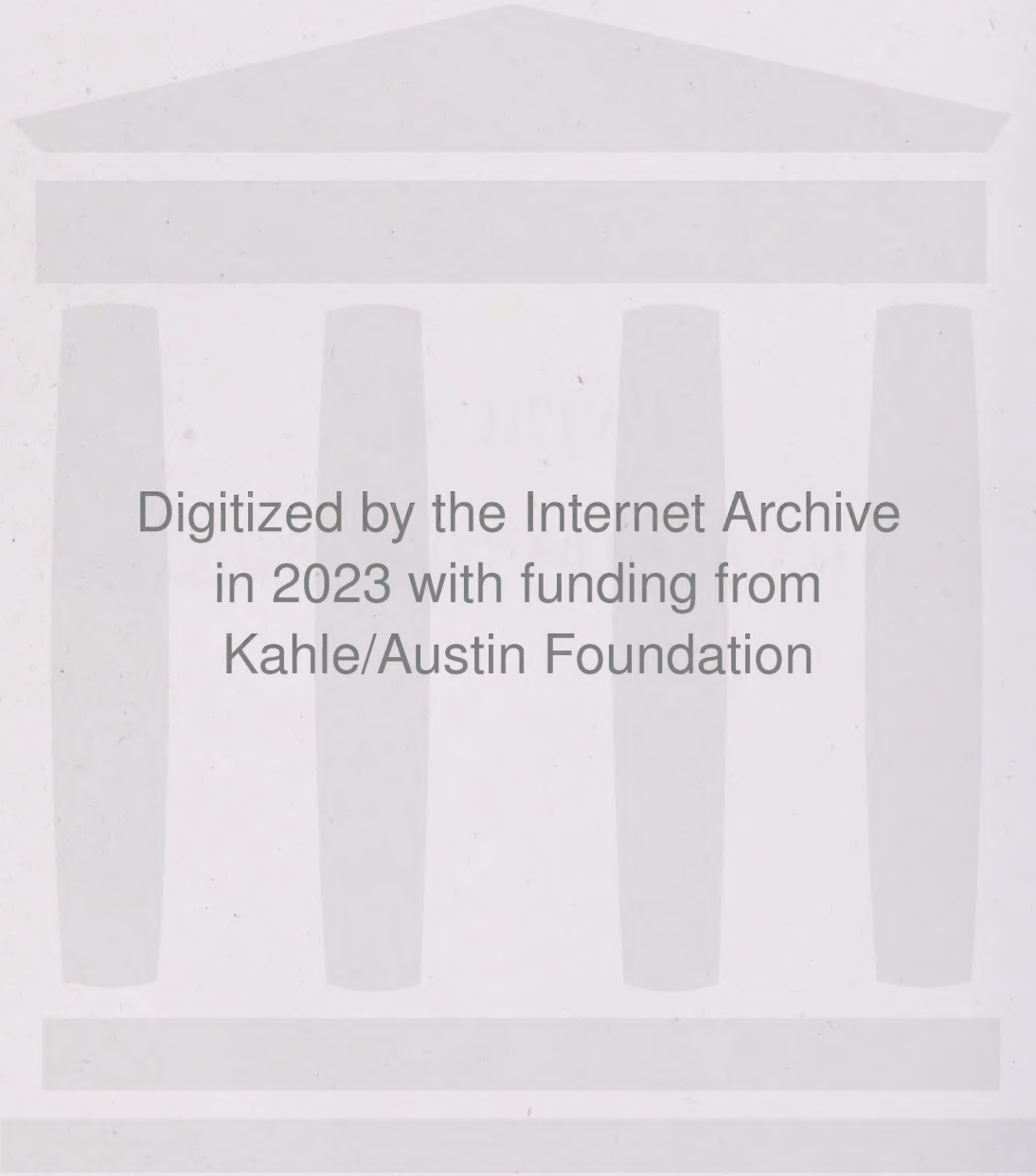

PATRUM

NOVA BIBLIOTHECA.

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/gtu_32400002605933_2

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

TOMUS SECUNDUS

CONTINENS

S. CYRILLI ALEXANDRINI COMMENTARIUM

IN S. LUCAE EVANGELIUM

NEC NON EIUSDEM ALIA OPUSCULA XVI

ITEM DIVERSORUM PATRUM

OPUSCULA X.

OMNIA EX VATICANIS CODICIBUS

CUM LATINA EDITORIS INTERPRETATIONE

PROLOGIS ET ADNOTATIONIBUS.

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

ROMAE

TYPIS SACRI CONSILII PROPAGANDO CHRISTIANO NOMINI.

M.DCCC.XLIV.

31012

EDITORIS PRAEFATIO.

I. Quoties ego generalem illam sancti Cyrilli alexandrini operum editionem, ab Auberto gallo septem tomis vulgatam, manu versabam, toties me cupere memini, ut nova aliqua curaretur, quae tanto aubertina plenior esset ac melior, quanto haec minores alias et vetustiores superasse videtur. Etenim haud minimus huius editionis naevus est, quod latina graeci textus interpretatio varios habet auctores, qui viginti fere numerantur: quo fit ut Cyrilli elocutio neque consona neque uniformis latinis auribus oculisque accidat: et quidem veri etiam crassique errores interpretum latinas plagulas maculant. Necessariis insuper scholiis sive criticis sive exegeticis caret saepe Cyrillus, et materia ipsa respirationes capitulorum divisionesque idoneas haud raro desiderat: graecus vero contextus foedis quandoque mendis laborat: materiarum indices vel exiles sunt, vel alicubi nulli: quilibet denique editoris apparatus et isagoge, et singulorum operum veluti historia ac iudicium frustra requiritur. Quamquam igitur haud leve est Auberti meritum, modesti ceteroqui hominis et ingenui, propter hanc tomorum tot quam gravi labore suo molem instruxit; attamen optandum erat, ut maurinus aliquis monachus Cyrillum quoque consueto sodalitatis suae splendore doctrina ac studio sibi adornandum susciperet, quod ut aliquando, meliore temporum conditione fiat, piis votis deosco.

Editionum S. Cyrilli imperfectio.

II. His de Auberti editione breviter atque ut spero aequabiliter dictis, nondum tamen eius praecipuum memoravi incommodum, tot videlicet Cyrilli opusculorum defectum, quae partim graece partim latine dispersa in impressis libris extabant, et Auberti notitiam diligentiamque fugerunt. Haec scilicet accurate recenset Fabricius B. G. lib. V. cap. 22. n. 8. ed. nov. T. IX. p. 487. seq. quae nimirum a novo editore sedule colligenda sunt. Neque heic sistendum, sed in conciliorum actibus, praesertim ephesini, in antiquis apologeticis, panopliis, scriptorum enarratoribus seu bibliographis, apprimeque in Photio, nec non antiquis auctoribus Mario Mercatore, puta, Facundo, Liberato, Anastasio, Leontio, et reliquis praecipue adversus Eutychis, Nestorii, Dioscori, Severi, aliasque sectas huiusmodi pugnatoribus, scripta Cyrilli rimanda sunt. Quid de graecis dicam ad utrumque testamentum catenis, quae tot Cyrilli divitias ostentant? Me certe coacervandi cum maioribus scriptis minores etiam minimasve Cyrilli ad unum corpus reliquias cupido incesserat, totumque Cyrillum decem circiter tomis comprehendendi: neque is iniucundus labor fuisset, si otii satis suppeteret, vel si ceteras curas meas seponere decrevissem; quod quia non placuit, nolui tamen Cyrillum, quo paene prae ceteris delector, deserere: sed omissa omni editorum eius operum sollicitudine, converti me potius ad indagandum quicquid tanti viri adhuc ineditum vaticanis codicibus contineri haud fallaci coniectura

Scriptorum Cyrilli nupera conquisitio.

vel certitudine potius compereram. Quod quum prospere ut puto egerim, et res ultra votum cesserit; facile erit deinceps futuris eruditissimis Cyrillum denique tum ex superioribus editionibus, tum ex his nostris additamentis cumulatim efficere: cuius mihi certe tanta ad manus venit copia, ut duobus eam voluminibus, non sine mea interpretatione exposuerim, quorum prius nunc describendum est.

Cyrillus de Trinitate.

III. Primum se mihi obtulit Cyrilli ineditum, ut reor, opusculum *de Trinitate* in vaticano perraro codice; quae lucubratio plane ab illa differt, quam pari titulo sub falso Cyrilli nomine (quum sit potius ex Damasceno aliisque excerptum, ut iamdiu demonstratum fuit) vulgavit Wegelinus, prout mox in editione dicam p. 31. Ait autem Cyrillus cap. 3. se, postquam contra blasphemias haereticorum, Arianorum scilicet, satis decertaverat (puta in thesauro, in commentario ad Iohannem, et alibi) nunc hoc opusculum pie credentibus scribere, ut divina dogmata, extra omnem controversiae aleam, didactico more exponat. Reapse autem promissum abunde facit: ea quippe perspicuitate, et theologiae peritia altissimum Trinitatis mysterium evolvit ac tradit, quae tantum atque a Deo peculiariter edoctum magistrum decet. Tres singillatim divinas personas propriis cuiusque argumentis illustrat atque confirmat: idque opusculum, cedro sine dubio liniendum, viginti et octo capitulis terminatur.

De incarnatione.

Sequitur, pari theologiae merito, tractatus alter ex eodem codice sumptus, *de Domini incarnatione*, triginta quinque capitulis comprehensus, et a Cyrilli ceteris de hoc argumento scriptis prorsus diversus. Atque in hoc refutationem haereticorum non negligit, quorum neminem recentiore Eunomio nominat. Illa vero calumnia a posterioribus Monophysitis Cyrillo imposita de unica Christi natura ab eo adserta, tam evidenter hoc scripto *προληπτικῶς* dissolvitur, ut nemo iam contra hiscere ausurus sit. Quamquam vero polemicam in hac lucubratione partem naviter tractat Cyrillus, attamen in exponenda Dei erga homines benignitate, quam incarnationis opus demonstrat, plurimus est; ut christianum populum Dei vicissim amore inflammet, atque in fide confirmet, quam egregie definit pium esse erga Deum ac revelationem obsequium, controversia omni curiosoque etiam examine omissa, cui certe indagini neque plebs neque maxima hominum pars idonea est.

De Deipara.

Tertiam in hoc nostro volumine sedem occupat Cyrilli copiosa ac libelli instar oratio, qua ostenditur beatam Mariam re vera esse rectissimeque dici deiparam. Extabat haec inedita oratio in vaticano codice antiquo 1431 (1) nec non in recentiore ottob. 30; denique eandem contineri scio in codice etiam barberino 253. Rem hanc non semel Cyrillus, etsi obiter, non tamen incuriose tractaverat iis in scriptis, quae p. 75. in adn. nominatim appellavi, quibus addendus est locus orationis I. de fide ad Reginas (opp. T. V. part. 2. p. 47. seq.) Sed enim praeclarum mihi obvenit, ut dixi p. 86, Iustiniani imp. in eius quam edidi epistola duplex testimonium de hac Cyrilli oratione, ita ut praeter stilum et consuetam atque sollemnem Cyrilli doctrinam, auctoritas etiam augusta accedat, quae omnem dubitationis scrupulum eximit. Et quidem ipse Cyrillus hoc se argumentum diserte tractasse, narrat in epistola ad Maximum apud Balutium nov. coll. concil. col. 915. his verbis: « primum capitulum » est quod sancta virgo sit Dei genitrix. » Nisi forte eo loco de primo suo in Nestorium sermone cogitat: etenim id dogma postea, prout nunc in invento nostro legitur, multo uberius explicuit. Luculentam hanc Cyrilli orationem commendare verbis

(1) Specimen scripturae huius codicis 1431. habes n. 6. in tabula tomi quarti huius novae Patrum bibliothecae.

omittam, nullis enim laudibus eget; in cuius etiam clausula vehemens ad orthodoxiam retinendam adhortatio fit. Illud nequeo reticere, quod est Cyrillo nostro valde honorificum, simulque novum huic scripto suffragium adiicit. Etenim duo perillustres patres, qui Eutychem reprehenderunt, Leo papa pluribus scriptis (1), Petrus chrysologus una epistola (2), praedictae cyrillianae orationis exordium sibi evidenter vindicaverunt. Leo quidem sermonem suum in Ballerin. edit. postremum, quo Eutychem refutat, sic cum Cyrillo exorditur. « Sicut peritorum prudentiumque medicorum est, passiones infirmitatis humanae remediis praevenire, et quemadmodum » saluti contraria declinentur, ostendere etc. » Reliqua etiam consentiunt, nisi quod Cyrillus Dei, Leo autem pastorum providentiam memorat. Iam Petrus, haud quidem in praedicta epistola, sed initio sermonis XLIV. (ed. Seb. Pauli) sic Cyrillum aequè imitatur. « Peritus medicus quoties vario languore defessis plenam desiderat conferre » medicinam, altas aperit morborum causas etc. quam plurima remediorum genera, » herbarum vires pandit, medicamentorum loquitur qualitates. »

Quarto loco posuimus de eodem argumento dialogum Cyrilli cum Nestorio in codice vat. 790. compertum, ubi is nominatim Cyrillo auctori inscribitur: neque hic certe colloquendi mos a Cyrillo abhorret, ut eius longi cum Hermia et cum ipso Nestorio dialogi noti ostendunt. Certe fit heic perlucida Nestorii arguentis confutatio.

Dialogus.

Cyrilli multas periisse epistolas manifestis indiciis constat. Atque utinam Auber-tus non tam socors in illarum editione fuisset, qui ne numerare quidem eas meminit, nedum aliquot scholiis aut historicis titulis illustrare! Nos ineditas quatuor invenimus in codice vat. 1431, et partim etiam in ottob. 1262, quas non latina solum translatione, verum etiam aliquot adnotationibus comitari voluimus.

Epistolae 4.

Sequitur apud nos homilia de incarnatione Dei Verbi, quae nonnisi latine extabat; graece vero a nobis ex utroque praedicto codice deprompta fuit, novoque latinae linguae vestitu amicta. Item brevior illa quae subtexitur de Nestorio eiecto homilia, latine tantummodo in ephesinis actibus obvia, graece a nobis comperta fuit in vaticanis codicibus 504. et 508, hancque item latinitate rursus donavimus. Captata vero ab his homiliis occasione, multarum aliarum Cyrilli deperditarum titulos p. 114. scripsimus; cumque deinde numerum p. 444. cumulavimus. Atque hactenus descripta Cyrilli opuscula nos superioribus annis graece tantum, et festinatis propter occupationes curis edideramus in veterum Scriptorum tomo octavo. Nunc vero retractatis diligentius graecis codicibus, facta ob publicum usum latina translatione, scholiis etiam prout opus fuit adiectis, rem adhuc pro nostra infirmitate tenuem, sacris tamen litteris paulo utiliore, fecisse confidimus.

Homilia de incarn. Domini.

Alia homilia.

IV. Sed ecce aliud in volumine nostro continuatur longe maioris molis Cyrilli scriptum, quod paginas 332. occupat, commentarius nempe ad Lucae evangelium, quem nos gravi sane labore impendioque temporis ex duodecim vaticanis catenarum codicibus compilavimus: ita ut quas Cyrilli reliquias ex quatuor vix codicibus ante hos annos delibatas graece edidimus, nunc plurimum auctas et emendatas ex tot codicibus, addita etiam translatione nostra scholiisque, iusti operis instar repraesente-

Commentarius in Lucam.

(1) Leo in celebri ad Flavianum epistola cap. 5. locum quoque non adeo exiguum S. Augustini ex huius contra sermonem Arianorum libro n. 8. ipsis verbis sibi vindicavit; quae res non leve Leonis erga Augustinum obsequium fuisse demonstrat. Ballerin. ed. T. I. col. 824.

(2) Miror sermonum Petri editores, qui hanc epistolam in actibus concilii chalcidonensis obviam, et satis celebrem ac pretiosam, praeteriisse quasi per incuriam vel potius oblivionem aut insecitiam videntur.

mus. Sunt autem codices hi, quos in librî marginibus litteris A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. perpetuo denotamus. I. Codex A. vat. membraneus, maximus, in fol. saeculi fere tertii decimi, Nicetae catenam in Lucam continens cum Cyrillo plurimo (1). II. Codex B. palat. vat. bombycinus in fol. eiusdem fere ac B. aetatis, diversam tamen catenam continens. Huius codicis sub initio corrupti, apographum insuper recente manu confectum inspeximus. III. Codex C. vat. chartaceus, in fol. ubi item spissa in Lucam Patrum catena. IV. Codex D. vat. membraneus in fol. saeculi ferme duodecimi, item catena. V. Codex E. vat. chartaceus in fol. continens Macarii Chrysocephali non tam sermones quam patrum, citatis accurate nominibus, catenam in Lucam. Id Macarii opus dicitur etiam alphabetum, quia totidem sunt sermones quot alphabeti litterae: ceteroqui in vat. codice non nisi sexdecim extant, id est usque ad litteram π . VI. Codex F. vat. alius chartaceus, in 4. qui non nisi mediocrem partem praedicti Chrysocephali continet. VII. Codex G. reginae svecae vaticanus, saeculi circiter duodecimi cum catena. VIII. Codex H. vat. prae nobilis, saeculi ferme undecimi, qui tamen in grandi mole, nonnisi partem nicetianae catenae complectitur. IX. Codex I. ottonianus vat. membraneus priscus, cum insigni ad prophetas omnes catena, habens etiam paucos Cyrilli locos, qui diserte dicuntur ex eius in Lucam commentario detracti. X. XI. XII, nobis K. L. M., exiguas admodum Cyrilli in Lucam reliquias nobis suppeditarunt. Duas quoque latinas ad Lucae evangelium catenas inspeximus, unam divi Thomae aquinatis, Balthassaris Corderii alteram: quae sicubi plus aliquid cyrillianum habuerunt, hoc latine nos dedimus in adnotationibus, ut Cyrilli textus, hac saltem lingua, utcumque expleretur. Sed haec, inquam, levia oppido incrementa sunt. Corderium autem fragmentorum suorum imperitum haud raro interpretem multis locis paene inviti redarguimus.

Idem commen-
tarius syriace
inventus.

Graecorum patrum ad Lucam catenam nuper, id est anno 1844. Oxonii curis viri cl. Crameri ex gallicano codice editam, sero accepi, postquam ego opus Cyrilli meum profligaveram: alioquin eius aliquot locis tempestive usus essem, si nihil aliud certe ad collationem. Iam vero hac inspecta, in Cyrilli quas refert partibus, statim agnovi nonnisi tenuem libri mei partem illic contineri, quum illa ex unico nec copioso codice, meus autem liber ex duodecim ms. catenis, quarum aliquot copiosissimae, prodeat. Etenim ubi quaterniones nostri pleni decurrunt, ibi interdum vel nihil codex gallicanus habuit, puta in capp. I. XVI. XXIV: vel singula vix fragmenta, puta in capp. III. et XV. Huc accedit quod in libro edito Cyrillus ceteris patribus interseritur, nullaue interpretatione latina scholiisve illustratur. Quae dum historialiter narro, haud hercle quicquam praestanti oxoniensi libro detrahere volo, cui omnis a me debetur honor ac porro defertur, propter rei sacrae utilitatem, typorum splendorem, editoris strenuam sedulitatem atque peritiam. Sed ecce aliud me vehementer commovit, gaudioque adfecit, quod ab ephemeridibus publicis nunciatum fuit, Cyrilli integros ad Lucam commentarios, in syriaticam linguam conversos, nuper ex Aegypto in Angliam esse perlatos: quod sane exemplar si nulla laesum lacuna sit, peritaeque ab interprete syro elaboratum, Cyrilli demum totum ordinatumque ac purum opus, in alieno saltem idiomate repraesentabit. Nam catenarum incommoda quae sint, nemo eruditus ignorat (quamquam et illa peculiaris harum et verissima laus est, quod meliorem cuiusque operis sucum delibare solent.) Eclogarii scilicet partes

(1) Huius codicis, nempe vat. 1411, specimen scripturae exhibuimus tom. IV. in tabula n. 1.

operum pro libito suo excerpunt, et ubi lubet collocant, et quandoque etiam interpolationibus violent. Cum autem volumen nostrum haud ex uno sed ex duodecim mss. codicibus sit conglutinatum, vix fieri potest ut partes omnes sedem propriam, post eclogariorum licentiam et discrepantiam codicum, retineant; quam rem nonnisi integrum operis corpus praestabit. Si igitur graeca nostra ante syriatici libri editionem in Angliam venerint, multum credo interpretando Cyrillo proderunt: sicuti vicissim nobis magnopere fuisset commodus anglicanus liber ordinandis graecis ac perpoliendis, si (quod fieri non poterat) ad nos maturo tempore pervenisset. Rei huius persimile exemplum est Eusebii theophania, in syriaco pariter codice his annis inventa, cuius graeca fragmenta a me antea vulgata, cl. Leus interpretes et editor non habuit; nos autem libro eius accepto, graeca nostra excussis denuo vat. codicibus multum auximus et recensuimus: qua super re in quarto bibliothecae huius volumine satis diximus. Iam nemo nobis obiiciat, quod Cyrillum ex catenis, non autem ex codice proprio integroque, vulgemus: nam praeter quam quod nulla alia suppetebat rei conficiendae ratio, nihil nos inusitatum egimus. Ecce enim Origenem in genesim, in proverbias, et in psalmos, nonnisi ex catenis Ruæus utcumque restituit: eiusdemque item hexapla magnam partem catenae suppeditarunt. Theodoretum et Athanasium in psalmos catenae solae Sirmondo et Montfauconio obtulerunt. Chrysostomi satis copiosas et egregias in Hieremiam explanationes nusquam nisi apud Ghislerii catenam habemus. Eusebium in Lucam, Polychronium in Daniele, Didymum in secundam ad Corinthios nos ipsi catenarum ope adiuti in lucem extulimus. Postremo qualis quantusque percipi ex hac Cyrilli editione fructus possit, lector per se quisque sentiet, et noster etiam rerum index partim demonstrabit, praesertim in re dogmatica, circa Christi divinitatem, originale peccatum, divinam gratiam, sacramenta baptismi, poenitentiae, atque eucharistiae, de quo postremo praesertim dogmate divinus est Cyrilli locus p. 417, quem nulla umquam haeresis neque praesens neque futura labefactabit. Sed de Cyrilli in Lucam commentario satis (1). Superest ut de reliqua voluminis continentia dicamus.

V. Est inter syriacos bibliothecae vaticanae codices pervetus quidam, numero 140. notatus, saeculo octavo ut Assemano videtur scriptus, qui Iohannis caesariensis inter quintum sextumque saeculum clari apologiam continet concilii chalcedonensis adversus contemporaneum suum Severum patriarcham antiochenum, Acephalorum coryphaeum, et doctorem totius orientis pestilentissimum. Iohannes itaque ut adversarium, Cyrillo semper prout notum est abuti solitum, iisdem armis configat, multos, id est XLVI., Cyrilli locos ex operibus nunc deperditis, contra Synusiastas, et contra Diodorum tarsensem ac Theodorum mopsuestenum, nec non ex commentariis in Matth. Luc. et Paul. recitat; quos ego lubentissime in hoc volumine latine saltem

Contra Synusiastas et alios.

(1) Testimonia vetera pro Cyrilli in Lucam commentario olim nos citavimus, latinas catenas divi Aquinatis atque Corderii: item graecas vaticanas in prophetas ubi pauca fragmenta citata reperimus: deinde scholiastas aliquot vatic. Item catenas vat. in Luc., quarum nunc numerum auximus usque ad XII. Denique adest codex syriacus, de quo supra diximus. Nunc ecce haec scribens, in aliud testimonium incido Iohannis cyparissiotae decad. VI. Bib. PP. Lugd. T. XXI. p. 420, qui Turriano interprete ait: *Sanctus Cyrillus alexandrinus in explanationibus ad Lucam ait: factam esse dicimus transfigurationem (Domini) non sic quidem ut corpus humanum figuram amiserit, sed splendore quodam indutum fuerit etc.* usque ad *sustinere potuerunt*. Qui locus graece nunc apparuit in editione nostra Luc. IX. 29. p. 239, cum ea tantum levi varietate, quam sive Cyparissiota, sive eclogarii nostri, sollemni more fecerunt. Adde Iohannem caesariensem in hoc volumine p. 131. adn.

exposui: praesertim quia librorum contra Synusiastas et contra Diodorum ac Theodorum sex iam ego originalia compereram graeca fragmenta, quorum postea veritatem Iohannes caesariensis confirmavit.

Partes commen-
tarii in Cantic.
Salomonis.

Notissima et universalis ss. Patrum regula est, canticum Salomonis nonnisi spiritali sensu de Christo eiusque ecclesia esse intelligendum: quamobrem gravi reprehensione digni sunt, quicumque ab hac decentissima Patrum omnium norma discedere audent. Ecce autem et Cyrillus noster in eo explanando cantico a trito sollemnique ecclesiae more non declinat: cuius ego deperditi commentarii quum ante hos annos fragmenta graece tantum ediderim in Procopii catena (AA. class. T. IX.) nunc collato rursus vat. codice, et addita latinitate, in hac Cyrilli anecdotorum congerie commode exhibeo. Neque in his desunt singulares aliquot sacri textus lectiones, praeter eximiam auctoris pietatem, et de sancti chrismatis sacramento testimonium p. 465. His ego commentarii partibus cyrilliana quinque alia diversi argumenti fragmenta subtexenda curavi.

Homilia de
vineâ.

Sancti Cyrilli homiliam de evangelica vineae parabola, quam olim latine tantum Achilles Statius Iusitanus ad Gregorium XIII. PP. impressam miserat, graece ego in Spicilegio rom. T. V. edideram ex ipso Statii codice in bibliotheca vallicelliana Romanae superstite. Fuit enim Statius illius bibliothecae conditor, eiusque illic imago cum elogio ad perpetuam rei memoriam prostat. Nunc igitur ne Cyrilli homilia translatione latina careat, (etenim priscus et tenuis Statii libellus vix alicubi occurrit, et ipsi mihi ad manus non est) hoc quoque Cyrilli scriptum utraque lingua, me interprete, extare constitui. Et quoniam in Cyrilli homiliis versari coeperam, tres quoque eiusdem conciunculas de aegyptiis martyribus Cyro ac Iohanne, quas mihi S. Sophronius in sua praedictorum, quam edidi, martyrum historia obtulit, hoc idoneo loco non sine animadversionibus aliquot ponendas curavi.

Fragmenta multa
minora.

Ne minora quidem Cyrilli fragmenta, quotquot inter edita a me scripta, vel in codicibus extiterunt, neglexi. Itaque primo undeviginti particulas sumpsi partim ex codice vaticano 1431, partim ex columnensi, et ex meis Leontio atque Anastasio. Deinde alias XXV. particulas ex deperditis adversus Iulianum libris, a Iohanne eclogario citatas, ut in monito p. 488. dictum est. Postremum, sed insigne magni Cyrilli apud nos segmentum est *adversus eunuchos*, de quo in monito p. 494. verba fecimus; nec non de iunioris quoque specimine p. 497. Atque haec omnia latinae translationis commoditate frui volumus. Alteram voluminis nostri partem constituunt graece, latine, atque etiam aliquando syriace, diversa classicorum patrum opuscula, quorum titulos paulo post recitabimus. De quibus omnibus quum singula monita atque notitiam propriis in locis scripserim, nunc lectores diutius non morabor.

PARERGON DE ALIQUOT AREOPAGITAE CODICIBUS.

Dionysii alex.
scholia ad Areo-
pagitam.

VI. Iam ut parergon aliquod praefationi huic, simulque volumini ornamentum addam, de tribus dicam breviter praestantibus Dionysii areopagitae vaticanis codicibus; quorum primus insignis et crassae molis, saeculi ferme XII, cuncta illius continet opera cum amplissimis scholiis, quibus prima in pagina praeponitur inscriptio haec: Διονυσίου Ἀλεξανδρείας σχολία τῆςδε τῆς βίβλου, *Dionysii Alexandriae scholia libri huius*, videlicet de divinis nominibus. De alexandrino hoc Dionysio, areopagitae Dionysii scholiasta, satis disputatum video in utroque corderianae edi-

tionis tomo; quae quomodolibet se habeat opinio; et quamvis Ioh. Cyparissiota decad. I. 1. et II. 2. diserte Dionysium scholiastam a Maximo distinguat; ego tamen scholia haec vaticana alexandrino Dionysio inscripta, eadem prorsus esse comperiebam, tam in hoc quam in aliis Areopagitae libris, ac illa quae sub sancti Maximi nomine in Corderii editione extant. Nihilominus tamen codex noster propter amplitudinem suam ac vetustatem dignus adhuc est quem eruditi homines consulant, si quando de Areopagita cogitabunt.

Alter Areopagitae multo nobilior ac rarissimus codex, descriptus a me breviter fuit in Script. vet. T. VI. praef. p. 37, qui videlicet tachygraphicis notis exaratos continet libros, vel horum potius partes, de divinis nominibus et de eccl. hierarchia. Prioris libri quum amplum specimen in aerea tabula incidendum curaverim, volumini huic praeposui, quò philologi ad graecae tachygraphiae studium excitentur: etenim ne in illa quidem celebri Montfauconii palaeographia par aliquid huic nostro specimini invenient. Quia vero in codicis folio 216. b. excerpta quoque vidi tachygraphicis aequè notis scripta libri Enochii, horum item particula dedi operam ut in eadem tabula extaret. De Enochii libro, quem multi veteres ecclesiae patres cum honore laudarunt, docte scripsit Fabricius in V. T. codice pseudepigrapho. Attamen libri Enochii aethiopicum textum, de quo diu Ludolfus apud cit. Fabricium, nos ipsi superioribus annis intulimus in bibliothecam vaticanam; codicem nempe pulcherimum ex publica auctione redemptum, qui Cardinalis Antonellii fuerat; quod iam dixi in calce catalogi codicum aethiopicorum bibl. vat. Script. vet. T. V. part. 2. p. 100, ubi etiam nuperam libri eius aethiopici editionem apud Anglos curatam commemoravi. Nunc graeci textus, et quidem tachygraphici, exiguum saltem particulam eruditionis causa vulgamus.

Areopagitae codex notis tachygraphicis scriptus.

Tertium iam memorabo vaticanum codicem, Areopagitae scriptis illustrandis idoneum. Nimirum in peramplo S. Maximi operum ms. volumine legebam ipsius Maximi in quartam Dionysii ad Caium epistolam copiosa scholia, quae in editionibus nondum apparuerunt, quia praedicto loco Corderius Pachymerae paraphrasim S. Maximi scholiis substituit. Horum, inquam, scholiorum quum se occasio aliqua obtulerit, rationem habebō. Interim, ut sit breve specimen, ad illa Dionysii verba ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ὁ ὑπερούσιος οὐσιωμένος: *ex hominum substantia ille, qui supersubstantialis est, sumpsit substantiam*; sic Maximus: οὐ γὰρ ψιλὸν μόνον ἐφάντασεν ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐν εἴδει σαρκὸς διαμόρφωσιν, κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους· ἢ σάρκα συνουσιωμένην οὐράνοθεν ἑαυτῷ συγκατήσασκε, κατὰ τοὺς Ἀπολλιναρίου μύθους, ἀλλ' αὐτὸς κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθὴς ἄνθρωπος γέγονε, προσλήψει δηλονότι σαρκὸς νοερᾶς ἐψυχωμένης, ἐνωθείσης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν: *non enim simplicem tantum ac phantasticam ostendit nobis sub carnis specie figuram, prout Manichaei nugantur: vel iam concretam carnem de caelo secum advexit, quae est Apollinaris fabula; sed ipse omnino substantialiter verus homo factus est, adsumendo scilicet mente praeditam atque animatam carnem, quam hypostatice sibi adunavit*. Et multis interiectis, rursus Maximus: τίς ἔγνω πῶς σαρκούται θεός, καὶ μένει θεός; πῶς μένων θεὸς ἀληθὴς, ἄνθρωπος ἐστὶν ἀληθὴς, ἄμφω δεικνὺς ἑαυτὸν, ἀληθῶς ὑπάρξει φυσικῇ; κ. τ. λ. *Quis novit quomodo Deus incarnetur, et Deus maneat? quomodo Deus verus manens, homo verus sit, duplicem semet ostendens, cum naturali vere substantia? etc.*

Scholia inedita ad epistolam Areopagitae.

VOLUME CONTINENTUR HAEC.

IN PARTE PRIORE

S. CYRILLI ALEXANDRINI OPUSCULA.

- I. De sacrosancta et vivifica Trinitate capitula XXVIII. p. 1-31.
- II. De Incarnatione Domini nostri Iesu Christi capitula XXXV. p. 32-74.
- III. Quod beata Maria sit deipara, sermo vel potius tractatus p. 75-100.
- IV. Dialogus dogmaticus Cyrilli cum Nestorio p. 101-104.
- V. Epistolae quatuor Rufo, Amphilochio, et Maximo p. 105-108.
- VI. Homilia de Incarnatione Dei Verbi p. 109-112.
- VII. Homilia brevis post Nestorium eiectum p. 113-114. Subtextitur catalogus homiliarum Cyrilli deperditarum.
- VIII. Commentarius in Lucae evangelium p. 111-444.
- IX. Adversus haereticos Synusiastas fragmenta XV. p. 445-451.
- X. Adversus Diodorum et Theodorum fragmenta XXIV. p. 451-455.
- XI. In Matthaeum, Lucam, et Paulum fragmenta VII. p. 455-456.
- XII. In Canticum Salomonis partes commentarii p. 457-467.
- XIII. In proverbias, Danielelem, et contra pneumatomachos fragmenta p. 467-468.
- XIV. Homilia de parabola evangelica vineae p. 469-471.
- XV. De SS. martyribus Cyro et Iohanne conciunculae tres p. 472-475.
- XVI. Excerpta varia LIV. p. 476-492. Subiunguntur fragmenta tria Athanasii, Basilii, Ioh. Chrysostomi p. 493.
- XVII. Adversus Eunuchos invectio p. 494-497. Subtexuntur Cyrilli iunioris fragmenta duo p. 497-498.

IN PARTE POSTERIORE

PATRUM ALIORUM SCRIPTA.

- XVIII. Eusebii alexandrini sermo de eleemosyna p. 501-522.
- XIX. Eiusdem sermo de astronomis p. 522-528. Additur notitia duorum Eusebii emeseni sermonum.
- XX. Alexandri patriarchae alexandrini sermo ex syriaco codice (saeculi octavi) p. 531-540.
- XXI. Timothei patriarchae alexandrini sermo et fragmenta p. 541-544.
- XXII. Martyrii patriarchae antiocheni pars sermonis de divo Chrysostomo contemporanei suo, et fragmentum de animae exitu p. 545-552.
- XXIII. Gregorii patriarchae antiocheni sermo prior de Christi baptismo p. 553-556.
- XXIV. Eiusdem sermo alter de argumento eodem p. 557-565.
- XXV. Athanasii magni excerpta commentarii in Lucam p. 567-584.
- XXVI. Germani I. patriarchae constantinopolitani epistola encyclica ad Armenios de de fide orthodoxa p. 585-594.
- XXVII. Panoplia dogmatica, cum insertis variis, et praesertim Gelasii I. PP. epistola encyclica p. 595-662.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ (1).

SANCTI PATRIS NOSTRI
CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

DE SANCTA ET VIVIFICA TRINITATE.

PROHOEMIUM.

Οporteret sane omnes, qui nomine servatoris nostri Iesu Christi praefulgent, ovesque esse gloriantur pastoris, qui suam pro nobis animam posuit, pastoris vocem audire, et ab eo demonstratam herbam depascere, et evangelicae fidei terminis mandatisque insistere, simplicemque apostolorum adamare doctrinam. Sed quia multi superbia perciti, vanaeque gloriae cupidi, et suarum virium ignari, erroneae mentis suae conceptus inspiratae doctrinae anteponunt; et a recta, quae ad supernam civitatem ducit, via aversi multifidas mortiferasque semitas terunt, cuncti quidem pariter aberrantes, quamquam non eandem erroris viam aequae sectantes, sed aliis aliisque modis cogitationum suarum sequentes fallaciam; existimo decere, ut ii qui

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐδὲ μὲν πάντας τοὺς τῇ προσηγορίᾳ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμπρυνόμενας, καὶ πρόβατα εἶναι σεμνυνομένους τοῦ τοῦ ψυχὴν θεοεικότου ποιμένος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τοῦ ποιμένος ἀκούειν φωνῆς, καὶ τὸ ὑπὸ ἐκείνου δεικνυμένην νέμεσθαι πᾶσαν, καὶ τοῖς τοῦ εὐαγγελικῆς πίστεως ὁροῖς καὶ νόμοις ἐμμένειν, καὶ τὴν ἀπλήν τοῦ ἀποστόλων ἐξέσταν διδασκαλίαν· ὅτι πολλοὶ πληγέντες τύφῳ (2), καὶ δόξης κενῆς ἐρασθέντες, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοήσαντες, τὰ τοῦ πεπλανημένης αὐτῶν ἐννοίας κλήματα, τοῦ θεοπνεύσε διδασκαλίας προὔτιμησαν, καὶ τοῦ εὐθείας εἰς τὴν ἀνω πύλιν ἀγούσης ὁδοῦ ὁδωπαῶντες, εἰς πολυσχεδεῖς καὶ θανατηφόρους ἐχώρησαν ἁρπαγῆς, πάντες μὲν ὁμοίως πλανώμενοι, οὐ τὴν αὐτὴν ἢ τοῦ πλάνης ὁμοίως μετιόντες ὁδόν, ἀλλὰ διαφόρως τῇ τοῦ λογισμοῦ ἀκο-

(1) Hoc opusculum prorsus differt a thesauro eiusdem Cyrilli edito, in quo pariter agitur de sancta Trinitate, sed alia ratione et scopo, ut mox dicetur.

(2) Contemporaneus Cyrillo Augustinus cum illo conspirat, docens omnium haeresum matrem esse superbiam; nempe de vera relig. cap. XXV: si superbia non esset, non essent haeretici neque schismatici. Et serm. XLVI. n. 18: diversis locis sunt diversae haereses; sed una mater superbia omnes gomit; sicut una mater nostra Catholica omnes christianos fideles toto orbe diffusos.

λαθοῦντες ἀπάτη, ἡγοῦμαι πρέπειν τοῖς
τῇ βασιλικῇ καὶ τεξιμένῳ ὑπὸ τῆς εὐσεβῶν
ὁδεύουσιν, ἐλεεῖν τε ὧν πλανωμένους, καὶ
τῇ ἀπάτῃ γυμνοῦν, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ ὑπο-
δακνῦναι, καὶ ποδηγεῖν ὧν ἐπομένους, καὶ
τῇ ἐκατέρωσε παρὰ ἑαυτῶν ἀπείργειν, ἕως
ἀντὶ τῆς βασιλίδας πόλιν καταλάβωσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅτι περὶ πολλοῦ ποιεῖται ὁ Θεὸς
τῇ ἀνθρώπων σωτηρίᾳ.

Τούτου γὰρ χάριν καὶ ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ
εἰς τὴν οἰκουμένην ἀπέστειλε τὴν ἀποστόλων τῇ
ἱερῶν χορὸν, ἵνα τῇ ἀκτίσει τῆς Θεογνωσίας
ὧν ἐν τῷ σκότει τῇ ἀγνοίας συντετραμ-
μένους φωτίσωσιν, ἵνα τὰ δασκεδασμένα
παρόβατα καὶ τοῖς λύκοις προκείμενα συν-
αγάγῃ τε καὶ ποιμάνωσιν ἐμμελῶς, ἵνα τῇ
ἀρχιελαίῳ εἰς καλλιέλαίον τῇ τῷ πνεύματος
μεταβάλλωσι τέχνη, ἵνα ὧν κρυπτομένων
τῷ βυθῷ τῆς ἀσεβείας, τῷ τῆς διδασκα-
λίας ἀλιεύσωσι λόγῳ. ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τῷ
ποιητῇ τῇ ἀνθρώπων πάντων ἡδίστον τῇ ἀν-
θρώπων ἡ σωτηρία, καὶ τῇ φύσει ἡ δοκεῖ τὸ
τῷ πέλας ἐπαμύνειν δεομένῳ κηδεμονίας,
τὸ δοθέν ἡμῖν ὑπὸ τῆς κυρίας τῆς γνώσεως τά-
λαντον ἐπὶ ὧν ἔπαυται καὶ ἡμεῖς κατα-
βάλλωμεν, ἵνα μὴ τῷ ἀργῷ συγκαταδι-
κασθῶμεν οἰκέτῃ καὶ τῇ θείῳ δοσμάτων τῇ
διδασκαλίᾳ προθήσομεν, τοῖς τε εἰδόσιν
εἰς ἀνάμνησιν, καὶ τοῖς ἀγνοῦσιν εἰς μάθησιν.

β'. Τίς ὁ χαρακτήρ τῆς ἐκκλησιαστικοῦ
λόγου.

Κηρυττέτω ἡ τῇ εὐαγγελικῇ ὁ λόγος
πίστιν ἀπλοικῶς οὕτω καὶ διδασκαλικῶς,
μὴ δειλετικῶς μηδὲ ἀντιλογικῶς. ἀλλ'
ἐκκλησιαστικῶς (1) Θεοῦ προσφόρως, κατανυ-
κτικῶς μὴ ἐπιδακτικῶς, διδακτικῶς μὴ
δικανικῶς, τεχνολογίας ἀπηλλαγμένῃ,
θεολογία κεχηρημένῃ. μὴ πολυπραγμο-
νῶν τὰ ἀνέφικτα, μὴ ἐρευνῶν τὰ ἀπερι-
νόητα, μὴ νῶν καὶ λόγων τὰ ἀχώρητα παρὰ
γράφων, μὴ τεχνικαῖς τῇ ἀριστοτεχνίᾳ ὑπο-

regiae tritaque ab orthodoxis viae insi-
stunt, errantium misereantur, et fraudem
iis detegant, et sanam pietatem doceant,
et sequacibus ducatum praestent, iisdem-
que quominus neutram in partem exorbi-
tent caveant, donec ad regalem denique ci-
vitatem perveniant.

CAPITULUM I.

*Quod Deus multum aestimet hominum
salutem.*

Huius quippe rei causa omnium quo-
que Servator in universum mundum misit
apostolorum sacrum chorum, ut divinae
notitiae radiis, eos qui in ignorantiae te-
nebris enutriti fuerant, illuminarent; ut
dispersas oves lupisque expositas congre-
garent diligenterque pascere; ut silve-
stem in mitem oleam spiritali arte immu-
tarent; ut impietatis barathro mersos, ma-
gisterii expiscarentur sermone. Quoniam
igitur et omnium hominum creatori iu-
cundissima est hominum salus, et ipsius
naturae lex est ut curam proximo egenti
impendamus, datum nobis a Domino scien-
tiae talentum apud nummularios nos quo-
que collocemus, ne cum inerte illo dam-
nemur famulo: ideoque divinorum dog-
matum doctrinam exponamus, scientibus
quidem ad commemorationem, ignaris au-
tem ad eruditionem.

II. *Quae sit ecclesiasticae doctrinae
forma.*

Praedicare debet sermo noster evange-
licam fidem simplici prorsus ac didascalico
modo, non dialectico vel pugnace, sed
ecclesiae Dei conveniente, ad compunctio-
nem non ad ostentationem, ad instructio-
nem non ad contentionem: artificio careat,
theologia abundet, inaccessa non scrutetur,
inintelligibilia non exquirat, neque
mente aut sermone incomprehensibilia com-
prehendere velit, neque artificialibus su-

(1) Codex ἐκκλησιῶν; sed omnino scribendum videbatur ἐκκλησιαστικῶς. Sic enim divus Paulus I. Cor. XI. 16:
si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei.

premi artificem supponere methodis; neque omissa fide, pompam quaerat. Piscatores imitetur, coriarii vestigia premat, publicani ducatum sequatur, prophetica illuminetur lucerna, evangelico illustretur sole, nihil de suis excogitationibus admisceat, nullam nisi sanctissimi Spiritus adstruat doctrinam. Haec est enim divini magisterii definitio.

III. Quod haec instructio orthodoxis tradatur.

Et haereticas quidem blasphemias aliis in scriptis coarguimus, singulasque seorsum persequentes, detracto fraudis velamine, nudam ostendimus impietatem. Nunc autem, Deo favente, fidei alumni data ecclesiae divinitus dogmata exponemus: neque sermonis prolixitate satietatem studiosis inferentes, neque nimia brevitate curam debitam corrumpentes, sed utriusque termini medium tenentes: ita ut neque excessu molesti auditoribus simus, et tamen perspicuam divinae scientiae institutionem tradamus. Incipiam vero a supernis, ad ipsum bonorum fontem currens.

IV. Quanam sint opiniones tenendae de Deo patre.

Nos Trinitatis amatores, adoratores, et praedicatores, magna voce sublimique animi conceptu, credimus in unum Deum patrem absque initio, ingenitum, qui semper pater extitit, non autem postea qualitatem hanc adsecutus est; non enim fuit tempus quo ipse non fuerit, sed et antea pater erat. Neque ipse fuit ante filius, deinde pater, ut corporum sequela postulat; sed ex quo existit, semper autem extitit, pater et est et vocatur.

βάλλων μεθόδοις, μὴ τὴν πίσιν ἐῶν, καὶ ἂν ἀπόδειξιν ἀπαιτῶν τοῖς ἀλιεῦσιν ἐπόμενος, τὸ σκυτοτόμον (1) ἰχνηλατῶν, ἐπὶ τῷ τελῶνι ποδηγούμενος, τῷ προφητικῷ καταυγαζόμενος λύχνῳ, τῷ εὐαγγελικῷ φωτιζόμενος ἡλίῳ, μηδὲν τῶ οἰκείῳ λογισμῷ ἀναμιγνύς, πάντα ἢ τοῦ παναγίου πνεύματος ὑφαίνων διδάγματα. οὗτος γὰρ ὁ θεῖας διδασκαλίας ὁ ὅρος.

γ'. Ὅτι ὡς πρὸς εὐσεβεῖς ἡ διδασκαλία γρηθήσεται.

Τὰς μὲν οὖν αἰρετικὰς βλασφημίας ἐν ἐτέροις ἤδη συγγράμμασιν διηλέξαμεν (2), χωρὶς ἐκάστῳ δὲ λαμβόντες, καὶ τὸ ὅτι ἀπάτης ὑμνῶσαντες προκαλύμματος, καὶ ὑμνὴν δέξαντες τὴν ἀσέβειαν· νῦν ἢ, θεοῦ διδόντων, τοῖς σοφίμοις τὴν πίστει τὰ τῆς ἐκκλησίας θεόσδοτα προθήσομεν δόγματα· μήτε τῷ μήκει τῷ λόγῳ κόρον τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπασάγοντες, μήτε τῇ βραχυλογίᾳ τὴν ἀκρίβειαν ᾤξασθαι, ἀλλ' ἀμφοτέρων τῶ ἀκρῶν τὴν μέσῳ αἰρούμενοι· ἵνα μήτε τῷ πλήθει ὧν ἀκούοντας ἀποκναίσωμεν, καὶ σαφὴ τὴν διδασκαλίαν τὴν θεογνωσίας προσοίσωμεν. ἀρξομαι ἢ ἀνωθεν, πρὸς αὐτὴν δὲ λαβὼν τὴν ἀγαθὴν τὴν πηγὴν.

δ'. Ὅποιος δεῖ δὲ ἀληθείας ἔχειν περὶ τὸ θεοῦ καὶ πατρός.

Ἡμεῖς οἱ (3) τῆς τριάδος ἐρασταὶ καὶ προσκυνηταὶ καὶ κήρυκες μεγαλόφωνοί τε καὶ μεγαλόφρονες, πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα ἀναρχον καὶ ἀγέννητον, αἰεὶ ὄντα πατέρα, οὐχ ὕστερον τοῦτο κτησάμενον, οὐ γὰρ ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀνωθεν ἦν πατήρ· οὐδὲ γέγονε πρῶτον υἱός, εἴτα πατήρ κατὰ τὴν ἡμῶν σωμάτων ἀκολουθίαν, ἀλλ' ἀπ' οὗπερ ἐστίν, αἰεὶ διέ ἐστι, πατήρ καὶ ἐστὶ καὶ καλεῖται.

(1) Paulum intellige qui pelles tabernaculorum consuebat.

(2) Scilicet in thesauri, ut iam diximus, sermonibus editis, quibus haereticos refutavit. Nunc autem fidei simplicem spondet orthodoxis expositionem Cyrillus.

(3) Codex evidenter δ, quod prorsus videbatur immutandum in οἱ.

ε'. Ὅποια δεῖ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖν.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα υἱὸν συναΐδιον τῷ
 γηνησαντι, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόν-
 τα, ἀλλ' αἰεὶ ὄντα, καὶ σὺν πατρὶ ὄν-
 τα· ἀφ' οὗ γὰρ πατήρ, αἰεὶ δὲ πατήρ,
 ἐξ ἐκείνου υἱός· ἀχωρίστως γὰρ ἔχουσιν ταῦ-
 τα πρὸς ἀλλήλα, τὰ τε ὀνόματα, καὶ
 τὰ πράγματα· εἰ οὐκ αἰεὶ διὲς ὁ υἱός,
 ἀλλ' ἦν ὅτε οὐκ ἦν, οὐδὲ αἰεὶ ὁ πατήρ·
 ἀφ' οὗ γὰρ ἐγέννησε, τοῦτο ἔχουσιν τὸ ὄνο-
 μα· εἰ δὲ αἰεὶ ὁ Θεὸς καὶ πατήρ (βλά-
 σφημον γὰρ τῷ ὄντι, ὑπὸ χρόνους ποιῆ-
 σαι τὸν ἡμῶν χρόνων ποιητὴν, καὶ χρόνι-
 κοῦ δόξασματι ἀποφῆναι δευτέραν πλὴν
 αἰῶνον καὶ ὑπὲρ χρόνον γέννησιν) αἰεὶ ὁ
 υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν ἀρρήτως γηνη-
 θεὸς, μετὰ τοῦ πατρὸς ὃ αἰεὶ ὢν, καὶ σὺν
 τῷ πατρὶ γνωριζόμενον.

ς'. Ὅτι τὸ υἱὸν τῷ πατρὶ συναΐδιον
 διδάσκουσιν αἱ γραφαί.

* Ioh. I. 1.

Ἐν ἀρχῇ *, φησὶν, ἦν ὁ λόγος, καὶ
 ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν
 ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
 Θεόν· ὁ διὲς ἐν ἀρχῇ ὢν, πότε οὐκ ἦν;
 οὔτε γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐγένετο,
 ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν· οἷον ἂν φιλονεικῶμεν
 τοῖς λογισμοῖς ὑπερβῆναι τὸ ἦν, ἐπέκεινα
 γνέσθαι τῆ ἀρχῆς οὐκ ἰσχύσομεν· πάντα
 δεύτερα τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος, καὶ χρόνος,
 καὶ αἰὼν, καὶ εἴ τι ἂν ἕτερον χρονικὸν
 ἐπινοήσῃ διάστημα· εἰ δὲ οὐκ αἰεὶ τῷ
 Θεῷ καὶ πατρὶ συνῆν ὁ υἱός, ὕστερον
 δὲ ποτε προσεγένετο, ἀνάγκη χρόνον καὶ
 αἰῶνα πατρὶ καὶ υἱῷ μεσιτεύειν· εἰ ὃ τοῦ-
 το δοίη τις, εὐρεθήσεται τὸ πόνημα τοῦ
 ποιητοῦ προὑπάρχον· πάντα γὰρ, φη-
 σὶν ὁ εὐαγγελιστής, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγένε-
 το, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· ἐν
 διὲς ἡμῶν πάντων ὁ αἰὼν ἢ ὁ χρόνος· καὶ
 ὁ μακάριος δὲ Παῦλος * ἐπ' ἐσχάτων,
 φησὶ, ἡμῶν, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ,
 ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, διὲς οὗ καὶ
 τοῦ αἰῶνος ἐποίησεν· εἰ διὲς τοῦ υἱοῦ οἱ

* Hebr. II. 2.

V. *Quid de filio sentiendum sit.*

Credimus in unum filium, coaeternum
 gignenti, qui initium existendi non ha-
 buit, sed semper, et quidem cum patre
 fuit. Etenim ex quo pater, semper autem
 fuit pater, ex ipso est filius. Namque haec
 invicem inseparabilia sunt, tum nomina,
 tum etiam res. Si autem non semper ex-
 titit filius, sed aliquando non fuit, ne pa-
 ter quidem semper extitit: nam ex quo
 genuit, hoc habet nomen. Iam si semper
 Deus pater extitit (nam blasphemum re-
 vera fuerit, sub tempora redigere tempo-
 rum creatorem, et temporali intervallo iu-
 niolem adfirmare intemporalem ac supra
 omne tempus generationem) semper filius
 fuit, ex patre quidem ineffabiliter genitus,
 cum patre autem semper existens, et cum
 patre cognitus.

VI. *Quod filium patri esse coaeternum
 docent scripturae.*

In principio, inquit, erat Verbum, et
 Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver-
 bum. Hoc erat in principio apud Deum.
 Quod ergo in principio erat, quandonam
 haud fuit? Neque enim dixit, in principio
 factum esse, sed in principio fuisse. Quan-
 tumvis nos conemur cogitatione nostra su-
 perare dictionem ERAT, transcendere ultra
 principium non poterimus. Cuncta poste-
 riora sunt existente in principio, nempe
 et tempus, et saeculum, et quodvis aliud
 temporale excogitari poterit intervallum. Si
 ergo non semper cum Deo patre extitisset
 filius, sed postea factus esset, necessario
 tempus et saeculum inter patrem ac filium
 interponeretur. Quod si quis concedat, in-
 venietur factura faciente anterior. Omnia
 enim, ait evangelista, per filium facta sunt,
 et sine ipso factum est nihil. Iam vero
 unum quid ex hac universitate saeculum
 quoque seu tempus reputandum est. Bea-
 tus vero Paulus ait: novissimis diebus lo-
 cutus est nobis in filio, quem constituit

heredem universorum, per quem fecit et saecula. Quod si filii facturae sunt saecula, ea facientem non praecedunt. Iam saeculis non existentibus, exploratum est, ne tempus quidem fuisse, quod dies noctesque efficiunt et metiuntur: dies vero noctesque facit lucis ortus et occasus: quae quidem lux post caelum ac terram et aërem facta fuit. Haec porro omnia, et quicquid in eis est, Deus Verbum, beneplacito patris, verbo creavit.

Quum igitur tempora ac saecula cum aliis rebus omnibus a Verbo facta fuerint, nihil inter patrem et filium iacet, sed pater semper fuit Deus, semper autem cum patre filius. Quare etiam evangelista, in principio erat Verbum, clamat. Et apostolus Paulus ait: qui quum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius. Et alibi: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo. Et neque Iohannes ERAT omittit; neque item Paulus CUM ESSET et CUM EXISTERET; quandoquidem semper existentem uterque praedicant. Quapropter et paulo post evangelista, vita erat inquit, et vita erat lux hominum. Et denuo: erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et adhuc: unigenitus Dei filius qui est in sinu patris. Nec non in epistola: qui fuit, inquit, ab initio. Hanc theologiam a divino Spiritu tradere edocti fuerunt circa unigenitum Dei Verbum, ii qui ab initio spectatores ministrique verbi fuerunt. Quamobrem non connumerarunt cum creatura creatorem: non posuerunt in ordine factarum rerum factorem: nusquam creaturae nomine appellarunt venerabilem Dei genituram: nusquam dictionem FACTUM EST divinitati copularunt. Sed alius quidem dixit: in principio erat Verbum; non autem, in principio factum est Verbum. Alius vero: qui cum esset splendor gloriae, et figura substantiae. Non ait: factus est splendor et figura. Et rursus: qui cum in forma Dei esset; non autem

αἰῶνες ποιήματα, οὐ προϋπάρχουσι τοῦ ποιήσαντος· αἰώνων δὲ μὴ ὑπαρχόντων, εὐδήλον ὡς οὐδὲ ὁ χρόνος, ὃν ἡμέραι τε καὶ νύκτες ποιοῦσι καὶ μετροῦσιν· ἡμέρας δὲ καὶ νύκτας ἡ τοῦ φωτὸς ἀνατολὴ καὶ δύσις ἐργάζεται· τὸ δὲ φῶς μὴ τὸν οὐρανὸν, καὶ πᾶν γῆν, καὶ τὸν αἶρα ἐγένετο· ταῦτα δὲ πάντα, καὶ τὰ ἐν τούτοις, ὁ Θεὸς λόγος· εὐδοκία δὲ πατρὸς ἐδημιούργησε λόγῳ.

Τοίνυν τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων μὴ τῶν ἄλλων ἀπάντων ποιηθέντων ὑπὸ τοῦ λόγου, οὐδὲν ἂν ἦν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλ' αἰεὶ μὲν πατὴρ ὁ Θεός, αἰεὶ ὃ υἱὸς σὺν πατρί· διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· βοᾷ. Καὶ ὁ ἀποστολὴ Παῦλος φησί· * ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐτέρωθεν * ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· καὶ οὔτε ἐκείνη τὸ ἦν, οὔτε οὐτὸ τὸ ὢν καὶ ὑπάρχων, ἐξ· ἐπειδὴ τὸν αἰεὶ ὄντα κηρύττουσιν· οὐ χάριν καὶ μετ' ὀλίγα ὁ εὐαγγελιστής· Ζωὴ ἦν, φησί, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὖτις· ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Καὶ πάλιν * ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς. Καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ· ὁ ἦν, φησὶν, ἀπ' ἀρχῆς. Οὕτω Θεολογεῖν ὑπὸ τῶν Θεῶν πνεύματων τὸν μονογενῆ τῶν Θεῶν λόγον ἐδιδάχθησαν οἱ ἐξ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρετοὶ τῶν λόγων γλυόμενοι· διὸ οὐ συνηρίθμισαν τῇ κτίσει τὰ κτίσαντα· οὐ συνέταξαν τὸν ποιητὴν τοῖς ποιήμασιν· οὐδαμοῦ κτίσμα τὸ τίμιον τῶν Θεῶν προσηγόρευσαν γέννημα· οὐδαμοῦ τὸ ἐγένετο συνεξέωξαν τῇ Θεότητι· ἀλλ' οὐτὸ μὲν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· οὐκ ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος ἐγένετο· ἐκείνη δὲ, ὡς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως· οὐκ, ἐγένετο ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ. Καὶ πάλιν· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐ μορφῇ Θεοῦ γλυόμενος, ἀλλ' ὑπάρχων

* Hebr. I. 3.

* Philip. II. 6

* Ioh. I. 18.
I. Ep. I. 1.

* Colos. I. 15.

ἐν Θεοῦ μορφῇ. Καὶ ἐτέρωθι· * ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· οὐκ εἶπεν, ὅς ἐγένετο εἰκὼν τῷ Θεοῦ τῷ ἀοράτῳ, ἀλλ' ὅς ἐστίν.

ζ'. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς παλαιᾶς,
ὅτι αἰδίῳ ὁ υἱός.

* Exod. III. 14.

Οὕτω τῇ θεολογίᾳ πανταχῶς σωρίζεται τὸ ἦν, καὶ τὸ ὄν, καὶ τὸ ὑπάρχων, καὶ τὸ ἐστίν· οὕτω τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ ἑαυτὸν δὲ λαλεῖν ἐπετίμητο· προσηγόρευσεν· * ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. Καὶ πάλιν· τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Ὅτι ἡ τῇ υἱᾷ ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ αὐτοὶ μὲν μαρτυρεῖσι τὴν βλασφημίαν οἱ πρόμαχοι, ἀχώρητον μὲν τῷ πατέρα λέγοντες, μεσίτην ἢ τῷ πατρὶ καὶ τῷ κτίσει· τὸν υἱὸν ἀποκαλοῦντες, καὶ φάσκοντες αὐτὸν τοῖς πατριάρχαις καὶ τοῖς προφήταις ὁμοῦ εἶναι· τὴν καὶ δὲ λαλεῖν· σαφὲς ἡ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος διδάσκει διὰ Ἱερემίαν τῷ προφήτῃ * λέγων· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ δὲ λαλήσωμαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα δὲ λαλήσωμαι καὶ τῷ οἴκῳ τῶν δούλων, οὗ καὶ τῶν δὲ λαλήσωμαι ἦν διεθέμενος τοῖς πατέράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέραις ὁπλαιομένης μου τῇ χειρὶ αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ζητήσω μὲν τοίνυν τίς τῶν καὶ τῶν ἐδωκε δὲ λαλήσωμαι ἢ δὴλον ἅπασιν ὡς ὁ δεσπότης Χριστὸς ταύτης ἐστὶ χορηγός· αὐτὸς γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις βοᾷ· * ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φωνήσας· ἐγὼ ἢ λέγω ὑμῖν, πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐνοχὸς ἔσται τῇ κρίσει· ἐρρήθη * τοῖς ἀρχαίοις ἐκ ἐπιτοκῆσας· ἐγὼ ἢ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμολογεῖσθαι ὅλως· καὶ τὰ ἄλλα ἢ ὁμοίως τίθησιν, ὅτι ἐρρήθη μὲν τότε, ἐγὼ ἢ τῷ τοιῷδε νομοθετῶ, οὐκ ἀναρέπων τὴν κείμενον νόμον, ἀλλὰ τὴν νομοθεσίαν ἀκριβεστέραν ποιεῖν, καὶ τὴν φυλακὴν τῆς τρόπου διδάσκων· τὴν νέαν τοίνυν δὲ λαλήσωμαι ὁ δεσπότης ἡμῖν δέδωκε Χριστός· ὁ δὲ ταύτης παρεσχηνώς, καὶ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Αἰγύπτου δέδωκε τῷ Ἰσραὴλ· ὁ ἢ ἐκείνῳ δέδωκε, καὶ τὴν αἰγυπτιακῆς δουλείας ἀπαλλάξας, αὐτὸς

* Hierem. XXXI. 31.

* Matth. V. 21.

* v. 33.

dixit: forma Dei factus, sed cum esset in forma Dei. Et alibi: qui est imago Dei invisibilis. Non dixit: qui factus est imago Dei invisibilis, sed qui est.

VII. Ex vetere testamento sempiternus demonstratur filius.

Sic in sermone theologico copulantur semper ERAT, et CUM ESSET, et EXISTENS, et EST. Sic se ipsum Deus, cum magno Moyse loquens, appellavit. Et mox: haec dices filiis Israhelis, qui est misit me ad vos. Iam vero quod haec filii verba sint, testantur ipsi blasphemiae antesignani, qui patrem incomprehensibilem dicunt, filium autem inter patrem creaturamque medium appellant, aiuntque ipsum patriarchis et prophetis apparuisse cum iisque locutum. Manifeste vero nos ipse Deus Verbum docet per Hieremiam prophetam dicens: diebus illis, illoque tempore feriam cum Israhelis domo, et cum Iudae domo novum foedus, non iuxta foedus quod cum illorum parentibus pepigi, tempore quo manu mea captos ipsos de regione Aegypti reduxi. Quaeramus itaque, quis novum foedus tradiderit. Nonne omnibus patet, dominum nostrum Iesum Christum eius esse datorem? Ipse enim in sacris evangeliiis clamat: dictum est antiquis, non occides; ego autem dico vobis, omnis qui iratus fratri suo temere fuerit, reus erit iudicio. Dictum est antiquis: non periurabis; ego autem dico vobis, nec iurare omnino. Et alia similiter ponit: dictum fuit quidem illud, ego autem hoc isthoc modo praecipio; haud sane existentem legem subvertens, sed perfectiorem legislationem faciens, eiusque observandae rationem docens. Novum igitur foedus dedit dominus nobis Christus. Qui autem hoc tradidit, idem vetus quoque post liberationem ex Aegypto dederat Israheli. Qui vero illud dederat, idem ut ex aegyptiaca servitute expediret, Moysem scilicet ad Pharaonem miserat. Idem

quoque dixit : haec dices filiis Israhelis : qui est misit me ad vos. Hoc et alibi propheta manifestum facit : hic est enim, inquit, Deus noster ; neque aestimabitur alius adversus eum : adinvenit omnem viam disciplinae, et tradidit illam Iacobo puero suo, et Israheli dilecto suo. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est.

A postremo itaque initium facientes, propheticum indagemus sensum. Quisnam in terra visus est, et cum hominibus conversatus? exploratum est, ut reor, cunctis modo mente praeditis, quod nempe Verbum Deus, qui naturam nostram adsumpsit, qui rapinam non est arbitratus esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens. Hic ergo viam disciplinae tradidit Iacobo puero suo, et Israheli dilecto suo, veterem promulgans in deserto per Moysem legem. Qui vero legem illam tulit, ante quam eam traderet, cum Moyse loquens dixerat : haec dices filiis Israhelis, qui est misit me ad vos. Propterea propheta exclamavit : hic Deus noster est, non aestimabitur alius adversus eum. Quibus verbis, non tam eum minorem negat, quam incomparabilem affirmat. Animadvertite quomodo evangelicis dictis prophetica oracula consonent. Moyses ait QUI SUM ; immo vero ipse Deus Verbum ait QUI SUM. Paulus autem saepe dicit QUI EST ; dicit etiam EXISTIT ; quae vocabula parem habent sensum. Similiter Iohannes theologus vocabulum QUI EST evangelicae scripturae multoties interserit ; et ipsum quoque prohoemium huiusmodi vocabulis ornat, non semel aut iterum ac tertio, sed multoties praedicans ERAT.

ἀπέστειλε δηλονότι πρὸς Φαραὼ τὸ Μωϋσέα· αὐτὸς εἶπε· * τὰδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· τῆτο ἢ καὶ ἐτέρῳ· ὁ (1) προφήτης σαφὲς ποιεῖ· " ὁδὸν γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις σμανεσθήσεται (2).

Κάτωθεν τοίνυν ἀρξάμενοι, τὴν προφητικὴν ἐρμηνείαν ἐννοίαν· τίς ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ὁφθεὶς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις σμανεσθήσεται ; εὐδην, ὡς οἶμαι, πᾶσι τοῖς Γενομένοις ἔχουσιν ὡς ὁ Θεὸς λόγος· τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, ὁ μὴ ἀρπαγμὸν ἡγήσαμεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν κενώσας, καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν· οὕτως τοίνυν τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστήμης ἔδωκεν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, τὴν παλαιὴν διαγορεύσας ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωϋσέως νόμον· ὁ ἢ τὸν νόμον ἐκείνον δεδωκώς, πρὸς τὸ δῆναι τὸν νόμον, τῷ Μωϋσῇ διαλεγόμενος ἔφη· τὰδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Διὸ ὁ προφήτης ἐβόα· οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· μαρτυρῶν αὐτῷ, οὐ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ τὸ ἀσύγκριτον. Ὁρᾶτε πῶς ἔοικε τοῖς εὐαγγελικοῖς διδάγμασιν τὰ προφητικὰ κηρύγματα· Μωϋσῆς κηρύττει τὸ ὢν· μᾶλλον ἢ αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος· περὶ ἐαυτοῦ λέγει τὸ ὢν· Παῦλος ἢ πολλάκις λέγει τὸ ὢν, προσίθισι ἢ καὶ τὸ ὑπάρχων, ταῦτ' ὁ δυνάμενον τῷ ὢν· λέγει καὶ τὸ ἐστίν, ἰσοδυναμῶν ἐκείνοις καὶ πῶς ἐννοίαν· ὡσαύτως ἢ καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης πολλαχῇ τὸ ὢν τῇ εὐαγγελίᾳ πραγματεία ἐναιεῖς, καὶ αὐτὸ ἢ τὸ προοίμιον ταύταις τῷ φωταῖς ἀγλαΐζεις, οὐχ' ἁπαλῶς, οὐδὲ δις, ἐδὲ τρίς, ἀλλὰ πολλάκις κηρύττων τὸ ἦν.

* Exod. III. 14.

* Baruc. III. 36.

(1) In codice interseritur mendose αὐτὸς *idem*.

(2) Hunc Baruchi textum intelligit de Iesu Christo etiam auctor arianus in comm. ad Luc. V. 3. Script. vet. T. III. part. 2. p. 207.

ή'. Ὅτι τὰ μὲν ἀρμόττει τῷ Θεῷ λόγῳ,
τὰ ἢ τῇ ἀναληφθείσῃ φύσει.

Τῶν κηρύκων δὲ ᾧ ἀληθείας τοιαῦτα διδασκόντων, τίς οὕτως ἄγαν θρασὺς καὶ αὐθάδης, ὥς ἀντὶ μὲν τοῦ ἦν, τὸ οὐκ ἦν εἰπεῖν (1); ἀντὶ ἢ τῷ ὢν καὶ ὑπάρχων, κτίσμα προσαγορεύσαι τὸ ἐκ πατρὸς μὲν ἀρχόνως καὶ ἀπαθῶς γληνηθέντα, ἐν δὲ τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ἰδρυμένον; ὁ γὰρ ὢν οὐ κτίζεται, ὁ ὑπάρχων οὐ δημιουργεῖται· τὸ γὰρ ἐγένετο, καὶ τὸ ἔλαβε, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐ θεολογοῦντες, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν κηρύττοντες ἔλεγον οἱ τὰ τῆς θεογνωσίας ἐγχαρισθέντες μυστήρια· καὶ πρῶτον μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης *, καὶ ὁ λόγος, ἔφη, σὰρξ ἐγένετο· εἰπὼν τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ πολλάκις τὸ ἦν ἐπὶ τῆς θεότητος δεδωκώς, εἰς τὸ ᾧ ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν ἐλθὼν, ἀναγκαιώς τὸ ἐγένετο τέθεικεν· οὐ γὰρ ἦν αἰεὶ ἢ ἔξ ἡμῶν ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου ἀπαρχή, ἀλλὰ πρὸς τῷ τέλει ἡμῶν αἰώνων ἐγένετο τὸ καὶ ἀνελήφθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου· τοῦτο ποιεῖ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος * εἰπὼν ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, καὶ προσθεὶς τὸ οὐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἐπήγαγε τὸ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν· τῇ μορφῇ τοῦ δούλου τὸ λαβὼν προσαρμόσας, τῇ δὲ μορφῇ τοῦ θεοῦ τὸ ὑπάρχων συζεύξας· οὐκοῦν ἢ τῷ θεοῦ μορφὴ προὑπάρχουσα, μᾶλλον δὲ αἰεὶ ὑπάρχουσα, ἔλαβε πᾶν τοῦ δούλου μορφήν· οὐ τοίνυν κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ ἔξ οὐκ ὄντων ὁ τῷ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς γληνηθεὶς αἰεὶ τῷ πατρὶ σύνεστι, καὶ πᾶν μετὰ πατρὸς παρὰ ἡμῶν εὐγνωμόνων προσκύνησιν δέχεται.

* Ioh. I. 14.

* Philip. II. 6.

VIII. *Quod alia conveniunt Deo Verbo, alia adsumptae naturae.*

Iam vero quum veritatis praecones ita docuerint, quis adeo sit audax ac temerarius, ut dictioni ERAT opponat NON ERAT? et pro QUI SUM et QUI EXISTO, creaturam appellet eum qui intemporaliter et impassibiliter genitus fuit, et in sinu patris est collocatus? Nam qui est, non conditur: qui existit, non creatur. Nam vocabula FACTUM EST, et ACCEPIT, et quaelibet huiusmodi, non de Deo proprie loquentes, sed dispensationem praedicantes dixerunt ii, quibus divinae scientiae credita fuerunt mysteria. Et primus quidem beatus Iohannes: et Verbum, inquit, caro factum est. Quum antea dixisset, in principio erat Verbum, et saepe vocabulum ERAT de divinitate pronunciasset, mox ad incarnationis dispensationem accedens, necessario FACTUM EST posuit. Non enim erat ab aeterno illa quae ex nobis a Deo Verbo adsumpta fuit inchoatio, sed in fine saeculorum ea facta est, et a Deo Verbo adsumpta. Hoc agit etiam beatus Paulus; nam quum dixisset « in forma Dei existens » atque addidisset « non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo » subdidit « semet ipsum exinanivit formam servi accipiens. » Verbis « in forma servi » vocabulum « accipiens » accommodavit; verbis autem « in forma Dei » vocabulum « existens » connexuit. Ergo Dei forma praeexistens, vel potius semper existens, suscepit servi formam. Non est igitur creatura, neque factura, neque ex non olim extantibus Dei Verbum, sed ex Deo patre genitum, patri semper coexistit, et adorationem una cum patre a fidelibus excipit.

(1) Reprehendit dicta ab Ario in impio libro Thalia, de quo Athanasius orat. I. contra Arium. Graecos Latinosque patres qui arianam haeresim refutaverunt diligenter nos recensuimus in prologo ad fragmenta Arianorum, Script. vet. T. III. part. 2. p. 188. seq. Plenam arianismi expositionem habes apud praedictum Athanasium et Fulgentium Ferrandum a nobis editum; nec non in fragmentis a nobis item ex palimpsesto erutis, et saepe alibi.

IX. *De generatione ex Deo.*

Nemo vero generationem audiens, mente sibi confingat generationis nostrae passionem, decisionem, fluxum, partum, et alia huiusmodi. Nam corporum hae sunt passionem; Deus autem incorporeus est, impassibilis, invertibilis, immutabilis, in eodem semper statu consistens. Quod si quis existimat nullam esse generationem passione carentem, tunc etiam cum de creatione sermo fuerit, easdem cogitationes mente revolvat: namque ut in generatione decisio et fluxus, sic in creatione cura, labor, sudor, instrumenta, materia praeexistens, frustratus successus, et alia huiusmodi quae creationes comitantur. Sin vero una Deo sufficit voluntas ad rerum omnium creationem, statimque ac voluit, quae non erant fecit existere, admittat adversarius, generationem quoque Dei, passione omni vacasse. Nam sicuti haud ea qua homines solent ratione creavit, sic dissimili quoque modo genuit.

X. *Quid significant Domini nomina.*

Ideo et filius Verbum nominatur ceu impassibiliter genitus, veluti ex mente genitum verbum absque passione. Filius vero vocatur, quia ex patre generante proveniens. Deus item appellatur, ceu paternae naturae particeps, et persimilis Dei generantis imago: unigenitus autem, ceu solus de solo, unicoque modo genitus: splendor gloriae, ceu qui in se ipso patrem repraesentat, semperque cum gignente est, sicuti cum luce splendor: figura substantiae, ne forte simplicem actionem, sed viventem substantiam Deum Verbum esse credas, quae totum in se genitorem repraesentat. Primogenitus autem non est divinae naturae, sed dispensationis proprium vocabulum. Nam qui fieri posset ut Dei

Θ'. Περὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ γνησίσεως.

Μηδεὶς δὲ γέννησιν ἀκούων, τοῖς λογισμοῖς δεχέσθω τὰ πάθη τῆς ἡμετέρας γνησίσεως, τομὴν, καὶ ῥεύσιν, καὶ ὠδῖνα (1), καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα· σωμάτων γὰρ ταῦτα παθήματα· Θεὸς ἢ ἀσώματος, καὶ ἀπαθὴς, ἀτρεπτός τε, καὶ ἀναλλοιώ-
τος, αἰὶ ὡσαύτως ἔχων· εἰ δὲ τις οἶεται γέννησιν μὴ εἶναι πάθος ἀπηλλαγμένον, καὶ ἐν τοῖς περὶ κτίσεως λόγοις τούτους δεχέσθω ὅτι λογισμοῖς· ὥστε γὰρ ἐκεῖ τομὴ καὶ ῥεῦσις, οὕτως ἐνταῦθα φρον-
τὶς, καὶ πόνος, καὶ ἰδρώς, καὶ ὄργανα, καὶ ὕλη προῦποκαμένη (2), καὶ ἀποτυχίαι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα συμπαρομαρτεῖ τοῖς κτίσμασιν· εἰ δὲ μόνῃ βούλησιν τῷ Θεῷ εἰς τὴν τοῦ παντός ἡρκεσε δημιουργίαν, καὶ βουληθεὶς ὡραχῆμα τὰ μὴ ὄντα ἔδραξεν ὄντα, δεξάσθω ὁ ἀντιλέγων καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ πάθος ἀπηλλάχθαι παντός· ὥστε ἢ οὐ τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως ἐδημιούργησεν, οὕτως οὔτε ὁμοίως ἐγέν-
νησεν.

Ι'. Τίς ἡ ἐννοία τῆς κυρίως ὀνομάτων.

Διὸ καὶ ὁ λόγος ὁ υἱὸς ὀνομάζεται ὡς ἀπαθὴς γνησθεὶς, κατὰ τὸ ἐκ τοῦ νοῦ γεγνημένον λόγον ἀπαθῶς· υἱὸς δὲ καλεῖται ὡς ἐκ τῆς πατρὸς γνησθῶς προ-
θῶν· Θεὸς ἢ προσαγορεύεται ὡς τῆς πα-
τρικῆς φύσεως μετέχων, καὶ ἀπαράλλα-
κτος εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ γνησθάν-
τος· μονογενὴς δὲ, ὡς μόνος ἐκ μόνου, καὶ μονοτρόπως γνησθεὶς· ἀπαύγασμα δόξης, ὡς ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα δεικνύς, ὅτι αἰὶ συνὼν τῷ γνησθάντι, ὥστε τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· χαρακτήρ ὑποστάσεως, ἵνα μὴ ψιλὴν ἐνέργειαν ἀλλὰ ζῶσαν ὑπό-
στασιν τὸν Θεὸν λόγον εἶναι πιστεύσῃς, ὅλον ἐν ἑαυτῇ τὸν γνησθάντα δεικνύσαν· τὸ δὲ πρωτότοκον οὐκ ἐστὶ τῆς θείας φύ-
σεως, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας ὄνομα· πῶς γὰρ

(1) Cod. ὀδύνην dolorem. Sed malui ὠδῖνα partum, ut infra cap. X.

(2) Ferrandus contra Arrianos apud nos Script. vet. T. III. part. 2. p. 171. dicit subiacentem materiam.

οἶόν τε (Ϟ) Θεὸν λόγον, καὶ μονογενῆ καὶ
 πρωτότοκον εἶναι· ἐναντία γὰρ τὰ ὀνό-
 ματα· καὶ ὁ μὲν μονογενὴς τὸ μόνον γην-
 νηθέντα σημαίνει, ὁ δὲ πρωτότοκος τὸν
 πρὸ ἐτέρων τεχθέντα, καὶ ἐτέρων τῷ τόκῳ
 πρωτεύοντα· ὁ Θεὸς ἢ λόγος ἀδελφὸν οὐκ
 ἔχει, μονογενὴς γάρ· πῶς οὖν πρωτότο-
 κος ὁ μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς γνηθεὶς; οὐκοῦν
 εὐδήλον, ὡς τὸ οἰκονομίας τὸ πρωτότοκος
 ὄνομα.

Εἰ δέ τις ἀμφιβάλλῃ, παρὰ Παύλου
 μανθανέτω βοῶντος· * ὅτι οὗς προέγνω
 καὶ προώκισεν συμμόρφους τῷ εἰκόνος τοῦ υἱοῦ
 αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν
 πολλοῖς ἀδελφοῖς· τίνες γὰρ κατὰ φύσιν
 ἀδελφοὶ οἱ πιστεύοντες; οὐ τοῦ Θεοῦ λόγος,
 ἀλλὰ τὸ ὁμοφυοῦς ἀνθρωπότητος· ταύτης
 γάρ εἰσι καὶ σύμμορφοι. Καὶ ἐτέρωθεν ἔλε-
 γεν· * ὃς μετασχηματίσας τὸ σῶμα τῆς τα-
 πεινώσεως ἡμεῖς εἰς τὸ γνέσθαι αὐτὸ σύμ-
 μορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· οὐκ ἔστιν
 αὐτός ὅστις καὶ πρωτότοκος ὁ Θεὸς πολλοὺς
 ἔχων ἀδελφούς· περὶ ὧν αὐτὸς ἐν ψαλμοῖς *
 φησὶν· ἀπαγγεῶν τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελ-
 φοῖς μου· οὐκ ἄλλον ἢ τὸν μονογενῆ, καὶ ἄλ-
 λον τὸν πρωτότοκον εἶναι φημέν, ἀλλὰ τὸν
 αὐτὸν, οὐ καὶ τὸ αὐτὸ δέ· μονογενὴς μὲν
 γὰρ ὀνομάσθαι καὶ τὸ ἀνωθεν γέννησιν, πρω-
 τότοκος ἢ κέκληται ὡς πρῶτος τῶ ἐπὶ
 τῇ ζωῇ φερούσης γληνέσεως τὰς ὁδοὺς
 λύσας· διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν
 νεκρῶν ὀνομάζεται, ὡς πρῶτος ἀναστὰς,
 καὶ τὸ θανάτου τὰς πόδας ἀνοίξας· καὶ πρω-
 τότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ὡς πρῶτος
 ἐν τῇ καινῇ κτίσει τεχθεὶς, ἣν ἀνεκαίνισεν
 γνηθεὶς· περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦ-
 λος· * εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· τὰ
 ἀρχαῖα παρεῆλθον, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα
 καινά. Εἰ ἢ φιλονεικεῖν, οἱ τὸ ἔριον τῶ πα-
 θοῦς προτιμῶντες, περὶ τοῦ Θεοῦ λόγος τὸ
 πρωτότοκος εἰρηδὴ πάσης κτίσεως, τὸ
 μὲν ἀμαθίαν αὐτῶν γελασόμεθα· συγχα-
 ρήσομεν ἢ ὁμῶς, ἵνα καὶ οὕτως ἐκ πολλῶν
 τοῦ Θεοῦ πατρὸς ἡμῖν οὕσαν τὴν ἀλήθειαν
 δείξωμεν· πρωτότοκος γὰρ, ἀλλ' οὐ πρω-
 τόκτιστος πάσης κτίσεως λέγεται· ὡς εἶναι

Verbum et unigenitum esset et primoge-
 nitum? Pugnant enim haec inter se voca-
 bula: namque unigenitus, unicum genitum
 significat; primogenitus autem eum qui ante
 ceteros genitus fuerit, et reliquos nativi-
 tate praecesserit. Porro Verbum Deus fra-
 trem non habet, utpote unigenitus. Quo-
 modo ergo sit primogenitus, qui solus a
 patre fuit genitus? Constat igitur dispen-
 sationis esse vocabulum « primogenitus. »

Quod si quis adhuc dubitat, a Paulo
 discat clamante: « quos praescivit et prae-
 destinavit conformes fieri imagini filii sui,
 ut sit ipse primogenitus in multis fratri-
 bus. » Iam cuiusnam secundum naturam
 fratres sunt qui credunt? Haud sane Verbi
 Dei, sed congenitae humanitatis: namque
 et huic sunt conformes. Item alibi ait: « qui
 reformabit corpus humilitatis nostrae, ut
 fiat conforme corpori gloriae suae. » Ergo
 idem est quoque primogenitus, qui mul-
 tos habet fratres. De quibus ipse in psal-
 mis ait: « narrabo nomen tuum fratri-
 bus meis. » Haud vero alium unigenitum,
 et alium primogenitum esse dicimus, sed
 eundem, non tamen secundum idem. Uni-
 genitus enim appellatus est secundum cae-
 lestem nativitatem; primogenitus vero vo-
 catus, ceu qui primus nativitatis ad vitam
 deducens partum solvit. Ideo et primoge-
 nitus ex mortuis nominatur, quia primus
 resurrexit, mortisque ianuas reseravit: pri-
 mogenitus quoque omnis creaturae, ceu
 primus in nova creatione editus, quam na-
 tus renovavit: de qua beatus Paulus dicit:
 « siqua in Christo nova creatura, vetera
 transierunt, ecce nova facta sunt omnia. »
 Quod si adhuc litigent, qui contendere ma-
 lunt quam persuaderi, de ipso Verbo Deo
 dictum esse « primogenitus omnis creatu-
 rae » ipsorum inscitiam ridebimus: indul-
 gebimus simul aliquid, ut etiam sic valde
 apud nos abundare veritatem ostendamus.
 Dicitur quippe primogenitus, non autem
 primus creatus inter omnes creaturas: ut
 liquido appareat, eum ante omnem crea-

* Rom. VIII. 29.

* Philip. III. 21.

* Ps. XXI. 23.

* II. Cor. V. 17.

turam genitum fuisse, nihilque esse filio antiquius, sed cum patre semper fuisse, et ante omnem creaturam extitisse. Universa vero creaturarum rerum natura utique posterior est, siquidem ab ipso ad existendum fuit perducta. Nihil ergo hinc blasphemis lucri accedet.

XI. *Quod nemo novit filium, nisi pater;
nemoque patrem novit, nisi filius.*

Atque ut demonstremus patris filique aequalitatem, ad ipsam veniamus Domini doctrinam. « Nemo, inquit, novit filium nisi pater; nemoque novit patrem, nisi filius, et cui voluerit filius revelare. » Quid his verbis evidentius? Par, inquit nobis cognitio est: cognosco enim patrem cognitus ab ipso: et cognoscit me pater a me vicissim cognitus. Universa autem creatura cognitione nostra excluditur. Nam qui fieri posset ut natura non particeps nostrae, cognitionem participaret? Participant autem nonnulli parum quid contemplationis: ego enim revelo, quoad licet, quibus mihi libitum fuerit patris notitiam, tamquam in speculo et aenigmate. Haec a dominicis doctrinis didicimus. Quemnam heic locum habent, maius et minus? quanam creatura creatorem cognoscit, sicuti ipsa a creatore cognoscitur? Quanam res facta aequalitatem cum factore tuetur? An ignoramus quomodo de creatis rebus divina scriptura loquatur? In mentem itaque revocemus verba prophetae: « initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanes: et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium invertes eos, et immutabuntur: tu vero idem ipse es, et anni tui non deficient. » Et rursus: « qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos flammam ignis. » Haec est creaturae a creatore diversitas. Ubi ergo aequalitas, ibi non est creatura et creator, sed pater ac filius: quare et haec posuit nomina, ut ex his

διίλον ὅτι αὐτὸς μὲν πρὸ πάσης ἐχληνέθη
 τῇ κτίσεως, καὶ οὐδὲν τῷ υἱῷ πρεσβύτερον,
 ἀλλὰ πατρὶ μὲν αἰὶ πωλὴν, καὶ ἡ κτίσεως
 ἀπάσης προὐκ. πάντα ἃ τῷ δημιουργημάτων
 ἢ φύσις ὑπερον ὡτε, εἰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς
 τὸ εἶναι παρήχθη. ὥστε οὐδὲν ἐντεῦθεν
 τοῖς βλασφημοῦσι φαίεσθαι.

1α'. Ὅτι ἐδεῖς οἶδε καὶ υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ,
καὶ ἐδεῖς οἶδε καὶ πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός.

ἵνα ἡ δέξωμεν πατρὸς καὶ υἱοῦ τὴν ἰσότητα, ἐπ' αὐτὴν ἔλθωμεν καὶ τὴν κυρίαν διδασκαλίαν· * οὐδεὶς, φησὶν, οἶδε τὴν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὴν πατέρα τίς ᾔσκηται, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ὃ ἀν βούληται ὁ υἱός ἀποκαλύψαι· τί τούτων τὰ ρήματων σαφές; ἴση, φησὶν, ἡμῖν ἡ γνώσις ἐστίν· γινώσκω γὰρ τὴν πατέρα, γινώσκόμεθα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ γινώσκω με ὁ πατήρ, καὶ γινώσκόμεθα ὑπ' ἐμοῦ· πάντα ἡ ἡ κτίσις τῆς ἡμετέρας ἐκβέβηται γνώσεως· πῶς γάρ οἷόν τε τῇ φύσει ἡμεῖς οὐ κοινωνοῦσαν, κοινωνῆσαι τῇ γνώσει; μεταλαγχάνουσι δὲ τινες ὅμως βραχείας τινὸς θεωρίας· ἀποκαλύπτω γὰρ ὥς οἷόν τε οἷς ἀν ἐθέλω τὴν περὶ τοῦ πατρὸς γνώσιν, ὥς ἐν ἐσόπῳ καὶ αἰνίγματι· ταῦτα ὅσα τῶν θεωποτικῶν ἐμάθομεν διδαγμάτων ποίαν ἐνταῦθα χώραν ἔχει τὸ μέizon καὶ ἑλάττω; ποῖον κτίσμα τὴν κτίσιν γινώσκει, ὥς ὑπὸ τοῦ κτίσε γινώσκεται; ποῖον ἢ ποῖον πᾶσι πρὸς τὴν ποιητὴν ἰσότητα δέχεται; ἢ ἐκ ἴσου ὅπως περὶ τῆς κτίσεως ἡ θεία γραφή διαλέγεται; ἀναμνησθῶμεν τοίνυν τὰ τὰ προφητείας ρημάτων· * κατ' ἀρχὰς σὺ κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τὰ χαλῶν σε εἰσὶν οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ ἡ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθείσονται, καὶ ὥσει περικάλυμμα ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ ἡ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σε ἐκ ἐκλείψουσιν. Καὶ πάλιν· * ὁ ποιῶν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ὕδατα καὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ πτερὰ καὶ τὰ τέθηκε τὰ ὀνόματα, ἵνα ὅσα

* Matth. XI, 27.

* Ps. CL. 26.

* Idem CIII, 4.

τῶν ὀνομάτων μάθωμεν τὴν ταυτότητα· οὐδεὶς γάρ φησι, γινώσκῃ τὸ υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸ πατέρα τίς ὀπιγινώσκῃ εἰ μὴ ὁ υἱός· τῷ εἰπεῖν οὐδεὶς, τὸ κτίσιν ἐδήλωσεν· ἐκβαλομένη ἡ κτίσις, δείκνυσιν τὸ μένοντα τῷ κτισμάτων ὑπέρτερον, τῷ ἡ γυνήσαντι φυσικῶς συνημμένον· ἐδεῖς γινώσκῃ τὸ υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, ἐδὲ τὸ πατέρα τίς ὀπιγινώσκῃ, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ὧς ἂν βέληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

Εἰπάτωσαν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, πῶς χρὴ τὴν θεῖαν ἀναγινώσκων γραφήν; τῷ γράμματι ἐρῶμεν, ἢ τῷ ἔννοιαν ἐρευνᾶν; καὶ μὲν οὖν τὸ δεύτερον εἰπωσι, μαθέτωσαν ἀφ' ὧν λέξεσι, καὶ τοῖς οἰκείοις προβλήμασι τοῦτο ποιεῖν, καὶ τῷ ἀληθεῖ τῷ πρᾶγματι ζητεῖν ἐρμηνείαν· εἰ δὲ φαῖεν ἀρκεῖν τὸ γράμμα πρὸς ἀκριβῆ διδασκαλίαν, ἐκ τῶν προκειμένων τὴν ἔννοιαν αὐτῶν διελέγξωμαι· εὐρίσκεται γὰρ ἀνεφικτός μὲν ὁ υἱός, ὁ ἡ πατήρ ἐφικτός· καὶ ὁ μὲν ἀσθενήτος, ὁ ἡ πατήρ Θεός· περὶ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ ὁ δεσπότης Χριστὸς εἰπὼν, ὅτι οὐδεὶς γινώσκῃ τὸ υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐκ ἐπήγαγε, καὶ ὧς ἂν βούληται ὁ πατήρ ἀποκαλύψαι· εἰρηκῶς ἡ οὐδὲ τὸ πατέρα τίς ὀπιγινώσκῃ, εἰ μὴ ὁ υἱός, εὐθύς προσέθηκε, καὶ ὧς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ οὐ μόνον αὐτὸν θεωρητὸν πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκείαν ἐξουσίαν τὴν Θεωρίαν ἐξήρτησεν· ἀλλὰ καὶ μυριάκις εἰς τὸ υἱὸν ἀσεβεῖν ἐθέλωσιν, οἷς τοῦτο φίλον· ἡμεῖς οὐκ ἀνεξόμεθα βλάβημον ἔννοιαν καταδέξασθαι περὶ Θεοῦ καὶ πατρὸς πιστεύομεν γὰρ ἀθέατον καὶ ἀσθενήτον εἶναι τὸν ὅλον Θεόν· πῶς γὰρ ὁ ἀκατάληπτος, υἱὸς ἂν εἴη τὸν καταληφθῆναι δυναμένον; ὁμοίως τοίνυν πατέρα καὶ υἱὸν ἀχώρητον εἶναι φημὲν ἀνεφικτόν τε καὶ ἀκατάληπτον· ἀποκαλύπτεται ἡ διὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τῷ γινώσιν πιστεύομεν τῷ τὴν δυνάμει ὁπωσδήποτε καὶ τῇ τῇ πίστεως Θεωρίᾳ· οὐδεὶς γινώσκῃ τὸ υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸ πατέρα τίς γινώσκῃ, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ἀλλαχῶς· * καθὼς, φησι, γινώσκῃ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸ πατέρα· οὐχ' ὁ μὲν πλέον, ὁ ἡ ἑλάττω, ἀλλὰ καθὼς γινώσκω, γινώσκομαι.

* Ioh. X. 15.

ipsis unitatem substantiae discamus. Nemo enim, inquit, novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius. Vocabulo « nemo » creaturam denotat. Exclusa autem creatura demonstrat permanere eum qui creaturis superior est, genitori naturaliter copulatum. Nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius, et cui voluerit filius revelare.

Dicant veritatis hostes: quomodo oporteat scripturam legere? litterae ne adhaerere, an sensum perscrutari? Et si hoc alterum dixerint, discant vel ex dictis propriis, in suis quoque propositionibus id agere, et veram rerum exquirere intelligentiam. Sin dicant sufficere vim litterae ad accuratam rei declarationem, ex propositis verbis eorundem sensum arguam. Comperitur enim inintelligibilis filius, pater autem intelligibilis: et ille quidem incogitabilis, pater autem visibilis. Nam quum de se ipso dominus Christus dixisset, nemo novit filium nisi pater; non addidit, et cui voluerit pater revelare. Quum vero dixisset, neque patrem quis novit nisi filius, statim subdidit, et cui voluerit filius revelare. Neque solum noscibilem fecit patrem, sed hanc a sua potestate pendere cognitionem declaravit. Porro etiamsi milles adversus filium impie agere, prout solent, voluerint, nos blasphemam sententiam de Deo patre suscipere non feremus. Credimus enim invisibilem et incogitabilem esse universalem Deum. Nam quomodo incomprehensibilis, filius sit eius qui comprehendere possit? Ergo patrem aequae ac filium inintelligibiles, inaccessos, incomprehensibilesque dicimus. Revelari autem a patre etiam filii notitiam credimus mentis visui et fidei contemplationi. Nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius. Et alio loco: « sicut cognoscit me pater, et ego cognosco patrem. » Haud enim vero alter quidem magis, alter minus, sed quomodo cognosco, ita et cognoscor.

XII. *Quod par sit patris et filii
potentia.*

Quorum ergo notio aequalis est, horum etiam potentia aequalis. Quorum autem aequalis potentia, horum scilicet substantia quoque una est. Quod vero patris ac filii aequalis sit potentia, ipse rursus nos Salvator docuit ita dicens: « qui sunt ex ovibus meis, hi vocem meam audiunt, et ego oves meas cognosco, quae me sequuntur, et vitam aeternam ego illis do, et in aeternum non peribunt; neque eas quisquam de manu mea rapiet. Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est, nemoque de manu patris mei rapere potest. » Ego et pater unum sumus. Animadvertite quomodo non simpliciter posuit, ego et pater unum sumus, praevidens scilicet haereticam malitiam, ne de consilio ac voluntate hanc intelligerent dictionem. Sed primo potentiae aequalitate stabilita, postea dictam sententiam subiecit. Namque ovibus, inquit, me sequentibus vitam aeternam ego do, ut nulla ex iis pereat in aeternum. Quis enim est tantus, ut de manu mea rapere possit, quicquid sub me pastore fuerit? Nam sicuti impossibile est quemquam patris dextera potiri, qui maior omnibus est, ita fieri nequit ut quilibet quempiam diripiat, qui meae custodiae sit traditus. Etenim ego et pater unum sumus. Ubinam ergo maius et minus? Si enim aequae, nec e filii manu, neque item ex patris manu potest quispiam rapere, maiori non est locus. Et quoniam, quia maior omnibus pater est, nemo rapere potest de manu eius; sequitur ut maior omnibus filius quoque sit, quoniam aequae nemo de manu eius rapere potest. Ideo addidit: ego et pater unum sumus. Nam si litteram denuo sequemur, filium praepositum videbimus: ego enim, dixit, et pater; non pater et ego. Demonstrataque personarum dualitate, praedicavit naturae unitatem. Nam dicendo, ego et pater, numerum persona-

ιβ'. Ὅτι ἴση τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱοῦ
ἡ δύναμις.

Ὡν τοίνυν ἡ γινῶσις ἴση, τούτων καὶ ἡ δύναμις ἴση. ὧν ἡ δύναμις ἴση, τούτων δηλονότι καὶ ἡ οὐσία μία· ὅτι δὲ ἴση πατρὶ καὶ υἱοῦ ἡ δύναμις, αὐτὸς ἡμᾶς πάλιν ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν οὕτως λέγων· * οἱ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, τῷ φωνῇ μου ἀκούουσι. καὶ γὰρ γινώσκω αὐτὰ. καὶ ἀκολουθοῦσι μοι, καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. καὶ οὐ μὴ ἀπολένται εἰς τὸ αἶδιον, οὐδ' οὐ μὴ τις ἀρπάσῃ αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου· ὁ πατήρ, ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστίν. καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τῷ πατρί μου· ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμὲν. Ὁρᾶτε πῶς οὐχ' ἀπλῶς τέθεικε τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμὲν. προορῶν τὴν αἰρετικὴν κακοήθειαν, ἵνα μὴ ἐπὶ βελήματι καὶ θελήματι ταύτῃ λάβωσι πλὴν φωνῇ· ἀλλὰ πρότερον τὸ τῷ δυνάμει ἴσον κατασκευάσας, ἔτω ταύτῃ ἐπήγαγε τοῖς γὰρ προβάτοις, φησὶ, τοῖς ἀκολουθοῦσι μοι ζωὴν αἰώνιον δίδωμι ἐγὼ, ὥς μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσθαι εἰς τὸ αἶδιον· τίς γὰρ ἔστι τοσοῦτον ὥς ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς μου δυνηθῆναι τὰ ὑπὸ ἐμῶν ποιμαίνοντα; ὥσπερ γὰρ τῷ δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὃς μείζων πάντων ὑπάρχει, ἀμήχανον τινὰ περιλήψαι, οὕτως ἀδύνατον ἀρπαγῇ τινὰ τῶν ὑπὸ ἐμοῦ φρενέμενων· ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμὲν· ποῦ τοίνυν τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον; εἰ γὰρ ὁμοίως, οὔτε ἐκ τῆς χειρὸς τῷ υἱοῦ, οὔτε ἐκ τῆς χειρὸς τῷ πατρί, ἀρπάσαι τίς δύναται, τὸ μείζον χώραν οὐκ ἔχει· καὶ ὅτι πάντων μείζων ὁ πατήρ. οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ· μείζων ἄρα πάντων ὁ υἱός, ἐπειδὴ ὁμοίως οὐδεὶς ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀρπάσαι δύναται· διὸ ἐπήγαγε, ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμὲν· ἂν γὰρ τῷ ῥήματι πάλιν ἀκολουθήσωμεν, ὁφείμεθα τὸ υἱὸν προτεταγμένον· ἐγὼ γὰρ, εἶπε, καὶ ὁ πατήρ, οὐχ' ὁ πατήρ καὶ ἐγὼ· καὶ δείξας τὸ τῷ προσώπῳ δυάδα, ἐκήρυξε τὸ τῷ φύσει ταυτότητα· τῷ γὰρ εἰπεῖν ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, τὸ ἀρι-

* Joh. X. 27-30.

μόν τ' ὑποστάσεων ἐσήμανε· τὸ δὲ ἐπαγα-
γεῖν ἐσμέν ἐν, τὸ τῆς δυνάμεως ἐδήλωσεν
ἀπαράλλακτον· ὡς τοίνυν ἴση ἡ γνώσις, καὶ
ἡ δύνამις, καὶ ἡ βέλησις, τούτων δηλονότι
καὶ ἡ φύσις μία, καὶ ἀναισχυντῶσιν οἱ δυσ-
φημοῦντες.

ιγ'. Ὅτι πολλαχόθεν ἐστὶ μαθεῖν πατρὸς
καὶ υἱοῦ τὴν ἰσότητα.

Ὅτι δὲ τὰ αὐτὰ δύναται τῷ πατρὶ καὶ
[ὁ υἱός], μαθεῖν ἐστὶν ἐτέρωθεν· ποτε μὲν
γὰρ *, ὁ πατήρ μκ. λέγει, ἕως ἄρτι ἐρ-
γάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι· ποτὲ δὲ *,
ὥσπερ ὁ πατήρ ἐγείρει ὅσους νεκροὺς καὶ ζωο-
ποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ·
οὓς θέλει εἰπεῖν, οὐχ' οὓς κελεύεται· οὓς
βούλεται, οὐχ' οὓς προσάσεται· τὸ μὲν
γὰρ δευτέρως, τὸ δὲ δευσιπλοῖα ἴδιον. Καὶ
πάλιν ἐτέρωθεν· * εἰ οὐ ποιεῖ τὰ ἔργα τ'
πατρὸς μκ, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ,
καὶ ἐμοὶ μὴ θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις
πιστεύετε, καὶ γινώσκετε ὅτι ὁ πατήρ ἐν
ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. Ὅρατε πάλιν καὶ
τεῦθεν πατρὸς καὶ υἱοῦ τὴν ἰσότητα· * ὁ πα-
τήρ γὰρ, φησιν, ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ·
ἐπὶ δὲ τῷ μείζοντι καὶ τῷ μείοντι τοῦτο
εὐρεθῆναι ἀδύνατον· οἷον τί λέγω· πᾶσαν
ὁμοῦ τὴν κτίσιν ὁρωμένῳ τὴν καὶ ἀόρατον ἐν
ἐαυτῷ περιελάμβανεν ὁ τῷ ὅλῳ Θεός, μάλλον
δὲ ἐν τῇ χειρὶ κατέχευε· ἐν γὰρ τῇ χειρὶ αὐ-
τοῦ, φησὶ, τὰ πέρατα τῆς γῆς. * Καὶ πάλιν·
* ὁ κατέχων τὴν γῆρα τῆς γῆς, καὶ ὅσους
ἐνοικῶντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας. Καὶ ἀλ-
λαχοῦ· * τίς ἐμέξῃσεν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ
ὑδωρ, ἢ τὸ οὐρανὸν περιθλαμῇ, καὶ πᾶσαν
πλὴν γῆν δρακί; πᾶσαν μὲν οὖν, ὡς ἐφ' ἡμῶν,
τὴν κτίσιν ἐν τῇ χειρὶ κατέχευε ὁ ὅλων ὁ
ποιητής· αὐτὸν δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως περιελα-
βῆναι ἀδύνατον· οὐκοῦν ἀμήχανον ὑπὸ
ἀλλήλων τὰ ἄνισα χωρηθῆναι· εἰ δὲ τοῦτο
ἀληθές, ὥσπερ καὶ ἀληθές, χωρεῖ δὲ ὁ υἱὸς
τὸν πατέρα, ὥσπερ ὁ πατήρ τὸν υἱόν, εὐδη-
λον ὅτι ἡ ἀνισότης λόγῳ ἐκβέβηται,
καὶ ἰσότης ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ γνωρίζεται.

rum significavit: addendo autem, unum
sumus, potentiae demonstravit paritatem.
Quorum itaque aequalis est notio, poten-
tia quoque et voluntas, horum videlicet
una natura est, quicquid blasphemi impu-
denter dicant.

XIII. Quod multipliciter discere licet patris ac filii aequalitatem.

Quod tantundem ac pater filius pos-
sit, aliunde discere licet. Nunc enim, pa-
ter meus, inquit, usque modo operatur,
et ego operor. Nunc autem: sicuti pater
suscitat mortuos et vivificat, ita et filius
quos vult vivificat. Quos vult dixit, non
quos iubetur; quos ipse deliberat, non quos
mandatur; namque illud servitutis est, hoc
dominationis. Et rursus alibi: si non fa-
cio opera patris mei, mihi non credite:
sin facio, etiamsi mihi credere nolueritis,
operibus credite, et scitote quod pater in
me sit, et ego in illo. Videte hinc denuo
patris ac filii aequalitatem: nam pater, in-
quit, in me est, et ego in illo. Id autem
in maiore ac minore reperiri prorsus non
potest. Idque iam demonstrabo. Univer-
sam simul creaturam visibilem atque in-
visibilem in se circumscribit universalis
Deus, vel potius manu sua tenet. Nam-
que in manibus eius sunt, inquit, omnes
fines terrae. Et insuper: qui continet gy-
rum terrae, incolaeque eius sicut locu-
stas. Et alibi: quis mensus est manu sua
aquas, et caelum palmo, et universam ter-
ram pugillo? Universam itaque, ut dixi,
creaturam manu continet universalis crea-
tor; ipsum autem a creatura contineri im-
possibile est: ergo fieri nequit ut inaequa-
lia invicem contineant. Quod si verum est,
ut reapse est, filius autem continet patrem,
ut pater filium; inaequalitatis adsertio evi-
denter exploditur, et aequalitas in patre
filioque agnoscitur.

* Ioh. V. 17.

* Idem V. 21.

* Idem X. 37.

* Idem X. 38.

* Ps. XCIV. 4.

* Is. XL. 22.

* Idem XL. 12.

XIV. *Demonstratio, quod honore sit par patri filius.*

Hanc nobis pariter demonstrationem ipse dominus Christus alibi facit dicens: ego sum ostium. Nemo venit ad patrem nisi per me. Et alio loco: nemo venit ad me filium, nisi pater meus caelestis adduxerit illum. Hinc docemur, filium aequae ad patrem, patremque ad filium salvandos adducere. Ubinam ergo servilis haereticorum liturgia? Ubinam creaturae conveniens cultus? Quandonam paternae dominationis et filialis servitutis inaequalitatem demonstrabunt? Audimus enim, modo a filio deduci ad patrem salutis studiosos; modo id ipsum a patre fieri, id est ad filium deduci fidei alumnos.

XV. *Quod una sit patris et filii natura.*

Hinc ergo discimus parem esse patris filiique honorem. Sed enim aliunde etiam id discere possumus, loquente Domino ad auditores iudaeos. Nam multis dictis, postremo conclusit: « etiamsi ego de me ipso testor, testimonium meum verum est, quia solus non sum, sed ego et qui misit me pater. In vestra quoque lege scriptum est, duorum hominum testimonium, verum iudicari. Ecce ego de me testor, meusque simul de me qui me misit pater testatur. Dicebant ergo ei Iudaei: ubinam est pater tuus? Respondit eis Iesus: neque me scitis neque patrem meum. Si me sciretis, patrem quoque meum sciretis. » Papae! quanta est haereticorum insania! quanto laborant stupore hi qui Arii Eunomiique blasphemiae sunt heredes! Sed praeter insaniam, multam quoque videre licet in ipsis vigentem impudentiam: nam missionem sus deque commemorant, et mittentem maiorem misso esse dicunt. Tanta illis inest ignorantia scripturarum! Neque reputant, quod ab Isaaco Iacobus in Mesopotamiam missus, non idcirco, ad

ιδ'. Ἀπόδειξις, ἰσότιμον εἶναι τῷ πατρὶ
τὸ υἱόν.

Ταύτῃ αὖθις ἡμᾶς αὐτὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς ἀλλαχοῦ διδάσκει λέγων· * ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸ πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ *. Καὶ ἐτέρωθεν· * οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν υἱὸν ἐμὲ, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ με ὁ οὐράνιος ἀγάγῃ αὐτόν. Διδασκόμεθα ἡ ἐντεῦθεν, ὡς ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ τῷ υἱῷ προσάγει ὅτ' σωζόμενες ποῦ τοίνυν ἡ ὁλοπρεπὴς τῆς αἰρετικῶν λειτουργία; ποῦ ἡ τῇ κτίσει πρέπεν δακρυονία; περὶ τῆς πατρικῆς δεσποτείας καὶ [υἱοῦ] δακρύας ἀνισότητα * δέικνυσιν; ἀκούομεν γὰρ ὡς νῦν ὁ υἱὸς ποδηγεῖ πρὸς τὸν πατέρα ὅτ' σωτηρίας ἐπιμένει· ὅτι νῦν ὁ πατήρ τοῦτο ποιεῖ, καὶ τῷ υἱῷ προσάγει τὴν πίστεως ὅτ' ἑοφίμους.

* Ioh. X. 9.

* Idem XIV. 6.
* Idem VI. 44.

* cod. ἀλλ' ἰσότητα.

ιδ'. Ὅτι μία πατρὸς καὶ υἱοῦ ἡ φύσις.

Καὶ μανθάνομεν ἐντεῦθεν πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ ἰσότιμον· τοῦτο ἡ ἐτέρωθεν ἐστὶ μαθεῖν, αὐτοῦ τῆς κυρίως διαλεγόμενης πρὸς ὅτ' ἰεδαίεις ἀκρόντας· πολλὰ γὰρ διεξελθὼν, ὑστερον ἐπήγαγε· * καὶ ἐγὼ περὶ ἑμαυτοῦ μαρτυρῶ, ἡ μαρτυρία με ἀληθὴς ἐστίν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ· καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἡ τῷ ὑμετέρῳ γεγραμμένον ἐστίν, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν· ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. Ἐλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἰεδαῖοι· ποῦ ἐστίν ὁ πατήρ σου; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα με· εἰ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν πατέρα ἦδατε ἂν βαβαὶ πόση τῆς αἰρετικῶν ἡ ὁδὸς ἀπληξία; πόσῳ νοσῶσιν ἐμβροντησίαν οἱ τῆς Ἀρείας, καὶ Εὐνομίας βλασφημίας κληρονόμοι; πρὸς τὴν ὁδὸς ἀπληξία, πολλὴν ἐστίν ἰδεῖν ἐν αὐτοῖς ἐπανθοῦσαν ἀναισχυντίαν· τὴν γὰρ ἀποσολῆς ἄνω καὶ κάτω μνημονεύουσι, ὅτι τὸ ἀποσείλαντα τὸ ἀποσαλέντος φασὶν εἶναι τιμιώτερον· τοσαύτῃ ἔχουσιν ἀμαθίαν ὥστε γραφῶν καὶ οὐ λογίζονται ὡς ὑπὸ τῆς Ἰσαὰκ ὁ Ἰακώβ εἰς

* Idem VIII. 14.

τὴν Μεσοποταμίαν ἀπεσπάλμενος, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐλάττων ἐστὶ τῷ ἀποστείλαντος καὶ τὸ λόγον τῷ φύσεως ὡσαύτως ἢ καὶ Ἰωσήφ ἀπεσάλῃ μὲν ὑπὸ τῷ Ἰακώβ ὁπισκέψατο, ὅθεν ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ οὐδείς αὐν φαίη τῷ πατρὸς φύσεως μὴ μετέχαν. ὅθεν τῷ πατρὶ πειθόμενον τὸ ἀποσολὴν κατεδέξατο.

Ἀλλὰ φασὶν ἴσως· εἰ μὴ καὶ τὸ λόγον τῷ φύσεως μείζων ἐνταῦθα τῷ ἀποσπάλμενων οἱ ἀποστείλαντες, καὶ τὸ πατρικὸν γούν ἀξίωμα ἔχουσιν τῷ τιμῆς τὰ πρεσβεῖα· ἀλλ' εὐρίσκομεν, ὡς ἀνοήτοι, φαίην αὐν πρὸς αὐτόν, καὶ ὅθεν μείζων ὑπὸ τῷ ἐλαττόνων ἀποσπάλμενος, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς οἰκείας τιμῆς ὅθεν ἀποσπάλμενος γυμνώσομεν· ἀπεσάλῃ γὰρ ὑπὸ τῷ Δαβὶδ Ἰωνάθας, ὁ τῷ βασιλεὺς υἱὸς ὑπὸ τῷ φυγάδος, ὁ τῷ πατρὶ συμβασιλεύων ὑπὸ τῷ μηδὲ ἐν οἰκείου τάξει φαῖναι τολμῶντ. ὅθεν τοίνυν, ὁ μὲν ἀπέσπαιεν, ὁ ἢ ἀπεσάλῃ, οὐκέτι μὲν ὁ πεμφθεὶς βασιλεὺς καὶ τῷ ὑμέτερον λόγον, οὐκέτι ἢ ὁ ἀποστείλας φυγάς· ἀλλὰ μεταβέβηκε μὲν ἐπὶ τῷ ἀποστείλαντα Δαβὶδ τὸ τῷ πεμφθέντ. ἀξίωμα· μεταβέβηκε ἢ ἐπὶ τῷ ἀποσπάλμεντα * Ἰωνάθαν ἢ τῷ πέμψαντ. δυσκηρία· ἀλλ' οὐχ' οὕτω ταῦτ' ἔχ. Καὶ τί δεῖ λέγειν τὰ ἀνθρώπινα; εὐρίσκομεν γὰρ θεὸν ἀποσταλέντα, καὶ ἀνθρώπων ἀποστείλαντα· ὁ γὰρ τῷ Ἰακώβ συμπαλαίσας φησὶν, ἀπόσπαιόν με. ἀνέβη γὰρ ὁ ὀρθρ. πρὸς δὴν Ἰακώβ ἔφη, οὐ μὴ σε ἀποστείλω ἐὰν μὴ με εὐλογήσης· τί πρὸς ταῦτα λέγειν ἔχουσιν οἱ σοφοὶ τῷ πίστεως τεχνολόγοι; ἄλλως ἢ καὶ ἐκ τῷ δεωποτικῶν εὐρήσομεν ῥημάτων καὶ αὐτὸν τῷ πέμψαντα πατέρα τῷ πεμφθέντι υἱῷ συνόντα. * μόνος γὰρ φησὶν ἐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ· καὶ ἀλλαχοῦ. * οὐκ ἀφῆκε με μόνον ὁ πατήρ μου· καὶ ἐτέρωθεν. * ὁ πατήρ μου ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Εἰ τοίνυν ἐν αὐτῷ, καὶ σὺν αὐτῷ ἦν ὁ πέμψας, ποῦ τῷ πεμφθέντος ἢ εὐτέλεια; ὁ ἢ τὰ πάντα πληρῶν, ποῦ ἐπὶ πόθεν ἀπεσάλῃ; ἢ γὰρ ἀποσολὴ, τόπῃ ἀλλαγὴν αἰνίσσεται· εἰ ἢ τὰ πάντα πατὴρ καὶ υἱὸς πεδέχει, οὔτε ὁ πατὴρ ὡς πόρρω τυγχά-

naturam quod adinet, minor est mittente. Aequē et Iosephus missus a Iacobo fuit ad fratres suos inspiciendos, neque tamen quisquam dixerit hunc patris naturae non fuisse participem, quia patri obtemperans missionem peragendam suscepit.

Sed aiunt fortasse: etiamsi naturae ratione non fuerunt hi mittentes maiores missis, at paterna saltem dignitate primatum honoris tenebant. Atqui nos comperimus, o insani, (vos enim nominatim alloquor) maiores quoque a minoribus missos, neque idcirco proprio honore missos spoliabimus. Nam missus fuit a Davide Ionathas, regis filius a profugo, conregnator patris ab eo qui ne in servorum quidem ordine apparere audebat. Quoniam itaque ille quidem misit, hic autem missus est; iam qui missus fuit, rex non erit, ut vos ratiocinamini; neque qui misit, profugus; sed in mittentem Davidem, missi dignitas transiit: vicissimque in missum Ionatham, mittentis calamitas. Revera tamen haud haec ita se habent. Sed cur humana commemoramus? Comperimus enim Deum missum, et hominem mittentem. Nam qui cum Iacobo luctatus fuerat, mitte me inquit, namque aurora consurgit. Cui Iacobus ait: non te dimittam, nisi benedixeris mihi. Quid habent quod his opponant sapientes isti et artificiosi fidei doctores? Aliunde vero ex dominicis quoque cognoscemus verbis, ipsum quoque mittentem patrem misso cum filio coexistentem. Solus enim, inquit, non sum, sed ego et qui misit me pater. Et alio loco: non reliquit me solum pater meus. Et alibi: pater meus in me manens, ipse opera facit. Si ergo in ipso et cum ipso erat qui misit, ubinam missi vilitas? Porro qui omnia implet, quo vel unde missus fuit? Nam missio loci mutationem innuit. Iam si omnia pater filiusque continent; neque pater ceu remotus ab illis ad quos misit, filium misit; neque filius ex alio in alium

* eod. ἀποστείλαντα.

† Ioh. VIII. 16.

* γ. 29.

* Idem XIV. 10.

transiit locum. Superest ergo ut existimemus adsumptae humanitatis fuisse missionem.

Sed iam tempus est ut ad dominicorum verborum interpretationem veniamus. Vestra, inquit, in lege scriptum est, duorum hominum testimonium esse verum. Deinde addit: ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me qui misit me pater. Ergo imaginem spectantes, archetypum cognoscamus. Duorum, inquit, hominum verum est testimonium; atqui duorum hominum unam esse naturam cuncti fatentur; igitur patris et filii naturam unam, unam reapse ex imagine cognoscemus et confitebimur. Sicut enim ibi duo homines, ita et heic Deus et Deus, pater et filius, qui nominibus suis ipsis eandem esse naturam declarant. Neque enim qui verus sit Deus, natura differet a vero Deo; neque filius diversus ab illo erit, quum sit Dei filius. His auditis Iudaei interrogaverunt eum: ubinam est pater tuus? Respondit itaque Iesus: neque me scitis, neque patrem meum: si me sciretis, patrem quoque meum sciretis.

Videte rursus quomodo hinc consubstantialitas demonstratur. Si me inquit sciretis, patrem quoque meum sciretis. At vero ex eo quod diversum est natura, alterum item naturaliter diversum non dignoscitur. Namque aliena invicem et extranea, invicem non demonstrant: sed naturae communione coniuncta, ex alterutro noscuntur. Ex uno homine universam hominum naturam cognoscere licet; et ex una ove, universum ovium genus: non tamen ex ovibus leones, neque ex leonibus oves: neque angelos ex hominibus, neque ex angelis homines: nam unumquodque animal propriae naturae demonstrativum est. Si ergo unigenitum Verbum Dei creatura est, et ex non antea extantibus, et ex alia quadam natura natum, quomodo

νων ἐκείνων, πρὸς ἑς ἀπέστειλεν. ἔπεμψε τὸ υἱὸν, οὔτε ὁ υἱὸς ἐξ ἑτέρας εἰς ἕτερον μεταβέβηκε τόπον· οὐκ ἔστιν λείπεται νοεῖν τὸ ἀναληφθεῖσης ἀνθρωπότητος τὸ ἀποστολὴν εἶναι.

Ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς διωποτικῆς ῥημάτων ἀναδραμεῖν καιρὸς. Ἐν τῷ νόμῳ, φησὶ *, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ἔτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν· εἴτα ἐπάσκει, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ· ἀποβλέψαντες τοίνυν πῶς εἰκόνα, νοήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον· δύο, φησὶν, ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν· ἥ ἢ ἡ δύο ἀνθρώπων ἡ φύσις μία δηλονότι παρὰ πᾶσι ἀνὴρ ὁμολογῆται· οὐκοῦν πατρὸς καὶ υἱοῦ ἡ οὐσία μία, μία * ἐκ τῆς εἰκόντος νοηθήσεται τε καὶ ὁμολογηθήσεται· ὥστε ὅτι ἐκεῖ δύο ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα Θεὸς καὶ Θεός, πατήρ καὶ υἱός, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι δηλοῦντες τὴν φύσεως τὴν ταυτότητα· οὔτε γὰρ ὁ ἀληθὺς Θεὸς ἑτέρας ἀνὴρ εἴη φύσεως παρὰ τὴν ἀληθινὴν Θεόν· οὔτε ὁ υἱὸς ἄλλος παρ' ἐκείνον, θεὸς ὑπάρχων υἱός· τούτων ἀκούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι ἠρώτησαν αὐτόν· * ποῦ ἐστὶν ὁ πατήρ σε; ἀπηκρίθη τοίνυν ὁ Ἰησοῦς· οὔτε ἐμὲ οἶδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδατε, καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδατε ἄν.

Ὁρᾶτε πάλιν πῶς ἐντεῦθεν τὸ ὁμοούσιον δύννυται· εἰ ἐμὲ γάρ, φησὶν, ᾔδατε, καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδατε ἄν· ἐκ τῆς ἑτερονομίας τὸ ἑτεροούσιον οὐ γνωρίζεται· τὰ γὰρ ἀλλόφυλα καὶ ξένα, ἀλλήλων οὐκ εἰσὶν δηλωτικά· τὰ δὲ φύσεως κοινωνῶντα, δι' ἀλλήλων γινώσκονται· δι' ἐνὸς μὲν ἀνθρώπου, πᾶσαν τὴν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἰδεῖν ἐστι· καὶ δι' ἐνὸς προβάτου ἥτις προβάτων ἅπαν τὸ γένος· οὐ μὴν διὰ προβάτων ὅσον λέοντας, οὐδὲ διὰ λεόντων τὰ πρόβατα· οὐδ' ἀγγέλους διὰ ἀνθρώπων, οὐδὲ διὰ ἀγγέλων ἀνθρώπους· ζῶον γὰρ ἕκαστον τὸ οἰκείας δηλωτικόν ἐστὶ φύσεως. Εἰ τοίνυν ὁ μονογενὴς λόγος τῆς Θεοῦ κτίσμα, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἐξ ἑτέρας τινὸς γεγέννηται φύσεως, πῶς ἐν αὐτῷ πατέρα δείκνυσι πιστεύομεν; εἰ δὲ ὁ πατήρ διὰ τῆς υἱοῦ

* Joh. VIII. 17.

* ita μία bis.

* Idem VIII. 19.

γινώσκειται, καὶ ὁ τὸ υἱὸν γινώσκων, καὶ (Ὡ) πατέρα γινώσκων, πεποιηθεὶς μὲν πᾶσα βλάσφημος γλῶσσα, καὶ τῷ λάρυγγι καὶ (Ὡ) προσφίτῳ * κολληθεῖν· ἡμεῖς ὅς οἱ τὸ ξιάδον προσκυνηταὶ ἀκριβῆ τὸ ὁμοοσίου ἐντεῦθεν τὸ γινώσιν λαμβάνοντες· λογιζόμενοι ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως ἐν υἱῷ πατὴρ ἐγνωρίσθη, εἰ μὴ τὸ αὐτῆς οὐσίας ἐτύγχανε· καὶ προσκυνούμεν τὸ σωτήρα τὸ ἡμέτερον, τὸ προσκυνήσεως τὸ καρπὸν ἀναμένοντες. οὐ χορηγὸς αὐτὸς ὁ πατὴρ τυγχάνει κατὰ πῶς τὸ κυρίως φωνήν· * ἐάν τις γὰρ, φησιν, ἐμοὶ δξακονήσῃ, τιμήσῃ αὐτὸν ὁ πατὴρ με· καὶ ὁ θαυμάσιος δὲ Ἰωάννης ὁ θεολόγος * ὁ πιστεύων εἰς (Ὡ) υἱὸν, φησιν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὀφείτῃ πῶς ζῶν, ἀλλ' ἢ ὀργὴ τὸ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτὸν.

* Ps. CXXXVI. 6.

* Ioh. XII. 26.

* Idem III. 36.

15'. Ὅτι πολλαχοῦ ὁ κύριος μίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πατρὸς τὴν οὐσίαν ἐδίδαξεν.

Ἰνα δὲ καὶ ἕξ ἐτέρας μαρτυρίας τὸ ὁμοούσιον δείξωμεν, αὐτοῦ τὸ κυρίως ἀκούσων βοῶντος καὶ λέγοντος, οὐ τοῖς ἀποστόλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· * ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς (Ὡ) πέμφαντά με· καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸ πέμφαντά με· ἐγὼ φῶς εἰς (Ὡ) κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· εἰ τοίνυν ὁ θεωρῶν τὸ υἱὸν εἰς τὸ πατέρα πιστεύει, ποῦ τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον; ἐν γὰρ τῷ ἐλάττονι σμικρύνεται τὸ μείζον, καὶ οὐ γνωρίζεται· εἰ δὲ ὁ πατὴρ μείζων, πῶς ἐν τῷ υἱῷ θεωρεῖται; εἰ δὲ θεωρεῖται ἐν υἱῷ, ὡς ἐν ἴσῳ δηλονότι γνωρίζεται· δηλωτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἴσα· καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ τοῖς ἀποστόλοις· * ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸ πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸ πατέρα με ἐγνώκατε ἂν, καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἐώρακατε αὐτόν. Λέγει δὲ αὐτῷ Φίλιππος· κύριε δείξον ἡμῖν τὸ πατέρα σε, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με,

* Idem XII. 44.

* Idem XIV. 6.

in se patrem demonstrat, si ei credatur? Iam si pater per filium agnoscitur, et qui filium novit, novit et patrem, impediatur sane quaevis lingua blasphema, et, ut ait propheta, faucibus adhaereat. Nos autem Trinitatis adoratores accuratam hinc consubstantialitatis notionem adipiscamur; reputantes, non aliter filium in patre fore agnoscendum, nisi eiusdem esset substantiae: adoremusque Servatorem nostrum, cultus nostri fructum praestolantes, cuius dator pater est, secundum Domini dictum: si quis enim, inquit, mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus. Itemque admirandus Iohannes theologus: qui credit in filium, inquit, habet vitam aeternam: qui autem incredulus est filio, vitam non videbit, sed ira Dei manebit super ipsum.

XVI. *Quod multis locis Dominus unam esse suam et patris substantiam docuit.*

Ut autem alio quoque testimonio consubstantialitatem demonstramus, ipsum audiamus clamantem Dominum ac dicentem non apostolis tantum, verum etiam Iudaeis: qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, eum qui me misit videt. Ego lux in mundum veni, ut qui in me credit, in tenebris non permaneat. Si ergo qui videt filium, in patrem credit, ubinam maius et minus? Namque in minore minuitur maius, neque agnoscitur. Si itaque pater maior, quomodo in filio spectatur? Quod si spectatur in filio, tamquam in aequali videlicet agnoscitur. Namque aequalia invicem demonstrativa sunt. Et paulo post idem Dominus ait apostolis: ego sum via, veritas, ac vita: nemo venit ad patrem, nisi per me: si cognosceretis me, utique et patrem meum cognosceretis, et amodo iam cognoscitis eum, eumque vidistis. Dicit ei Philippus: Domine ostende nobis patrem tuum, et sufficit nobis. Dicit ei Iesus: tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt

et patrem meum; et quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? non credis quia ego in patre, et pater in me est? Verba quae ego loquor, a memet ipso non loquor; sed pater qui in me manet, ipse opera facit. Credite mihi, quia ego in patre, et pater in me est: alioquin propter opera ipsa mihi credite.

Quid his verbis clarius? quid hac doctrina evidentius? Sed enim, ut videtur, Iudaeorum velamen in haereticorum mentem transiit. Quo fit, ut sole etiam clariora cernere nolint, voluntariam ignorantiae nebulam sibimet attrahentes. Nos vero Dominum dicentem audiamus: si cognoscere-
retis me, utique et patrem meum cognoscere-
tis, et amodo cognoscitis eum, ipsumque videtis. Thomae hoc ait, a quo ei dictum fuerat, quo vadis nescimus, et quomodo possumus viam scire? Docetque eum et reliquos simul apostolos, hominem qui sibi crediderit, dum ita ipsum mentis oculis videt, patris quoque fieri spectatorem, quoniam pater in filio agnoscitur. Haec Philippus non intelligens, rogat illum dicens: ostende nobis patrem tuum, et sufficit nobis: propterea non laudatur, quia secundum haeticos visus est optare maius aliquid cernere; sed reprehenditur potius, ceu qui in filio patrem non viderat. Tanto enim, inquit, tempore vobiscum sum, neque me adhuc novisti, Philippe? Atqui non ipsum, sed patrem videre Philippus optabat. Cur ergo reprehenditur quod filium non cognoverit? Nin irum Iesus hac addita reprehensione, causam rei declarat. Nam qui me novit, inquit, novit et patrem. Quomodo ergo tu ais, ostende nobis patrem? Alius, inquit, sum, personam non naturam, totum in me ipso patrem circumfero, sum enim sigillum genitori simillimum, paternae figura substantiae, naturalis imago gignenti coexistens. Quum ergo illum videre volueris, in me respice, et

Φίλιππε (1); ὁ ἑώρακός ἐμέ, ἑώρακε καὶ τὸ πατέρα μου καὶ ὡς σὺ λέγεις. δείξον ἡμῖν τὸ πατέρα; οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ὅτι; τὰ ῥήματα ἃ λαλῶ ἐγὼ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ ὅ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοί μένων· αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὁ ὅ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ ἢ μὴ. διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι.

Τί τούτων τὸ ῥημάτων σαφέστερον; τί τὸ διδασκαλίας ταύτης φανερώτερον; ἀλλ' ὡς εἰκοι τὸ ἱεραλίων τὸ κάλυμμα εἰς τὸ τὸ αἰρετικῶν μεταβέβηκε διάνοιαν· διὸ τὰ τὸ ἡλίκ φανερώτερα συνορᾶν οὐκ ἐθέλεις, τὸ αὐθαίρετον ὁμίχλῃ τὴν ἀγνοίας ἐπισπασάμενοι· ἡμεῖς ὅ ἀκούσωμεν τὸ κυρίως λέγοντος· εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸ πατέρα μου ἐγνώκατε ἄν· καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἑώρακατε αὐτόν· τῷ Θεῷ τοῦτο λέγει· εἰρηκῶτι αὐτῷ. ποῦ ὑπάγεις οὐκ οἶδαμεν, καὶ τὸ ὁδὸν πῶς εἶδεναι θυνάμεθα; ὁ διδάσκει αὐτόν, καὶ ὁ δὲ λοιπὸν ἀποσόλεις, ὡς αὐτῷ ὁ πεπισθὼκας, τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἀγνοίας θεασάμενος αὐτόν, καὶ τὸ πατρὸς γεγέννηται θεατὴς, ὡς ἐν αὐτῷ τὸ πατρὸς γνωρίζομεν· ταῦτα Φίλιππος μὴ σιωεῖς· περὶ αὐτὸν λέγων· δείξον ἡμῖν τὸ πατέρα σε. καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· καὶ οὐκ ἐπαινεῖται, ὡς τὸ καὶ αἰρετικὸς μερίζον ἰδεῖν ἐπιθυμήσας· ἀλλ' ἐγκαλεῖται, καὶ μὴ θεασάμενος ἐν υἱῷ τὸν πατέρα· τοσοῦτον γάρ· φησι, χρόνον μεθ' ἐμοῦ εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνωκός με Φίλιππε; καὶ μὴν οὐκ αὐτόν. ἀλλὰ τὸ πατέρα ὁ Φίλιππος ἰδεῖν ἐπεθύμησε· πῶς οὖν ἐγκαλεῖται ὡς οὐκ ἐγνωκός τὸ υἱόν; τῇ ἐπαγωγῇ τὸ ἐγκλήματ' αὐτῷ αἰτίαν διηλοῖ· ὁ ἑώρακός γάρ· φησιν· ἐμέ, ἑώρακε τὸ πατέρα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, δείξον ἡμῖν τὸ πατέρα; ἕτερος εἰμί, φησιν· καὶ τὸ πρόσωπον. οὐ καὶ τὴν φύσιν· ὅλον ἐν αὐτῷ τὸ πατέρα περιφέρω, σφραγὶς γάρ εἰμι τὸ γνηθίσαντος ἀπαράλλακτος, χαρακτήρ εἰμι τὸ πατρὸς ὑποστάσεως, εἰκὼν φυσικὴ τῷ γνηθίσαντι συνυπάρχουσα· ὅταν τοίνυν ἰδεῖν ἐθέλῃς

* Ioh. XIV. 5.

* ita cod. Sed malo ἐμαυτῷ.

(1) Ita se habet in hoc codice et aliis verbum ἐγνώκας singulari numero; et praeterea sic in nostro interpungitur.

σκεῖνον· εἰς ἐμὲ ἀποβλέψας· ἐκάτερον ὁψάμενος ἢ ἐ τοῖς τῷ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς τῷ πίστεως· καὶ τοῖς τῷ πίστεως ἢ τοσοῦτον, ὅσον γινώσκει τὰς ἐνεργείας, οὐ τῷ φύσιν, ἢ τῷ οὐσίαν· πάντα γὰρ νοῦν ἡ ταύτης ὑπερβαίνει κατὰληψις· διὸ ἐπήγαγον· οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· ὅτι; τὰ ῥήματα, ἀ ἐγὼ λαλῶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πατήρ με· ὁ ἐν ἐμοὶ μένων· αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ· καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· εἰ ἢ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε· εἰ τοίνυν τὰ αὐτὰ τῷ πατρὶ φθέγγεται· καὶ ὁ πατήρ ἐν αὐτῷ μένει· καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ ἐώρακώς αὐτὸν ἐώρακε τὸ πατέρα, καὶ ὁ γινώσκων αὐτὸν· τὸ πατέρα γινώσκει· δῆλον ἅπασιν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ὡς μία τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἡ φύσις, καὶ πάντα ἔχει τὰ τῷ πατρὶ ὁ υἱός· οὐ γὰρ ἂν ἐτέρως εἰδείξεν ἐν ἑαυτῷ τὸ πατέρα, εἰ μὴ πάντα εἶχεν ὅσα ὁ πατήρ, πλὴν αὐτῆς τῇ πατρότητος· τῆτο γὰρ ἴδιον τῷ πατρὶ, ὥσπερ τῷ υἱοῦ ἡ υἱότης.

ΙΖ'. Ἐτέρα ἀποδείξις, ἴσον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ.

Ταύτην ἰσότητα, καὶ ἐτέρωθεν ἔστι μαθεῖν· εἶπε γάρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς· * νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν. Καὶ πάλιν· * πάτερ, ἡ ὥρα ἐλήλυθε, δοξάσον σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱὸς σε δοξάσῃ σε. Ὡς τῇ ὑπερβαλούσης τῇ αἰρετικῶν ἀβελτηρίας· μέζων, φησιν, ὁ δοξάζων τῷ δοξαζομένῳ· καὶ δοξάζει μὲν ὁ πατήρ· δοξάζεται ἢ ὁ υἱός· μέζων οὖν ἄρα τῷ υἱοῦ ὁ πατήρ· εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς οὐκ ἐδοξάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν δοξάσαντα ἐδόξασεν, ποίαν χώραν σχοίη τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἐλαττον; εἰ μὴ ἄρα καὶ τῷ εἰρημένων ἀκολουθίαν παρὰ τὸν δοξάζοντα μεταβαίνει τὸ μεῖζον· καὶ οὕτως εὐρεθήσεται ὁ υἱὸς ἐλάττων μὲν ἡνίκα ἂν δοξάζεται, μέζων δὲ ἡνίκα ἂν δοξάζῃ· ἀλλὰ τὸ λέγειν ταῦτα ὡς ἀπληξίας καὶ μανίας ἐσχάτης· οὐ γὰρ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἐλαττον ἐντεῦθεν, τὸ δὲ

utrumque videbis. Videbis tamen haud corporis sed fidei oculis: et quidem eatenus fidei oculis, quatenus operationes cognoscas, non naturam aut substantiam. Quamlibet enim mentem comprehensio haec excedit. Idcirco addidit: non credis, quia ego in patre, et pater in me est? Verba quae ego loquor, a me ipso non loquor, sed pater meus, qui in me manet, ipse opera facit. Credite, quod ego in patre, et pater in me est: alioqui propter opera ipsa credite. Si ergo ipse dicit eadem quae pater; si pater in ipso manet et ipse in patre; et qui ipsum vidit, vidit et patrem; et qui eundem novit, novit et patrem; constat omnibus, qui mente quidem non careant, unam esse patris filiique naturam, et omnia habere, quae sunt patris, filium. Neque enim aliter patrem in se ipso repraesentaret, nisi omnia haberet quae pater, excepta paternitate; est enim haec patris propria, sicut filii filietas.

XVII. Altera demonstratio quod aequalis patri sit filius.

Hanc aliunde quoque discere aequalitatem possumus. Dixit enim Iesus: nunc clarificatus est filius hominis, et Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit illum in semet ipso, et quidem statim clarificabit. Et rursus: pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te. O infinitam haereticorum stultitiam! Maior est, aiunt, clarificans clarificato. En clarificat pater, filius vero clarificatur; maior ergo filio pater. Atqui si filius non solum est clarificatus, sed etiam clarificantem clarificavit, quinam heic maiori ac minori superest locus? Nisi forte, ut ex praedictis consequeretur, maior dignitas transit ad eum qui clarificat; ita ut filius minor evadat cum clarificatur; maior cum clarificat: quae dici sine summa stoliditate et amentia nequeunt. Neque enim ex praedictis maius vel minus, sed aequalitatem patris ac filii docemur. Audimus enim,

* Joh. XIII. 31.

* Idem XVII. I.

filium a patre clarificari, vicissimque a filio patrem: et filium clarificari a patre, et eum simul clarificare patrem. Nam qui clarificatus est, non quod non habebat accepit, sed quod reapse iam habebat. Quam rem eodem in loco nos docet: clarifica enim me, inquit, apud te ipsum tu, pater, claritate quam habui prius quam mundus esset, apud te. Iam si ante quam mundus fieret, hanc gloriam habuit, quomodo id postulat accipere quod semper habuit?

XVIII. *Quod una est patris ac filii dominatio.*

Deinde quum demonstravisset se non solum clarificari, verum etiam vicissim clarificare, addidit: manifestavi nomen tuum hominibus. Et paulo post, haereticorum ora oppilans, mea inquit omnia tua sunt, et tua mea (1): non sane communem dividens dominationem, neque alia ad se spectare, alia ad patrem, demonstrare volens; sed quoniam ii qui nullum contra Unigenitum blasphemiae genus omittunt, ipsum quidem accipere aiunt, sed patrem dare, demonstrat utique se parem patri habere rerum omnium dominationem. Nam mea inquit omnia, tua sunt, et tua mea. Profecto non dominationis divisionem, sed communionem nos docens.

Sed enim sentio me hunc de fide sermonem diu produxisse, quum tamen quasi uno capitulo definitionem eius me comprehensurum sub initio (2) promississem. Nam quum ex evangelica doctrina demonstrandam suscepissem Unigeniti dignitatem, longiorem quam promiseram feci sermonem; quamquam in ipsis textuum interpretationibus brevitati studui. Igitur piis christianis ablegatis ad ipsos tum evangelicos tum propheticos libros, qui omnes theologia de filio redundant, ego quidem propositi de Trinitate argumenti seriem prosequare.

ἴσον πατρὸς καὶ υἱοῦ διδασκόμεθα· ἀκούοντες γὰρ ὡς καὶ ὁ πατήρ δοξάζει υἱόν, καὶ δοξάζεται ὑφ' υἱῶ· καὶ υἱὸς δοξάζεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ δοξάζει τὸν πατέρα· ὅτι ὁ δεδοξασμένος ἔχει· ὁ μὴ εἶχεν εἴληφεν, ἀλλ' ὁ εἶχεν· ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ * τοῦτο διδάσκει· δόξασόν με γάρ, φησι, παρὰ σαυτῶν σὺ, πᾶτερ, τῇ δόξῃ ἣν εἶχον, πρὸ τοῦ κόσμον εἶναι. παρὰ σοῦ· εἰ δὲ καὶ πρὸ τοῦ κόσμον γηέναι, ταύτῃ ἔχει τὸν δόξαν, πῶς αἰτεῖ λαβεῖν ὁ εἶχεν αἰετῶς;

* Ioh. XVII. 5.

ιν'. Ὅτι μία πατρὸς καὶ υἱοῦ ἡ δεσποτεία.

Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐ μόνον δοξάζεται, ἀλλὰ καὶ δοξάζει· ἐπήγαγόν· * ἐφάνερυσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὀλίγα τῇ αἰρετικῶν ἐμφράττων τὰ στόματα, τὰ ἐμά· φησι, πάντα σὰ ἔστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· οὐ τὴν κοινὴν δυνάμεν δεσποτεῖαν, οὐδὲ ἕτερα δὲ τὰ τῷ πατρὶ δυνάμεν, δεῖξαι βεβλήμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πᾶσαν βλάβημον φωνὴν ἀφίεντες καὶ τοῦ μονογυοῦς, αὐτὸν μὲν λαμβάναν φασί, τὸ δὲ πατέρα διδόναι, δύνουσιν ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ πατρὶ τῇ ἀπάντων δεσποτεῖαν· τὰ γὰρ ἐμά, φησι, πάντα σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· οὐ τὴν δυνάμεν τὴν δεσποτείας, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τὴν δεσποτείας παιδείων.

* Idem XVII. 6.

Ἀλλὰ γὰρ τὸν λόγον εἰς μῆκος ὥξετανα τὸν περὶ πίστεως, ἐν κεφαλῇ διεξελεῖν ὅρον ἐν τοῖς προοιμίοις ἐπαγγελίας· δεῖξαι γὰρ βεβλήμεν ἐκ τῆς ἐπαγγελικῆς διδασκαλίας τοῦ μονογυοῦς τὴν αἰτίαν· μακρότερον τὸ ὑποσχέσεως εἰργασάμεν τὸν λόγον· καὶ ταῦτα βραχυλογίας ἐν ταῖς ἐρμηνείαις πεφροντικῶς· εἰς αὐτὰς τοίνυν τὰς ἐπαγγελικὰς βίβλους καὶ προφητικὰς τοὺς εὐσεβεῖς πέμψας, μεστὰί γάρ αὐταὶ τῆς θεολογίας τοῦ υἱοῦ, ἐπὶ τὴν προκαμένην ἀκολουθίαν βαδιοῦμαι.

(1) Nicetas aquileiensis a nobis editus in simili tractatu sic explicat: quae illa omnia? utique virtutem, utique potentiam, bonitatem, incorruptelam, gloriam et aeternitatem, sicut habet pater.

(2) Recole tertium capitulum.

ΙΘ'. Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Πιστεύομεν τοίνυν, ὡς ἔφην, εἰς Θεὸν πατέρα ἀναρχόν, καὶ εἰς Θεὸν συαΐδιον φύσει υἱόν. Ἐκ πατρὸς μὲν γνησθέντα, ἀεὶ ἢ τῷ πατρὶ συνόντα, κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίων φωνήν· ἐν ἀρχῇ γάρ, φησιν, ἦν ὁ λόγος· πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εὐθές, τὸ ἡγεμονικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ παράκλητον, τὸ ἐκ Θεοῦ προελθόν, οὐ γνησθέν· εἰς ᾧ μονογενής· οὔτε μὴν κτισθέν, οὐδαμοῦ γὰρ εὐρίσκομεν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τῇ κτίσει συναριθμούμενον, ἀλλὰ πατρὶ καὶ υἱῷ συμπατρίστον· ἐκπορευόμενον ἢ αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἡκούσαμεν, καὶ οὐ πολυπραγμονεῖμεν πῶς ἐκπορεύεται, ἀλλὰ σέβρομεν τοῖς τεθεισιν ἡμῖν ὁροις ὑπὸ τοῦ Θεολόγου καὶ μακαρίων ἀνδρῶν.

κ'. Ὅτι πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα συντάττεται.

Ἐδιδάχθημεν γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἑξιάδου συμπληρωτικὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πορεύθεντες γάρ, φησι, * μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τῷ ἢ πατρὶ καὶ υἱῷ συμμαρτυρούμενον. τοῦ κτίσεως ἐστὶ πάσης ὑπέρτερον· διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος μὲν πατρὸς αὐτὸ καὶ υἱοῦ κηρύττων διετελεῖ· * ἡ χάρις γάρ, φησι, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς (1), καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μὲν πάντων ὑμῶν.

κα'. Ἀπόδειξις τοῦ πνεύματος δεσποτείας.

Καὶ πάλιν· * διαιρέσεις ἢ χαιρεσμάτων εἰσὶ. τὸ ἢ αὐτὸ πνεῦμα καὶ διαιρέσεις δακονίων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι αὐτοῦ ἢ κηρύττων τὸ ἔκστατον ἐβόα· * πάντα ἢ

XIX. De Spiritu sancto.

Credimus ergo, ut iam dixi, in Deum patrem absque principio, et in Deum coaeternum naturalem filium, ex patre quidem genitum, sed tamen cum patre semper existentem, iuxta evangelicum dictum: in principio erat Verbum. Credimus etiam in Spiritum sanctum, rectum, dirigentem, bonum, consolatorem, ex Deo procedentem, non genitum; unus enim est Unigenitus; neque creatum, nusquam enim in divina scriptura eum comperimus rei creatae adnumeratum, sed in eodem cum patre ac filio ordine positum. Ipsum autem de patre procedentem audivimus, neque tamen quomodo procedat curiose scrutamur, sed his finibus contenti sumus, quos nobis theologi beatique viri statuerunt.

XX. Quod in eodem ordine cum patre filioque Spiritus collocatur.

Namque ab ipso servatore nostro Iesu Christo edocti fuimus complementum esse Trinitatis Spiritum sanctum. « Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » Porro quem cum patre filioque confitemur, is omni rei creatae superior est. Quare et beatus Paulus cum patre ipsum filioque continuata serie praedicat: « gratia enim, inquit, domini nostri Iesu Christi, et caritas Dei patris, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. »

XXI. Demonstratur Spiritus sancti dominatio.

Rursus Paulus: « divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. » Eiusdem etiam potestatem prae-

* Matth. XXVIII. 19.

* II. Cor. XIII. 13.

* I. Cor. XII. 4.

* v. II.

(1) Vides apud Cyrillum recte additum καὶ πατρὸς, quae dictio deest in multis novi testamenti codicibus, et tamen necessaria haec est ad Trinitatis plenam enumerationem.

dicans clamabat: haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens separatim singulis: prout vult distribuit dona. Per ipsum quippe recepimus peccatorum remissionem; per ipsum libertatem consequimur; per ipsum adoptionis gratia fruimur. « Non enim accepimus, inquit Paulus, spiritum servitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis in filios, in quo clamamus, abba pater. » Et alio loco: nam lex spiritus vitae liberavit me a lege peccati et mortis. Et alibi: Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Qui autem alios liberat, is non servit. Qui enim fieri posset ut conservis daret quae ipse non habet, quod ipse consequi non valet, quo vellet quidem frui, uti par est, neque tamen posset? Quod si revera credentibus libertatem communicat, et servos liberat, non utique ipse servit, sed dominatur, libertatemque pro sua potestate quibus vult largitur. Quare et beatus Paulus ait: omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Quamobrem et propheta in vetere testamento potentiam illius praedicans clamabat: Dominus misit me et Spiritus eius. Et Dominus reprehendens Iudaeos: consilium, inquit, iniit, et non per me; et conventiones, sed non per Spiritum meum; participem ita demonstrans potestatis sanctum Spiritum. Et denique alibi: ideo, inquit, ego vobiscum sum, et Spiritus meus in medio vestrum stetit.

XXII. Quod Paraclitus sit creator.

Iobus quoque creatorem dominumque ipsum Spiritum credens, non ministrum neque creaturam, Spiritus divinus, inquit, qui fecit me, et spiramen omnipotentis quod erudit me. Iam si humanam naturam creavit, sequitur ut eiusdem cum patre ac filio substantiae sit. Namque in hominis creatione dixit Deus: faciamus ho-

ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἐν πνεῦμα, *δημιουργὸν ἰδίᾳ ἐκάσῳ, καθὼς βούλεται δημιουργεῖ* (1) τοῖς πιστεύουσιν τὰ δῶρα δι' αὐτοῦ καὶ τὰ ἀμάρτημάτων ἐλάβομεν τὴν ἀπαλλαγὴν δι' αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν τυγχάνομεν δι' αὐτὸν τὴν υἰοθεσίαν χαρίσματος ἀπολαύομεν οὐ καὶ ἐλάβομεν πνεῦμα, φησὶν ὁ Παῦλος *, δελείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβομεν πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κρείζομεν ἀββὰ ὁ πατήρ. Καὶ ἀλλαχθῆ * ὁ καὶ νόμος τῷ πνεύματι τῷ ζωῆς ἐλευθερώσῃ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Καὶ ἐτέρωθεν * ὁ καὶ κύριος τὸ πνεῦμα ἐξίν. οὗ καὶ τὸ πνεῦμα κυρίως, ἐκεῖ ἐλευθερία. τὸ καὶ ὅτι ἄλλως ἐλευθεροῦν, οὐ δελεῖται. πῶς γὰρ ἂν τοῖς ὁμοδόμοις μεταδοίη ὧν οὐ μετέχει, οὐ τυχεῖν ἐκ ἰσχύος, οὐ ἀπολαῦσαι βούλεται μὲν, ὡς εἰκός, οὐ δύναται δέ; εἰ καὶ μεταδίδωσι τοῖς πιστεύουσιν ἐλευθερίαν, καὶ ἐλευθεροῖ ὅτι δελεῖται, οὐ δελεῖται δηλονότι, ἀλλὰ δελεῖται, καὶ δεσποτικῶς τὴν ἐλευθερίαν οἷς ἐθέλει χαρίζεται διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος *, ὅτι πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, δημιουργὸν ἰδίᾳ ἐκάσῳ καθὼς βούλεται. Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἐν τῇ ψαλμῷ τῇ ἑξήσῃ αὐτοῦ κηρύττων ἐβόη. * κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς ἐγκαλῶν τοῖς Ἰουδαίοις, ἐποίησατο, φησὶ *. βελὴν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματος μου κοινωνὸν τὴν δεσποτείαν δακνὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐτέρωθεν διό, φησιν *, ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι, καὶ τὸ πνεῦμα μου ἐφέσκηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν.

καβ'. "Ὅτι δημιουργὸς ὁ παράκλητος.

Καὶ ὁ Ἰὼβ δημιουργὸν αὐτὸ καὶ δεσποτικὸν εἶναι πιστεύων, ἀλλ' οὐχ' ὑπεργικόν, οὐδὲ ποιητὴν πνεύματος Θεῶν, φησὶν *. τὸ ποιήσαν με. πνοὴ καὶ παντοκράτορ καὶ διδάσκουσα με. εἰ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐδημιούργησε, τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχει πατρὶ καὶ υἱῷ. ἐν γὰρ τῇ τῇ ἀνθρώπῳ ποιήσας εἶπεν ὁ Θεός. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'

* Rom. VIII. 15.

* Idem VIII. 2.

* II. Cor. III. 17.

* I. Cor. XII. 11.

* Is. XLVIII. 16.

* Idem XXX. 1.

* Agg. II. 6.

* Job. XXXII. 8.

(1) Ita codex *διανέμει*, sine ulla antea vel postea interpunctione.

εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ὧν δὲ ἡ εἰκὼν μία, τούτων δηλονότι καὶ ἡ οὐσία μία.

κγ'. Ὅτι ἐκ θεῶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὅτι ἡ οὐσίας θείας ὑπάρχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμᾶς διδάσκει διὰ τοῦ προφήτου λέγων Ἰωήλ· * ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· διδάσκει ἡ ἡμᾶς ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων· * ὅταν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος μου ἐκχεῖται ἐν ὑμῖν, καὶ ἐν ὑμῖν ὁ Παῦλος· * ὑμεῖς ἡ ἐκ ἐσθ' ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Καὶ μετ' ὀλίγου· * ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ θεοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· * ἡμῖν δὲ, φησιν, ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ πνεύματος αὐτοῦ τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρῶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· τίς γὰρ ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· ὅς ὧν εὐδηλον ὡς οὐκ ἀλλόφυλον, οὐδὲ ἑτεροοῦσιον, ἀλλὰ τὸ θείας φύσεως ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ γνωσκέται· ἐπίσταται τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ τὰ οἰκεῖα· εἰ δὲ τις ἄνθρωπος ἐρῶν νομίζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ πατρὸς κείμενον εὐρήσεται· ὁ γὰρ ἐρῶν, φησὶ *, τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα (1) τοῦ πνεύματος· εἰ ἡ ὁ τοῦ ὅλων θεὸς οὐκ ἀγνοῶν ἐρῶν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπίσταται πρὶν γινώσκειν τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἅγιον οὐ δι' ἀγνοίαν ἐρῶν τοῦ θεοῦ τὰ βάθη· ὡς γὰρ ἂν ἀρμύσει τῷ ἀγνοῦντι, ὅτι ὡς οἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· ἐναντίον γὰρ τῇ ἐρευνῇ ἡ εἰδησις· ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ ἐρῶν τὰ ἐαυτῆς, ἀλλ' ἀκροβῶς ἐπί-

minem ad imaginem nostram ac similitudinem. Quorum autem una est imago, eorum videlicet una quoque substantia est.

XXIII. Quod ex Deo sit Spiritus sanctus.

Quod autem divina constet substantia Spiritus sanctus, ipse nos Deus docet per Iohelem prophetam dicens: in novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Docet vero nos Christus dominus dum ait discipulis: quum autem vos tradiderint, ne curae vobis sit quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Rursusque Paulus: vos autem in carne non estis sed in Spiritu; si tamen Spiritus Dei in vobis habitat. Et paulo post: quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Et alibi: nobis autem, inquit, Deus revelavit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus qui ex Deo est. Ex quibus egregie constat, non esse extraneum neque diversae substantiae, sed reapse praeditum divina natura sanctum Spiritum. Quamobrem arcana quoque Dei novit, et quicquid Dei est novit, sicut anima nostra quae sunt sui ipsius. Quod si quis forte vocabulo scrutandi ignorantiam denotari putat, idem de patre quoque dictum comperiet. Nam qui scrutatur, inquit, corda, qui sit sensus Spiritus novit. Iam si universalis Deus non ideo scrutatur quia nesciat, sed praeclare novit omnia ante quam fiant; sanctus quoque Dei Spiritus, haud propter ignorantiam profunda Dei scrutatur. Nam quomodo ignorant congruerent citata verba: quod sicuti novit spiritus hominis quae sunt in ipso, ita et ea quae sunt Dei nemo nisi Spiritus Dei cognoscit? Adversatur enim scrutationi

(1) Vocabulum hoc S. Augustinus, ut adnotat Sabaterius, explicat *quid sapiat*. Alii vero *sensum*.

scientia; anima vero res proprias non scrutatur, sed apprime scit. Igitur Spiritus sanctus accuratam Dei notitiam habet: et sicuti patrem nemo novit nisi filius, neque filium nisi pater; ita, ait, nemo novit quae Dei sunt, nisi Spiritus Dei. Ex dictis igitur naturae communionem edocemur.

Quia tamen cunctos impudentiae fines egressi, Arii atque Eunomii blasphemiae discipuli, ipsum Deum aiunt esse Spiritum Dei, necessario beatus Paulus personam Spiritus demonstrat: « nos enim, inquit, haud mundi spiritum accepimus, sed qui ex Deo est Spiritum: ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis; quae et loquimur non suavioris humanae sapientiae verbis, sed doctrinā Spiritus sancti, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non recipit quae sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter diiudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus. » Dum ait itaque: nos spiritum mundi non accepimus, sed qui ex Deo est Spiritum, demonstravit non esse mundo homogeneous Spiritum sanctum, sed divina natura praeditum. Insuper demonstravit, nequaquam se de Deo patre loqui, sed de sancto Spiritu, cuius gratiam credentes accipiunt. Ideo et dixit, Spiritum qui ex Deo est, docens eum a patre habere existentiam, et illius esse naturae, non profecto genitum, sed eo modo quem solus ille scit qui filium novit, et qui patrem novit filius, et is denique qui solus patrem filiumque novit; quam quidem rem a Deo didicimus, sed modum edocti non fuimus. Contenti itaque simus data notitiae mensura, neque imperite scrutemur quae comprehendendi non queunt.

σταται· οὐκοῦν τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀκριβῆς ἔγνωσιν τῷ θεῷ ἔχει· * καὶ ὡς περὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὕτω, φησὶν, οὐδεὶς οἶδεν τὰ τῷ θεοῦ, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τῷ θεοῦ· ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τὸ κοινὸν τῷ φύσει Δι-
δασκόμεθα.

* Matth. XI. 27.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ νοσοῦντες πᾶσαν ἀναισχυρτίαν, οἱ δὲ τῷ Ἀρείῳ, φημί, καὶ Εὐνομίου μαθηταὶ βλασφημίας, αὐτὸν φασιν εἶναι τὸν θεὸν τὸ πνεῦμα τῷ θεῷ, ἀναγκαιῶς ὁ μακάριος Παῦλος δείκνυσι τὸ τῷ πνεύματος πρὸς ὅσον· ἡμεῖς γάρ, φησὶν *, οὐ τὸ πνεῦμα τῷ κόσμῳ ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῷ θεοῦ πνεῦμα· ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τῷ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδασκαλίᾳ (1) ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδασκαλίᾳ πνεύματος ἀγίου, πνευματικῶς πνευματικὰ συγκρίνοντες· ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τῷ θεῷ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται γινώσκειν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται· (2) τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάζει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ τοῦ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· οὐκ ἔν τῷ εἰπεῖν ὅτι οὐ τὸ πνεῦμα τῷ κόσμῳ ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐδίδασκεν οὐχ' ὁμοιωθῆς (3) τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τῷ θεῷ ὑπάρχον οὐσίας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πρὸς τοῦτω ἐδίδασκεν, ὥς οὐ περὶ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἔχει τὸ λόγον, ἀλλὰ περὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματος, οὗ τὸ χάρις λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες· διὸ τὸ πνεῦμα εἶπε τὸ ἐκ τῷ θεῷ· διδάσκων ὡς ἐκ τῷ πατρὶ ἔχει ὑπαρξιν, καὶ κείνης ὑπάρχει τῷ φύσει· οὐ γὰρ χωρητικῶς, ἀλλ' ὡς οἶδε μόνος ὁ τὸν υἱὸν ἐπιστάμενος, ὃς ὁ μόνος τὸν πατέρα γινώσκων· καὶ τὸ μόνον πατέρα (4) καὶ υἱὸν ἐπιστάμενος· ὃς ἐκ τοῦ θεοῦ μεμαθήκαμεν, τῷ τρόπῳ οὐκ ἐδιδάχθημεν· ἀρκούμεθα δὲ τοῖς δοθεῖσι μέτροις τῷ γνώσει· καὶ ἐκ πολυπραγμονεῖν ἀπονοήτως τὰ ἀνεφικτα.

* I. Cor. II. 12. seq.

(1) Itala vetus, verborum graecorum, ut ait Augustinus, tenacior, apud Ambrosium de Sp. sancto, adnotante Sabaterio, διδασκαλίᾳ interpretatur suasoriis.

(2) Aequae tenax verbi itala vetus diiudicatur. Immo hoc ipsum vocabulum ἀνακρίνεται explicat pariter diiudicatur vulgatus interpres I. Cor. XIV. 24.

(3) Cod. mendose ὁ μονογενῆς, vel certe ὁ μονογενῆς.

(4) Heic in cod. iterum inseritur καὶ τὸ μόνον πατέρα γινώσκων, quod mendosum visum est et excludendum.

κδ'. 'Οτι ὁ μέγας ἀπόστολος Θεὸν εἶδε
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

'Οτι ἡ τῆ Θεῆ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
πάλιν ὁ Παῦλ^ο ἡμᾶς διδάσκει· ἀπελού-
σασθε, λέγων *, καὶ ἡγιασθητε καὶ ἐδικαιώ-
θητε ἐν τῷ ὀνόματι τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῆ Θεῆ ἡμῶν.
Τίνος γὰρ ἔνεκεν ναοὶ προσαγορευόμεθα
Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ πνεύμα-
τος δεχόμενοι χάριν, εἰ μὴ Θεὸς ὑπάρχει
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὅτι ἡ ναοὶ τῆ πνεύ-
ματ^ο οἱ πιστοὶ προσαγορεύονται, ὁ αὐ-
τὸς ἡμᾶς ἀποστόλ^ο διδάσκει λέγων *
οὐκ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναοὶ τῆ
ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματ^ο ἐστὶ, οὗ ἔχεται
ἀπὸ τῆ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν; ἡγορά-
σθητε γὰρ τιμῆς· ὁ ἡ ναὸς τῷ ἐνοικοῦντα
κηρύττει θεόν· διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγμα * ἐκ
οἶδατε ὅτι ναὸς τῆ Θεῆ ἐστὶ, καὶ τὸ πνεῦμα
τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τῆ
Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ
τῆ Θεῆ ναὸς ἅγιός ἐστιν, οἵτινες ἐστὶ ὑμεῖς·
εἰ τοίνυν τῷ χάριν τοῦ πνεύματ^ο διὰ τῆ
βαπτίσματος λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες,
ταύτης ἡ τῷ δωρεᾷ ἀξιούμενοι, ναὸς Θεῆ
χρηματίζομεν, Θεὸς ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον· τούτου χάριν εἰ ἐνοίκησις καὶ ναὸς
Θεοῦ οἱ τῷ πνεύματ^ο χάριτος ἀπο-
λαύοντες εἰσὶ καὶ καλοῦνται, τῷ Θεῷ φύ-
σεως δῆλον ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
πατρὶ ἐν υἱῷ ὁμοούσιον· εἰ ἡ κτίσις, καὶ
ἐξ ἑτέρας ἐσίας τυγχάνει, οὐκ εἰκότως ἂν
ναοὶ προσαγορεύεσθαι Θεοῦ οἱ τῷ τούτου
τυγχάνοντες δωρεᾷ· εἰ ἡ ναοὶ Θεοῦ ὀνο-
μάζονται, οἱ μεικῆς τινὸς καὶ βραχείας
παρὰ τούτου χάριτ^ο ἀπολαύοντες, ἐκ τῆ
προσηγορίας νοήσομεν τῷ συγγένειαν· τοῦτο
καὶ τῷ ἀποστόλ^ο ὁ κολοφῶν ἐν τῷ πράξει
διδάσκει, τῷ Ἀνανίᾳ τῷ κλοπὴν διελέγχων.

κε'. 'Οτι καὶ ὁ Θεσπέσιος Πέτρ^ο συνωδὰ
περὶ τῷ πνεύματ^ο δέχεται.

* Act. V. 3.

Ἀνανία *, ἰδὲ φησιν, ἵνα τί ἠπάτησεν
ὁ σατανᾶς τῇ καρδίᾳ σε ψεύσασθαι τὸ ἅγιον
πνεῦμα, καὶ νοσφίσασθαί σε ἀπὸ τῆ τιμῆς τῆ

XXIV. *Quod magnus apostolus Spiritum
sanctum Deum esse scivit.*

Quod autem Dei sit Spiritus sanctus,
denuo Paulus nos docet: abluti estis, di-
cens, et sanctificati, atque iustificati in
nomine domini nostri Iesu Christi, et in
Spiritu Dei nostri. Cur enim templa Dei
appellamur, qui per baptismum Spiritus
gratiam recepimus, nisi ipse sanctus Spi-
ritus Deus est? Quod autem Spiritus tem-
pla fideles appellentur, ipse nos docet
apostolus dicens: nescitis, quoniam cor-
pora vestra templum sunt eius qui in vo-
bis est sancti Spiritus, quem a Deo ha-
betis, nec estis vestri? Empti enim estis
pretio. Templum autem, inhabitantem prae-
dicat Deum. Quare et superius aiebat: ne-
scitis vos templum Dei esse, et in vobis
habitare Spiritum Dei? Si quis templum
Dei violaverit, disperdet illum Deus. Tem-
plum enim Dei sanctum est, quod estis
vos. Si ergo Spiritus gratiam per bap-
tismum recipiunt credentes, qui vero hoc
dono digni fuimus, templum Dei effici-
mur, sequitur ut Deus sit Spiritus san-
ctus. Propterea si habitaculum templum-
que Dei, ii qui gratia Spiritus fruuntur,
sunt et appellantur, exploratum est divina
natura esse praeditum Spiritum sanctum,
et patri filioque consubstantiali. Nam
si creatura diversaeque substantiae foret,
haud recte templa Dei appellarentur ii,
qui huius donum sunt adepti. Quod si
templa Dei appellantur qui parte aliqua
et quidem exigua gratiae eius utuntur,
de appellatione aestimabimus consortium
eius. Rem hanc apostolorum quoque apex
in actibus docet dum Ananiae furtum coar-
guit.

XXV. *Quod etiam divus Petrus consonam
de Spiritu sancto gerit sententiam.*

Anania, inquit enim, cur seduxit Sa-
tanias cor tuum ut Spiritu sancto mentire-
ris, et de agri pretio fraudares? Et mox:

non es mentitus hominibus sed Deo. Nam quia ille putaverat latere apostolos, utpote homines, dum de praedii pretio quam libuit partem subtraheret, apostolorum princeps eum docet, eos qui Spiritus gratia pollerent, cuncta aperte cognoscere quae clam acta essent. Non nobis mentitus es, inquit, sed Spiritui sancto. Ne igitur homines te fefellisse putes: Deo enim tu rem falsam dixisti: namque hominibus non es mentitus, sed Deo. Haud quippe nobis tu illusisti, sed Spiritui sancto, qui Deus est, ex Deo existentiam habens, et eiusdem naturae socius. Hoc etiam Lucas in actibus ostendit, dum narrat, quod antea ministrantibus Domino et ieiunantibus fratribus Antiochiae, dixit Spiritus sanctus:

XXVI. *Multifariam demonstratur Deum esse Spiritum sanctum.*

Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus ad quod eos advocavi. Pergit autem dicere, ipsos a sancto Spiritu missos abiisse Seleuciam. Atque ubi narravit quomodo peragantes Cyprum, Lyciam, Lycaoniam, Pamphyliam atque Bithyniam, evangelium praedicaverint, subiungit: et inde navigantes Antiochiam Barnabas ac Saulus, unde fuerant traditi gratiae Dei in opus quod compleverant; cum illuc venissent, et ecclesiam congregassent, retulerunt quanta fecisset cum illis Deus. Et quidem quum superius Spiritus meminisset, ceu qui Paulum et Barnabam ad destinatum a se opus elegisset, Spiritum rursus post reditum nominat, bisque illi Dei nomen attribuit; primo dicens, quod Antiochiam navigaverint unde erant traditi gratiae Dei propter opus quod reapse compleverant: iterum dum ait, quod congregatae ecclesiae ea narraverint, quae cum ipsis Deus fecisset. Profecto a Spiritu sancto erat miraculorum donum, ipse sapientiam prudentiamque suppeditabat, ipse praedi-

χωρίαι; καὶ μετ' ὀλίγα· οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ· ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐκείνους ἀνθρώπους ὡς ἀνθρώπους ὅσον ἀποστόλους ἐφελόμην· ἀλλὰ τοῦ κτήματος τιμῆς, ὃ ἡθέλησεν· ὁ κορυφαῖος αὐτὸν διδάσκει τὸ ἀποστόλων· ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ χάριν οἱ ἔχοιτες, πάντα σαφῶς ἐπίσανται τὰ κρύβδων γινώμην· ἐχ' ἡμεῖς γάρ, φησιν, ἐψεύσω· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· μὴ τοίνυν ἀνθρώπους ἡπατηκέναι νόμιζε· θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀψεύστους παρὰ σοῦ· οὐκ ἐψεύσω γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ· οὐχ' ἡμεῖς γάρ φησιν ὑπὸ σὲ παρεκρούσθημεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἐστὶ θεός, ἐκ θεῶ ἢ ὑπαρξιν ἔχον, καὶ κείνης ὑπάρχον· τὸ φύσεως τοῦτο καὶ ὁ Λεκάς ἐν τῇ πράξει * δῆλον ποιεῖ· εἰπὼν γὰρ ἀνώτερον ὅτι λειτουργούντων τῷ κυρίῳ, καὶ νηστειούντων τῷ ἀδελφῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·

* Act. XIII. 2.

καὶ· Ἐκ πλειόνων ἀπόδειξις θεὸν εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον δὴ καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον ὃ προσέκλημαι αὐτούς· Ἐπαγαγὼν ὅτι ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατήλθον εἰς Σελεύκειαν, καὶ διηγησάμενοι ὡς ὡξενόστησαντες τὸ Κύπρον, καὶ τὴν Λυκίαν, καὶ Λυκαονίαν, καὶ Παμφυλίαν, καὶ Βυθυνίαν, ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον· ὁπότερα * καὶ ἐκείθεν ἀποπλεύσαντες εἰς Ἀντιόχειαν οἱ περὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· ὅθεν ἦσαν ὡς ἀδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν· ὡς ἀγαλλόμενοι, καὶ τὸ ἐκκλησίαν συναγαγόντες, ἀνήγαγον ὅσα ἐποίησεν μετ' αὐτῶν ὁ θεός· μνημονεύσας ἄνωθεν τοῦ πνεύματος, ὡς ἀφορίσαντος τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ προσέκκλητο αὐτῶν ἔργον, ταῦτα μὲν τὸ ἄνοδον ἀποκαλεῖ· καὶ δις τίθησι τὸ θεοῦ προσηγορίαν· πρῶτον μὲν λέγων ὅτι εἰς Ἀντιόχειαν ἀπέπλευσαν, ὅθεν ἦσαν ὡς ἀδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν· δεύτερον δὲ ὅτι συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγον ὅσα ἐποίησεν μετ' αὐτῶν ὁ θεός· καὶ μὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν τὸ θαυματοεργοῦν, τὸ σο-

* Idem XIV. 25.

φίζον, τὸ σύνεσιν χορηγῶν, τὸ δῶν κηρύττοντας ἐνδυναμῶν, τὸ ἐμπνέον αὐτοῖς τὸ διδασκαλίας λόγον· διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγχον· *
 * I. Cor. XII. 8.
 ὧ μὲν γὰρ δίδεται διὰ τὸ πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλω ἢ λόγος γνώσεως καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἐτέρω ἢ πίσις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλω ἢ χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ τὰ ἑξῆς· εἴτα διδάσκων ὡς οὐχ' ὑπουργοῦν ταῦτα δυνάμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ θεοποτικῶς οἷς θέλει χαρίζεται ἐπιθήγει· *
 * V. II.
 πάντα ἢ ταῦτα ἐκέργει τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα δυνάμεν ἰδίᾳ ἐκάσῳ καθὼς βούλεται· εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ταῦτα διὰ τὸ ἀποστόλων εἰργάζετο ὡς ἠβούλετο, συναγαγόντες ἢ οἱ περὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγειραν ὅσα ἐποίησε μετ' αὐτῶν ὁ Θεὸς, Θεὸς ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸ ἀποστόλων φωνήν.

Τοῦτο γεγονός καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ θεότατος διηγείται Λευκᾶς· * ἐσίγησε γάρ φησι ἅπαν τὸ πλήθος, καὶ ἤκουε τῆς Βαρνάβα καὶ τὸ Παῦλος ἐξηγούμενων, ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησεν σημεῖα δι' αὐτῶν, καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι· θεὸς οὖν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ γὰρ αὐτὸ θαυματοεργεῖ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα· διὸ καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἔλεγχον· * εἰ ἢ ἐν πνεύματι θεὸς ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πράξει· ὁ Λευκᾶς τὸ Παῦλον φησὶν· * ὁπλιζόμενον τὸ Σίλαν ἐξελθεῖν τῇ χάετι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ᾠδοῦν· θεὸν αὖθις καλέσας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀφορίσαν αὐτὸν εἰς ὃ προσεκαλέσατο αὐτὸν ἔρπον. Πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος ἐν μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους * (1) φησὶν, οὓς ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δῶν μὲν προφήτας καὶ ἀποστόλους, δῶν ἢ ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ εὐαγγελιστάς, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων· * ἐν ἡ Μιλήτῳ συλλαμβάνων τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τῇ δοθείσης ἀναμνησκῶν χάετος, προσέχετε ἑν ἑαυτοῖς, φησὶν *, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμεῖς

* Act. XV. 12.
 * Matth. XII. 28.
 * Act. XV. 40.
 * I. Cor. XII. 28.
 * Ephes. IV. 12.
 * Act. XX. 28.

cantibus vim ingerebat, ipse his inspirabat magisterii sermonem. Unde et Paulus aiebat: alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae: alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alteri fides in eodem Spiritu: alii gratiae sanitatum in uno Spiritu, et reliqua. Deinde docens, quod non ministri vice haec distribuit Spiritus sanctus, sed potentialiter quibus vult largitur, subdit: haec autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens seorsum singulis prout vult. Si ergo haec Spiritus sanctus per apostolos pro suo libito peragebat, Paulus vero ac Barnabas congregatae ecclesiae nunciabant, quanta cum ipsis fecisset Deus, utique Deus est Spiritus sanctus, iuxta apostolorum loquelam.

Hoc idem evenisse Hierosolymis quoque praeclarissimus Lucas narrat: tacuit, enim inquit, omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in gentibus per ipsos. Deus ergo est Spiritus sanctus: ipse enim signa et prodigia mirabiliter operatur. Unde etiam Dominus in evangeliiis aiebat: quod si ego in Spiritu Dei daemonia eiicio, utique pervenit in vos regnum Dei. Rursusque in actibus Lucas ait, Paulum electo Sila profectum esse, traditum gratiae Dei a fratribus. Quo item loco Deum appellat Spiritum sanctum, qui nempe per fratres Antiochiae segregaverat ipsum ad destinatum opus. Adhuc beatus Paulus in epistola ad Corinthios ait: quos Deus posuit in ecclesia partim prophetas et apostolos, partim pastores et doctores atque evangelistas ad aedificationem sanctorum. Miletī autem fratribus vale dicens, et datam commemorans gratiam, attendite igitur vobismet ipsis, inquit, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere

(1) Pars quidem prior testimonii huius est ex epistola ad Corinthios; pars altera tamen adsuitur ex loco parallelo epistolae ad Ephesios.

ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo.

Videte rursus hinc etiam, Deum adfirmari Spiritum sanctum. Quum enim illic dixisset Deum constituisse pastores, doctores, et evangelistas, heic de Spiritu ait: quo in grege vos collocavit Spiritus sanctus episcopus ob regendam pastoralis cura ecclesiam: docens videlicet Deum esse Spiritum sanctum, perindeque dici Deum ac Spiritum, propter naturae communionem. Nam iis quae a Deo patre fiunt, cooperantur filius ac Spiritus sanctus: vicissimque iis, quae a filio et Spiritu perficiuntur, consentit pariter Deus pater. Rursusque alibi beatus Paulus Deum esse Spiritum praedicat. Nam si, inquit, omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt: et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus in vobis sit. Nam quia prophetia donum Spiritus est, et per revelationem Spiritus, manifesta fiunt cordis occulta, Dei vero proprium est mentem hominum cognoscere, necessario is qui convincitur a prophetia, diiudicatus adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus in vobis sit. Porro illi gratiam Spiritus habebant. Quod si Deus in ipsis erat, quia Spiritus gratia fruebantur, superest ut Deus et ex Deo Spiritus sanctus sit.

XXVII. *Quod absque creatione ex Deo sit Spiritus sanctus, ideoque et aeternus vocetur.*

Praeclarissimus quoque Petrus in catholicis epistolis: si exprobramini, inquit, in nomine Christi, beati estis, quoniam glo-

ρίετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κυρίου (1), ἣν ᾤξεποιήσατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου.

Ὁρᾶτε πάλιν κἀνταῦθα τὴν θεολογίαν τοῦ πνεύματος· ἐκεῖ γὰρ τοῦ θεοῦ μνημονεύσας ὡς ποιμένας, καὶ διδασκάλους, καὶ εὐαγγελιστὰς χειροτονοῦντος, ἐνταῦθα περὶ τοῦ πνεύματος φησὶ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν διδάσκων ὡς θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι ταῦτόν ἐστιν εἰπεῖν θεόν, καὶ πνεῦμα, διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν φύσεως τοῖς τε γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς γινομένοις συνεργεῖ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς τε ὑπὸ τοῦ υἱοῦ (2) καὶ τοῦ πνεύματος τελεμένοις συνδοκεῖ ὡσαύτως ὁ θεὸς καὶ πατήρ. Καὶ ἐτέρωθεν πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος θεὸν εἶναι τὸ πνεῦμα κηρύττει· * εἰ γάρ φησι προφητεύωσι πάντες, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων (3), τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά γίνονται· καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσῃ τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἔστιν· ὅπῃ γὰρ τοῦ πνεύματος ἡ προφητεία χάρισμα, διὰ ἣν τὸ ἀποκαλύψῃς τοῦ πνεύματος φανερά τὰ τῆς καρδίας κρυπτὰ γίνονται, θεοῦ δὲ ἰδίου τὸ τῆς νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπίστασις, ἀναγκάτως ὁ ἐλεγχόμενος διὰ τὴν προφητείαν, ἀνακρινόμενος προσκυνήσῃ τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἔστιν· εἶχον γὰρ τὴν χάριν ἐκείνοι τοῦ πνεύματος· εἰ γὰρ θεὸς ἦν ἐν αὐτοῖς, ὅπῃ τὸ πνεῦμα ἀπὸ αὐτοῦ χάρις, θεὸς ἄρα, καὶ ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

καὶ. Ὅτι ἀκτίστος ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὸ καὶ αἰώνιον καλεῖται.

Καὶ ὁ θαύτατος ἡ Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ· * εἰ ὁμολογεσθε, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μακάριοι ἐστέ,

* I. Cor. XIV. 24.

* I. Petr. IV. 14.

(1) Ita cod. κυρίου, ut nonnulli alii codices actuum apost. Sed tamen multo communior est lectio θεοῦ Dei, quam interpres quoque lat. vulgatus retinet.

(2) Cod. θεοῦ Deo, sed videbatur omnino scribendum υἱοῦ filio.

(3) Tria haec verba desunt mendose in codice propter ὁμοιοτέλεστον praetermissa, sed infra apparet lecta revera fuisse a Cyrillo.

* I. Ioh. IV. 13.

* Hebr. IX. 13.

ὅτι τὸ π̄ δόξης καὶ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται· καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ *, ἐν τούτῳ, φησὶ, γινώσκοντες ὅτι ἐν αὐτῷ μενοῦμεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν· τὸ ἥ ἐκ τοῦ Θεοῦ κηρυττόμενον, οὐ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τοῦ θείας ἐσίας ὑπάρχον· διὸ καὶ αἰώνιον εἰς ἀρχὴν τὸ εἶναι μὴ εἰληφώς, ὁ μακάριος αὐτὸ Παῦλος ἀποκαλεῖ· * εἰ γὰρ αἷμα, φησὶ, ξάτων καὶ ταύρων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζεσθαι ὅτι κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τελειότητα (1), πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος ἀγίας ἑαυτὸν προσήνεγκεν; Εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ αἰὼν αἰώνιον, ὁ Θεὸς αἰώνιος, δῆλον τὸ συναγρόμενον· ἀλλὰ πάσας μὲν τὰς περὶ τοῦ ἀγίας πνεύματος μαρτυρίας, τὰς καὶ θεὸν αὐτὸ ἐκείνιον κηρυττούσας, καὶ πατρί καὶ υἱῷ σωτεταγμένον λεγούσας, συλλέγειν τοῖς φιλοπόνοις καταλίπωμεν· ἡμεῖς ὅτι ἐπὶ τὸ τέλος ἐπιγόμεθα π̄ προκαμένης διδασκαλίας.

καὶ. Ἀνακεφαλαίωσις π̄ πίσεως.

Τοίνυν μίαν π̄ ξιάδα π̄ φύσιν εἶναι πεισέμεν. μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ιδιότησιν γνωρίζομεν, π̄ ἐξουσίαν ἀμείεσθαι, π̄ βασιλείαν ἀδελφίρετον, μίαν Θεότητα τε καὶ κυριότητα· οὕτω γὰρ καὶ μονὰς ἐν τῷ ταύτῳ π̄ οὐσίας δείκνυται, καὶ ἡ ξιάς οὐκ ἐν φιλοῖς τοῖς ὀνόμασι, ἀλλ' ἐν τοῖς ὑποστάσεσι γνωρίζεται· οὐ γὰρ ἐν λέγομεν ξιώνιμον, καὶ π̄ τοῦ Σαβελλίου καὶ Φωτινοῦ καὶ Μαρκελλίου σωμαίρεσιν τε καὶ σύγχυσιν· οὐ ξία ἀλλόφυλά τε καὶ ἑτεροούσια, ἄνισα καὶ ἀνόμοια, ἀλλήλων ὑπερκεῖμεν, νῶ καὶ γλώττη μεξούμεν τε καὶ ταλαντόμεν, καὶ π̄ Ἀρείου ἀδελφίρεσιν τε καὶ ἀλλοτρίωσιν καὶ δυσσεβῇ πολυπραγμοσύνῃ· ἀλλὰ τρεῖς μὲν τὰς ὑποστάσεις, μίαν ὅτι τριάδος π̄ φύσιν ἀσώματον· ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀτελεύτητον, ἀθάνατον, ἄπειρον, ἀφθαρτον,

riae, virtutis, et Dei Spiritus super vos requiescit. Beatus quoque Iohannes in epistola: in hoc, inquit, cognoscimus, nos in eo manere, et ipsum in nobis, quoniam de Spiritu suo nobis dedit. Quod autem ex Deo esse praedicatur, haud creatura est, sed ex Dei substantia. Quare et ipsum beatus Paulus aeternum, et qui initium non habuerit nuncupat: si enim sanguis, inquit, hircorum et taurorum, et cinis vitulae aspersus, inquinatos sanctificat ad perfectionem, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semet ipsum obtulit? Si ergo; Spiritus sanctus aeternus est, et Deus quoque aeternus, manifesta conclusio est. Sed enim cuncta de sancto Spiritu testimonia, quae ipsum et Deum esse et Dominum praedicant, eundemque cum patre ac filio pari ordine collocant, studiosis colligenda relinquimus: nos vero ad huius institutionis terminum properamus.

XXVIII. (2) *Fidei summa.*

Igitur unam Trinitatis naturam esse credimus, unam substantiam in tribus personis spectatam, potentiam impartibilem, regnum indivisum, unam deitatem ac dominationem. Sic enim et unitas in una eademque substantia demonstratur, et trinitas non in nudis nominibus, sed in hypostasibus agnoscitur. Non enim nos dicimus unum trionymum, iuxta Sabellii, Photini, ac Marcelli contractionem et confusionem. Neque item tria invicem extranea et diversa substantia praedita, inaequalia, ac dissimilia, mutuoque superiecta, quae nos mente ac lingua metiamur ac pondere-mus, iuxta Arii divisionem, diversitatem, et impiam curiositatem: sed tres hypostases, unam autem Trinitatis naturam incorpoream, invertibilem, immutabilem, fine

(1) Ita est apud Cyrillum; quamquam etiam codex biblicus vaticanus ille πάνυ habeat cum ceteris: πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα.

(2) Mirum est, quod illud etiam editum sub Cyrilli falso, ut mox dicemus, nomine, diversum ab hoc nostro, opusculum de Trinitate, postremo aubertinae editionis tomo, in capitula XXVIII. tribuitur.

carentem, immortalem, infinitam, incorruptibilem, incircumscriptam, illimitatam, invisibilem, arcanam, ineffabilem, inenarrabilem, incomprehensibilem, tactui mentique imperviam, suapte natura viventem, lucem intellectualem, fontem honorum, sapientiae thesaurum, rerum omnium creatricem et gubernatricem, sapientiam quae universae rei creatae navigium dirigit. Hanc nos fidem tenemus: hanc enim a theologis viris docti fuimus. Iis autem qui humano ratiocinio disputant (1), dicimus: haec pars tua, haec sors; nostra autem pars Dominus, quem sequentes a recta via non deficiemus. Habemus enim divinam quoque scripturam magistram. Ideo merito clamamus: lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis. Hoc lumine illustrati, praecedentium vestigia patrum agnoscamus, eosque sequamur, donec omnes occurramus in resurrectione mortuorum Christo Iesu domino, cui gloria per saecula. Amen.

ἀπερίγραπτον, ἀπερίληπτον, ἀόρατον, ἀσαφὴ, ἄρρητον, ἀφρασον, ἀκατάληπτον, ἀνέφικτον, ἀφεινόητον, αὐτοζῶν, φῶς νοερὸν, πηγὴν ἀγαθῶν, θησαυρὸν σοφίας, δημιουργὸν τῶ ὅλων, κυβερνῶσαν τὰ πάντα, σοφίαν ἰθύνουσαν τὸ ἅ κτίσεως σκάφθαι· ταύτῃ τῇ πίστει κατέχομεν· ταύτῃ γὰρ παρὰ τῇ θεολόγων ἀνδρῶν ἐδιδάχθημεν· πρὸς ἣν ὁδὸν ἀπὸ συλλογισμῶν δξαλεγομένης (2), εἵπωμεν· ἐκείνη σε ἡ μερίς, ἐκείνη ὁ κληρῶν, ἡμεῖς ἡ μερίς κύριος, ὧ ἀκολουθοῦντες. τὴν ὁδοῦ ὁδὸν οὐ καταλείψομεν· ἔχομεν γὰρ καὶ πῶς θεῖαν γραφὴν διδάσκουσιν· διὸ βοῶμεν εἰκότως, λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου· * τούτῳ τῷ φωτὶ περιλαμπόμενοι, τῇ προωδότηκῶν πατέρων τὰ ἴχνη γνωρίσωμεν, ἐκείνοις ἀκολουθήσωμεν μέχρις ἂν καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς πῶς ἐξανάσῃ τῇ νεκρῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ, ὧ ἡ δόξα εἰς ὅσον αἰῶνας. Ἀμήν (3).

* Ps. CXVIII
105.

(1) Contra vanae rationalitatis amatores, quam sectam irreligiosam nunc denuo suscitata videmus.

(2) Haec perspicue rationalitatis humanae abusus Cyrillus denuo vituperat.

(3) Episcopatum Cyrillus alexandrinae civitatis gerens, in qua superioribus annis Arius scelestissimam haeresim propagaverat, nihil impensius in suis scriptis concionibusque egit, quam ut illius haeresiarchae, atque adsecularum, praesertimque recentioris Eunomii, venenata scripta redargueret, plebemque curae suae pastorali creditam in orthodoxa fide conservaret. Princeps et maximus de hoc argumento liber Cyrilli est *Thesaurus*, quo veluti ampliore armamentario ea continentur arma, quae in hoc quoque minore de Trinitate cernuntur opusculo, quod planius atque contractius atque ad rudis populi usum accommodatius, (sicut etiam in sequente de incarnatione ipsemet dicit) composuit Cyrillus. Alterum insigne de Trinitate scriptum Cyrilli, *dialogi septem* sunt luculentissimi ad *Hermiam*, qui pariter foecundissimum Auctoris ingenium, infinitumque orthodoxiae zelum demonstrant. Tertium de Trinitate quoddam opusculum edidit primus sub Cyrilli nomine Wegelinus: verumtamen id nihil fere esse aliud quam interpolationem atque compendium operis Ioh. damasceni de fide orthodoxa, ideoque abiudicandum Cyrillo, iamdiu critici docuerunt. Sed praeter haec nominatim de Trinitate inscripta opera, passim Cyrillus in voluminibus suis pro hoc praecipuo dogmate pugnat; et quidem etiam in praeclaris, quos nos hoc tempore edidimus, commentariis ad Pauli epistolas et ad psalmos. Nunc genuinum istud Cyrilli de Trinitate novum opusculum, quod nos vulgavimus, christiani lectores aequi bonique consulant.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ (1).

SANCTI EIUDEM CYRILLI

DE INCARNATIONE DOMINI.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

CAPITULUM I.

Ὅτι ὠφέλιμον τοῖς ἀκούουσιν ἡ τ᾽ θείας
οἰκονομίας ἀνάμνησις.

*Quod utilis sit audientibus divinae
incarnationis commemoratio.*

Ὁ μὲν περὶ τ᾽ ἁγίας τριάδος ὡς ἐν εὐ-
σεβῶν συλλόφῳ, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς δόγ-
μασιν πειθομένων, ἀποχρώντως ἡμῖν, ὡς
οἶμαι, λόγος διήνυσται· οὐ γὰρ ἀντειπεῖν
ἐπὶ τῷ παρόντος τοῖς ἀσεβέσιν, ἀλλὰ τοῖς
φοιτηταῖς τῷ ἀποστόλων ἐκθέσει τῶν
προϋθέμεθα· ἐπειδὴ ἡ καὶ τῶν θείων εὐε-
ργεσιῶν τὸ μέγεθος ὑφάπτειν οἶδε μειζό-
νως τῷ φιλοθέῳ τῷ πρόθῳ, καὶ θερμότε-
ρους αὐτῶν καθίστησιν ἐρασὰς τοῦ Θεοῦ,
ἀναγκαίως καὶ ἐπὶ τοῦτον βαδίσματα (¶)
λόγον, τῇ θεολογίᾳ τῇ οἰκονομίᾳ συ-
άπτων, καὶ δεικνὺς ἡλίκα καὶ ὅσα ὁ ποιη-
τὴς τὸ ἡμέτερον εὐηργέτησε γένος· οὐ γὰρ
ἐπαύσαντο πώποτε τῶν θείων δωρεῶν αἱ
πνευματικαὶ τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀγαθὰ ἀνα-
βλύζουσαι.

β'. Διήγησις τῇ ὑπὸ τῷ Θεῷ γεγενημένων
εἰς τὸν ἀνθρώπου εὐεργεσίαν ἐξ ἀρχῆς.

Ἄλλ' ἀφ' οὗπερ τόνδε τὸ παναρχόνιον
κόσμον ἐδημιούργησεν, τῇ ποικίλαις εὐε-
ργεσίαις τῇ ἡμετέραν ἐπικλύζει φύσιν ὁ ποιη-
τὴς· καὶ πρῶτον μὲν, μὴ ὄντα παρῴκηκε,
καὶ διαπλαττὴν ἐτίμησεν, καὶ τῷ χοῦν εἰς ἀν-
θρώπου φύσιν μετέβαλεν ὡς ἠθέλησε, καὶ
τῷ δυσειδεῖ πηλῷ κάλλος ὁμοῦ καὶ ψυχὴν

Satis, ut puto, de sancta Trinitate tam-
quam in orthodoxorum concione, et evan-
gelicis dogmatibus credentium, disserui-
mus. Non enim contradicere in praesenti
irreligiosis, sed apostolorum discipulis fi-
dem exponere, propositum nobis fuit. Quia
vero et divinorum beneficiorum magnitu-
do magnopere solet succendere Deo addi-
ctorum affectum, eosque fervidiores effi-
cere Dei amatores, ideo necessario hunc
quoque adgredior libellum, ut praeterito
sermoni de Deo connectam incarnationis
mysterium, demonstrumque qualia et quan-
ta creator generi nostro beneficia contu-
lerit. Numquam enim cessarunt divinorum
donorum fontes quominus bona homini-
bus effunderent.

II. Narratio eorum, quae Deus ad hominum
iam inde ab initio utilitatem contulit.

Ex quo hunc optime temperatum mun-
dum creavit Deus, variis simul beneficiis
naturam nostram cumulat. Et primo qui-
dem eam quae non erat fecit, et forma-
tam honoravit, pulveremque in hominis
naturam, prout voluit, convertit; et de for-
mi luto pulchritudinem simul animamque

(1) Sequentia cuncta capitula opus constituunt prorsus diversum ab illis iamdiu editis sancti Cyrilli
scholiis de incarnatione Domini.

largitus est, oculorum claritatem, vultus hilaritatem, genarum laevitatem, linguae flexibilitatem, sanguinis rivulos ad omnia corporis discurrentes membra, et congruam carni nervis atque cuti rigationem ministrantes, ossium duritiem, et inclusarum his medullarum utilitatem, et quotquot alia in humano animali videre est. Et praeter haec, mentem dedit ducem et gubernatricem, sapientia imbutam, artis omnis scientiaeque capacem; et rationalem exhibuit luteam statuam, atque ad imaginem suam conformavit pulvereum simulacrum; imperativam vim, liberum arbitrium, et quidvis fabricandi potentiam intellectuali immortalique animae concedens. Deinde hominem beluarum, et quadrupedum, ac reptilium, aquatiliium, et amphibiorum, et volatiliium avium regem constituit. Ante haec autem, quoddam veluti iucundissimum cubiculum desuper extendit caelum, siderum amoenitates inserens, quae usum simul delectationemque praebent; solem oriri iubens et occumbere, diesque et noctes efficere, cursuque suo tempora metiri; lunam minui et augeri, suisque frequentibus revolutionibus delectare pariter, et annum circulum significare. Iam tellurem heic inferius substravit, eique varium ornatum dedit, silvis, arvis, pratisque distinguens; montes in sublimitates curvans, valles excavans, campos supinos aequabilesque ostendens, fontesque de meditullio scaturire iubens, et flumina perenniter discurrere, atque alia omnia quotquot terram mareque exornant.

III. *Cur hominem appellaverit Adamum.*

Quum sic primum hominem condidisset, et imaginis suae honore auxisset, donorumque copia obruisset, nomen ei naturae ipsius proprium imposuit; etenim Adamum nuncupavit, quod vocabulum in Hebraeorum lingua pulverem significat. Atque haec etiam erga hominem providen-

ἰδωρήσατο, ὀφθαλμοῖς λαμπρότητα, καὶ γαλήνης καθαρότητα. καὶ παρειῶν λειότητα. καὶ γλώττης ἀπαλότητα, καὶ αἷμα-
 τος ὀχετοὺς εἰς ἅπαντα τῷ σώματος δια-
 θέοντας μέλη, καὶ ἀρδεῖν ἀποχεῶσαν σαρκὶ
 καὶ νέρους χορηγοῦντας καὶ δερματι, ὅσων
 ἀντιτυπῶν, καὶ τῷ ἐν τούτοις ἀποκειμένων
 μυελῶν τὸ χρεῖδες, καὶ τῷ ἄλλα ὅσα τοῦ
 ἀνθρωπείνου ζῶος τὸ ὀρώμενον ἔχει· καὶ πρὸς
 τούτοις, νοῦν ἔδωκεν ἡγεμόνα καὶ κυβερ-
 νήτω, σοφίας πληρώσας, τέχνης ἀπάσης
 καὶ ὅπσις ἡμῶν ἐμπλήσας, καὶ λογικὸν ἀπέ-
 φηνε τὸ πῆλινον ἄγαλμα. καὶ οἰκείαν εἰ-
 κόνα πεποίηκε (Ω) χοῖκον ἀνδριάντα, τὸ
 ἀρχικὸν καὶ αὐτοκρατορικὸν καὶ δημιουργ-
 ικὸν τῇ νοεῖᾳ ψυχῇ καὶ ἀθανάτῳ δωρη-
 σάμενος· εἵτα βασιλεία κτηνῶν, καὶ τετρα-
 πόδων, καὶ ἐρπετῶν, νηκτῶν, καὶ ἀμφι-
 βίων, καὶ τῶν ἀεροπόρων ὀρνίθων ἐχειρο-
 τόνησε· πρὸ ἧς τούτων ὡσπερ τινα πασάδα
 χαλεπότητι ἀνῶλεν ὅξετεινεν οὐρανόν, λει-
 μῶνας ἀσέρων ἐγκαταπήξας, χρεῖαι τὸ ὅμῃ
 καὶ τέρεϊν παρέχοντας· ἥλιόν τε ἀνίσχειν
 κελεύσας, καὶ δύεσθαι, καὶ ποιεῖν ἡμέρας,
 καὶ νύκτας, καὶ τῷ δρόμῳ (Ω) χερόν με-
 τρεῖν· σελήνην φθίνειν καὶ πληθεῖν, καὶ ταῖς
 πυκναῖς μεταβολαῖς ἡδεῖν τε ὁμοῦ καὶ ση-
 μαίνειν κύκλον (Ω) ἐνιαύσιον· γῆν δὲ κά-
 τωθεν ὑπεσῆρεσε, καὶ ποικίλον αὐτῇ κό-
 σμον δέδωκεν· εἰς ἄλσιν καὶ λήϊα καὶ λειμῶ-
 νας διακρίνας· ὅρη κειρώσας εἰς ὑψῶς, καὶ
 νάπας κοιλάνας, καὶ πεδία ὑπῆλθα καὶ ἰσό-
 πεδα δείξας, καὶ πηγὰς ἀναβλύζειν ἐν μέσῳ
 κελεύσας, καὶ ποταμοὺς τρέχειν ἅπαντα,
 καὶ τῷ ἄλλα ὅσα γῆν καλλωπίζει καὶ θα-
 λατταν.

γ'. Διὰ τί τὸ ἄνθρωπον προσηγόρῳσεν Ἀδάμ.

Οὕτω δημιουργήσας τὸ πρῶτον ἄνθρω-
 πον, καὶ τῇ εἰκόνι τιμήσας, καὶ τῷ πληθεῖ
 τῶν δωρεῶν ἀποκλύσας, τίθεισιν αὐτῷ τὸ
 τῷ φύσεως ὄνομα· Ἀδὰμ γὰρ αὐτὸν προσ-
 ηγόρῳσεν· τοῦτο δὲ (Ω) χοῦν διηλοῖ τῇ
 ἐβραίων φωνῇ· μία ἧ καὶ αὕτη περὶ τὸ ἄν-
 θρωπον κηδεμονία· ὅτι γὰρ ἐμελλε τοσοῦ-

τοῖς ἀγαθοῖς ἐντροφήσειν, καὶ τοσούτων ἀρχῶν ἀνηγορεύθη καὶ βασιλεὺς, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν ὑπερμαζήσας, καὶ τῷ ὕψει τῆς ἡγεμονίας ἐπαρθεὶς κατασκιρτήσῃ τῇ κτίσαντι, καὶ μεγίστην ἐκ τῆς τυραννίδος ἀπενέγκηται βλάβην, καὶ τῷ πρῶτον ἀποστάτην ἐκείνον τῷ ὡς ἀστραπῇ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα δι' ἀλαζονείαν ἀναγκαίως ὁ σοφὸς τῶν ὅλων πρύτανις κωλύων αὐτοῦ τὸ ὄγκον τῆς φρονήματος, Ἀδὰμ προσηγόρευσεν, ἵνα ἐκ τῆς προσηγορίας ἐνοῶν τῆς συγγένειας, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς φύσεως λογιζόμενος, καὶ τῷ πρόγονον χοῦν πρὸς τῆς ὀφθαλμοῦ θεώμενος, ἐαυτὸν μὲν γνωρίζῃ, προσκυνῇ ἣ τῷ τοσαύτην εὐπρέπειαν αὐτῷ καὶ μεγαλοπρέπειαν δωρησάμενον· αὕτη πρώτη περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδείχθη τῇ ποιητοῦ καὶ τῆς δημιουργίας πρόνοια· οὕτως ἔξ ἀρχῆς οἶα τις πατήρ καὶ ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος, κοσμοῦ ὁμοῦ καὶ ἰατρεύων καὶ διδάσκων αὐτὸν τῇ ἀρετῇ, διετέλεσεν.

δ'. Διὰ τί τῇ γυναῖκα ἐκ τῆς πλῆθους ἐδημιούργησε.

Οὕτως αὐτὸν διαπλάσας, ἕτως προσγορεύσας, βοηθὸν αὐτῷ καὶ συνεργὸν καὶ τῷ βίου κοινωνὸν ὡς ἀρχὴ ἐδημιούργησεν· οὐκ ἐκ μόνης δὲ τῆς γῆς, ὡς ἐπ' ἐκείνου, λαμβάνει τὰς ἀφορμὰς τῆς διαπλάσεως, ἀλλὰ μίαν τῶν πλῆθους ἐκείνου λαβὼν, καὶ ταύτην καθάπερ τινα κρηπῖδι καὶ θεμελίῳ χρησάμενος, πῶς γυναικίαν φύσιν ποιῇ· οὐχ' ὕλης ἀπορία, μόνη γὰρ αὐτῷ βελὴ πρὸς τῶν ὅλων δημιουργίαν ἤρκεσεν, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῆς ὁμοιοῦς θελήσας ἐνθεῖναι τὸ σύνδεσμον. Φυτεύει καὶ παράδεισον, καὶ φυτοῖς αὐτὸν κατακοσμεῖ παντοίοις, καὶ τοῦτον ἐνδύψιμα τῷ ἀνθρώπῳ χαρίζεται, δεδοκώς αὐτῷ γυμνάσιον ἀρετῆς, ἐντολὴν οὐκ ἐπίπονον· ἐδὲ γέμεσαν ἰδρωτός, ἀλλὰ μάλα σωφρονοῦντι ῥαδίαν.

ε'. Διὰ τί νόμον αὐτῷ τέθεικεν.

Πάντων γὰρ τῶν φυτῶν τῷ ὡς ἀδείσου κελεύσας ἀπολαύειν, ἐνὸς ἀπηγόρευσε πῶς μεταλήψιν· οὐχ' ἀπλῶς οὐδὲ τοῦτο πε-

tia fuit. Nam quia tantis bonis fruiturus erat, totque creaturarum princeps constitutus erat et rex, ne donorum multitudine lasciviens et principatus excelsitate elatus adversus creatorem petulans fieret, maximumque ex hac veluti tyrannide detrimentum caperet, more illius primi apostatae, qui tamquam fulgur superbiae suae causa caelo excidit, necessario sapiens rerum omnium curator, tumorem ipsius mentis comprimens, Adamum appellavit, ut ex nomine conditionem suam reputans, et naturae primordia considerans, parentemque suum pulverem prae oculis habens, se ipsum quidem cognosceret, adoraret autem illum, qui tantum ei decorem ac speciositatem donavit. Prima haec erga hominem factoris post creationem providentia extitit. Ita is iam inde ab initio ceu pater quidam et medicus et magister, ornans simul et sanans virtutemque docens, se gessit.

IV. *Cur mulierem ex viri latere formaverit.*

Postquam eum ita formaverat atque appellaverat, auxiliarem eidem et cooperatricem vitaeque sodalem ilico fabricavit. Haud tamen ex sola terra, sicut in ipso fecerat, materiam plasmatis sumpsit; sed unam ex viri costis capiens, atque hac ceu basi et fundamento utens, femineam naturam composuit: haud sane materiae penuria, sola enim ei voluntas ad cuiusvis rei creationem sufficiebat, sed quia concordiae vinculum naturae indere voluit. Hortum quoque consevit, eumque plantis omnigenis exornavit, idque habitaculum homini concessit, praebens illi virtutis exercitium, haud laboriosum neque multi sudoris praeceptum imponens, sed modesto certe perfacile.

V. *Cur ei legem constituerit.*

Nam quum omnibus horti plantis vesci eum iussisset, unius gustum vetuit; neque id ipsum temere fecit, sed ut homo au-

ctorem suum agnosceret, atque instar iugi cuiusdam legem creatoris haberet; utque sciret, se quidem in terra regnare, sed tamen factorem suum vicissim sibi dominari, praeesse et subiici, imperare et imperari, ducere et duci. Sed et alioquin congrua est rationalibus legislatio: est enim brutorum proprium sine lege vivere. Mandatum autem circa escam creator illi imposuit, quia alius cuiusvis legis tunc fuisset inutilis latio. Quid enim ei vetandum erat? Num ne occideret? Atqui nemo erat, in quem caedes caderet. Num ne moecharetur? Atqui ne si vellet quidem id poterat, quum alia femina non esset. Num ne furaretur? At cuius bona? Cuncta enim in eius potestate erant. Erat igitur ille mundus temporis suo conveniens, neque tantummodo illis qui duo soli erant, verum etiam pueris recenter natis idoneus.

VI. De Adami exilio.

Sed postquam invidiâ diaboli, et mulieris simplicitate errorem commisit, (namque hanc utpote debiliorem fallens, primo per ipsam, ceu persuadendo aptiorem, Adamum nostrae salutis hostis circumvenit) pulsus ilico paradiso fuit, et ad connaturalem suam terram dimissus est, sudori, labori, aerumnaeque deditus, ac veluti freno quodam, agriculturae labore, aliorumque vitae malorum perpeffione constrictus. Quia enim illam labore omni ac dolore liberam vitam non cum grato animo tulerat, calamitate deinceps implicitus fuit, ut contractum prosperitate morbum, laboribus depelleret. Tum etiam morte peccati cursum legislator interrupit, et poenam ipsam instar clementiae intulit. Quum enim transgressioni mortem decrevisset legislator, factus vero transgressor homo in eam poenam incurrisset, operam ille dedit ut poena in salutem vergeret. Namque hoc animal mors dissolvit, malitiae actionem sistit, laboribus subtrahit, sudoribus liberat, doloribus curisque eripit, finem cor-

ποινικώς, ἀλλ' ἵνα τὸ πεποινικότα γνωρίζῃ, καὶ ὥσπερ τινα ζυγὸν ἔχῃ τὸ νόμον τὸ δημιουργήσαντ^Θ, ἵνα γινώσκῃ ὡς βασιλεύει μὲν τὸ ἐν τῇ γῇ, βασιλεύεται ἢ ὑπὸ πλάσαντος. ἀρχεῖ καὶ ἀρχεται, δεσπόζει καὶ δεσπόζεται, ἡγεῖται καὶ ἄγεται· ἄλλως ἢ καὶ πρόσφορ^Θ ἡ νομοθεσία τοῖς λογικοῖς· ἀλόγων γὰρ ἴδιον τὸ νόμων χωρὶς πολιτεύεσθαι· τὸ ἢ περὶ βρώσεως νόμον τέθεικεν αὐτῷ ὁ ποιητὴς, ὅτι τὸ ἄλλων νόμων ἢ θέσεις περὶ τῆς τινικαῦτα ἦν· τί γὰρ αὐτῷ καὶ ἀπαγορεύειν ἐχρῆν; μὴ φρονεῦσαι; ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ τοῦτο πεισόμεν^Θ· ἀλλὰ μὴ μοιχεῦσαι; ἀλλ' οὐδὲ βουλευθεὶς οἶός τε ἦν, γυναικὸς ἄλλης ἐκ οὐσης· ἀλλὰ μὴ κλέψαι; τὰ τίνας; αὐτοῦ γὰρ ἦν ἅπαντα· ἀρμόδι^Θ τοίνυν ὁ κόσμος ἐκείν^Θ ἦν τῷ τότε καιρῷ, καὶ οὐ μόνον τοῖς νόμοις οὖσιν· ἀλλὰ καὶ παιδίοις ἀρτιγυέσιν συμβαίνων.

ε'. Περὶ τῆς ἐξορίας τῆς Ἀδάμ.

Ἐπειδὴ ἢ φθόνῳ δαβόλῃ, καὶ γυναικὸς εὐκολίᾳ τὴν ἀπάτην ἐδέξατο (ταύτην γὰρ ὡς ἀπαλωτέραν φενακίσας, πρότερον δι' αὐτῆς, ὡς πιθανωτέρας, τὴν Ἀδὰμ ὁ τὸ ἡμετέρας φύσεως ἀλάστῳ ἐπολιόρκησεν) ὁξυβλήθη μὲν εὐθύς τὴν παρεδείξιν, καὶ πρὸς τὴν συγγενῇ γῇν παρεπέμφθη, ἰδρωτὶ καὶ πόνῳ καὶ τάλαιπωρία συγκληρωθεὶς, καὶ οἶόν τινα χαλινῷ τῇ γηπονίᾳ καὶ κακοπαθείᾳ καὶ τῇ ἄλλαις τῇ βίῃς πονηρίαις ὡδραδουθεὶς. Ὡς γὰρ τὴν ἀπονον ἐκείνην καὶ ἀλυπον οὐκ ἐνεγκὼν εὐγνωμόνως ζῶν, τῇ δυσσημερίᾳ συζεύγνυται, ἵνα τὴν ἀπὸ τῆς εὐημερίας φερομένην νόσον, διὰ τῶν πόνων ἀποσκδάσται. Διακόπτει δὲ καὶ θανάτῳ τὴν δρόμον τῆς ἁμαρτίας ὁ νομοθέτης, καὶ αὐτὴν δείκνυσιν τὴν τιμωρίαν φιλανθρωπίαν· ὅτι γὰρ τῇ ὡδραβάσει νομοθετῶν συνεζώξε θάνατον, ὡδραβάς ἢ ὑπὸ τῆς τιμωρίας ἐκείνης ἐγένετο, οἰκονομεῖ πῶς τιμωρίαν σωτηρίαν γυέσθαι· δαλύει γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ὁ θάνατος, καὶ πάντα μὲν τὰ τῆς πονηρίας ἐέργεαν, ἀπαλλάττει ἢ πόνων, καὶ ἰδρωτῶν ἐλδοθεροῖ, λύπας καὶ φροντίδας ἐλαύνει, τέλος τοῖς

τῷ σώματος δίδωσι πάθεισι· τοσαύτη φι-
λανθρωπία τῇ τιμωρίαν ἐκέρασεν ὁ κριτής.

ζ'. Διήγησις δὲ τῇ ἀνθρώπων ἀχαιεΐας,
καὶ τῇ Θεοῦ κηδεμονίας.

Ἄλλ' οὐδὲν ἐπιτεῦθεν τὸ ἀχάεισον γέ-
νος τῷ ἀνθρώπων ἀπάνατο· μείζονσι ἢ ἀνω-
μοσύναις (Ω) εὐεργέτην ἡμέψατο· εὐθύς
γὰρ ἀδελφοκτονία τολμᾶται, καὶ φθόνος,
καὶ ψεύδους, ἀκολασίαι τε, καὶ ἀσέλγειαί,
ἀδικεῖται, καὶ ἀλληλοφονίαι, καὶ τῶν ἀλλοτρίων
ἀρπαγαί, καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐβλάστησεν ἡ
ἀμαρτία κακὰ. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ὁ ποιη-
τὴς ἢν διέπλασεν ἀπηγόρευσεν φύσιν· σο-
φῶς ἢ αὐτὸ καὶ διαφύρων ἐτέλεσεν. ἰαφεύων,
ἐπιτιμῶν, ἐγκαλῶν. εἰσηκούμενος τὸ θεόν,
συμβελεύων. ἀπαλῶν, ἐπάγων τὴν ἀπαλήν,
κολάζων σὺν πονηροῦς, σεφανῶν σὺν ἀτα-
κτοῦς, ἐπὶ τῇ μὲν ἀνακηρύττων, τῇ ἢ μετα-
τιθεῖς, τῇ ἢ ἐξύλῳ μὲν τῇ γένεσι διασώζων,
καὶ σπινθήρα τῇ φύσει διατηρῶν, ἐπικλύζων
τῇ γῆν, διαφθεύρων ὕδατι σὺν ἐργάταις δὲ
πονηρίας, αὐξων αὐθις τὸ ἀνθρώπινον γέ-
νος, μερικαῖς τιμωρίαις κοινὰς ἰατρείας
ποιέμενος, πόλλας ἀσεβείας συζώσας πυρὶ
καταφλέγων οὐρανίῳ. (Ω) σὺν αὐτοῖς μὲν
οἰκοῦντα, δὲ δὲ ἀσεβείας οὐ κοινωνοῦντα,
δὲ τιμωρίας ἐλδοθεῶν, εὐετηρίαις δωρού-
μενος, ἐν καιρῷ ὑετὸν χαρίζόμενος. αὐ-
ξων ἀρρήτως τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων κατα-
βαλλόμενα σπέρματα, καρπῶν ἀφθονίας
βρύων τὰ δένδρα κελεύων, λιμῶ παιδεύων
σὺν οὐδὲν ἐκ δὲ εὐθηνίας ὠφελιθέντας,
νόσους ἐπάγων, καὶ πάλιν ταύτας ἐλαύνων,
χαλασφενδονῶν τὰς δὲ ζωῆς ἀφορμὰς, νέ-
φεισιν ἀκρίδος τῇ ἥλιον κρύπτων καὶ σὺν καρ-
ποῦς διαφθεύρων, νέων αὐθις. καὶ τὰ λυ-
πηρὰ μεταβάλλων, σὺν τῇ εὐσέβειαν ἀγα-
πήσαντας οὐκ ἐών, ἐπὶ τούτοις φαινόμενος,
καὶ φιλικῶς διαλεγόμενος, καὶ διὰ τούτων
προσημαίνων τὰ μέλλοντα.

η'. Ὅτι φιλανθρωπίας γέμεν ἡ τῇ Θεῷ
ἐνανθρωπήσις.

Ἐπειδὴ ἢ ταῦτα, καὶ τ' ἄλλα τὰ μυ-
ρία, καὶ δυσδιήγητα τῆς Θεῆς οἰκονομίας

poris imponit passionibus. Tanta nimirum
clementia poenam temperavit iudex!

VII. *Quam ingrati homines fuerint,
et quam providus Deus, narratur.*

Sed nihil inde genus hominum ingra-
tum percepit utilitatis: immo et peioribus
maleficiis benefactorem remuneratus est.
Statim enim fraternae caedis facinus, invi-
dia, mendacium, intemperantia, luxuriae,
iniuriae, mutuae occisiones, alienae rei ra-
pinae, et alia huiusmodi quae peccatum pe-
perit mala. Sed ne sic quidem quam for-
maverat abiecit Deus naturam: sed varia
sapientia ad eum finem usus est, medens
scilicet, increpans, incusans, ad officium
erudiens, consilia suggerens, comminans,
minas ipsas in rem conferens, malos pu-
niens, bonos munerans, et alium quidem
laude ornans, alium de mundo transfe-
rens, alium arca lignea cum genere sal-
vans, et naturae scintillam conservans; ter-
ram diluvio obruens, et nequitiae opera-
tores aquis praefocans; multiplicans rursus
humanum genus, singularibus poenis ge-
nerales medelas faciens, civitates sceleribus
deditas igne exurens caelesti; virum
illarum quidem incolam, sed scelerum mi-
nime participem, poenae eripiens: annuos
proventus suppeditan, imbrem opportune
largiens, augens arcano modo iacta ab ho-
minibus semina, fructuum ubertate arbo-
res luxuriare iubens, fame aliquando eru-
diens illos quos abundantia non iuverat,
morbos inmittens, atque hos rursus depel-
lens; grandine verberans vitae subsidia;
locustarum nimbis solem obscurans, fru-
gesque corrumpens; favens iterum, et mo-
lestias avertens, religiosos homines non de-
serens, his etiam apparens, amice collo-
quens, perque hos futura portendens.

VIII. *Quod summam demonstrat
clementiam incarnatio Dei.*

Postquam vero tum haec tum alia in-
numera vixque effabilia divinae providen-

tiae genera, paucis oppido profuerunt, reliqui autem homines insanabiles permanebant, tunc demum magnum atque ineffabile peractum fuit incarnationis mysterium. Ipsum enim Dei Verbum, rei universae creatae auctor, immensus ille, incircumscriptus, immutabilis, vitae fons, lumen de lumine, viva patris imago, splendor gloriae, figura substantiae, humanam naturam adsumpsit, propriamque imaginem peccato corruptam instauravit, statuat a filio iniquitatis antiquatam renovavit, et priore pulchriorem ostendit, haud iam ex terra, ut olim, eam formans, sed ipsemet in se recipiens: haud sane divinam naturam in humanam convertens, sed divinae humanam copulans. Manens enim quod erat, id quod non erat suscepit. Quam rem nos docet beatus Paulus clamans: « hoc sentite in vobis quod et in Christo Iesu, qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens. » Unde patet, Dei formam in eo quod erat manentem, servi formam sumpsisse. Formam autem appellat non id tantummodo hominis quod apparet, sed totam prorsus hominis naturam. Nam sicuti Dei forma, substantiam Dei significat (de cetero enim sine specie Deus est et sine figura, nemoque nisi forte delirans, diceret Deum formam habere, et membrorum distinctionem, quum sit incorporeus ac simplex); ita servi forma non hoc quod cernitur solum, sed totam hominis demonstrat naturam.

IX. *Reprehensio haereticae pravitatis.*

Nonnulli rectae religioni contraria sentientes, dum apostolicis dictis nituntur veritatis dogmata vulnerare, Arius quidem et Eunomius inanimem hominem a Deo Verbo adsumptum adfirmant: Apollinaris autem animatum quidem sed mente ex-

είδη, ὀλίγους μὲν εὐεργέτησεν, οἱ ἤ λοιποὶ τῶ ἀνθρώπων ἀνηκέσως διέκειντο, τότε δὴ τότε τὸ μέγα καὶ ἄρρητον γίνεται τῆς οἰκονομίας μυστήριον· αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ δημιουργὸς ἀπάσης τῆς κτίσεως, ὁ ἀχώρητος, ὁ ἀπερίγραπτος, ὁ ἀναλλοίωτος. ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ ἐκ τῆ φωτὸς φῶς, ἡ ζῶσα τοῦ πατρὸς εἰκών. τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀναλαμβάνει, καὶ τὴν οἰκείαν εἰκόνα νεοποιεῖ τῇ ἁμαρτίᾳ διαφθαρεῖσαν, καὶ τὴν ἀνδειάντα τὴν ὑπὸ τῆς οὐσίας τῆς πονηρίας παλαιωθέντα ἀνανεοῖ, καὶ τῆς πρώτης χαλεπότερον δείκνυσιν, οὐκ ἀπὸ γῆς ὡς πάλαι τοῦτον δημιουργήσας. ἀλλ' αὐτὸς καταδεξάμενος οὐ τὴν Θεῖαν φύσιν εἰς ἀνθρωπείαν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τῇ Θεῖᾳ τὴν ἀνθρωπείαν συνάψας· μένων γὰρ ὁ ἦν, ἔλαβεν ὁ οὐκ ἦν· καὶ τοῦτο ἡμᾶς διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος βοῶν· * τοῦτο φρονέισθω ἐν ὑμῖν, ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν· ἐξ ὧν εὐδηλον, ὡς ἡ τῆς Θεῆς μορφῆς, μένεσα ὁ ἦν, ἔλαβε τὴν δούλου μορφὴν· μορφὴν ἣ καλεῖται οὐ τὸ φαινόμενον μόνον τῆς ἀνθρώπου, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ὥστε γὰρ ἡ τῆς Θεοῦ μορφῆς, τῆς Θεοῦ τὴν οὐσίαν σημαίνει, ἀνείδεον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀσχημάτισον, καὶ οὐδεὶς ἂν εἴπῃ μὴ ὡς παῖον, μορφὴν ἔχειν, καὶ μελῶν διαίρεσιν. τὴν ἀσώματον ὁ ἀσύνθετον, οὕτως ἡ τῆς δούλου μορφῆς, οὐ τὸ ὁρώμενον τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου δηλοῖ τὴν οὐσίαν.

Θ'. Ἐλεγχος τῆς αἰρετικῶν ἀσεβείας.

Τινὲς ἢ τὴν τάναντία φρονούντων τῆς εὐσεβείας, ἐπειδὴ τοῖς ἀποστολικαῖς ῥητοῖς πειρῶνται κατατοξεύειν ἀληθείας τὰ δόγματα, Ἀρεῖος μὲν καὶ Εὐνόμιος ἄψυχον ἀνθρώπων ἀνελήφθαι παρὰ τῆς Θεοῦ λόγου διαβεβαιούμενοι (1), Ἀπολινάριος ἢ

* Philip. II. 5.

(1) Sic plane in tertio decimo ex Arianorum fragmentis, quae nos edidimus Script. vet. T. III. part. 2. p. 228, ubi videsis in adnot. alia testimonia.

ἔμψυχον, νοῦ ἡ ἐξερημένον, οὐκ οἶδ' ὅ τι νοῶν τὴν ἀνθρωπείαν ψυχὴν· Μαρκίων ἡ καὶ Μάνης, καὶ ἡ λοιπὴ τῶν ἀσεβείας ἐκείνῃ συμμορία, τὸ τῆς οἰκονομίας ἅπαν ὁμοῦ ἀρνεῖται μυστήριον καὶ τὸ μὲν ἀρρήτον τὸ ἁγίας παρθένης σύλληψιν τε, καὶ κύησιν, μῦθον εἶναι καὶ πλάσμα νομίζουσι· φαντασίαν δὲ σώματος τὴν Θεότητα συγκαλυφθῆναι διαγορεύουσι, ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῖς ἀνθρώποις ἀνθρώπον ἀναφανῆναι. Ἀναγκαῖον τὸ ἀποστολικῶν ρητῶν σαφὴ τὴν διάνοιαν ὡδυσῆσαι τοῖς εὐσεβέσιν, ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ φησὶν ὑπάρχων, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γηρόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· ταῦτα τὰ προειρημένων αἰρετικῶν ἕκαστος οἰκειούμενος, τὸ βδελυρῶν δογμάτων κατασκιάζει τὸ ψεῦδος. Ἄρα μὲν καὶ Εὐνόμιος καὶ Ἀπολινάριος καὶ οἱ καὶ τούτοις, τὸ δούλου μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φαινόμενον τὸ ἡμετέρας φύσεως σημαίνειν διαγορεύοντες· οἱ δὲ τὸ μυσταγωγέας φάλαγγος, τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὁμοίωμα εἰς σκιὰν τινὰ καὶ εἰκόνα καὶ φαντασίαν σώματι ἐοικυῖαν λαμβάνοντες.

Ι'. Ἑρμηνεία τῆς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. *

* Philip. II. 6.

Φρενοελάττειαν ἡ τὴν ἀμφοτέρων ὡδυστικήα ἡμεῖς διελέγχομεν μορφὴν καὶ δούλου τὴν οὐσίαν, ὡς ἀπεδείξαμεν, προσαγορεύει τὸ δούλου· εἰ καὶ ἡ τῆς Θεοῦ μορφὴ τὴν οὐσίαν δηλοῖ τῆς Θεοῦ, εὐδηλον ὡς καὶ ἡ τῆς δούλου, τὴν οὐσίας ἐστὶ τῆς δούλου σημαντική· τὸ ἡ ἐν ὁμοιώματι τῆς ἀνθρώπου γηρόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, οὐχ' ὡς τὴν φύσεως ὁνόματα τέθεικεν ὁ ἀπόστολος. ἀλλὰ τὴν ἐνεργείας· ἐπειδὴ γὰρ ὁ δεσπότης Χριστὸς τὴν ἡμετέραν ἔχων φύσιν, τὴν ἡμετέραν οὐ κατεδέξατο πονηρίαν, ἀλλ' ἀπάσης ἐλεύθερος, ὡς ὁ προφήτης βοᾷ *, ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ· καὶ ὁ τὸν ἐρήμης πόλιν τῶν Ἰωάννης συμμαρτυρεῖ λέγων *, ἴδε ὁ ἀμ-

* Is. LIII. 9.

* Ioh. I. 29.

pertem, qui de humana anima quid aestimet nescio. Marcion vero ac Manes, et reliqua illa impietatis factio, universum incarnationis pessum dant mysterium. Hi inefabilem sanctae Virginis conceptum graviditatemque, fabulam ac simulamentum arbitrantur: corporis autem specie phantastica velatam divinitatem dictitant, atque hoc modo hominibus hominem apparuisse. Necesse est igitur apostolicorum verborum perspicuum sensum sistere orthodoxis, nempe « qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. » Verba haec praedictorum unusquisque haereticorum ad suum sensum trahens, detestandorum dogmatum fabricat falsitatem. Arius quidem, et Eunomius, atque Apollinaris, et horum similes, servi forma et habitu et similitudine hominis, externam naturae nostrae speciem denotari praedicant: qui autem detestabilioris adhuc agminis sunt, habitum et similitudinem ad umbram quandam et imaginem, ac phantasiam corpori similem, sententia sua trahunt.

X. Interpretatio verborum « qui quum in forma Dei esset. »

Nos itaque utriusque factionis vesaniam confestim refutabimus. Nam formam servi, substantiam, ut iam demonstravimus, servi appellat. Nam si Dei forma substantiam Dei significat, patet servi quoque formam, servi substantiam significare. Verba autem in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo, non tamquam naturae vocabula apostolus posuit, sed operationis. Nam quia Christus dominus nostram habens naturam, haud tamen nostram in se recepit malitiam, sed omni peccato caruit, ut propheta clamat, nempe qui iniquitatem non fecit, nec inventus est dolus in ore eius; nec non deserti incola Iohannes contestatur dicens: ecce agnus, qui

mundi peccatum tollit; idcirco beatus Paulus, in similitudinem hominis factum ipsum necessario dixit, et habitu inventum ut hominem, prava omni hominum operatione alienum. Propterea alibi quoque aiebat: « nam quod impossibile erat legi, in quo per carnem infirmabatur, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum; ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus sed secundum spiritum. »

Animadvertite quomodo per haec illorum solvit obscuritatem. Deus, inquit, filium suum mittens in similitudinem carnis peccati: non simpliciter dixit, in similitudinem carnis, nempe ut impiorum dogmatum blasphemiam dissiparet; etenim omnia praevidet gratia Spiritus; sed in similitudinem carnis peccati, ut intelligamus, vocabulum « similitudo » ab eo positum, quia peccato omni Servator noster caruit. Homo enim natura factus, secundum peccatum factus est homo. Ideo in similitudine carnis peccati damnavit in carne peccatum: humanam quidem naturam adsumens, attamen tyranni hominum peccati iugum non subiens, sed huius omnem dominatum respuens, demonstransque fieri posse ut in humana natura peccati tela vitemus. Sic damnavit in carne peccatum, debilitatem eiusdem coarguens, tyrannidem cohibens, atque ita ad victoriam homines erudiens. Ideo addidit beatus Paulus: ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus sed secundum spiritum. Ergo fuimus iustificati, peccato in carne damnato. Damnavit autem in carne peccatum, cum in similitudinem carnis peccati Servator noster factus est; humanam quidem naturam adsumens, minime tamen dominans ei peccatum admittens. Sic divus Paulus verbis paucis universum haereticorum agmen pro-

νός ὁ αἴρων τὸ κόσμῳ τὴν ἁμαρτίαν· ὁ μακάριος Παῦλος ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου αὐτὸν ἀναγκαίως ἔφη γῆρας, καὶ σχήματι εὐρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον. ἡ πονηρὰς ἐνεργείας τῆς ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένον· διὸ καὶ ἑτέρωθι ἔλεγε· * τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τὴν σαρκὸς. ὁ Θεὸς τὸ ἑαυτῷ υἱὸν πέμψας, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τὸ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα πεπατισσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα (1).

Ὁρᾶτε πῶς διὰ τούτων, ἐκείνων λύει τὴν ἀσάφειαν. Ὁ Θεός, φησι, τὸ ἑαυτῷ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας· οὐχ' ἀπλῶς εἶπεν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, δ' ἁλῶν τὸ ἀσεβῶν δογμάτων τὸ βλασφημίαν· προκινῶσκει γὰρ ἅπαντα ἡ χάρις τὸ πνεύματι, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἵνα μάτρωμῳ ὡς τὸ ὁμοίωμα, διὰ τὸ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλάχθαι (2) ἡμέτερον σωτήρα, τέθεικεν· ἀνθρώπου γὰρ γῆρας καὶ φύσιν (2), κατὰ τὴν ἁμαρτίαν γέγονεν ἄνθρωπος· διὸ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἀνθρωπείαν μὲν φύσιν ἀναλαβὼν, καὶ τὴν τυραννοῦσιν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἁμαρτίας τὴν ζυγὸν μὴ δεξάμεναι, ἀλλὰ πᾶσαν ταύτης ἀπορρίψας τὴν δεσποτείαν, καὶ δέξας, ὡς δυνατόν ἐν ἀνθρωπείᾳ φύσει τὴν ἁμαρτίας πεποιημένην βελῶν· οὕτως κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς ἐλέγχας. καὶ τὴν τυραννίδα παύσας, καὶ νικᾶν οὕτω οὖν ἀνθρώπους διδάξας· διὸ ἐπήγαγῃ ὁ μακάριος Παῦλος, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα τὸ νόμον πεπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· οὐκ ἔν ἐδικαιώθημῳ, καὶ ἁμαρτίας ἐν σαρκί κατακειθείσης· κατέκρινε ἡ ἐν σαρκί τὴν ἁμαρτίαν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας γῆρας· ὁ σωτὴρ ὁ ἡμέτερος· τὴν μὲν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀναλαβὼν, καὶ τὴν πάλαι ταύτης δεσπόζουσαν μὴ καταδεξάμενος ἁμαρτίαν. Οὕτως ὁ Θεὸς ἐπε-

* Rom. VIII. 3.

(1) Legesis Cyrillum in commentariis suis ad hunc Pauli locum apud nos.

(2) Haud scio an heic interponenda sit negativa particula οὐ, non.

Παῦλος ἐν ὀλίγοις ῥήμασιν ἅπαν τὸ αἰρετικῶν τὸ σίφθον διέλυσεν, Ἀρείου μὲν καὶ Εὐνομίας τὴν μανίαν ἐλέγχας, ἐν τῇ τῇ προειρημένων ῥημάτων ἀρχῇ· τοῦτο γὰρ φρονέσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών· οὐ γὰρ εἶπεν ἐν μορφῇ θεοῦ γυμνῶν, ἀλλ' ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· οὐδὲ εἶπεν οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα ἑαυτῷ, ἢ ἴσα ἀγγέλοις ἢ ἴσα τῇ κτίσει, ἀλλ' ἴσα ἔφη θεῷ τῷ πατρὶ. τῷ γυνήσαντι, ἀνάρχῳ, τῷ ἀρχυνῇ τῷ ἀπεράντῳ, τῷ τῶν ὅλων δεσπότη.

Ἄρειος μὲν οὖν καὶ Εὐνόμιος (1) ἰσχυρὸν ἐντεῦθεν ἐδέξαντο τὴν οἰκείας ἀσεβείας τὴν ἐλέγχον, καὶ Σαβέλλιος ἢ καὶ Μάρκελλος καὶ Φωταῖνός οἱ τὰς ζεῖς ὑποστάσεις ἀρνούμενοι, καὶ τὰς τῆς θεότητος συγχέοντες ιδιότητας, ἐντεῦθεν βλασφημοῦντες ἐλέγχονται· ἕτερος γὰρ καὶ τὸ ὑπόστασιν ὃ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, καὶ ἕτερος ἐκείνος οὗ ἐν μορφῇ ὑπάρχει· καὶ ἄλλος πάλιν ὃ μὴ ἀρπαγμὸν ἠγεσάμενος τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, παρ' ἐκείνον οὗ ἴσος ὑπάρχει, ἀλλ' οὐχ' ἠρώσασεν τὸ πρὸς αὐτὸν ἰσότητα. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ ὁ Ἰσίδώρυμος Παῦλος (2), ὃς τὸ μὲν πρὸ αἰώνων γέννησιν τὸ σωτήριον ἀρνύμεν, ἰδαίῳ δὲ κεχημένος φρονήματι, καὶ τὸ ἐκ παρθένου μόνῳ ὁμολογῶν, ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων λόγων, τὸ ἀξίαν τὴν ἀσεβείας αἰσχύνῃ καρποῦται διδάσκειται γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Παύλου τὸ λαβόντα θεὸν λόγον, καὶ τὸ ἀνθρωπεῖαν φύσιν τὴν ληφθεῖσαν, τὴν προὑπάρχουσαν μορφὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων προσληφθεῖσαν ἀπ' ἐκείνης τῆς δούλης μορφῆς. Διδάσκειται ἢ πάλιν Ἀπολινάριος σὺν Ἀρείῳ καὶ Εὐνομίῳ, ὡς οὐχ' ὁ θεὸς λόγος ὁ ἀξέπτος, εἰς σαρκοῦς φύσιν ἐξέσκη. ἀλλὰ τὸ ἡμετέραν ἀναβλόντων εἶσαν, τὴν ἡμετέραν ἐπαραγματούσατο σωτηρίαν. Ἀπεδείξαμεν ἢ, δι' ὧν εἰρήκαμεν, μορφὴν δούλης τῇ τοῦ ἀνθρώπου προσ-
αγορευομένῃ οὐσίαν· εἰ γὰρ ἡ μορφὴ τοῦ

fligavit; Arii utique et Eunomii insaniam refutans praedictorum verborum initio: hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Iesu, qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens. Non enim dixit, in forma Dei factus, sed quum in forma Dei esset. Neque item dixit: non rapinam arbitratus est esse se aequalem sibimet aut angelis, aut aequalem creaturae, sed aequalem dixit Deo patri qui se genuerat, patri inquam absque principio, ingenito, infinito, rerum omnium domino.

Arius igitur atque Eunomius validam hinc pertulerunt impietatis suae redargutionem: insuperque Sabellius et Marcellus atque Photinus, qui negant tres hypostases, et deitatis confundunt proprietates, hinc blasphemi coarguuntur. Alius est enim secundum hypostasim ille qui in forma Dei erat, et alius ille cuius in forma erat: et alius rursus qui rapinam non arbitrabatur esse se aequalem Deo, et alius ille cui est aequalis, sed non sibi aequalitatem cum illo rapuit. Praeterea ille etiam falsi nominis Paulus, qui Servatoris ante saecula generationem negavit, iudaicam sententiam fovens, et de Virgine tantummodo natum confessus est, ex his ipsis verbis dignam impietate sua capit ignominiam. Docetur enim hinc a divo Paulo et Dei Verbum quod suscepit, et humanam susceptam naturam, et praeexistentem Dei formam, et in fine saeculorum adsumptam ab eadem servi formam. Docetur pariter Apollinaris cum Ario atque Eunomio, quod nequaquam Deus Verbum, quod est immutabile, in carnem fuerit immutatum, sed quod nostra substantia adsumpta salutem nostram sit operatum. Porro superius dictis demonstravimus, formam servi appellatam esse hominis naturam. Nam si forma Dei, est substantia Dei (caret enim revera forma

(1) In hoc et sequente opusculo nullum haereticum recentiore Eunomio nominat Cyrillus.

(2) Intelligit Paulum samosatensem.

et quavis specie Deus, qui est simplex, incompositus, et omni figura destitutus) sequitur ut servi forma, aequae servi substantia intelligatur. Servi autem substantia, id est hominis, non est corpus hoc tantummodo quod apparet, sed tota hominis natura a prudentibus existimatur. Praeterea et illi impietatis antesignani, et blasphemiae adversus rectam fidem primi auctores, qui christianorum quidem sibi nomina imposuerunt, sed idololatricum polytheismi errorem superarunt, Marcion, inquam, et Manes, et ceteri pestilentis illorum cathedrae consecrati et discipuli, ex his ipsis apostoli verbis suam vesaniam satis cognoscunt. Nam quum ipsi Domini secundum carnem nativitatem et humanitatem non admittant, audiunt praeclarissimum Paulum docentem, quod Dei forma, servi formam susceperit. Servi autem forma haud phantasia quaedam erat, neque umbra, neque aëreum simulacrum, neque aliud quidvis huiusmodi appellatur, sed servi natura.

Quod si subsequencia illa verba nobis obiciant: in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo; nec non illa ad Romanos: in similitudinem carnis peccati; primo quidem stultitiam ipsorum convincemus. Nam si verba « in similitudinem hominis, et habitu inventus ut homo, phantasiam aliquam humanam denotant, servi autem forma, natura hominis est; contradicentia posuit apostolus. Iam si apostoli verba minime invicem contradicunt, sane discimus, servi formam, servi esse substantiam. Porro in hominum similitudinem fieri, et habitu ut hominem inveniri, sic intelligemus; nempe dominum nostrum Iesum Christum, naturam nostram habentem, non in cunctis nobis fuisse aequalem. Namque et ipse natus est de muliere, sed alia ac nos ratione; quippe qui de virginali prodiit vulva. Et homo quidem perfectus erat aequae ac nos; sed praeter rem nostram, habuit etiam Deum Ver-

θεοῦ, οὐσία τοῦ θεοῦ, ἀμόρφωτον γὰρ καὶ ἀνείδεον τὸ θεῖον, ἀπλοῦν ἢ καὶ ἀσύνητον καὶ ἀσχημάτισον, καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφή δηλονότι οὐσία δούλου εἰκότως ἂν νοηθείη· οὐσία ἢ δούλε· τοῦτέστιν ἀνθρώπου, οὐ τὸ φαινόμενον σῶμα μόνον, ἀλλὰ πᾶσα τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις παρὰ τοῖς σωφρονοῦσιν γενόμεναι. Πρὸς ἡ τούτοις οἱ πρωτοστάται τῆ ἀσεβείας, καὶ πρῶτοι τῆ βλασφημίας καὶ τῆ εὐσεβείας βλασφήσαντες, καὶ χριστιανῶν μὲν ὄνομα ἑαυτοῖς ἐπιθέντες, πᾶσαν ἢ τὴν πολυθεον τῶν εἰδώλων πλάνην ὑπερακοντίσαντες, Μαρκίαν, Φημί, καὶ Μάνης, καὶ οἱ τῆς λοιμικῆς αὐτῶν κατέδρας μύσαι καὶ γείτονες, δι' αὐτῶν τούτων ἡμῶν ῥημάτων. τὴν οἰκίαν ὡς ἀπληξίαν μανθάνουσι· τὴν καὶ σάρκα γὰρ τοῦ κυρίου γεννησίν τε, καὶ ἐνανθρώπησιν οὐ δεχόμενοι, ἀκούουσι τοῦ θειοτάτου Παύλου διδάσκοντος, ὡς ἡ τῆς θεῆς μορφή ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν· ἢ ἡ τοῦ δούλου μορφή οὐ φαντασία τις ἦν. οὐδὲ σκιά, οὐδὲ αἴριον ἵνδαλμα, οὐδ' ἄλλο τί τῶν τοιούτων πρὸς αἰσθησέμεν, ἀλλ' ἡ τοῦ δούλου φύσις.

Εἰ ἡ τὰ ἐπαγόμενα ἡμῖν προβάλλοινο· το * , ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γλυόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους *, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, πρῶτον αὐτῶν τὴν ἄνοιαν διελέγων· εἰ γὰρ τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, φαντασίαν τινὰ ἀνθρωπείαν δηλοῖ. ἢ ἡ μορφή τῆς δούλε, φύσις ἀνθρώπου, ἐναντία τίθησιν ὁ ἀπόστολος· εἰ ἡ οὐκ ἐναντία τοῦ ἀποστόλου τὰ ῥήματα. μάθωμεν ὡς ἡ τοῦ δούλου μορφή, οὐσία δούλου τυγχάνει. Τὸ ἢ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων * γλυόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον, οὕτως νοήσομεν· ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἡμετέραν ἔχων φύσιν. οὐ καὶ πάντα ἴσος ἡμῖν ἐτύγχανεν· ἐγληνέθη μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς καὶ αὐτὸς, ἀλλ' οὐχ' ὁμοίως ἡμῖν· ἐκ παρθενικῆς γὰρ ἐβλάστησε μήτρας· καὶ τέλειος μὲν ἄνθρωπος ἦν ὡς ἡμεῖς· εἶχε ἢ πλεον ἡμῖν τὸ θεοῦ λόγου τὴν ἐνοίκησιν τε καὶ ἔνωσιν καὶ σάρκα μὲν εἶχεν ἐμφυχόν τε

* Philip. II. 7.

* Rom. VIII. 3.

* ita heic²cod. ut in edd.

καὶ λογικὴν ὡς ἡμεῖς, τὸ ἡ ἁμαρτίας οὐκ ἠνέσχετο κινήματων ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἐν σώματι ὑφ' ἁμαρτίας πολεμουμένῳ. τὸ ἁμαρτίας τυραννίδα κατέλυσε· διὰ τοῦτο ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γυρόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἀνθρώπος, ἐαυτὸν ἐταπείνωσεν, γυρόμενος ὑπὸ ἡμέρας μέχρι θανάτου, θανάτου ἢ σταυροῦ. Ὁ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα τὸ ταπείνωσεως δηλοῖ τὸ τὸ ταπεινῆς ἀνάληψιν φύσεως. Ἄλλως τε περὶ τοῦ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντος διαλεγόμενος, ἐπαγγαλίσθη ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γυρόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἀνθρώπος, διδάσκων ὅτι ὁ ἀσώματος θεοῦ λόγος ὡς ἀνθρώπος ὤφθη, φύσιν ἀνθρωπείαν ἀναλαβὼν διὸ καὶ τὸ ὡς ἀνθρώπος τέθεικεν, ἵνα μὴ ἵστωσιν τινὰ γενησάμεν νομίσωμεν τοῦ ἀοράτου θεοῦ, ἀλλὰ πιστεύσωμεν ὅτι σὰρκα λαβὼν ἐμφυχόν τε καὶ λογικόν, θεὸς ὢν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου ἐγένετο, καὶ σχήματι εὐρέθει ὡς ἀνθρώπος. οὕτως ὁ μέγας τὸ εὐσεβείας προαγωνιστῆς, ὁ μακάριος λέγω Παῦλος, τὰ ποικίλα καὶ διάφορα τῶν αἵρετικῶν κατέλυσε εἴματα. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡμᾶς ὁ λόγος παρήνευγε, τὸ τῶν αἵρετικῶν ἐλέγχων ἐμβροντησίαν, καὶ δῆλα ποίων τοῖς τροφίμοις τὸ εὐσεβείας τὸ ἀληθείας τὰ δόγματα ἀναχωρεῖν οὐκ, ὅθεν ἐξέβη, καὶ αἰρός.

ια'. Τίνος χάριν τὸ ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ θεὸς ἀνέλαβε λόγος.

Τοίνυν τὸ ἡμετέραν φύσιν ὁ ποιητὴς οἰκτείρας ὑπὸ τῶν πονηρῶν πολεμουμένην, καὶ τοῖς πικροῖς τῶν ἁμαρτίας βέλεσι βαλλομένην, καὶ τῷ θανάτῳ ὡς ἀπεμπομένην, ἐπαμύνει τῇ εἰκόνι, καὶ ὅσον πολεμῶντας καταγωνίζεται, ἐγυμνῇ τῇ δυνάμει χρησάμενος τῇ θεότητι, οὐδὲ τῇ ἐξουσίᾳ τῆς βασιλείας καταπλήξας ὅσον ἀντιπάλους, οὐκ ἀγγέλους σφατεύσας, ἐδὲ ὅσον ἀρχαγγέλους εἰς συμμαχίαν λαβὼν, οὐδὲ κεραυνῶν, ἢ πρηστῆρας καὶ τῶν ἐναντίων ὀπλίσας, ἐδὲ μὲν τῶν χερσὶν φανείς ἐπὶ τῇ ἡπείρῃ καὶ τῇ ἡμετέρων ἀντιδίκων δικαστικῶς καταψηφισάμενος*, ἀλλ' εἰς τὸ ὑποδύνατον καὶ πολεμουμένων γινόμενος, καὶ κατακρύψας

bum inhabitans et unitum. Carnem habuit animatam et rationalem uti nos, at peccati commotiones non aequae ac nos expertus est; sed in corpore quod peccato solet esse obnoxium, peccati tyrannidem debellavit. Propterea in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo, semet humiliavit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Et quidem ipsum humiliationis vocabulum demonstrat humilis naturae adsumptionem. Aliunde etiam, de eo qui in forma Dei erat disserens, addidit: in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo; docens incorporeum Dei Verbum uti hominem apparuisse, humana scilicet adsumpta natura. Ideo et dixit « ut homo » ne mutationem aliquam factam existimemus invisibilis Dei; sed credamus potius, ipsum carne adsumpta animata ac rationali, quum Deus esset, in similitudinem hominis factum, et habitu inventum ut hominem. Sic magnus rectae fidei propugnator, beatus inquam Paulus, diversa ac varia haereticorum ora dissipavit. Sed ulterius iam nos provexit sermo noster, dum haereticorum vesaniam coarguit, et rectae fidei alumnis dogmata veritatis pandit. Ergo iam tempus est illuc, unde discessimus, revertendi.

XI. *Cuius rei gratia humanam naturam Deus Verbum adsumpserit.*

Igitur naturam nostram creator miserans a malo daemone oppugnatam, et acerbis peccati sagittis vulneratam, mortique addictam, propriam ultus est imaginem, hostesque propulsavit, haud solis deitatis viribus utens, neque maiestatis potentia colluctatores profligans, non angelorum aciem instruens, neque archangelos auxiliares assumens, non fulmina aut turbine contra inimicos armans, neque cum cherubinis in terra apparens adversarios pro tribunali condemnans; sed tamquam unus de reis oppugnatique factus, deitatisque magnificentiam vilitate humanitatis

* cod. mendose καταψηφισάμενος.

celans; visibilem hominem ad pugnam corroboravit, et victorem coronavit: et iam inde a pueris virtutem edocuit, atque ad iustitiae culmen provexit, invictum servans, et peccati telis immunem, permit- tens simul ut morti succumberet, quò pec- cati iniustitiam coargueret, et mortis po- tentiam destrueret.

Nam si eorum qui peccato succubue- runt poena mors est, is qui peccato pror- sus fuerat alienus, vita scilicet frui, non mortem pati dignus erat. Porro victum pec- catum, quum ipsum victorem morti addi- xisset, eandemque adversus dominatorem suum sententiam tulisset, quam perpetuo contra subditos suos exercebat, iniuste age- re deprehensum est. Nam quamdiu pec- catum subditos suos morte multabat, ceu iure id agens non prohibebatur: sed ubi innocentem et nullius culpa reum, immo praemiis et summis laudibus dignum, ei- dem poenae addixit, necessario posthinc utpote iniustum potentia sua depulsum fuit. Atque hoc docens beatus Paulus aiebat: quod erat impossibile legi, in quo per car- nem infirmabatur, Deus filium suum mit- tens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus sed se- cundum spiritum.

Quod vero ait, hoc est. Scopus legis erat hominum naturam iustificare: haud tamen id poterat, non propriae infirmita- tis causa, sed propter audientium ad recte agendum ignaviam: namque ad carnis vo- luptatem proclives, mandatorum legis la- bore defugiebant, corporisque delecta- tionibus adhaerebant. Propterea, inquit, universalis Deus filium suum mittens in si- militudinem carnis peccati, hoc est cum humana quidem natura, sed tamen pec- cato aliena, et pro peccato, damnavit in

τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆ θεότητος τῇ εὐτελείᾳ τῆ ἀνθρωπότητος, καὶ τὸ ὁρώμενον ἄνθρωπον εἰς πάλιν ἀλείψας, καὶ νικήσαντα σεφανώσας· καὶ παιδόμενον μὲν τῇ ἀρετῇ ἐκδιδάξας, καὶ δι- καιοσύνης εἰς ἀκρότατον ἀγαγὼν, ἀήττη- τον ἢ φυλάξας, καὶ τῷ βελῶν τῇ ἀμαρτίας ἐλεύθερον, συγχωρήσας ἢ ὅμως ὑπὸ θάνα- τον χηρέσας. ἵνα τῇ ἀμαρτίας τῇ ἀδικίαν ἐλέγ- ξῃ, καὶ τῷ θανάτῳ καταλύσῃ τὸ κράτος.

Εἰ γὰρ τῷ ὑπὸ τῇ ἀμαρτίαν γενηνημένων ὁ θάνατος ἐπιτίμιον, ὁ ταύτης ἀπηλλαγ- μένος πάντας, δηλονότι ζωῆς ἀπο- λαύειν, ἀλλ' οὐ θάνατος, δίκαιος ἦν· τοί- νυν ἡττηθείσα ἡ ἀμαρτία, καὶ τῷ νικητῇ κατακρίνασα θανάτω, καὶ τῇ αὐτῇ ἐξενε- κοῦσα καὶ τῷ νενικηκός ψῆφον, ἦν αἰεὶ καὶ ἡττωμένων ἐξέφερον. ἀδικοῦσα ἐάλω· μέχρι μὲν γὰρ οὐ ὑπηκόος τῷ θανάτῳ παρέπεμπεν. ὡς δίκαια ποιοῦσα συνεχω- ρεῖτο τοῦτο ποιεῖν· ἐπειδὴ ἢ τῷ ἀθῶον καὶ ἀνεύθυνον καὶ σεφάνων καὶ ἀναρρήσεων ἄξιον τοῖς αὐτοῖς ἐπιτίμοις ὑπέβαλλεν, ἀναγ- καίως λοιπὸν ὡς ἀδικῶς τῇ ἐξουσίας ἐκ- βάλλεται. Καὶ τοῦτο διδασκὼν ὁ μακά- ριος Παῦλος ἔλεγεν· * τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆ σαρκὸς (1), ὁ θεὸς τῷ ἑαυτοῦ υἱὸν πέμφας, ἐν ὁμοίω- ματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ καὶ σάρκα φερατοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα.

Ὁ ἢ λέγει, τοιοῦτο ἐστὶ σκοπὸς, φη- σὶν. ἦν τῷ νόμῳ δικαιῶσαι τὸ φύσιν τῶ ἀν- θρώπων· ἀδυνάτως ἢ εἶχε τοῦτο ποιεῖν, οὐ παρὰ τῇ οἰκείᾳ ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ διὰ τῇ ἀκρόντων ῥασιώνῳ· ἐπὶ ῥεπῶς γὰρ ἔχον- τες περὶ τῇ σαρκὸς ἡδονῇ, ἐφυγον μὲν τὸ τῷ νομίῳ ἐπίπονον. τῷ ἢ τῷ σώματι προσεχώρουν ἡδυπαθείαις· διὰ τοῦτο, φη- σὶν. ὁ τῷ ὅλων θεὸς τῷ ἑαυτοῦ πέμφας υἱὸν ἐν ὁμοίωματι σαρκὸς ἀμαρτίας. τοῦτέστιν ἀνθρώπινῃ μὲν φύσει ἀμαρτίας ἢ ἀπηλ- λαγμένη, καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τῇ

* Rom. VIII. 3.

(1) Confer quae hac super re dicit idem Cyrillus in expl. epist. ad Rom. ed. nostr. p. gr. 26, lat. 18.

ἀμάρτιαν ἐν τῇ σαρκί, ἐλέγχας αὐτῆς τὴν
ἀδικίαν, ὅτι τὸ ἀνέυθυνον καὶ ἀμάρτίας ἐλεύ-
θερον τοῖς τῷ ἀμαρτωλῶν ὀπιμιόις ὑπέ-
βαλλεν· οὐχ' ἵνα ἡ δικαιοσύνη ὅν ἀνέλαβεν
ἀνθρώπων, ταῦτα πεποίηκεν· ἀλλ' ἵνα,
φησὶ, τὸ δικαίωμα τῆ νόμου πληρωθῇ ἐν
ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν· ἀλλὰ
κατὰ πνεῦμα· ἐπὶ ᾧ παῖσαν τὴ φύσιν τῶ ἀν-
θρώπων ἡ σωτῆρος ἡμῶν εὐεργεσία χωρεῖ·
ὅτι καθάπερ τῷ προπάτορι Ἀδὰμ, καὶ τῷ
ἁρᾶς ἐκοινωνήσαμεν, καὶ γεγόναμεν ἅπαν-
τες ὑπὸ τῷ θάνατον ὥσπερ ἐκείνος, οὕτως τῷ
σωτῆρος Χριστῷ καὶ τὴν νίκην οἰκεοῦμεθα, καὶ
τῷ δόξης συμμετέχομεν, καὶ τῆς βασιλείας
συναπολαυσόμεθα. Καὶ τούτων μάρτυς ὁ
μακάριος Παῦλος, τῷ τε παλαιῶν καὶ τῶ νέων
ἀναμνησκῶν, καὶ δικνύς τῶ προτέρων λύσιν
γεγυημένῳ, τῷ σωτῆρος ἡμῶν δικαιοσύνην.

ιβ'. Ὡσπερ τῷ τῷ Ἀδὰμ θανάτῳ ἐκοινο-
νήσαμεν, οὕτως καὶ τῷ κυρίῳ ζωῇ.

* Rom. V. 13.

Εἰ γὰρ τῷ τῷ ἔνδῳ, φησὶ*, ὡς ἀπώματι
οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ
χάρις τῷ Θεῷ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τῷ
ἔνδῳ ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ εἰς πολλοὺς
ἐπερίσσει. Καὶ μὴ βραχεία* ἄρα ἔν ὧς
δι' ἔνδῳ ὡς ἀπώματος εἰς πάντας ἀνθρώ-
πους τὸ κατὰκριμα, ἔτω καὶ δι' ἔνδῳ δικαιο-
ματος δικαιοσύνης ζωῆς· ὥσπερ γὰρ διὰ τῷ
ὡς ἀκοῆς τῷ ἔνδῳ ἀνθρώπῳ ἀμάρτωλοὶ κατ-
εσάθησαν οἱ πολλοί, οὕτως καὶ διὰ τῷ ὑπα-
κοῆς τῷ ἔνδῳ δικαιοὶ κατασθένονται οἱ
πολλοί. Ταῦτα καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους

* 1. Cor. XV. 22.

ἐπιστολῇ σαφέστερον διδάσκει λέγων·* Ὡσπερ
γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, ἔτω
καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήσονται·
ἐξ ὧν εὐδηλον, ὡς ἡμετέρας νίκη τῷ σωτῆρος
ἡμῶν ἡ νίκη καὶ γὰρ ἡττα κοινὴ γέγονεν ἡ
τῷ προπάτορος ἡμῶν ἡττα· καὶ δεῖ καθάπερ
ἐκείνῳ τῷ κοινωνίας (1) ἐκοινωνήσαμεν,
οὕτως ἡμᾶς συναπολαῦσαι τῷ ἀγαθῶν τῷ
ἐξ ἡμῶν μὲν ἀναληφθέντι, ὑπὲρ ἡμῶν ἡ
σεφανωθέντι· διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἀπόστολος ἔλε-
γχε*, ὅτι οὗς προέγνω καὶ προώρισε συμ-

* Rom. VIII. 29.
seq.

carne peccatum, iniustitia eius coarguta,
quia innocentem et peccato liberum pec-
cantium poena adfecisset. Non autem id
egit, ut quem susceperat hominem iusti-
ficaret, sed ut, inquit, legis iustificatio im-
pleretur in nobis, qui non secundum car-
nem ambulamus, sed secundum spiritum.
Namque ad universam hominum naturam
Servatoris nostri beneficium pertingit: ut
sicuti progenitoris Adami maledictioni com-
municavimus, et cuncti ut ille sub mortis
iura devenimus, ita servatoris Christi et vi-
ctoriam ceu nostram faciamus, et gloriam
participemus, et regno congaudeamus. At-
que horum testis est beatus Paulus, dum
vetera simul et nova memorat, et priorum
factam dissolutionem per Servatoris nostri
iustitiam demonstrat.

XII. *Sicut Adami mortem participavimus,
ita etiam Domini vitam.*

Nam si unius, inquit, lapsu multi sunt
mortui, multo magis gratia Dei, et donum
cum gratia unius hominis Iesu Christi in
plures abundavit. Et paulo post. Itaque
sicut per unius delictum in omnes homi-
nes condemnatio, ita et per unius iusti-
tiam iustificatio vitae. Sicut enim per in-
obedientiam unius hominis peccatores con-
stituti sunt multi, ita et per unius obedi-
tionem iusti constituentur multi. Haec in
epistola quoque ad Corinthios apertius do-
cet dicens: sicut enim in Adamo omnes
moriuntur, ita et in Christo omnes vivi-
ficabuntur. Unde constat, victoriam nos-
tram revera esse Servatoris nostri victo-
riam. Nam et communis clades fuit, illa
progenitoris nostri clades: oportetque si-
cut progenitoris contaminationem partici-
pavimus, ita bonis nos simul perfrui cum
illo qui de nobis sumptus est, et pro no-
bis coronatus. Quare et divus apostolus
aiebat: quos praescivit et praedestinavit
conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse

(1) Ita cod. κοινωνίας, quae si lectio sana est nihilve deest, videtur idiotismus, uti est κοινός in sacris
bibliis pro pollutus, profanus.

primogenitus in multis fratribus. Quos autem praedestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et iustificavit: quos autem iustificavit, hos et glorificavit. Et alibi ait: si autem filii, utique et heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur. Et alibi: si sustinuerimus, etiam conregnabimus. Pro universa ergo natura nostra Dei Verbum Deus inchoationem nostram suscepit, ut eam per omnem virtutem deducens, ad certamen provocaret adversarium, suum vero athletam invictum praestaret: et hunc quidem coronaret, illius autem cladem proclamaret, et omnibus adversus illum audaciam augeret. Idcirco in sacris evangeliiis modo aiebat: videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Nunc vero: nisi quis in fortis domum intraverit, fortemque alligaverit, quomodo vasa eius diripiet? domum fortis dicens humanam naturam, ceu quae ad illum profugerit, et omnia ipsius mandata exsequi passa fuerit, servitiumque sibi sponte imposuerit. Et alibi quoque: confidite, inquit, ego vici mundum. Et alio loco: nunc iudicium est mundi, nunc mundi princeps eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnes traham ad me ipsum. Et porro pergens, id ipsum clarius dicit:

XIII. Quod commune erga homines beneficium fuerit Servatoris incarnatio.

De iudicio quidem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. Et rursus: venit mundi huius princeps, et in me non habet quicquam: namque omni crimine alienus, nulla diaboli semina habebat. Unde et hunc tyrannide deposuit, et foras eiecit, et illorum qui antea ei serviebant pedibus subiecit, adhortans dicensque: ecce ego dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Atque ut ipsam adversus diabolum luctam spectemus, ad evan-

μόρφης τῷ εἰκόνας τῷ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Ἔς ἢ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ ἔς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε· καὶ ἔς ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. Καὶ ἐτέρωθεν λέγει· * εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν θεῷ, συγκληρονόμοι ἢ Χριστοῦ· εἰ περ καὶ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνεδοξασθῶμεν. Καὶ ἀλλαχῇ· * εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Ὑπὲρ πάσης τοίνυν τῇ ἡμετέρας φύσεως ὁ τῷ θεῷ θεὸς λόγος τῷ ἡμετέραν ἀπαρχὴν ἀνελάβετο, ἵνα διὰ πάσης αὐτὴν ἀρετῆς ἀγαθῶν, εἰς πάλιν μὲν προξέβη τῷ ἀνταγωνιστῇ, δείξει ἢ τῷ ἀθλητῇ ἀήττητον· καὶ τῷ μὲν σεφανώσῃ, ἐκείνῃ ἢ τῷ ἡτταν κηρύξῃ, καὶ καταθάρρειν αὐτῇ πάντας παρασκώσῃ· διὸ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἐλεγε· * νῦν μὲν, εἶδον τῷ σατανᾷ ὡς ἀσφαλὴν ἐκ τῷ οὐρανῷ πεσόντα· νῦν ἢ *, ἐὰν μή τις εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῷ ἰσχυροῦ, καὶ τῷ ἰσχυρὸν δῆσῃ, πῶς τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσει; οἰκίαν λέγων τῷ ἰσχυρῷ τῷ ἀνθρωπείαν φύσιν, ὡς πρὸς ἐκεῖνον αὐτομολήσασαν, καὶ πᾶν τὸ κελύσθεν ὑπὸ ἐκείνῃ φοιτῇ ἀνασχομένην, καὶ αὐθαίρετον δαλείαν ἐπαπασαμένην. Καὶ ἀλλαχῇ ἢ *, θαρσεῖτε, φησὶν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Καὶ ἐτέρωθεν· * νῦν κρίσις ἐστὶ τῷ κόσμῳ τέττε, νῦν ὁ ἄρχων τῷ κόσμῳ ἐκβληθήσεται ἔξω· καὶ γὰρ * ἐὰν ἀπὸ τῷ γῆς ὑψωθῶ, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν· καὶ προῖων ἢ τοῦτο λέγει σαφέστερον·

17'. Ὅτι κοινὴ τῷ ἀνθρώπῳ εὐεργεσία ἡ τοῦ σωτῆρος οἰκονομία.

Περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκεται· * καὶ αὖθις *, ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν· πάσης γὰρ ἀπηλλαγμένῳ αἰτίας, οὐδὲν εἶχε τῷ διαβόλῳ σπερμάτων· διὸ καὶ τὸ τυραννεῖν κατέπαυσεν, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω, καὶ ὑπὸ τῷ πάλαι δουλεύοντων πατεῖσθαι πεποίνηκε, παρεγγυῶν, καὶ λέγων· * ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφειων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τῷ ἐχθρῷ· ἵνα ἢ καὶ αὐτὴν ἰδωμὲν τῷ πρὸς τὸ διάβολον πάλιν,

* Rom. VIII. 17.

* II. Tim. II. 12.

* Luc. X. 18.

* Matth. XII. 29.

* Ioh. XVI. 33.

* Idem XII. 31.

* v. 32.

* Idem XVI. 11.

* Idem XIV. 30.

* Luc. X. 19

ἔλθωμεν ἐπὶ τῷ ἰσورىαν τῷ εὐαγγελίῳ.
 Ἀνήχθη ὑπὸ τῷ πνεύματι Ἰησοῦς εἰς τὸ
 ἔρημον μὴ τὸ βάπτισμα πειρασθῆναι ὑπὸ
 τοῦ διαβόλου· ἀνήχθη ἡ οὐχ' ὁ θεὸς λόγος,
 ἀλλ' ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 λόγου ληφθεὶς ναός· οὐ γὰρ τὸ θεὸν λό-
 γον εἰς τὸ πρὸς τὸ διάβολον πάλιν ἀπή-
 γαγε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὃν ἐν τῇ
 παρθένῳ διέπλασε τῷ θεῷ λόγῳ ναόν·
 αἰσιτῶ διετέλεσεν ἡμέρας τεσσαράκοντα,
 καὶ νύκτας ἰσαρίθμους· οὐ γὰρ ἠθέλησεν
 ὑπερβῆναι τῷ πάλαι γεννησκότων τὸ μέ-
 τρον, ἵνα μὴ φύγῃ τὸ πρὸς αὐτὸν ὁ ἀντί-
 παλῶ μάχην, ἵνα μὴ γνωρίσας τὸ κρυ-
 πτόμενον, φύγῃ τὸ πρὸς τὸ φαινόμενον πά-
 λιν· τούτῃ χάειν μὴ τὸ προειρημένον ἀριθ-
 μὸν τῶν ἡμερῶν, ὃ ἀνθρωπείας φύσεως τὸ
 πάθος ὑποφαίνει, καὶ συγχωρεῖ τῇ πείνῃ
 χώραν λαβεῖν, λαβὴν ἐκείνῳ διὰ τὴν
 πείνης διδούσης· οὐ γὰρ προσελθεῖν ἐτόλμα,
 πολλὰ περὶ αὐτὸν θεοπρεπῆ γινόμενα θεω-
 ρῶν· καὶ γὰρ ἄγγελοι τεχθέντος ἐχόρδον,
 ἀνατείλας ἀστὴρ μάστιγος ἐποδήθησεν εἰς προσ-
 κύνησιν· ὅθεν ὁ αὐτῆς φάλαγξ κορυφαίης,
 καὶ αὐτὸν ἑώρα πᾶσαν ἐκ παιδὸς μετιόντα
 δικαιοσύνην, βδελυττόμενον κακίαν, μυ-
 σαττόμενον πονηρίαν· καὶ ταῦτα * καὶ ἔτι εἰς
 αὐτὸν γεγνημένην πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ προ-
 φήτου *, ὅτι πρὶν ἢ γινῶναι αὐτὸν ἀγαθὸν
 ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξατο τὸ
 ἀγαθόν· ἐβόα ἡ καὶ Ἰωάννης· * ἴδε ὁ ἀμνὸς
 τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·
 πατὴρ ἄνωθεν ἐμαρτύρησεν· * ὅθεν ἐστὶν ὁ
 υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠδόκησα· τοῦ
 πνεύματος ἡ χάρις ἐφοίτησε· ταῦτα καὶ ὅσα
 τοιαῦτα τὸ διάβολον καταπλήττοντα προσ-
 ελθεῖν οὐκ εἶα τῷ τῆς ἡμετέρας φύσεως
 ἀθλητῇ· ὡς ἡ τὴν πείνης τὴν προσβολὴν ὑπε-
 δέξατο, καὶ ξοφῆς αὐτὸν εἶδεν ἀνθρωπίνης
 θεόμενον, καὶ καρτερεῖν περαιτέρω τῷ πα-
 λαιῶ ἀνδρῶν οὐ δυνάμενον, προσέρχεται,
 λαβὴν οἰόμενον εὐρηκέναι μεγίστην, καὶ
 νικήσιν ῥαδίως πεισέων.

gelicam historiam veniamus. Ductus est a Spiritu in desertum Iesus post baptismum, ut tentaretur a diabolo. Ductum est autem non Dei Verbum, sed illud ex Davidis semine a Deo Verbo templum adsumptum. Non enim Deum Verbum ad luctandum cum diabolo abduxit Spiritus sanctus, sed illud inquam quod ex Virgine formaverat Deo Verbo templum. Perseveravit ieiunus quadraginta diebus, totidemque noctibus. Non enim voluit eorum qui olim ieiunaverant mensuram excedere, ne adversus se pugnam adversarius defugeret, ne inquam eo qui occultus erat agnito, luctari cum manifesto recusaret. Huius rei causa, post praedictum dierum numerum, humanae naturae passionem patefecit, permisit fami aditum, fame videlicet ansam diabolo praebens. Non enim accedere audebat, quia multa ab eo digna Deo facta observaverat. Namque et angeli eo nato tripudiaverant, et exortum sidus magos duxerat ad adorationem, nempe eiusdem ordinis antesignanos, et ipsum viderat iam inde a pueritia omni iustitiae deditum, a nequitia abhorrentem, malitiae osorem; atque haec secundum editum de eo a propheta vaticinium: quoniam priusquam cognoscat ipse bonum vel malum, non credet malitiae, ut eligat quod bonum est (1). Clamabat quoque Iohannes: ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Pater desuper testabatur: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Gratia denique Spiritus sancti supervenit. Haec et eiusmodi alia diabolum terrefacientia, non sinebant accedere ad nostrae naturae athletam. Sed postquam is famis accessum admisit, ipsumque vidit humani nutrimenti indigum, neque ultra antiquorum hominum terminum durare valentem, tunc accessit, ansam existimans se cepisse maximam, facilemque credens victoriam relaturum.

(1) Ita se habet graecus textus tum in bibliis tum apud Cyrillum; atque ita apud Sabaterium interpretantur SS. Ambrosius atque Fulgentius; neque abludit Irenaeus qui tamen pro non credet, scribit non consentiet. Vulgatus autem interpret differt, quia hebraicum textum sectatur.

XIV. *Quomodo diabolus debellaverit
Christus dominus.*

Ac quemadmodum in proeliis cum quis vult aliquem cataphractum telo appetere, totum oculis circumtuetur, eminus observans, nudum aliquod membrum explorans, ut illuc sagittam dirigens adversarium vulneret; sic diabolus omni iustitia Christum videns armatum, situmque idoneum scrutans ad quem telum dirigeret, ut emergentem vidit famem, audacter accedit ceu re quaesita potitus, quia ipsam progenitoris passionem in eo deprehenderat. Namque et illum esca oblata felici vita spoliaverat, et sudori, aerumnae, ac morti implicuerat. Ergo ita dicens accedit: si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Certe id non fecisset, nisi famis passionem Servator admisisset. Quam rem ex iis quae postea evenerunt quilibet manifeste cognoscet. Siquidem statim ac victus in lucta fuit, expertusque didicit, hunc esse quem prophetae omnes praedixerant, ne aspectum quidem eius accedentis ferre ausus est, sed ilico aufugit, nunc clamans: quid nobis et tibi, fili Dei? cur venisti ante tempus torquere nos? Nunc autem: novi quod filius Dei sis; adiuro te, ne me torqueas. Adeo illum timebat, iudicemque fatabatur! Tunc autem ante experientiam, haud talibus verbis utebatur, sed confidenter accedebat dicens: dic ut lapides isti panes fiant. Nam supernam, inquit, vocem audiui, filium te vocitantem; ignoro autem, donec experientiam magistram nactus fuero. Factis mihi persuade, qui appellaris, eum te esse revera. Nam si hoc didicero, fugiam, evadam, quominus tecum collucter deprecabor. Etenim quantum inter nos duos intersit, scio. Demonstra ergo prodigium, tuamque miracula patrandi efficaciam; doce me prodigii auctorem; dic ut lapides isti panes fiant.

Ergo his auditis, celat deitatem Christus, humanaeque naturae more loquitur:

ιδ'. Τί νι ζόπω κατηγωνίσατο τ' διάβολον
ὁ δεσπότης Χριστός.

Καὶ καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις (ὧ) πανταχόθεν τῇ πανοπλίᾳ κεκαλυμμένον, κατατοξεῦσαι τίς ἐθέλων, ὅλον τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸ σκοπῶν, πόρρωθεν ἐρδυνῶν, μέλος γεφυμνωμένον ὀπιζιτῶν, ἵνα τὸ βέλος ἐκεῖ ρίψας τ' ἀντίπαλον πλήξῃ, οὕτως ὁ διάβολος πάσῃ δικαιοσύνῃ τ' Χριστὸν καθωπλισμένον ὁρῶν, καὶ τόπον ζητῶν ἀρμόδιον, ἵνα τὸ βέλος ἐκεῖ ἀκοντίσῃ, ὡς εἶδε τ' πείναν ἀναφανεῖσαν, προσέρχεται θαρσαλέως ὡς εὐρῶν τὸ ζητούμενον, ὡς τ' προπάτορος ἐν αὐτῷ θεωρήσας τὸ πάθος· καὶ γὰρ ἐκεῖνον διὰ βρώσεως στερήσας τ' ἀλύπε ζωῆς, ἰδρῶτι καὶ ταλαιπωρίᾳ καὶ θανάτῳ σωζέσκει· προσέρχεται τοίνυν λέγων· * εἰ υἱὸς εἶ τ' Θεῶ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται· οὐκ ἂν ἦ τῷτο πεποίηκεν, εἰ μὴ τὸ πάθος τ' πείνης ὁ σωτὴρ κατεδέξατο· καὶ τῷτο μάθοι τίς ἐκ τ' μὴ ταῦτα σαφῶς· ὡς γὰρ ἡγήθη παλαίσας, καὶ διὰ τ' πείρας ἔμαθεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὃν οἱ προφῆται προεκήρυξαν ἅπαντες, οὐδὲ τ' θέαν αὐτοῦ προσιόντων φέρειν ἐτόλμησεν, ἀλλ' εὐθύς ἐδραπέτευσεν, νῦν μὲν βοῶν *, τί ἡμῖν καὶ σοὶ υἱὲ τ' Θεῶ; τί ἡλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; νῦν ἦ, οἶδα σε τίς εἶ ὁ υἱὸς τ' Θεοῦ, ὁρκίζω σε μὴ με βασανίσῃς. * οὕτως ἐδεδοίκα, καὶ κριτὴν ὡμολόγη· τότε πρὸ τ' πείρας οὐ τοιούτοις ἐκέχρητο ῥήμασιν, ἀλλὰ θαρρῶν προσήλ' λέγων· εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται· τ' μὲν γὰρ ἄνωθεν ἐλθούσης φωνῆς ἤκουσα, φησὶ· τοῦτό σε καλεσάσης, ἀπὶ τῶν ἡμερῶν ἂν λάβω πῶς πείραν διδάσκαλον· πείσόν με διὰ τ' πραγμάτων, ὡς ὁ κέκλησαι, ἀληθῶς ὑπάρχεις· ἂν γὰρ τῷτο μάθω, φεύξομαι, καὶ δραπέτευσω, καὶ τ' πρὸς σὲ πρὸς αἰτίσομαι πάλιν· οἶδα γὰρ ὅσον ἐμοῦ καὶ σοῦ τὸ διάφορον· δείξον τοίνυν τὸ θαῦμα καὶ τ' θαυματουργίαν, δίδαξον τ' τ' θαύματ' ποιητὴν· εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

Τούτων ἀκούσας κρύπτει μὲν τ' θεότητα, ἐκ τ' ἀνθρωπείας δ' ἀγέλλεται φύσεως·

* Matth. IV. 3.

* Idem VIII. 29.

* Luc. VIII. 28

οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ, λέγων, ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι διὰ σόματος ἐκπορεύομένῳ Θεοῦ· δύναμαι, σπῆν, ἀνδ' ἄρτε φαφῆναι· οὐ μόνον γὰρ ἄρτοις ἢ τῷ ἀνθρώπων συσκορεῖται ζωὴ, ἀλλὰ ῥῆμα Θεῦ ἀρκεῖ πᾶσαν τὴν ἀνθρώπων διατρέφει πλὴν φύσιν· οὕτως ὁ ἰσραηλιτικὸς διетράφη λαὸς, τσσαράκοντα ἔτη συλλέγων τὸ μάννα, καὶ θήρας ἀπολαύων ὀρνίθων πεπεδημένης βελῆ Θεῦ· καὶ Ἡλίας κόρακας ἐσιάτορας ἔσχε· καὶ Ἐλισαῖος ἀγρίοις λαχάνοις τὰς θιασώτας διέθρεψε· καὶ τί με δεῖ τὰ παλαιὰ καταλέγειν; Ἰωάννης δὲ ὁ ἐναλχὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίζων, πᾶσαν τε τὴν ἡλικίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατελέσας, ἀκρίσι ζέφεται, καὶ μελιττῶν ἀγρίων καρπῷ· οὐδὲν τοίνυν ἀπεικὸς, καὶ ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ ξένη ἐσιασθῆναι ζοφῇ, καὶ ἄρτε μὴ δευθῆναι.

Τούτων ἀκούσας ὁ διάβολος ἤλγυνσε μὲν ὡς ἡττηθεῖς, οὐκ ἀπηγόρευσε δὲ πλὴν νίκῃ, ἀκούσας ὡς ἀνθρωπῶς εἶναι· διὸ δυνάτεον αὐτῷ καὶ τρίτῳ αὐτοῖς πείραν προσάγει, πῇ μὲν λέγων, εἰ υἱὸς εἶ τῷ Θεῷ, βάλε σεαυτὸν ἄνωθεν κάτω· πῇ δὲ τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ὑποδακνὺς, καὶ ταύτας ἀντιδώσειν ὑπισχνούμηνος, εἰ πρότερον παρ' αὐτοῦ πλὴν προσκύνῃσιν λάβοι· ὡς ἡ πάλιν αὐτὸν τῷ παλαιῶν νομίμων ἀνέμνησε, γέγραπται λέγων, κύριον τὸ θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ ἐδίδαξεν ὅτι οὐκ ἀνέξεται ἑτέρῳ τινὶ τὸ Θεῖον γέρας προσενεγκεῖν, καὶ ἑτέρων δὲ ὑπομέμνησε ῥημάτων τοῦ Θεοῦ καὶ διδαγμάτων διαγορεύοντων μὴ παρὰ τὴν τῷ Θεῷ ὅλων Θεὸν, ὁ μὲν ἀπέδρα τῷ ἡττησὶ πλὴν αἰσχύνης οὐ φέρων, καὶ δαλιῶν, καὶ τρέμων, καὶ τῆς τυραννίδος ἐκβληθείσας προσδοκῶν· πάντα γὰρ αὐτοῦ κενώσας τὰ βέλη, καὶ πᾶσας αὐτοῦ τῆς ἀπάτης τὰς πάλας προσενεγκὼν, ἄζωτον εὔρε, καὶ ἀήττητον τὸν ἀθλητὴν· καὶ ὡς τῷ Ἀδὰμ προσελθὼν, οὐχ' εὔρεν ὃν προσεδόκησεν· ἄγγελοι δὲ τῷ νικητῇ προσιόντες οἱ πύργῳθεν ἐώρων πλὴν πᾶλλον, καθάπερ τινες ἱερεῖς διηκόνουν, ἐχόρευον, εὐφῆμεν τῷ ἀθλητῇ, ἐσεφάνουν, ἀνεκήρυττον, ἔχαι-

non ex solo pane vivit homo, sed ex omni verbo quod procedit de ore Dei. Possum, inquit, sine pane nutriri. Neque enim panibus tantum vita hominum sustentatur, sed Dei verbum sufficit universae hominum alendae naturae. Sic israheliticus pastus fuit populus, quadraginta annis manna colligens, et avium venatu fruens quae Dei voluntate irretiabantur. Item Elias corvos altores habuit; Elisaeus autem agresti olere sodales suos nutrit. Sed cur vetera numero? Iohannes qui nuper apud Iordanem baptizabat, omnemque aetatem in deserto transegit, locustis alitur et apum silvestrium fructu. Haud ergo incredibile est, nos quoque insolito a Deo cibo nutriri, et pane non indigere.

Haec audiens diabolus, victum quidem se doluit; sed tamen eum intelligens hominem esse, de victoria non desperavit. Propterea secundam illi tertiamque admovet tentationem; modo dicens: si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Modo regna mundi ostendens, eaque se daturum promittens, si se prius adorasset. Sed ubi Christus illi prisca dicta in mentem revocavit, scriptum est, inquiens, dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies; admonuitque, numquam se commissurum ut cuivis alii divinum obsequium offerret; atque alia insuper Dei effata ac praecepta commemoravit, quae universalem Deum tentare vetabant; ille quidem fugiebat, ignominiam cladis non ferens, timens tremensque, et se tyrannide depulsum iri expectans. Nam quum tela omnia insumpsisset, cunctasque fraudis luctas ipsi admovisset, invulnerabilem invictumque athletam esse cognovit. Etenim quum eum Adami instar fuisset adgressus, non qualem expectabat, comperit. Porro angeli ad victorem accedentes, qui eminus antea luctam spectaverant, ceu quidam amatores iam ministrabant, choream agebant, athletam magnificabant, coronabant, praedica-

bant, gratulabantur conservorum hominum libertati, adversarii cladem spectantes gaudebant.

XV. *Nisi Christus mentem quoque adsumpsisset, nihil nostrum interesset victoria de diabolo. Contra Apollinarem.*

Haec stultum Apollinaris deliramentum refutant, qui mentis loco Deum Verbum in adsumpta carne inhabitavisse dicit. Nam si forte humanam mentem adsumpta natura non habuisset, Deus utique solus cum diabolo decertasset, Deus victoriam retulisset; Deo autem victore, ego nihil de victoria profecissem, quia ad eam nil contulissem. Sed et omni ob eam gaudio carerem, quia alieno tantum trophaeo gloriarer. Diabolus vero laetaretur, gloriaretur, superbiret, seque iactaret, ceu cum Deo proeliat, et a Deo victus. Magnum quid enim ipsi esset a Deo vinci. Nam si Deus Verbum, mentis loco, in suscepto corpore fuisset, probabilibus fortasse excusationibus usus esset diabolus; etenim haud absurde dixisset: ego, domine et rerum omnium auctor, haud contra te pugnam suscepi: novi enim dignitatem tuam, scio potentiam, agnosco dominatum, meum confiteor famulitium, quamquam apostata factus sum. Cedo autem de victoria ipsis angelis cunctisque caelestibus coetibus, quorum infelix ego pars olim fui. Sed proelium contra hunc suscepi, quem de limo formatum ad imaginem tuam condidisti, rationis usu exornasti, et paradisi civem constituisti, terraeque et maris dominum exhibuisti. Hunc ego ad hanc usque diem vincens et vulnerans et morti addicens persto. Huic in stadium adducto, et mecum luctari coacto, velim ipse spectator adsis et certaminum praeses. Quod si magistri quoque vis fungi vice, doce eum luctari, demonstra illi victoriae artificia, instrue ut

ρον ἐπὶ τῇ τῷ ὁμοδούλων ἀνθρώπων ἐλθε-
-θείᾳ, ἐγάννυντο τῷ ἀντιπάλῳ πῶ ἦτταν
ὁρώντες.

ιε'. Ὅτι εἰ νοῦν οὐκ ἀνέλαβεν, οὐδὲν πρὸς
ἡμᾶς ἢ κτ' τῷ δὲ βόλῃ νίκη. Κατὰ τῷ
Ἀπολινάρι (1).

Ταῦτα τῷ Ἀπολινάρι ἐλέγχῃ ματαιο-
λογίαν, ὅς ἀντὶ νοῦ τῷ Θεῷ λόγον ἐνοικῆ-
σαι λέγῃ τῇ προσληφθείσῃ σαρκί. εἰ γὰρ
νῦν οὐκ εἶχεν ἀνθρώπινον ἢ ἀναληφθεῖσα
φύσις, Θεὸς μὲν ὁ πρὸς τῷ διάβολον ἀγω-
νισάμενος ἦν, Θεὸς δὲ ὁ τῷ νικῶν ἀναδησά-
μενος Θεοῦ δὲ νενικηκότος. ἐγὼ μὲν οὐδὲν
ἀπωνάμην τῷ νίκῃς, ὡς οὐδὲν εἰς ταύτην
εἰσενεγκών. ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκτεῦθεν εὐφροσύ-
νης γεγύμνωμαι, ὡς ἐπὶ τροπαίοις γαυριῶν
ἀλλοτρίοις. ὁ δὲ διάβολος αὐχεῖ, καὶ κομ-
πάζῃ, καὶ μέγα φρονεῖ, καὶ σεμνύεται. ὡς
Θεῷ παλαίσας, καὶ ὑπὸ Θεοῦ ἡττηθείς.
μέγα γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ ἡττηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ.
ὅτι εἰ ὁ Θεὸς λόγος ἦν ἀντὶ νοῦ ἐν τῷ
ληφθέντι, καὶ ὁ διάβολος δικαιολογίαις
χρησάτο ἂν εὐλόγοις. καὶ εἴποι ἂν εἰκότως.
ἐγὼ, δέσποτα ἐ ποιητὰ τῷ ὅλων, οὐ πρὸς
σὲ τῷ μάχην ἀνεδεξάμην. οἶδα γάρ σε πῶ
ἀξίαν. ἐπίσταμαι τῷ ὀξυσίαν. γινώσκω τῷ
δεσποτείαν. ὁμολογῶ τῷ δελείαν, εἰ καὶ ἀπο-
στασίαν νοσῶ. ὡς αὐτῷ καὶ ἀγγέλοις τῷ
νίκῃς, καὶ πᾶσι τοῖς οὐράνιοις δήμοις, ὧν
ποτὲ καὶ ὁ ταλαίπωρος εἰς ὑπῆρχον ἐγώ.
πῶ δὲ μάχην πρὸς τοῦτον ἀνεδεξάμην, ὃν
ἀπὸ πηλοῦ μὲν δέσποσας. κατ' εἰκόνα δὲ
σὺν ἐποίησας, καὶ ἐτίμησας τῷ λόγῳ, καὶ
ὡς ἀδείσας πολίτην κατέστησας. καὶ γῆς καὶ
θαλάττης δεσπότην ἀπέφηνας. τοῦτον μέ-
γιστος τῷ σήμερον ἡμέρας νικῶν. καὶ βάλλων,
καὶ τῷ θανάτῳ ὡς ἀπέμπων διατελῶ. τε-
τον εἰς τὸ στάδιον ἀγαγών. καὶ παλαίαν
ἐμοὶ κελεύσας. γῆροῦ Θεοῦ αὐτὸς καὶ τῷ
παλαισμάτων ἀγωνοθέτης. εἰ δὲ βούλῃ καὶ
τὰ παιδοξίβητος ποιεῖν. δίδαξον παλαίαν,
ὑπόδειξον αὐτῷ τὰς τῷ νίκῃς λαβὰς, ἀλαι-

(1) De variis Apollinaris erroribus memini me olim disserere Script. vet. T. I. ed. prim. p. 185. in adn., quo tempore nonnulla eius in Lucam fragmenta ex vaticano codice edidi: quamquam multo lautiores Apollinaris copiae ex aliis adhuc codicibus producendae mihi supersunt.

λον ὡς θέλεις, μόνον μὴ συμμαχήσης παλαίοντι· οὐ γὰρ οὕτω Θρασύς ἐγὼ, καὶ τὸ φρονεῖν ἐξεσηκώς, ὡς σοὶ τῷ ποιητῇ παλαίαν ὀπχειρῆσαι· ταῦτα ἂν εἶπεν ὁ διάβολος· δικαίως πρὸς τὸ σῶτήρα Χριστὸν, εἶπερ οὐκ ἀνθρώπος ἦν, ἀλλὰ Θεὸς ὁ ἀντὶ ἀνθρώπων παλαίων· εἰ γὰρ νοῦς ἀνθρώπινος οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ, Θεὸς ἀντὶ νοῦ ὑπάρχων τὰ τῷ νῷ ἐνήργει προσήκοντα· Θεὸς μὲν ἦν ὁ τῷ σώματι συμπανήσας, Θεὸς ἢ ὁ διψήσας, καὶ κοπιάσας, καὶ ἄλλα πάντα τὰ ἀνθρώπινα ὑπομείνας παθήματα· εἰ ἢ Θεὸς ὁ παλαίσας, καὶ νικήσας, καὶ γὰρ τὸ νίκης ἐσέφημαι, Θεὸς ἢ ὁ πῶς δικαιοσύνην ἅπασαν κατορθώσας· εἶπερ· ὡς φασὶν οἱ τῆς Ἀπολιναρίου τερθρέας ὁμολογοῦνται· ὅτι ἀδύνατον ἦν καὶ ἐν ἀνθρώπινῳ [νοῷ] πληρῶσαι τὴν δικαιοσύνης ὁδὸν νόμους, οὐκ ἀνελάβετο τοῦτον ὁ Θεὸς λόγος.

ις'. Ὅτι οἱ ἀμάρτανοντες ἀπολογίαν ἔχουσιν, εἰ ὡς ἀσθενῇ τὸ νοῦν οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς λόγος.

Τοῦτο ἢ λέγοντες, πρῶτον μὲν ἀδυναμίαν προσάπτουσιν οὐ τὸ τυχοῦσαν αὐτῷ τῷ Θεῷ, εἶπερ, ὡς φασὶν, οὐχ' οἷόν τε ἦν τὸ νοῦ τὸ ἀνθρώπινος σωόντος δικαιοῦσαι τὸν ἀνθρώπον· ἔπειτα ἢ καὶ πᾶσι τοῖς ἀμάρτανεσι, καὶ ὅτι θεῖος νόμος ὡς ἀφαινεῖται, ἀπολογίας ὑπανόιγχι θύραν· εἵποιεν γὰρ εἰκότως πρὸς τὸ ὅλων Θεόν οὐκ ἀσύγνωστα, δέσποτα, πεπωλημελήκαμεν, οὐδὲ τιμωρίας ἄξια· νῦν ἡμεῖς λαβόντες ἀσθενῇ, καὶ φυλάττειν ὅτι σου οὐ δυνάμενον νόμους· καὶ μάρτυροῦσι πατριάρχαι, καὶ προφήται, καὶ τὸ θεοφιλῶν ἀνθρώπων τὰτάγματα, τὰ τε πρὸ τῶ νόμου, καὶ τὸ μετὰ τὸν νόμον, οἱ ἐν ἀζυγίᾳ, οἱ ἐν ζυγῷ, οἱ ἐν πλείτῳ, οἱ ἐν ἀκτησίᾳ πληρῶσαι σε τὰς ἐντολάς μὴ δυνήσκειν διὰ τοῦτον· καὶ ταῦτα τῷ παναγίῳ σε πνεύματι βοηθοῦμενοι· καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; αὐτὸς, ὁ δέσποτα, ἐν σαρκὶ ὡς ἀφαινεῖται, καὶ σάρκα μὲν ἡμετέραν ἀνέλαβες, τὸ ἢ νοῦν ὡς κωλύοντα τὴν ἀρετῆς τὴν κτήσιν, καὶ τὴν ἀμάρτιαν τὴν ἀπάτῃ ῥαδίως ὑποδεχόμενον, ἀπερρί-

vis, tantum ne ipse certaminis socius fias. Non enim ego ita sum audax, et mente captus, ut tecum creatore certare adgre-diar. Haec iure diabolus servatori Christo dixisset, si certe haud homo fuisset, sed Deus vice hominis luctans. Nam si mens humana in eo non erat, Deus loco mentis inhaerens, officia mentis impleset. Deus (id est mera deitas) simul cum corpore esurisset, Deus sitisset, Deus laborem et reliquas omnes perpeusus esset humanas passionibus. Porro si Deus luctatus esset atque vicisset, ego quidem victoria caruissem, Deus vero omnem iustitiam impleset. Siquidem, ut aiunt apollinarianae garrulitatis professores, quia impossibile erat humana praeditum mente, iustitiae leges adimplere, hanc idcirco non suscepit Verbum Deus.

XVI. Quod defensionem habeant peccatores, si mentem, utpote infirmam, Deus Verbum non suscepit.

Hoc dum aiunt, primo quidem haud modicam impotentiam ipsi Deo affingunt, siquidem, ut aiunt, fieri non poterat ut si humana mens ei inesset, hominem iustificaret. Deinde peccatoribus cunctis, et divinarum legum violatoribus, defensionis fores patefaciunt. Iure enim rerum omnium Deo dicerent: nihil venia indignum, Domine, peccavimus, neque poena dignum; quandoquidem infirmae mentis ducatum sortiti sumus, quae leges tuas observare nequit. Testes sunt patriarchae atque prophetae, et Deo carorum hominum agmina, tum ante tum post legem, tum caelibes tum coniugati, tum opulenti tum inopes, qui mentis causa tuas adimplere leges haud potuerunt; nequicquam Spiritu tuo sanctissimo auxiliante. Sed cur pluribus verbis opus sit? Tu ipse, Domine, carne indutus venisti; sed carnem quidem nostram adsumpsisti, mentem tamen ut virtutis adaptioni contrariam, et peccati errori facile obnoxiam, recusasti nec sumere passus es:

tuque adeo mentis vice in carne functus es, atque ita iustitiam felici successu perregisti. Hac videlicet ratione peccatum vicisti. Deus enim es, voluntatis vi quicquid libuerit agens, nutu tuo negotia versans. Nos vero mente humana praediti, quam tu tibi sumere noluisti, necessario sub peccato degimus, tua sequi vestigia non valentes. Quid est enim humana mens prae Dei viribus, sapientia, lumine, iustitia, vita, aliisque substantiae tuae efficacis, quae veluti radii ac lampades ex natura tua scaturiunt? Haec credibiliter dicerent ii qui peccato servire decrevissent, si Deus Verbum dum vere hominem adsumeret, hac ratione impeccantiam suam sibi conciliasset.

XVII. Argumenta ob demonstrandum, recte factam fuisse mentis humanae adsumptionem.

Sed iam istorum nugas in praesenti omittamus. Nos vero ad propositum argumentum revertamur, atque demonstremus necessariam fuisse Servatoris nostri incarnationem. Quia enim totus homo deceptus fuerat, totusque sub peccatum deciderat, et ante ipsum corpus mens errorem admiserat; namque antea mentis consensus peccatum delineat, deinde id corpus per suam actionem figurat, merito Christus dominus lapsam naturam erigere volens, utrique simul manum porrigit, et iacentem erigit, carnem inquam ac mentem, quae ad creatoris imaginem facta fuit. Est enim mens invisibilis, incontemplabilis, impervia et incomprehensibilis, neque se ipsam cognoscens, et insuper incircumscripta: et si cogitationum phantasiam spectamus, ducatu et potestate praedita, artibus et scientiis ornata, parva quaedam ac nova creatrix, vel ut verius dicam creatoris imitatrix, regina creaturae visibilis, vel regis imago, tributa de terra colligens, ex mari, atque aëre, ex sole ac luna et stellis, ex caelo et nubibus, ex ovibus, bobus, aliis-

φας, καὶ οὐκ ἠνέσχε λαβεῖν γέγονας ἢ ἀντὶ τοῦ τῇ σαρκὶ, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ ἢ δικαιοσύνην κατάρθωσας· τούτῳ τῷ ἔσῳ τῇ ἀμάρτιαν νενίκηκας· θεὸς γὰρ ὑπάρχεις, βελῆ ποιῶν τὸ δοκεῖν. νύματι μετασκευάζων τὰ πρᾶγματα· ἡμεῖς ἢ νοῦν ἔχοντες ἢ ἀνθρώπινον, ὃν ἀναλαβεῖν οὐκ ἠθέλησας, ἀναγκαίως ὑπὸ τῇ ἀμάρτιαν τυγχάνομεν, τοῖς σοῖς ἀκολυπηθῆσαι ἴχνεσιν οὐκ ἰσχύσαντες. Τί γὰρ νοῦς ἀνθρώπινος πρὸς Θεοῦ δυνάμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ζωὴν, καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας ἢ σῆς οὐσίας. αἱ καθάπερ ἀκτῖνες καὶ λαμπηδόνες ἐκ τῆς σῆς ἀνίσχουσι φύσεως; ταῦτ' ἂν εἰκότως εἴπωσιν οἱ τῇ ἀμαρτίᾳ δουλεύοντες αἰρούμενοι, εἴπερ ὁ Θεὸς λόγῳ ἀληθῶς ἂν συνανέλαβεν ἄνθρωπον· τούτῳ τῷ ἔσῳ μηχανησάμενος τὸ ἀναμάρτητον.

13'. Κατασκευῇ, ὅτι εὐλογος ἢ τῷ νοῦ ἀνθρώπινον ἀνάληψις.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀδολεσχήαν ἐκείνων καταλίπωμεν ἐπὶ τῷ παρόντος· ἡμεῖς ἢ ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ὑπόθεσιν ἐπ' ἀνέλθωμεν, καὶ δείξωμεν τῷ τῷ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν ἀναγκαίως γενησμένην· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἡπατήθη, καὶ ὁ ἅπας ὑπὸ τῇ ἀμάρτιαν ἐγένετο, καὶ πρὸς τὸ σῶμα ἢ τῷ ἀπάτην ὁ νοῦς ὑπεδέξατο· ἢ τῷ νοῦ καὶ πρότερον συγκατάθεσις τῇ ἀμάρτιαν σκιαγραφεί, εἴθ' ἔτιωσ διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σῶμα ταύτην μορφοῖ, εἰκότως ὁ δεσπότης Χριστὸς τῷ πεπτωκυῖαν φύσιν ἀναστήσῃσιν ἐκλόμενος, πᾶσι χεῖρα ὀρέγῃ, καὶ κειμένην ἐγείρει τὴν σάρκα φημι καὶ τὸ νοῦν, ὃς ἐγγόνει κατ' εἰκόνα τῷ κτίσαντος· ἀόρατός τε καὶ ἐστὶ, καὶ ἀθέατος, ἀνέφικτός τε, καὶ ἀκατάληπτος, ἐδ' αὐτὸν ἐπιστάμενος, πρὸς ἢ τέτοις καὶ ἀπερίγραφος· εἴπερ εἰς τὸ λογισμῷ ἀποβλέψαιμεν φαντασίαν, ἡγεμονία τε καὶ ἐξουσία τετιμημένος, τέχναις καὶ ἐπιστήμας κεκοσμημένος, βραχύς τις ὁ νέος δημιουργός, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν τῷ δημιουργοῦ μιμητής, βασιλεὺς τῶν ὁρώμενης κτίσεως, ἢ βασιλεὺς εἰκόνων, φόρος συλλέγων ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἐκ αἵματος, ἐκ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων, ἐκ ἔρᾶς καὶ νεφῶν, ἐκ προ-

βάτων ἢ βοῶν ἢ τῶν ἄλλων κτηνῶν, μάλλον ἢ πάντας αὐτῶν ὅσους καρπούς δρεπόμενος· δι' αὐτὸν γὰρ ἐγένετο τὰ ὀρώμενα, θεὸς γὰρ τούτων ἀπροσδεής.

Οὐκ οὖν ἠτίμασε τὸ οὕτω τίμιον, (ⲙ) θεραπεύειας δεόμενον· οὐδὲ τὸ φθειρόμενον καὶ νόσῳ ἢ γήρᾳ δουλεῖον καὶ θανάτῳ ἀνέλαβε, τὸ δὲ λογικὸν καὶ ἀθάνατον ἢ κατ' εἰκόνα γεγνημένον ὑπερεῖδε, καὶ ταῦτα κακῶς, ὡς φασὶ, διακέειμενον· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν φύσιν παλαιωθεῖσαν ἐνεοποίησε· καὶ τὸ μὲν αὐτῆς καινὸν ἀπειργάσατο, τὸ δὲ πεπαλαιωμένον καὶ διεφθαρμένον ἀνίατον εἶασε; καὶ ταῦτα τιμιώτατον ὑπάρχον, καὶ ἀθανασία τετιμμημένον, καὶ λόγῳ κεκοσμημένον, καὶ τῷ νοητῶν μοίρᾳ τυγχάνον· τῷ ἀτοπωτάτων γὰρ τὸ μὲν σῶμα τὸ πῆλινον, καὶ χοῖκον, καὶ πάθει συνεζευγμένον, καὶ προσληφθῆναι, καὶ ἀναληφθῆναι, ἢ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης καθιδρυθῆναι· τὸν δὲ νοῦν (ⲙ) ἀόρατον, τὸν ἀθάνατον, (ⲙ) ἡγεμόνα τοῦ ζώου, τὸν κατ' εἰκόνα θεῖαν γεγνημένον, τὸν ἀφ' ἀθανασίας τετιμμημένον, τὸν τοῦ σώματος ἡνίοχον, ἢ κυβερνήτην καὶ μουσικόν, δι' ὃν οὐκ ἄλογος ἢ ἀνθρωπεία φύσις, ἀλλὰ σοφίας ἢ τέχνης ἢ ἐπιστήμης ἀνάπλεως (1), τοῦτον ἀπερρίφθαι κάτω, καὶ τῆς τοῦ σώματος μὴ μεταλαγχάνειν τιμῆς· δι' ὃν τὸ σῶμα τῆς λογικῆς ἐγένετο κτίσεως· δι' ὃν νομοθεσίαι, καὶ προφητεῖαι, δι' ὃν ἀγῶνες, καὶ πάλαι, καὶ νίκαι, ἢ ἀνὰ ῥήσεις, καὶ στέφανοι· δι' ὃν καὶ τὸ σῶμα τὸ συναθροῦν, ἄθλον τῷ πόνῳ ἔχει· τῷ οὐρανῶν βασιλείαν· δι' ὃν καὶ αὐτὴ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἢ παρουσία γεγένηται, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἐπραγματεύθῃ μυστήριον· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀφύχων ἢ ἀνοήτων τὰ σωτήρια κατεδέξατο πάθει, οὐδὲ ὑπὲρ ἀλόγων κτηνῶν ἢ λίθων ψυχῆς ἐστερημένων, ἀλλ' ὑπὲρ ἀν-

que pecudibus; immo vero omnium fructus carpens: eius enim gratia visibilia cuncta sunt facta; nam Deus horum non est indigus.

Non ergo contempsit tam pretiosam partem medela egentem; morboque et senecta corruptam mortique mancipatam humanitatem non ita adsumpsit, ut partem ipsius rationalem et immortalem atque ad imaginem suam factam despexerit; praesertim quia male, ut aiunt, se habebat: sed universam naturam antiquatam renovavit. Anne enim partem eius novam fecisset, illam vero, quae inveterata erat et corrupta, sine remedio esse sivisset? quum praesertim pars haec pretiosissima esset, et immortalitate pollens, et rationis usu exornata, et ad intellectualium ordinem pertinens. Absurdissimum quippe fuisset, corpus luteum et pulvereum, et passionibus implicitum sibi adsumere atque adiungere, et in dextera maiestatis collocare: mentem vero invisibilem, immortalem, animantis rectricem, ad Dei factam imaginem, incorruptibilitate praeditam, corporis veluti aurigam, gubernatricem, et quasi concentu temperantem, per quam humana natura non est bruta, sed sapientia, artibus et quavis peritia abundat; hanc, inquam, mentem ad inferiorem gradum deprimi, nec parem saltem cum corpore honorem participare; cum tamen eius causa corpus rationalis creatura evaserit; quum eiusdem causae fuerint leges ac prophetiae; per quam fiunt certamina, luctae, victoriae, laudationes, coronae; per quam, corpus cum ea decertans, praemium laborum consequitur caelorum regnum; ob quam ipse quoque Servatoris nostri adventus contigit, et incarnationis peractum mysterium est. Non enim propter res inanimas et mente carentes salutarem admisit passionem, neque

(1) Praeclarissime his Cicero adstipulatur in Scipionis somnio. *Tu vero sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc: nec enim tu es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura quae digito demonstrari potest. Pudeat ergo eos, qui totum hominem materiam esse mortalem dicere audent.*

propter irrationalia iumenta aut lapides anima destitutos, sed propter homines qui immortalem animam nacti sunt incolam.

XVIII. *Haereticorum contraria argumenta solvuntur.*

Sed qui nugas magis quam veritatem aestimat Apollinaris, rectisque ac piis dogmatibus suam anteponit garrulitatem, carnem quidem a Deo Verbo assumptam ait, atque hac ceu velo quodam esse usum; mente autem non indiguisse, sed ipsum vice mentis corpori extitisse. Sed, o sodes, dicet ei aliquis, ne corpore quidem Deus Verbum egebat; nihil enim prorsus requirit: poterat autem solo mandato nostram operari salutem. Sed tamen voluit nos quoque communionem aliquam recte factorum habere: quod ut efficeret, peccatricem assumptam naturam, eamque suis laboribus iustificatam, acerbis expedivit tyrannis peccato et diabolo ac morte, et caelestibus sedibus donavit: et per eam quam ipse sumpsit humanitatem, universo generi libertatem communicavit. Sed enim nihil horum reputans hic sapientissimus, vocalissimum theologiae praeconem Iohannem evangelistam, amentiae suae testem habere se iudicat. Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis. Atqui omnino sciebat, alibi quoque partem pro toto divinam scripturam appellare solere: quae modo quidem ex anima totum hominem nuncupat, modo autem ex carne totum animal denotat; omnes enim, inquit, animae, quae ingressae sunt cum Iacobo in Aegyptum, septuaginta quinque fuere. Constat autem non fuisse incorporeos Iacobi filios atque nepotes; sed ex parte totum historicus demonstravit. Et rursus: anima quae peccaverit, ipsa morietur. Nemo vero umquam scivit animam absque corpore in culpam incidisse. Et denuo: non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia

ἄνθρωπον ψυχὴν ἀθάνατον ἐνοικον κεκτημένων.

ιν'. Λύσις τῆς αἰρετικῶν προβλημάτων.

Ἄλλ' ὁ τ' ὕθλον προτιμήσας τ' ἀληθείας Ἀπολινάριον, καὶ τ' εὐσεβῶν δογμάτων τ' οἰκείαν προτάξας ἀδολεσχίαν, τ' μὲν σάρκα τ' θεὸν λόγον ἀνειληφέναι φησὶ, καὶ ταύτῃ καθάπερ τινὶ ὡραφετάσματι χρῆσασθαι. τ' ἡ τοῦ μὴ δεηθῆναι, αὐτὸν ἡ ἀντὶ τοῦ γνέσθαι τῷ σώματι. Ἄλλ' ὧς ἐλέγισσε, εἴπωι τίς ἂν πρὸς αὐτὸν, οὐδὲ τοῦ σώματος ὁ θεὸς λόγος ἐχρηζεν, ἀπροσδεὴς γάρ· ἡδύνατο ἡ καὶ μόνῳ προστάγματι τ' ἡμετέραν πραγματεύσασθαι σωτηρίαν· ἀλλ' ἡθέλησεν ἔχειν τινὰ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ κατορθοῦν κοινωνίαν, οὗ χάριν λαβὼν φύσιν τ' ἡμέρτηκυϊαν, πόνοις αὐτὴν οἰκείῃς δικαίωσας, τ' τε πικρῶν τυράννων ἀπήλλαξεν ἀμάρτίας, καὶ διαβολῆς, καὶ θανάτου, καὶ τ' ἐπερانیων θρόνων ἡξίωσε, καὶ διὰ τ' ληφθέντος παντὶ τῷ γένει τ' ἐλευθερίας μετέδωκεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰς νοῦν λαβὼν ὁ σωφώτατος, τ' μεγαλοφωνότατος κήρυκα τ' θεολογίας, (ὧ) εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, μάρτυρα τ' οἰκείας ἀνοίας ἔχειν ἡγείται· ὁ λόγος γάρ, φησὶ *, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ταῦτα σαφῶς εἰδὼς, ὡς πολλαχοῦ τὸ πᾶν ἀπὸ μέρες ἡ θεία γραφὴ προσαγορεύει, καὶ πῇ μὲν ἀπὸ τ' ψυχῆς πάντα καλεῖ τ' ἄνθρωπον. πῇ ἡ ἀπὸ τ' σαρκὸς ὅλον τὸ ζῶον δηλοῖ· * πᾶσαι γὰρ αἱ ψυχαὶ, αἱ εἰσελθεῖσαι, φησὶν, ἅμα Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον ἐβηλομήκοντα πέντε (1)· εὐδὴλον ἡ ὡς ἐκ ἀσώματοι ἦσαν οἱ τ' Ἰακώβ υἱοὶ τε, καὶ ἔκγονοι, ἀλλ' ἀπὸ μέρες τὸ πᾶν ὁ ἱστοριογράφος ἐδήλωσε· καὶ πάλιν· * ψυχὴ ἡ ἀμάρτανεσσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται· οὐδεὶς δὲ ἔγνω πώποτε ψυχὴν ἀνδρὸς σώματος ἀμαρτία ὡς ἐπεσοῦσαν· καὶ αὖθις *, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμα μετὰ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐ-

* Ioh. I. 14.

* Gen. XLVI. 27.

* Ezech. XVIII. 4.

* Gen. VI. 3.

(1) Hunc numerum in graeca genesi scriptum, et cum act. apost. VII. 14. consentientem, sequuntur latini etiam patres aliquot, teste Sabaterio; apud quem Hieronymus quoque et Augustinus de re disserunt.

* Is. XL. 6. **σῶν σάρκα· καὶ ὁ προφήτης ἐτέρωθι ***.
 * ita cod., non **χόρτος**.
 * Ps. LXXVII. 39.
πᾶσα σὰρξ χοῦς *, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθός χοῦτου· καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ *, ἐμνήσθη φησὶν ὅτι σὰρξ εἰσὶ, πνεῦμα προεσόμενον, καὶ οὐκ ὀπιστρέφον· παντὶ ἃ δὴ πεθεῖν γνώριμον, ὡς οὐκ ἄφυχοι ἦσαν οὗτοι ὧν κατηγορεῖ, καὶ οἷς νομοθετεῖ, καὶ ὧν ἐρμηνεύει τὰ φύσιν.

Οὐ μόνον ἃ **σῶν** κατηγορούμενος [λέγει ἢ γραφὴ] ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπαινεμένων **σῶν** κορυφαίους· καὶ τούτων μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγων· * ὅτε ἃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸ υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, εὐθέως οὐ προσανθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, ἀλλὰ (1) πρὸς **σῶν** πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους ἀνῆλθον· εἰ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς σαρκικοῦ φρονήματος καὶ τῆς θνητότητος, τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα λαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης τῆς ἀνθρώπου φύσεως, εὐδην ὡς τὸ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ τὸ φαινόμενον τῆς ζώης μόνον, ἀλλ' ὅλον σημαίνει τὸ ἀνθρώπον· ἐδὲ ξοπὴν τινα τῆς Θεῆας οὐσίας εἰς σάρκα φησὶ γεννηθῆσαι, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τῆς Θεοῦ λόγου ἀνάληψιν τῆς ἀνθρωπείας κηρύττει φύσεως· ὡς γὰρ τὸ *, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τῆς νόμου, χυρόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, οὐ τὸ εἰς κατάραν μεταβολὴν τῆς ἀγαθῶν πηγῆς αἰνίσσεται, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτοῦ χυρόμενον τῆς ἀμαρτίας ἦγεν τῆς κατάρας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὸ χυρόμενος ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ μὴ γνόντα ἀμαρτίαν *, οὐ τὸ τῆς δικαιοσύνης σημαίνει ξοπὴν / ἀξέπτον γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ ἀναλλοίωτον, ὡς διὰ τῆς προφῆτου βοᾶς· * ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. ἀλλὰ πῶς ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἀνάληψιν· ἴδε γὰρ φησὶν * ὁ ἀμνὸς τῆς Θεοῦ, ἴδε ὁ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τῆς κόσμου, οὕτω τὸ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ τὸ ἀλλοίωσιν λέγει τῆς Θεότητος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἀνάληψιν· πῶς ἄφατον γὰρ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὁ εὐαγγελιστὴς κηρύττων, ὡς ἐδίδαξεν ὡς ὁ ἐν ἀρχῇ

caro sunt. Et alibi propheta: omnis caro pulvis, et omnis hominum gloria, ceu feni flos. Beatus quoque David: recordatus est, inquit, quod caro sunt, spiritus vadens et non rediens. Est autem unicuique exploratum, non fuisse hos inanimos quos reprehendit, vel quibus legem constituit, vel quorum naturam describit.

Neque solum de vituperatis ita loquitur scriptura, verum etiam de laudatissimis. Testis Paulus, qui in epistola ad Galatas ait: « cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me, continuo non adquevi carni et sanguini, sed ad praecessores meos apostolos accessi. » Si ergo non tantum de carnali affectu, et de mortalitate, carnis sensus intelligitur, verum etiam de universa hominis natura, patet dictionem « Verbum caro factum est » non quod visibile animantis est tantummodo, sed totum hominem significare. Neque conversionem quandam divinae substantiae in carnem evenisse dicit, sed adsumptam a Deo Verbo humanam naturam praedicat. Sicut enim locutio « Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum » nequaquam innuit mutationem fontis bonorum in maledictum, sed potius factam per ipsum peccati sive maledicti depulsionem; et sicuti verba « factum esse peccatum pro nobis eum qui peccatum non noverat » nequaquam iustitiae mutationem significant (est enim invertibilis Deus et immutabilis, sicuti per prophetam clamat: ego sum, et non mutor:) sed peccatorum nostrorum adsumptionem: ecce enim, ait, agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi; sic, inquam, dictio « Verbum caro factum est » non mutationem dicit deitatis, sed humanae naturae adsumptionem. Namque ineffabilem Dei erga homines caritatem praedicare volens evangelista, postquam do-

(1) Ita cod. ἀλλὰ sed, pro οὐδὲ neque, quod tamen contra communem prorsus codicum et editionum auctoritatem esse videtur.

cuit, eum qui ab initio erat, et qui Deus erat, et qui apud Deum erat, et qui numquam non fuerat, qui omnia creaverat, qui non existentia ad existendum traxerat, qui vita erat et lux vera; hic, ait, hominum suas fecit passiones, dum hominum salutem operaretur. Cumque adhuc magis beneficiorum illius magnitudinem demonstrare vellet, nequaquam de immortali anima verba fecit, sed de passibili carne, mortali et corruptibili, ex limo facta; atque a parte totam naturam declaravit, ut sequentia testantur. Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis.

Alius vero is erat, qui modo naturali inhabitabat, aliud vero templum. Quare et Iudaeis aiebat: solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud. Templi vero solutio erat animae a corpore dissolutio: nam mors est animae a corpore recessus. Ergo templi solutionem operatur animae a corpore separatio. Igitur si Iudaei templum solverunt, cruci mortique tradentes; solutio vero templi coniunctorum separatio fuit; Deus autem Verbum hoc dissolutum resuscitavit; exploratum arbitror esse prudentibus, non inanimem neque mente carentem, sed perfectum hominem a Deo Verbo adsumptum fuisse. Nam si pro immortali anima, in adsumpto corpore Deus Verbum extitisset, utique Iudaeis dixisset: dissolvite me, et triduo resurgam. Nunc vero quum doceat, et templi illius mortalitatem, et inhabitantis deitatis potentiam; solvite inquit templum hoc, et ego triduo excitabo illud. Non enim ego, ait, a vobis dissolvar, sed adsumptum a me templum; et hoc quidem ipsum ita dissolvitur, ut meliore resurrectione postea fruatur, ut mortalem deponat naturam, ut corruptionem exuat et induat incorruptio-

ων (1), καὶ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸ Θεὸν ὢν, καὶ οὐδέποτε μὴ ὢν, ὁ δημιουργήσας πάντα, ὁ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, ἡ ζωὴ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φθαρτὴν ἀνέλαβε φύσιν, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὠκείωσατο πάθη, τὸ τῶν ἀνθρώπων πρᾶγμα τεύχεος σωτηρίαν· καὶ μεζόνως αὐτοῦ δεῖξαι τὴν εὐεργεσίας τὸ μέγεθος ἐθέλησας, οὐ τὴν ψυχῆς ἐμνημόνευσε τὴν ἀθανάτου, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς τὴν παθητικῆς, τὴν θνητῆς, τὴν φθορομένης, τὴν ἐκ πηλοῦ γεγνημένης, καὶ ἀπὸ τῶν μέρεος ἧ παῖσαν φύσιν ἐδήλωσεν, ὡς μαρτυρεῖ τὰ ἐπαγομένα· ὁ λόγος γάρ, φησιν, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

Ἄτερος δὲ ὁ κατοικήσας καὶ τὸν λόγον τὴν φύσεως, καὶ ἕτερος ὁ ναός· διὸ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγε· * λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· λύσις ἡ τοῦ ναοῦ, ψυχῆς καὶ σώματος ἢ διάζευξις· θανάτου γὰρ ἐστὶ ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀναχώρησις· οὐκοῦν τὸ λύσιν τοῦ ναοῦ ὁ τὴν ψυχῆς ἐργάζεται χωρισμός· εἰ τοίνυν Ἰουδαῖοι τὸν ναὸν ἔλυσαν σαυρῶ καὶ θανάτῳ ὡδεδωκότες, λύσις ἡ ναοῦ καὶ πνευματιῶν ὁ χωρισμός, ὁ ἡ Θεὸς λόγος τοῦτον λυθέντα ἀνέστησε, σαφὲς οἶμαι τοῖς ἔμπροσιν, ὡς οὐκ ἄψυχον οὐδὲ ἄνεν, ἀλλὰ τέλειον ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἀνέλαβετο λόγος· εἰ γὰρ ἀντὶ τῆς ἀθανάτης ψυχῆς, ἐν τῷ ἀναληφθέντι σώματι γέγονεν ὁ Θεὸς λόγος, εἶπεν ἂν τοῖς Ἰουδαίοις· λύσατέ με, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀναστήσομαι· νῦν δὲ διδάσκων, καὶ τὸ ναὸς τὸ τινικαῦτα τὸ θνητόν, καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἐνοικίωσης Θεότητος, λύσατε, φησὶ, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· οὐ γὰρ ἐγὼ φησιν ὑφ' ὑμῶν λυθήσομαι, ἀλλ' ὁ ληφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ναός· καὶ οὗτος ἡ λύεται, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως ἀπολαύσῃ, ἵνα τὴν θνητὴν ἀπόθνηται φύσιν, ἵνα πᾶσι φθορὰν ἀποδύσῃ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσῃ, ἵνα

* Ioh. II. 19

(1) Opportune magnus Cicero in Scipionis somnio circa finem, ubi de Deo rerum omnium motore loquitur. *Principio nulla est origo, nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re: quod si numquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit etc.* Si ergo Verbum, ut testatur Iohannes, in principio erat, et quidem apud Deum; numquam coepit, et ipsum sempiternum est. Hinc dominus Iesus Ioh. VIII. 25. interrogantibus Iudaeis: *tu quis es?* respondit divinitus: *principium, qui et loquor vobis.*

τῇ θανάτῃ καταλύσῃ τὸ κράτος, ἵνα τῇ κοιμημένων ἀπαρχῇ γέννηται, ἵνα λύσας τὴν φθορᾶς τὰς ὁδῖνας ἀναδειχθῇ τῇ νεκρῶν πρωτότοκος, καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἀναστάσεως, εὐαγγελίσσεται τὴν πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν.

ΙΘ'. Ἀπόδειξις ὅτι ψυχὴν νοεράν ὁ Θεὸς λόγῳ ἔλαβεν.

* Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχῃ, μαρτυρεῖ τῇ ἀποστόλῃ ὁ κορυφαῖος ἐν τῇ πράξει λέγων. * ὅτι οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾄδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οἶδε διαφθοράν· λύσις τοιγαροῦν τῇ ναοῦ, ψυχῆς καὶ σώματος χωρισμός· καὶ πάλιν ἀνάστασις, πρὸς τὴν σάρκα τὴν οἰκίαν ἐπάνοδος· εἰ τοίνυν, ὡς φασὶν οἱ τῆς αἰρέσεως προσάται, ψυχὰς δύο τῇ ἀνθρώπων ἕκαστῳ ἔχῃ, τὴν τε ζωτικὴν, καὶ τὴν λογικὴν, καὶ σὰρξ ἄνευ ψυχῆς οὐκ ἂν ποτε νοηθεῖν τῇ ζωτικῆς σῶμα γὰρ, ἀλλ' οὐ σὰρξ, φησὶ, τὸ τοιοῦτον προσαγορεύεται. Πέτρος δὲ ἔφη οὐ τὸ σῶμα τῇ κυρίῃ, ἀλλὰ τὴν σάρκα τῇ κυρίῃ μὴ ἰδεῖν διαφθοράν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὴ ἐγκαταλειφθῆναι εἰς ᾄδου, εὐδηλον ὡς τὴν μὲν ζωτικὴν, ἣν οὐκ οἶδ' ὅπως λέγουσιν, εἶχεν ἡ διαφθαρεῖσα σὰρξ, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν προσαγορευθεῖν, ὡς φασὶ, σὰρξ· ἡ δὲ ἀθάνατος καὶ λογικὴ καὶ τῇ ζῶσιν τῇ ἡγεμονίᾳ πεπιστευμένη, οὐ κατελείφθη εἰς ᾄδου, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανῆκε σάρκα· καὶ μάτῳ ἀδολεσχοῦσιν, ἀψυχον ἢ ἄνευ τῆς Θεοῦ λόγου τῇ ναὸν προσαγορεύοντες· ἡμεῖς δὲ Πέτρῳ ἐλόμεθα. καὶ σάρκα κηρύττοντι μὴ δεξαμένῳ διαφθοράν, καὶ ψυχὴν μὴ καταλειφθεῖσαν εἰς ᾄδου, ἀλλ' ἐπανήθοῦσαν καὶ τῷ οἰκείῳ σώματι συναφθεῖσαν· πιστεύοντες καὶ αὐτῷ τῷ κυρίῳ λέγοντι. * περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· καὶ γὰρ λύπης τὴν αἴσθησιν τὸ ἐν ἡμῖν λογικὸν ὑποδέχεται· εἰ δὲ ἀντὶ τοῦτο ὁ Θεὸς λόγος ὑπάρχων. τὰ τῇ ναοῦ κατεδέχετο πάθη, αὐτὸς ἦν ὁ λυπηθεὶς, καὶ φοβηθεὶς, καὶ ἀγνοήσας, καὶ ἀγωνιάσας, καὶ ἀγγελικῇ συμμάχῃ ῥωσθεῖς· εἰ δὲ καὶ ταῦτα φήσκουσιν οἱ τῆς ἀπολλιναρίας ματαιολογίας κληρονόμοι. καὶ Ἀρεῖς καὶ Εὐνομῖς τῇ χριστομάχῳ ταχ-

* Matth. XXVI. 38.

nem, ut mortis imperium destruat, ut fiat dormientium primitiae, ut corruptionis doloribus solutis appareat mortuorum primogenitus, et propria resurrectione omnium hominum resurrectionem portendat.

XIX. *Demonstratio, quod animam intellectualem Deus Verbum adsumpserit.*

Quod autem haec ita se habeant, testatur apostolorum princeps in actibus dicens: non fuisse derelictam animam eius in inferno, neque carnem eius vidisse corruptionem. Templi ergo solutio est animae a corpore separatio; vicissimque resurrectio est ad propriam carnem reditus. Si ergo, ut haereseos antesignani aiunt, animas duas unusquisque homo habet, vitalem scilicet et rationalem, et ne caro quidem absque vitali anima cogitari umquam potest; nam corpus, non caro, inquit, quod est huiusmodi, appellatur; et si Petrus ait, non corpus Domini, sed Domini carnem haud vidisse corruptionem, neque animam eius in inferno derelictam; sane constat vitalem (quam quomodo adstruant nescio) extitisse in carne corrupta animam, sine qua ne caro quidem, ut aiunt, appellaretur. Immortalis autem et rationalis, cui animantis regimen est commissum, non est in inferno derelicta, sed ad suam rediit carnem: ideoque frustra nugantur hi, qui inanime et ratione expers fuisse dicunt Dei Verbi templum. Nos autem Petro adsentiamur, qui et carnem praedicat corruptione expertem, et animam in inferno non derelictam, sed reducem atque ad corpus suum relictam. Credimus etiam Domino ipsi dicenti: tristis est anima mea usque ad mortem. Nam tristitiae sensum pars nostra rationalis excipit. Quod si in mentis loco Deus Verbum existens, mentis passionibus excipiebat, utique ipsum Verbum tristabatur, metuebat, ignorabat, agonizabat, et angelica ope confortabatur. Iam si haec quoque dicant apollinarianae stultitiae heredes, ii profecto cum Christi hostibus Ario atque

Eunomio collocentur. Nam quorum par est blasphemia, horum unam esse sodalitatem aequum est. Nos vero Dominum dicentem audiamus: potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam; nemo tollit eam a me. Namque ex sermonibus his, discimus alium esse qui ponit, alium qui est positus; Deumque esse qui ponit, et qui sumit; animam autem et positam et sumptam; et Dei quidem esse potestatem, animam autem sub ea potestate locatam.

XX. *Quod prophetae perfectam fuisse adsumptam naturam adfirmant.*

His consona Isaias quoque propheta adfirmat dicens: ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, secundum evangelii doctrinam, nobiscum Deus. Porro Deus nobiscum, Deum cum hominibus significat. Si ergo Virginis conceptus hanc obtinuit appellationem, patet Deum fuisse simul et hominem; tum praexistentem tum etiam suscipientem, in utroque perfectum. Nam vocabulo « nobiscum » hominem perfectum denotat: etenim unusquisque nostrum perfectam habet hominis naturam. Ex vocabulo autem « Deus » et articuli graeci adiectione, filii divinitas conspicitur. Atque hanc rem beatus docet Paulus dicens: in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Item a Deo inspiratus Lucas evangelista perspicue nobis ostendit humanam Christi servatoris mentem: puer, inquit, crescebat et confortabatur spiritu, plenus sapientia, et gratia Dei erat cum illo. Et paulo post: Iesus proficiebat aetate, ac sapientia, et gratia apud Deum et homines. Iam vero sapientia proficere, non est Dei sapientis, nulliusque rei indigi, semperque perfecti, sed mentis potius humanae, quae simul cum aetate proficit, et eruditione eget, et arti

θήτωσαν· ὧν γὰρ Ἰσὴ ἡ βλασφημία, τούτων μίαν εἶναι πρὶς ἑταιρίαν δίκαιον (1). ἡμεῖς δὲ ἀκούσωμεν τὸ κυρίου λόγοντος· * ἔξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἔξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδεὶς αἰρᾷ αὐτήν ἀπὸ ἐμοῦ· ἐκ γὰρ τῶν λόγων τούτων μαθησόμεθα ὡς ἕτερος μὲν ὁ τιθεὶς, ἕτερον δὲ τὸ τιθέμενον· καὶ θεὸς μὲν ὁ τιθεὶς καὶ λαμβάνων, ψυχὴ δὲ ἡ τιθεμένη καὶ λαμβανομένη· καὶ θεὸς μὲν τὴν ἐξουσίαν ἔχων, ψυχὴ δὲ ἡ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἐκείνης τεταγμένη.

κ'. Ὅτι οἱ προφητῆται τελείως τὴ φύσιν ἀναληφθῆναι θεωρίζονται.

Τούτοις συμφυεῖς καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης θεωρίζεται βοῶν· * ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανὴλ, ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον κατὰ τὴν εὐαγγελίων διδασκαλίαν *· μὴ ἡμεῖς ὁ θεός· τὸ δὲ μὴ ἡμεῖς ὁ θεός, καὶ ἀνθρώπων ἐρμηνεύει θεόν· εἰ τοίνυν τὸ κύημα τὸ παρθένης ταύτης ἔλαβε τὴν προσηγορίαν, εὐδηλον ὡς ὁ θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου ἦν· τὸ μὲν ὑπάρχων, τὸ δὲ λαβὼν, καθ' ἑκάτερον τέλειος· διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ ἡμεῖς, τὸ ἀνθρώπου τὸ τέλειον δείκνυται· τελείως γὰρ ἡμεῖς ἕκαστος ἔχει τὸ ἀνθρώπου τὴ φύσιν· διὰ δὲ τὸ θεός, καὶ τὴ προσθήκης τὸ ἄρθρου, ἡ τοῦ υἱοῦ θεότης γνωρίζεται· καὶ τοῦτε διδάσκαλος ὁ μακάριος Παῦλος λέγων *, ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ ὁ φερόμενος δὲ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἐναργῶς ἡμῖν δείκνυσιν τὸ νοῦν τὸ ἀνθρώπινον τὸ σωτήρος Χριστοῦ· τὸ παιδίον γὰρ φησιν * νύξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι· πληρουμένων σοφίας, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ· καὶ μετ' ὀλίγα· * Ἰησοῦς δὲ πρόεκοπτεν ἡλικία, καὶ σοφία, καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τὸ δὲ σοφία προκόπτεται, οὐ θεὸς τὸ σοφοῦ, τὸ ἀπροσδοκῆς, ἀλλὰ ἀεὶ τελείος, καὶ μήτε ἐπίδοσιν, μήτε ἐλάττωσιν δεχομένης· ἀλλὰ τὸ νοῦ τὸ ἀνθρωπίνου, τοῦ τὸ ἡλικίας συμ-

* Joh. X. 18.

* Is. VII. 14.

* Matth. I. 23.

* Colos. II. 9.

* Luc. II. 40.

* v. 52.

(1) Recole cap. IX. Namque anima amens par nulli reputata fuisset. Porro animam reapse in Christo fuisse, negabant Ariani.

προϊόντος, καὶ διδασκαλίας δεομένης, καὶ τέχνης καὶ ἐπιστήμης δεκτικῆς, καὶ καὶ βραχὺ τὰ τε ἀνθρώπινα καὶ τὰ θεῖα γνωρίζοντος (1).

κα'. Ἀποδείξεις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τῆς φύσεως διακρίσεως, καὶ τῆς λόγου ἐνώσεως.

Σαφέστερον δ' ἂν τις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τῆς θεῖαν φύσιν, καὶ τῆς ἀνθρωπείαν κατῖδοι, τῇ ἐνεργείᾳ μὲν διηρημένης, τῷ προσώπῳ δὲ συνημμένης, καὶ τῇ ἑνῇ ὑποδακνύσας υἱόν· οὐχ' ἦκιστα δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς τὸ προϊόντιον, ταύτῃ ἔχει τῇ διδασκαλίᾳ· εἶπε γὰρ ὁ Θεσπείσιος Παῦλος· * ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Καὶ δείξας αὐτὸν ὑπέρχρονον καὶ προαιώνιον (δι' αὐτοῦ γὰρ, φησιν, καὶ ὅτε αἰῶνας ἐποίησεν) ἐπήγαγόν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ κρείττων χυρόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοῖς κεκληρονόμηκεν ὄνομα· ἐναντίον δὲ τῷ γενέσθαι, τὸ εἶναι· ὁ γὰρ ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐ γίνεται κρείττων ἀγγέλων, ἀλλ' ἔστιν ἀγγέλων οὐ κρείττων μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιητῆς, καὶ δεσπότης· εἰ δὲ ἐναντίον τῷ εἶναι τὸ γένεσθαι, δι' ἐκείνου μὲν τῷ αἰεὶ ὄντα νοήσομεν, διὰ τούτου δὲ τὸ ὅτι ἡμῶν ἀναληφθέν, καὶ κρείττον τῶν ἀγγέλων γεγενημένον, διὰ τὴν πρὸς τῇ ἀνεληφότῃ ἐνωσιν· πάλιν μετ' ὀλίγα· * πρὸς μὲν τῷ υἱὸν φησίν· ὁ Θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸ αἰῶνα τῷ αἰῶνι· ῥάβδος ἐκθύτηται ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἡγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ ὅτε μετόχης σου· ὁ δὲ Θεός, καὶ μὴ τῷ ἀρεθῶς προσαγορευθεὶς Θεός, καὶ τῷ Θρόνον ἔχων εἰς τὸ αἰῶνα τῷ αἰῶνι, πῶς ἂν χαροτονητὴν λάβοι βασιλείαν, φυσικὴν ἔχων βασιλείαν; ὁ Θρόνος σου γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς εἰς τὸ αἰῶνα

* Hebr. I. 3. seqq.

* v. 8.

atque scientiae excipiendae idonea est, et quae paulatim tum humana discit tum divina.

XXI. *Ex epistola ad Hebraeos demonstratur naturarum distinctio, et Verbi unio.*

Clarius, opinor, ex epistola ad Hebraeos divinam simul et humanam naturam cognoscere licet, operationibus quidem distinctas, persona tamen coniunctas, atque unicuique demonstrantes filium. Epistolae apprimè prohoemium hanc continet doctrinam. Ait enim divus Paulus: qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae. » Quumque demonstrasset illum ante omne tempus ac saecula esse (per ipsum quippe fecit et saecula) addidit: « sedit ad dexteram maiestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius prae illis nomen hereditavit. » Est autem verbum effici, contrarium verbo esse. Nam is qui est splendor gloriae, et figura substantiae, non efficitur melior angelis, sed est angelis non melior tantummodo, verum etiam ipsorum creator ac dominus. Iam si verbo « esse » contrarium est verbum « effici » per illud quidem, sempiternaliter existentem intelligemus, per hoc autem eum qui de nobis sumptus fuit, et angelis melior est effectus, propter suam cum adsumptionem. Et paulo post. Ad filium quidem dicit: « thronus tuus Deus in saeculum saeculi; virga aequitatis, virga regni tui: dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis prae participibus tuis. » Iam vero Deus, et quidem graeco articulo praeposito proprie dictus Deus, thronumque tenens in saeculum saeculi, qui fieri potest ut a Deo ungatur? Quomodo ab electione regnum sortietur, qui iure naturali regnum habet? Thronus enim tuus,

(1) Ad hunc Lucae locum quod adinet legatur pulchra Cyrilli nostri enarratio etiam in commentariis eius, quos nos edidimus AA. class. T. X. p. 17.

inquit, Deus in saeculum saeculi. Esse itaque regem, contrarium est dictioni ungi in regem. Quia dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem. Nam laborum praemium est tale regnum. Rursus; itaque Deum cuius thronus in saeculum saeculi, sempiternaliter illum existentem intelligemus. Eum autem qui postea unctus fuit, propter suum peccati odium, et iustitiae amorem, illum credemus de nobis sumptum, et ex Davide atque Abrahamo, et qui alios participes sui habet, quos inter chrismate excellit, quique omnia sanctissimi Spiritus, charismata in se recepit. Attamen in utraque natura unum filium adorabimus.

Iterum beatus Paulus Davidem testem invocans qui ait: Domine quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum; addidit: eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Iesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum, ut gratia Dei, pro omnibus mortem gustaret. Hoc autem manifestissime adsumpti hominis perfectionem demonstrat. Ait enim: quid est homo, quod memor es eius? Sed quid est homo, dum ait, universam simul naturam comprehendit. Et dum dominum appellat, Deum Verbum inhabitans dicit, quod suae imaginis memor fuit, quod ineffabilem clementiam exprompsit. Hominem denique ait, illud quod de nobis sumptum est templum, quod praesentia sua visitavit, sibi copulavit, eaque adunctione salutem peregit. Quae ipse interpretans ait: eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Iesum, propter mortis passionem. Mortuus est itaque non immortalis Deus, sed natura mortalis. Ideo et modico infra angelos minoratus est, quia hi sunt immortales, illa secus natura mortalis est. Porro Deus Verbum non est infra angelos, sed ange-

τῷ αἰῶνος· οὐκοῦν ἐναντίον τὸ εἶναι βασιλέα τῷ εἰς βασιλεία χρισθῆναι. Διὰ τὸ ἀσπῆσαι δικαιοσύνην, καὶ μισῆσαι ἀνομίαν· πόνων γὰρ ἄθλον ἡ τοιαύτη βασιλεία· οὐκοῦν πάλιν τὸν μὲν θεόν, οὗ ὁ θρόνος εἰς αἰῶνα αἰῶνος, τὸν αἰεὶ ὄντα νοήσομεν· τὸ δὲ ὑστερον ποτὲ χρισθέντα διὰ τὸ περὶ τὴν ἀμάρτιαν μῖσθαι, καὶ τὴν ἀγαπηθεῖσαν ὑπὸ αὐτοῦ δικαιοσύνην, τὸ δὲ ἡμεῖς ληφθέν, τὸ ἐκ Δαβὶδ, τὸ δὲ Ἰσραὴλ, τὸ μετόχως ἔχον, οἷς πλεονεκτεῖ τῷ χρίσματι, ἐν ἑαυτῷ δεξάμενον πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ παναγίου πνεύματος· ἐν ἑκάτερα δὲ φύσιν (1) τὸν ἕνα υἱὸν προσκυνήσομεν.

Καὶ αὖθις ἡ ὁ μακάριος Παῦλος * τὸ Δαβὶδ καλέσας εἰς μάρτυριαν λέγοντα· κύριε τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ὀπισκέπτῃ αὐτόν; ἡλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐσεφάνωσας αὐτόν· ἐπήγαγε *, τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τῷ θανάτῳ, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐσεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ πάντων γεύσῃται θανάτου· τοῦτο δὲ μάλιστα σαφῶς δείκνυσιν ὅτι ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τὸ τέλειον· καὶ γὰρ φησι τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ; ἀλλὰ τί ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τῇ φύσιν ὀβριβίων καὶ κύριον μὲν προσαγορεύσας, τὸ ἐνοικήσαντα θεὸν λόγον, τὸ δὲ οἰκείας εἰκόνης μνησθέντα, τὸ ἀρρήτῳ φιλανθρωπία χρησάμενον ἄνθρωπον ἢ τὸ δὲ ἡμεῖς ἀναληφθέντα ναὸν, ὃν τῇ παρεσσίᾳ ὑπεσκέψατο, καὶ ἑαυτῷ σκῆψεν, καὶ τῇ ἐνώσει τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο· καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων ἔφη· τὸ δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τῷ θανάτῳ· ἀπέθανε ἢ οὐχ ὁ ἀθάνατος θεὸς λόγος, ἀλλ' ἡ θνητὴ φύσις· διὸ καὶ ἡλαττοῦτο βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, τῷ ὅτι μὲν ἀθάνατος εἶναι, τὸ δὲ θνητὴν ὁ δὲ θεὸς λόγος οὐκ ἐλάττων ἀγγέλων,

* Hebr. II. 6.

* v. 9.

(1) Haec quoque duas in uno Christo naturas apud Cyrillum legimus, invitis frustra Severianis.

* Colos. I. 16.

ἀλλὰ δεσπότης ἀγγέλων· ἐν αὐτῷ * γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἑξουσίαι, εἴτε ἄγγελοι, εἴτε δυνάμεις· πάντα ἃ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Καὶ μὲν πολλὰ πάλιν * ὅς ἐν ᾧ ἡμέραις, φησὶ, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἱκετηρίας πρὸς (Ω) δυνάμειον αὐτὸν ἐκ θανάτου ῥύσασθαι μὲν κραυγῆς ἰσχυρᾶς, καὶ δακρύων προσενηγμένων, καὶ εἰσακκοσθεὶς ἀπὸ τοῦ εὐλαβείας, καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθε τὸ ὑπακοῆν, καὶ τελειωθείς γέγονεν ἅπασιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἰτιῶ σωτηρίας αἰώνικ.

* Hebr. V. 7.

Τίς τοίνυν ὁ προσευχόμενος καὶ δεήσας, καὶ ἱκετηρίας μὲν κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενηγμένων; τίς ὁ ἐν εὐλαβείᾳ συζήσας, καὶ διὰ τοῦτο ὃν ἱκέτευσε πείσας; τίς ὁ μαθὼν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὸ ὑπακοῆν, καὶ τὸ πείραν λαβὼν διδάσκαλον, καὶ ταύτῃ ἀγνοῶν πρὸ τοῦ πείρας; τίς ὁ λαβὼν καὶ μέρος τὸ τελειότητα; οὐχ' ὁ Θεὸς λόγος, ὁ τέλειος, ὁ εἰδὼς πάντα πρὶν γένεσως αὐτῶν, ἀλλ' οὐ τῇ πεῖρᾳ μανθάνων· ὁ πάντας ἔχων εὐλαβεμένους, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς εὐλαβούμενος· ὁ ἀφελόμενος πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου, ἀλλ' οὐ δακρύαν ὑπὸ ὀδύνης ἀναγκαζόμενος· ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, ἀλλ' οὐ δεδιὼς τὸ θάνατον, καὶ μὲν κραυγῆς ἱκετεύων ἀπαλλαγῆναι θανάτου· οὐκοῦν ἴδια ταῦτα τῆς ἀναγκασθείσης ἀνθρωπότητος, ἢ καὶ (Ω) θάνατον ἐδεδίψεν, ὃ διετέλεσεν προσευχομένη, τοῦ ἐνοικίουσας Θεότητος τῷ φόβῳ ᾤσχωρούσης, ἵνα διὰ τῶν παθημάτων διαχθῇ τὸ ληφθέντος ἢ φύσις. Καὶ πάλιν * οὐ γὰρ δήπερ ἀγγέλων ἐπιδραμεύεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιδραμεύεται· ὅθεν ὤφρατε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι τὰ ἁμαρτίας τῆ λαοῦ· ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς παραζομένοις βοηθεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα * οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερεῖα μὴ δυνάμειον συμπαθεῖναι ταῖς ἀσθενείαις ἡμεῶν, πεπεραμένον ἢ καὶ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας· ἕτερον

* Idem II. 16.

* Idem IV. 15.

lorum dominus. Quoniam in ipso condita sunt universa sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, sive angeli, sive virtutes: omnia autem per ipsum, et in ipso creata sunt. Et alibi denuo: qui in diebus, inquit, carnis suae preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem quum esset filius, didicit ex iis quae passus est obedientiam: et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis aeternae.

Quis ergo est orans, et preces supplicationesque cum clamore valido et lacrymis offerens? Quis cum religiosa reverentia vivens, ideoque ab eo quem rogavit impetrans? Quis discens ex iis quae passus est obedientiam, et magistri loco experientiam habens, ignarus eius rei ante quam experiretur? Quis pedetemptim adeptus est perfectionem? Haud sane Deus Verbum, perfectum illud, et qui omnia ante quam fiant novit, minime vero experientia discens: quod omnes habet sui cultores, dum ab ipso colitur nemo: auferens ab omni facie lacrymam, ipsum vero nullo dolore lacrymari compulsus: impassibile, immortale, non autem mortem timens neque ut ab ea liberetur cum clamore supplicans. Superest igitur ut haec humanitatis adsumptae sint propria, quae et mortem metuebat, et in oratione perseverabat, quatenus inhabitans deitas timori locum esse sinebat; ut ex passionibus, adsumpti hominis natura dignoscere-tur. Et rursus: nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: unde debuit per omnia fratribus similari, ut delicta populi repropitiaret. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari. Et haud multis interiectis: non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem

per omnia pro similitudine absque peccato. Est igitur Abrahami semen diversa res ab illo qui id adsumpsit. Semen vero Abrahami sciebat beatus Paulus esse servatorem Christum secundum carnem. Non dixit et seminibus tuis, quasi de multis; sed quasi de uno: « et semini tuo, qui est Christus. » Denique etiam tentari ad similitudinem absque peccato, non est Dei Verbi, sed adsumpti seminis, proprium.

XXII. *Quod Iesus et Deus Verbum et homo dicitur.*

Ita praeclarissimus Paulus per totam epistolam tum naturae proprietates, tum personae praedicat unitatem: ideoque Iesum Christum et hominem appellat et Deum. Unus, inquit, dominus Iesus Christus, per quem omnia. Rursusque Timotheo scribens: unus mediator, inquit, Dei et hominum, homo Christus Iesus. Et in eadem ad Hebraeos epistola: Iesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula. Alia quoque, si quis volet, inveniet sexcenta testimonia in divina scriptura quae perfectum hominem praedicant, atque haereticorum coarguunt insaniam. Nobis tamen otium in praesenti non est ea colligendi. Studiosis itaque laborem hunc dimittentes, nos quidem propositum argumentum prosequamur.

XXIII. *De ineffabili Virginis partu.*

Igitur propriam imaginem bello fatiscentem miseratus creator, et morti traditam, inclinavit caelos et descendit, haud sane locum mutans, neque aliò se transferens; etenim omnia implet; immo infinitus est, nullo termino comprehensus, cuncta ut ait propheta manu continens; quis enim, inquit, mensus est manu sua aquas, et caelum palmo, et universam terram pugillo? Itemque David: quia in manu eius sunt omnes fines terrae. Et ipse Deus per prophetam: caelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. Ergo

τοίνυν τὸ ἴδιον Ἀβραὰμ σπέρμα παρὰ τὸ ὅπι-
λαμβανόμενον τοῦτε· σπέρμα ἢ Ἀβραὰμ
οἶδεν ὁ μακάριος Παῦλος τὸ σωτήρα Χρι-
στὸν καὶ σάρκα· οὐ γὰρ εἶπε *, φησὶ, καὶ
τοῖς σπέρμασί σου ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ'
ὡς ἐφ' ἑνὸς, καὶ τῷ σπέρματι σε ὃς ἐστὶ
Χριστός· καὶ τὸ παραθῆναι ἢ καθ' ὁμοί-
τητα χωρὶς ἀμαρτίας, οὐ τοῦ Θεοῦ λό-
γου ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος σπέρ-
ματός.

κβ'. 'Οτι Ἰησοῦς, καὶ Θεὸς λόγος,
καὶ ἄνθρωπος λέγεται.

Οὕτως ὁ Θεότατος Παῦλος διὰ πά-
σης τῆς ὁπίσθεν, τὰς τε τῶ φύσεων ιδιότη-
τας, καὶ τῶ προσώπῳ κηρύττει τὴν ἑνωσιν· διὸ
Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ Θεὸν προ-
αγορεύει· * εἰς γάρ, φησι, κύριος Ἰησοῦς
Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ πάλιν Τι-
μοθέῳ γραφών· * εἰς μεσίτης, φησὶ, Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς·
καὶ ἐν αὐτῇ ἢ τῇ πρὸς Ἑβραίους· * Ἰησοῦς
Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς
αἰῶνας· καὶ ἄλλας δ' ἂν τις ἐτελήσας εὗροι
μυρίας μαρτυρίας ἐκ τῆς Θείας γραφῆς τὴν
τέλειον ἄνθρωπον κηρυττούσας, καὶ τῶ αἰ-
ρετικῶν ἐλεγχούσας τὴν ἀνοιαν· ἀλλ' ἡμῖν
οὐ σχολὴ ταῦτα συλλέγειν ἐπὶ τῇ παρόν-
τος· τοῖς φιλοπόνοις τοίνυν τὸ πόνον τοῦτον
καταλιπόντες, ἡμεῖς δ' προκειμένης πρᾶ-
γματείας ἐχώμεθα.

κγ'. Περὶ τῆς ἀρρήτης τῆς παρθένου γυνήσεως.

Τοιγαροῦν τὴν οἰκείαν εἰκόνα πολεμ-
μένῳ οἰκείρας ὁ ποιητής, καὶ θανάτῳ
ᾧ ἀπειρομένῳ, ἐκλινεν οὐρανούς, καὶ
κατέβη *, οὐ τὸν ὄρον ἀμείψας, οὐδ' ἐτέ-
ροσε μεταβάς, πληροὶ γὰρ τὰ σύμπαντα,
μᾶλλον ἢ ἀπειρός ἐστὶ, καὶ ἀχώρητος, καὶ
πάντα ἔχων καὶ τὸ προφήτῳ ἐν τῇ χειρὶ·
τίς γάρ, φησιν *, ἐμέξῃσιν τῇ χειρὶ αὐτοῦ
τε ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶ-
σαν τὴν γῆν δρακί; καὶ πάλιν ὁ Δαβίδ· * ὅτι
ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ
αὐτὸς ἢ ὁ Θεὸς διὰ τῆς προφητείας· * ὁ οὐ-
ρανός μου θρόνος, ἢ ἢ τῇ ὑποπόδιον τῶ

* Gal. III. 16.

* I. Cor. VIII. 6.

* I. Tim. II. 5.

* Hebr. XIII. 8.

* II. Reg. XXII. 10.

* Is. XL. 12.

* Ps. XCIV. 4.

* Is. LXVI. 1.

ποδῶν με· οὐκοῦν τὸ κατὰ βασιν νοήσωμεν
 συγκατάβασιν· ἐκλινε τοίνυν οὐρανοὺς, καὶ
 κατέβη, καὶ παρθενικὴν ἐκλεξάμενος νηδὺν
 κόρης ἁγίας καὶ εὐσεβείᾳ σωτε-θραμμένης·
 δι' ἀγγελικῆς φωνῆς τὸ τόκον προμνηυσά-
 σης· καὶ τὴν συλλήψεως τὸν τρόπον προερμη-
 νεύσας, καὶ τὴν παρθενίας τὸν φόβον τῇ ἐρ-
 μηνείᾳ λυσάσης, εἰσοικίζεται τὸ καὶ ναὸν
 ἑαυτῷ κατασκιάζα, καὶ τὸ ἀσπартον, καὶ
 ἀνήροτον σκηνὴν διαπλάττει· ὅτι ὁ πρῶ-
 τως δελεύσας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπάτωρ ἐτύγ-
 χανε, μητέρα ἢ μόνον εἶχε τὴν γῆν· ἔλαβε
 γάρ, φησὶν *, ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς,
 καὶ ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον· διὸ καὶ ὁ μακά-
 ριστὴ Παῦλος φησὶν· * ὁ πρῶτος ἄνθρω-
 πος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος
 ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ· τούτῳ χάριν ὁ μο-
 νογενὴς τὸ Θεοῦ λόγος ἐκ μόνης παρθένου
 τὰς ἀφορμὰς λαβὼν τῆς διαπλάσεως, καὶ
 τούτῳ τῷ ῥόπῳ τὸ ἀγέωργητον δημιουργή-
 σας ναὸν, καὶ ἑαυτῷ συνάψας, πρόβειν ἐκ
 τῆς παρθένου, οὐ λύσας τῇ συλλήψει τὴν παρ-
 θενικὴν ζώνην, οὐ τῇ γυνήσιν διαρρήξας,
 ἀλλ' ἀκήρατον καὶ ἀνέπαφον διαφυλάξας,
 καὶ τὸ μέγα τέκτο καὶ ἄρρητον θαῦμα θαυ-
 ματουργήσας· μέγα γὰρ τῷ ὄντι καὶ ἀνερμή-
 νιστον, καὶ λόγῳ δυνάμιν ὑπερβαῖνον, βό-
 τριν ἰδεῖν ἐκ γῆς ἄνευ κλημάτων βλαστή-
 σαντα· σίτον ἄνευ σπερμάτων φύντα, χι-
 τῶνα χωρὶς νημάτων καὶ χειρῶν ὑφαντικῶν
 ὑφασμένον, ἄρτον οὐ μύλης καὶ χειρὸς καὶ πυρὶ
 δημιουργηθέντα, ἀλλ' ἄρρητως ἐκ παρθε-
 νικῶν ἀλεύρων γενημένον, καὶ τὸ οἰκισμένην
 καλύψαντα· πρὸς ἣν τοῖς, παρθένον οἰ-
 κείῳ βρέφει θηλὴν ὀρέγεσαν, καὶ γάλακτος
 χορηγοῦσαν πηγὰς, καὶ μητέρα γηομένην
 τὴν γάμῳ νόμον οὐ δεξαμένην, μητέρα γηο-
 μένην τὴν πῶς γίνεται μήτηρ οὐκ ὀπίσκα-
 νην, μητέρα γηομένην τὴν γυναῖκα πρότε-
 ρον οὐ γηομένην, ἀλλ' ἐν παρθενίᾳ καὶ τὸ
 ὄγκον τὸν γαστέρος ἐπιδεικνύσαν, καὶ τὸ καρ-
 πὸν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ φέρουσιν, καὶ τὰ μητρὸς
 ἐργαζομένην, σωζομένης τῆς παρθενίας, ἐκ
 παρθένον μητέρα καλεσμένην, καὶ τὰναντία
 ὀνόματα τὰ καὶ πράγματα καὶ ταῦτον συν-
 ἀγούσαν.

* Gen. II. 7.

* I. Cor. XV. 47.

descensum, condescensionem potius existi-
 memus. Inclinauit itaque caelos et descen-
 dit, et virgineo delecto utero sanctae puel-
 lae atque in recta religione nutritae, ange-
 lica voce partum praenuntiante, et concep-
 tionis rationem antea explicante, virgi-
 neumque pavorem ea declaratione solvente,
 proprium sibi facit comparatque templum,
 et neque satam neque ullo cultu dispositam
 sibi format stationem: sicuti ille qui pri-
 mus serviit peccato, sine patre fuerat, unam-
 que habebat terram matrem. Sumpsit enim,
 inquit, Deus pulverem de terra, hominem-
 que formavit. Quamobrem beatus quoque
 Paulus ait: primus homo de terra terre-
 mus; secundus homo Dominus de caelo.
 Huius rei gratia unigenitum Dei Verbum
 ex sola Virgine materiam fabricae sumens,
 atque ita illaboratum formans templum,
 sibi que uniens, prodit ex Virgine, haud
 equidem in conceptu solvens virgineam zo-
 nam, neque hanc nativitate dirumpens, sed
 incolumem intactamque conservans; atque
 ita magnum hoc et inenarrabile patrans
 prodigium. Etenim magnum reapse est, et
 inexplicabile, et orationis vim excedens,
 racemum cernere de terra sine palmitibus
 germinantem, frumentum sine seminibus
 ortum, tunicam sine stamine et sine te-
 xente manu contextam, panem sine mola
 ac manibus et igne fabricatum, sed arcane
 ex virginali farina confectum, et univer-
 sum mundum complementem. Praeterea Vir-
 ginem proprio infantulo mammam porri-
 gentem, lactisque fontes praebentem, ma-
 trem effectam quae nuptiarum legem non
 admiserat, matrem inquam effectam quae
 quomodo fiat mater ignorabat, matrem de-
 nique effectam quae matrona antea non
 fuerat, sed in virginitate tumorem ventris
 ostendentem, eiusque fructum manibus cir-
 cumferentem, et officia matris salva vir-
 ginitate exsequentem, et cum matris no-
 mine virginem, postremo contraria no-
 mina et contrarias res simul comprehen-
 dentem.

XXIV. *Res post Christi nativitatem gestae summatim narrantur.*

Sic natus Christus dominus (non enim pium sit, post partum vel Deum Verbum tantummodo illum appellare, vel hominem divinitate nudatum, sed Christus est appellandus, quod vocabulum utramque naturam, et sumentem scilicet et sumptam, denotat) omnia nostra excepto peccato recipit, fasciis more infantium involvitur, lacte alitur atque educatur, manibus circumfertur, sinu excipitur, legali ritu circumciditur, expiatoriis sacrificiis purificatur nova et unica mundi hostia, agnus mundi peccatum tollens; a Simeone adoratur, et servator simul dominusque appellatur. Fugit cum matre et custode ab Herode, venit in Aegyptum, revertitur, periculum pavet, Nazarethum accedit, aetate et sapientia proficit, parentibus obtemperat, omni honore prosequitur non matrem tantummodo, verum etiam matris olim quidem sponsum, posthinc vero curatorem atque custodem, legalia festa celebrat, in templum frequens venit, iudaicorum ingeniorum tarditatem coarguit; idque agit vix duodecennis post nativitatem. Quaeritur a cognatis, derelictus reprehenditur a matre, factum defendit, et latenter quodammodo divinitatem suam revelat: nesciebatis, inquit, quoniam in iis quae patris mei sunt, oportet me esse? significans se non eum esse tantummodo qui cernebatur, sed Deum quoque esse sub illo aspectu celatum, ante omne tempus et saecula, ex patre proveniente. Atque ut summatim dicam, venit ad Iohannem baptizantem, persuadet ei recusanti ut se baptizet, praefigurat in Iordane baptismum nostrum, finem legi imponit, gratiae ianuam reserat, a patre caelitus publicatur, Spiritus praesentia demonstratur, ducitur in desertum velut ad idoneam quandam palaestram, et ieiunat

κδ'. Ἐν κεφαλαίῳ διήγησις τῆς μὲν πῶς
γέννησιν τῷ Χριστοῦ πολιτείας.

Οὕτως τεχθεὶς ὁ δεσπότης Χριστὸς (οὐ γὰρ εὐαγὲς μὲν τὸ τόκον ἢ Θεὸν λόγον μόνον αὐτὸν προσαγορεύειν, ἢ ἄνθρωπον γεγενημένον Θεότητος, ἀλλὰ Χριστὸν, ὃ ἑκατέραν φύσιν τὴν τε λαβέσσαν καὶ τὴν ληφθεῖσαν δηλοῖ) πάντως τὰ ἡμέτερα πλὴν τῆς ἁμαρτίας καταδέχεται πᾶσι. σπαργανούται ὡς ἀπλησίως τοῖς βρέφεσι. καὶ γάλακτι ζέεται, καὶ τιθνέεται, καὶ χειρὶ φερέται, καὶ κόλποις ἐντίθεται, καὶ κατὰ νόμον φειτέται, ὡς καθαρσίῳ θυσίαις καθαίρεται, ἡ καινὴ καὶ μόνη τῶν οἰκόμενης θυσία. ὁ δὲ κόσμος τὴν ἁμαρτίαν ἄρας ἀμύνος ὑπὸ τῷ Συμῶν προσκυνέεται, καὶ σωτὴρ ὁμοῦ καὶ δεσπότης προσαγορεύεται. φεύγει τὸν Ἡρώδην μὲν τῆς μητρὸς ὡς τῷ κηδεμόνῳ, καταλαμβάνει πῶς Αἴγυπτον, ἐπανέρχεται πάλιν, ἀγωνιᾷ, εἰς τὸ Ναζαρέτ ὡς ἀγινέται, ἡλικία καὶ σοφία προκόπτει, τοῖς Ἰουδαίοις ὑποτάσσεται, πάσης τιμῆς ἀξιοῖ οὐ μόνον τῇ μητέρᾳ, ἀλλὰ καὶ τῇ μητρὶ πάσαι μὲν μνηστῆρα, μὲν ταῦτα ἢ κηδεμόνα καὶ φύλακα, τὰς ἐνόμους ἐορτὰς ἐορτάζει, τῷ ἱερῷ προσεδρεύει, τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐλέγχει παχύτητα. καὶ τοῦτο ποιεῖ δύο καὶ δέκα γεγονὼς μόνον ἔτη τέως μὲν τὸν τόκον ὁπλίζειται παρὰ τῷ προσκόντων (1), ἀπολαφθεὶς ἐκκαλεῖται παρὰ τῆς μητρὸς, ἀπολοφείται, καὶ ἡρέμα πῶς ὡς ἀγινέται τῇ Θεότητι. οὐκ οἶδατε γάρ φησιν * ὅτι ἐν τοῖς οἰκείοις τῷ πατρὶ μὲν δεῖ εἶναι με; δακνὺς ὡς οὐ μόνον ἐς τὸ ὄρωμενον, ἀλλὰ καὶ Θεὸς ἐν τῷ ὀρωμένῳ κρυπτόμενος, ὑπέρχονος, καὶ προαιώνιος ἐκ τῷ πατρὶ προϋθίων. καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, ὡς ἀγινέται πρὸς Ἰωάννην βαπτίζοντα, πείθει βαπτίσαι ὡς αἰτουμένον, προτυποῖ τὸ ἡμέτερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βάπτισμα, δίδωσι τέλος τῷ νόμῳ, καὶ τὴν θύραν ὑπανοίξει τῷ χάριτος, ὑπὸ τῷ πατρὶ οὐρανῷ ἀνακηρύσσεται, τῇ παρουσίᾳ τῷ πνεύματος δέκνυται, ἀνάγεται εἰς τὸν ἔρημον ὡς εἰς ἀρμο-

* Luc. II, 49.

(1) An dicendum ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς, inter cognatos et notos, ut Luc. II, 44?

δῖαν τινὰ παλαίσαν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, κὴ νηστεία μὲν, οὐ πέρα ἢ τοῦ μέτρων τοῦ φύσεως, κὴ ξοφῆς μὲν ἐφέται, ἀλλὰ κρατεῖ τοῦ ὀρέξεως, οὐ δελεῖται τοῦ ἡδοναῖς. κὴ καλεῖ μὲν τῇ πείνῃ τὸ ἀντίπαλον εἰς τὴν πάλιν, ὡς γίνεται ἢ αὐτῇ ἀνθρωπίνῃ φιλοσοφίᾳ, ἀλλ' οὐκ ἐξουσία θεότητος, ἀγωνίζεται, καταγωνίζεται, νικᾷ, ἐξελαύνει, τὴν τυραννίδα καταλύει, τὸ ἀσθενὲς ἐλέγχει, τὸ ἥτταν κηρύττει· θερσεῖτε γάρ, φησιν ὁ ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον· προξέπει πάντας εἰς ἀρετὴν, τὴν νομοθεσίαν τοῦ θεῶν δογμάτων ποιεῖ, τὴν διὰ τοῦ προφήτου ἔπηγγελμένην καινὴν διαθήκην δίδωσιν, οὐρανῶν βασιλείαν ὑπισχνεῖται, τοῖς ἀμελεῦσιν ἀπαλεῖ τὴν γέννης τὴν φλόγα.

* Joh. XVI. 33.

* Hier. XXXI. 31.

κέ. Σύntonος τοῦ δεσποτικῶν θαυμάτων διήγησις.

Πισθεῖται τὰ λεγόμενα τῇ μεγάλῃ θαυματουργίᾳ, οἶνον ἀγέωργητον τῷ γάμῳ δωρομήνος, οἶνον χωρὶς κλημάτων ἐξ ὕδατος ἐργαζόμενον, οἶνον ἀσάφυλον τοῖς τοῦ γάμου δαιτυμόσι χαριζόμενος, εἰς οἶνον μεταβαλὼν τοῦ ὕδατος τὴν φύσιν, μὴ μεσιταλούςας ἀμπέλους, κὴ τοῦ γῆς τὴν νοτίδα συλώσας, τιμᾷ τοῦ γάμον οὐ τῇ παρεσσίᾳ μόνον ἀλλὰ κὴ τῇ θαυματουργίᾳ· ὅτι ἐκ παρθενικῆς ἐβλάσνησε μήτρας, κὴ παρθενίαν ἠσκησέ τε κὴ τοῖς λόγοις ἐξῆρε, κὴ τὴν ἀζυγίαν ἔργοις κὴ λόγοις ἐτίμησεν, ἵνα μή τις ἀκολασίαν εἶναι νομίζῃ πῶς συζυγίαν, κὴ ὡς ὡσανόμου τοῦ γάμου κατηγοροῖν, τιμᾷ τὸν γάμον τῇ παρεσσίᾳ (1), αὐξᾷ τὴν τιμὴν τῇ τῷ δώρῳ φιλοτιμίᾳ, λύει τὴν νυμφίον τὴν ἀπορίαν, ἐκπλήττει τὸν συμπίον τῇ τῷ καινοῦ πράγματος εὐοσμίᾳ, ἑαυτὸν διὰ τοῦ δώρου κηρύττει ἀγέωργητος ὅτι ὢν, τὸ ἀγέωργητον οἶνον δέδωκεν· ἐκεῖθεν τὸν ἀρρώστους ἰᾶται, κὴ λόγῳ λύει τὰς νόσους, κὴ νεύματι τὸν παθόν ἀπαλλάττει τὸν κάμνοντα. τὸν δαιμονῶντα τοῦ λύτης ἐλευθεροῖ, δείκνυσιν τὸν μεμνηνόντα καθεσπικότας, σφίγγει τὸν παραμένοντα, ἀρτίποδας τὸν χωλοὺς ἀπεργάζεται, δείκνυσιν

quidem, non tamen ultra naturae mensuram; et vesci quidem cupit, nihilominus appetitum cohibet, neque voluptatibus servit. Et famis quidem causa concitat adversarium ad luctam, quem tamen humana philosophia superat, non divinitatis potestate; luctatur, superat, vincit, profligat, tyrannidem dissolvit, infirmitatem illius demonstrat, clademque deprædicat: confidite, inquit, ego vici mundum: cunctos ad virtutem hortatur, divinorum dogmatum tabulas condit, nunciatum ore prophetæ testamentum novum tradit, caelorum regnum promittit, officii contemptoribus gehennæ ignem comminatur.

XXV. *Compendiaria dominicorum miraculorum narratio.*

Dictis fidem facit grandi patrato miraculo, vinum nempe nulla cultura adquisitum nuptiis suppeditans, vinum sine palmitibus ex aqua conficiens, vinum absque uva nuptiarum convivis largiens, in vinum mutans aquarum naturam, nulla interveniente vite humorem terræ deprædans, atque ita nuptias non praesentia tantummodo verum etiam prodigio honorans. Nam quia ipse de virginea vulva prodierat, et virginitatem usu proprio et verbis extollebat, caelibatumque opere ac sermonibus honorabat, ne quis forte coniugium intemperantiae loco haberet, nuptiasque ceu illicitas traduceret, nuptias honestat praesentia sua, honorem insigni munere auget, sponsum anxietate expedit, convivas facit attonitos novae rei fragrantia, se ipsum hoc dono publice manifestat. Nam qui naturaliter illaboratus erat, illaboratum vinum suppeditavit. Posthinc aegrotos sanat, sermone morbos resolvit, nutu liberat passionibus laborantes, daemoniacos rabie liberat, furentes ad quietam mentem revocat, paralyticos solidat, claudorum pedes redintegrat, solem visu

(1) Eandem sententiam habes in novo etiam et apprime genuino sancti Augustini sermone de nuptiis apud Canam, quem nos ex miro codice saeculi septimi edidimus in Spicilegio rom. T. VIII. circa finem.

cassis ostendit, fores nimirum corporis aperiens per quas animae visualis facultas extra prodit; idque modo solo sermone efficit, modo sputo ac luto deficientem partem supplet, facitque lutum quod per se oculis est infestum, oculorum medicum, et contrario pharmaco utitur, et rem noxiam exhibet salutarem. Auribus ab audiendo dictis, sed tamen auditu carentibus, naturalem impertit usum. Paucis panibus in deserto multa hominum milia satiavit, quinque scilicet panes, tamquam in arvum semen, manibus tradens, et linguae benedictionem ceu riguum nimbum adducens, densam altamque segetem, et plenam aream apostolorum manus effecit; aream nec ventilabro nec purgatorio egentem, non mola nec mactra nec igne aut clibano, sed ipsos per se panes germinantem atque eructantem. Atque ut verba ad compendium conferam, sanguinis fluxum cohibuit, sanitate ab eo sponte quidem, sed quasi furtim, impetrata. Puellam imuberem morte abreptam, et a suis defleatam, vicissim eripiens, parentibus reddidit. Alium adolescentem ad sepulturam elatum, vitae restituit, et in gaudium luctum convertit, et funebrem lamentationem in nuptiales hymnos transmutavit. Praeterea foetens post quadriduum ab obitu cadaver ex arca eduxit, et institit illigatum ambulare iussit; reque vera diffugiente morte, mortuus discurrit, putredine liber, putredinisque foetore deposito, e mortis ianuis evasit: atque ita haud iam ligaturis a cursu prohibitus, et a funereo faciei velo haud diutius visu spoliatus, sine ullo impedimento, ad vocantem, agnita voce dominica, accurrit.

XXVI. *Quod sponte (Iesus) salutarem passionem exceperit.*

His aliisque miraculis promissionum suarum magnitudine confirmata, et apostolorum choro ad virtutem erudito, sponte accurrit ad eas quae de eo scriptae fue-

τὸ ἥλιον τοῖς τὸ βλέπειν ἀφηρημένοις, ἀνοίγει τὰς θύρας τῶν σώματι δι' ὧν ἐπὶ τὰ ἔξω διαχέεται τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικόν, καὶ νῦν μὲν λόγῳ μόνῳ τοῦτο ποιεῖ, τὸν πηλὸν τὸν τῶν ὀμμάτων ἐπίβηλον ὀμμάτων θεραπείαν, καὶ τῷ πολεμίῳ φαρμάκῳ κέχρηται, καὶ τὸ δηλητήριον ἀλεξήτριον δέικνυσι ταῖς ἀκοαῖς καλουμέναις. τὸ δὲ ἀκούειν ἀφηρημέναις πῶς οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπαρτίδωσι. ἄρτοις ὀλίγοις ἐν ἐρήμῳ πολλὰς ἐκέρσεσε χιλιάδας, ὅσῳ πέντε ἄρτους, ὥσπερ εἰς ἄρουραν σπέρμα, ταῖς χερσὶν ἐμβαλὼν, καὶ τῆς γλώττης τὴν εὐλογίαν οἷον τι νέφθω ἐπαγαγὼν, δασὺ καὶ βαθὺ λήϊον καὶ ἄλλω πλήρη τὰς τῶν ἀποστόλων χεῖρας ἀπέφηνεν, ἄλλω οὐ πῶς δεομένην καὶ διακρίσεως, οὐ μῦτε καὶ μάκρας καὶ πυρὸς καὶ κλιβάνου, ἀλλ' αὐτοῦ ὅσῳ ἄρτους βρούκσαν τὴν καὶ πηγάζεσαν. καὶ ἵνα ἐν κεφαλῇ εἶπω, αἵματος ἐσησεν ὕχεσθαι τὰ ἴασις ἐκοντὶ συληθείς. κόρην ἄωρον ἀρπαγεῖσαν ὑπὸ θανάτου καὶ πενθεμένην ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνταρπάσας τοῖς φύσασιν ἀποδεδωκεν ἕτερον νεανίαν εἰς τὸν τάφον προεμπόμῳ, εἰς ζωὴν ἐπανήγαγε, καὶ εἰς χαρὰν τὸ πένθος μετέβαλε, καὶ τὸ ἐπιτάφιον θρήνον εἰς ὕμνων λόγον γαμηλίων ἔξελε. καὶ τὸ δυσώδη νεκρὸν μὲν τετάρτην τὴν τελωτῆς ἐκ τῆς θήκης ἐξήγαγε, καὶ τὸ πεπεδημένον βαδίζειν ἐκέλευσεν, καὶ ὡς ἀρραβὴν ὅτε θάνατος ἐδραπέτωσεν, καὶ ὁ νεκρὸς ἔδραμε τὸν σηπεδόντα ἀπαλλαγείς. καὶ τὸν σηπεδόντα ἀποθέμῳ δυσωδίαν. καὶ τὰς τῶν θανάτου πύλας διαφυγὼν, καὶ ὑπὸ τῶν δεσμῶν τρέχειν οὐ κωλύμενον. καὶ τῷ μὲν τῶν προσώπου καλύμματι τὸ βλέπειν ἀφηρημένος, ἀκωλύτως δὲ βλέπων πρὸς τὸν καλέσαντα, καὶ πῶς δεσποτικὴν ἐπιγινώσκων φωνήν.

κς'. Ὅτι ἐκστῶς τὰ σωτήρια πάντα κατεδέξατο.

Διὰ τούτων καὶ ἄλλων * θαυμάτων τῶν ἐπαγγέλιων ἐμπεδώσας τὸ μέγεθος, καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀποστόλων εἰς ἀρετὴν παιδοφίβησας, προσφέρει τοῖς ἀναγράπτοις πάθεσιν ἐθε-

* cod. τῶν προέλλων.

λοντής· πολλάκις μὲν ταῦτα τοῖς φοιτηταῖς
προμηνύσας, ἐπιτιμήσας ἢ τῷ Πέτρῳ μὴ
ἡδονῆς μὴ καταδεξαμένῳ τὰ τῶν παθῶν εὐαγ-
γέλια· καὶ δείξας ὡς διὰ τούτων κατορθῆται
τὸ οἰκουμενὴς ἡ σωτηρία· διὸ καὶ τοῖς ἐπὶ ἡθῶσιν
ἑαυτὸν ὑπέδειξεν λέγων· ἐγὼ εἰμι ὃν ζητεῖτε·
καὶ κατηγορούμενος ἐκ ἀντεῖπεν· καὶ δυνάμε-
νος λαθεῖν, τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠνεσχετο· καὶ
ταῦτα πολλάκις ἡνίκα ἡβελήθη δραπεζῶν,
ἀλλὰ καὶ κλαίει μὲν τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὡς δὴ τὴν
ἀπιστίας ἐπισπωμένης τὸ ὄλεθρον, καταψι-
φίζεται ἢ πανωλεθρίως τὸ πολυθρυλλήτε
πάσαι νῶ· ἀνέχεται καὶ ἐπὶ κήρης· παύμε-
νος, ὑπὸ διπλῇ δαλείᾳ δαλευόντος· κο-
λαφίζόμενος, ἐμπτυόμενος, ὀνειδίζόμενος,
σβεβλούμενος, μασιφούμενος, καὶ τὸ τηγε-
ταῖον σαυρούμενος· καὶ λαμβάνων ληστὰς τὴν
τιμωρίαν κοινωνοὺς ἐκατέρωθεν· καὶ ἀνδροφό-
νοις καὶ κακούργοις συνταπτόμενος, καὶ ὄξος ἐν
χολῇ παρὰ τὴν κακὴν ἀμπελῶνος καρπούμε-
νος, καὶ ἀκάνθαις ἀντὶ κλημάτων καὶ βοτάνων
σεφόμενος, καὶ πορφυρίδι χλευαζόμενος, καὶ κα-
λάμῳ παύμενος, καὶ λόγχῃ τὴν πλευρὰν ὀρυτ-
τόμενος, καὶ τέλος τάφῳ ᾧ δαπεμπόμενος.

κζ'. Τίς τὸ δεσποτικῶν παθημάτων
ἡ αἰτία.

Ἐπέμεινε ἢ ταῦτα, τὴν ἡμετέραν μηχανή-
νόμενος σωτηρίαν· ὥστε καὶ οἱ τῇ ἀμάρτια δα-
λεύσαντες τοῖς ἐπιτιμήσις ὑπεύθυνοι τὴν ἀμάρ-
τίας ἐτύγχανον, αὐτὸς ἀμάρτίας ἀπηλλαγ-
μένος, καὶ διὰ πάσης ὁδεύσας δικαιοσύνης, τὴν
τῶν ἀμάρτων κατεδέξατο τιμωρίαν, διὰ μὲν
τὴν σαυρῆ, τὴν παλαιᾶς κατάρας τὴν ἀπόφασιν
λύων· Χριστὸς γάρ, φησιν, ὁ ξεῖνός τις ἡμῶν
ἐκ τῆς κατάρας τῆς νόμου, γηγόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
κατάρ· γέγραπται γάρ, ἐπικατάρατος πᾶς
ὁ κρεμαμένος ἐν ξύλῳ· διὰ ἢ τὴν ἀκανθῶν,
τέλος διδοὺς τῇ Ἀδὰμ τιμωρίας· μὴ γὰρ τὴν
ἀμάρτιαν, ἣν ἔκτισεν ἐκεῖνος, ἐπικατάρατος
ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἀκάνθας καὶ ξιβόλους
ἀνατελεῖ σοι· διὰ ἢ τὴν χολῆς τὸ πικρὸν καὶ
ἐπίπονον τὸ θνητῆς καὶ παθητῆς ζωῆς τὸ ἀνθρώ-
πων εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων· διὰ ἢ τὸ ὄξος
τὸ ἐπὶ τὸ χειρόν τὸ ἀνθρώπων μεταβολὴν αὐ-
τὸς δεχόμενος, καὶ τὸ εἰς τὸ κρεῖττον ἐπάνοδον

rant passiones; quas saepe discipulis suis
praenuntiaverat, Petro etiam increpito qui
haud libenter passionum nuncium exci-
piebat; demonstrans denique salutem mun-
di per has confieri. Propterea et advenien-
tibus semet exhibuit dicens: ego sum quem
quaeritis. Et accusatus non respondit, et
quum posset latere, noluit; quamquam alio
non semel tempore appetitus insidiis, de-
clinaverat. Insuper et Hierusalem deplo-
rat, quae incredulitate sua exitium sibi
comparabat, et supremæ ruinae addidit
templum olim famigeratum. Patienter quo-
que se in capite percussum fert ab ho-
mine dupliciter servili. Exalapatus, con-
sputus, vituperatus, excruciat, flagellatus,
et postremo in crucem actus, et so-
cios supplicii admittens utrimque latrones,
et cum homicidis atque scelestis compu-
tatus, acetumque et fel ex mala vite per-
cipiens, spinisque pro palmitibus atque ra-
cemis coronatus, et purpura illusus, ca-
lamoque percussus, lancea latus perfossus,
et denique sepulcro illatus.

XXVII. Quænam dominicæ passionis
causa fuerit.

Haec autem perpessus est, dum salutem
nostrae dat operam. Nam quia ii qui pec-
cato servierant, peccati poenis facti erant
obnoxii, ipse omni peccato immunis, et qui
omnis iustitiae cursum confecerat, peccan-
tium supplicium subiit, veteris maledicti
decretum cruce sua delens. Christus enim,
inquit (Paulus,) nos redemit de maledicto
legis, factus pro nobis maledictum: quia
scriptum est: maledictus omnis qui pen-
det in ligno. Spineâ vero coronâ, finem
Adami supplicii imponens. Etenim post
peccatum ille audierat: maledicta terra in
operibus tuis; spinas et tribulos germinabit
tibi. Felle, amaritudinem ac molestiam
mortalis passibilisque hominum vitae in se
recepit. Aceto, hominum in peius muta-
tionem ipse sibi imputavit, et ad meliora
reditum largitus est. Purpurâ regnum si-

· Ioh. XVIII. 6.

· cod. κόρης.

· cod. δουλεύον-
τες.

· Gal. III. 13.

· cod. τιμώ-
ρίαν
· Gen. III. 17.

gnificavit, calamo infirmitatem fragilitatemque potentiae diaboli innuit, alapa nostram publicavit libertatem, nobis debitas tolerans ipse iniurias, correctiones atque plagas. Latus, aequae ac Adamus, perfossus, non tamen feminam inde emergentem exhibens, quae mortem suo errore genuit, sed vitae fontem qui duplici rivulo mundum vivificat; quorum alter in baptisterio nos renovat et immortalī stola vestit, alter genitos alit in divina mensa, ceu lac parvulos.

XXVIII. *Quod ex Christi cruciatibus
salus nostra orta sit.*

Pharmaca itaque nostra sunt Servatoris nostri cruciatus. Quod propheta docens ait: « ipse peccata nostra perfert, et pro nobis dolet: nos autem reputavimus eum in labore et plaga atque afflictione versari. Ipse vulneratus est propter peccata nostra, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostrae super eum: livore eius nos sanati sumus. Omnes quasi oves erravimus; ideo tamquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se obmutuit. » Et sicut pastor dispersas oves cernens, unam ex ovibus manu tenens, et ad placitum sibi pascuum ducens, reliquas etiam huius exemplo ad se pertrahit; sic Deus Verbum quum genus hominum errabundum vidisset, servi forma adsumpta, eaque sibi copulata, ad se per illam convertit universam hominum naturam, atque ad divina pascua deduxit eos qui male pascebantur et lupis erant obiecti. Propterea Servator noster naturam nostram adsumpsit: propterea Christus dominus salutiferam excepit passionem, mortique deditus, sepulcro traditus, antiquam illam tyrannidem depulit, et corruptela detentis incorruptibilitatem promisit. Nam dissolutum templum restaurans et resuscitans, mortuis quoque, atque eius resurrectionem expectantibus, veras firmasque

χαιζόμενος· τῇ πορφυρίδι σημαίνων τὴ βασιλείαν, τῷ καλᾶμῳ τὸ ἀσθενὲς καὶ σαθρὸν τὸ δὲ δὴ βόλε δυνάμειος αἰνιττόμενος, τῷ ῥαπίσματι τὴ ἡμετέραν κηρύττων ἐλευθερίαν, τὰς ἡμετέρας ὑπομένων ὕβρεις, καὶ παιδείας, καὶ μάστιγας· τὴ πλευρὰν τῷ Ἀδὰμ ὡς ἀπλησίον νυττόμενος, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς αἵματος προῖδσαν ἐκείθεν θάνατος, τὸ θάνατον διὰ τὴ ἀπάτης γενήσασαν, ἀλλὰ πηγὴν ζωῆς τῷ διπλῷ νόματι τὸ οἰκουμενικὸν ζωογονῶσαν· ὡς τὸ μὲν ἡμᾶς ἐν κολυμβήθερα νεοποιεῖ, καὶ τῇ ἀθανάτῳ ὡς βάλλει εὐλογίαν· τὸ δὲ τρέφει χυνηθέντας ἐν τῇ ἑσπέρῃ τῇ θείᾳ, καθάπερ τὰ βρέφη τὸ γάλα.

κη'. Ὅτι διὰ τοῦ τοῦ Χριστοῦ παθῶν
ἡ ἡμετέρα γέγονε σωτηρία.

Φάρμακα τοίνυν ἐστὶν ἡμετέρα τὰ τῷ σωτήριος ἡμῶν παθήματα· καὶ τῷ διδάσκων ὁ προφήτης ἑσθ'. * « αὐτὸς τὰς ἀμάρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται· ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐκ κακῶς· αὐτὸς δὲ ἐξ αὐματίσθη διὰ τὰς ἀμάρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισαι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ· τῷ μόλωπι αὐτὸς ἡμεῖς ἰάθημεν· πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, διὸ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφρονος, καὶ καθάπερ ποιμὴν τὰ πρόβατα διεσκοδασμένα θεωρῶν, ἐν τῷ προβάτων κατέχων, καὶ ἐφ' ἣν βούλεται νομὴν ἄγων, ἔλκει τὰ λοιπὰ δι' ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν, οὕτως ὁ θεὸς λόγος τῷ ἀνθρώπων τὸ γένος πεπλανημένον ἰδὼν, τῷ δούλῳ λαβὼν τὴ μορφήν καὶ ταύτῃ σιώφας ἑαυτῷ, πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐκείνου ἐπέσχεψε παῖσαν τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ εἰς τὴν θείαν νομὴν ἤγαγε τὰ κακῶς νεμόμενα, καὶ τοῖς λύκοις προκείμενα· διὰ ταῦτα ὁ σωτὴρ ὁ ἡμέτερος τὴ ἡμετέραν φύσιν ἀνέλαβε· διὰ ταῦτα ὁ δεσπότης Χριστὸς τὰ σωτήρια κατεδέξατο πάθη, καὶ θανάτῳ ὡς ἀπεμφοθεῖς, καὶ ταφῇ ὡς ἀδοθεῖς, τὸ μὲν παλαιὸν ἐκείνο καὶ πολυχρόνιον κράτος ἔλυσε, τοῖς δὲ τῇ φθορᾷ πεπεδημένοις τὴ ἀφθαρσίαν ὑπέσχετο· τὸ δὲ λυθέντα ναὸν ἀνοικοδομήσας, καὶ ἀνεγείρας, καὶ τοῖς καμένοις καὶ προσδεχομένοις αὐτὸς τὴ ἀνάστα-

* Is. LIII. 4. seq.

σιν ἀληθεῖς καὶ βεβαίαις τὰς ὑποσχέσεις ὑπέδειξεν· ὃν τρόπον γάρ, φησιν, ἡ εἴς ὑμῶν ἀναληφθεῖσα φύσις τῇ τῷ θεότητος ἐνοικήσῃ τε καὶ ἐνώσῃ, τῷ ἀναστάσεως ἔτυχε, καὶ τὸ φθαρτὸν ἀνατιθεμένη σὺν τοῖς παθήμασιν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν μετέβη, οὕτω καὶ ὑμεῖς τῷ χαλεπῇ τῷ θανάτου δουλείᾳ ἀπαλλαγῆσεσθε, καὶ τῷ φθορὰν ἀπορρίψαντες σὺν τοῖς πάθεσιν ἐνδύσασθε τὸ ἀθάνατον· διὸ καὶ τὸ δῶρον τῷ βαπτίσματος πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῷ ἀποστόλων ἐξέπεμψε· πορεύθεντες γάρ, φησι*, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· τὸ βάπτισμα τῷ δεσποτικῷ θανάτῳ σκιαγραφία τίς ὑπάρχει καὶ τύπος· εἰ γὰρ σύμφυτοι, φησὶν ὁ Παῦλος*, γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τῷ θανάτῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀναστάσεως ἐσόμεθα.

* Matth.
XXVIII. 19.

Rom. VI. 5.

κθ'. Ἀποδοξίς ἐκ τῆς ἀποστόλου γραφῶν περὶ τῆς τελείας τῷ ἀνθρώπῳ φύσεως.

Οὕτω γιννηθεὶς ὁ δεσπότης Χριστὸς, οὕτω ζαφεὶς, οὕτω θαυματουργήσας, διὰ ταῦτα παθὼν, σαυρωθεὶς· ἀποθανὼν, κήρυκας ἀποστείλας πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι ἱεροὺς μαθητὰς, εἰς τὸ οὐρανὸν ἀνελήφθῃ· καὶ ταῦτα ἐν κεφαλῇ ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον γραφεῖσιν, ὁ ἀπόστολος ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων·* ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῷ εὐσεβείᾳ μυσηρίον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἔθνεσιν, ἔπρωτόθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ· καὶ τὸ μὲν φανέρωσιν συνέζωξε τῇ σαρκί, τὸ δὲ δικαίωσιν καὶ τῷ αἰρετικῶν ἀβήγηριαν· ἐδικαιώθη ἡ τῇ συνεργείᾳ τῷ πνεύματος. Ἄρα τὸ δικαιώσαν πνεῦμα κρείττον τῷ δικαιωθέντος υἱοῦ; ἀλλ' οὐκέτι ταῦτα οὐκ ἐστὶ τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐδικαιώθη διὰ τῷ ἐν αὐτῷ φανερωθέντι θεοῦ, ὃς ἀχωρίσως αὐτῷ σινημένος, τὴν τε ἄκραν ἐπαίδωσεν ἀρετὴν, καὶ τῷ βελῶν τῷ ἁμαρτίας ἐφύλαξεν ἀγῶσιν· καὶ ἀμύνητον· καὶ τῷ διαβολικῇ ἀπάτης ὑπέρτερον· καὶ θάνατον πρὸς βραχὺ γένεσθαι συγχωρήσας· παρ' αὐτὴν τῷ ἐκείνῳ τυραννίδι ἀπήλλαξε· καὶ τῷ οἰκείᾳ αὐτῷ ζωῇ μετα-

* I. Tim. III. 16.

promissiones ostendit. Nam quemadmodum, inquit, sumpta ex vobis natura, deitatis inhabitatione atque adunatione, resurrectionem obtinuit, et corruptibilitate passionibusque depositis, ad incorruptibilitatem immortalitatemque transivit, sic et vos dura mortis servitute absolvemini, abiectaque corruptione cum passionibus, impassibilitate vestiemini. Idcirco et baptismi donum cunctis hominibus per apostolos misit. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Baptismus adumbratio quaedam est et typus mortis dominicae. Nam si complantati, inquit Paulus, fuimus similitudini mortis filii eius, erimus et resurrectionis.

XXIX. *Ex apostoli scriptis fit demonstratio perfectam fuisse in Christo hominis naturam.*

Sic natus Christus dominus, sic enutritus, tot miraculis editis, atque ob haec passioni deditus, crucifixus, mortuus, praedicatoribus ad universos homines missis sacris discipulis, in caelum adsumptus fuit. Haec quidem summam, dum ad Timotheum scriberet, nos docuit apostolus dicens: sine dubio magnum est pietatis sacramentum, Deus in carne apparuit, iustificatus est in Spiritu, visus est angelis, praedicatus est in gentibus, creditum est ei in mundo, adsumptus fuit in gloriam. Et manifestationem quidem haec connexit propter carnem, iustificationem autem propter haereticorum stultitiam: iustificatus est autem cooperante Spiritu. Num ergo Spiritus iustificans potior est iustificato filio? Nego enimvero. Nam nostra potius natura iustificata fuit, propter supervenientem ei Deum, qui eidem inseparabiliter coniunctus est, et summam docuit virtutem, et a peccati telis custodivit intactam atque intemeratam, et diabolica fraude superiorem; quam quum brevi tempore mortem gustare permisisset, mox eiusdem tyran-

nide eripuit, eique propriam vitam imper-
titus est, in caelum extulit, et in dextera
maiestatis collocavit, eique nomen dona-
vit quod est super omne nomen, suam
nempe dignitatem ipsi conferens: ac natu-
rae appellationem illius sumens, qui erat
ante saecula Dei Verbum, filius hominis
nominari libenter voluit. Nemo enim, in-
quit (Paulus) in caelum ascendit, nisi qui
de caelo descendit filius hominis, qui in
caelis est. Descendit autem de caelo non
is qui erat de Davidis semine, sed caelo-
rum creator, Dei ante omne tempus Ver-
bum et ante saecula. Hic propter suam
cum humanitate adunationem, filii homi-
nis nomen accipit. Et alio rursus loco hunc
ita appellat: si videritis filium hominis il-
luc ascendentem ubi prius erat; non servi
forma, sed forma Dei. Et rursus: quod
filius hominis sit, inquit, ne miremini; ve-
nit enim hora, qua ii qui in monumentis
sunt audient vocem illius: et procedent
qui bona fecerunt in resurrectionem vitae;
qui vero mala egerunt, in resurrectionem
iudicii. Non est hoc unius humanitatis pro-
prium, sed operantis divinitatis, et si-
mul humanitatis conspicuae propter suam
cum divinitate coniunctionem atque adu-
nationem.

XXX. *Quod forma servi ob eandem con-
iunctionem filius similiter appelletur.*

Ita Deus Verbum propriam sibi facit
servilis formae vilitatem; et Deus quum
esset, homo voluit nominari; atque ut ho-
minis humilitatem assumpsit, ita huic vi-
cissim sublimitatem communicavit. Voca-
catur enim virginis parvulus Emmanuhel,
nempe is qui pannis est involutus, et ubera
sugit, et lacte nutritur, diciturque magni
consilii angelus, admirabilis consiliarius,
et Deus fortis, ac dominator, et princeps
pacis, et pater futuri saeculi; nec non fi-
lius Altissimi, et servator, et dominus, et
universi mundi creator. Unus enim, in-
quit, dominus Iesus Christus, per quem

δεδωκε, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, καὶ ἐκ
δεξιῶν τῆ μεγαλωσύνης ἐκάθισεν. καὶ ὄνομα
αὐτῷ ἐχαρίσατο τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, τὸ
οἰκίαν αὐτῷ ἄξιαν δωρησάμενον. καὶ τὸ τῆ
φύσεως αὐτῆς προσηγορίαν λαβὼν, υἱὸς ἀν-
θρώπου ὁ προαιώνιον τῷ Θεοῦ λόγῳ ὑψό-
δοκῃσεν ὀνομάζεσθαι. οὐδεὶς γάρ, φησιν *,
ἀναβέβηκεν εἰς τὸ οὐρανὸν. εἰ μὴ ὁ ἐξ οὐ-
ρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ ὢν
ἐν τῷ οὐρανῷ. κατέβη ἡ οὐκ ὁ ἐκ σπέρ-
ματός. Δαβὶδ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ τῆς
(οὐρανῶν) ποιητῆς, ὁ ὑπέρχρονος Θεοῦ
λόγος, ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων. διὰ ἣν
τὸ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἔνωσιν λαμβάνει τῷ
υἱοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὄνομα. καὶ ἐτέρωθι ἡ
πάλιν οὕτως αὐτὸν προσαγορεύει. * εἰάν
ἴδῃτε τὸν υἱὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνερχόμενον ὅπως
ἦν τὸ πρότερον. οὐχ' ἡ τοῦ δούλου μορφή,
ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή. καὶ αὖθις, ὅτι υἱὸς
ἀνθρώπου ἐστὶ φησὶ *, μὴ θαυμάζετε τοῦ-
το, ὅτι ἔρχεται ὥρα ἐν ἣ ἀκούσονται οἱ ἐν
τοῖς μνήμασι τῆ φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύ-
σονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνά-
στασιν ζωῆς. οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες,
εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. οὐ τῆ ἀνθρωπότητος
ἡ ψυχῆς τοῦτο τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τῆ ἐνεργού-
σης Θεότητος. καὶ τῆ φαινομένης δὴ ἀνθρω-
πότητος διὰ τὴν πρὸς τὴν Θεότητα σωματικὴν
τὴν καὶ ἔνωσιν.

* Ephes. IV. 10

* Ioh. VI. 63.

* Ioh. V. 27. seq.

λ'. Ὅτι υἱὸς ἡ τοῦ δούλου μορφή διὰ τὴν
σωματικὴν ὡσαύτως προσαγορεύεται.

Οὕτως ὁ Θεὸς λόγος οἰκιοῦται τῷ
δούλῳ μορφῆς τῆ εὐτέλειαν, ὃ Θεὸς ὑπάρ-
χων, ἀνθρώπος ἠθέλησεν ὀνομάζεσθαι. καὶ
ὡς μετέλαβε τῷ ἀνθρώπῳ ταπεινῶν,
οὕτως τῷ ὑψηλῶν αὐτῷ μεταδίδωκε. κα-
λεῖται γὰρ τὸ τῆ παρθένου βρέφος Ἐμμαν-
νὴλ, καὶ τὸ τοῖς παργάνοις ἐνειλημμένον,
καὶ θηλὴν ἔλκον, καὶ τρεφόμενον γάλακτι,
καὶ καλεῖται μεγάλης βελῆς ἄγγελος *, καὶ
θαυμαστὸς σύμβουλος. καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ
ἐξουσιαστὴς, καὶ ἀρχὸν εἰρήνης. καὶ πατὴρ τῷ
μέλλοντος αἰῶνος. καὶ υἱὸς ὑψίστου. καὶ σω-
τὴρ. καὶ κύριος. καὶ τῶν ἔλων δημιουργός. εἰς
γὰρ, φησὶ *, κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι'

* Is. IX. 6. gr.

* I. Cor. VIII. 6.

οὗ τὰ πάντα· καὶ μὴν τὸ Ἰησὺς καὶ Χριστὸς
ὀνόματα τῆς οἰκονομίας εἰσὶ σημαντικά· (1,
ἢ ἡ οἰκονομία, οὐ παρὰ τῆς κτίσεως, οὐδὲ
εὐθὺς μὲν τῆς κτίσεως, ἀλλ' ἐπὶ ἐσχάτων τῶν
ἡμερῶν ἐγένετο· ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Χριστὸς
ὄνομα, οὐ τῆς ληφθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς
λαβόντα λόγον μὲν τῆς ληφθέντος Διηλοῖ
(τῆς Θεοῦ γὰρ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο ση-
μαντικὸν ὄναι, ὁ Παῦλος ἀνατίθησι καὶ
τῷ ὁρμώμενῳ διὰ τὴν πρὸς τὸ κρυπτόμε-
νον ἔγνωσιν, τὴν τοῦ παντὸς ποιήσιν τὴν
καὶ διακρίσιν· διὸ καὶ ἐτέρωθεν (2) Χρι-
στον ἐπὶ πάντων προσαγορεύει Θεόν· ἐξ
ᾧ γὰρ, φησιν *, Χριστὸς τὸ καὶ σὰρκα,
ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός· οὐκ ἐπειδὴ τῆς Δα-
βὶδ ὁ ἀπόγονος αὐτὸς καθ' αὐτὸν * Θεός
ἔστι, καὶ ἐπὶ πάντων Θεός, ἀλλ' ὅτι τοῦ
Θεοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων ὑπεῆρχε ναὸς, ἡνω-
μένην καὶ συνημμένην ἔχων ἑαυτῷ * τὴν
Θεότητα.

* Rom. IX. 5.

* cod. καὶ αὐ-
τός.

* cod. αὐτοῦ.

λα'. 'Ὅτι δύο μὲν εἰσὶ φύσεις, ἓν ἡ τὸ
πρόσωπον τῆς Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ σῆ-
μερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς ὅν αἰῶνας· οὐ γὰρ
εἰς πρόσωπα δύο τῆς οἰκονομίας μερίζομεν,
οὐδὲ υἱὸς δύο ἀντὶ τῆς μονογενεῖς κηρύτ-
τομεν τὴν καὶ δογματίζομεν, ἀλλὰ δύο μὲν
τὰς φύσεις εἶναι καὶ μεμαθήκαμεν (2) καὶ
διδάσκομεν· ἕτερον γὰρ Θεότης, καὶ ἕτερον
ἀνθρωπότης· ἕτερον τὸ ὄν, καὶ ἕτερον τὸ γινώ-
μενον· ἄλλο ἢ τῆς Θεοῦ μορφῆς, καὶ ἄλλο ἢ
τῆς ἀνθρώπου μορφῆς· καὶ ἄλλο ἢ λαβούσα,
καὶ ἕτερον ἢ ληφθεῖσα· ἕτερον ὁ λυθεὶς ναὸς,
καὶ ἕτερον ὁ λυθέντα τῆτον ἀναστήσας Θεός.

λαβ'. 'Ὅτι οὐ κράσιν λέγαν ὅσιον,
ἀλλ' ἔγνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.

Οὐ τὰς φύσεις τοίνυν συγχέομεν, οὐδὲ
κράσιν ποιητοῦ καὶ ποιήματος δογματίζο-
μεν, καὶ τῷ τῆς κράσεως ὀνόματι τῆς σύγχυ-
σιν συνασφύρομεν· ἀλλὰ ἐπὶ τῆς Θεοῦ λόγου
τῆς φύσεως γνωρίζομεν· καὶ τῆς μορφῆς τῆς δο-
λεῖ τῆς οὐσίας γνωρίζομεν, ἑκατέραν ἡ φύ-

omnia. Et quidem Iesus et Christus no-
mina sunt incarnationis significativa. In-
carnatio autem haud ante rerum creatio-
nem, neque statim post creationem, sed
extremis temporibus accidit. Quandoqui-
dem igitur nomen Christus, non adsum-
ptum tantummodo, verum etiam adsumens
Verbum una cum adsumpto denotat (nam-
que id nomen Deum simul et hominem
significat) Paulus adtribuit ei qui visibilis
est, propter suam cum invisibili coniun-
ctionem, adtribuit inquam universi mundi
creationem et dispositionem. Quare et alibi
Christum super omnia Deum appellat; ait
enim: ex quibus est secundum carnem Chri-
stus, qui est super omnia Deus. Non quia
Davidis nepos ipse per se sit Deus, et su-
per omnia, sed quia Dei summi templum
erat, unitam copulatamque habens secum
divinitatem.

XXXI. *Quod duae sint naturae, una
autem persona Christi.*

Ideo Iesus Christus heri et hodie, idem
est et in saecula. Non enim in duas per-
sonas dispensationis opus dividimus, ne-
que duos filios pro unigenito praedicamus
et credimus, sed duas esse naturas et di-
dicimus et docemus. Aliud enim est dei-
tas, et aliud humanitas: aliud per se exi-
stens, et aliud quod factum est: aliud Dei
forma, et aliud forma hominis: aliud su-
mens natura, aliud sumpta: aliud templum
dissolutum, et aliud qui hoc dissolutum
resuscitavit Deus.

XXXII. *Quod non concretionem sed unio-
nem in Christo dicere religiosum sit.*

Non ergo naturas confundimus, neque
concretionem factoris facturaeque dogmati-
zamus; immo potius concretionis vocabulo,
confusionis significatum attribuimus. Porro
Dei Verbi naturam scimus, et servilis for-
mae substantiam agnoscimus, utramque ve-

(1) Confer apud nos Cyrillum explan. ad psalmum XLIV. v. 8.

(2) Adhuc ne Monophysitae Cyrillum erroris sui patronum impudentissime dictitabunt?

ro naturam ut unicum adoramus filium. Invicem enim alterutrum nuncupatur Christus. Neque sola servi forma et divinitate carens, ita umquam a religionis rectae magistris est appellata. Qui autem concretionem dicunt, hi concretioni confusionem oggerunt, confusionem vero mutatio comitatur: facta denique mutatione, neque Deus in propria natura permanebit, neque item homo in sua. Necesse est enim ut uterque ex propriae substantiae finibus decedat; ita ut neque Deus videatur iam Deus, neque homo item homo. Atqui hoc ne in hominis quidem structura quisquam prudens sibi persuadeat. Non enim corpori animam concretam, sed unitam copulatamque inhabitantemque et simul operantem dicimus. Neque item animam mortalem, neque corpus immortale quisquam dicet nisi plane desipiens; sed utramque naturam discernimus, unum tamen animal agnoscimus ex illis compositum: et utramque naturam diversis nominibus vocitamus, animam scilicet atque corpus dicimus; quod vero ex utraque re conflatur animal, alio nomine vocamus, hominem scilicet nominamus. Haec igitur etiam in iis quae adtinent ad incarnationem exempli instar sumentes, a blasphemia illa cavebimus; et omissa concretione, vocabulis adunationis, coniunctionis, et communionis constanter utemur; naturarum distinctionem, personae vero unitatem dogmatizantes. Sic Arii et Eunomii blasphemiam refutabimus; humiliter quidem dicta et facta a servatore Christo, servi formae applicantes; sublimia autem et Deo digna ac magna, sublimi et magnae et omnia excellenti attribuentes divinitati.

σιν ὡς ἓνα προσκυνοῦμεν υἱόν· θάτερον γὰρ θάτέρῳ Χριστὸς ὀνομάζεται· καὶ οὔτε ἡ τῆ δούλης μορφῇ ψιλῇ, καὶ γυμνῇ τυγχάνουσα τῆ θεότητος, τοῦτο πάποτε παρὰ τῶ διδασκάλων ἐκλήθη τῇ εὐσεβείας· οἱ δὲ τῇ κράσιν λέγοντες, τῇ κράσει πῶ σύγχυσιν σωσφέρεσι· τῇ δὲ σύγχυσις ἡ ἔσσην σωσφέρεται· ἔσσην δὲ εἰσιούσης, οὔτε θεὸς ἐπὶ τῇ ἰδίας μένοι ἂν φύσεως, οὔτε ἄνθρωπος ἐπὶ τῇ οὐκείας· ἀνάγκη γὰρ ἐκσῆναι τῇ τῇ οὐσίας ὅρων ἐκάτερον, καὶ μήτε τὸν θεὸν γνωρίζεσθαι θεὸν, μήτε τὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον (1), τῆτο δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῇ τῇ ἀνθρώπου κατασκευῇ λάβοι ἂν τις εὖ φρονῶν· οὐ γὰρ τῷ σώματι τῇ ψυχὴν κεκράσθαι, ἀλλ' ἡνῶσθαι, καὶ συνῆσθαι, καὶ οἰκεῖν, καὶ ἐνεργεῖν φάμεν· καὶ οὔτε τῇ ψυχὴν θνητὴν, οὔτε τὸ σῶμα εἶποι τις ἂν ἀθάνατον, μὴ κομιδῇ παπαίων, ἀλλὰ τῇ μὲν ἐκατέραν [φύσιν] διακρίνομεν, ἐν δὲ ζῶον γνωρίζομεν τὸ ἐξ ἐκείνων * συγκεκράσθαι· καὶ ἐκατέραν μὲν φύσιν διηρημένοις ὀνόμασι ὀνομάζομεν, τὴν μὲν ψυχὴν, τὸ δὲ σῶμα, τὸ δὲ εἰς ἀμφοτέρων συνεστηκὸς ζῶον ἐτέρῳ καλοῦμεν ὀνόματι· ἄνθρωπον γὰρ προσσαγορεύομεν (2). ταῦτα τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας πῶ εἰκόνα λαβόντες, τῆς βλασφημίας ἀπαλλαγώμεν ἐκείνης, καὶ πῶ κράσιν καταλιπόντες (3), τῷ τῇ ἐνώσεως καὶ συναφείας καὶ κοινωνίας ὀνόματι χρώμενοι διατελέσωμεν· φύσεων * μὲν διάκρισιν, προσώπων δὲ ἔνωσιν δογματίζοντες· οὕτω πῶ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν ἐλέγχομεν, τὰ μὲν ταπεινῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα τῷ σωτῆρι Χριστῷ, προσάπτοντες τῇ τοῦ δούλου μορφῇ· τὰ δὲ ὑψηλὰ καὶ θεοπρεπῆ καὶ μεγάλα, τῇ ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαίνουσῃ ἀνατιθέμεντες θεότητι.

* cod. ἐκείνου.

* cod. φύσεως.

(1) Perspicua, mira, ac peremptoria Cyrilli doctrina de naturarum in Christo distinctione! Ego vero lectores meos magnopere hortor, ut editam apud nos Script. vet. T. VI. novam Theoriani graeci cum Armenis syrisque Iacobitis theologicam disputationem adeant, ubi res haec luculentissime illustratur.

(2) En animae et corporis in unico homine propositum recte exemplum, quo perverse abutebantur Monophysitae tom. praed. p. 393.

(3) Sapienter hanc cautelam post natos errores exposeit Cyrillus. Etenim paulo ante Gregorius nazianzenus orat. XXXVIII. 13. ed. noviss. T. I. p. 671. adhuc scribebat de opere incarnationis: ὡς τῆς καινῆς μιξεως, ὡς τῆς παραδοξου κράσεως!

λγ'. Ὅτι ὁ ἡμετέρας φύσεως ἢ εἰς οὐρα-
νοὺς ἀνάληψις τὰς τῷ πνεύματος δω-
ρεὰς ἡμῖν προεξένισεν.

Ἀλλὰ καιρὸς ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὸ προ-
κείμενον· ἀγαληφθεῖς τοίνυν εἰς οὐρανοὺς
ὁ θεωπότης Χριστὸς, καὶ ἑαυτὸν ὥσπερ ἐχέγ-
γυον τῷ τῷ ἀνθρώπων εἰρήνης προσεγγικὸν
τῷ πατρὶ, πέμψῃ τοῖς ἀνθρώποις τὴν χάριν
τοῦ πνεύματος, ὥσπερ τινα τῶν ἐπηγελημέ-
νων ἀγαθῶν ἀρραβῶνα, παιδοξίβλω, καὶ
γυμνασὴν, τῇ δὲ εὐσεβείας ἀγωνιστὴν, φύ-
λακα τῶν πιστευόντων ἀκοίμητον, φῶς τῶν
προσιόντων ἄσβεστον τε καὶ ἀνέσπερον, τῇ
ψυχικῶν τραυμάτων θεραπευτὴν, ἰατρὸν
τῷ ὑπὸ τοῦ ἀμάρτιας γινομένων ζαυμάτων,
σφατηγὸν ἀριστεῖν καὶ τῷ διαβόλου διδά-
σκοντα, ὑποπτεροὺς ὅντων χαμαιπετεῖς ἐρ-
γαζόμενον, ὅντων γῆινες τῇ οὐρανῶν πο-
λιτείαν παιδεύοντα, καταφρονεῖν σαρκὸς,
ἐπιμυθεῖν ψυχῆς, διαπτύειν τὰ παρόντα,
ἐφίεσθαι τὸ μέλλον, ὅρῃν τὰ προσδοκώ-
μενα διὰ πίστεως, μηδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἐν τῷ
βίῳ λαμπρὸν, δόξης καταγῆρῃν, τῇ τοῦ
πλούτου ρευμάτων ὑπεροχῇ, ὥραν σώμα-
τος ὡς ἀνθος ὅρῃν ματαιόμηνον, μὴ ἀλ-
γεῖν πενομένους, μὴ ἀνίστασθαι νοσοῦντας,
χαίρειν ἀδικεμένους, λεηλατεμένους εὐφραί-
νεσθαι, φέρειν καρτερικῶς τὰ θανά, ὑπερέ-
χεσθαι τῷ ἀντιδικούντων, εὐλογεῖν ὅντων κατ-
αρωμένους, καὶ πᾶσαν ἀπαξ ἀπλῶς φιλοσο-
φίαν μεταδίδωκεν ταῦτα ἐδίδασκεν ἡ χάρις
τοῦ πνεύματος, ταῦτα γῆν * καὶ θάλατταν
ἐξεπαίδευσεν, ταῦτα ὁ βάρβαροι καὶ τῷ
σωτῆρι αὐτῶν φιλοσοφεῖσιν ἐπιδημίαν, ταῦ-
τα ἡπαιῶνται, ταῦτα οἱ σφατιῶνται, ταῦτα
οἱ τὰς ἐσχατίας τοῦ οἰκουμενικοῦ οἰκοῦντες.

λδ'. Προξοπὴ εὐχαριστίας, καὶ ἀποξοπὴ
περιεργίας.

Ἀνυμνησωμεν τοίνυν τὴν τῶν ἀμυθήτων
ἀγαθῶν χορηγόν, τὴν ἐκ τοῦ ἐσχατοῦ ἀλο-
γίας εἰς τὴν προτέραν ἡμᾶς φύσιν ἐπανα-
γαγόντα, τὴν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα, ἵνα
ἡμεῖς τῇ ἐκείνῃ πτωχείᾳ πλετήσωμεν καὶ
σὺν αὐτῇ (Ω) γνήσιον αὐτοῦ πατέρα, ὅς

XXXIII. *Quod nostrae naturae in caelum
adsumptio, Spiritus sancti dona nobis
comparaverit.*

Sed iam tempus est revertendi ad pro-
positum. Adsumptus itaque in caelum Chri-
stus dominus, seque veluti humanae pacis
sponsorem patri exhibens, mittit ad ho-
mines Spiritus sancti gratiam, ceu quan-
dam promissorum bonorum arrham, ma-
gistrum, gymnastam, piorum agonothetam,
vigilem credentium custodem, lumen ac-
cedentium ad fidem inextinguibile et mi-
nime occiduum, spiritualium vulnerum cu-
ratorem, impositarum a peccatis plagarum
medicum; ducem qui feliciter cum diabo-
lo pugnare docet, et altivolantes facien-
tem qui humi repetebant; qui terrenos ad
caelestem vitam instituit, atque ut carnem
contemnant, animae curam gerant, prae-
sentia despuant, futuris inhient, ea quae
per fidem expectantur prae oculis habeant,
nihil in mundo splendidum putent, glo-
riam irrideant, divitiarum torrentes despi-
ciant, corporis pulchritudinem ceu florem
caducum spectent, ne inopes doleant, ne
aegroti aegre ferant, ut laesi gaudeant,
spoliati laetentur, fortiter aerumnas to-
lerent, orent pro adversantibus, benedi-
cant maledicentibus, atque omnimodam
ut semel dicam philosophiam sectentur.
Haec docuit Spiritus gratia, haec terram
ac mare erudierunt, haec etiam barbari
post sui Servatoris adventum philosophan-
tur, haec terrae continentis incolae, haec
milites, haec qui extremos mundi fines ha-
bitant.

XXXIV. *Adhortatio ad agendas gratias,
et a superflua curiositate dehortatio.*

Celebremus itaque innumerabilium bo-
norum datorem, qui ab extrema morum
absurditate ad primigeniam nos naturam
revocavit, eum inquam qui propter nos
pauper est factus, ut nos paupertate ip-
sius ditaremur. Simulque laudemus verum

* cod. δὲ pro
γῆν.

ipsius patrem, qui tantopere mundum dilexit; ut filium suum unigenitum pro eo dederit, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Cumque Patre ac Filio sanctum Spiritum aequale laudemus, in cuius nomine baptizati, doni arrham accipimus; a quo nostrae animae illuminantur, a quo incarnationis opus docemur, et in theologia instituimur, per quem a morum importunitate arcemur, per quem denique errore liberati veritatem agnovimus. Ab indaganda autem ingeniti natura cessemus, utrum ipse sit bonus ac iustus, et utrum fieri possit ut quis non genitus nec factus existat. Cessemus item a scrutanda Unigeniti generatione eiusque ratione exquirenda, nec de ingenito genitoque diiudicemus, aut quod inmensurabile est dimetiamur. Cessemus a malitiose vestiganda Spiritus processione, neque ea discere studeamus, quae soli Patri Filio et sancto Spiritui nota sunt. In iis, quos recepimus, finibus maneamus: ne terminos, quos patres nostri posuerunt, transferamus. Tradita nobis a Spiritu doctrina contenti simus. Ne velimus Pauli scientiam superare, qui ex parte aiebat se cognoscere, et ex parte prophetare, et in speculo et aenigmate veritatem videre. Expectemus speratorum bonorum possessum. Tunc perfecte cognoscemus, cum neque iactantia nobis nocebit, neque superbia nos praecipites aget, sed passione omni expertes erimus. Ergo praesenti tempore in do-

ούτως ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥς δοῦναι τὸν μονογενῆ υἱὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολήται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. * καὶ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ βαπτίζομεθα. (1) ὃν δὲ δωρεᾶς ἀρραβῶνα λαμβάνομεν. δι' οὗ τὰς ψυχὰς φωτίζομεθα, δι' οὗ τὴν οἰκονομίαν διδασκόμεθα, δι' οὗ τὴν θεολογίαν παιδεύομεθα, δι' ἧς τὴν ἀλογίας ἀπαλλαγτόμεθα, δι' οὗ τὴν πλάνης ἐλευθερώθημεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐγνωμύ. Καὶ παυσώμεθα τὴν φύσιν πολυπραγμονοῦντες τῇ ἀγνητῇ, εἰς αὐτὸς ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ εἰ οἷόν τε εἶναι τινα μὴ γνηθέντα ἢ γηρόμενον· παυσώμεθα τὴν γέννησιν θεωροῦντες τὴν μονογενεῖαν, καὶ τὴν τρόπον ἐπιζητῶντες, καὶ ἀγνητῶν καὶ γνητῶν διακρίντες, καὶ μετροῦντες τὰ ἀμέτρητα· παυσώμεθα κακῶς ἀνιχνεύοντες τὴν πνεύματος πρόοδον, καὶ ζητοῦντες μαθεῖν ἂν μόνῳ πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι γινώσκοντες (1). ἐμμένωμεν οἷς ἐλάβομεν ὅροις· μὴ ὅρια μετενέγκωμεν ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν. ἀρεκεσθῶμεν τῇ δοθείσῃ διδασκαλίᾳ παρὰ τοῦ πνεύματος· μὴ βεβληθῶμεν ὑπερβῆναι Παύλον τὸν γινώσκον, ὃς ἐκ μέρους ἔφη * γινώσκον, καὶ ἐκ μέρους προφητεύον, καὶ ἐν ἐσόπῳ βλέπων ἐπὶ αἰνίγματι τὴν ἀλήθειαν (2). ἀναμείνωμεν τῇ ἐλπιζομένῳ ἀγαθῷ τὴν ἀπόλαυσιν· τότε τὰ τέλη μαθησόμεθα, ὅτε δι' ἀλαζονείας οὐ βλαβησόμεθα, ὅτε δι' ὑπερηφανίας ἐπεσούμεθα, ὅτε ἐν ἀπαθείᾳ βιωσόμεθα· οὐκοῦν ἐν τῷ παρόντι τὴν πατέρων διδασκαλίαις ἐμμένωμεν,

* Joh. III. 16.

* I. Cor. XIII. 9.

(1) Nicetas aquileiensis, quinti saeculi homo, in pretioso suo de Spiritu sancto tractatu apud nos Script. vet. T. VII. p. 319. pari sententia ait. *Utinam, ut fuerat traditum, cum Patre et Filio Spiritum sanctum simpliciter credidissent illi, qui postmodum quaestionem de Spiritu induxerunt! ut, puta, Macedoniani, vel eorum in hac curiositate participes. Dum enim quaerunt et isti, qualis est Spiritus sanctus? unde est? quantus est? natus est? an factus est? sic iterum sciderunt populum, et vere, secundum apostoli dictum, interminabilem quaestionem ecclesiis induxerunt etc.*

(2) Audiant haec immodicae et quasi meracae (ut cum Tullio Tertullianoque loquar) rationalitatis amatores, qui tantam aetate nostra perniciem in ecclesiam invehunt. Quid? Nonne ipsi hoc instituto suo fidem, totius religionis fundamentum, a Christo apostolisque praeiacum, funditus subruunt? Nonne incautos adsecclas ad gentilitatem vel potius ad atheismum vi pertrahunt? Nihil ergo divinae scripturae, nihil sanctorum patrum infinita volumina, nihil tot pro christiana religione apologiae effecerunt? sed ad barbariem rursus ac tenebras in tanta, ut isti putant, saeculi nostri civilitate ac luce regredimur? Equidem divinis perpetuitatis promissis firmiter nitimur: de illa tamen ecclesiae tranquillitate ac pace sollicitamur, quae poterat esse continua, si tot pestilentium librorum turbulentia et importunitate careret.

ἵνα μὴ μείζω ζητοῦντες, καὶ τῷ ἐλαττώ-
νων ἐκπέσωμεν· ὁ πέπονθεν ὁ προπάτωρ
Ἀδάμ· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐπιθυμήσας γυνέ-
σθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ προ-
σώλεσε.

λέ'. Ὅτι καὶ Θεοτόκον καὶ ἀνθρωποτόκον
λέγαν.

Τοίνυν περὶ τὴν θεολογίαν μηδεὶς ἀπιστίαν
νοσεῖτω, μηδεὶς περὶ τὴν οἰκονομίαν χωλεύε-
το, ἀλλὰ τὸ ἐκ παρθένου γυνηθέντα Χριστὸν,
Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπον ὁμολογείτω καθ'
ἐκάτερον· διὰ τῆτο γὰρ καὶ θεοτόκος καὶ ἀνθρω-
ποτόκος (1) ἡ ἀγία παρθένος ὑπὸ τῷ ἁγίῳ
εὐσεβείας διδασκάλων προσαγορεύεται· τῆτο
μὲν ὡς φύσις τὴν [δούλω] εἰκότα γυνήσασα·
ἐκεῖνο δὲ, ὡς τὸ δούλε μορφῆς, καὶ Θεοῦ
τὴν μορφὴν ἠγούμενον ἐχούσης· οὕτω διὰ θεο-
λογίας καὶ οἰκονομίας τὸ μυστήριον ἡμῖν
τὸ ἀποκεκρυμμένον γνωρίσαντα ἀνυμνήσω-
μεν, καὶ διὰ τῶν βίβων καθαρότητος ναὺς ἐαυ-
τῶν θεῶν κατασκευάσαντες (2), ἐνοικον
αὐτὸν λάβωμεν· ἐν τῇ ἀκτίσιν αὐτοῦ φωτι-
ζόμενοι, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπα-
τήσωμεν*, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλ-
πίδα καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ δόξης τῆς μεγάλης θεῆς
καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, καθ' οὗ
τῷ πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα καὶ
κράτος εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Rom. XIII. 13.

* Tit. II. 13.

ctrinis patrum perstemus; ne maiora forte
quaerentes, minoribus quoque excidamus:
quod progenitor Adam passus est, qui
dum Deus fieri cupit, ut imago quoque
Dei esset amisit.

XXXV. Quod oportet Dei et hominis
matrem dicere (sanctam Virginem.)

Ergo in theologia nemo incredulitate
laboret, nemo circa incarnationis myster-
ium claudicet; sed ex Virgine natum Chri-
stum, Deum simul et hominem confitea-
tur. Propterea enim mater et Dei et ho-
minis, sancta Virgo, a rectae religionis ma-
gistris appellatur; hoc quidem, quia na-
turaliter eum qui in forma servi erat ge-
nuit; illud autem, quia servi forma, for-
mam Dei unitam habet. Atque ita eum lau-
demus, qui per theologiam et dispensationem,
mysterium nobis absconditum reve-
lavit. Tum vero vitae puritate templa nos-
met Dei efficientes, habitatorem eundem
nanciscamur: eiusque splendoribus illumi-
nati, sicut in die honeste ambulemus, ex-
pectantes beatam spem, et adventum glo-
riae magni Dei et salvatoris nostri Iesu
Christi, cum quo Patri unaque sancto Spi-
ritui gloria et potentia in saecula saeculo-
rum. Amen.

Hactenus ex codice vaticano 841. fol. 176. usque ad fol. 203.

(1) Recte, si utrumque simul epitheton pronuncietur; peperit enim Maria Christum Deum et hominem. Secus autem, si omisso Θεοτόκος, dicatur tantummodo ἀνθρωποτόκος, in nestorianam blasphemiam incidere necesse est.

(2) Sic etiam praedictus Nicetas tractatum suum de Spiritu sancto concludit p. 329: *et deinceps pacem et dilectionem sectantes, bonis semper operibus habundemus* etc.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΧΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗ ΒΟΥΛΟΜΕΝΩΝ ΟΜΟΛΟΓΕΙΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ
ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΑΡΘΕΝΟΝ (1).

SANCTI EIUDEM CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI
SERMO

ADVERSUS NOLENTES CONFITERI SANCTAM VIRGINEM
ESSE DEIPARAM.

1. Norunt medici praecaventia morbos adiutoria; etenim praevia arte avertunt impendens damnum, et diversarum medicinarum compositione morborum vincunt saevitiam. Praevident etiam gubernatores saepenumero ventorum mutationes usu edocti, et idoneum tempori adhibentes consilium, immunem naufragio ratem cum Dei auxilio conservant. Parem animarum nostrarum gerens curam Deus, praedicat nobis tentationum periculum, ut damno ante experimentum cognito, huius discrimen tuto vitemus. Novit enim Deus cuncta ante quam fiant; haud coniectura, ut praedicti homines, quid utile sit reputans; sed praevisione Deo digna res futuras cognoscens. Sic etiam iudicii ante tempus nobis supplicia monstravit, ut malorum timore eruditi, horum facile perpersionem fugiamus. Neque vero secius quam

α. Ἰσασιν ἰαζῶν παῖδες προφυλακτικὰ τῶν παθῶν βοηθήματα, τῇ τέχνῃ προαναφέλλοντες τὸ μέλλουσιν βλάβῃ, καὶ τῇ τῶν ὁρίων φαρμάκων συνθέσει τὸ παθὼν νικῶντες ἀγριότητα· προορῶσι καὶ κυβερνήται πολλάκις τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ὑπὸ τῆς συνθέσεως ὁδηγούμενοι, καὶ τὴν προσήκυσαν τῇ χρείᾳ ποιούμενοι πρόνοιαν, ἀναυάγητον τὸ σκάφος τῇ τῆς θεοῦ συνεργείᾳ διαφυλάττεισιν· τοσαύτῃ τῇ ἡμετέρων ψυχῶν ὁ θεὸς ποιούμενος πρόνοιαν, προλέγει τὴν περιστάσιν ἡμῶν τὸν κίνδυνον, ἵνα μαθόντες πρὸς τὴν πείρασιν τὴν βλάβην, ἀσφαλῶς τὴν ἐκ ταύτης διαφυγῶμεν κίνδυνον· οἶδεν γὰρ τὰ πάντα πρὶν γένεσιν αὐτῶν, οὐ φοβῶ καθάπερ ἐκείνοι τὸν χρησίμον λογίζόμενος, ἀλλὰ προγινώσκων θεοπρεπεῖ γινώσκων τὰ μέλλοντα· οὕτω καὶ τὴν κρίσεως ἡμῶν ἐπέδειξε πρὸς καιροῦ τὰς κόλασέας, ὥς ἂν τῷ φόβῳ τὴν δεινὰν παιδεύοντες, τὴν ἐκ τούτων εὐκόλως τιμωρίαν

Ex cod. vat. A.
seu 1431. f. 134.
et cod. oitob. B.
seu 30. f. 366.

(1) Agit de *Deipara* Cyrillus etiam sermone I. contra Nestorium, nec non in epistola dogmatica ad aegyptios monachos, quae est in ordine epistolarum prima. Magnifice vero celebrat, et tertio quoque verbo appellat *Deiparam*, in oratione habita Ephesi coram synodo. Porro ut orthodoxi sanctique homines beatissimam Mariam omni laude cumularunt, ita perversi quique haeretici eam vituperarunt, nempe praeter Nestorium, Manichaei et Iconoclastae, ut novis nos documentis demonstraturi sumus. Nam quid recentiores etiam Lutheri et Calvini sectae adversus B. Mariae honorem sint ausae, dicere propemodum nefas est.

^o Matth. XXIV.
24.

ἐκφυγώμεν· οὐδὲν ἢ ἦττον καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις προείρηκεν *, ὡς ἔσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρασύρουν αἰρέσεις ἀπωλείας, αὐτὸν ὡς μόνον δεσπότην καὶ κύριον ἡμεῖς Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. Ὁ πολλοὶ ἑξακολουθήσασιν αὐτῶν τῇ ἀσχηγείᾳ, δι' οὓς ἡ δόξα τῆς ἀληθείας βλασφημισθήσεται· ἵνα τούτων ὡς ἀρχομένων μηδαμῶς ἀπατώμεθα, τοῖς ὁλεθρίοις αὐτῶν ὑποπίπτοντες δόγμασιν.

^r cod. A. τρυγίος. B. τρυγία.

β'. Πεπλήρωται ἡ τῆς προορήσεως τὸ ἔργον· πολλὰ γὰρ καὶ καιρὸν ἐπανέστησαν αἰρέσεις τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, τῇ ὁρθῇ ὡς ἀληθῆς πολυτρόπως βιαζόμεναι πίσειν, ὧν ἡ μὲν τῇ Θεῷ λόγον ἕνον παντάπασι τῇ πατρὶος οὐσίας λέγαν τετόλμηκεν, ἡ δὲ τῇ πνεύματι τῇ ἀξίαν ἡγνόηκεν, ἡ δὲ τῇ ἐπιδημίας τῇ λόγῳ ἡγήσατο τῇ ἀλήθειαν· ἐσχάτη δὲ πασῶν καθάπερ τρυγίας * τῇ κακῶν, ἡ νῦν ἀναπέφανται βλασφημία, μὴ γενησέως τῇ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ γενηθέντι ἐκ γυναικὸς ἐνωικηέναι λέγεσθαι· ὡς λοιπὸν εἰς δύο τῇ ἑνῇ Χριστὸν διὰ τοῦτο μερίζεσθαι, εἰς τε Θεὸν φημι καὶ ἀνθρώπον· ἐστὶ δὲ τοῦτο τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ ἀλλότριον, δαιμονικῇ δὲ μάλλον ἐπινοίας ἐφευρεσις· ἀνθρώπον μὲν γὰρ τῇ Θεοῦ λόγον ἐπὶ σωτελείᾳ τῶν αἰώνων γενομένην ὁ Θεὸς ἡμῖν εὐαγγελίζεται λόγος *, οὐκ εἰς ἀνθρώπου μεταβαλόντα φύσιν, ἀλλὰ ταύτῃ εἰς ἑαυτὸν προσλαβόμενον· ἄξεπτος γὰρ ὑπάρχει καὶ ἀναλλοίωτος· εἰ δὲ, καθάπερ ἐκείνοι φασίν, εἰς ἀνθρώπον ἐκ γυναικὸς τεχθέντα ἡ Θεῶν γέγονεν ἐπιφοίτησις, τοῦτο καὶ ἐν τοῖς προφήταις πᾶσιν ἐγίνετο· ἔδδ' τοιγαρὲν, εἴπερ ἔτιως ἐγένετο, μεμερισμένως ἐκάς παρὰ τῇ Θεῶν γραφῇ τὰς ὁμολογίας εὐρίσκεισθαι· καὶ τὴν μὲν ἰδίαν καθ' ἑαυτὸν ὡς θεὸν λόγον ἀνυμνεῖσθαι, τῇ δὲ ὡς ἀνθρώπον, καὶ ἑνὰ τὴν καθ' ἡμᾶς τοῖς ἀνθρώποις πρέπουσι δοξάζεσθαι λόγοις.

^o Hebr. IX. 26.

γ'. Ἀλλ' οὐχ' οὕτως ἡμῖν οἱ ἀποστολοι τῇ εὐθείᾳ εὐαγγελίαν ἐκήρυξαν, ἀλλ' ἑνὰ Χριστὸν Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπον τὴν αὐτὴν ὡς ἀποδοῦναι καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ μὲν Θεολόγος Ἰωάννης ἐν εὐαγγελίοις διδά-

ante dicta praedixit Christus futuros pseudochristos et pseudomagistros, qui haereses exitiosas invehent, ipsum unicum regem ac dominum nostrum Iesum Christum negantes; multosque fore horum improbitates adsectaturos, quorum causa veritatis gloria convicium patietur. Praedixit, inquam; ne quum hi supervenerint, fraude circumveniamur, perditis ipsorum dogmatibus nosmet submittent.

2. Vaticinium autem in rem collatum est. Multae enim per tempora exortae sunt haereses in ecclesia Dei, rectam dissolvere fidem multifariam conatae; quarum alia Dei Verbum alienum prorsus paterna substantia dicere ausa est; alia Spiritus dignitatem non agnovit; alia Verbi adventus veritatem negavit: postrema, omnium veluti malorum sentina, hodierna apparuit blasphemia, quae ait Verbum non esse hominem factum, sed in homine ex muliere genito habitavisse: unde consequitur in duos unicum Christum idcirco dividi, in Deum dico atque hominem. Est autem hoc ab apostolica doctrina alienum, et diabolici potius ingenii inventum. Namque hominem factum esse Dei Verbum in fine saeculorum, divinus nobis sermo nunciat, non sane quod se in hominis naturam mutaverit, sed quia hanc sibi adsumpserit: est enim Verbum invertibile atque immutabile. Quod si, ut isti aiunt, homini ex muliere parto Deus supervenit, idem hoc cunctis aequae prophetis accidit: prorsusque oportet, si res ita se haberet, seorsum uniuscuiusque in divina scriptura confessiones comperiri; et alterum quidem singillatim per se ipsum ceu Dei Verbum decantari; alterum vero ceu hominem, et ex nostro numero unum, verbis quae hominem decet, glorificare.

3. Atqui non ita nobis rectam praedicare doctrinam apostoli, sed unum eundemque Christum Deum simul et hominem esse tradiderunt: idque aperte theologus Iohannes in evangeliiis docet dicens: in prin-

cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Deinde addens: et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Sacer quoque praeco Paulus in epistola ad Hebraeos scribit: quia ergo pueri carni et sanguini communicaverunt, et ipse similiter eadem participavit. Audin, quomodo ille quidem Verbum carnem esse factum, hic autem denuo ait ipsum haec eadem participavisse? Quod si homo ex muliere Iesus editus est, deinde vero Verbi in ipsum adventus contigit, oporteret ut diximus duas omnino omnique in re separatim confessiones comperi: nunc contra, quum divinitus inspirata scriptura communiter pronunciet tum quae deitati naturaliter conveniunt, tum etiam quae hominis congruunt naturae, perspicua deprehenditur unitatis ratio. Cum ergo audis apostolum dicentem: « expectantes beatam spem, et manifestationem gloriae magni Dei ac servatoris nostri Iesu Christi » non te pudet separare a Verbo Iesum? Non enim dixit magni Dei in Iesu Christo, sed eundem et Deum et Iesum praedicavit: ideoque unicam quoque dixit manifestationem.

4. Interdum vero iis etiam quae sunt humanae naturae propria, Dei appellationem attribuit divina scriptura. Nam quum Servatoris passio de deitatis natura intelligi prorsus nequeat, atque in corpore tantummodo passionem peractae fuerint; attamen quia cum eo est inseparabili adunatione deitas, « si cognovissent, inquit apostolus, numquam dominum gloriae crucifixissent. » Viden quomodo, adunationis causa, communem facit de Christo confessionem apostolicae doctrinae sermo? Non enim simplex homo aliquando fuit Iesus, ante Dei cum ipso communionem et adunationem, sed idem Verbum in ipsam beatam Virginem veniens, proprium sibi templum ex Virginis substantia sumpsit, prodiitque ex ea homo quidem quatenus cernebatur, intrinsecus autem verus existens

σκή λέγων. * « ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸ θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. * εἰθ' ἐξῆς ἐπάγων. καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. », ὁ ἱεροκήρυξ Παῦλος ἐβεβαίωσε ἐπισέλλει λέγων. * « ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκεν αἵματος ἐ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς ὡς ἀπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. », Ἀκούεις ὅπως ὁ μὲν σάρκα γεγενησάμενος τὸν λόγον, ὁ δὲ πάλιν αὐτὸν τῶν αὐτῶν μετασχόντα εἴρηκεν; εἰ δὲ ἄνθρωπος μὲν ἐκ γυναικὸς ὁ Ἰησοῦς ἐτέχθη, μή δὲ ταῦτα ἢ τὸν λόγον γέγονεν πρὸς αὐτὸν ἐπιφοίτησις, ἐδὲ καθάπερ εἴρηται, δύο καὶ πάντι μεμερισμένως πρὸς ἅπαντας τὰς ὁμολογίας εὐρίσκειται. νυνὶ δὲ τὸ θεοπνεύστου γραφῆς κοινολογούσης τὰ τε τῇ θεότητι φυσικῶς ἀρμόζοντα, καὶ τὰ τῇ ἀνθρωπίνου πρόποντα φύσει, καθαρὰ τὴν ἐνώσεως ἢ οἰκονομία εὐρίσκεται. Ὅταν τοίνυν ἀκούσης τὸ ἀποστόλου λέγοντος * « προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, ἐκ τῆς ἐπαφάνειας τῆς δόξης τῆς μεγάλης θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃς οὐκ ἐρυθριᾷς διαίρων τὸν λόγον τῆς Ἰησοῦς; οὐ γὰρ εἶπεν τὴν μεγάλην θεὸς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν θεὸν καὶ Ἰησοῦν ἐκήρυξεν διὰ καὶ μίαν τὴν ἐπαφάνειαν εἴρηκεν.

δ'. Ἐστὶ δὲ καὶ τὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἴδια, τῇ τῆς θεοῦ προσηγορίᾳ ἢ θεΐα κηρύττει γραφή. τὴν γὰρ σωτηρίαν πάθεις τῇ τῆς θεότητος φύσει οὐδαμῶς νοεῖται δυναμένης, εἰς δὲ τὸ σῶμα παντελῶς τῶν παθιμάτων γεγεννημένων, διὰ τὸ συνεῖναι ἀχωρίστως καθ' ἐνώσειν αὐτῶν τὴν θεότητα. « εἰ ἔγνωσαν, φησὶν ὁ ἀπόστολος *, οὐκ ἂν τὸ κύριον τὴν δόξης ἐσαύρωσαν. », ὅπως ὅπως κοινολογεῖ, τὴν ἐνώσεως χάριν, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ὁμολογίαν τὴν ἀποστολικῆς διδασκαλίας ὁ λόγος; οὐ γὰρ ἄνθρωπος μὲν φίλος Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ποτὲ πρὸς τὴν θεὸς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας τε καὶ ἐνώσεως, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ἐν αὐτῇ τῇ μακαρίᾳ παρθένῳ γενόμενος, τὸ ἴδιον ναὸν ἐαυτῷ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου ἔλαβεν, καὶ προήλθεν ἐξ αὐτῆς, ἄνθρωπος μὲν ἐξώθεν θεωρούμενος, ἐνδοθεν δὲ θεὸς ὑπάρχων ἀληθινός.

* Joh. I. 1.

* v. 14.

* Hebr. II. 14.

* Tit. II. 13.

* I. Cor. II. 8.

διὸ καὶ μὴ τὸ τεχθῆναι, παρθένον τὸ τεκοῦσαν τετήρηκεν, ὅπερ ἐπ' οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἀγίων γεγένηται· ὅτι γὰρ ἐκεῖνοι τὸ φύσιν ὑπῆρχον ἄνθρωποι, ἀνθρωπίνῳ καὶ ἴσῳ τὴν γένεσιν ἔλαχον ἅπαντες· ὁ δὲ ἐπαδὴ καὶ φύσιν ὑπῆρχεν θεὸς, προσλαβὼν ἐν χρόνῳ ἐσχάτῳ καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ξένῳ παρὰ πάντας τὸ ἐκ τῆς παρθένου γένεσιν ἐπεδείξατο· οὐκοῦν εἰκότως καὶ Θεοτόκῃ καὶ παρθενομήτωρ ἡ μακαρία δικαίως ἀνλέγοιτο· οὐ γὰρ ἄνθρωπος φιλὸς ἦν ὁ τεχθεὶς ἐξ αὐτῆς Ἰησοῦς.

εἴ. Πῶς γάρ; ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας γεγεννημένα, τῇ τούτῃ ἐνεργείᾳ καὶ ἐξουσίᾳ ἡ θεία προσαναφέρει γραφή· καὶ γοῦν Ἰούδας ὁ μακάριος μαθητὴς μεγαλοφώνως ἡμῖν τὸ τοιαύτῳ ὡραδίδωκεν πίσιν· τὸ γὰρ πρὸ πολλῶν γενεῶν τὸ ἐκ παρθένου προόδου μεμνημένος, οὕτω φησίν· * “ ὑπομῆσαι ἡ ὑμᾶς βούλομαι εἰδότας ἅπαντα, ὅτι Ἰησοῦς (1) λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον ὅτῳ μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν· * ἀγγέλους τὲ ὅτῳ μὴ τηρήσαντας τὸ ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολειπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζέφρον τετήρηκεν. „ Εἰ ἡ ἄνθρωπον φιλὸν ἔτεκεν ἡ μακαρία παρθένα τὸ Ἰησοῦν, τοῦτον ἡ φησὶν ὁ μαθητὴς, τὸ Αἰγυπτίαν χαρὸς τὸ Ἰσραὴλ ἐλευθερώσαντα, καὶ ἡγοῦμένον τῶν λαῶν καὶ τὸν ἔρημον, ὃς καὶ τὸ τερασθεῖον ἐπετέλει τὰ θαύματα, πρὸ τοσούτων γενεῶν τὸ ἐκ παρθένου γεννήσεως, ποῦ τοῦτον ἄρα κατ' ἐκείνας ὅτῳ χρόνος ὑπάρχων δώσεσιν; πότε ἡ τὸ γενέσεως τὸ ἀρχὴν ἐσχηκότα; οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς λόγος συγχωρήσει λέγειν ἐκ τῆς παρθενικῆς προόδου τὸ ἀρχὴν τῶν εἶναι εἰληφότα· διδασκέτωσαν τοίνυν οἱ τῶν κακῶν ἐφάψε-

Deus: ideoque etiam post partum, virginem conservavit parentem suam, quod de alio nemine sanctorum usuvenit. Nam quia isti natura homines erant, humanam paremque omnes nativitatem sortiti sunt. Ille autem, quia natura Deus erat, adsumpta etiam extremis temporibus humanitate, novam prae reliquis omnibus nativitatem prae se tulit. Ergo recte et deipara et virginalis mater, beata haec iure optimo dicenda est. Non enim homo simplex erat, quem ipsa peperit, Iesus.

5. Quī enim id fieret? siquidem ad huius operam ac potestatem illa etiam quae ante adventum facta fuerunt, divina scriptura refert. Ecce enim beatus discipulus Iudas magna voce nobis hanc fidem inelamat. Nam rerum, quae multis aetatibus ante nativitatem ex Virgine actae sunt, faciens mentionem, sic ait: « commonere autem vos volo, scientes alioqui omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti salvans, secundo eos qui non crediderunt perdidit; angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed proprium domicilium dereliquerunt, in iudicium magni diei, vinculis aeternis sub caligine reservavit. » Quod si simplicem hominem beata Virgo peperisset Iesum, hunc autem dicit discipulus de Aegyptiorum manu Israhel liberavisse, populumque per desertum ductavisse, quin et portentorum miracula tot ante nativitatem ex Virgine aetatibus patravisse, ubinam hunc temporibus illis extitisse concedent? undenam autem nativitatis suae originem traxisse? Neque enim ipsis ratio permittet dicere illum ex Virgine initium existendi sumpsisse. Demon-

(1) Animadvertite primum citari a Cyrillo Iudae epistolam, quod facit etiam in prosphnetico ad Theodosium ed. Auberti T. V. part. 2. p. 77. Deinde pro communi graeca lectione κύριος, observa vocabulum Ἰησοῦς, quod habet reapse vulgatus noster latinus, suffragante ei cum Cyrillo etiam codice gr. principe ac celebri vaticano, et nonnullis aliis gr. apud cl. Scholtzium. Porro si Iesus pro Iosue, ut nonnulli existimant ponitur, is quidem dux, figura domini Iesu credendus est. (Quamquam reapse Moyses, non Iosue, populum ex Aegypto eripuit; multoque minus Iosue rebelles angelos ad inferos detrussit.) Plurimi igitur, ut nunc etiam Cyrillus, recto ac primitivo sensu intelligunt heic dominum Iesum, qui angeli specie populo hebraeo dux fuit. Nisi potius, quod idem quodammodo est, personam aeterni Verbi angelus dux representabat.

* Iud. v. 5.

* v. 6.

strent itaque pravorum dogmatum inventores, unde ortus sui principium hic homo habuerit? Ubinam quibusque in locis tot annis hic se continuerit? Sed iam nemo sanus hunc dicet hominem, qui et olim peccantibus, suumque domicilium deserentibus poenas decreverit, et ex Aegyptiorum manu Israhelem splendide eripuerit. Si ergo secundum ipsorum concessionem, neque Deus Verbum credi potest Iesus, propter eius ex Virgine nativitatem; neque rursus homo esse potest qui eiusmodi prodigia ediderit (etenim ab hominis natura et facultate quae supra diximus abhorrent) qualem denique poterunt huius esse substantiam et conditionem existimare?

6. Sed enim nos horum verba adeo demeritiae deliriique plena cernentes, ac veluti a somniantibus ebriosisque eructata, his iuxta Servatoris effatum dicemus: « erratis nescientes scripturas neque virtutem Dei. » Ideo ut par est edormite crapulam, et nolite peccare, tanta rei divinae ignorantia laborantes. Sed recte potius, atque ut iam demonstratum a nobis fuit, adunationis gloriam cogitantes, hunc et Deum semper fuisse, et postremo hominem quoque factum agnoscentes, ita tamen ut ipsius invertibiliter et immutabiliter conservata deitas fuerit; eundem et tunc Israhelem ex Aegypto excedentis servatorem credamus; semperque patris Verbum fuisse, lumen atque splendorem, et dignae Deo gloriae potestatem tenuisse. Ideoque et beato Moyse dicebat: ego sum qui sum; et ego Deus Abrahami, et Deus Isaaci, et Deus Iacobi. Et filii quidem nomen tunc sumpsisse cum factus est homo, adunationis gratia, et quia humanam conditionem assumpsit, non in homine habitaverit: et olim et nunc sub Iesu Christique appellatione ab inspirata divinitus scriptura consecrae glorificari.

7. Atque hoc argumentum pluribus verbis videre licet a sanctis viris praedicatum; Hieremia quidem diserte clamante:

ταὶ δογματῶν, πότε τ' ἡγέσσεως τ' ἀρχὴν εἶδεν ὁ ἄνθρωπος ἔσχιεν; ποῦ ἦ, καὶ ἐν τίσιν ἄρα διετέλει τοσούτοις ἔτεσιν; ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῦτον ἄνθρωπον εἶναι τ' εὖ φρονούντων τίς ἐρεῖ, ὅς καὶ τοῖς καὶ τὸ παλαιὸν ἀμάρτησας, καὶ τὸ ἴδιον ἀπολειπῶσιν οἰκητήριον ἐκ τότε τὰς τιμωρίας ὥρισεν, καὶ τ' Αἰγυπτίων χειρὸς Ἰσραὴλ ἐνδόξως ἐρύσατο· εἰ τοίνυν καὶ τ' αὐτῶν ἐκδοσιν, οὔτε ὁ Θεὸς λόγος ὑπονοεῖσθαι δύναται, διὰ τὸ τ' ἐκ τ' παρθένου τεχθέντα εἶναι τ' Ἰησοῦν, οὔτε ἄνθρωπος πάλιν ὁ ταῦτα θαυματουργήσας (ξένα γὰρ τ' ἀνθρώπου φύσεως τὴν δυνάμειος τὰ προειρημένα καθέστηκεν) τίνα λοιπὸν ὑπονοῆσαι οὐσίαν τούτῳ καὶ τάξιν δυνήσονται;

ς'. Ἀλλ' ἡμεῖς τὰ τέτων ῥήματα τρυφῶντες ἀνοίας καὶ ὡφραφροσύνης ὀρώμετες μετὰ, καὶ οἵαπερ ἐν ὑπνοῖς καὶ μέθῃ πρὸς αὐτῶν λεγόμενα, τούτοις μὲν καὶ τ' σωτηρίας ἐροῦμεν φωνήν. * ὡς πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τ' δυνάμιν τ' Θεοῦ, διὸ δὴ ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἀμάρτανετε, ἀγνωσίαν Θεοῦ εἰς τοσούτον νοσήσατες· ὁρθῶς ἢ πάλιν, καὶ ὡς προαποδέδοται τ' ἐνώσεως νοοῦντες τ' δόξαν, Θεὸν τε αἰὲν ὄντα τοῦτον, ἡγρόμενον ἢ ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἄνθρωπον ὁπιστάμενοι, ἀξέπειτα καὶ ἀναλλοιώτως φυλαχθείσης αὐτοῦ τ' Θεότητος, αὐτὸν καὶ τότε τ' ἐξ Αἰγύπτου πορείας τ' Ἰσραὴλ σωτῆρα πιστεύομεν. αἰὲν μὲν τ' πατρὸς ὄντα λόγον, καὶ φῶς, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ τ' Θεοπρεποῦς δόξης τ' δυναστείαν ἔχοντα· διὸ δὴ καὶ ἔλεγχω τῷ μακαρίῳ Μωϋσῃ· ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν, καὶ ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ· τ' δὲ τ' υἱοῦ προσηγορίαν προσλαβόντα μὲν ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τ' ἢ ἐνώσεως χάριν, καὶ διὰ τὸ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἐνοικῆσαι· καὶ τὰ τότε, καὶ τὰ νῦν τῇ Ἰησοῦ καὶ Χριστοῦ προσηγορίᾳ ἀκολούθως ὑπὸ τ' Θεοπνεύσεως γραφῆς δοξαζόμενον.

ζ'. Καὶ γοῦν πῶς τοιαύτῳ ὑπόθεσιν ἔξεσι διὰ πλεόνων θεωρεῖν ὑπὸ τ' ἀρίων κηρυττομένῳ ἀνδρῶν· τ' μὲν Ἱερεμίας εἰρη-

* Matth. XXII.
29.

* Baruch. III. 36.

* v. 37.

* v. 38.

* Ps. LXXXVI. 5.

* Ps. XLIV. 7.

* v. 8.

ρήδην βοῶντος. * « εὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. * ἔξευρεν πᾶσαν ὁδὸν ἐπισήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ. καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. * μὴ ταῦτα ἐπὶ τῇ γῆς ὠφεθή, καὶ τοῖς ἀνθρώποις σμανεσθῶσι. » Τοῦ ἡ ὑμνογράφου μελωδοῦντος Δαβὶδ. * « μήτηρ (1) Σιών ἐρεῖ ἀνθρώπος (2). καὶ ἄνθρωπος ἐχρηθὲν ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτήν ὁ ὕψιστος. » τοῦτο γὰρ τί ἂν εἴη ἕτερον, ἀλλ' ἢ ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει Θεός, καὶ ἄνθρωπος; ἄνθρωπον γάρ, καὶ ὕψιστον, καὶ θεμελιωτὴν (3) αὐτὸν ὡμολόγησεν. οὐδὲν δὲ ἦν καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ἀδελφίκετον τῇ ἐνώσεως φυλάττων (4) λόγον, τὰ τῷ ἀνθρωπώτετος ἰδία ὡς αὐτῷ πάλιν τῷ Θεῷ λόγῳ ἀναφέρων εὐρίσκεται, οὐ τῷ οὐσιῶν σύγχυσιν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ τῇ ἐνώσεως τῷ οὐσιῶν ἐπιγινώσκων τῷ λόγον. λέγει τοιγαροῦν οὕτως ἐν μδ'. ψαλμῷ. * « ὁ θερόνος σε ὁ Θεὸς εἰς τὸ αἰῶνα τῷ αἰῶνος. ῥάβδῳ εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῇ βασιλείας σε. * ἡγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν. διὰ τὸ ἐχρίσεν σε Θεὸς ὁ Θεός σε ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοῦ μετόχου σου. » ὁρᾷς ὅπως τῷ λόγον θεολογήσας (3), Θεόν τε καὶ βασιλέα ὡμολογήσας, οὐ διψῶν, οὐδὲ ἕτερον πρόσωπον εἰσερέχας αὐτῷ, καὶ τὸ κεχρίσθαι εἴρηκεν. λεγέτωσαν οὖν τί ἐστὶν τὸ λεγόμενον; πῶς ἡ θεὸς ὢν ὁ λόγος ἐχρίετο, ἀλλ' ἢ πάντως ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ τῷ δούλῳ μορφήν ἐνδυσάμενος, ἢ καὶ τὸ χρίσμα λαμβάνειν εἴη ἂν παρεπωδέσατο; καὶ γὰρ λέγουσιν διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄνθρωπον ἐνοίκεσιν, ὡς αὐτοὶ πλανῶνται, τῷ λόγῳ πρόσωπον τὸ χρίσμα λέγεσθαι, μανθανέτωσαν ὅτι περ ἐνοίκησις οὐκ ἐπὶ τῷ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀγίων λέγεται, καὶ ὑπερβαίνει σφόδρα

« hic Deus noster est, neque alius quisquam cum eo comparabitur: ipse omnem scientiae semitam adinvenit, tradiditque eam Iacobo puero suo, et Israheli dilecto suo. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus. » Tum etiam hymnographo canente Davide: mater Sion, dicet homo: et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Hoc vero quid aliud significat, nisi eundem esse Deum et hominem? Etenim hominem, simulque altissimum, fundatoremque fatetur. Neque secius, in alio quoque psalmo indivisum unitatis sermonem retinens, hominis proprietates ad Deum item Verbum referre comperitur, haud equidem substantiarum confusionem invehens, sed substantiarum adunationis rationem habens. Sic ergo ait in *XLIV* psalmo: « sedes tua, Deus, in saeculum saeculi: virga directionis, virga regni tui: dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis. » Viden quomodo Deum Verbum appellans, Deumque et regem confitens, neque tamen dividens, neque alteram personam in eum conferens, nihilominus unctum dixit? Explicent nobis igitur quid sit hoc effatum; et quomodo Verbum; quum Deus esset, unctum fuerit; nisi quia prorsus idem erat, qui servi formam sibi induerat, cui et chrisma suscipere convenientissimum fuit? Quod si forte dixerint, propter suam in homine, ut ipsi halucinantur, inhabitationem, Verbi personam chrismatis instar extitisse; hi sciant velim, inhabitationem non de Christo sed de prophetis aliisque sanctis dici: praedictas vero locutiones magnopere excedere inhabitationis terminos sive vim.

(1) Ita μήτηρ habent graecae editiones, etiam vaticana. Sic legisse videmus etiam Cyrillum; magnoque numero patres latinos apud Sabaterium, qui vetere itala utebantur editione. Vulgati interpretes lectio numquid, pro mater, deducta est ex μη τῇ, vel μη τί, ut cognoscimus ex Origene in hexaplis, et ex Hieronymo apud Nobilium in adn. ad sextinam. Doctissime vero disputat de hac lectione Io. Bapt. Branca, ambrosianae olim bibliothecae Mediolani praefectus, in magno, quamquam imperfecto, opere suo quod inscripsit *de sacrorum librorum latinae vulgatae editionis auctoritate*, lib. III. part. 1. cap. 5. p. 157. seqq.

(2) Ita interpungitur in utroque Cyrilli codice, nec non in editione vaticana Bibliorum graecorum.

(3) Simili locutione utitur Eusebius apud nos in secundo theophaniae fragmento.

Ergo etsi Deus in sanctis omnibus habitat, hique sanctificati sunt et uncti, nemo tamen aequae ac ipse sanctificatus unctusque dicitur. Si ergo isti, ad sanctorum similitudinem, in Christo quoque inhabitasse Deum aiunt, constabit omnibus ipsorum irreligiositas, ab apostolica doctrina toto caelo aberrans.

8. Etenim de prophetis Christoque disserens Paulus, immanem huius ab illis differentiam nos docet, eius inquam qui unctus dicitur. Namque hunc quidem et filium, et patris splendorem, et figuram substantiae ipsius, illos autem prophetas tantum appellat: mirumque est, quod inter tot sublimia, unctionis quoque idem facit mentionem. « Multifariam enim, inquit, multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novissimis his diebus locutus est nobis per filium, quem constituit heredem universorum, per quem fecit saecula: qui quum sit splendor gloriae et figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae, post purificationem peccatorum factam, consedit in dextera maiestatis in excelsis. » Et paulo post ait: « et ad angelos quidem dicit: qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: thronus tuus Deus, in saeculum saeculi; virga aequitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis prae participibus tuis. » Cernis quam aliena sit a Christo inhabitationis definitio? Quod si heic dicant inhabitationem, haud tamquam in sanctis, sed eam quae facta fuerit ex coniunctione Verbi cum homine de virgine nato; respondemus nullam licere post partum dicere factam coniunctionem, nisi eam quae ex gratia et Dei participatione fit, cuiusmodi rursus aio illam sanctorum cum Deo fuisse.

9. Quod si vocabulo habitationis coniunctionem intelligunt non illam intra virginem factam, sed postquam Iesus de ipsa

ᾧ οὖν ἐνοικήσεως ὅρος τὸ λεγόμενον· καὶ τοῦ ἐνοικήσαντος τὸ θεοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις πάνσιν, ἁγιαζομένων τε καὶ χριστομένων, οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ἁγιαζόμενος ἢ χριστός· εἰ μὲν οὖν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἁγίων, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὸ ἐνοίκησιν λέγασιν, ἐκδηλὸς ἡ ἀτέλεια πάνσιν ἔσται, ὅτι τὸ ἀποστολικῆς διδασκαλίας παντελῶς ἄλλοτριον.

11. Περὶ μὲν γὰρ τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, ἀσυνεχῶς τοῦτε πρὸς ἐκείνους διαφορὰν ἡμᾶς ἐδίδασκεν, λέγων δὴ τὸ λεγόμενον κεχρίσται· τὸ μὲν γὰρ, υἱὸν καὶ τὸ πατρὸς ἀπαύγασμα καὶ χαρακτηριστὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὅθεν ἡ, προφήτας ὠνόμασεν· καὶ τότε θαυμάσων, ὅτι μὴ τούτων τῶν ὑψηλῶν, τὸ χρίσματι καὶ αὐτὸς ἐμνημόνευσεν. * « πολυμερῶς γὰρ, φησὶν, καὶ πολυπρόπως πάσαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις *, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ ἐποίησε ὅθεν αἰῶνας. * ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἀμάρτιων ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν. * « καὶ πρὸς μὲν ὅθεν ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιεῖν ὅθεν ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ ὅθεν λειτουργοὺς αὐτοῦ πρὸς φλόγα. * πρὸς ἡ τὸ υἱόν· ὁ θεός· σὺ ὁ θεὸς εἰς τὸ αἰῶνα τῶν αἰώνων· ῥάβδος ἐκείνητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἡγάπησας δικαιοσύνην *, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τούτου ἔχρισέν σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἑλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ ὅθεν μετόχους σου. » Θεωρεῖς ὡς σφόδρα ἄλλοτριον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἐνοικήσεως ὅρος; εἰ ἡ λέγασιν ἐνταῦθα τὸ ἐνοίκησιν μὴ τοῖς ἁγίοις ὁμοίως, ἀλλὰ καθ' ἑνωσιν, τὸ λόγον πρὸς ἄνθρωπον ἐκ τῆς παρθένου τεχθέντα γεννηθέντα, οὐ δυνατόν μὲν μὴ τὸ ἀποκύησιν ἑνωσιν ἀληθῆ λέγεσθαι, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ καὶ χάριν καὶ μετοχὴν τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις πάλιν ἐγένετο.

12. Εἰ ἡ ἐνταῦθα τὸ ἐνοίκησιν ἑνωσιν εἶναι λέγασιν, οὐκ ἐν τῇ παρθένῳ, ἀλλὰ μὴ τὸ τεχθῆναι ἐξ αὐτῆς, φέρε καὶ οὕτω τὸ

* Hebr. I. 1.

* v. 2.

* v. 3.

* v. 7.

* v. 8.

* v. 9.

λεγόμενον ἐξετάσωμεν· εἰ διὰ τοῦτο εἰς τὸ
 τ' λόγου πρόσωπον τὸ χρίσμα εἰρηάται λέ-
 γουσιν, διὰ τὸ σπείναι καὶ ἡνῶσαι, ὡς αὐ-
 τοὶ φασί, τῷ ἀνθρώπῳ τ' λόγον, πάντως
 ὅτι μεθ' ἑνώσιν αὐτὸν κεχρίσται λέγειν ἐξ
 ἀνάγκης ἀπαίτηθήσονται. (Ω) γὰρ Θεὸν
 λόγον ὁ προφήτης, ἔτι γε μὴν καὶ ὁ ἀπό-
 σολος Θεολογήσας, αὐτῷ καὶ τὸ χρίσμα
 φανερώς ἀνέθηκεν· εἰ τοίνυν διὰ τ' ἑνώσιν,
 καὶ τὸ σπείναι αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ τ'
 ἀνθρώπῳ τῷ λόγῳ προσάπτουσιν οἱ ἅγιοι,
 μετὰ τῷ ἑνώσιν αὐτὸ τὸ χρίσμα γεχρη-
 ῶται πάντως ὁμολογήσουσιν· εἰ δὲ μὴ τῷ
 ἑνώσιν κέχρισται, τῷ ἡ ἑνώσιν οὐ βούλον-
 ται λέγειν πρὶν ἢ τ' παρθένα τεχθῆναι,
 οὐδὲ χριστοτόκος οὐκέτι πρὸς αὐτῶν ἡ παρ-
 θένης ὁμολογηθήσεται· εἰ γὰρ χριστοτό-
 κος, πάντως ὅτι καὶ Θεοτόκος· εἰ ἡ οὐ
 Θεοτόκος, οὐδέ χριστοτόκος· εἰ γὰρ τὸ
 χρίσμα μὴ τῷ ἑνώσιν, καὶ διὰ τοῦτο εἰς
 τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον τοῦτο λέγεται,
 τῷ δὲ ἑνώσιν μετὰ τῷ ἢ τῆς παρθένου
 γέννησιν γεχρηῶται λέγουσιν, οὐδὲ χριστο-
 τόκος οὐκέτι εὐρεθήσεται· εἰ δὲ χριστοτό-
 κος, καὶ Θεοτόκος· τοῦ γὰρ χρίσματος
 πρὸ τῆς ἐνώσεως μὴ δυναμένη νοεῖσθαι, εἰ
 χριστοτόκος ἢ παρθένα, ἐν αὐτῇ δὴ τ'
 ἐνώσεως γενομένης, οὐκέτι ἀνθρώπων, ὡς
 αὐτοὶ φασί, ἀλλ' ἐνωθέντα τῷ λόγῳ γεν-
 νήσασα, Θεοτόκος δικαίως ἂν λέγοιτο·
 εἰ γε, καθὼς ἐμπροσθεν εἴρηται, τ' ἑνώ-
 σιν ἀληθῆ, καὶ οὐ καθάπερ ἐν τοῖς ἁγίοις
 λέγουσιν· τοῦτο δὲ φάμεν, ὅτι οὐ δυνατόν
 ἑνώσιν ἀληθῆ λέγειν μὴ τ' γέννησιν· ἡμεῖς
 δὲ οὐκ ἀνθρώπων Θεῷ ἐνωθέντα, ἀλλὰ
 Θεὸν τὰ ἀνθρώπινα προσλαβόμενον οἶδα-
 μεν τ' Χριστὸν, λέγω δὲ σῶμα, καὶ ψυχὴν,
 καὶ νοῦν τελείως χωρὶς ἁμαρτίας ἐνοῦσθαι τῇ
 ἁγίᾳ παρθένῳ· διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρώπων
 ἀκούσης τ' Χριστὸν ὀνομαζόμενον, μὴ ἐπι-
 λανθάνειν ὅτι καὶ Θεὸς γέγονεν· οὕτως ἐπι-
 στάμεθα ὁ μακάριος Παῦλος ποτὲ δὲ
 Θεὸν ἐκήρυττεν· * « μνημόνας γὰρ, φη-
 σιν, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγεγμένον ἐκ νεκρῶν,
 καὶ ἐκ πνεύματος Δαβίδ. », Καὶ πάλιν· *
 « ὁ δὲ Θεὸς καὶ (Ω) κύριον ἤγαγεν, καὶ

natus fuerat, age id quoque ad trutinam
 expendamus. Si idcirco de Verbi persona
 unctionem praedicatam aiunt, quia coniu-
 ctum unitumque fuerit, ut ipsi aiunt, ho-
 mini Verbum, omnino post coniunctionem
 ipsum unctum fuisse dicere necessario co-
 gentur. Nam Deum Verbum propheta, nec
 non apostolus theologico sermone descri-
 bens, eidem etiam unctionem manifeste at-
 tribuit. Si forte igitur propter coniunctio-
 nem, et propter eius cum homine coexi-
 stentiam, quod est hominis proprium Verbo
 accommodant praedicti sancti, utique post
 coniunctionem, ipsum chrisma factum esse
 prorsus confitebuntur. Iam si post coniun-
 ctionem Iesus unctus fuit, coniunctionem
 autem nullam dicere volunt ante eius ex
 virgine ortum, sequitur ut isti ne christi-
 param quidem Virginem confiteantur. Nam
 si christipara, prorsus et deipara: si minus
 deipara, utique nec christipara. Nam si un-
 ctio post coniunctionem fuit, proptereaque
 in Verbi personam ea reputatur, coniun-
 ctionem autem post nativitatem ex Virgine
 factam dicunt, ne christiparam quidem esse
 comperiemus. Secus si christipara est, sane
 et deipara. Quum enim unctio ante con-
 iunctionem cogitari non possit; si christi-
 para est virgo, intraque eam coniunctio fa-
 cta fuit; ea cum non hominem, ut isti aiunt,
 sed unitum Verbo Christum pepererit, dei-
 para iure dicetur; si quidem, ut antea di-
 ctum est, de vera adunatione, non autem
 de illa quae in sanctis fit, loquuntur. Hoc
 autem dicimus, quia fieri nequit ut vera
 adunatio post nativitatem dicatur. Nos vero
 non hominem Deo unitum, sed Deum qui
 humanitatem adsumpsit, qui corpus in-
 quam et animam ac mentem perfecte in
 sancta virgine sibi univit, hunc Christum
 esse scimus. Propterea etiamsi hominem
 audieris Christum nominari, ne obliviscaris
 eundem et Deum esse. Rei probe conscius
 Paulus, modo ipsum Deum proclamabat:
 « memento enim, inquit, Iesum Christum
 suscitatum ex mortuis, et de semine Davi-

* II. Tim. II. 8.

* II. Cor. IV. 14.

dis ortum. » Rursusque: « Deus autem qui Dominum suscitavit, nos quoque virtute sua suscitavit. » Audin illum de semine Davidis, et ex mortuis suscitatum proclamari?

10. Quum itaque demonstratum evidenter, sit non hominem, ut isti putant, sed sempiternum Dei Verbum humanatum ex virgine prodiisse, recedant hi ab errore suo, et iudaicam insaniam omittant. « Nisi enim conversi fuerint, gladium suum adversus eos splendificabit Dominus. » Nam quod illorum blasphemiam sine fine non sit perlaturus, et quod nonnisi longanimitate sua nunc etiam patiatur, audi quid per beatum prophetam dicat, ut ultionem suam post toleratos diu illos, qui in malitia perseverarunt, demonstret. « Tacui, inquit, sed num perpetuo tacebo ac tolerabo? Patiens fui parturientis instar. Nunc dissipabo et exsiccabo simul, desertabo montes et colles, et omne gramen illorum arefaciam, ponam flumina in insulas, et paludes exarescere faciam. » Neque secus praeclarissimus hymnista, celerem impiorum perniciem fore docet, etsi eos aliquanto tempore propter Dei longanimitatem valituros ait. « Vidi enim impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat: quaesivi eum, et non est inventus locus eius. »

11. Haec enim et alia huiusmodi communia iis omnibus sunt, qui rectae fidei dispergere nituntur ovile, sicuti et prae-dictarum haereseon exitus ostendit. Quid enim profecit Arii impii error? Quid Eunomii, et illorum qui in sanctum Spiritum blasphemarunt, et Pauli samosatensis, et Apollinaris, insania? Quippe hi omnes et in praesenti turpissimum finem nacti sunt, atque ecclesiasticis septis eiecti fuerunt, et extra caelestem primogenitorum ecclesiam proiicientur; deleti sunt de libro viventium, et cum iustis non scribentur. Idem hos quoque manet finis; nisi forte statim amentiam suam agnoscentes, illuc unde exciderunt reverti satagerint, ii praesertim

ἡμᾶς ἐξεγείρη διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. „ Ἀκούεις (W) ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεγεγμένον σαφῶς κηρυττόμενον;

Ι'. Ὅτε τοίνυν ἐναργῶς ἀποδέδασται, οὐκ ἀνθρώπος, ὡς ἐκείνοι νομίζουσιν, ἀλλ' ὁ αἰδῖος Θεὸς λόγος ἐνανθρωπήσας ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς παρθένου προήθων, μεταγινωσκέ-
 τωσαν οἱ πεπλανημένοι, καὶ τῆς ἰεδαϊκῆς ἀνοίας ληγέτωσαν. * “ ἐὰν γὰρ μὴ ἐπιστρε-
 φῶσιν, τὸ ῥομφαίαν αὐτῶν κατ' αὐτῶν σιλ-
 βώσῃ κύριος. „ ὅτι γὰρ οὐκ εἰς τέλος αὐτῶν ἀνέζεται βλασφημούντων, καὶ διὰ μακροθυμίαν ἔτι καὶ νῦν ἀνέχεται βλασφη-
 μούντων, ἀκούε τί φησὶν διὰ τοῦ μακαρίου προφήτου, ὅτι ἐκ τῆς ἀνοχῆς πρὸς ὁπλιμέ-
 νοντας τῇ κακίᾳ ἐπαποκρίμενην ἐκδίκησιν δη-
 λῶν. * “ ἐσιώπησα, φησὶ, καὶ αἰεὶ σιωπή-
 σομαι, καὶ ἀνέξομαι; ἐκατέρησα ὡς ἡ τί-
 κτουσα. ἐκστήσω καὶ ξηρανῶ ἅμα, ἐρη-
 μώσω ὄρη, καὶ βεννοῦς, καὶ πάντα τὰ χόρτον
 αὐτῶν ξηρανῶ. καὶ θήσω ποταμοὺς εἰς γή-
 σκας, καὶ ἔλη ξηρανῶ. „ οὐδὲν ἢ ἦττον καὶ ὁ
 Θεοτάτος ὑμνωδὸς, ταχέαν τῷ ἀσεβῶν
 διδάσκει τὴν ἀπώλειαν, καὶ πρὸς ὀλίγον διὰ
 μακροθυμίαν Θεὸς ἰσχύσωσιν. * “ ἴδον γὰρ
 ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαυρόμενον ὡς
 τὰς κέδρας τοῦ Λιβάνου. * καὶ παρήλθον, καὶ
 ἰδοὺ οὐκ ἦν. καὶ ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐκ εὗ-
 ρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. „

Ια'. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα κοινὰ πάντων ἐστὶν, ὅσοι τῆς εὐσεβείας ἀποσκορπί-
 ζουν ὅτις χρῶσι τὸ ποίμνιον, ὡς περ οὖν καὶ
 τῶν προειρημένων αἰρέσεων τὸ τέλος ἐπέδει-
 ξεν. τί γὰρ ὠνησεν ὁ Ἀρεῖς δυσσεβείας ἢ
 πλάνη; τί ἢ ἡ Εὐνομία, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον βλασφημούντων, καὶ τῶν σαμοσατέως
 Παύλου, καὶ τῶν καλουμένων Ἀπολλινάριος ἢ
 ὁμοφροσύνης; πάντες γὰρ οὗτοι καὶ ἐν τῷ
 παρόντι ἐπονείδισον τέλος ἐσχέκασιν, καὶ
 τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁμιβόλων ἐξώσθησαν,
 καὶ ἐν οὐρανοῖς ἢ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλη-
 σίας ἐξωρίθησονται. ἐξηλείφθησαν * γὰρ ἐκ
 βίβλου ζώντων, καὶ μὴ δικαίων οὐκ ἐγγρα-
 φήσονται. τὸ ἢ αὐτὸ καὶ τούτους ἐκδέχεται
 τέλος, εἰ μὴ ἄρα θάττον τῆς ἀνοίας λα-

* Ps. VII. 13.

* Is. XLII. 14.

* v. 15.

* Ps. XXXVI. 35.

* v. 36.

* Ps. LXVIII. 39.

βόντες αἰσθῆσιν, ἐπανήθειν ὅθεν ὀξέπεσαν σπουδάσωσιν, καὶ μάλιστα ὅτι ἀρχηγούς τ' κακοφροσύνης γηρομένους ἀκούσονται καὶ μονονεχὶ καὶ τούτων ἕκαστος παρὰ τὸ σωτήριος. * «ὃν ἑόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσαι καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔση καθαρός· διότι τὸ γῆν με ἀπόλεσας, καὶ τὸ λαόν με ἀπέκτανας· οὐ μὴ μένης εἰς τὸ αἰῶνα χρόνον.», ἡμεῖς δὲ οἱ τῶ ἐαυτῶν πίσειν ἐπὶ τὸ ἀρραγῆ πᾶσαν οἰκοδομήσαντες βεβαίαν, μέχρι τέλους τὸ εὐσέβειαν διαφυλάξωμεν, μηδαμῶς ὑπὸ τῶ ἐναντίων θορυβοῦμεν, ἀλλὰ τὸ εἰς τὸ κύριον ἀγάπην, ὅπλον ἀνίκητον ἔχοντες, ἐν αὐτῷ καυχώμεθα διὰ παντός, λέγοντες τὰ τοῦ προφήτου ῥήματα, καὶ γελῶντες τῷ ἐναντίων πᾶσι εὐτέλειαν. * «μὴ ἡμεῖς ὁ Θεός· γινώτε ἔθνη καὶ ἡττάσθε, ἰσχυροί ἡττάσθε· ἐὰν καὶ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἡττηθήσεσθε. * καὶ ἐὰν βελεύσησθε, βελὴν διασκεδάσει κύριος· καὶ λόγον ὃν ἐὰν λαλήσητε, οὐ μὴ ἐμμείνη ἐν ὑμῖν· ὅτι μὴ ἡμεῖς κύριος ὁ Θεός.»,

ιβ'. Ἀλλ' ἰδοὺ, φασίν, ὁ ἀπόστολος φανερώς αὐτὸν ἀνθρώπον ὡμολόγησεν. Τιμοθέῳ καὶ ἐπισέλλων οὕτω φησὶν * «ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς.», τοῦτο δὲ λέγοντες, τὸ ἀκεραιτέρων δοκοῦσιν ταράττειν τὸ νοῦν· εἰ γὰρ τις συνετῶς τῷ ἀποστολικῷ ἐπιβάλλῃ ῥητῷ, ὅτι τούτοις μάλιστα τὸ ῥητοῦ, τῆς ἀσεβείας αὐτῶν καταψηφίσεται· ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀκρωτηριάζωμεν τὸ λέξιν, ἀλλ' ὀλίγον τὸ ἐμπροσθεν ἐπιμνησθέντες, ὁρθὴν τὴν οἰκονομίαν ἐντεῦθεν τὴν ὁμολογίαν νοῆσαι δυνασόμεθα· τί οὖν φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος *; «εἷς Θεὸς, φησὶν περὶ τὸ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ * «εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.», εἰ γὰρ, φησὶν, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο δύο αὐτὸν ὑποπτεύειν ὀφείλομεν· ὡς περὶ καὶ Θεὸς ἦν πρὸ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος, οὕτως καὶ γηρόμενος ἄνθρωπος, καὶ μεσιτεύσας καὶ τῇ ἀνθρώπου φύσει εἷς πάλιν ἐστίν· διὰ καὶ τῆτο μεσίτην αὐτὸν εἶρηκε Θεὸς καὶ ἀνθρώπων, ὡς ὅτι ἀμφοτέρων τῶ οὐσιῶν ἓνα ὄντα· τὸ καὶ τινῶν μεσιτεῦον, ἀμφοτέρων ἔχειται

qui pravarum opinionum auctores primi extiterunt. Audient enim propemodum horum singuli dicentem sibi Servatorem: «quem-admodum vestimentum cruore inquinatum non mundabitur, sic ne tu quidem mundus eris; quia regionem meam vastasti, populum meum occidisti, non permanebis in aeternum tempus. » Nos vero qui fidem nostram super immobili petra stabilem aedificavimus, ad finem usque religiositatem veram conservemus, nullatenus ab adversariis turbati, sed erga Dominum caritatem, invictae armaturae instar habentes, in ipso semper gloriemur, prophetae verba decantantes, et adversariorum ignobilitatem irridentes. « Nobiscum Deus. Scitote, populi, et deprimamini; qui valuitis, postea estis depressi; et si iterum valueritis, aequae vincemini; et si quid deliberaveritis, consilium vestrum dissipabit Dominus; et quem sermonem loquimini, is apud vos non permanebit; quia Deus nobiscum est. »

12. Sed ecce, hi dicunt, apostolus aperte ipsum hominem confitetur. Namque ad Timotheum scribens sic ait: « homo Christus Iesus. » Hoc dum aiunt, simpliciorum videntur mentem turbare. Sed enim si quis cordate apostolicum dictum consideret, vi huius maxime dicti, irreligiositatem illorum damnabit. Profecto haud haec nobis locutio veluti mutila accipienda sic est, sed paulo retro dictorum ab apostolo memores, rectam inde incarnationis confessionem intelligere licebit. Quid ergo ait, beatus Paulus? « Unus Deus » inquit de patre; esto. De filio: « unus et mediator Dei et hominum. » Etsi enim, inquit, factus est et homo, non tamen idcirco duos ipsum suspicari debemus. Namque uti erat ante suum adventum Verbum Deus, sic et homo factus, et humanae naturae interveniens, unus adhuc est. Ideo mediatorem ipsum Dei et hominum dixit, quia ex utraque substantia unus est. Nam quod inter aliqua medians est, utramque partem participat.

* Is. XIV. 19.

* Idem VIII. 8.

* v. 9.

* v. 10.

* I. Tim. II. 5.

* v. 5.

Est ergo Dei mediator, quatenus eiusdem ac pater substantiae est: est item hominum quoque mediator, quatenus humanam etiam naturam perfecte participat absque peccato. Cum ergo apostolus hominem dicit Christum Iesum, caveant ne propterea scandalum patiantur, sed reputent ipsummet et Deum et dominum appellari, simulque etiam Christum Iesumque dici. Audiant enim eundem apostolum hoc aperte praedicantem: « expectantes, inquit, beatam spem, et manifestationem gloriae magni Dei et servatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis. »

13. Viden quomodo illic quidem hominem Christum Iesum dicit eum qui pro omnibus se ipsum tradidit; heic autem magnum Deum Christum Iesum, qui se ipsum item pro nobis dedit? Duplex enim hinc contra ipsos, immo potius pro ipsis, si resipiscere velint, fit demonstratio, dum dicit et Deum et dominum Iesum, quem illic hominem dixerat, dumque ambobus in locis ipsum pro nobis sponte se tradidisse significat. « Homo enim, inquit, Christus Iesus, qui dedit se ipsum pro omnibus redemptionem. » Rursusque: « expectantes beatam spem, et manifestationem gloriae magni Dei et servatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut omni nos peccato redimeret, munderetque sibi populum peculiarem, aemulatorem bonorum operum. » Quod si nonnisi homo est in eorum sententia Christus Iesus, qui tradidit semet ipsum pro omnibus, sibi que nos fecit populum peculiarem, homini utique, non secus atque ethnici, cultum exhibemus, et creaturae deinceps dominicam dignitatem attribuimus. Verumtamen non ita se res habet, absit: sed dominum ac Deum agnoscimus Christum.

πάντως· ἔστι τοίνυν μεσίτης Θεοῦ, διὰ τὸ ὅτι αὐτῆς οὐσίας ὑπάρχων τῷ πατρὶ· ἔστι ἡ πάλιν καὶ ἀνθρώπων μεσίτης, διὰ τὸ καὶ ὁ ἀνθρώπου μετεσχηκέναι φύσεως τῆς αὐτῆς οὐσίας (1)· ἄνθρωπον οὖν αὐτὸν ὅταν λέγει Χριστὸν Ἰησοῦν, μὴ διὰ τοῦτο σκανδαλιζέσθωσαν, ἀλλ' ἐννοεῖτωσαν αὐτὸν καὶ κύριον καὶ Θεὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὸν Χριστὸν πάλιν λέγειν καὶ Ἰησοῦν· ἀκείτωσαν γὰρ αὐτῶν ὅτι ἀποστόλεται τοῦτο φανερώς οὕτω κηρύττοντος· * « προσδεχόμενοι, φησὶ, τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ δόξης καὶ μεγαλείου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. »

* Tit. II. 13.

17. Ὅρας ὅπως ἐκεῖ μὲν ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν λέγει τὸ ὑπὲρ πάντων ἑαυτὸν δίδωκεν, ἐνταῦθα ἡ μεγάλη Θεὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸ δόντα πάλιν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν; διπλῆ γὰρ ἐνταῦθα κατ' αὐτῶν, μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ ἐθέλοιεν μεταγινώσκουσιν, γέγονεν ἡ ἀπόδοσις, διὰ τὸ λέγειν καὶ Θεὸν καὶ κύριον Ἰησοῦν, ὃν ἐκεῖσε ἄνθρωπον εἵρηκε, καὶ διὰ τὸ ἐν ἀμφοτέροις ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δεικνύοντα σημαίνειν. « ἄνθρωπος γὰρ, φησὶν, Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ πάντων ἀντίλυτρον. » Καὶ πάλιν· « προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δόξης καὶ μεγαλείου Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσεται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, καὶ καθάρσιν ἑαυτῶν λαὸν ὁσιούσιον (2), ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. » Εἰ ἡ ἀνθρωπὸς κατ' ἐκείνης μόνον Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ ποιησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῶν λαὸν ὁσιούσιον, ἀνθρώπῳ ἄρα λαξεύομεν ὡς πλησίως τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τῇ κτίσει λοιπῇ τὴν δεωποτικὴν αὐθεντείαν ἀποδιδόμεν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ — κύριον καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκοντα τὸν Χριστόν· — γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς

(1) Hem pulchram et theologicam vocabuli *mediator* explicationem!

(2) Περιούσιον *peculiarem* interpretor cum divo Hieronymo, cuius disputationem de hoc vocabulo refert ex ipsius commentariis Sabaterius. Ceteroqui *abundantem* interpretantur etymologiae vim sequentes Lucifer, Augustinus, et Ambrosiaster loco praedicto. Vulgati lectio *acceptabilem* vix dissidet a Symmachii sensu, quem idem Hieronymus refert.

÷ ὁ ᾧ Θεὸς λόγος, μετασχὼν τὸ ἀνθρώ-
 ÷ πείας φύσεως, καὶ γεγέννηται διὰ φιλαν-
 ÷ θρωπίας ἀφ' αὐτοῦ μετὰ ταύτης ἐκ τῆς
 ÷ ἁγίας καὶ ἀπαρογάμης παρθένου· ἀλλ'
 ÷ ἦν καὶ οὕτω καὶ φύσιν Θεοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ
 ÷ υἱός· διὰ ταύτην τοιγαροῦν πᾶσι αἰτίαν
 ÷ καλεῖται καὶ ἄνθρωπος, καλεῖται ἡ καὶ
 ÷ Θεὸς, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἐν ἑκα-
 ÷ τέρεσσι προσωποῖα Χριστός (1). ÷

ιδ'. Ὅτι γὰρ οὐκ ἄνθρωπον, ὡς οὐ-
 τοι μυθολογοῦσιν, ὁ Παῦλος ἐκήρυττε τὸν
 Χριστόν, ἀλλὰ Κορινθίοις ἐπισέλλοντος αὐ-
 τοῦ καὶ λέγοντος· * 66 οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κη-
 ρύσασμεν, ἀλλὰ Ἰησοῦν Χριστόν κύριον, ἑαυ-
 τοὺς ἡ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. ἡ Ὁρᾶς
 τὸ ἀποστολικῆς γνώμης (2) ὅρον; Ἰησοῦν
 Χριστόν, φησὶν, κύριον· ἑαυτοὺς ἡ δούλους
 κηρύσασμεν. Ῥωμαίοις ἡ πάλιν ἐπισέλλων
 οὕτω φησὶν· * 66 ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ καὶ σάρ-
 κα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς
 τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. ἡ Εἰ ἡ ἄνθρωπον ἡπί-
 σατο τὸν Χριστόν, ἔδει λέγειν ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς
 τὸ καὶ σάρκα, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός·
 νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἴρηκε, Θεὸν ἡ (2)
 Χριστόν ἐπὶ πάντων μεγαλοφώνως ἀπέσκηπεν.
 ÷ Οὐ μὲν δὲ, ἀλλὰ γε καὶ κεῖνο διασκε-
 ÷ ψάμεθα, ὡς εἰ μὴ Θεὸν ἅμα καὶ ἄνθρω-
 ÷ πον ἡπίσατο τὸν Χριστόν ὁ Θεὸς ἀπό-
 ÷ σολος, οὐκ ἂν ἔλεγεν τὸ καὶ σάρκα·
 ÷ τοῦτο γὰρ φανερώς ἐπὶ τῷ μὴ μόνον ἄν-
 ÷ θρώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτερόν τι τὸ οὐ-
 ÷ σίαν ὄντος λέγεται· ὥστε οὐ καὶ ἐπὶ ἡ-
 ÷ γαγεν, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός· διπλῆν
 ÷ γὰρ ἐνταῦθα τὸ περὶ τῷ σωτήριος ἡμῶν
 ÷ ὁμολογίαν ὡς ἀδεδωκεν, καὶ τὸ καὶ σάρκα
 ÷ ἐπιδείξας, καὶ Θεὸν ἀνακηρύξας· ÷ (2)
 ὅνπερ γὰρ ἔξωθεν ὁ ἐπὶ γῆς βασιλεὺς, εἰ
 ποτε ἐν ὑπάτι σχήματι προῦθεῖν βελη-
 θεῖν, οὐ διὰ τοῦτο τὸ εἶναι βασιλεὺς πέ-
 παυται, οὔτε μὲν τὴν προτέραν αὐθεντείαν
 ἀπώλεσεν, ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχει πρὸς
 τῇ βασιλείᾳ καὶ τὸ τὴν ὑπατείαν ἔχων· καὶ

Profecto factum est propter nos homo Dei Verbum, humanae naturae communicans, natumque est ob suam ineffabilem erga homines caritatem, cum ea natura ex sancta et nuptiarum experte Virgine: sed tamen sic etiam Deus suapte natura erat, et Dei filius. Hanc igitur ob causam et homo vocatur, et simul vocatur Deus, quum sit unus idemque sub utraque appellatione Christus.

14. Quod enim haud hominem, ut isti fabulantur, Paulus Christum praedicaverit, audi in epistola ad Corinthios dicentem: non enim nosmetipsos praedicamus, sed Iesum Christum dominum, nos autem servos vestros propter Iesum. Viden apostolicae sententiae definitam notionem? Iesum Christum ait dominum, nosmet autem servos praedicamus. Ad Romanos item scribens ait: « ex quibus secundum carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen. » Quod si uti hominem Christum reputavisset, dicendum ab eo fuerat: ex quibus secundum carnem Christus, in quo super omnia Deus. Nunc vero non ita dixit, sed Deum super omnia Christum magna voce declaravit. Illud insuper consideremus, quod nisi Deum una et hominem reputasset Christum divus apostolus, non dixisset « secundum carnem. » Hoc enim manifeste de eo qui non solum est homo, sed de eo qui et alia quadam substantiae ratione subsistit, dicitur; sicuti reapse addidit: qui est super omnia Deus. Duplicem scilicet hoc loco de Salvatore nostro protulit confessionem, et quid sit secundum carnem demonstrans, et simul Deum praedicans. Nam rex terrenus, si forte aliquando in consulis figura prodire velit, non idcirco rex esse desinit, neque priorem dignitatem amittit, sed unus idemque est, praeter regiam, consularem quoque dignitatem habens: et si quispiam hunc

(1) Recitatur hic tractus nominatim ex hoc Cyrilli sermone a Iustiniano imp. in tractatu ad monachos alexandrinus monophysitas, quem nos edidimus Script. vet. T. VII, cuius vide p. 306. Feliciter vero nobis contigit, ut Cyrilli simul opus, deque eo regale ac certissimum Iustiniani testimonium inveniremus.

(2) Hunc quoque Cyrilli tractum recitat, et suo testimonio facit authenticum Iustinianus loco citato.

* II. Cor. IV. 5.

* Rom. IX. 5.

regem nominet, novit simul eundem esse qui consulis habitu ornatur: vicissimque si consulem ipsum appellaverit, non ignorat hunc eundem esse regem. Sic dominus noster Iesus Christus erat quidem Dei sempiternus filius, Deus verus existens; assumpta autem postremis temporibus etiam humanitate, unus idemque est, sive Deus, sive homo, sive Iesus appelletur.

15. Quae quum ita se habeant, agetis dominicum quoque effatum in medium producamus, cuius praecipue causa audacius nobis instant adversarii; nempe quod ipse in evangelicis praedicationibus hominem se confessus sit dicens: « cur me quaeritis occidere, hominem qui veritatem vobis locutus sum? » Sed enim si quis veritatis studiosus evangelicos adibit locos, heic ubi Servator ita locutus est, magnopere damnabit malitiosam adversariorum sententiam, eosque cavillatores ac sycophantas iure meritoque appellabit: talia enim ac tanta ante hanc dictionem elocutus fuerat, Deum se demonstrans, et Dei filium, ut ipsi illius temporis Iudaei, quoniam mentis oculum excaecatum gerebant, ob ea eloquia maxime vellent illum occidere. Isti porro egregii adversarii cuncta illa silentio prementes, hanc unam sibi rapiunt dictionem, haud aliter se quam olim pharisaei gerentes: namque et hi docenti Servatori adtendebant, non quia credere aut edoceri vel-
lent, sed quia captare aliquid ex eius ore avebant, ut narrat evangelista. Sic igitur isti quoque nunc legunt, vel potius curiose indagant divinas scripturas, ut ansam aliquam accusandi illum inveniant qui suam pro ipsis animam posuit.

16. Quidnam vero ante praedictam locutionem dixerit, observemus. « Pater meus, inquit, usque adhuc operatur, et ego operator. Patrem suum Deum dicit, parem se faciens Deo, eadem quae pater pari modo creantem. Nam quae ille facit, eadem et

εἰ τις ὀνομάσῃ βασιλέα, οἶδεν ὡς αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ τὸ ἱεράτευμα σχῆμα περιβαλλόμενος· καὶ πάλιν τὸ εἰ ὑπατον τὸ αὐτὸν ὀνομάσῃ, τὸ αὐτὸν οἶδεν καὶ βασιλέα ὑπάρχοντα (1). οὕτως ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἦν μὲν αἰεὶ τὸ Θεῶν υἱὸς, Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς, προσλαβὼν ἢ ἐν ὑστέροις χρόνοις καὶ τὸ ἀνθρώπινον, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχει, καὶ ἂν Θεὸς λέγῃται, καὶ ἂν ἄνθρωπος, καὶ ἂν Ἰησοῦς.

15'. Τοῦτων ἢ οὕτως ἐχόντων, φέρε καὶ πῶς κυριακὴν εἰς μέσον φωνὴν ἀγάγωμεν, ἐφ' ἣν μάλιστα καὶ θρασύτερον ἡμῖν ἐφίστανται λέγοντες, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἄνθρωπον ἑαυτὸν ὡμολόγησεν λέγων· * « τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν, ἄνθρωπον ὃς πῶς ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; », Εἰ δὲ τις φιλαλήθως τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐπιβάλλῃ χωρίοις, ἔνθα τοῦτο λελάληκεν ὁ σωτὴρ, σφόδρα καταγνώσεται τῆς κακοτέχνου γνώμης αὐτῶν, καὶ φιλεγκλήμονας δικαίως ἀποκαλέσῃ καὶ συκοφάντας· τοσαῦτα γὰρ λέγει καὶ πρὸ ταύτης τῆς λέξεως, Θεὸν ἑαυτὸν ἀποφαίνων, καὶ Θεοῦ υἱὸν, ὡς καὶ αὐτὸς τότε εἶπεν ἰουδαίους, ἐπεὶ περ ἐτύφλωττον τῆς δεινότητος τὸ ὄμμα, διὰ τοῦτο μάλιστα βούλεσθαι αὐτὸν ἀναιρεῖν· καὶ πάντα ἐκείνα σιωπῇ παραδιδόντες, ταύτῃ ἀρπάζουσι πῶς λέξιν, ὁμοίον τι ποιοῦντες τοῖς τότε φαρισαίοις· καὶ ἐκεῖνοι γὰρ διδάσκοντι τῷ σωτῇ προσέμνηρον, οὐ πιστεύειν ἐθέλοντες καὶ διδάσκειν, ἀλλὰ θηρεύσαι τι ἐκ τῆς στόματος αὐτοῦ βουλόμενοι, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ· * ὥσπερ οὖν καὶ οὗτοι νῦν ἀναγινώσκουσιν, μᾶλλον δὲ περιεργάζονται τὰς Θείας γραφάς, ἵνα τι κατηγορεῖν εὕρωσιν τῇ πῶς ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν τεθεικότῃ.

15'. Τί ἢ ἐν τοῖς πρὸ ταύτης ὁ φωνῆς ἔλεγεν, κατανοήσωμεν· * « ὁ πατήρ μου, φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι·, καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγον τὸ Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ, τὰ αὐτὰ τῷ πατρὶ περιεργαζόμενος δημιουργοῦντα· * « ἅ γὰρ

* Joh. VIII. 40.

* Luc. XI. 54.

* Joh. V. 17.

* v. 19.

(1) Apte utitur hac similitudine Cyrillus, cuius aetate adhuc imperatores consulatum, cum eis libebat, adibant.

ἂν ἐκεῖν ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως
 ποιεῖ. * „Καὶ “ ὅτι τὸ κρίσιν αὐτῷ πᾶσαν
 δέδωκεν ὁ πατήρ, ἵνα πάντες τιμῶσι (W)
 υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. * „ Καὶ
 “ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ
 ἀκούσωσιν τὴν φωνὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ
 οἱ ἀκούσαντες ζήσωσιν. „ Εἴτα ἵνα μὴ τὰ
 θεοπρεπῆ ταῦτα ἀκούοντες σκανδαλίζων-
 ται διὰ τὸ σάρκα, ὅτι ἄνθρωπος ὁρώμενος
 τοιαῦτα ἐφθέγγετο, ἐξῆς ἐπάγει μετ’ ὀλί-
 γα, καὶ φησὶν *, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν· μὴ
 θαυμάζετε τοῦτο *, καὶ γὰρ καὶ ταύτης τῆς
 εἰρημένης φωνῆς, ὅτι οἱ ἀκούσαντες ζήσω-
 σιν· ἔρχεται ὥρα, ὅτε καὶ πάντες οἱ ἐν τοῖς
 μνημείοις ἀκούσονται *, καὶ πορεύσονται οἱ
 τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάσασιν ζωῆς,
 οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάσασιν κρί-
 σεως· τὸ μὲν γὰρ πρότερον εἰρημένον, ὅτι
 ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν· καὶ τὸ, οἱ ἀκού-
 σαντες ζήσονται, περὶ τοῦ καὶ τοῦ καιροῦ ἐκεῖ-
 νον ἀναστάντων νεκρῶν εἰρημῶς· τὸ δὲ, πάν-
 τες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, τὸ ἀναστάσιμον τὸ
 ἐνδόξον παρυσίας αὐτοῦ σημαίνειν ἡμέραν.
 Καὶ μετ’ ὀλίγα ἡ πάλιν φησὶν. * “ εἰώειμι
 ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. „ Ἀλλὰ ταῦτα πάντα,
 ὥστε οὐκ ἀκούοντες, μάλλον ἢ ἐθελκωφῶν-
 τες, ὡς ἀπέμπονται ταύτῃ ἢ τῇ φωνῇ τῇ
 λείψαν. “ νῦν ἡ ζητεῖτε με ἀποκτείνειν ἄν-
 θρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν ληγάληκα „, ὡς
 φέρεσιν πρὸς τὸ τὸ ἀκεραιότερων διαταράτ-
 ταν τὴν νῦν ἐχρήν ἢ αὐτῶν, εἴπερ ἦσαν ὀρ-
 θοὶ, τοῦτο λογίζεσθαι, ὅτι περὶ ὅσα προει-
 ρημένα λαλήσας, αὐτὸς καὶ ταύτῃ εἰρηκε
 τὴν φωνήν, καὶ μὴ διὰ ταύτην τῇ τοσοῦτων
 ὡς ἐπιλανθανομένους σκανδαλίζεσθαι· κα-
 κίνοι γὰρ ἄνθρωπον ὁρῶντες, καὶ τὰς θεο-
 πρεπεῖς φωνὰς ἀκούον ἐκ ἀνεχόμενοι, ἔλε-
 γον. * ἐχέτω ἐστίν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς
 οἶδα μὲν τὸν πατέρα; Καὶ πάλιν αὐτῷ προσ-
 ῆσαν λέγοντες * “ τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; „
 Καὶ πάλιν. * “ πενήντην ἔτη οὐπω ἔχας
 καὶ Ἀβραὰμ γινώσκεις; „ καὶ ἐχρήν μὲν τοῖς
 ἤδη προειρημένοις ἀρκείσθαι, καὶ μηδὲν πλέον
 ἐπιζητεῖν· οἱ γὰρ λογισμὸν ὀρθὸν ἔχον σπε-
 δάζοντες περὶ τοῦ τοῦ θεῶν γραφῶν ἀκρόασιν,
 εἰ γνωμόνως λέξουσιν, ὥς οὐδὲν ἄτοπον εἶναι

filius similiter facit. Insuper: quod omne
 iudicium ipsi pater commiserit, ut omnes
 honorificent filium, sicuti patrem honori-
 ficient. Item: quod venit hora, et nunc est,
 cum mortui audient vocem filii hominis;
 et qui audierint, vivent. Deinde, ne haec
 Deo tantum digna audientes, paterentur
 scandalum propter eius carnem, quia in
 humana forma talia diceret, paulo post
 addidit, dicens: se filium hominis esse.
 Neque miremini, quod qui hanc vocem au-
 dierint, victuri sint: venit hora cum om-
 nes qui in monumentis iacent, audient: et
 procedent qui bona fecerunt in resurre-
 ctionem vitae, et qui mala egerunt in re-
 surrectionem iudicii. Nam prius dictum,
 quod venit hora, et nunc est; et illud: qui
 audierint vivent, de illis qui illo tempore
 resurrexerunt mortuis dictum fuit. Verba
 autem: omnes qui in monumentis iacent,
 diem generalis resurrectionis, et glorio-
 sae Christi apparitionis significant. Et paulo
 post rursus dicit: ego sum panis vitae. Ve-
 rumtamen haec omnia, ceu non audien-
 tes, vel potius voluntariam surditatem pro-
 fitentes, transmittunt; hanc unam vero vo-
 culam quae ait: nunc autem quaeritis me
 interficere, hominem qui veritatem vobis
 locutus sum, circumferunt ad perturban-
 das simpliciorum mentes. Oporteret autem
 illos, si recti essent, hoc reputare, nempe
 qui superiora dixerat, eundem hanc etiam
 protulisse voculam; neque huius causa, tot
 illa tantaque oblitos, scandalizari. Nam et
 Iudaei hominem videntes, et Deo dignas
 locutiones audire non ferentes, dicebant:
 « nonne hic est Iosephi filius, cuius nos
 patrem matremque novimus? » Denuoque
 ad eum accesserunt dicentes: « quem te
 ipsum facis? » Et rursus: « quinquaginta
 annos nondum es natus, et Abrahamum
 cognovisti? » Sane opus esset praedictis
 acquiescere, neque ulterius quicquam re-
 quirere. Nam qui recto ratiocinio uti stu-
 dent in divinarum scripturarum acroasi,
 bona fide dicent, nihil repugnare, Deum

simul et hominem, cum loquebatur, modo se Deum modo hominem se nominasse, quin neutra ex his appellationibus alteram destruat.

17. Sane et aliunde cernere licet, Christum haud ita intelligendum esse hominem, ut istorum opinio fert. Postquam Iudaei facinus illud patrarunt, de quo cum illis nunc Dominus expostulat, salutarem inquam passionem, si tamquam hominis occisores damnati fuissent, tunc haud sensu cassum foret quod ab illis dicebatur. Sed quum tamquam rege ac domino occiso damnati fuerint, exploratum fit, adversarios nostros stultam sibi opinionem creasse, cum illum existimant merum esse hominem, etiamsi Verbum in ipso habitare dicant. Certe beatus Paulus de crucifigentibus loquens, Domini occisores illos repraesentat his verbis utens: « nam si cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent. » Et ipse quoque Dominus in vineae parabola ait « patremfamilias misisse servos suos ad agricolas. At hi alium quidem verberarunt, inquit, alium occiderunt, alium lapidibus obruerunt, agricolae scilicet. Postremo misisse dicit filium, quo viso agricolae intra se dixerunt: hic est heres, venite occidamus eum, eiusque hereditatem occupemus: atque ita eum comprehensum et vinea eiectum interemerunt. » Si ergo apostolus quidem gloriae Dominum confitetur eum qui crucifixus fuit; ipse autem Servator prophetas quidem servorum missorum nomine denotari docet, semet ipsum vero filium domini servorum illorum; quis iam ulterius ausit dicere hominem illum fuisse qui aiebat « nunc me quaeritis occidere » et non potius humanatum Deum? Praesertim quia Deo digna opera, sub hominis titulo praedicata, audiet evenitura. Venit enim, hora, et nunc est, cum mortui audient vocem filii hominis; et qui audierint, vivent. Et quum venerit, inquit, filius hominis in regnum suum, et omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit in throno

Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον ὄντα, ὅτε ληγάληκεν, ποτὲ μὲν Θεόν, ποτὲ δὲ ἄνθρωπον ὀνομάζεσθαι, οὐδαμῶς ἐκατέρας προσσηγορίας τὴν ἑτέραν ἀθετούσης.

17'. Ἐπειδὴ ἡ ἐνεσι καὶ ἐτέρωθεν τοῦτο θεωρεῖται, ὡς οὐκ ἄνθρωπος νοεῖται διὰ τοῦτο ὀφείλει καὶ τὸ τούτων ὑπόνοιαν· καὶ τὸ πρᾶξαι ὅθεν ἰσχυροῦς τοῦτο, ὅπερ ἐν ταῦθα αὐτῶν ἐμέμφετο ὁ κύριος, λέγων δὴ τὸ σωτήριον πάθος, εἰ ἄρα ὡς ἄνθρωπον ἀποκτείναντες κατεκρίθησαν, τότε καὶ ἂν δυνηθεῖν λόγον ἔχειν τὸ ὑπὲρ αὐτῶν λεγόμενον· εἰ δὲ ὡς καὶ θεωότης καὶ κυρίας τολμήσαντες κατεδικάσθησαν, δηλον ὡς ματαίαν ὑπόνοιαν ἑαυτοῖς ἐπλάσαντο, ἄνθρωπον νομίσαντες εἶναι, καὶ ἐνοικεῖν εἰς αὐτὸν τὸν λόγον λέγουσιν. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Παῦλος περὶ τῶν σαυρωσάντων διαλεγόμενος, κυριοκτένης αὐτῶν ἐναργῶς παρίστησιν αὐταῖς λέξεσιν ῥάφων οὕτως· * « εἰ καὶ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸ κύριον τὴν δόξης ἐσαύρωσαν. », Καὶ αὐτὸς ἡ κύριος ἐν τῇ τῇ ἀμπύχωνος ὡς ἀβολῇ * « ἀπεσαλκέναι φησὶ τὸ οἰκοδεσπότην ὅθεν δούλους αὐτοῦ πρὸς ὅθεν γεωργούς· καὶ ὃν μὲν ἔδειραν, φησὶν, ὃν ἡ ἀπέκτειναν, ὃν ἐλιθοβόλησαν, οἱ γεωργοὶ δηλονότι· ὕστερον ἡ ἀπεσαλκέναι φησὶν αὐτὸν τὸν υἱόν, ὃν οἱ γεωργοὶ θεασάμενοι εἶπον πρὸς ἑαυτούς· ὅθεν ἐστὶν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχώμεν αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν· καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἐξω τῇ ἀμπύχωνος, καὶ ἀπέκτειναν. », Εἰ τοίνυν ὁ μὲν ἀπόστολος κύριον τὴν δόξης τὸ ἐσαυρωμένον ὁμολογεῖ, αὐτὸς ἡ ὁ σωτὴρ ὅθεν μὲν προφῆτας δούλους ἀπεσαλκέναι διδάσκει, ἑαυτὸν ἡ τὸ θεωότης τὸ δούλων υἱόν, τίς ἔτι τολμήσει λέγειν ὡς ἄνθρωπος ἦν ὁ λέγων, νῦν ἡ ζητεῖτε με ἀποκτείνειν, καὶ ἐχὶ μάλλον θεὸς ἐνηθρονηκώς; ὁ μάλιστα ὅταν καὶ τὰ θεωρεπῆ ἔργα τῇ ἀνθρώπῃ προσσηγορία λεγομένη ἀκούη μέλλουσα γίνεσθαι· * « ἔρχεται γὰρ ἡ ὥρα, καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκέσσωσιν τὴν φωνὴν τῇ υἱῷ τῇ ἀνθρώπου· καὶ οἱ ἀκέσαντες ζήσονται. », Καὶ * « ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ υἱὸς τῇ ἀνθρώπου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῆς, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐ-

* I. Cor. II. 8.

* Matth. XXI. 34.

* Ioh. V. 25.

* Matth. XXV. 31.

* Joh. III. 13.

τοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, ἡ δὲ δικαίαν ἅπασιν ἐπιφέρων κρίσιν. „Καὶ *
 “οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸ οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ
 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. „

* Idem VIII. 40.

ἡν'. Ἀκούεις φανερώς τὸ θεὸν λόγον τῇ
 ἀνθρώπου προσηγορίᾳ διὰ τὸ πρὸς τὴν σάρκα
 ἔνωσιν ὀνομαζόμενον; τίς γὰρ ἂν εἴη ἑτε-
 ροῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς; μηκέτι οὖν
 σκανδαλίζε, ὅταν λέγῃ * “νῦν ἡ ζητεῖτε
 με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀληθειαν
 ὑμῖν λεγάμενος. „ἀλλ' ἐννοῶν τὴν οἰκονο-
 μίαν, εὐσεβῶς δίχως τὸ λεγόμενον ἐκ τού-
 των γὰρ τὴν ἐνώσεως μάλιστ' ἡ οἰκονομία
 δείκνυται. καὶ ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὀνομάζε-
 ται, οὐ δίχως τὴν θεότητα ὁφείλει κατ'
 ἑαυτὸν ἄνθρωπος ὀνομαζέσθαι. τίς γὰρ τολ-
 μήσει λέγειν ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα ἐνεργή-
 σαι τὰ προειρημένα; λέγω δὲ τὸ ἐξ οὐρα-
 νοῦ μέλλεσαν ἔσεσθαι παρυσίαν αὐτοῦ, καὶ
 τὴν περὶ πάντων δικαίαν κρίσιν. τὸ ἱεροψάλ-
 τας μάλιστ' ἀδοντος * “σοὶ πρέπει

* Ps. LXIV. 2.

ὑμνος ὁ θεὸς ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσε-
 ται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ. εἰσάκουσον προσ-

* v. 3.

κυχῆς. “πρὸς σέ πᾶσα σὰρξ ἥξει. * „Τί
 ἕτερον ἐστὶν τοῦτο, ἀλλ' ἡ ὅπερ τὸ υἱὸν τοῦ

* Matth. XXV.
31.

ἀνθρώπου ποιήσιν μεμαθήκαμεν *; “τότε
 γὰρ, φησὶν, καθίσει ἐπὶ θρόνον δόξης αὐ-

* v. 32.

τοῦ *, καὶ περιαχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ
 πάντα τὰ ἔθνη. „Ὅρᾷς ὅπως τὸ Δαβὶδ ὡς
 πρὸς θεὸν λέγοντος, πρὸς σέ πᾶσα σὰρξ
 ἥξει, εἰς τὸ υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο πληροῦ-
 σαι μέλλον ἀποδείκνυται; θεὸς οὖν ἐστὶν
 ἅρα ἐνανθρωπήσας ὁ ἐκ Μαρίας τεχθεὶς,
 τὸ θεῖον ἡμῖν γραφὴν τοῦτο διὰ πολλῶν
 ἀποδείξεων ἐναργῶς ἐμφανισθῶν. Θεοτόκος
 ἡ πάντως καὶ αὕτη ἡ καλλιπάρθεος, καὶ
 οὗτοι μὴ βούλωνται. εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἦν
 ὁ ἐξ αὐτῆς προχθὼν Ἰησοῦς Χριστός, πῶς
 ὁ Παῦλος Γαλάταις ἐπιστέλλων ἔγραφε,

* Gal. I. 1.

“Παῦλος ἀπόστολος *, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων,
 ἐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; „
 δῆλον ὡς οὐκ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ θεὸς
 ἐνανθρωπήσας ἐστίν. μὴ τοίνυν σκανδαλι-
 ζέσθωσαν ἐπὶ ταύταις φωναῖς οἱ ἀπαί-
 δότοι, ἀλλὰ διδασκέσθωσαν τὸ θεῖον μυ-
 στήρις τῆς οἰκονομίας, καὶ προσκυνέτωσαν

gloriae suae, iustam de omnibus senten-
 tiam ferens. Et, « nemo ascendit in cae-
 lum, nisi qui de caelo descendit filius ho-
 minis. »

18. Audin manifeste Deum Verbum ho-
 minis appellatione, propter suam cum car-
 ne adunationem, nominatum? Nam quis
 alius de caelo descendisse putandus est?
 Noli itaque diutius scandalum pati, cum is
 ait: « nunc me quaeritis occidere, homi-
 nem qui veritatem vobis dixi: » sed incar-
 nationis mysterium reputans, pie dictum
 admitte. Namque his verbis, unionis potis-
 simum dispensatio monstratur: et quod,
 etiamsi homo appelletur, non tamen abs-
 que divinitate seorsum per se homo nun-
 cupatur. Quis enim ausit dicere hominem,
 qui qualia supradicta sunt effecturus sit?
 Futurum videlicet de caelo adventum eius,
 iustumque de omnibus faciendum iudicium.
 Cum praesertim sacer psalmista David can-
 nat: « te decet hymnus, Deus, in Sione; et
 tibi offeretur oratio in Hierusalem. » Audi
 orationem: « ad te omnis caro veniet. »
 Quid enim hoc aliud est, quam quod filium
 hominis facturum esse didicimus? « Tunc
 enim, inquit, sedebit in throno gloriae suae,
 et congregabuntur coram ipso omnes gen-
 tes. » Viden, quomodo quum David Deo
 dixerit: « ad te omnis caro veniet » rem
 hanc in filio hominis exitum habituram de-
 monstratum sit? Deus est igitur humanatus
 quem Maria peperit, divinis nobis scripturis
 rem hanc argumentorum multitudine evi-
 denter ostendentibus. Deipara autem om-
 nino est ipsa quoque egregia Virgo, quan-
 tumvis isti nolint. Nam si homo fuisset qui
 ex ipsa prodiit Iesus Christus, quomodo
 Paulus in epistola ad Galatas scripsisset:
 « Paulus apostolus, non ab hominibus, ne-
 que per hominem, sed per Iesum Chri-
 stum? » Plane patet non esse hominem tan-
 tummodo, sed Deum humanatum. Ne ergo
 his vocibus scandalizentur indocti, sed di-
 vini mysterii dispensationem discant, ado-
 rentque deinceps Christum et ipsi cum an-

gelis. « Quum enim, inquit, introducet primogenitum in mundum, dicit: et adorent eum angeli Dei. Et in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur, dominum Iesum Christum in gloria esse Dei patris. » Meminerint, Christum Iesum communi consensu dominum dictum, neque conturbentur, cum eum hominem secundum dispensationem vocatum audiunt.

19. Sic et aliae locutiones intelligendae sunt pro rei natae usu et dispensatione dictae, veluti etiam Petri illud apostoli effatum est. « Iesum enim nazarenum virum adprobatum a Deo inter vos » ait Iudaeos alloquens Petrus. Oportet enim ab eo, qui divinis litteris utitur, et personas spectari, et tempus, et quam ob causam quodvis dicatur, reputari. Sic enim singulis dictis convenientem accommodare sensum quispiam cum Spiritus gratia poterit. Quia igitur hanc quoque locutionem illi ad suae irreligiositatis confirmationem obiiciunt, videamus quidnam Petrus iuxta dispensationis regulas significare volens, ita locutus sit. Immo vero ab eo quaeramus ut nos doceat, quaenam eum causa ad id dictum impulerit. Quid ais, o beate? Hominem praedicas Christum, atque ut huic credamus suades, ut creaturam adorare nos doceas? Atqui alius apostolus increpat eos, qui creaturae cultum volunt exhibere. Praeterea quomodo ipse a Christo interrogatus, quemnam existimares esse filium hominis, respondisti: tu es filius Dei viventis? Siquidem ea tunc interrogatio iis qui non satis dispensationis mysterium noverant, fortasse aliquam huiusmodi cogitationem iniicere poterat, nempe ut eum hominem esse existimarent. Quemnam enim, ait, homines dicunt esse filium hominis? Tunc igitur quum audires ipsum esse filium hominis, Dei filium esse respondisti; nunc vero, post tot aliorum visam miraculorum potentiam, postquam beatae eius-

λοιπὸν τὸ Χριστὸν μὴ τὸ ἀγγέλων καὶ αὐτοί· “ὅταν γὰρ, φησὶν*, εἰσαγάγῃ τὸ πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκωμένην, λέγει· καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ* ἐν τῷ ὀνόματι ἡ Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπερανίων καὶ ἐπηγείων καὶ καταχθονίων·* καὶ πᾶσα γλῶσσα ὁμολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεῶ πατρὸς·, μνημονόετωσαν Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον ὁμολογέμενον, καὶ μὴ ταραττέσθωσαν ὅταν ἄνθρωπον διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀκούωσιν.

ΙΘ'. Οὕτω νοεῖτωσαν καὶ τὰ διὰ τινὰ χρεῖαν ἢ οἰκονομίαν περὶ αὐτοῦ εἰρημένα· οἷον ἐστὶν καὶ τὸ ὑπὸ Πέτρου τὸ ἀποστόλου λεγόμενον·* “Ἰησοῦν γὰρ, φησὶν, τὸ ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδιδαγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς, πρὸς ἰουδαίους διαλεγόμενον· ὁ Πέτρος· καὶ γὰρ τὸ τοῖς θεοῖς λόγοις ἐκτυγχάνοντα, καὶ τὰ πρόσωπα θεωρεῖν, καὶ τὸ χερόν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἕκαστον εἴρηται, λογίζεσθαι· οὕτω γὰρ ἕκαστος ῥητῶν τὴν πρέπουσαν ἐφαρμοσάμενος θεωρίαν τίς τῇ τῷ πνεύματι δυνήσεται χάριτι· ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐκείνοι πρὸς σύστασιν τῶν αὐτῶν δυσεβείας προβάλλονται, εἰδόμενοι τί δήποτε ὁ Πέτρος οἰκονομῆσαι βεβλόμενος, οὕτω λυγρήκεν· μᾶλλον ἢ αὐτὸν ἐπερωτήσωμεν τὴν αἰτίαν ἀγγεῖλαι ἡμῖν, δι' ἣν οὕτω λέγειν προέχθη· τί φῆς, ὦ μακάριε; ἄνθρωπον κηρύττεις τὸν Χριστὸν, καὶ τούτῳ πιστεύει ἡμᾶς ἀναπέψας, ἵνα κτίσματος λαβέμεν διδάχης; καὶ μὴν ἕτερος ἀπόστολος μέμφεται ὅτι τῇ κτίσει λαβέμεν ἐθέλοντας·* εἴτα πῶς αὐτὸς ἐρωτηθεὶς παρ' αὐτοῦ, τίνα ἐνόμιζες εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεκρίθης, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; καίτοι τότε ἡ πεῦσις τοῖς μὴ σφόδρα εἰδόσι τὴν οἰκονομίαν τὸ μυήριον, τάχα καὶ τινὰ τοιαύτῳ ἔννοιαν ἐμπνοεῖν ἠδύνατο, λέγω δὲ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν νομίσαι τίνα γὰρ, ἔλεγε, οἱ ἄνθρωποι λέγουσι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;* καὶ τότε μὲν υἱὸν ἀνθρώπου ἀκούων αὐτὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὸν εἶναι ἔλεγε; νῦν δὲ μὴ τὸ ἄλλων πολλῶν σημείων θεάσαντος δύναμιν, μὴ τὸ καὶ τὴν μακαρίας αὐτοῦ ἀνασάσεως, καὶ τὴν εἰς

* Hebr. I. 6.

* Phil. II. 10.

* v. 11.

* Act. II. 22.

* Rom. I. 25.

* Matth. XVI. 15.

οὐρανὸν ἀνόδῃ ἐν πείρᾳ γῆμέας, ἄνθρωπον αὐτὸν εἶναι λέγεις;

κ'. Καὶ μή τις οἶσθω δύνασθαι καὶ τότε ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγειν αὐτὸν, τὸ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὡς καὶ τοῦ ἁγίων χρηματιζόντων υἱῶν Θεοῦ. οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν σὺ υἱὸς Θεοῦ εἶ, ἀλλὰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ἡ γὰρ ἡ ἀρετὴ προσθήκη (1) δείκνυσιν ὅτι ἓνα καὶ μόνον ἀληθεῖν υἱὸν ὁμολογῆσαι τὸ Πέτρον πρὸς ταῦτα ἢ τοιούτοις μονονουχί αὐτὸς ὁ μακάριος Πέτρος ἀπήντησεν ἂν ῥήμασιν· μὴ τοῦτο νομίσητέ με εἰρηκέναι, ὅτι περ ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς εἰς ἐστὶν ὁ Χριστός· οὐ τοῦτο ἐστὶν ὁ φημί· πρᾶγμα δὲ τι οἰκονομῶ θαυμάσων, καὶ παράδοξον καὶ ποῖον τοῦτο ἐστὶ; τῇ καθόδῳ τοῦ πνεύματος ὡς ἐξηγήσῃς τὸ ἰσχυρὸν ὁ δῆμος*, σιμύδραμιν πρὸς ἡμᾶς· εὐρὼν οὖν καιρὸν ἀλείας ἀνθρώπων εἶναι τότε, εἴτα φανερώς αὐτοῖς καὶ ἀπ' εὐθείας οὐ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττειν, ἐπεὶ περ αὐτὸν πρὸ ὀλίγου σταυρώσαντες ἦσαν, καὶ βαρὺ αὐτοῖς διὰ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο, κρύπτω τὸ ἀγκιστρὸν τοῦ λόγου, καθάπερ ἐπὶ τῇ ἰχθύων τῇ ξοφῇ, τοῖς ταπεινωτέροις τούτοις ῥήμασι, καὶ τὸ Ἰησοῦν ναζωραῖον ὀνομάζω, καὶ ἐσταυρωμένον, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οὕτω κεκαλυμμένως εἰσφέρω καὶ τὴν Θεολογίαν αὐτοῦ, καὶ ταύτην μετὰ τινὶ τέχνῃ· ὅθεν γὰρ Δαβὶδ αὐτῷ ὑπομνήσκω λόγους, ἐπεὶ περ τὰ ἐκείνους μᾶλλον ἀνυπόπτως ἐδέχοντο, καὶ δι' ἐκείνων πάλιν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τὸ πᾶν ἀνατίθηναι, ἵνα οὕτω καὶ μικρὸν αὐτῷ καταδέξασθαι ποιήσω τὸ σωτήριον κήρυγμα· οὐ δὲ γῆρομένου, καὶ εἰς κατάνυξιν ἐλθόντων αὐτῶν, φανερώτερόν πως αὐτὸν λοιπὸν θεὸν ἐπιδείξω διὰ τοῦ βαπτίσματος τούτου εἰς τὸ ὄνομα αὐτῷ προσάξω, ἅφῃσιν ἁμαρτιῶν αὐτοῖς τούτῃ χαρίζεσθαι δυνάμεναι διδάξας.

κα'. Καὶ ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν· « Ἰησοῦν φησὶν τὸ ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι

dem resurrectionis et in caelum reditus testis fuisti, hominem ipsum dicis?

20. Nec quisquam existimet, tunc etiam tamquam de homine potuisse de illo dicere, tu es Christus qui es filius Dei viventis, quandoquidem sancti quoque homines filii Dei sunt. Non enim simpliciter dixit, tu es filius Dei; sed tu es, qui filius Dei es. Namque articuli (graeci) adiectio unum demonstrat unicumque verum filium confessione Petri denotari. Huic demum obiectioni ipse beatus Petrus his fere verbis mihi videtur occurrere. Ne me ita locutum putetis, quasi unus de vobis sit homo Christus. Haud id equidem dico, sed rem miram et insperatam prudente sermone revelo. Quoniam vero haec est? Spiritus descenditis fragore audito, Iudaeorum populus ad nos accurrit. Ergo idoneum piscandi homines tempus nactus, neque tamen valens manifesto directoque sermone Christum Deum praedicare, quia illi scilicet paulo ante hunc crucifixerant, molestumque illis huiusmodi negotium accidisset, celo inquit sermonis hamum, sicuti fit obiecta piscibus esca, sub horum verborum humilitate, et Iesum nazarenum nomino atque crucifixum, et quod Deus ipsum e mortuis suscitaverit; atque ita non sine velamine ingero nec sine arte quadam theologicam illius notitiam. Etenim Davidis verba in mentem ipsis revoco, quoniam viri illius potius oracula sine suspitione admittebant; perque ea mox omnia Dei virtuti attribuo, ut sic paulatim Iudaeos faciam salutarem doctrinam recipere: quo facto, iisque ad compunctionem conversis, manifestius deinde Deum ipsum demonstro per huius baptismi in eius nomine conferendi indictionem, docens simul vi huius fieri peccatorum remissionem.

21. Porro animadvertite apostolicam prudentiam. « Iesum dicit nazarenum, virum adprobaturum a Deo inter vos virtutibus et

(1) Hanc significativam vim habet hoc loco graecus articulus *ὁ*.

* Act. II. 6. seq.

prodigiis atque signis, quae per eum fecit Deus in medio vestri. » Et a Deo adprobaturum dicit, et Deum haec per illum egisse, ut patre nominato persuaderet illis quo ipsum quoque Iesum atque eius opera admitterent, ceu illo, id est patre, haec agente per filium: quae fecit, ait, per ipsum Deus. Deinde memorata cruce, resurrectionem quoque in medium adducit, et hanc item tamquam a patre effectam; ut resurrectionis causa, crucem quoque ab iis admitti curaret. Deinceps vero clam veluti, ipsius theologicam notitiam insinuat. Nam quum dixisset, quem Deus suscitavit solutis mortis doloribus, addit: quia impossibile erat hunc ab illa teneri. Ecce haud iam diutius tamquam de homine loquitur. Nam si homo fuisset, prorsus a morte retineri poterat. Sed hoc dicto, confugit statim ad propheticum testimonium, ut iam non ab ipso sed a propheta potius audientes, promptius dicta exciperent. Aitque: « David enim dicit de eo: providebam Dominum coram me semper » et reliqua. Animadvertite quanto artificio sermonem de Domino apud eos facit. Deinde testimonio absoluto, rursus illorum cogitationes compescens, quia apertiore theologia de Iesu locutus fuerat, ad patrem denuo transfert sermonem, aitque: « certo igitur sciat universa Israhelis domus, quod et dominum et Christum Deus fecerit hunc quem vos crucifixistis Iesum. » Illis vero postea rogantibus quid factu opus esset; baptizari eos iussit in nomine illius, et peccatorum remissionem per eundem recipere; remissione videlicet peccatorum auctoritatem eis Christi suadens; verbis autem « Deus fecit » illorum contradictionem excludens.

22. Quod autem haud novum dominum nobis pater effecerit, neminem sane mente praeditum negaturum puto. Non enim, ut quidam insipienter dictum hoc de filii divinitate intelligunt, ita locutus est: neque de filii existentia loqui aposto-

κὴ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν. καὶ ἀπὸ θεοῦ ἀποδοδεϊγμένον λέγει, καὶ τὸ θεὸν ταῦτα δι' αὐτοῦ ἐνεργήσαντα, ἵνα τῇ τῷ πατρὸς προσηγορίᾳ πείσῃ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν τὸ Ἰησοῦν ἐν ταῖς ἔργα αὐτοῦ καταδέξασθαι, ὡς ἐκείνους δι' αὐτοῦ ταῦτα ποιεῖντος, λέγω δὴ τῷ πατρὸς οἷς ἐποίησεν γάρ, φησιν, δι' αὐτοῦ ὁ θεός. εἶτα τῷ σαυρῶ μνημονεύσας, καὶ τὴν ἀνάστασιν εἰσφέρει, καὶ ταύτην ὡς παρὰ τῷ πατρὸς πάλιν γενημένην, ἵνα διὰ τούτου πάλιν καὶ αὐτὴν αὐτοῦ καταδέξασθαι ποιήσῃ. καὶ λοιπὸν ὥστερ κεκαλυμμένως αὐτοῖς καὶ τὴν θεολογίαν εἰσφέρει. εἰρηκῶς γὰρ, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησεν λύσας τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου*, ἐπάγει καθ' ὅτι ἐκ τῆς δύνατος κρατεῖται αὐτὸν ὑπὸ αὐτοῦ. ἐκείτι λοιπὸν ὡς περὶ ἀνθρώπου τῆτο· εἰ γὰρ ἀνθρώπος ἦν, πάντως ὅτι καὶ κρατεῖται ἡ δύνατος ὑπὸ τοῦ θανάτου. ἀλλὰ τῆτο εἰρηκῶς, καταφέρει ταχέως ἐπὶ τὴν προφητικὴν μαρτυρίαν, ἵνα μηκέτι ὡς παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ὡς παρὰ τῷ προφῆτῃ μᾶλλον ἀκούοντες, προθυμότερον δεξωνται τὸ λεγόμενον. καὶ φησιν. * Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν. προορῶμίν τ' κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός. καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁρα μὴ ὅσης τέχνης αὐτοῖς τὴν κυριολογίαν εἰσηγάγῃ. εἶτα τὴν μαρτυρίαν πληρώσας, πάλιν αὐτῶν ὥστερ τὸν λογισμὸν κατασέλλων, ἐπειδή περ φανερώτερον αὐτὸν ἐθεολόγει, ἐπὶ τῷ τῷ πατρὸς πάλιν καταφέρει προσηγορίαν, καὶ φησιν. * ἀσφαλῶς οὖν ἰνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ κύριον καὶ Χριστόν ὁ θεὸς ἐποίησε τῆτον τὸ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσαυρώσατε*. καὶ αἰτησάντων αὐτῶν λοιπὸν ἐκείνων, τί ποιῆσαι ὀφείλον*, βαπτισθῆναι αὐτοῖς προσέταξεν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ ἄφεσιν ἁμάρτιων διὰ τούτου λαμβάνειν. τῇ τῷ ἁμαρτιῶν ἀφέσει, τὴν κυριότητα αὐτοῦ ἐκνοῆσαι ποιεῖν. διὰ τὴν τὴν λέγειν, ὁ θεὸς ἐποίησεν, τὴν ἐκείνων ἀποκλείων ἐναντιολογίαν.

καβ'. Ὅτι γὰρ πρόσφατον ἡμῖν κύριον ὁ πατὴρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδένα οἶμαι τῷ εὐφρονούντων ἀντερεῖν. καὶ γὰρ οὐκ ὡς τινες ἀνοήτως εἰς τὸ τοῦ υἱοῦ θεότητα τὸ ῥητὸν ἐκλαμβάνουσιν, οὕτως εἴρηκεν. οὐ γὰρ περὶ τοῦ ὑπάρξεως αὐτοῦ σκοπὸς ἦν τῷ ἀποσώλῳ

* Act. II. 24.

* v. 25.

* v. 36.

* v. 37.

* v. 38.

διδάσκειν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ τὸ ἀνάσσειν
δόξης· τὸ οὖν κύριον αὐτὸν ἐποίησεν, ἀντὶ
τοῦ κυριότητα καὶ Χριστῷ δόξαν αὐτῷ δέδωκεν·
οὐχ' ὅτι δόξαν ἐπίκτητον ἔλαβεν ὁ υἱός,
ἀλλ' ἐκείνοις διὰ τοῦ προαιρημένου οἰκονο-
μίαν ἕως διδασκαλίας, ὅτι οὕτω πιστεῦσαι
εἰς αὐτὸν ὀφείλετε, ὡς Χριστῷ καὶ κυρίῳ προσ-
κύνοντες· ὅτι γὰρ οὐκ ἄνθρωπος κατὰ ἡμᾶς
γεννημένος χωρὶς τοῦ λόγου ἐνώσεως Ἰη-
σοῦς ὁ ναζωραῖος, ὁ τὸ ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν
αἷμα ἐκχέων καταδέξάμενος, ἄκευ σαφῶς
τὸ ἀποστόλος Παῦλος τοῖς Ἐφεσίων διδασκά-
λοις τῆτο φανερώς καθιστῶντος· * « προσέ-
χετε ἴνα, φησὶ, ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμ-
νίῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο
ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ,
ἣν ᾧκειποίησατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου· », ἀκούεις θεὸν φανερώς ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου τὸ
ἐσαυρωμένον κηρυττόμενον; ποιμαίνειν ἴνα
φησὶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἣν ᾧκειποίη-
σατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου· οὐχ' ὅτι τῇ
φύσει τοῦ θεοῦ ἐπάσχειν, ἀλλ' ὅτι τὰ
τοῦ σαρκὸς αὐτοῦ πάθη εἰς αὐτὸν ἀναφέρε-
ται, διὰ τὸ μὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι ταύ-
την, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ λόγου ἰδίαν σάρκα· εἰ
τοίνυν θεοῦ αἷμα τὸ αἷμα λέγεται, δῆλον
ὡς θεὸς ἦν σάρκα ᾧκειμένη.

καὶ ἡ ἐπιμένοντες λέγοντες, ποῦ τοῦ
γραφῆς θεοτόκος ἡ παρθένος ὠνόμασαι;
ἀκούωσαν σαφῶς τῆτο τοῦ ἀγγέλου τοῖς ποι-
μέσιν εὐαγγελιζομένους, καὶ λέγοντος· * « ὅτι
ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ, ὃς ἐστὶν Χριστὸς
κύριος· », οὐ λέγει ὅς ἐστι κύριος, ἡ δὲ ὡς
ὁ κύριος ἐνοικήσιν μέλλει, ἀλλ' ὃς ἐστὶν κύ-
ριος· ἰδοὺ τοίνυν κύριον φανερώς τὸ τεχθέντα
ὁ ἀγγέλος εὐαγγελίζεται· εἶτα καὶ σημεῖον
ὡς αὐτοῖς τὸ κυρίως θέας παρεχόμενος
« εὐρήσετε, φησὶν *, βρέφος ἐσπαρτανμέ-
νον, καὶ κείμενον ἐν φάτνῃ. », Παραπλήσιά
τε τῷ ἀγγέλῳ καὶ ὁ Πέτρος κηρύττων, ὅτε
πρὸς τὸ Κορνήλιον εἰσῆλθεν ἔλεγχον· * « τὸ
λόγον ἀπέσταλεν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγ-
γελίζόμενος εἰς ἡνῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗ-
τός ἐστι κύριος πάντων. », Ὅρας πῶς τὸ λό-
γον, ἀντὶ τοῦ σωτήριον κήρυγμα διὰ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι φησὶ; καὶ δακνὺς

lus sibi proposuit, sed de eius post resur-
rectionem gloria. Ergo verba « dominum
eum fecit » dicuntur pro « dominatum et
Christi gloriam ipsi attribuit: » non quod
adquisitam gloriam filius acceperit, sed Iu-
daeis secundum praedictam dispensationem
ita loquitur, quia sic credere ei deberent,
ut Christi ac domini iam facti adseclae.
Quod enim non homo more nostro geni-
tus, sine Verbi unione, Iesus nazareus sit,
qui pro nobis sanguinem suum fundere non
recusavit, audi manifeste apostolum Pau-
lum coram Ephesiorum magistris palam
adfirmantem: « attendite, inquit, vobis et
universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus
posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam
acquisivit sanguine suo. » Audin Deum ma-
nifeste ab apostolo crucifixum praedicari?
Regere enim mandat ecclesiam Dei, quam
acquisivit sanguine suo. Non quod in na-
tura deitatis sit passus, sed quia carnis pas-
siones ad ipsum referuntur, propterea quod
non hominis cuiusdam haec sit caro, sed
ipsius Verbi propria. Si ergo sanguis Dei,
dicitur sanguis, Deum illum fuisse, qui sibi
carnem induit, exploratum est.

23. Iam si dicere pergant, quonam
scripturae loco Virgo appelletur deipara;
audiant hoc perspicue nunciantem pasto-
ribus angelum, dicentemque: « quia natus
est vobis hodie Salvator, qui est Christus
dominus. » Non dicit qui erit Dominus,
vel in quo Dominus habitaturus sit, sed
qui est Dominus. En igitur Dominum ma-
nifeste eum, qui natus erat, angelus nun-
ciat. Deinde tamquam signum spectandi
mox Domini ipsis exhibens « invenietis,
inquit, infantulum fasciis involutum et in
praesepe positum. » Paria angelo Petrus
quoque praedicans, cum ad Cornelium ac-
cessit, aiebat: « verbum misit filiis Israe-
lis, pacem nuncians per Christum Iesum.
Hic est omnium dominus. » Cernis quo-
modo verbum, pro salutari praedicatione,
per Iesum Christum missum fuisse dicit?

* Act. XX. 28.

* Luc. II. 11.

* v. 12.

* Act. X. 36.

Demonstransque illis, quisnam esse Iesus Christus « hic est, ait, omnium dominus. » Viden infantulum tum ab angelo tum a Petro dominum dici? Ergo deipara omnino est quae dominum peperit. Sic ipsam etiam beati Baptistae mater, Spiritu sancto permota, appellavit. « Repleta est enim, inquit scriptura, Elisabet Spiritu sancto, et exclamavit: benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui! Et unde hoc mihi, ut mater Domini mei veniat ad me? » Quis iam adeo insanit, ut nolit cum evangelii deiparam appellare sanctam Virginem? Ne ergo simpliciorum auribus sint molesti, dum puerum et infantulum vocitant, ne forte paulatim univ-ersum quoque eius adventum pernegent. Nominatus est enim infantulus ab angelo, sed simul dominus.

24. Neque hoc loco rursus obmurmurent, passionem obiiicientes et resurrectionem, et quod Deus illum suscitaverit; iam enim in praecedentibus demonstrata fuit dispensationis ratio. Attamen si forte velint evidentius adhuc discere, quis esset ille crucifixus, audiant mundi doctorem, id Corinthiis scribentem: « ego enim, inquit, accepi a Domino, et vobis tradidi, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem » et reliqua. Cernis eum qui pro nobis passus est, dominum palam praedicatum? Quod si verba « Deus ipsum e mortuis suscitavit » offendiculo hominibus sunt, utpote de homine dicta, ipsum adhuc audiant apostolum hanc quoque suspicionem perimentem. Secundum enim dispensationis rationem haec in sanctis dicta sunt scripturis. Nam quod dominus esset, is qui in carne passus est et resurrexit, et non, ut isti aiunt, homo habens Verbum inhabitans, audiant Paulum Romanis ita de Abrahamo confidenter scribentem: « non eius causa tantummodo scripta sunt haec, sed etiam propter nos, quibus reputabuntur credentibus in eum, qui Iesum dominum nostrum e mortuis susci-

αὐτοῖς τίς εἶη Ἰησοῦς Χριστὸς “ οὗτος ἐστίν, ἔφη, πάντων κύριος. ” ὁρᾷς τὸ βρέφος, κύριον ὃ ὑπὸ τοῦ ἁγγέλου, καὶ ὑπὸ τοῦ Πέτρου * ; οὐκοῦν Θεοτόκος ἀναμφιβόλως ἢ τοῦ κυρίου γυνήσασα. Οὕτως αὐτὴν καὶ ἡ τοῦ μακαρίου Βαπτιστᾶς μήτηρ ὑπὸ πνεύματος ἁγίου κινεμένη προσηγόρευσεν. * “ ἐπλήσθη γάρ, φησιν *, ἡ Ἐλισάβετ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀνεβόησεν· εὐλογῆμένη σὺ ἐν γυναῖξιν, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τοῦ κυλίας σου. * καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου με ἐλθῇ πρὸς με; ” Τίς ἐπὶ τοσοῦτον μέμνηεν, ὥς μὴ ἐξέλεσθαι μὴ τοῦ εὐαγγελίου θεοτόκον ἀποκαλεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον; μὴ τοίνυν τὴν ἀκεραιωτέρων τὰς ἀκοὰς θεωρεῖσθαι, παιδίον καὶ ἐρέφους ὀνομάζοντες, ἵνα μὴ κατ’ ὀλίγον καὶ πᾶσαν αὐτὴν τὴν ἐπιδημίαν ἀγνῶσιν· ὡνόμασαι γὰρ βρέφος ὑπὸ τοῦ ἁγγέλου, ἀλλ’ ἅμα καὶ κύριος.

καὶ. Μὴδ’ ἐν τούτῳ ἡ πάλιν ψιθυρίζεωσαν τὸ πάθος προβαλλόμενοι, καὶ πῶς ἀνάσασιν, καὶ ὅτι Θεὸς αὐτὸν ἠγειρεν· ἡδὴ μὲν γὰρ καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἀποδέδεται τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. Πλὴν εἰ καὶ φανερώτερον μανθάνειν βούλονται, τίς ὁ ἐξασυρμένος ὑπῆρχεν, ἀκούεωσαν τοῦ τοῦ οἰκουμένης διδασκάλου, τοῦτο Κορινθίοις ἐπιστέλλοντος. * “ ἐγὼ γάρ, φησι, παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς τῇ νυκτὶ ἣ παρεδίδετο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ τὰ ἐξῆς· θεωρεῖς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα, κύριον φανερώως κηρυττόμενον; εἰ οὐ καὶ τὸ *, ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠγειρεν ἐκ νεκρῶν, σκανδαλίζεσθαι ἀνθρώπους, ὥς περὶ ἀνθρώπου λεγόμενον, αὐτοῦ πάλιν τὸ ἀποστόλου καὶ ταύτῃ ἀκρίτως ἀναιροῦντο πῶς ὑπόνοιαν· οἰκονομικῶς γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐν ταῖς ἀγίαις εἰρηται γραφαῖς· ὅτι καὶ κύριος ἦν ὁ τῇ σαρκὶ καὶ πάσχων καὶ ἀνιστάμενος, καὶ οὐχ’ ὥς αὐτοὶ φασὶν ἀνθρώπος ἐνοίκησιν ἔχων τῆς λόγου, ἀκούεωσαν τοῦ Παύλου Ῥωμαίοις οὕτω παρρησίᾳ γράφοντος περὶ τοῦ Ἀβραάμ. * “ οὐκ ἐγράφη δι’ αὐτὸν μόνον *, ἀλλὰ καὶ δι’ ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογιζέσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τῷ ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν

* ita uterque codex sine verbo.

* Luc. I. 41.

* v. 42.

* v. 43.

* I. Cor. XI. 23

* Act. II. 24.

* Rom. IV. 23.
* v. 24.

κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν. „ Ἦκουσας (ὧν) ἐγαρόμενον, κύριον προσαγορεύομενον; μηκέτι σκανδαλίζου ἐπὶ τοῖς οἰκονομικῶς λεγομένοις.

κε'. Καὶ τοῦτο ἡ τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι ἀναγκαῖον ὑπάρχει, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ χάριτι καὶ αὐτὸν, καθάπερ ἡμᾶς, Θεὸν καὶ κύριον καὶ υἱὸν προσαγορεύομενον· ἡμεῖς μὲν γὰρ εἰ καὶ καλούμεθα Θεοὶ, ἀλλὰ πάλιν ἀκούομεν καὶ τὸ ἀσθενείας ἡμῶν τὸ μέτρον. * “ ἐγὼ γὰρ εἶπα, φησὶ, θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου, ἀλλ' εὐθέως ἐπάλξ· * “ ὑμεῖς ἡ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ δῆλον ὡς τὴν προσηγορίαν καὶ χάριν ἐσχήκαμεν αὐτὸς ὃς οὐχ' οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸ Θεοπρεπὲς δόξης, καὶ τὴν προσηγορίαν ἔχει· καλεῖται γὰρ οὐχ' ἀπλῶς Θεός, ἀλλὰ Θεὸς ἐπὶ πάντων, καὶ εὐλογητὸς εἰς ὅσον αἰῶνας. * καλεῖται ἡ πάλιν καὶ κύριος οὐκ ὀνόματι μόνον, ὥστε ἡμεῖς, ἀλλὰ κύριον τὴν δόξης, καὶ κύριον πάντων, ὡς ὁ Πέτρος ἐδίδασκεν. * λεγόμενος ἡ καὶ υἱός, οὐδὲ τοῦτο καθάπερ ἡμεῖς ἀπλῶς υἱός, ἀλλὰ υἱός μόνον, καὶ ἀληθινὸς κατ' οὐσίαν, ὡς φησὶν Ἰωάννης. * “ καὶ ἐσμέν ἐν τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, καὶ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ὅτι ἐσὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰῶνι. „ Φανερώτερον ἢ τοῦτον ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπὸ τῶν πολλῶν διορίζει ὡς μόνον καὶ καὶ ἀληθεῖαν υἱόν· λέγει γὰρ οὕτως. * “ καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶν λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῇ γῆς, ὥστε εἰσὶν θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ λεγόμενοι, πάλιν ἵνα * νοῆς * “ ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ πατὴρ ὅς οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. „ ὁρᾷς ὡς οὐ καὶ πάντων αὐτὸς κύριος ἢ Θεὸς ὀνομάζεται, ἀλλὰ μόνος τῷ πατρὶ πυδοξάζεται, ὡς ὅς αὐτοῦ καὶ φύσιν ὑπάρχων.

κε'. Καὶρὸς ἡ λοιπὸν, καὶ τὴν ἑτέραν τὴν ἀποστόλου μαρτυρίαν εἰς μέσον ὡς ἀποδείξαι, τοῦτον τὸν ἀληθινὸν Θεὸν * υἱὸν δεκνῦσαν * ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐκ τῆς καλλιπαρθένου τεχθέντα· ἔχει ἡ οὕτως. * “ ὅτε ἡ ἡλθεν τὸ πλήρωμα τῆς γρόνης, ὅς ἀπέσειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γυμνόν· ἐκ γυναικός, μηδεὶς ἡ τοῦτο λέγειν ἐρυθριάτω· οὐδεμίαν γὰρ

tavit. » Audisti eum qui suscitatus fuit, dominum appellatum? Ne ergo quae secundum dispensationem sunt dicta, scandalo tibi sint.

25. Sed et aliud praedictis necessario adiiciendum est, ne quis suspicetur, ipsum gratiose, sicut nobis usuvenit, et Deum fuisse appellatum et dominum atque filium. Nos quippe etiamsi dii appellemur, nihilo tamen minus infirmitatis simul nostrae modulum sentimus. « Ego enim dixi, inquit psalmista, dii estis et Altissimi filii. » Sed protinus addit: « vos autem ut homines mortem patimini. » Certe constat hac nos appellatione nonnisi per gratiam frui. Non sic ipse, sed cum digna Deo gloria, nomen quoque gerit. Vocatur non simpliciter Deus, sed super omnia Deus, et benedictus in saecula. Vocatur item dominus, non nomine tenus, ut nos, sed gloriae dominus, dominusque omnium, ut Petrus docuit. Dicitur etiam filius; at ne hoc quidem ut nos simpliciter, sed unicus filius, et substantialiter verus, ut ait Iohannes: « et sumus in vero Deo, et in filio eius. Hic verus Deus est, et vita aeterna. » Manifestius autem hunc apostolus Paulus a multis discernit, utpote solum et vere filium. Ait enim sic: « nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in caelo, sive super terram, sicuti revera sunt dii multi, et multi qui dicuntur domini; » subdit ut intelligas: « nobis tamen unus Deus pater ex quo omnia, et unus dominus Iesus Christus per quem omnia. » Cernis, quod non cum omnibus ipse dominus vel Deus nominatur, sed unus cum patre glorificatur, tamquam ex ipso naturaliter existens?

26. Superest, ut aliud apostoli testimonium in medium proferamus, quod hunc verum Deum filium ostendit esse hominem, quem egregia peperit Virgo. Ita vero se habet: « cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere. » Neminem porro hoc dicere pudeat; nulla enim hinc iniuria Verbo fit, benignitas vero

* Θεὸν abest ab uno e codicibus.
* cod. uterque δεικνύς.

* Gal. IV. 4.

* ita codex uterque.
v. 6.

Ps. LXXXI. 6.

* v. 7.

* Rom. IX. 5.

* Act. X. 36.

* I. Ioh. V. 30.

* I. Cor. VIII. 6.

potius patescit, et gloria infinita atque immensurabilis. Nam quod nihil inde Verbum detrimenti capiat, quum sit intangibile suapte natura, impassibile, et incircumscriptum, sed ineffabili sua erga homines bonitate id effecerit, audi rursus Paulum hoc docentem. « Iesus Christus, inquit, heri et hodie, idem et in saecula. » Cum dicit « heri » sempiternam eius dicit gloriam. « Hodie » vero praesens tempus significat. Et quia numquam mutatus est, idemque mansit etiam caro factus, eritque in aeternum, addidit « idem et in saecula. » Quae quum ita sint, magna oppido benignitate caritatem erga nos suam demonstravit, seque communicavit naturae nostrae, ut eam relevaret, atque a diaboli servitute subduceret. Neminem ergo pudeat, cum puerum dici audit et infantulum, et quicquid aliud humanitus de illo scriptum est. Cuncta enim haud sui sed nostri causa sustinuit; quod humanam naturam decet, ubique conservans, ne forte phantasiae instar divina dispensatio existimaretur.

27. Igitur quum audieris susceptum eum a beato Iosepho in Aegyptum fugisse, ne quaeso ignominiam id esse putes, sed potius cogita dispensationem. Hoc enim non tunc tantummodo de eo scriptum est, sed etiam cum trigesimo aetatis anno praedicare coepit et docere, ac miraculorum virtutes patrare, iterum haec de eo scripta comperimus. « Audiens enim, inquit, Iohannem fuisse traditum, secessit in Galilaeam. » Et alia huiusmodi deprehendere est. Verum haec haud metu, neque tunc neque postea fecit, sed quia tempus idoneum expectabat salutari passioni. Oportebat enim primo inclarescere praedicationem, et omnia quae decreverat fieri; ac tum demum ad salutarem passionem venire; quod et reapse accidit. Quod autem non consternatione animi aut pavore ita se gesserit, constat ex his quae fecit, cum tradi se noluit: nam Iudaeis dare eum praecipitem tunc volentibus, « ipse, inquit evan-

ύβριν τοῦτο τῷ λόγῳ φέρει, φιλανθρωπίαν ἢ μᾶλλον, καὶ δόξαν διὰ τοῦτο ἀπειρον καὶ ἀμέτρητον. Ὅτι γὰρ οὐδὲν ἐκ τούτου ὁ λόγος ἐβλάπτετο, ἄφαιστος ὑπάρχων τῇ φύσιν καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀπερίγραφος, ἀρρήτῳ ἢ φιλανθρωπία τὸ πρᾶγμα διήνυσεν, ἄκκε πάλιν αὐτῷ τῷ Παύλῳ τὸτο διδάσκοντος. * « Ἰησοῦς Χριστὸς, φησὶν, χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς ὃν αἰῶνας. », τὸ γὰρ χθὲς λέγων, τῷ προαιώνιον αὐτοῦ σημαίνει δόξαν. τὸ ἢ σήμερον, ἐνεσῶτος καιρῷ ποιεῖται σημαντικόν. καὶ ὅτι οὐκ ἐξάπη, ἀλλ' ὅτι ὁ αὐτὸς ἔμεινεν καὶ ἐν σαρκὶ γηρόμυρος, καὶ ἔσαι εἰς ὃν αἰῶνας, ἐπήγαγην ὁ αὐτὸς καὶ εἰς ὃν αἰῶνας. ὅτε τοίνυν ταῦτα ἔως ἔχει, φιλανθρωπία μεγάλη τῇ εἰς ἡμᾶς ἀγάπῃ ἐκεδείξατο, καὶ κεκοινώνηκεν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἵνα ἀνασῇ αὐτὴν, καὶ ὑπὸ τῷ διάβολον ἀπαλλάξῃ δεσλείας. μηδεὶς οὖν αἰσχυνέσθω παιδίον ἀκούων, καὶ βρέφος, καὶ ὅσα ἀνθρωπίνωτερον περὶ αὐτῆς γέγραπται. ὑπέμεινεν γὰρ πάντα ἐδὲ αὐτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, πανταχῶς τὸ πρέπον φυλάττων τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, ἵνα μὴ φαντασία ἢ οἰκονομία νομίζηται.

κζ'. Οὐκοῦν καὶ ἀκούσης ὅτι ᾤθεα λαμβάνει αὐτὸν ὁ μακάριος Ἰωσήφ, καὶ φεύγει εἰς Αἴγυπτον, μὴ ἀσχύλῃ αὐτὸ νόμιζε, τῇ ἢ οἰκονομίᾳ ἐννοεῖ. καὶ γὰρ οὐ τότε μόνον τοῦτο περὶ αὐτοῦ γέγραπται, ἀλλὰ καὶ ὅτε εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐλθὼν ἤρξατο κηρύττειν καὶ διδάσκειν, ὅτι θαυμασίων ἐπέτελει τῇ δυνάμει, πάλιν τοιαῦτα περὶ αὐτῆς γεγραμμένα εὐρίσκομεν. * « ἀκούσας γάρ, φησὶν, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. », καὶ ἕτερα ἢ τοιαῦτα εἰς εὐρεῖν. ἀλλ' οὐ φόβῳ τὸτο ἐποίησεν οὐδὲ τότε οὐδὲ νῦν, ἀλλὰ τῷ πρέποντι καιρὸν ἀναμένων τῇ σωτηρίᾳ πάθους. ἐδὲ γὰρ πρῶτον δὴ λάμψαι τὸ κήρυγμα, καὶ πάντα ἐπιγέσσαι ὅσα ἐβούλετο, καὶ τότε καὶ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος ἐλθεῖν. ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ὅτι ἢ οὐ φόβῳ καὶ δαλὶα τὸτο ἐγένετο, δῆλον. ἀφ' ὧν ποιοῖκεν ὅτε ᾤθεο θῆναι οὐκ ἐβούλετο. καὶ γὰρ τῷ ἰσχυρίῳ αὐτὸν τότε κατακρημνίσαι θησαντῶν * « αὐτὸς, φησὶν, διελθὼν διὰ μέσας αὐτῶν ἐπορεύετο. », καὶ ἄλλοτε ἢ πιά-

* Hebr. XIII. 8.

* Matth. IV. 12.

* Luc. IV. 30.

* Ioh. VII. 30.

σαι αὐτὸν ἐελόντων * « οὐδεὶς, φησὶν, ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐπω ἔληλυθεν ἡ ὥρα αὐτοῦ. » πλὴν ἀλλὰ καὶ ἀχέρωτος εἶναι δυνάμην ὡς Θεός, πάλιν διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπανεχώρη, ἵνα φαίνεται καὶ ἀλήθειαν γινώσκοντες ἀνθρώπους· εἰ ἢ λέγοι τις, διὰ τί μὴ καὶ τότε ὅτε παιδίον ἦν, δι' ἑαυτοῦ τὴν ἐπιβελὴν ἐξέκλεινεν, ἀλλ' ἀγγέλους χρηματίζοντες; μανθανέτω, ὡς καὶ τότε αὐτοῦ ἦν τὸ ἔργον· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ οἰκονομίας τοσοῦτον ὡραλῶσι τὸν λόγον διὰ τὴν ἡλικίαν, διὰ τοῦτο δι' ἀγγέλους τὸ πρᾶγμα πεποίηκεν.

* Matth. III. 14.

* v. 15.

κη'. Ὅτι ἢ τὰ πρέποντα σώζαν βελόμην, πάντα οἰκονομικῶς ἐποίησεν, καὶ συνεχώρη τῇ σαρκὶ δακνύαν τὰ αὐτῇ ἀκόλαστα, πληροφορήσας σε πάλιν αὐτός· ὅτε καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστὴς αὐτῷ ἔλεγε * « ἐγὼ χεῖραν ἔχω ὑπὸ σὲ βαπτισθῆναι *, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτόν· ἄφες ἄρτι, οὕτω καὶ πρέπον ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ βάπτισμα, καὶ πάντα τὰ πρέποντα οἰκονομικῶς κατεδέχεται; ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς παιδίον καὶ βρέφος καὶ ὅσα ἀνθρώπων ἄνωγον περὶ αὐτοῦ γέγραπται, καθὼς προείρηται, μηδέποτε δίχα τὸ Θεότητος αὐτὸν ὄντα ὑπολάμβανε· καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος λεγόμενος, δείκνυται θεὸς ὑπάρχων, ὡς πολλάκις ἀποδείχεται. Ἐπιμαρτυρήσει ἢ πρὸς τοῦτο τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστὴς οὕτω λέγων περὶ αὐτοῦ * « ὁπίσω μου ἔρχεται ἄνθρωπος, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτος μου ἦν· καὶ γὰρ οὐκ ἦδ' αὐτόν. » πῶς οὖν ἄνδρα λέγων αὐτόν, πρῶτον ἑαυτοῦ φησὶν αὐτὸν εἶναι; καὶ μὴν καὶ τὸ οἰκονομίας χρόνον αὐτὸς πρῶτον ὁ μακάριος Βαπτιστὴς γεγεννημένος εὐρίσκεται· ὅτε καὶ ὁ Γαβριὴλ τῇ Θεοτόκῃ Μαρίᾳ τὸν ἀχραντὸν σύλληψιν εὐηγγελίζετο, ἔκτον ἔλεγε ἡδὴ μήνα τὸν Ἐλισάβετ ἔχον πωληφύειαν τὴν Βαπτιστήν. * πῶς οὖν ἄνδρα λέγων, πρῶτον φησὶν αὐτὸν ἑαυτοῦ ὄντα, εἰ μήτι Θεὸν φανερώς ἐνανθρωπήσαντα αὐτὸν ἠπίστατο; « ὁπίσω μου γάρ, φησὶν, ἔρχεται ἄνθρωπος, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτος μου ἦν. » πῶς ἢ εἰ πρῶτος ἦν ἐμ-

* Ioh. I. 27.

* Luc. I. 36.

gelista, transiens per medium illorum ibat.» Alio item tempore quum vellent eum capere, « nemo, inquit, iniecit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. » Sed quum alioqui sit invictus Deus, attamen humanitatis suae causa cedebat, ut vere factus homo videretur. Quod si quis dicat, cur non tum quoque cum infantulus erat, insidias per se ipse declinavit, sed admonente angelo? sciat, tum quoque operam eius intervenisse; sed ne ea res dispensationis rationem pessum daret, habito aetatis respectu, idcirco per angelum rem gessisse.

28. Quod autem humani officii causa, cuncta ad dispensationis normam dirigeret, carnemque pateretur proprietates suas demonstrare, persuadebit tibi rursus ipsemet Christus. Nam quum beatus Baptista ei diceret: ego opus habeo a te baptizari; respondit ei: sine modo; sic enim oportet omnem iustitiam impleri. Videsne, quod et baptismum et cuncta huiusmodi officia prudenti dispensatione receperit? Quoties ergo et puerum et infantulum, et quicquid humano more de eo scriptum est, audis, ut iam diximus, numquam eum absque divinitate fuisse arbitrare. Nam et cum homo dicitur, Deus esse demonstratur, ut saepe a nobis comprobatum fuit. Accedet hactenus dictis testis beatus quoque Baptista sic de illo loquens: « post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat; et ego eum nesciebam. » Quomodo ergo virum eum dicens, priorem se dicit? si quidem dispensationis tempore ipse prior beatus Baptista natus comperitur. Nam quum beatæ deiparae Mariæ immaculatum conceptum Gabrihel nunciabat, sexto iam mense geri ab Elisabeta Baptistam in utero aiebat. Quomodo ergo postquam eum virum dixerat, priorem se fuisse adfirmabat, nisi Deum manifeste humanatum ipsum scivisset? Post me enim, inquit, venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat. Quomodo autem, si quidem antea prior erat, posterior factus est? manifestatione

videlicet atque apud populum notitia. Nam prius quam ad praedicandum accederet, non admodum multis notus erat. Baptista vero iam tum et praedicabat, et ante eum baptizabat. Deinceps vero cum etiam Dominus coepit praedicare, et miracula edere, ante, id est magis quam Baptista, primatum retulit. Et quod vocabuli «ante» hic sensus sit, audi quid Iohanni dixerint proprii discipuli: magister, ille qui tecum erat in Iordane, cui tu testimonium dedisti, ecce nunc is baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Viden qua ratione et virum, et priorem ipsum praedicaverit?

20. Postremo si vetere gravati crapula, adhuc veritati credere hi erronei differunt, age iam illud quoque testimonium proferamus in medium, cui contradicere ne ipsi quidem paria his sentientes Iudaei, et simplicem hominem iudicantes, diutius potuerunt. Quod vero hoc est? Ipse aliquando Pharisaeos Dominus interrogavit dicens: «quid vobis videtur de Christo? cuiusnam filius est? Respondentibus illis, Davidis: ait illis: cur ergo David Spiritu instinctus vocat eum dominum, dicens: dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum dominum, quomodo filius eius est?» Nonne aperte vides, quod dominum semet Davidis demonstravit? Quomodo ergo qui de semine Davidis erat, huius dominus esse poterat, et patris in throno consessor, nisi quia Deus erat humana natura circumdatus? Filium enim Davidis ac dominum, eum quem virgo peperit, se ipsum videlicet, demonstravit. Et illi quidem hoc audito testimonio, abierunt, et contradicendo abstiterunt, ut narrat evangelista. «Nemo enim, inquit, poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa hora eum amplius interrogare.»

30. Utinam vero et hi adversarii nostri, quamquam sero, omissa vesania sua rectae religionis doctrinam agnoscant? Nos

προσθεν, ὕστερον ἐγένετο; τῇ φανερώσει, καὶ τῇ γνώσει τῇ πρὸς τὸ λαόν· πρὶν μὲν γὰρ εἶπαι τὸ κηρύττειν παρέλθῃ, οὐ σφόδρα ἦν τοῖς πολλοῖς γνώριμος· ὃ ἡ Βαπτιστὴς ἤδη καὶ ἐκήρυττεν, καὶ ἐβάπτιζεν πρὸ αὐτοῦ· ὅτε ἡ λοιπὸν καὶ ὁ κύριος ἤρξατο κηρύττειν, καὶ τὰ θαύματα ἐπιτελεῖν, ἐμπροσθεν τούτοις μᾶλλον τῷ Βαπτιστοῦ τὰ πρωτεῖα ἔφερεν· καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν τὸ ἐμπροσθεν, ἄκκε τί πρὸς (ᾠ) Ἰωάννην οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ ἔλεγον· * ^{Ioh. III. 26.} «ῥαββί, ὃς ἦν μὲν σοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ὃ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε ὅδ' ἔβαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· ἡ θεωρεῖς πῶς καὶ ἄνδρα, καὶ πρῶτον αὐτὸν ἐκήρυξεν;

καὶ. Εἰ τῇ προλαβούσῃ κεκαρωμένοι μέθῃ, ἔτι καὶ νῦν ἀναβάλλονται τῇ ἀληθείᾳ πείθεσθαι οἱ πεπλανημένοι, φέρε κακείνην αὐτοῖς τὴ μαρτυρίαν εἰς μέσον ἀγάγῃ, πρὸς ἣν ἀντειπεῖν οὔτε αὐτοὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς ὑπεληφότες ἰσθαῖοι, καὶ νομίζοντες ἄνθρωπον εἶναι Ἰησοῦν, οὐκέτι ἠδυνήθησαν· ποῖα ἡ αὐτῇ ἐστίν; αὐτὸς ποτε ὅδ' ἔφαρσαί τις ὁ κύριος ἠρώτησεν λέγων· * «τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱὸς ἐστίν; ἡ τῷ ἀποκριναμένων, τῷ Δαβίδ· ἔφη πρὸς αὐτοῦς· * «πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν κύριον, λέγων· * εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθη ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἃν θῶ ὅδ' ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶ ποδῶν σου; * εἰ ἔν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν; ἡ Ὁρᾶς φανερώς πῶς κύριον τῷ Δαβίδ ἑαυτὸν ἀπέδειξεν; πῶς οὖν ὁ ἐκ πέρατος Δαβὶδ, κύριος αὐτοῦ εἶναι ἠδύνατο, καὶ τῷ πατρὶ συνθρόνον, εἰ μὴ ὅτι θεὸς ἦν τὰ ἀνθρώπινα περιβαλόμενος; υἱὸν γὰρ Δαβὶδ καὶ κύριον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς τεχθέντα, τούτοις ἑαυτὸν, ἀπέδειξεν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καὶ ταύτην τὴ μαρτυρίαν ἀκούσαντες ἀνεξάπησαν, καὶ τῷ ἀντιλέγαν ἐπαύσαντο, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς ἰσορεῖ· * «οὐδεὶς γάρ, φησιν, ἠδύνατο ἀποκριθῆναι αὐτῷ λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησεν ἀπ' ἐκείνης τῆ ὥρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.»

λ'. Γένοιτο δὲ καὶ τούτους, καὶ ὁ-λέ, ποτε τῷ ἀγίας ἀποσάντας ἐπηγῶναι τῆς εὐσεβείας τὸ κήρυγμα· ἡμεῖς δὲ ταύτης

* Ioh. III. 26.

* Matth. XXII. 42.

* v. 43.

* v. 44.

* v. 45.

* v. 46.

ἐχώμεθα ὃ πίστεως διὰ παντός, ἀγαπητοί· ταύτην καὶ ἐν θανάτῳ κατέχωμεν, καὶ τῇ γλώττῃ φανερώς καὶ μὲν παρρησίας κηρύττωμεν, πάντα διὰ ταύτην ὑπομένειν προθύμως ἀνεχόμενοι· αὕτη μὲν γὰρ προφητῶν ἐστὶν πρόβησις, ἀποστόλων ἡ κήρυγμα, καὶ ὃ ἡ οὐρανῶν βασιλείας πρόξενος, αὕτη ὃ αἰώνιος ζωῆς ἐδηγός, αὕτη ἡ πατέρων ὁ πλοῦτος, αὕτη καὶ ἡμῶν ὁ ἀληθεύς Θεσαυρός, ὑπὲρ οὗ πάντα πωλεῖν καὶ πρὸς εὐαγγέλιον δικαίον τοῦτον εἴ τις ἡμῶν ἀποσπῆσαι θελήσῃ, ἀποσφερόμεθα ὡς χριστομάχον, καὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐχθρόν, πειθόμενοι τῷ ἀγγελλόντι ἀπόστολῳ * “ καὶ ἡμεῖς ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμῖν, παρ’ ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. ”

* Gal. I. 8.

certe fidei huic adhaereamus constanter, o carissimi. Hanc et mente retineamus, et lingua palam confidenterque praedicemus, nihil huius causa alacriter perpeti recusantes. Haec enim est prophetarum praedictio, apostolorum praedicatio, et regni caelorum donatrix, haec aeternae vitae dux, haec patrum dite patrimonium, haec verus noster thesaurus, cuius causa omnia vendere ac proicere aequum est. Hoc si quis thesauro spoliare nos voluerit, eum ut Christi adversarium aversemur, et nostrae salutis inimicum: praecipienti obediens apostolo: « licet nos vel angelus de caelo vobis evangelizaverit, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. »

SCHOLION.

Errorum, quo B. Mariae negatur *deiparae* titulus, mordicus adhuc retinent miseri Chaldaei, quos vulgo Nestorianos dicimus; quamquam ipsi Nestorianorum nomen sibi imponi aegre ferunt, quia putant Nestorium potius ab orientalibus seu Chaldaeis doctrinam suam sumpsisse. Certe Ebediesus chaldaeus, saeculo XIV. sobensis metropolita, in suo de veritate christianae religionis syriaco opere tract. III. cap. IV, controversiam hanc lucide exponit, ut legere licet in editione a nobis curata syr. lat. Script. vet. T. X. Nam divisus ab eo Christianis in tres sectas, quarum tertiam dicit esse Nestorianos, ultro fatetur sectas priores duas (numerosiores multo atque doctiores) admisisse vocabulum *deipara*, quod a solis Nestorianis excluditur. Idem, utpote apprimè nestoriano errori addictus, capitulo VI. (quod nos ut ineptum et invidiosum illic omisimus) dogma hoc frigidis futilibusque argumentis oppugnat. 1. Quia si Maria sit *deipara*, videretur totius Trinitatis, in qua simpliciter Deus consistit, mater. 2. Quia Deus in Christo videretur mortuus, resuscitatus etc. 3. Denique quia quum sit Christus, teste Petro, filius Dei vivi, videretur *deipara* Maria mater potius Dei patris, frustraue Christi mater iam quaereretur.—Quis non videt ignorari prorsus a nestoriano Ebediesu veram de Christi incarnatione theologiam, et idiomatum in eodem Christo communionem, quam orthodoxi patres, praecipueque Cyrillus, luculentissime voluminibus integris exposuerunt? Sed enim alias multas Nestorianorum contra hoc dogma cavillationes dissolvit toto sexto libro polemico sui contra illos haereticos operis Leontius hierosolymitanus, quem nos auctorem aequè edidimus Script. vet. T. IX. Porro apud Photium, cod. 228. p. 775, Ephraemius patriarcha antiochenus, vir apprimè orthodoxus, observat sanctum Leonem I. rom. pontificem in dogmaticis epistolis primum propria explicitaque dictione, ἰδικῶς αὐταῖς λέγειν, appellasse Mariam *matrem Dei* (ὡς μήτηρ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ἁγία Θεοτόκος); quam Graeci theologico sensu ideo dicebant *deiparam*, ut intelligeremus contra Nestorii blasphemiam, quam semper oppugnabat Cyrillus, revera in beatæ Mariae utero, non autem postea, factam esse divini Verbi hypostaticam cum humana natura coniunctionem. Dictio vero illa Leonis papae extat in epistola ad Leonem augustum ed. Cacciarri ep. 138, ed. Baller. ep. 165, ubi anathematizatur *Nestorius qui beatam virginem Mariam non Dei sed hominis tantummodo credidit genitricem*. Ceterum silere nequeo, quod Suicerus thesaur. eccles. voc. Θεοτόκος contra Ephraemii testimonium negat, primum omnium Leonem nostrum matrem Dei appellasse B. Mariam, quia antiquiores, ut ait, patres id facitaverint. Suicerum vero secutus Petavius negationem hanc copiosius exponit et approbat de incarn. lib. V. cap. 15. Atqui, si quid ego video, uterque tam Suicerus quam Petavius a vero accuratoque verborum Ephraemii sensu declinant. Non enim de dogmate quaestio est, sed de verbis quibus illud Leo papa ante alios denotaverit. Utique graeci multi patres dixerant Θεοτόκον, atque in his passim Cyrillus quem Ephraemius prae manibus habebat, sicuti ne alios quidem antiquiores similiter locutos ignorabat. Graeci praeterea, quamquam plerumque paulo recentiores, dicunt Θεομήτορα, Θεογενήτορα, μητρόθεον. Recte omnes. Sed tamen a nemine, ut adfirmat Ephraemius, appellata fuerat B. Maria hac explicita dictione μήτηρ Θεοῦ, ut sit a Leone in praedicta epistola, quam in interpretatione graeca legebat Ephraemius, qua etiam denique lingua edidit eam apud nos Cacciarus ex cod. vat. 1431. (Ex quo eodem codice feliciter nos Cyrilli illum πάνυ tractatum de *deipara* extulimus, quem incaute Cacciarus, uni Leoni intentus, inobservatum dimiserat.) Itaque alia illa vocabula, etsi dogmaticum sensum aequè continent, tamen adiectiva potius sunt quam substantiva, et certe materialiter differunt a propria dictione μήτηρ Θεοῦ. Stat igitur, ut spero, contradicentibus licet praedictis theologis, Leonis nostri gloria, quod ipse nempe primus, ut iudicavit Ephraemius, B. Mariam appellaverit hac explicita dictione μητέρα Θεοῦ, sive ut in latina originali epistola scribitur, *Dei genitricem*.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΡΟΣ ΝΕΣΤΟΡΙΟΝ (1)

ΟΤΙ ΘΕΟΤΟΚΟΣ Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΚΑΙ ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΤΟΚΟΣ (2).

SANCTI EIUDEM CYRILLI

DIALOGUS CUM NESTORIO

QUOD SANCTA VIRGO DEIPARA SIT ET NON CHRISTIPARA.

NESTORIUS. Cum divina scriptura narrat Christi ex Maria virgine nativitatem, vel mortem, nusquam apponit vocabulum Dei, sed Christi aut Domini aut Iesu, quoniam tria haec duarum naturarum significativa sunt, modo unius modo alterius. Exempli causa, cum ex Virgine Christi nativitatem nobis innuit apostolus, ait: misit Deus filium suum factum ex muliere. Non dixit, misit Deum Verbum; sed utitur vocabulo (filii) quod utramque naturam denotat, Dei scilicet et hominis, quandoquidem duplex est Christus. Nam Dei filium peperit Virgo eo sensu quo dictum est: vos autem dii estis et filii Altissimi omnes. Quamobrem christiparam, dominiparam, hominiparam didicimus a scriptura dicere,

NEΣΤΟΡΙΟΣ. Όταν ἡ θεία γραφή λέγεται γεννησιν Χριστὸν ἐκ Μαρίας τῆ παρθένου [ἡ] θάνατον, οὐδαμοῦ τεθεῖσα φαίνεται Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοῦ ἡ Κυρίε ἡ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ ῥήματα ταῦτα τῶν δύο φύσεων σημαντικά, ποτὲ μὲν ταύτης, ποτὲ δὲ ἐκείνης· οἷον τὸ λέγω· ὅταν τῇ ἐκ παρθένου γεννησιν ἡμῖν τῷ Χριστῷ μηνύει * ὁ ἀπόστολος, λέγει· * ἔξαπέσειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν ἡρώδῃ ἐκ συναικός· οὐκ εἶπε δὲ, ἔξαπέσειλε τὸν Θεὸν λόγον· λαμβάνει δὲ τὸ ὄνομα τὸ μηνύον τὰς δύο ἡμέρας, ἥτοι Θεὸν * καὶ ἀνθρώπον *, ὅτι διπλοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός· υἱὸν γὰρ Θεοῦ ἐγέννησεν ἡ παρθένος, καθότι ἐφησεν· * ὑμεῖς δὲ Θεοὶ ἐστέ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὅθεν χριστοτόκον, κυριοτόκον, ἀνθρωποτόκον ἐμάθομεν ἀπὸ τῆς γραφῆς λέ-

Ex codice vat.
790. fol. 165. b.

* cod. μηνυων.
* Gal. IV. 4.

* cod. Θεός.
* cod. ἀνθρώπον.
* Ps. LXXXI. 6.

(1) Conferre praestabit Cyrillum cum Nestorio aequè disputantem Opp. T. VI. p. 6. seqq. Cyrilli disputatio cum Nestorio, in arabicum sermonem conversa, extabat etiam in codice anglicano 272. Thomae Roensis.

(2) Beatissima virgo Maria, quae Christum peperit, recto aliquo sensu dici potest *christipara*; sed quia Nestorius id vocabulum haereticali mente excogitaverat, ut praestantius alterum negaret *deipara*, idcirco noster Cyrillus in epistola etiam ad monachos aegyptios T. V. part. 2. p. 8. excludit primum praesecundo, quia prophetarum etiam matres, seu christorum ut eos interdum appellat scriptura, christiparae possunt appellari, nequaquam vero deiparae, quod est unius beatissimae Mariae proprium. Id ergo agit in praesente quoque dialogo Cyrillus. Fuit enim hic putus Nestorianorum error, ut adfirmat tract. 3. cap. 4. p. 352. chaldaeus Ebediesus: *nos non Dei sed Christi potius matrem appellamus*. Idemque repetit p. 354. Profecto etiam Ioh. damascenus de fide orthodox. lib. III. cap. 12. eandem, quam Cyrillus, tradit doctrinam: *χριστοτόκον οὐδαμῶς φάμεν τὴν ἁγίαν παρθένον, διότι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκου, φωνῆς ὁ μικρός Νεστόριος ταύτην τὴν προσήγορίαν ἐξηύρατο ὡς ἐπηρεαζομένην: sanctam Virginem haud dicimus christiparam, quia ad abolendam deiparae appellationem, impurus Nestorius vocabulum illud contumeliae faciendae causa excogitavit*. Damasceni hunc locum illustrat etiam Allatius de processione Sp. s. ed. rom. gr. p. 178. Parem ob causam vocabulum *θεοφόρος*, *deifer*, dici de Christo vetat ibidem Damascenus, quamquam divus Basilii Christi carnem dixerat *θεοφόρον*; quia hoc item vocabulo Nestorius abusus fuerat. Immo et Leontius meus toto libro sexto vocabulum *θεοφόρος* ceu nestorianum insectatur.

γειν, Θεοτόκον δὲ οὐδαμῶς ἐδιδάχθημεν λέγειν ἢ ἁγίαν παρθένον.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ. Ἡσαΐας βοᾷ ἐν πνεύματι λέγων· * ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσασιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανὴλ, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον μὴ ἡμῶν ὁ Θεός· Θεὸς οὖν ὁ τεχθεὶς, καὶ ἀνθέλης καὶ μὴ θέλης.

Matth. II. 13. ΝΕΣΤ. Ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ εἶπεν· * ἀναστὰς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἵσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἶπω σοι· οὐκ εἶπε ἢ παράλαβε καὶ Θεὸν καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Luc. I. 35. ΚΥΡ. Ἀλλ' ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον λέγει· * πνεῦμα ἅγιον ἐπηρεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστης ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γυνώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, υἱὸς ὑψίστης κληθήσεται.

Philip. II. 7. ΝΕΣΤ. Ὁ ἀπόστολος ἔφη· * ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν· ὅπερ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἐκδυσάμενος σῶμα, ἐνθα προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις *, ὡς κυριακὸς ἀνθρώπου.

Luc. II. 52. ΚΥΡ. Πᾶν τὸ γυνώμενον ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶ· οὐκ ἀναιρεῖ ἢ τὴν γυνήσεως παράδοξον· ὡς γὰρ ὁ Θεὸς τίκτηι θεϊκῶς, οὕτω καὶ ἡ Θεοπρεπὴς παρθένος ἔτεκεν ἐν σαρκὶ καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸν λόγον.

ΝΕΣΤ. Πᾶσα μήτηρ τὸ ὁμοούσιον αὐτῆς τίκτηι· οὐκ ἐστὶν οὖν αὐτοῦ μήτηρ, εἰ μὴ αὐτὸς ὁμοούσιος αὐτῆς ὑπάρχει· πῶς γὰρ αὐτοῦ μήτηρ τοῦ ἀλλοτρίου καὶ οὐσίας αὐτῆς ὑπάρχοντος *;

* cod. τὸ ἀλλοτρίον-ὑπάρχον.

ΚΥΡ. Ἡμεῖς ἐκ παρθένης καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἕνα υἱὸν ἐδιδάχθημεν ὁμολογεῖν, ὁμοούσιον τῇ μητρὶ ὡς τῷ πατρὶ, καθὼς οἱ πατέρες εἰρήκασιν.

ΝΕΣΤ. Διαιρῶ τὰς φύσεις, ἐνῶ δὲ προσκύνησιν, ὅτι ἀχώριστος ὁ φαινόμενος Θεός· διὰ τοῦτο οὐ χωρίζω τὴν τιμὴν.

ΚΥΡ. Ὁ διαιρῶν (1) τὰς φύσεις, δύο

deiparam numquam vero docti fuimus sanctam Virginem appellare.

CYRILLUS. Isaias clamat in Spiritu dicens: ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuhel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Deus erat itaque qui natus est, velis nolis.

NEST. Angelus Iosepho dixit: surgens accipe puerum et matrem eius, et fuge in Aegyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Non dixit: accipe Deum et matrem eius.

CYR. Attamen archangelus Gabrihel Virgini ait: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideo et quod nascetur ex te sanctum, filius Altissimi vocabitur.

NEST. Apostolus ait: semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens; id est, nostrum sibi induens corpus, in quo proficiebat sapientia ac aetate et gratia apud Deum et homines, tamquam homo dominicus.

CYR. Quicquid factum est ex carne, caro est, neque tamen hinc perimitur natiuitatis miraculum. Sicut enim Deus divinitus generat, ita venerabilis quoque Virgo peperit in carne Verbum ex Deo Deum.

NEST. Omnis mater consubstantialiam suam parit: non est ergo eius mater, nisi ipse est illi consubstantialis. Nam quomodo sit mater eius, qui ab ipsius substantia alienus fuerit?

CYR. Nos ex Virgine et ex Spiritu sancto unum filium edocti fuimus confiteri, consubstantialiam matri ut patri, sicuti patres dixerunt.

NEST. Divido naturas, unam facio adorationem, quia Deus inseparabilis est ab eo qui cernitur. Ideo honorem non divido.

CYR. Qui naturas dividit, duos dicit fi-

(1) Negat Cyrillus se dividere Christi naturas, non quod unam naturam credat (nam duas etiam in hoc volumine p. 70-71. esse ait) sed quia personali copula unitas adfirmat. Iam vocabulum *divisionis* a Nestorianis prave adhibitum, ansam Monophysitis praebuit calumniandi Catholicos, qui naturarum dualitatem tuebantur. Hinc mentium tenebrae, hinc vocum abusiones, hinc rixae proximae interdum λογισμαχίαις. Quamquam reapse in secta monophysitica non imaginarius sed capitalis error latet.

lios, scripturae non credens dicenti: Verbum caro factum est.

NEST. Paulus dicit pontificem et apostolum confessionis nostrae esse Iesum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum, qui semet hostiam obtulit pro se haud minus quam pro populo. Quare pontifex est constitutus in iis quae ad Deum pertinent.

CYR. Paulus ait: Christus semel oblatum ad multorum perferenda peccata, secundo sine peccato apparebit. Item: qui peccatum non fecit, nec dolus erat in ore eius. Et en ipse semet pro nobis offert. Videsis itaque quod non pro se ipso se obtulit, sed pro populo.

NEST. Quum ipse dicat: qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, vivet propter me, sicut ego vivo propter eum, qui me misit, patrem; quid ergo manducas, o haeretice? divinitatem, an humanitatem? Non enim dixit Christus: qui manducat meam divinitatem, sed carnem.

CYR. Ego fide recipio vivificantis Verbi carnem. Unde Servator ait: qui manducant ex hoc pane, non gustabunt mortem in aeternum. Qui vero indigne sumunt, propter incredulitatem iudicabuntur.

NEST. Dominus misit me et Spiritus eius. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me. Ideoque dixit: unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitia prae consortibus tuis. Intellige ergo unctum, confitere ungentem, adora templum propter eum qui in ipso habitat.

CYR. Ego ex sancto Spiritu et Maria Virgine unum filium ex duobus confiteor. Unum in duos non divido.

NEST. Quomodo (illum) ignorare dicis horam, quam reapse filius nescivit, pater autem solus scivit? Aut quomodo si filius scivit, id negavit? Vel si revera nescivit, quomodo appellatus est sapientia ac virtus Dei, is qui inscitiae partem aliquam habuit?

CYR. Non ignorat Dei filius horam qui

υἱοὺς λέγει, μὴ πιστεύων τῇ γραφῇ λεγούσῃ ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.

NEST. Παῦλος λέγει * ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τὸ ὁμολογίας ἡμεῖς γράμεθα Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι ἑαυτὸν *, θυσίαν ἑαυτὸν προσέφερεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὡς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. ὅθεν ἀρχιερεὺς καθίσταται τὰ πρὸς τὸ θεόν.

CYR. Παῦλος λέγει *. Χριστὸς ἀπαξ προσενηχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενηκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δυνάτεως χωρὶς ἁμαρτίας ὁφθῆσεται. Καὶ πάλιν *. ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, καὶ δόλος οὐχ ὑπῆρχεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἑαυτὸν προσφέρει ὑπὲρ ἡμεῖς. Ἴδε οὖν οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀνήνεγκεν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

NEST. Αὐτοῦ λέγοντος *, ὁ ζῶγων με τὸ σάρκα, καὶ πίνων με τὸ αἷμα, ζήσεται δι' ἐμοῦ, καθὼς ἐγὼ ζῶ διὰ τὸ ἀποστείλαντά με πατέρα. τίνα οὖν ἐσθίεις, αἰρετικές; τὴν θεότητα, ἢ τὴν ἀνθρωπότητα; οὐκ εἶπε γὰρ ὁ Χριστὸς, ὁ ζῶγων με τὴν θεότητα, ἀλλὰ τὴν σάρκα.

CYR. Ἐγὼ μὲν πίστι μεταλαμβάνω τὸ ζῶποιον λόγον ζωοποιούσαν σάρκα. ὅθεν ὁ σωτὴρ ἔφη *. οἱ ἐσθιόντες ἐκ τούτου τὰ ἄρτια, οὐ μὴ γεύσονται θάνατον εἰς τὸ αἶῶνα. οἱ δὲ ἀναξίως μεταλαμβάνοντες, διὰ τῆς ἀπαθείας κριθήσονται.

NEST. Κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ *. πνεῦμα κυρίᾳ ἐπ' ἐμὲ, οὐ ἐνεκὲν ἔχρισέ με. καὶ διὰ τούτο, φησὶν, ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σε ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ πάντων μετόχων σε. νόει οὖν τὸ χρισθέντα, ὁμολόγηαι τὸ χρίσαινα, καὶ προσκύνει τὸ ναὸν διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα.

CYR. Ἐγὼ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τὴν παρθένον ἕνα υἱὸν ἐκ δύο ὁμολογῶ. τὸ ἕνα εἰς δύο οὐ διαιρῶ.

NEST. Πῶς ἀγνοεῖν λέγεις τὸ ὥραν *, ἣν ὁ υἱὸς οὐκ οἶδεν, εἰ μὴ μόνον ὁ πατήρ; ἢ πῶς εἰδὼς ἀρνεῖται *. ἢ μὴ εἰδὼς, πῶς ἐκλήθη σοφία καὶ δύναμις θεοῦ ὁ τὴν ἀγορίας μετέχων; (cod. τὴν ἀγορίας μετέχοντα τόπον.)

CYR. Οὐκ ἀγνοεῖ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ ὥραν,

* Hebr. III. I.

* ita cod. pro αὐτόν.

* Hebr. IX. 28.

* I. Petr. II. 22.

* Ioh. VI. 57.

* Idem VI. 59.

* Is. XLVIII. 16
LXI. I. Luc. IV
18. Ps. XLIV. 8.

* Marc. XIII. 32.

* cod. ἀρχεται.

* Ioh. X. 38.
* Matth. XI. 27.

τὰ πάντα εἰδὼς καὶ ἔχων ἐν αὐτῷ τὸ πατέρα *, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· * οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· μόνος τὸ φύσιν τὸ πατρὸς γινώσκει τὸ πρὸ πάντων, καὶ τὸ τέλος τὸ αἰῶνος ἀγνοεῖ ὁ υἱὸς τὸ Θεοῦ; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἀγνοεῖ μὲν ὁ κτ' χάριν υἱός, οὐ μέντοι γε ὁ κτ' φύσιν· κτ' χάριν ἡμεῖς ἐσμὲν ἀγνοοῦντες τὸ πᾶν, καὶ μηδὲν ὁπσιάμενοι περὶ τὰ τέλη τὸ αἰῶνος.

NEST. Φυσικῶς πανῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ καθεύδομεν, οὐ γνῶμη τοῦτο πάσχοντες, ἀλλ' ἀνάγκη φύσεως ὑποκείμενοι· τί οὖν; εὑρεθῆσεται θεὸς ἀναγκαστικοῖς νόμοις ἐξακολουθῶν; μὴ γένοιτο.

* Marc. VI. 41.
* Matth. XV. 36.

ΚΥΡ. Ἡμεῖς μὲν φυσικῶς πανῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ καθεύδομεν, οὐ γνῶμη ἀλλ' ἀνάγκη φύσεως δουλεύοντες· αὐτὸς ὅς οὐκ ἀνάγκη ἀλλὰ γνῶμη· καὶ ἡδ' ἐκ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους ἐχόρτασεν *, καὶ ἐξ ἑπτὰ πάλιν τετρακισχιλίας· αὐτὸς εἶπεν· * οὐδεὶς λαμβάνει πλὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅταν θέλω τίθημι αὐτήν, καὶ ὅταν θέλω λαμβάνω αὐτήν· * οὐδεὶς ὅτι ἀνθρώπος δύναται τοῦτο ποιῆσαι, εἰ μὴ ὁ μόνη Χριστός.

* Ioh. X. 18.

NEST. Λέγεις ὅτι ἔπαθεν ὁ υἱός; ἔπαθεν οὖν καὶ ὁ πατήρ· εἰ ἡ λέγεις ὅτι ὁ πατήρ οὐκ ἔπαθεν, ἑτεροούσιον αὐτοῦ ποιήκας τὸν υἱόν.

ΚΥΡ. Οὔτε τὸν πατέρα λέγω παθητὸν, οὔτε τὸν υἱὸν ἀπαθῆ· ἀλλ' ἀπαθὲς μὲν τὸ θεῖον, ὅτι καὶ ἀσώματον· παθητὸς ὅς ὁ κύριος διὰ τὴν σάρκα.

NEST. Ἐγὼ οὐ λέγω τὸν λόγον σάρκα γνύμενον, οὐδὲ παθόντα· ἀπαθὲς ἡδ' τὸ θεῖον, καὶ παθὼν ἀνώτερος ὁ ἀπαθής· παθητὴ ἡ σὰρξ καὶ θνητὴ ἀνθρωπίνη φύσις.

* I. Petr. IV. 1.

* Rom. IX. 5.

ΚΥΡ. Ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἀπαθὲς τὸ θεῖον, διὰ ἡ σὰρκος κατεδέξατο πάθος· ὅθεν *, Χριστοῦ παθόντος σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν· τὸ ὅτι Χριστὸς οὐκ ἀλλότριον θεοῦ ὄνομα· ὁ γὰρ ἀπόστολος Παῦλος φησὶν· * ἐξ ὧν ὁ Χριστός, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

omnia novit habetque in se ipso patrem, ut ipse ait: nemo novit patrem nisi filius. Solus ipse naturam patris cognoscit quae est ante omnia, saeculi vero finem filius Dei ignorat? Absit. Ignorat utique is qui secundum gratiam est filius, non profecto ille qui secundum naturam. Porro secundum gratiam nos sumus, qui funditus ignoramus, nihilque ad finem saeculi pertinens scimus.

NEST. Naturaliter esurimus, sitimus, atque dormimus, haud deliberate id agentes, sed naturae necessitate cogente. Quid ergo? Num Deus comperietur cogentibus legibus obtemperare? Absit.

CYR. Nos quidem naturaliter esurimus, sitimus, atque dormimus, non sponte, sed naturae necessitati servientes: ipse vero non coactus sed sponte id experiebatur. Idem quippe est qui quinque panibus quinque milia hominum saturavit, et rursus septem panibus milia quatuor. Idem dixit: nemo tollit animam meam a me, sed cum volo, eam pono; et rursus cum volo, sumo eam. Nullus autem hoc agere potest homo, nisi unus Christus.

NEST. Ais filium passum esse? Passus itaque etiam pater est. Quod si negas patrem esse passum, diversae ab eo substantiae filium esse adseris.

CYR. Neque patrem passibilem dico, neque filium impassibilem: sed impassibilis est deitas, quia incorporea; passibilis vero Dominus propter carnem.

NEST. Ego non aio Verbum factum esse carnem, neque passum; est enim impassibilis deitas; et superior cuilibet passioni est, res impassibilis. Porro passibilis est caro, et mortalis humana natura.

CYR. Confitemur nos quoque impassibilem esse deitatem; sed tamen in carne passionem excepit. Unde illud: Christo pro nobis in carne passo. Christi autem vocabulum haud alienum Deo est. Apostolus enim Paulus dicit: ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Δ'.

SANCTI EIUDEM CYRILLI

EPISTOLAE QUATUOR.

I. *Rufo episcopo Thessalonicae.*

α'. Ρούφω ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης (1).

Ex cod. vat.
1431. p. 231.
et ottob. vat.
269.

Consentaneum est, ut quicquid ecclesiarum interest, et in diem emergit, ut dici solet, notum fiat sanctitati tuae, ne susurrones quidam aliud pro alio loquentes, religiosissimos istic episcopos conturbent. Scripserunt itaque orientales communionem petentes, et fidem suam perspicuam exponentes, dicentesque aperte et deiparam esse sanctam Virginem, et unum filium Dei dominum nostrum Iesum Christum, qui et ante omne aevum de patre ineffabiliter fuerit genitus, et postremis temporibus idem homo ex muliere extiterit; unamque esse personam eius, non duas. Deinde pergunt aliquid dicere, quod nonnullos turbavit eorum qui acutius intelligere nequeunt, ita ut existimaverint haud plane illos Nestorii nugis esse immunes. Haec ad me scripsit religiosissimus episcopus Melitenes Acacius. Profecto opus fuisset epistolam a me componi longiorem, et orientalium vocabula enucleari, ex quibus nonnulli scandalum passi sunt. Misi igitur ipsius epistolae exemplar, ut si qui forte istic hanc opinionem susceperint, ea inspecta, veritatem agnoscant. Quamquam id quoque me supervacue facere sentio, quum tua sanctitas ad omnia declaranda prorsus sufficiat, et ad sapientiae suae utilitatem ignorantibus impertiendam.

Ἀκόλουθον ἅπαντα τὰ ᾧ ἐκκλησίαις χρήσιμα, καὶ τὰ ἀνακύπτοντα καθ' ἡμέραν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνακοινοῦμαι τῇ σῇ ὁσιότητι, ἵνα μὴ θρύλοι * τινὲς ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων λέγοντες ἐκταράσῃσι ὅδ' αὐτόθι θεοσεβεσάτους ἐπισκόπους· γεγραῖψαι τοίνυν οἱ ἐκ τῆ ἀνατολῆς τὴ κοινωνίαν ἀπαιτοῦντες, [καὶ πῶς ἐαυτῶν ἐναργῆ καθιστῶντες *], καὶ λέγοντες ἐναργῶς καὶ θεοτόκον τὴ ἁγίαν παρθένον, καὶ ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἐκ πατρὸς ἀπαρρήτως γεγεννημένος, καὶ ἐν τῇ ὑστάτῳ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς· καὶ ὅτι ἐν αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ οὐ δύο· εἶτα ὑποκατιόντες, ἕτερον προσθέσιν ὃ τινες ἐτάραξε τὸ οὐ σφόδρα σωθεῖναι δυναμένων, καὶ ἐνομίσθησαν οὐ πάντῃ * τῇ Νεστορίῳ καθαρῆναι φλυαρίῳ· ταῦτα μοι γεγραῖψεν ὁ κύριος καὶ ὁ θεοσεβεστάτος ἐπισκοπος Ἀκάκιος τῷ Μητινηνῇ καὶ ἦν ἀναγκαῖον ἐπιστολὴν σωθεῖναι * μακροτέραν, καὶ διεξημεῖναι τὰς φωνὰς τῶν ἐκ τῆ ἀνατολῆς, ἐφ' αἷς ἐσκανδαλίσθησαν τινὲς· πέπομφα τοίνυν τὸ ἴσον τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ εἰ τινες τὸ αὐτόθι τὰ ἴσα ταθόντες εὐρεθῇεν, ἔχοιεν ἐγκύπτοντες εἰδέναι τὸ ἀληθές· οἶδα ὅτι καὶ τὸ ποιεῖν ὡς ἐπιτῶς, ἀκούσης ἀπαξ τῆ σῆς τελειότητος πρὸς τὸ πάντα δύνασθαι διαφάνειν, καὶ τοῖς ἀμαθείᾳ κεκρατημένοις τὸ τῆ ἐκνοῆς αὐτῇ * σωσέσεως ὁφθαλμοὺς ἐνεργάσασθαι.

* Ottob.
θρύλοι.

* haec desunt
in O.

* O. πάντα.

* O. συνθεῖναι.

* vat. αὐτῆς.]

(1) Rufi thessalonicensis, et ad eum romanae ecclesiae litterarum quarundam de causa nestoriana, meminit Cyrillus in epistola ad Iohannem antiochenum opp. ed. Auberti T. V. part. II. pag. 43.

β'. Τῷ αὐτῷ (1).

II. *Eidem.*

Διὰ τὴν τῆς ἐκκλησιῶν εἰρήνην, καὶ τὸ
 μὴ ἀλλήλων αὐτὰς ἀπονοσφίζεσθαι πρὸς
 * O. καὶ pro zi. διχονοίας, αἱ * συγκαταβάσεις οὐκ ἀνε-
 δεῖς· εἰκὸς γὰρ τινὰς οὐ δεχθέντας εἰς κοι-
 νωνίαν, ὅς ἀκηδείας ἐφ' ἑτερόν τι καὶ ἀβελ-
 λήτως ἐλθεῖν· ἢ γὰρ αἵρέσεις τίκτονται καὶ
 * O. addit ἴσως. ἀκολουθοῦσι σχίσματα, ἢ καὶ * θόρυβοι
 διηγεῖς, οὐκ ἀνεχομένων τῶ ἐπιτιμᾶσθαι
 π. O. παρὰ. μακρὰ * τ' εἰσθότων· τοῦτο σιωπῶντως
 ἡσμένιστα σφόδρα ἐπιδραμόντων τῶ ἐκ τῆς
 ἀνατολῆς, καὶ ζητησάντων τὴν κοινωνίαν.
 καὶ μάλιστα ὅτι καὶ γέγονεν εὐαφύρμως, τῷ
 εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως
 γραφάντων περὶ τούτου (3)· γέγονε γὰρ
 ἀναγκαῖα φροντίς τῇ γαληνότητι αὐτοῦ τῇ
 ἐκκλησιῶν ἡ ὁμοφυχία. Τοῦτο σκοπήσας
 καὶ ἡ σὴ τελειότης, τὰ ἑαυτῇ πράξαι πρέ-
 ποντα βεβλήθητι, καὶ ὅσα πρὸς λυσιτέλειαν
 ὁρᾷ τῇ αὐτόθι τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν. Γέ-
 γραφα τοίνυν περὶ τῆς πράγματος, ἐννοή-
 σας τὸ συμφέρον· καὶ τῆς σῆς ἐς τὴν γαληνότη-
 τος τὸ ἐπιθεῖναι πέρας· ἄμεινον γὰρ μετα-
 νοοῦντας δέχεσθαι, ἢ γοῦν ἀπαναισχυρή-
 σαντας προσεθῆναι * τῷ μέρι τῶν τὰ Νε-
 στορίκ φρονεῖν ἐλομένων· καὶ ὅς πάνσοφός
 τε καὶ παντέλειος ὢν, ἐκέλευσας πεμφθῆναι
 * O. potius πονημάτων. τινὰ τῶ ἐμὲ πονημάτων *, καὶ φελλιζούσης
 ἀνέχη γλώττης, ἐθάρσησα πέμψαι τέως
 βιβλία τέσσαρα, πολλὴν ἔχοντα λόγον περὶ
 * O. προστέ- θεικα. τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίας ἐκ τῆς πα-
 λαιῶν γραμμάτων· προσέθηκα * ἢ καὶ ὁ
 γέγραφα καὶ τῆς Νεστορίκ δυσφημιῶν· ἀπο-
 χρέοντως ἢ τῆς σῆς τελειότητος ἐχούσης πρὸς
 τὸ καὶ ἡμᾶς δύνασθαι, ὅς αὐτόθι ἀπαν-
 τας ὠφελεῖν, ὡς ὅς ἀγάπης εἰς τοῦτο παρ-
 ἤχθη· * ἀναγνοὺς ἢ καὶ ἐπανορθώσας εἴ-
 τι παρῶνται, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶ ἀδελφῶν
 * O. ἐμφανίσαι. ἐμφανίσαι * καταξίωσον· ἔχει ἢ τὰ βιβλία

Propter ecclesiarum pacem, et ne hae
 invicem ob opinionum dissensum separen-
 tur, non sunt inutiles condescensiones (2).
 Verisimile quippe est quosdam ad commu-
 nionem non receptos, quum se negligi vi-
 deant, inconsulte ad aliud quid se con-
 vertere. Nam vel haereses pariuntur, at-
 que hinc schismata, vel perpetui tumultus,
 quum se diutius increpari perferre non
 soleant. Hoc ego considerans, magnopere
 laetatus sum accurrentibus orientalibus, et
 communionem exquirentibus; praesertim
 quia id opportunissime accidit, quoniam
 pientissimus et Deo carissimus imperator
 hac super re litteras misit. Est enim Se-
 renitati eius necessaria cura, ecclesiarum
 concordia. Id spectans tua quoque sancti-
 tas, quod ipsam decuerit faciendum cura-
 bit, quicquid videlicet ad istarum Dei ec-
 clesiarum utilitatem conferet. De hoc igitur
 negotio litteras dedi, utilitatem cogi-
 tans consecuturam: tuae vero sanctitatis
 officium erit, rem conficere. Praestat enim
 paenitentes recipere, quam ut impudentia
 obfirmata ad Nestorii partes accedant. Et
 quia quantumvis sapientissimus ac perfe-
 ctissimus, iussisti a me tibi mitti aliquid
 lucubratiuncularum mearum, et linguam
 meam balbutientem pateris, ausus sum mit-
 tere libros quatuor, quibus multa dicuntur
 de Servatoris nostri incarnatione ex vetere
 testamento desumpta. Adiunxi etiam quod
 contra Nestorii blasphemias scripsi. Egregie
 vero potest tua sanctitas tum nos tum alios
 istic degentes iuvare, quandoquidem cari-
 tate tantummodo impulsus ita me gessi.
 Haec lecta, et sicubi opus fuerit emendata,
 aliis quoque fratribus communicare digna-

(1) In cod. ottob. τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ. Tum etiam additur epistolae quasi summarium sic: ὅτι εἰς τὸ μὴ
 σχίζεσθαι τὰς ἐκκλησίας, ἀναγκαῖόν τι πρᾶγμα ἢ συγκατάβασις.

(2) Hoc vocabulum de graeco εἰσιμολογικῶς manans, et ecclesiasticis auctoribus frequentatum, hoc
 loco non invitatus adhibeo. Videsis meum latininitatis novum glossarium Spicil. rom. T. IX.

(3) Notae sunt curae Theodosii iunioris imp. de pace inter episcopos concilianda. Et quidem ipse
 Augustus paulo commotiorem hac super re scripsit epistolam ad nostrum Cyrillum, quae extat inter acta
 concilii ephesini ed. Labbei et Cossartii T. III. p. 979.

beris. Sunt autem libri hi: in genesim liber unus; de adoratione in spiritu et veritate libri duo; contra Theodoretum et Andream capitula; de incarnatione liber unus contra Nestorii blasphemias.

III. *Amphilochio episcopo Sidae.*

Equidem scio, prudentissimam pietatem tuam nihil esse melius putaturam, quam caritatem fraternumque amorem. Verumtamen prudentiae suae esse existimabit in omnibus rebus gerendis optimam methodum. Ideo amanter scribo pietati tuae, et quae valet efficere postulo. Quamobrem constat haud summo iure agendum esse cum iis qui paenitere volunt, et Messalitarum sive Euchitarum scelestissimam haeresim deserere, ac recta ecclesiae dogmata amplecti. Sufficit enim ut qui hoc propositum susceperunt, profiteantur sic: anathema dico Messalitarum seu Euchitarum haeresi. Nam si quis minutius cum illis agit, et quandoque professiones etiam de libris recitandas offert, turbat illum qui acumine mentis non pollet. Idiotae enim multi sunt, neque ita intelligere valent, ut omnia diserte damnent quae damnanda sunt. Sufficit ergo ut ipsi haeresim anathematizent: neque vocabula nominatim oggerantur, ne quorumdam litigiosus ex inscitia animus recte credendi voluntate depellatur. Atque haec scribo, haud cuiquam gratificans, sed probe sciens optimam esse in his rebus prudentiam. Nam summum ius multos etiam plerumque turbat ex iis qui sapientissimi videntur.

οὕτως· περὶ τῶν εἰς τὴν γένεσιν βιβλίον ἓν· περὶ τοῦ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως βιβλία δύο· πρὸς τὰ Θεοδορήτου καὶ Ἀνδρέου (1) εἰς τὰ κεφάλαια· περὶ τοῦ σαρκώσεως βιβλίον ἓν καὶ τὸ Νεστορίου δυσφημιῶν.

γ'. Ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ Σίδης (2).

Οἶδα μὲν ὅτι πανσύνετον οὖσα ἡ σὴ Θεοσέβεια, οὐδὲν ἄμεινον ἠγήσεται φιλίας καὶ ἀγάπης τοῦ πρὸς ἀδελφούς· εὐτεχνές δὲ πρᾶγμα ἠγήσεται τὸ ἐφ' ἅπασιν τοῖς θρωμένοις ἀρίστω οἰκονομίαν (3)· διὸ καὶ Ἰεράφω τὰ φίλα τῇ σῇ Θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα δρᾶν οἶδεν ἀπαιτῶν· ὥστε δῆλον ὅτι μὴ μεγάλας ἄγαν ἀκριβολογίαις κεχρησάμην καὶ τῶν ἐθελόντων μεταγινώσκων, καὶ καταλιπεῖν τὸ τὸ Μεσσαλιτῶν, ἥτοι Εὐχητῶν (4), ἀνοσιοτάτην αἵρεσιν, προσέσχων καὶ τοῖς ὁρθοῖς τοῦ ἐκκλησίας δόγμασιν· ἀρκεῖ γὰρ τοῖς εἰς τοῦτο βυθίζουσιν, ὁμολογεῖν ὅτι ἀναθεματίζω τὴν Μεσσαλιτῶν, ἥτις ἐν Εὐχητῶν αἵρεσιν· ὃ καὶ σφόδρα λεπτῶς καὶ μετὰ τοῦτο προτείνων αὐτοῖς, ἐστὶν ὅτε καὶ ἐκ βιβλίων ἀναγνώσματα, θορυβεῖ τὸ οὐκ ἔχοντα πολλὴν ἀκρίβειαν εἰς νοῦν· ἰδιῶται γὰρ εἰσὶν οἱ πολλοὶ, καὶ οὐχ' οὕτω νοεῖν δύνανται, ὥστε πάντως καταγινώσκων ἢ καταγνώσεως ἀξίων· ἀρκεῖ τοίνυν ἀναθεματίζειν αὐτοὺς τὴν αἵρεσιν, καὶ μὴ προταίεσθαι πάντως ὀνόματα, ἵνα μὴ τὸ τινῶν εἰς ἰδιωτίας φιλόνοικον ἀποσῇ πολλὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ βούλεσθαι δοξάζειν ὁρθῶς· καὶ ταῦτα γράφω οὐ τισὶ χαριζόμενος, ἀλλ' εἰδὼς ὅτι καλὴ μάλλον ἐν τοῦτοις ἢ οἰκονομία· τὸ γὰρ ἀκραιβές ὡς ἐπίπαν θορυβεῖ πολλοὺς καὶ τὸ νενεχέσθαι.

(1) Confer Anastasii presbyteri eclogas a me editas Script. vet. T. VII. p. 8. Namque orientalium capitula scripsit hic Andreas.

(2) Amphilochii sidensis fragmentum recitatur a Leontio hierosolymitano, quem ego item auctorem edidi tom. cit. p. 136.

(3) Valde est notabilis haec, immo et tres reliquae Cyrilli epistolae, ob ecclesiasticam quam suadent prudentiam ac moderationem.

(4) De Messalitis, sive Messalianis aut Massalianis, Baronius T. V. ad an. 361. n. 36, ex Epiphanio. Vocabantur Euchitae ab εὐχή, quia dicebant semper orandum, cetera omnia negligenda. Idem Baronius T. VI. ad an. 427. n. 23. recitat ex Photii bibliotheca canonem synodi incognitae orientalis, quo vetatur ne amplius Massaliani in ecclesiam, paenitentiam licet prae se ferentes, recipiantur. Ergo haec Cyrilli nostri epistola, quae de receptione adhuc loquitur, credenda est antiquior praedicto anno 427; quo tempore vivebat etiamnum Cyrillus qui nonnisi anno 440. mortem cum vita commutavit.

δ'. Μαζίμω δ'ακόνω Ἀντιοχείας.

Κεκόμεναι πάλιν τὰ παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράμματα διὰ τῆς ἀγαπητοῦ μονάζοντος Παύλου, καὶ ἡσθάναν ἐντυχὼν αὐτοῖς, τὸν τε ζῆλον ἐπέγων ἀκμάζοντα καὶ νῦν, ὃν ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς πίστεως ἐποιήσω μὲν αἰεὶ, ἔχεις καὶ νῦν, καὶ ἔχεις εἰς τὸ μέλλον· γέγραπται γάρ, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελεσάτω. * καταλαβόντος καὶ τῆς εὐλαβεσάτης πρεσβυτέρου Πρεσεντίνου, καὶ διδάξαντος τινὰ, γέγραφα ἅπερ ἦν εἰκὸς πρὸς τῆς εὐλαβεσάτου καὶ Θεοσεβέστατου ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ὃς πρὸς οὓς ἠθέλησεν ἀρχιμανδρίτας· καὶ τῆς γραφέντων δύναμιν ἡ σὴ εὐλάβεια γινώσκεται, αὐταῖς ἐντυχούσα τῆς ἐπιστολαῖς· πλὴν ἐκείνο φημί· τῆς μὲν γὰρ σῆς εὐλαβείας ἔργον ἦν τὸ μηδένα τῶν ἐχόντων ὑποσκάζεσαν τῆς διανοίας, ἢ εἰς κοινωγίαν δέχεσθαι, ἢ εἰς ἀγάπην τῆς ἐν Χριστῷ· ἢ τῆς ἐνεσηκώτων πραγμάτων φύσις, καὶ οὐχ' ἐκόντας ἡμᾶς εἶσθαι ὅτε ὠδραβιάζεται καὶ τῆς παρὰ σκοπὸν καὶ γνώμην ἀνέχεσθαι· συμφορῶν γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ εὐλαβεστάτος ἐπίσκοπος Ἰωάννης οἰκονομίας δεῖται πολλῆς, ἵνα ὁδὴν ἀφηνιῶντας κερδάνῃ· αἱ γὰρ σκληραὶ πολλάκις ἀντιτυπίαί· πολλὰς ἐκβάλλουσιν ἀπαναισχυντήσαντας· καὶ ἄμεινον κολακίαις μᾶλλον ὑποφέραν ὁδὴν ἀνεσηκώτας, ἢ γὰρ τῆς ἀκραιβείας ἰσχυρότητι λυπεῖν· ὡς γὰρ εἰ τὸ σῶμα αὐτοῖς ἀρρώσῃσιν, χεῖράς τε πάντως ὀρέξαι χρὴ, οὕτω πεπονθυίας τῆς ψυχῆς δεῖ τινὸς οἰκονομίας, οἷα φάρμακον προσφερομένης αὐτοῖς· καὶ βραχὺ γὰρ ἤξει καὶ αὐτοὶ πρὸς εὐλικρινὴ διάθεσιν· καὶ αὐταὶ εἰσὶν αἱ ἀντιλήψεις καὶ κυβερνήσεις, ἃς ὁ μακάριος ὠνόμασε Παῦλος. * Μὴ ταραττέσθω τοίνυν ἡ σὴ Θεοσεβεία, καὶ μὴ λίαν ἀκραιβῶς διοικούμενα τὰ πράγματα ἐλέγη, καὶ τῆς ἐνεσηκώτα μάλιστα καιρὸν· καὶ γὰρ θέλομεν τεμεῖν, ἀλλὰ σιωπᾶν, τοῖς τῆς σωτηρίας ἐπὶ μὲν λόγοις. * οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν, φησὶν, οἱ ὑγιαίνοντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· εἰ καὶ ὅτι, καθ' ἃ πάλιν αὐτὸς φησὶν *, οὐκ ἥλθον καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

* Philip. I. 6.

* I. Cor. XII. 28.

* Luc. V. 31.

* v. 32.

IV. *Maximo diacono Antiochiae.*

Adlatae iterum sunt pietatis tuae litterae a dilecto monacho Paulo; et gavisus sum dum eas legerem, de tuo nunc adhuc fervente zelo, quem pro recta fide et habuisti semper, et nunc etiam retines, et omni futuro tempore conservabis. Scriptum est enim: qui coepit in vobis opus bonum, idem perficiet. Iam quum huc adveniret piissimus presbyter Praesentinus, et quaedam narraverit, scripsi quod aequum erat ad pientissimum et religiosissimum episcopum Iohannem, et ad quos ille voluit archimandritas: cuius scripti mei continentiam pietas tua cognoscet, cum ipsas litteras leget. Hoc unum aio: oportuisse quidem ut tua pietas, neminem illorum, qui claudicante mente erant, vel in communionem reciperet, vel ad Christi caritatem. Verumtamen negotiorum praesentiam naturam vel inviti pertrahimur ad agenda quaedam praeter intentionem nostram ac voluntatem. Simul etiam video, ipsum quoque pientissimum episcopum Iohannem multa uti debere prudentia, ut contumaces lucretur. Nam durae saepe collisiones multos ad impudentiam impellunt: meliusque est blande potius sustinere resistentes, quam iuris acumine molestiam ipsis creare. Nam sicut si corpus illis aegrotaverit, manu prorsus tractandi forent; ita laboranti animae prudentia quadam succurrendum est, medelae instar adhibita. Pedetemptim enim ipsi quoque ad sincerum animi statum devenient. Atque hae sunt opitulationes et gubernationes quas beatus nominat Paulus. Ne itaque perturbetur tua religiositas, etiamsi non admodum severe negotia administrari videat, hoc praesertim tempore. Namque haud amputare volumus, sed colligare, Servatoris verbis obtemperantes: non enim indigent, inquit, medico sani sed male habentes. Siquidem, sicuti idem rursus ait, non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ (1).

BEATI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

HOMILIA DE INCARNATIONE DEI VERBI.

1. **P**rofundum ac magnum vereque admirabile est religionis mysterium, et ipsis quoque sanctis angelis desideratissimum. Ait enim alicubi Servatoris discipulus, de iis quae a sanctis prophetis circa omnium nostrum Servatorem Christum dicta fuere: « quae nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de caelo, in quem desiderant angeli prospicere. » Profecto quotquot in magnum religionis mysterium intelligenter prospexerunt, cum in carne natus est Christus, gratias pro nobis agentes dicebant: gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas. Quid ni enim gaudio replerentur, quum mundi Servatorem ac redemptorem de sancta virgine natum viderent, qui quidem etiam ob unum peccatorem paenitente festum agunt, sicut ait Servator. Exultat itaque nostri causa sanctorum Spirituum multitudo. Eius vero rei quanam causa est? incarnatio Unigeniti, nativitas in carne, benignitatis erga nos copia, incomparabilis clementiae magnitudo. Beatus quidem Isaias ait: « absorbit mors praevalens. » Et rursus: « abstulit Deus omnem lacry-

α'. Βαθὺ μὲν καὶ μέγα καὶ ἀξιοθαύμαστον ἀληθῶς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ἡξιόθνητον ἢ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις· ἔφη γάρ περὶ τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητὴς περὶ τῶν εἰρημένων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. * ἃ νῦν ἀπεκαλύφθη ὑμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπὸ οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι ὡδαικῶν. Ἐποῦν οἱ παρῆσαν τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον σιμώντες, ὅτε γένηται καὶ σάρκα Χριστός, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαιρίας προσφέροντες ἔλεον. * δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον ἀναπιμπλάσκειν θυμηδείας, τὸ τῆς κόσμου σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ὁρῶντες γεληγνημένον ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, οἱ γὰρ καὶ ἐνὸς ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος ἑορτάζουσι, καθά φησιν ὁ σωτὴρ *; χορεύει τοίνυν δι' ἡμᾶς ἡ τῶν ἁγίων πνευμάτων πληθύς· καὶ ποῦ τίς ἢ τοῦδε πρόφασις; ἢ ἐνανθρώπησις τοῦ μονογενοῦς, ἢ καὶ σάρκα γέννησις, τὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἡμερότητας πλάτος, τῆς ἀσυγκρίτου φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος· ὁ μὲν γὰρ μακάριος προφήτης Ἠσαΐας φησὶ. * κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας· καὶ πάλιν. * ἀφείλεν ὁ Θεὸς

Ex cod. vat. 1431. p. 181. b. et othob. vat. 1262.

* I. Petr. I. 12.

* Luc. II. 14.

* Luc. XVII. 10.

* Is. XXV. 8. gr.

* Ibidem.

(1) Haec S. Cyrilli homilia latine tantummodo extabat hactenus in editione Auberti T. V. part. 2. pag. 416. Nunc vaticanus demum codex graecum textum editoribus operum S. Cyrilli ignotum restituit, quem nos nova quoque latinitate donandum censuimus.

πάν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· ἀφείλε
 δὲ τινὰ ῥόπον ἀπὸ παντὸς προσώπου δά-
 κρυον, ἢ πῶς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀρὰν
 ἀπρακτον ἀποφῆνας, τὸ δυσάντητον ἧ θανα-
 τῆς κατέλυσεν κράτῳ, διδάξει πάλιν ὁ
 σοφώτατος Παῦλ^{ος}. * ὅτι γὰρ τὰ παῖδια
 κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς
 ὡσαυτησίως μετέσχε ἡ αὐτῶν, ἵνα διὰ
 τῆς θανάτου καταργήσῃ τὸ κράτος ἔχοντα
 τῆς θανάτου, τοῦτέστιν (ὧ) διάβολον *, καὶ
 ἀπαλλάξῃ τοὺς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ
 παντὸς τῆς βίης ἐνοχοὶ ἦσαν δελείας.

β'. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ ὡσαυτησίως με-
 τέσχε ἡ αὐτῶν, ἢ ἐκεῖνο περ πάντως, ὅτι
 γέγονεν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀγίας καὶ θεοτόκου
 Μαρίας ἐν αἵματι καὶ σαρκί; Θεὸς γὰρ ὢν
 φύσις καὶ ἀληθινὸς ὁ ἐκ τῆς Θεοῦ καὶ πατρὸς
 λόγος, ὁμοούσιος καὶ συναῖδι τῷ πατρί,
 καὶ τοῖς τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς διαπρέπων ὑψώ-
 μασι, καὶ ἐν μορφῇ, ἐξ ἰσότητι τῆς γυνήσαν-
 τος, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἠγάτατο τὸ εἶναι ἴσα
 Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου
 λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας ἐν ὁμοιώματι
 ἀνθρώπων γυμνῆτος, καὶ σχήματι εὐρεθείς
 ὡς ἀνθρώπου, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι
 θανάτου, θάνατον ἢ σταυροῦ· οὐκ ἔν ἑαυτὸν
 καθῆκεν ἐκείνως εἰς ταπείνωσιν; ὁ ἐξ ἰδίας
 πληρώματος τοῖς ἅπασι διδούς· καθῆκεν
 ἢ ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, οὐ βεβιασμένος παρά-
 τιν^{ος}, ἀλλ' ἐθέλοντι ὑπὲρ ἡμῶν μορφὴν
 θούλου λαβὼν, ὁ καὶ φύσιν ἰδίαν ἐλεύθερος,
 ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτί-
 σιν, ἐν τοῖς ὑπὸ θάνατον ὁ πάντα ζω-
 γονῶν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, καὶ
 ζῶν διδούς τῷ κόσμῳ· γέγονεν μὲν ἡμῶν
 ὑπὸ νόμον, ὁ ὑπὲρ νόμον καὶ νομοθέτης,
 ὡς θεός· ἐν τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ ἀρχῇ τοῦ
 εἶναι λαχοῦσιν, ὁ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ
 χρόνου, μᾶλλον δὲ τῶν αἰώνων κτίστης καὶ
 ποιητής.

γ'. Πῶς οὖν γέγονεν καθ' ἡμᾶς; σῶμα
 λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου· σῶμα ἢ οὐκ
 ἄψυχον, καθάπερ ἔδοξε τοῖς τῆς αἰρετικῶν,
 ἐψυχωμένον ἢ μᾶλλον ψυχῇ λογικῇ· οὕτω
 προήλθεν τέλειος ἀνθρώπος ἐκ γυναικὸς,
 χωρὶς ἁμαρτίας· ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῇσει

mam ex omni vultu. » Quomodo autem
 abstulit Deus ab omni vultu lacrymam?
 vel quomodo antiqua illa deleta maledi-
 ctione, insuperabilem mortis potentiam
 dissolverit, docebit denuo sapientissimus
 Paulus: « quia enim pueri communicave-
 runt sanguini et carni, et ipse similiter ea-
 dem participavit, ut per mortem destrue-
 ret illum qui mortis potestatem habet, id
 est diabolum, et eos liberaret qui metu
 mortis toto vitae tempore obnoxii servi-
 tuti erant.

2. Quid est ergo « aequae eadem parti-
 cipavit » nisi hoc omnino, quod natus est
 apud nos ex sancta deiparaque Maria cum
 sanguine ac carne? Nam cum suapte na-
 tura verus Deus esset, ex Deo patre Ver-
 bum, consubstantiale et coaeternum patri,
 et propriae dignitatis fulgens eminentia, et
 in formā ac paritate gignentis sui, non ra-
 pinam arbitratus est esse se aequalem Deo,
 sed semet ipsum exinanivit formam servi
 accipiens ex sancta Maria, in similitudinem
 hominum factus; et habitu inventus ut ho-
 mo, humiliavit semet ipsum usque ad mor-
 tem, mortem autem crucis. » Itaque semet
 sponte demisit ad humilitatem ille, qui de
 sua plenitudine cunctis dat. Demisit autem
 se propter nos, non coactus a quoquam,
 sed ultro pro nobis servili forma adsum-
 pta, qui propria natura liber erat: factus
 est unus de nobis, qui supra omnem crea-
 turam erat: mortalis evasit, qui omnia vi-
 vificat. Ipse enim est panis vivus, qui vi-
 tam mundo dat: factus est nobiscum sub
 lege, qui superior legi erat ac legislator,
 utpote Deus: factus, inquam, velut unus
 e natis et initium habentibus, is qui ante
 omne aevum ac saeculum erat, immo vero
 saeculorum auctor et conditor.

3. Quomodo igitur par nobis effectus
 est? Corpore nimirum sumpto de sancta
 Virgine: corpore, inquam, non ut nonnul-
 lis haereticis visum est, inanimit, sed ani-
 ma rationali informato. Sic homo perfectus
 processit de muliere, absque peccato; vere,

* Hebr. II. 14.

* v. 15.

non apparenter ac phantastice: haud sane omittens divinitatem, neque id abiiciens quod semper fuerat, et est, eritque Deus. Atque hoc pacto deiparam dicimus esse sanctam Virginem. Sicut enim beatus Paulus ait: unus Deus et pater, ex quo omnia; et unus Iesus Christus, per quem omnia; nequaquam in duos filios dividimus unum Deum ac servatorem nostrum, humanatum atque incarnatum Dei Verbum. Nec vero quod (ut nonnulli arbitrantur haeretici ac fatui, qui confundunt veluti invicem deitatem atque humanitatem) vel Dei Verbum in carnis naturam transiverit, vel caro in deitatis naturam sit mutata (est enim invertibile planeque immutabile Dei Verbum); sed quia carnem anima rationali animatam sibi ex sancta Virgine vere univertit Dei Verbum, idcirco ineffabiliter incarnatum dicitur atque humanatum.

4. Sufficit itaque ad rectam et inreprehensibilem fidei nostrae confessionem, dicere et confiteri sanctam Virginem esse deiparam: addere enim quod sit hominipara neque necessarium est neque utile. Namque unum Deum edocti sumus confiteri ipsum et credere, ut Paulus ait: « unus Deus, et unus mediator Dei et hominum. » Namque hominem factum esse invertibiliter Dei Verbum dicimus. Et quod attinet ad carnis naturam, peperit sancta Virgo sibi et nobis consubstantialia corpus: verumtamen dum deiparam dicimus, huius quoque rei significatio comprehenditur: non enim nudam peperit divinitatem sancta Virgo, sed unitum carni Verbum Dei. Neque aliter intelligi posset deipara, nisi hoc quem dicimus modo. Quare praecurrit omnino humanitatis confessio. Atque ita verum evadit, quod deipara facta sit sancta Virgo dum peperit mirabiliter unum Christum,

καὶ φαντασίᾳ· ἐκ ὀλιγορήσας τὸ εἶναι θεός, οὔτε μὴν ἀποβεβληκώς ὅπερ ἦν αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσαι θεός· οὕτω θεοτόκον φαμέν τὴν ἁγίαν παρθένον· ὡς γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· * εἰς θεός καὶ πατήρ, ὃς οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Ἰησοῦς Χριστός δι' οὗ τὰ πάντα· οὐ γὰρ δι' αἰμοῦς καὶ τὸ εἶναι καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν εἰς δύο υἱοὺς τὴν ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον τὸν θεοῦ λόγον· οὐδὲ, καθάπερ οἴονταί τινες τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀπώετων, ἀνακεχυμένων ὡς περ εἰς ἀλλήλας θεότητος τὴν καὶ ἀνθρωπότητος, ἦγεν τὸ θεοῦ λόγον μεταχρησάμενος εἰς φύσιν σαρκὸς, ἢ καὶ τὴν σαρκὸς μεταβληθείσης εἰς φύσιν θεότητος, ἄξιον γὰρ καὶ ἀναλλοίωτον παντελῶς εἶναι ὁ τὸ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἐψυχωμένῳ ψυχῇ λογικῇ ἐνώσας ἑαυτῷ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἀλήθειαν ὁ τὸ θεοῦ λόγος, ἀφράσως σεσαρκῶσθαι καὶ ἐνανθρωπήσαι λέγεται.

δ'. Ἀρκεῖ τοιγαροῦν πρὸς ὁρθὴν καὶ ἀδιάβλητον τὴν πίσεως ἡμῶν ὁμολογίαν, τὸ θεοτόκον λέγειν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον· τότε μὴν προσεπάγειν ὅτι καὶ ἀνθρωποτόκος, οὐκ ἀναγκαῖον οὔτε ἐπωφελές (1)· ἕνα γὰρ θεὸν ἐδιδάχθημεν ὁμολογεῖν καὶ πιστεῦειν αὐτὸν, καὶ μὴ τὴν ἐνανθρώπησιν, καθὼς ὁ Παῦλος· * εἰς θεός, εἰς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἀνθρώπον μὲν γὰρ γινέσθαι φαμέν ἀξίως τὸν τὸ θεοῦ λόγον· καὶ ὅσον μὲν ἦκεν εἰς τὴν σάρκα φύσιν, τέτοκεν ἡ ἁγία παρθένος τὸ ἑαυτῇ τε καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον σῶμα· ἀλλ' ἐν γὰρ τῷ θεοτόκῳ ἐπείν, σπυσιάζεται πάντως καὶ ἡ τούτῃ δὴλωσις· οὐ γὰρ θεότητα τέτοκε γυμνὴν ἡ ἁγία παρθένος, ἀλλ' ἐνωθέντα σαρκὶ τὸν τὸ θεοῦ λόγον· καὶ οὐκ ἂν ἐτέρως νοοῖτο θεοτόκος, εἰ μὴ καὶ τοῦτον αὐτὸν (2) ἔσθαι· ὥς προσέχει πάντως ἡ τὴν ἐνανθρωπήσεως ὁμολογία· καὶ οὕτως ἔσαι λοιπὸν ἀληθές, ὅτι θεοτόκος γέγονεν ἡ

* I. Cor. VIII. 6.

* I. Tim. II. 5.

(1) Vocabulum ἀνθρωποτόκος, seu pronunciatum a religionis magistris, non respuebat Cyrillus in postremo de incarnatione capitulo apud nos p. 74. (ita tamen si coniunctum cum θεοτόκος ponatur.) Mox in dialogo a nobis idem edito Nestorium audivimus p. 101. eodem vocabulo ἀνθρωποτόκος abutentem. Heic igitur prudenter Cyrillus id usurpandum non iudicat; multoquo vehementius improbat in homilia Ephesi habita opp. T. V. part. 2. p. 382.

ἀγία παρθένη· ἀποτεκοῦσα παρθενῶς
 ἓνα Χριστόν, παρθενησίως ἡμῖν μετεσχη-
 κότα σαρκὸς καὶ αἵματός, καὶ ὁμοούσιον
 αὐτῇ τε, καὶ ἡμῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον,
 ὡς εἶναι τὸ σὰρκα ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας·
 οὐ γὰρ ὁμοιούσιον, ὡς ἔδοξε τισὶ τῶν αἰ-
 ρετικῶν, ἀλλ' ὁμοούσιον, τοῦτέστιν ἐκ τῆς
 ἡμετέρας οὐσίας· φησὶ γάρ· * σπέρματός
 Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· τὸ δὲ ὁμοιού-
 σιον σημαίνει οὐκ ἀληθινὸν ἀνθρώπον,
 ἀλλ' ὁμοίωμα υἱοῦ ἀνθρώπου, καθὼς ὁ
 Δανιὴλ φησὶν· * ὃ ὃ ἀπόστολος οὐχ' ὁμοίω-
 μα ἡμᾶς ἐδίδασκεν, ἀλλὰ φησὶν· * « ἀν-
 θρώπου Χριστός Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν
 ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων· * », ὁμοούσιον
 ὃ (ὁ) αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ Θεϊκῶς,
 καθὼς καὶ οἱ πατέρες ἡμεῖς ὡμολόγησαν,
 ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ οὐχ' ὁμοιούσιον
 εἰπόντες.

εἴ. Περιττὸν οὖν ἄρα καὶ οὐκ ἀναγκαίως,
 Θεοτόκον λέγοντες, ἐπαγομῆν καὶ ἀνθρώ-
 ποτόκον· ἀρκεῖ γάρ, ὡς ἔφω, ἡ πρώτη
 φωνή, τῇ παντὸς ἡμεῖς μυστήριον τὸ ὁμολο-
 γίαν ἔχουσα, καὶ πρόφασιν εὐρεσιλογίας οὐ-
 δεμίαν παρέχουσα τοῖς ἐθέλῃσι συκοφαν-
 τεῖν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ μὲν γὰρ τοῖς αἰ-
 ρετικοῖς τὰ ὁρθῶς εἰρημένα πατρὶ ὡς
 εἰς κίβδηλον νοῦν· ξενίζόμεθα ὃ κατ' οὐ-
 δένα ζόπον, ἐννοοῦντες ὅτι πεπλάνηται,
 καὶ αὐτὰς τὰς Θείας παρερμηνεύοντες γρα-
 φάς· οὐκοῦν ἡμᾶς μὲν προσήκει κατὰ γε-
 νὴν πρέποντά τε καὶ ὁρθῶς ἔχοντα σκοπὸν
 προσφέρειν τὰς λέξεις· εἰ δὲ νοοῦσι πάλιν
 οὐκ ὁρθῶς, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· ἐκεῖνα ἀκού-
 σονται διὰ τῆς προφήτης λέγοντος· * οὐαὶ οἱ
 λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν
 πονηρὸν· ἀλλ' οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς
 σκότος, ἀλλ' οὐδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς
 Βελίαλ· βαδιούμεθα γὰρ ἡμεῖς τὴν ὁρθὴν
 καὶ ἀκριβήλως ἔχουσαν ὁδὸν, ἥτοι βίβον τὴν
 βασιλικὴν τε καὶ ἀδιάστροφον· καταντήσο-
 μεν γὰρ οὕτως εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλή-
 σεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς οὐ τῷ
 Θεῷ καὶ πατρὶ ἢ δόξα σὺν ἀγίῳ πνεύματι
 εἰς πάντοτε αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

aeque ac nos participem carnis et sangui-
 nis, et consubstantialiē ei nobisque secun-
 dum humanitatem; ita ut caro ex deipara
 Maria extiterit. Non enim est Christus nos-
 trae substantiae similis, ut nonnullis visum
 est haereticis, sed consubstantialis, id est
 de nostra substantia constans. Ait enim
 scriptura, semen Abrahae apprehendisse.
 Secus vero substantia similis, non signifi-
 cat verum hominem, sed hominis simili-
 tudinem, sicuti Danihel aiebat. Verumta-
 men apostolus non similitudinem nos do-
 cuit, sed inquit: « homo Christus Iesus,
 qui dedit semet ipsum redemptionem pro
 omnibus. » Consubstantialē autem eun-
 dem Deo patri divinitus, sicuti et patres
 nostri confessi sunt: consubstantialē in-
 quam patri dicentes, non simili substantia
 praeditum.

5. Supervacue igitur et aequae ulla ne-
 cessitate, quum deiparam dixerimus, ho-
 miniparam addimus. Sufficit enim, ut dixi,
 prius vocabulum, quod universi mysterii
 nostri confessionem continet, et nullam ca-
 villationi verborum ansam praebet his qui
 calumniam veritati struere volunt. Est enim
 mos haereticorum, recte dicta ad adulte-
 rinum sensum transferendi. Neque id prorsus
 miramur reputantes, solere ipsos er-
 rare in divinis etiam interpretandis scri-
 pturis. Nos itaque decet congrua rectum-
 que sensum habentia proferre vocabula.
 Quae si illi prave intelligunt, nil nostra
 interest. Ipsi audiant dicentem prophetam:
 vae qui dicitis malum bonum, et bonum
 malum! Sed nulla est communio lucis cum
 tenebris, neque Christi consensus cum Be-
 lial. Gradiamur utique nos recta et sine
 ullis ambagibus via, semita inquam regia
 nec obliqua. Quippe ita ad supernae vo-
 cationis bravium pervenietis, in Christo
 Iesu, per quem et cum quo gloria sit Deo
 patri, una cum sancto Spiritu, in saecula
 saeculorum. Amen.

* Hebr. II. 16.

* Dan. X. 16.

* 1. Tim. II. 5.

* 1. Cor. V. 6.

* Is. V. 20.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ

ΛΕΧΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΟΙΣ * ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΦΑΡΜΟΥΘΙ ΚΗ' ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΟΣ ΙΑ',
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ ΟΜΟΝΟΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ
ΤΟΥ ΔΥΣΦΗΜΟΥ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ (1).

SANCTI EIUDEM CYRILLI

HOMILIA

dicta in festo sancti iohannis baptistae die ·xxviii· mensis pharmuthi, indictione ·xi·
de facta concordia ecclesiarum, et contra nefandum nestorium.

Qui vera religione sunt innutriti, et divinorum dogmatum accuratam elimatamque habent notitiam, terra desiderabilis a propheta nominantur dicente: « et eritis vos terra desiderabilis, ait Dominus omnipotens, vosque beatos dicent omnes populi. » Porro terram desiderabilem esse dicit illam quae fecundissima et fructuosissima est, et sativorum pomorum mater et altrix. Huiusmodi est omnis Deo grata et sancta anima, agricolam veluti quemdam et omnis boni satorem nacta universalem servatorem Christum, qui et sacrorum quoque dogmatum irradiat notitiā. Sed enim universalis hostis, id est Satanas, per tempora homines suscitāt, qui in tritico mala zizania serant. Verumtamen haec, quamvis efflorescant, secantur, atque ita campus purgatur. Eiectus est itaque tota ecclesia irreligiosus Nestorius, amarum reapse diaboli zizanium: iamque concordant

Τοὺς εὐσεβεῖα σωτηθεραμμένους καὶ τῶν θείων δογμάτων ἀκραιβῇ καὶ τετορνυμένῳ ἔχοντας γινώσκουσιν, γῆν θνητὴν ὁ προφήτης ὀνομάζει λέγων· * « καὶ ἐσσεσθε ὑμεῖς γῆ θνητὴ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη. » γῆν θνητὴν εἶναι φησὶν ἡ γονιμωτάτῃ καὶ εὐκαρπον, καὶ καρπῶν ἡμερῶν μητέρα ὁ σοφὸν τοιαύτη δὲ πάντα ἐστὶ θεοφιλὴς καὶ ὁσία ψυχὴ, γεωργὸν ὡσπερ τινα καὶ ἀπορέα παντὸς ἀγαθοῦ τῶν ὅλων σωτῆρα λαβοῦσα Χριστόν, ὃς καὶ ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐνασφάπτει τὴν γινώσκουσιν· ἀλλ' ὁ πάντων ἐχθρὸς, τοῦτ' ἐστὶν ὁ σατανᾶς, ἐγείρει καὶ καιροῦς ὅτε ὀπασείροντας τῷ σίτῳ πονηρὰ ζιζάνια· πλὴν καὶ ἀνθήσωσιν, ἀποκείρονται· ἐστὶ ἡ οὕτω καθαρὸν τὸ χωρίον. Ἐκβέβληται τοίνυν ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας ὁ ἀσεβὴς Νεστόριος τὸ πικρὸν ἀληθὺς τῶν ἀβρόλε ζιζάνιον, καὶ ὁμογνωμονοῦσι λοιπὸν οἱ καὶ πάντες ὄντες τὴν οἰκεμένην θεοσεβέστατον ἐπίσκοποι τῶν

* Malach. III. 21.

(1) Parva haec Cyrilli homilia extat latine tantummodo in concilii ephesini editionibus, puta in illa novissima Mansii ed. Florent. T. V. col. 289. Nunc demum graecus etiam textus, nova a nobis interpretatione donatus, ex duobus antiquis vaticanae bibliothecae codicibus 504. et 508. prodit, qui in futuris conciliorum editionibus postea collocabitur. Iam in codicibus legitur tantum ἐν τοῖς; num γενεθλίοις, ἐν nativitate? (Alia Cyrilli homilia habita Ephesi die, ἐν ἡμέρᾳ, S. Ioh. Baptistae legitur opp. T. V. part. 2. p. 352.) Porro diem 28. pharmuthi aegyptiaci, quo recitata fuit haec homilia, incidere in diem 23. aprilis apud nos, monetur in margine loc. cit. (Sed apud Hard. concil. T. I. col. 1689. *indict. I.*) Grandis ceteroqui multorum eruditorum lis est super collatione mensium aegyptiacorum cum romanis; deque ea certe desperabat Averanius florentinus in dissert. de mensibus aegypt. cap. VI. Sed meliora ab hodiernis aegyptiacarum rerum scriptoribus dicta scio.

ὁρθὴν καὶ μίαν ὁμολογήσαντες πίσιν· σω-
 ήθησαν τοίνυν καὶ παρ' ἡμῖν ἐκκλησίαις,
 μᾶλλον ἢ καὶ πᾶσαν τῷ οἰκεμένῃ, καὶ αἰ-
 οῦσαι καὶ τὴν ἀνατολήν· ὁμολόγησαν γὰρ οἱ
 θεοσεβέστατοι καὶ ἐκεῖσε ἐπίσκοποι καὶ ὁρ-
 θὴν καὶ ἀβέβηλον πίστιν· οἷα δὲ γέγραφε
 πρὸς με ὁ θεοσεβέστατος καὶ εὐλαβέστατος
 ἐπίσκοπος καὶ τῆς Ἀντιοχείας Ἰωάννης, οἷα
 καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀντέγραψα, ἀκούσε-
 σθε σὺν θεῷ.

omnes per universum orbem pientissimi
 episcopi, rectam unamque confitentes fi-
 dem. Nostris itaque ecclesiis, immo cun-
 ctis toto orbe existentibus, copulatae sunt
 orientales ecclesiae: nam religiosissimi re-
 gionum illarum episcopi, rectam puramque
 professi sunt fidem. Quae autem ad me scri-
 pserit religiosissimus ac pientissimus An-
 tiochiae episcopus Iohannes; quae vicissim
 ego ei rescripserim, Deo favente audietis.

DE SANCTI CYRILLI HOMILIIS ALIQUOT

ADNOTATIO.

Quamquam sancti Cyrilli homiliae plurimae fuerunt, teste Gennadio cap. 57, haeque adeo famigeratae, ut a graecis episcopis ad declamandi exemplum memoriae mandarentur (ceu videlicet apud Latinos sancti Augustini, Cyrillo coetanei, sermones multitudine ac celebritate excelluerunt) attamen ego de iis generatim post alios bibliographos non loquar, ne forte actum agere videar. Paucas tantummodo memorabo, quas vel integras vel illarum fragmenta ego edidi, vel in codicibus adhuc retentas observavi. Sunt autem hae. 1. Homilia de parabola vineae, quae nondum graece fuerat edita. 2. Homiliae tres brevissimae de SS. MM. Cyro et Iohanne graece, itemque latine interprete Anastasio bibliothecario. (Huiusmodi prorsus sunt tres illae S. Augustini conciunculae de S. Stephani miraculis in edit. Maurin. T. V. p. 1275.) 3. Homiliae fragmentum quod Christus dici non debeat homo theophorus, sed Deus incarnatus. 4. Homiliae quartae seu sermonis contra Arianos fragmentum. 5. Prosphonetici ad Alexandrinos fragmenta. 6. Homiliarum partes aliquot in Nicetae ad Lucam catena. 7. Homilia de parabola decem virginum inscribitur Cyrillo in codice syriaco vat. 97; verumtamen ea legitur graece sub Chrysostomi nomine in graeco codice vat., extatque in Montfauconii editione inter spurias T. VIII. p. 45. seqq. etsi multa cum varietate. 8. Homilia de audienda liturgia Cyrillo item inscribitur in alio syriaco codice vat. 200, sed tamen hanc habere Cyrillum auctorem nondum mihi persuasi. 9. et 10. Homilias duas Cyrillo inscriptas de ascensione Domini, et de tribus pueris babylonicis atque Danihele, dixi olim me graece et partim etiam coptice, in codicibus observasse; neque tamen his fidem adiicere ausus sum. Postea tamen alia quoque de iisdem testimonia sum nactus: itaque fieri potest, ut harum fortasse alio tempore rationem habeam. 11. Homilia de paschate quaedam tribuitur Cyrillo in uno graeco codice, in alio autem Chrysostomo. 12. Cyrilli homilia de B. Mariae V. dormitione in codice vat. arab. 170, Script. vet. T. IV. p. 311. 13. Eiusdem Cyrilli homilia de paenitentia est in cod. vat. coptico 59, Script. vet. T. V. part. 2. p. 154. Denique paschalem tertiam homiliam, seu epistolam, quam deperditam quidam putant, nullis ego in codicibus reperi; neque ulla fortasse fuit. Feliciter tamen mihi obtigit, ut paschalis decimae septimae ineditam atque elegantem nanciscerer Arnobii latinam interpretationem, quam in quinto Spicilegii rom. volumine collocavi. De aliis vero nondum satis mihi perpensis aut exploratis, quas in codicibus scriptas aut memoratas interdum vidi, Cyrilli homiliis, dicere supersedeo. Denique tractatum de paschate, qui in editionibus tribuitur Ioh. Philopono, vidi inscriptum Cyrillo in uno cod. vat., in alio tamen cod. praedicto Philopono.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

SANCTI CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

EXPLANATIO IN LUCAE EVANGELIUM.

CAPITULUM I.

Qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt
sermonis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι
τοῦ λόγου.

v. 2.

Dum Verbi hypostatici ac viventis spectatores ait evangelista fuisse apostolos, consonat Iohanni Verbum factum esse carnem dicenti, atque apud nos inhabitasse, eiusque gloriam visam, gloriam quasi Unigeniti a patre. Per carnem enim factum est visibile Verbum, quae videlicet visibilis tangibilisque est et solida: nam per se ipsum visuali potentiae erat impervium. Rursusque Iohannes in epistola: « quod fuit ab initio, quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, et manus nostrae contractaverunt de Verbo vitae, et vita manifestata est. » Nonne audis, tangibilem appellari ab eo vitam? Nempe ut scias filium se hominem fecisse, et carne quidem esse visibilem, deitate autem invisibilem.

Hic erit magnus et filius Altissimi vocabitur.

Etenim parī gloria praeditus, atque omni re ei aequalis, ex quo effulsit, patri, merito intelligitur filius (1). Neque enim quum dispensatoria ratione factus est homo, omnino quicquam de suis attributis deminuit: neque eius natura passa aliquid est, cum apud nos pro nobis coepit ver-

Τοῦ λόγου ἡ τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ζῶντος αὐτόπτας εἰπὼν ὅτι ἀποστόλους, συμπρόσβηκε τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι τὸν λόγον σάρκα γεγονέναι, ὃ ἐσκηνώκεται ἐν ἡμῖν, καὶ θεωρηθῆται τὸ δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς. διὰ τὸ τὴν σαρκὸς, θεωρητὸς ὁ λόγος κατέστη, ὁρατῆς οὐσης καὶ ψηλαφητῆς καὶ ἀντιτύπου ἀθεώρητος ὢν τὸ καθ' ἑαυτόν. καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ. * “ ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. », οὐκ ἀκούεις ὅτι ψηλαφητὴν ὀνομάζει τὴν ζωὴν; ἵνα ἐνανθρωπήσαντα νοῆς υἱὸν, καὶ ὁρατὸν μὲν καὶ σάρκα, ἀόρατον ἢ καὶ τὴν θεότητα.

Cod. A. f. 2. b.
E. f. 5.

* I. Ioh. 1. 1.

Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται.

v. 32.

Ἰσοκλεῆς γὰρ τῷ φύσαντι, κατὰ πᾶν ὅτι οὖν ἰσομέτρως ἔχων ὁ ὢν αὐτοῦ πεφηνώς υἱὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. οὐ γὰρ ὅτι γεγονεν ἄνθρωπος οἰκονομικῶς, μειονεκτεῖτο κατὰ τι γοῦν ὅλως αὐτοῦ. οὐδὲν γὰρ εἰς ἰδίαν ἡδίκηθη φύσιν, ἀπὸ γε τοῦ καθ' ἡμᾶς γλυέσθαι δι' ἡμᾶς. ἀλλ' ἄρξεπτὸν καὶ φύσιν

A. f. 17.

(1) Animadverte iam inde ab initio vigilantissimum Cyrilli studium adfirmandi divinitatem Christi domini, quod in omni eius scripto fieri videmus.

ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἐ
ὑψίστος καὶ κύριος ὀνομάζεται καὶ διὰ τῶν ἀγ-
γέλων φωνῆς.

A. 37.

E. f. 50, b.
F. f. 731.

Ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα.

Ἀποροῦσι διὲς πάλιν τινές, εἰ ὁ τῆς
δύνατος Θεὸς τὰ γήρματα ἤδη καὶ παραχθέν-
τα, δύναται ποιῆσαι μὴ γεγνηῖσθαι ποτέ·
καὶ τὸ, οὐκ ἀδυνατήσῃ αὐτῷ πᾶν ῥῆμα·
οὐ γὰρ λέγομεν ὡς μὴ γήρματα, ἀλλὰ
μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχήν· οἷον εἰ πῶς πόρ-
νη δύναται ποιῆσαι παρθένον ἐκ κοιλίας
μητρὸς, ἵνα μήτε εἴη ποτὲ πόρνη, μήτε
λέγοιτο, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνα-
τα, δύνατα παρὰ τῷ Θεῷ· πρὸς οὓς
ἐροῦμεν, ὅτι ζητεῖται καὶ παρ' ἡμῶν
πῶς τοῦ Θεοῦ δύναμις εἰ μεγάλη καὶ ἀξιά-
γαστος, ὅτε τὸ δρώμενόν ἐστιν οὐκ ἀπι-
κὸς τῇ θεῖα δόξῃ· οὐ γὰρ ὅτι πάντα δύνα-
ται, διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἀτόπων αὐτὸν ἐρ-
γάτων ἀρετῶν προσήκει· νοοῦμεν γὰρ ὅτι
ἀτοπὸν ἐστὶ τὸ λέγειν, εἰ δύναται ὁ Θεὸς
ἐαυτὸν ποιῆσαι μὴ εἶναι Θεὸν, ἢ ἀμαρ-
τίας διεκτικὸν, ἢ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ἢ
ζῶν, ἢ δίκαιον· διεὶ τοίνυν πρᾶταιται
παντὶ σθένει τὰς ἀτόπους οὕτω τῆς ἐρω-
τήσεων· διὰ τί δὲ Θεὸς οὐ δύναται πῶς
πορνεύσασαν μὴ ποιῆσαι μὴ γεγενῆσθαι
ποτὲ πόρνην; ὅτι οὐ δύναται τὸ ψεύδῃ
ἀλήθειαν ποιῆσαι· καὶ οὐκ ἀσθενείας ἐγ-
κλημα τοῦτο, ἀλλὰ φύσεως ἀπόδειξις οὐκ
ἀνεχομένης τί παθεῖν, ὃ μὴ αὐτῇ πρέ-
πει· ἀλλότριον δὲ Θεοῦ τὸ ψεύδῃ παν-
τελῶς· ψῆσμα γὰρ ἐστὶ τὸ πῶς πορνεύ-
σασαν ποιῆσαι μὴ πορνεῦσαι ποτέ· δεῖ
δὲ, ὡς ἐφ' ἡμῶν, τὰς οὕτως εὐήθεις τῆς ἐρω-
τήσεων καὶ πολὺ ἀτοπων ἐχούσας μηδὲ
προσίεσθαι τὴν ἀρχήν, μηδὲ πῶς θεῖαν ἀγ-
νοεῖν φύσιν, μᾶλλον δὲ τῆς φύσεως ἐκεί-
νης ὀξείρεται.

A. 12.

E. f. 59.
F. f. 710.

Εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

Οὐκ ἀκούεις καὶ τῆς Δαβὶδ ψάλλοντος,
ἰδοὺ ἡ κληρονομία κυρίου, υἱοὶ ὁ μισθὸς
τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς*; κληρονομία γὰρ
κυρίου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἱοθετηθέντες,
οἱ καὶ μισθὸς εἰσι Χριστοῦ, τῶν γεγονότων
καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρὸς· καὶ τὸ,

PS. CXXVI. 3.

sari: quippe invertibili natura est Dei Ver-
bum. Propterea et Deus et altissimus ac
dominus ab angelorum voce nuncupatur.

Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

Dubitant rursus nonnulli, num univer-
salis Deus facere queat, ut res aliqua reapse
facta et peracta, facta numquam fuerit :
iuxta illud, non est ei impossibile omne
verbum. Non enim loquimur de re non
acta, sed de re acta quam actam fuisse nol-
lemus. Veluti, an eam quae fuit meretrix,
possit Deus efficere ceu ex matris utero vir-
ginem, ita ut neque meretrix fuerit, neque
dicatur; quandoquidem impossibilia homini-
bus, possible Deo sunt. Quibus respon-
demus, debere nos Dei virtutem ita mag-
nam et admirandam exquirere, ut res ab
eo peragenda haud indigna sit Dei ipsius
maiestate. Non enim quia omnia potest, id-
circo absurdorum auctorem reputari eum
debet. Etenim existimamus absurde quaeri,
possit ne Deus efficere quominus ipse sit
Deus, aut ut peccatum committat, aut ne
sit bonus, et vivens, ac iustus. Oportet igi-
tur totis viribus absurdas huiusmodi quaes-
tiones vitare. Cur autem haud potest Deus
efficere, ut quae fuerit meretrix, reapse
non fuerit? nempe quia veritatem in men-
dacium convertere nequaquam potest. Ne-
que id infirmitatis vitium est, sed naturae
demonstratio pati quicquam sibi indecens
impotentis: est autem a Deo prorsus alie-
num mendacium. Atqui mendacii genus fo-
ret, si quae fuerit meretrix, numquam fuis-
se meretricem efficeret. Oportet itaque, ut
iam dixi, fatuis huiusmodi et valde absur-
dis quaestionibus numquam attendere, ne-
que ignorare divinam naturam, vel potius
naturae eiusdem dotes eximias.

Benedictus fructus ventris tui.

Nonne audis Davidem quoque psallen-
tem: ecce hereditas Domini, filii merces fru-
ctus ventris? Quippe sunt Domini heredi-
tas, quotquot adoptionem filiorum per fi-
dem sunt consecuti. Idem pariter Christi
merces sunt, qui virginalis uteri factus est

fructus; iuxta illud: postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam.

Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis ipsorum.

Brachii vocabulo innuit (Maria) natum ex semet ipsa Verbum. Superbos autem dicit improbos daemones, cum principe suo elationis causa lapsos: simulque Graecorum sapientes, qui evangelium, quod ipsis stultitia visum est, non admiserunt: nec non Iudaeos incredulos, qui indigna filio Dei sentientes dispersi fuerunt: potentes denique litteratos dicit ac pharisaeos, qui primas cathedras adpetebant. — Congruentius tamen est de scelestis daemonibus illa verba intelligere. Hos enim per orbem audacter grassantes dispersit adveniens Dominus, et captivatos ab ipsis homines ad suam obedientiam transtulit. Haec enim omnia prophetiam subsecuta sunt quae ait:

Deposuit potentes de sedibus, et exaltavit humiles.

Valde superbiebant hi qui postea dispersi fuere daemones, nec non Graecorum sapientes (ut dixi) ac pharisaei et litterati. Verumtamen hos depressit, extulitque illos qui potenti manui ipsius semet supposuerant; dans eis facultatem calcandi serpentes et scorpiones, cunctamque inimici potentiam; irritasque efficiens illorum contra nos insidias, qui tumidas mentes gerebant. Perfecto Iudaei olim regno suo gloriabantur; sed tamen ob incredulitatem fastigio suo deiecti fuerunt: contra vero ethnici quum inglorii essent ac ignobiles, fidei merito sunt exaltati.

Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.

Esurientium quidem nomine humanum genus designat. Reapse enim cuncti esuriebant, solis Iudaeis exceptis. Hi quippe abundabant legislatione, sanctorumque prophetarum doctrina: ipsorum enim erat legislatio, et in filios adoptio, et cultus, et promissiones. Verumtamen hi luxuriantes, et sua dignitate inflati, quum ad incar-

αἰτῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη ἢ κληρονομίαν σε. *

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν κ. τ. λ.

Αἰνίττεται ὁ βραχίον (ἢ) ἐξ αὐτῆς φύντα λόγον· ὑπερηφάνους ἢ λέγει ὅτι πολλοὺς δαίμονας καὶ τὰ ἄρχοντες αὐτῶν πεσόντας δι' ἑπαρσιν, καὶ ὅτι ἐλλήνων σοφοὺς τὴν δοκοῦσαν τὴν κηρύγματι μωρίαν μὴ προσδεξαμένους, καὶ Ἰουδαίους πιστεῦσαι μὴ βεληθέντας, οἳ τινες διεσκόρπισθησαν, ἀνάξια δ' ἄνοιαν θέντες περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δυνάστας ἢ ὅτι γραμματεῖς, καὶ φαρισαῖες φησὶ ὅτι τὰς πρωτοκαθεδρίας μεταδίδοντες. — Οἰκαιότερον ἢ ταῦτα περὶ τοῦ ἀλιτηρίων δαιμόνων νοεῖν· τούτους γὰρ καταθραυνομένους τὸ ὑπὸ οὐρανὸν διεσκόρπισεν ἐπιδημήσας ὁ κύριος, καὶ ὅτι αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ αὐτῶν, πρὸς τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ ἀντιμετέστησε· ταῦτα γὰρ πάντα ἀκολούθησε τῇ προφητείᾳ.

Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς.

Μεγάλα ἐφρόνεν οἱ σκορπισθέντες δαίμονες τε καὶ διάβολοι, ἐλλήνων τε σοφοὶ (ὡς ἔφην) καὶ φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς· ἀλλὰ τούτους καθεῖλε, καὶ ὕψωσε ὅτι ταπεινώσαντας αὐτοὺς ὑπὸ τῷ κραταίᾳ αὐτοῦ χεῖρι· δίδωνκός αὐτοῖς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀπακτῆσαι δὲ τὰς καθ' ἡμῶν ποιήσας βελάς τοῦ τῇ δ' ἀνοίᾳ ὑπερηφάνων· ἥσαν ποτε καὶ Ἰουδαῖοι τῇ δυναστείᾳ γαυροῦμενοι· ἀλλὰ κατήρθησαν δι' ἀπιστίαν· οἳ ἢ ἐξ ἐθνῶν ἄσημοι ὄντες καὶ εὐτελεῖς, διὰ πίσιν ὕψωθησαν.

Πεινῶντας ἐνεπλήσεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.

Πεινῶντας μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγει· ἐλπίωτον γὰρ πλὴν Ἰουδαίων μόνων· οὗτοι ἢ ἐπλούτην τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀγίων προφητῶν· αὐτῶν γὰρ νομοθεσία, ἡ υἱοθεσία, ἡ λαζεία, αἱ ἐπαγγελίαι· * ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπερμαζήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἑπαρθέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσχέειν τῷ ἐνανθροπήσαντι,

* Ps. II. 8.

v. 51.

B. f. 16.
H. f. 44. b.

A. f. 9. b.
E. f. 59.
H. f. 48.

v. 52.

A. f. 9. b.
H. f. 48.

v. 53.

B. f. 16.
H. f. 44. b.
E. f. 59. b.

* Rom. IX. 4.

ἔξαπεςάλησαν κειοὶ, μηδὲν ὑπερέμενοι, μήτε πίσιν, μήτε γνώσιν, μήτε ἐλπίδα ἀγαθῶν· ἐκπεπτώκασιν γὰρ καὶ τὸ ὁπηγίαι Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸ μελλούσης ἡλλοτριώθησαν ζωῆς τε καὶ δόξης, ὥστε οὐκ ἐδέξαντο τὴν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐσαύρωσαν τὴν κύριον τῆς δόξης, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς ὕδατος, καὶ ἐξεθένησαν τὴν ἄρτον τὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθόντα· διὰ τοῦτο καὶ ἤλθεν ἐπ' αὐτοὺς λιμὸς ὁ πάντων χαλεπώτατος, καὶ δίψα δίψης ἀπάσης πικροτέρα· οὐ γὰρ ἦν λιμὸς ἄρτε αἰσθητοῦ, οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τὴν ἀκοῦσαι λόγον κυρίου· * οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πανῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἐν κακοῖς τὴν ψυχὴν τηκόμενοι, ὥστε τὴν κύριον προσήκοντο, ἐνεπλήσθησαν ἡμῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν· μετέβη γὰρ εἰς αὐτοὺς τὰ τῶν ἱεραίων καλά.

* Amos VIII. 11.

v. 54. Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους.

E. f. 59. b.
F. f. 744.

Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ, οὐ τὴν σάρκα, τὴν τῷ ὀνόματι ψιλῶ σεμνυνομένου, ἀλλὰ τὴν πνεῦμα, τὴν πᾶν δύνάμιν τὴν προσηγορίας τετηρηκότου, τοῦτέστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν ὁρώντων καὶ πισδόντων καὶ δι' αὐτοῦ τὴν υἱοῦ υἱοθετημένων, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι προφήταις καὶ πατριάρχαις ὁ λόγος καὶ ἡ ὑπόσχεσις· δύναται ἡ καὶ πρὸς (τὴν) σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἀρμόσαι· πολλὰ γὰρ ἔξ αὐτῶν μυριάδες ἐπίσδσαν. « Ἐμνήσθη ἡ τὴν ἐλέους αὐτοῦ, καθὼς ἐπηγγέλαιτο τῷ Ἀβραάμ. », Καὶ εἰς πέρας ἡγαγῆτο ὅπερ ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὅτι εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σε πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· ἐπληρῆστο ἡ αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἔξ αὐτῆς μέλλοντος ἡμῶν τοῦ κοινῶ σωτῆρος Χριστοῦ, ὅς ἐστι τὸ σπέρμα τὸ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ τὰ ἔθνη εὐλογεῖνται· σπέρματος γὰρ Ἀβραάμ ἐπελάβετο, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος *, καὶ οὕτω τὴν πρὸς αὐτὸν πατέρα ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσε (1).

* Hebr. II. 16.

natum Deum humiliter non accesserint, vacui dimissi sunt, nihil secum ferentes, neque fidem scilicet, neque scientiam, neque spem ullam bonorum. Nempe amiserunt terrestrem Hierusalem, et a futura quoque vita gloriaque exciderunt, propterea quod vitae auctorem non receperunt, et gloriae dominum cruci fixerunt, fontem aquae viventis dereliquerunt, et panem de caelo demissum aspernati sunt. Ideo supervenit ipsis pessima omnium fames, et sitis quavis siti molestior. Non enim famis fuit panis sub sensum cadentis, nec aquae sitis; sed divini verbi fames. Ethnici contra esurientes atque sitientes, malisque animum afflictum gerentes, Domino recepto, spiritualibus bonis repleti fuere. Iudaeorum enim prosperitas ad ipsos transmigravit.

Suscepit Israhel puerum suum.

Israhel suscepit, non illum secundum carnem, et nomine nudo gloriantem, sed illum secundum spiritum, vimque appellationis suae conservantem, id est homines qui Deum spectant atque ei credunt, ac per eius filium adoptionem sunt consecuti, prout priscis quoque prophetis et patriarchis dictum fuerat atque promissum. Quamquam id Israheli quoque, qui est secundum carnem, congruere potest; multa enim ex hac gente milia crediderunt. « Recordatus autem est misericordiae suae, prout Abrahamo promiserat. » In rem videlicet contulit dictum ei vaticinium, fore ut in semine eius tribus omnes terrae benedicerentur. Impletum vero fuit vaticinium, orturo inde communi servatore Christo, qui de semine Abrahami est, in quo gentes benedicuntur. Apprehendit enim semen Abrahami, ut ait apostolus, atque ita editum patribus promissum complevit.

(1) Ex Corderii latina catena fragmentum Cyrilli subtexo, quod graece mihi nondum occurrit.

« v. 73. Iusiurandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum.

» Cyrillus. Nemo autem quod Deum Abrahamo iurasse audiat, iurare assuescat. Quemadmodum enim » ira de Deo dicta, non est ira, nec passionem significat, sed punitivam vim aut aliquem huiusmodi motum; sic nec iuramentum, iuramentum est. Non enim iurat Deus, sed certitudinem indicat, omnino futurum esse quod dicit. Iuramentum enim Dei est verbum ipsius, persuadens (πληροφορῶν) audientes, et » fidem cuique faciens, id quod promisit ac dixit, prorsus esse eventurum. »

Erexit cornu salutis nobis.

Intelligitur cornu vocabulum non de potentia solum, verum etiam de regno. Utrumque vero Christus est, qui de familia et genere Davidis ortus est nobis servator. Ipse enim est rex regum, et invicta patris potentia.

Ad faciendam misericordiam.

Misericordia ac iustitia Christus est. Etenim ab eo misericordiam consecuti sumus ac iustificati, abstersis nequitiae sordibus, per fidem videlicet in ipsum.

Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.

Sed enim id quoque animadvertite, nempe Christum esse illum altissimum, cui praeivit Iohannes nativitate simul et praedicatione. Quid vero iam deinceps ii dicent, qui divinitatem illius minuunt? Cur nolent intelligere, verba « et tu propheta Altissimi vocaberis » a Zacharia sic dicta fuisse, ut ab aliis quoque ipsius, nempe Dei, prophetis?

Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.

Populo igitur sub lege degenti, quaedam erat in Iudaea lucerna praecursor Christi Baptista, deque eo Deus praedixerat: paravi lucernam Christo meo. Item typus eius exprimebatur in lege, ubi ea mandat lucernam ardentem in anteriore tabernaculi parte nutriri. Verumtamen Iudaei, brevi tempore, eo delectati dum ad ipsius baptismum concurrerent, vitaeque genus admirarentur, mox eundem leto meruerunt, illam perpetui splendoris lucernam prope modum extinguentes. Propterea Christus quoque de illo dixit: ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam paululum exultare in luce eius.

Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Errabat mundus dum creatori debitum obsequium deferebat creaturae; ignorantiae infuscabatur tenebris, et nox veluti quae-

ἡ γειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν.

V. 69.

E. f. 26.
H. f. 54, b.

Λαμβάνεται ἡ τὸ κέρας οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφότερα ἡ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐκ τοῦ πατριᾶς καὶ τοῦ γένους Δαβὶδ ἀνατείλας ἡμῖν σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλεύοντων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ πατρὸς (1).

Ποιῆσαι ἔλεος.

V. 72.

I. f. 133.

Ἐλεος καὶ δικαιοσύνη Χριστός· ἡλεήθη γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ δεδικαιώμεθα, ὅθεν τοῦ φαυλότητος ῥύπους ἀπονηφάμενοι διὰ πίστεως δηλονότι τοῦ εἰς αὐτόν.

Καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ.

V. 76.

A. f. 12, b.
E. f. 30.
H. f. 55.

Ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο σκόπει, ὅτι ὕψιστός ἐστιν ὁ Χριστός, οὗ πρόεδρος Ἰωάννης καὶ τῇ γυνήσιν καὶ τῷ κηρύγματι· καὶ τῶν λοιπὸν φήσουσιν οἱ ἐλαττοῦντες αὐτοῦ τὴν θεότητα (2); πῶς ἡ οὐ βούλονται συνιέναι, ὅτι τὸ καὶ σὺ προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, παρὰ Ζαχαρίας εἴρηται, ὡς καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν αὐτῶν γεγονότων, ὡς Θεὸς δηλαδὴ;

Ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθυμένουσιν.

V. 79.

Τοῖς οὖν ἐν νόμῳ καὶ κατὰ τὴν Ἰεσσαίαν λύχνῳ ἦν οἷα τις Χριστοῦ προβαδίζων ὁ Βαπτιστής, καὶ περὶ αὐτοῦ προανεφώνηκεν ὁ Θεός· ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου· * προετύπου ἡ αὐτὸν καὶ ὁ νόμος, κελεύων ἄσβεστον διατηρεῖσθαι τὸν λύχνον ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ· ἀλλ' οἱ Ἰεδαῖοι χρέον βραχὺν ἐπ' αὐτῷ ἡσθέντες διὰ γε τὸ προσδραμεῖν αὐτοῦ τῷ βαπτίσματι, καὶ θαυμάσαι τὸ βίον, εὐθὺς κατεκοίμηνσαν αὐτὸν τῷ θανάτῳ, μονονεχὶ τὸ ἀφανῆ λύχνον κατασβεστύνοντες· διὰ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἔλεγε περὶ αὐτοῦ· * ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμηνος καὶ φαίνων· ὑμεῖς ἡ ἡμεῖς ἐλάσαστε μικρὸν ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ.

* Ps. CXXXI 17.

* Ioh. V. 35.

Τοῦ κατεσθύναι τοὺς ποδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

V. 79.

I. f. 132.

Ἐπλανᾶτο μὲν γὰρ ἡ οὐρανὸν τῇ κτίσει παρὰ τὴν κτίσιν λατρεύουσα, καὶ τῷ τοῦ ἀμαθείας κατεμυχάνετο σκότῳ, καὶ νύξ

(1) In codd. dicitur Victoris et Cyrilli. Latine tantum Corderius sub Victoris nomine.

(2) Intelligit Arianos qui Filium Deum quidem, sed tamen Patre minorem dicebant; id quod Eusebius quoque, utpote arianus, scribit in psalmi praesertim 88. interpretatione.

οἷα τις τῶ ἀπάντων ὁμοίαις ἐμπύπτουσα,
τὴ φύσει τὴ ἀληθείᾳ ὄντα θεὸν ὁρᾶν οὐκ
ἀφ' ἑαυτῆς ἀνέτειλεν δὲ τοῖς ὅξιν Ἰσραὴλ φωτὸς
καὶ ἡλίας δίκην ὃ τῶ ὅλων κύριον.

ΚΕΦ. Β΄.

v. 79.

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις κ. τ. λ.

A. f. 14. b.
E. f. 63. b.
F. f. 750.
H. f. 63. b.

Χρησίμως δὲ καὶ ἀναγκαίως ἐπεσημή-
νατο ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ τῶ σωτῆρος ἡμῶν γλυ-
πῆσεως καιρόν· ἵνα τὸ μάθωμεν, ὡς βασι-
λεὺς τῶ ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, οὐκ ἦν παρὰ τῶ ὅξιν
Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἀρχόντες ἐκ-
ληγόμηναι, εἰκότως ὁμοιόμνηται τῶ τῶ Καί-
σαρος Θεωσιμάτων, ὡς ὑπὸ σκῆπτρα λοι-
πὸν ἔχοντος μὴ τῶ ἄλλων τῶ Ἰουδαίων· οὕτω
γὰρ κετέλευκε γλυπῆσαι τὸ ἀπογραφήν.

v. 4.

Διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ.

E. f. 63. b.
F. f. 748. b.

Ἡ μὲν οὖν τῶ ἱερῶν εὐαγγελίων βί-
βλον εἰς (Ϟ) Ἰωσήφ τὸ γλυκαλογίαν κατ-
άγουσα, ἐκ τοῦ δαυιτικοῦ ἔχοντα οἴκου
τὸ γένος, ἔδειξε δι' αὐτοῦ καὶ τὴν παρ-
θένον τοῦ Δαβὶδ συμφυλέτιν, τοῦ θείου
νόμου τὰς συζυγίας ἀπὸ φυλῆς Θεσπίζον-
τος γίνεσθαι τῆς αὐτῆς· ὃ δὲ τῶ οὐρανίων
ὑποφῆτης δογμάτων, ὁ μέγας ἀπόστολος
Παῦλος *, ἀναφανδὸν ὁμοσφει πῶς ἀλή-
θειαν, ὅξιν Ἰουδα μαρτυρῶν ἀνατεῖλαι (Ϟ)
κύριον. — Ἀλλὰ διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνό-
τητα συνενεχθεῖσαι φύσεις τὴν ἀληθινήν,
εἰς δι' ὅξιν ἀμφοῖν θεὸς καὶ υἱός, οὐχ ὡς
τῆς τῶ φύσεων ὁμοφωρίας ἀνηρημένης διὰ
πῶς ἔνωσιν· δύο γὰρ φύσεων ἔνωσις γέγο-
νε· διὸ ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον
ὁμολογοῦμεν· κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγ-
χύτου ἐνώσεως ἔνοιαν, Θεοτόκον τὴν ἁγίαν
παρθένον κηρύττομεν, διὰ τὸ (Ϟ) θεὸν
λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι,
καὶ ὅξιν αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνῶσαι ἑαυ-
τῇ τὸ ὅξιν αὐτῆς ληφθέντα ναόν (1)· ὁρῶμεν
γὰρ ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις
καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως
καὶ ἀδύνατον· ἡ γὰρ σὰρξ, σὰρξ ἐστὶ
καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε θεοῦ σὰρξ·
ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λόγος, θεός ἐστι καὶ οὐ

dam mentibus omnium offusa, verum na-
turemque Deum cernere non sinebat. Sed
enim Israelitis lucis solisque instar exor-
tus est omnium Dominus.

CAP. II.

Factum est autem diebus illis etc.

Utiliter immo necessario designavit evan-
gelista Servatoris nostri nativitatē tempus.
Namque ut cognoscamus, regem de fami-
lia Davidis tunc nullum fuisse apud Israhe-
litas, sed eorum principes defecisse, recte
meminit Caesaris edictorum, ceu qui cum
ceteris populis Iudaeam quoque sceptro suo
cohiberet. Sic enim descriptionem omnium
mortalium fieri mandaverat.

Eo quod esset de domo et familia Davidis.

Sacrorum evangeliorum liber, ad Iose-
phum stirpis seriem deducens, qui de Da-
vidis familia genus erat sortitus, demon-
strat simul Virginem quoque de Davidis
tribu aequae ac illum fuisse, quia divina lex
coniugia intra eandem tribum fieri iubebat.
Ceterum caelestium dogmatum interpretes,
magnus apostolus Paulus, veritatem palam
edicit, ex Iuda ortum esse Dominum testans.
— Diversae quidem ad veram unitatem fa-
ciendam concurrerunt naturae, unusque ex
utraque Deus filius: non quod naturarum
diversitas ob adunationem perempta fue-
rit; nam duarum potius naturarum adu-
natio facta est: propterea unum Christum,
unum filium, unum dominum confitemur.
Atque ob hanc inconfusae adunationis sen-
tentiam, deiparam quoque sanctam Virgi-
nem praedicamus, quia nimirum Dei Ver-
bum caro factum est et homo, atque ab
ipso conceptu copulavit sibi sumptum ex
Virgine templum. Cernimus enim duas na-
turas indivisibili adunatione copulatas, in-
distincte, inseparabiliter. Nam caro, caro
est non deitas, quamquam Dei caro facta
est. Aequae Verbum, Deus est non caro,
quamquam ob dispensationis mysterium

(1) Confer in nostra editione p. 77. Cyrillum orat. de Deipara cap. 4.

carnem illam sibi propriam effecit. Etsi autem et diversae et inaequales naturae sunt quae ad unitatem (Christi) faciendam concurrerunt, unus tamen ex utraque solusque est; neque licet unicum dominum Iesum Christum in hominem seorsum dividere, et item in Deum seorsum; sed unum eundemque dicimus esse Christum Iesum, naturarum diversitatem probe scientem, ipsasque sine ulla mutua confusione retinentem.

Cum Maria desponsata sibi uxore
praegnanter.

Desponsatam ait fuisse sacer evangelista Iosepho Mariam, ut demonstret manentibus tantum sponsalibus evenisse conceptionem, miramque Emmanuhelis nativitatem, praeter humanae naturae leges. Non enim Virgo virili suscepto semine partum effudit. Quenam autem rei ratio? Omnium inchoatio Christus, et secundus ut aiunt scripturae Adamus, Spiritu sancto operante genitus fuit, ut ad nos quoque gratiam transmitteret. Futurum quippe erat, ut nos pariter haud iam diutius hominum filii, sed Dei potius essemus, in Christo scilicet primo per Spiritum regenerationem adepti; ut fieret ipse primogenitus inter omnes, prout ait sapientissimus Paulus. Providentissime autem census occasio sanctam Virginem misit Bethleemum, ut alterius quoque vaticinii exitum videremus. Scriptum est enim, ut diximus: et tu Bethleem domus Ephrathae, modica es ut sis in millibus Iudae: ex te mihi exhibit qui dux fiet in Israhele. — Iis autem qui dicunt, quod si carnaliter peperit Virgo, ipsa corrupta fuerit; sin vero minus corrupta fuerit, phantastice tantum peperisse; nos dicimus: propheta ait, dominum Deum Isra-

σάρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποίησατο πλὴν σάρκα οἰκονομικῶς· εἰ δὲ καὶ διάφοροι καὶ ἀλλήλαις ἄνισοι τῷ εἰς ἐνότητα συνδεδραμνηκῶτων αἱ φύσεις, ἀλλ' οὖν εἷς ὁ ἐξ ἀμφοῖν γε μόνος· καὶ οὐ διαίρετέον (Ὡ) ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν ἰδικῶς, ἀλλ' ἕνα καὶ (Ὡ) αὐτὸν εἶναι φαμέν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸ τῶν φύσεων εἰδότα διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτως ἀλλήλαις αὐτὰς διατηροῦντα (1).

Σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί,
οὔσῃ ἐγκύῳ.

v. 5

Ὁ δὲ γε ἱερὸς εὐαγγελιστὴς, μεμνηστεῦθαι φησὶ τῷ Ἰωσήφ τῇ Μαρίᾳ, διηκνὺς ὡς ἐπὶ μόνοις τοῖς μνηστροῖς ἢ σύλληψις, καὶ παράδοξον ἢ γέννησις τῇ Ἐμμανυῇ, καὶ τοῖς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσεως οὐκ ἀκολεθῆσα νόμοις· οὐ γὰρ τέτοκεν ἢ ἀγία παρθένος, ἀνθρωπίνῃ σπέρματος λαβῆσα καταβολήν· καὶ τίς ὁ τοῦδε λόγος; ἢ πάντων ἀπαρχὴ Χριστὸς, ὁ δευτέρῳ Ἀδὰμ καὶ τὰς γραφὰς, γνηστὸς γέγονε πνεύματος, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ὡδαπέμῃ τὴν χάριν· ἐμέλλομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπων ἐτι χρηματίζαν τέκνα, Θεοῦ ἢ μᾶλλον, τὸ διὰ τὸ πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν πρώτῳ λαχόντες Χριστῷ· ἵνα γένηται αὐτὸς πρωτεύων ἐν πᾶσι, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· * οἰκονομικώτατα ἢ τὸ ἀπορηφῆς ὁ καιρὸς πέπομφεν εἰς Βηθλεὲμ τὴν ἁγίαν παρθένον, ἵνα ἐτέραν ἰδωμεν προφητείαν ἐκτετελεσμέναν· γέγραπται γὰρ ὡς ἐφημεν· καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τῇ Ἐφραθᾷ (2), ὀλιγοσὸς εἴ τ' εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξηγύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχόντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. * — Πρὸς δὲ εὖ λέγοντας, ὅτι εἰ σαρκὶ γεγέννηται ἢ παρθένος, διέφθαρται· εἰ δὲ οὐ διέφθαρται, καὶ φαντασίαν γεγέννηται, φαμέν· ὁ προφήτης λέ-

A. I. 11.
E. I. 61.
F. I. 718. b.
H. I. 62.

* Coloss. I. 15.
E. I. 65. b.
F. I. 750.

* Matth. II. 6.
B. I. 22.

(1) Saepe etiam alibi, ut heic, de duabus manentibus in Christo naturis perspicue locutus est Cyrillus, puta in libris atque epistolis adversus Nestorium (praesertim in illa quae incipit καταφλουαροῦσι), in dialogo quod unus sit Christus, in scholiis, atque in novis quae nos ipsi edidimus eiusdem scriptis. Quamobrem singulari Severi antiocheni impudentia atque mendacio opus fuit, ut Cyrillum haereseos suae monophysiticae patronum esse iactaret.

(2) Ita codices A. E. F. H. sine negante particula, uti reapse se habet textus hebraicus Michaeae V. 2, cum gr. et lat. vulgato; qua super re satis dictum est a sacris criticis, praesertim a S. Hieronymo ad Mich. loc. cit. et epist. 57.

* Ezech. XLIV. 2.

γεν, ἔτι [κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ] εἰσῆλθε
καὶ ἐξῆλθε, καὶ μένει ἡ πόλις κεκλεισμένη·
καὶ εἰ ἀσυγχύτως ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,
ἀσπέρως πάντως συλληφθεῖς, ἀφθόρως
γενένηται.

v. 7.

Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

A. f. 25.
B. f. 22. b.
E. f. 71.
F. f. 755. b.
H. f. 71.

Ποῖον ἄρα πρωτότοκον; πρωτότοκον
λέγει νῦν, οὐ (ὧ) πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς,
ἀλλὰ (ὧ) καὶ πρῶτον καὶ μόνον· ἐστὶ γάρ
τι καὶ τοιοῦτον εἶδεν ἐν ταῖς σημασίαις
τοῦ πρωτότοκου· καὶ γὰρ καὶ πρῶτον ἐστὶν
ὅτε (ὧ) μόνον ἡ γραφή καλεῖ· ὡς τὸ, ἐγὼ
εἰμι Θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἐστὶν
ἕτερος· * ἵνα οὖν δείξῃ, ὅτι οὐ ψιλὸν ἄν-
θρωπον ἐγέννησεν ἡ παρθένος, ἐπήγαγην
τὸ πρωτότοκον· ἕτερον γὰρ οὐκ ἔσχεν υἱόν,
μείνασα παρθένος, ἀλλὰ (ὧ) τοῦ πατρὸς·
περὶ οὗ καὶ Θεὸς, καὶ πατὴρ διὰ φωνῆς
τῆς Δαβὶδ βοᾷ· * καὶ γὰρ πρωτότοκον θή-
σομαι αὐτὸν ἐψιλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι
τῆς γῆς· τούτῃ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος
ἐξημνημονεύει λέγων· * ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ
(ὧ) πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκὴν, λέγει·
καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγ-
γελοι Θεοῦ· εἶτα πῶς εἰσβέβηκεν εἰς τὴν
οἰκὴν; ἔξω γὰρ ὑπάρχει αὐτῆς, οὐ το-
πικῶς μᾶλλον ἀλλὰ φυσικῶς ἕτερος ἢ καὶ
φύσιν ἐστὶν παρά γε ὅτι καὶ πᾶσαν τὴν οἰκὴν
μένει· εἰσβέβηκε ἢ εἰς αὐτὴν χυμὸς ἄν-
θρωπος, καὶ μέρος αὐτῆς χηματίσας διὰ
τὴν σάρκωσιν· καὶ τοι γὰρ μονογενὴς ὑπάρ-
χων Θεῷ, καὶ γέγονεν ἡμεῖς ἀδελφός,
ταύτῃ τοι καὶ ὀνομάσθην πρωτότοκος, ἵνα
ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἀνθρώπων υἱοθεσίας γε-
γονώς, καὶ ἡμᾶς υἱοὺς Θεοῦ χυμὸς ὡσα-
σκευάσῃ.

* Ps. LXXXVIII.
28.

* Hebr. I. 6.

E. f. 73.
F. f. 738.

Ὡς τὸ πρωτότοκον, περὶ τῆς οἰκο-
νομίας εἰρησθαι νόμιζε· καὶ γὰρ τὴν Θεό-
τητα μονογενῆ· πάλιν μονογενὴς μὲν καθ'
ὃ λόγος ἐστὶν ἐκ πατρὸς, ἀδελφούς καὶ
φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἐτέρῳ τινὶ συστα-
τόμενος· εἰς γὰρ καὶ μόνος ὁ ὁμοούσιος
τῷ πατρὶ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκον δὲ
διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβα-
σιν· ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται,
οὐδεμιᾶς αὐτῷ προσωπεπλεγμένης αἰτίας,

helis ingressum esse atque egressum, et ta-
men ianuam clausam mansisse. Praeterea
si inconfuse Verbum factum est caro, abs-
que semine prorsus conceptum, sine ulla
item corruptione natum est.

Peperitque filium suum primogenitum.

Quem, inquam, primogenitum? Primo-
genitum nunc dicit, non primum inter fra-
tres, sed primum simul et unicum. Nam
et hic quoque vocabuli « primogeniti » sen-
sus est. Etenim primus dicitur interdum
a scriptura qui unus est. Veluti illud: ego
sum Deus primus, et mecum non est alter.
Ut ergo ostenderet haud simplicem homi-
nem a Virgine genitum, addidit « primo-
genitum. » Non enim alium habuit filium,
quum virgo permanserit, nisi patris (cae-
lestis) filium; de quo Deus pater voce Da-
vidis clamat: et ego primogenitum ponam
illum, excelsum prae regibus terrae. Huius
sapientissimus quoque Paulus meminit di-
cens: et cum introducit primogenitum in
orbem terrae, dicit: et adorent eum om-
nes angeli Dei. Iam vero quomodo in mun-
dum introiit? Est enim extra ipsum non
localiter sed potius naturaliter. Diversus
enim natura est a re quavis in universo
mundo contenta. Introiit ergo in mundum,
quatenus factus est homo, mundique pars
coepit esse propter incarnationem. Quam-
quam vero divinitus erat unigenitus, at-
tamen postquam frater noster evasit, tum
dum primogenitus quoque nominatus
est; ut quatenus adoptivorum hominum
princeps factus est, nos pariter Dei filios
fieri curaret.

Primogenitum, ob dispensationis my-
sterium dictum esse puta: etenim secundum
deitatem, unigenitus est. Rursus unigeni-
tus est, quatenus Verbum est ex patre, fra-
tres naturales non habens, nec alii cui-
quam connumeratus: unus enim solusque
est consubstantialis patri filius Dei. Pri-
mogenitus autem propter suam ad crea-
turas inclinationem. Cum ergo unigenitus
appellatur, sic nempe absolute dicitur, quin

ulla causa admisceatur, ob quam reapse taliter nominetur, quum utique unigenitus Dei sit in patris sinu. Cum autem primogenitum ipsum sacrae appellant scripturae, statim addunt et quorum sit primogenitus, nec non causam ob quam eiusmodi appellationem sortitus sit. Dicunt enim primogenitum inter multos fratres, et primogenitum ex mortuis: illud quidem, quatenus factus est per omnia similis nobis absque peccato: alterum vero, quatenus ipse primus carnem suam ad immortalitatem resuscitavit. Porro unigenitus extitit secundum naturam, ceu solus ex patre Deus de Deo, solus de solo, Deus ex Deo effulgens, lumen de lumine. Primogenitus autem propter nos, ut quoniam primogenitus eorum qui facti sunt dicitur, per ipsum salvetur quicquid pari ac ille conditione est. Nam si eum esse primogenitum prorsus necesse est, sequitur ut ii quoque quorum est primogenitus, maneat. Quod si, prout vult Eunomius, primogenitus ex Deo dicitur ceu primus inter multos genitus; pariterque est Virginis primogenitus; utique ex hac etiam talis fuerit, tamquam alio prior. Iam quia reapse solus, non autem prior aliis, ex Maria primogenitus prodiit; utique ex Deo quoque primogenitus processit, non tamquam primus in multis, sed tamquam unus revera genitus. Praeterea, si priora recte dicuntur causa posteriorum; primoque Deus erat et Dei filius, utique eorum, qui filii appellantur, causa filius est, quia hi ab illo nomen sunt auspicati. Ergo qui posteriorum filiorum causa est, merito dicitur primogenitus, non quod primus ortu sit inter illos, sed quia obtinendae filiorum appellationis causa ipsis fuit. Ac sicuti, quia pater dicitur primus, iuxta illud, ego sum, inquit, primus, et ego novissimus, minime hinc prorsus cogimur credere illum posteriorum affinem; ita etiamsi primus dicitur in creatis rebus filius, sive ante omnem creaturam primogenitus, non

καθ' ἣν ὅστιν μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀπολελυμένως, μονογενὴς Θεὸς ὢν εἰς τὸ κόλπον τοῦ πατρὸς. * ὅτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἱ θεῖαι καλοῦσι γραφαί, εὐθύς ὑπέρκειται καὶ ὢν ὅστις πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτῃ ἐκ τὴν ἐπωνυμίαν· φασὶ γὰρ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς *, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν. * τὸ μὲν, καθ' ὃ γέγονεν ὁμοῖος ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμάρτίας· τὸ δὲ, καθ' ὃ πρῶτος αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέσχετο. Ἐστὶ μονογενὴς μὲν καὶ φύσιν, ἅτε δὴ μόνος ὢν ἐκ πατρὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀναλάμψας, καὶ φῶς ἐκ φωτός· πρωτότοκος δὲ δι' ἡμᾶς, ἵν' ἐπειδὴ καλεῖται τῷ πεποιημένων πρωτότοκος, δι' αὐτὸν σώζηται τὰ κατ' αὐτόν· εἰ γὰρ δεῖ πάντως αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μνηοῦσι πάντως καὶ ὢν ὅστις πρωτότοκος· εἰ δὲ κατ' Εὐνόμιον πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ λέγεται ὡς τὸ πολλῶν πρῶτος γνηθεὶς, ἐστὶ δὲ καὶ ἐκ παρθένου πρωτότοκος, εἴη ἂν ὅτι αὐτῆς ὡς πρῶτος ἑτέρου· εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ ἄλλων γνηθεὶς, ἐκ Μαρίας πρωτότοκος κέκληται, καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρα πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γνηθεὶς (1). ἔτι εἰ τὰ πρῶτα τῷ ὁστέρων αἰτία ὁμολόγηται, πρῶτον ἢ ἢν Θεὸς καὶ Θεοῦ υἱός, τῷ ἄρα υἱὸν λεγομένων αἰτίος ὁ υἱός, ὡς ὅτι ἐκείνου λαχόντων τὴν κλησιν· ὁ ἄρα αἰτίος τῷ ὁστέρων υἱὸν, λέγοιτο ἂν πρωτότοκος δικαίως, οὐχ ὡς πρῶτος ἐκείνων ὑπάρξας, ἀλλ' ὡς πρῶτος τὸ υἱοῦ προσηγορίας γνηθῆναι αὐτοῖς αἰτίος· καὶ ὥστε τὸ λέγεσθαι πρῶτον τὸ πατέρα, ἐγὼ γὰρ φησιν εἰμὶ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, οὐκ ἀναγκάσει πάντως αὐτὸν συγγρηῆ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι, οὕτω καὶ πρῶτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ υἱός, εἴτ' οὖν πρωτότοκος πρὸ πάσης κτίσεως, οὐ πάντως ἔσαι τῷ ποιημάτων εἶς· ἀλλ' ὥστε ὁ πατὴρ ἀρχὴν ἑαυτὸν τῷ πάντων ἀποδαικνύντων ἔλε-

* Joh. I. 18.

* Rom. VIII. 29.

* Coloss. I. 18.

(1) Animadvertite acutum et theologicum Cyrilli argumentum.

γην, ἐγὼ εἰμι πρῶτος, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς
πρῶτος τῆς κτίσεως λέγεται δι' αὐτοῦ
γὰρ τὰ πάντα γέγονεν· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ
πάντων κτισμάτων ἀρχὴ, ὡς κτίσεως καὶ
δημιουργός.

V. 7.

Καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ.

A. I. 29.
B. I. 78. D.
E. I. 76.
H. I. 81. D.

Εὗρεν ἀποκτινωθέντα τὸ ἀνθρώπον·
διὰ τοῦτο ἐν φάτῃ ὡς ἐν τάξῃ βοφῆς τέ-
θαι, ἵνα τὸ κτηνοπρεπὴ μεταμείψαντες
βίον, εἰς τὸ ἀνθρώπου πρέψαν ἀνακομι-
σθῶμεν σύνεσιν· καὶ οἱ κτηνώδεις τῇ ψυχῇ,
προσελθόντες τῇ οἰκείᾳ ζαπέζῃ τῇ φάτῃ,
εὗρωμεν μηκέτι χόρτον, ἀλλ' ἄρτον τὸν ἐξ
οὐρανοῦ, τὸν ζῶντος σώμα.

V. 8.

Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀρκαλοῦντες.

B. I. 23. D.

Ποιμέσι ἢ πρῶτον ἀποκαλύπτεται τὸ
ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὑμνέμενον μυστήριον, οἳ τι-
νες τύπων ἐπέιχον τὰς ἐκκλησίας μελλόν-
των ποιμαίνειν· αὐτοὶ γὰρ ἔδωκεν καὶ πρῶτος
ἀκούειν τὸ ἐπὶ γῆν εἰρήνην, διότι καὶ οἱ πνευ-
ματικοὶ ποιμένες ἐμύχλον τὴν εἰρήνην ὁπω-
ρεῖν παντὶ τῷ τῇ ἐκκλησίας πληρώματι· ἐτι
ἢ τὸ τῶν ποιμένων πρόσωπον, καὶ ἡ γηρομένη
διὰ τὴν ἀποκαλύψεως αὐτοῖς χαρὰ σημαίνε-
σαφῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἦλθε πρόβα-
τον ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ποιμένας γὰρ οὐδὲν οὐ-
τως εὐφραίνειν οἶδεν, ὡς ἡ τῇ ἀπολωλὸς
βοσκήματος εὐρεσις· ὅπερ καὶ ἡν ἑτέρω τινὸς
εὐρεῖν, ἢ τῇ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ· εἴτα ἡ
Βηθλεὲμ οἶκος ἄρτος ἐρμηνεύεται, πᾶς ἐμύχλον
οἱ ποιμένες μὲν τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης ἐπέ-
γευσθαι, ἢ ἐπὶ τῇ πνευματικῇ οἰκῇ τῇ οὐρανίᾳ
ἄρτι, τοῦτέστι τῇ ἐκκλησίᾳ; ἐν ἣν μυστικῶς
καθ' ἐκάστω ἐρμηνεύεται ὁ ἐκ τῆς οὐρανῆς κα-
ταβάς ἄρτος, καὶ ζῶν διδὼς τῷ κόσμῳ (1).

A. I. 29. b.
B. I. 23. b.
C. I. 79. b.
E. I. 76.
H. I. 83. b.
K. I. 3.

Ποιμένες γεγονάσι τῇ μυσταγωγμένῃ
ἀπαρχῇ· βλέψαι ἢ πάλιν ὁ τύπος εἰς ἀλή-
θειαν· ποιμέσι γὰρ τοῖς πνευματικοῖς ἐμ-
φανῇ καθίστησιν αὐτὸν ὁ Χριστός, ἵνα αὐ-
τὸν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελίζωνται· καθάπερ
ἀμέλει καὶ οἱ τότε ποιμένες ἐδιδάσκοντο μὲν
παρὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· δραμόντες ἢ, τοῖς
ἑτέροις ἀπήγγελλον· ἄγγελοι ἢ οὖν τῇ περὶ

ideo tamen unus erit ullatenus ex creatis.
Sed quemadmodum pater, ut se principium
omnium ostenderet dixit, ego sum primus,
sic etiam filius primus in creatis rebus di-
citur: per ipsum enim omnia sunt facta,
ipseque est creaturarum omnium princi-
pium, utpote conditor et creator.

Et reclinavit eum in praesepio.

Invenit hominem iumentis instar effe-
ctum. Idcirco Iesus ceu pabulum in prae-
sepi positus fuit, ut nos beluinam vitam
omittentes, ad dignum homine intellectum
redeamus: et qui animo efferato fuimus,
ad hanc eius praesepe mensam venientes,
iam non foenum inveniamus, sed panem
de caelo, corpus vivificum.

Et pastores erant in eadem regione vigilantes.

Celebratum hymno ab angelis myste-
rium pastoribus ante omnes revelatur, qui
typum futurorum in ecclesia pastorum ge-
rebant. Illos nimirum oportuit primos au-
dire verba « in terra pax » quia spirituales
pastores pacem universo ecclesiae populo
proclamaturi erant. Praeterea pastorum
persona, et excitatum iis ex hac revelatio-
ne gaudium, significant prorsus advenisse
ad errantem ovem pastorem. Etenim nihil
magis pastores delectat, quam amissae pec-
cudis inventio; quam quidem invenire ne-
mo nisi princeps pastorum Christus poterat.
Deinde quia Bethleem panis domum inter-
pretatur, ubinam congregari post pro-
mulgatum evangelium debebant pastores,
nisi in spiritali caelestis panis domo, id est
ecclesia? in qua mystice quotidie sacrifi-
catur is qui de caelo descendit panis, et
vitam mundo suppeditat?

Initiatorum primitiae pastores fuerunt:
rursus itaque ad veritatem spectat typus.
Spiritualibus namque pastoribus semet Chri-
stus demonstrat, ut hi deinceps ipsum
aliis annuntient. Prorsus ut tunc pastores
a sanctis angelis edocti, aliis vicissim fes-
tinantes rem nuntiaverunt. Itaque angeli
initium praedicandi Christi faciunt, lau-

(1) Animadvertite missae quotidianae in vetere etiam ecclesia consuetudinem.

dantque ut Deum illum, qui ex muliere mirabiliter secundum carnem natus erat. Deus enim reapse erat in specie nostra rerum omnium dominus, ut inflictam primae mulieri maledictionem antiquaret. Dictum quippe illi fuerat: in dolore filios paries. Sed postquam mulier incarnatum peperit Emmanuhelem, qui vita est, maledictionis vis excidit, extinctus fuit una cum morte etiam pariendi dolor in terrenis matribus. Vin aliam quoque rei causam cognoscere? Sapientissimi Pauli memento de Christo scribentis: quod enim impossibile erat in lege, quatenus ea propter carnem infirmabatur, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum; ut iustificatio legis in nobis compleretur, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Quid ergo est, quod in similitudinem carnis missum fuisse filium dicit? Latet in carnis nostrae membris peccati lex, et congenitarum cupiditatum insanus motus. Dei autem Verbum homo factum, sanctam habuit carnem vereque purissimam: eratque in similitudine carnis nostrae, non tamen secundum illam: alienum quippe omnino erat, ab inhaerentibus corpori nostro iniquationibus, motuque et proclivitate quae nos ad illicita defert. Porro haec causa fuit cur Servator incarnari voluerit.

Et pannis eum involvit.

Cum vides infantem fasciis involutum, cave ne in eius sola secundum carnem nativitate mentem tuam defigas, sed scande potius ad dignae Deo maiestatis contemplationem: in caelum nempe conscende; sic enim in supernis spectabis excelsitatibus, eximia gloria circumdatum: videbis, inquam, in sublimi sedentem throno: audies seraphim hymnis eum celebrantes, plenumque dicentes caelum ac terram maie-

αὐτῆς κηρυγμάτων ἀπάρχονται· καὶ δοξολογοῦσιν ὡς Θεὸν τὸ κτ' σάρκα ἐκ γυναικὸς παρθένου γεγεννημένον· θεὸς γὰρ ἦν ἐν εἰδῇ τῷ κατ' ἡμᾶς ὁ τ' ὅλων κύριος, ἵνα λύσῃ τὴν ἁρὰν τὴν ἐπὶ τῇ πρώτῃ γυναικί· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτήν, ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· * ὡς γὰρ εἰς θάνατον τίκτεται, τὸ τ' ἀνίας ἐσχήκασι κέντρον· ὅπῃ δ' ἡ γυνὴ τέτοκε κτ' σάρκα τ' Ἐμμανουὴλ ὅς ἐστι ζωὴ, λέλυται τ' ἀρᾶς ἡ δύναμις, σωμαπέσβη τῷ θανάτῳ καὶ τὸ ἐν λύπαις γυνᾶν τὰς ἐπὶ γῆς μητέρας (1)· βέβηκα καὶ ἐτέραν αἰτίαν τῇ παράγματος ἐκμαθεῖν; μέμνησο τῇ σοφώτατῃ Παύλῳ γεγραφότος περὶ Χριστοῦ· * τὸ γὰρ ἀδύνατον τῷ νόμῳ, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τὴν σαρκὸς, ὁ Θεὸς τ' ἐαυτῆς υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμάρτίας καὶ περὶ ἀμάρτίας, κατέκρινε τὴν ἀμάρτιαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τῷ νόμῳ πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κτ' σάρκα παπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα (2)· τί οὖν ἐστὶ τὸ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας ἀπεσάλαθαι λέγειν τῷ υἱόν; ἐμφωλεύει μὲν τοῖς μέλεσι τὴν σαρκὸς ἡμῶν, τὴν ἀμάρτιαν ὁ νόμος, καὶ τὸ ἐμφύτων ἐπιθυμιῶν τὸ ἐκτοπον κίνημα· ὁ δὲ γε τῷ Θεοῦ λόγος χυλόμυρος ἀνθρώπος, ἁγίαν εἶχε τὴν σάρκα καὶ πάναγνον ἀληθῶς· καὶ ἐν ὁμοιώσει μὲν τὴν ἡμετέρας σαρκὸς, οὐ μὴν ἐτι καὶ κατ' αὐτήν· ἀπήλλακτο γὰρ εἰς ἅπαν τὰ ἐμπεφυκότων τοῖς ἡμετέροις σώμασι μολυσμῶν, κινήματων καὶ ῥοπῆς τῇ ἡμᾶς ἀποφερούσης ἐφ' ἧ μὴ θέμις· ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ αἰτία τῇ σωτῆρος σαρκώσεως.

Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν.

Ὅταν ἴδῃς βρέφους ἐσπαργανωμένους, μὴ μέχρι μόνης τῇ κτ' σάρκα γυνήσεως αὐτοῦ τῇ σεαυτοῦ διάνοιαν σήσης, ἀλλ' ἀναπήδησον εἰς θεωρίαν τῇ θεοπροποῦς δόξης αὐτοῦ· ἀνάβηθι τὸ οὐρανόν· οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτω θεωρήσεις ὑψώμασι, πῶς ὑπερτάτῳ ἔχοντα δόξαν, ὁψικαθήμενον ἐπὶ θρόνον ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον· ἀκούσῃ τῇ σεραφίμ ὑμνολογούντων αὐτὸν, πλήρη τε εἶναι λεγόντων τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῇ δό-

* Gen. III. 16.

* Rom. VIII. 3.

v. 7.

A. f. 30. b.
C. f. 108. b.
E. f. 81.
F. f. 766.
H. f. 86.
I. f. 75.

(1) Hoc spiritali aliquo sensu intelligendum videtur. Nisi forte Cyrillus unice designat B. Mariam, quae certe sine dolore peperit.

(2) Confer quae adnotat Cyrillus in commentario ad hunc Pauli locum in editione nostra.

ξης αὐτοῦ· γέγονε ἡ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῇ γῆς·
 δόξα γὰρ Θεοῦ περιήσφαλε ὅν ποιμένας·
 καὶ πληθὺν ἦν σφατῆς οὐρανὸς δοξολο-
 γούντων Χριστόν· πλείστοι μὲν γὰρ ἐξηγνή-
 θησαν καὶ καιροὺς ἅγιοι προφηταί, ἀλλ'
 οὐδείς ἐκείνων ἐδοξολογήθη πώποτε διὰ
 φωνῆς ἀγγέλων· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν καὶ
 ἐν μέτροις τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκέται Θεοῦ
 γνήσιοι· Χριστὸς ἡ οὐχ' οὕτως· Θεὸς γὰρ
 ἔστι καὶ κύριος καὶ προφητῶν ἁγίων ἀποστο-
 λούς· καὶ ὡς ὁ ψάλλον φησὶ *, τίς ἐν νεφέ-
 λαις ἰσωθήσεται τῷ κυρίῳ; καὶ τίς ὁμοιω-
 θήσεται ἐν υἱοῖς Θεοῦ; ἡμῖν μὲν γὰρ τοῖς
 ὑπὸ ζυγὰ καὶ φυσικὴν δουλείαν, ἐν χάριτος
 τάξει προσενέμεται παρ' αὐτοῦ τὸ τῷ υἱό-
 τητι ὄνομα· Χριστὸς δ' ἐστὶν ἡ ἀλήθεια,
 τοῦτέστιν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ καὶ φύσιν υἱὸς,
 καὶ ὅτε γέγονε σάρξ· μεμίνηκε γὰρ ὁ ἦν,
 καὶ τοὶ προσλαβόντες οὐκ ἦν· ὅτι ἐστὶν
 ἀληθὲς ὃ φημι, πιστώσεται πάλιν ὁ προ-
 φήτης Ἠσαΐας λέγων· * ἰδοὺ ἡ παρθένος
 ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέ-
 σεσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανὴλ· βούτυ-
 ρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν ἢ γινῶναι αὐτὸν
 προελέδω πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν·
 διότι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ
 κακόν, ἀπαθεῖ πονηρίαν καὶ ἐκλέξαται τὸ
 ἀγαθόν· καὶ τοὶ πῶς οὐχ' ἅπασιν ἐναρ-
 γές, ὅτι παιδίον νεογνὸν καὶ ἀρτιθαλές, καὶ
 οὐκ ἔχον ἀπὸ τῆς ἡλικίας τὸ δύνα-
 σθαι τι νοεῖν; ἀνικάνως ἔχει πρὸς διάκρι-
 σιν πονηροῦ τε καὶ ἀγαθοῦ πράγματι;
 οἶδε γὰρ ὅλως οὐδέν· ἀλλ' ἐν γε τῷ πάντων
 σωτήρι Χριστῷ θαῦμα μέγα καὶ ἐξαίσιον ἦν·
 ἡσθιε μὲν γὰρ, ὡς βρέφος ὃν ἔτι, βούτυ-
 ρόν τε καὶ μέλι· βούτυρόν ἡ καλεῖ τὸ γάλα
 τῆς παρθένου ὁ προφήτης, διὰ τὸ μὴ ἐκ
 θηλυτικῆς καὶ ἡδονῆς καὶ ἐκλύσεως γεγε-
 νῆσθαι αὐτό· πεπηγὸς δὲ εἶναι καὶ στερεόν,
 μὴ ἢ πικρίαν ἔχειν τῇ ἀμαρτίας, ἀλλὰ τῇ
 μέλιτι τὴν γλυκύτητα· εἰ γε πάντα τὰ
 τοῦ Θεοῦ, γλυκυτέρα ἔστιν ὑπὲρ μέλι καὶ
 κηρίον.

I. f. 76.

Ἄμα μὲν ἐξηγνήθη Χριστὸς, καὶ ἡ τοῦ
 ἐξελθόντος δυνάμις ἐσχυρεύετο· ἡ θρησκεία
 μὲν ἐν Δαμασκῷ, καὶ πλείους εἶχεν ἐκεῖ ὅν

state eius. Iam id ipsum in terra quoque
 peractum est: etenim gloria Dei circum-
 fulsit pastores, ac caelestis exercitus lau-
 dem Christo canentis multitudo. Plurimi
 certe nati sunt per tempora sancti prophe-
 tae, nemo tamen illorum glorificatus fuit
 umquam angelorum voce: homines enim
 erant, et intra modulum nostrum servi Dei
 fideles. Non ita Christus: est enim Deus
 ac dominus, et sanctorum prophetarum
 missor. Atque ut ait psalmista: quis in nu-
 bibus aequabitur Domino? Et quis ei com-
 parabitur inter filios Dei? Etenim nobis
 quidem, qui sub iugo servilique conditione
 sumus, attributa est ab illo filiorum appel-
 latio; sed enim Christus ipsa rei veritas est,
 nempe Dei patris naturalis filius, tunc et-
 iam cum caro factus est: mansit enim quod
 erat, etiam postquam id assumpsit quod
 non erat. Quod autem vera dicam, testa-
 bitur denuo Isaias dicens: ecce virgo in
 utero habebit, et pariet filium, cuius no-
 men appellabunt Emmanuelem: butyrum
 et mel comedet: prius quam noverit mala
 praeoptare, bonum eligit: quia nimirum
 ante quam discernat puer bonum a malo,
 malitiae resistet ut bonum praeoptet. Ce-
 terum quid ni omnibus constet, puerum
 nuper natum ac tenerum, qui ob brevitatem
 temporis atque aetatis quicquam in-
 telligendo ineptus est, bonum a malo dis-
 cernere prorsus nequire? Rei quippe om-
 nis ignarus est. At enim in omnium ser-
 vatore Christo, grande erat immensumque
 miraculum. Edebat enim, ceu adhuc puer,
 butyrum et mel. Butyrum autem lac vir-
 gineum appellat propheta, propterea quod
 haud ex feminea mollitia neque voluptate
 ac lubricitate effectum fuerat: concretum
 immo et solidum, nullamque habens pec-
 cati amaritudinem, sed mellis potius dul-
 cedinem: siquidem quicquid Dei est, melle
 dulcius favoque est.

Christo nato, statim diaboli potentia
 praedae fuit. Et is quidem colebatur Da-
 masci, ibique plurimos adoratores habe-

bat: verumtamen quo tempore sancta peperit Virgo, tyrannidis eius vires confractae sunt. Igitur ad veritatis notitiam ethnici pertracti fuerunt. — Mos est divinitus inspiratae scripturae, diversis nominibus universalem Deum appellandi; et quidem ex gestis per tempora rebus appellationes excogitandi. Id in Christo etiam factitatum est. Est enim verus Deus; quam rem illa quoque verba demonstrant: accelera spolia detrahare, festina praedari. — Eius initium crux fuit, per quam universi orbis regnum obtinuit; quandoquidem ipse vere usque ad mortem crucis patri obedivit. — Animadvertite, carissime, et intellige, non ad ethnicorum consuetudines transisse eos qui per fidem sanctificati sunt; sed ad horum potius mores accessisse illos, qui vocati fuere. Et carnivorae quidem beluae sunt lupo, leo, ursus, panthera: herbis autem pascuntur quicumque sunt cicures, haedi, agni, vituli. Sed ferae, inquit, una cum cicuribus pascentur, et eorumdem escis utentur. Ergo nequaquam cicures ad ferarum consuetudines transierunt; sed hae potius ad illorum, ut dixi, mores conversae sunt. Mutati sunt itaque homines ex ferino ingenio ad congruam sanctis mansuetudinem; immutati fuerunt per Christum, factique sunt agni qui erant lupi: ipse enim eos cicuravit, duosque populos, ut dixi, in religiosa sententia copulavit. Hoc olim hierophanta quoque Moyses praedicavit dicens: laetamini gentes cum populo eius, dominum Deum nostrum magnificate.

Quia enim Deus ineffabiliter incarnatus erat, solus ipse bonum noscebat, humanaeque malitia carebat, quod utique excelsae prae omnibus substantiae proprium est: nam quod naturaliter, firmiter atque immutabiliter bonum est, id ei unice propriumque convenit. Nam nemo bonus nisi solus Deus, iuxta ipsius Servatoris effatum. Cave igitur, ne ut infantulum tantummodo

προσκυνοῦντας αὐτὸν; ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ τό-
κῳ τῇ ἀγίας παρθένῃ καὶ ἡ τῇ ἐκείνου τυ-
ραννίδος ἰσχύς σπαιραύετο· ἐσαρηγεύοντο
οὖν πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας οἱ ἐξ ἔθνῶν.
— Ἐθ. γὰρ τῇ Θεοπνεύσῳ γραφῇ δα-
φόροις ὀνόμασιν τῇ ὅλων θεὸν ἀποκαλεῖν,
καὶ ὡς ἀπὸ γε τῇ κτ' καιροῦς δρωμένων ἐσθ'
ὅτε προσεπινοεῖν τὰς κλήσεις· τοῦτο τετή-
ρηται ἐπ' αὐτοῦ τῷ Χριστῷ· Θεὸς γὰρ ὅστις
ἀληθινός· ὅπῃ εἰζέειν ἂν τὸ ταχέως σκύ-
λευσον, ὁξέως προνόμεισον. * — Ἀρχὴ γὰρ
αὐτοῦ γέγονεν ὁ σαυρὸς δι' οὗ βεβασίλευ-
κεν τῷ ὑπ' οὐρανόν (1)· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς
ὅτι γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου
σαυροῦ. — Ἐπιτήρησον ἀγαπητὲ καὶ σύνης,
ὅτι οὐκ εἰς τὰς τῶν ἐθνῶν σπαιθείας ἐξέβησαν
οἱ ἡγιασμένοι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς τὰς
αὐτῶν μάλλον εἰσῆλθον οἱ κεκλημένοι κρεο-
φαγοῦσιν μὲν οἱ θῆρες, λύκος τὲ καὶ λέων,
ἄρκτος τὲ καὶ πάρδαλις· ποάφαγα δὲ εἰσι
τὰ τῶν ζώων ἡμεῖς, ἔριφοι τὲ καὶ ἄρνες καὶ
μύσχοι· ἀλλ' οἱ θῆρες δὲ φησὶν τοῖς ἡμέ-
ροις σωβοσκήθονται, καὶ τὰς αὐτῶν ἔδον-
ται τροφάς· οὐκοῦν οὐ τὰ ἡμεῖς πρὸς τὰς
τῶν ἀγίων ἐκβέβηκε σπαιθείας, ἐκεῖνα δὲ
μάλλον εἰς τὰς τεύτων, ὡς ἐφ' ἡμῶν, μεταπε-
φοίτηκε· μετέσταν γοῦν ἐξ ἀγρίου φρονή-
ματος εἰς τῶν ἀγίων πρέσβησαν ἡμερότητα·
μεταβέβηλται διὰ Χριστοῦ καὶ γεγόνασιν
ἄρνες οἱ λύκοι· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἐξημερῶν
αὐτοῦ· καὶ σπείρων, ὡς ἐφ' ἡμῶν, ὅθεν δύο λαοὶ
εἰς φρόνημα τὸ Θεοφιλές· τοῦτο πάσαι καὶ ὁ
ἱεροφάντης Μωϋσῆς ἀναπεφώνηκε λέγων· *
εὐφρανθήτε ἔθνη μὲν τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅτε
μεγαλωσύνῃ κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν.

Ἐπαδὴ γὰρ Θεὸς ἦν ἀπορρήτως σεσαρ-
κωμένος, μόνον ἢ δὲ τὸ ἀγαθόν, καὶ πονη-
ρίας τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐλεύθερος ἦν· ἰδίον
ἢ τοῦτο τῶν ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας· τὸ γὰρ
φύσις καὶ ἀραρότως καὶ ἀμεταπτώτως ἀγα-
θόν, πρέποι ἂν αὐτῇ τε καὶ μόνῃ ἰδικῶς·
οὐδεὶς γὰρ ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός, καὶ τῷ
αὐτοῦ τῷ σωτῆρι φωνήν· * οὐκοῦν, μὴ ὡς
βέβηκε ἰδὴς ἀπλῶς τῷ ἐν φάτῃ καίμῳ,

I. f. 76.

* Es. VIII. 3.
I. f. 78. b.

I. f. 82.

* Deut. XXXII.
43. gr.A. f. 30. b.
E. f. 82.
F. f. 766. b.
H. f. 86. b.

* Marc. X. 48.

(1) Haud scio an Cyrillus hoc loco innuere videatur famigeratam illam lectionem psalmi ·XCV· 10: *Dominus regnavit a ligno*; de qua tot verba a philologis sacrisque criticis facta sunt.

ἀλλ' ἐν πατωχείᾳ τῇ κατ' ἡμᾶς τῇ πλούσιον ὡς Θεὸν, ὃ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὁμοῖον ἢ καὶ ὁ ὕμνος ἦν, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· ἄγγελοι μὲν γὰρ καὶ πᾶσαι αἱ ἀνωτάτω δυνάμεις τὸ ἐκνεμηθεῖσαν αὐτοῖς σώζοντες τάξιν, καὶ εἰρηνεύουσιν πρὸς Θεόν· κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τὸ αὐτῷ δοκοῦν πατρὸς ἡμεῶν, ἀλλ' εἰσὶν ἐν ἐδραιότητι τῇ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἁγιασμῷ· ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες, τοῖς τῷ Θεῷ ἀποδοτέοις τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας ἀνταναστήσαντες, πολεμίων ἐν τάξει γεγονότα αὐτῷ· λέλυται ἡ τοῦτο διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμεῶν, καὶ σωῆναι ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί, τὸ ἐκχθροποιὸν ἁμαρτίαν ἐκ μέσων τῶν Θεῶν, καὶ δικαίων ἐν πίστι, καὶ καλῶν ἐργῶν· ὅθεν ὄντας μακράν· * καὶ κατ' ἕτερον ἢ ἑξῶν, κτίσας ὅθεν δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποίων εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάττων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα· εὐδοκήσας γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συνῆραί τε τοῖς ἄνω καὶ κάτω· * καὶ ἀγγέλλω ἀποφῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· γεγονόςεν οὖν ἡμῖν εἰρήνην τε καὶ εὐδοκίαν Χριστός.

* Ephes. II. 15.

* Ephes. I. 10.

v. 10.

B. f. 24. b.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος κ. τ. λ.

Ἐστὶ νοεῖν ὡς ἀρχάγγελος ἦν, ὁ τοῖς ποιμέσι τὴν χάριν εὐαγγελισάμενος· ἅμα τῇ ὑπ' αὐτὸν σφραττῇ κατιῶν ἐπὶ τὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐαγγέλια· καὶ τῶς μονώτατος αὐτοῖς διελέγετο, μὴ ὑποπιπτούσης ταῖς αὐτῶν ὀφθαλμοῖς τῆς ὑπ' αὐτὸν σφραττῆς, διὰ τὸ τὴν φύσεως ἀόρατον.

v. 22.

Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως.

A. f. 33. b.
E. f. 89.
H. f. 96.

Τῶς οὖν ἰδὼν αὐτὸν, διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνεγνωσμένων, τοῖς διὰ Μωϋσέως εἰκοντα νόμοις· μᾶλλον ἢ τὴν νομοθέτην αὐτὸν καὶ Θεόν, ὡς ἄνθρωπον τοῖς ἑαυτοῦ Θεσπισμασιν ὑποκείμενον· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάξαι λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· * ὅτε ἡμεῖς νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι· ὅτε ἡμεῖς τὸ πλῆρωμα τῆς χάριτος, ὅταν ἐξάπεσε αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ υἱὸν αὐτοῦ

* Gal. IV. 3.

in praesepe iacentem spectes, sed potius divitem in paupertate nostra Deum, eiusque rei causa a sanctis ipsis angelis decantatum; cuiusmodi ille hymnus erat: gloria in excelsis Deo, et in terra pax, inter homines bona voluntas. Profecto angeli, cunctaeque sanctae virtutes, quae attributum sibi ordinem retinuerunt, pacem quoque cum Deo conservant, nullatenus voluntatem eius transgrediuntur, sed in stabili iustitia ac sanctitate manent. Nos vero miseri, qui Domini mandatis cupiditates nostras opposuimus, hostium instar apud illum evasimus. Verumtamen ea res per Christum destructa fuit, qui nostra pax est, nosque patri Deo coniunxit, causam odii peccatum de medio tollens, fide iustificans, sibi proximos faciens qui longe aberant. Alioqui etiam condens duos populos in unum novum hominem, pacem faciens, duosque illos in uno corpore patri reconcilians. Placuit enim Deo patri cuncta in Christo instaurare, et cum superioribus infima copulare, atque unum gregem efficere, caelestes atque terrestres. Factus est itaque Christus pax nobis et bona voluntas.

Dixitque illis angelus etc.

Credendum est archangelum hunc fuisse, pastoribus gaudii nuncium, qui cum exercitu suo caelo descendit ad salutis humanae felicem notitiam perferendam: solus tamen pastores alloquens, quorum oculis agmen ab ipso ductum non apparebat, propter angelicae naturae invisibilitatem.

Et postquam impleti sunt dies purificationis ipsorum secundum Moysis legem.

Nunc igitur ex nuper lectis cognoscamus illum Moysis legibus obedientem; immo vero legislatorem ipsum ac Deum, quatenus homo est, decretis propriis obsequentem. Rei vero causam docebit nos sapientissimus Paulus dicens: « quum parvuli essemus, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex mu-

liere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. » Ergo de legis maledicto redemit eos Christus, qui sub lege erant, non tamen illos qui eam observaverant. Quomodo autem redemit? nempe eam ipse adimplens. Vel, ut paulo aliter dicamus, ut Adami transgressionis crimen solveret, obedientem se docilemque prae-buit pro nobis in omni re patri Deo. Scriptum est enim, quod sicut per unius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obeditionem iusti constituentur multi. Cervicem itaque legi aequae ac nos supposuit, prudente consilio hoc ipsum agens: decebat enim ipsum implere omnem iustitiam. Igitur adveniente die octava, qua mos erat circumcisionem carnis peragere ex legis placito, circumciditur et ipse qui legem Moysi dederat, et ante hunc Abrahamo. Nomen etiam suscipit, Iesus scilicet, quod salus populi interpretatur. Sic enim voluit Deus pater filium suum nominari, genitum carnaliter ex muliere. Factus est enim tunc salus populi, neque unius tantummodo sed omnium gentium universaeque terrae. Eodem itaque tempore et circumcisio perficiebatur, et nomen is suscipiebat.

Quid autem heic lateat arcani, denuo dispiciamus. Beatus ait Paulus: « circumcisio nihil est, et praeputium nihil est. » Ergone rem, quae nulla est, observari omnium Deus per sapientissimum Moysen mandavit, poena transgressoribus simul indicta? Aio enimvero. Nam circumcisio, si rei

χρυσόμυρον α) ἐκ γυναικός, χρυσόμυρον ὑπὸ νόμον, ἵνα ᾧ ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ (1)· οὐκ ἔστιν ὁ νόμος κατάρτας ἐξεπρίατο Χριστὸς ὄντας μὲν ὑπὸ νόμον, οὐ μὴν ἔτι * καὶ τετηρηκότας αὐτόν· ἐξεπρίατο ἢ πῶς; πληρώσας αὐτόν· καὶ καθ' ἑτέρον ἢ ἔξωπον· ἵνα λύσῃ ὃ ἐν Ἀδὰμ ᾧ διαβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπαθῇ καὶ εὐήνιον πρὸς πάντας ὁτιοῦν ἑαυτὸν παρέστησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ καὶ πατρί· γέγραπται γὰρ *, ὅτι ὡς περ διὰ τοῦ ᾧ ἐνός ἀνθρώπου ἀμάρτωλοι κατεσθάνθησαν οἱ πολλοί, οὕτως καὶ διὰ τοῦ ὑπακούοντος ἑνός, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί· ὡς ἡμεῖς τοίνυν τῷ νόμῳ μὴ ἡμεῖς ἀλλ' αὐχένα, οἰκονομικῶς καὶ τοῦτο πράττων· ἕπαρε γὰρ αὐτῷ πληρῶσαι πάντας δικαιοσύνην· ἐνστάσης δὲ οὖν ὁ ὀγδόος, ἐν ᾧ σύννηθες ἦν ὁ ἐν σαρκὶ τελεῖσθαι ᾧ ἐπιτομὴν κατὰ γένος τὸ δοκεῖν τῷ νόμῳ, ᾧ ἐπιτέμνεται καὶ αὐτὸς ὁ ὁ νόμον δοὺς τῷ Μωϋσῇ, καὶ πρὸς τέσσαρας τῷ Ἀβραάμ· δέχεται καὶ τὸ ὄνομα, τοῦτέστι τὸ Ἰησοῦς· ἐρμηνεύεται ἢ τοῦτο σωτηρία λαοῦ· οὕτως γὰρ ἡθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ὀνομάζεσθαι ὁ ἴδιον υἱὸν χυνηθέντα καὶ σάρκα ἐκ γυναικός· γέγονε γὰρ τότε σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ' ἐνός, μᾶλλον ἢ παντὸς ἔθνους, καὶ ἀπάσης τῆς οὐρανίου ἐν ταῦτῳ τοιγαρὲν τὸ ὁ ἐπιτομῆς ἐτῆετο χεῖμα, καὶ τὸ κληῖσιν ἐδέχετο.

Καὶ τί τὸ αἰνίσμα, φέρε δὲ πάλιν ἰδωμένῳ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· * ἡ ἐπιτομή οὐδὲν ἔστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἔστιν· ἄρ' οὖν τὸ μηδὲν τηρεῖσθαι προσέταχε διὰ τοῦ πᾶνσός τε Μωϋσέως ὁ ὁ ὅλων Θεός, καὶ κόλασιν ἐπαρτήσας τοῖς ᾧ διαβαίνουσιν αὐτήν; ναὶ, φαίναντες ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν

* E. sine et.

* Rom. V. 19.

* I. Cor. VII. 19.

α) Aubertus γεννώμενον heic et mox. Idem tamen initio fragmenti melius habet ἴδωμεν cognovimus, quam nostri codices ἴδωμεν cognoscamus.

(1) Tractus hic cyrilliani commentarii de circumcisione Domini, eiusque in templo oblatione, extat partim in homilia edita Cyrilli eiusdem de hypapante Opp. T. V. part. 2. p. 391. seqq. (quae in codice H. f. 103. dicitur homilia XXVII.) Ego igitur partem hanc meo more, utpote notam, omisissem, nisi in nostris codicibus, praesentique editione, non pauca interponerentur quae ab edita homilia absunt; et nonnulla etiam editoris Auberti manifesta et gravia sphalmata corrigerentur, ut animadversiones nostrae demonstrant; quarum praecipua esto haec; quod nempe initio fragmenti (pag. 128.) pro rectissima codicum nostrorum lectione νομοθέτην θεόν, ὡς ἀνθρώπον τοῖς ἑαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον, Aubertus scribit νομοθέτην, ὡς θεόν (omisso ἀνθρώπον) τοῖς ἑαυτοῦ etc. *legislatorem, ut Deum, suis legibus subditum*; qui palmaris in theologia error est. Et quidem ex nostris codicibus inferius etiam p. 132. habemus: νομοθέτης ἦν ὡς θεός, καὶ ὑπὸ νόμον ὡς ἀνθρώπος: *legislator erat uti Deus, et legi subditus uti homo*.

εἰς τὸ ἴδιον παράγματος φύσιν, οὐδὲν ὅτι παν-
 τελῶς· ὡδὶναι ἢ μυσηρίαι τύπον· καὶ γὰρ τὸ
 ὁγδόην ἡμέραν ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν,
 καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὸ ἐν πνεύματι περιτομὴν·
 προσέταξε γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, πο-
 ρεύοντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
 βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς
 καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τελείωσθε
 ἢ φαρμέν τὸ ἐν πνεύματι περιτομὴν, ἐν καιρῷ
 μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅτε καὶ μετ-
 ὅχως ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς τὸ ἁγίου πνεύ-
 ματος· καὶ τοῦτε πάλιν εἰς τύπον ἦν ὁ ἀρ-
 χαῖος α) ἐκεῖν· Ἰησοῦς, ὁ καὶ Μωϋσεῖα
 σφραγισθείς· διεβίβασε γὰρ πρότερον (W)
 Ἰορδάνην πρὸς τοὺς Ἰσραήλ· εἶτα καθίσας
 εὐθὺς μαχαίραις περιέτεμε περὶ τὰς οὐκ ἐν
 ὅτε διαβέβηκεν (W) Ἰορδάνην, τότε Χριστὸς
 ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος· οὐ σάρκα καθαίρων, ἀποκείρων ἢ
 μαλλον τὸ ἐν ψυχαῖς β) μολυσμόν (1)· ἐν
 ὁγδῷ τοιγαροῦν περιτέμνεται Χριστὸς, καὶ τὸ
 κλησιν ὡς ἔφην, λαμβάνει· τότε γὰρ τότε
 σεσώσμεθα παρ' αὐτοῦ· δι' αὐτοῦ· ἐν ᾧ
 γὰρ φησι * περιτεμήθητε περιτομῇ ἀχει-
 ροποιήτω ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τοῦ
 σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συντα-
 φέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ
 συνηγέρθητε· οὐκοῦν ὁ θάνατος αὐτοῦ
 ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ περι-
 τομή· ἀπέθανε γὰρ, ἵνα ἡμεῖς οἱ συναποθανόν-
 τες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος τῇ ἀμάρ-
 τία, μηκέτι ζήσωμεν τῇ ἀμάρτιᾳ· διὸ εἴρη-
 ται· * εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν·
 ἀποθανεῖν ἢ λέγεται τῇ ἀμαρτίᾳ, οὐχ' ὅτι
 ἡμῶν, οὐδὲ γὰρ ἀμάρτιαν ἐποίησεν, οὐδὲ
 εὗρεθι δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ
 τὴν ἐμὴν ἀμάρτιαν· ὥστε ἐν συναπεθάνομεν
 αὐτῷ ἀποθνήσκοντι, καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ.
 Πάλιν ἐπειδὴ γέγονεν μετ' ἡμῶν ὁ υἱός,
 καὶ τοι θεὸς ὢν φύσις καὶ τὸ ὅλων κύριος,
 ταύτη τοι καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάζει
 μέζον, ἀλλὰ μετ' ἡμῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸν νόμον

ipsius natura spectetur, nihil omnino est;
 sed mysterii typum in ventre gerit. Nam-
 que octava hebdomadae die et resurrexit
 Christus a mortuis, et spiritalem nobis fe-
 cit circumcisionem. Praecepit enim sanctis
 apostolis: « euntes docete omnes gentes,
 baptizantes eas in nomine Patris et Filii et
 Spiritus sancti. » Fieri vero dicimus spi-
 ritalem circumcisionem tempore potissi-
 mum sancti baptismatis, quo nimirum par-
 ticipes nos efficit Christus sancti Spiritus.
 Cuius rei typus item fuit priscus ille Ie-
 sus, qui post Moysem gessit ducatum. Is
 enim primus filios Israhelis trans Iorda-
 nem tulit: deinde ibi subsistens, statim eos
 lapideis gladiis circumcidit. Ergo postquam
 Iordanem traiecimus, tunc Christus nos cir-
 cumcidit Spiritus sancti virtute, haud car-
 nem quidem purgans, sed animarum potius
 maculas eluens. Octava igitur die circum-
 ciditur Christus, et nomen ut dixi sumit.
 Tunc enim tunc prorsus ab ipso et per ip-
 sum salvati fuimus: « in quo, inquit (Pau-
 lus), circumcisi estis circumcisione non ma-
 nu facta in exspoliatione corporis carnis,
 sed in circumcisione Christi: consepulti ei
 in baptismo, in quo et conresurrexistis. »
 Ergo mors eius nostri gratia accidit, nec
 non resurrectio et circumcisio. Mortuus est
 enim, ut nos cum eo pariter mortui, post-
 quam ipse semel peccato mortuus est, haud
 ulterius peccato vivamus. Is autem non ideo
 mortuus peccato dicitur, quia peccaverit:
 etenim peccatum non fecit, nec inventus
 est dolus in ore eius; sed propter pecca-
 tum meum mortuus est. Sicut ergo cum
 eo moriente mortui pariter sumus, ita et
 cum ipso resurgemus.

Rursus quia filius nobiscum versari vo-
 luit, quamquam Deus natura suapte erat
 et omnium dominus, idcirco modulum nos-
 trum non respuit, sed nobiscum legi semet

α) Perverse prorsus Aubertus ἀρχιερεὺς pontifex, qualis numquam fuit Iosue, pro ἀρχαῖος priscus.
 — β) Male rursus Aubertus τὸν ἐμψυχον pro τὸν ἐν ψυχαῖς.

(1) Conferatur Philonis breve de circumcisione scriptum.

subiecit, legislator licet ac Deus. Circumciditur octava a nativitate die cum Iudaeis, ut generis cognationem adfirmet, neque eum postea velint negare. Namque e Davidis stirpe Christus expectabatur. Et signum prae se ferre voluit cognationis eius. Si enim de circumciso etiam aiebant, nescire se undenam is esset; si forte circumciscus non fuisset neque legem observasset, negandi causa honesta fuisset. Verumtamen post ipsius circumcisionem, cessavit circumcisio, subintrante eo quod ab illa portendebatur, id est baptisate; cuius beneficio nos ulterius haud circumcidimur. Videtur enim mihi circumcisio tria effecisse. Primo videlicet signo quodam impresso, Abrahami posteros a reliquis gentibus distinguebat. Secundo, divini baptismatis typum, gratiam, atque virtutem in se portendebat. Sicuti enim circumciscus, in Dei populum per id signum olim cooptabatur; sic baptizatus, Christo in se sigilli instar recepto, inter filios Dei adscribitur. Tertio denique, symbolum erat constitutorum in gratia fidelium, quatenus hi carnalium voluptatum passionumque commotiones, excuto fidei verbo, asceticisque laboribus praecidunt atque mortificant, haud corpus incidentes, sed cor purgantes, et spiritu non littera circumcisi: quorum laudem haud humano iudicio indigere, sed caelesti suffragio niti, divus Paulus testatur.

Quum ergo lex adversus quamlibet mulierem, quae masculinum feminamque peperisset, lata esset, eaque universalem prorsus faceret intimationem, nihilominus omni dedecore carebat sancta virgo, de qua natum carnaliter Christum dicimus. Considera enim, si lubet, legis accuratum tenorem. Mulier, inquit, non indifferenter quaelibet, sed quae suscepto semine masculinum pepererit, immunda esto. Atqui hoc loco

γέγονε, καὶ τοι νομοθέτης ὢν αὐτὸς ὡς θεός· *ᾧ* τεύκεται ὀκταήμερος *μὲν* Ἰουδαίων, ἵνα πῶς συγγένειαν βεβαιώσῃ, ὅπως μὴ ἀρνήσονται αὐτόν· *ἐκ* ἀνέματος *καὶ* γὰρ Δαβὶδ προσεδοκᾷ ὁ Χριστός· *καὶ* ἔδειξε τὸ τεκμήριον *τῆς* συγγένειας· εἰ γὰρ *καὶ* *ᾧ* τεύκεται αὐτοῦ ἔλεγον, τοῦτον οὐκ οἶδαμιν πόθεν ἐστίν, εἰ μὴ *ᾧ* τεύκεται *καὶ* σάρκα, *καὶ* τὸ νόμον ἐφύλαξεν, ἔσχεον ἂν πρόφασιν εὐλογον αὐτῶν ἢ ἀρνήσις· *μὲν* τοι τὸ *ᾧ* τεύκεται ἵνα αὐτόν, ἀπαυται ἡ *ᾧ* τεύκεται, εἰσαχθέντος ἡμῖν *τῆς* σημαίνοντος δι' αὐτῆς, ἥτοι *τῆς* βαπτίσματος· διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκέτι *ᾧ* τεύκεται· δοκεῖ γάρ μοι ἡ *ᾧ* τεύκεται ἵνα τινὰ παραματεύω· ἐν μέν οἱονεὶ σημείω τινὶ *καὶ* σφραγίσαι, *καὶ* ἐγγόνους Ἀβραάμ ἀφορίζεσθαι, *καὶ* τῶν λοιπῶν ἐθνῶν διασέλλεσθαι· δεύτερον ἐν αὐτῇ *τῇ* *ᾧ* τεύκεται βαπτίσματος προτυπῶσα χάριν *καὶ* δύναμιν· ὡς γὰρ ὁ *ᾧ* τεύκεται, εἰς λαὸν θεὸς διὰ *τῆς* σφραγίδος πάσαι ἐχηματίζοντο, οὕτως ὁ βαπτισζόμενος σφραγίδας *τῆς* Χριστοῦ ἐν αὐτῷ τυπωσάμενος, εἰς υἱοθεσίαν θεοῦ ἀναγράφεται· *καὶ* ζῆτον, σύμβολον *τῆς* ἐν χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οἱ *ᾧ* τεύκεται σαρκικῶν ἡδονῶν *καὶ* παθῶν τὰς ἐπαναστάσεις τῶν τμητικῶν *τῆς* πίστεως λόγῳ, *καὶ* πόνοις ἀσκητικοῖς ἐκτέμνεσι *καὶ* ἀπονεκροῦσιν, οὐ σῶμα τέμνοντες ἀλλὰ *τῆς* καρδίας καθαίροντες, *καὶ* πνεύματι τοῦ ἁγίου *ᾧ* τεύκεται *ᾧ* τεύκεται· ὧν *καὶ* *τῆς* ἐπαινον, οὐκ ἀνθρώπων ἐπακρίσεως δεῖσθαι, ἀλλὰ τῆς ἁγίας ἡγεμένης ἡγεμένης, Παῦλος ὁ θεὸς * *ᾧ* τεύκεται.

E. f. 90.

* Rom. II. 29.

Ἰόντ *καὶ* (1) τοῖνον *τῆς* νέμης *καὶ* γυναικὸς ἀπάσης τικτούσης ἄρσεν ἢ θῆλυ, *καὶ* γυναικῶν ἡμῖν ποικίλων *τῆς* κατάρτησιν, ὑπεξαίρεται *τῆς* δυσφημίας ἢ ἀγίας παρθένης, ἥς ἐκφύγει φαμὲν τὸ *καὶ* σάρκα Χριστόν· θεὸς γὰρ, εἰ σοι δοκεῖ, τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· γυνὴ γὰρ φησι *καὶ* οὐ πᾶσα τυχὸν ἀδελφίτως, ἀλλ' ἥτις ἂν περματισθῇ *καὶ* τέκη ἄρσεν, ἀκάθαρτος *ἔστω* ἐνταῦθα *καὶ* *ἐκ* πνεύματος *καὶ* ἀγίου τὸ θεῖον συνέσει

E. f. 120. b.
K. f. 4. b.

(1) Citatur sequens locus ad litteram ex cap. XV. commentariorum Cyrilli abs Iohanne caesariensi in opere inedito contra Severum pro concilio chalcedonensi, cuius apud me habeo interpretationem ex syriaco, quo tantum in idiomate superest id opus inter codices vaticanos, graeco textu iamdiu amisso.

σῶμα, πλαστοεργούμενον ἀρρήτως ἐν τῇ
 ἁγία παρθένῳ, καὶ τῇ τῆς φύσεως νόμων
 ὀλίγα πεφροντικός· ἡκιστα γὰρ ἀπειρματι-
 κῆς ἐδεῖτο καταβολῆς ὁ τῇ ἁγίων πρω-
 τότοκος, ἡ ἀπαρχὴ λαχόντων τὸ ἐκ Θεοῦ
 διὰ πνεύματος ἀναγέννησιν· περὶ ὧν εἴ-
 ρηται σαφῶς, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ
 θελήματος σαρκὸς ἢ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ
 Θεοῦ ἐγγενήθησαν· διέδρα δὲ οὖν τὴν ἐκ
 νόμου καταβολὴν ἡ ἁγία παρθένος, ἀπειρ-
 ματισθεῖσα μὲν οὐδαμῶς, ἐνεργεία ἢ τῇ
 διὰ πνεύματος τὸ θεῖον ἡμῖν ἀποκυή-
 σασα βρέφους.

E. f. 120.
 H. f. 103. b.

Μετὰ τὸ φειτμηθῆναι, τὸ καθαρι-
 σμοῦ πάλιν ἀναμένει καιρόν· καὶ ὅτε ἐπι-
 ρώθησαν αἱ ἡμέραι, πλήρωσις ἢ ἡμερῶν ἡ
 τεσσαρακοστὴ ἦν, τότε ἀνάγεται εἰς Ἱερο-
 σόλυμα, καὶ εἰς ὅψιν ἄγεται τὸ πατὴρ ὡς
 ἀνθρώπος κατ' ἡμᾶς, ὁ συνεδριάζων αὐτῷ
 Θεὸς λόγος, ὁ καὶ διὰ τοῦ νόμου σκιᾶς ἐν
 τοῖς πρωτοτόκοις γραφόμενος· ἁγία γὰρ καὶ
 ἱερὰ τῷ Θεῷ καὶ τὰ πρὸ τοῦ ἐνανθρωπήσεως
 πρωτότοκα, ἅπερ ἔθυον αὐτῷ κατὰ νόμον· ὡς
 μεγάλης οἰκονομίας, ὡς βάθος πλούτου καὶ
 σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὁ ἐν κόλποις ὧν τὸ
 πατρὸς, ὡς τὰ πάντα προσάγεται δελοπρε-
 πῶς, ὁ τὸ παρὰ πάντων λαζείαις δοξαζό-
 μενος, ὅτε γέγονεν ἐν τοῖς τοῦ ἀνθρωπότη-
 τος μέτροις, τῷ ἰδίῳ γυνήτορι προσφέρει
 θυσίαν· ὡς τὸ ὁλοκαύστην πρέσβυτον· ὅθεν
 τὸ νόμον τύπους τετήρηκεν ἡ ἀλήθεια· διὰ
 ποίαν αἰτίαν; ὅτι καὶ νομοθέτης ἦν ὡς θεός,
 καὶ ὑπὸ νόμον ὡς ἄνθρωπος. Τί ἢ δὴ προσκε-
 κόμικεν; ὡς πρωτότοκος καὶ ἀρσένιον, ζεύγος
 ζυγόνων, καὶ (1) δύο νεοστούς περὶ τῶν
 κατὰ τὸν νόμον διηγορούμενον· ἀλλὰ τί βού-
 λεται ταῦτα δηλοῦν; ἡ μὲν ζυγῶν, ἕξι λα-
 λίστατον ἐν σφραγίσιν· ἡ ἢ περὶ τῶν, ζῶον
 ἡπιον καὶ πρᾶον· γέγονε ἢ τοῖς εἰς ἡμᾶς
 ὁ τὸ ὅλων ποιητὴς καὶ κύριος, ἀρχὴ μὲν
 τὸ εἰς ἄκρον ἔχων, ζυγόνος ἢ δικῶν κατα-
 κλήσας τὸ ὑπὲρ οὐρανόν, καὶ τὸ ἐαυτοῦ καλ-

corpus divinum dicimus a sancto Spiritu
 compactum, ineffabiliter elaboratum in san-
 cta Virgine, naturae neglectis legibus. Mi-
 nime enim seminali officio indigebat san-
 ctorum primogenitus, inchoatio illorum
 qui a Deo per Spiritum regenerationem sor-
 tiuntur: de quibus dictum est manifeste,
 qui non ex sanguinibus neque ex voluntate
 carnis aut viri, sed ex Deo nati sunt. Ergo
 extra omnem legis damnationem sancta vir-
 go erat, quae nullum semen experta est,
 sed operante Spiritu divinum nobis infan-
 tem edidit.

Post circumcisionem, adhuc tempus
 purgationis expectat. Et postquam dies com-
 pleti sunt, plenitudinis autem dies quadra-
 gesimus erat, tunc Hierosolymam ducitur
 ad conspectum patris, ceu homo nobis si-
 milis, is qui illi adsidet tamquam Deus Ver-
 bum, et qui per umbram legis inter pri-
 mogenitos adscriptus est. Nam devoti erant
 et sacrati Deo, etiam ante Verbi incarna-
 tionem, primogeniti qui ei ex legis prae-
 scripto offerebantur. O magnum dispensa-
 tionis mysterium! o altitudo divitiarum sa-
 pientiae et scientiae Dei! Qui in sinu pa-
 tris est, cui omnia sistuntur serviliter, qui
 ab omnibus sacro cultu honoratur, iis quo
 tempore in humanitatis modulo apparuit,
 proprio genitori hostiam offert. O res mi-
 ra! Legis typos ille observat, qui est ve-
 ritas. Cur, inquam? quia legislator erat
 quatenus Deus, legi autem subditus qua-
 tenus homo. Quid vero obtulit? Ut primo-
 genitus et masculus, par turturum, duos-
 que pullos columbarum, iuxta legis edi-
 ctum. Haec autem quidnam significant? Turtur
 sane inter altilia loquacissimus est: columba
 vero animal mite et mansuetum. Talem porro se
 exhibuit erga nos rerum omnium creator et dominus,
 mansuetudinem quidem summam retinens, instar vero

(1) Hoc loco Aubertus scribit ἢ *aut*, pro *καὶ* *et*. Profecto sacer textus et lex alternante sententia lo-
 quuntur. Apud Maldonatum tamen graves auctores utrumque existimare viden-
 tur, nempe Origenes homil. XIV. in Luc., et S. Ambrosius lib. II. 8. de Abraham; quibus nunc accedit
 in cod. E. Cyrillus non heic solum, verum etiam infra p. 134.

turturis mundum cantu demulcens, suaque melodia propriam vineam replens, id est nos qui in ipsum credidimus. Scriptum est itaque in cantico canticorum: vox turturis audita est in terra nostra, vites florent. Nobis enim divinum angelicumque praeconium, universo orbi salutiferum, Christus elocutus est. Mactabantur itaque turtur atque columba, ut ipse denuo ceu per typos nobis denotaretur, mortem in carne sua pro mundi vita passurus. Ipse enim est canorus maxime turtur, ipse simplex columba. Semet ergo Christus obtulit, typum simul et veritatem, in odorem suavitatis, ut nos per se ipsum Deo patri offerret, et nostram ab eo aversionem dissolveret, quae ob factam in Adamo transgressionem evenerat, et ob peccati in nos omnes tyrannidem; atque ita patris respectu nos dignos efficeret. Nos enim sumus, qui ab antiquo clamamus: respice in me, et miserere mei, ut ait psalmista. Namque oculi Domini super iustos. Non enim respicit Dominus peccatis deditos, sed mitem et quietum, et divinos sermones metuentem. Oportuit igitur nos ante purgari, atque ita divina inspectione dignos reddi. Id autem consecuti sumus per universalem servatorem Christum ex muliere natum, factum sub lege.

Sed primo quaerendum est, quemnam designent verba « purgationis eorum. » Secundo de Iesu coram Domino oblatione. Tertio quid significant par turturum et duo columbarum pulli. Etenim si verba « purgationis eorum » de sancta Deipara, vel de beato Iosepho, vel de ipso Domino existimet aliquis dici, irreligiosus erit. Nam neque Iosephus sanctam virginem carnaliter cognoverat, neque ipsa in peccatis conceperat ut ceterae mulieres; ita ut pro sua ipsorum purgatione offerre deberent. Sine semine quippe concepit, sine corruptela peperit. Ubi autem non est mulieris cum

λιφωρίας τ' ἴδιον ἀμπελῶνα παληῶν, τοῦτ' ἐστὶν ἡμᾶς ὅτε πιστεύσαντας εἰς αὐτόν· γέγραπται γέν ἐν τῷ ᾄσματι τ' ᾠσμάτων *, ὅτι φωνὴ τ' τρυγόνων ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· αἱ ἀμπελοὶ κυρίωςσι λελάληκε γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεῖον τέ καὶ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τὸ παντός τ' κόσμου σωτήριον, ὁ Χριστός· ἐσφάζετο μὲν οὖν τρυγὼν καὶ πεισερά, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὡς διὰ τύπων ἡμῖν σημαίνεται, τ' ὑπὲρ τ' κόσμου ζωῆς ὑπομένων θάνατον καὶ σάρκα· αὐτὸς γὰρ ὅστις ἡ εὐφρονοτάτη τρυγὼν· αὐτὸς ἡ ἀκέραιος πεισερά· ἑαυτὸν οὖν ἄρα προσκεκρόμικεν ὁ Χριστὸς καθ' ἕνα καιρὸν ὁμοῦ τοῖς τύποις τ' ἀλήθειαν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ἵν' ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ προσαγάγῃ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, λύσῃ τε οὕτω τ' ἐφ' ἡμᾶς γηρομένῳ ἀποστροφὴν, διὰ τε τ' ἐν Ἀδὰμ παράβασιν (1), καὶ τῷ καὶ πάντων ἡμῶν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν· καὶ οὕτως ἐπισκοπῆς ἀξιώσῃ τ' πατρικῆς· ἡμεῖς γὰρ ἡμεῖς οἱ πάλαι βοῶντες ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με, ὡς ὁ Ἰάλλων *

* Cant. I. 12.

* Ps. XXIV. 16.

* Ps. XXXIII. 16.

Ἀλλὰ ζητιτέον πρῶτον μὲν, περὶ τί νος γέγραπται τὸ περὶ τ' καθαισμοῦ αὐτῶν· δεύτερον δ', περὶ τ' ὡδασῆσαι αὐτὸν τῷ κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημαίνει τὸ ζεῦγος τ' τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοασοὶ τῶν πεισερών· εἰ γὰρ τὸ περὶ τοῦ καθαισμοῦ αὐτῶν, περὶ τ' ἀγίας Θεοτόκου, ἢ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰωσήφ, ἢ περὶ τοῦ κυρίου νομίσει τίς λέγεσθαι, ἀσεβήσαι· οὔτε γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἔγνω τὴν ἀγίαν παρθένον, οὔτε αὐτὴ ἐν ἀνομίαις συνέλαβε καθὼς αἱ ἄλλαι γυναῖκες, ἵνα περὶ τ' καθαισμοῦ ἑαυτῶν προσέγγκωσιν· ἀλλ' ἀσπώρως συνέλαβε, καὶ ἀφθόρως ἔτεκεν· ὅπου δ' οὐ γυναικὸς καὶ

(1) En nostrum in Adamo originale peccatum, quod noeterici rursus increduli negant; ecclesia autem divinis scripturis patribusque suis innixa constanter confitetur.

ἀνδρὸς σύνδοθι, οὐχ ὕπνος καὶ ἡδονή, οὐ
συνδυασμὸς καὶ μίξις, τίς χρεία καθαι-
σμοῦ; ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ κυρίου τοῦτο
εἴρηται, τοῦ ἀκηράτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν
καθαρότητα.

v. 24.

Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν κ. τ. λ.

A. f. 36, b.
E. f. 121.
H. f. 105, b.

Πάλιν συνετέλεσε τοῖς δασμολογοῦσι
τὸ δίδραχμον· καὶ τοι συνετέλεσαι μὴ ὀφεί-
λων διά γε τὸ εἶναι καὶ ἀλήθειαν υἱός· συν-
τετέλεκε ἥ, ὅτε γέγονεν ὑπὸ νόμον· ἔδει γὰρ
ἔδει πληροῦν τὴν οἰκονομίαν, ἣν κατεδέξατο
δι' ἡμᾶς· αὐτὸν ἥ δὴ καὶ ἐν τῇ τῷ διδράχμῳ
καταβολῇ γραφόμενον ὡς σωτήρα καὶ λυ-
τὴν εὐρήσομεν· ἥν μὲν γὰρ τὸ δίδραχμον
νομίσματι εἶδος βασιλικὴν ἔχοντι· εἰ-
κόνα· συνετελείτο ἥ καὶ τὸ νόμον ὑπὲρ δύο
κεφαλῶν· ὅρα τοίνυν ἐν τῷ διδράχμῳ πάλιν
(Ϟ) Χριστὸν ἀνατυπούμενον· αὐτὸς γὰρ
ὑπάρχων ἡ εἰκὼν τῷ πατρὶ, ὁ χαρακτήρ
τῷ ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὸ νόμισμα τὸ ἐξ
οὐρανοῦ, προσεκόμισεν ἑαυτὸν τῷ δύο λαῶν
τὸ ἀντίλυτρον, τῷ τὸ ἐξ Ἰουδαίων φημι καὶ
τῷ ἐξ ἐθνῶν.

v. 28.

Καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις αὐτοῦ.

A. f. 38.
C. f. 109.
E. f. 125.
M. f. 258, b.

* cod. ως.

Εἰσεφέρετο μὲν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Χριστὸς βρέ-
φος ὢν ἐτι βραχύ (1) τε καὶ ὑπομάζιον, καὶ
τὰ ὠρισμένα τῷ νόμῳ προσήγε, ζευγὸς
τρυγόνων καὶ δύο νεαστοὺς περὶ σφύρας· σω-
φροσύνης τε καὶ πραότητος ὁ τύπος· οὐ μὴν
ἡ ἀλλὰ καὶ βίβη διαφορᾶς, ὡς * ἀμφοτέρων
νομοθέτης, γὰρ τε καὶ ἀγαμίας· εἴποις γὰρ
ἂν ὅτι μὲν εὐζώνες καὶ πνευματικώτερες καὶ
τῷ μονήρῃ βίῳ ἐπανηρημένες, εἶναι τὰς περὶ
σφύρας· ὅτι καὶ παιδοποιῆας καὶ τῷ ἄλλῃς οἰ-
κονομίας πεποιημένους πρόνοιαν, τρυγόνας·
ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν προφητικῇ χά-
ριτι τιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλας
αὐτόν· θυμηδίας τε τῷ ἀνωτάτῳ πιμπλά-
μενος, εὐλογεῖ τὸ θεόν, λέγων· νῦν ἀπο-
λύεις τὸ δοῦλον σου, δέσποτα· πόθεν ἀπο-
λύεις; ἐκ τῷ βιωτικοῦ σκάμματος· λύτρα
γὰρ καὶ δημοσίων ὁ βίος· ὁ γὰρ μέλλων
εἰρήνην ποιεῖν τῷ κόσμῳ παρεγένετο, ὁ

viro copula, neque somnus et voluptas,
neque coniugalis coitio, quatenam sit pur-
gationis necessitas? Sed neque de Domino
id dictum fuit, immaculato scilicet et quam-
libet munditiam excedente.

Et ut darent hostiam etc.

Item exactoribus solvit didrachma,
quamquam id non debebat, propterea quod
ipse verus filius erat: solvit tamen, post-
quam semet legi subiecerat. Prorsus enim
oportebat oeconomicum illud munus exse-
qui quod nostri causa susceperat. Quin adeo
Christum in ipsius didrachmatis solutione,
ceu servatorem redemptoremque expres-
sum comperiemus. Erat enim didrachma
nummi genus regalem prae se ferentis ima-
ginem, qui praescripto legis pro duobus
solvebatur capitibus. Specta igitur in didra-
chmate item Christum repraesentatum. Ipse
enim quum sit imago patris, figura sub-
stantiae illius, se ipsum obtulit duorum
populorum redemptionem, iudaici inquam
atque ethnici.

Et ipse accepit eum in ulnas suas.

Portabatur ad templum Christus, pu-
sillus adhuc infans et lactens; et quae a
lege imperata fuerant offerebat, par tur-
tuum et duos columbarum pullos. Erant
autem haec temperantiae et mansuetudinis
typus. Praeterea differentiam duorum vi-
tae generum indicabant, quorum utriusque
legislator Deus, coniugii nimirum ac cae-
libatus. Potes autem dicere, expeditos hos
et magis spirituales, ac solitariae vitae ama-
tores, esse columbas: turtures vero illos,
qui procreandis liberis ac reliquis negotiis
dant operam. Iam beatus Simeon prophe-
tica gratia exornatus, Iesum in ulnas re-
cipit; supernoque gaudio plenus, Deo bene-
dicit inquit: nunc dimittis servum tuum,
Domine. Unde, inquam dimittis? Ex mun-
dano stadio: nam vita haec carcer est et ex
carcere liberatio. Porro qui pacem mundo

(1) Corderius in catena ad psalmos, seu ad canticum Simeonis, T. III. p. 961. habet partem huius frag-
menti, sed ridicule παχύς pro βραχύ, quod ipse, ut sensum mitiget, latine interpretatur rudis tam hec
quam in catena lat. ad Luc. p. 60.

daturus est, venit: qui caelum terrae copulat, immo qui terram evangelica sua doctrina transformat in caelum. — Quia vidi salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. — Nam Christi mysterium ante ipsam mundi constitutionem praeparatum fuit, postremis autem saeculi temporibus manifestatum. Ipse autem factus est lux obtenebratis et errantibus ac diabolica sub manu prostratis. Vocati enim fuerunt a Deo patre ad filii sui agnitionem, qui est vera lux. Insuper — ad Israhelis quoque gloriam. — Etsi enim nonnulli ex his fuerunt contumeliosi, inobedientes, plenamque insipientia mentem gerentes; attamen reliquiae salvae fuerunt, et per Christum honoratae. Primitiae autem ex his fuere divi discipuli, quorum clarissimus splendor universam terram illustrat. Aliter quoque Israhelis Christus est gloria, quia ex ipso secundum carnem processit, quamquam Deus supremus erat et ante saecula.

Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israhel.

Positus est a Deo patre Emmanuhel in fundamentis Sionis, lapis electus, angularis, pretiosus. Et ei quidem credentes, non sunt confusi; increduli autem, et qui latens in eo mysterium cernere haud potuerunt, praecipitio contriti fuere. Ait enim alicubi Deus pater: « ecce pono in Sione lapidem offensionis, petram scandali. Et qui ei, confiderit, non confundetur; in quem autem ceciderit, ipsum conteret: » Sed enim securos esse iussit Israhelitas propheta dicens: « Dominum ipsum honorate, et sit Dominus timor tuus. Quod si illi confisus fueris, erit tibi honori, nec velut ad lapidem offensionis petramque lapsus in illum incurretis. » — Ergo quia dominum ac Deum Emmanuhel noluit honorare Israhel, neque ei confidere, impingens in lapidem ob suam incredulitatem, ruit et confractus est. Contra multi consurrexerunt, ii nimirum qui fidem illius admiserunt. — Vel quomodo sapientissimus scri-

συνάπτων τὸ οὐρανὸν τῇ γῇ, ὁ κατασκευάζων τὴν γῆν οὐρανὸν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. Ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν σε, ὁ ἡτοίμασας καὶ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. Προητοίμασο γὰρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς κόσμου καταβολῆς· πεφανέρωται ἡ ἐν ἐσχάτοις τῶν αἰώνων καιρῶν· γέγονε ἡ φῶς ἐν σκότει καὶ πεπλανημένοις καὶ ὑπὸ χειρὰ πεσοῦσι διὰ βολικὴν· κέκληνται γὰρ παρὰ τὸ Θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τῶν υἱοῦ, ὅς ἐστι φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τῶν Ἰσραὴλ· εἰ γὰρ καὶ γεγόνασιν τινες ἐξ αὐτῶν ὑβρισταὶ καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεωὶ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσαι τὸ κατάλημμα*, καὶ δεδόξασαι διὰ Χριστοῦ· ἀπαρχὴ ἡ τούτων οἱ Θεωπέσιοι γεγόνασι μαθηταί, ὧν ἡ τῆς εὐκλείας παιδρότης, ὅλην θεωιαστράτωται τὴν ὑπὸ οὐρανόν· διόξα δὲ καὶ ἐτέρως τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστὸς, ὅτι προῆλθεν ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα, καὶ τοι Θεὸς ὢν ἐπὶ πάντας καὶ παραιώνιος.

Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

Τέθειται μὲν παρὰ τὸ Θεὸν καὶ πατρὸς ὁ Ἐμμανὴλ εἰς τὰ θεμέλια Σιών, λίθος ὢν ἄκλεκτος ἀκρογωνιαίος, ἐντιμος· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπ' αὐτῷ πιστεύσαντες, οὐ κατησχύνθησαν· οἱ ἡ ἀπίστοι, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἰσχύσαντες ἰδεῖν, πεσόντες συνεβίβησαν· ἔφη γὰρ περὶ πάλιν ὁ θεὸς καὶ πατήρ· ἰδὲ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέσαν σκανδάλε· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ μὴ κατασχυνθῇ·* ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιμνήσῃ αὐτόν· ἀλλ' ἡσφαλίσατο ὁ Θεὸς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ προφήτης, λέγων·* κύριον αὐτὸν ἀγιάσετε, καὶ αὐτὸς ἔσται σε φόβος· καὶ ἐάν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ᾖς, ἔσται σοι εἰς ἀγίασμόν, καὶ οὐχ' ὡς λίθος προσκόμματι συναντήσεσθε αὐτῷ, οὐδὲ ὡς πέτρα πτώματος. — Οὐκοῦν ἐπειδήπερ κύριον καὶ Θεὸν ὄντα τὸ Ἐμμανὴλ οὐχ' ἡγίασεν ὁ Ἰσραὴλ, οὔτε μὴν ἡθέλησεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθέναι, θεωιασας ὡς λίθος διὰ τὴν ἀπιστίαν, συνεβίβη καὶ πέπτωκεν· ἀνέστησαν ἡ πολλοὶ, τοῦτέστιν οἱ τὸ εἰς αὐτὸν πίστειν ὡς ἀδεξάμενοι. — Ἡ καὶ

* Rom. IX. 27.

v. 34.

A. f. 39.
E. f. 128. b.

* Is. XXVIII. 16.

* Is. VIII. 13.

A. f. 39.
E. f. 129.

A. f. 39. b.
E. f. 130.
H. f. 116.

I. Cor. I. 23.

v. 18.

v. 35.

A. f. 40.
B. f. 41.
E. f. 131.
H. f. 117.

* Zach. XIII. 7.

v. 10.

A. f. 42.
B. f. 32.
C. f. 109. b.
E. f. 135. b.
H. f. 121.

ὡς ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος *, Ἰουδαίοις
μὲν ἔστι σκάνδαλον ὁ σταυρὸς, ἔθνεσι δὲ μω-
ρία. Καὶ πάλιν. * Ὁ λόγος ὁ τῷ σταυρῷ, τοῖς
μὲν ἀπολλυμένοις, μωρία ἐστὶ τοῖς δὲ σωζο-
μένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν διὰ
τῆς τοῦ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον ὁ κύριός ἐστι.

Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.

Συντομώτερον δὲ εἰπεῖν, ῥομφαίαν ἐν
τούτοις καταδηλοῦσθαι φαμέν, ὡς ἐν εἰδὲ
μαχαίρας τὴν παρασπόν. ἢ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος
τὸ ἐκ τῷ Ἰουδαίῳ ἀπονοίας ἐπενεγεγμένον
τῷ Ἐμμανυὲλ. καὶ οἰκὲ γὰρ συνιέναι οὕτως,
καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεὼν μόνον γὰρ
οὐχὶ ῥομφαία κατεσφάζετο ἡ ἀγία παρθέ-
νος, σταυροῦ μύρον ὁρῶσα τὸ εἶδος αὐτῆς γλυ-
νηθέντα κατὰ γὰρ τὴν σάρκα (1). τοιοῦτον
καὶ τὸ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ. * ῥομφαία ἐξε-
γέρθητι ἐπὶ τὴν ποιμένα μου. τοῦτέστιν ἐνε-
ργείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ
τῷ ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἡκέτω καιρὸς.

Τὸ δὲ παιδίον ἠύξανε κ. τ. λ.

Τὸ δὲ λέγειν ὅτι τὸ παιδίον ἠύξανε καὶ
ἐκραταιώθητο πνεύματι, πληροῦ μύρον σο-
φίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ, ταῦτα
καὶ τὸ ἀνθρώπινον εἰρηδῶν δεκτέον. ἄθρο-
νός μοι τὴν οἰκονομίαν τὸ βάθος. ἀνθρώ-
πινον ὑπομένει τόκον, καὶ τοι τὸ ἀναρχον
καὶ ἀρχονον θεϊκῶς ἔχων ὁ λόγος. ἐν αὐ-
τῷ σώματι ὁ παντέλειος ὡς Θεός, ἐν
ἀδρότητι μελῶν ὁ ἀσώματος. πληροῦται
σοφίας, αὐτὸς ὢν ἡ πᾶσα σοφία. καὶ τί πρὸς
τοῦτο φαμέν; ὅρα διὰ ταύτων τὸ ἐν μορφῇ
τῷ πατρὶ ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, (ὅτι)
πλούσιον ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸ ὑψη-
λόν, τὸ πλῆρες ἔχοντα θεϊκῶς, ἐν τῷ
λέγειν λαβεῖν οὕτω κενώσκειν ἑαυτὸν Θεός
ὢν ὁ λόγος. τὰ γὰρ ἀνθρωπίνως περὶ αὐ-
τοῦ γεγραμμένα, τὴν κενώσεως δεικνύσι
τόπον. οὐ γὰρ ὅτι τὸ ἐνδεχομένων εἰς ἰδίαν
φύσιν ὑποσηναί τι τοιοῦτον, τὸ ἐκ Θεοῦ
πατρὸς φύντα λόγον. ἀλλ' ὅτε γέγονε σὰρξ

bit Paulus, « Iudaeis quidem scandalum
est crux, gentibus autem stultitia. » Et rur-
sus: « crucis doctrina, pereuntibus quidem
stultitia est; iis autem qui salvi fiunt, vir-
tus Dei ad salutem. Propterea in signum
contradictionis Dominus est.

Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.

Ut rem paucis expediamus, romphaeā
haec denotari dicimus, seu gladio quodam,
tentationem; vel etiam passionem ipsam
abs Iudaeorum vesania Emmanuheli inla-
tam. Atque ita videtur intelligere ac di-
cere iustus Simeon. Gladius enim prope-
modum sanctam Virginem transfigebat,
dum cruci fixum videret, quem ipsa in
carne genuerat. Simile quid dicitur etiam
a Zacharia: « romphaea exsurge adversus
pastorem meum » id est salutaris demum
perficiatur passio, et ostensionis bonorum
tempus adveniat.

Puer autem crescebat etc.

Cum dicitur puer crescere, et spiritu
roborari, sapientia repletus, et Dei gratia
exornatus; haec de humana natura dici cre-
dendum est. Tu vero mihi specta dispensa-
tionis altitudinem. Humanum sustinet par-
tum, quamquam initio ac tempore divini-
tus Verbum careat: qui est perfectissimus,
utpote Deus, crescit corpore; ac maturi-
tate membrorum, incorporeus: repletur sa-
pientia ille, in quo omnis sapientia est. Quid
ad haec dicimus? Cognosce ex his, illum
qui in forma patris erat, factum similem
nobis; divitem, in inopia; excelsum, in hu-
militate; eum qui plenus divinitus est, dici
nihilominus accipere. Adeo semet ipsum
exinanivit Deus Verbum! Nam quae huma-
nitas de eo scripta sunt, exinanitionis mo-
dum demonstrant. Neque enim fieri pot-
erat, ut quicquam huiusmodi in propria
natura pateretur genitum ex patre Verbum.

(1) In codice B. f. 31. additur καὶ ἀμφιγνοῦσα εἴ γε καὶ θανάτου κρατήσῃ θανατωθεῖς; quam particu-
lam de B. Virginis dubitatione circa futuram filii sui resurrectionem cum nec ceteri codices in Cyrillo ha-
beant, nec pietas christiana admittat, haud immerito praetermisimus; quamquam eadem legitur sub finem
praedictae homiliae in hypapanten. Qua super re loquitur Combesius Auctar. T. I. in adn. ad Gregorii
antiocheni orationem p. 849. Adi etiam Petavium in re simili copiosius disserentem, tract. de incarn.
lib. XIV. cap. 1.

Sed cum caro factum est, id est homo aeque ac nos, tunc carnaliter a muliere paritur, et quae humanae sunt conditionis perpeti dicitur. Profecto Deus Verbum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex utero sine ulla mora carnem educere: verumtamen ea res a portento non abfuisset. Quamobrem humanitatis moribus atque legibus in suam quoque carnem potestatem dedit. Sic etiam dici puta profecisse eum sapientia, non quod sapientiae incrementum acceperit, quia Deus omni re absolutissimus esse reputatur, et nullius Deo dignarum qualitatibus indigus; sed quia Deus Verbum una cum corporis aetate manifestationem sapientiae paulatim dilatabat.

Crescit corpus quidem aetate, sapientia vero animus: etenim deitas neutrum incrementum admittit: nam usquequaque perfectissimum Dei Verbum erat. Congruè porro copulavit corporis incremento, sapientiae augmentum: nam pro modulo corporalis aetatis, suam divina natura patefaciebat sapientiam.

Et cum annos duodecim natus esset, ascendentibus illis Hierosolimam secundum consuetudinem diei festi.

Evangelista qui dixit profecisse Iesum sapientia et gratia apud Deum et homines, verax ostendit dictum suum. Defert enim illum Hierosolimam cum sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Deinde ait ipsum illic substitisse, et mox inventum in templo inter doctores sedentem, rogantemque vicissim ac respondentem quae in lege olim erant praescripta. Denique ait cunctos interrogationes eius atque responsa fuisse admiratos. Vides quomodo sapientiā et gratiā profecerit, nempe quia multis talis innotuit.

Pater tuus et ego dolentes quaerebamus te.

Profecto sciebat mater eius, haud esse ipsum Iosephi filium; nihilominus ob vitandas Iudaeorum suspiciones, ita ait. Iam

ἦγον ἄνθρωπος καὶ ἡμᾶς, τότε τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς καὶ σάρκα, λέγεται ὅτι καὶ ὑπομείναι τὰ ἀνθρώπινα· ἦν μὲν γὰρ ἱκανὸς Θεὸς ὢν ὁ λόγος, εἰς μέτρον ἀνδρὺς τελείω, καὶ ἐκ μήτρας εὐθὺς τὴν ἰδίαν ἀναβιβάσαι σάρκα· ἀλλ' ἦν οὐ μακρὰν τερατοποιῶν τὸ δρώμενον διὰ τοῦτο τοῖς τὸ ἄνθρωπότητι ἑθεσί τε καὶ νόμοις, τὸ κρατεῖν ἐδίδου καὶ ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ σαρκὸς οὕτω καὶ ἐν σοφίᾳ προκόπτεν ἂν λέγοιτο, οὐ προσθήκῃ σοφίας δεχόμενος καὶ ὁ νοεῖται Θεὸς ὁ ἐν πᾶσι παντέλειος, καὶ ἀπροσδεὴς εἰσάπαν τῶν Θεοπρεπῶν ἀξιομάτων, ἀλλὰ τῷ Θεοῦ λόγῳ τῇ τῷ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντο καὶ βραχὺ τῆς σοφίας πῶς ἐκφανσιν.

Προκόπτει ὅτι ἡλικίᾳ μὲν σῶμα, σοφίᾳ ὅτι ψυχὴ (1). Θεότης γὰρ οὐδετέραν ἐπίδοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γὰρ ὁ τῷ Θεοῦ λόγῳ· εἰκότως δὲ συνέζευξε τῇ τῆς ἡλικίας αὐξήσει, τὴν τῷ σοφίας ἐπίδοσιν· πρὸς γὰρ τὸ μέτρον τῆς τῷ σώματι ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεία φύσις τὴν οἰκείαν σοφίαν.

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσόλυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς.

Εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι προέκοπτεν ὁ Ἰησοῦς ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, δείκνυσιν ὅτι ἑαυτοῦ λόγον ἀληθινῶς ἀποφέρει καὶ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἅμα τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ, ἑορτῆς καλούσης εἰς τοῦτο· εἴτα φησὶν ἀπομείναι μὲν αὐτὸν, εὐρεθῆναι ὅτι μὲν ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκρινόμενον, δῆλον ὅτι τὰ πάσαι τῶ νόμῳ διηγορούμενα· εἴτα θαυμαζόμενον ἐπὶ τῶ ἐρωτήσεσιν ὑπὸ πάντων, καὶ τῶ ἀπολογίᾳ· ὅρῳ ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόποντα διὰ τῷ γινώσκουσιν πολλοῖς ὅτι τοιοῦτος ἐστίν.

(1) πατὴρ μου καὶ ἐγὼ οὐκ ὀνομάμενοι ἐξ ἑαυτοῦ μὲν σι.

Ἦδη μὲν γὰρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μὴ τέκνον εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων τοῦτο φησί· καὶ ἐπιδή

A. f. 42. b.
H. f. 121. b

V. 42.

A. f. 45.
B. f. 32.
C. f. 110.
E. f. 109.
H. f. 132. b.

V. 46.

B. f. 33.

(1) De eo, quod sapientiā Christus profecisse dicitur, legendus est Petavius de incarn. lib. XI. cap. 2, qui rem plenissime edisserit. Et quidem etiam noster Cyrillus communem sententiam sequitur, quod nempe pro aetatis incremento, maioris sapientiae externa indicia fecerit.

εἶπεν, ὅτι ὁ πατήρ σε καὶ γὰρ ὁδυνημένοι
ἐζητοῦμεν σε, ὁ σωτὴρ πρὸς τοῦτο λέγει·

v. 49.

Οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ
εἶναι με;

A. f. 45. b.
E. f. 110. b.
H. f. 134.

Ἐνταῦθα ἔν πρώτῳ τῷ ἀληθῶς πατρὸς
φανερώτερον μνημονεύει, καὶ ᾤδα γυμνοὶ τῷ
ἑαυτῷ θεότητι· ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκεν ἡ ἀγία
παρθένος· τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως;
τότε δὴ τότε τῷ ἀνθρωπίνων ἐπέκεινα μέζων
ἑαυτὸν ὄντα δακνύς, καὶ διδάσκων ὅτι γέγονε
μὲν ὑπεργὰρ οἰκονομίας αὐτὴ τεκοῦσα καὶ
σάρκα, φύσει ἢ καὶ ἀληθείᾳ θεὸς ἦν, καὶ υἱὸς
τῷ ἐν οὐρανοῖς ὄντι πατρὶ, φησὶν· οὐκ
ᾔδειτε κ. τ. λ. — Ἐνταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεν-
τίνος ἀκούοντες, ὅτι θεὸς ἦν ὁ ναὸς, καὶ νῦν ἐν
ἰδίοις ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάλαι διὰ τῷ νόμῳ γε-
νόμηνος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις μορφέ-
μενος, αἰδέσθωσαν λέγοντες, ὅτι οὐχ ὁ δη-
μιουργός, οὐδὲ ὁ Θεὸς τῷ νόμῳ, οὐδὲ ὁ Θεὸς
τῷ ναοῦ, οὐτός ἐστιν ὁ πατήρ τῷ Χριστῷ (1).

A. f. 45. b.
E. f. 110. b.
H. f. 134.

v. 52.

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι
παρὰ θεῶ καὶ ἀνθρώποις.

A. f. 46.
B. f. 33. b.
E. f. 112.
H. f. 136. b.

Φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· καὶ
ἐθεασάμεθα πῶς δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς
μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος
καὶ ἀληθείας, ποῖ ὥστε προκόψει τὸ πλῆ-
ρες; ἢ ποίαν ὅλως ἐπιλέγεται προσθή-
κῃ, οὗ ἐπέκεινα μηδέν; οὐκοῦν οὐ κατ'
ὁ λόγος ἐστὶ καὶ Θεὸς προκόπτειν εἴρη-
ται, ἀλλ' ὅτι μεζόνως αἰὲν θαυμάζομε-
ν, χαριέστερον παρὰ τοῖς ὁρώσι διὰ
τῷ ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκο-
πούσης ὡς ἐστὶ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον
τῆς τῷ θαυμάτων ἕξως ἐν ταῖς τῷ ὁρών-
των δῆμοις, ἢ περ αὐτοῦ τῷ τελείῳ πρὸς
χάριν ὡς Θεοῦ· σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τινι
προκόπτων, ἕτερόν ἐστι παρ' ἐκείνου ἐν ᾧ
προκόπτειν λέγεται· εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ
προκόπτειν εἴρηται, οὐχ ἡ σοφία προέκο-

quum dixisset: pater tuus et ego dolentes
quaerebamus te, respondit Servator:

Nesciebatis quia in his quae patris mei sunt,
oportet me esse?

Heic primum veri patris manifestius
mentionem infert, suamque detegit deita-
tem. Nam quum sancta Virgo dixisset: fili,
cur fecisti nobis sic? tunc demum supra
humanam mensuram se esse demonstrans,
matremque carnalem suam dispensationis
quidem esse ministram docens, se tamen
suapte natura Deum, patrisque caelestis fi-
lium, ait: nesciebatis etc. — Heic Valentini
adseclae audientes et Dei esse templum, et
quod Christus nunc in propriis est, qui et
olim a lege descriptus erat, et tamquam
umbris ac typis figuratus, pudore adficiantur
dum aiunt, quod neque creator, neque
Deus legis, neque Deus templi, ipse est
Christi pater.

Et Iesus proficiebat sapientia et aetate ac gratia
apud Deum et homines.

Ait evangelista Iohannes: et vidimus
gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a pa-
tre, plenum gratiae et veritatis. Si ergo gra-
tiae ac veritatis plenus, quomodo proficiet
quod plenum est? vel quam omnino addi-
tionem recipiet, id quo maius nihil est?
Non ergo quatenus Verbum Deusque est,
proficere dictus est, sed quia maiorem sem-
per admirationem sui commovens, gratio-
rior cernentibus ob actus suos videbatur:
progrediente magis, ut verius dicendum
est, prodigiorum in spectatorum mentibus
conceptu, quam ipsomet Iesu ad gratiam
crescente, qui perfectus erat utpote Deus.
Porro observa, illud quod in re aliqua pro-
ficit, diversum esse ab ea re in qua profi-
cere dicitur. Si ergo in sapientia profecit,

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad eius homiliam XVIII. in Lucam sub finem, quae latine, S. Hieronymo interprete, extat in ed. Maur. T. III. Verumtamen sententia potius, quam verba, consentit. Nam ne Valentini quidem nomen ibi scribitur, quod tamen non reticetur in fragmento graeco apud Gallandium Biblioth. T. XIV. Append. p. 89. Ceteroqui S. Thomas in catena aurea tribuit hoc fragmentum uni Cyrillo sic, «Cyrillus. Hoc igitur dicit ostendens» se mensuram humanam transcendere, et innuens quod sacra Virgo effecta sit ministra negotii (οἰκονομίας) «cum peperit carnem. Ipse vero naturaliter et vere Deus erat, et filius patris excelsi. Hinc autem Valen-
tini sequaces etc.»

haud ipsa sapientia (id est Verbum, patris sapientia) profecit, sed humana natura incrementum sapientiae habuit. Quum enim se revelaret quotidie ac manifestaret in ipso deitas, admirabilior spectantibus semper fiebat. Et animadvertite non dixisse: Verbum proficiebat, sed Iesus; ne forte de solo cogitares Verbo: sed quia Verbum caro factum est, ideo proficere dicitur, postquam proficiendi facultatem adquisivit, id est humanitatem. Est itaque humanitatis proprium, deque ea recte praedicatur vocabulum « proficiebat. » Sic enim singulae dictiones in ordine suo manebunt; nec ea quae solum Verbum decent ad humanitatem deprimentur; neque humanae qualitates, ad deitatis vocabula sese attollent.

CAP. III.

ΚΕΦ. Γ'.

Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetae.

Non ignoravit beatus Isaias propheta praedicationis Iohannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium praebens, Christum quidem dominum appellavit ac Deum; Iohannem vero ministrum ac famulum nominavit: quodque lampas esset, verae lucis praevia; lucifer solis nuntius, diei quae nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Iesum decurrens; sicuti reapse verbo vox praecurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas eius.

Delectus ad apostolatium, postremusque sanctorum prophetarum Iohannes fuit. Quamobrem ceu si nondum Dominus adesset, parate inquit vias Domini, id est componite vos ad recipiendum quicquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, typos omittite, a distortis consilii desinite. Simul tamen et praesentem (Dominum) ostendit dicens: ecce agnus

πτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον· ἀποκαλυπτομένης γὰρ καὶ φανερουμένης ὁσιμέραι τῆς Θεότητος ἐν αὐτῷ, αἰεὶ θαυμαστότερος παρὰ τοῖς ὁρώσιν ἐγίνετο· καὶ ἐπιτήρει ὡς οὐκ εἶπεν ὁ λόγος ἢ προέκοπτεν, ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς, ἵνα μὴ γυμνὸν νοήσης (A) λόγον· ἀλλ' ὅτι γέγονε σὰρξ, καὶ προκόπτειν λέγεται, ὅτε τὸ προκόπτειν πεφυκὸς ἀνεδέξατο, τοῦτέστι τὸ ἀνθρώπινον· τῆς οὖν ἀνθρωπότητος ἂν εἴη, καὶ κατὰ ταύτης ἂν φέροιτο εὐλόγως τὸ προέκοπτεν· οὕτω γὰρ ἕκαστον ἢ λεγομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει κείνεται, οὔτε ἢ ὅσα πρέπει γυμνῷ τῷ λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, οὔτε μὲν ἢ ἀνθρωπίνων ἀναβαινόντων εἰς (B) τὴν Θεότητα λόγον.

Ὅς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἰσαΐου τοῦ προφήτου.

Οὐκ ἠγνόησεν ὁ μακάριος Ἡσαΐας * ἢ Ἰωάννης κηρυγμάτων τὸ σκοπὸν, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τὸ χροῖον μῆτρων, τὸ μὲν Χριστὸν· κύριον ἐκάλεσε καὶ Θεόν· τὸ δὲ Ἰωάννην, διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτην ὠνόμαζε· καὶ ὅτι λύχνος ἦν, τὸ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προεσβεβηκώς, ἑωσφόρος ἡλίας ἀπαγγέλλων, καὶ μελλούσης ἐφ' ἡμᾶς δαυγαλίζειν ἡμέρας κατασημαίνων τὸ ἄφικεν· καὶ ὅτι φωνὴ ἦν, οὐ λόγος προτρέχων τὸ Ἰησοῦ, ὡς φωνὴ τὸ λόγος (1).

Ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

Ἀπόλεκτος εἰς ἀποβολὴν καὶ τέλος ἦν προφητῶν ἀγίων ὁ Ἰωάννης· ὅθεν ὡς μὲν οὐπω παρόντος κυρίου, τὸ ἐτοιμάσατε φησὶ καὶ ὁδὸν κυρίου· τοῦτέστιν εὐτρεπίσθητε πρὸς τὴν ἀδοχὴν ὣν ἂν βούλοιο νομοθετεῖν ὁ Χριστός· ἀποσήσατε τὰς καρδίας καὶ τὸ νόμον σκιάς· καταλήξατε τὸ τύπων· παύσασθε τὸ φρονεῖν τὰ διεσχαμμένα· κατέδαξε καὶ παρόντα, λέγων· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἰ-

(1) Hoc fragmentum in codd. A. et H. dicitur ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam latine Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permiscet Basilium cum Cyrillo. Nam Basilius distinguitur in nostro codice, occupatque partem ultimam, et a nostra diversam, corderiani fragmenti. Perperam etiam Corderius ait *lux Verbi* pro *vox* etc.

A. f. 49.
E. f. 143. b.
F. f. 776.
H. f. 143. b.

ρων τ' ἀμαρτίαν τ' κόσμῳ. — Τί ἡ βούληται τὸ, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τ' Θεοῦ ἡμῶν; εὐθεῖα μὲν, πᾶσα λεία τὴν καὶ εὐχερῆς, ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποφέρουσα τρίβος· διεσφραμμένη γὰρ μὴν ἡ ἑτέρα, τοῦτέστιν ἡ εἰς φαυλότητα κατασύρουσα ὅθεν δι' αὐτῆς ἐρχομένης· γέγραπται γὰρ περὶ τ' τοιούτων, ὧν αἱ τρίβοι σκολισαί, καὶ καμπύλαι αἱ ῥοχιαὶ αὐτῶν· οὐκοῦν ἡ τ' δ' αἰσθητοῦς εὐθύτης, ὁρθεῖ τις ὥσπερ ἐστὶν ὁδὸς, οὐκ ἔχουσα τὸ διεσφραμμένον· τοιοῦτος ἦν ὁ θεωπέσιος ψαλμοδὸς, ἁλλων τὴν καὶ λέγων· οὐκ ἐκκολλήθη μοι καρδίᾳ σκαμβή. Καὶ ὁ μὲν τῷ Ναυῇ Ἰησοῦς ὡς ἀγγέλλων ἔλεγε τῷ λαῷ· εὐθύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ· ὁ ἡ Ἰωάννης, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους ὑμῶν· τοῦτο δὲ ἔστι, τὸ εὐθεῖαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη δακνύαν· ἐκτίσθη ἡ καλὴ καὶ λίαν εὐθὴς· ὅταν ἡ ἐκκλίνῃ καὶ ἐν δ' αἰσθητοῦς τῇ κατὰ φύσιν γένηται, τοῦτο κακία καὶ δ' αἰσθητοῦς ψυχῆς λέγεται· οὐκ ἔστιν οὐκ ἐστὶν δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα· ἐὰν γὰρ μείνωμεν ὡς γεγόναμεν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμέν.

* Prov. II. 15.

* Ps. C. 3.

* Ios. XXIV. 23.

A. f. 49.
E. f. 144.
F. f. 776. b.
H. f. 146.

Ἄλλ' ὥσπερ τινος ἀνταναφωνοῦντος καὶ λέγοντος, πῶς ἐτοιμάσομεν τὴν ὁδὸν κυρίου, ἡ πῶς εὐθείας αὐτῇ τὰς τρίβους ποιήσομεν; πολλὰ γὰρ ἔστι τὰ μεταξὺ παρεμποδῶν τοῖς εὐ βιοῦν ἐθέλεκσιν, ὁ μισόκαλος σατανᾶς, τὸ πονηρὸν πνέοντα τῶν ἀνοσίᾳ πληθύν, αὐτὸς τ' ἀμαρτίας ὁ νόμος ὁ ἐν τοῖς μέλεσι τ' σαρκὸς ἀνθρωπίνου τ' εἰς τὸ ἀγαθὸν τ' νοῦ ῥοπαῖς· πολλὰ ἡ πρὸς τούτοις ἑτέρα πάθη, τ' τ' ἀνθρώπων δ' αἰσθητοῦς κατακρατεῖ· τί οὖν ἄρα δράσομεν, τοσαύτης δυσχερείας καμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ὁ λόγος ὑπαντᾷ λέγων· πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινώθησεται καὶ ἔσται ἡ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τ' Θεοῦ. Εἰσὶ μὲν γὰρ λεωφόροι τινὲς καὶ καὶ ῥίβοι, βάσιμοι μὲν ἡμισία γὰρ, τραχεῖαι ἡ οὕτως, ὡς πῇ μὲν ἀνίσταται πρὸς ὄρη τὴν καὶ βουνούς, πῇ ἡ καταφέρειται καὶ εἰς κρημνοὺς ἀποφέρειται· αἱ ἡ τοιαῦται τ' ὁδῶν ὡς ἐν ὑψὶ τὴν καὶ βά-

Dei qui mundi peccatum tollit. — Quid autem sibi vult, rectas facite semitas Dei nostri? Recta quidem et laevis facilisque illa est quae ad bonum defert semita: distorta autem altera, id est quae ad pravitatem deducit incedentes per ipsam. De his enim scriptum est: quorum viae perversae sunt, et obliquae semitae ipsorum. Ergo mentis aequitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Huiusmodi erat divus psalmista, dum caneret dicens: non adhaesit mihi cor perversum. Iesus quoque Navi filius populo aiebat: dirigite corda vestra ad Deum Israhelis. Iohannes vero, rectas facite inquit vias vestras. In hoc autem consistit status animae rectus, ut naturalem suum intellectum, prout condita fuit, prae se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprime creata fuit. Cum autem naturam propriam perverterit, haec improbitas et distorsio animae dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati fuimus manserimus, media in virtute versamur.

Sed tamquam aliquis reclamaret ac diceret: quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas eius? Multa enim impedimenta occurrunt bene vivere volentibus, nempe osor virtutis Satanas, malorum spirituum impia turba, ipsa lex peccati quae in carneis membris menti ad bonum nitenti obsistit; multae aliae insuper perturbationes humano cogitatu imperant; quid ergo agemus, tanta obiecta difficultate? His propheticus sermo occurrit dicens: omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutare Dei. Sunt enim viae nonnullae vel etiam semitae, minime quidem gradibiles, immo tam asperae, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in praecipitia ferantur. Huiusmodi certe viae sus deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his demum exaequentur celsa et ardua,

expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et praerupti transformabuntur. Hoc spiritaliter accidit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelicae vitae morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil praeceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis pronamque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depressum in praeceps, quae antea fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta fiunt recta, ut alicubi ait similiter Isaias propheta: « via piorum recta facta est, et parata via iustorum. » Sublata enim de medio est daemonum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sanat infirmitates.

Et videbit omnis caro salutare Dei.

Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est patris, qui Servatorem ad nos filium misit. Heic vero caro generaliter homo intelligendus est, immo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israhel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem redegit, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a psalmistae lyra celebrabatur: « omnes gentes quascumque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine. » Servataeque simul sunt Israhelitis reliquiae; quod ipsum pariter magnus prae-

Θφ, δυσπόροτοι λίαν εἰσίν· εἰ ἢ δὴ γένοιτό
πως ὑφιξῆσαι μὲν τὰ ὑψὲς καὶ ἀνάντη, ἀνεμ-
πίμπλασθαι ἢ τὰ ἐν κοίλῳ καὶ βάθει, τότε δὴ
εἰς εὐθεῖαν ἔσαι τὰ σκολιά, καὶ εἰς ψιλὰ πε-
δία καὶ οἶον ὑπτίαν ἔχοντα τὸ ὁδὸν τὰ τραχεῖα
τὲ καὶ παραγῶδι ποτέ· τῆτο γέγονε νοητῶς
διὰ τοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος· πάσαι μὲν
γὰρ δυσπόροτα ἦν τοῦ εὐαγγελικῆς ζωῆς τε
καὶ πολιτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι
τοῦ ἀπάντων νοῦν κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις (1)·
ἐπὶ ἢ ὁ πάντων Θεὸς γεγονὼς ἄνθρωπος
κατήργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἀμάρτιαν, λείπα
πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· ἔχ ὑψος, οὐ βά-
θος τοῖς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσιν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ
πάντα τὰ σκολιά εἰς εὐθεῖαν μετεποιήθη
τρίβον· αὐτὸς γὰρ λείαν ἡμῖν καὶ εὐδρομωτά-
τῳ ἀπέφηνε τὴν εἰς εὐσέβειαν ὁδὸν, ἐδὲν ἔχου-
σαν τὸ ἀναντες ἢ τὸ κοῖλον καὶ κάτω, διὸ ἅ
τραχεῖα ποτέ καὶ δυσπόροτος ἦν· πάντα γὰρ
τὰ σκολιά γέγονεν εὐθεῖα, ὥς αὐτὸς πε-
πάλιν ὁ προφήτης φησὶν Ἡσαΐας· * ὁδὸς
εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, ὁ ὁδοποιῶν ἀσμέ-
νη ἢ ὁδὸς τοῦ δικαίων· ἐκ μέσων μὲν γὰρ ἢ τοῦ
δαιμόνων ἀπηλάθθη πληθύς· καὶ αὐτὸς ἢ ὁ
διάβολος κατηργήθη σὺν ἐκείνοις· νεκρω-
ται ἢ καὶ τοῦ ἀμάρτίας ὁ νόμος, καὶ πάσαι
ἡμῶν ὁ σωτὴρ ἰᾶται τὰς νόσους.

Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

Τεθῆσεται ἡ πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ
θεοῦ, δηλονότι τοῦ πατρός· σωτήρα γὰρ ἡμῖν
πέπομφε τὸν υἱόν· σάρκα ἢ ἐν τούτοις ὁλο-
κλήρως τὸ ἄνθρωπον νοητέον, καὶ πᾶν τὸ
ἀνθρώπινον γένος ὑποληπτέον. — Οὕτω γὰρ
ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ·
οὐκέτι μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σὰρξ·
ὁ γὰρ ὁ ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος, οὐ συνεσταλ-
μένῳ ἔχθρῳ ἡμερότητα, οὔτε μὴν ἐν διέ-
σωσεν ἔθνος, σεσαγίνθηκε ἢ μάλλον τὸ ὑπὲρ
οὐρανὸν, ἐφώτισε τοὺς ἐσκοτισμένους καὶ τοῦ-
το ἦν ἄρα τὸ διὰ τοῦ τοῦ ἁλλοττος λύρας
ὑμνοῦμενον. * πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίη-
σας, ἤξῃσι καὶ προσκυνήσῃσι ἐνώπιόν σου
κύριε· σέσωσαι ἡ ὁμοῦ τὸ κατάλαμμα τοῦ
ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ τοῦτο πάλαι προανεφώ-

* Is. XXVI. 7.

V. 6.

A. f. 49. b.
E. f. 145. b.
F. f. 777. b.
H. f. 147. b.

A. f. 50.
E. f. 146.
F. f. 779.
H. f. 149.

* Ps. LXXXV. 9.

(1) Paria fere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in commentario ad Isaiam ed. Aub. T. II. p. 550.

Deut. XXXII.
43.

νηκεν ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὕτω λέγων· * εὐ-
φράνθητε ἔθνη μὲν τὸ λαοῦ αὐτοῦ.

v. 7. Ἐλέγεν οὖν τοῖς ἐκπορευμένοις ὄχλοις ὁ βαπτιστής
κ. τ. λ.

A. f. 51.
E. f. 148. b.
F. f. 780. b.
H. f. 151.

Καὶ νῦν ἡ πνεύματι ἁγίῳ μεμεσ-
μένος, ὁ μακάριος βαπτιστής, οὐκ ἠγνόησε
τὸ Ἰσδαίων δυστροπίας τὰ κατὰ Χριστοῦ τολ-
μήματα· πρόεγνω γὰρ, ὅτι καὶ ἀπισήσουσιν
αὐτῷ, καὶ τῷ ἰοβόλον αὐτῶν κινήσαντες
γλώτταν λοιδωρίας βαλοῦσι· πρὸς ἐκείνα
τοίνυν βλέπων, ἐλέγχῃ αὐτοὺς, ὅτι καὶ τοι-
νόμον ἔχοντες λαλοῦντα τὸ Χριστοῦ μυσῆ-
ριον, καὶ προαγορεύσεις προφητῶν ἀποφε-
ρούσας εἰς τοῦτο, νωθροὶ γεγόνασι ταῖς
ἀκοαῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πίσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ
πάντων σωτῆρι Χριστῷ· τίς γὰρ ὑμῖν ὑπέ-
δαξε φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ἄρ'
οὐχ ἡ θεοπνέστος γραφὴ εἶπεν εἰς Χριστὸν
πιστεύσαντας, μακαρίους εἶναι λέξασα, τοὺς
ἐμὴν ἀπίστους καὶ ἀμαθεῖς, σκληραῖς καὶ ἀφύ-
κτων ὑποπεσεῖσθαι δίκαις προαπαγγέλλασα.

v. 8. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.

A. f. 51. b.
E. f. 150.
F. f. 781.
H. f. 153.

* Ἐτι, καρπὸς μετανοίας, προσηλγμένως
μὲν, ἢ εἰς Χριστὸν πίσις· πρὸς ἣν τούτῳ, καὶ
ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία· καὶ ἀπλῶς τὰ ἀν-
τικείμενα τῇ ἀμάρτια ἔργα τῆς δικαιοσύνης,
ἅπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλῃ ἀξία
τῆς μετανοίας· ἐπήγαγε δέ· “ μὴ ἄρξησθε
λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν Ἀβραάμ·
λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν
λίθων τούτων ἐξεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. ”

E. f. 150. b.
F. f. 781. b.

“ Ὅρας ὅπως εὐτεχνέστατα λίαν τῷ ἀσύνε-
τον αὐτῶν ὀφρῶν καταφέρει, καὶ ἀσυντελές
εἰς ὄνησιν αὐτοῖς φαίνει τὸ, εἰς Ἀβραάμ
γενέσθαι καὶ τὴν σάρκα; τί γὰρ ἡ σαρκὸς εὐ-
γένεια εἶπεν ἔχοντας ἀφελεῖ, εἰ μὴ διὰ τὴν
ὁμοίαν ἔρχοιντο σπεδασμάτων, καὶ τῶν
τεκόντων ἀρετῆς κατόπιν; εἰ γὰρ τέκνα τῶν
Ἀβραάμ ἦτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ σωτὴρ *,
τὰ ἔργα τῶν Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν· τὴν ἐν ἡμῖν
καὶ τρέποις συγγένειαν ζητεῖ ὁ Θεός· μάταιον
οὖν τὸ προγόνοις ἐπαυχεῖν ἀγίοις καὶ ἀγα-
θοῖς, ἀπολιμπάνεσθαι ἢ μακρὰν τῶν ἐκείνων
ἀρετῆς. — Ἀλλ’ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, φησὶν
ὁ ἰσδαῖος, πῶς ἔτι τὸ σπέρμα Ἀβραάμ
πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τῆς θεοῦ ἐπαγ-

* Ioh. VIII. 39.

A. f. 52.
E. f. 151. b.
F. f. 783.
H. f. 155.

dixerat Moyses ita inquires : « laetamini
gentes cum populo eius. »

Dicebat ergo exeuntibus ad se turbis
Baptista etc.

Nunc quidem Spiritu sancto plenus bea-
tus Baptista, non ignorabat futuros iudai-
cae improbitatis adversus Christum ausus.
Etenim providebat, fidem ei denegaturos,
et venenatam linguam moventes convicium
ei facturos. Haec itaque spectans, repre-
hendit illos, quod etsi legem haberent sa-
cramentum Christi praedicantem, et sua-
dentia hoc ipsum prophetarum vaticinia,
stupidis auribus fuerunt, et ad credendum
servatori omnium Christo segnes. Quis enim
vos docuit fugere a ventura ira? Nonne
inspirata divinitus scriptura, quae creden-
tes Christo beatos esse ait; incredulos au-
tem et indiscipulatos, duris et inevitabi-
libus obnoxios fore poenis praedicat?

Facite ergo fructus dignos paenitentiae.

Paenitentiae fructus praecipuus est fi-
des in Christum; insuper evangelicae vitae
ratio; atque omnino cuncta, quaecumque
sunt peccato contraria, iustitiae opera: quae
paenitentes fructificare debent resipiscen-
tiae suae convenientia. Addit etiam: « et ne
coeperitis dicere, patrem habemus Abraha-
mum; dico enim vobis, quia potens est
Deus de lapidibus istis suscitare filios Abra-
hamo. » Viden quomodo sagacissime stul-
tum illorum supercilium deprimit, inutil-
lemque ipsis fore demonstrat carnalem ex
Abrahamo nativitatem? Nam carnis nobili-
tas, quid eam habentibus prosit, nisi hi pa-
ribus moribus parique ac parentes virtute
fuerint? Si quidem Abrahami filii essetis,
aiebat illis Servator, opera utique Abra-
hami perageretis. Morum vitaeque adfini-
tatem postulat Deus. Stultum est bonis san-
ctisque parentibus gloriari, et ab illorum
virtute longe fieri. — Quod si haec ita se
habent, ait iudaeus, quomodo semen Abra-
hae adhuc multiplicatur? Quomodo Dei ad
illum promissio manebit quae ait, fore ut

illius semen multiplicetur sicut astra caeli? Atqui hoc, o iudaeae, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit: in Isaaco vocabitur tibi semen, multarumque gentium patrem te constitui. Nam dictio « in Isaaco » denotat « secundum promissionem. » Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo credentium. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit: et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum, ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus. — Ut autem magis adhuc audientibus prosit, beatus Baptista aliud addit:

Iam enim securis ad arborum radicem posita est.

Vel securim hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus pater Iudaeis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias propheta patefaciebat dicens: « erit planctus Hierusalem sicut planctus malogranati in agro succisi. » Ait pariter ceu civitatem eamdem alloquens Hieremias: « oleam pulchram, bene opaca specie, appellavit Dominus nomen tuum: ad vocem circumcisionis eius accensus est ignis super eam: magna tribulatio super te: inutiles facti sunt rami eius: et Dominus qui plantavit te, locutus est super te mala. » Hunc sensum in evangelii quoque habere reputabis ficulneae parabolam, quae infructuosa malique generis arbor succisa fuit. Verumtamen non in radice defixam ait securim, sed positam ad radicem, id est prope radicem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen radicitus effossa arbor: quippe reliquiae conservatae sunt Israelitis, non ipse funditus periit.

Et interrogabant eum turbae.

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas Iohannem interrogantes, populum, publicanos, tertioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus unicuique morbo congruum ac probabile remedium ad-

γελία σωθήσεται, ἡ φάσκεισα πληθύνειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Διὰ τοῦτο τῶν ἐθνῶν κλήσεως, ὡς ἰερεὺς εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸ Ἀβραάμ, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· καὶ ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε· δηλοῖ δὲ τὸ ἐν Ἰσαὰκ, τὸ κατ' ἐπαγγελίαν· οὐκ ἔν πατὴρ τέθεται πολλῶν ἐθνῶν, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι τοῦ ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη πᾶς θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ἰεζεκιήλ· * καὶ ἐκπάσσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τοῦ σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, ἵνα εἰδέναι αὐτοὶ ἐμὲ, ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος. — Ἰνα ἢ καὶ ἔτι μείζονως ὠφελεῖ σὺν ἀκρωμένεσσι ὁ μακάριος βαπτιστής, προσεπάγει τί καὶ ἕτερον·

* Ἡ δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται.

* Ἡ ἀξίνη ἐν τούτοις ὀνομάζει τὸ μωτάτῃν ὄργην, ἣν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ ἀνεγκνεν ὁ θεός καὶ πατήρ, τοῦ εἰς Χριστὸν δυσεβείας ἐνεκα· ἐπενήνεγκται γὰρ αὐτοῖς ὡς πέλεκυς, ἡ ὄργη· καὶ τῷτο ἡμῖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας φανερὸν ἐποίησε, λέγων· * ἔσται ὁ κοπετός τοῦ Ἱερουσαλὴμ ὡς κοπετός ῥόδου ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένη· ἢ, ἔφη δὴ καὶ Ἱερουσαλὴμ, ὡς πρὸς αὐτήν· * ἔλαίαν ὠραίαν εὐσκιον τῷ εἶδει ἐκάλεσε κύριος τὸ ὄνομα σε· εἰς φωνὴν ὠριτομένης αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτήν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτήν, ἡ χρεώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ κύριος τὸ δυνάμειον ὁ καταφυτεύσας σε, ἐλάλησεν ἢ ἐπὶ σὲ κακά· ἢ, εἰς τοῦτο λήψῃ καὶ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ συκῆς ὡραβολήν· οὐκ ἔν ὡς ἄκαρπον καὶ οὐκ εὐχρηστὸς ἔτι φυτὸν, ἐξέκοπή παρὰ θεοῦ· πολλὴν οὐκ εἰς τὴν ῥίζαν τὴν ἀξίνην τεθεῖσθαι φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ῥίζαν, τοῦτέστιν ἐγγὺς τοῦ ῥιζῆ· ἐξεκόπησαν γὰρ οἱ κλάδοι, καὶ οὐκ ἐκ ῥιζῆς αὐτῆς ἀνεβοθρεύθη τὸ φυτὸν· σέσωσαι γὰρ τὸ κατέλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχ' ὁλόρριζον ἀπόλωλεν.

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι.

Τρία τάγματα εἰσήγαγε Λευκᾶς ὁ μακάριος, πονθανόμηναι τοῦ Ἰωάννου, ὅχλους, τελῶνας, στρατιώτας τὸ τρίτον· καθάπερ δὲ τις ἐπιστήμων ἰατρὸς ἐκάσῃ τὴν πλῆθιν τὸ πρόσφορόν τε καὶ εἰκὸς ὀφείλει βοήθει-

* Ezech. XI. 19

A. f. 52. b.
H. f. 156.

v. 9.

A. f. 52. b.
H. f. 156.

* Zach. XII. 1

* Hier. XI. 16.

v. 10.

A. f. 53.
H. f. 157. b.

μα, οὕτως καὶ ὁ βαπτιστὴς ἐκάσῃ τῷ ὁπ-
τιοδύματων τῷ ἐπωφελῇ καὶ πρέποντα λόγον
ἐδίδκε, τοῖς μὲν ὄχλοις βαδίζουσιν εἰς μετά-
νοιαν, φιλαλλήλῳ φρονήματι κεχεῖναι κε-
λεύων· τελώναις δὲ, τῷ εἰς ἀκαθάρτους πλεο-
νεξίας ἀποκλείων ὁδόν· τοῖς γε μὴν σφα-
τιώταις τὸ μηδένα διεσείειν, πανσόφως ἐπ-
φωνῶν, ἀρκεῖσθαι ἡ τοῖς ὀφώνιοις.

V. 15. Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων
ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου κ. τ. λ.

A. f. 53. b.
E. f. 155.
F. f. 786.
H. f. 159.

Οὕτως ἦν ἐξιάγατος καὶ μέγας ὁ Ζαχα-
ρίας παῖς, ὡς εἰς τὸ τοῦ ὑπονοίας ἐλθεῖν ὅ-
τι Ἰουδαίων δήμες, μὴ ἄρα πως αὐτὸς εἴη
ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ σκιαῶν γεαφό-
μος, καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων προκεκη-
ρυγμένος· ὅθεν ἡ ἀπαξ εἰς τοῦτο ὑπονοίας
προήλθον τινες, ἀποκείρει ὑποψίαν, δεσπο-
τικοῖς ἀξιώμασι ὡς οἰκέτης πᾶσιν ἁγίων
ἀμέσσητον γὰρ τὸ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων·
καὶ περ ταῦτα λέγοντα τῷ ἱερὸν εὐρήσομεν βα-
πτιστὴν ἐν τῇ κτ'· τῷ Ἰωάννῃ ἐυαγγελικῇ συγ-
γραφεῖ· * ἔφη γὰρ ἔτι· “ αὐτοὶ ὑμεῖς μάρτυ-
ρεῖτε, ὅτι εἶπον ὡς οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς, ἀλλ’
ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. ”

V. 16. Ἀπεκρίνατο δὲ ὁ Ἰωάννης ἀπασιν λέγων· ἐγὼ μὲν
ὑδατι βαπτίζω ὑμᾶς κ. τ. λ.

A. f. 53. b.
E. f. 155.
F. f. 786.
H. f. 159. b.

Ἀποφῆνας τοίνυν ἑαυτὸν οὐκ ὄντα Χρι-
στὸν, ἐπιφέρει λοιπὸν ἀποδείξεις, δι’ ὧν ὅτι
μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητόν τι μεταξὺ διαφαί-
νεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δούλου καὶ δεσπό-
του, τῷ προβαδίζοντος οἰκετικῶς, καὶ τῷ θεο-
πρεπῶς ἀναλαμβάνοντος· εἴπερ ὑπάρχων
τοσοῦτος· εἰς ἀρετὴν δὲ μακάριος· βαπτί-
στης, οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν εἶναι φησὶν, οὐδ’
ὅσον εἰπεῖν τῷ ἀποθίγειν τῷ ὑποδημάτων
αὐτοῦ· εἴτα τούτοις ἐτέραν ἀπόδειξιν εὐθὺς
ἐπιφέρει· ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὑδατι,
ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ
καὶ πυρί· μόνος γὰρ καὶ ἰδικῶς ἔργον ἐστὶ τὸ
πάντα ὑπερκαμένης οὐσίας, τὸ ἐνείναι δύ-
νασθαί τισι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θείας
φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαίνειν ὅτι προσιόν-
τας αὐτῇ· ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο, οὐ κατὰ λῆ-
ψιν καὶ μέθεξιν τῷ παρ’ ἐτέρου τινος, ἀλλ’
οἰκοθεν ἐκ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει
γὰρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι· Θεὸς οὖν ἄρα ἐστὶ,

fert, sic etiam Baptista singularum profes-
sionum hominibus utile atque conveniens
dabat consilium: nempe populum ad pae-
nitentiam accedentem, mutuam caritatem
fovere iubet: publicanis quominus iniquas
exactiones exercent, interdicit: denique
milites ne quemquam vexent, aptissime ad-
hortatur, sed ut victu suo contenti sint.

Populo autem expectatione suspenso, et cogitantibus
omnibus in cordibus suis de Iohanne etc.

Adeo admirandus magnusque erat Za-
chariae filius, ut eum populus Iudaeorum
suspicaretur fortasse esse Christum illum,
quem legis umbra delineaverat, et prophe-
tae sancti praedixerant. Quia igitur in hanc
nonnulli suspicionem venerant, eam ipse
praecidit, dominicali dignitati tamquam fa-
mulus cedens. Distant enim immensum a
Deo homines. Quod ipsum dici comperie-
mus a sacro Baptista in evangelica Iohan-
nis historia, ubi sic ait: vos ipsi testimo-
nium mihi perhibetis quod dixerim, non
sum ego Christus, sed quia missus sum
ante illum.

Respondit Iohannes dicens omnibus: ego quidem
aqua baptizo vos etc.

Quum itaque declarasset se non esse
Christum, profert deinde argumenta, ex
quibus discere licet distare immaniter a Deo
homines, a famulo dominum, ab eo qui
serviliter praeit, illum qui digna Deo maie-
state relucet: siquidem quum tanta polle-
ret virtute beatus Baptista, haud se dignum
ait calceos eius, ut dici solet, attingere.
Deinde aliud quoque argumentum profert:
equidem vos aqua baptizo, ille autem vos
in Spiritu sancto baptizabit et igne. Unius
quippe proprium est superstantis omnia
substantiae, ut Spiritum sanctum possit ali-
quibus inmittere, et divinae substantiae
eos qui ad ipsam accedunt participes fa-
cere. Porro haec Christo inest facultas: non
quod eam aliunde acceperit aut participa-
verit, sed ex suapte natura ac substantia-
liter. Etenim is in Spiritu sancto baptizat.
Quamobrem humanatum Verbum, Deus

utique est, fructusque substantiae Dei patris. Iam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem quum antea dixisset beatus Baptista, non sum dignus calceamentorum sphaerulam dissolvere (sic enim appellant calcei extremitatem, quae in acutum desinit, cuiusmodi gestare barbari solent) statim addidit: hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne; et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente praeditus dicet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia cum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens credentibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis: immo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. Atqui haec tibi dicenti nos opponemus Iohannis verba, qui alicubi ait Iudaeis: « venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit: super quem videris descendentem Spiritum sanctum, supraque eum manentem, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; et ego vidi, et testimonium perhibui quod ipse Dei filius sit. » En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum adfirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe praeexistentem; prout a Christo ipso iudaicae turbae dictum fuit: ante quam Abraham fieret, ego sum. Praeterea mox dicit descendisse in ipsum de caelo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aiunt Spiritum sanctum? et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare adfirmant? Quid ni illud potius adserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recepisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eundemque unum

καὶ καρπὸς τοῦ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας λόγος. ἀλλ' ἔδρα τοῦτο καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εἰς ὃν υἱὸς μὲν τῆς ἀρρήτως τε καὶ ἀσπείνοῦτως ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ γοῦν ὁ μακάριος βαπτιστὴς προειπὼν, οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω τὸ σφαιρωτῆρα τοῦ ὑποδημάτων (οὕτω ἡ εἰώ-
θασιν λέγειν τὸ ἄκρον τοῦ ὑποδήματος, τὸ εἰς ὃν λήγον, τοιοῦτοις γὰρ χεῖνται οἱ ἑσβαροὶ) προσεπῆνεγκεν εὐθύς· εἶπε ἡμᾶς βαπτίσας ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων· οὐ γάρ τοι φαίνεται τίς ἄν, εἶγε νοῦν ἔχει, ὡς ἄσαρκος ὢν ὁ λόγος καὶ οὐπω γηρόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδας εἶχε καὶ ὑποδήματα. ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ὅπως τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπώλεσεν, ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω Θεο-
πρεπῶς, τὸ πνεῦμα διδούς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· ἦν γὰρ ἐν ταύτῃ Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός.

Ἀλλὰ καὶ φησιν ἐνήργηκεν ὁ λόγος τὰ Θεοπρεπῆ διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ· οὐκοῦν ἀντεροῦμι σοι ταῦτα λέγοντι, τοῦ Ἰωάννη τὰ ῥήματα· ἔφη γὰρ πρὸς Ἰουδαίους· * « ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμ-
προσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτος μου, καὶ γὰρ οὐκ ἦδ' ἐν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πᾶς με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, αὐτός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς καταβαῖνον τὸ πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, εἶτε ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ· καὶ γὰρ εἶδ' αὐτὸν καὶ μεμετρίσθαι ὅτι εἶτε ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἰδοὺ ἡ σαφὴς ἀνδρα λέγων, πρὸ αὐτοῦ χυέσθαι φησὶ, καὶ εἶναι πρῶτον αὐτοῦ, προϋπάρχοντα δηλονότι θεϊκῶς, κατὰ γὰρ τὸ παρ' αὐτοῦ σαφῶς εἰρημένον τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· * ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γένεσθαι, ἐγὼ εἰμι· εἴτα πρὸς τοῦτο καὶ καταβῆναι φησὶ ἐπ' αὐτόν τὸ πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ· ἄρ' ἐπὶ γυμνὸν καὶ ἄσαρκον ἔτι τοῦ Θεοῦ λόγον καταβῆναι φασὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; καὶ τὸ πνεῦμα χορηγόν, τοῦ ἰδὲ πνεύματος μέτεχον ἀποφαίνουσιν; ἢ μάλλον ἐκείνο φασὶν ὅτι τὸ πνεῦμα λαβὼν ἄνθρωπίνως, βαπτίζετο θεϊκῶς ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸς ὁ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀληθὺς

* Ioh. I. 27. seqq.

* Ioh. VIII. 58.

A. f. 564. D.
E. f. 157.
F. f. 788.
H. f. 162.

υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ, ὡς αὐτὸς μεμαρ-
τύρηκεν ὁ μακάριος βαπτιστής; Ῥητέον καὶ
οὕτως· τάχα ἢ τῇ τοῦ πνεύματος σημασίᾳ,
καὶ τὸ πῦρ πωλέθησεν ὁ μακάριος βαπτι-
στῆς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτισθήσεσθαι
λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ πνεύ-
ματος ἐνεργεῖν καὶ ζωοποιεῖν διὰ τοῦ πυ-
ρὸς σημασίας σημαίνων· ἐκ γὰρ τοῦ καθα-
ροῦ περὶ τὸ ὑποκείμενον ἐνεργείας, καθαροῦ
λαμβάνει τὸ ἐν πνεῦμα τὰς προσηγορίας.

v. 17.

Διακαθαρίσει τὴν ἀλωνα αὐτοῦ.

A. f. 56.
E. f. 158. D.
F. f. 789.
H. f. 168.

Ἰδοὺ ἡ φησὶν ὁ μακάριος βαπτιστής,
Χριστῷ καθαρίζειν ὡς δεσπότη καὶ ἀλωνα, τὸτο
γὰρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). οὕτω γὰρ αὐτὴν
καθαίρει, διῆσας καὶ καθαρίων ἀπὸ τοῦ σίτου
τὸ ἀχυρον· καθαροῦ τε καὶ οἰονεῖ σημαντόρα
καὶ ἐκάτω παρεπόντων, ὁφθῆσεν λέγειν, ὡς
καὶ μὲν δίκαιόν τε καὶ ἀγαθόν, σίτου δίκαιον καὶ
ἐρανοῖς εἰσκομίζεν αὐλαῖς, πῦρ καὶ ποιῆ-
σαι ἱερὴν, ἀχυρον καθαροῦ ἀποτιναχθέντα καὶ
ἀδικον· ὁ μὲν γὰρ σίτος, φησὶ, εἰς ἀποθή-
κην εἰσκομίζεται, τέτῃσιν ἀσφαλείας ἀρ-
τῇ παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς
καὶ ἀγάπης· τό γε μὴν ἀχυρον ὡς ἀχρηστος
ἔλη, πυρὶ διαπανάται (2). Ἄκουε ἡ τί καὶ
διὰ Ἰερεμίου * φησὶν ὁ θεὸς, σύγκρισιν προ-
φητῶν καὶ ψευδοπροφητῶν ποιούμενος· τί τὸ
ἀχυρον πρὸς τὸ σίτον; ἦκεν ἡ κεφολογία
πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὁ μὲν γὰρ παρὰ Θεοῦ λό-
γος, καθαροῦ τὴν ἐκ τῆς δύναμιν· ὁ καὶ τὸ
ἀνοσίων ψευδοπροφητῶν, εὐκαταρ-
τατός τε καὶ ἀχυρώδης ὑπάρχων· οὐδὲ μίαν
τοῖς ἀκρωμένοις ἐμποιεῖ τὴν ὄνησιν (3).

A. f. 56. D.
E. f. 158. D.
F. f. 789. D.
H. f. 168. D.
Hier. XXIII. 28.

(1) Hoc loco divus Thomas in catena habet latine aliud fragmentum. « Cyrillus. Per hoc autem quod » subdit: et permundabit aream suam; designat Baptista ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad do- » minum. »

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in catena. « Cyrillus. At paleae lentos et inanes signant, et quo- » libet vento peccati ventilatos et volubiles. »

(3) Ad v. 19. seqq., ubi Lucas meminit Herodis Baptistam carceri tradentis, anonymus quidam interpres in codice B. f. 39. b. haec adnotat: ὁ μακάριος Κύριλλος τοῦ Ἡρώδου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ οὐκ ἐπεμνήσθη· οἶμαι δὲ καὶ ἐγὼ ὅτι περιττὸς ὡς κεῖται· εἰ γὰρ ἐνεκλείσθη ὁ Ἰωάννης, πῶς ἐβάπτιζεν; οὐ γὰρ ἴσμεν αὐτὸν ἐγκλείσθαι καὶ ἀπολυθέντα, καὶ αὐτὸς ἐγκλείσθαι καὶ τελειωθέντα: beatus Cyrillus Herodis in explanatione non me- » minit. Reapse et ego iudico, ex abundantia heic poni. Nam si Iohannes iam in vinculis fuisset, quo- » modo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat, illum in vincula coniectum, postea liberatum; rur- » susque carcere conclusum, et necatum. Videmus ergo ab anonymo testimonium praeberi commentario » Cyrilli in Lucam. Videmus item Cyrillum reapse nullam heic facere Herodis mentionem. Ceteroqui ad » captum Iohannem quod attinet, satis erit heic docti Calmeti adnotationem adscribere: hoc nonnisi multo » post contigit, uti ceteri evangelistae narrant. Visum autem est Lucae hic omnia describere quae ad » Iohannem spectant, ante quam ad reliqua gradum faciat.

Purgabit aream suam.

Ecce autem ait Baptista, a Christo ut-
pote domino differre aream, id enim signi-
ficat « suam. » Sic autem illam purgat, se-
parando scilicet et discernendo a tritico
paleam: seque futurum dicit distributorem
ac veluti adsignatorem sortis cuique debi-
tae; ita ut iustus quidem ac bonus, tritici
instar, caelestibus cellis inferatur; flam-
mae autem esca fiat, paleae instar excussus
homo iniquus. Nam triticum, inquit, in
horrea convehitur, id est Dei tutela dig-
num habetur, venia, custodia, et caritate:
at palea velut inutilis materia, igne con-
sumitur. Audi quid etiam per Hieremiam
Deus dicat, prophetas cum pseudoprophe-
tis contendens: « quid palea ad triticum? »
nempe vanitas ad veritatem. Etenim Dei
sermo nutrientem apprine vim habet; im-
piorum vero pseudo-magistrorum sermo
quum fragilissimus acerosusque sit, nullam
audientibus confert utilitatem.

Contigit autem, quum baptizaretur universus populus,
et Iesu baptizato et orante, ut aperiretur
caelum.

Baptizatur Iesus benedicens aquis, eas-
que nostri causa purificans. Sanctum enim
sanctorum est unigenitum Dei Verbum.
Certe Iesus sancto baptismo non indige-
bat, neque remissionem peccatorum con-
sequi, quam nos per ipsum lucratur: nam
nos ex plenitudine eius cuncti accepimus.
Et procedit quidem de Deo pater sanctus
Spiritus, nihilominus filii quoque proprius
est. Saepissime enim dictus est Spiritus Chri-
sti, is qui de patre Deo procedit Spiritus.
Testis aderit Paulus, semel quidem: « vos
autem non estis in carne, sed in spiritu,
siquidem Spiritus Dei habitat in vobis.
Quod si quis Spiritum Christi non habet,
hic non est eius. » Et rursus: « quia vero
filii estis, misit Deus Spiritum filii (sui)
in corda vestra clamantem, abba pater. »
Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo
pater Spiritus sanctus, verumtamen ipsum
suppeditat creaturae, dignisque dat natu-
ralis verusque filius, unigenitum Dei Ver-
bum, patris gloria exornatum. Quamobrem
etiam aiebat: cuncta quae habet pater,
mea sunt. Cur itaque baptizatus est, di-
cet aliquis, et Spiritum quoque recepit?
Dicimus ergo, non eguisse Dominum san-
cto baptismo, sed nobis pro sua caritate
salutis viam munivisse. Nam credentes in
patrem et filium et Spiritum sanctum, at-
que hanc eximiam confessionem multis co-
ram testibus facientes, cunctas peccati sor-
des abluimus, tum sancti Spiritus partici-
pes efficimur, divinae naturae communica-
mus, et adoptionis gratiam consequimur.
Necesse itaque erat, ut patris Verbum post-
quam semet exinaniverat, et similitudinem
nostram induere non dedignatus fuerat,
boni cuiusvis operis exemplar nobis et tra-
mes fieret. Ergo ut ipsam sancti bap-
tismatis vim cognoscamus, quantoque cum
emolumento ad hanc gratiam accedamus,
primus ipse opus adgreditur, et baptiza-

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν,
καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου,
ἀνεψυχῆσθαι τὸν οὐρανόν.

v. 21.

E. I. 163.
F. I. 793.

Βαπτίζεται ἡ δὲ Ἰησοῦς εὐλογῶν τὰ
ὑδατα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν· ἅγιος
γάρ ἐστιν ἅγιον ὁ μονογενὴς τῷ Θεοῦ λό-
γος· καὶ οὐκ ἂν αὐτὸς ἐδεήθη τῷ ἁγίῳ βα-
πτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν,
ὥσπερ ἡμεῖς κερδαίνομεν δι' αὐτοῦ· ἐν τῷ
πληρώματι γὰρ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβο-
μεν· ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ
πατὴρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐστὶ καὶ ἰδίον
τοῦ υἱοῦ· καὶ γοῦν εἴρηται πνεῦμα
Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκπορεύο-
μενον πνεῦμα· καὶ μαρτυρῆσει λέγων ὁ Παῦ-
λος ποτὲ μὲν· * ὑμεῖς ἡ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκὶ
ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Χριστοῦ οἴ-
κεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ
ἔχει, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· * ὅτι
ἡ ἐστέ υἱοὶ, ἐξ ἀπέσειλιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα
τοῦ υἱοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κρᾶζον, ἀββὰ
ὁ πατήρ· οὐκοῦν ἐκπορεύεται μὲν, ὡς ἔφην,
ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
χορηγεῖ δὲ αὐτὸ τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς
ἀξίοις ὡς φύσει τὸ καὶ ἀληθῶς υἱός, ὁ μονο-
γενὴς αὐτοῦ λόγος, καὶ τοῖς τῷ πατρὸς ἀξιώ-
μασι διαπρέπων· καὶ γοῦν ἔφασκεν· * πάντα
ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι· πῶς οὖν ἐβα-
πτίζεται, φησὶν, ἐδέχεται ἡ καὶ τὸ πνεῦμα;
καὶ φαμέν, ὅτι οὐκ ἦν ἐν χρείᾳ τῷ ἁγίῳ βα-
πτίσματος ὁ κύριος, ἐδὸν ἡ ἡμῖν ἐπενόησε
σωτηρίας ὁ φιλόανθρωπος· πιστεύοντες γὰρ
εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὸ
ἐξαίρετον ταύτην ὁμολογίαν ποιοῦμεν· ἡμεῖς
ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ῥύ-
πον τὸ ἐξ ἁμαρτίας ἀποπνιγόμεθα, κατα-
πλετοῦμεν καὶ ἡ τῷ ἁγίῳ πνεύματι μέθε-
ξιν· καὶ θείας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί,
καὶ τῷ υἱοθεσίας κερδαίνομεν χάριν· ἦν
οὖν ἀναγκαῖον καθέντα πρὸς κένωσιν ἑαυτὸν
τῷ πατρὸς λόγον, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν
ὑποθέσθαι οὐκ ἀπαξιώσαντα, παντὸς ἀγαθῆς
πράξεως ὑποτύπωσιν γυῖαι καὶ ἐδόν· ἵνα
τοῖσιν μάθωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τῷ ἁγίῳ
βαπτίσματος, καὶ ὅσα κερδαίνομεν τῇ τοιαύ-
τῃ προσιόντες χάριτι, ἀρχεται τῷ πατρὶ.

* Rom. VIII. 9.

* Gal. IV. 6

* Joh. XVI. 15.

τος αὐτὸς, καὶ βαπτισθεὶς προσεύχεται, ἵνα
σὺ μάθῃς, ἀγαπήτῃ, ὅτι τοῖς ἁπᾶς κατα-
ξιώθεισι τὸ ἁγίον βαπτίσματ' ἀρχαῖα
πρεσβυτέρων ἢ ἀδιάλειπτ' προσδύχῃ.

Ἀνερχθῆναι δὲ φησι τὸ οὐρανὸν ὁ εὐαγ-
γελιστὴς ὡς πάλαι κεκλεισμένον· ἐφ' ἧν γὰρ ὁ
Χριστός· * ἀπᾶρτι ὁ ἦσθε τὸ οὐρανὸν ἀνερ-
γόντα, καὶ ὧν ἀγγέλους τὸ θεοῦ ἀναβαίνον-
τας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τὸν ἀνθρώ-
που· ὡς γὰρ μᾶς ἦδη ποίμνης ἀποδεδειγ-
μένης τὴν τε ἄνω καὶ τὴν κάτω, καὶ ἐνδὸς ἁπασιν
ἀναδειχθέντ' ἀρχιποιμέντ', ἀνέρχθῃ
μὲν ὁ οὐρανός, συνήφθῃ ἢ τοῖς ἁγίοις ἀγ-
γέλοις ὁ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος· καταπεφοίτηκε
ἢ καὶ τὸ πνεῦμα πάλιν ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῇ
γένεσι ἡμῶν δεύτερα· καὶ ὡς ἐν πρώτῳ Χρι-
στῷ, οἰκονομικῶς ἐξ ἑαυτῶν μᾶλλον, ἀλλ'
ἡμῖν γε αὐτὸ δεχομένων· πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ
τε καὶ δι' αὐτοῦ πεπλητήκαμεν· οἰκονομι-
κώτατα τοίνυν ὑπομένει μὴ ἡμῶν τὰ ἀν-
θρώπινα· ἐπεὶ, ποῦ κεκενωμένον ὁ ἴσμεθα,
καίτοι τὸ πληρὲς ἔχοντα θεϊκῶς; ποῦ συν-
επώχλωσεν ἡμῖν, εἰ μὴ τῇ καθ' ἡμᾶς πα-
χείᾳ συμπλάττεται; ἐφ' ἣν τὸ θεῶν καὶ πα-
τρὸς φωνὴ ἐπὶ Χριστῷ καὶ τὸ καιρὸν τῆς ἁγίας
βαπτίσματος, ὡς δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ
τὸ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπον λαβὼν, εἶπεν ἐς τὸν ὁ
υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ὁ γὰρ φύσει καὶ ἀλη-
θῶς καὶ μονογενὴς υἱός, ὅτε γέγονε καθ'
ἡμᾶς, εἰς υἱὸν ὀρίζεται θεοῦ, οὐχ ἑαυτῷ
τοῦτο δεχόμενος, ἦν γὰρ καὶ ἔστιν ὡς ἐφ' ἡν
θεὸς ἀληθινός, ἀλλ' ἵνα εἰς ἡμᾶς παρθε-
νικῶς ἐμψυχῇ τὴν δόξαν· γέγονε γὰρ ἡμῶν ἀπαρχή,
καὶ πρωτότοκος, καὶ δεύτερος Ἀδάμ· διὰ
τῆς ἐν αὐτῷ πάντα καινὰ γεννηθῆσαι λέ-
γεται· ἀποδυσάμενοι ἢ πᾶσι ἐν Ἀδὰμ πα-
λαιώσιν, τὸ ἐν Χριστῷ καινότητα πεπλου-
τήκαμεν.

v. 22.

Καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

E. E. 40. D.

Εἰ ἐν καιρῷ τὸ βαπτίσματ' αὐτὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον δέχεται, ἥν τὴν ἀνθρωπότη-
τ' ἡμῶν εἶναι καὶ τοῦτο μὴ ἥν ἄλ-
λων· οὐ γὰρ τοι καθ' ὃ θεὸς ἔστιν ἁγιά-
ζεται, τὸ πνεῦμα λαβὼν (αὐτὸς γὰρ ὁ
ἁγιάζων ἐστίν) ἀλλὰ καθ' ὃ πέφυκεν ἄν-
θρωπος.

tus orat; ut tu nimirum, dilecte, cogno-
scas his qui sancto baptismate digni fue-
runt, rem convenientissimam fore perpe-
tuam orationem.

Ait autem apertos fuisse caelos evan-
gelista, ut significet antea fuisse clausos.
Dixit enim Christus: « deinceps videbitis
apertum caelum, et angelos Dei ascenden-
tes et descendentes supra filium hominis. »
Tamquam unum iam gregem esse demon-
stratum sit, supernum atque terrenum,
unumque pastorem principem, aperti sunt
caeli, et sanctis angelis consociatur homo
terrestris: descenditque iterum Spiritus san-
ctus tamquam nova generis nostri facta in-
choatione; et primo quidem in Christum,
qui non tam sibi quam nobis ipsum re-
cepit: cuncta enim in ipso et per ipsum
adepti sumus. Eximia ergo dispensationis
ratione nobiscum Christus patitur res hu-
manas. Aliter enim, quomodo ipsum eva-
cuatum vidissemus, etsi tota deitate ple-
num? Quomodo nobiscum pauper fuisset,
nisi se nostrae paupertati conformavisset?
Ait autem super Christum emissa vox pa-
tris, sancti baptismi tempore, ceu per ip-
sum et in ipso terrenum hominem susci-
pientis, ait inquam: hic est filius meus di-
lectus. Nam verus natura filius et unige-
nitus, postquam nostram conditionem as-
sumpsit, Dei filius esse definitur, haud sibi
id sumens; iam enim erat, ut dixi, Deus
verus; sed ut ad nos hanc gloriam trans-
mitteret. Factus est enim inchoatio nostra,
primogenitus, et alter Adamus. Propterea
cuncta in ipso nova facta dicuntur. Atque
Adami vetustatem exuentes, novitatem in
Christo adepti sumus.

Descendit Spiritus sanctus.

Si baptismi tempore Spiritus sanctus
recipitur, id quoque praeter cetera ad hu-
manae naturae conditionem pertinebit. Ne-
que enim quatenus Deus est, sanctifica-
tur, dum Spiritum recipit (ipse enim po-
tius est qui sanctificat) sed quatenus ho-
mo est.

Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.

Hoc est Samosatensis deliramentum, evangelicum dictum perperam interpretantis, quod Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Neque intellexit, quod idem et erat, et incipiebat, sed non secundum idem: erat enim ab aeterno ut Deus; incipiebat ut homo, quum paupertatem nostram suscepit. Initium autem capit, ut tu quoque priorem nativitatem antiques, et secundam recipias per regenerationem. — Sic magnum detrimentum et inexpectatum contingit ob dilatam in longum et ultra debitum tempus baptismi gratiam. Namque in primis numquam tuta spes est fore ut quisquam sui propositi finem consequatur. Tum etiamsi forte in vitae termino scopo suo potitur, sanctificatur quidem, sed unicam tamen percipit peccatorum remissionem; de cetero talentum domino perfert infructuosum, in quo nihil negotiari curavit.

CAP. IV.

Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est
a Iordane.

Haec mecum observa hominis naturam, in Christo tamquam primitiis, sancti Spiritus gratia unctam, et supernis honoribus coronatam. Olim quidem promiserat universalis Deus dicens, fore ut diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Completum autem in nobis est, ceu primo in Christo id quod erat promissum. Et priscis quidem hominibus, utpote ad corporis voluptatem incontinentem proclivibus, dixit Deus: non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt. Sed postquam in Christo cuncta facta sunt nova, et per Spiritum atque aquam regenerationem optinimus, neque iam carnis et sanguinis filii sumus, sed patrem potius

Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος.

v. 23.

Τοῦτο τῆ σαμοσατέως τὸ ψευδολόγημα, κακῶς ἐκδεχομένης τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος· καὶ οὐ συνιέντος ὅτι αὐτὸς ἦν, καὶ ἤρξατο, ἀλλ' οὐ καὶ τὸ αὐτό· ἦν μὲν γὰρ αἰεὶ ὡς Θεὸς, ἤρξατο δὲ ὡς ἄνθρωπος ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τὴν ἁρτίαν ἀρχεται, ἵνα σὺ καταργήσης τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀναλάβης δευτέραν διὰ τῆ παλιγγενεσίας. — Οὕτω πολὺ τι τὸ βλάβει καὶ ἀδόκητον συμβαίνει ἐκ τῆ φυλάττεσθαι τὴν διὰ τῆ βαπτίσματος χάριν εἰς μακρὰν καὶ ὑπερωρον ἀναβολήν (1). μάλιστα μὲν γὰρ οὐκ ἀσφαλὴς ἡ ἐλπίς, εἰ καὶ τῶ οἰκείῳ τίς ἐπιτεύξεται βελουμάτων· ἐκβεβηκότος δὲ τῶ ἀλιν εἰς τέλος αὐτῷ τῆ σκοποῦ, ἀγιάζεται μὲν, πολλὴν μόνον ἔχει τῶ πηλὴν μελετημάτων τῶ ἀφῆσιν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζει τῶ δεσποτῇ ξηρὸν, οὐδὲν ἐπεργάσασθαι σχολάσας αὐτῷ (2).

E. f. 167.
F. f. 797.

A. f. 62. b.
E. f. 167. b.
F. f. 797.
H. f. 187. b.

ΚΕΦ. Δ'.

Ἰησοῦς δὲ πνεύματος ἁγίου πλήρης ὑπέστρεψεν
ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου.

v. 1.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τῷ ἁγίῳ πνεύματος χάριτι κατακεχρισμένῳ, καὶ τῷ ἀνωτάτῳ τιμαῖς ἐσφαινωμένην· πάλαι μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς λέγων ὁ τῷ ὅλων θεός· * ὅτι ἔσαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκχεῖται ἀπὸ τῆ πνεύματος * καὶ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· πεπληρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ τὸ ἐπηγγελμένον· καὶ περὶ μὲν τῶ ἀρχαιοτέρων· ἀκαθέκτως ἐκκεκλιότων εἰς φιλοσαρκίαν, ἔφη πᾶς Θεός· * οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ σάρκα· ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ τὴν διὰ πνεύματος τὴν καὶ ὕδατος ἀνάληψιν πεπλησθήκαμεν, ζηματίζομεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα,

A. f. 72.
C. f. 112. b.
H. f. 218.

* Iohel II. 29.

* cod. C. mendose πατρός.

* Gen. VI. 3.

(1) Videtur in praecedentibus (nunc deperditis) Cyrillus verba eorum retulisse, qui ut baptismum different, Christi exemplum obiciebant anno aetatis trigesimo baptizati. Quam objectionem facile dissolvit dicens, diversam esse Christi ac peccatorum hominum conditionem: nam ille baptismo numquam indiguit, istos immo festinare ad lavacrum oportet. Legatur hac super re Nazianzenus orat. XL. de bapt. cap. 29.

(2) Apud D. Thomam in catena Cyrillus reliqua etiam versiculi verba explanat sic. «Cyrillus. Licet » tamen Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere; unde sequitur: « ut putabatur, filius Ioseph. »

πατέρα ἢ μᾶλλον καλοῦμεν τὸ θεόν, ταύτη
 τοι καὶ μάλα εἰκότως ὡς τιμημένοι λοιπὸν
 καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τὸ υἱοθεσίας καύχη-
 μα, θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοὶ διὰ
 μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ ἢ ἐν ἡμῖν
 πρωτότοκος ἔτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελ-
 φοῖς, καθὼς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται
 πρῶτος τὸ πνεῦμα, καὶ τοι τὸ πνεύματος
 δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἐκ-
 χηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ πρὸς τὸ
 ἅγιον πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις τοιοῦτόν
 τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, λέγων περὶ
 τε αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς. * ὁ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ
 οἱ ἁγιαζόμενοι, ὅς ἐστι πάντες δι' ἡν αἰ-
 τίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοῦ κα-
 λεῖν, λέγων. * ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σε τοῖς
 ἀδελφοῖς μου. ἐπειδὴ γὰρ ὅλως οὐκ ἐπαι-
 σχύνεται καλεῖν ἡμᾶς ἀδελφούς, διὰ τοι τὸ
 ὑποθέειν τὸ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο
 τὸ ἡμεῖς πτωχεῖαν εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖς, ἀσπά-
 ζεται μὴ ἡμεῖς, καὶ τοι τὸ κτίσιν ἅπασαν
 ἀσπάζων αὐτὸς, ἵνα μὴ φαίνονται τὸ τὸ ἀνθρω-
 πώτης ὡς αἰσχυρὸς μέγας, ὁ δὲ ἁπάντων
 σωτηρίας ἕνεκα καὶ ζωῆς, ἀνθρώπος γινώσκων
 μὴ φυγῶν, καὶ ἐν ὁμοίωσιν τῇ πρὸς ἡμᾶς γινώ-
 σκων καὶ πᾶν ὅτι ἐν, δίχα μόνης ἁμαρτίας.

* Hebr. II. 12.

* Ps. XXI. 23.

v. 1.

A. f. 72. b.
B. f. 14.
H. f. 229.

Καὶ ἦγετο ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον.
 Τὸ γὰρ ἦγετο, οὐ τὸ ἀπεφέρειτο μᾶλ-
 λον ἐστίν, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ ἐπολιτεύετο.
 καταβίσκεθα γὰρ περὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ
 παντὸς ζῶντος ἐν ὁπαικείᾳ, λέγειν. ὁ δεῖνα
 τυχὸν καλῶς ἑαυτὸν ἄγει ἐπολιτεύετο τοί-
 νυν ὁ κύριος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῷ πνεύ-
 ματι, τοῦτέστι πνευματικῶς.

v. 2.

A. f. 73.
B. f. 14.
H. f. 221.

Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.
 Νενήσκει τοίνυν ὁ κύριος, οὐδὲν παν-
 τελῶς τῇ τῷ σώματος χρείᾳ διδούς εἰς ἔσο-
 φὴν. ἐκ αὐτὸς νηστείας προσδέμενος, ἀλλὰ
 τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς ὑπογραμ-
 μὸν ἀνατιθεῖς, καὶ εἰκόνα ποιοῦμεν τὸ
 παρ' ἡμῖν ὁμοίωσιν καὶ τεθυμασμένης
 ζωῆς. πόθεν γὰρ ἦν εἰδέναι ὅτι ἐπὶ τῇ γῆς,
 ὅτι τὸ τὸ ἐρήμοις ἐνδρασιμονεῖν χηρὸν αὐ-
 τοῖς καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν; ἀποφυ-
 γῶσι γὰρ ὡς περὶ κυμάτων ζάλης, καὶ τὸ εἰ-
 καλῶς τὸ παρόντος βίαις πειρασμοῖς, καὶ

Deum appellamus, propterea iure optimo
 abhinc ut honore ornati, splendidamque
 adoptionis gloriam adepti, divinae natu-
 rae communicamus propter sancti Spiritus
 participationem. Noster autem primogeni-
 tus ex quo inter multos fratres coepit exi-
 stere, ad exinanitionem semet demittens,
 primus Spiritum recipit, quamquam dator
 ipse Spiritus sit, ut ad nos quoque per ip-
 sum dignitas redundet, et communionis
 cum sancto Spiritu gratia. Sic enim nos fere
 docet Paulus dum et de nobis et de illo
 dicit: et sanctificans et sanctificati, ex uno
 omnes. Quam ob causam non erubescit fra-
 tres illos vocare dicens: nunciabo nomen
 tuum fratribus meis. Quia vero haud om-
 nino eum pudet fratres nos appellare, quan-
 doquidem similitudinem nostri subiit, id-
 circo nostra ad se translata inopia, san-
 ctificatur nobiscum, quamquam ipse crea-
 turae omnis sanctificator est; ne humani-
 tatis modulum repudiare videatur, is qui
 universalis salutis vitaeque causa, homo
 fieri non detrectavit, nobisque quaquever-
 sus similis, uno excepto peccato.

Et agebatur a Spiritu in desertum.

Vocabulum « agebatur » non tam heic
 significat deferebatur, quam versabatur at-
 que habitabat. Solemus enim nos quoque
 interdum de quolibet pie vivente dicere:
 ille quidem bene se agit. Versabatur itaque
 Dominus in deserto, in spiritu id est spi-
 ritualiter.

Et nihil manducavit in diebus illis.

Ieiunavit itaque Dominus, nihil escae
 omnino corporis usui suppedians: non
 quod illi ieiunio opus esset, sed ut nobis
 suos actus typum exemplarque proponeret,
 et imaginem delinearet agenda apud nos
 selecti admirandique generis vitae. Unde
 enim didicissent terreni homines, vitam in
 desertis actam utilem esse vel necessariam
 saluti? Evadunt enim, tamquam ex fluctuum
 tempestate, de vanis praesentis vitae solli-
 citudinibus, ac propemodum ut beatus Io-

seph, exuunt remittuntque mundo quicquid eius est. Demonstrat itaque his qui ita vivere constituerunt, necessariam esse continentiam, cuius ieiunium fructus est. Sic enim superabitur tentator Satanas. Te quoque igitur oportet primum vestiri virtute ex alto, id est participem fieri sancti Spiritus; postea vero exoptabile, et summi apud Deum pretii, deligere vitae recte gerendae genus. Tunc spiritali fortitudine instinctus deserta loca requires: tunc sancte ieiunabis, voluptatesque mortificabis, et tentantis Satanae victor evades. — Ecce unus de certantibus fit, qui certaminum est munerarius, ut Deus; coronam optinet, qui sanctorum capita coronat. Videamus itaque luctae artificium, diabolicae malitiae cladem. Quadraginta exactis in ieiunio diebus, postea esuriit. Atqui ille is est qui esurientibus cibum suppeditat: ipse immo est panis de caelo descendens, vitae causa mundo concessus: rerum denique omnium conservator. Sed quia oportebat eum qui inopiam nostram non fuerat aspernatus, ab humanitatis terminis prorsus non excedere, permisit carnis naturae, ea quae sibi conveniunt requirere. Hoc modo ipsum esurisse dicimus. — Quum satis iam ieiunasset, vique Deo congrua carnem sospitem absque potu esuque servasset, vix denique hanc sivit quae sunt eius propria pati. Dictum est enim esurisse. Quamobrem? ut egregie ex utraque re, qui Deus simul et homo erat, cognosceretur unus idemque, et divinitus supra nos, et humanitus nobis par.

Dixit autem illi diabolus etc.

Deinde accedit tentator Satanas, auxiliarem veluti improbitatis suae famis passionem fore sperans. Saepe enim is praevallet, dum nostras infirmitates, suarum sumit insidiarum adgressionumque adiutrices. Existimavit ipsum protinus accursurum quò paratos panes videret. Dixit igitur: si filius Dei es, dic ut hic lapis panis fiat. Accedit, inquam, ceu vulgari homini et sanctorum uni: neque tamen suspicione

μονονουχὶ καὶ τὸ μακάριον Ἰωσήφ * ἀποδύονται τῷ κόσμῳ πάντα τὰ αὐτοῦ· δείκνυσι τοίνυν τοῖς ἕτω ζῆν ἐλομένοις, ἀναγκάαν οὖσαν τὴν ἐγκράτειαν, ἧς νηστεία καρπός· ἡττηθῆσεται γὰρ οὕτω παράζων ὁ σατανᾶς· καὶ σὲ τοίνυν δεῖ πρότερον ἐνδύσασθαι τὴν ἐξ ὑψους δυνάμιν, τοῦτέστι μέτοχον ἀποφανθῆναι τῆς ἀγίας πνεύματος, καὶ τότε πῶς ἀξιώσῃ καὶ τετιμημένην παρά Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι ζωὴν· τότε τὰς ἐρήμους καταλήψῃ σὺν ἀνδρείᾳ πνευματικῇ· τότε νηστεύσας ἀγίως, καὶ κατανεκρώσας τὰς ἡδονὰς, καὶ κρείττων ἔσῃ τῆς πειράζοντος σατανᾶ. — Ἰδοὺ γέγονεν ἐν τοῖς ἀθλοῦσιν ὁ ἀθλοθέτης ὡς θεός· ἐν τοῖς σεφανεμένοις, ὁ τὰς τῶν ἀγίων σεφανῶν κεφαλᾶς· ἰδὼ μὲν τοίνυν τὰ παλαισμάτων τὸ εὐτεχνές, καὶ τὴν δολιχὴν σκαιότητα τὴν ἀναξοπίνην· τεσσαρακοστῆς εἰς νηστείαν δαπανηθείσης ἡμέρας, ὕψιστον ἐπέινασε· καὶ τοὶ δίδωσιν αὐτὸς τοῖς πεινῶσι τροφήν· καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανῶν καταβάς, καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, ἢ τῶν ὅλων σύσασις· ἐπειδὴ ἡ πάλιν ἐρχῆται καὶ ἡμᾶς πτωχείαν οὐκ ἀτιμάσαντα, καὶ τὴν ἀνθρωπότητος μέζων μὴ εἰσάπαν ἀποφοιτᾶν, συγκεχώρηκε τῇ τῆς σαρκὸς φύσει ζητῆσαι τὰ ἐαυτῆς· οὕτως αὐτὸν παύσαι φάμεν. — Νηστεύσας γε μὴν ἀποχεώντως, καὶ δυνάμει θεοπρεπεῖ, ποτοῦ καὶ σιτίων δίχα τὴν σάρκα τηρήσας ἀδιάφθορον, ἐφίησι μόλις τὰ οἰκεία παθεῖν αὐτήν· παύσαι γὰρ λέγει· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἵνα διὰ ἀμφοῖν εὐτέχνως Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων, ἐπιγινώσκῃται εἰς καὶ ὁ αὐτὸς δηλονότι, καὶ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ κατὰ ἡμᾶς ἀνθρώπινως.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος κ. τ. λ.

Εἶτα προσέρχεται παράζων ὁ σατανᾶς· συνεργὸν ὡς περὶ τὴν ἐνάτης αὐτῷ δυσφορίας, τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος· ἐσσεῖσθαι προδοκῶν· κατισχύει γὰρ ἡμῶν πολλάκις, τὰς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας εἰς ἐπιχειρίαν δεχόμενος τὴν ἐαυτοῦ σκευμάτων ἥτοι ἐπιχειρημάτων· ἐνόμισεν αὐτὸν ἐτοίμως ἐπιπνῆσθαι τῷ βούλεσθαι πειράσκειν· ἰδεῖν ἄρτους· ἔφη γοῦν· εἰ υἱὸς εἶ τῆς Θεοῦ, εἰπέ ἵνα ὁ λίθος ᾧδε, ἄρτος γένηται· προσέρχεται μὲν, ὡς ἀνθρώ-

* Gen. XXVII. 23.

A. f. 73.
B. f. 41. b.
H. f. 221. b.

v. 3.

A. f. 73. b.
B. f. 45.
H. f. 224. b.

πρὸ κοινῷ, καὶ ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ· πλὴν ὑπο-
 πτος ἦν, καὶ ἄρα πῶς αὐτὸς εἶπεν ὁ Χριστός·
 πῶς οὖν ἠθέλησε τοῦτο μαθεῖν; ἐνενόησεν
 ὡς θεοπρεποῦς ἰσχύος ἀποτελεσμα καὶ ἐρ-
 γον ἐστὶ, τὸ μεταστῆσαι φύσιν εἰς ὅπερ οὐκ
 ἦν· θεὸς γὰρ ὅστις ὁ ποίων ταῦτα καὶ μετα-
 σκιδάζων (1)· οὐκοῦν ἂν τοῦτο φησὶ γένη-
 ται, αὐτὸς περ πάντως ἐκείνος ἐστίν, ὁ καὶ τῷ
 ἐμῆς δυναστείας ἔξιν προσδοκώμενος· ἐὰν
 ἢ μὴ μεταβάλῃ, πρὸς ἀνθρώπον ἔχω, καὶ
 ἀποβέβληκα τὸ φόβον, καὶ τὸ κινδύνων ἀπήλ-
 λαγμαι· διὰ τοῦτο Χριστὸς, ἅτε δὴ εἰδὼς
 τὸ θηρίον καὶ σκῆνω, οὐτε μεταβέβληκεν,
 οὐτε μὴν ἔφη μὴ δύνασθαι τοῦτο δεῖν, ἦγεν
 μὴ ἐθέλων· ἀποσείεται ἢ μάλλον ὡς ὀχλη-
 ρὸν καὶ φειττὸν λέγων, οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον
 ζήσεται ἀνθρώπου, τοῦτέστιν ἐὰν ὁ θεὸς
 δύναμιν δῶ τῷ ἀνθρώπῳ, δύναται μὴ φα-
 γεῖν, καὶ ζῆν ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, οἱ ῥή-
 ματι θεοῦ ἐζήσαν ἄσιτοι τεσσαράκοντα ἡμέ-
 ρας· εἰ οὖν δυνατόν διχα ἄρτι ζῆν, ἵνα τί
 ποιοῦ (2) λίθον ἄρτον; οὐτε οὖν λέγει οὐ
 δύναμαι, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ τε τὸ ἐαυτοῦ δύνα-
 μιν, οὐτε ὅτι δύναμαι, ἵνα μὴ γνοῦς ἐκεῖ-
 νος ὅτι θεὸς ὅστις, ὃ μόνον τὰ τοιαῦτα δυνα-
 τὰ, ἀποσῇ ἀπ' αὐτοῦ. — Καὶ μοι ὅρα τὸ
 ἀνθρώπου φύσιν ἐν Χριστῷ, τὰ δ' ἐν Ἀδὰμ
 ἀκρασίας ἀποβάλλουσιν αἰτιήματα· διὰ
 βρώσεως ἐν Ἀδὰμ νενικήμεθα, δι' ἐγκρά-
 τειαν ἐν Χριστῷ νενικήκαμεν. — Τοῖς μὲν ἀπὸ
 γῆς σιτίοις, τὸ σῆνόν ἡμῶν ζέφεται σῶμα,
 καὶ ζητεῖ πρὸς ἐπικερλίαν τὸ συγχυρῆς· ψυχὴ
 ἢ ἡ λογικὴ λόγῳ τῷ θεῷ πρὸς εὐεξίαν
 ἀδύρνετα καὶ πνευματικὴν· αἱ μὲν γὰρ ἀπὸ
 γῆς τροφαί, τὸ συγχυρῆς τρέφουσι σῶμα· αἱ
 ἢ ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανόθεν, τρέφουσι τὸ πνεῦμα·
 τροφὴ νοῦ, ὁ λόγος ὁ παρὰ θεοῦ, καὶ ἄρτος
 πνευματικὸς, σιτίζων ἀνθρώπου καρδίαν,
 καὶ τὸ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν * ὑμνοῦμενον·
 τοιαύτας ἢ εἶναι φημέν, καὶ αὐτῶν τῷ ἁγίῳ
 ἀγγέλων τὰς τροφάς.

A. I. 74.
H. I. 225.

A. I. 74. b.
H. I. 226.

Ps. CIII. 15.

v. 5

A. I. 74. b.
H. I. 227.

Ἐδείξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.

Ἀλλ' ὁ κακοῦργος καὶ πονηρὸς καὶ ἀλιτή-

carebat, num is forte esset Christus. Qua
 ratione itaque id cognoscere nititur? Cogi-
 tavit divinae potentiae effectum opusque
 esse, naturalis rei alicuius in aliud quid sibi
 extraneum, transformationem. Nam talium
 factor est et immutator Deus. Si ergo, in-
 quit, id patrauerit, prorsus hic ille est qui
 adversus potentiam meam venturus expe-
 ctatur. Quod si minime hanc transforma-
 tionem fecerit, res mihi cum homine est,
 metum abiicio, et periculo liberor. Propte-
 rea Christus, utpote beluae insidiarum con-
 scius, neque lapidem immutavit, neque se
 id agere posse vel nolle negavit; sed et il-
 lum tamquam importunum, et rem tam-
 quam supervacuum repulit, dicens: haud
 solo pane vivet homo; id est, si Deus vim
 homini tribuerit, poterit ille cibo abstine-
 re, et tamen vivere, sicuti Moyses atque
 Helias, qui verbo Dei vixerunt impasti qua-
 draginta diebus. Si ergo vivi absque pane
 potest, cur ego ex lapide panem faciam?
 Neque ergo dicit, non queo, ne suam po-
 tentiam neget; nec ait, possum, ne ille
 agnoscens quod Deus esset, cui soli haec
 omnia sunt possibilia, ab eo recederet. — Et
 tu mecum considera hominis in Christo na-
 turam, quae gulosi Adami culpam repellit.
 Esu in Adamo victi fuimus, abstinentiā in
 Christo vincimus. — Terrenis frugibus, ter-
 renum nostrum alitur corpus, quod ho-
 mogeneae rei adiutorium exquirat; ratio-
 nalis autem anima divino verbo ad spirita-
 lem habitudinem bonam roboratur. Nam
 quae sunt de tellure alimenta, cognatum
 sibi nutriunt corpus; superna autem de cae-
 lo, spiritum roborant. Mentis alimonia est,
 verbum Dei, panisque spiritualis qui homi-
 nis cor confirmat, sicut in psalmorum li-
 bro cantatur. Tales esse dicimus ipsorum
 etiam sanctorum angelorum cibos.

Ostendit illi omnia regna orbis terrae.

Sed heus tu malefice, et improbe, et

(1) Animadverte Cyrilli doctrinam de divina potentia transformandi rei alicuius naturam in diversam
 aliam; quod etiam ad dogma eucharistiae transubstantiationis valet. Idem sentiebat Baptista cum ait:
potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

flagitiose, quomodo ausus es rei omnis creatae domino cuncta regna demonstrare, ac dicere, omnia haec mea sunt? quae, si nunc procidens me adoraveris, tibi dabo. Quomodo quae tua non sunt promittis? Quis te heredem regni Dei constituit? Quis tibi terrarum orbem subiecit? Fraudulenter haec tibi vindicas; redde igitur humanato filio, cunctorum domino. Audi quid de te dicat Isaias propheta: « numquid et tibi paratum est regnare? vallem profundam, ignem et sulphur ac ligna posita; furor Domini, sicut vallis sulphure succensa. » Qui autem sortis tuae loco habes inextinguibilem flammam, cur rerum omnium regi tua promittis? Sperabas adoratorem habere quem omnia tremunt, quem laudant seraphim cunctaeque angelicae virtutes? Scriptum est enim: dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. Quasi intima illius contingens, hoc tempestive praeceptum protulit. Namque ante suum adventum, universum ille irretiverat fraude mundum: ille ubique adorabatur. Verumtamen Dei lex, pellens illum de occupato fraudulenter imperio, unum suapte natura vereque Deum adorare iussit, eique soli cultum exhibere.

Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

Tertiam admovet tentationem diabolus, vanam gloriam; mitte te deorsum inquit, ad deitatis demonstrationem. Sed enim haud eum elatione transversum egit; ipse potius nunc etiam scopo aberravit. Dictum quippe est, inquit Christus, non tentabis dominum Deum tuum. Equidem haud tentantibus Deus opem suppeditat, sed credentibus in eum. Non enim quia Deus nos clementia sua dignatur, idcirco ostentationi indulgere debemus. Insuper numquam Christus tentantibus se miraculum edidit: generatio, aiebat, prava signum quaerit, et signum non dabitur ei. Idem nunc sibi dictum audiat

ειε, πῶς ἐτόλμησας τῷ κυρίῳ πάσης τῆς κτίσεως δεῖξαι πάσας βασιλείας, καὶ εἰπεῖν ὡς ταῦτα πάντα ἐμά ἐστι; νῦν οὖν εἰ πεισὼν προσκυνήσας μοι, σοὶ δώσω· πῶς ἐπαγγέλλῃ τὰ μὴ σά; τίς σε κατέστησε κληρονόμον τῆς Θεοῦ βασιλείας; τίς ὑπέταξέ σοι πλὴν ὑπὸ οὐρανόν; ἐξ ἀπάτης ἤρπασας· οὐκοῦν ἀπόδος ἐνανθρωπήσαντι τῷ υἱῷ τῶ πάντων δεσπότῃ· ἄκουε τί φησιν ὁ τροφήτης Ἡσαΐας * περὶ σοῦ. « μὴ καὶ σοὶ ἡτοιμάσθῃ βασιλεύειν, φάραγγα βαθεῖαν, κύρην καὶ θεῖον καὶ ξύλα κείμενα· ὁ θυμὸς κυρίου ἐν φάραγγι ὑπὸ θείας καιομένης, ὁ δὲ κληρὸν ἔχων τὸ ἄσβεστον φλόγα, πῶς τῷ βασιλεῖ τῶ ὅλων ἐπαγγέλλῃς τὰ αὐτῷ; προσεδόκησας ἔχειν προσκυνητὴν ὃν ζέμει τὰ σύμπαντα, καὶ δοξολογοῦσι τὰ σεραφίμ καὶ πᾶσαι αἱ ἀγγελικάι δυνάμεις; γέγραπται, κύριον τὸ Θεόν σε προσκυνήσεις. καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις (1). ἀπτόμῃρος ὥσπερ τὸ σπλάγχχνον αὐτοῦ, ταύτῃ παρεκόμισεν εὐκαίρως τὴν ἐντολήν· πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, πᾶσαν ἐπλάνησε τὴν ὑπὸ οὐρανόν· αὐτὸς ἦν ὁ πανταχοῦ προσκυνούμενος· ὁ δὲ γε τὸ Θεοῦ νόμος ἐξω τιθεῖς αὐτὸν τῆς ἀπάτης αὐτῷ πεπορισμένης ἀρχῆς, ἐν τῷ καὶ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ, πρόσεταξε προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖν.

Εἰ ὁ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βαλε σεαυτὸν ἐν τῷ θέν κατω.

Τρίτην πείραν ὁ διάβολος προσάγει τὴν κενυδοξίας· βάλε σεαυτὸν κάτω λέγων, εἰς ἐπιδείξιν τῆς θεότητος· ἀλλ' οὐ κατήνεγκε διὰ τῆς ἐπάρεσως, ἀλλ' ἐξω βέβληκε καὶ εἰς τοῦτο σκοποῦ· εἴρηται γάρ, φησι, οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸ Θεόν σε· οὐ γὰρ τοῖς πειράζουσιν χαρίζεται ὁ θεὸς τὰς ἐπικηρίας, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὐ γὰρ ὅτι φειδοῦς ἡμᾶς ἀξιοῖ, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιδεικτιᾶν ὀφείλομεν· πρὸς τούτοις οὐδέποτε Χριστὸς τοῖς πειράζουσιν αὐτὸν ἐδίδε σημεῖον· γὰρ φησι, πονηρὰ σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. * τοῦτο καὶ νῦν ἀκούετω πειράζων ὁ σατανᾶς.

* Is. XXX. 33.

v. 8.

B. f. 47. b.

v. 9.

A. f. 75. b.
B. f. 47. b.
H. f. 230.

* Matth. XII. 39.

(1) Haec interseritur apud D. Thomam in catena. « Cyrillus. Qualiter autem, si, secundum haereticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen inferretur adversus eos, qui servierunt creaturae et non creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tamquam Deum? »

οὐκοῦν νενικήκαμεν ἐν Χριστῷ· καὶ ὁ ποτὲ κρατήσας ἐν Ἀδὰμ, ἀπῆλθε κατησχυόμενος, ἵν' ἡμεῖς ὑπὸ πόδας ἔχωμεν αὐτόν· ὅτε γὰρ νενίκηκεν ὁ Χρῖστος, τότε καὶ εἰς ἡμᾶς ὡς πέμπων τὸ δύνασθαι νικᾶν*, ἰδοὺ δίδωκα φησὶν ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ὅς πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐχθρῆς.

* Luc. X. 19.

v. 10. Γέγραπται γὰρ ἔτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σου, τοῦ διαφυλάξαι σε.

B. f. 47. b.

Ὅρα ὅς πῶς κακούργως παρᾶται διὰ τῆς χηρείας τῆς γραφῶν καθυγεῖν τὴν δόξαν τῆς κυρίας, ὡς δεομένης ἀγγλικῆς βοηθείας· ὡς μέλλοντος προσκόπταιν, εἰ μὴ ἄγγελοι αὐτῷ βοηθεῖεν· οὐ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται ἡ χηρεία τῆς ψαλμοῦ, οὐδὲ γὰρ δεῖται ἀγγέλων δεσπότης· τὸ δὲ πτερύγιον οἰκοδόμημα ἦν ὑψιπλὸν ἄγαν, παρῳκοδομημένον τῇ πλωρᾷ τῆς ἱεροῦ. — Ἀναφέρουσι μὲν τοὶ κακῶς τινὲς τὴν ψαλμὸν (1), εἰς τὸ τῆς κυρίας πρόσωπον· καὶ ὅτι σίχης σπῶπτοντες, οὕτως ἀναγινώσκουσι· ὅτι σὺ κύριε ἡ ἐλπίς μου, καὶ ὑψίσον ἔθε καταφυγὴν σε· φασὶ γοῦν ὅτι ὁ κύριος καταφυγὴν ἔχει καὶ ὑψίσον, δηλονότι τὸ ἐν οὐρανοῖς πατέρα· γέγονε δὲ πρόφασις αὐτῶν τῇ τοιαύτης ἐννοίας, ὁ σατανᾶς αὐτὸς γὰρ οὕτω νενόηκε ὅτι σίχης· εἰπὼν, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γὰρ ὡς τοῖς ἀγγέλοις αὐτῆς ἐντέλλεται περὶ σοῦ· συκοφάντης γὰρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ σατανᾶς, καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα, αὐτῷ προσάπτει τῷ προσώπῳ τῶ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ' οὕτως νοοῦμεν, ὡς νοεῖν ἔθος τῷ σατανᾷ· εἰ δὲ οὕτω νενόηκασιν Ἀρειανοὶ, θαυμάσιον οὐδέν· ἀκολοθοῦσι γὰρ τῷ ἰδίῳ πατρὶ, ὃς ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἀλήθεια ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι, καὶ τῆς σωτῆρος φωνῆς· εἰ γὰρ ἔστι κατ' αὐτὸν ἀληθὲς τὸ τοιῦτον, ἐλπίδα μὲν ἡμεῖς τῆς Χριστὸν πεποιήμεθα, αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τῆς πατρός· οὐκοῦν βοηθεῖται προσπεσέμεν, σωτῆρα, καλοῦμεν τὸ παρ' ἑτέρου σωζόμενον· οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένοιτο· λέγομεν τοί-

A. f. 75. b.
H. f. 230. b.

tentator Satanas. Nos ergo in Christo vicimus. Qui autem ab Adamo olim victor discessit, nunc pudore suffusus recessit, ut nos ipsum pedibus suppositum teneamus. Cum enim Christus vicit, tunc nobis quoque vincendi vim tradens, ecce dedi inquit vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et universam inimici potentiam.

Scriptum est enim: angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

Cerne quam malitiose conatur scripturarum usu Domini gloriam delere, quasi is angelico auxilio egeat, et quasi impingere eum necesse sit, nisi ei angeli praesto fuerint. Atqui non de Christo dicta fuit psalmi sententia; namque angelis non eget Dominus. Porro pinnaculum fabrica erat quaedam celsissima, iuxta templi latus exstructa. — Male nonnulli referunt psalmum (XC. 9.) ad Domini personam, versiculos seriatim legentes sic: quia tu Domine spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Aiunt ergo Dominum habere refugium suum Altissimum, id est residentem in caelis patrem. Causa autem huiusmodi est illis Satanas, qui ita versiculos intellexit, cum ait: « si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: angelis suis mandavit de te. » Nam cum sycophanta deceptorque sit Satanas, ea quae de nobis dicta fuerunt, ipsi accommodat personae servatoris omnium nostrum Christi. Verum enimvero nos haud ita intelligimus ut Satanas solet. Quod si ita intellexerunt Ariani, nil mirum; sequuntur enim patrem suum, qui mendax est, et veritate caret, iuxta Servatoris efatum. Nam si, ut isti volunt, ita se res haberet, nos quidem spem nostram in Christo collocavimus; ipse autem refugium habet patrem: ex quo sequitur ut ad egentem auxilio confugerimus, et servatorem appellemus eum qui ab alio servatus est. Verum haec non ita se habent; absit. Dicimus ergo his qui ita sentire solent: ecce

(1) Locus hic vel desumptus fuit a Cyrillo ex suo in ps. XC. commentario, apud nos p. gr. 419; vel ex hoc loco vice versa illuc translatus.

alterum vestrum nobis demonstratis errorem: extra regiam rectamque viam gradimini, in spinas foveasque deciditis, a veritate devii. Aequalis est per omnia patri filius, figura substantiae illius, Altissimus aequae ac pater. Satanas ergo his usus est versiculis ceu si cum Servatore ageret tamquam vulgari homine. Quum sit enim totus tenebrosus, et mentem obscuratam gerat, non intellexit dictorum verborum vim; nempe quod psalmus in persona cuiusvis iusti dictus fuerit ab illo Altissimo adiuti, qui Deus caelorum est. Nescivit insuper, Deum Verbum factum fuisse hominem, ipsumque adeo esse qui tunc ex dispensationis ratione tentabatur. Diabolus ergo, ut dixi, tamquam de communi homine, vel certe de uno aliquo sancto propheta, verba illa dicta esse putavit. Porro absurdum esset nos accurate mysterium iam edoctos, credentesque ipsum Deum esse Deique filium, et pro nobis aequae ac nos factum hominem, existimare dictos de ipso fuisse illos versiculos. Haud igitur Servatoris personae quadrant verba: altissimum posuisti refugium tuum. Ipse est enim Altissimus, omnium refugium, omnium spes, omnia potens dextera patris: quem si quis refugium suum posuerit, mala ad eum non accedent. Etenim ipse imperat angelis, qui sunt ministratorii spiritus, ut iustum custodiant. Nam sicuti carnales patres, quum viam asperam difficilemque aspexerint, infantulos suos manibus sustollunt, ne forte telleri illorum pedes laedantur, qui nondum viae duritiem ferre queunt, sic etiam intellectuales potentiae eos qui nondum labores durare valent, quia puerili adhuc animo sunt, non sinunt eos supra vires fatigari, sed omni eripiunt tentatione.

Et regressus est Iesus in virtute Spiritus
in Galilaeam.

Omisso urbium incolatu, desertis in lo-

νυν τοῖς οὕτω φρονεῖν εἰωθόσιν, ἑτέραν ἡμῖν ἀναγγέλλετε πλάνησιν· ἔξω τῆ βασιλικῆς καὶ εὐθείας ἔρχεσθε τρίβου· εἰς ἀκάνθας καὶ βόθρας πάλτετε· τῇ ἀληθείας ἐκπεπώκατε· ἴσος ἐστὶ καὶ πάντα τῷ πατρὶ, ὁ υἱός· χαρακτηριστὴρ τῆ ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὑψίστος καθὰ καὶ ὁ πατήρ· ὁ μὲν οὖν σατανᾶς τέτοις ἐξηστόματο τοῖς σίχοις (1) ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων κοινῶς τῷ σωτῆρος· ἐπαθὴ γάρ ὅτι ὅλος σκότος, καὶ κατεσκοτισμένῳ ἔχεν τὴν διάνοιαν, οὐ σκεπτικῶς τῶν εἰρημένων τῶν δυνάμιν, ὅτι ὁ ψαλμὸς ἐκ προσώπων πάντος δικαίου εἴρηται βοηθούμενος ὑπὸ τῷ ὑψίστου, ὄντος Θεοῦ τῷ οὐρανῷ· ἠγνόησέ τε πρὸς ταῦτα ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ οἰκονομικῶς παραζόμενος· ὁ μὲν οὖν, ὡς ἐφύω, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου κοινῶς, ἢ καὶ ὡς ἐφ' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρησάτω ὅτι λόγος ὑπελάμβανεν· ἄτοπον ἡμᾶς ὅσον εἰδοτάς ἀκείβω τὸ μυστικόν, καὶ πεπισκόκοτας ὅτι Θεὸς ὢν καὶ υἱὸς Θεοῦ, καὶ ὅτι δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ ὅσον σίχως εἰρησάτω· οὐχ' ἀρμόζει τοίνυν τῷ προσώπῳ τῷ σωτῆρος τὸ λέγεσθαι τῷ ὑψίστῳ ἔθελον καταφυγὴν σα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ὑψίστος, ἢ πάντων καταφυγὴ, ἢ πάντων ἐλπίς, ἢ πάντα ἰσχύουσα τῷ πατρὶ δεξιᾷ· καὶ αν τις αὐτὸν καταφυγὴν θεῖτο, οὐ προσήκειται πρὸς αὐτὸν κακία· αὐτὸς γὰρ ἐντελεῖται τοῖς ἀγγέλοις, λειτουργικοῖς οὖσι πνεύμασιν, ὅπως φρενῶσι τῷ δικαίῳ· ὡπερ γὰρ οἱ καὶ σάρκα πατέρες (2) ὅταν ἴδωσιν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δύσβατον, ἀρπάζουσιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μή πως ἀδικηθῇ ὑπερφρονὸν ἔχοντα τὸ πᾶν, καὶ οὕτω διὰ σκληρᾶς ὁδοῦ βῆναι δυνάμει, οὕτω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις ὅσον οὕτω πονεῖν ἰσχύοντας, νηπιόπερπῃ δέ πως τῇ διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἐῶσι πονεῖν ὑπὲρ δυνάμιν, ἀλλὰ πάντος ἐξέλκυσσι περισμοῦ (3).

Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος
εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀφείδ τὰς ἐν τῷ πώλεσι δεξιᾶς, τῷ

v. 11.

A. f. 77.
B. f. 234 b.

(1) Lege rursus Cyrillum ad ps. XC. apud nos p. 420.

(2) Adhuc adi Cyrillum ad ps. XC. p. 420.

(3) Animadvertite de custodibus hominum angelis Cyrilli testimonium.

ἐρήμοις ἐνηυλίζετο· ἐκεῖ γενήσθαι παραζώ-
μυρος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, ἐκεῖ νενίκηκεν ὑπὲρ
ἡμῶν, ἐκεῖ συνέτριψε τὰς κεφαλὰς τοῦ δρα-
κόντων, ἐκεῖ καθάφησιν ὁ μακάριος Δα-
βὶδ * , τὸ ἐχθρὸν ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς
τέλος, καὶ πόλεις κατήρηνται, τοῦτέστιν ὡς
πύργοι καὶ πόλεις ὄντες· καταδμεγεθήσας
τοίνυν τὸ σατανᾶ, καὶ σφανώσας ἐν ἑαυτῷ
τὸ ἀνθρώπου φύσιν τοῖς κατ' ἐκείνης βρα-
βείοις, ὑπέσβεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν τῇ
δυνάμει τοῦ πνεύματος, ἐνεργείᾳ τὴν καὶ δυνά-
μει χρώμυρος, πλείστας τὴν θεοσημείας ἀπο-
τελών, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα παρεχόμενον·
εἰργάζετο ἡ τὰς θεοσημείας, οὐκ ἔξωθεν καὶ
πεποισμένῳ τὸ πνεύματι χάριν λα-
βὼν, καθὰ καὶ ὁ τὸ ἀγίων χορὸς, ὑπάρχων
ἡ μᾶλλον φύσις τὴν καὶ ἀληθῶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ
καὶ πατρὸς, καὶ κληρὸν ἴδιον ἔχων τὰ αὐτοῦ·
καὶ ἡδ' ἔφη πρὸς αὐτόν· * ὅτι πάντα τὰ ἐμὰ,
σὰ ἔστι καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν
αὐτοῖς· δεδόξασαι τοίνυν ὡς ἰδίᾳ δυνάμει καὶ
ἐνεργείᾳ χρώμυρος τῇ τὴν ὁμοκσίᾳ πνεύματος.

v. 16.

Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ· καὶ εἰσῆλθεν
— εἰς τὴν συναγωγὴν.

A. I. 77.
H. I. 235.

Ἐπειδὴ ἐρχὴν λοιπὸν ἐμφανῆ ἑαυτὸν
καταστήσαι τοῖς ἐξ αἱματός· Ἰσραὴλ, καὶ
τὸ πρὸ ἐνανθρωπήσεως ἐκλάμψαι μυστήριον
τοῖς ἐκ εἰδούσιν αὐτὸ, καὶ ὅτι κέχρισται παρὰ
τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς σωτηρίαν τοῦ ὑπὸ οὐ-
ρανὸν, πανσόφως καὶ τοῦτο οἰκονομεῖ· χα-
ρίζεται ἡ τοῦτο πρὸ γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐν
Ναζαρέτ, οἷς καὶ συνετράφη, κατὰ γε φημὶ
τὴν σάρκα· εἰσελθὼν τοίνυν ἐν τῇ συναγω-
γῇ, δέχεται βιβλίον εἰς ἀνάγνωσιν καὶ ἀνοί-
ξας, προφητικὴν ἐπελέξατο ῥῆσιν, τὸ περὶ
αὐτῶν λαλῆσαν μυστήριον. — Ἐναργέστατα
ἡ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ λέγων διὰ τοῦ τοῦ
προφήτου φωνῆς, ὡς καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ
ἀφίξεται θρασέων πῶς ὑπὸ οὐρανόν· κέχρι-
σται γὰρ οὐχ' ἑτέρως φημὲν τὸν υἱόν, ἀλλ' ὅτι
καὶ τὴν σάρκα χρώμυρον δηλονότι κατὰ
ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Θεὸς γὰρ ὑπάρ-
χων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὁ αὐτὸς δίδωσι
μὲν θεϊκῶς τὸ πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται
δὲ αὐτὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς κατὰ
τὸ ἀνθρώπινον, ὁ πᾶσαν ἀγιάζων τὴν κτί-

cis versabatur. Ibi ieiunavit, tentatusque
a diabolo est; ibi pro nobis vicit; ibi ca-
pita draconum contrivit; ibi, ut ait beatus
David, inimici frameae defecerunt in fi-
nem, et urbes sunt destructae, id est illi
qui turrium urbiumque instar erant. Ergo
Satana superato, atque in se ipso coronata
hominis natura spoliis de illo relatis, re-
versus est in Galilaeam cum virtute Spi-
ritus, operandi potentia utens, plurima
edens miracula, multamque sui admiratio-
nem excitans. Miracula vero operabatur,
non accepta exterius donataque sibi a Spi-
ritu gratia, sicuti ceteris sanctis eveniebat,
sed ipse potius existens naturalis verus-
que Dei patris filius, et eorum, quae huius
propria sunt, heres. Namque et ipsi aie-
bat: omnia mea, tua sunt: et tua, mea;
et glorificatus sum in eis. Glorificatus est
igitur, tamquam virtute et efficacia pro-
pria utens illa, quae est Spiritus sibi con-
substantialis.

Et venit Nazaret. — Et intravit
in synagoga.

Quoniam deinceps oportebat notum se
constituere filiis Israhelis, et incarnationis
illucescere mysterium his qui illud igno-
rabant, et quod ipse unctus fuisset a Deo
patre ob mundi salutem; prudentissime hoc
quoque agit. Primis autem hoc ante alios
beneficium largitur popularibus suis Naza-
reti, quos inter fuerat nutritus, secundum
carnem videlicet. Ergo synagogam ingres-
sus, sumit librum ad legendum; eoque
aperto, prophetica deligit sententiam
quae mysterium de ipso loquebatur. — Ma-
nifestissime vero in his dictis ipse prophe-
tae voce aiebat, se hominem factum iri, et
venturum ad salvandum orbem terrarum.
Namque unctum fuisse haud aliter dicimus
filium, quam quatenus caro factus erat,
id est aequae ac nos homo constitutus. Iam
quum ipse Deus simul et homo sit, idem
Spiritus divinitus donat creaturae; idem-
que a Deo patre ipsummet recipit huma-
nitas; qui tamen creaturam omnem san-

etificat; quandoquidem et ex sancto patre exsplenduit, et ex ipso profusum Spiritum tum in supernas virtutes tamquam proprium inmittit, tum etiam in illos qui adventum eius cognoverunt.

Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me etc.

Manifeste his verbis demonstrat, se exinanitionis demissionem et humilitatem, et ipsum Christi nomen atque officium nostri causa excepisse. Namque ait: Spiritus, qui mihi naturaliter inest propter unitatem substantiae ac deitatis, is inquam in me exterius supervenit: sicut etiam apud Iordanem sub columbae specie descendit; non quia in me non esset, sed quatenus unxit me. Cur autem ungi voluit? Nempe quia nos deserti eramus a Spiritu ob antiquam illam sententiam, non permanebit Spiritus meus in his hominibus, quia caro sunt. — Haec ab humanato Dei Verbo dicuntur. Verus enim Deus ex Deo patre, et propter nos homo sine mutatione factus, nobiscum unctus est oleo exultationis, Spiritu in eum sub columbae specie apud Iordanem convolante. Olim sane symbolice ungebantur reges ac sacerdotes, qui indidem quamdam sanctificationis partem nanciscebantur. Sed hic nostri causa homo factus, intellectuali exultationis oleo, et ipso Spiritus adventu unctus fuit; rem hanc non sibi sed nobis accipiens. Etenim quum a nobis avolasset Spiritus, neque in nobis permansisset, quia caro eramus, luctus terram occupabat, quae Dei participatione carebat. — Praedicavit etiam captivis remissionem, vinciens fortem et tyrannice generi nostro dominantem Satanam, eiusque vasa, nempe nos, rapiens.

Sicut verba « unxit me » humanitati conveniunt; ungitur enim non divina natura, sed id quod nobis cognatum est; ita etiam verba « misit me » humanae conditioni reputanda sunt. — Et illos, qui olim diaboli tenebris obscuratum cor habebant,

σιν, ἅτε καὶ ἐξ ἁγίου πατρὸς πεφηνώς, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προχεόμενον πνεῦμα καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐνιείς ὡς ἑαυτοῦ, καὶ προσέτι τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτοῦ πῶ ὅπι- φάνειαν.

Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με κ. τ. λ.

v. 18.

B. f. 50.

Σαφῶς διὰ τούτων δηλοῖ, ὡς τὸ ἴδιον νόσεως ὑφαιμένον, καὶ ὑποβεβηκός, καὶ αὐτὸ τὸ Χριστὸς ὀνομά τε, καὶ πρᾶγμα δι' ἡμᾶς κατεδέξατο· τὸ γὰρ πνεῦμα, φησὶν, ὅπερ ἐστὶ φυσικῶς ἐν ἐμοὶ διὰ τὸ ταυτὸν ἴδιον οὐσίας καὶ ἴδιον θεότητος, τοῦτο ἐπ' ἐμέ ὡς ἀνάγκη γέγονεν καὶ ἔξωθεν· ὡς περ καὶ ἐν Ἰορδάνῃ ἐν εἰδῇ ὡσεὶ σερπεντὸς ἐπεφοίτησεν, οὐχ ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἐμοὶ, ἀλλ' οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με· τίνος ἢ εἵνεκεν χρισθῆναι προείλετο; ἡμεῖς τ' ἐρήμων χυομένων τ' πνεύματος διὰ τ' ἀρχαίαν ἐκείνῃ ἀπόφασιν, τὸ οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμα μὲ ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν σάρκα. * — Ταῦτα ὁ ἐνανθρωπήσας τ' θεοῦ λόγος φησί· θεὸς γὰρ ὢν ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινῶν θεοῦ τ' πατρὸς, καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἀξέπτως γεγινώς, καὶ ἡμεῖς κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τ' ἀγαλλιάσεως, τ' πνεύματος αὐτῷ παρὰ τ' Ἰορδάνην ὁπφοιτήσαντος ἐν εἰδῇ ὡσεὶ σερπεντὸς· πάλαι μὲν γὰρ συμβολικῶς ἐχρίοντο βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἁγιασμοῦ τινὰ μετοχὴν ἐκ τούτου κερδαίνοντες· ὁ δὲ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τ' ἀγαλλιάσεως ἐλαίῳ, καὶ αὐτῇ τῇ τ' πνεύματος ὁπφοιτήσῃ ἐχρίσθη· τῷτο ἡμῖν λαμβάνων, οὐχ ἑαυτῷ· καὶ γὰρ ἀποπτάν- ται τ' πνεύματος, καὶ μὴ καταμείνανται ἐν ἡμῖν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα, πένθους ἢ πληθους ἢ γῆ, ἅτε μετεσίας ἐσερημένη θεῷ. — Ἐκήρυξε ἡ καὶ αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, ἢν καὶ ἐνήργησε, δῆσας τ' ἰσχυρὸν τ' τυραννικῶς καταδυναστεύσαντα τ' γένος ἡμεῖς σατανᾶν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας ἡμᾶς.

* Gen. VI. 3.

B. f. 50. b.

A. f. 77.
H. f. 235. b.

Ὡς περ μὲν τοι τὸ ἔχρισέ με, τῇ ἐνανθρωπότητι ὡρέσθαι, χρίεται γὰρ οὐχ' ἡ θεία φύσις ἀλλὰ τὸ ἡμῖν ὁμογενές, οὕτω καὶ τὸ, ἀπέσταλκέ με, τῷ ἐνανθρωπίνῳ λογιζέσθαι. — Καὶ οὖν πάλαι τ' ἐκ τ' διαβολικῶν ἀχλὺν ἔχοντας εἰς καρδίαν, λαμπροὺς ἀπέ-

A. f. 77. b.
H. f. 236.

φηνεν, οἷά τις δικαιοσύνης ἥλιος ἀνίσχων,
 καὶ υἱοὺς ἀποφήνας οὐκέτι νυκτὸς καὶ σκότες
 ἀλλὰ φωτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ὁ Παῦλος φωνήν· * καὶ οἱ τυφλοὶ ὄντες, ἐτύφλωσε καὶ τὰς
 καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης, ἀνέβλεψαν,
 καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθὼς φη-
 σὶν Ἡσαΐας *, γέγονεν αὐτοῖς τὸ σκότος
 εἰς φῶς· τοῦτέσιν οἱ ἀμαθεῖς, γεγονόασιν σο-
 φοί· οἱ ποτὲ πλανώμενοι, τὰς δὲ δικαιο-
 σύνης ἐγνώκασιν ὁδοὺς· φησὶ δὲ πάλιν καὶ πρὸς
 αὐτὸν τὸ υἱὸν ὁ πατήρ· * δέδωκά σε εἰς δι-
 θήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφ-
 θαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν
 δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθευμένους
 ἐν σκότει· ἀφίκετο γὰρ ὁ μονογενὴς εἰς τόνδε
 τὸν κόσμον, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τοῦτέστι τοῖς
 ἐξ αἱμάτων Ἰσραὴλ, ἐξ αὐτῶν γὰρ πέ-
 φηνε τὸ καὶ σάρκα, καὶ καινὴν δέδωκε δι-
 θήκην, καὶ πάλαι προηγγελμένην διὰ φωνῆς
 προφητῶν· ἐνῆσξατο καὶ καὶ τοῖς ἔθνεσι
 τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον φῶς· καὶ τοῖς ἐν
 ἡμῶν πνεύμασι πορεύσεως ἐκήρυξε, καὶ τοῖς
 καθευγμένοις ἐν οἴκῳ φυλακῆς ἐπεφάνη,
 καὶ πάντας ἀνῆκε δεσμῶν καὶ ἀνάγκης· ταῦτα
 ἡ πῶς οὐκ ἂν ἔχρησάμεν τὴν ἀποδείξιν, ὅτι
 καὶ θεὸς καὶ ἐκ θεοῦ καὶ φύσιν ἐστὶν ὁ Χριστός;

Τί ἡ τὸ ἀποστεῖλαι τετρασμένους ἐν
 ἀφέσει; τὸ ἐλευθέρους ἐκπέμψαι, οὓς συν-
 ἔθραυσε νοτιῶς ῥαβδίζων ὁ σατανᾶς. Τί ἡ
 τὸ κηρύττει ἐνιαυτὸν κυρίας δεκτόν (1); τὸ
 καὶ αὐτοῦ εὐαγγελίσασθαι παρθένον, τὸ καὶ
 καιρὸν ἐνσηῆναι τὴν κυρίαν, τοῦτέστι τὴν υἱοῦ
 δεκτὸς γὰρ ἐνιαυτός, καὶ ὃν ἐσταυρώθη
 Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτοὶ γὰρ τότε γεγό-
 ναμεν τῇ θεῷ καὶ πατρὶ καρποφορηθέντες
 δι' αὐτοῦ· διὸ ἐλέγη· *, ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς
 γῆς, πάντας ἐκλύσω πρὸς ἐμαυτὸν· καὶ γοῦν
 ἀνέβην τριήμερος, πατήσας τὴν θανάτου τὸ
 κράτος· εἶτα τοῖς μαθηταῖς προσεφώνη· *
 ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ τὰ ἐξῆς· δεκτὸς
 οὖν ἐνιαυτός ἐκείνος περ πάντως, καὶ ὃν
 εἰσεδέχθημεν καὶ πρὸς αὐτὸν λαχόντες οἰ-
 κείωσιν, ἀπονηφάμενοι καὶ ἀμάρτιαν, διὰ τὴν
 ἀγίαν βαπτίσματος καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ φύ-

splendidos fecit, sol veluti iustitiae oriens;
 eosque haud iam diutius noctis ac tene-
 brarum filios, sed lucis atque diei prae-
 stitit, iuxta Pauli dictum. Et qui caeci
 erant, quorum corda scilicet apostata ille
 excaecaverat, lumen viderunt, veritatem-
 que agnoverunt; atque ut ait Isaias, te-
 nebrae illis in lucem versae sunt: id est
 rudes, facti sunt sapientes; et qui illacte-
 nus erraverant, iustitiae vias cognoverunt.
 Dicit autem alicubi etiam filio pater: dedi
 te in foedus generis, in lucem gentium,
 ut aperires oculos caecorum, et educeres
 de vinculis alligatos, et de domo carceris
 sedentes in tenebris. Venit enim Unigeni-
 tus in hunc mundum, et iis qui de genere
 erant, id est de Israhelis sanguine, ex qui-
 bus carnaliter est ortus, novum foedus tra-
 didit, antiquitus iam prophetarum voce
 promissum. Illuxit quoque ethnicis divi-
 num caeleste lumen: quin etiam spiritibus
 in erebo conclusis profectus illuc praedi-
 cavit, et carcere detentis apparuit, cun-
 ctosque necessitatis vinculis expedit. Quid
 ni vero haec manifeste demonstrant, et
 Deum et ex Deo naturaliter esse Christum?

Quid est autem dimittere confractos in
 remissionem? Nempe liberos abire iubere,
 quos spiritaliter contriverat flagellans Sa-
 tanas. Quid rursus est annum Domini acce-
 ptabilem praedicare? nempe suum nuncia-
 re adventum, tempusque Domini, id est
 filii, adesse. Vere enim acceptabile tempus
 illud fuit, quo pro nobis crucifixus est Chri-
 stus: quippe tunc acceptabiles Deo patri
 evasimus, ab illo oblati. Unde aiebat: quum
 exaltatus fuero de terra, omnes traham ad
 me ipsum. Ecce autem post triduum re-
 vixit, calcata mortis potentia. Deinde di-
 scipulis coram aiebat: data est mihi omnis
 potestas, et reliqua. Acceptabilis itaque ille
 omnino annus quo in eius familiaritatem
 sortito recepti fuimus, peccato per bap-
 tismum sanctum absterso: divinaeque eius

* I. Thess. V. 5.

* Is. XLII. 16.

* Is. cap. cit.
v. 6. 7.

* Ioh. XII. 32.

* Matth. XXVIII.
18.

(1) Cyrillum fecisse insignem explanationem huius loci, id est anni acceptabilis, testis est priscus anonymus quem nos postea recitabimus cap. VI. 13.

naturae communicavimus per Spiritus sancti participationem. Vel acceptabilis annus dicendus, quo gloriam suam manifestavit miraculis humanam orationem excedentibus. Libenter sane excepimus salutis ab eo datae tempus, quod etiam sapientissimus Paulus innuit dicens: ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; cum pauperes, qui cuiuslibet boni inopia iamdiu laborabant, sine spe, sine Deo in mundo, (erant autem hi ethnici) fide in eum divites facti sunt, divinumque et caelestem lucrati sunt thesaurum, evangelicam videlicet salutarem doctrinam; cuius gratiâ facti sunt regni caelorum participes, sanctorum consortes, rerumque quae mentem sermonemque excedunt heredes. Oculis enim non vidit, ait scriptura, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quae prae-paravit Deus iis qui diligunt illum. Vel fortasse etiam pauperibus spiritu, donatam heic ait sermo evangelicus abundantem Christi charismatum subministrationem.

Confractos autem corde dicit debiles instabilem mentem habentes, et qui cupiditatum impetum sustinere non valent; sed ita ab his abripiuntur, ut captivi videantur. His medelam remissionemque promittit. Quibus quum caeci sint, visum etiam confert. Reapse enim qui creaturam prae creatore colunt; et ligno aiunt, pater meus es tu; et lapidi, tu me genuisti; proindeque naturalem verumque Deum non agnoscunt; quid ni caeci sint, divinoque et intellectuali lumine cassum cor habeant? His inmittit pater verae Dei notitiae lumen. Vocati enim per fidem fuerunt, et Deum cognoverunt, vel potius ab ipso sunt agniti: et quum noctis ac tenebrarum filii essent, lucis filii evaserunt. Namque ipsis illuxit dies, sol iustitiae se extulit, splendidusque exortus est lucifer. Ceteroqui nihil est molestum, si etiam Israhelitis cuncta dicta accommodentur. Quippe pauperes erant, et confracti corde, et quasi captivi atque obtenebrati. Non enim erat in terra qui bo-

σεως γλυόμενοι κοινωνοί, διὰ μετοχής τῆς αἰῆς πνεύματος· ἡγοῦν δεκτὸς ἐν αὐτοῖς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὸ δόξαν αὐτῆς, διὰ τὰς * ὑπὲρ λόγον θεοσημείας· ἐδεξάμεθα γὰρ ἀσμένως τὸ πρὸς αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος καταμεμίνυκεν λέγων· * ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· ὅτε οἱ πτωχοὶ, οἱ πάντες ἀγαθοῦ νεοσηκότες τὴν ἐνδοιαν ποτὲ, ἐλπίδα τὴν μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, οὗτοι δ' ἂν εἴεν οἱ ἔξ ἐθνῶν, τῷ εἰς αὐτὸν πίσειν ἐπαλούτησαν, (W) θεῖον τὸ καὶ οὐράνιον κεκερδάκασιν θησαυρὸν, τὸ εὐαγγελικὸν δηλονότι ἐ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόνασιν καὶ τὸ τῆς οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερισαὶ τὴν ἀγίων, καὶ κληρονόμοι τῆς ὑπὲρ νοῦν ἐ λόγον· ὁφθαλμοὶ γὰρ οὐκ εἶδε φησὶ, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· * ἢ τὰ χάρις καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι, δεδορῆσθαι φησὶν ὁ λόγος ἐν τούτοις τὸ διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων πῶς ἄφθογον χορηγίαν.

Συντετριμμένους δὲ φησὶ τὴν καρδίαν, ὅτι ἀσθενεῖς καὶ εὐδιάθρυπτον ἔχοντας νοῦν, καὶ τὸ τῆς παθῶν προσβολαῖς ἀντιφέρεσθαι μὴ δυναμένους, ὑπενηνεγμένους ἢ οὕτως αὐταῖς, ὡς αἰχμαλώτους εἶναι δοκεῖν· τοῖς ἰασίν τε καὶ ἄφεσιν ἐπαγγέλλεται· τυφλοῖς δὲ οὖσιν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἀνάβλεψιν· οἱ γὰρ τῇ κτίσει παρὰ (W) κτίσαντα λαβεύοντες, καὶ τῷ ἔργῳ λέγοντες πατέρες με εἰ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με *, εἶτα (W) φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, πῶς οὐκ ἂν εἴεν τυφλοὶ, καὶ φωτὸς τῷ θεῷ καὶ νοητοῦ γυμνὴν ἔχοντες τὴν καρδίαν; τοῖς ἐνίσιν ὁ πατήρ, τὸ ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς κέκληνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ ἔγνωσαν αὐτόν, μᾶλλον ἢ ἐγνώσθησαν ὑπὸ αὐτοῦ· καὶ υἱοὶ νυκτὸς ὄντες καὶ σκότους, φωτὸς γεγόνασιν τέκνα· διηύγασε γὰρ αὐτῶν ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ τὸ δικαιοσύνης ἀνίσχεν ἥλιος, καὶ λαμπρὸς ἀνέτειλεν ἑωσφόρος· λυπεῖ ἢ οὐδὲν καὶ τὸ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐφαρμόσαι πάντα τὰ εἰρημένα· καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν καρ-

* codd. τῆς, scilicet malui τὰς.

* II. Cor. VI. 2.

* I. Cor. II. 9.

* Hier. II. 27.

H. f. 237.

* Ps. XIII. I.

δίαν, καὶ οἷον αἰχμάλωτοι καὶ ἐσκοτισμένοι· οὐ γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός· * ἀλλὰ πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχραιώθησαν· ἀφίεται ἡ ὁ Χριστός, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων εὐαγγελιζόμενος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἑαυτῆς παρκασίας τὰ κατορθώματα (τοιαῦτα ἡ ἦν καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἀρρώδηματα) λελύζωνται ἡ δι' αὐτῆς· πεπλησθήκασι γὰρ τῇ παρ' αὐτῆς σοφίαν, καὶ σωστοὶ γεγόνασι, καὶ ἀσθενῆ καὶ σωπετραυσμένην οὐκέτι πῶς διάνοιαν ἀνέχουσιν, ὑγιαῖ ἡ καὶ ἐρρώμενην, καὶ ὀπιτηδείως ἔχουσιν πρὸς τὴν ἀδοχὴν καὶ κατόρθωσιν παντὸς αἰῶνος καὶ σωτηρίας πρᾶγματ'· ἐδὲ γὰρ σοφίας καὶ σωείσεως τοῖς πεπλανημένοις, οἱ διὰ πολλὴν ἀβύτην προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὴν κτίσαντα, καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐπεγράφοντο θεούς· ἀλλ' οἱ πάλαι Χριστὸν οὐκ εἰδότες, διὰ τὸ ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ τελεῖν, Θεὸν αὐτὸν ἐπεγράψαντο.

B. f. 51.

Τούτων ὑπαναγνώσθοντων τοῖς σωμ-
λεγμένοις, ὁ μὲν πάντων Θεὸς ὁφθαλμοὺς
πρὸς ἑαυτὸν ἐπέσβεφε, θαυμάζοντων τάχα
πῶς οἷδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς· ὅτι
ἡ ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὰς περὶ αὐτοῦ
προφητείας ἀκπεπεράνθαι λέγειν, ἡ ἐπὶ τισὶ
τῇ παρ' αὐτοῖς ἐνδόξως βεβασιλεύοντων, ἡ
γὰρ ἐπὶ προφήταις ἁγίοις· σωμνέτες γὰρ οὐ-
δὲν τῇ περὶ αὐτῆς γεγραμμένων ὁρθῶς, ἑτέραν
ᾤοντο εἶδον, ἔξω πίπτοντες σκοπῶν· ἵνα
ἡ μὴ πάλιν λέγῃσι τι τοιοῦτον περὶ τῆς εἰ-
ρημένης προφητείας, ἀναγκαίως προασφα-
λίζεται, καὶ φησὶν, ὅτι σήμερον αὕτη ἡ γρα-
φή πεπλήρωται ἐν τοῖς ὡσὶν ὑμῶν, ἑαυτὸν
ἐναργῶς παρίστας ἐν τούτοις τῇ διὰ τῆς προ-
φητείας προηγορούμενον· αὐτὸς γὰρ εἰρηγύ-
σατο ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν
ἐθνῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ μηδὲν ἔχον-
τες, μὴ Θεὸν, μὴ νόμον, μὴ προφήτας· ἡ καὶ
ἅπασιν ἀπλῶς τὸ πλοῦτον οὐκ ἔχουσι πνέ-
ματικόν· αὐτὸς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσα-
το, τὴν ἀποστάτην τύραννον καθύγον, τὰ τέσσα-
ρα σατανᾶν· αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ νοητὸν φῶς ἐνή-
σφαλε τοῖς ἐσκοτισμένην ἔχουσι τὴν καρδίαν·
ἔφη γοῦν *, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον
ἐλήλυθα· αὐτὸς ἀπέλυσε τὴν τῆς ἀμνηστίας δεσ-
μῶν, δηλονότι Θεὸς σωπετραυσμένην ἔχον-

A. f. 78.
H. f. 237. b.

* Ioh. XII. 46.

num faceret, nemo ne unus quidem; sed omnes declinaverant, simul inutiles facti fuerant. Porro venit Christus, Israhelitis ante omnes adventus sui faustitatem nuncians. (Et quidem pares erant ethnicorum quoque infirmitates.) Redemptique ab illo sunt: nam sapientiam adquisiverunt; et bono intellectu pollentes, iam diutius infirmam et confractam mentem non gerunt, sed sanam atque valentem, recteque comparatam ad cuiusvis boni salutarisque operis prosecutionem. Namque opus erat sapientia et intellectu his qui errabant, qui ob suam multam vecordiam adorabant creaturam prae creatore, et ligna ac lapides deos vocabant. Sed demum qui Christum olim ignorabant, quia in caligine ac tenebris versabantur, postea Deum ipsum appellarunt.

Haec quum lecta in concione fuissent, ipse quidem Iesus omnium oculos ad se convertit, mirantium fortasse quomodo litteras sciret qui eas non didicerat. Quia vero solebant dicere Israhelitae, vaticinia de Christo edita, vel in aliquibus qui apud se gloriose regnaverant fuisse completa, vel certe in sanctis prophetis (nam nihil de eo scriptum recte intelligentes, alia via incedebant, et scopo aberrabant); ne quid rursus huiusmodi dicerent circa modo memoratam prophetiam, necessario praemunet, aitque: hodie haec prophetia in auribus vestris completa est; se ipsum diserte adfirmans his in verbis a prophetia designatum. Namque ipse caelorum regnum ethnicis annunciabat, qui sane inopes erant, nihil possidentes, neque Deum, neque legem, neque prophetas: vel generatim cunctis, quibus spiritales divitiae deerant. Ipse captivos liberavit, apostatam tyrannum destruens, id est Satanam. Ipse divinum intellectuale lumen aspersit obtenebratum cor gerentibus. Quare aiebat: ego lux in hunc mundum veni. Ipse absolvit peccati vinculis, illos nimirum qui contritum cor habebant. Sed et futuram vitam ipse osten-

dit, et iustum interminatus est iudicium. Ipse annum Domini acceptabilem praedicavit, quo Christi praedicatio contigit. Namque acceptabilem annum, ipsius dici puto priorem adventum; diem vero retributionis, iudicii diem.

Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur etc.

Etenim non intelligentes eum esse illum unctum et missum, et tam mirabilium operum auctorem, ad suum ingenium redibant, inconsulteque inepta verba effutiebant. Et quum gratiosos admirati essent sermones qui de ore illius procedebant, attamen eos depretiare studebant, dum dicerent: nonne hic filius Iosephi est? Atqui id, cur thaumaturgi gloriam aboleat? Quid impedit, quominus venerabilis admirabilisque sit, etiamsi Iosephi, ut putabatur, filius esset? Nonne vides miracula, Satanam prostratum, victos daemoniorum greges, variis morbis multos mortales liberatos? Laudas gratiam magisterio eius insitam, deinde cavillaris iudaice quod Iosephi filius existat? O magnam insipientiam! Vere de ipsis dicitur: ecce populus stultus et vecors; habent oculos, et non vident; aures, et non audiunt.

Utique dicetis mihi hanc similitudinem etc.

Vulgaris sermo apud Iudaeos erat, leporis causa inventus. Nam infirmis medicis inelamabant quidam: medice, cura te ipsum. Ergo hoc veluti proverbium illis referens aiebat Christus: multa vultis a me fieri signa apud vos praesertim quia vobiscum sum educatus. Sed novi communem omnibus contingere solitam animi passionem: semper enim despiciuntur vel res optimae, si apud quosdam rarae non sint, sed ultroneae. Sic etiam hominibus accidit: nam qui familiaris semperque ob oculos est, ei debitus quoque honor negatur ab ipsius notis. — Ergo illos coarguit insipienter dicentes: nonne hic Iosephi filius est? Nihilominus scopum doctrinae suae prosequitur, aitque: amen

τας τὴν καρδίαν· ἀλλὰ τὴν μέλλουσιν αὐτὸς ὑπέδαξε ζωὴν, καὶ τὴν δικαίαν ἠπέλιψε κρίσιν· αὐτὸς ἐκήρυξεν ἐν αὐτὸν κυρίως δεκτὸν, καθ' ὃν τὸ κήρυγμα τῷ σωτήρι ἐγένετο· ἐν αὐτὸν γὰρ δεκτὸν, πῶς προτέραν αὐτοῦ οἶμαι λέγεσθαι παρεσίαν· ἡμέραν ἣ ἀνταποδόσεως, τὴν δὲ κρίσεως ἡμέραν.

B. f. 61.

Καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ θαυμάζον κ. τ. λ.

v. 22.

Μὴ γὰρ συνέντες τὴν κεχρισμένον καὶ ἀπεσταλμένον, καὶ τὸ οὕτω θαυματούμενον πραγμαμάτων ἀποτήρησεν, εἰς τὰ συνήθη κατεκομίζοντο, καὶ ψυχολογοῦσιν ἀβούλως· καὶ τοὶ γὰρ θαυμαστότεροι ἐπὶ τοῖς λόγοις τῷ χάριτος τοῖς ἐκπορεύομένοις ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, κατέτελλεν ἡθῶν· ἐφασκον γὰρ, οὐχ' υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ ὁδοῦ; καὶ τί τοῦτο θαυμάζειν τὸ θαυματουργεῖν τὴν δόξαν; τί τὸ κωλύει αὐτὸν εἶναι σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον, εἰ καὶ υἱὸς ἦν ὡς ἐνομίζετο τῷ Ἰωσήφ; οὐχ' ὁρᾷς τὰς θεοσημείας, πεσόντα τὸ σατανᾶν, νενικημένας τὰς τῶν δαιμονίων ἀγέλας, δαμόνων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας πολλούς; ἐπαινεῖς τὴν χάριν τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτα σμικρολογεῖς ἰσθαίκως ὅτι πατέρα τὸν Ἰωσήφ ἐπεγράφετο; ὡς πολλῆς ἀβουλίας· ἀληθὲς ἐπ' αὐτοῖς εἰπεῖν *, ἰδὲ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὁφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπεσιν· ὦτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν.

A. f. 78.

H. f. 237. b.

C. f. 113. b.

* Hier. V. 21.

Πάντως ἔρεῖτε μοι τὴν παραβολὴν ταύτην κ. τ. λ.

v. 23.

Κοινὸς λόγος παρὰ ἰουδαίων ἦν, ἀεὶ σμῖν χάριν ἐξεδρημένους τοῖς γὰρ ἀρρώστῃσι τῷ ἰατρῶν ἐπεφώνοντι τινές, ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτὸν· ὡσανεὶ οὖν τῷτο προτείνας αὐτοῖς τὸ ρητὸν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν ὅτι πολλὰ βούλεσθε παρ' ἐμὲ γινέσθαι σημεῖα, παρ' ὑμῖν μάλιστα παρ' οἷς καὶ ἐτράφη· ἀλλ' οἶδα τὸ κοινὸν δὴ περὶ καὶ ἀπασί συμβαῖνον πάθος· καταφρονεῖται γὰρ πῶς αἰεὶ καὶ τὰ ἐξαιρέτα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίζῃ παρά τισιν, ἀλλ' ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας αὐτά· οὕτω καὶ ἐπ' ἀνθρώπων· ὁ γὰρ συνήθης καὶ παρὼν αἰεὶ, καὶ τὸ ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς ἀποσερεῖται πολλάκις παρὰ τὴν εἰδὸν αὐτόν. — Ἠλεῖξέ μὲν οὖν αὐτῶν ἀπαιέτως τὰ τοιαῦτα λέγοντας, οὐχ' ὁ υἱὸς ἐστὶ τῷ Ἰωσήφ ὁδοῦ; πλὴν, ἔχεται τῷ σκοπῷ τῆς μυσαγωγίας, καὶ φησὶν

A. f. 78.

B. f. 51. b.

C. f. 113. b.

H. f. 238.

α. 24. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης
δεκτός ὅσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

γ. 25. Πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου κ. τ. λ.

A. f. 78. b.
C. f. 113. b.
H. f. 239.

Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, τὰς περὶ αὐτοῦ
προφητείας εἰς τέλος ἤχθαι διεβεβαίου-
ντο τινὲς τῶν Ἰουδαίων, ἢ ἐπὶ προφήταις ἀγίοις,
ἢ ἐπὶ τισὶ τῶν ἐνδόξων παρ' αὐτοῖς γεγονό-
των, ἀποφέρῃ χρησίμως αὐτοῖς τὸ τοιαύ-
της ὑπονοίας, πρὸς μίαν χήραν ἀπεσάλλα-
ν Ἡλίαν εἰπὼν, ἕνα ἢ θεραπεῦσαι λεπρὸν
τὸν προφήτην Ἐλισαῖον, Νεεμὰν τὸν σύρον·
διὰ τούτων, τὸ ἕξ ἐθνῶν σημαίνων ἐκκλη-
σίαν, τὴν μέλλουσαν αὐτὸν ὑποδέχεσθαι, καὶ
τὸν λέπρας ἐλευθεροῦσθαι, διὰ τὸ ἀναισθη-
σίαν τὴν Ἰσραήλ.

γ. 28. 29. 30.

A. f. 80.
H. f. 245. b.

Καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ κ. τ. λ.
Ἐπειδὴ τὸ πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἐσι-
ξεν, διὰ τοῦτο πρὸς ὁργὰς ἀνεκαίοντο· καὶ
διὰ τὸ εἰπεῖν, σήμερον ἡ γραφὴ αὕτη πε-
πλήρωται, ἢ λέγουσα πνεῦμα κυρίου ἐπ'
ἐμὲ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐνόμισαν ὅτι αὐτὸν ἐξισοῦν
ἑαυτὸν τοῖς προφήταις, καὶ τὸ πόλεως αὐτὸν
ἐκβάλλεσι· καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον τὸ δίκην
ὀρίζοντες, καὶ βεβασιεύοντες τὸ ὑπὸ τῆς σωτῆ-
ρος εἰρημένον· ἐκπεπτώκασι γὰρ αὐτοὶ τὸ
ἄνω πόλεως, τὸ Χριστὸν μὴ προσδεξάμενοι·
ἵνα ἢ μὴ μόνον ἐλέγξῃ δυσεβήσαντας μέ-
λεις ἐπιχειρημάτων, συγκεχώρηκε προσελ-
θεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ τολμήματα· τὸ μὲν
γὰρ ἄκριτος ἦν ἡ ὁρμή, καὶ ὁ φθόνος ἀτί-
θαστος· μέχρι γοῦν ὀφρέθη τὸ ὅρος ἀπο-
κομίζοντες, κρημνῶν ἐνιέναι ἐπεχείρουν· ὁ ἢ
διεξήλθ' διὰ μέσσε αὐτῶν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν
λόγον τινὰ θέμενοι τὸν ἐπιβεβῆς αὐτῶν·
οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ὅπως
ἀρχὴν γὰρ νῦν τῆς κηρύξεως, καὶ
ἄκαιρον ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν ἢ κηρύξαι τὸ
λόγον τὸ ἀληθείας· ἦν γὰρ ἔτι αὐτῷ τὸ
παθεῖν καὶ τὸ μὴ παθεῖν, καὶ κύειν ἦν
τὸ καιρῶν καὶ τὸ τραγμάτων· τοῦτο τεκμή-
ριον τοῦ, καὶ ὅτε ἔπαθεν ἔκοντα πεπονθέ-
ναι, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔπαθεν, εἰ μὴ ἑαυτὸν
ἐπέδωκεν.

γ. 31.
A. f. 80. b.
C. f. 114.
H. f. 246.

Καὶ κατήλθεν εἰς Καπερναοὺμ πόλιν τῆς Γαλιλαίας.

Οὓς οὐ μετίσθησι λόγῳ πρὸς τὸ εἰ-

dico vobis, nemo propheta in patria sua
acceptus est.

Multae viduae erant in diebus Heliae etc.

Quandoquidem, ut iam dixi, prophe-
tias de ipso editas, adfirmabant nonnulli
Iudaei exitum habuisse vel in sanctis pro-
phetis, vel in aliquibus apud ipsos insigni-
bus viris, commode illos ab huiusmodi
suspicionem depellit dicens, ad unam mis-
sum fuisse viduam Heliam, unumque sa-
natum leprosum a propheta Elissaeo Nee-
manum syrum. His verbis innuens gentium
ecclesiam, quae ipsum receptura erat, et
leprae morbo mundanda foret, dum inter-
rim Israheli sensus obstupesceret.

Et repleti sunt omnes in synagoga ira etc.

Quia pravam illorum sententiam nota-
verat, idcirco ira exarserunt; et quia di-
xerat: hodie scriptura haec impleta est quae
dicit, Spiritus Domini super me, et reliqua.
Existimarunt enim illum se aequare pro-
phetis, oppidoque expulerunt. Sed enim
sibi potius poenam decreverunt, et Serva-
toris dictum confirmarunt: etenim ipsi su-
perna civitate exciderunt, quia Christum
non admiserunt. Ne autem impios verbo-
rum tantum argumentis convinceret, usque
ad actum sivit illorum audaciam prorumpere,
quorum caecus erat impetus, et in-
tractabilis invidia. Itaque ad supercilium
montis perductum, praecipitem inde dare
volebant. Ipse autem transiens per medium
illorum ibat, nihil prorsus de illorum con-
spiratione sollicitus: non quia pati vitaret,
eius enim rei causa in mundum venerat,
sed quia tempus expectabat idoneum. Nunc
enim initium praedicandi faciebat, et im-
portunum pati erat, ante quam veritatis do-
ctrinam nunciaret. Poterat autem pati vel
non pati, temporumque ac gerendarum re-
rum dominus erat. Id autem indicat, tunc
quoque cum passus est, sponte passum;
neque eum fuisse passurum, nisi semet
ipso tradidisset.

Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeae.

Quos verba non convertunt ad perspi-

cue cognoscendum quis naturaliter verique Deus sit ac dominus, hos dociles efficit signorum ostensio. Utiliter ergo, immo necessarie, magisterio doctrinae saepe addit miracula. Nam Iudaeae incolae increduli erant, et vocantium ad salutem contemnebant sermones, Capharnaumi potissimum oppidani. Igitur illam incusabat Servator dicens: et tu Capharnaum usque ad caelum exaltata, usque ad infernum detraheris. Sed quamvis sciret eos esse contumaces et duro corde, adest illis ceu optimus medicus extremo morbo languentibus, nititurque casu adverso liberare. Namque ipsemet ait, non egere medico sanos, sed male habentes. Ergo admodum confidenter in synagogis docebat. Etenim iamdiu ore Isaiae dixerat: non clam locutus sum, neque in tenebroso terrae loco. Praeterea sanctis etiam apostolis ut magna fiducia de Christo verba facerent mandavit dicens: quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta. Et sabbato quum otiantur, apud eos concionabatur. Mirabantur itaque magisterii vim, et magnitudinem potestatis. Erat enim tamquam potestatem habentis sermo, neque blandus sed impulsor ad salutem. Iudaei porro nihil aliud esse credebant Christum, quam de sanctis unum, et unum ex ordine prophetarum in medium processisse. Ut autem maiorem de ipso opinionem existimationemque haberent, propheticam excedit mensuram. Non enim ait umquam: haec dicit Dominus, sicuti nimirum illorum mos erat, sed tamquam legis dominus, quae supra legem erant, loquebatur.

Dicebat ergo Deus per Isaiam: disponam vobiscum foedus sempiternum, sancta David fidelia. Ecce testem in gentibus dedi illum, principem et imperantem populis. Et Moysem quidem utpote famulum oportebat umbrae haud duraturae esse ministrum; praeconem vero perpetui stabilisque cultus esse aeternum, Christum in-

δέναι σαφῶς τίς ὁ φύσις καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεὸς καὶ κύριος, τοῦτες σαφινεύει πρὸς τὸ εὐήνιον ἢ τὸ σημεῖον ἐπιδείξει· χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαίως προσεπάει πολλάκις καὶ μυσαγωγίαις τὰς μεγαλουργίας· ἅπιοι μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκήτορες, καὶ ὧν τὸ καλέντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόφεις, μάλιστα ἢ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναοῦ· ἡτιᾶτο γέναι αὐτὴν ὁ κύριος λέγων· * καὶ σὺ Καπερναοῦ, ἡ ἕως οὐρανῶν ὑψωθείσα, ἕως ἡμεῶν καταβιβασθήσῃ· ἀλλὰ καὶ τοὶ γινώσκων ὡς ἀπειθεῖς τε καὶ σκληροκάριοι, προσέβαλε μὲν αὐτοῖς ὡς περὶ ἰατρὸς ἄριστος τοῖς εἰς ἐσχάτῳ πεσέσι νόσον, παρᾶται ἢ ἀπαλλάττειν τὴν κακοῦ· φησὶ γὰρ αὐτὸς, ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· ἐδίδασκε τοίνυν ἐν συναγωγαῖς ἐν πολλῇ παρρησίᾳ· τοῦτο γὰρ καὶ διὰ φωνῆς Ἑσαΐας προφηγοῦν λέγων· * οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδ' ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῇ· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐν παρρησίᾳ πολλῇ ὧν περὶ αὐτοῦ ποιεῖσθαι λόγους προσέτατε, λέγων· * ὁ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὁ εἰς τὸ οὐκ ἀκούετε, κηρύττετε ἐπὶ τῶν δωματίων· καὶ ἐν σαββάτῳ ὅτε ἤρχεν, διελέγετο αὐτοῖς· τεθαυμάκασιν τοίνυν τῇ μυσαγωγίᾳ καὶ τῇ δυνάμει, καὶ τὸ τῆς ἐξουσίας μέγεθος· ἦν γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ, φησὶν, ὁ λόγος, οὐ κολακδικῶς ἀλλὰ ἀποξέπτικος εἰς σωτηρίαν· ἰεδαῖοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐνόμιζον εἶναι Χριστὸν, πολλὴν ὅτι κατ' ἓνα τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τάξει προφήτε παρηθεῖν εἰς μέσον· ἵνα ἢ μέγιστον καὶ περὶ αὐτοῦ δέξαντες καὶ ὑπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προφητικὸν ἐκβαίνει μέγιστον· οὐ γὰρ εἰρηκὲ ποτε, τάδε λέγει κύριος, καθάπερ ἀμέλει κακείνοις ἦν ἔθνος, ἀλλ' ὡς τὸ νόμος κύριος, τὰ ὑπὲρ νόμον ἐλάλει.

Ἐλεγε γοῦν ὁ Θεὸς διὰ Ἑσαΐου· * καὶ δεξιόσομαι ὑμῖν δεξιόκην αἰώνιον, τοῖς οἰκιστάς· Δαβὶδ τὰ πιστά· ἰδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσι· δέδωκε αὐτὸν, ἄρχοντα καὶ προσάσσοντα ἔθνεσιν· ἔδει γὰρ οἰκέτῳ μὲν ὄντα Μαυρία, καὶ μὴ μερούσης σκιάς χυεῖσθαι διακονον· ἐξαγγελία ἢ τῆς διηγουμένης καὶ μερούσης λατρείας καὶ αἰώνιον, φησὶ δὴ (X) Χει-

* Luc. X. 15.

* Is. XLV. 15.

* Matth. X. 27.

* Is. LX. 1, 2, 3.
Act. XIII. 34.

* Joh. VI. 61.

στόν· τίς δὲ ἡ αἰώνιος διαθήκη; τὰ ἱερά θεσπίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· τὰ ὁσιουργὰ καὶ πιστοποιία· καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἅγιος ὡς ἀγνοποιός· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ῥῆμα, ζωὴ, ὡς ζωοποιόν· τὰ ῥήματα γὰρ φησι * ἃ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμα ἐστὶ καὶ ζωὴ, τοῦτέστι πνευματικὰ καὶ ζωοποιά· πλὴν αὐθρα τῆς προφητείας τὸ ἀκριβές· εἰπὼν Ἡσαΐας ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἰδοὺ μαρτύριον τοῖς ἔθνεσι δέδωκα αὐτόν, διαμνηστεύον ὥσπερ ὡς δεκτὰ καὶ ταῦτα γεγόνασιν, ἵνα μή τις ἓνα τῶν ἁγίων προφητῶν ὑπάρχον αὐτὸν ὑποτοπήσκειν, εἰδείη δὲ μᾶλλον πᾶς ὁσισοῦν, ὡς τῇ τῷ κυριότητι διαπρέπει δόξη, Θεὸς γὰρ ὢν ἐπεφανεν ἡμῖν, οὐ μόνον αὐτὸν ματύνειον δεδόσθαι φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν· οἱ μὲν μακάριοι προφηταί, καὶ πρὸ αὐτῶν ἔτι Μωϋσῆς, μέτρον ἔχοντες τὸ οἰκετικόν, τὸ τάδε λέγει κύριος, ἐπεφώνουν αἰεὶ τοῖς ἀκροωμένοις, οὐχ' ὡς προσάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ' ὡς θείαις διακονοῦντες φωναῖς· ὁ δὲ γε κύριος ἡμεῖς Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοπρεπεςάτες ἐποιεῖτο λόγους· ἐθαυμάζετο γοῦν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐν ἑξέσει ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐδίδασκεν αὐτοῦ ὡς ἑξέσιαν ἔχων, καὶ οὐχ' ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ τῷ νόμῳ σκιᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ νομοθέτης, μετέτιθετο τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ εἶπεν τύπους εἰς ἐμφάνειαν τῆς πνευματικῆς ἁρχῶν γὰρ ἦν, καὶ τοῦ προσάττειν ταύτῃ ἔχων πᾶν ἑξέσιαν.

V. 30.

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ.

A. f. 80. b.
H. f. 217.

Καὶ μετ' ἑξέσιαν τῷ Θεοπρεποῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπέτιμα πνεύμασιν· ἵνα γένῃ μὴ ἀπιστῶντες, γείτονα τοῖς λόγοις ἐποιεῖτο τῇ θεοσημείαν. — Εἶδομεν ἐν τῇ ἐρήμῳ νενικημένον παρ' αὐτῆς τῆς ἀλιθέου σατανᾶν, καὶ ἔτι κατὰρραγέοντα πτώμασιν· εἶδομεν αὐτὴν πάλιν κατασκορμένῃ τῇ δυνάμει, καὶ πίπτουσαν τῇ καθ' ἡμεῖς ἑξέσιαν· εἶδομεν ἑαυτὴν ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τοῖς πονηροῖς

quam. Quodnam autem est foedus aeternum? Sacrae scilicet sanctiones illius, qui de semine Davidis secundum carnem est, Christi; quae sanctificant et fideles efficiunt; sicuti timor quoque Domini dicitur sanctus, id est sanctum efficiens; et sicut evangelicum verbum dicitur vita, id est vivificans. Nam verba, inquit, quae ego locutus sum vobis, spiritus ac vita sunt, id est spiritualia et vivifica. Attamen videsis accuratam prophetiae rationem. Quum Isaias tamquam ex persona Dei patris de Christo dixisset: ecce testem in gentibus dedi ipsum, testificantem veluti, haec esse acceptabilia; ne quis unum de sanctis prophetis ipsum arbitraretur, immo ut unusquisque sciret, eum dominationis gloria polleere, nam Deus quum esset nobis apparuit; non tantummodo testem eum datum dicit, sed etiam principem et gentibus imperantem. Secus vero beati prophetae, et adhuc ante ipsos Moyses, servili modulo cohibiti « haec dicit Dominus » constanter audientibus inclamabant; non imperantium ritu, sed ceu divinis subservientes vocibus. Dominus vero noster Iesus Christus, Deo dignissimos faciebat sermones. Mirabantur ergo illum ipsi Iudaei, quia potestativam vim sermo eius prae se ferebat, quodque ipsos doceret tamquam potestatem habens, non ut ipsorum scribae. Non enim eius oratio legis umbram sequebatur, sed ipse legislator existens, litteram in veritatem, figurasque in spiritalem sensum convertebat. Quippe erat princeps, talemque habebat imperandi potestatem.

Et increpavit illum Iesus etc.

Potestate Deo digna impuros increpabat spiritus. Ne ergo discredamus, iuncta verbis edebat miracula — Vidimus in deserto victum a Christo flagitiosum Satanam, tribus elisum casibus. Vidimus denuo eiusdem quassatam vim, succumbentemque adversariam nobis potentiam. Vidimus a nobis ipsis, in Christo tamquam primitiis, malos spiritus obiurgatos. Nam quod id

quoque ad humanae naturae decus pertineat, ex ipsis cognoscas Servatoris verbis. Mentiebantur quidem adversus eius gloriam Iudaei, aiebantque: hic daemonia non eiicit, nisi in Beelzebul principe daemoniorum. Tum ipse adversus illos plurima ac necessaria praefatus, ad extremum ait: quod si ego in Spiritu Dei eiicio daemonia, utique pervenit in vos regnum Dei. Nam si homo aequae ac vos factus, inquit, potestate ac dominatione Deo congrua impuros increpo spiritus, vestra iam natura hac eadem gloria insignita est. Siquidem vos videmini per me et in me Dei regnum adepti.

Pellebantur itaque mali daemones, et invictam ipsius virtutem experti, neque conflictum cum deitate ferentes, tyrannice astuteque clamabant « sine; quid nobis tecum est? » nempe cur non sinis nostrum nos locum tenere, dum irreligiositatis destruis errorem? Deinde euphemismo uti simulant, et sanctum Dei ipsum appellant. Existimarunt enim tali euphemismo, vanae gloriae cupiditatem illi iniecturos, eundemque a propria persecutione aversuros, ceu si gratiam pro gratia esset relaturus. Sed enim dolosus praedā non potietur. Deus quippe non irridetur, sed impuras impedit linguas illorum Dominus. Denique iubet ut ab obsessis discedant. Iamvero tantae rei spectatores, obstupescunt sermonis potestatem: quandoquidem haud preces intendens, nec facultatem a quoquam bene rem gendi postulans, miracula patrabat; sed ipsemet quia Dei patris Verbum erat, vivens et operans, per quem omnia, et in quo omnia, ipse inquam Satanam conterebat, et immundorum daemonum profanum os oppilabat.

Intravit in domum Simonis.

Animadvertite igitur quomodo hospitatus est apud unum e discipulis, hominem pauperem et in hoc mundo obscurum; ille inquam qui pro nobis inopiam subiit, ut

ὁπιπλήττοντας πνεύμασιν· ὡς γὰρ καὶ τὸ πρὸς καύχημα βλέπει τὸ ἀνθρώπειας φύσεως, ἐξ αὐτῶν μαθήσῃ τὸ σωτήριος ῥημάτων· κατελεύδοντο μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τὴν δόξης αὐτοῦ, καὶ δὴ ἐξέφασκον· * ὅτι ἐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντα τῶν δαιμονίων· εἶτα πρὸς αὐτοὺς πλείστα τε ὅσα καὶ ἀναγκαῖα προσηρηκώς, ὕψερρον ἔφη· εἰ ἢ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· εἰ γὰρ ἄνθρωπος γεγωνὸς καθ' ὑμᾶς, φησὶ, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ βασιλείᾳ τῇ Θεοπρεπεῖ τοῖς ἀκαθάρτοις ὁπιπλήττω πνεύμασιν, ἢ ὑμετέρας φύσεις ἐς τὴν τοιαύτην δόξην σεφανικμένην· ὑμεῖς γὰρ ὁρᾶσθε δι' ἐμὲ τε καὶ ἐν ἐμοὶ τὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείαν καταπλητήσαντες.

* Matth. XII. 24. 28.

Ἠλαύνοντο τοίνυν τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ δὴ καὶ πρὸς αἰσθησιν ἐνηγεῖμένα τὸ ἀνικητὸς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ φέροντες τὰς προσβολὰς τῆς θεότητος, τυραννικὸν καὶ πανέργον ἀνεφθέγγοντο· ἔα, λέγοντα· τί ἡμῖν καὶ σοί; τῆτες· τί ἐκ ἐξ ἡμᾶς χάραν ἔχουν, παλαιῶν τὸ ἀσεβείας τὴν πλάνην; εἶτα εὐφημεῖν ὑποκρίνονται, καὶ ἅγιον τὸ Θεοῦ καλεῖσιν αὐτόν· ῥήθησαν γὰρ ὅτι διὰ τὴν τοιαύτης εὐφημίας, κενῆς δόξης ἀποτῆξιν αὐτὸν ἐρασὴν, καὶ ἀποσχέσθαι παροτρυνέουσιν τὸν ὁπιπλήττειν αὐτοῖς, οἷον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ὁπιτεύχεται δόλιος θήρας· θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται, ἀποφράττει ἢ αὐτῶν τὰς ἀκαθάρτους γλώσσας ὁ κύριος· εἶτα προσάττει τὸ ἐχόντων ἀποφοιτᾶν· οἱ ἢ τὸ οὕτω μεγαλὰν θεωροὶ γεγονότες, καταπλήττονται τὸ λόγον τὴν ἐξουσίαν· οὐ γὰρ εὐχὴν ἀνατείνων, ἢ γοῦν παρ' ἐτέρου τὸ δύνασθαι κατορθοῦν αἰτήσας πρόποτε, τὰς Θεοσημείας ἐπαλήθευ, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ἐκείνος ἦν ὁ συζύγων τὸ σατανᾶν, καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαίμονων ἀποφράττων τὸ βέβηλον στόμα.

B. f. 53.

Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

v. 38.

Θέασαι τοίνυν, πῶς κατέλυσεν παρ' ἐνὶ τῷ μαθητῶν, ἀνθρώπῳ πένητι καὶ ἀσήμεν καὶ τὸ βίον, ὃ τὸ ἐκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχείαν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτω-

A. f. 81.
B. f. 53. b.
C. f. 114. b.
D. f. 17.
E. f. 249.

χείρα πλετήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοῖς τα-
πανοῖς συναπάγεσθαι, ἵνα μὴ κατεπαίρειται
τῷ ἐν ἐνδείᾳ καὶ θλίψει. — Ἐφίστησι τῇ τῷ
Σίμων οἰκίᾳ ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὕρισκει πυ-
ρετῆσαν τὴν αὐτὴν πενθεράν· καὶ ὅπως ἐπε-
τίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν· μή-
ποτε οὖν ἐν μέν τῷ, ἀφῆκεν αὐτήν ὁ πυρε-
τός, εἰρημένῳ ὑπὸ Ματθαίου * καὶ Μάρκου *,
οὐδενὸς περὶ ζώης ἐμφαίνονται τοῦτον πυ-
ρετὸν ἐνεργούντων· ἐν δὲ τῷ ὅπως ἐπάνω
αὐτῆς ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ καὶ ἀφῆκεν αὐ-
τήν εἰρημένῳ ὑπὸ Λουκᾶ, οὐκ οἶδα εἰ μὴ
ἀναγκασθισόμεθα τὸ ὁπτιμώμενον ζῶον
εἰπεῖν μὴ χωροῦν τὸ ὁπτιμώμενον ἐνέρ-
για· ἀψυχὸν γὰρ καὶ μὴ αἰσθανόμενον
ὁπτιμίας, ὁπτιμᾶσθαι οὐκ εὐλογον λέγειν·
οὐδὲν δὲ θαυμάσιον εἶναι τινὰς κακωτικάς
τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι δυνάμεις, καὶ οὐ
πάντως κατηγορήσωμεν τὴν ψυχῆς τὴν πα-
σχόντων ὡς ἐκ τούτων βλαπτομένης· οὐδὲ
γὰρ ἐπεὶ ἔπαισε (Φ) Ἰὼβ ἑλκεῖ πονήρων,
λαβὼν ὁ διάβολος τῷ ἔξουσίαν εἰς τὸ διὰ
τῆς σώματος πειράσαι αὐτὸν, περὶ τοῦτο
κατηγορητέον ὁ Ἰὼβ, ἀθλήσας καὶ γη-
ναίως ὑπομένοντας τὴν πληγὴν· μόνον εἴη λέ-
γεσθαι, εἰ ποτε καὶ σωματικούς πειραζό-
μεθα πόνης, τὸ ἀλλὰ τὴν ψυχῆς αὐτοῦ μὴ
ἀφῆτε· ὡς καὶ ὁ κύριος ὁπτιμῶν ἰαίνεται ὅτε
ἔχοντας.

Ἐπιτίθησι δὲ καὶ τὰς χεῖρας ἐν ἐκάστῳ
τῷ νοσούντων, καὶ ἀπῆλλαττεν αὐτοὺς τῷ νο-
σήματος, δεικνύς ὅτι τὸ λόγος δυνάμειος
τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἀγία σὰρξ, ἣν ἰδίαν
ἐποίησατο, θεοπρεπῆ δυνάμει ἐμφυτεύσας
αὐτῇ· ἵνα μάθωμεν ὡς καὶ τοὶ καθ' ἡμᾶς
γεγονὼς ὁ μονογενὴς τῷ θεοῦ λόγος, οὐδὲν
ἥττον ἐστὶ καὶ οὕτως ὁ θεός, πάντα πληρῶν εὐ-
κόλως καὶ διὰ τὴν οἰκείας σαρκὸς· εἰργάζετο
καὶ δι' αὐτῆς τὰ παράδοξα· καὶ μὴ σφόδρα
θαυμάσης, δειλογίζεσθαι μᾶλλον ὡς καὶ ἐν
σκεύει χαλκῷ γενοῦν τὸ πῦρ, τὴν ἰδίαν αὐτῷ
θερμότητος ἐντίθησι τὴν ἐνέργειαν· οὕτως τοί-
νυν καὶ ὁ παναλκὴς τῷ θεοῦ λόγος, ἐνώσας
ἐαυτῷ καὶ ἀλήθειαν ἐμψυχόν τε καὶ ἔννεον τὴν
ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου ναὸν, τὴν ἰδίαν αὐτῷ
καὶ θεοπρεποῦς ἰσχύϊ ἐνεφύττωσε τὴν ἐνέρ-

nos inopia eius ditemur, discamusque cum
humilibus versari, neque fastu adversus
eos efferri qui egestate et tribulatione pre-
muntur. — Adit Simonis domum Iesus, in-
venitque febrientem eiusdem socrum. Et
stans super illam increpavit febrem, quae
dimisit eam. Iam vero in verbis « dimisit
eam febris » quae sunt etiam apud Mat-
thaeum ac Marcum, nullum innuitur ani-
mal, quod eam febrem efficeret. In verbis
autem « stans super illam increpavit fe-
brem, quae dimisit eam » a Luca dictis,
haud scio an fortasse cogemur, animal ali-
quod obiurgatum dicere, quod obiurgantis
efficaciam sustinere non potuerit. Nam res
inanimis sensuque carens increpari non re-
cte dicitur. Alioqui nil mirum videtur, esse
aliquas in humano corpore maleficas po-
tentias; neque plane idcirco animam pa-
tientis accusabimus, quasi ab illis detri-
mentum patiatur. Neque enim quia per-
cussit Iobum ulcere malo, potestate accepta
a Deo diabolus tentandi illum per corporis
ad afflictionem; non, inquam, ideò reprehен-
dendus Iobus, qui sane certamen sustinuit,
plagamque fortiter pertulit. Tantum dicere
licet, si quando corporeis tentamur dolo-
ribus, animam eius nolite tangere. Sic et
Dominus increpando sanat obsessos.

Imponit etiam infirmo cuique manum,
demonstrans potentis Verbi efficaciam a
sancta carne geri, quam suam fecerat, Deo
congruam virtutem illi inserens: ut disca-
mus, quod etiamsi nostram subiit condi-
tionem unigenitum Dei Verbum, nihilo ta-
men minus sic quoque Deus est, cuncta fa-
cile efficiens etiam per carnem propriam:
nam revera per ipsam miracula operaba-
tur. Neque id magnopere mireris; cogita
potius, quod et in aeneo vase positus
ignis, proprii caloris communicat illi vim.
Sic ergo etiam omnipotens Dei Verbum,
unito sibi vere animato et intellectuali ex
sancta Virgine templo, sui proprii ac Deo
digni vigoris inseruit efficaciam. Quamob-
rem ut Iudaeis pudorem incuteret, si non

* Matth. VIII. 15.
* Marc. I. 31.

A. I. 81. b.
B. I. 53. b.
H. I. 219. b.

facio, inquit, opera patris mei, nolite mihi credere; sin autem facio, etiamsi mihi nolitis credere, operibus meis credite. Nempe ipsa testante de visu veritate, quod non homini per se ipsum et singulariter considerato, natoque ex muliere, suam attribuisset gloriam Unigenitus; sed quod unicus filius existens, cum unito sibi sancto corpore miracula patrabat, et a creatis rebus tamquam Deus adorabatur. Ecce autem Petri domum ingreditur, ubi muliercula in lecto iacebat, vehementi febris correpta. Cumque dicere posset, utpote Deus, omitte morbum et surge, non ita egit; sed operatricem salutis ostendens carnem suam, quae nimirum caro Dei erat, manum eius tetigit; statimque, inquit scriptura, reliquit eam febris. — Age vero recipiamus et nos Iesum. Cum enim in nos etiam ingreditur, eumque mente et corde tenebimus, tunc absurdarum voluptatum flammam extinguet, excitabit autem, valentesque nos efficiet, spiritaliter inquam, ut ei serviamus, id est quae sunt ei placita exsequamur.

Et vide rursus quanta sit sanctam eius carnem tangendi utilitas: nam morbos multiplices daemonumque turbam pellit, diaboli quoque potestatem subvertit, talemque ac tantum populum uno temporis momento sanat. Iam quum solis verbis ac nutu miracula patrare posset, nihilominus ut rem necessariam nos doceret, manus quoque aegrotis imponit. Namque omnino oportebat scire nos, quod Verbi potentiam gestabat sancta caro, quam ipse suam fecerat, Deo congruam vim illi inserens. Ergo Iesus nos quoque contingat, immo magis nos ipsum per mysticam eulogiam, ut nos pariter animae liberet morbis, et daemonum incursu ac tyrannide!

Et increpans non sinebat eos loqui.

Non sinebat impuros daemones ipsum confiteri: non enim oportebat apostolici ministerii eos gloriam usurpare, neque im-mundis linguis Christi mysterium eloqui.

γιναν· καὶ γοῦν ἰσθαίης ἐκδυσωπῶν, εἰ οὐ ποιεῖ φησὶ * τὰ ἔργα τῷ πατρὶ μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε· ἐστὶ τοίνυν ἰδεῖν μαρτυρούσης ἀληθείας αὐτῆς, ὡς οὐχ' ὡς ἀνθρώπῳ παρ' αὐτὸν ἀνὰ μέρος ὄντι καὶ νοεμένῳ τῷ ἐκ γυναικὸς, τῇ ἰδίαν ἔδωκε δόξαν ὁ μονογενὴς, ἀλλ' ὡς εἰς ὑπάρχων υἱὸς, καὶ τῷ ἐνωθέντος αὐτῷ ἁγίᾳ σώματος, ἐργάζετο τὰς θεοσημείας· προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τὸν κτίσεως ὡς θεός· καὶ γὰρ εἰσηλθε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, ὅπου γυναῖον ἐπὶ κλίνης ἔρριπτο, λάβει πυρετῷ δαπανώμενον· καὶ τοὶ δυνάμειος εἰπὲν ὡς θεός, ἀπόθετε νόσον, ἀνάστηθι, τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκεν· ἐνεργὸν δὲ πρὸς θεραπείαν ἀποφαίνων τὸ αὐτοῦ σῶμα, θεοῦ γὰρ ἦν σὰρξ, ἡ ψατο τὸ χεῖρὸς αὐτῆς, καὶ ὡς χειρὴν, φησὶ, ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός. — Ἀλλ' ὑποδεξώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸ Ἰησοῦν· ὅταν γὰρ εἰσβάλλῃ καὶ ἐν ἡμῖν, καὶ ἔχωμεν αὐτὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τότε τῷ ἐκτόπων ἡδονῶν τὸ πύρωσιν ἀποσβέσει, ἐγερεῖ δὲ καὶ εὐρώσας ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλονότι, ὥς καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ, τέτέσι τὰ δοκοῦντα αὐτῷ πληροῦν.

Ἄθρα δέ μοι πάλιν ὅσω ἔχει τὸ ὠφέλιον τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ σαρκὸς ἐπαφή· ἐλαύνει γὰρ καὶ ποικίλας νόσους, καὶ δαιμονίων ὄχλον, καὶ τὸ δὲ ἀβόλες δυνάμειν κατασφίξει, καὶ τοσοῦτον δῆμον θεραπείαι ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ· καὶ τοὶ γὰρ λόγῳ καὶ νεύματι πληρῶν δυνάμειος τὰς τερατεργίας, ἵνα τί τῷ ἀναγκαίῳ διδάξῃ, καὶ τὰς χεῖρας ἐκφέρει τοῖς οὖσιν ἐν ἀρρώσiais· ἔδει γὰρ εἶδει μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι τὸ λόγῳ δυνάμειος τὸ ἐνεργεῖν ἀποφύκειν ἡ ἁγία σὰρξ, ἣν αὐτὸς ἰδίαν ἐποίησατο, θεοπρεπῆ δὲ δυνάμειν ἐμφυτεύσας αὐτῇ· οὐκ ἔν ὑπέρθεω καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτῇ διὰ τὸ μυσικῆς εὐλόγιας *, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλθούσῃ ψυχικῶν ἀρρώσῃματων, καὶ τῷ δαιμονίων ἐφόδῃ καὶ πλεονεξίας.

Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἶα αὐτὰ λαλεῖν.

Οὐκ ἠφεία ὁ ἀκαθάρτης δαίμονας ὁμολογεῖν αὐτόν· οὐ γὰρ εἶδε τὸ ἀποστολικῆς λειτουργίας τὸ δόξαν ἀρπάζειν αὐτούς, ἀλλ' οὔτε εἶδε ὅτι ἀκαθάρτης γλώττης λα-

* Joh. X. 37. 38.

V. 40.
A. f. 81. b.
C. f. 114. b.
H. f. 251.

* Eucharistia.

V. 41.
A. f. 81. b.
H. f. 251.

λεῖδοι τὸ Χεισοῦ μυσηρίον· ὥς κ' ἂν λέ-
γασί τι τῷ ἁληθῶν, πωσενέτω μηδεῖς· οὐ
γὰρ διὰ σκότους τὸ φῶς γινώσκειται· καὶ
τοῦτο διδάξει λέγων ὁ Χεισοῦ μαθητής· *
τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς
συμφώνησις Χεισῷ πρὸς Βελίαν;

ΚΕΦ. Ε'.

1. 2. Καὶ εἶδε δύο πλοῖα ἐστῶτα παρὰ τὴν λίμνην· οἱ δὲ
ἄλιεῖς ἀποβάαντες ἀπ' αὐτῶν ἀπέπλυναν τὰ δίχτυα.

A. f. 82. b.
B. f. 54. b.
C. f. 141. b.
H. f. 253. b.

Θαυμάσωμεν τὴν οἰκονομίαν τὸ εὐτεχ-
νές, τὸ ἐπὶ γε τῇ θήρᾳ τῷ τε θηρευκό-
των πῶ ὑπ' οὐρανόν, φημὶ δὴ τῷ ἁγίῳ
ἀποστόλῳ, οἱ καὶ ἁλιεύειν εἰδότες, ὑπὸ
τοῦ Χεισοῦ γεγόνασι λίνον· ἵνα καὶ αὐτοὶ
πῶ τῷ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαγή-
νῃ χαλάσαντες, προσκομίσωσιν αὐτῷ ὅσον
κατὰ πᾶσαν πῶ γῆν· Ὁ γοῦν ἔφη περὶ
ἐνὸς τῷ ἁγίῳ προφητῶν· * « ἰδοὺ ἐγὼ
ἀποστέλλω ἄλιεῖς πολλοὺς, λέγει κύριος,
καὶ ἁλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα
ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτάς, καὶ θηρεύ-
σουσιν αὐτούς (1)· » καὶ ὅσον μὲν ἄλιεῖς,
ὅσον ἁγίους ἀποστόλους φησὶ, θηρευτάς ἢ
ὅσον κατὰ καιροὺς τῷ ἁγίῳ ἐκκλησιῶν
ἡγουμένους τε καὶ μυσαγωγούς· σὺ δὲ μοι
σκόπει, ὡς οὐ κηρύττει μόνον, ἀλλὰ καὶ
σημεῖα ἐπιδείκνυται, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ
παρέχων δυνάμεως, καὶ τῇ τῷ θαυμά-
των ἐπιδείξει βεβαιῶν τὰ λεγόμενα· ὅτι
γὰρ ἀρκοῦντως τοῖς ὄχλοις διείλεκται, ἔξ-
πεται πάλιν πρὸς πῶ σιμῆθι μεγαλερ-
γίαν, καὶ διὰ τῷ ἁλιευτικῶν ἐπιτηδεύμα-
των ἁλιεύει ὅσον μαθητάς· ἵνα εἰδῇεν ὡς
πανσθενὲς ἔχει τὸ θεῖον, καὶ τοῖς θεο-
πρεπεσάτοις αὐτοῦ νέυμασιν ἢ κτίσις ὑπε-
ρετεῖ.

1. 4. Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα
ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος κ. τ. λ.

A. f. 82. b.
C. f. 115.
H. f. 254.

Καὶ γοῦν μὲν τὸ αὐτάρκη διδασκαλίαν,
ὅτι καὶ ἔργον εἶδε θεῖον προσθεῖναι τοῖς

Quamobrem etiamsi verum aliquid dicant,
nemo credat; namque ex tenebris lux non
agnoscitur. Quam rem Christi discipulus
docet dicens: quae communio luci cum
tenebris? vel qui consensus Christi cum
Belial?

CAP. V.

Et vidit duas naves stantes secus stagnum; piscatores
autem descenderant, et lavabant retia.

Admiremur divinae agendi rationis sol-
lertiam ad praedandum illos qui vicissim
orbem terrarum praedati sunt, sanctos in-
quam apostolos, qui ceteroqui piscandi pe-
riti, nihilominus in Christi retia incide-
runt: ut postea et ipsi praedicationis evan-
gelicae sagenam demittentes, ex universo
mundo praedam ad eum comportarent.
Quapropter alicubi dixit Deus per unum de
sanctis prophetis: « ecce ego mitto pesca-
tores multos, dicit Dominus, et piscabun-
tur eos. Et post haec mittam venatores
multos, et venabuntur eos. » Et pesca-
tores quidem dicit sanctos apostolos; vena-
tores autem, futuros per tempora sancta-
rum ecclesiarum praesules et magistros.
Tu vero mecum considera, Christum non
praedicare tantummodo, sed signa etiam
ostendere, testimonia videlicet potentiae
suae, et miraculis editis sua dicta confir-
mare. Nam postquam satis ad turbas con-
cionatus fuit, convertit se rursus ad soli-
tam prodigiorum operam, et piscatorio ar-
tificio piscatur sibi discipulos; ut cognos-
cerent omnipotentem esse voluntatem eius,
et quod divinis eiusdem nutibus res omnis
creata obtemperat.

Ut cessavit autem loqui, dixit Simoni:
duc in altum etc.

Itaque postquam satis concionatus pu-
blice fuerat, quia iam oportebat divinam

(1) Ad hunc Cyrilli locum, anonymus quidam interpres in codice B. p. 55. novum Cyrilli commen-
tario dat testimonium sic: θαυμαστήν τινα θεωρίαν λέγει Ὁριγένης εἰς τὸ προφητικὸν ῥητὸν τοῦ θεοῦ Ἱερειοῦ,
ὅπερ ἄνωθεν ἐξηγήσατο ὁ ἅγιος Κυρίλλος, τὸ, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ἄλιεῖς πολλοὺς, λέγει κύριος, καὶ ἁλιεύσουσιν
αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ θηρευτάς πολλοὺς καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς: miram quamdam expositionem
facit Origenes in propheticum divi Hieremiae effatum, quod superius explanavit sanctus Cyrillus; nempe
« ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, qui piscabuntur eos. Et postea mittam venatores
multos, qui eos venabuntur. »

quoque operam dictis adiungere ob spectantium utilitatem, mandavit Simoni, a littore aliquantum navim subducere, atque ad piscatum rete demittere. Illi autem integra nocte aiebant se laborantes nihil cepisse; nihilo tamen minus in Christi nomine rete demiserunt, quod ilico praeda repletum senserunt: ut ex manifesto facto, typi instar et imaginis, mire patrato, certiores fierent, haud cariturum mercede laborem ipsorum, neque infructuosum fore conatum quem in explicando evangelici magisterii rete exproment, sed ipso potius cunctas et ubique gentium catervas conclusuros. Sed tamen illud considera. Quum non possent rete ad se trahere Simon et qui cum eo erant, ideoque metu attoniti non auderent loqui, namque admiratio mutos eos fecerat; innuerunt, inquit, sociis, piscatoriae scilicet artis, ut se adiuverent, quo praedam in tutum subducerent. Multi enim sanctorum apostolorum labores adjuverunt et adhuc adjuvant, ii prae ceteris qui sacras nobis sanctorum evangeliorum scripturas explanant; et post hos alii pastores atque magistri, et populorum praesules, ac veritatis dogmatum periti. Adhuc enim iactatur rete, Christo id complente, atque ad conversionem vocante eos qui in profundo maris sunt, ut ait scriptura, id est in tempestate fluctibusque mundanis versantur.

Quod cum vidisset Simon Petrus etc.

Propterea et Petrus, prioribus peccatis suis in mentem revocatis, pavet tremisque, ac veluti immundus purum excipere non audet, laudabili metu. Noverat enim iuxta legem, inter sanctum et profanum distinguere.

Et ecce vir plenus lepra etc.

Verumtamen laude omni digna est accedentis fides. Testatus est enim omnia prospere posse Emmanuhelem facere, et divinis nutibus relevari se petit, quamquam morbus esset insanabilis. Non enim solet lepra medicorum remediis cedere. Atqui

λόγοις ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν θεωμένων, προσέταξε τοῖς περὶ τὸ Σίμωνα, βραχὺ δὲ γῆς ἀποφέρειν, καὶ καθεῖναι πρὸς ἄγρην τὸ δίκτυον· οἱ δὲ ὅλης μὲν ἔφασκον κοπιᾶσαι νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδὲν· πλὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καθῆκαν τὸ λῖνον, καὶ μεσὸν εἶχον εὐθὺς τῶν τεθηρευμένων· ἵνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπης καὶ εἰκόνος, τοῦ ὡραδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὔτε ἀκαρπῶς ἡ σπεδὴ ἦν ἃν ποιήσαιτο, ἃ εὐαγγελικῆς μυσαγωγίας τὸ λῖνον ἀπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντῃ τὴν καὶ πάντως, τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξουσιν· πλὴν ἐκείνο ἄθρει· οὐ γὰρ ἰσχύσαντες ἀνελκύσαι τὸ λῖνον Σίμων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαλῆσαι, ἀπὸ γὰρ τοῦ θαυμάζου, εἰς ἀφωνίαν ὤρεθησαν, κατένδυσαν φησὶ τοῖς μετόχοις, δῆλον δὲ ὅτι τῶν ἀλιδυτικῶν ἐπιτηδευμάτων· ὥστε συλλαβέσθαι αὐτοῖς, καὶ σωθῆσθαι τὴν ἄγρην· πολλοὶ γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποσόλων σιμῆραντο καὶ σιμαίρονται πόνοις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, οἱ τὰς ἱερὰς ἡμῖν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀνερευνῶντες γραφὰς, καὶ μετ' ἐκείνους ἕτεροι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῶν ἀληθείας δοσμάτων ἐπισήμονες· ἀναφέρεται γὰρ ἐπὶ τὸ λῖνον, πληροῦντος αὐτὸ Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπισκοπὴν ὧν ἐν βυθοῖς θαλάσσης, καὶ τὸ γεγραμμένον *, τοῦτέστι ὧν ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν ὄντας κοσμοκοῖς.

Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος κ. τ. λ.

Διὰ ταῦτα ὁ Πέτρος, ὡς τῇ μνήμῃ τῶν πρότερον ἀμνηστικῶν προσέπεσε, ζέλει καὶ δεδοικε, καὶ ὡς ἀναγνος, τὴν καθαρὴν οὐ θαρρείν ὑποδέξασθαι, διὰ δειλίαν ἐπαινεμένῳ· ἔμαθε γὰρ, καὶ τὸ νόμον, ἀνὰ μέσον ἁγίης καὶ βεβήλης διασέλλειν. *

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας κ. τ. λ.

Πλὴν ἐπαίνου πάντος ἀξία, τὴν προσελθόντος ἡ πίσις· μεμαρτύρηκε γὰρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθῆναι τὴν Ἐμμανηλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλευθερωθῆναι ζητεῖ, καὶ τοι τὸ πάθος οὐκ ἰάσιμον· οὐ γὰρ οἶδεν ἡ λέπρα τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν ὡραχωρεῖν· ἀλλὰ

v. 5.

v. 6.

v. 7.

* Ps. LXVIII. 15.

v. 8.

A. f. 83.
H. f. 255.

* Ezech. XXXII. 26.

v. 12.

A. f. 84.
C. f. 115. b.
D. f. 18. b.
H. f. 259. b.

τεθέσθαι φησὶν ἐλαυνομένους ἐν ἔξασίᾳ Θεο-
πρεπεῖ ὁ δὲ ἀκαθάρτες δαίμονας, νοσημά-
των πολλῶν ἀπαλλαττομένους ἑτέρας· συνή-
κα ὡς θεῖα τινὶ καὶ ἀμάχῳ χαρὶ τὰ τοιαῦτα
γίνεται· ὁρῶ ἢ πρὸς τοῦτῳ· χηρὸν ὄντα καὶ
ἐτοιμότατον, κατοικτεῖροντα ὁ δὲ προσίον-
τας αὐτῷ· τί τοίνυν τὸ κωλύον ἐλεεῖσθαι
καὶ μέ; καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; βεβαιοῖ ἐν
αὐτῷ πῶς πίσιν, καὶ τὸ ἐπὶ αὐτῷ ἢ τούτῳ
πληροφορίαν ἐργάζεται· δέχεται γὰρ τὴν αἴ-
τησιν, καὶ ὁμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησί·
θέλω, καθαρίσθητι· χαρίζεται ἢ αὐτῷ καὶ
ἀφ᾽ ἡν ἁγίας αὐτοῦ καὶ πανσθενεστάτης χα-
ρὸς, καὶ εὐθείως ἀπ᾽ αὐτοῦ ἢ λέ-
πρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκποδῶν. — Σὺ δέ
μοι θαύμασον ἐν τούτοις, θεϊκῶς τε ἅμα
καὶ σωματικῶς ἐνεργοῦντα Χριστόν· θεϊκὸν
μὲν γὰρ τὸ θέλειν οὕτως, ὡς παρίσταται αὐτῷ
πάντα ὅσα ἠθέλησεν· ἀνθρώπινον δὲ τὸ
ἐκτείνειν τὴν χεῖρα· εἰς οὖν ἐξ ἀμφοῖν νοεῖ-
ται Χριστός, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ λόγος (1).

v. 13.
A. f. 84. b.
H. f. 260. b.

v. 14.

A. f. 84. b.
B. f. 58.
C. f. 115. b.
D. f. 18. b.
H. f. 261.

Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν.

Ἦρκει μὲν γὰρ καὶ σιωπῶντος αὐτὴν τὸ
πράγματος ἢ φύσις ἀπαγγεῖλαι πᾶσι τοῖς
εἰδόσιν αὐτὸν τὸ θεραπεύσαντος δύναμιν·
αὐτὸς ἢ παρήγγειλεν μηδενὶ εἰπεῖν· τί δή-
ποτε; ἵνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὸ ἱαμάτων
χάριν παρὰ θεῶν δεχόμενοι, μὴ τὰς παρὰ τὴν
θεραπευομένων εὐφημίας αἰτεῖν, μήτε μὴν
ὁ δὲ παρὰ τινων ἐπαίνους, ἵνα μὴ εἰς ὑπερ-
οψίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τὴν κακῶν αἴ-
σχισιν * πάθος. Οἰκονομικῶς δὲ φησι προσ-
άγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ καὶ τῷ Μωϋσέως νό-
μον τοῖς ἱερεῦσιν· ἥτελε μὲν γὰρ ὁμολογημέ-
ως μεταστῆσαι τὴν σκιά, καὶ μεταπλάσαι
ὁ δὲ τύπος εἰς πνευματικὴν λαζαρίαν· ἀλλ'
ὁ δὲ μήπω πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν Ἰσδαῖοι
προσέκειντο τῷ Μωϋσέως ἐντολαῖς, ὡς ἔτι τὴν
ἀρχαίων ἐθῶν ἰσχυόντων, ἐπιζέπει τῷ λε-
πρῷ τὸ ποιεῖν εἰς μάρτυρίαν αὐτοῖς· καὶ τί

* al. cod. ἔσχα-
τον.

ego vidi, inquit, pulsos divina virtute im-
puros daemones, aliosque aliis morbis ex-
peditos homines. Intelligo divina aliqua
invictaque manu haec fieri. Video simul
te bonum et indulgentissimum, et effusa
erga accedentes clementia. Quid ergo im-
pedit, me quoque misericordiam impe-
trare? Quid vero ad haec Christus? Con-
firmat in illo fidem, eamque hoc ipso ope-
re ratam facit. Admittit enim preces, fa-
tetur se posse, aitque: volo, mundare.
Largitur ei quoque sanctae suae et omni-
potentis manus tactum; statimque recessit
ab illo lepra, et morbus evanuit. — Tu vero
mecum in hoc admirare divinitus simul
corporaliterque operantem Christum. Est
enim divinum, ita velle, ut ei praesto sint
quaecumque velit; humanum autem est,
manum extendere. Unus ergo ex duobus
intelligitur Christus, quandoquidem Ver-
bum caro factum est.

Et ipse praecepit illi ut nemini diceret.

Sufficiebat equidem, etiam tacente le-
proso, rei patratae natura ad sanantis po-
tentiam cunctis, qui leprosum cognove-
rant, patefaciendam. Ipse tamen nemini
hoc dici iubet. Cur? ut hinc discant qui
curationum gratia a Deo sunt ornati, plau-
sum a sanatis non exposcere, neque a qui-
busvis laudem affectare, ne forte in su-
perbiam incidant, quod est omnium ma-
lorum turpissimum. Prudenter vero man-
dat leproso, ut donum ex mosaicae legis
praescripto sacerdotibus offerat. Nam vo-
lebat quidem sine dubio auferre umbram,
et in spiritalem cultum figuras immutare;
sed quia nondum ei credentes Iudaei, Moy-
sis praeceptis adhaerebant, ceu lege vetere
adhuc stante, permittit leproso id agere in
testimonium ipsis. Quid porro hoc est?

(1) Plus legebat heic D. Thomas in catena. «Cyrillus. A maiestate autem processit imperiosum man-
» datum. Qua ergo ratione in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest?
» Legitur de Deo patre, quod omnia quaecumque voluit fecit (ps. CXIII.) Qui vero sui patris potestate
» fungitur, quomodo diversus ab illius natura erit? Solent etiam quaecumque sunt eiusdem virtutis, eius-
» dem esse substantiae. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est
» ita velle ut praesto sint omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque
» perficitur, eo quod Verbum caro factum est.»

Suum erga legem obsequium Iudaei prae-textui semper habentes, et superni praecepti ministrum dicentes fuisse hierophantam Moysem, parvifacere nitebantur omnium nostrum servatorem Christum. Ideoque palam dicebant: nos scimus Moysi locutum Deum, hunc autem nescimus unde sit. Oportebat ergo factis ipsis persuadere illis, Moysis conditionem gloria Christi esse inferiorem. Ille enim erat instar servi fidelis in domo Dei; hic autem uti filius in patris est domo. Atque ex hac ipsa leprosi sanatione licet perquam manifeste cognoscere, Christum incomparabili excessu Moysis legem transcendere. Leporam experta est Maria Moysis soror, quia huic obtrecta verat; qua calamitate magnopere doluit Moyses; sed quia morbum a muliere nequibat depellere, Deo supplex fuit dicens: obsecro te, Deus, hanc sana. Adtende igitur diligenter: illic erat postulatio, precibusque supernam clementiam impetrare volebat: at enim universalis Servator cum potestate Deo digna ait: volo, mundare. Ergo loco testimonii erat leprae haec sanatio sacerdotibus, quia hinc cognoscere poterant hi qui potiores partes Moysi tribuebant, se veritate procul aberrare. Prorsus enim oportebat Moysem ut legis ministrum suspicere, gratiaeque adiutorem per angelos nuntiatae; sed multo magis Emmanuelem admirari et glorificare, utpote verum Dei patris filium.

Cernet autem quispiam profundum Christi et magnum mysterium in levitico nobis descriptum. Nam contaminatum iudicari leprosum decernit Moysis lex, castrisque ut immundum eiici iubet. Postea quam vero morbus desiverit, tunc demum recipi praecipit. Deinde etiam quomodo purus habebitur, declarat dicens: « hic est leprosi ritus quando mundatus fuerit, atque ad sacerdotem adducetur. Sacerdos castris egressus illum inspiciet, et si comperiet lepram esse sanata, eo iubente sument ei, qui mundatus est, aviculas duas

δὴ τοῦτο ἔστι; πρόφασιν αἱ ποιοῦμενοι τῷ εἰς τὸ νόμον αἰδῶ, καὶ διάκονον τῷ ἄνωθεν ἐντολῆς γεγενῆσθαι λέγοντες τῷ ἱεροφάντῳ Μωϋσέα, μικρὰ φρονεῖν ἐσποῦδαζον περὶ τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. καὶ γὰρ ἐφασκον ἐναργῶς *, ἡμεῖς οἶδα μὲν ὡς Μωϋσεὶ ληγάληκεν ὁ θεός· τῆτον δὲ, οὐκ οἶδα μὲν πόθεν ἐστίν· ἔδδ' τοίνυν αἰσθῆναι ἐξ αὐτῶν ἀναπέθεσθαι τὰ πρᾶγματῶν, ὅτι τὸ Μωϋσέως μέτρον, κατόπιν ἔρχεται τῷ δόξῃ τῷ Χριστοῦ. ὁ μὲν γὰρ ἦν ὡς θεράπων πιστὸς ἐπὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ὁ δὲ ὡς υἱός, ἐπὶ τῷ οἴκῳ τῷ πατρὸς. καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ τῷ θεραπεῦσαι τὸ λεπρὸν ἐξέειπεν ἰδεῖν, καὶ μάλα σαφῶς ἐν ἀποδεδειγμένοις ὑπεροχαῖς τῷ Μωϋσέως νόμων ὄντα Χριστόν· ἐλεπρώθη μὲν γὰρ ἡ Μαριάμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσέως αὐτῇ, κατελάλησε γὰρ αὐτοῦ. καὶ κατεδάκνυτο μὲν λίαν ἐπὶ τούτῳ Μωϋσῆς· ὅτι δὲ οὐκ ἦν ἱκανὸς ἀποσῆσαι τῷ γυναικὶ τὸ νόσον, προσέπιπτε τῷ θεῷ λέγων. * ὁ θεὸς δέομαί σε, ἴασαι ταύτην. πρόσχες τοίνυν ἀκριβῶς· αἰτήσεις ἦν ἐκεῖ, διὰ προσευχῆς τῷ ἄνωθεν ἡμερότητος ἡξίς τυχεῖν. ὁ δὲ γε τῷ ὅλῳ σωτῆρ μετ' ἐξουσίας ἔφη τῷ θεοπρεποῦς· Θέλω, καθάρισθαι. οὐκοῦν μὴ τῷ τῷ τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἡ τῷ λέπρας ἀποβολῇ, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι ὅτι τῷ κρείττονι Ἰησοῦ ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι τῷ ἀληθείας ἔξω βαδίζουσιν· ἔδδ' γὰρ ἴδει, Μωϋσέα μὲν θαυμάζον ὡς νόμον διάκονον, καὶ χάριτος ὑπεργόνον λαληθείσης δι' ἀγγέλων *, ὑπερθαυμάζον δὲ τῷ Ἐμμανὲλ, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς υἱὸν ἀληθινὸν τῷ θεοῦ καὶ πατρὸς.

Ἰδοὺ δ' ἂν τις τὸ καὶ Χριστὸν βαθεῖ καὶ μέγα μυστήριον, ἐν τῷ λῳτικῷ ἡμῖν ρεαφόμῳ. * μεμολυσμένον μὲν καὶ ἀποφαίνει τὸ λεπρὸν ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος· ἐκπέμπεσθαι δὲ προσέταξε τῷ παρεμβολῆς, ὡς ἀκάθαρτον· ὅτε δὲ συμβαίνοι καταλωφῆσαι τὸ πάθος, τότε δὴ τότε ὡς ἀδελφὸν γένεσθαι κελεύει· εἴτα καὶ τίνα τρόπον εἶσαι καθαρὸς, διασαφεῖ λέγων. * ὅδδ' ὁ νόμος τῷ λεπρῷ, ἢ ἂν ἡμέρᾳ καθάρισθῃ, καὶ προσαχθήσεται πρὸς τὸ ἱερεῖα· καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῷ παρεμβολῆς, καὶ ὅψεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδοὺ ἱάται ἢ ἀφ' ἧς τῷ λέπρας ἀπὸ τῷ λεπροῦ καὶ προσάξῃ

* Joh. IX. 29.

* Num. XII. 13.

* Gal. III. 19.

A. f. 85.
H. f. 262.

* Lev. XIII. 8.

* Lev. XIV. 2.

ὁ ἱερεὺς, καὶ λήφονται τῷ κεκαθαρμένῳ δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρά· καὶ προσάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφάξῃσι τὸ ἓν εἰς ἀργεῖον ὡς ῥάκινον ἐφ' ὕδατι ζῶντι· καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν λήφεται αὐτὸ, καὶ βάψῃ εἰς τὸ αἷμα τῷ ὀρνίθῳ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι ζῶντι, καὶ περιβράνει ἐπὶ τῷ καθαρισθέντι ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπτάκις, καὶ καθарισθήσεται· καὶ ἔξαποσελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον· δύο μὲν οὖν τὰ πτηνὰ καὶ ἀκίβδηλα, τοῦτέστι καθαρά, καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου· καὶ τὸ μὲν ἓν, ἐσφάζετο ἐφ' ὕδατι ζῶντι· τό γε μὴν ἕτερον μένον ἔξω σφαγῆς, εἶτα βαπτισθὲν ἐν τῷ αἵματι τῷ τετελευκότος, ἐξεπέμπετο.

Ὑπεμφαίνε δ' ἂν ὁ τύπος ἡμῖν τὸ μέγα καὶ σεπτὸν τῷ σωτήριος ἡμῶν μυστήριον· ἦν μὲν γὰρ ἄνωθεν, τοῦτέστι ἐκ τῷ πατρὸς καὶ ἐξ οὐρανῶν, ὁ λόγος· ταύτη τοι, καὶ μάλα εἰκότως πτηνῶν παρεκάζεται· καταπεφοίτηκε ἡ οἰκονομικῶς, εἰς ὁμοίωσιν τῇ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἔλαβε δούλην μορφὴν· πλὴν καὶ οὕτως ἄνωθεν ἦν· καὶ δ' οὖν ἔφασκεν ἰεδαίοις ἐναργῶς προσλαλῶν *, ὑμεῖς ἐκ τῷ κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῷ ἄνω εἰμὶ· ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τῷ κόσμῳ τοῦτου· καὶ πάλιν· * οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸ οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τῷ οὐρανοῦ καταβάς ὁ υἱὸς τῷ ἀνθρώπῳ· ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, καὶ σὰρξ γεγονώς, ἦγεν τέλος ἀνθρώπου, οὐ γήινος ἦν, οὐ χοϊκὸς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος καὶ ὑπερκόσμιος καθ' ὃ νοεῖται θεός· πλὴν ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς ὀρνίθῳις, σαρκὶ μὲν παθόντα καὶ τὰς γεφύρας *, μέιναντα ἡ καὶ ἐπέκεινα τῷ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ζῶντα ἡ θεϊκῶς· ζῶν γὰρ ὁ λόγος· καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος μαθητὴς *, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἔφη σαρκὶ, ζωοποιηθῆναι ἡ πνεύματι· πλὴν εἰ καὶ τῷ παθεῖν τὸ θάνατον εἰς ἰδίαν φύσιν ἄμοιρος ἦν ὁ λόγος, ἀλλ' οὖν οἰκειοῦται τὸ πάθος τῷ ἑαυτοῦ σαρκός· ἐβαπτίζετο γὰρ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἵματι τῷ τετελευτηκότος· πεφυρμένον ἡ τῷ αἵματι, μένον ἡ οὐχὶ καὶ κοινωνῆσαν τῷ πάθει, εἰς τὸ ἔρημον ἐξεπέμπετο· ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ μονογενὴς τῷ θεοῦ λόγος, καὶ τῷ ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· ἐξέγον ἦν

viventes puras; quarum unam sacerdos mactari iubebit in vase testaceo super viva aqua. Tum alteram sumet viventem aviculam, et tinget sanguine mactatae super viva aqua, septiesque hominem asperget lepra mundatum; atque ita purus habebitur. Emitteretque viventem aviculam in agrum. Duo sunt itaque, et quidem sincera, volatilia, id est munda, nullam a lege vituperationem habentia: quorum unum super viva aqua mactabatur; alterum caede exemptum, deinde occisi sanguine aspersum, emittebatur.

Profecto haec figura magnum venerandumque Servatoris nostri mysterium denotat: erat enim de supernis; id est a patre caelisque Verbum: ideo volatili apte admodum comparatur. Descendit vero per incarnationem in similitudine nostra, servique formam suscepit. Attamen etiam sic, de supernis erat. Quamobrem et Iudaeis aiebat sine ambage alloquens: vos deorsum estis, ego de supernis sum. Ego non sum de hoc mundo. Et rursus: nemo in caelum ascendit, nisi qui de caelo descendit filius hominis. Ut enim iam dixi, caro factus, id est homo perfectus, haud terrenus erat, haud luteus ut nos, sed caelestis ac supramundanus, quatenus intelligitur Deus. Verumtamen in avicularum figura videre Christum licet, carne quidem passum ut aiunt scripturae, simulque superiorem passioni manentem; humanitus mortuum, divinitus vivum: est enim vita Verbum. Quare sapientissimus discipulus, mortificatum quidem ipsum ait carne, vivificatum tamen spiritu. Sed enim quamquam mortem in propria natura pati Verbum non poterat, nihilominus propriam sibi facit passionem carnis suae. Namque avicula vivens sanguine extinctae aspergebatur: sic autem sanguine tincta, passionis propemodum particeps facta, in desertum emittebatur. Rediit ergo in caelum

* Ioh. VIII. 23.

* Ioh. III. 13.

* I. Petr. IV. 5.

* I. Petr. III. 18.

unigenitum Dei Verbum, cum unita sibi carne; novumque fuit in caelo spectaculum. Stupebat ergo angelorum populus, videns in forma nostra regem terrae et virtutum dominum. Immo et aiebat: quis est iste de Edom veniens? id est de terra. Rubrum est indumentum eius ex Bosor, quod caro interpretatur, aut angustia vel pressura. Deinde sic interrogabant: haecine in manibus eius vulnera? Ille autem ipsis: his in domo dilecti mei vulneratus sum. Sicut enim incredulo Thomae prudentissime post resurrectionem a mortuis, manus ostendens, clavorum in eis signa iussit tangere, nec non et latus perfossum; sic etiam in caelum redux persuasit sanctis angelis, merito Israhelē ab eius gratia repulsum corruisse. Propterea imbutam sanguine vestem, et manuum vulnera ostendebat, non quod ea obducere non posset (nam suscitatus e mortuis, corruptelam exuerat, et cum ea quicquid ex eadem oritur) sed ut secundum incarnationis rationem nunc cognosceretur a principatibus ac potestatibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei, quam in Christo operatus est.

Sed fortasse dicet aliquis: cur ergo unum eundemque dicis filium et dominum Iesum Christum, quum duae fuerint oblatae aviculae? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque Christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant, alium esse Christum seorsum Dei patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam inscitiam rem ita se habere putant, dicimus inquam quod divus scribit Paulus: unus Dominus, una fides, unum baptisma. Igitur si duos dicunt filios, duo prorsus erunt domini, bina fides, totidemque baptismata. Falsa ergo docebit is qui Christum in se habuit loquentem, ut ipse ait. Non tamen ista sunt; absit. Ergo unum

ἐν οὐρανοῖς τὸ Θέαμα· κατεπλήττετο γὰρ ἢ τῶν ἀγγέλων πληθὺς, ἐν εἰδεί βλέπεσα τῶν κατὰ ἡμᾶς, τῆ βασιλείᾳ τοῦ γῆς, καὶ τῶν δυνάμεων κύριον· καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· * τίς ἔδειξεν ὁ ὠδὴ ἀγινόμενος ἐξ Ἑδὼμ; τοῦτέστιν ἐκ γῆς· ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ· διερμηνεύεται ἡ σὰρξ, ἥτοι συνοχή καὶ θλίψις· εἶτα τοῦτοι προσεπυνθάνοντο· * τοιαῦται αἱ πληθαὶ αἱ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; ὃ ἡ πρός αὐτούς· ὥς ἐπλήσθη ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ἀγαπητῶν· ὡς περὶ γὰρ ἀπισήσαντι τῷ Θεῷ, οἰκονομικώτατα λίαν καὶ μᾶλλον τῶν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπιδεικνύς τὰς χεῖρας, καὶ ἑαυτὸν ἐν αὐταῖς τῶν ἡλίων τύπος ἐκέλευε φιλαφᾶν· ὅτι τὰς ἐν τῇ πλευρᾷ ὀφθαλμοί, οὕτω καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ γεγονώς, πεπληροφόρηκε ὅτι ἀγίως ἀγγέλος ὅτι δικαίως τὸ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἐκβέβληται καὶ ἀπώλισθεν ὁ Ἰσραήλ· διὰ τοῦτο πεφυρμένον ἐν αἵματι τὸ ἄμμιον, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπεδείκνυτο πληγὰς, οὐκ ἀναποβλήτες ἔχων αὐτάς· ἐξηγερούμενος γὰρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθοράν, καὶ σὺν αὐτῇ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς· ἀλλ' ἵνα οἰκονομικῶς νῦν γνωρισθῇ τῶν ἀρχαῖς καὶ τῶν ἐξουσίαις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· πῶς οὖν ἓνα καὶ τὸ αὐτὸν φῆς υἱὸν καὶ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοὶ δύο παρενηνεγμένων ὀρνιθίων; ἢ τάχα πε καταδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανῶς ὁ νόμος, ὥς δύο πάντως εἰσὶν υἱοὶ καὶ Χριστοί; καὶ δυασεβείας μὲν εἰς τοῦτο κατεβιβάσθησαν ἤδη τινές, ὥς οἴεσθαι τε καὶ λέγειν, ἕτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ἰδικῶς τὸ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον, ἕτερον δ' αὖ τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς ἡ φαμέν τοῖς ὡδε ταῦτ' ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὑπειληφόσιν· ὁ Θεὸς σπέσιος γράφει Παῦλῳ· * εἷς κύριος, μία πίσις, ἐν βάπτισμα· οὐκοῦν εἰ δύο φασὶν υἱοὺς, δύο δὲ πάντως ἂν εἶεν οἱ κύριοι, δύο δὲ πίσεις, τοσαῦτα δὲ βαπτίσματα· ψευδομαθήσει οὖν ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, κατὰ φησιν αὐτός· * ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένοιτο· οὐκοῦν ἓνα κύριον

* Is. LXIII. 1.

* Zach. XIII. 6.

* Ephes. IV. 5.

* II. Cor. XIII. 3.

(1) Evidenter denotat Nestorianos.

ἰσχυρῶς, τοῦτέστι μονογενῆ τὸ θεοῦ λόγον σε-
 σαρκωμένον· οὐκ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἀν-
 θρωπον καὶ θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸ ἐκ θεοῦ
 πατρὸς λόγον, ἀνθρωπον γένεσθαι διαβε-
 βαιούμενοι, καὶ τὸ μείναι θεόν· ἐπειδὴ λε-
 γέτωσαν οἱ δι' ἐναντίας· εἰ δύο φασὶν υἱούς,
 ἓνα μὲν ἰδικῶς τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ,
 ἕτερον δ' αὖ ἀνὰ μέρος τὸ ἐκ θεοῦ πατρὸς
 λόγον, ἅρ' οὐκ ἀμείνων καὶ φύσιν ὁ ἐκ θεοῦ
 πατρὸς λόγος, τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ;
 εἴτα τί δράσομεν τὰ δύο ὁρώντες πτηνὰ,
 οὐχ' ἑτεροφυῆ ὄντα ἀλλήλων, ὁμοειδῆ δὲ
 μάλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρον-
 τα, κατὰ γε τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἔστιν;
 οὐκοῦν συγχωρεῖτωσαν διὰ τὸ τὸ πτηνῶν
 ὁμοειδῆς, μηδὲν ἀνθρώπου διαφέρειν τὸ θεοῦ
 λόγον (1)· ἀλλ' οὐκ αὖξονται πολὺ καὶ τὸ
 μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· πλὴν
 καὶ τὰ ὡραδείγματα, καὶ τὸ αὐτοῖς πρέ-
 πουτα νοεῖσθαι λόγον· ἡττάται γὰρ τὸ ἀλη-
 θῶν, καὶ μερικὴν ἔσθ' ὅτε ποιεῖται τὸ ση-
 μαιομένην τὸ ἐνδείξιν· φαμέν γ', ὡς σκιά καὶ
 τύπος ὁ νόμος ἦν, καὶ οἷον τις γραφὴ ὡρα-
 τιθεῖσα πρὸς θεῖαν τοῖς ὁρώσι τὰ πράγ-
 ματα· αἱ γ' σκιαί τὸ γραφόντων ἐν πίνακι
 τέχνης, τὰ πρῶτα τῶν χρωμάτων εἰσὶν αἱ,
 εἴπερ ἐπενεχθεῖεν τῶν χρωμάτων τὰ ἀνθη,
 τότε δὴ τότε τὸ γραφῆς ἀπασφάλλει τὸ κάλ-
 λος· ἐπειδὴ οὖν ἔδῃ τὸ διὰ Μωϋσέως νόμον
 καταγράφαι σαφῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον,
 οὐκ ἐν τῷ ὁρνήθῳ ἀποθνήσκοντά τε
 ὁμοῦ καὶ ζῶντα καταδείκνυσιν αὐτὸν, ἵνα
 μὴ τερατοποιῆ σκηνικὴ δόξη εἶναι τὸ δρώ-
 μενον· ἀλλ' ἔδειχτο μὲν, ὡς ἐν παρόντι
 τὸ σφαγὴν κατεδείκνυεν τὸ αὐτὸν ἐν ἑτέρῳ
 ζῶντά τε καὶ ἀφαιμένον.

Ἀποφῆναι γ' τὸ ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκ ἔξω
 βαίνοντα τὸ εἰκότος, δι' ἑτέρας ἰσορίας πα-
 ράσομαι· εἰ γὰρ τις τὸ κατ' ἡμᾶς ἐπεθύ-
 μησεν ἰδεῖν καταγεγραμμένον ὡς ἐν πίνακι
 τὸ ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ἰσορίαν, πῶς ἂν αὐτὸν
 ἐχάραξε ζωγράφος; ἅρ' ἐν παντί δρώ-
 ντα; ἢ ἀνὰ μέρος καὶ ἑτεροίως, ἥγχι ἑτερο-
 δῶς πλεισαχοῦ τὸ αὐτόν; οἷον φημί, ποτὲ

Dominum scimus, id est unigenitum Dei
 Verbum incarnatum; haud seorsum ponen-
 tes hominem et seorsum Deum, sed ipsum
 Dei patris Verbum, hominem factum adfir-
 mantes, simulque in sua deitate perseve-
 rantem. Alioqui dicant adversarii: si duo
 sunt filii, unum quidem seorsum ex Davidis
 stirpe, alterum item singillatim Dei patris
 Verbum; nonne meliore natura est Dei pa-
 tris Verbum, quam ille de Davide oriundus
 filius? Age vero quid agemus? dum duo
 volatilia spectamus, haud equidem natura-
 liter invicem aliena, sed uniformia potius,
 nullaque re differentia, qualia quantaque
 ipsa sunt. Ergo concedant propter volati-
 lium uniformitatem, nihil ab homine differ-
 re Dei Verbum. Sed hilum non proficient;
 multum distat a deitate humanitas: oportet
 autem exempla conveniente ratione intelli-
 gere; ea enim inferiora veritate sunt, nec
 nisi partiariam interdum faciunt significa-
 tae rei demonstrationem. Porro dicimus,
 legem quidem umbram fuisse ac figuram,
 ac veluti quamdam picturam quae futuras
 res spectantibus exponebat. Verumtamen
 umbrae in pictoria arte principia colorum
 sunt; quibus quum flos ipse colorum ac-
 cesserit, tum demum picturae elegantia elu-
 cebit. Quandoquidem ergo oportebat mo-
 saicam legem perspicue delineare Christi
 mysterium, haud in una avicula moriente
 simul et vivente ipsum denotat, ne res sce-
 nicum quoddam terriculamentum videre-
 tur; sed considerat in una quidem tam-
 quam morti occumbentem; in altera autem
 viventem demonstrat et liberum.

Sed age huius rei rationem haud in-
 verisimili modo, ex alia historia patefacere
 nitar. Si quis nostrum videre cuperet tam-
 quam in tabula depictam Abrahami histo-
 riam, quomodo eam expressam a suo pi-
 ctore comperiet? Num una actione Abraha-
 mum omnia absolventem, an particulatim
 et diversis modis variisque formis saepis-

(1) Hoc dicit ore Monophysitarum.

sime eundem variatum? Veluti, inquam, modo iumento insidentem, puero comite, sequentibus famulis: modo subsistente infra montem iumento cum famulis, gestantem ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gladium manu tenentem ac ignem. Item in alia tabulae parte eundem Abrahamum alia in specie, puerum super ligna alligantem, dexteram ense armantem, ut ictum incutiat. Attamen non alius atque alius Abrahamus erat, etsi persaepe in eadem tabula varie repraesentatus, sed idem ubique, quia ad cuiusque rei usum ars pictoris se accommodavit: fieri enim non poterat, ut unâ simul cerneretur Abrahamus cuncta facere quae supra dicta sunt. Erat igitur lex pictura ac typus, rerum postea exitu veritatem pariente: ita ut etiamsi par avium fuerit; unus nihilominus ab ipsis repraesentabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam morti superior; denique etiam in caelum ascendens, inchoatio tamquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatae. Ipse certe nobis novam viam ad superna munivit, eumque tempore debito subsequemur. Utique, quod una ex aviculis mactaretur, altera vero occisae sanguine aspergeretur, caedemque libera evaderet, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in eius mortem baptizati fuimus, et ipse suo nos sanguine salvos fecit.

Ipse docebat, erantque Pharisei sedentes etc.

Circumstabat eum invidorum theatrum, scribae nimirum ac pharisei, qui miraculorum fuerant spectatores, et docentem audiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum: utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedisset? vel quia virtutem illam abs quovis mutuum accepisset? Quis vero haec dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tamquam divinae gratiae particeps. Namque homines digni saepe habentur spiritalibus donis; sed tamen eosdem impo-

μὲν ἐφιζήσαντα τῇ ὄνῳ συμποδισθέν-
 τ⁹ τοῦ παιδὸς καὶ ἐπομένων τῆ⁹ οἰκετῶν·
 ποτὲ ἢ αὖ πάλιν ἀπομανάσης τ⁹ ὄν⁹ς κάτω
 τοῖς οἰκέταις ὁμοῦ, καταφορτίσαντα μὲν
 τοῖς ξύλοις (W) Ἰσαὰκ, ἔχοντα δὲ μετὰ
 χεῖρας τῷ μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μὴν
 καὶ ἐτέρωθι, (V) αὐτὸν ἐν εἰδ⁹ πάλιν ἐτέ-
 ρω, συμποδίσαντα μὲν τὸ μαράκιον ἐπὶ
 τὰ ξύλα, ὀπλίσαντα δὲ τῇ μαχαίρᾳ τῷ
 δεξιᾷ, ἵν' ἐπαγάγοι τ⁹ σφαγὴν· ἀλλ' ἦν
 οὐχ' ἕτερον καὶ ἕτερον Ἀβραὰμ, πλει-
 σταχοῦ τ⁹ γραφῆς ὁρώμενον ἐτέρας, ἀλλ'
 ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῆ⁹ πραγμάτων
 ῥεαίαις συγκαθισταμένης αἰετ⁹ τῆς τ⁹ γρά-
 φοντος τέχνης· οὐ γὰρ ἦν ἐνδεχόμενον ἐν
 ἐνὶ κατιδεῖν αὐτὸν πάντα διρῶντα τὰ εἰ-
 ρημένα· γραφὴ τοιγαροῦν καὶ τύπος ἦν ὁ
 νόμος, πραγμάτων ὠδινόντων ἀλήθειαν·
 ὥς καὶ ὅτι οὐκ ὁρνεῖται ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν ὁ ἐν
 ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐν πάθει ἐξῶ πάθος, καὶ
 ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβαί-
 νων εἰς οὐρανοὺς ἀπάρχή τις ὡς περ δού-
 τέρα τ⁹ ἀνθρωπότητος ἀνανεωθείσης εἰς
 ἀφθαρσίαν· αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐνεκαίνισε τ⁹
 εἰς τὸ ἄνω ζῆβον, καὶ ἐβόμεθα κατὰ και-
 ροὺς αὐτῶ· τό γε μὴν τὸ ἐν τῆ⁹ ὀρνιθίων
 σφάζεσθαι, ἐν ᾧ τῷ τοῦ σφαγέντος αἵματι
 τὸ ἕτερον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποπέμπεσθαι
 δὲ τῆς σφαγῆς, ἀντίτυπον δὲ ἂν εἴη τῆ⁹
 ἀληθινῶν· ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χρι-
 στὸς, καὶ ἡμεῖς εἰς (W) αὐτοῦ θάνατον βε-
 βαπτίσμεθα, καὶ σέσωκεν ἡμᾶς αἵματι
 τῷ ἰδίῳ.

Αὐτὸς δὲ ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθηήμενοι φαρισαῖοι κ. τ. λ.

Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τ⁹ βασκάνων τὸ θέα-
 ζον· γραμματεῖς ἢ οὔτοι καὶ φαρισαῖοι, καὶ
 τ⁹ ᾠδοδὸξως ἐπιτελεμένων ἐγίνοντο θεω-
 ροὶ, καὶ κατηκροῶντο διδάσκοντες· καὶ ἦν
 φησὶ δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτόν· *
 ἄρα ὡς τ⁹ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνα-
 σθαι κατορθοῦν τὰς Θεοσημείας; ἄρα τῷ
 παρ' ἐτέρας δυνάμειν ἐδανείζετο; καὶ τίς ὁ φά-
 ναι ταῦτα τολμῶς; αὐτὸς γὰρ μάλλον ἦν
 ἐξ ἰδίας ἰσχύος ἐνεργῶν ὡς Θεὸς καὶ κύ-
 ριος, καὶ οὐχ' ὡς Θεῖας χάριτος μέτοχος·
 ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀξιοῦνται πολλάκις χα-

v. 17.

A. f. 87.
 H f. 269.

* ita cod. αὐτόν.

ρισμάτων πνευματικῶν (1). ἀλλ' ἔτιν ἰδεῖν ἐνιαχοῦ καὶ ἀσθενοῦντας ἔσθ' ὅτε, καθ' ὃν οἶδε λόγον αὐτὸς ὁ τ' θείων χαρισμάτων ὁνομαζόμενος ἐπὶ δὲ γε τ' πάντων ἡμῶν σωτὴρος τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλ' ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτὸν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ μάλλον, ἀλλὰ καὶ θείᾳ καὶ ἀμαχος ἰσχύς. Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ υἱὸς Θεοῦ. — Μόνος ὁ Χριστὸς, ὡς διδάσκαλος καὶ σοφία ὣν τ' πατρὸς διδάσκει· οἱ γὰρ ἄλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχόμενοι διδάσκουσιν· ἦν δέ, φησιν, καὶ δυνάμεις κυρίως ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ ἰᾶσθαι πάντας, τῆτέστιν οὐκ ἀνθρωπίνην εἶχεν ἰσχύν εἰς τὸ ἰᾶσθαι, ἀλλὰ θείαν τινὰ, καὶ ἀμαχον· οἱ μὲν ἄλλοι ἅγιοι, ποτὲ μὲν λαμβάνουσι τὸ δύνασθαι ποιεῖν ἰάσεις, ποτὲ ἢ οὐ· Ἰησοῦς ἢ ὡς Θεὸς, καὶ δύναμις ὣν τ' πατρὸς, αἰεὶ πάντας ἐθεράπευσεν (2).

v. 18. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον
ὃς ἦν παραλελυμένος κ. τ. λ.

D. f. 19. Εἶτα οὐκ εὐαριθμήτες πλήθους τ' γραμματέων φησὶν καὶ φαρισαίων σμειλεσμένους, ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον, ὃς ἦν παράλυτος· καὶ μὴ δυνήσθαι διὰ τὸ εὐρας εἰσελθεῖν, ἀνεκόμεσαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς ξένῳ καὶ κενῷ ἐπιχειρῆσαι πράγματι· ἀνασπάσαντες γὰρ τὸ κέραμον, μετεκίνησαν τὸ ἀποκειμένον ὑλῶν· καὶ ὁμοῦς τούτων γινόμενων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὸ ἔκβασιν βεβλήμενοι θεωρῆσαι, καὶ ἰδεῖν τί λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ· ἀναστομώσαντες τοίνυν τὸ δωματίον, χαλῶσι τὸ κράβαττον, καὶ φέρουσι μέσον τὸ παραλελυμένον· τί οὖν ὁ κύριος; ἰδὼν τὸ πρὸς αὐτῶν οὐ τὸ ὡδὸς ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ κομισάντων· ἔντες γὰρ καὶ ἄλλον δι' ἄλλων αἰσιν θεραπεύεσθαι (3). ἢ καὶ αὐτὸν τὸν παράλυτον πιστεύσαντα ἰάσατο· εἶποι δ' ἂν τις ὑπαίθρον εἶναι τὸ τόπον, εἰς ὃν διὰ τὸν κέραμον κατεβίβασαν τὸν κλίνῃ τὸ ὡδὸς, μηδὲν παντελῶς τὸ εἶδος ἀναξέψαντες· εἰπὼν ἢ πρὸς αὐτὸν ὁ σωτὴρ, ἄνθρωπε ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σε, κοινῶς τῇ ἀνθρωπότητι τῷ το λέγει· ἐμελλον γὰρ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐ-

tentes quoque aliquando videre est, prout divinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universali nostro Servatore nihil huiusmodi fuit; sed ad sanandum incumbere non tam humana quam divina et invicta virtus eius. Erat enim Deus Deique filius. — Solus Christus, utpote magister patrisque sapientia docet; nam ceteri omnes quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes; id est haud humanam vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invictam. Namque alii quidem sancti, modo facultatem recipiunt sanitates efficiendi, modo secus: Iesus vero ceu Deus et patris virtus, cunctos semper sanabat.

Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum etc.

Deinde haud exiguo numero scribarum ac pharisaeorum circumsistente, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui quum per ianuam ingredi non possent, tulerunt illum supra tectum, insolitum novumque ausi facinus. Revulsis enim tegulis, interpositam materiam removerunt: quae dum fierent, et Iesus patienter se habebat, et adstantes silebant rei exitum spectare volentes, et quid Iesus diceret ageretur. Patefacto igitur tecto, demittunt grabatum, mediumque collocant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem, ferentium scilicet, non paralytici, (contingit enim aliquando sanari aliquem ob alterius fidem) vel etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati restituit. Aliquis tamen dicere malet subdialem fuisse locum, ubi per tegulas paralytici lectum demiserunt, quin omnino tectum diruerent. Quum vero huic Servator dixisset: homo remittuntur tibi peccata tua, communiter hoc generi humano dicit. Futurum quippe erat ut credentes in ipsum, sanati ex animi

(1) Animadverte gratiam miraculorum idemtidem in ecclesia conspicuam etiam Cyrilli aetate.

(2) Pauca haec intersunt similia superioribus, propter diversae catenae auctorem.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quae et aliis fiunt utilia.

morbis, peccata quae antea admiserant deponerent. Vel hoc ait: oportebat me, ante corpus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret, gravius tu peccares, sumptis gradiendi viribus. Quamquam enim id non postulasti, attamen ego utpote Deus, novi animae passionēs, unde et morbus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, praesente haud modica scribarum ac pharisaeorum turba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob illorum utilitatem; etenim satis humiliter de eo sentiebant; sapienti consilio curatum est ut mirum aliquid eveniret. Iacebat enim in lecto paralyticus vir, insanabili morbo correptus; qui postea quam medicorum arte iuvare non potuerat, ad supernum caelestemque medicum a suis deferebatur; atque ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est eius fides digna respectu; quam ut peccati delectricem esse ostenderet, statim Christus iacenti inclamavit: remittuntur tibi peccata tua. Atqui ut arbitror, heic dicet aliquis, si quidem ille morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati remissionem nunciabat? Nempe ut discas, tacite et sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et singulorum viventium semitas observare. Sic enim scriptum est; ante oculos Domini viae hominis, et omnes semitas eius scrutatur. Quia vero bonus est, atque omnes homines vult salvos fieri, purgat saepe peccatis implicitos, infirmitate in corpus immissa. Sic enim alicubi voce Hieremiae dixit: aerumna et flagris erudiēris, Hierusalem. Item proverbialis auctor: fili, cave negligas disciplinam Domini, nec deficias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit; et omnem sibi acceptum filium flagellat. Egregie itaque Christus aegrotandi causas, et quasi morbi radicem, culpam scilicet, abscindere se denunciat. Namque hac amota, quae origo infirmitatis est, morbum omnino simul auferri necesse erat.

τὸν, ἰαθέντες τῷ ψυχικῶν παθημάτων τὰς ἀμάρτίας ἅς πρῶτον ἐπλημμέλουν ἀφίεσθαι· ἢ τοῦτο φησὶν, ἴδει μὲ πρὸς τὸ σώματος ἰάσασθαι σε τῷ ψυχῇ· ἐπεὶ ἐὰν μὴ τῷτο γένηται, ἐπὶ πλεῖον ἀμάρτανεις λαβὼν ἰσχὺν εἰς τὸ ὤλεσθαι· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐζήτησας τοῦτο, ἀλλ' ἐγὼ ὡς Θεὸς ὁρῶ τὰ τῷ ψυχῇ πάθη, ἐξ ὧν καὶ ἡ νόσος σοι συμβέβηκε.

Καλῶς οὖν ὁ σωτὴρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν οὐκ εὐαριθμήτως πληθύνειν τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων συνειλεγμένων, γινώσκειν τι τὸ ὅτι μάλιστα Θεοπρεπεστάτων εἰς ὄνησιν αὐτῶν, μικρὰ καὶ ἐφρόνεν περὶ αὐτοῦ, ὡς ἐκονομήθη τί πάλιν τῷ τεθραυσμένῳ ἔρριπτο μὲν καὶ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνὴρ, ἀνιάτω νόσῳ κεκρατημένος· ἢ ἂν ἀσθενήσας πρὸς τὸ συμβᾶν ἢ τῷ ἰαζῶν ἡλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸ ἀνωθεὶ καὶ ἐξ οὐρανῶν ἰαζῶν, παρὰ τῷ οἰκείῳ ἀπεκομίζετο· ὡς ἡ ἔν ἐν ὅλῳ λοιπὸν τῷ Θεραπεύειν ἰσχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ πίστις· ὅτι δὲ ἔστιν ἀμαρτίας ἀναιρετικὴ, δείκνυσιν εὐθύς ὁ Χριστός· ἐπεφάνει γὰρ τῷ κειμένῳ ἀφίεσθαι σοι αἱ ἀμάρτιαί σε· ἀλλ' ὡς γε οἶμαι, πρὸς τοῦτο ἔρεϊ τις ἀπαλλαγῆναι τῷ νόσῳ ἐβούλετο, καὶ πῶς ἄφεςιν αὐτῷ τῷ ἀμαρτίας Χριστὸς ἐπηγγέλλετο; ἵνα μάθῃς ὅτι σεσιγημένως καὶ ἀποφητὶ Θεὸς κατασκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐφορᾷ τὴν ἐκάστην ζωὴν καὶ ὁδόν· οὕτω καὶ γέγραπται· * ἐνώπιον γὰρ εἰσι τὰ Θεοῦ ὀφθαλμοῖς ὁδοὶ ἀνδρῶν, εἰς ἣν πάσας τὰς ἔσχατας αὐτοῦ σκοπεύει· ἢ δὲ ἔστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, διδασκῶν πολλάκις ἐξ ἀμάρτιων ἑστῶς ἐνελθόντες, ἀρρώστιαν ἐμβάλλων τῷ σώματι· ἔγω γὰρ πεφιστὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· * πόνος καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ, Ἱερουσαλήμ· ἔφη δὲ περὶ καὶ ὁ παροισιαστής· * υἱὲ μὴ ὀλιγώρῃ παιδεῖαν κυρίου, μὴ δὲ ἐκλύου ὑπὸ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὅν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ ἢ πάντα υἱὸν ὃν ὀργίζεται· καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὰς τῷ νοσεῖν ἀφορμὰς, καὶ οἷον τῷ πάθει τὸ ῥίξαν, τετέστιν τὴν ἀμαρτίαν, προαποκείρειν ἐπαγγέλλεται· ἐξαιρεθείσης γὰρ ταύτης, δι' ἣν καὶ τὸ πάθος, ἔδωκε πάντως πεναιρεθῆναι τὸ νόσον.

A. f. 87.
B. f. 58. b.
C. f. 116.
H. f. 26v. b.

* Prov. V. 21.

* Hier. VI. 7. 8.

* Prov. III. 11

v. 21.

Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμματεῖς
καὶ φαρισαῖοι λέγοντες κ. τ. λ.

A. f. 87. b.
C. f. 116. b.
H. f. 271.

Ὁ μὲν οὖν, ὅπερ εἴρηται, Θεοπρεπε-
σάτῳ ἔχων τὸ ἔξουσιον, τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἀφε-
σιν ἐπηγγέλλετο· θορυβεῖ ἢ πάλιν ὁ λόγος
τὸ δυσμαθὲς καὶ βάσκανον τῶν φαρισαίων ἐρ-
γασήριον· προσελάλεν γὰρ ἀλλήλοις, τίς
δοῦν ἐστὶν ὃς λαλεῖ βλασφημίας; ἀλλ' οὐκ
ἂν ἔφη ταῦτα ὁ φαρισαῖος περὶ αὐτοῦ, εἰ
τὰς θείας ἠπίσαστο γραφάς, εἰ τὸ προφη-
τικῶν ἐμνηστο λόγων, εἰ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα
τὸ ἐνανθρωπήσεως σωτήριον μυστήριον· βλα-
σφημίας ἢ ἐκλήματι παροξύνεσσι, τὸ ἐσχά-
τῳ αὐτοῦ καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνα-
τον καταψήφισαν· καὶ γὰρ εἰπόντα δυσ-
φημίας καὶ τὸ Θεοῦ, θάνατον ὑπομένειν ὁ
διὰ τὸ Μωϋσέως προσέταττε νόμος· ἐπεὶ δὲ
ἢ ἅπασι τοῦτο τετολήμασι, δείκνυσιν εὐ-
θυς ὅτι Θεὸς ἐστίν, ἵνα πάλιν οὐ φορητῶς
δυσσεβοῦντας ἐλέγξῃ· τί γὰρ φησι διαλο-
γίζεσθε ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν; οὐκοῦν, ὅταν
λέγεις, ὁ φαρισαῖος, τίς δύναται ἁμαρτίας
ἀφίεναι, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός; ἐρῶ σοι καὶ γὰρ
τίς δύναται καρδίας εἰδέναι, καὶ εἶναι ἐν τῷ
βάθει τῶν ἀφανείων λογισμοῦς καθορᾶν, εἰ
μὴ μόνος ὁ Θεός; αὐτὸς γὰρ περὶ φησὶ διὰ
φωνῆς τῶν προφητῶν, ὅτι ἐγὼ κύριος ἐτά-
ζων καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφροὺς· ἔφη δὲ
περὶ καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ τοῦ καὶ ἡμῶν· * ὁ
πλάσας καὶ μόνος τὰς καρδίας αὐτῶν· οὐκ ἔν
ὁ εἰδὼς καρδίας τὰ καὶ νεφροὺς ὡς θεὸς, εἶπεν
ἀφίησι καὶ ἁμαρτίας ὡς Θεός.

* Hier. XVII. 10.

* Ps. XXXII. 15.

v. 21.

Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου κ. τ. λ.

A. f. 88.
H. f. 272.

Εἴτα ὅτι ἐν μὲν γὰρ τῷ εἰπεῖν ἀφένων-
ταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σε, τόπου ἐστὶ πολ-
λάκις ἀπιστίας εὐάφορος· ἀφιέμενας γὰρ
ἁμαρτίας ἀνθρώπος οὐχ' ὁρᾷ τοῖς τῶν σώ-
ματος ὀφθαλμοῖς· τὸ ἢ ἀποβαλεῖν τὸ νό-
σον, καὶ ἀναστὰς πατεῖν τὸ παράλυτον,
ἀπόδειξιν ἔχει σαφὴ τὸ θεοπρεποῦς ἰσχύος,
ἐπάγει· ἐγερθεὶς ἄρον τὸ κλίνιδίον σε, καὶ
ὑπάγει εἰς τὸ οἶκόν σου· ὁ δὲ καὶ πέπρακται,
ὑπενόσησε γὰρ εἰς τὸ οἶκόν σου, καὶ οὕτω μα-
κρὰς ἀρώσας ἀπηλλαγμένον· δίδασκται
τοίνυν δι' αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἐξ-

v. 25.

A. f. 88.
H. f. 273.

Et coeperunt cogitare scribae ac pharisaei
dicentes etc.

Et ille quidem, prout dictum est, Deo
dignam apprime potestatem habens, pec-
catorum remissionem nunciabat. Verumta-
men hic rursus sermo indocilem invidam-
que pharisaeorum officinam conturbat. Col-
loquebantur enim: quis est hic qui dicit
blasphemias? Atqui non ita loquereris, o
pharisae, de illo, si divinas calleres scrip-
turas, si propheticorum meminisses ver-
borum, si venerabile ac magnum incarna-
tionis intelligeres sacramentum. Nunc ei
crimen blasphemiae impingunt, supremam
decernentes poenam, mortis reum dam-
nantes: nam qui blasphemiam pronuncias-
set adversus Deum, hunc perpeti suppli-
cium mosaica lex iubebat. Iam quia talia
audebant, demonstrat ilico se esse Deum,
ut intolerabilem ipsorum impietatem coar-
guat. Nam quid, ait, cogitatis in cordibus
vestris? Ergo cum dicis, o pharisae: quis
potest peccata dimittere, nisi unus Deus?
ego quoque tibi dicam: quis potest corda
nosse, et intima in mente cogitationes per-
videre, nisi solus Deus? Ipse enim alicubi
dicit prophetarum voce: ego Dominus cor-
da scrutans, et renes explorans. Ait item
David de se simul et nobis: qui finxit sin-
gillatim corda eorum. Ergo qui corda no-
vit ac renes utpote Deus, hic peccata quo-
que dimittit tamquam Deus.

Ut autem cognoscatis, quia filius hominis habet
potestatem etc.

Deinde quia dicendo « dimittuntur tibi
peccata tua » locus adhuc verisimilis in-
credulitati superest; nam remissa peccata
homo non videt corporeis oculis; paraly-
ticus autem pulso morbo surgens et gra-
diens, plane demonstrat Deo congruam po-
tentiam; addit: surgens tolle grabatum
tuum, et vade in domum tuam; quod reap-
se peractum fuit; profectus est enim do-
mum suam ille tam longa infirmitate li-
beratus. Demonstratum est, itaque ipso fa-
cto, filium hominis potestatem habere di-

mittendi in terra peccata. Iam vero de quonam hoc dicit? utrum de se, an etiam de nobis? Utrumque verum est. Ipse enim tamquam Deus humanatus, legisque dominus, peccata remittit: verumtamen nos quoque tam splendidam miramque accepimus ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate naturam hominis voluit exornare. Ait itaque sanctis apostolis: amen dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, ligata erunt et in caelis: et quaecumque solveritis super terram, soluta erunt et in caelis. Et rursus. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. Quandonam autem haec illis dixisse comperitur? Nempe quum calcata mortis potentia, et e mortuis suscitatus, insufflavit eis dicens: accipite Spiritum sanctum. Nam quum eos suae naturae participes demonstrasset, eisdemque sanctum Spiritum inhabitare fecisset, tunc suae quoque maiestatis participes effecit, potestatem tribuens remittendi vel etiam retinendi peccata. Iam quia nos hoc idem facere iussi fuimus, quanto magis ille peccata dimittit, qui aliis eius rei faciendae facultatem tradidit?

Et vidit publicanum nomine Levi.

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insatiabilis, effrenatus ad avaritiam, bonorum non suorum iniustus appetitor. Sunt enim haec publicanorum studia. Nihilominus minus ereptus fuit de officina iniquitatis, et praeter spem salvatus, vocante ipsum communi nostro servatore Christo, qui dixit ei: sequere me. At ille omnibus relictis secutus est eum. — Viden quam vere sapientissimus Paulus dicat, Christum venisse ob salvandos peccatores?

σίαν ἔχα ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς ἀφέναι ἁμαρτίας· καὶ περὶ τίνος ἄρα τοῦτο φησὶν; ἄρα περὶ αὐτοῦ ἢ καὶ περὶ ἡμῶν; ἀληθεὶς τοῦτο τὸ κἀκεῖνο· αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς ἐνανθρώπησας θεὸς, ὡς καὶ νόμος κύριος, ἀφίησιν ἁμαρτίας· ἐλάβομεν δὲ καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τὸ οὕτω λαμπρὰν καὶ ἐξιοθαύμασον χάριν· ἐσεφάνωσε γὰρ τὸ ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῇ τοιαύτῃ τιμῇ· καὶ γοῦν ἔφη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· * ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῇ γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῇ γῆς, ἔσται λυγμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· * ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῇτε, κεκρατῇνται· ποτὲ ὃ ταῦτα πρὸς αὐτοῦ εὐρίσκεται λέγων; ὅτε πατήσας τὸ θάνατον τὸ κράτος καὶ ἐγνηγμένος ἐκ νεκρῶν, ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ἀποδείξας γὰρ αὐτοῦ τὴν αὐτοῦ φύσεως κοινωνοῦς, καὶ ἐνοικήσας αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε καὶ τὸ ἑαυτοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνοῦς, δοὺς ἑξουσίαν ἀφέναι τὰ καὶ κρατεῖν ἁμαρτίας· ὅτι τοίνυν ἡμεῖς αὐτὸ δὴ τοῦτο πληροῦν προστετάγμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον αὐτὸς ἀφίησιν ἁμαρτίας, ὁ δοὺς ἐτέροις τὴν ἑξουσίαν τὴν δύναμιν τοῦτο δοῦν (1);

Καὶ ἐδεῖσάτο τελώνην ὀνόματι Λευὴν.

Τελώνης γὰρ ἦν ὁ Λευὴς, ἀνὴρ ἄπληστος εἰς φιλοκερδείας, ἀχάλινος εἰς πλεονεξίαν, τὸ οὐδὲν αὐτῷ προσηκόντων ἄδικος ἐρασιῆς· τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ὀπιθήδμα· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἠρπάζετο καὶ τὸ ἀδικίας ἐργασιῶν, καὶ σέσωσαι παρὰ δόξως, κεκληκότες αὐτὸν καὶ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἔφη γὰρ αὐτῷ, ἀκολούθη μοι· ὁ δὲ πάντα ἀφείας, ἠκολούθησεν αὐτῷ. — Ὅρα ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος *, ὡς Χριστὸς ἦλθεν ἁμαρ-

* Matth. XVIII. 18.

* Ioh. XX. 23.

v. 27.

A. f. 88. b.
B. f. 60.
C. f. 116. b.
H. f. 275.

v. 29.

A. f. 89.
H. f. 276. b.
* I. Tim. I. 15.

(1) Observent haeretici evidentem sacramenti poenitentiae institutionem, datamque a Christo sacerdotibus absolvendi a peccatis potestatem. Observent etiam Graeci quam sit datae a Christo auctoritatis, et huic Cyrilli loquendi modo, magis consentanea formula apud Latinos potestativa *ego te absolvo in nomine* etc. quam Graecorum deprecatoria. Ceteroqui de hac formulae controversia copiose Arcudius de concord. lib. IV. cap. 3. et 4, et laudabili eum aequitate Goarius in adn. ad Euchologium gr. p. 351. Benedictus PP. XIV. in const. *etsi pastoralis* (bullar. eius T. I. p. 172.) ritus magis retinendi causa, quam aliquid definiendi, iubet ut graeci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui, si voluerint, superaddant etiam suam deprecatoriam.

τωλους σωσαι; ὁρᾷς ὡς σαρκωθείς ὁ μο-
νογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος, τὰ σκεύη τῆς διαβολῆς
μετέσπασεν εἰς αὐτόν; καὶ σέσωσται μὲν ὁ
Λευὶς, ἡμῖν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὰς ἐνεποίησε
τὰς ἐλπίδας· ὡς γὰρ σώσει τὸ μετανοεῖν, ἐξ
αὐτῆς τῆς γενεᾶς δεδιδάγμεθα· πωτῶσεται
ἢ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὅλων δεσπότης θεὸς διὰ φω-
νῆς προφήτης λέγων· * ὁπισθάρητε πρὸς με,
καὶ σωθήσεσθε οἱ ἀπ' ἐσχάτης τῆς γῆς· ἀλλ'
ἐδὲν τούτων οὐδὲν φαρισαῖος ἐνέβλεψεν· ἀλλ'
ἐγκαλοῦσι τοῖς μαθηταῖς· ἄκουε γάρ·

* Is. XLV. 22.

Λ. 30. Καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι
πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες κ. τ. λ.

A. f. 89.
C. f. 117.
G. f. 11. b.
H. f. 277. b.

Ἄλλ' εἰσὶ τινες οἱ τῆς θείας γαληνό-
τητος ὁπληκτῆρες ἀποσερεῖν οὐδὲν τῆς ἁμαρ-
τίας ἐνελθόντες· οὐ γὰρ ὁδοῦ δέχονται
τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' οἷον ὁπιτιμῶσι τῷ σώ-
ζοντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταχόθεν
συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον· πρὸς οὐδὲν ἐξ-
μῶν· ἐγόγγυζον πρὸς ὑμῶν οἱ φαρισαῖοι,
κεκλημένον ὁρῶντες τὸν Λεβὶν, καὶ τελωνῶν
ὄχλον συναγερμένων καὶ συνεσιωμένων τῷ
πάντων ἡμῶν σωτῇρι Χριστῷ· εἴτα προσιόν-
τες τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, κατητιῶντο λέ-
γοντες· διὰ τί μὴ καὶ τῶν τελωνῶν ἐσθίετε καὶ
πίνετε; ἀλλ' ἤκουον, οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
ὑγιαίνοντες ἰατροῦ· ὁ γὰρ υἱὸς ὅλων σωτὴρ,
ἅτε δὴ ἰατρὸς ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ
ἀποφοιτᾷ τὸ θεομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμή-
ξαι δυνάμενος, τοῖς οὐπω κεκαθαρμένοις
οἰκονομικῶς συνηλύζετο· ἰδὼν δὲ καὶ φαρι-
σαῖς τῆς σὺ φρονήματος τῆς ἀπερωχίαν· ὁποῖον
σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόξενος ἢ καὶ τῆς
ἐν ἁμαρτίαις ὁφρὺς, αὐτὸν λάβωμεν ἐξη-
γητὴν (ὧν) πάντα εἰδὸτα Χριστόν· ἔφη γὰρ
περὶ φαρισαίᾳ μεγαλαυχῆντος ἐν τῷ προσ-
έχουσιν, καὶ τελῶν τινὸς ἑαυτοῦ κατηγο-
ροῦντος· * ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κατέβη δε-
δικαιωμένος εἰς τὸ οἶκον αὐτοῦ, παρ' ἐκεῖ-
νον τὸν φαρισαῖον· ἀρ' οὐδὲν δεδικαίωται ὁ τε-
λώνης, ὁμολογήσας τὴν ἁμαρτίαν ὑπὲρ (ὧν)
ὑπερόπτιον * φαρισαῖον. — Δι' ἣν δὲ αἰτίαν
ἐπιλαμβάνονται οἱ φαρισαῖοι τῷ σωτῇρι
ἁμαρτωλοῖς συνεσθιόντες; ὅτι νόμος ἦν *
διασέλλαν ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου, τὰς
ἐξιν ἡγιασμένον μὴ συναναμίγνυσθαι βεβή-

* Luc. XVIII. 14.

* al. cod. ὑπερ-
όψιν.

V. 31.
B. f. 60.

* Lev. XI. 47.

Viden ut humanatum unigenitum Dei Ver-
bum, vasa diaboli ad se transtulit? Et sal-
vatus est quidem Levi, nobis vero haec
res bonam spem creavit. Nam quod pae-
nitentia salvet, ex acta re docti fuimus.
Sed et ipse universalis dominus Deus pro-
phetæ voce testabitur dicens: convertimini
ad me, atque ab extremis usque terrae
salvabimini. Sed nihil horum pharisaeos
permovit; quin immo exprobrabant disci-
pulis. Audi enim:

Et murmurabant scribae eorum et pharisaei,
dicentes ad discipulos eius etc.

At sunt nonnulli, qui divina clementia
spoliare nituntur illos qui peccatis se impli-
cuerunt. Non enim paenitentiam admit-
tunt, sed quodammodo obiurgant salvan-
tem, sua quaerentem, atque undique col-
ligentem quod dispersum est. Quos ita nos
affabimur. Murmurarunt ante vos phari-
saei, vocatum cernentes Levim, et publi-
canorum turbam congregatorum, et cum
communi nostro servatore Christo epulan-
tium. Accedentes deinde ad sanctos apo-
stolos expostulabant dicentes: cur cum pu-
blicanis vescimini ac bibitis? Sed respon-
sum acceperunt: non est opus medico va-
lentibus. Namque omnium Servator, utpote
spirituum medicus, non fugit a quaeren-
tibus se; sed quia abluere poterat, pru-
dente consilio cum nondum mundis con-
versabatur. Nunc videamus, pharisaei,
mentis tuae tumorem. Quanto tibi crimini
adscripta fuerit tua adversus peccatores su-
perbia, ipsum audiamus narrantem, qui
omnia novit, Christum. Dixit enim de pha-
risaeo inter orandum gloriante, et de pu-
blicano semet accusante: amen dico vobis,
descendit hic iustificatus in domum suam,
prae illo pharisaeo. En ergo iustus evasit
publicanus suum confessus peccatum, ma-
gis quam superbus pharisaeus. — Quam ob
rem reprehendunt pharisaei Servatorem
cum peccatoribus vescentem? Quia lege
cautum erat, ut inter sanctum et profa-
num distingueretur, id est ut res sanctifi-

cata cum polluta non commisceretur. Hanc illi tuentes legem, accusabant; reapse autem livor erat adversus Dominum, et cavillatio. Declarat ergo illis, se nunc haud iudicem adesse, sed medicum: agitque medici officium cum illis versans qui medela egebant. A prima ergo criminatione repulsi, aliam intendunt, causantes quod discipuli non ieiunarent, atque hinc occasionem Iesum quoque calumniandi captantes.

Et videsis malitiae illorum perseverantiam. Postquam primae interrogationi suae responsum acceperant, ad aliam transeunt, ansam omnino quaerentes accusandi sanctos discipulos et ipsum cum illis Iesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed reponsum audiunt: nunc nuptiae sunt, tempus est vocationis, tempus magisterii: educantur pueri, lactantur vocati, non est ieiunandi tempus. Utique vos, aiunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini; quum tamen lex vetet quominus purus misceatur impuris. Et quidem ut legem transgrediamini, caritatem erga homines obtentui habetis. Cur ergo saltem non ieiunatis, ut pii homines solent et ex legis norma viventes? Atqui ad haec respondere sic licet. Ain vero, satisne tu nosti, o iudaeae, ieiunandi rationem? Ieiunasti ne aliquando iuxta Dei voluntatem? Immo potius, ut ait Isaias, ieiuniorum vestrorum tempore voluntates vestras invenitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad lites contentionesque ieiunatis, et humilem pugno percutitis, cur mihi inquam ieiunatis? Haud ego tale ieiunium elegi, dicit Dominus. Age vero quomodo tu qui ieiunandi rationem ignoras, sanctos incusas apostolos, quia ex norma tua non ieiunant? Sed et alioqui, hi qui in novo Christi foedere sunt instituti, ieiunant rationaliter; videlicet se ipsos deprimentes ante oculos Dei, sibique voluntariam poenam imponentes, afflictionem cibique abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel certe aliud lucrentur spiritale donum, vel denique peccati legem

λοις· τοῦτον ἐκδικοῦντες δὴθεν ὁ νόμον ἐνεκάλεον· τὸ ἧν ἦν φθόρος καὶ τὸ κυρία, καὶ φιλοσκομμωσύνη· δείκνυσιν οὖν αὐτοῖς, ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς πάρεσι νῦν, ἀλλ' ὡς ἰατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ὀπιβάλλον τῇ ἱατρικῇ, συνὼν τοῖς ἰάσεως δεομένοις· ἐπεὶ δὲ τὸ πρῶτον τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἕτερον προσιθέασιν αἰτιώμενοι τὸ μὴ νηστεύειν ὅσον μαθητὰς, ἐντεῦθεν βελόμενοι πορίσασθαι λαβὴν κατ' αὐτοῦ.

Ὁρα δὲ πῶς ἐπιμονὴν τῆς κακουργίας αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ τοῦ πρώτου ὁ λόγον ἐδέξαντο, ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλα μεταβαίνουσι, βουλόμενοι λαβὴν ποιήσασθαι καὶ ἀποφῆναι ὅσον ἁγίους μαθητὰς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς Ἰησοῦν, ὀλίγα τοῦ νόμου πεφροντικότες· ἀλλ' ἀκούουσι πάλιν, νυμφὸν ἔστι νῦν, καιρὸς κλήσεως, καιρὸς διδασκαλίας· ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι, οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία· καὶ γὰρ φασὶ συνεσιᾶσθαι τελῶναις καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ τοι τῷ νόμῳ προστάττοντ' ἵνα μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς ἀκαθάρτοις καθαρὸν καὶ πόρφασις ὑμῖν τοῦ ὀπιβαίναντος τὸν νόμον, ἡ φιλανθρωπία γέγονε· διὰ τί μὴ νηστεύετε κατὰ γε τὸ εἰωθὸς τοῖς ἐπαικέσι καὶ ζῆν ἐθέλεσι νομικῶς; πρὸς ἧ τὰ τοιαῦτα, φαίνει τίς ἂν· ὅπως γὰρ οἶδας ὅτι ἰσχυρῶς τὸ νηστεύειν τὸ ὁδόν; νενήσευκας ποτὲ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; ὡς γὰρ φησὶν ὁ προφήτης Ἠσαΐας*, ἐν τῇ ἡμέραις τῇ νηστειῶν ὑμῶν εὐρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντα ὅσα ὑποχαιρίεις ὑμῖν ὑπονούσατε· εἰ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν, ἵνα τί μοι νηστεύετε; οὐ ταῦτά τ' νηστεΐαν ἐξελεξάμην, λέγει κύριος· εἴτα, πῶς ὁ νηστεύσαι μὴ εἰδὼς, αἰτιᾷ ὅσον ἁγίους ἀποστόλους ὅτι μὴ νηστεύουσιν καὶ σέ; καὶ κατ' ἕτερον δὲ τρόπον οἱ διὰ τὴν νέαν καὶ ἐν Χριστῷ δαθήκης σεσοφωμένοι, νηστεύουσιν λογικῶς· τοῦτο μὲν, ταπεινοῦντες ἑαυτοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτόβλητον ὥσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς ἄγοντες δίκην, τὸ ἀπὸ γε τῆς πόνος καὶ τῆς ἀσιτίας, ἵνα πλεονεκτημάτων ἀμνηστίαν κομίσωνται, ἢ γοῦν ἕτερον χάρισμα κερ-

A. f. 89. b.
B. f. 60.
H. f. 278. b.

* Is. LVIII. 3.

δάνωσι πνευματικὸν, ἢ καὶ τὸ ἁμαρτίας κατανεκροῦντες νόμον τὸ ἐν τοῖς μέλεσι τῆ σαρκὸς· ταύτῃ ἢ οὐκ οἶσθα τὸ ὅδον ὧ φαρισαῖς· οὐ γὰρ παρεδέξω τὸ ἐξ οὐρανῶ νυμφίον, τὸ ἀπάσης ἀρετῆς ἀπορέα καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν· ἔτι οἱ μὲν ἅγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα κατατήκοντες τὸ σῶμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· ὃ ἢ Χριστὸς οὐ χρεῖαν εἶχε νηστείας πρὸς κατόρθωσιν ἀρετῆς, παντὸς ὧν πάθος, ὡς Θεὸς, ἐλεύθερος· πλὴν οὔτε οἱ σιώνοντες αὐτῷ, μεταλαμβάνοντες τὸ δι' αὐτοῦ χάριτος, καὶ ἰσχυροποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ ἢ καὶ ἐνήσειε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐχ ἵνα νεκρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάθη, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὸ τῆ ἐγκρατείας ἐν ἑαυτῷ ἀγαγῇ νόμον· εἰκότως τοίνυν ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἅπερ ἐπαγὰς ὁ εὐαγγελιστής.

v. 34. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, ποιῆσαι νηστεύειν;

A. f. 90.
H. f. 279. b.

Ἄθρ' δὴ μοι πάλιν, πῶς αὐτῷ ἀποφαίνῃ Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆ ἐορτῆς, ἀλλ' ἡμοιοηκότας εἰσάπαν τὸ ἐπ' αὐτῷ θυμῷ, ἔξω τὸ καίμενος πανηγύρεως οἰκουμενικῆς· πανηγυρεῖ γὰρ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὸ σωτήριον ἡμῶν εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἀνάδαξις, καθάπερ τινα νύμφην συνάπτεισσαν νοητῶς αὐτῷ τὸ ἀνθρώπου φύσιν· ἵν' ἡ πάλαι σείρα, εὐκαρπῶς γένηται καὶ γονιμωτάτη· οὐκοῦν τὸ μὲν νυμφῶνος υἱοὶ πάντες, ὅσοι κέκληνται παρ' αὐτοῦ διὰ τὸ νέε τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκέτι ἢ καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, μόνῃ προσέχοντες τῇ τῆ νόμου σκιᾷ. — Ἐπειδὴ ἢ ἀπαξ τοῖς τῷ νυμφῶνος υἱοῖς συγκεχώρηκε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα μὴ χεῖναι πονεῖν, ὡς ἐορτὴν τηροῦντας πνευματικὴν, ἵνα μὴ ἀπόβληται ἡ νηστεία γένηται παρ' ἡμῖν εἰς ἅπαν, οἰκονομικώτατα λίαν ἐπιφέρει λέγων·

v. 35. Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι καὶ ὅτε ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος· τότε νηστεύουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

A. f. 90.
H. f. 280. b.

Πάντα γὰρ καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν· τί δὲ ἔστι τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμφίον; τὸ ἀναληφθῆναι δηλονότι.

in carnis membris mortificent. Hanc tu ignoras, pharisae, viam: non enim admisisti venientem de caelo sponsum, virtutis omnis satorem ac magistrum, Christum scilicet. Praeterea sancti quidem ideo ieiunant, ut corpus macerantes, perturbationes eius sedent. Christus autem haud indiguit ieiunio ob implenda virtutis officia, quum cuiuslibet perturbationis utpote Deus expers esset: neque item ieiunio indigebant familiares eius, postquam eiusdem gratiam participaverant, eaque fuerant roborati, ideoque absque etiam ieiunio virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus ieiunavit Christus, haud sane ob eam causam ut in se passiones mortificaret, sed ut hominibus continentiae legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quae subiicit evangelista.

Quibus ipse ait: num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare?

Observa mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus sollemnitatis non esse participes, sed omnino eiusdem gaudio carituros, extra oecumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris fuit Servatoris nostri in hunc mundum ostensio, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam: ut quae olim sterilis erat, fructuosa deinceps et foecundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocati fuerunt nova et evangelica praedicatione: non tamen scribae ac pharisei, qui legis umbrae unice adherent. — Postquam vero semel concessit sponsi filiis quominus pro tempore et rei usu haud se affligerent, utpote qui spiritalem sollemnitatem agerent; ne nobis abiiciendum prorsus videretur ieiunium, prudentissime pergit dicere:

Venient autem dies cum ablatus fuerit ab ipsis sponsus, tunc ieiunabunt illis diebus.

Cuncta enim si suo tempore fiant, bona sunt. Quid est enim auferri ab ipsis sponsum? nimirum in caelum adsumi.

Dicebat autem et similitudinem illis etc.

Quod ab iis qui legalis vitae generi adhaerent, admitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nacti, demonstrat Dominus dicens: non posse vetus vestis segmentum in novam vestem inmitti; neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat iam foedus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhaerent, et antiquatum praeceptum mente adhuc tenent, Christi novitatem non possunt participare; namque omnia in eo facta sunt nova. Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi foederis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus: cor novum spiritumque novum dabo ipsis. Canit etiam David: cor mundum crea in me, Deus; et spiritum rectum innova in visceribus meis. Praeterea iussi sumus veterem hominem exuere, novumque induere, ad sui creatoris imaginem renovatum. Suadet quoque Paulus dicens: nolite conformari huic saeculo, sed transformamini novitate mentis vestrae, ut probetis quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Igitur qui spiritus nondum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt, quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo vetus utriculus, Iudaeorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quae hominis cor laetificat. Nos autem huiusmodi bonis redundantes Christus effecit.

CAP. VI.

Cur facitis quod non licet in sabbatis facere?

Adhuc novum foedus nobis Deus promittit, ceu iam veterascente priore, et propediem abolendo, iuxta divi Pauli dictum. Et quidem per unum de sanctis prophetis

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli particulam etiam ad v. 1. «Cyrillus. Duplex enim erat festum; et principalis festi, et alterius sollemnitatis sabbati. »

Ἐλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς κ. τ. λ.

Ὅτι ἡ ἀπαράδεκτα τοῖς τῷ νομικῇ ἔχουσιν ἀγωγῇ τὰ διὰ Χριστοῦ θεασίσματα, καὶ ἀχώρητά πως εἰσὶν ἀνθρώπων καρδίαις ἕως λαχέσαις τὸ διὰ τῷ ἁγίῳ πνεύματος ἀνακαινισμόν, δὲ ἀδείκνυσιν λέγων ὁ κύριος· μὴ δύνασθαι ῥάκος ἱματίου καὶ ῥῶ προσβάλλεσθαι· μήτε μὴ ἀσκὺς παλαιῶς οἶνον νέον δύνασθαι χωρεῖν· πεπαλαίωται μὲν γὰρ ἡ πρώτη δαθήκη, καὶ ἐκ τῆς ἀμεμπτος· ἐκ τῆς οἱ ταύτης προσκαθήμενοι, καὶ τῇ γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀμέτοχοι μὲν εἰσι τῷ ἐν Χριστῷ καὶ νότῳ· πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καὶ ἀ· * σεσαθρωμένῳ ἡ τῇ διάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοί τε καὶ ἀσυμφεῖς εἰσι τοῖς τῷ νέας δαθήκης ἱερουργοῖς· καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῷ ἁγίων προφητῶν * ἔφη περὶ αὐτῶν ὁ τῷ ὅλων θεὸς, ὅτι καρδίαν καὶ πνεῦμα καὶ ὄν δώσω ἐν αὐτοῖς· ἡ ἀλλὰ καὶ τῷ Δαβὶδ· * καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὺ ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· προσετάμεθα ἡ * καὶ ἀποδύσας μὲν τὴν παλαιὴν ἀνθρώπου, ἐνδύσας ἡ τὴν νέον, τὴν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τῇ κτίσαντ' αὐτόν· συμβελεύει καὶ τῷ Παῦλος λέγων· * μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τῷ τῷ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τῇ τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τῇ τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· οὐκοῦν οἱ μὴ πῶ τῇ ἐν πνεύματι λαχόντες ἀνακαινισμόν, ἐδὲ δοκιμάζειν ἴσασι τὸ θέλημα τῇ τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· ἀσκήσεις τοῖς παλαιῶς, ἡ τῇ ἱεραδίων καρδία· καὶ ἐκεχωρήκει διὰ τῷ τῷ οἶνον τῇ νέον, τῷ τῷ τῷ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον θεασίσμα, τὸ καρδίαν εὐφραίνον ἀνθρώπου· * ἡμᾶς ἡ μεσοῦς τῷ τοιούτων ἀγαθῶν ἀπέφηνεν ὁ Χριστός.

v. 36.

A. f. 90. b.
B. f. 60. b.
C. f. 12.
H. f. 281.

* II. Cor. V. 17.

* Ezech. XXXVI. 26.

* Ps. L. 12.

* Coloss. III. 9.

* Rom. XII. 2.

* Iudic. IX. 13.

ΚΕΦ. 5'. (1)

Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι;

v. 2.

Ἐτι καὶ πνεῦμα ἡμῖν ὑπισχνεῖται θεός, ὡς παλαιωθείσης τῇ πρώτης, καὶ ἔργους γηρομένης ἀφανισμῷ, καὶ τῇ τῇ θεωσις Παύλου φωνῇ· * καὶ ἡ φωνὴ δι' ἐνὸς τῷ ἁγίων προ-

A. f. 91. b.
B. f. 61. b.
H. f. 284. b.

* Hebr. VIII. 13.

* Hier. XXXI. 31.

φητῶν· * « ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντρίψω ἐπὶ τὸ οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸ οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινὴν· οὐ καὶ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένων μετ' ἐμοῦ αὐτῶν, τὴν διαθήκην αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου· οὐκοῦν εἰ ἑτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶ καὶ δεύτερα ἢ καινὴ, πᾶσα πως ἀνάγκη εἶναι ἀποπεραινεῖν αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαίοις κεχρησμένοι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητα πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν· ἀλλ' οὐδὲν τὸ τοιούτων εἰς νῦν ἐσχηκότας ἔνεστιν ἰδεῖν εἰς γραμματέας τὴν καὶ φαρισαίους ἀνεπιστήμονες καὶ παντὺς τὸν ἱερῶν εἰς γραμμάτων· εἰς ἣν γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τὸ διασύρειν αἰεὶ τὸ θεῖον τὴν καὶ οὐράνιον κήρυγμα· ἐφ' ὧν ἐστὶν γὰρ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένους ἀδελφάσας τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασὶν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· ἰδὲ τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντικείμενος ὁρῶμεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς παιδαγωγούμενος· δρῶσι καὶ ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν τοῖς σαββάσι· καὶ καὶ νόμος κελεύοντος ἀρῆσαι ἐν σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς παντάπασιν ἀπειθεῖν πόνος, περὶ βίβλου καὶ χερσὶν ἀσάχυνας οἱ μαθηταί· σὺ ἢ αὐτὸς· εἰπέ μοι, τὴν σαββατικὴν σαυτῷ ἔσπεζαν ὡς θεοὶ, οὐ σαββατεύεις τὸν ἄρτον; τί οὖν ἑτέρως αἰτιᾷ; ἵνα δὲ σοὶ καὶ αὐτῶν ὁπτιχίσωμεν τὸν σωτῆρος εἰς λόγους, ἀκούε·

1. 3. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὁ ἐποίησεν Δαβὶδ; κ. τ. λ.

A. f. 91. b.
B. f. 61. b.
H. f. 284. b.

Ἀλλὰ καὶ τοὶ ταῦτα παραχρῆς ὁ Δαβὶδ, παρὰ γὰρ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τὸ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαύματος, ὁρῶν καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἡν' ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης· οὐκοῦν καὶ διὰ Μωϋσέως νόμος φάσκοντος ἐναρξῶς *, κρίμα δίκαιον κρίνατε, ὅτι οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, πῶς εἰς ἐμοὺς, φησὶ, κατεκρίνατε μαθητὰς, καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες ὡς ἅγιον καὶ προφήτην τὸ μακάριον Δαβὶδ, καὶ τοὶ τὸ Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετηρηκότα; — Διὰ μὲν οὖν τὸν ἄρτον, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ εἰς οὐρανοῦ δείκνυται προκεισόμενος ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν· ὅσα ἢ σκεύη τῆς τραπεζῆς, δι' ὧν ἡ μουσικὴ χρεία πληροῦται,

* Deut. I. 16.

A. f. 92.
H. f. 287.

iam dixerat Deus: « ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israhelis et cum domo Iudae foedus novum; non secundum foedus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de regione Aegypti. » Si ergo diversum a priore est hoc alterum foedus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud iam veteribus uti legibus, sed iis potius quae ad evangelicae vitae novitatem transferre queunt. Atqui nihil huiusmodi mente volutare scribas et pharisaeos apparet: quippe qui sacrarum litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studium obtrectandi semper divinae ac caelesti praedicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum servatorem Christum inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: en legis praeceptis adversantes videmus alumnos tuos; nam quae sabbatis non licent, faciunt; si quidem iubente lege otiosi sabbato, nullumque omnino laborem attingere, spicas manibus contundunt discipuli. Ain vero tu ipse, (o pharisae) cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi:

Respondensque eis Iesus ait: ne hoc quidem legis quod fecit David? etc.

Atqui etiamsi haec contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos aestimatione est, iure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo quum Moysis lex diserte iubeat, aequo iure iudicare, neque alicuius personae respectum in iudicio habere, cur nam meos, inquit, condemnastis discipulos; quum nihilominus suspiciatis in sancti prophetaeque loco beatum Davidem, qui Moysis praeceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis caelestis panis in sanctis postea mensis proponendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensae usum adhibebantur, ea sacrarum apud nos cime-

liorum typus perspicuus erant. — Spiritu-
liter autem (duodecim panibus) duodecim
significantur apostoli, de quibus infra di-
cetur, cum ad ipsos discipulos sermo noster
deveniet (1).

Et docebat. Eratque ibi homo, cuius manus
dextera erat arida.

Docebat prorsus superiora intellectui,
et quae viam salutis a se dandam audienti-
bus patefaciebant. Deinde doctrinae con-
sentaneam statim faciebat demonstrationem
dignae Deo potentiae, postquam verbis vi-
am fidei quodammodo complanasset. Nam
miraculum aliquando ad fidem convertit,
etiamsi forte verbis non credatur. Phari-
saei interim observabant eum, num sab-
bato curaret. Sic enim comparatus est ho-
mo lividus: aliorum bonam famam morbo
suo escam facit, et alienae gloriae irascitur
inique. Quid autem ad haec rursus is
qui omnia scit, qui corda scrutatur et quae
intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo
est, ut ait scriptura. Dixit aridam manum
habenti: consiste in medio. Cur autem ita
fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam
provocaret crudelem et immitem phari-
saeum: fortasse etiam ut hominis morbus
illos permoveret, et invidiae flammam omit-
tere suaderet.

Interrogabo vos, utrum liceat sabbatis
benefacere an male? etc.

Multo sapientissima interrogatio, et ido-
nea contra illorum stultitiam propositio.
Nam si licet benefacere in sabbato, nihil-
que impedit quominus Deus aegrotantium
misereatur, desine captare calumniandi
Christum occasiones, atque in caput tuum
illam attrahere poenam, quam pater ad-
versus filii sui contemptores intentam ha-
bet. Audisti illum voce Davidis dicentem:
concidam a facie ipsius inimicos eius, et
odientes eum in fugam convertam. Si vero
non licet sabbato benefacere, et si lex ve-
tat vitam alicuius servari, factus es legis

τῶν θείων κειμηλίων τύπος ἂν εἴη σαφές.
— Πνευματικῶς ὁ δὲν δώδεκα ἀποστόλους·
περὶ ὧν ἐξῆς δὲ εἰρήσεται, ὅτε εἰς αὐτοὺς
δὴ δὲν μαθητὰς ἡμῖν ὁ λόγος παρελε-
γέται.

Καὶ ἐδίδασκεν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ
αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά.

v. 6.

Ἐδίδασκε ὁ πάντως ποῦ τὰ ὑπὲρ νῦν,
καὶ ὅσα τὸ δι' αὐτῆς σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη
τὸ ὁδὸν τοῖς ἀκροαμένοις· εἶτα τὸ μυσταγω-
γίας ἐπομένῃ ἐνθὺς τὸ θεοπρεποῦς ἰσχύος
ἐποιεῖτο τὸ ἐπίδειξιν, μονονοχὶ καταλει-
νων τῷ λόγῳ τὸ εἰς τὸ πιστεύεσθαι τρίβον·
μεθίστησι γὰρ ἔσθ' ὅτε τὸ θαῦμα πρὸς πί-
στιν, καὶ ἀπιστῆται λόγῳ· φαρισαῖοι δὲ
παρετηροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν σαββάτῳ θε-
ραπεύσει· τοιοῦτος γὰρ ἐστὶ βάσκανος ἀνὴρ,
τὰς ἐτέρων εὐφημίας τρεφὴν ποιεῖται τῇ νό-
σῳ, καὶ τὴν ἐτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμαί-
νεται· καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰ-
δὼς, ὁ τὰς καρδίας ἐτάζων καὶ γινώσκων τὰ
ἐν αὐταῖς; τὸ γὰρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστὶ,
καὶ τὸ γεγραμμένον. * Εἶπε τῷ ξηρὰν ἔχοντι
τὴν χεῖρα, σῆθι εἰς τὸ μέσον· καὶ τίς ὁ λό-
γος τῶν πραγμάτων; τάχα ὅπως καλέσῃ
πρὸς ἑλεον, (καὶ) ἀπηνῆ καὶ ἀφιλοκτείνμονα
φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσῃ τὸ πάθος αὐ-
τοῦ, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμῇ
ἀναπέσῃ.

A. f. 92. b.
B. f. 61. b.
G. f. 12. b.
H. f. 288. b.

v. 7.

* Dan. II. 22.
v. 8.

Ἐπερωτήσω ὑμᾶς· τί ἐξεστὶ τοῖς σαββάσιν
ἀγαθοποιεῖν, ἢ κακοποιεῖν; κ. τ. λ.

v. 9.

Σοφωτάτη ἡ λίαν ἡ πεῦσις, πρέπυσσα
τῶν ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἢ πρότασις· εἰ μὲν
γὰρ ἐξεστὶν ἀγαθοποιεῖν ἐν σαββάτῳ, καὶ
τὸ κωλύον οὐδὲν ἐλεῖσθαι παρὰ θεοῦ δὲν
κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τὸ καὶ Χρι-
στοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμὰς, καὶ τὸ σαυ-
τοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπήρ-
τησεν ὁ πατὴρ τοῖς ἀτιμάζεσιν τὸν υἱόν· ἡκε-
σας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τῆς Δα-
βίδ· * καὶ συκρόφω δὲν ἐχθρούς αὐτοῦ ἀπὸ
προσώπου αὐτοῦ, καὶ δὲν μισοῦντας αὐτὸν
ἐξοπλίσσομαι· εἰ ὁ οὐκ ἐξεστὶν εἶποι εἶναι
ἐν σαββάτῳ, καὶ κενώλυκεν ὁ νόμος σώζεσθαι

A. f. 92. b.
H. f. 289.

* Ps. LXXXVIII.
21.

(1) Nempe in hoc capitulo v. 13. p. 189.

ψυχὴν, γέγονας τῷ νομοθέτῃ κατήγορος·
 δεξιβέβληκας ἐπιτολὴν, ἐφ' ἣ καὶ τεθαύμα-
 σται ἡ διὰ Μωϋσέως δεκονία· ἀλλ' οὐχ'
 ἐαυτῷ φησιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ ἐπὶ τῷ σαβ-
 βάτῳ τέθεικε νόμον, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς
 ὑπέχουσιν αὐτῷ (Ὡ) αὐχένα· καλῶς ἔφη·
 ἐπαινω σοὶ λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νό-
 μος τὸ θεῖον ἐλεύθερον· πῶς οὖν αἰτιᾶ καὶ
 ἐν σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐε-
 ργετοῦντα ψυχὴν; ὅταν δὲ καὶ τῷ ἐπὶ τῷ σαβ-
 βάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμονεῖν ἐθέ-
 λωμεν, ἐλεημοσύνης ἕνεκα τὴν παρὰ Θεοῦ
 διωρισμένην εὐρήσομεν· ἐκέλευσε γὰρ ἀργεῖν
 ἐν σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς τὸ σῶμα πᾶσι
 ἀπαυδατοῦ πόνου, ἀνέειπε δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς ὁμοῦ
 τοῖς ἀλόγοις τῷ ζῶντι· ἔφη γὰρ * ὅτι ἵνα ἀνα-
 παύσῃται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ
 βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ πᾶν κτήνος
 σου· ὃ καὶ ἡ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ἕτερα τῷ κτη-
 νῶν, πῶς ἐκ αὐτῶν ἠλέησεν ἄνθρωπον ἐν σαβ-
 βάτῳ, θαντὴν καὶ ἀφύκτωρ περιπεσόντα νόσῳ;

* Beut. V. 15.

v. 11.

Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἐνοίας.

A. f. 93.
B. f. 13.
C. f. 200. b.

Οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ παράδοξον εἰς πίσιν;
 ὁρᾷς ἐνεργοῦντα θεοπρεπῶς, καὶ μετ' ὅξυ-
 σίας τὴν ἀνωτάτω θεραπεύοντα σὺν ἐν ἀρ-
 ρώσiais, καὶ (Ὡ) ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας
 ὀδίναις φέρον;

v. 12.

Ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύχεσθαι.

A. f. 93. a. b.
B. f. 62.
C. f. 13. b.
D. f. 200. b. sq.

Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς
 ὀνησίαν τῶν πιστεύοντων εἰς αὐτὸν εἰργάζεται
 Χριστὸς, καὶ πνευματικῆς πολιτείας εἰκόνα
 ἔσθον τινὰ τὰ κατ' ἐαυτὸν ἀναθεῖς, ἀλη-
 θινοὺς ἠθῆν ἀποφύγειν προσκυνητάς· ἰδω-
 μεν τοίνυν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ πραγμά-
 των τῶν γεγραμμένων διὰ Χριστοῦ, τίνα ἔσθον
 ἡμᾶς ποιῶντες προσήκοντες πρὸς θεὸν
 ἱκετείας· λάθρα καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδε-
 νὸς ὁρῶντος, προσεύχεσθαι καὶ τοῦτο γὰρ
 ὑποδηλοῖ τὸ εἰς ὄρεα καὶ μόνας καὶ ὡς ἐν
 σχολῇ προσεύχεσθαι τῷ Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο
 αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν εἰπὼν· * σὺ δὲ ὅταν
 προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον σου· ἀφι-
 λοδόξως γὰρ καὶ ὁσίως ἐπαίροντας χεῖρας
 προσεύχεσθαι δεῖ*, καὶ ὡς εἰς ὕψος εἰς τὸ
 τὴν θεοπατίαν ὕψος ἀναπιδῶντος τῷ νοῦ, καὶ
 ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβῳ παντὸς, ἀποφύ-

* Matth. VI. 6.

* I. Tim. II. 8.

litoris accusator: praeceptum reprehendis,
 cuius tamen causa, Moysis ministerium in
 honore est. Atqui non sibi, inquit, univer-
 salis Deus sabbati legem statuit, sed nobis
 potius qui ei cervicem subiectam habemus.
 Recte ais; verba laudo. Ergo Deus neces-
 sitate simul et lege caret. Cur itaque Chri-
 stum insimulas, misereri volentem, et ali-
 cuius vitam salvare? Quin adeo si sabbati
 ipsam legem vestigare velimus, misericor-
 diae causa a Deo praescriptam comperie-
 mus. Otiari enim sabbato mandavit, nul-
 lumque omnino laborem attingere, immo
 et ipsis ratione carentibus bestiis requiem
 concedere. Edixit enim: ut nimirum re-
 quiescat famulus tuus ac famula, bos tuus
 ac iumentum tuum, et tui iuris animal
 quodlibet. Iam qui bovis et reliquorum
 animalium miseretur, quid ni sabbato et-
 iam miseretur hominis gravi et insana-
 bili infirmitate correpti?

Ipsi autem recordia repleti sunt.

Non tibi satis est ad fidem miraculum?
 Vides agentem quae Deum decent, super-
 naque potestate infirmos sanantem, et ta-
 men livoris et invidiae filium parturis ho-
 micidium?

Exiit in montem orare.

Omnia ad nostram aedificationem, at-
 que ad credentium ei utilitatem Christus
 operabatur: et spiritalis vitae imaginem
 quodammodo res suas proponens, veros
 volebat efficere adoratores. Videamus igitur
 in Christi operibus, tamquam in ima-
 gine ac typo, quemadmodum nos oporteat
 Deum orare. Clam videlicet et in abscondi-
 to, atque inspectante nemine, oportet orare.
 Namque hoc innuit solitarius in montem
 secessus, et Iesu tamquam in vacatione
 oratio: quam rem ipse verbis quoque nos
 docuit: tu autem quum oraveris, ingredi
 cubiculum tuum. Nam sine iactantia, san-
 ctasque manus extollentes orare opus est;
 ita ut mens tamquam in verticem aliquem
 ad Dei contemplationem conscendat, seque
 tumultu omni subtrahat, atque a munda-

nis curis aufugiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum infirma pusillanimitate, sed fortiter potius atque studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim, quod non solum oraverit Christus, sed quod orando pernoctaverit.

Fortasse autem veritatis hostis haec nos dicentes non patietur. Ait enim: orat Iesus et a patre petit, quae ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitis et consubstantiallem patri, et ei per omnia aequalem, nulla re differentem? Nam sine controversia, quod minus est, a potiore benedicitur. Maior porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxiae subversores, quam re indigere filium existiment? Quid item, tamquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat verum, vita suapte natura, et vivificans, virtutum dominus, sapientia, iustitia, creator omnium rerum et auctor, creaturae cuilibet superior, rex universalis, caeli terraeque dispensator, omnis boni una cum Deo pater dator. Atque id a Paulo discas quibusdam scribente: gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et domino Iesu Christo. Is in supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quae Deum patrem decet, substantialiter heres. Aiebat igitur ipsi: mea omnia, tua sunt; et tua, mea; et clarificatus sum in eis. Iam qui omnia habet quae Dei patris sunt propria, quid praeterea requirat? Quod si rem aliquam reapse desiderat, idque hi vere dici aiunt, nihil iam vetat dicere, patrem ipsum rei alicuius inopia laborare. Nam si cuncta filii, sunt aequae patris; re autem aliqua destituitur filius; id ipsum pater quoque experietur. Huius enim propria sunt omnia quae filius habet. Atqui pater reapse perfectissimus est, nulla re Deo digna re bona eget: sequitur ergo ut etiam filius perfe-

χοντος ἢ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δεῖ ἢ τοῦτο δοῦναι, οὔτε ἀψικόρως, οὔτε ἀδρανῆ ἔχοντας ὀλιγοψυχίαν· ἐντόνως ἢ μάλλον, καὶ ἐν απειδίῃ, καὶ ἐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονήν· ἀκήκοας γὰρ ὅτι ἐχ' ἀπλῶς κῆρυγμα Χειρὸς, ἀλλ' ὅτι καὶ διεκκυκτέροισι τοῦτο δοῦναι.

Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἴσως ὁ τ' ἀληθείας ἐχθρὸς ταῦτα λεγόντων ἡμῶν· φησὶ γάρ· προσεύχεται καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀπερ οὐκ ἔχ'· πῶς οὖν ἔτι πατὴρ καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ ἴσον τὸ καὶ πάντα, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀπεικόντα; χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἑλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· μέζων δὲ πάντως ὁ διδούς, τῷ ὡσαύκαλόντος τί λαβεῖν (1)· ἐκέν. ἐκείνο καὶ πρό γε τοῦ ἄλλων διδασκείτωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ ὁρθὰ διὰσφύροντες, τίνα εἶναι νομίζουσιν ἐπιθεῖν τῷ υἱόν; τί ἢ ὡς οὐκ ἔχων ἐξήται λαβεῖν; φῶς ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, ζωὴ καὶ φύσιν, καὶ ζωοποιός, καὶ τῶν δυνάμεων κύριος, σοφία καὶ δικαιοσύνη, κτίσις καὶ δημιουργός τοῦ ὅλων, πάντος ἐπέκενα γήκτου, βασιλεὺς τοῦ ὅλων, ταμίας οὐρανοῦ καὶ γῆς, δοτὴρ ἀγαθοῦ πάντος ὁμοῦ τῷ θεῷ ὡς πατρί· καὶ τοῦτο μαθήσῃ γεγραφότος τισὶ τοῦ μακαρίου Παύλου*, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῖς ἀνωτάτω θρόνοις ἐμπρέπει, δοξολογεῖται παρὰ πάσης κτίσεως λογικῆς· οὐκ ἔν ἁπάντων ἐστὶ τὸ θεοῦ καὶ πατρὸς θεοπρεπῶν ἀξιομάτων οὐσιωδῶς κληρονόμος· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτόν·* ὡς πάντα τὰ ἐμά, σὰ ἔστι· καὶ τὰ σὰ, ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς· ὁ ἢ πάντα ἔχων ἴδια τὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, τίνα ἔτι λείπεται; εἰ ἢ ὅλος λείπεται τινος, καὶ τοῦτο εἶναι φασὶν ἀληθεῖς, οὐδὲν ἔστι τὸ κωλύον εἰπεῖν, ὅτι αὐτὸς ὁ πατήρ ἐν χρείᾳ καθέστηκεν τινων· εἰ γὰρ πάντα τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πατρὸς ἔστι, λείπεται δὲ τινος ὁ υἱός, τοιοῦτος ἄρα ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ· αὐτοῦ γὰρ ἔστι πάντα τὰ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ἐστὶ παντέλεος ὁ πατήρ, δεῖται δὲ ἑλως οὐδεὶς τοῦ θεοπρεπῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντέλεος ὁ υἱός, ὡς πάντα ἔχων τὰ τοῦ

Ibidem.

* Rom. 1. 7.

* 1oh. XVII. 19

(1) Hanc esse Arianorum obiectionem patet.

παῖδες, εἰκὼν ἔστι ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐν ᾧ τῷ χαρακτήρι φαίνεται πάντως τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτότυπῳ πάντως ὁ χαρακτήρ· καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους.

Ibidem.

Φασὶ ἡ καὶ οἱ ἱεροὶ Νεστορίαι κενοφωνίαις συνηρασμένοι, ὡς ἀνάρμοστον ἢ παντὶ ὡς θεῷ καὶ φύσιν ὄντι τῷ υἱῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει ἡ μάλλον ἀνθρώπῳ τῷ καὶ σιμάφῃαν αὐτῷ συναφέντι, τῆς τῷ ἐκ σπέρματος Δαβίδ· αὐτὸς ἔν ἄρα ἦν, ὁ τὴν εὐχὴν ἀνατίκτων· τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐξῆλθεν; ἡγνοήσατε παντὶ ὡς τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς μονογενῆς τὸ μυστήριον· μνημονεύσατε λέγοντος τῆς μακαρίας εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου· καὶ ὁ λόγος, σὰρξ ἐγένετο· καὶ τῆς ἡμῶν ὁ πάνσοφος Παῦλος * ἐμφανὲς κατέστησε, λέγων περὶ αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ περὶ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὡφελεῖ· καὶ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸ θεόν, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι τὰ ἀμάρτια· τῆς λαοῦ· ἀνθ' ὅτε δὴ οὖν τὸ γινώσκοντα μὲν θεοῦ ὡς, ὡς λόγον ἐκ τῆς Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἐαυτὸν ἢ καθέντα πρὸς κένωσιν, καὶ πρὸς ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς, διὰ τῆς γνέσθαι κατὰ ἡμᾶς, ὁμοιωθῆναι τε καὶ πάντα τοῖς ἐπὶ τῇ γῆς, δίχα μόνως ἀμάρτιας, τῆς ἀνθρωπότητος ἐκπέμπεται μέζων· ἡ γὰρ γέγονε κατὰ ἡμᾶς, ἐκ πολλῆς ἁγανῆς ἡμερότητας καὶ φιλανθρωπίας, οὐκ ἀπαξιοῖ τὰ ἀνθρώπινα· τύπος ἡμεῖς τῆς εἰς λῆξιν ἐπιχειρίας ποιοῦμενος τὰ κατὰ ἐαυτόν· ἵνα, ὡς ἔφην, τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ κατακολουθεῖν σωθῶμεν (1).

* Hebr. II. 16.

v. 13. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα κ. τ. λ.

A. f. 93. b.
B. f. 63.
C. f. 13. b.

Διανυκτερεύσας εἰς προσδοχὴν ὁ κύριος ἡμεῖς Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἀρρήτως τε καὶ ἀφανοῦτως, καὶ ὡς μόνος οἶδεν αὐτός, τὰς πρὸς γε τὸν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν δαξάμενος ποιοῦν, καὶ τύπον ἡμῶν σωτηρίως

ctissimus sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago ac figura substantiae illius. Porro in figura prorsus agnoscitur prototypon, vicissimque in prototypo figura. Atque haec contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorii nova doctrina se abripi siverunt, aiunt prorsus non convenire ut filius qui est suapte natura Deus oret: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio fiebat. Iam quid ad haec dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistae Iohannis dicentis: et Verbum caro factum est. Quam rem sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens: non enim angelos, sed Abrahami semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari; ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet: proptereaque natum illum quidem divinitus, utpote Dei patris Verbum, semet ad exinanitionem demisisse ad nostram usque fraternitatem, nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana humili conditione processisse. Nam quia factus est tamquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non dedignatur; typum nobis summae mansuetudinis praebens se ipsum, ut vestigia eius sectari studeamus.

Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis etc.

Postquam tota nocte perseveraverat orans dominus noster Iesus Christus, et ineffabili incomprehensibilique ratione, quam solus ipse novit, cum caelesti patre Deo collocutus fuerat, exemplar nobis rei

(1) Post hoc lautum Cyrilli fragmentum, in cod. H. folio extremo 295. haec sunt. Τέλος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τευχῶν τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γεγονυῖαν παρὰ Νικητᾶ διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ διδασκάλου, τοῦ Σεργίου: *Explicit primus ex quatuor tomis explanationum in sanctum Lucae evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnae Dei ecclesiae diaconus et magister, Serrarum detude episcopus.* At in magno codice A. sunt etiam reliqui tomi tres.

salutaris se ipsum exhibens; docuit enim quomodo oporteat recte inculpatèque preces facere; descendit de monte, et mundi sacerdotes designat. Ait enim illis: vos estis lux mundi. Huius apostolorum sanctorum electionis beatus quoque David meminit dicens veluti ad Christum: constitues eos principes super omnem terram: memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione. Certe dum adhuc in corporibus versabantur, memores gloriae Christi erant, et civitatibus atque regionibus sacramentum eius praedicabant. Postquam autem ad supernas vocati fuerunt stationes, nihilo adhuc minus de ipso nobis loquuntur, per suas sapientissimas quas de eodem exararunt scripturas. Et illi quidem secundum legem mosaicam electi sacerdotes, Aaron et socii eius, sacris decoris vestibus exterius ornabantur: at divi discipuli spiritualibus donis fulgentes, evangelicorum oraculorum ministerio deputantur. Dictum quippe illis est: infirmos curate, daemonia eiците, leprosos mundate, mortuos resuscitate. Reapse Christi virtute instructi, universum orbem stupore adfecerunt. Verumtamen spectata summam evangelistae sedulitatem. Non enim simpliciter dixit electos fuisse apostolos, sed nomina-

πράγματος ἑαυτὸν ᾠδαθεῖς· ἐδίδαξε γὰρ τίνα τρόπον ὁρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως χρησιμεῖται τὰς προσδύχας, κατέσιν ἐν τῇ ὁρῃ, καὶ ὅτι οἰκουμένης μυσαγωγούς ἀναδείκνυσιν (1). ἔφη γὰρ πρὸς αὐτούς· * ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τῆς κόσμου· ταύτης ἡ τῆς αἰῶνος ἀποσφύλων προβολῆς μνημονεύει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς Χειρὸν· * καταστήσεις αὐτῶν ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, μνησθήσονται τῷ ὀνόματί σου ἐν πάσῃ γῆν καὶ γῆν καὶ γῆν· καὶ μὲν γὰρ ὄντες ἐν σώματι, ἐμνημόνουν τῆς δόξης Χειροῦ, πόλεσί τε καὶ χώραις τὸ αὐτοῦ λαλοῦντες μυσηῖον· ὡς ὅτι πρὸς τὰς ἄνω κέκληνται μονάς, οὐδὲν ἦτον ἡμῖν καὶ οὕτω διαλέγονται περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ πανσόφως συγγραφεὶς ἡς πεποιήνται περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν καὶ Μωϋσέως νόμον χρηρονομήντες ἐρεργαῖοι, Ἰακώβου δηλονότι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἱεροπρεπέσιν ἐσθήμασιν αἰσθητικῶς κατεκαλλύοντο· οἱ δὲ γε θεωρεῖσιν μαθηταὶ, χαρίσμασι τοῖς πνευματικαῖς διακρίνοντες, τῇ εὐαγγελικῇ θεασισμάτων τῇ διακρίσει ἐνεχερίζοντο· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτούς· * ἀσθενούντας θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγείρετε· καὶ γὰρ καὶ Χριστοῦ φοροῦντες δύναμιν, κατέπληττον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· πλὴν ὅρα τὸ εἰς ἄκρον νῆψιν τῇ εὐαγγελιστῇ· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀναδεικνύειν τῇ αἰῶνι ἀπο-

* Matth. V. 11.
A. f. 94.

* Ps. XLIV. 17.

* Matth. X. 8.

(1) Ad hunc locum in codice B. p. 63, et in cod. G. f. 14. anonymus interpres subsequens scholion scribit, testimonium praebens commentariis Cyrilli non in Lucam tantummodo verum etiam in Matthaeum. (Et quidem Cyrilli in Matthaeum locus heic appellatus, adhuc desideratur. Namque ad Matth. IV. 18. seqq. ubi de apostolorum designatione agitur, nihil habent cyrillianum catenae Possini atque Corderii.) Sic ergo hoc loco anonymus vaticanus. Ζήτει τοὺς λόγους τῆς δωδεκαριθμοῦ τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ 19 κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου τοῦ παρόντος εὐαγγελιστοῦ, ἐνθα ὁ Χριστὸς λαβὼν τὸ βιβλίον Ἰσαΐου τοῦ προφήτου ἀνέγνω· εὐρήσεις γὰρ ἐκεῖ ἐρμηνείαν θαυμαστήν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἣν ποιεῖται εἰς τὸ κηρύττειν ἐν αὐτῷ κυρίου δεκτόν· ὡσαύτως καὶ ἐν 18 κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ τούτου εὐαγγελιστοῦ· ἰστέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν δώδεκα βοῶν, τῶν βασταζόντων τὴν ὑπὸ Σολομῶντος κατασκευασθεῖσαν θάλασσαν, ὁ τῶν ἀποστόλων ὀρίζεται ἀριθμός· καὶ γὰρ ἀνά τρεῖς ἐκ τεσσάρων μερῶν ταύτην βασταζόντες τὴν τῆς ἀγίας τριάδος κήρυκα, καὶ τὴν δι' αὐτῶν τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ἐκπομπὴν εἰς τὰ τέσσαρα τῆς γῆς πέρατα· καὶ γὰρ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ἡ νοτιῇ τοῦ βαπτίσματος θάλασσα, ἡ ἀποκαθαίρουσα τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν, ἡ ἐκ τοῦ νοτοῦ συστάσα Σολομῶντος, εἰκονίζεται. Quare quae late dicuntur de duodecim apostolorum electione in XIX. capitulo (IV. 18.) evangelii secundum Matthaeum, et circa medium septimi capituli (IV. 17.) praesentis evangelistae, ubi Christus captum manibus Isaiae librum legit. Illic enim invenies sancti Cyrilli miram explanationem, quam facit verborum « praedicare annum Domini acceptabilem. » Similiter etiam in XXXIV. capitulo huius ipsius evangelistae. Sciendum porro est, iuxta exemplum duodecim boum, qui fabricatum a Salomone mare gestabant, duodecim apostolorum definiri numerum. Nam terni in quatuor ducti, sanctae Trinitatis tulerunt praedicationem, quatuorque evangeliorum per ipsos in quatuor mundi partes gestatio fuit. Et quidem mari illo, intellectualis baptismi mare, quod mundum peccatis purgat, et a spiritali Salomone constitutum fuit, figuratur. Recole dicta p. 158. n. 1.

σόλκας φησὶν, ὀνομασιῇ ἢ μάλλον ἐπενηνεγ-
μένης αὐτοῖς καὶ τῷ τῷ προτέρων μνήμης, ἵνα
μή τις ἐαυτὸν ἐγχεῖναι τολμήσῃ τῷ χορῷ
τῷ ὑπεραλεγμένων· ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν· *
οὐχ' ἐαυτῷ τίς λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ
καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ γοῦν ὀνομασιῇ
τῷ ἁγίῳ ἀποστόλων κεκλημένων εἰς τὸ μέγα
τοῦτο καὶ λαμβάνον ἀξίωμα, πρὸς τοῦτο τι-
νὲς καθίσταντο καὶ καιροῦ ἀπονοίας καὶ θρά-
σους, ὡς ἀποστόλους ἐαυτοὺς ὀνομάσαι Χρι-
στοῦ, ἐκ τιμὴν ἀρπάσαι τὴν οὐκ ἐκνεμηθεῖ-
σαν αὐτοῖς· τούτων οἱ Θεωπέσιοι μαθηταί,
πεποιήσινται μνήμῃ· φασὶ γάρ· * οἱ τοῖστοι
ψευδοπόστολοι, ἐρίεται δόλιοι, μετασχη-
ματιζόμενοι εἰς ἁγέλης δικαιοσύνης (1)· καὶ
οὐ θαῦμα· αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς, μετασχη-
ματίζεται εἰς ἁγγελον φωτός· οὐ μέγα οὖν,
εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζον-
ται εἰς ἁγέλης δικαιοσύνης· οὐδένα τοίνυν
ἴσμεν ἡμεῖς ἢ ἀποδεχόμεθα, πλὴν ὅτι
μόνης οὖν διὰ τῶν ἐυαγγελικῶν γραμμάτων
ὀνομασμένοι, καὶ τῷ μετ' ἐκείνους ἀναδεχ-
μένον, τὸ σωφώτατον Παῦλον· ὃ καὶ αὐτὸς ὁ
σωτὴρ μεμαρτύρηκε λέγων *, ὅτι σκεῖτο
ἐκλογῆς ἐς μέν μοι οὖν τῷ βασιλεύσει τὸ ὄνομα
καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν.

Τούτους (2) προανέπτυκε μὲν ὁ νόμος,
προεκήρυξαν ἢ καὶ προφήται· γέγραπται ἔστιν
ἐν Μωσαϊκῷ βιβλίῳ· * ἐλάψθε σεμίδαλιν,
καὶ ποιήσετε αὐτήν, δώδεκα ἄρτους· καὶ ὀπιθί-
σεται αὐτοῖς, δύο θέματα, ἐπὶ τῷ ξάψεζαν
τὴν καθάραν, ἑναντι κυρίου· καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ
τὸ θέμα λίβανον καὶ ἄλας· καὶ ἔσονται εἰς ἄρ-
τους, εἰς ἀνάμνησιν προσκείμενα τῷ κυρίῳ·
ἄρτος μὲν γὰρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατήχθων, καὶ
ζωὴν δίδους τῷ κόσμῳ, τίς ἄν ἕτερος εἴη
παρὰ τὸν ὅλον σωτῆρα Χριστόν; καὶ μίμη-
σιν ἢ τῷ πρὸς αὐτόν, ἄρτοι κέκληνται καὶ οἱ
μακάριοι μαθηταί· μέτοχοι γὰρ γεγονότες
τῷ ζέοντος ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον, ζέουσι

tim intulit primorum horum mentionem;
ne quis forte se ipsum adscribere auderet
electorum choro. Namque ut Paulus ait:
nemo sumit sibi honorem, sed qui a Deo
vocatur. Age vero quamquam sancti apo-
stoli ad hanc magnam splendidamque dig-
nitatem vocati nominatim fuerunt, nihilo-
minus per tempora quidam homines tan-
tam sibi insaniam audaciamque sumpse-
runt, ut se Christi apostolos nominarint,
honoremque minime sibi concessum arri-
puerint. Hos divi discipuli commemora-
runt dicentes: eiusmodi pseudoapostoli,
operarii subdoli, in angelos iustitiae se-
met transfigurantes. Nec mirum; namque
et ipse Satanas transfigurat se in angelum
lucis: ergo magni non est aestimandum si
ministri quoque eius in angelos iustitiae
se transformant. Neminem itaque nos
agnoscimus aut recipimus, nisi solos il-
los in evangelicis litteris nominatos, et il-
lum post eos electum sapientissimum Pau-
lum; cui et ipse Servator testimonium de-
dit dicens: quia mihi vas electionis est,
ut portet nomen meum coram omnibus
gentibus.

Hos (apostolos) lex portendebat, prae-
dixerunt etiam prophetae. Scriptum est
enim in mosaica lege: et accipietis similam,
ex eaque duodecim conficietis panes; et im-
ponetis ex eis duos missus (seu proposi-
tiones) in mensa munda ante Dominum:
et super re proposita thus ponetis et sal:
eruntque hi panes memorialis instar pro-
positi Domino. Certe panis de caelo de-
scendens, vitamque mundo suppeditans,
quinam erit alius nisi omnium servator
Christus? Porro ad huius imitationem pa-
nes appellantur etiam beati discipuli: qui
participes effecti eius a quo nos ad aeter-

(1) Sacer textus gr. et lat. in apostolos Christi. Ergo heic mendum potius videtur, praesertim quia postea repetitur in angelos iustitiae.

(2) Totus qui sequitur tractus usque ad verba προσκόμισαν τῷ θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανόν, dicitur in codd. A. et H. sumptus ex homilia, Cyrilli scilicet, quia praecedens textus Cyrilli est. Quum autem hic ipse tractus promissus fuerit a Cyrillo superius in hoc commentario p. 185, sequitur rursus ut omnino ex homilia Cyrilli sit. Porro Cyrilli ss. bibliorum explanationes concionatorio more saepe dictas fuisse constat atque conscriptas; ut usuvenit etiam apud Latinos, puta Augustinum, et alios.

* Hebr. V. 4.

* II. Cor. XI. 13.

* Act. IX. 15.

A. I. 91.
H. I. 203.

* Lev. XXIV. 5.

nam vitam nutrimur, ipsi quoque scripturis suis alunt esurientes sitientesque iustitiam. Sicuti etiam quum lux vera Servator esset, lucem appellavit etiam discipulos, vos enim estis inquit lux mundi; sic et ipse quum panis vitae sit, discipulis suis concessit, ut panis instar esse crederentur. Iam tu mecum considera legis sollertiam: superponetis, inquit, panibus thus et sal. Quippe thus boni odoris symbolum est, sal autem sapientiae ac mentis: quae ambo apprime sanctis apostolis inerant. Nam beneolens erat vita ipsorum, ita ut dicerent: Christi bonus odor sumus Deo. Erant praeterea valde prudentes. Audio item prophetam Davidem in psalmis de ipsis dicentem: ibi Benjamin in mentis excessu: principes Iudae duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalimi. Etenim ex omni prope Israhelis tribu delecti fuerunt beati discipuli, erantque lumina universi mundi, et vitae verbum continebant. Quodque mirum est, splendidam quidem eloquentiam habent ethnicorum sapientes, politique admodum dicunt; verum Servatoris nostri discipuli opifices erant et nautae ac piscatores, absque orationis pompa, sine verborum selectorum copia. Sed etsi sermone rudes, scientia tamen divites. Ecce enim iam tacent ethnicorum litterae, et vocabulorum defluxit ornatus; praevalet autem in universo terrarum orbe evangelicae praedicationis vis. Huius rei meminit Deus etiam ore Hieremiae loquens de communi hoste Satana: vae, qui non sua multiplicat, et qui clavum suum graviter figit! Nam statim exsurgent qui eum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, qui te diripient. Cunctos videlicet in mundo homines, licet in aere suo non haberet, collegerat ad se Satanas, suosque adoratores effecerat, clavo suo graviter fixo. Sed enim evigilarunt qui eius vasa diriperent. Nam-

καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων τοῦ παντῶντας καὶ διψῶντας καὶ δικαιοσύνην ὡς περὶ φῶς ὑπάρχων τὸ ἀληθινὸν ὁ σωτὴρ, φῶς ὠνόμασε καὶ τοὺς μαθητάς. * ὑμεῖς γὰρ ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, οὕτως καὶ αὐτὸς ὢν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ἐχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, τὸ ἐν τάξει νοεῖσθαι τῶν ἄρτων· καὶ μοι βλέπετε νόμον * τὸ εὐτεχνές· ἐπιθήσετε γὰρ φησὶν ἐπὶ τοῦ ἄρτους λίβανον καὶ ἄλας· καὶ ὁ μὲν λίβανος εὐωδίας ἐστὶ σύμβολον· οἱ δὲ ἄλας (1), σωτήσεως καὶ φρενῶν· ἐνυπὶρχον δὲ ἄκρως ἀμφοτέρω τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· εὐωδίας γὰρ ἦν ὁ βίος αὐτοῖς· καὶ γοῶν ἔφασκον *, ὅτι Χρὶς εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ· ἦσαν δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ πανσύνετοι· ἀκούω δὲ καὶ τῶν προφήτων Δαβὶδ ψάλλοντός τε καὶ λέγοντος περὶ αὐτῶν *, ὅτι Βενιαμὴν ἐν ἐκστάσει ἄρχοντες Ἰουδα ἡγεμόνες αὐτῶν, ἄρχοντες Ζαβουλῶν, ἄρχοντες Νεφθαλίμ· σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀπάσης φυλῆς τῆς Ἰσραὴλ, ἀπόλεκτοι γεγονόσιν οἱ μακάριοι μαθηταί· καὶ φωστῆρες ἦσαν οἰκουμενικοὶ, λόγον ζωῆς ἐπίσχοντες· καὶ τό γε παράδοξον· εὐγλωττίαν μὲν γὰρ ἔχουσι λαμπράν οἱ τῶν ἐλλήνων σοφοί, καὶ εὐσομοῦσιν ἄγαν· οἱ δὲ γε τῶν σωτῆρος ἡμετέρων μαθηταί, ἄνθρωποι γεγονόσιν χειροτέχναι, καὶ θαλασσοπόροι, καὶ ἰχθυοβῆται, οὐ κόμπων ἔχοντες λόγων, οὐ λέξεων εὐπορίαν δεδοκιμασμένων· ἀλλ' ἰδιῶται μὲν τῷ λόγῳ, πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει· καὶ σεσίγηται μὲν τὰ ἐλλήνων γράμματα, καὶ ἡ τῶν λέξεων εὐκομμία· κατακρατεῖ δὲ τὸ ὑπὸ οὐρανὸν τὸ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις· τούτων διαμνησται Θεὸς καὶ διὰ φωνῆς Ἱερემίας (2), λέγων περὶ πάντων ἐχθροῦ, φημὶ δὴ τῷ σατανᾷ· καὶ, ὁ πλεθύνων αὐτῷ τὰ ἐκ ὄντα αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸ κλοιὸν αὐτοῦ σιβαρῶς· ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διασπαρὴν αὐτοῖς ὁ πᾶντας μὲν τοῦ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπου οὐκ ὄντος αὐτοῦ, σωτήρα καὶ ὁ σατανᾶς, καὶ ἰδίως ἀπέφηνε προσκυνητὰς, καταβαρύνων αὐτοῦ τὸ κλοιόν· ἀλλ' ἐξένη-

* Matth. V. 14.

* H. Cor. II. 15.

* Ps. LXXVII. 28.

(1) Ita est in codd. Et sic latine sal tum neutrius generis est tum etiam masculini.

(2) Immo dicendum est Habacuc II. 6. Paria menda nos arguimus in secundo nostro S. Cyrilli volumine pagg. lat. 37. 157. 206.

φαν οἱ διαρπαζόντες αὐτοῦ τὰ σκεῖη· ἐθή-
ρωσε γὰρ τὸ ἀποσολικῆς μυσαγωγίας τὸ
δίκτυον ἅπαντας ὧν πεπλανημένους, καὶ
προσεκόμισαν τῷ Θεῷ τὸ ὑπὸ οὐρανόν.

1. 17. Ἐστὴ ἐπὶ τόπου πεδινοῦ, καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ,
καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ.

A. f. 94. b.

* III. Reg.
XV III. 21.

Ἄθροε δὴ μοι τὴν χαροτονίαν τὴν ἐξόπων, καὶ
γὰρ ἐν τῷ δαβύσῳ ἐλθὼν ἡθόως πεπράχθαι
φασὶν αὐτὸς ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστής, σω-
αγηνγεμένων ἢ μᾶλλον πολλῶν μαθητῶν
ὄχλος τε πολλὸς ἐξ ἁπάσης τῆς Ἰουδαίας, καὶ
ἐκ τῆς παλαιᾶς Τύρου καὶ Σιδωνος.
οὗτοι ἢ ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἦγεν ἐπ' ἀμ-
φοτέραις τῇ ἰγνύαις χωλεύοντες*, καὶ τιμῆ-
τες μὲν ἐκ μέρους τὰ τῆς Ἰουδαίας ἔθνη, τῇ γε
μὴν τῇ εἰδωλολατρίας αἰτιαμάτων οὐκ εἰσ-
άπαν ἀποφοιτήσαντες· πεπρακται τοίνυν ἡ
χαροτονία, τούτων πάντων παρόντων, καὶ
ἐφ' ἅπασαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν τέθνηται μυσα-
γωγία· ὁ δὲ καὶ πεπράχασιν, καλοῦντες μὲν
Ἰουδαίους ἐκ νομικῆς λατρείας, ὧν δὲ γε τῇ
δαιμονίων θεραπόντας ἐκ πλάνης ἑλληνι-
κῆς, εἰς τὴν ἀληθείας ἐπίγνωσιν· ἀναδείξας
ἢ ὧν ἡγίους ἀποστόλους, πλείων ὅσων καὶ
ἀξιαγάσων σημείων γέγονεν ἀποτελεσθῆς,
δαιμονίοις ἐπιπλήττων, ἀνιάτων ἀρρώστη-
μάτων ἐλευθερῶν ὧν προσιόντας αὐτῷ, καὶ
θεοπροφασίᾳ ἀποφαίνων τὸ αὐτοῦ δύνα-
μιν· ἵνα εἰδεῖεν οἱ ἐπ' αὐτῷ συνδεδραμνηκό-
τες Ἰουδαῖοι τε καὶ οἱ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς χώρας,
ὅτι τετίμηνται τῷ τῆς ἀποσολικῆς ἀξιώματι
παρὰ Χριστοῦ, καὶ οὐχ' ἐνδὸς ὄντος τῆς κατ'
ἡμᾶς ἀνθρώπων κοινοῦ, Θεοῦ ἢ μᾶλλον ὡς
ἐνανθρωπήσαντος λόγου, καὶ τὴν ἰδίαν σώζοντος
δόξαν· δύναμις γὰρ παρ' αὐτῷ ἐξήρχετο,
καὶ ἰᾶτο πάντας·* οὐ γὰρ ἰσχὺν ἐδανείζετο
τὴν παρ' ἑτέρας Χειρὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὡς φύσις
θεὸς, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνεσιν
ἐκπέμπων δύναμιν, ἰᾶτο πάντας· εἰ ἢ βέ-
βαια καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἀποσολικῆς μαθεῖν
ὀνομάτων, ἴσθι ὅτι Πέτρος μὲν ἐρμηνεύεται,
ἐπιλύων ἢ ἐπιγίνεσθαι· Ἀνδρέας ἢ, δύναμις εὐ-
αγγελιστής, ἢ ἀποκεκινός· Ἰάκωβος, πτε-
ρυστής· Ἰωάννης, κυρίως χάρις· Ματ-

* Luc. VI. 19.
C. f. 118.

que apostolici magisterii rete cunctos er-
rore vagantes cepit, atque ita universus
orbis ad Deum est conversus.

Stetit in loco campestri, et turba discipulorum eius,
et multitudo copiosa plebis.

Animadvertite sis electionis rationem;
non enim clam neque latenter rem actam
dicit sapientissimus evangelista, sed con-
gregatis potius multis discipulis, magno-
que plebis numero ex universa Iudaeorum
regione, et ex maritima Tyri ac Sidonis.
Hi porro idololatrae erant, sive in utram-
que partem claudicantes; Iudaeorum nem-
pe ritus partim reverentes, neque tamen
idololatriae crimen satis omittentes. Per-
acta fuit igitur electio, cunctis his adstan-
tibus, et universo orbi dati sunt sacri ma-
gistri: quod reapse munus gesserunt, Iu-
daeos a legali cultu vocantes, daemonum
vero cultores ab ethnico errore, ad veri-
tatis notitiam. Iam vero sanctis deputatis
apostolis, plurima ac mira coepit miracula
patrare, daemones increpans, insanabili-
bus mortis ad se accedentes liberans, suam-
que Deo convenientissimam demonstrans
potentiam; ut Iudaei accurrentes cogno-
scerent, nec non idololatricarum terrarum
incolae, honoratos illos fuisse apostolatus
dignitate a Christo, non tamquam uno ex
nobis communi homine, sed Deo potius
incarnato Verbo, qui maiestatem suam
conservabat. Etenim virtus de illo exibat,
et sanabat omnes. Non enim vires ab alio
mutuabatur Christus, sed ipse naturaliter
Deus, etsi caro factus, vim suam aegris in-
spirans, cunctos sanabat. Quod si vis apo-
stolicorum quoque interpretationem nomi-
num cognoscere, sic habeto. Petrus inter-
pretatur solvens aut cognoscens. Andreas
vis decora, vel respondens. Iacobus, la-
boris supplantator. Iohannes, Dei gratia.
Matthaeus, donatus. Philippus, os ma-
nuum (1), vel lampadis os. Barptolemaeus,

(1) Mendose in D. Thomae catena: *Philippus*, os magnum; nam graece est χειρῶν. Mendum hoc certe
extat in tribus, quas inspexi, thomisticae catenae editionibus, Romae 1470, Parisiis 1546, Venetiis 1746.

filius aquas suspendens. Thomas abyssus vel gemellus. Iacobus Alphaei, supplantatio vitae incedentis. Iudas, confessio. Simon, obedientia (1).

Beati pauperes.

Igitur ad evangelicae vitae novitatem post electionem suos erudiens discipulos Servator, sic loquitur. Quosnam vero pauperes sermone designet, cognoscere necesse est. Namque apud Matthaeum, beatos futuros ait pauperes spiritu, atque ipsorum fore regnum caelorum; ut pauperem spiritu illum esse intelligamus, qui sit modestus, et limitatum veluti animum gerat: est enim hic praeclarus et Deo spectabilis vir. Quare et per quemdam sanctorum prophetarum ait: super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et sermones meos trementem? Ait etiam propheta David: cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Immo et ipse Servator: discite a me, inquit, quia mitis sum et humilis corde. Verumtamen in proposita nuper nobis lectione, beati fore dicuntur pauperes, sine illo additamento, « spiritu. » Sic autem loquuntur evangelistae, haud invicem adversantes, sed narrationem saepe inter se dispertientes. Modo enim iisdem capitulis iuncti incedunt; modo autem partem ab uno praetermissam alius suis scriptis supplet, ne quid necessarium vel utile Christi fideles latere possit. Videtur ergo hoc loco pauperes dicere illos qui lucri amorem cohibent, et moribus sunt minime avaris. Itaque sapientissimus Paulus optimae nobis doctrinae magister apparet dum ait: mores sine avaritia, contenti praesentibus. Addebat praeterea: habentes escas et indumenta, his contenti erimus. Apprime scilicet oportebat, quia salutare et evangelicam doctri-

θαῖος, δεδωρημένος· Φίλιππος, σόμα χειρῶν, ἢ σόμα λαμπάδος· Βαρθολομαῖος (2), υἱὸς κρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, ἄβυσσος, ἢ διδυμύς· Ἰάκωβος Ἀλφαῖς, πτερινισμὸς βαδίσσεως ζωῆς· Ἰούδας, ἔξομολόγησις· καὶ Σίμων, ὑπακοή.

Μακάριοι οἱ πτωχοί.

Εἰς καινότητα μὲν οὖν ζωῆς εὐαγγελικῆς καὶ πᾶν χαροτόνιον καταρρύθμιζον ὁ αὐτὸς μαθητὰς ὁ σωτὴρ, ταῦτα φησί· περὶ ποίων ἢ ἄρα πτωχῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν· ἐν μὲν γὰρ τῷ καὶ Matthaeum *. μακαρίες ἔσεσθαι φησὶ ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ οὐρανῶν· ἵνα νοῶμεν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸ μετρίοφρονον καὶ συνεσταλμένον ὡς περ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοζήλωτος ἢ ὁ τοιοῦτος καὶ θεῷ γινώριμος· καὶ γοῦν ἔφη δι' ἐνὸς τοῦ ἁγίων προφητῶν *. ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τῷ ταπεινῷ καὶ ἡσύχιον καὶ ἐξέμοντά με ὁ λόγος; ἔφη ἢ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ *. ὅτι καρδίαν συντέτριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξεδενώσεται· καὶ μὲν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ *, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ φησὶν ὅτι πρᾶγμα εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσμασι, μακαρίες ἔσεσθαι φησὶ ὁ πτωχὸς, οὐ προσκεκμημένος τῷ πνεύματι· οὕτω δὲ φασὶν οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ἀλλήλοις ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ μετρίοι πολλὰς τὰ διηγήματα· καὶ ποτὲ μὲν διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζεσι κεφαλαίων, ποτὲ ἢ τὸ τῷ ἐνὶ ὧδραλαφθῆν, ἕτερον ταῖς ἰδίαις ἐντίθησι συγγραφαῖς· ἵνα μηδὲν ἀναγκαῖον εἰς ὄνησιν λαθεῖν δυνηθῇ ὁ πιστεύοντας εἰς Χριστόν· ὅμοιοι τούτοις πτωχοὺς ὀνομάζαν· ἐν τούτοις, ὁ φιλοκερδείας κρείττονας, καὶ τὸν φόβον ἔχοντας ἀφιλάργυρον· καὶ γοῦν, ὁ σόφωτα Παῦλος, ἀρίστων ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητὴς ἀναδείκνυται, λέγων *. ἀφιλάργυρος ὁ φόβος, ἀρκούμενος τοῖς παρῆσι· προσετίθει ἢ τούτοις, ὡς ἔχοντες ἢ ἀφροσύνας καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα· ἔδει

V. 50.

A. F. 95. b.
B. f. 63. b.
C. f. 118.

* Matth. V. 3.

* Is. LXVI. 2.

* Ps. L. 19

* Matth. XI. 29.

* Hebr. XIII. 5.

(1) Haec omnia nomina similiter fere explicata invenies in S. Hieronymi libro de nom. hebr.

(2) Ita est in cod., et sic in aliis quoque libris scribitur. Ceteroqui vera lectio videtur Βαρπτολεμαῖος, Ptolemaei filius.

ἡ δὲ αὖ τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας
αὐτοὺς δὲ γέλλειν κήρυγμα, ἀφιλόπολτον
ἔχον τὸ φρόνημα, καὶ εὐσχολον ἐπὶ τὰ κρείτ-
τω ἢ ὅτι θυμίαν. Οὐ πάντων ἡ γὰρ ἐν εὐπο-
ρίᾳ ὄντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων ἡ
ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρεῖματα τὸ πόθον κεκτη-
μένων· τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; οἱ μὲν δὲ τῶν κυρί-
ων φωνῆς ἀκούοντες λέγοντες· * μὴ θησαυρί-
σετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῇ γῆς κ. τ. λ.

γ. 11. 19. α. 1. 19.

α. 21.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε.

A. C. 97. B.
B. C. 64. D.
C. C. 14. D.

* Matth. V. 6.

Καὶ τοι πάλιν ἐν τῷ Ματθαίῳ φησί·
μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὸ δι-
καιосύνῃ, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· *
ἐνταῦθα ἡ δὲ πεινῶντας ἀπλῶς, μακα-
ρίους ἐσεῶς φησί· φαμέν οὖν ὅτι μέγα μὲν καὶ
ἐξαιρετικὸν τὸ πεινῆν καὶ διψῆν τὸ δικαιοσύνην,
τούτῃς καθάπερ τινος τροφῆς καὶ ποτοῦ
μεταποιεῖσθαι φιλεῖν τῷ εἰς εὐσέβειαν σπε-
δασμάτων· τοῦτο γὰρ ἡ δικαιοσύνη δηλοῖ·
ἢ ἢ καὶ τῷ ἀρτίως ἡμῖν εἰρημέναις ἐκδό-
σεσιν ἐπομένῃν ἀποφῆναι καὶ τὸ ἐν τούτοις
διάνοιαν, πάλιν ἐκεῖνο φαμέν· ἐμακάρισεν
ὁ σωτὴρ δὲ τὸ ἐθελούσιον ἀπαπῶντας πτω-
χείαν, ὑπὲρ γε τῆς καλῶς καὶ ἀφελασάσως τῆς
ἀποστολικῆς δὲ ἀνύσειν δρόμον· τῷ γὰρ μὴ
ἔχειν χρυσίον ἢ ἀργύριον ἐν τῇ ζῳαίᾳ, ἢ
δύο χιτῶνας, ἐπεται πάντως πλείστης ὅσης
αὐτοὺς ἀνασχέσει σκληραγωγίας, καὶ μόλις
αὐτοὺς εὐπορήσει τροφῆς φορτικῆς ἢ τῆτο
τοῖς ἐν πένει καὶ διωγμοῖς· ταύτῃ τοι καὶ μά-
λα εἰκότως ὁ καρδίας εἰδὼς, μικροψυχεῖν
οὐκ ἔα πρὸς τὰ ἐκ τῆς πτωχείας συμβαί-
νοντα· δὲ γὰρ νῦν πεινῶντας τῷ εἰς αὐτὸν
εὐσεβείας ἕνεκα, χορτασθήσεσθαι φησί (1)·
τούτῃς τοῖς δοθησομένοις ἐνζυφήσεσιν ἀπα-
ποῖς, νοητοῖς ἢ δηλονότι καὶ πνευματικοῖς.

α. 21.

Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε.

A. 1. 68. B.

Μακαρίζει δὲ κλαίοντας, καὶ φησὶν ὅτι
γελάσετε· κλαίειν ἢ φαμέν, οὐ δὲ ἀπλῶς
τὸ ἐξ ὀμμάτων καθιέντας δάκρυον, κοι-
νὸν γὰρ τοῦτο καὶ πᾶσι συμβαῖνον πιστοῖς
καὶ ἀπίστοις, εἴπερ τι γένοιτο τῷ εἰσθότων
καταλυπεῖν, ἐκείνους ἢ μάλλον δὲ τὴν ἰλα-

nam praedicaturi erant, animum divitia-
rum cupiditate vacuum habere, et alacre
rerum meliorum studium. Non omnes au-
tem in rerum copia versantes hic sermo
pulsat, sed illos tantum qui divitiarum
amore tenentur. Quinam porro hi sunt?
Nempe ii, quibus Domini voce dictum fuit:
nolite thesaurizare vobis thesauros in terra,
et reliqua.

Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.

Porro alibi apud Matthaeum ait Serva-
tor: beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam,
quoniam ipsi saturabuntur: heic autem esu-
rientes simpliciter beatos fore ait. Dicimus
ergo magnum quid esse esurire et sitire
iustitiam, id est ceu cibo quodam potuque
uti velle pietatis operibus; id enim signi-
ficat iustitiae vocabulum. Iam quia opor-
tet nos prolatis nuper explanationibus con-
sentaneam nunc etiam dicere sententiam,
denuo affirmamus, beatos a Salvatore ap-
pellatos illos qui voluntariam paupertatem
sectantur, ut bene et sine ulla dissipatione
apostolicum cursum absolvant. Nam qui-
bus aurum argentumve in oculis non est,
neque duae tunicae, his plane contingit
plurimis vitae incommodis conflictari, et
vix alimenta nancisci. Grave autem est in
paupertate et persecutionibus versari; id-
circo opportune admodum is qui corda
novit, velat animo concidere propter ino-
piae casus. Etenim qui nunc religionis cau-
sa famem patiuntur, satiabuntur ait; id est
dandis postea bonis suaviter fruentur, in-
tellectualibus inquam et spiritalibus.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Beatos dicit qui flent, aitque postea ri-
suros. Flere autem dicimus, non illos tan-
tummodo qui oculis lacrymas demittunt;
hoc enim communiter usuvenit tum fide-
libus tum etiam infidelibus, si quid acci-
dit eorum quae molesta esse solent; sed

(1) Huc pertinet fragmentum apud D. Thomam. « Cyrillus. Consequitur autem inopiam non solum
» defectus rerum ad delectationes facientium, sed etiam depressus vultus propter maestitiam. Unde sequi-
» tur: beati qui nunc fletis. » Sunt tamen prope similia apud nos in fine sequentis fragmenti.

de illis potius verba fieri dicimus, qui laetam et vanam deliciisque carnalibus dedicatam vitam fugiunt. Hos inquam laetos fore et risuros dicimus. Qui nimirum deliciari et carnalibus indulgere recusant, ac promodum flent propter mundi detestationem, hos beatos dicit Servator: propterea-que paupertatem sectari iubet, et ea quae ex paupertate consequuntur praemiis coronat. Sunt autem haec: ad alendas delicias inopia, et ob angustias tristitia. Scriptum est enim multas esse tribulationes iustorum, quibus ex omnibus eripiet eos Dominus.

Beati critis, cum vos oderint homines etc.

Iam nunc Dominus persecutionem nunti-
ciat, ante quam apostolos mittat. Evangelium eventum praeoccupat. Futurum quippe erat ut illi dum evangelicam spargerent praedicationem, dum Iudaeos a legali cultu avocarent ut viam evangelicae rectitudinis agnoscerent; dumque idolorum cultores in veritatis notitiam irretirent; futurum, inquam, erat ut in multorum Dei osorum impiorumque hominum offensionem incurrerent. Hi enim bella et persecutiones Iesu praeconibus suscitant, rectam pietatem insectantes. Ne igitur instante iam tempore, quo mala huiusmodi a nonnullis inferenda erant, in inconsideratum maerorem inciderent, praeveniat utiliter, molestiarum quoque incursum, utilem ipsis nec absque mercede fore. Vituperabunt enim vos, inquit, ut fallaces ac deceptores: a se vos separabunt, id est amicitia sua et communione excludent. Veruntamen nullam, inquit, rerum huiusmodi rationem habeatis. Qui enim linguae illorum intemperantia firmatae menti noceat? Certe iis qui religiose philosophari sciunt, haud infructuosam fore dicit patientiam suam, sed superni gaudii conciliatricem. Commode insuper demonstrat, nihil ipsis novi eventurum cum talia patientur; immo illorum fore imitatores, qui ante ipsos Israelitis filiis caelitus sibi creditos intulere sermones: nam persecutionem passi sunt, secti sunt,

ρὸν καὶ ἐξίτηλον, καὶ ἐν ξυφαῖς ὄντα τὰ σαρκικαῖς φεύγοντας βίον· ἐκείνες μὲν γὰρ ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ γελαῖν εἶναι φασί· ὧν δὲ γε τὸ τρυφᾶν καὶ ἀνίστασθαι σαρκικῶν ὀρεγόμενοι, καὶ μονονυχὶ κλαίοντες διὰ τὸ μισεῖν τὰ ἐν κόσμῳ, μακαρίους εἶναι φησὶν ὁ σωτὴρ· οὐκ οὖν πτωχεῦσαι κελεύσας, καὶ τὰ ἐσόμενα τῇ πτωχείᾳ τιμαῖς στεφανοῦν· ταῦτα δὲ ὅτι, τὸ εἰς τρυφὰς ἐπιτηδείων ἢ σπάνις, καὶ τὸ κατηφές διὰ τὸ θλίβειν· γέγραπται γὰρ * ὡς πολλαὶ αἱ θλίψεις τοῦ δικαίου, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτὸν ὁ κύριος.

* Ps. XXXIII. 20.

Μακάριοι ἐστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι κ. τ. λ.

Ἦδη μὲν τοι ὁ κύριος τὸ διωγμὸν ἀπήγγελε, πρὶν ἀποσταλῆναι ὧν ἀποστόλους· προέλαβε τὸ εὐαγγέλιον τὸ ἐκβαλῆναι· ἐρχήν γὰρ πάντως αὐτῶν τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα γέλλοντος κήρυγμα, καὶ Ἰουδαίους μὲν ἀφιστῶντας τὸν νόμον λαζαρίους, ἵνα τὸ εὐαγγελικὴν εὐζωίαν εἰδῶσιν τὸ ὅδον, ὧν δὲ γε εἰδωλολάτρους εἰς τὸ ἀληθείας ἐπίγνωνσιν σαγηνεύοντας, προσκροῦσαι πολλοῖς ἀφιλοθέοις τε καὶ ἀνοστοῖς ἀνδράσιν· οὗτοι γὰρ πολέμους καὶ διωγμοὺς τοῖς τὸ Ἰησοῦν καταγγέλλουσιν ἐπεγείρουσι, διώκοντες πῶς εὐσεβίαν· ἵνα τοίνυν ἐνσάντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐμελλεν ἔσεσθαι ταῦτα παρὰ τινων, μὴ εἰς ἀνοήτους ἐμπίπτωσιν ἀκηδίας, προαπαγγέλλει χρησίμως, ὡς καὶ τὸ σκυθρωπῶν ἢ ἐφοδοῦ, ἐμμισθοῦ ἔσαι καὶ ἐπωφελῆς αὐτοῖς· ὁναδίσκωσι γὰρ φησὶν ὑμᾶς ὡς πλάνους καὶ ἀπαταιῶνας· ἀφορίσκωσι ἑαυτῶν, τοῦτέστι πρὸς ἑαυτῶν φιλίας καὶ κοινωνίας· ἀλλὰ μηδεὶς ἔσω παρ' ὑμῖν, φησι, τὸ τοιούτων ὁ λόγος· τί γὰρ ἀδικήσας τὸ ἐκείνων γλώττης τὸ ἄτακτον, καὶ εὖ βεβηκότα νοῦν; τοῖς γὰρ εὐσεβῶς εἰδόσι φιλοσοφεῖν, οὐκ ἀκαρπον ἔσεσθαι φησὶ καὶ ἐπὶ τούτων ὑπομονὴν, ἀλλ' εὐθυμίας τὴν ἀνωτάτω πρόξενον· δεικνύουσι ἢ πρὸς τούτῳ χρησίμως, ὡς ξένον αὐτοῖς οὐδὲν συμβήσεται καὶ ταῦτα παθεῖν· ἴσονται ἢ μᾶλλον κατ' ἐκείνας, οἳ καὶ πρὸ αὐτῶν ὧν θεοὶ καὶ ἄνωθεν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ δεικνυμένοις λόγοις· ἐδιώχθησαν, ἐπείσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέ-

v. 22

A. f. 99. B.
B. l. 61. D

Θανον, λειδοριῶν ἠνέσχοντο, ἀδίκως αὐτοῖς ἐπενηνεγμένων· οὐκοῦν δίδωσιν ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ὧν ἂν γένοιτο μιμηταὶ, τούτων ἔσονται καὶ κοινωνοὶ καὶ προφητικῶν σεφάνων οὐκ ἀμοιρήσουσι, τὸ ἐκείνοις ἐντριβῇ βαδίσαντες ὁδόν.

Λ. 21.

Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις (1).

A. I. 100. D.

Προαναφωνήσας αἰτίαν παντὸς ἀγαθῆς διὰ θεὸν πτωχείαν, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαίειν οὐκ ἄμισθον ἔσεσθαι τοῖς ἁγίοις εἰπὼν, μεθίστησι τὸ λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτων· καὶ δευτέρως αὐτὰ κολάσεως ὄντα καὶ δίκης ἐμποικτικῆς, ἵνα τῇ μὲν τὸ σεφάνων ὀπιθυμία, ἐκ τῆς μακαρισμοῦ ἐφέσης, σαγηνεύονται πρὸς θεὸν πόνας, καὶ τὸ διὰ θεὸν αἰρεῖσθαι πτωχείαν πείθονται· τῷ δὲ φόβῳ τὸ ἐπηρεζομένης κολάσεως, φεύσῃ τὸ πλετεῖν, καὶ τὸ ἐν ξυφαιῖς εἶναι καὶ γέλωτι, τούτῃ ἐστιν ἐν τέρεσσι κοσμικαῖς· καὶ θεὸς μὲν κληρονόμους ἔσεσθαι τὸ ἔρανων βασιλείας φησὶ, θεὸς δὲ ἐσχάταις δεξιπεσεῖσθαι συμφοραῖς· ἀπέχετε γάρ φησι τὸ παράκλησιν ὑμῶν· ἔξεσι δὲ τοῦτο ἰδεῖν, ὡς ἐν πίνακι καλῶς γεγραμμένον*, ἐν τῇ περὶ τῆς πλεσίως ἐκ Λαζάρου ὡδὲ ἀβολῇ· ἀπέλαβες γάρ, φησι πρὸς τὸ πλεσίον, τὰ ἀγαθὰ σε ἐπὶ ζωῇ σε, καὶ Λάζαρος τὰ κακά· νῦν δὲ αὐτὸς ὡδὲ ὡδὲ καλεῖται, σὺ δὲ ὀδυῖσαι. Ἀλλὰ φέρε καὶ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνο γυμνάσιον· ἄρα εἴ τις ἐστὶ πλούσιος ἐν κόσμῳ, δεῖ αὐτὸν ἀπώλισθαι πάντως τὸ προσδοκᾶν ἐλεεῖσθαι παρὰ θεοῦ; οὐ τοῦτο φαμέν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ἐξῆν τῷ πλεσίῳ κατῆλθαι τὸ Λάζαρον, ὡς καὶ αὐτοῦ παρακλήσεως γένηται κοινωνός· καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ τοῖς τὸ ἐπίγνωσιν ἔχουσιν πλοῦτον, ὁδὸν ἐπέδειξε σωτηρίας, εἰπὼν* ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τῆς ἀδίκης μαμωνᾶς, ἵνα ὑποδέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς ἑαυτῶν σκηνάς.

* Luc. XVI. 25.

* Luc. XVI. 9.

Λ. 27.

Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς ὑμῶν.

Ἀληθεύει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος*

ἔτι εἴ τις ἐν Χριστῷ καὶ καὶ κατὰ κρίσιν, πάντα γὰρ

A. I. 101. D.

B. I. 68.

C. I. 118. D.

* II. Cor. V. 17.

gladio caesi perierunt, convicia inique sibi inflicta pertulerunt. Ergo vult eos intelligere, quorum fuerint imitatores, eorum fore etiam participes, et prophetarum coronis non carituros, si viam illorum terendo decurrerint.

Vae vobis divitibus!

Locutus antea de omni boni causa propter Deum paupertate; famemque ac fletum haud sine mercede sanctis fore praefatus, ad contraria his transfert orationem, demonstratque ea poenam ultionemque importare; ut sic coronae cupiditate et beatitudinis studio, ad labores impellantur, et ob Dei amorem paupertatem amplecti velint; metuque vicissim impendentis poenae, a divitiis abhorreant, et a deliciis atque risu, id est mundanis delectationibus. Et illos quidem regni caelorum heredes futuros ait, hos autem calamitates extremas subituros. Habetis enim, inquit, consolationem vestram. Licet autem hoc, tamquam in depicta egregie tabula, spectare in divitis Lazarique parabola. Recepisti enim, ait diviti, bona tua dum viveres; Lazarus vero mala: nunc autem ille hoc in loco recreatur, tu contra cruciaris. Sed age nobis ipsis ita obiciamus: num si quis in mundo dives est, hic a misericordiae divinae spe prorsus excidit! Haud ita dicimus, sed illud potius, potuisse divitem misereri Lazari, atque ita consolationis eiusdem particeps fuisset. Ecce enim Servator iis qui terrenas habent divitias, viam ostendit salutis dicens: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut hi in sua vos tabernacula recipiant.

Diligite inimicos vestros.

Vere dicit beatus Paulus: si qua in Christo nova creatura; omnia enim facta

(1) Apud D. Thomam. « Cyrillus. Praedicto quod paupertas apud Deum causa sit cuiuslibet boni, et » esurire et flere non vacabit mercede sanctorum, transfert sermonem ad opposita, et innuit ipsa damna- » tionis et supplicii fore materiam. Unde dicitur: *veruntamen vae vobis divitibus, qui habetis consolati-* » *onem vestram.* Haec enim dictio, vae, semper in scripturis dicitur his qui non possunt evadere a fu- » turo supplicio. »

sunt in ipso et per ipsum nova, et foedus, et lex, et vitae genus. Videsis autem quam sit convenientissima sanctis doctoribus haec agenda vitae ratio, qui cunctis per orbem hominibus salutarem praedicationem illaturi erant. Atqui hinc expectandi erant persecutores innumeri et omnimodi insidiatores. Quod si contigisset, ut his molestiis gravarentur nimis discipuli, voluissentque offensores suos ulcisci, utique tacuissent, eosque praeterissent, omisa deinceps apud eos praedicatione, nec ipsos ad veritatis notitiam vocavissent. Oportebat igitur tam sancta patientia sanctorum magistrorum mentes inhibere, quod casus omnes fortiter ferrent, etiamsi quidam conviciis incesserent, et impias molirentur insidias. Ita vero se gessit ante alios ipse Iesus, ut exemplar nobis fieret. Namque adhuc de veneranda cruce pendens, iudaica plebe ipsum irridente, preces patri Deo pro illis offerebat dicens: dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Utique et beatus Stephanus lapidibus licet pulsatus, flexis genibus oravit dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Divus denique Paulus ait: convicium passi, benedicimus; maledicti, obsecramus. Necessario itaque haec ad apostolos adhortatio fit: perutilis vero nobis quoque est, ut bonam et admiratione dignam vitam instituamus. Et haec quidem adhortatio omni philosophia redundat; sed eam nostris mentibus difficilem efficiunt praeiudicia non bona, et insitarum cupiditatum superabilis aegre tyrannis. Quare quum sciret animalem hominem haud haec admittere, quia Spiritus oracula stultitiam existimat, et factu impossibilia, idcirco separans eos qui sunt huiusmodi ab iis qui edicta audire queunt, vobis inquit dico qui audire et audita exsequi vultis. Etenim alacritas ad fortitudinem spiritalem, in tentationibus laboribusque manifestatur. Imitare ergo in his Christum, qui cum malediceretur non maledicebat; cum pateretur, non commina-

γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καινὰ, καὶ διαθήκη, καὶ νόμος, καὶ πολιτεία· ἁθροὺς ἢ ὅπως προεπωδεδάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς, ἢ τοιαύτῃ πολιτεία τε καὶ ζωῇ, οἳ ἐμελλον τοῖς ἀπανταχόσε γῆς, τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα· καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκᾶν, οὐκ εὐαριθμήτες ἐσεσθαι ὅτε διώκοντας αὐτοὺς καὶ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντας· ἀλλ' εἰ συνέβη τῇ τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆναι ὅτε μαθητὰς, εἴτα θέλειν ἀμυνέσθαι ὅτε λελυπηκότας, εἰσίστησαν αὐτῷ καὶ παρέδραμον αὐτοῦ, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς ὡρατιθέντες κήρυγμα, ἔκαλεοντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας· ἔδδ' τοίνυν τῇ ἕτω σεπταίς ἀνεξικακίαις, τῇ τῷ ἁγίῳ μυσταγωγῶν ἀναχαιτίσαι νοῦν, ἵνα πάντα χηναίως φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, καὶ ὑβρίζωσι τινες, καὶ ἀνοσίως ἐπιβελεύωσι· πέπραχε ἢ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἁλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμετέραν· ἐτι γὰρ ἀπληρημένος τῇ τιμῇ σαυροῦ, καὶ τοι οὐκ ἰεδαίων πληθύου ἐπιγελώσης αὐτῷ, τὰς πρὸς τὸ θεῖον καὶ πατέρα λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο, λέγων· * ἄφες αὐτοῖς, ὅτι οὐκ οἶδασιν τί ποιοῦσι· ναὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, καὶ τοι βαλλόμενος λίθοις, θεὸς τὰ γόνατα προσήγατο λέγων· * κύριε, μὴ σήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· καὶ ὁ θεὸς ἢ Παῦλος φησὶ· * λοιδοροῦμενοι, εὐλογοῦμεν· δυσφημοῦμενοι, ὡρακαλοῦμεν· οὐκοῦν ἀναγκαία μὲν ἢ τοιαύτῃ ὡραίεσις τῷ ἁγίῳ ἀποσόλων χρησιμωτάτη ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, εἴς γε τὸ χεῖναι βιοῦν ὀρθῶς καὶ τεθαυμασμένως· μεστὴ γάρ ἐστι πάσης φιλοσοφίας· δυσκατόρθωτον ἢ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν τῇ ἡμετέραις δεινότητι προλήψεις οὐκ ἀγαθαὶ, καὶ τῇ ἐν ἡμῖν ὄντων παθῶν ἢ δυσκαταγόνιστος τυραννίς· διόπερ εἰδὼς ὡς ψυχικὸς ἄνθρωπος ταῦτα οὐ δέχεται, μαρίαν ἡγούμενος τὰ τῷ πνεύματος λόγια καὶ ἀδύνατα εἰς κατόρθωσιν, δεινῶν ὅτε τοιούτους ἀπὸ τῶν ἀκούων δυναμένων, ὑμῖν λέγω φησὶ τοῖς ἀκούουσιν, καὶ ποιεῖν ἐτόίμως τὰ λεγόμενα προαιρεμένοι· τὸ γὰρ εὐδόκιμον εἰς ἀνδρείαν τῇ πνευματικῇ, ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ πόνοις διαφαίνεται· μέμνησαι οὖν ἐν τοῦτοις Χριστόν· * ὁ λοιδοροῦμενος οὐκ ἀντ-

* Luc. XXIII. 34.

* Act. VII. 59.

* I. Cor. IV. 12.

* I. Petr. II. 23.

ελοιδορῶ, πάσῃ οὐκ ἡπέλθ'· παρ' ἐδίδκ' ἢ τῷ κρίνοντι δικαίως (1). .. ἀλλ' ἴσως κ' σαυτὸν, ἐκεῖνο ἐρεῖς· θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἐγὼ ἢ ἄνθρωπος ἀσθενὴς, ἔχων τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ, καὶ ἀνικάνως ἔχουσαν πρὸς τὸ δύνανται καὶ πλεονεξίας καὶ λύπης κατ' ἐμὴν γεθῆσαι· ὁρθῶς ἐρεῖς· εὐόλισθος γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς τὸ πλημμελεῖν· πλὴν ἐκεῖνο φημί· οὐκ ἄφῃκε σε γυμνὸν τῷ παρ' αὐτοῦ φειδοῦς καὶ ἀγάπης ὁ κύριος· ἔχεις αὐτὸν ἐν σεαυτῷ, ἦτοι ἐντός, διὰ τὴν ἀγίαν πνεύματος· οἶκ'· γὰρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀγαπώντων αὐτὸν ψυχῶν ἐν αὐτῷ ζεῖται· αὐτὸς σε νύξοι πρὸς τὸ φέρειν θύναίς τὰ παρεμπύπτοντα, καὶ τὴν παρασμῆν ἐμβολαῖς ἀντανίσταται νεανικῶς· μὴ νικῶ τοίνυν ὑπὸ τῷ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. *

* Rom. XII. 21.

v. 29.

A. f. 103.

B. f. 65. b.

* Rom. X. 4.

* Ephes. IV. 14.

Τῷ τύποντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην.

Τέλος νόμου καὶ προφητῶν γινέσθαι Χριστὸν, ὁ σοφώτατος ἔφη Παῦλος· * παιδαγωγῆν γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ τὸ αὐτῷ μυσῆριον· ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἔφη πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος *, ἐλθούσης τῆ πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ διδασκαλίας ἐσμέν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὰς φρένας νηπιόζωον, καὶ ἡλικίας τῆ πληρώματος τῷ Χριστῷ· ἔδει τοίνυν ἡμῖν οὐ γάλακτος, τροφῆς ἢ μᾶλλον τῆ σφραγίδος· τοῦτο ἡμῖν χαρίζεται Χριστὸς, τῷ ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνης ἐμφανίζων τὴν ἐξουσίαν· ἔφη γὰρ αὐτὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· * ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ θεωρήσῃτε τὴν δικαιοσύνην ὑμῶν πλέον τῇ γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εἴτα, τί τὸ θεωρεῖν ἐν δικαιοσύνῃ τῇ κατὰ γε φημί τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, διαπεῖν ἀναγκαῖον· ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως τοῖς ἀρχαιοτέροις τεθεσπισμένος διὰ τὴν ἴσων ἐρχέσθαι πραγμάτων ἐκέλευε· κενώθηκε ἢ τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον προηδικημένους ἀνεξικακεῖν, ὅπερ ὁ τῷ εὐαγγελίῳ βούλεται νόμος· οὐ γὰρ φρονέσεις φησὶ *, οὐ κλέψεις, οὐκ ἡπορκήσεις· ἐστὶ τε πρὸς τοῦτοίς *, ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς,

* Exod. XX. 15.

* Exod. XXI. 24.

batur, tradebat autem se iuste iudicanti. Sed enim intra te ipsum sic fortasse dices: Deus erat Christus, ego autem homo infirmus, infirma mente praeditus, et quae dominari cupiditati ac maerori non valet. Recte ais; proclivis enim ad peccandum mens humana est. Attamen ego aio: non te destituit nudum patrocínio suo ac benivolentia Dominus. Habes ipsum apud te, id est intra te, per sanctum Spiritum. Habitatulum quippe illius sumus, qui in animabus diligentium se diversatur. Ipse te roborat, ut irruentia mala fortiter feras, et tentationum incursibus viriliter resistas. Ne igitur malo vincaris, sed bono malum supera.

Percutienti te in maxillam, praebe et alteram.

Finem legis atque prophetarum esse Christum, sapientissimus ait Paulus. Nam lex ad huius mysterium erudit. Sed ut idem rursus dicit Paulus, postquam fides supervenit, ulterius sub ductore non sumus; neque puerilem mentem iam gerimus, sed in virum perfectum succrevimus, in aetatem plenitudinis Christi. Itaque nobis haud diutius lacte opus erat, sed cibo potius solidiore; quem nobis largitur Christus, iustitiae, quae supra legem est, viam ostendens. Ait enim ipse sanctis apostolis: amen dico vobis, nisi abundaverit iustitia vestra magis quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Deinceps quae sit iustitiae abundantia, illius inquam quae secundum evangelicam Servatoris doctrinam fit, dicere necesse est. Lex a Moyse priscis hominibus lata, res pari conditione esse iubebat; namque iniuriam facere vetabat, haud vero antea offensum patienter se gerere praecipiebat, quod tamen evangelii lex fieri vult. Non occides, lex aiebat, non furaberis, non peierabis. Tum addebat: oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, vulnus pro

(1) De hac lectione ἀδικῶς pro δικαίως, videsis quae nos diximus in adn. ad commentarium Cyrilli in epist. II. ad Cor. part. lat. p. 66.

vulnere, livorem pro livore. Haec erant verba imperantis ne alios iniuste laederemus; vel si forte antea laesi, ne ultra talionem iram nostram extenderemus. Atqui non satis placebat Deo vitae secundum legem actae ratio: sed ea fuit antiquis instar paedagogi paulatim deducentis ad iustitiam congruam, atque ad perfecti boni adeptionem prudenter provehentis. Scriptum est enim: initium bonae viae, iusta facere. Reliqua vero perfectio omnis in Christo praeceptisque eius conficitur. Nam percutienti te inquit in maxillam, praebe et alteram. Summae nobis patientiae in his via demonstratur. Vult praeterea hominem divitiarum esse contemptorem; ita ut etiamsi unum pallium fortasse habuerit, ne grave iudicet dimittere cum illo etiam tunicam, si opus fuerit. Est autem haec virtus animae prorsus alienatae ab avaritiae passione. Ne enim repetas, inquit, si quis tuarum rerum partem aliquam abstulerit: sed et cuilibet a te aliquid petenti, da; quod est caritatis et erga pauperes benignitatis indicium. Iam misericordem, oportet simul esse iniuriarum immemorem, ita ut amice se cum inimicis gerat.

Prout vultis ut vobis faciant homines, et vos facite illis similiter.

Sed verisimile erat haec sanctis apostolis difficilia fortasse factu videri. Qui ergo cuncta novit, proprium cuiusque suimet amorem regulam constituit ac definitorem eorum quae ab aliis consequi vellet. Talis esto, inquit, in alios ipse, quales eos erga te ipsum velles experiri: si duros, immiseriordes, procaces, iracundos, ultores, et improbos; tu quoque huiusmodi esto. Sin contra, mites, iniuriarum obliviosos, ne intolerandum putes te quoque talem praestare. Fortasse haec regula hominibus sic recte compositis superflua est, quorum in cordibus suae voluntatis notitiam Deus scribit. Etenim diebus illis, inquit Dominus, dabo legem meam in mente eorum, et in eorumdem corde inscribam illam.

πόδα ἀντὶ ποδός, ξαῦμα ἀντὶ ξαύματος, μῶλωπα ἀντὶ μῶλωπος· ταῦτ' ἡ κελεύοντος ἦν, μὴ ἀδικεῖν ἐτέρας· ἢ γοῦν προηδικημένοι, μὴ πέρα τ' ἴσων τὰς κτ' τὴν ἀδικήσαντα ἐκτείνειν ὀργάς· ἀλλ' ἦν οὐ πάντως ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ τὴν νόμον πολιτείας ἡ δύναμις· γέγονε ἡ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐν τάξει παιδαγωγοῦ κτ' βραχὺ προσεθίζοντος εἰς δικαιοσύνην σύμμετρον, καὶ ἀναβιβάζοντα εὐφυῶς ἐπὶ τὸ τέλος ἔχειν ἀγαθόν· γέγραπται γάρ· * ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς, τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια· πᾶσα ἡ λοιπὸν τελειότης ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θεασίσμασι· τῷ γὰρ τύποντί σε, φησὶν, ἐπὶ τὴν σιαγόναν, πᾶρεχε καὶ πῶς ἄλλω· τὸ εἰς λήξιν ἀνεξικακίας ἐν τούτοις ὁδὸς ἡμῖν ὑποδείκνυται· βούλεται δὲ πρὸς τοῦτω, καὶ χρημάτων εἶναι καταφρονήτην, ὥστε καὶ εἰ μόνον ἱμάτιον ἔχοι, μὴ ἀφόρητον ἡγεῖσθαι τὸ συναποβαλεῖν αὐτῷ καὶ τὴν χιτῶνα τυχόν· ἀρετὴ ἡ αὕτη ψυχῆς ὑλοτρόπως ἀπεστραμμένης τὸ φιλόπλεστον πάθος· μὴ γὰρ ἀπαίτει, φησὶ, τὸ αἶροντά τι τῶν σῶν· ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε, διδου· ὅπερ ἀγάπης καὶ φιλοπτωχίας τεκμήριον· τὸ ἡ φιλοικτίρμονα, καὶ πάντως εἶναι καὶ ἀμνησίκακον· ὥστε καὶ τὰ φίλων εἰς ἐχθρούς ἐργάζεσθαι.

Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

Α. 31.

Ἀλλ' ἦν εἰκὸς οἰηθῆναι ὅτι ἀγίους ἀποστόλους τάχα περὶ δυσκατόρθωτα εἶναι ταῦτ'· ὁ τοίνυν πάντα εἰδὼς, τὸ ἐν ἡμῖν σιλαυτίας δέχεται νόμον βραβεύτην ὡς ἂν βούλοιστο τις παρ' ἐτέρας τυχεῖν· γὰρ τοιοῦτος, φησὶν, εἰς ἐτέρας αὐτὸς, ὁποῖος περ ἂν εἶναι θέλῃς περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργίλους, μνησικάκους καὶ πονηροὺς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ ἡ τοῦναντίον, χρησὺς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἡγοῦ τὸ εἶναι τοιοῦτον· καὶ τάχα περ τοῖς οὕτω διακειμένοις, πλεονεξίας ὁ νόμος, ἐγγράφοντα Θεοῦ τῇ καρδίαις ἡμῶν τὴν ἰδίαν θελήματος γνώσιν· * ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ κύριον, διελούς θώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς.

A. f. 106.
B. f. 66.
C. f. 119.
G. f. 15. b.

* Hier. XXXI. 33.

v. 36.

Γίνεστε οὖν οἰκτιρέμονες.

Estote ergo misericordes.

A. I. 109. B.

Prov. XX. 6. gr.

Μέγα τ' ἐλεημοσύνης τὸ καύχημα· καὶ γοῦν γέγραπται *, ὡς μέγα ἀνθρώπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων· μορφοὶ γὰρ ἡμᾶς πρὸς Θεὸν ἡ ἀρετὴ, καὶ τ' ἀνωτάτω φύσεως οἰονεῖ τινὰς χαρακτῆρας τ' ἡμετέροις ψυχαῖς ἐνεργάζεται.

v. 37.

Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε.

A. I. 110.
C. I. 119.

Παρχάλεπον ἀποκείρετ' πάθος τ' ἡμετέρων θάνατον, ὑπεροφίας ἀρχὴν καὶ γένεσιν· καὶ τοι γὰρ θέον τινὰς εἰσὶν κατασκέπτεσθαι καὶ τ' Θεὸν πολιτεύεσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσιν, πολυπραγμονοῦσι διὰ τὰ ἐτέρων· καὶ ἀσθενῶντας ἴδωσί τινὰς, ὥστε εἰς λήθην ἐρχόμενοι τ' ἰδίων ἀρρώσθημάτων, φιλοφροσύνας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χεῖμα, καὶ καταλαλιᾶς ἀφορμὴν καταφίζονται γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι νοσοῦντες τὰ ἴσα τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβλημένοις, εἰσὶν κατακρίνεσθαι· οὕτω παρ' αὐτῶν σοφώτατος γράφει Παῦλος * ἐν ᾧ γὰρ κρίνας τ' ἑτέρον, σεαυτὸν κατακρίνας· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσας ὁ κρίνων· καὶ τοι μᾶλλον ἐχρῆν, ἀσθενοῦντας ἐλεεῖν, ὡς τ' ἡ παθῶν ἐφόδοις ὑπεσφωμμένους, καὶ τοῖς ἀμάρτίας βρόχοις ἀφύκτως ἐνέλημμένους, καὶ ὑπερέχεσθαι τ' τούτων, καὶ κατακαλεῖν αὐτοὺς, καὶ διεγείρειν εἰς νῆψιν, καὶ παρᾶσθαι μὴ τοῖς ἴσοις πεποιθεῖν αἰτιάμασιν· ὁ γὰρ κρίνων τ' ἀδελφόν, καθὰ φησὶν ὁ τ' Χριστοῦ μαθητὴς *, καταλαλεῖ νόμον, καὶ κρίνει νόμον· εἰς ὅστις ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς· ἄνω γὰρ δεῖ τ' ἀμάρτανούσης ψυχῆς εἶναι τ' ταύτης κριτὴν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος ὢν, τί κρίνας (ὧ) πλησίον; ἀπολογησεται τῷ κριτῇ ὁ ἀμαρτάνων· εἰ δὲ τολμᾷς κατακρίνειν, καὶ τοι τούτοις μὴ ἔχων πῶς ἔξασίαν, κατακριθήσῃ μᾶλλον αὐτὸς, ὡς οὐκ ἐώντος τ' νόμου τὸ κρίναν ἑτέρους· ὁ γὰρ μὴν σωῖσαι κυβερνώμενος, οὐκ εἰς τὰς ἐτέρων ἀμαρτίας ὁρᾷ, οὐδὲ τί ὅστις τὸ φαῦλον ἐν τῷ πέλας θεωρεῖται, ἀλλ' * ἐν τοῖς ἰδίοις ἐνατενίζει κακοῖς· τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Φαλμαδὸς, προσπίπτων Θεῷ καὶ λέγων ὑπὲρ τ' ἰδίων ἀμάρτημάτων * ἐὰν ἀνομίας θεωρήσῃ κύριε κύριε, τίς ὑπο-

Magna est misericordiae gloria. Quare scriptum est: magna res homo, et pretiosum quid vir misericors. Certe Deo nos conformat virtus, et supernae naturae veluti quosdam characteres in animis nostris imprimit.

Nolite iudicare et non iudicabimini.

Diram abscindit ex animis nostris passionem, superbiae initium et causam. Nam quidam cum se ipsos deberent considerare, et secundum Deum vivere, minime id agunt, sed aliorum potius facta scrutantur. Et si forte aliquos vitio quolibet laborantes viderint, suarum veluti obliti infirmitatum, vituperandi occasionem atque obtreptandi materiam hinc arripiunt. Condemnant enim illos, neque reputant quod quum ipsi eadem ac illi, quos reprehendunt, infirmitate laborent, semet ipsi condemnant. Sic enim alicubi sapientissimus quoque Paulus scribit: nam in quo alium iudicas, te ipsum condemnas, eadem enim facis qui iudicas. Cum contra opus foret infirmitatum misereri, ceu qui passionum incursum misereri, ceu qui passionum incursum strati fuerint, et peccati laqueis inevitabiliter irretiti: ideoque orandum pro ipsis, et consolandos, atque ad resipiscendum hortandos, cavendumque ne in pares culpas incurramus. Nam qui fratrem suum iudicat, ait Christi discipulus, detrahit legi, et iudicat legem. Unus autem est legislator et iudex. Oporteret itaque superiorem esse peccanti animae illum qui de hac iudicat. Tu vero cum non sis huiusmodi, cur de proximo tuo iudicas? respondebit iudicanti is qui peccat. Quod si nihilominus damnare audes, etsi huius rei potestatem non habes, ipse potius damnaberis, quia lex non sinit de aliis iudicium ferre. Certe qui recto intellectu regitur, haud aliena peccata inspicit, nec quid iniquum sit in suo proximo scrutatur, sed mala potius propria considerat. Ita se beatus gerebat psalmista, Deo supplicans pro peccatis suis ac dicens: si iniquitates observaveris, Domi-

* cod. ἄλλον pro ἄλλ' ἐν.

* Ps. CXXIX. 3.

ne, Domine, quis sustinebit? Interdum vero humanae naturae infirmitatem praetendens, non incongruam petebat veniam dicens: memento quod pulvis sumus.

Date, et dabitur vobis.

Affinem veluti praedictis benignitatis sermonem intulit eleemosynae. Optima enim res est ac Deo gratissima, et sanctas animas apprime decens. Estote enim, inquit, misericordes, sicuti pater vester est. Quod autem divitiore manu accepturi remunerationem simus a Deo, qui diligentibus se abundanter omnia largitur, ipse testatur dicens: « mensuram bonam et confertam et cogitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. » Videtur tamen priori quodammodo contradicere alterum. Nam si supereffluentem mercedem accipiemus, qui fieri poterit ut qua mensura mensi fuerimus remetiatur nobis? ubi paritas potius, quam redundantia dandae nobis mercedis significari videtur. Quid ergo dicimus? Omni nos difficultate expediet sapientissimus Paulus, quaestionis solutionem praebens. Ait enim: qui parce seminat, id est modice contractaque manu, parce et metet: qui autem in benedictionibus seminat, in benedictionibus quoque metet. Id est, si quis non habuerit, non peccat dum dare omittit: nam quatenus quisque habet, gratus fiet, non quatenus non habet. Hoc in Moysis quoque lege praefigurabatur. Adferebant enim ad sacrificandum Deo, pro copia et viribus, quicumque sub legis potestate erant; alii vitulos, alii haedos, aut agnos, aut turtures, aut columbas, aut similam oleo conditam. Verum tamen is etiam qui tam exigua et parabilia adducebat, quia vitulum non haberet, par diviti erat, quod attinet ad mentis propositum.

Dicebat autem illis similitudinem.

Necessario in primis hanc adiecit dictis similitudinem. Futuri enim erant initiatores atque magistri terrarum orbis beati discipuli. Oportebat igitur valde eruditos in

σήσεται; ποτέ ἤ πάλιν ὁ ἀνθρώπου φύσεως ἢ ἀσθένειαν προσισχύμενος, εὐλογον ἀπῆται συγγνώμην, λέγων. * μνήσθητι ὡς χοῦς ἐσμέν.

Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

Γείτονα ὥσπερ ἔ' εἰρημέναις ὀπιαικέαις (ᾠ) περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖται λόγον· ἄριστον γὰρ τὸ χεῖμα, καὶ θεῶ θυμηρέστατον, καὶ ὁσίαις ψυχαῖς ὅτι μάλιστα πρέσων· γίνεσθε γάρ φησιν οἰκτίρμονες, καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν· ὅτι ἡ πλεσιωτέρα χαρὶ ληφόμεθα πῶ ἀνταπόδοσιν παρὰ τοῦ πάντα πλουσίως νέμοντος θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν εἰσὼν· μέτρον καλὸν, πεπαισμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσκειν εἰς (ᾠ) κόλπον ὑμῶν. Καὶ δοκεῖ μὲν πως εἰσφέρεισθαι τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ μέζον ὑπερεκχυνόμενον ληφόμεθα, ὥς ὃ μέζον μεζούμεν ἀντιμετρηθήσεται ἡμῖν· εἰκοι γὰρ ἐν τούτοις ἰσότης μᾶλλον οὐ πλεονασμὸς εἶναι τις ὁ δοθησομένης ἡμῖν ἀμοιβῆς· τί οὖν ἄρα φαμέν; ἀπαλλάξτε πραγμάτων ἡμᾶς ὁ σοφώτατος Παῦλος*, ἡ ζητουμένων πῶ λύσιν ἐπενεγκών· ἔφη γὰρ, ὅτι ὁ σπείρων φαιδομένως, ἀντὶ τοῦ, συμμέζως καὶ συνεσταλμένη χειρὶ, φαιδομένως καὶ θερίσκει καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσκει τοῦτέστι, εἰ δέ τις μὴ ἔχοι, οὐχ' ἡμαρτε τοῦτο μὴ λρῶν· καθ' ὃ γὰρ ἂν ἔχοι, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει τοῦτο καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως ὑπετέπει νόμος· προσεκόμιζον γὰρ εἰς θυσίαν τῷ θεῷ, τὸ καὶ χεῖρα τε καὶ ἰσχὺν, ἕκαστος ἡ ὑπὸ (ᾠ) νόμον· οἱ μὲν μόσχους, οἱ δὲ κριοὺς, ἢ ἀμνοὺς, ἢ τρυγόνας, ἢ περὶσεράς, ἢ σιμίδιαι ἐλαιοβρεχῆ· πᾶν δὲ καὶ τοῦτο προσάγων τὸ οὕτω μικρὸν καὶ εὐπόριστον· διὰ τὸ μόσχον μὴ ἔχειν, ἴσθι ἦν ἐκείνων καὶ πρόθεσιν.

Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς.

Ἀναγκαιοτάτην ταύτην τ' εἰρημένων προσέθηκε ἢ πᾶσα βολήν· ἐμελλον ἔσεσθαι μυσαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι ὁ ὑπ' οὐρανὸν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἐλθὲ τοίνυν αὐτοῖς

* Ps. CII. 11

V. 38.

A. f. 111.
C. f. 119.

* II. Cor. IX. 6.

V. 39.

A. f. 111.
B. f. 67. b

ἀρτίως ἔχοντας εἰς εὐσέβειαν ἀναφαίνεσθαι
τῇ ἀπάντων, ἐχρῆν εἶδεναι τὴν εὐαγγελικῆς
πολιτείας τὴν ὁδὸν, καὶ τεχνίτας εἶναι πρὸς
πάν ἔργον ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀκριβῆ καὶ σωτή-
ριον καὶ ἀποξυεσμένον εἰς ἀλήθειαν ἐνείναι
λόγον τοῖς πεπαιδευμένοις· ὥς ἡδη προ-
ναβλέψαντας, καὶ τῷ θεῷ φωτὶ καταλαμ-
πομένην τὴν διάνοιαν ἔχοντας· ἵνα μὴ τυφλοὶ
τυφλῶν εἶεν ὁδηγοί· οὐ γὰρ οἱ ἐν σκότῳ τὴν
ἀγνωσίας ἐνισχημένοι, ὅτε τὰ ὅμοια νο-
σοῦντας, εἰς τὴν ἀληθείας ἐπίγνωσιν ὁδη-
γήσειεν· εἰ γὰρ τοῦτο βεληθεῖεν, εἰς τὴν βό-
θρον τῶν παθῶν ἀμφοτέροι ἐγκυλισθήσου-
νται· εἴτα τὸ φιλόκομπον πάθος τὴν ἀλα-
ζονείας τῶν πολλῶν ἀναιρῶν, ἵνα μὴ τῇ δι-
δασκόντων φιλονικοῖεν ὑπερβαίνειν τιμὴν,
ἐπήγαλιν· οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὴν διδά-
σκαλον αὐτοῦ· καὶ εἰ γένοιτο προελθεῖν
εἰς τοῦτό τις ὥς καὶ ἰσάμιλλον τοῖς παι-
δεύσει κατακτήσασθαι τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν δι-
δασκόντων σήσονται μέζον, κακείνων ἔσον-
ται μιμηταί· καὶ πισώσαι πάλιν ὁ Παῦλος,
λέγων· * μιμηταί με γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ
Χριστοῦ· τὸ τοίνυν διδασκάλος μήπω κρίνον-
τος, τί κρίνεις αὐτός; οὐ γὰρ ἦλθε κρί-
ναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐλεῆσαι. — Κατὰ δέ
γε τὴν προτέραν διάνοιαν, εἰ ἐγὼ φησιν οὐ
κρίνω, μὴ ἢ σὺ ὁ μαθητής· εἰ ἢ καὶ μεί-
ζοσιν ἐνέχη ἐφ' οἷς ἕτερον κρίνεις, πῶς οὐκ
ἂν αἰσχυνηθείης εἰς αἰσθησιν ἐλθῶν; τοῦ-
το διὰ τῆς ἀβελῆς· ἐτέρας ὁ κύριος παράση-
λέγων·

1. Cor. XI. 1.

A. f. 111.

v. 41.

Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρπος τὸ ἐν ὀφθαλμῷ
τοῦ ἀδελφοῦ σου;

A. f. 111.
B. f. 68.
C. f. 119.

Ἐξ ἀναγκαίων ἡμᾶς ἀγαπείθει συλλο-
γισμῷ, ἀποσχέσθαι μὲν τῆς βούλεως κρίναι
ἑτέρους, τὰς ἑαυτῶν δὲ μάλλον καρδίας
θεριεργάζεσθαι καὶ τῶν ἐνότων αὐταῖς παθῶν
ἀπαλλάττεσθαι ζητεῖν, αἰτοῦντας τοῦτο
παρὰ θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἰώμενος ὅτε
συντεξιμένους τὴν καρδίαν, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς
νοσημάτων ἐλευθερῶν· τί γὰρ εἰ νοσῶν αὐ-
τὸς τὰ ἐπὶ μείζω καὶ χαλεπώτερα τῶν ὄντων
ἐν ἑτέροις, ἀφείδεται τὰ κατὰ σαυτὸν ἐκείνοις ὅπ-
τιμας; οὐκοῦν ἅπασιν μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὐ-
σεβεῖν, ἀναγκαία εἰς ὄνησιν ἢ ἐντολὴν, μά-

religionis negotio videri prae omnibus :
opus erat scire evangelicae vitae viam, ad
omne opus bonum peritos artifices esse,
accuratam ac salutarem et ad veritatis re-
gulas exactam alumnos doctrinam tradere;
ceu qui iampridem oculos veritati inten-
dissent, divinoque lumine illustratam men-
tem haberent; ne caeci caecorum duces fie-
rent. Non enim qui tenebris inscitiae ten-
entur, iis qui pari calamitate urgentur,
ad veritatis cognitionem ducatum praesta-
bunt. Nam si hoc forte velint, in passio-
num foveam ambo devolventur. Deinde ia-
ctantiae pervulgatum morbum perimens,
ne aliquando vellent magistrorum superare
honorem, addidit: non est discipulus su-
pra magistrum. Quod si forte etiam adeo
nonnulli proficerent, ut parem antecesso-
ribus virtutem discipuli consequerentur,
tunc eos intra fines modestiae magistrorum
perstare debere, atque horum esse imita-
tores. Quam rem item testabitur Paulus di-
cens: imitatores mei estote, sicut et ego
Christi. Quum ergo magister nondum iu-
dicet, cur tu iudicium fers? Non enim ve-
nit ut iudicet mundum, sed ut misereatur.
— Secundum praedictum sensum, si ego in-
quit non iudico, ne tu quidem id agas,
discipulus quum sis. Quod si etiam magis
reus es, quam ille de quo iudicas, quo-
modo id sentiens non erubescis? Hoc alia
similitudine demonstravit Dominus dicens:

Cur autem vides festucam in oculo
fratris tui?

Evidentibus syllogismis persuadet no-
bis, ut iudicando de aliis abstinenceamus, ipsa
potius corda nostra examinemus et hae-
rentes illis passionibus expellere studeamus,
implorato divino auxilio. Ipse enim con-
tritum corde sanat, et animae nos morbis
liberat. Cur enim, si tu magis graviusque
aliis laboras, omissis peccatis tuis, illos
obiurgas? Ergo omnibus piis esse volen-
tibus necessario prodest hoc mandatum,
praecipue vero iis qui aliorum erudiendo-
rum munus susceperunt. Si enim boni sol-

lertesque erunt, evangelicae velut vitae imaginem semet ipsos exhibentes, utique illos qui pariter se gerere nolunt, confidenter obiurgabunt, ceu qui haerentis doctoribus suis pietatis non exprimant mores. Sin vero ignavi fuerint, pravisque voluptatibus obnoxii, quo pacto ceteros secum pariter aegrotantes increpabunt? Propterea sapienter beati discipuli ita in suis scriptis aiunt: nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod maius iudicium sumemus, ut dixit Christus praemiorum distributor, et peccantibus poenas imponens: qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum: secus qui minime faciens, nihilominus docuerit, minimus erit. Sane, quomodo tu multis magnisque suffocatus peccatis, paucarum culparum reum damnas? Quomodo dices fratri tuo: sine eiiciam ex oculo tuo festucam, quum ipse trabem in tuo habeas qui nempe magnis peccatis gravaris? id enim trabs significat. Quomodo, inquam, eum condemnas qui exigua prorsus, et aliquando nihil peccavit?

Eiice primum trabem de oculo tuo.

Hoc est, te ipsum magnis peccatis purum praebeto; tum denique consilium dabis ei qui levia peccavit. Itaque ipse sibi magister erit qui sapit, non alium condemnabit. Hoc etiam mosaica lex praecipit cum ait: attende tibi, non alii. Attende autem dicitur pro, quae tua sunt observa. — Sed, o Domine, dicet ut reor aliquis, quomodo dignoscemus habentem in oculo trabem, et increpantem simul eos qui festucam habent, ac leviter infimantur? Nulla, inquit, rei huius difficultas: potest enim quilibet pro suo libito cognoscere. Etenim uniuscuiusque vita mores proprios luculenter ostendit. Quippe haud externa venustate, neque simulata pietate, bonae reapse vitae pulchritudo exprimitur, sed ex iis potius quae quisque facit operibus. Hoc item alicubi dixit Christus: cavete ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,

λίσσα ἢ τοῖς τὸ διδάσκων ἑτέροις ἐγκειρισμένοις· εἰ μὲν εἶεν ἀγαθοὶ καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκόνα ζωῆς εὐαγγελικῆς τὰ καθ' ἑαυτοῦ ἐνστήσαντες, τοῖς μὴ τὰ ἴσα δρᾶν ἐλομένοις εὐπροσώπως ἐπιτιμήσῃσι, ὥς μὴ αὐτοὶ ἐνέσῃσι αὐτοῖς ὀπιηκείας ἀναμάζαντας τρόπους· εἰ ἢ ῥάθυμοί τινες εἶεν, καὶ ἢ εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς εὐάλωτοι, πῶς ἂν ἑτέροις τὰ ἴσα νοσήσιν ἐπιτιμήσῃαν; διὰ τῆτο σοφῶς οἱ μακάριοι μαθηταὶ γεγράφασι τε καὶ λέγουσι· * μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μοι, εἰδότες ὡς μεῖζον κρίμα ληψόμεθα, ὡς ἔφη Χριστός, ὁ τ' ἑσφάνων δξαγομεύς ἐν τοῖς πλημμυχοῦσι τὰς δίκας ἐπάγων· ὅς ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὐδὲ μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἑρανῶν· * ὁ ἢ μὴ ποιήσας καὶ διδάξας, ἐλάχιστος· ἐπεὶ πῶς ὁ πολλὰς καὶ μεγάλας ἔσθ' ὅτε καταπνιγόμενος ἀμάρτιας κατακρίνῃς τὸ ὀλίγοις ἐνοχον πταίσμασι; πῶς ἑρεῖς τῷ ἀδελφῷ σε, ἄφες ἀναβάλλω τὸ κάρφος ἐκ τ' ὀφθαλμοῦ σε, αὐτὸς δὲ δοκὸν ἔχων ἐν σεαυτῷ, ὁ μεγάλας ἀμαρτίας ἐνοχος; τοῦτο γὰρ ἡ δοκὸς σημαίνει· πῶς κατακρίνῃς τὸ ὀλίγον παντελῶς ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μηδὲν ἡμαρτηκότα;

* Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου.

Τοῦτέστι, σαυτὸν ἐπιδάξον καθαρὸν τῶν μεγάλων ἀμάρτημάτων, καὶ τότε σύμβολος ἔσθαι τῷ πταίοντι μικρά· οὐκοῦν ἑαυτῷ μὲν ἔσθαι διδάσκαλος ὁ σοφός, ἑτέρον ἢ οὐ κατακρίνῃ· τῆτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως ὡς ἀγγέλλει, λέγων· πρόσσεχε, φησὶ *, σεαυτῷ, οὐχ ἑτέρῳ· τὸ ἢ πρόσσεχε, ἀντὶ τ' ὡς βλέπῃς τὰ κατὰ σαυτόν. — Ἀλλ' ὡς δεσποτα, φαίνει ἂν οἰμαί τις, πῶς ἄρα δξαγνωσόμεθα τὸ ἔχοντα μὲν ἐν ὀφθαλμῷ τὸ δοκὸν, ἐπιπληττοντα ἢ τοῖς κάρφον ἔχουσι καὶ ἰσθενῶσιν ἐκ μέρες; χαλεπὸν οὐδὲν ἐν τῷ φησὶ· πρόκειται γὰρ τοῖς ἐθέλεσιν εὐκόλως ἰδεῖν· οὐκοῦν ὁ ἐκάς βίος τῷ αὐτοῦ ἑόπων ἔσθαι ὡς ἀδακτικός· ἐ γὰρ τοῖς ἐξωθεν ὡραϊσμοῖς, καὶ πεπλασμέναις ἐπιηκείαις τὸ τ' ἀληθοῦς εὐζωίας χαρακτηρίζεται κάλλος, ἀλλ' ὅς ἂν ἐργάσαιτό τις τοῦτο πάλιν ἔφη περὶ ὁ Χριστός· * πρόσσεχετε ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσθωθεν δὲ εἰσι

* Iacob. III. 1.

* Matth. V. 19.

A. 12.

A. f. 111.

* Deut. VIII. 11.

A. f. III. b.

V. 43.
B. f. 68.

* Matth. VII. 15.

λύκοι ἄρπαγες· ἰδοὺ δὴ πάλιν οὐκ ἐκ τῶ ἐν-
 δυμάτων, ἀλλ' ὅξ ὧν εἰσι καὶ ἀλήθειαν οἱ
 πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι, δὲ γνωσκέσθαι δεῖν
 αὐτοὺς ἐπιτάττει Χριστός· ἀπὸ τοῦ τῶ καρπῶ,
 φησὶ, τὸ δένδρον γινώσκεται· ὥσπερ ἐστὶν
 ἀμαθὲς τὸ ἐν ἀκάνθαις ζητεῖν τὰ τῶ ὠρί-
 μων ὀξείρετά, σαφυλὴν τε φημὶ καὶ σύκον*,
 οὕτω καταέλασον ἐννοεῖν ἐν ὑποκριταῖς καὶ
 βεβήλοις εὐρεῖν δύνασθαι τι τῶ τε θαυμα-
 σμένων, ἢ γὰρ ἀρετῆς εὐγένειαν· τούτους καὶ
 τριβόλους καὶ βάτες φαίη τις ἂν· παρὰ τοῖς
 τοιούτοις, γλυκὺ μὲν οὐδὲν, πικρὰ ἢ πάν-
 τα καὶ δυσγρηῖ· οὐ γὰρ ἐν ἀκάνθαις φύεται σύ-
 κον, οὐδὲ ἐν βάτῳ τίκεται σαφυλή· οὐκ ἔστι
 οὐκ ἀπὸ γε τῶ σχημάτων, ἀλλ' ὅξ αὐτῶν
 τῶ ἐκάσῳ βεβιωμένων, δὲ γνωστέον τῶ διδά-
 σκαλον. Εἰρηται ταῦτα καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ
 κεφαλαίῳ τῶ καὶ Ματθαῖον· πλὴν ἐκεῖ μὲν
 περὶ τῶ πλάνων, ἐνταῦθα ἢ περὶ τῶ κεκα-
 θαρμένων καὶ καθαιρόντων ἑτέρας, καὶ περὶ τῶ
 ἀκαθάρτων καὶ καθαίρειν ἄλλας παρωμένων·
 ὡς αἰσθητικῶς ἢ τέτρες μὲν ὠνόμασε δένδρα,
 καρποὺς ἢ τὰς πράξεις αὐτῶν· καὶ ὡς αἰσθη-
 τικῶς προσέχων τῶ πράξεσι τούτων, αἱ εἰσι καρ-
 πὸς, καὶ μὴ τοῖς λόγοις οἱ εἰσι φύλλα.

Α. 15. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς
 καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν.

Α. 16. 112. Ἀποδείξας ἐν τοῖς προλαβοῦσι, πόθεν
 ἂν δὲ γνωσθεῖν ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς, ὅτι
 ἐπὶ τῶ ἔργων, ὡς τὸ δένδρον ἐκ τῶ καρποῦ,
 νῦν καὶ δι' ἑτέρας σημεία τοῦτο κατασκευά-
 ζει· ὁ μὲν γὰρ ἀγαθός, φησιν, ὡς ὅξ ἀγα-
 θοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας, πηγάζει τὰ ἀγα-
 θά· ὁ ἢ μὴ οὕτως ἔχων, φαυλότῃ ἢ καὶ
 πονηρίᾳ κεκρατημένον ἔχων τῶ νῦν, ἐνδύσει
 πάντως τὰ ἐν τῷ ἑαῖν κεκρυμμένα· τὰ γὰρ
 εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ὅπῃ ποιεῖ διὰ τῶ πρὸς τὰ
 ἄνω ἔχοντος λόγῳ· οὐκοῦν ὁ πονηρὸς ὅξ
 ἔσθ' ὅπως, τὰ αὐτῷ πρέποντα λαλεῖ· ὁ ἢ φαῦ-
 λος τὸ καὶ πονηρὸς, τῶ ἐν τῷ βάθῳ καμίνῳ
 ἀκαθαρσίαν ἐρεῖζεται.

Α. 46. Τί δέ με καλεῖτε, κύριε κύριε;

Μόνη μὲν τοι πρέπει τῇ πάντων ἐπέκτα-
 να καὶ ἀνωτάτω φύσει τὸ τῶ κυριότητος ὀνομά-
 τε καὶ πράγματα· κρατεῖ γὰρ ἐκ κατεξουσιάζει
 τῶ ὅλων· εἰς γὰρ κύριος, μία πίσις, ἐν βά-

intrinsecus autem sunt lupi rapaces. En ita-
 que quod non ex vestitu, sed ex rei ve-
 ritate, cognoscendos esse eos qui ad nos
 accedunt, praecipit Christus. Etenim ex
 fructu, inquit, arbor cognoscitur. Sicuti
 stulte quis de spinis maturos eximiosque
 fructus requiret, uvam dico et ficus, ita
 speratur ridicule egregium aliquid inveni-
 re, id est virtutis nobilitatem, in hypocri-
 tis et impuris. Hos potius appellare decet
 tribulos atque rubos. Apud hos dulce ni-
 hil, sed amara omnia ac spuria. Non enim
 de spinis germinat ficus, neque de rubo
 paritur uva. Ergo non de externa specie,
 sed de acta ab unoquoque vita dignoscen-
 dus magister est. Dicta sunt haec etiam in
 quinto Matthaei capitulo (ed. vulg. VII. 18.)
 Sed tamen ibi agebatur de deceptoribus,
 heic autem de mundis aliosque mundan-
 tibus, et de immundis aliosque mundare
 conantibus. Parabolice autem hos nomi-
 navit arbores, fructus vero opera eorum.
 Hortaturque insistere horum actibus, qui
 sunt fructus; non autem verbis, quae fo-
 lia sunt.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui
 profert bonum.

Postquam in superioribus demonstra-
 vit, undenam bonus a malo distinguetur,
 nempe ex operibus, sicut ex fructu arbor,
 nunc et alio indicio idem praestat. Nam
 bonus, inquit, homo de bono thesauro cor-
 dis sui, bona profert: qui autem secus est,
 nequitia scilicet et improbitate occupatam
 mentem habens, effundet prorsus quae in-
 tus celabat. Nam quae mente et corde sunt
 reposita, ea per decurrentem exterius ser-
 monem exsiliunt. Itaque bene moratus ho-
 mo, congrua sibi loquitur; nequam vero
 et improbus iacentem intus impuritatem
 eructabit.

Cur autem vocatis me, Domine Domine?

Profecto uni congruit supremæ altis-
 simaeque naturae, dominationis appellatio
 et actus: etenim rerum omnium domina-
 tum tenet ac potentatum. Unus enim do-

minus, una fides, unum baptisma. Et rursus: etsi multi dii sunt dominique multi in caelo ac terra, attamen nobis unus est Deus pater, ex quo omnia; et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia. Unum itaque scientes natura sua vereque dominum, cum Deo patre regnantem Deum Verbum, sic illum nominamus. Sed enim, cur demum, inquit, vocatis me dominum, neque dicta mea exsequimini? Nam vere ab uno sanctorum prophetarum dictum fuit: si pater ego, ubi est honor meus? et si dominus ego, ubi timor mei? filius patrem honorat, et servus dominum suum, ait Dominus omnipotens. Damnosum itaque, et extremo supplicio dignum, nolle omnium domino Christo subiacere. Quam rem tum ex aliis argumentis cognoscere licet, tum etiam ex his quae dicemus. Nempe fidelem servum eximiis praemiis fuisse coronatum, contumacem vero et ignavum ad exteriores tenebras relegatum. Nam qui accepta talenta danti domino duplicaverunt, laudibus ornati fuere; at ignavum illum, qui datum talentum humi infodit dura et inexorabili sententia feriit. Illud quoque praedictis adiungendum puto. Nam si voluerimus Servatoris nostri dictis obtemperare, eique servire, libertatis dignitatem, secundum ipsius item nutum, adipiscemur. Dixit enim credentibus in eum: si vos manseritis in doctrina mea, vere discipuli mei estis, et veritatem cognoscetis: veritas autem vos liberabit. Ergo libertatis donum obediendo lucramur. Talis est apud eum servitus. Haec nos heredes Dei facit, et ipsius Christi coheredes. Quod ipse de novo testabitur dicens: omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; filii contra perpetua. Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis. Si ergo dominum appellamus servatorem omnium Christum,

πτισμα. * καὶ αὐθις, εἰ περ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ
 ὁ κύριος πολλοὶ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς,
 ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ὃς οὐ τὰ πάντα
 καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ
 πάντα. * μόνον οὖν εἰδότες τὴ φύσιν τὴ καὶ
 ἀληθῶς κύριον, τὸ συμβασιλεύοντα τῷ Θεῷ
 καὶ πατρὶ Θεὸν λόγον (1), οὕτως αὐτὸν ὀνο-
 μάζομεν. ἀλλὰ τί δῆτα φησὶ καλεῖτε κύ-
 ριον, οὐ ποιεῖτε ὅ ἃ λέγω; ἀληθὲς γὰρ τὸ δι'
 ἐγὸς τῶ ἀγίων προφητῶν εἰρημένον. * εἰ πα-
 τὴρ εἰμὶ ἐγὼ, ποῦ ἦν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύ-
 ριος εἰμὶ ἐγὼ, πᾶς ὅστις ὁ φόβος; υἱὸς δοξάζει
 πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ, λέγει
 κύριος παντοκράτωρ. ὁπσοφάλης οὖν ἄρα καὶ
 τὸ ἐσχάτης ἀξίον δίκης, τὸ μὴ ὑποκείσθαι
 θέλαν τῷ τῶ ὅλων κρατοῦντι Χριστῷ. κατ' ἰδίαν
 δ' ἂν τις ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, καὶ
 τῶνδε μὲν τοι. τὸ μὲν γὰρ γνήσιον οἰκέτω,
 ὁ δὲ αἰρέτοις τιμαῖς σφερανομήλων, τὸ ἢ ἀπει-
 θῇ καὶ ῥάθυμον, εἰς τὸ σκότος δραμόντα τὸ
 ἐξώτερον. οἱ γὰρ λαβόντες τὰ τάλαντα, καὶ
 διπλασιάσαντες τῷ δεσπότῃ τὸ δοθέν, ἐπαί-
 νοις τετίμηνται. τὸν γε μὴν εἰς γῆν κατα-
 χώσαντα τὸ δοθέν ὡς ῥάθυμον, σκληρὰ καὶ
 ἀφύκτωρ ὤρεβέβληκε δίκη. κακῆνοι ὅ οἱ μαι
 τοῖς εἰρημένοις προσεπενεχθῆναι δεῖ. ἐν γὰρ
 τῷ βούλεσθαι τοῖς τῷ σωτῆρος ἡμῶν ὑποκει-
 μένοις λόγοις, καὶ δελεῖν αὐτῷ, τὸ τὸ ἐλθε-
 ρίας ἀξίωμα διὰ τὸ αὐτοῦ πάλιν νόμιμάτων
 καταπλεθίσσομεν. ἔφη γὰρ τοῖς πιστεύουσιν
 εἰς αὐτόν. * ἐὰν ὑμεῖς μένητε ἐν τῷ καὶ λόγῳ
 τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ, γνώσε-
 σθε τὸ ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθεροῖ
 ὑμᾶς. οὐκοῦν τὸ ἐλευθερίας τὸ δόσιν διὰ τὸ
 ὑπακοῆς κερδαίνομεν. τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ ὑπ'
 αὐτῷ δελεῖα. τοῦτο ὁ υἱὸς ἡμῶν ἀποστήσει
 καὶ κληρονόμος θεῶν, καὶ συκληρονόμος αὐτῶν
 τῷ Χριστῷ. καὶ αὐτὰς σε πάλιν πιστώσεται λέ-
 γων. * πᾶς ὁ ποίων ἀμβροσίαν, δοῦλος ἐστίν
 τῷ ἁμαρτίας. ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ
 εἰς τὸ αἰῶνα, ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸ αἰῶνα. * ἐὰν
 οὖν ὁ υἱὸς ὑμῶν ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλευ-
 θεροὶ ἐστέ. οὐκοῦν εἰ δεσποτῇ ὀνομάζομεν

* Ephes. IV. 5.

* I. Cor. VIII. 5.

* Malach. I. 6.

* Ioh. VIII. 32.

* Ioh. VIII. 34.

* Ioh. VIII. 35.
36.

(1) Adhuc observa Cyrillum de Christo Deo contra Arianos praedicantem. Merito enim Cyrillus ab Eulogio alexandrino apud Photium cod. 230. p. 837. dicitur per antonomasiam ὁ φυλάξ τῆς ἀκριβείας, ὁ σεμνὸς τῆς ἀκριβείας ἐραστὴς: accuratae fidei custos fervidusque amator.

* Matth. VII. 21.

τὸ τ' ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶν μὲν ἅ λεί-
γει· οὐ πᾶς γάρ φησιν * ὁ λέγων μοι κύριε
κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴ βασιλείαν τὴ οὐ-
ρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τῆ πατρὸς
μου τῆ ἐν τοῖς ἔρανοις. Ὅποία ἴε μὴν ἡ ὀνη-
σις ἐν τῷ βέλεσθι τηρεῖν τὰ προσεταγμένα,
τί δ' ἂν γένοιτο βλάβος ἐν τῷ μὴ ὑποτάτ-
τεσθι θέλειν, αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ εἰπών·

v. 47. 48. Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, — ὁμοίός ἐστιν ἀνθρώπῳ
οἰκοδομοῦντι οἰκίαν κ. τ. λ.

A. f. 112. b.
B. f. 68. b.

B. f. 68. b.

Ὁ γὰρ εὐπειθὴς καὶ εὐάγωγος, οὐκ ἀκροα-
τὴς νόμου γυρόμενος μάλλον, ἀλλὰ ποιητὴς
ἐργῶν, ἐδραριοτάτῳ ἔξει τ' εἰσάσιν, τ' ἐν παντὶ
πράγματι καλῶ τε καὶ ἀγαθῶ· ἔσαι ἢ οἰκία
ὡς ἀπλήσιος ἰδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατά-
σαςον ἐχούσῃ τὴ θεμέλιον· ὥστε καὶ χερμαῖρες
δίπλῳ ἢ τοι πλημύρας ὑδάτων προσβάλω-
σιν οἱ παρασμοὶ, καὶ ἡ τ' ἐν ἡμῖν παθὼν
ἀγριότης, πείσεται τῷ ἀποκτῶν οὐδέν· ὁ ἢ
μόνῳ ὑπέχων τὴ ἀκοὴν οἷς ἂν λείποι χεῖρες,
ἀπόθετον ἢ εἰς νοῦν ἔχων οὐδέν, οὔτε μὴν
κατορθώσας τί τ' κεκελεύσμενων, ἔσαι πάλιν
οἰκία προσεοικῶς ἐτοιμοτάτῃ πρὸς πτώ-
σιν· κατενεχθήσεται γὰρ ἐφ' ἃ μὴ θέμις,
κατερεθιζούσης ἡδονῆς, καὶ εἰς ὅσον τ' ἀμάρ-
τίας ἐκφερούσης βόθρες. — Δεῖ γὰρ διὰ τὸ
καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως βεβαιοῦν ἐαυτοῦ
τοῖς τ' κυρίως ὡς ἀγγέλμασιν, ἵνα μὴ καθ-
άπερ βιαίων ὑδάτων προσβαλοῦσα ἡδονή,
σαθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσῃ·
ἀλλ' ἐν ἀδοκιμήσῃ τοῖς ἐναντίοις πράγμα-
σιν, ἀκατάλυτος οὖσα ἡ ἀρετή· καὶ μὴ τῷ
πτώματι ὡφειανεῖς, ἀλλὰ τῇ νίκῃ γυμνω-
θῇ· ὡφειανὲς γὰρ καὶ τὸ πτώμα τῷ μεγάλῳ
δεδιδασμένον, ὅταν μέγαν ἀποπίπτωσιν.
Ἀθλίς ἢ ποιεῖ ὅσον ἄνθρωπος ἡ περὶ ὅσον
πόνους ὀλιγωρία, καὶ τὸ τ' κρίσεως σαθρὸν καὶ
ἀβέβαιον· οὗτοι εἰσὶν οἱ τοῖς μωροῖς ὁμοιω-
θέντες, οἱ ἐπὶ τὸ ψάμμη τ' καὶ τὴ γνώμῃ
ἀβεβαιότητι, τὴ θεμέλιον τὴ πνευματικῇ
τιθέντες οἰκοδομῇ, ὃν ὀλίγαι ψεκᾶδες πα-
ρασμῶν, καὶ βραχὺς χερμαῖρες τ' τ' πονηροῦ
προσπαιγμάτων ὑφελκύσας, τὴ ὑποβάθραν
διέλυσέ τε καὶ διεσκόρπισε, μὴ ἢ ὀλίγον ὅπ-
σχόντα πρὸς τὴ βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

quae ipse dixit exsequamur. Non enim qui-
vis, inquit, mihi dixerit, Domine Domine,
intrabit in regnum caelorum, sed utique
ille qui patris mei caelestis voluntati obe-
dierit. Quaenam vero futura sit utilitas
mandatis obediendi, quodnam item inobe-
dientiae damnum, ipse docuit Servator di-
cens:

Omnis qui venit ad me — similis est homini
aedificanti domum etc.

Homo obediens ac docilis, et qui non
tam auditor legis est, quam auctor ope-
rum, firmissimam habebit in omni pulchro
bonoque negotio stabilitatem: eritque si-
milis domui bene stabilitae, inconcussum-
que habenti fundamentum: adeo ut, etiam
si torrentis instar aut aquarum exundan-
tiae, tentationes incurrant, et cupiditatum
nostrarum rabies, nihil infaustum exper-
turus sit. Secus qui aures tantum Christi
verbis praebet, nihil vero mente recondit,
nec ullam praeceptorum partem exsequi-
tur, hic vicissim domui similis erit, quae
ad ruinam proxime vergit: pertrahetur
enim quò non licet, impellente voluptate
atque ad peccati foveas devehente. Opor-
tet enim quotidiano exercitio nosmet ipsos
dominicis in praeceptis confirmare, ne
tamquam aquarum violentia irruens vo-
luptas, nutantia in nobis dogmata dissi-
pet. Sed contrariis potius actibus inclare-
scat invicta virtus; ut nequaquam casu,
sed victoria celebres evadamus. Nam ce-
lebris fit casus illorum qui plurima do-
ctrina pollebant, si quando magno culmi-
ne decidant. Miseros autem facit homines
laborum negligentia, iudicii que languor et
instabilitas. Hi sunt stultis illis similes, qui
in infirmæ sententiæ suae arena, spirita-
lis aedificii fundamentum locaverunt; quod
paucae tentationum guttae, exiguusque tor-
rens diabolicarum illusionum impingens,
base commovet et dispergit, ita ut ne bre-
vi quidem tempore adversus pluviam ven-
tosque consistat.

CAP. VII.

Ne in Israele quidem tantam fidem inveni.

Sancto igitur Dei decreto, ab eius familiaritate excidit Israel; cuius in locum vocati sunt et adsumpti ethnici, utpote qui cor ad ei credendum paratius habebant. Rei item testis erit divinus melodus de ipsis dicens; modo quidem: quoniam prae-parationi cordis eorum attendit auris tua. Modo autem: multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. Quamvis enim peccatis multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem propheticus ait sermo: repellet illos Deus, quia ei non ascultaverunt, et erunt vagantes in gentibus.

Ibant in civitatem quae vocatur Nair.

Animadvertite quomodo miris mira connectit. Et illic quidem vocatus occurrit; heic autem non vocatus, adest: nemo enim ipsum ad mortuum resuscitandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit. Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile non erat, consurrecturum aliquem Servatoris gloriae adversarium, qui diceret: quodnam, oro, in centurionis puero patratum fuit miraculum? infirmus erat, nullatenus tamen moriturus: scripsit ergo hoc evangelista, gratiae potius quam veritati velificans. Ut ergo intemperantem eiusmodi hominum linguam cohiberet, mortuo adulescenti occurrisse Christum ait, filio viduae unico. Misericordis casus erat, et luctui commovendo, lacrymisque eliciendis idoneus. Sequebatur funus lymphata maerore ac dolore resoluta mulier, multique cum ipsa.

Accedens tetigit loculum.

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed loculum quoque tetigit? Nempe

ΚΕΦ. Ζ'. (1)

Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὑρον.

v. 9.

A. f. 114

Ὅσα δὲ οὖν ψήφω θεοῦ, ἧ μὲν πρὸς αὐτὸν οἰκείότητι ἀπώλισθεν ὁ Ἰσραὴλ· ἀντασκέκληται ἢ καὶ προσελήφθη τὰ ἔθνη, ἐτοιμοτέραν ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεύειν εἰς αὐτόν· καὶ πισθώσεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων ὁ Θεσπέσιος μελωδὸς περὶ αὐτῶν· ποτὲ μὲν, ὅτι ἡ ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὗς σε· ποτὲ δὲ, ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, καὶ ταῦτα ἐτάχυναν· εἰ γὰρ καὶ πολλὰς ἀμαρτίας ἦσαν βεβαρημένοι, ἀλλ' ὁμως ἐτάχυναν πρὸς παροδοχὴν τοῦ Χριστοῦ παιδιδυμάτων· περὶ δὲ γε τοῦ Ἰσραὴλ προφητικὸς φησι λόγος· ἀπόσεται αὐτοῦ ὁ Θεὸς ὅτι οὐκ εἰσηύκεσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

* Ps. H. X. 17

* Ps. XV. 4.

* Os. IX. 17.

Ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναῖν.

v. 11.

A. f. 115. b.

Ὅρα ἢ πῶς ὠραδόξοις συνείρει παράδοξα· καὶ ἐκεῖ μὲν καλούμενος, ἀπαντᾷ· ἐνταῦθα μὴ καλούμενος, ὠραγίνεται· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐκάλει ἐπὶ νεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλ' αὐτόκλητος ἐπὶ ταύτῃ ἀφικνεῖται· οἰκονομικώτατα δὲ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γὰρ ἦν τὸ ἀπεικὸς ἐννοεῖν, ὡς ἐνσημεῖται τις ἐσθ' ὅτε τῇ τῆ σωτῆρος δόξῃ μαχόμενος· εἴτα λέγων, τί τὸ θαῦμα ἐπὶ γε τῷ παιδί τῷ ἑκατοντάρχει τετελεσμένον; ἄρρωστος ἦν, οὐ πάντως ἐμὴν τελευτᾷ· καὶ τοῦτο γέγραφεν ὁ εὐαγγελιστής, τὰ πρὸς χάριν μάλλον ἢ τὰ πρὸς ἀλήθειαν ἀφηγούμενος· ἵνα τοίνυν ἡ ἀκόλαστον τῇ τοιούτων ἀποφράξῃ γλῶσσαν, τεθνεῶντι τῷ νεανίσκῳ Χριστὸν ὑπαντῆσαι φησὶ, μονογενεῖ υἱῷ χήρας· ἐλεεινὸν τὸ πάθος καὶ θρήνον κινῆσαι δυνάμενον, καὶ δακρύων ἀφορμὰς εἴπετο ἢ τῷ πάθει μεθύεσα ἡ παρειμένη λοιπὸν ἢ γυνὴ, καὶ πολλοὶ σὺν αὐτῇ.

Προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ.

v. 14.

A. f. 115. b

Διὰ τί δὲ οὐ λόγῳ μόνον ἐπαλήθευε τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἤψατο τὴν σοροῦ; ἵνα ἴνοις

(1) Ad cap. VII. v. 4. haec habentur in latina Corderii catena. « Cyrillus. Considera autem, ut Iudeorum quidem seniores voluerint Iesum ad ipsam domum venire illius qui eum invocabat, quasi non aliter potuisset erigere decumbentem, nisi ad illum accessisset. Hic vero (centurio) credebatur, quod etiam absens posset id praestare. »

ὡς ἔσιν ἐνεργεῖς πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ἅγιον σῶμα Χειροῦ· σῶμα γὰρ ἔστι ζωῆς, καὶ σὰρξ τῆ πάντα ἰσχύοντος λόγου καὶ τῆ αὐτοῦ παφόρηκε δύναμιν· ὥστε γὰρ σίδηρος ὁμιλήσας πυρὶ, τὰ πυρὸς ἐνεργεῖ, καὶ τῆ αὐτοῦ χερίαν πληροῖ, οὕτως ἐπειδήπερ ἰδίᾳ γέγονε τῆ λόγου ἢ σὰρξ τῆ πάντα ζωογονοῦντος, ταύτῃ τοι ζωοποιός τις ἐστὶ αὐτῇ, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετική· ζωοποιὸν γὰρ τὸ σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπειδὴ ἔστι τῆ ζώντος λόγου ναὸς τε καὶ ἐνδύαγμα, πᾶσαν ἔχον αὐτοῦ τὴν ἐνεργειαν· οὐκ ἠρέεσθη τοίνυν μόνῳ τῷ προσάξει, καὶ τοι λόγῳ κατορθοῦν εἰθισμένος ὅσα περ ἂν βούλοιο, ἀλλ' ἐπετίθει τῇ σοφῇ καὶ ταῖς χεῖρας, δεικνὺς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τῆ ζωοποιὸν ἐνεργειαν ἔχει.

V. 16.

Ἰδοὺ ὁ λόγος ἀπαντᾷ, καὶ ἐξομῶν τὸν Θεόν κ. τ. λ.

A. I. 115. b.
C. f. 120. b.

Μέγα ἐστὶ τοῦτο παρά γε ἀναισθητῶ καὶ ἀχαρίσῳ λαῷ· μικρὸν ἴσῃ ὕστερον οὐδὲ προφήτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τῆ λαοῦ πεφηνότα νομίζουσιν αὐτόν· ἀλλὰ τῆ θανάτου καταλύτην, θανάτῳ παρὰδίδωσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δὴ τότε κατέλυε θάνατον, ἵνῃκα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

V. 17.

Ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ.

A. I. 116.
B. f. 70. b.
C. f. 120. b.

Ἐλαθε τὸ παράδοξον τῆ θαύματος οὐδένα τῶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ἀπαγγέλλεσι ἢ τοῦτο καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ Βαπτιστῇ τῆ βπτηθεῖων τινὲς ἦτοι τῆ μαθητῶν αὐτοῦ· ὁ ἢ δύο τινὰς ἀπολέγδω ἀποκρίνας τῶ ἄλλων, πέμψῃ πρὸς τὸ Ἰησοῦν, ἐρομένους αὐτόν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, ἢ γοῦν ἕτερον προσδοκᾶσθαι χεῖ· οὐκ ἠγνόησε γε μὴν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς τὴν ἐνανθρωπήσαντα τῆ πατρὸς λόγον· μὴ τοῦτο ὑπολάβης· ἡδὲ γὰρ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· εἰργάζετο δὲ τι σοφὸν καὶ εὐμήχανον, καὶ ὥστε ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ὀνήσειν σὺν ὑπ' αὐτοῦ μαθητεύομένους· οἱ μὲν γὰρ οὐπω Χριστὸν ἰδόντες, ἦτοι τῆ δυνάμει αὐτοῦ, καὶ τῆ καὶ πάντων ὑπεροχῇ, ἡρέμα πῶς καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντι αὐτοῦ καὶ τῶ δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τῆ Βαπτιστῆν· καὶ ἢ προσήεσάν ποτε, φθόνῳ τε καὶ λύπῃ κατατετηγμένοι, καὶ νοσημάτων ἰσ-

ut scires efficax esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus. Est enim corpus vitae, caro omnipotentis Verbi, quae potentiam eius portabat. Sicut enim ferrum igni admotum vim ignis exserit, eiusque vice fungitur; sic postea quam caro propria facta est vivificantis omnia Verbi, consequenter et ipsa est vivificans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam revera vivificum Christi corpus esse credimus, quoniam viventis Verbi templum est et habitaculum, cunctam eius efficaciam continens. Haud ergo satis Christo fuit iubere, quamquam verbis quicquid ei libuisset solebat efficere, sed manus quoque lculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam corpus vivifica potentia pollere.

Corripuit autem omnes timor, et magnificabant Deum etc.

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui paulo post neque prophetam neque ad gentis salutem natum iudicavit; sed mortis destructorem morti tradidit. Neque agnovit, illum tum maxime mortem vicisse, cum resurrectionem suam per egit.

Exiit hic sermo in universam Iudaeam de eo.

Neminem in tota Iudaea latuit insperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptistae quidam de familiaribus eius seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Iesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat expectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum patris Verbum: cave hoc arbitreris; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excogitavit peracutum quid et artificiosum, quod haud parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive eius virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse mordebantur, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et maerore tabescentes, et cor iudaico morbo haud immune gerentes,

ac beato aiebant Baptistae: magister, qui tecum erat trans Iordanem, cui tu testimonium praebuisti, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemvis alium exercere baptismum, et se contra Iohannis honorem extollere. Ceterum hi edocti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: testes vos estis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuncius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui adstans vocem eius audit, gaudio effertur propter sponsi laetitiam. Hoc itaque gaudium meum metam attingit: illum oportet crescere, me autem minui. Neque idcirco dicimus eum aliqua sui parte imminutum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Iohannes in humanae conditionis modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquoversum ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo patre ineffabiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Iohannes ait: illum oportet crescere, me autem minui. Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur.

Ut ergo ad firmam excitaret fidem, erga illum videlicet, nutantes adhuc et necdum convictos eum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mittit ad ipsum qui interrogarent: tu es qui venis, an alium expectamus? Venturus autem quoniam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempe, quia ab Herodis saevitia necem perlaturus Baptista erat, et quodammodo praecursurus Christo, et ad inferos prior descensurus, interrogat aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra mortis iacebant. Atqui repudianda prorsus haec sententia est. Nusquam

δαϊκῶν οὐκ ἀμοιροῦσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν· ἔφασκέν τε τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ· ῥαββί, ὃς ἦν μὲν σοῦ πέραν τῆς Ἰορδάνου, ὃν σὺ μαρτύρηκας, ἰδεὶ δεῖν βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ ἠθέλον ἑτερόν τινα βαπτίζειν ὅλως, καὶ τὸ Ἰωάννης κατεπαίρειται τιμῆς· ἐδιδάσκοντο ἢ παρ' αὐτοῦ τὸ Χριστοῦ δόξης τὸ ὑπερκεῖμενον, καὶ τὸ ἀπαράβλητον ὑπερβολήν· ἤκουον γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὡς εἶπον· ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου· ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ ἢ φίλος τῆς νυμφεύς, ὁ ἐσηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, χαρὰ χαίρει διὰ τὴν χαρὰν τῆς νυμφεύς· αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται· ἐκείνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ ἢ ἐλαττοῦσθαι· καὶ οὐ δὴ πεφασμένως ἐλάττων ἑαυτοῦ γέγονε· κατὰ τι γοῦν ὅλως ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, προσθήκῃ αἰεὶ δεχομένης τῆς δόξης τῆς Χριστοῦ, παρὰ γε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, ὅτι ἢ ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων μέτροις μεμένηκεν ὁ μακάριος Ἰωάννης· οὐ γὰρ ἦν ἐτέρωσέ ποι προσελθεῖν αὐτόν δύνασθαι ποτε· Θεὸς ἢ ὢν φύσις, καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος ὁ ἐνανθρωπήσας λόγος, εἰς δύναμιν αἰεὶ τὴν αὐτῇ πρόπεσαν ἀναφοιτῶν, παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο· ταύτην τοι φησὶ· ἐκείνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ ἢ ἐλαττοῦσθαι· τῆς γὰρ αἰεὶ προκόπτοντος, ὁ ἐν ταυτότητι μένων, ἐλαττοῦσθαι δοκεῖ.

Ἰνα τοίνυν βεβαίαν ἐργάσινται πίσιν, εἰς αὐτόν δηλονότι τοῖς ἐτι ὁκλάζουσι, καὶ οὐπω πεπληροφορημένοις ὡς αὐτὸς εἶπεν Χριστὸς. προαποιεῖται τὴν ἄγνοιαν· εἴτα πέμπει πρὸς αὐτόν ἐρομένους καὶ λέγοντας· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ἐρχόμενος ἢ ποῦ; φαῖεν ἂν ἴσως τινες· καὶ δοκεῖ μέν τισι· τοιοῦτόν τι νοεῖν· ὅτι γὰρ ἐμελλέ φησι πρὸς τὴν τιμὴν σαυροῦ τὴν ἐκ τῆς Ἡρώδου σκαίότητος θάνατον ὑπομένειν ὁ Βαπτιστῆς, προαποδημεῖν ἢ ὥσπερ Χριστοῦ, καὶ τὸ εἰς τὴν Ἀθῆναι ἀφίξιναι προβαδίζειν ὡς πρόδρομος, ἐρωτᾷ φησὶ, εἰ αὐτὸς ἐξῆλθεν κακῆς, λυτρωσάμενος ὅσον ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου; ἐκβλητὸς δὲ παντελῶς ἡ τοιάδε

δοξα (1)· οὐδαμῶς γὰρ εὐρησόμεθα τὸ θεόπνευστον γραφὴν ἀπαγγεῖλαι, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ἁγίῳ πνεύμασι προκατήγγαλε τὸ σωτήριον τὸ ἀφίξιν ὁ μακάριος Βαπτιστής· ἀληθεὺς ὃ καὶ κεῖνο εἶπεν· ἕλθω γὰρ ἅπασι οὐκ ἡγνοκῶς ὅτι μὴ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μονογενεὺς τὸ δύναμιν, ἥδη πάντως περὶ τῶν ἄλλων, ὅτι καὶ ὅτε ἐν ἁγίῳ λυβώσεται, καὶ αὐτοῖς ἐπιλάμψαι· χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ πάντος χηρόμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλος φησὶ *, καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν, ἐρωτῶν καὶ λέγων, σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ἔφη, ὅτι πλάττεται τὸ ἄγνωστον οἰκονομικῶς, οὐχ ἵνα μάθωι μᾶλλον αὐτὸς, ἥδη γὰρ ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἵνα πληροφορηθεῖεν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅση τις ὅστις ἢ τὸ σωτήριον ὑπεροχή· καὶ ὅτι ὁ Θεοπνεύστῃ γραφῇ ὁ λόγος, τὸ μὲν ὡς Θεὸν καὶ κύριον ἥξοντα, προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἦσαν οἰκέται, προαπεσασμένοι δεσπότης, ἐτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὰ γέγραπται· ἐκλήθη τοίνυν διὰ τῆς προφητῶν ὁ ἐρχόμενος, ὁ τῆς ὁλων σωτὴρ καὶ κύριος· ἄλλα γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ, καὶ φησὶν· * εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, τοῦτέστιν ἐν δόξῃ Θεοῦ παρεπεί, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπέκεινα· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς, εἰπὼν· * θεὸς κύριος, ὃ ἐπέφανεν ἡμῖν· ἦλθε μὲν γὰρ Μωϋσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ἐσφρατίγησε τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ· Ἰησοῦς ὁ τὸ Ναυὴ καὶ καθεξῆς, οἱ μακάριοι πορεύονται, καὶ οὐδεὶς ὁκνῶν ἐν ὀνόματι κυρίου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλάμψαι λέγεται· Θεὸς ὁ κύριος ὢν φύσις καὶ ἀληθῶς ὁ μονογενὴς τὸ Θεοῦ λόγος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὕτως αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ὀνόμαζε, λέγων· Ἀββακούμ τῷ προφήτῃ· * ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονεῖ· ναὶ μὲν καὶ δι' ἑτέρων προφητῶν πάλιν ὡς φησὶν ὁ μονογενὴς τὸ Θεοῦ λόγος· * χαῖρε καὶ εὐφραίνε· θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ

inspiratam scripturam comperiemus narrantem, quod etiam detentis in inferno spiritibus praenuntiaverit Servatoris adventum beatus Baptista. Quamquam et illud vere dicetur, haud sane eum ignorasse omnem incarnati Unigeniti dispensatoriam vim, probeque prae ceteris novisse, Christum iacentes item apud inferos redempturum, atque illos splendore suo illustraturum; gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem, ut quemadmodum Paulus ait, mortuorum simul ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum interrogans dicit: tu es qui venis, an alium expectamus? Iam dixi inscitiam ab eo prudenter simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam utpote praecursor mysterium noverat, sed ut suis persuaderetur discipulis, quanta esset Servatoris eminentia: et quod inspiratae scripturae sermo, hunc quidem Deum ac dominum venturum praedixit; ceteri vero omnes servi fuerint, principem praecedentes, domino viam parantes, uti scriptum est. Igitur a prophetis appellatus fuit « qui venit » universalis Servator ac dominus. Quamobrem David propheta psallit: benedictus qui venit in nomine Domini, id est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimitate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo inferius significavit dicens: Deus dominus, et illuxit nobis. Venit quidem Moyses, et post eum dux fuit Israhelitarum Iosue Navi filius. Exin beati prophetae; nemoque horum in nomine Domini illuxisse terrae incolis dicitur. Dominus autem Deus quum sit vere propriaque natura unigenitum Dei Verbum, nobis apparuit. Sic illum Deus pater nominavit, dicens Habacuco prophetae: paulo post veniens veniet, et non tardabit. Immo et per alium prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum: gaude et laetare, filia

* Rom. XIV. 9.

* Ps. CXVII. 26.

* Ibid. 27.

* Habac. II. 3.

* Zach. II. 10.

(1) Vidimus in Spicilegio rom. T. IX. p. 685. seqq. hanc modo repudiatam a Cyrillo sententiam de Iohanne praedicator apud inferos adfuturi mox Christi, non contemnendam visam esse antiquis patribus Origeni, Hippolyto, nec non Eusebio alexandrino, qui de illa sermones illos scripsit a nobis praedicto in tomo editos.

Sion; quia ecce ego venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus: multique populi ad Dominum confugient die illa: eroque illorum Deus, et ipsi erunt meus populus. Quod equidem ad exitum esse deductum, ex factis cognoscere possumus. Ergo veluti ex inspirata scriptura sumpto hoc vocabulo divus Baptista, mittit de suis familiaribus qui interrogent, utrum ipse sit qui venit.

In ipsa autem hora multos curavit.

Cognoscens itaque, utpote Deus, quae mente misisset eos Iohannes, reique rationem, et adventus illorum causam; namque illo potissimum tempore longe plura prioribus patrarat miracula, multosque sanaverat; haud equidem ut Iohannem doceret, cur enim iam persuasum urgeret? sed ut praesentes hos et adhuc dubitantes firmaret. Hi ergo quum haerentis ei magnificentiae spectatores oculati fuissent, multamque animo hausissent virtutis et potentiae admirationem, tandem interrogant, Iohannis veluti verbis dicentes, num ipse esset qui venit? Hoc loco observa, quaeso, egregiam Servatoris prudentiam. Non enim diserte dixit, ego sum; sed illos potius ad gestarum rerum suasoria argumenta amandat, ut idoneo modo fidem erga se contrahentes, ad eum qui ipsos miserat reverterentur: quamobrem haud verbis sed mittentis menti respondit. Euntes enim, inquit, renuntiate Iohanni quae a prophetis quidem audistis, per me autem peracta vidistis. Illa enim consulto hoc maxime tempore operabatur, quae ab eo actum iri, cum ad nos veniret, prophetae nunciaverant. Quenam vero haec? caecorum medela, leprosum mundatio, surdis redita auditio, mortuorum suscitatio, et reliqua. Quibus addit Deo dignam clausulam: et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Quid enim aliud his verbis de-

ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σε, λέγει κύριος καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τῷ κυρίῳ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. ὁ δὲ καὶ εἰς πέρας ἐκβεβηκὸς, δι' αὐτῶν ἐστὶν ἰδεῖν τὰ πρᾶγματῶν οὐκοῦν ὡς ἔκγε τὸ Θεοπνεῦμα γραφῆς τὸ ὄνομα λαβὼν ὁ Θεωπέσιος Βαπτιστῆς, ἐρομένους ἀπέστειλεν τὸ αὐτοῦ γνωρίμων τινὰς, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ᾠρᾷ ἐθεράπευσεν πολλούς.

v. 21.

A. f. 116. D.

Εἰδὼς τοίνυν ἅτε Θεὸς ὢν τὴν διάνοιαν, μὴ ἥς αὐτῷ ἐπεμψεν ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν οἰκονομίαν τὴν πράγματι, καὶ τὴν αἰτίαν τὴν ἐκείνων ἀφίξεως, κατ' ἐκεῖνο δὲ μάλιστα τὸ καιροῦ, πολλαπλασίως τὴν ἡδὴ γεγνημένων ἐργάζετο τὰς Θεοσημείας, ὥστε πολλοὺς ἐθεράπευσεν· οὐκ ἐκεῖνον διδάσκων, πῶς γὰρ τὸ πεπεισμένον; ἀλλὰ τούτους ὥστε ἀμφιβάλλοντας· γεγονότες οὖν ἄρα τὴν ἐνούσης μεγαλοπρεπείας ἐπόπται καὶ θεωροὶ, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τὴν ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτοῖς συλλέξαντες, προσάβησι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ὅτε Ἰωάννης λέγοντες, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸ τὴν σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχές· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τὸ ἐγὼ εἰμι, ἀλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτῷ εἰς τὸ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἵνα εὐαφέρμως τὸ εἰς αὐτὸν αἰσιν ὡς ἀδεξάμνηροι, ὑπονοσήσωσι πρὸς τὸ ἀποσεύσαντα αὐτούς· ὁθεν οὐδὲ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τὴν ἐμψαντος ἀπεκρίνατο· πορεύθεντες γὰρ φησι, ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἅπερ ἠκούσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἰδετε ἢ πληρωθέντα δι' ἐμοῦ· ἐκεῖνα γὰρ οἰκονομικῶς ἐργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ἅπερ αὐτὸν ὁπτιγέσαν, ὅταν ἦκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφηταὶ διήγγυλον· τίνα ἢ ταῦτα; τυφλῶν διόρθωσις, λεπρῶν κάθαρσις, κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐφ' οἷς ἐπάγει θεοπρεπῶς, καὶ μακάριος ἐστὶν ὅς ἐάν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί (1)· τί τῷτο λέγων, ἢ δεῖξαι

(1) Divus Thomas in catena hoc loco ita habet. «Cyrillus. Coniecit Dominus tamquam hominum » secreta cognoscens, aliquos dicturos: si usque hodie ignorat Iohannes Iesum, qualiter eum ostendebat » nobis dicens: ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? Ut igitur sanaret hanc passionem quae eis

βελόμηνος ὡς καὶ αὐτὰ τὰ βλέφαρα, ἥ φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ *, ἐξετάζει ὃν υἱὸς τῶ ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἐν καρδίᾳ αὐτοῖς σφερόμενα, ὃν ὀφθαλμοὺς κτείνε διέφυγναι οὐδαμῶς· αὐτοὶ γὰρ ἄντικρυς οἱ σκανδαλιζόμενοι.

v. 21. * Ἦρξατο λέγειν πρὸς τοὺς ὄχλους περὶ Ἰωάννου.

A. f. Hs.

Ὅρα ἡ πάλιν ἐν τούτοις ὅσῃ ἐποίησατο τὸ οἰκονομίαν ὁ σωτὴρ· πολλὸς αὐτῷ καὶ μακρὸς περὶ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κενήνεται λόγος· τὸ μὲν γὰρ, ὅθεν ἦν εἰκὸς ἀδικηθῆσεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἀπεκρούσατο δόξαν· προσήκει δὲ τι πλεονέχων εἰπὼν, ἀξιοθαύμαστον ἦδη καὶ ἀξίερασον τοῖς ἀκροώμενοις ἐδείκνυεν· εἶτα εἰκόνα ὥσπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐρούσης ἀρετῆς, ἐν χυνητοῖς γυναικῶν ἔχουσιν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρτίθουσι τὸ μαζόνως ἀγαθὸν, τὸ ἄρτι δὲ βασιλείας ἀφάμενον, καὶ εἰς υἱὸν ἀναχρηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ πνεύματος· βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν τὸ πνεύματος δόσιν εἶναι φάμεν, καὶ τὸ, ἡ βασιλεία τῶ οὐρανῶν, ἐν τῷ ὑμῶν ὅστις * μέλζων οὖν ἄρα πάντος χυνητὸς γυναικὸς, ὁ τῷ πνεύματος ἀναχρησθεῖς τετιμημένος· οἱ μὲν γὰρ ἔτι τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ πατέρας τῶ Θεοῦ ὅλων ἐπιγράφονται, οὐκέτι χηματίζοντες χυνητοὶ γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ χυνηθέντες, καὶ Θεῖας κοινωνοὶ γυμνασίου φύσεως· οὐκοῦν καὶ ἐλάττωτονες ὧν τὸ ἐν νόμῳ δικαιοσύνην κατωρθωκότων, κατὰ γὰρ τὸ ζῶντος ἀγιότητος φημι, ἀλλ' ἐν μέλζοσι γεγονότα διὰ Χριστοῦ μεμνησθαι τὸ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ τοιοῦτος ὑπάρχων εἰς ἀρετὴν ὁ Βαπτιστὴς, ὁμολογεῖ σαφῶς ἐν χρείᾳ καθεσθῆναι τὸ ἁγίον βαπτισματὸς· ἐγὼ γὰρ φησι χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· * οὐκ ἂν Δι' ἐδεήθη, εἰ μὴ τι πλεονέχων ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ

* Luc. XVII. 21.

* Matth. III. 14.

monstrare voluit, nisi palpebras suas, ut ait divus David, scrutari filios hominum; et quae ipsi in cordibus suis versant, nequaquam oculos eius fugere? Ipsi enim palam scandalizati fuerant.

Coepit de Iohanne dicere ad turbas.

Rursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter laedi poterat, definitionem muneris vitat: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem iam amabilemque audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum praestantissimam, proposuerat, maius aliud bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (caelorum) regno fuerit initiatus, et in filium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim caelorum regnum, Spiritus impertitionem esse dicimus, iuxta illud: regnum caelorum intra vos est. Maior est ergo quolibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honoratus fuerit. Illi enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque iam mulierum sunt nati, ut Iohannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divinae consortes facti naturae. Itaque etiamsi forte minores simus illis qui sub lege iusti fuerunt, quod attinet inquam ad vitae sanctitatem, attamen per Christum maiore gradu sumus. Illud quoque necessario meminerimus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute ornatus, nihilo tamen minus palam confitetur, sancto se baptismo indigere: ego enim, inquit, a te debeo baptizari. Non

» acciderat, damnum quod ex scandalo procedebat, exclusit. Unde dicitur: et cum discessissent nuntii
 » Iohannis, coepit dicere ad turbas etc. » Paulo post sequitur ibidem alius Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. « Cyrillus. Qualiter ergo tanta sedulitas religionis, ut carnales passiones
 » subiiceret, ad tantam ignorantiam deveniret, nisi ex mentis levitate, quam non asperitates sed illecebrae
 » mundanae delectant? Igitur si velut non colentem deliciosa Iohannem imitamine, date ei robur
 » continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestae conversationi, quid, omitta reverentia
 » delicatiorum, incolam deserti, vileque tegumen, et camelorum vellus miramini? » Et mox denuo.
 » Cyrillus. Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Iohannem; fatemini enim eum imitabilem esse;
 » unde subdit: sed quid existis videre? etc.

autem debuisset, nisi in illo maius aliquid fuisset, et iustitiam legis transcendens. Iam et illud: a diebus Iohannis caelorum regnum rapi, non ideo dicitur quasi nemo ante illum id rapuerit. Alioqui, quonam prophetarum spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum chorus, si extra regnum caelorum versaretur? Sed ideo id dictum est, quia Iohannis tempore, et deinceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum in Deo regeneratio, fidei merito rapitur.

Sed quid existis videre? etc.

Num vestem habebat spectabilem? num regalem dignitatem? num regia mandata dabat? num denique litteras, edicta, leges, regis instar promulgabat? num externa splendidus erat specie? Nonne potius cilicium gestabat? nonne inelaborato cibo utebatur? Num huiusmodi aliquid suasit vobis ut ad illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam opportune ivistis, utique aio hunc esse plus quam prophetam. Nam propheta praedicit tantummodo, hic autem non eventura solum portendit, sed et demonstravit dicens: ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Angelum autem appellat Iohannem, non quod angelus esset, erat enim natura homo, sed quia angeli fungebatur munere, Christi nuncios praesentiam. Deinde verbis « plus quam propheta » dictum illud explanat « ecce ego mitto angelum meum ante te. » Maior enim quam propheta est, is quem Deus testatur tamquam angelum suum mitti ante faciem Christi, viam eius paraturum. Certe magnum de Iohanne testimonium verba sunt « plus quam propheta. » Quia nempe edito de venturo Christo vaticinio, de Iohanne simul praedictum est, fore ut ei praecedat tamquam angelus.

Maior inter natos mulierum propheta Iohanne baptista nemo est.

Beatus quidem Iohannes, sicut omnes

ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερκεῖμενον· καὶ κεῖνο ἧ τὸ, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἡμερῶν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάζεσθαι, οὐκ εἴρηται ὡς οὐδενὸς πρὸ αὐτοῦ ταύτην ἀρπάσαντος· ποῦ γάρ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἐλπίς οἰχήσεται; τί δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἁγίων πράξις χορὸς, εἰπερ ἔξω τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ πνεύματος δόσις, καὶ ἡ διὰ τῶν ἁγίων βαπτίσματα εἰς θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρπάζεται.

Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; κ. τ. λ.

V. 25.

B. I. 71. 1.

Μὴ σχῆμα ἔχει περίβλεπτον; μὴ βασιλικὸν ἄζωμα; μὴ βασιλικὰς εἶχεν ἐντολάς; καὶ γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἐπεφέρειτο βασιλικούς; μὴ λαμπρὸς ἦν καὶ τὸ φαινόμενον; οὐχὶ τρίχυνον ἱμάτιον ἐφόρει; οὐκ αὐτοσχέδιον εἶχε τροφὴν; μή τι τοιοῦτον παροξύνετο ὑμᾶς ἐκείνῳ ἀπὸ θεῖν; εἰ δὲ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἐξήλθετε, καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περὶ αὐτοῦ προφήτου· ὁ μὲν γὰρ προφήτης προλέγει μόνον, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἤχοντα προμεμήνυκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν εἰπὼν· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου (1). Ἄγχιον ἧ τῶν ἱωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν ἄγγελος, ἀνθρώπου γὰρ ἦν τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅτι ἀγγέλου ἔργον ἐποίησεν, ἀγγέλλων τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν· εἴτα τὸ περὶ αὐτοῦ προφήτης περὶ αὐτοῦ ἄγγελος, τὸ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου ἔμπροσθέν σου, διηγεῖται· μέζων γὰρ προφήτης ὁ μαρτυρούμενος ὑπὸ θεοῦ, ὅτι ἄγγελος αὐτῶν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκιάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· μαρτυρία γὰρ μεγάλη περὶ Ἰωάννη, καὶ περὶ αὐτοῦ προφήτης· ὅτι προφητεύσας τὸν Χριστὸν ἐλεύσεσθαι, καὶ οὗτος συμπεροφητεύθη αὐτῷ, ὡς περὶ αὐτοῦ αὐτοῦ ὁ ἄγγελος.

Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδεὶς ἐστίν.

V. 28.

Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἰωάννης, ὁμοῦ

B. I. 72.

(1) Haec fere inserendum quod est apud D. Thomam in catena. « Cyrillus. Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex concursu hominum morem eius descriperit, introducit prophetae testimonium dicens: » hic est de suo scriptum est, ecce mitto angelum meum. »

τοῖς ἄλλοις ὅσοι πρὸ αὐτῆς γεγόνασιν, γυν-
νητός ἐστι γυναικός· οἱ ἢ τὸ πίσιν προσηκά-
μυροι, οὐκέτι γυνητοὶ γυναικῶν, ἀλλ' υἱοὶ
Θεοῦ χηματίζεσι· ὅσοι γὰρ φησὶν ἔλαβον
αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ὀξυσίαν τέκνα Θεοῦ
γῆνέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ
ἐγγενήθησαν· καὶ ὁ Παῦλος· * ὅτι ἢ ἐξ υἱοῦ,
ὀξυαπέσειεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ υἱοῦ αὐ-
τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κράζον, ἀββᾶ ὁ
πατήρ· ὅτε γὰρ ἀνεβίω Χριστὸς σκυλεύσας
τὴν ἄδην, τότε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸ
πᾶν υἱοθεσίας δέδωκε πνεῦμα, καὶ πρὸ γε τῆς
ἄλλων τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς· * ἐνεφύσησε
γὰρ αὐτοῖς λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον·
ἂν τινὼν ἀφῆτε τὰς ἀμάρτίας, ἀφίενται αὐ-
τοῖς· καὶ τὰ ἐξῆς· ἡμεῖς γὰρ ὅλως γεγόνασι
Θείας κοινωνοὶ φύσεως, τὸ δεσποτικὸν καὶ
κατεξουσιάζον τὸ ὅλων πλατήσαντες πνεῦ-
μα, ταύτην τοι καὶ Θεοπρεπῶς ἀξίωμα πε-
τέθεικεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίεναι φημί τὰς ἀμάρ-
τίας ὡς ἂν βούλωνται, κρατεῖν ἢ καὶ τὰς
ἐτέρων (1)· ὅτι ἢ πρὸ τῆς ἀναφοιτήσεως οὐκ
ἦν ἐν ἀνθρώποις τὸ υἱοθεσίας τὸ πνεῦμα,
ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης δηλοῖ
λέγων· * οὐδέπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι
Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη· δόξαν, τὴν ἐκ νε-
κρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν λέ-
γων· ἐκεῖ γὰρ ἀναφοιτήσας ὁ μονογενὴς τὸ
Θεοῦ λόγος ἐπεμψεν ἡμῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸ
παράκλητον, καὶ ἐν ἡμῖν ὅτι δι' αὐτοῦ· καὶ
τῷτο ἡμᾶς ἐδίδασκεν, εἰπὼν· * ἐὰν μὴ ἀπέλ-
θω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς
ὑμᾶς· λοιπὸν οὖν καὶ ἐλάττες ὡμῶς τὴν
ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἐχόντων, κατὰ γε τὴν
τῆς ζωῆς ἀσαότητα φημί, ἀλλ' ἐν μείζονσι
γυνητῶν γυναικὸς διὰ Χριστόν.

v. 32. "Ομοιοὶ εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

A. f. 118. b.
B. f. 73.
C. f. 121. b.

Ἦν τάχα πού παιγνίου τίς ἔροψεν
παρὰ τῆς Ἰουδαίων παισὶν οὕτως ἔχων· εἰς
μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμνετο, ἃ καὶ
πῶ τοῦ βίου γελῶντα τύρβην καὶ τῶν ἐν
αὐτῷ παραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τῶν
ἐτέρων πῶ εἰς ἕτερα διανήν καὶ ἀθρόαν
μεταβολήν· τὰ μὲν νύλουν, τὰ δὲ ἐθρή-

qui ante eum extiterunt, natus de muliere
est. At ii qui fidem receperunt, haud iam
filii mulierum, sed Dei sunt. Quotquot
enim eum receperunt, dedit eis potestatem
filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus sed
ex Deo nati sunt. Et Paulus: quoniam au-
tem estis filii, misit Deus Spiritum filii sui
in corda vestra clamantem: abba, pater.
Cum enim revixit Christus, spoliatis infe-
ris, tunc credentibus in se adoptionis in
filios Spiritum dedit, atque ante omnes di-
scipulis suis. Insufflavit enim in eos dicens:
accipite Spiritum sanctum: quorum remi-
seritis peccata, remittuntur eis, et reliqua.
Nam quia omnino facti sunt divinae con-
sortes naturae, dominico et universaliter
potestativo Spiritu accepto, ideo congrua
Deo dignitas eisdem conlata fuit, remit-
tendi inquam peccata quorum voluerint,
aliorum vero retinendi. Quod vero ante
hunc eius adventum nondum esset apud
homines adoptionis in filios Spiritus, sa-
pientissimus demonstrat evangelista Iohan-
nes dicens: nondum enim erat Spiritus san-
ctus datus, quia Iesus nondum erat glori-
ficatus; quo loco gloriam dicit resurrectio-
nem a mortuis, et in caelos reditum. Illuc
enim redux unigenitum Dei Verbum misit
ad nos pro se Paraclitum, atque in nobis
per eum manet. Quod nos docuit dicens:
nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad
vos. Superest ergo, ut etiamsi forte mino-
rem haberemus iustitiam quam ii qui in
lege iusti fuerunt, de vitae inquam hone-
state loquor, in maioribus inter filios mu-
lierum sumus propter Christum.

Similes sunt pueris sedentibus in foro.

Erat fortasse ludi quoddam genus apud
Iudaeorum pueros ita se habentis. Duas in
partes puerorum multitudo discriminaba-
tur, quorum alii mundi huius ridebant tu-
multum, et insanum rerum cursum; alii
terribilem praecipitemque in contrarium
versam vicem; et pars quidem tibiis cane-

(1) En paenitentiae sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

bant, pars lugebant: sed neque canentibus ac laetantibus, hi qui lugebant delectabantur; neque vicissim lugentibus, hi qui tibiis tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant immiseri-cordem animum atque incompositum. Huiusmodi aliquid contigisse Iudaeorum populo ac eius principibus, Servator adfirmabat. Venerant enim prophetae tristitia futura praedicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiae instar, praedicationem regni occinentes, et paenitentiae gratiam. Sed praeduro corde Iudaei non solum non gemuerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum expromentes.

Venit enim Iohannes baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.

Quanam demum ratione pertraheris ad fidem, pharisaei insipiens, qui omnia indiscrete vituperas, nihilque laude dignum existimas? Anteivit Servatori beatus Baptista, paenitentiam agite dicens, appropinquavit enim regnum caelorum. Profecto is erat persuadendo idoneus, qui in tam splendido et admirando vitae genere testimonium praebebat. Tu vero huic conviciari audes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Daemonium habere dicis eum qui ieiuniis peccati legem mortificat carnis membris haerentem, mentisque nostrae legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista sectatus est. Non erat in deserto Christus, immo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque diaetae ratio tam dura quam sancti Baptistae erat. Num ergo hunc saltem laudas? Nequaquam, sed ipsi Christo litem intendis. Dixisti enim: ecce homo devorator et bibens vinum. Undenam porro demonstrare id potes? Certe quum Maria ac Martha aliquando illum hospitio receperunt Bethaniae; quumque ex praedictis una sedulo

νουν· ἀλλ' οὔτε τοῖς αὐλοῦσι καὶ χαίρουσιν οἱ θρηνοῦντες σιμῶντο, οὔτε μὴν τοῖς κλαίουσιν οἱ τ' αὐλὸν ἔχοντες, σιωπῶντωντο· εἴτα ἀλλήλοις ἐνεκάλαν ζῆλον τινὰ τὸ ἀσυμπαθὲς ἦγεν ἀδιάθετον· τοιοῦτόν τι πεπονθέναι ὅδ' ἤρ' Ἰουδαίων δῆμους ὁμοῦ τοῖς προεστηκόσιν, ἰσχυρίζετο Χριστός· ἡλθον γὰρ οἱ προφῆται τὰ ἐσόμην προαναφωνοῦντες σκυθρωπὰ, καὶ πρὸς θρηνον διεγερτικά· εἴτα μετ' ἐκείνους ἐλήλυθεν ὁ Χριστός, καὶ οἱ ἀπώστολοι αὐλοῦ δίκην ἐξηχοῦντες τὸ τ' βασιλείας κήρυγμα, καὶ τ' χάριν τ' μετανοίας· ἀλλ' οἱ σκληροκάριοι Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκέλευντο ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἀλλ' οὐδὲ ὠρχήσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέροις, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπραξάμενοι.

B. f. 73.

Ἐλήλυθε γὰρ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής μήτε ἄρτον ἐσθίων μήτε οἶνον πίνων.

v. 33.

Διὰ ποίᾳ πράγματι σαγηνεύσῃς πρὸς πίσιν, ἀσύνετε φαρισαῖε, πάντα διασύρων ἀδελφικῶς, καὶ οὐδὲν ἀξίων ἐπαινεῖν; προεβάδιστε τ' σωτήρι· ὁ μακάριος Βαπτιστής, μετανοεῖτε λέγων, ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανῶν. * ἀξιοχρεῶς ἦν εἰς τὸ δύνασθαι πείθαι, καὶ ὅτι αὐτῆς τ' οὕτω λαμπρᾶς καὶ ἀγιαγᾶς ζωῆς μαρτυροῦμεν· εἴτα κακίζαν τ' τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, ὅς ἐδδ' μᾶλλον τῷ παντὸς ἀξιούσθαι θαύματος; δαιμονῶν ἔφης τ' κατανεκρύντα ταῖς ἀσιτίαις τ' ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φωλεύοντα τοῖς μέλεσι τ' σαρκός, καὶ ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τ' νοῦς ἡμῶν; ὁδὸς ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστής τ' εἰς Χριστὸν εὐσεβείας· ἰδὼμεν ἢ καὶ ἕτερον, ὅς δοκεῖ πῶς πῶ ἐναντίαν ἵεναι ζήλον τ' τῇ ἀγίᾳ Βαπτιστοῦ πολιτείᾳ· οὐκ ἦν ἐν ἐρήμῳ Χριστός, ἐν ᾧ τ' μᾶλλον ἐποιεῖτο τ' διαφίβην ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· καὶ ἡ διαίτα ἢ οὐ σκληραγωγίαν εἶχε τοιαύτην, ὅποια τίς ἦν ἡ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ· ἄρ' οὖν ἐπαινεῖς καὶ τοῦτον; οὐδαμῶς γεγονας ἢ φιλαίτιος καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ· ἔφης γάρ· ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγον καὶ οἰνοπότης· ποῦ ἢ τοῦτο θαυμάζαντες ἔχας; καὶ τοὶ Μαρίας καὶ Μάρθας ὑποδεξαμένων ἐν

A. f. 118. D.
B. f. 73.

* Matth. III. 2.

Βηθανία ποτὲ, εἴτα μιᾷς τῆς ὀνομασμέ-
νων περὶ πολλὴν δακρυονίαν παρωμένης,
ἀνακόπτων ὁρᾶται Χριστὸς τὸ πέρα μέξεν,
καὶ καταρρυθμίζων ἡμᾶς εἰς αὐτάρκειαν·
ἔφη γάρ· μεεμνᾶς καὶ τυρβάζει περὶ πολλὰ·
ὀλίγων δὲ ἔστι χρεία, ἢ ἐνός· ἦν δὲ τοιοῦ-
τος αἰετὲ καὶ πανταχοῦ· τελώναις δὲ σω-
νυλίζετο, ἀνάλωτο· ὃν αὐτὸς ἀμαρτίας
παντελῶς· ἔφη γάρ· τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει
με περὶ ἀμαρτίας *; οὐκοῦν οὐδὲν ἂν ἡδι-
κήθῃ καὶ σωὼν ἀμαρτωλοῖς, τοῦναντίον δὲ
πάσης αὐτοῖς ὠφελείας καὶ σωτήριαις ἐγίνε-
το πρόξενος· ἔλεγε γάρ· * οὐ χρείαν ἔχουσιν
οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχον-
τες· ὑμᾶς μὲν γὰρ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος
μὴ συνδραμεῖσθαι πονηροῖς ἐκέλευσεν, ἵνα
μὴ ὡς ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εὐκολοί,
ῥαδίως εἰς τὸ αὐτὸν τὸ ἀσεβείας ἐμπέσσητε
βυθόν· εἰ γὰρ ἐδραῖοι ἦτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ
πρὸς εὐσεβείαν εἴχετε βεβηκότα τὸ νῦν, οὐκ
ἂν κεκώλυκε· Χριστὸς δὲ τί ἂν πάθοι τὸ ἀδι-
κεῖν πεφυκότων; ἀλλ' ἡγνόησας παντελῶς
τὸ περὶ αὐτοῦ μυσῆριον· Θεὸς γὰρ ὢν λό-
γος, γέγονε μὲθ' ἡμῶν, τοῦτέστιν ἐσαρκώθη
δι' ἡμᾶς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα
σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τὸ δὲ κατακρί-
νοντος ἦν, τὸ μὴ σωεῖναι θέλει τοῖς οὖσιν
ἐν ἀμαρτίαις· τὸ δὲ σώζειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ
σωεῖναι καὶ νουθετεῖν, καὶ τὸ ἀσχιόνων ἀνα-
πέθειν ἀποφοιτᾶν· καὶ τὸ εἰς τὸ φαῦλον ὁδεῖ,
καὶ τὸ εἰς αἰῶνα ζωῆς ἀντελέσθαι ζήζον· οὐκ
ἦλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς
εἰς μετάνοιαν· * οὐ μολύνεται ἥλιος πᾶσαν
φωτίζων πᾶν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτοις
πολλοῖς σώμασιν ὁμιλῶν· οὐδὲ ὁ τὸ δικαιο-
σύνης ἥλιος ἀδικηθεῖν ἂν κατ' οὐδένα ἔσο-
πον, πονηροῖς ἀνθρώποις σπασσέμενός·
μηδεὶς δὲ τὸ ἑαυτὲ μέξον δεσποτικοῖς ἀξιώ-
μασιν ἀμιλλᾶσθαι ζητείτω· ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ
ἀσθενείαν ἑκαστος λογιζόμενος, καὶ τὸ τοιού-
των φευγέτω συνήθειαν· φθείρεται γὰρ ἡθὴ
χρηστὰ ὁμιλίας κακαί· * νουθετεῖν δὲ δεῖ
τοιούτους, τὸ κωλύον οὐδέν.

* Ioh. VIII. 46.

* Luc. V. 31.

* Luc. V. 32.

* I. Cor. XV. 33.

v. 36.

Ἡρώτα δὲ τις αὐτὸν τῶν φαρισαίων ἵνα φάγῃ
μετ' αὐτοῦ.

A. I. 119. b.

Κέκληται μὲν οὐκ παρ' ἐνὸς τῶν φαρι-

ministerio distraheretur, cernimus Chri-
stum sollicitudinem immodicam praecide-
re, atque ad frugalitatem nos erudire. Dixit
enim: sollicita es et turbaris erga plurima:
modicis autem opus est, immo et uno. Ita
semper et ubique sese gerebat. Quod si
cum publicanis versabatur, ipse omni prorsus
peccato carebat. Aiebat enim: quis ex
vobis arguet me de peccato? Ergo nihil ex
peccantium consuetudine laedebatur; con-
tra autem omnimodae iis utilitatis atque
salutis conciliator erat. Dicebat enim: non
egent sani medico, sed qui male habent.
Vobis quidem Moysis lex quominus cum
improbis versemini vetat, ne utpote infir-
mi et ad peccandum prони, facile in im-
pietatis barathrum incurrat. Nam si sta-
bili virtute essetis, firmamque in recta pie-
tate mentem retineretis, nihil vobis vetuis-
set. Christus autem cuinam peccandi oc-
casioni fuisset obnoxius? Tu vero prorsus
ignoras mysterium eius. Nam Deus Ver-
bum venit ad nos, id est propter nos est
incarnatum; non ut mundum iudicet, sed
ut mundus per ipsum salvetur. Est sane
damnantis officium, ut ne cum illis ver-
setur qui delictis sunt irretiti: eius autem
qui vult salvare, mos est et conversandi
et admonefaciendi, et ut a turpibus resi-
liant adhortandi, atque ut viae pravae
loco, aeternae vitae semitam praeoptent.
Non venit vocare iustos, sed peccatores ad
paenitentiam. Sol orbem terrarum illumi-
nans non sordidatur, quamquam impuris
multis corporibus incidat. Iustitiae sol nul-
lo modo laedi poterat dum pravis cum ho-
minibus versaretur. Attamen nemo modu-
lum suum cum dominica dignitate compa-
rare velit; sed suam quisque infirmitatem
reputans, pravorum familiaritatem devitet.
Corrumpunt enim bonos mores colloquia
prava. Ceteroqui eos qui sunt huiusmodi
nihil nos vetat quominus admoneamus.

Rogabat autem illum quidam de pharisaeis
ut manducaret cum eo.

Invitatus itaque fuit ab uno pharisaeo-

rum Dominus, qui utpote bonus et clemens, volensque omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, gratiam petenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quae intemperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum prae se ferebat; nec praeteritae vitae infamiam ignorans, Christum rogabat ceu qui mundare eam atque omni reatu liberare poterat, et peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissa peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

Dixit per similitudinem.

Beati prophetae multifariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum praenunciaverunt. Alii regali dignitate et eminentia praeditum. Itaque et quidam illorum dixit: « beatus qui habet in Sion semen, et familiares in Hierusalem! Ecce rex iustus regnabit, et principes cum iudicio praeerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua ruente. » Quod autem plerumque arcanus Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus quoque psalmista loquentem introducit: aperiam in parabolis os meum. Nunc videsis ad exitum iam perducere quod ille ante nuntiaverat. Plurima Iesum ex universa Iudaea circumsteterat multitudo, quam alloquebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regni caelorum, obscurus sermo erat: neque curae illis erat, fidem erga Christum suscipere: immo et ipsius praedicationibus impie obsistebant. Quare et illos obiurgabant qui Christo adhaerere, eiusque sacra doctrina imbui volebant; non sine scelere dicentes: daemonium habet et insanit; cur eum auditis? Itaque illis non fuit datum mysteria cognoscere regni caelorum; nobis vero potius qui fidei paratiores fuimus. Namque ipse copiam nobis dedit parabolam obscurum-

σαίων ὁ κύριος. ὅτι ἡ χρηστός ἐστὶ καὶ φιλάνθρωπος, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, κατένευσεν αἰτοῦντι τὴν χάριν, καὶ εἰσελθὼν κατεκλίθη· εἶτα γυναῖκα ἐπιστρέψας, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γυρόμενον, πιστὴν δὲ προαίρεσιν ἐπακνύμενον, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα, παρεκάλει Χριστὸν ὡς ἀποσμηξάμενον δυνάμενον καὶ ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιάματος, καὶ τῇ ἡμετέρημένων δωρήσασθαι ἄφεσιν· ἔδρα δὲ τοῦτο εἰσαὶ ὁπίσω· ἐμπροσθεν γὰρ ἐστάναι, οὐπω ἠδύνατο πρὸς τὴν ἀφέσειν τῶν ἁμαρτιῶν.

ΚΕΦ. Η'.

Εἶπε διὰ παραβολῆς.

Οἱ μακάριοι προφῆται πολυτρόπως ὅτι περὶ Χριστοῦ πεποιήνται λόγους· οἱ μὲν γὰρ ὡς φῶς ἦζοντα προαπήγγελον· οἱ δὲ καὶ ἐν τάξει καὶ ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ καὶ γούνη ἐφη τίς αὐτῶν· * μακάριος ὅς ἐστι ἐν Σιών σπέρμα, καὶ οἰκίαι ἐν Ἱερουσαλὴμ· ἰδοὺ καὶ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μὲν κρίσεως ἄρξονται καὶ ἔσονται οἱ ἄνθρωποι κρύπτων ὅτι λόγους αὐτοῦ, καὶ κρυβήσεται ὡς ἀπὸ ὕδατος φερόμενα· ὅτι ἡ κεκρυμμένη αἰεί πως τῇ σωτηρίᾳ ὁ λόγος, δῆλον· οὕτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ μακάριος ψαλμωδὸς εἰσκεκόμικε λέγοντα· * ἀνοίξω ἐν ᾧ βολαῖς τὸ σῶμα μου· ἄθρα δὲ οὐκ εἰς τέρας ἐκβεβηκὸς τὸ παρ' αὐτοῦ διηγορούμενον· πλείη μὲν γὰρ πληθὺς σμαγῆγερτο περὶ αὐτὸν, τοῖς δὲ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας προσελάλα δὲ αὐτοῖς ἐν ᾧ βολαῖς· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν οὐκ οὖσιν ἀξίοις μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανῆς ἦν ὁ λόγος· λόγος γὰρ ἦξιεν οὐδενὸς, τὸ δὲ εἰς αὐτὸν πίσις προσήκατο· ἀντέπρατον δὲ ἀνοσίως καὶ τοῖς δι' αὐτὴν κηρύγμασι καὶ γούνη ἐπετίμων τοῖς ἐθέλεσι προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διψῶσι μυσταγωγίαν, δυσεβῆντες τε καὶ λέγοντες· * δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; οὐκ ἔστιν ἐκ ἐκείνων δέδοται ἰνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῆς οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μάλλον τοῖς ἐτοιμοτέροις εἰς πίσιν· δέδωκε γὰρ ἡμῖν

v. 4.

A. f. 121.
B. f. 76. b.
C. f. 122. b.* Is. XXXI. 9. gr.
et XXXII. 1. 2.

* Ps. LXXVII. 2.

* Joh. X. 20.

αὐτὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν ᾧξαβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.

A. f. 122.

— Ῥιτέον ὅτι καὶ ἔτι, ὅτι εἰκόνες εἰσὶν ὡσπερ αἱ ᾧξαβολαὶ παρὰ τῶν οὐχ' ὁρατῶν, νοητῶν ὅτι μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· ὁ γὰρ ἰδεῖν οὐκ ἔνεστι τοῖς τῷ σώματος ὀφθαλμοῖς, τὲτο δέικνυσιν ἡ ᾧξαβολὴ τοῖς τῷ δανοίᾳ ὁμμασι, διὰ τὸ ἐν αἰσθήσει καὶ οἷον ἀπατῶν πραγμάτων δεικνυσα καλῶς τὸ τὸ νοητῶν ἰσχυρότητα· ἰδὼμεν τοίνυν ὁποίαν ἡμῖν ἐξυφαίνει τὸ νόησιν, τὸ σωτήριον ὁ λόγος.

v. 9.

Ἐπρωτῶν δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τίς εἴη ἡ παρὰ τὴν αὐτῆν.

A. f. 122. b.
B. f. 68.

Τίς ὅτι ἄρα ἐστὶ τῇ ᾧξαβολῇ ὁ σκοπὸς, καὶ ὅποι ποτὲ βλέπει τῇ ᾧξαβολῇ τὸ βάθος, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν τὸ πνεύματος αὐτῆν· ἡγνόησαν ταῦτα πρὸ ἡμῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ προσήεσαν τῷ σωτήρι, ᾧξακαλοῦντες καὶ λέγοντες, τί ἔστι αὕτη ἡ ᾧξαβολή; — Ἀλλ' ἰδὼμεν ποία τίς ἔστι ἡ πρόφασις, δι' ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν τῷ ὁδοῖς· σκληρὰ καὶ ἀνήροτος ἐστὶ πᾶσα πῶς ὁδὸς, διὰ τὸ τοῖς ἀπάντων ὑποκειμένη ποσὶ, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγκλάννυται τῷ σπέρματος· οὐκοῦν ὅσοι τῷ νοῦν ἔχουσιν σκληρόν, οὐκ εἰσδύεται ἐν αὐτοῖς θεῖόν τι καὶ ἱερὸν νεύμα, δι' οὗ δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα· οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ σατανᾷ, πεπατημένη γέγονασιν ὁδὸς, οὗς οὐκ ἔστι ποτὲ καρπῶν ἀγίων γιγνέσθαι φοβούμενοι, σείσαν καὶ ἀγονον ἔχοντας τὴν καρδίαν· πάλιν εἰσὶ τινὲς ἀπειρηγῶς ἔχοντες τὴν πίσιν ἐν ἐαυτοῖς, ὡς ἐν ἀπλότῃ λόγων· οὗτοι ἄρριζον ἔχουσιν τὴν εὐσέβειαν, εἰσιόντες γὰρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυνται μὲν τῷ πλήθει τῷ συναγερμένων, καὶ ἀσμένως προσίενται τὰς μυσα-

A. f. 123.
C. f. 123.

que sermonem intelligendi, dictaque sapientium et aenigmata. — Dicendum est insuper, parabolas esse velut imagines haud visibilium rerum, sed intellectualium potius ac spiritalium. Quod enim corporeis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis obtutibus, sensibilibus et quasi tangibilibus rebus egregie informans intellectualium obiectorum subtilitatem. Videamus igitur quodnam nobis meditamentum paret Servatoris oratio (1).

Interrogabant autem eum discipuli eius, quae esset haec parabola.

Quinam sit parabolae scopus, et quo spectet arcanum eius, ab illo qui eam composuit audiamus. Namque id ante nos nesciebant beati discipuli, qui ad Servatorem accedentes rogarunt dicentes: quanam est haec parabola? — Sed videamus quanam sit causa quamobrem semen in viis diripitur. Dura atque inarata quaelibet fere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicumque mentem obduratam habent, nullum in eos ingreditur divinum sacrumve monitum, cuius beneficio laeta virtutis germina possint oriri. Huiusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Satanae trita via sunt, nec umquam sanctorum fructuum fieri possunt altores, quia sterile habent et infecundum cor. Rursus alii sunt qui incuriose intra se retinent fidem, tamquam simplici suasionem nixam. Hi non bene fundatam religionem habent: namque in ecclesias ingressi, laetantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant; verumtamen haud cum serio iudi-

(1) Hoc fere loco apud latinam Corderii catenam sic. « Cyrillus. Hic enim manifeste praedicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationalem nempe, quae est ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos sacrorum antistites. Iustus quoque et irreprehensibilis est omnis iustitiae remunerator. Imperarunt autem cum iudicio sive auctoritate iudiciaria principes illi sancti discipuli, quique post illos ecclesiarum rectores extiterunt, de quibus sic canit David: constitues eos principes super omnem terram. Erit autem, inquit, rex iustus: homo quidem ac frater noster secundum omnia illa quae in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurima siquidem Christus in parabolis locutus est. Etenim abscondetur tamquam absorptus ab aqua currente, hoc est capi non poterit insidiis insidiantium: saepenumero enim Iudaei insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit, per medium illorum ibat. Et sic aderat, scilicet curam gerens. »

cio, sed cum quadam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctrinarum sacramentorum statim capit oblivio. Et si quidem res Christianorum haud procella iactentur, fidem illi servant; sed persecutione turbante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Hieremias propheta ait: sumite arma et scuta. Profecto enim invictam habet manum servator Deus. Atque, ut ait doctissimus Paulus: fidelis Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, qui temptationem simul eiusque exitum dabit, ut sustinere possimus.

Iam vero siquando accidat ut pro Christi religione pugnantes patiamur, tunc demum felicissimi usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat: ne terreamini ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, et reliqua. Quod quidem non verbis tantum sed factis etiam nos docuit. Animam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum adquisivit. Haud ergo nostri arbitrii sumus, sed eius potius qui nos emit servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque ut divus ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus. Videamus etiam quae sint spinae, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursus ait Servator? Proiicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animabus, et iam paene se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mundanis curis opprimitur, atque ut ait Hieremias, fit manipulus efficiendae farinae ineptus. Novate itaque vobis novalia, ait alius propheta, et in spinis ne seminetis. Ergo ut divinum in nobis germinet semen, mundanas sollicitudines mentibus nostris pel-lamus. Sunt autem terra pinguis et frugifera, quae centuplum fructum reddit, egregiae bonaeque animae, quae sermonis

γωγίας· πλὴν οὐ κεκριμμένως, ἀλλ' ὅτε ἐλαφρῶν θελημάτων ἀποφοιτήσαντες ἢ τῇ ἐκκλησιῶν, εἰς λήθην εὐθὺς ἀποφέρονται τῷ ἱερῶν μαθημάτων· καὶ μὲν μὴ χεῖμαζται τὰ χριστιανῶν, σώζουσιν ἐκείνοι πῶς πίσι· διωκμὲς ἢ θορυβήσαντος, φυλάδα τὴν ἐν ἔχουσι πρὸς οὗς ὁ προφήτης Ἱερεμίας*, φησὶν· ἀναλάβετε ὅπλα καὶ ἀσπίδας· μάλιστα μὲν γὰρ ἀμαχὸν ἔχει τὴν χεῖρα ὁ δεξιόζων θεός, καὶ καθὰ φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος·* πῖς δὲ ὁ θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς παρασθῆναι ὑπὲρ τὴν δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν τῇ δυνάμει ὑπενεγκεῖν.

Πλὴν εἰ γένοιτό πως ἐν τῇ εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ὑπεραθλοῦντας παθεῖν, τότε πάντῃ τῇ καὶ πάντως ἐσόμεθα ζηλωτοί· καὶ γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐφασκεν ὁ σωτήρ·* μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὸ δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ μόνοις ἢ λόγοις ταῦτα ἡμᾶς ἐξεπαίδειν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις· τέθεικε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ αἵματι τῷ ἰδίῳ κατεκτήσατο τὴν ὑπὸ οὐρανόν· ἐσμέν τοιγαροῦν οὐχ' ἑαυτῶν, τὴν περιαμένον ἢ μάλλον καὶ δεξιόσαντος, καὶ αὐτῷ πῶς ἑαυτῶν ὁφείλομεν ζῶν· ὡς γὰρ φησιν ὁ Θεωσέσιος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐζησεν*, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· ἰδὼμεν ἢ καὶ τὰς ἀκάνθας αἷς ὁ θεὸς ἀποπνίγεται ἀόριστος· τί πάλιν φησὶν ὁ σωτήρ; ἐνῆσι μὲν ἐν αὐτὸς τὴν ἀόριστον, ὃ ἢ καὶ τοὶ τῷ δεξαμένον ἐναπομένονας ψυχῶν, καὶ οἷον ἀνασχῶν ἤδη καὶ ἐν ἀργαῖς (1) τῷ φαίνεσθαι διηγάσας, ὑπὸ μεμινῶν συμπνίγεται κοσμικῶν, καὶ καθὰ φησιν Ἱερεμίας* (2), γίνε-ται δὲ δῶμα μὴ ἔχον ἰσχὺν τῷ ποιῆσαι ἀλδύρον· νεώσατε τοίνυν ἑαυτοῖς νεώματα, ἔτε-ρῳ προφήτῃ φησὶ*, καὶ μὴ ἀπείρητε ἐν ἀκάνθαις· οὐκοῦν ἵνα ὁ θεὸς ἡμῖν ἐξανθήσῃ ἀόριστος, προαποβάλλωμεν τὴν ἑαυτῶν δεξιόσας μερίμνας κοσμικὰς. — Εἴη δ' ἂν γῆ πῶν καὶ εὐτοκος, ποιοῦσα καρπὸν ἑκατονταπλασίονα, ψυχὰ καλαὶ τε καὶ ἀγαθαί,

* Hierem. XLVI. 3.

* I. Cor. X. 13.

* Luc. XII. 4.

* Rom. XIV. 9.

* Os. VIII. 7.

* Hierem. IV. 3.

A. 15.
A. E. 123. b.
B. E. 78. b.

(1) Ita cod. Num pro ἐναργής, vel potius ἐν ἀρχαῖς?

(2) Immo Oseas. Paria sphalmata alibi nos coarguimus. Et quidem mox p. 223, Matthaeus mendose pro *Marcus*.

Iach. III. 12.

εἰς βάθος δεχόμεναι τὰ τῶν λόγων σπέρματα,
κατέχευσαι, καὶ γηναίως ἐξέφεσαι· περὶ
τῶν τοιούτων ἂν λέγοιτο καὶ μάλα δικαίως,
τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν * εἰρημένον
παρὰ Θεοῦ· καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα
τὰ ἔθνη, διότι ἐγένεσθε ὑμεῖς γῆ θηνητή·
ὅταν γὰρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῆ παρενοχλεῖν
εἰσθότων Θεῖος ποτὲ λόγος κατενεχθῇ,
τότε δίδωσι ῥίζαν εἰς βάθος, καὶ ἀσάχυστον
δικῶν ἐπληθεῖ, καὶ τελεσφορεῖται καλῶς.

* Matth. XIII. 23.

Πλὴν ἐκεῖνο χρήσιμον οἶμαι χρηστο-
μαθεῖν ἐλομένοις εἰπεῖν· ὁ γὰρ τοι Ματ-
θαῖος * αὐτὸ ἡ τεττὴ τὸ κεφάλαιον ἡμῖν
ἐξηγούμενος, τὴν ἀγαθὴν ἐφη γῆν ἐκδοῦ-
ναι καρποὺς ἐν τρισὶ διαφοραῖς· ἡ μὲν γὰρ
φησιν, ἐποίησεν ἑκατὸν, ἡ δὲ ἐξήκοντα, ἡ
δὲ τριάκοντα· ἄθροι δὴ οὖν ὅπως τρεῖς ἐφη
Χεῖρὸς εἶναι τὰς βλάβας, καὶ ὁμοίως ἰσα-
ρίθμους αὐταῖς τὰς εὐδοκιμήσεις· τὰ μὲν γὰρ
εἰς τὸ ὁδὸν ὀπίπτοντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ
πτυνῶν διαρπάζεται· τὰ δὲ ἐν τοῖς πεζώ-
δεσιν ἐξανθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μακρὰν
ξηραίνεται· τὰ δὲ τῶν ἀκάνθαις, ἐναποπνί-
γεται· γῆ δὲ ἡ θηλητὴ καρποὺς ἀποτίκει,
ὅσων ἐν τρισὶν ὡς ἐφῶν διαφοραῖς, ἑκατὸν
καὶ ἐξήκοντα καὶ τριάκοντα· ὡς γὰρ ὁ πάν-
σοφος γράφει Παῦλος *, ἕκαστος ἡμῶν ἴδιον
ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ
οὕτως· οὐ γὰρ ἐν ἴσῳ μέτρῳ πάντῃ τε καὶ
πάντῳ τὰς τῶν ἁγίων εὐδοκιμήσεις γενη-
μένας εὐρίσκομεν· πολλὴν ζηλοῦν ἀναγκαῖον
τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκείμενα τῶν χαμα-
λωτέρων.

v. 21. Μητέρα μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον
τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

B. f. 79. b.

* Deut. V. 16.

Ὁ διὰ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας εἰπὼν
τίμα τὸν πατέρα σε, καὶ τὸν μητέρα σε, ἵνα
εὖ σοι γένηται *, ἡμῖν δὲ ἐπαγγέλλεται καὶ ὁ
ἐχθρὸς ἀγαπᾶν, ἅρα αὐτὸς ὀλιγώρει τὸ
εἰς τὸν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται πᾶσι
ὅσων ἀδελφὸς ἀγάπων· οὐδαμῶς τί οὖν ἅρα
διδάξαι βούλεται; εἰς ὕψος αἶρει μέγα τὸ
εἰς ἀνθρώπους ἀγάπῃ, ὅτι ἂν ἐθέλοιεν
τοῖς αὐτοῦ πεθεμεν νόμοις· καὶ τὰς ἀνω-
τάτω τιμὰς ὑφείλειεν ἡμῖν βούλεται, ὡς μη-
τέρα καὶ ἀδελφοί· εἰ γὰρ μητέρα καὶ ἀδελ-

semina penitus concipiunt retinentque, et
strenue alunt. De his recte admodum dici
potest, quod per unum de sanctis prophe-
tis a Deo dictum fuit: et beatos vos di-
cent cunctae gentes, quia facti estis vos
terra desiderabilis. Cum enim in mentem,
rebus quae turbare solent purgatam, di-
vinus aliquando sermo incidit, tunc alte
radicem figit, et spicae instar erumpit, et
bene fructificat.

Verumtamen commodum reor, iis qui
utilia discere discunt, aliud quoque edis-
serere. Nam Matthaeus hoc ipsum argu-
mentum nobis narrans, bonam ait terram
tribus diversis gradibus fructificasse. Alia
enim, inquit, fecit centesimum, alia sexa-
gesimum, alia denique trigesimum fructum.
Videsis itaque quomodo tria dixit Christus
fuisse detrimenta, et simul pari numero
prosperitates. Nam quae secus viam deci-
derunt semina, ab avibus direpta fuerunt.
Quae autem in petrosis locis germinarunt,
paulo post exaruerunt. Quae denique in
spinis, ea suffocata fuerunt. Item terra opta-
bilis triplici cum differentia fructus ut dixi
parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim
scribit sapientissimus Paulus, unusquisque
nostrum proprium habet Dei donum, alius
sic, alius aliter. Non enim parem prorsus
mensuram sanctorum hominum bona fa-
cinora habuisse comperimus. Verumtamen
nos maiora, et quae humilioribus super-
eminet, aemulari opus est.

Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei
audiunt et faciunt illud.

Qui in mosaica lege dixit: honora pa-
trem tuum et matrem tuam, ut bene sit
tibi; nobis vero praecepit ut inimicos et-
iam amemus; num idem inquam parum
erat de honoranda matre sollicitus, et erga
fratres caritatem abiecerat? Minime gen-
tium. Quid ergo docere vult? Eximie ex-
tollit caritatem erga homines qui suis vo-
luerint legibus obtemperare; summosque
honores debere ipse nobis vult quasi ma-
tribus fratribusque. Si enim matrem fra-

tresque eius esse dicit, qui audiunt verbum eius et faciunt illud, quid ni omnibus sit exploratum, eum peculiari et pretiosa prosequi dilectione sua eos qui adseclae ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accederent, et sermonibus suis obsequi vellent.

Ipsa ascendit in naviculam, et discipuli eius.

Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem navim subita ac saeva tempestas, vique ventorum elatae conglobataeque undae, mortis metum discipulis incutiebant. Non parum enim terrefacti erant, quamquam remigandi periti, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magnitudo intolerandum iam faciebat timorem, quum alia nulla spes salutis reliqua esset, nisi ipse virtutum dominus, id est Christus, hunc excitant dicentes: praeceptor, salva nos, perimus: namque obdormisse illum ait hic evangelista; Marcus autem addit quod etiam in cervicali iaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitae modestiam. Providentissime autem mihi accidisse videtur, quominus statim incipiente procella opem ab eo peterent; ut malo iam veluti extremo, manifestior esset Deo dignae potentiae vis, furibundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatem redigens, ita ut ne vestigium quidemurbationis maneret. Nam si tempestas vigilante Christo evenisset, vel non metuissent, vel precati non essent, vel ne existimasent quidem quicquam eum huiusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, atque ipsis evidentiorrem faciens rei gestae sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quae in alienis corporibus fiunt, et quae in proprio. Nam quia ceteros omnes beneficiis affectos viderant, se vero nihil fruitos, et supino animo erant, oportebatque ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tempestatem exercitii causa fieri annuit, terrorque uti-

φοῦς αὐτοῦ εἶναι φησὶ ὁ αὐτὸς ἀκούοντας (W) λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιοῦντας αὐτὸν, ὡς οὐχ ἅπασιν ἐναργές, ὡς ἐκκεκρυμμένῳ καὶ ἀξιοληπτον χαρίζεται τὴν ἀγάπην τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ; οὕτω γὰρ ἦν πεῖσαι πάντας ἡκεῖν ἐπὶ τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπεύθεσθαι λόγοις.

Αὐτὸς ἀνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Διέπλη μὲν ὁμῶς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις Χεῖσος ἡ Τιβεριάδα θάλασσαν ἡτοι λίμνιν· ἐγήγερται ἡ καὶ τὸ σκάφος ἀδόκητός τε καὶ ἀπηνῆς χαμῶν, καὶ τὸ ἀνέμων ἐμβολαῖς ἑλθού τὸ κύμα κυρτούμενον, τὸ τὸ θανάτου θεός ἐνετίθη τοῖς μαθηταῖς· τεθορύβηται γὰρ οὐ μετρίως, καὶ τοὶ τὸ θαλασσεργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνες οὐκ ὄντες ἀπείρατοι· ὅτι ἡ λοιπὸν τὸ κινδύνειν τὸ μέγεθος πρὸς ἀφόρητον αὐτῶν ἐκάλεθ' ἀλάλῃ, ὡς ἑτέραν οὐκ ἔχοντες τὴν σῶσιν τὴν ἐλπίδα, πλὴν ὅτι μόνον αὐτὸν τὸ τὴν δυνάμειον κύριον, δῆλον ἦν ὅτι Χεῖσος, δεινῶσι λέγοντες· ὅτι πρὸς τὴν σῶσιν, ἀπολλύμεθα· καθύπερθε αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶ· ὁ ὁ Μάρκος * προσέθησιν ὅτι καὶ ἐν προσκεφαλαίῳ, δεικνύς τε τὸ ἄτυπον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν· οἰκονομικώτατα δέ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπράχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθύς ἀρξαμένους τὸν κλύδωνος ἐπισηδῶν τῷ σκάφει, τὸ παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν ἐπιπερίαν· ἀλλ' οἷον ἀκμάσαντος ἡδὴ τὸ κακοῦ, ἐμφανέστερα γένηται τὸ θεοπεπεροῦς ὁρμήσας ἡ δυνάμις, μαινομένῳ καθιστῶσα θάλασσαν, καὶ μεθιστῶσα πρὸς γαλήνῃ μεγάλην, ὡς μὴ ἡ ἰσχύς ἐπιμεῖναι τὸν ταραχῆς· εἰ γὰρ ἐρηγορότος ἐγένετο, ἡ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, ἡ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἡ οὐδ' ἂν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν· διὰ τοῦτο καθεύδων, διδούς καιρὸν τῇ δαλίᾳ, ξανότεραν αὐτοῖς ποῖον τὸν γινόμενον τὸν αἰσθησιν· οὐ γὰρ ὁμοίως τίς ὁρᾷ τὰ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις σώμασι γινόμενα, καὶ τὰ ἐν ἑαυτῷ· ἐπεὶ οὖν πάντας εὐεργετηθέντας εἰδόν, ἑαυτῶν δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας, ὑπτιοί τε ἦσαν, ἔδει ἡ αὐτῶν διὰ τὸ οἰκίας αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι τὴν εὐεργεσιῶν, συγχωρεῖ τὸ χαμῶνα γυμνασίας ἐνεκεν, καὶ τὸ

v. 22.

A. f. 125. b.
B. f. 80.
C. f. 123. b.

* Marc. IV. 38.

θορυβηθῆναι συμφερόντως ἐγένετο, ὥστε
 μείζον φανῆναι τὸ θαῦμα, καὶ λιηνεκῇ
 γλυέει τῷ συμβάντος τῷ μνήμῳ προσδοκή-
 σαντων γὰρ ἀπόλλυσθαι πρότερον, τότε ἐσώ-
 θησαν· ἵνα ὁμολογήσαντες τὸ κίνδυνον, μά-
 θωσι τὸ θαῦμα τοῦ μέγεθος· πλὴν ὡς
 ἐφ' ἡμῶν λέγοντες, σῶσον, ἀπολλύ-
 μεθα· ἐνταῦθα μοι βλέπε μὴ πίσεως ὀλι-
 γοπισίαν· πισεύεσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύνα-
 ται, ὡς ἡ ὀλιγόπιστοι λέγουσιν ὅτι ἀπολλύ-
 μεθα· οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτε,
 σωόντος αὐτοῖς τῷ πάντα ἰσχύοντος· ἀλλ'
 ἐγέργεται τῷ θαλάσσῳ Χεῖρας, ὁ πάντων
 ἔχων τὴν ἔξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθύς τῷ
 κλύδωνα, σωέειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων
 ὁρμὰς, καὶ τὸν θόρυβον ἔπαυσε, καὶ δι' αὐτῶν
 ἐδείξε τῷ πρᾶγματι ὅτι θεὸς ἐστὶ· λεγέσθω
 τοῖνυν παρ' ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ ψαλμῷ·
 * σὺ δεσπόζεις τῷ κράτει τῷ θαλάσσης, καὶ τῷ
 σάλονι τῷ κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις.

Κατασῆσας ἡ τῷ κλύδωνα τῷ θαλάσ-
 σης, καὶ χαμαζομένην ἅμα τῷ σκάφει τῶν
 ἁγίων μαθητῶν τῷ πίσιν μεθίστησι πρὸς τὸ
 ἀρὰρὸς, καὶ οἰονεὶ γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζε-
 ται, τὰ τῷ ὀλιγοπισίας ἀπειθείας κύματα·
 καὶ μὴ τῷ χειμῶνος τῷ ὑδάτων, τῷ χειμῶνα τῷ
 ψυχῆς αὐτῶν λυεῖ, ἐπιτιμῶν καὶ παιδεύων
 ὁμοῦ, ὡς τῷ φόβον οὐχ' ἡ τῷ πειρασμῷ ἐρ-
 γάζεται ἐπαγωγὴν, ἀλλὰ τὸ τῷ δεινότητος
 ἀσθενέει· ἐφ' ἡμῶν, ποῦ ἡ πίσις ὑμῶν; ὁ
 γε μὴν ἕτερος τῷ εὐαγγελιστῶν *, εἰπεῖν αὐ-
 τὸν δεικνύεται· τί δειλοὶ ἐστέ, ὀλιγόπιστοι;
 θορυβεῖ γὰρ ἐσθ' ὅτι καὶ τῷ εὐβελήκοτα νοῦν,
 ἐπισκῆψας ἀδοκῆτως φόβος θανάτου· διὰ
 τοῦτο προσήεσαν ποτε λέγοντες τῷ Χεί-
 ρῳ· * πρόσθετες ἡμῖν πίσιν· λείπεται τῷ τε-
 λείῃ πρὸς πίσιν, ὁ τοῖς τῷ ὀλιγοπισίας ἐγ-
 κλήμασιν ὑπεννησμένος· ὥστε γὰρ ὁ χρυσὸς
 ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτως καὶ πίστις ἐν
 πειρασμοῖς· πλὴν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώπος νοῦς·
 δεῖται ἡ πάντως τῷ ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ
 δύνασθαι διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμπί-
 πτοντα· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἐδίδασκεν
 εἰπὼν· * χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν
 οὐδέν· ὁμολογεῖ ἡ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος
 Παῦλος, γραφῶν· * πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐν-

liter accidit, ut maius appareret miracu-
 lum, et perpetua fieret rei gestae memo-
 ria. Nam qui antea perituros se putave-
 rant, postea servati sunt; ut fatentes pe-
 riculum, miraculi magnitudinem agnosce-
 rent. Verum, prout dixi, ipsum excitant
 dicentes: salva nos, perimus. Heic mecum
 animadvertite fidem simul et eiusdem fidei
 infirmitatem. Credunt eum posse salvare,
 et tamen ut modica fide praediti dicunt: pe-
 rimus. Profecto enim fieri non poterat ut
 tunc perirent, cum ille aderat qui omnia
 potest. Evigilat itaque statim Christus, qui
 rerum omnium potestatem habet, tempe-
 statemque protinus sistit, ventorum impe-
 tum cohibet, perturbationem sedat, reque
 ipsa demonstrat se esse Deum. Dicatur ita-
 que a nobis quod est in libro psalmorum:
 « tu dominaris potestati maris, motumque
 fluctuum eius tu mitigas. »

Sedata maris procella, fluctuantem si-
 mul cum navicula sanctorum discipulorum
 fidem ad firmitatem convertit, ac serenita-
 tem ipsis quodammodo efficit, modicae fi-
 dei fluctus compescens. Atque ita cum un-
 darum procella perturbationem animi illo-
 rum solvit, obiurgans simul et docens,
 causam esse timoris non tentationum in-
 cursum, sed mentis infirmitatem. Aiebat
 itaque: ubinam vestra fides? Alius autem
 evangelista ipsum dixisse narrat: cur timi-
 di estis, modicae fidei? Namque interdum
 mentem quoque constantem turbat incum-
 bens subito mortis timor. Idcirco acces-
 serunt aliquando ad Christum dicentes:
 adauge nobis fidem. A fidei perfectione
 desciscit, qui diffidentiae culpa abripitur.
 Sicut enim aurum igne probatur, sic ten-
 tationibus fides. Verumtamen mens homi-
 nis infirma est, egetque prorsus superna
 manu, quò ingruentia mala perferre for-
 titer valeat. Idque nos Servator docebat
 cum diceret: « sine me nihil potestis fa-
 cere. » Fatetur hoc sapientissimus quoque
 Paulus scribens: « omnia possum in eo qui
 me confortat. » Ergo repressa procella,

A. f. 126.

* Ps. LXXXVIII.
10.

* Matth. VIII. 26.

* Luc. XVII. 5.

* Ioh. XV. 5.

* Philip. IV. 13.

marique reddita quiete ac serenitate reducta, divinum mirantes prodigium discipuli, murmurabant inter se dicentes: quis est hic, qui ventis quoque sic imperat et aquis ut ei obediant? Num ergo quia ipsum non noverant, verba « quis est hic » inter se loquebantur? Atqui quid ni hoc prorsus sit incredibile? Sciebant enim et Deum esse et Dei filium Iesum, stupebant tamen haerentis ei potentiae summatum, et gloriam divinitatis: quumque adhuc inter homines versaretur, et in carne cerneretur, dicunt ea verba: quis est hic? nempe, quantus qualisque est hic, quantaque vi ac potestate pollet, quoniam ipsis imperat aquis ac vento, a quibus ei obtemperatur? Est enim hic imperativus nutus, dominicale praeceptum, non servilis precatio. Grande est hoc et audientibus utile miraculum: obedit scilicet creatura iubenti quodlibet Christo. Quin adeo ipsum increpationis modum cum digna Deo auctoritate peractum dicit Marcus. Ait enim dixisse mari Dominum: « tace, obmutesce: » quae verba comitatum est praeceptum; mare autem fluctibus spumans, incarnatum Verbum audiit, et a saeviendo destitit, agnovitque illum qui se a mundi principio nutibus suis congregaverat, qui arenosum littus posuerat ei terminum quem non transgredietur.

Haec omnia imago fuerunt rerum quae postea discipulis evenerunt. Stagnum quippe Iudaea fuit, in qua vehemens commota est tempestas Iudaeorum adversus Christum. Turbati autem adeo sunt discipuli, ut etiam diffugerint. Sed enim ceu ex somno surrexit Servator, rursusque discipulis tranquillitas adfuit. Etenim iis apparens dixit: pax vobis. Alio etiam modo, maris figuram habet hic apud nos visibilis mundus, navis ecclesia intelligetur, sanctos habens remiges, qui propterea quod fidem receperunt, praesentem semper habent Christum. At enim gravis interdum commovetur procella, ac plurimi calamitatum

δυναμοῦντι με Χειρῶ· παυσαμένῃς ἡ τῆ χειρὸς, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὐδίαν, νεύματι Χειρὸς, τῆ θαλάσσης μεταβληθείσης, καταπαληγμένοι τὸ θεοσημεῖαν οἱ μαθηταί, παρεψιθύειζον ἀλλήλοις λέγοντες· τίς ἄρα οὗτος ἐστίν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; ἀρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες αὐτόν, τὸ τίς οὗτος ἐστὶ παρηγόριον ἀλλήλων; εἶπα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χεῖμα ἐστίν; ἤδεσαν γὰρ ὄντα θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ τὸ Ἰησοῦν, καταπαληττόμενοι ἡ τῆ ἐνοούσης αὐτῶ δυνάμεως τὸ ὑπερβολὴν, καὶ τὸ θεότητος δόξαν· καὶ τοὶ καθ' ἡμᾶς ὄντι τὸ καὶ ὁρῶμεν καὶ τὸ σὰρκα, λέγουσι τὸ, τίς οὗτος ἐστίν, ἀντὶ τῆ πόσεως καὶ οἴος, καὶ ἐν ὅσῃ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὕδασι καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; ἐπιτακτικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἔρπον, δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ ἐκ ἀξιώσεως οἰκετικὴ μέλα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ ὄνησιν τοῖς ἀκροώμενοις· ὑπακούει γὰρ ἡ κτίσις οἷς αὐτοῖς ἐπιτάττειν βούλεται Χριστός· ἀμέλει ὅτι τὸ ἐπιτιμήσεως ἔσπον ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροφῆτι γλῆσσι φησὶν ὁ Μάρκος· * ἔφη γὰρ εἰπεῖν τῇ θαλάσσῃ τὸ κύριον, σιώπα, πεφίμωσο· * καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, ἠκολούθησε τὸ πρόσαγμα· καὶ ἡ θάλασσα ἐπαφρίζεσα τοῖς κύμασι, ἤκεισε τὸ σαρκωθέντος λόγου, ὅτι πέπαυται τὸ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα πρόσαγματι, τὸ θεμένον ἄμμον ὅριον αὐτῇ, ὃ οὐχ' ὑπερβήσεται. *

Καὶ τότε τὸ περὶ οὗτο μαθητὰς συμβάντος ἔφερον· λύμνη γὰρ ἡ Ἰουδαία, περὶ ἣν κατέβη λαίλαψ πολλὴ τῇ τῇ Χριστοῦ μαρίας τῇ Ἰουδαίων· ἐταράχθησαν ἡ οἱ μαθηταί, ὥστε καὶ φυγεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ὕπνου ἀνέστη ὁ σωτὴρ, καὶ πάλιν οἱ μαθηταί ἐν γαλήνῃ· ἐπιστὰς γὰρ αὐτοῖς, εἶπεν· * εἰρήνη ὑμῖν· ἐτέρως ἢ ἐν σχήματι θαλάσσης τοῦδε τὸ καθ' ἡμᾶς νοεμένον κόσμον, σκάφος ἡ ἐκκλησία νοηθήσεται, πλωτῆρας ἔχουσα οὗτος ἡγιασμένοι, οἱ καὶ διὰ τὸ καταδέξασθαι τὸ πίσιον, συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸ Χριστόν· ἀλλὰ καὶ δεινὸς ἐστὶ ὅτε χειμῶν καταρῥήγνυται, καὶ μυρία περὶ σάσεων τὸ ἀγίον σκάφος κατεξάνισται κύματα, ἀναρίθμητοι

* cod. Marc. θαῖος.
* Marc. IV. 39.

* Ps. CIII. 9.

A. f. 126.

* Luc. XXIV. 36.

ἢ ὡς παφλάζουσι πειρασμοὶ, καὶ μὴν καὶ πνεύματων πονηρῶν ἀγριότης ἐγκατασκή-
ψασα, πρὸς αὐτὸ καταφέρει τὸ θάνατον τὸ
δεῖμα· καὶ σύνεσι μὲν τοῖς αὐτοῦ γνωρίμοις
Χριστός· διὰ δὲ τὸ πολλάκις ἐφεῖναι παθεῖν
οἰκονομικῶς, ἀπομιμῆσθαι πῶς δοκεῖ τὸ
νυσάζοντα· ὅταν τοίνυν ὑπέρμετρον ἀλη-
θῶς, καὶ οὐκέτι τοῖς πλωτήρσι φορητὸς ὁ
θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον ἦδη τὸ κακοῦ τὰ
πρόβατα (1) βλέπῃ, τότε προσήκει βοᾶν
μονονουχὶ λέγοντας, ἐξεγέρθητι, ἵνα τί
ὑπνοῖς κύριε; ἀμελητὴ γὰρ θάνασθήσεται,
καὶ πάντα μὲν ἐκποδῶν ποιήσῃ φόβον· ἐπι-
τιμήσῃ δὲ τοῖς παράζουσι, καὶ μεταστήσῃ τὸ
πένθος εἰς εὐθυμίαν, εὐδίαν ἀπλώσας τὴν
ἀπαλὴν καὶ ἀκύμονα· θεωρεῖται γὰρ οὐδα-
μῶς ὁ εἶς αὐτῷ πεποιθότας.

v. 26.

Κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργесηνῶν κ. τ. λ.

A. f. 127.
B. f. 80. b.
C. f. 124.

Προσωρμίσθη ὁ σωτὴρ τῇ Γεργесηνῶν,
ὁ μὲν τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· εἰτά τις ὑπὸ νηπι-
σεν ἀνὴρ, ὃς ἦν ἐνδεχόμενον πολλῶν ἐκκα-
θάρτων πνεύματων, ἐξω καὶ νοῦ καὶ φρενὸς
ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεικῶς τὸ τεθνεώτων
ἦδη καὶ ἐν γῇ καίμενων· μᾶλλον δὲ τάχα πε-
ρὶ ἐν τοῖς ἐπι χείροσι· γυμνὸς γὰρ τὰ τὴν τεθ-
νεώτων μνήματα θεωροῦντων, καὶ τὴν δαιμο-
νίων ἀπανθρωπίας ἀπόδειξις ἦν· ἐφίησι γὰρ
τινας οἰκονομικῶς ὁ τὸ ὅλων θεὸς ὑπὲρ αὐτοῖς
γίνεσθαι, οὐχ ἵνα πάθωσι μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα
ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν ὅποιοί τινες εἰσὶν
ἐκείνοι περὶ ἡμᾶς, οὕτω τὸ θεωρεῖσθαι
τὸ ὑποκειμένην θέλαιν αὐτοῖς· ἐνὸς γοῦν πε-
πονθότος, οἰκοδομῶνται πολλοί. — Ὁ Γερ-
γесηνὸς, ἦγεν ἡ ἐν αὐτῷ λανθάνουσα τὴν δαι-
μονίων ἀγέλην, προσέειπεν τῷ Χριστῷ, καὶ
ταῦτα ἐβόα· τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τῷ
θεοῦ; κ. τ. λ. Καί μοι ἐνταῦθα βλέπεις,
θράσος πολλῇ καὶ ἀπονοίᾳ συμπεπλεγμένῃ
δαλίαν· δεῖγμα μὲν γὰρ ἀπονοίας δολιχολι-
κῆς, τὸ τολμᾶν λέγειν τί ἐμοὶ καὶ σοί υἱὲ
τῷ θεοῦ; δαλίας δὲ, τὸ δέεσθαι ἵνα μὴ βασανι-
σθῇ· ἀλλὰ γὰρ εἰ οἶδας ὅπως αὐτὸν υἱὸν
ὄντα τὸ ὑψίστου θεοῦ, ὁμολογεῖς ὅτι θεὸς ἐστὶν
οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς· εἰτα πῶς

v. 28.

sanctam navim circumstant fluctus, innu-
merae aestuant tentationes, et impurorum
spirituum saevitia incumbens, ad usque
mortis terrorem compellit. Attamen fami-
liaribus suis adest Christus; et dum saepe
illos prudente consilio pati sinit, imitari vi-
detur dormitantem. Quum itaque vere sum-
ma fuerit remigibusque intoleranda pro-
cella, et quum in extremum plane discrim-
men (Christi) oves venerint; tunc nos oportet
clamare sic fere dicentes: expergiscere,
quare obdormis, Domine? Sine mora enim
exsurget, omnemque depellet timorem;
tentatores obiurgabit, et luctum convertet
in gaudium, serenitatem explicans nitidam
et imperturbatam. Neque enim confidentes
ei prorsus despiciet.

Navigaverunt ad regionem Gergesenorum etc.

Navim appulit Servator cum sanctis di-
scipulis ad regionem Gergesenorum. Mox
ibi occurrit vir, qui multorum spirituum
impurorum domicilium erat, mente quo-
que et intellectu captus, nihil a mortuis
et sub terra conditis differens; immo et
peiore conditione utens; nudus enim mor-
tuum monumenta circumiens, daemo-
num crudelitatis spectaculum erat. Nam ali-
quos sub horum potestatem decidere sinit
universalis Deus, non tam ut hi patiantur,
quam ut nos discamus quo ingenio sint
daemones adversus nos, atque ita nolimus
iis subesse: namque uno patiente, erudiun-
tur multi. — Gergesenus, seu latens in ipso
daemonum grex, ante Christum procidit
atque ita exclamabat: quid mihi et tibi,
Iesu fili Dei? etc. Heic mecum animadver-
te, multae audaciae ac vesaniae mixtum ti-
morem. Quippe indicium diabolicae vesa-
niae est, quod dicere audent: quid mihi et
tibi est, fili Dei? Timoris autem, quod ob-
secrat ne torqueatur. Atqui si omnino scis
hunc esse altissimi Dei filium, confiteris
Deum esse caeli ac terrae et omnium quae
in his sunt. Cur ergo quae tua non sunt,

(1) Ita cod. Sed num erat scribendum πράγματα, res?

immo aliena, diripis? Deinde ais, quid mihi et tibi? Nemo certe terrenorum regum homines sceptro suo suppositos barbaris in perpetuum permittit. Verba tibi congrua fare. Sunt autem haec: rogo te, ne me torqueas. — Et videsis incomparabilem dignitatem eius qui supra omnes est, id est Christi invictam potentiam. Satanam conterit, ut id tantum patiatur volens. Ignis loco flammaeque diabolo sunt Christi verba. Vere itaque dixit psalmista: « montes extabuerunt a facie Dei. » Nam montibus comparat excelsas superbasque potentias, improbas illas videlicet. Verum hae, tamquam igni admotae, Servatoris nostri virtuti atque potentiae, cerae instar liquefiunt.

Sciscitatus est Iesus iussitque edicere nomen suum. Num quia ignoraret interrogavit, atque ut unus de nobis volebat id cognoscere? Quid ni vero prorsus sit fatuum quicquam huiusmodi dicere vel cogitare? Cuncta enim scit utpote Deus, et cor scrutatur ac renes. Prudente consilio interrogavit, ut cognoscamus magnam daemonum multitudinem unam hominis animam possedis. Nam quia Dominus noverat magnum esse daemonum illic habitantium numerum; spectatores autem unum cernebant hominem, unamque vocem emissam audiebant, ait Christus: dic, quod est tibi nomen; ne si forte ipsemet dixisset multos illic esse, haud ei crederetur. Ipsos itaque fateri vult multitudinem suam.

Et rogabat eum, ne iuberet etc.

Nam quia alii iam in abyssum praemis-
si fuerant, reliqui idem sibi timebant (1).

Rogabant eum ut permitterent sibi illos
(porcos) ingredi.

Impurorum spirituum grex postulavit sibi parem porcorum gregem. Annuit vero dispensativo consilio Christus, quamquam quid ab ipsis eventurum foret non ignorabat. Rei copiam ipsis concessit, ut hoc

τὰ μὴ σὰ, μᾶλλον ἢ τὰ αὐτῶ, ἀλλὰ ὅτι; εἴτα λέγεις τί ἐμοὶ καὶ σοί; καὶ τίς ἀνέξεται τὸ ἐπὶ γῆς βασιλείων μέχρι παντὸς ἀνείναι βαρ-
βάροις ὅτι ὑπὸ σκῆπτρα καμένους; τὰς
σαυτῶν προεπούνσας ἐρεύγε φωνάς· αὐταὶ δὲ
εἰσιν ἐν τῷ, δεόμαί σε μή με βασανίσῃς.
— Καὶ ἄθροισμα δὴ μοι πάλιν τὸ ἀπαράβλητον
δύξαν τὸ πάντων ἐπέκεινα, φημί δὴ Χριστῶ τὸ
ἀκαταγώνιστον ἰσχύϊν· σωτῆρ τὸ σατανᾶν,
ἐβελήσας μόνον τὸ παθεῖν αὐτόν· πῦρ αὐ-
τῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστῶ ῥήματα· ἀληθεῖς
ἐν ὅτι καθά φησιν ὁ μακάριος ψαλμῶδης *,
τὰ ὅσα ἐτάκτισαν ἀπὸ προσώπου τῷ θεῷ· ὅρεσι
γὰρ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερφάνους παρεικάζῃ
δυνάμεις πονηρὰς δηλονότι· πᾶν ὡς πυρὶ
προσβαλοῦσαι τῇ τῷ σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει
τὴ καὶ ὅσα κατατρίβονται κηροῦ δίκην.

Ἡρώτα Χριστὸς, καὶ προστέταχεν εἰ-
πεῖν τί τὸ ὄνομα αὐτῶ· ἀρ' οὖν οὐκ εἰ-
δὼς ἤρετο; καὶ ὡς εἰς τῷ κατ' ἡμᾶς ἐζή-
τει μαθεῖν; καὶ τοὶ πᾶσι οὐκ ἀσύνετον
παντελῶς τὸ φράσαι τι τοιοῦτον ἢ νοεῖν;
πάντα γὰρ οἶδεν ὡς θεὸς, καὶ καρδίαν
ἐξετάζῃ καὶ νεφρούς· ἤρετο οἰκονομικῶς,
ἵνα μάθωμεν ὅτι πολλὰ δαιμονίων πλη-
θὺς μίαν ἀνθρώπου ψυχὴν κατενείματο·
ἐπειδὴ γὰρ ὁ κύριος ἡδὲ τὸ πλῆθος τῶν
ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὁρώντες, ἵνα
μὲν ἄνδρα ἐβλεπον, μίας ἢ προφερομένης
φωνῆς ἤκουον, λέγῃ· εἰπὲ, τί ὄνομά σοι·
ἵνα μὴ αὐτὸς εἰπὼν ὅτι πολλοὶ εἰσιν, ἀπι-
σηθῇ, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσωσιν ὅτι πολ-
λοὶ τυγχάνουσι.

Καὶ παρεκάλει αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ κ. τ. λ.

Ὡς καὶ ἐτέρων ἤδη προαπεσπασμένων,
οἱ καταλειφθέντες τὸ ζῆμα ἐπεφρίκεισαν.

Παρακάλουν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς
εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν.

Ἦτησέ γε μὴν ἢ τὸ ἀκαθάρτων πνεύ-
ματων ἀγέλην τὴν Ἰσὺν τὴν καὶ ὁμοίαν ἑαυτῇ τὴν
χοίρων ἀγέλην· κατένευσε ἢ Χριστὸς οἰκονο-
μικῶς, καὶ τοὶ τὸ παρ' αὐτῶν ἐσόμενον ἐκ
ἡθροικῶς· δέδωκε καὶ τὸ ἐξουσίαν αὐτοῖς, ἵνα

* Ps. XCVI. 5.

v. 30.
A. f. 127.

v. 31.

B f. 82. b

v. 32.

A. f. 127. b

(1) Addit vel praeponit D. Thomas in catena. « Cyrillus. Hinc autem palam est, quod aemulae ca-
» tervae a maiestatis divinae ineffabili potentia Salvatoris detrudebantur ad inferna. »

ἡμῖν γένηται καὶ τὸτο μὲν τῶ ἄλλων, ὡφείας
 πρόφασιν καὶ ἀσφαλείας ἐλαίς· αἰτοῦσι γὰρ
 χοίρων τὸ ἐξουσίαν, ὡς ἐκ ἔχοντες δηλονότι·
 οἱ ὅτι οὕτω μικρῶν καὶ εὐτελεσάτων οὐκ
 ἔχοντες ἐξουσίαν, πῶς ἂν ἀδικήσιάν τινα τῇ
 ἐσφραλισμένων παρὰ Χριστοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν
 ἐλπίδος ἀνηρημένων; καὶ μὴν καὶ τοῦτο πρὸς
 τοῦτοις ἔξεσι μαθεῖν, ὡς ἀπὸ γε τῆ συμβε-
 βηκότος τῇ τῶ χοίρων ἀΐετι, ὅτι εἰσὶν οἱ ἀλι-
 τήριοι θαίμονες κακοὶ, καὶ τῶ ὑπὲρ αὐτοῖς γλυ-
 ομένων ἐπίβουλοι· τοῦτο γὰρ ἐκδείξειεν ἂν καὶ
 μάλα σαφῶς τὸ κατακρημνίσαι τὸν χοί-
 ρον, ἐναποπνίσχαι τε τοῖς ὕδασι· καὶ διὰ τὸτο
 κατένδυσεν αἰτοῦσιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ἵνα
 ἐκ τῆ συμβεβηκότος μάθωμεν ἡμεῖς, ὅποιοι
 τινὲς εἰσὶν, ὡς ἀπηνεῖς τε καὶ θηριώδεις.

v. 45.

Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· τίς ὁ ἀψάμενός μου;

A. I. 130.

Οὐκ ἠγνοήθη ἡ τὸ παράδοξον, καὶ
 τοι γὰρ πάντα εἰδὼς ὁ σωτὴρ, ὡς μὴ εἰ-
 δὼς ἐρωτᾷ, καὶ φησὶ· τίς ὁ ἀψάμενός με;
 οὐκ ἀπιθάνως ἡ τῶ ἀγίων ἀποστόλων εἰσὶν
 τῶν, ὅτι οἱ ὄχλοι σιμῶσιν σε καὶ ἀποθλί-
 βουσιν, ὁ μέγιστος ἦν σημεῖον τῆ καὶ σάρκα
 αὐτὸν ἀληθῆ περιεῖδαι, καὶ πάντα τυφον
 καταπατεῖν, οὐδὲ γὰρ πόρρωθεν εἶποντο,
 ἀλλὰ συνεῖχον αὐτὸν πάντοθεν· αὐτὸς τὸ
 πρᾶχθὲν εἰς μέσον συνάγει, καὶ ἐπέμεινε λέ-
 γων, ὅτι ἠΐψάτο με τίς· ἐγὼ γὰρ ἔγνω
 δύναμιν ἐξεληθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ, πρὸς πᾶσι
 ὑπόνοιαν τῶ ἀκόντων παχύτερον ἀποκρι-
 νόμην. Ἄρ' οὖν φιλοδόξως ὁ κύριος οὐκ
 ἀφῆκε λαθεῖν τὸ θεοπεποῦς ἐνεργείας τῇ
 ἐνδεῇ, ἡ τοι τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῷ συναίῳ
 παράδοξον; οὐ τοῦτο φάμεν· πῶς γάρ; ὁ
 κελεύων σιγᾶν πολλαχοῦ; ἐκείνο ὃ μάλ-
 λον· βλέπει γὰρ εἰς ὄνησιν πανταχοῦ τῶ
 καλεσμένων εἰς τὸ διὰ πίστεως χάριν· οὐκοῦν
 πολλοὺς μὲν ἠδίκησεν ἀγνοῦν τὸ ση-
 μεῖον· γεγονὸς δὲ γνώριμον, ὡφέλησεν οὐ
 μετρίως, καὶ πρὸ γε τῶ ἄλλων τῶ ἀρχοντα
 τῶ συναγωγῆς· ἀσφαλεστέραν γὰρ ἐτίθει
 πᾶσι τῇ προσδοκῆσθαι ἐλπίδα· καὶ ἀρα-
 ρότως ἐδίδεκε θάρρεῖν, ὅτι καὶ τῇ θανάτω
 βρόχων ἐξαρπάσει Χριστὸς τὸ θυγάτριον

etiam cum ceteris nobis fieret utilitatis ar-
 gumentum et tutelae spes. Petunt in por-
 cos potestatem, nempe quia non habebant.
 Iam vero qui adeo parvae vilisque rei do-
 minio non potiebantur, quomodo cuiquam
 nocerent qui Christi sigillum receperit, in
 eoque spem suam collocaverit? Illud in-
 super praeter cetera discere licet, nempe
 ex iis quae porcorum gregi acciderunt,
 scelestos daemones esse noxios, et suis sub-
 ditis mala moliri. Res patet evidentissime
 ex porcorum praecipitio et in aquis suffoca-
 tione. Propterea petentibus illis indulgit
 Christus, ut ex rei eventu nos discamus
 cuiusmodi sint daemones, crudeles scilicet
 atque ferini (1).

Ait Iesus: quis me tetigit?

Mira ac subita res ab eo non ignora-
 batur, etsi qui omnia novit Servator, tam-
 quam ignarus interrogat, aitque: quis me
 tetigit? Sanctis autem apostolis non inepte
 respondentibus, en turbae te comprimunt
 et affligunt; quod maximum erat indicium
 eum veram gerere carnem, et omni fastu
 abhorrere; non enim eum procul seque-
 bantur, sed undique circumstiebant; ipse
 inquam rem actam in medium profert, sub-
 stititque dicens: vere aliquis me tetigit;
 etenim ego novi virtutem de me exiisse.
 Quod quidem pro ruditate audientium ita
 locutus est. Num ergo ob gloriae cupidi-
 tatem noluit Dominus latere divinae suae
 efficaciae demonstrationem? Minime hoc di-
 cimus. Cur enim id ageret, qui multoties
 tacere iussit? Illud potius censendum est,
 nempe ubique propositam fuisse ei utili-
 tatem illorum qui per fidem ad gratiam
 vocati erant. Multis reapse nocumento fuis-
 set miraculi eius ignoratio; quod contra
 palam factum non parum profuit, atque
 in primis principi synagogae. Id enim spem
 tutiorem expectanti iniecit, firmamque fi-
 duciam contulit, fore ut eius filiolum de
 mortis laqueis expediret. — Non enim li-

(1) Apud D. Thomam pergit « Cyrillus. Erat enim necessarium ostendere, filium Dei providentiam
 » rerum habere non minus quam pater, ut aequalitatis decor in utroque appareat. »

cebat immundis vel rem sanctam tangere, vel ad sacrum quemvis virum accedere. Persuasum ergo fuit nobis, Deum verum esse Emmanuhelem, tum insperato prodigii effectum, tum etiam eius verbis Deo dignis. Ego enim, inquit, novi virtutem de me exiisse. Est autem supra nostram conditionem, et fortasse angelorum etiam vim excedit, ut virtutem aliquis de se possit emittere, tamquam ex propria natura, id est se ipso. Id autem uni congruit supremæ naturæ atque altissimæ: neque ulla creatura medicam vim in se gerit, aut aliam quamlibet propriam, sed a Deo tantum concessam.

Et reversus est spiritus eius, et surrexit continuo.

Talis utique est miraculi historia. Sed enim fortasse oportet aliquanto subtilius et sublimius hanc ipsam considerare. Itaque simpliciores quidem Dei magnalia mirantur secundum prædicta; quæ etiam materialiter intellecta aedificant. Verum nos qui transcendere possumus ad contemplandum, quod hæc in figura illis contingebant, et nostri gratia scripta fuerunt, Deum invocantes petamus ut nobis sermo suppetat qui et hanc partem illustrare queat; quomodo scilicet Iesus ad archisynagogi filiam recto itinere abierit, non autem ad hæmorrhœissam, quæ ei in via occurrit; et tamen quamvis recta ad illam pergeret, nihilominus prior hæc sanata fuerit. Venit enim Dei filius principaliter ad Iudæorum synagogam, invenitque eam languentem immo mortuam. Namque Israhelitarum peccata illam extinxerant. At vero hæmorrhœissa quæ in via erat, immunditia scatens, fluxum præter tempus patiens in naturalibus, ipsa ante illam credit filio Dei. Et Iesus quidem illuc abibat, ipsa autem vestimenti eius fimbriam vult attingere. Porro

αὐτοῦ. — Οὐ γὰρ ἐξῆν τοῖς μὴ καθαροῖς, ἢ ἁψασθαί τινος τῆς ἀγίων, ἢ ἐγγὺς θύεσθαι ἀνδρὸς ἱεροῦ· πεπληροφορήμεθα τοίνυν ὡς Θεὸς ἀληθινὸς ἔστιν ὁ Ἐμμανὴλ, καὶ ἀπὸ γε τῆς ὡρᾶς ἀδόξως ἐνηργημένους, καὶ ἐξ ὧν ἔφη θεοπαρεπῶς· ἐγὼ γὰρ καὶ ἔγνω, φησὶ, δύναμιν ἐξελιλυθυῖαν ἀπὸ ἐμοῦ· ἔστι ἡ μέγαν ἐπέκεινα τῆς καθ' ἡμᾶς, ἡ τάχα πᾶς καὶ ἀγγελικῶν, τὸ δύνασθαι δύναμιν ἐκπεμφαί τινα, καὶ ὡς ἀπὸ γε αὐτῆς ἰδίᾳ φύσεως, τοῦτ' ἐστὶν ἀφ' ἐαυτῶν· πρέπει ἡ μόνῃ τὸ χεῖμα τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει· οὐδὲν γὰρ τῷ ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν ἱατρικὴν, ἢ γούν ἐτέραν τινὰ ἰδίαν, ἀλλὰ θεόδοτον.

A. f. 130. b.

Καὶ ἐπεστρέψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παρὰ τὸ χεῖμα.

v. 55.

Πλὴν (1) ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τῆς θαύματις ἰσορία· καὶ ἡ ἰσως καὶ ἰσχυρότερον αὐτὴν θεωρῆσαι καὶ ὑψηλότερον· οἱ μὲν οὖν ἀπλούστεροι θαυμάζοντες τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κατὰ ταῦτα· οἰκοδομεῖ γὰρ καὶ σωματικῶς νοσήματα· οἱ δὲ δυνάμεις διαβαίνειν ἐπὶ τὸ βλέπειν ὅτι καὶ ταῦτα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς*. εὐχάριοι τῷ θεῷ, αἰτήσωμεν λόγον ἐλθεῖν τὸ σαφηνίζοντα καὶ ταῦτα· πῶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς ἀρχισυναγωγὴν θυγατέρα προσηγμένην ἀπέειπε, οὐ πρὸς τὴν αἰμορροούσαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῇ ἀπαντῶσαν· καὶ ὅτι προσηγμένην ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐκείνῳ, πρώτη αὐτὴν θεραπεύεται· ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ προσηγμένην εἰς τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν, καὶ εὗρεν αὐτὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποθανοῦσαν· τὰ γὰρ ὡρᾶς ἀνάμματα τῆς Ἰσραὴλ πεποίηκεν αὐτὴν ἀποθανεῖν· ἡ δὲ αἰμορροοῦσα ἡ ἐν τῇ ὁδῷ, ἡ ἀκαθαρσίας πεπληρωμένη, ἡ ῥέουσα οὐκ ἐν καιρῷ ἀφείδε, ἀλλ' αἰεὶ αἰμορροοῦσα, αὐτὴ πρὸς ἐκείνης πωτεύει τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐκεῖ μὲν ὁδοὶ ἀπέρχεται, αὐτὴ δὲ καὶ τὴν κρασέδε τῆς ἱματίου ἁψασθαι θέλει· ὁ δὲ Λευκαῖς, ὁ

H. f. 30.

* I. Cor. X. 11.

(1) Totum hoc fragmentum mihi occurrit tantummodo in codice H. f. 30. sub utroque nomine Cyrilli atque Origenis, qui mos interdum catenarum est. Et quidem ex codice veneto iam dederat auctor appendicis Galland. Bibl. T. XIV. p. 95. Corderius quoque in sua lat. cat. habet sub Cyrilli et Geometrae nominibus.

μὴ εἶπε Ματθαῖος, πρὸς ἐθένηκεν ὅτι δω-
δεκαετής ἦν ἡ τῆ ἀρχισυναγώγῃ θυγάτηρ·
καὶ ἡ αἰμορροῦσα δώδεκα ἔτη εἶχεν αἰ-
μορροῦσα· οὐκοῦν ἅμα τῇ γλῆσει ἐκείνης,
αὕτη αἰμορροεῖ· ἐν ἀπαθείᾳ γὰρ ἔστιν ἐκεί-
νη ὅσον ῥέον ζῆ ἡ συναγωγή, καὶ ὁ αὐ-
τὸς ὁρᾷ τῆ ῥέοντος τῆ τέλους ἐκείνης, καὶ τῆ
ἀρχῆς τῆ σωτηρίας ταύτης ἐστὶ δώδεκα ἐτῶν
ἐκείνη ἀποθνήσκει, καὶ δώδεκα ἐτῶν τῆ πά-
θους αὕτη πεισθεύσασα θεραπεύεται, ἥτις
οὐκ ἴσχυσεν ὑπὸ οὐδενὸς τῶν ἰατρῶν θερα-
πευθῆναι· πολλοὶ γὰρ ἰατροὶ ὄντες ἀπὸ τῆ
ἐθνῶν ὑπέσχοντο θεραπεύσαι· ἐὰν ἴδῃς
ὅτι φιλοσοφούντας ἐπαγγελλομένους ἀλή-
θειαν, ἰατροὶ εἰσι· θεραπεύσαι πειρώμενοι·
ἀλλ' αὕτη δαπανήσασα τὰ παρ' ἐαυτῆς
πάντα, οὐκ ἴσχυσεν ὑπὸ οὐδενὸς τῶν ἰατρῶν
θεραπευθῆναι· ἠψατο δὲ τῆ κρασπέδος τῆ
Ἰησοῦ διὰ πίστεως, καὶ ἰάθη· ἐὰν ἴδωμεν
πῶς πίστιν ἡμεῖς τῆ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ
νοήσωμεν πηλίκος ἐστὶν ὁ υἱὸς τῆ Θεοῦ, καὶ
τίνος ἡψάμεθα αὐτοῦ, ὁφείμεθα ὅτι πρὸς
σύγκρισιν τῶν ἐν αὐτῷ κρασπέδων, κρα-
σπέδος ἡψάμεθα· ἀλλ' ὁμῶς τὸ κρασπέ-
δον θεραπεύει ἡμᾶς, καὶ ποιεῖ ἀκούειν ἀπὸ
τῆ Ἰησοῦ· θυγάτηρ, ἡ πίστις σε σέσωκέ-
σε· καὶ ἐὰν θεραπεύωμεν, καὶ ἡ θυγάτηρ
ἀναστήσεται τῆ ἀρχισυναγώγῃ· ὅταν γὰρ
τὸ πλήρωμα τῆ ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε ὡς
Ἰσραὴλ σωθήσεται. *

* Rom. XI. 25.

ΚΕΦ. Θ'.

v. 1. Ἐδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα
τὰ δαιμόνια· καὶ νόσους θεραπεύειν.

A. f. 132.
B. f. 88.
C. f. 125. b.
D. f. 34. b.

Ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι πόνων ἀγαθῶν ὁ
καρπὸς εὐκλείης· ὅθεν γὰρ τοῖς πάντας καὶ
ἀβελήων, κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώποις ἐλχόμενος
κατορθῆναι ἐθέλοντας ζῶν, τοῖς παρ' ἐαυτῶν
χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλε-
σίαν αὐτοῖς τῆ κατορθωμένων ἀγιοπρεπῶς
χαρίζεται τῆ ἀντέκτισιν, καὶ δόξης αὐτοῦ τῆ
ἰδίας καθίστησι κοινωνούς· δέχεται τῆ πράγ-
ματος ἀπόδειξιν σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ, ὅθεν
ἀγίους ἀποστόλους· ὅρα γεγονότας ἐκπρεπε-
στάτας, καὶ τῇ ὑπὲρ ἀνθρώπων δόξῃ κατε-
σεμμένους, νέμοντος αὐτοῖς μὴ τῶν ἄλλων καὶ
τοῦτο Χριστοῦ· ὁ δὲ δώκε γὰρ αὐτοῖς, φησι,

Lucas, quod non dixerat Matthaeus, ad-
didit duodennem fuisse archisynagogi fi-
liam. Et haemorrhoeissa pariter iam a duo-
decim annis fluxum patiebatur. Ergo inde
a tempore quo illa nata, haec sanguine
fluebat. Namque illa nihil passa est, quam-
diu synagoga vixit, idemque terminus tem-
poris interitus illius, et initii salutis istius.
Duodennis illa moritur, et duodecimo mor-
bi anno haec propter fidem suam sanatur,
quae a nullo medico impetrare salutem
potuerat. Nam multi medici ethnicos a se
sanatum iri promiserant. Si quidem phi-
losophos observaveris veritatem profiten-
tes, hi medici sunt, qui sanare nituntur.
Sed enim ipsa omni re sua consumpta, a
nemine medicorum sanari potuit; donec
Iesu fimbriam cum fide tangens valetudi-
nem recuperavit. Si consideremus nostram
in Christum Iesum fidem, et reputemus
qualis quantusque sit filius Dei, et quid-
nam eius tetigerimus, videbimus quod prae
tot quae sunt in eo fimbriis, unam fim-
briam contigimus: et tamen vel una haec
fimbria nos sanat, facitque ut a Iesu au-
diamus: filia, fides tua salvam te fecit. Et
postquam nos sanati fuerimus, filia quoque
archisynagogi resurget. Quando enim ple-
nitude gentium intraverit, tunc et univer-
sus Israhel salvabitur.

CAP. IX.

Dedit illis virtutem et potestatem super omnia
daemonia, et ut languores curarent.

Vere dicitur, bonorum laborum fru-
ctus gloriosus. Namque eos, qui sanctam
et immaculatam, quoad hominibus datum
est, degere volunt vitam, donis suis Chri-
stus illustrat, uberemque illis bonorum
operum, prout Deo dignum est, retribu-
tionem largitur, gloriaeque suae participes
facit. Accipe rei huius perspicuam eviden-
temque demonstrationem, sanctos aposto-
los. Cerne illos illustrissimos factos, et plus
quam humana gloria exornatos, hanc eis
largiente praeter alia dona Christo. Dedit
enim illis, inquit evangelista, virtutem ac

potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent. Et rursus animadvertente, humanatum Dei Verbum, humanitatis mensuram excedere, et deitatis dignitate fulgere. Superat enim humanae naturae fines ut aliquis, quibus vult, adversus impuros spiritus det potestatem. Morbis item liberandi implicitos, solius Dei potentia est. Nam supremæ naturæ excelsitas et maiestas nemini existenti naturaliter inest, nisi ipsi uni. Digna itaque admiratione est quæ sanctis apostolis gratia data fuit. Excedit autem laudem quamlibet atque admirationem, dantis liberalitas; suam quippe ipsis, ut dixi, gloriam largitur. Homo potestatem adversus malos spiritus accipit, elatamque adeo superbiam, diaboli inquam, prosternit. Quamquam hic aliquando dixerat: universum orbem manu meâ nidi instar capiam, et ut ova derelicta sumam, nec me quisquam effugiet aut mihi resistet. Verumtamen a veritate longe aberravit, et spe sua falsus est superbus ille et audax, et qui omnium debilitate gaudebat. Opposuit enim illi sacrae prædicationis ministros, virtutum Dominus. Atque hoc scilicet per unum de sanctis prophetis prædictum fuerat, de Satana videlicet et de sanctis doctoribus, quod subito exsurgent qui illum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, fiesque illis in prædā. Paene enim Satanam consumpserunt, gloriationi eius adversantes, vasa diripientes, et ad Christum per fidem in ipsum transferentes.

Deinde undenam ad homines splendida hæc et famosa gratia delata fuerit, si placeat, inquiramus. Coronavit itaque tali honore hominis naturam unigenitum Dei Verbum, postquam homo factum est; et quin de suprema sua dignitate quicquam amitteret, Deo congrua operabatur; Satanam potentissimo effato contrivit, malos spiritus increpuit. Sic via debellandis in terra malis spiritibus munita fuit. — Cur vero, dicit aliquis, tales tantosque frustra osten-

δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν· ἀλλ' ὅρα πάλιν τὸ ἐνανθρωπήσαντα τὸ θεῖον λόγον, τὸ δ' ἀνθρωπότητι ὑπερτρέχοντα μέγρον, καὶ τοῖς θεότητος ἀξιώμασι διατρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τοῦ ἀνθρωπότητος μέγρον, τὸ διδόναι καὶ πνεύματων ἀκαθάρτων οἷς ἀνβούληται τὴν ἐξουσίαν· καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθερῆν τοὺς ἐναιλημμένους, καὶ μόνον θεῶν· ἡ γὰρ ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχὴ τε καὶ δόξα οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐνεσι φυσικῶς, πλὴν ὅτι αὐτῷ τε καὶ μόνῳ· ἄξια τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις· ἐπέκεινα ἢ παντὸς ἐπαίνου καὶ θαύματος, ἡ γὰρ νέμοντος ἀφθονία· τὸ ἑαυτοῦ γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἐφ' ἑλπί, χαρίζεται δόξαν· ἀνθρώπος ἐξουσίαν καὶ πνευμάτων δέχεται πονηρῶν, καὶ τὸ ἔτιως ὑπερόπτον ὄφρ' ἔν, τὸ δ' ἐξέδωκε φημί, κατασφραγίσας· καὶ τοι λέγοντός ποτε, τὸ οἰκόμενον ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσίαν, καὶ ὡς καταληψαμένα ὡς ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφείζεται ἢ ἀντίπη μοι· * ἐσφάλλετο ἡ δ' ἀληθείας, καὶ διημάρτηκε τὸ ἐλπίδος, ὁ σοβαρὸς καὶ θρασὺς, καὶ τὸ ἀπάντων ἀσθενείας κατακαυχώμενος· ἀντέταξε γὰρ αὐτῷ τοῦ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἱερουργοῦς, ὁ δ' ἐν δυνάμει κύριος· καὶ τῷτο ἦν ἄρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκηρυγμένον, περὶ τε τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν ἁγίων μυσαρωγῶν *, ὡς ἐξαιφνης ἀναστῆσονται οἱ δάκνονταί αὐτόν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς· μόνον γὰρ οὐχὶ κατεδηδόκασι τὸ σατανᾶν, ἐπιβουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ διαρπαζόντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες Χριστῷ διὰ πίστεως τὸ εἰς αὐτόν.

Εἶτα πόθεν εἰς ἀνθρώπους ἡ λαμπρὰ καὶ διαβόητος οὕτω κατενήνεκται χάρις, πολυπραγμονῶμεν εἰ δοκεῖ· οὐκοῦν ἐσφάνωσε τῇ τοιαύτῃ τιμῇ τὸ ἀνθρώπου φύσιν ὁ μονογενὴς τῷ θεοῦ λόγος, γλυόμενος ἀνθρώπος, καὶ τὴν ἰδίαν ὑπεροχὴν κατ' οὐδένα τρόπον ἐκβεβηκώς, ἐκνήργηκε τὰ θεοπρεπῆ, συνέψιψε τὸ σατανᾶν ῥήματι τῷ πανσθενεστάτῳ, ἐπέτιμνε πνεύμασι πονηροῖς· αὕτη γέγονεν ὁδὸς τῷ δύνασθαι πονηροῖς ἐπιπλήττειν πνεύμασι, τοῦ ἐπὶ τῇ γῆς. — Τί ἢ ἄρα γε

* Is. X. 14.

* Habac. II. 7.

A. f. 132. b.

εἰκῇ τοιοῦτους ἀπέφηνε ὁ αὐτοσώλης, καὶ ἐπ' οὐδενὶ ἡμῶν ἀναγκαίων ἐκπρεπεσάτες; καὶ τοὶ πᾶσι τοῦτο ἐστὶν ἀληθείας; ἔδδ' γὰρ ἔδδ' τὸ ἱερῶν κηρυγμάτων δὲ ἀκόντες ἐπιθε-
δαίμενες κατορθοῦν δύνασθαι τὰ παράδοξα, καὶ δι' αὐτῶν πιστεύεσθαι τὸ ἐκτελεσμάτων ὅτι τέ εἰσι Θεοῦ διάκονοι, καὶ μεσῖται τῷ ὕψ' οὐρανὸν, καλεῖντες πάντας εἰς δὲ ἀλλοτρίαν καὶ εἰς τὸ ἐν πίστι δικαιοσύνην· τοῖς μὲν γὰρ νενεχεσέροις, ἀπόρησι καὶ λόγῳ ἔσθ' ὅτε πρὸς τὸ ἀληθείας ἐπίγνωσιν· τοῖς γε μὴν οὐχ' ἐτοίμως ἔχουσιν εἰς ὁδοδοχὴν ὡς ἂν τις λέγοι, δεῖ δὴ θαυμάτων καὶ τερατεργίας· καλοῦνται γὰρ οὕτω μόλις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

V. 3.

Εἰπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν.

A. I. 133.
D. f. 34. b.

Οὕτω δὲ ὁ αὐτοσώλης ἀποσώλης κατα-
κοσμήσας, ἵνα προσέταχεν ἐπὶ τὸ χεῖναι λαλεῖν τοῖς ἀπανταχόσε γῆς τὸ αὐτοῦ μυ-
σηρίον· ταύτη τοι καὶ εὐζωνοτάτης εἶναι κε-
λεύει, καὶ μερίμνης ἀπάσης κοσμικῆς ἀπαλ-
λάττεσθαι βούλεται, ὥς μὴ ἡ αὐτῆς τῇ ἀνα-
γκαίᾳ τροφῇ καὶ ἀποδραστήτῃ ποιεῖσθαι τινα λόγον· κόσμον γὰρ αὐτοῖς, καὶ οἷόν τινα σέ-
φανον ἔσεσθαι φησὶ, τὸ κεκτῆσθαι μηδὲν· μήτε μὴν ἐπιφορμίζεσθαι τι παράπαν, μὴ ῥάβ-
δον, μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ ἀργύριον, μὴ χιτῶνας δύο· μονονεχὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων· * ἐπὶ ῥάβδον ἐπὶ κύριον τὸ μέ-
ριμνάν σε, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψῃ· καὶ γὰρ ὅστις ἀληθὲς ὅπερ αὐτὸς ἔφη Χριστός· * οὐ δύνασθε θεῷ δευλεῖν καὶ μαμωνᾶ· ἵνα τοίνυν μονοθεῖ καὶ μονότροπον ἔχωσι τὴν ζωὴν, εἰς μόνον ὀρώντες τὸ χεῖναι μυσταγωγεῖν, μη-
δένα προσέταχε ποιεῖσθαι λόγον ἢ ἀμφίων ἢ τροφῆς· ἀλλὰ φαίη τίς ἂν καὶ πόθεν αὐ-
τοῖς προσγένοιτο τὸ ἀποδραστήτως ζητημένων ὁ πόρος; δευδείκνυσιν καὶ τοῦτο εὐθὺς λέγων·

V. 4.

Καὶ εἰς ἣν οἰκίαν εἰσέλθῃτε κ. τ. λ.

A. f. 133.
B. f. 88. b.
D. f. 34. b.

Ἀρκέσθαι φησὶν ὁ παρὰ τὴν μυσταγωγί-
αν καρπός· ἐκεῖνοι παρ' ὑμῶν τὰ πνευ-
ματικά λαμβάνοντες, τὰ σαρκικῶν ποιή-
σονται πρόνοιαν ἐν οἰκίᾳ ἢ μιᾷ μέναι τε αὐτῶν προσέταχε καὶ [μὴ] ἀπ' αὐτῆς ἐξέρ-
χεσθαι· ὥστε μήτε τὸ δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτῶν δόξαν λαβεῖν γαστριμαργίας καὶ εὐ-

dit Christus apostolos, et sine ulla necessi-
tate illustrissimos? Quid tu, inquam ego,
adversus veritatem ais? Necesse prorsus
erat ut delecti sacrae praedicationis mini-
stri patrandi prodigia copiam haberent, et
ipsis factis fidem facerent se Dei esse mini-
stros et orbis terrarum mediatores, mor-
tales cunctos ad reconciliationem vocantes
atque ad eam quae fide fit iustificationem.
Et sapientioribus quidem vel solus inter-
dum satis erat sermo ad veritatis cogniti-
onem: verum iis qui minime parati erant ad
alienae doctrinae receptionem, opus erat
miraculis portentisque. Vix enim ita ad ve-
ritatem invitantur.

Ait ad illos: nihil tuleritis in via.

Sic honorabiliter instructos sanctos apo-
stolos, pergere iussit ad ubique nuncian-
dum mysterium suum. Propterea expeditis-
simos etiam ire praecipit, atque omni mun-
dana cura vult carere, ita ut ne cibi qui-
dem necessarii et inevitabilis rationem ha-
berent. Namque ipsis fore ornamentum, et
quandam veluti coronam, rerum omnium
abdicationem; neque omnino quicquam de-
ferre, non baculum, non peram, non pa-
nem, non argentum, aut tunicas duas. Ac
prope illud psalmi dicit: iacta in Dominum
curam tuam, et ipse te enutriet. Nam vere
Christus dixit: non potestis Deo servire et
mammonae. Ut ergo minime variam cu-
risque distractam vitam degerent, et ad do-
ctrinae officium unice incumberent, nul-
lam gerere iussit vestitus aut victus curam.
Sed dicet aliquis: undenam ipsis necessa-
riae res suppetebant? Hoc etiam demon-
strat statim subiiciens:

Et in quaecumque domum intraveritis etc.

Sufficiet, inquit, quem dabunt neophy-
tium: hi enim spiritualibus a vobis ac-
ceptis, vestrae rei corporalis curam gerent.
In una autem domo manere iussit, neque
inde discedere, ne et hospitem contrista-
rent, et ipsi gulositatem et commoda se-
ctari viderentur. Oportebat enim neque eos

qui semel suscepissent dono privare, neque ipsos sanctos apostolos impedimentum ullum studio ac sedulitati divinae praedicationis interponere; dum a multis ad se vocarentur, non ut aliquid utile discerent, sed ut delicatas ipsis et praeter necessitatem dapes apponerent. — Quod autem mercede non careat honor sanctis exhibitus, de Servatoris cognoscemus sermonibus. Aiebat enim discipulis: qui vos recipit, me recipit et eum qui me misit. Sollerte enim consilio sibi proprios facit, atque in suam recipit personam qui sanctis deferuntur honores; ut iis undique munimenta conciliet. Quod si optima conditione est, et in splendida spe versatur qui sanctos recipit; quid ni contrarium quoque meritum eodem gradu habeatur? Extrema enim laborabit miseria si quis honoris sanctis viris exhibendi negligens fuerit. Ideo ait: « et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, pedum quoque pulverem super illos excutite. Quippe oportet ab illis qui ministros non receperint, neque sacram praedicationem admiserint, nihil omnino accipere. Est enim plane incredibile, eos qui Servatoris doctrinam, patremque familias contempserint, erga famulos videri benivolos, eorumque benedictionem expetere.

Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illumi.

Partim quidem liberari se daemonibus partim morbis exquirentes, partim etiam doctrinae eius studentes, constanter admodum illi adhaerebant.

Dies autem coeperat declinare etc.

Die declinante, vel potius vespertino iam tempore, cura discipulos subiit turbarum, ideoque accedentes pro iis rogabant. Iam quid heic significet dictio « dimitte » accurate vestigemus. Alii, ut dixi, eorum qui Iesum assectabantur, liberari malorum spirituum obsessione volebant, alii aliis infirmitatibus levati expetebant. Discipuli ergo ceu probe gnari posse Iesum vel uno nutu laborantium votis satis facere, dimitte eos, aiunt: neque id fasti-

κολίας· ἔδδ' γὰρ μήτε σὺν ἅπαξ λαβόντας ἀποσερεῖσθαι τὸν θωρεῶς, μήτε μὴν αὐτοῦ σὺν ἀγίους ἀποσόλους, ἐγκοπήν τινα δοῦναι τῷ εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα συνεδαῖς τε καὶ προθυμίαις, ἐλκομένους παρὰ πολλῶν, ἔχ' ἵνα τι τῷ ἀναγκαίῳ ἐσθ' ὅτε μανθάνωσιν, ἀλλ' ἵνα ῥάπεζαν αὐτοῖς ᾠδοῦναι αἰβόαν, καὶ πέρα τὴν χρείας. — Ὅτι ἡ οὐκ ἄμισθον τὸ τιμᾶν ἀγίους, ἐκ τῆς σωτῆρος εἰσόμεθα λόγων· ἔφη γὰρ πρὸς σὺν μαθητάς· ὁ δε- χόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται καὶ τὸν ὑποσεί- λαντά με· * οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ἴδιον πρόσ- ωπον τὰς εἰς σὺν ἀγίους ἀναφέρει τιμὰς, ἵνα πανταχόθεν αὐτοῖς ὑπάρχῃ τὸ ἀσφαλές. Ἐ- εἰπὼς ἔστιν ἐν παντὶ καλῶς ὅτι ἐν ἐλπίσι λαμ- πραῖς ὁ δεχόμενος αὐτοῦ, πῶς οὐ πάντη τε καὶ πάντως, καὶ ἑμπαλιν, ἀληθές; ἀθλιό- τητος γὰρ τὸ ἐσχάτης ἐπίμεσος ἂν γένοιτό- τις, τὸ χρεῖναι τιμᾶν σὺν ἀγίους, οὐδενὸς ἀξιώσας λόγου· διὰ τοῦτο φησὶν καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πό- λεως ἐκείνης καὶ τὸν κονιορτὸν τῆς ποδῶν ἐκ- τινάζει ἐπ' αὐτοῖς. Δεῖ γὰρ παρὰ τὴν μὴ δεξαμένων αὐτοῦ, μήτε μὴν ἀνασχομένων τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων, μηδὲν τὸ παράπαν ἐθέλῃσαι λαβεῖν· ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ σὺν ἀτιμάζοντας τὸ σωτήριον κήρυγμα καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, περὶ σὺν οἰκίας ἐρᾶσθαι χρεῖσους, ἢ τὰς παρ' αὐτῶν εὐλογίας ζητεῖν.

Οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Οἱ μὲν δαιμονίων ζητοῦντες ἀπαλλα- γὴν, οἱ ἢ καὶ ἀρρώσων ἀπόθεσιν ἦσαν, οἱ καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ μυσαγωγίας γλιχό- μενοι, προσεδρεύοντες τε καὶ μάλα εὐτόνως.

Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν κ. τ. λ.

Κλιούσης τῆς ἡμέρας, καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένης ἔσεσθαι τὴν ἑσπέραν, προενόον τῶν ὄχλων οἱ μαθηταί, καὶ δὴ καὶ προσήεσαν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ᾠδακλήσεις προσάγοντες· καὶ τί τὸ ἀπόλυσόν ἐστιν, ἐξετάσωμεν ἀκρι- βῶς· οἱ μὲν ὡς ἔφη τῶν ἐπομένων αὐτῷ, πονη- ρῶν πνεύματων συνεχόντων αὐτοῖς, ἀπα- λάττεσθαι παρεκάλεν· οἱ ἢ ὅτι ἐτέρων ἀρρώσων- μάτων ἐζήτην ἐκθεσιν· ὡς οὖν εἰδότες μα- θηταί ὅτι κατανέυσας μόνον, ἀποπεραίνει τοῖς κάμνεσι τὸ ποθοῦμενον, τὸ ἀπόλυσον

* Matth. X. 40.

v. 5.

v. 11.

A. f. 133. b.

v. 12.

A. f. 133. b.
C. f. 126.

αὐτοὺς φασί· καὶ ἐκ αὐτοῖς μᾶλλον ἀκηδιῶν-
 τες ὡς ὡδρακμάσαντος τῷ καιροῦ, ἀλλὰ ὅτι
 εἰς τοῦτον ὅχλος ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον με-
 λετώντες ἦδη τῇ ποιμνικῇ ἐπισήμην, καὶ τῇ
 κήδεσσι λαῶν ἀρχόμενοι· πλὴν ὅρα τὸ ἀπα-
 ράβλητον ἡμερότητα τῷ ὡδρακαλυμένῳ· οὐ
 γὰρ μόνον ἐκεῖνα δίδωσιν, ἀπερ ἂν αἰτῶσιν
 ὑπάρξαι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐ-
 τῷ, ἀλλὰ καὶ προσίθουσιν αὐτοῖς τὰ ἐκ τῆς
 φιλοτίμου δεξιᾶς, τοῦτον ἀπαπῶντας αὐτὸν διὰ
 φόβου πάντος ἀνακτώμενος καὶ ζέφων εἰς
 εὐανδρίαν δηλονότι πνευματικὴν· ἐκέλευε
 καὶ δαμένειν αὐτοῖς τροφάς· ἀλλ' ἦν ἀπο-
 ρον τὸ χρηῖμα τοῖς μαθηταῖς· ἐπεκομίζοντο
 καὶ οὐδέν, πλὴν ἄρτων πέντε καὶ ἰχθύων δύο·
 καὶ ἀπήγγελλον τοῦτο προσιόντες αὐτῷ· ἵνα
 ἢ καὶ ἔτι μείζον εἰς ἕψος τὸ θαῦμα ζέχη,
 καὶ Θεὸς ὡς φύσει, διὰ φόβου πάντος ἐπιγι-
 νώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχύ· βλέ-
 πει γὰρ εἰς οὐρανόν, οἷον τῇ ἄνωθεν εὐλογίαν
 αἰτῶν· ἔδρα ἢ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, οἰκονομι-
 κῶς· ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν,
 ἢ ἄνωθεν καὶ παρὰ πατρὸς εὐδοκία· ἵνα ἢ
 μάθωμεν ὅτι τροφῆς ἀρχόμενοι, καὶ μέλ-
 λοντες ἄρτον δακλᾶν, θεῷ προσάγειν ὀφεί-
 λομεν, ὑπταίς ὡς ἐνθέντες χερσὶ, καὶ
 τῇ ἄνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν,
 ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ὁδὸς τῇ πράγματι γέγο-
 νεν ἡμῖν οἰκονομικῶς· εἴτα ὅποι ποτὲ πρόε-
 βη τὸ θαῦμα; κατεκορέσθη πληθὺς ἀνδρῶν
 οὐκ ὀλίγων, εἰς πέντε καὶ ἐξετέινετο χιλιά-
 δας, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων· τοῦτο καὶ
 ἕτερός τις τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ
 προσεπώνεγκε λόγους· * καὶ οὐ μέχρι τούτου
 τὸ παράδοξον· ἀλλὰ γὰρ καὶ κόφινοι συ-
 ἐλέγησαν κλασμάτων, δώδεκα· καὶ τί τὸ ἐν-
 τεῦθεν; πληροφορία σαφής, ὅτι ὁ φιλοξε-
 νίας τὸ χρηῖμα, παρὰ τὴν ἐκ πατρὸς Θεοῦ
 τῇ ἀντέκτισιν· ἔξῃς ἢ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιο-
 τέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ
 μιᾶς ὄντα καὶ ὁ αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα·
 ἐβρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἔξ' Ἰσραὴλ·
 ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέ-
 λων ἐφαρξάμενος, καὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς
 ὑμνοῦμενον· * ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν ἐν ἐρήμῳ
 τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς, κεχορηγήκεν ἀφ' ὁ-

dio quodam faciunt tempore iam elapso, sed benivolo erga turbas studio, quasi iam pastoralis officio vacantes, et populorum curam gerere incipientes. Age vero spectra incomparabilem exorati Iesu bonitatem. Non enim ea solum concedit, quae discipuli sequacibus turbis ab eo fieri volebant, verum etiam liberali manu beneficium adii- cit, amatores suos omnimode sibi demerens, atque ad spiritalem alacritatem edu- cans. Iussit enim victum quoque illis dis- tribui. Verumtamen inextricabile hoc erat negotium discipulis; nihil enim secum at- tulerant praeter quinque panes duosque pisciculos, quam rem Iesu accedentes re- nuntiarunt. Iam vero ut miraculi sublimi- tas magis constaret, et ipse suapte natura Deus omnimode appareret, quod tenue fuit multiplicat. Tum caelum suspicit, ceu inde benedictionem postulans; verumtamen hoc sapienter nostri causa faciebat; quum alio- quin ipse omnia impleat, et sit superna ac patris bona voluntas. Sed ut nos discamus, mensae initio, quem panem fracturi su- mus, Deo offerri a nobis debere, supinis veluti impositum manibus, ut benedictio- nem super eum desursum impetremus; typus ipse et rei gerendae trames nobis dispensativa ratione factus est. Deinde quò evasit demum miraculum? Satiata fuit non paucorum hominum multitudo; nam quin- que millium numerum exaequabant, prae- ter mulieres ac parvulos. Hoc enim san- ctorum evangelistarum alius narrationi suae adii- cit. Neque heic substitit miraculum; sed et fragmentis repleti fuere cophini duo- decim. Quid inde? manifestum hoc argu- mentum est, liberalitatis virtutem a Deo uberem referre remunerationem. Licet au- tem animadvertere, quomodo cum anti- quis prodigiis nova conspirent, et unius eiusdemque potentiae opera sint. Pluit in deserto manna Israhelis filiis: panem caeli dedit eis, panem angelorum manducavit homo, prout in psalmis canitur. Sed ecce rursus in deserto indigentibus cibo, large

B. f. 90.

B. f. 90. b.

* Matth. XV. 38.

* Ps. LXXVII.
25

subvenit, tamquam caelo illum demittens. Namque exiguum multiplicare, et veluti ex nihilo tantam alere multitudinem, non est priori illi prodigio absimile.

Interrogavit illos dicens: quem me dicunt
esse turbæ?

Primo ac prae ceteris cognosci dignum est, quid dominum nostrum Iesum Christum ad hoc permoverit, ut ita sanctos apostolos interrogaret. Nihil enim intempestivum aut sine idonea ratione loquitur aut agit. Quid ergo dicimus? Paverat in deserto innumerabilem turbam quinque panibus, duos admiscens pisciculos. Quae autem nihil prope erant adeo creverant, ut reliquiarum cophini duodecim reportarentur. Obstupuerant itaque una cum turbis beati discipuli, illumque Deum esse vereque Dei filium factis ipsis perviderant. Deinde a populo secedens, solitarius orationi instabat, se ipsum nobis exemplar hac quoque re exhibens, immo vero excellentem magisterii artem discipulos docens. Existimo enim praesules populorum, et qui Christi gregi ductando electi sunt, necessariis semper negotiis occupari debere, atque id constanter agere quod Deo gratum est. Quod probe sciens divus Paulus aiebat: semper orate. Ergo omnium Servator ac dominus semet typum, ut dixi, vitae sancto homine dignae agenda discipulis praebebat, solitarius orans cum ipsis solis. Verum ea res discipulorum animis perturbandis par erat: videbant enim humano more orantem, quem heri prodigia Deo digna edentem spectaverant. Non est ergo incredibile dixisse eos fortasse intra se: quem hunc esse existimabimus? Num Deum? an hominem, ac velut unum de sanctis apud nos prophetis? Sane miracula edit tamquam Deus, attamen indignum naturali Deo est orare. Quonam aut quam re indiget Deus? Ut ergo cogitationum huiusmodi tumultum compesceret, quaestionem hanc commovet; non quod aliquid eorum ignoraret, quae de se ab exteris diceban-

τως, οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖς αὐτήν· τὸ γὰρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχύ, καὶ οἷον ἐκ τῆ μηδενὸς τὸ οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πλῆθύν, οὐκ ἀπεικόδες ἂν εἴη τῷ πρώτῳ σημείῳ.

Ἐπερωτήσεν αὐτοὺς λέγων· τίνα με λέγουσιν
οἱ ὄχλοι εἶναι;

v. 18.

A. f. 13^a. b.

Πρῶτον ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶ ἄλλων ἄξιον ἰδεῖν, τί τὸ κεκληκὸς τὸ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπὶ τοῦτο δραμεῖν, καὶ περιστῆναι τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις τὸ πᾶσιν, ἦγεν τὸ ἐρωτήσιν· οὐδὲν γὰρ ἔξω τῆ καιροῦ καὶ τῆ καθήκοντος λόγου, καὶ λαλεῖ καὶ ἐργάζεται· τί οὖν ἄρα φαμέν; ἔθρεψεν ἐν ἐρήμῳ ὅδ' ὄχλους οὐκ εὐαριθμήτους ὄντας ἄρτοις πάντες, συνδύαθρέψας ἰχθυόδυσ· πεπλεόνακε ἡ οὕτως τὰ ἐκ μηδενὸς, ὥστε καὶ κλασμάτων λιφθῆναι κοφίνους δώδεκα· κατεπλήττοντο τοίνυν ὁμοῦ τοῖς ὄχλοις οἱ μακάριοι μαθηταὶ καὶ Θεὸν ὄντα καὶ Θεοῦ υἱὸν καὶ ἀλήθειαν, δι' αὐτῶν τεθεάνται τὰ κατωρθωμένων· εἶτα τὸ ὄχλων ἀποφοιτήσας, καὶ γεγονὼς καταμόνας, εἰς προσδύχας συνετίετο, τύπον ἡμῖν ἑαυτὸν καὶ καὶ τοῦτο τιθεῖς, μᾶλλον ἢ διδασκαλικῶν μαθημάτων εὐτεχνίαν διδασκων ὅδ' μαθητάς· δεῖ γὰρ οἶμαι ὅδ' λαῶν ἀροεσηκότας, καὶ καθηγεῖσθαι λαχόντας τὸ αὐτοῦ θρεμμάτων, ἐν πράγμασιν ἀναγκαίοις εἶναι διὰ παντός, καὶ κεῖνα δρῶντας ὁράσθαι, τὰ ἐφ' οἷς ἦδηται Θεός· καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ Θεσπέσιος Παῦλος, ἀδελείπτως προσεύχεσθαι φησὶν. * οὐκοῦν ὁ μὲν τῶ ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος, τύπον ἑαυτὸν ὡς ἐφ' ὧ πολιτείας ἀγιοπρεποῦς ἐποιεῖτο τοῖς μαθηταῖς, καταμόνας προσδύχόμορος καὶ μόνων αὐτῶν· ἀλλ' ἦν εἰκὸς θορυβεῖν τὸ πρᾶγμα ὅδ' μαθητάς· ἑώρων γὰρ ἀνθρωπίνως εὐχόμορον, ὃν χεῖς τεθεάνται θαυματουργοῦντα θεοπρεπῶς· οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ ἀπεικόδες, ἐκεῖνό πε τάχα πρὸς ἑαυτοῦ εἰπεῖν, τίνα τοῦτον εἶναι νομίσομεν; ἄρα Θεόν; ἢ ἀνθρώπον, καὶ ὡς ἓνα τὸ κατ' ἡμᾶς ἦγεν τὸ ἀγίων προφητῶν; θαυματουργεῖ μὲν γὰρ, ὡς Θεός, ἐστὶ ἢ ἀνάρμοσον αὐτῷ καὶ φύσιν θεῶν τὸ προσεύχεσθαι· τίνας γὰρ ὅλους δεῖται Θεός; ἵνα τοίνυν τὸ τῶ τοιούτων ἐννοιῶν ἀποσοβήσῃ θύρυβον, ποιεῖται τὸ πεῦσιν· οὐδὲν

* I. Thess. V. 17

μὲν ἡγνοηκώς τ' περὶ αὐτοῦ θρυλλημένων
παρά γε τοῖς ἔξω ἀποφέρων ἢ μᾶλλον τ'
τ' πολλῶν ὑπονοίας, καὶ ὁρῶν αὐτοῖς τ' πί-
σιν ἐμφυτεῦσαι θέλων· τίνα δὴ οὖν, φησιν,
οἱ ὄχλοι λέγουσιν εἶναι; ὁρᾷς τὸ τ' πείσεως
εὐτεχνές; οὐκ εὐθὺς εἶπεν, ὑμεῖς τίνα με
λέγετε εἶναι; ἀποφέρῃ ἢ μᾶλλον, ἐπὶ τ' τ'
ἔξω θρύλλον· ἴν' ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκι-
μον ἀποφῆνας, μετασποβέσῃ λοιπὸν εἰς δό-
ξαν ἀληθινὴν, ὃ δὴ καὶ πέπρακται· εἰπόντων
γὰρ τ' μαθητῶν τ' τ' ὄχλου δόξαν, ἔφη αὐτοῖς·
ὑμεῖς ἢ τίνα με λέγετε εἶναι; ὡς πῶς ἐξαί-
ρετον τὸ, ὑμεῖς; ἔξω τίθησιν αὐτῶν τ' ἄλ-
λων, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων φύλῳσιν ὑπονοίας, ἵ-
μὴ μικρὰν ἔχωσι περὶ αὐτῶν τ' δόξαν· ὑμεῖς
φησιν οἱ ἐξαλειμένοι, οἱ ἡμέτεροι τῇ παρ' ἐμῶν
κεκλημένοι πρὸς ἀποστολὴν, οἱ τ' ἐμῶν τερα-
τεργημάτων μάρτυρες, τίνα με εἶναι φατέ;

Προπηδᾷ ἢ πάλιν τ' ἄλλων ὁ Πέτρος,
καὶ παντὸς τ' χοροῦ γίνεται εἶδος, καὶ τὰς
φιλοθέας ἐρεύγεται φωνὰς, ἀκριβεῖς ἢ τ' εἰς
αὐτὸν πίστεως ὁμολογίαν ἐκφέρει, λέγων,
τ' Χριστὸν τ' Θεοῦ· ἀσφαλὴς ὁ μαθητής· οὐ
γάρ τοι φησὶ ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι,
τ' Θεοῦ τ' Χριστὸν ἢ μᾶλλον· πλείους μὲν
γὰρ, οἱ ὡς ἀπὸ γε τ' κεχρίσθαι παρὰ Θεοῦ,
καὶ ὁμοφύλους τρόπως ὀνομασμένοι χριστοί·
οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλείας, οἱ ἢ
εἰς προφῆτας, οἱ ἢ καὶ τ' δι' αὐτοῦ τ' πάν-
των ἡμῶν σωτῆρ· Χριστοῦ λαβόντες λύ-
τρωσιν, τοῦτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύ-
ματι κατακεχρισμένοι, τ' τ' Χριστοῦ κλησιν
ἐσχίκαμεν· εἴρηται γοῦν διὰ τ' τ' ἄλλον-
τος φωνῆς περὶ τ' ἀρχαιοτέρων· * μὴ ἄπτε-
σθε τ' χριστῶν με, καὶ ἐν τοῖς προφήταις με
μὴ πονηρεύεσθε· ἡμῶν ἢ περὶ διὰ φωνῆς
Ἀββακούμ *, ἐξηλθες εἰς σωτήριαν λαοῦ
σε, τ' σῶσαι ὅσους χριστούς σε· οὐκοῦν πλεί-
στοι μὲν οἱ χριστοί, κέκληνται ἢ οὕτως ἐπὶ
τ' πράγματος· εἰς ἢ καὶ μόνος ὁ τ' Θεοῦ καὶ
πατὴρ· οὐχ' ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων χριστῶν,
καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός· ἀλλ'
ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου, ἰδίον ἔχοντος πατέρα,
τ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς· δῆλον οὖν ἔστιν ὅτι τ'
ἐτέρων πληθὺς ὑπεξαίρων αὐτὸν, προσνε-
νέμηκε τῷ πατρὶ, ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ· θεός

tur, sed ut potius suos a multorum opi-
nionem retraheret, et rectam ipsis fidem im-
primeret. Quemnam itaque, ait, turbae me
esse dicunt? Viden interrogationis soller-
tiam? Non ilico dixit, quem vos me esse
dicitis? sed magis eos ad externam famam
refert, ut hanc mox refutans, et impro-
babilem convincens, eos deinde in veram
sententiam deduceret, quod et reapse fa-
ctum est. Nam referentibus populi opinio-
nem discipulis, ait Iesus: vos autem quem
me esse dicitis? Quam sollerter dictum est
« vos! » Ita nimirum discipulos ab aliis
secernit, quominus illorum opinionem sec-
tentur, nec humilem de eo sententiam ge-
rant. Vos, inquit, selecti, decreto meo ad
apostolatū vocati, prodigiorum meorum
testes, quem me esse dicitis?

Erumpit ecce prae ceteris Petrus, et
universi collegii fit os, plenaque Dei amore
verba pronunciat, atque accuratam fidei
confessionem facit dicens, eum esse Chri-
stum Dei. Citra dubium loquitur discipu-
lus; non enim dicit eum simpliciter Chri-
stum, sed Christum Dei. Plurimi enim per
tempora extiterant, qui utpote a Deo uncti,
dicti fuerant christi: alii enim ut reges,
alii ut prophetae fierent, uncti fuerant; alii
denique, nempe nos, accepta ab omnium
nostrum servatore Christo redemptione, et
sancto Spiritu uncti, christi appellationem
contraximus. Dictum est itaque psalmistae
voce de antiquioribus: nolite tangere chri-
stos meos, et in prophetis meis nolite ma-
lignari. De nobis autem Habacuci voce:
« egressus es in salutem populi tui, ut sal-
ves christos tuos. Ergo plurimi christi; sic
autem ex re ipsa vocitati fuere; sed unus
solusque ille patris Dei: non quia nos chri-
sti simus ab alio potius quolibet quam a
Deo uncti; sed quia ille solus proprium
habet in caelis patrem. Constat igitur a Pe-
tro reliqua multitudine separatum Iesum,
relatum fuisse ad patrem, seu ipsius solius
proprium. Nam Deus naturaliter existens,
et ex Deo patre singulariter effulgens uni-

B. f. 91.
C. f. 126. b.

* Ps. CIV. 15.

* Habac. III. 13.

genitum ipsius Verbum, caro factum est secundum scripturas. Sed et illud necesse est cognoscere, quod nempe in Matthaei scriptura beatum discipulum invenimus dicentem: « tu es Christus filius Dei vivi. » Brevians autem veluti incarnationis mysterium sapientissimus Lucas, pari quidem sententia est, sed tamen paucioribus verbis utens, dicit ipsum Christum Dei; reticet autem Servatoris ad Petrum orationem. Apud Matthaeum vero dicentem Iesum comperimus: « beatus es, Simon bar-Ionae, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in caelis est. » Sine dubio itaque divinitus edoctus fuit discipulus, patre ipso deducente eundem ad Christi mysterium cognoscendum. Adnotandum insuper, sapientissimum Petrum, unum confiteri Christum, propter eos qui in duos dividere Christos Emmanuhelem audent. Non enim interrogavit discipulos dicens: quem dicunt homines esse Verbum Dei, sed filium hominis. Porro hunc Petrus confessus est Christum esse Dei. Cur vero Petri confessionem miraremur, si nihil haberet profundum atque reconditum, ac ceteris veluti invisibile? Nam quid omnino pater Deus ei revelavit? Num quod homo esset? Ergone hoc erat a Deo revelatum mysterium? Huiusne rei causa Petrum admiramur, et ipse tam singulari praemio dignus evasit? Sibi enim dictum audivit: beatus es Simon bar-Ionae. Atqui reapse dignus summa admiratione est. Quam ob rem? Quia quem in forma nostra cernebat, hunc credidit esse Christum patris, id est incarnatum et humanatum, quod ex ipso prodierat, Verbum.

At ille increpans eos, praecepit ne cui dicerent hoc.

Quum fidem suam discipulus fuisset confessus, comminatus est illis Dominus, ne se esse Christum cuiquam dicerent. Attamen quidni potius oportebat discipulos

γὰρ ὃν φύσις, καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἐλλάμψας ἐξαιρέτως ὁ μονογενὴς αὐτοῦ λόγος, γέγονε σὰρξ (1), καὶ τὸ γεγραμμένον· ἐκεῖνο γε μὴν ἀναίκαϊον εἶδέναι· ἐν γὰρ τῇ τῷ Ματθαίῳ συγγραφῇ *, τὸ μακάριον μαθητὴν εὐρησόμενον εἰπόντα, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἐπιτεμὼν ἢ ὡσπερ τὸ οἰκονομίαν ὁ σοφώτατος Λεκτὴς, συμφέρεται μὲν καὶ τὰς ἐννοίας, βραχυλογήσας ἢ φησὶ, εἰπεῖν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐν ταῦτα μὲν ὁ παρὰ τοῦ σωτῆρος γεγονώς πρὸς αὐτον, σεσίγηται λόγος· ἐν ἡ τῷ Ματθαίῳ πάλιν εἰπὼντα σαφῶς εὐρησόμενον· μακάριος εἶ Σίμων βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐστὶν οὖν ὁμολογημένως Θεοδίδακτος ὁ μαθητὴς, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτὸν τὸν καὶ Χριστὸν μυστήριον ποδηγήσαντος αὐτὸς τὸν πατρός· σηματώον ἢ ὡς ἕνα τὸν Χριστὸν ὁμολόγησεν ὁ σοφώτατος Πέτρος, διὰ τοῦτο εἰς δύο τέμναντες τολμῶντας Χριστοὺς τὸν Ἐμμανουήλ (2)· οὐ γὰρ ἤρετο αὐτὸς λέγων· τίνα λέγεσθαι οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Θεοῦ λόγον, ἀλλὰ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τοῦτον ὁ Πέτρος ὁμολογεῖν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· πῶς ἢ ἀξιοθαύμαστος ἡ ὁμολογία Πέτρος, εἰ μηδὲν ἔχει τὸ βαθεῖον καὶ κεκρυμμένον, καὶ οἷον ἀποπτον τοῖς πολλοῖς; τί γὰρ ὅλως ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ πατήρ; ὅτι ἀνθρωπὸς ἔστι; τῷτο θεοδίδακτον ἔστιν μυστήριον; ἐπὶ τούτῳ τεθαύμασαι, καὶ τὸ οὕτως ἐξαιρέτων ἡξιώθη γερῶν; ἤκουσε γὰρ· μακάριος εἶ Σίμων βὰρ Ἰωνᾶ· ἀλλὰ τεθαύμασαι, καὶ σφόδρα διακαίως· διὰ ποίαν αἰτίαν; ὃν γὰρ τεθέαται ἐν εἰδῇ τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτον πεπίσδυκεν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ πατρὸς, τοῦτέστι σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ τοῦ οὐσιᾶς αὐτοῦ προελθόντα λόγον.

Ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο.

* Matth. XVI. 10.

v. 21.

Ὁμολογήσαντος τὸν ὅτι καὶ μαθητοῦ, ἐπετίμησεν αὐτοῖς ὁ κύριος, ἵνα μηδενὶ ἐπὶ πωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· καὶ τοι πῶς μάλλον ἔδει τοῦ μαθητὰς τοῖς ἀπανταχόσε

A. f. 136. b.

(1) Adhuc contra Arianos sine pausa Cyrillus.

(2) Nestorii haeresim Cyrillus sugillat, adversus quam tot aliis scriptis pugnavit.

* Eccl. III. 1.

κηρύτταν αὐτόν; τὸτο γὰρ ἦν ἔργον τὸ παρ' αὐτῷ προεχειρισμένων εἰς ἀποστολήν· ἀλλ' ὥς φησι τὸ θεάγμα τὸ ἱερὸν *, καὶ ρὸς παντὶ πράγματι· ἔδει τοῖς παρ' αὐτῷ κηρύμασι ἀκολουθεῖν τὰ λείποντα τοῖς ἔδη προτε-
 τῆσθαι· τὸτο γὰρ ἦν ὁ σταυρὸς, τὸ πάθος, ὁ καὶ σάρκα θανάτου, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστα-
 σις· τὸ μέγα καὶ ἐξαισίον ἀληθῶς σημεῖον, δι' οὗ μεμαρτύρηται θεὸς ὢν ἀληθινός, καὶ υἱὸς καὶ φύσιν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὁ Ἐμμανυήλ· τὸ γὰρ ὅλως καταργῆσαι θάνατον, καὶ ἀναξέψαι τὴν φθοράν, καὶ σκυλεῦσαι τὴν ἄδην, καὶ καταλῦσαι τὴν δολοφονίαν καὶ τυραννίδα, καὶ ἐκ μέσων ποιῆσαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀνοῖξαι τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς ἀνω πύλας, καὶ συνάψαι τὴν γῆν οὐρανῷ, θεὸν ὄντα καὶ ἀλήθειαν ἀπέ-
 φηγεν αὐτόν· οὐκοῦν ἐν καιρῷ κελεύει σιγῆσαι τὸ μυστήριον, ἄρτις γὰρ ὁ σύμπας ὁ οἰκονομίας λόγος, εἰς τὸ αὐτῷ παρέπον ἐξέλθῃ πέρας· τότε γὰρ ἐξηγεῖται ἐκ νεκρῶν, ἀπο-
 λυμνῆσθαι τοῖς ἀπανταχόσε γῆς προσέταχε τὸ μυστήριον, προθεῖς ἅπασιν τὴν ἐν πίστι δι-
 καίωσιν, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθάρσιν· ἐφ' ἧν γὰρ * ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ ἐν τῇ γῇ· πορεύοντες, μα-
 θητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνεταλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδὲ ἐγὼ μὲν ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τοῦ συντρίψαι· μὲν ἡμῶν γὰρ ἐστὶν καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὸ ἀπάντων ψυχαῖς ἐναυ-
 λίζεται κύριον (1).

* Matth.
XXVIII. 18.

v. 26.

*Ὁς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με κ. τ. λ.

B. f. 92.

Πολλὰ καὶ ταυτὸν ἐργάζεται χρησίμα-
 τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τοῦ λόγου· παρῶ-
 τον μὲν δείκνυσιν ὅτι πάντα τὰ καὶ πάντως
 ἐφεται τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτὸν καὶ οὗ αὐ-

ubique ipsum praedicare? Hoc enim ad apo-
 stolatum designatorum officium erat. Ve-
 rumtamen, ut sacrae litterae aiunt, omni
 rei suum tempus est. Sciebat praedicatio-
 nem suam subsecutura ea quae priorum
 complementa forent. Erant autem haec,
 crux, passio, mors in carne, resurrectio e
 mortuis, magnum hoc videlicet vereque
 eximium prodigium, quo Deus verus com-
 probatur, naturalisque Dei patris filius,
 Emmanuel. Namque omnino mortem de-
 struere, corruptionem annihilare, inferos
 spoliare, diaboli tyrannidem abolere, ape-
 rire terrestribus supernas ianuas, terram
 cum caelo copulare, haec inquam Iesum
 Deum verum esse demonstrarunt. Ergo ad
 tempus sileri mysterium iubet, donec uni-
 versa humanationis ratio ac cursus ad con-
 gruum sibi exitum perduceretur. Tunc enim
 e mortuis resuscitatus, revelari ubique ter-
 rarum iussit mysterium, proponens cunctis
 in fide iustificationem, et per sanctum ba-
 ptisma purgationem. Dixit enim: « data est
 mihi omnis potestas in caelo et in terra:
 euntes docete omnes gentes, in nomine Pa-
 tris et Filii et Spiritus sancti baptizantes,
 monentes eas observare omnia quaecum-
 que vobis praecepi. Et ecce ego vobiscum
 sum omnibus diebus usque in finem. No-
 biscum enim reapse est, et in nobis per
 sanctum Spiritum, atque in omnium ani-
 mabus inhabitat Dominus.

Nam qui me erubuerit etc.

Multa simul utilia immo necessaria his
 verbis exsequitur. Primo quidem ostendit,
 fore ut eos omnino qui se suosque sermo-
 nes erubuerint, par eventus corripiat. Cer-

(1) Ad v. 22. oportet filium hominis multa pati etc. haec sunt apud D. Thomae catenam. « Cyrillus.
 » Dicum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victo-
 » riae, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere dominum Iesum Chri-
 » stum: praedixerat enim apostolis quod deberet eum perpeti Iudaeorum calumnias, occidi, et tertia die
 » resurgere. Ne igitur putarent, Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere
 » lentam vitam ducere; ostendit quod necessario per aequa certamina gradi decet, cupientes eius gloriam
 » obtinere; unde dicitur (v. 23.): dicebat autem ad omnes etc. »

Item ad v. 25. apud D. Thomae catenam, nec non paulo melius apud Corderium « Cyrillus. Quod
 » autem Christo in caritate placere, incomparabiliter praestet mundi splendoribus atque deliciis, declarat
 » dicens: quid enim prodest etc. »

ie undenam nobis maior alacritas accidat? Nam si iudex quosdam reveretur, ceu ipsis obsequii praestiti mercedem debens, vel amoris praemia, vel benivolentiae retributionem; cur sine ulla dubitatione non dicemus, fore ut in aeternis honoribus gloriae versentur ii, qui adeo splendida consequentur bona? Deinde timorem quoque illis iniicit, se caelo esse descensurum, haud iam vili illa priore cum specie, et conditionis nostrae humilitate, sed cum patris maiestate stipantibus angelis. Ergo gravissimum est et exitiosum, damnari nos ceu pusillanimitatis atque ignaviae reos a superveniente caelitus iudice, et angelicis ordinibus circumstantibus. Magnum quid autem et admiratione dignum, et summam praebens felicitatem, si quis exantlatis suis laboribus laetari possit, et sudoris praemia sperare. Laudabuntur enim hi, dicente Christo: venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum iam inde a mundi constitutione.

Dico autem vobis: sunt quidam de hic stantibus etc.

Quum nondum ex alto virtutem accipissent discipuli, congruum erat eos humanis infirmitatibus laborare, Christique verba apud se reputantes, dicere: ecquis semet ipse negabit? vel quomodo, si animam suam amiserit, denuo inveniet eam? Quodnam vero haec damna passis par praemium erit? Ut igitur ab his cogitationibus eos avocaret, atque ad animi robur transferret, eventurae ipsis felicitatis cupiditatem iniiciens ait: dico autem vobis, sunt quidam de hic stantibus, et reliqua. Regnum porro Dei, ipsam dicit gloriae visionem, in qua ipsemet coram spectabitur, quo tempore scilicet terrae incolis illucescet. Veniet enim cum Dei patris gloria, non vero in humili nostra specie. His promissis, scandit in montem, tres habens in comitatu delectos discipulos. Deinde semet transfiguratur in eximium quemdam Deoque con-

τῶ λόγῳ τὸ τῶ ἴσων τυχεῖν. Τί δ' ἂν γένοιτο ἴσον εἰς εὐθυμίας δύναμιν; εἰ γὰρ ἐπαισχύνεται τινὰς ὁ κριτὴς, ὡς ἐποφείλων αὐτοῖς τὴν εὐπαθείας μισθόν, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ γέρα, καὶ τὸ εὐνοίας σέφανον, πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἀτελεύτητοις ἔσονται τιμαῖς τε καὶ δόξαις οἱ τῷ οὕτω λαμπρῶν τετυχηκότες ἀγαθῶν; εἴτα πρὸς τούτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκτει, καταβήσεως λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπρεπείᾳ τῇ πρῶτῃ καὶ ὑφέσει τῇ κατ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ πατρὸς δορυφορέντων ἀγγέλων· οὐκ ἐν παρχάλεπον καὶ ὀλέθρῳ μεσὺν τὸ καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ θαλίᾳ τε καὶ ἀφιλεργίᾳ, καταφοιτήσαντος ἀνωθεν τοῦ κριτοῦ, καὶ ἀγγηλικῶν ταλμάτων ὡς ἐσηκόντων· μέγα ἢ καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον, καὶ τὸ εἰς λῆξιν εὐμερίας πρόξενον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἡδὴ προπεπονημένοις χαίρειν αὐτοῖς, καὶ τὸ προσδοκᾶν τῷ ἰδρώτων τὰς ἀμοιβὰς· ἐπαινεθήσονται γὰρ οἱ τοῖς τοῖς, Χριστοῦ λέγοντος· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῷ πατρὶ μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Λέγω δὲ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων
κ. τ. λ.

v. 27.

Οὕτω τὸ εἰς εὐθυμίας δύναμιν ἐσηκόντας αὐτοῖς μαθητὰς, εἰκὸς ἦν ἀνθρωπίναις ἀσθενείαις ὡς ἐπεσεῖν, καὶ τι τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ ἐννεονηκόντας εἰπεῖν, πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυτόν; ἢ πῶς ἀπολέσας τὸ ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐρήσει πάλιν αὐτήν; τί ἢ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ ἴσοστατοῦν ἔσθαι γέρας; ἵνα τοίνυν τῷ τοιούτῳ αὐτοῖς ἀποσῆσθαι λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν, τὴν ἐσομένης αὐτῆς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκνῶν φησί· λέγω ἢ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσηκόντων, καὶ τὰ ἐξῆς· βασιλείαν ἢ θεοῦ αὐτὴν τὴν θείαν λέγει τὴν δόξης, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς ὀφθῆσεται, κατ' ὃν καιρὸν ἐπιλάμψῃ τοῖς ἐπὶ γῆς· ἡ δὲ γὰρ ἐν δόξῃ, καὶ τῷ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν σμικροπρεπείᾳ τῇ κατ' ἡμᾶς· ταῦτα ὑποσχόμενος ἀνασιν εἰς τὸ ὄρθρῳ, τρεῖς αὐτῶν αὐτοῖς ἀπολέκτες ἔχων· εἴτα μεταπαλάττεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα ἐν θεοῦ λαμπρότητα, ὥστε καὶ ἰματισμὸν

B. l. 92.
C. l. 127.
F. l. 811. D.

αὐτοῦ τῇ τῷ φωτὸς προσβολῇ δαλάμψαι, καὶ ὅσον ἀπασφάψαι δοκεῖν· εἶτα Μωϋσῆς, καὶ Ἡλίας παρεισηκότες τῷ Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις τὸ ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἐμελλε πληροῦν, φησὶν, ἐν Ἱερουσαλὴμ, τοῦτέστι καὶ μὲν σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ σταυροῦ σωτήριον πάθος· καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονουχὶ καθάπερ ἐν τῷ πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ὁφθῆσεται καὶ καιροῦς ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ τῶν πάντων ἐνεκεν σωτηρίας οὐ παραιτήσεται τὸ ἐπὶ ξύλῳ θάνατον· οὐκοῦν ἡ Μωϋσέως καὶ Ἡλιοῦ παράστασις, καὶ τὸ προσλαλεῖν ἀλλήλοις αὐτῶν, οἰκονομία τις ἦν, εὖ μάλα δακνύσα, δορυφοροῦμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸ κύριον ἡμεῖς τῷ Ἰησοῦν Χριστῷ, ὡς καὶ νόμος καὶ προφητῶν δεσπότην, προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν, δι' ὧν ἀλλήλοις συνωδὰ προεκήρυττον· οὐ γὰρ ἀσύμβατα τοῖς διὰ τῶν νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ ἀλλήλοις προσλαλεῖν Μωϋσέα τὸν ἱερώτατον, καὶ τὸν προφητῶν πανάριστον Ἡλίαν.

Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχύως ἀπονυσάζουσι, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τῷ Χριστῷ· εἶτα δαγρηγορήσαντες, θεωροὶ γεγονάσι καὶ οὕτω σεωπῆς καὶ παρρησίας μεταβολῆς ἤγχι ἀνενεγκόντες τὸν κάρεν, ἐγίνωσκον ἀπειβῶς τὴν ἀλήθειαν· καὶ οἰηθεῖς λοιπὸν ἴσως ὁ Θεωέσιος Πέτρος, ὅτι τάχα ἐνεστὶν ὁ καιρὸς καὶ βασιλείας τῷ θεῷ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει δαξιβάς, σκηνὰς δὲ τρεῖς δεῖν χηρέσας φησὶ· ἀλλ' οὐκ ἦδε, φησὶν, ὁ λέγων· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς καὶ συντηρίας τῷ αἰῶνος, καὶ τὸ λαβεῖν ἄλλως καὶ ἐπηγγελμένης ἐλπίδος καὶ μέθεξιν· οὐσης οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐστὶ καὶ οἰκονομίας, πῶς ἦν εἰκὸς καταλήξαι τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὸ κόσμον ἀγάπης, ἀποφοιτήσαντα τὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ· σέσωκε γὰρ τὸ ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπομείνας καὶ τὴν σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καταργή-

gruum splendorem, ita ut etiam vestis eius luce aspersa fulgeret, ac veluti radiis scintillare videretur. Mox Moyses atque Helias Iesum circumstantes loquebantur invicem de excessu eius, quem erat, inquit, Hierosolymis completurus, id est de assumptae carnis mysterio, et de salutari in cruce passione. Vere enim in lege sua Moyses, nec non sanctorum prophetarum litterae, Christi mysterium praemonstrarunt; ille quidem umbris atque figuris, tamquam paene in tabula illud depingens, hi autem aliis aliisque modis praenunciaverunt, ipsum et in forma nostra statuto tempore visum iri, et pro omnium salute necem in ligno perferre non recusaturum. Itaque Moysis atque Heliae praesentia atque colloquium, prudente quodam consilio contingebat, ut praeclare demonstraret, stipatum quidem a lege prophetisque dominum nostrum Iesum Christum, utpote legis ac prophetarum dominum, ab ipsis vero praemonstratum, quatenus consona de eo praedicaverant. Non enim a dictis in lege et prophetis discrepabant. Atque hoc fuisse colloquium sacratissimi Moysis cum praestantissimo propheta Helia puto.

Sed enim beati quidem discipuli parumper dormitant, Christo orationi operam dante: deinde experrecti, spectatores fiunt tam venerandae ac mirabilis immutationis. Nempe sopore discusso veritatem agnoverunt. Putansque mox fortasse divus Petrus, tempus regni Dei adesse, vult quidem in monte habere stationes, tria tamen fieri debere tabernacula dicit. Atqui nesciebat, inquit scriptura, quid diceret: nondum enim tempus consumendi mundi erat, neque recipiendae a sanctis promissae spei participationem. Quum ergo nonnisi initium esset sacrae dispensationis, cur oportuisset Christum, omisso suo erga mundum amore, passionem eius causa subeundam recusare? Reapse enim orbem terrarum salvavit Christus patiens pro eo mortem, et hanc ipsam per suam a mortuis resurre-

ctionem destruens. Constat ergo Petrum sine rei sensu verba fecisse.

Facta est species vultus eius altera.

Quoniam audierant, fore quidem ut caro nostra resurgeret, quam tamen figura nesciebant, ut eius mutationis exemplum proponeret, carnem suam transfiguravit, ut spem nostram firmaret. Coram ipsis itaque transformatur. Factam vero transfigurationem putamus, haud abiiciendo humani corporis formam, sed lucida quadam gloria illud ambiente, et vilissimam carnis speciem in nobiliorem aspectum mutando; iuxta illud « seminatur in ignominia, surgit in gloria » a divo Paulo praeclare dictum. Nunc enim corpus hoc caro nuda est, nullo honore vestita, nullo naturali decore ornata, sed nihil aliud, quam naturae suae ignobilitatem infirmitatemque habens. Verumtamen cum resurrectio fiet, transformatio quaedam mirifica accidet, et gloriae non tamen figurae mutatio. Tunc enim corpus divini honoris vestitu iam splendescet. Fulgebunt quippe iusti tamquam sol in regno patris eius, secundum Servatoris effatum. Futurae itaque illius gloriae exemplum exhibebat discipulis demonstrata transfiguratio; quae idcirco in corpore peracta fuit, ut sub mortalium oculorum visionem caderet, etiamsi illi splendoris nimietatem non pertulerunt.

Vox de nube facta est.

Aliud quoque utile peractum fuit firmandae erga Christum fidei tum discipulorum tum omnium nostrum. Namque ex nube superne, tamquam a Deo patre, emissa vox fuit, dicens: hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Dumque haec vox fieret, inventus est, inquit, scriptura, Iesus stans solus. Praecipit ergo hunc magis audiri quam Moysem atque prophetas. Ne quis autem forte veritati calumniam struat, quasi Deus Moysem ab iis potius audiri mandaverit, caute adnotavit evangelista dicens: dum ea vox fieret, inventum esse so-

σας αὐτόν· οὐκ ἦδε· τοιγαροῦν ὁ Πέτρος, ὅπερ ἔφη.

Ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον.

Ἐπαδὴ ἤκον, ὅτι δεῖ ἀναστῆναι τὸ ἥμετέραν σάρκα, ποίῳ ἢ σχήματι ἀδελφον ἦν, ἵνα δῶ δεῖγμα τῆ μεταβολῆς, αὐτοῦ τῷ σάρκα μετέβαλεν, ἵνα ἡμῖν τὴ ἐλπίδα βεβαιώσῃ· μεταμορφῶται τοιαῦτ' ἐμπροσθεν αὐτῶν· πεπράχθαι ἢ φανέν τ' μεταμόρφωσιν αὐτοῦ, οὐχὶ δὴ πᾶς τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον ἀποβαλόντος τῷ σώματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωταυδοῦς παύσεως αὐτὸ, καὶ τὸ ἀτιμότερον τῆ σαρκὸς χαρακτηρὰ μεταχρῶννύσης ὥστε εἰς ὅσον εὐκλεεστέρα· καὶ τὸ, σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, παρὰ τῆ θείας Παύλως καλῶς εἰρημένον· * νῦν μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο σὰρξ ἐστὶ γυμνὴ, οὐ δόξῃ τινὶ κατακεχρωσμένη, οὐ λαμπρότητι φυσικῇ κατηγλαισμένη, φιλήν δὲ καὶ μόνῳ τῷ ἐκ φύσεως ἀδοξίαν τὴ ὁμοῦ καὶ ἀσθένειαν ἔχουσα· καὶ ἢ τῆ ἀνάσεως καιρὸν ὀξυαλλή τις εἶναι θεοπρεπῆς, καὶ δόξης οὐ σχήματος μεταβολή· θείας γὰρ δόξης ὀπλιμῶσι παύσεως ἢ ὀξυαλλή τοιόν· ἐκλάμψουσι γὰρ οἱ δίκαιοι καθάπερ ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆ σωτήρος φωνῇ· * ἐκείνης οὖν τῆ μεγάλου δόξης ὑπόδειγμα παρεθήκεν ἡ παύσεως τοῖς μαθηταῖς μεταμόρφωσις· καὶ σωματικῶς ἐπεδείκνυτο πρὸς τὸ καὶ τοῖς θνητοῖς αὐτῶν εἰς θεὸν ὑποπεσεῖν ὀφθαλμοῖς, εἰ καὶ τὸ ὑπερβολὴν οὐκ ἠνεγκαν τῆ λαμπρότητος.

Φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης.

Πέπρακται τι καὶ ἕτερον χρήσιμον εἰς βεβαίωσιν τῆ ἐπ' αὐτῷ πίστεως τοῖς τε μαθηταῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν· ἐκ νεφέλης γὰρ ἀνωθεν ὡς ἐκ τῆ Θεοῦ καὶ πατρὸς κατεπέμφθη φωνὴ λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε· καὶ ἐν τῇ γῇ μέσῃ τῇ φωνῇ, εὐρέθη, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐς ὅς μόνος· Μωϋσέως ἢ καὶ προφητῶν μᾶλλον, αὐτοῦ ἀκούειν ὀπιτάτῃ· ἵνα ἢ μὴ συκοφαντῇται παρὰ τινῶν ἢ ἀλήθεια λεγόντων, ὅτι Μωϋσέως μᾶλλον ἀκούειν αὐτοῦ προσέταχεν, ἐπεσημῆνατο ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· ὅτι ἐν τῇ γῇ μέσῃ τῇ φωνῇ, εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς

V. 29.

B. f. 93. b.

* I. Cor. XV. 43.

* Matth. XIII. 43.

V. 35.

B. f. 95.
F. f. 817.

μόνος· αὐτοῦ τοιαυτὸν προσέταχεν ἀκούειν· καὶ γὰρ ὅτι αὐτὸς τέλει νόμου καὶ προφητῶν· διὸ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν, εἰ ὁπίστευετε Μωϋσεῖ, ὁπίστευετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖν ἐγραψεν· * ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ ἀξιάγαστος· ἀκράτῳ δὲ ἥδη κατεχόμενοι οἱ μαθηταὶ δέματι, πίπτουσιν ἐπὶ πρόσωπον, ἵνα πάλιν καὶ διὰ τοῦτε μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ σωτῆρος γέγονε παρουσία καὶ μεσιτεία χυομένη δηλαδὴ κατὰ (A) τὴν ἐνανθρωπήσεως τρόπον· εἰ μὴ γὰρ γέγονε καὶ ἡμεῖς ὁ μονοχυὸς τοῦ Θεοῦ λόγος, τίς ἂν ἡμεῖς ἤνεγκεν ἄνωθεν προσβάλλοντα Θεόν; τίς δ' ἂν ὑπέστη πῶς ἀφραστον αὐτοῦ δόξαν, ἢ οὐδενὶ τάχα τῶν χυιτῶν φορητὴν; φῶς γὰρ αὐτὸν οἰκεῖν ἀπρόσιτον, καὶ ὁ Θεωπέσιος φησὶ Παῦλος *.

* Ioh. XV. 45.

* I. Tim. VI. 16.

v. 38.

B. f. 95. b.
C. f. 127. b.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε κ. τ. λ.

Οὐκ ἀμώμητον εἶδεν τὴν πρόσδοκον ἐποίησατο, κατεβόησε γὰρ τῷ χοροῦ τῶν ἀγίων μαθητῶν, ὡς μὴ ἰσχυσάντων ὁπιτιμῆσαι τῷ δαιμονίῳ· ἔδεν γὰρ τιμωρτα μᾶλλον τῷ Ἰησοῦν πῶς παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ὁπικερίαν· διὸ φησὶν ὁ Χριστός, ὃ γυνεὰ ἀπιστος· διὰ πῶς σὴν λέγων ἀπιστίαν οὐκ ἐνήργηκεν ἡ χάρις· ὅτι γὰρ χρηὶ πίστεως καὶ Χριστῷ προσίεναι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ πῶς τοῦ δύνασθαι θαυματουργεῖν χάριν λαβοῦσιν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε, πανταχοῦ πῶς πίσιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσιόντων αὐτῷ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας αὐτοῦ καταβοᾷ ὁ Χριστός, γυνεὰν ἀπιστον καὶ διεσφαιμμένον αὐτόν τε, καὶ εἶς ὁμογνώμονας αὐτοῦ ἀποκαλῶν· ὁ γὰρ ἀπιστος, καὶ διεσφαιμμένος πάντως, κατ' οὐδένα τρόπον ὁρθοποδεῖν εἰδώς· τοῖς οὕτω γνώμης ἔχουσιν ἀνοσιώτατα, οὐκ ἀξιοῖ σιωπεῖναι Χριστός· καὶ εἰ χρηὶ τι τῶν ἀνθρώπων εἰπεῖν, ὀλιγορρεῖ καὶ ἀκηδία, ἕως τίνος λέγων ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; ὁ γὰρ λέγων ἀσθενῶ πρὸς τὸ καὶ τῶν πνευμάτων ἐνέργειαν εἶς παρ' αὐτῶν λαβόντας τὴν χάριν, αὐτῆς μᾶλλον κατηγορεῖ τὴν χάριτος, οὐ τὴν λαβόντων αὐτήν· αὐτοῦ γοῦν ἀνοσίως κατηγορήσεν ὁ

lum Iesum. Hunc ergo audiri Deus praecepit; namque ipse et legis et prophetarum complementum est; qui idcirco Iudaeis aiebat: si crederetis Moysi, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit. Et Dei quidem patris praeclara et mirabilis vox fuerat; summo autem terrore correpti discipuli procumbunt in faciem; ut hinc etiam denuo cognoscamus, necessariam apprimae terrae incolis Servatoris fuisse praesentiam et mediatricem operam, quae videlicet per humanationem contigit. Nam nisi conditionem nostram subiisset unigenitum Dei Verbum, quis ex nobis venientem de caelo Deum pertulisset? quis inefabilem maiestatem eius, et mortalium nemini tolerabilem sustinuisset? Namque eum lucem inaccessibilem inhabitare Paulus dicit.

Et ecce vir de turba exclamavit etc.

Haud inculpabilem vir hic fecit accessum; incusavit enim sanctorum apostolorum coetum, qui daemonium increpare nequivissent. Oportebat autem eum potius reverentiam Iesu exhibentem, auxilium eius implorare. Ideo Christus ait: o generatio incredula! propter tuam scilicet incredulitatem gratia non est operata. Nam quod et ad Christum cum fide sit accedendum, et ad eos qui ab ipso miraculorum gratiam sunt consecuti, ipse nos docuit, fidem ubique exigens ab accedentibus ad se. Atque ob hanc causam hominem obiurgat Christus, generationem incredulam et perversam ipsum appellans et eiusdem mentis homines. Etenim qui incredulus est et omnino perversus, nullatenus recte incedere sciet. His corruptissima mente praeditis haud dignatur Christus adesse. Et si quid humano more loqui licet, negligit hos et fastidit; quamdiu, dicens, apud vos ero, et patiar vos? Nam qui dixerat infirmas fuisse adversus spiritus vires illorum, qui acceperant a Christo gratiam, ipsam gratiam incusaverat potius, quam eiusdem compotes. Itaque Christum impie vitupera-

vit, qui discipulos eius dixit non potuisse daemonium eiicere.

Et increpavit Iesus spiritum immundum.

Consentaneum fuit daemoniaci patrem maestum discedere, beneficio non impetrato. Ne quis tamen existimaret Christo ipsi deesse ad miracula patranda vires, imperavit immundo spiritui, qui ilico fugatus est; tradiditque, inquit scriptura, puerum parenti suo. Neque enim is antea in parentis sui potestate erat, sed eius a quo obsidebatur. Sed postquam diaboli tyrannidem a se depulit, rursus sub proprio parente fuit, Christi virtute, qui et propriis apostolis miraculorum potestatem tradidit, et impuros spiritus obiurgandi.

(1) Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.

Quam ob rem Christus haec discipulis ait? Duxerat praecipuos illorum in montem, ubi transfiguratus gloriam ipsis ostenderat, qua constituto tempore radiaturus erat. Mox de monte redux, malo crudelique spiritu quendam liberaverat. Nihilominus opus erat ipsum salutare obire passionem, et Iudaeorum improbitatem sustinere; quae quum fierent, satis apparebat discipulos perturbandos fore, atque haec fere secum reputaturos atque dicturos: qui talis tantusque erat, qui potestate Deo congrua mortuos suscitavit, qui in mari et spiritibus imperavit, qui verbo Satanam contrivit; quomodo hic, inquam, captus est, et in hostium suorum cruentorum laqueos incurrit? Num ergo falsi sumus, dum Deum ipsum esse credidimus? Ut ergo scirent quod omnino futurum erat, depositum quodammodo vult in illorum mentibus hoc mysterium. Ponite enim, inquit, vos in cordibus vestris. Iam vocabulum « vos » hoc loco distinguit eos a ceteris. Volebat enim rem eventuram ab ipsis cognosci,

εἰπὼν περὶ τῶ μαθητῶν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸ ἐκβαλεῖν.

Ἐπετίμησε δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ.

v. 40.

Ἐδὲ μὲν οὖν τὸ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπῆλθιν, οὐ τετυχηκότα τῷ φιλοτιμίας. ἵνα ἢ μή τις οἴηται καὶ αὐτὸν τὸ Χριστὸν ἀτονῆσαι πρὸς τὴ θαυματουργίαν, ἐπιτίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παρὰ χεῖρα ἐφυγαδέυετο· καὶ ἀπέδωκεν αὐτοῖς φησὶ τῷ πατρὶ αὐτῶ· οὐ γὰρ ἦν ἔτι τῷ πατρὶ, ἀλλὰ τῷ κρατῶντος πνεύματος· ἐπὶ ἢ ἀπεσείσατο τὴ πλεονεξίαν, γένοιε πάλιν τῷ ἰδίῳ πατρὶ τῇ Χριστοῦ δυνάμει, ὥς ἐ τοῖς ἰδίῳις ἀποστόλοις δέδωκεν ἐξουσίαν τὰς θεοσημείας κατορθοῦν, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτιμᾶν πνεύμασι.

B. 1. 20.

Θέσθε ὑμῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους.

v. 41.

Ποῖα τίς ἡ ὠδασκευάσασα πρόφασιν τὸ Χριστὸν ταῦτα νῦν εἰπεῖν πρὸς τοὺς μαθητάς; ἀνένεγκε μὲν τοὺς κορυφαίους αὐτῶν εἰς τὸ ὄρος, καὶ μεταμορφωθείς ἐδίδκεν αὐτοῖς πῶς δόξαν, μὴ ἥς καὶ καιροὺς ἐπιλάμψῃ· κατελθὼν ἢ ἐκ τῶ ὄρους, πονηροῦ καὶ ἀπηνόου πνεύματος· ἡλευθέρωσε τινά· ἀλλ' ἐδεῖ πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖναι πάθος, καὶ τῶ Ἰουδαίων ἀνασχέσει σκαιότητος· οὐ γεγονότος, οὐδὲν ἀπεικὸς ἐννοεῖν ἐν θορύβοις ἔσεσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τοιαῦτα περὶ καθ' ἑαυτοῦ ἐννοεῖν τε, καὶ λέγειν· ὁ τοσοῦτος, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπειῇ, ὁ θαλάσiais ἐπιτιμᾶν καὶ πνεύμασιν, ὁ λόγῳ συμτρίβων τὸ σατανᾶν, πῶς ἦλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶ φοιόντων ἐμπέπτακε βρέχοις; ἀρ' οὖν ἡ πατήμεθα, θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτόν; ἢ οὖν εἶδεῖν τὸ πάντως ἐσόμενον, ἀπόθετον ὥστε εἰς νοῦν ποιεῖσθαι κελεύει τὸ μυστήριον· θέσθε γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν· τὸ ἢ ὑμεῖς ἐν τούτοις, δεξιέλλοντός ὅστις ἀπὸ τῶ ἄλλων αὐτούς· ἢ θελεῖ γὰρ εἶδέναι αὐτοῦ τὸ συμβησόμενον, οὐ μὴν καὶ

B. 1. 98.

(1) Ad hunc versiculum sic apud cat. D. Thomae « Cyrillus. Omnia quaecumque operabatur Iesus, » admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quiddam praecipuum et divinum in qualibet » operatione ipsius, secundum illud ps. XX. gloriam et decorem superpones ei. Etsi omnes mirarentur in » his quae faciebat, ipse tamen haec quae sequuntur; non omnibus, sed discipulis, retulit: ponite vos etc. »

λαλεῖν ἑτέροις· τοὺς τε γὰρ ἀγελαίους λα-
θεῖν ἔδει, ὅτι πείσεται· καὶ αὐτοὺς πεπλη-
ροφορημένους, ὅτι ἀναβίωσι πατήσας τὸ θά-
νατον, ἀναφυγεῖν ἐτόίμως τὰ ἐκ τῆς σκαν-
δαλίζουσας βλάβης.

v. 16.

Οἱ δὲ ἡγνόνουν τὸ ῥῆμα τοῦτο.

B. f. 96. h.

Πῶς ἡγνόνουν οἱ μαθηταὶ τὸ Χριστοῦ μυσ-
τήριον, πλεῖστα διὰ τὸ νόμον σκιᾶς
προσχεφόμενον; ἦσαν μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰου-
δαίων ἀγέλης, οὐ ῥαθυμοὶ ἢ οὐδὲ τῆς Μωϋ-
σείως γραμμάτων ἀνεπιστήμονες· καὶ γοῦν διὰ
τοῦτο ἀπόλεκτοι γεγονάσι παρὰ Χριστοῦ·
ἀλλ' ὥς ὁ μακάριος φησὶ Παῦλος *, πῶρως
ἀπὸ μέγας γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἄχρι
τῆς σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς,
κάλυμμα ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κεῖται μὴ
ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖ-
ται· χρὴ τοιγαροῦν προσιόντας τῷ Χριστῷ
λέγειν *, ἀποκάλυψον ὁφθαλμούς μας,
καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τῆς νόμου σου.

* II. Cor. III. 14.

* Ps. CXXIII. 18.

v. 16.

Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμός ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς ἂν
εἴη μείζων αὐτῶν (1).

B. f. 96. h.

Οὐ πάντας οἶμαι αὐτοὺς μακαρίους μα-
θητάς τῃ τοιαύτῃ ἐσχηκέναι νόσον· ἀπί-
θανον γὰρ ἅπαντας κοινὴν, καὶ μίαν εὐθύς
εἰσδέξασθαι νόσον· ἐνὸς ἢ ὡς οἶμαι παθόν-
τος αὐτὴν, ἵνα μή τινα ἀβελόην κατὰ τι-
νος τῆς συμμαθητῶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελ-
ιστὴς ἐξυφαίνων εὐρεθῇ, ἀδιορίστως ἀποφαί-
νεται λέγων, ὅτι εἰσῆλθε ἀλογισμὸς ἐν
αὐτοῖς, τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν. Πάθος
δὴ οὖν διακένος δόξης εἰσδεδράμηνκε τινα τῇ
ἀγίῳ ἀποστόλων· τὸ γὰρ ὅπως ἀλογίζε-
σθαι τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν, φιλονει-
κοῦντος ἐς τὴν καὶ τὸ προεσθῆναι τῇ ἄλλων ἐπι-
θυμήσαντος· ἀλλ' ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Χρι-
στὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ τῆς μαθητοῦ ἀγνοίᾳ
ἀλογισμὸν ὡσπερ τινα πικρίαν ἀνω φύε-
σαν, καὶ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ἔσχατον
ἀρθῆναι, πρὶν ἀδρυθῆναι, ἐκ ῥίζης αὐτῆς
ἀναβαθεύει τὸ κακόν· ἀρχόμενα γὰρ ἐν
ἡμῖν τὰ πάθη, νικάται * ῥαδίως, ἀδρυν-

* cod. vii. a.

non autem ceteris edici. Nam plebem la-
tere volebat futuram suam passionem; ip-
sos autem sibimet insuper persuadere, fore
ut resurgeret morte conculcata, atque ita
facile scandalī detrimentum vitare.

At illi ignorabant verbum istud.

Quomodo ignorabant discipuli myste-
rium Christi, quod saepissime in lege fue-
rat adumbratum? Erant quidem ipsi de
Iudaeorum grege, non tamen incuriosi ac
rudes mosaicarum litterarum; ideoque et
a Christo electi fuerant. Sed enim ut bea-
tus ait Paulus, caecitas ex parte Israheli
contigit, et usque in hodiernum diem cum
legitur Moyses, velamen super cor eo-
rum iacet nondum ablatum, quia non nisi
per Christum tollitur. Oportet igitur ad
Christum accedentes dicere: revela oculo-
los meos, et considerabo mirabilia de le-
ge tua.

Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum
maior esset.

Non omnes morbo hoc beatos discipu-
los laborasse puto; neque enim credibile
est communem cunctos unamque infirmi-
tatem prae se tulisse. Sed uno, ut arbitror
hanc miseriam experto, nequem nomina-
tim condiscipulorum accusare sapientissi-
mus evangelista videretur, indefinite nar-
rat dicens cogitationem eis incidisse, quis
ipsorum maior esset. Itaque vanae gloriae
passio sanctorum aliquem apostolorum in-
vasit. Namque in mente revolvere, quis-
nam eorum maior esset, ambitiosi homi-
nis est, et aliis praeminere volentis. Sed
qui omnia scit Christus Deus noster, in di-
scipuli mente cogitationem hanc, tamquam
amarum quid et noxium, uti scriptum est,
prius quam alte succresceret, ante quam
roboraretur, ex ipsa radice malum germen
evertit. Namque incipientes intra nos pas-
siones, facile vincuntur; adultae autem ae-

(1) Auction heic initio Cyrillus apud D. Thomam. « Cyrillus. Insidiatur diabolus multimode diligen-
» tibus optimam vitam; et siquidem per carnales illecebras obsidere valet alicuius mentem, affectus volu-
» ptatum exacuit; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriae suscitatur passionem, quae quidem passio
» vanae gloriae invasit quendam apostolorum suorum unde dicitur: intravit autem etc. »

gre expelluntur (1). Qua ergo ratione vanae gloriae passionem amputat spirituum medicus? Manu cepit puerum, et iuxta se collocavit. Id vero iuvandi causa fecit tum sanctos apostolos, tum etiam nos post illos. Depascitur enim hic morbus omnino homines, si certe sint in aliquo superiore gradu prae aliis. Cuiusnam itaque rei typum et imaginem hunc coram exhibitum puerum esse volebat? Utique innocuae et sine ambitione vitae. Haec enim aetas mentem habet incorruptam, sincerum cor, et cogitationum simplicitatem; vanae gloriae non studet, nescit ambitionis mores. Deinde ait Christus: qui hunc puerum receperit in nomine meo, et reliqua. Id est qui minimus est ex omnibus vobis, hic magnus erit: modestum nempe dicens, et nihil altum de se cogitantem propter insitam religionem.

Quicumque susceperit puerum istum
in nomine meo etc.

Quum igitur honorantibus sanctos una aequalisque sit merces, sive tenuis quidam sit ille, sive in magna fortuna ac dignitate constitutus (nam qui hunc puerum, inquit, suscipit, me suscipit et patrem meum.) Quid ni vanum omnino sit invicem aemulari, primatumque ambire? Scopum autem sermonis sui magis explanat dicens: eum qui minimus omnium propter animi humilitatem fuerit, hunc revera esse magnum. Propterea scriptum est, quod omnis qui se exaltat, humiliabitur; qui autem se humiliat, exaltabitur.

(1) Haec interponitur apud D. Thomam ex Cyrillo. « Unde sequitur: *at Iesus videns cogitationes* etc.

• Disceat qui nudum hominem putat esse Iesum, se errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse rimari corda et renes. »

(2) Ad v. 49. Sic apud D. Thomam. « Cyrillus. Sed oportebat magis pensare, non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quae est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur apostolis, qui Christi gratia coronantur? Multae sunt differentiae Christi donorum; sed quia tradidit Salvator potestatem apostolis ut spiritus immundos eicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem, et ideo accedunt sciscitantes an liceat et aliis hoc gerere. »

Ad v. 50. apud D. Thomam « Cyrillus. Quasi dicat: pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt ea quae ad ipsius gloriam spectant, eiusdem gratia coronati. »

Ad v. 51. D. Thomas et Corderius in catenis « Cyrillus. Hoc est, cum immineret tempus, quo decebat de reliquo Dominum tolerata salubri passione in caelum quidem conscendere, consedere vero Deo ac patri, decrevit ascendere in Hierusalem. Hoc enim existimo significare illud, *firmavit faciem suam* etc. »

Θέντα ἢ δυσαστόβλητά ὄντι· πῶς οὖν ἄρα τὸ φιλόδοξον πάθος ἀποκείρει ὁ πνευμάτων ἰατρός; ἐπελάβετο τὸ παιδίον, ἔθηκεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῶ· ὠφελείας δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ ἡμῖν ἢ τοῖς μετ' ὁμεινοῦς· ἀειβόσκειται γὰρ ἡ τοιαύτη νόσος ὡς ἐπάπαν σὺν ἀνθρώποις, εἴπερ ἂν εἶεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ καὶ τίνων· * τίνος οὖν ἄρα τύπον καὶ εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; ἀπονήκει καὶ ἀφιλοδόξος ζωῆς ἀκαπάλευτον καὶ ἔχει τὴν γνώμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἔστιν ἐν ἀπλότητι διαλογισμῶν· οὐ φιλοδοξίας ἐρεῖ, οὐκ οἶδεν ὑπεροχῆς ἔσπον· εἴτα φησὶν· ὅτι ὅς ἂν δέξεται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτέστιν ὁ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, ὁδοῦ ἔσαι μέγας, τὴν μετρίοφρονα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ λογίζόμενον δι' ἐυλάβειαν.

* cod. καταπί-
νωγ.

*Ὅς ἂν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ
ὀνόματί μου κ. τ. λ.

v. 43

Ὅτε τοίνυν τοῖς τιμῶσιν ἁγίους εἰς τε καὶ ὁμοῖα ὁ μισθός, καὶ μικρὸν εἴη τις τυγχόν, καὶ τῷ ἐν προύχοντι μέγιστον τε καὶ δόξαν (ὁ δεχόμενος γὰρ, φησὶ, τὸ παιδίον τοῦτο, ἐμὲ δέχεται, καὶ τὸ πατέρα μου) πῶς οὐχ ἔωλον παντελῶς τὸ ἀλλήλοις φιλοκακεῖν, καὶ πρωτείων ἐρεῖν; διατρανοῖ ἢ ἐπὶ πλεον (W) ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ σκοποῦν, καὶ φησὶν· (W) μικρότερον ἐν πᾶσι διὰ ταπεινοφροσύνης, τοῦτον εἶναι μέγαν· διότι γέγραπται*, ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· ὁ ἢ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται (v).

B. f. 98. b

* Luc. XIV. 11

v. 58.

Εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· αἱ ἀλώπεκες φωλεοῦς
ἔχουσι κ. τ. λ.

Dixit illi Iesus: vulpes foveas habent etc.

R. T. 96. b.

* Iacob. IV. 4.

* Cantic. II. 15.

* Luc. XIII. 32.

Δικαίως τῆτον ἀπεπέμψατο· ἐχρὴν γὰρ
αὐτὸν λαβεῖν τὸ αὐτοῦ σαυρὸν, ἦγαν ἀπο-
τάξασθαι τοῖς ματαίοις τῷ βίῳ τούτῳ πᾶσι
πασμοῖς· ἡ γὰρ φιλία τῷ κόσμῳ ἐχθρὰ τῷ
θεοῦ ἐστίν· * τοῖσιν ὅντα τὸ ἄνθρωπον ἐλέγ-
χει πλαγίως, οὐκ ὀνειδίζων μᾶλλον, ἀλλ'
ἐπανορθῶν διὰ τοῦτο φησὶν, αἱ ἀλώπεκες
φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τῷ οὐρανοῦ
κατασκηνώσκει· ὁ δὲ υἱὸς τῷ ἀνθρώπῳ οὐκ
ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει· καὶ ἡ μὲν ἀπλε-
στέρα διάνοια αὐτῇ ἔοικε ἢ καὶ τὴν βαθυτέ-
ραν ἔννοιαν ἀλώπεκα· τὸ πετεινὸν τῷ οὐρανῷ
τὰς πανούργους καὶ δολεράς τῶν δαιμόνων ἀγέ-
λας ἀποκαλεῖν· οὕτω γὰρ πολλαὶ καὶ θείας
γραφεῖς κέκληνται· πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκα
μικροὺς ἀφανίζοντας ἀμπελῶνας· * καὶ αὐτὸς
ἢ ὁ κύριος τὸν Ἡρώδην ἀλώπεκα προσεῖπε· *
καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ γῇ καταβληθέντων σαρμά-
των φησὶ, ὅτι τὰ πετεινὰ τῷ ἔραν καταέφα-

Merito hunc dimisit, quem oportuisset
crucem suam sibi sumere, et vanis vitae
curis vale dicere. Nam mundi amicitia, ini-
mica Dei est. Hunc hominem ita se haben-
tem oblique reprehendit, non tam con-
vincians quam corrigens. Propterea dicit:
vulpes foveas habent, et caeli volucres ha-
bitacula; filius autem hominis non habet
ubi caput suum reclinet. Profecto simpli-
cior loci sensus hic est. Videtur tamen pro-
fundiore sensu vulpes et caeli volucres di-
cere maleficos et dolosos daemonum gre-
ges; sic enim saepenumero apud sacram
scripturam appellantur (1): capite nobis
vulpes parvulas quae demoliuntur vineas.
Et ipse Dominus Herodem vulpem voca-
vit. Et de iactis in terra seminibus dicit,
ea volucres caeli vorasse, malos nimirum
spiritus innuens. Si quidem igitur huius-

Item ad v. 52. Corderius in catena. « Cyrillus. Misit nuntios qui sibi comitibusque suis diversorium
pararent. Illi vero cum in oppidum Samaritanorum venissent, non fuere recepti; quamobrem indigna-
bantur sancti discipuli, non tam sui ipsorum causa, quam quod Servatorem omnium ac dominum non
honorassent. Deinde potentiae ipsi insitae magnitudinem non ignorantes, dixerunt: Domine, vis dici-
mus, ut ignis descendat de caelo, et consumat illos? Hoc autem aiebant nondum nova gratia confir-
mati, sed adhuc pro antiqua consuetudine ad Heliam respicientes, qui bis quinquaginta cum eorum
ducibus combussit. Hoc autem cum dicerent, increpavit illos Christus, quod persequentium se Samari-
tanorum impietatem sine misericordia iudicarent. Et non placuit hoc illis audientibus, quod nondum
participassent de mansuetudine ac spiritus benignitate. »

Item D. Thomas in catena. « Cyrillus. Sed cum Dominus, qui omnia noverat, sciret quod eius nuntii
non essent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen praecepit eis ut praecederent, quia mos erat ei omnia
satagere erga profectum discipulorum. Ascendebat quidem Hierosolymam propinquantem tempore passionis.
Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse
cum contumelias inferunt aliqui, praemisit quasi quoddam praeludium Samaritanorum repulsam. Profuit
autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villas percurrentes ad prae-
dicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes sacram prae-
dicationem, quasi non concedentes secum habitare Iesum. Docuit igitur eos, quod divinam adnuncian-
tes doctrinam, pleni esse deberent patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et adver-
sus peccantes in eos atrociter insurgentes. Sed adhuc non erant tales; immo zelo fervido concitati vole-
bant ignem de caelo super eos deducere. »

Ad v. 57. apud D. Thomam in cat. « Cyrillus. Etsi munificus sit omnium Dominus, non simpliciter
et improvide singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam
suam alienant a maculis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur:
factum est autem, ambulantiibus illis etc. »

Item ad v. 57. sic apud Corderium et D. Thomam. « Cyrillus. Quid igitur ad haec dicemus? Non
erat ille scopus eius, uti conspicuum sit attente considerantibus. Quoniam primum quidem plurima in
accessu eius continetur inertia, et consequenter nimia impudentia plenus est. Non enim simpliciter Chri-
stum sequi petebat, ut et plurimi alii ex multitudine Iudaeorum, sed magis insiliebat ad apostolicas
dignitates, ac talem ipse quaerebat sequelam a semet ipso vocatus; cum beatus Paulus dicat: nec quis-
quam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo. »

(1) In catena Corderii haec ex Cyrillo interseritur: « De quibusdam enim beatus psalmodes ait: par-
tes vulpium erunt. In canticorum autem cantico etc. »

modi vulpes et volucres caveas suas recessusque in nobis habent, quomodo veniet Christus? Ubiam requiescet? Quanam societas lucis cum tenebris (1)?

Permitte mihi primum ire, et sepelire
patrem meum.

Honestum hic et laudabile propositum demonstraverat. Verumtamen postulatio ut suis sibi valedicere liceret, bipertitam seu vacillantem innuit mentem. Nam velle omnino communicare antea cum iis, qui idem vitae institutum non sunt amplexuri, haud est firmi iudicii documentum. Propterea dicit ei: nemo mittens manum suam, et reliqua. Nam sicut arator si forte ad absolvendum opus torpuerit, fructuum ubertatem non est visurus; sic etiam qui Christum quidem sequi decrevit, neque tamen mundanis negotiis valedicit, neque cognatis hominibus, praesertim iis qui idem propositum non ceperunt, nequaquam hic bonam animi sui fiduciam consummabit, neque aptus erit regno caelorum. Nam qui huiusmodi est, is aratro quidem manum applicat, ideoque ad sequendum videtur paratus; sed tamen retro respicit, quia morae causam facit colloquia cum suis et deliberationem. Atqui haud tales fuisse comperiemus sanctos apostolos. Vix enim audita Christi voce, venite post me, relicta navi et patre secuti sunt illum. Quorum exemplum imitari oportet Christi adsecras (2).

γεν αὐτὰ *, περὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων
λείπων· ὅτε τοίνυν αἱ τοιαῦται ἀλώμεναι, καὶ
τὰ πετεινὰ φωλεοῦσι, καὶ καταδύσει ἔχουσιν
ἐν ἡμῖν, πῶς ἔλθῃ Χριστός; ποῦ ἡ ἀναπαύ-
σεται; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

Ἐπιτρέπον μοι ἀπελθεῖν πρῶτον θάλασσαν
τὸν πατέρα μου.

Ἀξιοζήλωτον μὲν ὄντι πᾶσι ὑπόσχεσιν
ἐνδείξατο καὶ ἐπαίνουμένῳ· τὸ δὲ ζητεῖν
ἀποτάσσεται τοῖς οἰκείοις, μεμερισμένῳ
ἔχειν ἐνδείκνυται τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ἐθέ-
λειν ὅλως προανακοινοῦσθαι τοῖς μὴ ἀπο-
δεχομένοις, οὐ βεβηκότῃ ἐς λογισμοῦ·
διὸ καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· οὐδεὶς ἐπιβαλὼν
τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· ὥσπερ γὰρ ὁ
ἀροτριῶν ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λείπον, οὐκ
ὄψεται ὅσον καρποὺς πληθύνοντας, οὕτως
καὶ ὁ ἐλόμνῃ μὲν ἀκολοθεῖν τῷ Χριστῷ,
οὐκ ἀποτασσόμενος ἢ τοῖς κοσμοκοίσις πράτ-
μασι, καὶ τοῖς κατὰ σὰρκα οἰκείοις, μαλίστα
τοῖς μὴ τὴν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐτοῦ,
οὐδαμῶς ὅσον κατορθώσῃ τὴν ἀγαθὴν εὐ-
τολμίαν, οὐδὲ εὐθετός ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν· ὁ γὰρ τοιοῦτός ἐπιβάλλει
μὲν ἀρότρῳ τὴν χεῖρα, διὸ πρόθυμος ἐστὶν
ἀκολοθεῖν· ὀπίσω ἢ βλέπει, διότι ἀναβο-
λῆς ἀρόφασιν ποιεῖται τὴν πρὸς ὅσον οἰκείας
διάλεξιν καὶ συμβεβηλὴν· ἀλλ' οὐδαμῶς τοιοῦ-
τος εὐρήσομην ὄντας ὅσον ἀγίους ἀποστό-
λους· ἅμα γὰρ τῷ ἀκοῦσαι τοῦ Χριστοῦ
λέγοντός, δεῦτε ὀπίσω μου, ἀφέντες τὸ
πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθη-
σαν αὐτῷ· οὗς μιμεῖσθαι χρὴ ὅσον ἀκολου-
θοῦντας Χριστῷ.

(1) Additur apud Cord. « Requiescit siquidem in iis qui ipsum diligunt, vitat autem profanum. »

(2) Ad hunc v. 59. sic in catenis lat. Corderii et D. Thomae. « Vel aliter. Cyrillus. Erat enim pater » senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pieta- » tem, secundum illud Exod. XX. honora patrem tuum et matrem tuam. Unde ubi vocatus est ad evan- » gelicum ministerium, dicente Domino, sequere me, quaerebat inducias quae sufficere possent ad decre- » piti patris sustentationem, dicens: *permitte mihi* etc. Neque dicimus quod pridem defunctum patrem » sepelire voluerit; non enim prohibuisset hoc facere volentem Christus: sed sepelire dixit, pro usque ad » sepulturam de alimentis providere. Quid igitur ad ipsum Salvator? Sine ut mortui sepeliant mortuos » suos; tu autem vadens, adnuntia regnum Dei. Erant siquidem etiam alii domestici et propinqui, qui » patris illius curam gerebant; sed adhuc mortui, uti autumo, eo quod necdum in Christum crederent, » neque per Spiritum sanctum in vitam aliam regenerati adhuc essent. Illi, inquit, sepeliant mortuos » suos, cum et ipsi mentem habeant mortuam, neque adnumerari possint iis qui Christo vivunt. — Hinc » percipe quod praeferenda sit pietas qua Deo tenemur, amor parentum; quibus reverentiam exhibemus, » quia per eos geniti sumus. Sed omnium Deus, cum non essemus, ad existendum nos perduxit; paren- » tes autem facti sunt ministri introitus ad existentiam. »

ΚΕΦ. Ι.

CAP. X.

v. 1.

Ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἐβδομήκοντα.

Καὶ ὅτι πολλή τις ἔμελλεν ἔσεσθαι ἡ εἰς αὐτὸν πεισθύνωντων ἢ πληθὺς, ἔσαγηνεύετο γὰρ οὐ μόνον ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τῷ Θεοῦ ἡμεῖς πρὸς τοῖς δώδεκα καὶ ἑτέροις ἐβδομήκοντα. (Τὰ ἀκόλουθα τούτων, οἷον· ὁ μὲν Θερισμὸς πολὺς (1), καὶ τὰ ἐξῆς. Καί, μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν, ὅπερ ῥεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ δξαβολῆς ὅτι τεκμήριον· προεγράφετο εἰς τὸ καὶ Ματθαῖον (2)· ἐτι καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἕως ὧδε· ὁ ἡ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ καὶ ἀποστείλαντά με.) — Τοῦτε ὁ τύπος καὶ ἐν τοῖς Μωϋσεως προεγράφετο λόγοις· ἐβδομήκοντα μὲν γὰρ ἐπελέξατο, καὶ αὐτὸς Θεοῦ προστάττοντος· * ἐπιφίει ἡ τοῖς ἐξιλεγεμένοις τὸ πνεῦμα Θεός· καὶ καθ' ἕτερον ἡ τρόπον τοῦς τε δώδεκα μαθητὰς, καὶ αὐτοὺς δὲ ἐβδομήκοντα, διὰ τὸ τὸ νόμος σκιάς σημαινόμενες εὐρήσομεν· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξόδῳ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· * ἦλθον φησὶν Ἑλὴμ, ἐρμηνεύεται ἡ ἀνάβασις, ἡ τοι αὐξήσεις, καὶ ἦσαν ἐκεῖ δώδεκα ὑδάτων πηγαί, καὶ ἐβδομήκοντα εὐρέχη φοινίκων· ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελειωτέραν σύνεσιν καὶ αὐξήσιν πνευματικὴν, εὐρίσκομεν δὲ δώδεκα ἀγίες ἀποστόλους, καὶ δὲ ἀναδραχθέντας ὑπὸ Χριστοῦ ἐβδομήκοντα· ἀρρύνόμεθα γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἀγίων τῷ σωτήρι μαθητῶν παντὸς ἀγαθοῦ εἰδήσιν· θαυμάζομεν καὶ καὶ δὲ ἐβδομήκοντα, καὶ οἷον φοίνικας εἶναι φασὶν· εὐκάρδιον γὰρ τὸ φυτὸν, εὐκαρπὸν τε, καὶ εὐρίζον, καὶ αἰεὶ τοῖς ὕδασιν ἐκτεθιλλόμενον.

B. f. 100. b.

* Num. XI. 16.

* Exod. XV. 27.

Designavit Dominus et alios septuaginta.

Et quia multus futurus erat credentium in eum numerus; namque haud Israhel solus sagena conclusus fuit, sed etiam ethnicorum greges; propterea designati fuerunt a Deo nostro Christo, ultra illos duodecim, alii quoque septuaginta. (Iamvero quae his subtexuntur, nempe messis quidem multa, et reliqua. Et, ne transieritis de domo in domum, id quod inconstantiam demonstrat, et mercedis postulationem, nec non queruli ingenii indicium est; haec inquam in Matthaeo iam scripsimus. Insuper et his consecutanea usque huc: qui me negat, negat mittentem me.) — Numeri huius exemplum in Moysis scriptis ferebatur; namque et hic, Deo iubente, septuaginta delegit, quibus Deus Spiritum largitus est. Alio quoque modo tum duodecim discipulos, tum et ipsos septuaginta, legis umbra denotatos inveniemus. Scriptum est enim in exodo de filiis Israhelis: venerunt, inquit, in Helim, quod vocabulum interpretatur ascensus vel incrementum; erantque ibi duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmarum plantae. Sane si ad perfectiorem intelligentiam et spiritale incrementum ascendimus, duodecim invenimus apostolos, itemque illos designatos a Christo septuaginta. Haurimus enim tamquam e sanctis fontibus discipulorum Servatoris omne bonorum genus. Miramur etiam septuaginta illos, et palmarum instar esse dicimus. Nam bona medulla, fructuque ubere, et firma radice pollet haec arbor, semperque iuxta aquas viget (3).

(1) Apud D. Thomam in cat. « Cyrillus. Sicut autem agri spatiosi messorum multos exigunt, sic multitudo creditorum in Christum. Unde subdit *rogate* etc. Illud autem adtende, quod cum dixisset *rogate dominum* etc. ipse postmodum hoc peregit. Ipse igitur est dominus messis, ac per eum et cum eo Deus pater omnibus dominatur. »

(2) Videlicet ad Matth. IX. 1. seqq. Sed enim cyrilliani ad hos Matthei locos commentarii vix rarae laciniae in symbolis a Corderio et Possino editis occurrunt.

(3) Pergit in cat. D. Thomae Cyrillus de palma « alta simul, et frondes porrigens sursum. »

Ad v. 3. In cat. D. Thomae. « Cyrillus. Narrat Lucas, consequenter septuaginta discipulos vendicasse sibi a Christo apostolicam eruditionem, modestiam, innocentiam, aequitatem, nihilque mundanorum sacris praedicationibus anteferre; aspirare autem adeo ad fortitudinem mentis, ut nihil terribile formident, neque ipsam mortem. Unde dicit: *ite* etc. »

Ego mitto vos ut agnos in medio luporum.
— Nolite portare sacculum etc.

Persecutiones praedicit, ut earum experimentum postea tolerant. Quomodo autem lupum superabit ovis? Ego, inquit, vobiscum ero, et protegam, lupos in oves transformans. Nihil enim meae voluntati resistit. Quod sane experimento in Paulo cognitum est; nam qui lupo quolibet saevior erat adversus fideles Christi, eum ove mansuetiorem effecit. — Sed ne corporis quidem curam gerere sinit, neque earum rerum quae extra corpus sunt, siquidem nec de viatico esse sollicitis concedit, neque quicquam circumferre eorum quae corpori adhibentur, veluti calceos: sed in Deo spem omnem vult reponi. Denique ne officii quidem aliquam appendicem retineri vult, neque ipsos obvios salutari: id quod olim Elisaeo quoque misso indictum fuit, nempe ut recto itinere ad demandatum opus pergeret, neque salutantem resalutaret. Sedulitati enim nocet respectus ad alios. Neque praedicationem impediat, colloquium incidens, neque moras nectamus amicitiae causa. Nulla itaque diabolica malitia nos abripiat.

Reversi sunt cum gaudio etc. — Videbam Satanam etc.

Ne forte existimarent virtute propria ad praedicandum accedere, testis aderat data ipsis Spiritus gratia. Nam adiunctis doctrinae miraculis, nullum contra eos praevalerat calumniae genus. Gaudebant itaque ceu digni habiti qui miracula ederent, et daemonia subiugarent. — Iam quod ceu fulgur decidisset, significat Satanam ex alto humi deiectum, ex gloria in ignominiam, ex viribus in infirmitatem. Ante enim Servatoris incarnationem, dominabatur orbi Satan, ab omnibus ferme cultus. Sed ceu fulgur demum decidit, qui omnes errore deceptos habebat adoratores, et nunc sub pedibus cultorum suorum iacet. Id enim significant verba: ecce dedi vobis potestatem serpentes scorpiosque calcandi; dae-

Ποῦ ἀποπέλῃ ὑμᾶς ὡς ἄγας ἐν μέσῳ λύκων.
— Μὴ βαστάζετε βαλάντιον κ. τ. λ.

v. 3. et 4.

Προλέγει ὁ κύριος διωγμούς, ἵνα ἐνέγκωσι τὴν πείραν· καὶ πῶς ἂν ὠφεληνοίτο πρόβατον λύκος; ἐγὼ φησὶ σιέσομαι, καὶ σιωπῶ, μεταβάλλων ὁ κύριος λύκος εἰς πρόβατον· οὐδὲν γὰρ με τῷ θελήματι ἀνθέστηκεν· καὶ τοῦτο ἡ ψευδαῖμα ἔδιδε ἐπὶ Παύλῳ· τὴν γὰρ παντὸς λύκος ἀπηνέσχεον τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, προβάτω πεποίνηκεν ἡμερώτερον. — Οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ σώματος ἔχον φροντίδα ἐπιβέβηκε, μὴ ὅτι περὶ τὰ ἔξω τοῦ σώματος ἀσχολεῖται, ὅπως μὴ δὲ ἐφοδίῳ φροντίσαι, μηδὲ ἐπιφορμίσασθαι τι τὸ οὐκ ἤδη ὠφελημένων τῷ σώματι, οἷον ὑποδήματα· ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν τίθεται τὴν φροντίδα· ἀλλ' οὐδὲ τὴν σωματικὴν παρελκυσμὸν τινα παρῆκε προσδέξασθαι, μὴ ἢ ἄχρι τοῦ σωτηριολογίου ἀσπασμοῦ συγχωρήσας ἀφέλκεσθαι· ὁ καὶ πάλαι ὑπὸ Ἑλισαίου ἐλέετο τῷ ἀποσάλεντι, εὐθεία ὁρμῇ ἐπὶ τὸ ἔργον χωρεῖν, καὶ μηδὲ εὐλογεῖν τὰ ἀντιλογεῖν. * Ζημία γὰρ τὴν σωματικὴν ἢ πρὸς ἐτέρας ἀπόνειμι· μηδὲ τὸ φησὶν ἐμπόδιον τοῦ κηρύσματος γένηται, ὁμιλίας ἐν μέσῳ παρεμπιπτούσης, καὶ βραδύτητος προφάσει φιλίας· μηδὲ μία οὖν διὰ βολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσει.

B. f. 101.

B. f. 101.

* IV. Reg. IV. 29.

Ἦψότες ἦσαν μετὰ χαρᾶς. — Ἰδεώρουν τὸν σατανάν κ. τ. λ.

v. 17. et 18.

ἵνα γὰρ μὴ νομίζοιτο οἴκοθεν ἦκειν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐμψύρει ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς τοῦ πνεύματος χάρις· ἐπαγομένης γὰρ τῷ λόγῳ τὴν θεοσημείας, οὐδεὶς ἂν ἰσχυσεν κατ' αὐτῶν συκοφαντίας ἑόπος· ἔχαιρον ὡς ἀξιοθέντες θαυματουργεῖν, καὶ ὑποτάσσειν τὰ δαιμόνια. — Τὸ ὡς ἀστραπὴν πεσεῖν, δηλοῖ τὸ ἐξ ὕψους αὐτὸν κατενεχθῆναι πρὸς γῆν, ὡς διόξῃς εἰς ἀτιμίαν, ἐξ ἰσχύος εἰς ἀσθένειαν· πρὸς μὲν γὰρ τὸ οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος κατεκράτησε τὸ ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνηθεὶς σχεδὸν παρὰ πάντων· τότε ἡ ἀπέπτωκεν ὡς ἀσφαλὴν, ὁ πάντας ἔχων προσκυνητὰς ὅσοι πεπλανημένους, καὶ ὑπὸ πόδας τέθεται ὅσοι προσκυνούντων αὐτόν· τοῦτο γὰρ μνησκει τὸ, ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφειν καὶ

B. f. 102. b.

B. f. 103.

σκορπίων· ὁ δὲ δαίμονας, ὅφεις καὶ σκορπίους
καλῶν (1).

v. 21. Ἐν αὐτῇ τῇ ᾠρᾳ ἡγαλλιάσατο τῷ πνεύματι (2)
ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν κ. τ. λ.

a. f. 137. Ἰδὼμεν ἡ καὶ ὁ δὲ λόγος, οὗς δι' ἡμᾶς
ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς ἐποιήσατο πρὸς τὸ εἶναι
πατέρα. « ἐξομολογοῦμαι σοι πάτερ κύριε
τῷ οὐρανοῦ καὶ τῇ γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα
ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐ-
τὰ νηπίοις. » Ἰδοὺ, φασιν οἱ διεσφραμμέ-
νοι τῷ νοῦν, χάριν ὁμολογεῖ τῷ πατρί· πῶς
οὖν οὐκ ἐλάττων αὐτοῦ; καὶ τί τὸ κωλύον,
ὡ βητίσσει, φαίη τις ἄν, τὸ ὁμοούσιον υἱὸν
ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὸ εἶναι πατέρα,
σώζοντα δι' αὐτοῦ τὸ ὑπ' οὐρανόν; εἰ ἡ νο-
μίξεις διὰ τὸ ἐξομολόγησιν ἐλάττονα εἶναι,
ἄκυσον τὸ ἐξῆς· κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸ
εἶναι αὐτοῦ καλεῖ πατέρα· ὁ υἱὸς ἡ τὸ ὅλων
κρατοῦντος Θεοῦ, πάντως παρὰ τὸν αὐτῷ
δεσπόζει τὸ ὅλων, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστὶν ὡς
Θεὸς ὁ Θεός, καὶ τὸ πᾶν ὁτιοῦν ἰσότητα
πρὸς αὐτὸν ἔχων κύριωδῶς. — Ἡμῖν ἀπε-
κάλυψεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὸ πρὸ τῆς κό-
σμου καταβολῆς κεκρυμμένον καὶ σεσιγημέ-
νον παρ' αὐτῷ μυστήριον· δῆλον ἡ, ὅτι τὸ
περὶ τὸ ἐνανθρωπήσεως τῆς μονογενοῦς, ὃ
προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου,
πεφανερωταὶ ἡ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν ἐσχάτοις τῷ
αἰῶνος καιροῖς· γράφει γοῦν ὁ μακάριος
Παῦλος. * « ὅτι ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ
πάντων ἁγίων, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, τοῖς
ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸ ἀνέξιχνιάσον πλου-
τον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ
οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου
ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα

monas scilicet serpentium scorpionumque
vocalibus denotans.

In ipsa hora exultavit Iesus Spiritu sancto,
et dixit etc.

Videamus quoque sermonem, quo pro-
pter nos et pro nobis Christus patrem suum
allocutus est. « Confiteor tibi, pater, do-
mine caeli ac terrae, quod abscondisti haec
a sapientibus et prudentibus, et revelasti
ea parvulis. » (3) En, aiunt hi mente per-
versi, gratiam se patri debere ait. Quo-
modo igitur non est illo minor? At enim,
o egregii, quid impedit, dicet aliquis, quo-
minus consubstantialis filius commendet
dilaudetque patrem suum, qui per ipsum
salutem mundi efficiebat? Quod si putas,
propter hanc confessionem, filium esse mi-
norem, audi reliqua. Dominum caeli ac
terrae suum vocat patrem. Atqui omipo-
tentis Dei filius, sine dubio cum illo re-
bus omnibus dominatur, superque omnia
est Deus ex Deo, omnino aequalis ei sub-
stantialiter. — Nobis revelavit Deus pater
absconditum apud se silentioque pressum
iam inde a constitutione mundi mysterium
id est incarnationem Unigeniti; quae qui-
dem praevisa fuit ante mundi primordia,
sed terrae incolis demum manifestata fuit
postremis saeculi temporibus. Scribit ergo
beatus Paulus: « mihi omnium sanctorum
minimo data est gratia haec, in gentibus
evangelizare investigabiles divitias Christi;
et illuminare omnes, quae sit dispensatio
sacramenti absconditi a saeculis in Deo qui
omnia creavit. » Ergo in patris mente ce-

(1) Prosequitur heic apud Corderium « idem Cyrillus. De hoc etiam Ezechiel lamentando dicit: tu
» signaculum similitudinis in paradiso Dei fuisti. Et paulo post: perfectus in viis tuis a die conditionis
» tuae, donec inventa est iniquitas in te. Non extrinsecus inducta, sed nata est in te malitia, et per pec-
» catum tuum vulneratus es; et in terram proieci te. »

(2) Apud Corderium in lat. cat. « Cyrillus exultavit in Spiritu sancto, hoc est in beneficiis et virtu-
» tibus Spiritus sancti, bene sciens a se missos plurimis profuisse, et prae ceteris ipsam experientiam glo-
» riam eius cognovisse, animus eius laetitia implebatur. Erat enim exultandum, quoniam bonus homi-
» numque amantissimus Deus, omnes salvare volens, errantium conversionem exultationis gaudique oc-
» casionem fecerat. »

(3) Heic amplius apud Corderium lat. cat. « Illud, confiteor tibi pater, dicit more hominum, pro,
» gratiam agnosco, quare laudo te, gratias ago tibi. Solet enim divinitus inspirata scriptura confessionis
» nomen secundum talem aliquem modum sumere. Scriptum est enim: confiteantur nomini tuo magno.
» Et iterum: confitebor tibi Domine in toto corde meo. Verum ecce etc. ut apud nos sequitur. »

labatur, etiam ante mundi constitutionem, venerandum magnumque Servatoris nostri mysterium. Sic et nos praevisi fuimus et praedestinati ad adoptionem in filios. Quod rursus nos sapientissimus Paulus docet scribens: « benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus in Christo; sicut elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate; qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum. » Nobis itaque parvulis absconditum tacitumque a saeculis mysterium revelavit pater.

Quamquam vero ante nos plurimi, immo innumerabiles magnique hoc in mundo viri fuere, ad doctrinam quod adinet, plane sapientes; hi tamen ut Paulus ait evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium. Quam ob causam traditi sunt improbae menti, neque iis mysterium manifestavit. Quamobrem nobis quoque scriptum est: si quis videtur in mundo sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Ergo vere dici potest, eum qui nudam solamque habet mundi sapientiam, stultum esse atque insipientem coram Deo. Qui autem stultus esse videtur mundi sapientibus, is si mente et corde gerat verae Dei contemplationis lumen, sapiens est coram Deo. Iis itaque qui videntur stulti, id est

κτίσαντι. ,, Οὐκοῦν ἐν τῇ τῷ πατρὶ ὁ γινώσκων ἐκέκρυπτο καὶ πρὸ τοῦ κόσμου καταβολῆς, τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῷ σωτῆρι ἡμῶν μυστήριον· οὕτω καὶ ἡμεῖς προεγνωσθημεν καὶ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν· καὶ τῷ πάλιν ἡμᾶς ὁ σοφώτατος Παῦλος διδάξει γράφων· * ὁ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν ἐπερανίοις ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν. ,, Ἡμῖν οὖν ἄρα τοῖς νηπιίοις τὸ κεκρυμμένον καὶ σεσηγημένον ἐκ τῶν αἰώνων μυστήριον ἀπεκάλυψεν ὁ πατήρ.

* Ephes. I. 3.

Καὶ τοι πρὸ ἡμῶν πλείστοι τὸ ὅσοι καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες ἦσαν κατὰ τόνδε βίον ἄνδρες τό γε ἦκον ἐν λόγοις σοφοί· ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησὶν * ἐματαιώθησαν ἐν ὁμιλοῦσιν αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλαξαν τὸ δόξαν τῷ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι ἐκόντος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετανῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν· ταύτης ἐνεκα τοῦ αἰτίως, παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ οὐκ ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὸ μυστήριον· γέγραπται δὲ καὶ ἡμῖν· * εἴ τις δοκεῖ ἐν τῷ κόσμῳ σοφὸς εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἡ γὰρ τοῦ κόσμου τούτου σοφία, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ὅτι οὐκοῦν ἀληθεῖς εἰπεῖν, ὅτι ὁ ἑλπίων καὶ μένων ἔχων πῶς τῷ κόσμῳ σοφίαν, μωρὸς ὅτι καὶ ἀσύνετος παρὰ Θεῷ· ὁ ὃς μωρὸς εἶναι δοκῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου σοφοῖς, ἔχων ὃ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τοῦ ἀληθοῦς Θεοπτείας τὸ φῶς, οὗτος σοφός ὅτι παρὰ τῷ Θεῷ· οὐκοῦν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι μωροῖς, ἦγεν ἄκακον

* Rom. I. 21.

* I. Cor. III. 18.

(*) Ad v. 17. Adhuc in catena D. Thomae « Cyrillus. Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus sancti insignitos; et quod hi facti praedicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperunt. Nunc autem reversi confitentur honorantis eos potentiam; unde dicitur: *reversi sunt* etc. Videbantur itaque gaudere magis quod facti fuissent miraculorum auctores, quam quod praedicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis, quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus (Philip. IV.) gaudium meum et corona mea. »

(*) Ad v. 20. In D. Thomae catena sic. « Cyrillus. Sed cur, Domine, non sinis laetari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit (ps. 88.) in nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad maius gaudium erigit; unde subdit: gaudete autem quia nomina vestra etc. »

καὶ νηπιάζουσιν ἐπὶ κακίᾳ ἢ διάνοιαν ἔχουσιν, ἀπεκάλυψεν ὁ πατὴρ ἢ υἱόν, ἅτε δὴ καὶ προεγνωσμένοις καὶ προωρισμένοις εἰς υἱοθεσίαν.

Οὐκ ἀπίθανον ἦ, ὥς γε οἶμαι, καὶ κεῖνο τούτοις ἐπενεγκεῖν· οἱ γραμματεῖς τὲ καὶ οἱ φαρισαῖοι, καὶ οἱ τῆς ἰουδαϊκῆς κρατῶντες ταγμάτων, νομομαθείας δόκησιν ἔχοντες, ἐνομίζοντο τινες εἶναι σοφοί· ἀλλ' οὐκ ὄντες τοιοῦτοι καὶ τὸ ἀληθές, δι' αὐτῶν ἠλέγχοντο τὰ πραγμάτων· καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας * οὕτω που φησὶ πρὸς αὐτούς· πῶς ἐρεῖτε ὡς σοφοί ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ λόγος κυρίου μὲν ἡμεῖς ἔσμεν; εἰς μάτην ἐχρησθήσονται σχολῆς ἡμεῖς γραμματεῦσιν· ἠσχύθησαν σοφοί, ἐπτοήθησαν, καὶ ἐάλωσαν· σοφία τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν; „ Ἐπεδὴ ἡ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὶ τὸ σωτήριον τὸ λόγον, τοῦτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, ἦσαν τὸ θεῖον καὶ πατρὸς λόγον, τὸ δι' ἡμᾶς χυλόμυρον ἀνθρώπων, αὐτοὶ γεγόνασιν ἀδόκιμοι· ἔφη οὖν Ἱερεμίας περὶ αὐτῶν * „ ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτὸν, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτὸν κύριος· „ κέκρυπται καὶ ἀπὸ τέτων τὸ χρεῖμα μυστήριον· καὶ γὰρ ἔφη περὶ τοῖς ἑαυτῶν μαθηταῖς ὁ κύριος περὶ αὐτῶν * „ ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· οἱ ἄλλοι οὐκ ἔσονται· ὑμῖν ἡ πίστις; τοῖς πιστεύουσι δηλονότι, τοῖς ἐπεινωκόσι τὸ ὁπώραν αὐτῶν, τοῖς τὸ νόμον νοέσι πνευματικῶς, τέτοις εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ἀποκαλύψαι τὸ ἴδιον υἱόν.

γ. 22.

Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου.

A. f. 139.
B. f. 104.

Ἐμφανίζῃ γοῦν πάλιν ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ τὸ θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ μὴ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές, ὁ κύριος ἡμεῖς Ἰησοῦς Χριστός· ὅσην τὴν γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ ὄντησις, τοῖς ἐπὶ τῇ γῆς κατίστησιν ἐναργές· πάντα μοι, φησὶ, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου· ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστιν οὐρανοῦ τὸ καὶ γῆς κύριος, καὶ σύνθετος τῶν πατρὶ, καὶ συγκατάρχων αὐτῶν τῶν ὅλων· ὅτι καὶ καθὲς ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κερημάτικεν ἄνθρωπος, δαλέγεται πάλιν οὐκ ἀπαικτότως τῇ μὴ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις οὐ

innocuum et pueri instar ad malitiam ineptum ingenium habent, revelavit filium pater, ceu iam praecognitis et adoptioni destinatis.

Porro non est, ut opinor, absurdum praedictis hoc quoque addere. Scribae ac pharisaei, et qui iudaico populo praeerant, quum legis periti viderentur, loco sapientium habebantur. Quod tamen tales haud vere, essent, factis coarguebantur. Quamobrem Hieremias propheta, sic eos alloquebatur: « quomodo dicitis: sapientes nos sumus, et sermo Domini nobiscum est? Vanus evasit funiculus mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti. Quae nam illis sapientia est, quandoquidem sermonem Domini improbaverunt? Postquam ipsi Servatoris sermonem repulerunt, id est evangelii salutarem praedicationem, scilicet Dei patris Verbum, pro nobis hominem factum, ipsi reprobi facti sunt. Unde ait de illis Hieremias: « reprobatum argentum hos vocate, quia Deus ipsos reprobavit. » His quoque absconditum est Christi mysterium. Quare de iisdem aiebat aliquando discipulis suis Dominus: « vobis datum est nosse mysteria regni caelorum; non item illis. » Quibusnam vobis? nempe qui credidistis, qui adventum eius cognovistis, qui legem spiritualiter intelligitis. His, inquam revelare filium suum placuit patri.

Omnia mihi tradita sunt a patre meo.

Manifestat iterum nobis gloriam suam, et congruae Deo celsitudinis dignitatem, nec non humanationis sollertem rationem, dominus noster Iesus Christus; et quanta hinc eveniret terrae incolis utilitas, palam facit. Omnia, inquit, tradita mihi sunt a patre meo. Erat enim, et adhuc est caeli ac terrae dominus, patri adsidens, et cum ipso rerum omnium dominator. Postquam vero semet demittens homo inter nos extitit, loquitur item haud alieno a carnis dispensatione modo, et convenientia exinanitionis modulo verba non recusat, ut

eredatur factus unus de nobis, nostramque gerere paupertatem. Itaque caeli et terrae, et omnino rerum omnium dominus, cuncta sibi tradita dicit a patre. Nam totius orbis terrarum dominus est. Ceteroquin his dictis, statim transilit ad maiestatem suam ac sublimitatem, seque demonstrat nullatenus parenti proprio inferiorem. Quid enim patri dicit? « Et nemo scit, sine magisterio, patris naturam, inquit, nisi filius. Neque consubstantiali ei filium quispian agnovit, nisi pater. Quotquot autem per revelationem noverunt Deum, hi non quid sit sciunt, sed eum existere sciunt. » Qui ergo priora verba « omnia mihi tradita sunt a patre » ad filii depressionem trahunt, discant e posterioribus, filii in re omni aequalitatem patri. Cur enim, nemine sciente, ut ait, filium praeter solum patrem, vos audetis cogitare ac dicere, patre minorem esse filium, quasi hunc apprime cognoscatis? Nam qui a solo cognoscitur patre, is supra omnem mentem sermonemque est; sicuti et ipse pater, qui a solo cognoscitur proprio filio. Sola enim se ipsam novit sancta consubstantialis Trinitas, quae omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus: nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum.

Et conversus ad discipulos suos seorsum dixit:
beati oculi qui vident quae vos videtis!

Secretiora negotia necessariis potissimum familiarium communicanda sunt, non autem indifferenter quibuslibet. Amici vero Domini sunt ii omnes, qui discipulatu illius digni fuerunt, cordisque oculum illuminatum habent, et aurem obtemperando paratam. Quamobrem aiebat aliquando sanctis apostolis: iam non dico vos servos; vos enim amici mei estis: servus nescit quid faciat dominus suus; vos autem dixi amicos, quia omnia quae audivi a patre meo, nota feci vobis. His ea etiam quae supradicta sunt ait, prudentissime ad eos

ωφθαλμιεῖται φωνάς, ἵνα πιστεύηται γερονώς καὶ ἡμᾶς, καὶ τὸ ἡμῶν φορέσας πτωχείαν· ὁ τοίνυν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήβδην τὸ ὅλων κύριος, ἑαυτῷ πάντα ὡφθαλμιεῖται φησὶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς· κεκυρίσκει γὰρ ὁ υἱὸς οὐρανόν· ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ἀναστὶν εὐθύς εἰς τὸ ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ ὑπεροχὴν· καὶ δεικνύσει κατ' οὐδένα ἔσπον, τὸ ἰδίᾳ πατρὸς ἑαυτὸν ἡττώμενον· τί γὰρ ἔφη πρὸς ἐκεῖνον; καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸ πατρὸς φύσιν ἀδιδάκτως, φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδὲ ὁμοούσιον αὐτῷ υἱὸν εἶδε τίς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· ὅσοι δὲ δι' ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν τὸ θεῖον, οὗτοι οὐ τί ἔβιν ἔγνωσαν, ἀλλ' ὅτι ἐσὶν. Οἱ τοίνυν τὰς πρώτας λέξεις, τὰς λεγούσας πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς, εἰς ὑφῆσιν ἐκλαμβάνοντες τὸ υἱὸς, μανθανέτωσαν διὰ τοῦ ἐφεξῆς τὸ καὶ πᾶν ὅτι οὖν τὸ υἱοῦ πρὸς τὸ πατέρα ἀσφαλαξίαν· πῶς γὰρ οὐδενὸς εἰδότης, καθὰ φησὶ, τὸ υἱὸν, εἰ μὴ μόνος τὸ πατρὸς, αὐτοὶ τετολμήκατε φρονεῖν καὶ λέγειν, ὅτι ἐλάττων ἐστὶν αὐτοῦ, ὡς ἀκριβῶς εἰδότες αὐτόν; ὃν γὰρ μόνος εἶδεν ὁ πατήρ, ὑπὲρ πάντα νοῦν ἐστὶ καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ ὁ ὑπὸ μόνος γινωσκόμενος τὸ ἰδίᾳ χυνημάτος· μόνῃ γὰρ οἶδεν ἑαυτὴν ἡ ἀγία ὁμοούσιος τριάς, ἡ παντὸς ἐπέκτα καὶ νοῦ καὶ λόγου· ἀποκαλύπτει ἡ ἡμῶν ὁ υἱὸς διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος, ὡς φησὶ Παῦλος· * ἡμῶν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ.

A. f. 139. b.
B. f. 104. b.

* 1. Cor. II. 10.

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητάς, κατ' ἰδίαν εἶπε· μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε.

v. 23

Τὰ τὰ πραγμάτων ἀπορρητότερα, τοῖς ἀναγκαίοις μάλιστα τὸ ἐπιτηδείων, ἀνακοινοῦσθαι χρὴ, καὶ οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς· φίλοι ἢ αὐτοῦ μαθηταίᾳς ἡζιωμένοι, καὶ πεφωτισμένοι ἔχοντες τὴν καρδίαν τὴν ὀφθαλμόν, καὶ τὸ οὐς ἑτοιμον εἰς ὑπακοήν· καὶ γὰρ ἔφη ποτὲ πρὸς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους· * ἐκείτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὑμεῖς φίλοι με ἐσέ· ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς ἢ εἰρηκα φίλους, ὅτι πάντως ἃ ἡκιστα παρὰ τοῦ πατρὸς με, ἐγνώρισα ὑμῖν· τούτοις καὶ τὰ προγεγραμμένα φησὶν οἰκονομικώτατα στραφεὶς πρὸς τοὺς αὐτοὺς, τοῦτέστιν ἐν

A. f. 149.

* Ioh. XV. 15.

ἀποστροφῇ ποιησάμενος ὁδὸν μὴτε ὑβρῶν μὴτε ἀκούειν ἐβέλοντας, ἀνιχνεύει ὅντας, καὶ τυφλὸν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς τὸ νοῦν, ὅλον ἑαυτὸν ἐχαρίζετο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀφορῶν, μακαρίους ἔφη ὁφθαλμοὺς ὁδὸν ὁρῶντας ἡγεῖν ὑπομένοντας ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτοῖς καὶ πρῶτοι τεθέανται· πεποίηται μὲν οὖν ὁ ἐπὶ τούτοις λόγος, ὡς ἀπὸ γε τῆς παρὰ πᾶσι καὶ κοινῆς σημειώσεως· πλήν ἐκείνο ἡμᾶς ὀξεπίστασθαι χρὴ· τὸ γὰρ βλέπων ἐν τούτοις, οὐκ ἐνεργείας τῆς δι' ὀφθαλμῶν σωματικῶν εἰσκομίζεσθαι δὴλωσιν, ἀπολαύσεως ἢ μᾶλλον τῆς δι' αὐτοῦ τοῖς εὐσεβέσι δωρημένων· οἷον, ὡς εἴ τις λέγοι, ὁ δεῖνα τυχὸν καιροὺς εἶδε καλοὺς, ἀντὶ τῆς ἐν ἀπολαύσει γέγονε καιρῶν ἀγαθῶν· καὶ τὸ, ἰδοὺς ἢ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ, ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον *, οὕτω νοήσας· ἀντὶ τῆς, γένοιτό σοι μετασχεῖν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τῆς ἁνὸς δηλονότι καὶ ἐν οὐρανοῖς· ὅτι καὶ οὐχ' οἱ γεγονότες θεωροὶ τῆς διὰ Χριστοῦ θεοσημείας, εἰεν ἂν μακάριοι πάντη τε καὶ πάντως, πῶς ὅστις ἀμφιβάλλαν; πλείοσι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τεθέανται θεοπρεπῶς ἐνεργούντα Χριστόν· ἀλλ' οὐχ' ἅπαντες ἂν πρέποι τὸ μακαρίζεσθαι· πεπιστεύκασιν καὶ ἐδαμῶς, ἀλλ' οὐδὲ τεθέανται τῆς δόξης αὐτοῦ τοῖς τῆς δακρυόσας ὀφθαλμοῖς.

Ἀλλὰ γὰρ τίνα τρόπον ἐμακαρίσθησαν ἡμεῖς οἱ ὁφθαλμοί; τί ἢ ἄρα τεθέαμενοι; εἰδομένης (ἐν) ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς Θεὸν λόγον, δι' ἡμᾶς γινόμενον ἄνθρωπον· (ἐν) ὁμόθερον τῷ πατρὶ, μὴ ἡμεῖς, ἡγουν ἐν εἰρήνῃ τῷ καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἑαυτῷ συμμόρφους ἀποτελέσῃ, δι' ἐκείνου καὶ δικαιοσύνης, ἐκχαράττων ἡμῖν τὸ τῆς ἑαυτοῦ Θεότητος κάλλος, νοητῶς δηλονότι καὶ πνευματικῶς· ἐκ τούτου μάρτυς, ὁ Παῦλος, οὕτω γεγραπώς· * ὥστε γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τῆς χοϊκοῦ, οὕτω φορέσαμεν (ἐν) τῇ εἰκόνῃ τῆς ἐπερανίας· χοϊκὸν κενὸν * ἄνθρωπον εἶναι λέγων, (ἐν) πρωτόπλαστον Ἀδὰμ· ἐπερανίον ἢ, (ἐν) ἁνωθεν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐλλάμψαντα λόγον· εἶτα γινόμενος ὡς ἑφάν, ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ κατὰ φύσιν υἱὸς ἔλαβε Διούλου μορφὴν, ἵνα ἡμᾶς ὁδὸν ἐν

conversus; id est ab illis avertens se, qui neque videre neque audire volebant, contumacibus videlicet, caecamque mentem gerentibus, totum se praebebat amatoribus suis; in eosque intuens, beatos dixit oculos videntes vel potius visuros, quae prae ceteris ipsi primi spectabant. Heic ergo ita locutus est, ut in communi consuetudine fit. Verumtamen hoc nos sedulo cognoscere debemus; nempe heic videre, haud corporeorum oculorum actionem significare, sed oblectationem potius quam pii homines ex Christi donis percipiunt. Veluti si quis dicat: « ille bona tempora vidit » pro « bonis temporibus fruitus est. » Et illud: videas utinam tempora bona Hierusalem! quod in psalmis dicitur, pro eo intelliges: utinam tibi contingat potiri bonis Hierusalem, supernae illius scilicet et caelestis! Nam quod ii qui Christi miraculorum fuerent spectatores, haud per se omnino absoluteque beati fuerint, quis dubitare queat? Plurimi enim Iudaei Christum Deo digna operantem viderunt: neque tamen omnes appellare beatos merito possumus: nam neque crediderunt, neque gloriam eius mentis oculis viderunt.

Sed age quomodo beati dicti sunt oculi nostri? Vel quid demum hi viderunt? Vidimus in forma Dei patris Deum Verbum, propter nos hominem factum: patris adessorem, inter nos versantem, id est forma nostra vestitum; ut nos sibi conformes faceret, per sanctificationem atque iustitiam, nobis imprimens divinitatis suae pulchritudinem, intellectualiter nimirum ac spiritaliter. Rei huius testis Paulus, ita scribens: sicut enim terreni imaginem gessimus, ita caelestis quoque imaginem geremus; terrenum vanumque hominem esse dicens, primum illum creatum Adamum; caelestem autem, illud quod desuper ex substantia patris effulsit Verbum. Deinde factus, ut dixi, in similitudinem nostram naturalis ille filius formam servi adsumpsit, ut nos servituti iugo alligatos, natu-

* Ps. CXVII. 5.

* I. Cor. XV. 49.

* ita cod.

raliter enim serva est creatura quaelibet, liberos efficeret, bona eius participantes: etenim filii appellati fuimus per ipsum et cum ipso. Pauper nobiscum effectus est, qui dives erat, ut hominis naturam ad suas opes extolleret. Mortem in crucis ligno gustavit, ut de medio auferret quae propter lignum evenerat transgressionem, ut contractam culpam elueret, mortisque a nobis tyrannidem procul pelleret. Vidimus cadentem Satanam; humiliatum, qui superbiebat; sine honore eum, qui antea adorabatur; eum qui Deus videbatur, sanctorum pedibus conculcatum. His enim potestas fuit attributa impuros spiritus increpandi.

Maxima est haec dignitas hominisque naturam excedens, immo uni congruens qui est super omnia Deo. Huius vero rei initium nobis fuit, manifestatum humana forma Verbum; increpabat enim impuros spiritus. Quamquam miseri Iudaei aiebant: hic non eiicit daemonia nisi ope Beelzebul principis illorum. Quarum vocum impietati occurrebat Dominus dicens: si ego ope Beelzebul eiicio daemonia, filii vestri quo iuvante eiiciunt? Quod si ego cum Dei Spiritu eiicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. Nam si ego, inquit, homo aequae ac vos factus, nihilominus habeo congruae Deo potestatis efficaciam, utique ad vos tam grande tamque eximium bonum devenit. In me enim gloriatur hominis natura posse Satanam se calcare. Itaque ad nos pervenit regnum Dei, dum versans nobiscum Verbum, in carne ipsa operatur quae Deum decent. In hac nos conditione esse cognoscimus; beatique oculi nostri sunt: ineffabilem doctrinam eius audivimus: notitiam patris sui nos docuit: eum nobis propria in natura manifestavit: mosaicarum figurarum veritatem fecit conspicuam. Haec multi prophetarum cernere optarunt, plurimi quoque reges. Itaque

ζυγῶ δουλείας κατεσφιγμένους, φύσις γὰρ δοῦλον ἐστὶ τὸ ποιηθῆν, ἐλευθέρους ἀποφῆν, τὰ αὐτοῦ κερδαίνοντας· ὠνομάσμεθα γὰρ υἱοὶ δι' αὐτόν τε καὶ σὺν αὐτῷ· συνεπτώχευσεν ἡμῖν πλούσιον ὦν, ἵνα τὸ ἀνθρώπου φύσιν εἰς τὸ ἴδιον ἀγάγῃ πλοῦτον· ἐγέυσατο θανάτου διὰ ξύλου καὶ σταυροῦ, ἵν' ἐκ μέσων ποιήσῃ τὸ δὲ ξύλου παράβασιν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις αἰτιήματα καταλύσῃ, καὶ τὸ καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀποσῇσῃ (1) θάνατον· εἰδομὸν πεσόντα τὸ σατανᾶν· ἐν ταπεινώσει, τὸ ἀλαζόνα· ἄτιμον, τὸ ποτὲ προσκυνούμενον· τὸ ἐν ὑπολήψει θεότητος, ὑπὸ πόδας ἀγίων· ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν πνεύμασιν ἀκαθάρτοις ἐπιτιμᾶν (1).

Ἀξίωμα ἢ τοῦτο πάμμεγα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν, ὃ μόνον ᾤοντο τῷ πάντων ἐπέκτατο θεῷ ἀρχὴ ἢ τούτοις γέγονεν ἡμῖν, ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνώς ὁ λόγος· καὶ γοῦν ἐπέπλητε μὲν τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν· ἐφασκον ἢ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῷ δαιμονίων· πρὸς ταύτας αὐτῶν τὰς ἀνοσίους φωνὰς ὑπῆντα λέγων ὁ κύριος· * εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ ἐγὼ, φησιν, ἄνθρωπος καθ' ὑμᾶς γεγὼνός, ἔχω οὕτως τὸ θεοπρεποῦς ἐξουσίας τὸ ἐνεργεῖν, ἐφ' ὑμᾶς κατέβη τὸ οὕτω μέγα καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν· εὐδοκίμει γὰρ φησι ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ κατέβη τὸ σατανᾶν· οὐκ ἔν ἐφ' ἡμᾶς ἐφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, τὸ καθ' ἡμᾶς γεγονότος λόγου καὶ μὴ σαρκὸς ἐνεργοῦντος τὰ θεοπρεπῆ· ἐν τούτοις ἅντας εὐσεβεῖς τε θεάμεθα· καὶ μακάριοι γεγόνασιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί· ἠκούσαμεν αὐτὸς τὸ ἀρρήτως μυσαγωγίας· ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· ἔδειξεν ἡμῖν αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ φύσει· ἐμφανῆ κατέστησε τὸ διὰ Μαυσείως τύπων τὸ ἀλήθειαν ταῦτα πολλοὶ τὸ προφη-

* Matth. XII. 27.

(1) Agitur de potestate exorcismorum quam ecclesiae suae Christus contulit.

* Ps. LXXXIV. 8.

* Ps. CV. 4.

* I. Petr. II. 9.

v. 25.

A. I. 141.

τῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, πλείστοι ἢ καὶ βασι-
 λεῖς· καὶ γὰρ εὐρήσονται ποτὲ μὲν λέγοντας· *
 δεῖξον ἡμῖν κύριε τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτή-
 ριον σου δώῃς ἡμῖν· ἔλεος γὰρ σωτήριον ὀνο-
 μάξῃσι τῷ υἱόν· ποτὲ ἢ πάλιν· * μνήσθητι
 ἡμῶν κύριε ἐπὶ εὐδοκίᾳ τῇ λαῷ σου, ἐπίσκε-
 ψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· τῷ ἰδεῖν ἐν τῇ
 χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου, τῷ εὐφρανθῆναι
 ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ τῷ ἔθνεσ σου ἔθνος ἢ ποῖον
 ἐστὶ τὸ ἐξελεῖσθαι ἐν Χριστῷ παρὰ τῷ θεῷ καὶ
 πατρὶ, ἐξηγήσεται λέγων ὁ σοφώτατος Πέ-
 τρος * πρὸς τοὺς διὰ πίστεως εὐδοκιμηκότας·
 ὑμεῖς ἢ γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείον ἱεράτευ-
 μα, ἔθνος ἁγίον, λαὸς εἰς ᾧ ἀποδείξουσιν, ἵνα
 τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τῷ ὅτι σκότεις ὑμᾶς
 κατέσταντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φως.

Ἰδοὺ νομικός τις ἀνέστη ἐκπειράζων αὐτὸν κ. τ. λ.

Νομικὸν (1) ἐν τούτοις φησὶν ὁ εὐαγ-
 γελιστὴς, τὸ νομοφύλακα, κατὰ γὰρ τὴν παρὰ
 Ἰουδαίων συνήθειαν, ἦγον τὸ οἰόμενον εἰδέ-
 ναι τὸν νόμον, οὐ μὴν ἔτι καὶ εἰδότα καὶ ἀλή-
 θειαν· οὐδὲ ἐνόμισε συναρπάσαι Χριστόν· καὶ
 ἐπὶ τίσιν, ἐρῶ λογοποιοῖ τινες ἀθυροστο-
 μεῖν εἰσθύτες, ἅπασαν ᾧ ἐφροίτων τὴν
 Ἰουδαίων χώραν, καὶ αὐτὴν ἢ τὴν Ἱερουσαλήμ,
 κατηγοροῦντες Χριστοῦ, καὶ φάσκοντες, ὅτι
 τὸ μὲν διὰ τῆς Μωϋσέως ἐντολῆς ἀνόνητον εἶ-
 ναι φησὶ, καὶ αὐτὸς εἰσφέρει διδάγ-
 ματα· ἦσαν ἢ τῶν πειρασάντων ἤδη τινες, οἱ
 τοῖς παρὰ τοῦ νόμου ἀντέπρακτον λόγοις, ἀπο-
 δεχόμενοι πανταχοῦ τὸ εὐαγγέλιον σωτή-
 ριον κήρυγμα· ἐφελήσας τοίνυν ὁ νομικός,
 ἦεν οἰκτιρῶν δύνασθαι παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς
 τὸ λαλῆσαι τι καὶ Μωϋσέως, ἦεν δὲ δι' αὐ-
 τοῦ λαλῆσαι ἐντολῆς, κρείττονα τὴν παρὰ
 αὐτοῦ διδασκαλίαν εἰπεῖν, πρόσας πα-
 ράξων αὐτὸν καὶ λέγων· τί ποιήσας, ζωὴν
 αἰώνιον κληρονομήσω; καὶ ὑποκρίσεως προ-
 εῖσι, καὶ γνώμης ἐπιπλάσσει· καὶ τιμᾶν ὑπο-
 κεινόμενος, διδασκαλον ὀνομάζει, ὡς ἂν
 διὰ τῆς χρηστολογίας ἢ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένη
 δαγμάτη πεῖρα· ἀλλ' εἶπεν ἂν τις αὐτῷ τῷ
 εὐεῖ εἰδότην καὶ καὶ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυ-
 στήριον· εἰ νόμον ἠπίσασο, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ

comperiemus modo quidem dicentes: « os-
 tende nobis, Domine, misericordiam tuam,
 et salutare tuum da nobis. » Salutaris quip-
 pe misericordiae nomine filium designant.
 Rursus aliquando: « memento, Domine,
 in beneplacito populi tui; visita nos in sa-
 lutari tuo; ad videndum in bonitate ele-
 ctorum tuorum, ad laetandum in laetitia
 cum gente tua. » Quenam autem sit gens
 electa in Christo a Deo patre, edisseret sa-
 pientissimus Petrus homines fide praestan-
 tes alloquens: « vos autem genus electum,
 regale sacerdotium, gens sancta, populus
 acquisitionis, ut virtutes annuntietis eius,
 qui de tenebris vos vocavit in admirabile
 lumen suum. »

Ecce quidam nomicus surrexit tentans illum etc.

Nomicum appellat hic evangelista le-
 gis peritum secundum Iudaeorum consue-
 tudinem, nempe hominem qui credebatur
 legem cognoscere, etsi aliter res se habe-
 bat. Hic putavit posse a se Christum de-
 cipi. Quanam autem in re, iam dicam.
 Garruli quidam homines, effreni lingua uti
 soliti, universam Iudaeorum regionem con-
 cursabant, ipsamque Hierusalem, Christum
 criminantes, cum dicerent ab illo Moysis
 legem inutilem pronunciari, novasque do-
 ctrinas invehiri. Erant tamen iam nonnulli
 credentes, qui illorum sermonibus contra-
 dicebant, et evangelicam Servatoris prae-
 dicationem prono animo admittebant. Vo-
 lens itaque nomicus, vel potius sperans,
 posse a se Christum irretiri, ut aliquid con-
 tra Moysem, id est contra legem per eum
 latam diceret, melioremque esse adfirma-
 ret doctrinam suam, accedit tentans eum
 dicensque: quid agam, ut vitam aeternam
 consequar? Nimirum cum hypocrisi pro-
 cedit fictaque mente; et honorare simu-
 lans, magistrum appellat, ut sub blandi
 sermonis velamine tentatio eius lateret. At-
 qui aliquis incarnationis mysterium mini-
 me ignorans fortasse huic diceret: si legem

(1) De nomico videsis copiose disserentem Arsenium apud nos class. AA. T. X. p. 553-557.

scires, reconditaeque illic doctrinae vim, profecto etiam scires, ab eo quem tentas, res occultas non ignorari, eique corda accedentium patescere. Magistrum dicis, quem audire non sustines; honorare simul, quem decipere speras. Et videsis adhuc nomici improbam loquendi rationem. Nam quum dicere posset: quid agam ut salver, sive Deo placeam, ab eoque mercedem recipiam; his omissis, Servatoris vocabulis utitur, ridiculum plane se exhibens. Nam quia solebat universalis servator Christus de vita aeterna ad sibi accedentes perpetuo loqui, nomicus hic de se magnifica sentiens, utitur illius vocibus. Sed enim si vere esses, o nomice, discendi cupidus, utique ab eo quae ad vitam aeternam conferunt audivisses: nunc quia maligne tentas, nihil aliud audies quam quae a Moyse priscis hominibus praescripta fuerunt; quae quidem constat ne aeternam quidem vitam, sed praesentem tantummodo mercedis loco contulisse, malaque avertisse, et paulo meliora bona retribuisse. Nam si volueritis, inquit, mihi auscultare, terrae bona manducabitis; sin vero obtemperare mihi recusabitis, gladio consumemini.

Dixitque illi: recte respondisti etc.

Nomico referente quid esset in lege, ut malitiam eius puniat, mentemque improbam Christus, qui omnia novit, coarguat, recte respondisti ait; hoc fac, et vires. Atque ita speratam praedam amisit nomicus, ruptum est fraudis rete. Ergo nos illi inclamemus Hieremiae voce: praeda fuisti, captus es. — Praeda amissa, ad iactantiam devolvitur, a dolo ad superbiam; nam vitia eum alternatim circumveniunt. Interrogaverat enim non quia discere vellet, sed ut ait evangelista, quia

κεκρυμμένης θεωρίας τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν ἠγνόησας ὃν παράζεν ἐπεχειρείς, εἰδὸτα τὰ κεκρυμμένα, καὶ καθορᾶν ἰσχύοντα τὰς τῶν προσιόντων αὐτῷ καρδίας· διδάσκαλον ἀποκαλεῖς, μανθάνειν οὐκ ἀνεχόμενον· ὑποκρίνη τιμᾶν, συναρπάσαι προσδοκῶν· ἄθροισμα δέ μοι πάλιν τὸ κακόν· εἰς λόγους τῶν νομικῶν (1)· ἐξήν μὲν γὰρ εἰπεῖν· τί ποιήσας, σωθήσομαι, ἤγχι ἀρέσω θεῷ, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ λήψομαι μισθόν; ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀφίησι· κέχρηται ἡ μάλλον τῶν σωτήρος φωναῖς, καὶ ἑαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὸ γέλωτα (2)· ὅτι γὰρ ἔθος ἦν τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ περὶ ζωῆς αἰώνιης διαλέγεσθαι συγχῶς τοῖς προσιῦσιν αὐτῷ, διαλέγεσθαι ὡς ἔφην ὁ περὶ αὐτοῦ νομικός, τὸ αὐτοῦ κέχρηται φωναῖς· ἀλλ' εἴπερ ἦσθα φιλομαθὴς ἀληθῶς, ὧν νομικῶν, ἤκουσας ἂν παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζωὴν ἀποφέροντα τὴν αἰώνιον· ἐπεὶ ἡ παράζεις κακούργως, οὐδὲν ἕτερον ἀκούσῃ, πλὴν ὅτι μόνον τὰ διὰ Μωϋσέως τοῖς πάλαι τεθεωμισμένα· ἅπερ προδήλως οὐδὲ τὴν αἰώνιον εἶχε ζωὴν ἀντιμισθίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα δεδομένην, τὴν τε κακῶν ἀπαλλαγὴν, καὶ τὴν χρησιωτέραν ἀντίδοσιν. * εἰάν γὰρ θέλητε καὶ εἰσακούσητέ με, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ καὶ γῆς φάγεσθε· εἰάν ἡ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ με, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδετα.

Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁρθῶς ἀπεκρίθης κ. τ. λ.

Πλὴν ἀπαγγέλλαντος τῷ νομικοῦ τὰ ἐγκείμενα τῷ νόμῳ, κολάζων αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, καὶ τὸ δύσφοπον ἐλέγχων φρόνημα Χριστὸς ὁ πάντα εἰδὼς, ὁρθῶς ἀπεκρίθης φησὶ τοῦτο ποιεῖ καὶ ζήσῃ· ἐκπέπτωκε καὶ θήρας (3) ὁ νομικός, ἐρράγη καὶ ἀπάτης τὸ λῖνον· οὐκοῦν ἐπιφωνώμενος αὐτῷ τὸ διὰ καὶ Ἱερεμίας φωνῆς, ἠγγρεύθης καὶ ἐλήφθης. — Ἀποτυχὼν καὶ θήρας, ἐκκεκύλισται πρὸς φιλοδοξίαν· ἐξ ἀπάτης, εἰς ὑπεροψίαν· ἀλλήλαις ὥσπερ αὐτὸν αἱ κακίαι κιχῶσιν· ἠρώτησε γὰρ οὐ μαθεῖν θέλων ἀλλ' ἢ, φη-

* Lev. XXV 1.

v. 28.

A. f. 143.
B. f. 106.
E. f. 177.

v. 29.
A. f. 143. b.
E. f. 178.

(1) Corderius in sua lat. catena a loci sensu prorsus aberrans scribit: *verum incitat me rursus caecothes in sermonem legisperiti.*

(2) Perverso rursus sensu Corderius: *ut eum risui haberet.*

(3) Corderius, mendose legens θύρας, ait: *iurisperitus a iannua.* Item voc. ἠγγρεύθης vertit *venabatur*, pro *praeda fuisti*. Sed omnia huiusmodi animadvertere iam desinam; est enim id prope inutile vel certe odiosum, praesertim quia scriptores omnes multifariam labimur.

Prov. XIII. 10.

σιν ὁ εὐαγγελιστὴς, θέλων ἑαυτὸν δικαιοῦσαι· ἄθρο' ἢ ὅπως ἐκ φιλαυτίας τὸ ὅμοῦ καὶ ὑπεροφίας, ἀναίδῳ ἀνεφώνη· καὶ τίς ἐστὶ μὲ πλησίον; τίς ἐστὶν ὁδοῦ, φησὶν, ἵνα τοῦτον ὡς ἑμαυτὸν ἀγαπήσω; ὑπερέχω πάντων· εἰμὶ νομικὸς· κρίνω πάντας, οὐ κρίνομαι παρὰ τινος· δικάζω, καὶ οὐ δικάζομαι· πάντων διαφέρω· πάντων κρείττων τυγχάνω· πᾶσιν ὀπιτάττω· πάντες με χηρίζουσιν, ἐγὼ ἢ χηρίζω οὐδενός· τίς μου ἄρα ἐστὶ πλησίον, ἵνα τοῦτον ὡς ἑμαυτὸν ἀγαπήσω; οὐδεὶς αὖ, νομικὲ, καὶ σέ; πάντων ἐπέκεινα σαυτὸν ἀποφέρεις; κατήνεγκε τὴν ὀφρῦν· μέμνησο τοῦ λέγοντος παροιμιασοῦ· * οἱ ἢ ἑαυτοῖς ὀπιγνώμονες, σοφοί· ὄντως ἐν τούτοις ἡ τῆς ζωῆς δύναμις ἐν τῷ ἀγαπᾶν (A) Θεὸν καὶ πλησίον, οὐκ ἀλλαττομένοις ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' ὀπιτεινομένοις ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ ἰουδαϊκά, καὶ τῆς ὀπιτάσεως ἐμπεριεχομένης δυνάμει τοῖς εἰρημένοις ὀπιτάγμασι· τὸ γὰρ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ ἰσχύος τὸ Θεὸν ἀγαπᾶν, ὑπεξαίρει τὸ πρὸς χεῖματα, τὸ πρὸς ἡδονήν, τὸ πρὸς κενὴν δόξαν ἀγάπῳ· ἐξάγει κοσμικῆς διαθέσεως, ἐκλεκτὸν ἀπὸ κόσμου καθίστησι, σιμάπτει Χριστῷ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, χριστιανὸν ἐξ ἰεδαίς ποιεῖ· ἢ τε πρὸς τὸ πλησίον ἀγάπῃ καλῶς νοσημένη, ὅταν μὴ πρὸς τὸ ὁμοεθνὲς ἢ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πάντας τὸ ὁμογενὲς, ἀκόλουθον τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καθίσταται· πρὸς λαμβάνουσα καὶ τὸ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τὸ μὴ μόνον ὡς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν· ὥστε Θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ πάντων φίλων, ὅπερ ὁ κύριος πεποίηκεν· ἐπαινεθεῖς μὲν τοι ὑπὸ τῷ σωτῆρι ὁ νομικὸς, ὡς καλὴν τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησατο, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέρρηξεν· οὐδένα εἶναι πλησίον ἑαυτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐδενός ὄντος αὐτῷ καὶ τὸ δικαιοσύνην ἐφαμίλλας· τοιαῦτα δὲ φρονῶν οἷα ἐκείνους ὁ φαρισαῖος, ὁ λέγων· οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ εἰδὼς ὡς τοῦτο διαφθείρει τὸ δικαιοσύνην, τὸ μὴ ἐξ ἀγάπης δὲ πράττει ποιεῖν· ἐνδεὲς οὖν καὶ ὁδοῦ τῆς ἀγάπης ἀλίσκεται· πάντως μὲν καὶ τὸ πρὸς Θεὸν, οὐ

semet iustum ostendere studebat. Et vides quomodo et sui nimis amans et simul tumidus impudenter respondet: et quis est meus proximus? Quis est hic, inquit, ut eum tamquam me ipsum amem? Ego enim cunctis emineo, legis doctor sum, sententiam dico in omnes, nemo in me; iudico et non iudicor, excedo dignitate omnes, cunctis praesto, cunctis impero. Quis est, inquam, proximus meus, ut hunc ceu me ipsum diligam? Nemo igitur, o legis doctor, tibi est comparandus? Cunctis superiorem te facis? Demitte supercilium, memento quid dicat proverbiorum auctor: sui ipsius cognitores, sapientes sunt. Revera in his tota vitae virtus consistit, in Deo scilicet amando ac proximo: quae quidem a nobis praecepta non immutantur, sed ultra iudaicam mensuram extenduntur: cuius extensionis virtus, praedictorum praeceptorum utrumque complectitur. Namque ex toto corde et anima et viribus Deum amare, expellit amorem divitiarum, voluptatum, vanaeque gloriae; abstrahit a mundi affectu, a mundo separat, Christo copulat; atque ut summam dicam, christianum ex iudaeo facit. Item proximi amore recte intellectus, nempe si erga non unam gentem fuerit, sed erga omne nobis conaturale genus, caritatem erga Deum subsequitur; adiiciens etiam, per Christi imitationem, ut ne tantummodo sicuti nosmet ipsos proximum diligamus, verum etiam supra nos; in tantum, ut animam quoque pro dilectis hominibus ponamus, quod fecit Dominus. Porro laudatus a Servatore nomicus quod pulchrum responsum fecisset, in superbiam erupit, neminem sibi proximum esse statuens; quasi nemo iustitiae merito secum certare posset. Ita apud se existimans ceu pharisaeus ille qui aiebat: non sum sicut ceteri hominum. Nempe ignorans, iustitiam corrumpi, nisi quod fit, caritate fiat. Et hic itaque caritate carere convincitur; neque illa tantummodo erga Deum, sed sine dubio etiam

illa quae tendit in proximum, quandoquidem is neminem sibi proximum iudicat. Exploratum quippe est, eum qui fratrem quem videt non diligit, non posse Deum quem non videt diligere.

Homo quidam descendebat etc.

Animadvertite quomodo proximum designat Salvator, non ex genere illum definiens, non virtute probans, sed ex sola natura denotans, narratione quam facit de quodam a latronibus male mulcato, cui misericordiam abs quovis homine deberi ait, ita ipsa natura exigente. Insuper in ea parabola docet, facilius proximum connaturalem a non superbo inveniri, quam a superbo: samaritanus enim sacerdote et levita melior apparet: hi enim semivivum iacentem, et suprema calamitate correptum praeterierunt, nulla humanitate commoti, neque caritatis oleum ei affundentes, sed inclementem potius crudelemque indolem retinentes. Contra vero alienigena et samaritanus implevit caritatis legem. Audi ergo etiam parabolam. Suscipiens autem Iesus etc.

Et imponens illum in iumentum suum etc.

Alioqui vero, quia uti scriptum est, homo quum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis, atque omni beluina ac effreni cupiditate laborare coepit; factus generis nostri inchoatio Christus, qui peccatum nescivit, in se ipso primo nos ostendit beluinarum harum cupiditatum victores. Ipse enim infirmitates nostras suscepit, morbosque gestavit. Propterea dixit, quod illum cui medebatur in iumentum suum imposuerit; in se enim nosmet ferebat, quia membra sumus corporis eius. Sed et in publicum hospitium duxit; hospitium ecclesiam vocans, quae cunctos excipit continetque. Neque enim iam, secundum legalis umbrae typicique cultus angustias audiemus: non intrabit Ammanita ac Moabita in ecclesiam Dei; sed euntes, docete omnes gentes. Itemque:

μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ γὰρ πρὸς τὸ πλησίον, ἐμφανῶς, ὅπως οὐδὲ εἶναι τινα πλησίον ἑαυτοῦ λογίζεται· δῆλον ὅτι τὸ ἀδελφὸν οὐκ ἀγαπῶν ὃν ἑώρακεν, οὐ δύναται θεὸν ἀγαπᾶν ὃν οὐχ' ἑώρακεν.

Ἀνδρῶς τις κατέβαινε κ. τ. λ.

v. 30.

E. f. 173.

Ὅρα ὅτι πῶς δείκνυσιν τὸ πλησίον ὁ σωτὴρ τίς ἐστίν, οὐ γένει διορίζων, οὐκ ἀρετῇ δοκιμάζων, ἀλλὰ τῇ φύσει σιμᾶπτων, διηγουμένους περὶ τοῦ θανάτου πεπονηθότος ὑπὸ λησῶν, ὃ φιλανθρωπία παρὰ πάντας ἀνθρώπους προσήκει, τοῦτο δὲ φύσεως αὐτῆς ἀπαιτούσης· συνεπιδείκνυται ὅτι ἐν τῇ παραβολῇ καὶ τὸτο, ὅτι μᾶλλον εὐρίσκει τὸ κατὰ φύσιν πλησίον ὁ μὴ τετυφωμένος, ἢ περὶ ὁ τετυφωμένος· σαμαρείτης γὰρ ὑπὲρ ἱερέα καὶ λεβίτην· ὅτι οἱ μὲν κείμενον ἡμιθνήτα καὶ ἐν ἐσχάτοις ὄντα κακοῖς, ἀντιπαρήλθον, οὐδὲν ἐπ' αὐτῶν πεπονηθότες ἀνθρώπινον, ἐκ τῶ ἐξ ἀγάπης ἔλαιον ἐπιβάλλαντες, ἀσυμπαθεῖς ὅτι μᾶλλον καὶ ἀπηνεῖς ἐσχηκότες τὸ φρόνημα· ὁ γὰρ μὴν ἀλλοχρῆς καὶ τελῶν ἐν σαμαρείταις πεπλήρωκε τὴν ἀγάπην τὴν νόμον· ἄνευ γοῦν καὶ τῆ ψευδοπροφητείας. Ὑπολαβὼν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ.

Ἐπιβιάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτήνος κ. τ. λ.

v. 34.

A. f. 144.
B. f. 106. b.
E. f. 180. b.
* Ps. XLVIII. 21

Ἄλλως ὅτι, ὅτι καὶ τὸ γεγραμμένον*, ἀνθρώπου ἐν τιμῇ ὃν οὐ σιμῶκεν, ἀλλὰ ψευδοπροβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς, καὶ πᾶσαν μὲν ἐπιθυμίαν βοσκημάτων καὶ ἀκόλαστον κατηργήσῃ· ἀπαρχὴν γὰρ τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Χριστός, ὁ μὴ εἰδὼς ἀμνηστία, ἐν ἑαυτῷ πρῶτον ἔδειξε τούτων τὴν κτηνωδὴν παθὴν ὑπερναβάντας ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε· διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι τὸ τυχόντα τὴν θεραπείας, ἐπὶ τὸ ἴδιον ὑποζύγιον ἀνέβη· ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμᾶς ἔφερεν, ὅτι ἐσμὲν μέλη τῆ σάρματος αὐτοῦ· ἀλλὰ μὴν, καὶ εἰς πανδοχεῖον ἀπήγαγε· πανδοχεῖον ὅτι, ὅτι ἐκκλησίαν καλεῖ, τὴν πάντων χηρομένων δεκτικὴν καὶ χηρικὴν· οὐκέτι γὰρ καὶ τὸ ξενὸν τὴ νομικῆς σκιᾶς καὶ τὴ ἐν τύποις λαβείας ἀκούσομεν*, οὐκ εἰσελεύσεται Ἀρμανίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ, ἀλλὰ πο-

* Deut. XXIII. 3.

* Matth.
XXVIII. 29.

* Act. X. 35.

ῥαθύνετε, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. *
 καὶ ἐν παντὶ ἔθνη ὁ φοβούμενος τὸ κύριον καὶ
 ἐργαζόμενος δικαιοσύνην. Διεκτὸς αὐτῷ
 ἔστι. * καὶ ἰσαγαγὼν, μείζονος ἐπιμελείας
 ἠξίωσε. καὶ γὰρ τὴν ἐκκλησίαν συλλεγέσης
 ἐκ τῆς πολυθείας νεκρωμένων ἔθνων,
 αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ γεγραμ-
 μένον, οἰκῶν καὶ ἐμωχευατῶν, καὶ πᾶσαν
 πνευματικὴν δωρούμενος χάριν. ὅθεν καὶ τῷ
 προσεῶτι τῷ πανδοχείῃ (νοηθεὶς δ' ἂν εἶδε
 τύπον ἐπέχειν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' αὐ-
 τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων), εἰς οὐρανοῦς
 ἀνιὼν ἔδωκε δύο δηνάρια, προνοεῖν ἐπιμε-
 λῶς τῷ ἡρώδῃ καὶ τοσοῦτοις, ὥς ἂν τι
 προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι
 με ἀποδώσω σοι. δύο δηνάρια, τὰς δύο
 δραχμὰς φησὶ, τὴν τε διὰ τὸ νόμον Μωϋ-
 σέως καὶ τῶν προφητῶν, τὴν τε διὰ τὸ εὐαγ-
 γελίον δοθεῖσαν καὶ τῶν ἀποστολικῶν δραχ-
 μῶν. καὶ ἀμφοτέρας ἐνὸς οὖσας θεῖς, καὶ μίαν
 εἰκόνα τῷ ἄνω καὶ ἐνὸς βασιλείας φερέσας, ὥς
 τὰ δηνάρια, καὶ τὸ αὐτὸν μὲν χαρακτῆρα τῶν
 καρδιῶν ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνσφρα-
 γιζόμενας καὶ ἐντυπούσας, ἐπεὶ περ καὶ ἐν αὐ-
 τὰς καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ληγάληκεν. ἐρρέτω γὰρ
 Μάνης, καὶ πρὸ αὐτοῦ Μαρκίων, οἱ ἀθεώτα-
 τοι, δραφόροις θεοῖς ταύτας μερίζοντες (1).
 ἐνὸς γὰρ βασιλείας ἐστὶ τὰ δύο δηνάρια, καὶ καὶ
 ταυτὸν καὶ ὁμοτίμως δοθέντα τῷ προσεῶτι
 τῷ πανδοχείῃ παρὰ Χριστοῦ. ἃ δὲ καὶ λαβόν-
 τες οἱ τῶν ἀσωτῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ
 καὶ πόνων καὶ ἰδρώτων τῶν διδασκαλίαις πλα-
 τύναντες, καὶ οἰκοῦντες προσδαπανήσαντες, καὶ
 διὰ τὴν δαπάνην μᾶλλον αὐξήσαντες (τοιοῦ-
 τον γὰρ τὸ νοητὸν ἀργύριον ὅς ὢν δαπανᾶ-
 ται, μὴ μειούμενον ἀλλ' αὐξόμενον, ὅπερ
 ὁ τῶν διδασκαλίας λόγος ἐστίν) ἐπανέρχο-
 μένω τῷ δεσπότῃ καὶ τῇ τελευταίαν ἡμέραν,
 ἐρᾷσιν ἕκαστος· κύριε, δύο δηνάρια δέδωκάς
 μοι. ἰδοὺ προσδαπανήσας οἰκοῦντες, ἕτερα
 δύο κεκέρδηκα. δι' ὧν τὸ ποίμνιον νύξῃσιν
 καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ· εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστῇ,
 ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε κατα-
 σήσω. εἰσέλθε εἰς τὴν χάριν τῆς κυρίας σου.

in omni gente, qui timet Dominum et ope-
 ratur iustitiam, acceptus est illi. Et sic de-
 ductum aegrum, maiore adhuc cura pro-
 secutus est. Nimirum in ecclesia, quae ex
 gentibus polytheismo mortuis constat, Chri-
 stus ipse versatur, uti scriptum est, ha-
 bitans et inambulans, et spiritalem omnem
 suppeditans gratiam. Unde et hospitii prae-
 fecto (hic autem figuram gerere creden-
 dus est apostolorum et reliquorum post
 ipsos pastorum ac magistrorum) cum in
 caelum abiit, duos dedit denarios ut di-
 ligentem aegroto curam impenderent. Ad-
 dens etiam: et si quid supererogaveris,
 ego quum rediero reddam tibi. Duos de-
 narios dicit testamenta duo, nempe illud
 a Moysis lege prophetisque, et hoc ab
 evangelio atque apostolicis constitutioni-
 bus datum; quae ambo a Deo sunt, unam-
 que imaginem superni uniusque regis prae-
 se ferunt, ut denarii solent; eundemque
 cordibus nostris characterem per sacras do-
 ctrinas imprimunt ac repraesentant; quo-
 niam utrumque unus et idem Spiritus di-
 ctavit testamentum. Facessat enim Manes,
 et ante eum Marcion, irreligiosissimi homi-
 nes, qui diversis diis ea attribuerunt. Unius
 profecto regis ambo denarii sunt, eodem-
 que actu ac valore dati praefecto hospiti-
 ii a Christo. Quos quidem acceptos sanctis-
 simarum ecclesiarum pastores, nec sine
 labore ac sudoribus ampliantes, et de pro-
 pria etiam crumena aliquid proferentes, et
 usu potius augentes (hoc enim spiritale ar-
 gentum impensis non minuitur, sed auge-
 tur, cuiusmodi reapse est doctrinae magi-
 sterium) revertenti postrema die Domino
 dicent unusquisque: Domine, duos dena-
 rios dedisti mihi: ecce insuper mea indu-
 stria expendens, duos alios lucratus sum,
 quibus gregem amplificavi. Ille vero res-
 pondens dicet: euge, serve bone et fidelis;
 quia in paucis fuisti fidelis, super multa te
 constituam; intra in gaudium Domini tui.

(1) Hanc Marcionis cum Manete impiam consensionem narrat etiam sanctus Epiphanius haeres. XLII. cap. 4.

Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi,
qui incidit in latrones?

Merito Dominus interrogavit, quemnam e tribus proximior se demonstrasse patienti existimaret? Hic autem, illum puto, inquit, qui misericors fuit. Non enim sive sacerdos sive levita proximus fuit patienti, sed qui misertus est eius. Tunc ait Christus: vade, et tu fac similiter. Est enim inutilis sacerdotii dignitas his qui eam sortiti sunt; item iis qui videntur legis periti, hoc nomine appellari non prodest, nisi factis ipsis iustam famam obtineant. En caritatis corona texitur ei qui proximum adamavit. Erat hic samaritanus, non tamen idcirco abiectus. Propterea testatus est discipulorum princeps, beatus nimirum Petrus his verbis utens: vere comperimus, non esse personarum acceptorem Deum; sed in omni gente quisquis eum timet, et operatur iustitiam, acceptum illi esse. Recipit enim omnes bonorum operum studiosos virtutis amans Deus, eosque diligit, et amicorum loco habet, ac futuris bonis dignatur.

Mulier quaedam Martha nomine excepit illum
in domum suam.

Verumtamen ut haec historia demonstrat, magnum quid est et pretiosum hospitalitatis officium. Testabitur et sapientissimus Paulus dicens: hospitalitatis nolite oblivisci. Talis erat Martha quae Dominum hospitio excepit, quam imitari praeclarum est: sicuti etiam sororem eius cupidissimam discendi Mariam, quae Domini pedibus adsidens, doctrinis eius mentem suam complebat. Erudiit item hoc facto discipulos suos Servator, ut cognoscerent qualiter quoque modo in hospitum suorum domibus diversari debeant. Oportet enim ingressos non tam supinari ad oblectationes, ne harum causa videantur apud aliquos hospitari, sed ut potius hospites suos sacris divinisque doctrinis impleant. Verumtamen ii qui victum iis largiuntur, occurrant hilares alacresque, non tam ut dantes quam

Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγενῆσθαι
τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστές;

Εἰκότως ὁ κύριος ἤρετο, τίνα τῶν πλησίον χυέσθαι νεόμικε τῷ πεπονθότῳ; ὁ δὲ, ὁ ποιήσας, φησὶ, τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. οὔτε γὰρ ὁ ἱερεὺς, οὔτε ὁ λεβίτης πλησίον γέγονε τῷ πεπονθότῳ, ἀλλ' ὁ οἰκτιρῶν. καὶ πρὸς ταῦτα Χριστὸς, πορεύε καὶ σὺ ποίησ' ὁμοίως· ἀνόνητον γὰρ τὸ ἱερωσύνης ἀξίωμα, τοῖς λαχοῦσιν αὐτὸ, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθεῖς, τὸ ὠνομάζει νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὐδοκимоῦσι τὰ ἔργα. ἰδοὺ γὰρ πλεκεται τῷ ἀγάπης ὁ σέφανος τῷ τῷ πλησίον ἡγαπηκότῳ· σαμαρείτης ὅστις ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀπόβλητος· διὰ τοῦτο μεμψύμενος ὁ πρῶτος ἐν μαθηταῖς, τοῦτέστιν ὁ μακάριος Πέτρος, ὡς πῶς φήσας· * ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομεν ὅτι οὐκέτι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔσθαι ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ προσίεται γὰρ ἅπαντας ὅσους τὰ ἀγαθῶν ἐπιτηδεύματων ἐρασᾷς ὁ φιλάρετος κύριος, καὶ ἀπαύζεται, καὶ γυνήσκει τίθησι, καὶ τῷ μεγάλων ἀξιοῖ ἀγαθῶν.

Γυνὴ δὲ τις ὀνόματι Μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν
εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

Πλὴν καὶ τῇ ἰσορίαν, μέγα τι χεῖμα καὶ ἀξιοκτετον, ὁ δὲ φιλοξενίας ἔσπονος· καὶ μεμψύμενος λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος *, καὶ φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύτη τίς ἡ Μάρθα ὑποδεχομένη τῷ κύριον, ἦν καλὸν καὶ μιμήσασθαι· ὡς καὶ τῷ φιλομαθεσάτῳ αὐτῆς ἀδελφῇ Μαρίαν, ἡ τοῖς τῷ σωτῆρος ποσὶ προσιζήσασα, τῷ παρ' αὐτοῦ διδασκάλῳ τῷ αὐτῆς ἐμπίπλησι φρένα· ὀνήνησι ἢ πάλιν καὶ διὰ τούτων ὁ σωτὴς ὅσους αὐτοῦ μαθητὰς, ἵνα εἰδῶσιν, ὅπως τε καὶ τίνα ἔσπονον, τῷ τῷ ἐπιδεχομένων αὐτῶν οἰκίαις ἀδελφάσθαι χεῖ· δεῖ γὰρ εἰσβάλλοντας, οὐκ ὑπτιοῦσθαι μᾶλλον εἰς ἀνέσεις, οὔτε μὴν ὅλως δοκεῖν ταύτης ἕνεκα τῷ αἰτίας, καταλύειν παρά τισιν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον αὐτῶν ἐπιμεσώσαν μαθημάτων θείων καὶ ἱερῶν· οἱ δὲ τῷ ἐσίαν αὐτοῖς ἀνδρόνους, ὑπαντάτωσαν ἱεροὶ καὶ πρόθυμοι.

v. 36.

A. f. 146.
E. f. 189. b.

* Act. X. 34.

v. 35.

A. f. 146. b.

* Hebr. XIII. 2.

οὐχ' ὥς διδόντες τι μᾶλλον, ἀλλ' ὥς αὐτοὶ ληψόμενοι, καὶ διττὸν ἄπορον· πρῶτον μὲν γὰρ τὸ παρά τ' ξενιζομένων ἐντροφίσασαι μυσταγωγίαις· εἶτα πρὸς τοῦτο, καὶ τὸ φιλοξενίας κερδανοῦσι μισθόν· ὅπως οὖν μὲν οἱ εἰς ἐσίαν ὄντες ἀδελφοὺς, μὴ παύσθωσαν περὶ πολλὴν δακρυονίαν, μὴ ζητεῖτωσαν τὰ ὑπὲρ χεῖρα καὶ χρεῖαν· λυπεῖται γὰρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ παρὰ τὸν ἐνεργάζεται· μὲν γὰρ τοῖς φιλοξενεῖν ἐθέλουσιν, ὅκνον· καμᾶτε δὲ τοῖς ἐσιωμένοις εὐρίσκεται παροξενον.

ΚΕΦ. ΙΑ΄.

V. I. Ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον.

A. I. 147. Καὶ τοι θεὸς ἔστιν ἀληθινός, καὶ υἱὸς τ' ἐστὶ πάντας θεοῦ, καὶ ἀνέμεψ' μὲν αὐτὸς τῇ κτίσει τὰ πάντα, δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοι καὶ σώζεται· δεῖται δὲ ὅλως αὐτὸς οὐδενός· πλήρης γὰρ ἔστι φησὶν αὐτός· * τίνας ἔν ἐν χρεῖα καθεστάναι φαίη τίς ἂν αὐτὸν, πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τ' πατρὸς; ἔφη γὰρ ἐναργῶς *, ὅτι πάντα ἔσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἔστιν· ἔχει δὲ ὁ πατήρ τὸ εἶναι πλήρης ἀγαθοῦ παντός καὶ θεοπρεπῶν ἀξιωμαίων· ἔστι δὲ τοῦτο καὶ τοῦ υἱοῦ· καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ ἅγιοι λέγουσιν ὅτι ἐκ τ' πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν· * τί δὴ οὖν οὐ προσεύχεται, φησὶν, εἰ πλήρης ἐστὶ, καὶ οὐδενός ὅλως δεῖται τ' τ' πατρὸς; πρὸς τοῦτο φησὶν ὅτι δίδωσι μὲν αὐτῷ τὸ μὴ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ ἄπορος, τὸ εἰ περ ἔλοιτο πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο· εἰ γὰρ ἔφαγε καὶ πέπωκεν, ὑπνετὲς μετεσχηκῶς εὐρίσκεται, τί τὸ ἄτοπον καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς συγκαθίσταμεν μέτροις, καὶ ἀνθρώπινον δικαιοσύνην ἀποπληρῶν, οὐκ ἀνεπιτήδευτον ἐποιεῖτο τ' προσδύχην; ἵνα ἡμᾶς διδάξη μὴ ῥαθύμως εἶναι πρὸς τοῦτο· σωτέινεσθαι δὲ μᾶλλον λιτάς, οὐκ ἐν παλαιαῖς ἐσώτας μέσαις (ἔδρων γὰρ τοῦτο τ' Ἰουδαίων τινες, γραμματεῖς δὲ εἰσιν οὗτοι καὶ φαρισαῖοι, φιλοδοξίας ἀφορμὴν τὸ χρεῖμα ποιούμενοι) καταμόνας δὲ μᾶλλον, ἡσυχῇ τε καὶ ἀνακεχωρημένως, καὶ οἷον μόνες μόνῳ λαλοῦντας θεῷ, καθαρῶ

ut accepturi; idque duplici ex causa; primum quidem quia hospitum suorum fruuntur doctrinis; deinde etiam quia hospitalitatis mercedem consequuntur. Dum autem convivio excipiant fratres, ne multo ministerio distraherentur, nec praeter id quod ad manum usumque fuerit, quicquam requirant: molestum enim est ubique et in omni re quicquid est nimium: nam et eos qui exhibere hospitalitatem vellent, remoratur; et iis qui recipiuntur hospitio grave est.

CAP. XI.

Cum esset in quodam loco orans.

Quum verus sit Deus, filiusque supremi Dei, et ipse creaturis omnia distribuat per quae bene habeant et conserventur; quumque nulla re prorsus indigeat, quia plenus, ut ait, est; cuiusnam rei usum optari ab eo quisquam dicat, qui omnia naturaliter habet quae patris sui sunt? Dixit enim manifeste: omnia quae pater habet, mea sunt. Est patris proprietas, ut omni re bona sit plenus Deoque dignis muneribus. Id vero proprium quoque filii est: cuius rei sancti homines gnari aiunt: de plenitudine eius nos omnes accepimus. Cur ergo iam orat, inquit aliquis, si plenus est, et nulla re caret quam habet pater? Ad haec dicimus, dispensationis in carne modum, concedere ei facultatem humana officia, si velit, implendi, quum occasio id tulerit. Nam si comedit et bibit, et somno indulsisse comperitur; quomodo sit absurdum, dum in nostrae naturae finibus versaretur, et humanae iustitiae daret operam, eum non incongruas preces frequentasse? ut nos doceret ne ad id genus officii torperemus, sed orationi animum intenderemus haud in mediis plateis stantes (id quod factitabant Iudaei nonnulli, scribae nimirum ac pharisaei, iactantiae occasionem inde capientes) sed solitarii potius, tacite atque seorsum, soli cum solo Deo colloquentes, pura minimeque distracta

mente. Oportebat enim bonae omnis atque utilissimae rei cuiuslibet initium nobis fieri atque magistrum, haud alium magis, quam ipsum qui in cunctis princeps est, atque omnium preces excipit.

Ait autem illis: cum oratis dicite,
pater noster etc.

O magna liberalitas! o incomparabilis unique ipsi conveniens clementia! Suam nobis largitur gloriam, servum ad liberi dignitatem subvehit, patrem appellare concedit nobis Deum, ceu in filiorum ordine constitutis. Ab ipso autem hoc quoque munus accepimus; quam rem testabitur sapiens Iohannes dicens: quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Filii enim efficimur per genituram spiritalem, quae nobis accidit haud a corruptibili semine, sed a verbo Dei viventis permanentisque, sicuti scriptum est: voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturarum eius. Namque ita sanctorum apostolorum quidam locutus est. Quin adeo et ipse Christus, rei viam evidentem ostendit dicens: nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Immo vero, oportet enim quaedam etiam penitiora vobis dicere, ipse nobis factus est tam splendidae pretiosaeque gratiae via, ianua, occasioque, cum sibi nostram similitudinem induit. Sumpsit enim servi formam; quamquam, prout intelligitur et est reapse Deus, liber est, ut sua nobis communicaret. Solus enim suapte natura ipse liber est, qui solus filius est illius qui omnia excedit et universalis est dominus, patris inquam natura sua vereque liberi. Nam quod ad nativitatem perducitur, subditam habet creanti se cervicem. Canit itaque melodius, aitque ad eum: quoniam omnia serviunt tibi. Quod autem nostra ad se transferens, sapiente ratione sua nobis communicaverit, testis aderit mysteriorum eius

Ἐ ἀποκρισάτω ἡμῶν· ἔδδ' γὰρ ἀγαθοῦ παν-
τός κ' ἐπωφελεσάτω πράγματος ἀρχὴν κ' διδάσκαλον, οὐχ' ἕτερόν τινα ἡμῖν χυμέδω
μᾶλλον, ἀλλ' αὐτὸν τ' ἐν πᾶσι πρωτεύον-
τα κ' τὰς παρὰ πάντων δεχόμενον λιτάς.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς· ὅταν προσεύχησθε, λέγετε·
πάτερ ἡμῶν κ. τ. λ.

v. 2.

Ἄνω πολλῆς ἀφθονίας, ὃ γαληνότητος
ἀσυγκρίτε κ' μόνω πρεπούσης αὐτῶ· πῶ
ἰδίαν ἡμῖν χαρίζεται δόξαν, ἀναβιβάζει
τὸ δοῦλον εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα, πατέρα
καλεῖν ἐφίησι τ' Θεόν, ὡς ἐν υἱῶν τάξ' γε-
γνημένους· παρ' αὐτοῦ ἢ κ' τοῦτο μὲν ἡμῶν
ἄλλων ἐσχέκαμεν· κ' μὴ τυτηρήσῃ λέγων
ὁ σοφὸς Ἰωάννης περὶ αὐτῶ· * ὅσοι ἢ ἔλα-
βον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ὄξυσίαν τέκνα
Θεοῦ χυμέδω· μεμορφώμεθα γὰρ εἰς υἱό-
τητα, διὰ χυμῆσεως τ' πνευματικῆς, τε-
λεμένης ἐν ἡμῖν οὐκ ἐκ πορώς φθαρτῆς
μᾶλλον, ἀλλὰ διὰ λόγον ζῶντος Θεοῦ κ'
μένοντος, καθὰ γέγραπται· βεβηθεὶς γὰρ
ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι
ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινα τ' αὐτοῦ κτισμάτων·
ἔφη γὰρ οὕτω τίς τ' ἀγίων ἀποσόλων· * κ'
αὐτὸς δὲ πᾶς Χριστὸς, τ' τ' πραγμάτων ὁδὸν
ἐναργῆ καθίση, λέγων· * ἐὰν μὴ τις χυμη-
θῇ ὄξ' ὕδατος κ' πνεύματος, οὐ δύναται
εἰσελθεῖν εἰς τ' βασιλείαν τ' Θεοῦ· μᾶλλον
ἢ, θεῷ γὰρ πρὸς ἡμᾶς (1) καὶ τι τ' ἀπορ-
ρήτων εἰπεῖν, αὐτὸς ἡμῖν γέγονε τ' οὕτω
λαμπρᾶς Ἐξιοκίτῃ χάριτι ὁδὸς, κ'
θύρα, κ' ἀφορμὴ, τ' πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν
ὑπελθῶν· ἔλαβε γὰρ δοῦλε μορφὴν, καί
τοι καθ' ὃ νοεῖται κ' ἔστιν Θεός, ἐλεύθερος
ὢν, ἵν' ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσῃται· μόνος
γὰρ κ' φύσιν ἐλεύθερος αὐτὸς, ὅτι κ' μό-
νος ἐστὶν υἱὸς τ' τὰ πάντα ὑπερκαμένους κ'
κατεξουσιάζοντος τ' ὅλων, φύσις τὴν κ' ἀλη-
θῶς ἐλευθέρου πατρὸς· πᾶν γὰρ τὸ παρενεχ-
θὲν εἰς γένεσιν, δοῦλον ὑπέχθη τῷ κτίσαν-
τι, τ' αὐχένα· ἄλλ' γοῦν ὁ μελωδὸς, κ'
φησὶ πρὸς αὐτόν· ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα
σε· * ὅτι ἢ τὰ ἡμῶν εἰς αὐτόν μεταθεῖς,
οἰκονομικῶς δέδωκεν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ, πει-

A. I. 149.

* Ioh. I. 12.

* Iac. I. 18.

* Ioh. III. 5.

* Ps. CXVIII. 61

(1) Nota indicium, recitatum ad populum fuisse homiliarum more hanc explanationem; sicut alibi vocabulum vocativum *carissime* id ipsum innuit.

II. Cor. VIII. 9.

* Matth. XXIII. 9.

* I. Petr. I. 17

A. 2.

A. f. 149. b.

* Is. I. 11.

ῥῶσεται γράσων ὁ ὅτι αὐτοῦ μυσηρίων ἰε-
ραργός, ὁ πάνσοφος Παῦλος. * ὅτι πλού-
σιος ὢν, ἐπώχλωσεν, ἵν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ
πτωχείᾳ πλητῆσωμεν. πτωχεία μὲν γὰρ
τῷ Θεῷ λόγῳ, τὰ κατ' ἡμᾶς, ἥτοι τὰ ἀν-
θρώπινα· πλοῦτος ἡ τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει,
τὸ λαβεῖν τὰ αὐτοῦ· ὢν ἕν ἐστι τὸ ἐλεῖθε-
ρον ἀξίωμα, πρέπον ὡς μάλιστα τοῖς εἰς
υἰότητα κεκλημένοις αὐτοῦ ἢ καὶ τούτο, ὡς
ἐφ' ἡμᾶς, τὸ δῶρον· ἔφη γὰρ πρὸς ἡμᾶς *, καὶ
πατέρα μὴ καλέσητε ἐπὶ τῇ γῆς, εἰς γὰρ
ἔστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ οὐράνιος· πάντες ἢ
ὑμεῖς, ἀδελφοί ἐστε· ὅτι γὰρ γέγονε κατ'
ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἡμεῖς
τὸ πρὸς αὐτὸν ἀδελφότητα· κελεύει τοίνυν
πατρὸς ἡμεῶν ἐκκαλεσθαι τε καὶ λέγειν ἐν προσ-
χαῖς πατέρα· οἰκονομικώτατα ἢ λίαν δι-
δωσι καὶ κείνο τοῖς προσκυνομένοις ἐννοεῖν·
εἰ γὰρ πατέρα καλοῦμεν (ὅτι) Θεόν, καὶ
τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξιώθημεν τιμῆς, πῶς
οὐκ ἀξίως τὸ τετιμηκότος πολιτεύσμεθα;
τοῦτό τις ἔφη τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ. * εἰ
πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸ ἀπροσωπολήπτως
κρίνοντα καὶ τὸ ἐκάστω ἔργον, ἐν φόβῳ τὸ
τὸ παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀνασφάπτει.

Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Ἄρα ἀγιασμοῦ προσθήκῃ ἐγγλυέσθῃ
ᾧ καλοῦμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ; καὶ μὴν
τούτο ἐστὶν οὐκ ἄμεμπτον παντελῶς· πλή-
ρης γὰρ ἐστὶ, κατὰ φησὶν αὐτὸς *, ὅς ἐαυ-
τοῦ τέ, καὶ ἐν ἑαυτῷ παντέλειος, καὶ αὐτός
ἐστιν ὁ χορηγὼν τῇ κτίσει τὸ ἀγιασμὸν ὅς
ἰδίου πληρώματος· πρὸς δὲ αὐτοῖς, ἐν-
θους καὶ καταγέλασεν τὸ νομίζοντες αὐ-
τοῖς προσευχομένους οὐχ' ὑπὲρ γε μᾶλλον ἑαυ-
τῶν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ ποιέειν τὰς λιτάς·
τί οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά
σου; φανερὸν, ὅτι οὐχ' ἀγιασμοῦ προσθή-
κῃ ἐνυπάρχει ᾧ καλοῦσι τῷ ἐπὶ πάν-
τας Θεῷ· τίς γὰρ ἐστὶν ὁ μείζων αὐτοῦ, καὶ
προσδοῦναι τι δυνάμενος; χωρὶς γὰρ πά-
σης ἀντιλογίας, τὸ ἑλάττον ὑπὸ τῷ κρείτ-
τονι εὐλογεῖται· καί ποτε ἢ μᾶλλον, ἑαυ-
τοῖς τε καὶ πᾶσιν ὑπάρχει ᾧ καλοῦσιν·
ὅτε διακρίμεθα καὶ πιστεύομεν ὅτι Θεὸς ὁ
φύσει ἐπὶ πάντας, ἅγιος ὁ ἁγίῳ ἐστὶ,

sacerdos sapientissimus Paulus scribens:
qui quum dives esset, egenus est factus,
ut nos inopia eius divites essemus. Etenim
inopiae instar Deo Verbo fuit, res humani
generis participare; opum autem instar est
hominis naturae, dum quae sunt Christi
accipit; quas inter libertatis dignitas est,
eos potissime decens qui ad adoptionem
in filios sunt vocati. Iam et hoc ipsum, ut
dixi, donum ipsius est. Dixit enim nobis:
nolite patrem vobis vocare super terram;
unus enim est pater vester caelestis: vos
autem cuncti fratres estis. Nam quia unus
ipse de nobis factus est, idcirco fraterni-
tatem cum illo nacti sumus. Iubet itaque
nos audere, et patrem in precibus invo-
care. Sapientissime autem illud quoque
orantes vult cogitare: nam si patrem ap-
pellamus Deum, tamque splendido adfecti
honore fuimus, cur indignam honorante
vitam degimus? Hoc quidam sanctorum
apostolorum ait: si patrem invocatis eum
qui sine personarum acceptione, secundum
uniuscuiusque opus iudicat, cum timore
incolatus vestri tempore conversamini.

Sanctificetur nomen tuum.

Num sanctitatis additamentum fieri pe-
timus Deo sanctissimo? Hoc quidem pror-
sus est improbable. Plenus est enim, ut
ipse ait, se ipso, atque in se perfectissimus;
immo ipse sanctitatem creatis rebus sup-
peditat de plenitudine sua. Stultum insuper
et ridiculum est existimare, eos qui orant
non magis pro se, quam pro illo, preces
effundere. Quid ergo sibi volunt verba
« sanctificetur nomen tuum? » Dicimus,
homines haud precari ut summo Deo san-
ctitatis fiat accessio. Quis enim maior est
illo, atque ei quicquam superaddere valens?
Nam quod minor a maiore benedicatur,
extra omnem controversiam est. Sed illud
potius et sibi et cunctis ut eveniat orant.
Cum consideramus et credimus Deum, qui
natura sua supra omnes est, sanctum san-
ctorum esse, tunc eius timorem mente nos-
tra volventes, rectam et inculpabilem vi-

tam degimus; ut sic sancti effecti, ad Deum sanctum appropinquare possimus. Scriptum est enim: sancti estote, quia ego sanctus sum. Dixit vero aliquando Deus hierophanti Moysi: in appropinquantibus mihi sanctificabor. Ergo in nobis, inquit, sanctum esto nomen tuum; hoc enim heic vocabulum « sanctificetur » significat. Neque pro se ipsis tantum sed etiam pro universo mundo hoc orantes petunt. Etenim reputandum est, apud eos qui nondum veritatis lumen sunt adepti, neque fidem receperunt, contemni adhuc nomen Dei. Nondum quippe illis sanctum videtur augustum atque adorabile. Quum autem ipsis veritatis iubar illuxerit, ac veluti ex nocte et tenebris evigilaverint, vix tum denique cognoscentes quis quantusve sit, ipsum sanctum esse sanctorum confitebuntur. Quod vero haec ita se habeant, inde intelliges. Ait quidam de sanctis prophetis: Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit tibi pavor: quod si illi confisus fueris, erit tibi in sanctificationem. Num ergo nos sanctum efficitur Deum, qui de propria plenitudine distribuit copiose creaturis quae sua sunt? Sine dubio autem hoc dicimus ab eo doceri, nempe ipsum sanctum credite; tunc enim eundem timebitis, atque ita vobis causa sanctitatis erit. De Christo item scriptum est: sanctificate eum, qui animam suam vilificavit, id est qui eam pensi non habuit, quam scilicet pro nobis posuit. Verumtamen a vobis sanctificetur, inquit, id est eum sanctum esse fateamini. Est enim revera suapte natura talis, quum sit Deus verus, et filius Dei. Nam sanctitas substantialis, neminis propria est, qui de non extantibus ad existendum productus fuerit, sed uni summae et super omnia naturae. Cum ergo credimus eum natura propria sanctum, hoc valet dictio « sanctificare eum » tunc simul confitemur Deum esse verum, et quidem a ceteris rebus se iunctum, et summo in culmine constitutum.

τότε (Λ) φόβον αὐτοῦ λαβόντες εἰς νοῦν, ὁρθῆν τε καὶ ἀνεπίληπτον ὀπιτηδύομην ζωὴν· ἵνα οὕτως ἅγιοι γεγονότες, ἐγγύς εἶναι δυνηθῶμεν τοῦ ἁγίου Θεοῦ· γέγραπται γὰρ * ὅτι ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος
 * Lev. XI. 44.
 εἰμί· ἔφη δὴ πού καὶ πρὸς (Λ) ἱεροφάντην Μαυῦσα· * ἐν τοῖς ἐγγίξασί μοι ἁγιασθήσομαι· οὐκοῦν ἐν ἡμῖν, φησὶν, ἅγιον ἔστω τὸ ὄνομά σε· τοῦτο γὰρ δὴ τὸ ἁγιαθῆτω δηλοῖ· καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντός τοῦ κόσμου, τοῦτο ὡρακαλέσιν· ἐννόησον γὰρ ὅτι παρὰ τοῖς οὐπω τὸ ἁληθείας πλετήσασιν φῶς, μήτε μὴν ἔτι πίσι πωραδεζαμένοις, ἔτι καταπεφρόνεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· οὐπω γὰρ αὐτοῖς ἅγιον εἶναι δοκεῖ, καὶ σεπτὸν καὶ προσκυνητόν· ἐπὶ τὸ ἁληθείας αὐτοῖς ἐλάμψῃ φῶς, καὶ ὡς ἐκ νυκτὸς καὶ σκοτὸς διαρηγορήσωσι, μόλις τότε μαθόντες τίς τε καὶ ὅσῳ εἰσὶν, ἅγιον ἁγίων ὁμολογοῦσιν αὐτόν· ὅτι ἡ τῆς οὕτως ἔχα, συνήσας ἐντεῦθεν· ἔφη τίς ἦν ἁγίων προσφωτῶν· * κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσαι σοι φόβος· καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς ᾖς, ἔσαι σοι εἰς ἁγιασμόν· ἄρα οὖν ἡμεῖς ἅγιον ἀποτελοῦμεν (Λ) Θεόν, τὸ ἐξ ἰδίας πληρώματος διανέμοντα πλεσίως τῇ κτίσει τὰ παρ' ἑαυτοῦ; ἀλλὰ δὴλον ὡς ἐκεῖνο διδάσκων φάμεν αὐτόν, ὅτι ἅγιον εἶναι αὐτόν πιστεύετε· τότε γὰρ αὐτόν φοβηθήσεσθε, ἔσαι ἡ οὐδὲ ἡμῖν καὶ εἰς ἁγιασμόν· γέγραπται ἡ πάλιν περὶ Χριστοῦ· * ἁγιάσατε τὸ φαυλίζοντα τὸ ψυχὴν τοῦτέστι, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἡγήσατο· τέθεικε γὰρ αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν· πλὴν ἁγιαζέσθω, φησὶ, παρ' ἡμῶν, τοῦτέστιν ὁμολογείσθω ἅγιος· καὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο κατὰ φύσιν, Θεὸς ὢν ἁληθινός, καὶ υἱὸς Θεοῦ· τὸ γὰρ ἅγιον οὐσιωδῶς, πρέποι ἂν οὐδενὶ μὲν τὸ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρεννεγμένων, μόνη δὲ τῇ ἀνωτάτῃ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει· ὅταν οὖν πιστεύωμεν ὅτι καὶ φύσιν ἅγιον ἐστὶ, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἁγιάζειν αὐτόν, τότε προσομολογοῦμεν ὅτι καὶ Θεός ἐστιν ἁληθινός, ἔτι δὲ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ὑπεροχῇ μέγιστη.

* Lev. XI. 44.

* Lev. X. 10.

* Is. VIII. 12.

* Is. XLIX. 7.

v. 2.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

A. f. 150.

Ἀεὶ γε μὴν βασιλεύοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ κατακρατῆντος ὅλων, τί δὴ βούλεται τὸ, ἔλθετω ἡ βασιλεία σου; εὐόκασιν τοίνυν ἐπιθυμεῖν οἱ τοῦτο λέγοντες ἐν προσευχαῖς, ἐπιλάμψαντα πάλιν ἰδεῖν ἐν κόσμῳ, καὶ τὸ ὅλων σωτῆρα Χριστόν· ἥξει γὰρ ἥξει, καὶ καταβήσεται κριτῆς, καὶ οὐκ ἐν ὑφέσει τότε τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ Θεοωρεπεῖ δορυφορούντων ἀγγέλων, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον ἀπολογίας τοίνυν ὁ τότε καιρὸς, μᾶλλον ἢ δοκιμασίας καὶ ἀνταποδόσεως· πῦρ νῦν ἐπιπαι τοῖς ἀνόμοις, καὶ δίκη μακρὰ, διηνεκὴ κολασήρια· εἴτα πῶς ἰδεῖν ἐκείνον εὐχονται τὸν καιρόν; ἄθρα δὲ μοι πάλιν τὸ σωτῆρος τὸ εὐτεχνές, καὶ τὸ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀξιοθαύμαστον οἰκονομίαν· ἐκέλευσε γὰρ διὰ προσδύχης αἰτεῖν αὐτὸν ἐκείνον τὸ ὄντως φρικτὸν ἐπιστῆναι καιρὸν, ἵνα εἰδεῖεν ὅτι δυνάμεν αὐτὸν ἀναγκαῖον, οὐ ῥαθύμως ἢ παραιμένως, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ μᾶλλον, καὶ κατὰ γε τὸ αὐτῷ δοκεῖν· ἵνα σεφάνων αὐτοῖς εὐρεθῇ πρόξενος ὁ καιρὸς, καὶ μὴ πυρὸς καὶ δίκης· τοῖς γὰρ ἀνόμοις καὶ βεβήλοις, πρότεροι ἂν κατ' ἐδένα ῥόπων τὸ λείπειν ἐν προσδύχαῖς, ἔλθετω ἡ βασιλεία σου· ἥκεν ἴσως ὡς τὸ λέγοντες, μονονεχὶ κατατιτῶνται θεὸν, ὅτι μὴ θάττον αὐτοῖς ὁ τὸν κολάζου καὶ καιρὸς ἀνίσχει καὶ φαίνεται· τούτοις ἐπιφθέργεται τις τῶν ἁγίων προφητῶν· * οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου· ἵνα τί; ὑμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα τὸν κυρίῳ, καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος· οὐκοῦν αἰτοῦσιν οἱ ἅγιοι τὸν τὸν σωτῆρα ἡμῶν ὁλοτελοῦς βασιλείας ἐπιστῆναι καιρὸν, ἅτε δὴ πεπονηκότων αὐτοῖς, καὶ τὸ ἥδη προειργασμένων αὐτοῖς ζητῶντες τὰς ἀμοιβὰς· τεθαρρήκασιν γὰρ ὅτι λαμπροὶ ὡδασήσονται τῷ κυρίῳ.

v. 3.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ
καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

A. f. 150. b.

Ἀλλοπρεπὲς ἢ καὶ τοῦτο, καὶ παντὸς ἐπαίνε μετόν· τὸ γὰρ ἐν γῇ βούλεσθαι κρατεῖν τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ, τί ἂν ἕτερον εἴη, πλὴν ὅτι τὸ πάντας ἐθέλει ἀπάσης ἀρετῆς ἀποτελεσθαι εἶναι καὶ ἐπισήμονας; οὕτω καὶ διαπρέπει ἐν οὐρανοῖς ὁ αὐτὸς ἁγίος

Adveniat regnum tuum.

Age vero quum Deus ab aeterno regnet, et universale imperium teneat, quid sibi volunt verba « adveniat regnum tuum? » Videntur itaque optare, qui haec dicunt orantes, videre rursus apparentem mundo universalem servatorem Christum. Veniet enim veniet, descendetque iudex, neque iam in humilitate nostra, sed cum digna Deo gloria stipantibus angelis, ut mundum iudicet. Defensionis erit ergo tempus illud, probationis ac retributionis: ignis praeparatus est improbis, et diutina poena, perpetuusque cruciatus. Cur ergo ut videant tempus illud, orant? Considera mecum rursus Servatoris sollertiam, et in omni re prudentiam admirandam. Iussit enim precibus postulare illius vere formidandi temporis adventum, ut cognoscerent oportere eos vivere haud ignave aut dissolute, sed potius ut sanctos decet, atque uti Deo placet; ut praemia ipsis illud tempus conferat, non autem flammam ac poenam. Nam impiis atque impuris, nullatenus convenit dicere in precibus, adveniat regnum tuum. Sciant itaque quod ita precantes, prope modum incusant Deum, quod non citius ipsis punitionis tempus oriatur et superveniat. His sanctus quidam propheta in-clamat: vae iis qui diem Domini optant. Cur? haec vobis dies Domini, tenebrae erit non lumen, caligo luce omni carens. Ergo petunt sancti, ut Servatoris nostri universaliter regnaturi tempus adsit; quoniam satis iam laboraverunt, et patrum a se operum mercedem exquirunt. Confidunt enim, splendidos se coram iudice apparituros.

Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra.

Hoc quoque sanctos decet, et quamlibet laudem excedit. Nam velle in terra praevalere bonam Dei voluntatem, quid aliud est quam velle ut cuncti virtutem omnem exerceant eaque se imbuant? Sic excellenter se gerere sanctos angelos in

caelis dicimus. Scriptum est enim de ipsis: benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius qui facitis voluntatem ipsius. Qui itaque ita dicunt, vires suppeditari postulant in terra degentibus, ut Dei voluntati obtemperent, et supernam caelestem imitentur vitam, eam scilicet quam sancti angeli agunt. Ut, quemadmodum Paulus ait, etsi in terra ambulantes, nihilominus in caelo conversentur. Insuper dicimus, peccati extinctionem cupere eos videre qui dicunt: fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. Voluntas enim, ut dixi, summi Dei est, ut sancte in terra vivamus, atque ita primogenitorum ecclesiae, supernae inquam, imitatio et imago veluti quaedam in terris conspecta Christum oblectet.

Panem nostrum ob subsistendum
da quotidie.

Putant fortasse nonnulli, incongruum esse, et sanctis alienum, corporalia a Deo postulare, eamque ob causam ad spiritalem sensum id dictum transferunt; panemque eos petere dicunt non terrestrem non corporalem, sed illum potius caelo desuper descendentem vitamque mundo prae-bentem, sive ut aiunt, incorporeae vereque existenti substantiae, id est animae; quae quia non praeterit, proprie substantia est. Ego vero, sanctos quidem maxime decere, ut spiritalibus donis potiri studeant, nihil dubitans dixerim; et tamen illud cogitare par est, quod etiamsi panem petant vulgarem, atque id agere praeceperit eis Servator, nullo probro obnoxiam faciunt supplicationem. Videsis enim quaenam huic dicto sententia insit. Dum enim iussit petere eos panem, sive victum quotidianum, constat eundem ipsis insinuasse nihil ut possideant, sed sanctam potius paupertatem sectentur. Non enim habentium mos est petere, sed in penuria constitutorum. Si quis autem nulla re indigens, Deo om-

ἀγγέλους φαμέν· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτῶν· *
εὐλογεῖτε τὸ κύριον πάνσαι αἱ δυνάμεις αὐ-
τοῦ, λατρεῖργοι αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελή-
ματα αὐτοῦ· ἰσχύον τοίνυν ὡς καλῶσι δο-
θῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς οἱ τοῦτο λέγοντες, ἵνα
ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄνω καὶ ἐν
οὐρανοῖς ἀπομιμῶνται πολιτείαν, τὴν παρά
γε σὺν τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· ἵνα ὡς ὁ Παῦ-
λος φησὶν *, ἐπὶ γῆς ὡσεὶ πατῆντες, ἔχωσιν
ἐν οὐρανῷ τὸ πολίτευμα· πρὸς δ' αὖ τοῦ-
τοις φαμέν, ὅτι τὸ ἀμάρτιας τὴν ἀναίρεσιν αἰ-
τοῦσιν ἰδεῖν οἱ λέγοντες, ὁμιλήσω τὸ θέ-
λημα σε ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῇ γῆς· θέ-
λημα γὰρ, ὡς ἔφω, τὸ ἐπὶ πάντας Θεοῦ,
τὸ ἁγίως πολιτεύεσθαι ὅσον ἐπὶ τῇ γῆς· ἵνα
τὸ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίας, τὸ ἄνω σὺν
μῖμῃ καὶ εἰκὼν ὡσπερ τις, ἡ ἐπὶ γῆς ὁρω-
μένη, κατὰ φράσιν Χριστόν.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον (1) δίδου ἡμῖν
τὸ καθ' ἡμέραν.

* Ps. CII. 21

* Phillip. III. 20.

v. 3.

A. f. 150. b.

Οἶονται ἢ ἴσως τινὲς, ἀνάρμοστον εἶναι
καὶ ἀπεικότως ἁγίοις, τὸ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ
τὰ σωματικά, καὶ ταύτης ἕνεκα τὴν αἰτίας
ἀποφέρουσι τὸ εἰρημένον εἰς πνευματικὴν
θεωρίαν· καὶ δὴ καὶ ἄρτον φασὶν αὐτοῦ αἰ-
τεῖν, οὐκ ἐπίγειον, οὐ σωματικόν, ἐκείνον
ἢ μᾶλλον, τὸ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατα-
βαίνοντα, καὶ ζῶντα τὸ κόσμῳ παρέχοντα,
ἢ ὡς φασιν, ἀληθεῖ οὐσίᾳ καὶ ἀσωμάτῳ,
τούτῃ τῇ ψυχῇ· αὕτη γὰρ διὰ τὸ μὴ ρευ-
σόν, κυρίως οὐσία ἐστίν· ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν
ἁγίοις πρόποι ἂν ὅτι μάλιστα τὸ πνευμα-
τικῶν χειρισμάτων ἐπείγεσθαι μεταλαχεῖν,
φαίλω ἂν ἐνδοιάσας οὐδέν· πλὴν ἐκείνο
ἄξιον ἰδεῖν, ὅτι καὶ ἄρτον αἰτῶσι κοινόν,
καὶ τὸτο δρᾶν αὐτοῖς προσέταχεν ὁ σωτὴρ,
μῶμε πάντες ἐλευθέρων ποιοῦνται τὴν πρό-
σδοκον· ἄθρο γὰρ ὅποῖος τοῖς εἰρημένοις ἐγ-
κέρυπται νοῦς· δι' ὧν γὰρ προσέταχεν
ἄρτον αἰτεῖν, ἥτοι ἔσφοδον τὴν ἐφήμερον, δι-
λῶ ἂν εἴη δέχεσθαι, μηδὲν ἔχειν αὐτοῖς
ἐφείς, ἁγιοπαρεπῆ διὰ μᾶλλον ἐπιτηδεύειν
πτωχείαν· οὐ γὰρ τὸ ἔχόντων τὸ αἰτεῖν, ἀλλὰ
τὸ ἐν πάντα καθεστηκότων· ἐπὶ ἂν δὲ τις οὐ-

(1) Ignotum Graecis hoc vocabulum ἐπιούσιος, et evangelicis tantum paginis traditum, testatur Ori-
genes de orat. ff. 27, cuius etymologicam explicationem sequitur noster Cyrillus.

θενός ἐν χρείᾳ καθεστηκώς, θεῶ τῷ πάντα εἰδότει λέγει, δὸς ἄρτον ἡμῖν τὸ ἐφήμερον, δόξαιεν ἂν εἰρωνεύεσθαι μάλλον, ἢ γοῦν ἀληθῶς βούλεσθαι λαβεῖν ἄρτον ἢ τὸ ἐπιούσιον, οἱ μὲν εἶναι φασι τὸ ἥζοντά τε καὶ δοθησόμενον καὶ τὸ αἰῶνα τὸ μέλλοντα, ἵνα νοῦται πάλιν πνευματικῶς· οἱ ἢ καὶ εἰς ἐτέρας ἐννοίας ἀποφέρουσι τὸ φωνήν· ἀλλ' εἴπωρ ἦν ἀληθὲς ὡς ἄρτα τὸ δοθησομένον καὶ τὸ αἰῶνα τὸ μέλλοντα μνήμην ποιοῦνται προσευχόμενοι, διὰ τί προσεπάγουσι τὸ, δίδε ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν; ἔστι γὰρ ἔτι διὰ τούτων ἰδεῖν, ὅτι τὸ ἐφήμερον τροφῆς ποιοῦνται τὸ αἰτήσιν, ὡς ἀκτήμονες δηλονότι· ἐπιούσιον ἢ τὸ αὐτάρκη νοεῖσθαι χρεῖ· τέθεικέ περ πῶς λέξιν, καὶ ὁ μακάριος ἀποστόλος, βραχὺ ὠδυνάλλας, ἐπὶ τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἔφη γὰρ αὐτὸν ἑαυτῷ κατασκευάσαι λαὸν περιούσιον*, ἀντὶ τῷ ἐπισίει, τὸ περιούσιον εἰπὼν, τοὔτῃσι, τὸ ἀρκούντα, καὶ τὸ τελείως ἔχειν οὐχ' ἡττώμενον.

V. 4.

A. I. 151.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κ. τ. λ.

Βούλεται χρηστὸς καὶ ἀμνησικακὸς εἶναι ὁ αὐτοῦ μαθητὰς ὁ κύριος· ὡς ἀνεπιπλήκτως δύνασθαι λέγειν ἐν προσευχαῖς· ἄφες ἡμῖν, ὅτι ἀφῆκαμην· ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως· πρῶτον, αἰτεῖν ἐπιτάττει τὸ αὐτοῖς ἡμῶν τῶν ἐκείνων τὸ ἄφεσιν, εἴθ' οὕτως ὁμολογεῖν ὅτι πάντα τὰ καὶ πάντως ἀφῆκασι καὶ αὐτοῖς· καὶ ἵνα οὕτως εἴπω, τὸ ἐνούσης αὐτοῖς ἀνεξικακίας μιμητὴν* ἐθέλῃσι χηρέσθαι (ὧ)· θεὸν, καὶ ἦν ἂν αὐτοὶ παρὰ σκῶνται τοῖς ὁμοδόμοις χρηστότητα, ταύτῃ ἐν ἴσῳ μέτρῳ ζητοῦσι λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ δίκαια νέμοντος, καὶ κατοικτεῖν ἅπαντας εἰδότες θεοῦ· καὶ μή τις οἴεσθαι τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἐξεῖναι λέγειν, ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· οὐ γὰρ τοῖς οὖσιν ἐν τῷ πλημμελεῖν ἔτι πρόποι ἂν λέγειν τὸ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐκείνοις μάλλον οἵπερ ἂν εἶεν ἀποφοιτήσαντες μὲν τῷ ἡδὴ προεπταισμένων, ἀντεχόμενοι ἢ τὸ δαξίην λοιπὸν ἐθέλῃν ἀγιοπρεπῶς· δεῖ τοίνυν αἰτεῖν παρὰ θεοῦ τὸ ἡμῶν τῶν ἐκείνων τὸ ἄφεσιν, προαφέντας ἡμᾶς τοῖς κατὰ τι γοῦν πρὸς κεκρυφόσιν, ὅταν εἰς ἡμᾶς καὶ μὴ εἰς

* cod. μιμητής.

nia scienti dicat: da mihi panem quotidianum, ironice potius loqui videbitur, quam aliquid vere velle accipere. Panem vero ut ita dicam subsistentiae, alii dicunt venturum illum esse, id est in futuro saeculo dandum, ut denuo de spiritali cogitemus: alii autem ad alios quoque sensus id vocabulum transferunt. Sed enim, si forte verum sit eos orantes de pane loqui, qui in futuro saeculo dandus est, cur addunt da nobis quotidie? Hinc videlicet denuo patet, petere eos quotidianum panem, nempe ut pauperes. Subsistentiae autem panem, intelligere oportet sufficientem. Vocabulum hoc adhibuit, parum quid immutatum, beatus apostolus de omnium nostrum Salvatore Christo. Ait enim ipsum sibi comparasse populum περιούσιον, loco ἐπιούσιον dicens περιούσιον, id est sufficientem, statuque perfecto non inferiorem.

Et dimitte nobis peccata nostra etc.

Vult benignos esse et iniuriarum obli-viosos discipulos suos Dominus; ut irreprehensibiliter dicere possint in suis precibus: dimitte nobis, quia dimisimus. O altitudo divitiarum, et sapientiae ac scientiae! Primum, petere iubet peccatorum priorum remissionem, deinde confiteri se quoque omnino veniam aliis daturus: atque ut ita dicam, haerentis sibi indulgentiae imitatore volunt fieri Deum; et quam ipsi exhibuerint conservis benignitatem, hanc pari mensura quaerunt consequi a iusto rerum datore, et omnium misereri solito Deo. Nec tamen quisquam existimet cuique indifferenter licere dicere, dimitte nobis peccata nostra. Non enim eos qui peccare pergunt decebit dicere, dimitte nobis peccata nostra; sed eos potius, qui a priore culpa recesserint, nunc autem sancte vivere studeant. Oportet itaque a Deo postulare peccatorum veniam, postquam iis qui nos laeserint pepercerimus; si tamen ii adversus nos, non autem in divinam supremamque peccaverint maiestatem.

Neque enim delictorum illorum, sed horum tantummodo quae in nos commissa fuerunt, potestatem habemus.

Et ne nos inducas in tentationem.

Usque ad hunc locum orationem recitat Lucas; Matthaeum vero comperimus addere: sed libera nos a malo. Habent autem haec dicta plurimam connexionem: est enim consecraneum ut si in tentationem non ingredimur, malo liberemur. Immo si quis dicat, liberari idem esse ac non ingredi in tentationem, a veritate non abluet. Dum autem sic loqui nos docet, haud sane molles aut timidos nos vult esse, quin potius viriles, et ad laudabile opus quodlibet alacres: insuper etiam modestos et pauperes spiritu; neque existimare, fore nos in omni prorsus tentatione superiores. Intolerabilis enim quandoque incidit in hominis animum consternatio, et confidentissimam quamque mentem tentationis pondus perfringit. Oportet itaque haud nimis audere in tentationibus, sed reputare potius mentis nostrae infirmitatem. Ergo deprecemur quidem tentari; occasione tamen necessaria vocante, tunc demum omni exprompta strenuitate decertandum est. Duplex vero est tentationum genus: aut enim aliquis a diversae sectae hominibus tentatur, aut ab ignominiae passionibus. Debemus itaque in his tam gravibus versantes malis, vel etiam ante quam eveniant, orare ac dicere: ne nos inducas in tentationem. Sed cum ipsa tentatio ingruet, tunc resiste fortiter, carnem increpa, frenum menti iniice, opem a Deo pete. Tunc enim auxiliabitur, et victoriam concedet universalis Servator ac dominus.

Et ait ad illos: quis vestrum habebit amicum? etc.

Mirabilis heic est sententiarum ordo. Docuit enim Servator quemadmodum opus sit orare, sciscitantibus id sanctis apostolis. Sed oportebat, eos qui hanc tam venerabilem salutaremque doctrinam accepe-

αὐτὴν τῇ θείαν καὶ ὑπερτάτῃ ἁμαρτάνωσι δόξαν· οὐ γὰρ ἐκείνων ἡμεῖς ἐσμέν κύριοι, μόνον ἡ τῇ εἰς ἡμᾶς γεγονότων.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

Μέγρι μὲν τοῦτε τὴν προσδύχην ἵσησιν ὁ Λευκάς· ὁ δὲ Γε Ματθαῖος * εὐρίσκεται προσ-
επενεγκῶν· ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πονηρῆς·
ἐνεσι ἡ τοῖς λόγοις πλείστη τις ἀπολαυθία·
ἐλθεται γὰρ πάντως τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πει-
ρασμόν, τὸ ἐκ τῆς πονηροῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς·
ἢ τάχα περ, ταυτὸν εἰναί τις εἰπὼν τὸ ῥυ-
σθῆναι τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, οὐκ
ἂν ἁμαρτοὶ τάλιθες· οὐκ ἄνδρες ἡ ἡμᾶς
οὔτε δαίλους εἶναι βούλεται, ταῦτα διδά-
σκων λέγειν, νεανικὲς ἡ μάλλον, καὶ ἐφ' ἅπα-
σιν εὐτόλμους τοῖς ἐπαινεμένοις· πρὸς ἡ αὐ-
τάτοις, καὶ μετ' ὀφρονας καὶ πτωχὲς τῷ πνεύ-
ματι, καὶ μὴ νομίζαν ὅτι πάντα τέ καὶ πάν-
τως παντὸς ὡφεισόμεθα πειρασμοῦ· ἀφό-
ρητον γὰρ ἔσθ' ὅτε κατεμπίπτει δέος τῷ ἄν-
θρώπῳ ψυχῆς, καὶ εὐτολμώτατον σωθραύει
φρόνημα τῷ πειρασμοῦ τὸ βάρος· καὶ τοίνυν
μὴ καταθρασύνει πειρασμῶν, ἀλλοιοῦν
ἡ μάλλον τὸ ἐν ἡμῖν θεοφιλίας τὸ ἀσθενές·
οὐκοῦν ὡφεισόμεθα μὲν τὸ πειράζεσθαι·
καιροῦ ἡ καλῆς ὥς εἰς ἀνάγκης εἰς τοῦ-
το, τότε δὴ τότε παντὶ σθενέει χρωμένους ἀλ-
νίζεσθαι καὶ διττὸν ἡ τὸ εἶδος τῷ πειρασμῶν·
ἢ γὰρ τις ὑπὸ τῷ ἑτεροφρόνῳ πειράζεται, ἢ
ὑπὸ τῷ τῷ ἀτιμίας παθῶν· δεῖ δὴ οὖν ἄρα
τοῖς οὕτω θανοῖς ἐνομιλοῦντας κακοῖς, ἢ
γοῦν οὕτω γεγονότας ἐν αὐτοῖς, προσεύ-
χεσθαι τε καὶ λέγειν, μὴ εἰσαγάγῃς ἡμᾶς εἰς
πειρασμόν· ἐπιπνιδήσαντες ἡ πειρασμοῦ,
τότε χηναίως ἵστασο, ἐπιτίμησον τῇ σαρκί,
χαλινὸν ἐπίθες τῷ νῷ, αἰτησον ἐπικερῖαν
τῇ παρὰ θεοῦ· ἐπικερῖος γὰρ τότε καὶ παρέξ
τὸ νικᾶν ὁ τῷ ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος (1).

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς· τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον; κ. τ. λ.

Θαυμάση ἡ ἐννοιῶν ἡ τάξις· ἐδίδαξε
μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ, τίνα δεῖ προσεύχεσθαι τρέ-
πον, αἰτησάντων τῷ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλων·
ἀλλ' εἰκὸς εἶναι τὸ σεπτὸν δὴ τῷ καὶ σωτή-
ριον ἐσχηκότας μᾶθημα παρ' αὐτοῦ, ποιεί-

v. 1.

A. 1. 102.

* Matth. VI. 13.

v. 5.

A. f. 103.
B. f. 112

(1) Si quis hanc Cyrilli explanationem orationis dominicae, cum paris nominis opusculis Origenis et Cypriani conferet, facile existimabit, utrumque auctorem a Cyrillo fuisse inspectum.

ἔτι μὲν τὰς λιτάς κ' ἢ τὸ δοθέντα τύπον, μὴ ἀφικρόως ἢ τῷτο δρᾶν μηδὲ ῥαθύμως· εἴτα μὴ ἀκυσθέντας ἐκ πρώτης εὐχῆς, ἢ γοῦν κ' δευτέρας, ἀνακόψαι τὰς ἱκετείας, ὡς οὐδὲν ἔχουσας τὸ τρυῶν εἰς ὄνησιν· ἵνα τοίνυν μὴ τοῦτο πάθοιμεν, μήτε μὴν ἐκ τ' τοιαύτης μικροψυχίας ὑποσῶμεν ζημίαν, ἐν ῥόπῳ παροξυσμῶν διαδείκνυσιν ἐναργῶς, ὡς τὸ ῥαθυμον μὲν εἰς προσδούχας ἐπιζήμιον, ἐπωφελεσάτη ἢ λίαν ἢ ἔν γε τούτοις ὑπομονή· φέρε δὴ μετασῆσωμεν τὸ, ὡς ἐν τύπῳ παροξυσμῶν διαδείκνυσιν, εἰς ἀλήθειαν· ὁχλησον διὰ προσευχῆς· πρόσσιθι τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ μάλα συχνῶς· καὶ ἴδης μέλλεσαν τ' χάριτος ἢ ἐπίδοσιν, μὴ ἀπεγνώως ἢ προσδοκωμένων, μήτε ἀπολισθήσης τ' προκειμένης ἐλπίδος, ἐκείνο ἴσως λέγων καθ' αὐτὸν ἀπαιέτως· προσῆλθον πολλάκις, δεδάκρυκα, ἐδεήθην, καὶ οὐ προσεδέχθην· οὐ γὰρ ἐκβέβηκε τι πρὸς πέρας, τ' αἰτηθέντων παρ' ἐμοῦ· ἐκείνο δὲ μᾶλλον ἐννοήσῃ καὶ σαυτὸν· ὑπὲρ ἡμᾶς οἶδε τὰ καθ' ἡμᾶς ὅ τ' ὅλων ταμίαι· αἰτεῖς ἔσθ' ὅτε τὰ τ' ὧν ἐπέκτα μέτρων· οἶδεν αὐτὸς ὁ διδούς, τ' ἢ φιλοτιμίαις πρέποντα καιρόν· καὶ τοιγαροῦν ἡμᾶς ἐμφρόνως τε ὁμῶς καὶ ἐντόνως, τὰς πρὸς θεὸν ποιέειν λιτάς· καὶ εἰ γένοιτό τις τ' αἰτημάτων ἀνάκλησις· τὸ γὰρ ἀνδρωτὶ πορισθὲν καὶ ἐξ ἐτοίμου ληφθὲν, καταφρονεῖται φιλεῖ.

V. S. Λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστάς κ. τ. λ.

A. I. 151.
B. I. 112.
Ἐνταῦθα τὸ λέγω ὑμῖν, ὅρκος δύναμιν ἀποπληροῦ· οὐ ψεύδεται ἢ Θεός, καὶ ὅρκος δίχα γένηται τὸ ἐπηγγελμένον· ἀποφάσι-
σον ἢ ἀποφαιών τῷ ἡμῶν ὀλιγοπισίαν, ἔσθ' ὅτε ὅρκῳ βεβαίοις ὅσον ἀκρωμένους· τὸ ἢ ζητεῖτε λέγων, τὸ πονεῖν ἐπιτάττει· πόνῳ γὰρ αἰέ πως, εὐρίσκεται τὸ ζητούμενον· ὁ κρούων, τῇ χαρὶ προσαράττει τὴν θύραν, ἵνα τ' τ' κρημάτων ὁχλησιν οὐκ ἐνεγκὼν ὁ τ' ἐσίαις δεωότης, ἀνοίξῃ καὶ οὐκ ἐκὼν· μάθε τοίνυν ἐκ τ' καθ' ἡμᾶς πρᾶγματων, τ' χρησίμους τ' θήραν· κρῖσον, ὁχλησον, αἰτησον· τοιοῦτας εἶναι καὶ ὅσον αἰτοῦντάς τι παρὰ θεοῦ· ἐμφρόνως οὖν καὶ ἐντόνως εὐχεσθὲς καὶ καὶ ἀναβολή τις τ' αἰτημάτων γένηται, μὴ ναρκᾶν μηδὲ ἀφίστασθαι· γράφει γοῦν ὁ σο-

rant, facere quidem iuxta datam normam, sine fastidio tamen atque socordia: nec deinde, minime exaudita prima prece aut etiam secunda, cessare a precibus, ceu nullam utilitatem habentibus. Ne ergo id nobis accadat, neque ex hac pussillanimitate detrimentum patiamur, sub parabola forma perspicue ostendit, ignaviam nocere precibus, utilissimam autem esse perseverantiam. Age porro quod specie parabola ostensum fuit, in rei veritatem convertamus. Importune ora, accede ad benignum Deum persaepe; et si videris procrastinari gratiae concessionem, ne animum despondeas, neque a suscepta spe excidas, ita fortasse tecum ipse insipienter loquens: accessi multoties, lacrymatus sum, oravi, neque tamen exauditus fui; neque quicquam a me expetitur, recte successit. Illud potius tecum reputa: plus quam nos ipsi, res nostras videt omnium custos: petis interdum quae supra tuam conditionem sunt: scit ille dator idoneum benefaciendi tempus. Debemus igitur nos prudenter simul et constanter preces nostras Deo offerre; etiamsi fiat aliquando petitionum repetitio. Nam quod nobis sine nostro labore datur, quodque facile accipitur, contemni solet.

Dico vobis, et si non dabit illi surgens etc.

Haec verba « dico vobis » iurisiurandi vice funguntur. Neque idcirco fallit Deus si forte absque iureiurando aliquid spondeat; sed ut nulla nostrae fidei exiguitati excusatio sit, iureiurando interdum audientes confirmat. Verbo autem « quaerite » laborem imperat; nam labore plerumque res quaesita invenitur. Qui pulsatur, manu ianuam conculcit, ut ictum molestiam non ferens aedium dominus, vel invitatus aperiat. Disce igitur ex his quae apud homines accidunt, rei utilis conquisitionem: pulsa, molestus esto, ora: tales esse oportet qui aliquid a Deo postulant. Prudenter itaque et enixe orandum est. Et si forte dilatio aliqua exaudiendis precibus fiat,

non est torpendum neque desinendum. Scribit itaque sapientissimus Paulus: sine intermissione orate. Non mediocriter enim turbat diabolus, subitis interdum irretiens discriminibus, et ad varia peccata impellens. Tum praeterea congenita voluptarii affectus lex, carnis membris inhaeret, repugnans legi mentis nostrae, sicuti scriptum est. Denique etiam adversarii verorum dogmatum haeretici. Quamobrem opus est precibus mutuis. Arma enim nostra haud carnalia sunt, ut at scriptura, sed potentia Deo.

Quis autem ex vobis patrem poscet filius panem, numquid lapidem dabit illi?

Rursus nos docet Servator aliud quidam utilitate praecipuum. Aliquando enim ad benignum Deum accedimus preces oblaturi de re qualibet, prout cuique videtur: neque tamen discernentes interdum aut explorantes, quid vere sit conveniens, quidve a Deo datum profuturum sit; quidque secus nociturum, si acceperimus a Deo: sed inconsiderato voluntatis impetu in cupiditates ferimur perniciem plenas. Cum ergo huiusmodi aliquid a Deo poscimus, nihil impetrabimus; risuque potius dignas facimus preces. Quatenam vero rei huius sit causa, ab ipso discamus. Numquis ex vobis homo, quem filius suus panem poposcerit, lapidem huic porriget? Tamquam in imagine, inquit, perspicuoque exemplo, ex iis quae apud vos fiunt, dictorum meorum vim cognoscite. Pater filiorum effectus, omni prorsus ope, ob multam erga eos caritatem, vis iis prodesse. Cum ergo filius panem postulat, sine mora alacerque porrigis, probe sciens ab eo utile alimentum affectari. Sin vero mentis adhuc impos parvulus, resque visas discernere nondum sciens, lapidem petierit ut comedat; num ei, inquit, porrigis, et non potius eum a noxia illa cupiditate retrahis? Idem porro sermo valet de serpente et pisce, de ovo et scorpione. Si ergo, inquit, vos mali quum sitis, id est capacem malitiae mentem ha-

φώτατος Παῦλος *, ἀδελείπτως προσεύχεσθε· θορυβεῖ μὲν γὰρ ὁ ὁ διάβολος οὐ μετρίως, ἀδοκῆτοίς ἔσθ' ὅτε ὠφεύσασιν ἐνίοις, καὶ καταφέρων εἰς πολύτροπον ἀμνησίαν· εἴτα πρὸς τούτῳ, καὶ ἐμφύτῃ φιληδονίας ὁ νόμος, ἐμφωλεύει τοῖς μέλεσι καὶ σαρκὸς, ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ καὶ νοῦς ἡμῶν, καὶ τὸ γεγραμμένον *· καὶ μὴν, καὶ οἱ τοῖς καὶ ἀληθείας πολεμοῦντες δόγμασιν αἰρετικοί· χρεία τοίνυν συχνῆς καὶ ἀλλεπαλλήλῃ προσευχῆς· τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, καὶ τὸ γεγραμμένον *, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσῃ ὁ υἱὸς ἄρτον, μή λίθον ἐπιδώσῃ αὐτῷ;

Διδάσκει πάλιν ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἕτερόν τι τῶ ἀναγκαίῳ εἰς ὄνησιν· πρόσμιμν καὶ ἔσθ' ὅτε τῷ φιλαγάθῳ θεῷ, τὰς λιτὰς ποιέμενοι, τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι καὶ τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν· ἀλλ' οὐ διακρίνοντες ἔσθ' ὅτε, ἢ βασιανίζοντες, τί μὲν ἐστὶ τὸ ἀληθῶς συμφέρον, καὶ ὅπερ ὑνίησι δοθὲν παρὰ θεοῦ· τί ἢ καὶ τὸ ἀδικοῦν, εἰ λάβοιμεν· ἀκατασκέπτῳις δὲ μάλλον θνημάτων ὁρμαῖς, ἐμπίπτομεν εἰς ἐπιθυμίας ὁλέθρας μεσῆς· ὅταν οὖν τι τοιοῦτον αἰτῶμεν παρὰ θεοῦ, ληφόμεθα μὲν οὐδαμῶς, γέλωτος ἢ μάλλον ἀξίαν ποιούμεθα τῇ λιτῇ· καὶ ποία τίς ἐστὶν ἡ τούτῃ πρόφασις, παρ' αὐτῶ μάθωμεν· τίς ἔστι ἡ εἰς ὑμῶν ἀνθρώπων, ὃν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μή λίθον ἐπιδώσῃ αὐτῷ; ὡς ἡ εἰκόνοσι φησὶ ἡτοιμασθέντος ἐναργεῶς, ὅτι καὶ τῇ καθ' ὑμᾶς αὐτῶν, καὶ τῇ παρ' ἐμοῦ λεγομένων δυνάμιν ἐννοήσατε· πατὴρ γέγονας τέκνων, διὰ τῆς πάντων ἐκ πολλῆς ἅπαν φιλοσοργίας ὠφελεῖν ἐθέλων αὐτά· ὅταν τοίνυν ἄρτον αἰτήσῃ, ἀμνηστὶ καὶ χαίρων προσάξῃς, εὖ εἰδὼς ὅτι τροφῆς μεταποιεῖται καὶ ἐπωφελεῖς· ὅταν ἢ διὰ φρενῶν ἐνδεῖαν τὸ βραχὺ παιδίον, οὐπω διακρίνειν εἰδὼς τὰ ὁρώμενα, αἰτήσῃ λίθον ἵνα φάσῃ, δίδως ἄρα, φησὶν, ἢ μάλλον ἀποφέρεις αὐτὸ καὶ εἰς τοῦτο βλαβερεῖς ἐπιθυμίας; ὁ ἢ αὐτὸς ἐξω λόγος ἐπὶ τε ὀφείας καὶ ἰχθύος, ὡς καὶ σκορπίου· ὅτε τοίνυν, φησὶν, ὑμεῖς ὄντες πονηροὶ, τοῦτέστι κακίας δεκτικὴν ἔχοντες καὶ διάνοιαν, καὶ οὐ μονότροπον εἰς

* I. Thess. V. 17.

* Rom. VII. 23.

* II. Cor. X. 4.

V. 11.

A. f. 130.

τὸ ἀγαθὸν, καθὰ καὶ ὁ ὅλων Θεὸς, οἷ-
δατε διδόναι δόματα ἀγαθὰ τοῖς τέκνοις,
πῶσω μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος
δώσει πνεῦμα ἀγαθὸν τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;
τοῦτέστι χάριν πνευματικὴν, ἀγαθὴν δὲ
πάντως· ἦν εἴπερ τις λάβοι, ξισμακάριος
ἔσται· οὐκοῦν εἴ τι τῶν τοιούτων ἐθέλοις λα-
βεῖν, ἀρόσιθι χαίρων· κατανεύσει γὰρ ἐτόι-
μως, φιλάρετος ὢν ὁ ἐν οὐρανοῖς πατήρ.

V. 14.

Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν.

A. L. 155.
C. F. 131. b.

Κωφὸν (1) ἐν τούτοις τῷ ἄφωνον ὠνομά-
στω φαμέν· οὐ γὰρ φύσεως ἦ ἦν τὸ πάθος,
ἀλλὰ τῷ δαίμονι ἐπιβεβληθὲς ἀνθρώπου
γλῶσσαν· διὸ καὶ ἐτέρων δεῖται τῷ προσελόν-
των· οὐδὲ γὰρ δι' αὐτοῦ ὡς ἀκαλέσαι ἠδύ-
νατο, ἄφωνος ὢν· ὅθεν οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίσιν
αὐτὸν ὁ κύριος, ἀλλ' εὐθέως διορθοῦται
τὸ νόσημα. «Καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι.»,
Τούτοις καταρτισθέντες καὶ τελεσθέντες τῷ
θαύματι, κατεκρόται μὲν ἡ πληθὺς τῶν
εὐφημίαις αὐτόν, καὶ δόξη θεοπρεπεῖς φε-
ροῦν ἠπείχετο τῷ θαυματεργόν· τινὲς δέ,
φησιν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοι ἦ ἦσαν γραμμα-
τεῖς τε καὶ φαρισαῖοι, ἀπονοία καὶ φθόνῳ
μεθύσαντες ἔχοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην
τῇ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποιήνται· ἀφιστάντες
γὰρ αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῆς εἰργασμένα, τῷ
δυσκόλῳ προσενεμήκασι τὸ πάντα δύνασθαι
κατορθοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν ἐκβάλλειν
ἔφασαν τὰ δαιμόνια. — Καταχωρνύων γοῦν
ὡσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαι-
μόνια, καὶ οὐχ' ἐκόντα μεθιστάς, διὰ τῶν
ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτὰ, καὶ τοὶ θεοὶ ἐπὶ
τούτῳ θαυμάζοντες, ὅτι τῶν εἰωθότων φιλο-
σοφεῖν, οὐ διέδρα λόγους· τετολμήκασι γὰρ
εἰπεῖν, ἔκκλημα ποιῶμενοι τῷ τερατεργίῳ,
ὅτι ἐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βελ-
ζεβούλ. «Ἄλλοι ἢ πειράζοντες κ. τ. λ.»,
Ἄλλοι ἢ τοῖς ἰσοῖς τῷ φθόνῳ δεινότητος
κέντροις, ἐζήτεον ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἰδεῖν
παρ' αὐτοῦ· μονονοχὶ βοῶντες, καὶ ἐξ ἀν-
θρώπου κακόνηθες ἐλάσης δαιμόνιον, ἀλλ'
οὐπω μέγα τὸ γῆμα ἐστίν, οὐδὲ θείας ἐνε-
ργείας ἀποδείξιν· ἔχει τὸ δρώμενον· οὐπω τί

V. 16.

beatis, neque in bono constantem, prout
est omnium Deus, nostis bona filiis dare,
quanto magis pater vester caelestis spiri-
tum bonum dabit poscentibus se? id est
spiritali gratiam planeque bonam; quam
qui receperit, beatissimus erit. Si ergo hu-
ius generis aliquid vis accipere, accede ala-
cer; annuet enim libenter virtutis amator
caelestis pater.

Et erat eiiciens daemonium, et illud erat mutum.

Mutum heic appellatum dicimus homi-
nem qui non loquebatur; neque hic erat
naturae morbus, sed fraus daemonis qui
linguam ei vinxerat. Quamobrem etiam in-
dignus, ut ab aliis Christo offerretur; ne-
que enim ipse per se postulare poterat
voce carens. Hinc ne fidem quidem ab eo
exigit Dominus, sed ilico morbum curat.
«Et admiratae sunt turbae.» Homine hoc
liberato, consummatoque miraculo, plau-
debat Christo cum praeconiis populus, glo-
riaque Deo congrua exornare satagebat pro-
digii auctorem. Quidam tamen ex eis, in-
quit, hi vero scribae ac pharisaei erant,
invidia vesaniaque refertum cor gerentes,
morbi quasi additamentum miraculum id
esse voluerunt. Etenim Christo quae divi-
nitas fiebant detrahentes, diabolo adtri-
buebant nihil agere non valenti: nam per
hunc a Christo expelli daemones dictita-
bant. — Ergo demersis quasi abyssis malis
daemonibus Christus, quos invitos ab ob-
sessis pellebat, quum ob id dignus admi-
ratione esset, maledicorum tamen obtre-
ctationes non vitavit. Ausi sunt enim di-
cere, crimini vertentes prodigium: hic non
expellit daemones nisi in Beelzebul. «Et alii
tentantes etc.» Alii vero paribus invidiae
stimulati aculeis, quaerebant videre signum
de caelo ab eo fieri, propemodum dicen-
tes: quamquam improbum ex homine pe-
pulisti daemonem, nondum tamen id gran-
de portentum est, neque divinam poten-
tiam res haec demonstrat. Nondum quid

(1) Fragmentum hoc, usque ad νόσημα, in codice dicitur Cyrilli simul et Chrysostomi.

simile antiquis prodigiis vidimus. Ostende aliquid quod absque ulla dubitatione caelitus factum videatur. Transmisit Moyses populum, gradibile ei faciens medium mare. Petram virga perculit, et fluentorum matrem effecit, fontes de duro lapide scaturierunt. Similiter post eum Iosue solem contra Gabaon stitit, et lunam contra vallem Arnon. Iussit Iordanem subsistere, eiusque fluentis vinculum indidit. Tu vero nihil huiusmodi ostendisti. Nam de caelo signum petere, nihil aliud fere innuit, nisi inter homines illos talia fuisse de eo colloquia. Quid vero ad haec Christus?

Ipse autem ut vidit cogitationes eorum etc.

Primo quidem se Deum ostendit, eo quod tacite ab iis murmurata scivit; etenim cogitationes illorum cognoverat (1). Deinde ut tam gravi eos impietate averteret, nihil e scripturis profert, quibus non attendissent, immo et falsos sensus adsuissent; sed ex vulgo accidentibus argumentatur. Nam civitas, inquit, immo et domus, si dissidio laboret, celeriter dissolvetur; pariterque regnum, quo nihil validius esse solet. Si ergo et ego daemonem habens, ope huius daemonas eiicio, seditio inter daemones fit; qui si invicem adversentur, potentia ipsorum peribit. Nam regnum firmat subditorum germanitas. Firmatur quoque domus, si domestici nullatenus inter se contendunt. Regnum denique etiam Beelzebuli firmum manet, nisi ipse contraria sibi operari voluerit. Quomodo ergo Satanam expellit Satan? Igitur haud spontanei eiiciuntur ex hominibus daemones. Non enim secum pugnat Satan, in proprios non invehitur stipatores, sed suo potius fert suppetias regno. Superest igitur ut existimetis, a me divina virtute Satanam conteri. — Impiorum pharisaeorum nequissima mul-

τε-θεάμεθα τοῖς ἀρχαίοις θαύμασιν ὅμοιον· δείζόν τι τῷ ἄνωθεν ἀνενδοιάσως ἐνεργεμένων· διεβίβασε Μωϋσῆς τὴν λαὸν, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφῆνας τὸ διὰ μέσσε θανάτταν· ἐτύπησε τῇ ῥάβδῳ τὴν πέτραν, καὶ ποταμῶν αὐτὴν ἔδωκε μητέρα· ἐξεδόθησαν ἐκ τῆς ἀκροτόμου πηγῆς· ὁμοίως δὲ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ἔσκησε τὸ ἥλιον καὶ τὴν Γαβαν, καὶ τὴν σελήνην καὶ τὴν φάραγγα Ἀρνὸν· ἔσκησε δὲ Ἰορδάνην, καὶ τοῖς ἐκείνης νόμοις ἐποίησε δεσμόν· σὺ δὲ τούτων ἔδωκας οὐδέν· τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ βούλεσθαι σημεῖον αἰτεῖν, οὐδὲν ἕτερον ὑπεμφήνασιν ἂν, πλην ὅτι τοιοῦτοι ἐσχήκασιν ἐπ' αὐτῷ τότε δόλοισι καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός;

Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα κ. τ. λ.

Πρῶτον μὲν ὄντα θεὸν ἑαυτὸν ἀποφαίνε, διὰ τὸ καὶ τὸ λάθρα ψιθυρισθὲν παρ' αὐτοῖς, εἰδέναι· ἔγνω γὰρ ὅτι ὁ δόλοισι αὐτῶν. Ἐπειτα (2) τὸ οὕτω δεινῆς ἀφιστάς αὐτοῦ ἀσεβείας, ἔδωκε ἀπὸ τῶν γραφῶν φησὶν, οὐδὲ γὰρ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύειν ἐμῆλον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς συμβαιπόντων· καὶ πόλις γὰρ φησὶν καὶ οἰκία ἂν σχισθῇ, ταχέως διαλύεται καὶ βασιλεία, ἥς οὐδὲν δυνατότερον· εἰ οὖν καὶ ἐγὼ δαίμονα ἔχων, δι' ἐκείνης ἐκβάλλω ὅτι δαίμονας, εἰς μετὰ δαίμόνων ἐστὶ καὶ ἐκ κατ' ἀλλήλων ἵστανται, ἀπόλωλεν αὐτῶν ἡ ἰσχύς· ἵσκησι μὲν γὰρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ γνήσιον· ἵσκησι δὲ οἴκους τὸ καὶ μηδένα τρόπον ἀντιφύρεσθαι τινὰς ἀλλήλοις τῶν ἐν αὐτοῖς· ἔσκησε δ' αὖ καὶ τὸ Βεελζεβοὺλ βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ δρᾶν ἐθέλειν τὰ ἐναντία· ὡς οὖν ἐκβάλλει σατανᾶς τὸν σατανᾶν; οὐκοῦν οὐχ ἐκόντα τῷ ἀνθρώπῳ ἐκπέμπεται τὰ δαίμόνια· οὐ γὰρ μάχεται φησὶν ὁ σατανᾶς ἑαυτῷ· οὐκ ἐπώληται τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις, συγκροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν αὐτοῦ βασιλείαν· λείπεται τοίνυν ἐννοεῖν ὅτι δύναμις θεῖα συντίβηται τῷ σατανᾶν. — Τῶν ἀνοσίων φαρισαίων ἡ δυσζωποῦσά τε πληθὺς διαβε-

V. 17.

A. 1. 155. b

(1) Haec prosequitur in Corderii lat. catena Cyrillus. « Quia autem impudens erat talis illorum suspicio, ideo etiam multorum timore perterriti, non praesumpserunt criminationes suas in publicum proferre, sed mente secum assidue versabant. »

(2) Qui haec prosequitur tractus, usque ad τὸν σατανᾶν, inscribitur in codice Cyrillo simul et Chrysostomo.

A. f. 156.

βλήκασι τὸ Ἐμμανὴλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπε-
τόλμων τὸ δόξαν αὐτῶν, τὸ Βεϋζέβελ πωερ-
γαίαις ἐπικουρούμενον, εἰς τὸ δύνασθαι τὰ
πονηρὰ τῆς ἡρώσηκότων ἐξελαύνει πνεύ-
ματα, δυσσεβῶς ὀνομάζοντες· τοιγάρτοι καὶ
διὰ Ὡση * ἀροφήτε τὸ τὸ Ἰεδαίων ἀθυ-
ροσομίας κατεκεκράθει λέγων αὐτὸς ὁ Ἐμ-
μανὴλ· οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπώθησαν ἀπὸ
ἐμοῦ· δέιλαιοι εἰσιν, ὅτι ἡσέβησαν εἰς ἐμέ·
ἐγὼ ἢ ἐλυξωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ ἢ κατ-
ελάλησαν κατ' ἐμοῦ ἰδοὺ.

* Os. VII. 13.

v. 19.

Οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τινὶ ἐκβάλλουσι;

A. f. 156.

Ἰεδαῖοι γὰρ καὶ ἔξ Ἰεδαίων καὶ σάρκα γε-
γόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· οὗτοι τὸ καὶ
πνιδμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχέκασιν
παρὰ θεῶν, καὶ δὴ καὶ ἀπώλλαττον τὰς ἐνισχη-
μένους, ἐπιφωνῶντες αὐτοῖς τὸ ἐν ὀνόματι Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ· ὅτε τοίνυν, φησὶν, οἱ ἔξ ὑμῶν γε-
γονότες υἱοὶ, ἐν ὀνόματί μου τὸ Βεϋζέβελ πω-
ρίζεσθαι, ἐπιπλήττοντες αὐτοὺς τοῖς δορυφό-
ροις, καὶ ἀμνηστὶ τὸ ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμπον-
τες, πῶς ἐκ ἐναργείας δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμα-
θὲς ἢ ἔχουσα συμπεπλεγμένον, τὸ λέγειν ἐμὲ
δύναμιν δανεῖναι τὸ παρὰ τὸ Βεϋζέβελ; κατα-
κριθῆσεσθε τοίνυν ὑπὸ τοῦ πείσεως ἔξ ὑμῶν γε-
γονότων υἱῶν, εἴπερ αὐτοὶ μὲν τὸ παρ' ἐμοῦ
λαβόντες ἐξουσίαν καὶ δύναμιν πωρζεύουσι τὸ
σατανᾶν, καὶ οὐχ' ἐκόντα τὸ ἐχόντων αὐτὸν
ἐκπέμποντες· ὑμεῖς ἢ λέγετε τὸ ἐκείνους δυνά-
μεσι κεχημένον, ἐνερθεῖν ἐμὲ τὰς βεοσημείας.

v. 20.

Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια κ. τ. λ.

A. f. 156.

B. f. 115. B.

Ἐπειδὴ φησι τὸ παρ' ὑμῶν λεγόμενον
οὐκ ἀληθές, ἔωλον ἢ μᾶλλον ἐς κατ-
εψυσμένον, καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφὴν,
πρόδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ θεῶν ἐκβάλλω τὰ
δαιμόνια· δάκτυλον ἢ θεῶν, τὸ ἄγιον πνεῦμα
φησὶ· χεὶρ μὲν γὰρ αὐτὸς καὶ βραχίον ὠνό-
μασαι τὸ θεῶν καὶ πατρὸς, ἐνερθεῖ γὰρ τὰ πάντα
δι' αὐτῶν· ἐνερθεῖ ἢ ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ἐν
πνεύματι· ὥστε οὐκ ὁ δάκτυλος ἀπώρη-
ται τοῦ χερὸς, οὐκ ἀλλότριος ὢν αὐτῆς, ἀλλ'
ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον τῷ τοῦ ὁμοουσιότητος λόγῳ σωῆται

titudo criminabantur Emmanuhelem, eius-
que gloriam calumniari audebant; et quasi
is Beelzebuli adiutorio fultus malos ab ae-
grotis daemones posset expellere, impie di-
ctitabant. Quamobrem per Oseam quoque
prophetam, Iudaeorum os procax increpa-
bat his verbis Emmanuhel: vae eis, quo-
niam recesserunt a me! miseri sunt, quia
impie egerunt adversus me. Ego quidem
redemi eos, sed ipsi adversus me falsa lo-
cuti sunt.

Filii vestri in quo eiiciunt?

Iudaei enim ex iudaeis secundum car-
nem orti erant beati discipuli. Hi adver-
sus impuros spiritus potestate a Deo in-
structi fuerant, ideoque etiam obsessos li-
berabant inclamantes eis verba: in nomine
Iesu Christi. Si ergo, inquit, filii vestri in
nomine meo Beelzebulum conterunt, sti-
patores eius obiurgando, atque ilico ex
obsessis pellendo, quid ni sit manifestum
convicium, multam quoque habens admix-
tam inscitiam, si quis ait me potentiam a
Beelzebulo mutuari? Convincemini igitur
vestrorum filiorum testimonio, quoniam
ipsi quidem post acceptam a me potesta-
tem ac vim, Satanam debellant, invitum-
que ex obsessis ab eo trudent; dum vos
interim me dicitis illius viribus utentem
miracula operari (1).

Porro si in digito Dei eiicio daemones etc.

Quoniam dicta a vobis veritate carent,
et futilia falsaque sunt, immo et calum-
niosa dici queunt, constat me digito Dei
daemones eiicere. Digitum porro Dei, Spi-
ritum sanctum dicit. Manus enim et bra-
chium ipse Christus patris Dei nominatur,
qui omnia per ipsum operatur. Filius item
operatur similiter in Spiritu. Sicut ergo di-
gitus pendet a manu, ab ipsa non alienus,
sed in eadem naturaliter existens, sic etiam
Spiritus sanctus consubstantialitatis ratione
filio unitus est, quamquam a Deo patre

(1) Daemones pro morbis, et daemoniacos pro aegrotis, dici in evangelis, saepe importuneque seri-
pserunt heterodoxi critici. Qua tamen fide id adfirmare queunt, sacro textu eiusque explanatoribus patri-
bus omnino refragantibus?

procedit. Nam cuncta, ut dixi, filius operatur per consubstantialem Spiritum. Verumtamen digito, inquit, Dei daemones eiicio, nunc etiam dispensatoria ratione ut homo. Neque enim sustinuissent Iudaei, corrupta fatuaque mente praediti, dicentem ipsum Spiritu se proprio daemones eiicere. — Et animadvertite quaeso diligenter, quod operante patre per filium miracula, Spiritus ipse haec operatur: namque ipse in illo suo templo agebat. Quorum autem una est operatio, horum quoque eadem natura est. Undique igitur ad veritatem compulsi Spiritus sancti adversarii, oderint demum deceptorum suorum vomitus, respiscant ad Deum, petant ab eo veritatis lumen, quod benignus Servator non denegabit. — Si ergo, inquit, ego homo acque ac vos factus, Spiritu Dei eiicio daemonia, sequitur ut humana natura in me primo consecuta sit congruum Deo regnum. Glorietur enim se conterere Satanam, et impuros spiritus increpare. Hoc significant verba: pervenit in vos regnum Dei.

Cum fortis armatus custodit atrium suum etc.

Quoniam ad multos sensus sermonem huiusmodi pertrahi necesse erat, utitur claro ac limpidissimo exemplo, cuius ope possint quicumque velint cognoscere, quod ipse principem huius saeculi vicerit, et quasi enervaverit, et haerente illi fortitudine spoliatum, praedam amicis suis tradiderit. Quamdiu enim, inquit, fortis robur suum retinet, et rem suam custodit, violentiam nullam pertimescit. Verumtamen si quis eo fortior superveniens ipsum domuerit, tunc diripitur. Haec quidem de hominibus dicta est similitudo; attamen par calamitas virtutis osori diabolo accidit: qui ante quidem Servatoris adventum magnis viribus pollebat, alienos greges, nempe illos qui supremi Dei erant, concludens veluti ac retinens in caula sua. Sed

πρὸς ἔνωσιν τῷ υἱῷ, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκπορεύεται (1). πάντα γὰρ ὡς ἔφην ὁ υἱὸς ἐρμάζεται, διὰ τοῦ ὁμοοσίᾳ πνεύματος· πλὴν ἐν δακτύλῳ Θεοῦ φησὶ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, καὶ νῦν οἰκονομικῶς ὡς ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἂν ἠνέγκαν Ἰουδαῖοι, σαθρὸν καὶ ἀσύνητον ἔχοντες νῦν, λέγοντος αὐτοῦ, ὅτι ἐν παντί με ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. — Καὶ μοι πρόσχες ἀκρίβως, ὅτι ἐνεργοῦντος τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ τὰ παράδοξα, τὸ πνεῦμα ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν αὐτά· καὶ γὰρ αὐτὸ ἐνέργει ἐν ἐκείνῳ τῷ ναῷ· ὃν ἡ μία ἐνέργεια, τέτων καὶ φύσις ἡ αὐτή· πανταχῶς τοίνυν συζητούντες πρὸς τὸ ἀληθὲς οἱ πνευματομάχοι, μισείτωσαν τοὺς πλάνων ἐμέτες, ἀνανηφέτωσαν πρὸς θεόν, αἰτείτωσαν παρ' αὐτοῦ τὴν ἀληθείαν τὸ φῶς· χαρίζεται γὰρ φιλόπνευστος ὢν ὁ σωτήρ. — Εἰ τοίνυν φησὶν ἐγὼ ἄνθρωπος ὢν καὶ γηρόμηνος καθ' ἑμαυτοῦ, ἐν πνεύματι ἐξ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, πεπλούτηκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ καὶ πρώτῳ τοῦ Θεοπρεπῆ βασιλείαν· δεδοξασαί γὰρ σωζέμεσθαι τὴν σατανᾶν, ἀκαθάρτοις ἐπιτιμῶσα πνεύμασι· τοῦτο ὅτι, ἔφθασεν ἐφ' ἑμαυτοῦ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

A. f. 156.

A. f. 156. b.

Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλήν κ. τ. λ.

v. 21.

Ἐπαδὴ διὰ πολλῶν ἐννοιῶν, (W) ἐπὶ τούτοις ἵεναι λόγον ἀναγκαῖον ἦν, κέχρηται ᾧ παραδείγματι σαφεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ, δι' οὗ πάρεσι τοῖς ἐθέλεσιν ἰδεῖν, ὅτι νενίκηκε τὸ ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ οἷον ἀπονευρώσας αὐτὸν, καὶ γυμνὸν ἀποφήνας τὴν ἐνοῦσης ἰσχύος αὐτοῦ, δέδωκεν εἰς διαρπαγὴν τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις· ἕως μὲν γὰρ, φησιν, ὁ ἰσχυρὸς ἔχει τὸ δύνασθαι, καὶ φυλάττει τὰ ἑαυτοῦ, οὐδὲ μίαν ὑφορεῖται πλεονεξίαν· ἐπ' αὐτὴν δὲ τις ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν χαρώσεται αὐτὸν, τότε διαρπαζεται τοῦτο ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἴρηται τὸ παράδειγμα· πέπονθε ἡ αὐτὴ καὶ ὁ μισόκαλος διάβολος· ἦν μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σωτήρος ἐπιδημίας ἐν ἰσχύι πολλῇ, τὰς ἀλλοξίας ἀγέλας, δῆλον ὅτι τὰς τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ, πεπλάσας ὥσπερ καὶ πεπλάσας εἰς ἰδίαν

A. f. 156. b.

(1) Hactenus hoc fragmentum ad v. 20. citat Allatius de syn. ephes. p. 64. ex Cyrillo in Lucam cap. 39. (nimirum ex aliquo codice ms.) Confer etiam Cyrilli thesaurum ed. Aubert. T. V. part. I. p. 339.

αὐλήν· ἡ δὲ ὁ πάντων ἐπέκενα τὸ Θεοῦ λόγος, ὁ πάσης ἰσχύος δοτὴρ, καὶ τὸ δυνάμεων κύριος, ἐπαθήθησεν αὐτῷ γυμνός ἐν θρώπῳ, διηπάσθη πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ διεδόθη τὰ σκῦλα· οἱ γὰρ πάσαι παρ' αὐτοῦ συνεχώμηντο πρὸς ἀθεΐαν καὶ πλάνην, κέκληνται διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσεκομίσθησαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸ υἱόν.

V. 23.

A. F. 157.
C. F. 132.

Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι.
Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶν, ἵνα πάντας ἐξέλωμαι τὸ τὸ ἄβυσσος χαρῶν, ἵνα αἰχμαλάτες ὄντας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συνεθραυσμένους ἰάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τῆς θεῆς, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνης δηλονότι, συναγάγω εἰς ἓν· ὁ δὲ γε σατανᾶς μὴ ὢν μετ' ἐμῆς, ὅππῃ σκorpίζαν ἅ συνῆξα καὶ ἔσωσα· πῶς οὖν ὁ μαχώμενος τῆς ἐμαῖς οἰκονομίαις, δίδωσί μοι δυναμὶν καθ' ἑαυτῆς; ἄρ' οὐκ εὐηθες τὸ οἶσθαι τοιοῦτόν τι Γεγνηῆς; — Πόθεν οὖν ἄρα συρρέθηκε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, τὸ κατολισθεῖν εἰς τοιαύτας ἐννοίας περὶ Χριστοῦ, αὐτὸς διεσάφησεν εἰπών·

V. 24.

A. F. 157. D.
* Matth. XII. 45.

Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνδρῶν τόπων κ. τ. λ.
Ὅτι ἡ εἰς Ἰουδαίους ἐστὶ τὸ σύμπαν τῆς το παρὰ διὰ γὰρ, διεδήλωκεν ὁ Ματθαῖος *, ἐπιφωνήσας· οὕτως ἔσαι καὶ τῇ γῆ τῇ πονηρᾷ ταύτῃ· ἕως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν Αἰγύπτῳ θητεύοντες, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων δαζζώντες· ἐθεσί τε καὶ νόμοις, μεσοὶ πάσης ἐπιρχον ἀκαθαρσίας, ἐνοίκον ἦν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν· ἡ δὲ λήγουνται διὰ Μωυσέως κατοικτερόντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἐσχέκασιν παιδαγωγόν. πρὸς τὸ τὸ ἀληθὲς θεογνωσίας καλοῦντα φῶς, ἀπελήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα· ὅτε δὴ καὶ τεθύκασιν τὸ ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, κατεχρίσθησαν τε τῷ αἵματι, καὶ διέδρασαν τὸ ὀλέθρον· ἡ δὲ οὐ πεπίστευκασιν εἰς Χριστόν, ἀλλὰ παρώσαντο τὸ λυτρωτὴν, ἰδοὺ δὴ πάλιν εἰσέπατωκε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ πολὺ χειρόνως ἢ πάλαι· εὖρε γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνὴν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἷον σπασαρμένον, καὶ κατώκησεν

postquam summum illud Dei Verbum, omnis fortitudinis dator, et virtutum dominus, humana adsumpta natura diabolum adortus est, cuncta huius vasa direpta fuerunt, et spolia sunt distributa. Nam qui olim in atheismo atque errore ab eo detinebantur, per sanctos apostolos ad veritatis agnitionem vocati fuerunt, et ad Deum patrem, per fidem in filium, adducti.

Qui non est mecum, contra me est.

Equidem veni, inquit, ut omnes diaboli manu eripiam, ut captivos liberem, obtenebratos illuminem, lapsos relevem, confractos sanem; ut Dei filios a diabolo dispersos congregem. Secus vero Satanas, qui mecum non est, spargere nititur quae collegi atque salvavi. Qui ergo fieri potest, ut qui meis actibus adversatur, vires mihi contra se ipsum suppeditet? Nonne stulte creditur huiusmodi aliquid evenisse? — Quomodo autem Iudaeorum populo contigerit in huiusmodi de Christo opiniones delabi, ipse declaravit dicens:

Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa etc.

Sane quod adversus Iudaeos universa haec similitudo tendat, certiores nos facit Matthaeus insuper exclamans: sic huic pravae generationi eveniet. Nam quamdiu in Aegypto serviebant, et Aegyptiorum vivebant moribus legibusque, omni scatebant impuritate, incolamque perpetiebantur improbum spiritum. Postquam vero miserante Deo per Moysen liberati fuerunt, legemque habuerunt veluti quendam paedagogum, a quo ad veram Dei notitiam deducebantur, profanus impurusque spiritus eiectus fuit. Tunc etiam Christi typum sacrificantes agnum, eiusque sanguine tincti, exitiosum angelum effugerunt. Sed enim quia deinde noluerunt Christo credere, redemptoremque repudiarunt, en rursus in eos irrui, immo et gravius quam olim, impurus spiritus: reperit enim cor illorum vacuum, et omni recta pietate carens, sco-

pis veluti mundatum, ideoque in his habitavit. Sicut enim sanctus Spiritus, si quando hominis cor impuritate qualibet liberum viderit, ibi habitat ac diversatur et requiescit; sic etiam immundus spiritus in improborum animabus degere solet. Hi enim omni, ut dixi, virtute vacant. Sic ergo contigit, ut postrema Israhelis prioribus peiora fuerint. Namque, ut ait Servatoris discipulus, « melius erat illis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud veri proverbii: canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti. » Revera ex illorum ausibus cognoscere licet, proprios vomitus resorbuisse, et antiquo in luto sese iterum volutasse, atque in Aegypti errorem relapsos. Nimirum in eos denuo insiluit immundus spiritus; fueruntque, ut ait Servator, postrema ipsorum peiora prioribus.

Signum quaerit, et signum non dabitur ei.

Malitiosa haec postulatio; ideo nihil consequuntur, iuxta illud: exquirent me impii, et non invenient. Quod si fieri potuisset, ut nollet Iesus pati in carne necem crucis, ne hoc quidem Iudaeis signum dandum erat. Quia vero inevitabilis erat ob mundi salutem passio, datum est illis hoc signum ad condemnationem. Quod autem maximum signum sit Deo dignae virtutis, potentiaeque incarnati Verbi, mortis destructio per ipsius a mortuis resurrectionem, satis erit, ut reor, piis hominibus ad rem sibi persuadendam, quod nempe Pilati milites pecunia multa seducti fuerint, qui dominicum custodiebant sepulcrum, ut dicerent, dormientibus ipsis corpus furto sublatum. Ne huic igitur quidem crediderunt signo Iudaei. Ideo iuste admodum de ipsis ait: regina austri consurget etc.

Regina austri consurget in iudicio etc.

Festinavit ad Salomonem audiendum mulier barbara, tantumque viae ob hanc causam emensa est, ut doctrinam de visi-

όν αὐτοῖς· ὥπερ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν ἴδῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζεσαν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, ἐναυλίζεται καὶ κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται αὐτῇ, ἕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ψυχαῖς ἀνόμων ἐνδύεται ὡς φιλεῖ· σχολάζει γὰρ, ὡς ἐφ' ἡμῶν, ἀπὸ πάσης ἀρετῆς· γέγονε τοίνυν τὰ ἔσχατα τῷ ἔξ Ἰσραὴλ, χείρονα τῶν πρώτων· ὡς γὰρ ὁ τῷ σωτῆρος ἔρη μαθητῆς*, κρείττον ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὸ ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐπιγνοῦσιν, εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς ἀποδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς· συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραςμα, καὶ ὅς λαοσάμενη εἰς κύλισμα βορβόρου· ἔξ αὐτῶν ἢ τῶν τετολμημένων καταθρῆσαι τὸς ἀν, ὅτι τῶν ἰδίων ἐμέτων ἤπτοντο πάλιν, καὶ τοῖς ἀνωθεν ἐγκαλινδεῖσθαι βορβόροις ἐξ ὑποστροφῆς ἐμελέτων, καὶ πεπτόκασιν εἰς τὸ ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν· εἰσέφρησε γὰρ πάλιν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ γέγονεν αὐτοῖς, καὶ τῷ τῷ σωτῆρος φωνῇ, χείρονα τῶν πρώτων τὰ ἔσχατα.

Σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ.

v. 29.

B. f. 116. b.

Ἐκ πονηρίας ἡ αἵτησις· διὸ οὐδὲ ἐπιτυγχάνουσι· καὶ τὸ, ζητήσεσθαι με κακοὶ, καὶ οὐχ εὐρήσεσθαι.* εἴπερ ἢ ἦν ἐφικτὸν μὴ ἀν ἐθελῆσαι τὸ Ἰησοῦν παθεῖν καὶ σάρκα τὴν ἐπὶ σταυροῦ θάνατον, οὐδ' ἀν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐδόθη· ἐπεὶ ἢ ἀποδοτέον ἦν τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ ὑπ' οὐρανὸν πάθος, δεδοται αὐτοῖς εἰς κατάκριμα· ὅτι ἢ ἀάμμεγα σημεῖον ἐστὶ τὸ θεοπαρεπῶς δυνάμεως τε καὶ ἐξουσίας τῆς ἐνανθρωπήσαντος λόγου τὸ καταργῆσαι τὸ θάνατον διὰ τὸ ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστᾶσεως, ἀρκέσει οἶμαι τοῖς ἐπιπικέσιν εἰς πληροφορίαν τὸ πολλοῖς ἀπαπισθῆναι χρήμασιν τὴν Πιλάτου σφραγίδας, οἱ τὸ δεσποτικὸν τάφον ἐτήρην, ἵνα εἴπωσιν, ὅτι ἡμῶν κοιμωμένων ἐκλάπη νυκτὸς· οὐδὲ τέτω ἐν τῷ σημείῳ πεπιστεύκασιν Ἰουδαῖοι· διὸ καὶ μάλα εἰκότως ἔφη περὶ αὐτῶν, ὅτι βασίλισσα νότις ἐγερθήσεται κ. τ. λ.

Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει κ. τ. λ.

v. 31.

Ἐποῦδάσε περὶ τῶν Σολομῶντος ἀκρόασις βάρβαρος γυνή, καὶ τοσαύτην ὁδὸν διὰ τοῦτο ἐσέλατο, σοφίαν τὴν περὶ τῶν ὁρατῶν

A. f. 159.

* II. Petr. II. 21.

* Os. V. 6

καὶ ζώων καὶ βοτανῶν φύσεως ἀκκοσμήνη (1).
 υμεῖς ἢ παρόντες καὶ ἀκούοντες, περὶ ἀορά-
 των καὶ οὐρανίων πραγμάτων αὐτῆς τῆ σο-
 σίας ἡκούσης πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸ λόγον ἔρ-
 γοις καὶ τερασίαις βεβαιούσης, ἀλλοξιοῦσθε
 πρὸς τὸ λόγον, καὶ τὸ θαῦμα τῆ λογίων
 ἀναισθήτως ὡς ἀπέμπεσθε; πῶς οὖν οὐ
 πλεῖον Σολομῶντος ὦδε, τῆς παρ' ἐμοί;
 καὶ ὅρα μοι πάλιν τὸ λόγον τὸ εὐτεχνές· διὰ
 τί γὰρ τὸ ὦδε φησὶ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον παρ'
 ἐμοί; ἢν' ἡμᾶς ἀναπέσῃ ταπεινοφρονεῖν,
 καὶ ἡ χαιρεσμάτων ὥμῳ ἀνάμεσοι πνέμα-
 τικοῖς· ἄλλως τὲ ἢ τὸ ἀπεικὸς ἦν οὐδὲν,
 Ἰσθαίης ἀκούσαντας ὅτι πλεῖον Σολομῶν-
 τος ἐστὶ παρ' ἐμοί, τὰ συνήθη πάλιν περὶ
 αὐτοῦ περαθῆναι λαλεῖν· ἰδοὺ καὶ τὸ παρ'
 ἡμῖν ὁπσημῶς βεβασιλευκότων ἑαυτὸν εἶ-
 ναι φησὶ ἐν ἀμείνοσι· μεξιάζῃ τοίνυν οἰκο-
 νομικῶς ὁ σωτὴρ, τὸ ὦδε λέγων, ἀντὶ τῆ
 παρ' ἐμοί. — Καὶ Νινευίτας ἢ εἰς κατακρι-
 σιν αὐτῶν ἔσεσθαι φησὶν ἐν τῷ τῷ κρίσεως
 καιρῷ· ἄνδρες γὰρ ἦσαν ὡμοί τε καὶ βάρβα-
 ροι, θεὸν οὐκ εἰδότες τὸ φύσιν καὶ ἀληθῶς,
 τὸ διὰ Μωϋσέως τεθεωρημένων ἀνέκοι παν-
 τελῶς, προφητικῆς εὐσεμίας ἀνεπιστήμονες·
 ἀλλὰ καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντες, μετενόησαν
 φησὶν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· μακρῷ τοι-
 γαροῦν ἀμείνεις τῷ Ἰσραὴλ, καὶ κατακρι-
 νῆσιν αὐτούς· ἀλλ' ἔκε καὶ τῶν ῥημάτων· ἄν-
 δρες Νινευὶ ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μὴ τῇ
 γῆρας ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι
 μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ καὶ ἰδοὺ
 πλεον Ἰωνᾶ ὦδε.

v. 32.
A. f. 159.

v. 33. Οὐδεὶς δὲ λύχον ἄψας, εἰς κρυπτήν τιθεσι κ. τ. λ.

A. f. 161.
B. f. 116. b.

Καὶ ποία τίς ἦν τῶν τοιούτων λόγων ἡ
 χρεία; ἀντιθέσει μάχεται τοῖς Ἰουδαίοις
 ὁξευρημένη διὰ τῆ ἐνοούσης αὐτοῖς σκαλότη-
 τός τε τῆ ἀμαθίας· ἔφασκον γὰρ θαυμα-
 τουργεῖν αὐτὸν, οὐχ' ἵνα πιστεύηται μάλ-

bilibus rebus, animalibus, herbarumque
 natura auditu cognosceret. Vos autem prae-
 sentes audientesque de invisibilibus caele-
 stibusque rebus loquentem ipsam, quae ad
 vos venit sapientiam, suaeque verba ope-
 ribus prodigiisque confirmantem, sermo-
 nes eius aversamini, et oraculorum eius
 mirabilitatem incuriose praeteritis? Quid
 ni igitur plus quam Salomon heic sit, id
 est in me? Et rursus animadvertite dicti sol-
 lertiam, ut nos doceat humiliter sapere,
 etiamsi forte spiritalibus donis cumulati si-
 mus. Praeter quam quod non erat inveri-
 simile, Iudaeos si audissent « plus est quam
 Salomon in me » more solito de eo locu-
 turos: ecce hic regibus quoque apud nos
 inclytis meliorem se ait. Modeste igitur ac
 dispensatoria ratione Servator dicit « heic »
 potius quam « in me. » — A Ninivitis quo-
 que damnatum iri Iudaeos dicit iudicii tem-
 pore. Hi porro erant crudeles barbarique
 homines, verum naturalemque Deum igno-
 rantes, et qui Moysis constituta numquam
 audiverant, propheticaeque doctrinae erant
 ignari. Et tamen quum ita comparati es-
 sent, resipuerunt inquit ad Ioniae praedi-
 cationem. Multo itaque meliores Israhelitis
 fuerunt, ideoque horum iudices erunt. Sed
 audi verba ipsa: « viri ninivitae surgent
 in iudicio adversus hanc generationem, et
 condemnabunt illam, quia ipsi paeniten-
 tiam egerunt praedicante Iona; et ecce plus
 quam Ionas heic est. »

Nemo qui lucernam accenderit, in abscondito ponit etc.

Quinam porro sermonum huiusmodi
 scopus erat? Contradictione utitur in Iu-
 daeos, quam ex ipsorum improbitate in-
 scitiaque sumit. Dicebant enim eum pro-
 digia patrare, non ut fides augetur, sed

(1) Ex codice veneto, ubi praestans graecorum patrum in libros regum catena est, exscripsi ante hos annos manu mea, edidique post Cyrilli explanationem in psalmos p. 441. breve fragmentum, quod huius quod in manibus habemus partim compendium est, partim incrementum. Κυρίλλου, ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν. Γυνὴ βάρβαρος, μακρῶν αὐτὴν εἰργόντων διαστημάτων, ὅκνου γέγονε κρείττων, οὐχ' ἵνα χρημάτων ποιήσῃται συλλογὴν, ἀλλ' ἵνα ἀκούσῃ τὴν σοφίαν Σολομῶντος παραβολὰς λαλοῦντος καὶ αἰνίγματα, καὶ ἀνδραπίνων ὑπογράφοντος καλλὴ τε καὶ ψόγους. Cyrilli, ex commentario in Lucae evangelium. Mulier barbara, magno locorum intervallo distans, socordiam omisit, non ut opes conquiret, sed ut Salomonis sapientiam audiret, parabolas et aenigmata loquentis, et humanorum morum laudes vituperationesque describentis.

ut multos adseclas consequeretur, atque a miraculorum spectatoribus plausum eliceret. Refellit itaque hanc calumniam, et a lucernae usu similitudinem capit. Nam lucerna, inquit, semper elato loco superque candelabro ponitur, ut spectantibus utilis sit. Iam quidnam hinc colligatur, consideremus. Ante Servatoris quidem adventum, obscurabat mundum pater tenebrarum, id est Satanas, et intellectuali caligine omnia obumbrabat. Dum ergo tali rerum statu essemus, lucernam veluti quendam mundo pater obtulit filium suum, qui divino nos lumine irradiaret, et diabolica caligine eriperet. Iam vero, o iudaeae, si tu quidem crimini vertis quod lucerna non abscondatur, sed alte potius in candelabro collocata lumen spectantibus praebeat; tunc, inquam, Christum quoque reprehende, quia latere noluerit, sed videri potius ab omnibus; et quia obtenebratos illuminat, ac verae Dei notitiae lumen diffundit. Igitur non ut sui admirationem concitaret, prodigia patrabat, neque ut inde inclaresceret, sed magis ut sibi crederetur, qui quum esset suapte natura Deus, factus erat homo propter nos, quin tamen a priore suo statu decederet. Is autem in sancta ecclesia, veluti candelabro, per suam doctrinam resplendens, omnium mentes illuminat, divina replens scientia.

Rogabat illum quidam phariseus ut pranderet
apud se.

Vere dicit sapientissimus Paulus, Christum ob peccatores salvandos in mundum venisse. Hanc enim ob causam se ad exinanitionem demittens, in terra incarnatus apparuit, et cum hominibus conversatus est. Rem hanc ex supradictis etiam verbis cognoscere licet. Quid ni enim omnibus constat improbam et impuram fuisse semper phariseorum officinam, invidia superbiaque nutritam, et universali nostro servatori Christo adversam? Cur igitur hospes horum fit? Num insitam illis malitiam ignorabat? Sed quis hoc impune dicat,

λον, ἀλλ' ἵνα πολλοὺς ἔχῃ ὁδοῦ ἐπομένους αὐτῷ, καὶ ὁδοῦ παρὰ τὸ ὁρώντων τὰς θεοσημείας ἀρπάξῃ κρότους ἀποκρούεται τοῖνυν πῶς ἐπὶ τούτῳ συκοφαντίαν, καὶ δέχεται πρὸς παράδειγμα τὸ τὸ λύχνου χρείαν κεῖται γὰρ ὁ λύχνος ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίαν αἰεὶ, ἵν' εἴη τοῖς ὁρώσι χρησίμος· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν, πωρονομία; πρὸ μὲν γὰρ τὸ σωτήρης ἡμῶν ἐπιδημίας, κατεσκότισε τὸ ὑπὸ οὐρανὸν ὁ τὸ σκότους πατήρ, τοῦτέστιν ὁ σατανᾶς, ἀχλύϊ τένοισι τὰ πάντα κατεμελαινέτο· ἐπειδὴ ὁ ἡμῶν ἐν τούτοις, λύχνον ὡσπερ τινα τῇ ὑπὸ οὐρανὸν δέδωκεν ὁ πατήρ (ἐκ) υἱόν, ἵνα τὸ θεῖον ἡμῖν ἐναστράλῃ φῶς, καὶ ἀχλύϊ ἡμᾶς ἐξέληται διαβολικῆς· ἀλλ' ὁ ἰουδαῖος, εἰ μὲν αἰτίαν (ἐκ) λύχνον ὅτι μὴ κρύπτεται μάλλον, ἀλλ' ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίαν κεῖμεν ἐν ἡμῖν τοῖς ὁρώσι τὸ φῶς, ἐγκάλεα Χριστῷ μὴ λαθεῖν ἐθέλοντι μάλλον, ἀλλ' ὁρᾶσθαι παρὰ πάντων, καὶ φωτίζοντι ὁδοῦ ἐσκοτισμένους, καὶ τὸ ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνέντι φῶς· οὐκοῦν οὐχ' ἵνα θαυμάζεται μάλλον ἐπλήρης τὰς θεοσημείας, καὶ δι' αὐτῶν ἡμεῖς γνωρίζομεθα, ἀλλ' ἵνα πιστεύηται μάλλον ὅτι θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι ὁ ἦν ὡς ἐπὶ λυχνίας ἢ τὴν ἀγίας ἐκκλησίας τῷ κηρύγματι λάμπων, καταφωτίζει τὰς πάντων διανοίας, θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως.

Ἡρώτα αὐτὸν φαρισαῖος τις ὅπως ἀριστήσῃ
παρ' αὐτῷ.

v. 37.

Ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος*, ὅτι Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμάρταν-
λους σῶσαι· ταύτης γὰρ ἕνεκα τὴν αἰτίαν, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἐπὶ γῆς ὥφθη μὴ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις πωρονομία· τοῦτο γεγονός ἐστιν ἰδεῖν καὶ διὰ γε τὸ προ-
καμένων ῥητῶν· πῶς γὰρ οὐχ' ἅπασιν ἐναρ-
γές, ὅτι πονηρὸν καὶ βέβηλον αἰεὶ τὸ φαρ-
σαίων γεγονός ἐργαστήριον, βάσκανον καὶ
ἐλαζονείαν σύντροφον, καὶ καταθρασυμόνιον
τὸ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ; πῶς οὖν
ἄρα κατέλυσε παρ' αὐτοῖς; ἄρα ἠγνόησε τὸ
ἐνοῦσαν αὐτοῖς σκαϊότητα; καὶ πῶς τοῦτο

A. 1. 162.
I. Tim. 1. 13.

* Matth. IX. 12.

λέγειν ἀσφαλές; πάντα γὰρ οἶδεν ὡς θεός· τί οὖν ἔστιν; αὐτὸν μάλιστα νεθετεῖν ἠπέιγετο, ὅθεν ἀρίστους τῷ ἰατρῶν ἀπομιμούμενον, οἱ τοῖς ἀρρώστοις φορτικώτερον, τὰς ἐκ τῆς οἰκείων ἐπιτηδευμάτων προσάγεισιν ἐπιεικείας· ὡς γὰρ αὐτός πεφησὶν *, οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ υἱοὶ αἰνούντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἔστιν ὁ μὲν φαρισαῖος, τό γε ἦκον εἰς τὸ ἐνόντα αὐτῷ σκοπὸν, ἐπὶ ἐσίαν καλεῖ· ὁ δὲ γε τῷ ὅλῳ σωτήρ, καθίησιν μὲν ἑαυτὸν εἰς τοῦτο, καθάπερ ἔφην, οἰκονομικῶς· μυσταγωγίας ἢ πρόφασιν ἐποιεῖτο τὸ χρεῖμα· ἐδίδεν ἢ τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμὰς ὁ δυσμαθὴς φαρισαῖος· ἐθαύμασε γάρ, φησιν, ὡς οὐκ ἐβαπτίσθη πρὸ ἀρίστου· ἐσκανδαλίσθη, φησιν, ὅτι δικαίᾳ καὶ προφῆτι δόξαν ἔχων παρ' αὐτοῖς, ταῖς ἀλογωτάταις αὐτῶν οὐ συνεπλάττετο συνεθείαις· ἐβαπτίζοντο γὰρ πρὸ ζοφῆς, οἷον ῥύπε παντὸς ἑαυτῶν ἀπαλλάττοντες· ἀσυνέτως ἢ σφόδρα καὶ τοῦτο· ἢ μὲν γὰρ διὰ τῶν ὑδάτων ἀπὸ νίψις, χρεωδεσάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ῥυπῶσι σωματικῶς, ἀκαθαρσίας γε μὴν τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, πῶς ἂν ἀπαλλάξαι τις; πλὴν ἐκεῖνο φαμέν· ἀσύνετες φαρισαῖοι, μέγα πεφρόνηκας ἐπὶ τῇ τῷ ἱερῶν εἰδησὶ ζευγμάτων, τῷ Μωϋσέως νόμον ἰνῶσκας· εἰπέ τοιγαρὲν, ποῦ σοι τῆτο προσέταχε Μωϋσῆς; ποίαν ἔχας εἰπεῖν ἐντολὴν ὁρίσθεισαν παρὰ Θεοῦ, τῇ ἐπὶ γε τῷ δεῖν βαπτίζεσθαι πρὸ ζοφῆς; δέδοται μὲν γὰρ διὰ τῷ Μωϋσέως ἐντολῆς εἰς ἀποκάθαρσιν ῥύπε σωματικοῦ, τὸ ὕδωρ τῷ ἁγνισμῷ, τύπον ἐπέχον τῷ ἀληθῶς ἁγίᾳ καὶ ὁλοκαυτωτικοῦ βαπτίσματος, φημὶ δὴ τῷ ἐν Χριστῷ· ἀπελούοντο ἢ ὕδατι καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς ἱερεργίαν· καὶ γοῦν ὁ Θεσπέσιος Μωϋσῆς ἔλεσεν ὕδατι τῷ Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτῷ ὅθεν λευκίτας· καταδιλοῦντος τῷ νόμῳ διὰ τῷ τυπικοῦ καὶ ὡς ἐν σκιαῖς βαπτίσματος, ὅτι ἢ κατ' αὐτῶν ἱερεργία, τὸ τέλειον εἰς ἁγιασμόν οὐκ ἔχει· δεῖται ἢ μᾶλλον τῷ Θεῷ τε καὶ ἱεροῦ βαπτίσματος, εἰς ἀποκάθαρσιν ἀληθῆ· καὶ κατ' ἕτερον ἢ ζόπον ἡμῖν ὑποφαίνοντος, ὅτι τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον παρὰ Θεῷ γένετο, τοῦτέστιν ἡμᾶς, τελειοῖ πρὸς ἁγιασμόν, καὶ εἰς ἀπόθεσιν ῥύπε παντὸς ὁ

quum nihil Deus non sciat? Quid ergo? Illos apprime emendare studebat, medicorum optimos imitans, qui gravius aegrotantibus, curarum suarum adiutoria adhibent. Namque ut ipse aliquando dixit, non egent medico sani, sed qui male habent. Phariseus itaque scopo suo sibi proposito, ad convivium invitat; cunctorum autem Servator morem huic ut dixi prudente consilio gerit, atque hanc erudiendi hominis ansam capit. Suppeditavit autem disserendi materiam morosus phariseus. Miratus est, inquit evangelista, Christum ante prandium non lavisse. Scandalo ei fuit, inquit, quod ille iusti ac prophetae loco apud Iudaeos habitus, haud tamen absurdissimas ipsorum consuetudines sequebatur. Ipsi enim ante cibum sumendum lavabant, omni se veluti inquinamento mundantes; et hoc ipsum stulte admodum. Nam aquae lotio corporaliter quidem sordidatis utilisima est; a mentis tamen cordisque immunditia qui fieri potest ut quemquam purget? Atqui nos dicimus: o phariseae insipiens, valde gloriaris de sacrarum litterarum peritia, Moysis legem calles. Dic ergo ubinam id tibi Moyses praeceperit? quodnam potes recitare mandatum Dei, oportere homines ante cibum sumendum lavare? Data fuit utique per mosaicum constitutum ad corporalium sordium purgationem lustrationis aqua, typum gerens vere sancti et purgatorii baptismi, illius nempe qui in Christo fit. Aqua item lavabantur vocati ad sacerdotium. Itaque divus Moyses Aaronem aqua lavit, unaque cum eo levitas; lege videlicet per hunc umbratilem typicumque baptismum demonstrante, ne illorum quidem sacerdotium perfectam sanctificationem habere; sed divino potius sacroque indigere baptismo ut vera mundatio fiat: alioquin etiam nobis innuens, sacram delectamque a Deo gentem, nos videlicet, ad sanctificationem perfici atque omni inquinamento mundari ab universali Servatore, per sanctum venerandumque

baptismum. Apparet itaque nusquam in mandatis datum, ut ante cibum lavemus. Cur miraris ergo, vel quamobrem scandalizaris, o pharisaei? Quid tunc Servator? Opportunam facit obiurgationem. Audi enim.

Nunc vos, pharisaei, quod deforis est calicis et catini mundatis etc.

Poterat et alio verborum genere uti Dominus, quum vellet insipientem pharisaeum admonere; nihilominus praesentem occasionem captat, et ex iis quae in manibus sunt doctrinam suam connectit. Namque ut in prandii mensaeque tempore, evidentem similitudinem sumit a calice et catino, demonstratque mundos esse debere ac lautos qui sincere Deum colunt; neque corporalibus tantum carere sordibus, verum etiam intellectualibus et reconditis; haud secus quam adhibenda mensis vasa, non extrinsecis tantum inquinamentis mundare convenit, sed etiam intrinsecis. Nam qui exteriora, inquit fecit, idem etiam interiorum auctor est: videlicet qui corpus condidit, idem animam quoque creavit. Oportet igitur, quotquot creaturae sunt unius diligentis virtutem Dei, consentaneam habere munditiem. Ceterum insolitum hoc erat scribis ac pharisaeis, qui ut specie tenus mundi viderentur, omnem operam dabant; sepulcris dealbatis similes, iuxta ipsius Servatoris effatum, exterius quidem speciosi, intus autem mortuorum ossibus et omni spurcitia pleni. Sed non tales vult esse nos Christus, verum sanctos et immaculatos anima et corpore. Quamobrem ait quidam noster: emundate manus, peccatores; et purificate corda, duplices animo. Immo etiam Isaias tam-

τῶ ὅλων σωτῆρ, διὰ τῆ ἀγίας καὶ σεπτοῦ βαπτίσματος· ὁρᾶται γε μὴν οὐδαμοῦ προστεταχῶς βαπτίζεσθαι παρὸ τροφῆς· τί οὖν τεθαύμακας, ἢ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐσκανδαλίσθης ὡ φαρисαῖε; τί οὖν ὁ σωτὴρ; εὐάφορμον ποιεῖται τὸ ἐπίπληξιν· ἄνευ γάρ.

Nῦν ὑμεῖς οἱ φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε κ. τ. λ.

v. 39.

Ἐνθὺν * μὲν καὶ ἑτέροις λόγοις χρησάμενος τὸ κύριον, γενετὴν ἐθέλοντα (C) ἀσύνετον φαρισαῖον ἐπιδράττεται δὲ τῷ καιροῦ, καὶ οἶον ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶν ἐξυφαίνει τὴν μυσαγωγίαν· ὡς γὰρ ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ τροφῆς, ἐναργὲς ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτηρίον καὶ (C) πίνακα· καὶ δηλοῦντες, ὡς καθαρὸς καὶ ἐκνευμμένους εἶναι καὶ ὅσον εἰλικρινῶς λαβεύοντας τῷ θεῷ, καὶ οὐδέποτε μόνως ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆς εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ τῷ τραπέζαις ὑπηρετοῦντα τῷ σκόδῳ, καὶ τῷ ἔξωθεν ἡλκυεροῦτος ῥύπων, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ προσέτι τούτῳ τῷ ἔσω· ὁ γὰρ ποιήσας, φησὶ, τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησεν· τοῦτέστιν ὁ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο· καὶ τοιγαροῦν ἐνδὸς ὄντα ποιήματα τῷ φιλαρέτῃ θεοῦ, σύνδρομον ἔχον τὴν ἀποκαθαρσιν· ἀλλ' ἦν ἄνθρωπος τοῦτο τοῖς γραμματεῦσι καὶ φαρισαῖοις· μέχρι γὰρ μόνως τῷ δοκεῖν εἶναι καθαρὸς αὐτῷ, πάντα δρᾶν ἐσπεύδαζον· τάφοις κεκοιμημένοις προσεικότες, καὶ τὸ αὐτοῦ τῷ σωτῆρος φωνῇ, ἔξωθεν μὲν ὡραῖοι, ἔσωθεν ὅμως γέμοντες ὀσέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας (1)· ἀλλ' οὐ τοιοῦτοις ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστός, ἀγίους καὶ ἀμώμους ψυχῇ τε καὶ σώματι· καὶ γοῦν ἔφη τίς τῷ παρ' ἡμῖν * καθαρῶσατε χεῖρας, ἀμώμωτοι, καὶ ἀγνίστατε καρδίας, διψυχοι· ἢ μὴν καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώ-

A. f. 162. b.

C. f. 132. b.

* al. ἐξῆν.

* Iac. IV. 8

(1) Hoc loco in codice A. p. 163. b. inseritur Cyrilli locus adversus Iulianum, qui legitur in operum Iuliani editione petaviana p. 337. seq. Sed in catena praeiunguntur verba: ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ ἀποστάτης φευκτέος φησὶ τοὺς τάφους κ. τ. λ. verum haec apostata fugienda dicit sepulcra etc. Tum etiam est in codice clausula quam Petavius desiderat: ἀλλὰ ταῦτα μὲν παιδιὰ καὶ λῆρος· ὁ δὲ κύριος τοὺς τῇ ὑποκρίσει τὴν ἑαυτῶν κακίαν ἐπικαλύπτοντας, τάφους ἀδελφούς καλεῖ, ἀπατῶντας τοὺς ἐντυγχάνοντας: sed haec deliramenta lususque sunt. Etenim Servator homines, qui suam nequitiam hypocrisi contegunt, sepulcra invisibilia appellat, quae supra ambulantes fallunt. Num ergo Cyrillus dicta a se contra Iulianum, repetiit in commentario ad Lucam cum aliqua varietate?

* Is. I. 16. **περὶ Θεοῦ·** * λούσασθε, φησὶ, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶ ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῷ ὀφθαλμῷ μου· ὁπτήρησον ἡ τῷ λόγῳ τὸ ἀκρεβέες· πονηροὶ γὰρ ὄντες ἔσθ' ὅτε λάθοιεν ἂν τινες ὧν ἀνθρώπων ὀφθαλμοὺς, ὧν δέ γε θείες οὐκ ἔνεσι λαθεῖν· ποῖον οὖν φάρμακον αὐτοῖς καὶ ὧν ἐλέγχες δέδωκεν ὁ σωτήρ;

v. 41. Πλήν τὰ ἐνόητα δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρά ὑμῖν ἔστιν.

A. f. 162. b. Καὶ τοὶ πλείστας εἶναι φαρμέν τ' εὐδοκίμησης τὰς ὁδοὺς, οἷον πρᾶξιν, ταπεινοφροσύνην, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ· ἀνθρώποι δὲ οὖν, τῷ τοιούτῳ ἀφελόμενος, φιλοικτιέρμονας αὐτῶν γρηγορῶς κηρύττει; φιλάργυροι λίαν ἦσαν οἱ φαεισαῖοι, καὶ χρημάτων πορισμοὺς ἀκορέσῃ χειρὶ συλλέγοντες· καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῶν ὁ τῷ ὅλων θεός· * « πῶς ἐγένετο πόρνη, πόλις πωρὴ Σιών, πλήρης κρίσεως; ἐν ἡ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν ἡ φονευταί· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κἀπηλοὶ σε μίσγασιν τὸ οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντες σε ἀπαυδοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις χήρας οὐ προσέχοντες· », καὶ χάρηκε τοῖς οἰκονομικῶς, καὶ τῷ κρατοῦντος αὐτῶν ἀρρώστῃματος.

v. 42. Ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύσμον, καὶ τὸ πῆγανον καὶ πᾶν λάχανον κ. τ. λ.

A. f. 163. C. f. 133.

Ἄ γὰρ ἐδὲ μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἔωλα, τοῦτέστι τῷ κρίσιν καὶ τῷ ἀγάπῃ τῷ θεῷ, μόνους ἐκείνας ἀκρεβέως ἐτήρουν τὰς ἐντολὰς, ἥσαν τηρεῖν προσέταττον παρὰ τῷ ὑπὸ χεῖρα λαῶν, αἱ πλείστων αὐτοῖς λημμάτων ὁδὸς ἦσαν καὶ ἀφορμή· ὥστε μηδὲ τὰ τῷ λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἀξία λόγου, ὡς ἀτρέχων αὐτοῦς· ἔργον ἡ ἀγάπης τῷ εἰς θεὸν, τὸ καὶ μηδὲν ἔξοπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδιέναι ἡ τῷ παντὸς νόμου τῷ παράβασιν, κρίσεως ἡ ἡ δικαιοκείσια, καὶ τὸ φροντίδος ἴσως ἀξιοῦν τὰ τεθεωρημένα, καὶ μὴ καταρραθυμεῖν μὲν τῷ ἀναγκαίῳ, μόνοις ἡ τοῖς ἐπικερδέσις ἀκρεβέως ἐνορᾶν, ἀλλ' ἀπροσκληνῆ ποιεῖσθαι τῷ ψῆφον, τῷ ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι· τὸ γὰρ ἄδικα κρίναν, οὐκ ἀγάπῃ τῷ εἰς ὧν ἀδελφούς τηροῦντων

quam ex Dei persona: lavamini, inquit, mundi estote, auferte iniquitates de animabus vestris, in conspectu meo. Animadvertite autem accuratum verborum tenorem. Fieri enim potest ut improbi quidam lateant hominum oculos, Dei vero nequam. Quodnam ergo eis remedium post reprehensionem suggessit Servator?

Verumtamen quae habetis, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.

Sane plurimas esse bene agendi vias dicimus, puta mansuetudinem, animi humilitatem, et his affinia. Cur ergo, his omissis, misericordes eos esse iubet? Avarrissimi pharisaei erant, et pecuniae quaeustum insatiabili manu acervabant. Quamobrem de ipsis ait alicubi universalis Deus: « quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii? Iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidae. Argentum tuum adulterinum est, caupones tui vinum aquae miscent: principes tui infideles, socii furum, munerum adpetitores, mercedibus inhiantes: pupillis ius non dicunt, viduarum causis non vacant. » Prudentem ergo adversus praecipuum illorum vitium fecit invectionem.

Decimatis mentam et rutam et omne olus etc.

Quae agere apprime oporteret, haec ut levia omittentes, id est iustitiam et Dei caritatem, illa tantum observabant ad unguem praecepta, vel potius a subiecto sibi populo observari iubebant, quae multarum ipsis oblationum vehiculum et occasio erant: ita ut ne minuta quidem olera nulloque pretio digna negligerent. Atqui caritatis erga Deum negotium est, nullatenus eum offendere, universae legis transgressionem vereri, iuste iudicare, pari omnia praecepta cura exequi: neque vero ad necessaria officia torpere, dum uni lucro diligenter studetur; sed indeclinatam omni in re ferre sententiam. Nam contra ius iudicare, non est illorum qui debitam fratribus caritatem servant. Neglectis itaque

legis necessariis capitalibusque articulis, decimas vilissimarum etiam rerum percipere satagebant.

Diligitis primas cathedras in synagogis etc.

Per quae illos obiurgat, per haec eadem nos meliores efficit. Vult enim nos minime cupidos esse gloriae, neque speciem virtutis potius quam eiusdem veritatem sectari; quod contra pharisaei solebant. Quippe salutari ab aliquibus, et praecedendi amor, nequaquam nos frugi homines esse denotat: haec enim multis quoque minime bonis accidunt. Quod demonstrat Servator ilico addens: « vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, quia estis ut sepulcra quae non apparent, et homines supra ambulantes ignorant. » Nam salutationes omnium in foro ambire, et principem in concionibus locum vehementer adpetere, nihil a clausis sepulcris differt, quae externis quidem ornamentis decora sunt, intus autem omni immunditia scatent. Hoc loco spectata mecum hypocrisis summe vituperatam, moremque illum cuncta ob hominum captandam gratiam agendi. Propterea beatus Paulus ait: si hominibus placerem, Christi servus non essem.

Magister, haec dicens etiam contumeliam nobis facis.

Grave plerumque est cuique homini redargui. Ceterum ea res piis quidem non est inutilis; etenim illos ad meliorem frugem transfert. Hoc morbo laborare cerne Iudaeorum appellatos iurisperitos. Namque omnium Servator pharisaeos increpabat ceu a recta via declinantes. Id autem impiorum legisperitorum globus stomachabatur: ipsi enim sese huic accusationi reos inserunt, sibi dicta existimant, quae reapse de ipsis Christus erat effatus. Sed enim melius fuisset reprehensionem boni consulere, atque infirmitatis suae remedium petere, quam contumeliae titulo reprehensionem inscite appellare, quae utilis poterat esse ac fructuosa. Quid ergo ad haec Christus? Reprehensionem gravius in-

ἐς τὸ τὰ τοίνυν ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τῷ νόμῳ, τὰς δικάτας λαμβάνειν ἐσπούδαζον καὶ τὰ εὐτελεσάτων.

Ἀγαπήσατε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς κ. τ. λ.

v. 43.

Δι' ὧν ἐκείνοις ἐπιτιμᾷ, διὰ τούτων αὐτῶν ἡμᾶς ἀμείνους ἀποτελεῖ· ἀφιλοδόξους γὰρ ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ μὴ τὸ δοκεῖν, πρὸ τοῦ ἀληθῶς εἶναι, μεταδιδόναν· ὅπερ ἐποίησαν οἱ φαρισαῖοι· ἀσπασμὸς γὰρ ὁ παρά τινων, καὶ τὸ προεδρεῦσαι φιλεῖν, οὐ πάντως ἡμᾶς εὐδοκίμους ὄντας ἀποφαίνει· ἐπ' ἀρχῇ γὰρ τοῦτο πολλοῖς καὶ οὐκ ἀγαθοῖς οὖσι· διαδείκνυσιν ἃ τοῦτο λέγων εὐθὺς ὁ σωτὴρ· “οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκεῖται, ὅτι ἐς ἐς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ περὶ παρ' ἑμὲ οὐκ οἶδασιν. — Τὸ γὰρ ἀσπασμὸς ζητεῖν παρὰ πάντων ἢ ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προεδρεῖν συλλόγοις περὶ πολλοῦ ποιῆσαι σπευδόντες, μνημάτων ἀδῆλων οὐδὲν διαφέρει· ἀλλὰ διαφέρει μὲν τοῖς ἐξωθεν κόσμοις, μετὰ δὲ εἰς πάσης ἀκαθαρσίας· ἐνταῦθα μοι βλέπε διαβεβλημένῳ ἐσχάτως τὸ ὑπόκρισιν, καὶ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἅπαντα διαπράττεσθαι· διὰ τοῦτο φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος· * εἰ ἀνθρώποις ἡρεσκον, Χριστοῦ δοῦλός οὐκ ἂν ἦμην.

A. f. 163.

A. f. 163. b
C. f. 133.

* Gal. I. 10.

Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις.

v. 45.

Δυσφόρητον μὲν αἰεὶ πῶς ἐστὶ παντὶ ἀνθρώπῳ, τὸ ἐλέγχεσθαι· πλὴν οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἐπωικέσι, μεθίστησι γὰρ αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἄμεινον· ἄθρ' ὅτι τοῦτο πεπονθότας ὧν παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίοις ὀνομασμένους νομικούς· ὁ μὲν γὰρ σωτὴρ τὸ ὅλον, ἐπετίμα τοῖς φαρισαίοις ὡς ἐξω ζέχουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ ἢ ἀνοσίῳ νομικῶν ἐχαλέπαινε στίφας· ἐαυτῶν γὰρ ὑποφέρουσι τοῖς ἐγκλήμασι, καὶ καθ' ἑαυτῶν εἰρηάζονται νομίζουσιν, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ἐφη Χριστός· ἀλλ' ἢν δὴ που κρεῖττον ἀγαπήσαι μὲν ἑλγίζον, αἰτῆσαι δὲ ἢ ἀρρώσθημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὑβρὶν ἀμαθῶς ἑλγίζον ὀνομάζαν, ἐπωφελῆ ὄντα χρησίμον· τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; ὅπτιν' ἢ ἑλγίζον,

A. f. 163. b.
B. f. 119.
C. f. 133.

καὶ τὰ εἰκαίαν αὐτῶν ὀφρῦν καταφέρει,
λέγων·

v. 46.

Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε
τοὺς ἀνθρώπους φορτία κ. τ. λ.

A. f. 163. B.
B. f. 119.

* Act. XV. 10.

* Matth. XI. 28.

* Hebr. X. 28.

* Rom. II. 21.

* cod. 206.

* Matth. V. 19.

Ὡς ἐκ ᾧ ἀδείματος ἐναργῆς, ἡ πρὸς
αὐτῶν ἐξουσίαν· λόγον· φορτικὸς μὲν γὰρ
ὁμολογούμενος ὁ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ·
ὡμολόγηεν ἡ τῆτο, καὶ οἱ θεωέσιοι μαθηταί,
λέγοντες ἐν τῇ πράξει· * « καὶ νῦν τί παρά-
ζετε τῷ θεῷ ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τῷ Ἰσραὴλ
τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἰσχυ-
σαν βασάσαι; καὶ αὐτὸς ἡ τῆτο ἡμᾶς ἐδίδα-
ξεν ὁ Χεῖς, προσφωνῶν καὶ λέγων· * « δεῦτε
πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμέ-
νοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸ ζυγόν
με ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῢς
εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνά-
παυσιν τῇ ψυχαῖς ὑμῶν· », κοπιῶντας ἡ καὶ
πεφορτισμένους, ὅθεν ὑπὸ νόμον εἶναι φησὶ,
ἐαυτὸν ἡ πρῶτον ὠνόμαζεν, ὡς οὐκ ἔχοντος
τῆτο τῷ νόμῳ· ὡς γὰρ Παῦλος φησὶν * « ἀθε-
τήσας τίς νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν
ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· »,
οὐαὶ τοίνυν ὑμῖν ὡ νομικοῖς, δυσβάστακτα
γὰρ φορτία καταδεσμεύοντες, εἴτα τοῖς ὑπὸ
τῷ νόμῳ ἐπιτιθέμενοι αὐτὰ, αὐτοὶ τούτοις οὐ
προσφάτετε· ἀπαράβατον γὰρ προσάπτοντες
τηρεῖσθαι τὴν Μωϋσέως ἐντολήν, καὶ δίκην τοῖς
ἀθετοῦσιν ἐπάλλοντες, αὐτοὶ λόγον τῷ μηδεὶς
ἠξίαν τὸ ἐργάσασθαι τι τῷ ὀφειζομένων
τοῖς ταῦτα δρᾶν εἰωθόσι καὶ ὁ σοφώτατος
Παῦλος ἐπιπλήττει, λέγων· * « ὁ διδάσκων
ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ λέγων μὴ
κλέπτειν, κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν,
μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμηνος τὰ εἰδωλα, ἱε-
ροσυλεῖς; ὁ ἐν νόμῳ καυχᾶ, διὰ τὸ ᾧ ἀπα-
βάσεως τῷ νόμῳ τῷ θεῷ ἀτιμάζεις; », ἀδοκί-
μος * γὰρ ὁ διδάσκων ἐστίν, ὅταν ἀσύμβα-
τον ἔχη τῷ λόγῳ τῷ ἔργῳ· τούτῳ καὶ αὐ-
τὸς ὁ σωτὴρ πικρὰν ἐπὶ ἡρτήκε δίκην, λέ-
γων· * ὡς ὁ μὲν διδάξας καὶ ποιήσας, μέγας
κληθήσεται· ὁ δὲ ἂν διδάξῃ μὲν, μὴ
ποιήσῃ δὲ, ἐλάττω κληθήσεται ἐν
τῇ βασιλείᾳ τῷ οὐρανῶν (1).

tendit, vanumque illorum supercilium de-
primit dicens:

Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines
oneribus etc.

Evidenti veluti exemplo suum ad illos
informat sermonem. Gravis enim sine du-
bio Israhelitis erat lex; quod divi quoque
discipuli fassi sunt, dicentes in actibus « et
nunc cur tentatis Deum, imponere iugum
super cervices discipulorum, quod ne pa-
tres quidem nostri portare potuerunt? »
Quin ipse quoque nos Christus hoc docuit,
verbis his compellans: « venite ad me om-
nes qui laboratis et onerati estis, et ego
reficiam vos. Tollite iugum meum super
vos; et discite a me, quia mitis sum et hu-
milis corde, et invenietis requiem anima-
bus vestris. » Laborantes atque oneratos
dicit legi suppositos, seque mitem appel-
lat, ceu si huiuscemodi non sit lex. Etenim,
ut ait Paulus, « irritam quis faciens legem
Moysis, sine miseratione duobus vel tribus
testibus moritur. » Vae ergo vobis, o le-
gisperiti! intolerabilia enim pondera con-
globantes, deinde ea legi subiectis impo-
nentes, vos ipsi quidem eadem ne attin-
gere quidem patimini. Quippe legisperiti
Moysis praecepta violari vetantes, poenam-
que transgressoribus decernentes, ipsi ta-
men nullam legis partem observare cura-
bant. Ita semet gerere solitos sapientissi-
mus quoque Paulus obiurgat dicens: « qui
alium doces, te ipsum non doces? qui ais
non furandum, furaris? qui dicis non moe-
chandum, moecharis? qui abominaris ido-
la, sacrilegium facis? qui in lege gloria-
ris, per praevaricationem legis Deum in-
honoras? » Certe improbatur ille doctor,
qui non consentientes doctrinae mores ha-
bet. Huic ipse Servator acerbam poenam
decrevit, dicens: qui docuerit et egerit,
magnus vocabitur: qui autem docuerit, et
non egerit, hic vocabitur minimus in regno
caelorum.

(1) Invertitur heic (sine ullo tamen detrimento) sententiarum evangelicarum ordo. Nec mirum; pa-
tres enim haud raro sacrum textum memoriter referebant.

Vae vobis qui aedificatis monumenta prophetarum,
patres autem vestri occiderunt illos!

Postquam satis improbaverat pessimam legisperitorum officinam, communem Iudaeorum principibus conficit reprehensionem. Quid vero dicat, diligenter scrutemur. Iudaeorum maiores interfecerant variis temporibus sanctos prophetas, qui divinum verbum ad eos deferebant: verum posteri eorum confitentes fuisse illos venerabiles honorandosque prophetas, exornaverant iis sepulcra seu monumenta, honorem tribuentes sanctis viris convenientissimum. Ergo quos maiores ipsorum occiderant, dum posteri sanctos viros existimabant, iudices fiebant illorum qui eos occiderant. Quia enim occisos illos honorandos censebant, idcirco rem occisoribus crimini dabant. Sed tamen qui maiores suos ob tam saeva homicidia condemnaverant, pari mox culpa irretiendi erant, eademque per crimina, immo et peiora, discursuri. Nam quamdiu in aliorum culpas quisquam inquit, naturali ratiocinio iudicans, pravitatem agnoscit et vituperat: sed cum ipse pares animi passiones experitur, tunc quasi caecus in eas incurrit. Hi ergo auctorem vitae interfecerunt; et hisce adversus eum impietatibus, divorum quoque discipulorum caedes addiderunt. Nam Dei sapientia Servator sic illis aiebat: mittam ad eos prophetas atque apostolos; ex quibus partim occident, partim persequuntur, et reliqua. Et hoc quidem loco prophetarum nomine apostolos vocat, nec non apostolorum successores, ecclesiae pastores atque magistros, prophetiae atque doctrinae a sancto Spiritu donis ornatos. Praedicat igitur eventura Iudaeorum genti mala, propter insatiabilem ipsorum saevitiam. Futurum enim erat, ut ultio exquiretetur de omnium prophetarum effuso sanguine, a mundi primordiis usque ad praesentem aetatem. Zachariam autem, consentaneum est intelligere Praecursoris parentem, quem non scripta traditio refert a

Οὐαὶ ὑμῖν ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν,
οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

v. 17.

Ἀδόκιμον ἀποφῆνας καὶ αὐτὸ τῷ νομικῶν τὸ παμμόχθηρον ἐργασίειον, κοινὸν ἅπασιν τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐξυφαίνει τὸ ἔλεγχον· τί ἢ ἄρα φησὶν, ἐρδνήσωμεν ἀκριβῶς· οἱ μὲν τῷ Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν καὶ καιροὺς ὧν ἀγίους προσφῆτας, καὶ θεῖον αὐτοῖς διαποροθμεύοντας λόγον· οἱ γὰρ μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, ὁμολογοῦντες ὅτι οἱ προφῆται γεγόνασι σεπτοὶ καὶ τίμιοι, διεμήνοσαν αὐτοῖς ὧν τάφους ἤτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀποιέμοντες καὶ τοῖς ἀγίοις πεπαιδευμένοι· οὐκοῦν ἀπεκτόνασι μὲν οἱ πατέρες αὐτῶν, αὐτοὶ ἢ προσφῆτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἄνδρας ἀγίους, κριταὶ γεγονῶσι καὶ ἀποκτεινάντων αὐτοῖς· δι' ὧν γὰρ τιμὴν ἐγνώκασι ὧν ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγορεῖσιν ὡς ἡσεβηκότων· ἀλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ τῷ οὕτω δειναῖς μαιφονίαις καταψηφισάμενοι, τοῖς ἴσοις ἐμελλον ἀλῶναι κακοῖς, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν εἶναι πλημμελημάτων, μάλλον ἢ διὰ τῆς χειρόνων· ἔως μὲν γὰρ τις τὰς ἐτέρων ἀδικίας ἐξετάζει, φυσικῶ λογισμῶ κρίνων, ὁρᾷ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται αὐτὸς ἢ εἰς τὰ ἴσα πάθη ψυχῆς προαγόμενος, οἷον τι τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται· ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς προσεθείκασι ἢ κατ' αὐτοῦ δυασεβείαις, καὶ τὰς καὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ μαθητῶν μαιφονίας· φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοῦ ὁ σωτὴρ ἢ θεὸς σοφία· * ἀποσελῶ εἰς αὐτοῦ προσφῆτας καὶ ἀποσώλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι, καὶ ἐκδιώξουσιν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ προσφῆτας μὲν ὧδε ὧν ἀποσώλους καλεῖ, καὶ ὧν τῶν ἀποσώλων διαδόχους ὧν τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένας καὶ διδασκάλους, ὧν ἐν προφητείαις καὶ διδασκαλίαις, καὶ διὰ τῶν πνεύματος δωρεαῖς κεκοσμημένους· προλέγει τοίνυν τὰ μέλλοντα καταλαβέσθαι καὶ τῶν Ἰουδαίων χρεὴν κακὰ, διὰ τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν μαιφονίαν· μέλλει γὰρ ἐκζητεῖσθαι τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἔως τῆς χρεὴς ταύτης· Ζαχαρίαν δὲ ὧδε ἀκόλυστον εἶναι ἐννοεῖν καὶ τῶν προσδόχων πατέρων, ὧν ἐξ ἀγάφους ὧν ἀδό-

A. f. 164.
B. f. 120.
D. f. 47. b.

v. 19.

σεως ιστόρηται (1) ὅτ' Ἰουδαίους ἀνελεῖν
μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, διὰ τὸ
προφητεύειν αὐτὸν, μᾶλλον ἢ ἀποδεικνύναι
τὸ θεοτόκον, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς τεχνησόμενον
θεὸν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, οἷα δὴ τινα
βασιλέα καὶ κύειον ἐπὶ τὸ ἔθνος ἀποσαλή-
σεισθαι αὐτῶν· καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν παρθένον
καὶ τὴν ἐκ πνεύματος ἁγίου σύλληψιν, τὸ τό-
πος τῆς παρθένων, τὸ ἐν τῷ ἱερῷ ὄντος μεταξὺ
τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, μὴ ἀποσηῆσαι,
καθὰ δὴ γεγαμημένῃ, ἀλλ' ἔτι παρθένον
γινώσκειν αὐτήν, καὶ συγχωρεῖν καὶ τὴν σωθήναι
τύπον ἐστῆναι διὰ γὰρ ταῦτα ὅτ' ἀκούον-
τας εἰς ὁρβὴν ἐμπεσεῖν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ὀπλί-
σαι τὰς χεῖρας, δεδιότας τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ
προφητείας προδοκώμενον βασιλέα, φόβῳ
τὸ μὴ χυμένῃ βασιλεῖ ὑποχειρίζεσθαι μέλλοντι
καταδυναστεύειν αὐτῶν· τὸ οὖν ταῦτα μὴ-

Iudaeis interfectum inter templum et alta-
re, propterea quod prophetaverat, immo
vero praesentem demonstraverat virginem
deiparam, atque ex ea oriturum Deum ac
servatorem Iesum Christum, qui regis in-
star ac domini ad eorum gentem mitten-
dus erat: ipsamque sanctam virginem, post
conceptionem de Spiritu sancto, ex virgi-
nali statione, quae in sacro loco erat inter
templum et altare, non esse dimittendam
dixerat ceu nuptam, sed adhuc virginem
agnoscendam, eique permittendum ut in
consueta statione subsisteret. His ergo au-
ditis Iudaeos excanduisse, eique manus at-
tulisse, metuentes expectatum ex eius va-
ticio regem, caventesque ne regi fierent
subiecti qui ipsos imperio premeret. Haec
ergo testantem de futuro partu Zachariam

(1) Narratio haec nominatim tribuitur Cyrillo in duobus saltem codicibus C. f. 133. b, et D. f. 47. b. Et quidem aliis plerumque verbis eandem rem scribit noster Cyrillus etiam contra Anthropomorphitas cap. 27. Porro in codice item vetere B. f. 119. b. eandem narrat historiam Greg. Nyssenus (qui tamen cum Cyrillo contra Anthrop. saepe ad litteram congruit) nec non Severus antiochenus, quorum verba adscribam. Τοῦ Νύσσης. Ἰερεὺς οὗτος ὁ Ζαχαρίας ἦν, τῷ τῆς προφητείας χαρίσματι πρὸς τὴν γνώσιν τῶν κρυπτῶν χειραγωγούμενος· ὃς τὸ τῆς παρθενίας μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου τόκου μυθεῖς, οὐκ ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ταῖς παρθένοις κατὰ τὸν νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν ἄγαμον μητέρα, διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους ὅτι παρθένος ἡ κόρη, καὶ θεὸς μέγας καὶ σωτὴρ ὁ ἐξ αὐτῆς τεχνησόμενος Ἰησοῦς Χριστός· ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος, τὸ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα· ἐπεὶ δὲ ἤκουον ταῦτα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχειρίους, ταῦτα μαρτυροῦντα διαχειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερεῖα ἱουρῆσαντες. — Λέγει καὶ Σευήρος εἰς τὸ αὐτό, ὅτι ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ιστόρηται τοὺς Ἰουδαίους τὸν ἱερεῖα Ζαχαρίαν τὸν Ἰωάννου πατέρα ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν καὶ ὁ Νύσσης εἴρηκεν. Nysseni. Sacerdos erat hic Zacharias, prophetiae dono ad arcanorum cognitionem manuductus. Is virginis mysterium circa incontinentiam partum edoctus, non secrevit in templo ab adsignato per legem virginibus loco incorruptam matrem, Iudaeos admonens virginem esse hanc puellam, Deumque magnum ac servatorem oriturum ex ipsa Iesum Christum. Erat vero is locus, inter templum et altare intervallum. Ea re audita Iudaei, veriti ne regi fierent subditi, virum talia testantem interficiunt, ipso in altari sacerdotem immolantes. — Ait etiam Severus hoc eodem evangelii loco, ex traditione non scripta narratum esse, Iudaeos sacerdotem Zachariam, Iohannis patrem, occidisse inter templum et altare, ob eandem quam Nyssenus dixit causam. Nysseni locus sumitur, nonnullis variatis, ex eius sermone de nat. Domini. Tractum autem Severi multo integriorem nos edidimus in tomo decimo AA. class. p. 432, qui Cyrillum auctorem sibi familiarissimum sine dubio expilavit. Item nos Script. vet. T. IX. p. 682. in catena ad Lucam verba protulimus Geometrae, qui Zachariam ab Herodis lictoribus occisum ait. Sed enim notissima est Hieronymi sententia super hac traditione comm. in Matth. XXIII. 35. Alii Zachariam patrem Iohannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris praedicavit adventum. Hoc quia de scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Ita peremptorio, ut solet, stilo Hieronymus. Sed tamen cum Cyrillo, et supra scriptis Nysseno Severo et Geometra, consentiunt antiquissimi patres a Calmeto iam citati (praeter Iacobi protoevangelium) Origenes, Petrus alex., Tertullianus, Basilus, Chrysostomus, Epiphanius; item iuniores Theophylactus et Euthymius. His addit Baronius (qui hanc opinionem tuetur T. I. an. I. n. 53.) etiam Valentinianus imp. auctoritatem in epistola apud Theodoretum hist. lib. IV. 8. Origenis locus graece extat ex catena ms. in ed. Ruæi T. III. p. 845, sed initio acephalus, quem nos ex cod. A. p. 164. b. ita supplebimus. Ὁριγένους. Ζαχαρίαν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς βασιλείαις ἱερεῖα, φονευθέντα ἐγγὺς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὑπὸ Ἰωάν. βασιλέως Ἰούδα· Ἰώσηπος δὲ ἱστορεῖ τὸν υἱὸν Βαραχίου Ζαχαρίαν αὐτὸν εἶναι πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ· οὐ δύναται γὰρ etc. (haec sequitur dicta editio.)

interemerunt, dum apud ipsum altare rem sacram utpote sacerdos operabatur.

Utique dico vobis, requiretur ab hac generatione.

Etiamsi demonstrative dicit « ab hac generatione » haud fortasse tamen significari ab eo dicimus praesentes tantummodo atque auditores, sed homicidam quemlibet, et sanguinis effusi reum: nam simile cum simili collocatur, ut fraternum atque homogeneum, iuxta illud: haec est generatio quaerentium Dominum. Et illud: et custodiet nos a generatione hac.

Tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis etc.

Scientiae clavem dicimus ipsam esse legem, et in Christo iustificationem, per fidem videlicet in ipsum. Sane in umbra typoque lex versabatur, verumtamen veritatem typi figurant, umbraeque multimodis depingunt nobis Christi mysterium. Agnus mactabatur secundum Moysis legem: carnes eius comedebant, et limina sanguine ungebant; atque ita exterminatori superiores fuerunt. Atqui communis oviculae cruor, necem arcere haud potuisset; ergo figurabatur in agno Christus, pro mundi vita caedem sustinens, proprioque sanguine participes sui salvans. Plurima quispiam addere posset, ex quibus cognoscere licet Christi sacramentum a legis umbra delineatum. Dixit autem alicubi Christus ipse Iudaeos alloquens: « est qui vos accusat Moyses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit. » Et mox: « scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere: et ipsae sunt, quae testimonium perhibent de me; nec vultis venire ad me, ut vitam habeatis. » Tota enim inspiratae scripturae oratio ipsum designat, et in eundem collineat. Debebant ergo sic dicti legisperiti, ceu qui in Moysis lege studium collocaverant, nec sanctorum prophetarum oracula ignorabant, aperire quodammodo iudaicis turbis scientiae ianuam. Nam lex ad Christum instituit, atque ad

τυροῦντα περὶ τοῦ τόκου δεχχαρίζονται, πρὸς αὐτῷ τὸ θυσιασθῆναι τὸ ἱερέα ἱερεῖσάντα *.

Ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ γενεᾶς ταύτης.

Εἰ καὶ δεκτικῶς ἢ λέγει ἀπὸ τοῦ γυναικὸς ταύτης, οὐχὶ μόνον τάχα πε κατασημῆναι φαμέν· οὐ τότε παρόντας καὶ ἀκροωμένους, ἀλλὰ πάντα τὰ φονεῖν καὶ ὑπὸ τῇ μαιφονίᾳ πίπτοντα· συνετάσσεται γὰρ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον, ὡς ἀδελφὸν καὶ ὁμονοχρῆς· κατὰ τὸ, αὕτη ἡ γυνὴ ζητούντων τὸ κύριον. * καὶ δεκτηρήσας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ γυναικὸς ταύτης *.

Ἦρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσέλθετε κ. τ. λ.

Κλεῖδα γνώσεως, αὐτὸν εἶναι φαμέν τὸν νόμον, καὶ πῶς ἐν Χριστῷ δικαίωσιν διὰ πίστεως ἢ δηλονότι τὸ εἰς αὐτόν· ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν οἱ τύποι διαμορφοῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ γραφουσιν αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον· ἀμνὸς ἐσφάζετο καὶ τὸ Μωϋσέως νόμον· ἡσθιον τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἵματι τὰς φιλίας· καὶ νενικήκασιν ὁλοθρόν· ἀλλ' αἷμα προβάτε κοινού, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀναξέψαι θάνατον· ἐμορφοῦτο δὲ οὖν ὡς ἐν ἀμνῷ Χριστῷ, τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ζωῆς ὑπομένων σφαγῆν, καὶ σώζων αἵματι τῷ ἰδίῳ οὖν μετέχοντας αὐτοῦ· πλείεσθαι δ' ἂν τις πρὸς τοῦτο λέγοι, δι' ὧν ἔνεστιν ἰδεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενον· ἔφη δὲ πε καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῶν. * « ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίζατε· εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμὲ ἐκεῖνος ἔγραψε· ἔτι πάλιν. * ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὗται εἰσὶν αἱ περὶ ἐμοῦ μνηστεύουσαι· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς μεῖν ἵνα ζωὴν ἔχητε, ἀπὸς γὰρ λόγος τοῦ Θεοπνεύστου γραφῆς, εἰς αὐτὸν ὁρᾷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ συνεκτείνεται· ἔδει δὲ οὖν οὖν καλεμένους νομικούς, ἅτε δὴ τὸ Μωϋσέως πολυπραγμονοῦντας νόμον, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν οὐκ ἠγνοηκότας φωνάς, ἀνοίξαντες τινὰ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις τὰς τῆς γνώσεως θύρας· παιδαγωγῶν γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ Χριστόν, ἀπο-

* al. codd. ἐκζητηθήσεται ἀπὸ γενεᾶς ταύτης. V. 51.

A. f. 164. b.

* Ps. XXIII. 6.

* Ps. XI. 8.

V. 52.

A. f. 165.
B. f. 120.
C. f. 133. b.
D. f. 48.

* Ioh. IV. 45.

* Ioh. V. 39.

φέρει ἢ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἁγίων
 προφητῶν εὐσεβῆ κηρύγματα· ἀλλὰ τοῦτο
 μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοί·
 ὅτι ἢ τῶν ἐναντίων, ἦσαν τῇ κλεῖδᾳ τῆς γνώ-
 σεως· ἵνα τῇ διὰ νόμου χειραγωγίᾳ ἐννοῇς,
 ἢ τοι τῇ πίσει, δῆλον ἢ ὅτι τῇ εἰς Χριστόν·
 προσγίνεται ἡ διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας
 ἢ γνώσεως· καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἠσαΐας,
 οὕτω πεφασί· * καὶ ἐὰν μὴ πισεύσητε, οὐδ'
 οὐ μὴ συνῆτε· χωρὶς γὰρ πίστεως, ἀδύνα-
 τον εὐαρεσῆσαι ποτέ· * ἦσαν τοίνυν οἱ νο-
 μικοὶ τῇ κλεῖδᾳ τῆς γνώσεως· οὐ γὰρ εἶπον πι-
 σεῦσαί τινος εἰς τὴν ὅλων σωτῆρα Χριστόν·
 τεθαυματούργηκε πολυτρόπως, οἱ ἢ καί
 τοι θαυμάσαι θεόν ἐπὶ τούτοις αὐτὸν, διέ-
 συρον τὰς θεοσημείας, καὶ ὧν ὑπὸ χεῖρα
 λαοὺς σκανδαλίζοντες, ἔφασκον· ὧν οὐκ
 ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεζζεβούλ
 ἄρχοντι τῷ δαιμονίων· ὅπως ἐν τοῦτοις τῇ
 κλεῖδᾳ τῆς γνώσεως αἶροντας· ἐδίδασκεν ἐν
 τῇ συναγωγῇ, φανερόν καθίστη τοῖς ἀκροω-
 μένοις τὸ θέλημα τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ
 τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ ἢ καὶ ταύτας αὐτοῦ
 τὰς μυσαγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες
 εὐρίσκονται προσεφώνων γὰρ τοῖς ὄχλοις *,
 δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐ-
 τοῦ; ἦσαν οὖν, καὶ τὸ ἀληθές, τὴν κλεῖδα
 τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον, κενωλύ-
 κασι ἢ καὶ ἐτέρας.

Α. 53. Ἦρξαντο οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι δευνῶς ἐνέχων
 καὶ ἀποστοματίζον αὐτὸν περὶ πλειόνων.

A. f. 165. b. Ἀσχάλλοντες πρὸς αὐτὸν ἐλέγχες, ἤρ-
 ξαντο φησὶ δευνῶς ἐνέχων αὐτῷ· τὸ ἢ ἐνέ-
 χων, ἀντὶ τῆς ἐγκρίσεως καὶ ἐγκοτεῖν ἥτοι δυσ-
 μαίνειν ἐσίν· ἐπεχείρουν ἢ αὐτόν φησι καὶ ἀπο-
 στοματίζαν περὶ πολλῶν· καὶ τί πάλιν τὸ
 ἀποστοματίζαν ἐσίν; ἀπήτην ὅτι τῷ ᾠδῶ-
 χῆμα καὶ οἷον ἐσκεπτὶ πρὸς τὰς πανούργ-
 γας αὐτῶν ἀποκρίνεσθαι πύσεις, οἷον θέντες
 ὅτι διαπεσεῖται πάντως, καὶ λαλήσῃ τί τῷ
 ὅσα ἐσὶν οὐκ ἔξω διαβολῆς· ἀλλ' οὐκ ἤδε-
 σαν ὄντα θεόν, μάλλον ἢ καταφρονεῖται
 γεγονάσιν, ἀλαζόνες καὶ ὑβρισταί· ταύτη τοι
 Χριστὸς τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις, ἦγεν μαθη-
 ταῖς, φυλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν παρηγγύα·
 ἔκκε γοῦν·

ipsius cognitionem deducunt sanctorum
 prophetarum piae praedicationes. Verum-
 tamen haud hoc faciebant sic dicti legis-
 periti, sed e contrario scientiae clavem ab-
 stulerant; quibus in verbis intelligere de-
 bes legis disciplinam, sive fidem, eam sci-
 licet quae erga Christum est. Namque a
 fide, veritatis cognitio provenit. Quapro-
 pter Isaias propheta dicit: nisi credideritis,
 non intelligetis. Nam sine fide, impossibile
 est placere umquam (Deo.) Abstulerant
 itaque legisperiti scientiae clavem, quia non
 sinebant quemquam communi servatori
 Christo credere. Is multimodis prodigia edi-
 dit; illi vero, quum idcirco eum admirari
 debuissent, miraculis maledicebant, popu-
 loque sibi subiecto scandalum creantes,
 dicebant: hic daemonia non eiicit, nisi in
 Beelzebul principe daemoniorum. Viden
 quomodo scientiae clavem auferebant? Do-
 cebat in synagogis, patefaciebat audienti-
 bus bonam et perfectam beneque placen-
 tem patris voluntatem: illi vero ne has qui-
 dem doctrinas eius sine vituperio esse si-
 nebant. Inclamabant enim turbis: daemo-
 nium habet, et insanit: cur eum auditis?
 Vere itaque abstulerant scientiae clavem;
 ipsi non sunt ingressi, et alios item ingres-
 su prohibuerunt.

Cooperunt scribae ac pharisaei graviter insistere,
 et os eius circa multa provocare.

Aegre ferentes se coargui, cooperunt,
 inquit, vehementer ei insistere. Porro in-
 sistere heic valet urgere, irasci, stomachari.
 Nitebantur etiam, inquit, eius os pro-
 vocare. Quid vero rursus est heic os pro-
 vocare? Exigebant scilicet, ut subito ac
 propemodum inconsiderate callidis ipso-
 rum quaestionibus responderet, existiman-
 tes eum sine dubio succubiturum, atque
 aliquid tumultuarie dicturum quod calum-
 niam non effugeret. Sed enim Deum esse
 nesciebant, immo eum superbe contume-
 lioseque spernebant. Propterea Christus fa-
 miliares suos, id est discipulos, ut ab illis
 caverent admonebat. Audi igitur:

CAP. XII.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

In primis cavete a pharisaeorum fermento.

Ab hoc nimirum cavere discipulos suos Dominus vult; fermentum hoc loco dicens hypocrisim. Est enim Deo invisibilis res: et ea quidem ad breve quandoque tempus latitat, verumtamen foras excidit, et quidem haud longo tempore post. Nam quod Dei oculum nullus actus noster vel dictum latere queat, demonstravit dicens: nihil est opertum, quod non revelabitur. Omnis enim sermo noster, et omnis actus, die iudicii manifestus erit. Vana est ergo hypocrisis; sed oportet nos veros adoratores videri. — Fortasse etiam, secundum superiorem sententiam docet, omnia nostra clam dicta et facta, patere omnituenti Deo, et aliis quoque revelatum iri (3).

Dico autem vobis amicis meis: ne terreamini
ab his qui occidunt corpus.

Ad spiritalem fortitudinem instruit amatores suos. Dico enim, inquit, vobis amicis meis. Haud cunctis itaque congruere videtur sermo huiusmodi; sed iis, a quibus illum toto corde diligere exploratum erat. Quos etiam decet dicere: quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio? an angustiae? an persecutio? an nuditas? an gladius? Nam qui ita non sunt comparati, valde sunt volubiles, atque ad apostasiam promptiores. At illi qui suam cum illo voluntatem conformarunt, eiusque vestigiis insistere studuerunt, utique dicent cum divo Petro: Christo passo in carne pro nobis, et vos pro ipso eadem cogitatione armemini. Sponte enim pro nobis necem per tulit, propter suam incomparabilem erga nos caritatem. Quare audivimus dicentem

Πρῶτον (1) προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν φαρισαίων.

v. 1.

Ἄφ' ἧς καὶ προσέχεν ὁ μαθητὰς ὁ κύριος βούλεται· ζύμην ἐν τούτοις, ἢ ὑποκρίσειν λέγων (2). Θεοσυγὲς γὰρ τὸ ψῆμα· καὶ λανθάνει μὲν ἔσθ' ὅτε βραχύ, πλὴν διαπίπτει καὶ οὐκ εἰς μακράν· ὡς γὰρ οὐκ ἔνεσι λαθεῖν τὸ θεότιτος ὀφθαλμὸν τὰ παρ' ἡμῶν δρώμενα, διέδεξεν εἰπών· * οὐδὲν ἢ συγκεκαλυμμένον ἐστίν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. Ἄπας γὰρ ἡμῶν λόγος, καὶ πᾶν ἔργον, ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσαι φανερόν· ὡς γὰρ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις· δεῖ ἢ ἡμᾶς ἀληθινοὺς ὁρᾶσαι προσκυνητάς. — Ἴσως ἢ καὶ καὶ προτέραν ἐπιβολὴν διδάσκει, ὅτι τὰ κρυφῆ παρ' ἡμῶν καὶ λεγόμενα καὶ πρατόμενα, δῆλα ἔσαι τῷ πάντα ὁρῶντι ὀφθαλμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκαλυφθήσεται.

A. f. 165. b.

v. 2.

A. f. 165. b.
C. f. 133. b.

v. 3.
A. f. 165. b.

Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε
ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα.

v. 4.

Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει ὁ δὲ ἀπαίωντας αὐτόν· λέγω γὰρ ὑμῖν φησὶ τοῖς φίλοις μου· οὐχ' ἅπασιν οὖν ἀπλῶς πρέποι ἂν ὡς εἰκὲν ὁ περὶ τούτων λόγος· ἐκείνοις ἢ μᾶλλον, οἷς ἂν ἐνυπάρχον ὁρᾶτο τὸ ἐξ ἑλπίδος καρδίας ἀγαπᾶν αὐτόν· οἷς καὶ ἀρμόζει λέγειν· * τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ σενωχωρία, ἢ διωγμός; ἢ γυμνότης; ἢ μάχαιρα; οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, εὐφραδόμενοι λίαν εἰσίν, καὶ πρὸς ἀποφασίαν ἐτοιμότεροι· οἱ ἢ τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ, καὶ τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ κατακολουθεῖν συνετάζοντες, φαῖεν ἂν μὴ τοῦ θεοσπεσίου Πέτρου· * Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν ὀπλίσασθε· ἐθελοντῆς γὰρ ὑπὲρ ὑμῶν ἐπέμεινε θάνατον, ὡς ἀπαράβλητον ἔχων τὸ εἰς ἡμᾶς ἀγάπην· ἀνεκός

A. f. 165. b.
B. f. 120. b.
C. f. 134.

* Rom. VIII. 35

* 1. Petr. IV. 1.

(1) Vocabulum *πρῶτον* reapse in codice A, et aliis, inter verba sacri textus rubris litteris scribitur, non autem nigris in Cyrilli contextu.

(2) Ex hac glossa videtur Cyrillus non legisse in sacro textu *ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις*, quae verba reapse desunt in parallelis Matth. XVI. 6, et Marc. VIII. 15. Sed tamen, quicquid sit de Cyrilli lectione, verba haec constanter occurrunt in Lucae codicibus graecis atque latinis.

(3) Hoc loco apud catenam D. Thomae sequuntur haec. « Cyrillus. Quoniam gemina est causa per fidiae, quae aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem » corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *dico autem vobis amicis etc.* »

* Ioh. XV. 13.

μὴ γοῦν λέγοντος αὐτοῦ ἐναργῶς· * μεί-
ζονα ταύτης τῆ ἀγάπης, οὐδεὶς ἔχει, ἵνα
τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐ-
τοῦ· εἴτα πῶς οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀποπτωμάτων,
μὴ ὥσπερ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ὀφλημάτων
ἐκτίσαι Χριστῷ ὅπερ ἐλάβομεν παρ' αὐτῆς;
ἤδη ἢ καὶ ἑτέρως ζωῆς ἡμᾶς ὄντας ὑπασι-
σας, μὴ δεδιέναι τὸ θάνατον, ἀπομιμνῆσθαι
ἢ μᾶλλον τῶν ἁγίων πατέρων τῶν πίσι· προσ-
κεκόμενεν ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ τῷ μονο-
γῆν πειραζόμενος, φημὶ ἢ τῷ Ἰσαάκ, λο-
γισάμενος ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐλείρει δύναται
ὁ θεός· ποῖον οὖν ἔσαι καθ' ἡμῶν τὸ θανάτου
τὸ δεῖμα, καταρξούσης αὐτὸν τῆ ζωῆς (1);

Προσενθυμῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κείνῳ
προσῆκει· εὐρίσκονται γὰρ διὰ πόνων οἱ ζέ-
φανοι· καὶ ἄνθρωποι μὲν μέχρι σώματος ἐκ-
τείνεσσι τὰς ὀργὰς, καὶ πέρας αὐτοῖς τὸ καθ'
ἡμῶν ἐπιβελῆς, ὁ δὲ σαρκὸς θάνατος· θεοῦ
ἢ κολάζονται, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ἢ
ζημίας· σήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνωφε-
ρεται τῇ αἰκίᾳ ἢ ἀθάνατος· ψυχὴ· οὐκ ἐν
εἰστίῳ μᾶλλον ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος,
εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτρεκέτην ζωῆς,
ἡτοιμασμένων πάντως πᾶσι καὶ τῷ ἐκ θείας
φιλοτιμίας ἀγαθῶν. — Ἰνα δέ τι καὶ ἕτερον
ἐπικούρημα τῇ ἡμετέραις χαρίσινται δι-
ανοίαις, προσέθεικεν ἀναγκαίως· οὐχὶ πέντε
σφραγίσματα πωλεῖται ἀσαφίῳ δύο, καὶ ἐν δ'
ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπληρησμένον ἐνώπιον
τῷ θεοῦ; Προσεπήγαγε ἢ ὅτι καὶ αἱ εἴσεις τῆ
κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἡριθμῆνται· ὅς τις ὅστις
ποιεῖται πρόνοιαν τῶν ἀγαπώντων αὐτόν; εἰ
γὰρ μέχρι τῶν οὕτως εὐτελεσάτων ἐκτείνεται,
καὶ οἷον ἀκατέστιν ἐπὶ τὰ πάντων σμικρότατα
τῶν ζώων, πῶς ἂν ἐπιλάθοιτο τῶν ἀγαπώντων
αὐτόν, ἢ ἀγνοήσειε τι τῶν συμβαινόντων αὐ-
τοῖς; ὅς γε τοσαύτῃ αὐτῶν ποιεῖται πρό-
νοιαν, ὥς ἕκαστα τῶν κατ' αὐτοὺς εἰδέναι
λεπτῶς, καὶ οἷον ἡριθμημένας ἔχειν αὐτῶν
τὰς εἴσεις· ἢ γὰρ οὐκ ἐάσει πεσεῖν εἰς πει-
ρασμὸν, ἢ γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόν-

ipsum: maiorem hac dilectionem nemo ha-
bet, quam ut animam suam ponat quis pro
amicis suis. Quid ni ergo sit absurdissi-
mum, Christo non reddere, tamquam de-
bitam apprime gratiam, id quod ab eo
prius accepimus? Alioquin, etiam curandum
est, ne dum vitae tutelam gerimus, mor-
tem expavescamus, sed imitemur potius
sanctorum patrum fidem. Obtulit patriar-
cha Abraham unigenitum tentatus, Isaac
cum dico, secum reputans posse Deum a
mortuis quoque suscitare. Quinam ergo
iam nobis supersit mortis timor, postquam
eam vita extinxit?

Simul et illud cogitare par est, inveniri
labore coronas. Et homines quidem, usque
dum manet corpus, iras suas intendere;
finemque illis nos persequendi, carnis in-
teritu fieri; verumtamen Deo puniente,
haud usque ad carnem tantummodo tendi
poenam, sed et immortalem ipsam suppli-
ciis animam irretiri. Ergo obveniat potius
bona cum fama interitus, qui nos ad sem-
piternae vitae initium transferat, ubi om-
nino parata est a divina liberalitate feli-
citas. — Ut autem aliud quoque suppedi-
taret mentibus nostris solamen, necessario
addidit: nonne quinque passeress veniunt
dipondio, et unus ex illis non est in obli-
vione coram Deo (2)? Subdidit etiam: ca-
pilli capitis vestri omnes numerati sunt.
Viden quantam gerat curam diligentium
se? Nam si ad haec usque vilissima exten-
ditur, seque ad minutissimos animantes in-
clinat, qui fieri potest ut eum amatorum
suorum capiat oblivio, vel rem ullam ad
eos pertinentem ignoret? qui sane tantam
circa illos providentiam gerit, ut singula
ipsorum negotia accurate sciat, et eorum-
dem ut ita dicam capillos numeratos ha-
beat. Vel igitur in tentationem non sinet
incidere, vel sapiente consilio id sinet ut

* al. codd.
ἀσλῖα.A. f. 165. b.
A. f. 166.V. 7.
A. f. 166.
B. f. 121.
C. f. 131.

(1) Male profecto se habet hic locus in latina Corderii catena. « Nam primo is mendose legit δεῖμα » pro δεῖμα; deinde et reliqua pervertit sic: *quale igitur erit nobis mortis indicium, vita ipsa contempta.* »

(2) Paulo heic plura apud Corderium in catena latina. « Destituuntur siquidem iure meritoque pec- » catores Dei memoria et cura. Contra vero Deo cordi est, accurate nosse sanctorum vitam. »

patientia inclarescamus. Nam qui in laqueum incurrere permittet, idem sine dubio vim quoque evadendi suggeret (1).

Quicumque confessus fuerit me coram
hominibus etc.

Age iam, quisnam sit Christum confitens, vel quomodo hunc quispiam recte confitebitur, ante omnia cognoscere par est. Scribit itaque nobis sapientissimus Paulus: « ne dixeris in corde tuo: quis ascendet in caelum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit scriptura? Prope te est verbum in ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis ore tuo dominum Iesum, et corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Totum his verbis Christi sacramentum egregie explicat. Oportet enim primo eum qui apparuit ex Deo patre filium, unigenitum ex eiusdem substantia Deum Verbum, dominum omnium confiteri; non quasi exterius et adtributam obtinuerit dominationem, sed quia ita suapte natura vereque se habet, haud secus quam pater. Deinde credendum est, quod Deus illum a mortuis suscitaverit, humanatum scilicet, et in carne propter nos passum: sic enim a mortuis resurrexit. Dominus est ergo, ut dixi, filius; idemque non comparandus cum aliis, quibus dominationis appellatio donatica fuit et adtributa. Solus quippe dominus naturalis est, qui est super omnia creata Deus Verbum. Unus enim dominus Iesus Christus, per quem omnia. At ne pater quidem dominatu excludetur, quandoquidem naturalis est Deus: neque item filius a deitate excidet, quoniam naturaliter dominus est. Uni autem divinae ac supra omnia substantiae inest, ut sit plane libera, et omni servitutis iugo expers; habeat au-

τες εὐδοκίμησώμεν· ὁ γὰρ εἰς παγίδα πεισῆν ἐπιβήσας, χορηγήσει πάντως τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν.

Πᾶς ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων κ. τ. λ.

v. 8.

Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη λοιπὸν ὁ Χριστὸν ὁμολογῶν, ἢ καὶ ὅπως ἂν τις αὐτὸν ὁμολογήσειεν ὁρθῶς, πρὸ γε τῶν ἄλλων ἄξιον ἰδεῖν· ζητάει τοίνυν ἡμῖν ὁ πάνσοφος Παῦλος· * « μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σε, τίς ἐπιβήσεται εἰς τὸ οὐρανόν; τοῦτέστι Χριστὸν καταβιβάζειν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὸ ἄβυσσον; τοῦτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐπαγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς σε τὸ ῥῆμα ἐστὶν ἐν τῷ σώματί σε, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σε, τοῦτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὁ κηρύσσων· ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ σώματί σου κύριον Ἰησοῦν, καὶ πισεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σε, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πισεύεται εἰς δικαιοσύνην, σώματι ἡ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· ὅλον ἐν τοῦτοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὖ μάλα διερμηνεύεται· χρὴ γὰρ πρότερον τῷ ἐκ Θεοῦ πατρὸς πεφηνότα υἱόν, τῷ ἐκ οὐσίας αὐτοῦ μονογενεῖ θεὸν λόγον, κύριον τῶν ὅλων ὁμολογεῖν· οὐχ' ὥς ἔξωθεν καὶ εἰσκεικεμένῳ λαχόντα τὴν κυριότητα, ἀλλ' ὅντα τοῦτο καὶ φύσιν καὶ ἀληθείαν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ πατήρ· εἴθ' οὕτω πιστεύειν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐνανθρωπήσαντα δηλονότι καὶ σαρκὶ παθόντα δι' ἡμᾶς· ἐγήγερεται γὰρ οὕτως ἐκ νεκρῶν· κύριον οὖν, ὥς ἔφην, ὁ υἱὸς, ἀσύντακτον τοῖς ἄλλοις, οἷς τὸ τῆς κυριότητος ὄνομα δοτὸν καὶ εἰσκεικεμένον· μόνος γὰρ κύριον καὶ φύσιν, ὁ παντὸς ἐπέκεινα ἡγετοῦ Θεὸς λόγος· εἰς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· * ἀλλ' οὔτε τῷ εἶναι κύριος ὁ πατήρ ἔξω κείσεται, Θεὸς ὢν φύσει· οὔτε μὴν ὁ υἱὸς ἀπολισθήσειεν ἀντὶ τοῦ εἶναι Θεός, κύριος γὰρ ἔστι καὶ φύσιν· ἕνεστι ἡ μόνῃ τῇ θεῖᾳ τὴν καὶ ἀνωτάτω πασῶν οὐσίᾳ, τὸ εἰσάπαν ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἔξω κείσθαι ζυγοῦ καὶ δελείας, ἔχειν ἡ μάλλον ὑπὸ πόδας δελοπεπῶς τῇ κτίσιν ὑποκειμένην.

A. 1. 165.
B. f. 121.

* Rom. X. 6. seq.

* I. Cor. VIII. 6.

(1) In latinis catenis D. Thomae et Corderii additur fragmentum, hoc loco ponendum. « Cyrillus. » Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes quae patent Deo. »

διὰ τοῦτο, καὶ τοι γλυόμενος καθ' ἡμᾶς
 ὁ μονογενὴς τῷ Θεοῦ λόγος, καὶ τό γε ἥκον
 εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, ὑπὸ ζυγὰ καὶ δε-
 λείαν ἐννεγμένος, σμετέλεσε μὲν τοῖς Ἰου-
 δαίων δασμολόγοις καὶ τῷ Μωϋσέως νόμον
 τὸ δ' ὀρθραγμον οἰκονομικῶς, οὐκ ἔκρυψε ἣ
 τὴν ἐνοούσης δόξης αὐτοῦ τὸ φανερόν· ἤρετο
 γὰρ τὸ μακάριον Πέτρον*, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς
 ἀπὸ τίνος λαμβάνετε τὴν κληρονομίαν καὶ τὸ
 τέλος; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοξίων;
 εἰπόν-
 τος ἡ ἐκ τῶν ἀλλοξίων· ἀρὰ γε, φησὶν,
 ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοὶ· κύριος οὖν καὶ φύσιν
 ὁ υἱός, ὡς ἐλεύθερος· καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σο-
 φὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς·
 ἡμεῖς ἢ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσώπων
 τῇ δόξαν κυρίου κατοπριζόμενοι, τὴν αὐτὴν
 εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δό-
 ξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος· καὶ μι-
 κρόν ἀνῴθη· ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμα ἐστίν·
 οὗ ἡ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλθεῖν· ἀλλ' ὅτι
 δὴ ὅπως τὸ κύριον τὸ πνεῦμα εἶναι φησὶν· ἐχ-
 ῶς ἐν υἱότητι, πνεῦμα γὰρ ἐστὶ καὶ οὐχ' υἱός,
 ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον τῷ υἱῷ, κυρίῳ τέοντι καὶ
 ἐλθεῖν, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ταυτότητι φυ-
 σικῇ πρὸς ἐλθεῖν τὴν θεοπαρεπῆ μὴτρυν
 μέτρον· ὅς ἂν οὖν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἔμπρο-
 σθεν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸν δηλονότι καὶ κύ-
 ριον, ὁμολογηθήσεται παρ' αὐτοῦ ἔμπρο-
 σθεν τῶν ἀγγέλων τῷ Θεῷ· ποῦ ἢ καὶ ὅπως; ἢ
 πάντως κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἐξ
 οὐρανοῦ καταβήσεται μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ
 δόξῃ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν παρόν-
 τος αἰῶνος· ἐκεῖ φανεροῦ τῶν ἰσχυρίων ὁμολο-
 γητὴν· οἳ γε μὴν ἕτεροι, τοῦτέστιν οἱ ἀρνη-
 σάμενοί τε καὶ ἀτιμάσαντες, ἀρνηθήσονται·
 μονοναχὶ λέγοντος τῷ κυρίῳ αὐτοῖς τὸ διὰ
 προφητῶν ἁγίων ἐπί τισιν εἰρημένον·
 καὶ ὡς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀνταποδομά-
 σα, ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σοι· ἀρ-
 νήσεται ἢ αὐτὸς ἐκεῖνο λέγων·
 ἀπόστητε ἀπ' ἐμὲ ἑρτάται τῆς ἀνομίας· οὐκ οἶδα ὑμᾶς·
 καὶ τίνες ἂν εἶεν οὗτοι; πρῶτον μὲν οἱ διωγ-
 μοῦ καταλαβόντες, τῶν πίσιν ἀποβαλόντες·
 ἀρνοῦνται ἢ αὐτὸν ὁμοίως αἱρετικῶν παῖ-
 δες καὶ διδάσκαλοι, Ἀρειανοὶ τε καὶ τῶν Νε-
 στωρίων κενοφωνίας οἱ μαθηταί.

tem potius creaturam omnem pedibus ser-
 viliter suppositam. Propterea etiamsi fa-
 ctum homo aequae ac nos unigenitum Dei
 Verbum, quantum adtinet ad humanam
 conditionem, sub iugum servitutemque re-
 ductum, solvit quidem iudaeis publicanis
 secundum legem Moysis didrachma pro
 suae humanationis ratione, non tamen hae-
 rentis sibi maiestatis splendorem celavit.
 Interrogavit enim beatum Petrum: reges
 terrae, a quonam census sumunt vel tri-
 buta? a filiis ne suis, an ab alienis? Dicente
 illo: ab alienis; ergo, inquit, liberi filii
 sunt. Dominus est igitur propria natura fi-
 lius, utpote liber. Hoc idem rursus nos do-
 cuit sapiens Paulus ita scribens: nos autem
 omnes revelata facie gloriam Domini spe-
 culantes, in eandem imaginem transforma-
 mur, de gloria in gloriam, sicut a Domini
 Spiritu. Et paulo ante: Dominus autem,
 Spiritus inquit est. Observa autem, quo-
 modo Dominum, Spiritum esse dicit; non
 quasi ex genitura, Spiritus enim est non
 filius, sed quia consubstantialis est filio do-
 mino ac libero, et ob eandem naturam li-
 bertate frui Deo digna comprobatur. Qui-
 cumque igitur confessus fuerit Christum
 coram hominibus, ut Deum ac dominum,
 hunc vicissim Christus coram angelis Dei
 confitebitur. Ubinam vero et quomodo?
 Sine dubio eo tempore quo de caelo stipan-
 tibus sanctis angelis cum patris maiestate
 descendet, in huius saeculi fine. Tunc sin-
 cerum suum confessorem corona donabit:
 ceteri autem, id est qui negarunt et deho-
 nestarunt, negabuntur. Dicente illis pro-
 pemodum iudice illas a sanctis prophetis
 de quibusdam dicta verba: sicut egisti, ita
 fiet tibi: retributio tua in caput tuum re-
 vertetur. Negabit illos ita dicens: discede-
 te a me operatores iniquitatis; nescio vos.
 Quinam vero erunt hi? Primum quidem illi
 qui incumbente persecutione, fidem abie-
 cerint. Sed negant Christum haereticorum
 quoque discipuli ac magistri, Ariani nimi-
 rum et vanae Nestorii doctrinae adseclae.

* Matth. XVII.
24.

* II. Cor. III. 18.

* II. Cor. III. 17.

* Abd. v. 15.

* Luc. XIII. 27.

Omnis qui dicit verbum in filium hominis etc.

Quomodo hoc etiam intelligendum est?

Nam si hoc significare vult Servator, quod si quis dicatur contumeliosus adversus communem hominem sermo, veniam quisque impetrabit paenitens; profecto omnis hinc tollitur difficultas. Bonus enim naturaliter Deus culpa quemlibet absolvit, qui paenitere voluerit. Quod si de ipso hic textus servatore omnium Christo loquitur, quomodo innoxius impunis erit, qui verba adversus ipsum iactaverit? Dicimus ergo, quod quamdiu aliquis virtutem mysterii Christi non didicerit, neque adhuc cognoverit, illum qui Deus naturaliter erat, ad nostram se conditionem demisisse, hominemque exstitisse; is, inquam, si quid moderatum dixerit, atque eorum ex numero quae venialia sunt, haec Deus dimittit igno-
ranter peccantibus. Exempli causa, dixit aliquando Christus: ego sum panis vivus, qui de caelo descendi, et vitam mundo do: quidam vero gloriam eius nescientes, et communem hominem existimantes, aiebant: nonne hic est fabri filius, cuius nos patrem ac matrem novimus? Quomodo ergo dicit, se de caelo descendisse? Et rursus. Dum aliquando in synagoga docens perstaret, et omnibus admirationi esset, quidam, inquit scriptura, dixerunt: quomodo hic litteras scit, quum non didicerit? Nesciebant enim, cunctos in eo esse absconditos sapientiae scientiaeque thesauros. Haec veniam merebantur, tamquam inscien-
ter incurioseque dicta. Verum enimvero his qui deitatem blasphemaverint, inevitabile iudicium erit, et perpetua poena, tum in hoc mundo tum etiam in futuro. Spiritum vero his verbis designat non illum sanctum tantummodo, sed totam deitatis naturam. Nam dixit alio loco Servator, Deum esse spiritum. Ergo quae fit in Spiritum blasphemia, ea in totam tendit supremam substantiam. Una enim deitatis natura in sancta et adorabili intelligitur Trinitate (1).

(1) In catena D. Thomae additur. « Cyrillus. Quod si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de

Πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου κ. τ. λ.

Πῶς δὲ ἄρα καὶ τοῦτο νοεῖται προσή-
κα; εἰ μὲν γὰρ τοῦτο βούλεται δηλοῦν ὁ
σωτὴρ, ὅτι εἰ λέγοιτό τις λόγῳ ὑβρισι-
κὸς καὶ ἀνθρώπῳ κοινῷ πρὸς ἡμῶν, ἀφε-
σιν ἔξει μετανοήσας, δυσχερείας ἡμῖν ἀπά-
σης ὁ λόγος ἀπὸ ἡλλοκταί. ἀγαθὸς γὰρ ὢν
φύσει θεός, αἰτιαμάτων ἐλευθεροῖ ὅσους μετα-
νοεῖν ἐλομένους· εἰ δὲ ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος
ἔρχεται τὸ ἥν' ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, πῶς
ἀνεύθυνται ἢ καὶ ἔξω δίκης, ὁ λόγον εἰς
ἑαυτὸν εἰπὼν; φαμέν οὖν· ὅτι ὅταν τις ἔπω
τὸ κατ' αὐτὸν μυσηρίαι πῶς δύναμιν ἐκμε-
μαθηκῶς, οὔτε μὴν ἐγνωκῶς, ὅτι Θεὸς ὢν
φύσει, καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς,
καὶ κεχηρημάτικεν ἄνθρωπος, εἶπεν τί περὶ
αὐτοῦ τὸ μετρίων, καὶ ὅσα συγγνώμης ἐστὶν
ἄξια, ταῦτα ὁ θεὸς ἀφίησι τοῖς ἐξ ἀγνοίας
ἡμαρτηκόσιν· οἷον τί φημι· ἔφη τοῦ Χρι-
στός· * ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσ-
μῳ· ἀγνοήσαντες δὲ τινες πῶς δόξαν αὐ-
τοῦ, καὶ ἄνθρωπον εἶναι κοινὸν οἰηθέντες
αὐτὸν, ἐφασκον· * οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τὸ τέ-
κτον τοῦ υἱός, οὗ ἡμεῖς οἶδα μὲν τὸν πατέρα
καὶ πῶς μητέρα; πῶς οὖν λέγει ὅτι ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ καταβέβηκα; καὶ πάλιν· εἰσήκα
ποτὲ μυσαγωγῶν ἐν συναγωγῇ, καὶ τε-
θαύμασαι μὲν παρὰ πάντων, τινὲς δὲ φη-
σιν ἔλεγον· * πῶς οὖν ῥεῖματα οἶδε, μὴ
μεμαθηκῶς; ἡγνόησαν γὰρ ὅτι πάντες ἔκειντο
ἐν αὐτῷ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς
γνώσεως ἀπόκρυφοι· * ταῦτα συγγνώμης
ἄξια, ὡς ἐξ ἀγνοίας ἀτημελῶς εἰρημένα·
τοῖς γε μὴν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον βλασφημή-
σασιν, ἀδιάφικτοι ἢ δίκη, καὶ διηνεκὴς ἢ
κόλασις καὶ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν τῷ
μέλλοντι· πνεῦμα δὲ φησιν ἐν τέτοις, οὐχὶ
μόνον τὸ ἅγιον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅλῳ τῷ θεό-
τητος φύσιν· ἔφη δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ σωτὴρ,
ὅτι πνεῦμα ὁ θεός· * οὐκοῦν ἢ καὶ τὸ πνεύ-
ματος βλασφημία, καθ' ὅλης αὐτῆς γένοιτο
τῷ ἀνωτάτῳ πασῶν οὐσίας· μία γὰρ ἢ τῷ
θεότητι φύσις ἐν ἀγία καὶ προσκυνητῇ
νοεῖται τριάδι.

v. 10.

A. f. 167.
B. f. 121. b.

* Joh. VI. 51.

* Joh. VI. 42.

* Joh. VII. 15.

* Coloss. II. 3.

* Joh. IV. 24.

V. 11.

Μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπολογήσεσθε.

A. F. 170.

Τοσῶτον ἐπαρτήσας τὸ φόβον ὁ κύριος, καὶ παρὰσκέυασας εἰς τὸ θηνικῶς ἀντίσταθαι τοῖς ἀφιστάσι τὸ ὀρθῆς ὁμολογίας, περὶ τῶν ἄλλων κελεύει μὴ μεριμνᾶν, τοῦτέστι περὶ ἀπολογίας· διότι τοῖς πιστῶς καὶ ἀγαπητικῶς διακειμένοις ἐνεργεῖ τὸ πνεῦμα ὁδὸν προσήκοντα λόγους, ὥσπερ εἰ διδάσκαλος εἶδον ἐνοικίως.

V. 11.

Τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μερίστην ἐφ' ὑμᾶς;

A. F. 171.

E. F. 196.

Κεχαροτόνεται μὲν παρὰ τὸ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱός, ὅτε πέφηνε κατ' ἡμᾶς, ἄρχων τὴν καὶ βασιλεὺς ἐπὶ Σιών ὅρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ τὸ ψάλλοντος φωνήν· * καὶ τί κατορθώσων, διαφανοῦ πάλιν αὐτός· ἀφῆγμαι γὰρ δὴ φησι διαγγέλλων τὸ πρόσαγμα κυρίου· καὶ ποῖον τοῦτό ἐστι· βούλεται γὰρ ἡμᾶς ὁ φίλαρετος ἡμῶν δεσπότης, παντὸς ἀποφοιτᾶν γῆνιν καὶ προσκαίρει πρᾶγματος, μὴ φιλονικοῦντας ἀδελφοῖς, εἰκόντας ἢ μᾶλλον αὐτοῖς, καὶ βούλονται πλεονεκτεῖν· ἀπὸ γὰρ τὸ αἶροντος φησὶ τὰ

* Luc. VI. 29.

σὰ, μὴ ἀπαίτῃ· * ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ὅσα πέρι ἐστὶ χρεῖσμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· τοῖς οὕτω ζῆν εἰωθόσι, νόμους ὀρίζει Χριστός, κατ' οὓς αὖν γένοιτο λαμπροὶ καὶ ἀπόβλεπτοι· ἔφη γοῦν· *

* Matth. X. 9.

μὴ κτήσησθε ἀργύριον, μήτε χρυσίον, μήτε δύο χιτῶνας, μήτε πῆραν, μήτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν· καὶ πάλιν· *

* Luc. XII. 33.

ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμην, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ αὖ, ἐπειδὴ τις προσελθὼν νεανίας ἤρετο· *

* Matth. XIX. 16.

τί ποιήσας ζῶν αἰώνιον κληρονομήσω; ὑπάγε, φησὶ, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σε, καὶ δὸς πτωχοῖς· οὐκοῦν τοῖς μὲν ὑποφέρουσιν εὐήνιον αὐτῷ (τῷ) τῆς δαυνοίας αὐχένα, καὶ διατάττει, καὶ νομοθετεῖ, καὶ μερίζει (τῷ) οὐράνιον κλῆρον, καὶ δίδωμι τὰς πνευματικὰς εὐλογίας· τοῖς γὰρ μὴν μόνον φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῇ γῆς, εἰκότως ἐρεῖ, τίς με κατέστησεν ἄρχοντα ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; ἀποσιεῖται μὲν οὖν ἐκείνους, ὡς ὀχληρὸν, καὶ οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν ὡς εἰδέναι ἐχρῆν·

Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.

Hoc iniecto timore Dominus, comparrisque auditoribus suis, ut strenue iis resisterent qui a vera fidei confessione desciverint, de reliquo securos esse iubet, id est de defensionis ratione. Namque iis, qui fideliter amanterque se gerunt, idoneos suppeditat Spiritus sermones, magistri instar intus inhabitans.

Quis me constituit iudicem aut divisorem super vos?

Sane constitutus fuit a Deo pater filius, cum inter nos apparuit, princeps et rex super Sion monte sancto eius, iuxta psalmistae effatum. Quid autem egregium facturus, mox ipse explanat: adsum quippe, inquit, praedicans praeceptum Domini. Quodnam porro hoc est? Vult nos Dominus noster, utpote virtutis amans, a tereno omni ac temporali negotio secedere, neque cum fratribus contendere, sed ipsis potius cedere, etiamsi ii forte contra ius nostrum agere velint: namque ab eo qui tua, inquit, aufert, ne repetas. Sed illorum potius sollicitos esse iubet, quae animae saluti utilia ac necessaria sunt. His qui ita vivere consueverint, leges Christus statuit, quibus illustres spectabilesque fient. Ait ergo: ne possideatis argentum, neque aurum, neque duas tunicas, neque peram, neque in zonis vestris aes. Et rursus. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in caelis. Et adhuc; quum ad eum accedens adolescens quidam interrogasset, quid faciens vitam aeternam possidebo? vade, inquit, vende omnia quae habes, et da pauperibus. Iis itaque qui docilem mentis suae cervicem praebent, et impendit curam, et fert leges, et caelestem hereditatem dividit, et spirituales benedictiones distribuit. Verumtamen iis, qui terrena tantum sapiunt, merito dicet: quis me constituit principem aut divisorem super vos? Sic ergo hominem illum reiecit, uti molestum, nihilque eo-

» divina substantia patris et filii, qualiter acta in eum contumelia tantam fert poenam, quanta promulgatur contra blasphemantes in Deum? »

rum, quae oportebat, discere volentem. Neque nos non monitos dimittit; sed idonea occasione capta, sermonem continuat, et tantum non protestatur:

Dixitque ad illos: videte, et cavete ab omni avaritia etc.

Foveam scilicet nobis diabolicam ostendit avaritiam, quam etiam idololatriam, ut diximus, Paulus sapiens appellat, fortasse quia solis congruit ignorantibus Deum, vel quia parem profanitatem habet ac si quis ligno lapidive cultum exhibeat. Propterea inquit videte et cavete ab omni avaritia, id est tam parva quam magna. Omnis enim qui oppressionem patitur, infirmus est, et in eum solum intendit oculos, qui indignari potest ob ea quae ipse patitur. At Deus iustus ac bonus, preces admittit, et iniuriam facientibus poenas infert. Atque hoc ab ipso discas, qui sanctorum prophetarum voce ait. « Propterea quia pugno pauperes in capite percutiebatis, donaque electa sumebatis ab eis; domos quidem expolitas aedificabitis, neque tamen eas habitabitis: vineas desiderabiles plantabitis, neque idcirco vinum earum bibetis. Etenim multas novi iniquitates vestras, et gravia sunt peccata vestra. Et denuo. Vae his qui domo domum coniungunt, et agrum agro admovent, ut proximo suo aliquid detrahant. Num vos soli terram incoletis? Certe haec auribus Domini exercituum insonuerunt. Etsi fuerint domus vestrae multae, solitudo fient: quantumvis eae magnae speciosaeque fuerint, non erit qui eas incolat. Namque ubi decem iuga boum operantur, ibi lagunculam unam faciet: et qui sex artabas serit, tres mensuras colliget. » Ergo omnimodis infructuosa avaritia est. Sed et aliunde inutilis est, quia non in affluentia consistit hominis vita, idest haud ad divitiarum mensuram extenditur vitae spatium. Atque hoc manifeste evidenterque demonstravit nobis Servator, superius dictis connexam apte admodum proponens parabolam. Eximiam

ἀφίησί γε μὴν οὐχ' ἀγούθειτότους ἡμᾶς, εὐκαίρου δὲ ὥσπερ λαβόμενθ' ἀφορμῆς, ἐξυφαίνει λόγον, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ διαμαρτύρεται·

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς· ὁρᾶτε καὶ φυλάσσετε· ἀπὸ πάσης πλεονεξίας κ. τ. λ.

V. G.

A. L. 171.
E. f. 120.

* Coloss. III. 5

Βόθρον γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε διαβολικὸν, ἢ πλεονεξίαν, ἣν δὴ καὶ εἰδωλολαξείαν ὡς ἔφημεν ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος*, ὡς μόνοις τάχα που ᾤρεσκον τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν, ἢ καὶ ἰσοστάθμως ἔχουσιν εἰς βεβήλωσιν τῇ λατρεύειν τινὰς ξύλοις τε καὶ λίθοις· διὰ τοῦτο φησὶν, ὁρᾶτε καὶ φυλάξασθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, τοῦτέστι μικρᾶς τε καὶ μεγάλης· ἀσθενὴς γὰρ πάντως παρ' ὃ πλεονεκτούμενος, καὶ εἰς μόνον ἀνατείνων ὥσπερ ὀφθαλμοὺς τῇ ἐφ' οἷς πέπονθεν ἀγανακτῆσαι δυνάμει· ὁ δὲ, ἐπεὶ περ ἐστὶ δίκαιός τε καὶ ἀγαθός, προσίεται μὲν τῇ ἱκετηρίᾳ, ἐπάγει δὲ τοῖς ἠδικηκόσι τὰς δίκας· καὶ τοῦτο μαθήσῃ λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων προφητῶν· * διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκοιμήσθε εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτῶν, οἷα ξυστοὺς οἰκοδομήσετε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσετε ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀμπελῶνας ἐπηθυμητοὺς φυτεύσετε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸ οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἔργων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἀμάρτιαι ὑμῶν· καὶ πάλιν· * οὐαὶ οἱ συνεπτόντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τῇ πλησίον ἀφέλωνται τι· μὴ οἰκήσητε μόνοι ἐπὶ τῇ γῆς; ἡκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὧτα κυρίου σαβαὶθ ταῦτα· εἰ γὰρ γένωνται αἱ οἰκαὶ ὑμῶν πολλαί, εἰς ἔρημον ἔσονται· μεγάλαί καὶ καλαί, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐταῖς· οὐ γὰρ ἐργάζονται δέκα ξεύγη βοῶν, ποιήσας κεράμιον ἓν· καὶ ὁ ἀπείρων ἀρτάβας ἔξ, ποιήσας μέτρα τρία· οὐκοῦν καὶ πάντα τρόπον ἀνόνητ' ἢ πλεονεξία· καὶ καθ' ἕτερον δὲ βόθρον, ἀνωφελές· οὐ γὰρ ἐν τῷ πλεονεξίᾳ τινὶ φησὶν ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τοῦτέστιν οὐ σωκεῖται τῷ πλούτῳ τὸ τῇ ζωῆς μέτρον· καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφὲς τε καὶ ἐναργὲς ὑπέδειξεν ὁ σωτὴρ, τῇ τοῖς εἰρημένοις σωεζόμενῳ παροχολὴν εὖ μάλα συντεθε-

* Amos V. 11.

* Is. V. 8.

κώς (1). διδάσκει μὲν οὖν τὰ πάντων ἐξαί-
ρετα Χριστὸς, καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀρετῶν ἀπα-
σῶν τὸ κεφάλαιον τὴν ἀγάπην, ἥς τὸ κάλ-
λιστον ἡ ἐλεημοσύνη κατέστηκεν· ἀλλ' ὁ μι-
σόκαλος σατάν, ὁ φαυλότητος ἀπάσης εὐ-
ρετῆς, ὁ τῶν ζιζανίων ἀπορεὺς, ὁ πάσης ἐχ-
θρὸς ἀρετῆς, ὁ τοῖς εὐδοκίμοις μαχόμε-
νος, τοῖς εὖ ποιεῖν δυναμένοις ὄκνον ἔσθ'·
ὅτε τὸ ἐπιζήμιον ἐργάζεται· καὶ ὁ μὲν τῷ θεοῦ
νόμος ἐγείρει πρὸς ἔλεον λέγων· * ἀνοίγων
ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα σε τῷ ἐπιδοσμένῳ
ἐν σοί· ὁ δὲ, ἀντανίσταται καὶ συλλέγειν ἀνα-
παύει τὴν χεῖρα, καὶ σωρεύει ἐν γῇ, καὶ βυ-
φὰς ὑποτίθειται σαρκί· ἀποφέρει δὲ καὶ
εἰς λήθην θανάτου, καὶ οὐκ ἔσθ' τὸ μέλλον
ὄραν, οὐδὲ ἀνθρώπινόν τι λογίζεσθαι· καὶ ὅρα
ὡς ἐν εἰκόνι τὸ πρᾶγμα γραφόμενον.

* Deut. XV. 8.

γ. 16. 17. Ἄνδρῳ πόνος πλουτοῦ εὐφρόνησεν ἡ χώρα. Καὶ διελο-
γίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· τί ποιήσω; ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ
συνάξω τοὺς καρπούς μου.

A. f. 172.
B. f. 122. b.
E. f. 192.

Σὺ δέ μοι πρόσχης ἀκριβῶς, ἵνα θαν-
μάσης τὸν λόγον τὸ εὐτεχνές· οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν
εὐφορήσαν ἔλαβε χωρίον, ἀλλ' ὅλῳ ἔρη
χώραν εὐκαρῶν γηέως τῷ κεκτημένῳ, ἵνα
μάθῃς τὸ πλούτου τὸ βάθος· τί οὖν; ὁ
πλούσιος, ὁ τοῖς οὕτω πολλοῖς καὶ ἀμέτροις
περιεχόμενος ἀγαθοῖς, γενοχωρεῖται πε-
φροντικῶς, τὰς τῶν πέντης λέγῃ φωνάς· τί
γὰρ ποιήσω, φησὶν ἐκείνῳ, ἐν πάντῃ τῷ
ἀναγκαίῳ ὑπάρχων; αἰεὶ τὸ οὕτως ἀθλίαν
ἐπὶ τῇ φωνῇ· ἀλλ' ἰδοὺ τῶν αὐταῖς κέρχεται
φωναῖς ὁ πλούσιος σφόδρα ὀδυνώμενος καὶ
πάσχων. « Καὶ εἶπε· καθελὼ με τὰς ἀπο-
θήκας, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γηνή-
ματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου. », ὅπου
οἰκοδομεῖν πλατυτέρους ἐσκέπετο,
μόνος ἀπολαύειν ἤθελε τῶν προσόντων αὐτῷ·
οὐκ ἔρᾳ φιλοπτωχίας, τῇ ἐντεῦθεν αὐ-
χημάτων οὐκ ἐφίεται· ἀλλὰ φησὶ καθελὼ
μου τὰς ἀποθήκας. Ἄθρ᾽ δὴ καὶ ἕτερον
ἀνόητον αὐτοῦ λόγον· συνάξω γάρ φησι
τὰ γηνήματά μου· οὐκ ἐνόμιζε ταῦτα ἐκ
θεοῦ ἔχειν ὡς ὁ Ἰωβ, ἢ γὰρ ἂν ὡς θεοῦ
οἰκονόμος περὶ ταῦτα διέκετο· ἀλλ' οἰκείων

γ. 18.
A. f. 172.
E. f. 192.

A. f. 172. b.
E. f. 194.

itaque tradit Christus doctrinam, et prae-
cipuam virtutum omnium statuit caritatem,
cuius pulcherrimus fructus eleemosyna est.
Sed boni osor Satanas, nequitiae omnis in-
ventor, zizaniorum sator, cuiusvis virtutis
hostis, bonae voluntatis hominibus adver-
sans, iis etiam qui bene agere queunt no-
xiam quandoque ignaviam iniicit. Et quum
lex divina ad misericordiam impellat di-
cens: aperiens aperi viscera homini qui te
indiget; ille resistere et manum contrahere
suadet, et divitias cumulare in mundo, ac
delicias sectari carnales: mortis quoque
oblivionem inducit, neque res futuras spe-
ctare sinit, neque humanum quid cogitare.
Nunc age tamquam in tabula rem cerne
depictam.

Hominis cujusdam divitis uberes fructus regio tulit. Et co-
gitabat intra se dicens: quid faciam? quia non habeo
quod congregem fructus meos.

Tu quidem mecum sedulo adtende, ut
sermonis sollertiam admireris. Non enim
nobis unum praedium ostendit uberem tu-
lisse fructum, sed universam possessori suo
regionem, ut divitiarum amplitudinem cog-
noscas. Quid ergo? Dives tam multis tam-
que immodicis stipatus bonis, pusillo ani-
mo fit, pauperis propria verba dicit. Quid
faciam, dicere solet pauper, quia rei ne-
cessariae penuria laboro? semperque hanc
miseram vocem effutit. Ecce iisdem utitur
verbis etiam dives, magnopere dolens mae-
rensque. « Et ait: destruam horrea mea,
et maiora aedificabo, illucque congregabo
omnes fructus meos ac bona. » Cellas ae-
dificare ampliores cogitabat, solus frui vo-
lebat facultatibus suis. Benignitati erga pau-
peres non studet, neque gloriae inde re-
dundantis cupidus est; sed ait: horrea mea
destruam. Reliquam quoque stultam ipsius
orationem specta. Coacervabo, inquit, fru-
ctus meos. Non reputabat, sicuti Iobus,
haec a Deo se accepisse, neque ut Dei oe-
conomus erga ista se gerebat, sed laborum

(1) Cod. E. τοῖς τοιοῦτοις καὶ τὴν ἀνά χεῖρας παραβολὴν εὖ μάλα etc.

suorum fructum esse existimabat. Quod autem haud Deo prosperitatem suam acceptam referat, demonstrat dum ait: coaccervabo fructus meos, bonaque mea nemini communicabo, sed mihi meoque ventri cuncta reponam. Quis de proprio officio ita cogitaret, si Deum opum suarum largitorem agnosceret? Nam qui a Deo aliquid habent, iidem iuxta Dei placitum uti debent eo quod habent.

Sed hic dives, haud duratura horrea aedificat, sed caduca. Et quod adhuc stultius est, spatium vitae sibi definit, quasi hoc etiam de terra messuerit. Ait enim: dicamque animae meae: anima, multa habes bona reposita in annos multos. — Atqui, o dives, dicet merito aliquis, fructus quidem in horreis habes, sed annos multos unde sumes? — Sic loqui solet etiam nunc dives, ventri suo deditus, ingluviem loco intellectus habens, neque iuxta imaginem eius qui unice bonus est, vitam degens. Quamobrem animam suam carnalibus escis nutrit, et consequentem ex ipsis nefandam voluptatem sibi proponit: honeste enim Dominus vocabulo « gaude » hypogastricas passiones denotavit, quae saturitatem comitantur; subsequuntur enim crapulam res venereae. Atqui edendum est vitae causa; non vivendum, ut edamus; prout ventris adoratores, qui aiunt: manducemus et bibamus, cras enim moriemur; quum contra dicendum foret: quoniam cras morituri sumus, cibum potumque omittamus. — Quid profuit isti diviti multiplex cura? Totus in carnali cogitatione est. Sed videsne quam retulerit poenam is qui nemini alii bonus extitit, sibi autem uni dives? Curis se attrivit, ut dives fieret; vigilavit, ut multa congregaret; gratulatur ventri suo multa commoda habenti; totus ad terrena negotia incumbit; Deum non suspicit; futura non spectat; non cogitat de iudicante

πόνων γηύματα ᾤετο· ὅτι ἢ οὐκ ἐκ Θεοῦ τὸ εὖ πράττειν ἑαυτῷ εἶναι νομίζῃ, δηλοῖ σαφῶς ὅτι ὡς λέγῃ, συνάξω γάρ φησι τὰ γηύματά μου, καὶ τὰ ἀγαθὰ μου οὐδενὶ μεταδώσω, ἀλλ' ἑμαυτῷ καὶ τῇ ἐμῇ γαστρὶ πάντα ταμιεύσομαι· τίς γὰρ ἂν οὕτω δημοδείη περὶ τῶν δεδομένων, Θεὸν εἰδὼς χορηγὸν ὧν κέκτεται; ἢ γὰρ αὐτῶν ἔστιν ἔχειν τέ τι παρὰ Θεοῦ, καὶ κεκλήσθαι καὶ Θεὸν οἷς περ ἔχουσιν.

Ἄλλ' ὁ πλούσιος οὐ τὰς μενούσας ἀποθήκας οἰκιδομεῖ, ἀλλὰ τὰς καταλυομένας· καὶ τὸ ἔτι τούτοις παραλογώτερον, ἑαυτῷ μῆκεν ὑρίξῃ ζωῆς, ὥστε ἐκ γῆς καὶ τοῦτο θείρας· φησὶ γὰρ· καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. — Ἄλλ' ὁ πλούσιος, φαίη τίς ἂν, ὅθεν μὲν καρπούς ἔχεις ἐν ἀποθήκαις, ἔτι ἢ πολλὰ (1) πόθεν ἂν λάβῃς; — Τοιοῦτος (2) καὶ ὁ νῦν πλούσιος, τῇ γαστρὶ ἑαυτοῦ ἐπικεκυφώς, λαιμὸν ἀντὶ λογισμοῦ κεκτημένος, ἀλλ' οὐ κατ' εἰκόνα τῆς μόνης ἀγαθοῦ ζῶν· διὸ καὶ ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῖς τῆς σαρκὸς δεξιούται βρώμασι, καὶ πῶς ἐπακολοθεῖσαν αὐτοῖς μυσαρὰν ἡδονὴν ἐπιτάττει τῇ ψυχῇ· εὐφρόνως γὰρ ὁ κύριος διὰ τῆς « εὐφραίνε », τὰ ὑπογαστέρα πάθη ἠδύλωσε, τὰ τῇ πλεονεξίᾳ παρεπόμυρα· ἀκολοθεῖ γὰρ τῷ κόρῳ τὰ ἀφροδίσια· ἐμὴν ἔδει ἐσθίειν, ὥστε ζῆν· οὐ μὴν ζῆν, ὥστε ἐσθίειν· καὶ ὅθεν Θεοποιοῦντας τῆς γαστέρας ἐλέγοντας, φάγωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκωμεν· θέον τούναντίον λέγειν· ἐπεὶ αὔριον ἀποθνήσκωμεν, μὴ φάγωμεν μὴ ἢ πῶμεν. — Τί ὠφέλησε τοῦτον καὶ πλούσιον ἢ πολλὰ μέριμνα; ὅλος ἐστὶ τῆς σαρκὸς· ἀλλ' ὅρα· ὅσῳ ὑπέμεινε ζημίαν, ὁ μηδενὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἑαυτῷ ἢ μόνῳ πλούσιος· πεφρόντικεν, ἵνα πλετήσῃ· ἠγρεύνησεν, ἵνα συναγάγῃ πολλά· συλχαίρει τῇ ἑαυτοῦ γαστρὶ ὡς ἐχούσῃ πολλὰ τῶν ἐπιτηδείων· ὅλος ἐστὶ τῇ ἐπὶ γῆς πραγμάτων· οὐκ ἀναβλέπει πρὸς Θεόν· οὐχ' ὅρα τὰ ἐσόμενα· οὐ λο-

v. 19.
A. f. 173. b.
E. f. 196.

A. f. 173. b.

A. f. 174. b.
E. f. 198.

v. 20.
A. f. 174. b.

(1) Dilapsis apud Corderium tribus his verbis ἔτι καὶ πολλὰ, is perverse scribit: *fructus plurimos habes in apothecis, unde accipies?*

(2) Hic locus usque ad πῶμεν, dicitur in codice A. sumptus ex Cyrilli homilia.

γίγεται τ' ἐπὶ τ' Θείῃς βήματος δικάζοντα
Θεόν· οὐχ' ὁρᾷ τ' γείτονα Θάνατον· κατ-
εδικάσθη γὰρ τελούτην ἀπροσδόκητον ὁ
μισόπτωχος πλούσιος· ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τ' ἑω-
θινὴν ξοφὴν βελούδμενος, καὶ τ' ὁρᾷ μὴ
καταλαβὼν τ' ἀκτίνα· ἄκουε γὰρ ὅτι κεκολό-
βωται αὐτῷ ἡ ζωὴ ψήφῳ Θεοῦ.

v. 26. Ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν
ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνοι ἔσται;

l. f. 101. b. (1) Τοῦτέστιν ἐν στιγμῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ
παντελῶς καὶ συνεσταλμένῳ καιρῷ τ' ἀπό-
λαυσιν ἔχων· κονιορτοῦ γὰρ δίκην οἰχί-
σεται, πεμπόμενος εἰς ἑτέρας, καὶ εἰς οὐδ'
οὐκ ἴσμεν ἔσθ' ὅτε ἢ καὶ τάχα περ καὶ εἰς
ἐχθρούς. — Ἀληθεὺς οὖν ἄρα ὅτι οὐκ ἐν
τῷ παλαιεύειν τινὲς, ἔσαι ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ
τ' ὑπαρχόντων αὐτῷ· τρισμακάριος ἢ καὶ
ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς, ὁ καὶ Θεὸν πλατῶν· ὁ
μὲν γὰρ τ' καὶ γῆν φροντίσι δαπανώμενος,
ὅππῃζήμιον ἔχει τὸ τέλος, καὶ πένης ἀπελεύ-
σεται πρὸς Θεόν· ὁ ἢ μεριμνῶν τὰ τ' κυ-
ρίως, πλατῆσει μὲν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἔξει
ἢ θησαυρὸν αὐτὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

v. 22. Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε κ. τ. λ.

A. f. 176. B. f. 200. b. Τέθειται μὲν δὴ τοῖς ὅξ' Ἰσραὴλ ὁ διὰ
Μωϋσέως νόμος, ἀποφέρων εἰς ἕκαστα τ'
πρακτέων, καὶ τὸ τελούειν εἰς ὀνησίαν αὐτοῖς
καθίστας ἐναργές· οἱ ἢ θυμηδίας τ' ἀνω-
τάτω πρόφασιν ἐποιοῦντο τὸ χρῆμα, λέ-
γοντες· * μακάριοι ἐσμέν Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ
ἀρετὰ κυρίῳ ἴνωσά ἡμῖν ἐσιν· ἐγὼ δὲ φαίνομ
αἱ· τρισμακάριοι ἐσμέν ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ
τ' πάντων ἡμῶν σωτήρος διδασκόμενοι τὸ
ἀγαθὸν αὐτοῦ τὸ σωτήριον θέλημα, ἵνα
τ' εὐαγγελικὴν ζωὴν πολιτεύσασθαι, συμ-
βασίλευσώμεθα αὐτῷ· ὅρα γὰρ, ὅπως ἡμᾶς
μερίμνης ἐξίστησι περὶ τῆς, οὐχ' ἀπλῶς μὴ
μεριμνᾶτε λέγων, προσεπάγων ἢ ὅτι τῇ
ψυχῇ ὑμῶν, ἀντὶ τ' μὴ ἐσπεκασμένῳ ἐν
τούτοις δαπανᾶτε φροντίδα, ἀλλὰ τοῖς
ὑπερκείμενοις χαρίζεσθε τὰς ἀποδίδας· ὑπέρ-
κεῖται ἢ ξοφῆς μὲν ψυχὴν, περιβλημάτων
ἢ σῶμα· καὶ ἀθροὶ πᾶς οὐχ' ἀπλῶς τὸ μὴ

super tremendo tribunali Deo; proximam
mortem non animadvertit. En autem osori
pauperum diviti insperatus finis decerni-
tur; qui quum vespere de matutino ali-
mento consilia agitare, aurorae radium
non aspexit. Audi enim decreto Dei vitam
eius abruptam.

Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te;
quae autem parasti, cuius erunt?

Hoc est, uno momento, brevi prorsus
contractoque tempore his bonis fruitus,
quae foeni instar dilabentur, ad alios trans-
missa, et quidem fortasse ad ignotos vel
etiam inimicos. — Vere itaque dictum est,
haud in bonorum abundantia vitam ho-
minis consistere. Beatissimus contra est,
splendidaque in spe versatur, qui secun-
dum Deum dives est. Nam qui terrenis
curis atteritur, is amarum finem nancisci-
tur, et pauper ad Deum ibit. Secus vero,
qui quae Dei sunt curat, bonis operibus
ditescet, tutumque in caelis thesaurum pos-
sidebit.

Nolite solliciti esse animae vestrae quid manducetis etc.

Data fuit Israelitibus lex mosaica, sin-
gula officia docens, et quid eis prodesset
perspicuum exhibens. Hi autem summi in-
star gaudii eam rem habebant, dicentes:
beati sumus Israelitae, quibus placita Dei
sunt explorata. Ego vero potius dicam:
beatissimi sumus nos, qui ab universali
nostro Salvatore docti fuimus bonam ip-
sius salutareque voluntatem, ut postquam
evangelicam vitam vixerimus, cum eo pa-
riter regnemus. Cerne enim, quomodo nos
a supervacua cura avertit, non tantum di-
cens « ne solliciti sitis » sed addens « ani-
mae vestrae » pro eo ut dicat, ne nimiam
in his insumite sollicitudinem, sed supe-
rioribus rebus studia impendite. Superstat
autem alimoniae anima, vestimento cor-
pus. Et vide quod non simpliciter posuit
« ne solliciti sitis » verum haec etiam ra-

(1) Citatur hoc fragmentum, a τοῦτέστιν usque ad ἐχθρούς, ex Cyrillo nominatim in Lucam in vati-
cana nobili ms. catena ad XII. prophetas. Id ego hoc loco colloco, valde tamen ambigens utrum huic
potius an alii sedi, puta versiculo 28, vel alii cuivis loco sit adsignandum.

tiocinia ex iis, quas iam possidemus, rebus commovet. Nam qui maius dedit, quomodo minus non concedet? qui carnem altilem formavit, cur alimoniam non suppedabit? Ergo certamine proposito de animo et corpore, poenaeque et ultione iis impendente qui recte vivere nolunt, abiciatur cura vestimentorum atque alimoniae. Alioqui etiam, virtutis amatores quid ni sit turpe pueriliter ornatu vestium mensisque sumptuosis oblectari? Namque haec subsequetur statim aliarum quoque cupiditatum saeva multitudo. Sic autem a Deo excidimus. Oportet itaque magis iis delectari quae Deo placent: etenim quae satis sunt et necessaria, ipse largietur. Dignus autem fide est Dominus qui haec aperte promittit, et tamquam a minoribus maiora nobis persuadet.

Considerate volucres caeli etc.

Ad fortitudinem veluti nos extollens spiritalem, a nullius pretii volucris alibi capiebat persuadendi argumenta, dicens: multis passeribus potiores estis vos; ita et nunc a volucris et ab agrorum floribus, firmam immotamque efficit fidem. Neque ullatenus dubitare nos sinit, quominus ipse indulgentiam suam nobis sit largiturus, atque ad omnia sufficientem opem suppedidaturus. — Vere dicitur Salomon liliorum vestitu superatus. Nam colorum splendores varii ac multiformes in liliis quidem et nonnullis aliis agrorum germinibus, miram habent pulchritudinem. Quae vero a quopiam imitando artificialiter fiunt, ea prorsus deteriora sunt, vixque fere ad veritatem propinquant. Quod si haec ita se habent, quid ni verum sit, Salomonem quamvis adeo magnificum, in omni gloria sua tamquam unum ex his non fuisse vestitum? Sufficit ergo sapientibus solius necessitatis ususve causa habere decentem et facile parabilem vestem, aliquantum etiam alimentorum quae sufficientem modulum

μεριμνᾶτε τίθησιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς ἀνακινεῖ ὅτι τὸ ὑπεργόμενον ἡμῖν ἤδη· ὁ γὰρ τὸ μεῖζον φησὶ δοῦς, πῶς τὸ ἐλαττον οὐ δώσει; ὁ δὲ τρεφομένην σάρκα διαπλάσας, πῶς ἔξοφον οὐ παρέξει; ἀγῶνος τοίνυν προκειμένου περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, κολάσεως τε καὶ δίκης ἐπιτηρημένης τοῖς οὐκ ἐθέλουσι ζῆν ὀρθῶς, ἐρρίφει φροντὶς ἢ ἐπ' ἀμφοῖς καὶ ξοφῇ· ἄλλως τὸ εὖ καὶ ἀρετῆς ἐρασάς, πῶς οὐκ αἰσχροὺς μειρακιωδῶς ἱματίοις ἐφίδεσται, καὶ ξαπάζαις πολυτελέσιν; ἔψεται γὰρ τούτοις εὐθύς καὶ ἢ τὴν ἐτέρων ἐπιθυμιῶν ἀγρία πληθύς· τοῦτο δὲ ὅστιν ὀλισθος ἀπὸ Θεοῦ· χρὴ τοίνυν ἡμᾶς ἐφίδεσθαι μᾶλλον τῇ ἀρεσκόντων Θεῷ· χορηγήσει γὰρ αὐτοὺς τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη· ἀξιοχρεῶς ἢ ὁ δεωότης, τοῦτό σοι σαφῶς ἐπισχνοῦμεν, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῆ ἐλαττώων, περὶ τῆ μειζόνων ἡμᾶς πληροφοροῦν.

Κατανοήσατε τὰ πετεινά (1) τοῦ οὐρανοῦ κ. τ. λ.

Ὡς περ εἰς εὐανδρίαν ἡμᾶς ἀναβιβάζων πνευματικὴν, ὡς ἀπὸ γε τῆ ἐν οὐδενὶ λόγῳ κειμένων πτηνῶν ἐποιεῖτο τὴν πληροφορίαν, λέγων*, πολλῶν σφυσίων διαφέρετε ὑμεῖς, οὕτω καὶ νῦν, ὡς ἀπὸ γε τῆ πτηνῶν, ἢ τῆ ἐν ἀγροῖς ἀνθρώπων, ἰδρυμένην καὶ ἀκατάσειτον ἐνεργάζεται σοὶ τὴν πίσιν· ἐνδοιάζειν ἢ ὅλως οὐκ ἐφίησιν ἡμᾶς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδῶ, τὸ ἀνευδεῖς ἐφ' ἅπασιν διδοῖς. — Ἀληθές δὲ τὸ καὶ τὸ Σολομῶντα ἡττῆσθαι καὶ τὴν κρίνων παρὰ τὴν τῶν χρωμάτων ἀνθι, ποικίλα τε ὄντα καὶ πολυειδῆ, ἐν κρίνοισι μὲν, καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῶν φυομένων ἐν ἀγροῖς, ἀξιοθαύμαστον ἔχει τὴν ὥραν· τὸ ἢ πρὸς μίμησιν τῶν αὐτῶν ὑπὸ τε τεχνουργοῦ μύρον, λείπεται πάντως ἐκείνων, καὶ μόλις ἔρχεται πῶς καὶ ἀληθείας ἐγγύς· εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθές ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καὶ τοὶ φιλότιμος οὕτω γεγὼνώς, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ παρὰ βάλαιτο ὡς ἐν τούτων; ἀπόκρισις τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖας ἐνεκα τῆ μόνης εὐσχήμονα καὶ εὐπόρισον ἔχειν τὴν σοφίαν, καὶ σιτίων λιτότητα

v. 24.

A. f. 178. b.
C. f. 131. b.

* sup. v. 7.

v. 27.

A. f. 178.
B. f. 124.
C. f. 131. b.

(1) Sic est in variis lectionibus graecis pro τοὺς κόρακας. Cyrillum secutum esse priorem lectionem τὰ πετεινά, constat ex hac eius explanatione.

μη ὑπεραίρεσαν τὸ ἀρκοῦν· ἀρκέσει ἢ τοῖς ἀγίοις ἢ ἐν Χριστῷ ἔσοφῃ, ἢ πνευματικῇ δυνάμει καὶ θεῷ καὶ νοητῇ, καὶ ἡ μὲν ταῦτα δόξα· ἦν ἡ καὶ ἑτέρως ἀνάγκη, ὅθεν ἑτέροις μέλλοντας ἔσεσθαι πολιτείας εὐαγοῦς ὑποτίπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν· εἰς ἐκεῖνα πίπτειν ἀτημῆως, ὡς αὐτοὶ ἀποφοιτᾶν συμβεβηέναι ἔδει, παιδαγωγοὺς ὄντας οἰκουμηνικούς· ἐπεβούλευσε δ' αὖ οὐ μετρίως καὶ τῇ τ' ἱερῶν κηρυγμάτων ἀποδοῇ τε καὶ χρείᾳ, τὸ φροντίδῳ κοσμικῆς μεταποιεῖσθαι ὅσον μαθητάς.

A. f. 178. b.

Ἐπιρρίψωμεν τοίνυν ἐπὶ κύριον τ' φροντίδα· μὴ μεριμνήσωμεν τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλόμεθα· μὴ ἐν μικροῖς καὶ εὐτελεσὶ πράγμασιν ὁ μέγας ἡμῶν δαπανάσθω λογισμὸς, μὴ δοῦλον ἱματίου καὶ τροφῆς ἀπεργασώμεθα (Ϟ) ἐλεύθερον νοῦν· μεριμνάτω δὲ μᾶλλον ὅσα δύνανται ψυχὴν, ὅσα πρὸς τ' αὐτῇ οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν, ὅσα ὅθεν σεφάνους ἡμῖν προξενεῖ· ἔργον τοῦτο τῇ ἀνθρώπου δυνάμει προεωδέσατον· ἄρα γὰρ εἰ τις ἡμᾶς ἐρωτήσῃ, τί μείζον ἐστὶν ἐν ἡμῖν, τί ἢ εἶναι τὸ κάλλιον ὑπαλήφωμεν, τροφὴν ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, τίς οὕτως ἐστὶν ἡλίθιος, τίς δὲ οὕτως βραδὺς εἰς τὸ νοῆσαι τὰ χρήσιμα, ὡς μὴ εὐθύς ἀποκρίνασθαι τ' ψυχὴν; ὅτε τοίνυν μείζων καὶ τροφῆς καὶ ἱματίου ψυχὴ, διὰ τί μὴ μᾶλλον ἐν τοῖς μείζονσιν ἀναλίσκομεν τ' φροντίδα, τιμῶμεν ἢ οὕτως τὸ ἑλαττον, καὶ πᾶσαν αὐτῇ χαριζόμεθα πῶς διάνοιαν; μεριμνᾶς ἱματίου καὶ τροφῆς; διὰ τί μὴ μᾶλλον μεριμνᾶς ὅπως δύνανται τροφῆς; μεριμνᾶς τοῦ σώματος; διὰ τί μὴ μεριμνᾶς τ' ψυχῆς; — Ὁ οὕτως ἀγαθὸς κύριος, ὁ τὸ εὐτελέστατον ἀποτρέφων πετηνὸν, οὐ δυνάμεθα (Ϟ) κατ' εἰκόνα οἰκεῖαν γυρόμενον; ταύτην τοι καὶ μάλα εἰκότως πῶς περὶ τὰ προκείμενα φροντίδα κατακλιβηλεύς σοφῶς ὁ Χριστὸς, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ταῦτα λέγων ἐπιζητεῖν· ἀναβιβάζει δὲ καὶ εἰς ἄμαχον ὥσιν, τοῦ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἔξουσιν τὸ ἀγενεές, εὐερίδῳ ὡς εἰσὶν ἐν χρείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τ' ἐν οὐρανοῖς, φησὶ

v. 28.
A. f. 178. b.
B. f. 124.

non excedant. Sufficiet autem sanctis viris esca in Christo, spiritalis nimirum divina intellectualis, et posthinc gloria. Alioqui etiam incongruum fuisset, eos qui ceteris vitae sanctae exemplares futuri erant atque imagines, in illa per socordiam incidere a quibus alios detertere debebant, quandoquidem oecumenici magistri erant. Curabat autem non mediocriter Christus sacrae suae praedicationis studio et officio, ut a mundanarum rerum cura discipulos abstraheret.

Iactemus itaque curam nostram in Dominum: ne solliciti simus quid manducabimus aut quid bibemus aut quo vestiemur. Caveamus, ne in pusillis vilibusque rebus magna nostra consumatur sollicitudo: ne servam vestitus et victus, liberam nostram mentem reddamus: haec potius unusquisque cogitet quae saluti animae conferunt, quae ad caelorum regnum ducunt, quae coronam nobis adquirent. Hoc est demum humanae menti convenientissimum opus. Age vero si quis nos interroget, quid praeclarius existimemus cibumne et corpus, an vero animam; quis adeo sit hebes, quis ita ad utilia discernenda segnis, ut non statim respondeat praestantiorē esse animam? Quoniam itaque maius quid est anima quam victus atque vestitus, cur non in maioribus potius curas nostras consumimus; contraque tantopere res minoris momenti aestimamus, totamque iis mentem impendimus? Anxius es de victu atque vestitu? cur non potius de salute adipiscenda sollicitudinem geris? Sollicitaris de corpore? cur de anima non sollicitaris? — Tam bonus Dominus, qui vilissimum alit volatile, non alet illum qui ad imaginem suam factus fuit? Propterea convenientissime sapienterque Christus curam praesentium depretiat, dicens mundi gentes res huiusmodi exquirere. Animos item ad invictam spem erigit, fore ut nihil eis desit; quia pater apprime scit quibus egeant. Patrem autem caelestem intelligere, constat; ait enim: et

vos ne quaeratis quid manducetis etc. pater autem vester scit etc. Porro opportunissime patris nomine Deum appellat, ut cognoscant filiorum suorum non esse obliturum, sed se bonum, et filiorum amantem praebiturum. Ne igitur alimenta quaeramus supervacua praeterque rationem, sed quicquid potius ad animae salutem confert: nec pretiosam vestem, sed quomodo igni ac poenae corpus nostrum eripiamus, dum Dei regnum quaerimus.

Noli timere, pusille greg.

Pusillum gregem sanctos nominat, quia parvipenduntur in mundo spontanei pauperes bonisque carentes. Atqui hos donare caelesti regno patri placet. Unde statim admonitionem addit: vendite quae possidetis, et date eleemosynam, et reliqua. Vel pusillum gregem dicit prae infidelium multitudine; vel etiam propter voluntariam humilitatem gregis huius: quem vetat corporalium subsidiorum egestatem timere. Nam qui tam grande et eximium gaudium dat, id est caelorum regnum, dabit sine dubio etiam quae carni necessaria sunt, et sustentandae vitae sufficiunt. — Idest ne discredas, fore ut sine dubio suppeditet quae vitae sustentandae opus sunt caelestis pater. Non enim suos negliget, immo suam erga ipsos manum aperiet, quae universam rerum naturam beneficiis replet. Quenam porro rerum huiusmodi fides? Placuit, inquit, patri vestro dare vobis regnum. Qui autem tam grandia et eximia dat, quomodo pigebit eum bonitatem suam erga nos expromere, copioseque terrena nobis bona praebere? Ut ergo, inquit, caelorum regnum possideatis, terrenas opes despiciite. Pusillum vero gregem nominat terrestres incolas: vincimur enim ab angelorum multitudine quae innumerabilis est, et incomparabili excessu res nostras superat. Atque hoc rursus nos docuit Servator, cum illam in evangeliis egregiam propo-

γάρ· καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγετε κ. τ. λ. ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν κ. τ. λ. Ἐπὶ καιροῦ ἢ σφέδρα πατέρα φησὶ (W) Θεόν, ἵνα εἰδεῖεν, ὅτι τ' ἰδίῳ οὐκ ἂν ἐπιδάθοιτο τέκνων, ἀλλ' ἔσαι χηρὰς καὶ φιλόφαις περὶ αὐτοῦς· ζητῶμεν τοίνυν μὴ τροφὰς τὰς ἐξω λόγῳ καὶ περὶ τὰς, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· μὴ πολυτελεῖς ἄμφιον, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐξελάμεθα καὶ πυρὸς ἐδίκης τὸ ἴδιον σῶμα, ζητοῦντες αὐτοῦ πῶς βασιλείαν.

Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον κ. τ. λ.

Μικρὸν ποίμνιον εἶναι ἀγίους ὀνομάζει· ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν κόσμῳ τοῖς ἐκείνῳ ἀκτήμοσι καὶ ἀχρημάτοις· τούτοις γὰρ εὐδόκησεν ὁ πατὴρ δῆναι τὴν βασιλείαν· ὁ Θεὸς εὐθὺς ἐπαπὼν ἐδίδασκεν· πωλίσσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς· ἢ μικρὸν ποίμνιον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πλήθους τῶν ἀπίστων· ἢ καὶ διὰ τὴν ἐκούσιον ταπεινώσιν τῶν τοιούτων ποιμνίων· ὁ κελεύει μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐνδεῖαν τῆς σωματικῆς χρείας· εἰ γὰρ τὸ οὕτω μεγάλῳ καὶ ἐξαίρετον δίδωσιν ἀπόλαυσιν, ἢ τοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δώσει πάντως καὶ τὰ τῇ σαρκὶ ἀναγκαῖα καὶ ζωαρχίᾳ. — Ἀντὶ τῆς μὴ ἀπιστήσεως, ὅτι πάντῃ τὴν καὶ πάντως χρησθήσεται τὰ ζωαρχίᾳ τοῖς ἁγαπῶσιν αὐτὸν, ὁ ἐν οὐρανοῖς πατήρ· οὐ γὰρ φοβεῖται εἶναι ἰδίῳ ἀνοίξει ἢ μᾶλλον αὐτοῖς τὴν χεῖρα, τὴν αἰὲν πληροῦσαν τὰ πάντα χηρῶντος· * καὶ πῶς τούτων ἡ πίστις; εὐδόκησε, φησὶν, ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν· ὁ ἢ τὰ οὕτω μεγάλα καὶ ἐξαίρετα διδούς, πῶς ὀκνήσει περὶ τὸ εἶναι χηρὰς περὶ ἡμᾶς καὶ πλεονέως τὰ ἐπὶ γῆς παρέχειν ἡμῖν ἀγαθά (1); ἵνα οὖν, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατακτήσῃσθε, τὴν ἐπὶ γῆς χρημάτων καταφρονήσατε· μικρὸν ἢ ποίμνιον ὀνομάζει εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς ἡττώμεθα· γὰρ τὸ τῶν ἀγγέλων πληθὺς ἀμεζήτη οὐσίᾳ, καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτεῖς τὰ καθ' ἡμᾶς· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ, τὴν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὡς ἀβολὴν ἄριστα συντεθεικώς· ἐφη

v. 30.
A. f. 180.

v. 32.

A. f. 180.
D. f. 51. b.

A. f. 180.
B. f. 124.

* Ps. CIII. 28.

(1) Vides nonnulla iisdem fere verbis repetita, quia diversis catenarum auctoribus ita excerpere placuit.

* Luc. XV. 4.

γάρ· * ὅτι τίς ἔστιν ἔξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔξει ἑκατὸν πρόβατα, καὶ παλανηθῇ ἐν ἔξ αὐτῶν, οὐκ ἀφήσει τὰ ἐνενηκονταεννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ πορεύθεις ζητεῖ τὸ πλανώμενον; καὶ εἰ γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενηκονταεννέα τοῖς μὴ παλανημένοις. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως ὅταν εἰς δεκάδας δέκα τῶν λογικῶν κτισμάτων ὁ ἀριθμὸς ἐκτείνηται, ὥς ἐν ἐν τοῖς ἑκατὸν τὸ ἐπὶ γῆς ὄρεσι ποίμνιον· ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν τοῦτο, καὶ φύσει, καὶ ἀριθμῷ, καὶ δόξῃ πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν ἄνω πνυμάτων ἀγέλας, ἀλλ' ἢ τῷ πατρὸς ἀγαθότης, πάντα λόγον ὑπερεκτείνουσα, δέδωκε καὶ αὐτῷ τῷ ὑπερκειμένων πνυμάτων τῷ κληῖρον, τοῦτέστι τῷ οὐρανῶν βασιλείαν.

v. 33.

Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην.

A. f. 180.
E. f. 201. b.
* Luc. XVIII. 24.

Φορτικὴ μὲν ἴσως τοῖς ἐν πλούτῳ ἢ ἐν πολίᾳ ὥς καὶ αὐτὸς περὶ αὐτὴν φησὶ *, δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· πλὴν τοῖς ἀρτίφροσιν οὐκ ἀνόητος ὁ ἐντολή. Θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα· πρόσκαιρος γὰρ ὁ παρὼν βίος καὶ βραχύς καὶ σωματικῶς, ἀπειρος ἢ καὶ μακρὸς ὁ μὲν ταῦτα· ὁ ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζων, ἔξει καὶ ἐν οὐρανῷ βασιλείαν, μὴ χερσὶ ληστῶν ἀλισκομένην, μὴ ὑπὸ σιτῶς διαφθειρομένην· ὅτι ἄσυχλος ὁ οὐράνιος πλῆθος, καὶ ἀπαθὴς διαμένει· πρόσθι τοίνυν μὴ ὀκνηρῶς κτῆσαι τοῖς προσκαίροις τὰ αἰώνια· δὸς τὰ μὴ μένοντα, καὶ πλῆτθον τὰ σωζόμενα· δὸς τὰ ἐπίγεια, καὶ κέρδιον τὰ ἐν οὐρανοῖς· παράδειξεν θεὸς τῷ σεαυτοῦ πλούτῳ, καὶ εὐρήσεις πολὺν ταμιεῖον· αὐτὸς σε τῷτο διδάξει καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλον τὴν λέξιν ἐν πνεύματι περὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ φιλοικτίρμονος· * ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸ αἰῶνα τῷ αἰῶνος.

* Ps. CXI. 9.

v. 34.

Ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν ἔσται.

A. f. 181.

Ἀληθές καὶ τοῦτο· οἱ γὰρ φρονοῦντες τὰ πρόσκαιρα, ὁλῶν ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα· οἱ ζητοῦντες τὰ ἐν οὐρανοῖς, ἐκεῖ τὴν ἀφροσύνην πέμπουσιν ὀφθαλμόν.

suit parabolam. Dixit enim: quis ex vobis homo, qui centum oves habeat, si una ex his erraverit, non relinquet nonaginta novem in montibus, pergensque errantem quaerat? quam si invenerit, profecto dico vobis gavisurum de ista magis, quam de novem ac nonaginta quae non exerraverint. Observa itaque, quod dum ad decem tantummodo decadas rationalium pecudum numerus extenditur, id est ad centum, terrenus utique grex intelligitur. Iam etsi hic pusillus est natura, numero, ac dignitate, prae innumerabilibus qui desuper sunt spirituum gregibus, patris tamen bonitas, quae omni laude maior est, exiguo nostro gregi contulit supernorum spirituum sortem, id est caelorum regnum.

Vendite quae possidetis, et date eleemosynam.

Grave fortasse hoc divitibus mandatum est. Ut enim alicubi ipse rursus ait, difficile qui pecuniam habent in caelorum regnum introibunt. Verumtamen sana mente praeditis non est inutile mandatum. Nimirum sibi spem de futuro conficiunt: quia caduca brevisque est atque contracta praesens vita, longa autem et immensa illa futura. Qui caelestia congerit, habebit in caelo regnum, latronum manu non diripiendum, neque tineae corrumpendum; quandoquidem tutae sunt caelestes opes et incorruptae perseverant. Agesis igitur, omite ignaviam: temporalibus aeterna emenda caduca, ut acquiras incolumia: da terrena, ut caelestia lucreris: praebe Deo opes tuas, et invenies multas cum usura repositas. Ipse hoc te docebit etiam beatus David psallens, propheticoque spiritu dicens de bono quolibet viro et misericorde: dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in saeculum saeculi.

Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

Hoc item vere dicitur. Etenim qui temporalibus student, totam suam in his spem collocant. Qui vero caelestia quaerunt, illic mentis suae oculum dirigunt.

Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes
in manibus vestris.

Loquitur cum spiritalibus; rursusque manifestis ac visibilibus rebus intellectuales denotat: neque enim dicet aliquis, velle Dominum nos habere praecinctos corporis lumbos, atque ardentes lucernas manibus tenere. Sed mentis ad laborem impigritatem, nempe ad laudabile quodvis opus, significat, ut reor, lumborum praecinctura: lucerna autem, mentis vigilantiam et intellectualem laetitiam videtur demonstrare, et quod paratos nos esse quotidie oportet ad migrandum ex hac vita, et Domini nutum intentis oculis expectare. Porro vigilare humanam mentem dicimus, cum dormire segniter recusat, unde nimirum ad omne vitii genus impelli solet, lumine prope amisso. Vigilare itaque Christus nos iubet. Atque ad hoc ipsum exacuit nos eiusdem discipulus, dicens: sobrii estote, vigilate. Utique et sapientissimus Paulus: surge qui dormis. Oportet enim sobriam nos habere mentem ac vigilem, et veritatis notitia splendidam; ut ob id gaudentes dicere possimus: tu illuminas lucernam meam Domine. Deus meus, tu tenebras meas illuminas. Sciendum vero est, sapientissimum quoque Moysem, huiuscemodi aliquid Israhelitis praecepisse, cum Christi figuram immolari agnum iussit; quam rem testatur sacratissimus Paulus dicens: pascha enim nostrum immolatus est Christus. Ergo agni carnes comedentibus denuntiavit hierophanta Moyses, vel potius ore eius Deus: sint renes vestri praecincti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculos manibus tenete. Profecto ego oportere iudico eos, qui Christi sunt participes, prompto animo esse ad ea opera explenda quae sanctos decent, atque alacriter ea via incedere, quam nos terere divina lex iubet. Propterea admodum apte viatorum nobis habitum circumposuit. Nam viatorius habitus iis convenientissimus est qui divinum praedicant evangelium. Sic per unum de

Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες, περιεζωσμένοι
καὶ οἱ λύχνοι καίόμενοι.

v. 35.

A. f. 181.
B. f. 125.
D. f. 51.

Διαλέγεται μὲν ὡς πνευματικοῖς, ἡρά-
φει ἢ πάλιν διὰ τῶν ἐμφανῶν τε καὶ ὁρατῶν
πραγμάτων τὰ νοητά· οὐ γὰρ πε φαίη τις
ἂν, ὅτι τὸ τὸ σῶμα τῷ ὀσφύν διεζωσμένῳ
ἡμᾶς ἔχειν βούλεται, καὶ καίόμενος ἐν χειρὶ
τοῦ λύχνου· ἀλλὰ τὸ τὸ δεικνύειν ἑτοίμον
εἰς φιλεργίαν τὴν ἐφ' ἅπασιν δηλονότι τοῖς
ἐπαινεμένοις, ὑπερμῆναι ἐν τῷ διεζῶσθαι
τὸ ὀσφύν· ὃ γὰρ μὴν λύχνος, τὸ τὸ νοῦ ἡρη-
γώρησιν καὶ φαιδρότητα νοητὴν ἔοικε πρὸς
δηλῆν, καὶ ὅτι δεῖ παρεσκευασμένους ἐφ' ἡμέ-
ραν εἶναι πρὸς τὸ ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς,
καὶ τὸ τὸ δεασθῆναι νεῦμα φερόμενον ἐς ὧσι τοῖς
ὀφθαλμοῖς· ἐξηγορέναι ἢ φάμεν τὸ ἀνθρώ-
πινον νοῦν, ὅταν ἀποσείνηται τὸ νυσάζον
ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, δι' οὗ πρὸς πᾶν εἶδος φαν-
λότητος καὶ κινεῖται φιλεῖ, μονονεχὶ σβεν-
νύμενος· ἐξηγορέναι δὲ ὅτι ἡμᾶς καὶ Χρι-
στός· καὶ πρὸς γὰρ τὴν ἡμᾶς καταθήγει λείων
ὁ αὐτοῦ μαθητὴς *, νήφετε, ἐξηγορεῖτε· καὶ
μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· * ἐγείραι ὁ
καθεύδων· νηφάλεον ἡδ' ἔχειν καὶ ἐξηγο-
ρότα τὸ νῆν καὶ τῇ τῇ ἀληθείας γνώσῃ κατα-
λαμπόμην· ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαί-
ροντα, λέγειν· ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου
κύριε, ὁ Θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου· *
ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τὸ πανσόφου Μωϋσέως,
τοιῦτόν τι προσεταχὼς εὗρίσκεται τοῖς ἔξ
Ἰσραὴλ, ὅτε εἰς τύπον Χριστοῦ δεκνύεται
σφάττεται τὸ ἀμνόν, καθὰ μεμνημένην ὁ
ἱερώτατος Παῦλος, λέγων· * τὸ ἡδ' ὡς πᾶσα
ἡμῶν ἐτύθη Χριστός· τοῖς γὰρ μὴν ἐσθίεισι τὸ
κρεῶν αὐτοῦ, προαπεφώνηκε λέγων ὁ ἱερο-
φάντης Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ ὁ
Θεός· * ἔσωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέ-
ναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν,
καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν τῇ χειρὶ ὑμῶν· χρῆναι
ἡδ' ἔγω γὰρ φημι τοῖς ἐν μεθεξῇ γεγονότας
Χριστοῦ, ἑτοίμως ἔχειν εἰς ἔργα χωρεῖν ἅπερ
ἐν ἀγίοις πρέπη, καὶ ἐν προθυμίᾳ βαδίζειν
ὡς περ ἐν ἡμᾶς ὁ Θεὸς βέληται νόμος· ταῦτα
τοὶ μάλα εἰκότως ὁδοιπορικὸν αὐτοῖς φε-
τέθεικε σχῆμα· ὁδοιπορικὸν γὰρ σχῆμα
ὅτι μάλιστα προεωδέσατον τοῖς τὸ Θεῖον

* I. Petr. V. 8.

* Ephes. V. 14.

* Ps. XVII. 29.

A. f. 181. b.

* I. Cor. V. 7.

* Exod. XII. 11.

B. f. 125. b.

Nahum II. I.

κηρύττουσιν εὐαγγέλιον· οὕτω καὶ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν * φησὶ πρὸς ὅντιν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτης ὁ θεὸς τῆ ἐπάνοδοι προαναφω-
νῶν, καὶ πρὸς ταύτην εὐξέμενος προξέπων·
“ σκοπέουσιν ὁδὸν, κράτησον ὁσφύος, ἀν-
δρῖσαι τῇ ἰσχύϊ σε σοδόρα·, ὡς γὰρ αὐ-
τίκα μάλα πρὸς Ἰουδαίαν βαδικμένες, κρα-
τεῖν ὁσφύος κ' ἐγείρῃ· τέτρεσιν ἐτοίμως καὶ ἐπι-
τιδεῖως ἔχον πρὸς ὅντιν τῆ ὁδοιπορίας πό-
νες, καὶ παντὸς πόνου κατανδρίζεας ἀμάχω
τῇ προθυμίᾳ χρωμένους.

v. 36.
A. f. 181. b.

Ὅτι ἡ χεὶρ παλινδρομήσοντα Χριστὸν
ἐξ οὐρανοῦ προσδοκᾷ (καταβήσεται γὰρ
ἐν δόξῃ τῆ πατρὸς μὲν τῶν ἁγίων ἀγγέλων)
ἐδίδαξεν εἰπὼν· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις
προσδεχομένοις τὸ κύριον ἑαυτῶν κ. τ. λ.
Καὶ μοι πάλιν ἐκείνο δ' αὖτις ἀναλύσει γὰρ
ὡς ἐκ πανηγύρεως ὁ Χριστός· δι' οὗ δ' αὖ-
τε σαφῶς, ὡς ἔστιν αἰὲν τὸ θεῖον ἐν
τῇ αὐτῇ πρεσβυτέρῃς ἑορταῖς· ἐκεῖ γὰρ ὅλως
τὸ κατηφές οὐδαμοῦ· λυπεῖ γὰρ οὐδὲν τὸ
ἀκήρατον φύσιν. — Ὅταν, φησὶν, ἐλθὼν
εὐζώνως εὐρὴ καὶ ἐρηγορότας, καὶ πεφωτι-
σμένην ἔχοντας τὴ καρδίαν, τότε δὴ τότε
μακαρίως ἀποφανεῖ· φεζώσεται γὰρ καὶ δ' αὖ-
τε κινήσει αὐτοῖς· δι' οὗπερ ἔστιν μαθεῖν, ὅτι
τοῖς ἰσοῖς ἡμᾶς ἀνταμείβεται, καὶ οἷον κα-
μόντας ἀνακτῆσεται, τρυφὰς ἡμῖν ὡς πα-
θεῖς τὰς πνευματικὰς, καὶ ἀμφιλαφῇ τῇ παρ'
ἑαυτοῦ χαρισμάτων ἀπλώσας τράπεζαν.

v. 37.
A. f. 182.

v. 38.

A. f. 182.

Καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ κ. τ. λ.
Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸ τῆ θείας ἡμε-
ρότητας πλάτος, καὶ τὸ εἰς ἡμᾶς γαληνότη-
τος τῆ ὑπερβολῆς· οἶδε γὰρ οἶδε τὸ πλάσμα
ἡμῶν, καὶ εὐόλισθον τῆ ἀνθρώπου δ' αὖτις εἰς
ἀμάρτιαν· οἶδε δὲ τι τετυράννευκε καθ' ἡμῶν
τῆ φιλοσαρκίας ἢ δυνάμεις, καὶ ὁ τῆ παρόντος
βίης φερεσασμὸς μονοεχὴ καὶ οὐχ' ἐκόντας
καταβιάζεται, πρὸς πᾶν ὅτι ἐν τῇ ἐκτόπων
ἀποφύρων τῇ νοῦν· ἐστὶν δὲ ὅστις ἀφ' αὐτοῦ, ἀπο-
γινώσκειν οὐκ ἐστὶν, κατοικτεῖται ἢ μᾶλλον,
καὶ σωτηρίας φάρμακον ἔδωκεν ἡμῖν τῇ μετάνοι-
α· διὰ τοῦτο φησὶ· καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ
καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὐρὴ οὕτως
ποιοῦντας, μακάριοι εἰσὶν ἐκεῖνοι· ἐθνήσεις
ἢ πάντως εἰδέναι σαφῶς, τί ἡ τοῦτο ἐστὶν.

prophetis ait captivis Babylone Deus, re-
ditum praedicens, atque ad hunc illos
comparare semet iubens: « contemplare
viam, conforta lumbos, robora virtutem
valde. » Tamquam enim in Iudaeam sta-
tim profecturos, confortare lumbos iubet;
id est paratos esse et expeditos ad itine-
ris exantlandas aerumnas, et ad quemli-
bet laborem invicta animi alacritate semet
armare.

Quod autem expectare debeamus re-
versurum Christum de caelo (descendet
enim ornatus patris gloria cum sanctis an-
gelis) docuit nos dicens: « et vos similes ho-
minibus expectantibus dominum suum etc. »
Atque illud mecum rursus observa: rever-
tetur enim tamquam ex festo die Christus;
quibus verbis ostenditur manifeste, semper
Deum versari in congruis sibi sollempnitati-
bus. Apud ipsum quippe nihil umquam
triste; namque inviolabilem naturam nul-
lus maeror adficit. — Quum veniens, in-
quit, invenerit vigilantes, et illuminatum
cor gerentes, tunc enimvero beatos efficiet.
Nam praecinctus illis ministrabit. Qua ex
re cognoscere licet, fore ut nos pari cura
remuneretur, ac veluti laborantes recreet,
delicias nobis spirituales apponens, et copio-
sam donorum suorum exhibens mensam.

Et si venerit in secunda vigilia etc.

Hoc loco animadvertite divinae bonita-
tis amplitudinem, et erga nos clementiae
exsuperantiam. Novit enim novit plasma
nostrum, et humanae mentis ad peccan-
dum proclivitatem. Scit, carnalis affectus
contra nos tyrannidem, et quod huius
mundi violentia nos nolentes propemodum
cogit, ab absurdum quodvis mentem abri-
piens. Quia vero bonus est, desperare non
sinit, miseretur potius, et salutis mede-
lam concessit nobis paenitentiam. Idcirco
ait: et si in secunda vigilia venerit, vel
etiam in tertia, atque ita agentes invene-
rit, beati erunt illi. Profecto tu cognoscere
perspicue voles, quid hoc rei sit. Dividunt

itaque noctem nonnulli in tres vigilias vel etiam in quatuor. Nam qui in urbium moenibus collocati, hostium incursiones observant, postquam tribus vel quatuor horis vigilaverint, tradunt vicissim aliis vigilem custodiam. Tres porro sunt nobis aetates: prima, qua sumus pueri impuberes; secunda, qua iuvenes; tertia, qua seniores. Sed a prima quidem (1), qua pueri sumus, poenas Deus non exquirat, sed eam venia dignatur. Secunda vero ac tertia debet Deo obedientiam, vitaeque sanctitatem, prout ei placitum est. Itaque si quis deprehensus fuerit in vigilia, ac veluti in promptu, iuvenili adhuc aetate, vel si etiam senili, beatus erit: promissa enim a Christo praemia consequetur. — Quod autem non vigilare, damnosum sit, demonstrat egregie praedicto exemplo. Namque ut ait illius discipulus, adveniet dies Domini ut fur; in quo caeli magno impetu transibunt, et calefacta elementa solventur, terra autem et quae in ipsa sunt opera, exurentur omnia: novos autem caelos novamque terram, secundum promissa ipsius, expectamus. His addit: quum igitur haec omnia dissolvenda sint, quantopere nos oportet deprehendi sanctos et immaculatos coram ipso? Prorsus enim nemo scit finiendi mundi tempus.

Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an etiam ad omnes?

Interrogat Petrus num ad omnes dixerit lucernarum parabolam? Num, inquit, generalis est lex, parique mensura ad cunctos pertinet, an ad eos solos qui prae ceteris sunt electi? Iam vero quidnam sapientissimum perturbavit discipulum? vel quid eum impulit ut id vellet a Christo rescire? Ergo illud in primis dicemus. Praeceptorum alia quidem honore apostolatus praeditos spectant; alia vero illos qui in inferiore ordine sunt. Quod ita revera se habere, cognoscere ut dixi possumus scri-

μερίζουσι τοίνυν τὰ νύκτα τινὲς εἰς ἑξεῖς ἢ εἰς τέσσαρας φυλακάς· οἱ γὰρ τοῖς τείχεσι τὴν πόλιν ἐγκαθήμενοι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων τηροῦντες ἐφόδους, τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας διαγρηγορήσαντες, ὡραπύμπησιν εἰς ἑτέρας τὴν φυλακὴν καὶ ἐγρηγοροῦσιν· ἑξεῖς τοίνυν εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν ἡλικίαι· πρώτη μὲν καθ' ἣν ἐσμὲν ἔτι παῖδες ἀνηβοί, δευτέρα δὲ καθ' ἣν νεανίαι, καὶ τρίτη καθ' ἣν πρεσβύται· ἀλλ' ἢ μὲν πρώτη, καθ' ἣν ἔτι παῖδες ἐσμὲν, ἐκ εὐθύνεται παρὰ Θεοῦ, ἀξιοῦται δὲ συγγνώμης· ἢ γε μὴν δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ὀφείλει τῷ Θεῷ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὸ διαζῆν ὁσίως, καὶ τὸ αὐτῷ δοκεῖν· οὐκ ἔν καὶ εἴ τις καταληφθῇ τυχὼν ἐν ἐγρηγόρει, καὶ οἶον ἐν εὐζωνότητι νέος ὢν ἔτι, καὶ εἴτεν τὴν πρεσβυτικὴν ἔχων ἡλικίαν, μακάριος ἔσται· τεύξεται γὰρ τῇ ἐπηγγελμένῳ παρὰ Χριστοῦ. — Ὅτι δὲ τὸ μὴ ἐγρηγορεῖν ἐπιζημιον, εὖ μάλα ὡραδείκνυσιν διὰ τοῦδε τοῦ ὡραδείματος· ὡς γὰρ ὁ αὐτοῦ φησὶ μαθητὴς *· ἡξεί ἡ ἡμέρα κυρίας, ὡς κλέπτῃς ἐν ἣ οὐρανοὶ μὲν ῥοιζήδον παρηγούσονται· σοιχεῖα δὲ καυσούμηναι λυθήσεται· γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατακαήσεται πάντα· καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλλεσθαι αὐτοῦ προσδοκώμεν· προσεπάγει δὲ τούτοις· τούτων δὲ πάντων λυομένων, ποταποὺς δὲ εὐρεθῆναι ἡμᾶς * ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ; οἶδε γὰρ ὅπως οὐδεὶς τὸ τὴν σιωπῆς καιρόν.

Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;

Ἐρωτᾷ Πέτρος εἰ πρὸς πάντας εἶπεν ὁ κύριος τὴν περὶ τῶν λύχνων ὡραβολήν· ἄρα, φησὶ, χριστικὸς ὁ νόμος, καὶ ἐν ἴσῳ μέτῳ καὶ πάντων ἔρχεται, ἢ μόνοις ἀνθρώποις τοῖς τῶν ἄλλων ἐξηγημένοις; εἶτα, τί τὸ θεωρεῖσθαι ἐπὶ τῷ σφώτατον μαθητὴν; ἢ τί παρηκίνησεν εἰς τὸ θελῆσαι μαθεῖν τὰ τοιαῦτα παρὰ Χριστοῦ; οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ παρὰ γε τῶν ἄλλων ἐρωτᾷ· τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν ἀποστολικαῖς πρέπουσιν ἀξιώμασιν· αἱ δὲ τοῖς πᾶσι μέλλουσιν * τάξιν ἐπέχειν καὶ τοῦτο ὅτιν ἰδεῖν ἀληθὲς ὄν καὶ οὕτως ἔχον, ὡς ἐφ' ἡμῶν, γεγρα-

D. f. 51

A. f. 182. b.

* II. Petr. III. 10.

* ita cod. non ὑμᾶς.

v. 41.

A. f. 183.

* cod. μερίζω

(1) Paulo plenius ab initio est fragmentum apud D. Thomam in catena. « Cyrillus. De prima tamen » vigilia mentionem non facit, quia pueritia non punitur a Deo etc. »

1. Cor. III. 2.

φóτῳ τισὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ * « γάλα ὑμᾶς ἐπότισα οὐ βρῶμα, οὐπω γὰρ ἐδύρασθε, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἐτι δύνασθε, » τελείων γὰρ ἔστιν ἡ σερεὰ τροφή, τῷ διὰ τὸ ἔξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεφυρνασμένα πρὸς διάκεισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· τοῖς γὰρ τῷ διάνοιαν ἔχουσιν εὐσθενῇ, πρέποι ἂν εἰκότως τὰ μεγάλα καὶ ἐξαιρετά τῷ ἁγιοπρεπῶν ἐνταλάτων· τοῖς δ' οὐπω πρὸς τοῦτο ἐηλεκτόσιν ἰσχύῳ πνευματικῇ, τὰ δυσχερείας ἀπάσης ἀπηλλαγμένα· ἐννοήσας τοίνυν ὁ μακάριος Πέτρος τῷ εἰρημένῳ παρὰ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως δαπνυθάνεται.

A. f. 183.
D. f. 51. b.

v. 42.

τί οὖν πρὸς ταῦτα Χεῖρος; σαφεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ ᾧ δαδείγματι κέχρηται, πρέπυσαν ἀποφαίνων τὴν ἐντολήν τοῖς ὅτι μάλιστ' ἀφανεστέροις, καὶ μυσαρώων ἐν τάξει παραλημμένους. — Ὑποκείσθω, φησὶν, ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης, ὃς σείλασθαι μέλλων ἀποδημίαν, ἐν τῷ γνησίων οἰκετῶν ἐνεχείρισε τῷ παντὸς οἴκῳ τὴν οἰκονομίαν, ὥστε διδόναι τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ, τοῦτέστι τοῖς θεράπευσιν, ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον· ὅταν τοίνυν, φησὶν, ὑπονοσήσας ἐκείνος, καὶ οἱ κοί πάλιν ἐλθὼν, οὕτως εὖροι ποιοῦντα, καθεὶς καὶ διέταξεν, ὁ δοῦλος ἐκείνος ἔσαι ἱσχυομένους· καταστήσῃ δ' αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. — Ὁ μὲν οὖν πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ἐν καιρῷ καὶ ῥηίᾳ δαπνέμενος ὑπερηκότως τοῖς δούλοις τὸ σιτομέτριον, ἥτοι τὰ πνευματικὰ τροφὰς, μακάριος ἔσαι καὶ τῷ σωτήρι φωνῇ· τεύξεταί γὰρ τῷ ἐπὶ μαζόνων, καὶ τὰς τοῖς γνησίοις παρεπούσας ἀμοιβὰς ἀπολήψεται· εἰ δ' ἂν γένοιτό τις καταφρονητὴς καὶ ῥαθυμὸς, τῷ καὶ ἡ ὁμοδούλων πλεονεξία ἐντροπῶν, ἐσθίων τε καὶ πίνων, καὶ εἰς ἐκλύτας ἐξιτηλίας ἀπηνεγκόμενος, διχοτομηθήσεται· τετάρτῃ τῷ ἐσχάτῳ ὑποστήσεται δίκην, ἐπφοιτήσαντος αὐτῷ τῷ δεσπότη ἀδοκῆτως.

A. f. 183.
D. f. 51. b.

A. f. 183. b.

Ἡ μὲν οὖν ἀπλή καὶ πρόχρητος τῷ εἰρημένων δύναμις, τοιαύτη τίς ἐστὶ μάθωμεν ἢ ἀκριβῶς, τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποδηλούμενον ἐστὶ κεχαροτόνηκεν ὁ σωτὴρ οἰκονόμος, ὥστε τῷ ἰδίῳ οἰκετῶν, τοῦτέστι τῷ διὰ πίσεως κεκλημένων εἰς ἐπίγνωσιν τῆς δόξης αὐ-

bente apostolo: « lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis. » Perfectorum quidem est solidus cibus, illorum scilicet qui sensus habent exercitos ad boni malique discretionem. Namque iis qui corroboratum habent animum, merito conveniunt magna et pecuniaria de sublimibus rebus mandata: secus vero iis, qui nondum hoc spiritale robur sunt adepti, congruunt illa quae omni asperitate carent. Reputans itaque beatus Petrus dictorum a Christo vim, recte interrogat.

Quid ergo ad haec Christus? Perspicuo evidentique exemplo utitur, ut demonstret mandatum id congruere potissimum dignioribus, et in magistrorum ordine constitutis. — Proponamus, inquit, hominem patremfamilias, qui peregre abiturus fideli uni famulo universae domus oeconomiam committat, ut familiae suae, id est famulis, tempore idoneo tritici demensum det. Quum itaque, ait, reversus ille et in domum suam denuo regressus, ita agentem repererit uti praeceperat, tunc servus ille fiet beatissimus; etenim ipsum super omnia bona sua constituet. — Ergo fidelis servus et prudens, qui pro tempore et usu scite conservis tritici mensuram, seu spiritales escas, distribuit, beatus erit iuxta Servatoris effatum: maiora enim consequetur, et digna fidelibus praemia recipiet. Secus vero, si quis fuerit ignavus et officii negligens, et adversus conservos iniuriosius ac praepotens, comedens bibensque, et luxuriosis dissipationibus deditus, hic inquam dividetur, id est extremas poenas dabit, quum insperato dominus ei supervenerit.

Igitur simplex et obvia dictorum sententia haec est. Sed iam accurate discamus quid inde significetur. Constituit Servator super servos suos, id est super eos, qui per fidem ad gloriae suae cognitionem sunt vocati, constituit inquam quosdam veluti

oeconomos, viros fideles et prudentissimos, sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis tritici demensum tribuant; neque vero id temere aut inconsiderate, sed idoneo potius tempore, id est sufficientem et congruam unicuique escam, spiritalem videlicet. Non enim cunctis indifferenter congruit in Christum credentibus sacra doctrina. Quare scriptum est: gregis tui animas scite scias. Aliter enim eum, qui adhuc est catechumenus, in veritatis via constituimus, simplici utentes nihilque reconditum habente sermone: aliter autem eos qui firmiore mente sunt, et theologiae sublimitatem comprehendere queunt. Qui ergo commisso munere prout oportet functus fuerit, super omnia domini bona constituetur. Idque nos docuit ipse Servator alio loco sedulum fidelemque famulum his verbis laudans: in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Secus vero si diligentia ac fidelitate neglecta, curis mundanis mentem suam inebriaverit, atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac tyrannice abutens, neque iis demensum debitum tribuens, nihil mali non experietur; ponetur autem, inquit, portio eius cum infidelibus. Qui enim Christi gloriae prorsus nocuerit, et commissos sibi greges pessum ire negligenter siverit, nullatenus differet ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat aliquando beato Petro Christus: Simon Iona diligis me? pasce oves meas, pasce agnos meos. Iam si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino oderit, qui id officium pensi non habet. Quod si odit, iam punietur et infidelium sententiam perferet; quod illi accidit, qui talento accepto ut solerter negotiaretur, mox opere neglecto, pecuniam minime multiplicatam reportavit. Secus autem ii qui quinque talenta vel etiam plura acceperant, labore industriaeque usu, maximis dignitatibus ac splendidissimis donati fuerunt. Dictum est enim uni: decem civitatibus praeeris; alii di-

τοῦ, πιστοὺς ἄνδρας καὶ συνετωτάτους, καὶ τῇ ἱερῶν δογματῶν ἐπισήμονας, ἐπὶ τῷ διδόναι τοῖς συνδούλοις αὐτῶν τὸ σιτομέτριον· καὶ οὐχ' ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως, ἐν καιρῷ δὲ μᾶλλον τῷ δέοντι, τοῦτέστι πᾶσι ἀρκοῦσαν τὴν καὶ πρέπσαν ἐκάστῳ τροφήν, δῆλον ὅτι πνευματικὴν ἀρμόσει γὰρ ἂν οὐχ' ἅπασιν ἀπλῶς τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσιν, ὁ περὶ τούτων λόγος· γέγραπται γοῦν· * γνωστῶς ἐπιγνώση ψυχὰς ποιμνίης· ἑτέρως μὲν γὰρ (¶) ἐτι κατηχομένην τὴν ἀληθείας ἐμβιβάζοντα φόβοις, ἀπλῶς καὶ οὐδὲν ἔχοντι βαθεῖα γνώμῃ λόγῳ· ἑτέρως δὲ πάλιν (¶) ἀδρότεροισι (¶) νοῦν, καὶ συνίεναι δυναμένους τὴν θεολογίαν τὸ ἔλφος· ὁ τοίνυν εἰς θεὸν οἷς ἔλαβε χρυσάμηνον, ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν τὴν δεωδότη καταστήσεται· καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν, ἑτέρωθί περὶ τὴν ἀποδοῖαν καὶ γνήσιον οἰκίαν ἐπαίνων τε καὶ λέγων· * ἐπὶ ὀλίγα ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τὴν κυρίαν σε· εἰ δὲ φησι τὸ σπουδαῖον καὶ γνήσιον εἶναι μεθεῖς, μερίμναις κοσμικαῖς (¶) οἰκίαν μεθύσκειται νοῦν, καὶ ἀποφέρεται πρὸς τὴν μὴ θέμιν, βιαζόμενος καὶ πλεονεκτῶν (¶) ὑπερζευγόμενος, καὶ μὴ διδούς αὐτοῖς τὸ σιτομέτριον, ἐν παντὶ γενήσεται κακῶς· ἔσαι δὲ φησι καὶ ὁ κληρὸς αὐτοῦ μὴ τὴν ἀπίστων· ὁ γὰρ ὅλως ἐπιβελεύσας τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐγκρατισμένην αὐτῷ ποιμνίαν ἀλογησάμενος, κατ' οὐδένα τρόπον διοίσει τῇ οὐκ εἰδότην αὐτόν· καὶ γοῦν, ἔφη ποτὲ Χριστὸς πρὸς τὸ μακάριον Πέτρον *, Σίμων Ἰωνᾶ φιλεῖς με; πόμαινε τὰ πρόσβατά μου, βόσκει τὰ ἀρνία μου· εἰ ἡ ποιμαίνων φιλεῖ, μισεῖ πᾶσι πάντως ὁ τούτου καταφρονῶν· εἰ ἡ μισεῖ, (¶) κολάζεται, καὶ τῇ τὴν ἀπίστων ὑποφέρεται δίκη· ὁποῖος τις ἦν ὁ τὸ τάλαντον λαβὼν, ἵνα ἐμπορεύσεται νοητῶς, εἴτα τοῦτο μὲν οὐ πεπραχὼς, προκομίσας ἡ μᾶλλον ἀπολυπλασίωσεν τὸ δοθέν· ἀλλ' οἱ γε τὰ πάντες λαβόντες, ἡ καὶ ἐτι πλείονα, καμόντες τὴν φιλεργήσαντες, ἀξιώμασι τετίμηνται τοῖς πεφανερυσμένοις· * ἤκουσε γὰρ ὁ μὲν τις· ἔσο ἐπ' ἀνὼ δέκα

* Prov. XXVII. 23.

* Matth. XXV. 21.

* Ioh. XXI. 15.

* Luc. XIX. 17.

πόλειον, ὃ ἢ πέντε· ὃ ἢ ὑβρισής (1) τε καὶ
ὀκνηρὸς οἰκίτης, πῶ ἐσχάτῳ ὑπέμεινε δι-
κην· ὁπισθαλὲς οὖν πανταχοῦ τὸ ῥάθυμον,
εἰς μυσαγωγίαν· ὅθεν γράφει μὲν τισὶν ὁ
μακάριος Πέτρος· * ὅτι ποιμαίνετε τὸ ἐν
ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὁφθέντος τοῦ
πάντων ἀρχιεπισκόπου, κομίσησθε τὸ μι-
σθόν· εἰδὼς δὲ τὸ ῥάθυμον ὁλέθρου πύ-
λιν, ἔφη Παῦλος· * οὐαὶ μοι ἐστίν, ἐὰν μὴ
εὐαγγελίζωμαι.

* I. Petr. V. 2.

* I. Cor. IX. 16.

A. f. 184.

Ὅτι ἢ τοῖς ὀκνηοῦσιν εἰς μυσαγωγίαν
πικρά τε καὶ ὀδυνηρά καὶ δυσδιάφευκτος ἐπι-
κρέμαται κόλασις, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὁ σω-
τὴρ, τοῖς πρῶτοις ἐπενεγκὼν δύο ἐφεξῆς
ὡδιδείγματα· ἔφη γάρ· « ἐκεῖνος ἢ ὁ δοῦ-
λος, ὃς γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ,
καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ
θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὃ ἢ μὴ
γνοὺς, ποιήσας ἢ ἄξια πληγῶν, δαρησε-
ται ὀλίγας. Διὰ ποίαν αἰτίαν, καὶ τοι φαί-
νεις ἄν; πῶς ὁ μὴ γνοὺς, ὑπέχθη λόγον;
ὅτι μὴ ἠθέλησεν εἰδέναι, καὶ τοι μαθεῖν
ἐξόν (3)· εἰ ἢ ὁ μὴ γνοὺς, ὅπως οὐκ ἄμοι-
ρος ὀργῆς, ὅτι δεῖον εἰδέναι, κατημέλησε τὸ
μαθεῖν, ποῖος ἀπαλλάξῃ λόγος, τὸ χεῖναι
πολλὰς ὑπομείναι πληγὰς τὸ εἰδὼτα καὶ ῥα-
θυμήσαντα; — Φορτικώτερον οὖν ἄρα τὸ δι-
δασκόντων τὸ κρίμα· καὶ τοῦτο διδάσκει λέ-
γων ὁ Χριστὸς μαθητῆς· * « μὴ πολλοὶ διδά-
σκαλοι γίνεσθε ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μετ-
ξόν κρίμα ληψόμεθα, πλησίον γὰρ τὸ πνευ-
ματικῶν χαρισμάτων ἢ ὅσις, παρὰ ἵε τοῖς
τὸ λαὸν ἡγεμένοις· οὕτω γάρ πε καὶ ὁ σοφώ-
τατος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· « δώσει σοι
ὁ κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι· * καὶ μὴ ἀμέλει τὸ
ἐν σοὶ χάρισματος, ὃ ἐδόθη σοι δι' ἐπιθέ-
σεως τοῦ χαρῶν μου· * » τοῖς ἢ τοιούτοις ὡς
πολλὰ διδούς ὁ σωτὴρ, πολλὰ ζητεῖ παρ'
αὐτῶν καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι; τὸ ἀραρὸς ἐν
πίσσει, τὸ ἀπλανὲς εἰς μυσαγωγίαν, τὸ βε-
βαιὸς ἐν ἐλπίδι, τὸ ἀκατάσχετον ἐν ὑπο-

v. 48.
A. f. 184. b.

A. f. 185.

* Luc. III. 1.

* II. Tim. II. 7.

* II. Tim. I. 6.

ctum quinque. Verum ille contumeliosus
otiosusque famulus extremas dedit poenas.
Pernicosa igitur omnino in magisterii sa-
cri negotio ignavia est. Unde scribebat qui-
busdam beatus Petrus: pascite qui in vo-
bis est gregem Dei, ut quum apparuerit
princeps pastorum, mercedem reportetis.
Denique Paulus sciens ianuam perditionis
esse socordiam, aiebat: vae mihi est, si
non evangelizavero.

Age vero quod torpentibus in sacri ma-
gisterii officio amara et acerba et inevita-
bilis poena immineat, statim demonstrat
Servator, prioribus deinceps duo subiun-
gens exempla (2). Ait enim: « ille autem
servus, qui cognovit voluntatem domini
sui, et non praeeparavit, nec fecit secun-
dum voluntatem eius, vapulabit multis.
Qui autem non cognovit, et fecit digna
plagis, vapulabit paucis. » Quam ob rem,
dicet fortasse aliquis? Quomodo ab ignaro
ratio exquiritur? Nempe, quia scire noluit,
quum discere posset. Iam si qui ignoravit,
haud omnino iram fugiet, quia quum de-
beret cognoscere, neglexit discere; quae
causa est, cur non debeat multas perpeti
plagas qui scivit, et neglexit? — Erit itaque
gravius de magistris iudicium. Atque hoc
docet his verbis discipulus Christi: « no-
lite plures magistri fieri, fratres mei; scien-
tes quod maius iudicium sustinebimus. »
Dives enim spiritualium munerum fit lar-
gitio rectoribus populorum. Nam sic sa-
pientissimus quoque Paulus Timotheo scri-
bit: « dabit tibi Dominus in omnibus in-
tellectum. Et, noli negligere, quae in te
est, gratiam datam tibi per impositionem
manuum mearum. » Atqui his quum multa
Servator dederit, multa exquirat ab ipsis.
Quaenam vero haec sunt? in fide firmitas,
in magisterio sinceritas, in spe constantia,

(1) Dicit contumeliosum servum propter dicta ab eo Luc. XIX. 21.

(2) Apud D. Thomam in catena. « Cyrillus. Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem
» inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile peccatum commisit, quasi propter
» malitiam recedens a Domini voluntate; sed homo rusticanus rationabilius implorabit veniam vindican-
» tis; unde subditur: qui autem non cognovit etc. »

(3) Hanc appellant ignorantiam crassam theologi morales.

in patientia immobilitas, in spiritali vigore tenacitas, in omni egregio facinore alacritas et fortitudo, ut et ceteris angelicae vitae exemplar simus.

Ignem veni mittere in terram; et quid volo si iam accensus est?

Hoc igne incensus aiebat Cleopas: « nonne cor nostrum ardens erat intra nos in via, dum nobis aperiret scripturas? » Ignis hic salutaris est et utilis, per quem nos omnes qui in terra frigidi eramus ac emortui ob peccatum et ob veri naturalisque Dei ignorantiam, denuo suscitamur ad religiosam vitam; spirituque ferventes efficimur iuxta beati Pauli dictum: praeterea-que sancti Spiritus participationem lucramur, ignis instar intra nos habitantis: namque igne baptizati fuimus, sancto Spiritu. Mos vero est divinae scripturae ignis nomine appellandi interdum divinam sacramque doctrinam, et sancti Spiritus vim atque operationem. Dixit enim sanctorum prophetarum unus, tamquam ex Dei persona, de universali nostro servatore Christo: « quod nempe subito veniet in templum suum Dominus quem vos quaeritis, et angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus; et quis sustinebit diem adventus eius? aut quis patietur aspectum eius? En ipse procedit ut ignis conflatorii, et ut herba fullonum; et sedebit conflans mundansque sicut argentum et sicut aurum. » Et templum quidem heic dicit immaculatum sanctumque corpus de sancta Virgine sumptum, sancto operante Spiritu in virtute patris. Dictum quippe fuit sanctae Virgini: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Angelum vero testamenti ipsum nominat Unigenitum, quia nunciat, ministratque patris bonae erga nos voluntati. Itaque nobis dicebat: omnia, quaecumque audivi a patre meo, nota feci vobis. Scribit de ipso propheta quoque Isaias: « parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium su-

μονῇ, τὸ ἄθραυσεν ἐν ἰσχύϊ τῇ πνευματικῇ, τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῷ ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων, πρόθυμόν τε καὶ εὐσθενές, ὡς καὶ ἑτέροις ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτείας ἀβραάμ.

Πῦρ ἤλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἡδὴ ἀνήφθη;

v. 49.

Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ περὶ Κλεό-
πων ἔλεγον * « οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιο-
μένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ ὡς διήνοιγξαι ἡμῖν
τάς γραφάς; », πῦρ τῆτο σωτήριον καὶ ἐπω-
φελές, δι' οὗ πάντες οἱ ἐπὶ τῇ γῆς ἀπεψύ-
μένοι τρόπων τινὰ καὶ νεκρωμένοι διὰ τὴν
ἀμάρτιαν, καὶ τὸ μὴ εἶδέναι τὴν φύσιν καὶ ἀλη-
θῶς ὄντα Θεόν, ἀναζωπυρούμεθα πρὸς τὴν
κατ' εὐσέβειαν ζωὴν καὶ τῷ πνεύματι ζέον-
τες ἀποτελούμεθα καὶ τὴν μακαρίαν Παύ-
λου φωνήν. * κερδαίνομεν ἢ πρὸς τούτῳ, καὶ
τὴν ἀγίαν πνεύματος μέθεξιν, πρὸς δίκην
ὄντος ἐν ἡμῖν βεβαπτίσμεθα γὰρ ἐν πυρὶ
ἀγίῳ πνεύματι. ἔσθ' οὖν δὲ τῇ Θεῷ γραφῇ
πῦρ ὀνομάζειν ἐσθ' ὅτε ἑαυτοὺς θεοὺς καὶ
ἱεροὺς λόγους, καὶ τὴν διὰ τῆς ἀγίας πνεύματος
ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν. ἔφη μὲν γάρ τις τῶν
ἀγίων προφητῶν *, ὡς ἐκ προσώπου τῆς Θεῶς
περὶ τῶν πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ. « ὅτι
ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὴν ναὸν αὐτοῦ κύριος, ὃν
ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς δεξιᾶς,
ὃν ὑμεῖς θέλετε. ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει, κύ-
ριος, καὶ τίς ὑπομνήσεται ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ;
ἢ τίς ὑποστήσεται ὀπτασίαν αὐτοῦ; ἰδοὺ
αὐτὸς ἐκπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ
ὡς πόα πλυνόντων καὶ καθαθεύεται χωνεύων
καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον. ὥς τὸ χρυ-
σίον. », καὶ ναὸν μέν φησιν ἐνθάδε, τὸ ἄχραν-
τον ἀληθῶς καὶ ἅγιον σῶμα, τὸ διὰ τῆς ἀγίας
παρθένου ταχθεὶν διὰ τῆς ἀγίας πνεύματος ἐν
δυνάμει τῆς πατρὸς. εἰρήνη γάρ περὶ τὴν
ἀγίαν παρθένον. * « πνεῦμα ἅγιον ἐπαύ-
σεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστης ἐπισκιάσει
σοι. », ἄγγελον ἢ δεξιᾶς αὐτὸν ὀνομάζει
τὸ μονογενῆ, παρὰ τὸ ἀγγέλλειν καὶ ἀκο-
νεῖν τῇ πατρὶ εὐδοκίαν τῇ εἰς ἡμᾶς γηρο-
μένη καὶ γοῦν ἔφη πρὸς ἡμᾶς. * ὅτι πάντα
ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀπήγγεila
ἡμῖν γράφει ἢ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ προφήτης
Ἠσαΐας *, « ὅτι παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν,

A. f. 185. b.

* Luc. XXIV. 32

* Rom. XII. 11.

* Malach. III. 1.

* Luc. I. 35.

* Ioh. XV. 15.

* Is. IX. 6.

υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῷ ὤμῳ αὐτοῦ· καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μετὰ βελῆς ἄγγελος· ὥστε οὖν οἱ τὸ χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον ἐκκαθαίρειν εἰδότες, πυρὶ τῷ ἐν αὐτοῖς ἐκτίησιν ῥύπον, οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων, ἐν δυνάμει πνεύματος, τὴν ἐκάστην σμῆναι νοῦν τῶν πειρασάντων εἰς αὐτόν· ἔφη δὲ περὶ τοῦ ὅτι τῶν ὅλων Θεός, πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν· * ἰδοὺ δέδωκα σοῦ λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸ λαὸν τοῦτον, ξύλα· καὶ πάλιν· * οὐχὶ οἱ λόγοι μου ὥστε πῦρ, λέγει κύριος; τίς δ' ἂν νοηθεῖν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ ἀνθραξὶς ὁ τῷ τῷ προφήτῃ Ἠσαΐῃ χαλέων ἀφάμμος *, καὶ καθάρσας αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἀμάρτίας *; τὸ σωτήριον δηλονότι κήρυγμα, καὶ ἡ τῷ εἰς Χριστὸν πίστεως ὁμολογία, ἣν εἴπῃ τις ἐν στόματι λάβοι, πάντῃ τε καὶ πάντως δξακαθαίρεται· καὶ πισύσεται λέγων ὁ Παῦλος *, ὅτι ἐὰν εἴπῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριος Ἰησοῦς, καὶ πισεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὡς ὁ θεὸς αὐτὸν ἠγάρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· πολλὴν ἀνθρακὶ καὶ πυρὶ τῷ τῷ θεῷ κηρύσματος δύναμιν, εἰκέναι φαμέν, οὗ τῷ ἀναψίν ὁπωσείδει ὁ κύριος· ἐπίσθον γὰρ ἤδη τινὲς τῷ ἔξ Ἰσραὴλ, ὧν ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ Θεωπέσιοι μαθηταί· ἔξαφέν ἡ ἀπαξ τὸ πῦρ, ἀπάσης ἐμψυχοῦ καταδράττεται τῷ ὑπὸ οὐρανὸν, ἐξενεχθείσης εἰς πέρας τῆς πάσης οἰκονομίας· καὶ τῷ τοῦ διδάσκει λέγων· βάπτισμα ἡ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συμμεχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ;

v. 50.

v. 51.

Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παραγενόμεν δοῦναι ἐν τῇ γῇ;

A. f. 186.
B. f. 129.
C. f. 136.
* Ephes. II. 14.

Καὶ τοι Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς· * αὐτὸς συνῆψε τὸν δύο λαοὺς, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα· αὐτὸς συνῆψε τοῖς ἀνω τὰ κάτω· πῶς οὖν ἔφη οὐκ ἤλθον εἰρήνην δοῦναι; τί φῆς ὅτι διέσωτα; οὐκ ἤλθες βαλεῖν εἰρήνην; καὶ τοι γέγονας ἡμῖν εἰρήνη, κατέλυσας τὸ μεσότοιχον τῷ φραγμοῦ, ἠφάνισας πῶς διίστῶσαν ἡμᾶς ἀμαρτίαν· εὐηγγελίσω τοῖς μα-

humerum eius: vocaturque nomen eius magni consilii angelus. » Sicut ergo ii qui aurum argentumque purgare sciunt, sor-des eius igne consumunt, ita etiam Serva-tor per doctrinas evangelicas, virtute Spi-ritus, singulorum ipsi credentium mentem abstergit. Dixit vero aliquando universalis Deus ad Hieremiam: ecce dedi sermones meos in os tuum tamquam ignem; et hunc populum, instar lignorum. Et rursus: non-ne sermones mei ut ignis, dicit Dominus? Quidnam porro aliud a nobis existimabi-tur carbo ille qui prophetae Isaiae labia contigit, omnique ipsum peccato munda-vit? Nempe salutaris praedicationis, et fidei in Christum confessio; quam si quis ore receperit, prorsus omnimodisque purga-tur. Rei fidem faciet Paulus dicens: quod si dixeris ore tuo, dominus Iesus, credi-derisque corde tuo, a Deo illum de mor-tuis suscitatum, salvus eris. Verumtamen carboni et igni divinae praedicationis vim dicimus similem, cuius incensionem urget Dominus. Iam enim nonnulli ex Israhele crediderant, quorum primitiae fuerant divi discipuli. Semel autem accensus ignis, uni-versum correpturus mundum erat, quum tota susceptae incarnationis ratio peracta fuisset. Idque docet his verbis: baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor us-que dum perficiatur (1)!

Putatis quod pacem terrae daturus venerim?

Atqui Christus pax nostra est, ut aiunt scripturae: ipse duos populos in unum no-vum hominem copulavit, pacem faciens, ambosque reconcilians in uno corpore pa-tri: ipse connexuit infima superioribus. Quomodo ergo dixit non veni pacem dare? Quid ais, Domine? Ad adducendam pacem non venisti? Attamen nobis factus es pax, medium maceriae parietem dissolvisti, pec-catum quod nos arcebat destruxisti: lon-ginquis aequae ac propinquis bonum nun-

(1) Apud D. Thomam in catena prosequitur ita Cyrillus. « Nam ante venerabilem crucem, et Christi » resurrectionem a mortuis, in sola Iudaea fiebat mentio praedicationis et miraculorum ipsius; postquam » autem principem vitae insanientes occiderunt, tunc apostolis praecepit dicens: *euntes docete* etc. »

cū attulisti: greges cum gregibus adunasti, iudaicos scilicet cum ethnicorum gregibus: pacificasti per crucem quae in caelis sunt et quae super terram, sicuti scriptum est: factus es nobis conciliator atque mediator, intermedium peccatum auferens, patri Deo per temet ipsum nos coniungens. Quin adeo pacem, tui peculiariter propriam dixisti: pacem meam do vobis. Quomodo ergo non venisti pacem adducere, sed gladium? quibuscum proelio certabimus? quodnam belli genus erit, et quomodo a nobis fiet? ut inculpātum sit, et tibi placeat, qui pacem tui propriam esse dixisti, eamque nobis dedisti. Ergo solvat Paulus quaestionem dicens: « si quis frater fornicator, et cetera, cum eiusmodi nec cibum sumere. » Puto enim abominandos fornicatores; et pacem cum his, damnificam esse reputandam: corrumpunt enim bonos mores colloquia prava: atque ut ait David, cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

Vin et alios cognoscere, quibuscum colere pacem, noxium est? Audi scribentem ex sanctis discipulis unum: « si quis ad vos venit, et hanc doctrinam non adfert, huic ne ave quidem dixeritis. » Quamnam vero doctrinam dicit, nisi omnino illam, quam ii nobis tradiderunt qui ab initio spectatores fuerunt? Lupis pares sunt haereticorum duces; quomodo autem pacem servabit cum lupo ovis? Sunt vero illi etiam tenebrosi; nam Deus huius saeculi excaecavit infidelium mentes. Nos autem filii lucis sumus; etenim nos illustravit Spiritus gratia. Quanam autem communio lucis cum tenebris? Ergo colamus cum fratribus et fidei sodalibus pacem; cum aliis, habere abnuamus. Constat sane praeclaram esse rem pacem; sed haud quaevis omnino pax reprehensione caret; immo periculosa saepe est, et a Dei caritate abalienat. Non enim prodest cum heterodoxis pax, quatenus pari ac illi sententia esse videamur,

κράν καὶ τοῖς ἐγγύς· συνήψας ἀγγέλαις ἀγέλας, ταῖς Ἰουδαίων τὰς ἐξ ἐθνῶν κατειρνήσας διὰ τοῦ σταυροῦ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ γέγραπται. * γέγονας ἡμῖν ὁμιλάκτης καὶ μεσίτης, καὶ τὴν διὰ μέσου κειμένην ἀμφοτέρων παρελὼν συνήψας δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τῷ εἰρήνην, ἰδίαν εἶναι ἔφη, εἰπὼν. * εἰρήνην ἢ ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· πῶς οὖν οὐκ ἤλθετε βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν; πρὸς τίνας ἡμῖν ἢ μάχη; καὶ ὁ Ἱεροσολύμων τὸν τρόπον, πῶς ἂν γένοιτο παρ' ἡμῶν; ἵνα τὸ ἀνεπίπληκτον * ἔχοι, καὶ ἀρέσῃ σοι τῷ Θεῷ εἰρήνην ἰδίαν εἶναι λέγοντι, καὶ ταύτην ἡμῖν δεδωκότι· οὐκοῦν λυέτω τὸ ζητούμενον Παῦλος, φήσας. * « εἴ τις ἀδελφὸς πόρνη, καὶ τὰ ἐξ ἧς, τῷ τοιοῦτῳ μὴ ἢ συνεσθίειν. », δεῖ γὰρ οἶμαι ὡφθαλμοῦ πόρνης, καὶ τὴν πρὸς τούτους εἰρήνην, ζημίας ἡγεῖσθαι πρόξενον· φθείρουσι γὰρ ἡθὴ χρηστὰ, ὁμιλίαι κακαί. * καὶ καθὰ φησι Δαβὶδ *, μὴ ὅσιν ὁσιωθήσῃ καὶ μὴ σφραγισθῇ, διασφρατίζεις.

Βούλει καὶ ἑτέροισι ἰδεῖν πρὸς οὓς τὸ ἀπαζέσθαι τὴν εἰρήνην ἐπιζήμιον; ἄνκε γράφοντος ἐνὸς τῶν ἁγίων μαθητῶν. * εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, τούτῳ μὴ ἢ χαίρειν λέγετε· διδαχὴν ἣ ποῖαν, ἢ πάντως ἐκείνην ἣν παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται; λύκοις εἰκόασιν τῶν αἰρέσεων οἱ προσηλυτίτες, εἴτα πῶς εἰρηνεύσει πρὸς λύκον τὸ πρόβατον; καὶ σκοτεινοὶ μὲν ἐκείνοι· ὁ Θεὸς γὰρ φησι * Ἱερὸς αἰῶνος τοῦτο, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων· ἡμεῖς ἢ υἱοὶ φωτός· διηύγατε γὰρ ἡμῖν ἢ διὰ τοῦ πνεύματος χάρις· τίς οὖν κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οὐκοῦν ἀγαπήσωμεν τὴν πρὸς ἀδελφούς καὶ ὁμοπίστους εἰρήνην, ὡφθαλμοῦμεθα ἢ τὴν πρὸς ἐκείνους· δῆλον γὰρ, ὅτι χρῆμα μὲν ἢ εἰρήνη καλόν· ἀλλ' οὐ πάντα πάντως εἰρήνη τὸ ἀκατάφλεκτον ἔχει, ἀλλ' ἔστιν ἐπισημὰς πολλάκις, καὶ ὅς τις Θεὸν ἀγάπης ἀποκομίζεσθαι· ἀλυσιτελὴς γὰρ ἢ πρὸς ὅσον ἑτερόφρονος εἰρήνη (1), κατὰ τὴν τὰ ἴσα ἐκεί-

* Coloss. 1. 20.

* Ioh. XIV. 17.

* cod. ἐπιπληκτον.

* Cor. V. 11.

* I. Cor. XV. 33.

* Ps. XVII. 27.

* II. Ioh. 10.

* II. Cor. IV. 4.

(1) Notabile Cyrilli dictum de vitanda cum heterodoxis familiaritate, et religiosa indifferentia!

νοῖς φρονεῖν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἐπὶ γῆς
 φίλῳ· οἱ περὶ ἀφίστανται, καὶ συγγενεῖς
 ἀγνοοῦσι, καὶ πατὴρ υἱοῦ φιλίαν ἀναναίνε-
 ται· καὶ υἱὸς, πατὴρ τιμὴν ἀγνοεῖ· καὶ μή-
 τηρ, θυγατὸς φίλῳ ἀπώσατο· δεῖ γὰρ
 τοῖς ὑγιαίνειν τὸ νοῦν, ἕπεσθαι δὲ πεπλα-
 νημένους, καὶ οὐκ αὐτοῖς μᾶλλον δὲ οὐκ
 φρονεῖν αἰρεμένους· τοῦτο καὶ ἑτέρως ἡμῖν
 ἔφη ὁ Χριστός· * ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα
 ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι με ἀξιῶ· καὶ ὁ φιλῶν
 υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου
 ἀξιῶ· οὐκοῦν ὅταν εὐσεβείας ἕνεκα τὸ εἰς
 Χριστὸν, ἐπίγειον ἀρνήσῃ πατέρα, τότε
 πλουτήσεις πατέρα (Ϟ) ἐν οὐρανοῖς· καὶ
 ἀφῆς ἀδελφὸν ἀτιμάζοντα θεόν, διὰ τὸ
 βούλεσθαι λαβεῖν αὐτῷ, ὡς ἀδίδεται σε
 Χριστὸς εἰς ἀδελφόν· δέδωκε γὰρ ἡμῖν μὴ
 τῷ ἄλλων καὶ τοῦτο· ἀπαγγεῖλω γὰρ φησι
 τὸ ὄνομά σε τοῖς ἀδελφοῖς μου· * γένῳ
 εὐρήσεις λαμπρὸν ὡς μέγα, πᾶσι τῷ ἁγίῳ
 πνεύματι· ἔση σὺν αὐτοῖς κληρονόμος τῷ
 πατρὶ αὐτοῦ χαρισμάτων.

v Matth. X. 37.

* Ps. XXI. 23.

v. 54. "Ὅταν ἴδῃτε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν κ. τ. λ.

A. f. 187.
B. f. 129. b.
D. f. 52. b.

A. f. 187.

Ἐπισημαίνονται τὰ τοιαῦτα τινές, καὶ
 ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπιτηρείσεως, προ-
 απαγγέλλουσιν ὑμῶν καταδύσεις, ἢ σκλη-
 ρῶν ἀνέμων ἐφόδες· πῶς οὖν, φησὶ, τὰ ἐν
 οὐρανῷ δοκιμάζοντες, τὰ ἐν γῇ γινόμενα
 σημεῖα οὐ βλέπετε; οὐ ἢ δοκιμάζετε (Ϟ)
 καιρὸν ἐὰν ἦλθεν ὁ προσδοκώμενος; — Ἐδὲ
 τοίνυν δὲ τὰ τῷ καιρῶν σημεῖα τεκμαι-
 ρομένους, καὶ δὲ ἐσομένους ἔσθ' ὅτε χαμῶ-
 νας προαπαγγέλλοντες, καὶ τοῖς ἀναγ-
 καίοις πράγμασι ἰσχνὸν ἐπαφεῖναι τὸ δὲ
 νοῖας τὸ ὀφθαλμόν· καὶ πῶς ταῦτα ἐστί;
 προκατέδειξεν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυσή-
 ριον, καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν ἐσχά-
 τοις τῷ αἰῶνι καιροῖς ἐπλάμψαν ἐμελλε-
 τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ πάντων σω-
 τηρίας ὑπομεῖναι σφαγὴν· καὶ γοῦν προσέ-
 ταχε θύεσθαι (Ϟ) ἀμνὸν εἰς τύπον αὐτοῦ,
 πρὸς ἐσπέραν καὶ ὑπὸ λύχνοις· ἐμελλε δὲ
 πάντως τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πεισέσασιν, ἢ
 τὸ σωτηρίας ἀνδρῶν εἶναι πύλην, καὶ πολλὰ
 πραγμάτων ὑπάρξαι εὐδία· καὶ γοῦν ἐν τῷ
 ἁσμάτι τῷ ἁσμάτων τὸ χρηρομένον νόμῳ,

Quam ob rem a terrenis quoque affectio-
 nibus fideles cavent, et cognatos ignorant,
 et pater filio amorem denegat, vicissimque
 filius honorem patri non exhibet, et ca-
 ritate erga filiam mater respuit. Oportet
 enim ut mente sanos imitentur ii qui er-
 rarunt, non autem ut his illi adhaereant
 qui recte sentiunt. Alio etiam loco nobis
 Christus dixit: qui amat patrem aut ma-
 trem plus quam me, non est me dignus.
 Et qui amat filium aut filiam plus quam
 me, non est me dignus. Igitur cum verae
 erga Christum pietatis causa terrenum pa-
 trem negabis, tunc patrem in caelis adi-
 pisceris. Et si fratrem qui Deum non colit
 dimiseris, recipiet te in fratrem Christus.
 Namque hanc quoque praerogativam cum
 ceteris nobis contulit: narrabo enim, in-
 quit, nomen tuum fratribus meis. Cogna-
 tionem invenies grandem ac splendidam,
 sanctorum scilicet multitudinem. Fies cum
 illis charismatum Christi heres.

Cum videritis nubem orientem ab occasu etc.

Haec observant nonnulli, et tamquam
 ex diutina observatione praedicunt pluvia-
 rum inundationes, aut vehementium ven-
 torum incursiones. Cur ergo, ait, qui cae-
 lestia aestimatis, ea quae in terris edita
 signa sunt non cernitis? neque exploratis
 an hoc tempore ille qui expectabatur ad-
 venerit? — Oportebat itaque eos qui ex tem-
 porum signis coniecturam faciebant, et fu-
 turas interdum tempestates praedicebant,
 necessariis quoque rebus acutum intende-
 re mentis oculum. Quenam porro hae res
 sunt? Portendit lex sacramentum Christi,
 et quod hic sine dubio extremis saeculi
 temporibus terrae incolis appariturus fo-
 ret, et pro omnium salute necem passu-
 rus. Mandavit itaque agnum ceu illius ty-
 pum immolari sub vesperam et accensis lu-
 minibus. Futurum autem erat ut in eum
 credentibus lata aperiretur salutis ianua,
 et multa rerum felicitas obveniret. Quam-
 obrem illam in cantico canticorum descri-
 ptam sponsam, quae personam gerit ec-

clesiae, vocari a Christo comperimus et his verbis compellari: « surge, veni, proxima mea, columba pulchra mea; quia ecce hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit. » Ergo, ut dixi, verna veluti serenitas oritura erat credentibus in eum.

Quod autem beati quoque prophetae multifariam nunciaverint Christi sacramentum, nemo dubitabit. Prorsus itaque oportebat, inquit, sapientes illos, et caeli terraeque aspectum cognoscendi gnaros, et futura spectandi; oportebat, inquit, futuras quoque post hanc vitam tempestates non nescire. Auster enim erit ac pluvia; nempe ignis poena, quia calidus auster est; et vehemens ac inevitabilis cruciatuum nimbus, imbris instar obnoxii ingruens. Oportebat ergo, inquit, salutis tempus non ignorare. Erat autem id, Servatoris nostri adventus, cum quo perfectissima rectae fidei notitia introiit, illuxitque gratia impium iustificans. Neque id a lege peractum est, quae neminem perficiebat, utpote nihil aliud quam figuras et umbras habens; sed a fide potius in Christum, non sane abiiciente legem, sed eam per spiritalem cultum complente. Nescitis aestimare tempus? non ex verbis rem, non ex re verba conii-citis? Prodigia cernitis, videtis signa sermones confirmantia. Si haec nondum vos convincunt, persuadeant futurae calamitates, templi destructio, metropoleos expugnatio, gentis excidium. Ne haec quidem vos demum ad rei conscientiam adducunt?

Cum autem vadis cum adversario tuo
ad principem etc.

Valde commodum exemplum est ei rei, cuius gratia adsumitur. Nam qui ante quam iudicium fiat, controversiam solvunt, prudentiores sunt, quandoquidem ipsi per se ius agnoscunt. Quod autem heic recte fit, idem alibi quoque laudabiliter agitur. Esto aliquis, inquit, subiectus homini in dignitate constituto, quicum controversiam ha-

ἢ τις καὶ τὸ τῆ ἐκκλησίας ἐπέχῃ πρόσωπον, καλῶν εὐρίσκεται Χριστὸς καὶ λέγων. * ἀνά-
στα, ἐλθέ ἡ πλησίον μου, καλή μου παῖς-
ερα, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρήλθεν, ὁ ὕετος ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ, τὰ ἄνθη ὥφθη ἐν τῇ γῇ, καὶ ὁ καιρὸς τῆ τομῆς ἐφθασεν, οὐκ ἔτι
ὡς ἔφην, ἑαρινή τις ὥσπερ εὐδία τοῖς πι-
σεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀνίσχεν ἐμελλεν.

Ὅτι ἡ καὶ οἱ μακάριοι προφῆται πολυ-
τρόπως διηγήρεται τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἂν ἐνδοιάσῃ τις· ἐδὲ δὴ οὖν ἐδὲ σιωπῶν-
όντας, φησὶ, καὶ τὸ πρόσωπον τῷ οὐρανοῦ καὶ
τῇ γῆς εἰδόμενος κατανοεῖν, καὶ πρὸς τὰ ἐσό-
μνα βλέπειν, καὶ οὖν μὴ τόνδε τὸν βίον χα-
μῶνας μὴ ἀγνοεῖν· νότος γὰρ ἔσαι καὶ ὁμ-
βρος· τοῦτέστιν ἡ διὰ πυρὸς κόλασις, θερμὸς
γὰρ ὁ νότος καὶ θεινὴ καὶ ἀφυκτος τιμωριῶν
καταφορά, ὑετοῦ δίκην κατεμπίπτουσα τῇ
ἐσθλοκρίτων· ἐδὲ τῇ τῇ σωτηρίας μὴ ἀγνοῆ-
σαι καιρὸν· οὖν ἡν, ὁ τῇ τῇ σωτήρος ἡμῶν
ἐπιδημίας, κατ' ἡν ἡ τελοτάτη γνῶσις τῇ
εὐσεβείας εἰσβέβηκε κατ' ἡν ἀνέλαμψεν ἡ
χάρις δικαιοῦσα τῇ ἀσεβῆ· καὶ οὐ διὰ γε τῇ
νόμῳ, τετελείωκε γὰρ οὐδὲνα, τύπες ἔχων
καὶ σκιάς, διὰ πίστεως ἡ μᾶλλον τῇ ἐν Χρι-
στῷ, οὐκ ἐκβαλλούσης (τῇ) νόμον, ἀποπε-
ραινούσης δ' αὐτὸν διὰ λαζείας πνευματι-
κῆς· οὐ δοκιμάζετε τῇ καιρὸν; οὐκ ἐκ τῇ
λόγων τὰ πράγματα *; οὐκ ἐκ τῇ πραγ-
μάτων οὖν λόγους; βλέπετε θαύματα, καὶ
ὁρᾶτε σημεῖα βεβαιουῦντα οὖν λόγους· εἰ μὴ
παίει ὑμᾶς ταῦτα, παθέτωσαν οἱ μέλλον-
τες ὑμᾶς καταλήψεσθαι πειρασμοί, τῇ ναοῦ
ἡ καθαίρεισις, τῇ μητροπόλεως ἡ ἄλωσις,
ἡ διαφθορά τῇ ἔθνεος· οὐδὲ ταῦτα ὑμᾶς εἰς
σωαίσεισιν ἄγει;

Ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ'
ἄρχοντα κ. τ. λ.

* Cant. V. 2.

* cod. σπέριμα-
τα.

V. 58.

Πάνυ χρησίμων τὸ παράδειγμα πρὸς ὃ
λαμβάνεται· οἱ γὰρ πρὸ δίκης διαλυόμενοι,
φρονιμώτεροί εἰσιν, ἅφ' ἑαυτῶν τὸ δίκαιον
ὁρῶντες· ὑπερ δὲ καλὸν ἐνταῦθα ποιεῖν,
τοῦτο καλὸν ὅτι κακεῖ ποιῆσαι· ὑποκείσθω
τίς φησὶ ἐφ' ἐνὸς τῇ τεταγμένων εἰς ἀρχὴν,
αἰτίαςιν τινα ποιησάμενος καὶ σοῦ, εἴτα
τοῖς ἀπάγῃσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδεί-

A. f. 187. b.
B. f. 130.
D. f. 52. b.

ξας, ἀποφέρεισθαι ποιεῖ· ἕως τοίνυν μετ' αὐ-
τοῦ εἴ ἐν τῇ ὁδῷ, τοῦτέσι πρὶν ἀφικέσθαι
πρὸς τὴν κριτὴν, δὸς ἐργασίαν, ἀντὶ τῆ πα-
σαν θείσθαι μὴ δυνήσης απεδῆν, ἵνα ἀπαλ-
λαγῆς αὐτῶ· εἰ ἢ μὴ τῷτο γένοιτο, ὡς α-
δῶσει σε τῷ κριτῇ· εἴτα, ὅταν ἐνοχος τοῖς
ὀφλήμασιν εὐρεθῇς, ὡς αδοθήσῃ τῷ πρά-
κτορι, τοῦτέσι τοῖς ἀπαιτηταῖς· κακείνοι
σε κατακλείσαντες, ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ
ἔσχατον λεπτόν· οὐκοῦν ἐνοχοὶ μὲν πλημ-
μύημασι ἐσμέν ἅπαντες οἱ ὄντες ἐπὶ τῇ γῆς·
ἐκάστω γε μὴν ἀντίδικος καὶ κατήγορος, ὁ
σατανᾶς· ἐχθρὸς γάρ ἐστι καὶ ἐκδικητής· ἕως
τοίνυν ἐσμέν ἐν τῇ ὁδῷ, τοῦτέσιν ἕως οὐπω
πρὸς τὸ ἐνθάδε ζωῆς κατηντήσαμεν τέ-
λῳ, ἀπαλλαγῶμεν αὐτοῦ· λύσωμεν τὰς
κατ' αὐτῶν αἰτίας· τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν
ἀρπάσωμεν, ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παντὸς
ὀφλήματος, καὶ δίκης ἕξω τιθεῖσαν, κολά-
σεώς τε καὶ φόβου· μὴ ἄρα πῶς ἀναπόνιπτον
ἐσχηκότας τὴν μολυσμὸν, ἀπενεχθῶμεν πρὸς
τὴν κριτὴν, καὶ ὡς αδοθῶμεν τοῖς πράκτο-
σιν, ἥτοι τοῖς κολασαῖς, ὧν οὐκ ἂν τις δόξα-
φύγοι τὸ ἀπηνέες· ἀπαιτηθήσεται ἢ μᾶλλον
τὰς ἐπὶ παντὶ πηλημελήματι δίκας μικρὰς
καὶ μεγάλας· τούτων ἔσονται μακρὰν οἱ τὴν
Χριστοῦ παρκσίας καιρὸν δοκιμάζοντες,
καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυσῆριον οὐκ ἡγνοηκότες.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

v. 1. Ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων κ. τ. λ.

A. f. 188.
C. f. 136.
D. f. 53.

* Act. V. 37.

* Antiq. ind.
XVIII. t. XX. 4.

Ἐοίκασιν οἱ Γαλιλαῖοι καὶ τοῦτον χρόνον
Πιλάτου ἑσασιακέναι, δόγμασιν ἐπὶ μὲν
Ἰούδα τῷ γαλιλαίου, οὗ καὶ ὁ Λεκάς ἐν τῷ
πράξει τῷ ἀποστόλων ἐμνήσθη· * ἦν ἡ τὸ
δόγμα τῷ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς
τελευταίοις τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας ἔδει-
ξε *, φαντασίαν ὀξυποσέλλον πολλὴν δι'
εὐσέβειαν εὐτονίας· κύριον γὰρ μὴ ἢ μέγισ-
τόματος ἔφασκε δεῖν τινα λείπειν, μηδὲ κατὰ
τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὕτω ἢ μὴ ἢ
τὴν βασιλεύοντα· καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν περὶ τῆ
μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάτας
αἰκίας ὑπέμειναν· οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν
παρὰ τὰς δέχεται γάμας ἐν τῷ Μωϋσέως
νόμῳ θυσίας, ἐτέρας ἀναφέρεισθαι τῷ Θεῷ·

bens, ab eo iubeatur satellitum opera in
iudicium adduci. Quamdiu igitur cum ipso
in via es, nimirum ante quam iudici prae-
senteris, da operam, id est omni studio
cura, ut ab illo te expedias. Secus enim
tradet te iudici. Deinde quum alieno op-
pressus aere compertus fueris, tradēris
quaestori, id est exactoribus: atque hi te
carcere concludentes, ad ultimum usque
quadrantem exigent. Re vera obstricti cri-
minibus omnes sumus quotquot in orbe
terrarum vivimus. Uniuscuiusque est ad-
versarius et accusator Satanas: est enim hic
inimicus et vindex. Quamdiu itaque in via
sumus, id est quamdiu ad praesentis vi-
tae finem non devenimus, a Satana absce-
damus; crimina nostra purgemus; Christi
gratiam arripiamus quae nos omni debito
liberet, et extra animadversionem poenam-
que ac metum constituat. Ne forte, iniqui-
tamento non absterso, ad iudicem pertra-
hamur, exactoribus seu carnificibus tra-
damur, quorum nemo saevitiam effugere
poterit, sed omnis potius culpaе, parvae
simul ac magnae, poenas dabit. His pro-
cul ii aberunt, qui Christi advenientis tem-
pus aestimabunt, eiusque sacramentum non
ignoraverint.

CAP. XIII.

Nuntiantes illi de Galilaeis etc.

Videntur Galilaei sub praeside Pilato
seditionem fecisse, dogmata sectantes Iu-
dae galilaei, cuius etiam Lucas in aposto-
lorum actibus meminit. Iudae autem dog-
ma, sicut etiam Iosephus postremis anti-
quitatum iudaicarum libris narrat, mag-
nam prae se ferebat exactae religionis spe-
ciem. Neminem enim ne oretenus quidem
dicendum esse dominum aiebat, ne hono-
ris quidem vel urbanitatis gratia; adeoque
nec ipsum regem. Multique eorum pro-
pterea quod Caesarem nollent dominum
appellare, acerbissimos cruciatus pertule-
runt. Iidem docebant, praeter praescripta
in Moysis lege sacrificia, nulla Deo offe-

renda: ideoque illa vetabant fieri quae seniores populi pro imperatoris ac romanae gentis salute indixerant. Credibile est itaque iratum Galilaeis Pilatum iussisse ut inter ipsa quae iuxta legem putabant se facere sacrificia, iidem occiderentur; ita ut tunc cum oblati hostiis misceretur offerentium sanguis. Haec igitur, quia pro religione facta videbantur, nuntiabant Servatori, volentes quid ipse iudicaret, cognoscere. Ipse autem, quum partim saltem de turba existimarent, illos debita meritis passos, cum ob seditionem commotam occisi fuissent, et quia dominantium iram contra subditos concitaverant; peccatores illos quidem adfirmat fuisse Servator; neque tamen idcirco sic passos ait, quasi non passis peiores fuerint. Tum praeterea, quasi ex dictis captata occasione, deterrens a civili seditione, religionis praetextu concitanda, principes populi; nisi paenitentiam, inquit, egeritis, id est nisi rebellando, et regnantibus resistendo abstiteritis, quod contra Dei voluntatem facitis, omnes similiter peribitis, vesterque sanguis sacrificiis vestris miscebitur. Deinde turris Siloë exemplum addit, eo nimirum totius urbis casum significans: etenim ansam veluti capiens ex illis duodeviginti hominibus, in quos turris decedit, innuit partem hanc initium esse totius urbis. Non enim hi duodeviginti, inquit, ceu rei periire soli, sed et universa civitas paulo post, eandem cladem patietur.

Dixit autem cultori vineae etc. Et respondens dicit illi: domine, dimitte eam etc.

Si quis itaque dicere velit, angelum esse a Deo constitutum custodem synagogae Iudaeorum, haud procul probabili sententia aberrabit. Meminimus enim prophetae Zachariae scribentis, stetisse unum de sanctis angelis, preces pro urbe Hierusalem offerentem, dicentemque: Domine omnipotens, usquequo Hierusalem non miseraberis, et civitatum Iudae quas abhinc septuaginta annis aspernaris? In exodo quo-

διόπερ. ἐκώλουν τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς λαοῦ ᾧ ὁραδομέναις γίνεσθαι περὶ τῆς σωτηρίας τῆς βασιλείας καὶ τῆς Ῥωμαίων ἔθνους· εἶκοδς οὖν ἐπὶ τοῦτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους καὶ Πιλάτον, κελεύσαι παρ' αὐταῖς αἰς ἐδόκεν καὶ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίαις, αὐτοῦ ἀναιρεθῆναι· ὡς τότε ἀναμιχθῆναι τῇ προσφερομέναις θυσίαις, τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων· ταῦτα οὖν ἐπέειπε ἐδόκει ὑπὲρ εὐσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγελλον τῷ σωτήρι, βεβλόμηναι τὸ ἐπὶ τοῦτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν· ὁ ἡ, οἰομένων τῶν ἐκ τῆς λαοῦ δικαιοτάτα καὶ τὰς ἀμάρτίας αὐτῶν πεπονθέναι ταῦτα, ἀναιρεθέντας, ἅτε σάσιν κινήσαντας τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας ἀρχοντας καὶ τῶν ὑπηκόων, τὸ μὲν εἶναι αὐτοῦ ἀμαρτωλοὺς, τίθησιν· οὐ μὴν φησι ταῦτα αὐτοῦ πεπονθέναι, ὡς τῇ μὴ πεπονθότων χείρονας· εἴτ' ἐπὶ τέτοις φησὶν, ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀποξέπων τὴν ἐμφυλίαν σάσεως, προσφάσει εὐσεβείας ἀναπτομένης, ὅτ' ὑπὲρ τῆς λαοῦ, τὸ ἐὰν μὴ μετανοήσητε, τοῦτέστιν ἐὰν μὴ μεταβάλησθε τὴν σασιάζειν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς ἀρχαῖς, ὅπερ οὐ καὶ βούλημα ποιεῖτε Θεοῦ, πάντες ὁμοίως ἀπολείσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῇ ὑμέτεραις θυσίαις ἀναμιχθήσεται. Εἶτα τὸ τῆς πυρὸς ὑπόδειγμα τῇ ἐν τῷ Σιλωὰμ ἐπάγει, διὰ τοῦτε πάσης τῆς πόλεως καὶ πτόσιν δηλῶν· ὡς ἐκ τῆς προφάσεως καὶ τῆς δεκαοκτῶ, ἐφ' ἧς ὁ πύργος ἔπεσεν, αἰνίττεται ὅτι τὸ μέρος προοίμιον ἐστὶ πάσης τῆς πόλεως· καὶ καὶ δὴ φησι οἱ ἰη' ὡς ὑπαίτιοι ὄντες ἀπώλοντο μόνοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις τὰ αὐτὰ πείσεται μικρὸν ὕστερον.

Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργὸν κ. τ. λ. Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ κύριε, ἄφες αὐτήν κ. τ. λ.

v. 7. 8.

Εἰ μὲν οὖν τις βούλοιτο λείπειν, ἀγγελον εἶναι τὴν παρὰ Θεοῦ ταχθέντα προεστάναι τῇ Ἰουδαίων συναγωγῇ, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῇ πρέποντος· μεμνήμεθα καὶ τῆς προσφάτης Ζαχαρίας γεγραφότος *, ὅτι εἰσὶν καὶ τῇ ἀγίῳ ἀγγέλων, τὰς ὑπὲρ τῆς Ἰερουσαλὴμ ἀναφέρων λιτάς· καὶ λέγων, κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰουδα αἷς ὑπερεΐδες τοῦτο ἐβδόμηκος ὅντος; γέγραπται ἡ καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ *

A. f. 189. b.

* Zach. I. 12.

* Exod. XIV. 20.

ὡς καταδιώκοντος τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ ὁμοίως τοῖς ἰδίοις ὑπασπισταῖς τοῦ αὐτοῦ Αἰγυπτίων ἐξάρχοντος γῆς, εἶτα μέλλοντος συμπλέκεσθαι πρὸς μάχην αὐτοῖς, ἔσθαι ἄγγελος θεοῦ ἀνὰ μέσον τῆ παρεμβολῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀνὰ μέσον τῆ Αἰγυπτίων, καὶ οὐ συνέμειξαν ἀλλήλοις ὅλην τὴν νύκτα· ἔστι τοίνυν τὸ ἀπεικονεῖν οὐδὲν, καὶ ἀνθάδε νοεῖν τὴν προεσηκότεν αὐτῶν συναγωγῆς ἄγγελον, ἀνατεῖναι ὑπὲρ αὐτῆς τὰς ἐκτετηρίας· εἰ δὲ τίς τις λέλοιπεν τὸν υἱὸν εἶναι τὴν γηρόν, ἔχει αὐτὴν καὶ τοῦτο τοῖς καθήκονσι λογισμοῖς οὐκ ἀπεικονίοντα λόγον· παράκλητος γὰρ ἡμεῖς ἐστὶν πρὸς τὸν πατέρα, ἰλαστήριον τε καὶ γωργὸς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφη περὶ ἑαυτοῦ· * ἐξήλθεν ὁ πατέρων τῶν πατέρων τὸν πόρον αὐτοῦ· ἀδικήσας δὲ τοῦτο εἰς δόξαν οὐδὲν τὸν υἱόν, τὸ ὡς κεῖσθαι φημι τὸν γηρόν τὸ πρόσωπον· εὐρίσκεται γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ τοῦτο λαβὼν, μῶμον οὐδὲνα ταύτης ἕνεκα τὴν αἰτίαν ὑπομείνας πώποτε· ἔφη γὰρ ὁ υἱὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· * ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀμπέλος· ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ πατήρ μου, ὁ γεωργὸς ἐστὶν πρὸς ἕκαστον γὰρ τῶν προκειμένων θεωρημάτων ἐστὶν ὅτε καὶ ἡ τῆ λόγου γίνεται διεκβολή· Ὅτι δὲ ἐμελλε τὴν ἐκβολὴν ὑπομένειν ὁ Ἰσραὴλ διὰ πολλὴν ἀκαρπίαν, ὑπεσήμενεν ὡς πῶς καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, λέγων· * ἦδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὸν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, καὶ τὰ ἐξῆς· εἰκοις τοίνυν συκὴν ὡς βάλλειν τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ὅτι καὶ ἑτέροις αὐτὴν ὡς βάλλει φυτοῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀμπέλων φημι καὶ ἐλαίαν καὶ δρυμοῖς· καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας (1) ποτὲ μὲν περὶ αὐτῆς φησὶν *, ἦτοι τῇ ἐν αὐτῇ, ἀμπέλος ἐκκληματοῦσα Ἰσραὴλ· ποτὲ δὲ πάλιν ὡς πρὸς αὐτήν· * ἐλαίαν ὡραίαν, εὐσκιον τῶν εἰδῶν, ἐκάλεσε κύριος τὸ ὄνομα σου· εἰς καιρὸν ὡς ἐπιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη ὡς ἐπ' αὐτήν· μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτήν, ἡ χρεώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς· ἕτερος δὲ τῶν προφητῶν, Λιβάνω τῶν ὄρων παρὰ κάζων αὐτήν, οὕτω φησὶ· * διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου· δεδα-

que scribitur, quod persequente Israhelitas cum suis clypeatis dominatore terrae Aegyptiorum, iamque proelium cum illis conserturo, constitit angelus Dei, medius inter castra Israhelitarum atque Aegyptiorum, atque ita non sunt invicem commixti tota nocte. Nullatenus est ergo incongruum heic quoque cogitare, custodem synagogae angelum preces pro ipsa obtulisse. Quod si quis dicat ipsum Filium, personam agricolae gerere, ne haec quidem sententia idoneo ratiocinio carebit. Est enim pro nobis advocatus apud patrem, propitiator atque agricola animarum nostrarum. Nam et ipse de semet dixit: exiit qui seminat seminare semen suum. Neque hoc ullam Filii maiestati iniuriam faciet, quod nempe agricolae personam induat. Nam et ipsum Patrem formam hanc adsumpsisse comperimus, nullam propterea huius rei causa passum vituperationem. Dixit enim sanctis apostolis Filius: ego sum vitis, vos palmites, Pater meus agricola est. Unicuique enim dictorum sensuum quadrare interdum hic sermo potest.

Quod autem Israhel repudium denique passurus foret, propter multam suam sterilitatem, innuit aliquando etiam beatus Baptista dicens: iam securis ad radicem arborum posita est, et reliqua. Videtur ergo ficulneae comparare Iudaeorum synagogam, quandoquidem et aliis illam comparant arboribus sacrae litterae, viti nimirum oleae et saltibus. Ecce enim propheta Hieremias modo de ipsa, id est membris eius, ait: vitis frondosa Israhel. Modo rursus ad ipsam: oleam pulchram, specie umbrosa, vocavit Dominus nomen tuum. Tempore putationis eius accensus est ignis adversus eam: magna clades eius, inutiles facti sunt palmites ipsius. Alius vero propheta Libano monti eam comparans sic ait: aperi Libane fores tuas, et comedat ignis cedros tuas. Revera enim consumptus fuit

(1) Im o hoc primo loco Oseas est, non Hieremias.

igne saltus Hierusalem, id est eius populus. Quamobrem sumitur, ut dixi, ad synagogae Iudaeorum, sive filiorum Israhelis, imaginem, ea quae in hac parabola proposita fuit ficulnea. Venit autem, pergit dicere scriptura, quaerens fructum, et non invenit. Et quidem ter venit, primo per Moysem et Aaronem; iterum Iosuae filii Navi et mox Iudicum aetate; tertio post istos, temporis tractu illo quo extiterunt beati prophetae usque ad Iohannem Baptistam. His temporibus infructuosus Israhel fuit. Nam quod adtinet ad Dei patris beneplacitum, simulque filii, minime acceptus erat utpote typicus et umbratilis cultus, infructuosus omnino quod ad spiritalem adtinet bonum odorem. Quapropter et reiectus est. Atque hoc nos docebit dicens ipse Servator caelesti patri Deo: sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccatis non tibi placuere. Et Isaiae ore: quis enim exquisivit haec de manibus vestris? calcare aulam meam non pergetis. Si adferetis similam, vanus est suffitus, abominatio mihi est. Porro quod Deus odit atque abominatur, quomodo existimabitur animae fructus intellectualis et spiritalis, et ipsi acceptus?

Ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis
annis decem et octo (1).

Intererat autem synagogae mulier iam duodecim annis morbo curvata. Non mediocriter hoc quoque prodest sensatis; oportet enim nos quicquid utile est, undique colligere. Possumus enim hinc cognoscere, potestatem saepe Satanam accipere adversus aliquos, peccatores videlicet, et qui ad religionis cultum segnes se praeberunt. Quos autem corripuerit, hos tradit corporalibus interdum morbis utpote carnifex et crudelis. Dat autem illi providentissime hanc facultatem omnituens Deus, ut calamitatis pondere impulsus, ad

πάνηται γὰρ ὡς ὑπὸ πυρός, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δρυμὸς, τοῦτέστιν ὁ ἐν αὐτῇ δῆμος· οὐκοῦν εἰς εἰκόνα δέχεται τὸ Ἰσραὴλ συναναγωγῆς, ὡς ἔφην, ἦγεν τὸ ἔξ Ἰσραὴλ, τὸ ἐν τῇ ὠδύρῳ λεγομένην συκὴν· ἦλθε δὲ φησι ζῆτων καρπὸν, καὶ οὐχ' εὔρε· τοῦτο ζῆτον ἦλθε· τὸ πρῶτον, διὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν· δεύτερον, καθ' ὃν ἦν Ἰησοῦς ὁ τῆ Ναυῆ, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ κριταί· ζῆτον ἢ μὲν τούτους, καθ' ὃν γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφηταὶ μέχρις Ἰωάννη τῷ βαπτιστοῦ· ἐν τούτοις γέγονε τοῖς καιροῖς ἄκαρπος ὁ Ἰσραὴλ· ὅσον γὰρ ἦκεν εἰς τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, δῆλον ἔστι καὶ τὸ υἱοῦ, ἀπαράδεκτος ἦν ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λαζεία, ἄκαρπος παντελῶς τό γε ἦκον εἰς πνευματικὴν εὐοσμίαν· γέγονεν οὖν καὶ ἀποβλητός· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων αὐτὸς ὁ σωτὴρ πρὸς τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· * θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμερτίας, οὐκ εὐδόκησας· καὶ διὰ Ἡσαΐα· * τίς γὰρ ἐξεζητήσῃ ταῦτα ἐκ τῶν χαρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μὴ οὐ προσθήσῃς· ἐὰν φέρητε σημίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμα μοι ἐστίν· ὁ δὲ μισεῖ καὶ βδελύσσεται Θεός, πῶς ἂν νοηθεῖν καρπὸς εἶναι ψυχῆς νοητὸς καὶ πνευματικὸς καὶ εὐπαράδεκτος αὐτῷ;

Ἰδοὺ γυνὴ ἦν, πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας
ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ.

* Ps. XXXIX. 7.

* Is. I. 12.

v. 11.

Ἦν ἡ ἐν τῇ συναγωγῇ γυνὴ ὀκτωκαίδεκα ἔτη ἔξ ἀσθενείας συγκύπτουσα· ὀνίνησιν οὐ μετρίως ὁδὸν εὖ φρονούντας, ἐ τοῦτο· δεῖ γὰρ ἡμᾶς πανταχόθεν τὸ χηρίσιμον ἐρανίζεσθαι· ἔξῃσι δὲ οὖν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, ὅτι δέχεται πολλάκις καὶ κατὰ τινων ἐξουσίαν ὁ σατανᾶς, πλημμελοῦντων διλονότι, καὶ τὴν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων ἀνθηρημένων τὸ ῥάθυμον· οὗς δ' ἂν λάβοι, τοιούτους ἐνίπσιν ἀρρώσθημασιν ἔσθ' ὅτε σωματικοῖς, κολαστῆς ὑπάρχων καὶ ἀπηνής· δίδωσι ἡ χώρα αὐτῷ πρὸς τὸ οἰκονομικώτατα λίαν ὁ παντεπόπτης θεός, ἵνα τῷ τῷ δουραγίας

A. f. 190.
B. f. 133.

(1) Ante hunc textum in catena lat. D. Thomae sic. « Cyrillus. Ad expugnationem autem corruptionis et mortis, et invidiae diaboli contra nos, prodiit incarnatio Verbi; et hoc apparet ex ipsis eventibus; sequitur enim: et ecce mulier quae etc. »

Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Iesus etc.

Atqui cur non magis oportebat mirari Christum, qui ea ligatura filiam Abrahæ liberaverat? Vidisti hanc præter omnium expectationem morbo resolutam. Haud vidisti orantem medicum, neque ut precum fructum ab alio accipientem infirmæ sanationem, sed potestativum opus facientem. Quum sis archisynagogus, profecto nosti Moysis historiam: nosti hunc saepissime orasse, nihilque omnino propria virtute effecisse. Nam et quum leprosa facta esset Maria, propterea quod leve quid dixerat improbandi causa, et quidem vere; uxorem enim, ait, aethiopissam duxit; non tamen Moyses illo morbo potentior fuit, sed Deo supplicans ait: rogo te, Deus, ut illam sanitati restituas. Neque idcirco, eo licet supplicante, remissa est Mariae peccati poena. Unusquisque vero propheta, quicquid omnino operaretur, cum Dei virtute id egisse conspicitur. Nunc mecum animadvertite servatorem omnium Christum, haud preces fundere, sed suae virtuti efficaciam operis attribuere, dum voce sanat manusque contactu. Nam quum et dominus sit et Deus, aequipollentem sibi, ad morborum depulsionem, propriam carnem demonstrat. Oportuisset itaque hinc demum mysterii, quod in eo latebat, vim cognoscere. Si ergo ingeniosus fuisset archisynagogus, intellexisset utique quis quantusque esset Servator, tam insperato prodigio edito; neque more vulgi locutus esset; neque sanantibus exprobrasset legis transgressionem, id est otiandi in sabbato statutam traditionem. Atqui sanare aliquem, inquis, opera est. Sed quisnam laedi legem putet, si forte Deus etiam sabbato misericors fuerit? Cuinam praecepit otiari in sabbato, sibi ne potius an tibi? Si ipsi sibi, ne ergo res nostras sabbato regat: cesset solis cursus, pluviae non decendant, stent aquarum fontes et fluminum perennium fluxus, ventorumque opportunitates.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀγανακτῶν ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς κ. τ. λ.

v. 14.

Καὶ τοὶ πῶς οὐκ ἔδδ' μαῖλλον θαυμάσαι Χριστὸν ἀπολύσαντα τῇ δεσμῶν πλῇ Ἀβραάμ θυγατέρα; εἶδες αὐτὴν πᾶσιν ὡς τῷ πάθους ἀπηλλαγμένην· οὐκ εἶδες εὐχόμενον τῷ ἰατρῷ, οὐχ' ὡς αἴτημα παρ' ἑτέρου λαβόντα τῆς καμνούσης πλῇ ἰασιν, ἀλλ' ἑξουσίας ἔργον ἀποτελέσαντα· ἀρχισυνάγωγος ὢν, τὰ Μωϋσέως οἰσθὰ που ρήματα· εἶδες αὐτὸν εὐχόμενον πλεονεξίας, καὶ ἐξ ἰδίας δυνάμεως οὐδὲν ἐνεργήσαντα παντελῶς· καὶ γοῦν λεπτωδείας τῇ Μαριὰμ * διὰ τὸ εἰπεῖν τί μόνον κατ' αὐτοῦ ἐν καταγνώσεως μέρῃ, καὶ τοῦτο ἀληθές· γυναῖκα γάρ, φησιν, αἰθιόπιαν ἔλαβεν ἑαυτῷ· οὐ γέγονε κρείττων τῷ κακοῦ, προσέπιπτε δὲ μαῖλλον τῷ θεῷ λέγων· ὁ Θεὸς, θέομαι σε, ἰασαὶ αὐτήν· καὶ ὁμῶς οὐδὲ ἰκετεύοντος συνεχωρήθη αὐτῇ τῇ ἀμνηστίας τὸ ἐπιτίμιον· καὶ ἕκαστος ἢ τῶν ἀγίων προφητῶν, εἰ ποῦ τί καὶ ἐνῆργηκεν ὅλως, ἐν δυνάμει Θεοῦ τοῦτο ποιήσας ὁράται· ἐνταῦθα δέ μοι βλέπε (ὧ) τῇ ὅλων σωτῆρι Χριστῷ, οὐκ εὐχὴν ἀνατείνεσθαι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἀνατετακέναι τῷ πράγματι πλῇ κατέρθωσιν, φωνῇ θεραπεύοντα, καὶ χαρὸς ἀφῇ· κύριος γάρ ὢν καὶ Θεός, ἰσοδυναμοῦσαν ἑαυτῷ, πρὸς γε τὸ δύνασθαι φημι νοσημάτων ἐλδοθεροῦν, πλῇ ἰδίαν ἀπέφηνε σάρκα· ἔδδ' ἢ οὐκ ἐντεῦθεν συνεῖναι λοιπὸν τῷ κατ' αὐτὸν μυστηρίῳ τῆς δυνάμιν· οὐκοῦν εἴπερ τις ἦν ἀγρίνεος ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἐνενόησεν ἂν τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν ὁ σωτὴρ, ἐκ τῷ οὕτω πᾶσιν ὡς θεοσημείας, καὶ μὴ ταυτὰ λέγειν τοῖς ὄχλοις, μὴ ἢ τοῖς θεραπευομένοις ἐγκαλεῖν τῷ νόμῳ πλῇ λύσιν, τῷ καὶ τὸ σάββατον ἀργίας τῷ παράδοσιν· ἐργάσασθαι γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ θεραπεύεσθαι· ἀδικεῖται ἢ νόμος, θεοῦ κατοικτεῖρονται καὶ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου; τίνοι προστέταχεν ἀργεῖν ἐν σαββάτῳ; ἑαυτῷ μαῖλλον, ἢ σοί; εἰ μὲν οὐκ ἑαυτῷ, μὴ διοικέτω τὰ κατ' ἡμᾶς ἐν σαββάτῳ· ἀργεῖτω καὶ ὁ τῷ ἡλίῳ δρόμος, μὴ πιπτέτωσαν ὑετοὶ, σήτωσαν αἱ τῷ ὑδάτων πηγαὶ, καὶ ποταμῶν

A. f. 190. b.

* Num. XII. 10.

B. f. 134.

ἀεννάων φοραὶ, καὶ ἀνέμων ρεῖναι· εἰ δέ σοι προσέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῷ, τὸ καὶ ἐν σαββάτῳ διδόναι τισι μετ' ἐξουσίας τὸ ἔλεον· διὰ τί ἢ ὅλως καὶ ἀργεῖν ἐκέλευσεν ἐν σαββάτῳ; ἵνα, φησὶ, ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου, καὶ ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ πᾶν κτῆνος σου· ὅταν οὖν ἀναπαύσῃ τινάς, νοσημάτων αὐτοῦ ἀνιῖς, εἴτα τοῦτο κωλύεις αὐτὸς, ἔλυσας ἐναργῶς τὸ ἐπὶ τῷ σαββάτῳ νόμον, οὐκ ἔων ἀναπαύεσθαι ὅτι ἐν ἀλγήμασιν ὄντας καὶ νόσοις, οὓς ἔδωκεν ὁ σατανᾶς.

A. I. 191. D.

Ἄλλ' ὁ δὲ ἀχαρίστου συναγωγῆς ἀρχισυνάγωγος, ἐπειδὴ εἶδε τὰ μέλη δεδεμένῳ γυναῖκα, καὶ ὀρθοποδεῖν μὴ δυναμένην, ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ἐπὶ γαστέρα συνεύουσαν, ὑπὸ Χριστοῦ ἡλεημένην, καὶ ἀφῆ μόνῃ τέλειον ἀνορθωθείσαν, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις οἰκείαν πορείαν ἐν ὀρθῇ τῷ σχήματι ὁδεύουσαν, καὶ ὑπὲρ τούτου ὁ Θεὸς μεγαλύνουσαν, ἄχθεται τῇ ταύτης λύσει, καὶ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ κυρίου πυρπολούμενος, δεσμεῖται τῷ φθόνῳ· καὶ ἐπιρρέει τῷ θαύματι, καὶ κύριον ἀφείς ἐλέγχοντα τὸ τότε ὑπόκρισιν, τοῖς ὅχλοις ὁπιτιμᾷ· ὥς δόξαι ὅτι διὰ τὸ σάββατον ἀγανακτεῖ· ἵνα πείσῃ ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις διεσκορπισμένους, καὶ ἐργασίαις σχολάζοντας, μὴ ἢ ἐν σαββάτῳ Θεατὰς εἶναι καὶ θαυμασὰς τῆς κυρίας τετρατεργημάτων, μὴ ποτε καὶ πιστεύσωσιν· ἀλλ' εἰπέ ἡμῖν, ὡ βασιλικῆς ἀνδράποδον, ὅμοιον ἔργον ὁ νόμος ἐκώλυεν, ὁ εἰπὼν σοι, ἀπὸ παντὸς ἔργου χαροκμήτης ἀποσῆσθαι τῇ ἡμέρᾳ τῷ σαββάτῳ; ἄρα τὸ διὰ σόματος καὶ διὰ λόγου; παῦσαι γοῦν ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ ὁμιλῶν, καὶ ἑτάλλων ἐν σαββάτῳ· καὶ εἰ μὴ ταῦτα πράττεις, μὴ ἢ τὸ νόμον ἀναγινώσκεις, ἵνα τί σοι καὶ τὸ σάββατον; ἀλλὰ τὸ διὰ χαρῶν· καὶ ποῖον διὰ χαρῶν ἔργον, τὸ φωνῇ γυναῖκα ἀνορθῶσαι; εἰ δ' ὅτι ἔρῳ ἢ γυνὴν τετρατέρεται τοῦτο ἐργασίαν καλεῖς, ἔργον ἐργάζῃ καὶ σὺ τὴν θεραπείαν μεμφομένης· ἀλλ' εἶπε, φησὶ, ἀπολέλυσαι τὸ ἀσθενείας, καὶ ἀπολέλυσται· τί δέ; οὐ καὶ σὺ λύεις τὸ ζῆλον ἐν σαββάτῳ; οὐ γὰρ ποδῶν

Sin tibi potius otuari mandavit, ne Deum incuses, quod sabbato quoque nonnullis, pro potestate sua, misericordiam impertitus sit. Cur vero demum otuari iussit sabbato? Nempe, inquit, ut requiescat servus tuus, et bos tuus, et iumentum tuum, et quodlibet pecus tuum. Cum ergo is aliquibus requiem tribuit, morbis eos liberans, tu vero id prohibes, manifeste legem sabbati violas, dum non sinis eos requiescere, qui doloribus morbisque vexantur, et quos Satanas alligavit.

Sed ingratae synagogae princeps, postquam vidit mulierem iam pridem membris impeditam, neque pedibus consistere valentem, sed humi et in ventrem curvam, nunc demum a Christo misericordiam adeptam, et unico tactu perfecte sanata, et consuetudo hominibus incessu, figura erecta, ambulanti, ideoque Deum magnificantem; synagogae inquam princeps moleste fert hanc sanitatem, et Domini gloriae irascens, invidia corripitur, calumniatur miraculum, omissoque Domino qui eius hypocritarum coarguturus erat, turbas obiurgat, ut videatur sabbati gratia stomachari: re tamen vera, ut suadeat hominibus, qui diebus aliis dispersi negotiis propriis vacabant, quominus ne sabbato quidem spectatores fiant et admiratores Domini miraculorum, atque ita ad fidem aliquando accedant. Sed age dic nobis, o livoris mancipium, quodnam operis genus lex tibi vetuit, quae ait: omni opere manuali die sabbati abstinebis? Num oris opus aut sermonis intelligit? A comedendo igitur cessa, et a bibendo, sermocinando, atque etiam psallendo in sabbato. Quod si hoc non facis, neque legis lectioni vacas, cur tibi sabbatum? At opus manuale vetitum dicis. Quale vero est manuale opus, mulieris vocali iussu erectio? Quod si, quia revera mulier sanata fuit, ea res a te appellatur opus, tu quoque opus facis dum hanc reprehendis sanationem. Atqui ais, dixit ille: dimissa esto ab infirmitate, et dimissa est.

Quid porro? Nonne et tu zonam solvis sabbato? nonne pedum calceamenta exuis? nonne lectum sternis? nonne manum eduliis inquinatam abstergis? Cur ergo huic uni vocabulo « dimissa esto » irasceris? Quodnam vero opus et ipsa mulier post illa verba egit? Num fabrilis, aut lignarium, aut murarium tractavit? Num istac ipsa die telam aut licium attigit? At erecta est, inquit: prorsus autem in operibus reputatur sanatio. Verum enimvero tu haud propter sabbatum reapse irasceris, sed quia Christum cernis honore adfici et tamquam Deum adorari, furis, angeris, et invidia tabescis: et aliud quidem corde celas, aliud simulas et praetexis. Quare egregie a Domino argueris, qui stultas tuas cogitationes introspicit, et tibi congruas lucraris appellationes, hypocrita audiens, simulator, atque subdolos.

Hypocrita, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum? etc. Hanc autem filiam Abrahæ etc.

Tu miraris, inquit, illum qui Abrahæ solvit filiam; simulque bovi et asino quietem indulges, laboribus eos liberans et potatum ducens: nunc homine mirabiliter incolumi, Deoque benigne se gerente, ambos obiurgas uti transgressores, hunc quia sanavit, illam quia morbo liberata fuit. — Specta mihi archisynagogum, quomodo vilior sit apud illum iumento homo, si quidem bovem atque asinum sabbato cura dignatur, curvam autem mulierem non vult, Christo invidens, infirmitate liberari, neque naturalem recuperare figuram. — Sed synagogæ lividus princeps erectam a Domino mulierem, quadrupedis potius instar deorsum repere volebat, quam proprium hominum recipere habitum: modo Christus non magnificaretur, neque Deus actibus suis demonstraretur. Coarguitur ergo archisynagogus hypocrita, qui bruta quidem animalia sabbato ad aquam deducere paratus erat, mulierem vero, non magis genere quam fide Abrahæ filiam, haud

ἐκλύεις τὸ ὑπόδημα; οὐ τὸ σῶμνὴν σῶν-
νύεις; οὐ τὰ χεῖρα ἀποσμήχεις ῥυπῶσαν ἐν
ἐδέσμασι; πῶς οὖν ἐφ' ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τῷ
ἀπολέλυσαι ἀγανακτεῖς; ὁποῖον ἢ ἔρπον
ἢ γυνὴ μὲν (Σ) λόγον εἰργάσατο; ἄρα γε
χαλκευτικῆς, ἢ τεκτονικῆς, ἢ οἰκοδομικῆς
ἐφήψατο; ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ὑφαντι-
κῆς ἢ ἱσχυρικῆς ἔργον μετεχειρίσατο; ἀλλ'
ἀνωρθώθη, φησί· ἔργον γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ
θεραπεύεσθαι· ἀλλὰ γὰρ οὐ διὰ τὸ σάββα-
τον ἀληθῶς ἀγανακτεῖς, ἀλλὰ τὸ Χριστὸν
βλέπων τιμώμενον καὶ ὡς θεὸν προσκυνού-
μενον, μαίνῃ καὶ ἀποπνίγῃ, καὶ τῇ βα-
σκανίᾳ κατατήκῃ· καὶ ἕτερα μὲν ἐν τῇ καρ-
δίᾳ ἐνδομυχαῖς, ἄλλον ἢ σκήπτῃ καὶ προ-
φασίζῃ· ἔθεν καὶ χαρίεσστα ὑπὸ τῷ κυρίῳ
τῷ εἰδότῳ ὅτι ματαίως σε δαυλολογισμοὺς
ἐλέγχῃ· καὶ τῷ ἀρμόζεσάν σοι δέχῃ προσ-
ηγوریαν, ὑποκριτῆς ἀκούσας καὶ εἶρων καὶ
ὑπουλαῖ.

Ἵποκριτὰ, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ εὐ λύνει τὸν βοῦν
αὐτοῦ; κ. τ. λ. Ταύτην δὲ θυγατέρα
Ἀβραάμ οὖσαν κ. τ. λ.

v. 15. 16.

Σὺ * θαυμάζεις γὰρ φησι τὸ λύσαντα τὸ
τῷ Ἀβραάμ θυγατέρα· ἀλλὰ βοῦν μὲν καὶ
ὄνον ἀναπάεις, καμάτων αὐτῶν ἀνείεις καὶ
ἀποφέρων ἐφ' ὕδωρ· σωζομένους ἢ ψευδός-
ως ἀνθρώπων νενοσηκότους, καὶ θεοῦ κατοι-
κετίραντος, ἀμφοτέροις ἐπιτιμᾶς ὡς ψευ-
δομήσασιν, τῷ μὲν ὅτι τεθεράπευκε, τῷ ἢ
ὅτι τῷ νοσεῖν ἀπηλλάττετο. — Θέα μοι τὸ
ἀρχισυνάγωγον, ὅπως ἀτιμότερος αὐτῷ τῷ
κτίνεις ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος, εἰ ἴε βῆν καὶ ὄνον ἐν
σαββάτῳ προνοίας ἀξιοῖ· τὸ ἢ συσκευυῖαν
γυναῖκα οὐ βούλεται βασκανίων Χριστῷ
ἀπαλλαγῆναι τῇ ἀσθενείᾳ, ἐδὲ τὸ κατάλ-
ληλον ἀπολαβεῖν σχῆμα. — Ἀλλ' ὁ τῆς
συναγωγῆς ἄρχων ὁ βάσκανος ἐβούλετο τὴν
ἀνωρθωθεῖσαν γυναῖκα, καὶ τὰ τεξάποδα
μᾶλλον κάτω κεκυφέναι, ἢ τὸ οἰκεῖον ἀν-
θρώποις ἀπολαβεῖν σχῆμα· μόνον ἵνα μὴ
Χριστὸς μεγαλύνῃται, μὴ ἢ θεὸς εἶναι ὑπὸ
τῷ πρᾶγμα κηρύττῃται· ἐλέγχεται μὲν
τοῖς ἀρχισυνάγωγος ὑποκριτῆς ὢν, εἰ γε
τὰ μὲν ἄλῳσα ζῶα ἐν σαββάτῳ ἐπὶ τὸ ὕδωρ
ἀπάγοι, τὸ ἢ γυναῖκα, τὸ οὐ μᾶλλον διὰ

A. f. 192.
* cod. οὐ pro σύ.

A. f. 192.

A. f. 192.

τὸ γένος ὅσον διὰ τὸ πίσειν Ἀβραὰμ οὖσαν
θυγατέρα, οὐκ ἀξιοῖ λυθῆναι τῷ δεσμοῦ
τῷ ἀσθενείας· ἀλλὰ τὸ ἐλευθερίαν τῷ νόσῳ,
παράβασιν κρίνει τῷ σαββάτῳ.

v. 17.

Κατησχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ.

A. f. 192.

Κατησχύνοντο μὲν οἱ διεφθαρμένους τὰς
κρίσεις ἐκφέροντες· οἱ τῷ ἀκροβονιαίῳ προσ-
κόπτοντες, καὶ διὰ τοῦτο συνθλάμνυται· οἱ
τῷ ἰατρῷ ἀνθενήκοτες· οἱ τῷ σοφῷ κερα-
μεῖ τῷ τῷ ἰατρῷ ἀνθενήκων σκευῶν ἐπανόρθωσιν
ποιεῖν ἀντιπίπτοντες· καὶ οὐδὲ μία αὐτοῖς
ἀπόκρισις ὑπὲρβείναι· ἀλλ' ἦσαν αὐτοῖς ἐαυ-
τοῖς ἑλπίδος ἀναντίρρητος, ἐπισομιζόμενοι
καὶ ἀποροῦντες ὅτι ἄρα καὶ φθίγγονται· οὐ-
τως αὐτῶν ἀπερίεργον τὸ θρασὺ εἶδος ὁ κύ-
ριος· οἱ δὲ ὅχλοι, οἱ αὐτοῦ ἐκείνων ἐκ τῶν
σημείων, ἔχαιρον· τὸ γὰρ ἐνδοξον τῷ ἔργῳ
καὶ φανερόν· ἔλυσεν πᾶσαν ζήτησιν καὶ ἀμφι-
βολίαν τοῖς μὴ κακοήθως ζητοῦσιν.

v. 19.

Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινάπεως.

A. f. 193.

Εὐφυνὲς τὸ παράδειγμα, καὶ ἐκ ἀνικάνως
ἔχον εἰς παράστασιν τῷ συμβεβηκότων, ἢ γὰρ
χρησμένων ἐπὶ τῷ θεῷ τὴν καὶ ἱερῶν κηρύγματι,
φημὶ δὴ τῷ εὐαγγελικῷ, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν
ὀνομάζει τῷ θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ κερδαίνομεν
τὸ συμβασιλεύσαι Χριστῷ· καὶ ἦν μὲν ἐν ἀρ-
χαῖς παρ' ὀλίγοις καὶ συνεσταλμένον, ἐπα-
τήθη καὶ καὶ διέδραμε μὲν ταῦτα εἰς πάντα
τὰ ἔθνη· ἐλαλήθη μὲν γὰρ καὶ μόνον τῷ Ἰε-
δαίαν, ἐν ᾗ καὶ εὐαριθμητοὶ παντελῶς γεγό-
νασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· ἀπειθήσαντος δὲ
τῷ Ἰσραὴλ, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐνετέλ-
λετο λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάν-
τα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἐξῆς· ὡς οὖν τὸ σπέρ-
μα τῷ σινάπεως, τῷ μὲν ἐτέρων λαχανικῶν
σπερμάτων ἡττᾶται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγέθει
ποσὸν, ἀνίσχει γε μὴν εἰς ὕψος, λαχανο-
πρεποῦς ἐπέκταν μέτρον, ὥστε καὶ σκευῶν
ἐναύλιμα χυμῶν πολλῶν, οὕτω καὶ ἡ βα-
σιλεία τῷ οὐρανῶν, τοῦτέστι τὸ νέον τὸ ἐν
ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς πᾶν
ὅτι οὖν τῷ ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεπο-
δηγήμεθα, καὶ φύσει τὴν καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν
ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὀλίγοις μὲν ἦν ἀρχαῖς,
καὶ οἷον βραχὺ καὶ συνεσταλμένον, προβέβηκε
δὲ μὲν ταῦτα πρὸς αὐξήσιν· ὥστε καὶ εἰς σκέπην

aequum censebat infirmitatis vinculo sol-
vi; sed liberationem a morbo, transgres-
sionem esse legis iudicabat.

Erubescabant omnes adversarii eius.

Pudebat eos qui corrupta mentis iudi-
cia gerebant; qui in angularem lapidem
impegerant, ideoque confracti fuerant; qui
medico adversabantur; qui sapienti figulo
fracta vasa instauranti resistebant: nec ul-
lum eis responsum supererat, sed ipsi sibi
irrefutabiles accusatores erant, muti effe-
cti prorsus, et quid iam loquerentur ignari.
Adeo audax illorum os oppilaverat Domi-
nus! Turbae autem, miraculorum utilita-
tem expertae, gestiebant. Namque operum
fama et gloria, quaestionem omnem et am-
biguitatem haud malitiose inquirentibus
dissolvebat.

Simile est (regnum Dei) grano sinapis.

Pulchra similitudo, neque non idonea
ad demonstrandum ea quae accidebant, id
est quae in divina sacraque evangelii prae-
dicatione fiebant, quam etiam regnum Dei
appellat; etenim per evangelium lucramur,
ut una cum Christo aliquando regnemus.
Et Dei quidem regnum ad paucos olim re-
ductum, dilatatum postea est, atque ad
cunctas gentes propagatum. Prius enim in
sola Iudaea praedicatum fuit, ubi etiam
pauci valde extiterunt beati discipuli. Ve-
rumtamen non credente Israhel, sanctis
apostolis mandavit dicens: euntes docete
omnes gentes, et reliqua. Sicut ergo sina-
pis semen, ceteris olerum seminibus valde
minus est ad molem quod attinet, alte ta-
men consurgit, ultra cuiusvis oleris men-
suram, ita ut passerulorum multorum ha-
bitaculum fiat; ita etiam caelorum regnum,
id est nova et sacra ac salutaris praedi-
catio, per quam ad optimum quodvis opus
deducimur, et eum qui suapte natura ve-
reque Deus est cognovimus; etsi apud pau-
cos initio erat, et breve veluti atque con-
tractum, deinde in amplitudinem excrevit,
ita ut receptui sit confugientibus illuc, qui

passerculis etiam comparantur, quia nimirum res nostrae Deo comparatae exigui valde moduli sunt. Data fuit quidem Israelitis filiis per Moysen lex: sed quia impossibile erat, propter haerentem illic umbram materialemque cultum, salvari mundi incolas, necessario deinde evangelica Servatoris exorta est praedicatio, atque universo orbe diffusa.

Id nobis aenigmatico modo mosaicae significant litterae, quae ita se habent. Dixitque Dominus Moysi: « fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra. Et infra. Filii autem Aaronis sacerdotes clangent tubis; eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. » Nempe ut hinc intelligas et legis paedagogatum, et perfectionem in Christo per evangelicam vitam, et magisterium quod umbram figurasque excedit. Tuba ergo lex est, pariterque evangelica quoque Servatoris praedicatio. Sic enim huius meminit etiam Isaias propheta dicens: « et erit die illa, tuba magna clangent. » Grandis reapse insonuit tuba per sanctos apostolos, haud sane priorem legem destruens, sed una secum complectens. Nam hi lege atque prophetis confirmant semper Christi doctrinam, dum ipsorum priscis testimoniis utuntur. Duae sunt igitur tubae, et quidem argenteae ductilesque: ita ut argentum laetitiam significet, splendidus enim Dei sermo est: ductilis autem natura eiusdem innuat, fore ut dilatentur ac longius provehantur sacrae divinaeque tubae, id est nova simul et vetus doctrina. Re etenim vera semper quodammodo proficit, id quod dilatatur, lateque et longe protenditur. Futurum autem erat ut utraque doctrina excresceret, Christo apparente; vetus quidem lex in spiritalem sensum excrevit; evangelica autem praedicatio, sua per universum orbem dilatatione. Verumtamen sacerdotibus dabat lex tubarum usum, ob regendum populum; Christus autem ut se prae-

γλυκέως τοῖς προσεῖσιν αὐτῷ, οὗς δὴ καὶ σφαιροῖς παρειασέον, θεῷ γὰρ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν ὁλίγοις κομιδῇ μέζοις εἰσίν· ἐδόθη μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος· ὅπῃ δὲ ἦν ἀνέφικτον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ σκιάς, καὶ σωματικῆς λαζείας, ἐβλάσθη δὲ ἀνακαλεῖσθαι ἐπὶ τῇ γῆς, λοιπὸν ἀναγκαίως τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον ἀνέφυ κήρυγμα, καὶ εἰς ἕλκω ἐκτείνεται καὶ ὑπὸ οὐρανόν.

Τοῦτο ἡμῖν αἰνιγματωδῶς τὸ μωσαϊκὸν ἐσήμαινε γράμμα· ἔχει δὲ οὕτως· * καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· ποιήσον σεαυτῷ δύο σάλπιγγας ἐλατάς, ἀργυρᾶς ποιήσας αὐτάς, καὶ ἔσονται σοι ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξάγειν τὰς παρεμβολάς· καὶ μετ' ἑτέρας· καὶ οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς σάλπιουσιν τῇ σάλπιγγι· καὶ ἔσαι ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν· ἵνα ἐντεῦθεν ἐνοήσῃς καὶ τὸ νόμον παιδαγωγίαν, καὶ τηρώσιν τὸ διὰ Χριστοῦ διὰ πολιτείας εὐαγγελικῆς καὶ μυσταγωγίας τὸ ὑπὲρ σκιάν καὶ τύπας· σάλπιγγι ἣ οὖν ὁ νόμος· ὁμοίως ἢ καὶ τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· οὕτω γὰρ αὐτοῦ δὲ ἀποστολὴ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας λέγων· * καὶ ἔσαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σάλπιξι τῇ σάλπιγγι τῇ μεσάλῃ, ἢ μεσάλῃ γὰρ ὄντως ἀνεφώνησε σάλπιγγι, ἢ διὰ τὸ ἀγίων ἀποστόλων, οὐκ ἀθετοῦσα τὴν πρώτην, συνεισδεχομένη ἢ καὶ αὐτήν· διὰ γὰρ νόμον καὶ προφητῶν, ἐμπεδοῦσιν αἰεὶ καὶ ἐπὶ Χριστῷ λόγον, μαρτυρίαις ἡρώων καὶ ἀρχαιοτέραις· οὐκ ἐν δύο μὲν αἱ σάλπιγγες, ἀργυραὶ καὶ ἡ ἐλατά· τῇ μὲν ἀργύρῃ κατασημαίνοντος τὴν φαιδρότητα, λαμπρὸς γὰρ ὅστις ὁ παρὰ θεῷ λόγος· τῇ γὲ μὲν ἐλάσματος ὑποφαίνοντος, ὅτι προβήσονται καὶ προκόψουσιν αἱ ἱεραὶ τε καὶ θεῖαι σάλπιγγες, ἡ γὰρ τὸ νέον τε καὶ ἀρχαῖον κήρυγμα· προκόπτει γὰρ αἰεὶ πῶς τὸ ἐλαυνόμενον, καὶ εἰς εὖρος τε καὶ μήκος ἐκτείνεται· ἐμῆλον ἢ προκόπτειν, ὅπλῳ μάλιστα τῇ Χριστῷ, ὁ μὲν παλαιὸς νόμος, εἰς θεωρίαν πνευματικὴν· τὸ ἢ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν, εἰς τὸ πάσης κατευθυνθήσεσθαι τὸ ὑπὸ οὐρανόν· πλὴν τοῖς ἱερεῦσιν ὁ νόμος ἐδίδου τὸ χρῆναι τῇ σάλπιγγι διατάττειν ὅσον λαούς· δεδοται γὰρ παρὰ Χριστοῦ τὸ διακηρύττειν αὐτὸν καὶ τὰ

B. f. 134. b.

A. f. 193. b.

* Num. X. f. seqq.

* Is. XXVII. 13.

αὐτῶ θεαπίσματα, τοῖς τῶ νέων κηρυγμάτων
 ἱερουργοῖς, δῆλον ὅτι τοῖς ἀγίοις ἀποστό-
 λοις· ὅτι ἡ ἐμψυχον εἰς αὐξήσιν ὥσπερ ἀναπη-
 δᾶν, βραχυὲς ὢν ἐν ἀρχαῖς τῶ εὐαγγελικῶν
 κηρυγμάτων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν,
 προσφορευκός θεὸς διὰ φωνῆς Ἰσαΐ· περὶ
 αὐτῶ· * « ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τῶ ἰνώ-
 ναι τῶ κύριον, ὡς ὕδωρ πολλὸν κατακαλύψαι
 θαλάσσης·, θαλάσσης γὰρ δίκλῳ ἐκκέχυται
 πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ παν-
 σθενεσάτις ἔχει τῶ ἐμβολήν· καὶ τοῦτο πάλιν
 ἡμῖν δῆσαφει λέγων ὁ τῶ ὅλων θεός, διὰ προ-
 φητείας φωνῆς· * « καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ,
 κρῖμα· καὶ δικαιοσύνη, ὡς χαμαῖ ῥέει ἄβα-
 τος·, κρῖμα μὲν γὰρ καὶ δικαιοσύνη, τὸ εὐαγ-
 γηρικὸν ὀνομάζει κήρυγμα· οὕτω γὰρ μὴν αὐτὸ
 κατακυλισθήσεται διεβεβαιούτο τῶ ὑπὸ οὐ-
 ρανὸν, ὡς ὕδωρ καὶ χαμαῖ ῥέει, οὐ τὰς ὁρμὰς
 ἐγκόψειεν ἀνὸ οὐδεὶς καταχεομένους λαύρωσ.

v. 21.

Ὁμοία ἐστὶ ζύμη κ. τ. λ.

A. f. 194. b.
B. f. 135.

Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος, καὶ περὶ
 τῶ ζύμης ὡς βαβελῆος τῶ βασιλείαν τῶ θεοῦ·
 μικρὰ μὲν γὰρ ἡ ζύμη, πλὴν τῶ παντὸς φυ-
 ράματ· ἀμελητὶ καταδράττεται, καὶ πᾶν
 ἰδίαν αὐτῷ ποιότητα καταμίσγει γοργῶς·
 τοιοῦτόν τι καὶ ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς ἐργάζεται λό-
 γος· γεροντὸς γὰρ ἐν ἡμῖν, ἀγίους καὶ ἀμώμους
 ἀποτρεῖ· καὶ εἰς νῦν καὶ καρδίαν εἰσδεδυνκός,
 πνευματικούς ἀποφαίνει· ἵνα ὡς ὁ Παῦλος
 φησὶ * , ὁλόκληρον ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ
 σῶμα καὶ ψυχὴ ἀμέμπτως τηρηθῇ ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ τῶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτι γὰρ ἐν
 τῷ βάθει τῶ δεινότητος ἡμῶν ὁ θεὸς εἰσχεῖ-
 ται λόγος, σαφηνεῖ λέγων ὁ τῶ ὅλων θεός
 δι' ἐνὸς τῶ προφητῶν· * « ἰδὲ ἡμέραι ἔρχον-
 ται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τῶ οἶκον
 Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τῶ οἶκον Ἰούδα δαθήσονται
 καινὴν, δίδους νόμους μου, εἰς τὰς δεινότη-
 τας αὐτῶν ἐπηγάτω αὐτοὺς·, οὐκ ἔν ἐν νῦν καὶ
 καρδίαν, τῶ νοτήν καὶ θείαν δεχόμεθα ζύ-
 μιν, ἵνα διὰ τῶ οὕτω σεπτῆς καὶ ἀγίας ζύ-
 μης ἄζυμοι νοτήτως εὐρισκόμεθα· εἰσδύνε-
 σα γὰρ εἰς νοῦν τῶ εὐαγγελικῆς παιδείσεως
 ἡ ζωοποιὸς ἐέργεια, ψυχὴν τε καὶ σῶμα
 καὶ πνεῦμα πρὸς πᾶν ἰδίαν ὥσπερ ποιότητα
 μετασχημαῖ.

* 1. Thess. V. 23.

* Hier. XXXI.
31. 33.

dicarent doctrinamque suam, novae prae-
 dicationis sacerdotibus, id est sanctis apo-
 stolis, attribuit. Quod vero incrementum
 quodammodo esset capturus, qui initio exi-
 guus erat sermo evangelicus, facile est
 cognoscere, Deo per Isaiam sic praeun-
 ciante: « repleta est universa terra scien-
 tia Domini, sicut aquae maris operientes. »
 Enimvero maris instar quaqueversus salu-
 taris praedicationis effunditur, et validissi-
 mam facit impressionem. Atque hoc rur-
 sus declarat nobis prophetae ore universa-
 lis Deus: « et volvetur quasi aqua iudicium,
 et iustitia quasi torrens intransibilis. » Nam
 iudicium atque iustitiam nominat evange-
 licam praedicationem; quam sic per orbem
 volvendam adfirmabat, ceu aquam atque
 torrentem, cuius impetum violenter decur-
 rentem nemo potest infringere.

Simile est fermento etc.

Simili modo dicendum est de fermento
 quod cum regno Dei comparatur. Etenim
 tenue sane fermentum est, nihilo tamen
 minus universam sine mora massam cor-
 rumpit, suamque vivaciter qualitatem immi-
 scet. Huiusmodi quid in nobis quoque di-
 vinus operatur sermo: namque ad nos de-
 latus, sanctos inculpabilesque efficit; et in
 mentem et cor receptus, spirituales osten-
 dit; ut, quod ait Paulus, universus spiri-
 tus noster et corpus et anima sine querela
 servetur in die domini Iesu Christi. Nam
 quod in mentes nostras divinus influat ser-
 mo, patefaciet his verbis universalis Deus
 per unum de prophetis: « ecce dies ve-
 niunt, dicit Dominus, et complebo super
 domum Israhel, et super domum Iudae
 novum foedus, tradens leges meas men-
 tibus illorum, et in eorumdem cordibus
 scribens. » In mentem igitur atque cor,
 intellectuale divinumque fermentum reci-
 piamus; ut per tam sacram sanctamque
 rem spiritaliter azymi inveniamur. Etenim
 in mentem repens evangelici magisterii vis
 vivifica, animam simul et corpus in suam
 veluti qualitatem convertit.

Ait autem illi quidam: Domine, num pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: contendite intrare per angustam portam etc.

(1) Videtur quodammodo responsio extra scopum interrogantis excurrere. Ille enim sciscitatus fuerat, num pauci salvarentur; hic autem rationem qua possent iustificari exponit dicens: contendite intrare per angustam portam. Quid ergo hec dicimus? Solebat universalis Servator interrogantibus respondere, haud omnino prout ipsis libebat, sed spectare potius quid audientibus utile foret ac necessarium. Id vero potissimum agebat, cum aliquis supervacanea atque inutilia cognoscere avebat. Cur enim opus erat velle rescire, utrum multi an pauci sint qui salvantur? Quae nam hinc utilitas audientibus obveniebat? Verum enimvero necessarium erat et utile cognoscere viam potius qua quispiam ad salutem pergeret. Prudenter itaque vanam interrogationem silentio transmittit, verba autem sua ad necessariam rem convertit; videlicet ad docendum quid facto opus esset ut per angustam arctamque ianuam iniremus. Hoc ipsum et alibi monuerat dicens: intrate per angustam portam; nam lata spatiosaque via est quae ducit ad perditionem, multique per eam intrant: angusta vero et arcta via est quae ad vitam ducit, et pauci sunt qui inveniunt illam. Nam volentibus pervenire, necessaria in primis est recta fides; deinde inculpata vita, quantum humana iustitia esse potest. Sic enim aliquando David etiam propheta Deum his verbis precabatur: iudica me, Domine, secundum iustitiam meam. Verumtamen ii qui sancte vivere volunt, haud queunt sine Deo vocante id agere. Semper enim aspera et ardua, multisque haud gradibilis, quae ducit ad virtutem via est. Facile vero introibit per angustam portam,

Εἶπε δὲ τις αὐτῶν κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης κ. τ. λ.

v. 23.

Δοκεῖ πως ἡ ἀπὸ κρισίς, ἔξω φέρεσθαι σκοποῦ τὸ ἐρωτήσαντος· ὁ μὲν γὰρ ἡζήκει μαθεῖν, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· ὁ δὲ τὸ δύνανται δικαιωθῆναι τῆς βίβου ἐξηγεῖτο, λέγων· ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης· τί οὖν ἄρα πρὸς τὸτο φαμέν; ἔθος ἦν τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ὑπαντᾶν, οὐχὶ πάντως καὶ τὸ αὐτοῖς δοκεῖν, ἀλλ' εἰς τὸ χρησίμῳ τε καὶ ἀναγκαῖον τοῖς ἀκροωμένοις ὁρᾶν· ἔδρα ἢ τοῦτο μάλιστα, ὅτε τις ἡζήκει μαθεῖν τι τὸ ὅσα περὶ τὰς ἀνόνιαι· τί γὰρ ἔδρα φιλοπευσεῖν, πότερόν ποτε πολλοὶ τινες εἶεν ἢ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; τί τὸ ἐντεῦθεν ὄφθαλμος ἐκβέβηκεν ἂν τοῖς ἀκροωμένοις; ἦν ἢ ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελεῖ τὸ εἰδέναι μᾶλλον τὸ τῆς βίβου δι' οὗπερ ἂν τις ἴοι πρὸς σωτηρίαν· οὐκ ἔναι οἰκονομικῶς πρὸς μὲν τὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰκαῖον, ἀποσιγαῖ μεθίστησι ἢ ὅτι λόγος ἐφ' ὅπερ ἦν ἀναγκαῖον· τὸτο ἢ ἦν τὸ εἰδέναι δρᾶν ἐκείναι δι' ὧν ἦν δύνανται τὴν σενην καὶ τεθλιμμένην εἰσχεῖν πύλιν· τοῦτο γὰρ περὶ καὶ ἐτέρωθι διδάσκων φησὶν·* εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγεται εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· σενὴ ἢ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγεται εἰς τὴν ζῶν, ὀλίγοι δὲ εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν· τοῖς γὰρ ἐθέλουσιν εἰσελθεῖν, δεῖ δὲ πάντως πίστεως μὲν, καὶ πρό γε τῆς ἄλλων, ὁρῶν· εἶτα, βίαι ἀλήπτως κατὰ γε τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης· οὕτω γὰρ περὶ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ τὰς πρὸς θεὸν ἰκεσίας ἐποιεῖτο λέγων·* κρῖνον με κύριε καὶ τὴν δικαιοσύνην μου· πλὴν οὐκ ἔνεστι τοῖς ἐθέλουσιν βιοῦν ἀγίως, ἀκλήτῃ δύνανται τοῦτο δρᾶν (·)· αἰεὶ γὰρ πως ἐστὶ σκληρὰ καὶ ἀνάντης, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς, ἢ εἰς ἀρετὴν ἀποφέρειν τῆς βίβου· εἰσχεῖν ἢ ῥαδίως διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ δραπεῖ-

A. f. 195. 1v.
B. f. 135.
D. f. 55.

* Matth. VII. 13.

* Ps. VII. 9.

(1) Ante subsequentia, apud D. Thomam in cat. lat. sic. «Cyrillus. Angusta porta aerumnarum et patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnarum victoria attestatur militis strenuitati, sic praeclara efficitur valida perpessio laborum et tentationum.»

(2) Animadvertite gratiae divinae ob bene agendum necessitatem.

* Prov. XVI. 26.

* Prov. XVI. 26.

ται τ' τεθλιμμένην ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ ὁ δὲ
 τοιοῦτος πόνους αἰρούμενος· γέγραπται
 γὰρ * ὅτι ἄνθρωπος ἐν πόνοις, πονεῖ ἑαυτῷ, καὶ
 ἐκβιάζεται ἑαυτοῦ τὸ ἀπώλαιον· ὡς γὰρ αὐ-
 τὸς πάλιν ἔφη ὁ κύριος * «βίασὴ ἔστιν ἡ
 βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ, καὶ βίασάι ἀρπάξουσιν
 αὐτήν·, πλατεῖα δὲ ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος
 ἡ ὁδὸς, ἡ πολλοὺς εἰς ὄλεθρον καταφέρει·
 καὶ ὅποιον ἂν νοηθῇ τὸ πλάτος αὐτῆς; αἰ-
 σχρὰ καὶ φιλήδονος ζωὴ, ξυφαί, καὶ κῶμοι,
 καὶ μέθαι, καὶ πάντα τὰ τοῦ κακίας ἐπιτη-
 δείματα, ἡ φιλαργυρία, καὶ τὰ περὶ σκαίων
 δοξαρίων φαντασία κενὴ, τὸ ἀμνημονεῖν τὰ
 θεῶν ἐνταλάτων, τὸ μὴ ἔχειν τὸ τοῦ
 φόβου πρὸς ὀφθαλμοῦ· οὐκοῦν τὸ μὲν τοιοῦ-
 των ἀποσοιτᾶν ἀναγκαῖον· εἰς βλάβην
 ἐθέλοντας διὰ τοῦ σενῆς πύλης, σωεῖναι δὲ
 καὶ συνεορτάζαν Χριστῷ· ὅτι γὰρ οἱ μὴ τοιοῦ-
 τοι ἀπόβλητοι, δι' ἐναργυῶς ὡς ἀδείμα-
 τος διέδειξεν ὁ σωτὴρ εἰπὼν·

v. 26. Ἄφ' οὗ ἂν εἰσέλθῃ (2) ὁ οἰκιστὴς καὶ ἀποκλείσῃ
 τὴν θύραν κ. τ. λ.

A. 1. 1. 1.
 B. 1. 1. 1.
 C. 1. 1. 1.

Ὡς ἐπὶ τινος οἰκοδεσπότου πολλοὺς
 τοῦ ἐπιτηδεῶν συναγνηγερότου εἰς ἐσίαν
 καὶ βράπεζαν, εἶτα προσβεβηκότου μὴ
 ὦν ἔδωκε τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν
 θύραν, ὁ δὲ μετὰ τοῦτο κρούοντας ἀκού-
 σαι φησὶν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· γινώσκοντες δὲ
 ἐνταῦθα, οὐχ' ἀπλῶς τὴν εἰδήσιν λέγει,
 ἀλλὰ τὴν οἰκιστὴν τὴν ἐν μεθέξει, τὴν
 ὡς ἐν χάριτι καὶ τιμῇ· εἴπερ γὰρ ἡ γινώσις
 μόνον ἡμῖν κατασημαίνεται εἰδήσιν, ὡς
 ἠγνόησε τῷ ὄντων τινὰς, ὁ πάντα ἔχων
 γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς
 αὐτοῦ, ὃ καὶ πρὶν γνέσεως πάντα εἰδώς;
 οὐκοῦν οὐ μόνον ἀνόητον ἀλλὰ καὶ δυσσε-
 βές, τὸ ἀγνοῆσαι τινὰς ὑποποτῆσαι τὸ κύ-
 ριον· οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον εἰπεῖν αὐτὸν,
 ὡς οὐδ' αὖτε τὸ οἰκιστὴν τὸ πρὸς αὐτὸν
 καὶ σχέσιν ἐπάγονται· οὐκ οἶδα γάρ φησι
 γεγονότας ἀρετῆς ἐραστάς· οὐ τὸ ἐμὸν τι-

et arcta via gradietur, qui conabitur, et
 huiusmodi labores exantlare decreverit.
 Scriptum est igitur: «vir laborans, laborat
 sibi, et vim facit perditioni suae (1).» Si-
 cut enim rursus idem ait Dominus: «vim
 patitur regnum Dei, et violenti rapiunt il-
 lud.» Lata vero porta et spatiosa via quae
 multos ducit ad interitum. Quanam porro
 intelligetur latitudo eius? turpis nimirum
 et voluptaria vita, deliciae, comissationes,
 crapulae, et omnia vitiorum studia, avari-
 tia, et temporalis gloriolae vana phantasia,
 divinorum mandatorum oblivio, Dei deni-
 que timorem non habere prae oculis. Ergo
 haec omnia vitare oportet, si qui volunt
 per angustam portam intrare, et cum Chri-
 sto versari aeternumque festum peragere.
 Quod vero qui eiusmodi non sunt, reii-
 cientur, evidenti exemplo demonstrat Ser-
 vator dicens:

Cum autem intraverit paterfamilias, et ostium
 clauserit etc.

Ceu si quis paterfamilias complures
 amicos suos congregaverit ad mensae con-
 vivium, et deinde ipse introiverit quibus-
 cum est caenaturus, ianuamque occluserit;
 quicumque postea pulsaverint, audituros
 dicit: non novi vos. Notitiam autem hoc
 loco non pro simplici scientia dicit, sed
 pro familiaritate, gratiaeque et honoris
 communione. Nam si haec notitia scien-
 tiam strictim significaret, quomodo quem-
 quam is ignoraret cui omnia nuda et reve-
 lata versantur ob oculos, et qui ante quam
 etiam fiant, cuncta scit? Est ergo non mo-
 do insanum sed etiam irreligiosum suspi-
 cari quicquam a Domino ignorari. Existi-
 mabimus potius dici ab ipso, quod hi nul-
 lam cum eo necessitudinem nexumque ha-
 beant. Non novi, inquit, vos amatores esse
 virtutis, non meam in pretio habentes do-

(1) Apud Sabaterium his Cassianus, et semel S. Hieronymus, ita habent ut nos latine scripsimus.
 Flaminius Nobilius tamen in sua Proverbiorum translatione maluit interpretari: *vim facit in interitum
 suum*; quod contrarium fortasse sensum exhibere videtur.

(2) Scripsi εἰσέλθῃ cum aliquot codicibus apud Sabaterium et Scholtzium; sic enim legebat non so-
 lum vulgatus noster lat., verum etiam Cyrillus, ut apparet infra ex vocabulo eius προσβεβηκότος. Vulgo
 tamen graecus textus habet ἐγερθῇ.

etrinam, nec mecum per bonorum operum exercitia coniunctos. His consentanea Moysi quoque dicta fuerunt: novi te prae omnibus, gratiamque apud me nactus es. Nempe ad meam familiaritatem prae omnibus adsumptus es, multamque gratiam consecutus. Quare et iis qui ipsius amicitiam non sunt adepti, dicit: non novi vos; discedite a me, operarii iniquitatis. Nulla enim communio lucis cum tenebris.

Quinam vero credentur qui aiunt Christo, manducabimus et bibimus coram te? Congruit utique Israhelitis potissimum sermo hic; quibus certe dicebat Christus: videbitis Abrahamum et prophetas in regno Dei, vos autem foras expelli. Quomodo ergo manducabant atque bibebant coram Deo? Nempe legali fungentes cultu; nam cruentas victimas Deo afferentes comedebant et laetabantur. Audiebant insuper in synagogis libros Moysis, qui non tam sua scripsit, quam Dei verba interpretatus est: etenim semper sermoni suo praefabatur: haec dicit Dominus. Haud tamen iustificando homini sufficit cruentus cultus: neque suas quisquam abluet maculas, audiens quidem divinarum legum lectionem, nihil vero mandatorum exsequens. Alioqui etiam fidem non admittentes quae impium iustificat, nec evangelica statuta sectantes, quae vires suppeditant ingenuae praestantique vitae agenda, quo pacto regnum caelorum adire poterunt? Praedictis adnumerabis et nonnullos alios qui dicere interdum queunt omnium iudici: comedimus coram te, et in plateis nostris tu docuisti. Quinam item hi erunt? Multi crediderunt in Christum, sanctasque eius celebrant sollemnitates, et ecclesias frequentantes evangelicas audiunt doctrinas; attamen sacram scripturarum nihil in mente sua reponunt, sed fructus sterilem gerunt cor. Hi quoque igitur amare flebunt, dentibusque stridebunt; namque et hos Dominus negabit. Ait itaque: non omnis qui dicit mihi, Domine Domine intrabit in regnum Dei,

μήσαντας λόγον, ἀλλ' οὐδὲ συναφθέντας ἐμοὶ διὰ πράξεων ἀγαθῶν· ἀκολούθως κὶ πρὸς Μωϋσέα εἴρηται· * οἶδα σε παρὰ πάντας, κὶ χάριν εὗρες παρ' ἐμοί· ἀντὶ τοῦ ἐν οἰκειότητι τῇ ὑπὲρ πάντας ἐτέθης παρ' ἐμοί, κὶ πολλὴν ἐπορίσω τὴν χάριν· οὐκοῦν κὶ περὶ τοῦ οὐδαμόθεν οἰκισθέντων αὐτῶν, λέγῃ· * οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται δ' ἀδικίας· οὐδὲ μία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος.

Τίνες δ' ἂν νοηθεῖεν οἱ λείοντες τῷ Χριστῷ τὸ ἐφάγομεν κὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου; ἀρμόσαιεν ἂν ὁ τοιόσδε λόγος μάλιστα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἷς δὴ κὶ ἔφη Χριστός· ὅτι ὅφρ' ἔσθ' περὶ τοῦ Ἀβραάμ κὶ ἔσθ' προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, εἰς τοῦτον ἢ ἐκβαλλόμενες ἐξω· πῶς οὖν ἥσθιον κὶ ἐπινον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ; τὴν νομικὴν τηροῦντες λαζαρίαν προσκομίζοντες γὰρ τῷ θεῷ τὰς δι' αἱματος θυσίας, ἥσθιον κὶ ὑψοῦντο· ἠεροῶντο ἢ κὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τοῦ Μωϋσέως βιβλίων· οὐ τὰ ἐαυτοῦ γεγραφότος μάλλον· ἐρμηνεύοντος ἢ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ· προανειθὴ γὰρ αἰεὶ τοῦ ἐαυτοῦ φωνῆς, τὸ τάδε λέγει κύριος· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ πρὸς δικαίωσιν, ἡ δι' αἱμάτων λαζαρία· οὐδ' ἂν ἀπονέψαιτο τις μολυσμῆς, ἀκροατὴς μὲν τοῦ θεῶν ἡρώδης νόμων, πεπραχὼς ἢ οὐδὲν τοῦ κεκελεύσμενον· ὅτι ἐτέρως ἢ τὰ πᾶσι οὐ προσηκόμενοι τὴν δικαιοῦσαν τὴν ἀσεβῆ, οὐδὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεασίμασιν ἀκολούθησαντες, δι' ὧν ἦν δύναμις τὴν εὐφροσύνην κὶ ἐξελεγμένην ὀξασκῆσαι ζωὴν, πῶς ἂν εἰσῃάσκων εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἐπαριθμήσεις τοῖς ὀνομασμένοις κὶ ἐτέρους τινὰς δυναμένους εἰπεῖν ἔσθ' ὅτε τῷ πάντων κριτῇ· ἐφάγομεν ἐνώπιόν σε, κὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας· κὶ τίνες ἂν εἰνέτοι πάλιν; πολλοὶ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστόν, κὶ τὰς ἀγίας ἐπ' αὐτῷ τηροῦσιν ἑορτάς, φοιτῶντες ἢ κὶ ἐν ἐκκλησίαις, τῶν εὐαγγελικῶν ἀκροῶνται παιδιδμάτων· ἀποτίθενται ἢ εἰς νῦν, τὴν γεγραμμένων οὐδέν· ἀλλὰ κὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας γυμνὴν ἔχουσι τὴν καρδίαν· κλαύσονται οὖν κὶ οὗτοι πικρῶς, κὶ βρύξουσι ἔσθ' ὁδόντας· ἀρνήσεται γὰρ κὶ αὐτὸς ὁ κύριος· ἔφη γοῦν· * οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύ-

* Exod. XXIII. 12.

* Matth. VII. 23.

v. 26.

v. 28.
B. f. 136.

* Matth. VII. 21.

ριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

v. 29.

A. f. 198.
B. f. 136.

Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν κ. τ. λ.

Πολλοὶ συνελεύσονται τοῖς ἀγίοις, αὐτοὶ ἡ ἐξωσθήσονται καὶ πρῶτην ἐσχηκότες τάξιν, πρῶτην δευτέραν ἔχουσι τότε, προτεταγμένων ἐτέρων, ὃ καὶ γεγονός· προτετίμηνται γὰρ τὰ ἔθνη τῶν Ἰουδαίων ἀγγέλων· εἰ καὶ περὶ πολλῶν ἐτέρων καὶ ἀδιορίστως τοῦτο εἴρηται· ἔσονται οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστοὶ πρῶτοι, οἱ δοκοῦντες ἔσχατοι νῦν, ὡς ἔσχατοι (ⲙ) Θεὸν ἐπηγνόντες· ἔσονται δὲ τότε πρῶτοι διὰ τὴν εἰλικρινῆ πίσιν αὐτῶν· οἱ ἡ ἀπιστοὶ Ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι (ⲙ) Θεὸν ἐπηγνόντες (υἱὸς γὰρ φησι πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ*) ἔσονται τότε ἔσχατοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· νοεῖται δὲ ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν πιστῶν τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἐσχάτων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐσομένων δὲ πρώτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ αὐτοῖς ἐναλλάξ. — Ὅτι δὲ ἔμελλον Ἰουδαῖοι τὸ πρὸς αὐτὸν οἰκηόηται, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῆς, ὁλοφύπως ἀπολισθεῖν, ἀντασενεχθήσεσθαι δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πλεονεξία, διέδραξεν εἰπὼν· ὅτι ὅς ἡοὺς καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ νότου κεκλημένοι πολλοὶ συναναπαύσονται τοῖς ἀγίοις· αὐτοὶ γε μὴν ἐξωσθήσονται. [οὗτοι δὲ] ἀνακληθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. — Καὶ πρῶτον μὲν καιρὸν λογιούμεθα ὡς εἴρηται (1), καὶ ὃν ἦν ἐν ᾧ ἡ ἀδὰμ· δεύτερον, ὡς ἐν ᾧ ἡ τρίτη δηλούμενος, καὶ ὃν ἦν ἡ Νῶε· τρίτον, ὡς ἐν ᾧ ἡ ἔκτη, καὶ ὃν ἦν ἡ Ἀβραάμ· τέταρτον, ὡς ἐν ἡ ἐνάτῃ, καὶ ὃν ἦν ἡ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται· περὶ δὲ πρῶτον ἐνδεκάτην, τοῦτέστι ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συστελλομένης ἡδὲ τῆς ἡμέρας, ἡγουν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη ὁ Χριστὸς, κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου.

* Exod. IV. 22.

A. f. 198.

A. f. 198. b.

sed qui facit voluntatem patris mei qui in caelis est.

Venient ab oriente et occidente etc.

Multi convenient cum sanctis, ipsi autem Israhelitae expellentur. Et qui primas partes tenuerant, tunc secundas occupabunt, aliis sibi praepositis, quod reapse accidit: nam gentes praelatae sunt iudaico gregi. Quamquam de multis quoque aliis atque indefinite haec dicta sunt. Erunt autem priore loco qui ex ethnicis crediderunt, illi scilicet qui nunc sunt postremi, ceu qui postremo tempore Deum agnoverunt. Erunt vero tunc primi propter fidem suam sinceram. At increduli Iudaei, qui nunc priores videntur, quatenus priores Deum cognoverunt (nam filius meus, inquit scriptura, primogenitus Israhel) tunc incredulitatis suae causa fient novissimi. Intellegitur sermo hic etiam de fidelibus, qui in hac vita videntur infimi, sed in futuro saeculo primi erunt; et vice versa. — Quod autem Iudaei amicitiam Dei, spiritalem scilicet, omnino forent amissuri, proque iis gentium multitudo introducenda, demonstravit dicens: quod ab oriente et occidente, aquilone, et austro, vocati multi requiescent cum sanctis. Et illi quidem expellentur, hi autem accumbent in regno Dei. — Et primum quidem tempus esse putamus, ut diximus, quo erat in paradiso Adamus. Secundum, ceu si esset tertia hora denotatum, quo fuit Noë. Tertium, quasi hora sexta, dum viveret Abrahamus. Quartum, quasi hora nona, quo tempore fuerunt Moyses atque prophetae. Undecima denique hora id est quinto temporis spatium, die iam inclinante, id est praesente saeculo, mercede gentes conduxit Christus, quas nemo praeter ipsum ad se cognoscendum vocavit.

(1) Reapse haec partim dicta fuerunt p. 315. Et quidem hoc fragmentum pertinere potius videtur ad Cyrilli in Matthaeum (cap. XX.) commentarium qui desideratur; illic enim actum fuit de parabola vineae. Porro similia his scribit Cyrillus in suo de praedicta parabola sermone ad populum, quem graece nos edidimus in Spicilegio rom. T. V. p. 119. seqq.

(1) Accesserunt quidam pharisaei dicentes:
exi, et vade hinc.

Nolebant propter invidiam pharisaei Christum habitare Hierosolymis, ne miraculis et superioribus legi doctrinis ad fidem suam multos pertraheret. Sed quia utpote Deus cogitationes illorum non ignorabat, respondet mansuete tecteque, pro more suo. Dicite, inquit enim vulpi huic. — Sedulo animadvertite sermonis vim. Videtur enim fortasse dictum hoc contra Herodis personam dirigi, ut quidam existimant; reapse tamen contra pharisaei hominis potius nequitiam intenditur. Nam quum dicere potuisset: dic vulpi illi, hoc non facit: sollertissime vero medio quodam usus vocabulo, demonstrat pharisaeum praesentem, dicens: vulpi huic. Vulpi autem comparat hominem: est enim illud animal callidum et malignum, cuiusmodi erant pharisaei.

Ecce eiicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.

Viden ut quod molestum esse pharisaeorum globo sciebat, hoc se facere profitetur? dicens videlicet se impuros increpiturum spiritus, aegros morbis expediturum, et ipsum se denique consummatum iri; id est sponte laturum crucis passionem, ut terrarum orbi saluti sit. Sciebat ergo et quomodo et quando mortem in carne foret experturus: interim tamen putabant pharisaei timeri ab eo Herodis manum, licet virtutum esset dominus. Sed enim quod hominum iniquae potentiae nullam rationem haberet, demonstravit dicens: « verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Hierusalem. » Cum dicit « oportet me » haud inevitabilem imminentemque sibi necessitatem in-

Προσῆλθόν τινες φαρισαῖοι λέγοντες· ἔξελθε, καὶ πορεύου ἐντεῦθεν.

v. 31.

Οὐκ ἤθελον ὑπὸ βασκανίας οἱ φαρισαῖοι τὸ Χριστὸν ἐνδημεῖν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μὴ τῷ θεοσημείαις, καὶ τῷ ὑπὲρ νόμον μυσαρώσεσσι πρὸς τὸ αὐτοῦ πίσειν σαγηνεύσῃ πολλούς· ὅτι ὁ θεὸς ὢν οὐκ ἠγνόει ὅτι αὐτῶν δ/αλογισμοὺς, ὑποπαντᾷ πρῶτος τε καὶ ἐπεσκιασμένως ὡς ἔθος αὐτῷ· εἴπατε γὰρ φησὶ τῇ ἀλώπειν ταύτη. — Πρόσχευς ἀκριβῶς τῇ λόβῃ δυνάμει· δοκεῖ μὲν ἴσως πως τετραφῆθαι καὶ βλέπειν εἰς τὸ Ἡρώδῃ πρόσωπον, τὸ εἰρημένον, ὡς τινες ἐνόμισαν· ἔρχεται ὅμως μᾶλλον καὶ τὸ φαρισαῖον σκαίοντος· καὶ τοι γὰρ δυνάμει εἰπεῖν, εἰπέ τυχὸν τῇ ἀλώπειν ἐκείνη, τῷ μὲν παρήσιν· εὐφύεσθαι ὅμως τινὸς χρώματος φωνῇ, μονονεχὶ κατεδάξεν ἐγγὺς ὄντα φαρισαῖον, εἰπὼν τῇ ἀλώπειν ταύτη (2). τῇ ἀλώπειν ὅτι παρεικάσθη τὸ ἀνθρώπου· παντὶ ὅτι αἰεί πως ἐστὶ καὶ δύστροπον τὸ θηρίον· τοιοῦτοι καὶ οἱ φαρισαῖοι.

B. f. 136. b.
D. f. 55. b.

A. f. 198. b.

Ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ τῇ τρίτῃ, τελειοῦμαι.

v. 32.

Ὁρᾷς ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἦδει λυπεῖν τὸ φαρισαίων σίφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται; θάσκειν ὅτι καὶ ἀκαθάρτοις ὅπτι μῆσαι πνεύμασι, καὶ ἀπαλλάξαι παθῶν ὅτι ἐν ἀρρώσiais, καὶ τελειωθήσεται· τοῦτέστιν ἐκὼν ὑπομνεῖ τὸ ἐπὶ τῷ σαυρῷ πάθος, ὑπὲρ γε τὸ σῶσαι τὸ ὑπ' οὐρανόν· ἦδει δὲ οὖν ἄρα καὶ πῶς καὶ πότε τὸ καὶ σάρκα θάνατον ὑποστήσεται· πλὴν ὥθησαν οἱ φαρισαῖοι κατορθώσασθαι αὐτὸν τὸ Ἡρώδῃ χεῖρα, καὶ τοι τὸ δυνάμει ὄντα κύριον· ἔτι ὅτι ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίας οὐδένα ποιεῖται λόγον, διέδεξεν εἰπὼν· « πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ. », τὸ ὅτι δεῖ με λέγων, οὐκ ἀνάγκην ἀδιάφυκτον ἐπηρτημένῳ ὡς περ αὐτῷ ἐδήλωσεν· ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐξέσθαι τὸ αὐτῷ

A. f. 198. b.
B. f. 136.
D. f. 55. b.
E. f. 204. b.

v. 33.

(1) Apud D. Thomam in cat. lat. « Cyrillus. Praedicta Domini verba, pharisaeorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos iam contritos fidem eius arripere. Itaque quasi perdentes officium populis praesidendi, lucrumque amittentes, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: accesserunt etc. »

(2) Confer scholia in Lucam apud nos AA. class. T. IX. p. 448.

Θελημάτων ἀνυπόπτως ὅπως περ ἂν ἐθέλη
βαδιεῖται καὶ παρνοσήσει τὴν Ἰουδαίαν, οὐδε-
νὸς ἐπιδόντος ἢ ἐπιβλεπόντος, ἀλλ' ἂν αὐ-
τὸς ἐκὼν καταδέξεται τὴν τελείωσιν, τὴν διὰ
γε φημὶ τῇ τιμῇ σαυρῆ, τέως μὲν τοι ἐνεργῶ
δυνάμεις· καὶ τοῦτε νῦν ὁ καιρὸς· καὶ οὐ
τι γε ἐπὶ πλείονα χρόνον· τοῦτο γὰρ τὸ
σήμερον καὶ τὸ αὔριον· καὶ τοῦτο δὲ φησιν
ἀποκείσεται Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐχ' ἑτέρως
οἶόν τε γινέσθαι· ἀλλ' ἢ ὅτι προφῆτας αἰὲν
μελετηκυῖα φορεύειν, ἥξει καὶ ἐπὶ τῇ προ-
φητῶν κύριον. — Πολλοὶς ἢ ἁγίων αἵμασι
ποιεῖται ἐνοχον τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τί τὸ ἐν-
τεύθεν; ἀπολισθεῖν τὸ πρὸς Θεὸν οἰκειό-
τητος, δῆλον ἢ ὅτι πνευματικῆς ἐμελλον
ἀποπέμπεσθαι τὸν ἁγίων ἐλπίδος· τοῦτο
λέγων, τὴν τόπον ἐδήλωσεν ὅτι τὸ πᾶσι
ἐμύλην ὑπομένειν. — Ὅτι ἢ ἦσαν ἀμνήμονες
τὴν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δυσάγωγοί τε
καὶ ὀκνηροὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τὸ ὠφελούντων
αὐτοῦ, διέδειξεν εἰπὼν· «ποσάκις ἠθέλησα
ἐπισπᾶσθαι τὰ τέκνα κ. τ. λ. Παιδαγω-
γήκε γὰρ διὰ τῆς πανσόφου Μωϋσέως, νενε-
θῆκε διὰ προφητῶν ἁγίων· ἠθέλησεν ὑπὸ
πτέρυγας, τοῦτέστιν ὑπὸ σκέπην τὴν αὐτοῦ
δυνάμει· ἔχειν αὐτοῦ, οἱ δὲ γε τὴν οὕτως
εὐκταιοτάτων διημερίσασιν ἀγαθῶν, ἀμ-
νήμονες καὶ ἀχάριστοι ὄντες.

A. I. 199.

A. 24.

A. 35.

Οὐ μὴ ἴδῃτε, ἕως ἃν ἦξει ὅτε εἴπητε· εὐλογημένος
ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

A. I. 199. B.
B. I. 137. B.* Matth. XXI. et
Ioh. XII.

Ἀποπεφύτικεν γὰρ τὴν Ἱεροσολύμων ὁ κύ-
ριος, ὡς ἀναξίως ὄντας τὴν αὐτοῦ παρυσίαν
ἀφείδεν ὅτι εἰπόντας, ἔξῃθεν καὶ πόρθον ἐντεῦ-
θεν· εἶτα παρνοσήσας τὴν Ἰουδαίαν, καὶ δ' ἡσώ-
σας πολλοὺς, καὶ σημείων ἀποτρεχέων τὴν ὑπερ-
λόβον ἱερημένους, ὑπενόησε πάλιν ἐν τοῖς
Ἱεροσολύμοις· * τότε δὲ τότε κεκάθικεν ἐπὶ
τὴν πῶλον τὴν ὄντα, ὅχλοι ἢ πολλοὶ καὶ παῖδες
ἀνηβοὶ, τὰ κάλυνθρα (1) τῶν φοινίκων ἀνατεί-
νοντες, προεβάδιζον, εὐφημοῦντές τε καὶ λέ-
γοντες, ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ· εὐλογημένος
ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· οὐκοῦν (2)
ἀναξίως ὄντας ἀφείδεν, τότε πάλιν αὐτοῖς ὁφ-

dicat; sed quod potius pro voluntatis suae
facultate, absque ulla suspicione prout ma-
luerit incedet, Iudaeamque circumibit, ne-
mine insidias aut vim faciente, donec ipse
sponte consummationem sui exceperit per
venerandam crucem. Interim quidem signis
edendis do operam, cuius rei nunc tem-
pus est; neque id tamen diu, prout in-
nuunt verba hodie et cras. Illa vero passio
Hierosolymis fiet, neque alibi patrari pot-
est: nam quae prophetarum caedi semper
studuit, prophetarum quoque dominum
adgredietur. — Multorum sanctorum san-
guinis ream facit Hierusalem. Quid inde
porro? Nempe excidendum a Dei amicitia,
spiritali scilicet, et sanctorum spem amit-
tendam. Haec dicens, locum demonstrabat,
quo passionem erat excepturus. — Quod
Iudaei immemores essent donorum Dei,
contumacesque et morosi ad id omne quod
ipsis profuisset, declaravit dicens: quoties
volui congregare filios tuos etc. Erudivit
enim per sapientissimum Moysen, admo-
nuit per sanctos prophetas; voluit illos sub
alas id est potentiae suae tegumento te-
nere: ipsi vero tam optabilibus exciderunt
bonis, dum immemores ingrati que esse ma-
luerunt.

Non videbitis me, donec veniat cum dicetis:
benedictus qui venit in nomine Domini.

Discessit Hierosolymis Dominus, indi-
gnos veluti sua praesentia deserens illos
qui ei dixerant: exi, et vade hinc. Deinde
circumiens Iudaeam, multosque valetudini
restituens, editisque quae omnem sermo-
nem superant prodigiis, denuo Hieroso-
lyma reversus est. Tunc videlicet asinae
pullo insedit, multaque turba et pueri im-
puberes, palmarum ramos tenentes ante-
ibant acclamantes atque dicentes: osanna
filio David! benedictus qui venit in no-
mine Domini. Itaque ceu nunc indignos de-
serens, tum rursus se appariturum ait, cum

(1) Ita cod. Et observa vocabulum.

(2) Mendose Corderius legit οὐκοῦν pro οὐκοῦν, ut est in nostris codicibus; ideoque ille contrario sensu
ait: non itaque tamquam indignos omnino deserit.

passionis tempus instabit. Tunc enim Hierosolyma rediit, et cum acclamatione ingressus est: eodemque tempore salutarem pro nobis passionem pertulit.

CAP. XIV. (1)

Num licet sabbato curare?

Interrogavit legis peritos et pharisaeos Dominus, an umquam liceret sabbato curare, nec ne? Hi vero, inquit scriptura, tacebant. Cur taces, o legis perite? Recita aliquid ex scripturis; demonstra, utrum lex Moysis eum vituperet qui benefacit sabbato; utrum nos duros et immisericordes esse velit propter sabbati otium. Atqui hoc numquam demonstrabis. Quia vero malitiose tacebant, frangit contumacem illorum impudentiam Christus gravibus ad hoc argumentis utens. Si vetat, inquit, misereri lex sabbato, cur tu misericordia uteris erga asinum in puteum delapsum? Num filium negligeres sabbato periclitantem? obiurga mandati rigorem, si certe existimas durum esse legislatorem et immisericordem: neque laboranti manum porrigas, legis ei praeferens reverentiam, vel alienum potius omni recta ratione otium; siquidem non vis potius de spiritali cogitare sabbato. Numquam cessat clemens esse omnium Deus, bonus est hominumque amans; Moysis legem haud fecit crudelitatis magistrum, sed amoris potius erga proximum auctricem. Iamvero cur sit credibile tam sanctum admirandumque caritatis praeceptum, invalidum sabbato esse, sic volente Deo? Cur itaque tacebas, o legis perite? Profecto quia quid diceres non habebas. Ergo valere multum iubens Iudaeorum invidiam, morbo liberat hominem qui hydropo laborabat; qui quidem pharisaeos veritus, non accesserat ad medelam petendam propter sabbatum, sed coram illo tantum constite-

θήσεως φησιν, ὅταν ὁ ἴψ' πάθος ἐνέσῃ καιρός· τότε γὰρ ἀνέβη πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσήλασεν εὐφημούμενος· καὶ κατ' ἐκείνο τὸ καιρὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέσθη πάθος.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Εἰ ἐξεστί τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν;

v. 3.

A. f. 200.

Ἦρπετο δὲ νομικὸς καὶ φαρισαῖος, ὁ κύριος· πότερον ποτε ἐξεστί τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν, ἢ οὐ· οἱ δὲ, φησιν, ἐσίγησαν· ἂν ὅτε σεσίγηκας ὁ νομικός; εἰπέ τι τὸ γεγραμμένων· ἐπιδείξον τὸ διὰ Μωϋσέως νόμον, διαβεβληκότα ποτὲ τὸ εὖ ποιεῖν ἐν σαββάτῳ, εἰ σκληροὺς ἡμᾶς καὶ ἀφιλοκτείμονας εἶναι βούλεται διὰ τὸ τῷ σαββάτῳ ἀργίαν· ἀλλ' οὐκ ἂν, ἔχουσιν ἐπιδείξαι τὸ τοιοῦτον· ἐπεὶ ἡ δυσζόπως σεσιγήκασιν, παραλύει Χριστὸς πῶς ἀθραυστον αὐτῶν ἀνασχυντίαν, λογισμοῖς ἀναγκαίοις εἰς τοῦτο χρώμενος. Εἰ κεκώλυκε, φησιν, ὁ νόμος ἐλεεῖν ἐν σαββάτῳ, πῶς ἐποικτείρεις αὐτὸς ὄνον * εἰς φρέαρ καταπεσόντα; μὴ φροντίσης υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν σαββάτῳ; ἐπιτίμησον τῷ τὸ διαθέσεως κέντρον, εἰπερ οἴσθαι σκληρὸν ὄντα τὸ νομοθέτῳ ἀφιλοκτείμονα· μὴ ἢ νέμε χεῖρα τῷ κάμνοντι, προτιθεῖς αὐτοῦ τὸ εἰς τὸν νόμον αἰδῶν, μᾶλλον ἢ τὴν ἀργίαν τὴν ἀλογωτάτην, εἰ μή σοι δοκεῖ πνέματικὸν εἶδέναι σαββατισμόν· οὐ καταλήγει τὸ εἶναι χρεὼς ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀγαθός ἐστι καὶ φιλόανθρωπος· οὐκ ἀπανθρωπίας τὸ Μωϋσέως νόμον ἐτίθει διδάσκαλον, ἀγάπης ἢ μᾶλλον τὸ εἰς τὸ πέλας εἰσηγητήν· εἴτα, πῶς ἦν εἰκὸς τὸ οὕτω σεωπὴν καὶ ἀξιάγασον ἐντολὴν ἀτονεῖν ἐν σαββάτῳ, καὶ βούλησιν Θεοῦ; τί οὖν σεσίγηκας νομικός; ὑπόρησας ὁμολογημένως· μακρὰ τοι γαροῦν χαίρειν εἰπὼν τὸ βασκανίας τὸ Ἰουδαίων, ἀπαλλάττει τὸ νοσεῖν τὸ ὑδέρῳ κεκρατημένον· ὃς δεδιώς δὲ φαρισαῖος, οὐ προσῆλθεν αἰτῶν θεραπεύθῃν διὰ τὸ σάββατον, ἀλλὰ μόνον ἔσθ' ἐνώπιον αὐτοῦ, ἵνα

v. 5.

* cod. τόν.

(1) Hoc loco ad capituli versum 1. sic est apud D. Thomam in cat. lat. « Cyrillus. Quamvis Dominus malitiam phariseorum cognosceret, tamen eorum fiebat conviva, ut prodesset praesentibus per verba, » et miracula, unde subditur: *et factum est etc. et ipsi observabant eum*, num scilicet reverentiam legis contemneret, et an quicquam prohibitorum faceret in die sabbati. »

ὅτι θεὸς ἐλεήσας αὐτὸν, θεραπεύσῃ· ὅπερ εἰδὼς ὁ κύριος, ὡς ἐμβατεύων αὐτοῦ πρὸ ψυχῆν ὡς θεός, οὐκ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἰ θέλει ὑγιὲς γινέσθαι, ἀλλ' εὐθέως ἐθεράπευσεν αὐτόν· ἥδε γὰρ ὅτι ἡθέλει καὶ γὰρ ἵνα τύχη τῆς θεραπείας, ἵστατο ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἐσιώπα.

v. 7.

Ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο.

A. f. 290.
B. f. 138. b.
C. f. 138. b.
D. f. 26. b.

Ἐπεὶ δὲ τῶν κεκλημένων ἐθεᾶτο τινὰς, ὡς μέγα τι χεῖμα ἐξήλθη, τὰς πρωτοκλισίας ἀπειτέως ἀρπάζοντας, ἀναγκαίως ἴν' αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ὠφείλῃ, ματαίως δόξης καταφρονεῖν ὡς γὰρ καὶ δοκεῖ μὲν ἴσως τοῖς μικρὰ πῶς εἶναι ταῦτα, καὶ οὐ πολλῆς ἀξίας φροντίδος· ὅταν δέ τις αὐτοῖς τῶν δυνάμεως ὀφθαλμὸν ἐνερεῖσιν, τὸ τινικάδε μαθήσεται ὅποιον μὲν ἀπαλλάττει μῶμου τὸ ἀνθρώπου, ὅσον ἢ τὸ κόσμιον αὐτῷ ἐνεργάζεται· τὸ μὲν γὰρ τιμαῖς ἡμᾶς τῶν ἀναγκάσις, ἡγοῦν οὐ πάντα τε καὶ πάντως ὀφειλομέναις ἡμῖν προχέειν ὡς πηδᾶν, ἀπειτέως ἡμᾶς ἀποφαίνει· ὅταν γάρ, φησι, ἔλθῃ ὁ ἐντιμότερός σου, ἐρεῖ σοι ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας· δὲς τούτῳ τόπον· ὡς πόσις αἰσχύνῃς τὸ πρᾶγμα μεμέσεται; σωφρονῇ καὶ ἀξιοθαύμαστος, ὁ μετὸν αὐτῷ ἀνεπιπλήκτως τοῖς πρώτοις κατασεμνύνεται, τούτῳ μὲν οὐκ ἐφ' ἐμῶς, μόνον ἢ οὐχὶ τὰ αὐτοῦ ὡς ἁπλοῦς ἐτέροις, ὑπερὶ γὰρ τῶν μὴ δοκεῖν ἡττάσθαι φιλοδοξίας, ὁ τοιοῦτος ὡς ὀφλημα λήφεται τιμὴν· ἀκούσεται γὰρ παρὰ τῶν κεκληνόντων, προσανάβηθι ὧδε· μέγα δὲ οὖν καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν, τὸ μέγιστον φρόνημα· εἰ γὰρ τις ἐτέρων προτάττεται ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, καὶ σεφανούσθω τιμαῖς τῶν παρὰ Θεοῦ, νικάτω πολλοὺς τῇ τῶν ἀρετῶν λαμπρότητι, τῇ ταπεινοφροσύνῃ· ὑψιλὸν γὰρ παρὰ θεῷ τὸ σωεσμένον φρόνημα· μιμητὴς γίνεται Χριστοῦ τῷ εἰπόντος*, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῢς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· ταῦτα δὲ λέγων, ἐκείνῳ ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλ' ὡς ἀντιμεταστέλλεται τὸ αὐτὸ ποιούσης καὶ τῶν ὡς ἀντιμεταστέλλεται, μᾶλλον ἢ καὶ πλεον ἐπὶ τῶν εὐαισθήτων· ὅτι καὶ παροξυλότερον ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς φιλοτιμίας, ἢ πρὸς τὰ τῆς φιλοτιμίας ἀπο-

* Matth. XI. 29.

rat, ut visu commolus curaret. Quem videns Dominus, eiusque animum utpote Deus introspicens, non interrogat utrum sanus fieri velit, sed statim eum sanitati restituit; nam quod vellet, probe sciebat. Etenim sanitatis recipiendae causa, coram eo se stiterat et tacebat.

Animadvertens quomodo primos accubitus eligerent.

Quum cerneret ex invitatis quosdam, ceu magnum quid et aestimabile, primos accubitus imprudenter occupare, necessario ut illos et nos simul iuvaret, vanam gloriam contemnere hortatur. Videntur quidem haec fortasse nonnullis minuta quaedam nec curanda magnopere. Verumtamen si quis eis mentis oculum attentius intenderit, tunc cognoscet, quanta hae monitiones vituperio hominem arceant, quanto opere ornent honore. Nam incongruos honores, et qui nullo nomine nobis debentur, temere invadere, imprudentes nos demonstrat. Quum enim, inquit, venerit dignior te, dicet tibi is qui te et illum invitavit, da huic locum; quae res quanta te ignominia perfundet! Modestus autem et laudabilis vir, qui quum ei sine reprehensione liceret primis ordinibus velle honorari, id tamen non adpetit, ac de suo etiam propemodum aliis cedit, ne videatur vanae gloriae obnoxius, hic veluti debitum consequetur honorem. Audiet enim ab eo qui invitavit: ascende huc. Magna igitur et eximia res est, modestia animi. Si quis enim ceteris anteponi quaerit, lucretur hoc caelesti suffragio, sit in honore apud Deum, multos superet virtutum splendore, et animi demissione. Alta enim est apud Deum mens humilis. Hic fit Christi imitator, qui dixit: discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Haec dicens, haud graviter iam increpat, sed comiter hortatur: hic enim huius adhortationis effectus est, praesertim apud teneri sensus animos: nam lenius ab ambitione abstrahit, fuga eorum quae ambitionem suadent. Parvo hoc caenarum exemplo ambitionem

quum profligasset, et modestos extulisset, magnum parvo adiicit, generalem sententiam proferens: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Quod tamen ex divini norma iudicii dicitur, nullatenus vero secundum hominum consuetudinem fit. Quandoquidem multi etiam honorum cupidi, vilem hanc honorificentiam adepti sunt; vicissimque alii, qui semet humiliaverant, sine praemio fuerunt.

Cum facis prandium aut caenam, noli vocare amicos tuos etc.

Ad animi humilitatem adhortatio haec. Praeclaram mox invitantibus doctrinam suppeditat, grandem suggerens bene faciendi hominibus scopum, fructumque pretiosum, remotiorem licet, neque praemii loco statim futurum; quod secus agunt exigui animi homines; qui amicos invitant, fratres, cognatos, proximos; ut ilico vicissim invitati, quod dederant, sine mora recipiant: cui consuetudini multo meliorem aliam atque digniorem substituit Dominus, nempe ut egeni potius invitentur, et infirmis claudisque benignitas impendatur, a quibus nulla remuneratio expectanda sit, sed a Deo qui caritatem erga homines praemio prosequitur in futura vita. Hoc autem dicit, non ut quemquam a suis honorandis impediatur, sed ut doceat quominus emamus aequalium donorum mutuam liberalitatem; sed utilia faciamus beneficia nostra, quatenus magna praemia a Deo consequamur. Dicit enim: venite, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, et reliqua. Quodcumque cuiquam horum feceritis, mihi fecistis.

Beatus qui convivatur in regno Dei!

Verisimile est hunc hominem nondum fuisse spiritalem, sed magis animalem, satisque ineptum recte intelligendis Christi sermonibus. Erat enim adhuc in incredu-

ξοπή· μικρῶ ἢ οὕτω τῷ ᾧ δαδείγματι τῷ κτ' τὰ δεῖπνα, τ' τ' φιλοτίμων καθαίρεισιν υποδεικνύς, καὶ τ' τ' ἀφιλοτίμων ὑψώσιν, μέγα τῷ μικρῷ προσίησι, καθολικὸν ἐπιφέρων τὸ, ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται· ὅπερ τ' θείας ἡρτῆται κρίσεως, καὶ οὐ πάντως κτ' τ' ἀνθρώπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν· ἐπεὶ, πολλοὶ καὶ τιμῆς ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τ' εὐτυχῆς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι εἰσαγγέλλοντες, ἐμείναν ἀγέραςτοι.

Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου κ. τ. λ.

v. 12.

A. f. 200. b.
B. f. 139.
D. f. 56. b.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν περὶ τ' ταπεινοφροσύνης τὸ παράγγελμα· καλὸν δὲ καὶ πρὸς τοῦ καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ διδάγμα, μέγαν εἰσάγων τῆς παρὰ ἀνθρώποις δεξιόσεως τ' σκοπὸν, καὶ (τ) καρπὸν ἀξιοποῦδαστον, εἰ καὶ μακρὰν οὐτῶ καὶ οὐκ ἔχων ᾧ δαχρήμα πῶ ἀνταπόδοσιν, ὅπερ οἱ μικροψυχοὶ ποιῶσι· φίλους καλοῦντες, ἀδελφοὺς, συγγενεῖς, γείτονας, ἢ εὐθὺς ἀντικληθέντες, κομίσαιτο τοῦτο· οὐ πολλῶ κάλλιον, καὶ μεγαλοπρεπέστερον εἰσῆγάγῃ ὁ κύριος, τὸ τοῦ δεομένου καλεῖν, τὸ πρὸς τοῦ ἀσθενεῖς καὶ λελωβημένους φιλικῶς θεραπεύειν, παρ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ θεὸς ὁ ἀνταποδιδούς τῆς φιλικῶς ἀνθρωπίας πῶ τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· τοῦτο δὲ φησιν, οὐχ' ἵνα τῆς πρὸς τοῦ ἰδίου ἀπείρξῃ τιμῆς, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ μὴ σιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τ' ἴσων ἀνταποδόσεων, ἀλλ' ὡφελίμους ποιεῖν ταύτας, ἐπὶ μεγάλας ἀντιδόσεσι τ' παρὰ θεοῦ· ἐρεῖ γάρ· * Διευτε κληρονομήσατε τ' ἡτοιμασμένῳ ὑμῖν βασιλείαν· ἐπέεινα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἐν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Μακάριος ὁ φάγεται ἄριστον (1) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

v. 15.

A. f. 201.

Εἰκὸς δὲ πρὶν τ' ἀνθρώπων, οὕτω μὲν εἶναι πνέματικόν, ψυχικόν ἢ μάλλον, καὶ ἀνεπίτηδείως ἔχοντα πρὸς σύνοσιν ἀκριβῆ τ' λαλῶντων παρὰ Χριστοῦ· ἦν γὰρ τ' ἀπί-

(1) In cod. A. ἄριστον prandium pro ἄρτον panem. Cum hoc vat. codice A. consentiunt alii graeci multi, ut a criticis iamdiu fuit animadversum.

σων ἔτι καὶ οὐπω πεφωτισμένων· ὥθηθη ἡ οὖν σωματικὰς ἐσεῖσθαι τῷ ἀγίῳ τὰς ἀμοιβὰς ὧν ἂν δράσειαν, εἰς ἑτέρας ἀγαθὰ γερῖν ἡρημένοι.

v. 16.

Ἀνθρωπὸς τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα.

A. f. 201. b.
D. f. 57.
E. f. 204.

Πολυπραγμονήσω μὲν πρό γε τῶν ἄλλων, ὅποια τις ἦν ἡ πρόφασις τῷ μὴ ἐπ' ἀρίστω μάλλον ἀλλ' ὡς ἐπὶ δεῖπνῳ κεκληῖσθαι πολλούς· μάλλον ἢ πρό τούτων, τίς ἂν νοηθεῖν παρὸς ἡμῶν ὁ ἀνθρώπος ὁ τὸ δεῖπνοκλήτορα πεπομφώς· τίς ἢ καὶ ὁ δεῖπνοκλήτωρ, καὶ τίνας ὅλως οἱ κεκλημένοι μὲν, ἀτιμάσαντες ἢ τὴν κλήσιν· οὐκοῦν ὁ μὲν ἄνθρωπος, νοηθεῖν ἂν ὁ θεὸς καὶ πατήρ· αἱ γὰρ εἰκόνες, πλάττονται παρὰ τὸ ἀληθές, οὐκ αὐταὶ πάντως εἰσὶν ἡ ἀλήθεια· ὅθεν οὖν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ πατήρ ὁ δόξης, μέγα πεποίηκε δεῖπνον, τοῦτέστιν οἰκομνηρικὴν εἰργάσατο πανήγυριν, δῆλον ἢ ὅτι τὸ ἐπὶ Χριστῷ ἐν ἐσχάτοις ἢ τῷ αἰῶνος καιροῖς, καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς αἰῶνος τῷ καθ' ἡμᾶς, ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ υἱός, ὅτε καὶ (ὧ) δι' ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὸ αὐτοῦ σῶμα φαγεῖν, ἄρτος ὧν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· παρὰ τὸ ἐσπέραν δὲ καὶ ὑπὸ λύχνῳ καὶ ἀμνὸς ἐσφάζετο καὶ τὸ Μωϋσέως νόμον· δεῖπνον οὖν εἰκότως ἢ ἐν Χριστῷ κλήσις ὠνόμασαι· εἴτα, τίς ἐστιν ὁ ἀπεσπασμένος, ὃν δὴ καὶ δοῦλον εἶναι φησὶν; αὐτὸς περὶ τάχα Χριστός· θεὸς γὰρ ὧν φύσει, καὶ υἱὸς ἀληθινός τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, αὐτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· ἐστὶ τοίνυν κύριος μὲν τῶν ὅλων, ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ· τὴν γε μὴν τῷ δούλῳ κλήσιν ἐφάρμοσε· τίς ἂν εἰκότως τοῖς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέξεσις· πότε ἢ ἀπεσπασί; τῇ ὥρᾳ τῷ δεῖπνῳ φησὶ· οὐ γὰρ ἐν ἀρχαῖς τῷ αἰῶνος τούτου καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς τῷ πατρὶ λόγος, ἀλλ' ἐγένονεν ἐν εἵδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἐν καιροῖς ἢ μάλλον καθ' οὓς αὐτὸς ἠθέλησεν ὁ δυνάστης, δῆλον ἢ ὅτι τοῖς τελευταίοις, καθὰ φθάσαντες· εἰπομεν· ὅποιος ἢ γέγονεν ὁ τῷ κεκληνός λόγος; ἐρχεσθε ὡς ἡδη ἐτοιμά ἐστι πάντα· ἡτοίμασε γὰρ τοῖς

lorum numero et nondum illuminatorum. Putavit ergo corporales fore sanctorum retributiones, pro suis erga ceteros beneficiis (1).

Homo quidam fecit caenam magnam.

Curiose in primis consideremus, quae nam causa fuerit, cur ad caenam potius quam ad prandium vocati multi fuerint; potissime vero quis homo intelligendus sit a quo invitator missus fuit; quis item ipse invitator, quinam denique illi qui invitati contempserunt invitationem. Igitur in hominis quidem persona intelligitur Deus pater: nam similitudines figurantur sane ad veritatem, non tamen ipsae sunt veritas. Hic ergo creator omnium et pater gloriae, magnam caenam instruxit, id est mundanam fecit sollemnitatem, eam scilicet quae sub Christo fuit. Postremis vero saeculi temporibus, et tamquam saeculi nostri vespere, apparuit nobis filius, quo etiam tempore necem nostri gratia passus est, deditque suam nobis carnem manducandam, panem de caelo vitam mundo suppeditantem. Sub vespere autem et luminibus iam incensis, agnus quoque immolabatur iuxta Moysis legem. Caena itaque convenienter vocatio in Christo appellata est. Deinde, quisnam est missus, quem etiam servum appellat sermo evangelicus? Ipse facile videtur Christus; qui quum Deus naturaliter sit, verusque patris Dei filius, se ipsum exinanivit, formam servi accipiens. Est ergo omnium quidem dominus tamquam Deus ex Deo; at servi appellationem merito quis accommodabit humanae mensurae. Quandam autem missus fuit? Sub horam inquit caenae. Non enim initio temporum venit de caelo unigenitum Dei Verbum, nostramque formam adsumpsit, sed temporibus potius quibus ipse voluit dominator, nempe extremis, ut paulo ante diximus. Quanam porro fuerunt in-

(1) Hoc loco prosequitur apud Corderium in catena lat. Cyrillus. « Iis igitur, qui tam crasso corde » erant, parabolam contextit, qua oeconomiam totius mundi causam susceptam, admodum apposite conve- » nienterque ob oculos ponit. Est autem huiusmodi. *Homo quidam etc.* »

vitantis verba? venite, quia iam parata sunt omnia. Paravit enim terrae incolis Deus pater in Christo bona, quae mundo largitus est, nempe peccatorum veniam, Spiritus sancti participationem, adoptionis dignitatem, caelorum regnum. Ad haec vocavit Christus per evangelicam legem ante omnes Israhelem. Num ergo cogitarunt frugi aliquid intra se? Num mirati sunt invitantis bonitatem, qui dispensationis opere vocationi inservit? Minime id quidem; sed invitantem simul et missum aspernati sunt, id est una quasi conspiratione facta.

Et coeperunt simul omnes excusare.

Cernis hos terrenis rebus insipienter de-
ditos, intellectualia non spectare, et spe-
randorum ex Deo bonorum nullam habe-
re rationem. Deinde quinam sunt hi qui
recusant, agrorum et agriculturae causa
atque etiam carnalis liberorum procreatio-
nis, nisi forte iudaicae synagogae princi-
pes? confertae crumenae homines, et lucri
mancia, totumque huic impendentes stu-
dium. Namque in universa ut summam
dicam inspirata scriptura, culpa huius rei
aguntur. — Et cum audis, quod invitator
servum suum miserit in adsumptae carnis
dispensatione, et servilem simul conditio-
nem considera et missionem. Quid porro
dicturus Iudaeis iam lege vocatis missus
fuit? venite, quia iam parata sunt omnia.
Sed enim iudaicis principibus vocationem
aspernantibus, ut ipsi aiebant, num quis
principum aut pharisaeorum in eum cre-
didit? excanduit paterfamilias, quia digni
erant irae furorisque sui fructum capere.

Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo etc.

Nunc quoque igitur iratus dicitur pa-
terfamilias iudaicis principibus, quia mag-
nam caenam contempserant. Et quidem
ipsorum loco vocata fuit de plateis et an-
gulis iudaica plebs, debili et illiberali in-
genio praedita, caeca et clauda. Hi enim
caeci illi et claudi existimandi sunt, qui
postea in Christo validi sanique evaserunt:

ἐπὶ γῆς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐν Χριστῷ τὰ δι'
αὐτῆς τῷ κόσμῳ δεδορημένα ἀγαθὰ, ἀμρ-
τίων ἀπόθεσιν, πνεύματος ἁγίου μέθεξιν,
νιοθεσίας λαμπρότητα, βασιλείαν οὐρα-
νῶν· ἐπὶ ταῦτα κέκληκεν ὁ Χριστὸς, διὰ τῶν
εὐαγγελικῶν Θεωπισμάτων, καὶ πρό γε τῶν
ἄλλων, τῇ Ἰσραήλ· ἅρ' οὖν ἐβελεύσαντό τι
χρησὸν ἐν ἑαυτοῖς; ἄρα τεθαυμάκασιν τῷ κε-
κληκός τῷ ἡμερότητι, τῷ δὲ ἀκονοῦντος τῇ
κλήσει τῷ οἰκονομίᾳ; οὐ μὲν οὖν ἀλλ' ἡτί-
μασαν καὶ τῷ καλοῦντα καὶ τῷ ἀπεσάλμενον·
καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες,
τούτῃσιν ὅς ἐνός σωθῆματός.

Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες.

v. 18.

E. f. 204. b.

Ὅρας ὅτι τοῖς γεωδεδεμένοις ἀσυνέτως
προσενδύκότες οὐχ ὁρῶσι τὰ νοητὰ, καὶ τῷ
ἐν ἐλπίσι τῷ παρὰ Θεῷ οὐδένᾳ ποιοῦνται
λόγον· εἶτα, τίνες νοηθεῖν ἂν οἱ παραιτη-
σάμενοι ἀγρῶν τε καὶ γεωργίας ἕνεκα, καὶ
παιδοποιίας σαρκικῆς, ἢ τάχα περὶ Ἰε-
δαίων συναγωγῆς οἱ προεσκηκότες; ἄνδρες
ἄδρῳ τὰ βαλάντια, καὶ φιλοκερδείας ἡτ-
τώμενοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες
σπεδήν· διὰ πάσης γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν τῷ
Θεοπνεύματι γραφῆς, ἐπ' αὐτοῖς ἢ τούτοις
δυσχερῆς ἐνεστὶν ἰδεῖν. — Καὶ ὅταν
ἀκούσης, ὅτι ἀπέσειλεν ὁ ἐσιτάτωρ τῷ δοῦ-
λον αὐτοῦ τῷ μὲν σαρκὸς οἰκονομία, καὶ τῷ
δυσχερῆς λογίζῃ καὶ τῷ ἀποσολῇ· τί ποτε ἢ
εἰσεῖν ἀπεσάλη τοῖς διὰ νόμον κεκλημένοις
Ἰουδαίοις; ἔρχεσθε, ἥδη ἕτοιμά ἐστι πάντα·
πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων τῷ κλήσει παραι-
τησαμένων, καθὼς αὐτοὶ ἔλεγον, μή τις τῶν
ἀρχόντων ἢ τῶν φαρισαίων ἐπίστανται εἰς αὐ-
τόν *; ὡργίσθη ὁ οἰκοδεσπότης, ὡς ἀξίων
ὄντων παθεῖν τὰ ἀπὸ τῷ θυμοῦ καὶ τῷ ὀργῆς.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ
αὐτοῦ κ. τ. λ.

v. 21.

A. f. 203.
E. f. 208. b.

Καὶ νῦν οὖν ὡργίσται λέγεται ὁ οἰκοδε-
σπότης καὶ τῷ Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ὡς τὸ
μέγα δεῖπνον ὑβρισάντων καὶ δὴ κέκληνται
ἀντ' ἐκείνων, οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ῥύ-
μας, οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῆς πληθύος, ἀσθενῆ
τε καὶ ἀγῶνι τῷ διάνοιαν ἔχοντες, ἀφείλῃ τε
καὶ χωλεύσαν· τυφλοὶ γὰρ οὗτοι καὶ χωλοὶ
νοηθεῖν ἂν, ἀλλ' εὐρῶσοι καὶ ὑγιεῖς γεγό-

* Ioh. VII. 45.

νασιν· ἐν Χριστῷ· ἐδιδάχθησαν ὀρθοποδεῖν, τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι ἡ πεπιστεύκασι τῷ Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθμητοι, μάθοι τίς ἂν τῷ ἁγίῳ ἀποστόλων πράξειςιν ἐντυχόν· ὁκεῖ γὰρ Πέτρος δημηγορήσαντος, πρῶτον ἱσχυίλοι ἐπίσδυσαν, καὶ πάλιν πολὺς ὄχλος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν διδλάσκων, τοῦτο ἡ θαυματουργῶν, τὸ ἄδολον πλήθος ὑπήγετο, καὶ πολλοὶ τῷ Ἰουδαίων ἐπίσδυσαν εἰς αὐτόν· οὗς καὶ ἐπαράτους οἱ φαρισαῖοι ὠνόμαζον, ὡς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας· ἔλεγον γάρ· μή τις ἐκ τῶν φαρισαίων ἐπίσδυσεν εἰς αὐτόν*; ἀλλ' ὁ λαὸς ᾤδῃ, ὁ μὴ γινώσκων τὸ νόμον, ὅπως κατάρτοι εἰσιν· ἐνταῦθα ἑκάτερον δείκνυται, καὶ ὅτι οἱ ἄρχοντες οὐκ ἐπίσδυσαν, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν πλήθους ἐπίσδυσαν· ἅπερ ἀμφοτέρω καὶ ἡ ὡδαβολὴ ἠνίξατο, ὅθεν μὲν εἰσάβυσσα ὡδαυτεμένους, ὅθεν ἡ καλεσμένους καὶ ὑπακούοντας.

* Ioh. VII. 48. 49.

Λ. 23. Ἐξέλθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν.

Exi in vias et sepes, et compelle intrare.

B. f. 112. b.
D. f. 57. b.
E. f. 209.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸ τὸ ἐθνῶν κλήσιν, μετὰ γὰρ ὅθεν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ εἰσεννηγεμένων διὰ τὴν αἰσέως· πάλαι μὲν γὰρ ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἀγροικοὶ τὰς φρένας, ἀπηγριωμένοι τὸ νοῦν καὶ οἶον ἔξω πόλεως, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς ἡ μάλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ· ταύτῃ τοι καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεως ὁδοὺς, καὶ ὅθεν ἐν ἀγροῖς ὄντας φραγμοὺς, ὁ δειπνοκλήτωρ ἀπεσάλη· πλὴν προσέτακται παρὰ τῷ ἀπομφοτῷ, οὐχ ἀπλῶς καλέσαι, καὶ μόλις αὐτοῖς προτείνει τὴν ἀποτροπὴν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναγκάσαι· καὶ τοι προαιρετικὸν ἅπασιν τὸ πιστεύειν εἰς, καὶ δεκτὸν τοῦτο παρὰ θεῷ, εἴτα πῶς ἀναγκάζονται τινες; καὶ τοῦτο καὶ γέγονεν οἰκονομικῶς· ἔδει γὰρ εἶδει τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀφορήτῳ πλεονεξία κατεζευγμένοις, ἐπὶ ὑπὸ ζυγὰ πεσοῦσι διαβολικὰ, καὶ οἰονεὶ σειραῖς ἀρρήκτοις τῷ οἰκείῳ πλημμελημάτων ἐνισχημένοις, καὶ οὐκ εἰδόσιν ὅλων τῷ φύσει τὴν καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν, συντονωτέρας κλήσεως, μιμημένης ἀνάγκης χρεῖαν, ἵνα ἰσχύσειαν ἀναβλέψαι πρὸς θεόν, καὶ τῷ ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, καὶ ἀποφοιτῆσαι μὲν τὸ ἀρ-

didicerunt enim recti incedere, divino recepto mentibus lumine. Profecto quod haud pauci Iudaeorum crediderint, ex sanctorum apostolorum actibus cognoscere poteris. Ibi enim concionante Petro, primo quidem ter mille crediderunt, et rursus populus multus. Nempe et Christus modo docens, modo miracula patrans, carentem dolo plebem ad se trahebat, multique de Iudaeis ei credebant: quos maledictos pharisaei appellabant, quia Christo fidem adiungebant. Aiebant enim: num quis ex pharisaeis in eum credidit? sed populus hic legis inscius, maledictus est. Hinc utrumque constat, et quod principes non crediderint, et quod multi de populo ad fidem accesserint: quae ambo parabola quoque innuit, dum recusantes alios, alios vero vocatos et obtemperantes inducit.

Haec mecum observa gentium vocationem, quae post genus israheliticum, per fidem introierunt. Olim sane erant populi ethnici mente agresti, animo efferato, et veluti extra urbem pagani, propterea quod haud bona disciplina viverent, sed bestialiter potius, et a recto rationis usu valde alieni. Propterea in suburbanas vias, atque ad agrorum sepes missus fuit invitator. Verumtamen a mittente mandatum ei fuit, ut non vocaret simpliciter, solamque iis intenderet adhortationem, verum etiam coactionem. Atqui quum fidem suscipere liberum omnibus sit, atque ita Deo placitum, quomodo deinde coguntur aliqui? Hoc quoque sapiente consilio actum est. Prorsus enim necessaria erat gentibus, seu intolerabili tyrannide id est iugo diabolico oppressis, catenisque indissolubilibus vitiorum suorum constrictis, neque universalem naturalemque ac verum Deum scientibus, necessaria, inquam, erat vehementior vocatio, quae necessitatis vicem imitaretur, ut sic possent ad Deum respicere, doctrinas sacras gustare, ab antiquo errore

recedere, et diaboli quodammodo manu evadere. Quapropter Christus quoque dixit: nemo potest ad me venire, nisi qui misit me pater traxerit eum. Verumtamen ipsum vocabulum plane denotat, Deo dignae potentiae actum esse vocationem. Simile quiddam prophetam quoque Davidem de iisdem dicere ad Deum comperimus: in camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Viden quomodo freno quodam ad se convertit omnium Deus illos qui ferocius exsultant? Bonus nimirum est hominumque amans, atque omnes vult salvos fieri, et ad veritatis agnitione venire.

Si quis venit ad me, et non odit patrem suum etc.

Cum itaque dicit, si quis venit ad me, et non odit consanguineos suos, ipsamque animam propriam, non profecto congeniti erga propinquos amoris leges contemnit; neque naturalis affectus, quem debent parentibus liberi, uxoribus viri, fratres fratribus, aspernatores nos fieri docet, neque ut maxime necessariorum odium suscipiamus, quò Christo coniungi eumque sectari valeamus. Nam qui inimicos amare praecipit, cur vellet natura propinquos odio haberi? Neque igitur non agnoscere naturam, neque eius esse mancipium, iubet Dominus, sed natura uti ad res meliores ac salutare. Vult autem propinquos nostros una potius nobiscum ad Christum trahi, quam nos propter propinquos divino amore submoveri. Nam parentes honorari, ipsi Domino placet: ut filii vero nutriantur, docet Paulus; sed et parentibus esse obediendum in Domino, ait; et Domini nutu uxores proprias a viris diligendas docet, sed tamen ad Christi imitationem ecclesiam diligentis. Vicissim ab uxoribus viros timendos, sed ecclesiae exemplo quae Christum timet. Neque vero quum simus propinqui fide, propinquos odisse debemus. Si quis enim, inquit Paulus, suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem ne-

χαίρας ἀπάτης, ἀποσηθῆσαι ἢ ῥόπον τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρός· καὶ γοῦν ἔφη Χριστός· * οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν· ἢ ἡ λέξις ὅλως ἰσχύῃ ἔργον τῷ Θεοπροποῦς ἀποφαίνει πῶς κλησὶν τοιοῦτόν τι καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ εὐρίσκεται λέγων πρὸς Θεὸν περὶ αὐτῶν· * ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις τῷ μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ· ὅρῳ ὅπως τινὶ χαλινῶ ὡξίξῃ πρὸς αὐτὸν ὁ τῶ ὅλων Θεὸς ὁδὸν ἀγρίως ἀποσκιρτήσαντας; ἀγαθὸς γὰρ ἔστι καὶ φιλόανθρωπος, καὶ πάντας ὁδὸν ἀνθρώπων θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν *.

Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ κ. τ. λ.

Οὐκοῦν λέγων τὸ εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ ὁδὸν κατ' αἷμα καὶ αὐτὴν πῶς ψυχὴν, οὐ ὁδὸν τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀτιμάζῃ νόμους, οὐδὲ τῷ φυσικῆς διαθέσεως, τῆς ὀφθαλομένης γονεῦσι μὲν παρὰ τέκνων, γυναιξὶ δὲ παρὰ τῷ συνηρμοσμένων, ἀδελφοῖς δὲ πρὸς ἀδελφοὺς, καταφρονητὰς εἶναι διδασκῇ, ἐχθροὺς ποιησαμένους ὁδὸν οἰκοκράτες, ἵνα συνῶμεν αὐτῷ καὶ ἀκολουθεῖν ἰσχύσωμεν· ὁ γὰρ κελεύων ἀγαπᾶν ὁδὸν ἐχθροὺς, πῶς ἂν ἠθέλησε μισεῖν ὁδὸν καὶ φύσιν οἰκείας; οὔτε οὖν ἀγνοῆσαι πῶς φύσιν, οὔτε δελεῦσαι, προσάττα Χριστός, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἄμεινον καὶ σωτήριο· συνεπάγεσθαι γὰρ τὸ οἰκεῖον θέλει εἰς τὸ αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν, ἀλλὰ μὴ ἀφέλκεσθαι διὰ τοῦ οἰκείου τῆς Θείας ἀγάπης· ἐπεὶ, τό γε τιμᾶν γονέας, καὶ αὐτῷ τῷ κυρίῳ δοκεῖ· * καὶ τὸ ἐκφέρειν τὰ τέκνα *, Παῦλος εἰσηγείται· ἀλλὰ καὶ γονεῦσιν ὑπακούειν δεῖ φησὶν ἐν κυρίῳ· * καὶ νοθεσίᾳ κυρίου, καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας ἀγαπᾶν τοῖς ἀνδράσιν εἰσηγήσατο *, ἀλλ' ἐν μιμήσει Χριστοῦ τοῦ πῶς ἐκκλησίαν ἀγαπήσαντο καὶ ταῖς γυναιξὶ δὲ ὁδὸν ἀνδρας φοβεῖσθαι *, ἀλλ' ἐκκλησίας τύπῳ τῷ φοβουμένης Χριστόν· οὐ γὰρ οἰκείους γε ὄντας τῇ πίστει ὁδὸν οἰκείας μισητέον· εἰ γάρ

* Joh. VI. 44.

* Ps. XXXI. 9.

* I. Tim. II. 4.

v. 26.

A. f. 204.
B. f. 143.

* Exod. XX. 12.
* I. Tim. V. 10.

* Ephes. VI. 1.

* Ephes. V. 25.

* Ephes. V. 33.

• I. Tim. V. 8. τις τῶν ἰδίων φησὶ, καὶ μάλιστ' οἰκείων οὐ
 προνοεῖ, τὸ ὅτι τῶν ἡρνηταί. * ἐνὶ τῷ λόγῳ,
 προκειμένη σκοποῦ τῷ Χριστῷ ἀκολουθεῖν,
 εἴ τι τούτῳ σύμφωνον, αἰρετέον· τὸ δὲ μὴ
 σύμφωνον, ἀποδοκιμαζέμενον· καὶ γὰρ εἰ ζῶντας
 πῶς ἐν σαρκὶ ζῶντες ἐνεστὶ τὸ Χριστοῦ σέβας
 διαφυλάττειν, οὐ φερόμενον πῶς ἐν σώμα-
 τι ζῶν, ἀλλὰ συντηρητέον ταύτῃ, ὡς ὁ
 Παῦλος, ἡνίκα διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ
 • II. Cor. XI. 33. χαλασθεὶς, ἐκφεύγει τὰς Ἀρέτας χεῖρας *,
 ἵνα ζῶν ἐτι κηρύττῃ Χριστόν, καὶ μὴ θάτ-
 τον ἀναιρεθεὶς, ἐμπαδίσῃ τὸ κήρυγμα. ὅπως
 ἡ εἰδὴ καὶ τῆς ζωῆς καταφρονεῖν ὑπὲρ τοῦ
 τελειῶσαι (τὸν) ὁρόμον, οὐδὲ τὸ ψυχὴν ἔφη
 • Act. XX. 24. ποιῆσαι τιμίαν ἑαυτῷ. * καὶ Χριστὸν ἐφ' ἐκά-
 τερα προτίθετο σκοπὸν, ἐπὶ τε τὸ ζῆν καὶ
 • Philipp. I. 21. τὸ τεθνήσκειν. ἐμοὶ γὰρ φησὶ * τὸ ζῆν, Χρι-
 στός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.

γ. 28. Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν δέλων πύργον οἰκοδομῆσαι κ. τ. λ.

A. f. 205.
B. f. 113.

Ὅποία τις ἡ πόλις, ἡ πόλις γὰρ τοῦ-
 τας παρενεγκοῦσα ὅσον λόφους, εἰπεῖν ἀναγ-
 καῖον· τὸ εὐαγγελικὸν δὲ πῶς ἐν τοῖς προ-
 λαβοῦσιν ἔφη τῇδε μέγα, εἰς ὃ κέκλην-
 ται πολλοὶ παρὰ τῷ προσθέντος αὐτοῖς τῷ
 πανήγυριν· ἀλλ' ἦσαν πρὸς τοῦτο ῥάθυμοί
 τινες· παρητοῦντο γὰρ φησὶν ἀπὸ μιᾶς, λέ-
 γοντες· ὁ μὲν ὅτι ἀγρόν ἡγόρασα, ὁ δὲ ὅτι
 ζεύγη βοῶν ἐπριάμην, ὁ δὲ ὅτι γυναῖκα ἔση-
 μα, καὶ οὐ δύναμαι ἐλθεῖν· καὶ τοιαύταις τι-
 σὶν εὐρεσιλογίαις χρώμενοι, λελυπηκασὶ τῷ
 κεκληκότα· εἶδεν τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι καὶ μά-
 λα σαφῶς, ὅτι τοῦ καλοῦντος εἰς ἑαυτὸν,
 τῷ εἰς σάρκα καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιθυμιῶν κατα-
 φρονητὰς εἶναι προσήκει· εἴτα, δυσὶ κέχρη-
 ται παρομοιῶσιν, ἀκονῶν εἰς ἀμαχον
 εὐανδρίαν ὅσον ἑαυτοῦ γνωρίμης· εἰ γὰρ δὴ
 τις βούλοιο, φησὶ, οἰκοδομῆσαι πύργον,
 τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐτοιμασάμενος πρό-
 τερον, οὕτως τῇ οἰκοδομῇ ἐπιβάλλεται·
 [καὶ εἴ τις βασιλεὺς πορεύῃ συμβαλεῖν ἐτέρῳ
 βασιλεῖ εἰς πόλεμον, πρῶτον βαλεῖται]
 εἰ εὐσθενῆς ἢ πρὸς ἀντίστασιν, ἢ μή· ἢ
 θάρρῃσιν τῷ πόλεμον, ἢ τῷ εἰρήνῃ ἐλοιτο·
 ταῦτ' οὖν τοῦτο καὶ ὅσον πιστεύοντας ἀπαι-
 τεῖ· δεῖ γὰρ ὅσον τῷ εὐκλεῖ καὶ ἀμώμητον ζῶν
 κατορθοῦν ἐλομένους, καὶ ἀκούσαν εἰς τοῦτο

gavit. Ut uno verbo dicam, quum rei sum-
 ma Christi sequela sit, si quid huic con-
 sonat, id eligendum; si quid contra non
 consonat, id repudiandum. Et siquidem
 hanc in carne vitam retinentes, Christi re-
 ligionem tueri possumus, non est corporea
 vita recusanda, sed potius conservanda,
 sicut cum Paulus per fenestram in sporta
 demissus, Aretae manus vitavit, ut Chri-
 stum superstes adhuc praedicaret, neque
 maturius extinctus magisterio prohibere-
 tur. Cum autem opus erat vitam ipsam
 negligere ob cursum consummandum, ne
 animam quidem in pretio habere se dixit:
 Christumque utraque in re scopum sibi,
 sive vivendo, sive etiam moriendo propo-
 suerat. Mihi enim vivere, Christus est; et
 mori, lucrum.

Quis enim ex vobis volens turrim aedificare etc.

Quaenam occasio horum sermonum
 fuerit dicendorum, fari necesse est. Cae-
 nam magnam evangelicam celebratam fuis-
 se in superioribus dictum est, ad quam
 multi vocati fuerunt ab eius sollempnitatis
 auctore. Sed nonnullos eius rei piguit, qui
 uno ore recusarunt dicentes, alius quidem
 quod agrum emisset, alius quod boum par
 comparasset, alius quod uxorem duxisset
 ideoque venire nequiret: quibus utentes si-
 mulatis excusationibus, invitanti molestiam
 crearunt. Oportuit itaque apertissime nos
 cognoscere, vocante Deo, cunctas carnis
 cupiditates aspernari debere. Deinde duas
 profert similitudines, ut familiares suos ad
 invictam fortitudinem acuat. Si quis enim
 voluerit, inquit, turrim aedificare, paratis
 antea quae ad illius structuram pertinent,
 sic demum aedificium adgredietur. Et si
 quis rex eat committere bellum cum alio
 rege, prius cogitat utrum satis validus ad
 resistendum sit, nec ne: ut vel decertare
 audeat, vel pacem praeoptet. Hoc idem
 etiam a credentibus exigit: oportet enim
 eos qui nobilem irreprehensibilemque vi-
 tam agere decreverunt, idoneum huic rei
 vigorem mente concipere; ac meminisse

dicentis: « fili, si accedes ad serviendum Domino, praepara animam tuam ad tentationem; dirige cor tuum, et sustine. » Quibus hic vigor non inest, quomodo hi poterunt propositum sibi scopum attingere? – Quid autem hinc significatur? Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus spirituales nequities, in caelestibus. Est et aliorum nobis adversantium agmen, carnalis affectus, in membris nostris lex concitans multifarias passiones. Adversus haec nobis est lucta, haec est inimicorum saeva multitudo. Quomodo ergo superiores erimus? Tum demum cum crediderimus, quod in Deo faciemus virtutem, uti scriptum est; et ipse ad nihilum deducet eos qui tribulant nos. Quum ita semet comparasset quidam de sanctis prophetis, aiebat: en Dominus auxiliatur mihi, quis me affliget? Canit alibi etiam divus David: Dominus illuminatio mea et salvator meus; quem timebo? et reliqua. Ipse enim est fortitudo nostra.

Bonum est sal.

Sicut enim absque sale neque panis neque obsonium edibile est; ita sine apostolica sapientia ac magisterio, quaevis anima fatua et inodora, neque iucunda Deo est. – Esto itaque in nobis sal, id est divina salutaris doctrina; quam si negligemus, fatui erimus, et insipientes, et usquequaque inutiles (1).

CAP. XV.

Erant autem appropinquantēs ei publicani omnes et peccatores, ut audirent illum.

Misit de caelo filium Deus pater, non ut mundum iudicet, sicut ipse ait, sed ut salvetur mundus per ipsum. Age vero quomodo salvari mundum oportebat, qui peccatorum laqueis captus erat? Num ex-

(1) Heic prosequitur in catena lat. Corderii Cyrillus. « Per terram siquidem insinuat, id quod utilitatem capiat; per sterquilinum autem, quod prosit. Vos igitur qui constituti estis ut toti mundo pro sitis, atque aliis etiam prodesse possitis, reiciemini, et ad nihilum futuri estis utiles. Qui habet aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque aenigmaticae aures hoc loco sensitivam virtutem animae, et ad intelligendum habitudinem significant. »

προθυμίαν ἐγκαταθέσθαι τῷ νῶ· μεμνήσθαι τε τῆς λέγοντος· * τέκνον, εἰ προσέρχῃ δα-
λεύειν κυρίῳ, εἰ τοίμασον τὴν ψυχὴν σε εἰς πει-
ρασμόν· εὐθυνον τὴν καρδίαν σε, καὶ καρτέ-
ρησον· οἷς ἢ οὐκ ἔνεσι προθυμία τοιαύτη,
οὗτοι πῶς ἂν ἰσχύσειαν τὸ προτεθέντα αὐ-
τοῖς ἀποπεράναι σκοπόν; – Τί τὸ ἐντεῦθεν
ὑποδηλούμενον; οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς
αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ
καὶ πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπερανίοις· * ἔστι δέ
τις καὶ ἐτέρων ἡμῖν πολεμίων ἐσμός, τὸ φρό-
νημα τῆς σαρκὸς, ὃ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμεῶν
ἀγριαίνων νόμος τὰ πολέμοις πάθη πρὸς
ταῦτα ἡμῖν ἡ πάλη, αὐτὴ τῇ ἐχθρῶν ἡ ἀγρία
πληθὺς· πῶς οὖν ἄρα ὡρεσόμεθα; ὅταν ποι-
σέωμεν ὅτι ἐν τῷ θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν,
καὶ τὸ γεγραμμένον *, καὶ αὐτὸς ἐκδενώσῃ
ἐδὼν θλίβοντας ἡμᾶς· οὕτως αὐτὸς αὐτὸν
δξαθεὶς, ἔφη τίς τῶν ἁγίων προφητῶν *, ἰδοὺ
κύριος βοηθεῖ μοι, τίς κακώσει με; ἄλλῃ
δὲ πρὸς καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· * κύριος φωτι-
σμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι;
καὶ τὰ λοιπὰ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡμεῶν ἡ ἰσχύς.

Καλὸν τὸ ἄλως.

Ὡς περὶ ἢ ἀνδρὶ ἀλὸς, οὔτε ἄρτος, οὔτε
ὄψον ἐδώδιμον, οὕτως ἀνδρὶ καὶ ἀποστολικῆς
σωσεως καὶ διδασκαλίας, πᾶσα ψυχὴ μα-
ρὰ καὶ ἄνοσος *, καὶ οὐχ' ἡδεῖα παρὰ θεῶν.
– Ἔσωσαν οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἄλως, τοῦτέστιν
οἱ θεῖοι τὰ καὶ σωτήριοι λόγοι, ὧν ἐὰν κα-
ταρρονήσωμεν, ἐσόμεθα μαροὶ καὶ ἀσύνητοι
καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.

ΚΕΦ. ΙΕ'.

Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ
ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ.

Πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸ υἱὸν ὁ θεὸς καὶ
πατὴρ, οὐχ' ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καθά-
ρησιν αὐτὸς *, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι'
αὐτοῦ· εἴτα πῶς ἔδδ' σωθῆναι τὸν κόσμον,
τοῖς καὶ ἀμάρτίας ἀλόντα βρόχοις; ἄρα δι-

* Eccl. II. 1.

v. 31.
A. f. 202.

* Ephes. VI. 12.

* Ps. LIX. 14.

* Is. L. 9.

* Ps. XXVI. 1.

v. 34.

A. f. 206.
C. f. 139. b.

* dic. ἄνοσμος.

v. 1.

A. f. 206.

* Ioh. III. 17.

κας ἀπαιτούμενον, ἢ μᾶλλον εὐεργετού-
μενον ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ οἷον λήθη
ᾧ δαδιδόντος τὰ παρωχηκότα, καὶ εἰς αἴαν-
ζωὴν ἀναπλάττοντος ὃς εὖ βιοῦν οὐκ εἰ-
δότας; τί οὖν εἶπέ μοι δ/αγογύζεις, ὦ φα-
ρισαῖε, τῶναις καὶ ἀμάρτωλοῖς οὐκ ἀπαξιώ-
σαντος συνεῖναι Χριστοῦ, ὃ ταύτῳ αὐτοῖς
τῇ σωτηρίας ὁδὸν οἰκονομικῶς κατασκευά-
ζοντος; ταύτης ἕνεκα τῇ αἰτίας καθῆκεν
ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἐν ὁμοιώσει γέγονε τῇ
πρὸς ἡμᾶς· ἅρ' οὖν ἐπιπλήτεις τῇ μὲν σαρκὶ
οἰκονομία τῇ μονογενῆς; καὶ τοι τεθαυ-
μάσκειν οἱ μακάριοι προφῆται τῇ μυστηρίῳ
τὸ εὐτεχές· ψάλλει γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ
φησὶ· * ψάλλατε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς
ἐπὶ τὰ ἔθνη· ὁ δὲ γε Ἀμβακοῦμ * ἀκηκόε-
ναι φησὶ τῇ ἀκοῇ, κατανοῆσαι ἢ καὶ τὰ ἔρ-
γα, καὶ εἰς ἕκτασιν ἐλθεῖν· πῶς οὖν ἂν θαυ-
μάζαν ἐχρῆν, ταῦτα καταλέγων οὐκ ἐρυ-
θρᾶς; πεπλάνηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ἀπώ-
λισθε τῇ χαρὶ τῇ ἀρχιποιόμενος· γέγονε διὰ
τοῦτο καθ' ἡμᾶς, ὁ τὰς ἀνω καὶ ἐν οὐρανῷ
ποιμαίνων ἀγέλας, ἵνα ὃ ἡμᾶς τοῖς ἰδίοις
ἐναυλίῃ σικοῖς· ἵνα συνάλῃ τοῖς μὴ πε-
πλανεμένοις, καὶ ἀποσοβήσῃ τῇ θῆρᾳ τῇ ἀλι-
τήριον, ἀποσῇσῃ ἢ καὶ ὥσπερ τι ληστικὸν
καὶ ἀνόσιον· σίφον ὃς ἀκαθάρτους δαίμο-
νας, οἱ πεπλανήκασιν τῇ ὑπ' οὐρανόν· ἐζή-
τησε τοῖνυν τὸ ἀπολωλὸς, καὶ τὰς ἀπ' Ἰε-
ρὺ δαίμων ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ φιλοφρογίας, εἰ-
καίας καὶ κενὰς ἀπέδιδεν.

* Ps. XLVI. 8.

* Habac. III. 2.

1. 4. Τίς ἀνδρὸς ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα κ. τ. λ.

A. I. 207. Ἀλλά μοι σύγες ἐνταῦθα, ἀπαρητή (1),
τῇ τῇ σωτήρος ἡμῶν βασιλείας τὸ πλάτος,
καὶ τῇ ἐφ' ἡμῶν οἰκονομίας τὸ εὐτεχές· ἑκα-
τὸν μὲν γὰρ εἶναι φησὶ τὰ πρόβατα, εἰς
πληθὺν ἀναφέρων τῇ ἀρετίῳ ἔχουσιν καὶ τε-
λειοτάτῳ, τῇ ὑποζευγμένων αὐτῷ λογικῶν
τῇ ἀριθμῶν· αἰεὶ γὰρ πῶς ἐστὶ τέλος, ὁ ἑκα-
τὸν ἀριθμὸς, ἐκ δέκα δεκάδων συγκεῖμενος·
μεμαθήκαμεν ἢ καὶ ἐκ τῇ Θεοπνεύστῃ γρα-
φῆς *, ὅτι χίλια χιλιάδες λατρεῖς θεῷ,
καὶ μυρία μυριάδες (M) ὑπέρτατον αὐτοῦ
ᾧ ἐστὶ κασι θρόνον· ἑκατὸν οὖν ἄρα τὰ

* Dan. VII. 10.

petendo ab eo poenas, an potius benefa-
ciendo, ita ut Deus patientiam exprome-
ret, et oblivioni veluti peccata traderet,
atque ad sanctam vitam eos reformaret qui
bene vivere non solebant? Cur ergo dic
mihi, pharisaeae, obloqueris, quia cum pu-
blicanis et peccatoribus non dedignatur
Christus versari, et hanc eis salutis viam
prudenter munire? Hanc ob causam de-
misit se ad exinanitionem, et similis factus
est nobis. Ergone vituperas Unigeniti in
carne dispensationem? Atqui admirati sunt
beati prophetae mysterii egregium artifi-
cium. Psallit enim propheta David dicens:
psallite sapienter, regnavit Deus super gen-
tes. Habacucus autem audisse se auditio-
nem dicit, opera quoque contemplatum,
et obstupuisse. Cur ergo dum quae admi-
rari oporteret vituperas, non erubescis? Errabat in orbe hominum genus, a supre-
mi pastoris manu discesserat. Idcirco ad
nos venit, qui supernos caelorum pascit
greges, ut nos quoque in suum ovile com-
pelleret, ut iis coniungeret qui non deer-
raverant, ut exitiosam beluam arceret, et
tamquam latrocinale impium agmen im-
puros daemones repelleret, qui mundum
erroribus implicuerant. Quaesivit ergo
quod perierat, et Iudaeorum contra se ca-
villationes vanas futesque demonstravit.

Quis ex vobis habens oves centum? etc.

Age vero heic mecum considera, o ca-
rissime, quanta sit regni Servatoris nostri
latitudo, et operis pro nobis suscepti sol-
lertia. Centum ait esse oves, ad plenum
et perfectissimum cumulum referens ratio-
nalia sibi subiectorum numerum. Sem-
per enim perfectus est centenarius nume-
rus, ex decadibus decem conflatus. Disci-
mus enim ex inspirata scriptura millies
mille ministros inservire Deo, et dena mi-
lia denu milium sublimem eius circum-
dare thronum. Hae sunt videlicet centum

(1) Recole quae diximus p. 261. n. 1. Quamquam ita alloqui etiam lectorem potuit Cyrillus.

oves, quarum una de grege aberravit, id est terrenum genus, quod summus omnium pastor requisitum ivit, relictis in eremo id est in excelso caelesti plenoque tranquillitatis loco, reliquis nonaginta novem. Num itaque neglectis multis, uni curam impendit? Haud certe neglectis. Cur? quia in omnimoda illae securitate versantur, ab omnipotente dextera custoditae. Misereri autem potius oportebat eius quae perierat, ut nihil reliquae multitudini deesse videretur: nam hac una reducta, pulchre completur centenarius numerus.

Sed age, hanc rem alio quoque exemplo exponamus, ut benignitas incomparabilis omnium nostrum servatoris Christi magis illustremus. Sint, puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum decadat. Cuiusnam causa periti medicinae advocabuntur? nonne unius qui infirmitate laborat? Attamen sine ceterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis suae subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem dominum Deum, salutare manum vaganti ovi praeberere; quam reapse servavit summus pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, feris impervium ac latronibus, id est ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem. Idem quoque sensus erit eius quae mox sequitur parabola, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amisisse dicitur; et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisa, eamque rem summae sibi laetitiae adscripsisse. Sic autem se habet parabola.

Mulier decem habens drachmas etc.

Ex superiore quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestre hominum genus repraesentavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res antea non existentes creavit. Ipse enim fecit nos, et non ipsi

πρόβατα· πεπλάνηται δὲ ἐν ὧν αὐτῶν, τοῦτέστι τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ὃ δὴ καὶ ἐζηήτησεν ὁ πάντων ἀρχιποίμην, ἀφίεις ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ ἄνω τόπῳ καὶ οὐρανίῳ τῷ πλήρῳ γαλήνης, τὰ ἐνενηκονταεννέα· ἄρ' οὖν ἀφειδήσας τὰ πολλῶν, τὸ ἐφ' ἐνὶ μόνῳ γέγονε φειδοῦς; οὐκ ἀφειδήσας· πόθεν; εἰσὶ γὰρ εἰσιν ἐν ἀσφαλείᾳ, θεωροῦντες αὐτὰ τὰ πανσθενεστάτης χάριτος· κατοικτεῖρεδὲς ἡ μάλλον ἐχρῆν τὸ ἀπολωλὸς, ἵνα μηδὲν ὀρώτο τὸ ἡγελοῖως τῇ ἐτέρᾳ πληθύνει προσεπενηνεγμένε δὲ τὸ ἐνός, ἐχρῆν τὸ ἴδιον κάλλος ἡ ἑκατοντάς.

Καὶ φέρε τὸ χεῖμα καὶ δι' ἐτέρας ὡρασίωμεν ὡραδείγματος, συναγορεύοντες πανταχοῦ τῇ ἀφωβλήτῳ γαληνότητι τὰ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ· ὑποκείσθω γὰρ ἐν ἐνὶ μὲν οἴκῳ δεικνύμεν πολλὰς, ἐνὶ ἧ συμβῆναι τὸ ἀρρώστια θεωρεῖσθαι· ἄρ' οὖν ἐπὶ τίνι κληθεῖν ἂν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκ ἐπὶ μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρρώστιαν; ἀλλ' οὐκ ἀφειδήσαντες τὰ πολλῶν, δρωμεν ἂν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ ἧ τῷ κάμνοντι τὰς ἐκ τῆ τέχνης ὀπκιρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρείας καλοῦσης εἰς τὸ εἶδε δὴ οὖν εἶδε τὰ ὅλων κατεχευομένης θεοῦ, τῷ πεπλανημένῳ χεῖρα νεῖμαι τὸ σώζεσαν· σέσωκεν ὁ ἀρχιποίμην· ἐζηήτησε γὰρ τὸ πεπλανημένον, ἔστησεν αὐτὴν ἡμῖν ἄσυχον καὶ ἀνάλωτον καὶ φερσὶ καὶ λησαῖς, φημὶ ἡ ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἐκείνο φανερὸν τὸ διὰ τὸ προφῆτε φωνῆς*, ἰδὲ πόλις ὀχυρὰ καὶ σωτήριος ἡμῖν, θήσει τεῖχος καὶ περὶ τεῖχος. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴη νοῦς τὸ εὐθύς καὶ ἐφεξῆς κειμένης ὡραβολῆς, ἐν ἧ γυναῖκα φησὶ δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίαν ὧν αὐτῶν ἀπολέσαι· εἶτα λύχνον ἀψάσαν καὶ εὗρεσαν, ἡσθῆναι λίαν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ θυμῷ τὴν ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χεῖμα ποιήσας· ἔχει ἡ ἕτως ἡ ὡραβολή.

Γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα κ. τ. λ.

Διὰ μὲν τὴν προτέραν ὡραβολῆς ἐν ἧ πρόβατον πεπλανημένον τὸ ἐπὶ τῇ γῆς ἀπεδείκνυτο γένος, ἐμανθάνομεν ὅτι κτίσις ἐσμὲν τὸ ἐπὶ πάντας θεοῦ, ὡς παρενεγκόντος εἰς ὑπάρξιν οὐκ ὄντα ποτέ· αὐτὸς γὰρ

* Is. XXVI. 1.

V. 8.

A. f. 207.
B. f. 146.

ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ' ἡμεῖς καὶ τὸ γεγραμ-
 μένον· * καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι ὁ θεὸς ἡμεῶν, ἡμεῖς
 ἢ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα τῆς χει-
 ρὸς αὐτοῦ· * διὰ δὲ τὴν δευτέραν ταύτην, ἐν ἣ
 δραχμῇ παρεκάζεται τὸ ἀπολωλὸς, ὡς ἐκ
 δέκα πάλιν, τοῦτέστιν ἐκ τελειότητος, ἥτοι
 πληθύνος τῆς ἀρτίως ἐχούσης εἰς ἀριθμόν·
 (τέλειος γὰρ καὶ ὁ δέκα, τὸ ἐκ μονάδος ἀνα-
 φοίτησιν ἔχων εἰς τὴν ἐπέκτασιν δρόμον·) δε-
 δείκνυται σαφῶς ὅτι καθ' ὁμοίωσιν καὶ κατ'
 εἰκόνα γεγραμμένη τὴν βασιλικήν, τοῦτέστι τὴν
 ἐπὶ πάντας θεοῦ· ἡ γὰρ τοι δραχμῇ, νό-
 μισμά τις πάντως ἐστὶ, χαρακτηῖρας ἔχον
 βασιλικούς· ὅτι ἡ πεισύντες ἔσπον τινὰ καὶ
 ἀπολωλότες εὐρήμεθα παρὰ Χριστοῦ, καὶ
 πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἁγιασμοῦ καὶ
 δικαιοσύνης, πῶς ἂν ἐνδοιάσῃ τις; γεγρα-
 φέντος ὡδὲ τὸ μακαρίε Παῦλος· * « ἡμεῖς ἡ
 πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσώπων τὴν δό-
 ξαν κυρίου κατοπριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα
 μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν,
 καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος·, ἐπιστέλλει
 ἡ καὶ Γαλάταις ὑδί· * « τεκνία, οὓς πάλιν
 ὡδίνω, ἄχρεις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν·, ἡ
 γέγονε ἡ τὴν πεισύντες ἡ ζήτησις, λύχρον
 ἀφάσης τῆς γυναικός· εὐρήμεθα γὰρ παρὰ τῆς
 Θεοῦ καὶ πατρὸς σοφίας, ἡ τις ἐστὶν ὁ υἱός,
 φωτὸς ἐν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τὴν θεὸν καὶ νο-
 τῆς ἐωσφόρος, καὶ τὴν ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνα-
 τέλλαντος, καὶ δαυγαζούσης ἡμέρας, καὶ τὸ
 γεγραμμένον· * καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων
 προφητῶν, ἔφη πᾶς θεὸς περὶ τῶν πάντων ἡμεῶν
 σωτῆρος Χριστοῦ· * ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη
 μας ἀποκαλυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μας ὡς
 λαμπὰς καυθήσεται· καὶ αὐτὸς δὲ φησι περὶ
 ἑαυτοῦ, ποτὲ μὲν ὅτι ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τῶν κό-
 σμου· * ποτὲ δὲ πάλιν *, ὅτι ἐγὼ φῶς εἰς τὴν
 κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα· ὁ ἀκολεθὼν ἐμοί,
 οὐ μὴ ὡδεπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει
 τὸ φῶς τῆς ζωῆς· οὐκ ἔν ἐν φωτὶ σέσωσαι τὸ
 ἀπολωλὸς, καὶ γέγονε τὸ ἄνω δυνάμει θυμη-
 δία τὸ χεῖμα· χαίρεισι γὰρ καὶ αὐταὶ καὶ ἐφ'
 ἐνὶ ἀμάρτωλῶ μετανοοῦντι· καὶ τοῦτο αὐτὸς
 ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὅτι πάντα εἰδώς· εἰ δὲ ἐφ'
 ἐνὶ τῶν σωζομένων ἐορτάζουσι, τὴν Θεῶν πᾶντων
 ἰχνηλατῆντες σκοπὸν, καὶ ἀκαταλήκτοις εὐ-

nos, quemadmodum scriptum est. Et ipse
 quidem Deus noster est, nos vero popu-
 lus pascui eius, et oves manus ipsius. Hac
 autem secunda parabola, in qua res per-
 dita drachmae comparatur, ex illarum rur-
 sus numero denario, id est perfecto, seu
 plenam summam efficiente (nam perfectus
 est etiam denarius numerus, qui a mona-
 de sursum seriatim ducitur) demonstratur
 omnino, ad regalem similitudinem ac ima-
 ginem, id est Dei summi, nos esse crea-
 tos. Nam drachma nummus est, qui re-
 gium vultum gerit impressum. Quod au-
 tem lapsi quodammodo ac deperditi, a
 Christo inventi simus, atque ei per san-
 ctificationem atque iustitiam conformati,
 quis dubitabit? ita scribente beato Paulo:
 « nos vero omnes revelata facie gloriam
 Domini speculantes, in eandem imaginem
 transformamur, de gloria in gloriam, tam-
 quam a Domini Spiritu. » Scribit etiam in
 epistola ad Galatas sic: « filioli, quos ite-
 rum parturio, donec formetur in vobis
 Christus. » Facta est enim rei perditae
 conquisitio, lucernam accendente muliere.
 Quippe a Dei patris sapientia inventi fui-
 mus, filio scilicet, luce in nobis incen-
 dente divino intellectuali lucifero, iusti-
 tiaeque exoriente sole, dieque illucescente,
 sicuti scriptum est. Et quidem per unum
 de sanctis prophetis ait alicubi Deus de
 omnium nostrum servatore Christo: cito
 appropinquat iustitia mea, et misericordia
 mea mox revelanda est, et salutare meum
 ceu lampas accendetur. Ipsemet vero de
 se aiebat; modo quidem: ego sum lux
 mundi. Modo rursus: ego lux in hunc
 mundum veni. Qui sequitur me, non am-
 bulabit in tenebris, sed vitae lumen ha-
 bebit. Ergo in luce salvata fuit res perditā,
 idque supernas virtutes gaudio complevit.
 Nam et ipsae de uno peccatore paeniten-
 tiam agente laetantur, ut ille nos docuit
 qui omnia scit. Quod si vel uno salvato
 caelestes illi festum agunt, Dei scopum
 semper sectantes, perpetuisque laudibus

divinam clementiam magnificare soliti, quanta demum laetitia eos adfectos dicemus, universo terrarum orbe salvato, et per fidem in Christum ad veritatis agnitionem vocato?

Homo quidam habuit duos filios.

Partem suam postulavit prodigus, accepit, procul abiit, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum egestatem redactus, et divinorum charismatum penuria pressus, fame veluti absumebatur, panem caelestem desiderans. Non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Licet etiam accommodare parabolam ethnicis. Ait enim: homini cuiusdam duo erant liberi, quorum unus sobrius, alter prodigus, qui consumpta contingente sibi patrimonii portione, deinde fame urgente, glandes quibus porci vescebantur coepit gustare. Simile quiddam contigisse peccatoribus comperiemus. Aequae enim omnibus dedit creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem ad bene agendum facultatem: sed quidam rem datam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et naturali indole ad quamlibet honestatem pellecti. Alii autem a superna bonitate, clementia, et caritate destituti, penuriam rectorum vitae morum experti sunt, escamque habuerunt ethnicorum fabulas, quas glandium instar reputare licet, quibus parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti inanitas et ariditas. Profecto alebat eos Satanas ethnicorum falsis doctrinis, et praecipuorum inter ipsos vaniloquentia. Fabulae enim, nihilque aliud, quam aniles nugae sunt, illorum de iustitia praecepta. Porro est mundi sapientia, ob sermonis harmoniam, aes sonans et cymbalum tinniens. Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nullum ad vitae emendationem conferre emolumentum valentibus. Sed postquam Deum requisive-

ρημίαις τὸ σῶζοντος ἡμερότητα κατακρατεῖν εἰθισμένοι, ὅποιας ἂν τις αὐτῶν εὐφρασύνης ἀνατίμπλασθαι φαίη ἂν, ὅλης ἀνασσωσμένης τῇ ὑπὲρ ἑρανδὸν; καὶ διὰ τὸ ἐν Χριστῷ αἰσέως κεκλημένης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

Ἀνδρὸς τις εἶχε δύο υἱούς.

v. 11.

E. f. 227.

Ἦτησεν ἄσωτος (1) τὸ ἐπιβάλλον· ἔλαβεν, ἀπεδήμησεν, ἐδαπάνησεν· εἴτα ἐν ἐνδείᾳ γέρονε παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῷ θεοσδότων χαρισμάτων ἐν πάντι, καὶ οἷον λιμῷ κατεφθείρετο, τὸ ἄρτον οὐκ ἔχων τὸ ἐξ οὐρανοῦ· οὐ γὰρ ἄρτω μόνῳ ζῆσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορεύομένῳ διὰ σώματος θεοῦ. * ἐφαρμόσας δ' ἂν τις τὴν ὡραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν· ἔφη γὰρ, ἀνθρώπων τινὶ δύο μὲν υἱὸς γηρέας· εἶναι δὲ ἓνα μὲν αὐτῶν ἐπιεικῆ, τὸ δὲ ἕτερον ἄσωτον, ὃς δὲ καὶ κατεδιδούκως τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῷ ἐσθίου μέρει, εἴτα λιμῷ πεισθεὶς, τοῖς κερατίοις προσέβαλεν ἅπερ ἡσθιον οἱ χοῖροι· τοιοῦτόν τι πεπονθότας οὖν ἀποπεπλανημένους εὐρήσομεν· ἐν ἴσῳ μὲν γὰρ ἅπασιν δίδωκεν ὁ δημιουργός, ὡσπερ τινα κληρὸν, τὸ δὲ φύσεως ἐπιτηδεύματα πρὸς τὸ ἀγαθόν· ἀλλ' οἱ μὲν διέσωσαν τὸ δοθέν, τοῖς θεοῖς ἀκολοθήσαντες νόμοις, καὶ φυσικαῖς ἐννοίαις χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τὸ οὐκ ἐκτόπων· οἱ δὲ ἡμοιοηκότες εἰς ἅπαν τὸ ἄνωθεν ἡμερότητος καὶ φεδῆς καὶ ἀγάπης, ἐν πάντι γεγόνاسιν τὸ ἀρίστης ζωῆς αὐχημάτων, καὶ σοφὴν ἐσχήκασιν τὰς ἐλλήλων ψευδομουθίας, ἐν τάξει κερατίων νοεμένας, οἷς ἐνεσι μὲν βραχὺ τὸ γλυκύ, ἀξοφία δὲ πολλὴ καὶ ξηρότης· καὶ γε κατέβασκεν αὐτῶν ὁ σατανᾶς τὴν ἐλλήνων ψευδομουθίαν, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐσομίαις· μῦθοι γὰρ καὶ ἕτερον οὐδὲν καὶ γραοπρεπῆ τερετίσματα τὰ παρ' ἐκείνοις εἰς δίκαιώματα· καὶ ἔστιν ἡ τῷ κόσμῳ σοφία διὰ τὸ τῷ λέξεως εὐηχεῖ χαλκὸς ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον· οὐκοῦν ἐξέφεροντο μὲν πάσαι τοῖς ἐλληνικοῖς συγγραμμάσιν, οὐδεμίαν ὄνουν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυναμένοις· ὅπῃ δὲ ἐξεζήτησαν τὸ

* Matth. IV. 4

(1) Citatur hoc fragmentum in Macarii codice catenae ad Lucam ex Cyrillo in psalmos; verumtamen quia psalmus ad quem pertinet non nominatur; huic vero loco Lucae cap. XV. 11. aptissime convenit, haec a me, prout iam fecit Macarius, retinetur.

θεόν, καὶ ἀπὸ τοῦ μακρᾶς πλάνης ἐπανήλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν, ὡς δὲ ἀπολωλότες εὐρέθησαν· τὸ μὲν γὰρ ἔτι πλανωμένων, καὶ τὸ φύσις θεὸν οὐκ εἰδόντων, νεκρὸς τέ ἐστι καὶ οἰονεὶ ἀπεφυγμένος ὁ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων ἐπιμελητής· ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ θελήματα τοῦ σαρκός· τὸ γὰρ μὴν ἐπιστρέφάντων πρὸς θεόν, καὶ ἐπεγνωκότων τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἐστὶ νεκρὸς ὁ νοῦς· τὸ παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωοποιήσιν πεπλευτηκῶς, ζῆν μᾶλλον, καὶ τὸ εἰς ζωὴν σπευδασμάτων ποιεῖται φροντίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἔργων ἀποφοιτᾶ, ἐπιθυμεῖ δὲ τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τὸ ἔν γε φησὶ τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι δοθισομένης παρὰ Χριστοῦ τοῖς πισεύσασιν εἰς αὐτόν.

Δοκεῖ μὲν τισὶ διὰ τοῦ τῶν υἱῶν δυάδος, ὧν ἁγίους ἀγγέλους κατασημαίνει, καὶ ἡμᾶς δὲ ὧν ὄντας ἐπὶ τοῦ γῆς· τὸ μὲν τὸ πρεσβυτέρου πρόσωπον, ἅτε καὶ ζώντος ὁπαικῶς, τὸ τὸ ἁγίων ἀγγέλων τάγμα δηλᾶν· τὸ δὲ ἰεὺς τὸ νεώτερον τε καὶ ἀσώτῃ, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον· εἰσὶ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν τινές, οἳ δὲ καὶ ἐτέραν ἰόντες τρίβον, διὰ μὲν τὸ πρεσβύτερον καὶ εὐ βεβιωκότος υἱοῦ, καταδηλοῦν φασὶ τὸ καὶ σάρκα Ἰσραὴλ, διὰ δὲ γὰρ τὸ ἐτέρον, ὃς καὶ ζῆν εἴλετο φιληδότως, καὶ ἀπεφοίτησε τὸ πατὴρ, τὸ τῶν ἐθνῶν γράφεσθαι πληθύν· ἀπόκληρος (1) δὲ τὸ περὶ τούτων δόξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ δοκιμαζέτω καὶ τὸ ἀληθές ὁ φιλομαθής· ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων πρόσωπον ἀναγάζωμεν τὸ ἰνῆσιον υἱόν, ἐκ τῆς εὐρήσομεν αὐτὸν τὰς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰπόντα φωνάς, οὔτε μὴν οὕτω δὲ καὶ μὴν καθάπερ οἰκεῖνοι περὶ τοῦ ὁπαιστρέφοντος ὧν ἁμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν· ὁ μὲν γὰρ τὸ ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος, χαρὰν εἶναι φησὶν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐφ' ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀμάρτωλῳ μετανοοῦντι· ὁ γὰρ μὴν ἐν τῇ προκαμένη ὡδὲ βολῇ γραφόμενος υἱὸς ὡς εὐπαράδεκτος τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχηκῶς τὸ βίον, ὁργισθῆναι λέγεται, καὶ ἀφιλαλλῆκε γνώμης εἰς τοῦτο ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὸ ἐπὶ τῷ σεσωσμένῳ φιλοσοργίαν· οὐ γὰρ

runt, et a longo errore regressi sunt; qui mortui erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt. Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deum agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis, nec nisi operum mortuorum studiosa; cuiusmodi sunt carnis cupiditates. Illorum vero qui ad Deum sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est mens emortua; immo vero a Christo vivificata, vivit maxime, et utilium vitae officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et aeternam vitam affectat, illam inquam, quae in futuro saeculo fidelibus suis a Christo donabitur.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terrae incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; iunioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incedentes, per seniores quidem frugi vitae filium, designari Israelitis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sentiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud comperiemus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos, adfectum erga reduces a peccatis ad paenitentiam. Namque omnium Servator ac dominus, gaudium fieri ait in caelis coram angelis sanctis, propter unum paenitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpabili more ornatus, stomachatus dicitur, et adeo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri exprobraverit erga salvatum filium caritatem. Non enim voluit, inquit scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius paenitens et vix

A. f. 208. 1.
E. f. 218. D.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum Scholiastes a me editus AA. class. T. IX. p. 451.

a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus eius causa occisus, et quod amicorum sollemnem coetum propter ipsum pater convocasset. Haec angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui laetantur Deumque canticis laudant quotiescumque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemi nasci secundum carnem de muliere passus est filius, pastoribus laetum nuncium referebant dicentes: nolite timere vos; ecce enim nunciamus vobis gaudium magnum, quod fiet universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus dominus in Davidis civitate. Hymnis autem et laudationibus natum ornantes aiebant: gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.

Sin vero quis dicat carnalem Israhalem a frugi bonoque filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterremur, quia nullo modo dici potest de Israhel quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata scriptura reprehensos Israhelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Hieremiae voce: « quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia se elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? » His consona, Isaiae quoque ore de iisdem locutus est Deus: « appropinquat mihi populus hic oretenus, cor vero eius procul me abest. Frustra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum. » Iamvero his tantopere incusatis quis verba accommodet quae in parabola a fideli bonoque filio dicuntur? Ait enim: en tot annis tibi servio, mandatum tuum numquam transgressus sum. Porro Israhelitae malam sibi exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis mandatis ad mores improbos fuissent conversi.

Ceteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe aliqui ad Servatoris nostri personam referre volunt saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad re-

ήθέλησε, φησὶν, εἰς πῶς ἐσίαν εἰσελθεῖν, ἀσχάλλων ὅτι καὶ εἰσεδίδεχθη μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις τέθυται ἢ καὶ ὁ μόσχου ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τετέλεκεν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν ὁ πατήρ· μάχεται ἢ τέτο, ὡς ἔφην, τῷ σκοπῷ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· χαίρεσι γὰρ καὶ δοξολογοῦσι θεόν, σωζομένους ὁρῶντες ὁδοῦ ἐπὶ τῇ γῆς· καὶ γοῦν, ὅτε τ' ἐν Βηθλεὲμ ἀπώτεξιν καὶ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὑπέμεινεν ὁ υἱός, τοῖς μὲν ποιμέσιν εὐηγγελίζοντο λέγοντες, μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣ τις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ, ὃς ἔστι Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ· ὑμνωδίαις ἢ καὶ δοξολογίαις σεφανοῦντες τὸν ἡγουμένον, ἔφασκον, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Εἰ ἢ δὴ τις λέγοι, τ' καὶ σάρκα Ἰσραὴλ σημαίνεσθαι διὰ τῆς γνησίης καὶ ὅπαικοῦς υἱοῦ, ἀρίστησι πάλιν ἡμᾶς τ' χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα ἔσπον ἀρμόσαι τῷ Ἰσραὴλ τὸ ἀκαταψέκτως ἐλέειν βίβιν· διὰ πάσης γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν τ' θεοπνεύσει γραφῆς, δὲ βεβλημένους ἔστιν ἰδεῖν· ὡς γὰρ ἀποστάτας καὶ ἀπαθεῖς, εἴρηται γοῦν πρὸς αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἰερεμίας· * τί εὐροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὁπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαιώθησαν; συνωδὰ ἢ τέτοις καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐα περὶ αὐτῶν ἔφη περὶ θεός· * « ἐγγίζω μοι ὁ λαὸς ὅσους τοῖς χεῖλεσιν· ἢ ἢ καρδίᾳ αὐτοῦ, πόρρω ἀπέχον ἀπ' ἐμοῦ· μάτλη ἢ σέβονται με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. » εἴτα πῶς τούτοις οὕτω καταγνωσμένοις, ὡς παρὰ τῆς γνησίης καὶ ὅπαικοῦς υἱὸς προσηνεγμένους; ἔφη γὰρ· ὅτι ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτι δευλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σε παρήλθον· ἀλλ' ἐκ ἀν' ἐσχήκασιν δὲ βεβλημένους τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θείας ὡς ἐχόντες ἐντολὰς πρὸς ἐξίτηλον ἐξάποιοντο.

Ἄλλως τὸ χρῆναι γὰρ οἶμαι κακεῖνο εἰπεῖν· βελόνται τινες εἰς τὸ τὰ σωτήρη καὶ ἡμῶν πρόσωπον ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτυτὸν, ὃν τέθυκεν ὁ πατήρ κεκλιμένος πρὸς

* Hier. II. 5.

* Is. XLIX. 10.

ἐπισκεφθὲν τὸν υἱόν· εἶτα πῶς ὁ γνήσιος υἱός, ὁ σοφὸς καὶ ὁπισήμων καὶ Γεγονὼς εὐπάρεδρος, ὃν δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἀγίων ἀγγέλων εἰσκομίζεσθαι τινες, ὀργῆς καὶ λύπης ἐποιεῖτο πρόσφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; οὐ γὰρ τι λευπημένους κατίδοι τίς ἂν τὰς ἄνω δυνάμεις τὸν σῶμα θάνατον ὑπομείναντος τῷ Χριστῷ, καὶ οἷον σφαγέντος ὑπὲρ ἡμῶν· ἔχαιρον γὰρ μάλλον, ὡς ἔφω, αἵματι τῷ ἀγίῳ σωζομένῳ ὀρῶντες τὸ ὑπὸ οὐρανόν· ἀνθ' ὅτε δὴ οὖν καὶ φησὶν ὁ γνήσιος υἱός τὸ, ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔειπον· τίνας γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐνδεῖ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις; καὶ τοὶ πλεοῖα χειρὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τῷ χορηγίαν ἐκνεύνηκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης· ἢ καὶ ποίας ἂν ἐδεήθησαν θυσίας ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτούς; οὐ γὰρ παρὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔδει παθεῖν τὸν Ἐμμανυὴλ· εἰ ἢ δὴ τις οἶοιτο, καθάπερ ἦδη προείπων, τὸν σῶμα Ἰσραὴλ σημαίνεισθαι διὰ τῶν γνησίων καὶ ἐπεικουῶς γεγονότων υἱοῦ, πῶς ἀληθεύσει λέγων, ὅτι ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔειπον; εἴτε γὰρ μόσχος εἴτε ἔριφος ὑπὲρ ἀμάρτίας ἔθιμα νοοῖτο Χριστός, ἀλλ' οὐχ' ὑπὲρ γε μόνων τίθεται τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ὀξελεῖται τὸ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τῶν νόμων ὡς ἀβάσει πολλὴν ὑπομείναντα τὴν κατάρτησιν· καὶ μὴ τυρήσει γράφων ὁ σοφώτατος Παῦλος· *

* Hebr. XIII. 12.

“διὸ καὶ ὁ υἱός (1), ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τῶν ἰδίων αἱμάτων τὸ λαὸν, ἔξω δὲ πόλεως ἔπαυσε.”

Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ ὡς ἀβολῆς ὁ σκοπός; πολυπραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ καὶ γέγονεν, εἰσόμεθα γὰρ οὕτω τὸ ἀληθές· ἔφη τοίνυν ὁ μακάριος δόξας Λευκᾶς ἐν τοῖς ὁπίσω βραχὺ * περὶ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἦσαν ἢ πάντες αὐτῷ ἐγγίζοντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἀμάρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ ἐγγύζοντες οἱ τε φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, λέγοντες ὅτι δόξας ἀμάρτωλους προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς· κατακεκρυγότες τοίνυν τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων δὲ ἐνούσης αὐτῷ γαληνότητος καὶ φιλάνθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ προσδέχασθαι τινὰς τῶν ἐν βεβηλώσει ζωῆς, καὶ διδά-

* Luc. XV. 1.

ditum filio. Sed enim quomodo bonus ille filius, sapiens prudensque et perpetuus patris adessor, quem quidem nonnulli tamquam sanctorum angelorum personam invehunt, irae dolorisque causam sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quisquam comperiet supernas virtutes mortem in carne sua Christo patiente, et tamquam caeso: quia gaudebant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius aiebat: mihi numquam saltem haedum dedisti. Nam quid bonae rei deest sanctis angelis? quandoquidem liberali manu spiritualium munerum largitionem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel quamam per se ipsi indigebant victima? Non enim ipsorum causa pati oportuit Emmanuelem. Quod si quis existimat, ut iam antea dixi, carnalem Israhelem significari a fidei modestoque filio, quomodo vere dicet: mihi numquam haedum dedisti? Nam sive ut vitulus sive ut haedus, victima pro peccato intelligatur Christus, non tamen propter solos ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israhelem liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere incusatus fuerat. Testis aderit Paulus: « propterea et filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum, extra portam passus est. »

Quinam est ergo parabolae sensus? Causam scrutemur, ob quam ea dicta fuit, atque ita rei veritatem sciemus. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis de nostro omnium servatore Christo: « cuncti vero accedebant publicani et peccatores ad audiendum eum. Murmurabant vero pharisaei et scribae, dicentes: hic peccatores recipit, et cum iis manducat. » Ergo publice vituperantibus scribis ac pharisaeis ingentem Christo mansuetudinem ac benignitatem, et exprobrantibus quod aliquot maculosae vitae homines admitteret eosque doceret; necessariam apprime ipsis

(1) Ita evidenter υἱός uterque codex A et E, non Ἰησοῦς vel κύριος ut est vulgo apud Gr. et Lat.

praedictam parabolam Christus proposuit; ex qua hoc praeclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se numquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc inquam patris voluntati studiose se conformare; id est cum aliqui ad paenitentiam fuerint vocati (etiamsi hi forte damnabiles valde fuissent) gaudere potius, quam hostilem adversus eos fovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam praeclaram optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur, ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute saepe ad Deum convertitur, et peccatorum a se antea veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel iam fortasse humanae vitae stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, miserente Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvit iudici vitae suae poenas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios adscitus est, et sanctorum gloria honoratus. Haec aliquando effutiunt quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis patris menti; qui laetatur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primaeva exornans, et anulum illorum manui inserens, quae est liberis hominibus congrua Deoque iucunda exornatio. — Cerne enim ut ei (animae) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimat, et inculpabilis vitae splendorem conciliat. Omni enim ornatu venustat, intellectuali videlicet ac spiritali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud Iyræ psallentis: audi filia et vide, et reliqua.

σκαν αὐτοῦ, ἀναγκαιοτάτῳ αὐτοῖς ἐποίησατο Χεῖρὸς δ' προκαμένης ὡδραβολῆς τὴν παρὰ-θεσιν, δι' ἧς ἔξεσιν ἰδεῖν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γὰρ οὐα τὸ ὅλων Θεός, καὶ τὸ εὐπάρεδρόν τε καὶ γνήσιον ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδύτα σεπτῶς, καὶ δ' εἰς ἄκρον ἐπιτακίας λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπείγεισθαι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς μετάνωσιν, καὶ εἰ τινες εἶεν ἡρὶ σφόδρα κατεγνωσμένων, ἐφ' ἡδὲ μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφ' ἡλλήλληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεται λύπῳ.

Πάσχομεν γὰρ ἔσθ' ὅτε τί τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτοί· ζῶσι μὲν γὰρ τινες τὴν παγκάλῃν τὴν καὶ παναρίσιν ζωὴν· ἕτερος δὲ τις ἀσθενεῖ καὶ ἡττῆται, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατεννεγμένος· ὁδὲ πρὸς αὐτῷ τῷ γήρα πολλὰκις ἐπιστρέφει πρὸς θεόν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς προημῶρτημένοις συγνώμην αἰτεῖ, τὴν ἀμεινόνων γηρόμηνος ἐρασῆς· ἡ τὰ χά τῳ καὶ μέλλων τὸ ἀνθρώπινον καταλύειν εἶον, ἀξιούται τὴν θείαν βαπτίσματος, καὶ ἀποσκοιάζεται τὰ ἐγκλήματα τῷ Θεοῦ κατοικτεῖροντος· εἶτα χαλεπαίνουσιν ἔσθ' ὅτε τινες ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ φασίν· ὁδὲ ὁ τὸ δὲ τι πράξας, καὶ κεῖνο εἰπὼν, ἐκ ἐκτέτικε τῷ κριτῇ τὴν βεβιωμένων τὰς δίκας, καὶ ἡξιάθη δ' ἔτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάσας χάριτος, ἐν οὐοῖς ἐγράφη θεῶς, καὶ τῇ τῇ ἀγίῳν τετίμηται δόξη· ταῦτα γὰρ ἔσθ' ὅτε ὡδραπτύσι τινες ἐξ ἀκαίρων μικροψυχίας, οὐχ' ἐπόμενοι τῷ σκοπῷ τῷ πάντων πατρὸς· χαίρει γὰρ λίαν, σαζομένης ὁρῶν ὁδὲ ἀπολωλότας, καὶ ἀνακομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδὼς αὐτοῖς τὸ ἐλεύθερον, καὶ σολῇ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτοῦ, καὶ δακτύλιον διδοὺς εἰς πᾶν χεῖρα· τοῦτο δὲ ὅστιν ἐλευθέρους πρέπιστα θεοφιλῆς εὐκοσμία. — Ἄφρη (1) γὰρ ὅπως διὰ φόβου παντὸς ὁξαίρετον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνσημαίνεται, καὶ δ' ἀμωμήτης ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαιδρότητα· κατακαλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, ἰοπτῶ δηλονότι καὶ πνευματικῶ· τὰς τὴν σεβομένων αὐτὸν ψυχὰς, ἵνα καὶ πρὸς ἐκά-

I. f. 131.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in eatena ad prophetas vat. cod. I. f. 134. (Confer Script. vet. T. IX. p. 741.) Haec autem a me coniecturaliter collocatur, quia sermo esse videtur de filio prodigo.

σιν λέγεται τὸ διὰ τοῦ ἑῶς ἑλλογόντων λυ-
 * Ps. XLIV. 11. ρας *, ἀκασον θύγατερ, καὶ ἴδε, ὅτι τὰ λοιπά.
 — Ἐσθημα ἃ ἐν τῷ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀλη-
 θῆ τῷ ἱερῷ καὶ ἁγίῳ γένει Χριστοῦ, κόσμημά
 τε λαμπρὸν καὶ ὑπερκόσμιον τῷ ἁγίῳ ψυ-
 χαῖς· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χρι-
 * Gal. III. 27. στὸν ἐνεδώσαθε, φησί· * καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος.

v. 16.

A. f. 210. B.
E. f. 230.

Ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων.

Τοιοῦτόν τι παθόντα καταβήσασιν
 ἂν καὶ (ἡ) ὡς ἐν τύπῳ ὡδαιολογίας γραφόμε-
 νον ἄσπαστον, ὅς τ' πατρὶαν οὐσίαν ἐν ἀλ-
 λοδαπῇ κατεδήδοκεν· ἐνδεία τε τ' ἀνωθεν
 ἀγαθῶν ἐφειρέτο, καὶ λιμὸς οἷα τις τῶν
 οὐρανίων αὐτὸν κατεβόσκετο μαθημάτων·
 ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων
 ὧν ἥσθιον οἱ χοῖροι, ἀλλὰ δαρκύρεσα ἡ διά-
 κενος ἡδονῇ, κενὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ
 ἦν ἐν ἐνδείᾳ παντάπασιν.

v. 18.

E. f. 238.

Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

Καὶ ὁ κύριος γὰρ κελεύων παρρησιάζε-
 σθαι, καὶ λέγειν ἐν τῇ προσευχαίᾳ, πάτερ,
 ἐκείνο τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίδωσιν;
 ὅτι εἰ πατέρα καλοῦμεν Θεόν, καὶ τὸ οὕτω
 λαμπρῶς ἡξιώθημεν τιμῆς, δεῖ καὶ ἀξίως τῇ
 * 1. Petr. I. 7. τετιμηκένῳ πολιτεύεσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ Πέ-
 τρος ὁ μέγας φησὶν· * εἰ πατέρα ὁπικαλεῖ-
 σθε, λέγων, τὸ ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα
 καὶ τὸ ἐκάσθ' ἔργον, ἐν φόβῳ τῷ παροι-
 κίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε. — Ἰσως
 ἔρεῖς καὶ σαυτὸν· κεκλιδῶμαι διὰ πολλῆς
 ἀμαρτίας· εἴτα, πῶς ἂν γηροίμην καθαρὸς
 ὁ οὕτω μεμολυσμένος; ἄγε τοιγαροῦν καὶ
 τὰ παρ' ἡμῶν· οἶδας ὅτι πεπλημμέληκας
 ὅλως; ὁμολογεῖς τὴν ἀσθένειαν; δακρυμένη-
 σαι τὸ ὀλισθημάτων; ἐγγὺς εἶ τῷ σώζεσθαι·
 * 1s. XLIII. 26. καθάρσεως γὰρ ἀρχὴ τὸ ὁμολογεῖν ἀμαρ-
 τίας· οὕτω καὶ γέγραπται *, λέγε σὺ τὰς
 ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς· οὐ γὰρ
 ἔστι σκληρὸς ὁ πάντων δεσπότης· οὐκ ἀμεί-
 λικτος, χρηστὸς ἢ μᾶλλον καὶ φιλοκτερίζμων
 καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼν τὸ πλάσμα· καὶ γὰρ
 μέγα καὶ ὁμολογία καὶ φυγὴ τῷ κακοῦ· οὕ-
 τως ἐδέχθη ὁ ἄσπαστος. — Ἀλλὰ τίς ὁ μό-
 σχος ὁ σιτῶν, ἢ πάντως Χριστὸς (1), τὸ

— Vestimentum est itaque honoris verae-
 que gloriae sacrosanctae genti Christus,
 ornatusque splendidus et supramundanus
 sanctorum animabus. Quicumque enim in
 Christo baptizati estis, Christum induistis,
 inquit scriptura; idque vere dicitur.

Cupiebat implere ventrem suum de siliquis.

Huiusmodi aliquid patientem observe-
 mus eum quem nobis parabola figura de-
 scribit luxuriosum, qui paternam sub-
 stantiam in peregrina regione exhausserat,
 et supernorum bonorum egestate peribat.
 Nam penuria quaedam caelestium doctri-
 narum ipsum consumeat; cupiebatque sa-
 tiari siliquis quas porci vorabant; sed fluxa
 et vana voluptas vacuum ipsum destitue-
 bat, atque omnino egestate premebatur.

Surgens ibo ad patrem meum.

Namque et Dominus confidere iubens,
 atque in orationibus uti vocabulo « pater »
 illud ab orantibus vult intelligi, quod si
 patrem appellamus Deum, et tam splen-
 didi honoris donum sumus consecuti, oportet
 dignam honorante Deo vitam instituere.
 Hoc Petrus quoque magnus ait: si patrem,
 inquit, invocatis eum qui sine acceptione
 personarum iudicat secundum uniuscuius-
 que opus, cum timore incolatus vestri tem-
 pore conversamini. — Fortasse tecum ipse
 dices: multiplici sordidatus sum peccato;
 quomodo mundus fiam, qui tantopere sum
 maculosus? Audi me igitur. Scis te omnino
 peccasse? morbum fateris? memor es la-
 psuum tuorum? iam prope a salute abes;
 namque emendationis initium est, peccati
 confessio. Sic etiam scriptum est: dic tu
 prior peccata tua, ut iustificeris; non enim
 inclemens est omnium Dominus, non in-
 exorabilis; sed mitis atque misericors et bo-
 nus; et naturae nostrae conscius. Magnum
 quiddam est confessio, malique cessatio.
 Ita receptus fuit luxuriosus. — Quinam por-
 ro est vitulus saginatus, nisi omnino Chri-

(1) Haec in codice sub Cyrilli nomine recitantur, quamquam dictis ab eodem superius repugnare videntur. Sed in abrupto opere mirum non est videri quaedam dissoluta aut contraria.

stus, immaculata hostia, mundi peccatum auferens, immolatus atque comesus? Nam quatenus naturaliter irrationali animalique carne circumdabatur, quamquam eam sua gloria repleverat, vitulus intelligitur, expers quidem iugo peccati; saginatus autem, quatenus ante mundi constitutionem praefinitum fuerat Christi mysterium, tremenda magnaeque victima, quam participare conceditur recedentibus a peccato.

CAP. XVI.

Homo quidam erat dives qui habebat villicum.

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum breviter et summatim sensum observemus. Non enim cunctas parabolae partes subtiliter et morose scrutari oportet, ne praeter mensuram pergens sermo, molestus fiat superfluitate sua audiendi studiosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis suppeditet; veluti hac ipsa in parabola usuveniret. Nam si quis velit adamussim exponere, quis heic a nobis intelligendus sit homo, qui diffamatum habuit villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas fecerint, et cur nam alius oleum, alius triticum debuisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolae partes idoneae sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarij alicuius negotii sumendae sunt, quò simpliciter id demonstretur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabolae sensus hic. Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Idcirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta. Legem autem heic dicimus, haud illam adamussim quae per Moysem ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam scri-

ἄμαμον ἱερεῖον, ὁ αἵρων τ' ἀμάρτιαν τ' κόσμος, ὁ θυόμνητος καὶ ἐσθιόμνητος; καθ' ὃ γὰρ τ' ἄλοφον φύσιν καὶ κτηνώδη σάρκα παρέβαλετο, καὶ αὐτὴν τ' οἰκείων ἀνιχνυμάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται, ἀπαρέζυγος μὲν τ' νόμος τ' ἀμάρτίας, σιτοὺς δὲ καὶ ὁ πρὸ καταβολῆς (1) κόσμος προώριστο τὸ καὶ Χριστὸν μυστήριον, ἡ φρικώδης καὶ μέγαλη θυσία, ἥ μετασχεῖν ἐφεῖται τοῖς ἐπανοοῦσιν ἐξ ἀμαρτίας.

ΚΕΦ. ΙΣ'.

* Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον.

v. 1.

A. f. 215.
B. f. 152.

Πλὴν καὶ κεῖνο φαμέν τοῖς φιλομαθέσιν, ὅτι παλαιῶς καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αἱ παβολαὶ πραγμάτων ὀνησιφόρων δήλωσιν εἰσκομίζουσιν ὅταν αὐτῶν ἐν βραχεὶ καὶ συνεσταλμένως τ' νοῦν καταθρήσωμεν. οὐ γὰρ ἅπαντα τ' παβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖται καὶ λεπτῶς καὶ ἐξετασμένως, ἵνα μή τε πρὸς τὸ πέρα μέγας βαδίζων ὁ λόγος καταλυπῇ τῷ ἀκριτοῦ φιλακροάμονας, μήτε μὴν ἀδολεσχίας ὄχλον ἐνεργάσῃται τισιν. οἷον καὶ ἐπὶ τ' προκαμένης παβολῆς· εἰ γὰρ βούλοιτό τις διαφανῆναι, τίς μὲν ἂν νοηθεῖν πρὸς ἡμῶν ὁ ἄνθρωπος, ὁ τ' διαβεβλημένον ἔχων οἰκονόμον, ἢ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὸν ὁ διαβεβληκὴς αὐτὸν, τίνες ἢ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τ' ὀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπὰς, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὃ ἢ σίτον ἐποφλῆσαι λέγεται, σκοτανὸν ἅμα καὶ ἀκριτὸν ἀποτρίψῃ τ' λόγον. οὐκ ἔναι οὐ πάντι τέ καὶ πάντως ἅπαντα τ' παβολῆς τὰ μέρη τῇ τ' δηλεμένων εἰσὶ θεωρία χρήσιμα, εἰς εἰκόνα ἢ ληφθεῖν ἂν ἀναγκαῖα πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφάνεσαν τὸ τελὲν εἰς ὀνησιν τοῖς ἀκρωμένοις· ἐστὶ τοίνυν τ' παβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς· ὃ τ' ὅλων θεὸς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. * ταύτη τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, καὶ τ' τ' προφήτε φωνήν. * νόμον δὲ φαμέν ἐν τούτοις, οὐχὶ δὴ περ πάντως τ' διακονηθέντα διὰ Μωϋσέως, ἅπασαν δὲ μᾶλλον τ' θεό-

* I. Tim. II. 4.

* Is. VIII. 20.

(1) Haud recte Corderius in latina catena: in mundi restorationem praefinitum fuit etc.

πνύσον γραφήν, δι' ἧς ἔνεσι μαθεῖν τ' εὐθὺ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριώδους πράγματος ἀποκομίζεσαν ζῆβον· βούλεται τοίνυν ὁ τ' ὅλων δεσπότης, ὁλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀνακεῖσθαι ἀπεδάσμασι, καὶ ἀβιβιοῦν ἐλεῶς ἀπεδάως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας ἐαυτοῦ τ' τ' παρόντος βίης παρὰ πᾶσι, ἵνα εὐπαρέδρως καὶ ἀπεισπάσως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ· καὶ γοῦν διὰ μὲν τ' τ' φάλλοντος λύρας*, σχολάζατε φησὶ καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός· δι' ἐαυτοῦ ἢ πάλιν ὁ τ' ὅλων σωτὴρ τοῖς τ' πλοῦτον ἔχουσι τ' ἐπὶ τ' γῆς, πωλίσατε φησὶ* τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὅτε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἐαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμην, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, ἀσθενὴς ἢ λίαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ αἰέτως προσέπειθε τοῖς γεωδεδέξοις· καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἔφησε περὶ αὐτῶν·* πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τ' Θεοῦ· καὶ πάλιν· εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ πυλῆματος ῥαφίδος εἰσθῆναι, ἢ πλέσιον εἰς τὴν βασιλείαν τ' Θεοῦ· ἕως γὰρ ἔστι τις ἐν τῷ πλετεῖν καὶ ζυφῶν, ἀνεπιτήδευτον ἔχει τ' εἰς θεὸν εὐσέβειαν.

A. f. 215. b.

Ἄρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλετεῖσι σωτηρίας ὁδὸς, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς νυξέπισαι, τὸ τῷ ἀβύθῳ πρέπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτῶν; οὐ μὲν οὖν· ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ σωτὴρ διὰ ταύτης τ' παρὰ βολῆς· ἐθαρρήθησαν, (τ') ἐπὶ τ' γῆς πλοῦτον ἀφέντες αὐτοῖς ἀνεξικάκως τ' ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γε τ' ἐνόντα σκοπὸν αὐτῶν οἰκονόμοι τινὲς τίθενται τ' πτωχευομένων· οἰκονόμοι ἢ λέγονται παρὰ τῷ τὰ οἰκεῖα ἐκάσθω νέμειν (1)· ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ ὁρθῶς, οἷον εἰ σκορπίζοντες τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τ' δεσπότη· μόναις γὰρ τ' ἐαυτῶν δαπανῶσι ζυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὠνοῦνται τιμὰς, ἀμνημονέοντες Θεοῦ λέγοντος*, ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδομένῳ ἐν σοί· καὶ μὴν καὶ αὐτῶν τ' πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ*, γνέσθε οἰκτεῖρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ

* Ps. XLV. 11.

* Luc. XII. 33.

* Luc. XVIII. 24. 25.

* Deut. XV. 8.

* Luc. VI. 36.

pturam, cuius ductu cognoscere possumus boni cuiuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbere, et sobrium sanctumque vitae genus sectari, avertentes nos ab huius mundi sollicitudinibus, ut Deo adsidue constanterque serviamus. Quare etiam per melodi lyram, vacate inquit et scitote quoniam ego sum Deus. Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terrae alibi ait: vendite quae possidetis, et date eleemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeficientem in caelis. Profecto hoc praeceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cuius rei conscius ipse Servator aliquando de iis aiebat: quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei! Et rursus: facilius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei. Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excolendae ineptus est.

Ergone nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis eius debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendae rationem hac parabola ostendit Servator. Confidunt hi sane, quod divitias sibi frundas summus Deus indulgenter concesserit. Reapse tamen iuxta Dei mentem, oeconomi veluti pauperum constituti sunt: oeconomi autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte oeconomiam gerunt, tradita ipsis a domino quodammodo dissipantes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, obliti Dei dicentis: aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur. Immo et communis servatoris Christi negligentes praeceptum: estote misericordes, sicut et pater vester caelestis

(1) Observa vocabuli οἰκονόμος apud Cyrillum etymologiam, non ab οἶκον, sed ab οἰκεῖα νέμειν.

miserīcors est. Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiae fratribus debita: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est, eosdem villicatione excidere, adveniente morte, et rebus humanis eximente. Quippe inevitabile homini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus vult? Quamdiu in hoc mundo sunt, si non cunctas velint opes suas pauperibus diribere, attamen nonnullos saltem sibi amicos conciliare iubet, compluresque benignitatis suae testes, id est beneficiis adfectos; ut cum eos terrenae divitiae destituent, locum aliquem nanciscantur in istorum tabernaculis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede discedat pauperum amator: sed sive universa bona sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio animae suae bene fecerit.

Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem facit sermones, variisque circa idem argumentum exemplis utitur, ut plena dictorum suorum notitiā audientium mens imbuatur. Contemplare vero mecum de novo supradictae lectionis vim. Porro mihi videtur ante omnia illud cognitu utile, undenam oratio huiusmodi occasionem cepit: sic enim propositorum verborum sententia inclarescet. Monebat itaque divites Christus ut benignitatem erga pauperes apprime adamarent, et in caelo thesaurizarent, futuraeque felicitati consulerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus, compertam habebat humanae mentis ad egregium quodlibet bonumque opus tarditatem; quodque nimio divitiarum amore capti, et huius cupiditatis tyrannide omnino oppressi, nullam egentibus impertituri essent misericordiam. Quod igitur hoc animi habitu affecti, nullum spiritale Dei donum essent recepturi, manifestissimis demonstrat exemplis dicens: qui fidelis est in minimo, in maiore quoque fidelis est,

ὁ μὲν οὐράνιος οἰκτεῖρμων ἐστίν· ἀλλ' οὐδὲς αὐτοῖς, ὡς ἔφλω, τὸ κατοικτεῖρειν ἀδελφοὺς ὁ λόγος, μόνῃς ἢ ποιῶνται φροντίδα τὸ ἐαυτῶν ἀγερῶχίας· τοῦτο δ' ἐβέβληκεν αὐτοῦ παρὰ τῷ πάντων δεωότη· δεῖ ἢ πάντως αὐτοῦ ἀποπεσεῖν τὴν οἰκονόμιας ἐπιτηδώντος θανάτῳ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς τραγμάτων ἐξελκός· ἀδιάφυκτον γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ θανάτῳ τὸ λῆνον· τί οὖν ἄρα ὁρᾶν αὐτοῦ βούλεται Χεῖρός; ἕως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μὴ πάντα βούλοιντο τὸ ἐαυτῶν πλοῦτον δ' ἐκτεῖναι πτωχοῖς, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φίλους, καὶ πολλοὺς τὸ εὐπαισθητοῦς μάρτυρας, οὗτοι εἰ πεπονθότας δηλονότι· ἵνα ὅταν αὐτοῦ ὁ ἐπίγειος ἐκλείπῃ πλοῦτος, ἔχῃ σὶ τίνα τόπων ἐν τῷ ἐκείνων σκηνῶν· καὶ γὰρ ἔστι τὸ ἀμνηχάνων ἀμισθον χρεῖσθαι ποτε τὸ φιλόπτωχον, ἀλλ' εἴτε ἀπαντὰ τις τὸ ἐαυτοῦ πλοῦτον δ' ἐκδοῖν τισὶν, εἴτ' οὖν ἐκ μέρους, ὀνήσει πάντως τὸ ἐαυτοῦ ψυχὴν.

Ὁ πιστός ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι.

Συχνῶς ἐστὶ ὅτε ὁ τὸ ὅλων σωτὴρ οὗτος αὐτοῦ ποιεῖται λόγους, καὶ δ' ἐφόροις περὶ τὸ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παρρησιασιν, ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ὁ τὸ ἀκροωμένων ἐμβιβάζηται νοῦς· ἄθρ' οὖν μοι πάλιν τῷ προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν· δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς τὸ ἄλλων, ἐκείνῳ χρησίμως κατεῖναι, τίνας ὅλως ὁ τοιοῦτος λόγος ἔχει τὰς ἀφορμὰς· ἔσται γὰρ οὕτως εὐσύννοτος τὸ προκειμένων ὁ νοῦς· ἐδίδασκε τοίνυν οὗτος ἐν παλούτῳ Χριστὸς ἀπαπᾶν ὅτι μάλιστα τὸ φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρίζαν ἐν οὐρανῷ, καὶ τὸ εἰς τὸ μέλλον εὐημερίας ποιεῖσθαι πρόνοιαν· ἀλλ' εὖ ἠπίστατο θεὸς ὡς φύσει, τὸ ἀνθρώπῳ δ' ἐκνοίας τὸ ὅκνον, τὸ ἐπὶ παντὶ παρρησιᾷ τὴν καὶ ἀγαθῇ πράγματι, καὶ ὡς φιλόπλεστοι λίαν ὄντες, καὶ τῷ τοιῷδε πάθῃ τυραννόμενοι παντελῶς, οὐδένα τοῖς πτωχευομένοις νέμουσιν ἔλεον· ὅτι τοίνυν τοῖς οὕτως ἔχουσι γνώμης, οὐδὲν ὑπάρξει τὸ παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῶν, ἔξ ἐναργεστάτων παρρησιᾶν δ' ἐκδοῖν τισὶν, ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ

v. 10.

A. f. 217.
B. f. 154.

πιστός ἔστι, καὶ τὰ ἐξῆς· λύσον ἡμῖν δέσποτα
τὸ ζητούμενον, ἀνοιξον ἡμῖν τὴν καρδίαν τὴν
ὀφθαλμόν· ἄκουε τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκρι-
βῶς, ὅπερ ἔφη· εἰ ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πι-
στοὶ οὐκ ἐγένεσθε, φησὶ, τὸ ἀληθινὸν τίς
δώσει ὑμῖν; ἐστὶ δὴ οὖν τὸ ἐλάχιστον, ὃ ἀδι-
κος μαμωνᾶς, τοῦτέστιν ὁ ἐπίγειος πλοῦτος,
ἐξ ἁρπαγῆς ἔσθ' ὅτε καὶ παλεονεξίας σμει-
λεγμένος· τοῖς γε μὴν εὖ εἰδόσι βιοῦν, καὶ τὸ
εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα δεδιηκόσι, καὶ ἀπο-
φέρεισι μὲν τὰ ὀνηγείων τὸ νοῦν, φρονοῦσι δὲ
μᾶλλον τὰ ἄνω, καταλογισθεὶς ἂν παντε-
λῶς οὐδὲν ὁ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς ὅσον
ἐνδεεῖς ὅλον δαπανήσας, καλῶς αὐτὸν οἰ-
κονομοῦντες· τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ
χρηέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς ἐν ἐσχάτῃ τα-
λαιπωρίᾳ τὴν ἀπὸ γε τῶν ὄντων δαμένειν ἐπι-
κερίαν· εἰ οὖν ἐν ὀλίγῳ γεγονάμενον ἀπιστοί,
πῶς ἂν λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινόν;
τοῦτέστι τὸ θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῇ
χρηγίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνου-
σαν, καὶ τὸ θεῖον αὐτῇ κάλλος ἐγγράψαν.

B. f. 151. b.

Ὅτι ἡ εἰς τοῦτο βλέπει ὁ τέξασται
τῷ τῷ σωτήριος ῥημάτων ὁ σκοπός, καὶ διὰ
τὸ ἐφεξῆς εἰδείη τίς ἂν εὖ μάλα· ἔφη γάρ,
εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ
ὑμέτερον τίς δώσει ὑμῖν; ἀλλότριον ἡ εἶναι
φάμεν, τὸ τῷ χρημάτων πειρασίαν· οὐ γὰρ
γεγυμμένα μὲν πλοῦτες, γυμνοὶ δὲ μᾶλ-
λον· καὶ ἀληθῆς εἰπεῖν ὅτι καὶ τὸ γεγραμ-
μένον *, οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον,
οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα· γεγυμμένα
οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γνήνῳ
πλούτῳ, ὃς ἐλάχιστός ἐστι καὶ οὐδὲν, ὅτι
ῥευστός· καὶ μὴ σφετεριζώμεθα τὰ εἰς κοι-
νὴν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δοθέντα ἡμῖν· ὥστε
ἀδίκον τὸ πλοῦτον ποιεῖν, διὰ τὸ κατέχειν
αὐτὸν, καὶ ταῦτα, ἀλλότριον ὄντα· τὸ μὲν,
ὅτι οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν τὸ ἡ, ὅτι τὸ πτω-
χῶν ἐστίν· ἵνα τὸ ὑμέτερον θεῖον καὶ οὐρά-
νιον πλοῦτον πισευθώμεν, τὸ ἀληθινὸν καὶ
μένοντα· ἀλλότριον μὲν γὰρ ἀνθρώπου παν-
τὸς φυσικῶς, τὸ πλετεῖν· ἐξωθεν γὰρ προσ-
γίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισί· καὶ ἀπο-
συμβῇ καὶ ἀπόλοιτο, ὡς ἀβλάστοι ἂν οὐδὲν
παντελῶς ὅσον τὸ ἀνθρώπου φύσεως λόγους·

* 1. Tim. VI. 7.

et reliqua. Solve nobis, Domine, hanc quae-
stionem, aperi nobis cordis oculum. Audi
itaque clare accurateque quid dixerit: si
in iniquo mamona fideles non fuistis, ait,
ea quae vere bona sunt quis dabit vobis?
Est itaque minimus, iniustus mamonas, id
est terrenae divitiae, raptu interdum et
violentia collectae. At ii qui bene vivere
sciunt, et futurarum rerum spem quodam-
modo sitiunt, quique a terrenis mentem
avertunt, et superna magis cogitant, hi in-
quam nullius pensi habent terrenas divi-
tias, sed eas in egenos cunctas absumunt,
recte sic illas administrantes. Hoc esse exi-
stimo, in re parva aliquem esse fidelem;
nempe in extrema miseria positus, rei fa-
miliaris subsidia suppeditare. Si ergo in re
parva infideles fuimus, quomodo a Deo
accipiemus quod verum est, id est divino-
rum donorum uberem largitionem, quae
hominis animam ornat, eique divinam ven-
ustatem adpingit?

Quod autem huc spectet, eoque tendat
verborum Servatoris scopus, ex sequen-
tibus etiam satis quisque cognoscet. Dicit
enim: si in alieno fideles non fuistis, quod
vestrum est quis dabit vobis? alienum por-
ro appellari dicimus, pecuniae affluentiam:
neque enim divites nati sumus, sed nudi
potius. Vereque, iuxta scripturam, dicitur
quod nihil intulimus in hunc mundum,
neque hinc auferre quid possumus. Ergo
fideles simus in his exiguis terrenisque di-
vitiis, quae revera minimae sunt et nul-
lae, quia dilabuntur: neque propria facia-
mus, quae ad communem fratrum usum
data sunt nobis. Quamobrem iniustum est
opes colligere, si quis eas retinere velit,
praesertim cum sint alienae, tum quia nos
nihil nascentes intulimus, tum quia hae
reapse pauperum sunt. Sic nostrae divinae
caelestesque divitiae tradentur nobis, ve-
rae inquam et manentes. Profecto alienum
naturaliter ab homine est, ditescere; quod
quidem aliquibus extrinsecus accidit et su-
pervenit: et si forte dilabatur ac pereat,

nihil prorsus humanam rationem laedet. Non enim quia divites, idcirco rationales sumus, vel cuivis bono operi idonei; sed ipsa naturae habitudo, harum virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus, creati ad opera bona fuimus, quae praeparavit Deus ut in illis ambulemus. Quum ergo in alieno, id est in iis quae extrinsecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipiant? id est quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio fuimus. Age vero quod impossibile sit, unum eundemque hominem in contraria studia dividi, et tamen inculpatim vivere, demonstrat dicens:

Nemo servus potest duobus dominis servire.

Similitudo haec clara et explorata est, et proposito argumento aptissima; immo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: non potestis Deo servire et mammonae. Nam si quis fiat, inquit, duorum dominorum servus contrariis voluntatibus praedictorum, et inconciliabilem mutuo sententiam gerentium, quomodo poterit utrique placere? Nam divisus inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est malum simul et bonum videri. Ergo si uni voluerit esse fidelis, alterum inquit odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonae. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere iusso mammona. Ita enim nos magnus magister docet.

Pharisei, qui erant avari, deridebant eum.

Sicut morbi corporum vehementiores, remediorum adiutoria non admittunt, ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravius exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti; sic

οὐ γὰρ ἐν γε τῷ εἶναι πλούσιοι, λογικοὶ τέ ἐσμὲν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπισήμονες, ἀλλ' ἢ τῇ φύσεως ἐπιτηδείότητι, δεκτικὴ τῇ τοιούτων ἐστίν, ὅπερ ὅστις ἡμέτερον· ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος *, ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προσποιήμασεν ὁ Θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς ὡς πατήσωμεν· ὅταν τοίνυν ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ, τοῦτέστι ἐν τοῖς ἔξωθεν προσηρομένοις, ἀπιστοὶ τινες εἶεν, πῶς ἂν λάβοιεν τὰ ἑαυτῶν; τοῦτέστι πῶς ἂν ἐν μεθέξει γένοιτο τῶν Θεοσδώτων ἀγαθῶν; ἢ πῶς κομισόμεθα τὸ ἱερόν τε καὶ ἀξιάγαστον κάλλος, ὃ τῷ ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράφει Θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰς πρὸς ἑαυτόν; γεγόναμεν γὰρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς· ὅτι δι' ἐστὶ τῷ ἀμνησίων, ἕνα καὶ (A) αὐτὸν μερίζομεν πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταψέκτως δύνανται βιοῦν, διαδείκνυσιν λέγων·

Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεῖν.

Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῷ προκειμένων θεωρίᾳ προπωδίζατον· συμπέρασμα ἃ ὡς περὶ παντὸς λόγου, τὸ ἐφεξῆς· οὐ δύνασθε γὰρ Θεῷ δελεῦν καὶ μαμωνᾷ· εἰ γὰρ δή τις γένοιτο, φησὶ, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἐχόντων τὴν γνώμην, πῶς ἂν δύναίτο ἀμφοτέροις ἀρέσαι; μερίζομεν γὰρ εἰς τὸ ἑκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖν θελήμασιν ἀντανίσταται· πάντα γὰρ ἀνάγκη, (A) αὐτὸν ὁρᾶται πονηρόν τε καὶ ἀγαθόν· οὐκοῦν εἴπερ ἔλοιτο γνήσιον ἐνὶ χρέατι, φησὶ (1), μισήσῃ τὸ ἕτερον· ἀμνησίων δὲ οὖν Θεῷ δελεῦσαι καὶ μαμωνᾷ· ἐπὶ θάτερον τοίνυν μεταβῶμεν τὴν πᾶσαν περὶ πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ μαμωνᾷ· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ὁ μέγας εἰσηγείται διδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάγγυροι ὑπάρχοντες ἐξεμυκτήριζον αὐτόν.

Ὡς περὶ τὰ τῷ ἐν τοῖς σώμασι παθῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ὀπκιρίας οὐ προσίεται, φεύγει δὲ ὡς περὶ τῶν ἰατρικῶν καὶ εἰ τις προσάγοι τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἔξαγριῶται μείζονος, καὶ οἷον ἀγανακτεῖ, καί

* Ephes. II. 10.

V. 13.

A. f. 217.
B. f. 151. 1.

V. 14.

A. f. 217. b.

(1) φησὶ intercalatum esse verbum, ut passim fit, non agnovit Corderius, ideoque scripsit: ille dicet ut odiat alterum.

τοι τῇ τέχνῃ κολακεύομεθα, οὕτω τὰ ἐν τῷ
 τῷ ἀνθρώπων ψυχῇς ἐπισυμβαίνοντα πάθη
 σκληρὰ καὶ ἀνεθέτητὰ πως εἰσὶν ἔσθ' ὅτε,
 καὶ οὐδενὸς ἀνεχεται λόγος καλοῦντος εἰς
 ἀπόσασιν τὸ κακοῦ, ὅτι τοῖς ἀμείνοσιν ἐμ-
 βιβάζοντος τοῦτο πεπονθότας εὐρήσομεν
 ὅθεν φαρισαῖες, οἱ διὰ φιλαργυρίαν ἐξηυ-
 τέλιζον τὰς ἀρίστας ὡδαιέσεις· καὶ θεὸν σε-
 βασθῆναι, ἐμυκτηρίζον ταῦτα εἰσηγούμε-
 νον δεσπότην· ἀλλ' ἡμεῖς ἐξέλωμεν τὸ τὴν
 φιλαργυρίας (1) κέντρον, ὃ καὶ εἰς ἀσέβειαν
 ἐγείρειν δύναται, καθάπερ ἐκείνης μακρὸν
 τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς δαπανήσας λόγον ὃ
 τὸ ὅλων σωτὴρ, εἴτα τῷ ἰδίῳν σκευμάτων καὶ
 παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας ὁρῶν, ἐμφιλοχω-
 ροῦντας ἢ μᾶλλον τῇ σωζόμενῃ σκαιότητι,
 ζέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμύ τὸ ἐλέγχων,
 καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει
 ὑποκριτὰς ὄντας καὶ βωμολόχους, καὶ δόξης
 μὲν ἐρασάς, ἢ περὶ ἂν ἀρέποι δικαίοις τε
 καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐ μὴν ὄντας τοῦτο
 καὶ ἀλήθειαν.

V. L. Ὑμεῖς ἐστέ οἱ δικαιούμενοι αὐτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

A. 1. 218.

Cod. V. 44.

Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι περὶ αὐτῶν εὐρί-
 σκεται λέγων· * «πῶς δύνασθε πισεῦσαι,
 δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν ἢ
 δόξαν τὴν παρὰ τὸν μόνον Θεοῦ οὐ ζητεῖτε;»,
 ὅθεν μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοὺς, τοῖς
 εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις ὁ θεὸς σεφανοῖ· οἱ
 γὰρ μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταί, τάχα τοῖς
 αὐτῶν ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὶ πα-
 ρακλέπτουσιν· ἀλλ' ἐδεῖς, ὡ βέλτιστοι, φαί-
 νης ἂν αὐτοῖς, αὐτὸν σεφανοῖ· γέγραπται
 γάρ· * ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ
 σὸν σῶμα· ἀλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη·
 πλὴν καὶ εἰ δύναιντό πως λαθεῖν οἱ ὑποκρι-
 ται, καὶ τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμὰς,
 ἀλλ' οὐκ ὁ Θεός φησι γινώσκῃ τὰς καρδίας
 ὑμῶν, καὶ τιμᾷ μὲν δίκαιον (2) ἀληθινόν,
 σκορπίζει ἢ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὅσα· ἀν-
 θρωπαρέσκια γὰρ ῥίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς
 μεμισημένης παρὰ τὸν Θεὸν καὶ ἀνθρώποις
 ὑπεροψίας· κατασφίγγας τοίνυν τοῖς ἐλέγχοις
 αὐτοὺς, ἑτερόν τι τέτοις προσεπάσει Χριστὸς,

quae hominum animabus eveniunt pertur-
 bationes, saevae et admoneri impatientes
 aliquando sunt, nulliusque vocem audiunt
 a vitio revocantis, et meliora suadentis.
 Hoc idem passos comperimus pharisaeos,
 qui ob suam avaritiam admonitiones opti-
 mas flocci faciebant; et quum revereri de-
 berent, disserentem haec Dominum deri-
 debant. Verumtamen nos avaritiae stimu-
 lum eximamus, quod usque ad impieta-
 tem nos potest, aequae ac illos, impellere.
 Longo itaque adversus eos consumpto ser-
 mone Servator universalis, quum a pro-
 priis cogitationibus et cupiditatibus haud
 recedere cerneret, sed ingentem nequi-
 tiam acrius retinere, pergit deinceps ad
 acerbiores increpationes, occasione invi-
 tante, definitque eos esse hypocritas, gu-
 losos victimarum appetitores, et gloriae
 quidem cupidos, quae iustis bonisque de-
 betur viris, sed tamen ipsos a virtute longe
 remotos.

Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Chri-
 stum comperimus: quomodo potestis cre-
 dere, qui gloriam ab hominibus accipitis,
 gloriam autem quae a solo Deo est non
 quaeritis? Nam vere bonos Deus iustitiae
 laudibus ornat. Hostes autem virtutis et
 hypocritae, fortasse suffragio proprio, san-
 ctitatis opinionem usurpant. Atqui, o egre-
 gii, dicet his aliquis, nemo se ipsum co-
 ronatur. Scriptum est enim: laudet te pro-
 ximus, non os tuum; extraneus, non labia
 tua. Attamen etiamsi latere fortasse queant
 hypocritae, et ex hominibus honorem car-
 pere, certe Deus corda vestra novit, et
 eum qui vere iustus est, habet in pretio;
 at illorum, qui hominibus placent, ossa
 dispergit. Quippe placendi hominibus stu-
 dium, radix est et initium et parens in-
 visae Deo hominibusque superbiae. Post-
 quam eos reprehensionibus his compunxe-
 rat, aliud addit Christus quod erant pas-

(1) Cod. φιλαργυρίας, quod plane mendum nobis visum est.

suri propter haerentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

Lex et prophetae usque ad Iohannem etc.

Involvit rursus obscuritate id quod molestiam creabat, et obumbratam quodammodo facit praedictionem eorum quae incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquus cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terrae incolis praenunciaverunt. Lex quidem per umbram et figuras denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptelae vim superaturum, a mortuis resurgendo. Consona autem Moysis legi prophetae locuti sunt. Haud ergo mirum est, immo et praecognitum fuit, quod vos sermonibus meis credituri non fueritis. Nam usque ad Iohannem Baptistam vaticiniorum de me pertinet sermo. A diebus autem Iohannis, regnum caelorum nunciatur, et omnis homo ad id compellitur. Regnum autem caelorum hoc loco dicit iustificationem in fide, peccati ablutionem per sanctum baptismum, sanctificationem per Spiritum, adorationem in Spiritu, adoptionis dignitatem, dandae sanctis in posterum gloriae spem. Nunciatur itaque caelorum regnum, procedente in medium Baptista ac dicente: parate viam Domini; et iam praesentem demonstrante agnum Dei qui tollit peccatum mundi. Quisquis ergo sacrae praedicationis auditor est et amator, is vi compellitur; id est omni alacritate totisque viribus utens, in spem recipi gestit. Namque ut alibi ait: regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

Facilius est autem etc.

Facilius esse dicit caelum et terram transire, nondum id fieri iubente Deo, quam legis unum excidere apicem. Legem aliquando summam dicit pro universa divinitus inspirata scriptura, id est Moysis ac prophetarum. Quoniam itaque praenunciaverunt, quae et exitum habere necesse sit? Praedixerunt videlicet, fore ut ob mul-

ὅπερ ἔμελλον πείσεισθε, διὰ γε τὸ ἔχσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητα τὴν καὶ ἀπειθίαν· φησὶ γάρ·

Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου κ. τ. λ.

v. 16.

A. f. 218.

Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσαφεία τὸ λυπεῖν, καὶ κατεσκιασμένον ὥστε ποιεῖται τὸ προαγγέλλειν τὴν συμβησομένην τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομένοις αὐτῷ· Μωϋσῆς γάρ φησι καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ χορὸς, τὸ κατ' ἐμὲ μυστήρια τῆς δυνάμιν προκατηγγέλασι τοῖς ἐπὶ τῇ γῆς· καὶ ὁ νόμος ἐδήλω διὰ σκιᾶς καὶ τύπων, ὅτι καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ὑπομῖν θάνατον, ἵνα σώσω τὸ ὑπ' οὐρανὸν, καὶ καταργήσω τὸ φθορὰν, ἐγεγεγμένους ἐκ νεκρῶν συμβαίνοντα ἢ τοῖς Μωϋσέως νόμοις, ἐλάλησαν οἱ προφῆται· ξένον τοίνυν φησὶν οὐδὲν, ἦγαν προεγνωσμένον, ὅταν τοῖς ἐμοῖς ἀπειθήσῃτε λόγοις· μέγιστος γάρ Ἰωάννης τὸ βαπτισμῶν, ὁ τῆς προφητείας τῆς ἐπ' ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ἐκτείνεται λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῶν ἡμερῶν Ἰωάννης, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται· βασιλείαν ἣν οὐρανῶν φησὶν ἐν τούτοις, τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, τὴν τῆς ἀμνηστίας ἀπονέμειν, τὴν διὰ γε φημὶ τῶν ἀγίων βαπτίσματος, τὴν διὰ τῶν πνεύματος ἁγιασμὸν, τὴν ἐν πνεύματι προσκύνησιν, τὴν υἱοθεσίαν τὸ καύχημα, τὴν μελλούσης δοθῆσεως τοῖς ἀγίοις δόξης τὴν ἐλπίδα· εὐαγγελίζεται τοίνυν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, παρελθόντος εἰς μέσον τῶν βαπτισμῶν, καὶ λέγοντος· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου· καὶ καταδακνύντος ἡδη παρόντα τὸν ἀμνὸν τῶν θεῶν, τὸν αἶροντα τὴν ἀμνηστίαν τῶν ἁμαρτιῶν· πᾶς ἢ εἴ τις γέγονε τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων κατήκτος καὶ ἐρασῆς, εἰσελάττει· τοῦτο ἐστὶν ἀπάσῃ προθυμίᾳ καὶ παντὶ σθένει χρώμενος, εἴσω παρελθεῖν τὴν ἐλπίδα ὅπως ὁπθυμεί· ὡς γὰρ ἐτέρωθι περ φησὶν *, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, ἵνα βιάσῃ ἀρπάξουσιν αὐτήν.

* Matth. XI. 12.

Εὐκοπώτερον δὲ ἐστὶ κ. τ. λ.

v. 17.

A. f. 218. b.

Εὐκοπώτερον εἶναι φησὶ τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, οὕτω τοῦτο γίνεσθαι θεοῦ προσάττοντος, ἢ τῶν νόμων μίαν κεραίαν πεσεῖν· νόμον δὲ φησὶν ἔσθ' ὅτε συλλήβδην ἅπασαν τὴν θεόπνευστον γραφὴν, τοῦτέστι τὰ Μωϋσέως καὶ προφητῶν· τίνα τοίνυν ἀποκατηγγέλασιν, ἃ καὶ δεῖ πάντως ἐκβῆναι πρὸς πέρας; προηγόρευον ὅτι διὰ πολλὴν

ἀπιστίαν καὶ ζόπων ἀνοσιότητα, ἥτις πρὸς θεὸν οἰκαίτητος ἀπολισθήσῃ, καὶ τοι πρωτότοκος ὢν ἐν τέκνοις ὁ Ἰσραήλ· καὶ ὅτι ἡ παρ' αὐτοῦ ἀγάπης ἐξωσθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ· καὶ γὰρ ἔφη περὶ αὐτῆς, διὰ τῶν ὧν Ὡσηέ· *

ἰδὲ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκολόφῃ, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς· καὶ τὴν ἑξίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρῃ·, ὁδὸς μὲν γὰρ εὐσεβῶν εὐθεΐα ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ἀναντες ἐν αὐτῇ, λεῖτα ἦ πάντα καὶ ἰππήλατα· φράσσεται ἡ ἡ ὁδὸς ἡ Ἰουδαίων μηξὸς, τοῦτέστιν ἀδιόδωτος αὐτοῖς ἡ ἡ εὐσεβείας ἀπετελέσθη ἑξίβος· ὅτι ἡ γεγόνασι σκοτεινοὶ τὸ νοῦν, καὶ οὐ προσήκοντο ἡ τὸ σωτήρος δόξης τὸ φῶς, οὐ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτὸν, προαναπεφώνηκε, λέγων *, ὡς πρὸς Ἰουδαίων τὸ δῆμον· “ νυκτὶ ὁμοίωσα τὴν μητέρα σε· ὁμοιώθη ὁ λαός μου, ὡς οὐκ ἔχων γινώσκειν· ὅτι σὺ ἐπίγνωσιν ἀπέσσω, καὶ γὰρ ἀπέσομαι σε τὴν μὴ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπελάθε νόμος θεοῦ σε, καὶ γὰρ ὅπιλάθωμαι τέκνων σε·, ἀκούεις ὅτι σκοτῶ καὶ νυκτὶ παρεκάζεται, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἡ τὴν ἀπειθοῦντων πληθύς; ἀνίσχῃ μὲν γὰρ τοῖς πισεύουσιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ὁ νοητὸς ἐσφόρος, καὶ ὁ δὲ δικαιοσύνης ἥλιος· σκοτῶ ἡ καὶ ἀχλύϊ νοητῇ καταμελαίνεται τὸ ὑβρίζοντων τὸ οὕτω λαμπρὰν καὶ ἀξιοκλήτον χάριν ὁ νῆς· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἰσραήλ· περὶ ἡ τὴν ἐπεγνωκότων τὸ ὁπιφάνειαν ἡ δόξης τὴν πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ, δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ὑπισχνεῖτο, λέγων· *

καὶ κατισχύσω αὐτὸν ἐν κυρίῳ θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου τὸ θεῶν αὐτῶν ὑπάρξῃσι (1)·, σιωπῶν δὲ ἡ τοῦτοις καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐν πνεύματι φησὶ πρὸς Χριστόν· *

κύριε ἐν τῷ φωτὶ τὸ προσώπῳ σε πορεύονται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σε ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν· ὅτι καύχημα ἡ δυνάμει αὐτῶν, σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σε (2) ὑψωθείσεται τὸ κέραν ἡμῶν·, καυχώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, δικαιωθέντες ἐν αὐτῷ· γεγόναμεν ὑψηλοὶ, τὸ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ταπείνωσιν ἐκβεβληκότες, καὶ τὴν ἀληθείας δογμάτων τὴν ἀκριβῆ καταπλ-

tam suam incredulitatem et morum impietatem, ab amicitia Dei excidat Israhel, primogenitus licet inter filios; et urbs Hierusalem illius amore excludatur. Quamobrem ait de ipsa per os Oseae: « ecce ego saepiam viam eius sudibus, et obstruam itinera eius, et ipsa semitam suam non inveniet. » Porro via piorum recta est, nihil in ipsa arduum, sed facilia cuncta et gradibilia. Secus autem obstruitur via metropoleos Iudaeorum, id est inacessa his verae religionis fit semita. Quod vero obtenebratam mentem habuerint, nec lumen gloriae Servatoris admiserint, quem agnoscere noluerunt, praedixit his verbis Iudaeorum veluti populum alloquens. « Nocti assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio mihi fungaris. Oblita es legis Dei tui, ego quoque filiorum tuorum obliviscar. » Audin tenebris noctique comparari, et convenientissime quidem, incredulorum multitudinem? Credentibus enim exoritur in mente et corde intellectualis lucifer, ac iustitiae sol; secus vero mens eorum obtenebratur qui erga tam splendidam pretiosamque gratiam iniurii sunt. Et haec quidem de Israhelitis. Iis autem, qui adventum omnium nostrum servatoris Christi agnoverunt, per unum de sanctis prophetis Deus pater spondebat dicens: « confortabo eos in domino Deo ipsorum, et in nomine domini Dei ipsorum erunt. » Consona his etiam psalmista Spiritu instinctus aiebat ad Christum: « Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exultabunt tota die; quoniam gloria virtutis eorum tu es; et in iustitia tua exaltabitur cornu eorum. » Gloriamur nimirum in Christo, cum in ipso iustificamur: excelsi efficiamur, abiecta peccati humilitate, et verorum dogmatum accuratam adepti notitiam. Hoc enim nobis

(1) Ita cod. pro κατακαυχθήσονται gloriabuntur, ut in textu edito.

(2) Ita cod. praetermissis aliquot in medio verbis.

spondebat Deus voce Isaiae dicens: « et ducam caecos in viam, quam nesciebant, et semitas quas ignorabant calcare eos faciam; convertam tenebras illis in lucem, et cuncta obliqua faciam recta. » Nos enim qui caeci eramus, recepimus lumen, et insolitam iustitiae viam terimus. Qui autem legis ducatu gloriabantur, in tenebras inciderunt. Namque ut ipsemet aiebat Christus, tenebrae excaecaverunt oculos eorum, et obduruit ex parte Israhel; ut spectantes non videant, et auscultantes non audiant. Nam debacchati sunt contra sanctos prophetas, et ipsi Christo manus afferre ausi sunt ad salutem vitamque vocanti. Si ergo discredetis, inquit, meosque insipienter sermones irridebitis, qui vos ceteroqui ad rei utilis decoraeque consecutionem deducebant; non fuit hoc, inquit, ignotum sed iamdiu a lege prophetisque praedictum. Porro impossibile est, Dei oracula effectum carere: nam quod omnino prorsusque sciebat esse futurum, id praedixit. Prout ergo dictum fuerat, evenisse demonstrat; haud equidem propheticas auctoritates dissolvens aut subvertens, sed complens potius prophetas simul et legem. Nam quia dixerat legem et prophetas usque ad Iohannem stetisse, ne quis putaret, nunc eos exclusos et abolitos, propterea subdidit: non excidet de lege iota unum; aut apex, secundum Matthaeum.

Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso.

Interrogabit aliquis, num secundum evangelicam historiam, quae ait pauperem ad requiem transisse, divitem vero ad poenam, num inquam haec iam evenerint, dignaque utrique data fuerit remuneratio; an futuri potius iudicii hoc exemplo imago repraesentetur? Utique, inquit, quia Lazari nomen diserte ponit, vere haec evenerunt et peracta sunt. Cur enim non dixit « homo quidam pauper, sed Lazarus? »

τήσαντες ἰνῶσιν· τὸτο γὰρ ἡμῖν ἐπηγγελέτο θεὸς λέγων διὰ φωνῆς Ἠσαΐου· * « καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ἣ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ βίβεις ἅς οὐκ ἤδασαν πατήσαι ποιήσω αὐτοῖς· ποιήσω αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ πάντα τὰ σκολιά ἐἰς εὐθείαν· », ἡμεῖς μὲν γὰρ ὄντες τυφλοὶ, πεφωτίσμεθα, καὶ τὸ ἀπαιήθη ἡ δικαιοσύνης ἐρχόμεθα βίβον· οἱ ἡ νόμον ἀνυχοῦντες παιδαγωγόν, ἐν σκότῳ γεγόνασιν· ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, ἡ σκοτία ἐτύφλωσε ὧν ὁφθαλμοὺς αὐτῶν *, καὶ πάρωσις ἀπὸ μέρες γέγονε τῷ Ἰσραὴλ· ἵνα βλέποντες, μὴ βλέπωσι· καὶ ἀκούοντες, μὴ ἀκέωσι· πεπαρωνήκασιν γὰρ εἰς ὧν ἀγίους προφήτας, τετολμήκασιν ἢ καὶ αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπένεγκεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν καὶ ζωήν· οὐκοῦν ἂν ἀπειθῆτε, φησὶ, καὶ ὧν ὧν ἐμοὺς ἀπειτέως διαμυκτηρίζετε λόγους, ἐπὶ τῷ ᾧ χρησίμους καὶ πρέποντος ἀποκομίζοντας θήραν, ἀλλ' οὐκ ἠγνοήθη ταῦτα φησὶ, ἀλλ' ἤδη προεῖρηται διὰ τε νόμους καὶ προφητῶν· ἐστὶ ἡ τῷ ἀμνηχάνων, εἰς ἀπραξίαν διαπεσεῖν τὰς θεοῦ φωνάς· ὁ γὰρ ἡδὲ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐσόμενον, τὸτο προκαταμεμήνυκε· καὶ μὲν οὖν τὸ ῥητὸν, δηλοῖ ὅτι ἀφίκεται, καταλύσαν μὲν ἡκιστα ἢ ἀνατρέψαν τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν ἢ μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον· ὅτι γὰρ εἶπεν ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, ἵνα μή τις ὑπολάβοι, ὅτι ἐκβέβληνται καὶ ἡθέτηνται, διὰ τοῦτο ἐπήγαγον· ὅτι οὐ πεσεῖται ἀπὸ τῷ νόμῳ ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία καὶ τὸ Ματθαῖον (1).

Ἄνθρωπος δὲ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον.

Πύθοιτο δ' ἂν τις, ἅρα γε καὶ τὸ εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, τὸ λέγεσαν (1) μὲν πτωχὸν εἰς τὸ ἀνάπαυσιν ἀπελθεῖν, τὸ ἡ πλούσιον εἰς τὸ κόλασιν, γέγονεν ἤδη ταῦτα, καὶ ἀνταπόδοσις ἀξία ἐκλήρωθη ἐκάσῳ, ἢ τῷ μελλούσης κρίσεως ἀνατυποῖται εἰκόνα ἐν τούτοις; ἀλλὰ μὴν φησιν, ὅποτε ὀνομάζει Λαζάρου προσηγορίαν, ἀληθῶς γέγονε καὶ ἐπράχθη· διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε, πτωχὸς δὲ τις ἀνθρώπου, ἀλλὰ Λάζαρου; ἵνα τῇ

* Is. XLIII. 16

* Ioh. XII. 40.
ex Is. VI. 9.

v. 19.

A. C. 320.
E. I. 252. b.

(1) Lucas *iota*; Matthaeus V. 18. utrumque *iota* et *apex*.

προσηγορία δείξη, πείρα καὶ ἀληθεία ταῦτα πεπράχθαι· πρὸς δὲ ἑροῦμην· τίω κρίσιν ἔσεσθαι καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἡ θεία πανταχοῦ λέγει γραφή· ἀνάστασις δὲ οὐκ ἔσται, μὴ αὖθις ἡμῖν ἐπιφοιτήσαντο τῷ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τῶν πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων· οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος φησὶν *, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλων, καὶ ἐν σαλπικῇ θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ· σαλπικῇ γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἐν Χριστῷ ἁφ' ὧν οὐκ οὐρανῶν καταβιβηκότος τῷ πάντων κριτῇ, οὐδὲ ἡ τῶν νεκρῶν γέγονεν ἀνάστασις· εἴτα, πῶς ἐκ ἀπύθανον ἐνοεῖν, ὅτι γέγονεν ἤδη τισὶν ἀνταπόδοσις, ἢ πονηρῶν ἔργων ἢ ἀγαθῶν (1);

* I. Thess. IV. 15.

nempe ut pronunciato nomine demonstraret, haec reapse acta fuisse. Cui nos respondemus: iudicium post mortuorum resurrectionem fore, divina ubique adfirmat scriptura; resurrectionem autem non ante futuram, quam denuo de caelo venerit Christus cum patris gloria et angelis sanctis. Sic etiam sapientissimus Paulus dicit: ipsum Dominum in iussu, in voce archangeli, et in tuba Dei, de caelo descensurum. Clanget enim tuba, et mortui resurgent in Christo facti incorruptibiles. Quum ergo nondum advenerit de caelo iudex, neque mortuorum facta sit resurrectio; quid ni improbable existimetur, iam factam esse remunerationem sive malorum

(1) Postulat hic Cyrilli locus paulo accuratorem explanationem, propter schismaticorum, quamquam haud magno numero, tum Graecorum tum Armeniorum, exitiosum errorem, quod nempe humanorum actuum remuneratio non nisi post corporum resurrectionem a Deo fiet. 1. Ergo in primis noster ipse Cyrillus semet explicat in commentario ad ps. XLVIII. 16, quem nuper nos ex vaticanis codicibus divulgavimus, dum ait *sanctorum animas post divinum redemptionis opus in manus Dei convolare*; quod probat Christi crucifixi verbis ad patrem *in manus tuas etc.*, et ad latronem *hodie mecum eris in paradiso*; nec non illis Stephani: *domine Iesu, suscipe spiritum meum*. 2. Idem Cyrillus in homilia prima paschali ait avunculum suum decessoremque Theophilum, nuper mortuum, ad caelestes sedes migrasse. 3. Eusebius caesariensis, classicus aequae immo et antiquior auctor, in commentario ad ps. CXLII. 8, quem item nuper nos ex codicibus vatt. sumptum edidimus, ait Deo: *δείξον ὁδὸν τὴν ἄγουσαν μετὰ σώματος ἀπαλλαγὴν ἐπὶ τὰ οὐράνια*: *viam ostende, quae post corporis depositionem ducit in caelum*. 4. Eustathius biographus et aequaeus Eutychii patriarchae (cuius item novum scriptum nos extulimus) ait *hunc in caelum ad angelorum choros transisse* (apud Bolland. die 6. aprilis.) 5. Sanctus Hieronymus Paulae epitaphium hoc scribit (ep. CVIII. fin.) *Aspicis angustum praecisa in rupe sepulchrum? — Hospitium Paulae est caelestia regna tenentis*. 6. Contra hunc errorem de differenda remuneratione, totus item pugnat boni auctoris lat. priscus libellus, quem apud nos habes Script. vet. T. VII. p. 264-270; ubi prima in pagina inter patres spuriae illi doctrinae non consentientes nominatim scribitur alexandrinus Cyrillus. 7. Et quoniam catholico dogmati, quod apostolica constitutione definivit Benedictus XII. P. M., et florentinum postea tridentinumque concilia confirmarunt, novus consurrexit in Anglia hostis Burnetus, qui scripto tractatu perniciosissimum errorem renovavit, placet nobis huic opponere anglum hominem sanctum episcopum Aldhelmum, clarissimum saeculi septimi lumen, qui XII. carmina de XII. apostolis condidit, falso in editionibus Alcuino aequae anglo inscripta vel etiam Walafrido Straboni, sed a pervetere vaticano codice vero auctori Aldhelmo vindicata. Is ergo de Paulo apostolo ita scribit. *Ossa tegat tellus quamvis modo mole sepulchri, — Ast tamen in superas conscendit spiritus arces — Coetibus angelicis nimbose per aethera ductus*. Idem de S. Thaddaeo ap. *Cuius in Armenia sopitum morte cadaver. — Exsurrecturum fatali fine quiescit. — Sed tamen aethereas lustrat spiritus arces*. Atque hic idem Aldhelmus, qui iustorum animas post corporis obitum statim in caelum receptas depraeclat, nihilominus de S. Iohanne ev. loquens ait. *Pausat in Epheso praefatus corpore praesul — Praemia sumpturus cum clanget classica salpex — Ultima dum priscis labuntur tempora saeculis*. Vix evidentius quispiam dicere potuit, animas quidem sanctorum hominum statim in caelum admitti, corporibus vero praemium nonnisi post resurrectionem, ut par est utque rei natura postulat, conlatum iri. Porro noster Cyrillus haud apertioribus verbis hoc loco utitur, quam Ioh. Chrysostomus in homilia XXXIX. ad I. Cor. XV. 19. ed. Maur. p. 365; et homil. XXVIII. ad Hebr. XI. 39. p. 255, quibus Chrysostomi locis respondet pro viribus, sanctumque oratorem cum ecclesia catholica concordem demonstrat magnus Muratorius in insigni suo adversus Burnetum libro *de paradiso non expectata corporum resurrectione*; quem qui leget, plenioris dogmatis expositionem, et contrarii erroris refutationem, non requirit. Summus denique Allatius turbam maximam graecorum hac de re testimoniorum, ex omni aetate petitorum, congerit in opere contra Hottingerum cap. XI; ita ut nemo iam graecus, vel graecorum quicumque sunt orientales adseclae, in hac falsa opinione consistere diutius queant.

operum sive bonorum? Est igitur parabolae ratio scite admodum conformata, itemque illa quae de divite ac Lazaro a Christo dicuntur. Fuit itaque Lazarus, ut Hebraeorum traditio habet, homo quidam per illud tempus Hierosolymis, in extrema paupertate atque infirmitate vivens, cuius ideo fecit mentionem Dominus, ut exemplum inde sumeret demonstrandi evidentius argumenti sui. Ante Christi de caelo reditum, neque resurrectio acciderat, neque actorum cuiuslibet hominis remuneratio. Sed tamen similitudinis ergo scribitur in parabola dives deliciosus et immisericors, si mulque pauper morbo languidus; ut cognoscant ii, qui in terra divitiis affluunt, nisi benigni esse voluerint, largi ac liberales, et nisi pauperum necessitatibus ultro occurrerint, gravi et inevitabili vindicta fore se corripiendos.

Iam in primis necesse est dicere, quae nam fuerit sermonis huius occasio, et cuius rei demonstrandae gratia praedictam optime parabolam Christus deformaverit. Voluit ergo nos Christus bonorum operum artifices effici virtutumque ornamenti excellere. Voluit invicem amare, et erga pauperes benignitatem sectari; atque in his studiis magna cum alacritate versari. Praecipue vero huius mundi divitibus hac super re cohortationes componens, eosque in via sanctis convenientissima statuens, aiebat: vendite quae possidetis, et date eleemosynam. Et hoc quidem mandatum praeclarum est et bonum ac salutare. Non tamen ignorabat Christus, ut hoc mandatum exsequi possent, multis vires non inesse. Languet enim ad aspera et factu difficilia mens humana. Quia vero ipse bonus est et hominum amator, rationem quamdam excogitavit qua iis succurreret; ne forte praesentes divitias perpetua et indeficiens paupertas exciperet, et temporales delicias aeterna poena. Si enim non patimini, inquit voluptarias dimittere divitias, totumque patrimonium vendere at-

ἔστι τοίνυν ὡς συμβολῆς τρόπος ἐσχηματισμένον ἀσείως, τὰ τε ἐπὶ τῷ πλεσίῳ καὶ τῷ Λαζάρῳ εἰρημένα παρὰ Χριστοῦ· ἔχεται ὁ λόγος, ὡς ἡ Ἑβραίων παράδοσις ἔχει, Λάζαρον εἶναί τινα κατ' ἐκείνου καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐσχάτῃ σωόντα πτωχεῖα καὶ ἀρρώστια, οὐ καὶ μνημονεῦσαι τοῦ κυρίου, ὡς εἰς παράδειγμα λαμβάνοντα τοῦτον εἰς ἐμφανεσέραν τῆς λόγου δήλωσιν· οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταφοιτήσαντος τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀνάσσεις γέγονεν, οὔτε πράξεων ἀνταπόδοσις ἡκολούθησέ τισιν· ἀλλ' ὡς ἐν εἰκόνι, τῇ ὡς συμβολῇ γέγραπται πλούσιον θυφῶν καὶ ἀφιλοκτίσμων, καὶ πένης ἐν ἀρρώστια· ἵνα εἰδεῖεν ὡς οἱ ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, ὡς εἰ μὴ βεβηθέειν εἶναι χρηστοὶ, καὶ εὐμετάδοτοι, καὶ κοινωνικοὶ, καὶ ταῖς τῆς πονήτων ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἔλαιντο, θανάτῃ καὶ ἀφύκτῳ ὡς πεσοῦνται δίκη.

Ἀναγκαῖον ἢ οἶμαι πρότερον εἰπεῖν, ποία γέγονεν ἡ τῆς λόγου πρόφασις, ἢ ποία πράγματος εἰς παράδειξιν, ἢ προκείμενην ὡς συμβολὴν ἄριστα διαμορφοῦ καὶ διαπλάττει Χριστός· ἀπετέλει τοίνυν ἡμᾶς ὁ σωτὴρ τεχνίτας εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν ἐβούλετο διατρέχειν· ἤθελε γὰρ εἶναι φιλαλλήλους, καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητάς, ὅτι εἰς τοῦτο ἀποδοσμάτων ἔχεσθαι νεανικῶς· μάλιστα ἢ τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πλεσίτοις τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ ὡς τινέσις σωτηρίας, καὶ εἰς ὁδὸν αὐτοῦ ἀποφέρειν τῇ τοῖς ἀγίοις προεπωδεσάτην, ἔφασκε· * πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ καὶ σωτήριος· ἐκ ἡγνόησε ὁ Χριστός, ὅτι τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὸ κεκελεύσμενον, οὐκ ἔνεστι τοῖς πολλοῖς· ἀσθενεῖ γὰρ αἰεὶ πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήνυτα τὰ κατορθωμάτων, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ὡς δὲ ὅστις ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἐπενόησέ τινα ῥόπον ἐπιμελείας αὐτοῖς· ἵνα μὴ τῇ ἐνταῦθα πλοῦτον διανεκῆς τε καὶ ἀναπόβλητος διαδέχεται πτωχεῖα, καὶ τὰς προσκαίρους θυφᾶς αἰωνία κόλασις· εἰ γὰρ μὴ ἀνέχεσθαι φησι τὴν φιλήδορον ἀφείναι πλοῦτον, καὶ ἀπεμπολῆσαι ὁλοκλήρως τὰς

* Luc. XII. 33.

σίας, καὶ δεδῶναι τοῖς θεομένοις, καὶ γοῦν τοῖς ἐλάττωσιν εἰς δοκιμὴν σπουδάσατε· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἢ τῷ ἀδίκῃ μαμωνᾷ, τοῦτέστι μὴ μόνον ἑαυτῶν ποιήσασθε τὸ πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεομένοις χεῖρα ἀπλώσατε· συναλλήσατε τοῖς κάμνεσι, παρமுθήσασθε ἀγίως τὸ οὐκ ἀβούλητον ἀπαπώντας πτωχείαν. Ἰν' ἀφεισπᾶσως τῷ θεῷ λαζεύωσιν· ἔσαι ἢ τῷτο ὑμῖν οὐκ ἄμισθον· ὅταν γὰρ ὑμῖν ὁ ἐπίγειος ἐπιλείψῃ πλεῖστος, τῷ τέλει τῷ βίῃ καταλημμένοις, τότε κοινωνοὺς ὑμᾶς ποιήσονται τῷ ἑαυτῶν ἐλπίδος, καὶ τῷ δοθησομένης αὐτοῖς ἢ Θεοῦ ὡδὴ κλήσεως· ὅθεν καμόντας ἐν τῇδε τῷ βίῳ, καὶ ἐπιπικρύνοντες τὸ δυσάχθες τῷ πενίᾳ διενεγκόντας φορτίον, ὡς ἀγαθὸς ἀνακτήσεται τοιοῦτόν τι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος * τοῖς οὖσιν ἐν πλούτῳ συμβαλεῖν, λέγων περὶ τῶν ταλαιπωρουμένων· τὸ ὑμῶν περίσχυμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑξέρημα· τῷτο δὲ ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἐπιπάττοντος, πλεονέκτην ὅπερ ἔφη Χριστὸς, ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἢ τῷ ἀδίκῃ μαμωνᾷ· ὅτι ἢ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τῷτο δρᾶν, ὀλέθρε πρόξενον καὶ πυρὸς ἀσβέσε, δεδείκνυσιν, τὸ προκαμένῳ ἡμῖν ἐξυφῆνας ὡδὴ βολήν· ἀνθρώπου γάρ τις ἦν πλούσιος σφόδρα, φησὶν.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε καὶ ἐπιτήρησον ἀκριβῶς τῷ σωτήρι ὅθεν λόγος, πολὺ τι τὸ σοφὸν ἐμφαίνοντας· καὶ τοι γὰρ ἐξὸν εἰπεῖν, ὁ δεῖνα τυχὸν πλούσιος ἦν ἀνθρώπος, ὡς ἔωι τῷ Ἰωβ *, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη· ἀνθρώπον ἢ ἀπλῶς πλούσιον ὀνομάζει, μνημονεύει ἢ τῷ πένητος ὀνομασί· ποῖα τοίνυν ἢ ἐπιτήρησις; ἀνώνυμος ὁ πλούσιος, ὡς ἀφίλοικτέρμων, παρὰ θεῷ· ἔφη γὰρ περὶ διὰ τῷ ἡμέτερον φωνῆς περὶ τῷ μὴ φοβουμένων αὐτὸν *, ὅτι οὐ μὴ μνησθῶ τῷ ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χαλέων μετ' ὀνομασί· ἢ ὡς ἔφην ὁ πένης ἐν γλώσσῃ Θεοῦ. — Πλὴν ἰδὼ μὴ τῷ πλεονέκτην ἐπ' οὐδενὶ τῷ ἀναγκαίῳ ἡμῖν ὁφειλόμενον· τί οὖν φησι περὶ αὐτοῦ ὁ Χριστός; καὶ ἐνεδύσκειτο πορφύραν καὶ βύσσον, τοῦτέστιν εὐσεβεῖν ἐπορεύετο ἐν εὐσεβείᾳ πολυτελεσάτη. — Ὁ ἢ πένης ἔρριπτο παρὰ τῷ πυλῶνα, νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένῳ, καὶ οὐδενὸς ἡξιοῦτο λόγος, φησὶ καὶ φροντίδος

que egentibus distribuere, saltem in minoribus date operam ut bene audiat; nimirum facite vobis amicos de iniusto mamona, id est ne vobis ipsi tantummodo divitias vindicetis, sed et egentibus liberali manu succurrite: compatimini patientibus, consolamini sanctos qui non involuntariam amplexi sunt paupertatem, ut sine animi distractione Deo serviant. Id autem vobis haud expers mercede erit. Nam cum vos terrenae destituent divitiae, vitae fine correptos, tunc spei suae vos participes facient, dandaque vobis ipsis a Deo consolationis; qui in hac vita afflictos, et pie tamen paupertatis onus gestantes, utpote bonus recreabit. Simile quid sapientissimus quoque Paulus divitibus consulit, dicens de miseris: vestra abundantia, illorum inopiam suppleat. Hoc vero nihil est aliud quam iubere, quod iam dixit Christus: facite vobis amicos de iniquo mamona. Qui vero id non facit, eum sibi exitium et inextinguibilem ignem parare, perspicue demonstrat Christus hac contexta nobis parabola. Homo quidam erat, inquit, valde dives.

Atque hoc loco mecum accurate considera Servatoris locutionem, in qua multa sapientia elucet. Nam quum dicere potuisset: ille nominatim homo dives erat, ut in Iobo fieri videmus, non ita locutus est; sed hominem generali appellatione divitem dixit; pauperem vero proprio nomine indigitavit. Quid ergo heic observandum est? Anonymus est apud Deum dives, quia immisericors. Dixit enim alicubi psalmistae voce: non ero memor nominum eorum per labia mea. Sed nominatim, ut dixi, pauper sonat in lingua Dei. — Attamen videamus divitem rebus minime necessariis superbientem. Quid enim ait de illo Christus? et induebatur purpura ac bysso, id est bene semet ornare studebat veste pretiosissima. — Pauper interim iacebat ad ianuam, morbo et egestate pressus, nullaque eius habebatur ratio, cura omni et mi-

* II. Cor. VIII. 14.

* Iob. I. 1.

* Ps. XV. 14.

v. 20.
A. Γ. 220. B.
F. Γ. 255.

misericordia negata, cupiebatque satiari micis de divitis mensa cadentibus et huic inutilibus. Morbo insuper molestissimo cruciabatur; tum etiam canes, inquit, ulcera eius lingeant; non tam illum laedentes, ut verisimile est, quam compatiētes atque medentes; namque hi propria lingua morbis suis facere medicinam solent, quasi molestiam abstergant, et amanter ungant. At dives feris crudelior, alieno dolore inflexibilis, et immisericors, atque ex omni inhumanitate concretus coarguebatur.

Factum est autem ut moreretur mendicus etc.

— Mortuus est autem et dives, ac sepultus est etc.

Non ita hic Lazarus, sed cum honorifico comitatu et cum optima spe migravit. Nam qui Deo confidunt, dum hinc a nobis discedunt, a dolore laboribusque recedunt. Par quiddam docuit Salomon dum ait: « visi sunt oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illorum, et a nobis discessus exterminium: illi autem sunt in pace, spesque eorum immortalitate plena est. » Datur enim ipsis par laboribus solatii mensura. Vel etiam utique maior labore merces est. Ait enim Christus: mensuram bonam et confertam et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Igitur Lazarus quidem a sanctis angelis delatus est, inquit, in Abrahami sinum; dives autem mortuus est, subdit, et sepultus. Nam vera mors fit illi duro et immisericordi, a proprio corpore separatio. Abit enim ex deliciis ad poenam, ex gloria in ignominiam, ex luce in tenebras.

CAP. XVII.

Impossible est ut non veniant scandala.

Ain vero, quorumnam scandalorum meminit Christus, quae omnino eventura esse dicit? Duplex est scandalorum genus; quorum unum Altissimi adversatur maiestati, et substantiam cunctis superiorem laedit, quantum quidem adtinet ad culpae auctores. Alterum scandalorum genus in-

ἄμοιρος ἦν, ἐζήτει πρὸς κόρον τὸ πλεῖστον τὰ παρολισθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστότερα· ἐκολάζετο ἢ καὶ ἐτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες, φησὶν, ἔλαχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀδικοῦντες μᾶλλον κατὰ γε τὸ εἶδος, ἀλλ' οἷον συναλγοῦντες καὶ θεραπεύοντες· γλώττῃ γὰρ ἰδίᾳ καὶ τὰς ἑαυτῶν καθίστασι νόσους, οἷον ἀποζύοντες (ᾧ) λυποῦν, καὶ φιλοφρόνως ὠχρεαλείφοντες· ὃ ἢ πλούσιος ὢν καὶ θνητῶν ἀπηνέσχετο, ἀπαλλαγῆς καὶ ἀφιλοικτεῖρμων καὶ μετὰς ἀπάσης ἀπανθροπίας ἠλέγχετο.

Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν κ. τ. λ.

— Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη κ. τ. λ.

Ἄλλ' οὐχ ὁ Λάζαρος ἐδίωξεν, ἀλλὰ μὲν πάσης ἀπὴρ δορυφορίας, καὶ τὴν χρηστοτέραν ἐλπίδων· τοῖς γὰρ ἐλπίδας ἔχουσι τὰς παρὰ Θεοῦ, μετὰσσις ἂν εἴη ἐξ ἀνίας * καὶ πόνων, ἢ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀποδημίας· καὶ τι τοιοῦτον ὁ Σολομὼν ἐδίδασκεν εἰπὼν· * ἐδοξεν ἐν ὑφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνήσκειν, καὶ ἐλογισθῆναι κάκωσιν, ἢ ἐξοδος αὐτῶν, καὶ ἢ ἀφ' ἡμῶν πορεία, σύνξιμμα· οἱ ἢ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἢ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· δίδοται γὰρ αὐτοῖς ἰσοπαλὲς τοῖς πόνοις, τὸ δὲ ὠδυσσέως μέτρον· ἢ τάχα περ καὶ πλείους τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαί· ἔφη γὰρ Χρυσὸς *, ὅτι μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, σεσαλσμένον, ὑπερεκχυνομένον, δώσκειν εἰς τὴν κόλπον ὑμῶν· οὐκοῦν ὁ μὲν Λάζαρος διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀπενήνεκται φησὶν εἰς κόλπον Ἀβραάμ· ὃ ἢ πλούσιος ἀπέθανε, φησὶ, καὶ ἐτάφη· θάνατος γὰρ αὐτῷ σκληρῶς γεγονότι καὶ ἀφιλοικτεῖρμονι, τὸ ἀπαλλαγῆναι σώματος· ἀπῆκε γὰρ ἐκ τρυφῆς, εἰς κόλασιν· ἐκ δόξης, εἰς ἀτιμίαν· ἐκ φωτός, εἰς σκότος.

v. 22.

A. f. 223. b.
B. f. 263. b

* cod. A. ἀνίας
κίτας.

* Sap. III. 2.

* Luc. VI. 38.

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Ἀνένδεκτόν ἐστι μὴ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα.

v. 1.

Ποίων ἄρα σκανδάλων μνημονεύει Χρυσὸς, ἃ δὴ πάντῃ τε καὶ πάντως συμβήσεται φησὶ; διττὰ μὲν οὖν τὰ σκάνδαλα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, τῇ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξη, καὶ τὴν ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἀπτεται, τό γε ἥκον εἰς τὸ ἐγχείρημα τῶν ἐξευρηκότων· τὰ δὲ πρὸς ἡμῶν ἐστὶν ὅτε γίνεται· διήκει ἢ μέ-

A. f. 230. b.
B. f. 161.

* Matth. XVIII. 7.

* I. Cor. VIII. 12.

* Is. LXII. 10.

ῥηι μόνῃ τῇ λυπῆσαι τῇ ἀδελφῶν καὶ ὁμοπίστων τινάς· αἱ μὲν γὰρ τῇ αἰρέσεων παρώρεσας, καὶ ὅς ἂν γένοιτο καὶ τῇ ἀληθείας λόγῳ, αὐτῇ θείᾳ καὶ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξῃ· ἀποφέρει γὰρ ὅτι ἀλίσκομένους, τῇ τῶν ἱερῶν δογματῶν ὀρθότητός τε καὶ ἀκριβείας· περὶ τῇ τοιούτων σκανδάλων, ἔφη πᾶσιν * αὐτὸς ὁ σωτὴρ· οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῇ σκανδάλων· ἀνάσκει γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται· τὰ γὰρ τοιαῦτα σκάνδαλα, διὰ γε φημί τῇ ἀνοσίῳν αἰρετικῶν, οὐ κατ' ἐνὸς ἰδικῶς ἔρχεται τινός, ἐπιβελεύει ἢ μᾶλλον τῷ κόσμῳ, τοῦτέστι τοῖς ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ· τοῖς τῇ τοιούτων σκανδάλων εὑρεταῖς ὁππλήττε λέγων ὁ μακάριος Παῦλος· * “ οὕτως ἢ ἀμάρτανοντες εἰς ὅτι ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε, ἵνα δὲ τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα μὴ κατισχύσωσι τῇ πεπισκυκότων, ἔφη πᾶσι θεὸς τοῖς τῇ ὀρθῶν τῇ ἀληθείας πρεσβεύει λόγον, καὶ εἰ εἰδοσί μυσταγωγῶν· * πορεύεσθε διὰ τῇ πυλῶν μὲν, καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μὲν, καὶ ὅτι λίθος ἐκ τῇ ὁδοῦ ὄψατε· πικρὰν ἢ πῶς δίκῃ ἐπήρτησεν ὁ σωτὴρ τοῖς τὰ τοιαῦτα τιθεῖσι σκάνδαλα.

Ἔοικε δὲ πῶς, οὐ τῇ τοιούτων σκανδάλων διαμεμνηδαι νῦν, ἐκείνων δὲ μᾶλλον, ὅπερ δὴ συμβαίνει πλειστάκις ὅτι ἀνθρωπίνης μικροψυχίας μεταξὺ φίλων τε καὶ ἀδελφῶν· ἀποφῆρα ἢ ἡμᾶς, εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὑποψίας, ὁ γείτων εὐθύς καὶ ἐπεννεγμένος τοῖς πρώτοις λόγῳ, ὁ περὶ γε φημί τοῦ συγγινώσκαι ἀδελφοῖς, εἰ γένοιτό πῶς αὐτοῖς εἰς ἡμᾶς πλεημμελεῖν· ποῖα τοίνυν τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα· μικροψυχίαι τάχα πᾶσι καὶ λύπαι, δίκαιοί τε καὶ ἀδικοὶ παροργισμοὶ, λοιδορίαι, καταλαλῆαι πολλάκις, καὶ τὰ τοῦτοις ἀδελφοὶ καὶ ὁμοεθῆ τῇ πταισμάτων· ταῦτα φησὶν οὐκ ἐνδέχεται μὴ ἐλθεῖν· ἄρ' ὥς ἀναγκαίως ὁπφέροντ' αὐτὰ τισὶ τῇ ἐπὶ πάντας θεοῦ; μὴ γένοιτο· φαῦλον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ, πηγὴ δὲ μᾶλλον ἐστὶ πάσης ἀρετῆς· πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται μὴ συμ-

ter nos fit; atque eatenus tendit, ut quibusdam fratribus fideique sodalibus molestiam creet: namque haereseon adinventiones, et quaelibet adversus veritatem doctrina, divinae ipsi supremae adversantur maiestati; quia quos capiunt, transversos agunt procul sacrorum dogmatum rectitudine et exacta regula. De huiusmodi scandalis dixit alio loco Servator: vae mundo a scandalis! Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit! Namque haec scandala, quae scilicet ab impiis haereticis fiunt, haud contra aliquem singillatim tendunt, sed mundum potius, id est universae terrae incolae, nituntur pessumdare. Adversus talium scandalorum auctores invehitur beatus Paulus dicens: « sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. » Ne vero huiusmodi scandala inter credentes praevalcant, ait alicubi Deus his qui rectam veritatis tradunt doctrinam, et docendorum sacrorum periti sunt: « ite per portas, parate iter populo, et lapides de via proiicite. » Acerbam autem poenam indixit Servator iis qui talia scandala ponunt.

Sed enim haud videtur scandalorum horum nunc mentionem facere, sed illorum potius quae saepissime ex humani ingenii dissensionibus inter amicos fratresque contingunt. Verumtamen emendat nos in huiusmodi simultatibus, proximus statim et his connexus sermo, qui est de condonando fratribus, si forte aliquando in nos peccaverint. Quae sunt ergo haec scandala? dissensiones ferme quaedam et simultates, et modo iustae modo iniustae indignationes, convicia, obtrectiones saepe, et his cognatae ac similes offensiones. Haec inquam fieri nequit quin eveniant. Num quia haec necessario summus Deus inferat? Minime gentium. Nihil enim ab ipso iniquum accidit, qui est omnis potius virtutis fons. Quomodo igitur fieri non potest quin accidant? Propter nostram scilicet

infirmi-
tatem. In multis enim offendimus
omnes, sicuti scriptum est. Verumtamen
vae certe dicit illi fore qui scandala po-
suerit. Non enim absque increpatione di-
mittit, sed metu poenae potius corripit in
his emendandis socordiam. Iubet nihilo-
minus ut scandalorum auctores patienter
feramus.

Si septies in die peccaverit in te etc.

Si resipuerit, inquit, qui in te pecca-
vit, suamque culpam agnoverit, dimittes
ei; neque id semel, sed saepissime. Non
enim quia aliquis hac saepe infirmitate la-
borat, idcirco mutua caritate alienos vi-
deri nos oportet, et patientiam omittere:
immo vero imitari corporalium morborum
medicos debemus, qui non semel et ite-
rum medentur aegro, sed quotiescumque
ei aegrotare contigerit. Cogitemus enim,
nos pariter infirmos esse, et vinci cupidi-
tatibus; qui quum haec vitia patimur, cle-
mentes et iniuriarum obliviosos eos esse
cupimus qui ulcisci deberent, et puniendi
potestatem habent. Oportet itaque ut mu-
tuam infirmitatem considerantes, alter al-
terius onera portemus; sic enim adimple-
bimus legem Christi. Porro animadvertite,
quod apud Matthaeum interrogat Petrus di-
cens: quoties peccabit in me frater meus,
et dimittam ei? Tunc Dominus coram apo-
stolis ait: etsi septies in die peccaverit, id
est saepe, si toties eum paenituerit, eidem
ignoscet.

Dixerunt apostoli Domino: adauge nobis fidem.

Exhilarat sanctorum animam non tem-
poralium terrestriumque bonorum posses-
sio, sunt enim haec corruptibilia et cadu-
ca, sed illa potius quae eos qui acceperint
sanctos faciunt atque beatos. Sunt autem
haec a Deo data spiritalia munera; inter
quae eximium est fidei donum, sive con-
stantia in fide erga universalem nostrum
servatorem Christum; quam etiam Paulus
bonorum nostrorum praecipuum esse agno-

βαίναν αὐτά; διὰ τὴν ἡμέραν πρὸ πάντως ἀσθε-
νιαν (1). πολλὰ γὰρ παταίοντες πάντες,
καὶ τὸ γεγραμμένον. * πλὴν οὐαὶ μὲν ἔσε-
σθαι φησὶ, τῷ τιθέντι τὰ σκάνδαλα· οὐ
γὰρ ἀνεπίπληκτον ἔσθαι, συσέλλαι δὲ μάλ-
λον τῷ φόβῳ τῆς δίκης, τὸ ῥάθυμον ἐν τού-
τοις· ἐπιτάττει γὰρ μὴν ἀνεξικακεῖν τοῖς τι-
θεῖσιν αὐτά.

Ἐάν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἀμάρτη εἰς σέ κ. τ. λ.

Ἐάν γὰρ ἐπιστρέφῃ φησὶν ὁ ἀμάρτων εἰς
σέ, ὃ καταγινώσκει αὐτοῦ, ἀφήσεις αὐτῷ·
καὶ οὐχ ἅπαζ, ἀλλὰ πλεονάκις· οὐ γὰρ εἴ τις
ἀσθενεῖ καὶ τοῦτο συχνῶς, διὰ τοῦτο ἀφι-
αλλήλους ἡμᾶς ὁρᾶσθαι, καὶ ὀλιγώρως ἔχειν
εἰς μακροθυμίαν· δεῖ ἢ μᾶλλον ἀπομιμῆ-
σαι, φιλεῖν ὅσον τὸ ἐν σώματι παθὼν ἰατροῦς,
οἱ οὐχ ἅπαζ ἢ δις τὸ ἄρρωστον θεραπεύειν,
τοσαυτάκις ἢ μᾶλλον, ὅσας αὐτὸν ἄρ-
ρώστῃσαι συμβῇ· ἐνοῶμεν γὰρ ὡς καὶ ἡμεῖς
ἔσμεν ἐν ἀσθενείαις, καὶ ἡττώμεθα παθόν-
τάσχοις δὲ τοῦτο, χρῆσθαι καὶ ἀμνησι-
κίας εἶναι πρὸς ἡμᾶς εὐχόμεθα ὅσον ἐπι-
πλήττειν ὀφείλοντας, καὶ τὸ τὸ χρῆναι κολά-
ζειν ἔχοντας ἐξουσίαν· δεῖ δὲ οὐκ ἄρα τὸ ἀλ-
λήλων ἀσθενείαις συγκατασπινόμενοι, ἀλλή-
λων τὰ βάρεα βαρύνειν· ἀναπληρώσομεν γὰρ
οὕτω τὸ νόμον τοῦ Χριστοῦ. * ἐπιτηρήσοντες ἢ ὡς
ἐν τῷ καὶ Ματθαίῳ * πυνθάνεται ὁ Πέτρος
καὶ φησὶ, ποσάκις ἀμάρτησιν εἰς ἐμέ ὁ ἀδελ-
φός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἔνταῦθα ἢ ὁ κύ-
ριος πρὸς ὅσον ἀποστόλους· ὅτι καὶ ἐπτάκις
τῇ ἡμέρᾳ ἀμάρτη, τοῦτέστι πολλάκις, ὃ
τοσαυτάκις καταγινῶ αὐτῷ, ἀφήσεις αὐτῷ.

Εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ κυρίῳ πρόσδεξαι ἡμῖν πίστιν.

Εὐφραίνει πάντως ἀγίων ψυχὴν, οὐ τὸ
προσκαίρων καὶ ἐπιγείων ἢ κτήσεως, φθαρτὰ
γὰρ ταῦτα καὶ εὐαπόβλητα, ὅκεινα ἢ μάλ-
λον ἢ ὅσον λαβόντας, σεπτόν ἀποφαίνει καὶ
μακαρίζει· ταῦτα δὲ εἰσι τὰ θεόδοτα καὶ
πνευματικὰ χαρίσματα δηλονότι· ὧν ἐν ἑστὶ
καὶ ὁ ἑξάρετος, ἢ πίσις, ἢ τοι τὸ βεβηκὸς εἰς
πίσιν τὸ ἐπὶ γὰρ τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι
Χριστῷ· ἦν δὲ καὶ ὁ Παῦλος οἶδεν οὕσαν κε-
φάλαιον τὴν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν· ἔφη γοῦν, ὅτι

* Iacob. III. 2

A. 1.

A. f. 230. D.
B. f. 161. D.

* Gal. V. 2.

* Matth. XVIII.
21.

A. 5.

A. f. 231.

(1) Hinc tridentinus canon 23. sess. VI. Si quis dixerit hominem posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet ecclesia; anathema sit.

* Hebr. XI. 6.

χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεσῆσαι ποτέ. * ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. ἅθροον δὲ ἐν ᾧ ἡμεῖς ἀποστόλοις, τῷ ἀρχαιοτέρων ἁγίων ζηλωτὰς γεγονότας. τί γὰρ αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; πρόσθετες ἡμῖν πίσιν. οὐκ αἰτοῦσι πίσιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστες νομίσης αὐτοῦ, προσθήκην δὲ μᾶλλον πίστεως αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ, τοῦτέστι τὸ εἰς τοῦτο βεβαίωσιν. ἡ γὰρ πίστις, ἡ μὲν ἔστιν ἐφ' ἡμῖν, ἡ δὲ καὶ τὴν θεῖαν δίδεται χάριν. ἐφ' ἡμῖν μὲν γὰρ ἔστι, τὸ προκατέρχασθαι, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ὅλην δυνάμει ἔχον πεποιθισίν τε καὶ πίσιν. θείας δὲ χάριτος, ἡ εἰς τοῦτο βεβαίωσις καὶ ἰσχύς. διὸ καὶ ἐπεὶ περ πάντα θεῷ δυνατὰ, πάντα φησὶν ὁ κύριος δύναται τῷ πισεύοντι. Θεοῦ γὰρ ἡ δύναμις, ἡ διὰ τὴν πίστιν ἡμῖν ὡραζομένη. τοῦτο εἰδὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησὶν. * ὅ μὲν γὰρ διὰ τὸ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας. ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι. ὅρας ὡς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δωμάτων χαρισμάτων ἐθηκε καὶ τὴν πίσιν; ταύτῃ παρεκάλει λαβεῖν παρὰ τὸ σωτήρος οἱ μαθηταί, τὴν παρ' ἐαυτῶν εἰσαγαγόντες. ἦν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς μὴ τὴν οἰκονομίας ἐκπαλῆρσιν, διὰ τὴν ἐπιφοιτήσεως τὸ ἁγίου πνεύματος. πρὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως οὕτω ἦν ἐδραία ἡ παρ' αὐτοῖς πίστις, ὡς καὶ ὀλιγοπιστίας αὐτοῦ ἐγκλήμασιν ὑποφέρεσθαι.

* Matth. VIII. 21.

Ἀμέλῃ συνέπει ποτὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ τὸ ὅλων σωτὴρ τὴν τιβερίαν λίμνην ἢ τοὶ θάλασσαν, καὶ εἰσεδέχετο μὲν αὐτὸς οἰκονομικῶς τὸ ὕπνον. * πνεύματος δὲ λαύρε δεικνύοντος τὸ ῥόθιον, καὶ σκληρὸν καὶ τὸ σκάφος ἐγείροντος κύμα, τεθορύβηται λίαν. ὥστε καὶ ἀφύπνισαι τὸ κύριον, λέγοντες. ἐπιστάτα, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύ-

scebat. Nam dixit: sine fide impossibile est umquam placere (Deo.) Hac enim se probaverunt prisci homines. Nunc ergo spectamus quomodo sancti apostoli priscorum sanctorum fiant aemulatores. Quid enim a Christo petunt? adauge nobis fidem. Haud simpliciter fidem postulant, ne incredulos eos existimes, sed augmentum fidei a Christo sibi deposcunt, id est in illa constantiam. Fides alia est in nobis, alia divinae gratiae donum est. Est enim in nobis incipere, atque in Deo totis viribus fiduciam collocare eique credere: divinae autem gratiae donum est hac in re constantia nostra et firmitas. Ideo quum sint omnia Deo possible, cuncta ait Dominus potest qui credit: est enim Dei virtus, quae per fidem nobis ingeritur. Hoc sciens etiam beatus Paulus, in prima ad Corinthios ait: alii per Spiritum datur sermo sapientiae: alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu. Viden ut in spiritalium donorum catalogo posuit et fidem? Hanc a Servatore ut acciperent discipuli rogabant, suam tamen simul inferentes: atque eam reapse illis contulit Christus post absolutum dispensationis opus, per sancti Spiritus adventum. Ante enim resurrectionem, tam erat segnis in ipsis fides, ut modicae interdum fidei culpam sustinerent.

Nimirum navigabat aliquando cum sanctis apostolis omnium Servator stagnum seu mare Tiberiadis, atque ipsum dispensatoria ratione somnum corripuerat: vehementiore autem vento undas commovente, saevosque adversus naviculam fluctus propellente, magnopere expaverunt; ita ut Dominum somno excitarint, dicentes: magi-

(1) Non ad perseverandum tantummodo verum etiam ad bona opera suscipienda necessariam divinam gratiam dicit Cyrillus comm. ep. ad Rom. VII. 2. apud nos part. gr. p. 23-24, lat. p. 17. Manifestius vero part. gr. p. 31. lat. p. 22. ἀπασα μὲν ἔφεισις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρει, γένοιτο ἂν ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός: omnis impulsus qui ad iustitiam nos defert, fit a Deo patre. Denique idem Cyrillus in fragmentis commentarii ad Matth. cap. IV. 12. apud nos gr. p. 105, et lat. 69. ait: *mox ut demonstret quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accesserunt.* Adhuc in comm. ad ps. III. 6. apud nos part. gr. p. 148, lat. p. 94. fin.: *neque ad poenitentiam excitatus essem, nisi Dominus me suscepisset.*

ster salva nos, perimus. Ille vero evigilans, inquit scriptura, imperavit fluctibus, et saevientem procellam sudo commutavit. Increpuitque magnopere apostolos sanctos, dicens: ubi vestra fides? Reapse enim nihil erat omnino pertimescendum, praesente ipsis universali Domino, quem creaturae omnes timent ac perhorrescunt. Quod si et res gesta alia priori similis adiungenda est, non recusabo. Iusserat sanctos apostolos conscendere naviculam et trans fretum praecedere; hique confestim ita fecerant. Progressi autem stadia ferme triginta, Iesum animadvertunt ambulanti in mari, et expaverunt vehementer, phantasma aliquod se putantes videre. Tunc illos allocutus est, dicens: ego sum, nolite timere. Tum Petrus: si tu es, inquit, iube me venire ad te super aquam. Cui ille, veni, dixit. Et hic descendens de navicula, coepit incedere. Videns vero ventum ac fluctus, timuit; et cum mergi coepisset, clamavit: Domine, salvum me fac. Ille periclitantem quidem salvavit, sed simul obiurgavit dicens: modicae fidei, quare dubitasti? Iamvero quod etiam passionis tempore, militum legione impiisque satellitibus Iesum capientibus, omnes eo derelicto fugerint, Petrusque eum negaverit unius ancillae metu turbatus, non est ambiguum.

Vidisti modicam discipulorum fidem; nunc eos admirare fidei incrementum a communi nostro Servatore accipientes. « Praecepit ipsis abs Hierosolymis ne discederent, sed expectarent patris promissionem, donec virtute ex alto induerentur. » Postquam vero sub ignearum linguarum specie virtus ex alto venit, id est sancti Spiritus gratia, tunc demum audaces effecti sunt, viriles, spirituque ferventes; adeo ut mortem etiam contemnerent, et inlatos ab incredulis terrores flocci facerent; et prodigiorum etiam fierent operadores. Iam quod magna res sit constantia in fide, declarat Dominus dicens: si fidem grano si-

μεθα· ὁ ὃ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπετίμησε τῷ κλύδωνι, καὶ τὸ τὸ χειμῶνος ἀγριότητα μητέσῃσιν εἰς εὐδίαν· ἐπητιᾶτο δὲ λίαν ὁ αὐτὸς ἀγίους ἀποστόλους, λέγων, πᾶς ἡ πίστις ὑμῶν; οὐ γὰρ ἔδει θορυβεῖσθαι κατὰ τι γούν ὅλως, σωόντος αὐτοῖς τὸ πάντων δεσπότης, ὃν πάντα τὰ ἔργα τρέμει καὶ σείεται· εἰ δὲ καὶ καὶ ἕτερον παρενεγκεῖν τῷ πρώτῳ προσεικὸς, ἐρῶ δὴ πάλιν· * ἐκέλευσε τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις εἰσβῆναι μὲν εἰς τὸ σκάφος, προάγειν δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης, οἱ δὲ ἀμελητὶ τοῦτο δεδράκασι· ἐληλακότες δὲ σαθίς ὡσεὶ τριάκοντα *, φησὶν, ὁρῶσι τὸ Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ γεγόνاسι περὶδεῖς, φάσμα τι νομίσαντες εἶναι τὸ ὁρώμενον· εἶτα, προσεφώνηκεν αὐτοῖς λέγων· ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε· ἔφη δὲ ὁ Πέτρος, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με εἰσελθεῖν πρὸς σέ ἐπὶ τῷ ὕδατος· ὁ δὲ εἶπεν· ἔλθε, καὶ καταπηδήσας τὸ σκάφος, ἤρξατο τὸ βαδίζειν· ὡς δὲ εἶδε, φησὶ, τὸ ἄνεμον καὶ τὸ κύμα, ἐφοβήθη· ἀρξάμενος δὲ βαπτίζεσθαι, ἐφώνησε· κύριε, βοήθη μοι· ὁ δὲ σέσωκε μὲν κινδυνεύοντα, ἡτιᾶτο δὲ πάλιν λέγων· ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; ὅτι δὲ καὶ τὸ τὸ πάθος καιρὸν, τὸ τὸ σφατιωτῶν ἀείρας, καὶ τῶν ἀνοσίων ὑπηρετῶν ἐλθόντων συλλαβέσθαι Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον, ἠρνήσατο δὲ καὶ ὁ Πέτρος παιδίσκης μιᾶς θορυβοῦσης αὐτὸν, οὐκ ἀσυμφανές.

Εἶδες ὀλιγοπίστους ἔτι ὅτι μαθητὰς· θαύμασον αὐτοὺς προσθηκῇ λαβόντας πίστεως παρὰ τὸ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ· παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι *, περμέναν δὲ τὸ ἐπαγγέλιον τὸ πατρὸς, ἄχρις ἃν ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους· ἡ δὲ γλωσσῶν ἐν εἰδὲ πυρίνων καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ εἰς ὕψους δυνάμεις, τούτέστιν ἡ διὰ τὸ ἀγίῳ πνεύματος χάρις, τότε δὴ τότε γεγόνασιν εὐτολμοὶ καὶ νεανικοὶ καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες· ὥστε καὶ θανάτῳ καταφρονεῖν, καὶ μηδὲν ἡγέσθαι τὰ ἐπιόντα δεινὰ παρὰ τὸ ἀπίστων, καὶ σημείων δὲ τηνικαῦτα γεγόνασιν ἀποτελεσά· ὅτι δὲ μέγα καὶ ἐξάρετον τὸ ἀγαρὸς ἐν πί-

* Matth. XIV. 22.

* Ioh. VI. 19.

* Act. I. 4.

ν. 6. *σει, ὁραδεῖκνυσι λέγων ὁ κύριος, εἰ ἔχετε πίσιν ὡς κόκκον σινάπεως, τοῦτέστι θερμὴν τε καὶ ζεύσαν, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ, ἐκείζωθητι ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὑπῆκυσεν ἂν ὑμῖν· ὁ γὰρ ἐπὶ Χριστῷ πεποιθὼς, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει θαρρεί, ἀπονέμει δὲ μάλλον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ· ἔστιν οὖν ὁμολογουμένως παρ' αὐτοῦ τελείωσις ἀπάντων ἐν ψυχαῖς ἀγαθῶν· δεῖ ἣ ὅμως ἐαυστὸν ὡδασκιδάσαι, δεκτικούς γίνεσθαι τῷ τοιαύτης χάριτι· εἰ γὰρ τὸ πεπηγὸς αὐτῷ, καὶ τῇ γῆς ἐρρίζωμένον μετακινεῖ ἢ τῷ πίστεως δυνάμει, καθ' ὅλα φαίη τίς ἂν, μηδὲν ἀκίνητον εἶναι οὕτως ὁ μὴ σαλεύσαιεν ἢ ὅσις, εἰ μετακινήσεως αὐτοῦ δεηθεῖν· ἐσείετο οὖν ἡ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχομένων, ὡς αἱ τῶν ἀποστόλων πράξεις ἰσορήκασιν· * δῆλον ὡς καὶ τοῦναντίον ἴσησι πίσις τὰ σαλευόμενα, οἷον καὶ ποταμὸς ῥέυματος ὀξυτάτῃ φορὰν *, καὶ δρόμον ἀπαυσον τῶν ἐν οὐρανῷ κινεμένων φωσῆρων· * ἐκείνῳ μέντοι προσεκτέον ἀσφαλῶς, ὡς οὐ κενὴν ἐκπαλῆξιν, οὐδὲ μάταιον θαῦμα κινεῖ ὁ θεὸς, ἀλλὰ πόρρω ταῦτα τῷ θεῷ οὐσίας, τῷ αὐτῷ καὶ ἀκομπάσας καὶ πάντως ἀληθινῆς, πρὸς ὠφέλειαν ἢ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἣ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῶν ἱερῶν πίστεως, καὶ τῷ θεῷ δυνάμει ἀνωφελεῖς εἰ τύχη κινήσεως σοιχείων, ἢ μεταθέσεως ὁρῶν ἢ φυτῶν· μὴ ἣ ἀσεβεῖν, ὡς τῷ λόγῳ ψευδοῦς ὄντος εἰ μὴ ταῦτα οὕτως γένοιτο· μὴ δ' αὖ περὶ τῶν πίσεων ἀσθένειαν νομίζειν εἰ μὴ ταῦτα ἰσχύει· ἀλλ' ἔστω τὸ χρήσιμον τὸ πρὸς ὠφέλειαν ἀληθινὸν, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀπολείφεται.*

ν. 7. *Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα;*

A. f. 231. b.
C. f. 143. b.

Ἐν τοῖς ἡδὴ παρωχηκόσι πολλὸς αὐτῷ καὶ μακρὸς συμπετέραςαι λόγος, τὰς τῷ εὐδοκίμησης καταδικνύντι βίβας, καὶ τῷ ἀνεπιωλήκῃ ζωῆς ἐμφανίζοντι τὰ αὐχήματα· ἵνα δι' αὐτῶν ἐρχόμενοι, καὶ πρὸς πάντας ὅτις τῶν θεαυμασμένων ἐπὶ πολλῇ προθυμίᾳ βαδίζοντες, εἰς τὸ βραβεῖον τῷ ἀνω κλήσεως καταγῆσθωμεν· * ἀλλ' ὅπως πέφυκε πῶς αἰεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεται εἰς φιλο-

* Philip. III. 14.

naris parem haberetis, id est calidam ac ferventem, diceretis huic sycomoro, eradicare hinc in mare, et vobis obtemperaret. Nam qui Christo confidit, propriis viribus non audet, sed omnia accepta refert ei a quo sua omnia bene queunt constitui. Sine dubio itaque cuncta in animabus bona Christus perficit. Sed tamen opus est nosmet comparemus, ut huiusmodi gratiae capaces simus. Nam si, quod a Deo plantatum fuit firmisque radicibus terrae defixum, virtus fidei commovet, prorsus quisque dicet nihil sic esse immobile quod fides non queat subruere, si certe illud dimoveri necesse sit. Quamobrem et tellus apostolis orantibus mota fuit, ut in illorum actibus narratur. Constat etiam e contrario fidem res commotas sistere, veluti fluvialis agminis celerrimum impetum, et discurrentium in caelo siderum iter incessabile. Sed tamen illud sedulo observandum est, Deum non solere vanum stuporem, neque inutilem admirationem excitare; nam procul haec sunt divina substantia, quia nec fastosa est nec pompatica, sed omnia ad veritatem utilitatemque et salutem hominum revocat. Haec autem aio, ne quisquam a sacra fide divinaque virtute exigit elementorum puta commotiones, aut montium vel arborum translationes: neque fiat irreligiosus, quasi haec mendax oratio fuerit, nisi ita evenerit; neque fidei infirmitati tribuat, quasi haec efficere non potuerit. Sit modo aliquid opportunum, et veram spectans utilitatem; tunc sane vis non deerit.

Quis vestrum habens servum arantem aut pascentem?

In superioribus longum fecit Dominus sermonem ut demonstraret probitatis viam, et inculpatae vitae prae oculis gloriam exponeret; ut ita nos gerentes, quodlibet opus optimum alacriter adgredientes, ad supernae vocationis praemium perveniamus. Attamen natura comparatum est, ut mens humana ad vanae gloriae cupiditatem semper rapiatur, atque hoc morbi ge-

nere perquam facile laboret. Causa mali saepe est, quod optimis interdum actibus promeruisse se Deum existimat. Est vero hoc pessimum Deoque maxime invisum vitium. Namque in hanc usque opinionem exitiosus serpens nonnullos pertrahit, ut ferme existiment deberi sibi a Deo superna praemia, postquam puram probatamque vitam exegerint. Ut pravis huiusmodi nos arceat perturbationibus, exempli causa, praedictarum lectionum tenorem proponit. Quippe his verbis docet, herilis potestatis hanc esse propriam conditionem, ut semper ceu sibi debitum exigat servorum obsequium. Non enim gratiam, inquit, habebit herus famulo, etiamsi hic omnia quae servile decent officium praestiterit.

Heic mecum observa, etiam discipulos, immo omnes qui sceptro subsunt communis nostri servatoris Christi, ad laboris studium exacui; neque tamen ceu gratiam ei famulitium exhibendum, sed tamquam debito famulorum officio eidem esse obsequendum. Sic etiam extinguitur maledictus vanae gloriae morbus. Nam si debita facis, cur superbia tumes? non considerans, quod non facienti quod debes, periculum imminet; facienti, nulla per se gratia debetur. Quod probe intelligens sciensque mirabilis servus Paulus: « si evangelizavero, inquit, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit. Vae autem mihi, si non evangelizavero! » Et rursus: « debitor sum praedicandi doctrinam graecis ac barbaris, sapientibus et insipientibus. » Si ergo probus fuisti, et divina observasti praecepta, ac domino morem gessisti, ne postules a Deo tamquam rem debitam praemia; ora potius, benignitatem eius expostulans. Tecum reputa, heros inter homines haud gratiam habere, quoties aliqui servorum imperatum ipsis praestiterint famulitium; sed expromendo erga fideles famulos liberalitatem, saepe horum benivolentiam captare, maioremque eisdem ala-

δοξίαν, καὶ τὸ εἰς τοῦτο ῥωπὴν ἐτοιμότατα νοσεῖν· ἀφορμὴ ἣ τὸ πάθος αὐτῶ γίνεται πολλὰκις τὸ ἐπὶ τισὶ τῶ ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων εὐδοκιμῆσαι παρὰ Θεῷ· παρχάλεπον ἢ τοῦτο καὶ Θεῷ κατασυνημένον· καταφέρει γὰρ εἰς τοῦτο γνώμης ἔσθ' ὅτε τινὰς ὁ ἀρχέκανος δράκων, ὡς οἶεσθαι τάχα πε, καὶ ὀφείλειεν αὐτοῖς τὸ θεὸν τὰς ἀνωτάτω τιμὰς, ὅταν εὐκλεῖα καὶ εὐδόκιμον ἔχωσι τὴν ζωὴν· ἵνα τῶ τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παθῶν, ὡς ἐν τάξει πῶδ' αἰδέγματος τῶ προκαμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ποιεῖται· διδάσκει γὰρ διὰ τούτων, ὅτι τὸ δεσποτικῆς ἐξουσίας ἢ δύνამις, ὡς ὀφλημα πανταχοῦ παρὰ τῶ οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγὴν· οὐ γὰρ χάριν φησὶν ὁμολογήσει ὁ δεσπότης τῶ οἰκέτῃ, καὶ εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν ὅπερ ἔδει γῆρας, κατὰ γε τὸ τὸ δαλείας πρέπον.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε καὶ εἰς φιλεργίαν ἀκονωμένους ὅτ' μαθητὰς, ἦγεν πάντας ὅτ' ὑπὸ σκῆπτρα καίμενας τῶ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ, καὶ οὐχ' ὡς χάριν νέμοντας αὐτῷ πῶ δουλείαν, ἀλλ' ὡς ὀφλημα κατατιθέντας τὸ πρέπον οἰκέταις, τὴν ὑποταγὴν· ἀναιρεῖται δὲ διὰ τούτου, καὶ τῆς ἐπαράτης φιλοδοξίας ἢ νόσος· εἰ γὰρ ὀφλομένη ποιεῖς, τί μέγα φρονεῖς; οὐχ' ὁρῶν ὡς μὴ πληρώσαντι μὲν τὸ ὀφειλόμενον, κίνδυνος· πληροῦντι ἢ, χάεις οὐδὲ μία· ὅπερ καλῶς σωεῖς καὶ μεμαθηκὼς ὁ θαυμάσιος οἰκέτης Παῦλος, ἐὰν εὐαγγελίζωμαι φησὶν *, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ δὲ μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι· καὶ πάλιν· * ὀφαιλέτης εἰμί φησι τὸ κηρύγματος τὸ διδασκαλίας, ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις· εἰ γέγονας τοίνυν εὐδόκιμος, καὶ τὰς θείας τετήρηκας ἐντολὰς, καὶ ὑπήκουσας τῶ δεσπότη, μὴ ἀπαίται Θεὸν ὡς ὀφλημα τὰς τιμὰς, πρόσθι ἢ μᾶλλον τὰ ἐκ φιλοτιμίας αἰτῶν· ἐννόησον ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς δεσπότηται, οὐχ' ὁμολογοῦσι χάριν, ὅταν τινες τῶ οἰκετῶν πῶ τεταγμένῳ αὐτοῖς ἀποπεραινῶσι θεραπείαν, ἐκ φιλοτιμίας ἢ πολλάκις τὰς τῶ γνησίων εὐνοίας ἀνακτῶμενοι, ἀδρότεραν αὐτοῖς τὴν προθυμίαν τίκτεσιν·

* I. Cor. IX. 16.

* Rom. I. 14.

οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ μὲν ἡμᾶς τὸ δου-
λείαν, λόγῳ τῆς δεσποτείας τοῦ κυρίου. ὅτι
δέ ἐστιν ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος, καὶ γέρα
τοῖς κάμνουσιν ἐπαγγέλλεται. ὑπερνήχει-
ται ἡ εὐδοκία τοῦ κυρίου ὑποζυγμένων, τῇ
φιλοτιμίας τὸ μέγεθος· καὶ πιστώσεται
γραμμάτων Παύλου * « οὐκ ἄξια τὰ παθή-
ματα τὰ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν
δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς », καὶ οἰ-
κίας ὄντας, υἱοὺς ὀνομάζει, καὶ τῇ πρεπού-
σῃ τέκνοις τιμὴν σεφανοῖ· ὅρα ἡ ὅτι πρῶ-
τον τὸ ἑαυτοῦ σάρκα ἀρόσαντα, οὕτω καὶ
ἀλλήλους ποιμαίνει· ὅς γὰρ οἰκίας καλῶς
οὐκ οἶδε προσῆναι, πῶς ἐκκλησίας ἐπιμε-
ληθήσεται *;

* Rom. VIII. 18.

* I. Tim. III. 5.

v. 12.

* Ἀπῆλθον αὐτῶν λεπροὶ ἄνθρωποι.

A. f. 232.
C. f. 143. b.

Πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐμφανῆ
καθίστησιν ὁ σωτὴρ, ὅτι διὰ τῆς Θεοπροποῦς
μεγαλεργίας ἔρχεται σαγνέων εἰς πίσιν
τὸ ἀκάριον Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἦν καὶ εὐδοκία σκλη-
ρός τε καὶ ἀπαθείας· εἶτα, ποῖος αὐτοῖς ἐπι-
κερῆσθαι λόγος ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὸ διὰ
Χριστοῦ σωτηρίαν οὐκ ἀνασχομένοις λαβεῖν;
καὶ μάλιστα, ὅτι αὐτήκοοι γεγονόσιν τὸ παρ'
αὐτοῦ λόγων, καὶ θεωροῖ τὸ πᾶσι δόξαν καὶ
ὑπὲρ λόγων ἐνεργημάτων καὶ γοῶν ἔφη περὶ
αὐτῶν· * εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς,
ἀμνηστίαν οὐκ εἶχον· καὶ πάλιν· εἰ μὴ τὰ ἔργα
ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίη-
σεν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν ἡ καὶ ἐώρα-
κασιν καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου· ἀποδείξαι ἔσται
σαφὲς ὡς ἐφ' ἡμᾶς ἀρτίως, ἡ τῇ λεπτῶν δεικνύ-
θαι· οὗτοι γὰρ πόλεων τε καὶ κωμῶν ἀπε-
λαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι καὶ τὸ Μωϋσέως
νόμον. — Ταῦτα μὲν οὖν ἰκανῶς ὡς οἶμαι
προείρηται (1)· οἱ γὰρ μὴν λεπροὶ ὑπαντή-
σαντες τῷ σωτῇρι, ἐλιπαρῶν ἀπαλλάττεσθαι
τὸ κακόν, ἐπιστάτω (2) ὀνόμαζον, τοῦτέστι
διδάσκαλον. — Οὐκ ἡλέει τίς αὐτοῦ πα-
θόντας τὴν νόσον, ὁ ἡ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰ-
τίας ὁφθεὶς ἐπὶ γῆς, καὶ κυρίου ἀνθρώ-
που ἵνα πάντας ἐλεήσει, αὐτὸς ἐσπλαγχνί-
σθαι καὶ ὥκτειρεν.

* Ioh. XV. 22. 24.

A. f. 232. b.

v. 13.
A. f. 232. b.

critatem iniicere. Sic et Deus exigit quidem
a nobis famulatum iure dominatus sui; quia
tamen bonus est atque liberalis, praemium
quoque laborantibus spondet. Valde vero
superstat subiectorum sudoribus magnitu-
do liberalitatis. Testis adest Paulus: « non
sunt condignae passionibus huius temporis
ad futuram gloriam quae revelabitur in
nobis. » Cumque servi simus, filios nos ap-
pellat, et congruo filiis honore coronat.
Et animadvertit, quod propriam antea car-
nem quisque curans, sic et alios deinde
pascere debeat. Nam qui bene domui suae
praeesse nescit, quomodo ecclesiae diligen-
tiam habebit?

Occurrerunt ei decem viri leprosi.

Rursus nobis gloriam suam palam facit
Servator, et per Deo digna miracula per-
git in sagenam fidei pertrahere vecordem
Israhelem. Ceteroqui durus hic erat et in-
credulus. Proinde, quatenus ei proderit in
die iudicii excusatio, quod salutem per
Christum consequi noluerit? Praesertim
cum auditores sermonum eius, et inspe-
ratorum ineffabiliumque operum specta-
tores fuerint Israelitae. Unde et de illis
aiebat: si non venissem neque eis locutus
essem, peccatum non haberent. Et iterum.
Nisi opera apud eos fecissem, quae nemo
alius fecit, peccatum non haberent; nunc
et viderunt, et me nihilominus patremque
meum oderunt. Quae ego modo dixi, ea
comprobat leprosum sanatio. Illi quippe
urbibus pagisque, Moysis lege, utpote
immundi excluderentur. — Haec satis, ut
puto, praefati sumus. Leprosi itaque Ser-
vatori occurrentes, liberari se morbo suo
postulabant, epistatam appellantes, id est
magistrum. — Nemo eos morbo laboran-
tes miserabatur; sed is qui ob hanc ipsam
causam in terra apparuerat, factusque ho-
mo erat ut omnium miseretur, hic in-
quam caritatis affectu compassus est.

(1) Multa ex hac praelocutione Cyrilli periisse videntur.

(2) Sic Lucas etiam cap. V. 5. VIII. 24. IX. 33. 49. Ceteri evangelistae dicunt ῥαββί.

Dixit eis: ite, ostendite vos sacerdotibus.

Cur vero non potius dixit: volo, munda-
mini, sicut fecit alii leproso, sed iubere
maluit ut se ostenderent sacerdotibus? Lex
ad id invitabat lepra sanatos, iubens si-
stere se sacerdotibus, et sacrificium offerre
propter purificationem. Tamquam igitur iam
sanatos proficisci iubet, et quodammodo
testari sacerdotibus, sive Iudaeorum prin-
cipibus, Domini semper gloriae invidenti-
bus, se praeter spem ac mirabiliter ea mi-
seria liberatos, valetudinem ipsis largiente
Christo. Neque tamen ille antea sanavit,
sed ad sacerdotes misit, quandoquidem sa-
cerdotes indicia leprae noverant, et quan-
donam ea curata fuisset. Misit inquam ad
sacerdotes, simulque comitem misit sani-
tatem. De his quidem, et de lege circa
lepram, et quanam eius purgandae iura,
et quid unumquodque praescriptum exi-
geret, plenius nos initio miraculorum Ser-
vatoris apud Lucam, ubi leprosus sanatus
fuit disseruimus. Illuc igitur amandatis hu-
ius rei studiosis, ad reliqua progrediamur.
— Et novem quidem, utpote Iudaei, in-
gratae oblivioni rem tradentes, ad gloriam
Deo retribuendam non sunt regressi; ex
quo Israhelero duro corde et immemore
praeditum demonstrat. Alienigena vero, id
est samaritanus, dictus videlicet alienigena
quia de Assyria stirpem ducebat (non enim
temere dicit, per mediam Samariam et Ga-
lilaeam) reversus est magna voce Deum
glorificans. Ostendit itaque Samaritanos
benivolos, Iudaeos autem etiamsi beneficiis
adfectos, ingratum animum prae se ferre.

Interrogatus autem a pharisaeis, quando venit
regnum Dei?

Quod suo tempore venturus esset in
specie nostra Dominus, praedixerant pro-

Εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς
τοῖς ἱερεῦσι.

v. 14.

Καὶ διὰ τί μὴ μᾶλλον ἔφη, θέλω, καθ-
αρίσθητε, καθὰ καὶ ἐφ' ἑτέρῃς λεπρῶν*, προσ-
τέταχε ἢ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐπιδείξαι τοῖς
ἱερεῦσι; νόμος ἐκάλεε πρὸς τὸτο πάλιν ὁ
τὸν λέπρας ἀπηλλαγμένον*. ἐκέλευε γὰρ
ἐαυτὸν ἐπιδεικνύειν τοῖς ἱερεῦσιν, καὶ θυσίαν
προσάγειν ὑπὲρ τῆς καθαρισμοῦ· ὡς οὖν ἡδη
τετραπλάσιος βαδίζων ἐκέλευσε, καὶ ὅ-
σον τινὰ διακρίνειν ὁ ἱερεὺς, ἢ τοι
ὁ ἱερεὺς Ἰουδαίων καθηγητὰς, ὁ αὖτε βασιλεὺς
αὐτοῦ τῇ δόξῃ, ὅτι παρ' ἐλπίδα καὶ
ὑπερδόξως ἀπηλλάγησαν τὸ κακόν, κατα-
νέυσαντο αὐτοῖς τὰ ἴασις τῆς Χριστοῦ· οὐκ
ἐθεράπευσε πρῶτον. ἀλλ' ἐπεμύετο πρὸς ὁ
ἱερεῖας, ὅτι οἱ ἱερεῖς τὰ τεκμήρια ἤδεισαν
τὸν λέπρας, καὶ τὸ πότε θεραπεύεται· ἐπεμύετο
ὁ ἱερεὺς, συνέπεμψεν αὐτοῖς καὶ τὴν θερα-
πείαν· περὶ τούτων μὲν τοι καὶ τίς ὁ νόμος
τὸν λέπρας, καὶ τίνα τὰ ὑπὲρ τῆς καθαρισμοῦ,
καὶ τί ἕκαστον τῶν νεομοθετημένων ἐβούλετο,
ἐντελέσειον ἐν ἀρχῇ τῇ παρὰ τῷ Λευκῷ
θαυμάτων τῆς σωτήρος, ἔνθα ὁ λεπρὸς τε-
θεράπεται, διεξήλθομεν (1)· καὶ κεῖσε πα-
ραπέμψαντες ὁ φιλομαθεὺς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς
ἰωμεν. — (2) Καὶ οἱ μὲν ἐννέα, ὅτε ἰουδαῖοι
ὄντες, εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντες, οὐχ
ὕπεστρεψαν δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ· ὁ δὲ
σκληροκαρδίον καὶ ἀμνήμονα παντελῶς δι-
κνύει τὸ Ἰσραὴλ· ὁ ἢ ἀλλοτριῶν, τοῦτέστιν ὁ
σαμαρείτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίας κατάγειν
τὸ γένος ἀλλοτριῶν (οὐ γὰρ μάτῳ λέγει, ἐν
μέσῳ τῆς Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας) ὑπέσχε-
το μὲν φωνῆς μεγάλης δοξάζειν τὸν Θεόν·
δεικνύει οὖν ὅτι Σαμαρεῖται εὐγνώμονες,
Ἰουδαῖοι ἢ καὶ εὐεργητούμενοι ἀχαιοῦσιν.

Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φαρισαίων πότε ἔρχεται
ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ;

v. 20.

Ὅτι ἥξει καὶ καιροὺς ἐν εἵδῃ τῷ καθ' ἡ-
μᾶς ὁ κύριος, προεκήρυττον οἱ προφῆται,

A. f. 232. b.
B. f. 164.
C. f. 144.

(1) Reapse haec extant apud nostrum Cyrillum ad Luc. V. 12, p. 169-175.

(2) Haec brevius in codice A. sic: πεποίησαν μὲν τὸ κεκελευσμένον οἱ δέκα, καὶ ἀπελθόντες ἐθεραπεύθη-
σαν· εἰς δὲ μόνος ὑποστρέψας, ἀνέτιθει τὰ χαριστήρια, τῶν ἐννέα τάχα που καὶ εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντων.
Fecerunt quidem imperata hi decem; et dum irent, sanati sunt. Unus autem tantummodo reversus,
gratias egit; reliquis undecim, ut videtur, ingratae oblivioni beneficium tradentibus.

ἢ τετέλεσται· ἐπέφανε γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς, μορφὴν δούλου λαβὼν, ὧν δὲ καὶ οὕτως ἐν κυριότητι φυσικῇ, ὃ ἐν ἑξασίᾳ καὶ δόξῃ τῇ Θεοπρεπεῖ· τοιοῦτον γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ἢ τὸ ἀποτελεσμάτων ἐδειξε λαμπρότης· ἀλλ' οὐ πεπίστευκας εἰς αὐτὸν, ἀσύνετε φαρισαῖε, οὐ παρεδέξω τὸ παρ' αὐτοῦ δικαίωσιν· εἴτα πῶς ἐρωτᾷς πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; ἀγγελεῖα τοιγαροῦν τὸ σεπτὸν οὕτω καὶ ἀξιαγασον ἀληθῶς μυσηῖον· ὅτι γὰρ ὁ ἦν ὁλων σωτὴρ ἐν τοῖς πρὸς ἅπαντας λόβοις, διμεμένητο πανταχοῦ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καταμαδιῶνται οἱ τάλανες· ἢ τάχα πε καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸ ἐπὶ ζύλου θάνατον ὑπομνεῖ, τὸ αὐτῶν διυστροπῆαις σεσαγηνευμένῳ εἰς τοῦτο, κατερωνεύονται καὶ φασι, πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; ἀντὶ τῆς, πρὸς τὴν παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρός σε καὶ θάνατος λήφεται· τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; δείκνυσι πάλιν τὸ ἀνεξίκακον καὶ τὸ ἀπαράβλητον εἰς φιλανθρωπίαν· λοιδορούμενος γὰρ, οὐκ ἀντελοιδορεῖ· πάσχων, οὐκ ἠπείλει· οὐκοῦν ἐντόμως μὲν οὐκ ἐλέγχει, πονηροὺς ἢ ὄντας, ἀποκρίσεως τοῖς ἐπερωτηθεῖσιν οἰκείας οὐκ ἀξιοῖ· πλὴν ἐκεῖνο μόνον φησὶν εἰς ὄνησιν ἀνθρώπου παντός· ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν· οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως· μὴ γὰρ δὴ χρόνους ἐρωτᾶτε, φησὶ, καθ' οὓς ἐπιλάμψαι πάλιν, ἦγεν ὁ καιρὸς ἐνστήσεται τὸ τὸ ὑβρανῶν βασιλείας, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον τυχεῖν αὐτῆς· ἐντὸς γὰρ ὑμῶν ἐστὶ, τοῦτέστιν ἐν τῇ ὑμετέραις προαιρέσεσι καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κεῖται τὸ λαβεῖν αὐτήν· ἔξεσι γὰρ ἀνθρώπων παντὶ, καὶ εἰς τὸν Χριστὸν δικαίωσιν τὸ διὰ πίστεως δηλονότι καταπαλεψήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελαμπρυσμένῳ, τὸ οὐρανῶν βασιλείας τυχεῖν· ἡ ἐκκερδεία μὲν γὰρ ἐκτός ἐστιν, ἀφ' ὧν ἐξίσταται ἐκ τῆς καρδίας δολογισμοὶ πονηροί· δυνάμει δὲ ἐντὸς πάντων· ὅτι γὰρ καὶ τῶν φαρισαίων ἐντὸς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀγνοούντων καὶ οἰομένων χρόνον τινὲ αὐτὴν εἰς τόπον

phetae, et reapse peractum fuit. Apparuit enim terrae incolis, servi forma suscepta, nihilo tamen minus naturalem suum dominatum retinens, potestatemque et gloriam Deo convenientem. Talem quippe eum nobis exhibet patratorum operum claritas. Sed non credidisti illi, pharisaeae insipiens, iustificationem ab eo non recepisti. Cur ergo interrogas, quando venit regnum Dei? Deridet is tam venerandum vereque admirabile mysterium. Nam quia communis Servator in cunctis ad vulgus sermonibus regnum Dei semper memorabat, idcirco iocantur miseri: vel etiam fortasse cogitantes, fore ut ipsorum malitia circumventus, necem in ligno perferat, ironice aiunt: quando venit regnum Dei? Quasi dicant: pro eo, de quo loqueris, regno Dei, crux te ac supplicium excipiet. Quid ergo ad haec Christus? Ostendit denuo patientiam suam, et incomparabilem erga homines caritatem. Maledictus, non vicissim maledicebat; patiens, non comminabatur. Quapropter praecise quidem non reprehendit, sed tamen utpote improbos, responso suo ad interrogata non dignatur. Illud tantummodo ob communem utilitatem dicit: regnum Dei intra vos est. Adventus eius humanam fugit observationem. Nolite de tempore sciscitari, inquit, quo Christus iterum apparebit, sive quandonam regni Dei tempus instabit: date operam potius ut id possideatis: est enim intra vos, id est in vestra electione ac potestate est, ut illud consequamini. Licet enim cuique homini, si modo iustificationem in Christo per fidem impetraverit, et omni virtute praefulserit, licet ei inquam caelorum regnum adipisci. Etenim hoc, quod ad actus adinet, extra est; prout improbae cordis cogitationes eruperint. Virtute autem intra nos omnes est. Namque et intra ipsos pharisaeos extitisse regnum Dei, qui tamen id ignorabant, putabantque foras aliquando in patentes lo-

* 1. Petr. II. 23.

(1) Et ut de praedestinationis divinae natura sancti patres loquuntur.

cos proditurum, ostendit Iohannes dicens: medius vestrum stetit quem vos nescitis, Christum videlicet significans.

Venient dies quando desideretis videre unum diem filii hominis, et non videbitis.

Haec ait, volens ipsos adversus quamlibet molestiam esse munitos, et ad patientiam comparatos; ut sic probata virtute, in Dei regnum ingredi queant. Praedicit itaque, fore ut ante suum de caelo adventum in mundi consummatione, tribulatio fiat et persecutio, ita ut vel unum eius diem videre sint optaturi, nempe illius temporis, quo cum Christo versabantur et convivebant: quamquam plurima fuerat contra ipsum Iudaeorum contumelia; nam et lapidibus eum appetiverant, nec semel sed saepissime persecuti fuerant: duxerant usque ad montis supercilium, ut eum praecipitem darent: conviciis vexaverant atque calumniis, nullumque improbitatis genus Iudaei praeteriverant. Quomodo ergo dicit optaturos esse discipulos unum ipsius diem videre? Nempe quia prae impendentibus malis, eligenda quodammodo erant illa minora. Maiores videlicet post Domini ascensionem calamitates experti Iudaei sunt.

Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo etc.

Verumtamen quod caelo sit descensus non ignobiliter neque obscure, sed cum gloria Deo conveniente, et inaccessa luce circumdatus, significavit dicens, fulguris instar adventum suum futurum. Natus est quidem cum carne ex muliere, suum nostri causa dispensatorium opus completurus; proptereaque se exinanivit et humilitavit, nec deitatis gloriam apparenter servabat. Sic enim tempus postulabat, et susceptae dispensationis ratio. Sed post resurrectionem a mortuis, in caelum evolans, et patri Deo factus consessor, postea rursus descendet, haud subtracta iam gloria, neque cum humana humilitate, sed cum patris maiestate, comitante angelorum multitudine, et tamquam Deum om-

ἐξωθεν ἔρχεσθαι, Ἰωάννης δείκνυσι λέγων· * μέσος ὃ ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, περὶ Χριστοῦ λέγων.

Ἐλευσονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ οὐκ ὀψείσθε.

Ταῦτα λέγων, ἐτοίμους εἶναι αὐτοῦ βέλεται πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῷ ἀνιῶν πεφυκότων, καὶ προεφύκει ἐπὶ ζῆλον πρὸς ὑπομονήν· ἵνα εὐδόκιμοι γεγονότες, εἰσελάσαι δυνηθῶσιν εἰς τὸ θεοῦ βασιλείαν· προαπαγγέλλει τοίνυν, ὅτι πρὸς τὸ ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως αὐτοῦ ἐσομένης ἐπὶ σωτηρίᾳ τῷ αἰῶνος, θλίψις προσελάσσει καὶ διωγμός, ὥστε μίαν ἡμέραν αὐτοῦ ἰδεῖν ἐπιθυμήσαι, τοῦτέστι τὸ ἐν τῷ καιρῷ τῷ σωτηρίας ἐπὶ καὶ συνδραμεῖν Χριστῷ· καὶ τοὶ παλαιοὶ τίς ἦν ἡ κατ' αὐτοῦ γνησμένη τῇ Ἰουδαίᾳ ἐξιτηλία· λίθοις γὰρ ἐβαλον αὐτὸν, ἐδίωξαν οὐχ' ἁπαλὰ ἀλλὰ πλεονεξίᾳ· ἦγον ἕως ὁφρύος τῷ ὄρει, ἵνα κατακρημνίσωσιν αὐτόν· λοιδορίαις λελυπήκασιν καὶ συκοφαντίαις, καὶ οὐδεὶς ἦν φόβος σκαιότητος τοῖς Ἰουδαίοις ἀνεπιτήδεωτος· πῶς οὖν ἐπιθυμήσειν εἶπε αὐτὸς μίαν ἡμέραν ἰδεῖν αὐτοῦ; ἀντιπαρθεῖται γὰρ τὸ ὑπερκειμένων κακῶν, αἰρετὰ πως εἰσὶ τὰ ἐλάττονα· μειζόνων γὰρ μᾶλλον αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἢ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπὸ οὐρανὸν κ. τ. λ.

Πλὴν ἐτι καταβήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ οὐκ ἀσήμεως ὃ ἢ ἀσυμφανῶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ θεοπροπειᾷ, καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκῶν, δξαμενῆνκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὸ αὐτοῦ παρυσίαν· ἐλθόντῃ μὲν γὰρ καὶ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἀποπληρώσων οἰκονομίαν· καὶ κενένωκε διὰ τοῦτο, καὶ τεταπείνωκεν αὐτόν, καὶ ἦν οὐκ ἐν δόξῃ θεότητι· ἐμφανῶς· ἐκάλει γὰρ εἰς τοῦτο καιρὸς, ἐκ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεία· καὶ ὃ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀναπτὰς εἰς οὐρανὸν, καὶ συνεδρεύσας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καταβήσεται πάλιν οὐκ ἐν ὑφέσει δόξης, οὔτε μὴν ἐν ἀνθρωπίνῃ μικροπρεπείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ πατρὸς ὑπεροχῇ, πληθύνους ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτόν, καὶ παρισταμένης ὡς θεῷ καὶ κυρίῳ τῶν ὄλων· ἥξει τοίνυν ὡς

* Ioh. 1. 26.

v. 22.

A. f. 233.
C. f. 144.

v. 24.

A. f. 233. b.
B. f. 264. b.
C. f. 144.

v. 23. ἀσφαπὴ, καὶ οὐ λεληθότως. Καὶ οὐδενὶ
 πρῶτον λέγοντι, ἰδοὺ ὧδε, ἰδοὺ ἐκεῖ.
 Ὑποψίαν ἑτέραν τῇ μαθητῶν ὑποκρίει
 καρδίας· ὥντο γὰρ ὅτι φεινομένης τῇ Ἰου-
 δαίαν, εἴτα γενομένης ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις,
 εὐθύς ἀναδείξει πῶς τῷ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ
 γοῦν προσιόντες, ἔφασκον· εἰ ἐν τῷ χρόνῳ
 τούτῳ κύριε ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν
 τῇ Ἰσραήλ; ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ τῇ υἱῶν Ζεβε-
 δαίς τοῦτο γράει προσδοκήσασα, προσήκει
 περὶ καθέδρας ἀξιούσας οὐκοῦν ἵνα εἰδείεν
 ὅτι δεῖ πρῶτον αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑποση-
 ναι πάσῃ, καὶ καταργῆσαι θάνατον τῷ
 θανάτῳ τῇ ἰδίας σαρκός, καὶ ἀποσηῆσαι τὴν
 κόσμῳ πᾶσι ἁμαρτίαν, καταργῆσαι ἢ καὶ τὴν
 ἀρχοντα τῇ αἰῶνι τούτῳ, εἴθ' οὕτως ἀνα-
 βῆναι πρὸς τὴν πατέρα, ἐπιλάμψαι τὴν καὶ
 καιροῦς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμενὴν ἐν δικαιο-
 σύνῃ, φησὶν ὅτι πρῶτον δεῖ αὐτὸν πολλὰ
 παθεῖν. — Ὅτι δὴ ἀδοκῆτως, καὶ οἷον εἰ-
 δότος οὐδενός, ἐπιλάμψῃ, καὶ τὸ τῷ παρόν-
 τι αἰῶνι ἀφίξεταί τῳ ἑώρας, οὕτω φησὶν
 ἔσεσθαι τὴν συντέλειαν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέ-
 ραις Νῶε καὶ Λώτ· ἐξύφον γὰρ φησὶν ἀμε-
 ρίμῳ, ἡσθίον, ἑπίπνον, ἐπώλιν, ἡγόρα-
 ζον, ὡκοδόμουν· ἀλλὰ οὐ μὲν ὑδάτων ἀπώ-
 λεσε φορὰ, οἱ δὲ γεγόνασι θεῖς πυρὸς ἔργον
 καὶ φοβή· τί οὖν ἐπὶ τῷ θεῷ τὸ δηλούμενον;
 βούλεται ἡμᾶς ἐξηγορέναι διὰ πάντων, καὶ
 εἰσὶν εἶναι πρὸς ἀπολογία τὴν ἐπὶ τῷ θεῷ
 βήματι.

v. 31. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὅς ἐστι ἐπὶ τοῦ δώματος,
 καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ κ. τ. λ.

A. f. 235. Ἀλογῆσαι προσάτις παντὸς ὁπτιγείας
 καὶ προσκαίρας πράγματος, καὶ εἰς ἓνα βλέψαι
 σκοπὸν τὴν ἐπὶ γὰρ τῷ θεῷ ἕκαστον διασῶσαι
 τὴν αὐτῆς ψυχὴν· ὅς ἂν τοίνυν ἡ, φησὶν, ἐπὶ
 τῷ δώματι, μὴ καταβήτω ἐν τῇ οἰκίᾳ αἱ
 τὰ σκεύη αὐτοῦ· οἶκε δὲ διὰ τούτων, τὴν ἐν
 ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, καὶ φειφάνειαις κο-
 σμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν· αἰετὶ γὰρ πῶς οἱ ἐν
 δώματι ἐσθλοὶ, ἀπόβλεστοι γίνονται
 τοῖς τῇ οἰκίᾳ φεισθηκόσιν· εἴ τις τοίνυν
 τοιοῦτος ἐστί, φησὶ, μηδένα ποιεῖσθαι λόγον
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῷ ἐναποκειμένων τῇ οἰ-
 κίᾳ σκευῶν· ἀχρηστα γὰρ ταῦτα καὶ ἀσυντελή

niumque dominum stipante. Veniet itaque
 sicut fulgur, non autem clam. Nec cuiquam
 credendum est dicenti: ecce hic, ecce illic.
 Aliam hanc quoque amputat de corde disci-
 pulorum suspicionem. Existimabant enim
 ipsum, perlustrata Iudaea, deinde ad ur-
 bem Hierusalem reducem, statim illic Dei
 regnum manifestaturum. Quare et acce-
 dentes dixerunt: an hoc tempore, Domi-
 ne, Israheli regnum restituis? Sed et libe-
 rorum Zebedaei mater, hoc futurum ex-
 pectans, accessit, honorem illis cathedrae
 postulans. Ergo ut scirent, oportere ipsum
 antea salutare sustinere passionem, et
 mortem morte propriae carnis extinguere,
 mundoque peccatum expellere, principem
 item huius saeculi profligare, et sic deinde
 ad patrem ascendere; tum suo tempore
 rursus apparere, ut mundum aequo iure
 iudicet, ait se antea oportere multa pati.
 — Quia vero insperato, nulloque praescien-
 te apparebit, simulque praesentis saeculi
 finis aderit, sic ait fore consummationem
 ut temporibus Noë ac Loti. Deliciabantur
 enim, inquit, secure, manducabant, et bi-
 bebant, vendebant, emebant, et aedifica-
 bant. Verumtamen illos aquarum extinxit
 impetus, hi autem ignis praeda atque esca
 fuerunt. Quid ergo hinc significatur? Vult
 nos Christus semper vigilare, et paratos
 esse orandae defensionis ante Dei tribunal.

In illa die qui fuerit in tecto, et vasa eius
 in domo etc.

Flocci facere iubet rem quamlibet ter-
 renam ac temporalem, atque unum prae
 oculis scopum habere, ut animam quis-
 que suam salvet. Qui ergo, inquit, supra
 tectum fuerit, ne descendat in aedes ut
 sua vasa sumat. Videtur autem his verbis
 hominem in otio et opibus mundanoque
 splendore versantem velle denotare. Nam
 qui in tectis sunt, conspicui sunt illis qui
 domum circumsistunt. Si quis ergo huius-
 modi est, ne det operam illo tempore, ut
 partem ullam repositorum in aedibus va-
 sorum sumat: inutilia erunt enim haec, nec

quicquam eius commodis profutura: « nam thesauri nihil impios iuvant, prout scriptum est; iustitia autem a morte eripit. » Sed et si quis, inquit, in agro fuerit, ne regrediatur: id est si quis studiose laboribus impendit operam, et excolendi spiritus gerit sollicitudinem, ac bonorum sudorum mercedem colligit, ne retro cedat. Namque ut ipse alibi Christus dixit « nemo mittens manum suam ad aratrum, et conversus retro, regno caelorum aptus est. » Quare ad studia sacra sine paenitentia incumbendum est, ne id forte patiamur quod illi feminae accidit in urbe Sodomis, cuius ipso exemplo Christus utens ait: mementote uxoris Loti; quae Sodomis egressa, deinde regressa, salis statua facta est, id est fatua ac lapidea. Ergo viriliter ad propositum finem tendendum est.

Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam.

Quo pacto perdat aliquis animam suam, ut illam salvet; vel quomodo salvare existimans, perdat ipsam, Paulus declarabit, de sanctis quidem dicens: « qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. » Nam qui vere fideles servatori nostro Christo sunt, suam crucifigunt carnem, id est mortificant; labores nimirum et pro religione certamina exantlantes, et carnales cupiditates mortificantes. Scriptum est enim: « mortificate membra vestra quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam. » Qui ergo in rebus huiusmodi mortificantur, hi animam suam servant; qui vero voluptariam amant vitam, putant fortasse animam suam possidere, sed contra potius illam amittunt. « Quoniam qui seminat, inquit, in carnem, de carne metet corruptionem. » Alioquin etiam animam suam aliquis perdens, prorsus illam servat; quod beati martyres egerunt, usque ad sanguinem decertantes, et germanam suam erga

πρὸς ὄνησιν αὐτῶ· « οὐ γὰρ ὠφελεῖσι θησαυροὶ ἀνόμους, καὶ τὸ γεγραμμένον *, δικαιοσύνη ἣ ῥύεται ἐκ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἐάν τις ᾗ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρέψατω εἰς τὰ ὀπίσω· τοῦτέστιν εἰ εὐρίσκοιτο τις ἐν φιλεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας ἐπιμνηστῆς, καὶ οὖν ὅτι ἰδρωτῶν ἀγαθῶν συλλέγων μισθοὺς, μὴ ἐπιστρέψατω εἰς τὰ ὀπίσω· ὡς γὰρ αὐτός πε πάλιν ἔφη Χριστὸς * « οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπὶ ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ὅστις εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ οὐρανῶν. », καὶ γὰρ ἔχει τὸν ἱερῶν πεδασμάτων, ἀμεταστρέπτοις ὀρμαῖς, ἵνα μὴ τῷτο πάθωμεν ὁ δὲ καὶ συνέβη παθεῖν τὸ ἐν Σοδόμοις γυναικα, ἣν καὶ λαβὼν εἰς παράδειγμα, φησὶ μνημονεύετε τὴν γυναικὸς Λώτ· ἐξελθοῦσα γὰρ ἀπὸ Σοδόμων, εἴθ' ὑπονοσήσασα, τήν * γέγονεν ἄλσος, τοῦτέστιν ἀπεμωράνθη καὶ ἀπολιθώθη· δεῖ δὲ οὖν ἀντέχεσθαι νεανικῶς τὸ προτεθέντος σκοποῦ.

* Ὅς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν.

Πῶς ἀπόλλυσί τις ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴν διασώσῃ, ἢ κατὰ τινὰ τρόπον ὁ διασῶν νομίσας, ἀπόλλυσιν αὐτήν, σαφηνεῖ λέγων ὁ Παῦλος * περὶ μὲν τοῦ ἀγίῳ « οἱ ἣν τὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὸ σὰρκα ἐσαύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ, οἱ γὰρ ὄντως γεγονότες γνήσιοι τῷ ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ, τὸ ἑαυτῶν σαυροῦσι σὰρκα, τοῦτέστι θανατοῦσι· πόνοις δηλονότι καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν ὁμιλοῦντες ἀγῶσι, καὶ κατανεκροῦντες αὐτῆς τὸ πρῶνυμα· γέγραπται γάρ * « νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῇ γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὸ πλεονεξίαν, ὅσοι οὖν τούτων ἕνεκα νεκροῦνται, οὗτοι σεσώκασιν ἑαυτῶν ψυχὴν· οἱ γὰρ μὴν τὸ φιλήδονον ἀγαπῶντες βίον, τάχα περὶ ἑαυτῶν οἰοῦνται κτᾶσθαι ψυχὴν· ἀπολλύουσι ἣ πάντως αὐτήν. » ὁ γὰρ σπείρων, φησὶν *, εἰς τὴν σὰρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ἢ ἀπολέσας δὲ τις καὶ ἑτέρως τὸ ἑαυτοῦ ψυχὴν, διασώσει πάντως αὐτήν· τοῦτο πεπράχασιν οἱ μακάριοι μάρτυρες, οὗτοι μέγλι ψυχῆς ἐκ αἵματος διενεγκόντες ἀγῶνας, καὶ τὸ εἰς Χρι-

* Prov. X. 2.

* Luc. IX. 62.

v. 32.

* cod. ὑπονοστήλη.

v. 33.

A. f. 235.
C. f. 144. b.
D. f. 58. b.

* Gal. V. 24.

* Coloss. III. 5.

* Gal. VI. 8.

ζὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, οἷά τινα σέφανον,
 ἢ ἑαυτῶν ἀνάψαντες κεφαλαῖς· οἱ γε μὴν
 οὐκ ἀνάνδρως ψυχῆς καὶ γνώμης ἀρηυσάμενοι
 τῇ πείρῃ, καὶ τῇ πειραστικῇ καὶ σαρκὸς δια-
 φυρόντες θάνατον, οὗτοι φοινοῦνται τῷ ἑαυ-
 τῶν γεγόνασιν ψυχῆς κατοικήσονταί γὰρ
 εἰς ἄδου, καὶ κακαιδρίας ὑφείζονται δίκας.

v. 21.

Ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· ὁ εἷς
 παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

A. f. 233. b.
 B. f. 166. b.
 C. f. 144. b.
 D. f. 58. b.

Νύκτα γε μὴν ὀνομάζει τὴν κρίσεως
 καιρὸν, διὰ τοι, καθάπερ ἡγῆμαι, τὸ ἀσυμ-
 φανὲς καὶ ἀπροσδόκητον τῷ αὐτοῦ παρεσίᾳς.
 Διὰ ἣν τῶν δύο τῶν ἐπὶ κλίνης ὄντων μιᾶς, ἕοι-
 κεν ὑπαινίττεσθαι ὅτι ἐν ἀναπαύσει καὶ πολού-
 τῳ, καὶ ἰσομοιροῦντας ἀλλήλοις κατὰ γε-
 φημί τὸ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι κοσμικαῖς κλί-
 νῃ γὰρ ἀναπαύσεως σύμβολον· ἀλλ' εἰς οὗ-
 αὐτῶν, φησι, ὡδραληφθήσεται, καὶ εἰς ἀφίε-
 ται πῶς ἢ τίνα τρόπον; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐν
 πλούτῳ καὶ ἀναπαύσει γεγονότες τῇ καὶ τόνδε
 τὸν βίον, πονηροὶ γεγόνασιν καὶ ἀμείλικτοι· τί
 γὰρ; εἰ πλούσιος μὲν ἔστι τις, χρηστὸς ἢ καὶ
 φιλοκτενέμων καὶ τῇ πίστει ὁρθὸς, οὗτος ὡδρα-
 λαμβάνεται· ὁ γε μὴν ἕτερος, ὡς μὴ γελο-
 νῶς τοιοῦτος, ἀφεθήσεται· διὰ ἣν τῇ ἀληθε-
 σῶν, ἕοικε ὅτι ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας
 ὑποδηλοῦν· ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν δὴ τούτων
 φησὶ, πολλὴ τις ἔστι διαφορά· οἱ μὲν γὰρ τὸ
 τῇ πτωχείᾳ φορτίον χυναίως φέροντες, σω-
 φρονῶς τε καὶ ἐπιεικῶς βίοντες, οὗτοι ὡδρα-
 ληφθήσονται, δίκαιοι δηλοῦντι τυγχάνον-
 τες· οἱ ἢ μὴ τοῖστοι, δανοὶ ἢ μάλλον πρὸς
 κακουργίαν, καὶ ἀπάσης φαυλοτητος ἐπιτη-
 δεύται, ἀφεθήσονται, τῇ διὰ πυρὸς ὑπο-
 κεισόμενοι δίκη· ἔσαι τοίνυν καὶ ἐπ' αὐτοῖς
 πλείστη τις καὶ ἀκριβὴς τῇ τῶν τρόπων ἢ δοκι-
 μασία· καὶ ὁ μὲν χρηστὸς, ὡδραληφθήσε-
 ται· ὁ γε μὲν οὐ τοιοῦτος, ἀφεθήσεται (1).

Christum caritatem, coronae instar, capiti
 suo circumponentes. Sed qui animi senten-
 tiaque mollitie fidem negaverunt, et prae-
 sentem carnis mortem vitaverunt, hi re-
 vera animarum suarum carnifices extite-
 runt. Abibunt enim ad inferos, suaeque
 ignaviae poenas sustinebunt.

In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus
 adsumetur, et alter relinquetur.

Noctem quidem nominat iudicii tem-
 pus, quemadmodum ego arbitror, propter
 incognitum et improvisum Christi adven-
 tum. Per duos autem qui in uno sunt le-
 cto, innuere videtur homines in otio opi-
 busque viventes, mundanasque voluptates
 aequae invicem participantes: nam lectus
 requiei symbolum est. Sed ex his homini-
 bus unus, inquit, adsumetur, et alter re-
 linquitur. Cur? vel quomodo? Quia non
 omnes qui in divitiis et tranquillitate prae-
 sentem vitam exegerunt, improbi fuerunt
 et immisericordes. Quid enim? Si quis di-
 ves quidem est, simul tamen clemens et
 misericors atque orthodoxus, hic sane ad-
 sumitur: at alter, quia talis non fuit, re-
 linquitur. Per feminas vero molentes, vi-
 detur pauperes et laboriferos homines sub-
 indicare. Sed in his quoque grandis est,
 inquit, diversitas: alii enim paupertatis
 pondus viriliter ferentes, modesteque ac
 mansuete viventes, utpote iusti adsumen-
 tur: alii vero cum non fuerint huiusmodi,
 sed acres potius ad maleficia, et cuiuslibet
 nequitiae studiosi, relinquentur, ignis
 poenam experturi. Erit itaque circa hos
 quoque plurima et accurata morum ex-
 ploratio; et bonus quidem adsumetur; qui
 vero secus fuerit, relinquetur. — Quum di-

(1) Haec paulo amplior est Cyrillus apud Corderium in lat. cat. «Cyrillus. Valde autem accommodata
 » defectionis tempus, et rationalis lucis privationem, noctem appellavit: nocte siquidem et tenebris dete-
 » rior hominum tunc erit constitutio, propter amentiam et errorem qui tum illos adprehendit. Quapro-
 » pter, inquit dico vobis, duo erunt in lecto uno, et duo erunt in molendino, quorum unus assumetur
 » tamquam alienus ab ira, et alter relinquetur igni tradendus, quem thesaurizavit sibi in die irae. Atque
 » ita fiet separatio proborum et amicorum Dei ab improbis, ne indifferenter ira superveniens etiam iustos
 » adprehendat. Quapropter sicut ad Lot misit Deus angelos suos, qui illum e Sodomorum eversione edu-
 » xerunt, sic etiam ante consummationem universi, ante quam improbos ira corripiat, ne una cum hoc
 » mundo etiam iusti condemnentur, mittet quoque angelos suos, qui impiis poenam passuris in terra re-
 » lictis, sanctos et iustos ad Deum adduceant. Tum duorum in lecto iacentium, unus tamquam Deo dignus

xisset, adsumetur, utiliter immo necessario interrogant discipuli: « ubi, Domine? Qui dixit illis: ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilae. » – Quid vero est hoc? Ex re communi ac manifestissima, grande atque profundum mysterium innuitur. Quale porro hoc est? Descendet nimirum caelo, ut aequo iure mundum iudicet: sed tamen angelos suos praemittet, qui a peccatoribus iustos sanctosque secernent, eique exhibebunt; reliquos autem in terra relinquent, puniendos videlicet. Huiusmodi aliquid sapientissimus quoque Paulus significat scribens: « dico enim vobis, quod nos qui vivimus, qui residui sumus, non praeveniemus eos qui dormierunt; sed ipse bucina clanget, et mortui in Christo resurgent incorrupti, in puncto temporis, in ictu oculi. Et nos qui vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aërem, et sic semper cum Domino erimus. » Sicut ergo iacente cadavere, carnivorae aves in id convolant; ita cum filius hominis veniet, tunc omnes aquilae, id est qui alte volaverint, et supra terrenas mundanasque res sese extulerint, ad ipsum concurrent.

CAP. XVIII.

Quoniam oportet semper orare et non deficere.

Sine intermissione itaque oportet orare, secundum beati Pauli dictum; bene conscios firmiterque credentes, omnia Deum invocatum feliciter posse praestare. « Postulet enim quisque, inquit, fide nihil haesitans. Nam qui haesitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumfertur. » Certe huiusmodi homo haud putet se quicquam a Domino accepturum: nam

» adsumetur; alter vero, quippe dignus quem impiorum ira punitioque corripiat, relinquetur. Eadem erit » ratio de duobus in uno molendino molentibus. Molentes autem appellavit eos qui tenuem atque inopem » inter homines vitam ducunt. In lecto vero iacentes vocavit eos, qui mollem et dissolutam vitam traducunt. Simile quid etiam Moyses scripsit in exodo (XII. 29.) ubi ait iram Domini percussisse primogenita Aegypti a primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captivae quae erat in carcere, aut eius » quae pinsebat in mola. Per quod, ut nobis scriptura innuit, et in fastigio honoris existentes, et infirmos » atque abiectissimae conditionis homines voluit significare. »

– Εἰπόντες γὰρ μὴν τὸ ἀδελφεύσεται, χησίμως καὶ ἀναγκαίως διερωτῶσιν οἱ μαθηταί· ποῦ κύριε; ὃ ἡ εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ αἰετοί. – Καὶ τί ἡ τοῦτο ἐστίν; ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐμφανέστατα πράγματος, μέγα καὶ βαθὺ μυστήριον ὑπαινίττεται. Ὁ ποῖον τοῦτο ἐστίν; καταβήσεται μὲν γὰρ ἐξ οὐρανῶν, ἵνα κρίνῃ τὸ οἰκόμενον ἐν δικαιοσύνῃ· ἀλλ' αὐτὸς φησιν ἀποσελεῖ ὁδὸν ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἀμάρτωλων τὰς δικαίας καὶ ἀγίας, καὶ προσοίσουσιν αὐτῷ· τοὺς γὰρ μὴν ἑτέρας ἀφίσσιν ἐν γῇ, κολασθησομένους δηλονότι τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ὑποδηλοῖ γράφων· * « λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ ἀδελφοί, οὐ μὴ φθάσωμεν ὁδοὺ κοιμηθέντας, ἀλλ' αὐτοὺς σαλπίσσει, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι, ἐν ἀτόμῳ ἐν ῥιπῇ ὁφθαλμοῦ· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου, εἰς αἴρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα. », ὥστε οὖν σώματος καίμενος νεκρῶ, τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὸ συνῆχει, οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφ' αὐτοῦ γένηται, τότε δὴ πάντες οἱ αἰετοί, τοῦτέστιν οἱ τὰ ὑψηλὰ πετόμενοι, καὶ τῶν ὀπίσθων ἐκ κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν συνδραμεῖνται.

ΚΕΦ. ΙΗ'.

Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκαεῖν.

Ἀδελφεύπτως οὖν καὶ προσεύχεσθαι, καὶ τὸ μακαρίως Παῦλος φωνῇ *, εἰ εἰδότες καὶ ἀραρότως πειθεύοντας, ὅτι πάντα δύναται κατορθοῦν ὁ ἀδελφολογός· αἰτείτω γὰρ τις, φησὶ *, πίστις μηδὲν ἀδελφολογός· ὁ γὰρ ἀδελφολογός, εἰς κλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζόμενος καὶ ῥιπιζόμενος· μὴ γὰρ οἶέσθω φησὶν ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, ὡς λήγῃται τι παρὰ τοῦ κυρίου· ὑβρίσῃς γὰρ ὁμο-

v. 36. 37.
A. f. 225. b.

B. f. 167.
D. f. 58. b.

* I. Thess. IV.
14. seq.

v. 1.

A. f. 286.
C. f. 144. b.
D. f. 59.
* I. Thess. V. 17.

* lac. I. 6.

λογεμένως ὁ δ/σκεινόμενος· εἰ γὰρ μὴ πε-
πίστευκας ὅτι τ' σὴν αἵτησιν ἀποπερανεῖ,
μὴ ἢ προσέλθῃς ὁλως· ἵνα μὴ κατήγορος
εὐρεθῇς τ' πάντα ἰσχύοντο, διψυχήσας
ἀβούλως· καὶ τοιγαροῦν τ' οὕτως αἰσχερὰν
ᾧδαιτεῖσθαι νόσον· ἔτι ἢ τοῖς οὐ φιλέρως
ἢ ἀτημελῶς, ἀλλ' ἐν ἀσπιδὶ καὶ ἀδ/αλείπτως
ποικμένοις τὰς λιτὰς καταναίσει ὁ Θεός, ἢ
προκειμένη ᾧδαιβολὴ πῖσῶσεται· εἰ γὰρ τ'
ἀδίκον κειτὴν, τ' μήτε Θεὸν φοβούμενον,
μήτε μὲν ἀνθρώπον ἐνξέπόμηνον, δεδυσώ-
πηκε τ' χήρας ἢ συνεχὲς πρόσδοτο, ὥστε
καὶ ἄκοντα ποιῆσαι τ' ἐκδίκησιν αὐτῆς, πῶς
ὁ φιλοκτείρων καὶ μισοπόνηρος, ὁ τοῖς ἀτα-
κῶσιν αὐτὸν χεῖρα νέμων αἰεὶ τ' σώζεσαν,
οὐ προσδέχεται μὲν προσιόντας αὐτῷ καὶ ἐν
ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, ποιήσῃ ἢ τ' ἐκδίκησιν
αὐτῶν ὡς ᾧδειλεγεμένων;

A. I. 236.

* cod. καταθρη-
νίσωμεν.

Ἀλλὰ γάρ τινες ὁλως οἱ ἀδικοῦντες αὐ-
τῷ, φέρε δὴ φέρε καταθρήσωμεν· * ἀδικῶ-
σιν ἅγεις πλείοι, τὸ ὅσοι καὶ ἐπὶ πολλοῖς, τ'
τ' ἀληθείας ὀρθοτομῶντας λόγον, οἱ τ' ἐρῶν
δογμάτων ἀνεπιστήμονες, καὶ πάσης ὀρθότη-
τος ἀπεινηγμένοι· οὗτοι δὲ εἰσι, τὰ μισαρά
καὶ βέβηλα τ' αἰρετικῶν ἐρσασήρια, ἀπερ' ἂν
εἴπωι τις θανάτω πύλας· οὗτοι διωγμούς καὶ
θλίψεις ἐπάγει τοῖς ὀρθοποδοῦσι περὶ τ' πί-
στιν· καὶ τούτων οἱ Θεῷ γνώριμοι ποιοῦνται
τὰς λιτὰς, ὅτε ἅγεις ἀποστόλους ἀπομιμού-
μενοι, οἱ τ' Ἰεδαίων σκαιότητος κατακε-
κραγότες, ἔφασκον· * « καὶ τὰ νῦν κύριε,
ἐπίδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς
δούλοις σε μὴ παρρησίας λαλεῖν τ' λόγον
σε », Ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἐρεῖ τις τοῖς ἁγίοις
ἀποστόλοις ἔφη πε Χριστὸς * « ἀτακῶτε ὅτε
ἐχθροὺς ὑμῶν, προσεύχεσθε ἐπὶ τ' ἐπηρεα-
ζόντων », πῶς οὖν ἄρα προσευξόμεθα κατ'
αὐτῶν, εἴτα τ' θείας οὐκ ἀλογίστου ἐντο-
λῆς; πρὸς τοῦτο φημέν· ἄρ' οὖν εὐξόμεθα
παρρησίαν αὐτοῖς καὶ ἰσχὺν δοθῆναι παρὰ
Θεοῦ, ἵνα ὅτε τὰ αὐτὰ πρὸςβέοντας μὴ
ἐῶσι μυστρωγεῖν; καὶ πῶς οὐκ εὐθεὶς παντε-
λῶς τὸ κατὰ ἐξίν; οὐκ ἔστιν ὅταν μὲν εἰς ἡμᾶς
αὐτοὶ τὰ παρὰ τινων ἔρχεται πλεονεκτή-
ματα, τότε δὴ τότε καύχημα ποιησόμεθα
τὸ ἐπὶ αὐτοῖς ἀμνησικακὸν καὶ φιλάλληλον·

* Act. IV. 29.

* Luc. VI. 27. 28.

sine dubio facit iniuriam qui haesitat. Nisi enim credideris, Deum precibus tuis fore consensurum, numquam ad eum supplicem accedas; ne accusator omnipotentis fias, dum inconsulte haesitaveris. Oportet itaque tam turpem morbum aversari. Quod autem nec ambiciose nec temere orantibus sed studiose atque incessanter, Deus annuet, praesens parabola confirmabit. Nam si iniustum iudicem, qui neque Deum timebat, neque hominem reverebatur, perseverans viduae instantia pudore suffudit, ut, invitum licet, ius ei redderet, quomodo ille misericors et iniquitatis osor, qui salutarem semper diligentibus ipsum manum porrigit, sibi diu noctuque supplicantes non exaudiet, eosque tamquam electos defensabit?

Sed quinam omnino adversus eos iniuriosi sint, age iam videamus. Sanctos, qui veritatis doctrinam recte docent, plurimi admodum et multifariam offendunt, qui sacrorum dogmatum sunt imperiti, et procul omni recta via deferuntur. Sunt autem hi, execrabiles et impurae haereticorum officinae, quas merito quis appellarit mortis ianuas. Hi persecutiones tribulationesque recte in fide incedentibus concitant. Contra hos amici Dei preces fundunt, sanctos imitantes apostolos, qui adversus Iudaeorum nequitiam reclamantes aiebant: « et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum. » Atqui aliquis fortasse, dicit: sanctis apostolis ait aliquando Christus « diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus vos. » Quomodo ergo orabimus contra ipsos, quin simul divinum praeceptum negligamus? Ad haec respondemus. Num igitur orabimus, quod fiducia improbis viresque suppeditentur a Deo, ut eos qui sic orant non sinant religionem propagare? Quid ni hoc usquequaque fatuum negotium sit? Cum ergo contra nos ipsos aliqui peccant, tunc enimvero oblivisci iniuriarum, et amorem exhibere glo-

riabimur: tunc sanctorum patrum exempla sectantes, verberent licet, conviciantur, alia iniuriarum genera inferant, omni eos culpa absolvemus, iram doloremque omittemus. Sed cum in ipsam Dei maiestatem peccaverint aliqui, et sacram sacerdotum praedicationem, bella et tribulationes cummulantes, tunc Deo supplicamus auxilium eius implorantes, et adversus ipsiusmet gloriae hostes reclamamus. Sicut nimirum et magnus Moyses, qui ait: « exsurge, Domine; dissipentur inimici tui; fugiant omnes qui oderunt nomen tuum. » Ipsa quoque sanctorum apostolorum verba demonstrant, non parum prodesse divinae doctrinae, si infirmetur quodammodo persecutorum manus: respice, aiunt, in minas eorum; id est illorum adgressiones fac vanas; daque servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum. Nam quod orthodoxam doctrinam nonnulli cauponaturi forent, atque a recta fide multos alienaturi, praedixit dicens:

Verumtamen filius hominis veniens, putas
inveniet fidem in terra?

Profecto haud hoc ignorabat. Cur? Quia Deus rerum omnium conscius est. Significat autem fore ut frigescat multorum caritas, et deficient aliqui extremis temporibus a recta et inviolabili fide, attendentes fraudulentis spiritibus et falsis hominum sermonibus mentem cauteriatam habentium. Adversus quos, tamquam fideles famuli ad Deum nos accedimus, orantes ut inefficaces sint illorum improbitates, et contra illius maiestatem conatus. Offendunt autem Dei famulos alii quoque nonnulli, contra quos plane inculpabile erit nostrum certamen quod oratione fit. Quinam vero hi? Improbæ et contrariæ potestates, et omnium hostis Satanæ, is qui cuilibet bene vivere volenti acriter adversatur, qui in nequitiae foveas dormitantes impellit, qui denique peccati omnis semina nobis immittit. Urget enim nos intolerabiliter cum propriis satellitibus. Quam ob rem incla-

τότε ὁ δὲ ἁγίος πατέρας ἀπομιμούμενοι,
καὶ παύωσι, καὶ ὑβρίζωσι, καὶ ἑτέρες ἡμῖν
πλεονεξίας ὑπφέρωσι βόπας, ἀπαλλάξομεν
πάσης αἰτίας αὐτοῦ, κρείττους ἐσομέθα καὶ
ὁρῆς καὶ λύπης· ὅταν δὲ τινες εἰς αὐτὴν ἀμῖ-
τάγωσι τὸ θεῶν δόξαν, τὸ θεῖον ἱερουργούν-
των κήρυγμα, πολέμους καὶ θλίψεις κατασ-
ρεύοντες, τότε πρόσμιμν θεῶν, τὸ παρ' αὐτῆς
ζητῶντες ἐπικερίαν, καὶ τὸ μαχομένων αὐτῆς
τῇ δόξῃ κατακεκραγότες· καθάπερ ἀμέλει
καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς· ἐφη γὰρ * « ἐξεγέρθητι
κύριε· δρασσοραπισθήτωσαν οἱ ἐχθροί σου· φυ-
γέτωσαν πάντες οἱ μισῶντες τὸ ὄνομά σου », καὶ
αὐτὸ ἡ τὸ εἰρημένον παρὰ ἁγίων ἀποσό-
λων, ἐκδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυντήξεν πρὸς ὄνη-
σιν τῶν θεῶν κηρύγματι, τὸ ἀσθενῆσαι πά-
σι διωκόντων τὴν χεῖρα· ἐπιδε γάρ, φησιν *,
ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, τοῦτέστι ματαίωσον
αὐτῶν τὰς ἐπαναστάσεις· καὶ δὸς τοῖς δούλοις
σου, καὶ παρρησίας λαλεῖν τὸ λόγον σου· ὅτι γὰρ
ἡμελλον ὁ δὲ ὁρθότιτος λόγος ἐκκαπη-
λεύειν τινές, καὶ τὴν ὑμναινοῦσης πίστεως ἀπο-
φέρειν πολλοὺς, προαναπεφώνηκε λέγων·

Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔλθων ἄρα εὐρήσει
τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;

Οὐκ ἠγνόησε τοῦτο· πόθεν; Θεὸς γάρ
 ὤσιν ὁ πάντα εἰδώς· ὑπεμφαίνει ἥ ὅτι ψυ-
 γήσεται ἡ ἀγάπη τῶ πολλῶν, καὶ ἀποδρα-
 μοῦνται τινες ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῷ ὀρθῷ
 καὶ ἀδελφολήτῃ πίστεως, προσέχοντες πνεύ-
 μασι πλάνοις καὶ ψευδοπροφηταῖς ἀνθρώπων
 κεκαυτηριασμένων νοῦν καθ' ὃν ὡς οἰέ-
 ται γνήσιοι τῷ Θεῷ προσκίμην, ἀπράκτες
 αὐτῶν κατακαλοῦντες ἀποφανθῆναι τὰς
 πονηρίας, καὶ τὰ κατὰ αὐτοῦ δόξης ὀπτα-
 ζήματα· ἀδικοῦσι ἡ δὲ Θεῷ δουλεύοντας
 καὶ ἕτεροί τινες, καθ' ὃν ἀνέγκλιτος ἡ παρ'
 ἡμῶν ἔσται πρόσδοτος, ἡ διὰ γε τῆ προσ-
 χῆς· τίνες ἡ οὗτοι πάλιν; αἱ πονηραὶ καὶ ἀν-
 τικείμεναι δυνάμεις, καὶ ὁ πάντων ἀντίδικος
 σατανᾶς, ὁ τοῖς εὖ βιοῦν ἐθέλεσιν, ἀγρίως
 ἀντανιστάμενος, ὁ τοῖς φανότῃς βέβητοις
 ἐνίοις δὲ νυσάζοντας, ὁ πάσης ἡμῶν ἀμάρ-
 τίας ἐμφυτευὼν σπέρματα· ἔκκεται γὰρ οὐ
 φορητῶς κατὰ τὸ ἴδιον ὑπασιζῶν καὶ ἐπ' αὐτῷ
 δὴ τούτῳ καταβεβόηκεν αὐτοῦ ὁ ψαλμω-

* Num. X. 35.

* Act. loc. cit.

V. S.

A. f. 236.
B. f. 168.
C. f. 145.
D. f. 59.

* Ps. LXI. 4.

δὸς, λέγων· * « ἕως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρώπων; φονεύετε πάντες ὑμεῖς, ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ ἢ φραγμῷ ὡσμένῳ; », ὡσαύτως γὰρ τοῖχος ἦδη τὸ κλίνεισθαι παθὼν, ἢ φραγμὸς ὡσθεὶς ἤγεν ἀναξαρτεῖς, πίπτουσιν ἐτοίμως ὡθούντος τινὸς, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, παλίστῳ ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὴν ῥοπὴν εἰς φιληδονίας κοσμικὰς, πίπτει πρὸς αὐτὰς ἐτοίμως, ἔλκοντός τινος ἢ κατερεθίζοντος· ἔρπον ἢ τοῦτο τῷ σατανᾷ· οὐκοῦν περὶ τούτων ἐροῦμεν ἐν προσόχη· πρὸς τὴν δὲ ἀσώσασαι δυνάμενον· ἐκδίκησόν με ἐκ τῆς ἀντιδικίας· ὁ δὲ ἢ πέπραχεν ὁ μονογενὴς τῷ θεῷ λόγος γυνόμενος ἄνθρωπος· ἐκβέβληκε γὰρ καὶ ἡμῶν τυραννίδος τὸ ἀρχοντα τῷ αἰῶνος τούτου, ἐξείλετο ἢ ἢ σέσωκε, ἢ τοῖς δ' ἑαυτοῦ βασιλείας ὑπήγαγε ζυγοῖς· ἢ γὰρ ἐξ ὑμῶν τινὲς ὡς οἰκέται γνήσιοι ἐν ἐδραιότητι πίστεως διατηρηθήσονται παρὰ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὄντες· καλὴ τοίνυν ἡ ἐνδόξις ἢ διὰ συχνῆς προσευχῆς· προσδέξεται γὰρ ἡμῶν τὰς λιτὰς, πληρώσει τὰ αἰτήματα Χριστός· εἰ γὰρ τὴν κειτὴν ἀδικίας, τὴν ἢ πρὸς Θεὸν ἢ πρὸς ἀνθρώπους ἀπαναιδευσάμενον, ἢ πάσης κακίας πεπληρωμένον, ἢ δ' ἡμέρας προσεδρεύει ἢ καρτερίᾳ ἐμάλαξε, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς τὸ πατέρα τῷ ἐλέει εἰς οἶκτον ἐλκύσομεν, καὶ μακροθυμῇ πρὸς τὸ παρόν;

Ἐπαράσθησαν δὲ τινες θεωροῦντες τὴν ἀποβολὴν ταύτην ἐρμηνεύσαι, χήραν μὲν τὴν ἀποβαλοῦσαν τὸν διάβολον, ψυχὴν λέγοντες· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, αὐτὸν καὶ οὗ καὶ πρόσκειται τῷ Θεῷ τῷ κειτῇ τῆς ἀδικίας, τούτῃ, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδικίαν, ὃς οὐκ ἔχει Θεὸν ὃν φοβηθήσεται, οὐδὲ πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνει, ὃς ἢ τῷ προσεδρεύσαν αὐτῷ ψυχὴν οἰκτείρει· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τολμηρῶς καὶ φαύλως τινὲς ἐξελάβοντο· ὁ μὲν τοι κύριε, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς σωτηρίας πρὸς Θεὸν τότε κινδύνους τῇ προσευχῇ συντόνως χρῆσθαι, ὅτι ἄρα ἐλθὼν εὐρήσει τὴν πίσιν; ἐν σχήματι ἐρωτήσεως τὸ πάντιμον παριστῶν· εἶπεν γὰρ ἐπὶ τοῦ πάντιμου, τῷ ἐρωτηματικῷ τρόπῳ χρῆσθαι· ὡς ἀνταῦθα δηλῶν, ὅτι βραχεῖς ἔσονται

mat illi psalmista dicens: « Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos; tamquam parieti inclinato, et maceriae depulsae? » Sicut enim paries iam inclinatus, et maceria depulsa sive subruta, ilico procumbunt impellente aliquo, sic mens humana, plurimam naturaliter habens ad mundanas voluptates proclivitatem, in eas facillime decidit, trahente alio vel provocante. Est autem hoc Satanae officium. Ergo de his dicemus in precibus ad eum qui salvare potest: vindica me Deus de adversario meo. Quod sane fecit unigenitum Dei Verbum homo factum. Depulit de tyrannide sua principem huius saeculi, liberavit nos salvosque fecit, suique regni iugo subiecit. Nam ex nobis nonnulli, ut fideles servi, in fidei stabilitate conservantur a Deo, adhuc in terra manentes. Bona est itaque frequentis orationis consuetudo. Excipiet enim nostras preces, et postulatis annuet Christus. Nam si iudicem iniustum, qui neque Deum neque homines reverebatur, viduae adsiduitas et perseverantia flexit, quanto magis nos misericordiae patrem ad pium sensum trahemus, etiamsi forte in praesentiarum moritur?

Moliti vero sunt nonnulli parabolam hanc curiosius interpretari: nempe viduam, quae diabolum (ceu pristinum virum) abiecit, animam esse dicentes: adversarium vero eius, ipsum diabolum, contra quem fit supplex Deo iniquitatis iudici, id est qui iniquitatem condemnat; qui quidem non habet alium Deum quem timeat, neque humanam personam veretur, et supplicis sibi animae miseretur. Sed enim audacter haec et perperam ita quidam intellexerunt. Dominus quidem, quia tempore mundanae consummationis, propter instantia tunc pericula constanter ad orationem est incumbendum, subdit: num quum venerit, fidem inveniet? figura nimirum interrogativa raritatem denotans. Solebat enim in re rara, interrogativo modo uti; sicuti et nunc,

significans paucos fore qui fidem retinebunt, eamque apud paucos se in terra reperturum quum nubibus insidens venerit.

Ut autem discas quali poenae sit obnoxius is qui alios condemnat, nec suorum potius peccatorum paenitentia tangitur, ex ipsis tibi evangeliiis testimonia exhibebimus. Itaque beatus hic Lucas de ipso servatore nostro Christo ait: « dixit autem et ipsis parabolam, de illis qui se ipsos iustos dicebant, et ceteros aspernabantur. » Quaenam porro est haec parabola?

Duo homines ascenderunt in templum
ut orarent etc.

Heic scilicet docet nos quemadmodum ad Deum preces facienda sint, ne res sine effectu utentibus fiat; et ne dum putat aliquis utilitatem capere, hoc ipso sibi iratum faciat supernorum munerum datorem Deum. Scriptum est enim: est iustus qui perit in iustitia sua. En hoc loco phariseus condemnatus fuit, quia imprudenter instruxit orationem. Multae enim ipsius contra eundem militant culpaе. Primum quia arrogans est et fatuus: admiratur enim se ipsum, quum sacrae litterae clament: « laudet te proximus, et non os tuum; alienus, et non labia tua. » Deinde quia nescivit, eum qui peccato resistit, non omnino esse summa admiratione dignum; sed studium aemulandi eos qui virtute praestare solent, id demum facere hominem splendidum et excellentem, atque in eorum numero collocare, quos merito admiramur. — Publicanus itaque procul constiterat; neque, ut ita dicam, oculos attollere audebat, sed pudibundo aspectu, animae timiditatem significabat. — Viden, ut fiduciam cohibens, quasi ea sibi nulla esset, conscientiae suae morsibus vulneratur? Vel solum quippe Dei conspectum videretur, quoniam leges eius parvi fecerat; et ipso exteriore habitu iniquitatem suam accusat. Pectus tundit, peccata fatetur, ostendit velut medico morbum suum, misericordiam implorat. — Sicuti ne publi-

ται οἱ πῶς πῶς φυλάττοντες· καὶ ἐν ὁλίγοις αὐτὴν εὐρήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν νεφέλαις ἐλθόν.

Ἰνα ἡ ἐμάθῃς ὅσῳ ἔχει ζημίαν τὸ κατακρίναι ἑτέρους, καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταίσμασι μετανοεῖν, ὅτι αὐτῶν σε τὸ εὐαγγελίων πιστώσομεν· λέγει τοιγαροῦν οὗτος ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. « εἶπε ἡ αὐτοῖς καὶ ᾠδολογίαν περὶ τῶν δικαιοῦντων ἑαυτῶν, ὅτι οὐκ ἐβουλόμην εἶναι ἑτέρας, καὶ τίς ἡ ᾠδολογία;

Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν
προσεύξασθαι κ. τ. λ.

Ἐνταῦθα γὰρ διδάσκει ἡμᾶς, τίνα χρὴ ζῶσιν τὰς πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι λιτάς, ἵνα μὴ ἄμισθον εὐρεθῇ τοῖς χρωμένοις τὸ χρῆμα· μὴ ἡ δι' ὧν ἂν τις ὠφελῆται νομίζῃ, διὰ τούτων αὐτῶν παροξύνῃ καθ' ἑαυτῆς τὴν ἄνωθεν χαισμάτων δοτῆρα Θεόν· γέγραπται γάρ· * ὅτι ἐστὶ δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ὁ φαρισαῖος κατακέκεται, ὅτι μὴ ὀψησμένως ἐποιεῖτο τὴν προσευχὴν· πολλὰ γὰρ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὰ ἐκλήματα· πρῶτον μὲν φορτικὸς ὅτι καὶ ἄνθρωπος· τεθαύμακε γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ τοι βοῶντος τὸ ἱερὸν χράμματος· * « ἐκωμιάζω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν σόμα· ἀλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη· », εἶτα, ἠγνόησεν ὅτι τὸ κακὸν εἶναι κρείττονα, οὐχὶ πάντῃ τὸ καὶ πάντως ἀξιοθαύμαστον ἀποφαίνει τίνα· τὸ ἡ ἀμιλλᾶται φιλεῖν τοῖς εἰσθόσις εὐδοκίμειν, λαμπρὸν καὶ διαπρεπῆ, καὶ τοῖς δικαίως τεθαυμασμένοις ἀρίθμιον ἀπεργάζεται. — Ὁ γοῦν τελώνης εἰσήκει μακρόθεν· οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνατεῖναι τολμᾷ εἰς ὕψος ὅτι οὐκ ἐβουλόμην εἶναι ἑτέρας, ὡς ἐκ ἔχων αὐτήν, τοῖς ὑπὸ τῷ συναδότος ἐλέγχῳις πλεῖν τεταται; δέδιε γὰρ καὶ μόνον ὀφθῆναι Θεῷ, ὡς ὁλίγως φροντίσας τὸ αὐτοῦ νόμων· καὶ δι' αὐτοῦ τὸ φαινόμενον σχήματος, ὅτι αὐτὸς φαυλότητος κατηγορεῖ· τύπτει τὸ σῆθος, ὁμολογεῖ τὰ ἐκλήματα, δείκνυσιν ὡς ἰατρῷ τὸ νόσον, καὶ κατοικτεῖρεται ᾠδολογία. — Ὡς περ

A. f. 236. b.

v. 9.

v. 10.

A. f. 236. b.
C. f. 145.
E. f. 298.

* Eccle. VII. 16.

* Prov. XXVII. 2.

v. 12.
A. f. 240.
E. f. 298.

v. 14.
A. f. 241. b.
E. f. 305.

οὖν οὐδὲ ὁ τῶν ὁ [ἐξουθενώθη·] τί γάρ φησι
περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰς οἰκείας ἀμάρτίας ὁμολο-
γοῦντος, ὁ πάντων κριτὴς, ὁ τὰς καρδίας
ἐπιγνώσκων, ὁ τὰς πάντων δεχόμενος προσ-
ευχάς; «λέγω ὑμῖν, κατέβη ἐκεῖ δεδικαιω-
μένος εἰς τὸ οἶκον αὐτοῦ, ἢ γὰρ ἐκεῖνος.»
— Καὶ εἰ τις γὰρ γένοιτο χριστὸς καὶ ἐπεικὴς,
μὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπεροψίαν νοσεί-
τω· μεμνήσθω ὅτι μᾶλλον Χριστοῦ λέγοντος
τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις·* «ὅταν ταῦτα ποι-
ήσητε, δῆλον ἔσται ὅτι τὰ δεικνυμένα, λέγετε
ὡς δοῦλοι ἀρχεῖοι ἐσμέν· ὁ ὡφείλομεν ποιῆ-
σαι, πεποιήκαμεν.» ὁφείλομεν δὲ ὡς ἐξ
ἀναγκῆς ζυγοῦ τῷ ἐπὶ πάντας θεῷ τῷ δε-
λείαν, τῷ ὑποταγῇ τῷ εἰς πᾶν ὁτιοῦν· ὁρᾷς
ὅπως ὁ τελώνης τὰ ἀμάρτήματα ἀπεδύσα-
το, τῷ τῷ φαρισαίᾳ κατηγορίαν πράως ἐνεγ-
κῶν; καὶ ὁ μὲν ἀπὸ δόξης, εἰς τὸ τῷ ἀτιμίας
κατέπεσε βάραθρον· ὁ δὲ ἀπὸ τῷ ἐπονειδίσ-
ζωῆς, εἰς μακαρίαν ἐπαγῆλθε κατὰ σάσιν·
καὶ ὁ μὲν πολλῶν τῶν μέσῳ τῷ πρὸς θεὸν ἐγ-
γύτητος ἐκεχώριστο· ὁ δὲ πρὸς τῷ τῷ παρρη-
σίας χώρῳ ἀνείλκυτο· καὶ ὁ μὲν ἐξ ὅγκου τε-
ταπείνωτο, ὁ δὲ ἐκ ταπεινώσεως ὑψώτο.

* Luc. XVIII. 10.

v. 15.

Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη ἵνα αὐτῶν
ἅπτηται.

A. f. 243. b.
B. f. 169.
D. f. 60.

Προσέθα ποτὲ γυναῖκα, καὶ δὴ καὶ βρέφη
προσεκόμιζον αἱ μητέρες, ἵνα ἐπιθῇ αὐτοῖς
τὰς χεῖρας· ὅχλον δὲ τὸ πλῆθος νομίσαντες
εἶναι, ἀπειρῶν οἱ μαθηταί· αὐτὸς δὲ καὶ λίαν
ἀσμένως προσίετο, λέγων· ἄφετε, τῷ γὰρ
τοιούτων, ἡ βασιλεία· ἐντεῦθεν ἀταλαίπω-
ρον ἰδεῖν, ὡς ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀρτι-
γυῖες εἶναι παιδίον· νέα γὰρ ὥσπερ κτίσις, τὸ
βρέφος· οὐ βασκαίνοντες μὲν τοὶ τοῖς βρέ-
φειν ἐπετίμων οἱ μαθηταί, ἀπονέμοντες
δὲ μᾶλλον ὡς διδασκάλῳ τὸν χριστὸν, ὅτι οἶονε
τὰς περὶ τὰς ὁχλήσεις ἀπείργοντες· οὐκ
ἀπώετες δὲ ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς,
φάσκων· τῷ γὰρ τοιούτων εἶναι, ἡ βασιλεία
τῷ οὐρανῶν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζειν, τῷ δὲ
φρεσὶ τελείας ὑπάρχειν· τὸ γὰρ βρέφος, ἢ
ὀλίγα παντὶ ὡς, ἢ οὐδὲν ὅλως εἰδὼς, ἀπαλ-
λάττειτο ἂν εἰκότως τῷ ἐπὶ φαυλότητι καὶ
πονηρίᾳ δεικνύοντι· οἷς καὶ ἡμᾶς ἐξομοιοῦμεν
προσῆκε, ἀπολῶν καὶ ἀπόνηρον δεικνύοντες

canus quidem despectus fuit. Quid enim
de ipso dixit, propria peccata confitente,
omnium iudex, qui corda novit, qui om-
nium preces recipit? «Dico vobis: descen-
dit hic iustificatus in domum suam prae
illo.» — Etiam si aliquis bonus sit et pius,
caveat ne ob hanc causam superbiae mor-
bo laboret. Meminerit potius Christi di-
centis sanctis apostolis: «postquam haec
feceritis, scilicet imperata, dicite: servi
inutiles sumus; quod facere debueramus,
fecimus.» Utique nos debemus, tamquam
iugo necessario suppositi, supremo Deo fa-
mulatum, omnimodam inquam subiectionem.
Viden ut publicanus peccatis se suis
exuit, dum pharisaei accusationem man-
sue pertulit? Et hic quidem a gloria in
ignominiae barathrum decedit; ille autem
e turpissima vita ad beatam morum re-
gulam consurrexit. Hic multo intervallo
a Dei familiaritate fuit seiunctus; ille ad
fiduciae gradum fuit erectus. Hic e tumo-
re depressus est, ille ex humilitate exal-
tatus.

Afferebant autem ad illos et infantes,
ut eos tangeret.

Accurrebant aliquando mulierculae, et
infantes quoque adferebant matres, ut eis
manus imponeret, quam rem molestam exi-
stimantes discipuli, illos arcebant. Is au-
tem libenter admodum excipiebat dicens:
sinite, horum enim regnum est. Hinc fa-
cile agnoscitur, innocentiae symbolum esse
recens natum infantem; est enim nova ve-
luti creatura, puer. Neque tamen livore
aliquo increpabant puerulos discipuli, sed
officium potius magistro praestabant, dum
vanas veluti molestias arcebant. Neque id-
circo insipientes nos vult esse Christus,
dum ait talium esse regnum caelorum;
sed malitia puerulos, praecordiis perfectos
requirit. Nam puerulus, vel oppido pau-
ca, vel nihil sciens, merito malitiae atque
nequitiae accusationem vitat. Quibus nos
similes esse decet, simplicem et innoxiam
vitam gerentes. Attamen perfectis praecor-

diis esse debemus, maturam habentes mentem ad perspicue sciendum quis sit omnium Deus, tum ad vitanda etiam diabolica scandala. Definitor enim philosophia, cum prudentia simplicitas.

Interrogavit eum quidem princeps etc.

Qui heic introducitur princeps ut acutus ac suspicax, existimavit posse a se Christum coargui, quasi is Moysis spretis legibus, suas obtruderet. Accedit ergo, et benivole loqui simulat; nam et magistrum appellat, et bonum dicit, et se discendi cupidum profitetur. Iam quia tentator interrogat, merito is qui sapientes capit in astutia ipsorum, ait illi: si quidem non credis me esse Deum, cur vocabula uni convenientia supremæ naturæ mihi apponis? Cur bonum appellas, quem hominem arbitrato tuo iudicas? Nam bonus suapte natura Deus est, et hæc illius propria est substantialiter insita et singularis dignitas, ut sit bonus; per participationem autem, angeli atque nos. Hæc fuit verborum Christi sententia. Fortasse vero non patietur hanc sensuum rectitudinem quisquis impietatis Arii consors est, dicetque: en manifeste negavit se esse bonum, idque decus uni patri Deo ut congruum adtribuit. Iam si esset ei consubstantialis, et ex eodem naturaliter natus, nonne ipse quoque bonus foret, utpote Deus? Verum his ita respondendum est. Quoniam tota orthodoxa atque accurata doctrina consubstantiali agnoscit patri filium, cur non hic sit bonus, si quidem Deus est? Non enim potest arbor bona malos fructus facere, neque ex dulci fonte fluvius pariter dulcis non procedere. Dei ergo boni bonus fructus filius; atque ut imago, gignentis pulchritudinem in propria natura demonstrat. — Sed hæc quidem in praesenti sufficiant; namque et-

βίον· τελείας ἢ εἶναι ἢ φρεσίν, ἐδραῖον ἔχοντας ἢ νοῦν, εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ ἡὺ ὅλων Θεός, καὶ διαβολικῶν σκανδάλων ἀποφοιτᾶν· ὁδὸν γὰρ ὁρος φιλοσοφίας (1), τὸ μὴ συνέσεως ἀπλάστον εἶναι (2).

Ἐπρωτήσεν τις αὐτὸν ἄρχων κ. τ. λ.

v. 18.

A. f. 241.
D. f. 60.

Ὁ ἐνθάδε λεγόμενος ἄρχων, ἀκριβῆς εἶναι τις ὑπονοούμενος, ᾧ ἦν δύναμις ἐλέγχειν Χριστὸν, ἀτιμάζοντα μὲν τὸ διὰ Μωϋσεως ἐντολὴν, ἰδίως ἢ νόμους εἰσκεκομικότες· προσέρχεται τοίνυν, καὶ χρησιολογεῖν ὑποπλάττεται, διδάσκαλον γὰρ ὑποκαλεῖ, καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζει, καὶ μαθητιᾶν ἐπαγγέλλεται· εἰ ἢ πειράζων ἐπύθετο, εἰκότως ὁ δρασόμενος ὁδὸν σοφοῦς ἐν τῇ πανεργίᾳ αὐτῶν *, φησὶ πρὸς αὐτόν· εἰ μὴ πεπίστευκας ὅτι Θεὸς εἰμι, πῶς τὰ μόνη πρέποντα τῇ ἀνωτάτῳ φύσει θεωρεῖσθαι μοι; καὶ ἀγαθὸν ἀποκαλεῖς, ὃν δὴ καὶ γενόμενος ἀνθρώπων εἶναι καὶ σέ; φύσις γὰρ ἀγαθὸς ὁ θεός, καὶ ἴδιον αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς καὶ ἐξαιρετον ἀζώωμα, τὸ εἶναι ἀγαθόν, καὶ μετέξιν ἢ ἄγγελοι καὶ ἡμεῖς· καὶ ὁδὸν μὲν ὁ τὸ λόγος σκοπὸς γέγονε τῷ Χριστῷ. Οὐκ ἀνέξεται ἢ ἴσως τὸ τὸ ἐννοίων ὁρθότητος, ὁ τὸ Ἀρεῖας δυσεβείας μέτοχος, φάσκων· ἰδοὺ σαφῶς ἠρνήσατο εἶναι ἀγαθός, ἀνατίθησι ἢ ὡς μόνῳ πρέπον τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ· ἀλλ' εἴπερ ἦν, φησὶν, ὁμοούσιος αὐτῷ καὶ ὅς αὐτοῦ καὶ φύσιν, οὐκ ἂν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ὡς θεὸς ἀγαθός; ἀλλὰ λεκτέον πρὸς αὐτούς· ὅτι πᾶς λόγος ὁρθός τε καὶ ἀκριβής, ὁμοούσιον οἶδεν ὄντα τῷ πατρὶ καὶ υἱόν, πῶς οὐκ ἔστιν ἀγαθός, Θεὸς ὢν; οὐ γὰρ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ ἐκ γλυκείας πηγῆς ποταμὸς πρόεισιν οὐ γλυκύς· θεοῦ τοιγαροῦν ἀγαθοῦ, καρπὸς ἀγαθός, ὁ υἱός· καὶ ὡς εἰκὼν, καὶ ὡς ὁμοεικὴς τὸ κάλλος ἐν ἰδίᾳ φύσει θεοῦ. — Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπόχρη πρὸς γε τὰ παρόντα· εἴρηται ἢ καὶ ἐν τῷ Ματθαίῳ (3)· προσδοκῶν-

v. 19.

* Job. V. 13.

v. 20.
A. f. 215.

(1) Intellige philosophiam praesertim christianam, ea notione qua saepe apud ecclesiae patres hoc vocabulum usurpatur. Et vide Suicerum thesaur. eccl.

(2) Refertur ad Christi domini dictum Matth. X. 16: *estote prudentes et simplices*. Quo in effato philosophiae summa est.

(3) Nempe ad Matth. XIX. 17. Periiit tamen Cyrilli nostri ad Matthaeum commentarius, neque in Possini et Corderii symbolis, quicquam Cyrilli hoc loco occurrit.

τος ἢ τῷ ἄρχοντος, ἀκούσας λέγοντος τῷ Χριστοῦ· ἀποπήδησον τῷ Μωϋσέως γραμματέων, καὶ πρόσθι τοῖς δι' ἐμοῦ θεασίμασι· τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, τῷ ὄντα σκοπὸν τῷ παράζοντι θεοπρεπέστα βλέπων· ὡσαύτως οὐκ οὐσῶν ἐτέρων ἐντολῶν, πλὴν ὅτι μόνων τῷ διὰ Μωϋσέως, πέμπει τῷ ἀνθρώπον πρὸς αὐτὰς, καὶ φησί·

v. 20. Τὰς ἐντολάς οἶδας· μὴ μοιχεύῃς, μὴ φονεύῃς κ. τ. λ.

A. f. 216. D.

v Exod. XX. 13. seq.

Ὁ μὲν τοι νόμος πᾶν εἶδος ἀποφάσκει φαυλότητος, καὶ οὖν τῷ ἀνοσιότητος κατακιβδηλεύει ῥόπας· οὐ γὰρ μοιχεύσεις, φησὶν, οὐ φόνους*, καὶ τὰ λοιπὰ ἐναργῶς ἀποφάσκων, τὸ μήτε χρῆναι φονεῖν, μήτε μὴν ἀλλοξίοις γάμοις ἐπιμαίνεσθαι· καταδικάζων ἢ καὶ κλοπῆς, καὶ ἐμπορείας, καὶ τῷ ψευδομαρτυρεῖν, καὶ ποιῶν τοῖς πλημμελεῖσιν ὀρίζων· εἴτα τῷ εἰς γονέας αἰδοῦς ἐπιμελητὰς γιγνέσθαι προσέταχεν, ἀξιοκτῆτα τοῖς εὐδοκίμεῖν ἐθέλῃσι τὰ γέρεα προθεῖς· τίμα γάρ φησι τὸ πατέρα σε καὶ τὴν μητέρα σε, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῇ γῆς. — Ἐνόμισεν ὁ δύστροπος καὶ θανὸς εἰς κακουργίας, καὶ τοὶ θεὸν ὄντα τῷ ἐρωτῶμενον συναρπάσαν ἀκονιτὶ, πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποκρινόμενον· ὁ ἢ Χειρὸς, καὶ τοὶ πονηρὸν ὄντα, οὐκ ἀπεσόβησεν.

v. 21. A. f. 217. D. f. 59. b.

v. 23. A. f. 247. b.

v. 25. B. f. 171. C. f. 146.

* Luc. XVI. 9.

“Ὁ ἢ ἀκῆσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο.” Ὁ τῷ Ἰουδαίων συναγωγῆς ἄρχων, τῷ νέον οὐκ ἐχώρησεν οἶνον, ἀσκὸς παλαιὸς ὑπάρχων, ἀλλ' ἐρράγη· καὶ ἀχρεῖς ἦν, λελύπται γὰρ, καὶ τοὶ μάθημα λαβὼν ζωῆς τῷ εἰς αἰῶνα πρόξενον. — Κάμηλον, οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχὺ σχοινίον (2). — Ἐξεσι γὰρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰσάπαν ἐλοιντο τὸ τῷ ὅλων ὄντων ἀπολισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκίμεῖν, ποιῆσαι φίλους ἐκ τῷ ἀδίκῃ μαμωνᾷ, ἵνα ὅταν ἐπιλίπωσι, δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς*.

v. 28.

A. f. 250. C. f. 146.

Ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι.

Προσεπάγει ἢ τούτοις ὁ Ματθαῖος, τὸ

iam in commentariis ad Matthaeum de his dictum fuit. Expectante autem principe audire a Christo, omittit Moysis scripta, transi ad constituta mea; nihil hic huiusmodi dixit, arcanam tentatoris mentem divinitus intropiciens. Tamquam vero nulla alia praeter Moysis praecepta extarent, hominem ad haec amandat dicens:

Mandata nosti; non moechaberis, non occides etc.

Lex quidem omne genus nequitiae vetat, et quamlibet malitiae rationem improbat. Non moechaberis, inquit, non occides: itemque reliquis diserte interdicat, nempe ne caedes patretur, ne contra alienas nuptias insaniamus. Damnat insuper furtum, periurium, testimonium falsum; et peccantibus poenas decernit. Tum etiam ut parentes studiose honoremus iubet, praeclara recte agentibus praemia spondens: honora, inquit, patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longaevus in terra vivas. — Existimavit homo hic improbus, et ad malitiam ingeniosus, Deus licet esset quem interrogabat, nihilominus a se facile deceptum iri. Ceteroqui Christus quantumlibet perversum, non repulit (1). « His ille auditis, contristatus est. » Iudaicae synagogae princeps novum vinum capere non poterat, etenim erat utriculus vetus, diruptusque est. Non erat idoneus, ideoque contristatus est, quamquam doctrinam audierat aeternae vitae donatricem. — Camelum dicit non animal, sed navium crassum rudentem. — Possunt enim hi, nisi prorsus volunt re omni funditus everti, aliter se gratos facere, nimirum amicos sibi ex iniusto mamona conciliare, ut cum defecerint, ab his in aeterna tabernacula recipiantur.

Dimisimus omnia, et secuti sumus te.

Adiicit his Matthaeus (XIX. 27.) quid

(1) Heic apud Corderium in cat. lat. prosequitur sic Cyrillus » non repulit, sed ostendit, quod si » aliquis vetus testamentum peregerit, perfectus non sit, sed adhuc desit illa sequela Christi. Quaeris, » inquit, quomodo possidenda sit vita aeterna? Accipe responsum: sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam: parva sunt quae impendis, magna quae recipis. »

(2) Ergo ante Theophylactum dixerat hoc egregie Cyrillus, vel potius recentior ille a prisco nostro sumpsit. Hieronymus tamen cum aliis veteribus maluit de camelo iumento cogitare.

ergo erit nobis? Heic aliquis dicet: quid demum discipuli dimiserant, vel quorumnam compensationem a Christo postulant? Nos vero quid respondebimus? Utique ob hanc maxime causam necessario interrogant. Nam quia nihil possederant, praeter pauca et vilia, scire volunt quomodo Deus remunerabitur minima etiam deserentes propter regni caelorum adipiscendi cupiditatem, et propter Dei amorem. Congruenter sane dives homo multis opibus contemptis, praemium expectabit; qui vero pauca possidens, mox haec dimiserit, cur non cognoscere aveat, quid sit speraturus? Insuper et illud necessario dicendum est: sive multa sive pauca quis dimittat, par videtur hominis meritum, si recto sensu iudicare velimus. Ergo quod adinet ad obedientiam atque propositum, pari ac divites gradu erunt, qui pari opum gradu non sunt, sed tamen pari proposito res suas sponte vendiderunt. Tum vero his quid respondit Christus?

Amen dico vobis: nemo est qui reliquit domum,
aut parentes etc.

Digna Deo vox, et sanctum decretum! Namque in spem firmam audientes cunctos adducit: iuratumque adeo facit promissionem, praeposito amen vocabulo, quod iurisiurandi vice fungitur. Est autem operae pretium quaerere quinam sint qui patrem reliquerunt aut matrem, uxorem, et fratres, atque domos: et deinde singillatim perpendere quomodo hi multiplicatam habebunt praesente tempore remuneracionem? Derelinquunt itaque interdum quidam patrem, et universae cognationis affectum negligunt, propter Christi amorem. Quomodo autem id fiat, ipse nos docebit his verbis: qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Praeterea: veni separare hominem a patre suo, et reliqua. Nam dum mundum divina praedicatio in fidei sagenam pertrahit, volunt quidem aliqui huic se cursui tradere; sed tamen patres aut matres infideles adhuc,

τί ἄρα ἔσαι ἡμῖν; πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις, τί γὰρ ὅλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταί, ἢ τίνων ἀντέκτισιν αἰτῆσι παρὰ Χριστοῦ; τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμέν; μάλιστα μὲν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἀναγκαιοτάτῳ ἐποιοῦντο τὸ πείσιν· ὡς γὰρ οὐδὲν κεκτημένοι, πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτρεῖα, βούλονται μαθεῖν τίνα ἔσθωσαν ἀμείψεται θεός, καὶ οὗτοι ὀλίγη καταλελοιπότας, διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ταῦτά τε διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τοῦ οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τὸ εἰς αὐτὸν ἀγάπης· ἀραρότως μὲν γὰρ ὁ πλούσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκῆσθαι τὰς ἀμοιβὰς· ὁ δὲ γε μικρὰ κεκτημένος, εἴτα τέτων ἀποσᾶς, ἐν ποταμοῖς ἐλπίσιν ἔσαι, πῶς οὐκ ἔδδῃ μαθεῖν; εἴτα πρὸς τοῦτοις, κακῶς εἰπεῖν ἀνάγκη· τὸ γὰρ τοι πολλῶν ἢ ὀλίγων ἀπολισθῆναι, ἴσον τοῖς παθοῦσιν εἶη ἂν καὶ τὸ ὁρθότιμος λόγον· οὐκοῦν τό γε ἦκον εἰς ὑπακοὴν καὶ πρόθεσιν, ἐν ἴσῃ τάξει καταλοισθῆναι ἂν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις οἱ μὴ κατ' αὐτοῦ μὲν ὄντες, εἴτα τῇ ἰσῆς προθυμίαις χεῖροισι, καὶ τῇ ἐνόντων τὴν ἀπεμπολήν ἐκείσιν ὑπομένοντες· εἴτα τί πρὸς αὐτοῦ ὁ Χριστός;

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν ὃς ἀφῆκεν
οἰκίαν ἢ γονεῖς κ. τ. λ.

v. 29.

Θεοπρεπὴς ἡ φωνὴ, καὶ ἡ ψῆφος ὁσία· εἰς ἐλπίδα γὰρ βεβαίαν ἀνακομίζουσαν ἀπαντας τοὺς ἀκροαμένους· καὶ ἐν ὁμοιοῦτον ποιεῖται τὴν ὑπόσχεσιν, προτιθεῖς τὸν λόγον τὸ ἀμὴν, ὅσον ἔρκεν χρεῖαν ἀποπληροῦν· ζητῆσαι ἢ πρέσβει, τίνες ἂν εἶεν οἱ ἀφιέντες πατέρα ἢ μητέρα, γυναῖκα τὴν καὶ ἀδελφοὺς καὶ οἰκίαν· εἴθ' οὕτως πολυπραγμονῆσαι λεωτάς, πῶς ἂν οἱ τοιοῦτοι πολλαπλασίονα λάβοιεν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ; οὐκοῦν καταλιμπάνουσί τινες πατέρα, καὶ τὸ εἰς ἅπαν τὸ γένος φιλοσοργίας ὀλιγωροῦσι ἑσθ' ὅτε, διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην· καὶ τίνα ἔσθωσαν, αὐτὸς ἡμᾶς διδάξει λέγων· ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι με ἀξίος· καὶ ἡλθον μερίσαι ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*, καὶ τὰ ἐξῆς· σαγηνεύοντος γὰρ εἰς τὸ ὑπὸ αὐτῷ πίσειν τὸ θεῖον κηρύγμα· καὶ ὡς οὐρανὸν, βούλονται μὲν πρὸς τοῦτο ἵεναί τινες, ὑφορῶνται ἢ ἰσως πατέρας ἢ μητέρας ἀπίστες ὄντας καὶ πονηροὺς· καὶ υἱοὺς

A. f. 250.
B. f. 172.
D. f. 60. h.

* Matth. X. 37.

* Idem X. 35.

δὲ πολλάκις οὐκ ἠνέσχοντο λυπηῖσαι πατέρες, διὰ τῆ προσδραμεῖν τῇ πίσει· ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγῳ καὶ περὶ ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφούς, καὶ νύμφης πρὸς πενθεράν, καὶ κείνης πρὸς ταύτην· ἀλλ' οἱ γε τῇ πίσει ἰδραῖοι προτάττεσιν οὐδὲν ἢ εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τὸ καὶ σάρκα γένος ἐν οὐδενὶ ποιούμενοι λόγῳ.

Σκοπεῖσαι ἡ λοιπὸν χρὴ πῶς ἂν τις τοῦτες ἀφείς, πολλαπλασίονα λήφεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· ἄρα γὰρ πολλῶν γυναικῶν ἔσαι ἀνὴρ, ἢ πολλοὺς ἀνδρ' ἐνὸς πατέρα εὐρήσῃ ἐπὶ τῇ γῆς, καὶ πολυπλασιασθέν οὕτω τὸ καὶ σάρκα γένος; οὐ τοῦτο φαμέν· ἀλλ' ὅτι τὰ σαρκικὰ καὶ πρόσκαιρα καταλελοιπώς, τὰ πολλὰ κρείττονα λήφεται, καὶ οἷον πολλαπλασίονα τῷ καταφρονεμένων (1). καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ ἀφέντες ὀλίγα, ἁγίως μεμészωνται πνεύματος, καὶ παντοδαπῶν ἔτυχον χαρισμάτων, ἀπόλεκτοί τε καὶ αἰοδίμοι γεγόνασι τοῖς ὑπανταχοῦ· ἅπαντες οὖν ἐσόμεθα κατ' ἐκείνας οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ ἡγαπηκότες αὐτοῦ τὸ ὄνομα· καὶ οἶκον ἀφῇ τις, τὰς ἄνω λήφεται μονάς· καὶ ἀπολισθήσῃ παῖδες, τῇ ἐν οὐρανοῖς ἔχει πατέρα· καὶ ἀδελφῶν γένηται μακρὰν, ἀλλ' εἰς ἀδελφότητα αὐτὸν ὡς ἀλήφεται Χριστός· ὅταν ἀφῇ γυναῖκα σύνοικον· εὕρησιν τῇ ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ σοφίαν (2), ἐξ ἧς τεκνογονήσει εὐκαρπίας· καὶ ἀφήσῃ μητέρα, εὕρησιν τῇ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἢ τις ἐξὶν ἐλθεῖν καὶ μήτηρ ἡμῶν.

Α. 31. Τελεσθήσονται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου.

A. l. 250.
B. l. 172. b.
D. l. 61.

Προαποκείρει διὰ τῆ λέγειν τὰ συμβεβηκότα, καὶ λογισμῶν ἀτοπίαν, καὶ παντὸς σκανδάλης πρὸφασιν· οἱ γὰρ τὰς παρ' αὐ-

aut improbe viventes, subverentur. Certe patres saepe non desinunt esse filiis molesti, quia ad fidem accurrunt. Idem dicendum est de fratribus erga fratres, de nuru erga socrum, et de hac erga illam. Sed enim qui firmiter in fide perstant, nihil anteferunt Christi amor, et carnale genus nullius pensi habent.

Superest videndum, quomodo qui hos reliquerit, multiplicatam mercedem hoc quoque in saeculo accipiet. Num enim multarum feminarum fiet vir, aut multos pro uno reperiet in terra patres, et multiplicatum suum carnale genus? Haud sane hoc dicimus; sed quod carnalibus temporalibusque dimissis, meliora multo recipiet, et quasi prae contemptis multiplicia. Nam et apostoli exiguis rebus relictis, Spiritu sancto repleti fuerunt, et complura charismata adepti sunt, et eximii ac perillustres toto orbe evaserunt. Cuncti igitur pares illis fiemus, qui Christo credidimus, eiusque nomen in pretio habuimus. Et si domum quis reliquerit, supernas sedes accipiet: si patre destituetur, habet in caelo patrem: si fratribus procul discesserit, eum ad suam fraternitatem Christus adsumet: cum uxorem omiserit, supernam inveniet apud Deum sapientiam, ex qua bonos fructus procreabit: et si matrem aequae dereliquerit, inveniet supernam Hierusalem, quae est libera, et mater nostra (3).

Consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de filio hominis.

Eventura praedicens, praecidit simul perversas cogitationes, et cuiusvis scandali causam. Namque hi, qui nunc miracula

(1) Sic etiam S. Hieronymus interpretatur lib. III. in Matth. XX: qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritalia recipiet etc. Egregius est toto eo tractu Hieronymus; nam et paulo ante, contra illam sententiam, quam Graeci male tuentur, quod coniux innocens, dimisso reo, novas nuptias inire queat, ita peremptorio stilo scribit: quia evenire poterat, ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum, veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. — Nec non quia poterat evenire ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela praecipitur, ne secundum accipiat virum.

(2) Sic prorsus idem Hieronymus lib. III. in Matth. XVIII. fin. Iusti uxor, dicitur sapientia.

(3) Paulo plura apud divi Thomae catenam lat. «Cyrillus. Inveniet Hierusalem caelestem, quae est mater nostra. A fratribus etiam et a sororibus sui propositi glutino spiritali colligatis multo in hac vita gratiosiores accipiet caritatem.»

eius spectaverant, eiusdemque verbis ad fortitudinem roborati fuerant, nihilominus visuri eum erant a Iudaeis irrisum, crucifixum, dehonestatum. Verisimile ergo erat, his ludibriis scandalizatos, ita apud se cogitare: hic tanta potentia praeditus, et vel solo nutu prodigia patrans, qui patris providentiam usque ad passeris pertingere aiebat, hic unigenitus ac primogenitus, quomodo eventura ignoravit? quomodo ab inimicis captus est, qui nosmet ipsos salvaturum promiserat? Ut ergo agnoscerent, se et passionem praescire, et quum vitare facile posset, sponte ad hanc venturum, iam nunc significat quae futura sunt. Necessario insuper adiecit, cuncta a sanctis prophetis fuisse praedicta, Deo id etiam antea commode consulente, ut quum haec fierent, nemo scandalum pateretur. Etenim licebat sine dubio ei vitare passionem, qui futuram esse noverat. Sed nemo eum coëgit, sponte pati voluit, probe sciens salutarem universo orbi fore passionem suam. Nam pertulit in carne necem, sed resurrexit victa corruptione; et per suam a mortuis resurrectionem, infudit in humana corpora propriam vitam; universa enim hominum natura cum ipso reversa ad immortalitatem est.

Ipsi nihil horum intellexerunt.

Et communis quidem Servator haec sanctis apostolis praenunciabat, illi autem haud intellexerunt, inquit, quae dicebantur; nondum enim prophetarum vaticinia accurate cognoverant. Quamobrem discipulorum princeps, mysterii adhuc profunditate non intellecta, contradixit ita: absit a te Domine; non eveniet tibi hoc. Quod dictum obiurgatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos, ceu quidam sanctorum evangelistarum ait; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepti; ita ut dicerent: « habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernae lucenti

τοῦ θεοσημείας τεθεαμένοι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις πρὸς εὐανδρίαν δεικνύμενοι, ἔμελλον ὁρᾶν αὐτὸν τῷ Ἰσραὴλ ὑπομένοντα γέλωτα, σαυροῦ μύρον, καὶ ἀτιμαζόμενον· ἦν οὖν εἰκὸς ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις σκανδαλιζομένους, ἐκεῖνα κατ' ἐαυτοῦ διενθυμείσθαι τε καὶ λέγειν· ὁ τοσοῦτος ἐν ἰσχύϊ, καὶ νεύματι μόνῳ θαυματοεργῶν, ὁ πᾶσι πατρὸς πρόνοιαν καὶ μέχρι σφεδίων καταικνείδεται λέγων, ὁ μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, πῶς ἠγνοήσε τὰ ἐσόμενα; καὶ τεθήρβεται παρ' ἐχθρῶν ὁ καὶ ἡμᾶς αὐτοῦ διασώσειν ὑπισχνόμενος; ἵνα τοίνυν εἰδῶμεν, ὡς καὶ προείπω τὸ πάθος, καὶ διαφυγεῖν εὐκόλως ἔξοδον, ἐκὼν εἰς τῆτο παρήλθε, προκαταμηνύει τὰ συμβησόμενα· προσετίθει ἢ ἀναγκαίως, ὡς πάντα προείρηται διὰ προφητῶν ἁγίων, προοικονομῆντος θεῷ καὶ τούτο χρησίμως, ἵν' ὅταν γινέσθαι συμβῇ, σκανδαλισθῇ μηδεὶς· ἔξῃ γὰρ ὅλως μὴ ἢ παθεῖν τῷ προειπωκότι τὸ συμβησόμενον· ἀλλ' οὐ βεβιασαι πρὸς τινος, εἴλετο ἢ τὸ παθεῖν ἐκὼν, εὖ εἰδὼς ὅτι σωτηρία ἔσαι τῷ κόσμῳ πάντῃ, τὸ παθεῖν αὐτόν· ὑπέστη μὲν γὰρ καὶ σάρκα θάνατον, ἐγήγερται ἢ πατήσας τὴν φθοράν, καὶ διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐνεφύττωσε τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασι τὴν παρ' ἑαυτοῦ ζωὴν· ὅλη γὰρ ἦν ἡ ἀνθρώπων φύσις ἐν αὐτῷ παλινδρομοῦσα πρὸς ἀφθαρσίαν.

Αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν.

Ὁ μὲν τῶν ὅλων σωτὴρ προαπήγγαλε ταῦτα τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οἱ δὲ οὐ συνῆκαν φησὶ τὰ λεγόμενα· οὐπω γὰρ ἤδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προκειρηγμένα· καὶ γοῦν ὁ προὔχων ἐν μαθηταῖς, σιωπῶν οὐπω τῇ μυστηρίῳ τὸ βάθος, ἀντανίστατο λέγων· * ἰλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσαι σοι τοῦτο· ἐπειτιμήθη ἢ τοῦτο λέγων· ἐπεὶ ἢ ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, διήνοιξεν αὐτῶν ὁφθαλμοὺς κατ' ὁ γέγραφέ τις τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν· * κατεφωτίσθησαν γὰρ, τῷ πνεύματος μέθεξιν ἀμφιλαφῇ πληκτίσαντες· ὡς λέγειν· * « καὶ ἔχομεν βεβαιότερον (W) προφητικὸν λόγον, ὃ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνον φαίνοντι ἐν ἀσχημῶν τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα δια-

v. 34.

A. f. 250. b.

* Matth. XVI. 22.

* Luc. XXIV. 31.

* II. Petr. I. 19

γάση ἢ φωσφόρος ἀνατελῇ ἐν τῷ καρδίαις
ὕμῳν. γ,

v. 28.

Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με.

A. l. 251. b.
C. f. 146. b.

Προσῆλθε μὲν οὖν ὡς Θεῷ τῷ πάντα
ἰσχύοντι· ὀνομάζῃ ἢ αὐτὸν υἱὸν Δαβὶδ· τε-
τραμμένος γὰρ ἐν ἰουδαϊσμῷ, ἢ αὐθιγχοῦς
ὑπάρχων, οὐκ ἠγνόησε τὰ διὰ γε τοῦ νόμου
ἢ τῶν ἀγίων προφητῶν περὶ αὐτοῦ προηγο-
ρούμενα, ἢ ὡς ἐκ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβὶδ
τὸ καὶ σάρκα· οὐκοῦν ὡς ἡδη πεπιστεύκως
ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ὑπέμεινε ἐκὼν τὸ καὶ
σάρκα γεννησιν, τὸ ἀπὸ γε φημί τὴν ἀγίαν
παρθένα, πρόσκειναι ὡς Θεῷ, λέγων· ἐλέη-
σόν με υἱὲ Δαβὶδ· ὅτι γὰρ οὕτω διατιθεῖς
προσεκόμισε τὴν ἱκετηρίαν, ἐπιμάρτυρήσας λέ-
γων αὐτῷ ὁ Χριστός· ἢ πίσις σε σέσωκέ σε·
μνηστῆρας αὐτὸν τὴν τὰς ὁφείας ἡρώση-
κότα, οἱ διαίρωντες εἰς δύο τὸ ἓνα κύριον
Ἰησοῦν Χριστόν (2), ὃς ὡς Θεῷ πρόσκειναι τῷ
πάντων σωτῆρι Χριστῷ, ἢ κύριον (3) αὐ-
τὸν, ἢ υἱὸν ὀνομάζῃ Δαβὶδ· μάρτυρεῖ ἢ αὐ-
τοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ Θεοπρεπεσάτην ἐνέρ-
γειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν· θαυμάζετωσαν
αὐτοῦ τὴν ἐνστάσιν τὴν ὁμολογίας· τινὲς μὲν
γὰρ ἐπειρώτων ὁμολογοῦντι τὴν πίσιν· ὁ δὲ
οὐκ ἀνίψ, οὐδ' ἐπεποδίξετο ἢ παρρησία διὰ
τῶν κωλυόντων· οἶδεν ἢ πίσις πρὸς πάντα
μάχεσθαι ἢ πάντα νικᾶν διὰ ἐπειρώτων, ὁ
ἢ πισὸς οὐχ' ὑπεσέλλετο, ἀλλ' ἠκολούθη
τῷ δεωότη, εἰδὼς ὅτι καλὴ ἢ ὑπὲρ εὐσε-
βείας ἀναίδεια· εἰ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναι-
δεῖς πολλοὶ, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς οὐχὲν
τὴν καλὴν ἀναίδειαν ἐνδύσασθαι; — ἴσῃσι τὴν
κύριον ἢ φωνὴν τοῦ μὴ πίσεως ἐπικαλεμένων·
ἢ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ ὁ τυ-
φλός· κέκληται γὰρ παρ' αὐτοῦ, ἢ ἐγγὺς
γλυέσθαι προσέτακται, ἵνα ὁ ἐγγίσας αὐτῷ
τῇ πίσει πρότερον, πλησιάσῃ ἢ τῷ σώματι·

in caliginoso loco, donec dies elucescat,
et lucifer oriatur in cordibus vestris. »

Iesu fili Davidis, miserere mei.

(1) Accessit hic ut ad omnipotentem
Deum, quem tamen Davidis filium appel-
lat: etenim enutritus in iudaismo atque in-
digena, non ignorabat praedicta de eo in
lege et a sanctis prophetis, et quod de ge-
nere Davidis esset secundum carnem. Ergo
ut iam credens, eum uti Dei Verbum spon-
te sustinuisse carnalem de sancta virgine
sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens:
miserere mei, fili Davidis. Quod enim ita
animo comparatus preces obtulerit, testis
mox erit Christus qui illi dicit: fides tua
salvum te fecit. Imitentur hunc oculis cap-
tum, hi qui in duos Christum dividunt:
hic enim ut Deum adit communem serva-
torem Christum, simulque dominum, et
filium Davidis nominat: eiusdem vero ma-
iestatem testatur, dum ab eo dignam Deo
operationem expostulat. Mirentur in eodem
caeco confessionis constantiam; etenim non-
nulli dum is fidem profitebatur, increpa-
bant; qui tamen non desinebat, neque pro-
hibentium causa fiduciam dicendi amitte-
bat. Novit fides proeliari cum omnibus,
et omnia vincere. Ideo illi quidem incre-
pabant, hic autem fidelis non cedebat, sed
Dominum sequebatur, sciens pulchram esse
in religione tuenda audaciam. Nam si di-
vitiarum causa multi audent, propter ani-
mae salutem nonne oportet pulchram au-
daciam sumere? — Domini gressum sistit
hominis vox cum fide invocantis, merito-
que honoratur a Christo caecus. Ab ipso
enim prope advocatur, ut qui fide iam ap-
propinquaverat, nunc corpore etiam fiat

(1) Apud S. Thomam in cat. lat. « Cyrillus. Multus autem erat populus circa Christum; et caecus
» eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non hausit aspectus;
» unde subditur: et cum audiret turbam praetereuntem, interrogabat quid hoc esset. Et oculati quidem
» secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: dixerunt autem ei, quod Iesus nazarenus transiret.
» Caecus vero vera clamabat. Alia docetur, et alia praedicat. Et clamavit dicens: Iesu fili David, mise-
» rere mei. Quis te docuit haec, o homo? Num perlegisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosti lu-
» minare mundi? Vere Dominus illuminat caecos. In iudaismo autem nutritus etc. »

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo *Dominus* (v. gr. cum Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum
non agnoscebant. Idcirco Cyrillus animadvertit, eundem dominum simul ac Deum dici.

V. 40.
A. l. 251. b.
D. f. 61. b.

proximus. Nos quoque fides Christo sic ad-movet, ut etiam sermones eius audire digni-fiamus. Iam vero caecum prope adstantem interrogavit dicens: quid tibi vis faciam? Num caeci votum Dominus ignorabat? quo-modo hoc credibile sit? Prudente oecono-mia sciscitatus est, ut qui coram aderant, unaque incedebant, discerent, pecuniam ab eo caecum non petere, sed tamquam a Deo divinam operationem. — Num ita-que solutus infirmitate caecus diligere Chri-stum neglexit? Minime; sed opere gratum animum demonstravit. — Duplici liberatus est caecitate, et corporali et mentis atque cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vere visum recuperasset. Sed et ceteris quoque glorificandi Christum causa extitit.

CAP. XIX.

Ecce vir nomine Zacchaeus.

Publicanorum princeps erat Zacchaeus, pecuniae amore plurimum captus, et ava-ritiam unice spectans: hoc enim est publi-canorum studium; quod idololatriae no-mine appellat Paulus, ceu illorum tantum-modo proprium qui Deum ignorant. Con-venientissime igitur publicanos hanc prae-se ferentes impudentiam, cum meretrici-bus contulit Dominus dicens Iudaeorum du-cibus: meretrices et publicani praecedent vos in regnum Dei. Sed tamen inter hos non mansit Zacchaeus, sed Christi clemen-tia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtene-bratos. Quatenam vero se obtulerit Zac-chaeo conversionis occasio, age videamus. Cupiebat Iesum videre, quia salutis semen iam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis: nunc vero suspi-ciens ipsum quoque humano visu obser-vavit. Et quia finem sibi proposuerat om-nium hominum salutem, benignitatem ex-promit, eique animos addens, descende in-quit; siquidem ille videre Iesum cupierat, sed turba impediabatur non tam hominum

τι· καὶ ἡμᾶς οὖν ἡ πίσις παρίσῃσι καὶ ἐγγὺς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὥστε καὶ λόγων ἀξιοθῆναι τῷ παρ' αὐτοῦ· ἐγγὺς γὰρ ἐνεχθέντα τὸ τυ-φλὸν, ἤρετο λέγων· τί σοι θέλεις ἵνα ποιή-σω; ἀρ' οὖν ἠγνόησεν τὰ αἰτήσιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ἡρώτα τοίνυν οἰκονομι-κῶς, ἵνα δὴ μάθοιεν οἱ θεωρητικοὶ ἡγαν συμβαδίζοντες, ὡς οὐ χρήματα μάλλον αἰ-τεῖ αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν Θεϊκὴν ὡς παρὰ Θεοῦ. — Ἄρ' οὖν ἀπηλλάττετο μὲν τὸ νο-σεῖν ὁ τυφλός, κατημέλει ἡ τὸ εἶναι φιλό-χριστος; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῖς ἔργοις πᾶν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείκνυτο. — Καὶ διττῆς ἡλύθην το τυφλότητι, καὶ τε σωματι-κῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν· οὐ γὰρ ἂν ἐδόξασεν αὐτὸν ὡς Θεὸν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν ὄντως· γέγονε δὲ καὶ ἑτέροις πρόφασιν τοῦ δοξάζειν αὐτόν.

v. 41.
A. f. 255.
D. f. 61. b.

v. 43.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

Ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος.

Ἀρχιτελώνης ἦν ὁ Ζακχαῖος, ἐν ἐπι-τάσει τὴν πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας ὁ σκοπός, τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ταύτην δὲ καὶ εἰδωλωλαξίαν ὀνομάζει ὁ Παῦλος *, ὡς τάχα παρέπεσαν μόνοις τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν· ταύτῃ τοι καὶ μάλα εἰκότως παρρη-σίαν ἀναιδῆ τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας ὧν τελῶνας, πόρναις σιωπέταχεν ὁ κύ-ριος, οὕτω λέγων τοῖς Ἰουδαίων καθηγη-ταῖς· * αἱ πόρναι καὶ οἱ τελῶναι προάγε-σιν ὑμᾶς εἰς πᾶν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐ μεμένηκεν ἐν τούτοις ὁ Ζακχαῖος, ἡξιώ-θη ἡ φειδοῦς καὶ παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ ὅτι καλῶν ἐγγὺς ὧν μακρὰν, καὶ φω-τίζων ὧν ἐσκοτισμένους· ὅποια ἡ γέγονε τῷ Ζακχαίῳ τῆς ἐπιστροφῆς ἡ ὁδός, φέρε Ἰδωμεν. Ἐπεθύμησεν ἰδεῖν (X) Ἰησοῦν· ἐβλάσνησε γὰρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας· τεθέεται τοῦτο Χριστός τοῖς καὶ Θεότητος ὁφθαλμοῖς ἀναβλέψας οὖν εἶδεν αὐτὸν καὶ τοῖς καὶ ἀνθρώποισιν· καὶ ἐπειδὴ σκοπός ἦν αὐτῷ, πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνει πᾶν ἡμερότητα· καὶ ὡς ἀπαρρύ-νων αὐτὸν λέγει, ἀπέστειλες κατάβηθι· ἐξή-

v. 2.

A. f. 252.
B. f. 173.
C. f. 146. b.
D. f. 62.

* Ephes. V. 5.

* Matth. XXI. 31.

v. 3.
B. f. 173. b.

τει γὰρ αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ ἐκώλυεν αὐ-
τὸν ὁ ὄχλος, οὐ τοσοῦτον ὁ ἄνθρω-
πων, ὅσον ὁ τῶ ἀμάρτημάτων· ἦν ἡ καὶ μι-
κρὸς τῇ ἡλικίᾳ οὐ μόνον τῇ σωματικῇ,
ἀλλὰ καὶ τῇ πνευματικῇ· καὶ οὐκ ἄλλως
ἠδυνήθη ἰδεῖν αὐτὸν, εἰ μὴ ὑψώθη ἀπὸ τῆ
γῆς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν σικομωραίαν, δι' ἧς
ἔμελλε διελθεῖν ὁ Χριστός· ἔχει ἡ αἰνιγμα-
ὁ λόγος· οὐκ ἄλλως γὰρ δύναται τις ἰδεῖν
(A) Χριστὸν, καὶ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν, εἰ μὴ
ἐπὶ τῇ σικομωραίᾳ ἀρῇ, μωράνας τὰ
μέλη τὰ ἐπὶ τῇ γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρ-
σίαν, καὶ τὰ ἐξ ἧς ἔμελλε ἡ φησὶν, ὁ Χρι-
στὸς διὰ τῆς σικομωραίας διέρχεσθαι· τὴν γὰρ
νομικὴν ὁδεύσας πολιτείαν, ὅ ἔστι συκῆν,
τὰ μωρὰ τῆ κόσμου ἐξελέξατο, ὅ ἔστι (B)
σαυρὸν καὶ τὸ θάνατον· καὶ πᾶς ὃς αἶρει τὸ
σαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τῷ Χριστοῦ
πολιτείᾳ, σώζεται, συνετῶς τὸν νόμον ἐργα-
ζόμενος, ὃς ἔστι συκῆ μὴ ποιοῦσα σύκα
ἀλλὰ μῶρα· μωρία γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις
φαίνεται ἡ κεκρυμμένη τοῖς πιστοῖς ἐργα-
σία, ἐν πεποιθὲς κακίας, καὶ ἀργίᾳ φάυ-
λης πράξεως· μὴ μὲν τοι αἰσθητῶς ἀκρο-
βυστίαν πεποιημένων, καὶ τηρούντων τὸ
σάββατον· ἔγνω τοίνυν αὐτὸν ἑτοιμον εἰς
ὑπακοήν, καὶ θερμὸν εἰς πίστιν, καὶ εὐ-
μετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν· διὸ καὶ
καλεῖ, καὶ ἄπεισι κερδήσων αὐτόν· ὁ δὲ
ἠρώσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαί-
ρων, οὐ μόνον ὅτι εἶδεν αὐτὸν ὡς ἐζήτει,
ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι
ὑπεδέξατο αὐτόν, ὡς οὐκ ἂν ποτε προσ-
εδόκησεν.

1. 5. Ζακχαῖε σπεύσας κατέβηθι· σήμερον γὰρ ἐν τῷ
οἴκῳ σου δεῖ με μέναι.

A. I. 252. b.
B. I. 174.

Πρόγνωσις αὐτῇ θεῷ, εὖ γὰρ ἠπίστατο
τὸ ἐσόμνον· εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν ἐτοιμό-
τατα φανεύουσαν εἰς γὰρ τὸ βιοῦν ἐλέσθαι
ἀγίως· καὶ μετέθηκεν εἰς εὐσέβειαν, ὑπεδέ-
ξατο γὰρ φησὶ τὸ Ἰησοῦν χαίρων· ἔτυχεν γὰρ

quam peccatorum (1). Eratque statura exi-
guus non corporali solum (2) verum etiam
spiritali; neque aliter illum videre poterat,
nisi in ficum fatuam conscendens, iuxta
quam Christus praeteriturus erat. Latet au-
tem in sermone aenigma. Quippe nemo
aliter Christum videre potest, atque in eum
credere, nisi in fatuam ficum se attollat,
id est nisi membra sua, dum in terra degit
sine sensu efficiat, ad fornicationem scili-
cet, ad immunditiam, et reliqua. Futurum
enim erat, ut Christus prope fatuam ficum
transiret. Nempe quia legalem decurrens
viam, quae ficus instar erat, stulta mundi
elegit, id est crucem atque necem. Et qui-
cumque sibi tollit crucem eius, et Christi
vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet
legem exsequens, quae est ficulnea, haud
ficus fructificans sed mora (fatuam.)
Fatuus enim Iudaeis videtur interioris fi-
delium vitae ratio, circumcisio nempe ma-
litiæ, otium ab iniqua actione; qui sane
haud sensibile praepotum caedunt, neque
sabbatum observant. Cognovit itaque illum
ad obedientiam paratum, fide ferventem,
et ex nequitia in virtutem flecti cereum.
Quare et vocat, et accedit illum lucratu-
rus; qui festinus descendit, Christumque
laetabundus domi excepit; laetabundus,
inquam, non solum quia illum ut satage-
bat viderat, verum etiam quia nominatim
appellatus ab eo fuerat, eundemque ho-
spitio praeter suam expectationem susce-
pturus erat.

Zacchaei festinans descendere, quia hodie in domo tua
oportet me manere.

Provisio haec erat, probe enim rem fu-
turam sciebat. Noverat hominis animam ad
sanctum vitae genus eligendum perquam
proclivem. Ergo eum ad pietatem conver-
tit, qui Iesum libenter suscepit: rem quip-

(1) Haec apud S. Thomam in cat. «Cyrillus. Turba autem est imperitiae confusio multitudinis, quae
» verticem nequivit videre sapientiae. Ergo Zacchaeus quamdiu in turba est, non videt Christum; sed ple-
» beiam transgressus inscitiam, meruit quem desiderabat aspicere.»

(2) Statura ergo Zacchaei pusilla erat, ut nemo haec dubitavit; non autem Christi domini, ut
hodiernus quidam scripsit, qui praepotere fortasse intellexit vulgati latini versiculum: *Zacchaeus quaere-
bat videre Iesum; et non poterat prae turba, quia statura pusillus erat.*

pe inspiratam consecutus. Sed fortasse aliquis dicturus erat communi nostro servatori Christo: apud Zacchaeum hospitaris, apud inquam publicanorum praefectum, qui avaritiae mores nondum exiit? Utique, respondisset; id sciebam, quum Deus naturà sim, et terrestrium omnium vias inspiciam: cumque insuper futurorum scientiam habeam, ad paenitentiam hunc vocavi, quia paratus huic agenda est.

Dimidium honorum meorum, Domine,
do pauperibus.

Viden quomodo publicanorum praefectus, ille inquam avarus, repente misericors, et pauperum amator factus est? Distributurum se spondet egentibus opes; et quos fraudaverat certiores facit redditurum se illis ex legis norma; quatuor iubentis pro una ove restituere; iuxta Davidis iudicium, qui ovem pauperi raptam, quadruplam reddi a plagiario mandavit.

Hodie salus domui huic facta est.

Quò enim ingreditur Christus, ibi omnino salus fit. Neque post aliquas moras, vel promittentis ritu, sed hodie Zacchaeo salutem Christus denunciat, quoniam et ille statim quae promisit, in rem contulit. Non enim dixit: dabo dimidium; neque fraudatis dixit: reddam quadruplum. Obtemperavit quippe Salomoni monenti: ne dicas, postea revertere, et cras dabo. Sed ecce dixit do, et reddo. Quare et Christus, hodie das, ait; hodie tibi salus. — Oportuisset itaque Iudaeos gratulari Zacchaeo praeter spem salvato; quia et ipse de filiis erat Abrahae, quibus per Christum redemptionem Deus oraculo prophetarum promiserat.

Adiciens dixit parabolam. — Homo quidam
nobilis etc.

Hac, quae in manibus est, parabola priorem simul suum ad homines adventum, et hinc discessum, et post haec regni receptionem, nec non secundam quam

ὦν μὴ προσεδόκα· ἀλλ' ἴσως ἐκείνο φαίη τίς ἂν τῷ πάντων ἡμῶν σωτῇρι Χριστῷ· αὐλίζῃ παρὰ Ζακχαίῳ καὶ παρὰ τῷ τελωνῶν ἡγουμένῳ, ὅς οὐπω εἶδ' τῆς φιλοκερδείας ἀπενίψατο ἑσώπους; ναί φησιν οἶδα τοῦτο, Θεὸς ὢν φύσει, καὶ τὰς ἐκάστου ἡμῶν ἐπὶ τῇ γῆς ἐποπτεύων ὁδοὺς, καὶ πρὸς τοῦτοις ἔχων ἡμῶν ἐσομένων τὴν γινώσκιν· κέκληκα πρὸς μετάνωσιν, πρόθυμον ὄντα πρὸς τοῦτο.

Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, κύριε, δίδωμι
τοῖς πτωχοῖς.

v. 8.

Ὅρας πῶς ὁ τελωνῶν ἡγουμένος, ὁ φιλάργυρος, εὐθύς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχίας γέγονεν ἐρασῆς, δρᾷ μένειν ἐπαγγελίας τοῖς ἐνδεεσι καὶ πλοῦτον, καὶ τοῖς ἡδικομένοις ἀπολογούμενος, καὶ τὸ νόμον καὶ τέσσαρα πρόβατα ἀντ' ἐνὸς ἐκτίσειν κελύοντα, καὶ τὸ Δαβὶδ κρίσιν περὶ τοῦ ἀμνάδα λεχθέντος ἀπεσερηνῆσαι τὸν πτωχόν, καὶ τὸ ἀμνάδα γὰρ φησι ἀποτίσει τετραπλάσιον * (1).

A. f. 252. b.

Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο.

v. 9.

Ἐνθα γὰρ ἂν εἰσβάλλῃ Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία· οὐκ εἰς ἀναβολὰς ἢ οὐδὲ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ σήμερον τῷ Ζακχαίῳ καὶ σωτηρίαν ὁ Χριστὸς εὐαγγελίζεται· ὅτι καὶ αὐτὸς αὐτίκα πεποίηκεν ἃ ἐπηγγέλατο· οὐ γὰρ εἶπεν, δώσω τὰ ἡμίση, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀποδώσω τετραπλοῦν· ἠκυσεν γὰρ τὸ Σολομῶντος * μὴ εἴπῃς ἐπ' ἀνάνηκε καὶ αὐρίον δώσω, ἀλλ' ἰδοὺ φησι δίδωμι καὶ ἀποδίδωμι· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, σήμερον φησι δίδως, σήμερόν σοι καὶ ἡ σωτηρία. — Ἐδει τοίνυν εἶδ' Ἰουδαίους, χαίρειν ἐπὶ Ζακχαίῳ σεσωσμένῳ ὡς ἀδελφῷ· ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς υἱοὺς ἐτέλει τῷ Ἀβραάμ, οἷς καὶ διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ προφητῶν ἀγίων ἐπηγγέλατο ὁ Θεός.

* II. Reg. XII. 6.

A. f. 271.

* Prov. III. 28.

Προσθεῖς εἴτε παραβολήν. — Ἄνθρωπός τις
εὐγενής κ. τ. λ.

v. 11.

Διὰ τὴν ἐν χερσὶ ἡ παραβολήν, ὁμοῦ καὶ τὴν προτέραν εἰς ἀνθρώπους ἀφίξιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐνθένδε ἀποδημίαν, τὴν τε μὲν ταῦτα τὴ βασιλείας ὑποδοχὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτοις ἐπ'

B. f. 255.

(1) Sic etiam vulgatus latinus; nec non Exod. XXII. 1. At graecus vaticanus heic ἐπαπλάσιον σεπτῶν.

ἀγαθαῖς ἐλπίσι προσδοκώμεν ἡμῖν δούτε-
ραν αὐτῆς θεοφάνειαν, αἰνίττεται καὶ ὡς κατ'
ἐκεῖνο καιροῦ, τῷ μὲν ἀξίων αὐτῆς βασιλεύ-
σει, κοινωνοὺς αὐτῶν τῷ ἀγαθῶν καὶ δὴ καὶ τῇ
βασιλείᾳ ποιησάμενος· τῷ ἢ ἐπὶ τῷ παρόν-
τος βίῃ τὸ κήρυγμα ὡξαιτησαμένων, ἐν
ἐχθρῶν τε χώρα καὶ πολεμίων ἐαυτῶν κατα-
λεζάντων, κριτὴς ἔσαι ἀπαράιτητος· ταῦ-
τα δ' ἐν ὡξαιβολῆς ἐθέσπιζε ἑσώτῳ σαφῶς
διδάσκων, ὅτι μήπω τότε ταῦτ' ὀξέφαινε
ἀνθρώποις σωτῆρ, ὁ δ' αὐτῆς βασιλείας ἐνε-
στήκει καιρὸς· ἔλεγε δ' οὖν ταῦτα καὶ παρεδί-
δε, ἐν Ἱεριχοῦ μὲν ποιούμενος τὰς δ' αὐτῶν
βίβας, ὁρμήν ἢ λοιπὸν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα·
καὶ ἐλεγε ἀναγκαίως· ὅτι πολὺς ἦν ὁ περὶ
αὐτοῦ παρὰ τοῖς πᾶσι λόγος, ὡς αὐτίκα
τότε μέλλοντος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τῷ διὰ
τῶν προφητῶν ἀνακηρυγμένῳ αὐτοῦ βασι-
λείᾳ ὡξαιβόλῃ· ἧς ὑπονοίας μυρία τοῖς
πολλοῖς ἐγένετο αἴτια, τὰ πρὸς αὐτῆς δ' αὐ-
τῶν θαύματα, αἵ τε παράδοξοι δυνάμεις,
δι' ὧν ὅτι θεωμένους ἐπειθεν ἀραρότως, αὐ-
τὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τῶν ἐκ πατέρων αὐτοῖς κα-
τηγγυμένον καὶ προσδοκώμενον Χριστόν· ὅτι
τοῖνυν ἤδη παρῆναι τῷ αὐτοῦ βασιλείας τῷ
καιρὸν ὑπελάμβανον, ἀναγκαίως ὅτι τῷ το-
νομίζοντες διωροῦτο τῷ ψεύδοις δόξης.

Ὁπότε οὖν ἐφημῶν, καταγράφει τῷ πα-
ραβολῆς ὁ σκοπὸς ὅλῳ ὡς ἐν βραχείῃ τῷ
ἐφ' ἡμῖν γινόμενης οἰκονομίας τῷ δυνάμει,
καὶ τῷ Χριστὸν μυστήριον τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἀχει-
τέλεις· γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος Θεὸς ὢν
ὁ λόγος· κεχημάτηκε ἢ διὰ τοῦτο δοῦλος·
ἀλλ' ἦν καὶ ἐστὶν εὐχρηστὴς, κατὰ γε πῶς ἐκ
πατρὸς ἀρρήτον γέννησιν· ἀποπεράνας ἢ τῷ
μὴ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τῷ
ἐνοῦσαν αὐτῷ καὶ φύσιν ἀναπεφοίτηκε δό-
ξαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμηκεν εἰς χώραν μα-
κράν· χώρα γὰρ ἑτέρα παρὰ τῇ γῇ, ὁ οὐ-
ρανός· ἀνέβη δὲ λαβεῖν ἐαυτῷ βασιλείαν·
πῶς ἢ ὁ τῶν ὅλων βασιλεύων καὶ τῷ πατρί, ὃς
ἀνεῖσι πρὸς αὐτὸν ληψόμενος βασιλείαν;
δηλονότι ἐνανθρωπήσαντι τῷ υἱῷ καὶ τοῦτο
δίδωσιν ὁ πατήρ· ἀναφοιτήσας γὰρ εἰς οὐ-
ρανὸν, κεκάθεικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλ-
σύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἐκδεχό-

bona spe expectamus Dei manifestationem,
significat: et quod illo tempore super dig-
nos se regnaturus sit, eosque honorum
suorum adeoque et regni facturus partici-
pes: illis contra qui in praesente vita evan-
gelium recusaverint, seque in adversario-
rum et hostium loco constituerint, inexor-
abilis iudex futurus. Haec autem sub pa-
rabolae forma edixit; perspicue docens,
quandoquidem haec patefaciebat cum ho-
minibus versans, nondum regni sui tem-
pus instare. Hos ergo sermones serebat
Hierichunte diversans, et mox Hierosoly-
ma quoque profectus. Sic autem necessa-
rio loquebatur, quia multus erat de ipso
apud omnes rumor, quasi tunc in ipsis
Hierolymis capturus esset praedicatum a
prophetis regnum: cuius suspicionis quam
plurimae causae apud populum erant, pa-
tratanimirum ab eo miracula, et virtu-
tes extraordinariae, quibus firmiter spe-
ctatoribus persuadebat ut crederent se esse
promissum illum iam inde a patrum ae-
tatibus et expectatum Christum. Quia igitur
regni eius tempus tunc adesse puta-
bant, necessario eos qui ita existimabant,
a falsa opinione retrahebat.

Sicut ergo iam diximus, scopus para-
bolae est breviter repraesentandi totam,
quae nostri causa suscepta fuit, incarna-
tionis rationem, Christique a primordiis ad
finem usque mysterium. Factus est enim
Deus Verbum homo, in servili conditione
se gessit; sed tamen erat et est nobilis,
quod adtinet ad ineffabilem ex patre na-
tivitatem. Peracto autem in suscepta carne
mysterio, ad insitam sibi naturaliter glo-
riam reversus est, atque in longinquam
veluti regionem profectus. Nam diversa a
terra regio caelum est. Ascendit autem ad
capiendum debitum sibi regnum. Sed enim
quomodo is qui universaliter cum patre
regnat, ad capiendum apud eundem ascen-
dit regnum? Nempe humanato filio id quo-
que pater attribuit: namque in caelum re-
dux, sedet ad dexteram maiestatis in ex-

celsis, de cetero expectans donec ponantur inimici sui scabellum pedum ipsius.

Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas.

Fidelibus quippe suis divinarum gratiarum varietatem impertit Servator. Has enim esse dicimus decem mnas. Verumtamen grandis est his discordia adversus eos, qui regnum illius detrectarunt: alteri enim resistunt, alteri servitio eius gloriantur. Igitur ceu bonis famulis dominicae commissae fuerunt opes, ut aliquid in his negotiati, debitas fidelitati suae laudes reportarent. Sed enim sui, inquit, cives illum oderant. Hoc nimirum imputat Iudaeis Christus: nisi opera inter eos fecissem, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et nihilominus oderunt me patremque meum. Hi noluerunt illum super se regnare; Zacharia propheta nequicquam clamante: « gaude valde filia Sion; quia ecce rex tuus venit ad te iustus et salvator. » Et Isaias similiter: « ecce, inquit, rex iustus regnabit, et principes cum iudicio imperabunt. » Immo et ipse quandoque Christus per psalmistae lyram dixit: « ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto eius. » Negarunt itaque regnum eius (Iudaei), dum Pilato dixerunt: non habemus regem nisi Caesarem.

Cum rediret, accepto regno.

Igitur reverso, post acceptum regnum, viro illo nobili, id est Christo, laudem consequentur, et supernis deliciis abundabunt doctrinae ministri. Nam decuplo vel saltem quinquiplo effecto talento, quia multos homines lucrati sunt, decem vel quinque urbibus praeficientur; id est non iis tantummodo quibus antea, verum etiam aliis multis dominabuntur. — Nunc quoque

μην, ἕως οὐ τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἰσὺς τοῦ πόδας αὐτοῦ.

Καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς.

v. 13.

(1) Διανέμει γὰρ ὁ σωτὴρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, τὰ τῶν Θεῶν χαρισμάτων διαφορὰν· τοῦτο γὰρ εἶναι φαμέν τὰς δέκα μνᾶς· πλὴν πολλὰ τούτων ἡ διαφορὰ πρὸς ἐκείνας, οἱ καὶ ὅλως ἡρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἀνταίρουν, οἱ δὲ ἐπ' αὐτῷ δουλείας φέρουσι τὸ καύχημα· οὐκοῦν ὡς οἰκείται γνήσιοι, τὸ δεωποτικὸν ἐθαυρόθησαν πλεον, ἵνα τί προσεργασάμενοι, ὅσον τῇ γνησιότητι πρέποντας ἐπαίνους κερδάνωσι. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ αὐτῶν, φησιν, ἐμίσην αὐτόν· τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ὠνείδισεν ὁ Χριστός· * εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν, ἀμάρτιαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου· αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτῶν βασιλεῦσαι· καὶ τοὶ Ζαχαρίας τὸ προφήτευσεν βοῶντος· * χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών· ὅτι ἰδὲ ὁ βασιλεὺς σε ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων· καὶ Ἡσαΐας δὲ ὁμοίως· * ἰδὲ δὴ, φησιν, βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μὲν κρίσεως ἄρξονται· ναὶ μὴν καὶ αὐτὸς ἐφη περὶ Χριστοῦ διὰ τῶν ψάλλοντος λύρας· * εἰς ὃν κατεστάθην βασιλεὺς ἐπ' αὐτῶν, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· ἡρνήσαντο τοίνυν τὴν βασιλείαν αὐτῶν, φάσκοντες Πιλάτῳ· * ἐκ ἐχομένη βασιλεία, εἰ μὴ Καίσαρα.

A. f. 255. b.
B. f. 275. b.
C. f. 147.

* Ioh. XV. 21.

* Zach. IX. 9.

* Is. XXXII. 1.

* Ps. II. 6.

* Ioh. XIX. 15.

Ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν.

v. 15.

Ἵπocσῆψαντος τοίνυν μὲν τὸ λαβεῖν τὴν βασιλείαν τῶν ἀνθρώπων τὸ εὐχνοῦς, δὴλον δὲ ὅτι τῶν Χριστῶν, ἐπαίνων τεύχονται, καὶ τῶν ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντυφώσασιν οἱ τῶν λόγων διάκονοι· δεκαπλασιάσαντες γὰρ, ἢ γοῦν πενταπλασιάσαντες τὸ τάλαντον διὰ τῶν κερδάνων πολλοὺς, ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ πέντε γηυσονται· τετέστιν ἄρξονται πάλιν, ἐχ' ὧν ἤρξαντο πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἔτι πολλῶν.

A. f. 256.

(1) Haec plura apud S. Thomam in cat. lat. « Cyrillus. Ascendens autem (ad caelos) dispensavit crederentibus in eum divinarum charismatum differentiam; sicut servis committuntur dominicae facultates, » ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant praeconia. Unde sequitur: *vocatis autem servis suis etc.* » Consuevit sacra scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerum excedere vellet, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Et ideo in dispensatione talentorum eum qui metam attigit divini officii, decem ait mnas recepisse. »

In marg. Κυρί-
λου ὁμιλία (1).
A. f. 257.
B. f. 175. b.

* Matth. XXV.
15.

* Ioh. 1. 16.

Διανέμῃ καὶ νῦν ὁ σωτὴρ τάλαντα τοῖς
ἰδίοις οἰκέταις, κατὰ γε τὸ ἐν εὐαγγελίοις
ᾧ διαβολὴν οὐκ ἐν ἀπλώσταται τὰς καρδίας,
καὶ ὑποδέξασθε χαίροντες, δοκιμοὶ γινέσθε
ῥαπεζῖται· ἐμπορεύσασθε τὸ δοθὲν, ἐπι-
σημόνως· πολυπλασιάσατε τὸ ὅπαικέαις·
μέγα καὶ ἀγιοπρεπὲς τὸ καύχημα; καὶ ὅ-
τι γνησιότητος ἐπαίνος προξενεῖ· καὶ τί τοῦ-
το λέγω, τὸ ἔτι μεῖζον ἀφείς; οὐρανοῦ πο-
λίτῳ ἐργάζεται, εἰς βασιλείαν ἀναφέρει,
αὐτῷ συνευχαρίζεται ποιεῖ τῶ πάντων ἡμῶν
σωτῆρι Χριστῷ· ἰδὼμεν ἢ τοῦτο, καὶ ἔξ αυ-
τῶν τὰ εὐαγγελικῶν γραμμάτων· * ὁ τὰ
πέντε τάλαντα λαβὼν παρὰ τὸ οἰκοδεσπό-
τα, προσεργασάμενος ἢ καὶ ἕτερα πέντε, τί
προσέχεται λέγων· κύριε, πέντε τάλαντά
μοι ἔδωκας, ἴδε ἐποίησα ἄλλα πέντε· ὅ-
σον ἐστὶ τὸ φιλοπονίας τὸ καύχημα; καὶ τί
πρὸς αὐτὸν ἔφη Χριστός; εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ
πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε
καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου
σου· τί τοῦτο τὸ μεῖζον εἰς δύναμιν; τί τὸ
αἰρετώτερον εἰς εὐημερίαν; ἔπαινοι παρὰ
Χριστοῦ, καὶ ᾠδὴς δεσποτικῆς σεφανοῦσα τὴν
φιλεργήσαντα, πιστὸν ὀνομάζῃ τὴν καρποφο-
ρήσαντα νοητῶς· μὴ γὰρ τῷ δεσπότη τὸ
κέρδος προσήνεγκε; μὴ γὰρ χεῖρ τινὸς ἐν
τοῖς καθ' ἑαυτόν; αὐτὸς ἐστὶ τὸ πάντων πλή-
ρωμα, καὶ ὡς ὁ πάνσοφος Ἰωάννης φησὶν *,
ἐκ τῆς πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβο-
μεν· ἀλλ' ὅταν ἡμεῖς ἐαυτοῦ κερδάνω-
μεν, προσωφελῶμεν ἢ καὶ ἑτέρας, τότε χαί-
ρει Χριστός· πλοῦτον ἡγεῖται, τὴν ἡμῶν εὐ-
δοκίμῃσιν· καὶ τὸ ἔτι μεῖζον, ἐρῶ τροφὴν
ὥσπερ ποιεῖται τὸ πρᾶγμα· ὅτι δὲ ἐστὶν ἀλη-
θὲς ὁ φημι, πάλιν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς μα-
θήσεως γραμμάτων· νεκρότης μὲν γὰρ τὴν
ἐκ Σαμάρειας γυναῖκα· εἶτα λελοῦσης ἐκεί-
νης, ὅτε ἔλθῃ Μεσίας, ἀπαγγελεῖ ἡμῖν
πάντα, ἐαυτὸν ἐμφανῆ κατέστησε, λέγων·
ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι· καὶ τὸ μὲν γύναιον,
δρόμῳ σπυτείνεται, καὶ τὴν Σαμαρατῶν με-
μυσανώγηκε πέλιν· εἰδὼς δὲ Χριστὸς ὅτι

Servator talenta famulis suis distribuit, ad
evangelicae normam parabola. Eia pan-
dite corda vestra, et laetanter excipite.
Strenui estote mensarii; quod datum est,
prudenter negotiamini, vestraque devotio-
ne augete. Grande sanctisque dignum hinc
gaudium confit, et fidelitatis laus subsequi-
tur. Sed cur haec aio, omisso quod maius
est? caeli cives nos efficit, ad regnum du-
cit, et cum nostro communi servatore Chri-
sto glorificat. Id ex ipsis quoque evange-
licis litteris agetis cognoscamus. Qui talen-
tis quinque a patrefamilias acceptis, alia
quinque superlucratus est, quid ait, ad do-
minum accedens? domine, quinque talenta
dedisti mihi, ecce alia quinque ex his con-
feci. Viden quanta sit studiosi laboris glo-
ria? Quid vero ad haec Christus? Euge
serve bone et fidelis, quia in paucis fuisti
fidelis, super multa te constituam; intra
in gaudium domini tui. Quid his verbis ad
potentiam maius? quid praestantius ad fe-
licitatem? Laudes a Christo, suffragium do-
minicum studiosam coronans operam: fi-
delem eum appellat, qui sua industria fru-
ctum peperit. Iam vero num lucrum illud
domino adtulit? Num hic re aliqua ad usum
suum eget? Ipse est rerum omnium ple-
nitude; atque ut Iohannes ait, de plenitu-
dine eius nos omnes accepimus. Sed cum
nobis ipsi lucramur, et ceteris simul pro-
sumus, tunc Christus laetatur: opes suas
existimat bonam nostram vitam. Sed et
maius aliquid dicam: alimoniae suae loco,
hoc habet negotium. Quod autem vere di-
cam, rursus ex evangelicis discas litteris.
Samaritanae mulieri monita dabat; cum-
que illa diceret venturum esse Messiam qui
omnia nobis nuntiabit; ipse semet revelat
dicens: ego ille sum, qui tecum loquor.
Tunc mulier cursim reversa, Samaritano-
rum civitatem sacra notitia imbuit. Videns
autem Christus, multos sibi esse creditu-

(1) Nempe hic locus sumitur ex Cyrilli quadam homilia a catenae auctore Niceta. De Cyrilli homiliis deperditis diximus retro p. 114. Et quidem de Iohanne Baptista p. 139; de electione apostolorum p. 190; de divite horrea dilatare volente p. 295; denique de passione Domini infra cap. XXIII. 23.

ros, sanctis ait apostolis: ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Alit enim quodammodo perbenignam eius naturam, illorum, qui perierant, recuperata salus.

Ergo fidelis servus (rursus enim ad sermonis scopum revolvor) boni actus sui coronâ redimitur; introductus enim est in gaudium domini sui. Qui autem unum acceperat, deinde desidens nihil lucratus fuerat, sed illud potius humi defoderat, maximas poenas dedit. Caveamus itaque quominus hunc imitemur, eiiciamus animo sterilem ac detestandam ignaviam ad bonorum operum studium: ne otio, inquam, datam nobis a Christo gratiam mergamus. Ait alicubi Isaiae voce universalis Deus: sacerdos loquatur ad cor Hierusalem. Quid vero, si magister quidem utiles audientibus nectat sermones, hi vero in cor mentemque doctrinam non recipiant, sed solo plausu nudisque laudibus magistrum remunerantes, sacram reapse eruditionem non degustent? Num idcirco oportet magistrum quoque desiderare? Atqui ante tribunal Christi quomodo sibimet patrocina-bitur, si quidem audientium accusata ignavia, hanc otii sui ceu probabilem causam adferat? Potius enim condemnabitur, ut ex evangelica parabola cognoscere licet. Nam qui unum talentum acceperat a patrefamilias, id humi obruit, atque ita non multiplicatum servans, deinde retulit dicens: domine, en quod tuum est habes. Num ergo laudatus fuit et praemio adfectus? An potius uti ignavus damnatoria sententia percussus? Oportuerat enim, inquit, a te pecuniam meam committi nummulariis, et tunc veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Itaque ceu peritis nummulariis dominicam vobis pecuniam ego trado; vos vero accipientes, in mente quod datum est reponite, atque intra cordis penetralia recondite: bene conscii, semina in terram iacta, si modo glebis adobruantur, fructum reddere; minime autem infossa, diripi.

πολλοὶ πιστεύουσιν ἐπὶ αὐτὸν, τοῖς ἀγίοις ἔφασκε μαθηταῖς· ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε. * Ἐξέφη γὰρ ὡς περὶ τῆς ἡμερωτάτης φύσιν, τῆς ἀπολωλότων ἢ σωτηρίας.

* Ioh. IV. 32.

Ὁ μὲν οὖν γνήσιος οἰκέτης, ἀναβήσομαι γὰρ αὐθις ἐπὶ τῇ λόγῃ σκοπὸν, τῇ δὲ ὅπως ἀνεδήσατο σέφανον· εἰσκεκόμεναι γὰρ εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἰδίας δεωσότης· ὁ δὲ γε λαβὼν τὸ [ἐν] τάλαντον, εἶτα γεγονώς ὀκνηρὸς, προσεργασάμενος ἢ παντῆώς οὐδὲν, κατακρύψας ἢ μᾶλλον εἰς γῆν αὐτὸ, τῇ ἐσχάταις περιπέπτωκε δίκαις φύγων τοῖνυν τῇ μίμησιν, ἀποπεμφόμεθα δὲ αὐτῶν δεικνύσας τὴν ἀκερδίαν καὶ ἐπάρατον ὄκνον, τῇ ἐπὶ ἀγαθοῖς διλονότι ἀπεδάσματος· μὴ εἰς ἀργίαν, τῇ δοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ καταχῶσωμεν χάριν· φησὶ περὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐας, ὁ τῷ ὅλῳ θεός. * ἱερεὺς λαλησάτω εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ· τί δὲ, εἰ ὁ μὲν διδάσκων, ὅς ὡς φελεῖν εἰς θότας ἐξυφαίνοι λόγους τοῖς ἀκροωμένοις, οἱ δὲ οὐκ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀποτίθενται τὴν μυσαγωγίαν, ἀλλ' ὅπως ἐκροτήσαντες μόνον, καὶ γυμνοῖς ἐπαίνοις ἀμειψάμενοι τὴν μυσαγωγὸν, ἀγῶνοι τῶν ἱερῶν ἀπομένεσι διδαγμάτων; ἄρα ὀκνήσαι προσήκει τὴν μυσαγωγόν; εἶτα, ποῖος εὐρήσει λόγους ἐπὶ τῇ θείᾳ βήματι ὅς ὅπως ἐκροῦντας αὐτῶν, ὅταν αἰτιάσονται τῇ ἀκροωμένων τὸ ῥάθυμον, καὶ εὐαφορμον εἴπη διὰ τοῦτο τὴν ὄκνον; κατακεκρύβεται γὰρ μᾶλλον, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς· ὁ γὰρ τοι τὸ τάλαντον λαβὼν παρὰ τῆς οἰκοδεωότης, κατέχωσε μὲν εἰς γῆν αὐτὸ, καὶ ἀπολυπλασίασον ἔχων, προσεκόμενος λέγων· κύριε, ἴδε ἔχεις τὸ σόν· ἄρ' οὖν ἐπηνέχθαι καὶ γέρον ἡξίωται, ἢ κατεδικάσθαι μᾶλλον ὡς ὀκνηρός; εἰσεσε γὰρ φησι καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις· καὶ γὰρ ἐλθὼν ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ· ἐκὼν ὡς τραπεζίταις ὑμῖν ὅπως ἡμοσι τὸ δεωποτικὸν ἀργύριον ἐξοδιάζω ἐγὼ· ὑμεῖς δὲ λαβόντες, ἀπόθεσθε εἰς νοῦν τὸ δοεῖν, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς αὐτῶν καρδίας κρύψατε· εὖ εἰδότες, ὅτι τὰ εἰς γῆν πεμπόμενα τῶν περμάτων, ἐγχευόμενα μὲν τῇ βίῳ, καρποφορεῖ· τὰ δὲ ἀκατάχωςα ἀφαιρᾶται.

* Is. XL. 2.

v. 22.
A. I. 227. b.

Ἐρεῖ κὶ ὑμῖν ὁ χρήσας τὰ τάλαντα· εἰ γὰρ αὐστηρὸς εἰμί φησι, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρα, διὰ τί μὴ τὸ δοθεῖσαν σοι χάριν, τοῦτο γὰρ ἔστιν ἡ μνᾶ, δέδωκας τοῖς ἔσπευζέταις, τοῦτέστι προὔθηκας εἰς ἀπολαυσιν τοῖς εὖ εἰδόσι δοκιμάζειν τὰ παρὰ σοῦ; ἐγὼ γὰρ ἐλθὼν, ἔπραξα ἂν, τοῦτέστιν ἀπήτησα, τὸ ἐμὸν, σὺν τόκῳ· τὸ μὲν γὰρ διδασκάλων ἐστὶ τὸ κατασπείρειν τοῖς ἀκροωμένοις τὸ ἐπωφελεῖν κὶ σωτήριον λόγον· ἔργον ἢ ἰσχύος δὲ παρὰ θεοῦ, τὸ καλεῖν εἰς εὐπείθειαν τοῦ ἀκροωμένου κὶ εὐκαρπον αὐτῶν ἀποφαίνειν τὸ νοῦν (1). — Ὁ μὲν ὀκνηρὸς οἰκέτης νεκρὸν θεὸς τὸ χάρισμα κὶ μὴ ἐπερδασάμενος, γυμνὸς κὶ τὸ δοθέντος ἔσαι χαρίσματι· οἱ δὲ τὸ ἀμείνω βαδίσαντες ὁδὸν, ἐν προσθήκαις ἔσονται τῷ ἄνωθεν ἀγαθῷ. — Σημειώτεον δὲ ὅτι ὁ ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν *

v. 24.
A. I. 258. b.

B. I. 175. b.
* Matth. XXV.
15.

οἶδε κὶ ποσότητος διαφορὰς τῶν χρησμένων τῶν τάλαντων διαφορῆς· ὃ μὲν γὰρ φησι, δέδωκε πέντε τάλαντα, ὃ δὲ δύο, ὃ δὲ ἓν, τοῖς ἐκάστῃ μέτρῳ ἀναλόγως τὸ δανέμεσιν ποιούμενος· τίνες δὲ ἂν εἴεν οἱ θαρσούμενοι, φέρε λέγωμεν· οἱ τέλειοι τὸ ἔστιν, οἱς ἂν πρέποι κὶ ἡ σερεὰ ἔσῃ, μυσαυγλεῖν εἰδότες ὁρθῶς, κὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῷ ἐπιτηδεύματι αὐτοῦς τε καὶ ἑτέρας ἀποθύνοντες, ὅποιοι γεγόνασιν οἱ θεῶσι μαθηταί, κὶ οἱ μετ' ἐκείνης τῇ αὐτὴν δακρυονίαν δαδεξάμενοι· τοῦτοις ὁ σωτὴρ τὸ τῷ θεῷ χαρισμάτων δίδωσι διαφοράν· ἵνα ὥσι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπείχοντες· οὗτοι νοουθετοῦντες τοῦ ὑπὸ χεῖρα λαοῦς, προσεργάζονται τῷ τάλαντῳ, κὶ τοῖς ἀγίοις πρέποντα κερδανούσι κληρον. — Οἱ μὴ θελήσαντες ἐπ' αὐτῷ βασιλεῦσαι τὸ ἀνθρώπων τὸ εὐχρῆ, κατεσφάγησαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ· τοῦτο πεπόνθασιν οἱ οὗτοι αἵματι· Ἰσραὴλ ἀρνησάμενοι γὰρ τῷ Χριστοῦ βασιλείαν, τὸ ἐσχάταις πεπεπτώκασι συμφοραῖς, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολώλασιν.

v. 27.
A. I. 259.

v. 35.
B. I. 178. b.
C. I. 148.

Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

* Ἀγεται ὁ πῶλος, δύο μαθητῶν ἀπε-

Dicet etiam vobis is qui talenta utenda commisit: si ego homo austerus sum, metens quod non sevi; cur datam tibi gratiam, haec enim est mna, mensariis non commisisti, id est illorum usui non tradidisti, qui accepta a te recte aestimare poterant? Namque ego veniens, exegissem rem meam non sine usura. Certe magistrorum officium est, serere coram auditoribus utilem salutaremque sermonem; divinae autem virtutis opera est vocare ad obedientiam eos qui audiunt, et illorum mentem reddere fructuosam. — Ignavus servus qui velut mortuum reposuerit charisma, neque ex eo quicquam lucratus fuerit, etiam hoc dato charismate spoliabitur: qui vero meliore via inceserint, supernis bonis cumulabuntur. — Animadvertendum est, alium evangelistam adnotare qualis quoque fuerit distributorum differentia talentorum: uni enim dedit, inquit, quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem dividens. Quinam porro hi sunt, quibus talenta commendata fuerunt, age dicamus. Sunt hi perfecto animi statu praediti, quibus utique solidus cibus congruit, recte initiando idonei, atque ad omne boni studii genus semet ipsos atque alios dirigentes; cuiusmodi fuere divi discipuli, et qui post illos ministerium idem exceperunt. His Servator divinarum gratiarum pro rata parte numerum confert; ut sint mundi lumina, verbumque vitae contineant. Hi dum subiectas sibi plebes monitis instruunt, talentum negotiantur, debitamque sanctis hereditatem capiunt. — Qui noluerunt nobilem illum virum sibi dominari, iugulati ante eius conspectum fuerunt. Hoc Israelitae sunt experti; negato enim ab ipsis Christi regno, in extremas inciderunt calamitates, et mali male perierunt.

Et duxerunt illum ad Iesum.

Adducitur iumentum a duobus quos

(1) Animadvertite divinae necessitatem gratiae ad mentes hominum permovendas; sine qua sacri concionatores frustra declamant.

Christus miserat discipulis: cui rei efficiendae duo suffragantur ordines, prophetae videlicet atque apostoli, a quibus pertracti fuerunt ad fidem ethnici, quorum figura iumentum erat. Adducitur autem e villa quadam, ut his quoque verbis iniquam ethnicorum denotet mentem, qui non civiliter sed rustice inculteque vivebant. Attamen ad mites mores conversi sunt, postquam docenti omnia Christo se submiserunt. Alius vero evangelista ait, pueros quoque palmarum ramos praeferentes, Christo praecessisse, atque una cum discipulis laudes cecinisse; ut in his etiam novum ex ethnicis populum, tamquam in tabula pictum videamus. Scriptum est enim: et populus qui creabitur laudabit Dominum. — Poenales tenebras exteriores intelligit paratum diabolo angelisque eius ignem. Haec erit immisericordium sors.

Eunte autem illo etc.

Pergebat Hierosolyma Christus, ut pro omnium salute ac vita crucem pateretur. Asello autem insidebat, occurrebantque ei Iudaeorum turbae, unaque pueri impuberes, multisque eum acclamationibus plausibusque certabant ornare. Nam turbae quidem vestimenta sua sternebant in via; tenera vero adhuc aetate pueri, erectas palmarum spathulas manu tenentes, canticum Christo accinebant dicentes: pax in caelo, quia Deus iam nobis non est adversus, sed in regione nostra, qui ei olim invisus fuimus, incedit; ideoque ab angelis collaudatur. Nam rex supernus, deorsum venit, et unum ab utroque coetu hymnum elicuit.

Et quidam pharisaeorum de turbis dixerunt etc.

Sed enim principibus visum non est po-

σαλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπηρετοῦσι γὰρ πρὸς τοῦτο αὐτῷ δύο τάγματα, προφηταὶ καὶ ἀπόστολοι· δι' ὧν σαγηνεύεται εἰς πίσιν τὰ ἔθνη, ὧν ἕστι τύπῳ ὁ πῶλῳ· ἄγεται δὲ ἀπὸ τινῶν κόμης, ἵνα καὶ διὰ τούτων τ' ἄδικον τ' ἐθνῶν καταδείξῃ φρένα, οὐκ ἐνόμως ἀλλ' ἀγρίως, καὶ ἀτημέλως ζΗΣάντων· πλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἡμέρον, γέγονε γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῷ πάντα διδάσκοντι· ἕτερον δὲ εὐαγγελιστὴς *, καὶ παῖδας ἔφη βατα φοινίκων ἀνατείνοντας προέβηκεν αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς μαθηταῖς δοξολογεῖν· ἵνα καὶ δι' αὐτῶν (Ϟ) νέον καὶ ἐξ ἐθνῶν λαὸν, ὡς περ ἐν πίνακι γεγραμμένοι ἰδωμῶν· γεγραπται γὰρ, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσῃ τ' κύριον *. — Τὸν δ' κολάσεως δηλονότι, (Ϟ) ἐξώτερον σκότον, τ' ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὗτοι τῶν ἀφιλοκτιζόμενων ὁ κλήρῳ (1).

Πορευομένου δὲ αὐτοῦ κ. τ. λ.

Ἀνὴρ μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα Χριστὸς, τ' ὑπὲρ τ' ἀπάντων σωτήριος καὶ ζωῆς ἀνατλήναι στυρόν· ἐπεκἀθισέ τε τῷ πῶλῳ· προσυπνῆντων ἡ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ παῖδες ἀνηβοὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ πολλαῖς αὐτὸν εὐφημίαις καὶ κρότοις ἠπείγοντο σεφαινοῦν· οἱ μὲν γὰρ ἐσφώννυσον ἐν τῇ ὁδῷ τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, οἱ δὲ βραχεῖαν ἔτι κομιδὴν τ' ἡλικίαν ἔχοντες, τὰ κάλυψα (2) τ' φοινίκων ἀνατείνοντες ὑψοῦ, ὥδην ἐποιοῦντο Χριστὸν, λέγοντες· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ· οὐκέτι τ' Θεοῦ ἡμῖν ἐκπεπολεωμένοι, ἀλλ' ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν τ' ἐχθρῶν αὐτοῦ παρωπατοῦντος, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τ' ἀγγέλων δοξαζόμενοι· ὁ γὰρ ἄνω βασιλεὺς, κατέβη κάτω, καὶ μίαν ὑπακοὴν (3) παποίηκεν.

Καὶ τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον κ. τ. λ.

Ἀλλ' οὐκ εἶδόμεναι συμφέρειν τ' τ' πλή-

* Matth. XXI. 8.
Marc. XI. 8.
Ioh. XII. 13.

* Ps. CI. 19.
I. f. 106. b.

v. 36.

A. f. 269.

v. 39.

A. f. 260. b.

(1) Fragmentum hoc citatur nominatim ex Cyrillo in Lucae evangelium a catena ottob. vat. in prophetas p. 106. Heic autem coniecturaliter ego collocavi, quia in loco parallelo Matth. XXV. 30. (ad quem solet provocare Cyrillus) servus piger, qui talentum abscondit, in tenebras exteriores eiicitur.

(2) Animadvertite vocabulum, ut p. 328.

(3) Ὑπακοή, vel ὑπακοὴ, in ecclesiastico Graecorum sermone hymni genus est, de quo Cangius in glossario, et citatus ab eo Goarius. Sane de hymno heic loqui Cyrillus videtur. Ceteroqui pervulgata notio vocabuli ὑπακοή obedientia est. Quamobrem haud scio an quis malet interpretari cunctosque sibi obedientes fecit.

Θες παρθαῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν·
 ὑπέριζον γὰρ οὗτον ὀδόντας αὐτῶν, καὶ πρὸς
 τὸ τὰ παίδων ταύτῃ φωνὴν ἡγανάκτεν οἱ
 βάσκανοι φαρισαῖοι, ὅτι ὁρώμενος ἀνθρω-
 πος τὸ Θεῷ πρέπασαν ὑμνολογίαν ἐδέχετο·
 καὶ δὴ καὶ προσήεσαν οἱ Θρασεῖς, μονονεχὶ
 δὲ μέρτυρόμενοι τε καὶ λείοντες, οὐκ ἀκούεις
 τί οὗτοι λέγουσι· ἀντὶ τῆς, ἀνθρώπου ὡν ἀνέχη
 δοξολογούμενος καὶ ὡς Θεὸς ὑμνούμενος, καὶ
 τὰς Θεῷ πρεπούσας εὐφημίας δέχηται παρὰ
 τῶν παίδων; καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; ἡγα-
 νάκτησεν ἅρα καὶ τὸ τὰ παίδων; ἀπεσείσατο τὸ
 δοξολογίαν; ἐπετίμησε τοῖς εὐφημῶσιν αὐ-
 τὸν ὡς Θεόν; οὐδαμῶς· ἔφη γὰρ μάλλον πρὸς
 οὗτον φιλεγκλήμονας, ἐπισκομίζων αὐτούς·
 ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκρά-
 ζονται· ὅρα, ὅπως προσμεμῆρτύρηκεν ἑαυ-
 τῷ τὸ θεότιτος δόξαν, ὁ ἐποχούμενος τῷ
 πῶλῳ καὶ κατὰ σάρκα υἱὸς Δαβίδ; ἀλλ' οὐκ
 ἦν δόξης ἀλλοτρίας κοινωνὸς ὡς οἱ χριστό-
 μαχοι φασὶν (1), ἀλλ' οὐδὲ ὑψέρος παρὰ
 τὸ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον ὡς υἱὸς καὶ μόνος·
 διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ κύριος, καὶ ὑψίστος
 ὀνομάζεται.

v. 40.

v. 41.

Καὶ ὡς ἡγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ'
 αὐτῇ, λέγων κ. τ. λ.

A. f. 260. b.

* Hier. VI. 30.

* Idem v. 19.

* 1. Tim. II. 4.

Ἐφη περὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίας ὁ τὸ ὅλων
 Θεός, περὶ τῶν Ἰουδαίων· * « ἀργύριον ἀποδε-
 δοκιμασμένον, καλέσατε αὐτὸν, ὅτι ἀπε-
 δοκίμασεν αὐτὸν ὁ κύριος, καὶ πάλιν· *
 « ἄκουε γῆ, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὴν λαὸν
 τῆστον κακὰ, καὶ καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν,
 ὅτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέσχον, καὶ τὸ νόμον
 μου ἀπώσαντο. », Καρποὶ τοίνυν γερόνασι
 καὶ αὐτῶν ἀποστροφῆς, τὰ συμβεβηκότα αὐ-
 τοῖς σκυθρωπῶς δηλονότι· πλὴν καὶ οὕτως
 ἔχοντας γνώμης, κατηλέφ Χριστός, ὅς πάν-
 τας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπί-
 γνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· * καὶ τοῦν, ἰδὼν φησι
 τὴν πόλιν ἔκλαυσεν, ἵνα διὰ τοῦτε μάθωμεν
 ὅτι λελύπηται· εἴπερ ὅλως χεῖ τι τοιοῦτον
 εἰπεῖν περὶ τῶν πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ· ἀλλ'
 οὐκ ἂν ἐγνωμεν ἡμεῖς ὅτι κακοὺς ὄντας
 ἠλέει, εἰ μὴ διὰ πρᾶγματος ἀνθρωπίνης κατ-

puli studiis suffragari: nam dentibus potius
 stridebant, et puerorum vocem stomacha-
 bantur invidi pharisaei, quia quum is ho-
 mo appareret, convenientem Deo hymno-
 logiam excipiebat. Quin et audacter acce-
 debant, contestantes dicentesque: nonne
 audis quoniam hi dicunt? Nempe: homo
 quum sis, pateris te glorificari et tamquam
 Deum hymnis celebrari? Deo inquam con-
 gruas laudes a pueris excipis? Quid porro
 ad haec Christus? Num pueris indignatus
 est? num hymnum repulit? aut se veluti
 Deum laudantes increpuit? Nequaquam.
 Immo potius calumniatoribus ait, silen-
 tium indicens: etiamsi hi taceant, lapides
 ipsi clamabunt. Viden quomodo divinita-
 tis gloriam proprio testimonio sibi vindic-
 avit, is qui iumento insidebat, et Davidis
 filius secundum carnem erat? Sed reapse
 alienam a se maiestatem non participabat,
 ut Christi hostes aiunt; neque inferior erat
 Dei patris Verbo, ceu si filius alius seor-
 sum esset. Propterea et Deus, et dominus,
 et altissimus appellatur.

Et ut appropinquavit, videns civitatem,
 flevit super illam, dicens etc.

Dixit quodam loco ore Hieremiae uni-
 versalis Deus de Iudaeis: « argentum re-
 probum vocate eos, quia Dominus repro-
 bavit illos. » Item. « Audi, terra: ecce
 ego adducam super populum istum mala,
 fructum apostasiae ipsorum; quia sermoni
 meo non auscultarunt, et legem meam
 abiecerunt. » Fructus ergo apostasiae ip-
 sorum fuerunt, ea quae experti sunt tri-
 stia. Qui quum ita se haberent, eorum ni-
 hilominus miserebatur Christus, qui om-
 nes homines vult salvos fieri, et ad agni-
 tionem veritatis venire. Itaque videns, in-
 quit, civitatem, flevit; ut hinc cognosca-
 mus, eum maestum fuisse, si tamen quid
 huiusmodi de supremo Deo dicendum est.
 Sed nos haud sciremus Christum perva-
 sos illos fuisse miseratum, nisi humano

(1) Adhuc manifeste theologiceque invehitur contra Nestorianos.

actu id manifestasset quod nos eum pati, cognoscere non poteramus. Nam lacryma emissa, tristitiae indicium est. Sic etiam super Lazaro flevit, ut intelligamus moleste eum tulisse, hominis naturam in mortem incidisse. « Ipse enim omnia condidit ad immortalitatem; invidia autem diaboli, mors in orbem terrarum introivit. » Reapse tamen haud superavit Dei voluntatem invidia diaboli; sed necesse fuit, ut mandati transgressionem subsequeretur poena, quae ad exterminium conferret hominem, qui vitae leges contempserat. Sic igitur flevisse Christum super Hierosolyma dicimus. Voluisset enim, ut dixit, eam urbem felicem videre, admissa erga Christum fide, et pace cum Deo conservata. In hoc ergo reprehendit civitatem Christus, aitque: si cognovisses, quae ad pacem tuam sunt! id est quae utilia tibi ac necessaria sunt, ut pacem cum Deo retineas. Porro haec erant, fides, obedientia, figurarum cultusque legalis omissio, proque eo ille qui in spiritu et veritate fit, id est per Christum.

Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.

Non enim digni erant cognoscere, sive intelligere, inspiratas scripturas, quae Christi sacramentum loquuntur. Nam usque in hodiernum diem idem manet velamen in veteris testamenti lectione. Cum enim legitur Moyses, velamen supra cor illorum iacet non revelatum, id est, quin agnoscant quoniam in Christo evacuatur; qui quum sit veritas, umbram destruit. Sed quia legis figuris non adtenderunt, ideo veritatem non agnoverunt; indignosque se Christi salute Israhelitae ostenderunt. Propterea et sancto Dei decreto obtenebrati sunt; nempe abscondita Hierosolymorum urbi fuerunt, quae ad pacem cum Deo fovendam conferebant, quorum prima est fides, impium iustificans, et per sanctificationem atque iustitiam Deo coniungens quicumque ea praediti sunt.

Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae.

Cuiusnam visitationis? illius inquam,

ἐσησεν ἐναργές, ὅπερ οὐκ ἦν ἰδεῖν πεπονθότα· δάκρυον γὰρ κατενεχθὲν, λύπης ἐστὶ σημεῖον· οὕτω δὲ δάκρυκε καὶ ἐπὶ Λαζάρῳ, ἵνα συνῶμεν ὅτι λελύπηκεν αὐτὸν ἡ ἀνθρώπου φύσις πεσοῦσα πρὸς θάνατον. « ἔκτισε γὰρ αὐτὸς ἐπὶ ἀφθαρσία τὰ πάντα· φθόνῳ ᾧ δὲ βόλε, θάνατον εἰσήλθεν εἰς τὸ κόσμον. » *, ἀλλ' οὐ γέγονε κρείττων τῷ κτίσαντος θελημάτων ὁ τῷ δὲ βόλε φθόνῳ. ἦν ἡ ἀναγκαῖον τῇ παρὰ βλάβει τῆς ἐντολῆς ἀκολουθεῖσαι δίκῃ καταφέρεισαν εἰς φθορὰν τὰ ἀτιμάσαντα νόμους ζωῆς· οὕτω τοιγαροῦν δακρύσαι φαρὲν αὐτὸν καὶ ἐπὶ γε τῇ Ἱερουσαλὴμ· ἤθελε γὰρ ὡς ἔφην εὐδοκίμοῦσαν ὄρεσθαι, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν προσήκαται πίσιν, καὶ τὴν πρὸς θεὸν εἰρήνῃ ἀπαύσασθαι· αἰτιάται τοίνυν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ Χριστὸς, καὶ φησὶν, εἰ ἔγνωσ τὰ πρὸς εἰρήνῃ σε καὶ σύ· τοῦτέστι τὰ χρήσιμά σοι καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ εἰρνεῦσαι πρὸς θεόν· ταῦτα δὲ ἦν, ἡ πίσις, ἡ ὑπακοή, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων καὶ τὸ ἐν νόμῳ λαζείας· ἀνθελέσθαι ἢ μᾶλλον τὸ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τὸ διὰ Χριστοῦ.

Νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου.

Οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τὸ εἶδέναι, ἡγοῦν πινέναι, τὰς θεοπνεύμας γραφὰς, αἱ τὸ Χριστοῦ λαλοῦσι μυσηρίον· ἄχρι γὰρ σήμερον, τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει. * ἡνίκα γὰρ ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται αὐτὸς γὰρ ὢν ἡ ἀλήθεια, παύει τὴν σκιάν· ὡς ἡ τοῖς τῷ νόμῳ τύποις οὐ προσεσχέκασιν, οὐ τεθέανται πλὴν ἀλήθειαν· ἀναξίως ἀπέφηναν εἰσαυτοῦ τὸ ἐν Χριστῷ σωτηρίας, οἱ ὅτι Ἰσραὴλ· ταύτη τοι ἐστὶν ὅσα ἡ ψὴ θεοῦ κατεκρύπτοντο· ἐκρύπται τοίνυν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ τὰ τὴν πρὸς θεὸν εἰρήνης ἐμποιοτικά, ὧν ἐν ὧ καὶ πρῶτον ἡ πίσις, δικαιοῦσα τὴν ἀσεβίαν καὶ σωμαπτεσα δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης τῷ πανάγνω θεῷ ἔχοντας αὐτήν.

Ἄνδ' ὦν οὐκ ἔγνωσ καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

Πόας ὁπισκοπῆς; τὸ διὰ γε φημὶ τοῦ

* Sap. II. 25.

v. 42.

A. f. 260, b.

* II. Cor. III. 14.

v. 44.

A. f. 261.

πάντων ἡμῶν σωτῆρ Χριστοῦ· καὶ φανερά ἡ ἔκβασις· καὶ γὰρ οἱ πιστεύσαντες, τῆς ἀλώσεως ὑπερτέροι γεγόνασι, γνόντες ὅτι ἐλθόντα αὐτοῦ ὁπισκέψασθαι καὶ σῶσαι, καὶ ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων εἰρήνῃ σχόντες· ὥστε εἰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἔγνω τὰ πρὸς εἰρήνῃ αὐτῇ συνελοῦντα, οὐδεὶς ἂν ἐάλω.

α. 45.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγορεύοντας.

A. f. 261. a. b.

Ἦν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πλεονέκτης, ἀργυρομοιβοὶ, καὶ οἱ τὰ θυόμυρα καὶ νόμον ζῶα πωλοῦντες· ἀλλ' ἦν ἡδὴ καιρὸς τῷ καταλῆξαι τὴν σκιάν, ἀναλάμψαι δὲ τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο Χριστὸς, ἅτε δὴ μὴ τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς νεῷ τιμώμενος, συσέλλεσθαι τὰ ἐν νόμῳ προσέταχεν, οἶκον δὲ προσδύχῃς ἀναδείκνυσθαι τὴν ναόν· τὸ γὰρ ἐπιπαλήτταν καὶ ἀποσοβεῖν τὸ ἱερῶν ὡς ἐβόλων· οὐδὲ τὰ εἰς θυσίαν χηρίσμα δὲ παρὰ σκοπῶντας, τοῦτο πάντως ἐστὶν, καὶ ἕτερον οὐδέν. — Ὁ μὲν τῷ ὅλῳ σωτῆρ καὶ κύριῳ χρησίμως τοῦτο ποιεῖ, ἐμφανῶς καθιςτὰς τοῖς Ἰουδαίοις πᾶσι αὐτοῦ δόξαν, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι υἱὸς ἐστὶν τοῦ Θεοῦ· ὡς γὰρ ἐξ ἐξουσίας ἔχων τὸ ναοῦ, ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ ὠνόμαζε πατέρα ἰδίον τὸν Θεόν· ὡς γὰρ ἄλλος φησὶν εὐαγγελιστῆς *, τοῖς ἐμπόροις ἔφη· μὴ ποιεῖτε τὸ οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίας· καὶ πάλιν· γέγραπται, ὁ οἶκος μου, οἶκος προσδύχῃς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπηλαιον ληστῶν· διὰ δὲ τὸ ἐκβάλλειν τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπιτήδεια ζῶα, δείκνυσιν ὅτι καιρὸς λοιπὸν παύσασθαι τὴν νομικὴν λατρείαν, καὶ τὴν σκιάν καταλῆξαι τῇ τῇ ἀληθείᾳ παρεσσίᾳ· τὸ δὲ καὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ποιῆσαι, καὶ ἀπειλῆσαι πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς, δηλοῖ ὅτι οἱ τὴν νομικὴν τιμῶντες λατρείαν, μὴ τὴν ἀληθείαν ἀνάδωξιν, ἅτε πνεῦμα θελείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλδοθεροῦσθαι ὡς αἰτοῦμενοι, ὑπὸ μάστιγος ἔσονται δελοπρεπεῖς· ὅρα δὲ καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γὰρ ἐκαπήλουν, καὶ οἱ μὲν ἐπώλυν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χηρίσι, πρόβατα λέγω, καὶ βόας, καὶ πενιθέρας, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐδήλω-

quae a communi Servatore nostro Christo peracta fuit. Iam rei exitus exploratus est. Nam qui crediderant, extra urbis excidium fuerunt, quia visitatorem servatoremque suum agnoverunt, nihil turbata a Romanis ipsorum pace. Quare si universa pariter civitas, quae ipsius paci conducebant agnovisset, nemo captus periisset.

Ingressus in templum coepit eiicere vendentes in illo et euentes.

Erat in templo colluvies hominum, pecuniae scilicet negotiatores, et qui animalia legali ritu mactanda vendebant. Sed iam tempus aderat, quo umbra desineret, veritas autem rerum Christi elucesceret. Propterea Christus, utpote in illorum templo cum suo pariter patre cultus, cessare legalia iussit, domum vero orationis templum fieri. Nam quod increpuit sacrisque septis eiecit eos qui sacrificio idonea vendebant, id inquam nihil profecto aliud demonstrabat. — Communis quidem Servator ac dominus utiliter hoc agit, suam conspicuam Iudaeis faciens maiestatem, ut se esse Dei filium credant. Nam tamquam templi potestatem habens, curam eius gerebat. Quin et Deum patrem sibi esse dicebat, atque ut alius evangelista ait; negotiatoribus dixit: nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Itemque: scriptum est, domus mea, domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Dum autem idonea sacrificio animalia eiicit, demonstrat tempus iam adesse quo legalis cultus desineret, et umbrae finis fieret, ob veritatis praesentiam. Quod denique flagellum quoque de funiculis fecerit, plagasque Iudaeis imponere comminatus sit, id demonstrat, eos qui legalem reverebantur cultum, post veritatis manifestationem, seu spiritum servitutis habentes, et liberari renuentes, plagis servilibus suppositum iri. Specta, sodes, sacri loci contemptum; namque in templo negotiabantur; et alii quidem vendebant idonea sacrificiis animalia, oves dico, boves, atque

A. f. 261. b.
B. f. 180. b.

* Ioh. II. 15.
et 16.

etiam columbas, ut Iohannes narrat, et alia huiusmodi: alii vero emebant. Κόλλυβισταὶ autem sunt mensarii; nam κόλλυβος nummus est, et κολλυβίζω dicitur negotior; (sic enim solet consuetudo nomina immutare.) Introiit itaque Christus in templum cum fiducia ut dominus, et praedicta expulit, suamque omnium rerum quam habebat potestatem revelavit; propria simul impeccantia fretus, et quia decorem domus suae curabat, simulque denotabat cruentarum victimarum finem; denique ut nos pro ecclesia audere doceret. – Debuerant hunc adorare ut Deum; hi vero nedum hoc facerent, ipsum potius volebant extinguere, quod tamen haud potuerunt: etenim populus ab eius loquentis ore pende-
bat; quo facto gravio-rem scribis et pharisaeis et cunctis Iudaeorum principibus poenam inurebat, qui nec ipsi ad fidem accedebant, et aliis molesti erant.

CAP. XX.

In qua potestate haec facis?

Moysis lex solos, ut aiebant, attingere sacerdotalia officia levitas mandabat: ipsi res divini templi administrabant, ipsis religiosam doctrinam tradere datum erat, et sacrorum septorum commissa potestas. Tu vero, inquiebant, ex alia oriundus tribu, quippe de Iudae posteris, cur concessos nobis usurpas honores? Quis tibi hanc potestatem contulit? Atqui si inspiratas a Deo, o insipiens pharisae, calleres scripturas, meminisses utique beati prophetae Davidis universali servatori Christo dicentis: iuravit Dominus, et non paenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. Dic igitur quae-
so, quisnam de scribis aut pharisaeis Deo ministraverit secundum ordinem Melchi-

σε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ ἡγόραζον· κολλυβισαὶ δὲ εἰσὶν οἱ τραπέζιται· κόλλυβος γὰρ ὁ ὀβολός (1), καὶ κολλυβίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω (ὡς ἡ συνήθεια καταλλάσσει τὰ ὀνόματα· *) εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ παρρησίας ὡς δεσπότης, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν ῥηθέντων ἐποίησατο, τὴν τε καὶ πάντων ἐξουσίαν ὡς Θεὸς, ἣν εἶχε, ὡς ἀναγυμνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεταρτηκῶς, ἐκ τοῦτο ἡ προδηλὴν τὴν ἐκβολὴν τῆ δι' αἵματος θυσίων, ἅμα καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὑπὲρ τῆ ἐκκλησίας παρρησιάζεσθαι. — Ἐδεῖ δὲ οὖν προσκυνῆσαι μᾶλλον αὐτῷ ὡς θεῷ· οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ παρήχασιν· ἐζήτην δὲ αὐτὸν ἀπολίσσαι, ἀλλ' οὐχ εὗρισκον· ὁ γὰρ λαὸς ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκοίῳν, φορτικωτέραν τοῖς γραμματεῦσι καὶ φαρισαίοις καὶ ἅπασιν τοῖς ἡγουμένοις τῷ Ἰουδαίων ἀποφαίνων πῶς κόλασιν, μὴ τε προσιεμένοις πῶς πίστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑτέροις ὀπισκῆπτουσιν.

* haec sunt in marg. cod. B.

A. f. 261. b.

ΚΕΦ. Κ'.

Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

v. 2.

Ὁ νόμος, φησὶν, ὁ διὰ Μωϋσέως, μόνας ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἀπετελεῖν πεντακλήτων, οὗτοι δὲ αἵματος Λαβί· αὐτοὶ δὲ αὐτὰς τὰ ἐν τῷ θεῷ ναῶ, αὐτοῖς δεδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν ἐκβολὴν ἐξουσία· σὺ δὲ πῶς ἐξ ἑτέρας ὑπάρχων φυλῆς, γέγονας γὰρ ἐξ Ἰούδα, τὰς ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἀρπάξεις τιμὰς; τίς σοι δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; ἀλλ' εἰ τὰς Θεοφανείας ἡδὲς γραφὰς, ὧς ἀσύνετε φαρισαῖε, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τῷ μακαρίῳ προφῆτι Δαβὶδ πρὸς τὸν ὅλῳν σωτῆρα Χριστόν· ὧμοσε κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸ αἰῶνα μετὰ τὴν τάξιν τῶν Μελχισεδέκ· φράζει δὲ οὖν τίς ἐκ τῶν γραμματέων ἢ φαρισαίων λελατοῦργηκε τῷ Θεῷ καὶ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὅς κ' ὑλόγηκε τε καὶ δεδεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ; ὡς

A. f. 261. b.
C. f. 148. b.
D. f. 65. b.

A. f. 262.

(1) Prorsus ut Aristophanis scholiastes ad Pac. 1199: εἶδος εὐτελοῦς νομισματος· ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ ὀβολοῦ, Pollux quoque IX. 72. εἴη δ' ἂν κόλλυβον λεπτὸν τι νομισμάτιον. Sic etiam Hesychius et Thomas magister. Agnoscunt ipsi latini auctores. Iam quod Phrynichus ed. Paw. p. 192. reprehendit vocabulum κολλυβιστής, contra Menandri auctoritatem, scrupulose id facere videtur; namque et Lucae et Cyrilli exemplis confirmatur. Et quidem Cyrillus superius scribit ἀργυραμοιβός, ut vult Phrynichus, sed tamen non reiecit κολλυβιστής, quod consuetudine ita immutatum dicitur.

* Hebr. VII. 7.

ἢ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος *, χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἐλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· οὐκοῦν ἡ ρίζα καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ γένους τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦτέστιν ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ, ὑπὸ τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ὑψόγνεται· τύπος ὃς ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη, τοῦ πάντων σωτήρος Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὅτι πεπισκότατος εἰς αὐτὸν, διὰ ὑπερ νόμον λαξείας τελειῶν εἰς ἀγιασμόν· τί τοίνυν ἀσχάλλαις, φαρισαῖε, τῶν ἱερῶν ὡς ἐβόλων ἐκπεμπομένων, ὅσα καὶ κατὰ νόμον θυσίαις ἦν χρήσιμα, καλοῦντος εἰς τὸ ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθινὴν δικαίωσιν τὴν διὰ πίστεως δηλονότι, καὶ εἰς Χριστόν, καὶ ὡς ἀποδοθέντος τοῦ εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ ὁδόν; — Ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὸ λύσιν, καὶ ὅτι μὴ καὶ ἰδίαις ἡκολούθησεν ἐντολαῖς; ἀλλὰ νόμος πάντως ἐπέκεινα Θεός· ὁ γὰρ ὅτι νόμος οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον ἀλλ' ἡμῶν ὀρισαμένος, μετίσθησι καὶ καιροῦς ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο τὰ διατεταγμένα, ἀναφέρων εἰς βελτίονα· ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδεχθῆναι ἢ τὰ κρείττονα· καὶ γοῦν ἔφη πᾶς θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐε (1)· καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου· ἡγήνησε γὰρ καὶ νέας ἐντολὰς ἀναδεδαγμένης, ἣν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ἡμῶν ὁ υἱός. — Κατὰ ταῦτα καὶ τοῦτοις ἐρωτῶσιν ἐν ποίᾳ ὀξυσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, ἀνθυπαίνεγκεν ὁ σωτὴρ τὰ περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου· οἱ δὲ φεύγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δυσσεβοῦντες οὐ καταπεφρίκασιν· ὁ μὲν γὰρ θεὸς καὶ πατὴρ προαπέσταλεν τὸ μακάριον βαπτιστὴν δέξαντα, ἐτοιμάσαντες τὸ ὁδόν κυρίου, εὐθείας ποιῶντες τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. * περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστής. * ὅτι ἦλθεν εἰς μάρτυριαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός· μεμάρτύρηκε δὲ λέγων, ὅτι ὅτι ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱός τοῦ Θεοῦ. * ἀξιώχρεως μὲν οὖν εἰς μάρτυριαν καὶ ἐπὶ Χριστῷ, μέγας ὢν ὁ μακάριος Βαπτιστής. ὅτι δὲ Θεός ἦν τοῖς Ἰουδαίοις διαβάλλαν ὅτι

A. f. 262.
B. f. 181. b.

v. 3.

* Luc. III. 4.

* Ioh. I. 7.

* Ioh. I. 33. 34.

sedeci, qui Abrahamo benedixit decimasque obtulit? Ut autem sapientissimus scribit Paulus, sine ulla contradictione quod minus est a meliore benedicatur. Ergo radix atque origo Israelitarum, id est progenitor Abrahamus, a Melchisedeci sacerdotio benedictionem retulit. Figura autem erat Melchisedec, eiusque sacerdotium, communis servatoris Christi, qui factus est nobis pontifex et apostolus, Deo patri offerens credentes in ipsum, per cultum qui supra legem est, perficiens sanctificationem. Cur ergo aegre fers, quod sacris septis quae sacrificiis legalibus utilia sunt expulerit? quod ad superiorem figuris vitam, veramque in fide iustificationem invitet? quod denique evangelici moris viam demonstret? — Obiicis, sodes, legislatori legis abrogationem, et quod propriis non obediat mandatis? Atqui supra omnem legem Deus est. Nam qui leges non tam sui quam nostri causa tulit, tempore idoneo imperata prohibito immutat, et in meliora convertit. Iam ergo tempus aderat, quo figurae desinerent, et meliora nobis patefierent. Propterea dixit Deus Isaiae voce: et dissipabuntur legitima populi mei: lex enim fit cassa, novo subeunte instituto quod ipse ore proprio filius nobis edisseruit. — Propterea his quoque interrogantibus, in qua potestate haec facis, occurrit Servator, illata de Iohannis baptismo mentione. Illi autem veritatem fugiunt, et impie agere non verentur. Deus quidem pater praemisit beatum Baptistam clamantem: parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. De quo sapientissimus quoque evangelista dicit: « hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. » Testatus est autem dicens: hic est qui baptizat in Spiritu sancto, et ipse filius Dei est. Idoneus itaque testis de Christo magnus beatus Baptista. Quia vero consuetudo erat Iudaeorum obtrectandi prophetis, quasi a Deo

(1) Immo dicendum est Michaeae VI. 15. Alias huiusmodi alibi fecimus emendationes.

minime missis, interrogavit Christus, quamnam ipsi de Baptista opinionem gererent? At illi veritatem quidem dicere metuerunt, ne forte audirent: cur ergo ei non credidistis? Ab accusando autem Praecursore abstinent, non Dei sed populi timore. Iam quia se nescire undenam esset Iohannis baptismus simulabant, malitioseque agebant, merito nihil eis responsum fuit.

Homo quidam plantavit vineam etc.

Totam possumus comperire filiorum Israhelis his verbis breviter comprehensam historiam. Nam vinea est Israhel, ut ait psalmista: vitem ex Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, et plantasti eam. Praeterea Isaias: vinea facta est, inquit, dilecto. Hanc vineam postquam plantavit in terra promissionis Deus pater (hic enim dicitur hoc loco homo, propter suam erga homines benignitatem, et ob parabolaem morem) peregre fuit annis multis. Atqui Deus omnia implet, nulloque loco abest; quomodo ergo peregre fuit? Ex quo olim sub ignis specie in montem Sinam descenderat, arcanamque formam suam Hebraeis visibilem ostenderat, haud ulterius praesentem se illorum oculis exhibuerat; ita ut more loquendi humano videretur in longinqua peregrinatione versari. Attamen loci eius curam gessisse agnoscitur, et mente haud pepulisse; nullum enim fuit intermedium tempus, quo Deus prophetas iustosque homines non miserit ad populum admonendum. Sed enim, ut ait Hieremias: « ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium; nolunt id audire. » Obtemperare renuerunt, missosque ad se homines, vacuos remiserunt. — Reputat autem secum vineae dominus dicens: quid faciam? Non quod nullos praeterea haberet famulos, ait quid faciam; numquam enim deerunt sanctae eius voluntatis ministri; sed quia omnem medelae rationem insumpserat, quin tamen utilitatis aliquid consequeretur. Deinde ait quod sequitur: mittam filium meum dilectum; fortasse hunc verebuntur. Illi

προφήτας, ὡς οὐκ ἀπεσταλμένους παρὰ θεῶ, ἤρετο Χριστὸς, ὅποیان περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ τὸ δόξαν ἐσχήκασιν; οἱ δὲ δεδίασι μὲν εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀκούσωσι, διὰ τί μὴ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; φεύγουσι δὲ τὸ κατηγορεῖν τὸν προδρόμου, δεδιότες οὐ Θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ὄχλου· ἐπεὶ δὲ μὴ εἶδέναι ὁπόθεν εἴη τὸ βάπτισμα Ἰωάννου προσεποιοῦντο, καὶ ἐκακούρουν, εἰκότως οὐδὲν αὐτοῖς ἀποκρίνεται.

Ἄνθρωπός τις ἐφύτευεν ἀμπελῶνα κ. τ. λ.

Ὁ ὅλως εὐρήσει τίς τὸ ἐπὶ γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἱστορίαν ἐν τούτοις, ὡς ἐν βραχέσι συνηνεγμένῳ ἀμπελῶν γὰρ, ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ὁ ψαλμωδὸς φησιν· * ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτυσας αὐτήν· ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἀμπελῶν ἐγενήθη φησὶ τῷ ἡγαπημένῳ· * τοῦτον δὲ ἀμπελῶνα φυτεύσας ἐν τῇ γῇ τῇ ἐπαγγελίας ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, (τοῦτον γὰρ ἀνθρώπων νῦν λέγει διὰ τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ τῆς ὑπεραβολῆς ἔθος,) ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανούς· καὶ τοὶ πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τὸ ὄντων οὐδενός· πῶς οὖν ἀπεδήμησε; μὴ τὸ ὁφθῆναι ἐν εἴδει πυρὸς καταβεβηκώς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ τὸ ἄρρητον μορφήν ἐμφανῆ δεῖξαι αὐτοῖς οὐκέτι τὸ αὐτοῦ παρυσίαν ὁφθαλμοφανῆ δέδωκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς κατὰ γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅμοιος πῶς ἀποδημία μακρὰ τὸ γεγνημένον· πολλὴν ὁρᾶται πεφροντικῶς τῷ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχειν αὐτό· οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσων καιρῶν, καθ' ὃν οὐκ ἀπεσέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προσφῆται καὶ δίκαιοι νομοθετοῦντες· ἀλλ' ἡ φησὶν Ἱερεμίας· * ἰδοὺ τὸ ῥῆμα κυρίου ἐγγυῆται αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ μὴ βελθῶσιν αὐτοῦ ἀκοῦσαι, γεγόνασιν ἀπαθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοῦ ἀπεσταλμένου, ἐξαπέστειλαν κενούς. — Διαλογίζεται δὲ καθ' ἑαυτὸν ὁ τῶν ἀμπελῶν δεσπότης, λέγων· τί ποιήσω; οὐχ' ὡς ἐτέρων ἀπορήσας οἰκετῶν, τὸ τί ποιήσω, φησὶν, οὐ γὰρ ἂν ἐπέλειψαν αὐτῷ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ θελημάτων οἱ ὑπερβοὶ, ἀλλ' ὡς πάσης ἰατρικῆς μεθόδε γεγνημένης, ὠφελιθέντος γε μὴν ἐκείνου μηδὲν εἴτα φησὶ τὸ ἐντέθειν· ἐπέμψω

v. 9.

A. f. 202.
B. f. 182.
C. f. 149.
D. f. 66.

* Ps. LXXIX. 9.

* Is. V. 1.

* Hier. VI. 10.

* Matth. XXIII.
32.

* Is. I. 15.

* Os. IV. 2.

* Mich. III. 10.

A. f. 232. b.

17.

A. f. 261.
B. f. 183. b.
C. f. 149. b.
* Ezech. III. 10.

* Ephes. II. 15.

* Ps. CXXVII. 22.

τὸ υἱὸν μὲν τὸ ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἐν-
πύσσονται· οἱ ἡ ἐπαλινύσσονται τοῖς μιάσμα-
σιν, αἱ τὰ πρότερα τοῖς δεύτεροις ἀποκρύ-
πτοντες· ὁ καὶ αὐτὸς δηλῶν, ἔλεξε· * πληρώ-
σατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν· ἀνῶθεν γὰρ
αὐτοῖς ταῦτα ἐνεκάλαν οἱ προφῆται, λέγον-
τες· αἱ χεῖρες ὑμῶν, αἵματος πλήρεις· * καὶ
αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγῃσι· * καὶ οἰκοδο-
μοῦντες Σιών ἐν αἵμασιν· * ἀλλ' οὐκ ἐσω-
φρονίζοντο, καὶ τοιαύτῳ πρώτῳ λαβόν-
τες τὴν ἐντολὴν, τὸ οὐ φονεύσεις· καὶ διὰ πολ-
λῶν καὶ παντοδαπῶν, εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐν-
τολῆς ταύτης ἐναγόμενοι· ἀλλ' ὁμως πῶς
πονηρὰν ἐκείνῳ οὐκ ἀπέθεντο σωθήσαν·
ἀλλὰ μὲν ὅτι προφήτας, καὶ τὸ φύσει υἱὸν
ἀπεκτόνασιν· ἐκβέβληνται τοίνυν οἱ τῷ Ἰε-
δαίων ἡγούμενοι, ὡς καὶ δεσποτικοῖς θελή-
μασιν ἀντενήγμενοι, καὶ ἀκαρπον ἀποφῆναν-
τες τὴν ἐγχαρισθέντα αὐτοῖς ἀμπελῶνα· ἐκ-
δέδοται ἡ τὸ χωρίον τοῖς τῇ καινῇ διαθή-
κῃς ἱερεῦσι. Οἱ ἡ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι
ἀκούσαντες, ἔφησαν· μὴ γένοιτο· ἐντεῦθεν
ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι συνιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ
βάθος, ἀποσειόνται τὸ παθεῖν, καὶ δεδοί-
κασιν τὸ ἐσόμενον· ἀλλ' οὐκ ἔξω γεγονάσι
αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀκάθεκτον εἰς ὧσα κολῆν, καὶ
τὸ μὴ ἀνέχεσθαι πιστεῦσαι Χριστῷ.

Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες κ. τ. λ.

Λίθον ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ οἰκοδόμους τὲς τῷ
Ἰεδαίων διδασκάλας· καὶ Ἰεζεκιήλ φησὶν· *,
οἰκοδομοῦντες τὸ τοῖχον, καὶ ἀλείφοντες ἀναρ-
τύτως· ἀπεδοκιμάσθη ἡ καὶ τοῖς λίθοις ὧν
ἐκλεκτὸς ὁ σωτὴρ παρὰ τῶν ὀφελόντων ὠφε-
λεῖν διὰ πάσης ὠφελείας, δηλονότι τῷ Ἰε-
δαίων συναγωγῇ· ἀλλὰ γέγονεν εἰς κεφαλὴν
γωνίας· γωνία ἡ παρακάκει τὸ ἱερὸν γράμ-
μα τὴν σύνοδον ἢ τοὺς συνάφαις εἰς ὁμοφυ-
σίαν τὴν καὶ ὁμοπιστίαν τῶν δύο λαῶν, φημὶ ἡ
τῷ Ἰσραὴλ τε καὶ τῷ ἔξ ἔθνων· ἐκτίσε γὰρ ὁ
σωτὴς ὅτι δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἀνθρώ-
πον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσων
ὅτι ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸ πα-
τέρα· * ἔοικε τοίνυν τὸ σχῆμα γωνία δύο
τοίχας συναπτούσῃ· ταύτην τεθαύμακε τὸ
γωνίαν, ἥτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταυτότητα
σύνοδον, ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων· * λίθον

vero augendis piaculis certant, priora sem-
per posterioribus superantes. Quod Chris-
tus significavit dicens: implete mensuram
patrum vestrorum. Antiquitus enim hoc il-
lis imputabant prophetae aientes: manus
vestrae sanguine plenae sunt. Item: san-
guines sanguinibus mixti sunt. Item: qui
aedificatis Sionem in sanguinibus. Neque
idcirco emendati sunt, etsi hoc praecipue
in mandatis habebant: non occides; mul-
tisque aliis ac variis monitionibus ad huius
praecepti observantiam impulsus fuerant.
Nihilo tamen minus perversam illam con-
suetudinem numquam dimiserunt; sed post
prophetas, naturalem quoque Dei filium
interemerunt. Eiecti ergo fuerunt Iudaeo-
rum duces, ceu qui dominicis voluntati-
bus adversati erant, et commissam ipsis vi-
neam effecerant infructuosam: praedium
autem sacerdotibus novi foederis traditum
est. Quae quum scribae ac pharisaei audis-
sent, dixerunt: absit. Hinc patet, intellexisse
eos aenigmatis profunditatem, calamitatem
a se deprecatos, et de futuris non sine metu
fuisse. Sed malos casus non effugerunt,
propter suam indomitam contumaciam, et
quia Christo credere noluerunt.

Lapidem quem reprobaverunt aedificantes etc.

Lapidem se ipsum appellat, aedifica-
tores vero magistros Iudaeorum. Et qui-
dem etiam Ezechiel dicit: aedificantes pa-
rietem, et linientes absque compagine. Re-
probatus autem fuit, quamquam lapis es-
set electus Servator, ab iis qui omni ope
iuvare debuerant, id est a Iudaeorum syn-
agoga. Sed factus est in caput anguli. An-
gulo autem sacra scriptura comparat con-
iunctionem, id est concordiam et copulam
et communem fidem duorum populorum,
israhelitici inquam et ethnici. Condedit enim
Servator duos populos in unum hominem,
pacem faciens, et reconcilians ambos in
uno corpore patri. Haec ergo res similis
est quodammodo angulo duos parietes con-
iungenti. Hunc miratur angulum, sive duo-
rum populorum coniunctionem beatus Da-

vid dicens: lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factum est istud, id est anguli negotium, et est mirabile ante oculos nostros. Itaque salutaris quidem est lapis angulo, quem Deus construxit; contritio autem et exitium illis, qui extra hunc intellectualem spiritalemque conventum manserunt. Nam scandalum in Christo passus, in eumque impingens, Iudaeorum populus, contritus est. Audire noluit Isaiae vocem dicentem: Dominum ipsum sanctificate; ipse erit pavor tuus; et ne tamquam ad lapidem offensionis petramque lapsus impingatis in eum. Lapis itaque offensionis incredulis ethnicis Christus, petra autem scandali Iudaeis, nobis denique credentibus lapis fundamenti, totam ecclesiae crepidinem constringens: petra ob firmitatem et infallibilitatem fidei, cui allisi haereseon fluctus in spumam solvuntur. Matthaeus quidem reliqua etiam prophetiae parte recitata, a Domino factum est istud, et cetera; tum prosecutus, ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius, subiungit: et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, et reliqua. Est ergo apud Matthaeum accurata rei enuntiatio; apud Lucam vero, compendium. Atque apud cunctos evangelistas huiusmodi institutum comperimus, dum rem quisque modo latius modo brevius narrant.

Quaerebant principes sacerdotum et scribae mittere in illum manus.

Iterum exarsit in immanem iram officina pharisaeorum, et interficere volunt eum qui ob mortem destruendam homo factus est. Sed abruptit impium illorum molimen timor a populo: alioqui nullam ipsi pietatis erga Deum rationem habebant. Neque illis frenum ullum iniiciebat Moysis praeceptum: « insontem et iustum non occides. » Sed divinae reverentiae anteponunt hominum timorem. Quanam vero causa sic permoventur, quive tanti furoris prae-

ὄν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, ὅθεν ἐγέρθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίῃ ἐγένετο αὕτη, ἡ ἰωνία δηλονότι, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· οὐκοῦν σωτήριος μὲν ὁ λίθος τῇ γωνίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ γεγνημένη, συνξίβη ἢ καὶ ὀλεθρος τοῖς ἔξωθεν μεμενηκόσι τῇ νοσηρῇ ταύτης καὶ πνευματικῆς συνδρομῆς· σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῷ, καὶ προσπταίσαντες αὐτῷ τῷ Ἰεδαίων οἱ δῆμοι συνεξίβησαν· οὐ γὰρ ἠθέλον ἀκοῦσαι τῆ Ἠσαΐου φωνῆς λεγούσης· * κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φόβος, καὶ οὐχ ὡς λίθος προσκόμματι συναντήσετε αὐτῷ, οὐδὲ πέτρας πτώματι· λίθος μὲν οὖν προσκόμματος τοῖς ἀπίστοις ἐθνικοῖς ὁ Χριστός, πέτρα ἢ σκανδάλος τοῖς Ἰεδαίοις, τοῖς ἢ πιστοῖς ἡμῖν λίθος τῇ θεμελίᾳ, τῇ ἐκκλησίας πᾶσαν τῇ κρητῖδι συνέχων· καὶ πέτρα διὰ τὸ στερεὸν καὶ ἀπαυτον τῇ ὁμολογίᾳ, ἢ προσαραττόμεναι αἱ ξικυρίαι τῇ αἰρέσει· εἰς ἀφρόν δὲ γλύονται· ὁ μὲν τοι Ματθαῖος * καὶ τὸ λατὸν μῆλον τῇ προφητείας εἰπὼν, τὸ παρὰ κυρίῃ ἐγένετο αὕτη, καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα εἰπὼν, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῇ θεοῦ, ἢ δοθήσεται ἔθναι ποιοῦντι ὅθεν καρποὺς αὐτῆς, τότε ἐπήγαγον· καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τῇ λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς· ἔστι τοίνυν τὰ μὲν τῇ Ματθαίᾳ, ἀκριβεία ἀπαγγελίας· τὰ ἢ τῇ Λουκᾷ, συντομία· καὶ παρὰ πᾶσι ἢ τοῖς εὐαγγελισαῖς εὐρίσκομεν τῇ τοιαύτην οἰκονομίαν, ἐκάς αὐτῶν ποτὲ μὲν ἀκριβῶς, ποτὲ ἢ συντόμως ἀπαγγέλλοντες.

Ἐξήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας.

Ἐξεκαύθη ἄλιν εἰς ἀχαλίνους ὀργὰς τὸ τῇ φαρισαίων ἐργασήριον, καὶ ἀποκτεῖναι βούλονται τῇ ἐπὶ λύσει θανάτου χυρόμενον ἄνθρωπον· ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἀνόσιον ἐγχείρημα, ὃ τῇ λαοῦ φόβος· οὐ γὰρ τῇ εἰς θεὸν εὐσεβείας ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος· οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἢ διὰ Μαυσέως ἐντολὴ λέγουσα· * ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς· προτιμῶσι δὲ μᾶλλον τῇ εἰς θεὸν αἰδοῦς, τῇ ἀνθρώπινον φόβον· πῶς ἢ αὐτοῖς ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ τῇ μανίας ἢ πρό-

* Is. VIII. 13.

* Matth. XXI. 42.

v. 19.

A. f. 264.
C. f. 119. b.

* Exod. XXIII. 7.

φασιν; ἔγνωσαν, φησὶν, ὅτι πρὸς αὐτὸν εἶπε
 ἢ ὡδραβολὴν ταύτην· καὶ τοὶ πῶς οὐ μάλ-
 λον ἔχῃ μεμαθηκότητας τὸ ἐσόμνον, ἔξω
 φέρεσθαι τὸ κακοῦ, καὶ τῇ πίστει τιμῆσαι ἢ
 δικαιοῦντα ἢ ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικακῶ χά-
 ριτι δρασώζοντα ὅν τ' ἀμνηστίας ἐνίσχη-
 μένες; ἀλλ' οὐδὲν τ' τοιούτων ὑπολογισά-
 μνοι, συκοφαντίας τ' κατ' αὐτοῦ συλλέ-
 γουσιν ἀφορμάς.

v. 20.

Καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους,
 ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς δικαίους κ. τ. λ.

A. f. 264.
 C. f. 149. b.
 D. f. 67.

* Ioh. XLII. 3.

Καθῆκαν τινὰς ὀπεικείας διόκησιν
 ἔχοντας, πονηροὺς δὲ ὄντας (ὧ) τρόπων·
 ἐπισταθμοὶ τοῦ εἰπόντος Θεοῦ· * τίς
 οὗτος ὁ κρύπτων με βελήν; συνέχων δὲ
 ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ οἶται κρύπτειν;
 ὡς ἀνθρώπων προσωπίδες κοινῶ τῷ πάν-
 των σωτῇρι Χριστῷ· ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐν-
 νοεῖν, ὅτι γέγονε μὲν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς
 ἡμᾶς Θεὸς ὢν ὁ λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῆς
 ὑπὲρ λόγον Θεοσημείας καὶ ἀπὸ δόξης
 τῆς Θεοπροποῦς, οὐκ ἀνθρώπου ὢν μό-
 νον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τί δὲ
 δὴ φασιν;

v. 21.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτόν, λέγοντες· διδάσκαλε, οἶδαμεν
 ὅτι ἐρῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ τὰ ἐξῆς.

A. f. 264. b.
 C. f. 149. b.

Ἦθελε μὲν γὰρ ὁ Θεός, ἀνθρώπων
 δυναστείας, ἐλευθερον εἶναι τὸ Ἰσραὴλ· ἐπει-
 δὴ ἡ ὁρμή Θεὸς πεπατήκασιν νόμους, γεγό-
 νασιν ὑπὸ χεῖρα Ῥωμαίων, οἱ καὶ δασμοὺς
 ἐπέθηκαν αὐτοῖς· ἐζήτην τοίνυν ὡδραδοῦ-
 ναι αὐτὸν τῇ ἔξοσῃ τ' ἡγεμόνος· προσεδό-
 κισαν γὰρ ὅτι πάντα ἐ πάντως ἀκούσον-
 ται λέγοντος, οὐκ ἔξει φόβος δοῦναι Καί-
 σαρι· τί οὖν φησὶν πρὸς αὐτὸν ὁ τὰς καρ-
 δίας εἰδὼς τὸ ἀνθρώπων; κατανοήσας αὐ-
 τῶν τ' πανουργίαν, ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον,
 ἔφη· ἐπιδειχθέντος ἡ, πάλιν ἤρετο· τίνας
 ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; οἱ ἡ, Καίσαρος
 φασίν· καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; ἀπόδοτε
 τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τ' Θεοῦ, τῷ
 Θεῷ· χρημάτων μὲν γὰρ δασμοὺς ὑποτί-
 πτεσι τοῖς ὑπερβολομένοις οἱ τ' κατ' αὐτῶν
 λαχόντες ἀρχήν· οὐκ ἀπαιτεῖ ἡ παρ' ἡμῶν
 ὁ Θεός δηνάριον, ἀλλὰ πίσιν καὶ ἀγάπην,
 καὶ τ' ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐοσμίαν· οὐκοῦν

textus est? Cognoverunt, inquit evangeli-
 sta, Christum in ipsos similitudinem hanc
 dixisse. Quidni vero potius oportuisset, re
 futura intellecta, eripere semet malo, ac
 fide honorare illum qui impium iustificat,
 suaeque gratia culparum immemore pecca-
 tis implicitos salvat? Sed nihil huiusmodi
 reputantes, calumniandi tantummodo oc-
 casiones captant.

Et observantes miserunt insidiatores, qui se
 iustos simularent etc.

Submiserunt quosdam bonitatis spe-
 ciem habentes, reapse autem improbos.
 Qua in re immemores fuerunt Dei dicen-
 tis: « quis est iste qui me consilium suum
 celat? qui verba corde cohibens, putat me
 latere? » Communem veluti ad hominem,
 accedunt ad omniam servatorem Christum.
 Melius autem erat reputare, factum fuisse
 in similitudinem nostram qui Deus erat
 Verbum; atque ab ineffabili miraculorum
 vi, gloriaque Deo digna, non hominem
 tantummodo sed Deum esse demonstrari.
 Quid porro aiunt?

Et interrogaverunt eum dicentes: magister, scimus
 quia recte dicis ac doces; et reliqua.

Voluisset quidem Deus humano domi-
 natu liberum esse Israhel; sed postquam
 divinas conculcaverunt leges, sub Roma-
 norum manum venerunt, qui et illis tri-
 buta imposuerunt. Moliebantur itaque ip-
 sum tradere praesidis potestati; namque
 expectabant prorsus se a Christo auditu-
 ros, tributum Caesari pendere non licere.
 Quid ergo his respondit, ille qui corda ho-
 minum novit? Cognita ipsorum malitia,
 ostendite mihi, inquit, denarium. Quo os-
 tenso, rursus ait: cuius habet imaginem et
 inscriptionem? Dicunt, Caesaris. Quid vero
 ad haec Christus? Reddite ergo quae sunt
 Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo.
 Nam pecuniae tributa imponunt subiectis ii
 qui cum imperio sunt. A nobis vero exigit
 Deus non denarium, sed fidem et carita-
 tem, et bonorum odorem operum. Quam-
 obrem mirati sunt responsum, et quidem

coram universo populo, quo praesente interrogaverant; ita ut iam maius peccatum fieret. Quippe illi horum omnium obliti, ad Pilatum petraerunt Iesum dicentes: hunc invenimus subvertentem turbas, et prohibentem tributa dare Caesari. Nihilominus nunc responsum admirati recesserunt.

Accedentes autem quidam Sadducaeorum etc.

Qualis fuerit Sadducaeorum haeresis, declaravit in actibus (Lucas) ita scribens: «Sadducaei dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Pharisei autem utraque confitentur.» Accedunt ergo ad communem nostrum servatorem Christum, qui vita et resurrectio est, et tamen de medio tollere conantur resurrectionem. Cumque sint contumeliosi et increduli, plenum stultitiae commentum adferunt. Videamus iam quid ipsis dixerit Christus, eos refutans, qui in risum trahere resurrectionem volebant septem fratrum figmento qui uni uxori praemortui fuerant. Filii quidem, inquit, huius saeculi, id est qui mundanam corporalemque vitam vivunt, liberorum suscipiendorum causa nubunt. Sed qui nobilem et bonorum operum plenam vitam recte egerint, et deinde gloriosa resurrectione digni habiti fuerint, hi excelsiores prorsus erunt hac mundana vita: etenim vivent prout sanctos decet, et iam Deo facti sunt proximi: pares quippe angelis sunt, filiique Dei, et eum qui spiritus sanctos decet cultum Deo exhibent. Ac veluti angelica multitudo plurima quidem est, quin tamen generando sit aucta, sed ex creatione consistit; sic qui resurgunt, futuri sunt; neque ulterius nuptiarum usus erit. Etenim heic quidem, postquam Adamus peccando immortalitatis gratiam amisit, liberorum procreatione conservatur generis successio; quod subsidium ab omnia praevidente Deo iam inde ab initio praeparatum fuit. Nam quum hominem faceret, masculum feminamque fecit. Nos vero tunc erimus conditioni nos-

τεθαυμάκασι μὲν τὴν ἀπολογίαν, καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντοcs τῷ λαοῦ, ἐφ' οὗ καὶ ἡρώτων· ὡς μείζονα γῆναι τὴν ἁμαρτίαν· οἱ ᾗ καὶ τούτων εἰς λήθην ἐννευγμένοι, Πιλάτῳ προσήγον τὴν Ἰησοῦν φάσκοντες*, τοῦτον εὐρομῶν δῆσζέφοντα τὴν λαὸν, καὶ κωλυόντα φόρους διδόναι Καίσαρι· καὶ ὁμῶς θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν, ἀπῆλθον κατησχυμμένοι.

Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων κ. τ. λ.

Ὅποια τίς ἡ τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσις, διεσάφησεν ἐν τῇ πράξει, ὡδὶ γεγραφώς· σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα.* Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι καὶ ἀμφοτέρα· προσίασι τοίνυν τῷ πάντων ἡμῶν σωτῇρι Χριστῷ, ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναίρειν πειρώνονται τὴν ἀνάστασιν· ὑβρίζαι ᾗ ὄντες καὶ ἄπιστοι, πλάττεισιν τι μεσὸν ἁμαρτίας· ἰδὼμῶν ᾗ ἅπερ ἔφη Χριστὸς, διελέγων αὐτοῦ, δὲ γελαῖν τὴν ἀνάστασιν παρωμένους τῷ πλάσματι τῷ ἐπὶ τὰ ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾷς γαμετῆς τεθνεώτων· οἱ μὲν γὰρ υἱοί, φησι, τῷ αἰῶνος τούτου, τοῦτέστιν οἱ τῷ κοσμικῶν καὶ ἐν σώματι δὲ ζῶντες βίον, τεκνογονίας ἕνεκα γαμοῦσιν· οἱ γὰρ μὴν τὴν εὐκλεῖαν καὶ ἀγαθὴν μεστέην κατορθώσαντες ζῶν, εἴτα καταζωοθέντες τυχεῖν τῷ ἐντίμῳ ἀναστάσεως, ἀνω πα πάντως ἔσονται τῷ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς· δὲ βιώσονται γὰρ ὡς ἂν ἀγίοις παρέωσι, καὶ ἐγγὺς ἦδη γεγόνασιν Θεοῦ· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι καὶ υἱοὶ Θεοῦ, πῶς ἀγίοις πρέπεισαν πνεύμασι τελούντες λατρίαν· καὶ ὡς περὶ τὸ ἀγγελικὸν πληθύν· πολὺ μὲν ἔστιν, οὐ μὴν ἐκ γῆσεως αὐξηθέν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον, οὕτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι· καὶ οὐ χρεῖα ἐστὶ γάμους· ἐπεὶ κἀνταῦθα μὴ τὸ ἀποβαλεῖν τὴν Ἀδὰμ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῇ ἀθανασίας τὴν χάριν, διὰ τῇ παιδοποιίας φυλάττεται τῷ γένει τὸ διάδοχον, ἢ τις βοήθεια παρὰ τῷ πάντα προεγνωκότος Θεοῦ προκαταβέβλητο ἦδη καὶ ἀπ' ἀρχῆς· ποιήσας γὰρ ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν· οὐκοῦν ἐσομέθα μὲν ἑαυτῶν ἀμείνους, ἀποβαλόμενοι τὴν φθορὰν, καὶ ἀνδραγαδικὸν ἔχοντες τὸ σῶμα, τοῦτέστιν εἰς μόναν βλέπων

* Luc. XXIII. 2.

v. 27.

A. f. 265.
C. f. 159.

* Act. XXIII. 8.

v. 34.

τὰ πνεύματῳ (1)· καὶ νοῦς ὃ κατα-
βιβάζων εἰς φαυλότητα οὐδεὶς ἔσται τηνι-
καῦτα· συνέχοντος ἡμᾶς εἰς τὸ ἑαυτοῦ θε-
λημα πνεύματι θεμιουργοῦ, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματῳ, καθάπερ ἀμέλφει καὶ ὁ ἅγιος
ἀγγέλους.

v. 37.

Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωϋσῆς
ἐμήνυσεν κ. τ. λ.

A. I. 263.
C. f. 150.

* Exod. III. 6.

Παρήγαγε γὰρ αὐτοῖς καὶ Μωϋσέα εἰ-
δόμενα τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν· ἐν γὰρ τῇ βάτῳ
φησὶ ἐσκεκρόμικε λέγοντα θεὸν *, ἐγὼ εἰμι
ὁ θεὸς Ἀβραάμ· Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· τίνων
ὁ θεός, εἰ μὴ ζήσονται κατ' ἐκείνας; ἀλλ'
ἔστι ζώντων θεός· οὐκοῦν πάντα τὰ καὶ πάν-
τως ἀναβιώσονται, καὶ πανσθενεστάτης δε-
ξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τοῦτο ἅπαντας ὁ
ἐπὶ τῷ γῆς.

v. 40.

Οὐκέτι δὲ ἐτόλμησαν ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν.

A. I. 266.

* Is. VII. 9. gr.

Ἀρχὴ σωτέως ἡ πίστις· ἐὰν γὰρ μὴ
πιστεύσῃτε, οὐδ' οὐ μὴ σωῆτε· * σωτή-
ριον ὃ τῷ ἀναγκαίῳ καὶ ζήτησι· ἔστι μὲν
ὁμολογημένως, καὶ υἱὸς καὶ κύριος τοῦ
Δαβὶδ ὁ Ἐμμανὴλ· τίνα ἢ ἔξωπον, αὐτὸ
δὴ τοῦτο προσήκει νοεῖν, εἴπερ ἔλοιτό τις
ἀναμαθεῖν, βαδιεῖται πάντως εἰς ἀκρεβῆ
θεωρίαν μυστηρίου τοῦ κατ' αὐτὸν, ὃ σε-
σίγηται μὲν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πε-
φανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος και-
ροῖς· οἱ μὲν οὖν φαρισαῖοι σεσιγήκασι ἐρο-
μένου Χριστοῦ· ἔδρων ἢ τοῦτο δυσζόπως,
μᾶλλον ἢ καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ξεομένης
τῆς ἐρωτήσεως, ὁ σωτήριος ἐν αὐτοῖς ἀνα-
λάμψῃ λόγος· οὐ γὰρ ἠθέλον ἐιδέναι τὴν
ἀλήθειαν· καὶ ἡμεῖς διὰ τοῖς νέοις φαι-
σαίοις πῶ τοιάνδε πεῦσιν προσοίσομεν,
τοῖς μήτε υἱὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ καὶ πα-
τρός, μήτε θεὸν εἶναι λέγουσι· ὅτι καὶ τῆς
ἁγίας πατρὸς γενημένον· μερίζουσι δὲ
τὸ ἑνα υἱὸν εἰς υἱοὺς δύο (2)· τίνα δι-
τρόπον ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ κύριος αὐτοῦ
ἔστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνῃ κυριότητι μᾶλλον,
ἀλλὰ θεϊκῇ; τὸ γὰρ ὅπως ἐκ δεξιῶν αὐ-
τὸν καθίσει τοῦ πατρὸς, πῶ ἂν ὁ δόξαν

trae superiores, deposita corruptela, spiri-
tale corpus habentes, id est quod sola spi-
ritus officia peragat. Tunc item mens nobis
non erit ad vitium proclivis; conservante
nos in sua voluntate creatore, per sanctum
Spiritus, eo prorsus modo quo angelos.

Quod autem mortui resurgent, Moyses quoque
significavit etc.

Produxit illis etiam Moysem mortuo-
rum resurrectionem probe scientem. Nam-
que in rubo, inquit, loquentem introduxit
Deum: ego sum Deus Abrahami, Isaaci et
Iacobi. Quorumnam vero sit Deus, si prae-
dicti non vivent, prout isti putant? Atqui
Deus est viventium; ergo omnino revivi-
scent, potentissima manu terrigenas om-
nes ad hunc statum revocante.

Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

Initium intelligentiae fides. Nam nisi
credideritis, non intelligetis, Salutaris au-
tem est dogmatum necessariorum inqui-
sitio. Sine dubio filius simulque dominus
Davidis est Emmanuhel; quonam autem
modo id ipsum intelligendum sit, si quis
velit discere, ingreditur prorsus in per-
subtilem considerationem mysterii eius,
quod iam inde a mundi primordiis silen-
tio pressum fuit, apparuit autem postre-
mis saeculi temporibus. Pharisei itaque
conticuerunt loquente Christo. Sed et hoc
malitiose egerunt (at cum proprio magis
detrimento) ne forte interrogatione scal-
pente, salutaris ipsis emicaret sermo. Non
enim cognoscere veritatem volebant. Et
nos pariter neotericos phariseos sic inter-
rogabimus, qui neque verum filium Dei
patris, neque Deum esse dicunt illum de
sancta Virgine natum; sed unum filium in
filios dividunt duos. Quomodo scilicet fi-
lius Davidis, dominus eiusdem est, nec
tam humano dominatu quam divino? Pro-
sus enim sessio eius ad patris dexteram,
caelestem eiusdem maiestatem testatur.

(1) Animadvertite pulchram definitionem corporis spiritualis post resurrectionem.

(2) Contra Arianos simul et Nestorianos.

Nam qui consessores in throno sunt, iidem pari honore fruuntur, et eiusdem naturae esse intelliguntur. Sessio autem Dei, nil aliud significat nisi regnum, et supra res omnes potentatum. Porro sedet omnino ad Dei patris dexteram, secundum veracem Servatoris sermonem, quatenus Verbum Deus, et ex ipsa genitus patris Dei substantia, formamque eandem ac paritatem cum illo habens, factus est caro, id est homo perfectus, haud recedens divina dignitate, sed magis in statu suo permanens, et Deus esse perseverans, etiamsi caro in similitudine nostra sit factus. Dominus est itaque Davidis, quod ad naturam divinam adtinet, gloriam ac potestatem; secundum vero carnem, eiusdem filius. Debuerant Iudaeorum principes, quoniam adeo propter divinarum legum peritiam attollebant supercilium, debuerant inquam sanctorum prophetarum oracula non ignorare. Isaias enim dicit: « ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. » Nobiscum revera versatus est Deus, cum nostram similitudinem subiit, ut mundum salvaret. Sed enim nulla erat Iudaeorum principibus de veritate sollicitudo. Porro autem quoniam iis esset rei praetextus, si quis discere avet, audiet a nobis; videlicet neque ab ingenito sibi gloriae amore, neque a maledicta avaritia volebant recedere.

Attendite a scribis, qui volunt ambulare
in stolis etc.

Scribarum morbi erant pompae amor lucrique studium. Ut ergo his tam turpibus culpis sanctorum discipulorum coetus abesset, hortatur commode dicens: cavete ne paribus capiamini vitiis, neque illorum irreligiositatis participes sitis. Quoniam enim ipsorum consuetudo erat? Ambulare in plateis bene exornatos, gravi adducto supercilio, laudes spectantium captare, simulatos prae se ferre mores, in precibus multiloquio uti.

αὐτῷ προσμύρτυρεῖ· τὰ γὰρ ὁμόθεον καὶ ἰσότημα, καὶ ἐν ταυτότητι νοεῖται φυσικῇ· ἡ δὲ κάθισις ἐπὶ Θεοῦ σημήναιεν ἂν οὐχ' ἕτερον, ἀλλ' ὅτι τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν ἴσιν πάντων ἐξουσίαν· κἀκεῖναι ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς πάντως, κατὰ γε τὴν ἀπλανῆσαν σωτῆρος λόγον, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναφύει οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, γέγονε σὰρξ, τοῦτέστι τέλειαν ἀνθρώπου, οὐκ ἐκβεβηκώς τῶν Θεῶν ἀξιομάτων, μεμνημένος δὲ μᾶλλον, ἐν οἷς ἦν αἰεὶ, καὶ Θεὸς ὑπάρχων, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ ἐν ὁμοίωσιν τῇ πρὸς ἡμᾶς· κύειται τοίνυν ἐστὶ τῇ Δαβὶδ κατὰ γε τὸ πρέπον τῇ Θεϊκῇ φύσιν τε καὶ δόξῃ καὶ ἐξουσίᾳ, υἱὸς δὲ αὐτοῦ καὶ σὰρκα· ἐδὲ τῷ Ἰσραὴλ καὶ κατηχητῶν, καὶ τοῖς μεγάλῳ αἰρόντας τὸ ὄφρυν ἐπὶ τῇ τῇ Θεῶν εἰδήσιν νόμων, τὰς τῇ ἀγίων προφητῶν μὴ ἀγνοῖναι φωνάς· Ἡσαΐας γὰρ φησιν*, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἐμμανὴλ, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον μὴ ἡμῶν ὁ Θεός· μὴ δὲ γέγονε Θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, ἵνα σώσῃ τὸ ὑπ' οὐρανόν· ἀλλ' οὐδεὶς ἦν, ὡς ἐφ' ἡμῶν, τοῖς Ἰσραὴλ καὶ κατηχηταῖς, τῇ ἀληθείᾳ ὁ λόγος· ὅποια δὲ τις γέγονεν αὐτοῖς ἡ πρόφασις εἴπερ τις ἔλοιτο μαθεῖν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν· ὅτι τὸ μὴ ἐθέλειν ἀποποιεῖσθαι τῆς συντροφῆς φιλοδοξίας, μήτε μὴν τῆς ἐπαράτης φιλοκερδείας.

* Is. VII. 14.

Προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελούντων
περιπατεῖν ἐν στολαῖς κ. τ. λ.

γ. 46.

Τῶν γραμματέων ἀρρώστῃματα ἦσαν, τὸ φιλόκομπον καὶ τὸ φιλοκερδές· ἵνα τοίνυν τῷ ἔστω αἰσχυρῶν αἰτιαμάτων ἐξω περ γένηται τῇ ἀγίων μαθητῶν ὁ χορὸς, παρεγγυᾷ χρησίμως, λείων· μὴ ἀνάσχησθε τοῖς ἴσοις ἀλῶναι κακοῖς, μὴ καὶ ἐκείνων ἀφιλοθείας γέννησθε κοινωνοί· ποῖον γὰρ ἦν τὸ ἔθος αὐτοῖς; τὸ βαδίζαν ἐν ἀγοραῖς εὖ μὲν περὶ αἰσχυρῶν, κατὰ σύροντας ἢ βαθείαν ὄφρυν, τὸ τῷ παρὰ τῇ ὁρώντων ἐπαίνους ζητεῖν, τὸ ἐπίπλαστον ἔχειν τὸ ἦθος, τὸ βαττολογεῖν ἐν προσευχαῖς.

A. f. 266. b.

v. 1. Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν
εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

B. f. 187. b.
C. f. 160. b.
* Matth. V. 7.

Ἔφη πρὸς τὸν σωτῆρα, μακάριοι οἱ ἐλεή-
μονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. * τούτους
ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς
τὸ γαζοφυλάκιον. ἀλλ' ὥς ἐκ πλούτου
πολλοῦ, πολλὰ μὲν ἦσαν ὡς εἰκὸς τὰ παρ'
ἐκάστου καρποφορούμενα· ὀλίγα δὲ πάλιν
καὶ τῇ προκομιζόντων ἀνάξια χεῖρες·
εἶτα μετ' ἐκείνους γύναιον πτωχεῖα δανῇ
κατηχθισμένον εἰσέθελον ἐξ ἐράνης μόλις καὶ
δὲ σὺν ἰδρώτι συλλέγον, εὐτελεστάτῳ
ἀποχωρῶσαν ἡμέρα διατρεφῆναι· εἶτα δύο
προσῆλθον ὀβολοὺς, ὥσπερ ἀποκτωμένη τὸ
βίον· ὡς ἡδρόξεν θαύματον· ἢ τὸ παρ'
ἐτέρου ἔλεον ζητοῦσα διηνεκάς, αὐτὴ δα-
νείζει Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ αὐτὴν
ἀποφαίνουσα τὴν πτωχεῖαν· νικᾷ τοιγαροῦν
ὅθεν ἄλλες, καὶ δικαία ψήφῳ σεφανοῦται
παρὰ Θεοῦ.

v. 5. Καὶ τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς
καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται κ. τ. λ.

C. 1. 151.
D. 1. 69.

Ἐπεδείκνυνον τινὲς τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ
ναῷ μεγαλεργίας, καὶ τὸ ἀναθημάτων κό-
σμον· ᾧ ἠθέσαν γὰρ ὅτι θαυμάσιον σὺν αὐ-
τοῖς τὰ ὀρώμενα, καὶ τοι Θεὸς ὢν καὶ θρό-
νον ἔχων τὸ οὐρανόν· ὃ ἡ ἀφίησι μὲν τὸ περὶ
αὐτῶν λόγον, προμεμήνυκε ἡ ὅτι ἐκ βά-
θρων πεσεῖται καὶ καιροὺς, κατακομιζού-
σης εἰς τοῦτο αὐτὸν τῇ Ῥωμαίων σφατιᾷ
καὶ ἅπασαν Ἱερουσαλήμ, τὰς τῷ κυριοκτο-
νίας δίκας ἐξαίτουσης τὴν Ἰσραήλ· καὶ γὰρ
τοὶ τὸν σωτῆρα σαυρὸν, ταῦτα συνέβη
παθεῖν αὐτούς. — Οὐ συνίεσαν ἡ οἱ μαθη-
ταὶ τὴν εἰρημέων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ περὶ συ-
ντελείας τῷ αἰῶνος εἰρηῆς νομίσαντες, ἤρουντο
πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν
μέλλῃ γίνεσθαι; τί οὖν ὁ Χριστός; ἔπεται τῷ
σκοπῷ τῶν προσελόντων τὴν παῦσιν, καὶ ἀφίησι
μὲν τέως ὅθεν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱεροσο-
λύμων λόγος· ὅθεν δὲ περὶ συντελείας τῆς
παρόντος αἰῶνος ὑφαίνει, καὶ φησὶν ὅτι παρὸς
τῆς ἐξ οὐρανῶν αὐτοῦ καθόδου, προδραμοῦν-
ταί τινες ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται,
τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑαυτοῖς ἐπιπαλάττον-

Respiciens autem vidit eos qui mittebant dona sua
in gazophylacium divites.

Dixit alicubi Servator: beati misericor-
des (eleemosynarii) quoniam ipsi miseri-
cordiam consequuntur. Hos spectat defe-
rentes dona sua in gazophylacium. Sane,
utpote ex multis opibus, multa verisimi-
liter erant quae a singulis offerebantur; sed
eadem vicissim exigua, et manu offeren-
tium indigna. Mox post illos muliercula
gravi paupertate laborans, symbolam suam
conferebat quam vix proprio sudore cor-
raserat, vilissimam scilicet unius diei ali-
moniam. Obtulit itaque duos obolos, vi-
ctum quodammodo suum proiciens. O in-
speratum miraculum! Quae alienam semper
misericordiam implorabat, nunc mutuatur
Deo, fructiferam illi ipsam quoque efficiens
paupertatem. Vincit ergo reliquos, iusta-
que Dei sententia coronatur.

Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis
lapidibus et donis ornatum esset etc.

Demonstrabant nonnulli Christo tem-
pli magnum aedificium, et donorum splen-
dorem, putantes fore ut ipse quoque una
cum illis id spectaculum miraretur, qui ce-
teroqui Deus erat caelique dominator. At
is omisso de rebus his sermone, praedixit
potius templum statuto tempore funditus
eversum iri, cum universa urbe Hierusa-
lem, a Romanorum exercitu, dominicae
necis poenas ab Israelitis exposcente. Et-
enim post Servatoris crucifixionem haec il-
lis mala perpeti contigit. — Non intellexe-
runt autem dictorum vim discipuli, sed de
consummatione saeculi locutum illum exi-
stimantes, sciscitabantur quandonam es-
sent haec eventura, quodve eius rei indi-
cium foret? Quid ergo Christus? interro-
gantium menti se accommodat, omissoque
deinceps de Hierosolymorum excidio ser-
mone, pergit dicere de praesentis saeculi
consummatione, aitque ante suum de cae-
lo reditum, praecursuros aliquos pseudo-
christos et pseudoprophetas, qui perso-

A. f. 268. b.

nam eius simulabunt; quibus non sit credendum. Voluit quidem unigenitum Dei Verbum, ut terrarum orbem salvaret, nativitatem quoque carnalem ex muliere perpeti. Erat haec autem in eo exinanitio et humiliatio. Tamquam igitur ad exinanitionem sponte demissus, latere volebat. Itaque et apostolos increpuit ante venerandam crucifixionem, quominus ipsum manifestum facerent. Nam secreto indigebat ratio incarnationis, ut in adorabili cruce patiens tamquam homo mortem destrueret, et ab universali tyrannide Satanam depelleret. Secundus autem de caelo adventus, haud clam ut primus, sed illustris plenusque terroris erit. Descendet enim stipantibus sanctis angelis, et cum patris Dei maiestate, ut mundum iusto iure iudicet. Itaque siquando pseudochristi aut pseudoprophetae exsurgent, quominus eos sectemini cavete. — Vel etiam communem finem dicit, atque universi mundi consummationem. — Manifesta atque evidentialia signa dat mundi consummationis; nam bella erunt, inquit, seditiones, fames, et de caelo terribilissima. Etenim ut alius evangelista dicit, stellae omnes cadent, et caelum ceu liber convolvetur, virtutes caelorum commovebuntur. — Interponit Servator hierosolymitani excidii narrationem, sermonemque permiscet dicens:

Sed ante haec omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur etc.

Ante enim temporum consummationem, capta est Iudaeorum regio, invadente eam Romanorum exercitu, combustum est templum, regalia illorum palatia eversa, legalisque cultus ius cessavit. Sed prius quam haec evenirent, persecutionem experti sunt a Iudaeis beati discipuli, coniecti in vincula, pertracti ad iudices, et regibus praesentati. Missus est ergo Romanam Paulus, qui et ante Festum constiterat atque Agrippam. Verumtamen haec eis evenerunt in testimonium, id est ad testimonii gloriam, quaecumque sunt passi.

τες, οἷς οὐ γὰρ πείθεσθαι· ἡθέλησε μὲν γὰρ ὁ μονογενὴς τῷ Θεοῦ λόγος, ἵνα σώσῃ τὸ ὄψιν οὐρανὸν, καὶ γέννησιν ὑπομείναι τὸ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· ἦν ἡ τὸ γέννημα αὐτῷ κένωσις καὶ ταπείνωσις· ὡς οὖν ἑαυτὸν καθεὶς εἰς κένωσιν λανθάνειν ἤξισ· καὶ γοῦν ἐπετίμα τοῖς ἀποστόλοις πρὸς τὴν τιμὴν σαυρῶν, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν· * ἐδεῖτο γὰρ τῷ λαθεῖν τὸ κατὰ σὰρκα οἰκονομία, ὁ ἔξωτος, ἵνα καὶ τὸ τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας σαυρὸν ὡς ἄνθρωπος, καταργήσῃ τὸ θάνατον, καὶ τὸ κατὰ πάντων τυραννίδος ἀποσοβήσῃ τὸ σατανᾶν· ἡ ἡ δούτερα καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησις, οὐ λεληθότως ἔσαι καθὰ καὶ πρὸ τούτου, ἀλλ' ἐπίσημός τε καὶ φόβου μεσση· καταβήσεται γὰρ δορυφορούντων αὐτὸν τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τῷ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· οὐκοῦν ὅταν τινες ἐγερθῶσι ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, μὴ πορεύθητε ὀπίσω αὐτῶν. — * Ἡ καὶ τέλει τοῦ κοινόν φησι, καὶ τὸ παγκόσμιον συντέλειαν. — Δίδωσι σημεῖα σαφῆ τε καὶ ἐναργεῖ τὴν συντελείαν τῷ κόσμῳ· πόλεμοι γὰρ ἔσονται φησὶν καὶ κατασάσαι, καὶ λιμοὶ καὶ φόβητρα ἀπ' οὐρανοῦ· ὡς γὰρ ἕτερος φησὶ τῶν εὐαγγελιστῶν *, πάντα τὰ ἄστρον πεσεῖται, ἐκλιθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. — Διὰ μέσας μὲν τοὶ τίθησιν ὁ σωτὴρ τὰ περὶ τὴν ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸ λόγον κεράνυσσι λέγων·

Πρὸ δὲ τούτων πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ διώξουσιν κ. τ. λ.

Πρὸ γὰρ τῆς συντελείας καιρῶν, ἦλθον μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καταδραμούσης αὐτὴν τὴν Ῥωμαίων σφαγῆς, ἐμπέπρησαι ἡ ὁ ναὸς, κατεσείσθη τὰ παρ' αὐτοῖς βασίλεια, πέπαυται τὸ κατὰ νόμον λατρείας ἡ δυνάμεις· πρὶν ἢ ταῦτα συμβῆναι, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, δεσμῶται γεγονάσι, ἤχθησαν ἐπ' ἀρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλείας· ἀπεσάλη γοῦν ὁ Παῦλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα, καὶ Φίλιππος παρέστη καὶ Ἀρρίππας· πλὴν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μάρτυριον, τοῦτέστιν εἰς μαρτυρίαν δόξαν, τὰ ἐπεννηνεγμένα.

* Matth. XVII. 9.

v. 9.
A. f. 269.
C. f. 151.
v. 10.

* Matth. XXIV.
29. et Marc. XIII.
25.

v. 12.

C. f. 151.
D. f. 69. b.

11.

Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ προμελετᾶν
ἀπολογηθῆναι.

Ponite ergo in cordibus vestris, non praemeditari
quemadmodum respondeatis.

C. I. 151.
D. I. 69. B.

Παραγγεῖλαι ὅτι μὴ προμελετᾶτε μέλλον-
τες ἀπολογεῖσθαι· λήψετε γὰρ φησι παρ'
ἐμοῦ σοφίαν καὶ γλῶσσαν ἀμαχον καὶ ἀκα-
ταγώνιστον τοῖς ἀντικατέμειναι ὑμῖν· ἀποκεί-
ρων ἡ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ μικροψυχίας τὰς
ἀφορμὰς, ὡς ἀδοθήσεσθαι φησὶν αὐτὴς παρὰ
τῶν οἰκειοτάτων, πλὴν ὅτι πάντα τὰ καὶ πάν-
τως σωθήσονται παρ' αὐτοῦ· ἐπάγξ γοῦν·
ὡς ἀδοθήσεσθε ἡ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ ἀδελ-
φῶν καὶ φίλων καὶ τῶν ἐκ γένους· πλὴν ὅτι πάν-
τη τὰ καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτοῦ·
θρῖξ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐκ ἀπολεί-
ται φησὶ· σαφεσέραν ἡ ποῖων τὴν προαγόρευ-
σιν τῇ ἀλωσέως, ἐπάγξ· ὅταν ἡ ἴδητε κυ-
κλωμένην ὑπὸ σφατοπέδων τῇ Ἱερουσαλὴμ,
τότε γινώτε ὅτι ἤγγικε ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς·
εἴτα μεθίστησι πάλιν ὅσον λόγους ἐπὶ τῇ
τῆς συντελείας καιρὸν. — Γέγραπται ἐν τῇ
πράξει * , ὅτι μὲν πῶς ἀνάστασιν ἐγένετο
λιμὸς μέγας ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος, καὶ
σασμοὶ πολλοὶ ἐγένοντο. — Ἄ γὰρ ἐώρα-
κατε ἐπὶ ἐμοὶ γινόμενα, προσδοκῆσατε
καὶ ἐφ' ὑμῖν.

12.

Ἐπὶ τῆς γῆς συνοχή ἐσθλὴν.

In terris pressura gentium.

B. I. 121. B.

Ἀρχομένης γὰρ ὥσπερ τῆς κτίσεως
ἐναλλάττεται, συνοχή τις ἔσται θανάτου καὶ
ἀπόφυξις εἰς θάνατον· τὸ γὰρ ἐπερχομέ-
νον ἀφόρητον δεῖμα πολλοῖς ἀρκέσει πρὸς
ὅλεθρον.

Cum res creatae incipient velut immu-
tari, tunc pressura quaedam fiet et exani-
matio ad mortem usque. Nam superveniens
intolerabilis pavor multis sufficiet ad in-
teritum.

13.

Τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον
ἐν νεφέλῃ.

Tunc videbunt filium hominis venientem
in nube.

A. I. 272.
C. I. 151. B.

E. I. 315.
* Matth. XXIV.
20, et Marc. XIII.
26.

Πῶς δὲ ἐλεύσεται; πῶς ἥξει ὡς αὐτὸς
ἐδήλωσεν (καὶ) ἀλλαχοῦ λέγων· * καὶ τότε
ὄψονται τὸν υἱὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐρχόμενον ἐν
νεφέλαις, μὲν δυνάμει καὶ δόξῃ πολλῇ·
ἐλεύσεται γὰρ οὐκέτι ἐν ὑφέσει οὐδὲ ἐν μι-
κροπρεπείᾳ τῇ κατ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ
καὶ δυνάμει θεότητι· κατ' ἀμφοτέρων δὲ
ἀκούσῃ τὸ πολλῆς· μὲν δυνάμει γὰρ πολ-
λῇ καὶ δόξῃ πολλῇ τῇ δαυτέραν αὐτῆς ποιή-
σεται θεοφάνειαν, ἐπεὶ πῶς προτέραν μὲν
ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησατο, ὅσον τὸ
καὶ τοῖς πολλοῖς ὁράμενον διὰ τί ἡ ἐν νε-
φέλῃ; ὅτι οὕτως αἰεὶ φαίνεται ὁ ἐξ ὧν νεφέλη

Quomodo veniet? Nempe aderit quo-
modo ipsemet alibi quoque dixit: et tunc
videbunt filium hominis venientem in nu-
bibus, cum virtute et gloria multa. Veniet
enim nequaquam demissus et humilis hu-
mano more, sed cum gloria ac virtute dei-
tatis. Porro de utraque qualitate vocabu-
lum « multa » intelliges: nam et multa cum
virtute, et simul multa cum gloria secun-
dam faciet theophaniam, quandoquidem
primam cum infirmitate et obscuritate fe-
cit, quantum quidem vulgo visum est.
Cur autem in nube? quia sic apparere so-

let Deus: nubes enim et caligo circa eum sunt. Item: Dominus sedet in nube levi. Et rursus: qui ponit nubem ascensum suum. Item: nubes eripuit eum ab oculis ipsorum. Item: sicuti filius hominis veniens in nubibus. Sic videlicet eum vidit Daniel. Sic et tum veniet haud latenter, sed uti Deus et dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscunt enim mortui, exuetque corruptionem terrenum corpus his passionibus olim obnoxium; induetque immortalitatem, Christo eiusdem datore, et eos qui ipsi credunt conformes efficiente corpori gloriae suae. Quare et rem huiusmodi redemptionem nostram appellat dicens: his autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. — Veluti enim si quis dicat de homine, quod a patre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eundem significat rationalem genitum a rationali; sic etiam unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum iudicat mundum iudex processit. Nec quia omne iudicium commisit filio pater, idcirco dominatione minutus est: indivisus enim a Deo unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita ut omnia quae pater habet, filii sint; et vice versa.

Videte ficulneam et omnes arbores etc.

Exposita ficulneae parabola, statim addit: cognoscite prope adesse regnum Dei. Hoc autem docet, quia nondum ad supremum finem res devenerant, dum haec dicerentur, sed tamen ad terminum properabant, sicut ad fructum gignendum properat ficulnea, cum ramos mollit et folia germinat; ita Domini praesentia quemlibet principatum ac potestatem perimens, regno Dei orbem terrarum parat. Deinde ait: amen dico vobis, non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. Generationem vero dicit non viventes tunc homines, sed moribus similes. Dum autem dicit fieri non posse ut verba eius praetereant,

γὰρ καὶ γνώφος κύκλω αὐτοῦ. * καὶ, κύριος
κάθεται ἐπὶ νεφέλης κούφης. * καὶ πάλιν·
ὁ τιθεὶς νέφος ἔπίβασιν αὐτοῦ. * καὶ, νε-
φέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ ἧν ὀφθαλμοῖς
αὐτῶν. * καὶ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος
ἐπὶ τῇ νεφελῶν. * οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ Δα-
νιὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ λε-
ληθότως, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ κύριος ἐν δόξῃ
θεοπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσῃ πρὸς τὸ
ἄμεινον· ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροί, καὶ
ἀποδύσεται ἡ φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐά-
λωτον τοῖς πάθεσι σώμα· ἐνδύσεται ἡ
ἀφθαρσίαν, Χριστὲ νέμοντος αὐτήν, καὶ συμ-
μέρους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ ὅθεν εἰς
αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαίνονται· διὸ καὶ
ἀπολύξωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα κα-
λεῖ, λέγων· ἀρχομένων ἡ τούτων γίνεσθαι,
ἀνακύψατε καὶ ἐσάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν,
διότι ἐγγίξῃ ἡ ἀπολύξωσις ὑμῶν. — Ὡσπερ
γὰρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ
τῆς πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸς εἶναι, ἐκ логи-
κοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν λογικὸν ἡγνηθῆναι,
οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ
τῆς κρίνοντος πᾶσαν τὴν γῆν προῆλθε κειτῆς·
καὶ οὐκ ἔστι πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ
ὁ πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλωται·
ἀχώριστος γὰρ ὁ μονογενὴς τῷ Θεῷ, ὡς τὸ
φῶς τῇ ἡλίᾳ· ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· ἐ-
πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τῷ υἱοῦ ἔστι, καὶ
ἀνάπαλιν.

* Ps. XCVI. 2.

* Is. XIX. 1.

* Ps. CIII. 3.

* Act. I. 9.

* Dan. VII. 13.

* Ἰδέτε τὴν συκὴν καὶ πάντα τὰ δένδρα.

v. 29.

D. f. 71

Εἰπὼν τῇ ὄχλῳ βολὴν τῆς συκῆς, εὐθέως
ἐπάγῃ· γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασι-
λεία τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ τοιοῦτο διδάσκει, ὅτι
οὕτω πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος ἦκε τὰ παρᾶ-
ματα, τούτων γινομένων, ἀλλ' ὁδεύει πρὸς
τὸ τέλος ἡδὴ, καθάπερ ἐπὶ (Ϟ) καρπὸν
ὁδεύει ἡ συκὴ ὅθεν κλάδεις ἀπάλυνόμεναι, καὶ
τὰ φύλλα ἐκφύεσσι· οὕτω γὰρ καὶ ἡ τῆς
κυρίας παρουσίας καταργουῖσα πᾶσαν ἀρχὴν
καὶ ἐξουσίαν, ὡς δασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ
Θεοῦ· εἴτα φησὶν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ
μὴ παρέλθῃ ἡμερὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα
γένηται· ἡμερὰν δὲ φησι, οὐ ὅθεν τότε ἀν-
θρώπους ἀλλὰ ὅθεν ὁμοίως τῷ ἔσχατῳ· ἐν ᾗ
τῷ λέγειν, ὅτι ἀδύνατον ὅθεν λόγους παρελ-

v. 32.

v. 23.

θεῖν, καὶ τὸ στοιχείων συντέλειαν προαγορεύει ἡδὴ ἀδύνατον γὰρ, φησιν, ὅθεν λόγος μου παρελθεῖν, καὶ τοὶ καὶ τῶν στοιχείων παρερχομένων· ἐγὼ μὲν γὰρ ἀληθεύων, ὅτι ἤξει ἡμέρα, καὶ ταῦτα γηθήσεται, καὶ οὐκ ἐγχαυρεῖ μὴ γνέσθαι ἃ λέγω· προσέχετε δέ, φησιν, μὴ βαρνηθῶσιν ὑμεῖς οἱ τὴν δεινότητος ὀφθαλμοί· μέριμνα γὰρ βιωτικὴ καὶ κραιπάλη καὶ μέθη ἐξορίζει τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν εἰς θεὸν πίσιν καὶ φόβον ἀμαυροῖ· χρεῖα οὖν ἀγρυπνίας τοιαύτης καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνίδιως ἐπέλθῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὥσπερ παγὶς πρὸς ὑμᾶς μηδὲν ὠφεληθέντας ὥς τὸ προακηκοέναι.

v. 37.

Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων.

A. I. 273.

Τίνα ἡ ἡν ἃ ἐδίδασκεν, ἡ πάντως περὶ τὰ ὑπὲρ τὴν νομικὴν λαβείαν; ἐνασχέται γὰρ καιρὸς τὴν σκιὰν μεταπλάττεσθαι εἰς ἀλήθειαν· ὃ ἡ ὄχλος ἠδιστα ἠκροᾶτο· τεθαυμάκασιν γὰρ αὐτὸν πλειστάκις, ὅτι ἐν ὅξυσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ· * ὡς αὐτὸς γὰρ ὑπάρχων ὁ πάλαι λαλῶν διὰ τε Μωϋσέως, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ὅλων κύριος, μετίσθη μετ' ὅξυσίας πρὸς τὴν πνευματικὴν λαβείαν τὰ ἐν τύποις κεχρησματούμενα· ὑπὸ τῷ γὰρ μὴν εἰς τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν, ὅθεν ἐν τῇ πόλει θορύβος ὡρυζαίου, ἵνα ἡμῖν καὶ τούτῳ γένηται τύπος· τῷ γὰρ μὴν ὄχλος ὀρθρίζοντι πρὸς αὐτὸν, προσῆκε λέγειν τὸ τὸ Δαβὶδ· * ὁ θεὸς ὁ θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω, ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου. — Περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς ἀζύμων ὅτι ἠγγίξε, καὶ ὅτι ἐζήτην οἱ ἀρχιερεῖς ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ σατανᾶς εἰς τὸν Ἰούδαν, καὶ ὅτι συνεφώνησε τὸν πωλοῦν αὐτὸν, καὶ ὅτι ἐζήτην ἐπὶ τοῦτο εὐκαιρίαν, ἕως ἡμεῶν καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ * ,, προεγράφη εἰς τὸ καὶ Ματθαῖον.

* Luc. IV. 32.

* Ps. XLII. 2.

* Luc. XXII. 14.

ΚΕΦ. ΚΒ'.

v. 1.

Ἦγγιξε δὲ ἡ ἐορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη πάσχα.

A. I. 278.

Θέα ἡ ὅτι ἀνῶθεν ἡμῖν ὁ σωτὴρ ἐνομοθέτη τὰ κάλλιστα καὶ τὰ συμφέροντα, ἃ διὰ νόμους καὶ προφητῶν σύμβελος ἡμῖν ἀγαθὸς εἰς σωτηρίαν ἐγίνετο· ἀλλὰ τότε μὲν δι' αἰ-

elementorum quoque consummationem praedicat. Impossibile est enim sermones meos praeterire, quamquam ipsa elementa praetereunt. Ego enim vere dico, diem adfore, quo haec evenient; et quae dico, impossibile est quominus fiant. Cavete, inquit, ne vestrae mentis oculi graventur. Nam mundana sollicitudo, crapula, ebrietas, sapientiam expellunt, fidemque erga Deum atque eius timorem labefactant. Opus est igitur vigilantia tanta atque attentione, ut subitanea nobis non superveniat illa dies, tamquam laqueus, si nihil nos iuverit praevia notitia.

Erat autem diebus docens in templo.

Quaenam porro docebat, nisi quae legalem cultum exsuperabant? Iam instabat tempus umbram in veritatem commutandi. Saepe illum admiratae fuerant turbae, quod potestativus esset eius sermo: quippe quum ipse idem esset per Moysem olim locutus et per prophetas; atque omnium rerum dominus, nunc pro sua potestate ad spiritalem cultum illa in figuris praedicta convertebat. Morabatur autem in oleorum monte, urbis tumultum vitans, ut nobis huius rei quoque exemplum praeberet. Iamvero populum qui ad eum manicabat, decebant illa Davidis verba: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit te anima mea. — De appropinquante azymorum festo, et quod pontifices Christum necare satagebant, et quod in ludam Satanas introierit, quodque ille Iesum tradere pactus sit, cuius rei exsequendae opportunitatem quae-rebat, usque ad verba « et duodecim apostoli cum eo » de his inquam nos in commentariis ad Matthaeum iam scripsimus.

CAP. XXII.

Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha.

Animadvertite, quod in superioribus Servator nobis optimas tradidit perutilesque institutiones, et per legem atque prophetas bonus nobis consiliarius fuit ad salu-

tem. Sed tunc quidem in aenigmate et umbra propter audientium infirmitatem; nunc vero nudam nobis exponit veritatem, ipsamque rerum in medium producit spectandam imaginem. Oportebat sane per famulos ministrari figuras; per universalem vero dominum, veritatem: namque et ipsemet de se dixit: ego sum veritas. Iam vero umbra discussa, succedat deinceps veritas et rei vis. Appareat iam typus splendidior iis quae in aenigmate dicta fuerunt. Iudaei itaque falluntur et errant dum adhuc azymos panes apponunt. Neque audiunt Paulum dicentem: esca nos non commendat Deo, et reliqua. Neque item Servatori auscultant: nescitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secesum emittitur? Nos autem spiritualia spiritualibus comparamus; fermenti instar, malitiam vitantes, et operibus bonis studentes; ut cum Christo in superna regione, in caelesti Hierusalem, stationem habeamus; quam Isaias admirans aiebat, nos veluti alloquens qui in illa urbe futuri sumus: « oculi tui videbunt Hierusalem: urbs haec opulenta est, tabernaculum immobile, cuius funiculi non rumpentur. » Etenim humanum quidem gaudium brevi subsistit, quia parva interveniente conversione abrumpitur. At vero caelestes stationes, bonaque illarum, validum habent vigorem Dei voluntate firmatum. Ut ergo in tam admirandis stationibus habitemus, et sollemne cum Christo festum agamus, purum peragamus ieiunium, haud equidem virtutem eius cibo componderantes, sed tamquam a superflua mensa abstinentes, atque a deliciis aliis et vitiorum varietate refugientes.

Misit Petrum et Iohannem dicens: euntes parate nobis pascha, ut manducemus.

Sollemnitatis illius tempus dicebatur phasec, quo vocabulo significatur transitus. Sicut ergo Aegyptiorum servitute li-

νήματ' ἢ σκιᾶς, διὰ τὸ τὸ ἀκροωμένων ἀσθένειαν· νυνὶ δὲ γυμνὴν ἡμῖν ὡφρατιθεὶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτὴν τῶν πραγμάτων εἰς μέσον ἄγει τὴν εἰκόνα· ἔδει γὰρ ὄντως διὰ μὲν τὴν θεραπείαν τῶν δακρυοειδῶν ἑστὶν τύπος διὰ δὲ τὴν πάντων δεωσὶν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· *

ἀποκεκινημένης τοιγαροῦν τῆς σκιᾶς, εἰσὶν λοιπὸν ἡμῖν τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις· φαίνεσθω τῷ δι' αἰνίσματος εἰρημένων ὁ τύπος ἐναργέστερος· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν σφάλλονται ἐπλανῶνται, καὶ τῶν θεόντων ἐκπίπτεισι λογισμῶν, ἀζύμους ἄρτους ὡφρατιθέμενοι· οὐκ ἀκούουσι δὲ ὡς εἰκὸς τῷ Παύλῳ λέγοντος· *

οὐκ ἀκούουσι οὐκ ἀκούουσι τῷ θεῷ, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ τῷ σωτῆρι· *

ἐκ οἷδατε ὅτι πᾶν τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ σῶμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρώνα ἐκβάλλεται; ἡμεῖς δὲ πνευματικοὶς (1) τὰ πνευματικὰ συσκέρινόμενοι· *

ὡς ζύμῳ, πῶς κακίαν ἀποφεύγοντες, καὶ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιτηδεύοντες, ἵνα σὺν Χριστῷ ὡς ἐν ἀνωγαίῳ εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνακληθῇσόμεθα· ἦν Ἡσαΐας ἀποθαυμάζων ἔλεγχον, ὡς πρὸς ἡμᾶς τὰς μέλλοντας εἰς ἐκείνην ἔσειδεν τὴν πόλιν· *

οἱ ὀφθαλμοὶ σε ὄψονται Ἱερουσαλὴμ· πόλις πλεσία, σκηναὶ αἰετῶν σασθῶσιν, ἐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ δακρύωσιν·, ἡ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώποις εὐθυμία, εἰς ὀλίγον ἀντέχει, ἀπορρήνυται δὲ ὀλίγης τινὸς μετὰ τὸ γηρομένης μεταβολῆς· αἱ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μοναὶ καὶ τὸ παρ' αὐταῖς ἀγαθὸν, γηναῖον ἔχει τὸν νόμον, τῇ τῷ θεοῦ βελήσει δακρυατούμενον· ἵνα τοίνυν ἐν τῷ οὕτω ἀξιαγάτοις καταλύσωμεν μοναῖς, καὶ συνεορτάσωμεν τῷ Χριστῷ, καθαρὰν ἐπιτελέσωμεν τὴν νηστείαν, μὴ βρωμάτων συμμετροῦντες αὐτῇ τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡς ἀναχωρήσειμεν ὡς εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν ἀλλης ζωῆς ἀναχωρήσωμεν καὶ ποικιλίας κακῶν.

* Ioh. XIV. 6.

* I. Cor. VIII. 8.

* Matth. XV. 17.

* I. Cor. II. 13.

* Is. XXXIII. 20.

Ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπὼν· παρασκευάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

v. 8.

Φασέκ ὁ τῆς ἐορτῆς ὠνομάζετο καιρὸς, δηλοῖ δὲ διάβασιν· ὡς οὖν τῇ Αἰγυπτίων δεθείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπὸ ἡλλάττετο, εἰς τὴν τῆς

A. f. 278. b.

(1) Cod. πνεύματι tantummodo, ita ut sensus fere fieret: nos autem spiritu spiritualia discernimus.

ἐπαγγελίας ἐρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης μέσης βαδίζων ἀβρόχῳ ποδὶ, ἔτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τινα θάλατταν διεπεραιοῦσθαι νεανικῶς, καὶ εἰκαῖον τῷ παρόντι βίᾳ παρρησιασμένον· διαβαίνομεν γε μὴν ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀγνωσίας δὲ πάλαι εἰς θεογνωσίαν καὶ ἀληθείᾳ, ἐκ θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν. — Ἰδὼμεν οὖν τύπῳ τιμῶσαν ἔτι τὴν ἀλήθειαν (1)· ἐλθούσης γάρ φησι καὶ ἡμέρας, καθ' ἣν ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, δύο τινὰς ἀπολέγδην τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἦσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ἀπέπομφεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς τὰ προγεγραμμένα· καὶ τοι τί δή ποτε οὐ καὶ ἀνθρώπων ἐναργῶς καταμεμήνυκε (2) τοῖς ἀπεσταλμένοις; οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸ δεῖνα τυχόν, ἀλλὰ σημεῖον δέδωκεν, ἀνθρώπον ἀπλῶς κεράμιον σκεῦος πεφορτισμένον· τί οὖν πρὸς τοῦτο φάμεν; ἤδη τοῖς Ἰουδαίοις ὑποσχόμενος ἦν ὁ προδότης πωλεῖν αὐτόν· ἵνα τοῖσιν μὴ μάθῃ καὶ ἀνθρώπον, καὶ δραμῶν ἀπαγγείλῃ τοῖς μισθωσαμένοις, δίδωσι σημεῖον· ἔτι γὰρ ἐπαλάττετο πῶς μαθητοῦ εὐνοίαν ἔχειν (3), μισοφονίαν ὠδίνων· ὑπαντήσας γάρ φησιν ὑμῖν ἀνθρώπου κεράμιον ὑδατοῦ βασιάζων· ἢ τάχα περὶ καὶ μουσικόν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τούτου δηλῶν· ἐνθα γὰρ ἂν εἰσέλθοι τὸ ὕδωρ (4), δηλὸν δὲ ὅτι τὸ καὶ ἁγίᾳ βαπτίσματος, ἐκεῖ καταλύσει Χριστός· παντὸς γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει ῥύπον, ὥστε καὶ ναὸν ἡμᾶς ἅγιον χρίεσθαι θεοῦ, καὶ τὴν θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς διὰ μετοχῆς καὶ ἁγίου πνεύματος (5)· οὐκ ἂν δὲ ἁμάρτοι τίς καὶ ἀληθεύς, καὶ ἀγγεῖον * εἶναι λέγων καὶ ἁγίου πνεύματος, παντὸς ἁγίου ψυχῆν· καυχάσθω γάρ φησιν ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕδατι αὐτοῦ *.

A. f. 279.
D. f. 72.

* c9d. ἀνάγειον.

* Iac. I. 9.

beratus fuit Israhel, et ad promissionis terram proficiscens, mare medium sicco pede permeavit, ita et nos oportet mare veluti quoddam fortiter transire vanam praesentis vitae agitationem. Transeamus a carnali affectu ad continentiam, ex ignorantia veteri ad veram Dei notitiam, ex morte ad immortalitatem. — Spectemus figuras adhuc a veritate honorari. Adveniente, inquit, die quo pascha immolari oportebat, electos duos de sanctis apostolis, Petrum ac Iohannem, misit ad urbem, dicens iis quae supra scripsimus verba. Cur autem hominem haud nominatim missis denotavit? Non enim dixit ite ad illum· N· sed indicium fecit, hominem dicens simpliciter fictile vas gestantem. Quid ergo ad hoc dicimus? Nuper Iudaeis promiserat se Iesum traditurum proditor. Ne hic ergo hominem praedictum resciret, statimque accurrens iis denotaret qui se mercede conduxerant, indicium illud dedit. Nam Iudas discipuli adhuc benivolentiam simulabat, cum tamen homicidium iam parturiret. Occurret, inquit, vobis homo aquae amphoram ferens. Fortasse etiam arcanum aliquod dogma hoc dicto demonstrat. Nam quò ingreditur aqua, sancti videlicet baptismi, illic diversatur Christus: etenim baptismus omni nos inquinamento mundat, ita ut sanctum Dei templum fiamus, divinaeque eiusdem naturae communicemus, per sancti Spiritus participationem. Neque a veritate quis aberraverit, si vas dicat esse Spiritus sancti singulorum sanctorum animam. Glorietur enim inquit (Iac. ap.) frater humilis in exaltatione sua.

(1) Absurda prorsus est Corderii interpretatio huius loci: *typos cognoscimus, veritatem honoremus*. Atqui Cyrillus dicit, Christum qui erat veritas, adhuc voluisse honorare figuram sui, id est pascha quod celebravit.

(2) Perverso rursus sensu Corderius: *cur hominem tam accurate descripsit*.

(3) Male adhuc Corderius referens ad Christum verba: *sciebat enim et deflebat amentiam discipuli* (ἀνοίαν pro εὐνοίαν.) Invitus equidem haec coarguo; sed interpretationis meae diversitatem comprobare idem-tidem apud hellenismi imperitos necesse est.

(4) Non bene Corderius: *huc enim intravit aqua*.

(5) Denuo Cyrillus de baptismi utilitate ac necessitate; quod propter quasdam hodierni temporis sectas, animadvertere non est incongruum.

Et cum facta esset hora discubuit, et duodecim apostoli cum eo.

Apparato a discipulis paschate, con- vivabatur Christus. Patienter autem erga proditorem se gerens ait: desideravi hoc pascha manducare vobiscum. Quid porro hoc denotat? Tempus observabat proditio- nis avarus discipulus; sed ne ante paschatis sollemnitate traderetur ab eo interfecto- ribus, haud indicavit Servator vel domum vel hominem, apud quem pascha postea celebravit. Igitur cum satis causam demon- strasset cur noluerit manifeste dicere apud quem esset diversaturus; postea tamen dixit: desiderio desideravi hoc pascha man- ducare vobiscum. Non secus ac si diceret: omne studium contuli, ut proditoris im- probitatem latèrem, ne forte intempesti- vam sustinerem passionem. Verumtamen ulterius non manduco hoc pascha, ante quam idem compleatur in regno Dei. Mos Christo erat Dei regnum nominandi iusti- ficationem in fide, purgationem quae fit per baptismum, et sancti Spiritus participatio- nem, cultusque spiritalis vim. Itaque non gustabo, inquit, huiusmodi pascha, hoc nimirum ex corporali alimonia figuraliter constans, donec compleatur in regno Dei; id est donec adsit tempus, quo regnum Dei annunciabitur. Revera in nobis, qui supe- riorem legi cultum maluimus, pascha ve- rum completur. Neque agnus de grege sumptus christianos sanctificat, SED IPSE POTIUS CHRISTUS SANCTE IMMOLATUS PER MYSTI- CAM BENEDICTIONEM, in qua benedicimur et vivificamur. Factus est enim nobis panis vivus, qui de caelo descendit, et vitam mundo dat. — In evangelio secundum Mat- thaeum ita ponitur: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum in regno pa- tris mei.

Spicarum veluti quaedam primitiae, et

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

V. 1.

A. f. 270

Ἐτοιμάσασι τὸ πᾶσχα τοῖς μαθηταῖς, συνεσθίαιτο Χριστός· ἀνεξικακῶν ἢ τῷ προ- δότῃ, φησὶν· ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πᾶσχα φαγεῖν μετ' ὑμῶν· τί ἢ τοῦτο δηλοῖ; και- ρὸν ἐζήτη· ἡ προδοσίας ὁ φιλάργυρος μα- θητής· ἵνα δὴ μὴ πρὸς τὴν ἐορτῆς τοῦ πά- σχα τοῖς φονῶσιν αὐτὸν ᾤδω, οὐ δὲ μεμήνυκεν ὁ σωτὴρ ἢ τὸ οἶκον, ἢ τὸν ἀν- θρωπον, παρ' ὃ τὸ πᾶσχα πεπλήρωκεν· ἀποδιδούς τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν· ὅτι μὴ θε- λῆσαι σαφῶς εἰπεῖν τὴν παρ' ὃ κατέλυσεν, ὅπθυμια, φησὶν, ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πᾶ- σχα φαγεῖν μετ' ὑμῶν· ὁμοιον ὡς εἰ λέ- γοι, πᾶσαν ἐβέβην πωρὴν, ὅπως ἂν ἰσχύ- σω λαθεῖν πῶς τὴν προδόντι ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω τὸ πάθος· πλὴν, οὐ μὴ φάγω τὸ πᾶσχα τοῦτο, ἕως οὗ πλη- ρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· ἔσθω ἢ αὐτῷ βασιλείαν Θεοῦ ὀνομάζων τὴν ἐν αἰ- σῇ δικαίωσιν, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρσιν, καὶ πῶς τοῦ ἁγίου πνεύματος μεθεξίν, καὶ ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν· οὐκοῦν οὐ γέυσομαί φησι τοιοῦτε πᾶσχα, τοῦ διὰ βρώσεως δηλονότι δηλε- μένης τυπικῶς, ἕως οὗ πληρωθῇ ἐν τῇ βα- σιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τούτέστιν ἀναδαχθέντος τὸ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τοῦ οὐρα- νῶν εὐαγγελίζεται· πληροῦται γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς τὸ ὑπὲρ νόμον τιμῶσι λατρείαν, πᾶ- σχα τὸ ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνός ἀγιάζει· ὅτι ἐν Χριστῷ, ΑΥΤΟΣ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ ΑΓΙΩΣ ΙΕΡΟΥΡΓΟΥΜΕΝΟΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΕΥ- ΛΟΓΙΑΣ (1), καθ' ἣν εὐλογοῦμεθα καὶ ζωο- ποιούμεθα· γέγονε γὰρ ἡμῖν ἄρτος ζῶν, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδούς τῷ κόσμῳ. — Ἐν τῷ εἰς τὸ κτ' Ματθαῖον εὐα- γελίῳ οὕτω κεῖται· * οὐ μὴ πῖω ἀπάρτι ἐκ τούτου χυλήματος τῆς ἀμπέλης, ἕως ὃς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μετ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου.

Ἀσαχύων γὰρ οἶά τις ἀπαρχὴν, καὶ

C. f. 153.

* Matth. XXVI. 29.

A. f. 280.

(1) Compara sis praeclarum hoc testimonium cum aequè nobili Eusebii caesariensis in magno eius de paschate quod nos edidimus fragmento. Et animadvertite sententiam Cyrilli perspicuam quod reapse missa sit sacrificium, contra heterodoxos illos qui caenam tantummodo appellare volunt.

νέϑω ὡς καρπὸς ἐν εἶδει δράγματῳ, νοεῖται Χριστός (1). ὁ πρωτότοκῳ ἐκ νεκρῶν, ἡ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἡμῖν ὁδός, ὁ πάντα πρὸς καινότητα μεταστοιχειῶν, καὶ παλαιότητῳ ἀπαλλάττων· ἀνεκομίζετο δὲ τὸ δράγμα ἐναντι κυρίῳ· ἐγνηγεμένῳ γὰρ ἐκ νεκρῶν ὁ Ἐμμανουὴλ ὁ νέϑω τῆς ἀνθρωπότητῳ καὶ ὡς ἐν ἀφθαρσίᾳ καρπὸς, ἀναβέβηκεν εἰς (Ϝ) οὐρανὸν, ἵνα ἐμφανισθῇ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τῆ Θεοῦ καὶ πατρὸς· καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἑαυτὸν εἰς ὅϕιν ἄγων αὐτοῦ, σύνεσι γὰρ αἰδίως καὶ οὐκ ἂν ἀπολιμπάνοιτο τοῦ πατρὸς, ὡς Θεός· ὡς ἐν ἑαυτῷ δὲ μᾶλλον εἰς ὅϕιν ἄγων ἡμᾶς ὅτ' ἐξω προσώπῳ καὶ ἐν ὀργῇ, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν (2), καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν· ὅρα δὲ ὅπως ἡμῖν ὁ νόμῳ καὶ (Ϝ) τῇ ἀναστάσει πρέποντα προανεύπτου καιρὸν, τοῦτέστι τὴν τρίτην ἡμέραν· τῇ γὰρ ἐπαύειον τ' πρώτης φησὶν, ἀνοίσει τὸ θράγμα ὁ ἱερεὺς ἐναντι κυρίῳ· * εἰσκεκόμενικε ἡ ὡδαρχήμα τῆς ἀγίας ἡμῖν πεντηκοστῆς προανατύπωσιν ἐναργῇ, ἐπὶ τὰ χεῖναι λέγων ἐπαριθμεῖν ἐβδομάδας, τῇ τ' δράγματῳ ἀνακομιδῇ· μὲν γάρ τοι τὴν ἀναστάσιμον τ' σωτήρεῳ ἡμέραν, ἐπὶ τὰ συνείροντες ἐβδομάδας, τ' ἐπαύειον πεντεκοστήν ἐορτάζομεν οἱ πεπισθύνότες.

* Lev. XXIII. 11.

v. 19. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου κ. τ. λ.

A. f. 281.
D. f. 73.

Εὐχαριστεῖ μὲν, τοῦτέστι ἐν σχήματι προσευχῆς διελέγεται τῷ Θεῷ πατρὶ, κοινωνὸν ὡς αὐτὸν καὶ συνευδοκητὴν ἀποφαίνων τ' δοθησομένης ἡμῖν εὐλογίας ζωοποιού· πάντα γὰρ χάρις καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεται παρὰ πατρὸς δι' υἱὸν ἐν ἀγίῳ πνεύματι· τύπος ἡ ἦν ἄρα τὸ δρώμενον εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ, τ' ὀφειλούς της προσανατείεσθαι λιτῆς εἰ μέλλοι προτίθεσθαι παρ' ἡμῶν τ' μυστικῆς καὶ ζωοποιού δωροφορίας ἡ χάρις, ὁ δὲ καὶ δρᾶν εἰθίσμεθα· προσαναπέμποντες γὰρ τὰς εὐχαριστίας, καὶ ὁμοῦ

novellus quasi fructus, in manipuli specie, intelligitur Christus, primogenitus mortuorum, nostra ad resurrectionem via, qui cuncta ad novitatem transformat, vetustate depulsa. Deferebatur porro manipulus ante Dominum. Resuscitatus enim e mortuis Emmanuel, novellus humanitatis incorruptibilis fructus, in caelum conscendit, ut appareat nunc pro nobis ante conspectum Dei patris. Neque vero se ipsum prorsus conspectui patris exhibet; semper enim cum illo est; neque a patre umquam discessit, utpote Deus; sed in se ipso ad patris conspectum nos potius adducit, qui relegati ab eius facie eramus, et quibus ipse irascebatur, propter transgressionem in Adamo, et ob peccati contra nos tyrannidem. Et videsis quomodo nobis lex tempus quoque resurrectioni conveniens portendebat, nempe tertiam diem. Crastina enim, inquit, post primam, die offeret manipulum sacerdos ante Dominum. Exin sanctae quoque pentecostes statim nobis evidentem praetulit imaginem, septem dicens oportere numerare hebdomadas post manipuli oblationem. Etenim post diem qua Servator resurrexit, septem continuantes hebdomadas, tum demum crastina die pentecosten celebramus nos qui credidimus.

Et accepto pane, gratias agens fregit, deditque eis, dicens: hoc est corpus meum etc.

Gratias agit, id est orantis specie Deum patrem adloquitur, participem veluti ipsum simulque praebitorem demonstrans dandae nobis vivificae benedictionis. Quae libet enim gratia et quodvis donum perfectum ad nos devenit a patre per filium in sancto Spiritu. Porro haec actio typum nobis exhibebat precis eius quam proferre deberemus, quotiescumque mystici vivificique muneris gratiam oblaturi essemus, quod reapse facere solemus. Nam prae-missa gratiarum actione, simulque Deum

(1) Confer editum a nobis Eutychie patriarchae sermonem de paschate et sacrosancta eucharistia n. 4.

(2) Vides heic denuo apud Cyrillum peccati originalis dogmaticam doctrinam, cui male feriat neoterici rursus contradicunt.

patrem cum filio et cum Spiritu sancto laudantes, ad sanctas mensas sic accedimus; credentes ita nos vivificari atque benedici corporaliter ac spiritualiter. **RECIPIMUS ENIM INTRA NOS HUMANATUM NOSTRI CAUSA DEI PATRIS VERBUM**, quod et vita est et vivificat.

Age vero quatenam sit huius nostri mysterii ratio, pro viribus investigemus. Considerat nimirum universalis Deus cuncta immortalia; fuerantque mundi origines plenae salutis: sed mors introiit in mundum diaboli invidia, qui primum hominem ad transgressionem et inobedientiam impulit, atque ob eam causam divino maledicto supposuit. Dictum enim ei fuit: pulvis es, et in pulverem reverteris. Sed enim illatum ab Adam improbitate damnum, creatoris bonitate superatum fuit, qui terrae incolis suppetias tulit; nam vita suapte natura Deus pater est; isque solus ita se habens, emisit ex semet Christum, ipsum quoque suapte natura vitam. Neque enim aliter habere se poterat, quod substantialiter ex vita processit Verbum. Cuncta igitur vivificat Deus pater per filium in sancto Spiritu. Quomodo ergo oportebat terrae incolam hominem, morti subditum, ad immortalitatem redire? Oportebat scilicet mortalem carnem, vivificae Dei virtutis fieri participem. Virtus autem Dei patris vivifica, unigenitum Verbum est. Hoc ad nos misit, ut salvator esset atque redemptor, quod ideo caro factum est, non conversionem aut mutationem passum in id quod non erat, neque desinens esse Verbum; sed genitum potius secundum carnem ex muliere, propriumque ex illa sibi sumens corpus, ut nobiscum copularetur inseparabili coniunctione, nosque mortis et corruptelae victores efficeret. Nam nostram sibi carnem induit, ut eam a mortuis suscitans, viam deinde sterneret carni in mortem delapsae, redeundi ad immor-

τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ δοξολογοῦντες τὸ υἱὸν σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, προσέμνη' εἰτω τῇ ἀγίῳ ἁπασιζαίς· πιστεύοντες τε ὅτι ζωοποιούμεθα καὶ εὐλογοῦμεθα καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς· ΔΕΧΟΜΕΘΑ ΓΑΡ ΕΝ ΑΤΤΟΙΣ ΤΟΝ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΑΝΤΑ ΔΙ' ΗΜΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΛΟΓΟΝ (1), ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ζωοποιός.

Εἶτα τίς ἔστιν ὁ τῷ καθ' ἡμᾶς μυστηρίῳ λόγος, ὡς ἐνι ζητήσωμεν· ἐκτίσσε τοίνυν ὁ τῷ ὅλων Θεὸς ἐπὶ ἀφ' αὐτοῦ τὰ πάντα· καὶ εἰσὶν αἱ γῆσεις τοῦ κόσμου σωτήριοι· φθόνῳ ἢ δολοῖα, θάνατον εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· * παρεκώμισε γὰρ εἰς παράβασιν καὶ ὀφθαλμὸν (2) πρῶτον ἀνθρώπου, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὑπὸ θεῖαν ἀράν· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν *, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἀλλ' ὑπερήλλατο τῆς ἐκείνου δυσφορίας τὸ βλάβον, ἢ τῷ κτίσαντι ἡμερότης· βεβοήθηκε τοῖς ἐπὶ τῇ γῆς· ζωὴ μὲν γὰρ ἔστι καὶ φύσιν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ· μόνον δὲ τοῦτο ὑπάρχων, ἐξελάμψε (3) Χριστὸν, ζωὴν ὄντα καὶ αὐτόν· οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δύνασθαι τὸ οὐσιωδῶς ἐκ ζωῆς προελθόντα λόγον· πάντα τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ ζωογονεῖ δι' υἱοῦ, ὡς ἁγίῳ πνεύματι· πῶς οὖν ἔδει τὸ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπου κεκρατημένον θανάτῳ πρὸς ἀφ' αὐτοῦ ἀναδραμεῖν; ἔδει τὸ ἀποθνήσκουσαν σάρκα, τὴν παρὰ Θεοῦ ζωοποιῶν δύναμει γῆσθαι μέτοχον· δύναμις ἢ τῷ Θεῷ καὶ πατρί· ἢ ζωοποιός, ὁ μονογενὴς ἔστι λόγος· τοῦτον ἡμῖν ἐπέμψε σωτήρα καὶ λυτῶτήν, καὶ γέγονε σὰρξ· οὐ βροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομείνας εἰς ὅπερ οὐκ ἦν· οὔτε μὴν ἀποφοιτήσας τῷ εἶναι λόγος· γνησιότης ἢ μᾶλλον καὶ σὰρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ἰδιοποιήσασθαι σῶμα τὸ ἐξ αὐτῆς, ἵν' ἡμῖν ἑαυτὸν ἐμφυτεύσῃ καθ' ἑνῶσιν ἀδιάσπαστον, καὶ θάνατον καὶ φθορὰς ἀποφῆναι κρείττονας· τὴν γὰρ ἡμῶν ἡμᾶς ἐσχετο σὰρκα, ἵν' ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας αὐτήν, ὁδοποιήσῃ λοιπὸν τῇ πρὸς θάνατον κατενηνεγμένη σαρκί, τὴν εἰς ἀφ' αὐτοῦ ἀναδρομὴν, καθὰ φησὶν ὁ Παῦλος· * ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώ-

* Sap. II. 23. 24.

* Gen. III. 19.

* I. Cor. XV. 21.

(1) Adhuc nobile Cyrilli testimonium de ss. eucharistia, prout est in dogmate catholicorum.

που θάνατον, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥστε γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήσονται· ἐνώσας τοῖνυν ἑαυτῷ τὸ τῷ θανάτῳ κάτοχον σάρκα, θεὸς ὢν ὁ λόγος καὶ ζωὴ, ἀπεσόβησε μὲν αὐτῆς πῶς φθοράν; ἀπέφηνε ἢ αὐτὴν καὶ ζωοποιόν (1).

Καὶ μὴ ἀπισήσης οἷς εἶπον· δέχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐν πίσει τὸ ῥῆμα, ἐκ μικρῶν ᾧδα-δαγμάτων τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πληρο-φορίας συλλέγων· ὅταν εἰς οἶνον ἢ γοῦν εἰς ἔλαιον ἢ εἰς τι τῶν ὑγρῶν, μικρὸν ἄρτον ἐμβά-λης, εὐρήσεις αὐτὸν γεγονότα μεσὸν τῷ ἐκεῖ ποιότητι· ὅταν σίδηρον ὁμιλήσῃ πυρὶ, τότε ἐμπίπλεται τῷ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, καὶ σί-δηρος ὢν καὶ φύσιν ἰδίαν, τὸ πυρὸς ὠδίνει δύναμιν· οὐκοῦν ὁ ζωοποιὸς τῷ θεοῦ λόγος, ἐνώσας ἑαυτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκί, καθ' ὃν οἶδε ῥόπον αὐτὸς (2), ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτήν· εἶπε γὰρ αὐτός· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· * ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρ-τος τῷ ζωῆς· καὶ πάλιν· ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τῷ οὐρανῷ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τῷ ἄρτι τούτου, ζήσεται εἰς τὸ αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν· ἀμὴν, λέγω ὑμῖν· ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τῷ υἱοῦ τῷ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· οὐκ ἔστιν ἐσθίοντες τὴν σάρκα τῷ πάντων ἡμῶν σωτὴρος Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ τίμιον αἷμα, ζωὴν ἔχο-μεν ἐν ἑαυτοῖς, ἐν ὧς πρὸς αὐτὸν ἀποτε-λούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες, ἔχοντες ἢ αὐτὸν καὶ ἐν ἑαυτοῖς (3).

Καὶ μὴ τις λεγέτω τῷ ἀπιστεῖν εἰω-θότων, ἅρα οὖν ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ τοῦ θεοῦ λόγος αὐλίζεται, ζωοποιόν ἔστι καὶ τὸ ἐκάστου σῶμα; ἴστω δὲ μᾶλλον ὡς ἕτερόν ἔστι τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχειν ἐν ἑαυ-τοῖς (4) υἱόν, ἕτερον ἢ ὁλοῦς ὅπως τὸ αὐ-

talitatem, ut ait Paulus: quandoquidem per hominem mors, et per hominem re-surrectio mortuorum: nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Ergo sibi copulans obno-xiam morti carnem, Deus Verbum et vita, depulit ab illa corruptelam, ipsamque in-super effecit vivificam.

Neque vero verbis meis fidem non ar-rogas; sed potius cum fide dictum excipe, parvis ab exemplis huiusce rei probatio-nes colligens. Si quando in vinum, aut in oleum, aut in humorem quemlibet, panis micam inieceris, comperies eam humidæ illorum qualitatis prorsus plenam. Quum igni ferrum admoveris, tunc illius vi re-pletur, et quum sit suapte natura ferrum, nihilominus ignis vim continet. Itaque vi-vificum Dei Verbum cum se propriæ co-pulavit carni, eo quem scit ipse modo, vi-vificam illam effecit. Dixit enim ipse: amen dico vobis, qui credit in me, vitam æter-nam habet. Ego sum panis vitæ. Et rur-sus: ego sum panis vivus, qui de caelo descendi; si quis manducaverit ex hoc pa-ne, vivet in æternum. Et, panis quem ego dabo, caro mea est. Amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem filii hominis, et bi-beritis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. » Ergo manducantes carnem om-nium nostrum servatoris Christi, vitam ha-bemus in nobis, unum veluti effecti cum ipso, et in ipso manentes, ipsumque in nobis habentes.

Nec quisquam incredulus dicat: ergo-ne, quoniam illud quod vita naturaliter est Dei Verbum in nobis habitat, uniuscuius-que etiam corpus vivificum est? Sciant vero hi potius, aliud esse secundum participatio-nis habitudinem in se habere filium (Dei,) aliud autem ipsum filium carnem omnino

* Ioh. VI. 35. 41.
47. 52. 54.

(1) Viden quam theologice et eleganter Cyrillus Christum nostræ resurrectionis causam demonstraverit?

(2) Hæc Cyrilli dictione nonnulli veteres abusi sunt, ne quid definite profiteri cogerentur circa Verbi cum humana natura unionem; atque ita neque monophysitarum neque orthodoxorum in castris esse vi-derentur. Ceteroqui Cyrillus de arcano unionis modo tantum, ut infra repetit, non de re ipsa, loquitur.

(3) Pia ac praeclara doctrina de sumendæ eucharistiae utilitate!

esse factum, id est proprium sibi corpus sumpsisse de sancta Virgine. Nam cum intra nos est, non idcirco dicitur factus caro: id enim semel accidit, cum inde prodiit factus homo, non desinens esse Deus. Proprium itaque factum est Verbi corpus illud quod ex sancta virgine sumptum sibi copulavit. Qui autem id actum fuerit qualive ratione, dicere fas non est. Ineffabilis enim et inintelligibilis omnino est, ipsique tantummodo cognitus unionis modus. Oportebat vero ipsum intra nos per sanctum Spiritum eo, qui Deum decet, modo versari; nostrisque veluti temperari corporibus per sanctam carnem suam sanguinemque pretiosum: quae sane per vivificam benedictionem habemus tamquam in pane ac vino. Ne forte enim obtorpescamus, si carnem et sanguinem in sanctis ecclesiarum mensis proponi nobis aspicereamus, indulgens nostris infirmitatibus Deus, vitalem vim propositis rebus inspirat, easque ad sui corporis efficientiam transmutat; ut easdem ad vivificam habeamus participationem, et tamquam semen vivificans sit in nobis corpus vitae (1). NEQUE DUBITES; ID QUIPPE VERUM EST, IPSO MANIFESTE DICENTE: HOC EST CORPUS MEUM, ET HIC EST SANGUIS MEUS. IMMO POTIUS SERVATORIS VERBA CUM FIDE RECIPE; QUI CUM SIT VERITAS, NON MENTITUR.

Ecce manus tradentis me, mecum est
in mensa.

Existimabat fortasse diabolica malitia plenus proditor posse Christum, qui Deus erat, latere; sed a Christo scelestus coargutus fuit, quamquam eius mensae dignanter conviva adhibitus, divinamque in omnibus bonitatem expertus, id quod potissime graviolem ei poenam promeruit. Verumtamen vae Iudae, prout dixit Servator! Hic enim iuxta Dei patris beneplacitum semet pro nobis dedit, ut nos omni

τὸν ἡρέσθαι σάρκα, τοῦτέστιν ἴδιον ποιή-
σασθαι σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου
ληφθέν· οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν ἡνέμεν, ἐναν-
θροῦν ἵσταναι λέγεται καὶ ἡρέσθαι σάρκα· τοῦτο
γὰρ γέγονεν ἅπασι, ὅτε παροῦσεν ἄνθρω-
πος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι θεός· ἴδιον
οὖν γέγονε σῶμα τὸ λόγος, τὸ ἐκ τῆς ἀγίας
παρθένου ληφθέν καὶ ἐνωθέν αὐτῷ· πῶς
ἢ ἡ τίνα ἔδοκον, εἰπεῖν οὐκ ἔνεστιν· ἄφρα-
ς γὰρ καὶ ἀπειρόπλητος παντελῶς· καὶ
αὐτῷ μόνῳ γνώριμος ὁ τῆς ἐνώσεως ἔδο-
κος· ἔδει τοίνυν αὐτὸν διὰ τῆς ἀγίας πνεύ-
ματος ἐν ἡμῖν ἡρέσθαι θεοπαρεπῶς· σω-
ανακρινῶν δὲ ὡς περ τοῖς ἡμετέροις σώ-
μασι, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τῆς
τιμῆς αἱμάτων· ἃ δὴ καὶ ἐσχέκαμεν εἰς
εὐλογίαν ζωοποιόν, ὡς ἐν ἄρτῳ τὸ καὶ οἶνῳ·
ἵνα γὰρ μὴ ἀποναρκήσωμεν, σάρκα τε καὶ
αἷμα προκείμενα βλέποντες ἐν ἀγίαις ἑα-
πέζαις ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενοι ὁ
θεὸς τῶν ἡμετέρων ἀσθενείαις, ἐνίστησι τοῖς
προκαμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεδίστη-
σιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς αὐτοῦ σαρκός·
ἵνα εἰς μέθεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ
οἶον σπέρμα ζωοποιόν ἐν ἡμῖν εὐρεθῇ τὸ
σῶμα τῆς ζωῆς· ΚΑΙ ΜΗ ΑΜΦΙΒΑΛΗΣ, ΟΤΙ ΤΟΥ-
ΤΟ ΕΣΤΙΝ ΑΛΗΘΕΣ, ΑΥΤΟΥ ΛΕΓΟΝΤΟΣ ΕΝΑΡΤΩΣ,
ΤΟΥΤΟ ΜΟΥ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ, ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΜΟΥ
ΕΣΤΙ ΤΟ ΑΙΜΑ· ΔΕΧΟΥ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗ-
ΡΟΣ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ· ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΑΡ ὈΝ,
ΟΥ ΨΕΥΔΕΤΑΙ.

Ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ
ἐπὶ τῆς τραπέζης.

v. 21.

Ὡς το μὲν ἴσως διαβολικῆς ἀπονοίας
ἐπίμεσος ὢν ὁ προδότης, δύνασθαι λαθεῖν
θεὸν ὄντα Χριστὸν, ἀλλ' ἠλέγχετο παρὰ
Χριστοῦ, παμπόνηρος ὢν, καὶ τοῖς ἑαπέζης
ἀξιούμενος καὶ σπέσιος ὢν, καὶ τῆς θείας ἡμε-
ρότητος μέχρι παντὸς ἀπολαύσας, ὃ δὴ μά-
λις φορτικωτέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπερ-
γάζεται· πλὴν οὐαὶ τῷ Ἰούδα, καὶ τῷ τῷ
σωτήρος φωνῇ· ὁ μὲν γὰρ κατ' εὐδοκίαν
τῷ θεοῦ πατρὶος δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν,

A. f. 282. b
C. f. 153.

v. 22.

(1) Id est corpus Christi, ut patet. Admirare autem totum hoc Cyrilli insigne testimonium de sacrosancta eucharistia. Aliud paris ponderis dat Cyrillus in epistola ad Calosyrium episcopum opp. T. VI. p. 365.

ἵνα παντὸς ἡμᾶς ἐξέλῃται κακοῦ· ὁ ᾧ τὸ ὅλων σωτήρα Χριστὸν καὶ λυτρωτὴν τὸν φρονώντων χειρὶ πατρὸς, τὸν τῷ διαβόλῳ προπωδισάτω κληρονομήσῃ δίκην.

v. 24. Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.

A. f. 283.
B. f. 198.
D. f. 73. b.

Οἱ μὲν τοι μαθηταὶ ἀνθρώπινόν τι παθόντες, πεφιλονεικήκασιν πρὸς ἀλλήλους, τίς ἄρα μείζων ἔσται ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἀνεχομένων τάχα πρὸς τὸν δευτέραν ἐχόντων τάξιν, τοῖς πρωτεύουσιν παρὰ τοὺς ὄντας κεκίνηται δὲ τοῦτο καὶ γέγραπται πρὸς ὄντας ἡμετέραν ἐπετίμα γὰρ παρὰ τοὺς Χριστὸς τῇ τοιαύτῃ νόσῳ· τοῦτο ἦν, ἡ ἀνόητος φιλοδοξία, ῥίζαν ἔχουσα τὴν ὑπεροψίαν· τὸ μὲν γὰρ ἦρθαι κατ' ἀρετὴν, τὸ πάντως ἀξίον λόγου· δεῖ δὲ τοῦ οὕτως διακρινόμενου, μετρίως κεχρησθαι φρονήματι, καὶ παρὰ τοὺς ὄντας ἀγάπης ἀδελφοῖς τὸ ἐν μείζονσιν εἶναι δοκεῖν· τὸ γὰρ πεφυσημένον ἔχει τὸ φρόνημα, παρὰ τοὺς ὄντας ὁρᾶσθαι ποιεῖ τοῖς τὸ ἐθνῶν ἡγεμένοις, οἷς τὸ ὑπερογκον φρόνημα φίλον αἰεὶ πως ἐστίν, εὐεργέται γὰρ φησὶ καλεῖνται, τοῦτο ἐστὶν κολακεύονται παρὰ τὸ ὑποβεβηκότων· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἐξ νόμων ἱερῶν ἐν τοιαύταις ἔσωσαν ἀρρώστιας· παρ' ὑμῖν δὲ οὐχ' οὕτως, ἀλλ' ἔσω τὸ ὑψος ἐν ταπεινότητι.

v. 27. Ἐγὼ δὲ εἶμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς διακονῶν.

A. f. 283. b.

Ταῦτα λέγοντος τὸν Χριστοῦ, τίς ἐστὶν οὕτως ἀπηνής, ὡς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν; ὁ γὰρ ὑπὸ πάσης κτίσεως λογικῆς καὶ ἀγίας διακονοῦντος, ὁ σύνθετος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, διακονεῖ τάξιν ἐπέχων, ἐν τῷ οὐρανῷ πόδας τῶν μαθητῶν· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν ὃν καὶ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος· ἔφη γὰρ ὁ Παῦλος· * λέγω γὰρ Χριστὸν διάκονον γεννηθῆναι πατρὶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐκοῦν διηκόνησεν ὁ διακονοῦντος· καὶ ὁ τὸ δόξης κύριος, τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, ἡμῖν καταλιμπάνων ὑπογραμμόν*. — Ἀλλ' εἰκὸς ἐκεῖνο τάχα ποῦ κατ' ἑαυτὸν διενθυμείσθαι τε καὶ λέγειν τοῦ μαθητῆ· ποῖος οὖν ἔσται ὁ γνησιότητος ὁ μισθός; ἢ τί τὸ ἐντεῦθεν ἔσται χεῖριμον, συμβη-

malo expediret: ille autem quia communem servatorem Christum ac redemptorem homicidarum manibus tradidit, dignissimam diabolo poenam sortietur.

Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior.

Discipuli quidem humanum quid patientes, contendebant inter se, quis eorum futurus esset maior, nolentibus fortasse iis, qui secundi ordinis erant, primis cedere. Porro haec lis commota fuit et scripta ob nostram utilitatem. Statim enim Christus hunc morbum obiurgavit, qui erat inconsideratus gloriae amor, cuius radix superbia. Namque extolli ad virtutem, dignum omni laude est: qui autem ita sunt comparati, eos decet modesto animo esse, fraterna quoque caritate aliis concedere praeminentiam. Quippe qui tumidos gerunt spiritus, ii videntur ethnicorum principibus similes, qui superbo semper ingenio esse solent; nam benefici, ut mox dicitur, vocantur, id est ita a subditis adulanter appellantur. Sed hi utique, extra sacras leges positi, in hac animi infirmitate versentur; vos vero secus; sed culmen sit in humilitate.

Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

Quum sic Christus loquatur, quis est ita contumax qui nolit gloriae amorem abii-cere? Namque is, cui ab omni creatura tum rationali tum sancta ministratur, ille Dei patris consessor et conregnator, ministri nunc ordinem tenens, lavit pedes discipulorum. Alio autem modo ministerii ordinem habet ratio incarnationis. Ait enim Paulus: dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis ad implendas promissiones patrum, et reliqua. Ergo ministravit is, cui ministrabatur; et gloriae dominus humiliavit semet ipsum, nobis relinquens exemplum. — Sed verisimile fortasse est discipulos intra se cogitasse atque etiam dixisse: quanam erit fidelitatis merces? vel quae inde utilitas, siquando tentationes quoque evenient? Ut ergo futuro-

* Rom. XV. 8.

* 1 Petr. II. 21.

rum bonorum spe roborati, omnem in re-
ctis studiis torporem mente sua abiicerent,
necessario ait: vos autem estis, qui per-
mansistis mecum in tentationibus meis etc.
— Intellige quomodo humanationis suae
mensuram adhuc non excedit, quia non-
dum venerandam pertulerat crucem. Lo-
quitur enim ut unus ex nobis. Sed tamen
post resurrectionem a mortuis, maiestatem
propriam ostendit tempore ad id vocante.
Ait enim: data est mihi omnis potestas in
caelo et in terra. Loquitur ergo humani-
tus, ut dixi. Propterea ait: et ego dispo-
no vobis, sicut disposuit mihi pater meus
regnum, ut edatis et bibatis super men-
sam meam. Num ergo postea etiam quam
a mortuis revixerimus, quum tempus ad-
venerit quo cum Christo nos versabimur,
quos iam conformes corpori gloriae suae
effecerit, post indutam immortalitatem,
num inquam cibis adhuc indigebimus at-
que mensa? Nequaquam. Sed interim nos-
trarum rerum exemplo, spiritalia nobis de-
monstrat. Nam qui primos honores apud
reges terrenos occupant, ii cum illis con-
vivuntur, mensaeque participes sunt. At-
tamen sunt alii dignitatibus quidem apud
potentes ornati, quin propterea communi
cum his mensa fruuntur. Quod itaque prin-
cipali apud ipsum honore futuri sint, hu-
mano exemplo declarat.

Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas
expetivit vos, ut cribret sicut triticum.

Necessarium iudico et utile, cognosce-
re nos, quanam causa ad hunc sermonem
Servatorem contulerit. Quippe quum iam
correxisset Christus discipulos, gloriae cu-
piditatem obiurgando, seque in exemplum
proponendo, tertium suppeditat discipulis
adiutorium praesenti lectione. Docet enim
necessitatem modeste de nobis sentiendi,
qui nihil sumus, ad hominis naturam quod
adinet nostraeque mentis lubricum; sed

σομένων ἑσθ' ὅτε καὶ παρασῶν; ἵνα τοίνυν
τῇ τ' ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπίδι δεικνύου-
μενοι, πάντα ὅκνον ἐπ' ἀγαθοῖς περὶ δόξας-
σιν ἐκπέμψωσι τ' αὐτῶν δεικνύουσι, ἀναγ-
καίως φησὶν· ὑμεῖς δὲ ἐπεὶ οἱ δεικνύμενοι
μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς παρὰ μοῖς καὶ κ. τ. λ.
— Σύνες ὅπως τ' ὅτι ἐνανθροπήσεως μέγαν
ἀποφοιτᾷ, οὐπω τ' τίμιον ὑπομείνας στα-
ρόν· δεικνύεται γὰρ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν· μὴ δὲ
γε τ' ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, πεφανέρωκεν
αὐτῷ τ' δόξαν, καὶ ἡ καλοῦντος εἰς τὸ το-
ῦτο γὰρ * ὅτι ἐδόθη μοι πάντα ἐξουσία ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· δεικνύεται τοίνυν ἀνθρο-
πίνως, ὡς ἔφην· διὰ τοῦτο φησὶ· καὶ γὰρ δε-
τίθεται ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ
καὶ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῇ
ἐξουσίᾳ μου· ἄρα οὖν καὶ μὴ τ' ἐκ νεκρῶν
ἀναβίωσιν, ἐν σῶντος τ' καιροῦ, κατ' ὃν
συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ, συμμόρφως ἡμᾶς
ἀποφαίνοντι τ' σώματος τ' δόξης αὐτοῦ, μὴ
τὸ ἐνδύσεσθαι τ' ἀφθαρσίαν, ἐδεσμάτων πά-
λιν ἐν χρείᾳ ἐσόμεθα καὶ ἐξουσίᾳ; οὐδαμῶς·
ἀλλ' ἐκ τ' καθ' ἡμᾶς πρᾶγματων ὑποφαίνε-
ται τὰ πνευματικά· οἱ μὲν γὰρ τὰς παρὰ τῷ
ἐπιγίῳ βασιλείῳ πρώτας ἔχοντες τιμὰς,
συνεῖσι τοῖς εἰσὶν αὐτοῖς καὶ ὁμοῖοι· εἰσὶ ἢ
καὶ ἕτεροί τινες, τιμῆς μὲν τ' παρὰ τῷ κρα-
τούντων ἀξιούμενοι, οὐ μὴν ὅτι καὶ κοινῆς
ἐξουσίας ἀπτόμενοι· ὅτι τοίνυν ἐν τῷ πρω-
τεύουσας τιμαῖς ἔσονται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐκ
ἐξουσίας τ' κατ' ἡμᾶς δεικνύουσιν.

Εἶπε δὲ κύριος· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐξητήσατο
ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι (1) ὡς τὸν σίτον.

Ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ ἐπωφελές, μαθεῖν
τίς ἦν ἡ πρόφασις, ἡ παρενεγκοῦσα εἰς τὸ
τοῦ τ' σωτῆρος ἐξ ὧν λόγους· διορθωσάμενος
ἢ αὐτῷ ὁ Χριστὸς δι' ὃν ἐπέτιμνε τῷ τ'
φιλοδοξίας πάθῃ, καὶ αὐτὸν εἰς ὑπόδειγμα
δέδωκε, ζῆτον τοῖς μαθηταῖς ἐπικούρημα
προσσεκόμενος, διὰ τῷ προκαμένῳ ἀναγνω-
σμάτων διδάσκει καὶ ὅτι μέτρια φρονεῖν ἡμᾶς
ἀναγκαῖον, οὐδὲν μὲν ὄντας τό γε ἡκον εἰς
τὸ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ εἰς τὸ τ' ἡμετέρας δε-

v. 28.

B. f. 197. b
D. f. 73. b.* Matth. XXVIII.
18.

v. 31.

A. f. 284
B. f. 198

(1) Hoc loco in cod. B. f. 198. fit grammaticalis adnotatio. Σινιάσαι, δορυβῆσαι, κυλῆσαι, σείσαι, κο-
κινῆσαι, πειράσαι· σίνιον γὰρ παρὰ τισι καλεῖται τὸ παρ' ἡμῖν κόσκινον, ἐν ᾧ σῖτος τῇδε κἀκεῖσε μεταφερόμενος
παράσσεται.

I. Cor. XV, 10.

νοίας εὐόλισθον, σφριζομένους δὲ καὶ ὄντας ὅπερ ἔσμεν *, δι' αὐτόν τε ἔπαρ' αὐτοῦ· οὐκ ἐφ' ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτῶν χαρίσμασι, σεμνύνεσθαι δεῖ· καὶ εἴ τις οὕτως δαταθῇ, ποῖον εὐρήσει τόπον ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερκεῖσθαι τινων ἐθέλαν; ταύτη τοι εἶπ' μὲν ἑτέρους ἀφήσει μαθητὰς, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὸ κορυφαῖον ἔρχεται· καὶ φησὶν ὅτι πολλάκις ἠθέλησεν ὁ σατανᾶς σινιάσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸ σῖτον, ἀντὶ τῆς δοκιμάσαι καὶ πειράσαι· ἔθος γὰρ τῷ σατανᾶ, τοῖς εὐδοκίμοις ἐπιπηδᾶν· οὕτως ἐζήτησε καὶ Ἰωβ, ἀλλ' ἠττάτο τῷ ἐκείνῳ τληπαθείας· πλὴν παρονεκτεῖ τὸ ἀνθρώπου φύσιν, ἀσθενὴς γὰρ αὐτῇ, δεινὸς ἢ καὶ ἀπηνὴς ἐκείνος· ὡς γὰρ φησι περὶ αὐτῶν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν *, ἡ καρδιά αὐτῶν πέπηγχε ὡς λίθος, ἐσθεκε ἢ ὡς περὶ ἀκμῶν ἀνήλατος· πλὴν τοῖς τῷ ἁγίῳ ὑπενήνεκται πρὸς Χριστὸν καὶ τοῦτο καταρωθωκότῃ.

* Iob. XLII, 15.

A. 32.

Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ.

A. I. 281.
D. I. 71.

Ἴδου δὴ πάλιν ἡμῖν συμπλάττεται, καὶ ἐκ τῆς ἀνθρωπότητος δατάγεται μέτρων· καὶ τοι θεὸς ὢν φύσις, καὶ εἰ γέγονε σάρξ· δεηθῆναι γὰρ φησὶν ὡς ἀνθρώπος· ἐμφαίνει ἢ διὰ τούτων, ὡς εἴπερ ἐξεδόθη πρὸς πείραν τῷ σατανᾶ, ἀπιστος ἂν ἐγένετο παντελῶς· ὅπως γὰρ καὶ μὴ ἐκδοθεῖς, ἡσθένησεν· ἠρνήσατο γὰρ παιδίσκης μιᾶς θορυβούσης αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τῷ ἀρχιερέως. — Ὁ μὲν τοι κύριος, καὶ τῷ μαθητοῦ ἀρνήσιν αἰνιζάμεν ἐν οἷς ἔφη ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σε, εἰσφέρει παρηγορίαν καὶ τῷ παρηγορήσεως λόγον· καὶ φησὶ, καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, σφριζὼν εἰς ἀδελφούς σε· τοῦτέστι ΓΕΝΟΥ ΣΤΗΡΙΓΜΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ ΠΡΟΣΙΟΝΤΩΝ ΕΜΟΙ (1)· καὶ θαύμασον πάλιν τῷ λόγῳ τὸ εὐτεχνές, ὅτι τὸ ὑπερβάλλον τῆς θείας γαληνότητος· ἵνα γὰρ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἀγᾶθῃ καὶ μαθητὴν, ὅτι τῷ ἀποστολῆς ἀρχιματῶν ἀποπεμφθήσεται ἀρνησάμενος αὐτὸν, ἀναπίμπλησιν ἀγαθῆς ἐλπίδος, καὶ ὅτι τεύχεται τῷ ἐπιγεγυμένῳ ἀσθῶν· ἔφη γὰρ ὅτι καὶ σύ ἐπιστρέψας, σφριζὼν εἰς ἀδελφούς σε· ὡς τῷ

per eum et ab eo confirmati, sumus id quod sumus. Non est ergo de nobismet ipsis, sed de eius donis gloriandum. Porro si quis animo ita fuerit comparatus, quemnam in eo locum inveniet praeminendi ceteris cupiditas? Propterea, ceteris omissis discipulis, ad coryphaeum devenit, aitque: saepe Satanas voluit vos cribrare tamquam triticum; quod dicitur pro explorare ac tentare. Mos enim Satanae est probae mentis homines aggrediendi. Sic etiam expetivit Iobum, sed huius patientia superatus fuit. Nihilominus praevalet humanae naturae, quia haec infirma, ille autem saevus et vehemens. Nam sicut de ipso aiunt sacrae litterae, cor eius obduratum ut lapis, et quasi incus immobile perstat. Nihilominus minus sub sanctorum pedibus iacet, hoc item Christo praestante.

Ego autem rogavi pro te.

Ecce iterum nobis conformatur, et secundum humanitatis modulum loquitur, ille qui Deus erat, quamquam caro factus. Oravisse enim se ait tamquam hominem. His autem verbis significat, illum si traditus fuisset ad tentandum Satanae, prorsus fidem amissurum; quandoquidem etsi minime traditus, lapsus est; negavit enim, unica eum perturbante ancillula in aula pontificis. — Quum ergo Dominus discipuli negationem innuisset iis verbis quibus dixit: oravi pro te ut non deficiat fides tua, infert statim consolatorium sermonem, aitque: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, id est, FIRMAMENTUM ATQUE MAGISTER ESTO ILLORUM QUI PER FIDEM AD ME ACCEDUNT. Et mirare rursus sermonis solertiam, et divinae placiditatis culmen. Ne enim in desperationem adduceret discipulum, quasi de apostolatus gloria foret expungendus postquam negasset, implet eum bona spe, fore ut promissa bona consequatur. Ait enim: et tu conversus, fratres tuos confirma. O ineffabilis benignitas!

(1) En Petro, consequenterque successoribus eius, privilegium a Christo domino datum.

nondum erat peccatum, et iam veniam praebet, rursusque illum in apostolica dignitate constituit.

Donec ter abneges nosse me.

Continuantur supra dicta etiam hic. Antea enim praedixerat admirabili Petro, ter se fore ab eo negandum capturae tempore. Quoniam vero facta nunc capturae mentio est, subsequuntur prorsus hanc commemorationem reliquae res, nempe crucis passio. Deinde ingruens Iudaeis praenunciat bellum. Idcirco ait: quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, numquid vobis defuit? At illi dixerunt: nihil. Miserat enim Servator sanctos apostolos, praedicare mandans in omni pago et urbe evangelium regni caelorum, et omnem morbum languoremque in populo curare. Euntes autem iussit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem; atque in se uno reposita victus spe, regionem concursare; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait, qui habet sacculum, tollat similiter et peram. Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit uniuscuiusque iudaei personam. Namque hos potius adloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abundat in Iudaeorum regione, cunctis secum ablatiis, in pedes se conferat. Si quis item, minime his abundat, sed in summa penuria terram habitat, hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et gladium emat. Iam enim apud huius regionis incolas non agitur utrum aliquid retenturi sint nec ne, sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu incumbet in eos bellum, quin ulla resistendi facultas sit. Deinde horum malorum causam aperit, dicens: oportere se secundum scripturas cum improbis reputari, et suspendi una cum crucifixis secum latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac tum demum his peractis, susceptae incarnationis cursum finem habiturum. Etenim ea, quae sunt de me, finem habent; id est quae

ἀφάρτε φιλανθρωπίας· οὐπω γέγονεν ἡ ἀμρ-
τία, καὶ τὸ ἄφεσιν ἐκομίσατο, καὶ πάλιν αὐτὸν
ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς κατέταξεν ἀξιώμασιν.

Πρὶν ἢ τοὺς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με.

v. 31.

A. f. 285. b.

Ἐκδέξῃ ἡ τὰ προκείμενα καὶ ὧδε προ-
καταμεμήνυκε τῷ θαυμασίῳ Πέτρῳ, ὅτι
εἰς αὐτὸν ἀρνήσεται, καὶ τὸ ἄ συλλήψεως
δηλονότι καιρόν· ὅτι ἡ ἀπαξ μνήμη γέγονε
τὸ συλλήψεως αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ ἡ πάντως τῇ
τοιᾷδε μνήμῃ καὶ τὰ ἐφεξῆς γεγονότα, τὰ
ἐπὶ τῷ σαυρῷ φημι πάθη· λοιπὸν τὸ ὅτι ἐπισκή-
ψαντα τοῖς Ἰουδαίοις προαπαγγέλλει πόλε-
μον· διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτε ἀπέσειλα ὑμᾶς
χωρὶς βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων,
μή τινος ὑσερήσατε; οἱ δὲ εἶπον, οὐ· πέ-
πομφε μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ ὅτι ἁγίους ἀποστόλους,
κηρύσαντες αὐτοῖς ἐπιτάξας τοῖς ἀνὰ πᾶσαν
κώμην τε καὶ πόλιν τὸ εὐαγγέλιον τὸ βασι-
λείας τοῦ οὐρανῶν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον
καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ· ἐκέλευσε ἡ
βελτίονος, μηδεὶς τὸ σωματικῶν ποιῶν
φροντίδα· ἐπὶ αὐτῷ ἡ πᾶσαν ἔχοντας τὸ ζῆν
τὸ ἐλπίδα ὡς οὐκ εἶναι, ὁ δὲ καὶ πεπράχασιν·
ἀλλὰ νῦν, φησὶν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀρά-
τω καὶ πήραν ὁμοίως· καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν,
ἐροῦμεν· ἐσχηματίσθη μὲν ὁ λόγος ὡς πρὸς
αὐτοῦ, βλέπει ἡ καὶ τὸ ἀληθὲς εἰς τὸ παν-
τὸς Ἰουδαίου πρόσωπον· αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον
δραγέγεται Χριστός· εἰ τις γάρ, φησὶν, εὐ-
πορεῖ χρημάτων καὶ τὸ Ἰουδαίων χώραν,
ἅπαντα συνετεκνών, φευγέτω· εἰ δὲ τις τού-
των μὲν οὐκ εὐπορεῖ, πενία ἡ συζῶν ἐσχάτη
τὴν χώραν οἰκεῖ, καὶ εἶτα ὅπως ἔχει, φησὶ, πω-
λησάτω ἅμφιον, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν·
ἔστι γὰρ λοιπὸν ἅπασιν τοῖς τὴν χώραν οἰκοῦσιν
ὁ λόγος οὐ περὶ γε τὸ ἔχειν τί ἢ μὴ, ἀλλὰ
περὶ αὐτοῦ τὸ εἶναι καὶ ζῆν· κατασκευάσει γὰρ
εἰς αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἀφορῆτοις ὅρμασι, ὡς
οὐδὲν ἀρκεῖσαι πρὸς ἀντίστασιν· εἶτα, τὸ αἰ-
τίαν τὴν τοιούτων κακῶν ἀπαγγέλλει, λέγων·
ὅτι θεῖ μὲν αὐτὸν καὶ τὰς γραφάς, καὶ τὸ ἀνό-
μων λογισθῆναι, συγκρεμάμενον δηλονότι
τοῖς συσαυρωθεῖσιν αὐτῷ λησταῖς, καὶ τὸ τοῖς
ἀνόμοις ὡς ἔπρεπε ὑπομείναντα δίκην· τέ-
λος ἡ λοιπὸν τῷ μέχρι τούτων ἐλθεῖν, ὁ δὲ
οἰκονομίας λήφεται λόγος· τέλος γάρ, φη-

σιν, ἔχει τὰ περὶ ἐμοῦ, ἥτοι γεγραμμένα ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, μέχρι δηλονότι τῆς παθεῖν τὴν κατὰ σάρκα θάνατον· συμβήσεται ἢ τοῖς ἀπεκτονόσιν, ἢ καὶ πάλαι προείρηται διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν.

v. 38.

Οἱ δὲ εἶπον· κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὡς δύο.

A. f. 286.
B. f. 200. b.

Ταυτὶ μὲν ὁ κύριος περὶ τῶν συμβησομένων τῇ Ἰουδαίων χώρα προκαταμεμήνυκεν· οἱ δὲ γε μαθηταὶ οὐ συνῆκαν τῇ εἰρημένων τὸ βάθος· ὥρθησαν ἢ μάλλον, ὅτι διὰ τῶν συμβησομένων ἐφοδὸν αὐτῷ παρὰ τῶν προδότων καὶ τῶν συλληφόμενων αὐτὸν, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν διεβεβαίωσατο· ταύτη τοι φασιν, ἰδοὺ μάχαιραι ὡς δύο· καὶ τί πρὸς αὐτοῦ ὁ σωτὴρ; ἰκανόν ἐστι μονοεχὶ δρεγχεῖν τὴν φωνήν· εὖ εἰδὼς ὅτι τῶν εἰρημένων τῶν δυνάμιν οὐ συνιέντες οἱ μαθηταὶ ὥρθησαν, ὡς ἐφών, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν εἰς τὴν ἐσομένην ἐφοδὸν κατ' αὐτῶν πρὸς ἐκείνα τοίνυν ὁρῶν ὁ σωτὴρ, ἃ συμβήσεται ἐμὲλλον τοῖς Ἰουδαίοις, ἃ εἰς αὐτὸν ἕνεκα δυσσεβείας, δρεγγεῖν τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰρημένον, ὅτι ἰδοὺ ὡς εἰς μάχαιραι δύο· καὶ φησὶν, ἰκανόν ἐστι· ναὶ φησιν, ἀρκέσκει δύο ξίφη πρὸς ἀντίστας τῷ πολέμου τῷ μέλλοντι· ἤσαν κατ' αὐτῶν, πρὸς ὃν οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν οὐδὲ πολλὰ ξιφῶν χιλιάδες.

v. 39.

Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν.

A. 1. 287. b.

Ἐν ἡμέρᾳ μὲν ὁ σωτὴρ τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐποιεῖτο δρεγγίβας· ὅπλα βούσης ἢ ἢ ἑσπέρας ἐν τῷ ὄρει τῶν ἑλαιῶν, ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις νυλίζετο μαθηταῖς, εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῇ· Ματθαῖος γὰρ οὕτω φησὶν ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστής· * ἀφιγμένος δὴ οὖν ἐνταῦθα Χριστὸς, ὡς αὐτὸς περὶ πάλιν ὁ Ματθαῖος φησὶ, ὡς λαβὼν αὐτὸν τρεῖς, τὴν Πέτρον φημι καὶ αὐτὸν τὸν Ζεβεδαῖον, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν· ἐνταῦθά μοι βλέπε ὅτι μὴ σαρκοῦς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ ὅτι ἀπορρήτης σοφίας τὸ ὕψος· διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ θεῶτα ἀδημονεῖς; ἄρα δέδιας καὶ αὐτὸς τὴν θάνατον, καὶ δαλὶα κεκρατημένος ὡς αἰτῇ τὸ παθεῖν; καὶ τοι τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν *, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτανόντων τὸ σῶμα, τὸ δὲ ψυχὴν μὴ δυνα-

* Matth. XXVI.
26.

* Matth. X. 28.

in lege ac prophetis sunt descripta; donec videlicet mortem in carne patiar: interfectores autem ea contingent quae iamdiu a sanctis prophetis praedicta fuere.

At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic.

Haec Dominus de eventuris Iudaeorum regioni calamitatibus praenuntiavit. Discipuli tamen dictorum profunditatem non intellexerunt; sed existimarunt potius dici ab eo propter impendentem adversus se proditoris et satellitum incursum, gladiis opus esse. Ideo dicunt: ecce hic gladii duo. Quid vero illis Servator? Satis est, inquit; deridens propemodum illorum dictum; quia probe sciebat, vim dictorum non intellexisse discipulos, qui existimaverant, ut dixi, opus esse gladiis ob futuram in se adgressionem. Illa igitur spectans Servator, quae Iudaeis eventura erant, propter illorum contra se impietatem, irridet discipulorum dictum, ecce hic gladii duo; aitque: satis hi sunt. Utique, inquit, duo gladii sufficient ob sustinendum bellum Iudaeis superventurum, contra quod ne multa quidem gladiatorum milia profutura erant!

Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem olivarum.

Diurno Servator tempore Hierosolymis versabatur; superveniente autem vespere in montem olivarum cum sanctis apostolis secedebat, ad villam dictam Gethsemani. Sic enim diserte ait sapientissimus evangelista Matthaeus. Quò quum venisset, ut idem adhuc narrat Matthaeus, assumptis tribus, Petro inquam et Zebedaei filiis, coepit contristari et maestus esse. Heic mecum observa incarnationis profundam rationem, et ineffabilis sapientiae excelsitatem. Quam ob causam, o Domine, maestus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore correptus passionem recusas? Atqui tu aiebas discipulis: nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Immo vero si quis

dicat spiritualis fortitudinis a te suppeditari gratiam electis, haud profecto a veritate aberrabit. Cunctae enim vires a te sunt, qui vita tuapte natura es et cuncta vivificas. Cur itaque contristaris, et usque ad mortem maestus es? Et quidem perspicue nosti, utpote naturaliter Deus, te patiando in carne necem, morte liberaturum universae terrae incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium creatorem adoratum iri. Quam ob rem itaque doles maeresque? Utique, is ait, quae ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israelelem, qui iam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hereditatis, pars vulpium fiet, uti scriptum est.

Quod autem futuri praescius urbem Hierusalem miseraretur, ceu quae ob suam adversus se impietatem, omne mali genus erat expertura, hinc etiam disces. Ascendebat de Iudaea Hierosolyma; ut vero evangelista ait, videns urbem flevit super illam, tamquam iam extrema miseria atque atroci calamitate implicitam videret Hierusalem. Ut autem cognosceremus ita eum fuisse animo comparatum erga illam, significat discipulis aegritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud praedictis addere necessarium existimo. Nam tristitiae passio seu maeroris non ipsi accidit divinae et inviolabili Verbi naturae; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnatum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passionem perpeti. Sicut ergo esurisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quamquam virium est dominus; ita etiam tristatus dicitur, et in maestitiam specie tenus incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad exinanitionem se demiserat, et intra hu-

μένων αποκτεῖναι· ἀλλὰ καὶ ἐν τις λέγοι τὸ πνευματικῆς εὐανδρίας παρὰ σοῦ τοῖς ἐξαλειφμένοις δίδοσθαι τὸ χάριν, ἐκ ἧν ἁμάρτοι τὸ ἀληθῆς· ἰσχύς γὰρ πᾶσα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ καὶ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός· πῶς οὖν λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς ἕως θανάτου; καὶ τοι σαφῶς ἠπίσασο θεὸς ὢν φύσει, ὅτι καὶ σάρκα θάνατον ὑπομείνας· ἀπαλλάξας θανάτου ὅσον ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τὸ νίκης ἱσχύον ἐγερεῖς καὶ πάσης πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς θεὸς προσκυνητήση καὶ τῶν ὄλων δημιουργός· ἐπὶ τίσιν ἔν ἄρα λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; καὶ φησι, τὰ μὲν ἐκ τῆς πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβησόμενα, ἐπίσασμαι· λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ὅτι ἐδὲ ἐν δούλοις ἐστί· καὶ ὅτι ἡ τὴν κυρίαν μερίν, τὸ σχοίνισμα τὸ κληρονομίας, μερίς ἀλωπέκων ἔσται, καὶ τὸ γεγραμμένον. *

* Ps. LXII. 11.

Ὅτι διὰ καὶ τοι τὸ ἐσόμηνον εἰδὼς κατηλέει πῶς Ἰερουσαλὴμ, ὡς τὸ εἰς αὐτὸν ἔνεκα δυσσεβείας ἐσομένην ἐν παντὶ κακῷ, καὶ νενεκρωθῆναι ἂν μάθοις· ἀνῆκε μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἱεροσόλυμα· ὡς δὲ φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς *, ἰδὼν τὸ πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπὶ αὐτῇ, ὡς ὅσον οὐδέπω ταῖς ἐσχάταις τλαιπωρίαις καὶ ἀνηκέστοις συμφοραῖς ὁμιλήσασαν βλέπων τὴν Ἱερουσαλὴμ· ἵνα ἡ μάθωμεν ταύτῃ ἐσχηκότα τὸ διάθεσιν ἐπὶ αὐτῇ, ὅραμεν μὲν τοῖς μαθηταῖς ὅτι καὶ ἀκηδῆ καὶ λελύπηται· οὐ γὰρ ἦν δυνατόν μαθεῖν τὰ ἐν αὐτῇ κεκρυμμένα, μὴ διὰ λόγων ἐκφάναντος τὰ ἐν οἷς ἔστι· καὶ κείνο ἡ οἶμαι τοῖς εἰρημένοις προσεπενεσκεῖν ἀνακαῖον· τὸ γὰρ τοι τὸ λύπης πάθος ἢ τοι τὸ ἀδημονίας, οὐ περὶ αὐτὴν ἂν γένοιτο τὴν θεῖαν καὶ ἀκήρατον τὴν λόγος φύσιν· ἀμήχανον γὰρ, ὅτι παντὸς ἐπέκτατο πάθος ἐστίν· ἐθελῆσαι ἢ φαρμὴν τὴν σαρκωθέντα λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώπων φύσιν καθεκτέσθαι μέσσοις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομείναι τὰ αὐτῆς· ὡς περὶ οὖν παρῆσαι λέγεται, καὶ τοι ζωὴ καὶ ζωοποιός, καὶ ἄρτος ὁ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπιᾶσαι τε ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ, καὶ τοι τὴν δυνάμεων ὑπάρχων κύριος, οὕτω καὶ ἀκηδιάσαι καὶ δοκεῖν εἰσδέξασθαι λύπην· οὐ γὰρ ἐδὲ τὸ καθεκτέσθαι εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τὴν

* Luc. XIX. 41.

ἀνθρωπότητος ἐμβεβηκότα μέζοις, ὡς αἰ-
τεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

Λ. 40.

Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

Λ. Γ. 287. D.
B. Γ. 201. b.
D. Γ. 75.

Συμβούλευσε μαθηταῖς τὰ τῷ καιρῷ
πρέποντα, εἰπὼν· προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσ-
έλθῃτε εἰς πειρασμόν· ἀλλ' ἵνα μὴ λόγοις
αὐτοῦ ὠφελήσῃ μόνοις, παράδειξις ἢ καὶ αὐ-
τοῦ τῷ πράγματι εὐρεθῇ, βραχὺ προσελ-
θὼν, πεσὼν ἐπὶ γόνυ, προσκύχεται καὶ τί δὴ
ποτέ τοῖς ἁγίοις οὐ σωπύχεται μαθηταῖς,
ἀλλὰ καταμόνας; ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς τὴν
ἀρεσκούσης θεῷ προσδύχῃς τὴν τύπον· ἔφη γὰρ
ἐτέρωθι· * σὺ ἢ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς
τὸ ταμιεῖον σε, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσ-
ευξαι τῷ πατρὶ σε τῷ ἐν τῷ κρυφαίῳ· καὶ ὁ
πατήρ σε ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυφαίῳ, ἀπο-
δώσῃ σοι ἐν τῷ φανερῷ· πανταχῇ γὰρ εὐρή-
σομεν καταμόνας εὐχόμενον· ἵνα καὶ σὺ μά-
θῃς, ὅτι σχολάζοντι γὰρ καὶ Γαλιλιώσῃ καρ-
δίᾳ ὁμαλῆς καὶ τῷ ἐπὶ πάντας θεῷ· καὶ οὐ
δὴ περ φαίνεται τίς αὐτῷ, εἰ γὰρ νοῦν ἔχοι, ὅτι τὸ
παρ' ἐτέρω χερὸς ἢ ὀπισθερίας ἐν χεῖρὶ καθ-
εστηκὼς, ἐποιεῖτο τὰς λιτάς· αὐτὸς γὰρ ὅστις
ἡ πανσθενεστάτη χεὶρ, καὶ δύναμις τῷ πατρὶ·
ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τέτων μάθωμεν, μὴ νυ-
σάζειν ἐν πειρασμοῖς, συντείνεσθαι ἢ μάλλον
εἰς προσδύχας· ἀμαθὲς ἢ λίαν, καὶ τὸ τῷ ἀγώ-
γων καταθρασύνεσθαι· τῷ μετρίῳ ἢ φρονήματι
χρηῖναι φημὶ τὸ εὐτολμον, καὶ τληπαθὲς ἀνα-
παύειν. Ἰδὼμεν ἢ καὶ προσδύχῃς τὴν τύπον.

Λ. 42.

Πάτερ, εἰ βούλῃ, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ·
πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.

Λ. Γ. 288.
B. Γ. 201. b.
D. Γ. 75.

Ὁρᾷς ὅπως μετ' εὐλαβείας ἀνθρώπο-
πρεποῦς ἐποιεῖτο Χριστὸς τὴν πειρασμοῦ τὴν
ὡς αἰτεῖσθαι; εἰ γὰρ βούλῃ φησὶ, παρένεγκε·
ὡς γὰρ εἰς ὑπάρχων τὸ κατ' ἡμᾶς, τοῖς τῷ
πατρὶ θελήμασιν ἀπονέμει τὸ ἐκβησομένων
τὸ πέρας· ἵνα καὶ ἡμεῖς αἰτῶμεν ἐκεῖνα κρα-
τεῖν, ἅπερ αὐτὸς εἰδεῖν συμφέροντα τῷ
ἡμετέροις ψυχαῖς· πρὸς δ' αὐτοῖς, καὶ
τὸ Ἰουδαίων ἀνυσιότητος τὸ χεῖμα κατηγο-
ρεῖ· ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ πα-
θεῖν, φορτικόν γὰρ μὲν ἐτέρως, διὰ τε τὴν ἀδο-
ξίαν καὶ τὴν Ἰουδαίων συναγωγῆς τὴν ὀλεθρον·
οὐ γὰρ αὐτὸς ἐθέλησε κυριοκτόνον γινέσθαι τὸν
Ἰσραήλ· ἵνα μὴ ταύτης ἕνεκα τὴν αἰτίαν, τῷ

manam mensuram concluserat, ea quae ho-
minis propria sunt, recusare.

Orate, ut non intretis in tentationem.

Monuit discipulos rem tempori con-
gruam, dicens: orate ne in tentationem in-
cidatis. Tum ne illos verbis tantum iua-
ret, sed eius rei exemplum ipse fieret,
paululum progressus, in genua procidens
oravit. Cur vero haud cum sanctis oravit
discipulis, sed solitatem? Ut nos discamus
gratae Deo orationis typum. Dixerat enim
alibi: tu autem cum oraveris, intra in cu-
biculum tuum, et clauso ostio ora patrem
tuum in abscondito; et pater tuus, qui vi-
det in abscondito, dabit tibi palam. Quin
et ubique comperiemus eum solitatem oran-
tem; ut tu quoque discas, oportere vacua
mente et tranquillo corde cum supremo
Deo colloqui. Neque vero quisquam sen-
satus dicet, orasse Iesum, quia manu alie-
na aut auxilio indigeret. Ipse enim est ma-
nus fortissima virtusque patris; sed ut per
haec cognoscamus, in tentationibus non
dormitare, immo tunc magis orationem in-
tendere. Stulta tamen audacia est certami-
na provocare; modestia autem uti, eique
patientiam admiscere, iustae confidentiae
officium esse aio. Nunc orationis quoque
modum videamus.

Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verumtamen
non mea voluntas sed tua fiat.

Viden quomodo cum ea quae decet ho-
minem reverentia Christus tentationem a
se deprecatur? Si vis, inquit, transfer. Nam
quasi unus de nobis, patris voluntati fu-
turi exitum attribuit; ut nos quoque ea im-
petrare postulemus, quae ipse animabus
nostris utilia esse noverit. Insuper Iudaeor-
um quoque impietatem sic accusat. Certe
non erat ei involuntaria passio; ceteroqui
etiam gravis, propter ignominiam, et pro-
pter iudaicae synagogae ruinam. Quippe
noluisset Israhel fieri homicidam do-
mini sui, ne ob hanc causam, supremam ul-
tionem experiretur. Sed quia passionem

iam vitare non oportebat, hanc subire decrevit, conspirante secum patris Dei voluntate: ita ut humanae quidem naturae fuerit, perturbationis commotio; divinae autem, ubique constantia. Mortis quidem praesens imago Iesum turbat, sed deitatis virtus commotam ilico sedat passionem, et ad confidentiam transfert. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per haec quoque constare, eum haud apparenter vel opinabiliter, sed naturaliter potius ac vere natum ex muliere hominem, humana omnia perpeti, peccato tantum excepto. Timor autem pavorque, connaturales nobis passionibus sunt, quae tamen in peccatorum classe collocari nequeunt. Deinde vero, commovebantur in Christo humanae passionibus, non ut commotae vincerent, sed ut a Verbi potentia praeciderentur; ad meliorem divinioremque statum translata humana natura, primum in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos permeare poterat medellae ratio. Etiam si enim quod accidit, haud usquequaque libitum ipsi erat; nihilominus propter universalem salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Sciebat enim quae inde eventura bona erant, et hominis naturam se renovaturum, proprioque sanguine redempturum. Nisi enim sibi voluntariam effecisset passionem, a qua magnopere abhorrebat voluntas, quanam causa cogitari potest his verbis orandi: pater si vis, transfer hunc calicem? Factum est homo Dei Verbum, haud aliam ob causam, nisi ut omnia sua nostris infirmitatibus miscens quodammodo et contemperans, hominis naturam corroboraret, et in suam ipsius firmitatem transmutaret. Cum ergo videtur verbotenus mortem timere, dicitque: transfer calicem; cogita vicissim, quod ea quae mortem timebat caro, quum a Dei Verbo gestaretur, docebatur ab eo pariter timoris passionem omittere. Dicebat ergo patri: non sicut ego volo, sed sicut tu. Profecto mortem haud metuebat,

ἐσχάταις δίκαις ὑπενεχθεῖν· ὅτι ἡ οὐκ ἦν μὴ ὑποσῆναι τὸ πάθος, εἴλετο αὐτὸ, συνδουλοῦντος αὐτῷ τῷ Θεοῦ καὶ πατρὸς· ὡς εἶναι τὸ μὲν ἀνθρωπείας φύσεως, τὸ εἰς θορύβους εὐκολον· τὸ δὲ Θείας, τὸ ἐφ' ἅπασιν ἀθραυστον· ἡ μὲν γὰρ τῷ Θανάτῳ παρυσδύσα μνήμη, ταράττει τὸ Ἰησοῦν· ἡ δὲ τῷ Θεότητος δύνამις, κεκινημένον εὐθὺς χαροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφοῖ πρὸς εὐτολμίαν· κεκίνηται γὰρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπους· ἕνα γὰρ καὶ διὰ τούτων, αὐτὸν οὐ δοκῆσαι καὶ ὑπονοεῖν, φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶς ἀνθρώπον ἐκ γυναικὸς γεγονότα, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, δίχα μόνως τῆ ἀμείβεσθαι φόβος καὶ δαλία, πάθη μὲν ἐν ἡμῖν φυσικά, τό γε μὴν ἐν ἀμαρτίαις τετάχθαι διαπεφυγότα· ἔτι, ἐκινεῖτο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ' ἵνα κινηθέντα κρατύνηται· ἀλλ' ἵνα τῇ δυνάμει τῷ λόγῳ διακόπτηται, πρὸς ἀμείνω τινὰ καὶ θειοτέραν κατάσασιν μετασχιχαμένης τῆ φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γὰρ οὕτω καὶ οὐχ' ἑτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ τῷ ἰάσεως διαβῆναι ἔξωπον· εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβᾶν, οὐχὶ πάντῃ τὸ καὶ πάντως Θελητὸν ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῷ πάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκρούσιον ἐποίησατο τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος· ἥδη γὰρ τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμην καταρθώματα, καὶ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ φύσιν ἀνακαινεῖ, καὶ αἵματι τῷ οἰκείῳ κατακτήσεται· εἰ γὰρ μὴ ἐποίησατο Θελητὸν, καὶ τοὶ λίαν ἀβούλητον ὦν τὸ παθεῖν, τίς ἂν νοοῖτο λοιπὸν τῷ προσεύχεσθαι ἢ πρόφασιν, καὶ λέγειν, πατέρ εἰ βούλῃ, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο; γέγονε μὲν τοὶ ἀνθρώπος ὁ τῷ Θεοῦ λόγος, οὐ διὰ τινὰ πρόφασιν ἑτέραν, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ αὐτοῦ τῷ ἡμῶν ἀσθενείαις ἀναμίξας ἔξωπον τινὰ καὶ συγκεράσας, νύρῳσῃ τῷ ἀνθρώπῳ φύσιν, καὶ πρὸς τὸ αὐτοῦ μεταποιήσῃ σέβρότητα· ὅταν οὖν φαίνεται δαλιῶν τῷ λόγον τῷ Θάνατον, καὶ λέγων, παρένεγκε τὸ ποτήριον, ἐννόησεν ἄλλιν, ὅτι δαλιῶσα τῷ θανάτῳ ἢ σὰρξ, ἐδιδάσκετο φορεμένη παρὰ τῷ Θεοῦ λόγῳ μηκέτι τοῦτο πάσχειν· ἔλεγε καὶ πρὸς τὸν πατέρα· οὐχ' ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ'

ὥς σύ· οὐκ ἐφοβεῖτο μὲν γὰρ καθ' ὃ λόγος
 ἐς ἡν θεὸς τ' θάνατον αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τέ-
 λος τ' οἰκονομίαν διεξάγειν ἠπείγετο· τοῦτο
 γὰρ ἦν τὸ θέλημα τ' πατρὸς· ἔχ' ἡν καὶ τὸ
 μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, διὰ τὸ ὡς αἰτεῖται
 τ' σάρκα τ' θάνατον φυσικῶς διδάσκων τοί-
 νυν τ' ἀνθρωπότητα μηκέτι τὰ αὐτῇ προσ-
 ἔντα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸ τ' θεοῦ θέλημα ζη-
 τεῖν, ὡς ἄνθρωπος λέγει· οὐχ' ὡς ἐγὼ θέλω,
 ἀλλ' ὡς σύ· διὰ τοῦτο γὰρ φαίνεται καὶ προσ-
 θεὸς ἐν τῷ Ματθαίῳ· * τὸ μὲν πνεῦμα,
 πρόθυμον· ἡ δὲ σὰρξ, ἀσθενής· ἀπονοῦσα
 μὲν γὰρ ἡ ἀνθρώπων φύσις, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ
 Χριστῷ, τὸ ὅσον εἰς αὐτὴν, εὐρίσκεται· ἀνα-
 κομίζεται δὲ διὰ τ' ἐνωθέντος αὐτῇ λόγου,
 εἰς εὐτολμίαν θεοπρεπή.

* Matth. XVI. 11.

v. 47.

Ἰδοὺ ὄχλος, καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα.

A. f. 292. b.
B. f. 203.

Διὰ τί δὲ φησιν, ὁ λεγόμενος Ἰούδας;
 μὴ γὰρ οὐκ ἦδη τ' ἄνδρα τοῖς ἐξαλειφμένοις
 ἐραειθμούμενον; ἀλλ' ὡς ἦδη μεμισσηκὼς
 αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα, φησιν, ὁ λεγόμενος Ἰού-
 δας· προσεπάει δὲ τούτῳ τὸ εἰς τ' δόδεκα,
 πρὸς ἐνδειξιν καὶ διαβολὴν τ' τ' προδότου φαν-
 λόγητος· ὃ γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποστόλοις τετι-
 μημένος, τοῖς φονῶσι καὶ Χριστῷ γέγονε πρό-
 φησις· δέδωκε γὰρ αὐτοῖς σημεῖον· ὃν ἂν φι-
 λήσω, αὐτὸς ὅστις· ἐπελάθετο παντελῶς τ'
 δόξης τ' Χριστοῦ· ὡς ἦδη τάχα πᾶς δύνασται
 λαθεῖν· φίλημα μὲν προτείνων εἰς τύπον
 ἀγάπης, ἀνοσίῳ δὲ σκευμάτων μεσὴν ἔχων
 τ' καρδίαν· οὐκοῦν ὡς ἐκ μέθης προσέρχε-
 ται τῷ Χριστῷ· δόλος καὶ ἀπάτης ὄργανον τ'
 ἐξαίρετον ἀγάπῃ ἀποφῆναι προσδοκῶν·
 ταύτῃ τοι καὶ μάλα εἰκότως φορτικώτερον
 αὐτῷ τὸ κῆρυγμα ἐποίει, ὅτι οὐδὲ τὸ σχῆμα
 καὶ σύμβολον ἡσχύνθη τ' προσδοσίας τὸ φί-
 λημα· ἐπάγει γοῦν ὁ εὐαγγελιστής· ὃ δὲ Ἰη-
 σοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἰούδα· φίληματι τ' υἱὸν
 τ' ἀνθρώπου ὡς αἰτεῖται; εἰδέναι γὰρ ἀναγ-
 καῖον καὶ τὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τούτου εἰρη-
 μένα· * ἔφη γοῦν· ὅτι οἱ μὲν τ' Ἰουδαίων
 ἐπιτρέπεται προήεσαν συλληφόμενοι τ' Ἰησοῦν·
 ὃ δὲ ὑπὸ πάντα αὐτοῖς, λέγων· τίνα ζητεῖτε;
 λεγόντων δὲ τ' ὑπηρέτων, Ἰησοῦν τ' ναζω-
 ραῖον, αὐτὸς ἑαυτὸν τ' τ' φονόντων χειρὶ
 προσεκόμενος, λέγων· ἐγώ εἰμι· οἱ δὲ ἀπῆλθον,

* Ioh. XVIII. 8.

quatenus Verbum erat ac Deus, sed tamen
 incarnationis suae cursui finem imponere
 festinabat. Haec enim erat voluntas patris.
 Porro et non moriendi inerat ei voluntas,
 quia naturaliter caro mortem recusat. Do-
 cens itaque humanitatem, quominus iam
 vellet naturalia sibi cogitare, sed Dei po-
 tius voluntatem sectari, tamquam homo
 ait: non sicut ego volo, sed sicut tu. Id-
 circo apparet hoc quoque addidisse apud
 Matthaeum: spiritus quidem promptus est,
 caro autem infirma. Namque humana na-
 tura in Christo ipso, quantum in se est,
 debilis comperitur; sed ab unito illi Ver-
 bo, ad Deo congruam confidentiam attol-
 litur.

Ecce turba, et qui vocabatur Iudas, unus de duodecim.

Cur ait, qui vocabatur Iudas? An ne-
 sciebat virum hunc de numero esse ele-
 ctorum? Immo vero quasi huius iam abo-
 minans nomen, ait: qui dicebatur Iudas.
 Addit autem « unus de duodecim » ob sig-
 nificandam incusandamque proditoris im-
 probitatem. Nam qui aeque ac reliqui apo-
 stoli honoratus fuerat, idem extitit carni-
 ficum Christi adiutor. Dedit enim eis sig-
 num: quem osculatus fuero, ipse est. Pro-
 rus erat oblitus Christi maiestatem; puta-
 vit se posse latere, osculum amoris typum
 libans, cor autem impiarum insidiarum
 plenum gerens. Ergo veluti ex crapula ad
 Christum accedit; doli fraudisque instru-
 mentum putans demonstrare eximiam car-
 itatem. Quam ob rem dignissime gravius
 sibi iudicium comparabat, quia nec eru-
 buit, praetextum ac symbolum proditio-
 nis efficere osculum. Addit ergo evange-
 lista: Iesus autem dixit illi: osculo filium
 hominis tradis? Scire etiam oportet, quae
 etiam Iohannes hoc loco dicat. Ait itaque,
 Iudaeorum ministros accessisse ut Iesum
 caperent; qui occurrit eis dicens: quem
 quaeritis? Ministris dicentibus, Iesum na-
 zarenum; ipse se homicidarum manibus
 tradidit dicens: ego sum. Illi autem, in-
 quit, retro cesserunt; idque ter factum est.

Quaenam fuit rei ratio, quamve ob causam Servator ultro se obtulit, illi autem audito dicto « ego sum » corruerunt? Nempe ut discerent, haud involuntariam ei passionem accidere. Non enim illi suis viribus Christum ceperunt, atque impiis iudicibus praesentarunt, sed ipse semet tradidit.

Age et illud disquiramus. Num Dei patris decretum, et ipsius filii voluntas, necessario veluti, ad passionem eum vocavit? Iam vero, si hoc ita se habeat, nonne prorsus oportuit et aliquem fieri proditorem, et ad hoc facinus Israhelem propelli, ut et Christo fidem denegaret, eumque multifariam dehonestaret, et denique eidem necem super ligno inferret? Atqui, quomodo Christum dicentem comperimus: vae homini illi, per quem filius hominis tradetur? et reliqua. Cur item periit Israel? Verum enimvero haud inique Deus sed iusto iudicio res nostras trutinatur. Quomodo ergo quod erat involuntarium, voluntarium fecit? Misertus est Deus infelicium mundi incolarum, misitque caelo servatorem ac redemptorem, qui in similitudine nostra natus est. Quamquam autem quae passurus erat praesciebat, nihilominus in patiendi proposito perstitit, ut mundum salvaret, consentiente ei Deo patre propter multam suam benignitatem, et erga homines benivolentiam. Ergo quod adtinet quidem ad passionis ignominiam, pati nolisset. Quia vero fieri non poterat ut non pateretur, propter Iudaeorum adversus eum saevitiam atque contumaciam, sustinuit crucem, confusione contempta.

Cum tetigisset auriculam eius, sanavit eum.

Sanavit digno Dei modo illum qui vulnus passus fuerat, hoc quoque Deo dignum miraculum coram missis ad se capiendum ostendens.

Φησὶν, εἰς τὰ ὀπίσω· καὶ τὸτο γέγονε ἕως· τίς οὖν ἡ οἰκονομία, καὶ τίνος ἐνεκεν προεκκόμικεν ἑαυτὸν ὁ σωτὴρ, οἱ δὲ κατέπιπτον ἀκόντες τὸ ἐγὼ εἰμι; ἵνα δὴ μάθοιεν ὡς ἐκ ἀβούλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν· οὐ γὰρ ἡ ἐκείνων ἰσχὺος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβεῖσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν τοῖς ἀνοσίοις καθηγηταῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν δέδωκεν.

Φέρε ἡ κακείνη ζητήσωμι· ἄρα ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, θέλημα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ κέκληκεν αὐτὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ πάθειν (1); εἶτα, πῶς εἴπῃ ὅτι ἐστιν ἀληθὲς, οὐκ ἔδει πάντως καὶ προδοτὴν γινέσθαι τινα, παρενεχθῆναι δὲ καὶ εἰς τοῦτο θράσους τὸ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἀπειθῆσαι Χριστῷ καὶ ἀτιμάσαι πολυτρόπως, ἐξαρτίσαι δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ξύλῳ θάνατον αὐτῷ; εἶτα, πῶς εὐρίσκεται λέγων, οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου προδοῖται*; καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τί δὲ καὶ ἀπόλωλεν ὁ Ἰσραὴλ; ἀλλ' οὐκ ἀδίκως ὁ Θεὸς, αἰσία ἢ κρίσει ταλαντεύει τὰ καθ' ἡμᾶς· πῶς οὖν τὸ ἀβούλητον ἐποιήσατο θελητόν; ἡλέησε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ὅτι ἐπὶ τῇ γῆς πεπραχότας ἀθλίως, καὶ ἐπεμψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱὸν σωτήρα καὶ λυτρωτὴν, ὃς καὶ γέγονεν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοι προεγνωκῶς ἃ πείσεται, εἴλετο παθεῖν διὰ τὸ σῶσαι τὴν γῆν, σωθῆναι αὐτῷ τὸν Θεοῦ καὶ πατρὸς διὰ πολλὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν· οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς τὸ ἐκ παθεῖν ἀδοξίαν, οὐκ ἂν ἠθέλησε παθεῖν· ἐπειδὴ ἡ οὐκ ἐμεδέχeto μὴ παθεῖν, διὰ τὸ Ἰεδαίων ἐπ' αὐτῷ γυρομένῳ ὁμότητα καὶ ἀπειθείαν, ὑπέμεινε σαυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας*.

A. f. 293. b.

* Luc. XXII. 22.

* Hebr. XII. 2

v. 51.

A. f. 297.

Ἀψάμενος τοῦ ὤτιου αὐτοῦ ἰάσατο αὐτόν.

Ἰάσατο γὰρ Θεοπρεπῶς τὸ ὑπομείναι· ταῦτ' πληγὴν, τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν Θεοπρεπῆς καὶ τοῦτο διδοὺς σημεῖον.

(1) Vide hac super re prolixam doctamque Photii quaestionem amphilochianam a nobis editam Script. vet. T. I. hoc titulo: πῶς θελητός τε καὶ ἀθέλητος τῷ πατρὶ ὁ θάνατος λέγοιτ' ἂν εἶναι τοῦ Χριστοῦ; quomodo et voluntaria et involuntaria patri mors Christi dici queat fuisse.

A. 1. 204.

Καθ' ἡμέραν ὄντος μου μεθ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ,
οὐκ ἐξτείνετε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμέ.

A. 1. 204. b.
B. 1. 204.

Ἄρα γε αἰτιᾶται Χριστὸς ὅτι τ' Ἰουδαίων κατηγητὰς, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τ' τ' θανάτε πάλιν ἐσκεύαζον; οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ἀλλ' ὅτι ἐξὸν ὑμῖν καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἐκρατήσατε· ἐταμιεύομην γὰρ μᾶλλον τῷ παθεῖν ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ παρών· μὴ γὰρ ἀγνοήσητε (1), φησὶν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τῆς σκότητος· τοῖς ἐστὶν ὀλιγοσὺς ἐδόθη ὑμῖν καιρὸς καὶ κατ' ἐμὲ πλεονεξίας, πωρεδοκήσαντος τοῖς ἐμοῖς θελήμασι τ' πατρὸς· οὐκ ἔν μίαν ὥραν ἔχετε κατ' ἐμὲ, τοῖς ἐστὶν ὀλίγον παντελῶς καὶ σπευδαλμένον καιρὸν, καὶ μετὰ δὲ δηλοῦν τ' τιμὴν σταυροῦ, καὶ τ' ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· αὕτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ δοθεῖσα ἐξουσία τῷ σκότει· σκότος δὲ ὀνομάζεται τ' σατανᾶν τοῖς Ἰουδαίοις ὁμοῦ κατεξανασηῖναι Χριστοῦ· ἵνα ὁ μὲν σώσῃ διὰ τοῦ παθεῖν τ' ὑπὸ οὐρανόν, καὶ ἀναβιώῃ τριήμερος, τὸ τ' θανάτε πατήσας κράτος· οἱ δὲ δίκην αἰώνιον τίσωσιν ὁμοῦ τῷ προδότῃ. — Οὐ τὸ βράδος οὖν αἰτιᾶται τὸ πρὸς μισοφονίαν, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχὺς ἔργον ἢ σύλληψις, ἀλλὰ τ' αὐτοῦ βελησίαις, τὸ ἀβούλητον πάθος οἰκονομικῶς ποιησαμέναις θελήτων, καὶ τοῦτο καιρῷ τῷ προσήκοντι ὡραζομένων· οὐ γὰρ δὴ αἰτιᾶται αὐτῶν, ὅτι μὴ πρόωρον αὐτῷ τὸ πάθος ἐπήγαγον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχεται αὐτῶν, ὡς οἰηθέντας ἀπώτεως, ἄκοντος αὐτοῦ ὡραζομένων· τότε μὲν οὖν οὐκ ἐκρατήσατέ με, φησὶν, οὐ γὰρ ἐβελόμην· οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ εἰς τὸ παρὸν ἰσχύσατε, εἰ μὴ τ' ὑμέτεροις χερσὶν ἐβελοντὴς ὑπενήνεγμαι ὥστε, οὐ τ' Ἰουδαίων ἰσχύος ἔργον ἦν τὸ θανάτω ὡραζομένῃ τ' κύειον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκείνων ἀνοσίτοις τολμήμασιν ὡραζομένοις τίς ἂν τὸ ἐγχείρημα τῷ δὲ σωτῆρι Χριστῷ, τὸ ὑπὲρ πάντων ἐβελῆσαι παθεῖν· ἵνα πάντας ἐξέλῃται, καὶ ἀφοράσας αἵματι τῷ ἰδίῳ, ὡραζομένης τῷ θεῷ καὶ πατρί.

Cum quotidie vobiscum fuerim in templo,
non extendistis manus in me.

Num expostulat Christus adversus Iudaeorum principes, quod ei non antea mortis laqueum tendidissent? Non hoc vult significare; sed quod data vobis quotidie copia capiendi me in templo docentem, non tamen tenuistis. At ego reservabam, inquit, idoneo tempori passionem meam, quod demum nunc adest. Scitote, ait, hanc esse horam vestram, et potestatem tenebrarum: id est breve vobis concessum esse tempus ad exercendam contra me tyrannidem, consentiente mecum patris voluntate. Ergo unam horam habetis adversus me, id est modicum oppido contractumque tempus, inter pretiosam videlicet crucem, et a mortuis resurrectionem. Haec videlicet illa est data tenebris potestas. Tenebras appellat Satanam, qui una cum Iudaeis insurrexerat in Christum: ut hic passione sua mundum salvaret, tertia die resurgeret, mortis calcata potentia; illi autem poenas aeternas darent una cum proditore. — Haud igitur tarditatem homicidii incusat; sed significat, nequaquam potentiae ipsorum tribuendam capturam suam, sed propriae voluntati, qua passio per se involuntaria facta est secundum oeconomiae rationem voluntaria; idque tempore prout libuit conveniente. Non inquam accusat illos, quod intempestivam passionem haud ei intulerint, sed eosdem potius redarguit, quia stulte existimarent se invito potiri. Tunc, inquit, me non tenuistis, quia nolui; et ne nunc quidem praevaleretis, nisi ego in manus vestras sponte venirem. Quamobrem haud iudaicarum virium opera fuit, mors Domino illata: sed illorum quidem impiis ausibus, merito quis tribuet tale facinus; servatori autem Christo patiendi pro omnibus voluntatem; ut cunctos videlicet liberaret, et pretioso suo sanguine emptos, patri Deo praesentaret.

(1) Corderius videtur perperam legisse μὴ ἀγωνίσαιτε, quia dicit: nolite dimicare.

At ille negavit eum, dicens: mulier, non novi illum.

Fragilis fuit, prout Christus praedixerat, beatus Petrus, negavitque universalem servatorem Christum; neque id semel, sed ter, et quidem iuratum fecit negationem. Ait enim Matthaeus, coepisse detestari et iurare, se hominem non novisse. Nonnulli dicunt iurasse discipulum, quod ignoraret factum hominem Iesum. Est hoc tamen incredibile. Quid ni enim revera ipsum negasset, si incarnationis mysterium subvertisset? Quippe sciebat simile nobis factum, id est hominem, unigenitum Dei Verbum. Namque iam manifeste confessus fuerat: tu es Christus, filius Dei vivi. Nec tamquam unum de nobis, filium ipsum esse Dei adfirmans, ita loquebatur; sed etiamsi humanitatis mensura comprehensum cerneret, illud quod supra omnes res creatas est, et ex Dei patris substantia effulsit Verbum, non dubitavit agnoscere et confiteri, Dei vivi filium esse. Neque vero nos dicimus negationem hanc evenisse, ne mendax Christus fieret, sed Christum potius rei futurae praescium, eam discipulo nunciavisse. Certe quod ex humana miseria, ut iam dixi, id malum acciderit, suaeque conscientiae morsibus discipulus condemnaretur, subsecuta statim lamentatio, et paenitentiae lacrymae satis docebunt: namque egressus, inquit, foras flevit amare; respiciente ad illum Christo, et praeviae monitionis memoriam refricante. Iamvero conversus, a scopo suo non excidit; mansit enim prout fuerat, fidelis discipulus, peccati veniam adeptus.

Illudebant ei, caedentes.

Decet propheticum illud dicere: obstupuit caelum super hoc, perhorruitque vehementer, dicit Dominus. Terrae caelique Dominus, rerum omnium creator et fabricator, rex regum et dominus dominantium, tamquam unus de nobis contumelia adficitur. — Papae! Terrae ac caeli dominus, tamquam unus de nobis verberari patitur, et impiorum risum sustinet, exem-

ἽΟ δὲ ἠρνήσατο αὐτόν, λέγων· γυναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

Ἦσθ' ἠρνήσῃ καὶ τὸ πρόβλημα τὸ Χριστοῦ ὁ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸ ὅλως σωτήρα Χριστόν, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ τρεῖς, καὶ ἐνώπιον ἐποίησατο τὸ ἄρνησιν· ἔφη γὰρ ὁ Ματθαῖος * ὅτι ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὁμνύειν ὅτι οὐκ οἶδα τὸ ἄνθρωπον. Τινὲς μὲν οὖν φασὶν ὁμωμοκέναι τὸ μαθητὴν, οὐκ οἶδα ἄνθρωπον γεγονότα τὸ Ἰησοῦν· τοῦτο δ' ἄπιστον· πῶς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἠρνήσατο, καὶ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον; ἢ δὲ γὰρ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τοῦτέστιν ἄνθρωπον τὸ μονογενῆ τὸ Θεοῦ λόγον· καὶ γοῦν ὁμολόγησεν ἐναργῶς, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· * καὶ οὐχ ὡς ἓνα τὸ καθ' ἡμᾶς, υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ δὲ βαβελαιοῦ μὴ τὰ τοιαῦτα φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὶ τοῖς ἄνθρωπότητος μέτροις ἐμβεβηκότα Θεωρῶν τὸ ἐπέκεινα παντὸς γρητοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡς πατρὸς οὐσίας ἀνάλამψαντα λόγον, οὐκ ἀπέσαι τὸ εἶδέναι καὶ ὁμολογεῖν ὡς ὅστις αὐτὸς υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ οὐδέποτε φησὶν ὅτι γέγονεν ἄρνησις ἵνα μὴ ψεύσῃται Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐσόμενον οὐκ ἠγνοκῶς, ἀπήγγαλε τῷ μαθητῇ· ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἐφ' ἡμᾶς, γέγονε τὸ κακόν, καὶ τοῖς τὸ σωατότος ἐλέγχοις ὁ μαθητὴς κατεκρίνετο, διδάξας ἂν εὐθύς καὶ αὐτὸς ὁ Θεῖος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον· ἐξεληθὼν γὰρ ἔξω, φησὶν, ἐκλαυσε πικρῶς, προσεσχηκότης αὐτῷ τὸ Χριστοῦ, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν γεγονότης λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν· ὅπως ἔλεγε ὅτι οὐκ οἶδα τὸ σκοποῦ· μεμνήσκε γὰρ ὅπερ ἦν γνήσιος μαθητὴς, πεπλησθηκὼς καὶ ἀφέσεως τὸ πλημμελήματος.

Ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες.

Πρέποι ἂν εἰπεῖν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο *, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφείξεν ἐπὶ πλεον σφόδρα, λέγει κύριος· ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ κύριος, ὁ τὸ ὅλως δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλεύοντων καὶ κύριος τῶν κυριεύοντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται. — Βαβαί, ὁ γῆς καὶ οὐρανοῦ κύριος, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν δὲ χαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλω-

v. 57.

A. f. 295.
C. f. 155.

* Matth. XXVI.
74.

* Matth. XVI. 16.

v. 63.

B. f. 206.
C. f. 155.

* Hier. II. 12.

A. f. 295. b.
C. f. 155.

τα, τύπον ἡμῖν τ' εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας
 ᾤχεσθαι· ὁ γὰρ ἐτάζων καρδίας, πῶς
 ἂν ἠγνόησε τίς ἔστιν ὁ παίσας αὐτόν;

v. 66.

Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον
 τοῦ λαοῦ κ. τ. λ.

A. f. 295. b.
 B. f. 206.
 C. f. 155.
 D. f. 76. b.

Ἐπειδὴ ἀνισχύουσης ἡμέρας, τὸ δυναστεύον αὐτῶν συναγέρετο βελούθειον, παρεκομίζετο μὲν εἰς μέσον ἀθέσμως ἐξυβρίζοντος ὁ Μωϋσέως καὶ προφητῶν δεωδότης· διεπνυθάνετο ἡ ὁ ὑβριζῆς ἰσθαῖος, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός; ἀλλ' εἴποι τίς ἂν πρὸς αὐτὸν, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, πῶς οὐκ ἔδει πρὶν ἂν μάθῃς τὸ ἀληθές, καὶ μηδὲνα λυπῆσαι ἄξιον, μὴ ἄρα πῶς θεῷ προσκρούσας; εἰ ἡ ὑποπλάττη τ' ἀγνοίαν, εὖ εἰδὼς αὐτὸν ὄντα Χριστὸν, ἀκούσῃ λέγοντος ἱεροῦ γραμματος, θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. * διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτούς· ἐὰν ὑμῖν εἴπω, καὶ τὰ ἐξῆς· ποῦ γὰρ ἀκούσαντες ὀπισθεύσατε; ποῦ ἡ ἐρωτώμενοι σεσιγήκατε; τί ἡ, εἰπέ μοι, πολυπραγμονεῖς, καὶ παρ' αὐτοῦ μανθάνειν ἄξιόν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός; καὶ τοι μετὸν εὐκόλως ἀπὸ τε νόμου καὶ προφητῶν, τ' ἐπ' αὐτῶν γινώσκιν ἐλεῖν· ἀλλ' ἄπιστοι ὁμολογούμενος καὶ ἀσύνητοι παντὶ ὡς, ὁμοῦ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἱ τ' Ἰσθαίων καθηλθῆναι ἐρομένοις τοίνυν εἰπὲρ ἔστιν ἀληθῶς αὐτὸς ὁ Χριστός, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο μαθεῖν ἐθέλεις, ἐὰν εἴπω, φησὶν, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ὑμᾶς, οὐ μὴ ἀποκειθῆτε· πῶς τοιγαροῦν ἀκούοντες οὐ πεπιστεύκασι; ποῦ ἡ σεσιγήκασι ἐρωτώμενοι; ἀνελθὼν Χριστὸς εἰς Ἱεροσόλυμα *, εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ ὄντα πωλοῦντας πρόβατα, καὶ βόας, καὶ πωλείσας, καὶ ὄντα κερματιστὰς καθήμενας· καὶ ποιήσας, φησὶν, ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, ἐξέβαλε πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων· μὴ ποιεῖτε τὸ οἶκον τῆ πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίας· ὅτι τοίνυν ὠνόμαζε πατέρα τὸ θεὸν, πρὸς τοῦτο ἀσχάλλοντες οἱ τὰς ἐν τῷ ναῷ τελοῦντες θυσίας, ἐπεπῆδων λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ πρὸς γε ταῦτα Χριστός· * τὸ βάπτισμα Ἰωάννης, πόθεν ἦν; οἱ ἡ εἶπον, οὐκ οἶδαμεν· ἤρετο ἡ καὶ ἐτέρωθι περὶ, λέγων· * τί δοκεῖ ὑμῖν περὶ τῆ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστιν; οἱ ἡ εἶπον, τὸ Δαβίδ·

* Gal. VI. 7.

* Ioh. II. 13.

* Luc. XX. 4.

* Matth. XXII. 42.

plum nobis eximiae patientiae praebens. Nam qui corda scrutatur, quomodo ignoreret quis se percuteret?

Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis etc.

Postquam illucescente die, impium illorum coactum fuit concilium, constituebatur in medio inique illus Moyses ac prophetarum dominus; interrogabatque eum contumeliosus iudaeus, num ipse esset Christus? Sed merito aliquis his diceret: si ignorans interrogas, quidni oportuit, ante quam veritatem cognosceres, nullo modo illum vexare, ne forte Deum offenderes? Quod si ignorantiam simulas, cum alioqui scias hunc esse Christum, audies sacram clamantem litteram: Deus non irridetur. Quamobrem Christus quoque ad eos: si vobis dixero etc. ecquando enim rei audita credidistis? ecquando rogati siluistis? Cur autem, dic mihi, curiose agis, atque ab eo discere vis, num sit ipse Christus, quum facile liceat tum ex lege tum ex prophetis notitiam eius sumere? Sed enim vere increduli et omnino vecordes, una cum subiecta plebe, Iudaeorum principes. Rogantibus itaque num ipse esset revera Christus, idque apprime volentibus scire; si dixero, inquit, non credetis; et si vos interrogavero, non respondebitis. Quandonam ergo audientes, non crediderunt? Quandonam interrogati, siluerunt? Reversus Christus Hierosolyma, reperit in templo vendentes oves et boves atque columbas, nummulariosque sedentes: factoque, inquit, veluti flagello de funiculis, omnes templo expulit dicens: nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Quoniam patrem nominavit Deum, aegre id ferentes qui in templo sacrificabant, adversabantur aientes: in qua potestate haec facis? Contra hos Christus: baptisma Iohannis unde erat? Dixerunt illi: nescimus. Alias quoque interrogavit: quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Illi dixerunt: Davidis. Quibus Christus: quo-

modo ergo David in Spiritu dominum ipsum vocat? Ad haec denuo obmutuerunt. Alia alibi, si vestigaveris, similia in sacris evangeliiis comperies. Propterea nihil iis respondet, sed incredulos contumacesque coarguit. Oportebat enim, si certe voluissent, intelligere Davidis quoque esse dominum uti Deum dominique ac Dei patris filium consubstantiali, Davidis autem filium secundum carnem. Quandoquidem qui Deus erat nobis apparuit, factusque est similis nobis homo de Davidis semine, ex Iudae tribu secundum scripturas.

Exin autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.

Ut autem graviolem efficiat iudaicae incredulitatis poenam, manifestam suam ostendit gloriam, dicens: exin erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Me, inquit, qui vestram formam adsumpsi, Dei-que filius sum naturalis, nullo in pretio habuistis. Quoniam igitur in tanta ignorantia versantes, neque patris neque meum nostis mysterium, quamquam legisperiti, necessario aio breve vobis tempus esse concessum sceleste contra me agendi usque ad crucem. Posthinc enim in meum restituar honorem, et cum carne mea Deo patri consessor ero. Haec dicente Christo, phariseorum ad effrenatam iram cohors exarsit. Dictum illud ad blasphemiae praetextum trahunt (1), iamque testimonio egere se negant, qui suismet auribus loquentem audiverant. Sed heus improbi atque insipientes! Petistis scire utrum ipse esset Christus? docuit vos, se naturaliter vereque Dei patris esse filium, et cum illo in deitatis throno sedere. Hinc ergo apprime licebat cognoscere ipsum esse Christum. Cur vero salutis viam, vobis effecistis ruinae occasionem (2)?

εἶτα, πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος ἔφη· πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ; καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν σεσιγήκασι· καὶ ἑτέρωθεν πάλιν εὐρήσεις πολυπραγμονῶν τὰ ψαλμίσια ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις· διὰ τὸ οὐδὲν αὐτοῖς ὑποκρίνεται, ἐλέγχῃ δὲ ἀπίστους ὄντας καὶ ἀνηκούους· ἔρχηται γὰρ, εἴπερ ἐβούλοντο, σωθῆναι ὅτι καὶ κύριός ἐστι τὸ Δαβὶδ ὡς θεός, καὶ τὸ κυρίως καὶ θεὸς καὶ πατὴρ υἱὸς ὁμοούσιος, καὶ τὸ Δαβὶδ υἱὸς καὶ σάρκα· ἐπεὶ θεὸς ὢν ὁ κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν καὶ γέγονε κατὰ ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ σπέρματος ὡν Δαβὶδ, ἐκ φυλῆς Ἰουδα καὶ τὰς γραφάς.

Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν δυνάμεως τοῦ θεοῦ.

v. 69.

Ἴνα δὲ φορτικωτέραν Ἰουδαίοις ἐργάσεται τὸ ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν τισεῦσαι δίκην, ἐναργῆς τὸ αὐτοῦ καθίστησι δόξαν εἰπὼν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ ἡμᾶς ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ· ἐμὲ φησι τὸ ἐν εἶδει τῷ καθ' ὑμᾶς γεγονότα, υἱὸν φύσει τοῦ θεοῦ ὄντα, ἐν οὐδενὶ λόγῳ πεποιήσθαι· ἐπεὶ οὖν εἰς τοῦτο ἀμαθίας καταβεβηκότες, τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴσμε μυστήριον, καὶ τοὶ νομομαθεῖς ὄντες, ἀναγκαίως ἐκείνο φημι, ὅτι κατὰ ἐμὴ δύσσεβείας βραχυὲς ὑμῖν ἐδόθη καιρὸς ὁ μέχρι τοῦ σταυροῦ· καὶ γὰρ τοῦτο εὐθύς εἰς τὸ ἐμαυτοῦ παλινδρομήσω τιμὴν, καὶ σύνεδρος ἔσομαι τῷ θεῷ καὶ πατρί καὶ σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τὸ φαισαίων ἀνεκαύθη σίφος εἰς ἀκαθέκτες ὀργάς· ἀρπάξασιν πῶς φωνὴν εἰς πρόφασιν δυσφημίας, οὐδὲ μιᾶς λῆτυρίας ἔτι δεῖσθαι φασίν, ὡς αὐτήκοοι γεγονότες τῶν λόγων αὐτοῦ· ἀλλ' ὧς πονηροὶ καὶ ἀνόητοι, ἠξιοῦτε μαθεῖν εἰπὲρ ἔστιν αὐτὸς ὁ Χριστός; ἐδίδαξεν, ὡς φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, καὶ σὺν αὐτῷ θεὸς καὶ θεότητος ἔχει θρόνους· ἐντεῦθεν ἦν μάλιστα μαθεῖν ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ Χριστός· τί δὴ ποτε πῶς τὴν σωτηρίαν ὁδὸν ὀλέθρου πρόφασιν ἑαυτοῖς ἀπεφῆναι;

A. f. 295. b.

v. 71.

(1) Hic est graecorum verborum sensus, non autem ut apud interpretem lat. in catena D. Thomae *usurpans ignominiae vocem*. Ex Thoma autem idem sumpsit Corderius.

(2) Heic prosequitur apud Corderium Cyrillus. « Hoc dicto utique illos confutavit, quoniam propter » signa quae praecesserant, veritas haec illos non omnino latebat. Nam hunc solum ait esse Christum, » quem antea facta ipsa fuerant locuta. »

ΚΕΦ. ΚΓ'.

CAP. XXIII.

v. 1.

Ἦγάγεν αὐτὸν ἐπὶ Πιλάτῳ.

C. I. 155. b.

Ἐπήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, παρεδίδω-
θησαν καὶ αὐτοὶ τῷ Ῥωμαίων στρατιάῳ· καὶ
πεπλήρωται τὰ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐπ'
αὐτοῖς προσηγελμένα· * οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ·
πονηρὰ καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμ-
βήσεται αὐτῷ· ὃς ἤ, καθὼς ἐποίησας, οὕ-
τως ἔσαι σοι· τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταπο-
δοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου· * τίς ἤδη καὶ
Πιλάτῳ φασί; τὰς καὶ τῶν πάντων σωτῆρος
ἡμῶν Χριστοῦ σωτιθέμενες συκοφαντίας.

* Abd. 15.

v. 2.

Τοῦτον εὑρομεν κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι.

A. I. 296.
C. I. 155. b.
D. I. 77.

Καὶ ποῦ κενώλυκε φόρους διδόναι Καί-
σαρι; καὶ τοὶ πεπώμφατε πρὸς αὐτὸν ἐξ
ἐαυτῶν τινὰς, καὶ τῶν καλεσμένων ἡρωδῶν, ἐπι-
βλάσκοντες τε καὶ λέγοντας· * διδάσκαλε,
ἔξεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, ἢ οὐ; εἴτα
πρὸς τίς, Χριστὸς, ἐπιδείξατέ μοι, φησὶ,
νόμισμα τὸ κήσῃ· ἡρετό τε τίνος ἔχει εἰκόνα
καὶ ἐπιγραφήν τὸ προσοισθὲν δηνάριον· ὥς ἡ
Καίσαρος ἔφασκον, ἀπόδοτε φησὶ τὰ Καί-
σαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· ποῦ
τοί γάρ κενώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι;
ἀλλ' εἰς ἣν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τὸ καταγα-
γεῖν εἰς θάνατον τὸ ἀναφέροντα πρὸς ζώην·
πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρης γε-
γονότες δυσσεβέστεροι· ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος
παντὸς αἰτιάματος ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν·
καὶ τοῦτο οὐχ ἁπαλῶς, ἀλλὰ τρίς· οἱ ἤ ἐπί-
σχυον λέγοντες, ἀνασείψῃ τὸ λαόν, συκοφαν-
τιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ ὅτι
μὲν ἐδίδασκε φασί, σεσιγήκασιν ἡ δὲ διδα-
σκαλίας τὸν τρόπον, δεδιότες μὴ ἄρα πῶς καὶ
αὐτὸς ὁ Πιλάτος εὑρεθῇ τοῖς πιστεύουσιν ἐνα-
ρίθμιος· πλὴν ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πι-
λάτος ἀπολογούμενός τε καὶ λέγων· οὐδε-
μίαν αἰτίαν εὑρηκα ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐξῆς.

v. 18.

Λίγες τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββάν.

C. I. 136.

Τοῦ κρίναι λαχόντος ἐλάβετε αὐτὸν
αὐτὸν θανάτου, ἡφύον ὑποσῆναι ὡς ἀκα-
λοῦσι τὴν πάσης εὐσεβείας καθήκοντα ἐδιδά-
σκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι
κόλασιν· ἀνέκραγον γὰρ παμπληθεῖς λέγον-
τες, αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν Βα-

Duxerunt eum ad Pilatum.

Iesum ad Pilatum pertraxerunt, et ipsi
vicissim Romanorum exercitibus traditi fue-
re. Completaeque sunt prophetarum de iis
praedictiones. Vae impio! prava manuum
ipsius opera evenient ei. Alius autem: si-
cut fecisti, ita erit tibi; retributio tua re-
tribuetur tibi in caput tuum. Quid porro
Pilato aiunt? Nempe confictas adversus
communem nostrum Servatorem calum-
nias.

Hunc invenimus prohibentem tributa dare Caesari.

Quandonam porro tributa dare Caesari
vetuit? Atqui de vestris misistis nonnul-
los cum Herodianis, qui tentarent dicen-
tes: magister, licet tributa dare Caesari,
an non? Mox ad haec Christus: ostendite
mihi census denarium; rogabatque cuius-
nam haberet imaginem atque inscriptio-
nem oblatus denarius? Qui cum dixissent,
Caesaris; reddite, inquit, quae sunt Cae-
saris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Quan-
donam itaque prohibuit tributa dare Cae-
sari? Sed reapse unicus illis scopus erat
vitae auctorem morti tradere. Verumtamen
viro quoque idololatra irreligiosiores ap-
paruerunt. Nam Pilatus quidem insontem
prorsus Iesum declarabat, neque id semel,
sed ter. Illi autem invalescebant dicentes:
populum commovet; atque alias calum-
niarum causas congerebant: namque eum
docere quidem aiebant, sed de doctrinae
genere silebant, metuentes ne forte ipse
Pilatus de credentium numero fieret. Iam
haec dicentes obiurgabat Pilatus patronus
factus dicensque: nullam inveni in eo cau-
sam, et cetera.

Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.

Quum eum iudex morte absolveret,
sententiam postulant ferri adversus omnis
pietatis ducem atque magistrum, ut gra-
viores scilicet perlaturi sint punitionem.
Clamavit enim tota simul multitudo dicens:
tolle hunc et dimitte nobis Barabbam. En

manifeste sanctum iustumque negaverunt, sicut ait beatus Petrus, et virum homicidam donari sibi petiverunt, ut eius sorti communicarent. Quod sane iis pati contigit. Nam traditi fuerunt exitio et caedi. Clamaverunt enim, inquit evangelista, dicentes: tolle, tolle, crucifige eum. De hoc ipso ex postulabat impio clamore Dominus Hieremiae ore dicens: dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Facta est hereditas mea mihi tamquam leo in silva, edidit contra me vocem suam; propterea odio habui. — Dicit alicubi de Iudaeorum impietate Oseas propheta: vae illis, quia recesserunt a me! Miseri sunt, quia in me peccaverunt. Ego quidem redemeram illos, sed ipsi adversus me mendacia locuti sunt. Et rursus. Cadent gladio principes eorum, propter in-disciplinatam linguam suam.

Et Pilatus adiudicavit fieri petitionem eorum.

Adiudicavit ergo Pilatus fieri petitionem eorum; atque ita matrem exitii sui victoriam retulerunt. Baiulavit igitur ex prae-torio Servator crucem; nam et Abrahamus pergens ad demonstratum sibi montem, ut Isaacum immolaret, Deo sic fieri iubente, imposuit illi ligna, fuitque Christi typus crucem suam humeris gestantis. Ducitur ergo ad patiendum Christus; Simoni autem, inquit, cyrenaeo crucem eius imposuerunt. Alius vero sanctus evangelista ipsum quoque Iesum dixit lignum gestasse. Vere omnino utrumque se habet. Nam gestavit reapse crucem Servator; sed medio, puta, in itinere Cyrenensem quemdam apprehendentes, lignum in eum transtulerunt. Necessario autem admittendum est, ipsum quoque Servatorem crucem gestasse. Dictum est enim de illo Isaiae voce: puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius. Utique principatus eius crux est, per quam toto in orbe regnat. Siquidem vere factus

ραββᾶν· ἰδοὺ δὲ σαφῶς τὸ ἅγιον καὶ δίκαιον ἡγήσαντο, καθά φησιν ὁ μακάριος Πέτρος *, καὶ ἡτήσαντο ἄνδρα σονία χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τὸ σκῆνος μερίδος ἔσονται κοινωνοί· ὃ δὲ καὶ συνέβη παθεῖν αὐτούς· δέδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγὴν· ἐπεφώνησαν γὰρ φησι λέγοντες· αἶρε αἶρε, σάυρωσον αὐτόν· ταύτῃ τὸ ἀνοσίαν καταβοὴν αἰτιάτο λέγων ὁ κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμία· * ἐγκατέλιπον τὸ οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐχρηύθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα. — Ἐφη περὶ τῶ τὸ Ἰεδαίων ἀνοσιότητος ὁ προφήτης Ὀσηέ· * οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπώθησαν ἀπ' ἐμοῦ· δέιλαιοι εἰσὶν ὅτι ἠέβησαν εἰς ἐμέ· ἐγὼ δὲ ἐλυξώσάμην αὐτοῖς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψαύοντες. Καὶ πάλιν· * πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν.

* Ο δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἷμα αὐτῶν.

Ἐπέκρινε τοίνυν, φησιν, ὁ Πιλάτος· γινώσκω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασι· ὁ δὲ σωτὴρ ἐκ τῶ πραιτωρίου, ὅτι καὶ Ἀβραάμ ἀνίων ἐπὶ τὸ πρῶτον αὐτῷ ὄρος, ἵνα θύσῃ τὸ Ἰσαάκ, θεὸς γινώσκων τὸ χεῖμα προστάττοντος, ἐπέθηκε τῷ παιδίῳ τὰ ξύλα· * ὃ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τὸ ἑαυτοῦ σαυρὸν εἰς ὧμους ἔχοντος. Καὶ ἄλγεται μὲν ὁ σωτὴρ ἐπὶ τὸ πάθος· Σίμωνι δὲ, φησι, κυρηναίῳ ἐπέθεσαν τὸ σαυρὸν αὐτοῦ· ἕτερος δὲ τὸ ἅγιον εὐαγγελιστὴς * καὶ αὐτὸν ἔφη τὸ Ἰησοῦν βαρύνειν τὸ ξύλον· ἀληθὲς δὲ πάντως καὶ τοῦτο κακεῖνο· ἦνεγκε μὲν γὰρ σαυρὸν ὁ σωτὴρ, καὶ μέσῳ δὲ ἴσως τὸ ἐδὸν ὑπαντήσαντες τὸν κυρηναῖον κατεσχέκασιν, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον· ἀναγκασίως δὲ πως ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν σωτῆρα ἐπιφορτισαμένον τὸν σαυρὸν· εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐ· * τὸ παιδίον ἐχρηύθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶ ὧμῳ αὐτοῦ· ἀρχὴ γὰρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σαυρὸς, δι' οὗ βαβεβασίλευκε τὸ ὑπ' οὐρανόν (1)· ἐπεὶ ἐστὶν

* Act. III. 14.

* Hier. XII. 7.

C. f. 156. b.

* Os. VII. 13. cod. Ἡσαΐας.

* Os. VII. 16.

v. 21.

A. f. 298. b. f. 209. b. C. f. 156. b.

* Gen. XXII. 6.

B f. 209. b.

* Ioh. XIX. 17.

* Is. IX. 6.

(1) Hoc idem iam dixit Cyrillus p. 127, ubi recale nostram adnotationem.

* Philip. II. 8.

ἀληθές * ὅτι γέγονεν ὑπὸ κήρους μέχρι θανάτου,
θανάτου ἢ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν
ὑπερέφωσε, ὃ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ
ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
Χριστοῦ πάντων γόνου κάμῃ ἐπερανίων καὶ ὁπι-
γείων καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλῶσσα
ἐξομολογήσῃται ὅτι κύριος Ἰησοῦ Χριστὸς
εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς· ἀμήν.

V. 27.

Ἰησοῦ δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ
καὶ γυναικῶν.

A. I. 298.
D. I. 70.

Ἐβάδιζε μὲν οὖν ὁ σωτὴρ, ἐπὶ τῇ τῷ
σταυροῦ τόπον· εἶποντο ἢ κλαίεσαι αἱ γυν-
αῖκες, σὺν ἑτέροις πολλοῖς· φιλόδακρυ γάρ
πως αἰεὶ τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸ νοῦν εἰς ἔλεον
εὐδιάφροτον ἔχον· ἀλλ' ὁ Θυγατέρες φη-
σὶν Ἰερουσαλήμ, τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ δάκρυον
εἴσατε· κλαύσατε ἢ μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς καὶ
ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν· ἔρχονται γὰρ ἡμέραι,
φησὶν, ἐν αἷς ἔσαι θυναίξιν ἀμείνων ἢ ἀπαι-
δία· ἐπισκήψαντος γὰρ τοῦ πολέμου τῇ Ἰε-
δαίων χώρᾳ, ἅπαντες ἀρδύν ὁλόλασι μι-
κροὶ καὶ μεγάλοι· τότε, φησὶ, τὸ ὑπὸ βε-
νοῖς καὶ ὄρεσι γήμες, τῷ παντὸς ἄξιον· εἰ γάρ
ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ, φησὶ, ταῦτα ποιοῦσιν,
ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; καὶ πέπλασαι μὲν
ὡς ἐν τάξει ὡραβελῆς ὁ λόφος, ἦσαν ὡρα-
δείγματος, ὡδίνει δὲ νοητοῦ πράγματι
δύναμιν· βούλεται γὰρ δηλοῦν ἐκεῖνο, οἴ-
μαί περ, ὑγρὸν μὲν ξύλον, ἑαυτὸν ὀνομάζει,
τούτῃσι χλωρὸν καὶ ἑγκαρπῶν καὶ εὐανθές·
καρποὶ δὲ ἦσαν αὐτοῦ, μυσαγωγίαι, καὶ
παραίνεσις, καὶ θεοπρεποῦς ἐξέκαστας ἐπιδεί-
ξεις, διὰ τῶν ὑπὲρ λόγον θεοσημείας· ἀλλ'
ἐν τούτοις ὄντα, τῷ οὕτω δειναῖς ὡραβελή-
κασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων σφατηροὶ, ἦσαν
ὁ κατακρίνας αὐτὸν Πιλάτος· ὅτε τοίνυν,
φησὶ, τοιαῦτα πεπράχασιν εἰς ἐμὲ, τί δρά-
σεσιν ὡς ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ προσπεπολεμη-
κότες τῷ Ἰσραὴλ; ὁφίονται γὰρ ἐπ' αὐτῷ
οὐδὲν τῷ θαυμασμένων, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς
τιμῆς καὶ φειδοῦς ἀξιοθῆναι τῷ παρ' αὐτῶν·
κατεμπρήσεσι γὰρ αὐτὸν, δηλονότι τῷ εἰς
Χριστὸν δυσεβείας εἰσπραττόμενοι δίκας.

V. 33.

Ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

A. I. 299. b.

(1) Πλὴν ἐπαυδάσεν ὁ κύριος, μήτε

(1) Sequens fragmentum dicitur in codice sumptum ex Cyrilli homilia.

est obediens usque ad mortem, mortem au-
tem crucis. Propterea et Deus exaltavit il-
lum, et dedit illi nomen quod est super om-
ne nomen; ut in nomine Iesu Christi omne
genu flectatur caelestium, terrestrium, et
infernorum, atque omnis lingua confitea-
tur, quod dominus Iesus in gloria est Dei
patris. Amen.

Sequebatur autem illum multa turba populi
et mulierum.

Ibat ergo ad crucifixionis locum Ser-
vator; quem sequebantur flentes mulieres
cum aliis multis. Pronum quippe ad la-
crymas semper femineum genus, atque ad
misericordiam flexanimum. Sed o Hieru-
salem filiae, inquit, vestras de me lacry-
mas cohibete; sed super vos ipsas potius
flete et super filios vestros. Venient enim
tempora, inquit, quibus potior erit mu-
lieribus sterilitas. Nam incumbente Iudaeo-
rum regioni bello, cuncti funditus parvuli
adultique perierunt. Tunc nihil melius, in-
quit, quam collibus ac montibus obrui.
Nam si in viridi ligno hoc agunt, quid fiet
in arido? Et parabola quidem instar, id
est exempli, hic sermo profertur, sed in-
tellectualis rei vim continet. Hic est enim,
ut reor, verborum sensus. Viride lignum se
ipsum nominat, id est vividum, fructuo-
sum, et floridum. Fructus vero eius erant,
religiosa doctrina, adhortationes, congruae
Deo potentiae demonstrationes per ineffa-
bilia prodigia. Nihilominus haec agentem
Christum, Romanorum praefecti, id est
damnator Pilatus, tam gravi ignominia ad-
fecerunt. Quum igitur talia in me fecerint,
quid facient pugnantes contra Israhelem,
aridum ut ita dicam et infructuosum? Et-
enim nihil mirum in eo cernent, quamob-
rem ipsorum reverentia ac venia dignus
possit haberi. Igitur eum comburent, id
est impietatis adversus Christum poenas re-
poscent.

Ibi crucifixerunt eum.

Attamen dedit operam Dominus, ut nec

universim divinitatem suam manifestaret, neque omnino occultaret; illud quidem propter eius temporis homines, hoc autem propter posteros: nimirum ut divinitatis suae, nec non et humanitatis, perspicue operationes ostenderet; ne vel divina virtus obscuraretur, vel humana natura discrederetur. Nam quia haeresis exortura erat, quae diceret corpus eius fuisse phantasma de caelo delatum, quasi corruptibilis corporis carnem natura incorruptibilis adsumptura non esset, neque maculam aut inquinamentum vel labem admissura; ut persuaderet Deus hominibus, se id factum quod nos sumus, manentem nihilominus in eo quod erat; idcirco carnem permisit ea pati quae eiusdem sunt propria. Ostenditque duplicem operationem, patiens ut homo, agens ut Deus, idem semper. Non enim est alius et alius, sed aliter atque aliter.

Principes quoque deridebant eum.

Stulte iocabantur adversus eum synagogae principes quassantes capita, et amaro risui indulgentes: alios salvavit, aiebant, nunc se ipsum salvet. Sane si alios salvavit (tuque iudae id ita factum revera scis) cur non posset manibus tuis se ipsum eripere?

Erat autem et superscriptio scripta super eum etc.

Tituli scriptura, Domini causam continens, demonstrabat manifeste, crucifixum hunc regem esse ac dominum practicae, physicae, ac theologicae philosophiae. Latine enim, graece, et hebraice scriptum ait fuisse evangelista titulum. Existimo autem romano idiomate significari practicam philosophiam, quia Romanorum regnum fortius ceteris orbis terrae apud Danihelem definitur. Porro practicae apprime propria est fortitudo. Graeco idiomate denotatam iudico physicam doctrinam, quia graeca gens prae ceteris hominibus physicae stu-

δι' ὅλου φανεῖσθαι τὸ ἑαυτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι· τὸ μὲν διὰ τοῦτότε, τὸ δὲ διὰ τοῦ μὴ ταῦτα· ὥστε δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ζανὰς τὰς ἐνεργείας· ἵνα μήτε ἡ θεία δύναμις ἀμβλυνθῇ, μήτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπιστηθῇ· ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν αἵρεσις ἀνὰκύπτειν, ἡ λέγουσα ὅτι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθεν, οὐ γὰρ ἂν ἐλαβε τοῦ φθαρτοῦ σώματος σάρκα ἢ ἄφθαρτοῦ φύσις, οὐδ' ἂν κατεδέξατο ῥύπον ἢ μολυσμὸν ἢ σπῆλον, ἵνα πιστώσῃται ὁ θεὸς τῷ ἀνθρώπων τὸ γένος, ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὃ ἐσμέν, μένων ὃ ἦν, διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια· καὶ ἔδειξε διωλῆναι τὴν ἐνέργειαν, πάσχων μὲν ὡς ἀνθρώπου, ἐνεργῶν δὲ ὡς θεὸς ὁ αὐτός· οὐ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως (1).

Ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες.

v. 35.

Μάτῳ μὲν τοι αὐτοῦ κατειρωνεύονται οἱ τ' συναγωγῆς ἡγούμενοι, κατασείοντες τὰς κεφαλὰς, καὶ πικρὸν αὐτῷ μεῖδιμα καταχέοντες, ἄλλες ἔσωσεν, ἑαυτὸν σωσάτω φασίν· εἰ ἄλλες ἔσωσε (καὶ οἶσθα τοῦτο καὶ ἀλήθειαν γεγονὸς) πῶς οὐκ ἂν ἴσχυσε τῶν ἑαυτὸν ἐξελέστω χειρῶν;

A. f. 103. b.

Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ κ. τ. λ.

v. 35.

Ἦ ἐν τῷ τίτῳ προγραφῇ τ' τ' κυρίως αἰτίας, πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας ὄντα βασιλέα τ' σταυρωθέντα σαφῶς καὶ κύριον ἔδειξεν· ῥωμαῖστί γὰρ καὶ ἑλληνιστί καὶ ἐβραῖστί, φησὶν, ἀναγεγράφθαι τῷ λόγῳ· νοῶ δὲ διὰ μὲν τοῦ ῥωμαῖστί πῶς πρακτικὴν, ὡς τ' Ῥωμαίων βασιλείας κατὰ τὴν Δανιὴλ ὀρισθείσης ἀνδρικωτέρας τ' ἐπὶ γῆς βασιλείων· * πρακτικῆς δὲ ἴδιον, εἰπέρ τι ἄλλο, ἢ ἀνδρεία· διὰ δὲ τ' ἑλληνιστί, πῶς φυσικὴν θεωρίαν, ὡς μᾶλλον τ' ἑλλήνων ἔθνους, παρὰ τοῦ ἄλλες ἀνθρώπους τῇ φυσικῇ σχολάσαντος

D. f. 79. b.

* Dan. II. 40
VII. 23.

(1) Pertinet ad hunc locum fragmentum quod est in cat. lat. S. Thomae « Cyrillus. Non autem ipse » unigenitus Dei filius in propria natura qua Deus est, passus est quae sunt corporis, sed magis in natura terrena. Decet enim utrumque de uno et eodem filio dici, scilicet et non pati divine, et passum » esse humanitus. »

φιλοσοφία· διὰ ἧς ἡ ἑβραϊστὶ καὶ θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς τοῦ ἔθνους τούτου προδήλως ἀνέκαθεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ πατρὸς ἀνατεθέντων.

V. 39.
A. I. 361.

Ὁ μὲν εἰς, φησὶ, ἡμεῖς λησῶν τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἡρεύγετο· ὁ γὰρ μὴν ἕτερος, ταῖς ἡμεῖς συγκρεμαμένου φωναῖς ἐπετίμα· ὡμολόγησε πῶς ἡμαρτίαν, μεμαρτύρηκε Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτιον, πεπίστωκεν εἰς αὐτὸν, βασιλέα ἐκάλει καὶ τοὺς σταυροῦ μύρον· ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς ἀγίων ἡρπασε κληῖρον.

V. 44.
A. I. 366.

Σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν.

Ὁ παντὸς ἐπέκεινα χυνοῦ, ὁ σύνεδρος τῷ πατρὶ, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἔλαβε δούλε μορφὴν, καὶ τὸ ἀνθρώποτης ἡνέσχετο μέζων, ἵνα πληρώσῃ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῖς πατράσι τῶν ἑβραίων ἐπηγγελμένῃ παρὰ Θεοῦ· οἱ δὲ γεγόνασιν οὕτω σκληροὶ τε καὶ ἀπειθεῖς ὥστε καὶ ἀντανίστασθαι δεσπότη· καὶ γὰρ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, θανάτῳ διεβαλεῖν ἐπαυδάσαν, καὶ τὸ κύριον τῆς δόξης ἐσαύρωσαν· ἡμεῖς καὶ σαυρῶ παρέδοσαν τὴν ὅλην δεσπότην, ἔδυνεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς· σμυεσκότασε ἡ ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, καὶ τὸ θεῖον Ἀμώσ· * γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς, ἕως ὥρας ἐνάτης· καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις σημεῖον ἦν ἐναργὲς τῆς κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σαυρωσάντων ψυχάς· πῶρως γὰρ ἀπὸ μέρες γέγονε τῷ Ἰσραὴλ· ἐπαυᾶται ἡ αὐτοῖς καὶ Δαβὶδ ἐκ φιλοθεΐας, λέγων· * σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν καὶ μὴ βλέπουν· καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ τὴν ἐαυτῆς ἐπένθη δεσπότην· ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίζετο, διερρήγνυντο ἡ πέτρα, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σχῆμα, διερρήγνυντο καὶ καταπετάσματος ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω· καὶ τι τοιοῦτον ὑπεστήμαινεν ἡμῖν ὁ Θεός, διὰ φωνῆς Ἡσαΐ· λέγων· * καὶ ἐκδύσω τὸ οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω σάκκον τὸ διεβόλαιον αὐτοῦ (1).

* Amos V. 18.

* Ps. LXVIII. 24.

* Is. L. 3.

duit philosophiae. Denique hebraico idiomate theologicum magisterium, quia sine dubio hic populus, a generis sui origine, Deo per maiores suos addictus fuit.

Latronum quidem unus, inquit evangelista, paria Iudaeis eructabat; alter tamen verba eius, qui secum erat crucifixus, reprehendebat; suumque peccatum fatebatur, Christi innocentiae testimonium dabat, eidem credebatur, regem quamvis crucifixum appellabat. Idcirco sanctorum hereditatem sibi rapuit.

Tenebrae factae sunt per universam terram.

Qui creatas res omnes excedit, qui patri consessor est, demisit se ad exinanitionem, servique formam suscepit, et humana mensura se conclusit, ut promissionem compleret Hebraeorum maioribus a Deo editam. Hi vero tantopere perversi contumacesque evaserunt ut in herum suum consurrexerint, vitae auctorem morti tradiderint, gloriae dominum crucifixerint. Postquam itaque ligno suspenderunt omnium dominum, sol eis occidit, luxque diurna in tenebras versa est, ut ait divus Amosus. Factae sunt enim tenebrae ab hora sexta, usque ad nonam; quod fuit evidens Iudaeis indicium obscuratarum intellectualiter illorum qui crucifigebant animarum. Caecitas enim partem certe Israhelis corripuit. Imprecatur utique illis, Dei zelo instinctus, etiam David dicens: obscurentur oculi eorum, ne videant. Ipsa quoque creatura dominum suum deflebat: ideoque sol obtenebrabatur, petrae frangebantur, et ipsum templum lugentium speciem imitabatur, velo sus deque discisso. Quid autem hoc rei fuerit, iam nobis significaverat Isaiae voce Deus dicens: et induam caelum tenebris, et saccum ponam operimentum eius.

(1) Circa hunc locum, nempe ad v. 46. *pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, pertinet fragmentum in cat. lat. S. Thomae. « Cyrillus. Haec autem vox edocet, quod animae sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, huius rei facto Christo principio. »

Videns autem centurio quod factum fuerat,
glorificavit Deum etc.

Considera rursus mecum, quod crucis pro nobis passus cruciatum, coeperit multos ad veritatis cognitionem pertrahere. Nam centurio, inquit evangelista, cernens quae acciderant, Deum glorificabat dicens: vere hic homo iustus erat. Nonnulli quoque ex Iudaeis pectora sua paenitentes prorsus tundeant, mentisque oculis Dominum spectantes, et fortasse etiam impietatis in Christum se complices esse negantes, crucifixoribus maledicebant, quamquam haud palam propter principum iniquitatem. Ergo vere dixerat Dominus: quum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad me ipsum.

Subsecutae autem mulieres, quae cum eo venerant
de Galilaea etc.

Subsecutae sunt prudentes mulieres communem nostrum servatorem Christum, ea quae ad fidem erga eum firmandam utilia erant vel necessaria observantes. Scilicet quia pro communi salute carnem suam obtulerat, accurrerunt hae prudentes ad illius corpus curandum. Putabant enim mortuum in monumento permansurum.

CAP. XXIV.

Et factum est, dum mente consternatae essent
de isto etc.

Venerunt mulieres ad monumentum; non invento autem Iesu corpore, quia iam resurrexerat, in multam inciderunt perplexitatem. Quid inde porro? Propter suam erga Christum caritatem, et pii officii studium, dignae habitae sunt visione angelorum, qui bonum illis nuncium tulerunt; et resurrectionis facti praecones, cur quaeritis, dixerunt, vivum inter mortuos? Non est hic, sed resurrexit. Utique semper vivit, et suapte natura Dei Verbum vita est; sed tamen quatenus ad exinanitionem se demisit, nostramque similitudinem subiit, mortem gustavit. Verum haec mortis mors erat. Surrexit ergo a mortuis, non sibi magis quam nobis via factus ad immortalitatem.

Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γινόμενον, ἐδόξασε
τὸν θεόν κ. τ. λ.

v. 47.

Ἄθροφ δὴ μοι πάλιν, ὅτι πεπονηθὼς ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, ἤρξατο τὸ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας· ὁ γὰρ ἑκατόνταρχος, φησὶν, ἰδὼν τὰ γεγενημένα, ἐδόξαζε τὸ θεὸν λέγων, ὅτι ὄντως ὁ ἀνθρώπος οὗτος δίκαιος ἦν· ἔτυπτον γὰρ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινές, κατανυττόμενοί περ πάντως, καὶ τοῖς τῷ δαίμονι ὁμμασὶν ἀναβλέποντες πρὸς κύριον, καὶ τάχα περὶ τοῦ Χριστοῦ δυνάστεως ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς, διὰ τὸ τῷ σταυρωσάντων καταβοᾶν, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὸ τῶν ἡγεμένων ἀνοσιότητα· ἐκὼν ἀληθῆς ἦν λέγων ὁ κύριος· * ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν.

A. f. 309. b.

Κατηκολούθησαν δὲ καὶ γυναῖκες, αἵ τινες ἦσαν
συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας κ. τ. λ.

v. 55.

Ἠκολούθησαν σοφαὶ γυναῖκες τῷ πάντων ἡμῶν σωτῇρι Χριστῷ, τὰ εἰς αἰῶνα τὸ ἐπ' αὐτῷ χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα συλλέγουσαι· ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὸ ἑαυτοῦ ἔδωκε σάρκα, ἔδραμον αἱ σοφαὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεορασίαν· ὥρθησαν γὰρ ὅτι ἀπομνηεῖ νεκρὸς ἐν μνημείῳ.

A. f. 310. b.

ΚΕΦ. ΚΔ'.

Ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτάς περὶ
τούτου κ. τ. λ.

v. 1.

Ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνημα, οὐχ' εὐροῦσαι γε μὴν τὸ σῶμα τῷ Χριστοῦ, ἐγήγερτο γὰρ, εἰς πολλὴν πεπληρωμένην ἀπορίαν· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; τὸ εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα, καὶ τὸ εἰς τοῦτο χυομένης ἀσθενείας ἡξιώθησαν ἰδεῖν ἀγίους ἀγγέλους· καὶ δὴ καὶ γεγονόσιν αὐταῖς εὐαγγελισαί, καὶ τῷ ἀναστάσεως κήρυκε, τί ζητεῖτε, φάσκοντες, τὸ ζῶντα μὴ τὸ νεκρὸν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἡγέρθη· ζητῇ μὲν γὰρ αἰεὶ, καὶ ζωὴ καὶ φύσιν ἐστὶν ὁ τῷ Θεοῦ λόγος· καθ' εἰς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, ἐγένετο θάνατος· ἀλλ' ἦν τοῦτο τῷ θανάτῳ θάνατος· ἐγήγερται τοίνυν ἐκ νεκρῶν, ὁδὸς δὲ εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομῆς, οὐχ' ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν,

A. f. 311.

* Ioh. XII. 32

ἡρώδης· καὶ μηδεὶς ζητείτω τὸ αἰεὶ ζῶντα
 μὴ τὸ νεκρῶν· οὐκ ἔστι γὰρ ὧδε, τοῦτέστιν
 ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι· ποῦ δὲ μᾶλλον;
 ἐν οὐρανῷ δηλονότι καὶ ἐν δόξῃ Θεοπροπέει·
 ἵνα ἡ βεβαιότεραν αὐταῖς τῶ ἐπὶ τούτοις
 ἐνιδρύσασιν πίσιν, εἰς μνήμην ἀναφέρουσιν,
 ὡς ἔφη Χριστὸς *, ὅτι καὶ πάντως αὐτὸν εἰς
 χεῖρας ἀμαρτωλῶν δοθῆναι καὶ παθεῖν, καὶ
 ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. — Ἄγγελοι μὲν
 τοι καὶ τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεὲμ τὸ τόκον
 εὐηγγελίζοντο, καὶ νῦν τὸ ἀνάσασιν· καὶ λε-
 λειτούργηκεν οὐρανὸς τοῖς περὶ αὐτοῦ κη-
 ρύγμασι, καὶ παρείπεσι τὸ υἱὸν ὡς Θεόν, καὶ
 ὅτε γέγονε σὰρξ, αἱ τῆς ἀνω πνύμάτων
 σφρατταί.

Α. 9. Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα
 πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς.

Α. 4. 312. Μυσαγωγηθεῖσαι διὰ φωτὸς ἀγγέλων
 αἱ γυναῖκες, ἀπαγγέλλουσι ταῦτα δρόμῳ
 τοῖς μαθηταῖς· ἔδξ γὰρ γυναίξιν τὸ οὕτω
 λαμπρὰν δοθῆναι χάριν· ἡ γὰρ πάλαι γε-
 χνημένη τὸ θανάτῳ διάκονος, ἀπαλλάττε-
 ται τῇ αἰτίας, δακρυοῦσα φωναῖς ἁγίων
 ἀγγέλων, καὶ τὸ σεπτὸν τὸ ἀναστάσεως μυσ-
 τήριον καὶ πρώτη μαθοῦσα καὶ ἀπαγγέλλου-
 σα· κικέρδαγκε * τοίνυν τὸ θῆλυ γένος,

* ita cod.

* Gen. III. 16.

* Matth. XXVIII.
9.

καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρας ἀναξοπήν·
 ὁ γὰρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς, ἐν λύπαις
 τέξῃ τέκνα *, παῦλαν αὐταῖς δέδωκε τὸ κα-
 κοῦ, σωαντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, ὡς
 φησιν ἕτερος εὐαγγελιστὴς *, καὶ εἰπὼν, χαί-
 ρετε· πλὴν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ περὶ τῆς
 ἀναστάσεως λόγος ἔδοξεν εἶναι λῆρός τις
 ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεφύσμενον, διὰ τοι
 τὸ μὴ ἡ αὐτῶν εἰδέναι τὸ θεόπνευστον γε-
 φήν· ἠπίστανον γοῦν, καὶ τὸ ἀπαγγελθεὶν
 ἔσκωσαν καὶ διέπτυσαν.

D. 4. 51. b.
* Ioh. XX. 22.

Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ * τῇ Μαρίας
 ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ δρομαῖοι ἐλθόντες
 ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἐπίσδυσαν; καὶ τοῦτο αὐ-
 τοῖς μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ λέγουσα· ὅτε οὖν
 εἰσῆλθον, ὁ ἄλλος μαθητὴς ὁ ἐλθὼν πρῶ-
 τος εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδε καὶ ἐπίσδυσεν·
 παρὰ ἡ τῷ Λουκᾷ εἴρηται· καὶ ὑποστρέψα-
 σαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα
 πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς

tatem deducens. Nemoque iam quaerat in-
 ter mortuos perpetuo viventem. Non est
 enim heic, id est in morte vel monumento.
 Ubinam potius? in caelo scilicet et gloria
 Deo congruente. Ut autem firmiorem mu-
 lieribus fidem faciant, in memoriam revo-
 cant, ut dixerat Christus, prorsus ipsum
 oportuisse peccatorum manibus tradi, ac
 pati, et tertia die resurgere. — Angeli qui-
 dem pastoribus etiam apud Bethlehemum
 nativitatem eius nuntiaverunt, iidemque
 nunc resurrectionem. Famulatur caelum
 praedicando Christum, et filium utpote
 Deum, etiamsi caro sit factus, supernorum
 spirituum agmina stipant.

Et regressae a monumento nuntiaverunt haec omnia
 illis undecim et ceteris omnibus.

Angelorum voce edoctae mulieres, eam
 cursim ad discipulos notitiam deferunt.
 Oportuit enim hanc mulieribus splendidam
 dari gratiam. Nam femina quae fuit olim
 mortis ministra, nunc eo crimine absolvi-
 tur dum sanctorum angelorum vocibus mi-
 nistrat, et venerandum resurrectionis my-
 sterium prima dicit atque adnuntiat. Lu-
 cratum est itaque femineum genus et igno-
 miniae finem et maledictionis abolitionem.
 Nam qui olim mulieribus dixerat, in do-
 lore paries filios, nunc eis mali solamen
 attulit, occurrens ipsis in horto, ut alius
 evangelista ait, dicensque: avete. Nihilo-
 minus sanctis apostolis resurrectionis no-
 titia visa est nugarum instar et res con-
 ficta, quia ne ipsi quidem divinam scri-
 pturam adhuc noverant. Ergo erant incre-
 duli, remque nunciatam risui et contem-
 ptui habebant.

Quomodo apud Iohannem quidem quum
 a Maria rem audissent, discipuli cursim ad
 monumentum venientes crediderunt? quod
 sane de iis testatur scriptura dicens: quum
 ergo introissent, alter de discipulis qui
 primus intraverat in monumentum, vidit
 et credidit. Apud Lucam autem dicitur:
 et a monumento regressae, nuntiaverunt
 cuncta haec undecim discipulis reliquisque

omnibus (erant autem Maria Magdalene, et Iohanna, et Maria Iacobi, et reliquae cum ipsis, quae haec apostolis dixerunt) neque fidem impetrarunt.

Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.

Duo ex discipulis in castellum euntes nomine Emmaum, ceu iam vivere non sperantes Christum, sed extinctum dolentes, colloquebantur invicem de vicibus eius. Dum autem sermocinarentur, ipse Iesus accedens cum illis ibat incognitus. Tenebantur enim oculi eorum quominus eum agnoscerent. Aiebat autem illis: qui sunt isti sermones quos confertis invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleopas, ait: tu solus peregrinus in urbe Hierusalem? et reliqua. Deinde famam de resurrectione eius a mulieribus Petroque diditam narrant quidem, sed ei minime credunt. Nam cum dicunt: sed et mulieres quaedam terruerunt nos, corpore non invento; satis demonstrant, se vere ea dicta non putare, neque tam veritatem sibi nunciatam, quam perturbationem ac terriculamentum ob eam rem extitisse. Ipsum Petri testimonium, qui lintamina tantum in sepulcro viderat, haud fidem facere resurrectionis iudicabant, quia non ipsum Iesum se vidisse dixerat, sed ex eo quod non ibi iacebat, resurrexisse coniectaverat. Sciendum vero est, hos fuisse de septuaginta discipulorum numero; et Cleopae socium fuisse Simonem, non tamen Petrum, neque illum cananaeum, sed de praedicto numero alium.

Incipiens a Moyse et omnibus prophetis etc.

Necessarium his verbis demonstrat Dominus legis ductum, et prophetarum adiutorium, ad conciliandam rei mirabili fidem; ut facta postea resurrectione, ii qui magnitudine rei conturbabantur, meminissent veteris praedictionis, atque ita ad credendum converterentur. Ideo producit testem Moysem atque prophetas, dum re-

(ἦν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἐλεγον πρὸς τοῦ ἀποστόλου ταῦτα) καὶ ἠπίσταν αὐταῖς.

Ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην.

v. 13.

Δύο τῶν μαθητῶν βαδίζοντες εἰς κώμην Ἐμμαοῦν λεγομένην, πρὸς ἀλλήλους ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες ἔτι (Θ) Χριστόν, ἀλλ' ὡς ἀνηρημένους ἀνιώμενοι, ὁμιλοῦν λέγοντες τὰ περὶ αὐτοῦ· ἐν δὲ ὁμιλεῖν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς προσελθὼν συνεπορεύετο αὐτοῖς, μὴ γινωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν· ἐκρατοῦντο γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ ὁπτηγῶναι αὐτόν· καὶ φησὶν πρὸς αὐτούς· τί ποτὲ ἔστι ὁ δῆλός γε πρὸς ἀλλήλους ὀφθαλμοῦντες σκυθρωποί; ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν ὃ ὄνομα Κλεόπας, εἶπε· σὺ μόνος παροικεῖς Ἱερουσαλήμ; καὶ ἐξῆς· ἔπειτα πῶς φημί σοι τῆς ἀναστάσεως ἢ διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ ἢ διὰ Πέτρου λέγουσι μὲν, οὐ πιστεύουσι δέ· λέγοντες γὰρ, καὶ γυναῖκες ἐξέστησαν ἡμᾶς τὸ σῶμα μὴ εὑροῦσαι, οὐχ' ἠγοῦντο πρὸς τὸ λεγόμενον ἀληθεύειν, οὐδὲ εὐαγγελισμόν ἀληθείας, ἀλλ' ὡς ταραχῆς τινὸς καὶ ἐκστάσεως αἴτιον ὑπέλαβον εἶναι· καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν τὰ ὀφθόνια μόνον ἐπὶ τοῦ μνημάτος ἐωρακότος, οὐ πιστὴν εἶναι περὶ πῶς ἀνάστασιν ἐνόμιζον, ὅτι μὴ αὐτὸν εἶδον ἐλεῆναι, ἀλλ' ὅτι μὴ κείνου τὸ ἀνεστηκέναι αὐτὸν ἐτεκμαίρετο· ἴστέον δὲ ὅτι οὗτοι τ' οὐκ ὤπωλιν, καὶ ὁ μετὰ Κλεόπα ὁ Σίμων ἦν, οὐχ' ὁ Πέτρος, οὐδὲ ὁ ἀπὸ Κανᾶ, ἀλλ' ἕτερος τῶν ἐβδόμηκοιτα.

Ἀρχόμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν κ. τ. λ.

v. 27.

Ἀναγκαίαν ἐν τούτοις δείκνυσιν ὁ κύριος πῶς τ' νόμος πρόοδον, καὶ τ' τῶν προφητῶν λατρεσίαν, αἵσιν ἐπὶ τῷ ὁδοδρόμῳ πράγματι προσσαχόντων, ἵνα ἐπιστάσης τῇ ἀναστάσεως οἱ θορυβοῦμενοι τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἀναμνησθῶσι τὴν πάλαι προρρήσεως, καὶ εἰς τὸ πιστεῦν ὁπιστρέφοντο· διὸ παράγει μάρτυρα Μωϋσεῶς καὶ

B. 1. 222.

ᾧ προφήτας, τὸ ὑπεκρυμμένον ἐρμηνεύων, καὶ τὰ τοῖς ἀναξίοις ἀσαφῆ σαφηνίζων τοῖς ἀξίοις, ἀρχαίαν τὴν καὶ πάτριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς ἵνα ἂν κατεῖχον γραμμάτων ἱερῶν· οὐδὲν γὰρ τὸ παρὰ Θεοῦ μάταιον, ἀλλὰ τάξις ἀπάντων καὶ χρεία ἧς καθέκαστον ἐν τάξει προαπεσέλλοντο δοῦλοι, καὶ προωκονόμεν τῇ τῷ δεσπότης παρουσίᾳ, ἀναγκαίαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώποις προεσάγοντες· ἵνα ὡς περ Θεσαυρὸς βασιλέως ἐν καιρῷ προβληθείη τὰ προεξημένα ὧς ἀποκρύφα καὶ πρότερον ἀσαφείας, εἰς τοῦμφανὲς διὰ τὴν σαφηνείαν ἀποκαλυπτόμενα· οὕτω δὲ προὑποκινήσας αὐτοῖς διὰ τῆς νομικῆς καὶ προφητικῆς γραμμάτων, μετὰ ταῦτα ἐμφανέστερον ἤδη καθίστησιν ἑαυτὸν, ἀξιώσασιν οὖν ἐλθεῖν εἰς τὴν κώμην, ὅτε λαβὼν τὸ ἄρτον εὐλογήσας, ἐκλάσας ἐπέδιδε· ἐκράτουντο γὰρ, φησιν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ γινῶναι αὐτὸν, ἕως οὗ δηλονότι ὁ λόγος εἰσέλθῃ κινῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν πίστιν· ἐπατα οὕτω καιρίαν τὴν ὅλην ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τῶν ᾠδῶν, τὸ προακουσθὲν καὶ πιστωθὲν ἐμφανὲς καθίστας· οὐ μὲν συμπαράμενός γε αὐτοῖς, καὶ αὐτὸς γὰρ φησιν ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν· οὐκ ἔστι γὰρ μὴ τὸ ἀνάσσειν τὰ τῷ κυρίῳ τοιαῦτα πρὸς ᾧ ἀνθρώπους οἶα τὰ πρότερον, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἀνακαινώσεως ἔδωκε, καὶ δευτέρας ζωῆς τῆς κατὰ Χριστὸν, ἵνα καινοὶ καὶ καὶ σιωπῇ, καὶ ἄφθαρτοι πλησιάζωσιν ἀφθάρτῳ· διὸ καὶ τὴν Μαρίαν ἐκάλυψε ἐφάψασθαι αὐτοῦ, καθά φησιν Ἰωάννης *, ἕως ἂν ἀπελθὼν ἀφίκηται.

1. 33.

Ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ κ. τ. λ.

10. 1. 83.

Ἀναστάντες, φησὶν, οἱ περὶ Κλεόπαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, τοῦτέστιν ἐν ᾗ ἄφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο ὁ Ἰησοῦς, ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἐν αὐτῇ ἢ τῇ ὥρᾳ φησὶν, εὗρον ᾧ ἑνδεκά πληθυσμένους, καὶ ἀπήγαγον τὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ τῇ αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὅτε καὶ ἀνελήφθη· τὰ τοίνυν ἐν τῇ μεταξύ τῶν ἡμερῶν τούτων χυόμενα, παρήκεν ὁ ὁδὸς ἅπερ οἱ περὶ Κλεόπαν διηγούμενους εὗρον

condita interpretatur, et quae indignos latent dignis exponit, veterem avitamque iis fidem inserens, ope sacrarum quae apud se habebant litterarum. Nihil enim, quod quidem a Deo proveniat, vanum est, sed cuncta ordinem servant, et singularum rerum proprius est usus. Praemissi ordinatim servi fuere, qui Domini adventui viam sternebant, vaticinia fidei faciendae necessaria, hominibus occinentes; ut veluti thesaurus regius idoneo tempore proferrentur res supradictae, ex vetere obscuritate in apertum interpretando explicatae. Iam postquam illos tum legis tum prophetarum scriptura permoverat, deinde manifestiorem se facit, rogantibus nempe ut veniret secum in castellum, cum acceptum manu panem benedicens frangensque iis porrigebat. Tenebantur enim, inquit, oculi illorum ne eum agnoscerent, donec videlicet sermo penetravit, cor ad credendum permovens; atque ita tempestivam visionem una cum rei auditu exhibuit; rem scilicet auditam et creditam conspectui praesentans. Neque tamen cum illis manet; namque ipse, inquit scriptura, invisibilis factus est. Etenim post resurrectionem res Domini non sunt eadem atque antea cum hominibus; namque et hi renovatione egebant, vitaeque in Christo secundae, ut novi cum novo versarentur, et incorrupti ad incorruptum propinquarent. Quamobrem Mariae quoque interdixit, quominus se attingeret, ut ait Iohannes, donec post discessum rediret.

Surgentes eadem hora etc.

Surgens, inquit, Cleopas cum socio, eadem hora, id est in qua sese eorum visui Iesus subduxerat, reversi sunt Hierusalem. Non autem dicit, eadem hora eos invenisse undecim congregatos, eisque notitiam de Iesu adtulisse; sed quadragesimo demum post resurrectionem die, quo etiam adsumptus fuit. Ergo quae horum dierum intervallo acciderunt, omisit praesens evangelista; quae videlicet Cleopas invenit

narrantes privatim undecim, nempe quod Dominus resurrexisset, et Simoni visus fuisset; quin tamen dicat evangelista ubinam et quando et quomodo visus esset. His item igitur diebus, ea quoque in Galilaea evenerunt, quorum meminit Matthaeus.

Ipsae Iesus stetit in medio eorum.

Nunc narrationis seriem prosequentes, ita dicimus. Rumore iam saepius de Christi resurrectione apostolos circumsonante, desideriumque eius videndi excitante, is denique exoptatus adest, seque quaerentibus ac praestolantibus spectandum revelat; nec iam impeditis oculis apparet, nec veluti de alio homine verba facit (1), sed visibilem semet sistit, bonoque animo discipulos esse iubet. Hi tamen adhuc erant perplexi ac pavidum; putabant enim se non ipsum Iesum, sed phantasma quoddam umbramque videre. Ecce autem Iesus suborientem ex huiusmodi cogitationibus perturbationem sedat, familiare illud nec insolitum pronuncians vocabulum. Dixit enim: pax vobis (2).

Dixit eis: quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?

Ut firmiter et absque ulla dubitatione crederent ipsum esse illum qui passus fuerat, demonstrat ilico, se, quoniam Deus naturaliter esset, res arcanas cognoscere, id est tumultuantes illorum cogitationes non ignorare. Dixit enim: cur turbati estis? Evidens haec demonstratio est, ipsum qui cernebatur, non alium esse, quam quem

Ἰησοῦς ἐνδεκά καταμόνας λέγοντας, ὅτι ἡγέρθη ὁ κύριος καὶ ὤφθη Σίμωνι· περὶ οὗ οὐκ ἐμνήσθη ποῦ ἢ πότε ἢ πῶς ὤφθη· ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ τὰ κ' τ' Γαλιλαίαν πέπρακται, περὶ ὧν ἐμνήσθη ὁ Ματθαῖος *.

Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Nūn δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχόμενοι, φαμέν· ὅτι ἡδη πολλαχόθεν τοῦ λόγου τῆς ἀναστάσεως ᾤχετόντων Ἰησοῦ ἀποστόλους, καὶ τοῦ πόθεν πρὸς πῶς ὅψιν ἐγὼ γερμένου, ποθοῦμεν ἐρχεται, καὶ ζητοῦσι καὶ προσδοκῶσιν ἐμφανίζεσθαι καὶ ἀποκαλύπτεσθαι· πλὴν οὐκέτι κρατούμενοις ὀφθαλμοῖς ὀφθαίνεσθαι, οὐκέτι ὡς περὶ ἑτέρου διαλέγεται, ἀλλ' ἐμφανῆ ἑαυτὸν διδῶσιν καὶ θαρρεῖν ᾠθακελεύεσθαι· οἱ δὲ καὶ οὕτως εἰσὶν ἀμφίβολοι καὶ δειλιάσιν· ὧντο γὰρ οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάσμα δὲ τι καὶ σκιάν· εἶτα, καὶ (W) ὡς τοιούτων λογισμῶν κατὰνάξῃ θόρυβον, τὸ ἐντριβὲς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἄνθες ὀφθαλμοῖς ῥῆμα· ἔφη γάρ· εἰρήνη ὑμῖν.

Εἶπεν αὐτοῖς· τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

ἵνα βεβαίως καὶ ἐνδοιασμοῦ δίχα πεισθεύσιν αὐτὸν σκεῖνον ὄντα τὸ πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθύς, ὅτι θεὸς ὢν φύσις, γινώσκῃ τὸ κεκρυμμένον, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς τὸ ἐννοίων οὐκ ἠγνόησε θόρυβον· ἔφη γάρ· τί τεταραγμένοι ἐστέ; ἀπόδοξις αὕτη καὶ μάλα σαφὴς τὸ μὴ ἕτερον εἶναι τινὰ τὸ ὁρώμενον, ἀλλ' σκεῖνον αὐτὸν, ὃν καὶ τεθέανται (W)

* Matth. XXVIII. 16. v. 36.

A. f. 317. b. D. f. 83. b.

v. 38.

A. f. 317. b. C. f. 159. D. f. 83. b.

(1) Veluti fecerat Christus cum discipulis duobus colloquens. Non ergo passivum est διαλέγεται, ut sumitur ab interprete lat. apud D. Thomam in cat. nec disceptatur de alio.

(2) Huc pertinet notabilis tractus apud D. Thomam in catena latina. «Cyrillus. Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res et nomen dulce, quam et Dei esse accepimus, iuxta illud ad Phil. IV: pax Dei. - Et eius esse Deum, iuxta illud II. Cor. XIII: Deus pacis. - Et ipsam esse Deum, iuxta illud Ephes. II: ipse pax nostra. - Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paucis. Quae autem est causa? Fortassis ambitio dominii vel facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid huiusmodi ex his quae Dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe praecipue pax est, quae confoederat omnia; cuius nihil est adeo proprium sicut unitas naturae et pacificus status. Transumitur vero ab angelis et divinis potestatibus, quae ad Deum, et ad invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas; in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum et communicationem, secundum corpus vero in membrorum et elementorum commensuratione, quorum alterum pulcritudo, alterum sanitas appellatur. »

ἐπὶ ξύλῳ παθόντα θάνατον καὶ τεθαμμένον
ἐν μνημείῳ, ὃς καὶ νεφροὺς ὄρᾳ καὶ καρδίαν,
καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν λάθοι τὸ ἐν ἡμῖν οὐδέν· ση-
μείον οὖν ἄρα ποιεῖται τὸ χεῖμα, τὸ εἰδέ-
ναι φημὶ τὸ τὸ ἐν αὐτοῖς ἐννοιών θόρυβον·
πιστούμενος ἢ καὶ ἐτέρως, ὅτι καὶ νενίκηται
θάνατος, καὶ ἀπεδύσατο τὸ φοβρὸν ἢ ἀν-
θρώπου φύσις ὡς ἐν αὐτῷ καὶ πρώτῳ, δι-
κνυσι τὰς χεῖρας τὸ καὶ τοῦ πόδας, καὶ τὰς
δεδεξήσας τὸ ἥλων, καὶ ἡλαφᾶν ἐπιξέπει καὶ
πληροφορεῖσθαι διὰ τὸν τρόπον παντός, ὅτι τὸ
πεπονθὸς ὡς ἔφην ἐγήγερεται σῶμα· οὐκοῦν
συκοφαντεῖτω μηδεὶς τὸ ἀνάσσειν· καὶ ἀκέ-
σης τὸ ἱεροῦ γραμματος λέγοντες περὶ τὸ
ἀνθρώπινον σῶματος, ἀπείρεται σῶμα ψυ-
χικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν*, μὴ
ἀνέλης τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τὸ εἰς ἀφ-
θαρσίαν ἀναδρομήν· ὡπερ γὰρ ψυχικόν
ἐστὶ τὸ τὸ ψυχικαῖς ἦγεν σαρκικαῖς ἐπιθυ-
μίαις ἀκολυθούν καὶ ὑπεζυγμένον, οὕτω
καὶ πνευματικόν τὸ τοῖς τὸ ἁγίου πνεύματος
θελήμασιν ὑποκείμενον· καὶ γὰρ τὸ ἐκ νε-
κρῶν ἀνάσσειν, οὐκ ἔστιν ἐν φιλοσαρκίας
καιρὸς, ἀλλ' ἀπρακτέον παντελῶς τὸ ἀνελ-
τίας τὸ κέντρον· αὐτὸ μὲν τοι τὸ κατενεχθὲν
εἰς τὸ γῆν, τὸ ἀφθαρσίαν ἐνδύεται.

ἵνα τοίνυν αὐτὸ τοῦτο εἰδεῖεν σαφῶς
οἱ μαθηταί, ὅτι αὐτὸς ἐκείνος ἐστὶν ὁ πα-
θὼν καὶ ταφείς καὶ ἀναστὰς, δείκνυσιν ὡς
ἔφην πόδας τὸ καὶ χεῖρας· καὶ ὅτι μὴ καθ-
άπερ ὄντο πνεῦμα μᾶλλον ἐστίν, ἀλλὰ
σῶμα καὶ τὸ ἀληθές, πληροφορεῖσθαι προσ-
τάττει λέγων· καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σὰρκα
καὶ ὁσέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε
ἔχοντα· σκιά γὰρ καὶ πνεῦμα καὶ δόκησις
ἀπλῶς, οὐκ ἂν ὑπομείνη τὴν χειρὸς ἀφήν.

— Ἀλλ' ὡπερ ἐλέγομεν, δείξας τὰς χεί-
ρας καὶ τοῦ πόδας τοῖς μαθηταῖς ὁ κύ-
ριος, ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς, ὅτι τὸ πα-
θὼν ἀνέστη σῶμα· ἵνα δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ
ἔτι μαιζόνως ἰδρυμένην αὐτοῖς ἐργάσθαι
τὴν ἐπὶ τούτῳ πίσιν, ἤτησέ τι τῶν ἐδωδί-
μων· ὁποῦ ἢ ἰχθύος μέρος ἦν· καὶ λαβὼν,
κατεδήδοκεν ὁρώντων αὐτῶν· τοῦτο γὰρ δι'
οὐδὲν ἕτερον ἔπραξεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς
ὡς αὐτός ἐστιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὃ καὶ πρὸ

iam viderant in ligno necem perpassum,
et in monumento depositum, qui et renes
et cor introspectit, quemque nihil nostra-
rum rerum latet. Argumentum itaque prae-
sentiae suae vult hoc esse, quod illorum
fluctuantes mentes cognoscit. Tum ut etiam
aliter se vicisse mortem confirmet, atque
humanam exuisse in se primo corruptio-
nem, manus ostendit atque pedes, et cla-
vorum foramina, atque ut tangerent hortatur
omnimodisque sibi persuadeant, illud quod
passum fuerat corpus, nunc resurrexisse.
Nemo itaque resurrectionem calumniatur.
Et quamvis audias in sacris litteris dici:
seminatur corpus animale, surgit corpus
spiritale, ne idcirco neges humanorum
corporum ad incorruptibilitatem reditum.
Nam sicut animale est quod animalibus seu
carnalibus cupiditatibus deditum est atque
subiectum, ita spiritale est quod sancti Spi-
ritus voluntatibus obsequitur. Nam post
resurrectionem a mortuis, haud ulterius
carnalium affectuum tempus erit, sed iners
omnino futurus est peccati stimulus. Ipsum
illud itaque quod in pulverem abierat, im-
mortalitate vestiatur.

Ut ergo manifeste hoc discipuli cogno-
scerent, nempe illum esse, qui passus se-
pultusque, mox resurrexerat, ostendit ut
iam dixi pedes manusque. Quodque haud-
quaquam, ut ipsi putabant, spiritus esset,
sed verum corpus, ut sibi persuadeant
mandat dicens: quia spiritus carnem et
ossa non habet, sicut me videtis habere.
Umbra enim et spiritus et omnino phan-
tasma, manus tactum sustinere nequiret.
— Ergo, sicuti diximus, manus ostendens
ac pedes discipulis Dominus, persuasit il-
lis, passum corpus resurrexisse. Atque ut
insuper magis adhuc firmam in iis effice-
ret hac de re fidem, postulavit edule ali-
quid. Oblata autem piscis assi parte, sum-
ptam spectantibus ipsis comedit. Id autem
haud ob aliam causam fecit, nisi ut ma-
nifeste demonstraret, eundem se esse qui
resurrexerat a mortuis, et qui antea toto

* 1. Cor. XV. 44.

A. f. 318.
B. f. 224.
G. f. 117. b.v. 41.
A. f. 319.
B. f. 224.
G. f. 117. b.

incarnationis tempore cum eis manducaverat ac biberat, unaque cum illis, iuxta prophetæ dictum, fuerat conversatus: atque ut cognoscerent, corpus quidem humanum alimonia huiusmodi egere, spiritum non item. Quis ergo, si modo fidelis esse velit, et sanctorum evangelistarum testimonium absque haesitatione admittere, haereticas fabulas adhuc audiat, vel phantasiastas toleret? Vincit enim humanam inquisitionem, et consuetarum nobis rerum rationem, potentia Christi. Comedit piscis partem, resurrectionis suae tempore; neque tamen quod hic consequi solet, in Christo consecutum est: ut incredulus aliquis cavillabitur, sciens ea quae per os intrant, prorsus etiam exire atque in secessum emitti. Id tamen fidelis quivis in mentem suam non admittet, sed Dei potentiae rem permittet.

Tunc aperuit illis mentem ut intelligerent scripturas etc.

Postquam cogitationes illorum per verba sua, per tactum, per esum, sedavit; tunc aperuit illis mentem ad intelligendum, sic se oportuisse pati, id est in crucis ligno. Revocat itaque discipulis in memoriam Dominus ea quae dixerat. Praenuntiaverat enim ipsis suam in cruce passionem, sicut antea iam prophetæ dixerant. Reserat ipsis etiam cordis oculos, ut prisca vaticinia intelligant. — Spiritus sancti descensum, prout per Iohalem Deus praenuntiaverat, promittit discipulis Servator, virtutemque ex alto; ut fortes fierent ac insuperabiles, et absque ullo metu ubique terrarum mysterium praedicarent. — Spiritum recepturis ait: accipite Spiritum sanctum, nempe post resurrectionem; aitque: vos autem sedete Hierosolymis, et patris promissionem expectate, quam ex me audistis. Quia Iohannes quidem baptizavit

τούτου καὶ παρὰ πάντα τὸ καιρὸν ὃ οἰκονομίας σωεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς καὶ σπανασσέμενοι ἀνθρωπίνως καὶ τῇ προφητικῇ φωνῇ. * Ἰν' οὖν εἰδεῖεν ὅτι σῶμα μὲν τὸ ἀνθρώπινον, ὅμοιο αὐτῷ τοιαύτης ἔοφης, πνεῦμα ἢ οὐκ ἔτι. Τίς οὖν ἀξίων πιστὸς εἶναι, καὶ τῷ ἁγίῳ εὐαγγελιστῶν τὴν μαρτυρίαν ἀναμφιβόλως δεχόμενος, ἔτι πλασματῶν ἀκούσας αἰρετικῶν, ἔτι δοκησισόφων ἀνάσχοιτο: νικᾷ γὰρ ἀνθρώπινον ἐξέτασιν, καὶ τὸ ἐκ τῶν σωτήρων πραγμάτων ἐννοίαν, ἢ τῇ Χριστοῦ δυνάμει· ἐφαγὼν ἰχθύος μέρος, διὰ τὸ ἀνάσασιν· καὶ τὸ τῇ βρώσει ἀκολουθεῖν, οὐκέτι ἐπὶ Χριστοῦ ἠκολούθησεν ὅπερ ἄπιστος ἂν τις ἐπιζητοίη, εἰδὼς ὅτι τὰ εἰσιόντα εἰς τὸ στόμα, πάντως ἐκχωροῦσι καὶ εἰς ἀφαιρέματα βάλλονται. * ἀλλ' οὐχ ὃ γε πιστὸς, εἰς ἐννοίαν τοιοῦτόν τι λήψεται, ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν Θεοῦ κινήσει τὸ πᾶν (1).

Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν. τοῦ συνιέναι τὰς γραφὰς κ. τ. λ.

Ἵστε τὸ λογισμὸν αὐτῶν, δι' ὃν εἶπε, δι' ὃν ἐψηλαφήθη, δι' ὃν ἐφαγὼν εἰρήνωσε, τότε διήνοιξε τὸν νοῦν τῷ πεινῶντι ὅτι οὕτως ἔδωκε παθεῖν αὐτόν, δηλὸν ἢ ὅτι διὰ ξύλης σταυροῦ ἀποφέρει τοίνυν ὁ κύριος, εἰς ἀνάμνησιν ὃν ἔφη προαπήλγει γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καθ' ἃ φθάσαντες ἔφασαν οἱ προσκῆται· ἀνοίγνυσθαι δὲ καὶ τὸν καρδίας αὐτῶν ὁφθαλμούς, ὥστε συνιέναι τὰ πάλαι προκηρμένα. — Πνεύματος ἁγίου χάσθον, ὃ διὰ Ἰωὴλ * ὁ θεὸς προσηγγείλατο, τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὸ ἐξ ὑψους δύναμιν, ἵνα εἶεν εὐσθενεῖς καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ δίχα παντὸς δέους δεικνύσαντες τοῖς ἀπανταχοῦ τὸ θεῖον μυστήριον. — Λαβοῦσι πνεῦμα λέγει, λάβετε πνεῦμα ἅγιον *, καὶ τὸ ἀνάσασιν· καὶ φησὶν, ὑμεῖς ἢ καθίστατε * εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ παραμείνατε τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου ὅτι Ἰωάννης μὲν

* Baruc. III. 18.

* Matth. XV. 17.

v. 45-51.

A. f. 319. B.

v. 46.

v. 49.

A. f. 220.

* Iohel II. 28.

D. f. 83.

* Ioh. XX. 22.

* Luc. XXIV. 49.
Act. I. 4.

(1) Videsis hac super re S. Basilii locum epistolae a nobis editae post Cyrilli commentarium in psalmos; multoque magis Athanasii Corinthi archiepiscopi fragmentum quod dedimus in nostro volumine X. AA. class. p. 499-500. Eadem de re scribit etiam anonymus quidam in cod. G. f. 118, iisdem prope ac Cyrillus verbis.

ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς ἡ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ *, οὐκέτι ὕδατι, ἔλαβον γὰρ, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπιστάγει ὕδωρ τῷ ὕδατι, ἀλλὰ ἀναπληροῖ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. — Εὐλογήσας αὐτὸν καὶ βραχὺ προελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸ οὐρανόν, ἵνα σύνεδρος ᾦ τῷ πατρὶ καὶ μὴ τῷ ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγονῶς ὁ λόγος· ἡξήθη δὲ πάλιν καὶ καιροῦς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὡδωλήθηται ἡμᾶς μὴ ἑαυτοῦ. Δοξολογήσωμεν τοίνυν αὐτὸν τὸ ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν λόγον, τὸ ἐκείως παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὸ φθοράν· τὸ ἀναληφθέντα, καὶ μὴ τοῦτο ἔχοντα μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· δι' οὗ καὶ μὴ οὗ τῷ πατρὶ καὶ Θεῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν πνεύματι εἰς ὅν αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Fragmentum inserendum p. 237. col. 2. v. 3. a fin.

E. f. 344. Ἀπολέκτες ἔχων· δεικνύς ὅτι χθαμαλὸς νοῦς οὐκ ἂν γένοιτο παρὸς θεωρίαν ὀπιθήδαιος, ἀλλ' ὁ τῶν γήινων κατεπαρθεὶς καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν κατὰ σῶμα γήινος, ἐξῆλθεν φροντίδων βιωτικῶν κατ' ἰδίαν ἐν ἡσυχίᾳ κατασας, καὶ τῶν παθῶν ὑψηλότερος καταδυναστεύσας χρηματίσας· εἶτα κ. τ. λ.

Fragmentum aliud inserendum p. 254. v. 18.

E. f. 170. Καὶρὸν μὲν ἐκέῖνον φησὶ, καθ' ὃν ὁ σωτὴρ τὰς διαξίβας ἐπὶ τῇ γῆς ἐποιεῖτο, ὁ πανταχοῦ παρὼν, ἐξ ὧν πατρικῶν μὴ ἐξ ἐξιστάμενος· νομικὸν δὲ ἐν τούτοις κ. τ. λ.

aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto: haud inquam aqua, id enim iam actum fuerat, sed Spiritu sancto. Non addit aquae aquam; sed quod deerat indigenti supplet. — Quum iis benedixisset, et paululum esset progressus, ferebatur in caelum, ut eum unita etiam sibi carne, patri consessor fieret. Atque hanc nobis viam renovavit postquam humanam formam Verbum adsumpsit. Redibit autem statuto tempore cum patris sui gloria, et cum angelis, atque ad se nos recipiet. Glorificemus itaque eundem qui propter nos est humanatus Deus Verbum, qui sponte carne passus est, resurrexit a mortuis, et corruptionem exterminavit; qui adsumptus est, et postea reversurus cum gloria multa ad iudicandos vivos ac mortuos, et unicuique secundum opera sua retribuendum. Per quem et cum quo patri Deo gloria ac potentia cum Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

Ut ostendat, depressam humi mentem minime aptam contemplationi fore, sed illam potius quae cunctis superior sit corporalibus rebus, et extra mundanas curas seorsum cum silentio constiterit, quae denique passionum tyrannide celsior fuerit etc.

Tempus quidem dicit illud, quo Servator versabatur in terra, ille ubique praesens, et a paterno sinu umquam absens. Nomicum autem heic etc.

Homiliarum Cyrilli deperditarum titulis, quos p. 144. enumeravi adde I. De electione apostolorum p. 190. II. De divite horrea dilatare cogitante p. 295. III. De talentorum distributione p. 390. IV. De passione Domini p. 434. V. Fortasse de sancto Iohanne baptista p. 139. VI. De consumatione saeculi item apud me Script. vet. T. VII. p. 26.

Emendationes.

Pag. 128. v. 9. a fin. ἴδομεν, et lat. cognovimus. P. 188. col. 2. v. 6. corr. vana doctrina.

EIUSDEM S. CYRILLI ARCHIEP. ALEX.

FRAGMENTA INEDITA EX APOLOGIA IOHANNIS CAESARIENSIS

PRO CONCILIO CHALCEDONENSI

QUAE IN CODICE SYRIACO VATICANO SUPEREST.

I. *Cyrillus in libro adversus eos qui naturas confundunt* (1) *qui incipit: paulo ante locuti diu sumus.*

Quo usque tandem nonnulli scriptis suis adstruent, vel somniabunt potius Verbi in carnem ac sanguinem conversionem, amentium instar nugantes? His nos dicimus: evigilate ebrii de vino vestro. Quae enim vestra est de natura carnis sententia aut notio, vel quomodo inscrutabilem scrutamini Dei naturam? Quis porro audeat rem metiri inmensurabilem? Nemo certe dicet, nemo sine errore definiet, quam sit praeditus natura Deus, omnium dominus, lux, vita, gloria et potentia, ille demum qui omnium rerum naturam novit, et quicquid in homine est scientia sua complectitur. Quo usque tandem nonnulli adfirmabunt, Verbi factam in terrenum hoc corpus mutationem, id est Deum Verbum de substantia propria confecisse sibi cor-

pus, quod nostro consubstantialie sit? Hi videlicet primo quidem profitentur, Verbum a semet ipso alienum evasisse, id est, iam non amplius Deum esse, ut dixi, creatorem, vitam, gloriam, potentiam: atque etiam docent, eum in errorem posse incurrere, cui obnoxiae creaturae sunt: aliaque huiusmodi eidem adtribuunt pessima oppido, et ipso indigna. Equidem quarendum ab eo arbitror, qui hanc opinionem in medium adtulit, num passionum ignominiam in Verbum incidere necesse fuerit? Atque haec nonnullorum opinio nonne furiosa est? Profecto nihil amentius excogitari potest quam ita Verbi naturam contumelia adficere. Alioqui qui fieri posset, ut Dei nomen sublimius quovis nomine esset, et ipse dominus virtutum foret? Sed enim aliquis fortasse dicet, haud id quidem necessarium fuisse, sponte tamen ita semet commutasse, ut inevitabili passioni subesset. Atqui ego aio: quoniam in-

(1) Hi proprie dicebantur *συγχυτικοί confusanei*, cuiusmodi fuerunt Apollinaris et Eutyches, et postea Severus, qui duas Christi naturas in unam adunaverunt atque confuderunt. Hinc Theodoretus dialogus contra Apollinarem inscribitur *ἀσύγχυτος, inconfusus*. Proprius tamen operis a Cyrillo scripti titulus fuit *κατὰ συνουσιαστῶν contra Synusiastas*, sive contra eos qui duas substantias divinam et humanam ita in Christo adunatas aiebant, ut una post adunationem esset. Is revera titulus operis cyrilliani ita recitatur ab Ephraemio antiocheno apud Photium cod. 229 p. 796, quod vocabulum vix vellem a Scotto explicatum fuisse latine *contra consubstantialistas*, ne forte Eutychiani haeretici permutentur cum orthodoxis Homousianis; quamquam hi reapse de substantia divina tantum loquuntur, quae eadem in patre filioque est; illi ex duabus Christi naturis humana ac divina unam, ut dixi, faciebant. Sed enim commode accidit ut titulus cyrilliani operis *κατὰ συνουσιαστῶν* sexies recitetur in opusculis graecis a me editis Script. vet. T. VII. pp. 10. 15. 27. 290. 295. 302, cum brevibus eius fragmentis, quae partim cum his a Iohanne caesariensi recitatis, mire congruunt, ut postea videbimus. Contra Synusiastas scripserant etiam Diodorus tarsensis et Theodorus mopsuestenus, testibus Facundo hermianensi lib. VIII. cap. 4, nec non Leontio adv. Eutych. apud Canisium antiq. lect. ed. nov. T. I. p. 591, itemque apud me Spicil. rom. T. X. part. II. pp. 87. 88. Denique etiam Theodotus antiochenus, uti adfirmant apud me tom. cit. p. 10. Anastasius presbyter, et Leontius p. 134. Uno versiculo rem definierat apud Theodoretum dial. cit. p. 106. Antiochus Ptolemaidis: *μὴ συγχέῃς τὰς φύσεις, καὶ οὐ ναρκήσεις περὶ τὴν οἰκονομίαν: noli naturas confundere, et circa incarnationis mysterium non torpebis*. Sed enim tot olim et postea contra illam haeresim scriptis, ea nihilominus vivax residet apud partem maximam Syrorum, Armeniorum, Aethiopum, atque Coptorum. Tanta est praeiudicii ex antiquitate suscepti tenacitas?

convertibilis natura Dei est, utique rem se ipso indignam agere voluisset.

II. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Sed isti fortasse opinantes dicent, Deum Verbum conversum quidem in carnem, sed non totum, nec omnino, nec in omnibus. Verum enim vero nonne evidenter insaniet si quis dicere aut credere talia velit? In primis aiunt, Verbum haud se totum immutasse vel conversionem passum: deinde eum finibus circumscribunt, dicentes^{*} ipsum quantitate contineri, loco cohiberi, sub definitionem cadere, et cum aliis rebus connumerari. Quomodo autem hi adversarii ignorant, corpus quod sit divisionis capax, omnia semper pati, quae singulae partes eius patiuntur? Neque enim uni membrorum pati contingeret, nisi universa corporis natura patiendo foret obnoxia. Interim hi nos cogunt ad verba quoque minime nobis spontanea descendere: sed venia prius a Verbo Dei postulata, dicimus, quod si forte mutabilitas ab eo non esset aliena, neque illi impossibilis eius rei passio, utique ad patrem quoque sanctumque Spiritum vis huius blasphemiae perveniret: tota est enim consubstantialis sanctissima Trinitas et immutabilis. Quodnam vero robur infirmitati nostrae impetraremus, si Deus aequae ac nos foret infirmus, atque in ea converti posset, quae nobis efari non licet, etiamsi ab aliis diserte dicta audimus? Sed « videte me, inquit scri-

* Malach. III, 6.
* Ps. CI, 26.

» ptura *, quia ipse sum, et non sum mutatus. » Tum et divus psalmista * « alii cubi canit: opera manuum tuarum sunt » caeli: ipsi peribunt, tu autem permanes: » ipsi veterascent omnes ceu vestimentum, » et tamquam pallium invertes eos, et in- » vertentur; sed tu idem es, et anni tui » non finientur. » Animadvertite igitur quomodo edoctus a Deo propheta, ad creaturarum rerum naturam mutabilitatem amandat, cuius rei argumenta ordinatim recitat dicens fore ut caeli consenescent; supremo

autem Deo immutabilitatem conservat, ipsum eundem fore semper atque immutabilem testans. Sicuti autem non est credendum, ullam esse tam necessariam rem, quae Verbi naturam in id convertere, quod reapse non est, queat; ita nulla vicissim creatura ad deitatis naturam migrare poterit; ne multa deinceps ei contingerent inconvenientia, quae sane inveniabilis blasphemia foret. Certe si aliqua creatura ad deitatis statum naturaliter transiret, nemo iam a recta deviare sententia videretur, si forte diceret eam ex nihilo esse factam, sed ideo materiae particulam sibi sumpsisse, ut existeret: tum corpus aliquando extitutum in substantia non corporali: remque visibilem ac tactui subiectam, fieri postea invisibilem et nullo tactu sentiendam: denique corpus illud vitam vi propriae naturae habere, uti Verbum vitam a patre accepit. Aiunt insuper, ipsum in ea mutatione consubstantialitatem cum natura nostra fuisse adeptum, ne quis forte diserte diceret, vitam ei non inesse: neque esse inconfusum, quicquid corrumpi potest. Tum opinionibus suis dispensationis carnem oppugnant. Iam ego quid dicam? Dominus Deus nobis apparuit, ut corruptionem adversus nos rebellantem destrueret, non vero ut ostenderet naturam suam factam esse participem corruptionis: sed suam factam esse demonstravit carnem illam, quae morti erat mancipata. Sed num iuste aliquando contendet aliquis, Deum Verbum in naturam corpoream esse mutatum? aut versa vice carnem ad Dei naturam migrasse, ut ipsi fieret consubstantialis? Num nos ea credere oportet, quae omnino credenda non sunt?

III. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Verbum de caelo lapsum, et cuius propria caro facta est, revera de caelo advenisse dicitur, vitamque mundo contulisse. Divina caro est itaque, ut iam dixi: nemo tamen recta ratione intellectuque praedi-

tus, idcirco Verbum in carnem mutatum esse sibi persuadebit. Necesse est enim ut sublimissima omnium natura purum statum retineat, id est simplicem sine alterius commixtione, ne forte videatur composita, aut incremento indigens, aut cuiusquam rei particeps quae naturam suam minime deceat, dum in naturae unitatem, sive consubstantialitatem concurrit (1). Nunc acuti intellectus oculo opinionem Confusaneorum scrutemur, dicentium carnem ineffabili ratione sic esse mutata, ut Deo Verbo consubstantialis evaserit. Cur id, inquam, aut quamobrem? Certe caro ad id sponte sua non fertur, neque id more suo adpetit naturalibus motibus incitata. Ergo falso diceretur caro ad eum finem iussu Dei Verbi pervenisse. An vero dispensationis rationem abominabilem excogitavit, ut carnem ad dignitatem evexisse ipso Verbo maiorem demonstraret, atque ut ea pompatica videretur? Atque audiendus psalmista est *: « sacrificia et oblationes non expetivisti, holocausta pro pec- » cato noluisti; corpus mihi parasti: ideo » dixi, ecce venio: initio libri scriptum » est de me ut faciam voluntatem tuam, » Deus. » Ergo mosaicae legis sacrificia, patris voluntate non exiguntur, magis vero incarnatio Verbi requiritur, nempe eius humanatio, ut eos qui sub caelo sunt perficiat in gratia per fidem: quam rem misericordiae pacisque causa fecit, prout Deo dignum est. Quonam pacto dicere quis ausit factam ab ipso abominabilem dispensationem illam, quae adeo est venerabilis ac salubris? id quod reapse accidisset, si mutata divinitatis natura in carnem tran-

sisset. Paulus quidem sapientissimus scribit *: « sanctum eius corpus, in quo pas- » sus est, cum in tentationem incidit, ut » eis qui tentandi forent opem ferret. » Si verba illa « in quo passus est » delemus, summa rei deletur, itemque suppeditati nobis auxilii scopus. Quod si, ut volunt qui ea verba supprimunt, caro in deitatis substantiam transisse dicitur, ut id quod non erat fieret, iam ipsa caro haud ulterius menti nostrae occurrit: secus enim quae mutationis ratio fuisset, si quod erat, in statu suo permansisset? Quae nostro corpori utilitas accederet a mystico sanctoque sacrificio, cuius suscepti factum est particeps? Quinam eius rei fructus alius fuisset, nisi quod Verbum naturam suam mutare voluisset? Cur nobis ipse dixisset *: « ego sum vitae panis qui de caelo descen- » dit, mundoque vitam aeternam dat. Et » panis, quem ego tribuo, mea caro est, » ob mundi vitam. Qui manducat meam » carnem et bibit meum sanguinem, in me » manet, et ego in eo. » Ergo si caro in id quod non erat mutata est, atque ad sublimiorem naturam propriam gradum transiit, id est si eam Verbi voluntas excelsiorem fecit, nobis quoque vim huius mysterii, resque ad id pertinentes ratione alia licebit peragere.

IV. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Ergo incarnationis dogma perspicua vae-
raque fide creditur. Quod si, ut adversarii dicunt, abiecta est caro, et in naturam Verbi mutata, quod ei se copulavit, vana quoque evaderet una cum carnis mutatione salutaris fidei nostrae confessio: immo

* Hebr. II. 18

* Ioh. XLI. 51.
etc.

(1) Extat graece hic locus apud Anastasium presbyterum a nobis editum Script. vet. T. VII. pp. 10. 15. 27. cum vix aliquot varietatibus sic.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ συνουσιαστῶν λόγου.

Ναὶ μὴν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι λέγεται, καὶ ζῶν διδόναι τῷ κόσμῳ, διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα λόγον, οὗ καὶ ἰδίᾳ γέγονεν ἡ σὰρξ· οὐκοῦν θεία μὲν, ὡς ἔφην, ἐστίν· οὐ μὴν ἔτι καὶ εἰς φύσιν θεότητος μεταβαλεῖν ὑποπτεύοις τίς ἂν, εἴ γέ νοῦν ἔχει τὸν εὖ βεβηκότα καὶ δογματικῆς εὐτεχνίας ἐπιστήμονα· δεῖ (sic corr. etiam tom. cit. p. 10.) γὰρ τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτῳ φύσει, σώζεσθαι καθαρῶς τὸ ἅπλουν καὶ ἄσυμμιγές ἐτέρῳ, καὶ τὸ μὴ συντεθεῖσθαι δοκεῖν, ἔν γε τοῖς καθ' ἑαυτὴν ἡγουν προσθήκης δεδεῆσθαι τινος καὶ ἄσυμφοροῦς αὐτῆς πρᾶγματος εἰς κοινωνίαν ἐλθεῖν τὴν ἐν ταυτότητι φύσεως ἡγουν ὁμοουσιότητι.

res tota pessum daretur, cum indidem manante iustificatione; consequenterque nos adhuc in peccatis nostris manemus, neque veterum culparum nostrarum sordes discussae sunt.

V. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Si caro Verbi a nostrae carnis conditione recessisset, superior nobis effecta, quia in deitatem conversa, salutis nostrae basis corrueret, nosque adeo sub mortis peccatique saevitiam recideremus. Sicut domus murive subrutis infimis fundamentis, universum aedificium dilaberetur, et quicquid illis fulcris superstructum fuerat; ita si Unigeniti cum carne dispensatio vera non esset, res nostrae simul atque in perpetuum everterentur et infirmae fierent. Sic aio pariter, quod si Verbi caro in deitatis naturam mutata fuisset, necessario atque in aeternum a filii hominis appellatione excideret. Cur ergo sapientissimus Paulus dixisset * : « unus est Deus, et unus mediator » inter Deum et homines, homo Christus » Iesus, qui dedit se ipsum redemptionem » pro nobis? » Est ipse mediator ut Deus; idemque homo simul, Deum patrem nobis placans: ipse unus est in unica adunatione, in qua sane grandi cum differentia distinguuntur naturae (1): eadem tamen concurrunt simul in Christum, et in inconfusam adunationem atque insolubilem: similis patri est deitate, similis nobis humanitate: atque ita cognoscitur homo Christus Iesus mediator noster. Quod si abominabilis in eo, ut isti volunt, caro esset, rei summa de medio tolleretur, nec iam ipse inter nos patremque suum mediator esset. Tunc autem quomodo ad illum accederemus? aut certe quis nos illi admoveret? quis demum superesset mediator? Divus Paulus dixit, hominem esse mediatorem. Tum ipse Christus inquit * : « nemo venit ad patrem, nisi » per me. » Portentosum est ergo et in-

sania plenum commentum illorum qui naturas confundunt.

VI. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Quum filius hominis venerit, num in terra fidem inveniet *? Nunc quaerimus ab adversariis, quamnam volet hominis filius fidem invenire, cum de caelo descendet, apud eos qui in terra versantur? Vel quidnam de eo opinari possumus? Num forte abiecturus est filii hominis conditionem, an potius in similitudine nostra mansurus, ut homo esse credatur? Quod si longe abesset, ut ipsum aequae ac nos hominem reputare possemus; consequenterne dicere liceret venturum fortasse ceu hominem ut fidem in terra inveniat, et non potius venturum ceu Deum Verbum simplex et absque carne, ut hanc fidem apud terrestres inveniat? Sed quia ipsemet manifeste se filium hominis vocitavit tempore etiam quo de caelo rediturus est *; hinc constat, carnem ab eo in aliud quodvis non fuisse mutatam, sed gloriosam apud eum manere, incorruptibilem, sine macula, atque illa luce fulgentem ad quam nemo potest accedere. Porro haud cum illo tenui, ut primitus, splendore descendet.

VII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Si caro eius ad naturam deitatis ipsius transisset, iam filius hominis esse desinere; palamque omnibus fieret, gloriam adoptionis amitti a nobis, tamquam si primogenitum inter multos fratres diutius non haberemus.

VIII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Non apparet Verbum carnem mutasse, quae inconvertibiliter, et absque confusione illi coniuncta est in deitatis natura. Illud potius observamus, merito illam gloria sua magnificasse, honoribusque Deo debitis cummulasse: atque ita tempore suo carnis quo-

* Iac.
XVII. 8.

* Matth.
XXVI. 6.

* I. Tim. II. 5.

* Ioh. XIV. 6.

(1) Vides heic etiam quantopere Cyrillus abhorreat a Severi monophysitae sententia, qui tamen illius falso auctoritatem sibi praetendebat.

que dispensatoria substantia [de caelo descendet:] quam videntes admiratione perculsi sunt. Hanc reapse oculus vidit, ut scriptum est *. Sanctorum enim angelorum unus mirantibus ait: « viri galilaei, quid » caelum suspicitis? Hic Iesus qui assum- » ptus est a vobis, sic veniet quemadmo- » dum vidistis eum euntem in caelos. » Num dicturi estis, visum esse ab iis salientem ad patrem absque carne? id est forma nostra indignanter abiecta, iam non fuisse in corpore visibili, ideoque se commutasse in invisibilem incorruptibilemque naturam? Quis, inquam, haec dicere ausit? Sin contra ita venturus est, uti ascendit; quid ni vere dicetur, cum eodem corpore Verbum, non autem in natura simplici et absque carne, esse venturum?

IX. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

* De Christo scripsit sapientissimus quoque Paulus *: « qui immutabit corpus hu- » militatis nostrae, ut sit simile corpori » gloriae. » Quid ad haec dicent illi, qui carnem mutatam aiunt in Verbi naturam? Num sanctorum corpora ideo mutantur in deitatis naturam, quia ipsa quoque conformia fiunt corpori gloriae eius? Nonne merae gerrae sunt haec eorum verba, quae inscitia scatent? Si caro ad deitatis naturam, ut aiunt, transiit, quonam demum in corpore Deus Verbum versatur? Est enim deitas incorporea, verissimeque dicimus nemini Deum esse conspicuum *.

X. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Sed fortasse dicent, carnem haud omnino substantiam suam amisisse; sed cum

Deo Verbo semet commiscuisse naturali quadam adunatione. Ego vero quomodo his occurram? praesertim quia humanum ratiocinium in his torpet, neque propria ut ita dicam in provincia versatur. Nam vel caro immutabilis est, ideoque in Verbi naturam non mutatur . . . vel in id semper mutatur quod antea ipsa non erat; quam mutationem dum patitur, ab ea stabilitate discedit quae Deum decet, atque ab illa qua naturaliter fruebatur securitate. Tunc autem quonam iure homo posset appellari? Interim sapienter recteque existimandum credo, nullam rem creatam, ad deitatis posse naturam umquam assurgere: id, inquam, inter impossibilia numerandum est. Quod si hi forte idonea argumenta reppererint ad persuadendum, fore ut in permixtione naturarum atque insertionem, proprietates unius ita conserventur, ut non communicentur alteri, maneatque perfecta singularum definitio, his sane argumentis utantur: tunc enim nos concedemus, permixtione huiusmodi, haud omnem veritatis vim perimi. « (1) Verumtamen si forte » dicant, carnem et Verbum eo modo in- » ter se mixta quo liquidi humores solent, » quomodo ignorant, liquida quae invicem » temperantur, vinum puta ac mel, iam » non pura manere ut erant, sed alienae » substantiae adsumptione, in aliud quid- » dam transmutari? Si ergo aiunt concre- » tam fuisse cum Verbo carnem, necessa- » rio prorsus dicendum est utramque di- » ctarum rerum a suo priore statu discessis- » se, mediumque aliquid ex utraque confe- » ctum, diversa prorsus natura praeditum, » quam antea res utraque partiatim erat. »

(1) Sequentem Cyrilli partem, quam uncis includimus, mire conservavit graece Iustinianus imperator in dogmatica ad monachos monophysitas epistola, quam nos primi edidimus Script. vet. T. VII. Ibi ergo p. 295. ita legitur.

Ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος κατὰ τῶν συνουσιαστῶν λέγει τάδε.

Εἰ δὲ ὡς ἐν τάξει ὑγρῶν ἀναμειχθῆναι φασὶν ἀλλήλοις σάρκα τε καὶ λόγον, πῶς ἠγνόησαν ὅτι τὰ ἀλλήλοις ἀναμιγνόμενα τῶν ὑγρῶν, οἶνος φέρε εἰπεῖν καὶ μέλι, ὃ μὲν ἦσαν, εἰσὶ καθαρῶς οὐκέτι, προσλήψει δὲ μᾶλλον τῆς ἐτεροειδοῦς ποιότητος, εἰς ἕτερόν τι μεδίσταται; οὐκοῦν εἰ συγκεκρασθαι φασὶ τῷ λόγῳ τὴν σάρκα, πᾶσα πῶς ἀνάγκη λέγειν ἐκάτερον τῶν ἀνομασμαμένων ἀποστῆναι μὲν τοῦ εἶναι ὃ ἦν, ἐν δὲ τι τὸ ἀμφοῖν ἀποτελέσαι μέσον, ἐτεροφυῆς που πάντως, ἢ ὅπερ ἦν ἐκάτερον ἀνὰ μέρος.

Nunc ego adversarios sciscitari vellem, quem ad statum transisse putent Verbi naturam dum carni mixta est? quandoquidem in priore certe statu non mansisset: ane commixtio Verbum a propria conditione depulerit, ac sua virtute minuerit ad inferiora detractum? Sin alterutrum aiunt perfectius apparuisse, hanc quidem perfectionem carni potius attribuendam censerent; constaret enim ipsam ad sublimiorem statum evectam. Sin vero secus est, Verbumque potius ad rem minorem semet inclinavit, num caro Verbo nocuit, sicuti nosmet gravat nostra natura? Nos interim recte dicimus, Verbum semet ad exinanitionem demisisse, nostramque formam assumpsisse, haud sane ut quicquam in sua se passum natura demonstraret, sed ut nos de carne erigeret, qui carne et sanguine compacti sumus, atque ab humana conditione elevatos, Dei filios efficeret. Sin contra, ut isti veteratores aiunt, commiscuit se carni Verbum, atque id quod non fuerat effectum est, quomodo ipsum sua dignitate minutum iure negarent, non intelligo. An vero dum Dei affectat similitudinem, formam suam personamque amisit, nec priorem cum illo aequalitatem retinuit, sed humiliore loco depressum, naturae gloriaeque suae deminutionem passum est?

XI. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Molestissimum est tolerare aliquid e multis quae isti dicunt pessimis: quamobrem videtur mihi ab his absurdis opinionibus recedendum. Ergone commixtionem fugimus? Utique damnum pariter ab ea scatens vitamus. Aliud quoque argumentum proferent, divum scilicet Paulum ita scribentem *: « etsi Christum in carne non » vimus, nunc non item. » Si ergo dicimus Christum in carne iam non agnosci, necessario carnem in Verbi naturam mutatam adfirmamus, ut tamquam Dei caro agnoscat. Atqui aliquis forsitan ad haec ilico responderet: num Paulus cum de no-

bis aiebat *: « qui in carne sunt, placere » Deo nequeunt; vos tamen haud in carne » versamini sed in spiritu » an, inquam, carne nos et sanguine carere cognoverat? Ergo hoc de incorporeis spiritibus dixit. Porro quid ni stolidum detestandumque sit, si quis carnem id est carnis passiones Domino attribuat? Servator enim omnium Christus immaculatus est, atque omni peccandi facultate carens. Cum autem is dicitur in carne non cognosci, intelligendum est, eum in infirmitatibus carnis iam non cognosci.

XII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Ieiunavit igitur, esuriit, longo itinere lassatus est, itemque cruci fixus obiit: atque haec omnia perpeusus est, haud tamen in deitatis natura (neque enim imaginari licet passibilem esse divinam naturam) sed in carne sua potius. Iam quum ipse vita sit mortemque calcaverit, humanam nobis naturam ad incorruptibilitatem vitamque renovavit. Ipse vero nunc omni humana infirmitate carere conspicitur, sicuti recte dictum fuit; nempe in carne non cognoscitur, id est in carnis infirmitate, ut ait mysteriorum eius minister.

XIII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Quum autem mortem, nostri causa, in carne gustasset, pariter cum corpore ascendit. Quumque Iudaeorum turbae praedixisset *: destruite templum hoc, et tribus diebus rursus erigam; revera restauratum est, quod fuerat destructum. Destructam vero carnem dicimus, non Verbi naturam, quod fieri nequit.

XIV. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Iam quum apostolis ipse noster salvator Christus persuaserit, se de morte suscitatum, carnem pedes manusque habentem, seque non esse spiritum manifeste demonstraverit; cur iam quisquam suspicetur carnem esse mutatam in deitatis naturam, neque aliquid passam, neque destructam mor-

* Rom. VIII. 8.

* II. Cor. V. 16.

* Ioh. II 19.

tem, cum in vitam post tertium diem rediit, suisque discipulis conspicuum se fecit?

XV. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Quis sanctorum patrum haec tam dura praedixit, et impossibilia, nec hilum veritatis habentia? Quis apostolorum aut evangelistarum verba huiusmodi protulit? Profecto nemo. Confundantur itaque qui ex corde suo, non ex Domini ore loquuntur, uti scriptum est *. Nos autem orthodoxiae legibus subiecti, quae tam diligenter stabilita fuit, sectandae sanctorum patrum rectae doctrinae operam demus; neque vanis vociferantium nonnullorum, qui nihil intelligunt, dictis auscultemus, ita ut quae minime decent opinemur: sed ubique veritati adhaerentes, mentemque sacrarum scripturarum oraculis intendentes, dicamus Domini carnem intelligente anima esse informatam, eamque divinam credamus, immaculatam, gloriosam, ideoque et alios vivificantem ac sanctificantem, utpote quae Verbi propria fuit, a Deo patre et non aliunde geniti; eamque numquam carnem in naturam deitatis mutatam adfirmemus.

XVI. *Sanctus Cyrillus in libro adversus Diodorum Tarsi episcopum (1), qui incipit: ante omnia veritas, quam nihil coarguit, nosque ipsi recte de illa loqui novimus.*

Quid ni oportebat ab eo potius demon-

strari, quid inter carnis et deitatis attributa intersit? Aio igitur, in singulis nuper nominatis rebus, sive corporeis sive secus, carnem esse quae de humana forma sumpta fuit; Verbum autem quod e patris substantia prodiit. Haec idcirco tamen dividendus in duos est unicus ille noster dominus Iesus Christus.

XVII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Dicimus Domini carnem anima intelligente esse animatam. Saepe nos hoc diximus, et nunc quoque rem ita se habere denuo adfirmamus.

XVIII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Sed Diodorum quoque audiamus. Sin vero tu id dicis de Nazareno, nempe si hominem appellas hunc, qui adsumptus fuit, ostende nobis, nihil dissimulans, externam personam; tuamque diserte sententiam expone, neque carnem inanimem dicas. — Atqui audientes tu fallere putas, quia constanter nos adfirmavimus, carnem pro sua ratione ac natura differre a Verbo, quod de Deo patre natum est. Haec tamen propria eius caro fuit propter inseparabilem coniunctionem.

XIX. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Immo potius unus idemque filius est, ut perspicue cognoscitur, de substantia Dei patris secundum divinitatem, et ex nobis

(1) Liberatus diaconus in breviario cap. X. sic: *Cyrillus tres scripsit libros adversus Diodorum et Theodorum, quasi nestoriani dogmatis auctores.* Alia veterum de hac re testimonia collegit Fabricius in B. gr. ed. nov. T. IX. p. 495, quae cumulare opus non est, praesertim quia non pauca illorum librorum fragmenta in quinta generali synodo collat. V. recitantur; quibus alia nova nunc a nobis accedunt ex syriacis bibliothecae vaticanae codicibus eruta. Quare frustra est Facundus hermianensis lib. VIII. 6. et alibi, dum de Cyrilli libris contra Theodorum dubitare vult, quia nempe parum ei placet, talem tantumque virum adversatum fuisse Theodoro, cui ipse toto suo opere patrocinator. Facundi falsam opinionem alios quosdam participasse, ex eodem Liberato cap. cit. cognoscimus. Denique adnoto, fragmentum item cyriliani operis a Facundo lib. III. 6. recitatum, a nostris his differre. Contra Diodori Theodorique infames sententias gravissime invehitur Cyrillus epist. ad Iohannem antioch. Opp. T. V. part. 2. p. 195. D. Quo loco etiam poenitet eum quod illos olim imprudens laudasset, cuius rei testis est Leontius de sectis act. IV. 3, ubi tamen adnotatur Chrysostomum quoque et Basilium iisdem hominibus laudem attribuisse, propterea quod arianos Macedonium et Apollinarem refutavissent. In collectione canonica Ebediesu nestoriani (p. 130.) a nobis edita Script. vet. T. X. Diodorus, Theodorus, atque Nestorius dicuntur sectae splendida et sanctissima luminaria. Fuit igitur congruum ut Cyrillus Nestorii strenuissimus adversarius, contra Diodorum quoque atque Theodorum arma expediret. Confer etiam Photium apud nos Spicil. rom. T. X. p. 456.

secundum humanitatem. Nempe etiam propheta, uti Moyses, appellatus fuit, itemque de stirpe Davidis. Neque eius agnomen removeamus; nam dispensationis eius virtutem rationemque satis novimus. Neque proprie templum fuit, quod adtinet ad eius naturam; etenim Deum esse apparet. Quod si animae a corpore suo separationem permisit, separata nihilominus ad eum pertinebat, haud secus quam singulis nobis proprium corpus.

XX. *Idem Cyrillus in eodem libro. (Exstat hic locus etiam apud Severum antiochenum in opere inedito, quod inscribitur Philalethes.)*

Proprium est itaque divinae naturae, ut ante omnia saecula sit. Peculiare pariter Verbi eiusdem fuit, ut postremis temporibus carne praeditum nasceretur. Porro nativitas eius de Virgine, causa Verbo non fuit existendi, sed eius in carne manifestationis. Profecto non est Verbum mortale de mortali, sed de vivente patre vivens: propriumque ipsius evasit, qui vita est, mortale corpus de mortali natum, et morti obnoxium: ut in illo cum morte confligens, et e mortuis resurgens, in incorruptibilitatem id ipsum vindicaret, mortique superius demonstraret, etiamsi id natura sua in mortis mancipio erat. Debilitata est autem mors ex quo cum vitae corpore proelium conseruit.

XXI. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Nunc breviter, si placet, transgredientes ad considerandam servatoris nostri Christi personam, diversam esse comperimus naturam, cui imposita est. Interim ipse persona hypostatica est atque absoluta, humanitas et divinitas; diciturque summus pontifex, factor et factus.

XXII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Sed fortasse tu dicis: ergo non habitavit in illo plenitudo universa divinitatis

corporea ratione. Verum hoc, inquam, est; nemoque sacrae scripturae contradicit. Nos tamen dicimus, filii divinitatem haud alieno in corpore, sed in suo potius templo habitasse, velut in homine anima, quae licet a carne differens, attamen una cum carne naturam hominis perficit, ut sit Petrus vel Paulus. Hoc immo evidentius in Christo est. Neque tamen idcirco dicimus, Dei Verbum animae officio in corpore functum, quae pessima nonnullorum opinio est, sed sanctum eius corpus intelligente anima dicimus esse animatum.

XXIII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Dei Verbum vere in omnibus perfectum est, neque incremento indiget. Natum autem perfectum de patre est, sapientia de sapientia, potentia de potentia. Et quia naturâ immutabile est, nihil ei templum in quo stetit nocuit, sed perfectam retinuit sapientiam, potentiam, et reliqua omnia. Caro utique crescebat viribus paulatim aucta, prout humanae naturae iura ferunt. Verbum autem carni unitum paulatim sapientiam suam manifestabat, quae corporis incrementum comitabatur, et corporis se staturae adamussim accommodabat.

XXIV. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Ergo ad similitudinem nostram participes fuit carnis et sanguinis. Cumque mortem carni suae applicuisset, ipsamque mortem destruxisset, corpora mortalia nostra ad incorruptibilitatem direxit, ut carneorum membrorum rebellem legem ab ea tyrannide qua nos premebat deiceret. Secus enim vita morti non esset dominata, nisi Verbum mortalis corporis fuisset particeps: neque item cupiditatum naturalium stimulus retusus fuisset, nisi Verbi corpus ex humana nostra natura sumptum fuisset.

XXV. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Inanimem haud dicimus carnem illam Verbo unitam, quae de semine Davidis est.

Nemini item opinari licet, Verbum templo suo sancto instar animae intellectusque fuisse. Neque postremo illum, qui de semine est, per se solum appellare filium solemus.

XXVI. *Sanctus Cyrillus in secundo libro adversus Theodorum, qui incipit: ii qui sacrum puro intellectus oculo librum scrutati sunt* (1).

Discipulis aiebat *: « neminem in terra » magistrum appelletis; unus est enim doctor vester Christus. » Dum ita apostolos hortabatur, haud certe deitatem a visibili corpore separabat; neque ipse Christus semet ab anima et carne divisum reputabat. Sic ergo quum Deus esset et homo, nempe visibili forma servus, intellectuali notitia dominus, deitatis excelsitatem sub humili humanitatis sensu celabat: vicissimque visibilis corporis humilitatem, divinitatis efficacia extollebat.

Iohannis caesariensis adnotatio.

Locus suprascriptus a Cyrillo contra Theodori doctrinam productus, auctorem habet Theophilum alexandrinum episcopum.

Cyrillus in alia sententia eiusdem libri contra Theodori doctrinam; quae particula extat in prima ad Cleoniam epistola Gregorii nazianzeni ad Cleoniam. *Incipit fragmentum*: ne homines isti alios decipiant. *Desinit*: totus homo in peccatum lapsus refigatur.

XXVII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Quum unigenitus se incarnaverit, qui vita suapte natura est, regressa est ad vitam natura hominis. Ipse vero caput omnium est, ideoque vivificans illud patris Verbum carnem sibi propriam adscivit quae in mortis mancipio erat, ut dum eam morti corruptelaeque superiorem efficeret, idem nobis donum impertiretur. Atque ut in mortis potestatem Adami causa incidimus, ita per Christum a mortis saevitia liberati, denuo tendimus ad immortalitatem.

(1) Ergo ex tribus illis libris, quos veteres dicunt a Cyrillo scriptos contra Diodorum ac Theodorum, primus reapse contra Diodorum erat, duo reliqui contra Theodorum, ut ex ipsorum initiis constat.

(2) Vides putam haeresim nestorianam, quam in sequente fragmento retundit Cyrillus.

XXVIII. *Idem Cyrillus in tertio contra Theodorum Mopsuestiae episcopum libro, qui incipit: nostra forsitan verba dura sunt.*

Audi nos itaque atque intellige, o homo, mysterii profunditatem, quod cum sacrorum librorum orthodoxia scopoque consentit. Deitas a carne, id est humana natura, differt secundum utriusque propriam rationem. Secus quomodo nobis similis evasisset, quandoquidem Dei Verbum in suo prorsus statu permansit? Verum si carni eius inseparabilem adunationem adtribuas, neque eam sua veste spolies, unicum tunc filium adorabis patri consubstantiali divinitate, nobis item consubstantiali humanitate. Porro qui ita opinari decernunt, eis Christus lumen suppeditat ad suimet mysterium cognoscendum.

XXIX. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Hominis quae in Christo est natura, honoratur sane ac sanctificatur; verumtamen quatenus Deus est, baptismo non indigebat, neque Spiritus sancti dono, quandoquidem ipsum Spiritum idem donat.

Ex inedito Philaethe Severi antiocheni in codice syriaco vaticano.

XXX. *Diodorus Tarsi episcopus impii Nestorii magister (ita scripsit.)*

Quum adhuc Mariae esset caro illa, necdum adsumpta, terrena erat, neque ulatenus a ceteris carnibus differebat: sed in nativitate demum honore aucta est. Sic Dominus dum in Virginis utero esset, atque ad illius substantiam adhuc adtineret, honore filii carebat. Quum autem conformatus est, templumque Dei Verbi effectus recepto Unigenito, honorem nominis adeptus est, ex quo illi gloria accessit (2).

XXXI. *Idem Cyrillus contra Diodori scriptum.*

Praeclarissime! Aio, verba quae nemo docuit sed a te publice pronunciantur, gravissimis sordibus inquinari. Sancta illa caro, quae Mariae fuit, iam inde a primo conceptus momento, sive in utero existentiae, sancta fuit, utpote Christi corpus: nemoque vel tenuem concedit temporis fuisse articulum, quo illa communis ceterisque carnibus similis fuerit, ut a te dictum est, et non potius Verbi caro.

Ex Severi antiocheni apologia pro opere suo quod inscribitur Philaethes, in codice vat. syr.

XXXII. *Idem Cyrillus adversus Diodorum.*

Sicuti etiam idem Verbum, de patris substantia genitum, Abrahami semen in carne adprehendit; idque per dispensationis mysterium, sine propriae substantiae detrimento. Etenim quum esset natura Deus, verus quoque hominis filius factus est: et qui filius patri Deo est, non est illi extraneus, neque falsum filii nomen gerit: etenim reapse ex illo natus est ineffabili arcanoque modo, quamquam nonnisi in carne post adunationem cognoscatur. Tu ergo dum eius tantummodo transmutationem admittis in carnem inanimem intellectuque carentem, unicum illum in duos dividis filios, veritatem hanc quod unus sit filius impie respuens.

Ex eadem Severi antiocheni apologia in eodem codice.

XXXIII. *Idem Cyrillus adversus Diodorum.*

Saepe iam diximus, quo tempore capitulum omnium apologiam quodammodo

fecimus (1), non propterea quod naturae ad adunationem accesserunt, idcirco dualitatem (in Christo) esse admittendam. Et enim sicut homo quamvis ex anima rationali et corpore compositus, unus est neque in duo dividitur, idque totum dicitur animal rationale ac mortale, quamquam reapse una in parte mortale, in alia rationale; sic etiam Emmanuel, quum sit unus, divinitate et humanitate constans, quarum per se utraque perfecta est, idem Deus est et homo, mortalis et immortalis, temporalis et prior omnibus saeculis, palpabilis et impalpabilis, visibilis et invisibilis. Nam si ille naturam suam immortalis, nihil sumpsisset a mortali natura, id est Abrahami semine, haud nos equidem renovati essemus atque ad immortalitatem erecti; vanaque nostra fides foret, et in peccatis nostris adhuc iaceremus.

Ex quaestionibus Severi antiocheni cum haereticis, in alio cod. syr. vat.

XXXIV. *Idem Cyrillus adversus Diodorum.*

Sanctum enim est ac sine peccato corpus Christi Dei servatorisque nostri: et quod quidem ad culpam adinet, iam inde a primo incarnationis momento incorruptibile fuit, atque in ea qualitate non est ei ulla nobiscum communio vel similitudo: etenim alia quavis re nobis est similis praeter quam culpa. Ceteroqui eandem carnem eundemque sanguinem uti nos participavit, ut ait apostolus. O mi reverende qui stulta ac turpissima verba effutis; sacrum quidem corpus illud de Maria sumptum, infirmitati erat obnoxium, sed tamen iam inde ab eius concretionis initio, et in utero subsistentiae, sanctum utique semper fuit, quia Christi corpus erat, nullumque temporis intervallum fuit, quo il-

(1) Intellige apologiam contra orientales episcopos. Sed tamen de capitulis quoque Theodori ac Diodori a se refutatis loquitur Cyrillus in epistola ad Acacium melitenensem episcopum Opp. T. V. part. 2. p. 198. *Inspectis Theodori ac Diodori libris, quos scripserunt non de incarnatione Unigeniti, sed magis contra incarnationem, posui aliqua ex capitulis, et quo potui modo contradixi eis, declarans abominatione prorsus plenam esse sententiam ipsorum.*

lud non possederit. Porro simplex, ut ais, est, ceteris carnibus comparatum.

XXXV. Idem Cyrillus apud Severi apologeticum contra Iulianum halicarnassensem, in codice syr. vat.

Participavit igitur aequae ac nos carnem et sanguinem, ut in carne sua daemonium oppugnaret, eoque profligato, mortalia nostra corpora ad immortalitatem transferret, iugoque legis subtraheret, quae adversus membra carnis praevaluerat. Haud aliter vitam mortemque inter se proelio committere poterat, nisi mortali corpore usus fuisset: neque cupiditatum nostrarum stimulum obtudisset, nisi de figmento nostro corpus sumpsisset.

Ex libris Severi adversus Iulianum halic.
in codice syr. vat.

XXXVI. *Idem Cyrillus adversus
Diodorum.*

Haec est, o noster sodalis, naturae humanae definitio, quae dicitur substantia animalis, rationalis, atque mortalis.

XXXVII. *Idem Cyrillus adversus
Theodorum.*

Ille autem ore suo dilatato, et laxatis blasphemiae habenis, dixit Christi imperfectam sanctitatem fuisse, neque eius culmen attingisse ante quam Spiritus sanctus sub columbae specie in eum descendisset. Quid ni autem perfectus erat? Certe qui est imperfectus, peccato carere nequit: etenim qui una in parte sanctus creditur, in alia infirmus putatur. Alioquin quoniam iste defectus erat, quem ei Spiritus sanctus supplevit, ut altera quoque pars perfecta evaderet, atque diaboli impetum frangeret, ut adversarius adserit? Porro non sanctus tantummodo, et quidem perfectissime erat, verum etiam plena potentia is praeditus erat, qui dolores atque omne genus infirmitatis sanabat. — Quum Deus suapte natura esset, verusque Dei patris filius, hu-

manam formam sibi induit, suam faciens carnem illam quam de sancta Virgine sumpsit, quae profecto caro Dei est, et potestate divina pollens. Idcirco Christus vivificans quoque fuit, et infirmitatum sanator, mortisque destructor.

XXVIII. *Idem Cyrillus adversus
Diodorum.*

Audes etiam herilibus formis illum induere, qui, ut ais, homo est de Maria, et qui initio a nobis nullatenus diversus erat aut superior, sed postea multo conamine filii nomen gloriamque divinam promeritus est, postea quam scilicet de ventre exierat. Igitur duo, te censente, sunt filii; novusque Deus est Christus, qui a Deo supernaturali honore adfectus est, magis aliquanto quam reliquae creaturae; ut cum simplici homine adoretur is qui lapsu temporis, nec nisi sub finem gloriam possedit, factusque est Trinitatis complementum, naturam aequalis.

XXXIX. *Idem Cyrillus adversus
Diodorum.*

Namque ut passus dolores in carne, nihilominus in suae deitatis natura impassibilis mansit; sic aio, et dum cresceret, perfectum omnino fuisse. Et cum sapientia augeri credebatur, tunc ipse redundans sapientiae fons erat, a quo ceteri omnes sapientiam hauriunt.

Ex iisdem Severi libris adversus Iulianum halicarnassensem.

XL. *Cyrillus in tractatibus quibus Matthaum explanavit, de Petri socru eiusque sanatione loquens.*

Etenim sanitatem tribuit uti Deus, dum iacenti illi manus suae contractum largitus est. Cur id, inquam? Nempe ut demonstraret, corpus suum pari ac naturam divinam potestate praeditum esse infirmos sanandi. Quippe illud corpus haud hominis

erat, sed Verbi omnia pro sua voluntate administrantis.

XLI. *Idem Cyrillus libro IX.
in evangelium Matthaei.*

Non quod humanam corporis formam amiserit, sed quia id circumdedit lucente gloria, et indecoram carnis conditionem honorabili specie vestivit, ceu optime Paulus dixit: « seminatur in ignominia, resur- » git in gloria. » Quid autem corpus est? Scilicet nuda caro, quae naturali nulla circumdatur gloria, immo ignominia tantummodo et naturae infirmitate laborat. Verumtamen in resurrectione, digna Deo mutatio accidet, nempe in divinae lucentisque gloriae stolam. « Etenim iusti veluti sol » splendent in regno patris ipsorum » ut ipse ait Salvator noster, gloriâ videlicet divinae substantiae propriâ.

XLII. *Idem Cyrillus in libro XIII.*

Etenim per resurrectionem a mortuis, iterum humana natura imputribilitatis capax est facta: quae res coepit in Christo, qui idcirco secundus Adam, primus dormientium, et primogenitus ex mortuis vocatur.

XLIII. *Idem Cyrillus in eodem libro.*

Maestus fuit dolensque Servator noster, nostrasque passiones pertulit, etiamsi Deus esset dolore omni liber et excelsior, ut nos scilicet veram in ipso humanitatem agnoscamus. Etenim scriptum est, eum itinere fuisse lassatum, licet dominus virtutum sit rerumque omnium potestas. Similiter esuriisse dicitur, qui tamen est panis vivus de caelo descendens, vitamque orbi tribuens. Sic item tristitiam passus, qui alioqui totus in laetitia, suavitate, gaudioque versatur. Profecto nos dicimus Verbum Dei impassibile, inviolabile, manifesteque Deum, numquam esse in sua divina natura expertum passiones. Sed quia communia ei fue-

runt quae sunt propria humanitatis, vicissim ea quae sunt Verbi Dei propria, eique tantummodo convenientia, communia carni evaserunt, propter ineffabilem inexplicabilemque unionem. Et cum caelo Verbum descendit, nequaquam carnem secum caelo descendisse ait; nemo enim ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis. Post haec, supplicio quoque se obtulit, ut nos poena peccatisque liberaret; etenim livore eius sanati sumus.

XLIV. *Idem Cyrillus homilia XXVIII.
in Lucam.*

Etiamsi igitur suamet natura Deus est, nihilominus factus homo, dicitur nomen accepisse a Deo patre quod est super omne nomen, ut et Deus crederetur, et omnium rex simul cum carne cui se copulavit. Passus autem nostri causa crucis supplicium, et morte in suo corpore per resurrectionem destructa, ascendit ad patrem.

XLV. *Idem Cyrillus homilia XLV.*

Solius propria est excelsae naturae, suscitandi mortuos facultas: sola haec possidet immortalitatem: ab ipsa vero, quicumque ab inferis revocantur, motum vitamque mutantur.

XLVI. *Idem Cyrillus in explanatione
epistolae (I) ad Corinthios (1).*

Heic opus est ut de eo (*Christo*) dicatur, non solum omnino esse mortuum, verum etiam sindone involutum; quae res Emmanuelis obitum prorsus testatur. Insuper in sepulcro derelictus est, unde revixit, ut modo dixi. Ergo in corpore cum sit mortuus, prorsus nobis persuasit corpus habuisse. Tunc autem cum Dei Verbum mortem conculcavit, recte se Deum naturâ demonstravit; quia sicut humanitus agens, mortem pertulit; ita divinitus operans, mortem devicit (2).

(1) Confer editionem nostram explanationis Cyrilli in I. ad Corinth. gr. p. 70, lat. 47. cum adn. 1.

(2) Haecenus Cyrilli fragmenta ex syriacis bibliothecae vaticanae codicibus sumpsimus.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΑ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ (1).

SANCTI CYRILLI ALEXANDRINI
IN CANTICA CANTICORUM
COMMENTARII RELIQUIAE.

Unguentum effusum nomen tuum.

Μύρον ἔκκενωδὲν ὄνομά σου.

CAP. I. 2.

Significat Unigeniti invocatum apud omnes gentes nomen, quo hae nimirum suaviter ei olent, appellationem eius (id est Christianorum) gerentes.

Propterea adulescentulae etc.

Adulescentulae instar etiam Paulus erat, dum diceret: omnia possum in eo qui me confortat. Ideo summopere quoque amabat dicens: quis nos separabit a caritate Christi? Quomodo autem illum traxerunt? nimirum vestigia eius sectantes et evangelicis fruenter unguentis. Quod si currimus, ut mox ait adulescentularum sermo, par facimus dicto: post dominum Deum ambulabimus. — Regnum quodammodo appellat heic cubiculum.

Posuerunt me custodem etc.

Fortasse semet incusat, quod propriam vineam non custodiverit, sinens potius eam abs quolibet praetereunte diripi; quam in saltu corrumpi contigerit, atque ab apro silvestri vastari. Contra fortasse Deum laudat, quod quum ipsa propriam vineam custodire nequiverit, dum illam neque excoluit neque protexit, nihilominus adeo profecit, ut plures vineas custodire potuerit. — Nimirum matris suae filios dicit

Δηλοῖ ὅτι καὶ πᾶσι εἰς πάντα τὰ ἔθνη τοῦ μονογυῖου κληθεῖσαν ἐπωνυμίαν, καθ' ὃ πάντα τὰ ἔθνη εὐωδιάζουσι πρὸς αὐτὸν καὶ αὐτοῦ φέροντα προσηγορίαν.

Διὰ τοῦτο νεάνιδες κ. τ. λ.

Νεάνις ἦν καὶ Παῦλος, πάντα λέγων * ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ· διὸ καὶ λίαν ἠγάπησε φάσκων· * τίς ἡμᾶς χωρήσῃ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Πῶς ὅτι αὐτὸν εἰλκυσαν; ἀκολουθήσασαι τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ, καὶ τῇ εὐαγγελικῶν ἀπολαύσασαι μύρων· εἰ δὲ δραμοῦ μῶν, ἔχων * τῇ νεανίδων ὁ λόγος, καὶ τὸ ὀπίσω κυρίου τοῦ Θεοῦ πορεύσόμεθα. — Ἦν τινα βασιλείαν ταμιεῖον ἐν τοῖς παροῦσι προσγορεῖν.

* Ἐθεντό με φυλάκισσαν κ. τ. λ.

Τάχα ὅτι κατηγορεῖ ἑαυτῆς, ὅτι τὸ ἴδιον οὐκ ἐφύλαξεν ἀμπελῶνα, πορευθεῖν αὐτὸν ἀφείσα πάντα τὸ πρὸς πορεύομενον τὸ ὁδόν· λυμήνασθαι τε αὐτὸν ἦν ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸν ἄγριον κατανεμήσασθαι αὐτόν· τάχα δὲ καὶ δοξάζει τὸ Θεόν, ὅτι μὴ δυνηθεῖσα φυλάξαι τὸ ἴδιον ἀμπελῶνα, τῷ μήτε γεωργῆσαι μήτε φυλάξαι ἐπὶ τοσούτον πρόεκοψεν, ὥς πολλοὺς ἀμπελῶνας διυνηθῆναι φυλάξαι. — Ἦσαν υἱοὺς μητρὸς αὐτῆς λέγει

v. 3.

* Philip. IV. 13.

* Rom. VIII. 35.

* cod. ἔχων.

v. 5.

(1) Sancti Cyrilli alex. fragmenta haec commentarii ad canticum Salomonis edidi olim graece tantummodo in catena Procopii AA. class. T. IX. Nunc autem, quoniam novis omnibus Cyrilli scriptis colligendis operam do, eadem heic, inspecto rursus codice, exhibeo, latina etiam addita interpretatione.

τὴν συναγωγὴν, ὅθεν γραμματεῖς καὶ φαρι-
σαῖκες, οἱ τινες ἐπολέμουν τοῖς πιστεύουσιν εἰς
Χριστὸν, τηρεῖν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τὸν νόμον
λαβεῖν· αὕτη γὰρ ἀμπύχων· ἀλλ' ἐγὼ ταύ-
τῃ φησὶν οὐκ ἐφύλαξα· ἅ τινα γὰρ ἦν μοι
κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸ Χριστὸν ζη-
μίαν, ὥς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος *.

* Philip. III. 7.

v. 6.

Ὡς περιβαλλομένη (1) ἐπ' ἀγέλαις ἐταίρων σου.

Ἐταίρους αὐτοῦ ὅθεν ἀποστόλους καλεῖ·
ἔφη γάρ· * οὐκ ἔτι λέγω ὑμᾶς δούλους ἀλλὰ
φίλους· φίλοι γὰρ ἐστέ· περιβαλλομένη ἡ λέ-
ξις καλυπτομένη· λέγοντος Παύλου *, ὅτι
ἄρτι τὸ σήμερον ἡμέρας, ἡνίκα ἀναγινώ-
σκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τῇ καρδίαν
αὐτῶν κεῖται· φωνὴ οὖν, ἡ μετανοῶσα συ-
ναγωγὴ πρὸς Χριστὸν, δήλωσόν μοι σαυτὸν,
ὅπως μὴ *, τῇ ἐταίρων σε ποιμαίνων τὰς
ἐκκλησίας, ἐγὼ ἐπὶ τῇ καρδίαν μείνω τὸ
κάλυμμα ἔχουσα.

* Ioh. XV. 15.

* II. Cor. III. 15.

* cod. μοί.

v. 7.

Ἐάν μὴ γινῶς σεαυτήν.

Ἦγεν, εἰ μὴ μετανοήσης, φησὶν, ὁπί-
σω τῇ ἐθνῶν εὐερέθισα· ἄτε μὴ ἔχουσα καρ-
ποὺς δικαιοσύνης, ἀκαρπῆς μένουσα, καὶ
ὁπίσω ποιμνίων ὧν ἐμαυτῷ συνεστησάμην.

v. 8.

Τῇ ἵππῳ μου ὁμοιωσαί σε.

Ἦγουν δεξαμένη τὴν ἐμὴν ἐκκλησίαν
πίσιν, τοῖς ἀποστόλοις εἰκάσθης· περὶ ὧν
τὸ *, ἐπιβήσῃ ἐπὶ ὅθεν ἵππους σε, καὶ ἡ
ἵππασία σε σωτηρία· οἱ καὶ καὶ τῇ ἁρμάτων
εὐξέπιστασαν τῷ νοτιοῦ Φαραώ.

* Habac. III. 7.

v. 9.

Σιαγόνες σου ὡς τριγόνος.

Ἦγεν τὴν αἰδῶ τὴν πρὸς τὴν νυμφίον παρ-
ίσῃσι διὰ τὸν ζυγόνος· ἐρυθραὶ γὰρ τὸν ζυ-
γόνος αἱ σιαγόνες· τῇ ἡ συναγωγῇ τοῦ
ναντίον, ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναι-
σχύντησας πρὸς πάντας *. — Λέγει τρά-
χιλον τὸ ὑποτακτικὸν τὸ ψυχῆς· πῶς γὰρ
κόσμος καλὸς, αὐχὴν μελετήσας φέρειν τὸ
Χριστοῦ τὸ ζυγόν.

* Hier. III. 3.

v. 10.

Ἦγεν ἀργύριον μὲν ἐν τῇ γραφῇ συ-
ήθως, ἡ θεία διδασκαλία· χρυσίον δὲ, τὰ
θεῖα χαρίσματα· πάντα δὲ πρὸς τὸν ἐπὶ
μίας Χριστοῦ, ὁμοιώματα ἦν καὶ σκιά τῆς

alumnos synagogae, scribas ac phariseos,
qui fideles Christi oppugnabant, legalem
cultum retinere iubentes. Haec enim vinea
erat. Sed ego hanc, inquit, non custodivi:
quae enim fuerunt mihi lucra, haec arbi-
tratus sum propter Christum detrimentum,
ut beatus ait Paulus.

Sicut obvoluta super greges sodalium tuorum.

Sodales suos apostolos appellat. Dixit
enim: iam non dico vos servos sed amicos.
Quippe amici estis. Obvoluta autem dicitur
pro adoperta. Ait enim Paulus: usque in
hodiernum diem, dum legitur Moyses, ve-
lamen supra cor eorum iacet. Vox itaque,
synagoga est respiciens ad Christum, di-
censque: ostende te mihi, ne posteaquam
sodalium tuorum paveris ecclesias, ego
adhuc maneam velamen habens supra cor
meum.

Nisi cognoveris te.

Id est, nisi resipueris, inquit, post ethni-
cos inveniēris; ceu quae fructus iustitiae
non habueris, manens sterilis, retroque
greges illos quos mihi confeci.

Equae meae assimilavi te.

Videlicet, o ecclesia, quae fidem meam
recepisti, apostolis assimilata es; de qui-
bus dictum: ascendes super equos tuos;
et equitatus tuus, salus. Qui etiam adver-
sus currus armantur spiritualis Pharaonis.

Genae tuae ut turturis.

Nempe verecundiam suam erga spon-
sum, turturis similitudine denotat. Turtu-
ris enim genae rubescunt. Synagogae vero
dictum contra: facies meretricis tibi est,
impudenter ad omnes te habuisti. — Col-
lum dicit animam morigeram. Nam pulcri
ornamenti genus est, si quis Christi iugum
ferre gloriatur.

Argentum apud sacras litteras divinam
doctrinam significat; aurum, divina dona.
Cuncta vero ante Christi adventum, simi-
litudinis instar erant et umbrae futurorum,

(1) Notissimum est, vulgatum lat. textum sequi hebraicam lectionem, a qua graecus textus non semel differt. Itaque etiam Nobilius noster in romana editione bibliorum graecorum novam interpretationem lat. necessario fecit, quam nos in citatis textibus saepe sequimur.

ut apostolus ait, bonorum. Porro resurgens Christus perfecta hominibus donavit: namque ante resurrectionem, similitudines tantum habuimus a laudatoribus eius lege et prophetis.

Nardo stactisque alligamento sepultura Christi significatur; quae Nicodemus ferens corpus eius involvit. Ubra autem tamquam duo testamenta gerit sponsa, inter quae Christus demoratur.

Pulcrum eam dicit, haud sicut antea inter mulieres dixerat; sed dum haec eam proximae titulo denotat, sponsae laudem duplicat sponsus, dotes eius theoreticas simul practicasque commendans. Iam oculos, mentis cordisque dicit; columbaeque oculos propter perspicaciam, quod etiam de Spiritu dato accipitur. Ait ergo, sponsam mente auctam quae Deum solum spectat. Oculi autem sunt etiam innocui acutaeque cernentes ecclesiae magistri.

Ego flos campi, lilium convallium.

Tamquam recepto iam desursum imbre, editoque virtutis partu, agresti se flori sponsa comparat: ostenditque quantopere prosit Christi adventus, siquidem valles quoque semini cuilibet ineptas, floribus eiusmodi plenas narrat. Etenim se vallem appellat, propterea quod a daemonibus olim incolis depressa fuerat.

Stipate me malis.

Evangelicis communitate me doctrinis. Hae quippe nobis Christi odorem affundunt. Utinam collocer, ego quoque, inquit, cum sanctis eius! Nam sicut ipse pomum est, ita etiam qui sunt cum eo corporati et participes, poma fient.

Laeva eius etc.

Sinistra dicitur lex, dextera evangelium. Vel sinistra intelligenda est praesens vita, dextera autem futura; quae quidem me complectetur, postquam iis, qui a dextris erunt, dictum fuerit: venite benedicti patris mei. Ait etiam alibi: « longitudo annorum vitae, in dextera sapientiae; in sinistra vero eiusdem, divitiae et gloria. »

μυλόντων κ' ἢ ἀπόστολον ἀγαθῶν. * ἀνα-
στὰς ἡ Χριστὸς τὰ τέλεια τοῖς ἀνθρώποις
δεδώρηται· πρὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως ὁμοιώ-
ματα εἶχομεν, παρὰ τῶν ἑπαίνων * αὐτοῦ,
τῶν τε νόμων καὶ τῶν προφητῶν.

Νάρδω καὶ ἀποδέσμῳ στακτῆς, ὁ ἐν-
ταφιασμός σημαίνεται Χριστοῦ· ὁ Νικόδη-
μος φέρων ἐνετύλιξε τὸ σῶμα αὐτοῦ. μα-
σοὺς ἡ φέρει τὰς δύο διαθήκας ἡ νύμφη,
ὣν ὁ Χριστὸς ἀνὰ μέσον αὐλίζεται.

Καλὴν αὐτὴν φησὶν, οὐχ ὡς πρότερον
ἐν γυναιξὶ λέγων μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὡς
πλησίον αὐτοῦ, ἀγαδιπλασιάζει τὴν νύμφης
ὁ νυμφίος τῶν ἑπαινῶν, τό τε θεωρητικὸν αὐ-
τῆς ἐπαινῶν, καὶ τὸ πρακτικόν· ὁφθαλμοὺς
ἡ εὐὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν φησὶν· καὶ ὡς
σερᾶς τὸ διορατικὸν, καθ' ὃ καὶ εἰς πνεῦμα
λαμβάνεται· λέγει οὖν ὡς ἐδέξατο νοῦν ἡ
νύμφη, μόνον ὁρῶντα θεόν· ὁφθαλμοὶ ἡ
καὶ οἱ ἄκακοι καὶ ὀξυδερκεῖς τῶν ἐκκλησιῶν
διδάσκαλοι.

Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων.

Ὡς δεξαμένη ἡ νύμφη τὴν ἄνθην ὑετὸν,
καὶ τεκοῦσα τὴν ἀρετὴν, ἄνθρα ἑαυτὴν ὡς
βάλλει πεδίῳ· δείκνυσιν ἡ ὅσον ὠφέλησεν ἡ
τῶν Χριστοῦ ἐπιδημία, ὅπως γὰρ καὶ τὰς κοιλά-
δας τὰς ἀνεπιτηδείους πρὸς ἅπαντα πό-
ρον, τοιούτων μερᾶς ἔδειξεν ἀνθρώπων· κοι-
λάδα γὰρ λέγει τὴν ἀποκοιλανθεῖσαν ἀπὸ
τῶν οἰκησάντων αὐτὴν πάλαι δαιμόνων.

Στοιβαίσατέ με ἐν μήλοις.

Τοῖς εὐαγγελικοῖς με ἀσφαλίσατε λό-
γοις· οὗτοι γὰρ ἡμῖν εὐωδιάζουσι Χρι-
στόν· συταχθεῖν δὲ φησὶ καὶ γὰρ μετὰ
τῶν ἁγίων αὐτοῦ· ὡς γὰρ αὐτὸς μῆλον,
οὕτως σύσσωμοι καὶ συμμέτοχοι αὐτοῦ
μῆλα.

Εὐάνυμος αὐτοῦ κ. τ. λ.

Εὐάνυμος ὁ νόμος, δεξιὰ τὸ εὐαγγέ-
λιον· ἡ καὶ εὐάνυμος ὁ παρὼν βίος, δεξιὰ ὁ
μέλλων, ἡ τις με ὡφελήσεται ὅταν τοῖς
ἐκ δεξιῶν εἴπῃ· * δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῶν
πατέρων μου. Λέγει ἡ ἐτέρωθεν· * μῆκος βίης
καὶ ἔτη ζωῆς, ἐν δεξιᾷ τὴν σοφίαν· ἐν ἡ τῇ
ἀριστερᾷ, πλοῦτος καὶ δόξα· δεξιὰ γοῦν αὐ-
τῆς ἡ τῶν θείων ἐπιτήμη, εἰς ἧς ἡ αἰώνιος

* Hebr. X. 1.

* ita cod.

v. 12.

v. 14.

CAP. II. 1.

v. 5.

v. 6.

* Matth. XXV.
34.

* Prov. III. 16.

Prov. IV. 8.

ζωή· ἀριστερά ἡ ἡ τῶ ἀνθρωπίνων γνώσις, ἡ ὧν πλοῦτος ἡ δόξα· λέγει τοίνυν, ὅτι ὑπερέχει ὁ νῦν με τὰ ἀνθρώπινα· καὶ ἡ θεία γνώσις καλύπτει με· καὶ γὰρ εἴρηται πάλιν· * τίμησον αὐτήν, ἵνα σε φιλάβῃ· δείκνυσσι τοίνυν, ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ νυμφίος καὶ τοξότης ἡμεῖς ἐστὶν, νύμφη τὴ καὶ βέλος ἡ κεκαθαυμένη ψυχὴ· ὡς βέλος οὖν πρὸς τὸ ἀγαθὸν εὐθύνει σκοπὸν· ὡς νύμφη εἰς κοινωνίαν ἀναλαμβάνει τὸ ἀφάρτε αἰδιότητος, μήκος βίης καὶ ἔτη ζωῆς, διὰ τὸ δεξιᾶς χαρίζομενος· διὰ ἡ τὸ ἀριστερᾶς, τὸ τῶ αἰώνιων ἀγαθῶν πλοῦτον καὶ τὸ τῶ Θεοῦ δόξαν, ἧς οἱ ἡ τὸ κόσμος ζητοῦντες δόξαν ἀμέτοχοι γίνονται· διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι εὐώνυμος αὐτῷ ἐπὶ τὴ κεφαλὴν με, δι' ἧς εὐθύνεται ὑπὸ τὴ σκοπὸν τὸ βέλος· ἡ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ πρὸς ἐαυτὸν με δεξιὰ βέλος καὶ ἐφ' ἡκουσαμένη, κέφην με πρὸς ἄνω φορὰν ἀπερρέζεται· καὶ πεμπομένη, καὶ τὸ τοξότης μὴ χωριζομένην, μάλλον ἐπαναπαύεσθαι. Εἶτα πρὸς τὰς θυγατέρας τὴ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἔπειτα τὸ λόγον· ὁ ἡ λόγος παράκλησις ἐστὶν ἐν ὅρκῳ προσαφομένη, τὸ πλεονάζειν καὶ ἐπαύξειν αἰετὶ τὸ ἀγάπῃ, ἕως ἂν ἐνεργὸν αὐτοῦ ποιήσῃ τὸ θέλημα, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐγίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν *. Διὰ μὲν τὸ εὐώνυμος τὰ τὸ παρόντος βίης αἰνιττεται ὡς εἰκοι καλὰ, ὧν τὸ ἀπόλαυσιν ἡδη ἔχει· διὰ δὲ τὸ δεξιᾶς, τὸ τὸ μελλόντων ἐν ἐπαγγελίαις προσδοκίαν· ὧν τὸ χρῆσιν ἐν ἐπαγγελίαις ὡς λέλεκται καὶ ἐλπίσι προσκεῖσθαι φησὶν· εὖ ἡ καὶ τὸ φάναι, τῇ μὲν δεξιᾷ φιλαμβάνεσθαι, τῇ ἡ ἀριστερᾷ τὴ κεφαλὴν ἐπαναπαύεσθαι· δεῖ γὰρ τὰ τὸ παρόντος βίης καὶ πολὺ νομίζεται χρῆσθαι καὶ περιβλεπτα, ὑποτετάχθαι τῇ κεφαλῇ τὴ τῆς ψυχῆς, μόνῳ τὸ ἀναγκαίαν χρεῖαν παρέχοντα τῷ σώματι, ὡς τὸ προσκεφάλαιον τῇ κεφαλῇ· τὰ ἡ τὸ μέλλοντος αἰῶνος, ἐπειδὴ θεῖα ὄντα ἐπάνω τῆς ἀνθρωπίνης ἐφύσθηκε φύσεως, διὰ τὸ φιλεῖσθαι τὸ ὑπερέχον ἡνίκα· τάχα ἡ, ἐπειδὴ αἱ χεῖρες πράξεων εἰσὶ σύμβολον, αἱ ἡ τὸ ἀριστερᾶς χειρὸς πράξεις, τὰ τὸ σώματος σημαίνουσιν· αἱ ἡ τὸ δεξιᾶς, τὰ τὸ ψυχῆς δεξιὰ ὄντα

I. Tim. II. 4.

Eius itaque dextera, divinarum rerum scientia est, unde aeterna vita conficitur: sinistra vero, humanarum peritia rerum, ex quibus divitiae et gloria proveniunt. Ait itaque: excedit mens mea res humanas, et divina cognitio operit me. Nam et rursus dicitur: « honora ipsam, ut te complectatur. » Ostendit igitur ipsum esse sponsum nostrumque iaculatorem; sponsam autem et iaculum, purificatam animam; quae teli instar ad bonum dirigitur scopum. Hanc instar sponsae ad societatem adsumit incorruptibilis perpetuitatis; aevi longitudinem, annosque vitae, dextera sua largiens; sinistra autem, aeternorum bonorum opes Deique gloriam, cuius hi qui mundi gloriam amant expertes sunt. Propterea dicit: sinistra illius super caput meum, a qua videlicet ad proprium scopum dirigitur telum; dextera ipsius autem ad se me trahit, quoniam ad ascensum in superna facit expeditam; atque illuc missam, et a iaculatore indivisam quiescere. Deinde ad supernae Hierusalem filias sermonem convertit. Sermo autem, deprecatio adiurantis est, ut caritatem multiplicent augeantque: donec in opus conferat voluntatem suam is qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Sinistrā quidem, praesentis vitae bona quibus nunc fruitur, videtur significare: dextera autem, futurorum prout promissum fuit expectationem; quorum usus promissus, ut diximus, speratusque est. Recte quoque dictum: dexterā complecti, sinistrā capiti reclinatorium praeberē: oportet enim, praesentis vitae bona quantumvis spectabilia putentur, perfectae animae capiti esse subiecta, necessarium tantummodo usum corpori, tamquam cervical capiti, exhibentia. Verumtamen futuri saeculi bonorum, quia divina quum sint humanam naturam excedunt, per complexum excellentiam innuit. Fortasse etiam, quandoquidem manus actuum sunt symbola; sinistrae vero manus actio, corporalia significat:

dexteræ autem, spiritalia; quum dextera potior sit, corporeas necessitates completitur. Nam sicuti manus amplexans, et superior est, et sub ulna rem quam amplectitur habet, ita illi qui ad futuræ vitæ scopum diriguntur actus, quemlibet corporis absurdum motum vinculis cohibentes, bene compositam morigeramque vitam servant; cum animæ in sponsi amplexibus positæ nemo iam possit nocere.

Hactenus ad explanandum ea quae more dramatico dicta sunt usque ad « vox tua suavis et facies tua speciosa. » Constat autem Verbi sponsam esse animam, id est Christi ecclesiam, quae illius vocem etsi antea incognitam ceu divinam excipit, quod facimus nos credentes, ante etiam quam legis ac prophetarum voces intellexerimus, divina gratia pleni et instincti. Hoc significant verba: « vox patruelis mei » quae Verbi de longinquo adventum denunciant: quod illa videns grandia iam consilia aggredi, quamvis ne minora quidem negligere, ait: ecce ipsum venit saliens super montes, transiliens super colles. Per universam vero orationem alia dicuntur, ceu sponso iam praesente; quaedam autem, ceu si sponsus a sponsa requiratur: namque et nos problemata partim indagamus, quorum solutionem ignoramus; partim facta iam solutione fruimur; sponso Verbo corda nostra illustrante. Deinde in aliis rursus ambigimus, rursusque nobis revelatur: idque saepe evenit, donec sponso plene potimur, non modo ad nos adveniente, sed etiam in nobis commorante. Et ecclesia quidem desiderat, dum tentationibus velut derelicta quatitur; sed sponsus ei se revelat datis charismatibus. Idcirco ait: hic venit saliens super montes. Venit etiam super retia a malo daemone expansa; quae ipse dirumpens, ut ea contemptim calcemus docet. Iamvero ecclesiae, omni iam tentationum superata procella, signa aëris mutati ostenduntur, et aestatis appropinquatio; de qua re in psalmis dicitur « ae-

τὸ ἀμείνω κληρον εἴληχε, φειέχονται τὰς
σωματικὰς ἀνάγκας· ὥς γὰρ ἡ φειλαμ-
βάνουσα χεὶρ, καὶ ἐπάνω ἐς τὴν ἐντὸς ἀγκά-
λῳ ἔχει τὸ φειληφθὲν, οὕτως αἱ πρὸς τὸ
σκοπὸν τῆς μελλούσης ζωῆς ἀποτεταγμέ-
ναι πράξεις, πᾶν κίνημα τῷ σώματος ἄλο-
γον φεισφύγγουσαι, εὐτακτον καὶ συνδεδο-
μένῳ φυλάττουσι τὴν ζωὴν· οὐδ' εἰς ὅσον ἐπι-
βλεῦσαι δυναμέναι, τῇ φειληφθείσῃ ὑπὸ
τῆς νυμφικῆς ψυχῇ.

Ταῦτα πρὸς τὴν δραματικῶς ἐπα-
γομένων σαφηνίαν, μέγχι τῇ “ ἡ φωνὴ σε
ἰδεῖα, καὶ ἡ ὄψις σε ὠραῖα. „ καὶ δῆλον
ὡς ἡ νύμφη τοῦ λόγου ψυχὴ, ἵγουν ἐκ-
κλησία Χριστοῦ, φωνῆς πρὶν νοῆσαι αὐτὴν
ὡς θείας ἀντιλαμβάνεται, ὑπερ πάσχομυ
οἱ πιστοὶ, πρὶν νοῆσαι τὰς νομικὰς καὶ
προφητικὰς φωνὰς ὡς θείας χάριτος πλή-
ρεις καταπληττόμυ· τοῖς τὸν ἔστι τὸ φωνὴ
τοῦ ἀδελφιδοῦ με προσεταγμένον τῇ μα-
κρόθεν ἐπιφανείας τοῦ λόγου· ὃν ἰδοῦσα
μεγάλων θεωρημάτων ἀπτόμυ, μὴ τῇ
μὴ δὲ τῇ βραχυτέρων καταφρονεῖν, φη-
σίν· ἰδοὺ αὐτὸς ἡκεῖ πηδῶν ἐπὶ ὄρη, Ἰηλ-
λόμυ· ἐπὶ τῷ βενοῖς· δι’ ὅλα δὲ τοῦ
λόγου, τινὰ μὲν ὡς παρόντι λέγεται τῷ
νυμφίῳ· τινὰ δὲ ὥσπερ ζητουμένου παρὰ
τῆς νύμφης· ἐπεὶ καὶ τῇ προβλημάτων
ποτὲ μὲν τινὰ ζητοῦμυ ἀποροῦντες τῆς
λύσεως· ποτὲ δὲ τῇ λύσεως ἀπολαύομυ,
τοῦ νυμφίου λόγος καταυγάζοντ· ἡ μὲν
τὰς καρδίας· εἰτα πάλιν ἀποροῦμυ ἐν
ἐτέροις, καὶ πάλιν ἡμῖν ἐπιφαίνεται· καὶ
τοῦτο πολλάκις, μέγχι τελειωθέντες τοῦ
νυμφὸς τύχωμυ οὐ μόνον ἐρχομένους πρὸς
ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ μονὴν ποιεμένους· καὶ ἡ ἐκ-
κλησία ποθεῖ μὲν ἐγκαταλαπομένη τοῖς
παρασμοῖς, ἐπιφαίνεται ἡ αὐτῇ τοῖς χα-
ρίσμασι· διὸ φησίν· ἰδοὺ φησὶν οὗτος ἡκεῖ
πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη· ἐρχεται δὲ καὶ ἐπὶ τὰ
δύκτυα τὰ πετασμένα ὑπὸ τῇ πονηρῇ πλι-
σίον τῆς ἐκκλησίας· ἀπερ σχίσας, κατα-
φροντικῶς αὐτῶν ἐπιβαίνειν διδάσκει· τῇ
ὑπερβάσει ἐκκλησία πάντα χειμῶνα πει-
ρασμοῦ, τὰ σημεῖα τῇ ἀέρ· δείκνυται,
καὶ τὸ ἐγγίζειν τὸ θέρος, περὶ οὗ ἐν ψαλ-

v. 9.

Ps. LXXIII. 17. *μοῖς· τὸ θέρος καὶ ἔαρ· * ὥφθη γὰρ αὐτῇ ἄνθη, καὶ ἤγγισεν ἡ παντελής κάθαρσις, καιρὸς δὲ τομῆς ὀνομαζομένης.*

v. 9. *Ἐκκυπτὼν διὰ τῶν δίκτυων.*

Ἴσως ἡ καὶ ὁ δὲ ἀποστόλος ἐδήλωσεν διὰ τῆς ἀλιευτικῆς τέχνης· ταῦτα τοίνυν ἀκούει τῆς λόγῃς ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν προφητικῶν θυρίδων καὶ τῶν νομικῶν δικτύων δεχομένη τὴν ἀληθείαν αὐγὴν· ἐπὶ σωεσῶτος τῆς τυπικοῦ διδασκαλίας τοίχῃ, τῆς νόμου λέγων, τῆς σκιᾶν ποιοῦντος τῶν μυσλήτων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων δεικνύντος· οὗ ὁ αἰσῶσα ἡ ἀλήθεια ἐχομένη τῇ τόπῃ ὑσερον ἐπιλάμπει.

v. 12. *Ἡ καὶ τὸ δὲ τομῆς ἔφη τῇ νομοῦ θεοεισμοῦ· περὶ οὗ ὁ σωτὴρ φησὶν· * ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς.*

Matth. IX. 37.

v. 11. *Ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχομένα τοῦ προτειχίσματος.*

1. Cor. X. 4. *Ἡ πέτρα ἐστὶν ὁ Χριστός· * αὐτὸς γὰρ ἡμῖν καὶ τείχος γίνεταί τοις πιστοῖς, καὶ σκέπη, καὶ πᾶσα ἀσφάλεια διὰ τῆς προτειχίσματος διλημένη· ἐνθα γυρομένη, φησὶ, τεύξη πάσης ἐπικρυίας.*

v. 17. *Ἀποστρέψον.*

Αἰτεῖ τὴν νυμφίον, τὴν ἀκαρπον ἀπολείπει σφαλῶν, καὶ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς ἐκ τῆς κοίτης καὶ τεταπεινωμένης πάλαι καὶ εἰδωλολατρίας ψυχῆς ἐπὶ ἐράνιον ὕψος ἀναβάντας.

CAP. III. I.

Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυκτὶ ἐζήτησα.

Luc. XXIV. 1.

Τὰς γυναῖκας δημοῖ, τὰς ἐλθοῦσας μιᾷ σαββάτῳ ὀρθρῃ βαθείως ἐπὶ τὸ μνημα τῆς Ἰησοῦ, καὶ μὴ εὐρούσας αὐτόν· τὸ οὖν ἐπὶ τῇ κοίτῃ, ἢ ἀπὸ κοίτης φησὶν, ἢ κοίτῃ ἑαυτῆς τὸ τῆς κυρίας μνημα καλεῖ, καθὼς ὁ σωθαπτόμεθα αὐτῶν· * ἀλλ' οὐχ' εὗρεν αὐτόν, ἀκούσασα· ἐκ ἑστίν ὧδε· ἡ γέρεθη γὰρ· καὶ εὗρεν αὐτὴν οἱ τηροῦντες ἄγγελοι, οὓς καὶ ἐρωτᾷ περὶ τεθείκατε τὸ κύριον; ἀλλὰ παρελθούσῃ ὁ ἐρωτηθέντας, ὑπῆντησε λέγων, χαίρετε· διὸ φησὶν ὡς μικρὸν παρηλθόν ἀπ' αὐτῶν ἕως εὗρον, καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτόν· ἐκράτησε γὰρ ὁ πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤκκεσε μὴ τοῦ ἀπταῖ οἶκον ἢ μητρὸς τῆς συναγωγῆς ἀποστόλων φησὶ, εἰς ἣν ἀπελθοῦσα εὐαγγελίζετο τῷ Χριστοῦ πᾶσι ἀνάστασιν.*

Rom. VI. 4

stas et ver. » Flores quippe apparuerunt, omnimoda serenitas prope est, et tempus quod messis appellatur.

Prospiciens per retia.

Fortasse apostolos significat per piscatoriam artem. Haec itaque audit ecclesia, per propheticas fenestras legisque retia veritatis lumen recipiens; adhuc nimirum manente typico doctrinae muro (legem dico) qui futura bona adumbrabat, non ipsam rerum veritatem monstrabat; post quem tamen consistens veritas, deinceps illucescit.

Vel sectionis vocabulo denotat spiritalem messem, de qua Salvator ait: messis quidem multa.

In petrae tegumento, iuxta antemurale.

Petra Christus est; ipse nobis credentibus murus est et tegumen, et omnimoda tutela, quae antemurali denotatur; quod cum perveneris, inquit, omni praesidio munita eris.

Revertere.

Rogat sponsum, ut sterili synagoga relicta, ad illos veniat qui ex depresso humilique olim et idololatratico animo ad caelestem altitudinem consurrexerunt.

In cubili meo per noctes quaesivi.

Mulieres denotat, quae sabbato venerunt summo mane ad Iesu sepulcrum, neque eum invenerunt. In cubili igitur, vel e cubili; vel cubile suum appellat Domini sepulcrum, quatenus nos ei consepulti sumus. Sed non invenit, immo audit: non est hic, resurrexit enim. Inveneruntque eam custodes angeli, quos etiam interrogat, ubinam Dominum posuistis? Tum vero praetergressae quos interrogaverat angelos, occurrit Dominus dicens, gaudete. Propterea dicit: paulisper ab iis digressa inveni illum, quem iam non dimittam. Reapse pedes eius attigit, auditque: ne tangas. Domum denique matris, dicit apostolorum coetum, ad quem profecta Christi resurrectionem nuntiavit.

Myrrha et thure odorificata.

Myrrha thure mixta, quae ei sepeliendo est adhibita. Thus autem, quia qui cum Christo resurgit, divinitatem eius participat. Neque his tantum ecclesiastica anima quasi odoramentis imbuitur, verum etiam variis scientiae speculationibus. Nam qui accurate discernit, et usque ad summum apicem res scrutatur, dicetur veluti unguentarius aliquis, omnes conterens et in pulverem redigens boni odoris doctrinas; quibus nunc sponsa odorificata dicitur. Fortasse et ille qui non secundum carnem vivit sed secundum spiritum, corde non incrassato, varia et omnigena conservata suaveolentia, bonum ex omnibus reddit odorem herbis, quae nunc unguentarii appellantur. Dicet item aliquis, sanctam et ecclesiasticam animam, filiam olim Deo destitutam, de gentium synagoga, id est de deserto ascendere; dogmatibus, verbis, actibusque omissis, Deo destitutis; et ad illa quae sunt Dei conscendere.

Auri vocabulo spiritalem copulam denotari putemus, quae pretiosa est ac divina. Namque et in deserto arcam intus forisque aurum tegebat ob Dei cum homine unionis demonstrationem. Porro purpura illi hominum numero imponitur, qui ad regnum vocantur. Cum autem quisque credit, tum Christum corde recipit, qui est pretiosa margarita. Sed et gestatorium, inquit, sibi fecit ex filiabus Hierusalem propter solam caritatem. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum miserit; ut omnis qui credet in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Ecclesia de gentilibus conflata dicit hoc: egredimini et videte. Diem vero deponsationis appellat diem passionis, quo sibi despondit ecclesiam sanguine suo.

Taciturnitas eius significat omnimodam obedientiam, iuxta illud: tace et audi, Israel.

Τεθυμιαμένη σμύρνα καὶ λίβανον.

v. 6.

Σμύρνα μὲν, ὅτε σπυτέθαιται διὰ τῶν λιβάνων· λίβανος ἡ, ὅτε σπυαναστὰς αὐτῷ κεκοινώνηκε τῆς θεότητος αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνοις τούτοις ἡ ἐκκλησιαστικὴ τεθυμιάσται ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ ποικίλοις γνώσεως θεωρήμασιν· ὁ γὰρ ἀκρῶς δειρῶν καὶ μέγιστος τοῦ τυχόντος λεπτῶς ἐρῶν τὰ πράγματα, λέγοιτο ἂν μυρεφός πως εἶναι, λεπτόντων καὶ εἰς κόριν ἄγων πάντα τὰ τῆς εὐωδίας λόγια· ἃ νῦν ἡ νύμφη λέγεται τεθυμιάσθαι· τάχα ἡ καὶ ὁ μὴ κατὰ σάρκα βιοῦς, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα, μηδαμῶς παχυνθεὶς τὴν καρδίαν, τὸ ποικίλον καὶ παντοδαπὸν σώζον τῆς εὐωδίας, εὐωδίαν ἀπὸ πάντων ποιεῖ τῇ νῦν οὕτως ὀνομαζομένων κονιορτῶν μυρεφού· λέγοιτο δ' ἂν τις καὶ ὡς ἡ ἁγία καὶ ἐκκλησιαστικὴ ψυχὴ, τὸ τέκνον ποτὲ ἔρημον Θεοῦ, ἀπὸ συναγωγῆς ἐθνῶν ἀναβαίνει ἀπὸ τῆς ἐρήμου· καταλιποῦσα μὲν δόγματα καὶ λόγους καὶ πράξεις, τὰ ἔρημα Θεοῦ, ἀναβαίνουσα ἐπὶ τὰ Θεοῦ.

Ἡ πνευματικὴ δὲ συνάφεια νοείσθω χρυσίον, ἡ τιμία καὶ θεῖα· καὶ τὸ καὶ τῇ ἔρημον γὰρ κιβωτὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, χρυσίον ὑπέιληφεν εἰς ἐμφάνειαν τῆς θείας ἐνώσεως (1)· ὁπιβαίνει ἡ πορφύρα τῷ πλήθει τῷ εἰς βασιλείαν κληθέντων· ἐπ' αὐτὴν δέ τις πεισέσθω, δέχεται τὴν καρδίαν Χριστὸν, ὅς ἐστι τίμιος μαργαρίτης· ἀλλὰ καὶ τὸ φορεῖον φησὶν, ἐκ τῆς θυγατέρος πεποιήται τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ μόνον ἀγάπην· οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε (2) μονογενὴ αὐτοῦ ἀπέστειλεν υἱόν· ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον *.

v. 10.

Ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία φησὶ τὸ, ἐξέλθετε καὶ ἴδετε· ἡμέραν ἡ νυμφεύσεως, τὴν ἡμέραν τῆς πάθους καλεῖ· καθ' ἣν ἐνυμφεύσατο τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς αἱματός αὐτοῦ.

* Ioh. III. 16.

v. 11.

Ἡ σιωπὴ αὐτῆς σημαίνει τὴν εἰς ἅπαν ὑπακοὴν κατὰ τὸ *, σιώπα καὶ ἀκουε Ἰσραὴλ.

CAP. IV. 1.

* Deut. XXVII. 9.

(1) Idem hoc eleganter dicit Severus patriarcha antiochenus in sermone de B. Maria a nobis edito in Spicil. rom. T. X. p. 215.

v. 5. Ἡ καὶ δύο νεβροὶ, ἡ ἡθικὴ καὶ δογμα-
τικὴ διδασκαλία, οἱ δύο δὲ νύμφης μασοί-
δες ὧν οἱ ξεφόμενοι ὀξύντητι βλέπεσσι πρὸς
θεόν· ῥίνα ἢ τὸ ἀποσολικῶν καὶ εὐαγγελι-
κῶν λόγων τὴν εὐδοκίαν, ἅπερ νεμόμεθα μέχρι
συντελείας.

v. 8. Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη.

Διδάσκει ἡμᾶς πόθεν ἡ νύμφη, καὶ ὅτι
ὅξ εἰδωλολαξείας ἔρχεται κατείδωλον καὶ
ὅξ ὁ Λίβανος· ὅθεν ἐλεύσῃ, φησὶν· διε-
λεύσῃ ἢ διὰ τὴν νόμον ἀγνοοῦσα καὶ αὐτὸν,
τὸ Χριστοῦ κατηχήθης μυστικόν.

v. 9. Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ἀδελφὴ μου νύμφη.

Ἦγεν εἰς πόθον ἡμᾶς ἡγαγες σεαυτῆς,
ἐνὶ ῥήματι τὴν ὁμολογίαν, ὅπερ ἔσχες ὀρθῶς,
ὁρῶσα τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς σε· ὑποτα-
γείσα καὶ ἐνθέματι τῆς βασιλείας σου, τὴν ὁμο-
λογίαν ἐποίησας. Ταῦτα παρὰ τῶν φίλων καὶ
νυμφῶν, ἀγγελικῶν φημι δυνάμεων, λέγε-
ται πρὸς αὐτήν· διττῆς καὶ οὐσης τῆς ὁπτι-
κῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς μὲν τὴν ἀλήθειαν ὁρώ-
σης, τῆς ἑτέρας περὶ τὰ μάταια πλανω-
μένης, ἥτις περὶ μόνον τὸ ἀγαθὸν καὶ φύσιν
ἀνέωκεται τὴν νύμφης ὁ καθαρὸς ὀφθαλμός,
ἀργεῖ ἢ ὁ ἕτερος, τούτε χάειν ἐνὶ τῷ ὀφ-
θαλμῷ προσάγειν οἱ φίλοι καὶ ἐπαινοῦν·
ἀδελφὴν μὲν αὐτὴν καλοῦντες, διὰ τὴν ἀπα-
θείας συγγένειαν· νύμφην ἢ, διὰ τὴν πρὸς
τὸν λόγον συνάφειαν· ἐπεὶ οὖν, φησὶν, ὁ ὀφ-
θαλμός σου εἰς ἐν τῷ πρὸς τὸ ἐν βλέπειν,
καὶ ψυχὴ μία διὰ τὸ μὴ πρὸς διαφόρους
διαθέσεις μερίζεσθαι, καὶ ἡ θέσις τῆς βασιλεί-
ας σου τὸ τέλειον ἔχει, καὶ θεῖον ζυγὸν ἐφ'
ἐαυτῆς ἀραμένη (τοῦτο γὰρ τὸ ἐνθέματι
βασιλείας σου, εἴ· οὖν ὁ τῆς κυρίας ζυγός)
τούτε χάειν ὁμολογοῦμεν ὅτι τοῖς θαύ-
μασιν ἡμᾶς ἐκαρδίωσας· ὅπερ ὅτι ψυχὴν
τινα καὶ διάνοιαν πρὸς τὴν φωτὸς κατανόη-
σιν δι' ἐαυτῆς ἡμῖν ἐνεποίησας (1). καὶ γὰρ
ἐν σοὶ τὴν δικαιοσύνην ἡλίον ὡς ἐν κατ-
όπτρῳ κατανοοῦμεν· διὰ ἣν τὴν δωτερώσεως
ἀξιοπιστίαν προτιθέασι τῷ λεγομένῳ.

v. 12.

Κήπος κεκλεισμένος.

Κέκλειται μὲν τῷ κόσμῳ, τῷ ἢ ἐπ-

Vel duo hinnuli sunt morale et dog-
maticum magisterium, duo scilicet spon-
sae ubera, quibus nutriti peracute Deum
cernunt. Nares autem dicit apostolicae et
evangelicae doctrinae suaveolentiam, qua
usque ad consummationem pascimur.

Veni de Libano, sponsa.

Docet nos unde sponsa sit, et quod ex
idolorum cultu veniat. Idolis enim refer-
tus Libanus mons; unde venies, inquit,
perque legem transilies; cuius ignara, Chri-
sti mysterium edocta es.

Cor effecisti nobis soror mea sponsa.

Nempe tui desiderio nos inflammasti,
uno confessionis verbo, quod recte habui-
sti, interioribus oculis tuis aspiciens. Sub-
iecta enim colli tui ornamento, confесси-
onem fecisti. Haec a sponsi amicis, id est ab
angelicis potestatibus, sponsae dicuntur.
Nam quum sit duplex visualis facultatis
vis; altera quae veritatem spectat, altera
circa vanitatem aberrans; quoniam erga so-
lam boni naturam aperitur sponsae purus
oculus, alter autem otatur; propterea uni
tantum oculo laudem impertuntur amici:
sororem quidem appellantes propter in-
dolentiae paritatem; sponsam autem, pro-
pter nuptias cum Verbo. Quia ergo, in-
quit, oculus tuus unus est, quatenus uni-
cam rem spectat; una item anima, quate-
nus in diversos affectus non distrahitur;
tuique colli ornamentum perfectum est,
quandoquidem divinum iugum tibi impo-
suisti (hoc enim est colli tui ornamentum,
scilicet iugum Domini) propterea confite-
mur te tuis mirificis dotibus cor nobis ef-
fecisse; id est animum nobis ac mentem
ad luminis contemplationem per temet no-
bis effecisse. Namque in te iustitiae solem,
tamquam in speculo, contemplamur. Re-
petitione autem (verbi effecisti) maiorem
fidem rei dictae faciunt.

Hortus clausus.

Clausus est quidem mundo, sed tamen

(1) Hinc vides sensum, quem Cyrillus verbo ἐκαρδίωσας tribuit; prorsus autem praepostere Nobilium nostrum in rom. editione interpretari abstulisti cor, quasi scriptum sit ἐκκαρδίωσας, vel potius ἐξεκαρδίωσας.

caelesti sponso patet. Fons autem signatus a sancto Spiritu fuit, quo post baptismum ungimur.

Virtutes aromatibus significantur. Ligna vero Libani dicit prophetas. Myrrha denique et aloë demonstrant Christum sepultum sanctis qui eum praecesserant communicasse; namque ad inferos veniens, illos inde eduxit.

In cruce, inquit, dormio; quatenus propter homines mortem pertulit. Vigilat vero cor, quia utpote Deus infernum spoliavit.

Id est quid tuus patruelis egit? Vel quid a tuo patruele habes?

Myrrham stillantia dicit labia, quae mortem confitentur.

Crura eius columnae marmoreae.

Hae videlicet bases sunt. Nam qui aedificantur, ii supra fundamentum apostolorum et prophetarum aedificantur. Consentaneae crura post ventrem laudat, quae ait esse marmorea super basibus aureis fundata. Columnae autem ecclesiae Petrus, puta, ac Iohannes, qui Christum, auri nomine appellatum, fundamentum (habebant.) Sunt autem marmoreae; nam et Paulus firmamentum eos vocat; nempe ob suam firmitatem atque constantiam, illustri praeterea vita sanaque doctrina commune corpus ecclesiae sustentantes atque fulcientes. Sed et caritas, qua Deum toto corde amamus, et proximum tamquam nosmet ipsos, commune ecclesiae corpus, tamquam marmoreis columnis, portat. Nam qui in his duobus mandatis perfectus est, columna et fulcrum ecclesiae efficitur; ita ut hac duplici virtute totum ecclesiae corpus ceu cruribus innitatur: aureum fundamentum basem fidei indeclinatam immotamque et in omni re bona rationabiliter firmam continet.

Ego illi fidem, et ipse mihi regnum. Pascit autem scripturarum et sanctorum dogmatum puritate.

(1) Sacri chrismatis sacramentum dicit.

ξανίω νυμφίω ἡνέωκται· ἢ ἡ πηγὴ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐσφράγισαι, ὃ χριόμεθα μὲν τὸ βάπτισμα (1).

Αἱ γὰρ ἀρεταὶ μὲν, διὰ τῶν ἀρωμάτων σημαίνονται· ξύλα δὲ τῶν Λιβάνου, οὓς προφήτας φησὶν· διὰ δὲ τῆς σμύρνης καὶ τῆς ἀλόης, ὅτι ἐνταφιασθεὶς ὁ Χριστὸς ἐκοινώνησε τοῖς περὶ αὐτοῦ ἁγίοις· κατελθὼν γὰρ εἰς ἅδου τούτους ἀνήγαγεν.

Ἐν τῷ σαυρῶ φησὶ (Ϟ) ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀναδεχόμενος θάνατον· ἀρτυρεῖ δὲ ἡ καρδία, καθ' ὃ ὡς Θεὸς τὸ ἄδιν ἐσκύλευσεν.

Ἦγαν τί πεποίηκεν ὁ ἀδελφιδός σου, ἢ τί ἀπὸ ἀδελφιδοῦ σου ἔχεις;

Τὰ σάζοντα σμύρναν λέγει, τὰ ὁμολογοῦντα χεῖλη τὸ θάνατον.

Κνήμαι αὐτοῦ στύλοι μαρμαρίνοι.

Εἶεν δ' ἂν οὗτοι καὶ βάσεις· οἱ γὰρ οἰκοδομοῦμενοι ἐποικοδομεῖν τῷ Θεμῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἀκολουθῶντας τὰς κνήμας μὲν τὴν κοιλίαν ἐπαινεῖ, ἃς φησὶ σύλως εἶναι μαρμαρίνας τεθεμελιωμένους ἐπὶ βάσει χυσῆς· σύλως δὲ ἐκκλησίας, οἷον Πέτρος καὶ Ἰωάννης, οἱ Θεμέλιον * τὸ Χριστὸν χυτὸν λεχθέντα· μαρμαρίνοι δὲ, οὗσπερ εἶπε Παῦλος ἐδραῖωμα· * διὰ τὸ ἐδραῖον καὶ ἀσάλατον, καὶ τῷ λαμπαρῷ βίῳ καὶ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τὸ κοινὸν σῶμα τὸ ἐκκλησίας βαρύνοντες τε καὶ ἐρεΐδοντες· ἀλλὰ καὶ τὸ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν ὅλην τὴν καρδίαν, καὶ τὴν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, ὡς διὰ σύλως μαρμαρίνων, τὸ κοινὸν σῶμα τὸ ἐκκλησίας βαρύνει· ὁ γὰρ ἐν τῇ δυσι ταύταις τελειοθεῖς ἐντολαῖς, σύλως καὶ ἐδραῖωμα τὸ ἐκκλησίας κατασκευάζεται· ὥστε τοῖς δυσι τούτοις κατορθώμασιν, ὅλον τὸ σῶμα τὸ ἐκκλησίας, καθάπερ κνήμαις τισὶν ἐπερείδεται, τῷ χυτῷ Θεμελίῳ τὸ κατὰ πίσιν βάσεως τὸ ἀκλινὲς καὶ ἀμετάθετον, καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ πᾶσι τοῖς λογισμοῖς ἐμποιεῖν.

Ἐγὼ αὐτῷ τὴν πίσιν, καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τὴν βασιλείαν· ποιμαίνει δὲ ἐν τῇ καθαρότητι τῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀγίων δογμάτων.

v. 4. Ἀπὸ τῶ ἀπειθούντων (1) σοι εἶδ' σουδς
ἀπόσφεψον ὀφθαλμούς, καὶ εἰς ἐμέ κλῖνον·
cod. sc. αὐτοὶ γὰρ, φησὶν, τὴν ἀλάπην ἐξήγειράν μοι *.

CAP. VII. 1.

Ἔργον τεχνίτου.

Τεχνίτην ἢ τὸ δημιουργὸν ὀνομάζει Χριστόν· ὡς γὰρ ὑπήκοος γέγονεν, οὕτως ἡ ἐκκλησία. — Λέγει ἢ καὶ τὸ σωφροσύνην αὐτῆς καὶ τὴν ὑποταγήν· τὴν ψυχῆς ταύτης ὑποταγεμένης τῇ πίστι, καὶ τῷ σώματος τῇ σωφροσύνῃ.

v. 2. Δηλοῖ ἢ καὶ τὸ ἱερατεῖον αὐτῆς λέγων· μὴ ὑπερούμενος κράματι, δηλονότι τῇ τῷ Χριστοῦ αἵματι· τοῦτο γὰρ τοῖς ἱερεῦσιν ἐν χερσίν (2).

v. 4. Τράχηλον ἢ αὐτῆς, εἶδ' ὁρκόνες τῷ Χριστῷ λέγει, διὰ τὸ Χριστὸν βασιάζειν (3) τὴν ἐκκλησίαν καὶ κεφαλὴν βασιάζειν γὰρ αὐτῇ τὸ αἶον σῶμα, ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὁμολογῆντες αὐτῇ τὰ μυστήρια· διόπερ ἐλεφάντινον εἴρηκεν, ὁποῖος ὁ Παῦλος φησὶν * ὁρκόνες σεμνὲς, μὴ οἶνω πολλῷ προσέχοντες.

· 1. Tim. III. 8.

v. 5. Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

ἢ καὶ ἄλλως, σύνδεσμον τὴν λαὸν ἀλάπης ἀφεσθὶ φησὶν εἰς βασιλείον ἱεράτευμα.

v. 8. ἢ ἐν ξυφῇ σε, τῇ ἀγάπῃ σε, διὰ τό τινα καὶ αὐτῶν τῇ δικαίῳ νομίζεσθαι· τοῖς ἢ βόξουσιν οἱ μαρτυροὶ ἀπεικάζονται, τοῖς ἔχουσιν τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην.

v. 10. ἢ ὅτι ἐγὼ τὴν ὁμολογίαν προσάγω, καὶ ἐπ' ἐμέ ἡ ἐπιστροφή αὐτοῦ· ἢ ἐν τῇ παρεσσίᾳ τῇ δευτέρᾳ, ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῷ Ἰουδαίῳ.

CAP. VIII. 1.

Ἀγιάζεται τοίνυν ἡ ξυφὴ τὴν νύμφης, συνδύωχεν Χριστῷ· ἡ γὰρ εὐχεται τὴν ἐπιδημίαν τὴν σωτήριον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἢ ἐκκλησίαν γράσει, καὶ πρόνοιαν τὴν διδόντος αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα θηλάσῃ τὴν θεοτόκον.

v. 1.

Εὐροῦσά σε.

ἢ ἡγουν· ἔξω Ἱερουσαλήμ ὅπου ἐσαυρώθη.

v. 2.

ἢ ἐνταφιασμόν λέγει, ὃν ἡνεγκεν Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος· ῥῶν δὲ λέγει τῇ ἡγίῳ.

Ab iis qui tibi non credunt, oculos averte, et erga me inclina: ipsi enim amorem meum exsuscitarunt.

Artificis opus.

Artificem dicit creatorem Christum; namque ut ille obediens factus est, ita et ecclesia. — Demonstrat simul modestiam eius atque obedientiam; cuius videlicet anima fidei se subdit, corpus temperantiae.

Ostendit pariter sacerdotium eius, dum ait: non deficiens misto, id est Christi sanguine: hic enim in sacerdotum manibus est.

Collum eius dicit Christi diaconos, quia hi nempe Christum gerunt caput ecclesiae. Gerunt nimirum Christi corpus in conscientia pura, mysteria eius confitentes. Propterea dixit eburneum, cuiusmodi ait Paulus diaconos esse oportere, venerabiles, non multo vino deditos.

Rex ligatus in transcursibus.

Vel aliter, dicit popularis amoris vinculum in regale sacerdotium adduci.

Vel etiam in deliciis tuis, id est amore tuo, quia de iustorum numero existimetur. Racemis autem ubera comparantur, quae spiritalem laetitiam conferunt.

Vel, ego illi confessionem offeram, illius vero fiet ad me conversio. Conversionem autem dicit vel secundi adventus, vel etiam a populo Iudaeorum.

Sanctificatur itaque sponsae cibus, convivante cum ea Christo. Nimirum optat ecclesia Servatoris in Iudaeam adventum, iuxta Dei providentiam dantis illum hominibus, ut Deiparae lacte nutriatur.

Quum te invenero.

Id est extra Hierusalem, ubi crucifixus fuit.

Vel sepulturam eius dicit, quam Iosephus ac Nicodemus curarunt. Latice autem sanctos dicit.

(1) Vides Cyrillum legisse in sacro textu ἀπ' ἐναντίων, non ἀπεναντίον.

(2) Nota obiter Cyrilli novum testimonium pro Christi humanitate in eucharisticis speciebus praesente.

(3) Notissimum est, diaconos in prisca ecclesia (nec non aliquando in hodierna) sacram eucharistiam gestare ac distribuere solitos.

Pinnacula eius, pinnacula ignis.

Muri, inquit, ecclesiae ignei sunt.

Vinea, inquit, spiritali Salomoni facta est. Dicit nempe ecclesiam. Iam beelamon interpretatur « in credentibus. » Quinam porro crediderunt, nisi qui mandata eius exceperunt?

Qui in hortis sedet, ecclesias speculatur. Amici autem adtendunt, sed minime iudicant, namque omne iudicium filius exercet. Optat vero sponsa audire: intra in gaudium domini tui. Orat denique ipsum ut improbos expellat. Fuge, inquit, et ad sanctos accede.

Περίπτερα αὐτῆς, περίπτερα πυρός.

v. 6.

Τὰ τείχη (1) φησὶν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ.

Τῷ πνευματικῷ Σαλομών ἀμπελὸν ἐχρησθή· λέγει ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ· τὸ δὲ Βεελαμών ἐν τοῖς πεπιστευκόσιν ἐρμηνεύεται (2)· τίνες δὲ πεπιστεύκασιν, ἢ οἱ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ δεξάμενοι;

v. 11.

Ὁ μὲν καθήμενος ἐν κήποις, τὰς ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖ· οἱ ἑταῖροι δὲ προσέχουσιν οὐδὲ κρίνουσιν, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ὁ υἱὸς ποιεῖ· ἐπιθυμεῖ δὲ ἡ νύμφη ἀκοῦσαι, εἰσελθεῖ εἰς τὴν χαρὰν τῆς κυρίας· ἀξιοῖ δὲ αὐτὸν ὁ ὢν πονηρὸς ἐκβαλεῖν, φύγε λέγουσα ἐπὶ ὧν ἀγίως ἐλθεῖν (3).

v. 13.

SANCTI CYRILLI FRAGMENTA ALIA

ex codice vaticano, in catena ad Proverbia (quae latine tantum extat edente Peltano.)

CYRILLI. Verba, « creavit me » si de deitate accipias, significant « constituit me. » Velut illud: cor mundum crea in me, Deus. Et illud: ut duos condit in semet ipso. Non enim substantialiter, quasi creet eos qui iam sunt, sed ut constituat. Constituit ergo me initium providentiae suae et creationum. Namque et apud Davidem dicitur: ego autem constitutus sum rex ab eo.

Κυρίλλος. Τὸ ἔκτισέ με * ἂν περὶ τοῦ θεό-
τητος ἐκλάβης, ἀντὶ τῆς κατέστησέ με· ὡς τὸ
καρδίαν καθαράν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός. *
καὶ ἵνα ὁ δὲ δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ. * οὐ γὰρ οὐ-
σιωδῶς, ἵνα κτίσῃ ὁ δὲ ἡδὴ γεγενημένους,
ἀλλ' ἵνα καταστήσῃ κατέστησεν οὖν με
ἀρχὴν τῶν ἀρονοητικῶν αὐτοῦ καὶ ποιητικῶν
ἔργων· καὶ ἐν τῷ Δαβὶδ γὰρ λέγει· ἐγὼ δὲ
κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὲρ αὐτοῦ *.

* Prov. VIII. 22.

* Ps. L. 12.

* Ephes. II. 15.

* Ps. II. 6.

In catena a nobis edita ad Danihelem, editionis principis p. 194, et seq.

CYRILLI. Nihil aliud hoc erat, quam contra Dei maiestatem iactantia; dum adversus Israhelis protectorem extollitur, quasi is populo suo nulla re prodesse potuisset.

Κυρίλλος. Τοῦτο δὲ ἦν ἕτερον οὐδὲν,
πλὴν ὅτι μεγαλαυχεῖν κατὰ τὴν δόξιν τοῦ
Θεοῦ, κατεπαίρεσθαί τε τὴν προσηκούσαν
τῇ Ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ μηδένα ἑόπον ὄνῃ-
σαι δεδυνημένον τῷ ἰδίῳ λαῷ.

Dan. cap. V. 2.

(1) Vides a Cyrillo vocabulum περίπτερα explicari τείχη, muros. (Consonat πτερυγίων pinnaculum, Matth. IV. 5.) Ignorat hunc sensum Schleusnerus in novo thesauro testamenti veteris. Nobilius quoque noster qui ait alae eius, alae ignis, cum Cyrillo non consentit.

(2) Vocabuli huius Beelamon, ex hebr. בְּעֵלְמוֹן varias veterum interpretationes collegit Rosenmüllerus ad Cantic. p. 425, sed hanc inediti Cyrilli necessario ignoravit.

(3) Vides in his omnibus Cyrilli ad Cantica interpretationum fragmentis, nihil aliud quam spirituales piosque sensus, ut et alii graeci latini patres concorditer constanterque in sacri huius libri exegesi fecerunt. Valeant igitur recentiores, quantumlibet docti curiosique auctores, qui terreni amoris colloquia et mysteria intelligere malunt.

Βίβλοι ἠνεώχθησαν.

Libri aperti sunt.

Dan. VII. 10.

Κυρίλλ. Ὅτε γὰρ ἐν εἰδῇ γέγονε τῷ κατ' ἡμᾶς ὁ μονογυῆς, τότε καὶ βίβλος ἀνέωξεν ὁ πατήρ· καὶ ἀνῆκε μὲν τῷ κρίνεσθαι τὸν ἐνόχον ἀμάρτιας, ἐφῆκε δὲ τοῖς ἀνδρίζομένοις τὸ ἐγγράφεσθαι τε καὶ ἐναριθμεῖσθαι τοῖς ἄνω χοροῖς καὶ ἐν μνήμῃ κεῖσθαι.

Dan. VII. 13.

Κυρίλλ. Καὶ τί ἔστιν ἕως τῷ παλαιῷ τῷ ἡμερῶν ἐφθασεν; ἄρα τοπικῶς; εἴτα πῶς τοῦτο οὐκ ἀμαθές; ὅτι μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον, πληροὶ γὰρ τὰ πάντα· τί οὖν ἔστι τὸ ἕως τῷ παλαιῷ τῷ ἡμερῶν ἐφθασεν; εἰς τὸ δόξαν τῷ πατρὶ δηλονότι ἐφθασεν ὁ υἱός· ἐπεὶ πόθεν τοῦτό ἐστιν ἰδεῖν, ἐφῆ πάλιν αὐτὸς ἐφεξῆς· αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ καὶ βασιλεία· ἦκουσε γὰρ τῷ πατρὶ λέγοντος· * καὶ ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τὸν ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶ ποδῶν σου.

* Ps. CIX. 1.

*Ex synodo byzantina adversus Soterichum, a me edita
Spicil. rom. T. X. p. 40.*

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῶ κατὰ πνεῦμα-
τομάχων ἀντιρρητικῶν λόγων (1).

Δάκτυλον θεοῦ καλεῖν οἶδε γραφὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς εἰρηκεν· * εἰ γὰρ ἐν τῷ δακτύλῳ θεὸς ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ὅπως ἄλλος εὐαγγελιστὴς * ἐν πνεύματι θεοῦ εἶπεν· ὁμοίως δὲ προσονομάζει δεξιὰν καὶ βραχίονα τῷ υἱῷ, ὡς τὸ, ἔσωσεν αὐτὸν * ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, ἐπεὶ ὁ βραχίον ὁ ἅγιος αὐτοῦ· * ὡς περὶ ἐν ὁ βραχίον ὁμοούσιος ἐστὶν οὗ ἐστὶ βραχίον, οὕτως ὁ δάκτυλος οὗ ἐστὶ δάκτυλος· ὁμοούσιον ἄρα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

* Luc. XI. 20.

* Matth. XII. 28.

* ita cod.

Ps. XCVII. 1.

Sancti Cyrilli ex antirrheticis sermonibus
contra pneumatomachos.

Digitum Dei solet scriptura appellare Spiritum sanctum, sicuti Christus dixit: si ego in digito Dei eiicio daemonia; id quod alius evangelista « in Spiritu Dei » dicit. Sic item dexteram brachiumque Filium appellat, ut est illud: salvavit eum dextera eius, et brachium sanctum ipsius. Sicut ergo brachium consubstantiale est ei cuius est brachium, sic digitus ei cuius est digitus. Ergo Patri Filioque consubstantialis est Spiritus sanctus.

(1) Sancti Cyrilli sermones antirrheticos laudat Ephraemius patriarcha antiochenus apud Photium cod. CCXXIX. col. 793. fin. Κύριλλος ἐν ταῖς ἀντιρρήσεσι φησί. Ceteroqui conferendus est idem Cyrillus opp. T. V. in thesauro p. 339. Item apud nos in commentario ad Lucam XI. 20. p. 272.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΟΛΗΝ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΩΝΟΣ (1).

Ὡμοιωθή ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρῶτῃ
μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

SANCTI PATRIS NOSTRI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

HOMILIA DE PARABOLA VINEAE.

*Simile est regnum caelorum homini patri familias qui exiit primo mane
conducere operarios in vineam suam. (Matth. XX. 1.)*

Ἀudisti, carissime, evangelicam Domini parabolam: audi iam ipsius quoque explanationem, quam pro viribus exsequemur. Magnae domus pater familias, dominus Deus est; domus enim, orbis terrarum; cuius est dominus is qui illum creavit Deus. Vineae, est humana natura. Operarii vineae, quotquot hominum salutem procurant sancti viri. Prima hora intelligitur piorum illorum Abelis et Enochi ac Noë. Hi primi scilicet religiosi fuerunt, hi primi vineae operarii. Noë autem vineam plantavit, quod spiritali sensu intelligas velim, quoniam spiritalis oratio nostra est. Hi usque ad tertiam horam operati sunt. Post horam tertiam, aetas Abrahami, Isaaci, atque Iacobi. Hi quoque salutis nostrae operarii fuere, numero tres. Ideo etiam usque ad sextam horam operabantur. A sexta hora, quod est medium diei tempus, cum sol vehementius mundum irradiat, legis aetas est; quia reapse illuminavit hominum genus legis praeceptis verum lumen Deus noster. Etenim praeceptum Domini luci-

Ἦκεις, ἀγαπητέ, τῇ εὐαγγελικῇ τῇ κυρίᾳ παραβολῇς ἀκουε καὶ τὴν ἐρμηνείαν, ἣν καὶ δύναμιν ἐροῦμεν· οἰκοδεσπότης τῇ μεγάλῃ οἴκῃ, τοῦτέστιν ὁ δεσπότης Θεός· οἶκος γὰρ, ὁ κόσμος· δεσπότης ὁ αὐτοῦ, ὁ κτίσας αὐτὸν Θεός· ἀμπελῶν αὐτοῦ, ἡ ἀνθρωπεία φύσις· ἐργάται τῇ ἀμπελῶνος, ὅσοι δακονομήσοι τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἀνθρώπων ἅγιοι· πρώτη ὥρα ὁ καιρὸς τῇ Θεοσεβῶν ἐκείνων τῇ περὶ Ἀβελ καὶ Ἐνὼχ καὶ Νῶε· πρῶτοι γὰρ οὗτοι Θεοσεβεῖς, πρῶτοι οὗτοι ἐργάται τῇ ἀμπελῶνος. Νῶε γὰρ ἐφύττωσεν ἀμπελῶνα, νοητῶς νόφ· πνευματικοὶ γὰρ οἱ λόγοι· ἕως τρίτης ὥρας οὗτοι εἰργάζοντο· καὶ τρίτην ὥραν ὁ καιρὸς τῇ περὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· καὶ οὗτοι γὰρ ἐργάται τῇ σωτηρίας ἡμετέρας, τρεῖς τῇ ἀριθμῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἕως ἐκτῆς ὥρας εἰργάσαντο· ἀπὸ ἐκτῆς ὥρας τὸ μεσέτατον τῇ ἡμέρᾳ, ὅτε ὁ ἥλιος σφοδρότερον καταλάμπει τὸ οἰκεμένῳ, ὁ χρόνος τῇ νόμῳ· ὅτι τῷ ὄντι ἐφώτισεν τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῇ ἐντολῶν τῇ νόμῳ τὸ ἀληθινὸν φῶς ὁ Θεὸς ἡμετέρας· ἡ ἐντολή γὰρ κυρίου τηλαυγὲς φωτίζουσα

(1) Hanc nos homiliam graece tantum ex vaticano codice ante hos annos edidimus in Spicilegio rom. T. V. p. 119-122. Latine olim, sine graeco, vulgaverat, ut ibi diximus, Achilles Statius. Nos vero quum eius libello careamus, novam marte nostro curavimus latinam interpretationem, quam heic cum graeco textu ceteris novis Cyrilli scriptis adnectimus.

* Ps. XVIII. 9.
* Is. XXVI. 9. gr.

ὀφθαλμούς· * καὶ πάλιν, ὅτι φῶς τὰ προστάγματα σε *.

Ἀπὸ ἑκτῆς ὥρας, τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας· ὅτε γὰρ ἐμέσασαν οἱ χερόνοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, καὶ ἕως σιωπῆς, τότε μεσεμβρινὸν ἀπεσάλη Μωϋσῆς καὶ Ἀαρών· καὶ γὰρ ἡ καὶ νόμον λατρεία, ἕως ὁγδόης· ἐννάτη δὲ ὥρα, καιρὸς τῶν πνευματοφόρων προφητῶν· καὶ γὰρ αὐτοὶ ὡς καλοὶ ἐργάται ἀπεσάλησαν παρὰ τῷ οἰκοδεσπότῃ ἐργάσασθαι τὴν ἀμπελῶνα τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἕως δεκάτης· ἐν δεκάτῃ ὥρᾳ, ἐπιδημία τῶν μοναχῶν· ἐπ' ἐσχάτων γὰρ τῶν χερόνων ἐπὶ συντελείᾳ τῆς αἰώνων ἐπεδήμησεν ἡμῖν ὁ τῷ Θεοῦ υἱός, Θεοῦ λόγος· ὥστε γὰρ ἀπὸ ἐνδεκάτης εἰς δωδεκάτην ἄλλη μία ὥρα ἐστὶν ἡ ἐσχάτη, οὕτως ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ ἕως τῆς συντελείας, ἄλλη μία ὥρα ἐστὶν· ἀκουσον τῷ Ἰωάννῃ λέγοντος· * τεκνία, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν.

* I. Ioh. II. 18.

Ὅρας ὅτι τῇ ἐνδεκάτῃ ἐξεληθὼν ὁ τῷ ἀμπελῶνι δεσπότης, εὐρὼν ἀργοὺς ἐμισθώσατο· τίνες οὗτοι οἱ ἀργοί; ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ἀργοὶ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ θεογνωσίας, ἀργοὶ ἀπὸ ἐργῶν ἀγαθῶν· καὶ λέγει αὐτοῖς· τί ἐστήκατε ὧδε ὅλῳ τὴν ἡμέραν ἀργοί; ὅλῳ πῶς ἡμέραν ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως κόσμου, ἕως τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ χερόνον ἐσήμανεν· ἕως γὰρ τότε ἀργαί ἦν τὰ ἔθνη, θεὸν μὴ εἰδότα· οὐδεὶς γάρ, φασιν, ἡμᾶς ἐμισθώσατο· εὐγνώμονα τὰ ἔθνη· τῷ γὰρ οὐδεὶς αὐτὰ ἐμισθώσατο, οὐ νόμοι οὐ προφῆται· τῷ Ἰσραὴλ ἐκείνοι ἀπεστάλησαν, οὐ τοῖς ἔθνεσιν· διὸ καλῶς λέγουσιν ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο.

Ἀλλὰ ἀγαθὸς οἱ οἰκοδεσπότης, ὑπάγετε γὰρ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ ὁ εἰς ἡμᾶς δίκαιον, δώσω ὑμῖν· οἱ ἀργοί, τότε ἐργάται γεγόνασιν· ἐργάζεται γὰρ νῦν ἡ ποτὲ ἀργὴ αὕτη ἐκκλησία· ἐργάζεται ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἀσκητῶν, τῶν μοναζόντων, τῶν ἁγίων παρθένων, τῶν ἐγκρατῶν, τῶν ἐν γάμῳ σεμνῶν· ἔλαβεν γὰρ αὕτη ἡ ἐκκλησία τὸ ἐν δυνάμει ἀξίως· δύνα-

dum illuminans oculos. Et denuo: lumen mandata tua.

A sexta hora meridies est: etenim quum iam media tempora essent inter creationis initium et mundi finem, tunc veluti meridiani missi sunt Moyses et Aaron. Porro legalis cultus usque ad horam octavam; sed nona hora, inspiratorum prophetarum aetas: namque et hi tamquam boni operarii missi fuerunt a patre familias ad animae nostrae culturam, usque ad decimam. Undecima demum hora, adventus Unigeniti fuit. Extremis enim temporibus, in saeculorum consummatione venit ad nos filius verbumque Dei. Nam sicut ab undecima ad duodecimam, una alia excurrit extrema hora; sic ab adventu Christi ad saeculi consummationem, alia unica hora superest. Audi enim Iohannem dicentem: filiioli, novissima hora est.

Vides, quod undecima hora prodiens vineae dominus, otiosos repertos mercede conduxit. Quinam hi sunt otiosi? Nos videlicet qui ex ethnicis sumus; otiosi enim id est vacui Dei cognitione eramus, vacui operibus bonis. Dicitque illis: cur heic stelistis tota die otiosi? Totam diem dicit, ab orbe condito usque ad Christi adventum tempus significans. Illatenus enim otiosi ethnici fuerunt, Deum ignorantes. Nemo enim, aiunt, nos mercede conduxit. Recto animo hoc dicunt ethnici, nemo nos mercede conduxit, non lex, non prophetae, qui ad Israhel missi fuere, non ad ethnicos. Ideo recte dicunt: nemo nos mercede conduxit.

Sed enim bonus pater familias, ite inquit et vos ad operandum in vinea; et quod iustum fuerit, dabo vobis. Tunc vero qui otiosi erant, facti sunt operarii: nempe operatur nunc, quae otiosa fuerat ecclesia. Operatur apostolorum chorus, martyrum, ascetarum, monachorum, sanctarum virginum, continentium, denique eorum qui in honorabili coniugio sunt. Recepit autem eadem ecclesia unum merito

denarium. Potest enim aliquis celeriter operari, atque unica hora tantum operis facere, quasi a summo mane laborem fuisset adgressus. Ecce et latro intra unicam horam audiit: hodie mecum eris in paradiso.

Iam audi quid ceteri dicant: pondus aestumque diei nos pertulimus. Vera illi dicunt. Namque hi grave legis iugum non gestaverunt, nihilo tamen minus par illis opus fecerunt. Amice, inquit, tibi iniquus non sum. Et sane iustitiae iudex non est iniquus. Verba autem: volo et huic largiri quantum tibi, ne personae acceptionem esse arbitraris, neque mercedem gratiose dari, sed ita potius cogita: quantumvis fecerimus, vel quantumvis laboraverimus, nihil dignum praestamus. Quaelibet enim hominis iustitia ut pannus menstruatæ. Rem totam, gratiam appellavit, ut ait Paulus: iustificati gratis per gratiam, non ex operibus, ne quis glorietur. Dei donum est, non quia nos nihil operemur, sed quia nihil condignum facimus: quum haec omnia inquit feceritis, dicite: servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus. Utique igitur cum panem pauperi praebes, et caelorum regnum lucraris, cernis quid sit illud: volo largiri.

Iam quod sequitur: an oculus tuus malus est, quia ego bonus sum? non hoc dicit, quia mali sint sancti; sed numquid mali estis, quia ego bonus sum? Vere enim ipse bonus de bono. Tum vero non sicut opus, ita et merces: exiguum quippe opus, merces multa. Aquae calicem das sitienti, recipis autem quae nec oculus vidit, nec auris audivit. Vides Deum esse bonum. Denique incipit ab extremis usque ad primos, quia postremi erunt qui nunc primi. Et: populum meum vocabo reapse populum meum. Et rursus: quum ingressa fuerit plenitudo gentium, tunc etiam universus Israhel salvus fiet; in Christo Iesu domino nostro, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

ται γάρ τις ὁξέως ἐργαζόμενος, ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐνέγκαι ἔργον ὡς ἀπὸ πρωῒθεν ἐργαζόμενος· ὁ ληστὴς εἰς μίαν ὥραν ἤκεσεν τὸ σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ' ἐν τῷ παραδείσῳ *.

* Luc. XXIII. 43.

Ἀλλ' ἀκυσσον τί φασὶν ἐκείνοι· ἡμεῖς οἱ βαρύναντες τὸ βάρος καὶ τὴν καύσωνα τῆς ἡμέρας· ἀληθεύουσιν· οὐ γὰρ ἐν νόμῳ ἐβάστασαν τὸ βάρος τῆς ζυγῆς τῆς νόμου, ἀλλ' ἐγένοντο καὶ οὗτοι ἴσοι τούτων διὰ τὸ ἔργον· ἐταῖρος, γὰρ, φησιν, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐκ ἀδικεῖ ὁ τῆς δικαιοσύνης κριτής· τὸ δὲ θέλω τούτῳ χαρίσασθαι ὡς καὶ σοὶ, μὴ νομίσης προσωποληψίαν εἶναι. μηδὲ καὶ χάριν διδόσθαι τῷ μισθόν, ἀλλ' οὕτω νόμι· ὥστε οἷως ἂν ποιήσωμεν, οἷως ἂν ἐρξασώμεθα, ἄξιον οὐδὲν ποιοῦμεν· πάντα γὰρ δικαιοσύνη ἀνθρώπου ὡς ῥακὸς ἀποκαθιμένης. * χάριν τὸ ὅλον ὠνόμασεν, ὡς λέγει Παῦλος *, δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτῇ χάριτι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι· Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐχ ὅτι οὐκ ἐργαζόμεθα, ἀλλ' ὅτι κατ' ἀξίαν οὐδὲν ποιοῦμεν· ὅτι ἂν ἴαρ, φησι, ποιήσετε ταῦτα πάντα, εἶπατε ὅτι θεοὶ ἀρχεῖοι ἐσμέν· ὁ ὠφείλαμεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν. * ἀμέλει γοῦν ἄρετον τῷ πένετι παρέχας, ὁ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖς, ὅρας τὸ, θέλω χαρίσασθαι.

* Is. LXIV. 6.

* Rom. III. 24.

* Luc. XVII. 10.

Τὸ ἦ, ἢ ὀφθαλμός σε πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; μὴ εἴπῃ, ὅτι πονηροὶ οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ μὴ τι πονηροὶ ἔσῃ, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; ἀληθῶς γὰρ ἀγαθὸς ἐξ ἀγαθοῦ· οὐ κατὰ τὸ ἔργον καὶ ὁ μισθός· ὀλίγον γὰρ τὸ ἔργον, πολὺς ἢ ὁ μισθός· ποτήριον ὕδατος ἐπότισας διψῶντα, καὶ ἀπολαμβάνεις ὁ ὀφθαλμός οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς οὐκ ἤκουσεν· ὅρας ὅτι ἀγαθός ἐστιν· τὸ ἦ ἀρετὰς ἀπὸ τῆς ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων, ὥστε ἔσονται οἱ πρωτοὶ ἐσχάτοι καὶ καλέσω τὴν λαὸν μου, λαὸν μου. * καὶ πάλιν, ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε καὶ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται *, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

* Os. II. 25.

* Rom. XI. 26.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI

ORATIUNCULAE TRES IN TRANSLATIONE RELIQUIARUM

SS. MM. CYRI ET IOHANNIS. (1)

A'.

I.

ΕΠΙΦΗ Β'. ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΠΡΟΣ-
ΦΟΝΗΣΙΣ ΤΟΙΣ ΤΑΒΕΝΝΗΣΙΩΤΑΙΣ (2) ΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΩ ΚΑΝΩΒΩ· ΕΝ ΤΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ· ΚΑ-
ΛΟΥΜΕΝΗ, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΥΡΟΥ
ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ.

Ἀνδρεία καὶ ὑπομονή, καλὴ καὶ εὐειδε-
στάτη· δυὰς ἀρετῶν, καὶ τοῖς ἀγίοις μάλισα
προσπεδεσάτη· οἷς ὁ μακάριος προσεφώνη·
Δαβὶδ, ἀνδρίζε καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία
σου, καὶ ὑπόμεινον τὸ κύριον· * ὁ ᾧ τὸ σω-
τῆρος μαθητής· ὑπομονῆς ἔχετε χρείαν, ἵνα
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομισῆσθε
τὴν ἐπαγγελίαν· * καὶ τὸ ἥμας ὡς ἐν ἀρχῇ
ῥηθέν· τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ τέλος ὁπζητεῖν,
ἵνα καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν
ἐν Χριστῷ· Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

* Ps. XXX. 25.

* Hebr. X. 39.

B'.

II.

ΕΠΙΦΗ Ζ'. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΠΡΩΤΗ ΕΙΣ
ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΚΥΡΟΝ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΝ
ΤΟΥΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥΣ ΕΝΤΑΥΘΑ. ΔΡΩΝ ΣΗΜΑΙΝΕΙ
Ο ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ ΤΟ ΤΙΜΙΟΝ ΑΥΤΩΝ ΠΑΘΟΣ, ΚΑΙ
ΤΗΝ ΕΝΤΑΥΘΑ ΚΑΤΑΘΕΣΙΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΥΤΩΝ
ΛΕΙΨΑΝΩΝ· ΕΡΡΗΘΗ ΔΕ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΞΗΓΗΣΙΣ
ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΤΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ· ΗΤΟΙ ΕΝ ΤΗ ΤΩΝ
ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Οὐκ ὁκηροὶ γεγόναμεν περὶ τὸ συνήθη
λόγον, ἀλλ' ὡς εἴρηκεν ὁ σωτήρ *, τὸ μὲν

* Matth. XXVI.
41.

BEATI CYRILLI ACCLAMATIO AD TABENNISIO-
TAS MONACHOS, QUI SUNT IN CANOPO, QUAE DI-
CITUR PAENITENTIA, DE SANCTIS MARTYRIBUS
CYRO ET IOHANNE. EPIPHI II, QUOD EST OCTAVO
KALENDAS AUGUSTAS.

Fortitudo et patientia, bona atque vi-
sionabilis (3) dualitas virtutum, sanctos
condecet maxime; quibus beatus quidem
David acclamat: viriliter age, et confortetur
cor tuum, et sustine Dominum. Salva-
toris autem discipulus: patientia vobis est
necessaria, ut voluntatem Dei facientes,
percipiatis promissum. Oportet quippe nos
in exordio bonorum fieri, sed finem ex-
quirere; ut regnum caelorum hereditemus,
in Christo Iesu domino nostro, cui gloria
et potestas. Amen.

EIUSDEM. EPIPHI VII. ID EST PRIDIE KALEN-
DARUM AUGUSTARUM RELATIONES DUAE IN SAN-
CTOS MARTYRES ABBA CYRUM ET IOHANNEM, QUI
HIC REQUIESCUNT; PER QUAS HIC PATER INSINUAT
ET HONORABILEM EORUM PASSIONEM, ET DEPO-
SITIONEM SANCTARUM RELIQUIARUM. DICTA EST
AUTEM PRAESENS PRIMA NARRATIO IN META-
NOEA, QUOD INTERPRETATUR PAENITENTIA, SIVE
IN ECCLESIA SANCTORUM APOSTOLORUM.

Pigri non fuimus circa consuetum ser-
monem, sed ut dixit Salvator, spiritus qui-

(1) Has Cyrilli oratiunculas conservavit nobis S. Sophronius in historia sanctorum martyrum Cyri et Iohannis, quam graece nos edidimus in Spicil. rom. T. IV. p. 248-252; itemque latine, interprete vetere Anastasio bibliothecario, tom. cit. p. 263-266. Gratulemur itaque nobis haec quoque nova Cyrilli scripta. Porro mirum est, quod aequae breves S. Augustini tres sermones legimus de miraculis S. Stephani protomartyris in editione maurina T. V. serm. 320. 321. 322.

(2) De Tabenna, et de tabennensibus monachis, legis Palladium hist. lausiac. cap. XXXIX, cum Meursii adnot. In eo asceterio S. Pachomius regulam ab angelo traditam accepit.

(3) Ita Anastasius, in cuius quamquam parum elegante dictione nihil mihi immutare licuit.

dem promptus est, caro autem infirma. Credimus enim per sanctas orationes vestras miserante Deo minuetur afflictio. Quod autem et cogitavimus, et egimus propter utilitatem, iterum vobis necessarium dicere prospeximus. Etenim regiones istae medicis indigebant ex Deo curantibus. Ut ergo omnia loca adiuvaremus, et maxime quae adiacent ecclesiae sanctorum evangelistarum; ibant enim non habentes oraculum ad altera quaedam loca, et dum christiani essent, errabant; necessario inquisivimus sanctorum martyrum reliquias. Comperimus ergo et accurate didicimus, quod tempore quo martyrium pertulerant sanctae virgines, quarum et fontem habemus apud sanctum evangelistam Marcum, duo quidam, quorum unus monachus abstinens, et alter miles, aderant excitantes easdem virgines, et ad certamen aptantes, quatenus cum virili sensu pro Salvatore nostro sustinuissent periculum. Requiescunt autem etiam ipsi cum eis in oratorio (3). Ingressi sunt fortiter, et Christi martyrium pertulerunt, posueruntque pro eo animas suas. Fuerunt autem simul corpora sanctorum martyrum in uno loco iacentia: et quia indiscretae erant eorum reliquiae; nec enim manifeste dinoscebatur, quis hic, quisve ille; necessario utrosque assumentes, transtulimus et reposuimus in ecclesia evangelistarum, facientes ut martyribus solet memoriam. Conveniamus igitur, Deo volente, crastino pariter, tam sanctos evangelistas honorantes, quam beatos martyres, qui vocantur Cyrus et Iohannes.

πνεῦμα πρόθυμον, ἢ ἢ σὰρξ ἀσθενής· πεισεύομεν ἢ, ὅτι διὰ τὰς ὑμῶν εὐχὰς ἐλέω Θεοῦ ῥαΐσθ τὸ πάθος· ὃ ἢ καὶ ἐβεβλυσάμεθα καὶ πεπράχαμεν ὑπὲρ τοῦ χρησίμου, πάλιν εἰπεῖν ὑμῖν ἀναγκαῖον συνείδομεν· ὅτι τὰ μέρη ταῦτα ἔχρηζεν ἱατρῶν θεραπεύόντων διὰ Θεοῦ· ἵνα τοίνυν πάντας ὀφλήσωμεν ὅδ' τόπους, καὶ μάλιστα ὅδ' ὠφελεμένους τῇ τοῦ ἁγίων εὐαγγελιστῶν ἐκκλησίᾳ, ἀπίησαν γὰρ οὐκ ἔχοντες μάρτυριον εἰς ἑτέρας τινὰς τόπους, καὶ χριστιανοὶ ὄντες ἐσφάλλοντο, διὰ τοῦτο ἀναγκάως ἐζητήσαμεν ἁγίων μάρτύρων λείψανα· εὐρομεν τοίνυν, καὶ μεμαθήκαμεν ἀκριβῶς, ὅτι καὶ τὸ καιρὸν καθ' ὃν μεμάρτυρήκασιν αἱ ἁγίαι παρθένοι (1), ὧν τὴν θεῖαν πηγὴν (2) ἔχομεν ἐν τοῖς τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, δύο τινές, ὧν ὁ μὲν εἰς μονάζων ἦν ἀσκητῆς, καὶ ἕτερος σφρατιώτης, παρέισαν αὐτὰς παροξύνοντες καὶ ἐπαλείφοντες αὐτὰς πρὸς τὸ ἄγωνα καὶ ἀθλήσεως· ὥς καὶ γηναίου φρονήματος ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος ἡμεῖς ὑποστήναι κίνδυνον· κέκλωται δὲ καὶ αὐτοὶ σὺν ἐκείναις εἰς τὸ μάρτυριον· καὶ εἰσῆλθον γηυναίως καὶ μεμάρτυρήκασιν ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ τεθήκασιν δι' αὐτὸν τὰς ἰδίας ψυχὰς· ἦν οὖν ὁμοῦ τὰ λείψανα τοῦ ἁγίων μαρτύρων ἐν ἐνὶ τόπῳ κείμενα· ἐπεὶ ἢ ἀδιακριτα ἦν τὰ λείψανα, οὐ γὰρ ἦν διεγνωσμένα σαφῶς, τίς μὲν ὅδ' ἦν, τίς ἢ ἐκείνη, ἀναγκάως ἀμφοτέρω συλλαβόντες μετηγάγομεν καὶ τεθήκαμεν ἐν τῇ τοῦ εὐαγγελιστῶν ἐκκλησίᾳ, ποιήσαντες τὸ σύνηδες, ὡς μάρτυροισιν, μνημεῖον συναγόμεθα τοίνυν, ἐθέλοντος τοῦ Χριστοῦ αὐριον ὁμοῦ, καὶ ὅδ' ἁγίους τιμῶντες εὐαγγελιστὰς καὶ ὅδ' μακαρίους μάρτυρας· καλοῦνται ἢ Κύρος καὶ Ἰωάννης.

(1) Intellige canopenses tres sorores virgines, Theoctisten, Theodoten, et Eudoxiam, cum matre Athanasia, quae sub Diocletiano imp. et Syriano praeside, hortantibus Cyro et Iohanne, martyrium inclutum fecerunt, ut narrat apud nos sanctus Sophronius tom. cit. p. gr. 237, lat. p. 259.

(2) Animadvertite hoc dictum de fonte ss. virginum martyrum in basilica S. Marci alexandrina; namque huiusmodi fontes, seu potius cisternae ac putei martyrum, sive ubi sanguis illorum defluerit, sive potius ubi corpora proiecta fuerint, in aliquot etiam romanis ecclesiis visuntur.

(3) In his, ut quisque videt, declinat a graeco Anastasius interpres, quem nos, ut diximus, propter antiquitatem reformare noluimus. Alioqui dicendum fuerat: *vocati sunt autem ipsi quoque ad idem martyrii stadium; quod fortiter ingressi, Christo testimonium dederunt* etc. Sed Anastasius quidem videtur legisse *κρίνται* pro *κέκλυνται*. Martyrium autem non male intellexit oratorium, sive locum reliquiarum.

Γ'.

ΕΠΙΦΗ Η' ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΤΕΡΑ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΕΤΑΓΓΕΛΙΣΤΩΝ, ΕΝΘΑ ΚΑΙ ΚΑΤΕΘΗΚΕΝ ΕΝ ΜΝΗΜΕΙΩ ΤΑ ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΥΡΟΥ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΠΡΟ ΔΥΟ ΣΗΜΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΑΝΑΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΚΑΝΩΒΟΥ, ΠΛΗΘΥΝΟΝ ΤΗΣ ΜΕΝΟΥΘΕΟΣ (1).

* Luc. XIV.
25-27.

Συνεπαρεύοντο * ἡ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ σφαφεῖς εἶπεν αὐτοῖς· εἴ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐ μισεῖ τὸ πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ἔτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται με εἶναι μαθητής· ὅστις οὐ βασιλεύσει τὸν σαυρὸν αὐτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω με, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής· θερμούς ἡμᾶς εἰς εὐλάβειαν οἱ τὸ σωτήριον ἀπαιτοῦσιν λόγοι· καὶ τοὺς ἀγαπᾶν θέλοντας αὐτὸν, οὐδὲν ἡγεῖσθαι ἀμεινον αὐτοῦ ἀναπεύθεσιν, οὐ φιλοσοργίαν σωμάτων, οὐκ ἀγάπησιν εἰς πατέρας, οὐκ αἰδῶ τὴν εἰς μητέρας καὶ ἀδελφούς· οἶδεν γὰρ ὅτι ταῦτα καταπεφρονηκότες μεγάλῃ εὐρίσκουσιν καὶ λαμπρὰν καὶ ἀντιμισθίαν· ἵνα καὶ καὶ τί πρὸς τοῦτοις ἕτερον εἶπω, γνωρίζων ὅσῃ ἔσχεν εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν, οὐδὲ αὐτὸς τὰ καθ' ἑαυτὸν κρείττονα τῶν ἡμετέρων ἐποιήσατο πραγμάτων· οὐ προτετίμηκεν τὰ καθ' ἑαυτὸν τῶν ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς· θεὸς ὢν, δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὑπέμεινε σαυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας· ἀλλ' οἱ συμπαύσχοντες καὶ συμβασιλεύουσιν * οἱ συνατιμασθέντες, πάντως καὶ συνδοξασθήσονται.

* II. Tim. II. 12.

III.

EIUSDEM. EPIPHI VIII. ID EST KALENDAS AUGUSTAS APUD ECCLESIAM EVANGELISTARUM, UBI IN MONUMENTO RECONDIDIT RELIQUIAS SANCTORUM CYRI ET IOHANNIS, A DUOBUS MILIBUS DE PARTE ORIENTIS CANOPI IUXTA MENUTHEOS.

Proficiscebantur autem cum eo turbæ multæ; et conversus dixit ad eos, quicumque venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et filios, et uxorem, et fratres, et sorores, insuper et animam suam, non potest meus esse discipulus; quicumque non portaverit crucem suam et venerit post me, non potest meus esse discipulus. Ferventes nos esse ad reverentiam, Salvatoris expetunt verba; et qui diligere eum voluerint, nihil pretiosius aestimare persuadent, non affectum corporis, non amorem patrum, non reverentiam matrum, et sororum; scit enim quia hæc contempnentes, magnam et praeclaram mercedem invenient. Et ut quid aliud ad hæc dicam, innotescens quantam in nos dilectionem habeat; dum nec ipse quæ circa se sunt, meliora nostris rebus efficit (2), non praeponit quæ circa se sunt vitæ omnium et salutis. Cum sit Deus, pro nobis factus est homo, et pertulit crucem confusione contempta. Sed qui compatiuntur, et conregnabunt; qui simul dehonoriati sunt, per omnia et congloriabuntur.

(1) Anastasius Bibliothecarius S. Sophronii interpres apud nos Spicil. rom. T. IV. p. 262. Canopo duobus signis distans castellum idolum habebat Menuthin vocitatum, in quo manifeste cooperabantur nequissimi spiritus: in quo videlicet castello templum aedificavit evangelistis sacer Theophilus. Post dormitionem vero Theophili, cum Cyrillus suscepisset ecclesiae gubernacula, Cyrillus inquam ille magnus pietatis amator, et fidei violatorum deponitor, cura erat ei non qualiscumque, destruendi phantasmata Menutheos, christianosque quosdam ex simplicioribus, illuc causa recipiendæ sanitatis suapte concurrentes, removit. Super quo multum Deo misericordissimo postulato, angelum videt a Deo cunctorum, susceptam eius deprecationem evangelizantem, et praeipientem sibi ut Cyri corpus in martyribus magni, de templo sancti Marci sumeret, et in ecclesia evangelistarum, quæ est in Menuthin collocaret. Sic enim et castellum nominabant reverentia et amore daemonis. Confer eundem Sophronium cum Anastasio interprete etiam tomo tertio Spicil. rom. p. 10. 37. 66. et seq. SS. Martyrum horum templum eximium menutheum describit Sophronius Spicil. rom. T. III. p. 82. seq. Neque inutile est adnotare superesse adhuc eius loci appellationem. Etenim quia olim dicebant id templum ἀββᾶ Κυρίου Abba Cyri, ut passim is martyr in scriptis dicitur; quumque, ut fit, circa id templum piorum multitudo frequentatum, oppidum paulatim increvisset, dictum est Abuchir, prope quem locum nobilissima bellata fuit pugna navalis ætate nostra inter Anglos et Gallos, cum gallicanæ classis exitio.

(2) Immo dicendum ab interprete Anastasio fuerat: haud sua pluris quam nostra aestimavit.

Sic profecisse credimus etiam sanctos martyres Cyrum et Iohannem: devoti quippe subierunt pro pietate certamen. Et pessima bestia in eos insiluit, hoc est mors; sed memores fuerunt Domini sui dicentis: qui non tulerit crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus. Expleverunt mandatum, tulerunt etiam ipsi crucem, secuti Dominum suum. Ducebantur autem tunc non soli ad certamina, sed et chorus sanctarum virginum, quae mulieres quidem erant, sed mentis fuerant incorruptae. Consummata est igitur cum eis et haec optima duorum athletarum paritas, et mercedem charitatis quae in Christo est obtinent, conculcandi satanam, et expellendi maligna daemonia. Adsint igitur qui olim errabant, veniant ad veram et incauponabilem medicinam. Nullus apud nos fingit insompnia; nec advenientibus dicit: dixit Domina, fac hoc aut illud; omnino Domina, et Deus esse potest, et adorari vult? Apud daemones non est masculus neque femina. Et vide quale habent propositum, ut et mulierum nominibus vocari velint. Proculcantes igitur has aniles fabulas, et divinantium effoetata colludia, veniant ad veros desuper medicos, quibus omnipotens Deus ut curare possint tribuit potestatem dicens: infirmos curate; gratis accepistis, gratis date. Omni itaque medela, quae a Salvatore condonata est perpotiti, conlaudemus Dominum nostrum, ut et regnum caeleste mereamur in Christo Iesu domino nostro, per quem et cum quo Deo patri cum sancto Spiritu gloria, honor, et potestas, nunc et semper in saecula saeculorum. Amen.

Οὕτως εὐδοκιμῆσαι πεισέομεν καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας Κύρον καὶ Ἰωάννην· παρόντες γὰρ εἰσῆλθον εἰς τὸν ὕπερ τοῦ εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἀγῶνα· καὶ τὸ πάντων αὐτοῖς δυνάτατον ἐπιπηδᾷ θηρίον, φημὶ ὃ θάνατος· ἀλλ' ἐμέμνηντο τῷ ἰδίῳ δεσπότη λέγοντος· ὃς οὐ λαμβάνει τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐ δύναται με εἶναι μαθητής· πεπληρώκασιν τὴν ἐντολήν, ἔλαβον καὶ αὐτοὶ τὸν θάνατον, ἠκολούθησαν τῷ ἰδίῳ δεσπότη· ἦσαν οὐ μόνοι πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἦν καὶ χορὸς ἁγίων παρθένων· καὶ γυναῖκες μὲν ἦσαν, ἄνθρωποι δὲ τὴν διάνοιαν τετελείωται τοίνυν σὺν αὐταῖς καὶ ἡ καλὴ τούτων τῶν ἀθλητῶν δυνάς· καὶ μισθὸν ἔχουσι τὸ εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τῷ πατήρει καὶ σατανᾷ καὶ ἐλαύνειν τὰ πονηρὰ δαιμόνια· ἠκέτωσαν τοίνυν οἱ πάλαι πλανώμενοι· ἐρχέσθωσαν εἰς ἀληθινὸν καὶ ἀκατήλυστον ἰαφεῖον· οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ὀνειράτα (1) πλάττεται· οὐδεὶς λέγει τοῖς ἐρχομένοις, εἰρηκεν ἡ κυρὰ (2), ποίησον τὸ καὶ τό (3)· ὅπως κυρὰ καὶ Θεὸς εἶναι δυνατὸς, καὶ προσκυνεῖς θέλει; ἐν τοῖς δαίμοσιν οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἄρρεν οὐδὲ θῆλυ· καὶ βλέπετε ποίαν ἔχουσιν παραίρεσιν· ὀνόμασιν γυναικῶν καλεῖσθαι βούλονται· πατήσαντες τοίνυν τὰ γραῶδη μυθάρια καὶ τὰ πάλαι τῶν γοήτων ἐμπαίγματα· ἐρχέσθωσαν ἐπὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἄνωθεν ἰατροῦ· οἷς ὁ πάντα ἰσχύων Θεὸς, τῷ θεραπεύειν δύνασθαι τὸν ἔχοντα ἐχαρίσατο λέγων· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· * πάσης τοίνυν θεραπείας τὸ παρά τῷ σωτήρι ἀπολαύσαντες, ὑμνολογοῦσιν τῷ αὐτῶν δεσπότην, ἵνα καὶ βασιλείας οὐρανῶν καταξιώσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ σὺν τῷ παναγίῳ πνεύματι δόξα τιμὴ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῷ αἰώνων· ἀμήν.

* Luc. X. 8.

(1) Superstitiosa ac fallacia somnia intelligit reprehenditque Cyrillus, cuiusmodi non in Menutheos tantum cultu, verum etiam in Aesculapii alexandrino fano nosocomioque saepe dictitabantur. Ceteroqui bona somnia, et a bonis angelis, ut credere pium est, atque a sanctis martyribus Cyro et Iohanne immissa, in volumine suo de praedictorum martyrum miraculis Sophronius permulta narravit.

(2) Quippe dea femina erat Menuthis, teste Sophronio tom. cit. p. 240, ubi τῆς Μενοῦθως, nec non T. III. p. 66.

(3) Erant haec oracula seu responsa Cassiani Menutheos sacerdotis ad eos qui fanum remediorum causa adibant.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

EIVSDEM SANCTI CYRILLI

ΕΚΛΟΓΑΙ (1).

EXCERPTA.

Cod. f. 315. b. α'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ πέμπτου βιβλίου τῶν ὑπομνημάτων
τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον.

1. Cyrilli ex libro quinto commentariorum
in Matthaei evangelium.

Matth. VIII. 15. Μετὰ ἧς ἡ χάρις αὐτοῦ καὶ ἡ φιλία αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἡμεῖς ὡς ἐνεργον εἰς καθάρσιν ἐς τὸ αἶμα αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ θείᾳ ἐκλήσει συμψαλαμβάνεται χριστοδύναμις πρὸς τὴν εἰς ἡμᾶς ἀλυσμόν· καθάρισις γὰρ ἡ ἐν πνεύματι τηρεῖται δι' ἁγιασμὸν, ὃν τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐντίθησι σῶμα, καὶ ἐννοικῶντος αὐτοῦ λόγος φοροῦν τὴν ἐνέργειαν (3).

Postquam benivola sua voluntate beneficium contulerat, manu quoque tetigit, ut nos discamus sanctum illius corpus vim purgandi habere: idque utilissime cum divina voluntate sanctificationi nostrae conducere. Etenim a Spiritu purgatio nostra fit, quam Servatoris nostri corpus confert, inhabitantis in ipso Spiritus efficaciam gerens.

Cod. f. 316. β'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

2. Cyrilli ex eodem libro.

Τετράραβεν γὰρ ὡς Θεός, καὶ ἰδίᾳ χαρὸς τῷ αὐτῷ τῇ καμένη δωροῦ μὲν καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι ἡ ἰδία φύσις, τῇ τῆς Θεότητος λέγω, ἰσοσθενῶν ἀποδείξει τὸ ἴδιον σῶμα (4), κατὰ γὰρ ἐν τοῖς νοσοῦσιν ἐνέργειαν· σῶμα γὰρ ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ τὰ πάντα κατορθοῦνται καὶ ἰσχύονται λόγου.

Sanitatem utpote Deus contulit, propriae manus contractum iacenti gratificans. Quamobrem? Ut propriae naturae, divinae inquam, pares habere vires corpus suum ostenderet, quantum adinet ad sanandorum aegrorum efficaciam. Non est enim hoc corpus cuiuslibet vulgaris hominis, sed Verbi cuncta potentis prospere efficere.

Cod. f. 316. γ'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

3. Cyrilli ex eodem libro.

Λόγῳ τοιαυτῶν ἐνεργῆς ὁρᾶται πάλιν καὶ ποτὲ μὲν εἶπεν, ποτὲ δὲ ἐκείνος θαυματουργεῖ· δεικνύς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ληφθὲν παρ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς, ἐνέργον ἐστὶ κατὰ ἑαυτὸ, διὰ τὴν ἐνοικοῦντα λόγον· καὶ ὁ λόγος ὃ οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ σωματικῶς ἐπάφωτο τινῶν.

Vicissim itaque voce eum videmus operari. Et modo quidem voce, modo etiam tactu miracula edit: nempe ut demonstret, corpus etiam quod pro nobis adsumpsit, per se esse efficax propter inhabitans Verbum haud secius pollere, etiamsi nullus fieret corporalis contactus.

δ'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

4. Cyrilli ex secundo libro commentarii in Mattheum.

Matth. VIII. 23.
Ex Anastasio
vatic. p. 21.

Συγισβαίνουσι τοίνυν οἱ μαθηταί· καὶ προσδέχεται μὲν τὸ ὕπνον αὐτὸς, οἰκονο-

Navim ergo cum eo conscendunt discipuli; is autem somnum sibi obrepentem

(1) Has ego eclogas sumpsit ex praestante codice vaticano 1431, in quo extant *χρήσεις* Monophysitarum, qui sibi patrum quoque orthodoxorum suffragia vi vindicabant. (Confer Script. vet. T. VIII.) Alia adhuc Cyrilli ex commentariis in Mattheum fragmenta suppeditavit mihi Anastasius presbyter quem edidi in Script. vet. T. VII. Et haec quidem singulis locis, citato Anastasio, distinguo; illa vero sine alio indicio scribo. Seriem librorum Cyrilli non servo, quia pars fragmentorum numerali libri nota caret. Itaque evangelistae potius ordinem sequi oportuit. Accedant igitur hae Cyrilli commentariorum in Mattheum eclogae ceteris illis quas iam edidimus ex codicibus item vatt. post explanationem epistolarum Pauli.

(2) Agitur in hoc et 2. ac 3. fragmentis, de Petri apostoli soceru, quam manus contactu febri expedit Servator.

(3) Confer heic Nicetae catenam in Matth. ed. Corder. T. II. p. 295.

(4) Verba, quae uncis clausimus, extant etiam apud Anastasium vaticanum p. 9.

admittit, et dispensativa ratione per id tempus carnem suam perpeti quae huic sunt propria sinit; quamquam divinitatis efficaci vi ac natura caelum terramque, et quaecumque ultra haec sunt pervaderet.

b. Cyrilli ex eodem libro, ubi de filia sacerdotis.

Quis non stupeat mortem quidem devictam videns, neque tamen divinam simul arcanam maiestatem, quae victoriam retulit, oculorum sensu percipiens? immo vero unum quemlibet aequae ac nos hominem, nihil omnino nobis dissimilem, quantum cernitur, carnis suae humilitate ac natura.

6. Cyrilli ex eodem libro.

Venit enim Iohannes neque manducans, neque bibens, sicuti scriptum est: mox venit filius hominis manducans et bibens. Iamvero huius rei, prout fieri poterit, causam heic conabor exponere. Factum est homo Dei Verbum, nostraque omnia gestavit, uno excepto peccato. Sed quod attinet ad physicas corporis commotiones, quomodo eguisset consueto nobis freno, labore nimirum ac ieiunio, quandoquidem Deus suapte natura est, et peccato superior, suaeque gratia in nobis quoque sedat passiones, nostri corporis impetus inhibens, siquando ad absurdas voluptates rapiatur? Videlicet inter nos habitavit Dei Verbum, suamque fecit carnem humanam, ut quia hanc aspera peccati lex vexabat (etenim tyranni instar peccatum in carnis membris repugnat mentis legi, in suam nos potestatem redigens) per se ipsum vim illam retunderet; atque in sua apprime carne eam legem perimens, gratiae huius participationem ad nos transmitteret, qui eiusdem cum eo generis sumus, quod adtinet ad carnis naturam. Nam primitiae nostrae Christus est, novusque Adamus est post illum qui fuit initio: et princeps homo in terra apparuit, iam non terrenus, sed divinus potius atque caelestis, peccati ne-
scius; propterea solus etiam inter mortuos

μικῶς ἢ μάλισα κατ' ἐκείνο καιρῷ τὸ παθεῖν ἐφίεις τὰ ἴδια τῇ σαρκί· καὶ τοι ἐπὶ αὐτὸς κατὰ γε τὸ ἴδιον θεότητος ἐνέργειάν τε καὶ φύσιν οὐρανούς καὶ γῆν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἐπέκεινα.

ε'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἱερέως.

Cod. f. 318.

Τίς γὰρ ἂν οὐκ ὤξέσῃ θάνατον βλέπων πλεονεκτούμενον, καὶ οὐχὶ θεῖαν τινα καὶ ἄρρητον δόξαν τῇ πλεονεκτούσαν ὁρῶν, ὅσον ἤκεν εἰπεῖν εἰς αἰσθησὶν τῶν ὀμμάτων; ἀλλ' ἓνα τὸ κατ' ἡμᾶς ἄνθρωπον δηλαδὴ κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἡμῶν διαφέροντα, κατὰ γε τὸ ὁρώμενον, εἰς τὴν αὐτὴν σαρκὸς ἀδοξίαν τὴν καὶ φύσιν.

ς'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Matth. IX. 18.

Ἦλθεν μὲν γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, κατ' αὐτὴν γέγραπται· ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ τὸ αὐτὸ αἰτίαν, ὡς ἂν οἶόν τε, ὡδὶ εἰπεῖν πειράσομαι· γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὁ καὶ θεὸς λόγος, καὶ πάντα πεφόρηκε τὰ ἡμέτερα, δίχα μόνως ἀμείψας· ἀλλ' ἐν γε τῇ κατὰ φύσιν κινήσει φυσικαῖς, καὶ ἐξ ἑσθῆς ἡμῶν χαλιναγωγίας, πόνου τε φημὶ καὶ νηστείας, ὡς ἂν ἐδεήθη, καίτοι καὶ φύσιν ὑπάρχων θεός, ὁ καὶ κρείττων ἀμαρτίας, καὶ τῇ παρ' ἑαυτοῦ χάετι καὶ τὰ ἐν ἡμῶν καταρτίζων πάθη, νεκρὰν καὶ ἀπρακτον ἀποφαίνων καὶ τὴν ἐν ἡμῶν σωματος ὀρεξίν, εἰ καὶ διακείτο πάρος εἰς ἐκτόπας ἡδονάς; κατεσκήνωσεν γὰρ ἐν ἡμῶν ὁ καὶ θεοῦ λόγος, καὶ ἰδίαν ἐποίησατο σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην, ἵνα ἐπειδήπερ ἀτίθασός τις αὐτὴν ὁ καὶ ἀμαρτίας κατεληύζετο νόμος (τετύραννεν γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀντιστῆται νόμος τῷ νόμῳ καὶ νοῶς, καὶ αἰχμαλωτίζων εἰς τὰ οἰκεία) καταργήσῃ τοῦτον δι' ἑαυτοῦ· καὶ ἐν πρώτῃ νεκρώσας τῇ ἰδίᾳ σαρκί, ὡς ἀπέμψῃ λοιπὸν τὴν ἐπὶ τούτῳ χάριτος τὴν μεταδόσιν εἰς ἡμᾶς, αἵτε δὲ ἐν ὄντας ὁμοῦ κατὰ γε τὴν αὐτὴν σαρκὸς φύσιν· ἀπαρχὴ γὰρ ἡμεῶν Χριστός, δεύτερος Ἀδάμ χρηματίσας μετ' ἐκείνου τὸν ἐν ἀρχαῖς· καὶ πρῶτος ἄνθρωπος πέφηνεν ἐπὶ γῆς, χοῖκός μὲν οὐκ ἐστὶν, θεὸς ὁ μᾶλλον καὶ ἐπεράνιος, ἀμείψας οὐκ εἰδώς· δι' ὃ καὶ μόνος ἐν νεκροῖς

Cod. f. 316.

Matth. XI. 18.

ἐλεύθερος. Ἀναμορφωμένης τοιγαροῦν ἐν
πρώτῳ Χριστῷ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀγιασμὸν
τῷ ἡμετέρας φύσεως, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς ὡς
εἰς ἅπαν ἦδη τὸ ἀνθρώπινον ἐξετείνετο γένος
ἢ τῷ ἀναμορφώσεως χάρις· οὐ γὰρ ἑαυτὸν
ἀνεμόρφω Θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ τῷ πατρὶ
ιδιότητος ἀποδείκνυται χαρακτήρ, ἀλλ'
ἡμεῖς ἡμεῖς σὺν αὐτῷ πρὸς θεὸν ἀναμορφού-
μενοι διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ φύσιν ἀβυσμῶν, νεκρω-
μένους λοιπὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τῷ νόμῳ
ἁμαρτίας. Ἦν οὖν σφόδρα τῷ ἀτόπων, μὴ
οὐχὶ μᾶλλον τῇ τῷ θεότητος ἐνεργείᾳ τὰ ἐν
τῷ σώματι τῷ Χριστοῦ κατανεκροῦν πάθη,
συναθελῖν ἢ ὡς αὐτῷ τῷ νησεῖαν, εἰς τὸ
καθ' ἅπερ ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης τῷ σάρκα
καταξηραίνειν· ποῦ γὰρ ἢ τῷ ἐνοικοῦντι
Θεοῦ λόγῳ δύναμις, εἰ καθ' ἅπερ ἐφ' ἡμῶν
πόνοις καὶ νησεῖα τὰ πάθη κατηνύζετο;

Cod. f. 317. ζ'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ ζ' βιβλίου τῶν ὑπομνημάτων τῶν
εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, εἰς τὸ
ἐξομολογοῦμαι σοι πάτερ.

Matth. XI. 25. Οὐκοῦν ἡ μὲν ἐστὶ Θεὸς, τὸ ἐπὶ τοῖς ἔθ-
νεσιν εἰργάζετο κρίμα, συγκατανεύοντος
τὸ καὶ ἐνεργοῦντος δι' αὐτοῦ τὰ πάντα τῷ
πατρί· ἡ δὲ νοεῖται καθ' ἡμᾶς διὰ τὸ τῷ
σαρκὸς φύσιν, ἥτοι τελείως τὸ τῷ ἀνθρώ-
πότητος σχῆμα, τὰς ὑποκειτέας (1) ἀνα-
τίθησι τῷ πατρί.

Cod. f. 317. η'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ῥητόν, εἰ δὲ ἐν
πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβαλῶ τὰ δαιμόνια.

Matth. XII. 28. Σκανδαλίσειν οὐδ' ἁμῶς εἰ καὶ δ' αὖ-
θοιτό τις τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ
δ' αὖτε βλαβερά καὶ φάσκοντος πνεύματι Θεοῦ
ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· μὴ γὰρ δὲ σε θο-
ρυβεῖτω λέγων ὁ υἱὸς ἐνεργεῖν ἐν πνεύματι·
καταλογίζου ἢ μᾶλλον τίς ὢν ἄρα καὶ ἐν
τίσιν τὸ τινικαδὲ τὰ τοιαῦτα φησὶν· ἦν μὲν
γὰρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς αὐτὸ δὴ τοῦτο καθ'
ἡμᾶς ἀνθρώπος οὐκ ἐν δόξῃ τῇ θεότητι καὶ
αὐτῷ πρεπούσῃ φυσικῶς, ἀλλὰ τῷ ἡμετέ-
ρας φύσεως τὸ μικροπρεπὲς καὶ τὸ ταπει-

liber. Reformata ergo in Christo primo ad
primigeniam sanctitatem natura nostra,
nemo dubitet quin ad universum homi-
num genus reformationis gratia fuerit ex-
tensa. Non enim se ipsum reformavit Ver-
bum quum Deus sit, et proprietatis pa-
ternae germana figura; sed nos cum illo
ad Deum reformati fuimus, propter super-
naturalem sanctificationem, extincta dein-
ceps in membris nostris lege peccati. Valde
igitur absurdum fuisset, si non potius di-
vinitatis virtute in Christi corpore morti-
ficatae fuissent passiones, sed ieiunii opem
implorasset, ut tanquam vi ac necessitate
carnem debilitaret. Ubinam enim inhabi-
tantis Verbi passiones, si prout nobis usu-
venit, laboribus ac ieiunio passiones se-
dasset?

7. Cyrilli ex septimo libro commentariorum in Matthaei
evangelium, super illud: confiteor
tibi, pater.

Igitur quatenus Deus est, iudicium de
gentibus exercebat; volente simul et per
ipsum operante omnia patre. Quatenus
autem de nostro numero est, propter car-
nis naturam, perfectum gerens humani-
tatis habitum, eximias preces patri offe-
rebat.

8. Cyrilli ex eodem libro super illud: si ego in
Spiritu Dei daemonia eiicio.

Nemo scandalizetur etiamsi audit com-
munem nostrum servatorem Christum ad-
firmantem atque dicentem se in spiritu Dei
daemonia eiicere. Ne te, inquam, pertur-
bet filius dicens se in Spiritu operari: con-
sidera potius, quis et qua de re tunc eo
modo locutus sit. In carne erat propter
nos: et quidem aequae ac nos homo, haud
gloria quae deitatem naturaliter decebat,
sed naturae nostrae vili et humili figura
indutus. Idcirco se in Spiritu Dei operari

(1) Ita codex. Suspiciamus tamen scribendum potius ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετίας, quam novum vocabulum admit-
tendum. Sed enim ne contraria quidem suspicione carebam, nempe positum esse hoc fortasse vocabulum
ob denotandam excellentiam orationis Christi. Paribus anim compositionibus abundat theologia Graeco-
rum, v. gr. ὑπερδουλεία, ὑπερύπαρξις, ὑπερούσιος, ὑπεράρχιος, ὑπερουρανίος, ὑπερθεός, ὑπεράρρητος, ὑπερώνυμος,
et alia apud Areopagitam praesertim, editumque a nobis Nicephorum.

ait. Reapse enim nequaquam carnis naturali operatione, neque humanitatis virtute vincit Satanam et adversus Beelzebulum praevallet. Alioqui doceat nos aliquis, si ei libet, cur ii qui vellent potestatem in impuros daemones exercere, impediuntur, si id carnae naturae opus est? Cuncti enim in carne sumus, unaque in cunctis est humanitatis ratio. Sed revera neque proprium carnis opus est, neque naturae humanae adversus spiritus praevalere; ideo nec omnes id efficere queunt, sed eam rem operantis potius Spiritus effectum esse conspicimus. Vere itaque Servator dixit, quatenus caro et homo ipse intelligitur, opus huiusmodi a Spiritu fieri, non vero carnem sive humanitatem adversus daemones vi pollere. Sanctum sine dubio Christi corpus est, omnemque habet adversus omnem morbum potestatem: sed erat sanctumque est, non quatenus reputatur simpliciter caro, in sui moduli ratione consistens; sed quatenus templum est inhabitantis in ipsa Verbi, quod propriam carnem sanctificat per sanctum Spiritum. Aiebat ergo ipse in sua ad caelestem patrem pro nobis adlocutione: « ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati simul. »

9. Et post alia.

Quoniam fidem incarnationi praeberere non exhorrescitis, quid ni admiramini hominem aequae ac nos factum, ut quod tantquam Deus habebat, nostri causa, quatenus homo erat, acciperet, Spiritum inquam, cuius gratiam ad nos transmitteret? Etenim quum Spiritus gratiam, ob antiquam transgressionem natura amisisset, rursus eam adepta est per primum et in quo primo fuit Christo. Hic enim apparuit caelestis homo, Adamus alter, qui sibi humanam naturam instauravit ad vitae novitatem. Quum ergo semper habeat proprium Spiritum Christus, quatenus intelligitur et est naturaliter Deus, qui etiam illum recipere dicitur quatenus homo est, profecto pervenit in nos regnum Dei. Nam partici-

νὸν τοῦτο ὡφεικείμενος σχῆμα· διὰ τοῦτο φησὶν ἐνεργεῖν ἐν πνεύματι Θεοῦ· καὶ γὰρ τοι καὶ τὸ ἀληθές οὐ σαρκὸς ἐνεργεία φυσικῇ καὶ ἀνθρωπότητος δυνάμει ὡδραλύει τὴν σατανᾶν καὶ κατισχύει τὸν βεελζεβούλ· ἐπεὶ διδασκείτω τίς, εἰ βούλεται, τί τὸ κωλύον τοῖς ἐθέλῃσι προκεῖσθαι τὴν ὕψιστην καὶ πνδμάτων, εἰ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις; πάντες γὰρ ἐσμὲν ἐν σαρκί, καὶ εἰς καὶ πάντων ὁ τὸ ἀνθρωπότητος λόγος· ἀλλ' οὔτε σαρκὸς ἔργον ἰδικῶς, οὔτε μὴν ἀνθρωπότητος τὸ κατισχύσαι πνδμάτων, ἐπεὶ μὴ πάντες ἰσχύουσιν, ἐνεργείας ἢ μᾶλλον ὀρεᾶται κατόρθωμα τὸ διὰ πνεύματος. Οὐκοῦν ἀληθές εἴρηκεν ὁ σωτὴρ καθ' ὃ νοεῖται σὰρξ καὶ ἄνθρωπος, ὅτι πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σαρκὸς, ἥγην ἀνθρωπότητος, ἢ καὶ τῶν δαιμόνων ἰσχύς· ἅλιον μὲν γὰρ ὁμολογεμένως ἐστὶν τὸ σῶμα τῷ Χριστοῦ, καὶ πᾶσαν ἔχον καὶ πάσης νόσος καὶ δύναμιν· ἀλλ' ἦν τε καὶ ἐστὶν ἅγιον, οὐκ ἐπεὶ περ ἀπλῶς νοεῖται σὰρξ, ἐν μόνοις οὔσα τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἀλλ' ὅτι ναὸς ἐστὶ τῷ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ θεῷ λόγῳ, ἀγιάζοντός τε καὶ ἰδίαν σάρκα διὰ τῆς ἁγίας πνεύματος· ἐφ' ἧν αὐτὸς πρὸς τὸ ἐν τοῖς ἑρανοῖς πατέρα τὰς δαλέςας ποιήσας ὑπὲρ αὐτῶν. * « ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὡσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι εἰς ἐν. »,

* Ioh. XVII. 19

Σ'. Καὶ μεθ' ἑτέρα.

Cod. f. 317. b.

Ἄνθ' ὅτε δὴ πῶς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν οὐ καταπεπλήχθαι φησὶν, διὰ τί μὴ θαυμάζετε (καὶ) καθ' ἡμᾶς χυρόμυρον ἄνθρωπον, ἵνα ὁ περ ἔχῃ φυσικῶς ὡς Θεός, λαβὼν δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπον, φημί δὲ τὸ πνεῦμα, ὡδραπέμῃ καὶ εἰς ἡμᾶς πῶς χάριν; ζημιωθεῖσα γὰρ ἡ φύσις πῶς τοῦ πνεύματος χάριν διὰ πῶς ἐν ἀρχῇ παράβασιν, πεπλούτηκε πάλιν αὐτὴν διὰ πρώτου τε καὶ ἐν πρώτῳ Χριστῷ· πέφηνε γὰρ οὐράνιου ἄνθρωπου καὶ δεύτερου Ἀδὰμ ἀνακτίζων ἑαυτῷ πῶς φύσιν εἰς καινόνητα ζωῆς· ἔχοντος τοίνυν αἰεὶ τὸ ἴδιον πνεῦμα Χριστοῦ, καθ' ὃ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεός καὶ φύσιν, λεγομένης τε λαβεῖν ἢ γέγονεν ἄνθρωπον, ἐφ' ἧς ἡμᾶς ἡ βασιλεία τῷ Θεοῦ· τὸ γὰρ μετόχως χυρόμεται τὸ πνεῦ-

ματος, οὐδὲν ἕτερον ἂν εἴη λοιπὸν, ἢ μετα-
σχεῖν βασιλείας Θεοῦ.

Cod. f. 317. 1.

ι'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ῥητόν, καὶ ὅς ἂν
εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου,
ἀφεθήσεται αὐτῷ.

Matth. XII. 32.

Ἀρρήτον ἔχων τὸ ἐκ Θεοῦ πατρὸς γέν-
νησιν, διὰ τε τοῦτο ὑπάρχων Θεὸς καὶ φύ-
σιν ὁμογενὴς, τὸ ἀνθρώπειον ὑπέδου μορφὴν,
καὶ γεγένηται κατὰ ἡμᾶς ἐκ γυναικὸς, καὶ
γένονεν ὑπὸ νόμον, καίτοι τῷ νόμῳ κύριος
ὢν, καὶ κεχηρμάτικεν δοῦλος ὁ πάντα ὑπὸ
πόδας ἔχων καὶ τῷ ἀνωτάτῳ δυνάμεσιν ἐπο-
χούμενος· καὶ καθίκετο μὲν ἐν τῷδε τῷ κό-
σμῳ, δύναμιν μὲν ἔχων τὴν αὐτῇ πρεπωδε-
σάτιν, κατακρύπτων δ' οὖν ὁμῶς τὴν ἰδίαν
φύσεως ἀξίωμα τῇ ἀνθρωπίναις σμικροπρε-
πέαις, καὶ τῇ τῷ σαρκὸς ὀνειβολεῖ· κενώσεως
γὰρ ἦν καιρὸς, καὶ τῷ τῷ δούλῳ μορφῇς τὸ καθ'
ἡμᾶς εἰδεῖτο μυστήριον, ἵνα καὶ τῷ τίμιον ὑπὲρ
ἡμῶν ὑπομείνῃ σαυρόν, καὶ τῷ θανάτῳ τῷ
ἰδίας σαρκὸς τῷ ἀπάντων κτείνῃ θάνατον·
ἀναγκαῖα τοις αὐτοῦ ἡ κένωσις, καὶ ὁ τῷ ἀδο-
ξίας καιρὸς τῷ διὰ τὴν σάρκα· καὶ ἦν διὰ τῆτο
παρὰ πολλοῖς ἀσυμφανὲς τὸ μυστήριον.

Cod. f. 318.

ια'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Matth. XII. 33.

Εἰτα πῶς ἔτι νοηθεῖν ἂν κατὰ γε τὴν
εἰκότα λογισμόν φυσικόν ἐν ἡμῖν ἢ τὸ ἀγα-
θὸν ἢ τὸ φαῦλον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐθε-
λούσιον καὶ ἐν προαιρέσει τῇ ἐκάς· κείμενον;
εἴπερ οὐσης μιᾶς τῇ ἀνθρώπῳ φύσεως, καὶ
ἐνα καὶ παντὸς τῷ γένους ἐχούσης ὅρον, οἱ
μὲν εἰσὶν ἀγαθοὶ τῷ ἔξιν, πονηροὶ δὲ ἕτε-
ροί· διαφέραν ἢ οὐδαμῶς ἢ ἀνθρώπῳ φύ-
σις ὡς πρὸς ἰδίους ὁράται λόγους, οὐδὲ
μαχομένῳ ἔχῃ τοῖς αὐτῆς ἰδιώμασι πῶ
κατασκήν.

Cod. f. 318.

ιβ'. Κυρίλλου.

Matth. XIII. 54.

Πόλιν ἢ οἰκίαν ὁμολογεῖ πῶς Ναζα-
ρετ, ὡς πεποσωμένον διὰ τὸ σῶμα, καὶ
διὰ μόνον πῶς σάρκα μετρούμενον, καί
τοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητον ὢν ὡς Θεός·
ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταύτῳ Θεὸς τε ἐστὶ καὶ
ἀνθρωπῶν, ποτὲ μὲν ἢ λόγῳ ἐστὶν ἐκ
πατρὸς ἀναλάμψας, ὅλος ὡς τοῦτο ὑπάρ-
χων νοεῖται μετὰ σαρκός· ποτὲ δὲ πάλιν
ἢ γέγονεν σὰρξ, καίτοι καὶ φύσιν ὑπάρ-

pes nos fieri Spiritus, nihil aliud porro
erit, quam regnum Dei participare.

10. Cyrilli ex eodem libro super illud· quicumque
dixerit verbum contra filium hominis.
remittetur ei

Qui ineffabilem sortitus est a patre Deo
nativitatem, ideoque Deus homogeneous na-
turaliter est, humanam subiit figuram, fa-
ctus sub lege, quamquam legis dominus
esset: et ad servilem conditionem se de-
misit, qui omnia pedibus supposita habe-
bat, et a supernis virtutibus gestabatur:
venitque in hunc mundum, virtutem qui-
dem sibi convenientissimam habens, digni-
tatem nihilominus naturae suae celans hu-
manis parvitatibus et carnis indumento.
Erat enim exinanitionis tempus; egebat-
que servi specie mysterium propter nos
peragendum, ut et venerandam pro nobis
pateretur crucem, et suae carnis morte
universalem mortem perimeret. Necessa-
ria itaque fuit exinanitio, et ignominiae
per carnem occasio. Quam ob rem multis
erat obscurum mysterium.

11. Cyrilli ex eodem libro.

Deinde quomodo iusto certe ratiocinio
cogitari poterit naturale esse nobis bonum
vel malum, et non voluntarium potius at-
que in cuiusque electione positum? quan-
doquidem una hominis existente natura,
unumque in universo genere modulum ha-
bente, alii quidem bonis moribus sunt,
alii pravis. Neque idcirco hominis natura
adversus propriam rationem dissidere cer-
nitur, neque pugnantem habere cum suis
proprietatibus constitutionem.

12. Cyrilli.

Civitatem suam Nazareth esse fate-
tur, quatenus videlicet definito in corpore
erat, et carne tantummodo limitatus, is
qui alioqui immensurabilis erat Deus. Nam
quia Deus simul homoque est, modo qui-
dem quatenus Verbum est de patre efful-
gens, totus ceu talis in carne quoque in-
telligitur. Vicissim aliquando quatenus ca-
ro est, etiamsi naturaliter Verbum est, et

in sua naturali unione consistens, ceu si totus homo esset, intelligi solet: ita ut divinitatis etiam attributa naturaliter applicentur ceu sine carne existenti qui in carne est. Vicissimque humanitatis attributa adsignentur quasi divinae naturae proprietates non habenti, etiamsi revera Deus suapte natura est. Igitur quatenus Deus intelligitur, nullum requietionis suae locum habet, quia loco, circumscriptione, mensura figuraque omni excelsior est. Quatenus autem aequae ac nos homo intelligitur, prorsus cum carne sua et in locis est, et propriam civitatem habuisse dicitur.

13. Cyrilli ex tertio libro commentarii in Matthaeum.

Itaque verus et intellectualis stater, et tanquam in typo generali propositus, ipse est dominus noster Iesus Christus, cuius duplex character est.

14. Cyrilli ex homilia cuius titulus est: de verbis illis, statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo. De die autem illa et hora nemo scit.

Verumtamen cum hoc dicit, haud omnino se ipsum denotat. Non enim diserte addidit « neque filius Dei » sed generatim « neque filius » dixit. Nempe ut huiusmodi aliquid intelligas: cupiebant nimirum discipuli cuncta accurate rescire, nitebantur ut ita dicam profunda quoque Domini arcania scrutari. Verum ea res ipsorum modulum valde excedebat. Ne igitur rei explanationem denegando, quam illi cognoscere avebant, caros suos videretur contristare, obscure dicit: de die autem illa et hora nemo scit, neque angeli, neque filius, nisi solus pater. Ut verba sic intelligas: etiamsi homo ad adoptionem vocatus est, filiusque novus declaratus, haud idcirco quae supra naturam sunt inquirat, neque

χων λόγος, καὶ ἐν ταυτότητι (1) τῆς ἰδίας φύσεως ἐρητισμένος, νοεῖται πάλιν ὡς ὅλος ὢν ἄνθρωπος. ὡς καὶ ὁ αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς ἀσάρκῳ μετὰ σαρκός· καὶ ὁ αὐτῷ τῆς ἀνθρώποτητος, ὡς οὐκ ἔχοντι κατὰ φύσιν τὰ τῆς Θεότητος ἴδια, καὶ εἰ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστίν· οὐκοῦν ἢ μὲν νοεῖται Θεός, οὐδένα τῆς καταπαύσεως ἔχῃ τόπον· ἀνωτέρω γὰρ τόπου καὶ περιγραφῆς καὶ μέτρου καὶ σχήματος· ἢ ἡ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν τόποις ἐστὶ, καὶ πόλιν ἰδίαν ἐσχηκέναι λέγεται (2).

15. Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος βιβ. γ'.

Οὐκοῦν ὁ σατὰρ ὁ ἀληθινός τε καὶ νοητός, καὶ ὡς ἐν τύπῳ τὸ εἶδος δηλοῦμενος, αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ διπλοῦς χαρακτήρ.

16. Κυρίλλου ἐν ἀμιλίᾳ ἐπιγεγραμμένη εἰς τὸ, εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν.

Ἄλλ' ὅταν καὶ τοῦτο λέγῃ, οὐ πάντως ἑαυτὸν σημαίνει· οὔτε γὰρ προσέθηκεν ἀκριβῶς, οὐδὲ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπολελυμένος, οὐδὲ ὁ υἱὸς φησιν· ἵνα τοιοῦτόν τι νοῆς· ἐσπούδαζον καὶ ἀκρίβειαν πάντα μανθάναν οἱ μαθηταί, καὶ ἐπεχείρουν ἵνα οὕτως εἴπω καὶ αὐτὰ περιεργάζεσθαι τὰ βῆθη τοῦ κυρίου· ἀλλ' ἦν τὸ πρᾶγμα λίαν ὑπὲρ αὐτούς· ἵνα τοίνυν μὴ ἀπαγορεύσας τὸ εἰρηνεύειν ὡς ἡβούλοντο μαθεῖν, δόξῃ πῶς λυπεῖν αὐτοὺς γνησιεύοντας, ἐπεσκιασμένως φησὶ, περὶ ἧς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· ἵνα νοήσης οὕτως· εἰ καὶ κέκληται πρὸς υἱοθεσίαν ὁ ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνεδείχθη νέος, ἀλλὰ μὴ ζητεῖται τὰ ὑπὲρ τῆς φύσιν, μηδὲ ἀξιούτω

Matth. XVII. 26.

Matth. XXIV. 29. et 36.
Ex Anastasio
vat. p. 26.

(1) Ταυτότης hoc loco nonnisi de duarum naturarum sub unica persona adunatione intelligi potest, cum centies alibi utriusque in Christo naturae conservationem Cyrillus affirmaverit. Huiusmodi dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Succensum: una est Dei Verbi incarnata natura. Attamen vocabuli huius ταυτότης causa, puto Monophysitas inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam collocavisse.

(2) Admiremur adhuc in hoc egregio fragmento studium Cyrilli adfirmandae Verbi deitatis aeternae. Tulit utique Alexandria Arium; sed huic opposuit divina providentia ex ipsa urbe alexandrina triumphales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum (de quo nos postea), Athanasium, Cyrillum.

μαθεῖν ἅπερ μηδὲ τοῖς ἀγγέλοις ἀπεκάλυψεν ὁ πατήρ· εἰ ἢ ἄγγελος οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἄνθρωπος εἴσεται, καὶ εἰ κέκληται πρὸς υἱοθεσίαν.

εἰ. Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

Matth. XXIV.
26.
In Anastasio
cat. p. 25. 26.

Ἦγνοκέναι δὲ φησιν· οὐκ ἠγνόηκε θεός· ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὸς καὶ τοι θεὸς ὢν λόγος γέγονέ τε καὶ κεχρημάτικεν ἄνθρωπον, ὃς ἀγνοεῖ τὰ ἐσόμενα κατὰ γε τὰ ἰδίαν φύσιν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, δέχεται δὲ πολλάκις ἐξ ἀποκαλύψεως θεοῦ· καὶ μή τοι θαυμάσης εἰ τὸ τ' ἀγνοίας καταδέχεται μικροπρεπές (1)· εἰ γὰρ δεσπότης ὑπάρχων, κέκληται δοῦλος διὰ τ' ἄνθρωπον, καὶ κύριος ὢν τ' δόξης, δόξαν ὡς οὐκ ἔχων αἰτεῖ παρὰ πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὢν κατὰ ἀλήθειαν ἡ ζωὴ καὶ πάντα ζωογονῶν, ἐν δυνάμει τ' πνεύματος ἐξηγέρθαι λέγεται, καὶ πτωχὸς ὢν τῷ πατρὶ, ὡς εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι κεκλημένος, ὅτε καὶ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπον, ἀκουε λέγοντος αὐτοῦ, υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, καὶ τοι τοῦ σήμερον τ' ἐνεστηκότα καιρὸν σημαίνοντος (2), τί τὸ παράδοξον εἰ καὶ ὅπερ πρόσθεν κατὰ φύσιν, τοῦτέστι τὸ ἀγνοῆσαι τι τ' ὄντων, τυχὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς ιδιωμάτων οἰκιάσασθαι κατήξιωσεν; εἰ γὰρ ἐφ' ἐνὶ δὴ τούτων σκανδαλιζόμεθα, λελύσθω μὲν τοῦτε καὶ τὰ ἕτερα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; οἰχήσεται λοιπὸν τ' μὲν σαρκὸς οἰκονομίας ὁ λόγος, καὶ ἀνατεξάφθω τὸ μυστήριον δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα· γεγόναμεν γὰρ κατ' αὐτὸν ἡμεῖς, ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ αὐτός· ὁρθῶς τοιγαροῦν νοοῦντες, εἰδέναι γὰρ φήσομεν (3) υἱὸν καθ' ὃ καὶ νοεῖται καὶ ἐστὶ θεός· ὅσον ἢ ἦκεν εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ὅτι καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ψευδομυθήσθ' οὐδαμῶς ὅταν λέγη καὶ μὴ εἰδῆναι· καὶ οὐχὶ τοῖς τ' θεότητος ἀξιώμασι τὸ χεῖμα προσάφομεν, ἀλλὰ τῇ τ' δούλου μορφῇ, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ· περὶ τῆς τῷ θεῷ λόγῳ τὰ ἀνθρώπινα· γέ-

se dignum ea cognoscere putet quae ne angelis quidem revelavit pater. Iam si angelus nescit, ne homo quidem sciet, etiamsi ad adoptionem vocatus sit.

15. Cyrilli ex commentario in Matthaeum.

Ignorasse ait. Atqui non ignoravit Deus. Sed et ipse, quamquam esset Deus Verbum, tamen factus est et erat homo, qui quidem ad suam naturam quod attinet et humanitatis mensuram, res futuras ignorat, sed ex Dei revelatione saepe cognoscit. Neque vero mireris, si ignorantiae humilitatem admittit. Nam si herus cum sit, propter hominem servus appellatur; et cum sit gloriae dominus, gloriam ceu non haberet a patre petit; praeterea si cum ipse vere sit vita et omnia vivificans, tamen potentia Spiritus resurrexisse dicitur; si denique cum sit patri coaeternus, nihilominus quasi primo ad existendum vocaretur, quo tempore factus est homo, audis dicentem patrem, filius meus es tu, ego hodie genui te, etiamsi vocabulum hodie praesens tempus significat; cur mirum sit, si quod reapse homini naturaliter inest, nempe ut aliquam existentem rem nesciat, hanc etiam cum ceteris proprietatibus sibi sumere dignatus fuerit? Certe si in harum una scandalizemur, ceterae quoque pari modo excident. Quid inde porro? destruetur deinceps incarnationis ratio, et mysterium quo salvi sumus evertetur. Etenim nos facti sumus ei similes, ex quo ipse nobis similis factus est. Recte igitur cogitantes, scire dicemus filium quatenus Deus esse intelligitur et est: quatenus autem ad humanam naturam accessit, seu homo factus est, haud falso loqui videbitur cum ait se nescire. Hanc vero rem haud divinitatis praerogativis accensebimus, sed servi formae, ac nostrae paupertati. Nunc Deo Verbo humana adtribuit: quod quidem non in homine aliquo, secundum non-

(1) Lege apud nos Cyrillum in commentario ad Lucam II. 2. Tum de scientia Christi adi theologos, et Petavium in primis.

(2) Confer fragmenta a nobis edita Cyrilli ex codice mediolanensi in ep. ad Hebr. p. gr. 126, lat. p. 82.

nullorum stultam sententiam versatum est, sed verus idem homo extitit, dum simul et suapte natura esset Deus.

16. Cyrilli ex sexto libro commentarii in Matthaeum.

Et inest ei quidem patiendi facultas propter humanitatem; verumtamen ea passio statim sedatur ab inhabitantis Verbi vigore ac fortitudine. Animadvertite enim quomodo postulatio humanitatem eius demonstret; sed deitatis firmitas ilico effulgeat.

17. Cyrilli ex commentario in Matthaeum

Etiamsi enim quod tum eveniebat, haud ei usquequaque volupe erat, propter communem tamen salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Namque apprime sciebat, quanta hinc bona forent, et quod hominis naturam renovaturus esset, et proprio sanguine Deo patri adquisiturus. Nam nisi voluntariam sibi fecisset, quamquam per se invisam, passionem, quae causa erat cur oraret dicens: pater, si possibile est, transeat a me calix iste? — Et post alia. — Observa, quomodo Servatoris voluntati adversa passio fuerit; sed quia cruciatus exantillare oportebat propter passionis utilitates, hanc sibi voluntariam nostri causa effecit. Neque enim nunc proditorem increpuit, quod scelus omnium maximum patraret, neque dixit melius ei fuisse si numquam natus fuisset; sed ne dignum quidem tunc punitio-
ne censuit propriae voluntatis ministerium. Adeo illi voluntaria passio erat!

γινε γδ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τινὶ, κτ' ἡ τινῶν ἀβελίαν, ἀλλ' αὐτὸς κατ' ἀλήθειαν ἀνθρώπος, κτ' ἡ εἶναι καὶ φύσει θεός.

15'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ εἰς Ματθαῖον ὑπομνήματος
κεφάλαιον 5.

Καὶ ὑπόκειται μὲν τὸ δεῖνα τὸ παθεῖν ἐν αὐτῷ διὰ τὸ ἀνθρώπινον· κατὰ συνέσταται ἡ ὡδραχρήμα τῇ τ' ἐνοικοῦντος λόγῳ ῥώμῃ τε καὶ εὐσθενείᾳ· θεὰ γὰρ ὅπως ὡδρακανύει μὲν αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἡ ὡδρατίσις, τὸ ἡ δ' θεότητος ἀκαμπὲς ἀνέλαμψεν εὐθύς.

15'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ συμβᾶν οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως θελητὸν ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν δ' πάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκούσιον ἐποιήσατο τὸ ἐπὶ τῷ σαυροῦ πάθος· ἥδη γὰρ ἥδη τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμματα κατορθώματα, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπων φύσιν ἀνακαινίζει, καὶ αἵματι τῷ οἰκίῳ κατακτῆσεται τῷ θεῷ καὶ πατρί· εἰ γδ μὴ ἐποιήσατο θελητὸν, καὶ τοὶ ἀβούλητον ὃν τὸ παθεῖν, τίς ἂν νοοῖτο λοιπὸν ἢ πρόφασις τῇ προσεύχῃ καὶ λέγειν αὐτὸν, πάτερ εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο; — Καὶ μεθ' ἑτέρα. — Θεὰ ἡ πῶς ἀνεθέλητον μὲν τῷ σωτῆρι τὸ πάθος· ἐπειδὴ ἡ πάντῃ τε καὶ πάντως ὑπομείναι ἐρχῆν διὰ τὰ ἐκ τῷ παθεῖν ἀγαθὰ, θελητὸν ἐποιήσατο δι' ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἠπέλιψε τῷ προδότῃ τὸ παντὸς ἐπέκεινα διελαῖσαι κακοῦ, καὶ ὅτι κρεῖττον ἦν αὐτῷ τὸ μὴ γλυεῖσθαι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὅλως κολάσεως ἄξιον ἡγήσατο ποτε τῷ ἰδίῳ θελημάτων τῷ ὑπεργόνῳ, εἴπερ ἦν αὐτῷ θελητὸν τὸ παθεῖν.

Matth. XXVI. 42.
Ex Anastasio
vat. p. 26.

Matth. XXVI. 40.
Ex Anastasio
vat. p. 26.

Hoc loco praetereundum non arbitramur, legisse nos in codice vat. 358. f. 111. b. fragmentum historicum de humana Christi domini genealogia, Cyrilli nomine tanquam auctoris insignitum, cuius etiam specimen excudendum aere curavimus. Utique Canisius in antiq. lect. edit. Basnag. T. III. part. I. p. 36-37, et mox noster Schelstratius opp. T. I. p. 512, id ipsum prope ad litteram retulerunt ex chronico Hippolyti thebani (quem Nicephorus Callistus de hoc ipso argumento loquens hist. II. 3. perperam portuensem, ut saepe vidi in aliis codd., Romae episcopum, dixerat); nemo tamen hactenus Cyrilli esse suspicatus fuerat: quae res ceteroqui valde est verisimilis, teste nunc codice vaticano (etenim Hippolytus thebanus, sequioris aevi homo, abs Cyrillo antiquiore haurire potuit.) Certe Cyrillum vel sub initio ampli sui ad Matthaeum commentarii, vel ubi de Iacobo fratre Domini sermo erat, Christi humanam genealogiam exposuisse, pronum cre-

ditu est. Ergo operae pretium videtur, fragmentum hoc saltem in scholio recitare (1). (*De Christi genealogia videndus etiam S. Sophronius apud eundem Canisium p. 32, nec non in ode XI. cum aün. philolog. Spicil. rom. T. IV. p. 603.*)

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

Praeter illa fragmenta quae alibi impressimus commentariorum Cyrilli deperditorum in epistolam ad Hebraeos (vide dicta in alio tomo post ep. II. ad Cor. p. 104. 127.) praesertim ex codd. parisiaco et mediolanensi, alia nunc subteximus ex codice potissimum vat. 1431, et aliis aliquot.

16. Κυρίλλου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

18. Cyrilli ex interpretatione epistolae ad Hebraeos.

Νοοῦ μὲν δὲ μᾶλλον καὶ ὑπαρχούσης ἑκατέρας ἐν τῷ ᾧ ἰδίᾳ φύσεως ὁρῶ πε-
παράχθαι ἢ ἔνωσιν. Καὶ πάλιν. Εἰ γὰρ καὶ
λέγοιτο ἡνῶσθαι καὶ ὑπόστασιν ὁ μονο-
γενῆς, ἀλλ' οὐκ ἀνάχυσιν τινα ἢ εἰς ἄλ-
ληλα ἢ φύσεων πεπαράχθαι φαιμέν, μὲν-
ουσης ἢ μᾶλλον ἑκατέρας τοῦτο ὁμῶς ὅτιν,
ἡνῶσθαι σαρκὶ νοοῦ μὲν ἢ λόγον.

19. Κυρίλλου ἐκ τῶν εἰς πρὸς Ἑβραίους
ὑπομνημάτων.

19. Cyrilli ex secundo tomo commentariorum
in epistolam ad Hebraeos.

Intelligimus potius, utraque manente
in propria definitione ac limite natura,
unionem fuisse peractam. Et rursus. Etiam-
si enim dicitur hypostatice unitus Unige-
nitus, non tamen confusionem aliquam in-
ter se duarum naturarum factam dicimus;
sed manente potius, qualis erat, utraque
natura, unitum carni Verbum intelligimus.

Dum sapientes se dicunt, stulti facti
sunt, ut ait scriptura. Etenim a se invi-
cem naturas duas separantes, et seorsum
unamquamque absque nexu ostendentes,
in personis tantummodo factam unionem
dicunt, quasi in simplici concordia et con-
spiratione, ac motibus voluntatis: eo fere
modo quo in sanctorum apostolorum acti-
bus scriptum est: multitudinis autem cre-
dentium erat cor unum et anima una. Nam
cum unusquisque credentium secundum
propriae hypostaseos rationem a reliquis
esset seiunctus, nihilominus quod ad vo-
luntatis et fidei unitatem adtinet, una om-
nium anima unumque cor esse dicitur. Er-

Ex Anastasio
vat. p. 8. partim.
* Rom. I. 22.

Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν
καὶ τὸ γεγραμμένον * ἀποδιίσταντες γὰρ
ἀλλήλων τὰς δύο φύσεις, καὶ ἀνὰ μέρ-
ῃ μὴν ἑκατέραν ἀπαρῶν πατέραν δεικνύον-
τες, ἐν μόνοις προσώποις φασὶ γινέσθαι ἢ
ἔνωσιν· καὶ ὡς ἐν γε ψιλῇ σωμαίνεσαι καὶ
ταυτοβουλία καὶ θελημάτων ῥοπαίς· κατ'
ἐκεῖνο που τάχα τὸ ἐν ταῖς πράξεσι ἡμῶν
αἰγίων ἀποστόλων γεγραμμένον *, τοῦ δὲ
πλήθους ἢ πιστεύσαντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ
ψυχὴ μία· ἐκείνους γὰρ ἡμῶν πεπιστευκότων
κατὰ γε ἢ ἰδίᾳ ὑποστάσεως λόγον διε-
σχοινισμένους ἢ ἄλλων, ὅσον ἦκεν εἰς ταυ-
τοβουλίαν καὶ ἢ ἐνότητά ᾧ πίστεως, ψυχὴ
πάντων εἶναι μία λέγεται καὶ καρδία· ἄρα

Act. IV. 32.

(1) ΚΥΡΙΑΛΟΤ. Ἰακώβος, ὁ γενόμενος πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ κυρίου
ἐλέγετο εἶναι, υἱὸς δὲ τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς βιωτικῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἀδελφὸς Σίμωνος καὶ Ἰούδα καὶ Ἰωσήφ·
τέσσαρας γὰρ υἱοὺς ἔσχεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν τε Ἑσθήρ καὶ τὴν Θάμαρ, ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς
Σαλώμης, θυγατρὸς Ἀγγαίου τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱσραῒ· καὶ τότε ἐχρήσυσεν ὁ Ἰωσήφ ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην
καὶ τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν τέκνα ἀρσενικῶν· ὁ γὰρ Ἀγγαῖος υἱὸς Βαραχίου, θεῖος δὲ Ἰωάννου· ὁμοίως δὲ
Ζαχαρίας ἀδελφὸς Ἀγγαίου, θεῖος δὲ Σαλώμης τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ· ἡ γὰρ μαῖα ἀπὸ Βηθλεέμ ἐτύγχανεν, ἀνεψιὰ
δὲ καὶ αὐτὴ ὑπῆρχεν τῆς Ἑλισάβετ καὶ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας· τρεῖς γὰρ ἦσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεέμ θυγατέ-
ρες Ματθαίου τοῦ ἱσραῒ καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλοπάτρου, πρὸ τῆς βασιλείας Ἡρώδου
τοῦ υἱοῦ Ἀντιπάτρου ὄνομα τῇ πρώτῃ Μαρία, καὶ ὄνομα τῇ β' Σοββί, καὶ ὄνομα τῇ τρίτῃ Ἄννα· ἔγρημε δὲ πρώτη
ἐν Βηθλεέμ, καὶ ἔτεκε [Σαλώμην τὴν μαῖαν· ἡ δὲ β' ὁμοίως ἐν Βηθλεέμ, καὶ ἔτεκε] τὴν Ἑλισάβετ· ἔγρημε δὲ καὶ ἡ
τρίτη εἰς τὴν γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Μαρίαν τὴν παναγίαν θεοτόκον ἐν Βηθλεέμ· ὡς εἶναι Σαλώμην τὴν
μαῖαν, καὶ Ἑλισάβετ, καὶ τὴν ἀγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον, θυγατέρας ἀδελφῶν τριῶν θηλυκῶν· ἐντεῦθεν οὖν ὁ βαпти-
στὴς Ἰωάννης, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνεψιοὶ λέγονται εἶναι· υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ κύριος ἐνομιζέτο,
ἐπειδὴ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῶν ἐκ τῆς πρώτης γυναικὸς ἀδελφὸς ἐνομιζέτο.

gone isti pari ratione personarum unionem confitendam censent? Et post alia. Neque dicimus Dei Verbi naturam in humano corpore circumscriptam fuisse. Caret enim limite Deus. Deinde addit. Cernet quispiam in Christo perfectam humanitatem; pariterque perfectum ex Deo natum Verbum: nihilominus unum ex ambabus naturis confitebitur Christum ac filium, non solum personarum unione perficientem incarnationis mysterium, verum etiam naturas ad unum subiectum arcane et ineffabiliter, adunantem, eo quem Deus scit modo. Neque ullatenus dicimus confusionem veluti quandam evenisse in naturis, ita ut Verbi natura in illam hominis forte transierit; neque humana vicissim in Deum; sed utramque naturam intelligimus, prout eae reapse sunt, in propria definitione ac limite consistere; atque ita factam unionem dicimus, inhabitante corporaliter Verbo in templo de Virgine sumpto. Et paulo post. Si quis ergo personarum tantummodo unionem adfirmat, et naturas omnino seorsum collocat, is a recta semita aberrat.

20. Cyrilli ex eadem interpretatione.

Videsis itaque in duobus quoque hircis unum Christum, id est Deum humanatum; et morientem quidem carnaliter pro peccato, ut proprii sanguinis asperzione totam sanctificet ecclesiam; simul tamen divinitus impassibilem.

21. Cyrilli ex interpretatione epistolae ad Hebraeos.

Quod si nos perfecit per aquam et Spiritum, quid ni divinitus simul et humanitus operabatur idem existens, et tamquam in uno subiecto Deus et homo?

22. Cyrilli ex secundo tomo interpretationis epistolae ad Hebraeos.

Concurrerunt invicem ineffabiliter et inintelligibili ratione divinitas et humanitas. Et diversae quidem sine dubio naturae sunt, unus tamen ex ambabus filius.

οὐν καὶ καὶ τοῦτον καὶ αὐτοὶ τὸν τρόπον, τῇ προσώπων τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖν ἐγνώκασι; Καὶ μὴ ἕτερα. Καὶ οὐδέπω φαμέν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι τὸ θεοῦ λόγος περιγεγράφθαι φύσιν· ἄποσον γὰρ τὸ θεῖον. Εἴτα ἐπάγει. Ὁψεται τις ἐν Χριστῷ τὸ ἀνθρώπινον τελείως ἔχον, κατὰ γε τὴν ἰδίαν φύσεως λόγον· ὁμοίως τε τέλειον τὸ ἐκ θεοῦ φύντα λόγον· πλὴν ἓνα τὸ εἶς ἀμφοῖν ὁμολογήσῃ Χριστὸν καὶ υἱὸν, οὐ προσώπων ἐνώσει (1) μόνον συντιθεὶς πῶς οἰκονομίαν, συλλέξων ἢ μᾶλλον εἰς ἓν τὰς φύσεις ἀπορρήτως γε καὶ ὑπὲρ λόγον, ὡς αὐτὸς ἐγνώ ὁ θεός (2). Καὶ οὐδέπω φαμέν ἀνάχυσιν ὡσπερ τινα συμβῆναι περὶ τὰς φύσεις, ὡς μεταστῆναι μὲν τὸ θεοῦ λόγος φύσιν εἰς πῶς τὸ ἀνθρώπου τυχόν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀνθρωπίνῳ εἰς τὸ θεοῦ νοεμένης δὲ μᾶλλον καὶ ὑπαρχούσης ἑκατέρας ἐν τῷ τῆς ἰδίας φύσεως ὄρω, πεπεράχθαι φαμέν τὴν ἑνωσιν, ἐνοικήσαντ' αὖτ' ὁ λόγος σωματικῶς τῷ ἐκ παρθένου ναῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἴ τις οὖν ἄρα λέγει μόνων προσώπων τὴν ἑνωσιν, ἀποδιῆσας ὁλοτρόπως ἀλλήλων τὰς φύσεις, ἔξω τὴν εὐθείας φέρεται τρίβιν.

κ'. Κυρίλλου ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρμηνείας.

Ὅρα τοίνυν καὶ ἐν δυοῖν τοῖς χιμάροισιν τὸ ἓνα Χριστὸν, τοῦτέστι θεὸν ἐνανθρωπηκότα, καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν σαρκικῶς ὑπὲρ ἁμαρτίας, ἵνα τῷ ῥαντισμῷ τὸ ἰδίαν αἱματος ὅλην ἀλίσση τὴν ἐκκλησίαν, μετρηκτότα ἢ πάλιν ἀπαθῇ θεϊκῶς.

κα'. Κυρίλλου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Εἰ δὲ τετέλειωκεν ἡμᾶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, πῶς οὐκ ἐνήργη θεϊκῶς τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνως ὁ αὐτὸς ὑπάρχων, καὶ ὡς ἐν ἐνὶ θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος;

κβ'. Κυρίλλου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους, σιυτερον τόμου.

Συνέβησαν ἢ ἀλλήλαις ἀπορρήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν θεότης καὶ ἀνθρωπότης· καὶ διάφοροι μὲν αἱ φύσεις ὁμολογεμένως, πλὴν εἰς τε αὐτὸν μόνον εἶς ἀμφοῖν υἱός.

(1) Personarum unionem dicit, quam aliās patres dicunt personam compositam.

(2) Confer quae diximus de hac Cyrilli locutione p. 416. adn. 2.

κγ'. Κυρίλλου ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ἑβραίους
ἐπιστολῆς.

Ex Anastasio
cat. p. 18, et cat.
rat. A. f. 16. b.

Εἰ γὰρ καὶ νοοῖντο διάφοροι καὶ ἀλλήλαις ἀνισοὶ τῷ εἰς ἐνότητα συνδεδραμνηκότων αἱ φύσεις, σαρκὸς δὲ λέγω καὶ Θεοῦ, ἀλλ' οὖν εἰς τε καὶ μόνος ἔξ ἀμφοῖν υἱὸς ἀληθῶς· ἔχοντες ἡμῖν ἀραρότως τοῦ καὶ ἐμφυχῶσαι ψυχῇ λογικῇ τὸ ἐνωθέντα τῷ λόγῳ ναόν. — Καὶ οὐ διαρετέον (ⲙ) ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἀνθρώπων ἰδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν ἰδικῶς· ἀλλ' ἓνα καὶ (ⲙ) αὐτὸν εἶναι φαμέν Ἰησοῦν Χριστὸν, πῶς τὸ φύσεων εἰδότες διαφοράν, καὶ ἀσυγχύτως ἀλλήλαις διατηροῦντες αὐτάς.

S. Cyrilli ex prosphonetico ad Alexandrinos, quatuor iam nos fragmenta posuimus in tomo illo p. 287. quo Cyrilli eiusdem commentarios ad psalterium edidimus. Nunc aliud egregium damus ex nostro tomo VII. p. 7. et p. 132. ab Anastasio et Leontio conservatum.

κδ'. Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ πρὸς Ἀλεξανδρέας
προσφωνητικοῦ λόγου περὶ πίστεως.

Ἐγὼ τὸ συγκεκραμμένον οὐ καταδέχομαι· ἀλλότριον γὰρ ἔστι τὸ ἀποσολικῆς πίστεως καὶ τὸ Θεοῦ ὁρθῆς ὡσαύδοσεως· ἡ γὰρ σύγκρασις ἀφανισμὸν τῶν φύσεων ἐργάζεται· ἡ ἢ ἀρρήτος ἐνωσις παρὰ τὸ ὁρθῶς φρονοῦντων ὁμολογούμενη ἀμφοτέρας σώζει ἀσυγχύτως τὰς φύσεις, καὶ ἓνα ἀποτελεῖ καὶ ἔξ ἀμφοῖν τὸ ὁφθέντα Χριστὸν, θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων γυρόμενον τὸ αὐτὸν, καὶ οὐ δύο Χριστοὺς, ἓνα ἢ μόνον ἐνωθέντα καὶ οὐ κεκραμμένον· εἰ γὰρ κέκρανται αἱ δύο φύσεις εἰς μίξιν μίαν ἑτεροοῦσιον τυγχάνεσαι, οὐδὲ ὁποτέρᾳ σώζεται, ἀλλ' ἀμφοτέραι συγχυθεῖσαι ἠφανίσθησαν· καὶ οὔτε χωρισμὸν ἀπὸ ἀλλήλων ἢ διαίρεσιν ὁπδέχονται κεκραμμέναι· διηρέθησαν διὰ τὸν καιρὸν τὸ θανάτου καὶ ἐχωρίσθησαν· καὶ ψυχὴ ἀπὸ σώματος εἰς ἄδης μὲν τὸ θεότητος κατελθούσα, καὶ σῶμα ἀπὸ ψυχῆς ἐν μνήματι καινῷ ἀποτεθὲν καὶ τὰς ἀφιδεῖς τῆς Χριστοῦ φωνὰς τὰς λεγούσας, λύσατε τὸ ναὸν τοῦτον καὶ ἐν ἑξισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· καὶ λύεται μὲν ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τῷ ἑξημέρε ταφῆς, βυθισθὲν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀνέστησεν αὐτόν, καὶ ἠνώθη αὐτῷ ἀρρήτῳ καὶ ἀφράστῳ λόγῳ, οὐ κεκραμμένος ἐν αὐτῷ,

* Ioh. II. 19.

23. Cyrilli ex commentario in epistolam
ad Hebraeos.

Quamquam enim intelliguntur diversae et invicem inaequales eae quae ad unitatem concurrerunt naturae, carnis inquam atque Dei, attamen unus solusque ex ambabus naturis vere filius est, habens congruenter aequae ac nos informatum anima rationali illud quod Verbo unitum templum est. — Neque dividendus est unus dominus Iesus Christus in hominem seorsum, itemque in Deum seorsum: sed unum eundemque dicimus Iesum Christum, naturarum differentiam probe scientes, quas invicem inconfusas servamus.

24. Sancti Cyrilli ex sermone prosphonetico
ad Alexandrinos de fide.

Ego concretam substantiam non admitto; discedit enim sententia haec ab apostolica fide et recta Dei traditione. Etenim concretio destructionem naturarum efficit. Verum ineffabilis unio inconfusas servat naturas, unumque constituit ex ambabus visibilem Christum, Deum simul eundem et hominem; non duos inquam Christos sed unum, unitum non concretum. Nam si duae coagulentur naturae in unam permutationem, quum diversae substantiae sint, neutra manet incolumis, sed ambae confusae pereunt. Neque tamen separationem patientur aut divisionem postquam copulatae fuerunt. Utique (humanae duae substantiae) mortis tempore separatae disceserunt: namque anima a corpore ad inferos cum deitate descendit; corpus ab anima separatum in monumento novo depositum fuit, secundum veridica Christi verba dicentis: « solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Solutum ergo templum fuit triduanae sepulturae tempore, volente ipso; rursusque illud excitavit, eidemque unita fuit ineffabili arcanoque modo deitas, haud cum eo concre-

ta, neque caro effecta, sed conservatis in Christo diversarum naturarum inconfusis proprietatibus. Non enim, ut dixi, concretæ naturæ sunt. Idem mox sancti Athanasii testimonium profert hoc. Duabus diversis naturis in uno Christo filio Dei conservatis, neque confusis aut pereuntibus aut divisis. — Et aliis interiectis. — Similis nobis factus per omnia, excepto peccato; haud conversa natura divina, neque in humanam naturam concreta, sed huic unita, sine conversione, sine concretionem, sine mixtura, sine confusione, sine alteratione, sine commutatione, sine destructione, sine in carnem transformatione, sed per unionem tantummodo arcanam et ineffabilem.

25. Cyrilli ex epistola ad Iustum (corr. Xystum) Romæ episcopum.

Ego numquam coarguar alienum aliquid a veritate sensisse, neque passibilem umquam dixi divinam naturam. Et paulo post. Scio autem impassibilem esse Dei naturam, inconvertibilem, immutabilem, etiamsi in humanitatis natura coexistat, unusque sit in ambabus et ex ambabus Christus.

26. Cyrilli referentis sententiam Iulii Romæ episcopi.

Qui autem et proprietates agnoverit, et unionem servaverit, neque naturas negabit, neque coniunctionem ignorabit.

27. Cyrilli recitantis sententiam Ambrosii.

Deitatis et carnis differentiam servemus. In utraque loquitur Dei filius; utraque enim natura ipsi inest.

28. Cyrilli, ex libro sententiarum.

Et alii quidem unam naturam docent, ita ut sumptam ex nobis a Deo Verbo perfectam nostræ salutis causa humanitatem perimant. Alii autem duas hypostases, id est naturas, cum divisione ac separatione tradunt, non autem secundum unionem substantialem; ut patribus sanctis videtur. Utrique igitur a veritate discedunt.

(1) Hic liber continens χρήσεις, id est sententias seu testimonia et auctoritates, ex Cyrilli aliorumque, ut puto, operibus excerptas citatur ab Anastasio vatic. p. 36.

ἢ ἀποσσεσαρκωμένῳ, ἀλλ' ἀποσώζων ἐν ἑαυτῷ τὰ φύσεων τὴν ἑτεροουσίαν ἀσυγχύτως τὰς ιδιότητες· οὐ γὰρ δήπῃ ἐκράθησαν αἱ φύσεις. Εἴτα ἐπάγεται μαρτυρίαν τῇ ἐν ἀγίοις Ἀθανασίᾳ αὐτὸς τήνδε· “δύο φύσεων τῇ ἑτεροουσίᾳ ἐν ἑνὶ Χριστῷ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ σωζομένων, καὶ μήτε συγχεομένων, μήτε ἀπολλυμένων ἢ διαίρεθαισάν. — Καὶ μὴ ἕτερα. — Ὡμοιωθῇ γὰρ ἡμῖν καὶ πάντα, χωρὶς ἀμειβίας· οὐ γὰρ Θεϊκῆς φύσεως ἁπαλείσης, ἢ συγκαθείσης τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει, ἐνωθείσης ἢ αὐτῇ οὐ καὶ ἑοπῇ, οὐ καὶ κράσει, οὐ καὶ μίξειν, οὐ καὶ σύγχυσιν, οὐ κατ' ἀλλοίωσιν, οὐ καὶ μεταβολὴν, ἢ κατ' ἀφανισμόν, ἢ ἀποσάρκωσιν, ἀλλὰ κατ' ἐνωσιν ἄρρητον καὶ ἀνεκφράστον.

κε'. Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Ἰούστον (corrige Ξύστον) ἐπισκόπον Ῥώμης ἐπιστολῆς.

Ἐγὼ γὰρ οὔτε ἐλέγχομαι πεφρονηκῶς ἑτερόν τι πώποτε παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ ἀληθείᾳ, οὔτε παθητὴν εἶρηκα ποτὲ τῇ Θείᾳ τῆς λόγου φύσιν. Καὶ μὴ βραχύ. Οἶδα ἢ καὶ ἀπαθῆ πῶς τῆς Θεοῦ φύσιν καὶ ἄφραστον καὶ ἀαλλοίωτον, καὶ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος φύσει, καὶ ἑνα ἐν ἀμφοῖν καὶ ἕξ ἀμφοῖν Ὁ Χριστόν.

κε'. Κυρίλλου παραγωγὴ χρήσεως Ἰουλίου ἐπισκόπου Ῥώμης.

Ὁ δὲ καὶ ἴδια γινώσκων, καὶ τῇ ἐνωσιν φυλάττων, οὔτε τὰς φύσεις ψεύσεται, οὔτε τῇ ἐνωσιν ἀγνοήσει.

κε'. Κυρίλλου παραγωγὴ χρήσεως Ἀμβροσίου.

Φυλάξωμεν τὴν διαφορὰν τῆς Θεότητος καὶ τῆς σαρκός· ἐν ἑκατέρᾳ λαλεῖ ὁ τῇ Θεοῦ υἱός· ἑκατέρα γὰρ φύσις ἐν αὐτῷ ὄντι.

κε'. Κυρίλλου ἐκ τῆς βίβλου τῶν χρήσεων (1).

Καὶ οἱ μὲν μίαν φύσιν πρὸς ἀνείρεσιν τῇ προσληφθείσης ἕξ ἡμῶν ὑπὸ τῆς Θεοῦ λόγου τελείας ἀνθρωπότητος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὁλῶν ἐκδιδάσκουσιν· οἱ δὲ δύο ὑποστάσεις, ἡγὰρ φύσεις καὶ διαίρεσιν καὶ χωρισμόν ἐκπαιδεύουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐνωσιν τῇ κατ' οὐσίαν, ὡς τοῖς ἀγίοις δοκεῖ παζάσιν· ὡς ἑκατέρως αὐτοῦ τῇ ἀληθείᾳ διαμαρτάνειν.

Ex Leontio vat. p. 132.

Ex Leontio vat. p. 131.

Ex Leontio vat. p. 132.

Ex Leontio vat. p. 132.

Cyrilli fragmentis adversus Diodorum, quae ex codd. syr. retro edidimus p. 451-455, addendum est graecum ex libris nostris, Script. vet. T. VII. p. 87.

κδ'. Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας
ἐκ τοῦ κατὰ Διοδώρου.

29. Beati Cyrilli Alexandriae ex opere contra
Diodorum.

Ἄλλ', ὦ σοφὲ, φαίλω ἂν, ψυχὴ μὲν
καὶ σῶμα πρὸς ἀνθρώπου γένεσιν, καὶ οὐκ ἂν
προανίσχῃ θάτερον θάτερον.

Sed, o sapiens, inquam ego, anima
quidem et corpus ad hominis originem per-
tinent, neque alterutrum praecedit.

Cyrilli adversus Iulianum imp. decem extant libri; verumtamen nonnisi primum e tribus Iuliani libris adversus fidem christianam, in praedictis decem a Cyrillo fuisse refutatum, iamdiu observarunt viri docti v. gr. Tillemontius, Dupin, Cellérius. Spanhemio quoque in praef. non videtur Cyrillus operi suo colophonem imposuisse. Quid quod apud auctores ecclesiasticos, et in ipsis a Cyrillo citatis fragmentis, quaedam extant Iuliani, quae quum omnino refutatione egerent, ea tamen in superstitibus decem Cyrilli libris non fit? Supererat igitur ut crederemus vel Cyrillum opus suum non absolvisse, vel partem eius esse deperditam. Sed reapse Ioh. damascenus in parallelis citat Cyrilli in Iulianum libros XII. XV. XVI. XVII. XVIII. Apud nos autem in Leontii ac Iohannis rerum sacrarum libro, quem iamdiu edidimus, citantur ex Cyrilli opere fragmenta ab XI. usque ad librum XIX. Ergo totidem saltem fuerunt huius operis libri: mirumque est quod ex denis prioribus semel, ex posterioribus vero vices et ultra citant hi duo sacrarum rerum scriptores. Has ergo licet exiguas reliquorum Cyrilli librorum, quos desideramus, copiolas non sine interpretatione latina haec exponemus. Nec mirum, si nihil fere sint nisi apophthegmata seu sententiae; id enim accidit ex instituto Leontii et Iohannis eclogariorum, qui sui operis gnomici titulos ex idoneis auctoritatibus contexebant.

λ'. Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ ια' λόγου
τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

30. Beati Cyrilli ex libro XI. adversus
Iulianum.

*Ex Leontio et
Ioh. vat. p. 104.*

Ἀληθὲς εἰπεῖν ὡς ὁ κατοιοῦμενος καὶ
καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζών, οὐδὲν μὴ πέ-
ραν ἢ καὶ τὸ προφήτεω φωνήν· οἵσις γὰρ
προκοπῆς ἐκκοπή καὶ τὸ κοινὸν καὶ ἐν σό-
ματι τὸ πολλῶν ὄντα λόγον.

Vere dicitur homo praesumptiosus con-
temptor et iactabundus nihil efficere, ultra
prophetiae oraculum. Nam praesumptio
profectum amputat, iuxta vulgare et in ore
multorum frequens effatum.

λα'. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

32. Ex eodem libro.

Οἵσις προκοπῆς ἐκκοπή· τὸ μὲν γὰρ
ὁμολογοῦντα τὸ ἀγνοῖαν, ῥᾶον ἂν τις ἐπι-
σῆσειεν τοῖς οὐπω δαγνωσμένοις· τῷ γε
μὲν ἐν δοκῇσιν τὸ εἰδέναι καὶ ἀσοφόν τε καὶ
ἀμαθῆ πάντη τὸ καὶ πάντως ἀποτελεῖ τὸ
εἰδέναι δοκεῖν· οὐ γὰρ τοι προσίεται ὅθεν
τὸ διδασκόντων λόγους. P. 104.

Praesumptio profectum amputat. Et-
enim eum qui ignorantiam fatetur, facile
aliquis ad ignoratarum rerum notitiam
perducat. At illum, qui scire se putat, in-
sipientem atque indoctum sua ipsa prae-
sumptio omnino facit. Neque enim docen-
tium se verba patitur.

λβ'. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

32. Ex duodecimo adversus Iulianum.

Οὐχ ἀπλῶς ὁ ἀγνοοῦντος τοῖς ἐθέ-
λεσι τὸ ἀθλητῶν τὰς ὀξαιρέτας χαρίζεται
τιμὰς, ἀναλόγως ἢ μᾶλλον τὸ ἀθλούν-
των εὐδοκιμήσεσι δαγνέμεν τὰ γέρα. P. 102.

Haud temere agonotheta praestantia
munera athletarum voluntati largitur; sed
prout quisque certando excelluerit, ita
praemia distribuit.

λγ'. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

33. Ex eodem.

Τὸ νέμεν ἴσα τοῖς ἀνίστοις, τὸ μεγίστης
ἐστὶν ἀδικίας. P. 102.

Paria imparibus tribuere, summa in-
iustitia est.

34. Ex duodecimo adversus Iulianum.

Optimum sapiensque consilium mihi videtur, rei bene gerendae occasionem non omittere.

35. Ex duodecimo adversum Iulianum.

Neminem sponte velle vitiosa oratione uti, cuique patet. Quippe plebeium sordidumque est.

36. Ex libro XIV. adversus Iulianum.

Est in hominis cuiusque arbitrio bonum cum fama puraque vivere.

37. Ex iisdem.

Volens iubensque unusquisque homo ad id quod sibi videtur tendere potest: quia sic universali creatori placuit; ut qui bene agere voluerint, laudem necessario referant; qui autem diversa via iverint, iustum convicium ab omnibus audiant.

38. Ex XIV. adversus Iulianum.

Vitae huius, et negotiorum eiusdem, amaram confusionem et colluviem scite animadvertens melodius aiebat: hoc mare magnum et spatiosum.

39. Ex XIV. adversus Iulianum.

Tenebricosi quodammodo neque omnibus manifesti fiunt, qui ad sum salutem tuendam callide incumbunt.

40. Ex XV. adversus Iulianum.

Propria voluntate regitur hominis mens, et ad quodvis opus sponte sua progreditur. Sic enim visum recte est optimo omnium conditori Deo: atque ideo, quamquam quilibet ex nobis sanctum Spiritum inhabitantem habeat per sanctum baptismum, minime tamen fraudatur quominus possit iuxta propriam sententiam vivere: sed laxatis quodammodo habenis ad bonum vel ei contrarium decurrit.

(1) Hoc dici videtur de Iuliani conviciis adversus Christianos.

(2) Vides quomodo vulgatus pro *εὐρύχωρος* legerit *εὐρύχειρος*, ideoque transtulerit *spatiosum manibus*. Sed tamen vocabulum *manibus* apud patres veteres deest. Hieronymus, ut iam observavit Sabaterius, additum dicit ex hebraeo et Theodotione in LXX. sub asterisco. Ceteroqui in vaticano quoque τῶν LXX. codice legitur *εὐρύχωρος*.

(3) Confer lib. III. in Iulianum ed. Spanhemii p. 78. E.

(4) Hoc fortasse dicitur propter morum intemperantiam baptizatis Christianis obiectam a Iuliano, ut fit lib. VII. p. 245.

λδ'. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἄριστον καὶ σοφὸν εἶναι μοι δοκεῖ τοῦ καιροῦ τῷ προσήκοντος μὴ ἀφαιμαρτάνειν πράγμασιν. P. 103.

λε'. Ἐκ τοῦ ιβ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Τὸ μὲν κακῶς ἀγορεύειν οὐκ ἂν ἐλοιτό τις, εὐδηλον οἶμαι παντί· δημῶδες ὅμως τοῦτο καὶ ἀγοραῖον (1). P. 108.

λς'. Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουλιανὸν ιδ' λόγου.

Ἐνεσιν ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ εὐδοκίμεῖν δύνανται καὶ διαβιβῶναι λαμπρῶς. P. 109.

λζ'. Ἐκ τῶν αὐτῶν.

Αὐτόκλητος ὅστις καὶ ἐκοντὶ ἰὼν πρὸς πᾶν ὅτιον τῷ αὐτῷ δοκούντων ὁ ἀνθρώπος· δόξαν οὕτως εἰ ἔχεν τῷ πάντων δημικῶ, ἵνα καὶ τὸ ἀγαθὲρ γεῖν ἡρημένοις τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν, καὶ τοῖς τῷ ἑτέραν ἰούσιν ζῆλον, τὸ κατεσκευῆσθαι δικαίως πρὸς ἀπάντων ἀκολουθῇ. P. 94.

λη'. Ἐκ τοῦ ιδ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Τὸν τῷδε τῷ βίῳ ἀναφυρμὸν καὶ τῷ ἐν αὐτῷ τῷ πραγμαμάτων πικρὰν ἀνάχυσιν κατασημαίνων ἀσεβείας ὁ μελωδὸς *, αὕτη ἡ θάλασσα, ἔφη, ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος (2). P. 98.

λθ'. Ἐκ τοῦ ιδ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Σκοτεινοὶ πῶς καὶ οὐχ ἅπασιν ἐναρτέῃς οἱ δριμεῖς εἰς σωτηρίαν. P. 102.

μ'. Ἐκ τοῦ ιε' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἰδίῳις θελήμασι διοικεῖται ὁ ἀνθρώπινος νῆς, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῷ παρακτεῶν ἐβελοντὶ ἵεται· δόξαν ἔχεν ὁρθῶς καὶ τοῦτο τῷ πάντων ἀριστοτέχνῃ θεῷ (3)· ὥστε καὶ εἴ τις γένοιτο τῷ καθ' ἡμᾶς ἐν μεθέξῃ τῷ ἁγίῳ πνεύματος ἐνοικισθέντος αὐτῷ διὰ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματος, οὐ παρεῖται διὰ τοῦτο τῷ κατὰ γνώμην οἰκεῖαν, καὶ ὥς ἂν αὐτῷ δοκῇ, διαβιβῶν (4)· ἐλευθέραις ὅπως ἡνίαῖς πρὸς τὸ ἀγαθὸν διακινεῖται, καὶ τὸ ἐναντίον. P. 94.

di institutum; nemoque ita se gerere vollet, qui quidem honestatis pietatisque studiosus sit.

47. Ex XVIII. libro adversus Iulianum.

Unusquisque in terris propriae voluntatis liberas habenas sortitus est, spontaneusque ad hoc vel illud se confert, ad virtutem scilicet vel ad vitium.

48. Ex XVIII. libro adversus Iulianum.

Sunt quidam, immo in hac vita plurimi, qui sententiam suam plane rectam esse credentes, inconsiderate ei adhaerent, seque omnino sapientia et indubitata loqui existimant. Verumtamen tamdiu sapientis acutaeque mentis gloriam usurpabunt, donec ipsis aliter sentientium sermo occurrat, validiore argumentorum vi contradicens.

49. Ex XVIII. libro adversus Iulianum.

In eo quod dicitur « nihil nimis » bona rei conditio est: excessus autem reprehensione non caret.

50. Ex XVIII. libro adversus Iulianum.

Iis qui nec piam nec laudabilem vitam gerunt, gravem videri par est alienam bonae vitae virtutisque famam. Nam suae ignaviae accusationem putant esse aliorum opes: itaque aliena gloria commoti, invidiae flammam concipiunt. Atqui potius oporteret quod melius est, aemulanter eligere: et omnes honestatis studiosos certatim splendidis operibus imitari; non autem reprehensionis materiam facere quidquid ipsi efficere nequeunt.

51. Ex XIX. libro adversus Iulianum.

Ethnici auctores facundia et splendore dictionis valde excellunt: sed tamen illis nihil utile inest. Namque eum, qui suapte natura Deus est atque creator, non agnoverunt, et deos innumeratos in mundum invexerunt.

(1) Diei hoc videtur de argumentis contrariis Iuliani ac Cyrilli. Porro Cyrillus, praeter commune episcopis tuendae religionis studium, peculiarem habuit causam scribendi contra opus Iuliani, qui etiam impudentissima epistola (inter editas 51.) connisus erat Alexandrinos abducere a christianismo.

(2) Ipse Iulianus dicitur a Cyrillo libri sexti initio: εὐφυῶς μὲν ἔχων τὴν γλῶτταν, οὐκ ἀδαύμαστον δὲ τὸ καλλιπέες: *diserta lingua et admirabili dicendi venustate praeditus.*

(3) Confer lib. VII. ed. Spanhemii p. 232. B.

ζην ἐστὶ, καὶ οὐκ ἂν τις εἴη τοιοῦτος τῷ ἔν ἐφέσει σεμνότητι καὶ ὀπαικείας. P. 108.

μζ'. Ἐκ τοῦ ιη' βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανόν.

Ἐκαστος τ' ἐπὶ τῇ γῆς τ' ἑαυτοῦ θελημάτων διέλαχεν τὰς ἡνίας, καὶ ἐθελοντὴς ἢ τ' ἂν ἢ ἐπὶ τ' ἂν ἵεται, τοῦτέστιν ἢ ἐπὶ ἀρετὴν, ἢ πρὸς γε τὰ χεῖρω. P. 94.

μη'. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανόν.

Εἰσὶ τινες, πλεῖστοι δ' οὗτοι καὶ τὸ βίον, οἱ τὸ σφίσιν αὐτοῖς εὖ ἔχαν ὑπερημμένοι ἀβασανίστως κρατύουσιν· οἶονταί δ' ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σοφὰ λαλῶσι καὶ ἀναμφίβλητα· πλὴν μέχρι τοσούτου τ' τ' δοκεῖν εἶναι σοφοὶ καὶ ἀγχινοὶ κλέπτουσι δόξαν, ἄχρως ἂν αὐτοῖς ὁ πρὸς τ' ἑτερογνωμονούντων ὑπαντήσῃ λόγος, γορβοτέροις ἐλέγχοις ἀντανισάμενος (1). P. 105.

μδ'. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανόν.

Ἐν τῷ μηδὲν ἄγαν, εἶναι τὸ εὖ ἔχον· ἐν δ' τῷ περὶ τῷ, τὰς διαβολάς. P. 105.

νε'. Ἐκ τοῦ ιη' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανόν.

Τοῖς οὐκ ἔχουσι βίον τ' ἐπαικὴ καὶ τεθαυμασμένον, φορτικὸν ὡς εἰκοι τὸ εὐδοκμεῖν ἑτέρους εὐζωΐα καὶ ἀρετῇ· ἐγκλημα γὰρ τ' ἑαυτῶν φαυλότητος ποιοῦνται χεῖματα, καὶ τ' ἑτέρων εὐκλείαις ἐπηρεθισμένοι, πῶς τῆς βασκανίας ὠδύνουσι φλόγα· καὶ τοὶ μᾶλλον ἐχρὴν ζηλοῦντας ἐλέσθαι τὸ ἄμεινον· καὶ πάντας ἰόντας καλὸν ἀμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς ὡς λαμπροῖς· οὐ φιλοψυχίας ποιήσας πρόφασιν, ἀκατορθοῦν οὐ δεδύνηται. P. 108.

να'. Ἐκ τοῦ ιθ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανόν.

Πολὺ λίαν παρὰ τοῖς ἔξω κεῖται τὸ τ' εὐστομίας χεῖμα, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς λέξεως (2)· ἐνὶ δ' ὁμῶς τ' ὀνησιφόρων οὐδέν· τ' γὰρ φύσει θεὸν καὶ δημιουργὸν οὐκ ἔγνωσαν, ἀναριθμήτως δὲ θεοὺς τῷ βίῳ κομίζουσι (3). P. 106.

Ex prioribus decem Cyrilli adversus Iulianum libris unum citatum videram in praedicto opere locum, quem congruere ad litteram comperi prout eius titulus ferebat cum edito libro X, ed. Spanhem. p. 357. Mox vero et alias duas comperi in codice particulas, nempe unam ex libro V, alteram ex VII, quarum tamen verba in editione non legebam. Itaque heic adscribo, otiosioribus criticis haec fragmenta permittens.

Cod. f. 226.

νβ'. Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ
ἐ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ.

Ἐπὶ τῇ πωλητηρίῳ πολλοῖς ἐνιότε
τοῖς φαύλοις ἀναμιγνύουσιν ὀλίγα χρηστὰ,
διὰ τὸ ὀλίγων ἐπαγόμενοι, καὶ πείθοντες
τοῖς σπευδαίοις προσλαβεῖν τὰ φαῦλα.

Cod. f. 154.

νγ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ζ' λόγου τῶν κατὰ
Ἰουλιανοῦ (1).

Ἐπιπλήττει εἰκὴ τοῖς ὑπὲρ γε τῶν ἐν
ἀδικίαις ὡδρακαλοῦσι Θεὸν, καὶ ἀφαιμαρ-
τάνειν τὸ εἰκότος ὥσθι, καὶ λέγει ὅτι ἐποι-
κτερόντας ὅτι κακούργους, κακοῦς· καί
τοι ὡς ὁ τοῦτο λέγων, οὐ τὸ ἀπηνὲς καὶ
ἀνήμερον ἀποδέχεται (1); θαυμάζει ὅτι
ἀτεράμονας ὁμοῦ τε καὶ μισαλλήλους; χρη-
ναὶ ἴαρ ἐγὼ γέ φημι ὅτι ἅπαξ εἰλημμένους
τοῖς ἰδίοις παταίσμασι, καὶ δίκας ἀπέχοντας
τοῖς κολάζουσι νόμοις, ἐποικτεῖρειν μᾶλλον
ὡς πεπραχότας ἀθλίως, ὡς ὅτι ἀσθενείας
ἀνθρωπίνης ἐμπεσόντας εἰς τοῦτο, ὡς δια-
βολικῆς σκαιότητος γηνομένους θήραμα· καὶ
μὴ πεσοῦσιν αὐτοῖς ἐπιμειδίαν, καὶ οἶον
ἐπορχεῖσθαι κειμένους, καὶ καταφροντίζειν (3)
αὐτοῖς ἀφιλοσοργίαν.

Ibidem.

νδ'. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Περιφανὴς καὶ ἀξιοζήλωτος ἀγαθότης
ἐστὶ, δηλαδὴ τὸ ὀρέγειν ἔλεον τοῖς μισεῖν
ἡμᾶς ἡρηνέμοις, καὶ χεῖρα νέμειν ἐπίκερον·
βούλεσθαι ἢ καὶ σώζειν αὐτοὺς, οὐκ ἐπεμ-
βαίνοντας, μᾶλλον ἢ καὶ οἶον κειμένοις ἐπορ-
χεμένους, καὶ τὸ ἐνούσης αὐτοῖς ἀθλιότητος
καταμειδιώντας ἀφιλοικτιρμόνως· δρῶντας
ἢ μᾶλλον ἐκείνα δι' ὧν ἔξω γένοιτο πα-
γίδος· * ποικιμένους δὲ καὶ λιτὰς πρὸς τὸ
ὅλων ὑπὲρ αὐτῶν ἐξκσιάζοντα Θεόν (4).

* cod. τὰ ἔξω
γένοιτο παγίς.

52. Beati Cyrilli Alexandriae episcopi ex quinto
libro adversus Iulianum.

In foro venali multis interdum vitiosis
pauca bona (venditores) admiscunt; paucis
his (emptores) inescantes, persuadentesque
ut cum utilibus res cassas adquirant.

53. Eiusdem ex septimo libro adversus
Iulianum.

Reprehendit temere illos, qui pro pec-
cantibus Deum orant, remque incongruam
eos facere existimat; et homines qui ma-
leficorum miserentur, malos dicit. Atqui
ita loquens nonne saevitiam imitemque
animum fovet? et immisericordes potius
mutoque odio flagrantem admiratur? At
enim ego illos qui aliquando delinquentes
deprehensi fuerint, legumque ultionem ex-
perti, aio potius misericordia dignos ceu
qui infeliciter egerint, tum humana infir-
mitate lapsi, tum diabolicae improbitatis
praeda effecti. Neque iis cadentibus cachin-
nus attollendus est, neque iacentibus in-
sultandum, neque inhumanus adversus il-
los sensus expromendus.

54. Ex eodem libro.

Splendidae optabilisque bonitatis offi-
cium est, misericordiam exhibere iis qui
inimicitiam erga nos susceperunt, eisdem-
que manum auxiliarem praebere: immo
eos incolumes velle, nedum contra invehi
et victis insultare: neque haerentem cala-
mitatem immisericorditer subsannare, sed
operam potius dare ut laqueo expedian-
tur: preces denique dominatori universali
Deo pro ipsis offerre.

(1) In postrema libri septimi editi pagina, ubi de paenitentia veniaque agitur, lacuna quaedam asteriscis denotatur. Ibi ergo fortasse sequentia duo collocanda sunt fragmenta.

(2) Naturae suae acerbitem et duritiem fatetur ipse Iulianus in misopogone p. 349.

(3) Uni vel alteri, quod extabat verbi καταφροντίζω exemplo addatur iam hoc Cyrilli.

(4) Postremo moneo, cum his Cyrilli fragmentis, utiliter ab editoribus posse illa copulari Theodori mopsuesteni adversus eundem Iulianum, quae ex codice vat. pal. XX. eruit complures ante annos V. C. Fed. Munterus danus hafniensis.

Sancti Athanasii ex epistola XIII.

Quibus in rebus quispiam mentem suam exercuerit, in his clam veluti haerentem comperiet ad exercitii usum facilitatem.

Sancti Basilii ex sermone in Lucam.

Nox profunda, et morbus gravis, et auxiliator nullus; qui hereditati inhiat, ad voluntatem tuam irritandam paratus. Tu vero undique solitudinem tuam circumspiciens, tunc demum inconsiderantiam tuam senties, tunc stultitiam lugebis, quod in hoc tempus res tuas disponere distuleris, cum lingua titubat, manus tremula contractionibus agitur, ita ut neque voce neque scripto sententiam tuam significare queas.

Sancti Iohannis (Chrysostomi) ex tertio sermone in libros regum.

Iucundum est agricolis tum ex montanis tum ex depressis terrae regionibus uberem fructum carpere. Quod si aliquando ex petrosis etiam macrisque vel arenosis locis, post multam impensam curam bonus aliquis fructus eveniat, maior hinc colono delectatio accidit; quia cum soli natura luctatus, suisque pugnans adversus agri sterilitatem laboribus, victoriae quoddam testimonium ab iis, qui agricolandi artem merito aestimant, refert.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς ιγ' ἐπιστολῆς (1).

Cod. f. 249.

Οἷς ἂν τις πλὴν διάνοιαν ἀσκηθῇ, ἐν τούτοις λανθάνουσιν ἢ προθυμίαν πρὸς τὴν σωτήρειαν ἔχει.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς τὸν Λουκᾶν.

Cod. f. 279.

Νῦν βαθεῖα, καὶ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοηθῶν οὐδαμοῦ· ὁ ἐφειδρεύων τῷ κλήρῳ ἐτοιμῶ, ἀπρακτὰ σου ποιῶν τὰ βλεψύματα· εἶτα πᾶσι βλεψάμενός σου ὡς καὶ ὡς, καὶ ἰδὼν τὴν πειρασθεῖσαν ἡρεμίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀβουλίας, τότε στενάξεις πλὴν ἄνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμειύσω τὴν ἐντολήν, ὅτε ἡ μὲν γλῶσσα παρεῖται, ἡ δὲ χεὶρ ὑπόζομος κλονεμένη τῇ συμολκαῖς, ὡς μήτε φωνὴ μήτε γράμματι δηλοσημάναι τὴν γνώμην (2).

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐκ τοῦ εἰς τὰς βασιλείας γ' λόγου (3).

Cod. f. 124.

Φέρει γηπόνους ἡδονὴν τὸ ἐξ ὑπτίων τε καὶ βαθυγείων χωρίων πολὺν τινα δρέπεσθαι τὸ καρπὸν· εἰ δὲ ποτε καὶ ἐκ πεζώδους γῆς καὶ λεπτῆς καὶ ὑπὸ ψάμμου δυνηθεῖν μὴ πολλὴν ὀπιμέλειαν χρεστοῦ τινος ἀπολαύσαι καρποῦ, μείζων ἐντεῦθεν ἢ ἡδονὴ τῷ γηπόνῳ, διότι πρὸς τὴν γῆς φύσιν ἀγωνισάμενος, καὶ οὖν οἰκείας πόνας ἀντεισάξας τῇ σειρώσει τὴν γῆς, νίκης τινὰ μαρτυρίαν ἀποφέρειται παρὰ τῆς τοῦ γεώργιον θαυμαζόντων.

Paucis his obiter occupavi vacuum pagellam trium Patrum fragmentis; nam longe plura et ampliora in manibus erant, quae vita comite aliquando edam.

(1) Deperditas S. Athanasii epistolas festales, expectare nos ex Anglia, ex syriacis codicibus sumptas, dixi alibi. Num autem graecum hoc fragmentum ad eas pertineat, nec ne, palam aliquando fiet. Certe in citatis illarum epistolarum fragmentis a Cosma indicopleusta Topogr. christ. lib. X. non apparet.

(2) Fragmentum hoc legitur in eodem rerum sacrarum codice, cum dicto titulo ἐκ τοῦ εἰς τὸν Λουκᾶν, quod interpretor ex sermone in Lucam; nam si esset ex commentario in Lucae evangelium (qui fortasse extitit) scriberetur heic ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, ut Graeci inscribere solent. Interiacet autem inter Basilii locum ex orat. de baptismo, et locum ex sermone eiusdem in proverbialia. De mortis tempore verba fieri apparet; nam et in codice pertinet ad titulum περὶ ὥρας θανάτου.

(3) Ioh. Chrysostomi in libros nominatim regum, seu regnorum ut Graeci loquuntur, non extant sermones; nisi forte intelligendae hoc titulo sunt homiliae quinque de Anna Samuhelis matre, et tres de Saule ac Davide; in quibus tamen hoc fragmentum non videbam, nisi me festinans oculus fefellit. Attamen in Damasceni parallelis p. 462. aliud Chrysostomi fragmentum citatur ex sermone in secundum Regum, ἐκ τοῦ εἰς β' βασιλειῶν.

Inedita duo chronica, nempe Georgii monachi, vulgo hamartoli, et Iohannis siculi, quum ego in vaticanis codicibus lectitarem; in secundo Iustiniani imperantis anno, quo de nefanda contra naturam libidine poenae publicae sumptae fuerunt (quam rem Theophanes et Cedrenus breviter, nostri autem supradicti auctores prolixius narrant) inter ceteras, quae in illis chronicis scribuntur eius criminis detestationes, latum ac disertissimum sancti Cyrilli fragmentum deprehendebam, tum ab Hamartolo p. 169, tum etiam a Siculo p. 315. iisdem verbis descriptum; quod quum ex aliquo Cyrilli sermone vel libro detractum esse appareat, neque tamen in eius scriptis editis repperim (nisi me forte festinatio, aut aliqua animi evagatio in evolvendis Cyrilli tomis de lectionis tenore decussit) heic cum ceteris novis Cyrilli scriptis collocandum iudicavi: quod si forte antehac vulgatum in publicis libris occurreret, nullum erit incommodum; neque res publica detrimentum capiet; immo aliqua melioris fortasse frugis per nos saltem extabit varietas. (Chrysostomus etiam comment. in epist. ad Galatas ed. maur. T. X. p. 717, invehitur in eos qui se spadonant; sed diversus a nostro is locus est.) Illud aliquantulum addubitavi, num rei parum per se verecundae interpreter fierem, nec ne. Sed primo cogitavi, etiamsi nunc ego graece tantummodo ederem, non defuturum postea qui ad alias linguas transferret. Deinde sanctissimi Cyrilli sermonem, qui rem nefariam summo odio obruit, abs quovis honesto viro, lingua saltem non populari, repeti posse iudicavi. Denique reputans laudem hinc christianae religioni accedere, quae inter tot paganitatis monstra, probrosissimum quoque eunuchismum paulatim antiquavit ac sustulit; novoque exemplo docere volens quantopere sancti patres crimen hoc miserum et ei connexa flagitia detestati sint semper atque insectati; rem graece quoque non peritis communicandam latine decrevi. Porro ante hunc Cyrilli tractum placet recitare de pudicitia praeclarum Tertulliani testimonium. « Pudicitia flos morum, » honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, » praeiudicium omnis bonae mentis; quamquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua; » tamen aliquatenus in saeculo morabitur, si natura praestruxerit, si disciplina persuaserit, censura compresserit. »

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΥΧΩΝ,

SANCTI MAGNI CYRILLI

SERMONIS ADVERSUS EUNUCHOS

FRAGMENTUM.

Ταύτῳ τοίνυν τῷ ἀκόλαστον καὶ ἀκάθαρτον γνώμῳ καὶ πρᾶξιν ἢ αὐθαιρέτως πασχόντων θριαμβεύων εὖ μάλα καὶ σκληριεύων ὁ μέγας κύριλλος οὕτω φάσκει.

Ἀκολασίας γὰρ ἔνεκεν οἱ τάλανες τοῦτο δρῶσι τὰ τῇ γυναικῶν πάσχειν, ἄνδρες εἶναι βελόμηντοι· οὐδενὸς γὰρ χρησίμους χάριν τῇ φύσιν μετατιθέντες, ἢ ἀσελγείας ἔνεκεν, τὴν θεόπλαστον καὶ ἀνδροπρεπῆ μορφήν ἀφαι-

Hanc igitur (*inquit Georgius chronologus*) intemperantem impuramque mentem et operam spontaneorum pathicorum egregie prorsus vituperans MAGNUS CYRILLUS sic ait.

Intemperantiae suae causa hoc isti miseri perpetrant, feminarum propria patientes, quum tamen viri esse velint. Etenim absque ulla utilitate naturam pervertentes, nonnisi lasciviae causa, creatam a Deo dig-

namque viro formam corrumpunt, vel sponte saepe, vel ab aliis talia pati coacti. Sunt autem hi naturae corruptores, generis hostes, humanae societatis labes, vitae offensores. Hi Maenadum more scortantes, immodice in turpissimis exultant passionibus, moribus foedis perditisque miseram vitam concretam habentes, ambiguae odibilisque personae spuriam formam circumferentes. Hi utique sacris septis procul abeant, et a sanctis conventibus ut abominabile piaculum Deoque invisum arceantur. Quia enim turpissima pessimaque mentis sententia pulcrum ac divinum opus ad pravam atque infamem professionem immutarunt ac transtulerunt, et spiritalem spadonatum vetito usui deservire coegerunt, non legum tantummodo poenam perpeti digni sunt, verum etiam evangelico apostolicoque decreto ad exteriores tenebras prorsus expelli. De his quippe Moyses dicit: « non intrabit eunuchus contusis aut excisis genitalibus ecclesiam Domini. »

Attamen videre est plenas principum virorum domos his portentosae formae personis, quae aureos torques collo gestant, et in masculina natura, feminae tamen speciem habent, fracte incedunt, delicate loquuntur: nam et meretricum instar indecore huc illuc caput iactant, intemperanter impudiceque rident, lasciviam suam palam ostendentes. Quamobrem cum viris quidem, mulierum instar, molliter cubitant, et mollitiae foedantur: cum mulieribus autem quasi custodes castitatisque simulacra in cubiculis versantes, procacissime et impudentissime turpitudini operam dant. Sic ergo hi quidem a nefariis impuris viris corrupti, mollitiae polluuntur adverso naturae opere ac flagitio: ipsi autem vicissim ceu canes rabidi infelices mulierculas peccatis, uti dictum est,

ῥασι, ἐκασίως πολλάκις, ἢ ὑπὸ ἄλλων ὑπομένειν ἀναγκαζόμενοι τοῦτο, ὡς λοιμοὶ τῆ φύσεως, καὶ τῆ γένεως πολέμιοι, καὶ σπῖλοι πολιτείας, καὶ ζωῆς ἐφύβριστοι γίνονται· δίκην Μαινάδων πορνευθέντες, ἀμέζως ἐν τοῖς αἰσχίσις ὀρχοῦνται πάθεισι, μισαὶ πολιτεία καὶ πεφθαρμένη τῇ ἀθλίαν ζωὴν συγκεράσαντες, ἀμφίβολα καὶ μεμισνημένα πρόσωπα ὡς φέρεσι καὶ γράμμα νεοθιζόμενον· ἱερῶν ὡς βολῶν μακρὰν ἀποιχέσθωσαν, ἀγίον σιωδὼν ὡς ἐβδελυγμένον ἄγθῃ καὶ θεοσυγές ἐλαυνέσθωσαν (1). ὅπου γὰρ αἰσχίση καὶ κακίῃ γνώμη τὸ καλὸν καὶ θεῖον ἔργον εἰς τὸ κακὸν διαβεβλημένον δόγμα παραλλάξαντες καὶ μεταποιήσαντες, καὶ τὴν πνευματικὴν εὐνεχίαν ἀπηγορεύμενην πρᾶξι λαιτεργεῖν ἀναγκάσαντες, οὐ μόνον ἄξιοι νομικῆς ψήφου λαμβάνειν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ λεγόμενον ἐξώτερον σκότος ἄρδην ἀπελαύνεσθαι· περὶ γὰρ τῆς τοιούτων ἔφη Μωϋσῆς. * « Θλαδίας καὶ ἀπόκοπος οὐκ εἰσελεύσεται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου. »

Ἔστι γὰρ ἰδεῖν πεπληρωμένας οἰκίας τῶν μελιδάνων, τοιούτων τερατομόρφων προσώπων, χρυσοῦς μνησκῆς ἐπὶ ξαχήλῃ φορέντας, φύσιν μὲν ἄρρενος, θηλείας ὅψιν ἔχοντας, καὶ κεκλασμένως βαδίζοντας, καὶ τεθρυμμένως φθεγομένους· ὡς περὶ γὰρ ἐταιρίδες ἀπρεπῶς ὡς ἐκκαίσει τὴν κεφαλὴν ὡς εἰσεῖσι, καὶ γελῶσιν ἀκρατῶς τε καὶ ἀναιδῶς, οἷς ξηλασίαν πρόδηλον ὑπεμφαίνοντες· ὅθεν μετ' ἀνδρῶν μὲν ὡς γυναῖκες, μαλακῶς εὐναζόμενοι καὶ μαλακίζόμενοι, φθείρονται· μετ' ὁμοεικῶν ὅς ὡς φύλακες ἅμα καὶ σωφροσύνης δῆθεν ἰνδάλματα καθείδοντες, ἀναισχύντως καὶ ἀπρηυθριωμένως αἰσχροπραβοῦσι· καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ὑπ' ἀνδρῶν ἀνοσίων καὶ βεβήλων φθειρόμενοι, μαλακίζονται καὶ καταμαίονται διὰ τὴν παρὰ φύσιν ἀνοσιεργίαν καὶ βδελυρίαν· αὐτοὶ ὅς γυναῖκα τάλαιπώρα σεσωρευμένα καὶ τὸ εἰρημένον * ἀμάρ-

* Deut. XXIII. 1.

* II. Tim. III. 6.

(1) Eunuchi voluntarii a sacerdotio arcentur legibus canonicis in Photii syntagmate tit. I. 14, et tit. IX. 24, apud nos Spicil. rom. T. VII. p. 53. et 287. Poenas civiles gravissimas contra evirantes semet vel alios, videsis op. cit. p. 54. Quin etiam saeculares adulteri a templis excludebantur, adfirmante Chrysostomo orat. III. 1. de Saule et Davide.

τίαις καταμολύνει καὶ καταβλάπτουσιν, οἷα λυσώδης κύνες· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον καὶ ἐλεανότερον, ἐντεῦθεν αἵτιοι γίνονται καὶ προξενηταὶ καὶ μέτοχοι τῆς ἀπεράντης κολάσεως, οἱ τε φθείροντες καὶ οἱ φθειρόμενοι.

Ἀλλ' ὦ τῆς ἀφροσύνης, ὦ τῆς ἀπάτης καὶ ὡδραπληξίας· τοῦτες γὰρ ἄνθρωποι καὶ μάλιστ' ἀποχροντες, ὡς σώφρονες ὡδραδεχόμενοι, πισεύουσι καὶ εἰσοικίζουσιν· οἱ γὰρ εἰσοικιζόμενοι, καὶ παρρησίας τυγχάνοντες, τὴς ὅπως δικαίως ἀρετῆς ἐπιμαρτυρούμενοι σώφρονες ἄνδρες καὶ μικρὸν διέδασσαντες, εἰς τὸ τῆς Σοδόμων αἰσχρὸν βάραθρον ἐλεανῶς κατακλόντισαν, καὶ τῷ πυρὶ παρέπεμψαν· διὸ δὴ λοιπὸν ἀραρότως πάντες γὰρ τοῦτες νόμος καὶ λόγος εὐαγγελικὸς καὶ ἄριστος βίος καὶ εὐσεβὴς πολιτεία βδελύσσεται ὡς θεομισεῖς καὶ ἀκαθάρτους· οὗτοι γὰρ τοιαύτην ὀξείαν ζῶην προτιμήσαντες καὶ ποθήσαντες, ὅσον ἦεν ἐπ' αὐτοῖς, πόλιν μὲν ἠφάνισαν, τῆς σωματικῆς τῆς φύσεως λόγον ὡδραφείροντες καὶ φθειρόμενοι· εὐανδροῦσαν ἢ ῥώμην ἄνδρὸς καὶ ἡλικίαν καὶ τῆς ἀρετοῦ περιεργίαν καὶ ἡλικίαν ἰσχὺν θανάτῳ ὀξυάλωσαν καὶ ἀπλῶς τῆς σύντονον ἐσφρυγῶσαν ἀκμήν τῆς νεότητος λυμηνάμενοι φανερώς, ἀλλήλους καὶ καταγχεύσαντες ἐποίησαν ἑστῶν ἀλόντας· οὓς γὰρ φιλοκτεόν προξοπάδην καὶ βδελυκτέον ἐνδίκως, ὡς ψυχοκτόνους καὶ σωματοφθόρους, καὶ ἐναγχεῖς ὅπως καὶ τῆς φύσεως ὡδραχεύοντας· οὐδὲν γὰρ ἀληθῶς μυσσώτερον ἢ ἀκαθαρτώτερον τῆς οὕτω πορνιζομένων τε καὶ πορνιζόντων· εἰδῶθαι γὰρ, ὡς ἀληθῶς καὶ ἀκριβῶς μεμαθήκαμεν, οὐ μόνον οἱ ἀπάδοντες, καὶ τὰ μόρια τῆς αἰσχυρῆς ποσῶς ἔχοντες ἀσελγαίαν ἀμέτρως, καὶ ἀκολασταίαν ἀκορῆως, ἀλλὰ καὶ οἱ τέλει ἀπόκοποι καὶ ἐκτετμημένοι, καθάπερ οὖν καὶ οἱ ἐκ γυναικῆς ἐστέρημένοι τούτων (φεῦ τῆς ἐσχάτης ἀτοπίας καὶ φρενοβλαβίας) διὰ χειρὸς καὶ δακτύλου φθείραν τὰς ἀλλήλας γυναῖκας, καὶ τῆς ἀνοσιεργίας οὕτως ἐμμανῶς οἱ ἀνόσιοι κατεργάζονται καὶ τὴν τοῦ δηλῶν ὁ σοφὸς ἀειδήλως ἔφη· « μακάριος εὐνοῦχος ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνομίαν, καὶ παρθένος ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν ὡδραπλάσματι. » *, εἰκότως οὖν

oneratas impiant ac violant; quodque gravius est ac lugubrius, sic causa fiunt et pararii atque participes aeternae poenae, tum corruptores videlicet tum etiam corrupti.

At heu dementiam, errorem, atque vesaniam! His tamquam sobriis domi suae receptis, homines praesertim excelsiores confidunt: isti autem facti domestici, fiduciaque dignati, viros qui sincere recteque virtuti studebant, paulatim inescantes, in Sodomorum infame barathrum miserabiliter proiciunt, flammisque contradunt. Quamobrem congruenter admodum huiusmodi homines lex et doctrina evangelica, et optima vitae regula, ac religiosa disciplina detestantur ceu Deo odibiles et impuros. Quippe hi, tali electo sponte nefario vitae genere, quantum in ipsis est, civitates delent, seminalem naturae rationem activo passivoque modo corrumpunt, virique vigescens robur atque staturam, masculasque vires et generosas, laetre pessumdant: atque omnino validum et turgescentem iuventutis vigorem, ut palam apparet, labefactantes, miseros ac deridiculos faciunt eos quos ita irretiverunt. Profecto hi velis remisque fugiendi sunt, meritoque detestandi, ceu animarum peremptores, corporum corruptores, et sceleste prorsus natura abutentes. Nihil enim reapse flagitiosius est et impurius his vel scortis vel scortantibus. Quippe solent, ut vere accurateque didicimus, non solum spadones, qui pudenda quomodolibet habent, immodice lascivire, et insatiabiliter libidinari; verum etiam mutilati prorsus et excisi, nec non qui a nativitate his membris carent (proh summam absurditatem atque insaniam!) manu digitoque miseras violare mulieres, et sic flagitium furiose impieque peragere. Quod ut perspicue significaret, Sapiens aiebat: « beatus eunuchus qui non est operatus manu iniquitatem, et virgo quae nescivit torum cum delicto! » Merito itaque hi neque feminae sunt neque viri:

* Sap. III. 14.

sed androgyni, gladio animadvertendi, et mulierum amore insanientes, dicti fuerunt. Audiant itaque illi qui homines huiusmodi temere arbitrantur puros esse et continentes; nec mendacio simulataeque castimoniae aut continentiae credant. Etenim ab immundo quidnam mundabitur? et a falsitate quid nam veri expectandum est?

ἄνθρωποι, ἄνδρες *, ἀνδρόγυνοι, σιδηροκατάδικοι (1), καὶ γυναικομανεῖς προσήγορεύθησαν· ἀκκέτωσαν τοίνυν οἱ καθαροὺς καὶ σώφρονες τούτους ὑποτοπάζοντες μάτην, καὶ μὴ πεισυνέτωσαν τῷ ψεύδει καὶ τῇ κατεσχηματισμένῃ καθαρότητι καὶ σωφροσύνῃ· ἀπὸ γὰρ ἀκαθάρτου, τί καθαρισθήσεται; καὶ ἀπὸ ψεύδους, τί ἀληθεύσῃ;

* cod. alius
ἄνδρες.

MONITUM.

Genuinis sancti Cyrilli scriptis, placet specimen etiam subtexere, ex vaticano prisco codice, sermonis Cyrillo item Alexandriae archiepiscopo inscripti; qui tamen neque stilo, multoque minus sententiarum gravitate Cyrillum illum magnum decet. Post exordium quidem, quod nos recitabimus, longa fit deploratio, ipsis prophetarum saepe verbis, malorum Hierusalem, cuius populus in babyloniam captivitatem pedestri aerumnosissimo itinere una cum tribus regibus pueris ac Danihele abductus fuit. Exin horum adolescentium res gestae et officia et conciones apud Assyrios narrantur, et flammæ cui addicti fuerunt vis innocua. Quinque hi, praeter veri Dei nolitiam, futurum quoque Servatoris adventum coram impio rege praedicassent, capite truncati, una cum Danihele, dicuntur: quorum corpora hebraeus populus pie in thecis composita, postea ad urbem Hierusalem redux secum gestavit: ubi demum in Christi domini obitu, cum aliis mortuis, quorum in evangeliiis fit mentio, ad vitam rediisse dicuntur, et in paradysum transisse. (Haec partim in menaeo quoque Graecorum dicuntur die XVII. decembr.) Sequitur sermonis clausula, quam item nos adscribemus. Et quamquam in ea Cyrillus ipse hunc sibi sermonem tribuere dicitur, nihilo tamen minus abiudicandum prisco illi ac magno Cyrillo sine ulla dubitatione censemus. Ceterum quia saeculo XI. extitit Alexandriae archiepiscopus iacobita Cyrillus II. (Orient. christ. T. II. p. 482.) de hoc si quis cogitare volet, non repugnabimus, immo hunc Cyrillum iuniorem sermonis esse auctorem facile annuemus; pruesertim quia in titulo desunt verba ἁγίου, et πατὴρ ἡμῶν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΣΟΦΟΥ ΔΑΝΗΛΑ.

CYRILLI ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

SERMO DE OBITU SANCTORUM TRIUM PUERORUM NEC NON SAPIENTISSIMI DANIELIS.

Ορportunum adest, o carissimi, tempus praeclarorum martyrum commemorationem faciendi. Quippe haec commemoratio, quae ob nostrarum animarum salutem impetranda fit, caelestium ordinum panygrym imitatur. Quotquot igitur Dei no-

Πρόφασις καιρῶν παρέστι, ἀγαπητοί, μαρτύρων ἀγαθῶν ἐνέργειαι καὶ μνήμην· αὕτη γὰρ ἡ μνήμη μιμεῖται πᾶσι πανήγυριν τῶν οὐρανίων ταγμάτων. ἐπὶ προσβίαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ὅσοι οὖν τὸ θεὸν ἐπηγινώσκετε, σήμερον ἐνταῦθα

(1) Quasi monstra scilicet. Reapse plexi fuerunt aliquando capite miseri aut scelesti huiusmodi. Syntag. Photii p. 54: ὁ πολιτικός νόμος τοὺς ἑαυτοὺς ἢ ἑτέρους εὐνουχίζοντας, διαφόρως τιμωρεῖται, ποτὲ μὲν κσεφαλικάως etc. Utrum vero impudici eunuchi adulteris etiam sint accensendi, quaeritur in iure graeco.

τὰς ἀκοὰς ὑμῶν προτείνετε, ὅπως ἀξιώ-
 θῇτε τοῦ βραβεῖος τῆς ἀρίτως λεγομένων
 μαρτύρων· τούτους γὰρ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυ-
 μάξαι καὶ εἶναι μὴ πάω θεασαμένους ἐναν-
 θρώπῃσιν Χριστοῦ, καὶ θάνατον ἀθανάτου,
 καὶ ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, καὶ πρὸς τὸ ἐν-
 σάρκως παρσείας, ὁμολογητὰς καὶ μάρτυ-
 ρας αὐτοῦ γεγονότας· περὶ τούτων ἡ παρό-
 νοια τῶ ἀρχάντος ξριάδος (1) διὰ τὴν ἀρίτως
 ἀναγνωσθείσης προφητείας *, ἐνεκεν τῆς
 βασιλικῶν ὁμοφύλων παίδων, Ἀνανίου,
 Ἀζαρίου, καὶ Μισαήλ· περὶ τούτων βούλο-
 μαι τὴν πολιτείαν καὶ συνηγορικὴν ὁπιστή-
 μιν καὶ συμμαχίαν καὶ τελείωσιν ἐξηγή-
 σασθαι τὴν τῆς Θεοῦ ἐκκλησίαν, τὸ πῶς ἀν-
 δραγαθήσαντες ἐτελειώσθησαν οἱ καλοὶ
 κλάδοι παῖδες κ. τ. λ.

* Dan. III. 92.

titia imbuti estis, hodie hoc loco aures ve-
 stras intendite, ut martyrum, quos nuper
 diximus, praemia pariter consequamini.
 Profecto hos admirari ac laudare oportet,
 qui neque Christi humanationem, neque
 immortalis mortem, atque a mortuis resur-
 rectionem conspiciati, ante eius in carne
 adventum, confessores eiusdem martyres-
 que extiterunt. His consuluit sancta Tri-
 nitas, iuxta lectam paulo ante prophetiam,
 regis videlicet ex una eademque gente
 pueris, Ananiae, Azariae, et Misaheli. Ho-
 rum vitam, et conspirantem sapientiam, et
 socialem concertationem ac finem enarrare
 a Dei ecclesia volumus, quomodo scilicet
 hi egregii ipsius surculi, pueri inquam,
 fortiter consummati fuerint etc.

*Prosequitur oratio, quatuordecim adhuc implens grandia latercula: sub cuius finem ita
 Cyrillus nomen suum dignitatemque revelat, prout fit etiam in titulo ante initium.*

Ταύτῳ τῷ κατασκευῶν τὴν δ/αθήκης τὴν
 ἀγαθῆς ἐγὼ Κύριλλος ἐλάχιστος (2) ἐπι-
 σκόπος τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως, ἔτυχον *
 τῇ δ/αθήκῃ τῆς Δανιήλ· συνεγραψάμην δὲ
 ὁσίων καὶ ἀμωμήτων παίδων σύμβολον καὶ
 πολιτείαν, καὶ τῶν εἰς Χριστὸν τελείωσιν.
 Γένοιτο ἡ τῇ τῆς Χριστοῦ χάριτι, καὶ πρεσβείᾳ
 τῆς ἀρίτως μνημονοθέντων καλλινίκων μαρ-
 τύρων, θάλλειν καὶ ἀποκόπτειν τῶν τοῦ
 Χριστοῦ ἐκκλησίαν εὐθινοῦσαν ἐν καρπῷ
 δικαιοσύνης· ὅπως οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέ-
 ρες τοιαῦτα βλαστάνοντες φυτεύματα *
 μετὰ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας, οἱ νεα-
 νίσκοι καὶ παρθένοι τοιαύτης πολιτείας
 ἀξιώνται, τοιαύτης ἀρετῆς συναυξάνωσι.
 Τελοιοῦνται δὲ οἱ ἅγιοι παῖδες μηνὶ δε-
 κεμβρίῳ ιζ'.

* ita cod.

* cod. φυτή-
 ματα

Hanc boni monumenti constructionem
 ego Cyrillus minimus urbis Alexandriae
 episcopus addidi monumento (historiae)
 a Danihele confecto. Scripsi nempe trium
 sanctorum et immaculorum adolescen-
 tium concordem vitam, et pro Christo
 consummationem. Utinam vero contingat,
 Christi gratia et horum quos hactenus ce-
 lebravimus triumphalium martyrum inter-
 cessione, ut Christi ecclesia floreat et am-
 plietur, ac iustitiae fructu exuberet! Ut pa-
 tribus matribusque parem ex se germinan-
 tibus sobolem cum castitate atque pietate,
 adolescentes ipsorum ac virgines, huiusmo-
 di vitae genus sectentur, eademque virtute
 concrescant. Consummati vero fuerunt hi
 sancti pueri mensis decembris die xvii.

(1) In Graecorum pariter menaeo die cit. de his sanctis pueris scribitur: τῆς τριάδος εἰκόνα προφητι-
 κῶς, ἐξ αὐτῶν χρωμάτων ἐν τῇ φλογὶ οἱ παῖδες διέγραψαν τῷ καλῷ τῆς πίστεως, καὶ τὴν τοῦ Λόγου ἄκρην εἰς
 γῆν συγκατάβασις, μυστικῶς κατείδον, καὶ πᾶσιν ἐκήρυξαν.

(2) Titulus hic *minimus episcopus*, quem inferioris aevi episcopi modeste sibi tribuebant, augeat opi-
 nionem de Cyrillo iuniori huius sermonis verisimili auctore. Videsis huius generis titulos, εὐτελής, ταπει-
 νός, νεώτερος, constanter in episcoporum subscriptionibus quas nos divulgavimus (partim etiam aere cudi-
 mus) synodorum byzantinorum sub Manubele Commeno, Script. vet. T. IV, et Spicil. rom. T. X.

DE EUSEBII ALEXANDRINI SERMONIBUS

EDITORIS MONITUM.

Eusebii, qui passim in codicibus dicitur archiepiscopus alexandrinus, sexdecim ego ante hoc tempus sermones edidi; unum quidem in AA. class. T. X., alios autem quindecim in Spicilegio rom. T. IX., in cuius voluminis praefatione de his aliisque aliquot eiusdem Eusebii sermonibus, diligenter ut spero tractavi. Addidi etiam Iohannis notarii ineditos acque de vita obituque Eusebii sermones seu libellos tres. Porro in sermonum Eusebii praefatione tom. cit. p. 10. dixi, duorum quidem de eleemosyna et de astronomis titulos scribi in codice vaticano, sed tamen ipsos sermones ob membranarum defectum deesse; me tamen scire, priorem in codice vindobonensi theol. 263. servari, alterum vero in parisiensi 1098. Nunc ecce illustrium mihiq[ue] benivolorum hominum liberalitate ac manu descriptos (1) ambos impetravi; cuius beneficii ut fructus extet, commodum esse putavi, ut post Cyrilli alex. scripta, paralipomena haec Eusebii subtexerem, qui item, ut dixi, archiepiscopus dicitur alexandrinus; atque ita pii equidem et apprime orthodoxi, si minus elegantis, auctoris editionem absolverem. Quicquid enim alii iudicabunt, me certe ingenuitas huius hominis, christiana eius ac pastoralis simplicitas, nativumque dicendi genus valde delectant. Quamquam nec omnis ornatus abest, v. gr. ubi divitis epulonis apparatus describit. Ceteroquin Eusebii codices tam romani quam exteri, et praesertim vindobonensis, soloecismis scripturaeque mendis sca- tent, quae partim emaculanda fuerunt, partim retinenda, ne plus aequo textum subverteremus.

Sed enim quod adtinet ad Eusebii nostri aetatem atque episcopatus sedem, necesse est controversiam rursus adtingere; postquam scilicet ex Germania accepi Guilelmi Augusti perdocti viri nostrique contemporanei librum, quo tres Eusebii de rebus inferis, circa Christi domini obitum et descensum, sermones edidit, qui sunt item apud nos in Spicilegio. Porro quod hic amplissimus de eleemosyna sermo Eusebii, in vindobonensi codice incolumis conservatus, notitiam Augusti effugerit (dissert. eius p. 63), mirari nolo. Etenim saepe usuvenit (et mihi quoque interdum accidit) ut res nobis proximae, nulla nostra culpa sed casu nos lateant, dum remotas feliciter indagamus. Primus ergo apud Augustum sermo p. 1-10, recurrit apud nos sub numero XIII. Est autem in hoc insignis editionum nostrarum varietas, quod germanica p. 9. habet, tamquam clausulam sermonis huius, tractum illum ὁ ποῖον κακὸν ἐστὶν ἡ παρακοή etc. usque ad p. 10, quae reapse est clausula potius sermonis de incarnatione (p. 26-27.) a nobis editi tom. cit., neque ullo modo ad praedictum editionis germanicae locum pertinere potest, a quo omnino dissentit. Secundus in editione germanica sermo respondet nostro XIV, cum aliqua varietate. Tertius denique dictus in die parasceves in ed. germ. respondet nostro XV, cui titulus de diabolo et orco (ἄδης); secundam dico sermonis germanicam editionem; nam prior (ut editor appellat, quod contra fortasse est) magis a nostra differt. Sed illud maioris momenti est, quod ei priori editioni loco clausulae attexitur pars alterius sermonis, dicti nempe postera die, seu sabbato, prout promissum fuerat in fine sermonis de parasceve, quem desinere in dictione ἐν ταῦτα τὸν λόγον σφραγίσωμεν, nec cum sequentibus necti, exploratissimum est; id quod ne germani quidem editoris perspicaciam fugit p. 153. Bene igitur, evenit ut haec saltem pars sermonis de sabbato, qui sermo totus desideratur in codice vat., ex vindobonensi prodierit. His de utraque editione germanica et romana dictis, reliquum est ut de Eusebii persona et aetate disserendum breviter videatur.

Tribus a se editis auctoris huius sermonibus praeclaram vereque doctam subtilit[er] disputationem G. Augustus, cuius exquisitam eruditionem diligentiamque cum maxime probo, attamen de aetate Eusebii nostri et episcopatu emeseno, quominus ei assentiar, rei contrariae ut puto evidentia prohibeor. Sermonum horum parentem dicit germanus editor indubitanter Eusebium illum, qui

(1) Vindobonensem habui ab excell. Comite Dietrichstein caesareo bibliothecario, exscribente erudito viro H. E. Pöschl. Parisiensem misit vir clar. eques P. A. Drach, longa mihi amicitia coniunctus.

Emesae ecclesiam tenuit, multisque scriptis claruit, teste Hieronymo de vir. ill. cap. 91, sub Constantio imp. Constantini magni filio, et circa annum Christi 360. obiit. Atque ut titulum alexandrinum episcopi cum emeseno conciliet, utitur laudatus editor egregia in speciem ratione, quod ille nempe Eusebius, teste Sozomeno hist. lib. III. 6. in synodo antiochena quae anno 341. celebrata fuit, ad capessendam alexandrinam sedem extimulatus fuerit, loco magni Athanasii depulsi: quam Eusebius dignitatem quum recusasset, ne Athanasio invitis Alexandrinis succederet, emesenam ecclesiam regendam suscepit. — Recte. Sed primum quaero, quoniam hic Eusebius reapse annis viginti, usque ad obitum, emesenus fuit non alexandrinus episcopus, cur in graecorum sermonum codicibus episcopus vel archiepiscopus alexandrinus passim, nunquam vero emesenus inscribitur? Sed ecce praeter hanc aliasque rationes, nunc demum ex vindobonensi sermone de eleemosyna circa finem, peremptorium contra emesenum Eusebium argumentum torquetur. Sermonis enim auctor Eusebius noster inter divites, quibus opes, nedum nocuerunt, verum etiam propter dandae eleemosynae copiam valde profuerunt, ponit matronam Melaniam, et quidem iis verbis quae iam mortuam esse innuant. Sed sive de mortua loquatur sive de superstite, prorsus auctor se non esse Emesenum illum demonstrat. Namque Emesenus, ut vidimus, factus fuit episcopus anno 341; Hieronymus autem op. cit. cap. 91. hunc Emesenum sub Constantio mortuum diserte adfirmat, hoc est ante annum certe 361, quo ipse Constantius obiit.

Iam ut ad Melaniam veniamus, duae fuerunt hoc nomine, senior nempe ac iunior senioris neptis. De utraque agit Palladius in hist. lausiaca, opp. Meursii T. VIII. p. 117. et 120. Ambae divites fuerunt, et eleemosynarum largitionibus celebres. Senior dicitur a Palladio coepisse vitam asceticam sub Valente imp., et annis adhuc 37. superfuisse. Iunior coaeva fuit ss. Hieronymo et Augustino. Quia ergo noster Eusebius meminit Melaniae (etiamsi forte senioris), fieri nequit ut sit ipse emesenus Eusebius, qui plus quadraginta annis ante ipsius Melaniae mortem e vivis excesserat, siquidem haec nonnisi initio quinti saeculi mortem cum vita commutavit, ut ex ante dictis colligitur. Immo Melania ne eleemosynis quidem clarescere coepit, nisi Eusebio emeseno iam mortuo, ut item ex dictis patet. Alia quoque accedunt, quamquam minime necessaria, argumenta. Nam de illo Emeseno Hieronymus in chronico ad Christi annum 351. scribit: Eusebius episcopus emesenus arianæ signifer factionis multa et varia conscribit. Item apud alios veteres, Socratem, Sozomenum, et Photium cod. 242., accusatur Emesenus de sabellianismo, et de impiae astrologiae superstitione. Atqui noster graecorum auctor sermonum Eusebius, quos duodeviginti iam impressimus, ubique orthodoxus apprimè est, et omni haeresi, nedum illis teterrimis, prorsus alienus. Ab astrologiae autem crimine tantum abest Eusebius, ut nunc eius sermonem nos divulgemus contra illam vanitatem ab eo scriptum, κατὰ ἀστρολογίαν: praeter quam quod sermone etiam VII. a nobis item edito varia superstitionum genera magnopere insectatur. Denique Emeseni vitam a Georgio laodicensi scriptam fuisse testantur Socrates et Sozomenus; at alexandrini nostri vitam, auctore Iohanne notario, nos ipsi extulimus ex codice vaticano. Sed iam plura dicere nihil interest: quippe graecorum horum parens sermonum, non est Eusebius emesenae urbis episcopus; obstat enim, ut dixi, temporum ratio: quamquam nostrum et quinti saeculi hominem, et utrique fere Melaniae interiectum iudicamus, quoniam non duas sed unam nominat, id est ut reor seniorem. Cur vero tam constanter in codicibus dicatur archiepiscopus alexandrinus, etsi in catalogis illius sedis non extet, diu nos satisque in praedicto Spicilegii volumine disputavimus. Hoc unum tamen non incommode addemus, Hieronymum scilicet in chronico ad Ch. an. 331. ponere Eusebium Phamphili inter eos qui aliquamdiu antiochenam ecclesiam occupaverunt. Cur id, inquam? Nullam certe aliam ob causam quam quia ad eam sedem votis Antiochenorum fuit electus, seu expetitus, ut evidenter constat ex ipso Eusebio vit. Const. lib. III. 60-62, et ex Socrate lib. I. 24. Et quidem de hac re copiose P. Boschius in patriarcharum antioch. catalogo p. 42. sq. Recusavit tamen eam dignitatem Eusebius Pamphili, ut alexandrinam Emesenus. Ergone pari iure dicitur uterque, ille antiochenus, hic alexandrinus episcopus? Utinam hoc argumentum satis valeret, quo fieret ut Eusebii mei antiquitas augetur! Quominus tamen in hanc sententiam pedibus eam, uncis me quodammodo Melania tenet, cum ceteris quae recensui criticae artis et historiae indicis.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΗΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΣΙΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ.

SANCTI PATRIS NOSTRI EUSEBII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

SERMO DE ELEEMOSYNA ET IN DIVITEM ATQUE LAZARUM.

1. Age sermonem hodie, carissime, de eleemosyna instituamus; et quid nobis apostolus et evangelista Matthaeus de Domini nostri adventu narraverit. Dic nobis, oculate testis et verbi minister, quando nam et quomodo quidve dicet nobis dominus Deus, cum mundum iudicaturus adveniet? Quid nunc velit, quidve agere imperet populo suo? Dixit, inquit, Dominus: quum venerit filius hominis cum maiestate sua, et omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit in throno maiestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes populi: et separabit eos ab invicem, sicut pastor ab haedis oves segregat: et statuet oves quidem a dextris suis. Nam pastor, ceu benigniorem partem tenens mollitudinis mansuetudinisque, indolem scilicet ovium, harum quoque stationem melioribus adsignat. Deinde a sinistris haedi, ceu pastori contumaces, collocantur.

2. Audiamus etiam quid rex regum et dominus dominantium dicturus sit bonis et misericordibus, qui mandata eius observaverint, quatenus hi cuncta ab eo imperata in rem contulerint. Idcirco enim merito audient a domino et clemente Deo nostro sanctam illam ac beatam ad eius dexteram invitantem vocem: venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a mundi constitutione. O bonam praeparationem sortemque iustitiae illorum qui iure benignitatem eius promeruerunt! Quid porro his dicit? Esurivi enim,

α'. Φέρε εἰς μέσον τὸ λόγον σήμερον, ἀλαπιτὲ, προθήσω μὲν περὶ ἐλεημοσύνης· καὶ τί διηγήσατο ἡμῖν ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δεσπότου ἡμῶν. Εἰπέ ἡμῖν αὐτόπτα καὶ ὑπαρξέτω τὸ λόγος, πότε, καὶ πῶς, καὶ τί λαλήσει ἡμῖν κύριος ὁ θεὸς, ὅτε μέλλει τῷ δαδμῶν κρίναι τὸ οἰκουμενικόν; τί βούλεται, καὶ τί κηρύσει ποιῆσαι τὸ λαὸν αὐτοῦ; εἶπεν ὁ κύριος *, φησὶν, ὅτ' ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθήσκει ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἀφορεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων· καὶ σήσει τὰ μὲν πρόβατα ὅσα δεξιῶν αὐτοῦ· καὶ γὰρ ὁ ποιμὴν ὡς χρησioτέραν ἔχων τὰ τῆς ἀπαλότητος καὶ ἡμερωσύνης τὸ ἦθος τῶν προβάτων, καὶ τῆς εὐσεύσεως τῶν τοιγῶν ποιεῖται τοῦ κρείττονος· εἶτα τὰ ἡ ἐρίφια ὅσα εὐνοῦμων, ὡς ἄτακτα τῶν ποιμένων διάκεινται.

β'. Ἀκούσω μὲν καὶ τί ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐλεήμοσι τοῖς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξασιν, διὸ καὶ ἐτήρησαν πάντα ὅσα ἐνετείλατο· ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ δικαίως μέλλουσιν ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ δεσπότου καὶ φιλανθρώπου θεοῦ ἡμῶν τὴν προσκαλεσμένην τοῦ ὅσα δεξιῶν αὐτοῦ ἀγίαν καὶ μακαρίαν ἐκείνην φωνήν· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τὸν πατέρα μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὡς ἐτοιμασίας ἀγαθῆς, καὶ κληρὸς * δικαιοσύνης τοῦ ἀζήως εὐαρεστησάντων τὸ αὐτὸ ἀγαθότητα· καὶ τί φησὶ

* Matth. XXV. 31. sq.

* ita cod

πρὸς τοῦτοις· ἐπέειπας γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ἔρα, ἀλαπητέ, τὸ δὲ δεσπότης κηδεμονίαν· πῶς ἐκ πρώτης λόβας τὸ δὲ ἐλεημοσύνης εἰσάγει μετὰ-δοσιν· ἐπέειπας, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ γὰρ τὸ εὐπερίστατον καὶ ἀναγκαίαν τὸ σώματος τροφήν ἐξ ἀρχῆς ἄγας, οἷον ὡς ἐρεπτικὴν καὶ ἀναζωπυροῦσαν ὅθεν ἐν λιμῷ τακέντας· καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· * « καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου σφίριζα· », ὡσαύτως τὸ δὲ πόσεως διαλέγεται ἀνάψυξιν· εἴτα δὲ ξενοδοχίας τὸ εἰσαγωγὴν· ἔπατα δὲ γυμνότιμος ὡλεβολήν· δὲ ἀσθενείας τὸ ἐπίσκεψιν· δὲ φυλακῆς τὸ παρηγορίαν· ταύτας ἡ καὶ τοιαύτας εὐπορίας ὁ παροχεὺς τῶν ἀγαθῶν ἀναμνησκων ὅθεν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἰσαμένους, καὶ τὸ ἀντάμειψιν ὑπισχνεῖται, ἣν πρὸ καταβολῆς κόσμου βασιλείαν ἡτοίμασε τοῖς εὐσπλάγχχοις καὶ ἐλεημοῖσι, τοῖς ὁρθοῖς τῇ πίστει καὶ πράξει καὶ ἀγάπῃ· τούτους προσκαλεῖται ὡς ἡλαπημένους φίλους· καθὼς εἶπεν· * ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ὅτι ὅθεν ἡμεῖς λόβας ἐτηρήσατε, τὰ ἐμὰ ἐντάλματα ἐφυλάξατε· ὁ γὰρ πεινῶντα με ἐθρέψατε, διψῶντα ἐποτίσατε, ξένον ὄντα με εἰς σέβην εἰσαγάγετε· γυμνὸν θεωρήσαντες, ὡλεβόλαιον ἐχαρίσασθε, ἐν ἀσθενείᾳ με γυρόμενον ἐπισκέψασθε, ἐν φυλακῇ δὲ με κατακλυσθέντα πρὸς με παρεγένεσθε, καὶ τὸ δὲ ὡλεκλησίσεως λόγον ἐχαρίσασθε. Λοιπὸν τί ἀντάξιον· ὑπὲρ ὧν εὐεργέτησάτέ με; ἀντιπαρέχω ὑμῖν τὸ ἀτιμάρητα· * ἀλλ' ἐπεὶ ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ ἡνσιῶς ἡλαπήσατε, τὸ πατέρα μου ἡτησάμην δι' ὑμᾶς, ἵνα ὅπως εἰμὶ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ σὺν ἐμοὶ ᾦτε, καὶ τὸ ἐμῆς βασιλείας συγκληρονόμοι γένησθε.

γ'. Τί πρὸς ταῦτα φασὶν οὗτοι πρὸς τὸ κύριον καὶ βασιλέα τὸ δόξης; κύριε, πότε σε ἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν; ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; ἢ ξένον, καὶ συνεγάγομεν; ἢ ἀσθενῆ, καὶ ἐπισκεψάμεθα; ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἡλθομεν πρὸς σέ; ἄκουσον ἡ καὶ τὸ δεσπότης, τί πρὸς αὐτὸν ἐρεῖ· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τὸ ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· ἡκούσας δεσπότης ἀγαθοῦ φιλάνθρωπιαν καὶ ἀγαθότητα, πῶς τοῖς πένησι καὶ πτωχοῖς, ἀδελφοῦς * ἀπο-

et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere. Specta, carissime, Domini providentiam, quomodo sub ipso sermonis initio proponit eleemosynae largitionem: esurivi, et dedistis mihi manducare. Etenim commune necessariumque corporis nutrimentum statim memorat, quod nimirum alit et exsuscitat fame tabentes; quemadmodum David ait: « et panis cor hominis confirmat. » Sic etiam potionis memorat refrigerium: deinde hospitum susceptionem nominat, postea nudorum indumentum, infirmorum visitationem, benignum ad vinctos alloquium. Haec et alia huiusmodi beneficia dator bonorum commemorans apud eos qui a dextris suis sunt, retributionem quoque promittit, illud nempe quod a mundi constitutione regnum paravit misericordiis et eleemosynae largitionibus, fide recta ornatis et operibus et caritate. Hos ad se ceu dilectos amicos vocat, sicut iam dixerat: vos amici mei estis, quia sermones meos servavistis praeceptaque mea custodistis: nam me esurientem pavistis, sitientem potastis, hospitem sub tecto recepistis, infirmum visitastis, carcere clausum adivistis et solatii verba obtulistis. De reliquo quid pro benefactis in me collatis retribuam? En iam vobis gratiam referam: quia vos me dilexistis, et sincero amore complexi estis, patrem meum rogavi propter vos, ut ubi ego sum, vos quoque mecum sitis, meique regni coheredes fiamini.

3. Quid ad haec autem illi dicent domino regique gloriae? Domine, quando nam te vidimus esurientem et pavimus? sitientem, et potum dedimus? vel peregrinum, et collegimus te? infirmum, et visitavimus? in carcere, et venimus ad te? Audi iam quid iis Dominus respondebit: quaecumque uni ex his fratribus meis minimis fecistis, mihi fecistis. Audisti boni domini caritatem ac benignitatem, quomodo egenos ac pauperes appellat fratres;

* Ps. CIII. 15.

* Ioh. XIV. 11.

* ita cod.

* ita cod.

et quod si quis bene illis fecerit, escam puta esurientibus suppeditaverit, aut hospitium praeberit, aut nudum texerit, ipse sibi factum reputat postquam carnem nostram gestavit. Qui dixit: non veni vocare iustos sed peccatores ad paenitentiam et conversionem, sibi factori et creatori qui universae carni escam suppeditat, beneficium atque eleemosynam collatam edicit. « Nam qui miseretur pauperis, foeneratur Deo; secundum datum suum, recipiet. » Sed et David dicit: « beatus qui intelligit super egenum et pauperem! in die mala liberabit eum Dominus. » Reapse enim dies illa, dies mala fiet inclementibus et immisericordibus, qui ea die in exteriorem ignem mittentur; attamen benignis et misericordibus laetitiam gaudiumque aeternum conferet, et sanctorum angelorum consortium. Similiter et Dominus beatos misericordes dicit: beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Quandonam vero misericordia potentur? Videlicet cum rex sedebit in throno gloriae, tunc misericordiam consequentur eleemosynarum largitores, pauperum amantes, benigni, liberales, hospitales, orphanorum altores, viduarum et invalidorum curatores, aerumnosorum patroni, egentium saturatores, aegrotantium ministri, ii qui ex acerbis servitiis liberant, qui errantibus viam demonstrant, qui nudos vestiunt, qui aere alieno nexos expediunt: atque ut summatim dicam, qui omnium ope egentium oeconomi fiunt; his inquam caelorum regnum paratum est. His habitaculum erit superna civitas: iidem ceu regis familiares, coram illo adstabunt, splendidissimae deitatis lumine illustrati.

4. Quid autem et iis qui a sinistris erunt dicet Dominus? Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Non enim vobis paratus fuerat, sed diabolo et angelis eius: nunc quia diaboli opera imitati estis, ava-

καλεῖται· καὶ εἴ τις δ' ἂν ἐν αὐτοῖς εὐεργεσίαν ποιήσῃ, οἷον τροφὴν παρέχῃ τοῖς πεινῶσιν, ἢ ξενοδοχίαν ἐδείκνυται, καὶ γυμνὸν σκέπῃ, αὐτὸς δέχεται ὁ τ' ἡμῶν σαρκοφορέσσας· ὁ εἰπὼν *, οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν, εἰς αὐτὸν τ' ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τ' διδοῦντα τροφὴν πάσῃ σαρκί, τ' εὐποιῖαν τ' ἐλεημοσύνης ποιεῖται. “ ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχὸν, Θεῷ δανίζει. * κατὰ τὸ εἶμα αὐτοῦ, λαμβάνει. ” ἀλλ' οὖν καὶ ὁ Θεὸς Δαβὶδ λέγει. * “ μακάριος ὁ σκεπὼν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένιαν· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ κύριος. ” καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα πονηρὰ γίνεται τοῖς ἀσπλάγχχοις καὶ ἀνελεήμοσιν· οἱ περ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ πῦρ τὸ ὀξύτερον ἀποπέμπονται· τοῖς ἡ εὐσπλάγχχοις καὶ ἐλεήμοσι, χαρὰς καὶ εὐφροσύνης αἰώνικε πρόξενος, καὶ τ' μὲν ἀγίων ἀγγέλων συναγωγῆς. Ὡσαύτως καὶ ὁ κύριος μακαρίζει ὅσους ἐλεήμονας λέγων. * μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· πότε ἡ ἐλεηθήσονται; ὅτε καθίσει ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου δόξης, τότε ἐλεηθήσονται οἱ ἐλεήμονες, οἱ φιλόπτωχοι, οἱ εὐσπλαγχοι, οἱ εὐμετάδοτοι, οἱ ξενόδοχοι, οἱ ὀρφανοτρόφοι, χηρῶν καὶ ἀδυνάτων οἱ ἐπισκέπται, οἱ τ' καταπονεμένων ἀντιλήπτορες, οἱ τ' θλιβομένων προσῆται, οἱ τ' δεομένων ἔμφοροι, οἱ τ' νοσούντων διάκονοι, οἱ τ' ἐν πικραῖς δεαλείαις ἐλευθερωταί, οἱ τ' πεπλανημένων ὀδηγοί, οἱ τ' γυμνῶν σκεπασαί, οἱ τ' χρεωστουμένων πληρωταί· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, οἱ πάντων τ' δεομένων καὶ τούτων οἰκονόμοι, αὐτοῖς ὑποίμασαι ἡ βασιλεία τ' οὐρανῶν· τοῖς αὐτοῖς ἐστὶν οἰκητήριον ἢ ἄνω πόλις· οἱ αὐτοὶ ὡς οἰκειώτεροι τ' βασιλέως πρὸ προσώπου αὐτοῦ παρίστανται, κατοπριζόμενοι τῇ αἴγλῃ τ' ἱερωτικῇ Θεότητι.

δ'. Τί ἡ καὶ πρὸς ὅσους ἐξ εὐανύμων ἐρεῖ ὁ κύριος; πορεύεσθε ἀπ' ἐμῆς οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ὑποϊμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὐ γὰρ δι' ὑμᾶς ὑποίμασαι, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπεὶ τὰ τ' ὁ

* Matth. IX. 13.

* Prov. XIX. 17.

* Ps. XL. 2

* Matth. V. 7.

βόλῃ ἔργα παρηκολυθήσατε, καὶ τῇ πλεονεξίᾳ καὶ ἀσπλαγχνίᾳ, καὶ πᾶν εἶδος κακῆ ἐπιφερόμενοι, κατεδικάσθητε σὺν αὐτῷ ἀπελθεῖν εἰς τὸ πῦρ ὡς ὑπερβοὶ τῷ Σατανᾷ γεγονότες· καὶ ὡς ἐθέλοντι ἐμὲ κατελίπατε, ἀλλὰ παρίδετε καὶ ἐβδύξασθε, καὶ τὰς ἀγίας μου γραφὰς ἐξεθενήσατε, ὅτε διδάσκοντας καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς τῷ ἀπέχεσθαι τῷ μiasμάτων καὶ πονηρῶν ἔργων, καὶ ἀγάπης καὶ ἐλεημοσύνης ἀντέχεσθαι, οὐκ ἠκούσατε, ἀλλὰ ἀσύνητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ λογισμῷ διακείμενοι ἐματαιώθητε, τούτων ὅτε λόγους ὡς λῆρον ἠγήσασθε, καὶ ὡς ἀτίμους ἀπεπέμφατε, ὕβριν ἐπάγοντες αὐτοῖς· ὅτε ἡ μυθολογία καὶ θεϊερίαι καὶ μαντικούς καὶ ἐπαιδοῦς, καὶ φαρμάκους, καὶ γόητας, καὶ ἀστρονόμους, καὶ ὀνειρολύτας, ὅσους πάντας ὅτε τῶν κακῶν ἔργων συνίστορας ὅτε ἐπινοήτας, πρὸς ἐαυτὰς ἐποίησατε, καταλιπόντες τὰ ἐμὰ προσταύματα καὶ ἐντολάς, τὰ ἀπὸ γῆς ὑμᾶς πλασενήσαντος κατ' εἰκόνα ἐμὴν, καὶ τῷ ζωφόρῳ ἐμφυσήματί μου δοὺς ὑμῖν καὶ τὴν περίλειον κατασκευὴν δωρησάμενος, ἠθετήσατε καὶ ἀπεσγράφητε· ὅτε τὰ ξαχηλιάσαντα κατ' ἐμὴν διάβολον, ὃν * τὸ πῦρ κατ' αὐτὸν ἡτοίμασαι, συνεκολυθήσατε· καὶ ἐγὼ μὲν διὰ τὸ ἄνθρωπον, ὃν ἐπλασα τῇ ἀρχάντῳ μου χειρὶ, παράδεισον ἐποίησα καὶ ἀνάπαυσιν· καὶ χαρὰν καὶ ζωὴν διηνεκὴν ἡτοιμασάμενος· καὶ καθὼς εἶπον, ἠθετήσατε καταλιπόντες καὶ ἐμὲ καὶ τὰς ἐντολάς μου, καὶ τὸ διαβόλου ἐργάται γερόνατε· καὶ ὅτε συνεγόρους αὐτοῦ καὶ μύσας καὶ φίλους ἐκτήσασθε· καὶ ἐμάθετε πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρίαν καὶ ἀπάτην καὶ ψεῦδος καὶ πλεονεξίαν· σὺν τούτοις τοῖς κακοῖς ἔργοις, καὶ τὴν μνησικακίαν ὅτε τὴν ἀσπλαγχνίαν κατέχοντες ὡς ἱμάτιον ἐνδεδυμένοι· τί ἡ εἶπω πρὸς ὑμᾶς; ἄρα ἀρμόζει τὸ δεῦτε ὑμῖν ἀκοῦσαι; οὐχί· ἡ γὰρ τοιαύτη φωνὴ, τὸ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῷ πατρὶ μου, ἄλλοις ἐδόθη· οἱ γὰρ ἀγωνισάμενοι ἐκ δεξιῶν μου σταθῆναι, ταύτης τῆς φωνῆς ἠξιώθησαν ἀκοῦσαι· ὑμᾶς ἡ ὅτε ἐμὲ μισήσαντας καὶ ὅτε λόγους μου καταπτύσαντας ἐξωθοῦμαι καὶ διώκω καὶ ἀποπέμψω ἀπὸ προσώπου μου· ἐπεὶ ἀναξίους ἐποίησατε

* ita cod.

ritiam et immitem animum atque omne improbitatis genus sectati, lata est de vobis sententia, ut cum illo abeatis in ignem, quum Satanae ministri fueritis. Et quidem sponte me neglectum spretumque deseruistis, sanctas meas scripturas contempsistis, hominesque illos qui vos erudiebant, atque a contaminationibus pravisque operibus deterrebant, et caritatem atque eleemosynam suadebant, non audistis; sed vecordia et amentia abducti, praedicantium verba flocci fecistis, et contumeliis impositis inhoneste eos abegistis. Secus autem fabulones, et otiosos, divinos, incantatores, veneficos, praestigiatores, astronomos, somniorum interpretes, et quotquot sunt pravorum operum socii et auctores, familiares habuistis, statutis meis praeceptisque derelictis, qui tamen vos de terra plasmavi ad imaginem meam, et vitali flatu terrenam hanc formam vobis largitus sum; et nihilominus me negastis ac repulistis: nempe ut rebellem mihi diabolium, cui ignis paratus erat, sectaremini. Atque ego quidem propter hominem, quem impolluta manu mea formavi, paradisum requiemque feceram, gaudiumque et vitam perpetuam destinaveram: vos vero, ut dixi, obedientiam negastis, me praeceptisque meis derelictis, et diaboli facti estis operarii: ministris eius, sodalibus, atque amicis adhaesistis, et omne nequitiae ac malitiae genus, fraudem mendacium atque avaritiam condidicistis: cumque eiusmodi pravis operibus vindictae quoque studium et inclementem animum tanquam vestimentum induistis. Quid autem vobis dicam? Num vos decet audire, venite? Minime. Dictionem enim hanc, venite benedicti patris mei, aliis indulsimus: nam qui ut in dextera mea collocarentur decertarunt, hi praedicta verba audire digni fuerunt. Vos vero inimicos meos sermonumque meorum contemptores expello extrudo proterreo a conspectu meo; quandoquidem indignos vos gloria mea, ob laevam sententiam, vesa-

niam, inclementiamque vestram effecistis. Propterea vobis dico: discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui diabolo ceteroqui et angelis eius tantummodo paratus fuerat. Nunc vos pariter ad eandem inextinguibilis ignis stationem pergite, quoniam hanc ignis poenam cum diabolo angelisque eius subire satagistis. Revera enim toto orbe maledicti extitistis, quia iustitiae laude caruistis; immo maledictionem vestium instar vobis ob animi inclementiam induistis. Ceu maledicti igitur et immisericordes igni trademini. Esurivi, et non dedistis mihi manducare; nec aliud quicquam in me beneficii exprompsistis; ita ut meam in vobis creaturam agnoscerem, gratiamque referrem.

5. Iam vero quid isti apud incorruptum iudicem pro se dicent? Domine, quandonam te vidimus esurientem, aut sitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Verumtamen respondebit his virtutum amator Dominus: utique me, ut dicitis, non vidistis; attamen fratres, membra mea, singulis horis coram vobis erant, quos fame, siti, frigore, vexatos despexistis, vestros ab his oculos avertistis, ianuas occlusistis, cum ignominia dimisistis, neque saltem ut catulos bucellae fragmento donastis. Certe si quid uni ex minimis fratribus meis praestitum a vobis fuisset, mihi utique praestitum reputassem. Neque beneficia tantummodo his denegastis, verum etiam si quis eorum virtuti operam dabat, et propter indolis meae notitiam, ipse quoque fraterno more caritatem exhibebat, aut obolum scilicet, aut vestem, aut panem; vos inquam hunc diripuistis et pugnis contudistis; minime veriti fore ut me aliquando videretis, meamque obiurgationem perferretis. O crudeles et sine misericordia homines! Ego vos donis meis affluenter cumulavi; nihilominus veniente ad vos fratre meo semel, et opem aliquam petente, tenaci animo fuistis. Ille autem

ἐαυτοῦ τὴν ἐμῆς δόξης διὰ τὴν κακὴν γνώμην καὶ ἀπόνοιαν ἢ ἀσπλαγχνίαν, ἣν ἐκτήσασθε· διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· πορεύεσθε ἀπὸ ἐμὲ οἱ καταρμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· μόνοις πορεύεσθε ἢ ὑμεῖς σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν αὐτὴν διαγωγὴν τὴν πρὸς τὴν ἀσβέστη, καθὼς αὐτοὶ ἑαυτοὺς συνωθήσατε εἰς τὸ πῦρ πορευθῆναι σὺν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἢ κατὰ τὸν καταρμένον γέγονατε πάσης τῆς γῆς, μὴ ἔχοντες δικαιοσύνης εὐλογίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὡς ἱμάτιον ἐδυσάμενοι διὰ τὴν ἀσπλαγχνίαν ὑμῶν· καὶ ὡς καταρμένοι καὶ ἀνυπόμονοι, τῷ πυρὶ παραπέμπεσθε· ἐπείνασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, οὐδὲ ἄλλο τί εἰς ἐμὲ ἀσθενὲς ἐποιήσατε, ἵνα ὡς ἐμὸν πλάσμα γνωρίσω, καὶ τὴν χάριν ἀνταμείψωμαι ὑμῖν.

ε'. Τί ὅ καὶ αὐτοὶ ἀπολογοῦνται (ⲙ) ἀπροσωπῶδες δικαστήν; κύριε, πότε σὲ ἴδομεν πεινῶντα ἢ διψῶντα ἢ ξένον ἢ γυμνόν, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσασμέν σοι; λέγει δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ φιλάγαθος δεσπότης· ναί, ὡς λέγετε, ἐμὲ οὐκ οἶδατε, ἀλλὰ σὺν ἀδελφοῦς καθ' ὥραν ἐθεωρεῖτε τὰ ἐμὰ μέλη, ὡς τῷ λιμῷ καὶ τῷ δίψει καὶ τῷ παγετῷ πιεζομένων ἐβδελύσασθε, καὶ τὰς ὀφείας ἀπεστρέφεσθε, καὶ τὰς θύρας ἐκλείσατε καὶ ἀπεπέμψασθε ἀτίμους, καὶ οὐδὲ καὶ ὡς ἕνα τῶν κυνῶν κλάσματος ἠξιώσατε· εἰ γὰρ ἐνὶ τῷ ἐλαχίστῳ με ἀδελφῶν ἐδιηκονήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ οὐ μόνον ὅτι οὐ διηκονήσατε αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς τις ἀγαθοποιὸς εὐρέθη, διὰ τὸ ἐμὲ γνωρίζειν, ἢ αὐτὸν ὡς ἀδελφόν με ὄντα χάριν ἀγάπης παρέχειν αὐτόν, ἢ ὀβολόν, ἢ ἱμάτιον, ἢ ἄρτον· ἐξ αὐτοῦ ὑμεῖς ἠρώτατε καὶ ἐτύφατε, καὶ οὐκ ἠδέσθητε ὅτι ποτὲ ἰδεῖν με ἠθέλετε καὶ ἐντραπεῖν προσωπεῖδόντας ὑμᾶς· ὡς ἀπνηεῖς καὶ ἀσπλαγχοὶ· ἐγὼ ὑμᾶς ἐκ τῆς ἐμῆς δωρεῶν ἐνέπλησα ἀφθόνως· καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐλθόντος ἀπαξ πρὸς ὑμᾶς ζητῶντος ἐκ τῆς ἐμῆς λαβεῖν τι παρ' ὑμῶν, ἐπλεονεκτήσατε· καὶ πορδόμενος ἐν λύπῃ πεινῶν καὶ διψῶν καὶ τοῦ κύβου συνεχόμενος, πῶς ἐαυτοῦ ζῶν ἀπελέγετο, καὶ

στενάζων κατατρεῖτο, καὶ τὸ ὄμμα πρὸς
 με ἤτενιζεν τοῦ ἀκοῦσαι τῆ φωνῆς αὐτοῦ·
 οἱ γὰρ ἦσαν ἀδικουμένων συναγμοὶ, κολά-
 σαις γίνονται τοῖς ἀδικοῦσι· διὰ τοῦτο καὶ
 κατατρεμένοι ὠνομάσθητε διὰ τὴν ἀσπλαγ-
 χνίαν ὑμῶν, καὶ πῶ ὀδυνηρὰν ἀπόφασιν
 διαγγέλλομαι· καθὼς κατατρεθήτε παρὰ
 τῶν πενήτων καὶ πτωχῶν καὶ ξένων καὶ
 ὀρφανῶν καὶ χηρῶν καὶ ἀδυνάτων καὶ πάν-
 των τῶν ἀδικηθέντων ὑφ' ὑμῶν, τὸ πορεύε-
 σθε ἀπὸ ἐμοῦ οἱ κατατρεμένοι εἰς τὸ πῦρ
 τὸ αἰώνιον· οὗς ἡ ἀσπλαγχνία καὶ ἡ ἀνέ-
 λεημοσύνη οἰκήτορας τῆς γεέννης ἐποίη-
 σεν ὑμᾶς.

ε'. Ηκούσατε, ἀγαπητοὶ, τὴν ὀδυνηρὰν
 ἀπόφασιν τοῖς ἐξ εὐωνύμων ἱσχυμένοις παρὰ
 τῆ θεωότητος διαλεχθεῖσαν· καὶ τὸ πᾶν ἀπεπέμ-
 φθησαν, οἶδα ἐκ ἀγνοεῖτε· ἀλλὰ ὡς καλῶς
 τὴν ἐν Χριστῷ ὑμῶν ἀγάπην, ὡς ἔχοντες και-
 ρὸν μετανοίας προκαταλάβωμεν, ὅτι οἱ
 κτηνμοὺς τῷ θεοῦ, καὶ ὅλην ψυχῆς ἡμῶν
 ἐξελιγώμεθα τὴν αὐτοῦ ἀλαθότητα, καὶ ἕκα-
 στος τῷ ἰδίῳ σφάλματι διορθωθείτω, πρὶν
 ἢ τὸ τῆ ζωῆς αὐτοῦ πέρασ διαλυθῇ· ὁ ῥάθυ-
 μος, μηκέτι ἔσω ῥάθυμος, ἵνα μὴ χαυνω-
 θῇ, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀπωλέσῃ, καὶ ἀκούσῃ ὥσπερ
 ἐκείνος ὁ ὀκνηρὸς δούλος· ὁ κλέπτης, μηδὲ
 αὐτὸς κλεπτέτω, ἀλλὰ παυσάσθω καὶ ἐρ-
 γάζεσθω τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χερσὶν, ἵνα ἐκ τῶν
 ἔργων αὐτοῦ καὶ τὴν μὴ ἐργαζόμενον χορηγῇ·
 τί γὰρ ὀφείλεται ὁ κλέπτης ἐν τῷ κλέπτειν;
 ἐδὲν, εἰ μὴ κατάραν καὶ ἀνάθεμα ἀπὸ πάν-
 των ἐπισπᾶται· οἱ πόρνοι καὶ οἱ μοιχοὶ ἀπὸ
 τῆ νῦν διορθώσασθε ἑαυτούς· ὡσαύτως καὶ οἱ
 ἐν ἀσελγείαις καταμιάναντες τὰ σώματα
 ὑμῶν, παύσασθε καὶ μὴ καθυβρίζετε τὰ
 μέλη ὑμῶν τῇ ἀσωτείᾳ· οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς
 θεοῦ ἐσε, καὶ τὸ πνεῦμα τῷ θεοῦ οἰκεῖ ἐν
 ὑμῖν, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος *· «οἱ γὰρ
 φθείροντες τὸν ναόν, καὶ τὴν ψυχὴν φθείρουσι»,
 λέγει ἡ τῆς τοῦ ἀποστόλου *· «πόρνοι καὶ μοι-
 χοὶ βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι, διὰ
 τὸ εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνειν» *· «διὰ
 τῆς τοῦ ὡραίου ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, ἀπέχεσθαι τῶν
 σαρκικῶν ὑμῶν ἐπιθυμιῶν, ἵνα ἀγνοίᾳ εὐρε-
 θῇτε ἐν τῇ ἀπεικδύσει τῆ σαρκός· ὁ δὲ σπα-

tristis abiit, famelicus, sitiens, frigore ri-
 gens, vitae suae desperans, cum gemitu
 maledicens, sublatoque ad me oculo ut
 voci eius auscultarem. Nam iniuste affli-
 ctorum gemitus, ad iniuriae auctorum poe-
 nam redundant. Idcirco maledicti appel-
 lamini, tristemque vobis sententiam de-
 nuntio: quemadmodum ab egenis, paupe-
 ribus, peregrinis, orphanis, viduis, inva-
 lidis, cunctisque a vobis iniuria adfectis,
 maledicti fuistis; sic aio vobis, discedite a
 me in ignem aeternum. Vestra enim vos
 inclementia et illiberalitas gehennae inco-
 las effecit.

6. Audistis, carissimi, luctuosam ad-
 versus sinistrae partis homines a Domino
 dictam sententiam. Sed et quem in locum
 sint amandati, vos minime ignorare scio.
 Superest ut vestram in Christo caritatem
 deprecet, ut dum tempus paenitendi habe-
 mus, misericordiam Dei praeoccupemus,
 totaque anima nostra illius propitiemus
 bonitatem, unusquisque peccata sua cor-
 rigit, ante quam vitae exitus instet. Piger
 iam non sit piger, ne inertia luxetur, et
 quod habet amittat, latamque adversus pi-
 grum famulum sententiam audiat. Fur iam
 non furetur, sed crimine omisso manibus
 suis operetur, ut ex proprio opere illum
 etiam qui operari nequit iuvet. Quid enim
 confert homini furtum? Nil profecto, nisi
 maledictionem ab omnibus et anathema.
 Fornicatores et adulteri, abhinc vos corri-
 gite; item quotquot flagitiis corpora vestra
 contaminatis, desinite, nec membra vestra
 diutius ignominiosa luxuria laedite. Ne-
 scitis, quia templum Dei estis, et Spiritus
 Dei habitat in vobis, ut ait apostolus?
 «Nam qui templum violant, iidem ani-
 mam quoque violant.» Dicit insuper apo-
 stolus: «fornicatores et adulteri regnum
 Dei non hereditabunt, propterea quod ad-
 versus corpus suum peccant.» Idcirco hor-
 tor vos, carissimi, ut abstinence a carna-
 libus desideriis vestris, ut sancti invenia-
 mini in carnis exspoliatione. Tu vero lu-

* 1. Cor. III. 16.

* 1. Cor. VI. 9.

* 1. Cor. VI. 18.

xuriaris et crapularis quotidie, corporique tuo, immo animae potius, nocere non gravaris; tum etiam oculos obtenebrare ac madefacere nimio potu. Iamdiu gulae et ebrietati indulgisti: noli aliud quicquam ulterius praeter officium agere, ne et tu in illorum numero computeris, de quibus dixit Isaias propheta: vae potentibus vestris qui bibunt vinum! Item apostolus ait: « nolite inebriari vino, in quo est luxuria. » Deinceps iam ab exitioso huiusmodi detrimento desinite. Invidi, ultores, superbi, emendemini; et cum omnibus tam plebeiis quam optimatibus vinculum caritatis, pacis, et humilitatis constringite, sicut Dominus monuit, ne aequae ac scribae, vel iactabundus ille pharisaeus, condemnemini. Raptores et avidi expavescite, et aliena diripere omittite. Etenim nihil aliud avarus in hac vita lucratur, quam consentaneum peccato suo maledictum: eius autem rapina in hoc mundo manet. Omnino quotquot praeteritum tempus male turpiterque insumpsistis, satis detrimenti cepistis. Superest ut reliquum vitae vestrae tempus studiose exigatis, antequam veniat insperato translatio vestra, et vos puniamini; egenique ac derelicti longum in exilium abducamini, ex quo nemo revocari potest. Haud ergo diutius malum propositum retineamus, sed malitia omni et avaritia, quae diabolo placet, ommissa, peccata sua unusquisque emendet, propriaeque saluti consulat, ante quam nundinae hae dissolvantur, quibus intersunt et qui oleum vendunt et qui emunt. Verumtamen post absolutas nundinas, neque vendendi neque emendi copia erit. Quod ergo vere bonum est et probabile ac Deo gratum, id agite, ut eius dextera statione digni habeamini.

7. Si homo propriae mortis memoriam corde suo semper versaverit, iam non peccabit. Nam timor cupiditatem expellit, si certe reputemus quali gaudio ac laetitia

ταλῶν καὶ μεθύων καθ' ἐκάστην, οὐκ ἐβαρύν-
θης ἢ βλάπτειν τὸ σῶμα σε, μᾶλλον ἢ ψυ-
χὴν, καὶ ὅτι ὀφθαλμοὺς σκοτίζει καὶ ὑβραίν-
ειν ἐκ πολυποσίας· καιρὸν ἤδη πολὺν ἔχεις
οὕτως γαστριμαργῶν καὶ μεθύων· καὶ μηκέτι
ἄλλο παρὰ τὸ εἰκὸς θελήσεις ποιῆσαι, ἵνα
μὴ καὶ σὺ συναρίθμιος γένῃ, καθὼς εἶπεν
Ἡσαΐας ὁ προφήτης· * « οὐαὶ οἱ ἰσχύον-
τες ὑμῶν, οἱ τὸ οἶνον πινόντες, καὶ ὁ ἀπό-
στολος λέγει· * « μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ
ἔστιν ἀσωτεία, λοιπὸν παύσασθε τὸ τοιαύ-
της ἐπολέθῃς βλάβης· οἱ φθονεροὶ καὶ μνησί-
κακοὶ καὶ ὑπερήφανοὶ διορθώσασθε ἑαυτοὺς,
καὶ πρὸς πάντας μικροὺς τε καὶ μεγάλους τὸ
σύνδεσμον τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης καὶ ταπεινο-
φροσύνης ἔχετε, καθὼς ὁ κύριος εἶπεν, ἵνα
μὴ κατακριθῇτε ὡς περ οἱ γραμματεῖς, καὶ
ὡς φαρισαῖοι ὁ μέγας αὐτοῦ· οἱ ἄρπαγες καὶ
πλεονέκται φρίζατε, καταλιπόντες τὰ ἄλ-
λότρια ἐφαρπάζειν· οὐ γάρ τι κερδάνη ὁ
πλεονεκτῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἀλλ' ἢ μόνον
κατάραν συνακολουθοῦσαν αὐτῷ ἐκείθεν·
τὸ δὲ ἄρπαχθὲν παρ' αὐτοῦ, ὧδε μένει· καὶ
ἀπλῶς ὅσοι κακῶς καὶ αἰχρῶς τὸ παρῃθόντα
ὑμῖν καιρὸν διεπράξασθε, ἐζημιώθητε· καὶ
τὸ ἀφαιφθέντα ὑμῖν χρόνον τῆς ζωῆς ἀγω-
νίσασθε· καὶ πρὶν ἐπέλθῃ ἡ δόξαδοχὴ ὑμῶν,
ὅτε οὐ προσδοκᾶτε, καὶ ζημιωθῇτε· καὶ αὐτοὶ
πτωχοὶ καὶ ἀπερίστατοι ἐν ἐξορίᾳ μακρᾷ
ἀπηνέχθητε, ὅπως ἐκ ἔστιν ἀνάρρησις· καὶ μη-
κέτι τὸ κακὸν φρονήματος ἐκκρατεῖς χυρόμε-
θα, ἀλλὰ πᾶσαν κακίαν καὶ πλεονεξίαν τὴν
ἀρέσκουσιν τῷ δολβόλῳ καταλιπόντες, καὶ ὁ
ἔχει σφάλμα ὁ καθεὶς διορθώσάτω, καὶ τὸ
σωτηρίαν αὐτοῦ πραγματεύσάτω, πρὶν τὴν
πανηγύρεως δόξαν θείαν· ἐν ταύτῃ γάρ εἰσι
καὶ οἱ πωλοῦντες τὸ ἔλαιον, ὡσαύτως καὶ οἱ
ἀγοράζοντες τοῦτο· ἐπ' αὐτῇ ἡ λυβὴ ἡ πανή-
γυρις, οὔτε πᾶσις γίνεται οὔτε ἀγορά· καὶ
τῷ ὄντι καλὸν καὶ εὐάρεστον τὸ ἀρέσκον θεῷ,
τὸ αὐτὸ καὶ ποιεῖτε, ἵνα καὶ τὸ ἐκ δεξιῶν αὐ-
τοῦ χάριτος ἀξιώσῃτε.

ζ'. Εἰ μὲν ὁ ἄνθρωπος πάντοτε ἐπὶ
μνήμης ἔχει τὸ θάνατον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐ-
τοῦ, οὐκέτι ἀμῶνται· ὁ γὰρ φόβος διώκει τὸ
ὀπιθυμῶν, λογισμὸς ἐν αὐτῷ ποίαν

* Is. V. 22.

* Ephes. V. 18.

εὐφροσύνην καὶ χαρὰν μέλλουσιν ἀπολαύειν οἱ δίκαιοι, καὶ ποίαν κόλασιν οἱ ἁμαρτωλοί· διὸ, ἀδαπῆτοι, ὡς ἀκαλῶ ἡμᾶς, πάντοτε ἐπὶ μνήμης ἔχετε τὸ ἐκείναις αἰῶνος τότε χαροποιὰ καὶ τὰ λυπηρά· ἢ ὅντως ὥς αἱ πέντε φρόνιμοι παρθέναι διὰ τὸ ἐκ ὧς οὐκ ἔχουσιν αὐτὰς τὸ ἔλαιον ἐν ταῖς λαμπάδαις αὐτῶν, καὶ τῷ φωτὶ ὡς ἐλαμψόμεναι, οὐκ ὑπνώσαν, ἀλλὰ τὸ νυμφῶνος ἀνοιγέμενος εἰσῆλθον, μὴ παρεμποδίζόμεναι εἰς τὸ βασιλικὸν πᾶσον, διὰ τὸ ὧς ὡς ἐλαυγέζον αὐταῖς ἐλαίαι· αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε παρθέναι διὰ τὸ μὴ ἔχειν καὶ αὐτὰς ἔλαιον ἐν ταῖς λαμπάδαις αὐτῶν, ἐσβέσθησαν καὶ ἐκάλυφον· τὸ δὲ νυμφῶνος ἀνοιγέμενος, οὐκ ἔχουσαι φῶς ἐλαίαι τὸ ἰδεῖν καὶ αὐτὰς τὸ εἰσοδόν· ὁ γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ ὡς πατῶν, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει· ὁ δὲ ἐν φωτὶ ὡς πατῶν εἶδε τὸ ὁδόν· τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰς πέντε μωρὰς παρθένους, σβεννυμένων τὸ λαμψάδων· καὶ μὴ ὁρῶσιν ποδοῦσαι * εὐρεῖν δὲ εἰσοδόν, ἐκλείσθη ὁ νυμφῶν, ἔξω καταλειφθεῖσαι.

* ita cod.

* ita cod.

ἡ'. Ὡσαύτως εἶπω καὶ περὶ τῶν εὐσπλάγχχνων καὶ ἐλεήμονας, τὸ οἷας φωνῆς ἡξιώθησαν ἀκῆσαι, τὸ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τὸ παῖός· ἐτι δὲ καὶ πρὸς τῶν εὐσπλάγχχνων καὶ ἀνελεήμονας καὶ αὐτὴν ἀκοῦσαι τὸ ὀδυνηρὰν ἀπόφασιν, τὸ πορεύεσθε ἀπ' ἐμῆς οἱ κατηραμένοι· ἡκούσαντες δὲ παρά τινος ἐκατηράθησαν· πρόσεχε τὸ, δι' ἣν αἰτίαν κατηραμένοι ὠνομάσθησαν· πολλάκις ἐν τῇ πλατείᾳ τὴν καθ' ἡμέραν πόλεως κατέτυχον, καὶ ἴδον συνηγμένους πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους καὶ ξένους, καὶ ἡκούσαν διηγμένους πρὸς ἀλλήλους, λέγων ὁ ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον· ὅντως, ἀδελφε, ὁ θεὸς καλὰ γὰρ (1) ποιήσει μὴ τὸ δεινὸς αὐτός με ὑπάρχει ὁ φόβος τὴν ἐμὴν πτωχείαν· λέγει δὲ, καλῶς εἶπας· καὶ ἐμὲ χειραλωγῆ διὰ παντός, καὶ οὐ μὴ παύσομαι τὸ ὑπερέχειν αὐτόν· καὶ ἄλλος εἶπε· καὶ ἐμὲ ὁ δεῖνα ἡλέησε θυμὸν ὄντα με· καὶ ἴδου ὁ περὶ ἱμάτιον φορῶν, αὐτὸς μοι ἐσκέπασεν· καὶ ὁ θεὸς ἴδοι, καὶ αὐτὸν ἐλεήσει· ἕτερος δὲ λέγει· ἐγὼ, ὡς ὁρᾶτε, ξένος εἰμὶ, καὶ ὡδήγησέ με λέγων ὁ δεῖνα, καὶ ἀντελάβετό με ὑπὸ τὸ στέγνυ αὐτῆς, καὶ πᾶ-

frauentur iusti, quali poena peccatores. Ideo, carissimi, rogo vos ut illius saeculi tum iucunda tum molesta semper mente agitetis. Vel omnino quomodo quinque illae prudentes virgines, propter abundans in suis lampadibus oleum, luce illustratae non dormitaverint, sed nuptiale conclave statim ac patuit sint ingressae, regio thalamo non exclusae fuerint, quia splendendum olei circa ipsas lumen radiabat. At reliquae quinque virgines, quia lampades oleo destitutas habuerunt, his extinctis ad somnum conversae sunt: moxque aperto conclavi, luce olei caruerunt, cuius ope introitum cernerent. Nam qui in tenebris ambulat, quo deducatur ignorat: qui autem in luce graditur, viam pervidet. Eadem calamitas accidit stultis virginibus, quibus lampades extinctae fuerunt; et circa introitum deerrantibus, conclave obseratum fuit; haeque idcirco extra manserunt.

8. Idem aio de misericordiis, et elemosynam facientibus, qui verba illa audire digni erunt: venite benedicti patris mei. Nec non de immitibus et illiberalibus, qui luctuosum vicissim decretum audient: discedite a me maledicti. Diximus etiam a quo maledicendi erunt: nunc causam cognosce quamobrem maledicti sunt nominati. Saepe in urbis nostrae dum foro versarer, congregatos vidi pauperes et invalidos ac peregrinos, eosque alternis fabulationibus audivi colloquentes sic: utique, frater, Deus sine dubio bene faciet homini illi; est enim paupertatis meae nutritor. Cui alter respondebat: recte ais; nam mihi quoque in omnibus opem fert, neque umquam pro eo orare desinam. Alius quoque aiebat: mei quoque nudi misertus est ille: en quippe quod gero vestimentum ipse mihi induit. Deus utinam respiciat, et illius misereatur! Alius item sic: ego, ut cernitis, peregrinus sum; ille autem dux mihi fuit, et tecto suo rece-

(1) Ita cod. pro ναί, etiam inferius n. 16.

pit, mihique omne curae genus impendit. Quamobrem mercedem illi a Domino imprecor. Denique alius dicebat: ego impotens senex sum; hic autem tesseram mihi aliisque impotentibus dedit, ut cum eo quotidie convivere in mensa ipsius. Ita illi colloquentes enixe precabantur ut boni et misericordes, regni Christi heredes fierent.

9. Dum haec illi dicerent, alius quidam interfatus est. Quoniam de misericordibus sermo fuit, dicamus aliquid etiam de immisericordibus, quid ille vel alter fecerit. Namque ego novi hominem illum immisericordem atque inhumanum, qui de futuro iudicio non cogitat. Non enim ab eo quisquam eleemosynam umquam recepit, verum etiam nos pauperes vexat, et palpalando pecunia spoliatur, dicens: vos quidem asperos nummos habetis. Et si quid a pio christiano datum fuerit, eripit: atque ita pauper maledicens discedit. Alius aiebat: ego ad illum abii, ut exiguum aliquando panis frustum acciperem: sed cum ad eius aulam accederem, ille canibus suis imperavit qui membra mea discerpserunt, atque ita maledicens recessi. Alius denique dixit: ego hominem illum conveni, sed eleemosynae loco ab eius famulis verberatus fui, et fuga maledicens me proripui. Haec adversus immisericordes dum dicerent, una voce iis maledicebant cum anathemate. Et videsis, carissime, amborum diversam vicem, quomodo pauperum preces faciant heredes et incolas paradisi misericordes homines, qui etiam propter eam quam prae se tulerunt misericordiam, benedicti appellantur a benigno et misericorde Christo Deo nostro. Vicissim pauperum maledictiones repellunt immisericordes atque immites a clementia Dei, heredesque et incolas faciunt aeterni ignis. Propterea maledicti appellantur et diaboli contubernales.

σαν Θεραπείαν ἐνδείκνυται εἰς ἐμέ· ὅπερ τὸ ἀντιμισθίαν εὐχομαι λαβεῖν αὐτὸν παρὰ τοῦ δεσπότου· καὶ ἀποκριθεὶς πάλιν ἄλλος εἶπεν· ἐγὼ ἀδύνατος γέρον εἰμί, καὶ ἐτύπωσεν * ὁ δὲ ἰδοὺ ἐμέ τε καὶ ἄλλους ἀδυνάτους, καὶ καθ' ἡμέραν σὺν αὐτῷ ἀρισθεῖν ἐπὶ τῷ ξαπέζῃ αὐτοῦ· οὕτως οἱ αὐτοὶ εἰς αὐτὸν ὁμιλῶντες νύχοντο ἐμπόνως ὅτι ἀσθενεῖ καὶ ἐλεήμονας, κληρονόμους γὰρ τοῦ βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

* ita cod.

Θ'. Καὶ ὡς ταῦτα διηγοῦντο, ἐξ αὐτῶν τις εἶπεν· ἐπεὶ ἀνεφέρω μὲν τὸ λείπειν διὰ τοῦ ἐλεήμονας, εἴπω μὲν δὲ διὰ τοῦ ἀνελεήμονας, τὸ τίς καὶ τίς ἦν· οἶδα γὰρ ἐγὼ ὁ δὲ ἰδοὺ ἐμέ τε καὶ ἄλλους ἀνελεήμων καὶ ἀπάνθρωπος, ὅτι κρίσιν οὐκ ἐνθυμεῖται· ποτὲ γὰρ ὅτε αὐτοῦ τις ἐλεημοσύνην οὐκ ἔλαβε, ἀλλὰ μᾶλλον ὅσον καὶ πιάσει ἐξ ἡμῶν τῶν πενήτων, ἐκδύει ψιλαφῶν τούτων, λέγων· ὑμεῖς ξαχοταὶ (1) νομισμάτων ὑπάρχετε· καὶ εἰ τι διακονηθῇ παρὰ ἄλλου φιλοχρίστου, ἰσχυρίζεσθαι καὶ ὁ πτωχὸς ἀναχωρεῖ καταρώμενος· ἄλλος εἶπεν· ἐγὼ ἀπῆλθον εἰς τὸ δεῖνα μὴ πολλάκις λάβω μικροῦ κλάσματος ἄρτου· καὶ ὡς προσῆλθον τῷ αὐτῷ, ἐπέταξε τοῖς κυσὶ, καὶ τὰ μέλη μου ἐσπάραξαν, καὶ ὑπεχώρησα καταρώμενος· ἕτερος δὲ εἶπεν· ἐγὼ δὲ παρὰ τοῦ δεινῆ, ἀντὶ τοῦ λαβεῖν με παρ' αὐτοῦ ἐλεημοσύνην, τέτυμμαι παρὰ τοῦ ὑπεργῶν ἐκείνου, δὲ ἀπεδιώχθην καταρώμενος τοῦτον· ταῦτα καὶ τὸ ἀνελεημόνων λέγοντες ὡς ἐν μιᾷ τῇ φωνῇ ἐκαταρῶντο αὐτοῖς καὶ ἀναθεμάτιζον· καὶ ἔρα, ἀσπληνέ, τὸ ἀμφοτέρων τὸ διάφορον, πῶς αἱ εὐχαὶ τῶν πενήτων κληρονόμοι καὶ οἰκήτορες τῶν πατρῴων ποιῶσι τοῦ ἐλεήμονας, καὶ εὐλογημένοι ὀνομασθέντες διὰ τοῦ εὐσπλαγχνίας ἧς ἐπεδείξαντο, παρὰ τοῦ εὐσπλαγχνου καὶ ἐλεήμονος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὡσαύτως καὶ αἱ κατὰ τὸν πενήτων ἐκδιώκοντες τοῦ ἀνελεήμονας καὶ ἀσπλαγχνους ἐκ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ κληρονόμοι δὲ οἰκήτορες αὐτοῦ τῶν αἰώνιων πυρὸς ποιῶσι· διὰ τοῦτο καὶ καταραμένοι ἐκλήθησαν καὶ τῶν διαβόλων σύνοικοι.

(1) Ita cod. τραχοταί, de quo vocabulo, seu sincero, seu mendoso, iudicent eruditi. Mihi arridebat derivare a τραχύς. Nam qui sit asper nummus, scimus.

1'. Ἡμεῖς ᾗ, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνδυσάμεθα *, τὸ γαλήνιον, καὶ ἡμέρον, καὶ χρεῖσά σπλάγχνα ἐνδείξώμεθα πρὸς τοὺς ὁμοδόλους ἡμῶν, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τῇ ὀργῇ ἐκείνῃ ἐπασπασώμεθα, ὡς ὁ πονηρὸς δοῦλος ἐκείνος, ὁ συμπαθηθεὶς παρὰ τοῦ δεσπότη, καὶ μὴ θελήσας καὶ αὐτὸς τὸ σύνδεσμον αὐτοῦ ἐλεῆσαι· καὶ δεθῶμεν χεῖρας καὶ πόδας καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἀποπεμφθῶμεν. * ἀλλὰ βελὴν ἀγαθὴν καὶ ὀφείλιμον τῇ ἡμετέρῳ ψυχῇ συμβαλεσώμεθα, ἀδελφοί, καὶ μιμηταὶ γινώμεθα τοῦ ὑπερῆμῶν πτωχεύσαντος ἐκείνου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν τῇ αὐτοῦ χάριτι· καὶ ὁ ἔχει ἕκαστος ποιήσει ἐλεημοσύνην εἰς τὴν μὴ ἔχοντα· καὶ ὁ ἐλεῶν ἐλεηθήσεται πάντως· ὁ δὲ μὴ ἐλεῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἐλεηθήσεται· οὐ γὰρ δωρεὰν λαμβάνουσιν οἱ πένητες τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ σκόπῃσιν πώσας εὐχὰς ἀντιπαρέχουσιν· ἄκκσον ᾗ καὶ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ λέγοντος καὶ παλαινοῦντος ἡμῖν. * “διὰ θρυπτε παινῶντι (1) ἄρτον σε, καὶ πτωχοὺς ἀσέβεις εἰσάγαγε εἰς τὸ οἶκόν σου· ἐὰν εἴδῃς γυμνὸν, περιβάλε· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τῷ πῶματός σου οὐχ ὑπερόψ· τότε ἐρραγήσεται παρῶν σου τὸ φῶς σε, καὶ τὰ ἱμάτιά (1) σε ταχὺ ἀναστήξιν· καὶ προωρεῖσεται ἔμπροσθέν σε ἡ δικαιοσύνη σε, ὥς ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περισελεῖ σε· τότε βοήσας, καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεται σε· ἔτι λαλῶντος σε ἐρεῖ, ἰδοὺ πάρεμι· ἐὰν ᾗ ἀφέλης ἀπὸ τοῦ σύνδεσμον (2) καὶ χεροτονίαν (3) καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ ὅς παινῶντι (1) ἄρτον σε, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσης, τότε ἀνατελεῖ

10. Nos autem quotquot in Christo baptizati sumus, Christum induamus, hilaritatem, mansuetudinem, bonaque viscera conservis nostris exhibeamus, ne et nos iram illam promereamur, quam ille improbus servus expertus est, qui dominum suum misericordem nactus, noluit vicissim conservi sui misereri: ideoque ligatis manibus et pedibus in exteriores tenebras amandemur. Sed bonam potius voluntatem, et animabus nostris utilem foveamus, fratres; et imitatores simus illius, qui pro nobis sponte fuit pauper, Christi Dei nostri, ut nos gratia eius ditescamus. Ergo prout habet unusquisque, non habenti largiatur eleemosynam: nam qui misericors fuerit, misericordiam prorsus experietur; qui secus non miserebitur, misericordiae beneficio carebit. Non enim gratis accipiunt eleemosynam pauperes, sed quantas retribuunt preces considera. Audi dicentem nosque exhortantem Isaiam prophetam: « frange esurienti panem tuum, et pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, operi; et domesticos seminis tui ne despexeris. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur: et praeibit ante te iustitia tua, et gloria Dei circumdabit te. Tunc clamabis, et Deus exaudiet te; adhuc loquente te, dicet: ecce adsum. Si abstuleris a te vinculum (iniquitatis), et manus extensionem (deridendi causa), et verbum murmurationis, et dederis esurienti panem tuum, et animam adflictam repleveris; tunc

(1) Ita cod. ἱμάτια vestimenta, non ἱάματα sanationes aut sanitates. Revera ἱμάτια legebant Tertullianus, Cyprianus, et Valerianus, antiqui patres, a Sabaterio laudati, qui transtulerunt vestimenta. Ei lectioni accedit nunc alius suffragator Eusebius noster. Hieronymus quidem comment. ad Is. LVIII. 8. putat latinos inconsideranter legisse ἱμάτια pro ἱάματα, nominis similitudine ductos; nunc tamen apparet etiam ex Eusebio revera extitisse in aliquo saltem graeci textus codice ἱμάτια; quamquam ego quoque anteponendum ei puto ἱάματα. En verba Hieronymi: latini interpretes ducti nominis similitudine, ἱμάτια, id est vestimenta, posuerunt. Unde multi translationis falsitate decepti ad resurrectionem corporis comprobendam, hoc utuntur testimonio, quo scilicet vestimentum animae corpus accipi velint, quod in die resurrectionis oriatur. De vestimento pro corpore, Cyrillus apud nos ad ps. LXVIII. 12, ibique Diodorus tarsensis in nostro scholio.

(2) Lucifer calaritanus apud Sabaterium legit diserte vinculum iniquitatis.

(3) S. Hieronymus hoc loco: pro χεροτονίαν tres alii interpretes (Aq. Sym. Theod.) voce consona extentum digitorum transtulerunt: ne detrahas proximo tuo, et singulos quasi digito notes.

oriatur in tenebris lux tua, et tenebrae tuae erunt sicut meridies, semperque tecum Deus erit. »

11. Audisti, carissime, miram adhortationem prophetae, qui ad eleemosynam conferendam impellit; quo facto, a Deo non destituēris. Audi etiam proverbiorum auctorem: « eleemosynae et fidelitates purgant a peccatis. » David quoque ait: « tota die miseretur et commodat iustus. » Et rursus: « dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius manet in saeculum saeculi. » Etenim donum huiusmodi retribuit eleemosyna. Rogo itaque vos, ut caritatem et eleemosynam omni tempore operemini. Neque dicas: hodie non vaco, sed cras vel alia certa die tempus mihi commodum erit largiendi eleemosynam. Quid ais, homo? Nonne audisti Salomonem tibi dicentem? « ne dicas: revertens redi, et cras dabo, cum possis statim benefacere. Nescis enim, quid pariet postera dies. » Nunc tantum hora est; si vis, largire eleemosynam; nec mente tua infructuosas cogitationes versa, neque vanas excusationes excusa, tecum ipse dicens: praeclarum est facere eleemosynam; sed fortasse mihi continget longa senectus. Quid faciam? Si iam facultates meas distribuero, quis mei curam geret? Quod nunc habeo retinebo. Scio me prope similem esse avo meo, itaque ut ille diu superstes ero. Porro facile eveniet ut longa infirmitate decumbam; tunc utique opes meas distribuere statuam, meaque manu eleemosynam faciam. Benignus est Deus; interim oeconomia utilis est.

12. O plane inutilis excusatio, immo vero noxia iis qui huiusmodi cogitationes animo volvunt! Nonne audisti quid dicat evangelium de divite horrea sua destruyente ac maiora aedificante ob suae cumulae segetis repositionem, multos vitae annos sibi spondente, atque ad summam senectutem se venturum sperante? Quid mox huic accidit de longa vita co-

ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σε, καὶ τὸ σκότος σε ὡς μεσημβρία· καὶ ἔσαι ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ διαπαντός. »,

ια'. Ἦκουσας, ἀγαπητέ, ὡρραίνεσιν θαυμαστὴν τῆ προφήτε σωωθούντος σε εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ τὸ θεὸν ἀπὸ σοῦ μὴ δξαλιμπάνειν· ἄκυσον καὶ τῆ ποροϊμιασοῦ λέγοντος· * « ἐλεημοσύνη καὶ πίστις ἀποκαθαίρουν ἀμάρτιας. », καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· * « ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει ὁ δίκαιος· καὶ πάλιν· * ἐσκόρπωσεν, ἔδωκεν τοῖς πένησι, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸ αἶμα τῆ αἰῶνος. », τοιοῦτον γὰρ δῶρον δωρεῖται ἡ ἐλεημοσύνη· διὸ ὡρρακαλῶ ὑμᾶς, τὴ ἀγάπῃ καὶ ἐλεημοσύνῃ ἐν παντὶ καιρῷ ἐργάζεσθαι· καὶ μὴ εἶπης· σήμερον ἀσχολῶ, ἀλλὰ αὔριον ἢ τὸ δεῖνα ἡμέραν πάντως πότε ἐν εὐκαιρίᾳ εἰμὶ· ὅτι τὴ ἐλεημοσύνην ποιοῦμαι· τί λέγεις, ἀνθρώπε; οὐκ ἤκουσας τῆ Σολομῶντος λέγοντός σοι· * « μὴ εἶπης ἐπαγγελθῶν ἐπάνηκε, καὶ αὔριον δώσω, δυνατοῦ σε ὄντος εὖ ποιεῖν· οὐ γὰρ οἶδας τί τέχεται ἡ ὀπίσσω. », μόνον ἤδη ἂν ὥρα· εἰάν θελεις, ἐργάζε· τὴ ἐλεημοσύνην· καὶ μὴ παρέρχῃς τὸ νοῦν σε εἰς λογισμοὺς ἀνωφελεῖς καὶ προφασίζεσθαι προφάσεις ματαίας, λέγων ἐν ἑαυτῷ· καλὸν ὅτι τὸ ποιεῖν ἐλεημοσύνην τίς· * ἀλλ' ἴσως συμβαίνει μοι μακρὸν γῆρας· πῶς ἔχω ποιῆσαι; εἰάν ἐτι δυνάμην τὰ ὑπάρχοντά μου, τίς ὁ ἐμὲ διοικῶν; τὸ παρὸν κρατήσω· οἶδα ὅτι τὸ πάπτε με παρόμοιος εἰμὶ, καὶ μακροχρονίσω ὡς ἐκείνος· ἀλλ' οὐν πολλὰ καὶ ἐν ἀρρώστῃ δανῇ γένομαι, τότε δξατυποῦμαι δξανημθῆναι τὸ πολοῦτον με, καὶ μὴ χεῖρας ἐλεημοσύνην ποιοῦμαι· φιλάνθρωπος ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ τὸ συμφέρον οἰκονομῆται ἐχαι.

ιβ'. Ὡ πρόφασις ἡ μηδὲν ὠφελοῦσα, ἀλλὰ μάλλον βλάπτουσα· οὐδὲν εἰς τοιαύτας ἐνθυμήσεις λογιζομένης· οὐκ ἤκουσας τῆ εὐαγγελίας· * τὸ τί λέγει περὶ τῆ πλυσίς τῆ χαλάσαντος τὰς ἀποθήκας αὐτοῦ καὶ μείζονας οἰκοδομήσαντος εἰς ἀπόθεσιν τῆ πολυσυνάκτων αὐτῆ σιτίων, προσδοκῶντος χρόνος πολλοὺς ζῆσαι, καὶ εἰς ἄκρον γῆρας καταστῆσαι αὐτόν; τί πρὸς ταῦτα τούτῳ συνέβη

* Prov. III. 3.

* Ps. XXXVI. 26.

* Ps. CXI. 9

* Prov. III. 28.

* Prov. XXVII. 1.

* ita cod.

* Luc. XII. 18.

τῷ λογισαμένῳ μακροχρονίῃσαι, καὶ ἐν εὐ-
 θηνίᾳ θέλοντι παταλᾶν; οὐκ διανοεῖτο ἐν
 τῷ παρόντι αἰῶνι διάγειν, καὶ ἐν τῷ δὲλο-
 γίσεσθαι αὐτὸν ταῦτα, ἥλθεν ἀπόφασις τῆς
 ἄραις τῆτον ἐντεῦθεν, καὶ εἰς ἐξορίαν πα-
 ρεμφθῆναι, μὴ συγχωροῦντες αὐτὸν τί λα-
 βεῖν ὡς ἐνταῦθα ἐσύναξεν * ἐξ ἀδικίας· ἀλλὰ
 θρίαμβος ὀρεῖται τοῖς πᾶσι, καὶ γυμνὸς ἐλ-
 κόμενος ὡς αἰχμάλωτος· ἀλλ' ἢ μόνον οἱ
 αἰζόντες αὐτὸν μικρῶς τινὸς χιτῶνος κατέλι-
 πον, καὶ αὐτὸν διὰ τὴν αἰσχύνην τῷ σώματος
 αὐτῷ καλύπτειν· καὶ ὁ προσδοκῶν πολυχρό-
 νιος εἶναι, ὀλιγοχρόνιος γέγονε· καὶ ὁ ἐσύναξεν
 ἐκ τόκου καὶ ἀδικίας, κατέλιπε, καὶ μὴ θέ-
 λοντος αὐτοῦ· καὶ ἄλλοι τὰ αὐτῷ διμερίσθη-
 σαν· αὐτὸς ἢ εἰς μάτην ἦν κοπιῶν, μηδὲν ἐξ
 αὐτῶν κερδήσας· εἶδες, ἀγαπητέ, τὴν ζημίαν
 ἣν ἔπαθεν ὁ αὐτὸς πλούσιος· ἐξωρίσθη, μὴ
 συμφθάσας ἄραις τί πρὸς βραχὺ ἔχον ἐφό-
 διον ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῷ πρὸς ἀνάψυξιν· ἀλλὰ
 τὸ οὐδαμινὸν ἱμάτιον αὐτῷ μόνον συνεπα-
 θήθη ἄραις, ὅπερ δι' ὀλίγου δὲρρήγνυται,
 καὶ οὐδεμία ὠφέλειά τις αὐτοῦ γένηται.

* Iob. VII. 1.

17'. Καὶ ἄκυσον τὴν γραφὴν λεγούσης *,
 « ὅτι ὡς μισθὸς αὐθιμερινοῦ, οὕτως ἡ ζωὴ
 τῷ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῇ γῆς. », οὕτως, ἀνθρώπε,
 διάκειται ὁ βίος ἡμῶν· ὥστε οὐδὲν ὀφειλού-
 μεθα, ἀλλὰ μᾶλλον βλαπτόμεθα, ἐπι-
 συνάγοντες χρήματα καὶ χρυσὸν ἐξ ἀδικίας,
 καὶ κόπον πενήτων ἀμισθεῖ· ἂν μετ' ὀλίγον
 καταλιμπάνομεν μὴ ἐέλκοντες, καὶ πορδύο-
 μεθα λυπούμενοι, καὶ ἐνταῦθα καταμερί-
 ζονται ἄλλοι τὸ πλοῦτον ἡμῶν, καὶ οὐδὲ καὶ
 μνησάν τ' ὀνόματος ἡμῶν ποιοῦντες, ἀλλὰ
 καὶ καταρῶντες· ἄκυσόν με, ἀγαπητέ, καὶ
 πρόσωπόν σου τὸ πλοῦτον· ἐὰν γὰρ θέλῃς
 καὶ εἰσακούσῃς με, κόπον οὐχ ὑπομένεις,
 οὐ μισθοὺς ἀναλίσκεις, ἀλλὰ καθεζομένης
 σου εἰς τὴν οἰκίαν σου, ἔρχεται ὁ πέννης ζιτῶν
 τὸ πλοῦτον σου· μετένεγκε εἰς τὸ ἐκεῖ αἰῶνα·
 παρέχε τοῦτον· μόνον ἄκυσόν με· καὶ ὅτε
 καὶ σὺ μέλλεις ἀπελθεῖν, πολλὴν ἀνάπαυ-
 σιν καὶ εὐφροσύνην εὐρήσεις· εἰ ἢ μὴ θελή-
 σαι, καὶ παροφθαλμίζεις με τὴν συμβολίαν, πο-
 ρδύομενος ἐκεῖθεν, στενοχωρίαν καὶ λιμὸν
 ὑποσῆς δινηκῇ· ὅς ὁρῶν, ἐτέρους ὅψαι ἐ-

gitanti, atque in rerum affluentia pergrae-
 cari volenti? Dum hic quidem praesente
 in saeculo demoraturum se putat, atque
 id animo agitat, decretum divinum pro-
 diit, ut hinc sublatus in exilium mittere-
 tur, interdicto etiam ne quid secum au-
 ferret ex his quae in terra iniuste cumu-
 laverat. Erat itaque spectaculum omnibus,
 cum nudus captivi instar efferretur, vix
 ei parva tunica ab his qui ferebant reli-
 cta, quae corporis eius pudenda tegeret.
 Sic ille qui se longaevum fore putabat,
 brevis aevi fuit: et quae usuris variaque
 iniquitate congesserat, invitus dimisit, eius-
 que opes alieni inter se dividerunt. Ergo
 ille frustra laboravit, nihil inde sibi lucri
 capiens. Nosti, carissime, poenam quam
 idem dives perpessus est; pulsus in exi-
 lium ante quam aliquod vel pusillum via-
 ticum sumeret, quo se in via solaretur:
 sed vilissimam tantum vestem ei tollere
 permissum fuit, quae brevi fit lacera, nec
 ei vel hilum prodest.

13. Audi scripturam dicentem: « sicut
 mercedis diurnae tempus, ita vita hominis
 in terra. » Sic prorsus, o homo, vita nostra
 se habet. Quamobrem nihil nobis prodest,
 immo nocet, si opes congeramus et aurum
 ex iniquitate, et labore pauperum sine mer-
 cede. Haec nos brevi relinquemus inviti,
 tristesque abibimus, alique interim divitias
 nostras inter se partientur, nullam nominis
 nostri mentionem facientes, vel potius ma-
 ledicentes. Ausculta mihi, carissime; opes
 tuas tibi praemitte. Nam si mihi obtem-
 perare volueris, laborem non pepetieris,
 mercedem non perdes. Ecce te domi tuae
 sedente, venit postulans pauper de divitiis
 tuis. Tu ergo has transfer in illud saecul-
 um; da quod petit, si certe mihi vis au-
 scultare: cum tu illuc abiturus eris, gran-
 de solatium invenies et laetitiam. Id si no-
 les, nec meo consilio adquiesces, nihilo-
 minus illuc profectus, angustias famemque
 perpetuam experieris: quippe qui alios vi-
 debis deliciis et gaudio cum angelis ge-

stientes, quia illuc divitias suas prae se miserunt. Propterea audient: venite pauperes, benedicti patris mei: recte iudicastis, atque ut sensati ac prudentes opes vestras manu pauperum praemisistis, quas ego excepi, nunc autem vobis restituo; neque id eatenus, verum etiam bonorum meorum vos heredes scribo. Talem scilicet remunerationem a Deo referent eleemosynarum datores.

14. Neque expectes, eos fortasse audituros: venite qui domos splendidas aedificastis marmorumque splendoribus exornastis, qui balnea struxistis, agros virgultis purgastis, vineas et arbores plantastis, et alia quaelibet terrenarum rerum operatores cogitant, cum aiunt: faciamus aliquid quo memoria nostra in posterum propagetur; ut qui viderint, beatos nos dicant. Quaecumque id genus homines faciunt, eorum Deus non meminit, neque probat, immo potius aversatur dicens: discedite a me. Nam venite, misericordibus dicitur. Discedite autem, in eos qui me non novērunt intorquetur. Non novi vos, nescio undenam sitis; qui possum in regnum meum advocare? Discedite a me, ignoro vos. Illi autem quid aiunt expostulantes? Domine, cur nos dimittis a te? Nonne sigillum corporis tui habemus? Nonne aestum diei propter te tulimus? nonne virginitatem servavimus? Utique, dicet, haec non ignoro: virginitatem custodistis, balnea vitastis, duro lecto et ieiunio utentes. Haec facientes, non tamen pauperum miserti estis. Nempe cum aliquis ad tuas fores accedens et pulsans pavidus orabat miserabili voce dicens: miserere mei, fame consumor, cor meum anhelat ad olera, anima mea panis desiderio luget, membra mea frigore tremunt, ossa mea confringuntur, dentes quatuntur, ungulae uruntur, totum corpus meum consternatione et nuditate quassa-

βουῆ καὶ χαρὰ εὐφραينوμένης μὲν ἀγγέλων, διὰ τὸ προπέμψαι τὸ αὐτῶν πλοῦτον ἐκεῖ· διὰ τούτων καὶ ἀκούσασιν· δεῦτε οἱ ταπεινοὶ εὐλογημένοι τῷ πατρὶ μὲν καλῶς ἐφρονέυσате, καὶ ὡς νενεχεῖς καὶ φρόνιμοι τὰ ὑμῶν προεπέμψατε μὲν τῷ πενήτων· καὶ γὰρ ἐδεξάμην, καὶ ἰδοὺ παρέχω ὑμῖν· καὶ οὐκ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐμῶν κληρονόμους ποίω· τοιαύτας γὰρ ἀμοιβὰς οἱ ἐλεήμονες τεύχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ.

ιδ'. Καὶ μὴ προσδοκῆς ἴσως ἀκούσωσι τὸ, δεῦτε οἱ οἰκίας λαμπρὰς οἰκοδομῶντες, καὶ ὑψηλῶν σιλοβότηας ἀνακοσμεῖντες, καὶ λαβρὰ κτίζοντες, καὶ ἀγροὺς ἀνακαθαίροντες, καὶ ἀμπελῶνας καὶ δένδρα φυτεύοντες, ἢ ἕτερα ὅσα ἐπινοήσῃσι γῆνιν ἐργάζοντες· λέγοντες, ποιήσωμεν εἰς δακρυόχην ἡμῶν μνημόσυνον, ἵνα οἱ θεωροῦντες μακαρίζωσιν ἡμᾶς· ταῦτα μὲν ὅσα ἂν ποιήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὁ θεὸς ἐπὶ μνήμης οὐκ ἔχει, οὐδὲ ἀποδέχεται, ἀλλὰ μάλλον ἐκδιώκει λέγων· πορεύεσθε ἀπὸ ἐμοῦ· τὸ γὰρ δεῦτε, τῷ ἐλεημόνῳ ἐστὶ· τὸ δὲ πορεύεσθε, τῷ μὴ γνωρίζοντάς με· οὐ γὰρ εἶδον ὑμᾶς ἢ γνωρίζω τὸ πόθεν ἐστέ, ἵνα καὶ ὑμᾶς καλέσω ἐν τῇ βασιλείᾳ μὲν· ἀπέλθετε ἀπὸ ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· τί δὲ φασιν ἐγκαλοῦντες; κύριε, διὰ τί ἀποπέμψεις ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ; οὐ γὰρ σφραγίδα τῷ σώματός σε ἔχομεν (1), καὶ τῷ καύσωνα τῇ ἡμέρᾳ διήλθομεν διὰ σὺ, καὶ τῷ παρθενίαν ἐτηρήσαμεν; ναὶ, φησὶν, οἶδα καὶ γὰρ παρθενίαν ἐφυλάξατε, ἀλεσίαν, ξηροκοιτίαν (2), καὶ νηστείαν· ταῦτα ποιήσαντες, ἀλλὰ τῷ πένητι οὐκ ἐλέησατε, ὅτε εἰς τὴν θύραν σε ἐλθὼν ὠδυνάζων μὲν φόβῳ παρεκάλει λέγων ἐλεεῖν καὶ τῇ φωνῇ· ἐλέησόν με, λιμῶν δακρυόχῳ· ἢ καρδίᾳ μὲν ἐκταράττεται ἐκ τῶν λαχάνων, ἢ ψυχῇ μὲν πενθεῖ ἐκ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἄρτων· αἱ σάρκες μὲν τρέμουσιν ἀπὸ ψυχροῦ, τὰ ὅσα μὲν συντίθενται, οἱ ὀδόντες μὲν συγκρούουσιν, οἱ ὄνυχες μὲν καίονται, καὶ ὅλον μου τὸ σῶμα συνθλάσσεται ἐκ ἀθυμίας καὶ γυμνότητος· ἐλέησόν με καὶ

(1) Videtur heic intelligenda ss. eucharistia et status sacerdotalis.

(2) Ita cod. Emendassem autem ξηροκοιτίαν aridum victum, nisi paulo post sequeretur synonymum χαμυνίαν inter virginitatem et ieiunium.

δεῖξον ἐν ἐμοὶ προαίρεσιν ἐλεημοσύνης διὰ
τὸ Θεόν.

ιε'. Ταῦτα ἀκούων, (ⲙ) πένητα οὐκ
ἐλεήσας· καὶ τί σοι τὸ ὄφελος ὅτι παρθε-
νίαν καὶ χαμδνίαν καὶ νηστείαν ἐφύλαξας,
(ⲙ) ὃ ὁμόφυλόν σε μὴ ἐλεήσας, καὶ τὸ θύ-
ραν αὐτῷ μὴ ἀνοίξας, μηδὲ ἄρτεα ἀξιῶσας;
διὰ τοῦτο ἀνεγνώρισεν εἰ, καὶ ἡ θύρα τῆς
κυμφῶν ἐκλείσθη σοι· καὶ ὥσπερ ἂν τις
ἄψι λύχνον, καὶ μὴ ἐπιβάλλῃ αὐτῷ ἔλαιον,
σβέννυται, οὕτως καὶ ἐγκράτειαν ἔχων, εἰ
ἐλεημοσύνην οὐκ ἔχει, σκοτεινὸς ὅλος ἐστὶ,
καὶ εἰς κρημνὸν ἐμπίπτει ἀπωλείας· οὐτεῦαι
δὲ τις δένδρον καλὸν, καὶ εἰ μὴ αὐτῷ εἰς
τὴν ἀνάγκην τῆς καύσων ἀρδεύσει, μαρμυ-
νεται καὶ καρπὸν οὐ φέρει· οὕτως καὶ ἡ παρ-
θενία καὶ ἡ ἐγκράτεια, εἰ μὴ τῷ ἐλαίῳ
τῆς εὐποιίας ἀρδῶσθαι· μεγάλα οὖν τὴν ἐλε-
μοσύνης αἱ ἀμοιβαί· πολλάκις ἐπιθυμεῖς
ἀπελθεῖν εἰς πανήγυριν, καὶ ἀγοράσαι τινα,
καὶ βαλὼν ἀναλώματα, κοπωθεὶς ἀπέρχῃ·
καὶ ἀρχομένῃ σου πραγματεύεσθαι, μετὰ
σοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρῶτου συγκρούουσιν
ὄρκοι, φιλονεικίαι· καὶ μετὰ τὸ γνέσθαι τὴν
ἀμνησίαν, τότε καὶ ἡ πραγματία * , καὶ
τὸ σοφὸν Σολομῶντα (1), ὅτι « ἀνὰ μέσον
πράσεως καὶ ἀγορᾶς συνξιβήσεται ἀμαρ-
τία * » , καὶ ἐπανίων εἰς (ⲙ) οἶκον σου, ὁ
μὲν κόπας καὶ θλίψεων ἐκτίσῃ, ἐκεῖνο τὸ
οἶνον εἶδος τὸ ἀνωφελές.

ισ'. Ἐὰν δὲ καὶ σὺ θέλῃς, πραγμά-
τωσον ἀντὶ οἰοπορίας καὶ κύπου καὶ χα-
μῶνος· ἔσω καθεζομένης εἰς τὴν οἰκίαν σε,
ἔρχεται ὁ πωλὼν σοι (ⲙ) παράδεισον, καὶ
ἀγόρασον· μόνον μὴ δῆσαλῃς, καὶ παρέλθῃ
σοι ἡ τοιαύτη πραγματία, καὶ ἐν ὑσέροις
μεταγνώσεις πολλά· μίμησαι τὴν χήραν
ἐκείνην ἣτις (ⲙ) παράδεισον ἠγόρασε διὰ
δύο λεπτά· * λοιπὸν, ἀγαπητέ, μὴ ἐγ-
καταλείπῃς ἐνταῦθα (ⲙ) παλοῦτον σε, καὶ
ἀπέλθῃς ἐκεῖ κενὸς, καὶ εὐρεθῇς ὥς μηδὲν
ἔχων, λυπούμενος καὶ ἀδαιμονῶν· ἀλλὰ
τοῦτον πρόπεμψον, καὶ ὅτε ἀπέλθῃς εὐρή-
σεις αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ πολλή σοι εὐθηνία

tur: miserere mei, et tuum largiendi pro-
positum erga me propter Deum demonstra.

15. Haec audiens, non tamen pauperis
misertus es. Quid ergo tibi prodest virgi-
nitas, chaumenia, ieiunium, si quidem
contribulem tuum non es miseratus, ne-
que fores ei patefecisti, neque pane eun-
dem dignatus es? Idcirco non agnosceris,
et nuptialis aulae ianua tibi praeclusa fuit.
Et quemadmodum si quis lucernam incen-
dat, oleo non immisso, ea extinguitur; ita
quisquis est continens, nisi eleemosynam
quoque largiatur, tenebrosus est totus, et
in perditionis praecipitium decidit. Serat
aliquis praeclaram arborem, nisi eam in
aestus instantia irriget, flaccescit neque fru-
ctum effert. Ita se habent virginitas quo-
que et continentia, nisi oleo beneficentiae
irrigentur. Magna sunt igitur eleemosynae
praemia. Saepe studio tenēris eundi ad
nundinas, et aliquid emere; unde factis im-
pensis, fessus recedis. Nempe incipiente
te negotium gerere, inter te et emptorem
versantur iurationes, et contentiones. Nec
nisi post peccatum, res demum conficitur,
ut ait sapiens Salomon: nempe quod « in-
ter venditionem et emptionem angustia-
bitur peccatum. » Postquam autem domum
redieris, quod laboriose et aegre adquisi-
visti, inutile propemodum tibi evadit.

16. Age vero si libet, sine ullo itinere
vel labore aut tempestatis discrimine ne-
gotiari potes. Esto domi suae sedens: ve-
nit qui tibi paradisum venditurus est; tu
vero eme. Tantum ne titubes, neque haec
tibi negotiatio elabatur; secus, magnopere
te paenitebit in posterum. Viduam illam
imitare, quae paradisum duobus quadran-
tibus emit. In summa, cave, dilectissime,
ne heic opes tuas derelinquas, tu vero il-
luc proficiscaris vacuus, et nihil habere
comperiaris, tristis et maerens. Illas, in-
quam, praemitte illuc, ut quando eodem
tu veneris, eas invenias, ibique magnopere

* ita cod.

* Eccli. XXVII.
2.

* Luc. XXI. 2.

(1) Tribuitur ab Eusebio Salomoni hoc dictum, quod est reapse Siracidae.

affluas. Neque deliberes dicendo: florida iuventa sum, liberos habeo; quomodo illos deseram egenos? Profecto hi mihi maledicerent. Postquam autem filios meos dotavero, et ad senectutem devenero, tunc animae quoque meae curam geram. Atqui ne ita, quaeso, deliberes: incerta est praesens vita, mors supervenit tanquam fur, te omnino solum nudumque corripit, exiguus trium cubitorum loculo claudet, usque ad gloriosum Domini adventum. Tunc uniuscuiusque meritum patescet: non filii, non uxor, non amicorum aut cognatorum affectus, sed bona opera vi pollebunt, caritas erga Deum et eleemosyna. Idcirco et Salomon ait: « redemptio animae viri, divitiae suae. » Neque dixit, a filiis aut a cognatis aut ab uxore eum redimi, sed divitias loco esse redemptionis a peccatis multis. Quod si tu abieris, opesque tuas, ut dixi, heic reliqueris, alii eas partientur quos tu non speras. Neque vero expectes aquae guttulas quae labia tua humectent. Tunc enimvero quid tibi divitiae proderunt, aerumna ac labore, iniquitate raptusque acquisitae? Modo velis, potes opibus tuis paradisum coëmere: et quod tibi est inutile, fructuosum fiet, requiemque in discessu tuo nancisceris. Sin contra, heic relinques, vindicabunt sibi luxuriosi homines, non sine pugna ac lite quis plura ferat. Tu interim flammis amburêris, nec quisquam bonorum tuorum heres (qui eorum animus ingratus est!) refrigeraturus tibi linguam accedet. O stultorum divitum iacturam! Congregaverunt multa, nihil lucrati sunt, ne aqualis quidem guttulae adiutorium experientur.

17. Sic etiam dives ille aquae guttulam optavit in igne positus, orabatque Abrahamum dicens: miserere mei, et mitte Lazarum ut labia mea refrigeret, quia ignis aestum non fero. Dives hic dum inter vivos ageret, purpura induebatur ac bysso, erantque ei equi plurimi frenis aureis ornatissimi, quorum sellae auro puro

γένηται· καὶ μὴ δακριθῆς καὶ εἴπῃς· ἀκμήν νέος εἰμὶ, παῖδας ἔχω· ὥς αὐτοῦ καταλείψω πτωχοὺς· καὶ νὰ με καταροῦνται· ὅταν ᾗ ἐκπρωϊκῆσω τὰ παῖδιά μου, καὶ φθάσω εἰς γῆρας, πρόνοιαν τότε ποιῶμαι καὶ τῆς ψυχῆς μου· μὴ οὕτως λογίζεσθαι ὁ ἀδελφός ὁ παρὼν βίος, καὶ ὡς κλέπτῃς ἐπέρχεται ὁ θάνατος, μονώτατον καὶ γυμνὸν αἶρων σε, καὶ ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ ξιῶν πηχῶν κατακλείει, ἕως τοῦ ἐνδόξε παρυσίας τοῦ δεσπότου· καὶ τότε ὁ ἐπαινῶ ἐκάστου φαίῃ· οὐ παῖδες, οὐ γυνή, οὐ φίλων ἢ συγγενῶν προσπάθεια, ἀλλ' ἡ τῇ ἀγαθῶν ἔργων ἰσχὺς, καὶ ἡ πρὸς θεὸν ἀγάπη καὶ ἐλεημοσύνη· διὰ τῆτο καὶ ὁ Σολομών εἶπε· *

“λύξον ψυχῆς ἀνδρὸς ὁ ἴδιος πλοῦτος·, καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι διὰ παίδων ἢ συγγενῶν ἢ γυναικὸς λυξοῦται, ἀλλὰ τὸ πλοῦτον αὐτοῦ εἶρηκε λυξωτὴν ἐκ πολλῶν ἀμῆρτιων· καὶ ἐὰν σὺ πορεύθῃς, καὶ τὰ χρήματά σε ὡς καταλείψῃς· ἄλλοι δαμερισθῶσιν οὐς οὐ προσδοκᾷς· καὶ σὺ οὐ προσδοκῆς ῥανίδας ὑδατος, ἵνα βρέξῃ σε τὰ χεῖλη· καὶ τότε τί σοι τὸ ὕψελος τῆς πλούτης, ὃν μὴ μόχθῃς καὶ κόπου καὶ ἐξ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς ἐκτήσῃς; εἰ γὰρ θέλῃς, μὴ τῆς πλούτου τὴν παράδεισον ἀγοράζεις· καὶ ὁ ἀνωφελὴς, ὠφέλιμός σοι γηθήσεται, καὶ ἀνάπαυσιν εὐρὴς ἀποδημῇ· ἐὰν δὲ καταλείψῃς, ἐπιμοιράσκειν ἄλλοι τοῦτον ὡς σπαταλίσαι, μαχόμενοι καὶ εἰσάμενοι τὸ τίς πλεῖον ἄρῃ· σὺ ᾗ φλογιζόμενος, καὶ ἐξ αὐτῶν τίς τῶν δαμερισθέντων σε τὰ χρήματα, ἀχαισῶν σοι οὐκ ἔρχεται δροσίζων σου πτωχῶν γλῶτταν· ὡς ζημίας τῆς γηρομένης τῆς ἀφρόνων πλεσιῶν· συνήγον πολλὰ, καὶ ἐκέρδαινον οὐδέν· καὶ οὐδὲ κἄν ῥανίδα ὑδατος ὠφελοῦνται.

18. Οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος *

ἐπεθύμησε σαλαγμοῦ ὑδατος ἐν τῷ πυρὶ ὑπάρχων, καὶ παρεκάλετ' Ἁβραὰμ λέγων· ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον ἵνα κατακρύψῃ με τὰ χεῖλη, ὅτι οὐχ ὑποφέρω τὴν πύρεσιν καὶ καύσωνα· ὅτι ὁ πλούσιος διάψων ἔνθεν, πορφύραν ἐνεδιδύσκετο καὶ βύσσον· καὶ ἦσαν αὐτῷ ἵπποι πλεῖστοι κεκαλλωπισμέ-

* Prov. XIII. 8.

* Luc. XVI. 24.

νοι χρυσοχάλινοι· αἱ σέλλαι αὐτῶν ᾠξασθῆναι χρυσίᾱ καθαροῦ· παῖδες προέχοντες καὶ ἀκολουθοῦντες, μανιάκια ᾠξέχοντες ψέλια καὶ ὀρμίσκους· καὶ ἀπαξάπλως, ἐν μεγάλῃ φαντασίᾳ ᾠξίων· ἐν ᾗ τῶ ἀρίστῳ αὐτῶν δισκόνδρον χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν οἶντος εὐοσμίαν πολυτίμη, πολλῶν μαργρίτων ᾠξισπασμός, ἐν ποικιλίᾳ λυκόκτητος ἄρτων· μάγαιοι θορυβαζόμενοι ἐφοῦντες φασιανούς, χινᾶς, ταῶνας, πορφυρίωνας, πέριδικας, ᾠξισεράς, ὄρνεις, λαγωούς, καὶ τεξαπόδων πλήθος, καὶ σφακτέρων πολλῶν διατρεχομένων· κλίνας καὶ σφωμναὶ καὶ σινδόνας χρυσοράντοι, κοιτῶνες χρυσοῖοι, κατεσφωμένοι μαργάρων χροᾶς, αὐγαζόμενοι τῇ σιλβότητι· τῶν ἡ πλεσίῳ παρισσμένων πολλῶν ἐν φόβῳ καὶ ἐπηρεοῦντων, οἱ μὲν ἐπὶ πλονεξίᾳ σελλόμενοι, οἱ δὲ εἰς ἀγροὺς ἐπισκέπτειν, ἄλλοι εἰς κτίσματα οἰκημάτων, ἕτεροι δὲ βρωμάτων καὶ τῶν ζαπέζης ὀπτηλείαν ποιοῦντες· τοῦτοι δὲ ζυφῶντος, ῥιπίζουσιν αὐτὸν οἱ ἀρδύροντες αὐτοῦ· καὶ πᾶντος αὐτοῦ, τῶν ἡσυχίας φροντίζουσι, τῶν μηδένα φέγγειν ὅπως τοιαύτη ἦν τῶν πλεσίῳ ἢ ἐπαρσίς καὶ ἡ φαντασία.

11. Ἦν δὲ τις πτωχὸς ὀνόματι Λάζαρος, καὶ ἐβέβλητο εἰς τὴν πυλῶνα τῶν πλεσίῳ ἐκείνους ἐλκόμενος, καὶ ὀπθυμῶν χορτασθῆναι τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἐκ τῶν ζαπέζης τῶν πλεσίῳ· καὶ πρὸς εὐσπλαγχνίαν οὐκ ἐκαύθη, οὐκ ἐκτερίνησεν δὲ ἐν τοσαύτῃ ἀνάγκῃ βεβλημένον εἰς τὴν πυλῶνα αὐτῶν· οἱ δὲ κύνες ἐρχόμενοι καὶ βλέποντες αὐτὸν οὕτως ἐλκόμενον, καὶ τῶν ἡχώρα τῶν ἀπορρέοντα ἀπὸ τῶν μύλων αὐτῶν, εὐσπλαγχνίαν ἐπιδεικνύμενοι, ὥσπερ γλώττη τινὶ καὶ σπόγγῳ ἀπέλιχον τῶν ἡχώρα ἀπὸ τῶν μελῶν αὐτοῦ, καθὼς εὐάρεστοι τινὲς ἱατροὶ σπογγίζοντες, καὶ ὅσον μόλωπας θεραπεύοντες (1)· καὶ ἐκεῖνος οὐδὲ

fulgebant: pueri praecedentes et subsequentes, collaria habentes, armillas, atque monilia: prorsus magna cum pompa dives ille incedebat. In eius autem prandio ministrabat lancibus aureis atque argenteis vini pretiosi fragrantiam servorum multorum sedulitas, cum candidi panis varietate. Coquorum item fervebat opus phasianos elixantium, anates, pavones, porphyrones, perdices, columbas, gallinas, lepores, et quadrupedum magnum numerum, structoribus mensarum multis discurrentibus. Erant et lecti, strata, sindones auro illusae, cubilia auro intexta, margaritarum sparsa coloribus, varioque rutilantia fulgore. Diviti autem multi aderant reverentissimi famuli, alii pecuniarum thesauris praepositi, alii agris inspiciendis, alii aedificiis extruendis, alii rei cibariae mensaeque curam gerentes. Eo convivante, cum flabellis adstant mancipia; dormiente autem, silentio invigilabant, ne quis omnino vocem tolleret. Talis erat superbia divitis atque pompa.

18. Erat autem mendicus quidam nomine Lazarus, qui ad divitis illius innuam iacebat ulceribus plenus, cupiens saturari micis quae de divitis mensa cadebant. Hic tamen nulla benignitate commotus, haud misertus est hominis tali cum necessitate ad eius fores proiecti. Canes interim ventitabant, qui illum adeo ulcerosum cernentes, cruoremque membrorum eius manantem, misericordiam prae se ferentes, linguis suis quasi spongia membrorum eius saniem lingebant, et tamquam benigni medici abstergebant, atque ita ulceribus medicinam faciebant. Dives contra, ne panis

(1) In catena ad Lucae evangelium cod. pal. vat. XX. f. 160. verba legebam Eulogii patriarchae alexandrini, catholici ac laudatissimi auctoris, quae a me praetermittenda haec non sunt. Τοῦ ἐν ἀγίοις Εὐλογίου Ἀλεξανδρείας. "Ὅτι καὶ διὰ τῶν κυνῶν τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοῦ πλουσίου ἀπηνείας ἐλέγχει ἡ παραβολή· οἱ μὲν γὰρ κύνες οἰκτεῖροντες αὐτοῦ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν, ὅπερ ἐδύναντο παθεῖν ἔπραττον περιλείποντες καὶ οἷον ἀποσμήχοντες αὐτοῦ τὸ ἔλκος ταῖς γλώσσαις· ὁ δὲ καὶ τῶν κυνῶν περὶ τὸν ὀμόθυλον ἀπηνέττερος, καὶ δι' αὐτῶν ἡλέγγιστο τὸν κυνῶν διὰ τοῦτο ἐκείνους τὸ πῦρ ὀδυσσώπῃως μετέρχεται. Sancti Eulogii patriarchae alexandrini. Canum mentione summam divitis crudelitatem coarguit parabola. Nam canes misericordia erga gravem Lazari calamitatem commoti, quod poterant gratificabantur, illius ulcera lingentes ac veluti linguis suis

quidem frustum misero largiebatur. O vecordia divitis! Canes Deum ignorantes, neque resurrectionem sperantes, pauperis curationi instabant: dives autem qui tremendo iudicio sisti se expectabat, pauperi misericordiam negabat! Nosti ergo divitis in hoc mundo gloriam honorem atque delicias, simulque pauperis molestias famemque: item quomodo dives iniustus fuerit, avarus, et luxu diffluens; pauper autem calamitosus. Quodnam alioqui dives detrimentum cepisset, si de superfluitate sua misericordiam pauperi foret impertitus? Certe etiamsi immortalis futurus esses, o homo, inclementer te gerere non deberes; quanto autem minus, cum sis mortalis, neque diem neque horam obitus tui scias?

19. Dum hic ita inclementer se gereret, contigit, ait scriptura, ut moreretur dives, et ad sempiternam poenam deferretur. Obiit item Lazarus, atque ab angelis in Abrahae sinum deportatus est. Quumque esset in igne dives, Lazarum vidit in sinu Abrahae requiescentem: eum scilicet a quo antea oculos avertibat, et quem pro incognito habebat, nunc cognovit, et cum clamore ait: miserere mei, pater Abraham, et mitte Lazarum ut labia mea di-

κλάσματος ἄρτις ἠξίωσεν αὐτῷ δοῦναι· ὃ δ' ἀνοίας τ' πλεσίς· οἱ κύνες οἱ μὴ εἰδότες Θεόν, μήτε ἀνάσσειν προσδοκῶντες, πρὸς θεραπείαν τ' πένητος ἐπήγοντο· καὶ ὁ πλούσιος ὁ προσδοκῶν ὥρᾳσθαι τὸ φοβερόν κριτήριον, τ' πένητα οὐκ ἐλέησεν. Ἐγνως τ' πλεσίς τ' ἐνταῦθα δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ξυφὴν, τ' ἡ πένητος τ' κόλασιν καὶ τ' λιμόν· καὶ πῶς μὲν ὧδε ὁ πλούσιος ἦν ἀδικῶν καὶ πλεονεκτῶν ἐν ξυφῇ σπαταλῶν, ὃ ἡ πτωχὸς κακοχούμηνος· τί ἡ καὶ ἐβλαπτε τ' πλούσιόν ἐκ τ' ὠφελείας αὐτοῦ, τ' οἰκτερῆσαι τ' πτωχόν; εἰ γὰρ καὶ ἀθάνατος ἐμελλες, ἀνθρώπε, ὑπάρχειν τέ εἰς τ' αἰῶνα, οὐκ ἂν πῶ ἀσπαραγχνίαν εἶχες· πόσῳ γε μᾶλλον ὅτι θνητὸς εἶς, καὶ οὐδὲ τ' ἡμέραν ἢ τ' ὥραν δ' τελευτῆς σε ἐπίσασαι;

19'. Οὕτως διάλῳν ἀσπλάγχυνος καὶ ἀνελεημόνως, ἐγένετο φησὶν ἀποθανεῖν τ' πλούσιον καὶ ἀπενεχθῆναι εἰς κόλασιν αἰώνιον· ἀπέθανε γὰρ καὶ ὁ Λάζαρος, καὶ ἀπενέχθη ὑπὸ ἀγγέλων εἰς τ' κόλπον Ἀβραάμ· ὑπάρχων γὰρ ἐν τῷ πτωρὶ ὁ πλούσιος, ἴδε Λάζαρον ἀναπαύμενον ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραάμ· καὶ ὃν ἀπεσφύετο τὰς ὀφείας αὐτοῦ, καὶ ἀνεγνώριστον εἶχεν, ἐγνώρισεν αὐτόν, καὶ κραῖας ἐλεῖν· ἐλέησόν με πάτερ Ἀβραάμ, καὶ πέμψον Λάζαρον ἵνα βρέξῃ με τὰ χεῖλη τῷ

abstergentes. At dives canibus erga contribulem suum durior ab his ipsis convincebatur. Merito igitur igni dives damnatus fuit.

Aliud quoque in eodem codice f. 154. comperi egregium Eulogii alexandriini fragmentum ad Lucae evang. cap. XVI. 9-12, quod est huiusmodi.

Εὐλογίου Ἀλεξανδρείας. Δέχεται καὶ ταῦτα διὰ τῶν πενήτων ὁ Θεός· ἂν μόνον τοῦ λοιποῦ φυλαξάμεθα μὴ ἀμαρτάνειν· καλὸν γὰρ καὶ διὰ τῶν τῆς πλεονεξίας χρημάτων φίλους κτᾶσθαι τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πενομένους, πλουσίους δὲ κατὰ Θεόν· ἵνα ὅταν ἐκλίπωμεν, μηδὲν ἔχοντες ζωτικὸν δικαίωμα, δι' ὃν αὐτοὺς εὐ ἐποιήσαμεν, εἰς τὰς εἰσόδων ἡμᾶς σκηνάς οἱ ἡλεημένοι ὑποέξωνται· εἰ δὲ μηδὲ ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἥτοι τῆς πλεονεξίας, εὐ ποιεῖν θελήσамет, πῶς ἂν πιστευθεῖμεν ὅτι εἰ προσήσαν ἡμῖν ἐξ οἰκείων κόπων χρήματα, τούτοις ἂν τοὺς ἐνδεεῖς ἡλεήσαμεν; εἰ γὰρ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων καὶ ἂ χωρὶς κόπων πλεονεκτικῶς ἐκτησάμεθα, οὐ μετεδώκαμεν. ἂ καὶ οἰκεία δοκεῖ εἶναι, καὶ πόνην ἰδίῳ καρπός, πῶς ἂν τινι τούτων μετὰδοῦναι πιστευθεῖμεν; Haec quoque propter pauperes recipit Deus, modo deinceps a peccato caveamus. Pulcre enim fit, si etiam avaritia collectis opibus amicos nobis in hoc mundo comparemus, qui illis quidem egent, sed Deo sunt divites: ut cum defecerimus, nullam habentes vitae iustitiam, saltem ob collata in eos beneficia, recipiant nos in tabernacula sua, qui nostram misericordiam experti fuere. Sed si ne de mamona quidem iniquitatis, id est avaritiae, bene facere voluerimus; quis nobis credet, fore ut si partae propriis laboribus opes adessent, ex his egenos misericorditer solaremur? Nam si ne aliena quidem, et quae absque labore avare possidemus, nolumus communicare, quomodo ea quae propria videntur, nostrorumque laborum fructus, impertituri cuicumque credemur? — Fragmentis his cumulare mihi placuit alias quas edidi Eulogii reliquias, nempe nobile de Trinitate segmentum Script. vet. T. VII. p. 177; et AA. class. T. X. p. 483. de Petro ap.; nec non de turturum oblatione p. 493; denique aliud brevius de paenitentia et baptismo in scholiis meis p. 104. ad commentarium Cyrilli in epistolas Pauli.

δακτύλῳ αὐτοῦ, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ· ὃ πλούσιε, ὃς σεαυτὸν πλούσιον καὶ φρόνιμον ἐκράτας, ἄφρων ὑπῆρχες τῷ ἀφρονεσέρων· ἐγνώσῃς ἄρτι τὸ τί σοι προέξενησεν ἢ ἀπαιχλύνῃς· ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ ὁ ἀργυρος καὶ ὁ χρυσός; ποῦ ἡ φαντασία τῷ ἡδονῶν; ποῦ ὁ θόρυβος τῷ οἰκετῶν; ποῦ ὁ πολὺς ἐκ ἀκαιρος δρόμος; καὶ ἄρτι ὡς εἰς τῶν ἀπόρων κράζεις, ἐλέησόν με· εἰ καὶ μὴ εἰς πῦρ ἐβλήθης, τότε γὰρ οὐκ ἐλέησας, οὐδὲ νῦν ἄρτι ἐλεηθεῖς· τί ἢ καὶ ἐπιζητεῖς τὴν Λαζαρον εἰς σωτηρίαν, λέγων πρὸς τὴν Ἀβραάμ ἐλεῆσαι σοὶ καὶ σέμψαι τοῦτον τὸν παρέχαν σοὶ σαλαγμὸν ὕδατος; ἀνωφελὲς λοιπὸν ἡ ἰκεσία σε· παρήλθεν ὁ καιρὸς τῷ ἐλέε· καὶ γὰρ ἡδε ἀνήμερος κρίσις ἐστὶ τοῖς μὴ ποιήσασιν ἔλεος· μηκέτι προσθήσεις τὸ λέγειν, ἐλέησόν με πάτερ Ἀβραάμ, καὶ πέμψον Λαζαρὸν· οὐκ ἔστιν ὁδὸς αὐτόθι περᾶσαι· πῶς οὖν οὕτως ἔλεγες, ἀναίσθητε πλούσιε; ὃν κατανοῆσαι ὁμμασιν οὐ κατεδέχου, οὔτε ῥήματος αὐτοῦ ἀκοῦσαι, καὶ ἄρτι τὸ ἐπιθυμοῦντα χορτάζεσθαι ἀπὸ τῶν πεπνυμένων ψυχῶν τῷ ἑαπέζῃς, οὐκ ἐλέησας, τὴν Ἀβραάμ αἰτεῖς ἀποσεῖλαι τοῦτον βρέξαι σε τὰ χεῖλη; πῶς ἢ καὶ πατέρα ἐκάλεσας τὴν Ἀβραάμ; τὸ γὰρ ἐν φωτὶ διαγόντων οἵτινες μιμνῆται αὐτοῦ ἐγένοντο τῷ φιλοξενίας καὶ ἐλεημοσύνης, αὐτῶν ἐστὶ πατήρ· οὐδεμία οὖν κοινωνία φωτὶ σκότῃ· οὐ γὰρ εἰ ἄξιός τοῦτον καλεῖσαι πατέρα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνελεήμονά σε βρόπον υἱὸς εἰ σκότῃς καὶ γέννης.

* Gen. XIV. 14.

κ'. Καὶ μὴ νομισάτω τις τὴν Ἀβραάμ μὴ εἶναι πλούσιον· οὐκ ἂν εἶχε τινὲς οἰκογυεῖς*, καὶ ὑπαρξιν, καὶ κτήνη πολλὰ ἔχων; καὶ οὐδὲν ἐβλάψεν αὐτὸν ὁ πλεῖστος· ἀλλὰ μὲν τοῦτε τὸ πλούτε ἠγόρασε τὴν παράδεισον· καὶ ὅρα τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ τὸ συνετόν· ἐν τῇ ὁδῷ ἦν, πῆξας σκηνὴν, καθεῖσε ὠδαιμένων, ἵνα μή τις διαλάβῃ τοῦτον ἄμοιρος τῷ αὐτῷ ξενοδοχίας γένηται· θαυμάσαι ἢ καὶ τοῦτε τὸ αἰδέσιμον ἔχω τῷ πολιᾷ· ἐκ ἐπέξεψεν τινὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν δούλων τὴν διακονίαν τῷ ξενοδοχίας καταπιστεῦσαι, μήπως ὡς δῶλος ὡς ῥάθυμος καθυπνεῖ, οἱ ξένοι παρέρχονται, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐτοιμασθείσης

gito humectet, quia crucior in hac flamma. O dives, qui te divitem prudentemque reputabas, stultus reapse eras et insipientissimus. Vides nunc quid tibi inclementia profuerit. Ubi divitiae? ubi argentum et aurum? ubi voluptatum apparatus? ubi famulorum turba? ubi multus intempestivusque discursus? Nunc tu tamquam unus de miseris clamas, miserere mei. Nisi certe in ignem coniectus esses, uti tunc non es misertus, ne nunc quidem miserereris. Cur autem Lazari adiutorium imploras, Abrahamo dicens, ut tui miserens mittat hunc quò tibi aquae guttulam praebeat? Vana est iam deprecatio tua, misericordiae tempus praeteriit: nunc inexorabile iudicium de immisericordiis exercetur. Ne iam dicas: miserere mei, pater Abraham, et Lazarum mitte: non est hinc transitus ad vos. Cur autem sic loqueris, dure dives? Quem oculis respicere non ferebas, cuius verba audire nolebas, quem cupientem micis de mensa tua cadentibus satiari non es miseratus; nunc petis ab Abrahamo, ut ad labia tua irriganda mittatur? Cur item patrem vocas Abrahamum? Is enim in luce viventium, qui eum hospitalitate et elemosynis imitati sunt, pater est. Nulla, inquam, societas est luci cum tenebris: non es dignus qui hunc patrem appelles; sed ob immisericordem morem tuum, tenebrarum atque gehennae filius es.

20. Nec vero quisquam putet Abrahamum divitem non fuisse. Nonne habuit vernaculos ·cccxviii·, et substantiam plurimam magnumque armentorum numerum? Attamen nihil ei divitiae nocuerunt; immo his paradisum sibi emit. Et videsis patriarchae Abrahami sollertiam. In via erat, fixo tabernaculo, ibique morabatur, ne quis se inscio transiens hospitio eius fraudaretur. Miror autem venerandam huius canitiem, qui non tulit commendare famulorum alicui hospitalitatis officium, ne forte si, ut pigri servi solent, obdormiret, peregrini interim praeterirent, pa-

ratoque apud eum hospitio carerent. Hoc in damni loco computat senex. Itaque ipse herus et 'cccxviii' famulorum dominus, in via vigilat ne quis praetereat; cunctos enim benigne curans prandio prope regali adhibebat. Neque is solus hospitii benignitatem praebebat, sed consentientem praeclaro suo proposito habebat uxorem Sarram. Angelos itaque hospitio exceperunt, et ventris sui fructum Isaacum promissum nacti sunt, et paradisum emerunt. Iamque vides, quod Abrahamo divitiae haud nocuerint. Nonne Iobus quoque dives erat? Is tamen petentibus opem non negabat, sed cunctis necessaria largiebatur, contubernales habens eleemosynam aequae et divitias. Ioacim pariter dives fuit, sed eleemosynam secum sociam habebat, cuius causa pater fieri dignus fuit semper virginis Mariae deiparae.

21. Neque soli qui ante legem vel in lege vixerunt, misericordes fuerunt, verum etiam nostro saeculo multi eleemosynae dandae studiosi fuerunt. Martyres itaque fuerunt divites, sed divitias suas distribuerunt, nudique ad certamen cucurrerunt. Idem praestitere ascetae, qui opes suas cum pauperibus negotiati sunt, et paradisum sibi compararunt. Neque viri tantummodo, verum etiam feminae, eleemosynam de suis opibus fecerunt. Tabitha quantas eleemosynas viduis largiretur, ex apostolorum actibus audimus. Eubula pariter dives erat, sed eleemosynis simul fa-

ξενοδοχίας ἀποστεροῦνται· ζημίαν ἡγεῖται ὁ γέρον· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος καὶ δεσπότης τῶν ξυνοσίων δεκαοκτὼ δούλων ἐκαθέζετο ἐπὶ τῷ ὁδοῦ τῶν ζητιῶν μὴ παρελθεῖν τινὰ, καὶ πάντας καλῶς ἀποθεραπεύων νύφραίνετο ὡς ἐπὶ βασιλικῷ ἀρίστῳ κληθέντας· καὶ οὐ μόνος ἦν ὁ ὀπμιελούμηνος τῆς ξενοδοχίας, ἀλλ' ἐλεημόσυνην, ἀλλὰ καὶ τῆς Σάρρας τῆς αὐτοῦ γυναῖκα συγγνώμονα καλῆς (1) αὐτῆς προαιρέσεως ἔσχεν· καὶ ἀγγέλους ἐξένησαν, καὶ καρπὸν κοιλίας τῆς ἐξ ἐπαγγελίας Ἰσαὰκ εὖρον, καὶ τῆς παράδεισον ἡγόρασαν. Καὶ ἰδὲ πῶς αὐτὸν οὐκ ἐβλάψεν ὁ πλοῦτος· οὐκ ἦν καὶ ὁ Ἰωβ πλούσιος; ἀλλὰ τοῖς θεομένοις ἐκ τούτου οὐ καθυστέρη*, ἀλλὰ τοῖς πᾶσιν ἐχορήγη τὰ θέοντα, σύνοικον ἔχων τῆς ἐλεημοσύνης μὲν τῶν πλούτων ὡσαύτως καὶ ὁ Ἰωακείμ πλούσιος ἦν (2), ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὀπισθῶτο, καὶ δι' αὐτῆς ἡξιώθη χηρείς τῶν ἀειπαρθένων πατὴρ καὶ θεοτόκος Μαρίας.

κα'. Καὶ οὐ μόνον εἰσὶν οἱ πρὸ νόμου, ἀλλ' οἱ ἐν νόμῳ γεγονότες ἐλεήμονες, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς χηρείας πολλοὶ τῆς ἐλεημοσύνης ἠγάπησαν· οἱ μάρτυρες οὖν ἦσαν πλούσιοι, ἀλλὰ τῆς πλεοναυτίας αὐτῶν διένεμον (3), καὶ γυμνοὶ πρὸς τῆς ἀθλησίν ἔδραμον· ἀλλ' οὖν καὶ οἱ ἀσκηταὶ τὸ αὐτὸ ἐποίησαν (4), καὶ ἀντήλλαξαν τῆς πλεοναυτίας αὐτῶν μὲν τῶν πνεύματων, καὶ ἡγόρασαν τῆς παράδεισον. Οὐ μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ἐκ τῆς πλεοναυτίας τῆς ἐλεημοσύνης, ποιήσαντες· * ἡ Ταβιθά, ἦν ἐν τῇ πράξει τῆς ἀποστόλων * ἀκούομεν, πόσας ἐλεημοσύνας ἐποιεῖτο τῇ χηρείς ὡσαύτως καὶ ἡ Εὐβούλα (5) πλεοναυτία ἦν, ἀλλὰ καὶ

* Tob. XIX. 12. seq.

* cod. ποσὶς-
σαντες.
* Act. IX. 36.

(1) Cod. tantum συγκαλῆς, quod mendum putavi ex suppressis in medio syllabis natum.

(2) Opinio haec quod Deiparae pater sanctus Ioacim dives fuerit, de protevangelio Iacobi manat apud Fabric. cod. apocryph. N. T. tom. I. cap. I. et IV. Et quidem cap. I. diserte: ἦν Ἰωακείμ πλούσιος σφόδρα, Ioacim valde dives erat; quae traditio, quamquam ex apocrypho libro deducta, multorum graecorum scripta occupavit. Ceteroqui pseudo-evangelium Iacobi noverunt patres antiqui Origenes, Epiphanius, Eustathius antiochenus, Andreas cretensis, alique.

(3) Puta SS. MM. Iohannem et Paulum in Iuliani imp. tyrannide.

(4) Antonius videlicet, Arsenius, alique innumeri.

(5) Respicit ad I. Cor. IX. 5, ubi sorores, id est pie mulieres, dicuntur apostolis, et quidem ipsi Petro, in ipsorum per orbem itineribus ministrasse. Quum autem de hac nominatim Eubula sedulo quaesierim apud varios auctores patresque, qui de illo Pauli ad Corinthios loco verba fecerunt, nec non in Sanctorum historiis, nomen hoc pie mulieris Petro singulariter devotae ac munificae, nondum mihi occurrit. Quo fit pretiosior haec ab Eusebio nostro tradita notitia. Profecto Eubula, cuius Petrum alimentarium fuisse apparet, Romanorum praesertim benivolentia et obsequio, cum Pudenciana et Praxede, digna censebitur.

ἐλεημοσύνην πολλὴν εἶχε, καὶ τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ δὲξακονοῦσα· οὐκ ἦν καὶ ἡ ὁσία Με-
 λάνη (1) πλεσία σφόδρα; καὶ λέγω πλε-
 σία· ἀλλὰ καὶ τὴν μετάδοσιν τῆς ἐλεημοσύνης
 πλεσιωτέραν εἶχε· καὶ γὰρ καθ' ἑξῆς ἡρ' ἐν
 πολούτῳ γλυομένων ἐφ' ἡμᾶς μέρτυρων καὶ δι-
 καίων τὰ κατορθώματα τῆς ἐλεημοσύνης αὐ-
 τῶν διηγήσατο, μακρόν ἐστι τὸ λέγειν· καὶ γὰρ
 μέχρι τῆς παρόντος εἰσὶ τινὲς οἱ ἀγαπῶντες
 ποιεῖν τὴν ἐλεημοσύνην δὲ παντός· ὡσαύτως
 εἰσὶν οἱ πλείους, οἱ ποθοῦντες πλετεῖν, ὥς
 τόκος καὶ ἀδικίας, οἱ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην μὴ
 ποιοῦντες καὶ μισοῦντες, καθὼς ὅν ἀνωτέρω
 εἰρήκαμεν πολούσιον· διὰ τοῦτο ἤκουσεν,
 ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σε ἐν τῇ ζωῇ σε· ἀπὸ
 λαύσας τὸν πολούτον σε μόνος· οὐ γὰρ τινι
 τῷ μὴ ἔχοντων παρείχῃς τι, ἀλλὰ μόνος ἦς
 τρυφῶν καὶ σπαταλῶν· καὶ ὁ πένης καὶ τῶν πι-
 πτόντων ψυχῶν ὥς τῆς ζαπέξης σου ἐσε-
 ρεῖτο ἐπιθυμῶν· λοιπὸν οὐκέτι σου μερίς
 ἐστὶν ἐν τοῖς σωζομένοις· τὸ γὰρ ἐλεημόνων
 ἐκκληρώθη ὁ παράδεισος.

κβ'. Καὶ οὐκ ἦν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ
 μαλᾶζαι αὐτοῦ τὸ ὀδύνειν· οὐ προσέθηκε
 πόνον, οὐκ ἐπληξεν αὐτὸν λόγοις, οὐκ ἠρ-
 νήσατο τῷ φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ
 πράξει τῇ φωνῇ καὶ ἐλεεινῷ τῷ προσώπῳ
 ἀπόκεισιν ἐδίδεα αὐτῷ τοιάνδε· « τέκνον,
 μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σε
 ἐν τῇ ζωῇ σε, καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ
 κακά· νῦν ὃς ὁδε ὡδρακαλεῖται, σὺ ὃς ὀδυ-
 νᾷσαι· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν
 καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὥπως οἱ
 θέλοντες δαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς, μὴ
 δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκείθεν πρὸς ἡμᾶς δα-
 περῶσι. », ταύτῃ ὃς ἀπόκρισιν ὁ πλού-
 σιος παρὰ τῆς πατριάρχης ἤκουσε· καὶ οὐδὲ καὶ
 τῆς μικροῦ σαλάματος ἐδέξατο· διὸ καὶ ὀδυ-
 νώμενος ἐν τῇ φλογὶ ἔλεγε· εἰ δυνατόν ἐστιν,
 πάτερ, ἀπελθεῖν καὶ δαμαρτυρεῖν ὅτι ἀδύ-
 φους με, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸ
 τόπον τοῦτον βασάνων· ἔμαθον ὁ ἔπαθον·
 τί μοι τὸ ὄφελος τῆς πλούτης ἐγένετο; οὐδὲν·
 ἀλλὰ πρόξενος πυρὸς αἰώνιος· εἰ γὰρ καὶ αὐ-

ciendis dedita; et coryphaeo Petro mi-
 nistrans. Nonne et sancta Melania dives
 admodum erat? utique, aio, dives; sed
 tribuendis eleemosynis ditior erat. Sed
 longum esset martyrum atque iustorum
 singillatim usque ad nos eleemosynarias
 virtutes narrare. Namque et hodierno tem-
 pore nonnulli sunt qui perpetuas eleemo-
 synas largiri gestiunt: quamquam maiore
 numero sunt qui ditescere cupiunt ex usu-
 ris et iniquitate, quorum animus ab elee-
 mosynis faciendis abhorret, haud secus
 quam ille a nobis supra memoratus dives.
 Idcirco audiit: recepisti bona in vita tua.
 Divitiis tuis solus es fructus, nemini egenti
 dedisti, sed solus luxui deliciisque indul-
 sisti: pauper interim micis etiam de men-
 sa tua cadentibus privabatur, quas discu-
 piebat. Superest igitur, ut portio tibi cum
 salvis nulla sit: namque hominum elee-
 mosynae faciendae studiosorum hereditas
 paradisos est.

22. Neque vero patriarcha Abrahamus
 divitis dolorem lenire potuit; quamquam
 calamitatem non gravavit, neque verbis il-
 lum vulneravit, neque humanae naturae
 oblitus est; sed miti voce et clemente vultu
 hoc ei responsum reddidit: « filii recordare
 quod tu bona tua receperis in vita tua,
 et Lazarus similiter mala: nunc autem hic
 recreatur, tu vero cruciaris. Et praeter
 haec omnia, inter vos et nos vorago mag-
 na constituta est; ut hi qui volunt hinc
 transire ad vos, non possint, neque isthinc
 ad nos commeare. » Hoc audiit dives a
 patriarcha responsum: neque tamen vel
 unam guttulam impetravit. Quamobrem
 crucians in flamma aiebat: an fieri potest,
 o pater, ut aliquis abeat ad rem testan-
 dam fratribus meis, ne et ipsi veniant in
 hunc locum tormentorum? Scio quid pa-
 tiar. Quid mihi divitiae profuerunt? nihil;
 immo ignem aeternum promeruerunt. Pro-
 fecto si ipsi quoque aures obstruent, quo-

(1) Videsis quae de Melania diximus in praevio monito p. 500.

minus evangelicos sermones audiant Domini et prophetarum eius atque apostolorum, sine dubio flammis mecum addicentur.

23. His hactenus dictis, carissimi, praesentem sermonem peroravi; ut saluti nostrae consulentes, studeamus singuli placere Deo, partim oratione ac ieiunio, partim eleemosyna et caritate. Neque tamen divitias reas agamus; non enim divitiae ducunt hominem, sed homo divitias quò vult perducit; haeque fiunt ei fructuosae, uti scriptum est. Bonae sunt divitiae recte administrantibus eas: sicut etiam paupertas bona est recte tolerantibus eam. Nam si bona sit voluntas hominis, divitiae recte ab eo administrantur: sin prava sit eius voluntas, fit homo immisericors, atque ita divitiae in malum cedunt. Hoc enim in divitiis interest, quod bene dispergentibus inter egenos, paradisum comparant; male autem utentibus et cumulantibus atque in hoc mundo relinquentibus, causa fiunt ignis aeterni. Et si iustus vix salvatur, impius et peccator ubi parebunt? Rogo itaque vos, fratres, quamdiu paenitentiae tempus habemus, pro salute nostra certemus. Etiamsi enim ego indignus sum qui salutem consequar, vos tamen amittere nolim promissa vobis bona, quae scilicet paravit Dominus noster diligentibus eum!

τοὶ τὰ ὧτα βύσῃσι τῷ μὴ ἀκοῦσαι τὰς εὐαγγελικὰς ἐξηγήσεις τῷ δεωπότῃ καὶ τῷ προφητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, πάντως οὗτοι ἐνθάδε καταδικασθήσονται σὺν ἐμοὶ φλογίζεσθαι.

καὶ. Τούτων οὕτως ρηθέντων, ἀγαπητοί, διήλθον τὸ παρόντα λόγον· ἵνα ὃ σωτηρίας ἡμῶν πρόνοιαν ποιησώμεθα, καὶ ἕκαστος σπεδάσῃ ἀρέσαι θεῷ, ὁ μὲν διὰ προσδοχῆς καὶ νηλείας, ὁ δὲ διὰ ἐλεημοσύνης (1) καὶ ἀγάπης· καὶ μὴ αἰτιάσθω τις τὸ πλοῦτον, οἷον γὰρ ἀγὰρ ὁ πλοῦτος τὸ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἄνθρωπος τὸ πλοῦτον ὅπερ θέλει ἀγὰρ, καὶ ὁφέλιμος αὐτῷ γίνεται καθὼς γέγραπται· * καλὸς ὁ πλεῖτος τοῖς καλῶς αὐτὸν διοικέσιν· ὥσπερ γὰρ καὶ καλὴ πένια τοῖς καλῶς αὐτὴν ὑπομένουσιν· ἐκ γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς τῷ ἄνθρωπῳ, καὶ ὁ πλοῦτος καλῶς παρ' αὐτοῦ διοικεῖται· ἐκ δὲ τῆς κακῆς προαιρέσεως ἔρχεται καὶ εἰς ἀσπλαγχνίαν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῷ κακὸς γίνεται· δύο γὰρ διαφορὰς ἔχει ὁ πλοῦτος, τοῖς μὲν σκορπίζεισι τοῦτον καλῶς τοῖς εἰδέεσι, πρόξενος ὡφελείας ὑπάρχει· τοῖς δὲ κακῶς χρεώμενοις, καὶ ἐπαξιοῦσι τοῦτον, καὶ ὧδε καταλιμπάνουσι, πρόξενος πύρρος αἰωνίᾳ ἐστίν· καὶ εἰ ὁ μὲν δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; διὰ τὸτο ὡφελὲς καλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὥς ὅτε ἔχομεν καιρὸν μετανοίας, ἀγωνισόμεθα τῷ σωθῆναι· εἰ γὰρ καὶ ἐγὼ ἀνάξιος εἰμὶ τῷ σωθῆναι, καὶ ὑμεῖς μὴ ἀποτύχητε τῷ ἐπηγγεμένῳ ὑμῖν ἀγαθῷ,

* Prov. XIII. 8.

* I. Petr. IV. 18.

(1) In calce saltem praeclari huius de eleemosyna sermonis, tamquam in angulo collocare liceat, Anastasii (quicumque demum ex tot Anastasiis est) fragmentum ad Luc. XVI. 9, ex paulo ante citato codice sumptum, in quo item eleemosyna commendatur.

Ἀναστασίου. Οὐ καθὰ νομίζουσι τινὲς τὸν ἀπὸ ἀδικίας συναγόμενον πλοῦτον, μαμωνᾶν φησι τῆς ἀδικίας· οὐ γὰρ ἂν ὁ δίκαιος ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν ἐδίδασκεν· ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἡμῖν ἀποκείμενον· ὁ γὰρ εὐπορῶν θρέψαι ἢ σῶσαι τὸν ἀπὸ λιμοῦ ἢ χρεούς ἢ αἰχμαλωσίας ἀπολλύμενον, καὶ μὴ βοηθῶν, οὗτος ὡς ἀδικὸς καὶ φονεὺς δικαίως κατακριθήσεται· ὡς καὶ πάλιν τοὺς ἀνελετήμονας ἐλέγχων λέγει· εἰ ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν δώσει; καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀλλότριον μὲν καλεῖ τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γὰρ συγγεγέννηται ἡμῖν, ἀλλ' ἔξωθεν προσγίνεται· λέγει δὲ· εἰ ἐν τοῖς ἔξωθεν προσγινομένοις καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν οὖσιν, οὐκ ἐγένεσθε πιστοί, πῶς ἂν λάβοιτε τὸ ἀληθινόν καὶ τὸ ἡμέτερον, τοῦτέστι τὸ θεόδοτον χάρισμα· Nequaquam, ut nonnulli existimant, divitias iniquitate collectas, dicit Dominus mammonam iniquitatis; nemo enim iustus iniquitatem umquam docuit; sed copias usui nostro superfluas ac repositas dicit. Nam cui facultas suppetit nutriendi vitamque conservandi eius qui fame aut aere alieno aut captivitate perit, neque tamen opem fert, hic tamquam iniquus et homicida iuste condemnabitur. Sicut et mox immisericordes reprehendens ait: si in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis? et reliqua. Alienum autem mammonam appellat divitiarum superfluitatem: neque enim hae congenitae nobis fuerunt, sed extrinsecus proveniunt. Dicit ergo: si in his quae ab extrinseco accidunt, et supra usum nostrum sunt, non fuistis fideles, quomodo accipietis verum et nostrum, id est divinitus datum beneficium?

ὧν προητοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγα-
πῶσιν αὐτόν· οἷς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιο-
θῆναι παρθεναίαις ἢ ἀρχάντε δεσποίνης ἡμῶν
θεοτόκης καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἣ φωτει-
δῶν ἀγγέλων καὶ πάντων ἡ ἀγίων· ὅτι αὐτῇ
πρέσβη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις
μὲν πατρὸς καὶ ἡ υἱὸς καὶ ἡ ἀγία πνεύματος, νῦν
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνας ἡ αἰώνων· ἀμήν.

Quae utinam nos omnes consequi digni-
simus precibus immaculatae dominae nos-
trae deiparae semperque virginis Mariae,
splendorumque angelorum, et sancto-
rum omnium. Quoniam ipsum decet glo-
ria, honor, et adoratio, cum Patre et san-
cto Spiritu, nunc et semper et in saecula
saeculorum. Amen.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΟΥ (1)

ΠΕΡΙ ΑΣΤΡΟΝΟΜΩΝ (2).

EUSEBII EPISCOPI ET MONACHI DE ASTRONOMIS.

α'. **Η**μεῶν διήθεσων οὐκ ὀλίγων,
προσελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος (3) λέγει τῷ μα-
καρίῳ Εὐσεβίῳ τῷ ἐπισκόπῳ. Κύριε, ἤκου-
σα παρὰ τινων ὅτι καὶ ἄστρον γινᾶται ἄν-
θρωπος· καὶ ὅτι ὅσοι ἀστέρες εἰσὶν ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ, τοσοῦτοι καὶ ἄνθρωποι εἰσὶν ἐπὶ τῇ
γῆς· καὶ ὅταν ἀποθάνῃ ἄνθρωπος, καὶ ὁ
ἀστὴρ αὐτοῦ ἐκλείπῃ· καὶ ὅταν γηνηθῇ ἄν-
θρωπος, καὶ ὁ ἀστὴρ αὐτοῦ προσίθεται,
ἐπειδὴ οὔτε τὸ γηνηθῆναι ἐκλείπει, οὔτε
τὸ ἀποθανεῖν. Ὁ δὲ μακάριος ἤρξατο
λέγειν· ὡς πόση ἀνομία ἐγκυαται ἐν τοῖς ἄν-
θρώποις, καὶ πόσα ἁμαρτάνουσιν οἱ ταῦτα
λέγοντες· εἰ γὰρ κατὰ ἄνθρωπον ἀστέρες
ἐσκατάσθησαν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτε Ἀδὰμ
καὶ ἡ Εὐὰ ἦσαν ἐν τῷ ἑδέσῳ, δύο ἀστέ-
ρες ἦσαν ἐν τῷ οὐρανῷ, πῶς ἀγνοῶσι παν-
τελῶς οἱ μηδὲν ἐπιστάμενοι; εἴτα ὅτε ὁ κα-
τακλυσμὸς ἐπέλθῃ τῇ οἰκουμένη, καὶ πάντες

1. **D**iebus haud paucis transactis, ac-
cedens ad beatum Eusebium episcopum
Alexander ait. Audiui, domine, a nonnullis
sub suo quemque hominem astro nasci; et
quotquot astra in caelo sunt, totidem esse
in terra homines; ita ut moriente homine,
astrum simul eius desinat: nascente autem
homine, astrum eius pariter adiiciatur;
quandoquidem neque generatio cessat ne-
que obitus. Tum vir beatus sic dicere or-
sus est. O quanta est hominum dementia!
quamque graviter errant qui ita loquun-
tur! Nam si pro numero hominum astra
in caelo creata essent, quo tempore Ada-
mus atque Eva in terrestri paradiso erant,
duo tantummodo astra in caelo extitisse,
quomodo ignorant hi qui alioqui nihil om-
nino sciunt? Deinde cum diluvium orbi su-
pervenit, omnesque in aquis suffocati sunt,

(1) Eusebium ante episcopatum fuisse monachum, patet ex eius vita auctore Iohanne notario quam nos edidimus. Immo et alibi interdum monachi titulo simul praeditum, diximus in praef. tomi IX. Spicil. rom. p. 3.

(2) Conferendus est sermo hic praesertim cum Eusebii eiusdem sermone VI. a nobis pridem edito in Spicil. rom. T. IX. p. 664. Diximus de hoc sermone περὶ ἀστρονόμων ibidem in praef. p. 10. Iam ne de antiquitate dubitemus, citantur huius sermonis sub Eusebii nomine partes abs Ioh. damasceno in parallelis p. 316. et 391; immo etiam ab antiquiore Iohanne monacho in suis aequae parallelis p. 783; et quidem non sine minutis additamentis, quae in codice parisiaco sermoni deerant, a nobis autem inserta fuerunt.

(3) Alexander hic loquitur cum Eusebio etiam in aliis aliquot sermonibus, quos edidimus; deque eo dictum fuit in graeca vita Eusebii, nostrisque praefationibus.

Noë cum septem tantum animabus incolumi, octo ne sola in caelo astra fuerunt? Defecerunt ne omnia reliqua, mansitque inornatum caelum? Iam si pro hominum numero sunt astra in caelo, cur ex his nonnulla proprio nomine appellantur? Quomodo ploas, quod dicitur plastrum, septem habet astra; quorum Mazuroth etiam, quod dicitur hexastricum, sex habet astra, quin umquam horum deficiat numerus? Alia quoque sunt apparentia astra, quae nulla temporum successione desinere scimus. Igitur si pro hominum numero astra sunt, quomodo nullum umquam astrum defecit? Hem quomodo scripturarum doctrinam nemo considerat! Nonne audisti dicentem Davidem: « lunam et stellas quas tu fundasti? » Porro stellae ab initio fundatae dicuntur, non quod immobiles sint, sed quia perpetuo manent in caelo. Revera non sunt immobiles, sed unaquaeque cursum suum perficit, prout ei constitutum fuit. Valde igitur peccant, qui sic loquuntur.

2. Quidam astris maledicunt, siquando homini alicui irascuntur, aiuntque: vae astro tuo. Alii dicunt: ille bono astro genitus fuit, ideoque res eius cum astro concordant. Atqui vae iis qui haec dicunt! Vae iis qui solem venerantur lunamque et stellas! Multos enim adorare solem eique supplicare scio. Nam sole oriente orant dicentes: miserere nostri. Neque hoc tantum heliognostae et haeretici faciunt, verum etiam christiani, fide omissa, haereticis admiscuntur. Cur caeli, solis, lunae, stellarumque relicto auctore, creaturas adoras? Non est creaturae serviendum prae creatore. Scriptum est enim: dominum Deum tuum adorabis, et illi servies. Maledictus quisquis solem adorat et lunam ac stellas, et quicquid aliud factum est, loco factoris. Multi alia quoque in caelo imagi-

πνικτῶ θανάτῳ παρεδόθησαν, καὶ Νῶε μὲν τὰ ἑπτὰ ψυχῶν διεσώθη, ὁκτὼ μόνον ἀσέρες ἦσαν ἐν τῷ οὐρανῷ; καὶ ἐξέλειπον οὖν πάντες, καὶ ἀκόσμητος ἔμεινεν ὁ οὐρανός; καὶ εἰ καὶ ἀνθρώπων οἱ ἀσέρες ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσὶν, πῶς ἢ παλαιός *, ἢ λεγόμενη ἄμαξα, ἑπτὰ ἔχει ἀσέρας. καὶ οὐδέποτε ἐκλείπει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ ἀσέρων; καὶ ὁ Μαζουρὺθ (1) ὁ λεγόμενος ἐξάστερος, ἐξ ἔχει ἀσέρας, καὶ οὐδέποτε ἐκλείπει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἀσέρων; καὶ ἄλλοι ἢ φανεροὶ εἰσιν, οὓς οἰδαμεν καὶ δεχόμενοι ὅτι οὐδέποτε ἐκλείπουσιν· εἰ οὖν καὶ ἀριθμὸν τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν ὁ ἀσέρες, πῶς τούτων οὐδεὶς ἐξέλιπε ποτέ; ὡς πῶς οὐδεὶς κατανοεῖ τὰ γραφῶν διδασκῶν· οὐκ ἠκυσας τῷ Δαβὶδ λέγοντος * « σελήνην καὶ ἀσέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας; », οἱ ἀσέρες ἐξ ἀρχῆς θεμελιωμένοι ἢ λέγονται, οὐχ ὅτι ἀκίνητοι εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ διαμένειν αἰεὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· οὐκ εἰσὶ ἢ ἀκίνητοι, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν δρόμον τελεῖ καθὼς προσετάχθη· μεγάλως οὖν ἁμάρτανουσιν οἱ ταῦτα λέγοντες.

β'. Εἰσὶ τινες καταζώμενοι θεὸν ἀσέρας ὅταν κατὰ τινος ὀργίζονται, καὶ λέγουσιν, οὐαὶ τῷ ἄστρει σε· ἄλλοι ἢ λέγουσιν, καλῶ ἄστρει ἐλθρήνηθι, διὸ ἐσυνασφεί αὐτῷ τὰ πάντα· καὶ οὐαὶ τοῖς ταῦτα λέγουσιν· οὐαὶ τοῖς προσκυνῶσι τῷ ἥλιον ἐν τῷ σελήνῳ καὶ θεὸν ἀσέρας· πολλοὺς γὰρ οἶδα θεὸν προσκυνούοντας καὶ εὐχομένους εἰς τὸ ἥλιον· ἦδη γὰρ ἀνατείλαντος τῷ ἥλιῳ, προσεύχονται καὶ λέγουσιν, ἐλέησον ἡμᾶς· καὶ οὐ μόνον ἡλιογνώσται (2) καὶ αἰρετικοὶ τοῦτο ποιοῦσι, ἀλλὰ καὶ χριστιανοὶ, καὶ ἀφέντες τὴν πίσιν, τοῖς αἰρετικοῖς συναναμίγνυνται· τί ἀφείς τῇ ποιητῇ τῷ οὐρανοῦ καὶ τῷ ἥλιῳ καὶ τῇ σελήνῃ καὶ τῷ ἀσέρων, τοῖς κτίσμασι προσκυνεῖς; οὐ δὲ λαζεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὴν κτίσαντα· γεγραπταὶ γάρ· * κύριον τὸ θεόν σε προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ λαζεύσεις· ὅτι κατὰ τὸν προσκυνῶν τὸ ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην καὶ θεὸν

* ita cod.

* Ps. VIII. 1.

(1) Videtur hebraicum תַּרְחִיט apud Iob XXXVIII. 32, quod idem est ac תַּרְחִיט 4. Reg. XXIII. 5.

(2) Animadvertite vocabulum ἡλιογνώσται; immo etiam sectam peculiarem superstitiosorum.

* Deut. VI. 13.

ἀσέρας, καὶ εἴ τι ἕτερον ποῖημα παρὰ τοῦ ποιητῆν· πολλοὶ καὶ ἕτερα τινὰ φαντάζονται ἐν τῷ οὐρανῷ· πολλοὶ μυθολογοῦσι τὴν σελήνην κατέρχεσθαι καὶ εἰς ζῶον μεταβάλλεσθαι· ὅταν γὰρ ἐξαίματοῦται (1), λέγουσι πλανήτῃ, ὅτι ἄνθρωπος κατήγαγεν αὐτὴν καταγοιτεύσας (2)· καὶ οὐαὶ τοῖς τῷτο λέγουσι· τίς ἠδυνήθη καταγοιτεύσας ἀναβαίνειν εἰς οὐρανόν; ἠβελήθη καὶ Σίμων ὁ μάγος ἀνελθεῖν εἰς τὸ οὐρανόν, ἀλλὰ πεισὼν διεμύραγε· μὴ γένοιτο τοιοῦτον τί γινέσθαι, ἀλλὰ συστήματα καιρῶν εἰσὶ καὶ πολέμων· οὐδεὶς γὰρ δύναται σαλευσάμενος αἴσρον οὐρανοῦ, οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα, ἃ ὁ Θεὸς τῇ ἰδίᾳ δυνάμει ἐθεμελίωσεν.

γ'. Πολλοὶ λέγουσιν ὅτι νεφέλας καὶ ὑετοὺς ἀπελαύνει γόνιτες, καὶ τοῦτο ματαιολογοῦσι· τίς δύναται πρόσαγμα θεοῦ ἀποσφραῖναι γοντείαν; καὶ γὰρ νέφη καὶ πρόσαγην οὐδεὶς ἐκχέουσιν ἐπὶ τὴν γῆν, πῶς δύναται ἄνθρωπος πρόσαγμα θεοῦ ἀποσφραῖναι; ἀκυσσον τὴν γραφὴν· * ὅτε ἠβελήθη ὁ Θεὸς ἐξαγαγεῖν ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐποίησε διὰ Μωϋσέως πολλὰ σημεῖα καὶ τέρατα· καὶ ἐποίησαν οἱ ἱερεῖς οἱ Αἰγυπτίων καὶ φαντασίαν, καὶ ἠπάτησαν τὸν Φαραῶ· ἐξέτανε ἡ Μωϋσῆς τὴν ῥάβδον, καὶ ἰδοὺ τὰ νέφη συνεζέχον, καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσκεδάννυτο, καὶ ἀσφαλαὶ καὶ βρονταὶ προέβαινον, Θάνατος ἠπαλεῖτο τοῖς Αἰγυπτίοις, χάλαζα κατήρχετο, καὶ οὐχ ὑπείπετο ἐπὶ τὴν γῆν τὰ ἐν τῷ πεδίῳ· εἰ δυνατόι ἦσαν οἱ φαρμακοὶ ἀπελάσαι νέφη, διὰ τί ὅτε ἐπηνέχθη ἡ χάλαζα οὐκ ἠδυνήθησαν ἀποσφραῖναι τὸν ὑετὸν καὶ τὴν νεφέλιν; πάντα οὖν καὶ πρόσαγην θεῶν γίνεται· ὁ ἥλιος οὐχ ὅτε θέλει ἀνατέλλει, ἀλλ' ὅτε προσάσσεται· εἰ γὰρ ἐμῆλθεν ὅσην ἔχει Θέρμην ἐκπέμπειν ἐπὶ τὸν γῆς χωρίον, οὐχ ὑφίστατο τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· πῦρ γὰρ ἐστὶν καὶ οὐδὲν ἕτερον· ἡ σελήνη οὐχ ὅσον θέλει αὐξεῖ, ἀλλὰ μέτρω καὶ σαθμῶ καθὼς προσετάχθη· ἡ γῆ οὐχ ὅτε θέλει καρποφορεῖ, ἀλλ' ὅτε θεὸς * προσάσσεται.

nantur. Multi lunam fabulantur ad nos descendere, et in animal immutari. Nam cum cruenta videtur, aiunt vaniloqui hominem aliquem eam de caelo deduxisse beneficiis. Sed vae haec dicentibus! Quis enim fascinatorum conscendere in caelum queat? Voluit et Simon magnus in caelum ascendere, sed lapsu diruptus est. Longe abest, ut quicquam huiusmodi umquam contingat; sed sunt potius complicatae vires temporum ac bellorum. Nemo certe potest caeli astra sive parum sive magnopere commovere, quae Deus virtute sua stabilivit.

3. Multi dicunt nubes et pluvias ab incantatoribus dispelli; in quo item stulte loquuntur. Quis Dei iussum potest praestigiis ullis avertere? Nunc quia nubes Dei iussu pluvias in tellurem effundunt, quomodo poterit homo mandatum Dei impedire? Audi scripturam. Cum Deus voluit Iudaeos ex Aegypti regione educere, multa per Moysen patravit signa atque prodigia. Idem porro secundum phantasiam magi quoque Aegyptiorum fecerunt, et Pharaonem deceiverunt. Sed extendit Moyses virgam, et ecce nubes conglobabantur, et caelum permiscebatur, et fulgura ac tonitrua procedebant, mors Aegyptiis impen-debat, grando ruebat, nihil iam in agris vitale supererat. Si malefici poterant nubes dispellere, cur cum grando ruebat non potuere pluviam nubesque dissipare? Cuncta igitur Dei iussu eveniunt. Sol haud cum vult exoritur, sed cum iubetur. Nam si is forte quantum habet calorem in regionem terrestrem iacularetur, haud iam hominum genus subsisteret: totus enim igneus sol est. Luna item haud quantum vult crescit, sed certa mensura ac pondere, prout iubetur. Tellus haud pro suo libito fructificat, sed cum Deus praecipit.

* Exod. VII. seq.

* cod. Σέλη pro
θεός.

(1) Errat heic Damasceni latinus interpres p. 391. dicens: cum sese praestigiator cruentat etc. Non enim homo sed luna cruenta apparet, prout Act. II. 20. Recte tamen idem interpres p. 784.

(2) Virgilius in pharmaceutria: carmina de caelo possunt deducere lunam.

Prorsus nihil absque Dei iussu fit, sicut ipse dixit: ne passer quidem sine patre vestro in laqueum cadet.

4. Sunt etiam nonnulli qui aiunt scriptum esse de homine, quicquid ipse pravi bonive acturus est. Quamobrem hi cum in pravum aliquid decidunt Satanae vel propriae voluntatis impulsu, dicere solent: vae scripto de me! Atqui vae potius ita loquentibus! Novi item multos qui dicunt, homines vi fati mori, aut in flumine, aut praecipitio, aut alio modo quolibet. Sed in hoc pariter fatue loquuntur et peccant. Nam Deus libero praeditum arbitrio fecit hominem, eique tum lucis viam tum tenebrarum, atque emolumentum vel damnum inde manans ostendit, ore prophetae dicens: si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis: quod si nolueritis neque auscultaveritis mihi, inquit, equidem vos non cogo. Nam quod necessitate cogente fit, lucrum non habet. Poterat sane Deus te vel invitum efficere bonum; sed tamen quod involuntarium est, caret mercede. Si scriptum esset, ut bene vel male ageremus, profecto haud dixisset: si volueritis et audieritis me; sed agesis, dixisset, scriptis obsequere. Atqui tantummodo dixit: si volueritis et audieritis me. Ego, inquit, terminos tibi non constitui, bonum vel malum tibi non decrevi, liberum tibi arbitrium contuli; quod vis age; scriptum non est, ut bene vel male agas. Certe si is scripsisset ut ego peccarem, idque reapse agerem, cur me damnaret? nam iussui eius haud queo resistere. Quis me reum ageret Dei constituta exsequentem? Ne tibi fucum facias, o homo. Numquam Dei voluntate male agit homo: nam quae eveniunt homini tentationes, a maligno hoste sunt. Quod si mihi non credis, audi dicentem apostolum: nemo tentatus dicat se tentari

καὶ ἅπαξ οὐδὲν παρεκτὸς προσάγματος θεῷ γίνεται· καθὼς εἶπεν, ὅτι οὔτε σῶμα θείον εἰς παγίδα (1) πεσεῖται ἄνθρωπος πατρὸς ὑμῶν.

δ'. Εἰσὶ τινες λέγοντες, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅσα δεῖ αὐτὸν ποιῆσαι πονηρὰ καὶ ἀγαθὰ· ὅθεν καὶ ἐμπόποντες εἰς κακὰ ὥς τὸ Σατανᾶ καὶ ὥς τὴν ἰδίας προαιρέσεως, συνήθως λέγουσιν, οὐαὶ τῷ γραπτῷ μου· καὶ οὐαὶ τοῖς ταῦτα λέγουσιν· οἶδα πολλοὺς λέγοντας, ὅτι καὶ δοτὸν ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι, ἐν ποταμῷ ἢ ἐν κρημνῷ, ἢ οἰωδῆποτε ῥόπῳ· καὶ τοῦτο ματαιολογοῦσι, καὶ ἁμαρτάνουσι λέγοντες· ὁ γὰρ Θεὸς ἐποίησε τὸ ἄνθρωπον αὐτεξούσιον, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὁδὸν τῆς φωτὸς, καὶ τῆς σκότους καὶ τὸ κέρδος, καὶ τὴν ζημίαν, λέγων διὰ τὸ προφήτη· * ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν ᾗ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, φησὶν, ἐγὼ οὐκ ἀναγκάζω ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης γινόμενον, κέρδιον οὐκ ἔχει· ἡδύνατό σε ὁ Θεὸς καὶ ἄκοντα ποιῆσαι καλὸν, ἀλλὰ τὸ ἀκούσιον ἁμισθόν ἐστιν· εἰ ἦν γεγραμμένον τὸ ποιεῖν ἀγαθόν καὶ πονηρόν, οὐκ ἔλεγον ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου· ἀλλὰ τοῦτο ἔλεγον δεῦρο, ἐξακολούθει τοῖς γεγραμμένοις· ἀλλὰ μονοῖός τις εἶπεν· ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου· ἐγὼ, φησὶν, ὅρους σοι οὐκ ἔθηκα, οὐκ ἔταξα ἐπὶ σοὶ καλὰ καὶ κακὰ, αὐτεξούσιόν σε ἐποίησα· ὁ βούλει ποιεῖ· οὐκ ἐστὶ γεγραμμένον ποιεῖν καλὰ καὶ κακὰ· ἐπεὶ εἰ ἔγραψέ με ποιεῖν ἁμαρτίαν, καὶ ποιῶ αὐτήν, ἵνα τί με κρίνεις; τῷ γὰρ προσάγματι αὐτοῦ ἀντισηῖναι οὐ δύναμαι· ἢ τίς κρίνει με τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦντα; μὴ πλανηθῆς, ὃ ἄνθρωπος· οὐδέποτε ὁ Θεὸς θελητὴς ἐστὶ κακοῦ ἀνθρώπων· οἱ γὰρ ἐπερχόμενοι τῷ ἀνθρώπῳ πειρασμοὶ, ὥς τὸ πονηροῦ εἰσὶν· εἰ ᾗ ἐμοὶ οὐ πείθεις, ἄκουε τὸ ἀποστόλου λέγοντος· * μηδεὶς παραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ παράζομαι· ὁ γὰρ θεὸς ἀπειραστός (2) ὅτι

* Is. I. 19.

* Jac. I. 13.

(1) Matth. X. 29. passim quidem εἰς τὴν γῆν, in terram. Sed εἰς παγίδα, in laqueum, habent apud Scholzum Clemens, Chrysostomus, Iuvenius, quorum auctoritates Eusebius noster nunc cumulat.

(2) Passivo sensu intellexit etiam interpretes syriaci. In labbeanis glossis ἀπειραστος intentatus, quod congruit cum latino vulgato, mutato tamen or in us.

κακῶν, παράζα ἢ αὐτὸς οὐδένα· ἕκαστος ἢ παρέρχεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας· ἐὰν ἢ ποιῇ ἀγαθόν, τῇ τῷ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐπίγρᾶψον· ἐὰν ἢ πονηρὸν, τῇ τῷ διαβόλου πονηρία· ἢ ἀγαθὴ ὁδὸς παρὰ τοῦ κυρίου κατασκευάζεται τῷ ἀνθρώπῳ· ἢ πονηρὰ, ὑπὸ τῷ Σατανᾷ.

ε'. Δύο εἰσὶν ὁδοί· εἰς οἷαν ἀρέσκεται ἄνθρωπος, ἐν αὐτῇ βαδίζα· ἐὰν ἐστὶν ἡ πρόθεσις τινὸς πρὸς τὸ Θεόν, καὶ θέλει τῇ ἀγαθῇ ὁδῷ βαδίσαι, εὐθὺς ἀποδίδωσιν ὁ Θεὸς τὴν χεῖρα, καὶ κατευθύνει αὐτοῦ τὴν ὁδόν, καὶ τὰ διαβήματα κατορθοῦνται, καὶ ὁ βίος αὐτοῦ γίνεται ἐν ἀγαθῇ πολιτείᾳ, καὶ πληροῦται ἐν αὐτῇ τὸ ῥητὸν τῷ Δαβίδ· * «παρὰ κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται, καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει σφόδρα.», Ποίαν ὁδὸν θέλει ὁ Θεὸς πορευθῆναι τὸν ἀνθρώπον; ἢ πάντως τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν, τὴν ἀπάλκσαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ αἰώνιον· ἢ καὶ πλατεία καὶ εὐρύχωρος ὁδὸς, τῇ Σατανᾷ ἔστιν ἡ ἀπάγκυρα εἰς τὴν ἀπώλειαν. Τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τὰ μίλια εἰσὶ ταῦτα· πρὸ πάντων ἀγάπη, ἐλεημοσύνη, παρθενία, ἀφυλαργυρία, ἀφθονία, ἀοργησία, ἀμνησικακία, νηστεία, εὐχή, ἀρτυρῶν, χαμευνία, ψαλμοδία, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, τὰ ἀπάγοντα εἰς τὴν ζωὴν καὶ αἰώνιον. Τῆς πλατείας καὶ εὐρυχωροῦ τὰ μίλια εἰσὶ ταῦτα· πλεονεξία μήτηρ τῆς εἰδωλολατρίας, μνησικακία, φθόνος, φόβος, μοιχεία, πορνεία, ἔρις, καταλαλία, κατηγορία, ὕβρις, μέθη, κραιπάλη, καὶ τὰ τέτοις ὅμοια, τὰ ἀπάγοντα εἰς τὴν ἀπώλειαν. Τὸν πορευόμενον τὴν στενὴν ὁδὸν ὁδηγεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ζωὴν καὶ αἰώνιον.

ς'. Ἀλλ' ἀντιλέγουσιν τινὲς λέγοντες, ὅτι οὐ θέλει τις δίκαιος εἶναι καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν; πολλοὶ, φησὶν, ἠθέλησαν δικαιοπραγήσαι, καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐκτελέσαι· διὰ τί τούτους ἀφῆκεν ὁ Θεὸς ἀπολέω; διὰ τί οὐκ ἐβοήθησεν αὐτοῖς; εἰ τοῖς βελομένοις *, φησὶν, εἰς ἀγαθὸν ἐπαδίδωσιν ὁ Θεὸς τὴν χεῖρα, διὰ τί τούτοις οὐκ ἐβοήθησεν; ἀλλ' ἄκουσον τί λέγει ἡ γραφή· * οὐχ ὡς ἄνθρωπος, ὃ φέται ὁ Θεός· ἄνθρωπος εἰς πρόσωπον, Θεὸς εἰς καρδίαν· σὺ τὸ πρόσωπον

a Deo; Deus enim intentabilis malis est, et ipse neminem tentat; sed unusquisque tentatur a concupiscentia sua. Iam si bonum egeris, Dei benignitati adscribe: sin autem malum, diaboli malitiae imputa. Nam bona via dirigitur homini a Domino, mala a Satana.

5. Duae viae sunt: utram mavult homo, in ea graditur. Si cuius propositum ad Deum tendit, vultque bona via pergere, statim ei Deus manum tendit, eiusque iter dirigit; ideoque gressus eius prosperi fiunt, vita ipsius bonis moribus ornatur, in eoque Davidis dictum completur: «a Domino gressus hominis diriguntur, et viam eius volet nimis.» Quanam via vult Deus hominem incedere? nempe angusta et aspera via, quae ad vitam aeternam ducit. Nam lata et spatiosa via Satanae est, et in perditionem ducens. Angustae et asperae viae miliaria veluti haec sunt: in primis caritas, eleemosyna, virginitas, liberalitas, nullius rei invidentia, lenitudo, iniuriarum oblivio, ieiunium, preces, vigiliae, chaumenia, psalmodia, et his similia, quae ad vitam aeternam deducunt. Latae vero ac spatiosae miliaria haec sunt: avaritia idololatriae parens, animus ultor, invidia, caedes, adulterium, scortatio, contentio, obrectatio, criminatio, ira, ebrietas, crapula, et his similia, quae ducunt in perditionem. At enim illum, qui angusta via graditur, ducit Deus ad vitam aeternam.

6. Sed contradicunt ita nonnulli: quis nolit esse iustus, et in regnum introire? Profecto multi recte agere voluerant, neque tamen propositum perficere valuerunt. Cur hos Deus perire sivit? Cur his opem non tulit? Si volentibus, inquam, ad bonum tendere Deus manum porrigit, cur his reapse non est auxiliatus? Sed audi quid scriptura dicat: non sicut homo, Deus videbit; homo faciem, cor Deus. Tu faciem consideras, resque exteriores spectas;

* Ps. XXXVI. 23.

* cod. βαλλο-
μένοις.

* I. Reg. XVI. 7.

Deus corda scrutatur, et mentes inspicit. Cave existimes cunctos secundum Deum vivere: pauci immo sunt qui ad Dei regulam mores componunt, sed ut hominibus placeant ita se gerunt, cilicium publice gestant, coma sunt intonsa, iactanter incedunt, nempe apud homines bona sua opera ostentantes, et sancti vocari volunt, atque ab omnibus adorari. Tu exteriora tantum consideras, illosque omnia secundum Deum agere existimas, nec quid in eorum corde lateat pervides: at Deus cordium renumque scrutator, cursum illorum probe novit, eosque prolabi sinit, ut ipsorum consilia revelentur. Nam qui ut hominibus placeant, virtutes in vita exercent, hi lapsibus corruunt. Secus vero qui secundum Deum pergunt ascetae, numquam a Deo deseruntur, sicut ait propheta: « iunior fui, etenim senui, et non vidi iustum derelictum. »

7. Multi monachi ad nuptias lapsi divertunt, prave intelligentes apostoli dictum, recte ab eo prolatum. Ait enim: « si se non continent, nubant. » Neque sciunt, post promissiones Deo factas, iam non dici nuptias, sed perpetuam fornicationem. Nam postquam ipsi Deo voverunt mundi renunciationem, si retro convertantur, haud iam sit coniugium, sed tota vita crimen, copula damnabilis, filii nothi, nuptiae illegitimae. Nemo quippe qui manum suam ad aratrum miserit, et retro respexerit, regno caelorum aptus est. Non enim, ut ipsi putant, his qui renunciarunt dixit apostolus, ut deserto post renunciationem monasterio, nuptiis copulentur; sed qui non se continent, nubant. Videlicet, ut ante quam renunciaret, unusquisque se probet, animamque suam exploret, num corporis necessitates perpeti possit et scandala a maligno daemone obicienda, et aestum cupiditatum: quo facto, tum demum iugum subeat renunciationis. Quod si se

κατανοεῖς καὶ τὰ ἔξωθεν πράγματα βλέπεις, ὁ Θεὸς τὰς καρδίας ἐρευνᾷ καὶ τὰς δεινότητας κατανοεῖ· μὴ νομίσης ὅτι πάντες καὶ Θεὸν πολιτεύονται· ὀλίγοι εἰσὶν οἱ καὶ Θεὸν πολυτεύοντες, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν ταῦτα ποιοῦσι, καὶ προβάλλουσι σακκοφορίαν, καὶ κομῶσι τὰς κεφαλὰς, καὶ χειροπατοῦσιν ἐπιδακτικῶς, ἐπιδακνύμενοι τοῖς ἀνθρώποις τὰ κατορθώματα ἑαυτῶν, καὶ θέλουσι κληθῆναι ἅγιοι, καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων· κατανοεῖς σὺ τὸ ἔξωθεν μόνον, καὶ νομίζεις αὐτοῦ καὶ Θεὸν πάντα ποιεῖν, καὶ οὐκ οἶδας τί κέκτεται αὐτῶν ἡ καρδία· ὁ δὲ κύριος ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς, οἶδεν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, καὶ ἀφίησιν αὐτοῦ ἐκπεσεῖν, ἵνα φανερωθῶσιν αὐτῶν τὰ βλεπόμενα· οἱ γὰρ καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν μετερχόμενοι τὴν βίον τῶν ἀρετῶν, οὗτοι καὶ σφάλμασι περιπίπτουσιν· οἱ γὰρ καὶ Θεὸν προβαλλόμενοι ἀσκῆσαι, οὐδέποτε ἐγκαταλιμπάνονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης *,

* Ps. XXXVI. 25.

ὅτι “ νεώτερος ἐγχομέλω, καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον. ”

ζ'. Πολλοὶ ἢ τῷ μοναχῶν σφαλέντες εἰς γάμον προξέπονται, κακῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ τὸ ἀποστόλου ῥητὸν, τὸ καλῶς εἰρημένον· φησὶ γάρ· *

“ εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· ” καὶ οὐκ οἶδασιν ὅτι καὶ τὰς συνθήκας τὰς εἰς Θεὸν, οὐ λέγεται γάμος, ἀλλὰ δινηκεὶς μοιχεία· καὶ γὰρ τὸ συνθέσθαι αὐτοῦ τῷ Θεῷ περὶ τῆς ἀποταγῆς, καὶ πάλιν εἰς τὰ ὁπίσω στραφῆναι, οὐκ ἐστὶ γάμος, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος ἐγκλημα, ἡ κοίτη ἐν κατακρίσει, καὶ τὰ τέκνα νόθα, καὶ ὁ γάμος ἐν ὁμιλῇ· οὐδεὶς γὰρ ὁπθελὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ ἄροτρον, καὶ στραφείς εἰς τὰ ὁπίσω, εὐθετος ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ οὐρανῶν· *

οὐ γὰρ ὡς ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι τοῖς ἀποταξαμένοις εἶπεν ἀπόστολος ἀφίεναι τὴν τάξιν τῆς ἀποταγῆς καὶ τὸ μοναστήριον, καὶ γάμῳ ζευγνύσθαι· ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν, εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· ἵνα πρὸς τῇ ἀποτάξει, δοκιμάσῃ ἑαυτὸν, καὶ νοήσῃ τὴν ἰδίαν ψυχὴν, εἰ δύναται ὑπενέγκαι τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος, καὶ τὰ σκάνδαλα τὰ ἐπερχόμενα ἐκ τοῦ πονηροῦ, καὶ τὴν καύσωνα·

* I. Cor. VII. 9.

* Luc. IX 62.

καὶ τότε ὑπεισελθὼν τῷ ζυγῷ τῷ ἀποτα-
γῆς· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐγκρατεύεται, καὶ γι-
νώσκει ἑαυτὸν εὐάλωτον ὑπάρχειν, ἐν τού-
τῳ γαμησάτω· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι
ἢ πυροῦσθαι; καὶ μὴ δυνάμην φυλάττειν ἑαυ-
τὸν, ἐμπασεῖν εἰς τὰ καταχθόνια τῷ ἁδὲ.
ταῦτα εἰδὼς καὶ ἀκούων, ὀφείλεις ἀποτασ-
σόμην· πολὺ δοκιμάσαι ἑαυτὸν, καὶ μὴ
πολλῆς σκέψεως ὑπεισελθεῖν τῷ ζυγῷ τῷ
ἀποταγῆς, ἵνα ἕως τέλους βασάσας τὴν χρι-
στὸν ζυγὸν τῷ ἐγκρατείας, τύχοις τῷ ἐπὶ
βασίλειας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τῷ κυρίῳ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, μὴ οὐ τῷ πατρὶ ἅμα
τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα κράτος τιμὴ, νῦν
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς ὅδ' αἰῶνας τῷ αἰώνων· ἀμήν.

in his non continet, seque facile victum
iri agnoscit, tali rei conditione nubat. Me-
lius est enim nubere, quam uri: ne dum
semet custodire nequit, in inferni profun-
da ruat (1). His auditis et cognitis, qui-
cumque renuntiaturus es, multum debes
te ipsum probare, nec nisi post multam
considerationem iugo te renunciationis sub-
mittere: ut deinde usque ad obitum por-
tans praeclarum continentiae iugum, cae-
lesti regno potiaris. Quod utinam omnes
consequamur gratia et benignitate domini
nostri Iesu Christi, cui una cum Patre et
sancto Spiritu gloria, potestas, honorque
nunc sit et semper et in saecula saeculo-
rum. Amen.

(1) Vides mirabilem ecclesiae in doctrina de religioso caelibatu constantiam. Vides item genuinam paulini textus intelligentiam, quam ante hos annos propugnavit egregie etiam Cardinalis Gottus colloquio tertio adversus Piceninum.

EPIMETRUM.

De Eusebio emeseno, et quomodo is ab Eusebio alexandrino distinguendus omnino vi-
deatur, satis ut spero disserui in superiore monito p. 499-500. Nunc lectores admonere pla-
cet, vidisse me in bibliotheca vaticana latinum codicem pervetustum, saeculi ferme XI, ho-
milias continentem XXXIV, hoc titulo: *incipit liber domni Eusebii, qui translatus est (cod.
quem translatus est) ex hebraeo in latinum*. Hae porro homiliae, duabus exceptis XIV. et XV.,
leguntur omnes sub Eusebii gallicani nomine in Patrum bibliotheca lugdunensi T. VI. Ubi
tamen in editione p. 631. G. lacuna est, in nostro codice f. 49. b. ea sic expletur: *iterum
virginitas fecundetur, iterum humana condicio ex incorruptione nascatur, ut homo gloriosam ac
virgineam nativitatem* etc. At secunda ibidem lacuna, non potest ope codicis expleri, quia fo-
lium excidit. Iam duarum codicis homiliarum, quas in editione desiderari dixi, quaeque in
festo paschali recitatae fuerunt, rationem ego postea, si operae pretium fuerit, habiturus
sum, cum latinorum Patrum homilias alias, quas ex codicibus colligo, typis committam.
Dicuntur itaque hae Eusebii homiliae ex hebraeo (id est syriaco) translatae. Et revera Eu-
sebius (qui fuit postea emesenus episcopus) natus in Mesopotamia, et in schola Syrorum
edessena eruditus, narrant nobis Socrates hist. II. 9., et Sozomenus III. 6. Denique de ha-
rum latini nunc sermonis homiliarum crisi verba facere heic non interest, quarum certe non
unus auctor fuit; et si quidem emesenus non est negandus, ne gallicanus quidem aliquis est
excludendus; quam iamdiu controversiam docti homines pertractaverunt.

SANCTI ALEXANDRI PATRIARCHAE ALEXANDRINI

EDITORIS MONITUM.

Dixi in Spicilegio romano T. III. p. 694, ex orientalibus bibliothecae vaticanae codicibus multa excitari scripta veterum posse, quae omnino desideramus. Et quidem praeter lauta illa, quae loco citato edidi patrum fragmenta, maiora indidem iam antea extuleram, Zachariae videlicet melitenensis capita historica, Ebediesu et Abulpharagii tractatus canonicos, Armeniorum etiam canones, Severi antiocheni sermones aliquot, et nuper S. Cyrilli contra Synusiastas et Diodorum ac Theodorum reliquias. Iam vero inter prima illa, quae memoravi, codex vaticanus arabicus 101. bonam mihi particulam suppeditaverat sermonis S. Alexandri patriarchae alexandrini (1); quem sermonem deinde integrum in syriaco vat. codice 368. nactus sum, id quod olim in Scriptorum vet. tom. V. p. 42. significavi. Nunc ecce post alexandrini Cyrilli graeca scripta sermonem hunc Alexandri syriace simul atque latine (quandoquidem graeca verba desideramus) operam mihi suam commodantibus Matthaeo Scialuano et Francisco Mehasebo Maronitis litteratissimis, in lucem exire iubeo, ne tantae antiquitatis, auctoritatis, famaeque episcopi diutius os conticescat.

Porro rei verae testimonia sunt, primo quidem fragmenta illa ex codice arabico, quae Alexandri archiepiscopi alexandrini nomen gerunt (*Spicil. rom. T. III. p. 699.*) quaeque in integro sermone eidem auctori inscripto, nunc suis recitata locis seriatim apparent. Deinde Sabarjesus syrus auctor apud Assemanum *Bib. or. T. III. p. 543.* recitat ex Mokaffaei chronico arabico, Alexandri nostri fragmentum, quod pariter (*mirabile dictu!*) in sermone integro nostro n. 5. occurrit. Quamquam vero Mokaffaeus Alexandrum dicit papam romanum, is quidem manifestus error ab Assemano in indice p. 658. recte corrigitur, qui legendum suadet alexandrinum. Deinde (praeter quam quod scribentibus menda multa obrepere solent) rei veritatem nunc syriacus codex nos docet, qui Alexandro alexandrinae urbis antistiti hunc sermonem inscribit. Tum satis est exploratus mos orientalium romanos nominandi quotquot imperio romano suberant, et graeca, nedum latina, lingua utebantur. Quin et ipsum byzantinum imperium constanter romanum appellant, ut ipsi quoque byzantini historici solent, qui ita in libris suis ambitiose loquuntur, postquam Constantinopolis novae Romae nomen invasit. Locus igitur a Mokaffaeo relatus ita se habet: « Alexander romanus patriarcha inquit: manus quae Adamum creavit, ipsa clavis in cruce perforata est. Os quod in Adamum spiraculum vitae inspiravit, acetum bibit. Pes qui clavis confixus fuit, terram fundavit. » Haec, inquam paulo quidem liberius, sine dubio tamen ex hoc nostro sermone n. 5. sumpta vides. Veruntamen qui ibidem multo uberius locus praecedat, et a nobis virgulis distinctus fuit, is cum arabica sermonis interpretatione, in Spicilegio nostro edita, evidentius adhuc atque adamussim congruit. Ceteroqui non est mirandum, si qui sermo ex graeco in syriacum, ex hoc in arabicum, idioma transiit, paucas aliquot varietates in his transfusionibus passus sit. Quin adeo sermonis huius duae videntur extitisse apud Alexandrinos sive apud orientales, editiones; quandoquidem in codice syr. vat. post integrum sermonem, aliud attextitur eiusdem fragmentum, non sine paucis variis lectionibus. Ut vero existimem, interpretationem arabicam ex secunda syriaca esse derivatam, utor hoc indicio, quod arabicum codicis 101. fragmentum cum illo posteriore syriaco magis congruit, quam cum priore. Itaque etiamsi decreveram additamentum illud omittere, quia valde simile sermoni integro videbatur; attamen quia postea comperi, partem arabicam cum hac potius parte syriacae conspirare, ne mei argumenti vim ullatenus infirmarem, hanc quoque syriacam repetitionem minoribus saltem formis imprimendum curavi.

(1) Idem hic codex habet fragmenta SS. Iulii et Silvestri pontificum romanorum, quae ego graece edidi *Script. vet. T. VII. p. 134, et 169. col. 2. v. 1-15.*

Age vero edendi sermonis huius grata opportunitas adest, quia hoc tempore ex Anglorum typis prodeunt magni Athanasii festales epistolae seu orationes (graece deperditae) in syriaco pariter codice inventae: quibus hic iure meritoque comes fiet Alexandri sermo. Fuit quippe Alexander Athanasii a pueris educator, quem familiarem semper, adolescentem senex, et carissimum habuit, mensae etiam quotidianae participem, et fidelem librarium: eundem ipse diaconum ordinavit, secumque ad nicaenum concilium duxit, ut illic operam sibi navaret, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ, ut diserte ait Socrates hist. lib. I. 15: quem denique moriens saepe nomine compellavit, atque ut sibi successor fieret, alexandrinum clerum enixe rogavit, quod reapse cum infinita rei christianae utilitate contigit: ita ut Athanasium talem tantumque episcopum, Alexandri curis acceptum referamus. Iam ut Alexander Athanasium adolescentem omni officio complexus est, ita idem Alexander antea iuvenis Petro episcopo martyri familiaris apprime fuerat, atque ab eo successor post Achillam eiusdem fratrem designatus. Namque ut legitur in Petri vita a nobis edita Spicil. T. III. p. 682, martyr inclutus in carcere positus, et iam pro fide plectendus, ambos illos alexandrinae sedi post se destinavit episcopos dicens: « te quidem Achillam primum, Alexandrum vero secundum. Et mox: » osculantes Petri manus ac pedes Achilles atque Alexander, conversi in lacrymas singultu amarrissimo quatiebantur. »

Alexandri graphicam imaginem Gelasius cyzicenus nobis exhibet in sua nicaeni concilii historia lib. II. 1. « Ὑποδίδεται τὴν τῆς ἱερουσάλῃς ἀρχὴν τῆς αὐτόθι τῶν Ἀλεξανδρίων ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος, ἄνθρωπος τίμιος ἐν παντί παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας κλήρῳ καὶ λαῷ, μεγαλοπρεπὴς, εὐμετάδοτος, εὐλαγής, ἐπειγής, φιλόθεος, φιλόθεωρος, φιλόπτωχος, χρηστός, προσκυνῶς πρὸς πάντας, εἰ πῆρ τις ἄλλος. » Suscepit sacerdotii principatum ibidem in alexandrina ecclesia Alexander, vir undequaque venerabilis universo clero ac populo, magnificus, liberalis, facundus, aequus, religiosus, benignus, pauperum amator, bonus, lenis ad omnes, si quis alius. » Is autem etsi Arium lenitate sua aliquandiu studuit emendare, postea tamen pertinacia eius ac vafritia cognita, tribus eum conciliis fortissime condemnavit, dioecetano alexandrini cleri, provinciali episcoporum Aegypti, tertio demum nicaeno oecumenico, cui primus post romanos legatos subscripsit, ibique ob venerandam suam senectutem, dignitatem ac famam, visus est quodammodo conventus totius dominator ac rector, ut ait synodica concilii epistola: Ἀλέξανδρος κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Quamobrem a Theodoro quoque hist. I. 2. dicitur evangelicorum dogmatum strenuus propugnator: Ἀλέξανδρος ὁ γενναῖος τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων γενόμενος πρῶταχος. Reapse quicquid hactenus scriptorum Alexandri extabat, ab historicis ecclesiasticis conservatum, id Arium eiusque alumnos oppugnat; duas intellige epistolas, quarum prior prorsus insignis, tractatus plenissimi instar est, et omni laude maior. Atqui hae duae ex septuaginta supersunt; tot enim ab eo scriptas testatur Epiphanius haer. LXIX. 4: « Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος γράφει ἐπιστολάς ἐγκυκλίους, αἱ τινες παρὰ φιλοκάλους ἐτι σώζονται, ὡς τὸν ἀριθμὸν ἐβδόμηκοντα. Alexander episcopus scribit epistolas encyclicas, quae adhuc » apud studiosos servantur, numero fere septuaginta. » Unius ex his fragmenta tenuia citantur a Maximo opp. T. II. p. 152. 155. Utinam hae in codicibus saltem syriacis conspiciendas se darent, quod nuper felicissime accidit athanasianis! Nunc in tanto scriptorum Alexandri naufragio, sermonem saltem unum in populi concione habitum libenti animo excipiamus, in quo praeter cetera utilia, Christi divinitas passim praedicatur. Neque abest eloquentia (quam ei tribui a Gelasio diximus) nitida scilicet, popularis, et ore episcopali digna.

Sermonem hunc Alexandri suppeditavit codex syriacus vat. membraneus, vetus, chaldaicis litteris duplici in laterculo exaratus. Habuit is sexaginta homilias (quarum nunc novem ob amissa folia desunt) patrum orthodoxorum Greg. nysseni, Greg. theologi, Basilii, Amphiloerii, Ioh. chrysostomi, Procli, Isuaci (unum etiam Eusebii alex., nam mendum est in catalogo, alio nomine substituto, de die dominica.) Inter hos vigesimum locum tenet Alexandri hic sermo; quem auctor graece scripserat, Syri et Arabes, ut demonstravi, in linguas suas transtulerunt; de cuius sinceritate testimonia praedicta et auctorum dubitare nos nullo modo sinunt.

[illegible]

(1) Ita in cod. *episcopi*, ut est etiam in magna eius epistola dogmatica, non *archiepiscopi*, ut deinde appellati fuerunt praesules alexandrini; vel potius hic titulus pro libito variat in codd.

كُنْ وَأَمَّا دَعْوَى لَيْلَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا فَتَبِ
 حَسْبُهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا. أَمَّا بَعْضُ رُبِّ دَعْوَى
 فَتَبِ حَتَّى حَتَّى أَمَّا دَعْوَى لَيْلَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 قَبِ مُبَحِّجِ أَيْلَى هَلَّا بِمُصَلِّهَا سَتَتَبِ
 وَأَمَّا بَعْضُ دَعْوَى لَيْلَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 حَتَّى حَتَّى أَمَّا دَعْوَى رُبِّ مُصَلِّهَا
 لَهُ تَعَصُّقٌ مَعَ حَتَّى حَتَّى وَتَأْتِيهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا. وَتَأْتِيهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا قَبِ تَعَا مَعَ عَدْوَى
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا. سَهْ هَلَّا بِمُصَلِّهَا قَاوَا
 وَتَعَا. كَهْ دَلَسْ وَتَعَا أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 وَتَعَا حَبِ مَحَبِّتُهَا وَتَعَا مُنَا.
 أَلَّا مَنُوفِ هَلَّا بِمُصَلِّهَا سَهْ حَلَّا
 سَهْ. كَهْ دَلَسْ وَتَعَا. هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا. وَتَعَا لَوْعَا
 فَتَعَا سَدَقَ. هَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 أَلَّا حَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا قَسَمَ. كَهْ وَتَعَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا. كَهْ مَنُوفِ هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 كَهْ حَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا. أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 حَلَّا بِمُصَلِّهَا. أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 حَلَّا بِمُصَلِّهَا. هَلَّا بِمُصَلِّهَا حَلَّا بِمُصَلِّهَا
 حَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 حَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 سَهْ

هَلَّا بِمُصَلِّهَا أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا. أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 وَتَعَا مَعَ وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا
 وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا. أَلَّا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا
 هَلَّا بِمُصَلِّهَا وَتَعَا هَلَّا بِمُصَلِّهَا

do sunt: namque invidi et increduli caritatem fidemque oderunt; quod qui faciunt, hostes Dei constituentur.

2. Quum vos itaque, fratres carissimi, homines invidos atque incredulos iustitiae hostes esse sciatis, ab his videlicet cavete: fidem caritatemque amplectimini, quarum ope salutem consecuti sunt quotquot ab orbis initio usque ad hodiernam diem sancti homines extiterunt. Caritatis autem fructum haud verbis tantum exserite, verum etiam operibus, id est pia propter Deum patientia. Ecce enim Dominus ipse suam erga nos caritatem ostendit, non verbis tantummodo sed etiam opere, quoniam semet pro salute nostra pretium tradidit. Praeterea nos haud quemadmodum mundus reliquus, verbo creati fuimus, sed simul opere. Quippe mundum unius verbi vi Deus fecit existere; nos tamen verbi pariter operisque efficaciam produxit. Etenim Deo haud satis fuit dicere: faciamus hominem ad imaginem similitudinemque nostram, sed opera verbum statim subsecuta est: nam sumpto de humo pulvere, hominem ex eo formavit, imagini suae similitudinique conformem, in eumque inspiravit vitae spiraculum, ut fieret Adam anima vivens.

3. Sed enim cum subinde homo errore suo se inclinasset ad mortem, necesse fuit ut illa forma denuo ad salutem ab eodem artifice suo reformaretur. Etenim forma quidem sub terra putris iacebat; verumtamen inspiratio illa, quae instar spiraculi vitae fuerat, corpore separata tene-

[illegible]

albida, articulos resolutos, omnia in pulverem redigi, hominem diutius non existentem: Quid ergo homo est? Flos inquam temporarius, qui in materno sinu non apparet, iuventute vigescit, senio in mortem marcidus abit.

5. Age vero post hoc omne mortis servitium, et hominis corruptelam, visitavit Deus creaturam suam, quam ad imaginem similitudinemque propriam formaverat; idque egit, ne haec perpetuum mortis ludibrium foret. Misit ergo Deus de caelo incorporeum filium suum, ut in virgineo sinu carnem sumeret; atque ita aequae ac tu, homo factus est, ut hominem perditum salvificaret, eiusque omnia sparsa membra colligeret. Etenim Christus, dum hominem personae suae copulavit, id adunavit quod separatione corporis mors disperserat. Passus est Christus, ut nos aeternum vivamus. (1) « Secus enim » cur Christo moriendum erat? Num- » quid morte dignum commiserat? » Cur carnem sibi induit, qui gloria » convestiebatur? Cumque Deus es- » set, cur homo est factus? Et cum is » in caelo regnaret, cur in terram se » demisit, et in virginis utero incar- » natus est? « Quatenam, oro, ne- » cessitas Deum coëgit in terram » descendere, carnem adsumere

وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ إِذَا أُتُوا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِمْ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الْقُرْآنِ اتَّخَذُوا الرَّحْمَنَ عِلَّةً ۖ وَكَانُوا سَمِيعِينَ ۚ

[illegible]

(I) *Sequentia, quae unis inclusimus, edita iam a nobis fuerant sub eiusdem Alexandri nomine in Spicilegii rom. tomo III. p. 699, inter excerpta patrum ex codice arabico vaticano 101, quo continetur opus celebre monophysiticum, cui est titulus fides patrum. Constat ergo sermonem hunc graece ab Alexandro conscriptum, postea non in syriacam tantummodo sed etiam in arabicam linguam fuisse translatum. Porro hoc Alexandri, et aliis aliorum patrum similibus testimoniis abutebantur Monophysitae, ut unicam Christi naturam adstruerent; quia videlicet idiomatum (ut theologi loquuntur) communicationem ignorantes vel negantes, res passionese humanas, divinae naturae proprias faciebant, quam ipsi solam in Christo agnoscebant, absorpta guttae instar, ut aiebant, humanitate ab oceano veluti deitatis.*

6. Etenim quum Dominus noster in cruce pateretur, monumenta dirupta sunt, patuit infernus, animae prosilierunt, mortui ad vitam sunt regressi, multique ex his visi sunt Hierosolymis, dum crucis mysterium perficiebatur: quo tempore Dominus noster mortem calcavit, inimicitiam dissolvit, fortes alligavit, crucisque trophaeum erexit, corpore suo in id sublato, ut corpus appareret sublime, mors autem sub carnis pede depressa. Tunc caelestes virtutes miratae sunt, angeli obstupuerunt, tremuere elementa, creatura omnis concussa est, dum mysterium novum spectaculumque terrificum in orbe editum cerneret. Plebs tamen universa mysterii inscia deridendo Christo exultabat; quamquam terra nutaret, quaterentur montes vallesque et pelagus, atque universa Dei creatura tumultu ferveret. Caeli luminaria expaverunt, sol fugit, luna disparuit, sidera lumen suum subtraxerunt, dies cessavit; templo excessit attonitus post velum discissum angelus, tenebrae tellurem obruerunt in qua Dominus eius oculos clauserat. Interim infernus luce splenduit, quoniam illuc astrum descendit. Ad inferos Dominus haud equidem corpore sed spiritu venit. Is videlicet operabatur ubique: etenim dum corpore mortuos suscitabat, spiritu animas liberabat. Nam corpore Domini nostri suffixo, sepulcra ut diximus aperta sunt, re-

[illegible]

قَدْ تَقَعَّدَا لَحْدَا فَعَدَّوْا بَعْدَ . قَدْ مَدَا
عَيْنَهُ لَعْنَةً . هُوَ يَوْمُهُ لَقْنُهُ . هُوَ يَوْمُهُ
لَحْدُهُ دُونَ . تَقَعَّدَا فِي رَقْدٍ
مَعَ عَيْنَا . قَتَلَا وَمَعَ أَلْمَلَا مَعَ
أَوْحَا .

سَاءَ أَوْحَا وَفَعَلَا لِعَصَا فَعَدَّوْا .
لَا لَمْ تَهْتَدَا حَمْدَا فَعَدَّوْا . أَوْ لَمْ
تَقْلُدْهُمَا نَعْبَهُ تَهْتَدُ . أَوْ لَمْ تَأْوَدَا
فَعَيْنُ . هَلَا عَيْنَا وَهَمُ . فَلَقْنُمُ
لَمْ أَلْمَلَا . هُوَ لَقْنُمُ أَلْمَلَا حَسْبُهُ
وَعَيْنَا . أَلْمَلَا لَمْ أَلْمَلَا وَدَلَّوْا . وَفَعَلَا
قَتَلَا مَعَ قَدَمَيْ . هُوَ يَوْمُهُ مَعَ
دَعْوَتِي . مَعْدَا لَمْ تَهْتَدَا أَلْمَلَا
لَقْنُ أَلْمَلَا عَيْنَا أَلْمَلَا أَوْحَا لَمْ تَهْتَدَا
فَعَيْنُ وَهَمُ . وَهَمُ هُوَ دُونَ . أَلْمَلَا
وَمَعَ قَدْ أَلْمَلَا . وَهَمُ مَعْدَا حَسْبُ مَعَ
تَقَعَّدَا . أَلْمَلَا لَمْ وَهَمُ . عَيْنَا مَعَ
لَقْنُ لَمْ سَدَا وَفَعَلَا وَهَمُ وَهَمُ هُوَ
وَأَتَلَا . لَقْنُ وَهَمُ وَهَمُ هُوَ قَيْنُ وَهَمُ
لَمْ . هَمُ وَهَمُ وَهَمُ لَمْ . هَمُ لَمْ
مَعْدَا لَمْ حَاوَدَا . لَقْنُ لَمْ لَمْ لَمْ
وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ . حَمُ وَهَمُ
لَمْ فَهَمُ وَهَمُ رَحْمَةُ عَيْنَا . لَقْنُ
وَهَمُ وَهَمُ لَقْنُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ قَيْنَا
فَعَيْنُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ . قَيْنُ وَهَمُ لَمْ
حَاوَدَا . هَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ . هَمُ
كَهَمُ . هَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ .
هَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ .
قَتَلَا لَقْنُ لَقْنُ . قَيْنُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ
لَقْنُ وَهَمُ لَقْنُ وَهَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ
لَقْنُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ
لَقْنُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ
لَقْنُ وَهَمُ . هَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ وَهَمُ

clusus infernus , mortui vitam receperunt , animae in mundum sunt remissae ; quia Dominus inferos vicerat , mortem calcaverat , hostem pudore suffuderat ; ideoque animae ex inferis prodierunt , mortuique in terris apparuerunt .

7. Cernitis itaque quanta Christi mortis vis fuerit ! siquidem neque creatura occasum eius aequo animo tulit , neque eiusdem passionem elementa , neque tellus eius corpus retinuit , neque infernus spiritum . Cuncta in Domini passione turbata fuerunt atque convulsa . Dominus , ut antea Lazaro , inclamavit : exite de vestris tumultis mortui vestrisque loculis : etenim ego Christus resurrectionem vobis comunico . Tunc enimvero terra corpus Domini nostri sepultum diutius continere non potuit ; sed indulge , Domine mi , exclamavit iniquitatibus meis , irae me exime , maledicto absolve , quod iustorum sanguinem exceperim , nec non corpora humana , tuumque ipsum corpus obruerim . Quale demum hoc est mirum mysterium ? Cur , Domine , in terram descendisti , nisi propter hominem ubique terrarum dispersum ? quandoquidem omni loco pulchra imago tua disseminata erat . Quod si tu vel una vocula imperasses , cuncta se ilico corpora coram te stitissent . Nunc quia in terram venisti , figmentique tui membra quaesisti , hominem tuum suscipe , depositum recipe , imaginem tuam Adamumque tuum recupera . Tunc Dominus tertia ab obitu die resurrexit , hominem ad Trinitatis cognitionem perducens .

[illegible]

Igitur formam suam Deus visitare volens, quam ad imaginem ac similitudinem suam finxerat, postremis temporibus filium suum incorporeum unicumque in orbem terrarum misit, qui in virgineo sinu incarnatus, homo perfectus nasceretur, ut perditum hominem erigeret, dispersa eius membra recolligans. Secus enim, cur Christo moriendum fuit? Num ipse reus mortis erat? Cumque Deus esset, cur factus est homo? Cur ad terram descendit, qui in caelo regnabat? (1) « Quis Deum coëgit in terram se demittere, de sancta virgine carnem sumere, fasciis in praesepe involvi, lacte nutriri, in Iordane baptizari, a populo illudi, ligno configi, in terrae sinu sepeliri, tertioque die ex mortuis resurgere, redemptionis causa animam dando pro anima, pro sanguine sanguinem, mortem pro morte obeundo? Nam Christus moriens mortis debitum, cui homo erat obnoxius, dissolvit. O novum mysterium atque ineffabile! iudex iudicatus est: is qui a peccatis absolvit, ligatus fuit: illudum ei fuit, qui mundum formaverat: extensus (in cruce) est, qui caelum extenderat: felle pa-

[illegible]

(1) Totus hic, quem virgulis distinguimus, locus extat, ut in monito diximus, ex eiusdem Alexandri nominatim sermone in arabicam linguam translato, apud nos Spicil. rom. T. III. p. 699. Et quidem nunc patet unum esse fragmentum, non autem in duo divisum, ut perperam fieri videbatur in codice arabico.

Timothei patriarchae alexandrini sermo quidam extat in codice arabico vat. CLXXII., ex graeco sine dubio translatus; quia numquam arabice Timotheus locutus est. Codicis descriptionem ex Assemani schedis sumptam habes in nostro volumine IV. Script. vet. p. 312; non sine mendo tamen Timotheus ibi dicitur patriarcha alexandrinus XXII., cuiusmodi potius fuit Timotheus senior orthodoxus, cui successit Theophilus magni Cyrilli patruus. Iam vero quum in hoc sermone Timotheus Cyrillum patriarcham memoret, immo se diserte Dioscori successorem adfirmet, sequitur ut is sine dubio Timotheus Aelurus sit, impius ille ac turbulentus, concilii chalcedonensis osor, ut etiam inventum eius ab Anglis scriptum demonstrat, qui sedem alexandrinam semel et iterum occupavit. Hunc ego sermonem quum merito aliquo historico commendari viderem, nolui negligere, praesertim quia et alibi (Spicil. rom. T. III. p. 708.) eiusdem Timothei oratiunculam edidi, quam partim Cosmas quoque indopleusta non indignam excerpto putaverat. Ceterum quia nonnulla in hoc sermone fabulosa propemodum videbantur, aut minutiora, quae mihi certe festinanti iniucunda erant, partes eius nonnullas levi ut reor dispendio praetermisi.

TIMOTHEI ALEXANDRINI

SERMO.

Sermo brevis quem dixit Timotheus Alexandriae patriarcha, de tempore quo magnum indictum fuit sanctum concilium, deque dedicatione magni monasterii sancti nostri patris Pachomii apud Fau, quod Dei voluntate, et Theodosio imperatore mandante aedificatum fuit a reverendo Poctore eremitarum praesule; quae dedicatio peracta fuit die quinta mensis athyr.

Hodie nobis adesto, o prophetarum vocalissime, et seraphinorum spectator, qui olim clamasti dicens *: « in die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti, et planta * Domini iuxta terminum eius. » Recte prorsus, o propheta sancte, universo orbi nunciasti altare hoc Domini, supra quod animae nondum tum creatae attollendae erant atque offerendae. Cur tu cetera, quae primis mundi saeculis altaria exlitterunt, non memorasti? Minime, inquit propheta, quia in illis bruta animalia immolabantur; verumtamen in hoc nostro verus Dei agnus offertur, qui mundi peccata tollit. Planta autem est monasterium hoc Domino aedificatum, propter famulum eius Pachonium, qui ibi adest, atque innumerabilium dicatarum Deo animarum turbam ibidem facit consistere. Is enim primus, iuxta apostolorum doctrinam com-

munis vitae genus, seu contubernium, instituit; primus ipse, planta fuit, via, rector, ac legislator monasteriorum quotquot in orbe sunt. Nam quod verbum dixit prophetae Deus de hoc monasterio, idem patri nostro sancto Pachomio dictum fuit, nempe tibi fundamentum fore, et sine fine nomen gloriosum.

Nunc rem audite, carissimi, quam ego oculis vidi et manibus contrectavi. Quo tempore pater meus Cyrillus Alexandriae patriarcha erat, sanctus autem Poctor eremitas apud Taphnaïam regebat, illustris denique propheta Scianuthes eremitis aequae in Athriba monte praeerat; imperator Theodosius, hos ad concilium vocavit, quod insani Nestorii causa celebrandum curabat. Iam Poctor lectis, quas acceperat a sancto Cyrillo et ab Imperatore, litteris magnopere doluit, quia ante id tempus nulli ipse concilio interfuerat. Cunctis itaque convocatis fratribus ait: audite, fratres mei benedicti: vocat me ad concilium Imperator; vos interim institutum servate, in lege ac mandatis Domini ambulate, prout patres nostri iusserunt; et preces pro nobis fundite, ut nos Deus restituat vobis incolumes etc.

Quum vero ad patris nostri Scianuthae

* Is. XIX. 19.

* ita cod. heic et infra.

monasterium sanctus Pactor venisset, ab illis monachis receptus, eisdemque comitantibus nave incensa, Alexandriam descenderunt; quo ingressi, adventum suum sancto Cyrillo patriarchae nunciarunt, qui magnopere visis illis laetatus est, mutisque osculis salutarunt. Porro et ipse negotiis expeditis, navim simul conscendit, quam Deo favente intra paucos dies Constantinopolim appulerunt: urbemque ingressi, extra palatii portam substiterunt, quasi abiectae conditionis homines, nemine invento qui Imperatorem de ipsorum adventu certiore faceret. Interim elato supercilio Imperatorem frequenter adibat Nestorius, opibus suis fidens: donec infimum quendam, qui Imperatorem adibat, cernens Pactor, rogavit ut sibi admissionem a principe impetraret: quo reapse rem significante, mandavit Imperator ad se homines introduci; quibus conspectis, de sella consurgens osculum dedit, iussitque secum sedere; hique vicissim Imperatori regnoque eius benedixerunt.

Deinde Imperator introductis ad se sancto patriarcha Cyrillo et sancto Scianuthe, reverenter cum iis de fide verba fecit, aitque se illos ad hoc concilium vocasse, ut Nestorii negotium atque dicta examinarent. Interim, venerandi patres, apud me esse sinite reverendum Pactorem; vos vero, episcopi, cum Nestorio Ephesi congregemini, qua ex urbe actiones vestras synodicas ac disputationes ad me mittetis, quarum mihi reverendus Pactor explanator erit. Tunc Pactori Imperator palatii partem tamquam eius suique monasterii propriam adsignavit. Sanctus vero Cyrillus cum Scianuthe ad concilium prout Imperator iusserat perrexerunt; ibique multis exantlatis laboribus, Nestorium impium excommunicarunt Deo volente, faventibus sancti Pactoris precibus, Christi demum praecipuo auxilio. Tum sanctus Pactor operam dedit ut Imperator Nestorium exulem relegaret in Aegyptum in loco cui

nomen Sansalge; quem ille incoluit, donec ulceribus blasphemiae eius adversus Christum dominum vindicibus, horrenda morte periit.

Post haec postulavit ab Imperatore sanctus Pactor, ut sibi opem conferret ob aedificandam apud suum monasterium amplam ecclesiam, quae regni eius monumentum esset; quandoquidem aula, inquit, in qua fratres orantes conveniunt, angusta est. Item petiit arcem fieri adversus barbaros munimentum; agrum quoque sibi dari serendis oleribus, quia his unice fratres vescerentur; fossam denique circumduci, et in platea palaestram effici. Cui annuens Imperator etc. *Sequitur aedificationis descriptio; post quam sic pergit narratio.* Aedificio incepto, liminibusque superioribus positus atque columnis, mortuus est religiosus imperator Theodosius; cui Marcianus successit; eratque eo tempore magna fames, et in ecclesia perturbatio. Tunc in exilium pulso patriarcha (Dioscoro) apparuit sancto Pactori angelus Domini, monuitque ut sumpto pane, patriarcham inviseret, et moerentem cum filiis suis solaretur. Sine mora igitur ad exulis patriarchae stationem accessit; eoque salutato, postea de more venit ad metropolim: cui illic demortuo datus est successor in monasterio Mardarius. Deinde vita excessit reverendissimus pater meus Dioscorus in exilio; cuius me successorem, meritis licet contrariis, in sede alexandrina crearunt. Exin obiit imperator Marcianus, regnavitque post eum Leo; moxque intra paucos dies ecclesiae tempestas quievit.

Sanctus autem senex Mardarius ecclesiae aedificium absolvit die xx. mensis thoth; neque Alexandriam tantummodo venit, nobisque rem significavit, verum etiam Constantinopolim usque ad Imperatorem perrexit, quem ita adfatus est: en Deo tuaque maiestate favente, templo coronidem imposuimus, quod imp. Theodosii iussu, et sancti Pactoris cura coeptum fuerat.

Iubeat ergo dominus noster Imperator consecrari templum in nomine patris nostri ac prophetae Pachomii. Cui Imperator: redi, inquit, ad monasterium tuum, et dedicationi necessaria para; nam patriarchas ad illam peragendam ipse mittam etc. Sequitur rei minuta narratio. Episcopi adfuisse dicuntur DCCCXXIV., quos inter ipse Timotheus; monachi sex mille, praeter alios monachos bis mille et trecentos,

quos Mardarius ex suis XXIV. monasteriis evocaverat; hique omnes sacram corporis Christi communionem biduo suscepisse dicuntur. Dedicatio denique cum missarum sollemniis die 25. mensis athyr peracta fuit. Quae diffusius in sermone dicta, partim etiam incredibilia (praesertim quia Timotheus haereticus monophysita angelorum et Christi colloquiis se honoratum iactat) a nobis ommissa fuerunt.

Ex Anastasio presbytero apud nos Script. vet. T. VII. p. 35.

1. Timotheus Aelurus, hostis ille veritatis, in epistola ad Leonem imp. scripta per Diomedem silentiarium ait. — Trinitatem enim agnosco perfectam, consubstantiali, gloria et aeternitate omnino inter se aequalem. Ita enim beati quoque CCCXVIII. patres apud Nicaeam congregati docuerunt: pariterque de ipsius domini ac servatoris nostri Iesu Christi incarnatione.

α'. Τιμόθεος Αἰλῦρος, ὁ τῷ ἀληθείας ἐχθρὸς ἐν τῇ γραφείᾳ παρ' αὐτῷ ὁπισθολῇ πρὸς Λέοντα τὴν βασιλέα διὰ τῆς σελευταρίας Διομηδῆς ἔφη. — Τριάδα γὰρ οἶδα τελείαν, ὁμοῦσιον, τῇ δόξῃ καὶ τῇ αἰδιότητι ἐδὲν αὐτῆς πλέον ἢ ἔλαττον ἔχουσιν. τὸ γὰρ καὶ ἐπὶ τῷ Νικαέων οἱ μακαριοὶ πατέρες τὴν ἐδίδαξαν. ὡς περὶ ἀμέλει καὶ περὶ τῷ σαρκώσεως αὐτῆς τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ.

Tum in epistola Iustiniani imp. tom. cit. p. 304. et 305. sic impie Timotheus loquitur.

2. Timotheus octavo capitulo libri tertii, quem Chersone scripsit. — Christi vero natura, sola deitas est, quamquam ille incarnatus est. Denuo Timotheus blasphemus in antirrheticorum sermonum suorum secundo sic ait. — Non enim naturae rationem tenet, Dei Verbi incarnatio, sed oeconomiae supernaturalis a Deo patratae ex communi humanaque nostra natura seu substantia. Quam ob rem Christus et connaturalis et homogeneous et consubstantialis nobis dicitur secundum oeconomiae rationem, sive ex muliere nativitate. Neque tamen natura vel substantia alicuius communis hominis appellatum fuit umquam immaculatum nobisque homogeneous Dei Verbi corpus.

β'. Τιμόθεος ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ὅπερ ἐν Χέρσωνι συνεγράφη. — Φύσις ἡ Χριστοῦ μόνῃ Θεότητι, εἰ καὶ σεσάρκωται. Πάλιν Τιμόθεος ὁ βλάσφημος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἀντιρρητικῶν αὐτοῦ λόγων, οὕτως λέγει. — Οὐ γὰρ φύσεως ἔχει λόγον ἢ τῷ Θεοῦ λόγου σάρκωσις, ἀλλ' οἰκονομίας ὑπὲρ φύσιν πραττομένης ὑπὸ Θεοῦ ἐκ μὲν τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρώπινης ἡμῶν φύσεως ἥτοι οὐσίας· διὸ καὶ ὁμοφυῆς καὶ ὁμοῦσιος καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν λέγεται κατὰ τὴν οἰκονομίας λόγον, ἥτοι πῶς ἐκ γυναικὸς γέννησιν· οὔτε δὲ φύσις οὔτε οὐσία κοινοῦ τινὸς ἀνθρώπου προσηγόρευται πᾶσι τοῖς ἀρχαῖοις καὶ ὁμοῦσιος ἡμῖν σῶμα τοῦ Θεοῦ λόγου.

3. Rursus Timotheus quarto suo dicti tertii libri capitulo haec ait. — Demonstrant nobis diphyssitae duarum Christi naturarum differentiam, quam ipsi dicunt, si certe queunt.

γ'. Πάλιν Τιμόθεος καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ τῷ εἰρημένῳ τρίτῳ βιβλίῳ λέγει τάδε. — Δείξωσιν ἡμῖν διφυσίται τὶς δύο φύσεων τῷ Χριστοῦ διαφοράν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, εἰ δύνανται.

* Amos IV. 13.

δ'. Καὶ πάλιν Τιμόθεος ὁ αἰρετικὸς προβάλλεται προφητικὴν ῥῆσιν λέγουσαν οὕτως· « ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους (X) Χριστὸν αὐτῷ, καὶ κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ * ». Ἔπειτα κακῶς ταῦτα ἐξηγούμενος ἐπάγει. — Αὐτὸς οὖν δι' ἐαυτοῦ ἀπήγγειλεν τοῖς ἀνθρώποις· τοῦτον ἰδὼν ὁ ἥλιος ἔδυ μεσημβρία· ἀλλ' οὐκ ἐδέχετο τοῦτο δι' ἀνθρώπου γινέσθαι, ἥτοι διὰ φύσεως ἀνθρωπίνης· ἢ γὰρ ἂν πάντῃ τε καὶ παντελῶς ἔλυσεν τὴν παρθενίαν ἢ ἀνθρώπου φύσις· εἰ γὰρ ἦν ἀνθρωπῶ καὶ φύσιν καὶ νόμον ὁ μέλλων ἀποτελεῖσθαι ἀνθρωπῶ ἐν μήτρᾳ τὴν παρθένον, οὐκ ἂν ἐτέχθη ἐξ αὐτῆς, εἰ μὴ πρῶτον τὴν παρθενίαν λυθείσης.

4. Adhuc Timotheus haereticus, propheticum hoc dictum recitat: « annuncians hominibus Christum suum, et dominus Deus omnipotens nomen illi. » Dein prave id explanans addit. — Ipse ergo per semet nunciavit hominibus. Hunc videns sol, in meridie occidit. Verumtamen id hominis causa, seu propter humanam naturam, non evenisset. Praeter quam quod virginitatem omnino violavisset hominis natura. Nam si homo naturaliter communi lege fuisset, qui in virginis utero homo formandus erat, profecto haud inde editus partu fuisset, nisi soluta antea virginitate.

Ex Leontio apud nos Script. vet. T. VII. p. 138.

ε'. Τιμόθεος τὸν αἰλούρου τὸν αἰρετικοῦ τὸν μονοφυσίτην, ὅς ἐστι πρὸς τὴν ἀλεξανδρίαν Καλάνυμον διαλέξεως. — Κύριλλος ἐστὶν ὁ τὸν ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος· ὅστις γὰρ διαφόρως τὸ σοφὸν τὴν ὀρθοδοξίαν διακρινόμενος κήρυγμα, παλὶμβολὸς φανείς, τὰναντία δογματίζοντας ἐλέγχεται· ἐπεὶ μίαν φύσιν τὴν θεῶν λόγον σεσαρκωμένῃ καὶ ἑκείνῃ ὑποθέμενος, ἀναλύνει τὸ ὑπ' αὐτῆς δογματισθὲν, καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ πρεσβεύειν ἀλίσκεται (1)· καὶ ὁ γε σαρκὶ παθεῖν τὸν Θεὸν ἀποφηνάμενος λόγον, τὸναντίον φησὶν οὐδενὶ ἔσθω τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνδρίζεσθαι πάθος· ἀλλ' ἐναντίον τοῖς οἰκείοις λόγοις γινόμενος, τὴν νῦν κρατῆσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δυσδιάλλακτον μάχην ἐνέσκηψε, καὶ ὡς περὶ τινα φλόγα λαβροτάτῃ ἐξάψας, τὴν ὑγιᾶν πίστεως λόγον ἐνέσκηψε· εἰ μὴ Θεόθεν φανείς ὁ πατριάρχης Σεβήριος (2) τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ἰάσατο Κυρίλλου τὸ ἄσχατον καὶ παλὶμβολον, καθάπερ τις φιλοπάτωρ υἱὸς λάβων τὸν φύσαντος οἰκείοις ἐσθέμασιν ἀμφιάσας.

Timothei Aeluri haeretici monophysitae, ex eius cum alexandrino Calonymo dialogo. — Cyrillus est Alexandrinorum episcopus. Hic dum multifariam orthodoxiae doctrinam explicans, inconstantem se praebet, contraria dogmata tradere coarguitur: qui postquam unam pronuntiavit dici debere Dei Verbi incarnatam naturam, mox dogma suum dissolvit, ac duas in Christo naturas profiteri deprehenditur. Qui carne passum Dei Verbum declaraverat, postea contra ait, nullatenus illud excepisse pro nobis passionem. Sic ergo dictis ipse suis contradicens, hanc grassantem in ecclesiis vixque placabilem pugnam sevit; vehemente veluti flamma, sanae fidei doctrinam incendens. Nisi demum divinitus apparens Severus patriarcha sacris scriptis suis inconstantiam volubilitatemque Cyrilli sanavisset: ceu quidam amans filius, dedecus parentis sui veste propria contegens.

(1) Cyrillum duas saepe Christi naturas adfirmavisse, nos quoque ostendimus in nuper editis eius opusculis. Sed bene est, quod ipsi quoque Monophysitae hanc Cyrilli sententiam in eiusdem scriptis agnoverint.

(2) Quoniam Severum patriarcham nominat Timotheus, hic quidem Aelurus, ut perperam in titulo dicitur, esse nequit, qui pluribus ante Severi patriarchatum annis obiit. Est ergo hic potius Timotheus III, aequae haereticus qui iuniori Dioscoro successit, habuitque hospitem vel familiarem Alexandriae Severum, et cuius etiam disputatio quaedam a Liberato cap. 19. memoratur.

DE MARTYRIO PATRIARCHA ANTIOCHENO

MONITUM.

*I*nter varios sancti Iohannis chrysostomi vitae scriptores, quidam est graecus Anonymus a Savilio in octavo editionis suae tomo vulgatus, quem tamen postremus Chrysostomi editor Montfauconius, quamquam stilo non invenustum, recudere noluit, quia nihil fere ab eo ad maiorem argumenti notitiam conferri putavit. Attamen hoc novum neque levis momenti in illo erat, notante etiam Montfauconio, quod nomina 'XIX' auctorum recitabat, a quibus res gestae Chrysostomi commendatae litteris fuerunt: atque hos inter antiochenum patriarcham Martyrium ponebat; ad quem Anonymi locum Bollandiani (die 14. septembris T. IV. p. 406. col. 2.) sic commentantur: « floruit Martyrius saeculo V. et consequenter satis propinquus erat temporibus Chrysostomi ad gesta ipsius recte enarranda; sed nihil scriptorum eius innotuit. » Ego vero memineram me ante complures annos videre in Leonis Allatii schedis vallicellianis scriptum breve Martyrii de vita Chrysostomi: nunc autem, ne rivulum omisso fonte consecarer, codicem mihi notum vaticanum inspexi (unde Allatius quoque ut puto exscripsit) antiquum, miscellum, ubi inter cetera hanc Martyrii pretiosam gemmulam reperi cum eo titulo quem in fronte editionis recito. Hoc ego viso titulo, statim agnovi, non historiam proprie seu biographiam Chrysostomi, sed panegyricum a Martyrio scriptum, quod aequae nonnulli alii fecerunt ab illo Anonymo memorati, v. gr. Proclus, et Ioh. damascenus, qui orationibus, quas prae manibus habemus, Chrysostomum celebraverunt. Nihilominus auctoritate Martyrii permotus, qui coaevus Chrysostomo fuit, et codicis etiam raritati timens, qui cum fortasse sit unicus, pereunte eo, Martyrius simul periret, nolui mihi prorsus elabi edendi hoc scriptum occasionem; etsi ut dicit titulus, atque ipse textus demonstrat, nonnisi pars postrema laudationis est.

Ad Martyrii aetatem quod adinet, Boschius (Patr. antioch. n. XLIII.) alique historici factum eum patriarcham observant circa annum 459, decessisse autem anno 471. Ergo quia Chrysostomus haud ultra annum 407. vitam produxit, sequitur ut Martyrius adolescens admodum Chrysostomo obeunte fuerit. Atqui in laudatione n. 4. adhuc quodammodo Martyrius dubitat num reapse extinctus esset Chrysostomus, an alicubi a persecutoribus occultatus; ergo orationem hanc sine dubio longe ante episcopatum suum scripsit Martyrius; quamquam is in titulo et nunc et olim episcopi nomen gerit, ut auctoribus operum post adeptos honores passim accidit. Ceteroqui causa pubitandi de sancti viri obitu, non tam re aliqua probabili nitebatur, quam piorum amantium desiderio diutino sustentabatur, qui talem episcopum ac parentem, si fieri posset, obuisse nolebant, deque eo rumores varios inani expectatione serebant quasi in angulis scythicis adhuc viveret; veluti exempli causa gens Lusitana de Sebastiani regis in proelio africano occisione diutissime dubitavit. Illud serio animadvertendum est, quod Martyrius quidam constantinopolitanus diaconus Romam ad Innocentium pro Chrysostomi causa venit (Montf. vit. Chrys. p. 154.) Utrum tamen idem homo fuerit, qui antiochenam postea cathedram occupavit, mihi non satis liquet.

Pars haec, quam nos comperimus, panegyrici extrema, versatur ut par erat in extremis sanctissimi viri rebus, eiusque veluti martyrium celebrat, propter iniustissimam improborum hominum persecutionem. Hominem nullum nominatim appellat auctor, ut de viventibus potentibusque fieri solet, sed eos tamen claris satis coloribus designat, praecipueque senem Arsacium et Atticum, Chrysostomi ambos contra *canonicam* regulam successores. Sed in Atticum gravissime invehitur, quem alioqui passim historiae denotant ambitiosum, versipellem, vafrum, quemque Palladius in dialogo de vita Chrys. cap. XI. omnium adversus Chrysostomum molitionum dicit artificem. Et quia Atticus post adversarii sui obitum, nullum lapidem non movebat, praesertim adsentationibus et pecuniae diribitione, ut mortales omnes in suam partem traheret, ab hac Martyrius pace et communione valde alienum se dicit, ceterosque omnes deterret: in qua sane discordia diu consentientes habuit tum orientales tum etiam occidentales episcopos, nec non ipsam romanam sedem, quae nonnisi aegre seroque Atticum ad communionem suam recepit.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΕΓΚΩΜΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΕΩΣ ΤΟΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ.

SANCTI PATRIS NOSTRI MARTYRII

EPISCOPI ANTIOCHIAE

EX LAUDATIONE IN SANCTUM PATREM NOSTRUM IOHANNEM CHRYSOSTOMUM
ARCHIEPISCOPUM CONSTANTINOPOLEOS.

α'. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἡμᾶς τῷ πατρὶ οὗ καλεῖ· μάρτυριον σεφανῆ· μὲν τὸ πατέρα δι' αὐτὴν τὴν πράγματος τὴ φύσιν, ἀνακηρύττον τὴν Θεοῦ τὸ πάνσοφόν τε καὶ εὐμήχανον καὶ δυνατόν εἰς τὸ πόρεν ἐν τοῖς ἀπώροις εὐρεῖν· τὸ γὰρ εὐχεσθαι μὲν τὸ ἅγιον καταξιοθῆναι τῷ τοιούτῳ σεφάνῳ, τὸ καιρὸν δὲ τοῦτο μὴ ἔχειν, τὸ μὲν ἀσεβείας ἀπεληλαμένης, τὸ εὐσεβείας δὲ ἐκτεταμένης καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης βόρον δὲ τίνα εὐρεθῆναι μάρτυρις τοῦτον, ὅνπερ ἄνδρες αὐτῶν προβάτων περικείμενοι δορὰς ἀκόντες ἐξήνυσαν, πῶς οὐχὶ τῷ Θεοῦ σοφίας τε καὶ ἰσχύος εἶναι τῷτο ἔρπον, πισυτέον ὁφείλῃ; πῶς οὖν αὐτῶ καὶ εὐδοκίαν ὁ σεφανὸς ἐπλάκη;

β'. Ἐν τούτοις οἷς ἐφω τῷ παραμάτων ἀπάντων, ὑπεξίσταται μὲν ὁ γέρον (1) τῷ ζωῆς ἐκατέρως· ἐν ταύτῃ μὲν, ἐκείνης· σὺν ἐκείνῃ δὲ, ταύτης. Γίνεται δὲ μετ' ἐκείνου, ὁ δὲ ἐκείνου τὰ ἐκείνου δοκοῦντα εἶναι πράττων ἅπαντα· οἷόν μιν μὲν λανθάνειν, λεληθὼς δὲ οὐδένα· εὐδοκίαν οὖν τοῖς ἀνοήτοις γλυκὺς τὸ ὦν καὶ πικρὸς καὶ κολακείας γέμων, πείθων τε ἅπαντας, μηδὲν εἶναι ὦν ἐποίησε τότε, δέον ὁμνῆσαι μηδὲν εἰλέναι ὦν ἐλάλησε τότε, ὁ ἀθηναῖος δαίμων, τῆς ἀττικῆς δαισιδαιμονίας τὸ σύμβολον (2)· οὗτο

1. Sed iam tempus nos vocat ad patris martyrium; martyrium, inquam, quod patrem quidem ipsâ rei naturâ coronat, Dei vero summam sapientiam potentiamque deprædicat, qui utilitatem ex noxiis extundere novit. Etenim quum vir sanctus hac se corona dignum haberi percuperet, neque id tamen tempora concederent, postquam impius cultus depulsus fuit, vera autem religio totum orbem occupavit; martyrii genus quoddam adinvenire, quod ei homines ovina pelle induti, vellent nolent, inferrent, nonne divinae sapientiae potentiaeque opus credendum est? Quomodo igitur haec ei corona contexta fuit?

2. In hoc medio, ut dixi, rerum cursu, ex utraque vita decedit senex; is qui in hac vita illam amiserat; et una cum illa hanc amisit. Fitque post eum (episcopus) ille, qui per illum ea quae sibi placuerat cuncta fecerat; putans quidem latere, neminem tamen latens. Hic ergo stultis gratus, et blandus atque adsentatione redundans, cunctis persuadens nihil iam superesse eorum quae tunc fecerat; cum iurare opus esset nihil eorum scire quae tunc diceret, atheniensis nempe daemon, atticae superstitionis symbolum; hic, inquam, du-

(1) Arsacius, ut reor, qui decrepita aetate datus fuerat Chrysostomo successor.

(2) Suspicio denotari hoc loco Atticum, qui Arsacio successit, vivente adhuc Chrysostomo; ideoque obtrusus contra fas erat. Attici artes, quibus ad Chrysostomi exitium connisus est, eiusque dissimulatio

plici fama audita percellabatur, primo de sancti viri factis egregiis, quae in deserto etiam constitutus patrabat, plurimas hominum animas ex barbarorum manibus redimens paucis illis ac pauperculis quae ei supererant facultatibus; alias autem diaboli laqueis eripiens, ea quam sibi labore et Dei beneficio comparaverat eloquentia; partim denique fame et exilio afflictos sanctae viduae nutriens cibariis; monasteria quin etiam condens in regionibus caede et rapina vivere solitis; quae omnia, universam quoque Antiochiae civitatem ad eum transferebant. Deinde commovebatur iustissimo Romanorum iudicio, qui magna congregata episcoporum multitudine, volebant ilico omnes tanto numero grandique impensa Constantinopolim sine mora venire pacis studio impuls; sed tamen paucis aliquot censuerunt antea commitendum negotium; et quinque electos decreto episcopos, duosque ex magna Roma presbyteros, una cum illis qui hinc ad Romanos profecti erant episcopis, miserunt; nihil aliud ab imperatore petituros, quam synodi celebrandae decretique eo super negotio condendi facultatem, nec non synodi ita censentem etiam imperatoris maiorem

3. Quum itaque se cerneret (Atticus) tamquam grandi fluctu his auditis utrimque obrui; et illum (Chrysostomum) quidem ad summum virtutis culmen gloriaeque elatum, hos autem instantes, et synodum omnino necessariam dicentes, atque ita censentem etiam imperatoris maiorem

διπλῇ πληγῇ ἀκοῇ, τοῦτο μὲν, τῇ τοῦ ἁγίου κατορθωμάτων ὡν εἰργάζετο, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήκοντος, ψυχὰς μυρίας τὰς μὲν ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ὀξωνούμενος χειρῶν (1), οἷς εἶχε μικροῖς καὶ πενιχροῖς χρήμασι· τὰς δὲ ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου βρόχων ἀνασῶν οἷς εἶχε πλεσίως πόνῳ καὶ χάριτι κτηθεῖσι λόγοις· ἑτέρους λιμῷ καὶ φυγῇ πολεμωμένους τῇ τῷ ἁγίας χήρας (2) διαφέρων ἀλεύροις· μοναστήριά τε φυτεύων ἐν φόνοις καὶ ἀρπαγαῖς συνεκτραφέσαις χώραις, ἅπερ ἅπαντα μικροῦ καὶ τῷ Ἀντίοχου πόλιν ἅπασαν μετέκισεν ὡς αὐτόν (3). Τοῦτο δὲ καὶ τῆς Ῥωμαίων ὀρθοτάτης κρίσεως οἱ συναγαγόντες ἐπισκόπων πλῆθος (4), ἐβούλοντο μὲν ἄφνω πάντες πολλοὶ τε ὄντες καὶ μεγάλῳ τῷ βίῳ δραμεῖν ἐπὶ τῷ Κωνσταντίνου τῇ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμίᾳ, βέλτιον εἶναι ὀλίγοις ὡήθησαν πρότερον ἐπιφέρει τὸ πρᾶγμα, καὶ πέντε ἐπισκόπους ἐπιλέκτους (5) ψιφισάμηναι, δύο τὲ πρεσβυτέρους ἐκ τῆς μεγάλης Ῥώμης, σὺν τοῖς ἐνθένδε ὡς αὐτοὺς πρεσβυσαμένοις ἐπισκόποις ἐκπέμπουσι, μηδὲν ἕτερον αἰτήσαντας βασιλέα, ἢ σωδίου τὲ ἐπιτροπὴν καὶ ὅρον ἐν τῷ πρᾶγματι, καιρὸν δὲ τῇ σωδῶν καὶ ἑόπον.

γ'. Ὡς δὲ εἶδεν ἑαυτὸν ὥσπερ ὑπὸ ξικυμίας τ' * ἐν ἑκατέροις ἀκοῇς ὡς ἀντλούμενον· καὶ (ᾧ) μὲν ἐπὶ μεῖζον ὑψοῦται αἰρόμενον ἀρετῆς τὲ καὶ δόξης, ὅθεν δὲ ἐνισαμένους, καὶ πᾶσαν εἶναι φάσκοντας ἀνάγκην τοῦ γυῖσθαι σύνοδον· ταῦτά τε βεβαλόμενον, καὶ τοῦ κρατοῦντος ἄνω

* cod. τοῖς.

et fallacia ex historicis satis constat. Dicere autem videtur Martyrius atheniensem paulo tectius, ne dicat Atticum, quem utpote praepotentem, et archiepiscopali dignitate sublimem nominare metuebat. Ceteroqui Atticus oriundus erat Sebaste urbe Armeniae, et ex clero constantinopolitano adsumptus ad cathedram. Malet itaque fortasse aliquis, me quidem haud contradicendo, intelligere Athenaidem, sive Eudociam augustam, Leontii atheniensis philosophi filiam, deinde ex ethnica, Attico nostro erudiente et baptizante christianam, anno 421, quo Theodosio imp. nupsit.

(1) Sozomenus lib. VIII. 27. aliique narrant patrata in exilio a Chrysostomo egregia opera.

(2) Intellige Olympiadem ex Nebridio viduam, cuius opes ad manus sancti viri delatae, in pauperes et captivos redundabant.

(3) Antiochia praesertim civi suo favebat Chrysostomo, cuius uberrimae eloquentiae toties plauserat. Ad Antiochenos prope innumeras misit ab exilio sanctus vir epistolas, ut dicitur in eius vita.

(4) Intelligit concilium romanum sub Innocentio pro causa Chrysostomi.

(5) Horum nomina leguntur apud Palladium dialog. cap. IV.

τὸν ἀδελφὸν (1) τοῦτου, τί ποιεῖ; ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ὃν πρὸ βραχέως εἶπον, ὑπαισχυθὼν στρατηγὸν (2), πείθει· οὗ μὲν ἐκπέμψαι σὺν ἀτιμίᾳ ὡς ἂν ἀλλοτρίας ὀπιβεβηκότας ἀρχῆς. οὗ δὲ ἐνθενδε τῆς αὐτῶν δεηθέντας βοηθείας, ὡς πῶς ἐνθάδε ὑβρισσάμενος βασιλείαν τε καὶ κρίσιν, ἐπὶ πῶς ὑπερορίαν μεταστῆσαι (3). αὐτῷ δὲ τῷ ἀγίῳ τρόπῳ ἐπινοῆσαι τελειότης χαλεπώτατον, ἢν οὐ σιδήρῳ ἐποίησεν, ἀλλ' ἢ πολὺ τῷ σιδήρου χαλεπωτέρα ἀπαγωγὴ τε μακρὰ καὶ νόσος συνεζωγμένη φυσικῇ σώματος ἀσθενείᾳ· καὶ ταῦτα ὁμοῦ ἐβουλεύσαντο, καὶ τὸ ἔργον εἶπετο· καὶ τὰ τε καὶ οὗ ἄλλως, ὃν εἶπεν ἐκεῖν· εἶχε τρόπῳ· καὶ τότε πρῶτον κατεπατεῖτο νόμῳ ὁ περὶ τῶν πρεσβέων ἱερέων, περὶ εἰρήνης τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐμοιρίας κοινῆς πρεσβυτέρων.

δ'. Καὶ αὖθις τῷ ταχίσιν ἐκπέμπονται δῆμιοι θυμῷ τε καὶ ἡλικίᾳ ζέοντες, ἔρωτί τε λήμματος καὶ ὀμῶν, ὃν αὐτοῖς ὑπέφηνε τὸ τῷ πράγματι κέρδιον, ἐπὶ τὸ τῷ δίκαιον ἀρῆναι ὃν ἂν βούλοιντο ζόπον· οἱ καὶ ἐπαγγέλλοντες, τῷ μὲν τελειότην τῷ πατρὶος ἀπαγγελόντες κατεμήνυσαν, τῷ δὲ ταύτης τρόπον λέγοντες ἄλλον ἄλλος· ἡμᾶς τί περὶ αὐτῆς ἀκόλυσον ἐννοεῖν, οὐ πείθουσιν· ὡς ἄρα ἀνελόντες αὐτὸν ἐκβοῆσαι τὸ πρᾶγμα δεδοίκασιν· ἢ κατακρύψαντες αὐτὸν ἐπανήλθον, τῇ περὶ τῷ θανάτῳ φήμῃ τῷ φίλτρῳ περὶ αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐκλύσοντες· εἰ μὲν οὖν ἔτι περὶ ἐσιν (4), ὁφείμεθα ποτὲ αὐτὸν ἀδελφοί, καὶ τῷ Ἰωσήφ ἐπὶ τῷ θρόνῳ καθήμενον, καὶ σιτοδύντα πᾶσι τῷ πνευματικῇ ζοφῇ· εἰ δὲ ὄντως ἐπὶ τῷ ἀληθινῇ μετέστη ζῶν, καὶ πρὸς τῷ ποθοῦμενον ἐπανεδράμε Χριστὸν, ἐχομῶν πρεσβεύοντα ὑπὲρ ἡμῶν μάρτυρα. Δεξάμενος δὲ οὗτος (Ἀττικὸς, τῷ ποθητῷ

fratrem; quid agit? illum adiens, quem paulo ante appellavi, inimicum ecclesiae ducem, suadet ei ut occidentales quidem episcopos, utpote in alienam ditionem ingressos, cum ignominia expellat; nostros autem qui Romanorum auxilium imploraverant, ceu qui imperium nostrum iudiciumque laessissent, in exilium mitteret; ipsi autem sancto viro mortis genus asperimum adinveniret, quam non ferrum inferret, sed ferro multo molestior in longinquam regionem abductio, et morbus physicae corporis imbecillitati coniunctus. Haec duo illi simul deliberarunt, et opera subsecuta est. Et quod quidem ad alios attinet, res eum quem ille voluit exitum nacta est: tuncque primum legatorum episcoporum ius conculcatum fuit, et quidem pacis ecclesiasticae causa et universalis concordiae missorum.

4. Ecce autem statim mittuntur carnifices iuvenili furore ardentes, et lucri amore inflammati, quod eis rei occasio spondebat, iustum virum ea qua vellent ratione occidendi. Hique postea reversi de patris obitu nuncium attulerunt, cuius modum alii aliter enarrabant. Nobis certe quid de illo obitu sentiendum sit, non persuadent; utrum illo interfecto, rem publice edicere timeant; an eo alicubi occultato redierint, fama de eius obitu didita, ut populi erga eum studium sedarent. Certe si ille adhuc superest, nos qui sumus eius fratres videbimus aliquando Iosephum in throno sedentem, et spiritalem alimoniam cunctis praebentem. Sin is reapse ad veram vitam migravit, atque ad exoptatum Christum perrexit, habemus pro nobis intercessorem martyrem. Hoc accepto sibi grato nuncio (Atticus,) voluptate augens corporis tu-

(1) Dicit Honorium imp., cuius vehementes litterae ad fratrem Arcadium de tota illa tragoedia in causa Chrysostomi extant etiam tomo III. operum p. 524.

(2) Erat hic Valerianus militaris dux, vel Optatus urbis praefectus, de quorum alterutro Martyrius in parte laudationis amissa dixerat. De his in vita Chrysostomi.

(3) Lege Palladium cap. XX, nec non citatas Honorii imp. litteras.

(4) Vult adhuc dubitare Martyrius de Chrysostomi obitu. Certe supra dixit, suspicari se eum alicubi a custodibus fuisse occultatum. Sed de hac re iam dixi in praevio monito.

mitatem, induta benignitatis specie, coepit per omnes concursare; fovere ac delenire sermone, quos opere laniaverat; pecuniam indigentibus aut poscentibus dare, genibus eorum advolvi ac supplicare, quibus nihil aliud praeberere se posse credebatur; rogans nempe ut iustum adversus se odium omitterent, et iniqua secum amicitia coirent.

5. Ego vero ipsum sic libenter alloquerer: o tyranne, videris enim mihi, propter ea quae agis, hac appellatione gaudere; qua oculorum audacia medicinam adfers vulneribus quae ipse fecisti? vel quomodo pro tuo adulandi more, idcirco antea iniurius fuisti, ut deinde haberes in quo artem tuam exerceres? haud aliter quam si quis medicus plurimarum herbarum emplastrum sinistra gerens, dextera interim manu hominem clava percuteret: diceretque: bono animo esto, carissime; nam medela mihi in manibus est. At enim, recte admodum ille responderet: o pessime, cur mihi medelae necessitatem imponis? Cur autem tibi infirmi corporis curam committam, qui sanum cum inveneris, tam male adfecisti? Mihi ergo videntur illi homines, qui propter beati viri obitum, ad horum communionem accedunt, et eos pridem ad caedem impulsisse; atque id posteros omnes docere, cuiusmodi in hac vita multos existere facile accidit, ut cum voluerint iustum hominem expellere, et cum calamitas aliqua oves disperserit, protinus illum interficiant, ut eodem excidio irretiant ovile. Quid ais, o homo? Non communicasti hactenus propter iniquitatem, nunc post caedem communicas, quasi caedes iniquitatem purgaverit? Num Iezabelem usque ad vineae rapinam odisti, postquam autem illa Nabuthem interfecit, quasi hic viveret, odium

ἀκοὴν, καὶ προσθεὶς ἡδονὴν τῷ τῷ σώματος ὄγκῳ, φιλανθρωπίαν ἐνδύς, ἤρξατο περιτρέχειν ἅπαντας, ἀλείφειν τὴν καὶ θεραπείαν λόγοις, οὓς κατέτεμνεν ἔργοις, ἀργυρίον τε τοῖς δεομένοις διδόναι, γονάτων τὴν ἄπειραν καὶ προκυλινδεῖσθαι, οἷς οὐδὲν ἕτερον ἔχειν ἐπέπεισο παρέχων· ἀξίων λύσαι μὲν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχθραν δικαίαν, καὶ ἡ ἀθέμιτον ἐκείνῳ ὑπείσσειν φιλίαν 1).

ε'. Ἐγὼ δὲ ἡδέως ἂν εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι ὦ τύραννε, φαίνεται μοι δι' ὧν ἐγχαρίζεις ἡδεσθαι τῇ τοιαύτῃ προσηγορίᾳ, ποίοις ὑφ' αὐμοῖς προσφέρεις φάρμακα τραύμασιν οἷς εἰργάσω; ἢ κολακεύειν εἰδώς, διὰ τοῦτο ἐλύπεις πρότερον, ἵνα ἔχῃς ὅπως χρῆσθαι τῇ τέχνῃ; ταυτὸν ποίων οἶον ἂν εἴ τις ἰατρός βοτάνης σωματῶν μυρίας, καὶ καταδύσας ῥακίῳ, τοῦτο μὲν ἐν τῇ εὐωνύμῳ φέρει χερὶ, τῇ δεξιᾷ δὲ ἀνελὼν ῥοπαλῶ παίων, λέγει πρὸς αὐτόν· ὦ φίλτατε, θάρσσε· καὶ γὰρ καὶ χεῖρας ἔχω καὶ θεραπείαν· ἀλλ' εἶπεν ἂν ἐκεῖνος δικαίως· ὦ κάκιστε, τί γὰρ κατασκευάζεις τῷ φαρμάκῳ καὶ χρῆσθαι; πῶς δὲ σοὶ καὶ ἰατροῦ ἐμπιστεύσω σώματος ἡσθενηκότου, ὑπερ' ἑγὼ λαβὼν, οὕτως ἀθλίως διέθνηκας; ἐμοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν οἱ διὰ τὴν κοίμησιν καὶ μακαρίως τῇ κοινωνίᾳ προσιόντες τῇ τούτων, πάσαι (2) αὐτοῦ ἐπὶ τὴν φόνον ὠθεῖν, διδάσκων τὴν αὐτῶν καὶ ἅπαντας, εἰκὸς δὲ πολλοὺς ὡς ἐν τοιοῦτῳ βίῳ, διακτείνεσθαι τοιούτους, ἵνα ὕταν θέλωσιν ἀπελάσαι δίκαιον, καὶ λυπήσαν τὸ πρᾶγμα (3) διασπείρειν τὰ πρόβατα, ταχέως αὐτὸν ἀνέλωσιν, ὥστε τῇ ἀναιρέσει συναχθῆναι τὰ ποίμνια. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; οὐκ ἐκοινωνῶν διὰ τὴν ἀδικίαν, καὶ κοινωνεῖς καὶ τὴν φόνον, ὥστε καὶ φόνος ἀποσμήξαντος ἐκείνῳ; ἢ καὶ τὴν Ἰεζάβελ μέχρι τοῦ Ναβυθὲ ἀμπελῶνος ἀρπαγῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσης, ὅτι καὶ αὐτὸν ἀνείλε, τῇ ζωῇ ἐκείνου τὸ πρὸς ταύτῃ συγκατέλυσας μίσος; τί

(1) Agit Martyrius de artificibus Attici, qui conciliandis favitoribus, gratiaque captanda, episcopatum sibi confirmare satagebat. Tyrannum vocat, id est alieni throni usurpatorem, quia praecipuus Chrysostomi eversor Atticus fuit. Pallad. cap. XI. Atticum gravissime accusat Tillemontius monum. hist. eccl. T. XII. p. 416. et seqq. Defendere nituntur Boschius loc. cit. et Bollandiani ad diem 8. ianuarii.

(2) An fortasse pro πάντων? Tunc dicas: et eos rursus ad caedem impellere.

(3) Num pro λυπήσαντες ποιμένα, διασπείρειν etc.?

οὖν ἔχομεν, φησὶ, ποιῆσαι, τὸ ἀνδρὸς ἀποθανόντος; ἢ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ δικαίαν κρίσιν περιμεῖναι· πάντως ἢ ἔσαι, καὶ μηδεὶς ἀμφιβαλέτω· οὐ γὰρ ἐν τῇ τῷ ἀνθρώπων ζωῇ, καὶ τὸ τῷ παραγμάτων τέλος περικλείειν εἰωθεν ὁ δεσπότης· τοῦναντίον ἢ μάλλον ἀπὸ τοῦ τῆς αὐτῶν ἀποκρίσεως φιλεῖ τὸ τοιούτων τὰ προοίμια ποιεῖσθαι· καὶ τούτων ἀπὸ τοῦ Θεῶν γραφῶν τὴν μαρτυρίαν παρέξομαι.

ς'. Κατέφαγε ποτὲ τὸ Ἰωσήφ Θνητὸν πονηρὸν, τῷ τῷ ἀδελφῶν παρὰ τῷ πατρὶ λόγῳ· ὅτε τὸ μὲν εἰπόντας, τὸ ἢ ἐργασαμένους, ὑποχειρίους εἶχε, καὶ προσκυνοῦντας ἔωρα, τὸ σύγκριμα τῶν παλαιῶν δεχομένους ἐνυπνίων· καὶ μὴ τὴν περὶ Θεοῦσαν παρὰ τῷ πατρὶ τελευτῇ, βασιλικοῖς ὀχήμασι τῷ πενήθησαντι συνήντα· πάλιν αὐτὸς ὅτε ἀποθανὼν Ἰωσήφ, τὴν συγγένειαν ἀπασαν εἰς πολυάνθρωπον ἐκταθεῖσαν ἀριθμὸν, δαλεῦειν δελεῖαν χαλεπὴν Αἰγυπτίοις εἴασεν· ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἐκείνου τελευτῇ, οὐδεὶς Ἰσραηλῆτης γέγονεν αἰγύπτιος, ἀλλὰ μικρὸν * ὑπομείναντες ἐν τῇ δελεῖα χρόνον, διὰ τοῦ Μωϋσέως εἰς περιφανεστάτῳ ἐλθεῖν ἀνέδραμον· καὶ οἷς οὐδὲ ἀναπνεῖν πρότερον ἀπὸ τοῦ μόχθων ἔξῃ, ὑπερον ἀπασα ἡ κτίσις ἐδόουλε· τὸ φιλανθρώπων Θεοῦ βαδίζουσι μὲν αὐτοῖς τὴν θάλασσαν ἡπειρώσαντος· διψῶσι ἢ, τὸ ἔρημόν τε ἐκ ἀνυδρον πελαγίσαντος· ἔσθῃς ἢ ὀρεγομένοις, ἄρτον οὐρανογεώργητον ὕσαντος· τούτων αὐτοῖς οὐ πόλιν, ἐκ ἀγορὰν, οὐκ οἰκήματα ἐχόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐρήμῳ πολλῆς ἀγέλαζομένων, ὁ δημαγωγὸς Μωϋσῆς προσίθεται πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ· τί οὖν ἔδει ποιεῖν ὅτε δι' αὐτοῦ πᾶσι τῇ ἐπαγγελίας προσδοκῶντας ἀπολύσεισθαι κληρονομίαν; πάλιν εἰς Αἴγυπτον ἀναδραμεῖν ἀπογνόντας, εἰπέ μοι; ἀλλ' ἐγέλασεν ἂν αὐτῶν τὴν ἀνοιαν Ἰησοῦς ὁ τὸ τὸ Μωϋσέως ἐκδεξάμενος ἔργον, καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων τειχίρεις πόλεις αἰρῶν, νῦν μὲν σαλπύγων ἡχώ, νῦν ἢ τῇ προσδοκίᾳ τῆς παρουσίας μόνη, ἐνίοις δὲ ὁρῶν καὶ σοφισμάτων δεσφέντας * πρὸς τὸ τὴν αὐτοδουλείας ὑπεισελεθεῖν τὴν ζυγόν.

* Num pro
μακρόν?

* Gabaonitas
dicit.

scelestae feminae remisisti? Quid ergo agemus, aiunt, mortuo iam homine? Expectare, inquam, oportet iustum Christi iudicium, quod quidem sine dubio eventurum, nemo ambigat: etenim haud humanae vitae terminis, rerum quoque finem concludere Dominus solet: contra potius ab ipsa rerum desperatione initium sumere; id quod divinae scripturarum testimonio confirmabo.

6. Devoraverat olim Iosephum mala fera, prout fratrum apud patrem adfirmabat oratio. Iam vero hos qui aliter dixerant, aliter egerant, subditos habuit Iosephus, seque adorantes conspexit, et somniorum veterum interpretationem expertos. Ipse autem post creditam a patre necem, regiis curribus lugenti occurrit. Mox hic idem Iosephus moriens, universam suam cognationem, magno numero iam auctam, durum Aegyptiis servitium servituram reliquit. Neque tamen propter eius obitum quisquam israhelita factus est aegyptius, sed aliquanto perferentes servitium tempore, Moysis opera in splendidissimam libertatem vindicati fuerunt: et qui antea ne respirare quidem sub laboribus poterant, deinde eis universa creatura servivit: dum videlicet benignus Deus gressibus eorum mare tamquam terram exhibuit: sitiientibus, deserta et inaquosa loca pelagus effecit: cibi cupidus, panem in caelis elaboratum depluit. His porro neque urbem, neque forum neque domos adhuc habentibus, sed in vasta eremo gregis instar adhuc versantibus, dux populi Moyses ad patres suos apponitur. Quid ergo his agendum erat, qui per Moysem promissam expectabant capere hereditatem? Num in Aegyptum, dic mihi, desperatione redeundum? At certe illorum stultitiam risisset Moyses in munere successor Iosue, qui alienigenarum urbes moenibus communitas cepit, modo tubarum sonitu, modo expectatione tantummodo vel praesentia: denique et nonnullos vidit artificiosa fraude utentes, ut spontaneae servitutis iugum subirent.

7. Elias aliquando aiebat, solum se relictum (qui Deo serviret), moxque reperit centum prophetas in speluncis viventes; audivitque Dominum sibi dicentem: reliqua mihi feci sex milia hominum, qui genu Baali non flexerunt. Postremo ipse curru illo conscenso, ignisque alis in caelum volans, Elisaeum habuit, qui in se Eliam praesentavit, immo maior interdum visus est, prout ipse optavit. Sine dubio nunc quoque latet alicubi Elisaeus, qui patris melotem sustulit. Quid, oro, si tu illa aetate vixisses, qua Servator apparuit; atque ita cum apostolis versans, illum quidem crucifixum vidisses, crucifixo- res autem te invitantes audisses et assentando dicentes, omnia morte necessario finiri; num ad apostolos, dic sodes, accedens hortatus eos esses, ut Caipham convenirent, actam rem laudarent, dexteram illam chisticidam oscularentur? Sine dubio hoc illis non persuasisses: tu vero hoc facto Spiritus dono temet privasses, et innumeris illis bonis, quae nec oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt, quae videlicet crucifixi donavit nobis benignitas.

8. Quae quum ita sint, ne nunc quidem desperare licet, fratres, de Dei auxilio. Sed necessario dicenda nobis sunt verba priscorum adolescentium illorum, videlicet: brevi tempore vicissitudinem patiamur, quia est Deus in caelis, qui iniquos punire valet, nostrum autem gregem protegere. Profecto si nihil aliud, certe cunctis hominibus exploratum esto, nullam fore interfectis hominibus cum interfecto- ribus communionem. Et ne illi quidem sacrificio adstare patiemur, quod cor peragit caedi nostrae adhuc inhians, lingua item et manus quae iusti viri et filiorum eius sanguine rubet. Sed tu interim, admirande pater, intende, et prospere procede, ac regna, et in regalem Christi aulam conscende.

ζ'. Ἡλίας ἔλεγε μὲν ποτὲ καταλελει-
φθαι μόνος, ἡύρισκε ἢ προφήτας ἐν τοῖς
σπηλαίοις ἑκατὸν τρεφομένους· καὶ τὸ δεωό-
τε ἢ λέγοντος ἤκουεν, ὅτι κατέλιπον ἑμαυτῶ
ἐπτακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἐκλιναν
γόνυ τῷ Βάαλ· * ὕστερον ἢ ὀπιβάς αὐτὸς τὸ
ζεύγος ἐκείνους, καὶ πυρὸς πτεροῖς πρὸς τὸ οὐ-
ρανὸν δραμὼν, τὸ Ἐλισαῖον εἶχε δεικνύοντα
ἐν αὐτῷ τὸν Ἡλίαν, καὶ τισὶ καὶ πλέον· *
τὸτο γὰρ ἐπεθύμει πάντως πᾶς καὶ νῦν Ἐλισ-
σαῖος κρύπτεται. τὸ τὸ πατὴρ μνηστὴν ἐκ-
δεχόμενος· τί ἢ, εἰπέ μοι, εἰ καὶ τὸ καιρὸν
τὸ σωτήριον παρυσίας ἐφεγγεῖς, εἴτα τοῖς
ἀποστόλοις συνών, τὸ μὲν ἑώρας σταυρούμε-
νον, ὅθεν ἢ τοῦτον πῆξαντας, καλῶντας τὸ
εἶχε, καὶ κολακευόντων ἤκουες, λεγόντων τὸ
ὅτι καὶ θάνατον ἅπαντα ἀνάγκη λελύθαι
τὰ πράγματα, ἅρα ἂν προσήθων τοῖς ἀπο-
στόλοις, εἰπέ μοι, πείθειν ἐπεχείρεις προσ-
δραμεῖν τὸ κατὰ φῶς ἐπαινεῖν τὸ ἔργον,
καὶ φιλεῖν δεξιὰν τὴν χριστοκτόνον ἐκείνην;
ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἑδαιμάς ἂν ἐπεισας· σταυ-
ρὸν ἢ, τοῦτο ποιήσας, καὶ τὸ πνεύματος
ἀπεσέρας χορηγίας, καὶ τὸ μυρίων ἀγαθῶν
ἂν ὀφθαλμὸς ἐκ εἶδε, καὶ ἔς ἐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ
καρδίαν ἀνθρώπου ἐκ ἀνέβη· ἅπερ ἢ τὸ σταυ-
ρωθέντι ἡμῖν ἐχαρίσατο φιλανθρωπία.

η'. Ὡς καὶ νῦν ἀπογινώσκουσιν μὲν οὐ-
δαμῶς ὅσιον, ἀδελφοί, τὸ Θεοῦ τὸ ἀντίλη-
ψιν· ἐπλήρειν ἢ αὐτοῖς ἀναγκαῖον τὰ ῥή-
ματα τῶν παλαιῶν παίδων ἐκείνων· μικρὸν
ὑπαλλάξαντες (1), ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἐν οὐρά-
νοις, ὃς ἔστιν ἰκανὸς τιμωρὸς μὲν ἡρώδῃ
τοῖς ἀδίκους, προσάτης ἢ καὶ ἡμετέρας ἀφέ-
λης· καὶ ἐὰν μὴ γινώσκοντες ἑξω πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις, ὅτι οὐδεμία ἔστι κοινωνία φονευθεῖ-
σιν ἀνθρώποις καὶ τῶν ἀνελόντων· οὐδὲ ἀνε-
ξόμητα προσίεναι θυσία (2), ἣν ἐποίησε
καρδία μὲν ἔτι καθ' ἡμῶν φονῶσα, γλῶττα
ἢ καὶ χεὶρ τὰ τὸ δικαίον τὸ καὶ τὸ ἐκείνους παί-
δων αἱμάτι πεφοινιγμένη· * ἀλλ' ὁ Θεός
μάστιγε πάντες, ἐντινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βα-
σίλευε *· καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτῶν ἐπίβαινε
τὸ Χριστοῦ.

* III. Reg. XIX.
18.

* IV. Reg. II. 9.

(1) II. Machab. VII. 14. μεταλλάσσοντα, pro quo fortasse heic dicitur ὑπαλλάξαντες.

(2) Intelligit communionem in divinis, id est in sacra liturgia, cum adversariis Chrysostomi.

* end. πεφοινιγ-
μένων.

* Ps XLIV. 5.

Quaerenti mihi in vaticanis codicibus, numquid praeterea reliquiarum Martyrii extaret, nihil aliud interim occurrit, nisi breve sed non contemnendum fragmentum in chronico inedito Georgii Hamartoli cod. val. f. 176. forte fortuna relatum; quod idem accidit insigni S. Cyrilli contra eunuchos invectioni, in hoc nuper volumine p. 494-497. typis commendatae. Libenter itaque hanc item Martyrii de re gravi et morali particulam lectoribus meis obuiam; cuius argumenti hominiam quandam habemus etiam inter cyrillianas opp. T. V. part. 2. p. 404.

EIUSDEM MARTYRII PATRIARCHAE ANTIOCHENI

FRAGMENTUM DE ANIMAE EXITU.

Μαρτύριος Ἀντιοχείας ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ (1) φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωριζομένης μὴ τὸ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, εὐθὺς προσαπαντῶσιν αὐτῇ καὶ ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἀγαθαί, καὶ δαιμόνων σίφος πονηρότατος, ἵνα πρὸς τὴ ποιότητα τῶν ἔργων ὧν ἐπραξε πονηρῶν τε καὶ ἀγαθῶν, ἐπὶ τοῦ ἀξίως τόπου καὶ οὗτοι ἢ ἐκεῖνοι ταύτῃ ἀποκομίσωσι, φυλαχθισομένην ἕως τελευταίας ἡμέρας (2), καθ' ἣν εἰς κρίσιν ὡδρασισόμεθα πάντες, καὶ ἢ εἰς αἰώνιον ζωὴν τε καὶ ἀνάπαυσιν, ἢ εἰς τὸ ἀπέραντον φλόγα τὸ πυρὸς ἀπαχθισόμεθα. ὅπερ ὁ Θεὸς βελόμυρος ὑποδείξει διὰ τίνος τύπῃ σωματικῆς, παρεσκεύασεν ἐν τῇ τοῦ Μωϋσέως τελευτῇ φανῆναι τὸ ἀρχάγγελον Μιχαὴλ διεκρινόμενον περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. καὶ τὸ πονηρὸν ἀντιπράττοντα δαίμονα, καὶ τούτῳ τὸ Μιχαὴλ ἀγαθὸν ἄγγελον ὄντα προσυπαντῆσαι καὶ ἀποσοβῆσαι. καὶ μὴ ἐξουσιαστικῶς ἐπιτιμῆσαι, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ τῶν ὅλων ὡδραχωρῆσαι κατ' ἐκείνης κρίσεως. ὅπως διὰ τέτων μάθωμεν, ὡς ἐστὶ τις ἀγωνία τῇ ψυχῇ μὴ τὸ ἐξοδὸν καὶ ὅτι καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐτοιμάζεσθαι πρὸς τὸ τὴν ἀγγελικῆς ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν συμμαχίας, τὸ δαιμόνων καθ' ἡμῶν ἐπιβιζόντων φθορεῶς καὶ πικρῶς εἰς ἅπαν.

Martyrius Antiochiae patriarcha in eadem epistola ait. Etenim cum a corpore separatur anima, in exitu ab hac vita, ilico fiunt obviam ei tum angelicae bonae potestates, tum etiam daemonum pessimus globus, ut pro operum quae egit qualitate, sive malorum sive bonorum ad condignas sedes vel hi vel illi eam deducant, custodiendam illic usque ad extremum diem, quo ad iudicium cuncti praesentabimur, ut vel in aeternam vitam ac requiem, vel in incessabilem ignis flammam abducamur. Quam rem Deus volens corporali aliqua figura ostendere, dedit operam ut in Moysis obitu archangelus Michaël cerneretur altercans de illius corpore, malo daemone contra nitente; quem bonus angelus Michaël repugnans dispelleret: neque tamen imperative obiurgaret, sed omnium Domino iudicium eius reservaret. Nempe ut hinc cognoscamus, quamdam accidere animabus luctam, post excessum; atque oportere bonis operibus nosmet comparare ad angelicum auxilium impetrandum, invide et acerbissime frementibus eo tempore contra nos daemonibus.

(1) Praeedit in codice testimonium ex epistola Iudae v. 9. Num ergo Martyrius ad eam epistolam commentatur? Tunc sane melius scriberetur εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολήν. An vero potius pars est alicuius epistolae Martyrii ipsius fragmentum hoc?

(2) Donec scilicet suscitatum corpus cum anima iudicetur. Alioqui vides a Martyrio statim post obitum assignari animae diversas pro diversitate operum sedes. Et quidem in praecedentis panegyrici clausula idem Martyrius noster Ioh. chrysostomum post obitum sine mora in caelos subvectum auguratur et censet. Quod aedepol Graecorum multorum, praesertim hodiernorum, vulgarem errorem castigat, de praemio poenave animarum usque ad generalem resurrectionem differendis.

MONITUM.

*D*ogmaticum de Christi baptismo sermonem, nomine Gregorii antiocheni presbyteri (et deinde patriarchae ab anno Christi 570, usque ad 593, sedente Romae Gregorio PP. magno) verissime inscriptum vidi his annis in vetusto codice vat. otlob. 85, graeceque edidi, ut suo denique auctori praeclarum scriptum vindicaret, quod alius codex ex Graecia in Angliam invecus Chrysostomo attribuerat, repugnante apprimè cl. Montfauconio, cui fuit Chrysostomum edenti oblatus, neque tamen verum auctorem ullatenus divinante. Porro re nunc demum comperta, alius insuper mihi occurrit eiusdem Gregorii sermo, praedicti optimus et veracissimus testis, de eodem argumento, sed in latina tantummodo veteri interpretatione. Scilicet graeci sermonis initio dicit Gregorius se praecedente die dominico alium habuisse ad populum sermonem de Christi baptismo, quo opere peracto, illa aeterni patris verba audita caelitus fuerunt: hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Verumtamen dicta illa parte sermonis, quae erat de baptismo, horam concioni definitam vetuisse narrat, quominus longius progredieretur, ideoque de ambone, imperfecto quasi argumento, descendisse: sed nunc demum nova habita concione, ad rem propositam absolvendam accedere. Hinc ergo mihi exploratum fiebat, extitisse priorem quoque illum Gregorii sermonem, quem cum in graecis bibliothecae vaticanae codicibus non reperissem, in latinis nuper insperato nactus sum, nempe in vat. codice homiliarum pervetusto litteris langobardicis scripto, sub num. 4222. p. 92. b. cum praefixo titulo sermo sancti Gregorii presbyteri Antiochiae. Latini tamen interpretis nomen non apparet, quamquam leviter suspicor Anastasium esse bibliothecarium, tum quia oratio humilis et iniucunda illius calamum redolet, tum quia scriptis graecis huiusce generis ad latinam linguam transferendis multam dedisse operam Anastasium scimus. Certe qui graecum Sophronium ab Anastasio translatum legerit apud nos Spicil. rom. T. III, is interpretem haud minus rustice graecissantem comperiet. Libenter ego tamen latinum hunc sermonem ex codice descripsi; graecum autem alterum merito subiungendum iudicavi, cum interpretatione mea: nam quod olim dixi, extare eius veterem translationem in codicibus vatt., paulo aliter esse comperi, nempe non huius, sed prioris sermonis latinum ibi latere interpretem, quem nunc luce donamus. In Gregorii antiocheni patriarchae mortuali anno conclusit historiam suam Evagrius. Denique sermonem illius in mulieres unguentiferas ad Christi tumultum edidit Combefisius in Auctario T. I.

S. GREGORII PRESBYTERI ANTIOCHIAE

DE BAPTISMO DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI

SERMO EX ANTIQUO INTERPRETE.

1. *V*iri amatores Christi, dilectorum fratrum atque hospitalitatis * vice, meam suscipite linguam, et hodie aures vestras, seu ianuas aperientes, in eas meum recondite sermonem. Unusquisque mentibus salubrem praedicationem reponite. Pro eo quod in Iordanem mersus est salvator noster Christus, diligamus eum quantum nobis condescendit, epulemurque ei avidis animabus. Bona enim est in salutaribus negotiis aviditas. Et venite omnes: a Galilaea in Iudaeam comitemur Christum; beatus enim est qui comitatur cum via vitae. Venite mentis vestrae pedibus, et baptizandum Dominum videamus, qui baptismo

non indiget, ut baptismi nobis gratiam condonet. Venite conspiciamus nostrae regenerationis imaginem depictam in illis laticibus. *Tunc venit Iesus a Galilaea in Iordanem ad Iohannem, ut baptizaretur ab eo* *. O quanta Domini humilitas! o quanta condescensio! Rex caelorum ad Iohannem suum praecursorem currebat. Non commovens angelorum exercitum, nec praecursores praemittens incorporeas virtutes, sed simplex sic militari habitu ad suum militem advenit. Et sicut unus ex multis, cum multis eum adiit: connumerat se iudex cum reis: aggregat se perditis ovibus pastor bonus, qui propter errantem ovem e cae-

* Matth. III. 13.

lis descendens, caelos non dereliquit. Conmiscuit se zizaniis caeleste triticum.

2. Videns igitur eum Iohannes baptista, et agnoscens eum quem ex utero suae matris agnoverat, adoravit. Et diligenter intelligens eum illum esse, pro quo in utero superveniente tripudiabat, cognoscens ordinem naturae, contraxit intus diploidis^{*} dexteram, et suum caput inclinans, sicut servus dilectus domini sui, his autem utebatur vocibus: *ego opus habeo a te baptizari, et tu venis ad me?* Quid facis, o Domine? Quid servi immutas ordines? Quid cum servis a servis ea quae servi sunt expetis? Quid vis, quod non indiges accipere? Quid per multam condescensionem gravas me tuum proprium^{*}? Ego opus habeo [a] te baptizari, tu autem non indiges a me baptizari. Inferior a meliore aedificatur, non melior ab inferiore sanctificatur: lucerna a sole obumbratur, non sol ab stuppis radiatur: lutum a figulo perficitur, non figulus a luto confingitur: aedificium ab opifice renovatur, non opifex ab aedificio emendatur: aegrotus a medico sanatur, non medicus ab aegroto medetur: egenus a divite feneratur, non dives ab inope mutuatur. *Ego opus habeo a te baptizari.* Numquid ignoro quis es, et ex qua re fulsisti, vel unde advenisti? Numquid quoniam propter me factus es quod ego sum, magnalia abnego tuae deitatis? Numquid quia tantum mihi condescendisti, ut etiam propinquare corpori, ut totum me ferres in te, ut salvares totum hominem, despicio quod est in te invisibile? Numquid quoniam propter meam salutem induisti meam cutem, ignoro te qui amictus es luce sicut vestimento? Numquid quoniam mea cognita carne indutus es, ut appareres hominibus, quantum ipsi conspiciere praevalent, latet me radius tuae coruscationis? Numquid quoniam meam in te cerno formam, despicio tuam substantiam divinam, quae est invisibilis atque inconpraehensibilis? Scio Domine, et scis quoniam scio te: scio

te diligenter: scio te Domine a te edoctus; nullus enim te intellegere poterat, nisi perfruatur amore tuae splendidissimae caritatis. Scio te, Domine, bene; vidi enim te spiritaliter prius quam vidissem hoc lumen. Tu quidem existens in incorporeis sinibus patris, in illius tuae ancillae et matris utero includi voluisti. Ego autem in utero Helisabeth sicut in carcere naturali coartatus et conpeditus existens in solibilibus vinculis coeni, exultabam et lactabar tuam praecedens praelibans nativitatem. Qui ergo ante partum, tuum adventum praedicavi, post partum tuae praesentiae desistam? Qui ab infantia tuae potestatis magister extiti, adolescens inveniar ad tuam perfectam intellegentiam? Non possum te non colere, qui adoraris ab omni creatura: non possum [non] praedicare eum, quem caelum per stellam monstravit, et terra per magos nuntiavit, et angelorum chori laetantes caelitus laudaverunt, et pastores vigilantes sicut ducem pastorum et rationalium ovium glorificaverunt. Non possum te praesentem silere: vox enim sum, vox clamantis in deserto, parate viam Domino. *Ego opus habeo a te baptizari.* Ego natus parentis sterilitatem solvi, et infans existens adhuc, patri meo sine voce cum esset, medicus effectus sum, a te accipiens gratiam huius miraculi. Tu autem de virgine matre natus es, ut voluisti; et tu solus scis qualiter natus sis: non solvisti virginitatem eius, sed et hanc conservasti, et matris ei vocabulum condonasti: et nec virginitas tuum partum vetavit, nec partus [virginitatem.] Contrariae res, id est partus et virginitas, ad unam concordiam, eo quod tibi visum est fictori naturae. Ego enim homo sum, tantum divinae gloriae particeps, tu autem Deus et homo idem ipse, quia misericors ipse existis. Tu paternae gloriae claritas: tu perfecta imago perfecti patris: tu verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum. Tu qui in mundo existens, e-

* puto ex gr.
διπλοῖς

* pro intra diploidem.

* puto ex gr.
οὐκ ἐμὸν.

nisti ubi eras: tu Verbum qui factus es caro, sed non in carnem mutatus: tu qui inhabitasti in nobis, et apparuisti tuis servis in servi forma: tu qui caeli terraeque acquum fecisti meatum per sanctum tuum nomen: tu venisti ad me tantus ad talem, rex ad praecursorem, dominus ad servum. Sed licet tu in humilibus mensuris humanis effici non erubuisti, ego tamen mensurarum naturae meae transgredi nequeo. Scio quanta sit differentia pulveris et factoris: scio quanta melioratio sit solis et iustitiae. Licet mundani nube corporis amictus sis, intellego tuum dominium, confiteor meam servitutem, praedico meam exiguitatem. Non sum dignus solvere corrigiam calciamenti tui, et quomodo contingam sanctum tuum caput? quomodo extendam dexteram super te, qui extendis caelum sicut pellem? quomodo expandam serviles meos digitos divino tuo vertici? quomodo lavem immaculatum et sine peccato dominum? quomodo illuminem lumen? qualem faciam orationem super te, qui suscipis et ignorantium obsecrationes? Alios baptizo in nomine tuo, ut credant in te, qui post me venis; te baptizans, cuius memor ero, in cuius nomine te baptizem? In patris? sed totum patrem in te habes, et totus existis in patre. In filii? sed non est alius praeter te naturalis filius Dei. In Spiritus sancti? sed tecum est semper sicut consubstantialis seu omnipotens, simul et tecum suscipit omnium orationes. Baptiza iam me, si tu vis Domine, baptiza baptistam, regenera quem nasci fecisti, exime terribilem tuam dexteram, quam tu tibimet perfecisti, et corona palmis meum caput, ut ante tuum currens regnum, sicut praecursor solis te evangelizem peccatoribus, clamans eis et dicens: ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Iordanis fluvius comitare mecum, et simul exulta et commove vigilanter vertigines quemadmodum exultationes: tuus enim opifex assistet tibi cum corpore. Vi-

disti Israhel per te transeuntem et [di]videntem tuas aquas, et stetisti populi expectans transitum: nunc autem effundere validius et fluere et circumsepere immaculatis membris eius. Et tunc Hebraeus transfretavit. Montes et colles, vallesque et torrentes, mare et flumina benedicite Dominum, qui ascendit fluvium: ipse enim herus laticis supermittit sanctitatem his aquis.

3. *Respondens Iesus dixit ad eum: sine modo, sic enim oportet nos implere omnem iustitiam.* Sine modo; concede, baptista, temporis meae dispensationis silentium. Disce id quod ego volo, disce obtemperare ad ea quae cogor, et non inquirere quae ego cogito. Sine modo, nondum meam praedices deitatem, nondum decantes labiis meum regnum, ut non sentiens tyrannus effugiat; sed mecum cupit committere bellum. Dimitte diabolus ad praesens mihi adire et bellare et accipere lenissimam plagam. Dimitte implere intentum, pro quo adveni super terram. Mysterium hoc quod hodie in Iordane finitur *, secretum mihi et meis mysterium est: non meum opus adimplens, sed salvationem vulneratis adhibens. Mysterium magni mysterii mei lavacri praecursor et auspicius est mysterium. In his aquis perscribens hominum regenerationes caelestis laticis. Sine modo. Quando me videris Deo decibiliter * in meis facturis quod mihi placet operantem, tunc in facturis hymnos compagina: quando me videris, leprosos mundantem, tunc me creatorem naturae commemora: quando me videris claudos cursores perficientem, tunc commoventium pedum *, et tu ad me, claude lingua, articulo commoveto *: quando me videris mortuos a sepulchris resuscitare, tunc me cum surgentibus glorifica sicut vitae tributorem. Quando me videris sedentem a dextris patris, tunc me Deum voca, sicut synthronum et coaeternum patri. *Sine modo, sic enim oportet nos adimplere om-*

* puto ex gr.
τελειοῦται.

* puto ex gr.
θεοπεποις.

* ita cod. mendose.
* cod. commoventu.

nem iustitiam. Legislato sum, et legislatoris filius, et oportet me primum omnium per constitutionem venire, et tunc praepone eis onus praecepti. Oportet me adimplere legem, et tunc donare gratiam. Oportet me umbrae imaginem repellere, et tunc offerre veritatem. Oportet me facere requiescere vetus testamentum, et tunc novum dictare, et in hominum cordibus scribere etiam meo sanguine, et signare Spiritu. Oportet me in crucem ascendere, et clavis configi, et pati, et vulnera sanare, et per lignum emere eam, quae per ligni transgressionem hominibus facta est, plagam. Oportet me descendere in ipsum profundum inferni, ubi tu debes me annuntiare propter eos qui ibidem tenentur mortui. Oportet me tertia die defunctione carnis meae destruere longaevae mortis potentiam. Oportet me corporis mei lucernam accendere his qui in tenebris et umbra mortis sedent. Oportet me ascendere carne ubi sum deitate. Oportet me offerre patri * Adam in me regnantem. Oportet me haec omnia perficere, pro hoc enim meis astiti facturis. Oportet me baptizari nunc hoc baptismo, et postmodum cum consubstantiale Trinitate baptismum omnibus donare hominibus. Fenera ad praesentem tuam dexteram dispensationem, sicut mihi mutuavit ad nativitatem vulvam mater. Demerge me iordanicis fluentis his, quemadmodum quae me genuit infantilibus involvit pannis. Da mihi baptismum, sicut virgo lac. Tene meum caput, quem colunt Seraphim; tene digito (a) dexterae tuae: tene eum qui retinere permisit: tene eum qui pro huiusmodi * factus est, et habet Spiritum: tene meum caput, quem si quis pie tenuerit, numquam patitur naufragium. Baptiza me, qui futurus sum *

baptizare credentes in aqua et Spiritu et igni; aqua valente purgare peccatorum sordes, Spiritu valente terrenos efficere * spiri-
ritales, igni incendere iniquitatis rhamnos *.

4. Hunc audiens Baptista sermonem, praebens mentem et cavens * mysterium quod accepit, ministravit divino praecepto. Erat enim religiosus simul et clemens; et suam dexteram extendens simul contremmentem, Deum baptizavit. Praesentium vero Iudaeorum procul positos cogitantium in se ipsis et ad invicem dicentium: numquid vane opinati sumus Iohannem maiorem esse Iesu? numquid vane putabamus illum meliorem hoc esse? nonne ipse baptismus meliorationem baptistae significat? nonne iste quidem baptizat sicut supereminens, ille vero baptizatur sicut deterior? Talia susurrantium qui ignorabant dispensationis mysterium, solus dominus et natura pater unigeniti *, quem solus scit diligenter, qui solus genuit impassive *, emendans errantium Iudaeorum opinioniones, patefecit portas caeli, et misit Spiritum sanctum in specie columbae, digito ostendens novum Noë et Noë creatorem. Et ipse caelitus clamabat nimis *: *hic est filius meus dilectus, in quo complacui.* Iste non ille; Iesus, non Iohannes; qui baptizatus est, non qui baptizavit; qui de me natus est ante omne temporis spatium, non qui de Zacharia primum effloruit; qui de Maria natus est secundum carnem, non qui de Helisabeth apparuit sine spe; qui de insolubile virginitate absque labore fructus, non solutae sterilitatis ramus; qui nobiscum nutritus est, non qui in deserto est enutritus; qui simul mecum superne et ipsum misit Spiritum sanctum: iterum quem misit, in se (b) suscepit Spiritum. Cui honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

* cod. *effici.** cod. *ranos.** cod. *cabens.** cod. *patris.** cod. *unigenitus.** cod. *in passione.*

* ita cod.

* puto ex gr.
*μετέθετα.** puto ex gr.
μετέθετα.

(a) Cod. mendose *cogata*. Scripsi dubitanter *digito*. Recole p. 555. col. 1. — (b) Cod. mendose *hoc misit re suscepit*, quae corriguntur infra in graeco sermone, unde etiam cognoscimus hoc loco fuisse graece *παλιν*, ubi interpres habet *iterum*, quod melius heic expressisset dicendo *item* aut *vicissim*.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ (Ι)

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ, ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΥΙΟΣ ΜΟΥ Ο ΑΓΑΠΗΤΟΣ ΕΝ Ω ΕΥΔΟΚΗΣΑ.

GREGORII

PRESBYTERI ANTIOCHENI

IN ILLA VERBA: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS, IN QUO MIHI BENE COMPLACUI.

1. **H**ic amans filiorum pater, propter eam quam habet erga nos caritatem, suum mihi ut verba faciam nutum significavit, et plausum quem vos ei ore meo fecistis, praesenti concione remuneratur, proprium lucrum existimans filiorum suorum utilitatem. Ego vero laetus hortamentum eius excepi, lubensque denuo inter vos vocem extollo, et anteriorum sermonum seriem, prout vultis, alacriter persequar. Nam superiore die dominico ostendi vobis Christum in servorum suorum globo ad baptismum accedentem. Deinde Baptistam, agnito Domino, recusantem baptismi auctori baptismum impertiri, ad extremum tamen oeconomiae ministerio prout Servator voluit defunctum. Postea subieci, patrem domini nostri Iesu Christi de caelo clamantem: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Cumque ad hoc usque testimonium pervenissem, de ambone descendendi, hora scilicet sermonis cursum abruptum. Hodie itaque resumere volo, quod temporis angustiiis tunc fui coactus omittere, atque orationis meae catenam connectere decrevi, ut vos hanc arripientes, ad illum per eam ascendatis qui faber eiusdem fuit.

α'. **Ο** μὲν φιλόσφοτος εὐδὲ πατὴρ (2), διὰ τὸ περὶ ἡμᾶς σοργὴν, ἔπεμψέν μοι τὸ λόγου τὸ σύνθεμα, καὶ τὸ γεγνημένον δι' ἐμὲ παρ' ὑμῶν εἰς αὐτὸν εὐφημίαν ἡμετέραν τῇ παρουσίᾳ δημηγορία, κέρδος οἰκεῖον ἡγούμενος τῷ αὐτοῦ τέκνῳ τὸ ὄφελος· ἐγὼ δὲ χαίρων ἐδεξάμην τὴν προσοπὴν, καὶ θαυρῶν πάλιν ἐν ὑμῖν ἀφίημι τὴν φωνήν, καὶ πρὸ θυμος εἰμὶ τῶν προτέρων λόγων ἀποδοῦναι τὴν σωτήριον ἣν βούλεσθε· ὑπέδαξα γὰρ ὑμῖν τῇ προτέρᾳ κυριακῇ τὸν Χριστὸν μὲν τῶν δούλων αὐτῶν προσερχόμενον τῷ βαπτίσματι· εἶτα τὴν βαπτιστὴν ἐπηγόντα τὴν προσελθόντα δεσπότην, καὶ πρὸς αὐτοῦ δόξαι τὸ βάπτισμα τῷ δεδοκότι τὸ βάπτισμα· ὕσερον δὲ τὴν δακρυογόαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα διὰ τὸ τὸν σωτὴρος ἐπίταγμα· ὑπέγραψα τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐρανόθεν ἐπιβοῶντα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· καὶ μέχρι ταύτης τὴν μαρτυρίαν πρὸς ὑμᾶς ἔχω, κατέβη ἀπὸ τοῦ βήματος, τὸ ὥρας ἐκκοφάσης τὸν λόγον τὸν δρόμον. Βούλομαι οὖν σήμερον ἀναλαβεῖν ὅπερ τότε διὰ τὴν σφοδρὰν ἡναγκάσθην καταλιπεῖν, καὶ θέλω συνάψαι τῷ λόγῳ τὸν ἄλυσιν, ἵνα ταύτην κρατήσαντες, ἀνέλθῃτε δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ταύτην χαλκεύσαντα.

(1) In latino codice titulus *sancti* datur Gregorio; in graeco, quantum memini, non item; deque hoc titulo agunt Combefisius in adn. ad illius sermonem in mul. unguent., et Boschius in patr. antioch. p. 99. col. 1.

(2) Dicit Anastasium patriarcham, cui deinde expulso successit ipse Gregorius, qui nunc adhuc presbyter, iubente episcopo suo, concionatur.

β'. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπη-
 τὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· οὗτός ἐστιν ὁ σὺν ἐμοὶ
 πέμψας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἐαυτὸν,
 καὶ πάλιν ὅπερ ἐπέμψεν, ὑποδεξάμεν
 πνεῦμα· οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ πάντων ᾧ
 αἰώνων ἐξ ἐμοῦ γνηνηθεὶς· γνηνηθεὶς, οὐ
 κτισθεὶς· γνηνηθεὶς, οὐ χειροτονηθεὶς, υἱὸς
 γνηνηθεὶς ἐξ ἐμοῦ μόνου· μονογυνῆς, μο-
 νογυνῶς· ὡς οἶδα μόνος ἐγὼ, καὶ ὡς αὐτὸς
 μόνος ἐπίσταται· οὗτός ἐστιν ὁ ὃς ἐμῆς τε-
 λαότητος τέλει χαρακτήρ· οὗτός ἐστιν
 ὁ ὃς ἐμὴν θεότητα χαρακτηρίζων ἐν ἑαυ-
 τῷ· οὗτός ἐστιν ὁ πῶ ἐμὴν ὑπόσασιν ἐξα-
 κονίζων σαφῶς· υἱὸς ἐστὶν ἐμὸς, οὐκ ἀλλό-
 τριος· υἱὸς ἐστὶν ἐμὸς γνήσιος, οὐκ ἐπί-
 σακτος· υἱὸς ἐστὶν ἐμὸς, ἐκ τοῦ ἐμῆς οὐσίας
 ἀσωμάτως, ἀρεύτως, ἀχρόνως ἐκλάμψας,
 οὐκ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἀνακλύψας· υἱὸς
 ἐστὶν ἐμὸς φύσις, οὐ χάριτι· υἱὸς ἐστὶν ἐμὸς,
 συναϊδιός μοι, οὐ νεώτερος, οὐ δεύτερος,
 οὐχ ὕστερον προσγενόμενος· υἱὸς ἐστὶν ἐμὸς,
 ὁμοούσιός μοι, οὐκ ἄλλοούσιος· ὁμοούσιός
 μοι ὡς φῶς ἐκ φωτός, ὡς ζωὴ ἐκ ζωῆς,
 ὡς πηγὴ ἐκ πηγῆς, ὡς ἀλήθεια ἐξ ἀλη-
 θείας, ὡς δύναμις ἐκ δυνάμεως, ὡς Θεὸς
 ἐκ Θεοῦ· ἐγὼ ἐγέννησα, ὅθεν γεγέννηται·
 ἐμοῦ ἢ καὶ τούτου, μέσον οὐδέν· ἐγὼ ἐγέν-
 νησα ὡς ἐπρεπέν μοι γηνησάμενος πεφυκότη θεῷ·
 ὅθεν γεγέννηται ὡς ἐπρεπεν αὐτῷ γηνηθῆ-
 ναι θεῷ λόγῳ τυγχάνοντι· ἀνθρώπινον τὸ
 τὸ γηνησεως ὄνομα, ἀλλὰ μυσηκὸν τὸ ὑπερ-
 χρόνιον γέννημα· χρόνος οὐκ οἶδεν τὸ ἐμῆς
 γηνησεως τὸ μυσηρίον· οὐπω γὰρ ἦν· ἄγ-
 γελοι ταύτην οὐκ ἴσασιν, ὕστερον γὰρ αὐ-
 τῆς γεγόνασιν.

γ'. Τὰ χερσὶν καὶ τὰ σεραφὶμ τὰ πο-
 λυόμματα καὶ πολυπρόσωπα τὰ πτέρυξιν ὡς
 χερσὶν τὰ ἐαυτῶν πρόσωπα καλύπτοντα,
 ἀπαύτως βοᾷ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος
 σαβαώθ· οὐ λέγουσιν ἅγιος, ἁγιώτερος,
 ἁγιώτατος, οὐ κατασκιάζουσιν ὑποβεβη-
 κυῖαν, καὶ μικρὸν ἀναβεβηκυῖαν, καὶ πάλιν
 ὑπερτέραν βαθμίδα θεότητος (1)· οὐ τέμ-
 νουσιν τὴν μίαν οὐσίαν εἰς ἀνίστας ἀρχάς· οὐ

2. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Hic est qui mecum Spiritum sanctum misit supra se ipsum: vicissimque quem miserat Spiritum in se recepit. Hic ille est ante omnia saecula ex me genitus; genitus inquam non creatus: genitus, non adscitus: filius ex me uno genitus, unigenitus unica genitura, prout ipse solus scio, et prout ipse quoque solus novit. Hic est perfectionis meae perfecta expressio: hic est qui deitatem meam in se exprimit: hic est qui meam substantiam manifeste repraesentat: filius meus est, non alienus: filius meus genuinus, non adoptivus: filius meus est, qui ex substantia mea incorporaliter, absque ullo fluxu, et intemporaliter effulsit, non autem ex aliena substantia prodiit: filius meus naturaliter est, non gratiose: filius meus est, coaeternus mihi, non recentior, non secundus, non qui postea supervenerit: filius meus, mihi consubstantialis, non ex aliena substantia constans, consubstantialis mihi ceu lumen de lumine, vita ex vita, fons ex fonte, veritas ex veritate, vis ex vi, Deus de Deo. Ego genui, hic genitus est: inter me atque hunc, nihil est medium. Ego genui ea ratione qua me decet generare qui Deus sum: hic genitus ea ratione fuit, quae Deum Verbum decet. Humanum est generationis vocabulum, sed arcana est intemporalis generatio. Ignotum tempori est generationis meae mysterium; neque enim adhuc tempus existebat. Angeli quoque hanc ignorant, quia post illam creati fuerunt.

3. Cherubini ac Seraphini multis oculis multisque vultibus praediti, alis suis quasi manibus facies suas velantes, incessanter clamant: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus sabaoth. Non dicunt sanctus, sanctior, sanctissimus: non ponunt infimum, et mox paulo elatiorem, postremo superiorem deitatis gradum: non secant unicam substantiam in imparia principia: non

1) Ita S. Augustinus serm. CCLXIV. 7. *Pater et Filius et Spiritus sanctus, non gradibus sibi adiecti, sed maiestate adunati, et unus Deus.*

dogmatizant, quae non vident: hymnis celebrant, non curiose scrutantur quem colunt: venerantur, non rationem exposcunt, cur eiusdem substantiae Trinitas sit: patrem mihi ac filio meo hymnodiam attolunt: omne tempus incuriosis hymnis consumunt; vitae loco illis est quieti melodia. Caeli enarrant gloriam Dei qui ipsos fecit, factoris substantiam non scrutantur: caeli enarrant gloriam eius spectaculo suo, non loquela. Prophetæ incomprehensibilem comprehendere non potuerunt; etenim universa hominum natura ei comprehendendo impos est: mens capere immensum nequit: ratio haud potest humanatum Deum imaginari: sola fides eum tenet, qui teneri nequit: sola fides invisibilem videt: sola fides ad inaccessum accedit, quantum quidem ille patitur ac possibile est.

4. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Hic est cooperator filius, non ministrator: hic caelum terramque creavit: hic firmamenti circulum, desursum curvans, supra inferiora nitide explicuit: hic caeli aspectum sideribus ceu totidem oculis variegavit: hic solem fecit diei ducem atque imperatorem: hic nocturnis tenebris inseruit lunae splendorem, qui noctis torvitatem depelleret: hic mollem aëris naturam expandit, facile iis respirandam qui in illo versantur, et ambulantium faciebus nullo labore findendam, moxque a tergo sine ulla molestia rursus in se redeuntem: hic terrae visceribus fructuum germina inseruit, mandatum suum loco seminis iniiciens, atque innumeris plantis ac floribus telluris faciem coronavit: hic terrae ac mari subtilis harénæ terminum interposuit; quem mare videns, intra fines suos manet, progredi non audens, neque conterminam terram invadere: hic horarum conversiones, temporum mutationes, et annorum incessabiles successiones constituit: hic visibilem invisibilemque creaturam fecit existere, neque temporis auxilio indigens, neque la-

δογματίζουσιν ἅ μὴ βλέπουσιν· ὑμνοῦσιν, οὐ πολυπραγμονοῦσιν, ὃν σέβουσιν· προσκυνοῦσιν οὐ λογοθετοῦσιν τὸ τῷ ἱερώδους ταυτοῦτητα· ἴστω ἐμοὶ καὶ τῷ υἱῷ μετὰ ὑμνωδίας προσφέρουσιν, καὶ βίον ἔχουσιν τὴν ἀπερίεργον ὑμνον· καὶ ζωὴν κέκτηνται τὴν ἀπράγμονα μελωδίαν· οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ τὴν πεποιηκότος αὐτοῦς, οὐκ ἐξουῶσιν πᾶσι οὐσίαν τοῦ ποιητοῦ· οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν αὐτοῦ, φαινόμενοι, οὐ φθειγόμενοι· οἱ προφῆται τὴν ἀκατάληπτον καταλαβεῖν οὐ δυνήνται· καὶ γὰρ πᾶσα τὰ ἀνθρώπων ἢ φύσις ἀτονεῖ πρὸς τὸ τοῦτε κατὰληψιν· νοῦς οὐκ ἰσχύει χωρῆσαι τὴν ἀχώρητον· λόγος οὐ δύναται τὴν ἐνανθρωπήσαντα θεὸν περιλαβεῖν· πίστις μόνη κρατεῖ τὴν ἀκράτητον· πίστις μόνη κατανοεῖ τὸ ἀθέατον· αἴσις μόνη πλησιάζει τῷ ἀπροσῆγαστῷ, ὅσον ἐξωρεῖ, καὶ ὅσον ἐνδέχεται.

δ'. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀδαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα· ἐτός ἐστιν συνεργός ἐμός, ἀλλ' οὐχ ὑπεργός· ἐδοῦν ἐδημιούργησεν τὸ ἔρανον καὶ τὸ γῆν· ἐδοῦν τὸ σπέρματος τὸ κύκλον ἐπὶ τὰ ἄνω κυρτώσας, ἐπὶ τὰ κάτω λεάνας ἐξήπλωσεν· ἐδοῦν πᾶσι ὁρῶμένῳ ὅτι τῷ αἴσθησις ὡς ὀφθαλμοῖς κατεποίκιλεν· ἐδοῦν ἐποίησεν τὸ ἥλιον τὴν ἡμέραν ἡγεμόνα καὶ σελήνην· ἐδοῦν παρέζωξεν τῷ νυκτερινῷ ζόφῳ τὴν σελήνην τὴν αἴγλην ἀποδιώκυσαν τὸν νυκτός τὴν κατήφειαν· ἐδοῦν ἐξέχεεν τὸ αἶρος τὴν ἀπάλην φύσιν εἰσπνεομένην εὐκόλως παρὰ τῆς ἐμπολιτομένης αὐτῷ, καὶ περιεσχισμένην εὐμῶρως τοῖς προσώποις τῶν βαδίζόντων, καὶ πάλιν καὶ τῷ ἰώτον συναπτομένῳ ἀλύπως· ἐδοῦν ἐπέθηκεν τοῖς λαοῖς τὴν γῆν τὴν καρπῶν τὰς γονὰς, πρόσταγμα καθάπερ ἀερέμα καταβαλὼν, καὶ τοῖς μυρίοις φυτοῖς καὶ τοῖς ἄνθεσιν ἐσεφάνωσεν ταύτης τὸ πρόσωπον· ἐδοῦν μετὰ τὴν γῆν καὶ τὴν θαλάσσης τὴν λεωπτήν ἡάμμον μεθόριον ἐπηξεν, ἥνπερ ἡ θάλασσα βλέπεσα, μένει τὴν ἑαυτῆς ὄρων ἐν τῷ, οὐ τολμῶσα παρελθεῖν, οὔτε πλεονεκτῆσαι τὸ ὁμοιον γῆν· ἐδοῦν ἐτεκτῆνατο τὸ ὠρῶν τὰς τροπὰς, καὶ τὴν καιρῶν τὰς ἐναλλαγὰς, καὶ τὴν ἡμερῶν τὰς ἀλείψεις δαυδοχίας· ἐδοῦν συνεστήσατο τὴν ὁρῶμένην καὶ πᾶσι ἀόρα-

τον κτίσιν, οὐ χρόνος συνεργοῦ θεοθεῖς, οὐ
 πόνος καὶ καμάτω δαλωθεῖς, ἀλλὰ θελήσας
 μόνον, καὶ πάντα ῥαδίως ὡδραγαγών· ἐνένευ-
 σε γὰρ, καὶ τὸ νεῦμα τοῖς οὖσιν οὐσία γεγένη-
 ται· ἐνεθυμήθη μόνον, καὶ τὸ ἐνθύμημα πρᾶγ-
 μα γλυτόμυρον ἴσατο· ἐκάλεσε τὰ μὴ ὄντα
 ὡς ὄντα, καὶ πάντα καθάπερ προύφεισῶτα
 καὶ δὲλα πρὸς τὸ δεσποτικὴν κλήσιν μὲν ζό-
 μος συνέδραμν· ἑστὸς ἔστιν πρὸς ὃν κοινολο-
 γούμενος εἶπον· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
 εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· οὗτός
 ἔστιν ὁ σὺν ἐμοὶ πλάσας τὸ ἄνθρωπον, καὶ διὰ
 τὸ ἄνθρωπον γλυτόμυρος ἄνθρωπος, ὃς ἔπαυ-
 εῖς ἄνθρωπον· γλυτόμυρος ἄνθρωπος, ὃς μετα-
 βληθεῖς εἰς ὃ γέγονεν· γλυτόμυρος ἄνθρωπος,
 τῷ λαβεῖν τὸ ἄνθρωπότητος ἀπαρχὴν,
 οὐ τῷ ἀποβαλεῖν τὸ θεότητος ἀσφαπὴν·
 γλυτόμυρος ἄνθρωπος, καὶ μέινας θεός.

εἰ. Οὗτός ἐστιν ὁ τῷ ἐμῷ κόλπῳ μὴ χω-
 ρισθείς, καὶ τῇ Μαρίας σὺν κόλπῳ κατα-
 λαβών· ὁ καὶ ἐν ἐμοὶ μένων ἀχωρίσως, καὶ ἐν
 ἐκείνῃ γλυτόμυρος ἀσφαπόμενος· ὁ καὶ ἐν τοῖς
 ἑβραίοις ὑπάρχων ἀδελφότητος, καὶ ἐν τῇ παρ-
 θενικῇ μήτρᾳ δελτιώμυρος ἀμολύντως· ἦν γὰρ
 κτίσας ἐκ ἀμολύνθη, ταύτην οὐδὲ κατοική-
 σας ἐχρᾶνθη· οὗτός ἐστιν ὁ προελθὼν ἐκ τῆς
 μακαρίας γαστρὸς, ὡς ἐκ πασάδος ἀνυμ-
 φεύτε νυμφίος φαιδρός· ὁ τιμήσας τῇ γλυ-
 νήσῃ τὴν γέννησιν τὴν γενησὼν, καὶ σφραγίσας
 τῷ τόκῳ τὴν παρθενίαν τῇ τεκούσῃ αὐτόν· ὁ
 διὰ τὴν παρθενίαν πυλῶν εἰσελθὼν εἰς τὸν
 κόσμον, ὃθεν οὐκ ἀπέστη ποτὲ· καὶ τῇ αἰ-
 νείᾳ πυλῶν οὐ συνῆλθε τὰ κλειῖθρα· ὁ
 παρὰ τὴν μητρὸς αὐτῆς βασιλευθεῖς, καὶ φέρων
 τὰ σύμπαντα· ὁ θεοθεῖς γάλακτος ὡς βρέ-
 φος, καὶ ζέφων πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὥστε αὐτῆς
 τροφός· ὁ σπαργάνοις παιδικοῖς περιβλη-
 θεῖς ὡς παιδίον, καὶ λύων ὡς θεὸς τὸ ἀμάρτη-
 μάτων τὰ πάργα· ὁ ἐπὶ θάττης ἀναπε-
 σὼν, καὶ παρὰ τὴν ἀσέρος ὑποδαχθεῖς ὡς τὸ
 ἀσέρων δημουργός· ὁ παρὰ τὴν Ἡρώδου πο-
 λεμθεῖς, καὶ παρὰ Συμεῶνος τὸν προφήτην καὶ
 ἱερέως κύριος προσαγορεύθεῖς· ὁ κατελθὼν
 εἰς Αἴγυπτον καὶ σείσας τὰ χαροποίητα τῇ
 Αἰγύπτῃ, καὶ πληρώσας τὴν ἐμὴν τροφτείαν
 καὶ λέγεσαν*, ὃς Αἰγύπτῃ ἐκάλεσα τὸ υἱόν

bori aut conatui ulli obnoxius, sed sola
 sua voluntate cuncta facile produxit: in-
 nuit enim, eiusque nutus substantiae in-
 star rebus fuit: cogitavit tantummodo, ea-
 que cogitatio in rem collata fuit: vocavit
 quae non erant, tamquam si essent, sta-
 timque omnia ceu praeelementia ac serva
 ad dominicam vocationem trepide concur-
 rerunt. Hic est, quicum ego communi con-
 silio dixi: faciamus hominem ad imaginem
 nostram ac similitudinem. Hic est qui me-
 cum hominem formavit, et qui propter
 hominem factus est homo, non tamen in
 hominem immutatus: factus homo, non
 conversus in illud quod ipse factus est: fac-
 tus homo sumendo videlicet humanitatis
 primitias, non divinitatis splendorem abiici-
 endo: factus homo, Deusque permanens.

5. Hic est qui a meo sinu non sepa-
 ratus, Mariae sinum occupavit: qui et in
 me mansit inseparabiliter, et in illa ex-
 titit incircumscribitus: qui et in caelis est
 indivisibiliter, et in virginis utero habita-
 vit intemerate: quam enim creando non
 fuerat ipse pollutus; eandem incolendo
 non est contaminatus. Hic est qui de beato
 ventre processit, tamquam ex thalamo vir-
 ginali sponsus hilaris: qui generatione sua
 generationem terrigenarum honoravit, par-
 tuque virginitatem parentis suae obsigna-
 vit: qui per virginitatis ianuam in mun-
 dum ingressus, a quo numquam abfuerat,
 integritatis claustra non fregit: qui a ma-
 tre sua gestatus, omnia simul portabat:
 qui lacte ceu puer indigebat, et univer-
 sam creaturam ceu nutritor alebat: qui in-
 fantilibus fasciis ceu puerulus involutus,
 peccatorum vincula tamquam Deus resol-
 vebat: qui in praesepe iacens, a stella ceu
 stellarum conditor demonstrabatur: ab He-
 rode quaesitus ad necem, a Simeone pro-
 pheta ac sacerdote dominus appellatus:
 qui in Aegyptum descendit, sed manufa-
 cta Aegypti idola proterruit, meamque
 prophetiam implevit, qua dixeram: ex Ae-
 gypto vocavi filium meum. Qui crevit cor-

poris statura, non tamen divina substantia: quomodo enim cresceret, qui ubique est? Qui a Baptista baptizatus, creaturam illuminavit.

6. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Non alius filius meus, et alius Mariae filius: non est alius qui in spelunca iacuit, et alius a magis adoratus: non est alius baptizatus, et alius baptismi expers: sed hic est filius meus: hic unus qui et mente cogitatur, et visu cernitur: unus idemque invisibilis, et a vobis visus: sempiternus, et temporalis: idem consubstantialis mihi divinitate, et consubstantialis vobis humanitate per omnia absque peccato. Ne quaeratis patrem eius in terra; est enim deorsum patris expers. Ne quaeratis divinitatis eius matrem in caelis; est enim desuper absque matre. Ne separetis ipsius divinitatem ab eiusdem humanitate: ne indivisibilium mali divisores fiat. Ne abstrahatis humanitatem eius ab eiusdem divinitate; est enim haec inseparabilis simulque inconfusa post unionem. Ne duas ex una Christi personas faciatis. Ne duos unigenitos constituatis, quum sit unus unigenitus. Ne seorsum ponatis filium meum, itemque seorsum hominem ab eo assumptum. Ne inconfusam unionem velitis discernere, quam seiungere impossibile est. Neque nudum Deum, neque simplicem hominem esse suspicemini humanatum Dominum; sed eundem Deum simul et hominem creditote: semper quidem existentem et praexistentem Deum, haud tamen semper hominem; sed ex eo tempore factum hominem atque ita existentem, ex quo Abrahami semen apprehendere voluit.

7. Etiam si vero videritis filium meum esurientem, aut sitientem, aut dormientem, aut ambulantiem, aut fatigatum, aut flagellis caesum, aut sponte crucifixum, vel clavis haud citra consensum retentum, aut non sine propria voluntate mortuum, aut tamquam mortuum in sepulcro custo-

με· ὁ προκόψας τῇ τ' σώματι· ἡλικία, ἀλλ' οὐ τῇ θεῷ οὐσίᾳ· ποῦ γὰρ εἶχεν προκόψαι ὁ πανταχοῦ παρών; ὁ παρὰ τ' βαπτιστοῦ βαπτισθεὶς, καὶ φωτίσας τ' κτίσιν.

ζ'. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα· οὐκ ἔστιν ἄλλος ὁ ἐμὸς υἱός, ἔστιν ἄλλος ὁ τ' Μαρίας υἱός· οὐκ ἔστιν ἄλλος ὁ ἐν τῷ σπηλαίῳ καταβληθεὶς, καὶ ἄλλος ὁ παρὰ τ' μάγων προσκυνηθεὶς· οὐκ ἔστιν ἄλλος ὁ βαπτισθεὶς, ἔστιν ἄλλος ὁ μὴ βαπτισθεὶς· ἀλλ' οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὅστις εἰς ὁ νοούμενος καὶ βλέπόμενος· εἰς ὁ ἀόρατος ἔστιν ὁ ὁρώμενος παρ' ὑμῶν· ὁ ἀίδιος καὶ πρόσκαιρος· ὁ αὐτὸς ὁμοούσιος ἐμοὶ τῇ θεότητι, καὶ ὁμοούσιος ὑμῖν τῇ ἀνθρωπότητι καὶ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· μὴ ζητήσητε τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πατέρα ἐπὶ τ' γῆς, ἀπάτωρ γὰρ κάτω· μὴ ζητήσητε τ' θεότητος αὐτοῦ μητέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀμήτωρ γὰρ ἄνω· μὴ μερίσητε τ' θεότητα αὐτοῦ ἀπὸ τ' ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· μὴ γένησθε τ' ἀμερίστων κακοὶ μερισαί· μὴ διέλγητε τ' ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀπὸ τ' θεότητος αὐτοῦ, ἀδελφίκετος γὰρ αὕτη καὶ ἀσύγχυτος μὴ τ' ἔνωσιν· μὴ χωρίσητε τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ γνωρίσατε τὰ ἐν αὐτῷ· μὴ ποιήσητε δύο πρόσωπα τὸ ἐν πρόσωπον τ' Χριστοῦ· μὴ χειροτονήσητε δύο μονοθλεῖς τ' ἓνα μονοθλεῖ· μὴ εἰσέσητε ἀνὰ μέρος τ' ἐμὸν υἱόν, καὶ ἀνὰ μέρος τὸ ληφθὲν παρ' αὐτοῦ· μὴ τολμήσητε διελεῖν πῶς ἀσύγχυτον ἔνωσιν, ἣν ὁμοῦ εἶναι ἀδύνατον· μήτε θεὸν γυμνόν, οὔτε ἄνθρωπον ψιλὸν ὑποπτέυσαι τ' ἐνανθρωπήσαντα κύριον· ἀλλὰ θεὸν ἅμα καὶ ἄνθρωπον πιστεύσατε τ' αὐτόν· αἰεὶ μὲν ὄντα καὶ πρόντα θεόν, οὐκ αἰεὶ ἢ καὶ ἄνθρωπον· ἐξ ἐκείνου ἢ γυμνόν καὶ ἄνθρωπον καὶ ἅντα, ἐξ οὗπερ θελήσας ἐπελάβετο τ' σπέρματος Ἀβραάμ.

ζ'. Καὶ ἴδτε τοῦτον τ' ἐμὸν υἱὸν πεινῶντα, καὶ διψῶντα, καὶ καθεύδοντα, καὶ βαδίζοντα, καὶ κοπιῶντα, καὶ μασιζόμενον, καὶ σαυρομέμον ἐκκρίσας, καὶ τοῖς ἡλοῖς κατεχόμενον ἀπὸ γνώμης, καὶ νεκρομέμον ἰδίῳ θελήματι, καὶ φερομέμον ὡς νεκρὸν ἐν μνήματι, τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ταῦτα προσενέματε·

καὶ πάλιν, εἰς ἴδιντε τοῦτον τὸν υἱόν,
λέπραν ἀποξέοντα ῥήματι, πῆρως ὁμ-
μάτων πληρῶ θεραπεύοντα, τὸ φύσιν ἀνα-
πλάττοντα νεύματι, ἐκ πέντε ἄρτων πεν-
τακισχιλίου κορεννύοντα, καὶ τὴν παλάμαις
τῶν μαθητῶν ὡς ἀρούραις ἐγγεωργοῦντα
κόρον αὐτοσχέδιον ἀγεώργητον, πῶ θά-
λασσαν μαινομένην καὶ μιμεμένην τὰς τῶν
ὀρέων κορυφὰς ἐξομαλίζοντα τῇ φωνῇ, τὸ
πέλαγος ὡς ἑδάσος πεζεύοντα, τοῖς δαί-
μοσιν ὡς ἀνδραπόδοις δεσποτικῶς ἐπιτάτ-
τοντα, τῇ θεότητι αὐτοῦ ταῦτα προσά-
ψατε· μὴ ἄλλω τινὸς τὰ ὑψηλὰ τῶν πραγ-
μάτων, ἄλλου δὲ τινος τὰ ταπεινά τῶν
γινομένων νομίσητε, ἀλλὰ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐ-
τοῦ, καὶ κεῖνα καὶ ταῦτα λογισάμενοι· αὐτοῦ
γὰρ τὰ θεῖα πάντα, αὐτοῦ τὰ ἀνθρώ-
πινα πάντα, αὐτοῦ τὰ δημιουργήματα,
αὐτοῦ τὰ παθήματα· εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς
ἐστὶν υἱὸς ἐμὸς, τὰ δὲ ἑαυτοῦ θεότητος ἐρ-
γαζόμενος ἔργα, καὶ τὰ δὲ ἑαυτοῦ σαρκὸς
οἰκτιροῦμενος ἅπαντα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου
ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· οὗτός ἐστιν ἄμ-
πελος, καὶ θύρα τῆς τέως πλανωμένων προ-
βάτων· ἄμπελος ἡ ἐν οὐρανοῖς ἔχουσα τὸ ῥί-
ζαν, ἐπὶ γῆς ἡ τὰ κλήματα· ἄμπελος κλα-
δομένη τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐ ξηραίνουσα τὴν
ρίζαν· ἄμπελος μὲν τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς κλα-
δομένης, βλαστάνουσα τὸ βόθρυον δὲ ἀναστά-
σεως· οὗτός ἐστιν ἡ θύρα, δι' αὐτοῦ γὰρ
ὁ πιστεύων εἰσέρχεται πρὸς με· οὗτός ἐστιν
μεσίτης ἐμὸς καὶ τῶν δούλων αὐτοῦ, συνάπτει
γὰρ μοι εὖ προσκεκρουκότας ἐν αὐτῷ·
οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου καὶ ἄμνος, εὖ ἱερεὺς
καὶ ἱερεῖον, ὁ αὐτὸς προσφέρων καὶ προσφε-
ρόμενος, ὁ αὐτὸς θυσία χυρόμενος, καὶ αὐ-
τὸς τὴν θυσίαν δεχόμενος (1).

ἢ. Ταῦτα μὲν οὖν μὲν τὸ βάπτισμα
παρὰ τὴν Ἰορδάνην περὶ τὸν μονογυῶντος ἐμ-
τύρησεν ὁ πατήρ· ὅτε ἡ βλέπόντων τῶν μα-
θητῶν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ὄρει μετεμορφώθη,
καὶ τὸ πρόσωπον μαρμαρυγᾶς ἀφῆκεν ἀπο-
κρυπτούσας τὰς τῆς ἡλίου μαρμαρυγᾶς, καὶ
τότε πάλιν τὴν αὐτὴν ἀφῆκε φωνὴν, οὗτός

ditum; haec omnia in carnem eius conferte.
Praeterea si hunc filium meum videritis le-
pram verbo purgantem, oculorum caecitati
luto medentem, naturam nutu reforman-
tem, quinque panibus quinque hominum
milia saturantem, manibusque discipulo-
rum tamquam arvis colentem extemporale
triticum illaboratum; mare saevum et mon-
tium vertices fluctibus imitans, voce tran-
quillantem, pelagus ceu pavementum quod-
dam pedibus calcantem; daemonibus ceu
mancipiis heriliter imperantem; haec in-
quam omnia divinitati eius adtribuere. Ca-
vete quominus alterius cuiusdam sublimia
opera, et item alterius cuiusdam humilia
esse existimetis; sed uni eidemque et haec
et illa imputate. Eius enim sunt divina om-
nia, eiusque item sunt humana omnia: eius
sunt creationes, eius item passionēs. Unus
quippe idemque est filius meus, qui et suae
divinitatis opera facit, et omnia quae car-
nis suae sunt, sibi propria facit. *Hic est
filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
placui.* Hic est vitis, hic ianua errantium
antea ovium: vitis habens in caelis radices,
in terra autem palmites: vitis corporis ra-
mis amputatis, sed haud arescente radice:
vitis quae post tertium a putatione diem,
resurrectionis racemum germinavit. Hic est
ianua; per ipsum enim qui credit ad me
ingreditur. Hic est mediator meus famulo-
rumque suorum; etenim per semet ipsum
mihi copulat eos qui offenderant. Hic est
filius meus et agnus: hic sacerdos et vi-
ctima: idem offerens et oblatus; idem sa-
crificium effectus, et simul sacrificium ex-
cipiens.

8. Haec quidem de unigenito post ba-
ptismum apud Iordanem pater testatus est.
Quando autem coram discipulis Christus in
monte transfiguratus est, eiusque facies
splendores emisit qui solis radios infusca-
bant, tunc quoque rursus vocem illam emi-
sit: *hic est filius meus dilectus, in quo*

(1) De hoc dogmate legis graecam synodum a nobis editam Script. vet. T. IV.

mihi bene complacui. Non semel pater filium suum filii nomine appellat, et voce tamquam manu tenet unigenitum, propter eos qui dicunt natum in tempore illum qui est intemporalis: propter eos qui cum creatura connumerant creaturae factorem: propter eos qui servum faciunt liberatorem: propter eos qui alium et alium filium confingunt. Propterea constanter testatur: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Si dixerit, ego in patre et pater in me est, ipsum audite. Si dixerit, qui vidit me vidit et patrem, ipsum audite ceu rem veram narrantem. Si dixerit: qui misit me pater, maior me est, condescensionis eius oeconomiae hanc locutionem adscribite. Si dixerit: hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum, spectate corpus ab ipso vobis ostensum, spectate quod ex vobis sumptum factum est eius proprium, et pro vobis contritum. Si dixerit: hic est sanguis meus, de eius qui vobiscum loquitur sanguine cogitate, non de alio praeter ipsum. Si dixerit: tristis est anima mea usque ad mortem, animae eius passionem maeroris adtribuite.

9. Haec a Deo patre edocti fuimus; haec unigenitus Dei filius nobis tradidit: hanc a sancto Spiritu eruditionem accepimus: haec a divinis scripturis praedicantur. Quae igitur accepimus, haec custodiamus: quae didicimus, haec retineamus. Cur invicem frustra oppugnamus? Cur intestinum bellum gerimus, qui etiam inimicos diligere iubemur? Cur credulitate omissa, artificiosam fidem elaboramus? Natus est, non natus est; passus, non passus; resurrexit, non resurrexit. Cur iudicio quasi contendimus cum liberatore? Cur rationes ponimus cum benefactore? Semel, ut voluit, venit, passus est, resurrexit, aderitque iudex vivorum ac mortuorum;

ἔστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.* πολλάκις ὁ πατὴρ υἱὸν ἀποκαλεῖ καὶ υἱόν, καὶ τῇ φωνῇ καθάπερ χειρὶ κρατεῖ καὶ μονογυνῇ, διὰ τοῦ λέγοντας ἐν χρόνῳ γενησὶν αὐτῷ καὶ ἄχρονον, διὰ τοῦ συναριθμοῦντας τῇ κτίσει καὶ ἐργάτῳ καὶ κτίσει, διὰ τοῦ δελαγωγοῦντας καὶ ἐλπίσιν, διὰ τοῦ ἀναπλάττοντας ἄλλον καὶ ἄλλον υἱόν. διὰ τοῦτο συνεχῶς ὑπὸ μαρτύρεται, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε· ἐὰν εἴπῃ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, αὐτοῦ ἀκούετε· ἐὰν εἴπῃ, ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, εἶδρα καὶ τὸν πατέρα, αὐτοῦ ἀκούετε ὡς ἐπαληθεύοντος τοῖς πράγμασιν· ἐὰν εἴπῃ, ὁ πέμψας με πατὴρ, μέζων μου ἐστίν, τῇ οἰκονομίᾳ καὶ συγκαταβάσει αὐτοῦ καὶ φωνῇ προσαρμόσατε· ἐὰν εἴπῃ, τοῦτο ἐστίν τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμαρον εἰς ἄφρονες ἀνθρώπων (1), βλέπετε τὸ σῶμα τὸ δακνύμενον παρ' αὐτοῦ· βλέπετε τὸ ληφθὲν ἐξ ὑμῶν, καὶ χυρόμενον αὐτῷ, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν συντριβόμενον· ἐὰν εἴπῃ, τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου, καὶ λαλοῦντος ὑμῖν αἷμα νομίσητε, μὴ ἄλλως τινὸς παρ' αὐτόν· ἐὰν εἴπῃ περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, τῇ ψυχῇ αὐτοῦ καὶ λύπης τὸ πάθος προσάψατε (2).

θ'. Ταῦτα παρὰ τὸ θεοῦ καὶ πατρὸς δεδιδάσμεθα· ταῦτα παρὰ τὸ μονογυνεὺς υἱοῦ τοῦ θεοῦ πεπαιδευμένα· ταῦτα παρὰ τὸ ἁγίου πνεύματος κατηχήμεθα· ταῦτα παρὰ τὸ ἁγίων γραφῶν διηγήσονται· ταῦτα παρὰ τὸ ὁσίων πατέρων κεκήρυκται· ἀτοίνυν παρελήφαμεν, ταῦτα φυλάξωμεν· ἀμεμαθήκαμεν, ταῦτα κρατήσωμεν· τί μαχόμεθα πρὸς ἀλλήλους εἰκῇ; τί πολεμοῦμεν ἀλλήλους οἱ προσεταγμένοι καὶ τοῦ μισοῦντας φιλεῖν; τί τὸ πιστεύειν ἀφέντες, τεχνολογοῦμεν καὶ κρίνουμεν; ἐχρησθήσονται, οὐκ ἐχρησθήσονται, οὐκ ἐπαθεν· ἀνέστη, οὐκ ἀνέστη· τί δικαζόμεθα τῷ λυξωτῇ; τί λογοθετοῦμεν καὶ εὐεργέτῳ; ἀπαξ ὡς ἠθέλησεν παρεγένετο, καὶ πέπονθεν, καὶ ἀνέστη, καὶ ᾤδραγί-

(1) Vides testimonium de vero corpore et sanguine Domini in eucharistia. Item p. 565. fin.

(2) Legendus Augustini de quaest. 83. T. VI. col. 53. locus egregius, quo ex adfectionibus demonstrat in Christo fuisse animam.

νεται κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ ὡσαύ-
 γίνεται καθὰ καὶ ἡδὴ παρεγένετο μὲν δ' ἡμε-
 τέρας μορφῆς· οὐ γὰρ ἀπεδύσατο ταύτην
 ἢν τοσοῦτον ἠγάπησεν, οὐκ ἀπέρριψεν ταύ-
 την ἢν τοσοῦτον ἐφίλησεν, οὐ κατέλαπεν ἐν
 τῷ μνήματι τὴν σάρκα αὐτοῦ ἢν διὰ φιλαν-
 θρωπῶαν ἠνωσεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόσασιν· ἀλλ'
 οὕτως ὡσαύγίνεται πάλιν κρίναι ζώντας καὶ
 νεκρούς, ἵνα ἴδῃ Ἰούδας τίνα πέπρακεν
 τοῖς κυριοκτόνοις, ἵνα θεάσωνται Ἰεδαῖοι
 πόαν κεφαλὴν τὴν ἀκάνθαις ἐσεφάνωσαν, ἵνα
 ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐπὶ τῷ δικασικοῦ θρόνῳ
 καθήμενον, καὶ τὰ χερεβίμ μὲν φόβος καὶ φό-
 μος παριστάμενα, καὶ εἴπωσιν, ἡμεῖς τοῦτον
 ἐκ ἐσαυρώσαμεν, ἀλλὰ τίνα ἰησοῦνα ζω-
 ρηνὸν βηθλεεμίτην κατεκρίναμεν, ὑποδείξας
 αὐτοῖς τὴν πλώραν, ἣν ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέν-
 τησαν, καὶ προσκυνήσωσιν καὶ μὴ θέλοντες.

Ι'. (1) ^α Τί τοίνυν τὸ πεισεύειν ἀφέντες
 τεχνολογοῦμεν τὴν πίσιν; τί πληροῦμεν τὴν
 ἐπιθυμίαν τῷ κοινῷ δυσμῶν; λογισά-
 μενος γὰρ ὁ διάβολος ὁ κοινὸς δ' ἀνθρω-
 πότητος λυμεὼν, ὅτι γαλήνης ἐν ἡμῖν πο-
 λιτῶμενης, τὰ δ' εὐσεβείας ἀνθεῖ, δ' ἡ
 πίσσεως λαμπούσης ^α εὐζωΐα κρατεῖ· πο-
 λιτείας ἡ θεοφιλοῦς κατορθωμένης, μακα-
 ριότητος ἡ μεσαζούσης ^β, φίλοι τῷ δημιου-
 ροῦ καθιστάμενοι πρὸς τὴν ποθοῦμενον ἀνα-
 ξέχομεν ^γ, ἵνα μὴ ἀνέλθωμεν ^δ ὅθεν ἐκεῖ-
 νος κατέπεσεν, ὁρᾶτε τί πεποίηκεν, καὶ πῶς
 πανούργως καὶ δολερῶς κατ' ἡμῶν ἐξαφώ-
 δησε πόλεμον, ὁ μηχανοράφος τῶν κακῶν,
 καὶ σοφὸς ἐν ἀπάταις, καὶ ποικίλος ἐν ἐπι-
 βλααῖς, καὶ πλούσιος ἐν τοῖς κακοῖς μηχανή-
 μασι· παρασκεύασεν ^ε τινὰς ἐν προσσχί-
 ματι δ' εὐσεβείας σβῆσθαι, καὶ δ' πίσσεως
 τὴν ζήτησιν καὶ δ' πίσεως ὑπῆλθεν ^ς, καὶ πᾶσι

aderit inquam prout iam antea advenit,
 cum nostra forma. Non enim hanc exuit,
 quam tantopere adamavit: non hanc abie-
 cit, quam plurimum dilexit: non dereli-
 quit in sepulcro carnem propriam, quam
 ob suum erga homines amorem hyposta-
 tice sibi adunavit. Sed ita rediturus est ad
 iudicandum vivos ac mortuos, ut Iudas
 aspiciat quem vendiderit Domini homici-
 dis; ut Iudaei videant quodnam caput spi-
 nis coronaverint. Denique ut cum videbunt
 in tribunali sedentem, et Cherubinos ac
 Seraphinos cum metu atque terrore ad-
 stantes, dicentque: nos hunc non crucifi-
 ximus, sed Iesum quemdam nazarenum de
 Bethleem condemnavimus; ipse latus eis
 ostendat, videantque in quem transfixerint,
 et vel nolentes adorent.

10. Cur itaque credulitate abiecta,
 quoddam fidei artificium excogitamus? Cur
 inimici communis voto favemus? Conside-
 rans enim communis hominum pestis dia-
 bolus, nobis cum pace viventibus, fore ut
 religio floreret; ut fulgente fide, rectum
 vitae genus convalesceret; gratisque Deo
 moribus institutis, beatitatem quamdam
 adepti, et creatori iam cari, ad optatum
 finem decurreremus; ne nos illuc ascenda-
 mus, unde ipse excidit, videte quid ege-
 rit, et quam malitiose doloseque adversus
 nos bellum conflaverit hic artificiosus ma-
 lorum opifex, ad fraudem callidus, in in-
 sidiis versatus, improbisque molitionibus
 dives. Operam dedit, ut nonnulli sub pie-
 tatis obtentu militiam susciperent, et fidei
 quaestiones adversus fidem armavit, cun-
 ctisque orthodoxis per hos importunum

a) Ed. Lequinii κρατούσης. — b) Desunt quinque superiora verba in ed. — c) Adhuc tria verba desunt in ed. — d) Ed. deterius ἐπέλθωμεν. — e) Deest in ed. δολερῶς. — f) Ed. παρασκευάζει. — g) Desunt in ed. verba sex.

(1) Sequentem, usque ad verba καὶ ἔξω φιλόνομοι, tractum versiculorum 47, laudat Iohannes monachus (qui Heraclii imp. aeo vixit) in parallelis rupefucaldinis a Lequinio post illa Damasceni editis T. II. p. 773, non sine tamen variis mendis atque omissionibus. Sed tamen notabilis ibi est Lequinii error, qui Gregorio antiocheno substituit Gregorii nysseni nomen; cuius errorem secutus est in bibliotheca graeca Fabricius, qui inter deperdita Nysseni scripta recenset hunc sermonem de illis verbis: *hic est filius meus dilectus* etc. Monitionem hanc etsi ego alibi oblata occasione iam feceram, eandem tamen hoc magis proprio loco omittere non debui.

animabusque exitiosum discordiae bellum iniecit, et in ecclesiae membris intestinam pugnam commovit. Quo facto, altum attollit cachinnum, videns qui suis consiliis paruerant subversos, atque ex eorum mutuis damnis fructum capiens, qui ne post ipsam quidem malorum experientiam cessant. Torqueamus igitur in caput eius hanc ipsius astutiam, gaudiumque eiusdem in dolorem luctumque perpetuum convertamus. Pacem, quam ipse odit, optemus: desinamus ponderare et ad lancem exigere dogmatis vocabula. Nolimus esse magistrorum magistri: pugnas verborum vitemus, quibus auditores pervertuntur: fidem a patribus nostris traditam teneamus. Patribus quippe nostris sapientiores non sumus, nec doctoribus nostris ingeniosiores: pastorum non sumus pastores, sed oves: porro ab ovibus non reguntur pastores, sed a pastoribus oves. Ad pacem nos Deus, non ad pugnam, vocavit. Maneamus in vocatione nostra. Mysticam mensam cum tremore revereamur, apud quam caelestia mysteria participamus. Ne simus eodem tempore convivae, et invicem insidiatores: ne heic communionis socii, extra autem discordia flagrant: ne heic in fide concordantes, extra vero alterius factionis adseclae; ne forte de nobis quoque dicat Dominus: filios genui et exaltavi meaque carne nutriti, ipsi vero me abnegarunt. Ipse utinam omnium Servator, pacis auctor, tumultuum bellorumque cupidum diabolum a vobis repellat! ipse ecclesiis suis tranquillitatem conciliet: ipse sacrum hunc gregem conservet: ipse gregis pastorem protegat: ipse pium Christique amantem imperatorem nostrum custodiat: ipse in ovile suum errantes oves congreget, ut fiat unus grex, unum ovile. Ipsi gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen.

τοῖς εὐσεβέσιν δι' αὐτῶν ἀκαίρον φιλονικίας καὶ ψυχροφθόρον ἐπέβαλε πόλεμον, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ μέλη κατ' ἀλλήλων ἐσφάτουν· εἶτα γὰρ πλατὺν γέλωτα, βλέπων ὁὗτοι παθόμενοι αὐτῷ τῷ βελαῖς ζεπομένους παρ' αὐτοῦ, καὶ τέρποντας αὐτὸν οἷς κατ' ἀλλήλων ἐργάζονται, καὶ οὐδὲ μὴ τὴν πείραν τῶν κακῶν· ^a σφῆφωμην τοίνυν καὶ τὸ πονηροῦ κεφαλῆς τοῦτο δὴ τὸ σοφόν, καὶ τὴν εὐφροσύνην αὐτοῦ μεταβάλομεν εἰς ὀδύνην καὶ πένθος ἀπαρηγόρητον· καὶ ποθήσωμεν τὴν εἰρήνην, ἣν ἐκεῖνος μισεῖ· καταλείπωμεν τὸ ζυγοςατεῖν ^b καὶ σαθρίζειν τὰς λέξεις τῷ δόγματος· παυσώμεθα τῷ θέλειν εἶναι τῶν διδασκάλων διδασκαλοὶ· μισήσωμεν τὸ λόγوماχεῖν ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκρόντων· πισεύσωμεν ὥς οἱ πατέρες ἡμεῖς παρέδωκαν· οὐκ ἐσμὲν τῶν πατέρων σοφώτεροι· οὐκ ἐσμὲν τῶν διδασκάλων ἡμεῖς ἀκριβέστεροι· ἐκ ἐσμὲν τῶν ποιμένων ποιμένες, ἀλλὰ πρόβατα· οὐ ποιμαίνῃ τὰ πρόβατα ὁὗτοι ποιμένας, ἀλλ' οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα· ^c ἐν εἰρήνῃ κέκληκεν ^d ἡμᾶς ὁ Θεός, οὐκ ἐν μάχῃ· ὥς ἐκλήθημεν, ὅπως ἐμμένωμεν· ^e σφρίζομεν τὴν μυσικὴν ζάπτεζαν ἐν ἣ τῶν ἐρανίων μυστηρίων ^f μεταλαμβάνομεν· μὴ γινώμεθα καὶ ταῦτο τὸν ^g ὁμοφάπτεροι, καὶ ἀλλήλων ἐπίβουλοι· μὴ ἐνταῦθα κοινωνικοὶ, καὶ ἔξω φιλόνομοι· ^h „μὴ ἐνταῦθα ὁμόπιστοι, καὶ ἔξω ἐτερόφιλοι, ἵνα μὴ εἴπῃ καὶ περὶ ἡμεῖς ὁ κύριος· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα καὶ ἔθρεψα ἐκ τῆς ἐμῆς σαρκὸς, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν· αὐτὸς ὃς τῶν ὅλων σωτὴρ, ὃς τῆς εἰρήνης δημιουργός, τῷ φιλοτάραχον καὶ φιλοπόλεμον διάβολον ἐξ ὑμῶν ἀπελάσεν· αὐτὸς τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὴν γαλήνην βραβεύσεν· αὐτὸς τῇ ἱερὰν ταύτην ἀγέλην τηρήσεν· αὐτὸς τῇ ἀγέλαρχην φυλάξεν· αὐτὸς τῇ εὐσεβῇ καὶ φιλόχριστον ἡμεῖς βασιλείᾳ φρενήσεν· αὐτὸς συναθροίσεν εἰς τὰς αὐτοῦ μάνδρας τὰ πλανώμενα πρόβατα, ἵνα γένηται μία ποίμνη, ἐν ποιμνίον· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς ὁὗτοι αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

a) Desunt in ed. verba 22. — b) Ed. ζυγομαχεῖν. — c) Desunt in ed. verba 13. — d) Ed. ἐκάλεσεν. — e) Ed. προσμένωμεν. — f) Desunt in ed. verba duo. — g) Cod. καὶ αὐτῶν. — h) Ed. rursus ἐπίβουλοι.

*A*vebat animus novum aliquod magni etiam Athanasii scriptum in hac nostra patrum collectione recitare. In primis itaque ad grandem illam ms. Nicetae in Lucam catenam me contuli, cuius etsi magnam partem in nono Scriptorum vet. volumine edidi, Athanasii tamen quae inerant partes tunc praetermisi, diligentiori eas reservans examini; quod quum postea fecerim, permultas sane partes ex editis Athanasii scriptis decerptas esse, non sine multo meo labore temporisque dispendio, cognovi, nonnullas etiam a Montfauconio in priore multoque magis in posteriore fragmentorum Athanasii ad Lucam editione praeoccupatas vidi. Nihilominus mediocris adhuc mihi in manibus erat fragmentorum numerus, quae pertinere ad deperditum Athanasii in Lucam commentarium nemo credo dubitabit. Namque Athanasium revera super hoc etiam evangelio scripsisse constat 1. ex editis a Montfauconio partibus, quas e catenis aequae decerpsit, quarum γρῆσις nullatenus editori doctissimo suspecta fuit, propter seriem evangelii quam tenent continuam, et verborum accuratam ac propriis in locis explanationem, et propter stili similitudinem, et quia denique in Arianos more solito auctor invehitur. Atqui omnia haec athanasiani ingenii scriptique indicia in nostris quoque fragmentis aequae conspiciuntur, ut cuique legenti facile innotescet. 2. Balh. Corderius in sua ad Lucam latina graecorum patrum catena complura habet Athanasii fragmenta, quae in editis eius operibus a se frustra quaesita fatetur; ita ut pars commentarii sine dubio credenda sint, quandoquidem haec haud alibi quam in catena ad Lucam scribuntur. Porro nonnulla apud nos graece occurrunt, quae Corderius iam latine protulerat. 3. Divus item Thomas aquinas in auréa ad Lucam latina catena complures Athanasii locos profert, quos partim diligentissimus Thomae editor Rubeus in libris Athanasii editis comperit, partim tamen nonnisi ex graecis catenis sumptos fatetur. Reapse horum quoque locorum nonnulli, qui apud Thomam latini sunt, nunc graece apud nos apparent, ut propriis in locis dicimus. Ergo divi item Thomae catena athanasiano in Lucam commentario testimonium dat. 4. Quartus denique scripti huius athanasiani testis est codex Nicetae vaticanus 1611, sive magna ut iam dixi ad Lucam catena, nec non partim etiam codex ottob. vat. 100, qui ambo codices nostra haec fragmenta continent, et illa etiam plerumque quae Montfauconius ex gallicanis catenis excerpserat, quae nos tamen, utpote iam edita, cum his nostris permiscenda non iudicavimus. Utique et in nostris loci quidam adhuc supersunt, qui in aliis Athanasii scriptis mixti interdum aut interpolati cernuntur. Mos enim et Athanasii fuit, ut iamdiu a Montfauconio atque a me ipso est observatum, nec non Cyrilli ut alibi docui, itemque Augustini, et aliorum, ut quum de iisdem saepe vel similibus argumentis agerent, suis interdum abuterentur locutionibus, quas alibi iam perscripserant: quam rem multis exemplis, si vacaret, facile ostenderem. Exempli nunc gratia sufficiat letargici hominis descriptio apud Augustinum repetita serm. XL. et LXXXVII. Item intemperantiae in ieiunio serm. CCVII. et CCX. Sed haec ideo tantum dixi, nequis me editoris officium adeo neglexisse putet, ut in auctore meo peregrinus esse voluerim. De athanasiani commentarii ad Lucam fragmentis hactenus. Age vero quum in septimo Scriptorum veterum volumine particulas aliquot Athanasii apud Anastasium presbyterum, aliosque a me impressos auctores, conservatas, graece tantum ante hos annos ediderim; nunc libuit eas hoc loco adunare non sine interpretatione latina; addito etiam fragmento eiusdem Athanasii de ss. eucharistia, quod apud editum item a me Eutychium nactus sum. Sic itaque beatissimi patris scripta, quorum magnus numerus periit, paulatim ex ruinis ac tenebris in incolumitatem lucemque redeunt. Et quidem ex Anglia epistolas eius festales, in syriaco codice inventas, cupidissime expectamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΚΛΟΓΑΙ.

SANCTI PATRIS NOSTRI, ATHANASII MAGNI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE

IN LUCAE EVANGELIUM

COMMENTARIORUM EXCERPTA.

Ecce concipies in utero.

Ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ.

CAP. I. 8.

1. Initium quippe tunc habuit generationis (humanae) Verbum, dum angelus virginem alloquebatur.

Ideo et quod nascetur sanctum.

2. Sanctissimum revera Domini corpus ab archangelo evangelizatum, a Spiritu sancto autem formatum, factum adorabile Verbi indumentum. Extra enim naturae ordinem Verbum homo factum est; nam nisi ita esset, frustra Mariae mentio fieret; etenim virginem sine viri opera parere, natura non patitur. Quamobrem patris beneplacito, quum verus naturalisque Deus Verbum esset, factum est corporaliter homo propter nostram salutem. Et ab initio quidem Verbum extitit; virgo autem in fine saeculorum uterum gessit, et Dominus factus est homo: unusque est ex ambobus demonstratus. Nam Verbum caro factum est.

Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.

3. Hac in urbe ille, qui ante saecula natus fuerat de patre, in postremis de virgine nascitur: et qui antea sanctis quoque caelorum virtutibus invisibilis erat, fit visibilis propter suam cum visibili homine

α'. Ἀρχὴν γὰρ γλυέσεως εἴληφεν ὁ λόγος, ὅτε ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν παρθένον ἐλάλησεν.

Cod. vat. 1611.
f. 8.

Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον.

v. 35.

β'. Πανάγιον ἀληθῶς τὸ κύριον τὸ σώμα, ὑπὸ μὲν τῷ ἀρχαγγέλῳ εὐαγγελισθὲν, ὑπὸ ᾧ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ πλασθὲν, καὶ τῷ λόγῳ γεγενῆσθαι ἐνδύμα προσκυνητόν· οὐ γὰρ φύσεως ἀκολαβία γηγένηται ἀνθρώπος ὁ κύριος· ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἦν, ὥς τὴν τῆς Μαρίας ἡ μνήμη· οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τίκτησαν· ἔθεν εὐδοκίᾳ τῷ πατρὶ, θεὸς ὢν ἀληθινὸς καὶ φύσις λόγος, γέγονε σωματικῶς ἀνθρώπος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, ἡ παρθένος ᾗ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔσχε, καὶ γέγονεν ὁ κύριος ἀνθρώπος, καὶ εἷς ὅστις ὁ εἷς ἀμφοτέρων σημαινόμενος· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο.

cod. f. 20.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλησθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.

CAP. II. 6.

γ'. Ἐν ᾗ ὁ πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς παρθένου γυνᾶται, καὶ ὁ ἀόρατος τὸ πρὶν καὶ τῷ ἐν οὐρανῷ ἁγίαις δυνάμεσιν, ὁρατὸς γίνεται, διὰ τὴν πρὸς τὸν ὁρώμενον ἀνθρώπον ἔνωσησιν· ἐρώ-

cod. f. 15. b.

μῦρον δέ φημι οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότιτι, ἀλλὰ τῇ τῷ θεότιτι ἐνεργείᾳ, διὰ τῆς ἀνθρώπων σώματός καὶ ὅλας ἀνθρώπους, ὃν ἀνεκαίνισε τῇ οἰκίᾳ τῇ πρὸς ἐαυτόν· κτίσεως γὰρ ὢν ὁ λόγος, αὐτὸς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτίσθαι ἐνεδύσατο, ἵνα πάλιν τοῦτο ἀνακαίνισῃ· ἡμεῖς γὰρ ἦν πρὸς πᾶσι ἀνάκλησιν τοῦ κατ' ἀρχαίαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποιηκότος τοῦ θεοῦ λόγου· τούτου ἡ ἐνεκεν ὁ ἀσώματος εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν ὡραγίνεται, καὶ λαμβάνει ἐαυτῷ σῶμα οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου, ἐξ ἀρχαίου παρθένου, ὑπὸ τοῦ ἀγίου πλασθὲν πνεύματός, ἵν' αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τὴν φθορᾶς τῆς ἀνθρώπων νόμος· καὶ ὁ λόγος πρὸς ὁμοιότητα τῷ ἑαυτοῦ κτίσας τὸν ἀνθρώπον ἐξ ἀρχῆς, πάλιν εἰς ὁμοίωσιν τῷ πρὸς αὐτὸν ἐπαναγῇ, ὁμοιωθεὶς τῷ ἰδίῳ ποιήματι. — Καὶ ὁ λόγος, υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα μεσίτης γνησίου τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὰ μὲν τοῦ θεοῦ, ἡμῖν· τὰ δὲ ἡμῶν, τῷ θεῷ διακοινηῇ· ὅταν μὲν γὰρ λέγεται πεινᾶν καὶ θαλάσσειν καὶ κοπιᾶν, ταῦτα ἀνθρώπινα ὄντα καὶ ἡμέτερα πάθη, δέχεται παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵν' ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· ὅταν δὲ, ὅτι ἐδόθη μοι ἐξουσία *, καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέβησε *, τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἔστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα· ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ λόγος, ὑπερέβησε τὸν ἀνθρώπον· καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη· αὐτὸς γὰρ μόνος οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων· ἀνθρώπος δὲ ψιλὸς, οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων· συνήφθη οὖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν ταῦτα μεταδίδονται· οὐκ ἐξάπη δὲ ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὢν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἀνέληψε σῶμα ἀνθρώπινον, ἵνα τῇ ἀνθρωπίνῃ γεννήσει κοινωνήσας, ποιήσῃ ὅτι ἀνθρώπους κοινωνῆσαι θείας καὶ νοεῖας φύσεως.

v. 10.

Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην.

cod. f. 31.

δ'. Καὶ πάντες ἔχαιρον ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γέννησιν· καὶ τῇ τῶν ἀγγέλων χαρὰν, οὐκ ἀνθρωπίνην οἷαν ἐπὶ γινωμένῳ παιδίῳ

coniunctionem. Visibilem autem dico haud divinitate invisibili, sed divinitatis operatione, quam per humanum corpus totumque hominem efficit; quem quidem innovavit, propter suam cum illo unionem. Nam quod erat creatoris potestate praeditum Verbum, idem in saeculorum fine creatam naturam sibi induit, ut eam scilicet renovaret. Ob hanc enim instaurationem, necessarium erat illud quod ab initio res ex nihilo creaverat Dei Verbum. Propterea incorporeum in regionem nostram descendit, sumitque sibi corpus haud a nostro alienum ex immaculata virgine a Spiritu sancto formatum, ut per ipsum corruptionis lex hominibus decreta abrogaretur. Atque ita Verbum quod ad imaginem suam hominem initio creaverat, rursus ad propriam similitudinem hunc adducit, dum fit suae creaturae simile. — Et Verbum fit filius hominis, ut ceu mediator inter Deum et homines, res Dei nobiscum, nostras autem Deo communicet. Etenim cum esurire dicitur, flere, defatigari, humanas has nostrasque passiones a nobis suscipit, patrique offert, pro nobis orans ut in se ipso destruantur. Cum vero ait: data est mihi potestas; et, Deus exaltavit illum; tunc dona Dei nobis per ipsum collata significantur. Namque in homine existens Verbum, hominem exaltavit; ideoque ad Verbum referuntur haec, quia per ipsum data fuere. Quippe Verbum solum his non indignisset; vicissimque simplex homo, his dignus non extitisset. Copulatum est itaque nobis Verbum, perque ipsum haec nobis collata fuerunt. Neque tamen immutatum est Verbum Deus, sed idem pro salute et utilitate hominum, corpus humanum adscivit, ut humanam nativitatem participans, homines faceret divinae et intellectualis naturae participes.

Evangelizo vobis gaudium magnum.

4. Cuncti in Christi nativitate gavisii sunt. Angelorum inquam gaudio, non humano quolibet, ob natum aliquem puerum

laetantur homines, et natalem celebrant sollempnitatem, sed propter Christi adventum, et ob divini luminis ortum iubar.

Et puer proficiebat sapientia et aetate.

5. Ne ergo in his errorem patiamur, sciendum est, verba quae de Christi divinitate eiusdemque humanitate dicuntur, propriam et relativam habere in singulis locutionibus interpretationem. Et qui Verbi humana scribit, idem scit etiam quae sunt eius deitatis propria. Et qui de deitate loquitur, idem quae sunt incarnatae eius praesentiae propria non ignorat. Sed singula, tamquam sapiens prudensque trapezita discernens, per recti dogmatis semitam incedet.

Tu es filius meus dilectus.

6. Idem est dicere unigenitum et dilectum. Haud sane, suum erga illum amorem significare volens pater dixit « dilectum » quasi ceteros odisse videretur; sed unigenitum denotavit, ut hunc videlicet solum de se ortum demonstraret. Namque et Abrahamo sacra scriptura filium unigenitum significare volens, dixit « filium tuum dilectum. » Porro constat unicum ex Sarra extitisse filium Isaacum. — Quum antiquitus propheta manifeste, patris de illo promissionem proclamasset, dicens: mittam filium meum Christum; nunc in Iordane inquit pater: hic est filius meus dilectus. Etenim promissa faciens, recte ostendit hunc esse quem se missurum receperat, Videamus autem quid omnino sit filius, et cuiusnam rei sit hoc nomen significativum.

Qui fuit Adam, qui fuit Dei.

7. Cur vero, si nobis similis est, non homo tantum dicitur Christus ceu novus aliquis de caelo advenisse, sed filius hominis factus? Si ergo in terra factus est filius hominis, quamquam non ex semine viri genitus, sed de Spiritu sancto, solius reapse protoplasti Adami filius reputabi-

χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ γυναικῶν ἐπιτελοῦσιν ἑορτὴν, ἀλλ' ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ, καὶ φωτὸς ἐπιλάμψαι Θεικοῦ (1).

Καὶ παῖδόν προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ.

V. 52.

cod. f. 42, b.

ε'. Ἰνα τοίνυν ἐν τοῖς τοιοῦτοις μὴ σφαλόμεθα, χρὴ εἰδέναι ὅτι περὶ τοῦ Θεότητος Χριστοῦ καὶ ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα ῥήματα, ἰδίαν καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων τῶν ἐρμηνείαν· καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τῶν λόγων γράφων, οἶδε καὶ τὰ περὶ Θεότητος αὐτοῦ· καὶ ὁ περὶ τοῦ Θεότητος ἐξηγούμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τοῦ ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἕκαστον ὡς ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων, κατ' ὅρον τῆς εὐσεβείας βαδίζει (2).

Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός.

CAP. III. 22.

cod. f. 59.

ς'. Ταῦτόν ἐστι τό τε μονογενὲς καὶ τὸ ἀγαπητόν· οὐ γὰρ δὴ τὸ εἰς αὐτὸν ἀγάπην σημαίνει θέλων ὁ πατὴρ εἶπε τὸ ἀγαπητός, ἵνα μὴ εἶδῃ ἄλλες μισεῖν δόξῃ, ἀλλὰ τὸ μονογενὲς εἰδήσῃ, ἵνα τὸ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ· καὶ τῷ Ἀβραάμ γοῦν σημαίνει θέλων ὁ λόγος τὸ μονογενὲς, φησὶ *· προσέειπε τὸ υἱόν σε τὸ ἀγαπητόν· παντὶ ἢ διήλυν ἔκ τῆς Σάρρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ. — Ἀνωθεν ἡ προφήτης σαφῶς ἐκβοήσαντος τῆς πατρικῆς ὑπόσχεσιν περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος * ἀποσελῶ τὸ υἱόν μου τὸν Χριστόν, νῦν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ φησὶν ὁ πατὴρ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός (3). ἐκκληρώσας γὰρ τῷ ὑπόσχεσιν, εὐκρίτως ὑπέδειξεν, ὡς εἶδῃ ἐστὶν ὃν εἶπον ἀποσεῖλαι· Ἰδομεν ἢ τί ὅλως ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ τί νῦν τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν.

Τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ.

V. 38.

cod. f. 60.

ζ'. Διὰ τί ἡ, εἰ καθ' ἡμᾶς ὅστις, οὐχὶ ἄνθρωπος μόνον λέγεται ὁ Χριστός ὡς καὶ νόστιμος ἐπιδημήσας ἐξ οὐρανῶν, ἀλλ' υἱός ἀνθρώπου γέγονεν; εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱός ἀνθρώπου, καὶ τοὶ οὐκ ἐκ ἀνθρώπων ἀνδρὸς γνησθεῖς, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἐνὸς ὄντος τῷ πρωτοπλάστῃ Ἀδὰμ

(1) Legitur latine hoc fragmentum in catena aurea divi Thomae aquinatis opp. edente Rubeo T. V. p. 38.

(2) Habet haec latine tantum Corderius in catena p. 66.

(3) Confer D. Thomam p. 65.

υἱὸς νοηθήσεται· οὐ γὰρ ἕτερός τις ἐπηγέγραπται ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ ὑπάρχας, παρὰ τὸ ἐκ γῆς Ἀδὰμ, ἵνα καὶ εἴξῃ οὐρανῶν ἔχη τὸ σῶμα, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ᾦ παρὰ τὸ Ἀδάμ· διὸ, ὁ μὲν Ματθαῖος υἱὸν αὐτὸν Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα ἐπηγράφει (1)· ὁ δὲ Λουκᾶς υἱὸν αὐτὸν τὸ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ γυνεαλογεῖ· οἱ τοίνυν μαθηταὶ ἐξέτερον εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τὸ Θεοῦ ἀδικίας, ἀλλὰ στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις· εἰ δὲ ἕτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλεσθε, πῶς ἔτι χριστιανοὶ ὀνομασθεῖσθε;

CAP. IV. 2

cod. E. 73.

Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

η'. Καὶ ἀνθρώπου μὲν τοι γινόμενου τοῦ λόγου, Θεωροῦμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ἃ γὰρ διὰ τῆς σῶματος ὑπέμανε, ταῦτα ὡς Θεὸν ἐμεγάλυνε· καὶ σκανδαλίζεται τις ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστεύειν οἷς ὡς Θεὸς ἐργάζεται· ἐπεὶ μὲν γὰρ σαρκὶ, Θεϊκῶς δὲ ὄντος πεινῶντος ἐχόρταζεν· ἔθεν μὴδὲ γελάτω τις, λέγων παιδίον, καὶ ἡλικίαν ὀνομάζων καὶ αὔξῃσιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ τὸ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ ἴδια τὸ σῶμα τῷ ἀρνούμενῳ· ἀρνήσεται τέλος καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτοῦ· ἀκόλουθον γὰρ ἦν σῶμα λαβόντα αὐτὸν, δακνύναι τὰ ἴδια τούτα, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τὸ ἀθεῖς Μανιχαίς κρατήσῃ· ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα, μὴ κρύψαι τὰ τῆς Θεότητος, ἵνα μὴ ὁ Σαμοσατεὺς πρόσφασις εὖρη ἀνθρώπων αὐτὸν ψιλὸν λέγων, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸ Θεὸν λόγον· ταῦτα τοίνυν κατανοῶν ὁ ἀπιστος, ὅτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάτνης, ὅθεν καὶ μάγους ὑπέταξε προσκυνούμενος παρ' αὐτῶν· καὶ παιδίον μὲν εἰς Αἴγυπτον κατήλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολαξείας κατήργει· καὶ ἐσαυρωμένῳ σαρκὶ, νεκροῦς ἐκ πολλοῦ χρόνου σαπέντας ἤγαγε· καὶ διδάσκεται πᾶσιν ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμανε πάντα, ἵνα ἡμεῖς τοῖς ἐκείνους παθήμασιν ἀθαρσίαν καὶ ἀπάθειαν ἐκδυσάμενοι, διαμείνωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

tur. Neque enim praeter Adamum qui de terra est, alius aliquis denominatur homo in caelo existens, quique de caelo corpus habuerit, et filius hominis sit, Adamo seposito. Ideo Matthaeus filium Abrahami ac Davidis secundum carnem nuncupat Christum; Lucas autem usque ad Adamum ac Deum genealogiam eius extendit. Si ergo evangeliorum discipuli estis, ne loquamini adversus Deum iniquitates, sed scripturae credite. Quod si contraria scripturae loqui vultis, cur iam Christiani appellamini?

Et nihil manducavit in diebus illis.

8. Verbo homine facto, cernimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae ac veritatis. Nam quae in corpore pertulit, ea tamquam Deum exaltaverunt. Et si quis forte ob corporalia scandalizatur, is credat ob illa quae tamquam Deus operatur. Esuriebat carne, sed divinitus esurientes saturabat. Quare nemo rideat dicens puerum, et aetatem memorans et incrementum, et esum ac potum atque passionem; ne si forte quae sunt corporis propria neget, postremo ipsius quoque propter nos adventum neget. Quippe fuit consentaneum, ut postquam corpus assumpserat, corporis quoque proprietates ostenderet, ne athei Manetis phantasia praevaleret. Vicissim consentaneum fuit ut in corpore existens, deitatis praerogativas haud celaret, ne Samosatensis ansam arriperet simplicem hominem Christum dicendi, tamquam alium a Deo Verbo. Haec itaque incredulus animadvertat; nempe quod infans in praesepe iacebat, sed magos sibi subiiciebat a quibus est adoratus: puer in Aegyptum migravit, sed idolorum statuas ibi destruxit: carne crucifixus, mortuos tamen multo ante putrefactos resuscitavit: cunctisque palam factum est, Christum haud sui causa sed nostra passum ea quae passus est, ut nos meritis eius passionis incorruptela et impassibilitate induti in aeterna vita permaneamus.

(1) Confer, si vacat, Augustinum serm. LI. 31. de concord. Matth. et Luc.

Scriptum est, quod angelis suis mandavit de te,
ut conservent te.

9. Verumtamen hinc discamus, non esse tolerandos eos qui adversus rectam fidem res novas moliantur: et quamquam sacrarum scripturarum dictiones proferant, quamquam verba orthodoxa eloquantur, ne sic quidem illorum sermonibus esse attendendum. Non enim recta mente loquuntur, sed ovini velleris instar verba sibi circumponentes, interius tamen haeresim foveant, haud secus quam haereseon antesignanus diabolus. Namque et hic scripturae auctoritates recitabat, nihilo tamen minus silere a Salvatore iussus fuit. Etenim si prout loquebatur, ita et sensisset, numquam caelo decidisset. Nunc ille qui ob suam superbiam cecidit, verborum hypocrisi malitiose utitur. Igitur qui olim primum hominem deceperat, putabatque se per illum subditos cunctos habere, exultabat audacter dicens: mundum universum capiam, tamquam nidum atque ova derelicta sumam: nemo me effugiet, nemo mihi contradicet. Sed postquam Dominus advenit, et humanam eius oeconomiam inimicus tentavit, cum gestatam ab illo carnem fallere non potuisset, tunc qui orbem universum se capturum spoponderat, deinceps a Christo et per Christum, instar passeruli, ab ipsis pueris superbus illuditur. Nam puer infans in aspidum caveam manum immittens, eum qui Evam fefellit irridet. Pari modo omnes qui recte Domino credunt, conculcant eum qui dixit: statuam thronum meum, supra nubes ascendam, similis ero Altissimo. Quod si omnino ausit impudentissimus hic fraudem suam tegere, attamen dignoscitur, eoque vehementius reprimatur humiliatus et pudefactus. Et si hic anguis reptilis in angelum se lucis transformet, nihil tamen ei proderit sua hypocrisis. Etenim nos docti fuimus, ut etiamsi de caelo angelus nunciet nobis praeter id quod traditum accepimus, anathema illi dicamus. Quamvis denique

Γέγραπται, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται
περὶ σου, τοῦ διαφυλάξαι σε.

v. 10.

Θ'. Πλὴν ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὡς οὐ ῥῆ ἀνέχεσθαι τῷ κατὰ τὸ ὁρθῆς καινοτομοῦντων πίστει· καὶ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις λέγῳσι, καὶ τὰ ῥήματα τὸ ὁρθοδοξίας φθέγγονται, μὴ δ' οὕτω τοῖς λαλοῦσι προσέχιν· οὐ γὰρ ὁρθῇ δ' αὐτοῖς λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα προβάτου τὰ ῥήματα περιβαλόμενοι, ἐνδοθεν τὰ τῆς αἱρέσεως φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολος· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐλάλη μὲν τὰ ἐκ τῶν γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ σωτῆρος· εἰ γὰρ ἂν ἔλεγε, καὶ ἐφρόνῃ, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ τῷ φρονήματι πεσὼν, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ κακοῦργος· πάλαι μὲν εἶν ἀπατήσας τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ νομίσας δι' ἐκείνους πάντας ὑποχαιρῆς ἐσχινένοι, ἐπὶ ἡλλετο θρασυόμενος καὶ λέγων· * τὸ οἰκκμένῃ ὅλην καταλήψομαι, ὡς νοσιᾶν καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἀρῶ· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς δ' αὐτὸν ἐξέσται ἢ ἀντίπαυ μοι· ὅτε δὲ κύριος ἐπεδήμησεν, καὶ πεῖραν ἔσχεν ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ δινηθεὶς ἀπατήσαι πῶ ὑπ' αὐτοῦ φορουμένῳ σάρκα, τότε δὲ ὁ τὸ οἰκκμένῳ ὅλην ἐπαγγελλόμηνος καταλαμβάναν, λοιπὸν ἐξ ἐκείνων καὶ δι' ἐκείνων παίζεται ὡς σζουθίον, καὶ ὑπὸ παιδίων ὁ ὑπερήφανος· παῖδιον γὰρ νήπιον εἰς τρώγλιν ἀσπίδων βάλλον πῶ χεῖρα, γελαῖ τὸν ἀπατήσαντα τὴν Εὐαν· καὶ πάντες οἱ πιστεύοντες ὁρθῶς εἰς τὸν κύριον, πατοῦσι τὸ εἰπόντα· * θήσω τὸν θρόνον μου, ἐπάνω τῶν νεφελῶν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ· εἰ δὲ καὶ τολμᾷ πάντως ὁ ἀναίσχυντος σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκειται καὶ δεινότερον ἀποστρέφεται τεταπεινωμένος καὶ κατησχυμένος· καὶ τε γὰρ ὡς ὄφεις ἔρπων μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός*, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἔξει πῶ ὑποκρίσιν· πεπαιδευμένα γὰρ ὅτι καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίστηται ἡμᾶς παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτον εἶναι· ἐὰν ᾗ πάν-

cod. f. 76.

* Is. X. 14.

* Is. XIV. 13.

* II. Cor. XI. 14.

τως τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεύδι, καὶ ὑποκρίνεται λαλεῖν τῷ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοήματα, δυνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα· οὐχ ὥραϊ αἶν ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ. * οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τ' ἀλήθειαν λέγων, ἀξιοπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος· ἢ τοῦτο ἔδειξε μὲν ἡ γραφὴ διηγεμένη τ' ἐν τῷ παλαιῷ νόμῳ πρὸς τῷ Εὐάν αὐτοῦ κακοτεχνίαν· ἠλεγξε δὲ καὶ ὁ κύριος αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, θλαζὼν τὴν πύξιν τῆς θώρακος αὐτοῦ, καὶ δακνὺς αὐτὸν ὅσας ἐστὶν ὁ δόλιος, ἢ ἐλέγχων ὅτι μὴ τῆς ἀγίας τίς ἐστιν, ἀλλὰ σατανᾶς ἐστιν ὁ περάζων, ἐν τῷ λέγειν· ὑπάγε ὀπίσω σατανᾶ· ὅπνικα τὰς φαντασίας ποιοῦντι ἐπετίμησεν· ὁ δὲ εἶρηκεν, ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούοντες οἱ λαίμονες, ὑπάγε ὀπίσω μου, ἀναξέπωνται διὰ τὸν κύριον (1) ἐν ταύτῃ τῇ φωνῇ αὐτοῖς ἐπιτιμήσαντα.

v. 12.

cod. f. 76.

Is. LXIII. 1.

Ioh. XIV. 30.

1. Τό γε μὴν οὐκ ἐκπεράσας κύριον τ' θεόν σε, περὶ ἑαυτοῦ τῷ σατανᾷ λέγει ὁ κύριος (1). — Προσῆλθε μὲν γὰρ αὐτῷ ὡς ἀνθρώπῳ, μὴ εὐρίσκων ἢ ἐν αὐτῷ τ' παλαιᾶς αὐτοῦ ἐκπεράσεως γνωρίσματα (2), μήτε τ' πρὸς τὸ παρὸν ἐκπεράσεως προχώρησιν, ἥττατο· ἢ ἀτονῶν ἔλεγε· τίς οὐδὲν ὁ παλαιός μου· ἔξ' ἑδῶμ *, τοῦτέστι τ' ἐκ γῆς ἀνθρώπων, θλαζαίνων βίᾳ μὴ ἰσχύος; διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, ὅτι ἐρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει οὐδέν. * καὶ τοι καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἢ ὅλον τὸν πρῶτον μεμαθήκαμεν ἔχον τὸν δεύτερον Ἀδάμ· εἰ γὰρ περὶ ὑπάρξεως ἀνθρώπου ἦν τὸ οὐδέν, πῶς τὸ σῶμα εὔρετο τὸ ὁρώμενον εἰρηκότος οὐδέν; ἀλλ' οὐχ εὔρετο ἐν αὐτῷ, ὥν αὐτὸς εἰργάσατο ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ· καὶ οὕτως κατελύθη ἡ ἀμάρτία ἐν Χριστῷ· τὴν γὰρ μορφήν τοῦ θούλου κατὰ τ' ἐκθροῦ προβαλόμενος ὁ λόγος, τὴν νίκην πεποίηται διὰ τῆς ποτὲ ἡττηθέντος· διὰ τοῦτο καὶ πάντα τὸν παρασμὸν συνετέλεσεν ὁ

suum prorsus mendacium celet, et veritatem eloqui simulet, nihilominus cogitatio-num eius haud ignari, verba illa huic occinere possumus quae sanctus Spiritus de eodem dixit: non est pulchra laus in ore peccatoris. Nam ne tum quidem cum veritatem dicit, dignus est hic improbus fidem impetrare. Idque iamdiu docuit scriptura, dum illius in paradiso malam adversus Evam fraudem narravit. Ergo Dominus pariter coarguit illum in monte, squamas eius thoracis dilacerans, fraudulentumque qualis erat demonstrans, convincensque haud ipsum de numero esse sanctorum, sed Satanam tentatorem, dum ait: vade retro Satana; nempe illum vana phantasmata obiiicientem obiurgans. Iam quod Christus dixit, id nostri causa egit; ut a nobis quoque daemones audientes, vade retro post me, in fugam vertantur propter Dominum, qui eadem hac dictione illos increpuit.

10. Verba non tentabis dominum Deum de se ipso dicit Satanae Dominus. — Accessit quidem ad eum ut hominem; sed prae-scae ipsius sationis nulla indicia reperiens, nullumque praesentis tentaminis successum, manus victas dedit; consternatusque aiebat: quis est hic de Edom veniens, id est de terra hominum, violenter pertransiens cum fortitudine? Propterea et Christus aiebat: venit princeps huius mundi, et in me nihil invenit. Atqui animam et corpus et quicquid in primo fuit, habuisse scimus secundum Adamum. Etenim si de hominis substantia dictum fuisset illud « nihil, » quomodo corpus visibile reperisset eius qui dixit « nihil? » Verumtamen non invenit in illo quae in primo Adamo patraverat. Atque ita destructum fuit in Christo peccatum. Nam servi formam hosti opponens Verbum, victoriam per illud retulit, quod olim fuerat devictum. Ideo quoque omnem tentationem consummavit Iesus, quia omnia adsumpsit quae tentatio-

(1) Breve hoc fragmentum habet latine Corderius in catena p. 112.

(2) Hactenus fragmentum erat lat. apud D. Thomam p. 76.

nis experimentum ceperant; quibus victoriam pro nobis patravit dicens: confidite, ego vici mundum. Certe haud adversus divinitatem bellum suscepit diabolus, quam nesciebat; neque id ausus foret. Propterea dixit: si tu es filius Dei: sed contra hominem, quem decipere olim potuerat; ex eoque in omnes homines malitiae suae vim propagaverat. Recessit itaque ad tempus, nempe usque ad crucis tempus. Tunc autem videns eius cum fiducia ad certamen comparisonem, totus tentando incumbere; volens cognoscere, quod in priore tentationis parte non potuerat, immo et discere utrum is esset filius Dei. Ergo deinceps expectabat mortis tempus, posse se sperans tentare illum etiam in morte, cui diabolus cunctos homines mancipaverat. Atque hic est sensus verborum: toto tempore consumpto, recessit ab eo ad tempus. Erat hoc autem tempus illud, quo ipse quoque hostis sciebat, Christum ab omnibus conculcatum iri, etiamsi praesenti tempore victus discedebat. Solum, inquam, reliquum ei erat certamen illud, alia qualibet spe sublata. Ideo nunc dat sedulam operam explorando num hic sit Servator: ut si forte certi aliquid cognoscat, ne tentare quidem adgrediatur, divinam illius invictam vim esse sciens.

11. Sane in hunc mundum apparitionis suae causam exponens, et incarnationis scopum evidenter edicens, Isaiae voce ait Christus: Spiritus Domini super me, cuius causa unxit me; et reliqua. — Sicuti qui Spiritus dator filius erat (dixit enim, ego mitto) non tamen recusabat dicere se in Spiritu daemonia eiicere, tamquam hominem; pari modo idem quum sit Spiritus dator, nunc dicere non renuit: Spiritus Domini super me, cuius causa unxit me: nempe quia ipse caro factus erat, ut ait Iohannes; ut demonstret nos utraque conditione laborare: id est, et sanctifica-

Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ παρασμοῦ πεῖραν εἰληφότα· διὰ ὧν πᾶς ὑπὲρ ἡμῶν νίκῃ πεποίηται, λέγων θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.* οὐ γὰρ πρὸς θεότητα ἤρατο τὸ πώλεμον ὁ διάβολος, ἣν ἠγνόησεν· οὐδὲ γὰρ ἐτόλμα· διὰ τοῦτο ἔλεγχυ· εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ὃν πάλαι πλανῆσαι ἴσχυσε (1). καὶ οὗτος ἐκείνους εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξέτεινε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· ἀπέστη οὖν ἕως καιροῦ, τὸ σαυροῦ δηλαδή· ἐπὶ τότε ἡ ὁρῶν αὐτοῦ τὴν μὴ πεποιθήσεως ἀπόδυσιν, πάντα παρὰζεν ἐσπούδαζε· βουλόμενος γινῶναι, ὃ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη παρὰζων αὐτὸν, μαθεῖν εἰ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἐτήρεα τοίνυν τὸ τὸ θανάτου καιρὸν, νομίζων δύνασθαι καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦτον παρὰσαι, ἐν ᾧ πάντας καταδεδιουλῶκα· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, συνετέλεσας πάντα καιρὸν, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, ἄχρι καιροῦ· οὐδὲν δὲ ἐστιν ἐκείνῳ ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ πολέμιος ἐγίνωσκεν, ὅτι ὑπὸ πάντων καταπατηθήσεται, εἰ καὶ τούτου διαπέσοι· μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ περιελείπετο λοιπὸν τὸ ἄθλον, πάντων γυμνωθέντι· διὸ καὶ πάντα ποιεῖ τοῦ μαθεῖν ἐνεκεν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ· ἵνα ἐὰν ὄντως περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μηδὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὸ ἀπρόσιτον καὶ θείαν αὐτοῦ δύναμιν.

12. Τῆς ἀναδείξεως γὰρ ὃ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τὸ αἰτίαν ἡμῖν ἐξηγούμενος, καὶ ἐναργῆ καθιστὰς ὃ ἐνανθρωπήσεως τὸ σκοπὸν, διὰ φωνῆς Ἡσαΐα φησὶν ὁ Χριστός· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἐνεκεν ἔχρισέ με, καὶ τὰ ἐξῆς. — Ὡσαύτως ἡ τὸ πνεύματος δοτὴρ (2) ὧν ὁ υἱός· φησὶ γὰρ· ἐγὼ ἀποστέλλω.* οὐ φαίνεται εἰπεῖν ἐν πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια ὡς ἄνθρωπος· τὸ αὐτὸν ζῶσαν ὁ αὐτὸς ὧν τὸ πνεύματος δοτὴρ, οὐ παρετήσατο εἰπεῖν πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἐνεκεν ἔχρισέ με· διὰ τὸ γεγενησθαι αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν Ἰωάννης, ἵνα διεῖξῃ ὅτι κατ' ἀμφοτέρα ἡμεῖς ἐσμέν· οἱ καὶ ἐν τῷ

* Ioh. XVI. 33.

cod. f. 77.

v. 18.

* Luc. XXIV. 49.

(1) Ab οὐ γὰρ ad ἴσχυσε extabat latine fragmentum apud D. Thomam p. 75.

(2) Confer D. Thomam p. 78.

ἀγιάζεσθαι θεόμωροι τῷ πνεύματος χάρι-
τος, καὶ μὴ δυνάμωροι δαίμονας ἐκβάλλειν
ἄνευ τῷ πνεύματι δυνάμει.

v. 31.

Οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

cod. f. 81.

ιβ'. Ὁ γε μὴν δαίμων, ὃ εἰπὼν οἰ-
δαμέν σε, οὐκ ἤδει αὐτὸν ἀληθῶς, ἀλλὰ
τοῖς ῥήμασιν ὑπεκρίνετο· καὶ τοι ἡ τάληθη
λέγοντα· ἀληθῆ γὰρ ἔλεγε· σὺ εἶ ὁ ἅγιος
τῷ Θεοῦ· ὅμως ἐφίμου, καὶ λαλεῖν ἐκώλυε·
μή ποτε μὲν τῆς ἀληθείας, καὶ πῶς ἰδίαν
κακίαν ἐπισπείρη, καὶ ἵνα καὶ ἡμᾶς συνεθίσῃ
μηδελέωστε τοῖς τοιοῦτοις προσέχειν, καὶ
δοκῶσι τάληθῃ λέγειν· καὶ γὰρ ἀπρεπές,
ἔχοντας ἡμᾶς τὰς θείας γραφάς, καὶ πῶς
παρὰ τῷ σῳτῆρος ἐλδοθερίαν, διδασκόμεθα
παρὰ τῷ διαβόλου τῷ μὴ τηρήσαντι πῶς
ἰδίαν τάξιν, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων φρο-
νήσαντι· διὰ τοῦτο καὶ λαλοῦντα αὐτὸν
τὰς ἀπὸ τῷ γραφῶν λέξεις, κωλύει λέγων·
τῷ ἡ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ
ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου*; οἱ μὲν οὖν
πιστοὶ δύνανται παρ' αὐτῆς τῆς πατρι-
κῆς φωνῆς λεγούσης· οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὁ
ἀγαπητός· καὶ παρὰ τῶν προσκυνοῦντων
αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ γρα-
φάντων ἁγίων μαθεῖν, ὅτι αὐτὸς μόνος
ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ· ἀρειανοὶ
ἡ ἐπεὶ πῶς διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαράν,
οὐδὲ δύνανται θεῶν ἐπακούειν καὶ θεολό-
γων ἀνδρῶν, παρὰ γοῦν τῷ ὁμοίων αὐτοῖς
δαιμόνων μαθέτωσαν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν
ὄντων ἀνεφώνων, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδόν-
τες ἔλεγον· σὺ εἶ ὁ ἅγιος τῷ Θεοῦ, καὶ ὁ
υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ τῷ αἵρεσιν αὐτοῖς
ὑποβαλὼν, οὐκ ἔλεγε σὺ εἶ ἅγιος τῷ Θεοῦ,
ὡς ὄντων καὶ ἄλλων, ἀλλὰ σὺ εἶ ὁ ἅγιος
τῷ Θεοῦ, ὡς μόνος ὢν αὐτοῦ· καλὴ οὖν
ἡ τοῦ ἀρθρου πρόσθεσις· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ
φύσει ἅγιος· οὗ καὶ μέθεξιν καὶ οἱ ἄλλοι
ἅγιοι (1).

CAP. V. 31.

Τίς δύναται ἀφέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός;

cod. f. 88.

ιγ'. Τὰ ἔργα μὴ τυρεῖ τῇ θεότητι, μετ'
ἐξουσίας οὐρανίης πραττόμενα· καλέει μὲν γὰρ
σοιχείοις, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμει

ri a Spiritus gratia nos indigere; neque
daemones posse expellere absque Spiritus
virtute.

Scio te quis sis, sanctus Dei.

12. Daemon ille quidem qui dixit: no-
vimus te; reapse haud illum noverat; sed
simulanter loquebatur, quamquam vera di-
cebat. Etenim a veritate non aberrabat in-
quiens: tu es sanctus Dei. Christus tamen
eum reprimebat, neque loqui sinebat, ne
simul cum veritate, propriam quoque ma-
litiā sereret: nos quoque docens, ne ta-
libus umquam mentem intendamus, etiam-
si vera loqui videantur. Nam turpe sit, si
qui divinas scripturas habemus, et a Ser-
vatore datam libertatem, a diabolo doceamur
qui ordinem suum non conservavit, sed aliud
pro alio voluit. Quamobrem il-
lum, etsi scripturarum dictiones loquen-
tem, prohibet dicens: peccatori autem di-
xit Deus, quare tu enarras iustificationes
meas? Ergo possunt fideles, propter vo-
cem patris dicentem: hic est filius meus
dilectus: item ex angelorum adoratione,
nec non a sanctis scriptoribus, discere
Christum solum esse filium ac Verbum Dei.
At vero Ariani, quia puram mentem non
habent, neque sanctos theologosque viros
audire queunt, a suis similibus discant
daemonibus; qui, non quasi plures alii exi-
sterent, clamabant; sed hunc solum agno-
scentes dicebant: tu es ille sanctus Dei,
tu es ille filius Dei. En qui Arianis hae-
resim inspiravit, non tamen dixit: tu es
sanctus Dei, quasi et alii existerent; sed
tu es ille sanctus Dei; tamquam si solus
ipse esset. Praeclara itaque est pronomini
adiectio. Unus est enim suapte natura san-
ctus, ex cuius participatione ceteri quoque
sancti sunt.

Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

13. Divinitatem testantur opera, quae
caelesti potestate fiunt. Imperat enim ele-
mentis, increpat ventos, virtute sua mem-

(1) Legatur lat. apud Corderium p. 153; nec non apud D. Thomam pp. 82. 83. Item videsis Athanasium de vita S. Ant. n. 26. Item epist. ad episcopos Aegypti et Libyae n. 3.

bris laesos instaurat, voluntate morbis medetur. Potestatem propriam praedicat, non celat.

Cur facitis quod non licet facere in sabbatis?

14. At scaevo more Iudaei, qui lectis Davidis actibus, iisdem contradicebant; insontesque discipulos qui spicas vellebant et confricabant die sabbati accusabant: revera tamen legum nullam curam gerebant, neque sabbati; namque eo die gravius peccabant. Sed quum improba mente essent, saluti discipulorum invidebant, suamque tantum sententiam praevalere volebant.

Et nemo scit quis sit filius, nisi pater etc.

15. Solus novit filius quisnam sit pater, quoniam in patre est, habetque in se patrem. Imago quippe est, consequenterque tamquam in imagine omnia quae patris sunt, in illo sunt. Est enim sigillum parem figuram pariens, atque in se patrem ostendens; Verbum vivens verumque. Et nemo novit quisnam sit pater, nisi filius. Quomodo igitur hi irreligiosi illicita audent, quum ipsi sint homines, et terrena haec, enarrare nequeant? Quid dico terrena? Sua propria nobis dicant, si forte suam scrutari naturam valebunt. Temerarii quum sint et audaces, gloriam non verentur, in quam desiderant angeli prospicere, qui tamen natura et ordine tantopere superiores sunt. Quid enim (Deo) propinquius quam Cherubini ac Seraphini? Et tamen hi neque speculantur, neque pedibus insistunt, sed velatis aequè pedibus atque facie, laudes incessabilibus labiis exhibent, nihil aliud quam divinam ineffabilemque naturam trisagio glorificantes. Nemo autem divorum prophetarum nos docuit, ut primum quidem « sanctus » elata voce dicamus: secundum, pressiore: tertium denique adhuc submissiore: ita ut prior acclamatio, sit principalis; altera minor; tertia denique perminor. Apage, inquam, Deo odibilium hominum insaniam? Nam laudatissima trias, una est, indivisibilis, et absque figura; unitur autem in-

ἡ πηρώσεις ἀποκαθήσει, καὶ θελήμασι νόσους ἰᾶται· καὶ λέγει τὸ ἔξουσίαν, καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται.

Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι;

CAP. VI. 3.

cod. f. 92.

ιδ'. Πλὴν κακοήθεις οἱ Ἰουδαῖοι· ἀναλινώσκοντες γὰρ τὰς τῷ Δαβὶδ πράξεις, ἀντεμελέτων αὐταῖς. ᾧ ἡτιῶντο τὰς ἀναιτίους, τίλλοντες σάχους καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῷ σαββάτῳ· ἔμυθε ἡ αὐτοῖς οὔτε τῶ νόμων, ἔτε διὰ τὸ σάββατον, ἐν αὐτῷ γὰρ μᾶλλον παρηνόμουν· ἀλλ' ὅτι τὸ ἔσθον ὄντες πονηροί, τοῖς τε μαθηταῖς ἐφθόνην σωζομένοις, καὶ μόνον ἐβούλοντο τὴν ἰδίαν γνώμην κρατεῖν.

Οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ κ. τ. λ.

CAP. X. 22.

cod. f. 139. b.

ιε'. Μόνος οἶδεν ὁ υἱὸς τίς ἐστιν ὁ πατήρ, ἐν τῷ πατρὶ ὡς καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· εἰκὼν γὰρ ἐστίν, καὶ ἀκολουθῶς ὡς ἐν εἰκόνι πάντα τὰ τῷ πατρὶ ἐν αὐτῷ ἐστίν· σφραγὶς γὰρ ἐστίν ἰσότητος, ἐν ἑαυτῷ δὲ ἀκνύς τὸν πατέρα· λόγος ζῶν, ἀληθινός· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός· ὡς οὖν τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν ἅ μὴ θέμις, ἄνθρωποι ὄντες, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς οὐχ εὐρίσκοντες διηγήσασθαι; τί ἡ λέγω τὰ ἐπὶ γῆς; τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν εἰπάτωσαν, εἰ ἄρα εὐρεῖν δυνήσονται τὴν ἑαυτῶν ἐξηχινιάσαι φύσιν· τολμηροὶ ὄντες καὶ αὐθάδεις, δόξας οὐ ἔχοντες, ἐνθα ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι ὡρακῆναι, οἱ τοσοῦτω καὶ τὸ φύσιν καὶ τὴν τάξιν ἀνώτεροι· τί γὰρ ἐγγύτερον τοῦ Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ; καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶντα ἢ ποσὶν ἐστῶτα, ἀλλ' οὐδὲ γυμνοῖς, κεκαλυμμένοις δὲ ὡς περ ἐν τοῖς προσώποις τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν ἀπαύσοις τοῖς χεῖλεσιν· οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θεῖαν καὶ ἀφρασὸν φύσιν τῇ τρισαγιότητι δοξάζοντα· καὶ οὐδαμοῦ τίς τῶν θεοπεσίων προφητῶν ἀπήγγειλεν ἡμῖν, ὅτι ἐν μὲν τῷ ἁπαξ εἰπεῖν τὸ ἅγιον, μεγάλη τῇ φωνῇ· ἐν ἡ τῷ δευτέρῳ, ἥσων· ἐν ἡ τῷ τρίτῳ, σέυσαι, ὑποβεβηκότως· καὶ μὴ τοῦτο τὸν πρῶτον ἀγιασμὸν, κυριολογοῦντα· τὸν ἡ δεῦτερον, ὑποτάσσοντα· καὶ τὸ τρίτον, κατώτερον τιθέντα· ἀλλ' ἁπαγε τὸ ἀνοίας τοῦ θεοσυγῶν· ἡ γὰρ πανύμνητος ξίας, μία καὶ ἀξίωτος καὶ ἀσχημάτιστος· συνάπτεται

ἢ ἀσυγχύτως· ὥσπερ καὶ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρίζεται· τῷ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα τὸ ἅγιον λέγαν, τὰς ὑποστάσεις τελείας δακνύουσι· ὡς καὶ ἐν τῷ λέγαν τὸ κύριον, πῶ οὐσίαν δηλοῦσιν· οἱ τοίνυν ἐλαττοῦντες τὸν μονοχῆν, εἰς Θεὸν βλασφημοῦσι, τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ ἀτελεῖν διεβάλλοντες, καὶ κολάσεως ἑαυτοὺς ὑποθέουσιν· καὶ οὕτως· ὁ γὰρ εἰς ὁποτέραν τῶν ὑποστάσεων βλασφημῶν, οὐκ ἔξῃ ἄφεςιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι (1).

CAP. XIII. 14.

(1) ἀρχισυνάγωγος ἀγανακτῶν ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐδεράπευσεν.

cod. f. 191.

15'. Διὰ τί φησιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύεις; τοῦτο ἡ πρόφασις ἦν μόνον καὶ γοργυσμός· καὶ γὰρ ἐν τῇ ἄλλαις ἡμέραις θεραπεύοντο· τῇ κυρίᾳ πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, Ἰδαῖοι συνήθως ἐμμενοντο· καὶ μᾶλλον ἢ θελον ἀθεότητι· ἔχειν ὑπόνοιαν, τὸν Βεελζεβούλ ὀνομάζοντες, ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πονηρίαν· ἀλλὰ καὶ οὕτως πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τῷ σωτήρι δεικνύοντος ἑαυτοῦ τὴν θεότητα, οὐδὲν ἥτον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες ἀντέλεγον· ἵνα μόνον καὶ τὴν θεῖαν παροιμίαν * προφάσεις ἐφευρίσκοντες, χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆ ἀληθείας.

CAP. XIX. 17.

Ἰσθὶ ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων.

cod. f. 257.

17'. Ἐκάσῳ γε μὴν τῷ ἀρετῆς ἢ πρᾶξις τὸ πλεόν ἢ ἐλαττον προσέθῃσι· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ δέκα πόλεων, ὁ δὲ ἐπὶ πέντε καθίσταται· καὶ οἱ μὲν καθέζονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τῆ Ἰσραήλ· οἱ δὲ ἀκούουσι, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῷ πατρὶ· καὶ εὖ δοῦλε καὶ ἀγαθὲ καὶ πιστέ.

CAP. XX. 3.

Ἐρωτήσω ὑμᾶς καὶ ἓν λόγον.

cod. f. 262.

18'. Οὕτω κακοήθως ὁ εὖ φαρισαῖος ἐρωτήσαντας, ἀντηρώτησεν ὁ σωτὴρ, ἵνα αἰσθωνται τὴν ἰδίαν κακονοίαν· μὴ ἀποκρίναι γὰρ φησιν ἄφρονι καὶ τὸ ἀφροσύνην ἐκείνῳ· ἀλλ' ἀποκρίναι ἄφρονι καὶ τὸ ἀφροσύνην αὐτῷ, ἵνα μὴ φαίνεται σοφὸς παρ' ἑαυτοῦ· * ἀποκρίσις δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀρμόζουσα,

* PROV. XXVI. 4. 5.

confuse; sicut etiam absque divisione unitas separatur. Nam dum veneranda animalia « sanctus » dicunt, personas perfectas demonstrant; sicut etiam dum dicunt « dominus » substantiam denotant. Qui ergo Unigenitum minuunt, in Deum fiunt blasphemi, quia perfectionem male laudant, et imperfectam traducunt, seque poenae obnoxios efficiunt. Nam qui in quamlibet ex his personis blasphemat, veniam non impetrabit neque in praesenti saeculo neque in futuro.

Archisynagogus indignans quia sabbato curasset Iesus.

16. Cur, inquit, in sabbato sanas? Atqui hic putus praetextus erat et obtrectatio: namque et aliis diebus curante Domino omnem morbum omnemque languorem, Iudaei more suo maledicebant: malebantque irreligionis suspicionem contrahere, Beelzebub eum nominantes, quam propriam malitiam abiicere. Sed sic etiam multifariam multisque modis divinitatem suam Servatore ostendente, nihilominus ceu contra stimulum calcitrantes contradicebant; ut, divina veluti scriptura ait, meros praetextus adinvenientes, a veritate semet se iungerent.

Esto potestatem habens super decem civitates.

17. Unicuique virtutis exercitium plus vel minus praemii comparat. Namque alius decem civitatibus, alius quinque praeficitur. Alii supra duodecim thronos sedent iudicantes duodecim tribus Israelis. Alii audiunt; venite benedicti a patre. Item: euge serve bone et fidelis.

Interrogabo vos et ego unum verbum.

18. Ita malitiose interrogantes Pharisaeos, vicissim Servator interrogavit, ut ii propriarum cogitationum improbitatem persentirent. Dictum est enim: ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. Itemque dictum: responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Verumta-

(1) Legebantur haec latine tantummodo apud Corderium p. 308.

men congrua his responsio, silentium est; ut inscitiam suam, qui interrogant, sentiant.

Accedentes autem quidam Sadducaeorum etc.

19. Palam omnibus factum est, quod etiamsi legem in ore haberent, et de legis argumento viderentur loqui, nihilominus convicti sunt mente haeretici et Dei hostes. Pudore denique suffusi fuerunt, Servatorem audientes dicentem: erratis nescientes scripturas. Et alios quidem fefellerant ita loquentes, Dominum tamen hominem factum fallere non potuerunt. Verbum quippe caro factum erat, illud scilicet quod cogitationes sapientium stultas esse novit. Pari modo haeretici sententiam suam occultant. Mutuantur autem ex scripturis dictiones, ut harum ope fucum facientes, ad suam improbitatem pertrahant ignaros. Verumtamen etiamsi Pharisaeorum fimbrias sibi circumligent, etiamsi magnificent semet verbis, et vocis tonum intendunt, credendum eis non est. Non enim verba, sed mens et religiosa vita, fidelem hominem constituunt.

Et facti sunt amici Pilatus et Herodes.

20. Qui prius mutua similitudine dissidebant Herodes atque Pontius, tunc adversus Dominum conspirarunt. Quamobrem merito detestabiles sunt, quia quum privatae rei causa hostili inter se animo essent, in veritatis odio, et contra Dominum furore, amici facti sunt mutuasque dextras dederunt.

Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvariae, ibi crucifixerunt eum.

20. Haud alibi autem crucifigitur, quam in Calvariae loco, ubi Hebraeorum magistri sepulcrum aiunt esse Adami: illic enim sepultum post maledictionem adfirmant. Propterea ubi hominis corpus corruptum fuit, ibi proprium deposuit corpus Iesus: et ubi anima humana mortis potestati tradita fuerat, ibi Christus animam propriam

ἡ σιωπὴ, ἵνα τὸ αὐτῶν ἀγνοίαν ἐπιγινώσκωσιν οἱ ἐρωτῶντες (1).

Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων κ. τ. λ.

v. 27.

cod. f. 265.

19'. Καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καίπερ τὸν νόμον διὰ χειλέων ἔχοντες, καὶ δοκοῦντες τὰ τῆς νόμου λαλεῖν, ἠλέγχθησαν ὅτι διάνοιαν ὄντες αἰρετικοὶ καὶ θεομάχοι· καὶ ἐξεζάπησαν παρὰ τὸ σωτῆρος ἀκούσαντες· πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς· ἄλλως μὲν οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες· τὸν Διὸς κύριον γῆρόμῃρον ἀνθρώπων οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι· ὁ λόγος σαρκὸς ἐγένετο, ὁ γινώσκων ὅτι δαυλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰς μάταιοι τοιοῦτοι καὶ οἱ αἰρετικοὶ κρύπτουσιν ἃ φρονεῖσι· κηρύσσονται ἢ παρὰ τὸ γραφῶν τὰς λέξεις, ἵνα ἐν αὐταῖς δολοφάντες ὑποσύρῃσιν εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν ὅτι ἀγνοοῦντας· ὅλην, καὶ μείζονα κρᾶσπεδον τῆς φαρισαίων διεδήλωσαν ἑαυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέρμασι, καὶ τὸ νόμον ἀσκήσωσι τὴν φωνήν, οὐκ ὁφείλουσι πιστεύεσθαι· αὐτὰρ ἡ λέξις ἀλλ' ἡ διάνοια, καὶ ἡ μετ' εὐσεβείας ἀγωγὴ σωθήσῃ τὴν αἰσίν.

Ἐγένοντο δὲ φίλοι ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης.

Cap. XXII. 12.

cod. f. 297.

κ'. Τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς Ἡρώδης καὶ Πόντιος, τότε συμφώνησαν καὶ τὸν κύριον· ἐφ' ᾧ καὶ μισήσκειν ἂν τις αὐτοὺς δικαίως, ὅτι τῷ μὲν ἰδίῳ χάριν ἀπεχθάνονται πρὸς ἀλλήλους, εἰς ἃ καὶ τὴν ἀληθείαν ἐχθρὰν, καὶ τὴν εἰς τὸν κύριον παροινίαν φίλοι γεγόνασι, καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται.

Καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον Κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

v. 33.

cod. f. 298. 1.

κα'. Οὐκ εἰς ἄλλον ἢ τὸν τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸ Κρανίον τόπον, ὃν Ἑβραῖοι οἱ διδάσκαλοι φασὶ τὸ Ἀδὰμ εἶναι τάφον· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν τεθᾶφθαι καὶ τὴν κατάραν, διαβεβαιῶνται. (2)· διὰ τὸ ὅπως διεφθάρη τὸ ἀνθρώπου, ἐκεῖ προτίεται ὁ Ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα· καὶ ὅπως ἐκρατεῖτο ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ Χριστὸς τὸν

(1) Habet latine Corderius p. 503.

(2) Hactenus fragmentum in Athanasii de passione sermone edito n. 12, de quo mox dicemus. Reliqua ibi non leguntur; sed habentur latine apud Corderium p. 602, et partim etiam apud D. Thomam p. 363.

ἀνθρωπίνῳ ψυχὴν ἰδίαν ἔσαν ἵνα καὶ παρῇ
ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος ἐν θανάτῳ, ἐλύ-
σῃ τὸ κατάκρισιν τὸ θανάτου ὡς θεός· ἵνα ὅπως
ἐπαρῇ ἡ φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατείλῃ ἡ ἀφθαρσία·
καὶ ὅπως ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, ἐν μορφῇ ψυ-
χῆς ἀνθρωπίνης παρὼν ἀθάνατος ἐπιδείξη-
ται τὸ ἀθανασίαν· καὶ οὕτως ἡμᾶς μετόχως
καταστήσῃ τοῦ αὐτοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανα-
σίας, ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τοῦ ἐκ νεκρῶν·
ὅπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐκδύσῃται
ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν· καὶ
ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμνηστία, καὶ δι'
ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἐνὸς ἀν-
θρώπου ἡ χάρις βασιλεύσῃ· ὥσπερ καὶ ἀπο-
θνήσκοντος τοῦ Ἀδὰμ, ἐμένομεν καὶ ἡμεῖς
δι' αὐτὸν νεκροὶ, οὕτως ἐγαρομένους τὸ κυ-
ριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας
πυργεῖσθαι αὐτῷ· αὕτη τὸ Παῦλος ἡ διά-
νοια· * ὥσπερ γάρ, φησιν, ἐν τῷ Ἀδὰμ
πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ
πάντες ζωοποινησονται.

* 1. Cor. XV. 22.

cod. f. 307.

κβ'. Ἀθανασίου εἰς τὸ πάθος (1).
Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι
Μωϋσέως. Ἄρτι ἡ τολμήσας καὶ τὴν κυρίαν,
θεωρεῖ αὐτὸν ἐκβληθέντα τὸ παντὸς, καὶ
ὑπὸ πάντων καταπατούμενον (2), καὶ συν-
τριβόμενον ὑπὸ τοῦ πάθους ἡμῶν· τό γε
μὴν μέγα καὶ παράδοξον, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ
τὸ σαυροῦ κρεμαμένους τὴν κυρίαν, αὐτοῦ γὰρ
ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ λόγος, ὁ
μὲν ἡλίου ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐξόμαζεν, αἱ
πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ
ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν προ-
κεκοιμημένων ἀνέστη· καὶ οὐδεὶς, ὥσπερ νῦν
Ἀριανοὶ τολμῶσι, διελογίσατο εἰ δεῖ σαρκω-
θέντι τῷ λόγῳ πείθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἄν-
θρωπον βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα
δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἀνθρωπίνης φωνῆς
ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον

se habere demonstravit: ut et invictus mor-
tem ceu homo exquireretur, et mortis con-
demnationem ceu Deus auferret: ut ubi sata
fuerat corruptela, illinc exoriretur incor-
ruptio: ubi denique mors regnaverat, in
animae humanae forma Verbum immor-
tale interveniens, ostenderet immortalita-
tem: atque ita nos participes incorruptelae
immortalitatisque suae, spe resurrectionis
a mortuis, efficeret: cum corruptibile hoc
induct incorruptionem, et mortale im-
mortalitatem. Et sicut per unum homi-
nem peccatum, et per hominem mors, ita
et per unum hominem gratia regnaret.
Nam sicut moriente Adamo, nos quoque
ob ipsum mortui evasimus; ita dominico
resuscitato corpore, necesse est cunctos
postea aequae resurgere. Haec est Pauli
mens: sicut enim, inquit, in Adamo om-
nes moriuntur, ita in Christo omnes vi-
ficabuntur.

22. Athanasii de passione Domini.
Regnavit mors ab Adamo usque ad Moy-
sem. Nunc vero facinus ausa adversus
Dominum, videt se omni ope deiectam,
conculcatam ab omnibus, pedibusque nos-
tris protrititam. Sed quod magnum est et
inexpectatum, ipso in cruce pendente Do-
mino (huius enim corpus erat, in eoque
Verbum existebat) sole obtenebrato, terra
tremante, petris scissis, velo templi divi-
so, multisque praemortuorum corporibus
ad vitam revocatis, nemo tamen ambige-
bat, ut nunc audacter faciunt Ariani, an
incarnato Verbo esset credendum: sed ho-
minem cernentes, agnoverunt eum creato-
rem suum: et humanam vocem audientes,
non tamen ob humanitatem aiebant Ver-
bum esse creaturam: sed vehementius im-

(1) Ita diserte in codice inscribitur. Iam vero in veneta S. Athanasii editione T. II. p. 61. seq. sermo habetur de passione Domini, quem cum ego cum hac et aliis de passione partibus in codice nostro a Niceta eclogario positus conferrem, deprehendi sermonem illum mutilum esse, partesque aliquot codicis cum editione congruere, partes tamen alias modo novas esse, modo satis diversas. Omissis itaque partibus omnino editis, haec tamen praeclara additamenta in lucem proferenda putavi. Nihil moror alterum de die parasceves sermonem, qui in eodem Athanasii tomo p. 385. legitur, qui neque Athanasii nomine dignus est, neque ad excerpta nostra pertinet.

(2) Hactenus ed. cit. p. 78. C. Sequitur deinde nova haec pars.

mo metuebant: neque eum secius agnoscebant, quam si de templo sancto oracula emitteret. Non enim rem creatam creatura adorat; neque item carnis causa renuebat Dominum suum venerari, sed creatorem suum in corpore spectabat: atque in nomine Iesu Christi omne genu tum flectebatur, ac porro flectetur, et omnis lingua confitebitur, quod dominus est Iesus Christus. Etenim caro inglorium Verbum non effecit; absit; sed ipsa magis a Verbo glorificata fuit. Nec quia servi formam accepit, qui in forma Dei erat filius, ideo divinitate deminutus fuit; immo verò ipse liberator universae carnis omnisque creaturae evasit: quem etiam crucifixum testabantur dominum esse creaturarum rerum, sol radios suos contrahens, terra concussa, petrae scissae, carnifices agnoscentes vere Dei filium esse quem crucifixerant. Quippe haud alicuius hominis corpus erat quod spectabatur, sed Dei; in quo deitas existens, tum etiam cum crucifigebatur, mortuos suscitabat. Quo tempore sol indignatus faciem avertit, minime videre sustinens illatas communi omnium Domino corporales iniurias, quas hic sponte pro nobis toleravit. Itaque radiis contractis, diem illum sine sole praestitit.

Pater, in manus tuas commendabo spiritum meum.

23. Cunctos homines Deo commendat in propria persona, qui per ipsum vitam recuperabant: membra enim eius sumus, et plura membra unum corpus efficiunt, quod est ecclesia, prout Paulus ad Galatas scribit: cuncti enim vos unus estis in Christo Iesu. Omnes itaque in se commendat. Sic etiam cum ait Paulus patrem resuscitasse filium suum; patet, corpore resuscitato, filium dici resuscitatum. Nam corporis eius proprietates, de persona eiusdem pronunciantur. Et cum dicit: vitam dedit filio pater, data carni vita intelligenda est, Nam si ipse vita nostra est, quomodo vita

ὅτι ὁ λόγος κτίσμα ἐστίν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔξεμον, καὶ οὐδὲν ἤττον ἐγίνωσκον, ὅτι ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐφθέγγετο· οὐ γὰρ κτίσμα ἢ κτίσις προσκυνεῖ· ἐδὲ πάλιν διὰ τὸ σῶμα, παρεῖτο τὸ κύριον ἐαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐαυτῆς δημιουργὸν ἐβλεπεν ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντων γόνου ἑκαμπτέ καὶ κάμψα, καὶ πάντα γλῶσσα ὁμολογήσεται ὅτι κύριον Ἰησοῦς Χριστός· οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἠνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ λόγῳ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ δεδοξασαι παρ' αὐτοῦ· οὐδὲ ὁ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων υἱός, ἡλαττώθη τῷ θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐλευθερωτῆς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως γέγονεν· ὅς καὶ σαυροῦ μύθος, ἐμψυρεῖτο δεσπότης τῆς κτίσεως· συσείλαντος μὲν ἡλίας τὰς ἀπτῖνας, καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, τῇ ἡ περὶ σχιζομένων, καὶ τῶν θηρίων ὀπηγνόντων, ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ὅστις ὁ σαυρωθεὶς· οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ θεοῦ· ἐν ᾧ τυγχάνων καὶ ὅτε ἐσαυρώτο, ἤγαγε νεκρούς· ὅτε καὶ ὁ ἡλίου ἀγανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τὰς καὶ τῆς κοινῆς πάντων δεσπότης χυομένας σωματικὰς ὑβρεῖς, ἃς ἐκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεσφόβη· καὶ τὰς ἀπτῖνας συσείλας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἐδειξεν.

Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι (1) τὸ πνεῦμά μου.

καὶ γὰρ. Πάντας ὃ ἀνθρώπους ᾤχεσθαι τῷ πατρὶ δι' αὐτῶν, ὅτι ἐν αὐτῷ ζωοποιούμενοι· μέλη γὰρ αὐτοῦ ἐσμέν, καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἐν ὅτῳ σῶμα, ὅπερ ὅστις ἡ ἐκκλησία, καθὼς Παῦλος γράφει Γαλάταις· * πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓς ἐστέ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τὰς πάντας οὖν ᾤχεσθαι ἐν αὐτῷ οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ Παῦλος, ὅτι ὁ πατήρ ἤγαγε τὸν υἱὸν αὐτοῦ *, δηλόν ἐστιν ὅτι τὸ σώματος ἐξαιρουμένου ὁ υἱὸς λέγεται ἐξηγέσθαι τὰ γὰρ τὸ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ λέγεται· καὶ ὅτε λέγῃ, ζωὴν ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατήρ, τῇ σαρκὶ διδομένῃ τὴν ζωὴν νοπτεόν· εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ ἡμῶν, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμ-

v. 46.

cod. f. 307.

* Gal. III. 28.

cod. f. 307. b.

* Rom. IV. 24.

(1) Sic tempore futuro legebat etiam S. Cyrillus Comm. in psalm. XLVIII. 16. ed. nostr. gr. p. 344, lat. 215. adnot.

βάνη; καὶ εἰ αὐτός ἐστιν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πᾶσαν ἡλικίαν, πῶς λέγει προέκοπτε ἡ Ἰησοῦς σοφία καὶ ἡλικία; καὶ εἰ ὁ πατήρ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ υἱοῦ πάντα ἐποίησε, δηλονότι καὶ τὸ ἔξερσιν τῆ σαρκὸς αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ ἐποίησατο (1). δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτῷ τὴν ζωὴν δίδωσιν· ἐλείρεται μὲν καὶ σάρκα ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ ἐγείρων τὸ ἴδιον ναὸν ὡς Θεὸς, καὶ δίδους ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκί· καὶ ὅταν ἡ λέγη· Θεέ μου· ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ἐκ προσώπου ἡμετέρου λέγει· διότι μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γυμνός ἐπὶ ἡκούτος ἄχρη θανάτου σταυροῦ· καὶ καθὰ λέγει Ἡσαΐας *, αὐτὸς τὰς μαλακίας ἡμῶν ἄβρε, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυῖται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν καὶ οὐκ αὐτὸς ἐγκατελείφθη ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς· καὶ δι' ἡμᾶς ὅθεν ἐγκαταλειφθέντας ἤλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ τῆ ἐκκλησίας· καὶ ὅθεν ἑαυτὸν ἤλθε σῶσαι ὁ ἀθάνατος Θεός, ἀλλ' ἡμᾶς ὅθεν θανατωθέντας· καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τούτο τὴν εὐτέλειαν καὶ τὴν πτωχείαν ἡμῶν ἀνεδέξατο· ἵνα ἡμῖν τὸ πλῆτον αὐτοῦ χαρίσῃται· τὸ γὰρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῖν ἀπάθεια ἐστὶ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ, χαρὰ ἡμετέρα· καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ πταῖσμα αὐτοῦ, ἡμῶν ἁγιασμός· καὶ ὁ μώλωψ αὐτοῦ, ἡμῶν ἰασις· τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· καὶ ἡ παιδεία αὐτοῦ, ἡμῶν εἰρήνη· παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν, ἐπ' αὐτόν· τοῦτέστιν ἔνεκεν τῆ ἡμῶν εἰρήνης, αὐτὸς παιδεύεται· καὶ ἡ ἀδοξία αὐτοῦ, ἡμῶν δόξα· καὶ ἡ κάθοδος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνοδος, καὶ τὸ λεγόμενον * σωήγαι καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπερανίοις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Is. LIII. 4.

Ephes. II. 6.

v. 46.

cod. f. 309. b.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν.

καὶ. Οἶδα Χριστὸν Θεόν, ἀληθῶς ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ· οἶδα αὐτὸν ἐκ πέρατος· Δαβὶδ κατὰ σάρκα ἄνθρωπον, ἀπὸ γῆς παθῆντίν· οὐ ζητῶ πῶς παθῆτος καὶ

vitam accipit? Et si ipse sapientia Dei est, idemque aetates creavit, quomodo dicitur: proficiebat autem Iesus sapientia et aetate? Et si pater per suum Verbum ac filium omnia fecit, sine dubio carnis quoque eius resurrectionem per eundem effecit. Per ipsum igitur eundem resuscitat, et per ipsum vitam ei tribuit. Suscitatur quidem secundum carnem ut homo, vitam accipit ut homo, ipse tamen suummet templum suscitatur utpote Deus, qui propriae carni vitam impertitur. Et cum dicit: Deus mi, cur me dereliquisti, ex nostra persona loquitur: qui formam servi accipiens, semet humiliavit, factus obediens usque ad mortem crucis. Atque ut ait Isaias: ipse languores nostros perfert, et propter nos, immo pro nobis, dolet. Neque ipse a Deo derelictus fuit, sed nos: et propter nos derelictos venit in mundum, seque tradidit pro ecclesia. Non enim ad se ipsum salvandum venit immortalis Deus, sed nos interemptos: neque pro se ipso, sed pro nobis mortem oppetiit: ac propterea vilitatem paupertatemque excepit, ut suas nobis divitias largiretur. Nam passio eius, impassibilitas nobis fit: mors eius, nostra immortalitas: lacrymae eius, nostrum gaudium: sepultura eius, nostra resurrectio: lapsus eius, nostra sanctificatio: livor eius, nostra sanatio; etenim livore eius sanati sumus: et disciplina (castigatio) eius, pax nostra est; nam disciplina pacis nostrae super illum; id est pacis nostrae gratia ipse castigatur: ignominia eius, gloria nostra: et descensus eius, ascensio nostra, prout dictum est: conresuscitavit et consedere fecit in caelestibus, in Christo Iesu.

Et haec dicens expiravit.

24. Scio Christum Deum, vere de caelo impassibilem. Scio ipsum ex semine Davidis in carne hominem, de terra passibilem. Non quaero quomodo idem passibilis

(1) S. Augustinus serm. LII. 8: non resurrexit Pater, sed Filius; resurrectionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. Et paulo post: numquid et Filius resuscitavit semet ipsum? Resuscitavit plane. Ita etiam S. Cyrillus apud nos in comment. epist. ad Rom. VI. 3, et VIII. 11.

fuerit et impassibilis; quomodo Deus, et quomodo homo; ne, dum modum vestigo, et rationem conquiro, a proposita nobis beatitudine excidam. Credere enim primum oportet et ita opinari, deinde harum rerum probationem desuper implorare; non autem repetere eam desub, ex carne nimirum ac sanguine, sed ex divina caelestique revelatione, ut Petrus. Idem simul Deus et homo. Nam si Deus tantum, quomodo passus esset? quomodo crucifixus et mortuus? Sunt haec Deo aliena. Item si homo tantum, quomodo patiendo vicisset, crucifixus salvasset, moriens vivificasset? Haec hominis conditionem excedebant. Idem vero et patitur et salvat, et passione vincit: idem Deus, idemque homo: utrumque simul, instar unius: utrumque ceu unicus.

Invenerunt lapidem revolutum a monumento.

25. Quod visibili sepulcro accidit, idem antea infernus passus erat. Oportebat enim nudari simul cum inferno sepulcrum; et a visibilibus, ea quae non apparebant, publica fieri.

Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.

26. Mulieres pedes tenuerunt, et Deum adoraverunt; pedes ossium carnisque tactum habentes, sed tamen Dei pedes. Dicebat autem: spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere, etsi spiritus ipse erat; nam Deus spiritus est. Dicebatque simul habere, et rei ostensionem faciebat. Cur ergo aiebat: spiritus ossa et carnem non habet, sicut me non esse, sed habere videtis? Vel hoc etiam docere voluit, spiritus naturam esse ineffabilem; ipsam vero

ἀπαθὴς ὁ αὐτός· πῶς Θεός, καὶ πῶς ἄνθρωπος. ἵνα μὴ τὸ, πῶς, θεωρηγάζομεν, καὶ τὸ ζόπον ἀναζητῶν, ἐκπέσω τῷ προκειμένῳ ἡμῖν ἀγαθοῦ· πιστεύειν γὰρ δεῖ πρῶτον καὶ δοξάζειν (1), καὶ δεύτερον πῶς σύγασιν ἀνωθεν τούτων αἰτεῖσθαι· καὶ μὴ κάτωθεν ταύτῳ πορίζεσθαι ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως θείας καὶ οὐρανίας, ὡς ὁ Πέτρος· * ὁ αὐτός ἅμα Θεός καὶ ἄνθρωπος· εἰ γὰρ Θεός μόνον ἦν, πῶς ἔπασχε; πῶς ἐσταυροῦτο καὶ ἀπέθνησκεν; ἀλλότρια γὰρ ταῦτα Θεοῦ· καὶ εἰ ἄνθρωπος μόνον, πῶς διὰ πάθους ἐνίκα, καὶ σαυροῦ μένος ἐσωζε, καὶ ἀποθνήσκων ἐξωποίησεν; ταῦτα ὑπὲρ ἀνθρώπου ἦν· ὁ ὃς αὐτὸς καὶ πάσχει καὶ σώζει, καὶ διὰ τοῦ πάθους ἐνίκα· ὁ αὐτός, Θεός· ὁ αὐτός, ἄνθρωπος· τὸ συναμφοτέρον, ὡς ἐν· ἐκάτερον, ὡς μόνον.

Εὗρον τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου.

κε'. Ἄ μέν τοι ἔπασχε, ὁ τάφῳ ὀρώμενος, ὁ ἄθης πρῶτος ὑπέμεινεν· ἔδει γὰρ συναπογυμνοῦσθαι τῷ ἄθῃ (Ϟ) τάφῳ, καὶ ὀρωμένοις τὰ μὴ φαινόμενα σηλιτεύεσθαι.

Πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμε θεωρεῖτε ἔχοντα.

κς'. Καὶ αἱ γυναῖκες ἃ πόδας ἐκράτησαν, Θεὸν προσεκύνησαν· πόδας ὁσέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάφησιν, ἀλλὰ Θεοῦ ὄντας· ἔλεγε ὃτι πνεῦμα ὁσέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμε θεωρεῖτε ἔχοντα, καὶ τοι πνεῦμα ὡν αὐτός· πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός· καὶ λέγων ἔχειν, καὶ ἐπίδαξιν ποιούμενος· πῶς οὖν ἔλεγε, πνεῦμα ὁσέα καὶ σάρκα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμε φησιν οὐχὶ ὄντα, ἀλλὰ θεωρεῖτε ἔχοντα· ἢ τοῦτο διδάσκων ὅτι ἢ τῷ πνεύματος φύσις, ἄρρητός ἐστιν; αὕτη ἢ ἡ ψηλάφησις,

* Act. X. 10.

Cap. XXIV. 2.

cod. f. 310.

v. 39.

cod. f. 318.

(1) Animadvertite Athanasii testimonium de fidei theologiae indole et necessitate; quod adversus homines illos valet, qui fidem humano ratiocinio subiiciunt. Eandem sententiam alibi apud Cyrillum et Nicephorum haud semel compertam nos adnotavimus. Nunc etiam Augustini locum, de fidei necessitate ac merito, recitare lubet ex sermone XLVIII. 2. *Interrogatus dominus Iesus quod esset opus Dei, respondit: hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit. Quomodo autem erit opus Dei, quod Dominus dixit, ut credatur in eum, nisi ipsa sit iustitia credere in eum? Audi et tu alium scripturae locum: iustus ex fide vivit. Difficile est ut male vivat, qui bene credit. Credite ex toto corde, credite non claudicantes, non haesitantes, non contra ipsam fidem humanis suspicionibus argumentantes. Conferatur etiam sermo LI. 5. et 6, et LII. 2.*

cod. f. 318. b.

σώματος τῷ καθ' ἡμᾶς ἔστιν, ὃ ἑαυτῷ παρ-
ποιήσατο ἐκ παρθένου, οὐκ ἐνεργείας . . .
ἀλλὰ [τίς οὕτως] ἡσέβησεν ὡς εἰπεῖν ὅτι
τὸ ἐν ξύλῳ καθηλωμένον οὐκ ἦν σῶμα,
ἀλλὰ [πνεῦμα;] . . . ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα
ἡμεῖς τῷ λόγῳ θεότητι μετασχεῖν
δυνηθώμεν. ὅτι δὲ τὸ ἐγαρόμενον ἐκ νε-

* Act. XIII. 29.

κρῶν ἀνθρώπος ἦν, οὐ θεός, ἐρμηνεύει Πέ-
τρος λέγων. * « καθελόντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ
ξύλου ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον. ὃ ἡ θεὸς
ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. » τὸ γοῦν ξύλον
καθαίρεθ' ἐν σῶμα νεκρὸν τοῦ Ἰησοῦ, τὸ καὶ
εἰς μνημεῖον τεθὲν, ἐνταφιασθὲν ἡ ὑπὸ Ἰω-
σήφ . . . ὁ λόγος, ὃ καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς
ζωοποιῶν. ἡ γὰρ ζωὴ οὐκ ἀποθνήσκει, τοῦ
ἡ νεκροὺς ζωοποιεῖ. ἐγένετο Λαζάρου ἀσθε-
νήσαντα ἀποθανεῖν. ὃ ἡ κυριακὸς ἀνθρώ-
πος οὐκ ἡσθένησεν, οὐδὲ ἀκὼν ἀπέθανεν,
ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἦλθεν εἰς τὴν θανάτου οἰ-
κονομίαν, σερεμέλιος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκί-
σαντος θεοῦ λόγου, τῷ εἰπόντος. * ἑδείς αἶρει τὴν
ψυχὴν μου ἀπ' ἐμεῦ. ἀπ' ἐμαυτοῦ αὐτὴν τίθη-
μι. ἡ θεότης ἐν ἔστι τῷ νῦν ἡ τιθεῖσα καὶ λαμ-
βάνουσα τὴν ψυχὴν ἐξ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου. πλὴ-
ρη γὰρ ἀνείληψε τὸν ἀνθρώπον, ἵνα καὶ πλήρη
αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ τοῦ νεκροὺς ζωοποιήσῃ.

cod. f. 318. b.

* Luc. XXIV. 36.

καὶ. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν, κεκλεισμένων
τοῦ θυρῶν εἰσὼν ὁ σωτὴρ, εἴ τι παρῆν δυ-
σπειθὲς τοῖς ἀποστόλοις, διέλυσε τῷ εἰπεῖν
ψαλαφήσατέ με καὶ οὐκ εἶπε τὸν ἀνθρώπον
μου ὃν ἀνείληφα, ἀλλ' ἐμέ. ὡς τὸ ἀπαρχὴν
ἡμῶν παρθέτος, καὶ ταύτη ἀνακραθεῖς.
πληροφορεῖ ἡ οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ τῷ ψιλάφῃ-
σιν ἐπαρέβηται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ φαλεῖν. πάν-
τως γὰρ ὁ διδούς τὴν σοφίαν, ἡ οἱ διδόντες,
ἡφαντο τῷ χειρῶν. ἐπέδωκαν γὰρ φησιν αὐτῷ
ἰχθύος ὀπτοῦ μέρου, καὶ φαγὼν ἐνώπιον
αὐτῶν, λαβὼν τὰ ἐπίλοιπα, ἀπέδωκεν αὐ-
τοῖς. ἰδοὺ τοίνυν, εἰ καὶ οὐχ ὡς τῷ Θωμᾷ,
ἀλλ' ὁμῶς δι' ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροφο-
ρίαν αὐτοῖς παρέσχε ψιλάφῃς. εἰ ἡ καὶ
τοῦ μῶλωπας ἰδεῖν θέλοις, παρὰ Θωμᾶ
μάθε. * πλοῦρὰν γὰρ ἰδίαν καὶ χεῖρας ὀνο-
μάζει ὁ θεὸς λόγος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἀνθρώ-
πον τε καὶ θεὸν ὁμοῦ.

* Ioh. XX. 26.

palpationem, corporis nostrorum similis
esse propriam, quod sibi de virgine com-
paraverat . . . Quis ita sit impius ut dicat,
quod ligno confixum fuit, non fuisse cor-
pus sed [spiritum?]. . . semet ipsum ob-
tulit, ut nos Verbi divinitatem participare
possemus. Iam quod illud a mortuis susci-
tatum, homo esset, non Deus, explanat
Petrus dicens: « tollentes eum de ligno, in
monumento deposuerunt. Deus autem su-
scitavit illum a mortuis. » Ergo sublatum
de ligno corpus exanime Iesu, et in mo-
numento depositum, et a Iosepho ritu fu-
nebris elatum . . . Verbum quod et omnes
mortuos vivificat. Nam vita non moritur,
sed mortuos potius vivificat. Lazaro ex in-
firmitate decedere contigit; at homo do-
minicus non aegrotavit, neque involunta-
rius obiit, sed sponte ad mortis oeco-
nomiam venit; ab inhabitante intra eum Deo
Verbo confirmatus, dicensque: nemo tollit
animam meam a me; per me ipsum illam
depono. Filii igitur divinitas sumit depo-
nitque animam hominis, quem gestavit.
Totum enim suscepit hominem, ut illum
totum, cum eoque mortuos vivificaret.

27. Post resurrectionem, ianuis clau-
sis introiens Servator, si quid in apostolis
incredulitatis reliquum erat, abstulit di-
cens: palpate me. Neque dixit hominem
meum quem adsumpsi, sed me; utpote qui
primitiis nostris circumdatus erat, eisque
concretus. Persuadet autem non conceden-
do solum ut palpent, verum etiam man-
ducando: qua in re sine dubio qui escam
obtulit, sive is unus fuerit sive plures, ma-
nus eius adtigerunt. Dederunt ei, inquit
scriptura, piscis assi partem, quam coram
ipsis comedens, reliquias eisdem distribuit.
En itaque, etsi aliter ac Thomae, variata
methodo rem illis persuasit palpatus. Iam
si cicatrices quoque vis cernere, a Thoma
disce: nam proprium latus ac manus no-
minat Deus Verbum, seque totum homi-
nem Deumque simul.

SANCTI ATHANASII FRAGMENTA ALIA.

Ex Anastasii opere dogmatico, apud nos Script. vet. T. VII.

Sancti Athanasii adversus eos qui dogmata cum temporibus mutant.

28. Quis ergo hos christianos existimabit, apud quos nec sermo neque scriptura stabilis est, sed omnia cum temporibus mutantur?

Athanasii episcopi, ex sermone in illa verba: Verbum caro factum est.

29. Ac veluti cum ipse expuit, et manum extendit, et Lazarum vocavit, haud haec esse facinora hominis dicimus, etiamsi corporis instrumento peracta, sed Dei; ita cum humana dicuntur de Servatore in evangelio, vicissim dictarum rerum naturam spectantes, easque omnes a Deo alias reputantes, haud Verbi divinitati imputamus, sed eiusdem humanitati. Quamquam enim Verbum caro factum est, carnis tamen propriae passiones sunt.

Sancti Athanasii ex sermone maiore de fide.

30. Sic ergo Arius dum Dei Verbum facit creatum, nescit se patrem absque Verbo facere. Omnis enim cui rationale verbum non inest, irrationali prorsus natura est. Deinde dum Verbo carnem anima rationali carentem adtribuit, facit Verbum naturaliter passibile, mortale, invite passioni obnoxium, quandoquidem nullum motum voluntarium inanimata caro habet. Etenim quae est sine mente anima, ab omni naturali voluntate aliena est; quoniam nihil aliud est voluntas nisi mens erga aliquid commota, vel animae intelligentis spontaneus motus. Igitur qui anima carnem Domini spoliatur, facit hanc volucris alicuius aut terrestris aquaticive animalis carnem. Immo ut clarius dicam, ne horum quidem cuiuslibet; siquidem nullius animalis caro anima caret.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τῆς συμμεταβαλλομένων τοῖς καιροῖς ἐν τοῖς δόγμασι. P. 7.

καί. Τίς οὖν ἔτι τούτους χριστιανοὺς ἡγήσεται, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιροὺς ἀλλάσσεται;

Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ, ἐκ τῆς εἰς τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. P. 40.

καί. Καὶ ὡς περ πτύσαντος αὐτοῦ (1), καὶ ἐκτείναντος χεῖρα, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, ἐκ ἐλέσφορῳ ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ διὰ τῆς σώματος ἐγένοντο, ἀλλὰ Θεοῦ· οὕτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγῃται περὶ τῆς σωτῆρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῆς λεγομένης ὁρῶντες, καὶ ὡς ἀλόγιστα Θεοῦ πάντα τυγχάνοντα, μὴ τῇ θεότητι τῆς λόγου ταῦτα λογισώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ σὰρκα ἴδια τὰ πάθη.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τῆς περὶ πίστεως μεζζονος λόγου (2). P. 67.

λ'. Οὕτω μὲν οὖν Ἀρειὸς κατασκευάσας τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον κτιστὸν, οὐκ ἔγνω πεποιηκῶς ἄλογον τὸν πατέρα· πᾶν γὰρ ὅ ὡς φυσικῶς μὴ πρόσσειν λόγος, ἄλογος φύσιν πάντως ἐστίν· ἔπατα ψυχῆς νοεῖας ἐστερημένῳ αὐτῷ σάρκα διδούς, φύσιν παθητὸν αὐτὸν δείκνυσι, καὶ θνητὸν, καὶ τὸ πάθος ἀκούσιον, ὡς τῆς μηδὲν ἐχούσης ἐκούσιον ἀψύχου σαρκὸς κινήτικόν· ἡ γὰρ ἀνόητος σὰρξ πάσης ἡλλοτριῶται κατὰ φύσιν θελήσεως, εἴπερ οὐδὲν ἔστι θελήσεις ἢ νοῦς περὶ τι κινούμενον, ἢ ψυχῆς νοεῖας αὐτεξούσιον κινήσεις· ἥς γυμνῶν τοῦ κυρίου τὴν σάρκα, πτηνοῦ τινος ἢ χερσαίου ἢ νηκτοῦ ζώου ταύτῃ πεποιῖται· καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, οὐδὲ τούτων τινὸς, εἴπερ οὐδὲν ζώου ψυχῆς ἐσέρηται σὰρξ.

(1) Non comperiebam fragmentum hoc, sive inter tria citata a Theodoretō in dialogo de immutabili, sive in editione maur. Athanasii T. I. part. 2, neque in altera Montfauconii, Bibl. nov. PP. T. II.

(2) Id est quando sputo caecum illuminavit, leprosum manu extenta mundavit etc.

Ex Leontio adversus Monophysitas, apud nos Script. vet. T. VII.

P. 127. λα'. Ἀθανασίε. Θεὸς καὶ ἄνθρωπος
ὁ αὐτὸς, εἰς ὃν καὶ ὑπαρξὶν ἀνελλιπῆ
τὰ ἐκότερα.

P. 132. λβ'. Ἀθανασίου ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς,
ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. πρὶν Ἀβραὰμ γένε-
σθαι ἐγὼ εἰμι. — Ἀναισχυντία σαφῶς τὸ
μὴ διχῶς νοεῖν τὸν Χριστὸν θεϊκῶς τε καὶ
ἀνθρωπίνως.

31. Athanasii. Deus et homo idem
(Christus) personaliter unus, utraque sub-
sistentia praeditus.

32. Athanasii in explanatione verbo-
rum: amen amen dico vobis, ante quam
Abraham fieret, ego sum. — Manifesta im-
pudentia est illorum, qui duplici notione
Christum considerare nolunt, id est divi-
nitus et humanitus.

Ex Anastasio contra Monophysitas apud nos Script. vet. T. VII.

P. 204. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τῆς λόγος εἰς
τὸ κύριος ἐκτίσέ με, καὶ κατὰ Ἀριανῶν.

λγ'. Καὶ γοῦν ἐπὶ τῷ σαυρὸν ἐρχόμε-
νος, ἐκτενῶς προσεύχεται, καὶ τὸ γόνυ κλί-
νῃ, λέγων· πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ
ποτήριον τοῦτο· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα
γένησθαι, ἀλλὰ τὸ σόν· ἴδιον αὐτοῦ θέλημα
λέγων τὸ ὅτι σὰρκός· ὅτι περὶ καὶ αὐτὴν τὴν
ἡμετέραν σάρκα ἐν ἑαυτῷ οἰκίσασατο.

Sancti Athanasii, ex sermone in illud:
Dominus creavit me. Et contra Arianos.

33. Propterea cum ad crucem ventu-
rus esset, enixe orabat, flexoque genu di-
cebat: pater, transeat a me calix iste. Ve-
rumtamen non mea voluntas, sed tua fiat;
propriam scilicet dicens carnis voluntatem;
quandoquidem ipsam nostram sibi pro-
priam fecerat carnem.

Ex Eutychii patriarchae sermone paschali a nobis edito.

Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ εἰς ὅσους
βαπτιζομένους λόγῳ.

λδ'. Ὁ καὶ ὅσους λαοὺς φέροντας ἄρ-
τους, καὶ ποτήριον οἴνου, καὶ τιθέντας ἐπὶ τῷ
ζάπεξαν· καὶ ὅσον οὐ πω ἰκεσθαι καὶ δεήσεις
γίνονται, φίλος ἔστιν ὁ ἄρτος ἐν τῷ ποτή-
ριον· ἐπὶ ἃν ἡ ἐπιτελεσθῶσιν αἱ μεγάλαι
καὶ θαυμασταὶ εὐχαὶ, τότε γίνεται ὁ ἄρτος,
σῶμα· καὶ τὸ ποτήριον, αἷμα τῷ κυρίῳ ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν. Ἐλθὼμεν ἐπὶ
τῇ τελείῳσιν τῆς μυστηρίων· ὅθεν ὁ ἄρτος
καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, ὅσον οὐ πω εὐχαὶ
καὶ ἰκεσθαι γεγύνασι, φίλα εἰσιν· ἐπὶ ἃν
ἡ αἱ μεγάλαι εὐχαὶ, καὶ αἱ ἁγίαι ἰκεσθαι
ἀναπεμφθῶσι, καταβαίνει ὁ λόγος εἰς
τὸ ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνεται αὐτοῦ
σῶμα (2).

Athanasii magni, ex sermone ad ba-
ptizatos.

34. Videbis levitas panes vinique ca-
licem ferentes, mensaeque imponentes. Et
quamdiu quidem preces et invocationes
nondum sunt peractae, nihil aliud nisi pa-
nis calixque est. Verum enimvero postquam
peractae fuerint magnae miraeque preces,
tunc panis fit corpus; calix autem, domini
nostri Iesu Christi sanguis. Et rursus. Ve-
niamus ad mysteriorum perfectionem. Hic
panis et hic calix ante preces et invocatio-
nes nihil ultra naturam propriam habent:
verumtamen ubi magnae preces sanctaeque
invocationes editae fuerint, descendit Ver-
bum in panem et calicem, et corpus eius
conficitur.

1) Non legitur hic locus in Athanasii sermone ad recenter illuminatos seu baptizatos opp. ed. ven. T. II. p. 395. Nec mirum; multi enim alii necessario extiterunt Athanasii sermones de hoc argumento singulis annis recurrente, quo tempore, id est paschali, solebant episcopi erudire catechumenos, et mox baptizatos sublimiorum mysteriorum doctrina imbuere.

2) S. Augustinus in sexto sermone, ex vindobonensi bibliotheca edito, qui est de sacramento altaris, cum Athanasio adamussim consentit sic. Hoc quod videtis, carissimi, in mensa Domini, panis est et vinum; sed iste panis et hoc vinum, accedente verbo fit corpus et sanguis Verbi.

MONITUM.

Quo ego tempore dogmaticam Photii ad Armeniorum patriarcham epistolam, mihi a doctis PP. Mechitaristis traditam, edidi (Spicil. rom. T. X.) memini me adnotare in praevio monito p. 442, sanctum Germanum I, qui Constantinopoleos patriarcha anno Christi 715. processit, et anno 730. ea dignitate se abdicavit, litteras pariter de fide orthodoxa ad Armenios dedisse, quae in libris editis non apparent. Etenim eius rei testimonia, ut cit. loco dixi, Galanus protulerat in suo de conciliatione ecclesiae armenae cum romana opere T. III. p. 77, ex Armeniorum menologio; cuius verba, etsi aliquantum proluxa, nunc recitare necesse est. ^a Stephanus siuniensis episcopus ad Graecos pro-

» fectus, attulit inde secum tres libros, qui fidei veritatem explicabant. Porro sanctus Germanus

» Constantinopoleos patriarcha epistolam Armeniis destinavit, per quam ita eos monebat: quare vos

» non adseritis duas in Christo naturas, nec chalcedonense concilium recipitis? Haec quidem seri-

» psit, et per Stephanum misit ad Armenios. Ut vero pervenit Stephanus ad Papchenem Armenio-

» rum patriarcham, ostendit ei Germani litteras; quibus lectis, praecepit ipsi Stephano dominus

» Papchen, ut Germani litteris responderet, et scripsit vir eruditissimus Stephanus, compositione ac

» ordine quidem peregre regio, plurimas sacrarum scripturarum et sanctorum patrum sententias con-

» firmandi causa allegans: quae omnia ubi legerunt Graecorum sapientes, hisce scriptis consentien-

» tes, veram rectamque Armeniorum fidem haeresique immunem laudaverunt. »

Pergit p. 79. dicere Galanus, teste gravissimo utens Nersete lamproniensi, religiosam eo tempore pacem sub praedictis Graecorum et Armeniorum patriarchis inter duas ecclesias coaluisse. Papchenem tamen patriarcham, pro Iohanne Ozniensi, in menologio temere fuisse scriptum, longe facilius ego crediderim, quam de duplici, qui numquam auditus est, Papchene cum Galano suspicer. Re quidem vera Iohannem ozniensem, non Papchenem, contemporaneum cum Germano patriarchatu gessisse, fasti Armeniorum certissimi docent. (Serposius compend. hist. T. II. p. 41.) Sed enim quolibet demum modo hic anachronismus in menologii narrationem irrepserit, culpa quidem urgebit auctorem: verum enimvero Germani epistola, quam prae manibus nunc habemus, revocari in dubium nequit. Ecce enim apud eundem Galanum p. 341. ex Armeniorum concilio tarsensi novum testimonium accedit. Quippe ibi Armenii Graecos sic alloquuntur: « patres vestri ac nostri singulis

» temporibus ad pacem conciliandam impenso labore incubuerunt; ut venerabilis, strenuus, ac pro-

» bus patriarcha vester Germanus, qui litteras ad Armenios misit, spiritali caritate ac fide ortho-

» doxa plenas. » Quod autem in praedicto Armeniorum menologio Stephani quoque responsum laudetur, patriarchae sui iussu exaratum, quod tamen ex relatis a Galano partibus pessima haeresi redundans apparet; id posteriorum interpolatione haereticorum factum esse cl. Sukias Mechitaristarum abbas et archiepiscopus (prospect. litt. armen. p. 48.) cum Iohanne Vanagano narrat: sive ea fraus menologio obtrusa fuerit, insertis laudibus auctoris haeretici, ut vult Galanus; sive ipsa potius Stephani epistola violata sit, ut Sukias credit. Denique Stephanum hunc siuniensem inter illustres Armenios ponit etiam Samuel aniensis in chronico ad annum 772, paulo tamen ut videtur serius, nisi forte extremum vitae Stephani annum designat chronographus.

Sed ut ad Germanum redeam, equidem dum illud in Spicilegio monitum scriberem, illa tantum quae apud Galanum sunt testimonia noveram de Germani ad Armenios epistola. Postea vero feliciter mihi contigit, ut in adnotationibus, quas edito a se Iohannis ozniensis contra phantasticos sermoni attexuit vir cl. I. B. Aucherus, Mechitaristarum familiae decus, bene inquam mihi evenit, ut breve lemma ex supradicta Germani inedita epistola citatum legerem; ex quo statim specimine iudicavi, scriptum hoc Germani apud venetos Mechitaristas, qui pervetustis egregisque codicibus abundant, armeniace saltem servari; ideoque cupiditate incensus sum, ut vel id plenius cognoscerem, vel etiam largientibus dominis, cum eruditorum coetu in his meis voluminibus communicarem.

Hoc vero negotium mihi benigne expedivit, pro suo eximio erga omne litterarum genus amore ill. ac rev. archiepiscopus siracensis Odoardus Hurmutius, qui acceptum a sodalibus suis epistolae exemplar fidelissime mihi interpretatus est, atque ut latinis litteris typisque consignarem perlibenter annuit.

Tertium hoc itaque venerandi Germani scriptum in lucem effero; videlicet post luculentam eius de vitae termino disputationem, quam ex vetusto codice vaticano sumptam, inter Photii amphilo-chianas quaestiones edidi (*Script. vet. T. I. ed. 2.*); postque egregium illud de haeresibus syno-disque opusculum, quod item ex vetusto codice columnensi vat. erutum, septimo Spicilegii rom. volumini inserui, diversum plane ab illo paris ferme tituli, quod sub falso Germani nomine Moynius vulgaverat. Atque haec ego memoro, haud aedepol ut meas reculas recinam, sed ut eruditos tempe-pestive admoneam, siquando Germani scripta colligere volent, et cum paucis eiusdem epistolis co-pulare, quae ante secundam nicaenam synodum ab editoribus conciliorum poni solent. Utinam vero et ille liber Germani emergeret, de futurae vitae retributione, quem a stilo et recto dogmate ge-neratimque ab optimo scribendi genere Photius dilaudat cod. 233! Certe haec sunt genuina Ger-mani I. scripta, ut illa etiam a nobis edita: nam disputationem de vitae termino habebat idem Photius, et cum amphilo-chianis suis collocabat: opus de haeresibus atque synodis narrat ipse Ger-manus se sub primordiis Iconoclastarum composuisse: denique epistolam ad Armenios monumenta vetera priori huic Germano dant, non iuniori: etenim tarsense saeculi XII. concilium in quo illa commemoratur, ante iuniorum Germanum fuit, qui saeculo XIII. vixit, id est quinque post priorem saeculis. Nihilominus et Labbeus et Konigius, et alii interdum bibliographi, scripta secundi Ger-mani, quae levioris profecto frugis sunt, priori incaute adscripserunt; quod ne diutius, invita veri-tate fiat, docti homines postea cavebunt. (Postremo optandum superest, ut alicunde se exserat magni etiam Cyrilli ad Armenios epistola, quam Photius in sua ad eosdem memorat cap. 13, *Spicil. rom. T. X. p. 456*, quae in libris editis hoc certo titulo inscripta non occurrit!) Germani hanc episto-lam versari totam in refutando eutyichiano Armeniorum errore, per se patet: quamobrem nullum eius a nobis fieri summarium oportuit (*). Utiliter vero conferetur cum Thomae patriarchae hiero-solymitani ad eosdem Armenios dogmatica item epistola, quae extat in Tomo XV. operum Iacobi Gretseri inter Abucarae opuscula n. IV.

(*) De argumento eodem placet hanc epimetron quoddam attexere in vacuo paginae spatio, ne res a me in codicibus observata pereat. In vaticano igitur lat. codice 1267. f. 51. b. et seq. (itemque in codice 1195.) legebam sermonem quendam contra haereses eutyichianam ac nestorianam inscriptum S. Cyrillo (at in cod. 1195. inscriptum S. Augustino) cuius sermonis priorem partem reapse comperi sumptam ex epistola Cyrilli tertia ad Nestorium (ed. Aubert. T. V. part. 2. p. 22. et seq.) nempe illud excerptum quod post S. Leonis epistolam 165. (ed. Baller. T. I. col. 1397.) legitur inter dogmatica testimonia. Codex tamen vat. bonas habet varietates v. gr. 1. ed. lumen de lumine, at cod. lumen verum de lumine vero. 2. ed. ad unitatem, cod. et unitatem. 3. ed. Christum unum et dominum confitemur, at cod. Christum unum et Deum confitemur. 4. ed. necesse est enim discernere, et dicere hominem separatim fuisse, at cod. nec enim fas est discernere, et dicere hominem separatim fuisse. 5. ed. participationem, at cod. partici-patum, substantive. Tum fragmentum in codice concluditur his, quae desiderantur in editione Leonis, verbis, neque tamen graece desunt. Haec igitur pro caritate in Christo scribo, quaerens tamquam fra-trem et contestans coram Christo et electis angelis, ut ecclesiarum pax salva servetur, et concordiae caritatisque vinculum indissolubile maneat sacerdotibus Dei. Utinam vero Aubertus Cyrilli editor hoc apud Leonem excerptum novisset! ita enim latinam suam interpretationem fecisset meliorem.

PRO DECRETIS CONCILII CHALCEDONENSIS

EPISTOLA GRAECORUM AD ARMENIOS

QUAM CONSTANTINOPOLI DETULIT STEPHANUS SIUNENSIS EPISCOPUS
ANTE SUAM AD EPISCOPATUM ADSUMPTIONEM.

1. « Christus est pax nostra, qui fe-
» cit utraque unum, et medium parietem
» maceriae solvens, inimicitias in carne
» sua *. » Visum nobis est ab hoc aposto-
» lico effato nostram hanc epistolam exor-
» diri, quam ad vestram pietatem mittimus:
» nostra quippe omnis voluntas, et ipsius
» epistolae argumentum, ad pacis adeptio-
» nem tendit; pacis eius videlicet, quae de
» hoc mundo non est, prout Dominus dixit *,
» nec visibilibus rebus consentanea; pacis in-
» quam illius, quam ipse de caelo detulit,
» quamque suis discipulis discedens largitus
» est; quam denique a nobis erga omnipo-
» tentem patrem servari vult, prout ipse in
» sua ad patrem prece dicebat *: « non pro
» his autem rogo tantum, sed et pro eis
» qui credituri sunt per verbum illorum
» in me: ut omnes unum sint, sicut tu
» pater in me, et ego in te; ut et ipsi in
» nobis unum sint: ut credat mundus,
» quia tu me misisti. » Exemplar se fide-
» libus suis proponit, ut eum imitantes, eo-
» dem pacis tenore invicem copulemur. Sane
» illi qui eius documenta pensi habuerunt,
» nihil pacis bono antetulerunt; nihil vicis-
» sim aspernati magis sunt, quam ea quae
» paci adversantur, et verborum opinionum-
» que dissensum pariunt: pro certo habentes,
» nihil omnino prodesse vel miracula
» edere, vel sinceram virtutem cum corpo-
» ris castigatione coniunctam, vel proprii pa-
» trimonii largitionem, vel denique ipsum
» martyrium, absque caritate (1). Porro ca-
» ritas, prout eam egregie describit divus

apostolus * « non gaudet super iniquitate,
» congaudet autem veritati, non cogitat
» malum » de proximo, nedum de Deo,
» quia id adversari virtuti iudicat.

2. Nos itaque a Domino petimus, ut
» divinam in nobis germinare caritatem fa-
» ciat, atque ut pravarum praeiudicia opi-
» nionum avertat . . . (2) verba apud ves-
» tram pietatem facimus, insinuare conantes
» post Christi discipulorum exempla piam
» persuasione[m], aequam spem, atque in Chri-
» sto fidem. Quod si nos propheta monet *
» ut fratrem appellemus atque reputemus
» eum qui nos odio prosequitur, quanto ma-
» gis in fratrum loco habendi sunt illi spi-
» ritualique amore diligendi, qui hostili ad-
» versus nos animo nequaquam sunt? Deo
» autem confidimus, cui nostri omnes actus
» cogitationesque patent, fore ut quandoqui-
» dem hunc sermonem, et laudata in eo te-
» stimonia nonnisi mutuae monitionis causa
» scribimus, ea vobis grata accendant: neque
» enim gloriam nostram sed ipsius Domini
» quaerimus.

3. Quicumque spiritalis mercedis cau-
» sa se in ecclesia laboribus occuparunt, rei
» cuilibet orthodoxam fidem praeferendam
» putarunt; quam quidem veram sapientiam
» divina scriptura lignum vitae appellat *,
» Reapse quatenus maior sapientia est, quam
» recta circa Deum ac res divinas sententia?
» ita ut absque errore de creatis rebus opi-
» nemur, ex sanctae scripturae regula; nam-
» que ea vera scientia est in paradisi medio
» a Deo plantata; ubi quamquam obrepando

(1) Ita etiam S. Ioh. chrysostomus homil. I. in S. Romanum M. edit. Maurin. T. II. p. 612. Item S. Augustinus de bapt. contra Donat. lib. IV. 17.

(2) Haec unus versiculus in codice legi nequit.

callidus serpens noxium venenum suum vomere satagat, fraudemque sub pietatis specie inspirare, prout primis parentibus fecit, quos Deo similes fore spondebat; is nihilominus ab eo qui flammeum ibi gladium rotat, depelletur. Quippe hoc a Deo beneficium ministris suis conceditur, cuius ope calliditas serpentis infringitur, atque impedimentum tollitur, si quis eius fructus gustandi cupidus fuerit, qui fidelibus reservatur ut eo copiose fruantur; modo manum ei intendere velint, id est sincere et enixe veram scientiam quaerere, quam quisquis adsequitur, salvus fit.

4. Nos itaque dum Deo preces offerre non desinimus, sub huius mysticae arboris umbra iacere curamus (1), eiusque semper fructus colligere, ut eos non praesentibus tantum, verum etiam absentibus suppeditemus; sicut vestrae quoque pietati non sine iustis causis porrigendos putamus. Etenim religiosus sacerdos Stephanus in hanc regiam a Deo custoditam urbem delatus... (2). Qui non confitetur Dei Verbum passum ac mortuum, factumque primogenitum mortuorum, quamvis idem, quatenus Deus, vita ac vivificans sit, anathema esto (3).

5. Profecto quaelibet clandestina nestoriana malitiae insinuatio hisce anathematismis, ante quam radices agat, evellitur: atque his propositionibus, quas nos illi obiicimus a vera doctrina dictatis, scandalum praecavetur cunctorum fidei orthodoxae amatorum, ne quis temere attemptet inconsutilem Christi vestem discerpere, id est sanam fidei eius doctrinam. Nam contra hanc Nestorius... (4) haud potuit heterodoxus fraude sua praevalere, dum omni studio quaereret, quominus verita-

tem fateri victus cogeretur. Atqui si haec catholicae professionis vocabula usurpare voluisset, nequaquam ex Dei ecclesia pulsus fuisset; sed eum beatus Cyrillus veluti collegam et coepiscopum exceperisset; prout in sacris ruis epistolis scriptum reliquit (5).

6. Quamobrem nos horum vim articulorum quasi sacrum fundamentum praeiacientes, et omnia legitimi sensus vocabula producentes, his super aedificare nitimur: « (6) Nam duas confitentes naturas » in unigenito Dei filio, domino ac servatore nostro Iesu Christo, simili nobis » per omnia facto, excepto peccato, nihil » aliud dicimus aut intelligimus, nisi quod » ipse Deus quum esset, et patri consubstantialis, homo factus est, vereque hominibus consubstantialis » mediator inter Deum et homines, naturam sibi humanam una cum deitate copulans, haud sublata ne post unionem quidem distinctione naturarum, sed una conservata semper persona atque hypostasi divinae veritatis incarnatae, quae perfecte homo facta est. Etenim ante unionem, id est ante quam unigenitum Dei Verbum naturae nostrae copularetur, profiteamur unam fuisse eius naturam, id est divinam, utpote patri et spiritui sancto consubstantialem: duas autem eius naturas dicimus, postquam nostram adscivit substantiam: ita ut eum perfectum in deitate, itemque perfectum in humanitate et sciamus et proclamemus: velut etiam unum filium agnoscimus Iesum Christum ex duabus iisdem naturis; adeoque unum Verbum divinum incarnatum, iuxta illius (Cyrilli) sensum admittimus ac profiteamur. Nec vero cum incarnatum dicimus, substantiam aliam intelligimus, quam

(1) Utuntur haec eadem locutione Graeci in alia epistola ad Armenios, cuius nos excerpta protulimus in Spicil. rom. T. X. p. 446.

(2) Heic deest folium in codice.

(3) Est duodecimus Cyrilli anathematismus in calce epistolae ad Nestorium, Opp. T. V. part. 2. p. 77.

(4) Heic duo versiculi sunt in codice oblitterati.

(5) Epist. III. ad Nestorium opp. T. V. part. 2. p. 25.

(6) Quem tractum virgulis distinguimus eum laudavit ex ms. cl. Aucherus in adnot. ad Iohannis Ozniensis sermonem p. 33.

Dei Verbi naturam a Cyrillo adsertam (1): etenim haud duas dicimus incarnatas naturas, sed unam, id est illam divini Verbi incarnatam, corpore adsumpto et anima ac mente. Tum utriusque simul naturae proprietates profitentes, nihil aliud intelligimus, nisi quod adsumptum a divino Verbo corpus, in naturam divinam haud transiit, corporis natura dimissa; neque deitas adsumpto corpore spirituque et anima rationali, hisque ad personam suam adplicitis, in corporis naturam conversa est, nec de sua gloria quicquam amisit aut demutavit. Ita nos opinari ac profiteri sancti patres erudiunt, atque in primis sapiens Cyrillus in suo de ambarum naturarum, divinae nempe et humanae, unione tractatu (2), in quo demonstrat nullam esse factam unionis causa alterationem, quia unaquaeque natura suas incolumes retinuit proprietates. Sic videlicet magister Cyrillus magnusque doctor Athanasius, eadem hac locutione utentes docent, quorum testimonia postea proferemus.

7. Ergo duas intelligimus credimusque in unigenito Dei Verbo, domino nostro Iesu Christo, naturas; eo sensu, quo concilii

chalcedonensis patres DCXXXVI. intellexerunt ac professi sunt: sic adamussum, inquam, confitemur eundem nostrum Salvatorem, dominum atque Deum, perfectum in deitate, et perfectum in humanitate; quia unum ex duabus naturis profitemur, ex divina scilicet et humana. Huic nostrae fidei testimonium dat quintum sanctum concilium, quod post supradictum, in hac regia nostra a Deo custodita urbe congregatum fuit: cuius in decretis scriptum comperimus (3), quod « si quis naturas duas » profitendo, haud intelligat unum dominum Iesum Christum, Deum et hominem; neque praedictis verbis denotare » velit naturarum differentiam, quarum in » confusa et ineffabilis unio peracta fuit, » Verbo haud ad carnis naturam translato, » neque carne vicissim ad Verbi naturam » (etenim ambae naturae in substantia sua » permanentes, personaliter tantum coaeluerunt); et quod causa praedictae locutionis usurpandae nulla fuerit alia, » quam mysterii numerique agnoscendi naturarum, quae in eodem unico Verbo incarnato domino nostro Iesu Christo subsistunt; neque mente (4) tantummodo,

(1) Quomodo intelligenda sit Cyrilli ad Sucensum locutio *una Verbi incarnata natura*, exponit accurate prae ceteris S. Maximus Opp. T. II. pp. 273. 286. 335. Videsis etiam Photium Bibl. p. 801.

(2) Utrum hic sit deperditi operis cyrilliani titulus, an potius notus ille v. gr. *de incarnatione*, haud satis mihi constat.

(3) Est canon septimus concilii II. constantinopolitani, seu quinti oecumenici; qui canon videtur mihi paulo clarior in hoc Germani nostri contextu, quam in graeco proprio apud Concil. Zattae T. IX. p. 382.

(4) Magnopere animadvertenda est haec dogmatici canonis constantinopolitani locutio, quae negat intelligendas Christi naturas post unionem, mentis tantum phantasia seu theoria. Ecce enim apud Theoriani disputationem a nobis Script. vet. T. VI. editam in Armeniorum epistola p. 320. legitur: ἔμεινεν ἀμετάβλητος καὶ ἄτρεπτος τῶν φύσεων ἡ φανέρωσις, πλὴν μόνῃ ᾧ θεωρουμένη: *mansit non mutata neque conversa naturarum manifestatio (vel apparentia), sed tamen mente tantum spectabilis*. Quod Armeniorum dictum refutat Michaël patriarcha constantinopolitanus tom. cit. p. 332, volens omnino dici *manere duas naturas*, non autem *mente spectari*, ut dogma tutius pronuncietur. Videant, oro, lectores totum hunc Michaëlis locum, qui dignus profecto cognitu est. Item syrus patriarcha monophysita tom. cit. p. 392. scribit: τὰς φύσεις τηρεῖσθαι ἐν γνώσει, *naturas (Christi post unionem) conservari, mentis nostrae vi spectatas*. Porro his locutionibus ἐν γνώσει vel θεωρίᾳ, vel ἐπινοίᾳ adversatur docte etiam Leontius cum scholio (apud nos Script. vet. T. VII. p. 57.) quia nempe Monophysitae οὐκέτι τὴν διαίρεσιν λέγουσι κατ' ἐπινοίαν, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις μόνῃ τῇ ἐπινοίᾳ ψυχῇ θεωρεῖσθαι διίσχυρίζονται: *haud iam distinctionem dicunt fieri cogitatione, sed ipsas naturas cogitatione tantummodo spectari contendunt*. Sic fere etiam Monophysitarum adversarius Ephraemius apud Photium cod. 229. p. 786. Summa rei est, ut ait praedictus Michaël graecus patriarcha, oportere duas Christi naturas simpliciter dicere, non autem ambigua periphrasi loqui. Idem Ephraemius apud Photium cod. 229. p. 820: οὐ μίαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ Χριστῷ, ἀλλὰ δύο φύσεις ἐν τῇ καὶ ὑπόστασιν ἐνώσει κηρύττουσι: *non unam patres nostri in Christo, sed duas naturas in hypostatica unione praedicant*.

» unitarum naturarum distinctionem esse
 » intelligendam quae nihil ob unionem
 » amiserunt, quia unus est ex duabus (1),
 » et duae in uno; si quis, inquam, plu-
 » rali hoc numero abutitur, ut naturas di-
 » visas suadeat, vel singulas in propria per-
 » sona distinctas, hic anathema sit. »

8. Quum nos itaque duas in Christo Iesu naturas iuxta catholicum congregatorum Chalcedone patrum sensum profiteamur, persuadere nobis haud possumus, quin ii a Deo sint condemnandi qui contradicunt, neque admittunt et sine haesitatione profitentur dictam locutionem. Nam sancti patres haud simpliciter dixerunt, se duas agnoscere in Christo Iesu naturas, sed omnem aditum Nestorio obstruxerunt: atque ita nos profiteri docuerunt unigenitum Dei Verbum, ut nemo secundum illius impietatem dicere auderet Iesum Christum dominum per homonymiam tantum ac dignitatem Deo Verbo aequalem, ceteroqui seorsum ab eo qui de Davidis stirpe est. Qua credita ab eo unigeniti Verbi divini in duo divisione, quum illius heterodoxa sententia revelata fuisset, patres ut se contra eundem munirent, diserte in primis professi sunt natum de patre secundum deitatem ante omnia saecula; de virgine autem deipara secundum humanitatem; quod ille deiparae vocabulum, ceu suae opinioni contrarium, ne audire quidem sustinuit, sed aures obturavit magis quam ii qui sanctum Stephanum interimendi causa circumstabant; immo magis quam serpens aures obstruit ne periti incantatoris vocem auscultet; id est salutarem traditionem, quam vir beatus in prima sua ad Nestorium epistola scripserat,

pro Iesu Christi divinitate, deiparam simul appellans sanctam virginem . . . (2).

9. Item in sua ad orientales epistola idem beatus Cyrillus sic ait: haud oportuit eos ignorare decretum, quod nempe omni ad synodum nostram venturo, fatendum foret sanctam virginem esse deiparam (3). Quod si duarum naturarum locutio scandalo multis est, propterea quod ea Nestorius prave usus fuit, hi velim sciant, dictam locutionem a sanctis quoque patribus fuisse usurpatam (4): neque orthodoxa vocabula pie iam adhibita, esse reiicienda, postquam illis alii abusi sunt. Namque et Ariani, male ob suam credendi rationem, nonnullas sacrae scripturae voces interpretantes, ita conati sunt sanam sanctissimae Trinitatis fidem corrumpere: neque idcirco post eos quisquam iis vocabulis usurpandis abstinuit.

10. Admirabilis praeterea Cyrillus eidem Nestorio in ephesino concilio contradicens, in quo nonnulli locutionem illius tamquam veterem doctrinam defendebant, testimonia magni theologi Gregorii in medium adtulit, quae sunt huiusmodi (5): « qui duos filios introducit, unum de Deo » patre, alterum de Maria, non vero uni- » cum solumque, is ab adoptione exclu- » detur, quam Deus fidelibus orthodoxis » promisit. Naturae duae sunt, quia Deus » et homo, veluti anima et corpus se ha- » bent: non autem filii duo, nec dii duo: » neque pariter duo homines, quamquam » a Paulo interior exteriorque homo ap- » pellantur. » Idem denuo Cyrillus in sua priore ad Sucensum epistola duas in Christo Iesu naturas professus est dicendo (6): « quantum cogitatione adsequi possumus,

(1) Ita locutum est ephesinum concilium: *unus ex ambabus naturis Christus*. Léo papa in celebri epistola adhuc evidentius *unus Christus in naturis duabus*, cui dicto chalcedonenses patres adprobantes succlamaverunt.

(2) Tres deinceps versiculi legi nequeunt in codice.

(3) Hoc dicit in primo anathemate opp. T. VI. p. 159.

(4) Idem ait Cyrillus etiam lib. I. adv. Nestorium p. 6.

(5) Concil. ephes. act. I. col. 1192. ed. Zattae T. IV.

(6) Opp. T. V. part. 2. p. 133.

» et intellectuali oculo rationem incarna-
 » tionis subiicere, duas dicimus unitas na-
 » turas, unum nihilominus Christum et fi-
 » lium ac dominum, hominem factum, di-
 » vinumque Verbum incarnatum. » Neque
 tamen aliud hac locutione docere volumus,
 nisi quantum a quinto concilio didicimus,
 nempe ut duarum unitarum tantummo-
 do naturarum distinctionem profiteamur.
 Quam rem idem Cyrillus in sua quoque
 ad Eulogium epistola dicit (1): « Nestorius
 » dum duas carnis ac deitatis distinctas na-
 » turas profitetur, quatenus alia est divini
 » Verbi, alia carnis natura, haud tamen
 » nobiscum illarum unionem confitetur. »
 Tum adhuc enucleatius subdit: « nos vero
 » eas confitemur unitas, unum filium, unum
 » dominum, unum Christum, uti patres
 » nostri dixerunt, unam Verbi incarnatam
 » naturam (2). » Igitur extra omnem con-
 troversiam patet, haud sublatam fuisse ab
 unione distinctionem; quò fit ut duas na-
 turas dicamus; unam vero Verbi divini,
 quia eadem Unigeniti natura, secum sub
 sua persona coniunctam habet naturam
 humani corporis animati et intellectualis.

11. Multa alia hac super re dici pos-
 sent ad orthodoxae nostrae et immacula-
 tae fidei confirmationem, eorumque refu-
 tationem, qui haud sano sed pessimo con-
 silio conantur invehere schisma in eccle-
 siam Dei. Verum sufficiant quae hactenus
 dicta sunt, ut multiloquium vitemus, a Sa-
 lomone edocti qui ait *: « da sapienti oc-
 » casionem, et addetur ei sapientia. »

12. Deinceps vero oportet ut de ope-
 rationibus quoque et voluntatibus (Christi)
 dicamus (3); spiritale nimirum talentum
 mensae vestrae argentariae tradentes, ut
 postea Dominus sortem suam a vobis cum
 usura possit recipere, neque nos ceu pi-
 grum illum servum condemnet. Duas ergo
 dicimus in Christo Iesu operationes fuisse;
 nempe ipsum et qua Deum et qua homi-
 nem egisse intelligimus: qua Deum, res
 divinas; qua hominem, res humanas; sed
 tamen ambas operationes perfecisse con-
 iunctim, non seorsum separatimque (4);
 atque ita factis se confirmasse, cuiusmodi
 reapse erat, Deum verum et hominem ve-
 rum, non specie tenus. Neque nobis licet
 cum Hebraeis ei dicere: « quia tu homo
 » quum sis, facis te ipsum Deum *. » Et-
 enim ille supernaturalia sua demonstravit
 divina opera, aitque *: « si non facio ope-
 » ra patris mei, nolite credere; si autem
 » facio, et si mihi non vultis credere, ope-
 » ribus credite, ut cognoscatis et credatis
 » quia pater in me est, et ego in patre. »
 Adversus autem haereticos illos, qui po-
 stea ad contemnendum incarnationis my-
 sterium exorturi erant, veritatem is prae-
 munivit, cum naturae suae, quotiescum-
 que sibi libuit, permisit (velut ait etiam
 sanctus Nyssae episcopus Gregorius (5))
 carnis illas adfectiones experiri, quae re-
 prehensione carebant, nec non cruciatus;
 ut invicte confirmaret, se esse primogeni-
 tum in multis fratribus, nobisque corpore
 ac sanguine similem. Hinc etiam post re-

* Ioh. X. 33.

* Ioh. X. 38.

(1) Tom. V. part. 2. p. 137.

(2) Recole de hac celebri Cyrilli locutione quae diximus n. 6. adn. 1. Praeterea de concilii chalcedo-
 nensis doctrina, et contrario errore multa bona dicit Germanus noster etiam in tractatu, quem videsis,
 de haeresibus ac synodis a nobis edito Spicil. rom. T. VII.

(3) De duplici quoque operatione et voluntate Germanus op. cit. n. 45.

(4) Ita S. Leo PP. in sermone miscello, cuius partem ego legebam in cod. vat. 1267. f. 51. b. Extat
 autem sermo in append. n. 1. ed. Baller. T. I. Porro ubi in ed. col. 404. cap. 11. legitur: *quamvis* etc.
Verbi et carnis una persona sit, et utraque essentia communes habeat actiones, intelligendae tamen etc.
 qui Leonis locus ad litteram sumitur ex serm. 13. de pass. cap. 4, et ex ep. 124. cap. 5, et denique
 ex ep. 165. cap. 6; et tamen in nostro vat. cod. plenior meliorque legitur sic: *licet* etc. *Verbi et carnis*
una persona sit, quae inseparabiliter atque indivise communes habeat actiones, intelligendae
tamen etc.

(5) Consonat cum Nysseno Basilius v. gr. epist. 161, alique passim patres.

surrectionem, ut naturae suae veritatem rursus demonstraret, velut ait magnus sanctus Basilius (1), cibum quoque gustare dignatus est.

13. Iam vero aeternus Deus, qui universum mundi orbem complectitur, ut ait Isaias *, nec famem experiri nec sitim potest: nihilo tamen minus is in corpore suo esurivit atque sitivit: cumque homo esset, tamquam Deus simul operabatur cum naturae divinae viribus. Id nos docet etiam sapiens Cyrillus in suo thesauro dicens: « unum nobis praedicant Christum divinae scripturae: namque unus est Deus » pater, unusque et solus dominus Iesus » Christus, qui uti Deus agnoscitur, quia » id egit quod solius Dei proprium est. » Quia vero semet fecerat hominem, secundum scripturam, opus fuit ut se hominem esse comprobaret; neque talis » videri poterat absque innoxiiis corporis » adfectibus, rebusque aliis corpori consentaneis. Operabatur scilicet et loquebatur quantum homini congruit, ut se hominem factum demonstraret (2). » Tum paucis interiectis. « Quia Deus verus erat » cum carne, caroque vera cum deitate, » operabatur ut Deus, quatenus opus erat » ut Deus esse cognosceretur. Vicissimque » agebat et loquebatur, quatenus oportebat ut se verum hominem esse ostenderet; mysterii sic veritatem prudente oeconomia administrans. »

14. Nemo igitur ausit nos reprehendere, id est Dei ecclesiam, propterea quod his vocabulis utimur in catholicae fidei confessione. Cogitent potius fore se malitiae Arianorum consonos, qui ad suos errores orthodoxam patrum Nicaeae congre-

gatorum dictionem distorquebant; qui, prout magnus ait Athanasius (3) post multam conquisitionem vocabulum ὁμοούσιος stabiliverunt, quod numquam Ariani pervertere potuerunt. Cum autem distorsit Nestorius nostrae fidei tesseram, in ecclesia Dei semper adhibitam, Cyrillus admirabilis personae unitatem illi opposuit.

15. Item cum senex malignus Eutyches semet extulit, dicens Deum quidem corpus nostro simile adsumpsisse, ceteroqui unam esse naturam post unionem delirans (4), patres ii qui Chalcedone conveniunt, Romaeque antistes beatus Leo, coacti sunt, ut illius insaniam refellerent, duas docere esse naturas in unigenito Verbo Dei; quae quum iuxta suas proprietates simul agerent, ambae quod proprium sibi erat tenebant; ut sic ex actuum distinctione, naturarum distinctio agnosceretur unius domini nostri Iesu Christi: etenim ex actibus natura dignoscitur, velut etiam beati Cyrillus et nyssenus Gregorius in scriptis suis tradiderunt.

16. Sed enim ne ad voluntatem quidem quod adtinet, veritas non est declaranda. Haud enim inconsiderate vel absque examine, duarum voluntatum locutionem admisimus (5), quum hac de re temporibus nostris commota quaestio fuisset; neque ecclesiae Dei praesidibus tacere liceret, neque inepte Dei potentis corpus rescindere huius dictionis divulgatione. Revera haud alienum a trita patrum via est, duas voluntates dicere; et deinde adfirmare unum id est primum atque praecipuum humanum actum in intellectu ac voluntate fieri. Iam quum nostram naturam divinum Verbum adsumpserit, ut eam sanitati restitue-

(1) Num intelligit Germanus locum epistolae Basili ad Urbicium, quam primi nos, ex codice veneto exscriptam edidimus post Cyrilli commentarios in psalmos? Ibi nimirum agitur de Christo post resurrectionem comedente.

(2) Plura his certe similia dicit Cyrillus in thesauro assert. XXIV.

(3) Proluxe de hoc vocabulo Athanasius in libro de synodis.

(4) Concil. chalced. p. 1079. ed. venet. Coleti anni 1728. T. IV.

(5) Hinc rursus vides quam falso accusatus olim fuerit de monothelismo Germanus noster; qua ceteroqui criminatione satis eum iam purgaverat Henschenius bollandianus ad diem XII. maii.

ret atque instauraret, necesse fuit ut prae ceteris illam partem adsumeret, quae prima peccati vitio infecta universum hominem pessum dedit. Etenim Deus quidem initio Adamum naturaliter innocentem creaverat et libera cum voluntate. Quapropter inclytus Athanasius dixit (1), naturas duas ab ipsa voluntate in uno domino nostro Iesu Christo denotari. Etsi enim is voluntatem secundum humanum intellectum adsumpserat, ipsam tamen haud habuit contrariam, sed Deo prorsus conformem, et ad peccatum nullatenus pronam, quia numquam divina voluntas abs naturali aberat; immo haec talis prorsus apparebat, qualem in illo fore dixit propheta *: « ante » quam puer malum bonumve sciat, malum respuet, bonumque eligit. » Ecce enim salutis nostrae causa sponte ad necem accessit, quamquam ei naturale erat nolle mori, quia vi congenita repugnat morti natura, prout creator initio constituit.

17. Dixi, nos hanc locutionem adscivisse a patribus nobis traditam; neque tamen ullam praeterea volo in mysterium invehere contrarietatem; absit. Nam etsi is moestus fuit, ignoravit (2), et passioni repugnantiam prae se tulit, haec tamen omnia cum Verbi consensu ac beneplacito in carne habitantis, et ob illius voluntatem, corpori accidebant: quia Verbum quatenus sibi libitum erat, corpori concedebat ut naturaliter ageret, sicut scriptum invenimus.

Quippe natura comparatum est; ut homo mori nolit: et Adamum Deus ab initio naturaliter mortis metuentem fecit: alioquin haud ei profecto mortem esset interminatus dicens: quacumque die de arbore comederitis, cuius gustum vobis interdixi, sine dubio morte moriemini; nisi antea mortis horrorem illi indidisset. Iam vero Domini quoque anima a morte abhorrebat, sed ob oeconomiae rationem, id quoque spontaneum erat ac liberum. Hinc discipulis suis aiebat: desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum ante quam patiar *. Et alibi *: calicem habeo quem oportet me bibere; quid autem volo praeter quam illum bibere? Et, baptismum habeo, quo me oportet baptizari; et quomodo angor usque dum perficiatur *? Ex his ergo discimus, ut doctus Cyrillus opinatur (3), quod Iesu Christi natura nostrae similis, naturalem repugnantiam sibi spontaneam fecerit, prout Deo conveniebat.

18. Atque ut summam praedictorum faciamus, paucisque rem concludamus, dicimus Deum factum esse hominem, non autem adsumptum ab eo hominem, ut Nestorius credidit (4). Etenim dictum fuit: et Verbum caro factum est (5), et habitavit in nobis; haud sane apparenter, neque tamquam umbram se exhibens, sed vere ac materialiter factus homo, ut hoc fructu universum hominum genus mundaretur. Eaque omnia possedit, quae pro nobis ob-

* Luc. XXII. 27.
* I. h. XVIII. 11.

* Luc. XII. 50.

(1) Idcirco Eutyches in concilio chalcedonensi tomo praedicto p. 1019. citabat pro se non Cyrillum tantummodo sed etiam Athanasium.

(2) De scientia Christi, et de celebri loco quod ne filius quidem diem horamque iudicii futuri sciret, adi egregias explicationes Cyrilli apud nos in excerptis eius ad Matth. p. 482. Rursus eundem Cyrillum in comm. ad Lucam II. 52. Item nostrum Nicephorum antirrh. I. 50, et praesertim in apologetico maiore cap. 76. Denique Eulogium patriarchae alex. apud Photium cod. 230. p. 882.

(3) Hoc cum alibi, tum diserte dicit Cyrillus apud nos in comm. et Luc. p. 427. et in excerptis item apud nos p. 483.

(4) Recte ait, ut Nestorius credidit, qui pravum ei dicto sensum subiiciebat. Ceterum locutionem hanc, quod Verbum sibi adsumpserit hominem, impune dictam reperies in sensu orthodoxo apud veteres, puta apud S. Augustinum de vera relig. cap. XVI. apud S. Leonem PP. serm. 54; et quidem inter graecos etiam apud Athanasium, in fragmentis quae super edidimus p. 582.

(5) Pulchre Proclus constantinopolitanus in epistola dogmatica ad Armenios (Galland. Bib. T. IX. p. 687.) ait locutione *Verbum caro factum est*, nihil aliud significari quam τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἀκρας ἐνώσεως, *summae unionis inseparabilitatem*. Et hoc contra Monophysitas.

* Hebr. VIII. 3.

tulit, ut magnus inquit apostolus *. Idcirco quum Deus esset impassibilis, non recusavit fieri passibilis, ut idem et passus esset et non passus: passus carne, quam de sanctae virginis deiparae utero sumpsit, simulque expertus quidquid inculpabilium adfectionum habet natura, nec non cruciatus quos passionis tempore a crucifixoribus pertulit. Non passus autem, quatenus nihil divina natura patiebatur, dum eius non sine sponte propria corpus discruciabatur. Sic etiam corporaliter pendebat in cruce, in quam se propria potestate contulerat, ut ipse Dominus dixit *. Obiit corpore, a neutra tamen humanitatis eius parte discessit deitas, quae tota inerat corpori exanimi in monumento iacenti, totaque simul perseverabat in eius anima ad inferas terrae partes descendente, ubi et iis qui in carcere erant spiritibus veniens praedicavit, ut apostolorum princeps narrat *.

* I. Petr. III. 19.

19. Nemo igitur scandalum nostri causa patiat, dum peccatis suis quaerit excusationes: neque is qui in peccato persistit, ecclesiam Dei vituperet, quasi ea divisionem in Christi mysterio doceat. Nemo nonnullas perperam intelligens patrum auctoritates, vel eas distortuens, perverse aliquid adversus veritatem concludat: idque iis praecipue dicitur, qui beatum Leonem romanum antistitem eiusque verba temere et inique scandalo habent (1). Epistolae eius testimonia deinceps recitabimus (2), rectam eorum exponentes sententiam, ut evidenter demonstramus orthodoxam illius fidem, atque ut eos pudore adficiamus,

qui Leonem Nestorio favere praesumunt. Quod si forte vos (in Christo Iesu dico) contrarium aliquid intellectui vestro in nostro scripto deprehenderitis, ne quaeso id significare cunctemini, quidquid nempe vobis libuerit, magisque accuratam dubiorum vestrorum solutionem exquirite. Namque et magnus Athanasius aequum esse iudicavit, eos non repellere, qui quod dicunt, recto sensu explicant. Sic enim ipse docet in sua ad Eusebium, Lucinianum, et socios (3) epistola: « vos ergo, qui haec » omnia profitemini, ne quaeso illos qui » eadem profitentur damnetis; sed vocabula ab illis adhibita explicate; neque » his inconsideratis, auctores repellatis; » immo vero eos exorate, iisque suadete, » ut conciliare sententias velint. »

20. Quum ergo exploratum sit, coram tremendo Christi tribunali, ubi actus nostri omnes, verba, et cogitationes iudicantur, quidquid hactenus audientibus diximus prolaturum iri, date operam, venerabiles Fratres, ut vinculum perfectionis * pacisque concordiam teneatis, quò unum corpus esse possitis et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae: atque ut in uno Domino, una fide, uno baptismo glorificare Deum possimus patrem domini nostri Iesu Christi, eiusque unigenitum Verbum, et sanctum Spiritum, qui ex illorum substantia est; in eodem inquam ovili, in superna ecclesia primogenitorum in caelis conscriptorum; ubi habitant omnes qui eodem fruuntur domino nostro Iesu Christo, cui honor in aeternum. Amen.

* Coloss. III. 14.

(1) Reapse adhuc Armenii eutychiani, id est monophysismi adseclae, cogunt levitas ordinandos iurare in formulam, qua detestantur concilium chalcedonense et Leonem romanum. Videsis Le-Brunium expl. Miss. T. III. p. 16. Nec immerito. Etenim nemo saepius aut validius Leone Eutychem arguit in sermonibus atque epistolis.

(2) Desunt nunc (omissa ab amanuensibus) in calce praesentis epistolae haec testimonia sive auctoritates, quibus dogmatica scripta communiri solebant. Idem accedit epistolae Leonis PP. ad Flavianum, cui desunt testimonia (in codd. et in edd.) ab eo promissa. Item desunt testimonia in fine actionis IX. Leontii de sectis, quae nos tamen in vat. codice nuper invenimus.

(3) Non videbam huius tituli epistolam inter edita Athanasii scripta.

DE DOGMATICA PANOPLIA MONITUM.

Chalcedonense concilium, definito contra Eutychianos aliosque haereticos duarum unitarum in Christo naturarum dogmate, contumacibus plurimis ansam obtulit discidium ab ecclesiae unitate faciendi; ideoque totus paene oriens cum Aegypto religiosus his turbis convulsus fuit. Rem prae ceteris lucide narrat chaldaeus Ebediesus in suo de veritate christianae religionis opere (quod nos edidimus Script. vet. T. X.) tract. III. cap. 4, ubi agitur de sectarum divisione, qui locus non sine fructu a studiosis legetur. Exinde enim extiterunt 1. Orthodoxi, qui duas unitas Christi naturas, unamque personam; 2. Iacobitae qui naturam unam unamque personam; 3. Nestoriani, qui duas seorsum Christi naturas, duasque personas credunt. Porro ut multi rectam chalcedonensis concilii doctrinam oppugnare tunc coeperunt, illa non segnus orthodoxi scriptores ad illius defensionem certatim incubuerunt. Atque inter primos prodiens in aciem Ephraemius patriarcha antiochenus, pluribus editis scriptis, quorum ampla excerpta dat Photius codd. 228. et 229, chalcedonensem definitionem, atque epistolam Leonis romani fortiter defendit. Deinde Eulogius patriarcha alexandrinus non uno pariter scripto apologiam synodi et Leonis romani plenissimam fecit (1); cuius item copiosa excerpta Photius codd. 225. 226. et 230, nobis conservavit. Tertiam saeculo sexto defensionem praedicti concilii scripsit Leontius byzantinus, quae inter edita eius opuscula superest. Quartum pro eadem synodo tractatum saeculo item sexto Iohannis caesariensis habemus in codice vaticano syriaco 140, sumptum videlicet ex graeco auctoris textu, qui periit. Ex hoc nos Iohannis caesariensis opere permulta excerptimus S. Cyrilli ab eo citati fragmenta inedita, quae latine in hoc ipso volumine contexuimus. Quintum video pro concilio chalcedonensi opusculum Nicetae byzantini saeculo nono scriptum, in Allatii Graeciae orthodoxae priore tomo.

Ego vero ante hos annos videram in codice vat. latino 7153, qui ex miscellis scriptis conficitur, graecum insertum chartarum octo bombycinarum fragmentum, grandioris moduli, binis digestum laterculis; verumtamen non capite tantum, sed fine quoque truncatum. Etenim tres completebatur quaestiones a XVI. ad XVIII., quae desinebat in mutilam Gelasii papae epistolam. Iamque ergo fragmentum hoc spatiosum, cum interpretatione mea latina scholiisque, prelo supponebam, cum ecce bibliothecae vaticanae graecos aliquos codices nuper lustrans, praedicti tractatus partem ceteram, immo et multo maiorem, eadem plane manu scriptam in codice graeco vat. 1904. mirabundus nactus sum; nec nisi supino bibliopegi errore factum cognovi, ut quaternio ille a reliquo corpore avulsus inter latinos tam longe codices sub numero 7153. transferretur. Ergo rursus compositis huius Absyrti membris, tum operis titulum legi, tum etiam simul comperi quinque adhuc quaestiones in media operis lacuna desiderari, id est XI. XII. XIII. XIV. XV., quae ut aliquando pari casus felicitate emergant, optandum est. Et titulus quidem operis bis circa finem legitur δογματικὴ πανοπλία, ut suis locis adnotabimus: partes autem in medio scripto ut dixi adhuc hiant, in postremo tamen volumine coalescunt: namque et Gelasii epistola ab inventis postea foliis completur.

Age vero dogmaticas panoplias in impressis libris duas habemus, primam Euthymii Zygabeni; alteram titulo aliquantum variantem, sed re parem, Nicetae nimirum choniatae thesaurum orthodoxae fidei, cuius quinque libros priores latine tantum gallus Morellius edidit, nos vero posteriorum librorum lautas partes in romano Spicilegio T. IV. graece protulimus. Attamen neutrum opus, sive Euthymii sive Nicetae, cum hac de qua loquimur panoplia conspirat. Iam quisnam fuerit huius

(1) Graviter erat Schottus Photii interpretis in cod. 226. Dicit Photius Eulogium posuisse initio sui apologetici (vel sibi scopum fecisse) tomum (id est epistolam) Leonis PP., quem calumniis Acephali appetebant: *προτίθεται δὲ αὐτῷ τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα Λέοντος ὁ τόμος ἐπηρεαζόμενος μὲν καὶ συκοφαντούμενος ὑπὸ Ἀκεφαλῶν*. Schottus autem hermeneuticae simul et chronologiae immemor (fuit enim Eulogius saeculo et amplius iunior Leone) sic perverse reddit: *inscribit vero librum primum pontifici Leoni, accusatus ac reprehensus ab Acephalis*. Mitto alias ibi falsissimas interpretationes, veluti *ἀδωσις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου*, absolutio a chalcedonensi synodo, pro defensio chalc. synodi. Et *Εὐλόγιος μονῆς ἡγήσατο τῆς παναγίας Θεοτόκου*: Eulogius solius deiparae Virginis cultu adductus, pro Eulogius monasterii preces fuerat sanctissimae Deiparae. Mitto inquam cetera, ne extra meum propositum vagor.

panopliae adversus Eutychianos auctor, quis facile divinet? Incipit in codice opus acephalum ab actione IV. cap. 6. operis Leontii de sectis. In calce autem nonae scribuntur Patrum testimonia, quae in editione Leontii promittuntur quidem sed tamen suppressa fuerunt. Nempe in codice nostro haec sunt. I. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρείου α' λόγου. II. Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ εἰς τὰ ἐπιφάνια λόγου. III. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ β' λόγου. IV. Γρηγορίου Νύσσης ἐκ τοῦ κατὰ Ἀπολινάριου συγτάγματος. V. Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐκ τῶν πρὸς Γρατιανόν τὸν βασιλέα. VI. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς τοῦ πρὸς Σαβηνιανόν λόγου ὑποθέσεως. Hoc quidem ita se habet: οὐκοῦν ἐν τῷ τελείῳ τῆς Θεότητος ὄν, ἐκένωσεν ἑαυτὸν καὶ ἔλαβε τὸ τέλειον τῆς κατ' ἄνθρωπον φύσεως ὁλοκλήρου· ὥς οὖν οὐδὲν ἔλλιπες τῷ Θεῷ, οὕτως οὐδὲ τῷ κατηρητισμῷ τῷ κατὰ ἄνθρωπον, ἵνα τέλειος ἐν ἑκατέρᾳ φύσει τυγχάνῃ. Huius graeci fragmenti sex tantum postrema vocabula dederamus nos ex Leontio, Script. vet. T. VII. p. 135., nunc vero totus locus apparet. Et quidem is sumitur ex Ambrosii epistola in maur. editione XLVI. 6. (quae ad Sabinum non ad Sabinianum scribitur) ubi disertis verbis sic Ambrosius: ergo cum esset in plenitudine divinitatis, exinanivit se, et accepit plenitudinem naturae et perfectionis humanae: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. VII. Τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνεύοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ Θείου συμβόλου. Hunc nos item adamussim Ambrosii locum iam protulimus ex Anastasio presbytero, Script. vet. T. VII. p. 7. VIII. Λύγουστίνου. Ἐπίγνωσι διέστη φύσιν τοῦ Χριστοῦ· τὴν Θεῖαν δὲ λέγω τὴν συνυπάρχουσαν τῷ πατρὶ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἧς μείζων ἐστὶν ὁ πατήρ· πλὴν ἑκατέραν ὁμοῦ καὶ οὐ δύο, ἀλλ' εἷς Χριστὸς, ἵνα μὴ τετράς εἴη, ἀλλὰ τριάς ὁ Θεός. Nimirum Augustinus in Ioh. tract. 79. 3: agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet qua aequalis est patri, humanam qua maior est pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas, non Trinitas Deus. Huius nos graeci fragmenti partem tantum priorem recitaveramus ex Leontio tom. cit. p. 135. IX. Τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ἐν πνεύματι λατρείας. X. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Οὐαλεριανόν ἐπιστολῆς. XI. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀνατολικούς. Sequitur tota in codice actio Leontii decima usque ad fol. 31. b., quae nos omnia, ut iamdiu edita, omisimus.

Atque ex hoc demum loco illae ineditae incipiunt duodeviginti quaestiones de haeresibus sexto praecipue septimoque saeculo grassantibus. Et quidem quaestio XVII. in defendendo concilio chalcodonensi tota consumitur. Hanc ego panopliam cum praedictis Euthymio et Niceta ut dixi comparans, immo et cum aliis similis argumenti scriptis, sive apud Photii bibliothecam, sive apud alios impressos libros, nihil nostro operi simile comperiebam. Cumque auctor in XVI. quaestione Severianos tamquam sui temporis homines nominet, aetatem suam quodammodo prodere, id est VI. aut VII. saeculum, videtur. Ceteroqui eadem methodus scribendi est, qua utitur S. Maximus T. I. in quaestionibus biblicis, vel de aliis rebus per ἐρωτήσεις et ἀποκρίσεις; rerumque genus et tractandi ratio aetatem Maximi olet. Et quidem conferatur polissimum Maximi epistola seu tractatus ad Iohannem cubicularium T. II. p. 259-291, de rectis ecclesiae decretis, et adversus Severum. Itemque conferre praestabit cum nostro subsequentes illic dogmaticas praestantissimi confessoris epistolas. Noster porro auctor logicis regulis apprime exercitus, et tota graecae scholae subtilitate exacutus, ita in nonnullis capitulis loquitur, ut interpretem pari arte instructum, puta Porphyrium vel Boethium, postulare videatur; id quod ego invite admodum, nec nisi suscepti operis necessitate compulsus, praestabam. Multus quippe ac subobscurus illi sermo est de hypostasi, de persona, de enhypostato, de substantia, de natura, de relationibus, de accidentibus, de essentiali et non essentiali etc. quae sunt veluti asperantes viam salebrae, festinantibus praesertim molestae: quibus tandem e scopulis aut spinis postquam se auctor evolvit, planiore iam regione spatiat, et orthodoxum dogma communibus lucidisque argumentis exponit et protegit. Certe in tertia praesertim quaestione pulcherrimam divinae oeconomiae facit explanationem. Fructus tamen prope praecipuus huius inventae panopliae est insignis epistola Gelasii papae I, qui pontificatum inter annum 492 et 496 tenuit, atque inter doctiores primae sedis antistites habitus est. Haec, inquam, epistola mihi inter editas non occurrebat, ne in illa quidem scriptorum Gelasii plenissima collectione, quae synodo chalcodonensi praeponitur in veneti Zattae Conciliorum editione tomo VIII. Profecto in hac epistola plura sunt bonae frugis, sacraeque doctrinae et historiae utilia, quae singillatim in scholiis adnotare non negligemus.

ΕΚ ΤΗΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΝΟΠΛΙΑΣ

Κεφαλαίων διαφόρων ἤτοι ἐπαπορήσεων λύσις περὶ τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβείας· ἐν ταύτῃ
ἡ ἑλεγχος καὶ ἀναζωπύησις τῆς καὶ Θεότητος καὶ Χριστοῦ καὶ ἀνθρωπότητος τῆς Ἀκεφάλων
ἐναντίας δοκίσεως, καὶ ἀπὸ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς τῆς δυσεβῶν, καὶ ἀπολογία πρὸς
τοὺς ἀθετοῦντας τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι, ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς
Θεοοδώτων ἡμεῶν ἁγίων πατέρων.

EX DOGMATICA PANOPLIA

Capitulorum diversorum seu dubitationum solutio de recta erga Christum religione:
pariterque confutatio atque eversio contrariae circa Christi divinitatem et huma-
nitatem sententiae Acephalorum, nec non impiorum Nestorii et Eutychis adse-
clarum: simulque adversus eos, qui sanctam synodum chalcedonensem reiiciunt,
defensio ex sanctorum a Deo datorum patrum nostrorum doctrina.

QUAESTIO I.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α΄.

Quid est hypostasis? et num eadem res
est ac substantia, nec ne?

Τί ἐστιν ὑπόστασις; καὶ εἰ ταυτὴ ἐστὶ τῇ
οὐσίᾳ, ἢ οὐ;

cod. f. 31. b.
col. 2.

Responsio.

1. **H**ypostasis, prout vult sanctus Ba-
silius, est proprietatum ad singula concus-
sus: ut vero nonnulli dixerunt, substan-
tia quaedam est singillatim cunctas in pro-
prio individuo proprietates complectens:
alii denique aiunt eam substantiam cum
proprietatibus: et hi quidem recte; etenim
proprietas singillatim adunatio, si ad
communem substantiam accedit, ea demum
uniuscuiusque hypostasim efficit: nam et
esse filium Davidis, et adunci nasi, et cal-
vum fortasse, et reliquae proprietates ad
humanam substantiam adiunctae, hyposta-
sim Pauli confecerunt, verbi gratia, aut Pe-
tri, aut cuiusvis individui. Vocatur autem
a nonnullis hypostasis etiam individuum,
et persona: individuum quidem, quia non
potest in aliud subdividi. Nam genus, quod
est animal, in species dividitur, in homi-

α΄. **Υ**πόστασις ἐστὶ, κατὰ τὸ ἅγιον
Βασίλειον *, συμδρομὴ τῆς περὶ ἕκαστα
ιδιωμάτων· ὡς δὲ τινες εἰρήκασιν, οὐσία
τίς τῆς καθ' ἕκαστα φιλοσοφικῆς τῆς ἐν
τῷ οἰκείῳ ἀτόμῳ πάντων ιδιωμάτων· ἄλ-
λοι δὲ εἶπον αὐτὴν οὐσίαν μετὰ ιδιωμά-
των, καὶ καλῶς εἰρήκασιν· τὸ γὰρ ἄθροισ-
μα τῆς καθ' ἕκαστον ιδιωμάτων τῶν κοι-
νῶ τῆς οὐσίας προσχρόμῳ, τὸ τοῦ τι-
νὸς ὑπόστασιν ἀπαργάσατο· τὸ γὰρ υἱὸν
εἶναι τοῦ Δαυὶδ, καὶ γρυπὸν, ἢ φαλα-
κρὸν, εἰ τύχοι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ιδιω-
μάτων συναφθέντα τῇ ἀνθρωπίνῃ οὐσίᾳ,
τὴν ὑπόστασιν ἀπέτελεσαν Παύλου ὡς εἰ-
κὸς ἢ Πέτρου, ἢ τινὸς τῆς καθ' ἕκαστα·
καλεῖται δὲ ἡ ὑπόστασις ὑπὸ τινων καὶ
ἄτομον, καὶ πρόσωπον· ἄτομον μὲν διότι
οὐ πέφυκεν εἰς ἕτερον τί ὑποδιαιρεῖσθαι·
τὸ μὲν γὰρ γένος, ὅπερ ἐστὶ τὸ ζῶον, εἰς

ἀποκρίσις.
* ep. XXXVIII. c.

cod. f. 32.
col. I.

(1) Confer S. Maximi definitiones theol. T. II. p. 78. et 143. Nihil autem similis quam hae nostrae
methodo quaestionum S. Maximi T. I. p. 15. seqq.

(2) Item confer S. Maximi opusc. de rectis eccl. decretis pro chalced. contra Severum T. II. p. 259.

τὰ εἶδη τέμνεται, εἰς ἄνθρωπον φημι καὶ βοῦν καὶ ἵππον καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη· τὸ δὲ εἶδος, εἰς ἄτομα διαιρεῖται, ὡς ὁ καθόλου ἄνθρωπος εἰς τὸ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ ἄλλους λοιποὺς ἀνθρώπους· ὁ δὲ τίς ἄνθρωπος, ὅς ἐστιν ὑπόστασις, εἰς οὐδὲν πέφυκε τέμνεσθαι καὶ διὰ τοῦτο ἄτομον λέγεται· πρόσωπον δὲ ὡς χαρακτηριστικὸν καὶ τοῦ τινὸς ὃν δηλωτικόν· διαφέρει δὲ τῆς οὐσίας, διότι ἡ μὲν οὐσία τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἧς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ἢ γένος ἀναγομένων δηλοῖ· ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸ ἰδικώτατον εἶδος, ἡγουν τὴν τινὰ ἄνθρωπον σημαίνει, τοῦτέστι Παῦλον ἢ Πέτρον· ἐὰν γὰρ εἴπω ἄνθρωπον ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, οὐσίαν ἢ τοὺς φύσιν ἀνθρωπίνην ἐσήμανα· εἰ δὲ ἰδιώματα τινα χαρακτηριστικὰ τῇ τοιαύτῃ ἀπροσδιορίστῃ σημασίᾳ προσωλέξω, τὸν τινὰ ἄνθρωπον ἐδήλωσα, τοῦτέστιν Ἰάκωβον ἢ Ἰωάννην, ἢ τινὰ ἧς καθ' ἑκάστα, τοῦ κοινοῦ τὸ ἴδιον ἀποδρασεύσας· ἂν γὰρ τῆς ἧς χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων προσθήκῃς, ἧς τὸ ἴδιον ἀπὸ τοῦ κοινοῦ διακρινόντων, τὸ κοινὸν μόνον τῆς οὐσίας νοεῖται· τοῦτο δὲ χωρὶς ἧς ἀτόμων, οὐδὲ ὅλως γνωρίζεται· νῦν γὰρ μόνῳ θεωρητὸν ὑπάρχει· οὐδὲ γὰρ ἕτερόν τι ἐστὶ, παρὰ πῶς ἐν τοῖς πολλοῖς ἐνότητι ἡγουν ταυτότητα· τὸ αὐτὸ οὖν κατ' οὐσίαν τοῖς ἀτόμοις· ὥστε πῶς διαφορὰν εἶναι τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἰδικόν, τοῦ τὸ μὲν ἐν πλῆθει θεωρεῖσθαι, τὸ δὲ ἐν ἐνί.

col. 2.

β'. Ἀμέλει γοῦν καὶ τὸν ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λέγοντες, τοῦτο ποιούμεθα, ὡς τοῦ κοινοῦ ἡγουν εἶδους καθ' ἑκάστον λεγομένου· οὐκοῦν ἡ ἐνότης ἧς ἀτόμων ἡγεν ταυτότης τῆς φύσεως τὸ καθόλου ποιεῖ· ὡς πάντων ἧς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀτόμων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας μετεχόντων, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὅρον τῆς οὐσίας ἀναγομένων· εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, ἡ μὲν οὐσία ἡγεν τὸ κοινόν, ἡ καθόλου φύσιν σημαίνει· τὸ δὲ ἰδικόν, ἡγουν ἡ ὑπόστασις, τὴν τινὰ οὐ-

nem inquam, et bovem, et equum, et reliquas species. Species vero in individua dividitur; sicut universaliter dictus homo in Iacobum, Iohannem, et reliquos homines. Verumtamen talis homo, qui hypostasis est, in aliud nihil dividi potest; proptereaque individuum dicitur. Persona autem dicitur, quatenus ea characteristicum est, et certum aliquem denotat. Differt autem a substantia, quatenus substantia quidem communitatem naturae illorum, quae sub eandem speciem sunt redacta, demonstrat: at hypostasis propriam omnino speciem, idest certum aliquem hominem significat, nempe Paulum aut Petrum. Etenim si dico hominem simpliciter et indefinite, substantiam vel naturam humanam significavi: sin vero idiomata quaedam characteristicum indefinite huiusmodi enunciationi adiunxero, certum aliquem hominem demonstraverim, id est Iacobum aut Iohannem, aut aliquem individuum, a communi proprium sic distinguens. Nam sine characteristicorum idiomatum adiectione, quae proprium a communi secernunt, naturae tantummodo intelligitur communitas, quae ceteroqui sine individuis non prorsus cognoscitur: nam menti soli aspectabilis est: neque enim aliud quicquam est, quam multorum unio seu idemtitas: idem itaque secundum substantiam quod individui vita: ut communis a proprio differentia in eo consistat, quod commune in multitudine contemplamur, proprium in uno aliquo. ▲

2. Profecto igitur, dum humanam naturam definimus, id agimus, tamquam si commune vel species secundum individua dicatur. Itaque individuum unitas sive idemtitas universalitatem naturae facit; tamquam si omnia sub eandem speciem individua unam eandemque substantiam participant, ac propterea sub unam eandemque substantiae definitionem redigantur. Quae si ita se habent, substantia quidem, id est commune, universim naturam significat: proprium autem, id est hypo-

stasis, certam aliquam substantiam denotat, quae cum haerentibus sibi idiomaticis, eadem res est quae species, nempe Pauli aut Petri, aut individui cuiusvis. Neque tamen in hoc tantum a substantia differt hypostasis, sed secundum hanc etiam rationem, quatenus in speciem divisa, videlicet humana natura seu substantia, et singulorum concurrentes proprietates assumens, multitudinem individuorum efficit, sive hypostaseon. Atque ita unum multa fiunt. Vice vero versa, si nos rationaliter individuorum proprietates secernamus, et individua multa ad unius speciei unitatem referamus, multa unum fiunt. Apparet itaque differre ab individuis speciem: atque ut summam dicam, collectiva est multorum individuorum species. Alioqui, si idem est natura quod hypostasis, oporteret totidem esse hominum naturas, quot sunt hypostases. Atqui innumerae quidem hominum sunt hypostases, una vero horum natura dicitur. Nam quod una est, idem et omnes. Non est ergo eadem res natura quae hypostasis. Nihilo tamen minus hypostasis appellari potest etiam natura, si nos mente nostra proprietatum concursum seponamus, cogitemusque de substantia sola secundum synonymiae praedicamentum, tamquam si species seu communis natura synonymice praedicetur de suppositis ei individuis seu hypostasibus, quae secundum substantiae rationem cum natura communicant. Neque tamen natura vicissim dici potest hypostasis; quia illa quidem secundum propriam rationem commune significat, hypostasis vero, prout iam ante dictum est, ob characteristicas proprietates persona definitur.

3. Haec nos de hypostasi dicimus, quatenus digni fuimus horum semina accipere, a divinitus eruditis magistris nostris. Quod vero et ipsi differentiam agnoscant naturae seu essentiae ab hypostasi, testis

σίαν δηλοῖ μετὰ τὸ προσόντων αὐτῇ ἰδιωμάτων, τὸ αὐτὴν οὖσαν τῷ εἶδει, τὸ Παύλου ἢ Πέτρου ἢ τινὸς τῶν καθ' ἑκάστα· καὶ οὐ μόνον κατὰ τοῦτο διαφέρει τῆς οὐσίας ἢ ὑπόστασις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰς τὸ εἶδος τεμνομένη, τοῦτέστιν ἢ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡγουν ἡ οὐσία, καὶ προσλαμβάνουσα τὰς ἐκάστας τῆς συνδρομῆς ιδιότητας, ἀποτελεῖ τὸ πᾶν τῶν ατόμων, ἡγουν ὑποστάσεων καὶ ταύτη τὸ ἐν πολλὰ γίνεται καὶ ἐμπαλιν χωρίζοντων ἡμῶν τῷ λόγῳ τὰς τῶν ατόμων ιδιότητας, καὶ ἀναφερόντων τὰ πολλὰ άτομα εἰς ἐνότητα ἐνὸς εἶδους, τὰ πολλὰ ἐν γίνεται· διῆλον οὖν ὅτι διαφέρει τὸ εἶδος τῶν ατόμων· εἰ γὰρ δὲ συμπερασματικῶς εἰπεῖν δεῖ, συνάγωγόν ἐστι τῶν πολλῶν ατόμων τὸ εἶδος· ἄλλως τε διὲ ταυτὸν ἔστιν ἡ φύσις τῇ ὑποστάσει, ἐχρήνη τοσαύτας εἶναι φύσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσαι καὶ ὑποστάσεις εἰσὶν· ἀλλὰ μὴν ἅπασιν μὲν εἰσι τῶν ἀνθρώπων αἱ ὑποστάσεις, μία δὲ φύσις τούτων λέγεται· ὁ γὰρ πέφυκε μία, τοῦτο καὶ πᾶσαι οὐκ ἄρα ταυτὸν ἡ φύσις τῇ ὑποστάσει· δύναται δὲ ἡ ὑπόστασις καὶ φύσις (1) λέγεσθαι, τῷ νῦν χωρίζοντων ἡμῶν τὴν συνδρομὴν τῶν ιδιοτήτων, καὶ νοούντων τὴν οὐσίαν καὶ μόλῳ κατὰ τὸ τῆς συνωνυμίας κατηγορίαν, ὡς τοῦ εἶδους ἡγουν τῆς κοινῆς φύσεως συνωνύμως κατηγορουμένης τῶν ὑφ' αὐτὴν ατόμων ἡγουν ὑποστάσεων, καὶ τούτων κατὰ τὸν ὅτι οὐσίας λόγον κοινωνούντων αὐτῇ· οὐκέτι δὲ καὶ ἡ φύσις δύναται καλεῖσθαι ὑπόστασις, διότι ἡ μὲν κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, τὸ κοινὸν σημαίνει· ἡ δὲ ὑπόστασις, καθὰ προεῖρηται, τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι πρόσωπον ἀφορίζεται.

γ'. Καὶ ταῦτα μὲν φαινόμενα περὶ ὑποστάσεως, ἐξ ὧν ἡξιώθημεν λαβεῖν σπερμάτων ἐκ τῶν Θεοσόφων ἡμῶν διδασκάλων (2)· ὅτι καὶ αὐτοὶ διαφορὰν ἐπίσανται φύσεως, ἡγουν οὐσίας, καὶ ὑποστά-

cod. f. 132. b.
col. 1.

(1) Sic etiam Cyrillus apud Photium cod. 229. p. 792, sed καταχρηστικῶς abusive.

(2) Videsis S. Maximum T. II. p. 313.

ep. CCXIV. 4.

col. 2.

ep. CCXXXVI.

cod. f. 33. a.
col. 1.

σεως, μαρτυρεῖ ὁ Θεόφρων Βασίλας ἐν τῇ πρὸς Τερέντιον ἐπιστολῇ φήσας τάδε *.
 “ Δεῖ καὶ ἡμᾶς ἐν βραχεὶ τὸ ἡμῖν δοκοῦν εἰπεῖν· ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς πᾶς ὑπόσασιν, ἕκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τῷ εἶναι μετέχει, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώμασιν ὁ δεῖνα εἶναι, ἢ ὅτι καὶ ὁ δεῖνα· οὕτω κακεῖ· ὁ μὲν τῷ οὐσίας λόγῳ κοινὸς, οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης, ἢ εἴ τι ἄλλο νοοῖτο· ἢ ὅ ὑπόσασις, ἐν τῷ ἰδιώματι τῷ πατρότητι ἢ τῷ υἱότητος ἢ τῆς ἁγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται· εἰ μὲν οὖν ἀνυπόστατα λέγουσι τὰ πρόσωπα, αὐτόθεν ἔχῃ ὁ λόγος τῷ ἀτοπίαν· εἰ δὲ ἐν ὑποστάσει αὐτὰ εἶναι ἀληθινῇ συγχωρήσουσιν, ὁ ὁμολογοῦσι καὶ ἀριθμεῖν τωσαν, ἵνα καὶ ὁ τοῦ ὁμοουσίου λόγος διαφυλαχθῇ ἐν τῇ ἐνότητι τῷ φύσεως, καὶ ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσις πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ ὁλοτελεῖ ἐκείνῳ τῷ ὀνομαζομένων ὑποστάσει κηρύττεται. „ Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολῇ πικρὰ τούτοις γράφει *., Οὐσία δὲ καὶ ὑπόσασις ταύτῳ ἔχῃ τῷ διαφορὰν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ’ ἕκαστον· οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸ δεῖνα ἀνθρώπον· διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν ἐπὶ τῷ θεότητος, μίαν ὁμολογοῦμεν, ὡς τῷ εἶναι λόγον μὴ διαφόρως ἀποδιδόναι· ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσιν· ἵνα ἀσύγχυτος μένη καὶ τετρανωμένη ἡ περὶ πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ἐννοία ὑπάρχει· μὴ γὰρ νοούντων ἡμῶν ὅσοι ἀφορισμοὺς, ἢ ὅσοι περὶ ἕκαστον χαρακτηῖρας, οἷον πατρότητα καὶ υἱότητα καὶ ἁγιασμόν, ἀλλ’ ἐκ τῷ κοινῆς ἐννοίας τῷ εἶναι ὁμολογούντων θεὸν, ἀμήχανον ὑγιᾶς τὸν λόγον τῷ πίστεως ἀποδιδόσθαι· καὶ οὖν τῷ κοινῷ τὸ ἴδιον προσιδέοντας, οὕτω τῷ πίσιν ὁμολογεῖν κοινὸν ἢ θεότης, ἴδιον ἢ πατρότης· ὥς ἐκ σιμᾶπτοντας λέγειν πιστεύω εἰς θεὸν πατέρα. Καὶ πάλιν ἐν τῇ τῷ υἱοῦ ὁμολογίᾳ ὡραπλήσιον ποιεῖν, τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἴδιον, καὶ λέγειν· εἰς θεὸν υἱόν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ τὸ ἀκόλουθον τῆς

est Basilius theologus in sua ad Terentium epistola, in qua ait. « Oportet nos quoque breviter sententiam nostram exponere, nempe quod quam rationem commune habet ad proprium, eandem habet substantia ad hypostasim. Nostrum enim unusquisque et communi substantiae ratione existentiam participat, et suis singillatim proprietatibus vel hic est vel ille. Ita et illic: communis quidem ratio substantiae, veluti bonitas, aut deitas, aut quidvis aliud cogitetur; verum hypostasis in proprietate paternitatis vel filietatis aut sanctificantis potentiae spectatur. Si ergo absque hypostasi aiunt esse personas, iam inde apparet doctrinae absurditas. Sin potius in vera hypostasi personas esse concedant, utique quod confitentur etiam numerent: ut et consubstantialitatis ratio conservetur in unitate naturae; et recti cultus cognitio erga patrem, et filium, ac spiritum sanctum in absoluta et perfecta nominatorum hypostasi praedicetur. » Rursus idem Basilius in sua ad Amphiloichium epistola consona praedictis scribit. « Inter substantiam et hypostasim hoc interest, quod inter commune et singulare: veluti se habet animal ad certum hominem. Quapropter substantiam quidem in divinitate unam confitemur, ne existendi differentem rationem tradamus: hypostasim tamen singularem dicimus, ut inconfusa permaneat atque perspicua quam patris habemus et filii sanctique spiritus notionem. Nam si forte non cogitemus de personarum distinctionibus vel caracteribus, nempe de paternitate filietate et sanctificante potentia; sed ex communi essentiae notione Deum confiteamur, fieri nequit ut sanam fidei rationem tradamus. Oportet itaque ut communi proprium addentes, ita fidei professionem faciamus. Commune est, deitas; proprium, paternitas; ita ut haec copulantes dicamus: credo in Deum patrem; idque pariter in filii confessione agentes, copulato communi cum proprio, dicamus credo in Deum filium. Similiter

et de sancto Spiritu, consequenter professionis pronuntiationem conformantes, dicamus: credimus et in Spiritum sanctum Deum. Atque ita prorsus et unitatem in deitatis confessione servemus, et personarum singularitatem confiteamur per distinctionem proprietatum quae in singulis intelliguntur. » En ita nos perspicue docuit pater quid inter naturam et hypostasim intersit: et quod characteristicae proprietates communi substantiae adiunctae, hypostasim efficiunt.

QUAESTIO II.

Quid est substantia? Et num eadem res est substantia et natura? Et quid demum naturae vocabulum significat?

responsio.

1. Substantia ac natura quid sint, edicere prout reapse sunt, vires nostras superat; immo et multorum intellectum excedit, qui materiali ac varia offusione impediuntur, cui mentem conformari necesse est, et propter multiplicem variamque opinandi vim, a vera naturalique rerum contemplatione depelli. Secus vero id proprium est illorum qui mentis sententiam habent recte factis florentem, ac puritate sunt praediti, perspicueque ac naturaliter ut ita dicam ac nudam ipsam per se rerum veritatem pervident: velut ille qui lippitudine abiecta oculus, non eget extrinseca manuductione. Nonne vero hoc unum est illorum, quae nobis repromissa sunt bonorum, rerum existentiam tempestiva contemplatio, nempe harum scientia? Namque et haec nobis in mysticis benivolisque Dei verbis continetur. Quatenus vero praesentes nobis res spectando, ex ipsis scientiam illam comprehendere possumus, id oportet exponere.

2. Substantia est igitur, ut patres docent, omne id quod propria subsistentia constat, neque in alio existentiam suam habet. Hoc autem dicitur ob distinguendum ab accidentibus omnibus separabilibus et inseparabilibus, essentialibus qua-

κωφονήσεως τὴν προφορὰν σχηματίζοντας λέγειν· πεισέω καὶ εἰς Θεὸν πνεῦμα ἄγιον· ὥστε διόλου καὶ τὴν ἐνότητα σώζεσθαι ἐν τῇ τῆς Θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ ἡρ' προσώπων ἰδιάζον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ ἡρ' περὶ ἑκάστον νοούμενων ἰδιωμάτων. ἡ Ἰδοὺ διὰ τούτων σαφῶς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ πατὴρ τὴν τε διαφορὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς ὑποστάσεως, καὶ ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας συναφθέντα, τὴν ὑπόστασιν ἀπαργάσαντο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Τί ἐστιν οὐσία; καὶ εἰ ταῦτόν λέγεται οὐσία καὶ φύσις; καὶ τί τὸ τῆς φύσεως ὄνομα σημαίνει;

α'. Τῆς οὐσίας τὸ ὑπαρξίν τε καὶ φύσιν ὡρασεῖν καθὼς ἐστὶ, μεῖζον ἐστὶν ἢ κατ' ἡμᾶς, μᾶλλον ἢ καὶ τὸ πολλῶν ὑπερβαίνει κατάληψιν, ὑπὸ τῆς ὑλώδους καὶ διηρημένης χύσεως ἐμποδιζομένων, ὑφ' ἧς ἀνάγκη τυποῦσθαι τὸ νοῦν, καὶ τῇ πολυμερίᾳ καὶ διηρημένη γνώμῃ, τῶν ἀληθῶς καὶ φυσικῶς τῶν ὄντων θεωρίας ἀπολισθαίνειν· τὸ δ' ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐπανθοῦσαν τὴν τοῦ νοὸς γνῶσιν ἐχόντων, ἴδιον ἂν εἴη τοῦτο, καὶ τὴν καθαρότητα κτησαμένων, καὶ καθαρῶς καὶ φυσικῶς, ἵνα οὕτως εἴπω, καὶ γυμνῶς αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἡρ' πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν καθορώντων, καθάπερ ὁ τὰς ἐπικαρμένας λήμας ἀποσκάσας μῆρος ὀφθαλμὸς, οὐ δεόμενος τῆς ἔξω χαρὰς· καὶ μή ποτε ἐν ἐστὶ καὶ τῆτο τῷ ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ τῶν ὄντων θεωρίας τὸ καίριον, ἢ περὶ ταύτης ὀπισθήμη; καὶ αὕτη καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς μυσικοῖς καὶ φιλανθρώποις τῷ Θεῷ ταμιεύεται λόγοις· ὅσον δὲ ἐστὶ πρὸς Θεὸν ἐν χερσὶν ἀποβλέποντας, ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν περὶ ταύτης διαλαβεῖν ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

β'. Οὐσία τοίνυν ἐστὶ, καὶ Θεὸς πατέρας, πᾶν τὸ κατ' ἰδίαν ὑπαρξίν ὑφ' ἑαυτῶς, καὶ μὴ ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι ἔχον· τοῦτο ἢ εἴρηται πρὸς ἀντιδιαστολὴν πάντων τῶν συμβεβηκότων τῶν τε χωριστῶν καὶ ἀχωρίστων καὶ τῶν οὐσιωδῶν ποιοτήτων, καὶ ἐπεσιωδῶν καλοῦσι

ἀποκρίσεις.

col. 2.

ἢ οἱ φιλόσοφοι χωριστὰ μὲν συμβεβηκότα
 γινόμενα καὶ ἀπογινόμενα κατ' ἐνέργειαν,
 χωρὶς τῶν ὑποκαμένων φθορᾶς· οἷον τὸ πε-
 πατεῖν καὶ μὴ πεπατεῖν, λαλεῖν ἢ μὴ λα-
 λεῖν, ἵστασθαι ἢ καθῆσθαι, ἃ τὰ τούτοις ὁμοία·
 ἀχώριστα ἢ τὸ ἐν ῥίνι ῥευπτότητα, καὶ ἐν ὤφ-
 θαλμοῖς γλαυκότητα, καὶ τὰ τούτοις ὡσαύ-
 τῃ· οὐσιώδεις ἢ ποιότητες, ἐν μὲν ψυ-
 χῇ, τὸ λογικόν· ἐν ἣ πυρὶ, τὸ θερμόν καὶ
 ξηρόν· καὶ ἐν ὕδατι, τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν, καὶ
 τὰ τούτοις παρεμφερῆ· ταῦτα γὰρ πάντα,
 συμπληρωτικά εἰσιν, εἴτουν συστατικά τῶν
 ὑποκαμένων αὐτοῖς φύσεως ἡγουν οὐσίας,
 ὅθεν καὶ τῶν τοιαύτης ἔτυχον ὀνομασίας· ἐπε-
 σιώδῃ ἢ λέξεσι, τὰ ἀχώριστα συμβεβηκότα·
 οὐδὲν ἢ τούτων ἀπάντων κυρίως καὶ προη-
 γαμένως, καὶ καθ' ἑαυτὸ ὅτι οὐσία· τούτ-
 ῃσι πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ ὑφεσῶς ἀλλ' αἰ
 περὶ τῆς οὐσίαν θεωροῦνται, ὡς ἐν ὑποκα-
 μένῳ αὐτοῖς πράγματι· ὡς οὖν πρὸς ἀντι-
 ὁμοιωμένην τούτων ἢ οὐσία αὐθυπόστατος
 οὐσα καὶ τελεία καὶ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει θεωρη-
 μένη, εὐλόγως ἔτυχε τῶν τοιαύτης ὑπογρα-
 φῆς, ὡς αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον ἐκάστω πρᾶγ-
 ματος σημαίνουσα· καὶ ταῦτα μὲν φάμεν, ὅτι
 ἢς ἀφορμῆς ἐλάβομεν παρὰ τῶν πατέρων,
 πρὸς τὸ ὡσαύτῃσι τί σημαίνει ὄνομα.

γ'. Οὐδὲν δὲ ἀπαικὲς πρὸς πλείονα
 γινώσκοντες ζητεμένους ὡσαύτῃσι τὸ ὅπως
 ὁ Ἀριστοτέλης περὶ ταύτης διέλαβεν· οὐ-
 τῶς τοίνυν ἐν κατηγορίαις ταύτην διεΐλεν
 εἰς πρώτην καὶ δεύτεραν· καὶ πρώτην μὲν
 ἐκάλεσε πρὸς πᾶσι ἡμετέραν κατάληψιν καὶ
 τῶν πολλῶν ἀριθμῶν ὑποπίπτουσας, τὰ
 ἄτομα· τούτῃσι (α) καθέκαστον ἀνθρώ-
 πον, οἷον Παῦλον καὶ Πέτρον καὶ ἄλλους
 λοιποὺς ἀνθρώπους· δευτέραν δὲ ὀνόμα-
 σεν ἢ τις τῶν νῶν καὶ μόνον θεωρεῖται, πᾶσι
 καθ' ὅλα, τούτῃσι τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη·
 οἷον τὸ ζῶον καὶ (β) καθόλου ἀνθρώ-
 πον, ἢ βοῦν καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη· ὥρῃσα-
 το δὲ αὐτὴν εἴτουν ὑπέγραψε πᾶσι πρώτην
 καὶ ἄτομον οὕτως (1)· « οὐσία ἐστὶν ἢ
 κυριώτατα καὶ πρώτως μάλιστα ἢ λεγο-

litatibus et non essentialibus. Vocant autem
 philosophi separabilia quidem accidentia
 quae oriuntur et decedunt secundum ope-
 rationem, sine subiecti corruptione; veluti
 ambulare et non ambulare, loqui et non
 loqui, stare et sedere, et his similia. In-
 separabilia autem, nasi curvitatē, oculo-
 rum glaucum colorem, et his similia. Sub-
 stantiales autem qualitates, in anima qui-
 dem rationalitas; in aqua, frigiditas et hu-
 miditas, et his paria. Haec enim omnia ex-
 pletiva sunt sive demonstrativa subiectae
 sibi naturae id est substantiae, unde et
 hanc appellationem sunt sortita. Non es-
 sentialia autem dicunt inseparabilia acci-
 dentia. Nullum vero horum omnium pro-
 prie principaliterque ac per se substantia
 est, id est res per se subsistens, sed sem-
 per circa substantiam spectantur, veluti
 in subiecta ipsis re. Tamquam itaque ad
 horum distinctionem, substantia per se sub-
 sistens et perfecta in propria subsistentia
 spectata, commode sortita est hanc descri-
 ptionem, ceu ipsum cuiusque rei subie-
 ctum significans. Atque haec dicimus, ca-
 pto impulsu a patribus, ut exponamus quid
 significet substantiae nomen.

3. Ceterum haud est absurdum, ad ma-
 iorem quaesiti notitiam, proferre quid Ari-
 stoteles hac in re definiat. Hic igitur in ca-
 tegoriis substantiam in priorem dividit ac
 secundam: et priorem quidem vocavit, ad
 captum nostrum, multoque numero obno-
 xiam, individua, id est singulos homines,
 veluti Paulum ac Petrum et reliquos ho-
 mines. Secundam vero appellavit, quae
 mente tantum spectatur, universalem, id
 est species ac genera, veluti animal, et ge-
 neratim hominem, vel bovem, vel reliquas
 species. Definivit autem ipsam, sive descri-
 psit primam et individuum sic: « substan-
 tia quae maxime et principaliter dicitur,
 est quae neque de subiecto dicitur, neque
 in subiecto est. » Maxime autem ait, quia

(1) Protheor. part. II. cap. V, quod Aristotelis capitulum ob huius quaestionis intelligentiam utiliter
 legatur, collato etiam Boethio ed. Basil. p. 128.

proprie dicitur, non secundum metaphoram. « Principaliter » autem denotat eam nobis absque intermedio innotescere, primamque omnium eam nos cognoscere. Verbis autem « maxime dicta » multorum sententiam significavit. Namque in exquisitiōibus suis sermonibus, haud individuum et partibilem substantiam appellat principalem, sed universalem, id est genera et species. In subiecto autem nequaquam, quia accidens non est. Accidentia enim, utpote in substantia spectata, in subiecto dicuntur. Quod autem non secundum aliquod subiectum dicitur, denotat haud praedicari de aliquo, neque subdividi in alteram substantiam, quum sit particularis et individua. Atque haec quidem est principalis substantia. Alterae vero secundum ipsas dicuntur: quibus in speciebus insunt substantiae quae dicuntur principales. Talia sunt etiam specierum harum genera, veluti talis homo: hominem enim diximus esse principalem substantiam; qui in specie non inest in homine universali. Genus autem speciei est animal. Porro proprium omnis substantiae ait esse, ut neque magis admittat neque minus. Nam si est substantia talis homo, non est autem magis vel minus homo, neque se ipso videlicet neque alio: neque enim umquam ei deest quicquam illorum quae humanam naturam quasi nota distinguunt, immo et quandoque redundat; quum in se habeat consubstantiata ea quae hominem constituunt, constat a substantia non admitti magis vel minus. Vicissimque proprium est substantiae, ut dicatur quum unum et idem numero sit, contraria suscipere posse. Nam talis homo, unus atque idem quum sit, sive cum albus sive cum niger fit, et cum frigidus et cum calidus fit; eadem pariter est intellectualis substantia, sive cum in virtute sive cum in vitio versatur. Atque haec secundum Aristotelem dicimus circa substantiam.

4. Cunctae autem definitiones consonant tum circa genitam tum circa creatam

μένη, ἢ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστί. ἡ κυρίω-
τατα δὲ εἶπε, διότι κυρίως λέγεται καὶ
οὐ κατὰ μεταφοράν· τὸ δὲ πρῶτως δηλοῖ
ὅτι οὐ διὰ μέσεω ἡμῖν νοεῖται, ἀλλὰ πρῶ-
τως αὐτὴν γινώσκοντες διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν
μάλιστα δὲ λεγομένη, πῶς τῶν πολλῶν δό-
ξαν ἐσήμανεν· ἐν γὰρ τοῖς τελειότεροις αὐ-
τοῦ λόγοις, οὐ τὸ ἄτομον μερικὴν οὐσίαν
λέγει πρῶτην, ἀλλὰ τὸ καθόλου, τοῦτέστι
τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη· ἐν ὑποκειμένῳ ἢ οὐκ
ἔστι, διότι συμβεβηκὸς οὐχ' ὑπάρχει· τὰ
γὰρ συμβεβηκότα ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ θεω-
ροῦμενα, ἐν ὑποκειμένῳ λέγονται· τὸ δὲ
μὴ καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ση-
μαίνει ὅτι οὐ κατηγορεῖται κατὰ τινος,
οὐδὲ υποδιαίρεται εἰς ἑτέραν οὐσίαν, με-
ρικὴν οὐσα καὶ ἄτομον· καὶ αὕτη μὲν ἔστιν
ἡ πρώτη οὐσία· αἱ δὲ δευτέραι κατ' αὐ-
τῶν λέγονται, ἐν οἷς εἴδουσιν αἱ πρῶτως
οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσι· ταῦτα καὶ
τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη, οἷον ὁ τίς ἄν-
θρωπος· τοῦτον γὰρ εἰρήκαμεν εἶναι πρῶ-
τὴν οὐσίαν, ὅς ἐν εἴδει μὲν οὐχ' ὑπάρχει
τῷ καθόλου ἀνθρώπῳ· γένος ἢ τοῦ εἴ-
δους ἐστὶ τὸ ζῶον· ἴδιον δὲ πάσης οὐσίας
ὑπάρχειν ἔφη, τῷ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μάλ-
λον καὶ ἥττον· εἰ γὰρ ἔστιν οὐσία ὁ τίς
ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἥτ-
τον ἄνθρωπος, οὔτε αὐτὸς ἑαυτοῦ οὐδὲ
ἑτέρου· οὔτε γὰρ ποτὲ μὲν ἑαυτῷ λείπει
τί τῶν χαρακτηρίζοντων πῶς ἀνθρωπείαν
φύσιν, ποτὲ δὲ πλεονάζει· ἀπαξ ἔχων ἐν
ἑαυτῷ συνουσιωμένα τὰ (A) ἀνθρώπων
συνιστῶντα, δήλον ὅτι οὐκ ἐπιδέχεται ἡ
οὐσία τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον· καὶ πάλιν ἴδιον
ὑπάρχει τῆς οὐσίας εἰπεῖν, τὸ ταῦτον καὶ
ἐν ἀριθμῷ ὄν, ὄντων ἐναντίων εἶναι δι-
εκτικόν· ὁ γὰρ τίς ἄνθρωπος εἰς καὶ ὁ αὐ-
τὸς ὢν, ὅτε λευκὸς ὅτε δὲ μέλας γίνεται,
καὶ ὅτε μὲν ψυχρὸς, ὅτε ἢ θερμὸς· καὶ αὐτὴ
δὲ ἡ νοερά οὐσία, ὅτε μὲν ἐν ἀρετῇ, ὅτε
ἢ ἐν κακίᾳ ὑπάρχει· καὶ ταῦτα μὲν φημὲν
κατὰ Ἀριστοτέλην περὶ οὐσίας.

δ'. Πᾶσαι ἢ αἱ υπογραφαὶ ἀρμόζουσιν,
περὶ τῆς γλητῆς καὶ κτιστῆς οὐσίας· περὶ

col. 2.

cod. f. 34. a.
col. 1.

γὰρ τῆς θείας καὶ μακαρίας οὐσίας τῆς
ἀγίας καὶ προσκυνητῆς καὶ ὁμοουσίου τριά-
δος, οὐκ ἔστιν ὅρον εἰπεῖν· αὕτη γὰρ αὐ-
λός ἐστι καὶ ὑπερέκλινα πάντος ὅρου καὶ
ροήματος καὶ πάσης τῆς λογικῆς φύσεως,
οὐχ' ἦκιστα δὲ ἀνθρωπίνης καταλήψεως·
ὥς γὰρ φησιν ὁ θεὸς Διονύσιος ὁ τῆς
Ἀθηνῶν ἐκκλησίας ἡγούμενος πρόεδρος (1),
οὔτε ὥς νοῦν ἢ οὐσίαν ὑμῆσαι θεμιτὸν
πρὸ θεαρχικῆν ὑπερσυστότητα· πάντων μὲν
γὰρ τῶν ὄντων ἐστὶν ὑπερέτερος, ὥς καὶ πρὸ
πάντων οὐσα καὶ πάντων ἐν αὐτῇ συν-
εστηκότων, αὐτὴ δὲ οὐδὲν * ὥς πάντων
ὑπερουσίως ἐξηρημένη, ὑπερούσιος γὰρ
ἐστὶ καὶ ὑπεράγαθος καὶ ὑπεράρχιος
ἀρχὴ, ὥς μηδὲν τῶν περὶ αὐτῆς λεγομέ-
νων κυριολεκτηθῆναι δύνασθαι· τοῦτο γὰρ
εἰδότες οἱ θεολόγοι, ὥς ἀνώνυμον αὐτὴν
ὑμνοῦσι (2), καὶ ἐκ παντὸς ὀνόματος·
ἀλλὰ μὴν καὶ πολυώνυμον κατὰ τὸ ὑπὲρ
πάντων ὄνομα· « ἵνα ἀκριβῶς ἢ τῶν ὅλων
βασιλεία. »

* ita cod.

εἴ. Περὶ δὲ φύσεως δεῖ γινώσκειν, ὅτι
ἄλλο τι παρὰ τὴν οὐσίαν οἱ ἔξω σοφοὶ πα-
ραδεδώκασι ταύτην, καθὼς οἱ παρ' αὐ-
τῶν ἀποδοθέντες ὅροι περὶ τούτων σαφηνί-
ζουσι· ὅθεν ἡ θεηγόρους ἡμῶν πατέρας
εὐρίσκομεν, ὥς ἠνίκα ἐν τοῖς περὶ θεοῦ
λόγοις δογματίζοντες, τοῖς τοιοῦτοις ὀνό-
μασι κέχρηται, τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ φύ-
σιν ἀποκαλοῦντας· ὅθεν καὶ ἡμεῖς τούτοις
ἐπόμενοι, περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν ἀδια-
φοροῦμεν, ἐν τοῖς περὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ
καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θείοις
δόγμασι πρὸς αὐτὴν οὐσίαν καὶ φύσιν ὀνο-
μάζοντες. Καθ' ἑτέραν δὲ ἐπίνοιαν ἀκρι-
βέστερον (3) περὶ τούτων γυμνάζοντες λό-
γον, καὶ διαφορὰν τούτων εἰπεῖν δυνάμε-
θα· τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσεως ὄνομα φερό-
μενον εὐρίσκομεν, καταχρηστικῶς κατὰ
ἀνυποστάτων, καὶ τῆς τῆς ἐν οὐσίᾳ καὶ ὑπο-
στάσεϊ ἰδίᾳ θεωρουμένων· τὸ δὲ τῆς οὐσίας
ὄνομα, καὶ ἐνυποστάτων μόνον· οὐσίαν γὰρ

col. 2.

substantiam. Nam circa divinam beatam-
que sanctae adorandae et consubstantialis
Trinitatis substantiam, nulla fieri potest
definitio: est enim haec immaterialis, et
supra omnem definitionem atque intelli-
gentiam. Namque ut ait divus Dionysius,
qui fuit Athenarum praesul, ne ut mentem
quidem aut substantiam celebrari thear-
chicam supersubstantiam dignum est; quia
rebus omnibus existentibus superior est,
utpote quae ante omnia est, atque omnia
in ipsa consistunt: ipsa autem a nulla re,
quatenus est separata substantia, pendet:
est enim supersubstantiale et superbonum,
et superprincipale principium; ita ut nihil
quod de ipsa dicatur, propria cum dictione
efferrī possit. Cuius rei conscii theologi di-
vinam substantiam tamquam anonymam
celebrant, vel omni nominatione constan-
tem: quandoque vero polyonymam, qua-
tenus omni nomini superior est, « ita ut
adamussim sit universale regnum. »

5. Iam ad naturam quod attinet, scien-
dum est, quod ethnici sapientes deitatem
diversum quid a substantia esse tradide-
runt, prout illorum circa hanc definitio-
nes declarant. Nostros vero deiloquos pa-
tres comperimus, in dogmaticis suis de Deo
sermonibus his nominibus uti, deitatem-
que appellare substantiam atque naturam.
Quare et nos his obsequentes, indifferen-
ter denominationem usurpamus in divinis
magni Dei ac servatoris nostri Iesu Christi
dogmatibus, nempe eandem dicentes sub-
stantiam atque naturam. Alio tamen accu-
ratiore sensu de his loquentes, differen-
tiam quoque earundem adsignare possu-
mus. Etenim naturae nomen comperimus
abusively adhibitum tum de insubsistenti-
bus, tum de iis quae in substantia atque
hypostasi propria spectantur. At vero sub-
stantiae nomen, de enhypostatis tantum:
nam rem insubsistentem haud dicemus es-

(1) De divinis nominibus cap. I. 5. et 6.

(2) Ita Nazianzenus orat. XXX. 17. Nyssenus orat. XII. T. II. p. 427. Chrysostomus homil. XXXVIII. 2.
in act. apost. Basilius epist. VIII. 11. Nicetas byzantinus adv. Mohamedem apud nos, in alio volumine p. 326.

se substantiam. Naturas autem multas comperimus absque hypostasi, quae per se absque substantia non existunt, ut timoris, amoris, temporis, ac mendacii, et aliorum aliquot. Quod autem haec res ita se habeat, constat ex deiloquorum patrum dictionibus. Nam de ira dictum est: natura daemonibus resistens, et cuilibet voluptati praevalens. Sicuti etiam dicitur, magna amoris natura. Temporis autem, mendacii, et sermonis naturam nominans magnus Basilius, ait in libris adversus Eunomium: « valde autem indignum est falsa dicere; quandoquidem mendacii natura cum dictis corrumpetur. Sed hoc non ita natura comparatum est. » Et rursus: « quoniam et definire nobis sermonis naturam ille, qui scit omnia, instituit. » Et rursus idem: « etenim aquaeductus proprium fontem demonstrat; sermonis vero natura, cor quod eum effudit. » En haec igitur demonstrant nobis quomodo naturae nomen adhiberi soleat, quamquam reapse abusive, non proprie, etiam in insubsistentibus.

6. Potest alia quoque huiusce nominum differentia dici. Nonnulli patres atque magistri dum declarant quid naturae vocabulum significet, hanc dicunt esse certam quandam cuiusvis rei subsistentiam, non quamlibet inquam subsistentiam, sed talem indefinite. Et sane arbitror, recte perfecteque definitionem se habere: nihilominus perspicuitatis gratia, propter homines contentiosos, neque dociliter patrum vocabulis aures praebentes, addendum est etiam « secundum substantiam; » ita ut sit definitio huiusmodi: natura est uniuscuiusque secundum substantiam et talis universaliter subsistentia. Nam dictio « secundum substantiam » additur, quia maxime propria sunt diversa, idest potissima; vel substantialis pars entis rationalis, ex cuiusque rei qualitate praedicatur: et est secundum substantiam in homine quatenus rationalis est: seiungiturque secundum hoc ab homogeneis speciebus; quatenus nempe ra-

οὐκ ἂν εἰποιμὲν ἀνυπόστατον· φύσις ἢ πολ-
λὰς εὐρίσκομεν ἀνυποστάτους καὶ ἑαυτὰς
δίχῃ οὐσίας μηδὲ ποτε ὑφεσώσας, ὥς θυ-
μοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ ᾠόνος, καὶ ψεύδους, καὶ
ἄλλων τινῶν· καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, δῆλον
ἐκ τῆ περὶ τούτων εἰρημένων τοῖς θεηγόροις.
ἡμῶν πατράσι· περὶ μὲν γὰρ τῷ θυμοῦ εἰρη-
ται, φύσις τὸ τοῖς δαίμοσι μάχεσθαι, καὶ
ὑπὲρ ἧς τινος οὖν ἡδονῆς ἀγωνίζεσθαι· ὥς καὶ
μεγάλη λίσαν ἡ φύσις τῆς ἀγάπης· περὶ ἣ
ᾠόνος καὶ ψεύδους καὶ λόγου φύσιν ὀνομάζων
• μέγας Βασίλειος, φησὶν ἐν τοῖς πρὸς Εὐ-
νόμιον· “ πολλοῦ γὰρ ἀνάξιον τὰ ψεύδη λέ-
γαν, εἴπερ ἡ φύσις τῷ ψεύδει τοῖς λεγομέ-
νοις συνδιεφθείρετο· ἀλλ’ οὐκ ἔχον ἐς τὴν φύ-
σιν τοῦτό γε. „ Καὶ πάλιν· “ ἐπεὶ μὲν τοι
καὶ ἀφορίσασθαι ἡμῖν τὸν λόγον τῇ φύσιν ὁ σο-
φὸς τὰ πάντα προήχθη. „ Καὶ πάλιν ὁ
αὐτός· “ καὶ γὰρ ὁλόκος μὲν ὕδατος, δείκνυσι
τὸ οὐκ εἶναι πηγὴν, λόγος ἢ φύσις τὸ προεγε-
κοῦσαν καρδίαν. „ ἰδοὺ οὖν ταῦτα παρ-
έστησαν ἡμῖν ὥς τὸ τῆ φύσεως ὄνομα φέρε-
ται· εἰ καὶ καταχρησικῶς καὶ οὐ κυρίως, καὶ
κατὰ ἀνυποστάτων.

ζ'. Δυνατὸν δὲ εἰπεῖν καὶ ἄλλην δια-
φορὰν τῇ τοιούτων ὀνομάτων· τινὲς γὰρ
πατέρων καὶ διδασκάλων σαφηνίζοντες
τί σημαίνει τὸ τῆς φύσεως ὄνομα, ταύτην
εἶπον εἶναι τὴν ποῖαν τῷ παντὶ ὑπαρξίν,
οὐχ' ἀπλῶς ὑπαρξίν, ἀλλὰ τὴν ποῖαν
ἀορίστως· καὶ οἶμαι ὡς ὁρθῶς καὶ ἀνελ-
λιπῶς ὁ ὅρθος ἔγκεται· σαφηνείας διὰ
τὴν διὰ τοῦ ἐριστικῆς, εὐγνωμόνως
ἀκούειν τῇ πατρικῶν μὴ θέλοντας λέ-
ξεων, προσθετέον τὸ κατ' οὐσίαν· ἵνα ἢ
ὁ ὅρθος τοιοῦτος· φύσις ἐστὶν ἡ ἐκάστου
κατ' οὐσίαν καὶ ποῖα τῷ παντὶ ὑπαρ-
ξις· τὸ γὰρ κατ' οὐσίαν προστίθεται,
ἐπεὶ περὶ ἰδιόματα τὰ διάφορα, τοῦτέστιν
ἢ κυριώτατα, ἢ οὐσιώδης ἡ τοῦ λογικοῦ
ἐν τῷ ὁποῖον τί κατηγορεῖται· καὶ ἐστὶ
κατ' οὐσίαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ το-
γικόν· καὶ ἡφόρισται κατὰ τοῦτο ἀπὸ τῇ
ὁμογενῶν εἰδῶν, ὅπερ λογικὸν καὶ συστα-
τικὸν ὑπάρχει τῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας·
διὰ οὖν τοῦτο κατ' οὐσίαν διὰ τὰ συμ-

cod. f. 34. b.
col. i.

βεβηκότα, τὰ ἀχώριστα καὶ αὐτὰ ἀφορίζονται τὰ εἶδη καὶ τὰ ἄτομα ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλ' οὐχὶ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· οὐκοῦν πῶς μὲν ἀπλῶς ὑπαρξιν, ἐπὶ τῆς οὐσίας οἱ πατέρες ἔλαβον· τὴν δὲ ποιάν, ἐπὶ τῆς φύσεως τὸ προσὸν μᾶλλον καὶ πεφυκὸς ταῖς οὐσίαις ἰδίως, εἴτε κατ' ἐνέργειαν εἴτε κατὰ δύναμιν φύσιν ἀποκαλέσαντες· καὶ ὅτι πεφύκασιν ποιεῖν ἢ πάσχαι καὶ τοῦτο αὐταῖς πρόσεστι, πάλιν εἰρήκασιν ὅτι φύσις λέγεται, τὸ τοιῶσδε πεφυκέναι· εἰ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχῃ, ἢ μὲν φύσις, τινὸς εἶναι φύσις λέγεται· ἢ δὲ οὐσία τινὸς οὐκ ἂν οὐσία φύσιν ἔχαι· ὁμολογῆται, ἢ δὲ φύσις τίνος οὐσία κληθεῖν· καὶ ἢ μὲν οὐσία φύσιν ἔχαι· ὁμολογῆται, ἢ δὲ φύσις οὐσίαν ἔχαι· οὐκ ἂν ὀνομασθεῖν· καὶ ταῦτα μὲν φαιδόμεν, πρὸς τὸ παρρησιασθῆσαι τὴν διαφορὰν τῆς τε φύσεως καὶ τῆς οὐσίας· ἐν ταύτῃ δὲ σαφηνίσαντες τί σημαίνει τὸ τῆς φύσεως ὄνομα κατὰ τοῦ πατρὸς πολυμαθείας χάριν· Εὐλογον εἰπεῖν, τί περὶ ταύτης ὁ Ἀριστοτέλης (1) διέλαβε· φησὶν ὁρίζομεν ταύτην· « φύσις ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἡρεμίας· ἐν ᾧ πρῶτως ἐστὶ κατὰ αὐτὸ καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· », ἀρχὴν δὲ ἐν ταύτῃ ληπτέον κινήσεως οὐ χρονικὴν ἀλλὰ ποιητικὴν εἶναι τὴν φύσιν· ἵνα ἢ τὸ λεγόμενον, ὅτι φύσις ἐστὶ δύναμις ἢ ποιούσα ἐν ἡμῖν τὴν κίνησιν, ἢ καὶ τὴν ἡρεμίαν· τὸ δὲ ἐν ᾧ ὅστις, εἴρηται πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τέχνης, ἐπεὶ αὕτη ἔξωθεν οὐσα· κινεῖ τὰ τεχνητά· ἢ δὲ φύσις ἐν τοῖς φυσικοῖς ἰδρυμένη, αἰτία γίνεται αὐτοῖς κινήσεως ἢ καὶ ἡρεμίας· τρία δὲ σημαίνει ὁ Ἀριστοτέλης λέγει τὸ τῆς φύσεως ὄνομα, τὴν ὕλην τὴν κοινῶς πᾶσιν ὑποκειμένην· τὸ εἶδος ἐκάστου τὸ ταύτην εἰδοποιούν· τὴν λεγομένην ἔκφυσιν, τοῦτο· πῶς ἀπὸ τοῦ δυνάμει ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ πρόοδον.

tionale est et demonstrativum substantiae hominis. Idcirco itaque secundum substantiam propter accidentia, ea quae sunt inseparabilia, et ipsae quoque separantur species, et individua ab invicem; non vero secundum substantiam, sed secundum accidens. Ergo subsistentiam quidem simpliciter de substantia patres usurparunt: qualitatem autem in natura, id potius quod ei inest, et est innatum substantiis peculiariter, sive secundum operationem, sive secundum potentiam, naturam appellarunt. Et quia debent vel agere vel pati, idque ipsis inest, rursus dixerunt appellari naturam, atque ita esse comparata. Si ergo haec ita se habent, natura quidem dicitur esse alicuius natura; substantia alicuius autem non dicetur habere substantiae naturam; sed natura alicuius, substantia appellabitur. Et substantia quidem naturam habere dicetur; sed naturam habere substantiam non adfirmabimus. Atque haec dicimus ut naturae a substantia diversitatem demonstramus, declarantes simul quid apud patres significet naturae vocabulum. Iam eruditionis causa, praestat etiam dicere quid Aristoteles hac in re censeat, qui ita definit: « natura est principium motus et quietis, in quo principaliter est per se, et non per accidens. » Principium autem heic est intelligendum motus, non temporalem sed effectivam esse naturam; ut sit dicendum: natura est vis in nobis motum efficiens vel etiam quietem. Locutio autem « in quo » dicta est ob distinctionem ab arte. Namque ars cum sit extrinseca, movet artificia; natura vero in naturalibus constituta, causa fit ipsis motus vel etiam quietis. Tria autem significare naturae nomen ait Aristoteles, materiam cunctis communiter subiectam: speciem uniuscuiusque quae hanc specificat: denique illam quae dicitur ἔκφυσις, id est a potentia ad actum processione.

(1) Exprimit locum hunc Boëthius contra Eutychem sub libri initium post nominatum Aristotelem. *Natura est per se motus principium; motus principium dixi, hoc est, quoniam corpus omne habet proprium motum, ut ignis sursum, terra deorsum.*

QUAESTIO III.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Quasnam debeamus habere sententias nos orthodoxi de nativitate secundum carnem, id est de incarnatione domini nostri Iesu Christi.

Responsio.

1. Sicuti tradiderunt nobis theologi nostri patres, unigenitus filius Verbumque Dei, una de sancta et consubstantiali adoranda Trinitate persona, intemporaliter, et ineffabiliter ex Deo patre genitus non factus, ante omnia saecula in patris sinu existens et omnia implens, ad naturae nostrae paupertatem accessit, natus postremis temporibus de Spiritu sancto et Maria virgine; comprehensusque qui erat incomprehensibilis in sancto eius utero, processit perfectus homo idem et Deus; humanamque naturam laetificavit, primitias nostri generis assumens, ut salutem nostram operaretur. Idemque est dominus noster Iesus Christus filius Dei viventis, consubstantialis Deo patri secundum divinitatem idemque consubstantialis nobis secundum humanitatem: passibilis carne, impassibilis idem deitate: neque alium Verbum Deum qui miracula patrabat, et alium Christum patientem agnoscimus: nam quartae personae additamentum sancta Trinitas non accepit; apage. Non enim alius erat filius ex Deo patre Verbum, et alius rursus de sancta deipara Maria natus, prout fuit Theodori ac Nestorii insania: sed idem ille ante saecula filius ac Verbum Dei, intemporaliter uti dictum est et sempiternae ex Deo patre genitus, postremis temporibus virginalem uterum subiens, ineffabiliter et invisibiliter, quasi divinum semen, cum propria persona sine ulla corruptela conformavit sibi templum, perfectum hominem adsumens, id est animam atque corpus; non autem hominis partem, quae fuit Apollinaris dementia.

Ποίας ὀφείλομεν ἔχειν ἐννοίας εὐσεβεῖς περὶ τῆς καὶ σάρκα γυνήσεως εἶπεν ἐνανθρώπησεως τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ (1).

α'. Καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ θεόσοφοι ἡμῶν πατέρες, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ λόγος τῷ Θεοῦ, τὸ ἐν πρόσωπον τῷ ἁγίῳ καὶ ὁμοουσίου καὶ προσκυνητῆς ἱεράδος, ἀχρόνως τε καὶ ἀρρήτως ἐκ Θεοῦ πατρὸς γυνή-θεῖς οὐ ποιηθεῖς, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐν τοῖς κόλποις ὧν τῷ πατρὶ καὶ τὰ πάντα πληρῶν, εἰς τὴν τῷ φύσεως ἡμῶν ἦλθε πτωχείαν, γυνή-θεῖς ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῇ παρθένῃ, καὶ χωρηθεῖς ὁ ἀχώρητος ἐν τῇ ἁγίᾳ μήτρᾳ αὐτῆς, προῆλθε τέλειος ἄνθρωπος ὧν καὶ Θεὸς ὁ αὐτὸς, καὶ ἐφαίδρυνε τὸ ἀνθρωπείαν φύσιν· ἀπαρχὴν εἰληφὼς τῇ ἡμετέρᾳ γένει, ἵνα οἰκονομήσῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τῷ Θεοῦ τῷ ζῶντος· ὁμοούσιος ὧν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος ἡμῶν ὁ αὐτὸς καὶ τὴν ἀνθρωπότητα· παθητὸς σαρκὶ, ἀπαθὴς θεότητι ὁ αὐτός· καὶ οὐκ ἄλλον τῷ Θεῷ λόγον τῷ θαυματουργήσαντα, καὶ ἄλλον τῷ Χριστὸν τῷ παθόντα ἐπιστάμεθα· οὐ γὰρ τετάρτε προσώπῃ προσθήκην ἡ ἁγία ἱεὺς ἐδέξατο, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἕτερος ἦν υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγος, ἕτερος ἢ πάλιν ὁ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας τεχθεῖς, καὶ τῷ Θεοδώρου καὶ Νεστορίου φρενοβλάβειαν, ἀλλ' αὐτὸς ἐκείνῳ ὁ προαίωνι υἱὸς καὶ λόγος τῷ Θεοῦ (2), ἀχρόνως ὡς εἴρηται καὶ αἰδίως ἐκ Θεοῦ πατρὸς γυνή-θεῖς, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ παρθενικῇ νηδύνι εἰσδύς ἀφράσως καὶ ἀοράτως οἶονεῖ θεῖος πῶρος ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ἀφθάρτως πλάττειν αὐτῷ, τέλειον ἄνθρωπον λαβὼν, τοῦτέστι ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ οὐ μέρος ἀνθρώπου καὶ τῷ ἄνοιαν Ἀπολινάριον.

Ἀποκρίσις.

cod. f. 36. a.
col. 1.

(1) In margine inferiore: σημειῶσαι ἀκριβῶς τὴν δύναμιν τοῦ κεφαλαίου τούτου ὡς καλλίστη: *animadvertite diligenter quam sit egregia huius capituli materia.*

(2) Male quidam interpres, ut legere memini in alio opere: υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, *filius et sermo Dei.*

β'. Εἴ τι γὰρ ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο
 col. 2. λέγει αὐτοῦ ἄνθρωπος τὸ πᾶν τῆς σωτη-
 ρίας ἡμῶν κατεργάσεται, μηδὲν τοῦ ἄν-
 θρώπου ἀπολιπὼν, ὅπως μὴ τὸ ἀπολει-
 φθὲν μέρος γένηται τῷ δαβόλου βρώμα·
 καὶ σάρκα μὲν ἔλαβε δι' ἐμὲ (Ω) σωμα-
 τικὸν, ἵνα σωματικῶς λαλήσῃ σωματικῶ
 ὄντι, οὐ προὑπάρχεν γνησμένης ταύτης·
 ἅμα γὰρ σὰρξ, ἅμα τῷ Θεοῦ λόγος σὰρξ,
 καὶ ὅπως (Ω) διάβολον ἀγκιστρεύσῃ διὰ
 τοῦ ὁμοιοπαθοῦς, περὶ τὴν ἀνθρωπότη-
 τα εἰλούμενον· κατεκαυχᾶτο γὰρ τῆς ἄν-
 θρωπίνης ἀσθενείας ὁ δαίμων, δι' ὧν
 αὐτὴν ἠπάτα καὶ μυρίοις κακοῖς πειράσα-
 λε· ἔξαις * γὰρ φησιν ὁ προφήτης τῷ δα-
 κύντι ἐπ' ἀγκίστρω· * ἀγκιστρον ἧ ἦν ἡ
 Θεότης, ἔδρασε τὸ σῶμα· ψυχὴν δὲ ἀνέ-
 ληψε νοεράν διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ἵνα τῷ
 ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον ἀνακαθάρσῃ καὶ ἔστιν εἰς
 υἱὸς, εἰς πρὸ τῆς σαρκώσεως ὁ αὐτὸς καὶ
 μὴ τῷ σάρκωσιν· καὶ ἔμενε τριάς, ἡ τριάς,
 καὶ τοῦ ἐνὸς τῷ τριάδῳ σῶμα λαβόντῳ
 ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου, Θεὸς τέλει· ὁ
 αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος τέλει· ὁ αὐτός·
 εἰς γὰρ υἱὸς ἐκ τῶν δύο γυνήσεων ἀναδέ-
 δακται, καὶ τῶν δύο γυνήσεων ὁ εἰς μο-
 νογενὴς υἱὸς φέρει τὰ γνωρίσματα, καὶ ἔστιν
 υἱὸς τῆς πατρικῆς φύσεως καὶ τῆς μητρι-
 κῆς φύσεως, ἀδιαιρέτως μένας ὁ αὐτός·
 οὐδὲ γὰρ δι' ἑαυτὸν ὁ μονογενὴς δεύτερος
 ἐδεήθη γυνήσεως μετὰ τὴν ἐκ Θεοῦ πα-
 τρός· ἐπειδὴ δὲ δι' ἡμᾶς καὶ τῷ ἡμετέραν
 σωτηρίαν ἐνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν
 τὸ ἀνθρώπινον· προῆλθεν ἐκ γυναικὸς,
 ταύτῃ τοι λέγεται γεννηθῆναι, οὔτε τῆς
 Θεότητος αὐτοῦ εἶναι λαβούσης ἀρχὴν ἐν
 τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ· ταῦτα γὰρ Φωτεινοῦ
 καὶ Παύλου τοῦ σαμοσατέως τὰ ῥήματα·
 ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος
 ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος·
 ὅθεν ὁ ἐν ἀρχῇ Θεὸς λόγος, σὰρξ γέγο-
 νεν· οὐ τραπείς τοῦ εἶναι λόγος, ἀλλὰ
 προσλαβὼν τὸ γινέσθαι σὰρξ· καὶ οὔτε με-
 τεισθῆναι εἰς ὅλον ἄνθρωπον τῷ ἐκ ψυχῆς
 καὶ σώματος, ἀλλὰ σάρκα ἐμψυχωμένην

* ita cod. non
 αἰ. 15.
 * Ioh. XL. 20.

cod. f. 35. b.
 col. I.

2. Nam quidquid erat homo, id ve-
 niens Unigenitus adsumpsit, ut in suo per-
 fecto homine, totum salutis nostrae nego-
 tium operaretur, nihil hominis proprium
 omittens; ne pars relicta fieret diaboli pa-
 bulum. Et carnem quidem sumpsit, pro-
 pter me corporalem, ut corporaliter allo-
 queretur eum qui in corpore est. Neque in
 hoc fuit praesistentia aliqua: simul enim
 fuit caro, et simul Dei Verbi caro: atque ut
 quasi homo caperet, per aequae passibile,
 diabolus qui humanum genus circumam-
 biebat. Gloriabatur enim adversus huma-
 nam infirmitatem ille calamitosus, pro-
 pterea quod illam deceperat, et sexcentis
 malis irretiverat. Tenebris enim, inquit pro-
 pheta, draconem hamo: porro erat hamus
 deitas, esca corpus. Iam et animam adsum-
 psit intellectu praeditam, propter meam
 animam, ut simili similem purificaret. Est-
 que unus filius, unus ante incarnationem,
 idemque etiam post incarnationem: man-
 sitque Trinitas quae erat Trinitas, etiamsi
 unus de Trinitate corpus sumpsit ex sancta
 virgine; Deus perfectus idem, et homo per-
 fectus idem. Unus quippe filius ex duabus
 nativitatibus extitit: duarumque nativita-
 tum unus unigenitus filius gerit manifesta-
 tionem: filiusque est paternae naturae, et
 filius simul maternae naturae, inseparabi-
 liter manens idem. Neque enim sui causa
 unigenitus secunda indiguit nativitate, post
 illam de Deo patre; sed quia propter nos et
 propter nostram salutem, adunata sibi se-
 cundum hypostasim humanitate, ex mulie-
 re prodiit, idecirco genitus dicitur: quin ta-
 men ipsius deitas existentiam habere coe-
 perit in sancta virgine: haec enim sunt
 Photini et Pauli samosatensis verba. Quip-
 pe in principio erat Verbum, et Verbum
 erat apud Deum, et Deus erat Verbum.
 Hoc quod in principio erat Dei Verbum fa-
 ctum est caro, haud equidem ex Verbi na-
 tura demutatum, sed assumens ut esset ca-
 ro: neque transformatum est in totum ho-
 minem corpore animaue constantem, sed

carni animatae anima rationali et intellectuali se ipsum uniens secundum hypostasim ineffabiliter et intelligibiliter factum est homo, filiusque hominis fuit, haud abiecta divinitate et a patre Deo nativitate; sed in carnis etiam assumptione manens id quod fuerat: nimirum Deus suapte natura, factus est quod non erat, id est homo, carne item retinente carnis naturam in sua cum Deo unione.

3. Neque dicendum est, quoniam Virginis conceptus divinae fuit creationis opus, idcirco hominis quidem formam habuisse illum quem nobis peperit Virgo Christum, non tamen corpus de matre revera sumptum: nam proprie vereque ex ipsa sumptum fuit corpus dominicum, matris virginitate inviolata manente: etenim vim genitivam virgini Spiritus sanctus attribuit, carnisque materiam immaculata Virgo supeditavit concupiscentiae nescia; sapientia videlicet sibi domum aedificante, quo tempore salutatio angeli ad virginem facta est. Nam verba « Dominus tecum » id est nunc Deus tecum est, significant ipsum genitum in eius utero et carnem factum. Non enim primo natus est homo communis ex virgine, deinde ei supervenit Verbum, sicuti Theodorus ac Nestorius vesani blasphemaverunt, sed iam inde ab utero facta unione pertulisse dicitur nativitatem. Quamobrem unus idemque Christus, secundum quidem hypostaseos rationem neque patri neque nobis copulatur; secundum vero naturas, et nobis et patri unus idemque unitur; secundum divinam nempe patri et sancto Spiritui; secundum autem humanam idem cunctis hominibus, excepto peccato: atque ita humanam dispensationem implevit. Quod autem Verbi Dei, id est eius hypostaseos, dicimus esse divinam exinanitionem, sive inhumanationem, ac propterea unus de sancta Trinitate dicitur Christus, areopagita Dionysius testatur. Ait enim theologicæ de sancta Trinitate loquens: « er-

ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ ἐνώσας ἑαυτῷ καὶ ὑπόστασιν ἀφράσως καὶ ἀσθενότητος γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐξηγήματισεν υἱὸς ἀνθρώπου· οὐκ ἀποβεβλήκως τὸ εἶναι θεὸς καὶ ἐκ θεοῦ πατρὸς γνηνηθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς μεμνηκῶς ὅπερ ἦν· εὐλόγον δὲ ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν, ἐγγύετο ὅπερ οὐκ ἦν τοῦτέστιν ἄνθρωπος, καὶ φύσιν τῆς σαρκὸς μινάσης σαρκὸς ἐν τῇ πρὸς θεὸν ἐνώσει.

γ'. Καὶ οὐ καὶ λέγειν ἐπεὶ περὶ ἡ σύλληψις τῆς παρθένου θείας ἔργον γεγέννηται δημιουργίας, εἶχε μὲν ἀνθρώπου μορφὴν ἐτεχθεὶς ἡμῖν ἐκ παρθένου Χριστὸς, οὐκ εἶχε ἢ τῆς μητρὸς σώματος ἢ ἀλήθειαν· κυρίως γὰρ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ὅς αὐτῆς τὸ κυριακὸν προσελήφθη σῶμα, τῆς παρθένου τῆς μητρὸς ἀκεραίᾳ μινάσης· τὸ μὲν γὰρ γέννημον τῇ παρθένῳ, τὸ ἅγιον πνεῦμα παρέσχεν· πῶς ἢ τῆς σαρκὸς ὕλην, ἢ ἀχραντὸν παρθένον ἐχορήγησεν ὀπιθυμίαν ἀγνοήσασα, τῆς σοφίας ἑαυτῇ οἶκον οἰκοδομοῦσης ἥνικα γέγονεν ὁ ἀσπασμὸς ἐκ τῆς ἀγγελίας τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ· τὸ γὰρ, ὁ κύριος μὲν σοῦ, δηλοῖ ὅτι νῦν ὅστις ὁ θεὸς μὲν σοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν γυνώσκον ἐν τῇ μήτρᾳ καὶ σάρκα γινώσκον· οὐ καὶ ἄνθρωπος πρῶτον ἐγνηθήναι κοινὸς ἐκ τῆς παρθένου· εἴθ' οὕτως πεφοίτηκεν ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος, καθὼς Θεόδωρος καὶ Νεστόριος ὁμοφρονούντες βλασφημοῦσιν· ἀλλ' ὅς αὐτῆς τῆς μητρὸς ἐνωθεὶς, ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν· διὸ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Χριστὸς, καὶ μὲν τῆς ὑποστάσεως λόγον, οὐδὲ τῷ πατρὶ, οὐδὲ ἡμῖν σιμᾶσθαι· καὶ ἡ τὰς φύσεις, καὶ ἡμῖν καὶ τῷ πατρὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς συνάπτεται, καὶ μὲν τῆς θείας φύσιν, τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνῃς πᾶσιν ἀνθρώποις χωρὶς ἀμάρτίας ὁ αὐτός· καὶ οὕτω τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκονομίᾳ ἐπλήρωσεν· ὅτι ἡ τῆς θεοῦ λόγος τοῦτέστι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τῆς θείας κένωσιν, εἴτεν ἐνανθρώπησιν, καὶ κατὰ τοῦτο εἰς τῆς ἀγίας τριάδος λέγεται ὁ Χριστὸς, μαρτυρεῖ ὁ ἀρεοπαγίτης Διονύσιος (1)· φησὶ καὶ θεολογῶν περὶ

col. 2.

(1) Confer de divinis nominibus cap. II. 6.

ἡ ἀγίας τριάδος δηλονότι, φιλάνθρωπον
 δὲ διαφερόντως ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς πρὸς
 ἀλήθειαν ὀλικῶς ἐν μιᾷ τῇ αὐτῆς ὑποστά-
 σεων ἐκοινωνήσεν, ἀνακαλεμένη πρὸς ἐαυ-
 τὴν καὶ ἀνατιθεῖσα τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐσχατιᾷ,
 ὅς ἡς ἀρρήτως ὁ ἀπλοῦς Ἰησοῦς συνετέθη,
 καὶ παράτασιν εἵληφε χρονικὴν ὁ αἰδῖος, καὶ
 εἶσω τῷ καθ' ἡμᾶς ἐγεγόνει φύσεως, ὁ πά-
 σης τῷ καὶ πᾶσαν φύσιν τάξεως ὑπερῆσις
 ἐκβεβηκώς μὲν τῷ ἀμεταβόλῃ καὶ ἀσυγχύ-
 τῳ οἰκείων ἰδρύσεως, καὶ ὅσα ἄλλα θεω-
 ρητικὰ φῶτα τοῖς λόγοις ἀκολουθῶς, ἡ τῇ
 ἐνθέων ἡμῶν καθηγεμόνων κρυφία παρά-
 δοσις ἐκφαντορικῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο.

cod. f. 36. a.
col. 1.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Εἰ τὸ ἀνθρώπινον τῷ κυρίου καὶ σωτῆ-
 ρος ἡμῶν ἀνελήφθη, πῶς οὐ χριστοτόκον
 πῶς ἀγίαν παρθένον δοξάζειν ὀφείλομεν
 ἀλλὰ θεοτόκον;

Ἀποκρίσις.

α'. Ἀλλ' οὐ τὸ ἀνθρώπινον τῷ θεοῦ
 λόγῳ Χριστὸς κυρίως λέγεται, ἵνα τοῦτο εἴ-
 πωμεν· καὶ γὰρ τῷ θεολόγῳ Γρηγόριον (1),
 Χριστὸς διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γὰρ αὐτῇ
 τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεία καὶ ὅτι
 ἄλλους χριστοὺς ἀγιάζουσα, παρουσία ἡ
 ὅλου τοῦ χρίοντος, ἡς ἔργον ἀνθρώπων
 ἀκοῦσαι τὸ χρίον, καὶ ποιῆσαι θεὸν τὸ
 χριστόμενον· κινεμένων ὡσπερ τῆς φύσεως,
 οὕτω δὴ καὶ τῆς κλήσεων, καὶ διεχωρου-
 σῶν εἰς ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφυίας·
 ὥστε οὐκ οὔτε (Ω) ἐκ θεοῦ λόγον ἰδικῶς
 ὠνόμασε Χριστὸν ὁ θεολόγος, οὔτε πάλιν
 Χριστὸν ἕτερον (Ω) ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἕνα
 μόνον οἶδε Χριστὸν τῷ ἐκ θεοῦ πατρὸς λό-
 γον μὲν τῷ ἰδίας σαρκὸς· ἐπεὶ οὖν ὁ τεχ-
 θεὶς ἡμῖν ἐκ παρθένου Χριστὸς, θεὸς καὶ
 ἀνθρώπος κατὰ φύσιν ὑπάρχων, εἰς ὃν καὶ
 ὁ αὐτός· διὰ τοῦτο θεοτόκος ἡ παρθέ-
 νος κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν λέγεται·
 θεὸς γὰρ ἡμῖν δι' αὐτῆς προήλθε, διὰ τῇ
 ὅς αὐτῆς ἡμῖν γυνήθεντος· ὁ γὰρ θεὸς
 λόγος κατὰ φύσιν ἐνωθεὶς τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ
 διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς, πάντα τὰ τοῦ

ga homines autem benivola multifariam,
 quia cunctis nostris per unam de suis per-
 sonis communicavit, ad se advocans, et
 apponens infimam humanitatem; ex qua
 ineffabiliter simplex Iesus compositus est;
 et temporalem extensionem excepit sem-
 piternus; et intra nostrae naturae modu-
 lum factus est, qui omnem universae na-
 turae ordinem sublimiter excedit, cum im-
 mutabili et inconfuso proprietatum suarum
 fundamine. » Et quotquot alia consecanea
 huic doctrinae theorectica lumina, divorum
 nostrorum ducum arcana traditio splendi-
 de nobis gratificata est.

QUAESTIO IV.

Si humanitas domini et salvatoris nos-
 tri adsumpta fuit, cur non christiparam
 sanctam Virginem existimare debemus sed
 deiparam?

1. Nequaquam Dei Verbi humanitas ap-
 pellatur proprie Christus, ut ita dicamus.
 Namque ut ait theologus Gregorius, Chri-
 stus est propter divinitatem. Haec enim
 humanitatis unctio est, non operatione, ut
 in aliis christis, sed totius ungentis prae-
 sentia sanctificans. Cuius hic effectus est,
 ut id, quod ungit, homo vocetur; et, quod
 ungitur, Deus fiat: commixtis quodammo-
 do sicut naturis ita etiam appellationibus,
 et invicem intercurrentibus, unitarum na-
 turarum ratione. Quapropter Dei Verbum
 proprie Christum theologus nominavit, ne-
 que item alium Christum eum qui de vir-
 gine; sed unum tantummodo novit Chri-
 stum ex Deo patre Verbum, cum propria
 carne. Quoniam itaque is quem peperit no-
 bis virgo, Christus Deus et homo natura-
 liter est, unus idemque, propterea virgo
 deipara proprie vereque dicitur: nam Deus
 nobis per ipsam prodiit, quia ex ipsa nobis
 editus partu est. Etenim Deus Verbum na-
 turaliter carni proprie unitum, mediante
 anima intellectuali, cuncta quae sunt ho-

Responsio.

(1) Orat. XXX. 19. quae est theologica quarta de filio.

minis propria adscivit, atque in se recepit. In hoc enim et ipsius exinanitio consistit. Operatio quippe fuit beatæ huius unionis, ut Deus fieret is qui assumptus est, et homo vicissim appellaretur is qui assumpsit. Quoniam itaque homo dominicus vere ex virgine est, sustinuisse nativitatem dicitur Verbum, utpote quod ea quæ hominis sunt propria adscivit: nam carnis proprium est nasci: ideoque proprie vereque deipara virgo est non christipara. Nam defugientes divisionis impietatem, unum eundemque persona, si minus natura, dicimus dominum nostrum Iesum Christum, Deum eundem et hominem, consubstantialem patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem: naturalem Dei patris filium secundum divinitatem, et naturalem item matris filium secundum humanitatem: aversantes videlicet eos qui duos filios vel Christos existimant, unum quidem de patre Deo dicentes, alterum vero de virgine; vel denique alio quovis modo dividentes unicum dominum nostrum Iesum Christum, secundum Theodori ac Nestorii vesaniam. Sic autem Christum unum ac dominum confitemur, non quasi hominem cum Verbo simul adorantes, nequa divisionis phantasia irrepat dum dicimus simul, sed tamquam unum eundemque adorantes: etenim non est ab eo alienum corpus, cum quo et ipsum Verbum patri adsidet: non item tamquam duobus considentibus filiis, sed uno secundum suam cum carne propria unionem. Nequaquam enim homo se ipsum pro nobis tradidit, ne fides nostra et spes erga hominem esset: sed ipsum Deus Verbum factum homo, proprium tradidit corpus pro nobis: ac propterea proprie vereque deipara virgo est et dicitur.

ἀνθρώπου ἴδια ὑπαιώσατο, καὶ εἰς ἑαυτὸν κατεδέξατο· ἐν τούτῳ γὰρ ἔστιν αὐτοῦ καὶ ἡ κένωσις· ἔργον γὰρ γέγονε τῆ μακαρίας ταύτης ἐνώσεως, τὸ ποιῆσαι Θεὸν (Ω) ληφθέντα, καὶ ἄνθρωπον κληθῆναι (Ω) λαβόντα· ἵνα οὖν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶν ἐκ παρθένου, ὑπομείναι λέγεται γέννησιν ὁ λόγος ὡς τὰ τούτου οἰκονομῶν· ἴδια· ἴδιον γὰρ σαρκὸς τὸ γυνᾶσαι, καὶ διὰ τοῦτο κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν Θεότοκος ἡ παρθένος ὑπάρχουσα καὶ οὐ χριστοτόκος· φεύγοντες γὰρ τὴ τῆς δεισιπείας ἀσέβειαν, ἕνα καὶ (Ω) αὐτὸν τῇ ὑποστάσει, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει, φαρμέν (Ω) κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸ αὐτὸν Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τὴν Θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· φύσει τὸ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸν κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ φύσει δὲ μητρὸς υἱὸν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀποσφραγισμένοι δὲ δύο υἱοὺς ἡ Χριστοὺς δοξάζοντας, ἕτερον μὲν τὸ ἐκ Θεοῦ πατρὸς εἶναι λέγοντας, ἄλλον δὲ τὸ ἐκ τῆς παρθένου ὑποστατικῶς δεικνύοντας τὸ ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, καὶ τὸ Θεοδώρου καὶ Νεστορίου φρενοβλάβειαν· οὕτω δὲ Χριστόν ἕνα καὶ κύριον ὁμολογοῦμεν, οὐχ' ὡς ἄνθρωπον συμπροσκυνῶντες τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ τομῆς φαντασία παρεκκρίνεται διὰ τὸ λέγειν τὸ σὺν, ἀλλ' ὡς ἕνα καὶ (Ω) αὐτὸν προσκυνῶντες· οὔτε γὰρ ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ σῶμα μεθ' οὗ καὶ αὐτὸς συνεδρεύει τῷ πατρὶ, οὐχ' ὡς δύο πάλιν συνεδρεύόντων υἱῶν, ἀλλ' ὡς ἐνὸς κατ' ἑνωσιν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς· οὐ γὰρ ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν, ἵνα μὴ ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ ἐλπίς εἰς ἄνθρωπον ᾗ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος γηρόμορος ἄνθρωπος τὸ ἴδιον σῶμα δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ διὰ τοῦτο κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν Θεότοκος ἡ παρθένα ὑπάρχουσα τὴ καὶ λέγεται.

cod. f. 36. b.
col. 1.

Πῶς ἐκ δύο φύσεων τὸ Χριστὸν λέγο-
μεν; ὁ γὰρ Θεὸς λόγος μόνος προϋπῆρχε
καὶ τὸ σῶμα οἰκονομίας τὸ κυρίως ἡμῶν καὶ
σωτήριος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αποκρίσις.

α΄. Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ
ἀρχήτως τε καὶ αἰδίως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πα-
τρὸς γνησιθεὶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐστίν,
καὶ αὐτῆς φύσεως ὡν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ
πνεύματι· τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἦν ἀνέλαβεν
οὐσίαν, οὐχ ὑποτίθεται ὁ τὸ εὐσεβείας λό-
γος ἀποδ/απεπλάσσει καὶ ὑπερφυῶν καὶ
ἀδ/αίρετος ἐνώσεως· εἴ τις γὰρ δ/απεπλάσσει
φησὶν ὁ Θεολόγος τὸ ἀνθρώπον, εἴθ' ὑπο-
δεσκέσθαι λέγει Θεὸν, κατάκριτος· οὐ γέν-
νησις γὰρ Θεοῦ ἐστὶ τοῦτο, ἀλλὰ φυγὴ γνη-
νήσεως· τὴν οὖν φρενοβλαβοῦς Θεοδώρου καὶ
Νεστορίου εἰσὶ τὰ τοιαῦτα τερατεύματα,
δύο υἱοὺς καὶ δύο πρόσωπα δοξάζειν ἐπὶ τῷ
καὶ Χριστὸν μυστηρίῳ· οὐκ ἀνάγκη ἢ ἐπὶ τῷ
σωθέντων πάντα τὰ μέρη, εἴς ὧν ἡ σύνθε-
σις, πορροφρηκέναι καὶ αὐτὰ τὴν συνθέ-
σεως τὸ ἀποτελέσματος· ἰδοὺ γὰρ τὰ σώ-
ματα σύγκεινται ἐξ ὕλης καὶ εἰδους, καὶ τὸ
πρῶτον αὐτῶν ὑποκείμενον, καὶ οὐδέτερον
αὐτῶν καὶ αὐτὸ τῆς γνηήσεως αὐτῶν
προϋπέσκει, ἐν μόνῃ δὲ θεωρία εἰς τὰ εἴς
ὧν συνέστηκεν εἰς ταῦτα ὡς πρὸς οἰκείας
ἀρχὰς αὐτῶν ἀνατρέχον· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ
τῇδε κόσμος σύγκειται ἐκ τεσσάρων στοι-
χείων, καὶ οὐκ ἔχομεν λέγειν ὅτι προΐσαν
ἰδιοῦποσάτως καὶ καὶ αὐτὰ τῇ ἐνεργείᾳ
τῆς τοῦτου πλάσεως· μόνῃ γὰρ ἐν τῇ
μίξιν αὐτῶν γνωρίζονται· οὐκ ἐδέχθη γὰρ
ὁ δημιουργὸς πρῶτον ταῦτα ὑποσῆσαι,
ἵνα οὕτω δίκην τινὸς χειροτέχνης εἴς αὐτῶν
τὸν κόσμον πλάσσει, ὡς ἀπὸ ὕλης καὶ ὀρ-
γάνου· νέυματι γὰρ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄν-
των παρήγαγε· μόνον γὰρ ἠθέλησε, καὶ
τὸ ἔργον παρεκλούθησεν αὐτά· ἀνευθεὶς
γὰρ ἐστὶ καὶ πάντα καὶ δυνάμεις· οὐδὲ γὰρ
δεῖται χρόνος πρὸς τελείωσιν τῷ αὐτοῦ ἔρ-
γων ὁ Θεός.

col. 2.

β΄. Καὶ ὁ ἀνθρώπος σύνθετόν ἐστι
πρᾶγμα, ἐκ ψυχῆς νοεῖας καὶ σώματος

Cur ex duabus naturis Christum dici-
mus? nam Deus Verbum solum extitit ante
domini nostri et salvatoris Iesu Christi in-
carnationem.

Responsio.

1. Unigenitus filius Verbumque Dei
ineffabiliter et sempiternae ex Deo patre ge-
nitus ante omnia saecula fuit, eiusdem na-
turae cum patre et sancto spiritu. Huma-
nam vero quam adsumpsit substantiam,
non tradit religiosa recta doctrinā forma-
tam fuisse ante supernaturalem et insepa-
rabilem unionem. « Siquis enim, inquit
theologus, formatum fuisse ait hominem,
et deinde ei subintrasse Deum, maledictus
sit. Haud quippe Dei generatio haec est
sed generationis negatio. Sunt ergo haec
vesani Theodori ac Nestorii portenta, duos
filios duasque personas existimare in Chri-
sti mysterio. Nec vero necesse est in com-
positionibus partes omnes, ex quibus fit
compositio, per se praeexistisse unam-
quamque compositioni rei effectae. Ecce
enim corpora componuntur ex materia et
forma, in primigenio illorum subiecto: et
tamen illorum neutrum per se ante geni-
turam ipsorum existebat: sola autem men-
tis nostrae contemplatione, in ea unde con-
fiunt, tamquam ad propria principia re-
currunt. Hic pariter mundus ex quatuor
confit elementis, neque tamen dicere pos-
sumus ea praecessisse propria subsistentia
et per se et operativa virtute ante quam
ille crearetur: etenim in sola ipsorum com-
mixtione agnoscuntur. Namque haec crea-
tor ante creare non eguit, ut sic artificis
instar ex ipsis mundum produceret, tam-
quam ex materia et instrumento: nutu
potius omnia ex nihilo eduxit. Tantum vo-
luit, et opera subsecuta est: nullius quip-
pe indigus per omnia dynasta est: neque
tempus requirit ad suorum operum effi-
cientiam Deus.

2. Homo compositum quoddam est ex
anima intellectuali et corpore constans: ac

ne huius quidem cuncta membra compemus propria hypostasi per se praeexistencia ante partium hominis compositionem: nam neque corpus praeexistit per se et per effectum, nisi in potentia: etenim sperma et menstrua praeexistunt corpori humano in potentia, non tamen adhuc effectum, ad quem ab aliquo possunt adduci. Alioqui vero, si partes sunt ad aliquid, nam universi alicuius et absoluti dicuntur partes, et totum dicitur partium universitas, quia partium complementum est; in quibus totum spectatur ut totum: haec autem considerantur invicem et coexistunt: ergo partes, quatenus partes, non praeexistunt totius compositioni, si quis rem curiose scrutetur. Haud igitur, etiamsi dominum nostrum Iesum Christum ex duabus naturis dicunt patres, haud inquam necesse est anteriorem formationem ipsius hominis existimare, ne in Pauli ac Nestorii impietatem incidant, dum duos filios et duo individua in uno domino nostro Iesu Christo supponunt: sed naturis in unione incolumibus et inconfusis et indivisis sic censemus. Namque unio non fuit confusio; quamobrem et conservantur post unionem illa ex quibus fit unio; differentiam non in partium divisione agnoscendo, ut aiunt patres, sed in compositionis ratione, tamquam subtili consideratione spectando. Simultaneam enim humanitatis existentiae censemus Verbi unionem. Atque ut accuratius huius rei doctrina exponatur, sciendum est, quod cum dicimus ex duabus naturis unum Christum, intelligi volumus substantiales solasque differentias, deitatis inquam, et Christi eiusdem humanitatis, ex quibus salutaris constructio confecta est magni Dei ac salvatoris nostri Iesu Christi: dum eius oeconomia et uniformis hypostasis, aliter quidem significat physicam naturarum in eo concurrentium inconvertibilem et inconfusam differentiam; aliter autem demonstrat unam et individuum et inseparabilem personae unius

σωεσως, η̄ τούτε οὐχ' ὅλα τὰ μέρη εὐρίσκομεν, ἰδιοῦποστάτως η̄ καθ' ἑαυτὰ προϋπάρχοντα τ' τ' μερῶν τούτε συνθέσεως, οὔτε γὰρ τὸ σῶμα προϋάραχ' καθ' ἑαυτὸ η̄ κατ' ἐνέργειαν εἰ μὴ τοι γε δύναμις· τὸ γὰρ σπέρμα η̄ καταμήνιον προϋφέσθηκε, δυνάμις δὲ σῶμα ἀνθρώπινον, οὐ μὲν τοι γε η̄ κατ' ἐνέργειαν, δύναται δὲ ἀχθῆναι εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τινος· ἄλλως τε ἢ εἰ τὰ μέρη τ' πρὸς τι εἰσὶν, ὅλα γὰρ τινὸς η̄ παντὸς λέγεται ὅλον, συμπληρωτικὸν ὑπάρχον τῶν μερῶν, ἐν οἷς τὸ ὅλον θεωρεῖται ὡς ὅλον· ταῦτα ἢ συνεπιννοῦνται ἀλλήλοις η̄ συνυπάρχουσιν, οὐκ ἄρα τὰ μέρη ὡς μέρη προϋπάρχουσι τ' συνθέσεως τοῦ ὅλου, εἴαν τις πολυπραγμονήσῃ· οὐκοῦν εἰ η̄ τ' δεσπότῳ ἡμῶν η̄ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων λέγεσιν οἱ πατέρες, οὐκ ἀνάγκη προδιάπλασιν ἐπὶ τ' ἀνθρώπου αὐτοῦ δοξάζειν, ἵνα μὴ εἰς τὸ Παύλου καὶ Νεστορίου ἐμπέσωσιν ἀσέβημα, δύο υἱοὺς η̄ δύο ἄτομα ἐπὶ τ' ἐνὸς η̄ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποτιθέμενοι, ἀλλ' ὡς τούτων σωζομένων ἐν τῇ ἐνώσει, η̄ ἀσυγχύτως η̄ ἀξέσπτως η̄ ἀδιαιρέτως τοῦτο δοξάζομεν· οὐκ ἐγένετο γὰρ σύγχυσις ἢ ἐνωσις, διὸ η̄ σώζεται μὴ τ' ἐνωσιν τὰ εἶς ὧν ἢ ἐνωσις, τ' διαφορὰς οὐ καὶ τ' ἀνὰ μέρος διαίρεσιν γνωριζομένης, καθὼς εἶπον οἱ πατέρες, ἀλλ' ἐν τοῖς τ' συνθέσεως λόγοις ὡς ἐν ἰσχυαῖς ἐννοίαις θεωρημένης· σύνδρομον γὰρ τῇ ὑπάρξει τ' ἀνθρωπότητος, τ' λόγῳ ἴσμεν τ' ἐνωσιν· η̄ ἵνα ἀκριβέστερον ὁ περὶ τούτου λόγος φανῇ, δεῖ γινώσκαι ὅτι τὰ ἐκ δύο φύσεων λέγαν τ' ἓνα Χριστὸν, ὑποβάλλει νοεῖν τὰς οὐσιώδεις η̄ μόνας διαφορὰς, τ' θεότητος φημι καὶ τ' κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος, εἶς ὧν τὸ σωτήριον ἀποτέλεσμα γέγονε τ' μεγάλη Θεοῦ η̄ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τ' κατ' αὐτὸν οἰκονομία η̄ ἐνοικοῦς ὑποστάσεως, ἐτέρως μὲν σημαίνουσας τ' φυσικὴν τ' ἐπ' αὐτῷ συνδεδραμνηκῶν φύσεων ἀξέσπτον η̄ ἀσύγχυτων διαφορὰν, ἐτέρως ἢ παρισώσης τ' μίαν καὶ ἄτομον η̄ ἀδιαιρέτον τ' ἐνὸς προσώπου ὑπόστασιν σύν-

cod. f. 37. a.
col. 1.

θετον· καὶ διὰ τοῦτο περὶ μὲν (W) αὐτὸν ὁράται καὶ φύσιν καὶ κατ' ὑπόστασιν ἔνωσις· ἄλλη τε καὶ ἄλλη ἐννοία φυσικῶς τε καὶ ὑποστατικῶς ὁ λόγος τῷ οἰκείῳ ἠνώθη προσλήμματι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 5'.

col. 2.

Εἰ ἡ ἔνωσις τὰ σωελθόντα μέρη πρὸς τὴν τοῦ ὅλου σύνθεσιν, ἐν ἀποτελεῖ καὶ οὐ δύο, ἐπεὶ οὐκ ἔνωσις κυρίως λέγεται, πῶς δύο φύσεις καὶ κατ' οὐσίαν ἔνωσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ; δοκεῖ γὰρ ἡ τοιαύτη ὁμολογία, διαιρετική εἶναι τῆς ὑπὸ τῆς ἐνώσεως συνημμένων· τί δὲ διηλοῖ καὶ ἡ κατ' ὑπόστασιν ἔνωσις.

Ἀποκρίσις.

α'. Ἀληθὴς ὁ λόγος· καὶ γὰρ ἡ ἔνωσις τὰ συνημμένα πρὸς σύνθεσιν τινὸς ἀποτελέσματος ἐν ἀπεργάζεται, ἀλλ' οὐ πέντως καὶ φύσιν· ἰδοὺ γὰρ ἀνθρώπου σύνθετόν ἐστι πρᾶγμα· ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεσῶς, κατ' οὐσίαν τούτων ἐνωθέντων, καὶ οὐχ' ἐν ἐστὶ τῇ φύσει· οὐδὲ γὰρ ταῦτόν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι κατ' οὐσίαν· τοῦτο γὰρ ὁ ἀνθρώπου, ψυχὴ λογικὴ σώματι ὁργανικῶς συνημμένῳ κεχρημένῃ· ὡσαύτως καὶ ὁ κόσμος, σύνθετόν ἐστιν ἐξ ἑτεροαδῶν συγκείμενον, ἀλλ' οὐχ' ἐν ἐστὶ τῇ φύσει· καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν οὖν ὑπόστασις σύνθετος οὐσα, οὐχ' ἐν ἐστὶ τῇ φύσει· ὡς γὰρ φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος (1)· εἰ γὰρ καὶ τὰ συναμφότερα ἐν οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ· οἱ γὰρ ἅγιοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τῆς μετὰ τὸν Θεοῦ λόγου, ἐδίδαξαν ἡμᾶς δύο φύσεις ὁμολογεῖν ἐν αὐτῷ, ἀσυγχύτους τὰς φύσεις διατηρήσαντες ἐξ ὧν καὶ συνέτεθη· καὶ γὰρ ἦν ὄντως κατὰ ταῦτόν ἀμφότερα, ἀνθρώπος μὲν ὢν φύσει καὶ ὁρώμενος ἀληθῶς, Θεὸς δὲ ὁ αὐτὸς φύσει καὶ ὢν, καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς θαυμαστικῆς γινωσκόμενος καὶ φανερούμενος· εἰ οὖν καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως μία ἡ τοῦ Θεοῦ λόγου φύσις, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν

compositam hypostasim. Ac propterea in eodem conspicitur naturalis et hypostatica unio: et alio atque alio sensu naturaliter et hypostatice Verbum proprio unitum est adsumpto.

QUAESTIO VI.

Si unio concurrentes partes ad totius compositionem, unum efficit non duos; quoniam haud proprie unio dicitur; quomodo duae sunt naturae post substantiallem unionem in domino nostro ac Salvatore Iesu Christo? Videtur enim professio haec divisionem facere naturarum sub unione coniunctarum. Quid vero significat etiam unio hypostatica?

1. Verax sermo est; etsi enim unio copulata ob alicuius rei efficiendae compositionem, unum quid producit, non tamen omnino secundum naturam. Ecce enim homo composita res est, anima et corpore constans, substantialiter his unitis, neque tamen unica natura est: neque enim eadem substantia est animae et corporis. Homo enim definitur: anima rationalis corpore organice sibi unito utens. Sic etiam mundus, compositio est ex heterogeneis compacta, neque unica constat natura. Igitur Christi quoque hypostasis cum sit composita, non unicam naturam habet. Namque ut ait theologus Gregorius, quamquam ambo faciunt unum, non tamen natura, sed coniunctione. Quippe sancti patres atque doctores ecclesiae post unigeniti Dei Verbi inhumanationem docuerunt nos duas in illo confiteri naturas, his tamen inconfusis servatis ex quibus constat: nam reapse in eodem ambae; homo nempe natura et vere spectabilis; Deus autem idem natura, verique ex prodigiis agnitus et manifestatus. Si ergo tum ante unionem una Dei Verbi natura fuit, itemque post inhumanationem una Christi natura, cuiusnam demum hanc esse censemus? Num deitatis? Et quomodo

Responsio.

homo natura Emmanuhel factus est per omnia nobis similis absque peccato? Sin potius ea humanitatis natura est, quomodo natura Deus Christus? Iam si forte heterogeneousum aliquid praeter concurrentes naturas confectum est, sicut Apollinaris blasphematur, confusioque et cinnus contigit naturarum, vel terrena natura in divinam conversa, vel divina in humanam transformata; si tamen alioqui nos inconfuse unita agnoscimus quae ad Christi hypostasim concurrerunt, et ex duabus naturis Christum credimus; qui fieri potest, ut duo inconfusa, tum in unione tum post illam, duo esse non agnoscamus et confiteamur? Rursusque, si physicas divinae naturae itemque humanae proprietates post unionem fatemur, ex quibus differentiam quoque concurrentium agnoscimus naturarum; nam Christus corpore circumscriptus est, incircumscribitur autem divinitate; idemque creatus et increatus, factus et non factus; cur non duas naturas credere debemus? quoniam duae etiam harum sunt physicae proprietates: etenim proprietates, aliquorum denique sunt proprietates.

2. Age vero has duas naturas non divisas vel in duplici hypostasi contemplamur, sicuti Nestorii adseclae perverse nituntur opinari; sed in una hypostasi, et in uno solitario individuo, natura utraque cum naturali sua proprietate a nobis intellecta, atque ita manente etiam in unione. Tenent enim unaquaeque proprie apprimaeque proprietates suas, deinde et alterius propter substantialem unionem. Quomodo autem unigeniti filii ac Verbi Dei dicimus factam exinanitionem? Num in ipsius natura, an in aliena? Sed si in propria natura, mansit idem simplex et incompositus, nihil adsumens. Tum vero quomodo factus est homo? Quod si in alia, id est in terrena prout ait evangelista, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, quid ni hanc confitemur conservatam esse in conversam etiam post unionem? Rursus-

μία τοῦ Χριστοῦ φύσις, τίνϑ δοξάζομεν ταύτην; τῇ θεότητι; ἢ πῶς ἀνθρώπου φύσιν ὁ Ἐμμανουὴλ γέγονε κατὰ πάντα ὁμοίος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας; εἰ ἢ τῇ ἀνθρωπότητι, πῶς φύσις θεὸς ὁ Χριστός· εἰ ἢ ἑτεροφύεις τι παρὰ τὰς συνεληθούσας φύσεις ἀπετελέσθη, καθὼς Ἀπολλινάριος βλασφημεῖ, σύγχυσις τε καὶ πυρμὸς γέγονε τῶν φύσεων, ἢ τῆς χοϊκῆς φύσεως εἰς τὴν θεϊκὴν ζαπίσης, ἢ τῇ θεϊκῇ εἰς τὴν χοϊκὴν μεταποιήσεως, ἄλλως τε ἢ εἰ ἀσύγχυτα ἐν τῇ ἐνώσει τὰ συνεληθόντα ἐν τῇ καὶ Χριστὸν ὑποστάσει γινώσκομεν, ἐκ δύο δὲ φύσεων τῇ Χριστὸν δοξάζομεν, πῶς τὰ μὴ συγχυθέντα δύο ἐν τῇ ἐνώσει καὶ μὴ ἐνωσιν οὐ δύο γνωρίζομεν καὶ κατομολογοῦμεν; καὶ πάλιν εἰ τὰς φυσικὰς ιδιότητας τῇ θείας φύσεως καὶ τῇ ἀνθρώπινης ὁμολογοῦμεν μὴ τῇ ἐνωσιν, ἐξ ὧν καὶ τῇ διαφορὰν τῶν συνεληθόντων γινώσκομεν φύσεων, καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀειγραπτός μὲν ἐστὶ καὶ τὸ σῶμα, ἀπερίγραπτος ἢ καὶ τῇ θεότητι, καὶ κτιστός, καὶ ἀκτιστός, καὶ ἡμιῶντος, καὶ ἀγέννητος, πῶς οὐ δύο φύσεις δοξάζειν ὀφείλομεν; ἐπειδὴ δύο καὶ τούτων φυσικαὶ ιδιότητες· αἱ γὰρ ιδιότητες, τινῶν εἰσιν ιδιότητες.

β'. Ταύτας διὰ τὰς δύο φύσεις, οὐκ ἐν διαιρέσει, ἢ ἐν ὑποστάσει διιττῇ θεωροῦμεν, καθὼς οἱ ἀπὸ Νεστορίου διαστροφῶς ἐκβιάζονται νοεῖν, ἀλλ' ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ μοναδικῷ, ἐν ιδιότητι τῇ κατὰ φύσιν ἐκατέρας νοουμένης καὶ μανάνσης ἐν τῇ ἐνώσει· ὁπλόμενοι γὰρ ἐκάστη κυρίως καὶ πρώτως τὰ ἑαυτῆς· δαυτέρως ἢ, καὶ τὰ τῆς ἐτέρας διὰ τὴν κατ' οὐσίαν ἐνωσιν· πῶς διὰ τὴν μονογενεοῦς υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ λέγομεν τὴν κένωσιν γεγονέναι; ἄρα ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἢ ἐν ἐτέρᾳ; ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει, ἔμεινεν ὁ αὐτὸς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος μὴδὲν προσλαβὼν· καὶ πῶς γέγονεν ἀνθρώπου; εἰ δὲ ἐν ἐτέρᾳ, τούτῃ ἐστιν ἐν τῇ χοϊκῇ κατὰ τὴν εὐαγγελιστὴν ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, πῶς οὐ ταύτην κατομολογοῦμεν ἄτρεπτον φυλαχθεῖσαν καὶ μετὰ τὴν ἐνω-

cod. 1. 38. 5
col. 1.

col. 2.

σιν; καὶ πάλιν εἰ αἱ δύο φύσεις καθ' ὑπόστασιν ἐνωθεῖσαι καὶ ἀσύγχυτοι μείνασαι, μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν κατὰ τὸν τῆς ἐναντίας μοίρας, τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἡ σύγχυσις τῆς συνελθόντων οἶδε ποιεῖν, τίς ἡ διαφορὰ συγχύσεως καὶ ἀσυγχύτης (1); εἰ γὰρ ἀσύγχυτα ἐν τῇ ἐνώσει τὰ συνελθόντα, ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ὑποστάσει γινώσκοντες, ἐκ δύο δὲ φύσεων (Ω) Χριστὸν δοξάζοντες, πῶς τὰ μὴ συγχυθέντα δύο ἐν τῇ ἐνώσει, οὐ δύο γνωρίζοντες καὶ καθομολογοῦντες; Θαυμάζω δὲ τὸν Ἀκεφάλου, ὅτι μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγος σεσαρκωμένῳ μεθ' ἡμῶν καθομολογοῦντες, ἀρνοῦνται τὸ δύο εἶναι τῶν ἀληθινῶν ἢ γὰρ Θεοφόρου σὰρξ, ἢ ἐνούσιος ἔστιν ἥτοι ἔχει φύσιν, ἢ φύσεως ἐστὶν ἀμοιροῦ· ἀλλ' εἰ μὲν ἔχει, διὰ τί καὶ μὴ συναριθμεῖται; εἰ δὲ οὐκ ἔχει, τί ἔστι δειζάτωσαν ὡς καθήκει καὶ μετὰ χάριτος δεχόμεθα.

γ'. Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος ἔστι καὶ τῷ πατρὶ, καὶ οὕτε καθ' ἡμῖν ἔστιν ὁμοούσιος, ὁμοούσιος ἐστὶ καὶ τῷ πατρί· οὕτε πάλιν καθ' οὗτοῦ ὁμοούσιος ὑπάρχει, ὁμοούσιος ἔστι καὶ ἡμῖν· καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐ δύο φύσεις εὐσεβῶς καὶ μὴ τὴν ἐνωσιν δοξάζειν ὀφείλομεν; ἐπὶ γὰρ μιᾷ φύσεως, ἀδύνατον τοῦτο γινώσκοντες· ἐπεὶ εὐρεθήσεται ἡ σὰρξ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὁμοούσιος· τὸ Χριστοῦ προσηγορίας, οὐ φύσιν σύνθετον ἀλλ' ὑπόστασιν σημαίνουσης· διὰ οὖν ταῦτα πάντα, δύο φύσεις καὶ μὴ τὴν ἐνωσιν δεῖ καθομολογεῖν εὐσεβῶς· ἢ γὰρ ἐνωσις τὰς δύο φύσεις ἐξ ὧν συνετέλεσεν ὁ Χριστὸς ἐν ἀπετέλει καὶ τὸ ἄτομον καὶ καὶ τὴν ὑπόστασιν ὡς ἥδη λέλεκται· οὕτε γὰρ κυρμός, οὕτε σύγχυσις τῶν φύσεων γέγονε· τὸ γὰρ τῆς οἰκονομίας Θεῶν καὶ φρικτὸν μυστήριον, τὰς δύο φύσεις ἥνωσεν ἐν μιᾷ ὑπόστασει, καὶ περὶ αὐτὴν αὐταὶ θεωροῦνται· καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος· καὶ ταῦτα μὲν διὰ τὸ ὧσα-

que, si duae naturae secundum hypostasim copulatae, et inconfusae manentes, unam effecerunt naturam, ut pars adversaria dicit; id autem ipsum confusio quoque concurrentium facere solet, quatenam superest differentia confusionis ab inconfuso? Si enim inconfusa esse in unione ea quae concurrunt, in Christi hypostasi agnoscimus; et ex duabus naturis Christum credimus; quomodo duo inconfusa in unione, haud duo esse agnoscimus et confitemur? Porro miror Acephalos, quod unam naturam Dei Verbi incarnatam nobiscum confitentes, negant nihilominus duarum naturarum veritatem. Nam theophora caro, vel est substantialis idest naturam habet; vel naturae est expers. Quod si habet, cur non etiam connumeratur? Sin naturam non habet, demonstrant quid ea demum sit, prout decet, nosque id grato cum animo excipiemus.

3. Praeterea Christus et nobis consubstantialis est et patri; nec quomodo consubstantialis est nobis, ita et patri; vicissimque non quomodo consubstantialis est patri, ita et nobis. Quod si ita se habet, cur duas naturas etiam post unionem religiose credere non debemus? Namque in unica natura hoc fieri nequit; alioqui comperietur caro Deo patri consubstantialis, quoniam Christi appellatio non naturam compositam sed hypostasim denotat. Horum omnium causa, duas naturas etiam post unionem religiose confiteri oportet. Namque unio duas naturas, ex quibus Christus consistit, unum effecit secundum individuum et secundum hypostasim, ut iam dictum est. Nam neque cinnus neque confusio naturarum contigit: etenim divinum tremendumque incarnationis mysterium duas naturas univit in una hypostasi, et in hac illae spectantur, estque idem Deus simul et homo: ita autem quatenus exhibet

(1) Reapse orientales semieutychiani fatentur nullam factam esse confusionem aut mutationem deitatis et humanitatis, et tamen dicunt unam naturam. Atqui haec ipsa confusio est quam nos dicimus, scilicet ex duabus una natura. Ludificantur itaque verbis.

substantialem naturarum differentiam in-conversam et divisionis immunem etiam post unionem.

4. Quod vero haud haec naturarum confessio, ut existimant Eutychiani, divisionem invehat in divinam oeconomiam, quia numerus dividere soleat, hinc fiet manifestum. Numerus quantitatis est proprius, huius tamen non continuatae sed divisae. Hic vero non habet sibi subiectas individuas monadas, quae eum conficiant: namque ut aiunt huius doctrinae periti, numerus est ex monadibus composita multitudo. Si ergo monades ipsum constituunt; neque est quicquam praeter has, nam ut totum in partibus consideratur; sequitur ut his extinctis, ille quoque simul extinguatur, id est nullum habeat subiectum: quod si non habet, haud profecto natura eius per se ipsa dividit aut coniungit. Verumtamen si utrumque recipit, ut patrum quidam dixit, id fit in partium compositione et copula; quod sane agnoscere licet ex denario numero. Nam si monadas eius spectabimus in se ex quibus confit, in has dividitur, id est in quinque et quinque. Nam quinque et quinque copulata, decem efficiunt. Idem quoque et in omni numero intelligimus. Neque hinc tantum patet, naturam numeri neque dividere neque coniungere, sed ex hac etiam consideratione. Sit in conspectu lignum continuum quinque puta cubitorum: si hoc quinquicubitale appellaverimus post factam dimensionem, num ideo divisimus, numero pronuntiato, ligni continuitatem? Vel si decem modios dixerimus talis speciei, num ipsos antea divisos, in unum cumulum idcirco collegimus? Nequaquam. Quamobrem numeri natura per se neque dividit neque coniungit: neque enim diversa est a monadibus ex quibus consistit; frustra-que calumniatores recusantes orthodoxam et inconfusam duarum naturarum confessionem in uno vereque domino et Deo ac salvatore nostro Iesu Christo, veritatem

στήσαι τὴν οὐσίῳδῃ ἥρ' φύσεων διαφορὰν ἀτρέπτον καὶ ἀδιδραγέτον φυλαχθεῖσαν καὶ μὴ τ' ἐνωσιν.

δ'. Ὅτι ἡ οὐκ αὕτη ἡ τ' φύσεων ὁμολογία, καθὼς νοοῦσιν οἱ ἀπὸ Εὐτυχοῦς, διδραγέσιν εἰσάγει τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ, τοῦ ἀριθμοῦ διδραγεῖν πεφυκότος, δῆλον ἐντεῦθεν· ὁ ἀριθμὸς τ' ποσοῦ ἔστι, ἐπὶ τούτῳ οὐ τ' συνεχὲς ἀλλὰ τ' διηρημένον· ὅθεν ἡ οὐκ ἔχει ὑποκείμενα πράγματα, ἀλλὰ μονομερεῖς τὰς μονάδας, συνιστάσας αὐτόν· ὡς γὰρ φα-sin οἱ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ, ἀριθμὸς ἔστι τὸ ἐκ μονάδων συγκείμενον πλῆθος· εἰ οὖν αἱ μονάδες αὐτὸν συνιστῶσι, καὶ ἐκ ἑστὶ τί παρὰ ταῦτας, ὡς ὅλον γὰρ ἐν μέρεσι θεωρεῖται, ὅθεν καὶ ἀναρριμένων αὐτῶν καὶ αὐτὸς συναρριεῖται αὐτοῖς, δῆλον ὅτι οὐκ ἔχει τί ὑποκείμενον· εἰ ἡ μὴ ἔχοι, οὐκ ἄρα ἡ φύσις αὐτοῦ καθ' ἑαυτὴν οὔτε διδραγεῖ οὔτε συναρριεῖ· ἀλλ' εἰ ἄρα, ἀμφοτέρωθεν δέχεται καθὼς τίς τ' πατέρων εἶπεν, ἐν τῇ τ' μερῶν συνθέσει καὶ διδραγεῖ, ὅπερ ἔνεστιν ἰδεῖν ἐπὶ τ' δέκα ἀριθμοῦ· εἰ μὲν γὰρ τὰς μονάδας αὐτοῦ θεωρήσωμεν καθ' ἑαυτὰς ὡς ὅν καὶ συνέστηκεν, εἰς ταῦτα διδραγεῖται, τούτέστιν εἰς τὰ πάντες καὶ πέντες· εἰ ἡ πρὸς τ' μονάδα αὐτῶν ἀποβλέψωμεν, ὡς αὐτῶν συνάπτεται· τὰ γὰρ πέντες καὶ πέντες συναρριέντες, τ' δέκα συντίθησι· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ παντὸς ἀριθμοῦ νοοῦμεν· οὐ μόνον ἡ ἐκ τούτου δῆλον ἐστὶν ὅτι ἡ φύσις τ' ἀριθμοῦ οὔτε διδραγεῖ οὔτε συναρριεῖ, ἀλλὰ καὶ καὶ ταύτῃ τ' ἐννοίαν, πρόκειται ζύλον συνεχὲς εἰ τύχοι πάντες πῆχυν, εἰάν ἀποκαλέσωμεν αὐτὸ πετάπηχυ τοῦτο καταμετρήσαντες, παρὰ τοῦτο συνδιείλωμεν τῇ προφορᾷ τ' ἀριθμῷ, τ' ἐν τῷ ζύλῳ συνέχειαν; ἡ δέκα μοδίους εἰπόντες τὰδε τ' εἶδες, συνήψαμεν αὐτοὺς ἐν διδραγεῖσι τυγχάνοντας, εἰς μίαν συνέχειαν; οὐδαμῶς· ὥστε οὖν ἡ φύσις τ' ἀριθμοῦ καθ' ἑαυτὴν οὔτε διδραγεῖ οὔτε συναρριεῖ, οὐδὲ γὰρ ἑτέρα ἐστὶ παρὰ τὰς μονάδας ὡς ὅν συνέστηκε, καὶ μάτῃ οἱ κατήγοροι ὡδαιτούμενοι τ' εὐσεβῇ καὶ ἀσύγχυτον τ' δύο φύσεων ὁμολογίαν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καὶ ἀληθῶς κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος· ἡμῶν

col. 2.

cod. 1. 28. 3.
col. 1.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν μὴ ἡμῶν
ἐπιγινώσκειν καὶ ὅτε ποτε, προφάσεις εὐρί-
σκουσιν ἑαυτῶν ἀπωλείας· τῇ γὰρ ἐπινοίᾳ
καὶ μόνῃ ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τὴν διαφορὰν τῶν φύ-
σεων ἐπιγινώσκουσιν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἀριθμητάς
δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν ὡς ἐν καὶ ἐν (1),
ἀλλὰ τὸ ἑτεροφυὲς τῶν συνελθόντων καθομο-
λογοῦμεν διὰ τὴν τοιαύτης φύσεως.

εἴ. Κατὰ γὰρ οὗτοι πατέρες ὁ ἀριθμὸς
φύσεων ἐπισημαζόμενος, οὐ δηλοῖ προηγ-
μένως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τὸ ποσὸν
αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ κατὰ τὰς φύσεις παρηλ-
λαγμένον παρίσθησιν· ἐὰν γὰρ εἰπωμεν ἄν-
θρώπου καὶ βοῦς καὶ ἵππου τρεῖς φύσεις εἶναι,
οὐ τὸ ποσὸν αὐτῶν προηγουμένως δι-
μαίνομεν, ἀλλὰ τὸ καὶ τὸ εἶδος παρηλλάγ-
μένον παρίστωμεν· τρεῖς γὰρ ἄνθρωπους λέ-
γοντες, Παῦλον εἰ τύχοι καὶ Πέτρον καὶ
Ἰωάννην, τὸ διηρημένον αὐτῶν κατὰ τὸ
ποσὸν σημαίνομεν· οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς δύο
φύσεις δοξάζομεν ἐπὶ τῷ θεῷ Χριστῷ
τῷ ἀληθινῷ ἡμῶν Θεῷ, οὐχ ἵνα ἀριθ-
μητὰ πράγματα καθομολογήσωμεν, ἀλλ'
ὅπως τὸ ἑτεροφυὲς τῶν συνελθόντων ὁρι-
σώμεθα· τῇ μὲν γὰρ ἐνεργείᾳ τὰς φύσεις
εἶναι πιστεύομεν ἐν τῇ κατὰ φύσιν ἰδιότητι
καὶ ἐνώσει σωζόμενας ἀσυγχύτους· διὰ δὲ
τὴν οὐσιώδη σύγκρασιν τε καὶ ἔνωσιν αὐ-
τῶν, τὴν τούτων διαίρεσιν κατ' ἐπίνοιαν
λέγομεν, τὰ μὴ διηρημένα τοῖς πράγμα-
σιν, ὡς διηρημένα τῷ λόγῳ ὑποτιθέμενοι·
οὐκοῦν ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων ἐπὶ τῷ ἐνὸς
καὶ τῷ αὐτοῦ ὁμολαμβάνομεν προσώ-
πων, τὸ μὲν διάφορον τῶν εἰς μίαν ὑπόστα-
σιν ἐνωθέντων παρίσθησι, πραγματικὴν δὲ
οὐκ εἰσάγει τὸ μὴ ἢ διαίρεσιν· οὔτε γὰρ ἡ
ἔνωσις τῶν δύο φύσεων γέγονε σχετικὴ, ἢ
κατ' ἀναφορὰν, ἢ κατ' εὐδοκίαν, ἢ κατ'
ἐνέργειαν, ἵνα δύο πρόσωπα ὁμολογήσω-
μεν, ἢ δύο υἱοὺς, ἀλλὰ κατ' ὑπόστασιν,
τούτέστι ἐνὶ ἀτόμῳ ἦγεν ἐν μιᾷ ὑποστά-
σει, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαίρε-
τως· ὁ γὰρ θεὸς λόγος ἐκ πατρὸς ἐκλάμ-

que nobiscum sero saltem agnoscere, fru-
stra inquam perditioni suae praetextus ex-
cogitant. Nam cogitatione tantummodo
ex proprietatibus differentiam naturarum
cognoscimus. Non enim ceu numerabiles
duas naturas confitemur tamquam unum
et unum; sed heterogeneous concurrentium
confitemur in tali natura.

5. Nam iuxta patres, numerus de na-
turis praedicatus, haud demonstrat prin-
cipaliter, et primogenio sensu, quantita-
tem illarum, sed naturarum ipsarum di-
versitatem exhibet. Etenim si dixerimus
hominis et bovis et equi tres esse natu-
ras, nequaquam illarum quantitatem prin-
cipaliter denotamus, sed speciei diversita-
tem innuimus. Secus, cum tres homines
dicimus, Paulum puta, Petrum, ac Iohan-
nem, distinctionem illorum in quantitate
significamus. Propterea et nos duas natu-
ras censemus domini Christi veri nostri
Dei, non ut duas numeratas res confitea-
mur, sed ut heterogeneous concurrentium
significemus. Namque intima vi naturas
esse credimus, quae in naturali proprietate
et unione servatae sunt inconfusae; propter
vero concretionem atque unionem, harum
distinctionem mente a nobis fieri dicimus,
illa scilicet quae reapse non sunt divisa,
tamquam divisa verbis proponentes. Igitur
naturarum numerus in una eademque per-
sona pronuntiatus, differentiam illorum
denotat quae in una hypostasi sunt unita;
nequaquam tamen realem inducit divisio-
nem aut separationem. Etenim haudqua-
quam unio duarum naturarum fuit rela-
tiva, aut per anaphoram, aut per benivo-
lentiam, aut per activam vim, ne forte duas
personas fateamur, aut duos filios, sed se-
cundum hypostasim, id est in individuo,
sive in unica hypostasi, inconfuse, sine
conversione aut divisione. Nam Deus Ver-
bum quod ex patre supra nostrum cogi-

(1). Ecce non dicit unam et unam, nempe naturam; sed unum et unum, nempe unum Christum. Alioqui naturae per se mente spectatae, sunt prorsus numerabiles, id quod etiam noster retro dixit p. 616, et infra mox repetet.

tatum effulsit, ex matre supra nostrum aeque intellectum ortum est: manens quod erat id est natura Deus, factum est quod idem non erat, id est vere natura homo ex sancta deipara semperque virgine Maria; nec divinitate in carnis naturam conversa, neque carne ad deitatis naturam translata: ideoque a nobis una composita hypostasis recte creditur; duae vero naturae inconvertibiles in unionem conservatae. Ubi enim unio nominatur, ut ait sanctus Cyrillus in epistola ad Eulogium, haud unius rei significatur coniunctio, sed vel duorum vel plurium natura diversorum. Iam si commixtio concurrentium fieret et alteratio, iam non unio esset sed confusio. Sed enim naturalem unionem iure optimo credimus; necesse est itaque differentiam quoque unitarum hypostatice naturarum confiteri.

6. Sed neque recusamus unam etiam dicere Dei Verbi incarnatam naturam, orthodoxo videlicet sensu; quandoquidem nonnullos patres invenimus, praecipueque beatum Cyrillum, hanc usurpasse dictionem, propter Pauli et Nestorii adseclas, qui personas atque naturas clamitabant, atque harum praetextu divisionem invehebant; norunt enim ita duas significari naturas, si certe caro non est sine substantia. Iam patres dum unam Dei Verbi naturam incarnatam dicunt, haud iis repugnant, qui duas adfirmant. Nonnulli vero his quoque patrocinati sunt. Omnium instar testis idem beatus Cyrillus, qui in sua ad Eulogium epistola ait: si ergo unionem dicimus, constat quod in Domino confitemur carnis unionem animatae intellectualiter et rationaliter. Et qui duas naturas dicunt, sic existimant. Unio autem secundum hypostasim significat, quod Dei Verbi hypostasis, una ex tribus deitatis hypostasibus, nequaquam praeexistenti homini se copulavit, sed in sanctae virginis utero forma-

ψας ὑπὲρ ἔννοιαν, ἐκ μητρὸς ἀνέτειλεν ὑπὲρ λόγον· μέινας γὰρ ὁ ἦν, τοῦτέστι φύσιν Θεός, ἐγένετο ὅπερ οὐκ ἦν ὁ αὐτός, τοῦτέστιν ἄνθρωπος· φύσιν καὶ ἀλήθειαν ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ αἰὶ παρθένου Μαρίας, μήτε δὲ Θεότητη· εἰς τὴν δὲ σαρκοῦ φύσιν τραπέισης, μήτε δὲ σαρκὸς εἰς τὴν δὲ Θεότητη· φύσιν· καὶ διὰ τοῦτο ἡμῖν ὑπόστασις μία σύνθετος καλῶς πιστεύεται· αἱ δὲ δύο φύσεις ἀτρέπτοι ἐν τῇ ἐνώσει φυλαχθεῖσαι· ὅπως γὰρ ἔνωσις ὀνομάζεται, ὡς φησὶν ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ (1), οὐχ' ἐνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἡ δύο καὶ πλειόνων καὶ διαφερόντων ἀλλήλοις καὶ φύσιν· εἰ γὰρ φύσιν τῇ συνελθόντων γέγονε καὶ ὡρατροπῇ, οὐκέτι ἔνωσις γέγονεν ἀλλὰ σύγχυσις· ἀλλὰ μὴν ἔνωσιν φυσικὴν καλῶς δοξάζομεν, ἀνάγκη καὶ τὸ διάφορον τῆ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων φύσεων ὁμολογεῖσθαι.

ς'. Οὐ ὡραιτούμεθα δὲ καὶ μίαν φύσιν εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην κατὰ τὴν εὐσεβῆ ἔννοιαν, διότι τινὰς εὐρίσκομεν τῶν πατέρων, καὶ μάλιστα τὸ μακάριον Κύριλλον τῇ τοιαύτῃ χρησαμένους φωνῇ, διὰ τοῦ ἀπὸ Παύλου καὶ Νεστορίου ὑποστάσεως τε καὶ φύσεως ἐπισημαίνοντας, καὶ προφάσει τούτων διαίρεσιν εἰσάγοντας (2). ἴσασι γὰρ ὡς ταύτη αἱ δύο σημαίνονται φύσεις, εἰ γε μὴ ἔτι σὰρξ ἀνοῦσι· εἰπόντες δὲ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην οἱ πατέρες, οὐ διεμαχέσαντο πρὸς τοὺς δύο λέγοντας, τινὲς δὲ καὶ ὑπεραπελογήσαντο αὐτῶν· καὶ μάρτυς ἀντὶ πάντων, ὁ αὐτὸς μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ εἰπὼν· εἰ τοίνυν λέγομεν ἔνωσιν, δῆλον ὅτι ἐπὶ τῇ κυρίᾳ ὁμολογοῦμεν, ὅτι σαρκοῦ ἐκφυωμένης νοερώς καὶ λογικῶς· καὶ οἱ δύο τὰς φύσεις λέγοντες, οὕτω νοοῦσιν· ἢ ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις δηλοῖ ὅτι ἡ ὑπόστασις τῆς Θεοῦ λόγου, ἢ μία τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς Θεότητος, οὐ προϋποσάντι ἀνθρώπῳ ἠνώθη· ἀλλ' ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας παρθένου ἐδη-

cod. f. 39. a.
col. 1.

(1) Extat inter opera Cyrilli ed. Auberti T. V. part. 2. p. 132. seq.

(2) Ideo Cyrillus in dialogo apud nos p. 102. διαίρεισθαι naturas non vult.

μιούργησεν ἑαυτῷ ὅξ αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ
 ὑποστάσει σάρκα ἐψυχωμένην, ψυχὴν ἔχου-
 σαν * λογικὴν τε καὶ νοερὰν, ὅπως ἔστι φύσις
 ἀνθρώπινη· ἵνα ἡ καὶ τοῦτο μὴ λάθωμεν,
 δεῖ γινώσκων, ὅτι τινὲς τῶν ἀριθμητικῶν
 ἐπισήμων ἠκριβωμένων, τὰ δύο οὐκ εἶπαν
 εἶναι ἀριθμὸν τέλειον (1), ἀλλ' ἀρχὴν καὶ
 εἰσαγωγέα πρὸς τὸ τέλειον καὶ πρῶτον ἀριθ-
 μὸν τῶν τρία ἐπάγοντα.

col. 2.

ζ'. Καὶ ταῦτα μὲν, ὅξ ὧν ἡζιώθη-
 μεν λαβεῖν ἐλεηθέντες ὑπὸ Θεοῦ ἐκ τῆς
 διδασκαλίας τῶν θεηγόρων ἡμῶν πατέρων,
 πρὸς τὸ ὡς αὐτοὶ τῶν φύσεων τὴν οὐσιώδη
 διαφοράν ἀτρεπτον φυλαχθεῖσαν μὴ τὴν
 ἐνὸς ἐπὶ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου· ὅτι
 ἡ οὐχ' ἡμῶν τὸ δόγμα τοῦτο, ἀλλὰ τῶν
 Θεοσόφων πατέρων ἡμῶν διδασκαλία, ὀλίγα
 φησὶ τῶν μήκους τῶν γραμμάτων τῶν αὐτῶν
 διδασκαλίας ὡς αὐτοὶ, (2) λόγον πε-
 σωσόμεθα.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῶν καὶ Ἀρνα-
 νῶν γ' λόγους.

Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦτο
 εἶρηκε· Χριστοῦ οὐκ παθόντος, οὐ θεότητι
 ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, ἵνα μὴ αὐτοῦ τῷ
 λόγῳ ἴδια καὶ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρ-
 κὸς ἴδια φύσις τὰ πάθη ἐπηγνωσθῇ (3).

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν καὶ Ἀπολιναρίους λόγους.

Καὶ οὕτως ἂν λέγοιτο τέλειος Θεὸς καὶ
 τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χριστός· οὐχ' ὡς τῷ θεϊ-
 κῆς τελειότητος εἰς ἀνθρώπινον τελειότητα
 μεταβληθείσης ὅπερ ἐστὶν ἀσεβείας· οὐδὲ μὴν
 ὡς δύο τελειότητων καὶ διαίρεσιν ὁμολογε-
 μένων, ὅ ἐστιν ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας· οὐδὲ
 καὶ προκοπὴν ἐκείνης, ἢ πρόσληψιν δικαιο-
 σύνης, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καθ' ὑπαρξιν ἀνυ-
 λιπῇ, ἵνα εἷς ἢ τὰ ἐκάτερα τέλειος καὶ πάν-
 τα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός (3).

Βασιλείς ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου λόγων.

Ἐγὼ γὰρ καὶ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ-
 χαν, ἴσον δυνάμει τῷ ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρ-
 χαν φημί· ὡς γὰρ τὸ μορφὴν ἀνειληφέναι

vit sibi ex ipsa, propria in persona ani-
 matam carnem, cui anima inerat rationa-
 lis et intellectualis, quae est humana na-
 tura. Sed ne hoc etiam nos lateat, scien-
 dum est, nonnullos arithmeticae doctrinae
 apprime peritos negare, duo esse perfe-
 ctum numerum, sed initium et introdu-
 ctionem ad perfectum primumque nume-
 rum qui in tribus consistit.

7. Atque haec, quatenus misericordia
 Dei concessum nobis fuit discere a patrum
 nostrorum deiloquorum magisterio, ob ad-
 serendam naturarum substantialem diffe-
 rentiam, quae immutabilis in Christi my-
 sterio conservata est etiam post unionem.
 Quod autem haud nostrum sit hoc dogma,
 sed theologorum patrum nostrorum doctri-
 na, pauca aliqua (ut scripturae prolixitati
 parcamus) ex ipsorum doctrina heic subte-
 xentes, sermonem nostrum confirmabimus.

Sancti Athanasii ex sermone tertio ad-
 versus Arianos.

Nam et ipse apostolus propterea dicit:
 Christo igitur passo, non deitate, sed carne
 pro nobis. Nempe ut non ipsius Verbi natu-
 rae viderentur propriae, sed carnis potius
 naturae agnoscerentur propriae passionες.

Eiusdem ex libro adversus Apollinarem.

Atque ita perfectus Deus dicitur, et per-
 fectus homo: non quasi divina perfectio
 transformata sit in perfectionem humanam,
 quod est impium. Neque item quasi duas
 perfectiones divisim confiteamur, quod est
 ab orthodoxia alienum: nec quasi virtutis
 incrementum, aut iustitiae susceptionem;
 absit, sed secundum indeficientem subsi-
 stentiam, ita ut sint ambo unus perfectus
 per omnia Deus et homo idem.

Sancti Basilii ex libris adversus Euno-
 mium.

Ego enim etiam dictionem « in forma
 Dei esse » parem aio esse illi « in substan-
 tia Dei esse. » Sicut enim formam servi ad-

(1) Idcirco graeci itemque orientales tam in nominibus quam in verbis duale a plurali distinguunt.

(2) Extat revera in serm. III. 34. adv. Arianos.

(3) Extat in lib. I. 16. adversus Apollinarem.

sumpsisse, in substantia humanitatis Dominum nostrum factum esse significat, sic dum ait in forma Dei esse, divinae substantiae omnino exhibet proprietatem.

Sancti Gregorii theologi ex secundo sermone de filio.

Deus autem dicetur non Verbi, sed eius qui spectabilis erat. Nam quomodo sit Deus Dei? Sicut etiam pater, non illius spectabilis erat, sed Verbi. Nam duplex erat: ita ut alterum de eo proprie dicatur, alterum improprie. Secus vero in nobis res se habet: nostrum enim proprie Deus est, non proprie autem pater. Et post alia. Etiam si enim ambo unum sunt, non tamen natura, sed coniunctione.

Sancti Ambrosii episcopi Mediolani ex symboli explicatione.

Eos autem qui simplicem hominem dicunt Christum, vel passibile Verbum, vel in carnem conversum, vel consubstantiatum (deitati) habuisse corpus, vel de caelo illud detulisse, aut esse phantasma, vel mortuum Deum Verbum indiguissse ut a patre suscitaretur, vel inanime corpus adsumpsisse, vel sine mente hominem, vel duas Christi naturas concreione confusas unam effecisse naturam; et non confitentes unum dominum nostrum Christum duas habere inconfusas naturas, unam vero personam, secundum quam unus est Christus, unus dominus; hos anathematizat sancta Dei catholica et apostolica ecclesia.

Sancti Gregorii episcopi Nyssae ex sermone catechetico.

Qui Dei nobis in carne manifestati demonstrationes quaerit, ad eius opera respiciat. Nam, et quod omnino Deus sit, nullam aliam habebit quisquam demonstrationem, quam illius operum testimonium.

δούλῃς, ἐν τῇ οὐσίᾳ τῇ ἀνθρωπότητι τὸ κύριον ἡμῶν γινώσκει σημαίνει, οὕτω λέγων ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν, τῇ Θείας οὐσίας πάντως παρίσῃσι τὴν ιδιότητα (1).

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῷ Θεολόγου ἐκ τῶν δευτέρων λόγων τῶν περὶ υἱοῦ.

Θεὸς (2) ὃν λέγοιτο ἂν, οὐ τοῦ λόγου τοῦ ὁρῶμένου διέ· πῶς γὰρ ἂν εἴη Θεοῦ Θεός; ὥστε καὶ πατὴρ οὐ τῷ ὁρῶμενῳ, τοῦ λόγου δέ· καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς· ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίως διὰ ἢ ἐφ' ἡμῶν ἔχῃ· ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεὸς οὐ κυρίως ὁ πατήρ. Καὶ μετὰ ἕτερα· εἰ γὰρ καὶ τὰ συναμφοτέρῃς ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· τῇ δὲ συνόδῳ (3).

Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς Θείας συμβόλης.

*Τοὺς ὃν λέγοντας ψιλὸν ἄνθρωπον τὸ Χριστὸν, ἢ παθητὸν τὸν λόγον, ἢ εἰς σάρκα τραπεύοντα, ἢ σαρκοποιούμενον ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, ἢ οὐρανόθεν αὐτὸ κεκομικέναι, ἢ φάντασμα εἶναι, ἢ θνητὸν λέγοντας τὸν θεὸν λόγον, δεδιέναι τὴν παρὰ τῶν πατρὸς ἀναστάσεως, ἢ ἀψυχὸν σῶμα ἀνελιφέναι, ἢ ἄνθρωπον ἄνθρωπον, ἢ τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάγκασιν συγχυθείσας μίαν γινώσκει φύσιν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας (4) κύριον ἡμῶν τὸν Χριστὸν δύο εἶναι φύσεις ἀσυγχύτους, ἐν ᾗ πρόσωπον, καθ' ὃ εἰς Χριστὸς καὶ εἰς κύριον, τούτους ἀναθεματίζῃ ἡ ἁγία τῷ Θεῷ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία (4).

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, ἐκ τῆς κατηχητικοῦ λόγου.

Τοῦ ὃν Θεὸν πεφανερῶσαι ἡμῖν ἐν σαρκί, ὃ τὰς ἀποδείξεις ζητῶν, πρὸς τὰς ἐνεργείας βλέπῃ· καὶ γὰρ τῶν ὅλων εἶναι Θεὸν, οὐκ ἂν τις ἑτέραν ἀπόδειξιν ἔχοι, πλὴν διὰ τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας (5).

cod. f. 30. b.
col. 1.

col. 2.

(1) Lib. I. adv. Eunomium, in editione Garnerii T. I. p. 230.

(2) Cod. heic κύριος; sed et in editione, nec non infra in testimoniis post quaestionem XVII. scribitur Θεός, et in hoc etiam mox loco Θεός Θεοῦ.

(3) Greg. naz. orat. XXX. 8.

(4) Edidi egomet hunc Ambrosii locum ex Anastasio presbytero, Script. vet. T. VII. p. 7.

(5) Cap. XII. ed. Paris. T. II. p. 499, ubi mendose deest πλὴν ante διαί.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὁ χρυσοστόμος ἐκ τῆς
ζ' λόγου πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς.

Ἐπειδὴ μοι δούλε μορφὴν ἔλαβε, τέτ-
τεςιν ἄνθρωποις ἐγένετο φησίν· οὐκοῦν ἐν
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Θεὸς ἦν· μορφῇ γὰρ
καὶ μορφῇ κεῖται· εἰ τοῦτο ἀληθές, καὶ κεῖνο
φύσει ἄνθρωπος ἡ μορφῇ τῆς δούλης· οὐκοῦν
φύσει Θεὸς ἡ μορφῇ τῆς Θεοῦ (1).

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξαν-
δρείας, ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον.

Matth. XVII. 26.

Ὁ πατήρ ὁ ἀληθινὸς τε καὶ νοητὸς, καὶ
ὡς ἐν τύπῳ τῷ ἐξ ὕλης δηλούμενος, αὐ-
τός ἐστιν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ
διπλοῦς χαρακτήρ (2). Ὁ αὐτὸς ἅλιν εἰς
τὴν Ἰωάννου εὐαγγέλιον θ' λόγον· Ἐπεὶ τί
ποιήσεις ὅταν ἡμῖν ὁ ἀπλοῦς τῆ φύσιν εἰσ-
βαίνει διπλοῦς.

Αὗται τῶν ὀρθοδόξων ἡμῶν πατέρων φω-
ναὶ, ταῦτα ῥήματα ζωῆς αἰώνις τῷ Χριστοῦ
μαθητῶν, δι' ὧν καθάπερ ἥλιος τὰς ἰδίους
τῆ φωτὸς ἐφαπλώσαντες ἀκτῖνας, πάντες τὸ
καθ' ἡμᾶς φωτίσαντες τῇ ἐνότητι τῆς πνεύ-
ματος πρὸς ἑαυτοὺς καὶ δι' ἑαυτῶν πρὸς τὸν
θεὸν ἐπανήγαγον· ἕνα γὰρ καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν τῆς
θεοῦ μονογενῆ πανταχῶς τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰη-
σοῦν τῷ Χριστῷ, συμφώνως ἐκήρυξαν, τέ-
λειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν
ἐν ἀνθρωπότητι, θεὸν ἀληθινὸν καὶ ἄνθρωπον
ἀληθινόν τὸν αὐτὸν, καὶ τῆς φύσεως διαφορᾶς μὴ
ἀνηρημένους διὰ τὴν ἑνωσιν· σωζομένην ἡ μά-
λον, ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν ιδιότητι· Ἐξεπαί-
δωσαν ἡ ἡμᾶς, καὶ μίαν τῆς θεοῦ λόγου φύσιν
σεσαρκωμένην, εἶπεν ἑνανθρωπήσαντα τε-
λείαν ἑνανθρωπήσει τὸ Ἐμμανὴλ δογματί-
ζειν. Ὁ ἡ πατήρ τῶν οἰκτιρῶν καὶ θεὸς πάσης
ὑπακοῆς, ἀξιώσαι ἡμᾶς τέτοις κατα-
κολαθεῖν μὴ πεινῶν ἀγαθῆς καὶ φόβου
θεοῦ, ῥυόμενος ἡμᾶς ἀπὸ παντοφύρας τῆς ἐχ-
θρᾶς καὶ πάσης ψευδωνύμου γνώσεως, τῇ πρεσ-
βείᾳ τῆς θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων· ἀμήν.

cod. f. 40. a.
col. 1.

Sancti Iohannis chrysostomi ex homi-
lia septima in epistolam ad Philippenses.

Quoniam servi formam suscepit, id est
homo factus est, ait; sequitur ut in forma
Dei existens, Deus esset: forma enim utro-
que loco ponitur: quod si illic verum est,
heic quoque; natura homo, in forma servi:
igitur natura Deus, in forma Dei.

Cyrilli episcopi Alexandriae ex com-
mentario in Matthaei evangelium.

Stater verus ac intellectualis, in typo
veluti materiali exhibitus, ipse est domi-
nus noster Iesus Christus, duplex charac-
ter. Idem rursus in commentario ad Io-
hannis evangelium, libro nono: quid enim
facies, quando ille qui simplici natura est,
duplex evadet?

Hae sunt orthodoxorum patrum nos-
trorum voces; haec verba vitae aeternae
discipulorum Christi, per quae solis instar
suos lucis expandentes radios, nostramque
omnem sphaeram illuminantes, in spiritus
unitate nos ad se, et per se ad Deum ad-
duxerunt. Unum quippe eundemque filium
Dei unigenitum, dominum nostrum Iesum
Christum, una ubique voce praedicaverunt,
perfectum ipsum deitate, et perfectum eun-
dem humanitate, Deum verum, et eundem
hominem verum; haud sublata diversitate
naturarum propter unionem, sed conser-
vata potius in naturali ipsarum proprie-
tate. Docuerunt item nos unam quoque Dei
Verbi naturam incarnatam: id est huma-
natum perfecta humanitate Emmanuhelem
credere. Pater autem misericordiarum et
totius consolationis, dignos nos faciat his
obsequendi cum conscientia pura et timore
Dei; eripiens nos de malitia hostis et de
qualibet falsi nominis doctrina; precibus
Deiparae et sanctorum omnium. Amen.

(1) In editione Montfauc. T. XI. p. 246.

(2) Animadvertite novum ex deperdito in Matthaeum commentario Cyrilli fragmentum, quod in cate-
nis Possini, Corderii, et Crameri ad Matth. non legitur.

QUAESTIO VII.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'.

Si duas naturas in Christo domino unitas existimamus, nulla est autem natura absque persona, quomodo non duas dicere personas debemus?

Responsio.

1. Iam superius de substantia et persona sermonem quoad fieri potuit versavimus. Haud est tamen ne nunc quidem incongruum ob quaesiti solutionem de his eisdem quantum licet verba facere. Absque persona natura, id est substantia, numquam erit, sed cum persona: id est res quae in se ipsa subsistens spectatur, neque in alio existit, ut accidentia quae quidem circa substantiam spectantur, at per se subsistere nequeunt, sed tantum in coëxistente ex congenita ipsis natura. Non est autem idem enhypostatum, id est natura, atque hypostasis: namque enhypostatum ut diximus substantiam denotat, et commune speciei significat: hypostasis autem talem facit esse hominem, personam definiens characteristicis proprietatibus, et proprium a communi distinguens. Item enhypostatum, significat se non esse accidens, sed in se propriaque subsistentia spectari. At hypostasis rem significat quae per se est, et separata, nec non concursus proprietatum characteristicarum demonstrat, prout ante diximus in proprietatibus spectatum; ut separet a communi individuum vel personam, etiamsi non absque substantia est.

2. His ita explanatis, sciendum est, in contrariis et oppositis, unius extinctionem, alterius fieri introductionem; prout in luce ac tenebris usuvenit: nam lucis praesentia tenebras perimit. Si ergo enhypostatum opponitur non hypostatico, sicut substantia accidentibus; et si accidentia, quae non sunt hypostatica, substantia carent; profecto negatione remota, quae vetat quominus sit substantia, sive natura absque

Εἰ δύο φύσεις ἐπὶ τῷ δεσπότη Χριστοῦ κτ' ἂν ἔγνωσιν δοξάζομεν, οὐκ ἔστι ἡ φύσις ἀνυπόστατος, πῶς οὐ δύο λέγειν τὰς ὑποστάσεις ὀφείλομεν;

α'. Ἦδη μὲν ἀνωτέρω τὸ περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως λόγον, ὡς ἐνεδέχετο, ἐγυμνάσαμεν· οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ νῦν πρὸς λύσιν τῶν ζητημένων, τὸ περὶ τούτων ὡς ἔνεσι πρὸς τὴν διεξελθεῖν λόγον· ἀνυπόστατος φύσις τούτέστιν οὐσία, οὐκ ἂν εἴη ποτὲ, ἀλλ' ἐνυπόστατος, τούτέστι πρᾶγμα ὑφεσὺς ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον (1), καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὸ εἶναι ὡς τὰ συμβεβηκότα· ταῦτα γὰρ περὶ τὴν οὐσίαν θεωροῦνται καθ' ἑαυτὰ ὑποσῆναι μὴ δυνάμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκειμένην καὶ συμπεφυκυῖαν αὐτοῖς φύσεως, οὐκ ἐστὶ ἡ ταύτην ἐνυπόστατον, τούτέστι φύσις καὶ ὑπόστασις· τὸ μὲν γὰρ ἐνυπόστατον, ὡς εἴρηται, οὐσίαν δηλοῖ, καὶ τὸ κοινὸν τῶν εἶδους σημαίνει· ἡ δὲ ὑπόστασις, (2) τινὰ ἀνθρώπων ποιεῖ· πρὸς ὅσον ἀφορίζουσα τοῖς χαρακτηριστικοῖς ιδιώμασι, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἀπὸ τῶν κοινῶν διαφέλλουσα, πάλιν τὸ ἐνυπόστατον, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸ συμβεβηκὸς σημαίνει, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρχει θεωρούμενον· ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ διηρημένον καὶ καθ' ἑαυτὸ ὃν δηλοῖ, καὶ τὴν σωματικὴν καὶ χαρακτηριστικῶν ιδιωμάτων ἐμφαίνει, καὶ πρῶτον λόγον ἐν τοῖς ιδιώμασι θεωρούμενον· ἵνα τὸ ἄτομον ἀφορίσῃ ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἢ τὸ πρὸς ὅσον εἰ καὶ μὴ ἔστιν ἀνούσιος.

Ἀποκρίσις.

col. 2.

β'. Τούτων οὕτω διευκρινηθέντων, δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἐπὶ τῷ ἐναντίῳ καὶ ἀντικειμένων ἢ τῶν ἐνδὸς ἀναίρεσις, ἀντισταγωγὴν ποιεῖται τῶν ἐτέρων, ὡς ἐπὶ φωτὸς καὶ σκότους· ἡ γὰρ τῷ φωτὶ παρουσία, ἀναίρεσιν ποιεῖ τῷ σκότει· εἰ οὖν ἀντίκειται τὸ ἐνυπόστατον τῷ ἀνυπόστατῳ, ὡς οὐσία τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τὰ συμβεβηκότα ἅπερ εἰσιν ἀνυπόστατα τῇ οὐσίᾳ, δῆλον ὅτι τῆς ἀποφάσεως ἀναίρεθίσης, τὸ ἀπαγορευοῦσης

(1) S. Cyrillus de Trinitate opp. T. VI. p. 13. Ἐνυπόστατον, ἥτοι ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον.

col. 1. pp. 16.
col. 1.

μὴ εἶναι. τὸ οὐσίαν ἤγεν, ἢ φύσιν ἀνυπό-
στατον, ἢ κατάφασιν εἰσάσεται ἢ τὸ ἐνυπό-
στατον ὑποτιθεμένη· καὶ εὐσεβῶς ἐπὶ τοῦ
θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
δύο φύσεις καὶ μὴ τὴν ἐνωτὴν ὁμολογοῦμεν
ἐνυποστάτους, οὐκέτι ἕτερόν τι παρὰ τὸ
προταθὲν συνάγεται ἡμῖν, τοῦτέστιν εἰ δύο
φύσεις, καὶ δύο ὑποστάσεις· ὥς γὰρ ἐδείξα-
μεν, ἄλλος λόγος φύσεως, καὶ ἄλλος ὑπο-
στάσεως· ὁ μὲν τὸ κοινὸν τῶν ἀτόμων σημαί-
νων, ὃ ἢ τὸ ἴδιον καὶ ἄτομον χαρακτηρί-
ζων· οὐδὲ γὰρ ἔστι φύσις ὑπόστασις, ὅτι μὴ
ἢ ἀντιστρέφει· ἢ μὲν γὰρ ὑπόστασις, καὶ φύ-
σις, ἤγεν οὐσία, δύναται εἶναι, τῷ λόγῳ
διακρινόμενη· ἢ μὲν τὰ ιδιώματα καὶ τὴν οὐ-
σίαν· ἢ ἢ φύσις, οὐκέτι ὑπόστασις· ὃ ἢ τὸ
ἐνυπόστατον εἰς ὑπόστασιν συνάγων, οὐδὲν
ἕτερον ἀγωνίζεται δεῖξαι, εἰ μὴ τὴν φύσιν μὴ
εἶναι οὐσίαν· ἄλλως τε ἢ εἰ ταῦτὸν φύσις
καὶ ὑπόστασις, ἐπεὶ περὶ ὁ υἱὸς τῆς αὐτῆς ἔστι
φύσεως τῷ πατρὶ, καὶ ὁμονύματος τούτῳ
εἶναι προσήκει καὶ τὴν χαρακτηρὰ τῶν προσώ-
πων· ἀλλὰ μὴν τοῦτο τὸ ἀληθείας ὁ λόγος
οὐχ' ὑποβάλλει, ἐπεὶ συναλοφίη τῶν ὑπο-
στάσεων εἰσάγεται, καὶ ὀνόματα ψιλά τῶν
πραγμάτων ἐσηρημένα ἐπὶ τῇ ἀγίας καὶ
προσκυνητῆς τριάδος, καὶ τῇ Σαβελλίῳ τῷ
λίβυος κενωφωνίαν.

col. 2.

γ'. Οὐκ ἄρα ταῦτὸν φύσις καὶ ὑπόστα-
σις, ὅπερ δὴ ἡμῖν ἀγωνίζονται δεῖξαι,
ὅτι εἰ δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χρι-
στοῦ, ἀνάγκη δύο ὑποστάσεις εἶναι τοῦτο
καὶ ἡμεῖς τοῖς οὕτω κατασκευάζουσιν,
ἀντεπαγάγωμεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ (ὧ)
δεσπότην ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν Χρι-
στὸν ἐκ δύο φύσεων δογματίζουσιν, ἀνάγκη
καὶ αὐτοὺς ἐκ δύο ὑποστάσεων λέγειν,
εἰ γε κατ' αὐτοὺς ἢ φύσις ὑπόστασις τοῦ-
το ἢ ἀλλότριόν ἔστι καὶ ἕξω τῆς καθολι-
κῆς ἐκκλησίας· ὥς γὰρ οἱ θεηγόροι πα-
τέρες ἡμῶν ὡς ἐδεδώκασιν, ὁ θεὸς λό-
γος εἰς ὃν τῆς ἀγίας καὶ προσκυνητῆς
τριάδος, οὐδενὶ κοινωνῶν κατὰ τὴν ὑπό-
στασιν, τοῦτέστι κατὰ πρόσωπον, τῷ οὐ-
ρανῶν οὐκ ἀποστάς, εἰς ἡμᾶς κατελή-
λυθε, καὶ οὐ γέγονε σῶμα κατὰ βα-

hypostasi, adfirmatio introducitur, quae
enhypostatatum infert: religioseque in Deo
ac salvatore nostro Iesu Christo duas natu-
ras etiam post unionem confitemur hypo-
staticas: nec quicquam a proposito nostro
diversum colligitur; id est, si duae natu-
rae, duae quoque hypostases. Namque ut
ostendimus alia est ratio naturae, alia hy-
postaseos; illa enim commune individuorum
significat, haec proprium et indivi-
duum describit. Neque enim natura est hy-
postasis, quia non convertitur. Nam hypo-
stasis potest esse etiam natura aut substan-
tia, nobis utique ratiocinio distinguentibus
proprietas atque substantiam. Natura au-
tem non est hypostasis. Si quis vero enhy-
postatum ad hypostasim trahit, is nihil
aliud demonstrare contendit, nisi naturam
non esse substantiam. Alioqui vero si idem
est natura quod hypostasis, quoniam filius
eiusdem est naturae ac pater, communem
quoque cum hoc habere hypostasim con-
venit, secundum personae characterem.
Atqui hoc veritatis doctrina non tradit; si-
quidem contractio personarum fieret, nu-
daqae absque rebus nomina in sancta atque
adorabili Trinitate restarent, iuxta libyci
Sabellii vanum dictatum.

3. Non est ergo idem natura quod hy-
postasis, quam rem ii nobis demonstrare
conantur, nempe quod si duae Christi do-
mini sint naturae, duas quoque hypostases
esse oporteat. Quibus nos arguentibus ita
occurrimus: nempe quod si et ipsi domi-
num nostrum ac servatorem Iesum Chri-
stum ex duabus naturis esse definiunt, ne-
cesse est eundem ex duabus quoque per-
sonis ab iis dici; si quidem in ipsorum sen-
tentia idem est natura quod hypostasis.
Hoc autem alienum est, et extra omnino
ecclesiae catholicae regulam. Sicut enim
deiloqui patres nobis tradiderunt, Deus
Verbum quum sit unus de sancta atque
adorabili Trinitate, nulli communicans se-
cundum hypostasim, id est secundum per-
sonam, caelo non relicto ad nos venit; ne-

que facta est corporis descensio, sed divinae operationis consilium; habitansque in virginali utero pure et invisibiliter, quasi templum sibi hominem fabricavit, id est substantiam: scilicet enhypostaticam quandam accipiens partem illius naturae, et sub propria hypostasi ut ita dicam solidans, sic nobis ex virgine prodiit, natura Deus, et item natura homo. Si ergo hypostasim non assumpsit, sed humanam substantiam enhypostaticam (neque enim, ut nuper dictum fuit, ante unionem humanitas Christi in propria hypostasi ac per se ipsa existebat) sequitur ut dominum nostrum Iesum Christum non oporteat dicere ex duabus extitisse hypostasibus ante unionem; nedum eum dividere post unionem, duasque hypostases credere. Namque ut diximus, una hypostasis de sancta et adorabili Trinitate, homo facta, simplex non mansit sed composita evasit: atque unus est idemque tum sanctae Trinitatis tum naturae humanae. Quod autem non eandem esse agnoscit sanctus Basilius substantiam atque hypostasim, testantur ea quae retro attulimus ipsius verba, nec non ea quae in epistola ad Amphilochoium dicuntur, nempe huiusmodi: qui autem idem esse dicunt substantiam atque hypostasim, hi coguntur personas tantum differentes confiteri.

QUAESTIO VIII.

Num liceat dicere in Christo domino substantiam compositam, aequae ac in homine substantiam censemus esse compositam?

Responsio.

I. Quamquam una natura in homine dicitur, non ita tamen quasi una heterogenea conflata sit ex compositorum unionem, in hominis hypostasi, id est ex anima et corpore, non sic inquam hoc dicitur; sed tamquam homine singillatim ad unam eandemque speciem redacto, quin ei quicquam admixtum sit ceteris hominibus alienum; sed omnes eiusdem sint compaginis seu substantiae, eiusdemque definitionis participes. Quia igitur (una) est singulo-

σις, ἀλλὰ θείας ἐνεργείας ἢ βούλησις, καὶ ἐνοικήσας ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ ἀφθάρτως, καὶ ἀοράτως, γὰρ ἑαυτῷ τέλειον ἄνθρωπον ἐδημιούργησε, τοῦτέστιν οὐσίαν, ἐνυπόστατόν τι μέρϥ λαβὼν τῆς ἐκείνης φύσεως καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν οὐσιώσας, καὶ οὕτως ἡμῖν ἐξ αὐτῆς προῆλθε, θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς φύσις, καὶ ἄνθρωπος φύσις· εἰ οὖν μὴ ὑπόστασιν ἀνέλαβεν, ἀλλ' οὐσίαν ἀνθρωπίνην ἐνυπόστατον· οὐδὲ γὰρ ὡς ἦδη εἴρηται πρὸ τῆς ἐνώσεως τὸ ἀνθρώπινον τοῦ κυρίου ἰδιοῦ· πωςάτως καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑπῆρχεν, οὐκ ἂν ὡς κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διελίγεται· ἐκ δύο ὑποστάσεων πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἢ διαιρεῖν μετὰ τὴν ἐνωσιν καὶ δύο ὑποστάσεις δοξάσαι· ὡς γὰρ εἰρήκαμεν ἢ μία ὑπόστασις τῆς ἁγίας καὶ προσκυνητῆς τριάδος ἐνανθρωπήσασα, οὐκ ἔμενεν ἀπλή ἀλλὰ σύνθετος, εἰς ὃν ὁ αὐτὸς τῆς ἁγίας τριάδος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ὅτι διὰ οὐ τὴν αὐτὴν οἶδεν ὁ ἅγιος Βασίλειος οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, μαρτυροῦσι τὰ ἄνω παρ' αὐτοῦ ὡς θέντα, καὶ τὰ ἐν τῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολῇ λεχθέντα· * εἰς ἃ ταῦτα· οἱ ἃ ταυτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀναγκάζονται πρὸς ὅσα ὁμολογεῖν διὰ φώρα μόνον.

* ep. 236

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η.

Εἰ δυνατόν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ θεοῦ οὐσίαν σύνθετον, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου οὐσίαν σύνθετον δοξάζομεν;

α'. Εἰ καὶ μία φύσις ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται, οὐχ' ὡς μιᾷς ἑτεροφυοῦς ἀποτελεσθείσης, ἐκ τῆς ἐνώσεως ἧς συνεθεμένων οὐσιῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ὑπόστασει, τοῦτέστι ψυχῆς καὶ σώματος, τοῦτο λέγεται· ἀλλ' ὡς τοῦ καθ' ἑκάστα ἀνθρώπου ὑπὸ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀναγομένου, μηδενὸς ὄντος ἑτεροφυοῦς παρὰ τοῦ λοιποῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάντας τὸ αὐτῆς εἶναι συστάσεως ἡγουν οὐσίας, καὶ τοῦ αὐτοῦ ὅρου μετεσχηκέναι· ἐπεὶ οὖν ὅτι

Ἀποκρίσις,

cod. f. 41. a. col. 1.

τὸ εἶδος τῆς καθέκαστα ἀνθρώπων, ἦγεν πάντων τῶν ἀτόμων, λέγοντες μίαν φύσιν ἀνθρώπων ἀντὶ τοῦ εἶδους, οὕτως αὐτὴν ὀνομάζοντες, μὴ ἀρνούμενοι δύο εἶναι τὰς ἐν αὐτῷ θεωρούμενας οὐσίας, τοῦτέστι ψυχὴν καὶ σῶμα· οὐδὲ γὰρ μία φύσις ὁ ἀνθρώπος· ἐπειδὴ οὔτε ἐν τῇ φύσει κυρίως, ἀλλὰ δύο· κατ' ἄλλο μὲν γὰρ λογίζεται, κατ' ἄλλο ἢ τὸ λογισθὲν ἐνεργεῖ· ψυχῇ μὲν γὰρ νοεῖν τόδε λογισάμενος, χερσὶ τὸ νοηθὲν εἰς πέρας ἄγει· ὅτι δὲ δύο φύσεις ὁ ἀνθρώπος, μαρτυρεῖ ὁ νουσαεὺς θεῖος Γρηγόριος ἐν τοῖς πρὸς Ἀπολινάριον γραφῶν ταῦτα (1)· κατὰ ἣν παχυμερεσέραν τομὴν, καθὼς οἱ πολλοὶ διαίρειν ἐδιδάχθημεν, ἐκ νοεῖας ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι τὴν ἑαυτοῦ φύσασιν ὁμολογοῦντες, πῶς εἴπομεν τὰ δύο ἐν; τῷ ἀποστόλου σαφῶς δύο ἀνθρώπους περὶ ἑκάστον βλέποντος, ἐν οἷς φησὶν· * εἰ καὶ ὁ ἕξω ἡμῶν ἀνθρώπος φθείρεται, τὸ σῶμα λέγων, ἀλλ' ὁ ἕσω ἀνακαίνυται ἡμέρα καὶ ἡμέρα, πῶς ψυχὴν αἰνισόμενος· αἱ τοὶ εἰ τρεῖς ἦσαν καὶ τὸ Ἀπολινάριον ἀνθρώποι, δύο πάντως ἀνθρώποι ἀφανεῖς, καὶ ἓνα ἐποίησε (2) φαινόμενον· ὥστε καὶ ἐν τῷ κατ' ἡμᾶς ὑποδείγματι κρατύναι (3) ἰδίον λόγον ἐν ὀνομάζων τὰ δύο, ὡς ἀγράφεται αὐτὸν ὁ Παῦλος, διαίρων τὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ διυικῇ σημασίᾳ.

col. 2. β'. Καὶ οὐ μόνον ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὸν διδάσκαλον οὐκ ἔστιν ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν οὐδὲν τῆς κτισμάτων ἐν ἑστὶ τῇ φύσει κυρίως, διότι οὐκ ἔστιν ἀπλοῦν καὶ μονοειδές, ἀλλὰ καὶ ἐκ μὴ ὄντων παρήχθη· οὐδὲ γὰρ αὐτὴ ἡ τῆς ἀγίων ἀγγέλων οὐσία· τί δὲ λέγω ταύτην; οὐδὲ πᾶσα ἡ λογικὴ φύσις· οὐσία γὰρ ἔστι μετὰ ἀγιασμοῦ, καθὼς οἱ πατέρες ὡς ἀδεῶκασιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ σωματικὴ φύσις ἐκ τῆς τεσσάρων στοιχείων συγκειμένη· μόνη δὲ ἡ τῆς ἀγίας καὶ προσκυνητῆς τριάδος οὐσία, ἀπλή

rum hominum sive omnium individuorum species, dicimus esse unam hominum naturam, pro specie sic eam nominantes; neque idcirco negantes duas esse quas in ipso contemplamur naturas, idest animam atque corpus. Non enim est una natura homo; quia ne unum quidem est in sua proprie natura sed duo: etenim parte sui una cogitat, parte alia cogitatum opere exsequitur: nam postquam intellectuali animo aliquid deliberavit, manibus rem cogitatam ad exitum perducit. Quod autem duae sint in homine naturae, testatur nysenus divus Gregorius in suis contra Apollinarem ita scribens: « secundum vero cras- sorem divisionem, sicut vulgo dividere didicimus, ex intellectuali anima et corpore esse hominis compaginem confitentes, quomodo dicimus quae sunt duo unum? quum apostolus manifeste duos homines in singulis videat, ubi ait: etsi qui est extra nos homo corrumpitur; corpus scilicet dicens; at interior renovatur de die in diem; animam scilicet innuens. » Atqui si tres essent iuxta Apollinarem homines, duos prorsus invisibiles, et unum fecit conspicabilem. Quare etiamsi exemplo de nobis sumpto, suum roborat sermonem, unum appellando quae sunt duo, refutat illum Paulus, hominem dividens in dualem significatum.

2. Neque homo tantummodo, de magistri sententia, non est unum quid natura, sed ut generatim loquamur, creatura nulla unum aliquid proprie est natura, quia non est simplex quid et uniforme, sed ex non extantibus producta; ne ipsa quidem, inquam sanctorum angelorum substantia. Cur vero hanc dico? Ne universa quidem rationalis natura; etenim substantia est cum sanctificatione, sicuti patres tradiderunt. Sic etiam corporalis natura ex quatuor elementis composita. Sola vero sanctae et adorabilis Trinitatis substantia

(1) In editione Zacagnii collect. monument. p. 211.

simplex est et sine specie et omni duplicitate carens. Et animadvertendum est, composita omnia haud unum naturâ dici; neque reapse unum sunt, sed forma ac numero constant. Nam mundum, quum sit ex diversis naturis compositus, unum natura dicere nequimus: differentes enim sunt et heterogeneae quae in ipso conspiciuntur naturae: sed et numero multae, unum tamen quod adtinet ad conformationem id est numerum. Idem de homine quoque dicimus: namque et homo cum sit unum, quid compositum, non tamen unum quid naturâ dici potest, quia ex anima et corpore compactus est; atque haec in eo conspiciuntur quod attinet ad membrorum compositionem sive unionem; ceteroqui unum quid est conformatione.

3. Verumtamen de sancta ac beata Trinitatis sanctae natura, quia simplex est et uniformis substantia, ut iam dictum fuit, id dicere nequaquam possumus. Aliter enim se habere, ac compositorum ratio est, Trinitatem credimus. Nam Deus unus est natura, non tamen unus numero sed trinus dicitur; quia tribus constat personis sancta Trinitas, et quidem unaquaeque persona perfecta est. Etenim singulas personas Deum patres recte crediderunt, ita ut sit Deus et Deus ac Deus, non tamen tres Dii sed unus, ut ait theologus Gregorius. Igitur quoniam et Christus duplex est, non potest unus dici natura, sed duo, unus autem hypostasi. Sic etiam dicere non possumus hominem unum esse natura, sed duo. Una autem dicitur natura hominis, quatenus individua omnia, ut diximus, sub unam eandemque speciem sunt redacta. Namque universale de his praedicatur, et existit communitas. Idcirco individuorum ad unum quid generale secundum naturam congeriem, generali appellatione etiamsi partes sunt, vocitare non recusamus; quasi una natura universam hominis formam exhi-

ἔστι καὶ ἀνείδειον, καὶ δίχα πάσης διπλόνης· καὶ δεῖ σημειώσασθαι, ὅτι πάντα τὰ σύνθετα, οὐχ' ἐν τῇ φύσει λέγονται· οὐδὲ γάρ εἰσιν ἐν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ἡγουν τῷ ἀριθμῷ· καὶ γὰρ τὸν κόσμον σύνθετον ὄντα ἐκ διαφορῶν φύσεων συγκείμενον, οὐχ' ἓνα δυνάμεθα εἰπεῖν τῇ φύσει, διάφοροι γὰρ εἰσι καὶ ἑτεροούσιοι αἱ ἐν αὐτῷ θεωρούμεναι φύσεις, ἀλλὰ πολλά· ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ἡγουν τῷ ἀριθμῷ· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου φαμέν· καὶ γὰρ ὁ ἀνθρώπων ἐν τι ὑπάρχων σύνθετος, οὐχ' ἐν τῇ φύσει δύναται λέγεσθαι, ἐπαδὴ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος σύγκειται· καὶ ταύτας ἔχει πάλιν ἐν αὐτῷ θεωρούμενας ἐν τῇ τῆς μερῶν συνθέσει, ἡγουν ἐνώσει, ἀλλ' ἐν κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα.

γ'. Ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ μακαρίας φύσεως τῆς ἁγίας τριάδος, ἐπεὶ περ ἀπλῆ ἔστιν ἡ οὐσία καὶ μονοειδὴς ὡς ἦδη εἴρηται, τοῦτο οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν· ἄλλως γὰρ ἢ ἐπὶ τῆς συνθέτων ἔχει περὶ ἧς δοξαζόμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν μὲν τῇ φύσει, οὐχ' ἐν διὲ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τρία λέγεται· διότι τρισυπόστατός ἐστιν ἡ ἁγία τριάς, τελείας οὔσης ἐκάστης ὑποστάσεως· ἐκάστω γὰρ ὑπόστασιν Θεὸν τέλειον καλῶς οἱ πατέρες ἐδόξασαν· ὡς εἶναι Θεὸν καὶ Θεὸν καὶ Θεὸν, ἀλλ' οὐ τρεῖς Θεοὺς ἀλλ' ἓνα κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (1)· οὐκοῦν ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διπλοῦς ἔστι, κατὰ τοῦτο οὐ λύναται ἐν μὲν τῇ φύσει λέγεσθαι ἀλλὰ δύο, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· οὕτω μὲν οὖν οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν ἢ ἀνθρώπον ἓνα εἶναι τῇ φύσει, ἀλλὰ δύο, μία δὲ ἀνθρώπου φύσις λέγεται· ὡς πάντων τῆς ἀτόμων καθ' ὧς εἴρηται ὑπὸ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶδεν ἀναγομένων· τὸ γὰρ καθόλου κατηγορεῖται αὐτῶν, καὶ ἔστι κοινωνία· διὰ τοῦτο τῆς ἀτόμων πρὸς τὸ καθόλου κατὰ τὴν φύσιν καὶ τῇ τοῦ ὅλου προσηγορίᾳ, τὸ μέρος καλεῖν οὐ ὀρθαιτούμεθα, ὡς τῆς μιᾶς φύσεως τὸ ὅλον τ'

cod. f. 41. b.
col. 1.

(1) Hoc non semel ait Nazianzenus, puta orat. XXXI. 28. etc.

ἀνθρώπου εἶδῃ παρεισώσης· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ὁμοούσιον τῷ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀριθμικμένων· σώζῃ γὰρ καὶ ὁ κοινὸς ἀνθρωπῷ ἐν τῇ ἐνώσει τὸ διάφορον ἧστ' σκελετόντων, καὶ οὐδενὸς τούτων συγχυθέντα φαίνονται τὰ εἶδη ἢ ιδιώματα· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀοράτου ἢ ἀθανάτου ὁρατὴ γέγονεν ἢ θνητὴ ἢ ἡμετέρα ψυχῇ, οὔτε ἢ τὸ σῶμα ἀθάνατον ἢ ἀόρατον.

δ'. Ἐπὶ ἣ Χριστοῦ τοιαύτη σχέσις τάξεως οὐχ' εὐρίσκεται· οὔτε γὰρ ὡς ἐπὶ τῷ ἀνθρώπων εἶδῃ ἐστὶ χριστῶν, ἵνα ὁ εἷς παρὰ τὸ καθόλου καὶ κοινὸν Χριστὸν, Χριστὸς αὐτὸς χρησιμοποιῶν μία φύσις λέγεται· καὶ οὐχ', ὡς εἴρηται πολλάκις, ἡ θεότης εἰς τὸ ἀνθρωπότητα μετεβλήθη, οὔτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν θεότητα· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως ἧστ' δύο φύσεων, σύγχυσις τις γέγονε, καὶ ἑτεροφυὲς τί ἀποτελέσθη· εἰ οὖν ἄτρεπτοι καὶ ἀσύγχυτοι μεμελήκασιν αἱ φύσεις ἐν τῇ ἐνώσει, εἰκότως δύο φύσεις δοξάζομεν· ἀλλὰ μὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἐν κτιστῇ οὐσία φανερωθεῖσαν· διότι οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν διηρημένως λαβεῖν, καὶ δίχα τῆς ἐτέρας καθ' ἑαυτὴν ὑφεσῶσαν· ἐπὶ γὰρ τῇ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ἢ κατὰ σύνθεσιν ἑνώσει, τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν διχασμὸν ἀποβάλλεται· καὶ φυλάττει μὲν πῶς ἑκατέρας φύσεως ιδιότητα, μίαν δὲ ὑπόστασιν ἥτοι πρόσωπον τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ μετὰ τῆ σαρκὸς δείκνυσι· πῶς ἢ οἷον τέ ἐστιν εἰπεῖν μίαν φύσιν σύνθετον, κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, παλαιόνιον καὶ ἑγχρονον, θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην, εἰ μὴ τοι γε βιαζόμενοι τὸν λόγον ἐπὶ δύο κτιστῶν ἢ γὰρ γεννητῶν τοῦτο εἶπομεν; ὡς εἰδείχθη ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ῥηθέντα τρόπον· καὶ γὰρ ἢ ἡ αὐτὴ ὅτι τοῖς μέρεσιν ἐξ ὧν συνετέθη ἢ λεγομένη σύνθετος φύσις, καὶ οὐδὲν ἥττον δύο εἰσὶ καὶ μετὰ τὴν ἑνώσιν· ἢ ἐτέρα ἐστὶ παρὰ τὰ μέρη, καὶ ἑτεροφυὲς τί ἀποτελέσθη· ἄλλως τε ἢ τὰ σωματικὰ μέρη πρὸς τὸ ἀποτελέσαι μίαν σύνθετον φύσιν ἀνάγκη ὑφ' ἐτέρου σωματικῶν αὐτὰ, καὶ χρόνῳ τινὶ διαμεθεῖναι καὶ διαλυθῆναι.

beat. Nihil porro est consubstantiale eorum quae sub una forma numerantur: nam et communis homo retinet in unione concurrentium differentiam: nulliusque horum confusae species apparent et proprietates: neque enim ex invisibili et immortali, visibilis evadit aut mortalis anima nostra, neque vicissim corpus immortale atque invisibile.

4. Age vero in Christo haec ordinis relationi non invenitur: etenim nequaquam ut in hominibus, species christorum est, ita ut unus, praeter universalem communemque christum, Christus ipse existens, una natura diceretur: neque, ut saepe dictum est, deitas in humanitatem est mutata, neque vicissim humanitas in deitatem: neque ob hypostaticam unionem naturarum duarum, confusio aliqua contigit, et heterogeneum aliquid conflatum est. Si ergo immutabiles et inconfusae manserunt naturae in unione, merito naturas duas esse censemus: simul tamen unam hypostasim compositam increatam in substantia creata manifestatam: quia nullam ex his licet divise supponere, quasi seorsum ab altera per se subsistentem. Namque in Christi mysterio per compositionem facta unio, confusionem divisionemque recusat: et retinet quidem utriusque naturae proprietatem, unam tamen hypostasim seu personam Dei Verbi cum carne exhibet. Qui autem liceat dicere unam naturam compositam, creatam et increatam, sempiternam et temporalem, divinam et humanam, nisi forte vim rationi facientes de duobus creatis sive factis id dicamus? sicut de homine ostendimus eo quem diximus modo. Nam vel eadem est ac partes, ex quibus compacta fuit, ea quae dicitur composita natura; tunc autem nihilo minus duo sunt etiam post unionem: vel diversa est a partibus; tunc vero heterogeneum aliquid est effectum. Alioqui quae componuntur partes ad unam conficiendam compositam naturam, eas necesse est opera alicuius componi, et aliquo

tempore indigent ut dividantur antea et dissolvantur, dum invicem singulae distrahuntur; quod in compositis videre est ex quatuor elementis corporibus; itemque in aedibus et navigiis constructis; quin et in ipso homine, si certe hic composita natura constat, ut isti existimant.

5. Quomodo igitur compositam in Christo naturam dicere possumus? quum id in corporibus tantum usuveniat, ut iam demonstravimus, a patrum nostrorum quodam dictum. Si non est idem natura simplex, quod composita; simplex autem Verbi ostendit, composita secundum ipsos Christi natura, unam naturam non demonstrabit. Atque hoc pacto dicere non possumus substantiam compositam Christi domini; sed hypostasim utique compositam recte credimus, quoniam Dei Verbi hypostasis unita est incircumscripae animatae carni, animam habenti rationalem et intellectua-lem, in una persona: ita ut numquam a sua humanitate dividendum sit Verbum, sed impartibilis et indivisibilis tum deitas tum humanitas conservanda sit. Iam quod hi qui unam Christi naturam seu substantiam dicunt compositam, Valentini insaniam, et Manetis, atque Apollinaris, et Eutychis, ac Dioscori, nec non Timothei cognomento Aeluri, et aliorum pari cum ipsis errore laborantium, sectentur, manifeste ostendemus, testimoniis illorum prolatis.

Valentini ex libro quem scripsit adversus eos qui duas naturas fatentur,

Galilaeis duas in Christo naturas dicentibus, altum cachinnum extollimus. Quippe nos visibilis et invisibilis unam esse naturam dicimus.

Manetis ex epistola ad Scythianum.

Aeternae autem lucis filius substantiam suam in monte manifestavit, haud equidem duas naturas, sed unam in visibili et invisibili.

ναι, τ̃ μερῶν χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων· ὡς ἐπὶ τ̃ σωμάτων ἐνεσιν ἰδεῖν, ὥς τεσσάρων στοιχείων συγκαμένων· καὶ ἐπὶ οἰκων καὶ πλοίων σικτιθεμένων· καὶ ἐπὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ γε τ̃ συνθέτου μετέχει φύσεως κατὰ τ̃ τοῦτο δοξάζοντας.

ε'. Πῶς οὖν ἔχωμεν λέγειν φύσιν σύνθετον ἐπὶ τ̃ Χριστοῦ; τοῦτο γὰρ ἐπὶ σωμάτων ὁ μόνων συμβαίνει, ὡς ἐδείξαμεν, καθὼς ἔφη τίς τῶν πατέρων ἡμεῶν· εἰ οὐ ταυτόν ἔστιν ἡ ἀπλὴ φύσις τῇ συνθέτῳ φύσει· ἡ ἡ ἀπλὴ τ̃ λόγος δηλοῖ, ἡ σύνθετος κατ' αὐτοὺς Χριστοῦ φύσις οὐ μίαν φύσιν δηλώσει· καὶ κατὰ τοῦτον τ̃ λόγον οὐ δύναμεθα εἰπεῖν οὐσίαν σύνθετον ἐπὶ τ̃ Δεσποτῆ Χριστοῦ, ὑπόσασιν ἡ σύνθετον καλῶς δοξάζομεν, ὡς τ̃ ὑποστάσεως τ̃ Θεοῦ λόγος ἡνωμένης ἀπεριγράπτως σαρκὶ ἐψυχωμένη, ψυχὴν ἐχούσῃ τ̃ λογικὴν τε καὶ νοερὰν, εἰς ἓν πρόσωπον· οὐδέποτε τ̃ οἰκείας ἀνθρωπότητος χωρισθισομένης, ἀλλ' ἀμέρισον εἶσαεὶ καὶ ἀδιείρετον τ̃ Θεότητα καὶ τ̃ ἀνθρωπότητα τ̃ αὐτοῦ φυλάττεσθαι· ὅτι ἡ οἱ μίαν εἶναι πᾶν φύσιν ἡτοι οὐσίαν τ̃ Χριστοῦ λέγοντες σύνθετον, τῇ Βαλεντίνῃ μαρία, καὶ Μανιχαίῃς ὁ Ἀπολλινάρις καὶ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρος καὶ Τιμοθέος τ̃ ἐπικλην αἰλούρος, καὶ τ̃ τ̃ αὐτὴν αὐτοῖς κακοδοξίαν νοσησάντων ἀκολουθοῦσι· σαφῶς ἀποδείξομεν διὰ τ̃ τῆς ὁμοδοξείσεως τῆς μαριτυριῶν αὐτῶν.

Βαλεντίνος ὅτι τ̃ λόγος τ̃ γραφέντος καὶ τ̃ δύο φύσεις ὁμολογούντων.

Τῶν Γαλιλαίων ἐπὶ Χριστοῦ δύο φύσεις λεγόντων, πλατὺν κατεχόμεν γέλωτα· ἡμεῖς γὰρ τ̃ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου μίαν εἶναι φύσιν φαμέν (1).

Τῆς Μανέντος ἐκ τ̃ πρὸς Σκυθιανὸν ἐπιστολῆς.

Ὁ ἡ τοῦ αἰδὶς φωτὸς υἱὸς πᾶν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφάνέρωσεν, οὐ δύο φύσεις ἀλλὰ μίαν ἐν τῷ ὁρατῷ τε καὶ ἀοράτῳ (2).

cod. f. 42. a.
col. 1.

(1) Tribuitur Maneti hoc fragmentum, non sine aliqua varietate, ab Eustathio monacho apud nos Script. vet. T. VII. p. 277.

(2) Item apud praedictum Eustathium loc. cit.

Ἀπολλινάριος πρὸς Ἡράκλειον.

Ἄλλης καὶ ἄλλης οὐσίας μίαν εἶναι τὴν προσκύνησιν ἀθέμιτον, τουτέστι ποιητοῦ καὶ ποιήματος, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου· μία δὲ προσκύνησις Χριστοῦ· καὶ κατὰ τοῦτο ἐν τῷ ἐνὶ ὀνόματι νοεῖται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· οὐκ ἄρα ἄλλη καὶ ἄλλη οὐσία Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μία καὶ σύνθεσιν Χριστοῦ πρὸς σῶμα ἀνθρώπινον (1).

Καὶ Εὐτυχὴς ὃ φρενοβλαβὴς λέγει, ἐκ δύο φύσεων πρὸ τῆς ἐνώσεως, μία ἡ μὲν τὴν ἐνώσιν (2)· ἔς τις διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ κακοδοξίαν, μὲν τὴν ἀσεβημάτων αὐτοῦ κατεκρίθη.

Διοσκὸρος ἐκ τῆς γραφείσης παρ' αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἀπὸ Γαγγρῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· εἰδὼς δὲ ἔστιν, ὁ ἐκδικήσας Εὐτυχέα καὶ τὰ αὐτοῦ φρονήσας.

Εἰ μὴ τὸ αἷμα τῆς Χριστοῦ καὶ φύσιν, ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τί διαφέρει τὸ αἷμα τῆς τράχων ἐκ τῆς μόσχων, καὶ τὸ ποδοῦ τῆς δαμάλεως; καὶ τοῦτο γὰρ γήινον καὶ φθαρτόν, καὶ τὸ αἷμα τῆς καὶ φύσιν ἀνθρώπων, γήινόν ἐστι καὶ φθαρτόν· ἀλλὰ μὴ γένοιτο ἐνὸς τῆς καὶ φύσιν λέγειν ἡμᾶς τὸ αἷμα τῆς Χριστοῦ (3). Ἰδοὺ σαφῶς ἀπεδείχθη Διόσκορος ἀρνησάμενος ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τὴν σάρκα τῆς κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τιμοθέος τὸ ἐπίκλιον αἰλούρος ἐκ τῆς ἡ' κεφαλῆς τῆς γ' βίβλος ἦν περ ἐν Χερσῶνι συνεγράψατο.

Φύσις Χριστοῦ, μόνη Θεότης, εἰ καὶ σεσάρκωται (4).

5'. Ἰδοὺ διὰ τούτων πάντων ἐδείξαμεν ὡς τὸ λέγειν μία καὶ φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ σύνθετον, ἐναντίον ἐστὶ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ἀληθινῆς ὁμολογίας, καὶ δῆλον ὡς οἱ γε τοῦτο φρονοῦντες, ἐν τῇ τῶν αἵρετικῶν τούτων καθεστῆκασι πλάνῃ, πῶς αὐτὴν τούτοις βλασφημοῦντες ἀσέβειαν· ὅτι καὶ τοῖς

Apollinaris ad Heraclium.

Aliam atque aliam substantiam adorare impium est, id est factoris atque facturae, Dei et hominis: una vero est Christi adoratio, ac propterea uno cum nomine intelligitur Deus et homo: non est alia atque alia substantia Deus et homo, sed una per compositionem Christi cum corpore humano.

Item Eutyches insanus ait ex duabus naturis (Christum) ante unionem, unam vero post unionem naturam. Hic quidem propter hanc pravam sententiam, cum impietatibus suis damnatus fuit.

Dioscori ex epistola ab eo missa Gangris Alexandriam. Hic vero est qui Eutychem defendit, eiusdemque opinionis particeps fuit.

Nisi Christi sanguis naturae Dei et hominis est, cur ab hircorum et vitulorum sanguine differat, et a iuvencae cinere? Nam et hic terrenus et corruptibilis est: itemque sanguis eorum qui natura sunt homines terrenus est et corruptibilis. Sed absit ut alicuius, qui suapte natura sit homo, Christi sanguinem esse dicamus. — En manifeste Dioscorus compertus est negare consubstantialiorem esse nobis domini nostri Iesu Christi carnem.

Timothei cognomento Aeluri ex octavo capitulo libri tertii quem Chersone conscripsit.

Christi natura, sola divinitas est, quamquam is fuit incarnatus.

6. En ex his omnibus demonstravimus, quod unam dicere in Christo naturam compositam, contrarium sit orthodoxae veraeque confessioni: palamque est eos qui ita opinantur, in haeticorum errore versari, quibus parem impietatem blasphemant. Quod autem deiloqui quoque patres nostri

(1) Pariter apud nos tom. cit. p. 16. ex Anastasio presbytero.

(2) Concil. chalced. ed. Coleti T. IV. p. 1015.

(3) Refertur etiam ab Eustathio monacho apud nos tom. cit. p. 289.

(4) Recitatur item ab Eustathio monacho apud nos tom. cit. p. 277. Hinc facile vides extitisse volumen aliquod (quale est vat. ms. 1431.) χρήσεων auctoritatum pro dogmatibus et contra, ex quo controversiarum scriptores hauriebant tamquam ex topicis.

vetent dicere substantiam compositam, id est naturam creatam et eandem increatam, testatur theologus Gregorius, in sermone de Spiritu sancto haec dicens. « Spiritus sanctus, vel de numero eorum quae per se subsistunt omnino existimandus est, vel eorum quae in alio spectantur; quorum prius substantiam appellant doctrinarum harum apprime periti; alterum autem, accidens. Iam si est accidens, vis quaedam ac facultas Dei erit. Quid enim aliud, aut cuius? hoc vero in primis compositionem respuit. Quod si vis aut facultas est, agatur magis quam aget, et simul agi desinet: talis quippe est actus natura. Quomodo igitur agit, et haec dicit, ac segregat, et tristatur, et irascitur, et quotquot moti sunt propria, non moventis? Quod si substantia aliqua est, vel creatura existimabitur vel Deus: medium enim aliquid horum, vel neutrius participans, vel ex ambobus compositum, ne illi quidem qui hircocervos confingunt, imaginabuntur. »

QUAESTIO IX.

Christi nomen substantiaene significativum est, an operationis?

1. Non est substantiae significativum Christi nomen; namque Eutychis patronorum haec opinio est, qui negant substantialem naturarum differentiam in Christi mysterio post unionem, et confusionem divinae incarnationi obtrudunt, unam denique naturam Emmanuhelis confitentur. Quod autem vera nostra sit doctrina, et quod minime substantiam denotet Christi appellatio, testis est sanctus Cyrillus in primo scholio ita dicens. « Christus vocabulum, neque definitionis vim habet, neque cuiuslibet rei substantiam significat: sed ne operationis quidem demonstrativum est. Nam stulti Nestorii discipulorum hoc deliramentum est, negantium hypostaticam sub unica persona unionem naturarum in

Θεηγόροις ἡμεῖς παξάσιν ἀπηγόρευται τὸ λέγειν οὐσίαν σύνθετον, ἥτοι φύσιν κτιστὴν καὶ ἄκτιστον τῷ αὐτῇ, μαρτυρεῖ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ πνεύματος ἁγίου λόγῳ φήσας τάδε (1). « τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τῷ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστήκόντων πάντως ὑποθέτεον, ἢ τῷ ἐν ἐτέρῳ θεωρουμένων ὧν τὸ μὲν, οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, τὸ δὲ συμβεβηκός· εἰ μὲν οὖν συμβέβηκεν, ἐνέργεια τοῦτ' ἂν εἴη Θεοῦ· τί γὰρ ἕτερον ἢ τίνος; τοῦτο γὰρ πως καὶ μᾶλλον φεύγει τὴν σύνθεσιν· καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται μᾶλλον, οὐκ ἐνεργήσῃ, καὶ ὁμοῦ ἐνεργηθῆναι παύσεται τοιοῦτον ᾧ ἢ ἐνέργεια· πῶς οὖν ἐνεργεῖ καὶ τάδε λέγει * καὶ ἀφορίζεται, καὶ λυαίνεται, καὶ παροξύνεται *, καὶ ὅσα κινουμένου ἐστὶν οὐ κινήσεως; εἰ δὲ οὐσία τις ἥτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται ἢ Θεός· μέσον γὰρ τοιούτων, ἥτοι μηδετέρου μετέχον, ἢ ὅτι ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδ' ἂν οἱ σοὶ τραγελάφους πλάττοντες ἐννοήσαιεν. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ'.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα πότερον οὐσίας σημαντικόν ἐστίν, ἢ ἐνεργείας;

α'. Οὐκ ἔστιν οὐσίας σημαντικόν τὸ Χριστὸς ὄνομα· τῷ γὰρ ὑπαπιστῶν Εὐτυχέως ἐστὶ τοῦτο φρονεῖν, ἀθετούντων τὴν οὐσιώδη τὴν φύσιν διαφορὰν ἐπὶ τῇ καὶ Χριστὸν μυστήριον καὶ τὴν ἑνωσιν, καὶ σύγχυσιν τῇ θεῷ ἐπισαγόντων οἰκονομία, καὶ μίαν φύσιν τῇ Ἐμμανηὲλ ὁμολογούντων· καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ οὐκ οὐσίαν, δηλοῖ ἡ Χριστοῦ προσηγορία. μαρτυρεῖ ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ἐν τῷ πρώτῳ σχολίῳ (2) φήσας ταῦτα. Τὸ Χριστὸς ὄνομα οὔτε ὄρου δύναμιν ἔχει, οὔτε μὴν τὴν τινὸς οὐσίαν ὅτι ποτέ ἐστι σημαίνει· ἀλλ' οὔτε πάλιν ἐνεργείας δηλωτικόν· τῷ γὰρ ἀπὸ Νεστορίου καὶ ματαιόφρονος ἐστὶ τὸ ληρωδεῖν, ἀρνεμένων τὴν καθ' ὑπόστασιν, καὶ ἐν ἐνὶ προσώπῳ τῇ φύσει ἑνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐνέργειαν δογματίζον-

* Act. XIII. 2.

* Ephes. IV. 30.

* Ἀπόκρισις.

col. 2.

(1) Orat. XXXI. 6.

(2) Opp. T. V. part. 1. p. 779.

των τ' ἔνωσιν γεγενῆσθαι τ' Θεοῦ λόγος πρὸς
τ' ἄνθρωπον· οὐκ ἴσασι γὰρ οἱ παράφρο-
νες καὶ τ' ὁμαιρέσεως σωήγοροι, ὅτι ἐπὶ τ'
ἀπλῆς καὶ ἀκτίσε φύσεως, οὐδὲν ἐστὶν ἐπέσ-
ακτον καὶ διπλῆς ἐχόμενον, πάντων τ' ἡ
κατ' ἐπίνοιαν περὶ αὐτῆς λεγομένων, καὶ
φύσιν ὑπαρχόντων· διὸ καὶ ἡ ἐνέργεια (Ω)
αὐτὸν τ' οὐσίας ἐπὶ αὐτῆς ὁπδέχεται λό-
γον· καὶ μαρτυρεῖ τοῖς λεγομένοις ἡ σάλ-
πιγξ τ' Θεῖα λόγος Βασίλειος ἐν τῷ ὅτι δι-
μικρὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φήσας τάδε·
εἰ τοίνυν τὸ ὑπερκόσμιον σῶμα Χριστοῦ,
ὅκ πνεύματος ἁγίου, οὐ δυνατόν ἢ γέννημα
αὐτοῦ ὑπάρχειν, ὅτι γεγεννημένον ὅκ τ'
σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶ, ὅτ' τὸ γεγεννημένον ὅκ
τ' πνεύματος, πνεῦμα ἐστὶν, οὐ δ' αὖ πάλιν
ἐξ αὐτοῦ ὡς ἐνέργεια αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ
ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτης φύσεως, (Ω) αὐτὸν τ'
οὐσίας λόγον ὁπδέχεται ἡ ἐνέργεια, ὑπο-
λείπεται ἄρα εἶναι ἐξ αὐτοῦ ὡς κτίσμα.

β'. Εἰ οὖν ἐπὶ τ' Θεῖας καὶ μακαρίας
φύσεως τ' αὐτὸν τ' οὐσίας ὁπδέχεται λό-
γον ἡ ἐνέργεια, καθὼς ὁ Θεόσοφος ἀνὴρ
ἡμᾶς ἐδίδαξε, τί κατ' ἐνέργειαν τ' ἔνωσιν
φασὶ γεγενῆσθαι πρὸς ἄνθρωπον· οἱ χθεῖς
καὶ σήμερον κάπηλοι καὶ τ' δογμάτων τρα-
πεζῖται; πῶς γὰρ ἔνωσις αὕτη κυρίως λέ-
γεται, ὅτ' οὐ σχέσις, ἡ τὰ πράγματα μὴ
συνδέουσα καὶ εἰς ἓν ἄγκυρα, ἡ μὴ ἢ μίαν
ἐμποιοῦσα τοῖς συνημμένοις κοινωνίαν εἰς
τὸ ἀντιδιδόναι τὰ προσόντα τῇ Πατέρα
φύσιν καὶ ἀντιλαμβάνειν; ὑποσάσεις γὰρ τὰς
φύσεις διιστώντες οἱ τ' ὁμαιρέσεως πρόμα-
χοι, καὶ τῇ ἀξίᾳ καὶ μόνῃ συνάπτοντες, τί
παρὰ τοῦ ἁγίου πλέον τ' Ἐμμανὲλ, ὡς
Θεὸν, καὶ ὁμολογοῦσι, καὶ ὡς Θεοῦ υἱὸν
προσκυνοῦσιν, ἔχειν φασὶν, εἰ καὶ μὴ ἐν ἀλη-
θείᾳ πάντων καταξιοθέντων τ' Θεοποιοῦ
τ' πνεύματος χάριτος; κοινῶς γὰρ ἐφ' ἅπαν-
τας τὸ χάρισμα τ' Θεῖας γέγονεν ἐνεργείας
καὶ τ' ἀξίας τὸ δῶρημα· εἰ καὶ παρὰ τὸ
μᾶλλον καὶ ἥττον τ' Θεῖας δόξα καὶ τ' τῷ
πνεύματος χαρισμάτων γνησμένης, καθὼς
ἡ ἀξία τ' ἐνεργημένων εἶπεν φωτιζομένων
ἀπάτει· κεχηματίσασι γὰρ Θεοὶ ὅτ' Θεοῦ
υἱοὶ καὶ τὸ *, ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστέ καὶ υἱοὶ ὑψί-

Christo; et operatione factam adfirman-
tium Dei Verbi cum homine unionem. Ne-
sciunt enim hi stulti et divisionis faviso-
res, in simplici et increata natura nihil esse
subintroducendum et duplicitatis particeps;
quia omnia quae secundum mentis conce-
ptum de illa dicuntur, naturâ subsistunt.
Quare etiam operatio habet in ea rationem
substantiae eandem. Praedictis testis ac-
cedit divini Verbi bucina Basilii eo loco
ubi creatorem dicit esse Spiritum sanctum.
Si ergo supermundiale Christi corpus de
Spiritu sancto est, neque tamen genitura
huius esse potest; quia quod genitum est
ex carne, caro est; et genitum de Spiritu,
spiritus est; neque item ex illo est, tam-
quam eius operatio; quia in simplici et in-
corporea natura eandem quam substantia
habet rationem operatio; superest omnino
ut sit ab illo tamquam creatura.

2. Si ergo in divina et beata natura,
eandem quae substantia habet rationem
operatio, sicut a Deo eruditus vir nos do-
cuit, cur secundum operationem aiunt fac-
tam cum homine unionem neoterici isti
caupones et dogmatum trapezitae? Quo-
modo enim haec proprie unio dicitur, et non
potius relatio, quae minime res colligat et
in unum adunat, et quae nullam invehit
copulatis communionem, sua invicem alteri
dante naturae, et ab hac accipiendo? Nam-
que hypostasibus naturas distrahentes, hi
divisionis patroni, et dignitate tantummo-
do coniungentes, quid amplius quam sanctos
Emmanuhelem Deum, etiamsi id fa-
tentur, et ut Dei filium adorant, habere
adfirmant, nisi vere etiam omnia ei con-
cedunt deificantis Spiritus gratiae munera?
Communiter enim omnibus gratia divinae
operationis, et dignitatis donum diffusum
fuit, etsi modo plus modo minus divi-
na donorum distributio contigerit, prout
dignitas inspiratorum seu illuminatorum
poscebat. Dicti sunt enim dii et Dei filii,
velut ibi: ego dixi, dii estis, et filii Altis-
simi omnes. Cur vero haud duas etiam na-

cod. f. 43. a.
col. 1.

turas in singulis sanctis censent, atque in unum idemque adunant cum divina beataque natura, illos qui divinam meruerunt accipere dignitatem?

3. Audiant nobiscum Aegypti luminare, immo universae sub sole regionis, sanctum Athanasium in sermone de fide, haec de ipsis dicentem, et ad veritatem convertantur. « Namque a quaestione quomodo quave ratione res se habeat, ad incredulitatem ipsi quoque sunt conversi: et incolatum pro incarnatione confinxerunt, et pro unione et adunatione humanam operationem: et pro una, domini nostri Iesu Christi duas hypostases et personas, et pro sancta Trinitate quaternitatem opinantur. Et paucis interiectis. Christum enim praedicaverunt statim egressi apostoli concorder sibi que consentanei, filium Dei; illum scilicet Bethleemi natum de semine Davidis secundum carnem, assimilatum hominibus, crucifixum pro nobis sub Pontio Pilato: eundem dixere Deum, eundem hominem; eundem filium Dei, eundem filium hominis; eundem de caelo, eundem de terra; eundem impassibilem, et eundem passibilem; non alium et alium: non personas vel hypostases duas, non duas denique adorationes. Quid opus est contendere vocabulisque certare? Credere praestat, colere, et cum silentio adorare. » Ex his patet theologum patrem vetare quominus duas dicamus hypostases in Christi mysterio; docens nos, ipsum fuisse utrumque, Deum scilicet atque hominem.

4. Propterea ergo et nos sacris nostris obsequentes magistris, unum eundemque dominum ac salvatorem Iesum Christum confitemur, perfectum eundem deitate, et perfectum eundem humanitate; unam credentes hypostasim in duabus unitis naturis, etiam in unione inseparabiliter conservantibus naturalem suam sine confusione proprietatem. Et ob substantialem con-

σε πάντες· διὰ τί ἢ μὴ καὶ δύο φύσεις ἐφ' ἐκάστω δογματίζεσι τὸ ἅγιον, καὶ εἰς ταυτὸν ἄγχοι τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ φύσει, ὧς δὲ τῇ θείᾳ καταξιοθέντας ἀξίας;

γ'. Ἀκκέτωσαν μὲν ἡμῶν τοῦ φωστῆρος τοῦ Αἰγυπτίων, μᾶλλον ἢ τὸ ὑψηλὸν πάσης Ἀθανασίου τὸ ἅγιον ἐν τῷ περὶ πίσεως λόγῳ ταῦτα περὶ αὐτῶν εἰρηκότῳ, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁποσῶφῃ τωσαν. « Καὶ ἐχώρησαν ἐκ τῆ πῶς καὶ ποίῳ ἔσῳ, εἰς ἀπιστίαν καὶ αὐτοῖς, καὶ ἐνοίκησιν ἀντὶ σαρκώσεως κατεσκευάσαν, καὶ ἀντὶ ἐνώσεως καὶ συνθέσεως εἰς ἐνέργειαν ἀνθρωπίνῳ, καὶ ἀντὶ μιᾶς τῆ κυρίου ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας τριάδος, τεξάδα φρονήσαντες· Καὶ μετ' ὀλίγα· Χριστὸν γὰρ ἐκήρυξαν εὐθέως ὁξελθόντες οἱ ἀπόστολοι, συμφώνως καὶ ἀκολούθως ἑαυτοῖς υἱὸν θεοῦ, τοῦτον ἐν Βηθλεὲμ γνησθέντα ἐκ πατέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τὸ ὁμοιωθέντα ἀνθρώποις καὶ σαυρωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίᾳ Πιλάτῃ· αὐτὸν εἶπον θεόν, αὐτὸν ἀνθρώπον, αὐτὸν υἱὸν θεοῦ, αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸν ἀπὸ γῆς, αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν παθόντον, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, οὐ πρόσωπα δύο, οὐχ' ὑποστάσεις, οὐ προσκυνήσεις δύο· τίς χρεῖα ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; πιστεύειν συμφέρει καὶ σέβειν ἐπὶ προσκυνεῖν σιωπῇ (1). » Ἐκ τούτων δῆλον ὡς ὁ θεόσοφος πατὴρ ἀπαγορεύει τὸ δύο λέγειν ὑποστάσεις ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυσηρίου, διδάξας ἡμᾶς ὡς αὐτὸς ὑπῆρχεν ἀμφοτέρα θεός τε καὶ ἀνθρώπος.

δ'. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἱεροῖς ἡμεῶν ἐπόμφοι διδασκάλοις, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον καὶ σωτῆρα. Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν τέλειον ἐν θεότητι τὸν αὐτὸν, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι τὸν αὐτὸν, μίαν ὑπόστασιν δοξάζοντες ἐν διυσι φύσεσιν ἡνωμέναις, ἀδχίρετως φυλαττούσαις καὶ τῇ ἐνώσει τὴν ἑαυτῶν φυσικὴν ιδιότητα ἀσυγχύτως· καὶ διὰ τὴν

col. 2.

(1) Conferatur locus Athanasii a Nicephoro prolatus inter testimonia post apologeticum maiorem in editione nostra p. gr. 141, lat. 264.

• ed. f. 43. b.
• col. 1.

οὐσιώδη σύγκρασίν τε καὶ ἔνωσιν, τὰ τῆς
ἑτέρας φύσεως τῇ ἑτέρᾳ ἐπιλέγομεν, τῆς
κατ' οὐσίαν ἐνώσεως ἀντιδιδούσης τὰ τῇ
θατέρᾳ φύσει προσόντα, τῇ θατέρᾳ καθὼς
ἔφησαν οἱ πατέρες (1). ἡ οὖν Χριστοῦ προσ-
• ηγορία, σημαντικὴ ἐστὶ δύο φύσεων, ἥ γιν-
οὐσίων ἠνωμένων κατ' οὐσίαν ἀσυγχύτως
καὶ ἀξέπτως, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ
ἡγουν προσώπῳ· καὶ τὰς μὲν φύσεις τῇ
ἐνεργείᾳ εἶναι πιστεύομεν, τὴν δὲ τούτων
ἀφαιρέσιν τῇ ὁπνοίᾳ θεωροῦμεν, μὴ πρ-
ματικὴν τούτων τομὴν ἢ ἀφαιρέσιν δογμα-
• τίζοντες· ὡς γὰρ φησὶν ὁ Θεολόγος Γρη-
γόριος (2), ἡνίκα αἱ φύσεις διίστανται
ταῖς ὁπνοίαις, συνδραμεῖται καὶ τὰ ὀνό-
ματα· ὡς εἶναι τὸ τῇ ὁπνοίᾳ λεγόμενον
πρὸς ἀντιδιαστολήν τ' κατ' ἐνεργεῖαν ἀφαι-
ρέσεων.

ἐ. Ἀλλ' ἐπεὶ περὶ ὁπνοίας γέγονε
λόγος, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς λεγομένης δεῖ
σημειώσασθαι ὅτι διτιπὴν εἶναι ταῦτα οἱ
πατέρες εἰρήκασιν· ἡ μὲν γὰρ οἷόν τις ἐστὶν
ἐπίνοια ἢ ἐπενθύμησις πραγμάτων ἀλη-
• θῶν, ἢ τὸ τῇ αἰσθήσει δόξαν ἐν τι καὶ
ἀπλοῦν εἶναι, τῇ πολυπραγμοσύνῃ τῆς νοῦ
ἢ τῇ θεωρίᾳ, πολυμερὲς δεικνύσα ἢ πει-
κίλον, ἢ τὴν πραγμάτων ἔννοιαν ἀφασ-
• τῶσα· ἡ δὲ ἀνάπλασμα τυγχάνει ὁπνοίας,
καὶ συμπλοκὴν αἰσθήσεως ἐκ τῶν ὄντων τὰ
μὴ ὄντα ὡς ὄντα συντιθεῖσα ἢ δεικνύ-
• σα· τοιαύτη ἐστὶν ἢ τῶν σειρήνων ἢ ἵππο-
κενταύρων ἢ τῶν τοιούτων μυθοπλασία·
τὰ μέρη γὰρ τῆς ὅλης ἀναλαβοῦσα, ἢ ἐκ
τούτων ἄλλο τι συντιθεῖσα ἐν τῇ ὁπνοίᾳ·
• τοῖς λόγοις ἀνέπλασε τὰ μηδαμῶς ὄντα,
μήτε κατ' οὐσίαν· μήτε κατ' ὑπόστασιν·
καὶ τὴν πρώτῃ οὖν ἐπίνοιαν τῆς ἀφωρᾶς τῆς
φύσεων γνωρίζομεν, μὴ πραγματικὴν το-
μὴν τούτων δοξάζοντες, ὡς πολλάκις εἴ-
• ρηται, καθὼς Θεόδωρος ὁ Σκαραβανῶν ἐβλα-
σφήμησι· Χριστὸς γὰρ μονοτρόπως οὐ λέ-

col. 2.

cretionem atque unionem, ea quae sunt al-
terius naturae, de altera quoque pronun-
ciamus: quia substantialis unio communi-
cat alteri naturae, quae sunt alterius, si-
cut patres dixerunt. Christi itaque appel-
latio significativa est duarum naturarum,
seu substantiarum, unitarum substantialiter,
inconfuse, inconvertibiliter, in uno
eodemque individuo id est persona. Et natu-
ras quidem operari simul credimus, il-
larum vero distinctionem mentis conceptu
videmus, quin realem harum divisionem
aut separationem dogmatizemus. Namque
ut ait theologus Gregorius « cum naturae
distinguuntur animi contemplatione, illa-
rum simul nomina dividuntur » ita ut con-
templatio dicatur ob distinguendum a di-
visione actuali.

5. Sed quia contemplationis mentio in-
cidit, ob dictorum tutelam animadverten-
dum est, patres duplicem hanc dixisse:
una quidem est, contemplatio veluti et co-
gitatio rerum verarum; et quod sensibus
apparet unum quid et simplex esse, id cu-
riositate mentis et contemplatione multi-
plex esse demonstrat ac varium, rerum-
que intelligentiam aperit. Alia autem con-
fictio mentis est, quae sensuum complexu
ex extantibus non extantia componit et sibi
exhibet. Talis est sirenarum et hippocen-
taurorum et aliorum huiusmodi falsa ima-
ginatio. Etenim membra universi sumens,
ex his aliud aliquid componit intra men-
tem, verbisque fabricat quae nulla sunt,
neque substantialiter neque personaliter.
Priore ergo contemplationis genere diffe-
rentiam naturarum agnoscimus, quin ta-
men realem divisionem credamus, ut saepe
dictum est, quae fuit insani Theodori blas-
phemia. Christus enim singulari modo non
dicitur, sed ab ipso nomine, quod unum

(1) Reapse Cyrillus de Trinitate opp. T. VI. p. 33. sic loquitur: οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως, ἡ κα-
τέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περι-
χώρησιν: est hic mutuae communicationis modus, quod nempe alterutra natura alteri suas proprietates,
propter unicam personam impertitur et propter mutuo immeandi vicissitudinem. Legatur Damascenus
de fid. orth. lib. III. cap. 4.

(2) Orat. XXX. 8.

est, utriusque rei denotatur significatio, deitatis et humanitatis, ut ait beatus Athanasius. Ideo et Deus dicitur Christus et homo: unus quippe Christus est, ipsumque Deum Verbum incarnatum veneramur, simul adorantes et conglorificantes cum patre et sancto spiritu. Hae autem appellationes, quae de Christo pronunciantur, Deus et homo, circumscriptus et incircumscribitus, passibilis et impassibilis, et quaecumque his consonant, non personarum seu hypostaseon, sed naturarum id est substantiarum, significativa sunt, Etiam si enim de una eademque persona dicuntur haec, non tamen de una eademque natura, sed de divina et humana.

QUAESTIO X.

Quomodo Christum in duabus naturis credere debemus? Non enim haec videtur esse patrum opinio. Quippe in praeposito cuilibet numero praeposita, divisionem innuit, et aliud nihil. Et utrum generales dicere oporteat naturas an particulares?

Responsio.

1. Si in duabus naturis dicendo unum dominum ac salvatorem Iesum Christum, naturas patres discernent, Deum nempe seorsum, et hominem seorsum, tamquam in duabus personis, utique divisionem in divina adsererent oeconomia, et relativam tantum naturarum unionem. Sin vero hoc potius dicunt, confiteri volentes differentiam naturarum unde Christus constat, nequaquam partium divisionem aut sectionem invehentes uni compositaeque eiusdem hypostasi, inconfuse has conservantes; quomodo divisionem inducunt verba illorum? Nam quum sit unus idemque Christus, am-

γεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἐνὶ ὄντι, ἐκατέρων πραγμάτων δείκνυται σημασία θεότητος, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Ἀθανάσιος (1). διὸ καὶ θεὸς λέγεται ὁ Χριστὸς καὶ ἄνθρωπος· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὸν τὸ θεὸν λόγον σαρκωθέντα προσκυνοῦμεν, συμπροσκυνοῦμεν καὶ συνδοξαζόμενον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· τὰ δὲ ὀνόματα ταῦτα ἐπὶ Χριστοῦ λεγόμενα, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς γεγραπτός καὶ ἀπερίγραπτος, παθὴρ καὶ ἀπαθής (2), καὶ ὅσα τούτοις συνάδει, οὐ προσώπων ἡγρουν ὑποστάσεων ἀλλὰ φύσεων εἴτεν οὐσιῶν ἐστὶ σημαντικά· εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ταῦτα λέγεται, ἀλλ' οὐ καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν θεϊκὴν καὶ ἀνθρωπίνην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ I.

Πῶς τὸ Χριστὸν ἐν δυσὶ φύσεσι δοξάζειν ὀφείλομεν; οὐ γὰρ τὸ πατέρων αὐτῇ ἡ δόξα δοκεῖ τυγχάνειν· καὶ γὰρ ἡ ἐν προθέσει παντὸς ἀριθμοῦ προταττομένη, διαίρεσιν ὑποφαίνει· καὶ οὐδέτερον, καὶ εἰ γρηκᾶς τὰς φύσεις δεῖ λέγειν ἢ μερικᾶς.

α'. Εἰ ἐν δύο φύσεσι λέγοντες τὸ ἓνα κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, τὰς φύσεις οἱ πατέρες διωρίζοντο εἰς θεὸν ἰδικῶς καὶ εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς ὡς ἐν δύο ὑποστάσει, διαίρεσιν τῇ θεῖᾳ κατήγγελον οἰκονομίᾳ, καὶ σχετικῇ τῇ φύσεων τὴν ἑνωσιν· εἰ δὲ τοῦτο λέγῃσι, διὰ τὸ καθεμολογῆσαι τῇ φύσεων τὴν διαφορὰν εἰς ὧν καὶ συνετέθη, μηδαμῶς διαίρεσιν τὴν ἀνὰ μέρος ἢ τομὴν ἐπισφύροντες τῇ μιᾷ συνθέτῳ (3) αὐτοῦ ὑποστάσει, ἀσυνχύτως ταύτας ἀλλήλαις διατηρήσαντες, πῶς διαίρεσιν εἰσάγει ὁ λόγος; εἰς γὰρ ὧν καὶ ὁ αὐτὸς Χριστὸς, τέλειος ἐστὶν ἐν ἀμφοτέραις τὸ οὐ-

Ἀποκρισις

cod. f. iii. 1. col. 1.

(1) Exprimit Athanasium Damascenus de fid. orth. lib. III. cap. 3. Τὸ δὲ Χριστός, ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν: Christi porro vocabulum personae esse dicimus, quod non singulari modo dicitur, sed duplicem naturam significat.

(2) Sic Cyrillus de Trinitate p. 34: ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀπαθής καὶ ἀπερίγραπτος: hic homo increatus, et impassibilis, et incircumscribitus est.

(3) Christi persona composita apud Cyrillum de Trinitate pp. 24, et 27. Item apud Nicephorum antirr. I. 39, et apud hanc panopliam p. 625, aliosque passim theologos. Monophysitae vero dicebant in Christo naturam compositam (confer retro quaestionem VIII.) contra quam haeticam sententiam extat peculiare Damasceni opusculum; qui postremo loco observat Christi quoque personam olim fuisse simplicem, sed incarnatione factam compositam.

σάις, ἐν Θεῷ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη γνω-
ρίζομεν, ὅς ὢν καὶ συνετέθη· ἵνα εἰς ἡ-
τὰ ἐκότερα, τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄν-
θρωπος ὁ αὐτός· καὶ τὸ μὲν διαφορὰν τῶν
φύσεων γνωρίζομεν, φύσεις δὲ οὐ προσκυ-
νοῦμεν (1), ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτοῦ πρόσσωπον
ἦτοι τὴν μίαν ὑπόστασιν, μίαν προσκυνήσας
προσκυνοῦμεν καὶ δοξάζομεν σὺν τῷ πα-
τρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ὁμοούσιος γάρ
ἐστιν ὁ Χριστὸς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τὸ Θεό-
τητα· καὶ καὶ τοῦτο, εἰς ὅτι τὸ ἁγίας ξιά-
δος, καὶ ὁμοούσιος τῇ παρθένῳ καὶ τῇ ἀν-
θρωπότητι· καὶ εἰς καὶ τοῦτο λέγεται τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ αὐτὸς ἀμήτωρ ἄνω
παρὰ πατρὸς ὡς Θεὸς ὢν φύσει, ὁ αὐτὸς
ἀπ' αὐτῶν κατὰ πατέρα ματρὸς, καὶ ἀνθρωπος
φύσει ὁ αὐτός· καὶ καὶ τοῦτο ἐν δύο φύσεσι
τὴν δευτέραν Χριστὸν οἱ πατέρες ἡμεῖς εὐσε-
βῶς ἐκήρυξαν· ἐκατέρω γὰρ φύσεσι ἐστὶν ἐν
αὐτῷ καὶ τὸ ἕνωσιν.

β'. Πῶς δὲ ἡ ἐν (2) πρόθεσις παντὸς
ἀριθμοῦ προταγμένη διαίρεσιν ἐμφαίνει;
ἄρα ὡς ποιοῦσα, ἢ ὡς οὐσαν ἐμφαίνουσα;
ἀλλ' εἰ μὲν ὡς ποιοῦσα, πῶς τοῦτο, ἢ τίς
οὐσα; εἰ γὰρ καθὼς ἀνωτέρω λέλεκται (3),
ὁ ἀριθμὸς καθ' ἑαυτὸν δίχα τῶν μονάδων
οὐδὲν δηλοῖ, καὶ οὔτε διαίρει οὔτε συνάπτει,
ἀλλ' ἀμφοτέρω δέχεται, καὶ τῇ τῶν μερῶν
συνθέσει τὴν καὶ διαζεύξει, διαίρεσιν τε φημι
καὶ συνάψιν, πολλῶν γὰρ δὴ τοῦτο ἡ ἐν
πρόθεσις ἀπεργάζεται· οὐχ' ἡκιστα δὲ ὅτι
καὶ οὐχ' ὡς ἀριθμῶν τὰς δύο φύσεις ὡμολό-
γουν οἱ πατέρες, ὡς ἐν καὶ ἐν καθὼς ἀνω-
τέρω λέλεκται, ἀλλ' ἵνα τὸ ἑτεροφυὲς τῶν
συνελθόντων καταγγείλωσι διὰ τὸ τοιαύ-
της πίστεως· εἰ δὲ ὑπάρχεσαν διαίρεσιν ἡ
ἐν πρόθεσις σημαίνει, δεδοσθαι δὲ καὶ συγ-
χώρησιν ἀληθὲς εἶναι τοῦτο, ποίαν διαί-
ρέσεως ὑπόνοιαν καθ' ἑαυτῶν διδόασιν εἰς
μίαν ὑπόστασιν ἐκατέραν φύσιν δοξάζοντες
συνελθούσιναι, καὶ τὸ αὐτὸν κύριον Ἰησοῦν
Χριστὸν μονογενῆ Θεὸν λόγον ἄνω καὶ κάτω

habus in substantiis perfectus est, in di-
vina humanaque natura agnitus, ex quibus
videlicet constat; ut unus ambo sint, perfe-
ctus Deus, et perfectus homo idem. Et dif-
ferentiam quidem naturarum agnoscimus,
naturas autem non adoramus, sed unam
ipsius personam sive unicam hypostasim,
adoratione unica adoramus et glorificamus
cum patre et sancto spiritu. Consubstan-
tialis enim est Christus Deo patri secundum
divinitatem, et secundum hoc unus est de
sancta Trinitate. Et consubstantialis est vir-
gini secundum humanitatem, et unus se-
cundum hoc de humana natura est. Idem
sine matre superne ex patre propria natu-
ra Deus; idem sine patre inferne a matre,
homo propria natura idem. Atque ita in
duabus naturis Christum dominum patres
nostri religiose praedicaverunt. Utraque
enim in eo est natura post unionem.

2. Cur autem in praepositio cuius numero
praeposita divisionem denotat? Num
quia hanc facit, an quia factam ostendit?
Sed si quidem hanc facit, quomodo fit,
et quanam ea est? Nam si, prout supe-
rius dictum est, numerus per se absque
monadibus nihil denotat, et neque dividit
neque copulat, sed utriusque rei capax est,
nempe et divisionis et coniunctionis, per
partium compositionem aut separationem;
multo id magis praepositio in efficit: prae-
sertim quia non tamquam numero duas na-
turas confitebantur patres, nempe ut unum
et unum, prout retro dictum fuit; sed ut
heterogeneum concurrentium enunciarent
hoc fidei modo. Quod si existentem reapse
divisionem praepositio in significat, con-
cedatur autem per condescensionem id esse
verum, quamnam et ipsi divisionis suspi-
cionem contrahunt, dum in unam hypo-
stasim utramque naturam credunt conve-
nisse? eundemque dominum Iesum Chri-

(1) Accuratius loqui videtur hac in re Damascenus de fid. orth. lib. IV. cap. 3, qui omnino legendus est; non enim dicit non adorari naturas, sed adorari Deum incarnatum.

(2) Utiliter haec conferetur Damascenus in dialectica cap. 38.

(3) Recole quaest. VI. 4. p. 617.

stum unigenitum Dei Verbum sus deque in sermonibus suis, mentis nostrae contemplationi differentiam naturarum denotare dicunt, neque realem esse harum divisionem ac separationem? Necessariam vero ipsis hanc locutionem fecit phantasiastarum blasphemia, Valentini videlicet, Manetis, Dioscori, Eutychis impiorum hominum, cum suis adseclis, qui unam esse naturam divinitatis et carnis prave decuerunt; et quantum in ipsis fuit, tremendum incarnationis mysterium destruxerunt.

3. Quod autem nostra non sit haec opinio, sed a patribus iam inde a principio antiquitus tradita, testis est sanctus Cyrillus in epistola ad Sucensum Diocaesareae in Isauriae provincia episcopum, verbis huiusmodi. « Tametsi enim unus dicitur a nobis unigenitus Dei filius incarnatus et humanatus, non ideo commixtus est, prout illi existimant, neque in carnis naturam transivit Dei Verbi natura; neque vicissim caro in huius naturam; sed in proprietate sua naturali utrumque manet et sic reputatur. Et post alia. Nam si quis oeconomiae rationem excludit, et incarnationem negat, hunc demum criminari merito oportet, ceu qui filium perfecta spoliatur humanitate. Sin autem, ut dixi, dum ait illum incarnatum, perspicua est minimeque ambigua confessio, quod nempe factus sit homo, nihil vetat cogitare quod quum unus sit solusque filius Christus, idem Deus sit et homo, sicut deitate perfectus, ita etiam humanitate perfectus. » Consona his in epistola etiam ad beatum Iohannem antiochensae ecclesiae praesulem adseruit. « Dictus est etiam homo de caelo, perfectus divinitate et perfectus idem humanitate, et tamquam in una persona consideratus. Unus enim Christus dominus, etiamsi naturarum non ignoretur differentia. » En perspicue

ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις κατ' ἐπίνοιαν τὴν διχοφορὰν τῶν φύσεων γνωρίζεσθαι λέγοντες, καὶ μὴ πραγματικὴν εἶναι τὴν τούτων τομὴν καὶ διαίρεσιν; ἀναγκαίαν ἢ αὐτοῖς τὸ τοιαύτω φωνὴν ἐποίησεν, ἢ ἧς φαντασιασῶν βλασφημία, τὴν ἀπὸ Βαλεντίνου (1) καὶ Μανιχαίου, καὶ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς τῶν ἀσεβῶν καὶ τῶν τούτοις κατακολαθισάντων, τὴν μίαν φύσιν τῆς Θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς κακῶς δογματисάντων, καὶ ὅσον τὰ κατ' αὐτοὺς τὸ φορικτὸν τῆς οἰκονομίας ἀποσκοδάσαμένους μυσήειον.

γ'. Ὅτι δὲ οὐχ' ἡμέτερόν ἐστι τοῦτο φρόνημα, ἀλλὰ παρὰ πατέρων ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ᾠκνᾷδεται, μάρτυρεῖ ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Σούκηνσον τὸν Διοκαισαρείας τῶν Ἰσαύρων ἐπαρχίας ἐπίσκοπον φήσας τάδε (2). « εἰ γὰρ εἰς λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένος τε καὶ ἐνανθρωπήσας, οὐ σώζεται καὶ τοῦτο καὶ τὸ ἐκείνοις δοκοῦν, οὔτε μὲν εἰς τὴν σαρκοῦ φύσιν μεταπεφοίτηκεν ἢ τῇ Θεοῦ λόγῳ, ἀλλ' οὔτε ἢ τῇ σαρκὸς εἰς τὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ιδιότητι τῇ καὶ φύσιν ἐκατέρω μένοντός τε καὶ νοεμένης. Καὶ μὴ ἕτερα. τὸ γὰρ ἐκβάλλοντος τὴν οἰκονομίαν καὶ ἀρνεμένης τὴν σάρκασιν, ἣν ἐγκαλεῖσθαι δικαίως, ἀφαιρεμένης τὴν υἱὸν τῆς τῆς ἀνθρωπότητος· εἰ ἢ ὡς ἔφην ἐν τῷ σεσαρκῶσθαι αὐτὸν λέγειν, σαφὴς ἐστὶ καὶ ἀναμφίβολος ἡ ὁμολογία τῇ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲν ἐτι κωλύει ἐννοεῖν ὅτι εἰς ὑπάρχων καὶ μόνος υἱὸς ὁ Χριστὸς, ὁ αὐτὸς Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος, ὥστε ἐν Θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος. ὡς, Σύμφωνα ἢ τούτων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸ μακάριον Ἰωάννην τὸν γλυκύμυρον τῶν Ἀντιοχείων ἐκκλησίας πρόεδρον εἴρηκεν (3). « ὠνόμασαι ἢ καὶ ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ, τέλειος ὢν ἐν Θεότητι καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ ὡς ἐν ἐνὶ προσώπῳ νοούμενος· εἰς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἐν τῇ φύσει μὴ ἀγνοῖται

cod. f. 44. b.
cod. f.

(1) Valentinum coniunctim cum Manichaeis nominat etiam S. Nicephorus in apologetico cap. 12.

(2) Opp. T. V. part. 2. inter epistolas p. 143. et 144. Et quidem Cyrilli dictum de una Dei verbi natura satis declarat etiam Damascenus de fid. orth. lib. III. cap. 11, et contra Iacobitas cap. 52.

(3) Tom. cit. in epistolis p. 107.

διαφορά (1). „ Ἰδοὺ δέδεικται σαφῶς διὰ τούτων, ὡς τὸ ἐν δύο φύσεσι δοξάζειν τὸν ὅλων σωτῆρα καὶ κύριον ἡμεῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὐ κατὰ καινοτομίαν ἐστὶν ἡμετέραν, ἀλλὰ ᾧ θείας ὡσαυδόσεως τῆ θεοσόφου ἡμεῶν διδασκάλης καὶ πατρὸς· καὶ ταῦτα μὲν ἀρκεῖ πρὸς παράστασιν τούτου.

col. 2.

δ'. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, οὔτε καθόλου γρηκόν, οὔτε μεικρόν δεῖ ἐπιζητεῖν· ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ γενεῶν καὶ εἰδῶν ἐπιζητεῖν, καὶ διαφορὰν καὶ ἴδιον καὶ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ πολυπραγμονῆσαι· οὐκ ἔστι δὲ ἡμεῖς ὑπὲρ φύσιν φυσικὰς ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν· ἀπλοῦν γάρ τὸ θεῖον καὶ μονοειδές (2), ἕξω πάσης ὑπάρχον διπλότης τε καὶ συνθέσεως· αἱ δὲ τοιαῦται φωναὶ καὶ εἰς αὐτὰς μὲν οὐδὲν δηλοῦσιν· ἐν ᾗ τοῖς ἁτόμοις ἔχουσι τὸ εἶναι· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' εἰ ὑποθώμεθα ἐπὶ Χριστοῦ γρηκὴν τῆς θεότητος εἶναι τὴ φύσιν, καὶ τὴ ἁγίαν τριάδα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσιν ἐνωθεῖσαν ὑποτιθέμεθα σαρκωθεῖσαν καὶ ἐνανθρωπήσαν· εἰ δὲ μεικρὴν, ἀνάγκη καὶ τὸ ἁτομον αὐτὴν ὑποθέσθαι, καὶ λοιπὸν τούτου τὸ γενεῶν καὶ τὸ εἰδῶν ζητεῖν· τοῦτο ἡ πάλιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κυρίου φανερὸν· οὐδὲ γὰρ μεικρόν τι εἶπεν καὶ ἐπ' αὐτοῦ δυνάμεθα, ἐπαθεῖν οὐχ' ὑπόστασις ἐστὶν ἢ πρόσωπον τὸ ἀναληφθὲν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερενδόξου παρθένου, καθὼς Θεόδοτος καὶ Νεστόριος οἱ ἀσεβεῖς ἐβλασφήμησαν, ἀλλ' οὐσία ἀνθρώπου· οὔτε ἡ πάλιν καθόλου, διότι πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐκ ἀνέλαβεν, ἀλλὰ τὴν τινὰ τὴν ἐν τῷ εἰδῶν θεωρουμένῃ, ἐνωπώστατον οὖσαν καὶ οὐκ ἰδιουπόστατον· οὐ δεῖ οὖν φυσιολογεῖν τὰ ὑπὲρ φύσιν, οὐδὲ τεχνικαῖς ἀποδείξεσιν ὑβρίζειν τὸ θεῖον· ἡ γὰρ ζωοποιὸς καὶ σωτήριος καὶ προσκυνητὴ ἁγία τριάς, αἰτία τοῦ εἶναι πᾶσιν

his verbis demonstratum est, quod in duabus naturis credere universalem salvatorem et dominum nostrum Iesum Christum, nostra doctrinae novitate non fit, sed venerabili traditione a Deo eruditi magistri nostri ac patris. Atque haec ad huius dogmatis demonstrationem dicta sufficient.

4. Iam vero in divina ac beata natura, neque omnino generale neque particulare quaerendum est: etenim necesse foret genus quaerere et speciem, et differentiam, et proprium, et accidens in ipsa scrutari: non autem licet supernaturalium naturales exquirere demonstrationes: simplex est enim deitas et uniformis, et extra omnem duplicitatem atque compositionem. Porro huiusmodi vocabula per se quidem nihil significant; in individuis autem habent existentiam. Neque id tantum; sed si supponamus in Christo generalem deitatis esse naturam, sanctam quoque Trinitatem humanae naturae unitam supponemus, incarnatam et humanatam. Sin vero particularem, necesse est individuum quoque ipsam supponere, et deinde genus eius ac speciem quaerere. Hoc autem pariter de homine dominico dicimus: neque enim particulare aliquid dicere de eo possumus; quandoquidem haud hypostasis est vel persona illud quod de sancta gloriosissima virgine sumptum fuit, quomodo Theodorus ac Nestorius impii blasphemaverunt, sed substantia hominis fuit. Neque rursus generale dicere, quia non universam hominum naturam sumpsit, sed certam aliquam in specie propria spectatam, enhypostaticam, non ipsam per se hypostaticam. Non est ergo de supernaturalium quaerendum natura, neque artificialibus demonstrationibus Deo facienda contumelia. Nam vivifica et salutaris et adorabilis sancta Trinitas, quum sit

(1) Id egregie demonstrat etiam Damascenus in dialectica capp. 66. 67. Legatur idem etiam de fid. orth. lib. III. cap. 3.

(2) Damascenus in dialectica cap. 48. Ὁμοειδῆ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος τάττεται, καὶ κρινωνοῦσι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, οἷον Πέτρος καὶ Παῦλος ἀμφότεροι ὕψ' ἐν εἶδος εἰσὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου: homoidea (uniformia) sunt, quae sub eadem specie ac substantiae ratione conveniunt, ut Petrus et Paulus, qui ambo sub eadem hominis specie sunt.

rerum omnium causa, supra omnem sermonem mentemque est, utpote omnia supersubstantialiter excedens. Neque ausimus quicquam de ea cogitare, praeter divinitus nobis a sacris oraculis tradita.

QUAESTIO XI.

Unicam hypostasim, quam in Christo domino credere ecclesiae magistri nobis tradiderunt, utrum oportet appellare substantiam, an potius accidens?

Responsio.

1. Ex ante dictis de substantia et de persona, solutionem nancisci possumus quaestionis propositae. Etenim substantiam quidem diximus cuiusque rei existentiam significare; personam autem, denotare multitudinem characteristicarum proprietatum. Itemque ostendimus, a substantia significari communem individuorum naturam, proprietatibus iis carentem, quae personas distinguunt: persona vero proprium atque individuum idiomatibus distinguit. Igitur substantia commune significat; persona, proprium. Non est autem idem proprium et commune: ac propterea non est idem substantia quod persona: quo fit, ut Christi personam, quatenus persona est, substantiam dicere simpliciter non debeamus. Rursus, si Christi personam, quae composita est, substantiam appellaverimus, oportebit hanc quoque compositam et non individuum supponere: quod si fiat, quomodo inconfusio et immutabilitas naturarum, ex quibus divina et supernaturalis unio facta fuit, conservata fuerit? Quomodo item ipsa natura, id est substantia, creata sit et increata, vivificans et vivificata, consubstantialis eadem Deo patri secundum divinitatem, et consubstantialis item nobis secundum humanitatem esse potest? Propterea et quod diximus superius, non oportere substantiam compositam in Domino nostro adfirmare esse personam, multoque minus accidens. . . pro-

οὔσα, ὑπὲρ λόγον ἐς: καὶ γοῦν; ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξηρημένη, καὶ οὐ τολμῶμεν τί ἐννοῆσαι περὶ αὐτῆς, παρὰ τὰ Θεοδῶς ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερῶν λογίων ᾠδα-δεδομένα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ΄.

Τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἣν ἐπὶ τῷ Θεῷ Χριστοῦ δοξάζαν οἱ ὁ ἐκκλησίας (1) διδάσκαλοι ᾠδαδεδώκασιν ἡμῖν, πότερον οὐσίαν ὀνομάζειν προσήκει, ἢ συμβεβηκός;

cod. f. 12. a. col. 1.

α΄. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω λεχθέντων περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, δυνάμεθα τὴν ἐκλυσιν εὐρεῖν τῷ προκαίμενου ζητήματι. εἰρήκαμεν γὰρ τὴν μὲν οὐσίαν, τὴν ὑπαρξιν ἐκάστου πράγματι σημαίνειν· τὴν δὲ ὑπόστασιν, τὴν πληθὺν τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιωμάτων· καὶ πάλιν ἐδείξαμεν ὡς ἡ μὲν οὐσία τῷ κοινῇ φύσει τῶν ἀτόμων τῶν χωρὶς τῶν ιδιοτήτων οὖσαν τῶν ἀφορισκῶν τὰς ὑποστάσεις σημαίνει· ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸ ἴδιον καὶ τὸ ἄτομον τοῖς ιδιώμασιν ἀφορίζει· ἡ οὖν οὐσία, τὸ κοινὸν σημαίνει· ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸ ἰδικόν· οὐκ ἔστι δὲ ταυτὸν τὸ ἰδικόν τῷ κοινῷ. καὶ τοῦτο ἄρα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία ταυτὸν τῇ ὑπόστασι· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλομεν τῇ ὑπόστασιν τῷ Χριστῷ ὡς ὑπόστασιν ἀπλῶς οὐσίαν εἰπεῖν· καὶ πάλιν, εἰ τῇ ὑπόστασιν τῷ Χριστοῦ σύνθετον οὖσαν, οὐσίαν προσαγορεύομεν, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν σύνθετον καὶ (μὴ) ἄτομον ὑποθέσθαι· καὶ εἰ τοῦτο, πῶς τὸ ἀσύγχυτον καὶ ἀτρεπτον τῶν φύσεων, ὅθεν ἡ θεία καὶ ὑπερφύκης ἐνωσις γέγνηται, πεφύλακται; πῶς δὲ ἡ αὐτὴ φύσις ἦγεν οὐσία κτιστὴ καὶ ἀκτιστος, ζωοποιούσα καὶ ζωοποιούμενη, ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἢ αὐτῇ καὶ τῷ Θεότητι, καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν καὶ τῇ ἀνθρώπων φύσει δύναται εἶναι; διὰ ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα περὶ τῆς μὴ θεῆς οὐσίας σύνθετον ἐπὶ τῷ Θεῷ δοξάζαν τῇ ὑπόστασιν, οὐκ ὁμοῦ (μὲν) ἀπλῶς (μίαν) ὑπόστασιν λέγειν προσήκει συμβεβηκός δὲ πολλῶν··· θεῶν, διὰ τὸ ὑπὲρ τοῦτο

Ἀποκρίσις.

(1) Hinc incipit quaternio in vaticanis codicibus tralatitius, ut in praevio monito diximus.

col. 2.

τε . . καὶ ὑποκείμενον . . νοητῆς καὶ αἰσθη-
 τῆς ὑπάρξεως . . καὶ μακαρίας φύσεως (1).
 β'. Ἐπεὶ οὖν οὔτε [οὐσίαν] ἀπλῶς
 οὔτε συμβεβηκὸς λέγειν ταῦτα ὀφείλομεν,
 ὃ τί ποτε χρὴ τὸ δηλούμενον ὀνομάζειν, ἢ
 τὸ ἀποτελεσματῶν ἐνωθεισῶν φύσεων, ἢ γεν
 οὐσιῶν καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν αὐτῶν, Θεότη-
 τος φημι καὶ ἀνθρωπότητος; ὡς εἶναι τὸ καὶ
 Χριστὸν ὑπόστασιν πρᾶγμα σύνθετον ἐνού-
 σιον, ἢ ἄτομον ἐν δύο φύσεσι γνωρίζομενον.
 καὶ θεὸν εἶναι ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἀσφαλι-
 σθῆναι, μὴ ποτε τῷ Ἀρείου καὶ Σαβελλίε
 βλασφημίαις πεπρωμένῳ· εἰ γὰρ τὸ ὑπό-
 στασιν ἰδικὴν τὴν ὡς ἄτομον οὐσίαν εἴπω-
 μεν, ζεῖς ἢ ὑποστάσεις εἶναι τὸ μιᾶς Θεό-
 τητος νοεῖν ὁ λόγος ὑποβάλλει· μίαν μὲν
 τὴν πατέρα, ἰδικὴν οὖσαν· ἑτέραν δὲ, τὴν
 υἱοῦ ἄτομον· ὡσαύτως ἢ καὶ τὴν τῷ ἁγίου
 πνεύματος ὑπαρξίν· καὶ λοιπὸν χώραν καθ'
 ἡμῶν λαμβάνουσιν οἱ τῷ Ἀρείου μαῖας
 σωτήγχοι· πρὸς τοῦτο γὰρ εἰκότως ἡμῖν
 ἀντεπαγγεῖν· εἰ ταυτὸν ἔστιν ὑπόστασις καὶ
 οὐσία, πότερον ἢ ἄτομος οὐσία ἢ τῷ πα-
 τρι, ἢ τις ἐστὶν ὑπόστασις καὶ φύσις, ἢ αὐτὴ
 ἔστιν τῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τῷ ἁγίου πνεύματι
 ἀτόμῳ οὐσίᾳ ἢ γεν ὑποστάσις, ἢ ἑτέρον; καὶ
 εἰ μὲν αὐτὴν εἴπομεν, τῇ Σαβελλίῳ τοῦ
 παράφρονος ἀσεβείᾳ σωτηριεμένους ἡμᾶς,
 εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, ἀποδείξουσιν, τοῦ-
 ἔστιν μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ τὴν μιᾶς Θεότητος
 δοξάζοντας· εἰ δὲ ἑτέραν φήσομεν τὴν
 πατέρα ἄτομον οὐσίαν, τῇ τῷ υἱοῦ [ἰδι]κῇ
 οὐσίᾳ καὶ τῷ ἁγίου πνεύματος, σμάξουσιν
 ἡμῖν ἑτεροκσίτες εἶναι τὰς μερικὰς καὶ ἀτό-
 μους οὐσίας καὶ τὴν αὐτῶν βλασφημίαν· διὰ
 ταῦτα τοίνυν τὰς ὑποστάσεις τὴν μιᾶς Θεό-
 τητος, ὡς ὑποστάσεις, οὐκ ὀφείλομεν οὐ-
 σίας ἀπλῶς μερικὰς ἢ γεν ἀτόμους νοεῖν, ἵνα
 μὴ τῇ Ἀρείου πεπρωμένῳ ἀτοπίᾳ, ἀλλ'
 ἐκείνης εἶναι δοξάζειν.

cod. 1. 12. b.
col. 1.

γ'. Οὐ δὲ πάλιν ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν
 αὐτὰς ἐγκατάττειν, διὰ τὸ προαποδοθέντα
 λόγον, οὐχ' ἡκιστα καὶ διὰ τὸ εἶναι πάντη
 ἀπλοῦν τὸ θεῖον καὶ ἀσύνθετον, καὶ μηδὲν

pter subiectum . . intellectualis et sensibi-
 lis substantiae . . beataeque naturae.

2. Quandoquidem igitur neque sub-
 stantiam simpliciter neque accidens perso-
 nam dicere debemus; quid aliud obiectum
 hoc appellare oportet, nisi unitarum natu-
 rarum effectum, id est substantiarum cum
 singularum proprietatibus, divinitatis in-
 quam et humanitatis; ita ut Christi persona,
 res sit composita, in substantia existens,
 vel individuum in duabus naturis specta-
 tum. Atque in his quae diximus oportet
 nos firmiter consistere, ne in Arii atque Sa-
 bellii blasphemias incidamus. Nam si forte
 personam dicamus esse individuum sub-
 stantiam, tres vero personas unius deitatis
 intelligere sacer sermo nos docet; unam et
 propriam patris, alteram individuum filii,
 similiter sancti quoque spiritus existentiam,
 sequitur ut locus sit, ex sententia nostra,
 iis qui Arii insaniae patrocinantur. Sic enim
 nobis merito adversarentur: nempe si idem
 sunt persona et substantia, num individua
 substantia patris, quae simul est hyposta-
 sis et natura, eadem est atque illa filii et
 spiritus sancti individua substantia seu per-
 sona, an secus? Si eandem esse dicamus,
 insani Sabellii impietati adhaerere nos, et-
 iam si in se, coarguent, unam scilicet per-
 sonam in una deitate credendo. Sin dixe-
 rimus patris individuum substantiam aliam
 esse a propria filii et spiritus sancti sub-
 stantia, concludent nobis heterogeneas es-
 se has particulares et individuas substan-
 tias, prout ipsorum blasphemia est. Ea
 propter itaque personas unius deitatis,
 haud debemus simpliciter substantias par-
 ticulares et individuas reputare, ne in Arii
 absurditatem incurramus; sed in substan-
 tia existentes iudicare.

3. Neque tamen hae personae inter ac-
 cidentia collocandae sunt, tum propter ea
 quae diximus, tum quia simplex omnino
 Deus est et incompositus nihilque adiun-

(1) Chartae caries superiores lacunas fecit.

ctum habens. Quamobrem in theologicis tractatibus sacros nostros patres comperimus, ceu monadem atque unitatem supremum Deum celebrantes. Oportet itaque nos incuriose et sine contentione divina dogmata sequi theologorum patrum nostrorum; neque verbis inaniter rixantes, cum audientium perniciē, artificiose disserere de supersubstantiali summoque bono. Namque ait divus Dionysius areopagita: « de hac igitur, uti dictum fuit, supersubstantiali et arcana deitate dicere, ne audeamus, et ne cogitare quidem praeter id quod divinitus nobis a sacris oraculis revelatum fuit. Etenim ut ipsamet de se in oraculis, prout suam bonitatem decuit, significavit; notitia eius et scientia cunctis impervia est, utpote supersubstantialiter extra res omnes posita. » Multosque invenies theologos, qui ipsam non modo ut invisibilem et incomprehensibilem celebrant, verum etiam tamquam inscrutabilem minimeque vestigabilem, quia nullum est vestigium, quod ad arcanam eius immensitatem deducat. Oportet itaque unam quidem deitatem, id est substantiam sanctae Trinitatis religiose credere; tres vero personas adorare proprietatibus distinctas, ex quibus eae dignoscuntur. Etsi enim Deus pater substantia est, non tamen ita est principaliter quatenus pater, sed quatenus existens. Similiter et filius et sanctus spiritus. Etenim hae cunctae appellationes relationem significant. Namque ut ait theologus Gregorius « neque substantiae nomen pater est, neque operationis significativum, sed relationis quam erga filium pater habet, vel erga patrem filius. » Secunda autem et consequente notione substantiam denotat, cui inest relatio.

4. Sicut ergo Deus pater, et Deus filius, et Deus spiritus sanctus, etiamsi non secundum eundem animi nostri conceptum, sic una est substantia, unum principium,

ἔχειν ἐπέσακτον· ὁ θεὸς καὶ ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ ἔστι ἱερούς ἡμῶν πατέρας εὐρίσκομεν ὡς μονάδα καὶ ἐνάδα τὴν θεαρχίαν ὑμολογῶντας· προσήκει τοίνυν ἡμᾶς ἀπεριέργως καὶ ἀφιλονείκως ἐπεσεῖν τοῖς θεοῖς λόγμοσι τῷ θεηγόρῳ ἡμῶν πατέρων καὶ μὴ λογομαχοῦντας ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῷ ἀκούοντων τεχνολογεῖν τὴν ὑπερούσιον καὶ ὑπεράγαθον· ὡς γὰρ φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, (1) « περὶ ταύτης οὖν, ὡς εἴρηται, τὸ ὑπερουσίον καὶ κρυφίας θεότητος οὐ τολμητέον εἰπεῖν· οὔτε μὴν ἐννοῆσαι τί παρὰ τὰ θειοδῶς ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα· καὶ γὰρ ὡς αὐτὴ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς λόγοις ἀγαθοπρεπῶς ὡσαύτως δέδωκεν, ἡ μὲν αὐτῆς ὁ τί ποτὲ ἔστιν ἐπιστήμη καὶ θεωρία πᾶσιν ἀβατός ἔστιν τοῖς οὖσι, ὡς πάντων ὑπερσείως ἔξηρημένη. » Καὶ πολλοὺς τῶν θεολόγων εὐρήσεις οὐ μόνον ὡς ἀόρατον αὐτὴν καὶ ἀπερίληπτον ὑμνηκότας, ἀλλὰ καὶ ἀνεξερεύνητον ἅμα καὶ ἀνεξιχνίαστον, ὡς οὐκ ὄντος ἵχνους οὐδεὶς τῷ ἐπὶ τῇ κρυφίᾳ αὐτῆς ἀπειρίαν διεληλυθότων· δεῖ οὖν μίαν μὲν θεότητα ἡγουν οὐσίαν τῆς ἀγίας ξιᾶς δὲ διδάσκειν εὐσεβῶς· τρεῖς δὲ τὰς ὑποστάσεις προσκυνεῖν ταῖς ιδιότησιν αὐτῆς ἐν . . . ἐν αἷς καὶ θεωροῦνται· εἰ γὰρ ὁ θεὸς πατὴρ οὐσία ἐστίν, οὐ προηγεμένως καὶ ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱ· ὁμοίως ἢ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· σχέσεως γὰρ εἰσιν αἱ τοιαῦται προσηγορίαι σημαντικαί· ὡς γὰρ φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος (2) « οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ πατήρ, οὔτε ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν· σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν υἱὸν ὁ πατήρ, ἢ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· » κατὰ δεύτερον δὲ καὶ ἐπόμενον λόγον πῶς οὐσίαν δηλοῖ, ἢ πόσους ἢ σχέσεις.

δ'. Ὡς οὖν θεὸς ὁ πατήρ, καὶ θεὸς υἱὸς, καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ καὶ ταύτας τὰς ἐπινόας, μία ἢ οὐσία, μία ἀρχὴ, μία κυριότης, μία δύναμις,

(1) De divinis nominibus cap. I. 1. — (2) Orat. XXIX. 16.

μία ἐέργεια· καὶ ἄσεβοῦσι καὶ νῦν οἱ ἀπὸ
Σεβήρου καὶ τῆ ἀληθείας ἀναφύοντες, ζεῖς
οὐσίας ἐπὶ τῇ ἀγίας καὶ προσκυνητῆς τριά-
δος δοξάζοντες· τινὲς γὰρ αὐτῶν πρὸς τοῖς
ἄλλοις αὐτῶν ἀτοπήμασιν φασὶ τὸ υἱὸν ἐκ
τῆ πατρὸς γεννηθῆναι καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπο-
ρεύεσθαι ὡς οὐσίαν ἐξ οὐσίας· καὶ τὸ μὲν δο-
κεῖν, ζεῖς οὐσίας φαίνονται λέγοντες· τρι-
θεῖαν (1) ἣ νεοσηκέναι δείκνυσιν αὐτοὺς
ἢ τοιαύτη πωδινενομένη ὁμολογία· εἰ γὰρ
μία καὶ αὐτὴ οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίας
πνεύματος, πάντως καὶ εἰς θεὸς ὁρθῶς πι-
στεύεται· εἰς ἓν ἄ[ρα τὸ] υἱοῦ καὶ πνεύματος
ἀναφερομένων οὐ συντιθεμένων, ὡς φησιν
ὁ θεολόγος, ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῇ δι'
τὸν τὸ ἐν σεμνύνεται (2) . . .

[ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΣ'.]

[Τὰς τῇ ἀγίας τριάδος ὑποστάσεις, πρό-
τερον οὐσίας ὀνομάζαν προσήκεις, ἢ ἀνού-
σιους;]

ἀ' . . . ἡ καλῶς ἔχουσα καὶ κατὰ τὸ ἐν καὶ
ταυτὸν τῇ θεότητι, ἵνα οὕτως ὀνομάσω
κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τῇ οὐσίας ταυ-
τότητα· εἰ ἡ τρεῖς οὐσίας τῇ ὑποστάσεων
παρέχουσι, πάντως ἐκ φύλης ταύτας καὶ ἕνας
ἀπὸ ἀλλήλων καθὼς νοεῖν ὁ λόγος ὑπο-
βάλλει· ἐπεὶ καὶ τί ζεῖς αὗται καὶ οὐ μία;
εἰ δὲ τοῦτο, τρεῖς ἀρχαὶ καὶ τρεῖς θεοὺς
ὑποτίθενται· καὶ ἐρυθριῶσι τοῦτο φανε-
ρῶς ὁμολογήσαι· ἡμεῖς ἡ καθὼς ἐδιδάχθη-
μεν ἀπὸ τοῦ θεολόγου (3), προσκυνοῦμεν
πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· τὰς μὲν
ιδιότητας χωρίζοντες, ἐνοῦντες ἡ τῇ θεό-
τητα· καὶ οὔτε εἰς ἓν τὰ τρία συναλείφομεν,
ἵνα μὴ τὸ Σαβελλικὸν νόσον νοσήσωμεν· οὔτε
ἡ διαζοῦντες εἰς τρία ἐκφυλα καὶ ἀλλότρια,
ἵνα μὴ τὰ Ἀρείεα μακρῶμεν. Τὸν ἡ υἱὸν ἐκ

una dominatio, una virtus, una operatio;
impie quamvis nunc etiam agant Severi
adseclae, adversus veritatem coorti, tres
substantias in sancta et adoranda Trinitate
statuentes. Ex his enim nonnulli, praeter
alias suas absurditates, dicunt filium ex
patre genitum, et spiritum procedentem,
ceu substantiam de substantia; atque ita
certe videntur tres substantias adfirmare:
et sic ipsos tritheismi morbo laborare haec
illorum mentis confessio demonstrat. Nam
si una eademque est substantia patris et
filii ac spiritus sancti, prorsus et unus Deus
recte creditur, ad unum relatis filio ac spi-
ritu, non compositis, ut ait theologus; ne
totum dissolvatur, per quae unus colitur...

[QUAESTIO XVI.]

[Sanctae Trinitatis personas utrum ap-
pellare oportet substantias, an insubstan-
tivas?]

1. . . aut bene se habet: et secundum
unum eundemque divinitatis, ut sic appel-
lem motum ac voluntatem, et substantiae
unitatem. Quod si tres substantias persona-
rum exhibent, prorsus has alienas et extra-
neas invicem faciunt, prout ratio intelligen-
dum suadet. Nam cur hae tres sunt, non
una? Quod si ita se haberet, tria principia
et tres deos invehunt, quamquam eos (hae-
reticos) pudet hoc aperte confiteri. Nos au-
tem, prout a theologo didicimus, adoramus
patrem et filium et sanctum spiritum, pro-
prietates discernentes, deitatem unientes:
neque in unum tres coagmentamus, ne Sa-
bellii morbo laboremus: neque tres extra-
neos sibi et alienos dividimus, ne cum Ario
insaniamus. Filium autem ex patre genitum

Responsi

Ἀποστολὴ
cod. f. 13. a.
col. 1.

(1) Relative ad hunc locum dic in nostro monito XI. pro XVI. Ad rem quod adtinet, scimus etiam Iohannem philoponum fuisse tritheitam, utpote severianum. Et omnino legendus est Damasceni dialogus contra Iacobitas, qui statim ab initio materiam huius loci illustrat.

(2) Hoc loco, ubi fit ab uno ad aliud codicis folium transitio, revera esse operis hiatum, dubitari non potest: nam nec praecedens folium physice cum sequentibus, sed glutine tantum bibliopecti, cohaeret; et cum superior quaestio sit XI, posterior sine ulla interruptione materia usque ad XVII. quaestionem decurrit: ex quo necessario concludimus contineri in hoc tractu quaestionem XVI, cuius titulum in lacuna demersum coniecturaliter nos supplevimus. Desunt itaque quaestiones XII. XIII. XIV. XV. Nam quod in monito de undecima diximus, id de parte eius tantummodo intelligendum est.

(3) Orat. VI. 22, et alibi, puta orat. XLII. 16. etc.

et spiritum procedentem credimus, ut personam ex persona: non enim naturali conditione comparatum est ut substantia generet. Nisi enim hoc verum esset, deberet omnis homo parere; atque hanc etiam habere naturae suae demonstrativam qualitatem et definitionem. Nam quae naturaliter substantiae insunt, ea speciem quoque universam comitantur: ideoque filius quoque et sanctus spiritus genitiva natura praediti necessario forent. Atqui nihil horum verum est. Non ergo quatenus pater substantia est et quatenus existens, filium genuit, sed quatenus pater est, et secundum huiusmodi relationem.

2. Neque tamen insubstantivas personas credimus, ut saepe dictum est (nemo sermonem nostrum reprehendat), neque item substantias: nam si personam peculiaris character facit, per quem illarum quae unius substantiae dicuntur personarum proprietates agnoscitur; id autem minime efficitur a substantia; utique persona, quatenus persona, non est substantia, sed enhypostaticum quid et substantivum. Ergo quoniam nihil rerum creaturarum divinae beataeque naturae inest, ea quippe ad has nullatenus pertinet, sed orationem omnem substantiamque omnem excedit, minime necesse est de singulis personis quaerere utrum substantiae sint an accidens; quoniam et genus, et speciem, et differentiam in illis disquirere ratio nostra cogeretur. Nemo sermonem nostrum vituperet dicentem nunc, non oportere personam substantiae nomine indigitare; cum superius contra dixerimus. Nunc enim ita adfirmat, quia proprie stricteque cuiusque personae notionem sistit, verbisque illas inter se distinguere satagit: idcirco etiam ante definivimus quid sit persona: et omnino de substan-

τοῦ πατρὸς γεγενῆσθαι καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι δοξάζομεν, ὡς ὑπόστασιν ἕξ ὑποστάσεως· οὔτε γὰρ ἡ οὐσία πέφυκε γυνῆ· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, ὀφείλει καὶ πᾶς ἄνθρωπος τίκτειν, καὶ ἔχειν καὶ τοῦτο γνώρισμα τῆς αὐτοῦ φύσεως συσαπικόν, καὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἔρῳ ὡδραλαμβάνον· τὰ γὰρ φυσικῶς τῇ οὐσίᾳ προσόντα, καὶ παντὶ τῷ εἶδει ἔπονται· καὶ ὁ υἱὸς διὰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀφείλει γυνητικῆς φύσεως εἶναι· ἀλλὰ μὴν οὐδὲν τούτων ἀληθὲς ὑπάρχει· οὐκ οὖν καθὼς οὐσία ἐστὶν ὁ πατήρ, καὶ ὁ ὢν, γεγέννηκε τὸν υἱόν, ἀλλὰ καθὼς πατήρ καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν σχέσιν.

β'. Οὐκ ἀνεσίους δὲ τὰς ὑποστάσεις δοξάζομεν, ὡς πολλάκις εἴρηται (μηδεὶς col. 2. τῷ λόγῳ ἐπιτρέχεται) οὔτε δὲ οὐσίας· εἰ γὰρ τὴν ὑπόστασιν τὸ ἰδιάζον ἐν χαρακτηριστικῶς ποιεῖ, δι' οὗ ἡ ἐν τῇ μιᾷ οὐσίᾳ ὡδραδεδομένων προσώπων ἡ ἰδιότης γνωρίζεται· τοῦτο δὲ οὐ πέφυκε ποιεῖν ἡ οὐσία· δηλονότι ἡ ὑπόστασις, ὡς ὑπόστασις, οὐκ ἐστὶν οὐσία, ἀλλ' ἐνυπόστατόν τι καὶ οὐσιῶδες πρᾶγμα· οὐκοῦν ἐπεὶ περ οὐδὲν ἡ ἐν τοῖς οὐσι πρόσεστι τῇ θεῇ καὶ μακαρίᾳ φύσει, κατὰ μηδὲν γὰρ ἡ ὄντων ἐστὶ, καὶ παντὸς λόγου καὶ πάσης οὐσίας ἐπέκεινα· οὐκ ἀνάγκη περὶ ἐκάστης ὑποστάσεως αὐτῆς ζητεῖν, πότερον οὐσία ἐστὶν ἢ συμβεβηκός (1)· ἐπεὶ καὶ γένεσθαι καὶ εἶδθαι καὶ μεταφορὰν ἐπ' αὐτῆς πολυπραγμονῆσαι ὁ λόγος ἀναγκάζεται· μηδεὶς διὰ τῷ λόγῳ ἐπιμεμφέσθω φήσαντι μὲν ἐνταῦθα μὴ εἶναι τὴν ὑπόστασιν οὐσίαν εἰπεῖν· ἀνωτέρω δὲ, τὸ ἔμπροσθεν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ κυριολεκτικῶς τὸ ἐκάστου τούτων σημανόμενον, καὶ τῷ λόγῳ διῃσὼν αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων, ταῦτα εἴρηκεν· ὅθεν καὶ προδιορισμῶς τὸ ὡς ἐπὶ τῇ ὑποστάσεως ἐχρησάμεθα· καὶ τὸ ἀπλῶς

(1) Quamquam hoc videretur quodammodo ad XI. quaestionem pertinere, minime id tamen credendum est; namque in XI. agitur diserte de Verbi persona, in hac vero XVI. de tribus simul. Et quamquam mox n. 3. redit auctor ad Christi personam, id ex connexionem quadam argumenti fit, et ob eam causam praesertim quam dicet in quaestione XVI. fine. Videsis p. 646. adn. 4. Denique, ut iam diximus, quaestio undecima connecti cum XVII. nequit.

ἐπὶ τῇ οὐσίας εἰπόντες μὴ εἶναι τὴν ὑπόστασιν ὡς ὑπόστασιν οὐσίαν ἀπλῶς· ἀνωτέρω δὲ ταύτῃ εἰρηκότες δύνασθαι φύσιν ἡγουν οὐσίαν τὴν ὑπόστασιν, οὐσίαν μετὰ ἰδιωμάτων ἐσημάναντες, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν πλεονάζοντα τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων μόνον, ὅπως ἐστὶ κυρίως τῆς ὑποστάσεως σημεῖον, τῷ λόγῳ καὶ αὐτὰ ὡς αὐτῆς διακρίνοντες· καὶ ὡς τοῦ εἶδους κατηγορουμένου κατὰ τῶν ἀτόμων· εἶδον δὲ Χριστῶν οὐχ' ὑπάρχει· ἵνα καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως τοῦτο ἔχωμεν· πρᾶγμα γάρ ἐστι μοναδικόν, ὥσπερ καὶ ἑλίου καὶ σελήνης.

γ'. Διὰ ταῦτα πάντα τὸ κατὰ Χριστὸν ὑπόστασιν, οὐ δεῖ οὔτε οὐσίαν εἰπεῖν ὡς ὑπόστασιν· τῷ γὰρ ὑπασπιστῶν Εὐτυχοῦς ἐστὶ τοῦτο ματαιοφρονεῖν, μίαν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς δογματίζοντων· οὔτε ἢ πάλιν συμβεβηκός, ἀλλὰ πρᾶγμα σύνθετον, ἢ ἄτομον ἐνούσιον ἐν δύο φύσεσι γνωρίζοντες, καθὼς ἀνωτέρω λέλεκται· ὡς γὰρ φησιν ὁ μακάριος Κύριλλος (1), Χριστὸς μονοβόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἐνὶ ὄντι, ἐκατέρων πραγμάτων δέκνυται σημασία θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· οὔτε γὰρ τὸ ὄντων ἕκαστον, ἐπειδὴ οὐσιωδῶς ὑφέστηκεν, ἢ συμβεβηκός ὑπάρχει, ἢ ἀνάγκη τὸ μὴ ὄν συμβεβηκός, μίαν οὐσίαν ὑπάρχειν καὶ πᾶσαι ἢ αἱ ἀνωτέρω λεχθεῖσαι μαρτυρίαι πρὸς παράστασιν τῆς οὐσιώδους τῶν φύσεων διαφορὰν ἀσυγχύτως ἐν τῷ Χριστῷ σώζεσθαι· καὶ πᾶσι ἐνωσιν, ἵκαναί εἰσι πισώσασθαι τοῦτε τὴν ἀλήθειαν ὡς τινὰς ἢ καὶ ἑτέρας τούτων ἰσοδυνάμους φανοῖ τῶν μήκους τοῦ συγγραμματος οὐκ ἐτάχα μόνον καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου.

δ'. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν μὴ εἶναι τὴν ὑπόστασιν ὡς ὑπόστασιν οὐσίαν, δεῖ γινώσκον, ὅτι δύο σημαίνει τὸ ὄνομα τῆς ὑποστάσεως οἱ πατέρες εἰρήκασιν καὶ καθ' ἕνα μὲν ἔσπον δηλαδὴ τὴν χαρακτηριστικὴν ὑπόστασιν, ἥτις κυρίως καὶ ὑπόστασις λέγεται.

tia diximus eam non esse personam, quatenus persona intelligitur, sed substantiam simpliciter. Superius autem, cum adfirmavimus naturae seu substantiae nomine posse personam appellari, tunc inquam substantiam cum idiomatibus suis significare volumus, non autem characteristicorum idiomatum solam complexionem; quae quidem propria personae notio est; quae ipsa idiomata vi mentis a persona secernimus; sicuti fit praedicata specie in individuis. Species vero Christorum non est, ita ut in Christi quoque persona id habeamus. Est enim haec res solitaria, veluti sol ac luna.

3. Propter haec omnia Christi personam, non oportet dicere substantiam, quatenus persona est; etenim Eutychi patrocinantium haec insana sententia est, qui unam deitatis et carnis naturam adfirmant. Sed neque accidens appellanda est, sed res composita, vel individuum enhypostaticum in duabus naturis spectatum, sicuti superius dictum fuit. Namque ut ait beatus Cyrillus, Christus haud sub unica notione dicitur, sed in ipso nomine etsi unico, utriusque rei apparet significatio, deitatis nimirum et humanitatis. Neque enim haec singula, quoniam substantialiter subsistunt, vel accidens sunt; vel necesse est, quod non est accidens unam esse substantiam. Et quidem superiora omnia quae attuli testimonia ad demonstrandum pertinent substantialem naturarum differentiam confuse in Christo servari, cuius rei veritatem etiam post unionem valide confirmant. Quamquam praeter ea nonnulla, paris licet ponderis, ob vitandam scripti huius prolixitatem, non adtulimus.

4. Quia vero diximus personam, quatenus est persona, non esse substantiam, sciendum est, patres dixisse nomen personae duplicem habere significatum; et uno quidem characteristicam personam denotari, quae principaliter persona dicitur,

cod. f. 13. b.
col. 1.

col. 2.

(1) Confer scholia opp. T. V. part. 1. p. 780.

et per quam personarum in unica substantia proprietas agnoscitur: veluti peculiare est ac proprium personae patris, ut sit absque principio, et ex nulla causa proveniat: filii item peculiare est ut a patre sit genitus: denique sancti spiritus ut a patre processerit. Hoc a characteristicam notionem exhibetur. Alia vero ratione substantiam significari a personae vocabulo tradidit nobis sanctus Cyrillus, cum loco substantiae abusive usurpavit personae vocabulum; quam rem testatur, scribens ad Theodoretum, in secundo anathematismo: ostendit enim idem esse dicere naturam Verbi atque hypostasim: ait quippe, locutionem secundum personam nihil aliud innuere, quam Verbi naturam seu hypostasim; quod ipsum Verbum est. Rursusque in scholiis, hypostasim pro natura sumens, ait: quod autem inconfusae maneant naturae seu hypostases, hinc cognoscemus. Item in trigesimo ad reginas capitulo: sicut enim duo principes, qui nullatenus inter se dignitate differant, non unus existimantur, sed vere duo; ita si quid est alii unitum dignitatis ratione, dummodo naturae id est hypostases differant, non sunt unum sed duo. En manifeste docuit pater, se idem dicere naturam Verbi et hypostasim. Et quotquot patres unam Dei Verbi naturam dicunt, id ipsum docent. Nam de filii hypostasi eodem modo loquuntur, naturam pro hypostasi sumentes.

5. Patet autem ex dictis, characteristicam hypostasim non esse substantiam, quatenus hypostasis est. Porro hypostasis idem significat quod persona, sicut etiam substantia idem est quod natura in theologica doctrina. Testis theologus Gregorius, qui in sermone syntactico sic ait: atque ita perficimur, unitatem quidem in substantia agnoscentes et in unica adoratione: trinitatem autem in hypostasibus id est personis ut quibusdam loqui placet. Neque in-

δι' ἧς τ' ἐν τῇ μιᾷ οὐσίᾳ ᾤξασθαι δομένων προσώπων ἡ ἰδιότης ἰσχυρίζεται· οἷον ἐξαίρετόν ἐστι καὶ ἰδ.ον ἰσχυρίσθη· τ' τ' πατρὸς ὑποστάσεως, τὸ ἀναρχὸς καὶ ἐκ μηδεμιᾶς αἰτίας ὑποστῆναι· τ' ἡ τ' οὐκ, τὸ ἐκ τ' πατρὸς γῆναι· τ' ἡ τ' πνεύματος τ' ἁγίου, τὸ ἐκ τ' πατρὸς ἐκπορεύθηναι· τοῦτον παρίσθηναι ἡ χαρακτηριστικὴ παράστασις· καθ' ἕτερον ἡ ἔξοπον τ' οὐσίαν σημαίνειν τὸ τ' ὑποστάσεως ὄνομα παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ἀντὶ ἐσίας καταχρηστικῶς χρησάμενος τῷ τ' ὑποστάσεως ὀνόματι· καὶ μῆτρει γράφων πρὸς Θεοδώριτον ἐν τῷ δευτέρῳ ἀναθεματισμῷ (1)· δείκνυσιν γὰρ ὡς ταυτόν ἐστι τῷ λέγειν φύσιν λόγῳ, τὸ λέγειν ὑπόστασιν· φησὶ γὰρ τ' καθ' ὑπόστασιν, οὐδὲν ὑποφαίνοντος ἕτερον, πλὴν ὅτι μόνον ἡ τ' λόγῳ φύσιν ἦεν ὑπόστασις· ὁ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος· πάλιν ἐν τοῖς σχολίοις (2) τ' φύσιν ὑπόστασιν λέγων φησὶν· ὅτι ἡ ἀσύλχυτοι μεμνήκασι αἱ φύσεις, ἦεν ὑποστάσεις, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· καὶ ἐν τῷ πρὸς τὰς βασιλίδας λ' κεφαλαίῳ φησὶν· ὥστε γὰρ δύο τινὲς ἄρχοντες τῇ τ' ἀξιομάτων ἰσότητι κατ' ἐξὲν ἀλλήλων * διενεγκόντες, ἐχ' ἐν νοῦνται μόνον, ἀλλὰ δύο καὶ τὸ ἀληθές· ἔτω τὸ συνημμένον τινὰ κατ' ἀξίαν διηρημένων τ' φύσεων, ἦεν ὑποστάσεων, ἐκ εἰσὶν ἐν, ἀλλὰ δύο· ἰδοὺ σαφῶς ἐδείξεν ὁ πατήρ, ὅτι τὸ αὐτὸ λέγειν φύσιν λόγῳ, καὶ ὑπόστασιν· καὶ ὅσοι ἡ τ' πατέρων μίαν φύσιν τ' θεῶν λόγῳ δογματίζουσι, τέτο διδάσκουσι· περὶ γὰρ τ' τ' οὐκ ὑποστάσεως ταῦτα φασὶ, τ' φύσιν ἀντὶ ὑποστάσεως ᾤξασθαι λαβόντες.

ε'. Δῆλον δὲ ὅτι πῶς χαρακτηριστικὴν ὑπόστασιν ὁ λόγος παρέσθηναι μὴ εἶναι οὐσίαν ὡς ὑπόστασιν· ὁμολογήθη δὲ ἔστιν ἡ ὑπόστασις τῷ προσώπῳ· ὥστε καὶ ἡ οὐσία τ' φύσεως ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ· καὶ μαρτυρεῖ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ συντακτικῷ φήσας ταῦτα (3)· καὶ ἔτω καταρτιζόμεθα, τὸ μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες καὶ τῷ ἀμερίσθῃ τ' προσκυνήσεως· τὰ ἡ ἔστι τ' ὑποστάσεις ἦεν προσώποις ὅτισι φίλον· μὴ ἡ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομα-

* cod. ἄλλων,
sine accentu.

cod. f. 14. n.
col. 1.

(1) Opp. T. VI. p. 209. B. Item S. Maximus opp. T. II. p. 277. — (2) Opp. T. V. part. 1. p. 785. B. — (3) Orat. XLII. 16.

χοῦντες ἀσχημονεῖτωσαν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι καμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι· καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς φησί (1)· μιᾷς θεότητος, ὃ οὗτοι, τῆς τριάδα ὁμολογήσατε· εἰ δὲ βούλεσθε, μιᾷς φύσεως· καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ κατηχητικῷ (2) γράφει περὶ φύσεως, λέγει ἢ ταῦτα· καὶ τῆς εὐσεβείας λόγος οἶδε διάκρισιν ὑποστάσεων ἐν τῇ ἐνότητι τῆς φύσεως βλέπειν· ὥς ἂν μὴ τῇ πρὸς τοὺς ἑλλήνας μάχῃ, πρὸς Ἰουδαίους ἡμῖν ὁ λόγος ὑπενεχθεῖν· καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ σαφὲς τῷτο ποιεῖ γράφων ταῦτα (3)· οὐ γὰρ ἔστι τῆς ἐφικτῶν εἰς θεότητος οὐσίαν ἢ τοὺς φύσιν μεταχωρῆσαι δύνασθαι τι τῶν κτισμάτων· ἐν πᾶσι τέτοις διαρρήδην ἡ φύσις ἐστὶν δηλοῖ.

col. 2. Ταύτας ἔδωκε τὰς χρήσεις ἀνωτέρω τάξαι ἐν τῷ οἰκίῳ κεφαλαίῳ (4)· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ὡς ἀλλήλῃ πταται, τὸ ὑπερηθὺν νῦν ἐνεπληρώθη οὐκ ἐν πολὺ ἀπαρόντι κεφαλαίῳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ'.

Ἐπειδὴ περ τινὲς τῶν ἀπὸ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου τῶν δυσεβῶν ἐπλάμβάνονται τῇ ἐν Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδῃ, καὶ φασὶ κακῶς ἐκδεδωκέναι αὐτὴν ἐν τῷ οἰκίῳ ὄρω, σωζομένης ἢ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως, τί δεῖ πρὸς τοῦτους ἀπολογεῖσθαι; ἐκ τούτων γὰρ λαβόντες ἀφορμὴν, ἐπιχειροῦσι λέγειν ὡς δύο φύσεις ὁμοζήζοντες ἐν ἰδιάξει προσώποις θεωρουμένοις.

Ἀποκρίσις.

α'. Θαυμάζω τῶν τοιούτων ἀνθρώπων πῶς ἐθέλοντες γινώσκοντες πῶς τῆς ἀγίας συνόδου παντοίως καὶ διὰ τοσούτων ἐξασφαλίσταμένης καὶ μηδεμίαν καθ' ἑαυτῆς λαβὴν ὡς ἀσχοῦσης, οἱ πρὸς πῶς ἀλήθειαν φιλεχθρῶς ἔχοντες, καὶ τῶν Εὐτυχοῦς μυσαρῶν αἰρέσεως ὑπασπισαί. ὡς αἰτούμενοι πῶς εὐσεβῆ τῶν δύο φύσεων φωνὴν, μάτῳ κατηγοροῦσι τῆς παρ' αὐτῆς εἰρημέων· καὶ ὅντως ἰσὺν ἀράχνης ὑφαίνουσι, καὶ καθ' ἰδμάτων γράφουσιν οἱ τοιοῦτο ληροῦντες καὶ

solenter se gerant contumaces, quasi nobis in vocabulis sita sit religio, non in rebus. Et in sermone de sancta pentecoste ait: divinitatis unius, o homines, trinitatem fateamini; vel si vultis, unius naturae. Tum etiam Gregorius nyssenus in catechetico de natura scribens, eadem dicit, nempe quod orthodoxa doctrina scit differentiam personarum in unitate naturae spectare; ne dum cum ethnicis pugnam conserimus, ad iudaismum oratio nostra delabatur. Denique beatus Cyrillus in epistola ad Succensum palam hoc facit ita scribens: non enim fieri potest ut in deitatis substantiam seu naturam creatura aliqua transeat. In his omnibus natura discrete substantiam significat. Et has sane auctoritates superius oportuisset in proprio capitulo collocare; sed quia id omisum fuit, nunc demum in hoc haud valde dissimili capitulo suppletum est.

QUAESTIO XVII.

Quia nonnulli impiorum Eutychnis et Dioscori discipuli sanctam chalconensem synodum reprehendunt, aiuntque pravam edidisse definitionem, quum contra potius utriusque naturae proprietatem servaverit, quamnam oportet nos adversus istos apologiam instituere? Hinc enim ansam sumunt dicendi, duas naturas synodum in propriis sic spectatis personis credere.

1. Miror huiusmodi hominum malignam sententiam; quomodo sancta synodo quaqueversus et tanta auctoritate suffulta, nullamque reprehensioni ansam exhibente, hi tamen cavillosi veritatis hostes, et nefandae Eutychnis haereseos defensores, respuentes piam duarum naturarum locutionem, temere definitiones eius detrectant. Atqui vere aranei telam texunt, et in aquis scribunt, qui talia adversus sanctam synodum nugantur. Nam quum sint lippiente

Responsio.

(1) Orat. XLI. 8. — (2) Cap. I. edit. paris. T. II. p. 477. — (3) Opp. T. V. part. 2. p. 140. A. — (4) Intelligit quaestionem XI. Atque hinc satis cognoscimus, cur in hac quaestione XVI. nonnulla sint quae ad undecimae argumentum referuntur. Dicit enim ipse auctor utramque quaestionem partim esse similes.

anima, oculos habent et nihil intelligunt. Nisi enim propriae definitioni ea synodus praeposisset patrum nicaenorum cccxviii., itemque patrum constantinopolitanae synodi symbolum, et nisi illos se omnino sequi esset professus; nisi acta ephesina adversus impium Nestorium adprobasset, unam personam et unum eundemque dominum nostrum Iesum Christum perfectum in divinitate et eundem perfectum in humanitate concorditer praedicasset; nisi in multis illic habitis sermonibus Nestorio eiusque irreligiosis dogmatibus anathema dixisset, locus esset accusantium sermoni, et divisionis suspicio subesset. Sin potius necessariam chalcedonensibus patribus hanc locutionem effecit prava Eutychis sententia, cur hi synodum temere vituperant? Recte quippe intelligens divinum incarnationis mysterium, praeclare nobis tradidit unam hypostasim unamque personam inconfuse et inconvertibiliter et indivisibiliter in duabus naturis agnoscendam, servata apprime utriusque naturae proprietate; atque ita recta contradicens Eutychis Nestoriorumque vesaniae. His enim verbis utriusque aequaliter vitium profligat. Nestorium quidem dispellit blasphemia dividendum unum Christum in Deum seorsum, et in hominem seorsum; dispellit, inquam, dicendo unam hypostasim unamque personam, et unum eundemque se confiteri dominum nostrum Iesum Christum: Eutychem vero unam naturam divinitatis et humanitatis profitentem, nihilque eum a Virgine sumpsisse; hunc, inquam, retundit duas naturas inconfuse et inconvertibiliter atque inseparabiliter unitas dicendo in una hypostasi, incolumi utriusque naturae proprietate, cuius rei causa synodum hi sycophantae accusaverunt.

2. Audiant accusatores quibus verbis ea quae ipsi prave intelligunt synodus dixerit, neque locutiones nobis exhibeant mutilatas: « consubstantiali patri secundum divinitatem, et consubstantiali no-

τὴν ἀγίαν συνόδοι· ἡ γὰρ ψυχὴν λημῶντες, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐ κατανοοῦσιν· εἰ μὴ γὰρ τὸ οἰκείον ὅρα προέταξεν ἡ σύνοδος τῇ ἐν Νικαίᾳ τῇ ἀγίᾳ πατέρων, καὶ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ σύμβολον, καὶ τοῦτοις ἐν πᾶσιν ἀκολουθεῖν ὁμολόγηται· εἰ μὴ τὰ ἐν Ἐφέσῳ πραχθέντα καὶ δυσσεβοῦς Νεστόριος ἠτυμένισεν, ἐν πρόσωπον, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι τὸν αὐτὸν συμφῶνως ἐκήρυξεν· εἰ μὴ ἐν πολλοῖς τῇ αὐτῆς λόγων Νεστόριον μετὰ τῇ ἀσεβῶν αὐτοῦ δογματῶν ἀνεθεμάτισε, χώραν εἶχε τὴν κατηγορῶν ὁ λόγος, καὶ τῆς δεισιπείας ἡ ὑπόνοια· εἰ ἡ ἀναγκαία αὐτοῖς ἢ τοιαύτῃ ἐποίησε φωνὴν ἡ Εὐτυχοῦς κακοδοξία, τί μάτῃ αὐτῆς ὀπιμέμφοιται; ὁρθῶς γὰρ κατανοήσασα τὸ θεῖον καὶ ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, καλῶς ἡμῖν * παρέδωκεν μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐν δύο φύσεσι γνωρίζον· καίτοι σωζομένης ἢ μᾶλλον τῇ ιδιότητι ἐκατέρας φύσεως, ἐκ διαμέξεως ἀντικατασταθεῖσα τῇ τε Εὐτυχοῦς καὶ Νεστορίου φρενοβλαβείᾳ· τὸ γὰρ ἀμφοτέρων ἐπίσης διὰ τῇ τοιούτων φωνῶν ἀνατρέπει κακόν· Νεστόριον μὲν ἐκβάλλει δυσφήμως χειροῦντα τὸν ἓνα Χριστὸν εἰς θεὸν ἰδικῶς ἐν ἄνθρωπον ἰδικῶς, διὰ τοῦ εἰπεῖν μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν υἱὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· Εὐτυχεῖα δὲ μίαν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τῇ ἀνθρωπότητος ὁμολογήσαντα, ἥτοι καὶ τροπὴν ἢ σύγχυσιν, καὶ μηδὲν ἐκ τῆς παρενέσεως λόγον λαβόντα, διὰ τῆς εἰπεῖν δύο φύσεις ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως ἡνωμένας ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ τὸ σωζομένης ἢ τῇ ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως, δι' ἣν οἱ συκοφάνται αὐτῆς κατηγοροῦσιν.

β'. Ἀκτέωσαν ἡ οἱ κατήγοροι πῶς τὰ παρ' αὐτῶν κακῶς νοηθέντα εἴρηκεν ἡ σύνοδος, καὶ μὴ τὰς λέξεις ἡμῖν πεποιητῶσαν περικεκομμένως ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῇ θεότητι, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν

cod. f. 16. b.
col. I.

* cod. ἡμῶς.

col. 2.

καὶ πᾶν ἀνθρωπότητα· καὶ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἀμάρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα καὶ τὴν θεότητα· ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἡμῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν υἱὸν κύριον μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωρίζομενον· οὐδαμοῦ τῆς ἡμῶν φύσεων διχορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἑνώσιν, σωζομένης ἢ μᾶλλον τῇ ιδιότητι ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης· οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μερίζομενον, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ θεὸν λόγον καὶ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφηταὶ περὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξέπαίδευσεν, καὶ τὸ ἡμῶν πατέρων ἡμῶν ὡδὸν δέδωκε σύμβολον. „ Εἰ οὖν εἰς μίαν ὑπόστασιν φησὶν ἑκατέραν φύσιν συνεληλυθέναι, καὶ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸν εἶναι κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ λόγον, καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ τὰς δύο γενήσεις ὁμολογεῖ, μίαν μὲν τὴν πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα, ἑτέραν ἢ τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς παρθένου μητρὸς καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ποῦ χωρὶς ἕκαστης διαιρέσεως ἢ ὑπόνοια; ἀγνοοῦσι ἢ οἱ ἄφρονες, ὅτι τοῖς ἡμῶν ἀγίων ἐντετύχηκε συγγραμμάσι καὶ τοιαῦτα γέγραφε καὶ μαρτυρεῖ ὁ πολὺς τῷ πνεύματι Ἀθανάσιος, τοιαῦτα εἰπὼν ἐν τῷ, ὁ λόγος σαφὲς ἐγένετο. „ Ταῦτα ἀναγκαίως προεξήτάσαμεν· ἵνα ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὄργανον τῷ ἰδίῳ σώματι θεϊκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα τινὰ, γινώσκοντες ὅτι θεὸς ὢν ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὄργανον τῷ ἰδίῳ σώματι ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν αὐτὸν· ὅτι σαρκοφόρος γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ ἔτι ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ λέγει· καὶ ἐκάστω γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφοτέρω ἐξ ἐνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὁρθῶς πιστεύομεν καὶ οὐποτε πλανηθῆμεν. „

cod. f. 15. a.
col. 1.

bis secundum humanitatem, per omnia similem nobis, excepto peccato: ante saecula quidem ex patre genitum secundum divinitatem; in fine autem temporum, eundem pro nobis et propter nostram salutem ex Maria virgine ac deipara secundum humanitatem, unum eundemque Christum filium, dominum, unigenitum, in duabus naturis inconfuse, indivisibiliter, inseparabiliter agnoscendum; non sublata propter unionem differentia naturarum, sed conservata potius utriusque naturae proprietate, in unam personam unamque hypostasim concurrentis; non in duas personas divisum, sed unum eundemque filium unigenitum Deum Verbum ac dominum Iesum Christum, prout antiquitus prophetae de eo, et ipse nos Iesus Christus docuit, et patrum nostrorum tradidit symbolum. » Si ergo in unam hypostasim dicit synodus utramque naturam convenisse; et unum eundemque esse dominum Iesum Christum, unigenitum Verbum, atque unius eiusdemque Christi duas nativitates confitetur, unam ante saecula ex patre secundum divinitatem; alteram extremis temporibus propter nos et propter nostram salutem ex virgine matre secundum humanitatem, quomodo locus sit suspicioni de divisione? Ignorant porro hi stulti, quod sanctorum consonat scriptis synodus; quodque talia scripserit testatusque sit plenus ille spiritu Athanasius, dum ait in sermone de verbis illis *Verbum caro factum est*: « haec necessario antea disquisivimus, ut cum viderimus eum proprii corporis organo divina facientem aut dicentem, sciamus Deum esse qui talia operatur. Rursusque si eum viderimus proprii corporis organo humana loquentem aut patientem, haud ignoremus ipsum fuisse in carne hominem; atque ita haec facere ac loqui. Nam naturae utriusque proprium agnoscetes, et utramque actionem ab uno peractam cernentes atque intelligentes, recte credimus, et numquam exerrabimus. »

Auctoritatum quae sequuntur, utpote editarum, una fortasse excepta, non-nisi titulos et initia clausulasque adscribam, lectores nimirum ad operum editiones intento digito amandans.

3. Eiusdem ex tertio adversus haereses sermone, contra Paulum samosatensem. Namque et ipse apostolus – in aeternum fiunt.

Sancti Gregorii theologi ex secunda oratione de filio. Deus dicitur non Verbi quatenus visibile est – nominum copulatio.

Sancti Gregorii episcopi Nyssae ex sermone contra Eunomium. Quum audierimus quod lux – Dei autem operationem.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriae ex epistola secunda ad Succensum. Si enim unus dicatur a nobis – secundum id quod diximus.

Eiusdem ex sermone ad monachos qui erant Constantinopoli. Suppetias feret et concertabit sermoni huic etiam sapientissimus Iohannes, propemodum coacervans naturas colligansque ad unionem proprietatum ambabus haerentium vim.

Eiusdem ex sermone secundo adversus Nestorium. Desine naturas dividere – hominem prorsus adoras.

Eiusdem ex sermone quinto adversus Nestorium. Si ergo nonnulli sunt – potentiam Dei.

γ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς τὰς αἰρέσεις γ' λόγος, καὶ Παύλος τῆς σαμοσατέως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος – εἰς αἰῶνας γίνονται (1).

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῆς Θεολόγου ἐκ τῆς περὶ υἱοῦ δευτέρου λόγος. Θεὸς ἂν λέγοιτο οὐ τῆς λέξεως τῆς ἐρωμένης – ἡ τῆς ὀνομάτων ἐπιζεύξις (2).

Τῆς ἁγίας Γρηγορίας ὁπισκόπου Νύσσης ἐκ τῆς λέξεως καὶ Εὐνομίας. Ὅταν μὲν ἀκούωμεν ὅτι φῶς – τῆς ἡ Θεοῦ τῆς ἐνέργειας (3).

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ὁπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Σούκηνσον. Εἰ γὰρ εἰς λέγοιτο πρὸς ἡμεῖς – ἀποδοθέντα λόγον (4).

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Γεῶν ἐν Κωνσταντινοπόλει μοναχοῦς λόγος (5). Ἐπαγωνιῆται δὲ καὶ συναθλήσῃ τῷ λόγῳ καὶ ὁ σοφώτατος Ἰωάννης, μοναχὶ καὶ συναγείρων τὰς φύσεις καὶ συνδέων εἰς ἑνῶσιν τῆς ἑκατέρω προσόντων ιδιωμάτων τῆς δυνάμιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς β' λόγος καὶ Νεστορίου. Παῦσαι δεισιδαιμονίας τὰς φύσεις – ἀνθρώπου πολλὰ ξεῖς, ὁμολογημένως (6).

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ε' λόγου καὶ Νεστορίου. Εἰ μὲν οὖν τινὲς εἰσὶν – τῆς δυνάμιν τῆς Θεοῦ (7).

col. 2

cod. f. 18. b.
col. 1.

col. 2.

Deinde operis auctor ita concludit,

Atque haec quidem, o sanctissimi, pro ingenii mei modulo comperire potui ex praedictorum divina sapientia patrum doctrinis, Dei auxilio per sanctas vestras preces mihi favente.

Καὶ ταῦτα μὲν, ἀγιώτατοι, τὰ παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἀναλογουσᾶν τῇ μετρία κατὰ τὰς φύσεις δυνάμιν, ὅς ὃν εὐρεῖν δεδύνημαι διδασκάλων τῆς Θεοσόφου ἡμεῖς πατέρων, χαρᾶν ἡμεῖς τῆς Θεοῦ βοήθειᾳ διὰ τῶν ἁγίων ὑμῶν προσδύχων.

(1) Nempe Athanasii contra Arianos orat. III. n. 34, quod opus interdum in codicibus inscribitur *contra omnes haereses*. — (2) Orat. XXX. 8. ed. Maur. p. 545. — (3) Sub initio sermonis quarti contra Eunomium ed. paris. T. II. p. 165. C. — (4) Opp. T. V. part. 2. p. 143. A. — (5) Non extat in Cyrilli editionibus sermo vel liber cum huiusmodi titulo. — (6) Opp. T. VI. p. 50. A. p. 51. D. p. 60. D. — (7) Opp. T. VI. p. 132. D.

Ἐπειδὴ τινὲς ἐπιμέμφονται τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ ὡς ἀκρίτως καὶ ἀκανόνιστως δεξαμένη Θεοδώριτον καὶ Ἰβαν· τί γὰρ πρὸς τούτους λέγαν;

Αποκρίσις.

α'. Ἐὰν εὐπαιδῆτως ᾤσθ' λόγους τῶν πατέρων σκοπήσωμεν, τὸν θεῖον ἔχοντες φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν, εὐρήσωμεν ὅτι οὐκ ἀκρίτως οὗτοι, καθὼς τὰ ὑπομνήματα δηλοῖ, παρεδέχθησαν· πολλῆς γὰρ περὶ αὐτῶν ἀντιστάσεως γήρυμένης ὑπὸ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ ὡς περὶ αἱρετικῶν, ἀναθεματίσαντες τὸν παράφρονα Νεστόριον μὲν τῶν ἀσεβῶν αὐτοῦ δογμάτων, εἰς ἃ καὶ διεβάλλοντο, κανονικῶς εἰσεδέχθησαν· Θεοδώριτος γὰρ πρότερον ἐν Ῥώμῃ Νεστόριον μὲν τῶν ἀθέων αὐτοῦ δογμάτων ἀνεθεμάτισεν· καὶ δεχθεὶς παρὰ τοῦ τῆς Πρεσβυτέρου Ῥώμης πάππα Λεόντου, ὕστερον ἐν Χαλκηδόνι ἐδέχθη, πάλιν ἀναθεματίσας αὐτὸν μετὰ τῆς αὐτοῦ βλασφημίας· καὶ μαρτυροῦσι τὰ ἐν Χαλκηδόνι συστάμενα περὶ αὐτοῦ ὑπομνήματα, τὰ καὶ ἐμφορόμενα ἐν τῷ τέλει τῆς ὁγδόης πράξεως· εἰσι δὲ ταῦτα.

β'. Οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν· Θεοδώριτος ἄρτι ἀναθεματίσας· Θεοδώριτος δὲ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος παρελθὼν ἐν τῷ μέσῳ εἶπε καὶ δεήσεις ἀπέδωκε τῷ θεοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, καὶ λιβέλλας ἐπέδωκε τοῖς ἐπισκόποις τοῖς διέκασσι τὸν τρόπον τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Λέοντος· καὶ εἰ δοκεῖ ὑμῖν ἀναγινώσκεσθαι· α) ἐφ' ὑμῶν, β) μανθάνετε ὅπως φρονῶ· οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι εἶπον· ἀναγνώσθηναι οὐδὲν θέλομεν, Νεστόριον ἀναθεματίσων· Θεοδώριτος εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἐγὼ διὰ τὸ τῷ Χριστοῦ χάριν καὶ παρὰ ὀρθοδόξοις ἀνιστράφω καὶ ὀρθόδοξως ἐκήρυξα· καὶ οὐ μόνον Νεστόριον καὶ Εὐτυχήν, ἀλλὰ καὶ πάντα ἄνθρωπον μὴ φρονούντα ὁρθῶς ἀποσέφομαι β) ἀλλότριον ἡγοῦμαι·

col. 2.

Quia nonnulli reprehendunt chalcedonensem synodum, quasi temere et contra canones ad communionem admiserit Theodoretum et Ibam, quidnam iis respondendum est?

1. Si sapiente iudicio sermones sanctorum patrum spectaverimus, Dei timorem prae oculis habentes, comperiemus praedictos viros duos non temere, prout actus synodici ostendunt, fuisse receptos. Etenim multa de his controversia habita a synodi patribus, tamquam si haeretici essent, quum ipsi anathema Nestorio insano dixissent eiusque impiis dogmatibus, quorum causa accusabantur, ad communionem admissi fuerunt. Etenim Theodoretus primo Romae Nestorium cum suis irreligiosis dogmatibus anathematizaverat, receptusque a veteris Romae papa Leone, postea Chalcedone quoque receptus fuit, postquam denuo Nestorium anathematizavit cum eius blasphemia; cuius rei testes sunt qui Chalcedone confecti fuerunt de illo commentarii, qui in octavae actionis fine referuntur. Ita vero se habent.

Responsio.

2. Religiosissimi episcopi clamaverunt: Theodoretus modo anathema dicat. Theodoretus religiosissimus episcopus procedens in medium dixit: preces obtuli augusto et piissimo imperatori, et libellos tradidi episcopis qui locum tenent Deo carissimi episcopi Leonis: et si vobis videtur, praelegantur; ut dogma meum cognoscatis. Piissimi episcopi dixerunt: nihil legere volumus; Nestorio dic anathema. Theodoretus religiosissimus episcopus dixit: ego per Christi gratiam, apud orthodoxos fui educatus, et orthodoxiam docui: et non Nestorium tantummodo atque Eutychem, sed quemvis hominem non recte sentientem aversor, et alienum iudico. Quae quum diceret, religiosissimi episcopi clamave-

α) Edd. perperam ἀναγινώσκονται.

runt: aperte dic anathema Nestorio eiusque dogmatibus. Theodoretus religiosissimus episcopus dixit: haud hercle id dicam, nisi prout scio placere Deo, vobis persuaserim, me neque civitatis curam ullam gerere, neque ob hanc causam huc advenisse. Sed quia calumnia appetitus fui, adsum ob demonstrandum me esse orthodoxum, meque Nestorio, et Eutychi, et cuivis homini duos filios dicenti, anathema dicere. Haec eo dicente, religiosissimi episcopi clamaverunt: aperte dic anathema Nestorio, eiusque dogmatibus, et omnibus qui eius sententiam foveant. Theodoretus pientissimus episcopus ait: ego nisi exposuero quomodo credo, non dico; credo autem, Quod dum diceret, religiosissimi episcopi clamaverunt: hic est haereticus, hic est nestorianus; haereticum foras expelle. Theodoretus religiosissimus episcopus dixit: anathema Nestorio, et cuiusque sanctam virginem non dicenti deiparam, et in duos filios dividenti unicum dominum Iesum Christum filium Dei unigenitum. Ego vero et fidei definitioni subscripsi, nec non epistolae Deo carissimi et sanctissimi archiepiscopi domini Leonis; atque ita sentio, et sic credo, et post haec omnia salutem consequi spero. Post admissum itaque anathematismum, et Deo carissimorum episcoporum de illo suffragium, illustrissimi praesides dixerunt: ex norma iudicii sanctae synodi Theodoretus religiosissimus ecclesiam Cyri civitatis recuperabit.

3. Atque ita ex chalcedonensibus actibus latius demonstratum est, haud temere a sancta synodo Theodoretum fuisse receptum. Ego vero etiam incidi in eiusdem ad Sporacium scriptum (qui unus erat ex congregatis in ea synodo illustrissimis praesidibus) quo ex scripto comperi, Theodoretum toto animo, impium Nestorii dogma

καὶ ἐν τῷ λέγειν, αὐτὸν οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν· φανερώς εἰπὲ ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ· Θεοδώριτος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἐπ' ἀληθείας οὐ λέγω, εἰ μὴ ὡς οἶδα ἀρῆσκειν θεῷ πείσω ὑμᾶς, ὅτι οὔτε πόλεως α) φροντίζω. οὔτε διὰ τοῦτο παρεχόμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐσυκοφαντήθην, ἡλθον πληροφοροῦμαι ὅτι ὁρθόδοξός εἰμι, καὶ ὅτι Νεστέριον καὶ Εὐτυχήν καὶ πάντα ἄνθρωπον δύο υἱοὺς λέγοντα ἀναθεματίζω· καὶ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν, οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν· φανερώς εἰπὲ ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ ταῖς δόγμασιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς φρονοῦσι τὰ αὐτοῦ· Θεοδώριτος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἐγὼ ἐὰν μὴ ἐκθῶμαι, ὅπως πιστεύω, οὐ λέγω· πιστεύω δέ· καὶ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν, οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν· ὁ αἰρετικός ἔστιν· ὁ δὲ νεστοριανός ἔστι· τὸ αἰρετικὸν ἔξω βάλε· Θεοδώριτος εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τῷ μὴ λέγοντι Θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον, καὶ τῷ εἰς δύο υἱοὺς μερίζοντι τὸ ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸ μονογενῆ· ἐγὼ ἢ καὶ ἐν τῷ ὅρῳ τὸ πίστεως ὑπέγραψα, ὅτι ἐν τῇ ὁμοεξομῇ τῇ θεοφιλεστάτῃ καὶ ὁσιωτάτῃ ἀρχιεπισκόπῳ κυρίῳ Λέοντος· καὶ οὕτως φρονῶ, καὶ οὕτως πιστεύω, καὶ μὴ ταῦτα πάντα σωθήσεσθαι προσδοκῶ· β) καὶ μὴ ἢ ἐν τῷ ἀναθεματισμῷ ἀποδοχὴν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἡφρον τὸ θεοφιλεστάτων ὁμοσκόπων, οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον· καὶ τὸ κρίσιν τὴν ἁγίας συνόδου Θεοδώριτος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος τὴν ἐκκλησίαν γ) κύριον τὸ πόλεως ἀπολήψεται.

γ'. Καὶ οὕτω μὲν ἐκ τῶν ἐν Χαλκηδόνι πεπραγμένων πλατυτέρως δέδεικται, ὡς οὐκ ἀκρίτως ἡ ἁγία σύνοδος ἐδέξατο Θεοδώριτον. Ἐγὼ ἢ τοῖς πρὸς Σποράκιον τὸ Πατρίκιον γραφεῖσιν αὐτῶν (εἰς ἃ ἦν ὁ δὲ τὸ ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ συνειλεγμένων ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων) ἐνέτυχον· καὶ εὗρον αὐτὸν ὅλοψυχως τὸ ἀσεβὲς Νεστορίῳ δόγμα

cod. f. 16. b.
col. i.

a) Ed. τιμῆς honoris. Sed infra confirmatur lectio πόλεως. — b) Perperam in edd. graece et latine καὶ μετὰ ταῦτα πάντα σώζεσθαι in marg. σώζεσθαι sine προσδοκῶ; et post haec omnia dixit salve. Quod satis est ridiculum. — c) Desunt in cod. duo praecedentia verba.

μυσταττόμενον· καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆ λεγο-
μένων, ὀλίγα ἐξ αὐτῶν ὡρατίσθαι.

Θεοδώριτε ἐκ τῆ πρὸς Σποράκιον.

Ἔ. Νεστόριον πε πάντως ἀκούετε κ. τ. λ.
εἰ γὰρ τοῦτο, ἀνέγκλητῳ ἑλλῶ μντέρα
θεοῖς ἐπεισάγων (1).

δ'. Καὶ ταῦτα μὲν ὁδὸν φησὶν· ἐναρ-
γεσέραν ἢ ταύτης τῆς ἀποδείξεως οὐκ ἂν
οἶμαι δεηθεῖν ὁ τῆ ἀληθείας ἐρασὴς καὶ
πάσαν φιλονεικίαν ἀποσφραδίζον, ὅτι
ἀπεσφραδίσθη τὸ Νεστορίου μυσαρὸν δόγμα
Θεοδώριτῳ· καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῆς ἐν
Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδου ἐδέχθη. Τοῦτο
δὲ καὶ περὶ Ἰβᾶ ἔξεστι κατανοῆσαι, ὡς
οὐκ ἀκρίτως καὶ αὐτὸς εἰσεδέχθη παρὰ τῇ
συνόδῳ· ἐν γὰρ τῇ δεκάτῃ πράξῃ πάν-
τες οἱ εὐλαβεστάτοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν·
πάντες τὰ αὐτὰ λέγοντες, Ἰβας Νεστόριον
ἄρτι ἀναθεματίσας· Εὐτυχέα καὶ τὸ δόγ-
μα αὐτοῦ ἀναθεματίσας· Ἰβας ὁ εὐλαβέ-
στατῳ ἐπίσκοπῳ εἶπεν· καὶ δὴ ἐγγρά-
φως ἀναθεματίσας Νεστόριον καὶ τὸ δόγμα
αὐτοῦ, καὶ νῦν ἀναθεματίζω αὐτὸν μυ-
ριάκις· τὸ γὰρ ἅπαρ μετὰ πληροφορίας
γινόμενον, καὶ μυριάκις γένηται, οὐ λυ-
πεῖ· καὶ ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ Εὐτυχεῖ
καὶ τῷ λέγοντι μίαν φύσιν, καὶ πάντα ἃ τῇ
μὴ φρονοῦντα, ὡς φρονεῖ ἡ ἀγία σύνοδος,
ἀναθεματίζω.

ε'. Θαυμάζω τοίνυν πῶς μὴ τοσαύτῃ
ἐξέτασιν καὶ ἀκριβείας ἐρευνᾶν καὶ ἀναθεμα-
τισμὸν Νεστορίῳ καὶ τῷ ἀσεβῶν αὐτοῦ δογ-
μάτων, ὡς ἀκανόνισον διαβάλλεσι τῇ ἀγίαν
σύνοδον οἱ τῆ ἀληθείας πολέμιοι, μεμφό-
μενοι τῇ τῆ ἐπισκοπῆς τῇ εἰρημένων ἀνδρῶν
ἀποκατάσασιν ὡς ἀκρίτως χρομένῳ· καὶ
νομίζω μὲν αὐτοὺς ἐκ διχόνοιας καὶ ὁλο-
ψύχως τῇ ἀναθεματισμὸν πεποιηκέναι τῷ
μυσαρῷ τούτῃ φρονήματος· εἰ δὲ τις ἐφώ-
ρασεν αὐτοὺς, ἢ ἀπὸ συγγραμματος αὐ-
τῶν, ἢ ἀπὸ λόγου μὴ τῇ συνόδῳ τῇ τοιαύτῃ

odisse. Quod ut demonstrem, pauca inde
sumens exponam.

Theodoreti ex iis quae scripsit ad Spo-
racium.

Nestorium prorsus auditis etc. Si hoc
ita se habet, culpa caret ethnicus, qui ma-
trem deorum introducit.

1. Atque haec quidem iste ait. Eviden-
tiorē autem hac demonstrationem non
postulabit, ut arbitror, veritatis amator,
et omni contentionis studio alienus, quod
nempe abominandum Nestorii dogma aver-
satus fuerit Theodoretus, ideoque a chal-
cedonensi sancta synodo susceptus sit. Idem
de Iba quoque cogitare licet, quod nempe
ne ipse quidem indiscrete a synodo rece-
ptus fuerit. Namque in actione decima cun-
cti religiosissimi episcopi clamaverunt: om-
nes eadem dicimus: Ibas Nestorium nunc
anathematizet. Eutychem eiusque dogma
anathematizet. Ibas religiosissimus episco-
pus dixit: iam scripto anathema dixi Ne-
storio eiusque dogmati; et nunc etiam mil-
lies eum anathematizo. Nam quod semel
cum persuasione actum fuit, etiam millies
repetere non est molestum. Anathema igi-
tur Nestorio, et Eutychi, et cuilibet di-
centi unam naturam: denique quemlibet
diversam a sancta synodo sententiam ge-
rentem anathematizo.

5. Miror itaque quomodo post talem
disquisitionem, et accuratam indaginem,
dictumque Nestorio et dogmatibus eius ana-
thema, tam irregularem traducant sanctam
synodum veritatis hostes, reprehendentes
praedictorum virorum in episcopalem gra-
dum restitutionem, ceu temere factam. Et
sane existimo ipsos, consensu mentis tota-
que anima anathema dixisse huic execran-
dae opinioni detestandi dogmatis pronun-
ciasse: sed si forte aliquis deprehendit il-
los vel scripto vel verbis post synodum

(1) Extat totus hic locus in editione Theodoreti per Sirmondum T. IV. p. 696-698. B. De hac autem
ad Sporacium epistola legendus est Garnerius in auctario ad Theodoretum opp. T. V. p. 251. seqq. qui
frustra dicit esse spuriam, contradicente nunc etiam Anonymo nostro, qui a Theodoreti ipsius aetate pa-
rum abest.

hanc impietatem retinentes, non est idcirco sacra synodus culpanda, quasi inconsulto erga illos se gesserit. Namque et inter Nicaeae cccxviii. sanctos patres, septem circiter comperimus, Arii doctrinam adeo retinuisse, ut mala multa adversus Dei ecclesiam patraverint: qui quidem timore depositionis, definitioni subscripserant; quin tamen ob eam rem sanctam illam vituperare synodum liceat; (homo enim faciem, Deus cor videt) aut eius accuratam agendi rationem circa Theodoretum et Ibas; etiamsi forte ex illorum post synodum sermonibus visi essent Nestorii errorem fovere; quod nemo facile demonstrabit. Immo vero mirabilis fuit synodi sedulitas, quia quum Theodoretus Romam ivisset expostulaturus apud papam Leonem factam sui a Dioscoro depositionem, ibique scripto Nestorium cum suis impiis dogmatibus anathemati subiecisset, atque ita susceptus fuisset; nihilominus quasi nihil de eo coram Romanis actum fuisset, tamquam adhuc iudicio obnoxium, aegre illum admisit; et post actionum synodicarum confectionem, anathematismos ab eo aliisque exegit.

6. Epistolae diversorum episcoporum scriptae ad Petrum Antiochiae episcopum, cognomento Fullonem, quod non oporteat passionem trisagio obtrudere, additamento illo « qui crucifixus es pro nobis » quod Petrus ipse haereticus attexendum curaverat.

Anteonis episcopi Arsinoës ad Petrum Antiochiae episcopum.

7. Sancti Gelasii Romae episcopi exemplar epistolae ad Syriae episcopos missae.

φρονήσαντας ἀσέβειαν, οὐ δεῖ κατεγκαλεῖν περὶ τούτου τῆς ἁγίας συνόδου ὡς ἀκριτόν τι περὶ αὐτῶν διεπραξαμένης· εὐρίσκομεν γὰρ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ τιν' ἁγίων πατέρων περὶ ζ' τῆς ἀριθμὸν (1) τὰ Ἀρείου πρεσβεύσαντας, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς πολλὰ κακὰ καὶ τὴν Θεοῦ ἐκκλησίας ὀπιδείζουσιν· οἱ τινες φόβῳ τῆς καθαιρέσεως, τῷ ὅρῳ καθυπέγραψαν· καὶ οὐ δεῖ παρὰ τοῦτο αἰτιάσθαι τὴν ἁγίαν ἐκείνην σύνοδον· ἄνθρωπος γὰρ εἰς πρὸς ὅσῳ, ὃ ἡ Θεὸς εἰς καρδίαν ὀρεῖ· ἢ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἐπὶ τοῖς ἀκριβῶς πεπραγμένοις ἐπὶ Θεοδώρῳ καὶ Ἰβᾶ· εἰ γὰρ ἐξ ἐκείνων λόγων μὴ τὴν σύνοδον ἐφωράθισαν οὗτοι τὰ Νεστορικὰ φρονέοντες· ὅπερ οὐδὲ εὐχερὲς ἐστὶ δεῖξαι τινί· καὶ ἐστὶ θαυμάσαι πῶς ἀκρίβειαν τῆς ἁγίας συνόδου, ὅτι Θεοδώριτος καὶ τὸ Ῥώμιον γηρομένους, καὶ αἰτιχσαμένους παρὰ τῷ ἁγιωτάτῳ πάπῳ Λέόντι πῶς ἐπ' αὐτῷ γηρομένῳ καταίρεσιν παρὰ Διοσκόρου, καὶ ἐγγράφως ἀναθεματίσαντος Νεστόριον μὴ τὴν ἀσεβῶν αὐτοῦ δογμάτων, καὶ οὕτω δεχθέντος, ὡς μηδενὸς εἰς αὐτὸν γηρομένους παρεσίῃ τῶ Ῥωμαίων, ὡς κριθησόμενον, καὶ μὴ δυσχερείας ἐδέξατο αὐτὸν, καὶ μὴ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῆς πραγμάτων διατύπωσιν, ἀναθεματισμούς τε αὐτὸν καὶ ἄλλους εἰσπράττεται.

5'. Ἐπιστολαὶ διαφόρων ἐπισκόπων γραφεῖσαι πρὸς Πέτρον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας τὸν ἐπίκλην γναφεῖα· ὅτι οὐ δεῖ πάθῃ τῷ τρισαγίῳ συνάπτειν διὰ τῆς προσθήκης “ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς” ἣν αὐτὸς Πέτρος αἰρετικὸς προσέθηκεν.

Ἀντίωνος ἐπισκόπου Ἀρσινόης πρὸς Πέτρον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας (2).

7'. Τοῦ ἁγίου Γελασίου ἐπισκόπου Ῥώμης ἴσον ἐπιστολῆς πεμφθείσης τοῖς τῶν Συρίας ἐπισκόποις (3).

cod. f. 17. b.
col. i.

cod. f. 18. a.
col. i.

(1) Leontius in apologia concilii chalcædonensis dicit ιζ' septemdecim.

(2) Extat haec Anteonis epistola in editione veneta Zattae conciliorum T. VII. p. 1125.

(3) Ut iam in monito praevio dixi, non extat haec Gelasii papae romani epistola inter illas quae sunt typis evulgatae. Ceteroquin latina illa, quae in cit. conciliorum tomo legitur col. 77-82. ad orientales scripta multam huic nostrae lucem affundit. Certe plures de hoc argumento Gelasii epistolas (quarum una sine dubio haec nostra vaticana est) memorat Gennadius cap. XCIV: *Gelasius urbis Romae episcopus adversus Petrum et Acacium scripsit epistolas, quae hodie in ecclesia tenentur catholica*. Profecto inferius contra Petrum Fullonem loqui Gelasium agnoscemus.

Κυρίοις με πάντα Θεοσεβέσάτοις καὶ ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις Κοσμᾷ, Σεβηριανῷ, Κύρω, Ζωίλῳ, Εὐσεβίῳ, Θωμᾷ, Σιλβανῷ (1), Γελάσιῳ α) ἐλέει Θεοῦ διακηνῶ τὴ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ πίστει (2). εἰ ἅπερ ἡζήσας ἐργαζας, ἐργῶ πρόελθε· τίς τὰς ἐμὰς ὠδῖνας πρὸς ὑμᾶς ἐγκαταμίξει, Θεοφιλέστατοι; τί ἢ καὶ τοῦ ταπεινοῦ ἢ πρὸς Θεοῦ μεγάλης παρρησίας; οὐ προπετείας τὸ ἐπιχείρημα, οὔτε κενῆς δόξης ἢ ἑναρξίς, Θείας ἀγάπης καὶ σωτηριώδους πυρσὸς ὑπελθὼν ἐπαγείρει τὸ προξοπῆν· καὶ μοι δότε συγγνώμην πρὸς ἀκαλῶν· οὐδὲ γὰρ ἐλλείποντα τῇ ὑμετέρᾳ συνέσει τὰ τῆς ταπεινότητος προεθέμην λέγειν· ἀλλ' ὡς ὑπομνήσαι φιλοθέω ἢ παράκλησις, ὅτι πάντες ὑμεῖς διδασκτοὶ Θεοῦ καὶ θὰ πεφισί τὸ Θεῖον λόγιον· * οὐκοῦν τὰ ἐξ ἀγάπης λεγόμενα κρίναντες, δότε μισθὸν ἀνταποδόσεως, τῷ εὐχῶν ὑμῶν τὰς ἀμοιβάς· ἔδει Θεοῦ καλοῦς διδασκάλους τῷ μαθητῶν προαρπάσαι τὸ πρὸς τῷ πρεσβείαν τάξιν· εἰ καὶ ἡμῖν ἐπιγράφεται ταύτης τὸ κάλλισον, ὡς ἐν προδρόμοις Θεμενοῖς τῷ ἐπιδείξεως τὸ πεδὴν διεγείρουσι μὲν καὶ καταρτίσασιν τὰ μέλη, προοδοποιήσασιν δὲ τὴν μήνυσιν τῷ σεμνότητι δι' ἑαυτῶν καλῶν διδασκάλων ἀληθῶς ἄριστοι μαθηταί· καλῶν ποιμένων θαυμασία τῷ προβάτων ἢ νομή· οὗτοι τῷ ὑμετέρων πόνων οἱ καρποί.

ἢ. Ἐπειδὴ τοίνυν φθασάντων παρ' ἡμῖν τῷ εὐαγγέλιον μοναχῶν Θεῖον σύστημα, διζήσας ἔλαβε κοινωνίας παρὰ τῷ ἀποστολι-

Dominis meis religiosissimis et sanctissimis episcopis Cosmae, Severiano, Cyro, Zoilo, Eusebio, Thomae, Silvano, Gelasius miseratione divina minister catholicae et apostolicae fidei. Si quae recta existimas scripsisti, operam urge. Quis meos dolores vobis communicet, o Deo carissimi? Cur humilis apud magnos fiduciam sumat? Non est audaciae molimen, neque vanae gloriae impulsus, sed divinae salutarisque caritatis fax mihi supposita, ad adhortandum excitat. Mihi ergo veniam detis, oro; non enim quia vestrae prudentiae defectum supplere velim, humilitatis meae verba proferre decrevi; sed cum religiosa monitione fiet deprecatio mea, quia vos omnes docibiles Dei estis, prout ait divinum oraculum. Itaque quae caritatis affectu dicimus vos diiudicantes, date mercedem retributionis, precum scilicet vestrarum remunerationem. Oporteret bonos magistros praecoccupare discipulorum in orando ordinem; si quidem nobis tribuitur hic gradus praecipuus, ceu praecursoribus, spectaculo curam impendentibus; excitantibus insuper et membra roborantibus, classicum denique fortitudinis exemplo nostro canentibus. Bonorum magistrorum optimi vere sunt discipuli: mirifica ovibus pascua a bonis pastoribus suppeditantur. Hi vestrorum laborum fructus.

8. Quia igitur sacrorum monachorum egregius manipulus ad nos delatus, communionis dexteram ab apostolica cathedra

α) Excidit heic a codice Γελάσιος, quod tamen nomen legitur in titulo, ut vidimus.

(1) Horum Syriae (paulo latius sumptae) episcoporum, ad quos utpote sibi satis contemporanei, scribere potuit Gelasius, reperiēbam notitiam apud Lequinium Or. christ. T. II. Nempe 1. occurrit col. 836. Thomas Damasci episcopus monophysita, anno Ch. 518. Damasco expulsus. 2. Severianus Arethusae episcopus col. 916. circa initia saeculi sexti. 3. Cosmas Epiphaniae episcopus col. 918. contemporaneus Severiani. 4. Eusebius Larissae syriacae episcopus col. 920, qui scribebat ad Iohannem constantinopolitanum haud procul illa aetate id est anno 518. a Christo nato. 5. Cyrus episcopus Mariammae syriacae col. 920, qui item scribebat ad Iohannem constantinopolitanum. Nisi potius intelligendus videtur Cyrus episcopus hierapopolitanus, qui sub Zenone imp. orthodoxos episcopos in exilium pellebat col. 928; vel col. 962 Cyrus Edessae episcopus item sub Zenone. 6. Zoilus Rhaphanoeae episcopus col. 920, qui item scribebat ad supradictum Iohannem constantinopolitanum. 7. Silvanus quis fuerit, inter multos eius nominis episcopos, nondum mihi satis liquidum est.

(2) Vides heic et mox Gelasii pontificis maximi modestiam, quam adhuc retinent successores, qui se servos servorum Dei nuncupant.

accepit, propterea quod communicare se cum Eutychianis sive Manichaeis negarunt, sed cunctis potius sacrorum canonum definitionibus consentiebant, et damnatos quosvis haereticos repudiabant, et chalcedonensis synodi sanctique et apostolici Leonis papae per omnia confessionem tenebant; necesse est dici a nobis vestrae sanctae synodo: si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami. Namque ex fructu arbor cognoscitur. Venite et vos, o honorandissimi, ad eam quam vos ipsi sanctam praedicastis cathedram: accurrite ad immobilem Petri petram: connumerate vos choro apostolico: confirmate victoriae vestrae coronas: praeoccupate paratam vobis, o reverendissimi, reverentiam apud eos qui fidem semper confirmare soliti fuerunt. Utique narrarunt nobis Iohannes ac Sergius, diligentissimi fratres, qui a vobis ad nos venerunt, fidei Romanorum invictum robur, amorem erga filios, ecclesiarum sollicitudinem. Non enim tamquam speculatores . . . nostrae recepti fuerunt, sed ut fortitudinis vestrae testes; neque ut improbables repulsi sunt, sed ut nuncii concordiae vestrae recepti. Nunciarunt

κῆς καθέδρας, ἀρνησάμενον μὲν τὸ πρὸς ᾧ
Εὐτυχιανισὰς, ἤκην Μανιχαίης (1) κοινω-
νίαν, συμφωνῆσαν ἢ πᾶσι τοῖς κρίμασι τῶν
Θείων κανόνων ἐν ἀποβολῇ τῶν καθαιρεθέν-
των αἰρετικῶν πάντων, ὁμολογία ἢ τῶν διὰ
πάντων ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἐν ἁγίοις
καὶ ἀποστόλοις λέοντι τῷ πάπῳ λέγειν
ἐπ' ἀνάγκης πρὸς τὴν ἁγίαν ὑμῶν σύνοδον (2):
εἰ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ
ρίζα ἐκλεκτὴ, καὶ οἱ κλάδοι· * ἔκ γὰρ τῆς
καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται· ἤκατε ἢ καὶ
ὑμεῖς ὡς τιμιώτατοι πρὸς τὴν εὐαγγελισθεῖσαν
παρ' ὑμῶν ἁγίαν καθέδραν· ἀποφθάσατε
πρὸς τὴν ἀχέμασον Πέτρῳ πέτραν· συναριθ-
μήθητε χορῶ τῶν ἀποστολικῶν βεβαίωσατε
ὑμῶν τὴν νίκην ᾧ σφάνος· προκαταλάβετε
τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν σεβασμιώτατοι σε-
βασμιότητα παρ' οἷς καὶ αἰεὶ ἡ πίστις τὸ κῆ-
ρὸς ἔχει (3)· ἠδ' ἠγνήσαντο ὡς ἡμῖν Ἰωάννης
καὶ Σέργιος οἱ παλαιότατοι ἀδελφοί, οἱ ἀπὸ
ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς ὡς ἀρχιμόνχοι, τὴν πίστει
τῶν Ῥωμαίων (4) τὸ ἀήτητον, τὴν περὶ τὰ
τέκνα φιλοσοφίαν, τὴν μέριμναν τῆς ἐκκλη-
σιῶν· οὐ γὰρ ὡς κατάσκοποι τὸ ἐλ· . . ἵας
ἡμῶν ἐδέχθησαν, ἀλλ' ὡς μηνυταὶ τῶν ἀν-
δρείας ὑμῶν· οὐδὲ ὡς ἀδόκιμοι ἀπεπέμφθη-
σαν, ἀλλ' ὡς εὐαγγελιστὰς τὴν ὁμοφροσύνης

col. 2.

* Rom. XI. 16.

(1) Ita dicit, quia reapse phantasiastae Eutychiani congruebant cum pari errore Manichaeorum, qui haeretici aetate quoque Gelasii grassabantur, ut mox dicemus. Porro de resistentibus henotico catholicis, ideoque persecutionem patientibus, haec habet Gelasius in praedicta latina ad orientales epistola col. 83: *quis non videt illos esse catholicos, et ab omni haeretica peste prorsus alienos, qui propriis urbibus detrusi, et in exilium sunt redacti? et eos qui superstitibus catholicis successores fieri ausi sunt, catholicos omnino non esse, sed aut Eutychianos manifestos, aut eorum sectatoribus communicantes?*

(2) Fortasse illa est synodus, de qua Gelasius in praedicta ad orientales epistola col. 83. ait: *dicitis etiam synodum in unius hominis persona debuisse tractari, quam in damnandis tantis pontificibus catholicis non quaesistis.*

(3) Supremum apostolicae cathedrae ius violatum in eadem hac causa queritur Gelasius etiam in citata epistola col. 82. *Taceo, et ad sedem apostolicam ex more debuisse deferri. Ne nostra privilegia curare videamur, satis sit ostendere quid secundum regulas et patrum canones facere deberetis. Taceo, quia ad nos paterna fuerat consuetudine referendum; tantumque commoneo, quid fieri ecclesiastico iure conueniat.*

(4) Videtur Gelasius Romanos hoc loco dicere illos qui fidem romanam in illa persecutione retinebant, quos tantopere celebrat in epistola ad orientales col. 82: *tot tantique pontifices unum idemque cum sede apostolica sentientes, eamque probantes, usque ad persecutionem viriliter etc. Ecce tot pontifices apostolicae sedis scita sectantes, praebent vobis servandae veritatis exempla.* Mox col. 83. queritur contra de inconstantia seu indifferentia (ut nunc loquimur) orientalium: *haec illa mixtura, haec est illa confusio, qua per orientem totum inter catholicam haeticamque communionem nulla discretio est: immo qui discerni temptaverit, potius habetur haeticus, persecutione percellitur, exiliis et afflictione mulatur.* Et mox col. 84. de Graecis similiter: *haec apud Graecos facilis et inculpabilis putatur esse permixtio, apud quos nulla est veri falsique discretio: et dum omnibus reprobis volunt esse communes, in nulla monstrantur probitate constare.*

* ita cod.

ὑμῶν ἀπήγειλαν ἢ καὶ διηγήσαντο τὴν τε
 σαθιρὰν κρίσιν ὑμῶν, καὶ τὴν αἰρετικῶν τὴν
 ἀναίδειαν, τὴν ὑποκριτικὴν ὑμῶν τὸ καρτερι-
 κὸν, καὶ τὴν αἰσχίαν τὴν μαιφονίαν τοῦτο
 μὲν σόματι διηγησάμενοι, τῷ ᾧ ἀληθεῖ καὶ
 διὰ λιβέλλας τὴν ὑφ' ὑμᾶς * εὐλαβῶν μονα-
 χῶν διαπεμφθέντος, διδάξαντες ὅσας θλί-
 ψεις πολλὰς καὶ κακὰς διήλθατε. ὅσαι τὴν
 Θεοῦ αἰ ἀντιλήψεις ἐπανετείλαν.

cod. f. 19. a.
fol. I.

Θ'. Καὶ οὐ θαυμαστόν· οὐδὲ γὰρ ἐν
 πρώτοις τὴν λύκων αἰ ἐπιδρομαί, ἀλλ' αἰ
 μὲν ἐπιτρέχουσιν, αἰ ἢ τῷ ῥοπάλῳ τὴν κα-
 λῶν ποιμένας ἐκ[βάλλ]ονται· τότε νικᾷ ἡ
 πίσις, τότε οὐκ ἔξαναση πόλεμος· οὐκ ἐν
 . . . τὰ δ' ἀνδρείας ἀλλ' ἐν . . . τὸ λαμ-
 πρὸν δ' δοκιμασίας· τί γὰρ οὐκ ἐκινήσαν
 οἱ οὐ . . . πρὸς τὸ ἄρδην ἀφανίσει τὴν χρι-
 στιανισμοῦ καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα; τίνα
 χεῖματα οὐχ' ὑπέσθαραν ἁγιοσύνην . . .
 τὰ τοῦ Χριστοῦ; ποῖαι μά[χαι] οὐ διέ-
 σθάρησαν ἐν βασάνοις γυμιάζεσαι ἐξ
 ἀγίας; ποῖον ξίφος ἠκονημένον οὐκ ἠμβλη-
 θη ἐκ τῶν τεμνομένων μακαρίων ἀρχόντων,
 καὶ μελῶν τῶν καθολικῶν; ἢ τίς θαλάττης
 ἄβυσσος οὐ πεπλήρωται ὁσέων τῶν αἵματι
 συρρύνετων σωμάτων ὁρθόδοξων; ποῖα ἢ
 ἔρημος οὐ πεπόλισται ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἐξορι-
 σθέντων ἀρχιερέων διὰ τὴν πίσιν; ἢ ποῖαι
 πόλεις ὑπε[ρόριοι] καὶ μακράν περ ἀπωκι-
 σμένην τὴν ἐκ τῶν ἐξουσίας, οὐ κοσμοῦνται
 καὶ θάλλουσιν ἐκ τῶν διασπαρέντων καὶ φυγόν-
 των ἀγίων πατριαρχῶν, ἐπισκόπων, κλη-
 ρικῶν, μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν (1); παρὰ
 τοῖς Μανιχαίοις (2) ἐξουσία τὴν λαλεῖν καὶ
 πράττειν ἀπερ βούλονται· παρ' αὐτοῖς χεῖ-
 μάτων θησαυροὶ λαοπλάνων· παρ' αὐτοῖς
 ἔρεις τὴν μάχαι· καὶ θρόνων ἐφέσεις· παρ'
 αὐτοῖς ῥογμάτων ἔσμοι, φαρμακῶν χοροὶ, ἐν

enim et exposuerunt firmum vestrum iu-
 dicio, haereticorum impudentiam, pa-
 tientiae vestrae constantiam, et pessimo-
 rum saevitiam. Atque haec oretenus nar-
 rarunt; tum veritatem confirmarunt libello
 a vobis per religiosos monachos vestros
 misso, docentes quot quantasque malas
 pressuras perpessi fueritis; qualia vobis Dei
 auxilia obvenerint.

9. Neque id mirum: haud enim in
 primis fiunt luporum incursiones; semper
 tamen assultant; semperque vicissim clava
 boni pastoris abiguntur. Tunc fides vincit,
 tunc bellum non consurgit: tunc fortitu-
 dinis facinora, tunc splendida documenta
 virtutis. Quid enim conati non sunt . . .
 ut christianitatis nomen et rem funditus
 destruerent? Quantae opes distractae sunt,
 dum adversus Christum rebellatur? Quot
 gladii consumpti, dum in excrucian-
 dis sanctis exercentur? Quot exacuti mucrones
 sunt obtusi caedendis beatorum cervici-
 bus, et membris catholicorum? Quae-
 nam maris abyssus orthodoxorum corporum,
 sanguine manantium, ossibus non est op-
 pleta? Quinam desertus locus haud evasit
 frequens multitudine antistitem illic fidei
 causa exulantium? Quae-
 nam urbes exterae
 longissime a nostro imperio sitae, non or-
 nantur et florent, propter illic dispersos
 sanctos exules patriarchas, episcopos, cle-
 ricos, monachos, laicosque? Apud Mani-
 chaeos libertas loquendi est et agendi pro-
 libito: apud ipsos pecuniae thesauris abun-
 dant populorum deceptores: apud ipsos
 discordiae et contentiones et sedium ambi-
 tiones: apud ipsos impostorum globi, ma-
 gorum chori, qui sub monachorum habitu

(1) Scribit quidem sub initiis Anastasii imperatoris Gelasius, sed recentes adhuc erant Basilisei et Zenonis haereticorum inpp. persecutiones adversus orthodoxos, quas Anastasius continuavit. De his persecutionibus loquitur Gelasius etiam in cit. epistola lat. ad orient. *Quid facimus de tot tantisque civitatibus, ex quibus catholici episcopi sunt repulsi? Unde tot tantique pontifices etc. usque ad persecutionem viriliter etc. de quibus passim illa ludibria gerebantur, et latrocinia saeviebant etc. catholicos antistites inaudita prius et miserabili sorte detrudi etc.* Nunc vero multo adhuc gravio-
 rem fuisse illam persecutionem demonstrat.

(2) Manichaeos dicit pro Eutycheanis, qui aequae phantasiastae erant. Ceteroqui liber pontificalis in vita Gelasii sic habet: *huius temporibus inventi sunt Manichaei in urbe Roma, quos in exilium deportari praecepit; quorum quoque codices ante fores basilicae sanctae Mariae incendio concremarunt,*

transfigurantur: ibi magia insolenter attollitur, et astrologia iactabunda prout cuique libitum est oracula edit: debacchantur daemones, eorumque impietatibus plaudunt sacerdotes: Christus illuditur: nemo denique recte sapit. Hoc est illorum qui unam Christi naturam decantant symposium: haec est officina ebriorum et qui unitas naturas confundendo destruunt.

10. Iamque ego ad te, o haeretice, sermonem convertam, confitensque Christum Dei vivi filium, Petri verba dico, revelationem patris vestri depraedico: tu autem « Deo passo » dicens, oeconomiam destruis, novam doctrinam invehis, abiecta coryphaei confessione. Ille dicit « Christo passo » tu autem adversaris dicens « Deo passo. » Verba « Deo passo » solam denotant deitatem, veste sua nudatam, templo suo privatam, et absque servilis formae assumptione. Cur impassibilem deitatem trahis ad passionem, o Dei hostis? Cur immortalem naturam servitio et mortis corruptelae obnoxiam facis? Ego Christum Dei vivi filium confitens, non simplicem Christi hominem praedico, sed cum deitate perfecta, et cum humanitate item perfecta eundem

μοναχῶν σχήματι ἢ μορφῇ ἀμειβόντων· ἐκεῖ μαγεία σκιρτῶσα κατεπαίρεται, καὶ ἀστρονομία γαυριῶσα καταθύμια χησιμοδοτεῖ· δαίμονες ἐκβαλκόμενοι, καὶ ἱερεῖς ἀσεβείαις αὐτῶν κροτούντες, καὶ Χριστὸς ὁ πνεύματος, καὶ ὁ συνίων ἐκ ἑστὶ τῆτο ἢ τὴν μίαν φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ ἑαυθδέντων τὸ συμπόσιον· τοῦτο ἢ μθυόντων καὶ ἀφανίζόντων ἐν συγχύσει τὰς ἐνωθείσας φύσεις τὸ ἐρραστήριον.

Ι'. (1) Καὶ γὰρ μὲν, ὡς αἰρετικῆς, ἔξεψω πρὸς σὲ τὸ λόγον, ὁμολογῶν Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ τῷ ζῶντος τὰ τῷ ἀγίῳ Πέτρῳ φθέρῃ γομαι ῥήματα (2)· τὸ ἀποκάλυψιν τῷ πατρὶς ὑμῶν (3) κηρύττω· σὺ ἡ λέγων Θεοῦ παθόντος, ἀναιρεῖς τὰ τὸ οἰκονομίας, καινοτομεῖς, ἀποβαλλόμενος τὸ κορυφαίον τὸ ὁμολογίαν· ἐκεῖνος λέγει Χριστοῦ παθόντος, καὶ τὸ ἀντιπράττεις καὶ ζῶν Θεοῦ παθόντος· πὸ λέγειν, θεοῦ παθόντος, ψιλὴν ὑποσταίνει τὸ θεότητα, γυμνὴν τὴν ἐνδύματος, ἐξερημνύει τὴν ναοῦ καὶ τὴν τὸ δούλες μορφῆς προσλήψεως· τί τὸ ἀπαθῆ θεότητα καθέλκεις εἰς πάθος θεομάχε; τί τὸ ἀθάνατον φύσιν ὑπὸ δολίαν καὶ φθορὰν θανάτου ὑποβάλλεις; ἐγὼ Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ τῷ ζῶντος ὁμολογῶν, οὐ ψιλὸν τὸ ἀνθρώπων τῷ Χριστοῦ κηρύττω, ἀλλ' ἐν θεότητι τελεία καὶ ἐν ἀνθρωπότητι

col. 2.

(1) Videtur potissimum intelligendus Petrus Fullo antiochenus episcopus, qui auctor fuit additamenti ad trisagium his ab ecclesia damnatis verbis: *qui passus es pro nobis*; quae nimirum verba ad Trinitatem relata, ut praecedens trisagium postulat, Theopaschitarum errorem continent: (De trisagio luculentum extat Damasceni scriptum, praeter dicta ab eodem in op. de fid. orth. lib. III. cap. 10.) Et Fullo quidem aliquot ante Gelasii pontificatum annis obierat; nihilominus Gelasius etiam in supra citata ad orientales epistola contra eundem eiusque favitores invehitur. Adde, quod liber pontificalis in Gelasio sic habet: *huius temporibus iterum venit relatio de Graecia, eo quod multa mala et homicidia fierent a Petro et Acacio constantinopolitano*. Et mox: *ipsis temporibus fecit synodum, et misit per tractum orientis, et iterum damnavit in perpetuum Acacium et Petrum, si non poenitentes sub satisfactione libelli postularent poenitentiam*. Reprehenditur tamen narratio a criticis, quia Acacius et Petrus Fullo ante aditum a Gelasio pontificatum vita excesserant. Nisi forte Petrus, non Fullo, sed Mongus ille alexandrinus intelligitur ab auctore libri pontificalis (etenim Mongus in Gelasii pontificatu vivebat); quem quidem Mongum sub nomine Petri alexandrini reprehendit Gelasius in cit. epistola, ut Acacii sectatorem et amicum. Verumtamen si quis omnino malit encyclicam hanc epistolam Felicis esse, non Gelasii; aio rursus, a panopliae auctore Gelasium diserte in titulo scribi, non Felicem; quamquam postea in iisdem foliis Felicis alia epistola ponitur, ut postea dicemus; quo fit ut dictus panopliae auctor perspicue Gelasium a Felice distinguat. Ceterum quia in conciliorum tomo VII. deinde a nobis citando, col. 1904. epistola quaedam legitur (diversa a nostra) quae in codice nomen Gelasii gerere dicitur, et tamen ad Felicem referenda creditur; non magnopere repugnabo si quis hanc ineditam luculentamque libri nostri encyclicam Felici potius quam Gelasio tribuere velit.

(2) Nempe I. Petr. IV. 1. *Christo passo in carne*. Non *Deo* inquit, sed *Christo*; cui praeter deitatem inerat etiam humanitas, quae sola morti fuit obnoxia.

(3) Fortasse ita loquitur, quia quum Petrus apostolus sederit episcopus Antiochiae, idcirco pater ecclesiae syriacae appellari potest.

cod. f. 19. b.
col. 1.

τῆς αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος προσ-
κυνῶ· δύο γὰρ φύσεων ἔνωσις ἀσυγχύτως καὶ
ἀτρέπτως γέγονεν, ἵνα εἰς πιστευθῇ Χριστὸς
ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· εἷς, εἰ καὶ τὸ ἐνωθει-
σθαι φύσεων τὸ διάφορον νοεῖται μὴ τὸ ἐνερ-
γείων· εἰ γὰρ καὶ αἱ φύσεις [ἐκάστη ἰδίῳ] τησι
κοσμοῦνται, ἀλλ' εἰς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ
τοῦ ζῶντος, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἀλήθειαν ἔαν-
θρωπος καὶ ἀλήθειαν· ἔνωσις ἀδιάρρητος καὶ
ἀδιάζυκτος, χωρισμὸν μὴ ὑφισταμένη· εἰς
Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· εἷς κύριος,
μία πίστις, ἐν βάπτισμα· ἀλλὰ δάκνη καὶ
σπαράττη ὅθεν ὀδόντας διαπρίων, πῶς ἐν
Χαλκηδόνι σεβασμίαν σύνοδον ταῦτα κη-
ρύξασαν αἰτιώμενος καὶ τὸ αἰόδιμον καὶ ἐν
ἀποστολικῇ χορείᾳ καταριθμούμενον λέον-
τα βάλλας ὑβρεσιν, ἐν ὠδωφροσύνῃ καὶ
ἡμεῖς μὲν οἱ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὑπήκοοι
γνήσιοι, τὰ παρ' αὐτῶν θελήματα ἐκ
στόματι φέροντες, καὶ καρδίᾳ ἐγκεκολλημέ-
να ἔχοντες, σέβοντες ἀπαρεγχερήτως·
σύ ἢ ταῦτα ἀφείς, καὶ πρὸς τὴν ἀσεβείας βάρ-
αθρον ἐμπεπτωκώς, μαρυκᾷς τὸ τὸ ἀκαν-
θῶν χορτῶδι ποιόνηται.

col. 2.

ια'. Ἐσι γάρ σε καὶ ἄλλο ὑφ' ὃ κομ-
πάζη καὶ σκιρτᾷς ἐγκαρίδιον πίστεως, τὸ
σῆς γνώμης καὶ τυραννίδος ἐφόδιον· ὃ προσ-
κυνῶς καὶ ἀπατητικῶς προσέριψας ὄνομα,
ΕΝΩΤΙΚΟΝ (1) καλίσας· φεῦ τὸ φληνάφου
τερθρείας τῶν ἀποστατῶν παρώσαντο τὸ ἀπο-
στόλων τὴν διδασχὴν, καὶ λαϊκῶν διδάγμασιν
ἐναβρύνονται· τὸ ἐνθέσμων συνόδων ἀπο-
σφίρονται τὰς ἐκθέσεις, καὶ κοσμικῶν ὁπ-
σιολιδίοις τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἀνατιθέασιν·
τὸ ἁγίων ἔομολογητῶν ἀποθοῦνται τὸ σιμ-
νόνηται καὶ χάριτιν ἐπ' ἐκ[λυσιν] τὸ ἐν Χαλ-
κηδόνι ἁγίας συνόδου ἐκφωνηθέντα κατα-
πομπεύσι· τὸ Ὁζίς τὸ θρασύνηται * δο-
ξάζεσι, καὶ ἱερωσύνης τὸ ἀσιασμὸν ἀποτινάσ-
σονται καὶ ὑμεῖς (2) μὲν, ὧς οὗτοι, ἕως ὧδε

* II. paralip.
XXVI. 19.

Dei vivi filium adoro. Duarum quippe na-
turarum unio inconfuse et inconvertibili-
ter facta est, ut unus credatur Christus Dei
vivi filius; unus, inquam, etsi unitarum
naturarum differentia intelligitur cum ope-
rationibus. Quamquam enim utraque na-
tura proprietatibus suis ornatur, attamen
unus est Christus Dei vivi filius, idem vere
Deus, idemque vere homo, unio indivisi-
bilis, insolubilis, nullam patiens separa-
tionem: unus Christus Dei vivi filius: unus
dominus, una fides, unum baptisma. Tu
tamen angeris et dirumperis dentibusque
frendes, venerandam Chalcedonissynodum,
quae haec praedicavit, incusans, nec non
celeberrimum et apostolico choro adnume-
ratum Leonem contumeliis pulsans stultis-
sime. Nos vero sanctorum apostolorum
germani discipuli, illorum effata ore ge-
rentes, et corde insculpta habentes, invio-
labiler eadem retinemus. Tu vero haec
deserens, et in impietatis barathrum temet
coniiciens, gramineam spinarum materiam
ruminas.

11. Est et aliud tibi, quo gloriaris et
exultas, enchiridium fidei, opinionis tuae
atque tyrannidis adminiculum, cui blan-
dum fallaxque nomen imposuisti, HENO-
TICUM appellans. Hem nugaces apostata-
rum praestigias! Abiecerunt apostolorum
doctrinam, et laicorum constitutis gloriantur:
legitimarum synodorum praescripta
repudiant, et in mundanorum hominum
epistoliis spes suas reponunt: sanctorum
et confessorum auctoritatem detrectant, et
chartam quae chalcedonensem sanctam
synodum destruit, publice iactant: Oziae
audaciam extollunt, et sacerdotii sanctifi-
cationem repellunt. Et vos quidem estote
hactenus leprosi, contumeliaeque maculam

(1) Gelasius in cit. lat. epistola col. 84. sic de Zenone, henotici auctore, et Fullonis promotore: *per Zenonem imperatorem, qui utique antiocheno Petro, quem introduxerat, et cuius sacerdotium comprobaverat* etc. De Zenonis henotico Cedrenus T. I. p. 353, nimirum sub Felice III. PP. cui successit Gelasius.

(2) Nempe episcopi qui privata synodo calculum haeresi adiecerant. Felix papa pro sui gradus dignitate ac supremo iure, in ep. Concil. edente Zatta T. VII. col. 1101. ita scribit: *absolvi Petrus Fullo nulla ratione potuit sine apostolicae sedis assensu, qua fuerat mandante seclusus, sicut de recipiendis talibus forma veterum testatur antistitum.*

in vultu habetote, signi instar, trementes et in terram curvi gementes: non enim recte sacrificium obtulistis, ignorantes sacerdotii auctoritatem, et laicorum temeritatem. Etiam si enim hic rex processit, non tamen episcopus est ordinatus. Porro regia dignitas a sacerdotio directa (diu) manet; sacerdotium vicissim a rege honoratum, purpuram laetificat, sceptrum illustrat, dignitatem sanctificat: sin vero iniuriis adficitur, fundamenta convellit.

12. Excogitatum est aliud quoque impietatis genus ab audacibus Theopaschitis. Solet enim qui insaniae morbo laborat, ea dicere quae phrenitis suggerit. Quenam itaque amentia est, traditum a sancto angelo hymnum, dum caelestis ira adversus peccata saeviret, tellusque a cardinibus nutaret, et motibus quateretur, oppida a fundamentis everterentur, subitaque ruina natis suis sepulcra fierent; cur inquam ausi sunt isti dura cervice homines, et sancto Spiritui resistentes, commovere divini statuti in hymnis sigilla? atque hinc, hominum saluti invidentes, elementorum, ut videre est, ordinatum motum pervertere, maiorem provocantes iram, propter suam iniquam quam in altum eructarunt blasphemiam. Ac quemadmodum propter datam clementer hymnodiam, confractio cessaverat, ita rursus hac sublata ob schismatum aberrationem, cum lata est, ultra ceteras ipsorum impietates, ruina. Hinc terrae motuum indesinentium iactationes, frugum sterilitas, ecclesiarum perturbationes, populorum rebelliones, pacis exilium, tumultus ubique dominans, sanguinis infinita effusio.

13. Et catholica quidem ecclesia, quem ad sui correptionem a Dei misericordia ac-

σῆτε λεπρώντες καὶ τῷ προπηλακισμῷ τῶ ἀτιμίαν ἐπὶ προσώπῳ λάβετε σημεῖον, ζέμοντες καὶ σένοντες ἐπὶ τῇ γῆς. * οὐ γὰρ ὁρθῶς προσήνεκατε, ἀγνοήσαντες ἱερωσύνης αὐθεντίαν ἐλαϊκῶν προπέτειαν· εἰ γὰρ ὁ βασιλεὺς προήλθεν, ἀλλ' ἐκ ἀρχιερέως ἐχειροτονήθη (1). βασιλεία μὲν γὰρ ὑπὸ ἱερωσύνης παιδαγωγούμενη, διαμένει ἐν . . . καὶ ἱερωσύνη ὑπὸ βασιλείας δοξαζομένη, παιδρύνει τὴν ἀληθινὰ, [μεγαλα]υχεῖ τὰ σκήπτρα, ἀγιάζει τὴν ἀξίαν· ὑβρίζομένη δ', ἐκκριζοῖ θεμέλια.

ιβ'. Εφεύρεται ἡ καὶ ἕτερον εἶδος ἀσεβείας ὑπὸ τῷ τολμητῶν θεοπασχιστῶν. πᾶσι γὰρ τῷ κρατοῦ μῦθον τῷ τῷ παρὰ φροσύνης πάθει, ἐκείνα λέγειν ἅπερ ἡ φρενίτις ὑποτίθεται· τί οὖν τὰ τῷ ἀλογίας, τὴν ὑπὸ ἀγίας ἀγγελίας ἐκδοθέντα ὕμνον ἐξ ἀμνηστῶν ὀργῆς κρατησάσης, καὶ γῆς ἐκ μετὰ κινουμένης, καὶ σεισμοῖς ἀναβραζομένης, πόλεων τε ἐκ βάθρων καταρριπτομένων, καὶ τάφων αὐτοσχιδίως ἀθρόον τοῖς ἐκγόνοις γινομένων, ἐτόλμησαν οἱ σκληροτράχηλοι καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι ἀντιπίπτοντες, παρὰ φροσύνης ἀλλοτρίως τῷ θεῷ ὁδοθεσίας τῶ ὕμνων τὰ σήμαντρα; καὶ ἀνταῦθα βασκαίνοντες τῇ τῷ ἀνθρώπων σωτηρίᾳ, ἀνατρέφαντες ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ τῷ στοιχείῳ τῷ εὐτακτον κίνησιν, μείζονα ὀργὴν ὀργασάμενοι διὰ τὴν εἰς ὕψος ἄδικον δυσφημίαν· καὶ ὡς περ διὰ τῆς ἐκδοθείσης φιλανθρώπως ὑμνοφθίας, ἡ θραῦσις ἐκόπασεν, οὕτω πάλιν καταργηθείσης διὰ τῷ παρὰ φροσύνης τῷ σχισμάτων, ἐπληθύνθη πρὸς τῷ ἄλλαις αὐτῶν ἀσεβείαις ἡ πτώσις· ἐντεῦθεν σεισμῶν ἀπαύσεων ἀναβρασμοὶ, καρπῶν ἀφορία, ἐκκλησιῶν ταραχαὶ, ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, εἰρήνης φυγὴ, συγχύσεως ἐκπύρρσις, αἱμάτων ἀκόρεστος ἐκχυσίς.

ιγ'. Καὶ ἡ μὲν καθολικὴ ἐκκλησία ἦν περ ἐν παιδείᾳ μετ' οἰκτιρμῶν παρέλα-

* marg. ση-
μείωσον φο-
βερὰ ταῦτα.

cod. f. 47. a.
col. 1.

(1) Hac ipsa in causa scribens Gelasius cit. ep. col. 82. ait: si crimine respersi erant (episcopi) aliquo, ecclesiastica debuit examinatione cognosci: praecipue cum ipsae leges publicae, ecclesiasticis regulis obsequentes, tales personas non nisi ab episcopis sanxerint iudicari. Et animadvertit, ob perpetuo renascentes politicorum errores et oppressiones, nativum et vetus ecclesiasticae libertatis sive immunitatis ius: et quod, etiam si leges civiles huic consonent et faveant, non inde tamen vim capit, quia ius civile in his obsequitur iuri ecclesiastico, non illud creat. Quippe ecclesiastica immunitas a concessionibus civilibus per se orta non est.

βεν ὑμνωδίαν, μὴ φόβῃ καὶ φόβῳ, ἀπαύ-
 σω φόβῳ καὶ χεῖλεσιν ἀσιγήτοις βοᾷ·
 ψάλλουσα καθενάστῃ, ἅγι· ὁ Θεὸς,
 ἅγι· ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον
 ἡμᾶς· ἢ ἢ Θεομισῶν ἐπαγῆς φραζία,
 ἢ τὴν ἀκήρατον καὶ ἄχραντον τὴν Θεοῦ φύ-
 σιν αἰὲν ᾠδανόμοις βέλεσι κατατοξεύουσα,
 τὸ ὁ σταυρωθεὶς τῷ αἵνῳ προσέθηκεν,
 ἵνα τῆς Θεότητος καὶ τὸ ἀθάνατον καθ-
 υβρίσῃ, καὶ τῆς ἀγίας ξιάδος τὸ ὁμοού-
 σιον διαφείρῃ· ἐπινοοῦντες οἱ ἀναιδεῖς
 ἕτερον εἶδος ᾠδᾶπληξίας μεσόν· ἐν γὰρ
 τῇ προσθήκῃ τοῦ, ὁ σταυρωθεὶς, ἄλλος
 τίς εὐρίσκεται παρὰ τὸ τρισάγιον νοού-
 μεν, ὃ ἐλεῆσαι αὐτοὺς δὴθεν ἀναγκα-
 ζομεν· εἰπόντες γὰρ τὸ τρισάγιον, καὶ
 προσθέτες καὶ καινοτομίαν, ἕτερόν τινα
 ὑποφαίνουσι διεζωγμένον τοῦ τρισαγίου,
 καὶ τοῦτον ἀνώνυμον· εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τῆς
 ξιάδος, ἅγι· ὁ Θεὸς ὁ πατήρ, ἅγι·
 ἰσχυρὸς ὁ υἱός, ἅγιος ἀθάνατος τὸ πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον, τὸ, ὁ σταυρωθεὶς, λεγόμε-
 νον, ἄλλον τινὰ βούλεται ἔξω τῆς ξιάδος·
 ἀλλ' οὐκ αἰδῇ οὐδὲ αἰσχύνῃ τὸ ἀλλόκο-
 τον καὶ ἀπαίδευτόν σε τῆς δοξολογίας; πῶς
 λέγεις ἅγι· ἀθάνατ·, ἢ πῶς ἐπάγεις
 τὸ ὁ σταυρωθεὶς; ἢ ἀνελε τὸ, ἀθάνατος,
 καὶ εἰπὲς τὸ, ὁ σταυρωθεὶς· ἢ ἐρυθρυνάσας
 τὸ ἀθάνατον, ᾠδᾶίτησαι τὸ, ὁ σταυρω-
 θεὶς· ἀλλ' οὐ νήφεις, ἐμβρόντητε, οὔτε τῇ
 ἀκοαῖς ἐνηχῆθης, οὔτε τῇ διανοίᾳ κατ-
 ἐνόησας τὴν ὑμνωδίας τὴν μεγαλοπρέπειαν·
 ὅπως Θεὸν ἰσχυρὸν ἀθάνατον τὸ τρισάγιον
 ἐκδιδάσκῃ· ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς, συκο-
 φάντα, τὸ σταυρωθέντα, ἀλλὰ κατὰ τὴν
 οἰκονομίαν, οὐκ ἐφ' ὑβρίδος τοῦ ἀθανάτου·
 οὐδὲ ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀφθάρτου προσκυ-
 νοῦμεν τὸ σταυρωμένον, ἀλλὰ Χριστὸν υἱὸν
 τοῦ Θεοῦ τῷ ζῶντι, ὡς ὁ ἅγι· Πέτρος
 ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ πατρὸς παιδῶν
 ἐδίδαξεν· * ἢ ἁγία καὶ μακαρία ξιάς οὐ
 βαθυμοῖς ὀνομάτων ὑπόκειται ἀξίας (1),
 ἀλλ' ἰσότητι πραγμάτων μεγαλύνεται· εἰ
 γὰρ καὶ πρόσωπα ξία, ἀλλ' οὐ ξεῖς ἀξίαι·

col. 2.

* Matth. XVI. 16.

cepit hymnum, eum cum timore ac pavo-
 re, incessante ore et numquam tacentibus
 labiis clamat, quotidie psallens: sanctus
 Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis,
 miserere nostri. Deo autem odibilium exe-
 cranda factio, quae integerrimam puram-
 que Dei naturam impiis telis semper ad-
 petit, verba « qui crucifixus es » laudi ad-
 didit, ut deitatem eius et immortalitatem
 iniuria adficiat, et sanctae Trinitatis con-
 substantialitatem corrumpat. Atque aliud
 hi impudentes insaniae plenum commen-
 tum excogitant: etenim in additamento
 « qui crucifixus es » alius quidam inveni-
 tur praeter trisagium subintellectus Deus,
 qui proinde illorum misereri compellitur.
 Nam cum dicunt trisagion, et novitatem
 illam attexunt, alium quemdam innuunt a
 trisagio seiunctum, et quidem anonymum.
 Etenim si de Trinitate dicitur, sanctus Deus
 pater, sanctus fortis filius, sanctus immor-
 talis spiritus sanctus, verba « qui crucifi-
 xus es » alium quemdam extra Trinitatem
 spectant. Nonne vero te pudet pigetque
 absurdae huius et imperitae laudationis?
 Quomodo dicis sanctus immortalis, et mox
 addis qui crucifixus es? Vel aufer immor-
 talis, et dic crucifixus; vel immortalem re-
 verens, aufer qui crucifixus es. Sed qui sto-
 lidus es, sobrius esse non potes, neque
 aure audis, neque mente intelligis hymni
 maiestatem, quomodo scilicet Deum for-
 tem atque immortalem, trisagion nos do-
 ceat. Confitemur nos quoque, o sycophan-
 ta, crucifixum, sed secundum incarnatio-
 nis rationem, non ad immortalis contum-
 eliam; neque ad incorruptibilis exitium
 adoramus crucifixum; sed Christum Dei
 vivi filium, ut sanctus Petrus revelante ei
 patre nos docuit. Sancta et beata Trinitas
 haud gradibus nominum dignitatis obnoxia
 est, sed rerum aequalitate magnificatur.
 Nam etsi tres sunt personae, non tamen
 tres dignitates. Ubi consubstantialitas, ibi

(1) Recole omnino citata a nobis S. Augustini verba retro p. 558.

omnipotentia: differentia est in nominibus, non in dignitate: dissimilitudo appellatio-
num, non substantiae. Quamvis enim tres
sunt hypostases, patris, ac filii, et spiritus
sancti, una tamen substantia, una deitas;
una inquam in immortalitate, in impassi-
bilitate, in immutabilitate, in voluntate,
in creatione, in clementia, in misericordia.

14. Non sunt hi mei sermones, sed
apostolorum doctrina haec est, et sancto-
rum patrum enarratio. Patres autem dico
successores illorum qui testes oculati fue-
runt et ministri verbi; quos tu, furibun-
de, anathemate pulsas, quia liberas illo-
rum reprehensiones aequo animo non fers,
neque radiantem splendorem divini quod
in eis est charismatis. Nemo autem ignorat
chalcedonensem sanctorum virorum syn-
odum damnasse insanum Nestorium, im-
pium item Eutychem exauctorasse anathe-
mate perculsum, nec non alexandrinum
Dioscorum sancti Flaviani interfectorem,
qui et alios fidei defensores sceleste expu-
lerat, et alia antiquiora ecclesiae lumina
extinguere nisus fuerat; hunc inquam arcto
vinculo Eutychi haerentem, synodus ab ec-
clesiae corpore abscidit. Vestra porro ana-
themata, quae adversus Dei amicos furiose
iaculati estis, mundum subverterunt, aë-
rem corruperunt, seraphinos irritarunt,
cherubicum thronum quassarunt, gloriae
regem ad ultionem provocaverunt. Amen
quippe dico vobis electis meis, ait Domi-
nus, qui mei causa quotidie ab insanis ana-
themata patimini, vos ulciscar et remune-
rabor: inebriabo tela mea sanguine, et
gladius meus carne vescetur, cruore sau-
ciorum et captivorum, capitibus principum
gentium, purgaboque terram populi mei.
Exiit decretum, pervenitque Domini gla-
dius ad sacerdotes iniquitatis; gladius Do-
mini adversus principes iniustitiae: gladius
in civitate, gladius in agro, contra omnem
contumeliosum ac superbum, per omnem
impiorum locum et apostatarum, contra
quemlibet qui sanctos iniuriando operam

ἐνθα τὸ ὁμοούσιον, ἐκεῖ τὸ παντοδύναμον·
τὸ διάφορον ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' οὐκ ἐν ᾑξίᾳ·
τὸ ἀνόμοιον ἐν προσηγορίαις, οὐκ ἐν οὐσίᾳ·
εἰ γὰρ καὶ ἔξεις ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ μία οὐσία, μία
θεότης, μία ἐν ἀθανασία, ἐν ἀπαθείᾳ,
ἐν ἀξεωτότητι, ἐν βελῇ, ἐν δημιουργίᾳ,
ἐν ἐλέει, ἐν οἰκτιρισμοῖς.

ιδ'. Οὐκ ἐμοὶ οἱ λόγοι, τ' ἀποστόλων
αὕτη ἡ διδασκαλία, τ' ἁγίων πατέρων ἡ
ἐξηγήσις· πατέρας ἢ λέγω ὧν δὲ δόχους
τ' αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τ' λόγους, οὐδ' λυσ-
σῶν ἀναθεματίζεις, μὴ φέων αὐτῶν ὧν
ἀνεπαισχύντες ἐλέγχεις, μὴ ἢ τ' λαμπρό-
τητα τ' μαρμύρυων τ' ἐν αὐτοῖς θεῖος χα-
ρίσματος. Οὐκ ἠγνόηται ἢ ὅτι ἡ ἐν Χαλ-
κηδόνι τ' ἁγίων σύνοδος Νεστόριον μὲν ὡς
φρενοβλαβῆ κατέκρινεν· Εὐτυχέα ἢ ἀσεβή-
σαντα ἀπεκλήρυξεν ἀναθέματι βαλοῦσα·
Διόσκορον ἢ τ' ἀλεξανδρέα καὶ φονέα τῆς
ἁγίου Φλαβιανοῦ, τὸν καὶ ὧν προμάχους
τῆς πίστεως ὡς δυνάμεις καθελόντα, καὶ
ἄλλους δὲ ἀρχαιοτέρους φωστῆρας ἀποκη-
ρύξαντα, καὶ Εὐτυχεῖ ὡς πλάκέντα, τῆς
σώματος τ' ἐκκλησίας ἀπέκοψεν. Οἱ ἀνα-
θεματισμοὶ ὑμῶν, οὐδ' κατὰ τ' φίλων τ'
θεοῦ κορυβαντιῶντες ἀκοντίζετε, τὸν κό-
σμον ἀνέβρεψαν, τὸν αέρα ἐμόλυναν, ὧν
οὐρανούς ἠχλύωσαν, ὧν ἀγγέλους παρώ-
τρυναν, τὰ σεραφίμ παρώργισαν, τ' χε-
ρουβικὸν θρόνον ἐπέσεισαν, τ' βασιλέα τ'
δόξης εἰς ἐκδίκησιν παρεκίνησαν· ἀμὴν καὶ
λέγω ὑμῖν τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, φησὶν ὁ δε-
σπότης, τοῖς δι' ἐμὲ ὅλῳ πᾶσι ἡμέραν ὑπὸ
ἀφρόνων ἀναθεματιζομένοις, ὅτι ποιήσω
τ' ἐκδίκησιν ὑμῶν, καὶ ἐκδικήσω καὶ ἀντα-
ποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ' αἵμα-
τος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα· ἀφ'
αἵματος θυματιῶν καὶ αἰχμαλωσιῶν ἀπὸ
κεφαλῆς ἀρχόντων ἐθνῶν καὶ ἐκκαθαριῶ
τ' γῆν τ' λαοῦ μου· ἐξηλθεν ἡ ἀπόφασις, καὶ
ἐδόθη ἡ μάχαιρα κυρίᾳ ἐν ἱερεῦσιν ἀνομίας·
μάχαιρα κυρίᾳ ἐν ἀρχοῦσιν ἀδικίας· μά-
χαιρα ἐν πόλει, ἐν ἀγρῷ, ἐν παντὶ ὑβριστικῷ
καὶ ὑπερηφάνῳ, ἐν παντὶ τόπῳ ἀνέμῳ καὶ
ἀποστατῶν, ἐν παντὶ κοινωνήσαντι τῇ τῇ

cod. f. 47. b.
col. 1.

col. 2.

ἀγίων ὑβρεῖ, ἐν παντὶ προσηλάσαντι τῇ
τῷ ἀναθεματισθέντων ἀσεβῶν κοινωνίᾳ.

ιε'. Τούτων οὕτως ἐν ὀργῇ ἐζωρημένων
ὑπὸ τὸ ἀμφίβληστρον τῆ ἐκδικήσεως, καλῶς
ὑμῖν ὀφείκετε, θεοφιλέστατοι, τόπον δώ-
σαντες· καλῶς ἀφορίσθητε ὅς αὐτῶν, τῷ
βορβόρῳ τῆ ἀθείας ἐκυλιομένους ἐκαταλεί-
ψαντες· χαίρει Χριστὸς δακρυόμηνον τὸ σύν-
δεσμον αὐτῶν ὁρῶν· εὐφραίνεται ὁ Θεὸς ἐξ
αὐτῶν ἀποσταθμένους προσλαμβάνόμενος·
ὁκεῖνοι ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις, ἡμεῖς ὃ ἐν ὀνό-
ματι κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα·
αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσαν ὑπὸ τῇ μά-
χαιραν τοῦ κυρίου, ἡμεῖς ὃ ἀνέστημεν καὶ ἐσώ-
θημεν, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλιζό-
μενοι· ἐνηχήσατε ἡμῖν τὰ πνευματικῶν ὑμῶν
ἀγίωνων τὴν τερπνὴν μελωδίαν· προπνιδήσει καὶ
αὐτῆς ἡ καλὴ ὠδὸς ἐξ ἡμῶν*, καὶ ἐπὶ θεῷ ὁπτα-
σίας ὑμῶν φωνῆσα τὴν εὐαγγελιστῶν διηγήσα-
σθε θάπτον πῶς ἐπέστη ὁ ἄγγελος κυρίου, καὶ
τὰ δεσμὰ διεσπάραξεν ἄφνω, ὑπὸν νεκρώσας
τὰς φύλακας· ὁπῶς τε ἡ σιδηρὰ πύλη ἀνεπέ-
τάσθη, πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ ἀπάσασα ὑμᾶς·
ἔτω ἡ δὲ ἔτω σιδηροφραϊνόμενοι τῇ κατοικίᾳ
ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ παρ'
ὑμῶν ἀκούοντες, αὐτῷ τῷ μεγαλεργῷ θεῷ
καὶ πατρὶ, ἀμα τῷ μονογενεῖ υἱῷ, σὺν ἀγίῳ
πνεύματι, δόξαν ἀναπέμψωμεν ὁμοθυμα-
δὸν, εἰς ὅσον αἰῶνας τοῦ αἰῶνων· ἀμήν.

cod. f. 48. a.
col. 1.

* cod. noni τι-
στή ῥοδη.

confert, denique contra omnes qui anathe-
mati subiectis impiis communicant.

15. Hos itaque ab ira Dei reti ultio-
nis implicitos, praeclare vos defugite, o
Deo dilectissimi, de via decedentes: prae-
clare vosmet secernite, atque eos in ir-
religiositatis luto volutantes deserite. Gau-
det Christus, praecisum vinculum illorum
videns: laetatur ad se recipere qui ab
eo defecerant. Illi in curribus et in equis,
nos autem in nomine Domini magnifica-
bimur. Ipsi impediti sunt et ceciderunt
sub Domini gladium; nos autem surrexi-
mus et salvati sumus, in velamento Dei
caeli habitantes. Cantate nobis spiritualium
vestrorum certaminum dulcem melodiam:
prodibit rursus pulchra columba quae vo-
bis divinae tutelae bonum nuncium canet.
Narrate prolinus quomodo Domini ange-
lus adstiterit, et vincula cito dissolverit,
somno custodes mortificans; et quomodo
ferrea ianua reserata sit, quae vos intra
civitatem Dei recipit. Sic enim, sic lae-
tantes in contubernio, Deique magnalia a
vobis audientes, ipsi prodigiorum auctori
patri Deo, cum unigenito filio, et sancto
spiritu laudem concorditer extollemus per
saecula saeculorum. Amen.

*Exin sequuntur in codice epistolae 1. Pamphili episcopi Abydi. 2. Asclepiadis episcopi Tral-
lium. 3. Fausti episcopi Apolloniadis. 4. Quintiani episcopi Asculianorum. 5. Felicis papae ro-
mani; quae omnes extant in tomo septimo Conciliorum Zaltae col. 1045. 1109. 1127. 1129. 1133.
Sed tamen in praedicta editione col. 1136. desideratur in epistola Asclepiadis particula graeci tex-
tus, quam codex vat. f. 49. b. ita supplet in octavo anathematismo. Εἴ τις λέγει Θεοπασχίαν, ἢ θνή-
σεως Θεὸν γεύσασθαι, ὡς εἰς ταῦτα αὐτὸν εὐδοκίᾳ ἤκειν ἐν τῷ τετάφθαι αὐτὸν, καὶ μὴ ὁμολογεῖ αὐτὸν
ὡς Θεὸν μὴ κεκυριεύσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, θάνατον δὲ θανατώσαντα, δι' ἧς εἴληψε θνητῆς αὐτοῦ σαρκός,
ἀνάθεμα ἔστω. Subsequitur Theodori Abucarae brevis disputatio cum Saraceno de Christi corpore in
eucharistia, prout est in operibus Gretseri T. XV. p. 400. Denique fol. 53. sic scribitur: ἐτελειώθη
ἡ παρούσα βίβλος ἐν ἔτει ᾿σσιδ', ινδ', δ'. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχέσθω τῷ γράψαντι Νίφωνι τῷ ἁμαρτωλῷ
μοναχῷ. Absolutus fuit praesens liber anno ·VIM·DCCC·XIV· indictione quarta (Christi 1306.)
Qui legitis, orate pro scriptore Niphone peccatore monacho. Mox alia manu subiicitur αὐτῇ ἡ
δύελλα ἡ δογματικὴ πανοπλία: hic liber dogmatica panoplia est. Deinde post purum spatium, alia
manu subtextitur ex Euthymii Zigabeni panoplia titulus XVI, qui latine legitur in Bib. PP. Lugd.
T. XIX. p. 188. usque ad p. 191. Postrema codicis clausula est: τέλος ὁλόκληρον τῆς δογματικῆς
πανοπλίας: heic omnino explicit dogmatica panoplia.*

INDEX RERUM.

Ubi nulla littera est, intelligitur Cyrillus: ubi A, Athanasius: ubi E, Eusebius alexandrinus: ubi G, Germanus constantinopolitanus: ubi Gr, Gregorius antiochenus: ubi M, Martyrius antiochenus: ubi P, Panoplia: ubi T, Timotheus alexandrinus.

A

Abbas Cyri haud procul Canopo ecclesia, nunc pagus Abukir p. 474. adn.

Acacius Melitenes episcopus p. 105.

Acephalorum haeresis P. p. 616.

Adami nomen cur primo homini impositum p. 33. seq.

Adami sepultura in Calvariae monte A. p. 577.

Ἀλλὰ *sed* pro οὐδὲ *neque* (ad Gal. I. 17.) rarissima lectio p. 54.

Ambitionis obiurgatio p. 243. 244. 281. 330.

Ambrosii (S.) locus ex eius deperdita symboli explanatione, his apud nos, in Panoplia nempe p. 621, et Script. vet. T. VII. p. 7. Item in excerptis apud Damascenum opp. T. I. p. 423. Nimirum extitit vetus *χρήσεων*, seu testimoniorum dogmaticorum, ex patribus collectio (cuiusmodi est in cod. vat. 1431.) ex qua controversiarum scriptores et theologi tamquam ex communi loco hauriebant.

Amen iusiurandi vice fungitur p. 381. Sic deserte apud nos in commentario Eusebii ad Luc. XII. 36.

Amphilochius Sidæ episcopus p. 107.

Anastasio cuiusdam fragmentum de mamona E. p. 521.

Andreas capitula orientalium scripsit p. 107. adn.

Angeli custodes hominum, praesertim in tentationibus p. 155.

Angeli et daemones deductores animarum M. p. 552.

Angeli famulabantur Verbo incarnato p. 438.

Angelorum impeccantia beneficio Dei p. 128.

Angelorum multitudo maxima p. 299. 403.

Angelus synagogae Iudaeorum custos p. 313.

Animae natura est ineffabilis A. p. 581.

Animae non praeexistunt corporibus p. 488.

Anima, quia non praeterit, propria substantia est p. 265.

Anni acceptabilis miram fecit explanationem Cyrillus p. 158. adn.

Ἀνδρωπότοιον *hominiparam* dicere Mariam, neque necessarium est neque utile p. 111. 112. Vide adn. Alibi tamen non recusat id Cyrillus p. 74.

Ἀπειθεῖ lectionem apud Is. VII. 16. Cyrillus cum aliis sequitur p. 46.

Ἀπειραστος passivo sensu E. p. 525.

Ἀπ' ἐναντίων pro ἀπεναντίον (Cant. VI. 4.) legebat Cyrillus p. 466.

Apollinaris congruebat partim cum Arianis p. 56.

Refutatur p. 49. 53. 110. P. p. 607. 615. 626.

Apostoli et discipuli Domini iam baptizati fuerant ante huius passionem p. 444.

Apostolorum nomina cum suis significatibus p. 192. 193.

Apostolos XII. tantum, et XIII. Paulum admittit ecclesia p. 190.

Ἀποστοματίζειν (Luc. XI. 53.) quid significet p. 286.

Arbitrium hominis liberum p. 489. 491. et E. p. 526.

Archangelus credendus est, qui fuit pastoribus nunciis p. 128.

Ariani arguuntur p. 187. 205. 248. 251. 379. 424. et Gr. 563. A. 574. 578. G. 590. P. 640.

Ariani et Eunomiani p. 15. 25. 56. 57. 71.

Ariani et Nestoriani p. 290.

Ariani Filium inter Patrem et creaturam medium ponebant, ipsumque apparuisse et locutum esse patriarchis atque prophetis p. 6.

Ἀριστον pro ἄρτον (Luc. XIV. 15.) p. 331.

Ἀριστοτέλης doctrina recitatur de substantia P. p. 602. 603.

Arius divisionem et diversitatem atque inaequalitatem in Trinitate adfirmabat p. 30.

Arius Verbum dicebat creatum, idemque adsumpsisse corpus absque anima rationali A. p. 583.

Arsacius constantinopolitanus (intelligitur) M. p. 546.

Ἀρχὴ Χριστοῦ σταυρός p. 127, et p. 433. Respicit Cyrillus ad celebrem lectionem psalmi XCV. 10, *Dominus regnavit a ligno*. Malo itaque interpretationem vocabuli *ἀρχὴ principatus*, ut scripsi secundo loco, quam *initium*, ut priore.

Asclepiadis episcopi epistolae supplementum P. p. 662. adnot.

Astronomia superstitiosa damnatur E. p. 522. seq.

Athanasii (S.) locus ex sermone de fide P. p. 633.

Alius ex sermone de verbis illis *Verbum caro factum est*. P. p. 648.

Atticus constantinopolitanus (intelligitur) M. p. 546. seq.

Aubertus Cyrilli interpres emendatur p. 129. 130. adn.

Avaritiae vituperatio p. 293. 349. 350. 352.

B

Baptismi necessitas et utilitas p. 412.

Baptismus non sine detrimento differtur p. 149.

Baptismus typis in lege figuratus p. 278.

Baptista non ignorabat incarnatum Verbum p. 208. 210.

Baptista praenuntiasse inferis Christi adventum non videtur Cyrillo p. 209.

Baptizari Spiritu sancto et igne quid sit p. 146. 307.

Barbari (ut in monumentis videmus) calceari soliti p. 145.

Basilii (S.) locus de Spiritu sancto creatore P. p. 633.

Basilii magnus scripsit commentarium, vel certe sermonem, in Lucam p. 493.

- Beelamon Cyrillus explicat *in credentibus* p. 467.
 Beneficia Dei multiplicia enumerantur p. 36.
 Beneficos (Luc. XXII. 25.) non nisi adulanter a subditis vocatos principes, ait Cyrillus p. 418.
 Blasphemia in Spiritum sanctum fit simul contra totam divinam naturam p. 291.
 Brachium in cantico mariano denotat Christum p. 117.
 Item p. 468.
 Buthyri nomine lac virgineum cur appellet Isaias p. 126.
- C
- Caelibatus religiosus E. p. 527. Caelibatus laus p. 403.
 Camelus (Luc. XVIII. 25.) non animal intelligitur, sed navium crassus rudens p. 380.
 Canon hermeneuticus p. 91.
 Canticum Salomonis mystice totum explicavit Cyrillus p. 457. seqq.
 Caritas in Deum sine caritate erga proximum non consistit p. 257.
 Castitatis votum inviolabile, ideoque non sine multa consideratione faciendum E. p. 527.
 Catechumenis mysteria non pandebantur p. 305.
 Chalcedonensis concilii copiosa defensio P. p. 646. seq. Item p. 650. seq. Quos haereticos damnaverit P. p. 660.
 Chalcedonensis definitio de duabus Christi naturis G. p. 589. Item oecumenici quinti concilii, ibidem.
 Chrismatis sacramentum p. 465.
 Christiani non sunt, qui verba et scripta *εξη* temporibus mutant A. p. 583.
 Christi Dei et hominis oeconomia a *α* *α* exponitur in duobus Gregorii antiocheni sermonibus.
 Christi divinitas p. 115. 119. 125. 126. 128. 134. 135. 136. 138. 145. 155. 156. 157. 170. 178. 187. 205. 225. 234. 235. 240. 248. 250. 260. 271. 289. 380. 384. 387. 394. 396. 405. 415. 420. 435. 479. 481. 482. 483. 485. Item A. 567. seq. 572. 574. 575. 581. 582. 583. 584.
 Christi genealogia, seu potius cognatio, in fragmento quod inscribitur Cyrillo p. 484.
 Christi humilitas Gr. p. 553. seqq.
 Christi mansuetudo p. 188.
 Christi miracula p. 64.
 Christi missio et unctio intelligitur de homine p. 157.
 Christi nomen quid denotet P. p. 631.
 Christi passio voluntaria p. 65. 162. 383. 424. 425. 427. Gr. p. 561. Et quidem pro peccatis nostris p. 66. 67.
 Christi resuscitati corpus habuit *πλήρωσιν*, non *χένωσιν* p. 443. Confer dicta a nobis in indice alterius tomi cyrilliani.
 Christi unitas P. p. 658. et passim apud Cyrillum et alios in hoc volumine.
 Christi verba et actio (Luc. XXII. 19.) exemplar et formula nobis sunt conficiendae eucharistiae p. 414.
 Christi vitae summarium p. 63.
 Christi voluntas et operatio duplex G. p. 591. seq.
 Christo quomodo voluntaria et involuntaria mors fuerit p. 427. 483.
 Christo voluntariae fuerunt physicae necessitates atque passiones p. 104. 151.
 Christum non hominem Deo unitum, sed Deum qui humanitatem adsumpsit, dicimus p. 82. Germanus p. 593: *dicimus Deum factum hominem, non autem adsumptum ab eo hominem, ut Nestorius credidit.*
 Christus absque ulla indigna passione p. 125. 445. 477.
 Christus agi a Spiritu *εις την ερημον* dictus pro versari in eremo, videtur Cyrillo p. 150.
 Christus cicatrices resurgens cur retinuerit p. 173.
 Christus corpori suo vigoris divini efficaciam ad miracula patranda communicabat p. 166. 167. 208. 476.
 Christus cur animalia sacrificiis apta vendi in templo vetuerit p. 396.
 Christus cur Canae nuptiis interfuerit p. 64.
 Christus dictus filius dilectus pro unigenitus A. p. 569.
 Christus eremiticae vitae exemplo suo suasor p. 150.
 Christus filius unus est cum unita sibi carne p. 145. 170. 174. 487. A. p. 561.
 Christus mittit Spiritum sanctum facultate non accepta sed propria et substantiali p. 144.
 Christus non tamquam Verbum sed tamquam homo ductus a spiritu in desertum ut tentaretur p. 46. Conferatur tamen p. 150.
 Christus oravit quatenus homo erat p. 478. 483.
 Christus quomodo se dixerit ignorare aliquid p. 482.
 Christus quomodo sit mediator p. 85.
 Christus resuscitatus sua pariter et patris opera A. p. 580.
 Christus Spiritum sanctum, qua homo erat, accepit p. 145. 148.
 Circumcisio et baptismus p. 130. seq.
 Circumcisionis tres typicae significationes p. 131.
 Concilium romanum pro Chrysostomo M. p. 547.
 Condescendendum interdum ob pacem ecclesiarum p. 106. 107. 108. Neque cum idiotis in exigenda fidei confessione minutius agendum p. 107.
 Confiteri pro laudare p. 248.
 Cornu pro potentia aut regno p. 119.
 Contentiones religiosae vitandae Gr. p. 563. seq.
 Conviciandi mos vituperatur p. 490.
 Creavit (Prov. VIII. 22.) si de divinitate Verbi accipiat, significat *constituit* p. 467.
 Credere primum oportet, deinde fieri probationes a Deo postulare A. p. 581.
 Curiositas superflua in sacris rebus vitanda p. 72. 73. cum adn.
 Cyrilli breve supplementum lacunae operis adversus Iulianum apostatam p. 279. adn.
 Cyrilli citatur in Lucam homilia XXVIII. Item XLV. p. 456.
 Cyrilli deperditus commentarius in Matthaeum memoratur p. 189. 246. 379. 410. 455. 456. Proferuntur a nobis fragmenta p. 476-483, et P. p. 622.
 Cyrilli elegans comparatio: *Christus Deus idem et homo, sicut Caesar imperator simul et consul, unus idemque est* p. 86.

Cyrilli epistola ad Eusebium, Lucinianum, et socios G. p. 594.

Cyrilli homiliae, quae in vulgatis editionibus desunt, nominantur tredecim p. 114. Aliae sex p. 444.

Cyrilli locus ex sermone ad monachos byzantinos P. p. 649.

Cyrilli locus insignis fuit de evangelicis praedicatoribus p. 168. adn.

Cyrilli opus contra Synusiastas, sive Synchyticos, aut Confusaneos citant Ephraemius antioch., Anastasius presb., et Iustinianus imp. p. 445. 447. 449, et in primis Iohannes caesariensis p. 445. seqq. Nos operis multa fragmenta proferimus p. 445-451.

Cyrilli tractatus (ut videtur) de unione duarum in Christo naturarum G. p. 589.

Cyrilli tres homiliae omnium brevissimae de SS. Cyro et Iohanne p. 472-475.

Cyrillus de electione XII. apostolorum copiose scripserat p. 189. adn.

Cyrillus libros aliquot suos mittit Rufo p. 106.

Cyrillus locum produxit patris sui Theophili contra Theodorum mopsuest. teste Iohanne caesariensi p. 453.

Cyrillus non decem tantum sed saltem XIX. edidit adversus Iulianum apostatam libros. Nos supplementa exhibemus a p. 488. ad 492.

Cyrillus scripsit libros tres adversus Diodorum tarsensem et Theodorum mops. p. 451. seq.

Cyrillus, vel eius amanuenses, memoriae lapsu, scribunt citantque Hieremiam pro Habacuco et Osea p. 191. 219. 319. Item Isaiam pro Michaea p. 398. (Paria sphalmata adnotat de Didymo Mingarelius in proleg. ad lib. de Trin. cap. 15.)

D

Daemonas vere, non morbos rei daemoniacae similes, depellebant Christus et apostoli p. 272.

Damasci cultus daemon p. 126.

Dei eximia misericordia p. 345. 346.

Denarius numerus signum est perfectionis in ss. scripturis p. 389. Sic etiam Didymus in commentario inedito ad ps. XXXII. 2.

Deus in loco non est p. 468.

Deus non tam iurat, quam dicti sui certitudinem indicat p. 118.

Deus potest rei alicuius substantiam in aliam transformare p. 152.

Deus rem factam nequit facere infectam p. 116.

Diaconi gestantes Christi corpus p. 466.

Δικαίως lectio, pro ἀδίκως (I. Petr. II. 23.) p. 198.

Dictum illud *porro unum est necessarium* (Luc. X. 42.)

Cyrillus intelligit de mensae frugalitate p. 216.

Didrachma pro duobus solvebatur capitibus p. 134.

Digitus Dei intelligitur Spiritus sanctus p. 272. 468.

Diodori tarsensis fragmentum p. 453.

Dionysii alexandrini scholia, eadem sunt quae S. Maximi, in Areopagitam praef. cap. VI.

Dionysii areopagitae codex tachygraphicus nobilissimus, praef. cap. VI.

Dioscorus pulsus in exilium T. p. 542.

Divites oeconomii pauperum ita dicti a sua cuique distribuendo p. 348.

Doctorum et pastorum in ecclesia successio p. 169.

Dubitasse B. Mariam de filii resurrectione futura, non admittitur p. 136.

E

Ἐκαρδίως (Cant. IV. 9.) explicat Cyrillus *cor seu animum addidisti* p. 464.

Ecclesia suapte indole est universalis p. 257.

Εἰσὴλθῆ pro ἐγερθῆ (Luc. XIII. 26.) p. 324.

Εἰς τὴν παγίδα pro εἰς τὴν γῆν (Matth. X. 29.) legebat Eusebius alex. E. p. 525.

Eleemosynae debitum p. 357. 358.

Eleemosynae laus p. 201. 348. 350. 358. Et quidem de hoc argumento est Eusebii alex. longa homilia apud nos p. 501-522.

Ἐπ' οὐσίῳ vox ignota profanis scriptoribus p. 265. Eius significatus p. 266.

Eubula femina dives, Petrum apostolum facultatibus suis iuvabat E. p. 519. 520.

Eucharistiae sacramentum continet corpus et sanguinem Domini p. 124. 413. 415. 416. 466. et E. 513.

Gr. 563. Hac de re testimonia prae ceteris insignia Athanasii p. 584, et Cyrilli p. 417.

Eucharistiae sumptae utilitas p. 167. 416.

Eucharistiam cur non sub carnis, sed sub panis specie, Christus instituerit p. 417.

Euchismus haeresis p. 107.

Eulogii alexandrini fragmenta duo p. 516. 517.

Eunuchis, iam voluntarii, poenae civiles et canonicae p. 495. 497.

Eunuchos gravi invectione perstringit Cyrillus p. 494. ad 497.

Euphemismus daemonum p. 165.

Eusebii emeseni exigua lacuna expletur p. 528.

Eusebius alexandrinus B. Mariae intercessionem implorat E. p. 522.

Εὐρύχωρος pro εὐρύχσιρος (ps. CIII. 25.) legebat Cyrillus p. 489.

Eutychis maligni haeresis G. p. 592. P. 617. 644. 647.

Eva cur de Adami costa p. 34.

Εὐζιματεῖν (seu εὐματεῖν) vocabulo bis utitur Cyrillus p. 490. adn.

Exorcismorum data ecclesiae potestas p. 253.

F

Fatum improbat E. p. 525.

Femineum genus natura misericors p. 434.

Fidei christianae laus p. 286. 289. 362. seq.

Fidei necessitas p. 323. et A. 574.

Fides religiosa initium intelligentiae, non effectus, p. 286. 404.

Filii cum patre aequalitas p. 11. 20. seq.

Filii missio intelligitur de adsumpta humanitate p. 17. 157.

Filii missio non innuit maiorem patrem p. 15. seq.

Filius, non secus ac pater, dominus, p. 21.

Filius aequipollens patri p. 13. seq.

Filius Deus dicitur venisse in mundum, quatenus homo factus est, et huius mundi visibilis pars visibilis esse coepit propter incarnationem. Antea enim aberat a mundo, non localiter sed naturaliter; Deus enim diversus natura est a visibili mundo. Ita egregie Cyrillus p. 122.

Filius Deus est a p. 3. usque ad p. 21.

Filius patri consubstantialis p. 15. et seq. prolixè.

Filius patri honore par p. 15.

Filius Verbum quomodo sit genitus a patre, non est quaerendum p. 73.

Fons martyrum ita dictus in ecclesia S. Marci Alexandriae p. 473.

Forma Dei dicitur a Paulo pro substantia Dei p. 37. 38. seq.

G

Gelasii PP. I. Epistola encyclica inedita P. p. 653. seq.

Generatio divina absque passione p. 9.

Gladium emere monuit Christus, ut indicaret instantia toti genti suprema pericula p. 421; ideoque quasi deridens dixit: *satis est*, iis qui, se non intellectu, duos gladios protulerant p. 422.

Gloriae vanae tentatio sanctis quoque fit p. 242. 365.

Gratiae divinae necessitas p. 323. 392.

Gratiae theoria, ex variis Cyrilli locis p. 362. adp.

H

Haereseon detestatio p. 374.

Haereses variae in ecclesia p. 76.

Haeretici novatores non ferendi aut audiendi, etiamsi sacrae scripturae verba prae se ferant A. p. 571. 577.

Haeticorum Arii, Eunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetis, et Pauli samosatensis, errores circa Verbi incarnationem p. 37. 38. 40. 41. 83. 112. 123. 258.

Haeticorum finis turpissimus p. 83.

Haeticorum mos pervertendi recte dicta p. 112.

Haeticorum veterum textus nonnulli P. p. 629. 630. Ibidem, apud nos erant ex vetere florilegio *Χρησμων* Script. vet. T. VII. Recole dicta voc. *Ambrosii*.

Henoticon vituperat Gelasius papa P. p. 658.

Herodem cur non memoraverit Cyrillus (in comment. ad Luc. III. 19.) p. 146.

Homiletico fortasse more recitatam fuisse a Cyrillo explanationem in Lucam, indicia videntur p. 261. 338.

Hominis accurata descriptio p. 32. 33.

Honorius imp. (intelligitur) M. p. 548.

Hospitalitatis christianae regula et laus p. 259.

Humilitatis christianae commendatio p. 243. 471.

Hypocriseos vituperatio p. 287. 352.

Hypocritarum habitus E. p. 527.

Hypostasi (de) diu agitur P. 597. seq.

I

Idiomatum communicatio in Christo A. p. 569.

Ieiunium sine humilitate non prodest p. 181.

Iesus dictus primogenitus, non quasi primus inter

fratres, sed primus et unicus p. 122. Aliae explanationes p. 123. 124.

Iesus et Christus nomina sunt incarnationis significativa p. 70.

Iesus quomodo sapientiâ profecisse dicatur p. 137. cum adn. et 138.

Ignaviae desidiaeque vituperatio p. 391.

Ignorantia crassa damnatur p. 306.

Ignoscendum esse offensoribus p. 374. 375., non tamen hostes Dei ferendos, ibidem.

Ἰμάτια lectio, pro ἱμάτια (Is. LVIII. 7.) E. p. 510.

Immunitas ecclesiae P. p. 659. cum adn.

Incantatores E. p. 524.

Incarnationis accurata descriptio G. p. 588. seq. et P. p. 607. seq.

Incarnationis beneficium immensum p. 37.

Infirmities corporis aliquando peccata purgant p. 177.

Inimicis bene faciendum p. 492.

Interrogatio non arguit ignorantiam in Christo p. 225. 226. 385.

Ioachim Deiparae genitor dives fuisse dicitur E. p. 519.

Iohannes caesariensis citat capitulum XV. commentariorum Cyrilli in Lucam p. 131. adn.

Iohannes chrysostomus scripsit in libros regum commentarios vel sermones qui non extant p. 493.

Iohannis Chrysostomi egregia facinora in exilio M. p. 547.

Iohannes et Sergius legati Romam ex Syria cum libello P. p. 655. 656.

Iudae epistolam citat Cyrillus (ibique v. 5. legit Ἰησοῦς pro κύριος, ut etiam lat. vulgatus) p. 78. cum adn.

Iudae galilaei rebellantis severa dogmata p. 312.

Iudicii ac remunerationis animarum tempus. De eo dissertatio p. 356. in adn. Adde p. 436.

Iudicium Christi redeuntis futurum p. 264. 290. 302. 369. 372. 408. 431. 444, et Gr. 563.

Iulianus apostata nolebat pro peccantibus fieri preces Deo p. 492.

Iustinianus imp. duas recitat particulas ex tractatu Cyrilli de Deipara p. 86. Item eiusdem Cyrilli contra Synusiastas p. 449.

Iusti post resurrectionem iam non peccabunt beneficio Dei sicut angeli p. 403. 404. Ibidem spiritale corpus habebunt, id est quod sola spiritus officia faciat, ibidem. Confer p. 442.

Iustitia christiana minor superat maiorem legis iustitiam p. 214.

K

Κάλυτρον ramus palmae, vocabulum novum p. 328. 393.

Καινοφωρία p. 290. fin. Hoc vocabulum saepe occurrit apud Cyrillum, ubi de haeresibus agitur, recteque cum Lirinensi cap. 8. dicitur *vaniloquium*. Sed quia ibidem Lirinensis (qui scribebat vivente Cyrillo) et saepe alibi, nec non Cyrillus alique patres haereses dicunt esse profanas *novitates*, ideo dubito num interdum vel saepe legendum sit *καινοφωρία*.

Κολλυβίζειν negotiari p. 397.

L

- Laicis sacrum ministerium aut magisterium non licet P. p. 658. 659.
 Leetio defectiva apud Cyrillum p. 287. adn. 2.
 Legati romani pro Chrysostomi causa M. p. 547.
 Legis mosaicae cum christiana comparatio p. 198. 199.
 Legis veteris onus grave p. 282.
 Leo papa I. haereticis invisus P. p. 658.
 Lepra morbus insanabilis p. 169.
 Lepram Moyses supplicando, Christus iubendo, sanaverunt p. 171.
 Lex interdum dicitur pro universa scriptura p. 353.
 Libanus idolis refertus p. 464.
 Lusùs, ut videtur, genus quoddam (Luc. VII. 32.) apud Hebraeos p. 214.

M

- Manes aequae ac Marcion vetus testamentum alii Deo tribuebant p. 258.
 Manetis phantasia A. p. 570.
 Manichaeorum et Monophysitarum pravi mores P. p. 656. 657.
 Mansuetudo, moris christiani propria est p. 127.
 Marcelli haeresis p. 30.
 Mardarius abbas aegyptius T. p. 542.
 Maria aequipollente locutione dicta fuit deipara ab angelis p. 94; ab Elisabetha p. 95; a Baptista p. 98.
 Mariae perpetua virginitas p. 121. 122. 123.
 Mariae virginis partus ineffabilis p. 61.
 Maria nisi sit Θεοτόκος, ne χριστοτόκος quidem reputanda est p. 82.
 Maria non hominem peperit, sed sempiternum Dei Verbum humanatum p. 83. 90.
 Mariam Dei matrem utrum primus appellaverit sanctus Leo PP. p. 100. adn.
 Mariam deiparam confitebantur orientales episcopi p. 105. De Deipara P. p. 610. seq.
 Mariam dicebat Nestorius christiparam, dominiparam p. 101.
 Mariam dici χριστοτόκην propter Nestorianos non vult Cyrillus p. 101. V. adn.
 Martyrii pro Christo laus p. 288. 371.
 Martyrii antiocheni patriarchae fragmentum ubi de conflictu animae in exitu e corpore M. p. 552.
 Martyrius patriarcha invehitur in Atticum, et a comunione cum illo dehortatur M. p. 549.
 Martyrius patriarcha dubitabat adhuc de obitu Chrysostomi, in suo panegyrico M. p. 548.
 Mater Sion, pro numquid Sion (ps. LXXXVI. 5.) celebris lectio a Cyrillo etiam recitata p. 80. Confer adn. Ibidem interpunctio notabilis.
 Maximi (S.) scholia inedita in quartam Areopagitae ad Caium epistolam praef. cap. VI.
 Maximus diaconus ad quem scribit Cyrillus p. 108.
 Mazuroth constellatio i. e. hexastrium E. p. 523.
 Melania sancta femina dives eleemosynaria E. p. 520.
 Mensae benedictio facienda p. 232.
 Mentis humanae laus p. 52. cum adn.

- Menuthis idolum femineum in Aegypto p. 474. 475.
 Merita piorum utilia interdum etiam aliis p. 176.
 Messalitarum haeresis p. 107.
 Metanoea nomen templi alexandrini ss. Apostolorum p. 472.
 Michaeae locus V. 2. sine particula negativa p. 121.
 Miracula adhuc Cyrilli aetate fiebant p. 175. 176. adnot.
 Missae quotidianum sacrificium p. 124.
 Missa est verum sacrificium p. 413. cum adn.
 Monasterii insignis et ecclesiae dedicatio apud Faustinum in Aegypto T. p. 541. seq.
 Monophysitae et Nestoriani p. 487.
 Mortis poena quasi salutaris a Deo inflictæ generi humano p. 35.
 Moysis et Eliae colloquium in Christi transfiguratione quale fuerit, dicit Cyrillus p. 238.
 Mundi aetates in parabola vineae (de qua sermo Cyrilli apud nos) figurantur p. 469.
 Mundi aspectabilis descriptio p. 32. 33.

N

- Naturae duae in Christo p. 59. 120. 121. 448. 484. 485. Praesertim p. 70. 71. G. p. 588. P. p. 612. seq.
 Naturarum in Christo confusio exploditur p. 445. seq.
 Naturarum in Christo non est dicenda concretio, sed unio p. 70.
 Nestoriana haeresis p. 173. 188. 235. 316. 384. 394. 404. 453. 484. G. p. 588. 590. P. p. 647.
 Nestorianismi accurata definitio, nempe *Verbum non esse hominem factum, sed in homine ex muliere nato habitavisse* p. 76.
 Nestorius post ephesinam damnationem relegatus Sansalgen in Aegypto T. p. 542.
 Nestorius deiparae vocabulum non ferebat G. p. 590.
 Nestorius ecclesia eiectus p. 113.
 Nipho monachus Panopliae novae dogmaticae scriptor (amanuensis, ut puto.) P. p. 662. adn.
 Nomina varia domini nostri Iesu Christi explicantur p. 9. seq.
 Novatianorum error arguitur p. 180.

O

- Obtrectatio sine demonstrationibus, calumnia est p. 430.
 Occasio rei bene gerendae non omittenda p. 489.
 O graeci articuli vis peculiaris in Petri dicto (apud Matth. XVI. 16.) p. 92. Habet autem vim exclusivam Luc. IV. 34. A. p. 574.
 Οἰκονόμος vocabuli etymologia apud Cyrillum non ab οἶκος et νόμος, sed ab οἰκεία νέμειν p. 348.
 Olympias vidua (subintelligitur) M. p. 547.
 Ὁμοούσιος vocabulum numquam Ariani pervertere potuerunt G. p. 592.
 Opera bona infructuosa sunt ante baptismum p. 149.
 Opitulationes et gubernationes vocabula apud Paulum I. Cor. XII. 28. mire explicat Cyrillus p. 108.
 Oratio dominica auctior una petitione apud Matthaeum quam apud Lucam p. 267. Immo auctior

duabus, qua super re Augustinus in Enchiridio n. 30.
 Orationis dominicae explanatio p. 261-267.
 Oratio perpetua Christianis convenit p. 148.
 Oratio sit solitaria, nocturna, vivida, patiens p. 186.
 187. 260. 268. 269. 374. 424.
 Oravit Christus quin ipse re aliqua indigeret p. 424.
 De Christi oratione accurate p. 425.
 Origenis breve supplementum p. 284. adn.
 Orthodoxia apprimè necessaria G. p. 587.
 Oziae regis sacrilegium et poena P. p. 658.

P

Pacem cum impiis et cum heterodoxis vitandam dicit
 Cyrillus, ne pari ac illi sententia esse videamur
 p. 309.
 Pachomius aegyptius ὁ πᾶνυ T. p. 541.
 Pacis laus p. 441. Item pacis ecclesiasticae G. p. 587.
 Paenitentes recipiendos esse, ne ad haereticos tran-
 seant p. 106.
 Paenitentiae fructus praecipuus est fides in Christum
 p. 142.
 Paenitentiae sacramentum Christus instituit p. 214,
 et quidem potestativa absolvendi formula eccle-
 siae tradita p. 179. cum adn.
 Panopliae novae dogmaticae titulus repetitus P. p. 662.
 adnot.
 Parabolae seminatoris accurata explanatio p. 218.
 seq.
 Parabolam de duobus filiis sobrio et prodigo diversis
 modis ac sensibus patres exposuerunt p. 342. Cy-
 rillus sententiam suam exponit p. 344.
 Parabolarum intelligendarum regula critica p. 347.
 Παραθήσομαι commendabo, pro παρατίθεμαι commen-
 do (Luc. XXII. 46.) A. p. 579. cum Cyrillo ibi-
 dem in adn. Sic apud Augustinum in nostra edi-
 tione serm. XVIII. 2. *dimittes pro dimittis*, in
 cantico Simeonis.
 Paria imparibus tribuere, summa iniustitia est p. 488.
 Pastores cur primi nuncium nati Domini acceperint
 p. 124.
 Pater Deus, de eo theologicè p. 3.
 Πατὴρ lectio necessaria (apud Paulum II. Cor. XIII.
 13.) p. 22. adn.
 Pauli samosatensis haeresis p. 149. et A. p. 570.
 Paulus monachus fert litteras ad Cyrillum p. 108.
 Paupertatis voluntariae laus p. 265. 292.
 Peccare universitati hominum commune est p. 50.
 Peccata venialia p. 291.
 Peccatorum remissio fit in ecclesia p. 176. 177.
 Peccatum originale p. 44. 129. 133. 152. 414. et A.
 p. 578.
 Περίπτειρον explicatur murus a Cyrillo p. 467.
 Persecutio immanis sub imperatoribus graecis hae-
 reticis P. p. 656.
 Personarum unionem dicit Cyrillus illam quam alii
 patres dicunt in Christo personam compositam
 p. 485.
 Πετεινὰ pro κόρακας (Luc. XII. 24.) legebat Cyrillus
 p. 297.

Petri apostoli concionantis prudens oeconomia p. 92.
 seq.
 Petrum Fullonem vel Petrum Mongum, reprehendit
 Gelasius papa P. p. 657.
 Petrus a Christo constitutus credentium firmamen-
 tum et magister p. 420.
 Petrus et Iohannes columnae ecclesiae p. 465.
 Petrus quò sensu iuraverit se Christum non nosse
 p. 429.
 Phantasiastarum haeresis p. 435. 443.
 Pharisei avarissimi fuerunt p. 280.
 Philosophiae christianae definitio p. 379.
 Philosophia ethnica remedium animabus non prae-
 bebat p. 228.
 Photini et Pauli samosatensis haeresis P. p. 30. 608.
 613. 649.
 Pietas erga Deum anteferenda amorì parentum p. 245.
 Pluralitas incipit a ternario numero P. p. 620.
 Πνεύματι lectio (I. Cor. II. 13.) pro πνευματικαῖς p. 411.
 Pneumatomachi arguuntur p. 273.
 Pector abbas aegyptius T. p. 541. seq.
 Potentias aliquas maleficas in corpore humano su-
 spicabatur Cyrillus p. 166.
 Praedicatio evangelica qualis esse debeat p. 2.
 Praedicatores evangelii sint mansueti et patientes,
 non iracundi et vehementes p. 244.
 Praedicatoribus viatorius habitus convenientissimus
 est p. 301.
 Praesentinus presbyter p. 108.
 Praesules ecclesiae laboribus assiduis occupari de-
 bere p. 233. 258.
 Praesulum ecclesiae grave officium p. 305. 306.
 Praesumptio (οἴησις) profectum seu incrementum vir-
 tutis impedit p. 488.
 Primogenitus ex Maria, eodem sensu quo primoge-
 nitus ex Deo patre p. 123. Ibidem aliae huius vo-
 cabuli explicationes.
 Proverbium iudaicum fuit: *medice cura te ipsum*
 p. 161.
 Proximi evangelici definitio p. 257.
 Psalmi XC. versiculus 9. male lectus ab Arianis p. 154.
 (ut iam dixit Cyrillus etiam in comm. ad praedi-
 ctum psalmum.)
 Pusillus grex quomodo intelligatur p. 299.
 Ptolemaicum systema de solis cursu p. 33.
 Purgatio in oblatione Iesu improprie dicta p. 133.

Q

Quaestio est, num B. Maria oblationem utramque,
 an alterutram, fecerit turturum et columbarum.
 Cyrillus p. 132. 134. dicit utramque. Harum obla-
 tionum mystica significatio, ibidem.

R

Rebellio reprehenditur p. 313.
 Regni Dei dictione quid Christus denotare soleret
 p. 413.
 Resurrectio corporum adseritur p. 403. 442.
 Resurrectionis nostrae quomodo Christus causa sit
 p. 416.

Romanae cathedrae laus P. p. 655.

Rufus Thessalonicae episcopus ad quem scribit Cyrillus p. 105.

S

Sabbati causa, misericordia Dei fuit p. 186.

Sabbatismus legitimus et pius quinam fuerit p. 317. ad 320. et 329.

Sabellii haeresis p. 30. P. p. 624. 640. seq.

Sacerdotium regni fulcrum P. p. 659.

Salutem aeternam consequi, quisquis voluerit, potest p. 368.

Sanguinis in humano corpore circulationem cognitam fuisse Cyrillo, denotare videntur haec verba p. 33: αἷματος ὀχρεοῦς εἰς ἅπαντα τοῦ σώματος διαδρόντας μέλη: *sanguinis rivulos ad omnia corporis membra discurrentes membra*. Nisi forte ὀχρεοῦς intelligit *venas*. Sed tamen et vocabulum διαδρόντας motum revera significat.

Sapientiae mundanae vanitas p. 249. 341. 491.

Scandalorum duplex genus p. 359.

Scianuthes abbas aegyptius T. p. 541. seq.

Scribarum iudaicorum mores graphice expressi p. 405.

Sensus varius versiculi 26. Prov. cap. XVI. p. 324.

Septuaginta quinque animae cum Iacobo in Aegyptum ingressae p. 53. Videsis controversiam in adn. ibidem.

Severiani tritheitae P. p. 642.

Simon Cleopae socius, non fuit Simon Petrus, neque Simon cananaeus, sed alius discipulus p. 439.

Simonis magi praecipitium E. p. 524.

Σινιάσαι verbi variae explicationes p. 419. adn.

Somniorum superstitio p. 475.

Spiritum sanctum nihil aliud esse quam ipsum Deum seu spiritum Dei, ita ut distincta persona non sit, dicebant Ariani et Eunomiani p. 25.

Spiritus sancti attributa divina aequae ac Patris et Filii p. 22. seqq.

Spiritus sancti dona multiplicia p. 72.

Spiritus sanctus Deus. De hoc a p. 22. usque ad 30. Item p. 291. 292.

Spiritus sanctus Filio consubstantialis p. 272. 290.

Spiritus sanctus quomodo procedat a Patre, non est quaerendum p. 22. 73.

Stephanus siuniensis G. p. 587. 588.

Substantia (de) et natura copiose dicitur P. p. 601. seq.

Superbiae vituperatio p. 256. 281.

Superbia gignit haereticos p. 1.

Superstitiones variae E. p. 523. seq.

Synagogae repudium p. 314. 354.

Synchytici seu Synusiastae, i. e. Confusanei, haeretici confutantur p. 445. seq.

Syrorum episcoporum, ad quos scribit Gelasius papa, nomina P. p. 654.

T

Tabennenses monachi p. 472.

Templa alexandrina 1. ss. Apostolorum. 2. Evangelistarum p. 472. 474.

Temporalia bona a Deo postulare, non est reprehensibile p. 265.

Theodreti epistola ad Sporacium genuina apparet P. p. 652.

Theodoretus et Ibas merito absoluti in concilio chalcidonensi P. p. 650. seq.

Theodori mopsuesteni haeresis P. p. 607. 612. 634. 638.

Theodosii iunioris imp. sollicitudo de pace ecclesiae p. 106.

Theologia artificiosa vitanda Gr. p. 563. seq.

Theologia vocabulum ponitur, cum de Deo aut de Trinitate agitur; *oeconomia* cum de Verbi incarnatione p. 6. 74.

Theopaschitae P. p. 659.

Theotocos Maria virgo p. 74., et toto qui sequitur tractatu usque ad p. 100.

Timothei Aeluri fragmentum epistolae T. 543.

Timothei Aeluri memorantur sermones antirrhethici T. p. 543.

Timothei, falso inscripti Aeluri, ex dialogo cum Calonymo fragmentum T. p. 544. Hic calumniatur, dicens Cyrillum modo monophysitam, modo dipophysitam apparere, ibidem. Idem Severum laudat, ibidem.

Tituli trilinguis in cruce triplex sensus allegoricus p. 435.

Timotheus Aelurus unam Christi naturam dicit esse deitatem T. p. 543. Idem manifestus monophysita ibid. et p. 544.

Transfiguratio Domini qualis fuerit p. 239. Figura nostrae transfigurationis in resurrectione futurae fuit, ibidem.

Τραχότης asper nummus, ut videtur E. p. 509. Nisi forte mavis scribere τραχυτής.

Trinitas divina gradus dignitatis non habet G. p. 558. P. 660.

Trinitatis personas utrum dicere oporteat substantias an insubstantivas P. p. 642. seq.

Trinitatis summaria definitio p. 30. 31.

Trisagii vis theologica A. p. 575. Additamentum vituperatur P. p. 657. seq.

Trisagium in magna calamitate caelitus editum P. p. 659.

U

Unus (Deus) trionymus, iuxta Sabellii, Photini, et Marcelli, contractionem et confusionem p. 30. 40.

V

Valentinianorum haeresis p. 138.

Verbi divinitas et legislatio p. 6. 7. et passim.

Verbum aeternum, utpote principium p. 55. cum adnot. ubi loci Ioh. VIII. 25. et Cicer. de rep. sub fin.

Verbum appellationem prae se tulit filii cum se humanitati copulavit p. 79.

Verbum Dei cur homo fieri voluerit p. 42. seq.

Verbum non habitavit in homine sed homo factum est p. 79. 80. 81.

Vocabula, si sint orthodoxa, non esse reiicienda, etiam si iis eacodoxi prave utantur G. p. 590.
 Verbum solo mandato poterat humanam operari salutem p. 53.
 Vitae futurae praemia p. 490, et alibi.
 Vocabulorum in theologia vitanda ambiguitas p. 71.
 Vocatio gentium p. 143.
 Voluntas etiam humana in Christo fuit A. p. 584. G. 591.
 Voluptatis vituperatio p. 125. 130. 149. 167. 242. 295. 309. 477.
 Vulpes et volucres malo interdum sensu in ss. bibliis p. 244.
 Vulpem, non Herodem, sed pharisaeum quendam dixit Christus Luc. XIII. 32. p. 327.

Y

Υἱοῦ mendum codicis p. 29. v. 15. emendatur scribendo Θεοῦ ab ipso Cyrillo p. 94. v. 16.
 Ὑπάρξουσιν lectio ps. LXXXVIII. 16. pro κατακαυθόνται p. 354.
 Ὑπεριετείλει dictae ob excellentiam preces Christi p. 478. cum adn.

Z

Zachariam Praeursoris parentem, fuisse illum ocisum inter templum et altare, traditioni non scriptae acceptum refert Cyrillus p. 283. in adn. contradicente tamen Hieronymo.
 Ξηροκοιτία, nisi est pro ξηροσιτία E. p. 513.

Voluminis emendationes et additamenta.

Pag. 29. adn. 1. adde: sine dubio legatur Θεοῦ pro κυρίου. Nam Θεοῦ habet ipse Cyrillus p. 94. P. 30. v. 6. a fin. *mutuoque superiecta*; dic potius: *et aliud alio superius*. Et confer p. 558. adn. 1. P. 31. Omitatur adn. 1. P. 48. v. 9. corr. *irretiebantur*. P. 111. in adn. adde: nec non Gregorius nyss. epist. ad Eusth. et Ambros. opp. T. II. p. 1093. P. 128. v. 9. a fin. corr. ἴδομεν, et *cognovimus*. P. 150. Locus ferme repetitus in orat. ad reginas opp. T. V. part. 2. p. 157. D. P. 190. v. 10. a fin. corr. ἐπιθήσετε. P. 213. adn. v. 3. *suo* corr. *quo*. P. 237. v. 3. a fin. Inserendum fragmentum ex tertio tomo p. gr. 110. δεικνύς - χερματίας, p. lat. 72. P. 348. in adn. corr. οἶκος. P. 416. v. 10. a fin. adde: *et sanguinem eius bibentes*. P. 444. v. 6. a fin. corr. 114. P. 482. in adnot. corr. 42. P. 488. in adn. v. 11. dic: *semel et iterum*. P. 524. v. 7. corr. *magus*. P. 544. citatus a Leontio Aeluri locus extat etiam in T. VI. p. 515. supplementorum Mansii ad Concilia; sed ibi incaute continuantur tamquam Aeluri verba, quae sunt Leontii. P. 645. v. 12. *ad* corr. *adversus*.

DATE DUE

ILL NY0694-FS907
2/21/95

FEB 2 1995
16:1059965 CVL
5/14/99

JUL 9 1999

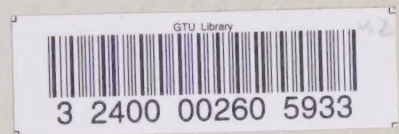
PRINTED IN U.S.A.

GAYLORD

31012

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY

BERKELEY, CA 94709

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

